BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXII
C
6
NAPOLI

MATTHÆI WESENBECII

IN

Pandectas Iuris Ciuilis

ET

Codicis Iuſtinianei LIB. IIX.

COMMENTARII:

OLIM PARATITLA DICTI:

Nunc ex poſtrema ipſius AVTHORIS, necnon aliorum quorundam Iuriſconſultorum recognitione multò quàm antehac emendatiùs editi.

Cum INDICE gemino.

NAPOLI

Cum priuilegio Imper. Maieſtatis.

BASILEAE,

Typis CONRADI WALDKIRCH, ſumptibus Epiſcopianorum & IOAN. GYMNICI.

M. D. XCIX.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI
AC DOMINO, COMITI PALATINO
AD RHENVM SACRI ROMANI IMPERII
Archidapifero, & Electori, Duci
Bauariæ, &c.

QVOD Marcus Craſſus apud Ciceronem, de illa, quam tantopere miratur, benè dicendi facultate, rectiſſimè ſtatuit, nunquam eam non ineptam eſſe, niſi cum eſt neceſſaria: idem ad totum ſuſceptæ huius ſcriptionis genus, iudicio doctorum, veréque ſapientum, & ſolet, & certè poteſt accommodari. Quorum inter pleroſque conſtat illud quod verum eſt, in hoc imminente rerum humanarum occaſu, circumactáque iam fermè præcipitantis æui periodo, fruſtra tantum laboris in hiſce politicis ſtudijs, paulò pòſt deſituris, conſumi: ſcribendíque accurationem huius argumenti laborioſam magis quàm neceſſariam, præ melioribus cogitationibus atq; actionibus, quæ & neceſſariò ſuſcipi debent, & eſſe ſaluti poſſunt, perperam, neque rectè præuehi. Quocirca dandam potius eſſe cuique operam, vt ab occupatione tranſeuntium & caducarum feriati rerum, in pijs veræ religionis & inuocationis aſſiduæ exercitijs, aduentanti Dei Filio, & ad calculum mortuos iuxta viuoſque propediem reuocaturo, præſtolemur: ac ita vita ſimus, animoq; conſtituti: vt ipſius munere conceſſuque, cernere promiſſam cœleſtis vitæ hæreditatem, & ſtabili certaque bonorum æternorum poſſeſſione perfrui dein poſſimus.

Ad quam quidem curam & meditationem, omnium operum humanorum longè maximam, maximeque ſalutarem, etiam aſperitas præſentium temporum, Reipublicæ vaſtitas & perturbatio, varijque nec non peracerbi, tum communes omnium, tum priuati ſingulorum caſus, excitare non inertes animos & commouere debebant. Quid enim eſt profectò rebus vſpiam incorporatis & aſpectabilibus, quo prouida mens acquieſcat? aut quid non potius à triſtiſſimo harum ærumnarum conſpectu ſenſuq; ad piam cœleſtium bonorum meditationem, ſeuocet intelligẽtem, & abducat? cùm vel vniuerſa mundi natura, ſuis iam feſſa fractaq; laboribus, & effœta ſenio, ac hominum flagitijs velut morbis confecta lethalibus, ad eandem ἀπολύτρωσιν, ſi vnquam aliâs, certè nunc in primis cum quadam ἀποκαραδοκίᾳ feratur & anhelet. Accedit miſerrima, quæ præ oculis eſt, Reipubl. fortuna, & inenarrabiles ὠδῖνες Eccleſiæ, hoc in extremo ſæculorum agone, duriſſimis angoribus & ſæuiſſimis doloribus laceratæ. Experimur captum eſſe iam impetum iuſtiſſimæ iræ diuinæ, quæ vitijs adultis, humanos finire properat & punire furores. Quàm multiplex & ad horrorem deformis opinionum, cultuum atq; morum confuſio res corruperit publicas priuataſq;, nimirum eſt in conſpectu. Quanta verò licentia graſſentur impij ſpiritus, & vltimum hoc tempus ſuum perbacchantes, quid in nos moliantur & laborent: quàm Reipubl. noctem, Eccleſiæ peſtem, perniciem ſingulis inuehere conentur: exempla quotidie tragica propemodum in oculos incurrentia, cuiuis non omnino hebeti, luculenter exhibent atque demonſtrant.

Quæ cùm tanta ſint, quanta non modo verbis explicare, ſed etiam cogitatione quoq; complecti difficile ſit. ecquam non piam mentem ab his inaniſſimis, & veri boni expertibus humanæ ſapientiæ doctrinis, ad meliorem rerum accurationem, & ſalutis cùm ſuæ, tum publicæ procurationem, ſeuocare & poterant & debebant? Hæc ipſe mecum ſæpe diſputans, videor interdum peccare mihi, cùm præ illis optimarum & diuinarum cõmentationum ſtudijs, tam operoſo conatu dedo me celebrandæ Iuriſprudentiæ: ſuum quidem in hac mortali vita habenti uſum, ſed qui nec illarum cum occupationum vtilitate comparandus eſt: neq; ad illam ſummam, quæ iure petitur beatitatem, multum conducere poteſt: & ſubinde fatali communis naturæ ruina, tandem obruatur eſt neceſſe. Sic vt totus hic labor noſter in veteris illius verſiculi reprehenſionem incurrere videatur:

> Τὸ μὲν πάρεργον ἔργον ὡς ποιούμενοι,
> Τὸ δ' ἔργον ὡς πάρεργον ἐκπονούμενοι.

Ac fieri non aliter poteſt, eiuſmodi quin his cogitationibus retardetur impetus ſuſceptæ contentionis, & alacritas omnis langueſcat. Sed cùm mecum contrà reputo, qua in ſtatione locatus, quam perſonam ſuſtineam, quibuſque actionibus curſus vitæ & vocationis noſtræ ſit deſtinatus: rurſum ad inſtituti carceres animum reuocari ſentio, facileque in eam perducor ſententiam, vt exiſtimem: cùm nec deſiderio cœleſtium bonorum, neque terrenarum moleſtiarum tædio, vitæ mandari laqueum fas ſit: nec abſtineri oporteat aëre, cibo, potu, cæteriſque prorogandæ ætatis adminiculis diuinitus conceſſis: ne illud quidem conſentaneum eſſe, vt de præmonſtrata cuique viuendi ratione

atque

atque via abeatur: & iniuſſu illius, qui ſuum ſingulis munus aſſignauit, præſidium vitæ impoſitum, priuato aliquo conſilio deſeratur. Ac cùm beati prædicentur à Dei Filio, quos in vniuerſali illo extremoque humanarum rerum Comitio, reperturus eſt ſeduò, quod impetatum erat, ſatagentes: ſequens ediuerſo eſt, qui vel ſtulta aliqua voluntatis inductione, inaniq; & ſplendida melioris fortunæ conſectatione, ſtationem alienam ſua deſerta petunt & inuadunt: vel tædio difficultatum, aut formidine periculorum, in eo quod agendum erat, franguntur & cedunt: eos nec Deo gratam rem facere: nec in aliqua ſempiternæ felicitatis parte poſt hærere commodum poſſe.

Quæ cùm ita ſe habeant, & in hunc excolendæ Iuriſprudentiæ campum me longo ſecundùm alios emiſſum interuallo ſentiam, facere non aliter poſſum, qui quantum à melioribus illis curis ocij ſupereſt, id omne negocium iſtud ad procurandum conferam: vt quantacunque hoc in genere noſtra putatur facultas, ea, cùm docendo tum ſcribendo, meliores faciam, & Reipubl. aliquando gerundæ vtiliores, qui ad omnem virtutis iuſtitiæq; cum primis cultum, & ſalutarem ciuilis vitæ cum degendæ tum regendæ prudentiam, hiſce noſtris doctrinis in ſchola erudiuntur. De quo ſcilicet cuique licebit exiſtimare quod volet: nec enim id eſt magnoperè laborandum, cùm Deo, non hominibus, haud accurata oratione, ſed recta & laudabili conſiliorum ratione, ſumma cunctarum actionum ſit approbanda. Mihi certè perquàm videtur iniurium, quando prætorio nullus edicto, ad hæc noſtratia legenda compellatur, intendi nobis litem de publico ſcribendi iure: cuius communem vſum norunt omnes, non minus indoctis quàm eruditis eſſe liberè conceſſum. Atque hunc quidem libellum, cur in publico iam apppparere paſſus ſim, eſt in promptu cauſa. Nam cùm res ita tuliſſet, vt pro meo munere tractandis Iuris ſcientiæ elementis, & ad cognitionem auditorum, qui id peterent, transferendis, operam meam locarem, viſum fuit hoc inſtituto fore non alienum, ſi Iſagogico eiuſmodi proœmio, rudioribus viam munijſſem ad intelligentiam illius explicationis rectius celeriusq; comprehendendam: quibus quidem hoc inuidere ſubſidij genus, non eum profectò decet, qui Eccleſiæ ac Reipubl. (vtrique enim hoc ſtudium ponitur,) amicum ſeſe fateatur.

Tuo verò, illuſtriſſime atque optime Princeps, nomini verè inclyto, hoc quicquid quantumque eſt lucubrationis, dedicandum putaui: quod & maximo T. C. beneficio cuncti harum regionum incolæ nuper admodum affecti ſumus: & ipſe ciuium nomine meorum plurimum T. me C. debere ſentiam, quos domo partim exulantes, quod maximum eſſe ſcribitur malum, ἔργῳ δ᾽ ἐπὶ μᾶζον ἢ λόγῳ: partim in acie nouaculæ, velut aiunt, alibi periclitantes, cum omnibus illuſtris beneficentiæ & germanæ pietatis officijs complectare: fieri nequit aliter, quin ad me quoque tam excellentem pertinere gratiam aliqua parte gratus interpreter: vt par ſit, non modò gratias, quantas animo concipere poſſumus maximas, Excel. T. ſcribi: ſed penè diuinas haſce virtutes in tam illuſtri loco, velut in bono lumine collocatas, publicis celebrari ſcriptis, atque adeò æternitati, quantum in nobis eſt, conſecrari. Nec verò iam addam, Iſagogicos eiuſmodi libellos, Principum cognitione non eſſe prorſus indignos: quibus propter gubernationem quidem, inſtrumento maximè iuris opus eſt, propter occupationum autem molem, maioribus ſcriptis peruolutandis minimum ocij ſupereſt. Sed hæc cùm T. C. quam Deus ingenio, ſapientia, iudicio præcellenti, ſuper illuſtre virtutis decus, inſigniter ornauit, certò ſciam eſſe notiſſima, nihil ad commemorandum, hoc potiſſimùm loco atque tempore, non ſunt neceſſaria. Accipies igitur hunc libellum eo animo, qui tua heroica pietate & illuſtri clementia dignus eſt: meque ad eorum numerum, qui T. E. maximè florentem eſſe cupiunt, aggregabis. Deus inclytam T. C. cum tota generoſiſſima familia, Eccleſiæ & Reipublicæ bono perdiu incolumem ſeruet. Datæ die 25. Octobr. Anno Domini 1567. qui dies mihi Antuerpiæ, annis abhinc 36. nempe Anno 1531. natalis fuit: circiter horam ſextam antemeridianam. Oro autem Dei Filium, vt quicquid ſpacij huic curticulo adijcere voluerit, id ad nominis ſui gloriam, Eccleſiæ, Reipubl. plurimorumque commoditatem velit pertinere.

INDEX TITVLORVM, IN QVO PRIOR NVMERVS LIBRVM, ALTER titulum oſtendit: litera verò C. Codicem denotat.

A

Abigeis ff.lib.47.tit. 14
acceptilatione 46.4
accnſationibus & inſcriptionibus 48.2
acquirenda vel omittenda hereditate 29.2
acquirenda vel amittenda poſſeſſione 41.2
acquirendo rerum dominio 41.1
actione rernm amotarum 25.2
actionibus empti & venditi 19.1
actionibus & obligationibus 44.7
ademptione libertatis 40.6
ad exhibendum 10.4 & C.3.42
adimendis legatis, &c. 34.4
ad legem Aquiliam 9.2
ad legem Corneliam de falſis 43.10
ad legem Cornel. de ſicarijs 48.8
ad legem Falcidiam 35.2
ad legem Flauiam de plagiarijs 48.15
ad legem Iuliam de adulterijs, &c. 48.5
ad legem Iul. de ambitu 48.14
ad legem Iul. de annona 48.12
ad legem Iuliam de vi priuata 48.7
ad legem Iul. de vi pnblica 48.6
ad legem Iuliam maieſtatis 48.4
ad legem Iuliam peculatus, &c. 48.13
ad legem Iuliam repetũdarum 48.11
ad legem Pompeiam de parricidijs 48.9
ad legem Rhodiam de iactu 14.2
adminiſtratione & pericnlo tutorum 26.7
adminiſtratione rerum ad ciuitates pertinentinm 50.8
ad municipalem, & de incolis 50.1
adoptionibus & emancipationibus 1.7
ad S.C. Macedonianum 14.6
ad S.C. Syllanianum 29.5
ad S.C. Tertyllianum 38.17
ad S.C. Trebelliannm 36.1
ad S.C. Turpillianum 48.16
ad S.C. Velleianum 16.1
aduocatis diuerſorum iudiciorum C.2.7
aduocatis fiſci C.2.9
adilitio edicto & redhibitoria 21.1
aſtimatoris actione 19.3
agnoſcendis & alendis liberis, &c. 25.3
albo ſcribendo 50.5
alea luſu & aleatoribus 11.5
alienatione iudicij mutandi cauſa facta 4.7. & C.2.55
alimentis & cibarijs legatis 34.1
annonis & capitat. adminiſtrantium, &c. C.1.50
annuis legatis 33.1
an per alium cauſæ appellationis reddi poſſint 49.9
apoſtatis C.1.7
appellationibus & relationibus 49.1
appellationibus recipiendis 49.5
apud eum à quo appellatur, aliam cauſam agere compellendum 49.12
aqua pluuia arcenda: vel aqua & aquæ pluuiæ 39.3
aqua quotidiana & æſtiua 43.19
à quibus appellare non licet 49.2
à quo appellet quis 49.3
arboribus cædendis 43.26
arborum furtim cæſarum 47.7
aſſeſſoribus & domeſticis iudicium C.1.49
aſſignandis libertis 38.4
auro & argento legato 34.2
authoritate & conſenſu tutorum, &c. 26.8

B

Bonorum poſſeſſione contra tabulas 37.4
bonorum poſſeſ. ex teſtamento militis 37.13
bonorum poſſeſ. furioſo, infanti, &c. competente 37.3
bonorum poſſeſ. ſecundùm tabulas 37.11
bonorum poſſeſſionibus 37.1
bonis authoritate iudicis poſſidendis 42.5
bonis damnatorum 48.20
bonis eorũ qui ante ſententiam mortem ſibi conſciuerunt 48.21
bonis libertorum 38.2

C

Cadaueribus punitorum 48.24
calumniatoribus 3.6
capitis diminutione, ſeu capite minutis 4.5
captiuis & poſtliminio reuerſis 49.15
Carboniano edicto 37.10
caſtrenſi peculio 49.17
cenſibus 50.15
certi conditione 12.1
ceſſione bonorum 42.3
cloacis 43.23
collatione bonorum 37.6
collatione dotis 37.7
collegijs illicitis 47.22
colluſione detegenda 40.16
commodati, vel contrà 13.6
communia prædiorum, &c. 8.4
communia vtriuſque iudicij C.3.38
communi diuidundo 10.3. & C.3.37
compenſationibus 16.2
concubinis 25.7
concuſſionibus 47.13
conductione cauſa data, cauſa non ſecuta 12.4
condictione ex lege 13.2
condictione furtiua 13.1
condictione indebiti 12.6
condictione ob turpem cauſam 12.5
condictione ſine cauſa 12.7
condictione triticiaria 13.3
conditionibus & demonſtrationibus 15.1
conditionibus inſtitutionum 28.7
confeſſis 42.2
confirmando tutore vel curatore 26.3
coniungendis cum emancipato liberis 37.8
conſortibus eiuſdem litis C.3.40
conſtituta pecunia 13.5
conſtitutionibus principum 1.4
contractibus iudicum, &c. C.1.51
contrahenda emptione & venditione 18.1
contraria & vtili tutelæ actione 27.4
crimine expilatæ hæreditatis 47.19
crimine ſtellionatus 47.20
curatore bonis dando 42.8
curatoribus furioſo vel alijs extra minores dandis 27.10
cuſtodia & exhibitione reorum 48.3

D

Damno infecto, ſuggrundis & protectionibus 39.2
decretis ab ordine faciendis 50.9
decurionibus 50.2
defenſoribus ciuitatum C.1.53
depoſiti, vel contrà 16.3
dilationibus C.3.11
diſtractione pignorum 20.5
diuerſis regulis iuris antiqui 50.17

diuerſis reſcriptis, &c. C.1.23
diuerſis temporalibus præſcriptionibus, &c 44.3
diuiſione & qualitate rerum 1.8
diuortijs & repudijs 24.2
doli mali & metus exceptione 44.4
dolo malo 4.3 & C.2.21
donationibus 39.5
donationibus cauſa mortis & capionibus 39.5
donationibus inter virum & vxorem 24.1
dote prælegata, ſeu relegata 33.4
dotis collatione 37.7
duobus reis conſtituendis 45.2

E

EDendo 2.13 & C.2.1
effractoribus & expilatoribus 47.18
eo per quem factum erit, quò minus quis iudicio ſiſtat 2.10
eo qui pro tutore vel curatore negocia geſſit 27.5
eo quod certo loco dari oportet 13 4
eo quod metus cauſa geſtum erit 4.2
epiſcopali audientia, &c. C.1.4
epiſcopis & clericis, &c. C.1.3
errore aduocatorum, &c. C.2.10
errore calculi C.2.5
etiam per procuratorem cauſam in integrum reſtitui agi poſſe C.2.49
euictionibus & duplæ ſtipulatione 21.2
eum qui appellauerit, in prouincia defendi 49.11
exceptione rei iudicatæ 44.2
exceptione rei venditæ & traditæ 21.3
exceptionibus, præſcriptionibus, etc. 44.1 & C.8 36
excuſationibus tutorum, & temporibus earum 27.1
exercitoria actione 14.1
expilatæ hæreditatis 47.19
ex quibus cauſis infamia irrogatur C.2.12
ex quibus cauſis maiores 25. annis in integrum reſtituantur 4.6
extraordinarijs cognitionibus, & ſi iudex litem ſuam feciſſe dicetur 50.13
extraordinarijs criminibus 47.11

F

FAmiliæ erciſcundæ 10.2. & C.3.35
ferijs C.3.12
ferijs & dilationibus, &c. 2.12
fideicommiſſaria hæreditatis petitione 5.6
fideicommiſſarijs libertatibus 40.5
fide inſtrumentorum, & amiſſione eorum 22.4
fideiuſſoribus & mandatoribus 46.1
fideiuſſoribus & nominatoribus, & hæredibus tutorum 27.7
fideiuſſoribus minorum C.2.24
filiofamil. minore C.2 23
finium regundorum 10 1. & C.3.39
fluminibus, ne quid in flumine ripáue eius fiat, &c. 43.11
fonte 43.21
formulis & impetrationibus actionum ſublatis C.2.58
fugitiuis 11.4
fundo dotali 23.5
fundo inſtructo, vel inſtrumento legato 33.7
furibus balnearijs 47.17
furti aduerſus nautas, caupones, ſtabularios 47.5
furtis 47.2

G

GLande legenda 43.28
gradibus & adfinibus & nominibus eorum 38.10

H

HAeredibus inſtituendis 28.5
hæreditate vel actione vendita 18.4
hæreticis & Manichæis, &c. C.1.5
his quæ in teſtamento delentur, &c. 28.4
his quæ pœnæ nomine relinquuntur 34.6
his quæ pro non ſcriptis habentur 34.8
his quæ vi metúſue cauſa geſta ſunt C.2.20
his quæ vt indignis auferũtur 34.9
his qui ad Eccleſias confugiũt, &c. C.1.2
his qui ad ſtatuas confugiunt C.1.25
his qui deiecerunt vel effuderunt 9.3
his qui in eccleſijs manumittuntur C.1.13
his qui notantur infamia 3.2
his qui potentiorum nomine titulos prædijs affigunt C.2.15
his qui ſunt ſui vel alieni iuris 1.6
his qui veniam ætatis impetrauerunt C.2.45

I

IMpenſis in rebus dotalibus factis 25.1
incendio, ruina, naufragio, rate expugnata 47.9
in diem addictione 18.2
in integrum reſtitutione minorum 25. annis C.2.22
in integrum reſtitutione poſtulata nequid noui fiat C.2.50
in integrum reſtitutionibus 4.1
iniurijs & famoſis libellis 47.10
iniuſto, rupto & irrito teſtamento 28.3
in ius vocando 2.4 & C.2.2
in ius vocati vt eant aut ſatiſdent 2.6
in litem iurando 12.3
inofficioſo teſtamẽto 5.2. & C.3.28
inofficioſis donationibus C.3.29
inofficioſis dotibus C.3.30
in quibus cauſis in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt C.2.41
in quibus cauſis militãtes fori præſcriptione vti poſſunt C.3.25
in quibus cauſis pignus vel hypotheca tacitè contrahatur 20.2
in rem verſo 15.3
inſpiciendo ventre, cuſtodiendoque partu 25.4
inſtitoria actione 14.3
inſtructo vel inſtrumento legato 33.7
interdictis & relegatis 48.22
interdictis ſeu extraordinarijs actionibus 43.1
interrogatorijs actionibus, ſeu interrogationibus faciendis 11.1
itinere actuque priuato 43.18
Iudæis & cælicolis C.1.9
iudicatum ſolui 46.7
iudicio finium regundorum 10.1
iudicijs, &c. 5.1. & C.3.1
iure aureorum annulorum 40.10
iure codicillorum 29.7
iure deliberandi 28.8
iure dotium 23.3
iure fiſci 49.14
iure immunitatis 50.6
iureiurando propter calumniã dando C.2.59
iureiurando, ſiue voluntario, &c. 12.2
iure patronatus 37.14
iuriſdictione omnium iudicum 2.1. & C.3.13
iuris & facti ignorantia 22.6. & C 1 18
iuris formulis & impetr. act. ſublatis C.2.58
iuſtitia & iure 1.1

L

LEgationibus 50.7
legatis & fideicommiſſis liber I. 30.1
legatis, &c. II. 31.1
legatis, &c. III. 32.1
legatis præſtandis, &c. 37.5

leges Aquiliæ C.33.5
lege commiſſoria 18.3
legibus & conſtitutionibus principum,&c. C.1.14
legibus,S.C. & longa conſuetudine 13
legitimis tutoribus 26.4
libellis dimiſſorijs 49.6
liberali cauſa 40.12
liberatione legata 43.3
liberis agnoſcendis 25.3
liberis & poſthumis hæredibus inſtituendis,&c. 28.2
liberis exhibendis, item ducendis 43.30
libero homine exhibendo 43.29
liberis vniuerſitatum 38.3
litigioſis 44.6
litis conteſtatione C.3.9
locati & conducti 19.2
locis & itineribus publicis 43.7
loco publico fruendo 43.9
M
Magiſtratibus cõueniendis, &c. 27.8
magiſtratibus municipalibus C.1.54
mandatis principum C.1.15
mandati,vel contrà 17 1
manumiſſionibus 40.1
manumiſſionibus quæ ſeruis ad vniuerſitatem pertinentibus, &c. 40.3
manumiſſis teſtamento 40.4
manumiſſis vindicta 40.2
migrando 43.32
militari teſtamento 29.1
minoribus 25.annis 4.4
modo mulctæ quæ à iudicibus inflig. C.1.51
mortis cauſa donationibus, &c. 39.6
mortuo inferendo & ſepulchro ædificando 11.8
muneribus & honoribus 50.4
N
Natalibus reſtituendis 40.11
nautæ, caupones, ſtabularij vt recepta reſtituant 4.9
nautico fœnore 22 2
ne Chriſtianum mancipium hæreticus,&c C.1.10
ne de ſtatu defunctorũ poſt quinquennium quæratur 40.15
ne fiſcus vel reſpubl. procurationem,&c. C.2.18
negocijs geſtis, ſeu negociorum geſtorum 3.5.& C.2.19
ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare,&c. C.2.14
nemini licere ſignũ ſaluatoris Chriſti humi,&c. C.1.8
ne quid in flumine publico ripáue eius fiat,&c. 43.12
ne quid in loco ſacro fiat 43.6
ne quid in loco vel itinere publico fiat 42.8
ne quis eum qui in ius vocatus eſt, vi eximat 2.7
ne quis in ſua cauſa iudicet, &c. C.3.5
ne rei militaris comitibus lauacra præſtentur C.1.45
ne ſanctũ baptiſma iteretur C.1.6
ne vis fiat ei qui in poſſeſſionẽ miſſus eſt 43.4
nil nouari pendente appellatione, &c. 49.7
nouationibus & delegationibus 46.2
noui operis nunciatione 39.1
noxalibus actionibus 9.4.& C.3.41
nundinis 5.11
O
Obligationibus & actionibus 44 7
obſequijs à liberis & libertis præſtandis 37.15
officio aſſeſſorum 1.22
officio ciuilium iudicum C.1.43
officio comitis Orientis C.1.37
officio comitis rerum priuatarum C.1.33
officio comitis ſacrarũ largitionum C.1.32
officio comitis ſacri palatij C.1.34
officio comitis ſacri patrimonij C.1.36
officio conſulis 1.10
officio diuerſorum iudicum C.1.46
officio eius cui mandata eſt iuriſdictio 1.21
officio eius qui vicem alicuius iudicis,&c. C.1.48
officio iuridici Alexandriæ 1.20.& C.1.55
officio magiſtri militum C.1.29
officio magiſtri officiorum C.1.31
officio militarium iudicum C.1.44
officio præfecti Auguſtalis 1.17.& C.1.38
officio præfecti prætorio 1.11
officio præfecti prætorio Africæ, &c. C.1.27
officio præfecti prætoriorum Orientis,&c. C.1.26
officio præfecti vigilum 1.15.& C.1.42
officio præfecti vrbis 1.12.& C.1.28
officio præſidis 1.18
officio prætoris 1.14.& C.1.40
officio proconſulis & legati. 1.16.& C.1.35
officio procuratoris Cæſaris 1.19
officio quæſtoris 1.13.& C.1.30
officio rectoris prouinciæ,&c. C.1.41
officio vicarij C.1.39
operibus publicis 50.10
operis libertorum 38.1
operis ſeruorum 7.7
operis noui nunciatione 39.1
optione vel electione legata 33.5
ordine iudiciorum C.3.8
origine iuris & omnium magiſtratuum,&c. 1.2
P
Pactis 2.14.& C.2.3
pactis dotalibus 23.4
paganis & ſacrificijs,&c. C.1.11
peculio 15.1
peculio legato 33 8
pedaneis iudicibus C.3.3
penu legata 33.9
periculo & commodo rei venditæ 18.6
petitione hæreditatis 5.3.& C.3.31
pignoratitia actione 13.7
pignoribus & hypothecis 20.1
plus petitionibus C.3.10
pœnis 48.19
pollicitationibus 50.12
popularibus actionibus 47.23
poſſeſſoria hæreditatis petitione 5 5
poſtulando 3 1.& C.2.6
præſcriptis verbis 19 5
prætorijs ſtipulationibus 46.5
præuaricatoribus 47 15
precario 43.25
precibus Imperatori offerendis C.1.19
priuatis delictis 47.1
priuilegijs creditorum 42.6
priuilegijs veteranorum 49.18
probationibus & præſumptionibus 22.3
procuratoribus C.2.13
procuratoribus & defenſoribus 3.3
pro derelicto 41 8
pro donato 41.7
pro dote 41.10
pro emptore 41.5
pro hærede vel poſſeſſore 41.6
pro legato 41.9
pro ſocio 17.2
pro ſoluto 41.4
pro ſuo 41.11
proxeneticis 50.14
publicanis & vectigalibus & commiſſis 39.4
publiciana in rem actione 6 2
publicis iudicijs 48.1

Quæ

Q

Quæ in fraudem creditorum facta ſint, &c. 42.9
quæ res pignori obligari non poſſint 20.3
quæ ſententiæ ſine appellatione reſcindantur 49.8
quæſtionibus 48.18
quando de peculio actio annalis eſt 15.2
quando appellandum ſit, &c. 49.4
quando dies legatorum cedat 36.2
quando dies vſusfructus legati cedit 7.3
quando ex facto tutoris vel curatoris, &c. 26.9
quando Imperator inter pupillos, &c. C.3.14
quando libellus principi datus litis conteſtationem faciat C.1.20
quando liceat vnicuique ſe vindicare C.3.27
quorum rerũ actio non datur 44.5
quemadmodum ſeruitutes amittantur 8.6
quemadmodum teſtamenta aperiantur, &c. 29.3
quibus ad libertatem proclamare non liceat 40.13
quibus ex cauſis in poſſeſſionem eatur 42.4
quibus ex cauſis maiores 25. annis, &c. 4.6. & C.2.54
quibus modis pignus vel hypotheca ſoluitur 20.6
quibus modis vſusfructus vel vſus amittatur 7.4
quibus non competat bonorum poſſeſſio 38.13
quibus rebus ad eundem iudicem eatur 11.2
qui & aduerſus quos in integrum reſtitui non poſſint C.2.42
qui & à quibus manumiſſi, liberi non fiant, &c. 40.9
qui legitimam perſonam ſtandi in iudicijs habeant C.3.6
qui petant tutores, vel curatores: & vbi petantur 26.6
qui potiores in pignore habeantur, &c. 20.4
qui pro ſua iuriſdictione iudices dare poſſunt C.3.4
quis à quo appelletur 49.3
qui ſatiſdare cogantur, vel iuratò promittant, &c. 2.8
qui ſine manumiſſione ad libertatem perueniunt 40.8
quis ordo in bonorum poſſeſſione ſeruetur 38.15
qui teſtamenta facere poſſint, &c. 28.1
quod cuiuſq; vniuerſitatis nomine, vel contra eam agatur 3.4
quod cum eo qui in aliena poteſtate, &c. 14.5
quod falſo tutore authore geſtum eſſe dicetur 27.6
quod iuſſu 15.4
quod metus cauſa geſtum erit 4.2
quod quiſque iuris in alium ſtatuerit, &c. 2.2
quod vel quorum legatorum 43.3
quod vi aut clàm 43.23
quorum bonorum 43.2

R

REbus authoritate iudicis poſſidendis vel vendundis 42.5
rebus creditis 22.1
rebus dubijs 34.5
rebus eorum, qui ſub tutela vel cura ſunt, &c. 27.9
receptatoribus ſeu receptoribus 47.16
receptis arbitris, ſeu qui arbitrium receperunt, &c. 4.8. & C.2.56
regula Catoniana 34.7
regulis iuris 50.17
re iudicata, &c. 42.1
rei vendicatione 6.1. & C.3.32
religioſis & ſumptibus funerum, &c. 11.7. & C.3.43
re militari 49.16
remiſſionibus 43.24
rem pupilli ſaluam fore 46.6
rem ratam haberi, & de ratihabitione 46.8
reputationibus quæ fiunt in iudicio in integrum reſtitutionis C.2.48
requirendis reis, nec abſentibus damnandis 48.17
rerum amotarum 25.2
rerum diuiſione & qualitate 1.8
rerum permutatione 19.4
reſcindenda venditione, &c. 18.5
reſtitutione in integrum 4.1
reſtitutione militum, &c. C.2.51
ripa munienda 43.15
ritu nuptiarum 23.2
riuis 43.20

S

SAcrificijs paganorum, &c. C.1.11
ſacroſanctis eccleſijs C.1.2
ſaluiano interdicto 43.32
ſatiſdando C.2.57
ſenatoribus 1.9
ſenatuſconſultis C.1.16
ſenatuſconſulto Macedoniano 14.6
ſenatuſconſulto Syllaniano, &c. 29.5
ſententiam paſſis & reſtitutis 48.23
ſeparationibus 42.7
ſepulchro violato 47.12
ſeruis exportandis 18.7
ſeruis fugitiuis 11.4
ſeruitute legata 33.3
ſeruitutibus 8.1. & C.3.34
ſeruitutibus ruſticorũ prædiorum 8.3
ſeruitutibus vrbanorum prædiorum 8.2
ſeruo corrupto 11.3
ſi aduerſus creditorem reſtitutio poſtuletur C.2.38
ſi aduerſus delictum ſuum, &c. C.2.35
ſi aduerſus donationem, &c. C.2.30
ſi aduerſus dotem, &c. C.2.34
ſi aduerſus fiſcum, &c. C.2.37
ſi aduerſus libertatem, &c. C.2.31
ſi aduerſus rem iudicatam, &c. C.2.27
ſi aduerſus ſolutionem, &c. C.2.33
ſi aduerſus tranſactionem, &c. C.2.32
ſi aduerſus venditionem, &c. C.2.28
ſi aduerſus venditionem pignoris, &c. C.2.29
ſi aduerſus vſucapionem, &c. C.2.36
ſi ager vectigalis vel emphyteuticarius petatur 6.3
ſi à parente quis manumiſſus fuerit 37.12
ſi certum petatur 12.1
ſi contra ius vel vtilitatem publicam, &c. C.1.22
ſi cui plus quàm legem Falcidiam licuerit, &c. 35.3
ſi ex noxali cauſa agatur, quemadmodum caueatur 2.9
ſi familia furtum feciſſe dicatur 47.6
ſi in communi cauſa in integrum reſtitutio poſtuletur C.2.26
ſi is qui teſtamento liber, &c. 47.4
ſi libertus ingenuus eſſe dicatur 40.14
ſi menſor falſum modum dixerit 11.6
ſi minor ab hæreditate abſtineat C.2.39
ſi minor ſe maiorem dixerit, &c. C.2.43
ſi mulier ventris nomine in poſſeſſione calumniæ cauſa, &c. 25.6
ſi pars hæreditatis petatur 5.4
ſi pendente appellatione mors interuenerit 49.13

ſi qua-

ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur 9.1
ſi quid in fraudem patroni factum ſit 38.5
ſi quis aliquem teſtari prohibuerit vel coegerit 29.6
ſi quis cautionibus, &c. 2.11
ſi quis in ius vocatus non ierit, &c. 2.6
ſi quis ius dicenti non obtemperauerit 2.3
ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato, &c. 29.4
ſi quis teſtamento liber, &c. 47 4
ſi ſæpius in integrum reſtitutio poſtuletur 2.44
ſi ſeruitus vendicetur 8.5
ſi tabulæ teſtamenti extabunt 37.2
ſi tabulæ teſtamenti nullæ extabũt, vnde liberi 38.6
ſi tutor vel curator interuenerit C. 2.25
ſi tutor, vel curator. vel magiſtratus creatus appellauerit 49.10
ſi ventris nomine mulier in poſſeſſionem, &c. 25.5
ſi vſusfructus petatur 7 6
ſi vt omiſſam hæreditatem acquirat C.2.40
ſolutionibus & liberationib. 46.3
ſoluto matrimonio quemadmodum dos petatur 24 3
ſponſalibus 23.1
ſportulis & ſumptibus faciendis C. 3.2
ſtatu hominum 1.5
ſtatuis & imaginibus C.1.24
ſtatuliberis 40.7
ſtellionatus 47.20
ſtipulatione ſeruorum 45.3
ſucceſſorio edicto 38.9
ſuis & legitimis hæredibus 38.16
ſumma Trinitate, &c. C.1.1
ſupellectile legata 33.10
ſuperficiebus 33.17
ſuſpectis tutoribus & curatoribus 26.10. & C.5.43

T

TAbulis exhibendis 43.5
temporibus in integrum reſtitutionis C.5.53
termino moto 47.21
teſtamenta quemadmodũ aperiantur 29.3
teſtamentaria tutela 26.2
teſtamentis, & qui teſtamenta facere poſſint 28.1
teſtamento militis 29.1
teſtibus 12.5
tigno iuncto 47.3
tranſactionibus 2.15. & C.2.4
tributoria actione 14.4
tritico, vino, oleo legatis 33.6
tutelæ & rationibus diſtrahendis, &c. 27.3
tutelis 26.1
tutoribus & curatoribus datis ab his, &c. 27.3

V

VAcatione & excuſatione munerum 50.5
varijs & extraordinarijs cognitionibus 53.13
vbi cauſæ fiſcales, &c. C.3.26
vbi cauſa ſtatus agi debeat C.3.22
vbi cõueniatur qui certo loco, &c. C.3.18
vbi de criminibus agi oporteat C.3. 15
vbi de hæreditate agatur C.3.20
vbi de poſſeſſione, &c. C.3.16
vbi de ratiocinijs, &c. C.3.21
vbi & apud quem cognitio in integrum reſtit. &c. C.2.47
vbi fideicommiſſum peti oporteat C. 3.17
vbi in rem actio, &c. C.3 19
vbi pupillus educari vel morari debeat, &c. 27.22
vbi quis agere vel conueniri debeat 5.1
vbi quis de curiali conditione conueniatur C.3.23
vbi ſenatores vel clariſſimi conueniantur C.3.24
ventre in poſſeſſionẽ mittendo, &c. 37.8
ventre inſpiciendo 25.4
verborum obligationibus 45.1
verborum & rerum ſignificatione 50.16
veteranis 49.18
veteranorum & militum ſucceſſione 38.12
vetere iure enucleando, &c C 1.17
via publica & itinere reficiendo, &c. 43 10
vi bonorum raptorum, & de turba 47.8
vi, & vi armata 43.15
vnde cognati 38.8
vnde legitimi 38.7
vnde liberi 38.6
vnde vir & vxor 38.11
vſucapionibus & vſurpationibus 41.3
vſu & habitatione 7.8
vſu & vſufructu legatis, &c. 33.2
vſufructuarius quemadmodum caueat 7.9
vſufructu accreſcendo 7.2
vſufructu earum rerũ quæ vſu conſumuntur 7.5
vſufructu, & quemadmodum quis vtatur, &c. 7.1
vſufructu & habitatione, &c. C.3. 33
vſuris & fructibus, cauſis, acceſſionibus, mora 22.1
vt ex legibus & S.C. bonorum poſſeſſio detur 38.14
vt in flumine publico nauigare liceat 43.13
vt in poſſeſſione legatorum, &c. 36.4
vti poſſidetis 43.17
vt legatorum ſeu fideicommiſſorum nomine caueatur 36.3
vt lite pendente vel poſt prouocationem, &c. C.1.21
vt nemini liceat ſigna, &c. C.2.17
vt nemo inuitus agere cogatur C. 3.7
vt nemo priuatus titulos, &c. C.2. 16
vt omnes iudices poſt adminiſtrationem, &c. C.1.47
vt quæ deſunt aduocatis, &c. C.2.11
vtrubi 43.31
vulgari & pupillari ſubſtitutione 28.6
vxoribus militum, & eorũ qui reipubl. cauſa abſunt C.2.52

F I N I S.

COMMENTARIVS IN DIGEST. LIB. I.

DE IVSTITIA ET IVRE.

Titulus I.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Finis Iuriſprudẽtiæ, et media ad finẽ ducẽtia.*
3 *Vnde dicta ſit iuſtitia, & quàm variè accipiatur.*
4 *Triplex iuſtitiæ vniuerſalis definitio.*
5 *Diuiſio, partes & ſpecies.*
6 *Cauſa efficiens.*
7 *Materia in qua, & circa quam.*
8 *Forma, finis & effectus.*
9 *Cognata & contraria.*
10 *Differentia iuſtitiæ vniuerſalis & particularis: & quid ſit particularis.*
11 *Diuiſio & ſpecies iuſtitiæ particularis.*
12 *De iuſtitia diſtributiua: quid ſit, quæ eius cauſæ, fines, affinia, contraria.*
13 *De iuſtitia commutatiua: quid ſit, quæ cauſæ eius, fines, affinia, contraria.*
14 *Ius vnde dictũ ſit: & quid ſit, et quotuplex.*
15 *De iure naturali.*
16 *De iure gentium.*
17 *De iure ciuili.*
18 *De æquitate.*

1 OMNIS quæ via & ratione A ſuſcipitur de re quapiam inſtitutio, principiò finem quò res ea fertur atq; collimat, proſpicere: deinde media ad exitum rectè ducentia veſtigare prudenter, & aperire ſolerter debet. Quemadmodum enim viatores, qui & certam metam propoſitam, & ſemitam quæ eò rectà ferat, probè cognitam habent, minus aberrare poſſunt: ſic in doctrinis B artium tradendis, cùm initiò finis cuiuſque diſciplinæ proponitur, & apta ſubinde methodo, commodaq; diſcendi facultate, quæcunque eò ſine errore perducere queant, commonſtrantur: fit, vt in tota deinceps inſtitutione hallucinari minus & impingere diſcentes poſſint. Eandem viam inſiſtentes noſtri cõpoſitores, primò finem huius doctrinæ oſtendunt: tum compoſitiua ac definitiua methodo, à ſummis principijs artis, C iuxta ſeriem & naturalem rerum ordinem progredientes, & ex ſimplicibus cõiuncta, ex antecedentibus conſequentia extruentes, ad finem quem initiò oſtenderunt, perueniunt: & quaſi manu ducentes, à carceribus ad metam vſq; huius artis, recto itinere ſtudioſos tranſmittunt.

2 ¶ Vt autem artis Medicæ finis eſt, conſeruare & reſtituere ſanitatem: medium ſeu officium præſeruare à morbis, & curare appoſitè ad ſanandũ: ſic Iuriſprudentiæ finis eſt, conſeruare in vita ciuili iuſtitiam, quæ eſt quaſi ſanitas politiarum. *Sap. 6. Multitudo ſapientum, eſt ſanitas orbis terrarum. Nouell.* 111. Cic. lib. 1. de Orat. Sit in Iure, inquit, ciuili finis hic legitimè atq; vſitatè in rebus cauſisq; ciuium, æqualitatis conſeruatio. Porrò medium quo id obtineri poteſt, eſt ius noſſe, & quid quaque in re iuſtum iniuſtum, æquale inæquale ſit, ratione & ſtudio exquirere: idemque exquiſitum atque cognitum ſcienter reddere, & in vſum fori publicum educere, ac omnibus re- B rum humanarum actionibus, cùm publicis tum priuatis, rectè atque æquabiliter accommodare. Quocirca diſputant initiò noſtri de iuſtitia, tanquam de cauſa & fine artis: tũ in genere de principijs, partibus ac ſpeciebus iuris: quæ principes viæ ſunt, quibus ad iuſtitiam itur, primaq; elementa ac fundamenta, vnde per [illegible] paulatim progrediẽdo, iuris ars extruitur. Porrò velut in reliquis diſciplinis quanquam in foribus finis C cuiuſq; indicatur: non tamen analytica ſerie opus extrui vſitatum eſt, ſed ad compoſitiuam ac definitiuam methodum, quæ maximè ad diſcendum docendumq; eſt accommodata, tota plurimum explicatio inſtituitur: ſic noſtri Iuris compoſitores, contenti initiò digitum intendiſſe in finem Iuriſprudentiæ, qui eſt iuſtitia, ſtatim ad principia redeunt: & naturã rerum ſecuti, à primis iuris elementis, ac vniuerſalibus principijs progredientes, artem iuris componunt: opusq;

Pandectarum totum, ex partium omnium naturali ſerie aptarum inuicem & conſequentium, ac ſingularum partium ita iunctarum definitionibus & diuiſionibus pertexunt & abſoluunt: vt ex integra totius huius Operis ſerie ac concinnatione, facile intelligi poteſt.

3 ¶ Iuſtitiam ab eo dictã cenſet Alc. *Parer. lib.* 1. *cap.* 29. quòd vim ſiſtat: Hotomannus, *in Inſtit. tit.* 1. quòd in ea ius ſiſtatur: ex Iſidoro, *c. forus. de verb. ſignif.* qui vult iuſtitiam eſſe dictam, quaſi iuris ſtatum, quòd in ea ius conſiſtat. Simplicius eſt dicere, à iure iuſtum, iuſtitiam à iuſto iuſti eſſe, addita particula TIA: ſicuti eſt à mœſto mœſti, mœſtitia: læto læti, lætitia: & ſi qua ſunt ſimilia. Itaq; rectè No. 69. *Vt om. pro. mag. obed. In authen.* ex re ipſa, hoc eſt, ex iure quod cuiq; quatenus ſuum eſt, tribuit, trahere nomen, & iuſtitia dici, ſcribitur. Iuſtitiæ porrò vox hac in diſputatione legali & politica, legaliter etiã accipi debet: videlicet de iuſtitia operum, ſeu obedientia ſuperiori debita, ſiue de ordine, quo quæ inferiora ſunt, ſuperiori parent & obſequuntur. Etenim verba ſecundum ſubiectam materiam accipiuntur: *l. ſi ex conducto.* 15. § *Papin. vbi Dd. loca.* & talia ſunt ſubiecta, qualia permittuntur eſſe à prædicatis. *glo fin. in c. dudum.* 31. *de decim Cepoll. in tract ſeruit. ruſtic præd cap. de aquaduct. nu* 14. *text. in l.* 3. *de fund. inſtruct. leg.*

Prædicatur autem hìc de iuſtitia, quòd ſuum cuiq; tribuat. Sequens eſt igitur, ſubiectum iuſtitiæ vocabulum, de iuſtitia operum, quæ in agendo tribuendoq; verſetur, interpretari. Vt autem iniuſtitia duplex eſt, ſic & iuſtitia hac in ſignificatione bifariam accipitur. Contrariorum enim eadẽ eſt diſciplina. *l. penul* § *fin. vbi glo qui ſatiſd. cogan. l.* 1. *de his qui ſunt ſui vel alien. iur.* Alia nãq; perhibetur eſſe iniuſtitia vniuerſalis, Græcis ἀνομία. 1. *Ioan.* 3: *Ariſt. Ethic. lib.* 1. *cap.* 3. 4. ſeu ἀδικία: *Rom. c.* 8. & 2. 8. quæ eſt vniuerſalis inobedientia & contumacia, contemptusq; omnium ex æquo legum: qualis eſt in Cyclopibus, qui iura negãt ſibi nata. Alia iniuſtitia particularis, eſt defraudatio reſtrictior, quæ etiam in his eſſe poteſt, qui aliás iuſti perhibentur: vt Cato iniuſtus eſt, ſpoliãs Cyprum, ſibiq; manus inferens: *Plutar. in eius vita.* Cyrus, dum iniquo iudicio ad analogiam Geometricã, rerum commutationes exigit: *Xenoph. lib.* 1. *Cyropæd.* Brutus Theſſalonicen & Spartam prædæ militum exponens: *Plutarch in eius vita.* Pythius, Romano equiti Cannio Græca fide imponens. *Cic. lib.* 3 *Offic.* Eadem igitur ratione ediuerſò vocabulum iuſtitiæ duobus modis accipitur. Primò pro iuſtitia vniuerſali: quæ eſt obedientia vniuerſalis erga omnes leges, diuinas & humanas, naturales & ciuiles: & opponitur peccato ſeu anomiæ, 1. *Ioan* 3 *Rom.* 1. & 2 *Pſalm.* 119 quomodo philoſophis Ariſtides perhibetur iuſtus. Secundò pro iuſtitia particulari, quæ tuetur perſonarum ordinem, vel efficit æqualitatem in contractibus: vt cum dicimus, iuſtum eſſe, eruditos & idoneos ad gubernacula rerum promouere: aut mercatorem eſſe iuſtum, qui non defraudat emptores in cõtrahendo. ſic *Geneſ.* 30. *Cras, inquit Iacob, reſpondebit ſibi iuſtitia mea.* Diſtinctis ita iuſtitiæ appellationibus, ſeorſim de vtraq; aliquid dicendum eſt.

¶ Iuſtitia vniuerſalis pro triplici hominis (de huius enim iuſtitia quærimus) ordine atque reſpectu, triſariã definiri ſolet. 4 *Paulus ad Tit. cap.* 2. *verſ.* 12. *Apparuit gratia Dei, erudiens nos, vt abnegantes impietatem, viuamus temperanter (erga nos ipſos, & in vita priuata) iuſtè (erga reliquos homines) & piè (erga Deum ſcilicet.)* Primus igitur eſt ordo hominis erga Deum: cui vt conditori & Domino cultum ac obedientiam debet. Qua in parte iuſtitia vniuerſalis ita definiri ſolet, ut ſit obedientia omnium in homine virium, neceſſariò præſtanda Deo conditori, iuxta omnes leges: ab ipſo propterea naturæ humanę inſitas, vt congruat noſtra natura cum mente & voluntate Dei, & nõ congruens deſtruatur: & vt in hoc iudicio agnoſcatur, qualis ipſe ſit, & a malis diſcernatur. aut paulò aliter: Iuſtitia eſt vniuerſalis obedientia Deo debita, cõgruens ad normã totius Decalogi, ſeu legis naturæ, diuinitùs inſita mentibus noſtris, vt agnoſcamus, qualis ſit ipſe Deus, & quibus officiis coli velit. Hanc definitionẽ propriè tradit Eccleſiæ doctrina, quæ hũc ſolum ordinem præcipuè intuetur: quia finem actionum humanarum omnium, ad Deum (vt par eſt) refert. Eſt autem hæc iuſtitia ſpiritualis, & pietas abſoluta nominari poteſt: quæ peracta demum hac mortalitate, in beatis angelis & hominibus, ad omnem æternitatem eſt effulſura. Nam in huius naturæ deprauatione, tãtùm imputatione & inceptione quadam in piis inchoatur: ideoq; non tam iuſtitia legalis, quàm Euangelica hìc quidem debet perhiberi.

Alter ordo eſt hominis erga ſeipſum: qui in hoc vno maximè laborare debet, vt quoniam ex variis ac diſſimilibus partibus eſt compoſitus, operam det, quo motus & facultates animi inferiores, expertes iudicij ac rationis, rectę rationi velut τῷ ἡγεμονικῷ obtemperent: ne incuſtoditæ, licentiusq; effuſæ, turbent vitæ communitatem atq; harmoniam.

Hunc pręcipuè ordinem Philoſophica Platonis intuetur ſchola, *lib.* 4. πολιτικ. *Ariſtot. lib.* 5. *Ethic. cap. vlt.* quæ priuatim abſoluere hominẽ, & virtutis atq; officij ſtudio bonum ſemper virum, non æquè bonum ſemper ciuem efficere conatur: eoq; ſic iuſtitiã definit, vt ſit obedientia omnium virium in homine, erga rectum iudicium rationis, & ſuauiſſimus quidam omniũ facultatum animæ in homine concentus, quam maximam Muſicam vocant: quod non de ſonis vocum, ſed pro ſubiecta materia de concordia partium omnium animæ cum ratione debet accipi. Hoc reſpectu iuſtitia non multum à virtute, & habitu virium interiorum ordinato differt, ſicuti eſt in verſiculo Theognidis:

Iuſtitia in ſeſe virtutes continet omnes:

niſi quòd virtus abſolutè ponitur, iuſtitia relatiuè. Quamobrem Ariſtot. lib. 5 Ethic. cap. 3. 16.

hæc

hæc non reali, ſed rationis diſtinctione, hoc eſt, A non re & ſubiecto, ſed ratione ſecernit: cum vult virtutem eſſe habitum abſolutum naturæ congruentem, qui hominem in ſe perficiat: iuſtitiã autem habitum relatiuum, qui alijs proſit, & ad alterum referatur.

Tertius ordo, eſt Politicus, quo homo, vtpote ciuili vitæ natus, ad leges, ad magiſtratus, ad conciues, ad ſuos, ad omnes deniq; reipub. partes, velut ciuis & homo Politicus aptatur: vt harmoniam cõſociationis ciuilis, ſuo quaſi concen- B tu & attemperatione iuuet atq; perficiat. Hunc ordinem maximè probant & intuentur politici, leges, magiſtratus, & omnes illi, qui ad ſocietatis humanæ, & ciuilis vitæ cultum hominem eſſe natum ducunt, ſummumq; bonum in beato reipublicæ ſtatu poſitum arbitrantur. Hoc fine ſenſuque Ariſtot. *lib. 5. Ethicor. cap. vltim.* hominem in ciuitate locans, ab eo iuſtitiam exigit, quæ ſit vniuerſalis obediẽtia erga omnes leges, ſocietatis politicę: in qua bene iuſteq; conſtitu- C ta, virum & ciuem bonum, in alia ciuem, non etiam virum bonum ea iuſtitia efficit. Id paulo aliter reddidit Cicero, *lib. 1. de Legibus*. Iuſtitia eſt obtemperatio ſcriptis legibus, inſtitutiſque populorum. In hac conſideratione, iuſtitia idem eſt cum diſciplina externa: quæ eſt ordo vitæ, cauens ne quid contra legum præcepta committat. Leges enim tantùm externam obedientiam locomotiuæ, non mentis, aut voluntatis, aut cordis *ἀνταξίαν* requirunt. *l. cogitationis. 18 de* D *pœnis*. Nam hæc in iſta naturæ depravatione impoſſibilis eſt, & præſtari nequit. Impoſſibilia verò lege præcipi nec poſſunt, neque debent. *l. impoſſibilium de reg. iuris.* Sed neq; peruidere latebræ & inordinati motus animi, eoq; nec lege notari poſſunt. Quapropter in ſocietate ciuili, & foro politico pro perfecta iuſtitia hæc externa obedientiæ ſpecies habetur: quæ omne *νόμιμον* putat eſſe *δίκαιον*, nec de lege lata diſputare, *c. in iſtis. diſt. 4. l. non poſſunt. ff. de legib. l. proſpexit. qui* E *& à quib. l. 1. § pen. de exerc. act.* ſed ei ſanctè obedire in animum inducit.

Cùm autem nos legum expoſitionem profiteamur, & diſciplinæ forenſis miniſtri ſimus, ac ad ſocietatem cultumque ciuilem ſtudia noſtra referantur: conuenit vt hanc Ariſtotelicam definitionem, vtpote noſtro inſtituto maximè accommodatam, hac in profeſſione retineamus.

5 ¶ Huius autem iuſtitiæ, ſicut & legum ipſarũ, duæ ſunt partes: videlicet *θέσις τῶν διεγχετικῶν, καὶ ἀναίρεσις τῶν κακῶν*. Vt F enim duo iniuſtitiæ genera ponit Cicero, *lib. 1 Offic.* vnum eorum qui inferunt, alterum eorum qui ab his quibus inferunt, ſi poſſunt, non propulſant iniuriam: *Marci 7.* ſic è diuerſò ad explendum iuſtitiæ munus, non ſufficit abſtinere iniurijs, eaſq; depellere illatas: ſed etiam patria, leges, magiſtratus, parentes, liberi, amici, deniq; tota hominum ſocietas, omni opera atq; ſtudio iuuanda eſt quomodo videre licet etiã in ſacris literis, hæc duo con- G iunctim perpetuò præcipi, vt Pſal. 34. Declina à malo, & fac bonum. Eſaiæ 1. Deſinite agere peruerſa, & diſcite benefacere. Et vt ad nos reuertamur, non longè hinc abludit Vlp. *cum ait, l. 1. h. t.* Et metu pœnarum, & præmiorum exhortatione, homines bonos efficiendos. Species autem huius iuſtitiæ, ſunt omnes virtutes: præcipuè religio, pietas, gratitudo, innocentia, defenſio, beneuolentia, liberalitas, fides, obſeruantia iuris, æquũ & bonum, &c. idq; quatenus in politica ſocietate erga alios homines exercentur, B non quatenus priuatam cuiuſque vitam abſoluunt: nam hactenus ad priores illas iuſtitiæ definitiones referendæ ſunt.

¶ Cauſa efficiens huius iuſtitiæ principalis, eſt 6 Deus, author omnis boni ordinis. *Rom. 13. Eph. 4. 1 Cor. 12.* nam vt oculus videat, auris audiat, Dominus facit vtrunq;. *Prou. 20.* Deinde mens humana, de legum authoritate & cultu ex notitia naturali verè iudicans: & volũtas, liberè ac conſtanter obediens honeſtis legibus, & imperans C externis membris, vt cum hac norma legũ congruant. Nam ad perfectionem cuiuſq; virtutis, tria requirũtur: primùm recta ratio & iudicium, vt ex certa ſcientia quid fiat: ſecundo libera voluntatis electio ſeu *προαίρεσις*: tertiò conſtantia in honeſto propoſito, & perſeuerantia in bene agendo. quomodo iuſtitia quoq; definitur conſtans & perpetua voluntas. *in prin. Inſt. de iuſt. & iur. l. iuſtitia. 10. h. t.* Ariſtotelicæ iuſtitiæ remota cauſa lex eſt: Proxima *προαίρεσις* legib. obediẽs.

D *Συναίτια* ſunt præcepta legum, doctrina Ethica, naturalis inclinatio, bona diſciplina, ſicut Ariſtoteles ait. Iuſtos fieri homines natura, doctrina, & conſuetudine.

¶ Materia in qua, eſt voluntas humana, cor, & 7 externa membra, lingua, manus, &c.

Materia circa quam, ſunt omnium virtutum obiecta. Plato lib. 4 *πολιτ.* in duobus ait verſari iuſtitiam: quæ ſunt *τὰ αὐτοῦ πράττειν, καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν*: & indicantur a D. Paulo, 1 Theſſ. 4. 11. E dum vult vnumquenq; *ἡσυχάζειν καὶ τὰ ἴδια πράττειν*. Ariſtotelicæ iuſtitiæ materia, ſunt *τὰ νόμιμα*, hoc eſt, virtutes & vitia, quatenus de his lege cautum eſt. *Ariſt. Ethic. lib. 5. cap. 16.*

¶ Forma, eſt ipſa obedientia, ſeu actionum 8 omnium cum legibus ac ratione conuenientia. Forma Ariſtotelicæ iuſtitiæ propria, quòd *πρὸς νόμον* referatur, & ad eius normã obediendo congruat: quod cùm fit, iuſtitia velut formam & eſſe ſuum adepta exiſtit. *l. Iulianus. 9 § 2. ad exhib.* F Communis verò forma omnis iuſtitiæ, quòd (vt diximus) *πρὸς ἄλλον* referatur.

Fines, vt Deo mos geratur: vt ciuilis hominũ ſocietas ſeruetur, & ſit tranquilla: vt euitari pœnæ præſtitutæ contumacibus, expectari præmia pręſentia & æterna poſſint; & deniq;, vt trãquillitas & lætitia bonæ conſcientiæ, quæ eſt dulcis nutricula ſenectutis, in omni vita conſeruetur.

¶ Etſi porrò virtutes inter ſe omnes indiuidua 9 copula ſunt coniugatæ: tamen ad iuſtitiam pro- G ximè accedunt ſedulitas in agẽdis neceſſarijs, & vitandis non neceſſarijs: reuerentia erga Deum,

& Magiſtratum: *l.2.h 1.* charitas patriæ, & politi-
ci ordinis, modeſtia, & ſimiles.

Contraria ſunt, in gubernatoribus præcipuè
tyrannis, iniuſtitia, peccata *de quibus glo. & Dd. l.
ſi mora. ſolu. matri.* commiſſionis & omiſſionis ac
ignorantiæ affectatæ, *Tiraqu. in retrac. prox. § 35.
gl. 1. nu. 27. per l. 1. de act. emp. l. qui contra verb. erro-
re non affectato. C. de inceſt. nupt. c. cum inhibitio §. ſi
quis vero, verb. affectatores ignorantiæ. de cland. de-
ſpon. c. 2. verb. affectata ignorantia. de temp. ord. li. 6.*
eiuſmodi fiunt & cōmittuntur in gubernatio-
ne reipub. defenſione bonorum, & pœnis ſcele-
ratorum: Item cōtraria in ſubiectis potiſſimum,
contumacia & cōtemptus Magiſtratuum ac le-
gum, ſeditio, inſidiæ, iniuriæ, malitioſa iuris in-
terpretatio, & cæteræ reiumpublicarum peſtes.

10 ¶ Iam progrediamur ad alteram iuſtitiæ ſpe-
ciē, quæ Particularis dicitur: cùm quia quodam-
modo pars eſt illius iuſtitiæ vniuerſalis, *Ariſt.
lib. 5. cap. 3. 4. 5.* quæ totam ciuilem vitam, priua-
tam & publicam gubernat, omniumq́; honeſta-
rum legum obedientiam atq; cultum, domi iuxtà
ac foris, exigit: tum quoniam aliqua dūtaxat ex
parte humanas actiones regit, videlicet quate-
nus in communi vita cum alio res eſt: nec om-
nium legum obedientiam complectitur, ſed ea-
rum duntaxat, quæ de commercijs atq; actioni-
bus hominum, in quibus eſt mutuū συνάλλαγμα
& officium, aliquid conſtituunt: neq; verò etiam
legum præcipuè authoritate, vt illa ſuperior, ſed
ipſa magis æqualitate permouetur: nec tam τὸ
νόμιμον, quàm τὸ ἴσον δίκαιον ſpectat. Eſt igitur iu-
ſtitia particularis (vt ex authoritate Simonidis
definiunt noſtri) conſtans & perpetua voluntas,
ius ſuum cuique tribuēs. Conſtans & perpetua
voluntas: ſignificat habitum, ſeu firmum propo-
ſitum, & (vt Græci dicunt) ἕξιν προαιρετικήν. nec
enim voluntas, niſi in habitum trāſierit, firma &
conſtans eſſe poteſt. Quia verò plurimarum re-
rum in homine voluntas & cupiditas eſt, vt ſcien-
tiæ, opum, gloriæ, immortalitatis: ideo additur
differentia, ab officio ſumpta, (vt in definitioni-
bus virtutum quæ alijs differentijs proprijs de-
ſtituuntur, fieri ſolet) Ius ſuū cuiq; tribuens: hoc
eſt, ſeruans æqualitatē cum cæteris hominibus,
& debitum cuique reddens: cui tributum, tribu-
tum: cui vectigal, vectigal: cui timorē, timorem:
cui honorem, honorem: *Rom. 13. 7.* nec cuiuſquā,
corpori, famæ, bonis iniuriam vllam inferens.
Proprium enim iuſtitiæ munus & officium eſt,
extra ſe agere, & ſuum cuiq;, hoc eſt, alteri debi-
tum tribuere. Quare Ariſtoteles rectè dixit, cæ-
teras quidem virtutes vtentis proprias eſſe, iuſti-
tiam autem cōmunem & publicam. Addita eſt
autem particula, Cuique: diſtinguens iuſtitiam
à liberalitate, quæ tribuit debitum ſpeciei: hoc
eſt, τῷ αὐθαιρέτῳ officia præſtans humanitatis, e-
tiam non debita. At iuſtitia cuique, hoc eſt, ſin-
gulis indiuiduis tribuit ſuum: nempe, debitum
& conueniens vel lege naturæ, vel iure ciuili.

11 ¶ Species huius iuſtitiæ, duæ ſunt: Diſtributi-
ua & Commutatiua. Quemadmodum enim re-

A liquæ virtutes ſunt mediocritates, ſeu (vt vulgò
loquimur) medietates duorū extremorum, vi-
tioſorum ſcilicet affectuum, quos intra modum
rationis cohibent: ita iuſtitia particularis, totā
ciuilis vitæ ſocietatē, iiſdem æqualitatis & me-
diocritatis regulis atque finibus definit & coer-
cet. Porrò in ciuili hominum communitate, ſic
eſt natura comparatum, vt partim ordinandæ
perſonæ ſint, & ſuo quęq; loco atq; gradu, quaſi
in magno ciuitatis theatro collocandæ: & quia
B ad agendū natæ ſunt, ſingulis conuenientia mu-
nera, officia publica, pœnæ. præmia rectè praue-
que factorum tanquàm in ampla domo familiaq́;
ſint tribuenda: partim etiam res priuatorū com-
municādæ inter eoſdem, & commutandæ, quia
cùm in reb. humanis alij aliorū opera & rebus
perpetuò, ex ordinatione diuina, vt communi-
tas ſeruetur, indigeant, ſine aſſidua rerum per-
mutatione, nulla ſocietas ciuilis durare perdiu
poſſet. Non autem eſſet aſſiduum atque perma-
C nens commercium: quia foret iniuſtum atq; in-
iurium, niſi æqualitate priuatarū rerum, pariq;
numero, pondere & menſura conſtaret: cæteto-
qui cum in infinitum cōtractus abeant & porri-
gantur, alteram tādem partem exhauriri, atq; ita
commutationis perpetuitatem ac durationem
collabi & perire eſſet neceſſe. Ex quo fit, vt alia
æqualitas (in qua ineſt & elucet iuſtitia) in ordi-
nandis perſonis, alia verò in rerum communica-
tione obſeruetur. In perſonis enim medietas,
D quo ad nos, ſeu perſonalis, ſimilis proportioni
Geometricæ: in rebus, medietas rerum, ſimilis
analogiæ Arithmeticæ quæritur, cuius diſcrimi-
nis ratio expedita eſt. Illa enim cùm bona tan-
tùm publica diſpēſentur, non fit alicui iniuria, ſi
pro cuiuſq; dignitate & conuenientia cuiq; pri-
uato, eiuſmodi cōmunicentur. Quin potius ita
fieri, reuera iuſtum eſt, & in cōmuni bonum ac
vtile. Nam quando inter perſonas magna ſit dif-
ferentia & inæqualitas, ſiue bona animi ſpectes,
E ſiue corporis, ſiue externa, ſiue etiā facta ſingu-
lorum & mores: *l. inter. 31. ff. de ſolu. Vide Hippocr.
lib. de vet. medicina, in princ.* idcirco non poſſunt
publica illis ſingulis æqualia numero & mēſura
tribui. Hinc enim omnium rerum confuſio ſe-
quetur, ſi (verbi gratia) eadē munia, officia, prę-
mia & pœnæ peritis iuxtà atq; imperitis, bonis
& nocētibus, bene meritis & indignis diſtribuan-
tur. Quemadmodum ergo Geometrica propor-
tio, non numerorū interualla ſimpliciter conſi-
F derat, ſed æqualitatē proportionū & rationū in-
ter ſe cōparat: ponderā (vt ita dicā) magis quan-
titates, quàm annumerās: ſic iuſtitia diſtributiua
non indifferenter iuxta numerum perſonarum,
functiones diſtribuit, ſed quid cuiq; conueniat,
perpendit, & conuenientia ſingulis ſuo loco di-
ſpartitur. *Cic. lib. 1. Offic.* Non mulieribus confert
officia publica, *l. alienam. 18. C. de proc. l. 2. de reg.
iur.* ſed viris ſapiētibus, eruditis, iuſtis, eloquen-
tibus, & in ſumma idoneis defert magiſtratus,
G *Nouell. conſt. 82. de iud.* curam Eccleſiarum, *c. nul-
lus. c. presbyteri. 24. diſt. c. omnis. 11. de pœn. & rem.*
tutelam,

tutelam, *l. diuus. 24 de tut. & curat. dat. ab his. & tot. tit. de mag. conueniend.* & alia publicæ gubernationis officia: peritis & doctis, nec illiberalib. medicis, curationem tuendæ valetudinis mandat, & ſalaria conſtituit: *l. 4 de decr. ab ordi. facien. l. 1. 3. 4. de var. & extr. cog. l. 1. l. archiatr. 9 C. de profeſſ. & med. lib.* 10. magiſtros ſtudiorũ doctos, eloquentes, & bene moratos, probatosq́;, iuuentuti erudiendæ præficit: *l. magiſtros. 7. C. de profeſſ. & med. lib.* 10. militiam commendat nõ ſeruis, *l. pen. & l. fin. C. qui milit. poſſ. lib.* 12. negociatoribus, *l. vn. C. negoc. ne milit. lib.* 12. agricolis, *l. 3. C. qui milit. poſſ. lib* 12. ſed viris fortibus, & probatæ virtutis: *l. 1. C. qui milit. tot. tit. C. de re milit. lib. 12.* agriculturã contrà & negociationem nõ militibus, *l. milites. 31. C. de loc. & conduct. l. nobiliores. 3. C. de commer. & merc.* ſed induſtrijs, idoneisq́; hoc in genere hominibus committit. *tot. tit. C. de agric. & cenſi. lib. 11. Nouell. de ſtatu & conſuet. contra Eccleſ. lib. §. agricultores* præmia & ſalaria bene meritis conſtituit, *l. 1. h. t. tot tit. de var. & ext. cognit. l. medicos. 6. in fin. C. de profeſſ lib 10. l. 1 §. 1 h. tit. e. omnis. diſ. 3. l. vlt. C. de ſtat. & imag.* pœnas nocentibus pro cuiuſque merito irrogat: *tot. tit. de pœn.* nec vſquam certius conſpici huius iuſtitiæ actio poteſt quàm in pœnarũ diſtributione. Nam tametſi lex in genere & in abſtracto, citra aliquem perſonarũ & rerum complexũ, & ſine προσωποληψίας pœnã conſtituit Arithmetica proportione, & ex lege talionis delicto eam cõmenſurat: *l. reſcriptum. 6. de his quib. vt indig. l. reſpiciendũ. 11. de pœn. l. ſancimus. 22. verſ. nec vlterius. C. de pœn. l. 1. C. vbi Senat. vel clariſſ. Auth. omnes. C. com. de ſucceſſ. l. 1. §. 1. ad l. Corn. de ſicar. l. 1. §. cum patronus. de off. præfecti vrb. c. 2. de his quæ fiunt à maior. parte capit. Decius in l. quedã quoquam. 46. nu. 3. de reg. iur. Hipp. in pract. crimin. §. expedita. num. 18. & §. opportunè. nu. 57.* tamen iuſtitia hæc, legis executrix, ſeu magiſtratus, inſtrumentũ iuſtitiæ, cum legem exequitur, & in concreto de pœna perſonæ applicanda diſputat, rem ad proportionem Geometricam reducit: nec tantùm quid facto debeatur, ſed quid congruat perſonæ tam eius qui deliquit, quàm illius in quem cõmiſſum eſt, expendit & examinat. *l. ſacrilegij. 6. ad l. Iul. pecul. l. aut facta. 16. l. moris. 9. §. fin. de pœn.* Quotieſcunque enim de aliquo iure publico (quod nunc quærimus) perſonis attribuẽdo agitur, toties ad hanc analogiam Geometricã recurratur in adminiſtranda iuſtitia, neceſſe eſt: propterea quòd perſonarum ingenia, voluntates, dignitates, ſtatus, conſilia, dicta atq; facta inæqualia ſint, vt ijs æqualia numero tribui nõ poſſint. Vnde natum illud quod vulgò dicitur: Duo cum idem faciũt, non eſt idem. Hac ratione grauius in eodem delicti genere punitur ſeruus quàm liber, *l. capitalium. 28. §. fin. l. in ſeruorum. 10. de pœn.* famoſus quàm integræ famæ reus, *d. l. capitaliũ. 28. in fin. de pœn.* plebeius quàm egregius, *d. l. in ſeruorum. l. 1. § fin. l. pen. de ſicar. §. item l. Iul. Inſtit. de pub. iudi. l. 3. C. de pœn. cũ ſim.* adultus quàm minor, *l. auxilium. 37. §. in delictis. de minor. l. ferè. 108. de reg.*

A *iur.* & interdum presbyter quàm laicus, *l. presbyteri. 8 in fin. C. de epiſc. & cler.* miles quàm paganus, *l. 4 § adulterij. de re milit. l. quædam. 14. de pœn.* Nam cui plura cõmittuntur, ab eodem plus exigitur. *gloſſ. d. l. presbyteri. in fin per l. quidã. de pœn. § 1. in auth. vt defunc. latè Tiraq. de pœn. cauſ. 31. num. 20.* Sic & in eum acerbius animaduertitur, qui ſæpe commiſit eadem, quàm qui ſemel tantùm: *d. l. capitalium. §. graſſatores. de pœn. l. ſerues. 8. C. ad l. Iul. de vi publ.* qui cõſultò, quàm qui ignoB ranter, *l. in lege. 7. de ſicar. l. reſpiciendum 11. §. fin. de pœn* aut per laſciuiam. *l. 4. de ſicar. l. aut facta. 16. §. qualitate. de pœn. l. omne 6. §. fin. de re milit.* aut ebrietatem: *d. l. reſpiciendum. 11. in fin. d. l. omne 6. l. vn. C. ſi quis imp. vidit. de pœn.* qui magiſtratum aut patrem violat, quàm qui extraneum. *d. l. capitalium. §. omnia. 6. d. l. aut facta. §. perſona. 2. §. atrox. Inſtit. de iniur. Bald. in c. vn. §. iniur. de pace tenen. Iaſ. in l. qui iuriſdict. 10. in prin. de iuriſdict.* Imò in eodẽ genere vitæ & delicti alij aliter puC niuntur pro ratione perſonarum, graduum, anteactæ vitæ: *l. 5. in prin. de re milit.* vt conuenientiſſimè quidam dixerit, hanc iuſtitiam admittere adhibereq́; in conſilium Gratias & [illegible]: eam quæ circa contractus verſatur, non item. Nã in contractibus non quæritur quid perſonæ conueniat, nec vt ei aliquid tribuatur, propoſitũ eſt: ſed res priuatorum rebus commutantur, earumq́; duntaxat habetur ratio, non perſonarũ.

Vt igitur hæc commutatio iuſta ſit, ſicut iuſta D eſſe, quæ duratura ſit, debet: opus eſt, rerum ab vtraq; parte æqualitatẽ adeſſe, numero, pondere & menſura exæquatã: alioquin alteruter contrahentium iniuria afficietur, & damnũ facturus eſt, quia non tantundem accepturus ſit, quantũ de ſuo decedit ac decerpitur: atq; ita altera generis humani para exhauſta, contrahere amplius aut nolit, aut nõ poterit: vnde malas artes, & ſocietatis humanæ diſtractiones exiſtere tandem neceſſe fuerit. Rerum autem æqualitas eadem E eſt, & vna Arithmetica proportione definitur. Omnes namq; res precio æſtimantur. *l. 1. de cont. empt.* Et quod ad iuſtam æqualitatẽ deeſt, id poteſt vel detractione vel adiectione aliqua precij adæquari. *l. 2. & l. 3. C. comm. diuid.* Nec enim in rebus ea eſt diſparitas æſtimationis, quæ in perſonis: quo fit, vt proportione Arithmetica in rerum commutatione ſit vtendum. Verbi gratia, in emptione, ſi emptor illuſtri loco ſit poſitus, venditor plebeius & ruſticus, non ideo ob inF æqualitatem perſonarum (quæ hic non conſideratur, quoniam de rebus ſingulorum priuatis & pecuniarijs agitur) inæqualitas rerum admittẽda erit: ſed precium merci, mercedem vſui & operæ, res rebus cõmenſurari oportet: & ſi quid inæqualiter conſtitutum fuerit, id ad analogiam Arithmeticam, hoc eſt, æqualem rerum valorem eſt reducendum. *l. 2. C. de reſcind. vend. l. 3. C. comm. vtriuſ. iudic.*

Ex quib. cùm intelligi iam poſſit, vtriuſq; huG ius iuſtitiæ diſcrimen: de vtraque aliquid ſeparatum eſt dicendum.

14. ¶ Iuſtitia igitur Diſtributiua, ſeruans conuenientiam perſonarum & officiorum, eſt æqualis publicarum rerum omnium, munerũ, præmiorum, pœnarum, &c. inter perſonas, pro cuiuſq; merito, congruentia & dignitate, diſtributio. *L. vlt. C. de ſtat. & imag.* Cauſa efficiens præcipua, eſt Deus: qui ſicut ordinem diuerſorum orbiũ atq; motuum, & corpora ſtellarum varia, variæ formæ, actionis, effectionis ſurſum in cœlo poſuit atq; ordinauit: ſic in hoc terreſtri orbe deorſum, ordinationem & gradus, functionesq; perſonarũ varias & conſtituit, & conſeruat: *Rom. 13. Epheſ 4. 1 Corint. 12.* imò quantum ordinis in hac opinionum, cultuum & morum confuſione eſt reliquum, id proculdubiò verè & efficaciter à Deo ſeruatur. Cauſæ in homine, ſunt notitiæ mentis, & principia practica: *c. 1. diſt. 1.* vt, Paria paribus congruunt, & debentur. item: Patriæ, magiſtratibus parendum: *l. 2. de iuſtit. & iure.* Suus cuique locus relinquendus: cui tributum debetur, tributum: cui honor, honor impertiendus, &c. *Rom. 13. 7.* & voluntas obtemperans his notitijs, & iuxta eas regens motus cordis, & externa membra.

Materia in qua, voluntas, cor & locomotiua.

Materia circa quam, omnia officia, munera ciuilis vitæ, item pœnæ & præmia, *d. l. vlt. C. de ſtat. & imag.* aliaq; bona communitatis publica, quæ ſingulis priuatis aptat, conuenienteq; proportione tribuit: *Vide latè Didac. Couar. in reg. peccatum. §. 7. num. 2. cum ſeq. de reg. iur. in 6. vbi plures differentias vtriuſque iuſtitiæ tradit.* vt ius publicum huius iuſtitiæ argumentum & ſubiectum videri poſſit.

Cauſa formalis, vel forma, eſt conuenientia, ſeu ipſa æqualitas Geometrica: quæ ſingulis conuenientem honorem, & munus idoneũ tribuit; ac bene maléue de republica meritos, pro demeritis remuneratur. *d. l. vltim. C. de ſtat. & imag. d. c. omnis. diſt. 3.*

Finis & effectus: primùm, ut hac virtute Deus agnoſcatur & colatur, qui author eſt huius ordinis, & ſua ſapientia genus humanum ſic conſociauit; vt ſicuti diuerſos vultus, diuerſaq; ingenia & naturæ multiplices varietates, variaq; dona ſingulis attribuit; ita velit ex varietate ſimili compoſitum eſſe totum Reipub. corpus, ſeruariq; diuerſos gradus officiorum: & functiones, pro diſparitate donorum cuique congruentium diſpartiri: præmiorum quoque ac pœnarum diſtributione, commonefieri genus humanum de eſſentia & voluntate, & de lege ſua, deq; futuro iudicio. Nam omnes virtutes propter Deũ authorem præcipuè colendæ ſunt: quę oſtendunt, quis & qualis ſit Deus, quomodo coli velit, & quod diſcrimen inter bonos & malos in omni æternitate facturus ſit.

Secundus finis, eſt Bonum publicum. Tum enim (vt ait Plato) beatæ ſunt Eccleſiæ & Reſpublicæ, cum ad hanc iuſtitiæ analogiam conſtituuntur. His addi poſſunt alij fines, de quibus ſuprà in deſcriptione iuſtitiæ vniuerſalis dictum eſt. Ad iuſtitiam diſtributiuam proximè accedunt quaſi cognatę virtutes: ſedulitas, quæ iuxta vocationem neceſſaria diligenter facit: reuerentia, tribuens alijs ſuum locũ, & dona Dei in eis magnifaciens: modeſtia, quæ ſibi non plus tribuit quàm eſt opus, nec ruit extra vocationem: ſed propria facit, & alijs ſuum curſum atque locum ſine impedimento relinquit. Item lex talionis naturalis, de qua c. 1. diſt. 1. l. 1. & tot. tit. ff. Quod quiſq; iur.

Contraria ſunt, ſuperbia, πλυπξεγμοσύνη, tyrannis, inuidia, iniuriæ, & quæuis proportio Arithmetica, quæ perſonis adhibetur: vt cum in conuiuijs illiberalioribus, ad æquales hauſtus imbecilles perinde ac robuſti vrgentur, &c.

¶ Commutatiua iuſtitia, eſt virtus συναλλακτική, quæ in commutatione rerum familiarium & priuatarum, ac patrimonij cuiuſque, cæteriſq; contractibus priuatorũ ſeruat ęqualitatem proportione Arithmetica. ſeu, Eſt iuſta commutationis rerum in contractibus ordinatio.

Cauſa efficiens, Deus: qui genus humanũ ad hanc ſocietatem condidit, & vt ea eſſet perpetua, alterum alterius indigere voluit: cõiugiaq;, generationem, educationem, gubernationem, contractus atq; artes addidit, quibus quaſi vinculis ea vitæ communitas colligaretur. Deinde mens humana, cogitans regulas notitiarum: vt, Dilige proximũ, Non furtum facies: item, Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: *c. 1. diſtinct. 1.* & voluntas, cor & locomotiua, quæ recto mentis iudicio obſequuntur.

Materia in qua, ſunt facultates animæ præſtãtiores, vt ſuprà dictum eſt.

Materia circa quam, ſunt bona priuata, & res familiares ac pecuniariæ ſingulorum. *Couar. d. c. peccatum. §. 7. num. 2. de reg. iur. in 6.* hoc eſt, priuatarum rerum cõmutatio & æſtimatio, ſiue ea in contrahendo, ſiue in alia quãuis vitæ parte, ſine reſpectu & complexu aliarum circumſtantiarũ, puta perſonarũ, fiat: vt ius priuatum, velut materia, huic iuſtitiæ ſubſterni non incõmodè poſſit.

Forma, eſt proportio Arithmetica, res rebus æquali pondere, numero & menſura commercijs ac permutationibus adæquans & componens: citra quam nec iuſta hæc communicatio, nec diuturna eſſe poteſt.

Finis & effectus. 1 Cultus Dei, & commonefactio de æqualitate in Deo. 2. Vtilitas ſocietatis humanę: quia hæc æqualitas pacem alit, & vrbes vrbibus amicos amicis conſociat: vt ait Euripides. 3. Communis neceſſitas. Nam vt hominibus neceſſaria vitæ ſuppeditentur, mutua communicatione opus eſt. ea autem communicatio tranquilla & diuturna eſſe abſq; hac æqualitate non poſſet: quia nec iuſta eſſet. 4. Vt exerceantur officia dilectionis proximi: item, vt vitentur pœnæ, &c.

Cognata: lex talionis, dilectio proximi, liberalitas, veritas. Pugnantia: iniuriæ, furta, πλεονεκτήματα, fraudes, vſuræ, rapinæ, iniuſti contractus, monopolia. *l. vnic. C. de monop.* mercedes & ſtipen-

ſtipendia iniuſta, ignauia, mendicitas nō neceſſaria: denique omnia fraudulenta lucra & aucupia quæſtus: item analogia Geometrica, hoc in contractuum argumento: vt cum Cyrus iniuſtam veſtium permutationem, iuxta proportionem Geometricam facit. *apud Xenophont. lib.1. Cyropæd.*

Atq; hæc quidem de iuſtitia. Nunc ad ſecundam huius tituli partem, quę ad fontem & principia iuris digitum intendit, deſcendamus.

14 ¶ Ius, à Iuſſu ſeu iubendo dictum videtur. *Rodol. Agric. de Inuent. lib.1.* nam & Feſtus ait, antiquos iura dixiſſe iuſſa. Cum autem varia iubeantur, variè quoq; hoc nomen vſurpari conſentaneum eſt *l.pen & l.fin.h.tit.* Sed in hoc tractatu, iuris nomē trifariam accipitur: primùm, pro iure naturali, quod nobiſcum naſcitur: *l.2.de legib.l.omnes.9 l.pen.h.tit.* ſecundò, pro qualicũq; iure, poſitiuo ſeu ciuili: *l.1.de legibus.d.l.omnes.9. §.1.Inſt.de iur.nat.gent.& ciuili.* tertiò & propriè, pro iure Romano. *§.2. Inſtit.de iuſtit. & iur §.ſed ius.Inſt.de iur.natur.gent. & ciuil.* Vt cum ait Vlpianus: *l.1.h.tit.* Iuri, hoc eſt, iuriſprudentiæ Romanæ operam daturum, noſſe oportere, vnde nomen Iuris deſcendat: quod ait eſſe à Iuſtitia, cuius quædã ars ſit, & doctrina. Sequitur enim: Nam ius, eſt ars boni & æqui. Etenim cum artem appellet, intelligi facilè poteſt, eum de doctrina iuris ſiue iuriſprudentia loqui. *l.iuſtitia.10.h.tit. in prin.Inſt.eod.* neq; enim ius, ſicut in natura poſitum eſt, ars dici poteſt: cùm hæc ex principijs extructa naturalibus, ſtudio paulatim diſcatur: ea verò lux mentis, ſine doctrinæ exercitio, ingenita ſit nobis, & diuinitùs indita. Ac paulò pòſt, *l.1.§.1.h.t.* cum hoc ipſum ius Studium appellet, apertius oſtendit, ſe de ſtudio & doctrina iuris loqui, non de iure, prout in mente eſt locatum & natum: quod proculdubiò prius eſt iuſtitia, ſiue etymologiam vocabuli ſpectes (à iure enim, vt paulò antè oſtendimus, eſt iuſtum: & à iuſto iuſti iuſtitia:) ſiue naturam ipſam rerum conſideres. Iuſtitia enim eſt voluntatis habitus, eandem inclinans ad id faciendum quod ius eſſe, ratio mentis tam antè præmōſtrauit. Sed doctrina iuris, ſeu iuriſprudentia Romana, à iuſtitia ducitur *Nouell.69.Non ıu* hoc eſt, velut riuulus vberrimus defluit à fonte iuſtitiæ: cuius normam & analogiam, in omnibus pręceptis & definitionibus ſequitur: & ad hanc omnes hominum actiones, dicta & facta exigit atq; conformat: ac theſes iuſtitiæ æquitatisq; vniuerſales, ad hypotheſes ciuilis vitæ, publicas & priuatas, recta interpretatione accommodat & inflectit: vt inde velut à cauſa, materia, forma, ac fine ſuo, ductum dictumq; videri debeat: *glo. l.1.h.tit.Iſer. c.1.num.60. quæ ſint regal. vide Oecono. ad hunc tit.* prout grammatica a literis, dialectica à diſputatione, rhetorica ab elocutione, & ſi qua ſunt ſimilia. Hoc ſenſu cum in populari & ciuili materia, etiam ciuiliter, vt par eſt, *l.ſi cui.9. vbi Bartol.num.3.de ſeruitutib. l.obligatione.de pignor.* verba Vlpiani accipiuntur, minus habent incom-

A moditatis: & alioqui vſitatum eſt, quoties iuris nomen indefinitè ponitur, illud de doctrina iuris ciuilis Romanorũ interpretari. *§.ſed ius quidem Inſt.de iur.nat gent.& ciuil.*

Ius, inquit Vlpianus, *l.1. h.tit.* eſt ars boni & æqui. Artem vocat, hoc eſt, ſcientiam ſeu doctrinam mauis (à qua ſcientiam quidam ſcholaſticè diſtinguunt, ſed in hoc argumento politico ſubtiliter ſic diſcernenda non ſunt) vitæ vtilem, quę exercitatione addiſcitur, partim ex demon-

B ſtrationibus principiorum practicorum, partim probabilibus rationibus collectam. Aequum & bonum, pro exacta, & omnibus numeris abſoluta æquitate, ſeu pro generali quadam iuſtitiæ atque æquitatis norma accipi, dubium non eſt: *l.ſi me & Titium.32.ſi cert. pet. l.ſi quid venditor. 18.de ædilit.edict. l.in ijs.16. de condit.& demonſtr. l.2. in fin.de actio.* quanquam Bonum ad vniuerſalem iuſtitiam, Aequum ad particularem poteſt referri. Sed & æquum de eo interpretari

C poſſumus, quod natura tale eſt: æquitatis enim nomen, propriè de iure naturali accipi. *l.penult. h.t.l.2. de aq. plu.arc.* paulò pòſt declarabo. Bonum dici illud poteſt, quod bonum & vtile eſt in ſocietate ciuili, quamuis interdum nonnihil in ſpeciem ab illa naturali æquitate deflectat. *arg.l.hac lege. C.de pac. conue. l.6.h.tit.* Harum enim rerum omnium ars & doctrina, eſt Ius Romanum ſeu Iuriſprudētia: quam paulò pòſt definit Vlpianus, *l.iuſtitia 10. in fin.h.tit.* Notitiam

D diuinarum atq; humanarum rerum, iuſti atque iniuſti ſcientiam. Notitiam vocat, quòd ex principijs & notitijs naturalibus magna parte conſtat: Scientiam ἐν πλάτει, hoc eſt artem, quoniã non ſolo communi ſenſu, & naturali ratiocinatione mentis percipitur, ſed etiam quadam doctrina omnium artium, & præceptis ciuilis prudentiæ continetur.

Addit autem, eſſe notitiam rerum, tam Diuinarum quàm Humanarum, omnis iuſti atque

E iniuſti ſcientiam & cognitionem. nam vt eloquentia, *Cic.lib.1.2.de Orator.* ſic quæ huic maximè cognata in ciuili vita eſt, *Cic.pro Muræna, & lib.1. de Orat.* Iuriſprudentia, vt perfecta ſit, ex omnium rerum atq; artium cognitione extruenda eſt. Itaque non rectè noſtri, dum aliud quiddam Vlpiano ius, *l.1.hoc tit.* aliud Iuriſprudentiam eidem, *l.10.hoc tit.* & Iuſtiniano *in prin. Inſtit. eod.* in hiſce definitionibus ſignificare arbitrantur. Prorſus enim pro eodem ſubiecto,

F vtroque nomine vtuntur, vt & inſcriptio tituli Inſtitut. de Iuſtitia & Iure oſtendit: cui non alia quàm Iuriſprudentiæ deinceps ſubijcitur definitio. Hanc Ariſtoteles philoſophiæ tribuit: vnde noſtri ad ſuam artem traduxerunt, quam pro vera nec ſimulata, hoc eſt, reuera non ſpecie nomineue tenus vtili & ſalutari hominibus philoſophia habent.

Huius autem ſtudij duæ ſunt poſitiones, ſiue articuli, ſeu ſpecies, à materiæ diuerſitate diſtri-

G butę. Aliud enim dicitur ius Publicum, quod ad ſtatum rei Romanæ ſpectat: aliud ius Priuatum

ſtu priuatorum, quod ad ſingulorum vtilitatem A pertinet. *l.1 § huius.h.t.* Hæc eo differunt, quòd ius Publicum magna ſui parte non aliunde ex præceptis naturæ vel gentium, vel ciuilibus ſit deductum, ſed conſtitutum pro vſu & commodo Reipublicæ Romanæ. Ius enim Publicũ hic intelligimus, non reſpectu formæ, quod publicè conſtitutum eſt (quomodo ſunt omnia iura ciuilia) ſed ratione obiecti, & finis, quod ad ſacra, ad ſacerdotes, ad leges, magiſtratus, aliaq; iura publica moderanda refertur & collimat: quod B totum non ad normam æquitatis vel æqualitatis, vt iura priuatorum, ſed ad id quod reipublicæ eſt opportunum, præcipuè aptatur. Neque enim verſatur hoc ius circa æqualitatem inter ciues retinendam: quare nec ad æqualitatis regulam exigitur: ſed pertinet ad tuendum ſtatum reipublicæ, vnde pro reipubl. commodo atque bono conditur: nec quicquam aliud præter publicam vtilitatem, in eius conſtitutione legislatores ſequuntur. *Cic. pro l. Manil.* In quo nulli fit C iniuria, cum de re nullius priuata tractetur hic quicquam aut diſponatur. Ex quo fit illud, vt quod in vna ciuitate ius publicum eſt, id in alia illicitum ſæpe ac prohibitum inueniatur. Vt enim propter diuerſitatẽ, omnibus perſonis eadem tribui non poſſunt: ſic omnibus rebuſpublicis, quæ ſingulæ perſonam quandam repræſentant, *l proponebatur. 76. de iudic. l. an vſusfructus. 56. de vſufruct* interq; ſe multis modis differunt, vnum idemq; ius populare præſcribi ne- D quit. Quinetiam ius publicum Romanum vetus, quod ad ſacra ſacerdotes & magiſtratus pertinebat, tempore Iuſtiniani magna ex parte partim abrogatum erat, partim obſoletum: facilè vt intelligi poſſit, ex immutabilibus principijs naturæ, *§. penul. Inſtit. de iure natur. gent. & ciuil* & rectæ immotæq; rationis norma non fuiſſe deductum. Nam illæ ethnicæ idololatriæ nõ natura commonſtratæ, ſed leuitate ingeniorum, & præſtigijs diabolorum effictæ, vnà cum ſacris & E ſacerdotibus ſuis, iam à Conſtantini temporibus, recepto vero Dei cultu, erant abolitæ: & iura magiſtratuũ, quæ veteres I. C. libris ſuis cõprehenderant, nullum ferè ætate Iuſtiniani habebant vſum, quippe mutata iam reipublicæ forma, tranſlatoq; Roma in Thraciam imperio: & magiſtratuum nominibus atque officijs variè tranſpoſitis atque commutatis. Quo factum eſt, vt huius iuris publici, quamuis in diuiſione mentionem, vt par eſt, hic faciat Iuſtinia- F nus: tamen nullam de eo, velut iam antiquato, peculiarem in Digeſtis inſtituat tractationem. Hæc enim ex I. C. collecta ſunt monumentis: quibus ſolum ius illud vetus publicum antiquæ Romæ, in qua ſcripſerunt Iuriſperiti, continebatur vnde nihil ſumerè potuit Iuſtinian. præſentibus ac inſequentibus temporibus atq; moribus accommodatum. Itaque ea tractatio ex ſubſecutis Chriſtianorum principum conſtitutionibus, moribusq; atque inſtitutis nouæ Ro- G mæ, quæ eſt Conſtantinopolis, in Codicem eſt A relata. *lib. 1. & paſſim, 10. 11. 12.* Satis ergo fuit hic ius Priuatorum, quod ad omnes reſpubl. omnesq; homines pertineat, de veterum I. C. ſcriptis colligere, componere & exponere. de quo deinceps iam eſt dicendum.

Ius ergo Priuatum eſt, quod ad ſingulorum res pertinet: quod quia in reddendo cuique quod ſuum eſt, verſatur, eò ad normam æqualitatis & iuſtitię cõgruat oportet. Niſi enim ęquale & iuſtum per omnia ſit, ſuum cuique tribue- B re non poteſt: & proinde nec reciperetur ab omnibus, nec ad diuturnitatem validum eſſet. Norma autem æqualitatis ſiue æquitatis, eoq; iuris, triplex eſt: alia enim ex affectione, & quadam στοργῇ, cõmunis naturæ: alia, ratione & ſenſu hominum communi: alia, præceptis inſtitutiſq; ciuilibus dijudicantur. Nam, verbi gratia, tuendam eſſe vitam, libertatem, coniugia, cognatum ſanguinem, educandos liberos, & conſimilia: affectio cuiuſque & communis naturæ ſenſus, re- C cta eſſe atque iuſta oſtendunt: & ad conſectanda eiuſmodi, veluti quædam iura, omnes animantes incitant ac deuinciũt Iudas in Can. cap. 1. 10. quæ φυσικῶς ὡς τὰ ἄλογα ζῶα ſciunt, in his corrũpuntur. Cæterùm colere Deum, patriam, magiſtratus, parentes, inire ſocietates, ſeruare pacta, punire delicta, &c. ea ratio humana, cuius reliquæ animantes ſunt expertes, & neceſſitates vitæ ciuilis, iuſta eſſe docent. Cęterá quę ab naturæ principijs communiq; ſenſu propter re- D rum & etiam rerumpublicarum varietatem definiri non poſſunt, pro cuiuſque ſocietatis ciuilis opportunitate, legibus, inſtitutiſq; populorum ſanciuntur. Hinc ortum triplex ius priuatum: unum Naturale, alterum Gentium, tertium Ciuile: quæ diuiſio & Ciceroni nõnullis locis placet: *lib. 1 & 3. Offic. & in Orat. de Aruſp. reſp.* nec admodum ſanè erit inconcinna, ſi eam cùm ad hominem, cuius cauſa ius omne cõſtitutum eſt, *l. 1. & 2. de ſtat. hom.* tum ad ortum principatum- E que iuris referamus Homo enim primò aſpicitur & conſideratur, vt animal: ſecundò, vt homo: tertiò, vt homo ciuilis. Nam & animal eſt, & homo, & homo politicus: quia ad ſocietatem vitæ ciuilis naſcitur. Cùm autem illi Iure & diſciplina opus ſit, ſiue qua viuit vt animal, ſiue qua vt homo, ſiue qua vt ciuis: ideo tria iuris genera meritò ſunt conſtituta, quorum ſingula ſingulis hominum aſpectibus conuenirent. Deinde ſi ius ad ortum fonteſque ſuos arceſſamus, re- F perietur τὸ δίκαιον & cauſa omnis iuris ſeu ius ipſum Romanum, de quo hic ſolo tractatur, ſumi: partim ex rata & ordinata, ac à vitijs ſecreta cõmunis naturæ inclinatione, ſicut in hoc argumẽto iuris, ratione recta, quæ ius eſt, à deprauatione affectuum ſecernitur: partim a ratione mentis humanæ, & immoto, quod in illa lucet honeſtorum & turpiũ diſcrimine: partim ex ratiocinatione & collatione vtilitatum ac inſtitutorum vitæ ciuilis, *prout expoſui Inſtit. tit. de iuſt. & iur.* G *§. vlt. & tit. de iur nat.* Ius naturale efflorescit ex inclinationibus naturalibus, & facultate animę, qua.

qua concupiſcimus & afficimur: quæ eſt homini cũ reliquis animantibus communis. Ius naturale, inquit I. C. eſt quod natura omnia animantia docuit: cuiuſmodi ſunt, cuſtodia & defenſio vitæ, *l.3.h.t.l.1.§.cum arietes. Si quadr.propter.l.4. l.ſcientiam. 45. § fin. ad l. Aquil l.1.§. vim vi.16.de vi & vi arma. Cicer. pro Milon. & de Inuen. lib. 2. cap.5. & 12.* libertas, *§. ius autem gentium. Inſt.de iur. nat. gent. & ciuil.* maris & fœminæ coniunctio: quæ coniunctio verè naturalis eſt, & communis beſtijs, etiamſi nuptiæ propter conſenſum ſolennitatemque legum, ad ius gentium & ciuile referri poſſint, *l 1 §.penult.h.t.in prin.Inſt. de nupt.* liberorum procreatio & educatio, *d. §. penult tit.de ag.lib.ff.& C.de alen.li Dec. in l.iura. de regul.iur. Anch Franc. & alij, in cap. 2. de part.* communis omnium rerum vſus, *Cicer. lib. 1. Offic. l. 1.de acq. rer. dom.§. 1 Inſtit.de rer.diu.* etiam iure Rom. nonnullis caſibus vſum habens, *l.2. 3.4.de rer.diuiſ.l. 2. & tot.tit.ad l.Rho.c.ius naturale. vbi gloſſ. verb. communis.diſt.1.* dilectio & reuerentia cognati ſanguinis, *§.1. in Authen de inceſt. & nefar. nupt. l.iura ſanguinis.8.de reg.iur.* & ſi qua ſunt ſimilia. Hæ enim inclinationes tanquam φυσικαὶ φυσικαὶ omnibus animantibus, ſeu communi naturæ hominum & beſtiarum, inditæ ſunt. Dicuntur autem ius, reſpectu hominis: qui ſolus iure, hoc eſt, recta ratione (cuius ſolus particeps eſt) regitur. Ideo autem ius dicuntur, quia ſunt & ordinatio quædam legitima, diuinitùs naturæ impreſſa: & principium atq; norma ſeu fons omnis iuris Romani, quod ad defenſionem vitæ, libertatis, inſtitutionem coniugiorum, educationem liberorum, reuerentiam cognati ſanguinis, prohibendosque inceſtus pertinet: & ad obedientiam non minus quàm reliqua ciuilia iuſſa obligant: quomodo in matrimonijs contrahẽdis ideo naturale Ius & pudorem inſpiciẽdum monet Paulus I. C. *l.adoptiuus. 14.§ 1.de ritu nupt.*

15 ¶ Ab his principijs diſtat Ius gentium, quod naturalis, hoc eſt, humanæ naturæ communis ratio inter homines conſtituit, *l.omnes. hoc tit.* & deinceps in forum Romanum traduxit: quod quia ſemper bonum & æquum eſt, *l.pen. h. t.* ab omnibus gentibus peræquè cuſtoditur. *d.l omnes.d.l.penultim.* quando vt id cuſtodiant, omnes homines, & proinde populus etiam Romanus à ratione & iudicio naturali admoneantur & conſueſiant. Hoc autem ius duplex eſt. *Cicer.de Inuen.lib.2.cap.5. Bartol.l.9.num.10.h.t.* ſicuti duplex exiſtit in homine naturalis notitia: vna ſimplex, altera compoſita. Nam quoddam ius in ſimplici notitia, hoc eſt, in naturali iuſti atque iniuſti intelligentia, & in moto honeſtorum & turpium diſcrimine conſiſtit: quod quando vnà nobiſcum naſcitur, & nullo docente in mentibus ſingulorum velut oculus quidam veri germaniq; iuris elucet, ſcriptumq; eſt (vt inquit D. Paulus *Rom* 2.) in cordibus noſtris, verè ac propriè ius naturale eſt. *Cic.de Inuent.lib 2. cap.5.12. & lib.1. de Leg.& lib 3. Offic.* quippe poſitum in natura humana, quæ ſola rationis, & quidem rectæ rationis, id eſt, iuris, *Cicer. lib.1.de Legib.* eſt particeps. Ac de hoc quoq; vera eſt regula: Ius naturæ eſſe immutabile, *§.pen.Inſtit.de iure nat.* ſemper enim hoc bonum & æquum eſt, *l.penult. hoc tit.* ſiquidem diuinæ illius & immutabilis iuſtitiæ ſimulacrum exiſtit, & imago, luxq; diuina in animis hominum, ad diſcernenda ab honeſtis turpia, tuendamq; in conſociatione vitæ ciuilis diſciplinam, à Deo architectore quaſi conſecrata. Vnde ſine iniuſtitia huic derogari nequit: & ſi derogetur, eam tyrannidem ac iniuſtitiam Cyclopicam, vniuſcuiuſque ſani hominis iudicium, & ſobriæ mentis ſenſus deteſtabitur ac refutabit.

Ad hoc ius pertinent: religio erga Deum, vt parentibus & patriæ pareamus, *l.2.hoc t.Cic.præal.lo.de Inuent lib.2.cap.5.& 12.* honeſtè in hac ſocietate ciuili viuamus: ne lædamus alterum: tribuamus cuique ſuum, *d. l. iuſtitia. §.iuris.* vt delicta puniantur, *l.1.in fin.de fur.* nemo cum alieno damno locupletetur, *l.nam & hoc natura.14. de cond. ind.* Inceſtarum nuptiarum prohibitio. *l.vlt.de rit nupt.*

Aliud porrò ius gentium non tam ea naturali ratione, hoc eſt, ſimplici notitia, quàm ex notitia compoſita, nempe, ratiocinatione commodorum vitæ defluxit, & ad opportunitates ſocietatis humanæ parandas retinendasque introductum eſt. Nam quia ex neceſſitatibus vſuque vitæ apparebat, alios aliorum ope indigere, cùm ad defenſionem, tum ad ſuſtentationẽ; nec in perpetuis communionis rerum diſcordijs, *l. cum pater 77.§. dulciſſimis. de legat.2.l.fin. cum gl. in fin. C. de iur. dom. impetra.* & ſine mercium variarum commutatione (non enim omnis fert omnia tellus) viui commodè poſſe: ideo communi hominum conſenſu & vſurpatione, ædificia ſunt collata, aduerſus iniurias externas muniendi ſui cauſa, vtq; alios alij de religione docerent, contiguas pietas iuſſit habere caſas, diſcretæ per linguarum varietatem gentes, dominia diſtincta, agris termini poſiti ad cultum pacis, commercia inſtituta ad rerum commutationem: & vt à violentioribus imbecillitas ac innocentia tuta eſſet, iusq; ſuum obtinere poſſet, regna condita, bella introducta: quæ captiuitates, ſeruitutes, manumiſſiones ſunt inſecutæ: *l.4.& 5.hoc t.* eaq; omnia ob vtilitatem, pro rato iure inter omnes gentes ſemper habita ſunt atq; vſurpata: quibus quidem propriè hominum vitia, illud libertatis, & communionis rerum bonum, incorruptæ naturæ propriè conueniens, neceſſariò ad conſeruandam ab iniurijs contumaciam, ciuilem ſocietatem, aliquatenus imminutum eſt. *Couar. copioſe in c.peccatum parte 2.§. 11.num.2.3. cum multis. de reg.iur.in 6.* Nam ea quæ non in notitijs naturalibus exiſtunt iura, ſed aut bona tantùm ſunt, incorruptę naturæ congruentia, aut iudicio & vſurpatione hominum alicuius cauſa vtilitatis introducta, viciſſitudini ſunt obnoxia: & pro diuerſis re-

rumpublicarum formis, temporum atque op- A portunitatum præſentium rationibus, aliter atque aliter habentur, accommodanturq; ad ſummam illam legẽ: Salus populi, ſuprema lex eſto. *Cic. de Legib.* 1. ad quam & Plato, velut ad vltimum ſcopum, omnes leges refert: ἡμῶν δ' ἡ τῶν νόμων ὑπόθεσις ἐνταῦθα βλέπει ὅπως ἔσονται οἱ πολῖται μάλιστα ἀγαθοί, καὶ ἀλλήλοις φίλοι. & eum ſecutus Cicero, *lib. 1. de Inuent. cap.* 11. cuius argumentatio lectu digniſſima eſt.

Et hæc quidem, quod ad explicationem ſen- B tentiæ I.C. attinet, ſatis: quorum triplex hæc iuris diuiſio, quoniam in Scholis noſtris eſt recepta, per me quidem licet retineamus. Cæterùm id quod rationi magis conſentaneum videtur, ius arceſſamus naturæ, non ex naturalibus duntaxat inclinationibus, quæ in hac naturæ deprauatione vitioſæ res ſunt, ſuprà quàm à noſtris intelligi potuit Iuriſconſult. vt Ethnicis hominibus, qui non natura, quam integram & ſanam putarunt, ſed conſuetudine pra- C ua homines peccare, & iniuſtos eſſe arbitrabantur: ſed de principijs etiam practicis mentis, quæ immotæ ſunt in natura ordinationes diuinitùs ſancitæ, & perpetuo recti iudicij vallo honeſta à turpibus diuidunt, & affectiones ac inclinationes naturæ deprauatas, in gyrum rationis ducunt, ius naturæ repetamus: atque illud vel eius ſaltem cauſam, partim in communi rectæ rationis iudicio, partim in inclinationibus naturalibus, quatenus ſcilicet cum recta ra- D tione iunguntur ac conueniunt, ſi placet, collocemus. Quod vt exemplis planum fiat, primùm defenſio iuris naturæ eſſe dicitur: quam ſi ad illas duntaxat naturales appetitiones exigas, erit vitioſa: quòd inſtinctu communis indolis omnia animantia, & eo magis homo, quo eſt corruptior, non tantùm ad defenſionem ſui, ſed etiam in vltionem & vindictam iniuſtam impellitur, iuxta verſiculum:

At vindicta bonum, vita iucundius ipſa. E

Item maris & fœminæ mutuus ardor ex affectione naturali quidem incitatur: ſed niſi recta honeſtatis ratione diſcernas hanc atque temperes, *iuxta Reg. l. ſemper in coniunctionibus.* 158. *de reg. iur. l.* 4. *l. ſemper.* 42. *de rit. nupt.* non modò nullum ius naturæ, ſed horribilem diuinæ & naturalis legis violationem, & fœdam omnis generis turpitudinum libidinumque confuſionẽ ex eiuſmodi coniunctione ſequi, fuerit neceſſe. Vt multò firmius meliuſq; ſit, has inclina- F tiones in gyrum rectæ ducere rationis, & in diſputatione iuris, his præficere quaſi ducem atque moderatorem, τὸ ἡγεμονικόν: quod minus aberrat ab honeſto, nec tumultibus affectionum ita perturbatur: & perpetuo ſanoq; diſcrimine recta à prauis, licita ab illicitis, honeſta à turpibus diſcernere velut naturali quodam lumine, oculoq; mentis diuinitùs indito, dijudicare poteſt. Hoc autem lumen, principia, κοινὰς ἐννοίας, & προλήψεις docti vocant, ac in duo ge- G nera diſpartiuntur. Alia ſunt enim ſpeculatiua principia, alia practica. Speculabilia: vt notitiæ numerorum, ordinis, ſyllogiſmi, principia Geometrica & Phyſica, aliarumque artium ſemina. Practica: notitiæ à Deo mentibus inditæ, vt monſtrent obedientiam Deo debitam, & diſcrimen honeſtorum & turpium, & regant mores. Sed nos hic tantùm de altero hoc notitiarum genere, nempe de practicis principijs, & demonſtrationibus quæ ex his colliguntur, loquimur: ex quibus ſumitur vera & erudi- B ta definitio legis naturæ: Vt ſit notitia principiorum practicorum, & concluſionum inde extructarum, de regendis moribus, congruens cum æterna & immota norma mentis diuinæ: quæ principia cernimus, & amplectimur firmo aſſenſu: quia notitiæ eorum nobiſcum naſcuntur: diuinitùs inſitæ humanis mentibus, vt ſint teſtimonia quòd ſit Deus: & qualis ſit & quòd iudicaturus ſit: & vt regant vitam noſtram atq; mores: quo obedientia noſtra cum voluntate C Dei congruat.

Paulus Apoſtolus breuiſſimè legem naturæ deſcribit, cum ait: Eam eſſe ius Dei, & opus legis ſcriptum in cordibus, quod Deus nobis oſtendit: *Rom.* 1. *&* 2. quaſi dicat: Legem naturæ eſſe notitiam & partem legis Diuinæ, ſeu mentis Diuinæ radium ac lucem hominis naturæ inditam, vt Deum agnoſcat & ei ſe conformet.

Quidam ita malunt: Lex naturæ eſt certa, & D diuinitùs hominum mentibus impreſſa notitia principiorum cognitionis atque actionis, & concluſionum ex iſtis principijs demonſtratarum, proprio hominis fini congruentium: quas ex principijs neceſſaria conſequentia, ad humanæ vitæ gubernationem ratio extruxit: vt homo ea quæ recta ſunt, cognoſcat, velit, eligat, agat, vitetque contraria: quorum omnium & teſtis & iudex eſt conſcientia, hominibus diuinitùs attributa. vel breuius hoc modo: Lex E naturæ, eſt notitia ſeu ratio naturalis, diſcrimen honeſtorum & turpium oſtendens, ad regendos hominum mores, & ad vltimum finem, nempe Deum, referendos, diuinitùs hominum naturæ inſita. Cicero: *De Legib. lib* 1 Lex, inquit, naturæ, eſt ratio ſumma, inſita in natura: quæ iubet ea quæ facienda ſunt, prohibetq; contraria. Paulus noſter *l. pen. hoc tit.* ſimpliciter, quod æquum & bonum ſemper eſt, & iudicio hominum communi tale eſſe apparet, id Ius F naturæ appellat.

Huius partes, ſeu ſpecies mauis ſeu exempla ſunt vera erga Deum religio, *l. 2. hoc tit.* obedientia patriæ & parentibus debita, *l. 2 h tit. l. 2. C, de in ius vocan.* iuſta vitæ, libertatis, rerum defenſio, *l. 3. h. tit. l. 4. ad l. Aquil.* ordinata maris & fœminæ coniunctio, liberorum generatio, educatio, *l. 1. h. t. c. ius naturale. diſtinct.* 1. ſucceſſio, *l. nam etſi.* 15. *de inoff. teſta. l. ſcripto. in fin. vnde lib.* ius ſanguinis: *l iura.* 8. *de reg. iur.* nemini facere G quod tibi fieri nolis, *c.* 1 *diſtinct.* 1. neminem lædere, *§ penult. Inſtit. de iuſt. & iur.* quibus addun-

tur,

tur, communio rerum, *Cicer. lib.1. Offic. l.1 de acquir. rer. dom. §.1. Inſt. de rer. diui* & libertas · *§. ius autem gentium. Inſtit. de iur. nat. gent. l. naturalem. 5. de acquir. rer. dom. l. ſi quod. 64. de condic indeb.* quæ tamen non tàm ius ſunt, quàm bona quædam incorruptæ naturæ accidentia, ideoq; pro vtilitate & neceſſitate deprauatæ modò naturæ partim recipiuntur, partim repudiantur.

Cauſa Efficiens, Deus. Vt enim in Deo eſt ſapientia, diſcernens recta à non rectis: ita ab eodem Domino in mentibus noſtris condita eſt lux, quæ diſtinguit honeſta à turpibus: & architecti ſui voluntatem intelligenti naturæ demonſtrat. *Rom.2. oſtendit, opus legis ſcriptum in cordibus.*

Materia In qua, eſt pars cognoſcens, cum qua ante lapſum congruebat voluntas & cor. Sed hæc harmonia deprauatione naturæ ſubinde turbata eſt.

Forma, eſt ipſa lux quaſi oculus mentis, qua iuſta ab iniuſtis diſcernuntur: quæ qualis ſit, in hac naturæ cæcitate penitus non poſſe perſpici, mirandum non eſt: cum ne quidem cœli lux, & oculorum, cuiuſmodi ſit, exactè poſſit declarari: eſſe tamen aliquam, omnes intelligunt, & experientia conuincit.

Finis, vt hæc lux ſit teſtimonium de Deo, & iudicium conſcientiæ aduerſus peccatum: & vt de futuro iudicio omnes admoneat. cum enim multa ſcelera in hac vita non puniantur, quæ tamen conſcientia accuſat: neceſſe eſt aliud reſtare iudicium, alioqui fruſtra hæc notitia eſſet naturæ infuſa. poſtremò, vt ea regãtur diſciplina & mores.

Effectus præcipuus, quòd iura naturalia ſint immutabilia, *§. penult. Inſtit. de iure nat. gent. & l. pen. hoc tit.* videlicet in genere, & ſua natura. Nam incidunt interdum tempora, cùm inter ſe concurrunt & pugnant. Sunt enim quidam quaſi gradus principiorum & concluſionum moralium: in quibus ſi quando vſuuenit, vt ſibi inuicem obſtent, inferior ſuperiori cedat, neceſſe eſt. Verbi gratia: Lex naturalis eſt, Non occides: altera lex naturalis eſt, Defende tuam, tuorúmque vitam. Si graſſator igitur viatorem prætereuntem inuadat, non valebit prior illa lex, tanquam inferior: ſed cedet huic quæ defenſionem præcipit, & cui illa ipſa lex ineſt: eoque impunè occidi aggreſſor poterit. Lex enim quæ præcipit, Non occides: etiam tuam ipſius vitam abs te præcipuè vult ſeruari, non modò alienam. Deinde cum lex defenſionis vniuerſalior & momentoſior ſit (tuetur enim totam ſocietatem) altera illi cedere debet: quæ ſic accipienda eſt, Non occides, ſcilicet inſontem aut immerentem: neque priuata vindictæ cupiditate, ſed legis authoritate. lex autem gladium priuato, in caſu defenſionis tradit: quia in illa neceſſitate, auxilium magiſtratus præſtò haberi non poteſt: *l.1. C. quan. lic. ſe vind. l.5. C. de iur. fiſc. lib. 10. l. 45 & itam ad l. Aquil. l.3 vbi Bolog. Syſ. & Dd.* his & alijs quia lex diuina & naturæ, fontesque naturæ

A ras vult deſtrui, vt inſontes conſeruentur.

¶ Ius Gentium illud nobis eſto, quod non ex notitia Simplici, vt ſuperiùs, nobiſcum naſcitur: ſed Compoſita, hoc eſt, ex ratiocinatione commodorum vitæ & ſocietatis, à ſapientibus multo rerum vſu, variaque doctrina veſtigatum, excultum & introductum, in omnium gentium vſum peruaſit, & propter euidentem vtilitatem ab omnibus peræquè cuſtoditur: *l. omnes. 9. hoc tit.* vt ſunt diſtinctiones dominiorũ, B *l.1. de acqu. rer. dom.* ædificiorum collationes, cõmunitates vitæ, *l.5. hoc titul.* iudicia, bella, captiuitates, ſeruitutes, manumiſſiones, iura contractuum, obligationũ, ſucceſſionum, & ſi qua ſunt ſimilia: *l.4. l.5. vbi Dd. hoc t.* quæ & ipſa, fateor, ad ius naturæ poſſe referri: eaque re non abſurdè à quibuſdam duo tantùm genera iuris conſtitui, videlicet Naturale & Poſitiuum. *Ariſtotel. lib.5. Ethicor. cap.1. & 2. diſtin.1. Cic. lib.3. Offic.* Quia tamen propriè non pertinent ad diC ſcrimen honeſtorum & turpium, ſed ad neceſſitates vtilitateſque vitæ, ideoque facilius etiã conuerſis vtilitatibus immutantur. cumq; à I. C. iuri naturæ eorum pleraque opponantur: *l. 1. de acqu. rer. dom. §. Ius autem gentium. Inſtit. de iur. nat. gen. & ciuil.* docendi gratia, in hac noſtra profeſſione hæc ad ius humanum ſeu commune gentium, quaſi diſtinctum à naturali, referamus. Nam vtcunque, verbi gratia, Ariſtotel. & alij, ſeruitutem ex natura ducant: tamẽ facilè D poteſt intelligi, naturæ toto ſuo genere contrariam eſſe. *§. ſed ius gentium. verb. iuri nat. contrar. Inſt. de iur. nat. gent. l.4. hoc tit. l. naturalem. de acqu. rer. dom. l. 11. 12. de accuſat.* & vt congruat naturæ, in his qui iure & legibus compeſci non poſſunt: tamen in perſonis modeſtis & innocentibus, & præcipuè in natis ex ſeruo ventre infantibus, *l. ſed etſi de fideicom. lib.* nullam naturalis rationis ſpeciem habere, ſed merum ius eſſe gentiũ moribus confirmatum, perſpicuum eſt, vt toto ſuo E genere, ad ius naturæ cum quo pugnat, referri non poſſit: nec ſine cauſa, hoc diſcrimen iuris naturalis & gentium, à I.C. introductũ debeat videri: præſertim cum, vt antè dictum eſt, non tàm ius ipſum, quàm iuris Romani principia, fontes & cauſæ, in hæc tria genera diſtribuãtur. Et hæc de principijs iuris dicta nunc ſufficiant. Iam ad tertiam iuris ſpeciem, videlicet Ius ciuile, quod noſtræ explicationis proprium eſt, progrediamur.

F ¶ Ius Ciuile rurſum bifariam capitur, vel pro cuiuſque ciuitatis iure, quod quiſque populus ſibi conſtituit, quaſi ius proprium ciuium, ſiue cuiuſq; ciuitatis, *d. l. omnes populi. h. t.* vel pro iure populi Rom. ſeu Ro. ciuitatis, vt in libris noſtris. *§. ſed ius quidem. 3. Inſt. de iure nat. gent. & ciuil.* Nam cùm ſolo gentium iure, neque mores hominum in hac triſti naturæ deprauatione cõmodè regi, nec controuerſiæ, & ciuium querelæ omnes exactè ſopiri & dirimi, neq; reſpub. G ſtatus bene beateq; teneri poſſet: inuentum eſt à quoque populo, & conditum pro vtilitate

& ſtatu reipublic. ſuæ Ius ciuile: quod vt non in A totum à iure naturali recedit, cæteroquin iniuria eſſet, *c. erit autem lex. diſtin. 4. Cic. de legibus lib. 1. &c.* ita nec per omnia ei ſeruit, *l. ius ciuile. 6. hoc tit.* ſed aut addit aliquid interpretando, ratiocinando, & ad hypotheſes rerum præſentium naturæ theſes accommodando: aut propter bonum publicum ei detrahit: vt in vſucapionibus, *l. 1. de vſucap. &c.* Quare pop. etiam Rom. partim de aliarum bene conſtitutarum rerumpub. inſtitutis, partim ex ſe ſuorumque ingenio B & ſapientia prudentum, pro vſu ſui imperij & πολιτεύματος, ius eiuſmodi paulatim ſibi condidit. Cuius in conſtitutione atq; expolitione, tantum reliquis nationibus, velut & gloria belli, præſtitit: vt ſi omnia omnium gentium inſtituta, mores, leges, in vnum cõferantur, nequaquam ſint cum his Romanorum legibus & inſtitutis, prudentia, æquitate, pondere, vbertate, vllo modo comparanda. Ex his ergo tribus generibus tanquam fontibus ius omne Romanum C conſtat & deriuatur: quod prima diuiſione, reſpectu obiecti & finis, in Publicum diuiditur & Priuatum. Hoc quadam ſubdiuiſione, quo ad originem & cauſam, in Naturale, Gentium, & Ciuile ſeu ciuitatis. Nam omne ius Romanũ priuatum (non item publicum, vt paulò antè docui) cauſam & τὸ διότι ſuum aut ex communi natura, aut ex iure gentium, aut ex inſtitutis ciuilibus vel populi Rom. vel aliarum ciuitatum mutuatur & arceſſit. Idem ius Rom. quo D ad formam, in Scriptum, & Non ſcriptum diſtribuitur.

Hoc enim ius noſtrum aut Scripto conſtat, aut ſine Scripto: vt & apud Græcos, τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι. *l. ius ciuile. 6. in fin.* Scriptum ius vel ex Legibus, Plebiſcitis, Senatuſconſultis, decretis Principum, autoritate Prudentum venit: vel à Prætore, adiuuandi, corrigendi, hoc eſt, ſupplendi, *§. 1. 2. Inſtit. de bonor. poſſ.* iuris ciuilis gratia introductum eſt: quod & Ho- E norarium ad honorem Prætorum dicitur. *l. ius autem. 7. h. t.* Ius nõ Scriptum mores & inſtituta maiorum, quæ vſus diuturnus approbauit, complectitur: *l. de quibus. 31. ĩ. tit. 3.* de quibus plura paulò pòſt *ad tit. de legib.* dicentur. Eſt etiam ius quoddam ciuile vetus, antiquum, *l. 2. §. 2. infr. de orig. iur. l. vnic. C. de vet. iure enuclean.* nouũ, quod inueterato vſu necdum ſtabilitum eſt: *l. pen. C. de legib.* aut iniuſtum eſt: *l. 1. ĩ. Quod quiſq; iur.* commentitium. *l. ſi pœna. 20. de pœn.* F

18 ¶ Eodem refertur à Cicerone *in Topic.* Aequitas: quæ tamen potius ad normam naturalem, quàm ad ciuile Ro. ius videtur pertinere: vnde & à I.C. æquitas naturalis, *§. theſauros. §. per traditionem. Inſtitut. de rer. diuiſ.* ſeu ratio naturalis *l. 1. de pac.* appellatur. Etenim licet etiam ſingulis legibus ſua quædam æquitas conſtet: *l. ſi duo 13. §. pen. de iureiuran.* tamẽ propriè æquitas pro æqualitate ſeu recta ratione accipitur, non ſcripta, & quæ à iure noſtro ſit ſecreta, aut certè G nulla expreſſa lege in illud relata. *l. 1. C. de legib. l.* A *placuit. 8. C. de iudiciis. l. 2. de aq. plu. arc.* Sed, vt antè poſui, etiam ius naturæ, quo vtimur, pars iuris Rom. eſt: & conſequenter, æquitas quoque hæc tàm ſcripta quàm nõ ſcripta eódem referri, atq; ita pertinere ad ius ἄγραφον poteſt. Cuius vſus elucet in tribus præcipuè articulis. Primus in legibus, ex æquo & bono ad ſanã rationem, & rectam ſententiam accommodandis & interpretandis. *l. nulla. 24 l. in ambigua. 19. ĩ. de legib. l. ſi ſeruum. 91. §. ſequitur. de verbor. obligat.* Se- B cundus in legibus ampliãdis & probabili æquitatis ratione, ad ſimiles ſpecies quæ lege comprehenſæ non ſunt, ex paritate æquitatis extendendis. *l. neque. l. 10. cum mult. ſeq. ĩ. tit. 3. l. vlt. vbi glo. C. de conſtit. pecun.* Tertius, vt in his quæ nec ex verbis, nec de ſententia legis, nec ratiocinationis argumento definiri poſſunt, pro regula iudicij atque iuris valeat. Hìc enim quod æquitas ſuggerit, vt ait I.C. erit ſequendum. *l. 2. §. item Varus. de aq. plu. arcen. c. fin. vbi gl. & Panor. num. 6. 7.* C *ext. de tranſactio. Euerar. conſil. 78. in fin.*

DE ORIGINE IVRIS ciuilis, & omnium Magiſtratuum, & ſucceſsione prudentum. Tit. II.

C. 1. 17.

1 *Continuatio.*
2 *De origine iuris.*
3 *De magiſtratibus.*
4 *De Iuriſconſultis.*

QVia † nihil in rerum natura perfectum eſt 1 quod non ex omnibus ſuis partibus conſtat: *l. 1. hoc tit.* cuiuſque autem rei potiſſi- E ma pars principium eſt. *l. ſi procuratorẽ. 8. in prin. mand. d. l. 1.* ideo facturis legum & iuris Romani interpretationem, viſum fuit neceſſarium, originem & progreſſum Iuris ciuilis, id eſt, Romani, *l. 1. §. 1. de rei vend.* omniumq́ue magiſtratuum, qui νομοφύλακες, imò viua lex ſunt, *Cicer. lib. 1. de Leg. fac. l. nam & ipſum. 8. ſupra. tit. 1.* & iura ſuſtinent, *l. 2. §. poſt originem. de orig. iur.* ac ſucceſſionem Iuriſprudentium, penes quos interpretandi iuris poteſtas ſemper fuit, exponere: his enim F tribus doctrina & vis omnis iuriſprudentiæ continetur & abſoluitur: vt quibus à rudimentis & incrementis ad eam, quam videmus, amplitudinem ius Romanum adoleuerit, perſpicuum planumq́; fiat.

¶ Origo iuris Rom. duplex: alia Naturalis, 2 de qua titulo ſuperiore: cuius tria diximus eſſe capita ſeu fontes: alia Ciuilis, hiſtorica reipubl. Rom. propria, de qua hoc in titulo, repetitis ab ipſa condita vrbe Iuriſprudentiæ huius incuna- G bulis, tractatur, ad hunc fermè modum. Initio ciuitatis, cùm omnia manu Regia gubernarentur, nullæ

tur, nullæ ſcriptæ fuerunt leges, ſed arbitria Prin
cipum pro legibus erant: nonnullæ tamẽ à Ro-
mulo alijſque regibus, præcipuè Seruio, latæ
ſunt: *Dionyſ. Halic. lib. 4.* quæ quòd Curiarum, in
quas diuiſus erat à Romulo populus, ſententijs
& approbatione perferebantur, Curiatæ voca-
tæ ſunt. *Plutarch. Liuius in Romulo.* Verùm ex
leges neque controuerſijs in tanta multitudine
ſufficiebant: præſertim cùm pleræq; ad Reipub.
magis ſtatum, quàm ad priuatos pertinerẽt: &
exactis Regibus breui omnes, exceptis paucis,
partim lege Tribuni Celerum abrogatæ ſunt,
quæ ſcilicet ad ſtatum regni pertinebãt: partim
odio Regiæ dominationis, deſuetudine quadã
obſoleuerunt: populuſq; Romanus incerto ma
gis iure & conſuetudine, quàm perlata lege,
non ſine motibus & tumultu deinceps vti cœ-
pit. *Liu. libro 2. & 3. deca. 1.* Quodne diutius fie-
ret, ex lege Terentilia placuit, *Gouea. lib. obſer. 1.
cap. 21.* publica authoritate decem conſtitui vi-
ros, qui exploratis aliarum ciuitatum, præcipuè
Græcarum, quæ optimè tum temporis conſti-
tutæ habebantur, inſtitutis: ex omnibus opti
ma quæque excerpendo, ciuitatem legibus fun-
darent: quæ ad hunc modum conſcriptæ, latæ,
approbatæq;, in duodecim tabulas æneas, anno
ab Vrbe condita 303 & ſequente, ſunt redactæ:
qui fons omnis publici priuatique iuris eſt. *Li-
uius prælleg. loc. Cic. lib. 2. de Legibus.* His legibus
latis cœpit, quemadmodum naturaliter ſolet,
euenire, vt accederet diſputatio fori: breui-
taſq; legum non omnibus controuerſiarum ar-
ticulis definiendis ſuppeditans, interdum etiam
obſcuritas, aut interpretationem, aut produ-
ctionem ad caſus ſimiles, aut magnitudinem in
diſſimilibus, ex authoritate prudentum deſide-
raret. *l. non poſſunt. l. neque. & paſſim infr. titul. 1. de
legibus.* Vnde natum ius, quod ſine lege ſcripta
venit, compoſitum à prudentibus, communiq;
nomine Ius ciuile nominauit. *l. 2. §. 2. hoc tit.* Ne
autem prout vellet, temerè & inconditè popu-
lus ageret, eodem ferè tempore compoſitæ ſunt
certæ ſolenneſq; actiones, quibus inter ſe ciues
diſceptarent, quæ pars Iuris Legis actiones ſeu
Legitimæ actiones appellatur. *d. l. 2. §. 2. h. t.* De-
inde cum plebs in diſcordiam cũ patribus ver-
ſa, ſibi iura conſtituiſſet, quæ Plebiſcita vocan-
tur. poſtea placuit lege Hortenſia, *Gell. libro 15.
cap. 27. vnde Liu. libro 3.* vel vt alijs placet, Hora-
tia, *Liu. lib. 3. Decad. 1. Dionyſ. libro 16. cap. 10.* vt ea
perinde atq; Scriptum ius, omnes Quirites te-
nerent. *l. 2. § deinde. § 4. hoc t. §. plebiſcitum. Inſt. de
Iure na. gen. & ci.* Subſecuta ſunt non longo in-
teritcto ſpacio Senatuſconſulta. Neceſſitas e-
nim, reipubl. curam ad Senatum deduxit, vt is
ſe interponeret, & ferret leges: quia populus in
tanta turba haud facilè frequenterque ad id po
terat *d. l. 2 §. 4. hoc titul. §. S. C. Inſt. de iur. na. l. non
ambigitur. 9. infr. titul. 1.* conuenire. Eodem tem-
pore & magiſtratus, penes quos erat iuriſdictio,
vt Prætores & Aediles, Edicta proponebant: vt
ſcirent ciues quod ius de quaq; re quiſq; magi-

A ſtratus dicturus eſſet, ſeq; præmunirent: *d. l. 2. §.
eodem §. hoc t. §. prætorum. Inſt. de iur. nat.* Nouiſſi-
mè rebus ita dictantibus, vt neceſſum eſſet rei-
pub. per vnum conſuli, conſtituto Principe, da-
ta eſt, ei à populo poteſtas, vt quod cõſtituiſſet,
eſſet ratum. *d. l. 2. §. nouiſſimè. 6. hoc t. §. ſed & quod
principi. inſt. de Iur. nat. l. 1. infr. de conſt. prin.*
¶ Quod ad magiſtratus attinet, initio ciuita 3
tis huius, conſtat reges omnem poteſtatem ha-
buiſſe. Exactis deinde regibus, ordinarij magi-
B ſtratus, Coſſ. Cenſores: & dubijs reipub. tempo-
ribus, extraordinarius, Dictator cum Magiſtro
equitum: poſtea Tribuni militum, Tribuni ple-
bis, Aediles, Quæſtores, quiq; iuriſdictioni præ-
eſſent, Prætores, & Centumuiri iudicandis liti-
bus, Triumuiriq; tam monetales quàm capita-
les, atq; alij magiſtratus, tam ordinarij quàm ex-
traordinarij, tam vrbani quàm prouinciales, pro
vſu ciuitatis creati ſunt: per quos, rebus ita exi-
gentibus, reſpub. & foris & domi rectè admini-
C ſtraretur. *l. 2. §. quod ad magiſtratus. 8. h. t.*
¶ Iuris autem ciuilis ſcientiam plurimi & ma 4
ximi viri profeſſi ſunt, iam inde à tempore Sex-
ti Papirij: qui leges Regias, quæ quidem ſuper-
erant, in vnum contulit: ſed neminem ante Ty-
berium Coruncanum publicè profeſſum tradi-
tur. Nam antea qui ſcientiam nacti erant, in la-
tenti eã retinere, & conſultoribus potius quàm
diſcere volentibus præſtare ſeſe inſtituerant.
Coruncanus princeps profiteri cœpit, *l. 2. §. poſt
D hoc. 18. hoc t.* quem deinceps alij præſtantes inge
nio, eruditione & multarum rerum vſu homi-
nes ſubinde ſecuti, ad id faſtigij & authoritatis
Iuriſprudentiam euexerunt, vt non priuata am-
plius, ſed publica Cæſarum authoritate tandem
ſub Auguſtis reſponderi ſit cœptum: adeò vt ab
huiuſmodi reſponſis iudici recedere non lice-
ret. *l. 2. §. fin. hoc tit. §. reſponſa. Inſt de iur. nat gen.
& ciuil.* Poſt quod beneficium cùm Iuriſcon-
ſulti honoribus, gratia, authoritate apud Impe-
E ratores eueherentur, *l. 2. C. de vet. iur. enucl.* cre-
uit etiam (vt honos alit artes. *Cic. 1 Tuſc.*) aucta
ſummorum ingeniorum ſtudijs Iuriſpruden-
tia, floruitque in primis ab Adriano vſque ad æ- ››
tatem Gordiani: quod tẽpus ſummos viros ha-
buit, qui conſulendo, ſcribendo, Imperatoribus
aſſidendo, iudicandis agendiſq; cauſis, ius ciui-
le incredibiliter illuſtrarunt: vt Saluium Iulia-
num, qui perpetuum Edictum compoſuit, ex
quo Adrianus ius poſtea dici iuſſit nõ annuum,
F velut ex annua Prætoris iuriſdictione, vt an-
tea, *Cic. in Verrem, & alibi.* ſed tanquam ex lege
ſua perpetuum & immutabile. *ſicut leges perpe-
tuò in viridi ſunt & eſſe debent obſeruantia. l. 4. in
fin. C. de hæret. Inſtit. de perp. & temp. act.* Habuit
eadem ætas, vt eſt apud Capitolinum in vita
Anton. Vindium, Verum, L. Voluſium, Metia-
num, Marcellum, Serbidium Scæuolam, quo
præcipuè Marcus Antoninus Imperator vſus
eſt: & quẽ Aphricanum eſſe noſtrũ vult Cuiac.
G in princip. reſpon. huius. item aſylum illud iu-
ris, & theſaurum legum, *vt Spartian. in Seuero, Pa-*

pinianum, Præfectum prætorio apud Seuerum: *l. lecta. 40. infr ſi cert pet.* & huius aſſeſſores ac diſcipulos, Iulium Paulum, Vlpianum, Fabium Sabinum, Aelium Gordianum, Pomponium, Alphenum, Aphricanum, Florentinum, Martianũ, Calliſtratũ, Hermogenem, Venuleiũ, Macrum, Caium, Triphoninum, Mælianum, Celſum, Proculum, Modeſtinũ, qui filios Maximini erudijſſe dicitur, & alios innumerabiles. *Spart. & Lampr. in vita Maxim.* Hi omnes ſummos honores geſſerunt, & pleriq; eorum cõſilijs adhibiti ſunt Alexandri laudatiſſimi Imperatoris, *Lampr in eius vita.* cuius etiam tutorem & magiſtrũ ſcriniorum fuiſſe Vlpianum perhibent: *Eutrop lib. 8.* quem tantoperè dilexerit Alex. vt eius conſilijs plurimùm vteretur: & ob hoc ipſum inuidioſum ad milites, quorum licentiam & diſſolutos mores ad veterẽ diſciplinã reuocabat, ab impetu & furore militari, obiectu ſui corporis protexerit. Eſtque inſignis laus Vlp. apud Lampridium: qui ſcribit Alexandrum in ſummum euaſiſſe Imperatorem, quòd huius viri conſilijs præcipuè rempubl. adminiſtraret. Ab hac ætate, & feliciſſimo doctiſſimorum hominum prouentu, de quibus Forſterus in ſua I.C. hiſtoria, ruere iterum Iuriſprudentia, & vnà cum indole imperioque Romano, ad interitum dilabi cœpit: donec obſoletam tandem, & in bibliothecas abditam, Iuſtiniani denuo Imperatoris felix recreauit induſtria, & in fori lucem vſumq; reduxit: cuius curæ & laboribus, quod ſupereſt Romanæ iuriſprudentiæ, acceptum ferre meritò debemus. Cæterùm hic eius conatus eſſet felicior, ſi nobis veterum libros reliquiſſet integros, vnde multa reſtitui poſſent: eum ex tam paucis quæ ſuperſunt, plurima ſcilicet ab erudi tis cùm emendentur, tum illuſtrentur.

DE LEGIBVS, SENAtuſq; conſultis, & longa conſuetudine. Tit. III.

C. I. 14. 16. 8. 53.

1 *Species & partes Iuris ciuilis.*
2 *Definitio legis, & diuiſio.*
3 *Cauſa efficiens legis.*
4 *Materialis.*
5 *Formalis.*
6 *Finalis.*
7 *De effectu legum.*
8 *Interpretatio legum.*
9 *De conſuetudine & iure Non ſcripto: quid ſit, quotuplex, quæ eius cauſæ & effectus.*

1 QVæ paulò antè in genere de Iure ciuili dicta ſunt, ea hoc in titulo ſpeciatim explicantur. Species iuris ciuilis Rom. à forma (quæ potiſsimùm conſideranda, & ſpecialiter, vt præcipua pars, exponenda eſt) deductæ, ſunt: Ius ſcriptum, & Non ſcriptum. Nec enim omnia legibus ſanciẽda ſunt, ac ne poſſunt quidem: itaq; ſequendi etiam ſunt mores. *Cicer. lib. 1. de Legib.* Iuris ſcripti partes ſunt: Lex, Plebiſcitum, S.C. Conſtitutiones Principũ, Edicta Prætorum, Reſponſa Prudentum.

2 ¶ Lex hoc in Rom. iuris argumento eſt, quod populus Ro. Senatorio magiſtratu rogante, veluti Conſule, conſtituit. *§. lex eſt. Inſt de iur. nat.* Hac in definitione propriè & anguſta ſignificatione lex accipitur: alias cum ἐν πλάτει capitur, latius patet, omneſq; Iuris ſcripti & Non ſcripti ſpecies amplectitur, vt in definitione Papiniani, *l. 1. hoc tit.* Demoſthenis, *l. 2. in princ. hoc titul.* & Chryſippi, *d. l. 2. in fin* & illa Cicer. *lib. 2 de Legib.* Lex eſt iuſtorum iniuſtorumq; diſtinctio, ad illam antiquiſſimã & rerum omnium principẽ expreſſa naturam. Poteſt lex ciuilis & hoc modo rectè definiri: Vt ſit honeſtũ legitimæ poteſtatis decretum, ad tuendam reipub. pacem, moreſq; ac iudicia regenda, publicè factũ & cõſcriptum. Sed hæc definitio, vt ſuperiores, non tantùm legibus Rom. verumetiam aliarum quoq; ciuitatum congruit. Atqui noſtris in libris tantùm de Rom. agitur: cui ſubiecto definitiones cõuenire, & ad quod accommodari debent. Quamobrem primã Iuſtiniani deſcriptionẽ in hac Rom. iuris ſchola, velut maximè propriam & materiæ ſubſtratæ conuenientẽ, retinemus, qua lex nedum ab aliarũ Rerumpub. iuribus, verũ etiam à reliquis Iuris in Romana ciuitate ſcripti ſpeciebus rectè ſecernitur. Quid ſit porro Plebiſcitum, S. C. &c. traditur. *tit Inſti. de iur. nat gen & ciuil.* Legum aliæ diuinæ ſunt, aliæ humanæ · *c. omnis. 1. diſtinct.* harum porò aliæ naturales, aliæ ciuiles: *l. 9. l. penul. §. de iuſt & iur. tot. titul. Inſt. de iur. nat.* hæ rurſum aut vniuerſales, aut generales. aut ſingulares, aut particulares ſeu locales, *l. 3. l. fin. C. eod. l. ius ſingulare. hoc tit. Schurff. conſ. 18. nu. 4. cent. 1. vid. tit. ff. de decre. ab ordin facien.* Sed ſciendũ eſt, hic propriè de ciuilibus & vniuerſalibus, & quidem Romanis tãtùm, agi: ad quas & definitio congruit, velut antè dixi.

3 ¶ Cauſa efficiens Rom. iuris & legum, eſt populus, *§. ius autem ciuile. verſic. nam quod quiſque. Inſt. de iur. nat. gen. d §. lex eſt. d. l. omnes. ff. titul. 2.* aut magiſtratus, cui imperium & poteſtatẽ condendi iuris populus detulit: vt Senatus, *l non ambigitur. 9. hoc tit.* Prætor, *§. edicta. Inſtit de iur. natu. gent. & ciui.* Princeps. *§. ſed & quod prin. Inſtit eod.* Populus legem propriè condit, & Princeps, in quem ius populi translatum eſt. *l. 1. infr. tit. 4.* Senatus ius potius facit, *l non ambigitur. hoc tit.* quia S.C. non congruit legis definitio in Repub. Ro. cum non fiat à toto Pop. vel Principe, qui populi iuribus vtatur. His addas licet Conſuetudinem, quæ & ipſa author iuris eſt, vt paſſim ex I.C. reſponſis perſpici poteſt: qui plurima ſecundum receptos mores definiunt. Vnde Modeſtinus, *l. pen. hoc tit.* cùm de cauſa efficiente loquitur: Omne, inquit, ius aut conſenſus fecit, vt

cit,vt leges , ius ciuile prudentum,quod ab om-
nibus proptec euidentem æquitatem ſimulac
alicunde oblatum , ſtatim etiam eſt approbatũ:
aut neceſſitas conſtituit,puta conſtitutiones, S.
C.edicta: magiſtratibus enim eſt parendũ : aut
firmauit conſuetudo. Hodie translato in Prin-
cipem Imperio , legem generalem ſolus facit
Princeps,*l.1.& l.fin.C eod. Bartol.in l.3. num.8.de*
*iuriſd.*localem quiſque Dux ſeu præfectus infe-
rior in ſuo territorio: *Bart.in l.omnes.9.§.de iuſt.*
& iur.num. 8. per l.formam. C. de offic. præf.præto.
Ori. quam Edicto prætorio non rectè quidam
comparant.*Iaſ.in l.non dubium.num.22. C.de legi-*
bus Bart.in l.5. in prin num. 4. vbi idem Iaſ.latè de
verb.obli. Sed & quæq; vniuerſitas,municipium,
ciuitas , quamuis ſuperiori ſubiecta, leges loca-
les ſibi facere poteſt : quæ in iure ſunt decreta,
tot.titul. de Decret. ab ordin.faciend. hodie ſtatuta
vocantur. *c. vt animarum. de conſtit. lib.6.*cũ ap-
probatione tamen ſuperioris fieri debent,*c.an-*
tepen. de conſuet. vt vult Bart. *Bart.in d.l.omnes.9.*
num.7.§.de iuſtit.& iur.& Bald in l.2.in 3.nota.c.
*eod.*quæ ſententia vſu obtinuit, quamuis nõ de-
ſint qui contradicant. *Iaſ.in d.l. omnes. nu. 26.*Iu-
dices in iudicijs interpretandi iuris poteſtatem
habent · quæ interpretatio inter litigatores, va-
let vt ſententia: *l.placuit. 8. C.de iudic.* ſtatuendi
autem interpretandiq; iuris in modũ legis , ſci-
licet vt omnes ea interpretatio teneat, & de iu-
re aperto decernat, poteſtatem non habent, ſed
ſoli Principi talis eſt ex iure Pop. poteſtas. *l.1.C.*
de legib.vbi Dd.

4 ¶ Materia circa quam lex verſatur, ſunt per-
ſonæ, res, & actiones ſiue iudicia, *l 1.§ tit.2.*non
præterita aut præſentia , ſed futura, *l. leges.7.C.*
eod. niſi aliter lege cautum ſit: *d l.leges & l.ian-*
cimus.18.§ fin.C.de ſacro.eccleſ.l eos. C.de vſur.cum
ſimil. in qbus tamẽ nõ minutiſſima quæq; leges
conſectantur,aut quæ fortè vno aliquo eueniũt
caſu, *l.4.hoc.tit.* aut bis,*l.6.τὸ γὰρ. hoc tit.* & vt ait
Pompon. *l.3.hoc tit.ἐκ παραλόγου*, aut quæ ſingu
las reſpiciunt perſonas: *l.iura 8.hoc tit.* ſed quæ
ἐπὶ τὸ πλεῖστον euenire ſolent, & in commune ſine
complexu perſonarum rerumque certarum ſpe
ctant ad omnes, *d.l. iura l.non poſſunt. 12. hoc tit.*
omnium ætatum ſubſequentium ciues. *nam le-*
ges ad futura pertinent. d. l. leges. 7. C. de legibus.
Quod quidẽ de legibus quæ publicè rogantur,
ac proponuntur (nam de his Iuriſc.locuti ſunt)
potiſſimùm eſt accipiendum. Cæterùm qui con-
ſultos ſæpenumerò in rebus ſubtilibus, & parti-
cularibus etiam ab vſu remotis verſari, ſicuti &
quædam Cæſarũ reſcripta in perſonalibus, pec-
ſpicuum eſt : *l.2.C.de legib.l.neque.61.cum l.ſeq.C.*
*de decur. lib.10.l.1.de conſtitut.prin.*quæ ex ſe pro
lege non habentur, nec valent generaliter, ſed
poſtquam in Corpus iuris redacta ſunt, exem-
plo ſententiarum,decretorum, edictorum,con-
ſuetudinum,reſponſorũ,quæ eodem relata ha-
bemus,pro iure omnes obligant. Ius quoq; cir-
ca res verſatur,aut in Acquirendo,aut Confer
uando,aut Minuendo conſiſtit,*l.vlt.hoc t.*neque:

A verbis Dicis cauſa , ſed Rebus leges imponun-
tur.*l.2.C.com.de lega in fi.*
¶ Forma iuris varia eſt. *Cicer. pro L. Flacc. & in*
Piſo.& lib. 2.de Legib. Dio. App.Plut paſſim. Ho-
tomann. in commen. Conna. comment. lib.1.cap.13.
nam aliud Scripto continetur,idq; pro diuerſi-
tate legumlationis variè (alia eſt enim forma
ferendæ legis,alia proponendi Edicti , alia S.C.
&c.) aliud verò abſque Scripto valet. *§. ſine ſcri-*
pto.Inſt.de iur.nat.c.priuilegia.cum ſeq diſt.3. Illud
B commune eſt omnibus legibus : primùm, vt aut
Imperent , aut Vetent, aut Permittãt, aut Puni-
ant.*l.legis.6.aut iuxta alios codic.7.hoc t.* quare &
Cic. *lib. 1.de legib.* vocat Legem, rectam impe-
randi & prohibendi rationem, & *lib. 2. de Inuen.*
Her.lib.2.cap 3. addit maiorem vim ineſſe pro-
hibentibus legibus,quàm permittentibus : de-
inde vt ad regulam ſummæ illius legis,quam in
mente tanquam *κριτήριον* & normam omnis iu
ris circumferimus,*Cic.lib. 2. de Legib.* congruant
C & aptentur.*c.erit autem lex.c.facta. 4. diſtin.*Nam
quæ huic ex diametro aduerſantur , non magis
legum nomen attingunt , quàm Medicorũ præ-
cepta dici poſſunt eorum præſcripta,qui pro ſa-
lutaribus mortifera obtrudunt. Rectè itaque à
noſtris dictum eſt, animam legis eſſe rationem:
*arg.l.ſcire.16.hoc tit.c.ſedulo.38.diſtinct.*idque de-
mum legis nomen mereri,quod in æquitate cõ-
ſiſtit.*c.conſuetudo diſt.1.* Quamuis verò non om-
nium ratio reddi poſſit,*l.non omnium.19. hoc tit.*
D nec ſubtiliter ſit inquirẽdum in leges iam latas,
*l.& ideo 20.hoc tit.*quod & Plato fieri prohibet:
tamen minimè dubium eſt,quin certa aliqua &
probabili de cauſa magnaque deliberatione le-
ges omnes Rom.ſint rogatæ.Quare ſi nihil am-
biguitatis ſit in verbis ſenſuque legis, meritò ei
parendum eſt,etiamſi ratio ſit obſcura. *l.proſpe-*
*xit.12.ff.qui & à quib.l.1.§.licet.10. de exerc.act.*Ex
quo intelligi poteſt,aliud eſſe Sententiam legis,
aliud Rationem.Sentẽtia eſt *τὸ ὅτι*, ratio *διότι*,&
E cauſa,quare lex in eã ſentẽtiam ſcripta ſit: aliud
eſt autem res, aliud cauſa rei. vnde vulgatum:
Rationem dicti non idem eſſe cum ipſo dicto.
l.qui interrogatus 12.de pet.hær. Porro ad formam
legis ſcripturam quoq; Dd. iam requirunt : qđ
etſi Connanus improbet, tamen quo ad ius no-
ſtrum Rom. verum eſt: quia ſcriptura ſpecifica
eſt differentia, qua hodie ſublatis illis veterum
in ſtatuendo iure ſolennitatibus, lex à conſue-
tudine diſtinguitur: *c.lex eſt.diſtin 1.l.ius ciuile §.*
F *de iuſt § conſtat § ſine ſcripto Inſt de iur.nat.gent.*
& ciuil.vide Bart in l.1.num. 3. ad l.Falcid. eaq; re
lex inter partes ſeu ſpecies Iuris ſcripti refertur.
quanquam non inficior,in eo quoq; etiamnum
differentiam eſſe , quòd lex expreſſo conſenſu,
& approbatione,atq; ſuffragijs,aut certè ex Prin
cipis authoritate vno tempore & fertur & valet:
cõſuetudo verò tacito totius Populi tãtùm cõ-
ſenſu,nec vno temporis puncto, ſed longa diu-
turnitate inducitur.& temporis progreſſu vires
G acquirit. *l.1.§.vlt. ff. de aqua pluu.l.3.§.ductus a-*
quæ.ff.de aqua quot.& æſt.

6 ¶ Cauſa finalis ll. eſt, vt harum præſidio tuti ab iniurijs ſimus: *Cic.li.2. Off.* emendentur vitia, commendenturque virtutes: quam reſumpub. anchoram firmiſſimam Solon eſſe dixit: & vt in rebus acquirendis, retinendis, alienandis, omnibusque contractibus. pari iure ſummi cum infimis teneantur: quod concordiæ ciuilis fundamentum eſt. Huc reſpiciens Vlpian. *l. fina. ff hoc tit.* ait, totum ius aut in Acquirendo, aut in Conſeruando, aut in Minuẽdo conſiſtere. Quanquã hoc non de vniuerſo iure, ſed illo quod ad Res duntaxat pertinet, de quo Vlp. eo loci agit, dictum videri poteſt. In ſumma huc omnes leges collimant & referuntur, quod etiam ſuprà demonſtrauimus: vt quam beatiſſima ſit reſpublic. iſq; ſtatus æquabilitate iuris retineatur.

7 ¶ Effectus legum eſt, vt omnes obligent ad ſcientiam, *l. leges. C. de leg. tot. tit. de iur. & fac. ig.* ad obedientiam, *l. diuus. 7. de iur. patr. Felin. in c. 3. num. 5 de iureiur.* aut ad pœnam, *l. 2. hoc tit.* excepto Principe, qui cum ius rogandi abrogandique iuris habeat, legibus ſolutus eſt, *l. princeps. 31. h. t.* etiamſi legibus, ſicuti par eſt, viuat. *§ fin. in fin. Inſtit. quib. mod. teſtam. infir.*

8 ¶ De interpretatione verò legum multa hoc titulo proponuntur, & velut regulis quibuſdam aptè colligantur: quomodo ſimiles ad caſus ea producendæ ſint, vel ratiocinatione conſultorum, *l. & ideo 11. l. nam vt ait. 13. hoc tit.* vel iuriſdictione magiſtratus, *d. l. & ideo. cum ll ſeq.* quomodo *ἐπιεικείᾳ* quadam temperandæ, quoad mens & verba legis patiuntur, *l. nominis. 6. §. verbum. de verb. ſig. Bar. in l. ſed ſciendum de parricid. l. contra. 29. cum l. ſeq. hoc titul. l. benignius. 18. cum l. ſequẽt. l. nulla iuris. 25. hoc titul.* niſi aut contra rationem iuris quid receptum contineant, *l. quod verò. 14. cum ll. ſeq. hoc tit.* aut certam ſemper habuerint interpretationem, *l. minimè. 23. h. tit.* Qua item ratione leges inter ſe conciliandæ, *l. non eſt nouum. 26. cum ll. ſequen. hoc tit. l. vnic. C. de inoffic. dot.* & quemadmodum in leges committatur. *d. l. contra cum l. ſequent.*

9 ¶ Quod ad ius non ſcriptum attinet, Conſuetudo dicitur ius non ſcriptum, vetuſtate comprobatum, *Cic. lib. 2. de Inuent. cap 5. & 12.* vel introductum moribus, *c. conſuetudo. 1. dist.* tacita quaſi conuentione, *l. de quibus. 32. l. ſed & 35. h. t.* aut ius, longa conſuetudine approbatum, *d. l. ſed & 35.* ſiue obtentum, *l. quod non ratione. 39. h. t.* vſus inueteratus, *l. pen. de pæn.* Iuſtinianus, *§. ex non ſcripto. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil.* hoc modo Conſuetudo eſt ius, ex non ſcripto veniens, quod vſus approbauit. alij aliter definiunt, *Azo in rubr. C. quæ ſit lon. conſ. & ibid. Cyn. ac Salic. Angel in d. §. ex non ſcripto. Hoſtien. Panor. & Can. in rubr. extr. eod.* ſed ſufficit, item vtcunq; intelligi, vel ex hac qualicunq; deſcriptione: Conſuetudo eſt ius ciuile, non pugnans cum lege naturæ, diuturnis vtentium moribus, ſine ſcripto inductum, *§. ex non ſcript. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil. Guid. pap. in proœm decis. Gratiano.* conſenſuque populari tacito, per vſum longi temporis

A comprobatum, *l. de quibus. 32. h tit.* Vt autem de iure ſcripto, ſic etiam de non ſcripto ſolius pop. Rom. hic agi putemus, *d. l. de quibus, h. t.* etiamſi in his multa ſint, alijs quoque populis & rebuſpublic. imperium Rom non recognoſcentibus, communia. Nam & hodie ius hoc propter ſummam æquitatem & prudentiam, ius quaſi Gentium & omnium populorum bene inſtitutorum cõmune eſt *c. 1. de feud. cog.* Itaq; in genere nonnulla de conſuetudine diſſeremus: præſertim cũ B in hac nihil admodum peculiare, quod reliquis non conueniat, pop. Rom. habeat. Conſuetudo duplex eſt: alia generalis, quæ eſt inſtar legis, *d. l. de quibus. h. t.* alia ſpecialis ſeu localis, quæ vim habet ſtatuti ſiue legis municipalis, *l. 3. de ſep. viol. l. 1. 2. C. de ſer. l. 1. 2. C. quæ ſit lon. conſ. Fab. in d. §. ex non ſcripto. Cyn. & Dd. in d. l. 2. C. quæ ſit long. conſ.* Sunt qui in quatuor ſpecies eam partiantur & deducant: videlicet Vniuerſalem, Generalem, Specialem, Specialiſſimam ſiue Singularẽ. C *Hoſt. in rubr. extr. de conſuet.*]

Conſuetudinem autem introducere poteſt Populus, qui & legem condere, *d. l. de quib. 32. h. tit.* quod in libero populo minus habet dubitationis: *Bartol. in d. l. de quibus. nu. 11.* in eo qui Superiorem recognoſcit, plus quæſtionis eſt: alijs exiſtimantibus ſcientiam & patientiam Superioris opus eſſe, *c. cum non ignores. 15. de præben. Cyn. & alij in l. 2. C. quæ ſit long. conſue.* alijs verò contrà iudicantibus, ſufficere ſi Princeps ſuperior D non contradicat, *Bart. nu. 11. Iaſ. nu. 30. in d. l. de quib. Fab. in l. 1. c. de ſumma trinit. & in §. ex non ſcripto. vbi Angel. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil. Innoc. & Can. in rub. & c. pen. & c. fi. extr. eod.* quorũ ſententia vſu eſt receptior. Porrò quòd arbitrantur plerique, neceſſum eſſe, vt aut à toto populo, aut maiore eius parte conſuetudo inducatur: id vt in ſtatutis obtineat, *l. quod maior. 19. ad municip.* certè in conſuetudine admitti non debet, neq; etiam poteſt: cum huius origo pleE runq; ignoretur, nec in cõſiderationem veniat: ſatisque ſit actus ſingulares probare; & de his oſtendere, eorum vſum in veriſimilem notitiam populi peruenisse. *Iaſ. in d. l. de quibus. numer. 84. Ro. Curt. in repe. c. fin. de conſuet. Cor. conſ. 292. circa vol. 1.* Quòd ſi vel totius populi, vel maioris partis vſurpatio eſſet demonſtranda: profectò aut impoſſibilis, aut difficilis admodum efficeretur conſuetudinis probatio. Quare omnes illæ diſputationes inutiles ſunt: An induci conF ſuetudo poſſit à muliere, *Bar. in l. 1. hoc t. Panor. in c. fi. extr. eo* minore, *Bar. in l. 2. C. quæ ſit lon. conſ.* familia, *Dd. in d. l. de quib. & d. c. fin. vbi Cur.* etiam ab vno homine. *Alex. & alij in l. ſi non ſpeciali. 9. C. de teſta.* Nec enim conſideratur, à quo ſit orta conſuetudo, id quod plerunq;, vt in vetuſtis, ſciri non poteſt, *l. ſi arbiter. 28. ff de probat.* ſed, an in notitiam & vſum popularem tranſierit. *Iaſ. num. 84. & Dd. d. l. de quib.*

Materia circa quam verſatur conſuetudo, G ſunt res poſſibiles atq; honeſtæ. Nãm obligatio nulla eſt rerum impoſſibilium, *l. impoſſibilium.*

385. *de reg. iur.* & turpiũ, *l. generaliter. 26 de verbor. oblig.* & proinde nec ius vitum, aut conſuetudo. Rei enim non bonæ, conſuetudo peſſima eſt. Quare laudabiliter aiunt noſtri, Conſuetudinẽ oportere eſſe rationabilem, *c. fin. vbi glo. ad verb. rationabilis de conſuet. Menoch. declarans quomodo eſt rationabilis. conſ. 52. num. 175.* nec præſcribi iuri Diuino, *Bald. in l. 2. C. de vſur. c. ad audientiam. c. cum venerabilis 7. c. fin. vbi Dd. de conſuet. c. ad noſtram. de probat. Cle. 1 de vſur. Schurff. latè conſil. 83. prædictæ n. 11. cent 3.* aut naturali, *c. fruſtra c. quæ contra diſtinct. 8. c. 1. de conſuet. lib. 6.* vlla quamuis longiſſima vſurpatione. Quæ'nam autem ſit rationabilis, id arbitrio iudicantis relinquendum eſt. *Hoſt. Panor Bal. in d. c. fin. ad verb. rationabilis. per c. cum venerabilis. de excep.* Id tamen video nonnullis placuiſſe, etiam irrationabilem vſum præſcribi tanto tempore, cuius initij non exiſtat memoria, dum tamen in legem diuinã aut naturalem apertè nõ incurrat. *Roch Curt. in rep. d. c. fin. ad verb. rationabilis. verſic. Sextò aduertendum. per Felin. in c. 2. de maio. & obed.* nam iſtiuſmodi temporis diuturnitas, priuilegij inſtar eſt. *l. 3. § ductus aquæ. de aqu. quot. & æſt. c. ſuper quibuſdam. §. præterea. de verb. ſign. Iaſ. in l. imperium. 3. nu. 22. de iuriſdict. Schurff. conſ. 72. pro clariore. numer. 27. cent 1.* An autem contra ius Scriptum induci conſuetudo queat, non dubites in populo libero, cui iuris condendi, & expreſſis, ideoque tacitis etiam ſuffragijs abrogandi poteſtas eſt. *d. l. de quib. 32. h. tit.* At populis imperio Romano, eiuſdemque Principi ſubditis ius illius conſuetudine præſcribi, non videbatur concedendum, *l. 2. C. quæ ſit long. conſ. c. fin. conſuet.* Qua in re arbitror deſuetudine legem poſſe abrogari, ſuperiore ſcilicet obedientiam non exigente: *d. l. de quib. in fin.* conſuetudinem verò contra legem Principis nõ aliter induci poſſe, quàm tanto tempore, cuius initij non exiſtat memoria. hac enim ſola vetuſtate, & non minori tempore, iuribus Principalibus præſcribitur. *l. comperit. 6. vbi Dd. C. de præſcript. 30. annor. d. c. ſuper quibuſdam. §. præterea. de verb ſignif. Dd. in d. l. 3. vbi Iaſ. numer. 22. de iuriſdic.* Dd. tamen *Bart. Iaſ. & alij, in d. l. de quib. Cano. in d. c fin. Schurff. conſil. 47. prædictæ. numer. 7. cent. 3. Chil. in prac. cap. 47.* indiſtinctè, etiam contra leges conſuetudinem induci ac præſcribi decennio in foro ciuili, 40. vero annis in foro Eccleſiæ arbitrantur. *c. de quarta de præſcrip. c. cum beneficio. 5. vbi glo. verb. legitima. de præben. in 6.*

Ad inducendam porò conſuetudinẽ, nec titulo neque bona fide opus eſt. *Iaſ. in d. l. de quib. nu. 49* ſed primùm actuum frequentia, *l. 1. C. quæ ſit long conſ. l. an in totum. 3. C. de ædif. priu.* videlicet duorum aut *Bart num. 12. Iaſ. num. 85. in d. l. de quib. Azo in rub. C. quæ ſit lon. conſ. num. 3.* plurium pro arbitrio iudicis, *Bart. Iaſ præall. loc Can. in d. c. fin. Bald. & Salic. in l. 2. C. quæ ſit lon. conſ.* & maximè iudicialium, ſi haberi poſſunt, *l. nam imperator. 38. l. cum de conſuetudine. 34. h. tit. gloſſ. in l. 3 in fin. C. de ep. & c. aud.* quamuis quoque extraiudi-

A cialibus illa probetur, *d. l. cum de conſuetudine.* & ſine etiam actibus conſuetudo immemorialis ſi teſtes deponant ſic ſemper fuiſſe obſeruatum. *Fab. in § ſine ſcripto. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil. Roch. Curt. in repet. c. fina. extr. eod.* Secundò diuturnitate temporis: *d. l. de quibus. cum ll. ſeqq. d. c. fin.* quod Dd. decennium eſſe volunt: *Bartol. num. 14 Iaſ. nu. 43 & 44 in d. l. de quibus.* ius Sax. 30. & amplius annorum, *Fach. diff. 12. Reinh. parte vlt. diff. 2.* id quod probabilius, veroque magis

B & rationi conſentaneum eſt: cum conſuetudo ius ſit incorporale, nullis ſoli rebus cohærens: quæ autem ſunt eius generis, tantùm 30. annis præſcribi ſolent. *l. cor. ſicut. C. de præſcript. 30. annor.* Hoc autem tempus à primo conſuetudinis actu, qui haberi probarique poteſt, computandum eſt. *Bart. in l. Labeo. num. 10. de ſup. lega. Curt. in d. c. final. in 2. requiſ.* Tertiò requirit Bart. *in d. l. de quibus. num. 11.* principium rationabile, vt ſcilicet non errore, ſed certa ſcientia conſuetu-

C do introducta ſit. *l. quod non ratione. 39 h. t.* Sed antè dixi, principium conſuetudinis non conſiderari: & alioqui traditum eſt: Actus conſuetudinis in dubio ſemper præſumi animo confirmandæ conſuetudinis factos eſſe, *gloſſ. & Dd. præcipuè Curt. in d. c. fin. in 7. requiſit.* vt huius requiſiti magna non ſit habenda ratio, niſi errore facti populum conſuetudine vſum eſſe, oſtendi poſſet. Præcipuam autem conſuetudinis differentiam ac formam in eo conſiſtere arbitror,

D vt ſine ſcripto in ſolo populi vſu verſetur. Nam hac potiſſimùm differentia à lege ſecernitur. *§. ex non ſcripto. Inſt. de iur. nat. l. ius ciuile. de iuſt & iur.* Putant tamen Dd. conſuetudinem in ſcriptis redigi poſſe, facilioris ſcilicet probationis gratia: neque eapropter naturam eius immutari. *Bart. num 8. & 21. Iaſ. num. 36. in d. l. de quibus. Aldo. dicens eſſe communem, numer. 4. in §. ex non ſcripto: Inſt. de iure nat. gent. & ciuili. Graſſus commun. opin. lib. 1. quæſt. 1.* Ex his autem in-

E telligi facilè poteſt, quæ'nam probandæ ſit ratio conſuetudinis. Probari enim eam, non tantùm allegari conuenit, *l. 4. de cuſtod. reor. Caſtr. in l. vnic. C. vt quæ deſunt aduoc. fac. l. aſſeueratio. 50. C. de non numer. pecu. l. ſiue 16. C. de probat. l. ſi manifeſt. 7. C. de ſeruis.* cum in facto conſiſtat. *Menoch. conſil. 37. numer. 92. conſil. 8. num. 56. conſil. 75. num. 60. conſil. 37. numer. 96. conſil. 54. num. 37.* Hæc autem ipſa quæ requiri diximus, ſunt probanda ſpecificè: *Menoch. conſil. 54. numer. 37.*

F videlicet, frequentia actuum ſeu vſus populi, qui ex frequentia actuum præſumitur, & vt loquuntur, vniformi, *latè Menoch. conſil. 37. numer. 39. & 67.* item temporis diuturnitas. *Iaſ. poſt alios, in d. l. de quibus. numer. 88. Fab. in d. §. ex non ſcripto. Curt. poſt alios in d. c. final.* Ea probantur aut ſcripturis, puta libris publicis, atteſtatione ſeu ſcriptura magiſtratuum, exemplis rerum iudicatarum, *c. poſt ceſſionem. 7. de prob Bartol. conſil. 461. & d. l. de quibus. & in l. 2. C. quæ ſit long. conſuet & c.* aut teſtibus, ſaltem duobus, *Bart. Cynus*

G *in d. l. 2.* qui idoneam ſuæ opinationis cauſam

reddant. *Bar. & Dd. in d. l. 2. Fab. in d. §. ex non ſcripto. Roch. Curt. in d. c. fin. qui ait hanc eſſe communem. vid. Alexan. conſil. 45. cura. & conſil. 131. vol. 2. & conſil. 46. viſis. volum. 2. Corn. conſil. 193. quod ad conſultationem. vol. 1.* & de ijſdem actibus deponant, aut ſaltem in genere conſuetudinem ita ſe habere teſtentur: quamuis in redditione cauſæ, & actibus deducendis ſint ſingulares. *Ant. de Butr. & Roch. Curt. in d. c. fin. extr. eod.* Periti tamen & ſeniores cuiuſque loci, qui ita ſemper obſeruatum eſſe, nec meminiſſe contrarium, idemque à maioribus ſe audiuiſſe teſtantur, etiam ſine alia cauſæ redditione, oſtenſioneque actuum probant: *Bart. in l. de quib. num. 22. Fab. in §. ſine ſcripto. Inſtit. de iur. nat.* cùm quia de immemoriali conſuetudine deponunt, *Fab. præall. loc. Curt. in d. c. fin.* tum quòd licet ad inducendam conſuetudinem, actuum frequentia requiratur, non tamen ad probandam: ſed ſufficit probari, in notitiam populi eam perueniſſe, *vide Roch. Curt. in d. §. fin.* poſtremò quia peritis etiam ſine cauſæ redditione credi, tralatitium eſt. *Bar. in d. l. de quib. numer. 22. Ant. Gab. Roman. lib. 1. de probat. concl. 4.*

Finis conſuetudinis eſt, qui omnium aliarum legum: de quo ſcitè dicitur: Omnium legum finem eſſe extremum, aut neceſſitatem, aut vtilitatem ſubditorum. *c. non debet penul. vbi Panor num. 3. de conſang. & affinit.* Sicut & Cicero libro de Legibus 2. ait: Supremam legem eſſe oportere ſalutem populi: hoc eſt, legem ἀρχιτεκτονικὴν, quò reliquæ leges, conſuetudines, ſtatuta referenda ſint, eſſe ſalutem, conſociationis humanæ & reipub. communem: pro cuius vſu ferri, rogari, abrogari debent. *c. erit. diſt. 4. cum ſimil.*

Effectus non minor quàm ipſius legis, *Menoch. conſil. 34. num. 8.* vtpote cùm iuris ciuilis ſpecies ſit æquè atque ius ſcriptum, *d. l. de quib. 32. hoc tit. §. ex non ſcripto. Inſtitut. de iur. nat. c. conſuet. 1. diſtinct. c. cum ſit conſuetudo. extr. eod. Cyn. in l. 2. C. quan. pro Guid. pap. in præfat. deciſ.* & altera quædam natura: *Menoch. conſil 13. num. 22.* itaq; omnes obligat ad ſcientiam cùm aperta & nota eſt, item ad obedientiam, aut ad pœnam, in contractibus, *l. ſi fundus. 6. de euict. l. quod ſi. 31. §. quia aſſidua. 18. de ædil. edic. l. ſine. 32. al. 33. §. Lucius. de adminiſt. tut.* delictis. *Auth. qua in prouincia. C. vbi de crimin. l. ſaccularij. 7. de extr. crimin. l. aut facta. 16. § penult. de pœn.* iudicijs, *l. 3. §. final. vbi glo. de teſti. Auth. iubemus. vbi Bald. C. de iudi.* & alijs id genus actionibus humanis. *l. 4. §. fin. de vectig. l. ſi quis donaturus. 28. de vſufruct. l. 4. C. de ædif. priu.* Imò quod magis eſt, conſuetudo non modò optima interpres eſt legis, *l. ſi de interpretatione. 36. hoc t.* verumetiam quando illi contraria inuenitur, legi & iuri communi derogat, *l. item. 6. vbi gloſſ. ad verb. vel perpetua quod cuiuſ vniuerſ. l. venditor. 13. §. ſi conſtat. com. præ. l. ſemper. 5. §. legem. de iur. im. d. l. de quibus. 32. hoc tit. la. l. 2 num. 14 cum ſeq C. ſi con. ius vel. vtil publ.* vt nunc quidem moribus vbiuis obſeruatur:.

A ſecundum quos ſtylus etiam, ac conſuetudo Curiarum pro lege habetur, *l. vlt. in fin. C. de iniur. §. vlt. Inſtitut. de ſatiſda. l. generaliter. 12. C. de rebus cred. Guid. pap. in præfat. deciſ. Euerar. in loc. à ſtylo cur.* & quod ſecundum conſuetudinem fit, dicitur iure fieri: *cum veniſſent. de eo qui mitt. in poſſeſſ.* & poteſt ea pro iure allegari, *Card. Zab. in cle. ſæpe. §. & quia. in 6. notab. de verbor. ſignificat. vide Iaſ. & Dd. in l. 2. numer. 14. & 17. C. ſi con. ius vel vtil. publ.* ac pro eo iudici eſſe debet, B adeò vt contra conſuetudinem iudicans litem faciat ſuam, *Auth. iubemus. vbi Bald. num. 2. C. de iudic. §. 1. Inſtit. de offic. iud. vide latè Tiraqu. de pœn. nu. 7. in præfat.* ac ſententia expreſsè contra conſuetudinem lata, perinde atque contra conſtitutiones dicta ſit ipſo iure nulla. *Felin in c. cauſam, quæſt. 2. in fin. de teſtib. ſed contrà Cyn. in l. 2. C. quan. prouoc. vide Guid. pap. in proæm. deciſ. & ibi annotat. marg. Euerar. in Lo. à ſtyl. cur. Tiraqu. in elegantiſſ. tract. de pœn. in præfat. nu. 7. vide etiam Fel.* C *in cap. ex parte. num. 17. de reſcript.* Sed de hac alibi copioſius dici ſolet. *l. 1. 2. C. quæ ſit long. conſuet. c. vlt. vbi latè Curt. extr. de conſuetud.*

DE CONSTITVTIONIB. PRINCIPUM. Tit. IIII.

C. 1. 14. 15.

D 1 *Conſtitutiones Principum.*
2 *Conſtitutionum diuiſio.*

Conſtitutiones Principum partem eſſe iuris ſcripti diximus. *§. ſed & quod principi. Inſtit. de iure nat.* Quod enim Principi placuit, legis habet vigorem, *l. 1. hoc tit.* vtpote cum lege regia, quæ de eius imperio lata eſt, (tempore, quantum ſuſpicor, Auguſti, quem primum legibus fuiſſe ſolutum, poteſtatemq; E populi & Senatus ac Tribunorum ad ſe tranſtuliſſe, accepimus, *ex Tacito, lib. 1. Dione, lib. 53. S. C. de imperio Veſpaſ. facto, quod adhuc Romæ extat.* cuius exemplum reliqui deinceps Imperatores ſecuti ſunt) populus ei & in eum (phraſin ipſius legis hæc verba fuiſſe arbitror, qua in eum ipſum populum ſcilicet poteſtatem principi fuiſſe conceſſam, Theoph. in Inſtit. indicat) omne ſuum imperium & poteſtatem contulerit. Quodcunque igitur Imperator conſti- F tuit, ius eſt: vel per epiſtolam, qua abſens conſultoribus reſpondet, *l. 3. de teſtibus. l. debitoribus. 31. de re iudic.* aut per ſubſcriptionem ſtatuit, quando libellis ſupplicantium ſententiam ſuam ſubſcribit, *l. non diſtinguemus. 32. al. 37. §. cum quidam. 13. de recept. arb. l. ſed addes. 19. al. 21. §. 9. loca. l. diui. 17. de iur. patro.* vel ipſe cognoſcens de cauſa ſolenniter in iudicio, *l. 3. de his quæ in teſt. delen. l. Aemylius 39. de minor.* aut de plano extra iudicij locum & citra vſitatum or- G dinem decreuit, *l. 1. hoc tit. l. 3. C. eod.* aut edicto publicè vetuit, vel iuſſit: aut oratione, quæ in ſenatu

in ſenatu ſuadendæ legis cauſa ſolet à Principe haberi, præcepit. *l. oratio. 16. de ſponſ. l. 1. de reb. cor* hæc enim omnia legem eſſe, conſtat. *l. 1. hoc titul. l. 3. C. eod.* Et hæ ſunt quas Conſtitutio-
2 nes appellamus. Planè ex his † quædam ſunt perſonales, quę nec ad exemplum trahuntur. Vt quod princeps ob merita alicui indulſit, aut ſi quam pœnam irrogauit, vel ſi cui ſine exemplo ſubuenit, *vt Nouell. 139.* aut aliter interlocutus inter duos duntaxat eſt, non animo faciendæ legis, & vt inter alios quàm qui in lite fuerunt valeat: *l. 2. l. 3. in fin. C. de legibus. l. 1. hoc tit.* Id enim perſonam non egreditur, *l. 1. in fin.* quamuis alioqui beneficia eius latiſſimè reſpectu ipſius dantis, non alterius ſint interpretanda. *l. 3. hoc tit. vbi vide Iaſ. & Dd.* Planè, quoniam Princeps ſucceſſori præire nequit, *gloſſ. final. & Dd. in l. digna vox. 4. C. de legib. Bald. in l. 2. num. 3. C. de legib. Bartol. in l. 2. §. final. de opt. legat. Bald. conſil. 161. proponitur. num. 2. vol. 2.* (Par enim in parem non habet imperium, *l. 4. 6. de recep. arb. l. eſt receptum. 14. de iuriſdiction.*) conſtat Conſtitutiones poſteriores prioribus eſſe potiores, ijsq; etiam derogare, *l. final. hoc tit. l. 1. ad leg. Aquil. c. vltim. in fin de reſcript. lib. 6. Bald. l. 1. h. tit. c. vltim. vt lite pend. c. 1. vbi Panor. num. 2. & 10. de ſequeſt. poſſ.* Alia contractus eſt ratio, qui à Principe factus, licet vim ciuilis legis habeat, *l. penult. C. de donat. inter vir.* tamen ex Iure naturæ ſucceſſores etiam obligat, *Bald. Caſtr. d. l. lingua vox. Crauet. de antiq. temp. in princ. num. 17. Bald. l. 2. numer. 40. C. de ſeruitutib. Felin. & Dd. c. quæ eccleſiarum. de conſtit. sex. in c. 1. de probat. vbi Canoniſ.* quoniam inſtar priuatorum ex contractibus tenentur, *d. c. 1. Bald in c. 1. de nat. feud.* etiam quando cum ſubditis contrahunt. *Bald. l. princeps. ſup. tit. 1. eleganter Iacobin. in Inueſt. verb. princeps. in prin. num. 4.*

DE STATV HOMINUM. Tit. V.

1 *Obiecta iuris, & ordo titulorum, quid ſit ſtatus, ac quotuplex.*
2 *Triplex perſonarum diuiſio.*
3 *De hominum diuiſione naturali.*
4 *De diuiſione hominum ex iure gentium.*
5 *De liberis & quare partus ventrem ſequatur.*

1 OMne † ius quo vtimur, vel ad Perſonas pertinet quibus ius redditur: vel ad Res, de quibus ius redditur: vel ad Actiones, ſiue iudicia, per quæ ius redditur. *l. 1. & 2. hoc tit. §. vltim. Inſtit. de iure nat. gent.* nam verbo Actionis omnem iudiciorum ordinem, principium, progreſſum atque exitum comprehendimus. *Inſtitut. de act. in princip.* Nulla eſt autem iuris diſputatio, in qua non aut de perſonis, aut de rebus, aut de iudicijs, aut de his ſimul

A omnibus quæratur. Itaque quanquam in poſtrema materia explicanda, videlicet quomodo agi, & iudicio res inter litigatores perag, ac ſuum cuique tribui debeat, Pandectæ totæ conſumuntur: tamen vt melius ea ipſa intelligantur, Iſagoge quædam de iure perſonarum, & rerum diuiſione præmittitur. Nam & de his paſſim variæ inſtituuntur diſputationes. neque enim in omnibus iudicijs, non habetur ratio perſonarum, & quæ iudicia ſuſtinent, *c. foB rus. de verbor. ſignific.* & rerum de quibus litigari ſolet: *l. 5. de ext. cognit.* quæ ſanè percipi ſatis rectè nequeunt, niſi præmiſſa quadam & ſtatus hominum, & diuiſionum qualitatisque rerum expoſitione. Qua in parte ordinem Perpetui edicti ſecutus eſt Tribonianus. *l. 1. & 2. h. t.* Nam etſi Iulianus I.C. in Edicto perpetuo (quod compoſitum Imperator Adrianus confirmauit, ex eoque de voluntate Senatus perpetuò ius dici voluit, cùm antea edicta leges tantùm
C eſſent annuæ, *Cic. in Verr. 3.*) edicta duntaxat Prætorum, quibus iudicia & actiones continebãtur, deſcribere & complecti voluit: tamen quia in ijs non exactam perſonarum & rerum diuiſionem factam videbat, prudenter de vario hominum ſtatu, deq; rerum diuiſionibus & qualitate, ante omnia diſſerẽdum ſibi ratus eſt: quòd his non intellectis, reliqua percipi rectè non poſſe animaduertebat. Primò igitur de ſtatu perſonarum, quarum cauſa ius conſtitutum
D eſt, *l. 2. hoc t.* iuxta ordinem Perpetui edicti aliquid eſt dicendum.

Status hominis aliud eſt, quàm dignitas, *l. qui ſurere. 20. hoc t. in prin. Inſtit. de cap. dimi.* nam hæc ad ſplendorem & actiones vitæ, ille ad conditionem in qua quiſque naſcitur, & ab origine quaſi ſtat, pertinet. *l. de ſtatu. 15. vlli gloſſ. de teſta.* Huius tria cenſentur eſſe capita: Libertas, Ciuitas, Familia, *l. eius. 41. vbi gloſſ. ad verb. ſtatus. ſi cert. pet.* vt apud Terentium, *in Eunucho.*
E Principiò dico eſſe liberam, ciuem Atticam, meam ſororem. Quare cum vnum ex his tribus adimitur, caput hominis minui dicitur, Maxima, Media, Minima capitis diminutione, *vide ꝟ. de cap. dim. Inſtit. eod.* In quæſtione porrò ſtatus, ſumma & prima diuiſio eſt, qua homines in Liberos & Seruos tribuuntur: *l. 3. hoc t.* hoc enim primum & præcipuum iuris ſtatus caput eſt, quod vitæ mortique comparatur. *l. ſeruitutem. 209. al. 210. de reg. iur.* Sed quia de diſcrimine ſe-
F xuum aliqua hoc in titulo traduntur, nos docendi gratia diuiſionem perſonarum primam à natura mutabimur.

¶ Perſonarum ergo triplex eſto diuiſio: vna 2
Naturalis, altera Iuris gentium, tertia Ciuilis.

¶ Natura homines ex anima & corpore com- 3
poſuit: quarum illa præſtantior, *l. antepen. 17. de ſacroſ. Eccleſ.* non ex traduce, ſed factoris ab ore ſpirituum patre creata, in mares & fœminas tribuit: ex quibus hæ illis deteriore ſunt con-
G ditione in multis iuris articulis. *l. in multis. 9. h. tit. Dec. in l. 2. de reg. iur.* Quod ad hermaphrodi-

tos attinet, eius ſexus exiſtimandi ſunt, qui in his præualet. *l. quæritur 10. hoc tit. l. repetundarum. 15. in fin. de teſtib.* In dubio porrò pro maſculis habentur, & feudorum etiam ſunt capaces. *Bal. in l. quoties. 12. numer. 10. 11. 12. C. de ſuis & leg. hæred.* Monſtra autem, quæ contra formam humani generis conuerſo more procreantur, liberi non ſunt, nec ius liberorum in bonis parentum habent: *l. non ſunt liberi. 14. hoc tit. Pau. lib. 5. Sen. tit. de inteſt. ſuc.* etiamſi matri ad ius trium liberorum conſequendum proſunt, vt voluit Vlpian. *l. quæret. 135. de verbor. ſignific.* cuius ſententiam, vt mitiorem, Iuſtin. in Pandectas retulit. quamuis Paulo cõtrarium placuerit. cuius ideo non integrè reſponſum hic recitatur. *d. lib. 5. Sen.* Porrò qui adhuc ſunt in vtero, etſi incertus adhuc eorum eſt ſexus, tamen pro natis vtilitatis cauſa habentur, *l. qui in vtero. 7. & 26. h. tit. l. quod dicimus. 231. de verb. ſignific.* poſtquam nati ſcilicet ſunt: nam in id vſq; tempus omnia iura illis integra reſeruantur. *l. cum quidam. 30. §. 1. de acquir. hær. l. antiqui. 3. ſi pars hær. pet. l. vlt. de collat. bonor.* Etenim ſi nati non fuerint, aut mortui nati ſint, *l. qui mortui. 129. de verb. ſignific.* aut antequam perfectè naſcantur, hoc eſt, vterum matris egreſſi ſint, extinguantur. *glo. ad verb. legib. in c. 1. §. hoc autem de his qui feud. da. poſſ.* perinde atq; ſi in viuis nunquam fuiſſent, habentur. *Iurib. præall.*

4 ¶ Iure gentium omnes homines aut Liberi ſunt, aut Serui. Liberi ſunt, penes quos libertas eſt: quæ eſt Naturalis facultas eius quod cuique facere libet, niſi quid vi aut iure prohibeatur. *l. 4. hoc tit.* Serui, a ſeruando dicuntur, quòd homines bello captos ſeruare, non occidere ſolent: id enim ſemper inhumanum eſt viſum, *Bartol. in l. naturalem. 55. de acquir. rer. domin.* ſuntq; illi, qui iuſtam ſeruitutem ſeruiunt, propriè ſerui. Seruitus autem eſt Conſtitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubijcitur. *l. 5. hoc. tit. l. manumiſſiones. ſup. de iuſtit. & iure.* Seruorum vna & par omnium eſt conditio: nam tam iure gentium, quàm ciuili, nullo loco aut numero habentur. *l. quod attinet. 32. al. 33. de regul. iur.* Etenim neque perſonam habent, *l. 3. ne quis eum qui in ius voc.* nec caput, *l. 3. de cap. dimin.* & conſequenter, nec ſtatum, *in princ. de cap. dimin. Inſtit. verſicul. ſeruus. l. 4. §. eod. titul.* qui in tribus capitibus (vt dixi) conſiſtit.

5 ¶ Liberorum porrò hominum conditio varia eſt. Alij enim ſunt Ingenui, alij Libertini. Ingenui iure naturæ ſunt, qui ex matre libera naſcuntur. *d. l. 5. verſi. ingenui. hoc tit.* Dico, Iure naturæ, quod in ingenuitate maximè attenditur. *l. 1. & tot. tit. de nat. reſt.* nam iure ciuili, liberos ex iuſto matrimonio conceptos ſequi patrem, etiam quo ad ſtatum attinet, verius eſt. *l. cum legitimæ. 19. hoc tit.* reliquos verò extra matrimoniũ conceptos, cum patrem nullum iuſtum habeãt, quem ſequantur, iure naturæ conſequi conditionem matris. *l. lex naturæ. 24. h. t.* quæ ſi libera eſt, liberi naſcuntur ingenui: ſi ſerua, cum qua non poſſunt contrahi iuſtæ nuptiæ, *l. cum ancillæ. 3. C. de inceſt. nupt.* ſerui generantur. *d. l. cum legitimæ. 19. hoc titul. l. partum. 7. C. de rei vendicat. Vide quæ dixi Inſtit. titul. De ingen.* Ingenuorum hominum rurſus partim Iuſti ſunt, partim Iniuſti. Iuſti, qui ex iuſtis, id eſt, legitimis & perfectis iure nuptijs procreantur. *l. ſeptimo menſe. 12. l. imperator. 18. h. tit. l. 4. 5. 6. §. tit. 1.* Iniuſti, qui naſcuntur ex iniuſta illegitimaq; coniunctione: vt ex iniuſtis nuptijs, contubernio, concubinatu, promiſcuo damnatoue coitu, adulterio, inceſtu, &c. *l. Paulus. 11. l. vulgo. 23. l. lex naturæ. 24. h. tit. l. 5. C. de nupt.* inter quos tamen multiplex eſt differentia. *vide C. de nat. lib. Auth. ex complexu. C. de inceſt. lib. & quæ dixi Inſtit. de nupt. de cogn. ſucceſſ. & Senatuſc. Orphit. & Matheſ. ll. ac alios in tracta. de ſucceſſ. ab Inteſt.* Libertini vocantur, qui ex iuſta ſeruitute manumiſſi ſunt. *l. libertini. 6. hoc tit.* Horum ſtatus antea erat tripartitus. alij enim ciues efficiebantur Romani, alij Latini, alij Dedititij: de quibus cõſulendus eſt Theophilus. *in Inſt. de libert.* Sed poſtea, ſublato hoc diſcrimine, omnibus quocunque modo manumiſſis plenam libertatem & ciuitatis Romanæ ius Iuſtin. contulit, *l. 1. C. de Lat. lib. toll. l. 1. C. de ded. liber.* quod antè tantùm ingenuis Anton. Baſſianus Seueri filius conceſſerat. *l. in orbe. 17. de ſta. hom.* Sed noſter pro vſu ſui temporis ſuſtulit diſcrimina liberatum perſonarum, *l. 1. C. de Lat. lib.* veluti & rerum. *tit. de cenſib. de excuſ. tut. Inſtit. de excuſ. & de vſuc.* Affinis iuri ſtatus eſt Nobilitas, *Iaſ. in § præiudiciales. num. 20. Inſt. de act. Tiraq. de nobilit. cap. 14. num. 5.* Dignitas. *l. 3. l. 6. de Senat.* Contrariæ ſunt minutiones, quibus capita ſtatus tolluntur. *Inſt. & §. de cap. dimi.*

DE HIS QVI SVI VEL alieni iuris ſunt. Tit. VI.

C. 8. 47.

1 *De tertia hominum diuiſione.*
2 *De dominica poteſtate.*
3 *De patria poteſtate.*

NVNC videamus de tertia hominum diuiſione, nempe de ſtatu & cõditione perſonarum ciuili. Caput quiſque liber homo iure ciuili duplex habet (nam primum iuris naturæ & gentium eſſe diximus) videlicet Ciuitatem, quæ amittitur media capitis diminutione, *l. 2. l. 7. de cap. dimin. in princ. Inſtit. eod.* & Familiam, cuius iura quoq; minima capitis minutione imminuuntur. *l. 6. de cap. dimin.* Prius caput ad ius ciuitatis publicum ſpectat: de quo iure cum nulla peculiaris tractatio ſit in Pãdectis inſtituta, huius quoq; capitis expoſitio, velut aliena & impertinens, eſt hic omiſſa. Poſterius caput ad ius priuatorum refertur: quod cũ omnes exponere iuris cõpoſitores his libris voluerint,

luerint, *l. 1. §. huius ſtudij. ſuprà, de iuſt. & iur. vbi dixi.* illius quoq; capitis declarationem prætermittere non debueruut.

2 ¶ Quod igitur ad ſtatum caputq; familiæ attinet, iure ciuili liberi homines, alij Sui iuris cenſentur, alij verò Alieni. Qui Sui iuris ſint, ex his qui alienæ poteſtati ſubijciuntur, intelligi poteſt. Vlpian. tit. 4. Sui, inquit, iuris ſunt familiarum ſuarum principes, id eſt, pater, mater familiæ. In aliena autem poteſtate ſunt, primò Serui: quæ quidem poteſtas etſi ex Iure gentiũ in Romanam ciuitatem venit, tamen Iure ciuili mitior eſt, quàm Iure gentium. Nam licet apud omnes peræquè gentes animaduertere poſſumus, dominis in ſeruos vitæ necisq; poteſtatem eſſe: & quodcunq; per ſeruum quæritur, domino acquiri: tamen humanitatis intuitu, nimia dominorum aſperitas Iure ciuili, & Principalibus conſtitutionibus eſt coercita, & intra gyrum rationis moderatiq; imperij, vinculis legum conſtricta. *l. 1. & 2. h. t. Spar. in vita Hadriani.*

3 ¶ Deinde in poteſtate noſtra ſunt Liberi, quos ex iuſtis nuptijs procreauimus, *l. 3. 4. 5. hoc t. Vlp. tit 5.* aut opinione ſaltem iuſtis. *Vlp. tit. 7. c. 2. c. perlatum. 8. c. peruenit. 11. c. penult. qui fil. ſint leg. l. à diuo. 58. de rit. nupt.* Quo in numero etiam recenſentur Legitimati, aut per ſubſequens matrimonium, *l. cum quib. 10. C. de nat. lib. c. tanta. c. per venerabilem. Qui fil. ſint legi. §. ſi quib. in Auth. quib. mod. nat. eff. ſui. §. quib. 2. Inſt. de hær. quæ ab inteſt. vid. quæ dixi in §. fin. Inſtit. de nup.* aut per oblationem curiæ ciuitatum, *§. quib. 2. in verb. curiæ ciuitatum. vbi dixi. Inſt. de hæred. quæ ab inteſt. l. cõmunium. 9. C. de nat. lib. in Auth. quib. mod. nat.* aut per ſpeciale diploma Principis, *c. 1. §. naturales. vbi Dd de feud. defin. In vſib. feud.* quod quidem ad hanc ciuilem poteſtatem attinet: *vide Ang. & alios, in Auth quib. mod. nat. eff ſui. Bart. & Dd. in l ſi is qui pro emptore de vſucap. Bald. in l. eam. 14. C. de fideicommiſſ. Iaſ. in l. cum acutiſſimi. 30. C. eod. Alex. conſil. 2 viſis. vol. 2. Schurff. conſil 2. veritas. cent 1. Tiraqu. de nob. cap. 15. num 21. 22.* item legitimi facti per adoptionem, *in princ Inſtit. de adop. Vlpian. tit. 8.* de quibus paulò pòſt dicetur. Porrò Illegitimi, Spurij & Naturales in poteſtate non ſunt: quia cum non ex iuſtis nuptijs procreati ſunt, pro liberis iure ciuili (ex quo eſt patria poteſtas, *in prin. Inſt. de pa. po.*) non agnoſcũtur. *l. Paulus. 11. l. vulgo. 23. cum l. ſequ. ſ. tit. ul. 1.* Eſt igitur hæc poteſtas propria ciuium Romanorũ. *l. 3. 4. 5. 6 7. 8. hoc t.* Nam etſi reuerentia & obedientia parentibus Iure naturæ & gentium debetur *l. 2. de iuſt. & iur.* tamen longè maior, & proinde alia eſt Romanorum in liberos poteſtas: quippe quæ antiquitùs omnino dominicæ par eſſet, cùm ius necandi indicta cauſa, & diſtrahendi filium ex l. Romuli atq; etiam Moſaica *Exod. 21.* (quæ eſt vetuſtiſſima) parens obtineret, *Dionyſ. lib. 2. l. 2. l. in ſuis. 11. de lib. & poſth.* conſequereturq; contra ius & votum naturæ, *l. nam etſi. 15. de inoff. teſt. l. ſcripto. 6. vnde lib. l. vltim. de bon. dam.* quo parentes theſaurizant liberis, non ediuerſo, *2. Corint. 12.* omnia quæ filij quæſiuiſſent. *Inſt. per quas perſ. nob. acqu.* Poſtea tamen, creſcente vnà cum Imperio populi humanitate, edocenteq; paulatim natura & communi parentum voto, liberos ingenuos ingenuè liberaliterque eſſe habendos, ac meritis potius & officio quàm minis ad obedientiam prouocandos, *l. ſi quãdo. 35. §. illud. C. de inoff. teſta.* multa emendata & ad humanitatis rationem reuocata ſunt: ita vt nec patri quærantur indiſtinctè nunc omnia, quæ filius ſuo labore & induſtria parauit: *Inſtitut. per quas perſ. nob. acqu l. fin. C. de bon. quæ lib.* nec crudeliter ſæuire poſſit generator in liberos, *l. 3. C. de pat. poteſt. tot. tit de obſeq. à lib.* neque eos occidere, *l. 5. de parric. l. 1. C. de his qui par. vel li. occid.* diſtrahere, *l. 1. C. de pat. qui fil. diſtrax.* oppignorare, *l. q filios. 6. C quæ res pig.* exhæredare, abdicare, *l. abdicatio. 6. C de patri. poteſt. vide inſ. de lib. & poſt. & quæ dixi Inſtit. de exhær. lib.* imò alimenta ijs victumq; quærere cogatur & ſuppeditare. *l. pen. hoc tit. tot. tit. de li. agn. & C. de alend. lib.* Nec ius Sax. multũ ab hoc Iure ciuili recedit: niſi quod vſumfructum, quem ad vitam in bonis liberorũ pater habet, *l. fin. C. de bon. mater. Inſtit. per quas perſ. nob. acqu.* tantùm vſq; ad nuptias vel emancipationẽ aut ſeparationem ei relinquat. *Land. lib 1. art. 11. Fach. diff. 19 Reinhar. diff. 36.* Quin & fœminæ hoc iure (nam ciuili ſecus eſt, *l. viduæ. 18. C. de nupt.* niſi quoad operas & coniugale obſequium, *Ang. Fab. & Dd. Inſtit. ad S. C. Tertyll. vide Tiraq. in legib. connub. in prin. glo. Sax. art. 31. lib. 1.*) in poteſtate maritorum ſunt, vt plerique arbitrantur, *Land. lib. 1. art. 31. Fach. diff. 6. & 8. per art. 45. Land lib. 3.* & proinde patris in poteſtate per nuptias eſſe deſinunt. *Conſt. 10. parte 2.* Nam ſicut res, ita nec perſona in plurium poteſt eſſe poteſtate, *l. 5. §. vlt. commod.* etſi non deſint qui diſſentiant: *Zobel. ad art. 45. lib. 3. & art 31. lib 1.* marito tamen mortuo, ſui iuris efficiuntur, neque redeunt in poteſtatem patris: *Tiraqu. in ll. connub. poſt ll. communes. nu. 66. cum ſeq.* nec modo à poteſtate mariti, viduæ liberantur, ſed omni etiam iure maritali, puta familiæ, dignitatis, domicilij, *Land. li. 3. art. 45. Fach. diff 67. &c.* etiãſi iure ciuili viduæ hæc omnia retineant. *l. filij. 22. §. vidua. ad municip. l. fin. C. de priuil. ſchol. lib. 12.*

DE ADOPTIONIBVS, & emancipationibus, & alijs modis, quibus patria poteſtas ſoluitur. Tit. VII.

C. 8. 48. 49.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit adoptio.*
3 *Quotuplex.*
4 *Cauſa efficiens: & qui quos adoptare poßint.*
5 *Cauſa formalis: & de ſolennitatibus adoptionis.*

6 *Effectus adoptionis.*

7 *De emancipatione, & reliquis modis, quibus patria poteſtas ſoluitur.*

1 HActenus dictum eſt, quínam poteſtati alienæ ſubijciantur: nunc conſequenter, quibus modis iidem ab ea liberētur, exponamus. Liberantur autem ſerui dominica poteſtate, per Manumiſſionē: filij patria, per Adoptionem, Emancipationem, & alios quoſdam modos. Nam per adoptionem tranſit filiusfam. è ſacris poteſtateque ſui patris in familiam alienam. Itaq; adoptio eſt modus ciuos inducendæ, tum ſoluendæ tranſmutandæq; poteſtatis.

2 ¶ Eſt autem Adoptio, legitima extranei hominis in familiam aſſumptio: *Gell. lib. 5. cap. 19.* ſiue, Actus legis, quo filiumfam. facimus: ſiue, vt habet Theoph. *in prin. Inſt. eod.* eſt Actus legitimus naturam imitās, ad eorum qui liberos non habent, ſolatium inuentus. Verbum Legitimus, oſtendit hunc actum Iuris ciuilis eſſe. *l. actus legitimi. 77. de reg. iur.* Etſi enim apud alias quoq; gentes vſurpata fuit quædam adoptionis ratio: *Geneſ. 48. 50. Exod. 2. 10. Act. 7. 22. Plut. in vita Theſ. Ioſeph. in antiquit. Iud. Demoſth. in orat. πρὸς Λεωχάρη.* tamen quia peculiarem quandam & ciuilem adoptādi formam Romani habuerunt, meritò ea ad Ius ciuile refertur, *l. actus legitimi. de reg. iur.* ſicuti & teſtamēti factio. *l. 3. de teſta.* Ea verba, Ad ſolatium eorū: cauſam finalem introductæ adoptionis oſtendunt, vt videlicet defectum naturæ lex ſuppleat, & ſterilitati aut mortalitati deficientium familiarum medeatur.

3 ¶ Adoptionis autem nomen generale eſt, & in duas tribuitur ſpecies: quarum altera Adoptio ſimiliter dicitur, altera Arrogatio. Adoptantur filijfam. arrogantur qui Sui ſunt iuris.

4 ¶ Cauſa efficiēs adoptionis eſt Lex, quæ eam introduxit, & Conſenſus eorum qui hoc actu vtuntur. Oportet enim adoptantem, & eum qui adoptatur, conſentire: *l. 5. l. neq; abſens. 24. hoc t. l. nec auus. 4. C. de emancip. lib.* hac tamen adhibita diſtinctione, vt ſi quis à patre in adoptionē detur, ſufficiat eum voluntati patris non contradicere, *l. in adoptionibus. 5. hoc tit.* in arrogato autem expreſſus cōſenſus deſideretur. *d. l. 5.* Ex quo patet, cur adoptari infans, non autem arrogari poſſit. *l. 42. etiam. h. t.* Cæterorum autem, inter quos Iura agnationis conſequuntur, non eſt neceſſaria approbatio. *l. cùm adoptio. 7. h. t.* Vt enim nouitis agnaſcūtur fratres & agnati, ita & adoptantur. Prætereà ſciendum eſt, non conſenſum tantummodo requiri, ſed opus eſſe etiam vt perſonæ ad adoptionem ſint idoneæ: quædam enim adoptare adoptaríque prohibentur. Adoptare non poſſunt fœminæ, niſi ex indulgentia Principis: *§. fœminæ. Inſt. eod. ſi ſuſpecta. 29. § penul. de inoff. teſtam.* quorſum enim adoptent, cùm liberos non habeant in poteſtate? *§. cæteri. Inſt. de hæred. qual. & diff. d. §. fœminæ. l. illud 4. §. ad teſtamenta. ff. de bon. poſſ. cont. tab.* licet rectè adoptentur. *l. hæc autem 20. l. nam & fœminæ. 21. hoc titul.*

A Item Caſtrati: *l. 2. verſic. illud. h. t.* nam cùm generare nequeāt, nec adoptare quidem poſſunt. Adoptio enim naturæ imitatrix, tantùm in ijs locum habet, in quibus natura habere poteſt. *l. adoptio. 16. hoc t.* Itaque ſpadonibus, quibus meatus ſeminis vitio impediti contortiq; ſunt, tùm ſpes ſit, vitio ſublato, eos ad generandum fore idoneos, adoptio minimè eſt inhibenda. *d. verſic. illud. l. arrogato. 40 §. fin. hoc tit.* Eâdem ratione

B minor decem & octo annis adoptare nequit: vix enim per ætatem pater eſſe poteſt, *d. l. arrogato. §. non tantùm.* vt nec facilè minor ſexaginta annis: quia coniugio operam dare debet, ad replendam liberis ciuitatem: *l. 1. ſolut. matr.* naturæq;, quæ vt naſcendi ita gignendi legem præſcripſit, *Valer. lib. 2. cap 4.* ductum ſequi potius, quàm inſtar curucæ alienos pullos quodammodo excludere, atq; habere pro ſuis. *l. ſi paterfamiliâs. 15. § final. hoc titul.* Maioribus porrò 60.

C annis meritò permittitur adoptandi facultas: *d. l. ſi pater. 15. § vltim. hoc t.* quia potentiam gignendi ad id tempus emareſcere phyſici tradunt: *Ariſt. lib. 1. de gene. anim. cap. 18. Gal. de tuend ſanit. lib 2.* vnde nuptiæ poſt eam ætatem, quaſi libidinis magis quàm liberorū cauſa initæ, olim improbabantur. *l. pen. C. de nupt. Suet. in Claudio, Lactan. lib. 1. cap. 16. Plaut. in Mercat.* Præterea videndum eſt, an non debeat permitti ei qui vel vnū habebit vel plures liberos, adoptare alium:

D ne aut illorum, quos ex iuſtis nuptijs procreauit, diminuatur ſpes, quam vnuſquiſque liberorum obſequio ſibi parat: aut qui adoptatus eſt, minus percipiat, quàm dignum ſit eum conſequi. *l. nec ei. 17. § fin. l. ſi paterfamil. 15. §. fin. hoc tit.* Adoptari nequit abſens, *l. neque. 24. hoc tit.* quia per alium nequicquam ea ſolennitas expeditur: *l. poſt mortem. 25. §. fin. hoc tit.* is qui non decem & octo annis minor ſit eo, cui in adoptionem datur. *d l. ſi paterfamiliâs § fin. cum l. ſeq.* ſe-

E mel à patre adoptiuo emancipatus, idque odio leuitatis. *l adoptare. 37 § 1. l. qui liberatus. 12. hoc tit.* Impuberem adoptare conceſſum, *d. l. etiam infantem.* arrogare niſi ex iuſtiſſimis cauſis prohibitum: *l. 2. C. eo. § 2 Inſt eod l. nec ei. 17. §. 1. hoc t.* præſertim ſi tutor, ad euitandam rationum reddendarum neceſſitatem, pupillum arrogare velit. *l. nec ei 17. hoc tit.*

5 ¶ Illud ſciendum eſt, adoptionem non ſolùm loco filij rectè fieri, ſed nepotis etiam quaſi ex

F filio nati, item pronepotis, *l. ſi quis nepotem. 10. l. adoptiones. 43 l. adoptare 37 l. ſi is qui nepotem. 44. l cùm nepos. 6. l. ſi paterfamil 15. § qui duos. 1. hoc titul.* atq; ita deinceps. loco autem fratris, quem nemo natura gignit, nequaquam. *l. nec apud 72 C. de hæred. inſtitut.* In adoptionibus autem variæ olim vſurpabantur ſolennitates, *vide Caium lib. Inſtit. lib 1. Gell. libro 5 cap. 19.* quas Iuſtin. *l. final. C. eod.* abrogauit, vt pleraſque omnes ipſius ſeculo obſoletas: voluitque conſtare adoptionem, ſi

G pater filium non contradicentem daret in adoptionem apud magiſtratum, penes quem legis eſſet

eſſet actio, id eſt, libera & ordinata iuriſdictio: *l.2. in princ. l.3. l.4. hoc tit.* decreto iudicis, *Alex. conſil.126. ad vtramque. num.11. vol.4.* & actis publicis ſeu ſcripturis *l. emancipatione. 11. C. de fide inſtrum. c. quoniam ei. de proba.* interuenientibus, *§ penult. Inſtit. quib. mod. ius patr. pot ſoluit.* Quod ita interpretantur Dd. vt etiam extra acta & locum iudicij, adoptionem coram iudice fieri permittant, *Angel. in §. præterea. Inſtit quibus mod. ius pat. po. l. 1. de offic. conſ.* ſicut & emancipationem. *l. 3. l. final C. de emanc d. §. præterea. C. emancip. l. emancipatione 11. C. de fide inſtrument.* Cæterùm iure Sax. non modò arrogatio, ſed etiam adoptio apud acta coram iudice fieri debet. *Reinh. diff. 51. per art. 30. lib. 2.* Arrogatio quò periculoſior, eò pluribus erat obnoxia ceremonijs & cautionibus, fiebatque in Comitijs conſenſu populi, *Gell. præall. loco.* nunc fit authoritate Principis, *l. 2. hoc tit.* in quem populus ius ſuum tranſtulit, *l. 1. ſup. de conſtit. Princ.* Iure Sax. vt dixi, ſola magiſtratus municipalis authoritate interpoſita, *Reinh. diff. 51.* adhibita tamen cauſæ cognitione: vt, ſi fortè minor ſit arrogandus, diligenter perpendatur, conducibilis ſit illi arrogatio, nec ne. *l. nec ei. 17. hoc t.* In pupilli inſuper pupillæ'ue arrogatione id ſeruatur, vt arrogator caueat, ſi impubes decedat, reſtituturum ſe quæ ex bonis eius conſecutus fuerit, illis ad quos ea res peruentura eſſet, ſi arrogatus in ſuo ſtatu permanſiſſet. *l. non aliter. 18. cum ll. ſeq. hoc t.* Id etiam annotandum, ad tempus non fieri adoptionem: quia moribus & naturæ haudquaquam conuenit, temporalem filium habere. *l. quæſitum. al. incip. ſi tibi filius. 34. h. tit.* Si tamen quid ex [illegible] omnibus omiſſum ſit, ſolet à P[illegible] adoptionis confirmatio, *l. adop.* [illegible] in alterius vergat detrimentum. *l. [illegible] 39 h. t.*

6 ¶ Adoptio non ius confert ſanguinis, nam illud iure ciuili nec dari nec adimi poteſt, *l. iura ſanguinis 8. de reg. iur. l. ius agnationis. 34. al. 35. de pac. l. non nudis. 14. C. de proba. l. parentes. 22. C. de lib. cau.* ſed ius agnationis inducit. *l. qui in adoptionem 23 h. tit.* Et olim quidem adoptati in omnibus iura iuſtorum liberorum obtinebant, *l. onera. 45 l. ex adoptiuo. 27 l. ſi paterfamiliâs. 15. hoc titul l. non epiſtolis. 13. C. de probat. l. 1. de bon poſſeſſ. contra tab. §. adoptiui Inſtit. de exhæred. lib. §. in plurimis. Inſtit. eod.* quæ quidem etiam nunc durant, ſi ante emancipationem pater adoptiuus decedat. cæteroquin ciuilis adoptionis actus, cõtraria emancipationis ſolennitate planè diſſoluitur. *l. cùm in adoptiuis. pen. C. eod. l. ſed & nepos. 14. hoc t.* Illud ſanè contra veteris iuris obſeruationem Iuſtin. *d. l. cùm in adoptiuis.* introduxit, vt adoptiuus in poteſtatem adoptantis hodie non tranſeat, niſi eùm aui materni ſacris iuſeritur. Arrogationis tamen iura intacta reliquit: *l. pen. in fin. C. de adopt.* vnde etiam hodie arrogatus poteſtati patris cum omnibus bonis ſubijcitur, & omnino eo eſt loco quo filij naturales: *l. 2. in fin. d. l. ſi paterfamiliâs, d. l. arrogato.* adeò vt & iura

A Suorum hæredum conſequatur. *d. l. arrogato. §. fin. d. l. qui in adoptionem.* & ne per emancipationem quidem ſpe ſucceſſionis priuari poſſit, *l. 2. C. eod. §. cum autem. Inſtit. eod.* Quamobrem vt antiqua adoptioni vis conſtet atque authoritas, ſolent patres in adoptionẽ hodie liberos daturi, prius eos emancipare, atque ita ſui iuris factos, deinceps tradere arrogandos.

7 ¶ Et hactenus de adoptione: nunc de Emancipatione aliquid dicamus. Emãcipatio ab imaginaria alienatione, per quam olim fiebat, dicta
B eſt. Emancipare enim nihil aliud eſt, quàm ſolenni quodam, ciuilique modo alienare, & vendere in perpetuum. *vide Cont. lib. 1. Diſput cap. 12. & quæ dixi ad § præterea. Inſtit. quib. mod. ius pat. po.* Hinc res mancipi dictæ, & mancipio dare, accipere, &c. Lucret.

Vitaq; mancipio nulli datur, omnibus vſu.

Eſt autem Emancipatio, patriæ poteſtatis per actum iuris ſolennem diſſolutio: qui qui-
C dem ſolennibus olim venditionibus & manumiſſionibus expediebatur: *§ præterea. Inſtit. quibus mod. ius patr poteſt. ſol. Caius, Theophil. in Inſtit.* hodie ijs antiquatis, nuda apud magiſtratum conteſtatione. *l fin. C. de emancip. liber.* Iure verò Sax. per nuptias, aut domicilij menſæque ſeparationem aut diuiſionem, vt quibuſdam placet: quanquam tex. ſolennitatem iudicialẽ requirere videatur, *Land. lib. 2. art. 19. Reinh. parte vltim. diff. 32.* quod verius: ſcilicet vt ſepa-
D ratio tantùm iudicialis, qua pater filium ſui iuris eſſe iubet, & à ſe ſeiungit, emancipationem inducat: non etiam extraiudicialis, quanquam hoc receptum magis conſtit. 10. parte 2 ſicut & iure ciuili. Quod quidem ad locum attinet, non requiritur ſolennitas Iudicij, ſed poteſt quocunque loco emancipatio coram iudice fieri, *§ præterea. Inſtit. quibus mod. ius patr. po.* ita vt ſcriptora tamen ſeu actorum interpoſitio publica interuenire debeat. *l. emancipatione. 11. vbi*
E *Dd. C. de fide inſtrum. c. quoniam contra. de probat. l. 3. C de emancip. l. ne in arbitris. C. de arb.* Alij modi quibus ius patriæ poteſtatis ſoluitur, poſiti ſunt vel in Caſu: vt cùm morte tam naturali quàm ciuili, puta deportatione, ſeruitute, &c. alterutrius, patriæ poteſtatis relatio euaneſcit: *vide Inſtit. quib. mod. patr. po. ſol.* vel in Lege, quæ propter dignitatem filij patriam poteſtatem diſſoluit. *l. vlt. C. de conſu. lib. 12. §. filiusfamil. Inſtit. quib. mod. patr. po.*

F Illud poſtremò notãdum, diſſolutam his modis patriam poteſtatem, tantùm volente filio per adoptionem redintegrari, *l. qui liberatus. 12. h. tit.* non etiam eo inuito: *l. fin. §. tit. 1.* niſi eum ingratos liberos lex in poteſtatem reuocat, *l. vnic. C. de ingra. lib.* ſicuti ingratos liberos, in ſeruitutẽ. *tot. tit. C. de ingra. lib.* Cæteroquin in omni adoptione, conſenſum vtriuſque patris, paulò antè requiri diximus: quare eundem requiri & in diſſolutione & redintegratione patriæ poteſtatis,
G eſt conſentaneum: vt ſcilicet nec inuitus quiſquam emancipare, *l. nec auus. 4. C. de emancip. lib.*

neque emancipationem accipere, *l. iubemus. 5. C. de emancipa. lib. vid. gl. & Dd. in d. l. 4.* neque poteſtatem diſſolutam redintegrare cogatur.

DE RERVM DIVISione & qualitate.

Tit. VIII.

1 *Aliæ res diuini iuris, aliæ humani.*
2 *Res ſacræ, religioſæ, ſanctæ.*
3 *Res publicæ, communes & priuatæ: earumq́ue differentiæ.*
4 *Res corporales, incorporales: earumq́ue qualitates ac diſcrimina.*

ET hactenus quidem de iure Perſonarum ſummatim dictum eſt: nunc ad ſecundum iuris obiectum, videlicet Res, deſcendamus. Rerum autem ſignificatio varia eſt, *vide l. 5. 7. 23. de verb. ſignif. Iaſ. in l. 1. num. 43. de verbor. ſignific. Alb. in dictio. verb. res.* diuiſio triplex: ac ſumma quidem & prima in duos articulos diducitur. *l. 1. hoc tit.*

1 ¶ Nam aliæ res ſunt Diuini iuris, aliæ Humani.

2 ¶ Diuini iuris ſunt res Sacræ, Religioſæ, & Sanctæ, quæ in nullius exiſtunt bonis. *§. nullius. Inſt. eo.* Res ſacræ ſunt, quæ publicè, id eſt, publica authoritate, & iuſſu populi, olim à Conſule, Dictatore, Imperatore, aut alioqui ſummo magiſtratu, per ſolennia verba, præeunte præfaniéque carmen Pontifice ſummo, *l. in tantum 6. §. ſacra. 2. h. t. §. ſacræ. Inſt. eod.* hodie verò in repub. Chriſtiana ab Antiſtite cuiuſque loci, Diuino Numini conſecrantur. *In nouell. de Eccleſ. & tit. vt null. fabr. orat. dom. tot. tit. extr. de conſ. Eccleſ.* Religioſæ res ſunt, quæ priuata alicuius voluntate & facto religioni dicātur: vt cùm quis mortuum infert in locum ſuum. *d. l. in tantum. § religioſum. 3. §. religioſ. Inſt. eod.* Sanctæ res ſunt, quæ ab iniuria hominum ſanctione aliqua muniuntur: proprieq; ſunt illæ, quæ nec ſacræ, nec prophanæ verè dici poſſunt, ſed ſanctione & pœnarum terrore à violatione defenduntur. *l. ſanctum. 8. vbi Bud. hoc tit. Alac. lib. 3. c. 3.* In hiſce autem rebus numerantur Sanctiones legum. *l. ſanctio. 41. de pœn. l. ſacra 9. §. propriè. 2. hoc titul.* Muri & Portæ ciuitatum: quia pœna capitis conſtituta eſt in eos, qui hæc violant. *d. l. ſanctum. d. l. ſacra. l. fin. hoc tit.*

3 ¶ Humani iuris omnes eæ res eſſe putantur, quæ plerunq; in alicuius ſunt bonis, & ad homines pertinent. *l. 1. in prin.* Hæ autem res quæ humani ſunt iuris, iterum ita diuiduntur: vt aut Publicæ ſint, aut Priuatæ. Publicæ ſunt, quæ vel Iure naturali communes ſunt omniū, eoq́; nullius in bonis eſſe credūtur: vel Iure gentium aut Ciuili publicæ, eoq́; Imperij & Populi ſunt Rom. Priuatæ ſunt, quæ ad ſingulos pertinent. *l. 1. hoc tit.* Et quidem naturali iure cōmunia ſunt, Aër,

A Aqua, quocūq; ex loco, ſiue cœlo, ſiue terra, ſiue in flumine, ſiue in riuo, aut ex fonte in publicū *vide quæ dixi ad § 1. Inſt. de rer. diuiſ.* profluēs: Mare, & per hoc Littora maris: itē Lapilli & Gēmę, cæteraq; quæ in mari aut littore inueniūtur. *l. 2. & 3. h. t.* Harum rerū vſus Iure naturæ omnibus cōmunis eſt, atq; ita cōmunis, vt vtēdo qs proprietatē etiam acquirere poſſit: quomodo in mari inuēta noſtra fiūt: *l. item lapilli. 3. h. t.* & ędificio in littore maris poſito, ſoli quoq;, cui ædificiū B impoſitū eſt, domini efficimur. *d. l. in tantum. h. t.* Publica ſunt Iure gentiū, ea quorū vſus publicus & cōmunis eſt, proprietas autem nullius priuati, ſed imperij Rom. de huius enim iure agimus, & eò accommodari diuiſiones putandum eſt: vt Flumina, Portus, Ius piſcandi, Nauigandi, vſus Riparum, *l. nemo 4. l. riparum. 5. hoc tit. § flumina. cum duob. ſequent. Inſt. eod.* &c. quæ & proprietate & vſu differunt à cōmunibus. Nam primò Communium proprietas nullius eſt, prout diximus: C Publicarum rerum proprietas, etſi nullius ſit in bonis & patrimonio, *l. ſed Celſus. 9. l. littora. de contrah. empt.* tamen ad aliquem populum (vnde & publicæ quaſi alicuius populi dicuntur, *in prin. Inſt. de pub. iud.*) pertinet Iure gentium: puta aut occupatione veteri, qua quiſq; populus in diuiſione gentium vacua occupauit: aut occupatione belli ac victoriæ, qua res gentium victoris populi Romani factæ ſunt. *l. 3. Ne quid in loc. pu. l. bona 15. cum ll. ſeq. de verb. ſignificat.* Secundò, rerum D Communium proprietas acquiri à ſingulis, vt dictum eſt, poteſt, quia nullius eſt in bonis: res Publicæ acquiri hoc modo per occupationē à ſingulis non poſſunt, quia ſunt factæ alicuius Populi, *d. l. 3. Ne quid in loc. pu. l. quod in littore. 14. de acq. rer. dom.* cui ius ſuum auferri nequit. *l. vlt. de pac. l. id quod noſtrum. de reg. iur. l. vlt. vbi Iaſ. num. 3. 4. C. Si contra vtil. publ.* Vacua enim occupatione quæruntur, non etiam iam alteri quæſita, & publicè priuatimue poſſeſſa. *vide quæ dixi in §. 1. &* E *§ feræ. 8. cum ſeq. Inſt. de rer. diuiſ.* Tertiò, differūt vſu. Nam communium vſus indifferenter omnium eſt hominum, vt apud Poëtam.

Quid prohibetis aquas? vſus communis aquarum eſt.

Item:

—— Littuſq́; rogamus
Innocuum, & cunctis vndamq́; auramq́; patentem.

At vſus rerum Publicarum non eſt omnib. communis, ſed alicuius tantùm populi, puta Romani, *l. 2. & l. 3 de flumin. l. 3. Ne quid in lo. pub.* aut F cuius res ſunt publicæ: cuius populi dūtaxat ciues, ſubditi, & ſocij his rebus vti poſſunt. Iure ciuili publica ſunt, quæ non ad omnes homines, neq; vniuerſum populum regionis, ſed aliquam ciuitatem pertinēt: vt Theatra, Stadia, & ſi qua ſunt alia communia ciuitatum. *§ riparum. Inſtit. de rer. diuiſ.* quæ proculdubio ab vniuerſalibus rebus populi, veluti magis ſpeciales diſtant. Verbi gratia: Theatra vrbis Romæ illius ſunt vrbis, & ciuium in illa habitantium, non etiam to- G tius populi Romani per omnes prouincias diffuſi: nec contrà publicæ res populi Romani, quæ

ad Iurge-

ad Imperiũ maieſtatemq́; populi pertinent, hodie Regalia dicuntur, *in vſib. feud. tit. quæ ſint regal.* ad illam Romæ vniuerſitatẽ pertinere exiſtimãdæ ſunt: maximè tẽpore Iuſtiniani, quo Imperium & Ius publicum populi ab vrbe Roma erat ſeparatum, & in Thraciam, ſcilicet Conſtãtinopolim, quæ ſedes tum Principũ fuit, & noua Roma dicta eſt, translatum. Res igitur publicæ, & proprietate & vſu, referuntur vniuerſaliter ad populum, longè lateq́ue diffuſum, & præſertim in iure noſtro Rom. ad Imperium pop. Rom. Vniuerſitatis verò res, ad ciuitatem, communitatemq́; certo loco circumſcriptam. Ab his autem multum diſtant res, quæ ſunt in publico ciuitatis patrimonio: *vide d. l. ſed Celſus. 9. de cont. empt. l. quod in littore. 14. de acquir. rer. dom.* nam hæ iure priuatorum poſſidentur, & ſunt in dominio reipub. nec vſus earum ad ſingulos pertinet, ſed in reipub. patrimonium conuertitur. at res Vniuerſitatis, de quibus hic agimus, propriè nullius ſunt in bonis: vſu verò ſingulis patent. Pleraque verò priuata ſunt, hoc eſt ſingulorum, quæ varijs ex cauſis, vt traditione, occupatione, vſucapione, cuique acquiruntur. *§. ſingulorum. Inſtit. eod. vbi de tota hac materia, vide quæ ſcripſi.*

4 ¶ Tertiò res diuiduntur in Corporales & Incorporales: quarum hæ tantùm intelliguntur, vt ſunt quæ in iure conſiſtunt, ſeruitutes, obligationes, &c. illæ corporaliter exiſtunt, & ſub aſpectum oculorum ſenſumq́ue tactus cadunt: veluti fundus, veſtis, homo, aurum, aliæq́; res innumerabiles. *d. l. 1. §. quædam.* Tangere enim aut tangi, niſi corpus, nulla poteſt res: vt eſt apud Lucretium. Rerum qualitates vocant I. C. propria & accidẽtia, quæ ſunt extra rerum ſubſtantiam: vt quòd res corporales tangi, poſſideri, detineri, & conſequenter vſucapi poſſint: *l. 3. & tot. tit. de adq. poſſeſſ.* Incorporales propriè nec tradantur, *l. ſeruus. 43. §. incorporales. de acqu. rer. dom. l. 3. §. ſi iter. de act. empt. l. ſi ego. 11. § 1. de pub. in rem actio,* neque poſſideantur, *l. ſequitur. 4. §. ſi viam. de vſucap.* nec vſucapiantur: *d. §. ſi viam. l. ſeruitutes. 14. de ſeruit.* quòd Corporales diuiſionem recipiant, *Inſtit. de vſu. & hab. in princ.* vel natura vel ſaltem intellectu: *l. Manius. 66. §. 1. de leg. 2. l. in executione. 85. de verbor. obligat.* & aut mobiles ſint, aut immobiles, aut mouentes: *l. mouentium. 93. de verbor. ſignific. in princ. Inſtit. de vſucap.* Incorporales nec diuidi poſſint, *l. 2. §. & harum. vbi Iaſ. num. 2. l. ſtipulationes. 72. vbi Bart. de verb. oblig. l. via. 17. de ſeruitut.* neq́; ad numerum mobilium immobiliũmue aggregari, *l. à diuo Pio. 15. §. in venditione. vbi Iaſ. de re iudic. l. quam Tuberonis. 7. vbi Bart. de pecul.* niſi per interpretationem, cum pro ſubiecta materia adfieri neceſſe eſt: quo caſu plerumque pro immobilibus habentur: *l. 2. C. de ſeruit. vide l. iubemus. 14. vbi Dd. C. de ſacroſ. Eccleſ. & in l. 1. C. ſi aduerſ. tranſ. latè Tiraqu. in retract. lig. gl. 6. & 7. § 1.* vt & mobilia, quæ vel ſolo cohærent, velut molendina, *c. 1. in fin. de feu. cognit. Curt. de feud. par-te 1. quæſt. 6. Iaſ. l. quo minus. numer. 120. de fluminib.* fodinæ: *l. 3. §. vlt. de reb. eor. vide Zobell. art. 31. lib. 1.* vel ad ius Incorporale pertinent, nec per ſe conſiderantur, vt res hæreditariæ, *l. 4. vbi Caſtr. C. in quib. cauſ. ceſſat long. temp. præſcript. & l. 2. C. de petit. hæred.* fundóue, *l. fundi. 17. de act. empt. vide tit. de fund. inſtru.* aut caſtro, *c. 1. vbi Bal. Cuiac. & alij. de ca. qui cur. vend.* vt ibi perpetuò ſint, *d. l. fundi. & de fund. inſtruct.* aſſignatæ. Corporales olim diuidebantur in eas quę eſſent Italici iuris & Prouinciales: *in princ. Inſtit. de vſucap.* & hæ rurſus in Stipendiarias Populi & Tributarias Principis. *l. inter. 42. de pac. §. per traditionem. vbi Theoph. Inſtit. de rer. diuiſ.* Sed hæc diſcrimina Iuſtinianus ſuſtulit. *l. vnic. C. de vſucap. transformun. In prin. Inſt. de vſucap.*

DE SENATORIBVS.
Tit. IX. C. 3. 24.

QVod ad tertium iuris obiectum, videlicet Actiones (quo verbo totum Iudiciorum ordinem, quæque in ijs diſceptantur, comprehendimus, *l. pecuniæ. 178. §. actionis. 2. de verb. ſignif. §. fin. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil.*) attinet, in primis neceſſariũ eſt, de Generibus, Officio ac Iuriſdictione magiſtratuum, & eorum qui Iudicijs præſunt, exponere. Magiſtratuum Rom. duo ſunt præcipuè genera: alij enim Domi, alij Foris rempub. adminiſtrabant. Ac domi quidem præcipuam reipub. curam Senatus ſuſtinebat: quem ordinem à Romulo inſtitutum memorãt, allectis centum numero ciuibus, qui ad gubernacula ciuitatis ſedentes, conſilio & authoritate rempub. temperarent, quoſque ob reuerentiam Patres, ab ætate Senatores appellauit. *Liui. lib. 1. dec. 1. Dionyſ. lib. 2. Feneſt. de magiſt. cap. 1. Pom. de magiſt. cap. 3.* Senatorum triplex erat ordo: alij Patricij, quòd centum illis patribus à Romulo lectis geniti eſſent, nominabantur: alij Conſcripti, quia Regum, Coſſ. Cenſorum decreto in Senatum adſcripti: alij Pedarij, quibus nondum in ordinem relatis, ius dicendæ in Senatu ſententiæ non erat: ſed tantùm vt pedibus in aliorum irent ſententiam, eamq́; ſuffragio comprobarent, conceſſum. *Fen. præal. loc.* Sed hæc diſcrimina diuturnitate temporis exoleuerunt, omneſque Senatores & Patres conſcripti appellati. *Dionyſ. lib. 2. paſſim. Cic. Liu. Saluſt. &c.* Poſtea ſub Auguſtis obtinuit, vt tantùm pro ſenatoribus eſſent Patricij, hoc eſt, Principis conſiliarij, *§. ſed ex noſtra. Inſtitut. quib. mod. ius patr. po. ſoluit. l. fin. C. de conſul.* Conſules & Illuſtres, horumq́; liberi, quòd his tantùm in ſenatu ſententiæ dictio eſſet, vt teſtatur Vlp. *l. fin. hoc tit.* niſi is locus à Tribonia. eſt interpolatus. *Cuiac. in rub. C. de dig. lib. 12.* Ex quo apparet, eius ætate inter Illuſtres & Clariſſ. necdum fuiſſe differentiam, quæ poſtea ſecuta eſt, *Duar. lib. Diſput. 2. cap. 1. Iaſ. in l. 1. de offic. eius cui mand. eſt iuriſdict.*

A ſed vtroque nomine ſenatorij ordinis homines fuiſſe deſignatos. *l. ſpecioſas 100 de verb ſignif. l. 1. C. de ſent. paß.* Id conſtat, maximam olim Senatua & dignitatem fuiſſe, quæ liberis vxoribusq; cómunicabatur, *l. 1. 5. 6. 7. 8. 9. 12. h. tit.* & authoritatem, cùm Reges, Dictatores, Coſſ. & initio etiã Auguſti, nihil magni, inconſulto inuitoq; Senatu molirentur. Hinc tot orationes Principum in Senatu habitæ, *l. oratio. 16. de ſponſ. l. 3. de donat. inter vir. & vxor. l. cùm hi. 8. de tranſact. l. 1. de tutor. et curat. dat. l. 1. de feri.* B quibus, quod ſtatui cupiebant, id prius Senatui iuſtũ æquumq; eſſe, perſuadere conabantur.

DE OFFICIO CONSVLIS. Tit. X. C. 12. 3.

PRAECIPVAM Romæ fuiſſe Cóſularem poteſtatem, quæ ad exemplum Regiæ do- C minationis fuit inducta, minimè ambigitur. Exactis enim Regibus, duo Coſſ. qui reipub. conſulerent, creati ſunt: penes quos ſummum imperium atque ius vti eſſet, lege rogatum eſt: *l. 2. §. quod ad magiſt. 8. ff. de orig. iur.* neque quippiam de Regia poteſtate ademptum, præterquam quòd annuum imperium fuit. Poſtea paulatim eneruari ea poteſtas cœpit, primò legibus Valerij Publicolæ: qui ne per omnia Regium imperium ſibi Coſſ. vendicarent, D legem tulit, vt ab ijs prouocatio eſſet, néue fas eſſet in caput ciuis Romani iniuſſu populi intra fines vrbis animaduertere. *Liu. libro 2. Dionyſ. lib. 5. Plut. in vita Publ.* Deinde Tribunitijs interceſſionibus, quibus ſæpe conatus Coſſ. retardati, impeditiq; ſunt. Poſtremò, occupata tandem ab Imperatoribus repub. cùm illi omne ius atque Imperium ad ſe paulatim traherent, nomen ſine viribus, & ſola fermè inſignia veteris potentiæ Coſſ. ſunt relicta: vt non im- E meritò Vlpian. *l. vnic. hoc tit.* ſecundum rationem ſui temporis, ea quæ ſpontaneæ ſunt iuriſdictionis duntaxat Coſſ. tribuerit: qui antea domi & foris clauum reipub. tenebant: Officium, inquit, cóſulis eſt, conſilium præbere manumittere volentibus: id eſt, cogere ac conuocare iudices ad examinandas manumiſſionis cauſas, ſi opus ſit (conſilium enim pro conuentu accipitur, *l. ſi pater. 4. §. fin. l. ſeruus. 6. l. pupillus. 24. de manu. vind. §. eadem lege. Inſtit. ex quib.* F *cauſ. manu. non lic.*) atque ita ſolenniter manumittere.

DE OFFICIO PRAEFECTI Prætorio. Tit. XI. C. 1. 26. 27.

VETERES, vt tradit Aſcon. omnẽ magiſtra- G tũ, cui paréret exercitus, Prætorẽ appellauerũt, & tabernaculum eius Prætorium: A vnde & aula Principis, qui vt plurimũ in exercitu degebat ſub pellibus, Prętoriũ dicta eſt: & qui illi præeſſet, Præfectus prætorio, quẽ hodie Magiſtrũ Curiæ appellamus. *Bud. hic Alc. ad l. 1. C. de præ. præt. lib. 12.* Hunc magiſtratum vice Magiſtri equitũ inſtitutũ fuiſſe traditur. Nam cũ apud veteres Dictatoribus ſumma poteſtas ad tempus crederetur, & Magiſtros equitũ ſibi eligerẽt, qui aſſociati principali curæ, militiæ gratia, ſecundã poſt eos poteſtatẽ gererẽt: regimentis reipub. ad B Imperatores perpetuò trãslatis, ad ſimilitudinẽ Magiſtrorũ equitũ, Prçfecti prætorio à Principibus electi ſunt, data eis pleniore licẽtia ad diſciplinæ publicę emendationem. His incunabulis Prætorio præfectorũ authoritas initiata, in tantũ meruit augeri, vt appellari à Præfectis prætorio non poſſet, nec aduerſus illos peti in integrũ reſtitutio, niſi ab ipſis: *l. vnic. hoc tit. l. præfecti. 18. de minor. Fene. de magiſt. cap 22.* vtq; præcipuas Imperij partes gubernarent, nempe Orientem, Il- C lyricum, Aphricam. *C. tit. de off. præfe. Orient. & Aphri. & de off. præff. Illy.* Ac de horum poteſtate in hanc ſententiam Caſſiodorus, *lib. 6. Epiſt.* ſcribit: Poteſtati Præfecti prætorio nulla dignitas eſt æqualis: vice ſacra, hoc eſt, Imperatoris, iudicat: nullus ei miles fori authoritate præſcribit, excepto Officiali Magiſtro militum. Curiales etiam verberat, in officio ſuo ius retinet ſingulare: & talibus tantisq; noſcitur iubere, quod etiam prouinciarũ nó auderent iudices in qua- D libet parte contemnere.

DE OFFICIO PRAEFECTI Vrbi. Tit. XII. C. 1. 28.

HVIVS magiſtratus origo vetuſtiſſima eſt. Nam & primi Reges cùm domo vnà E cum præcipuis magiſtratibus proficiſcerentur, ne Vrbs interea ſine imperio eſſet per id tempus, deligebant aliquem qui ius interim redderet, *l. 2 § 17 sup. de orig. iur.* ac ſubditis mederetur. *Tacit. lib. 5.* Hic Præfectus Vrbi dictus eſt, quòd eius fidei ſumma rerum vrbanarum eſſet commiſſa: *l. 1. verſ. cum vrbem h. tit.* feruntque, *Tacit. libro 5.* à Romulo D. patrem Romulium, pòſt abs Tullio Hoſtilio Numam Marcium, & à Tarquinio Superbo Spurium Lucre- F tium impoſitos. Manſit aliquandiu idem mos creandi Præfectos ſub Coſſ. quoties illi foris Rempub. adminiſtrabant. Creatis demum Prætoribus, qui ius in vrbe, auocatis bello Coſſ. redderent, *l. 2. §. cumq; eo Coſſ. 15. ſup. de orig. iur.* deſitum eſt præfectum creari, niſi quòd eius ſimulachrum Latinarum feriarum cauſa durabat. *d. l. 2 §. capta. 17.* Cùm enim ex inſtituto Tarquinij Superbi. *Dionyſ. lib. 4.* cum populis Latinis ferias, ludos, nundinas, & ſacrificia in mon- G te Albano Romani celebrarent, & ea de cauſa magiſtratus abeſſent, relinquebatur Præfectus quaſi

quaſi cuſtos vrbis, qui domi interim Conſulare munus, & Iuriſdictionē obiret. *Gell. lib. 4. cap. vlt. Tac. præall. loc.* Poſtea Auguſtus rerū potitus, ad confirmationem Imperij, nouiq́; reipub. ſtatus, præpoſuit more Regio perpetuū magiſtratum vrbi, Virum conſulare, qui flagitia & motus vrbanos cōpeſceret, resq́; adminiſtraret: quod & Iulium inceptaſſe Sueton. ſcribit. Itaq; Præfecti vrbis, & quidē perpetuò creari cœperūt. *Tac. lib. 5.* Quanquā aūt præcipuè coercendorū vrbanorum criminū gratia Præfecti cōſtituti ſunt, tamē progreſſu tēporis paulatim poteſtatē ampliauerunt. Nam omnia omnino crimina, non tantùm ea quæ intra vrbē & centeſimū lapidem admittuntur, verùm ea quoq; quæ extra vrbem intra Italiam fiunt, præfectura ſibi vindicauit, vt in epiſtola D. Seueri declaratur: *d. l. 1. in prin.* quod tamen diſtinctionem recipit. Nam de commiſſis intra centeſimū lapidem, Præfecti notio eſt, & animaduerſionis ius: *d. l. 1. § 1. ver. quicquid. & § fin.* ſi vltrà egreſſum eſt, nequaquam: poteſt tamen iubere iudicare. *d. l. 1. § 1. iunc. l. fin.* Deinde ad officium Præfecti pertinet, vt mancipia tueatur aduerſus intolerabiles dominorū iniurias, patronorum ius aduerſus libertos: curetq́; vti numularij argētarijq́; probè ſe gerant circa omne negociū ſuum: *d. l. 1. in prin. § 3. & 4. l. 2.* caro & omnis annona iuſto precio præbeatur: quies popularium & diſciplina ſpectaculorum cōſeruetur: *l. 1. § fin. vide C. eod.* tutores ſuſpecti, alijq́; qui deliquerunt, puniantur: *d. l. 1. § 2. & fin. l. t. de ſuſpec. tutor.* Adiri etiam, in ciuilibus & pecuniarijs cauſis, *d. l. 2.* vt ex Interdictis, *d. l. 1. § t. verſi. ſed & ex interdictis.* poteſt. Ad Præfectum etiam vrbi redijſſe omnium poteſtatum appellationes, refert in Floriano Vopiſcus. Cùm igit tam ampla ſit Præfecti vrbi poteſtas, non mirum eſt omnibus dignitatibus & magiſtratibus vrbanis eſſe maiorem: vt hæc vberius in epiſtola D. Seueri, cuius quædam capita recenſet hîc Vlp. *in l. 1.* & aliorum Principum conſtitutionibus exponuntur. *l. 1. 3. 4. C. eod.*

DE OFFICIO QVAEſtoris. Titul. XIII. C. l. 30.

QVI publicæ quærendæ pecuniæ (quæ eſt neruus & propemodum αἷμα καὶ ψυχὴ vt dicitur, ciuitatum) ærarioq́; propoſiti erant, ab officio Quæſtores ſunt appellati, *l. vnic. verſic. & à genere h. tit. l. 2. §. deinde. 12. ℥. de orig. iur. Feneſt. de magiſt. cap. 3.* Horum creandorum origo antiquiſſima eſt. Nam & Romulum, cæterosq́; Reges, Quæſtoribus vſos fuiſſe, & exactis Regibus, cōſtat creatos eſſe, qui ad rem pecuniariam adminiſtrandam, prædamq́; in rationes publicas referendam, Imperatores militiæ comitabantur. *Tac. lib. 11.* Dein gliſcentibus negocijs, aucto q; peculio publico, & Vrbani quæſtores lecti ſunt, qui in Vrbe ærarium curarent, pecuniarumq́; acceptarum & expenſarum rationes conficerent: mox ſtipendiaria facta Italia, & accedentibus prouinciarum vectigalibus, plures creati: obtinuitq; vt prouincias ad colligendā pecuniā ſortirentur, *Cic. in Diuin. in Verr. & Orat. 3. Plut. in Cic. & Cat. & alij alibi.* præter Candidatos Principis: id eſt, qui aliū longè magiſtratū obtinebāt, *Suet. in Aug. Lamp. in Alex.* ac libris & epiſtolis Principalibus in Senatu legendis, reſcriptis conficiendis, omniq́; iuriſdictioni Principis nomine exercēdæ, vt nūc qui vocātur Cancellarij, vacabāt. *l. 1. § pen. h. t. vide l. 1. & 2. C. de off. quæſt. l. vlt. C. de diuer. reſc. l. 3. C. de petit. bon. lib. 10. l. 34. 36. C. de app.* Fuerūt & Quæſtores rerū Capitaliū, qui, adempta Coſſ. lege Valerij iudicandi de capite ciuis Rom. poteſtate, inquirendis maleficijs à populo, cùm opus erat, præficiebantur: etſi poſtmodum perpetuæ quæſtiones conſtitutæ ſunt. *Cic. in Brut. Duar. Diſput. lib. 1. ca. 48.* Hi & Quæſtores Parricidij appellati, quorum & lex 12. Tab. meminit *d. l. 2. §. deinde cum ærarium.* Parricidij enim vocabulo, omne homicidium vetuſtas complectebatur. Fuit aūt Quæſtura primus gradus ad maiores dignitates, *Cic. in Diuin. vbi Aſcon.* puta Aedilitatem, Præturam, Conſulatum: vt Vlpian. non immeritò, ingreſſum eſſe & primordium gerendorum honorum, ſententiæq́; in Senatu dicendæ, ſcriptum reliquerit. *d. l. vnic. §. fin.*

DE OFFICIO PRAEtorum. Tit. XIIII. C. l. 39.

CVm Coſſ. auocarentur bellis finitimis, neque eſſet qui in ciuitate ius redderet, quippe exoleſcēte Præfectura vrbana, factum eſt vt Prætor crearetur: qui Vrbanus, quòd in vrbe ius diceret, appellatus eſt. *l. 2. §. cumq́; Coſſ. 15. ℥. de orig. iur.* Prætor dictus eſt, vel quòd iuriſdictioni præeſſet, vel quia præibat ius populo, quaſi Præitor. *Feneſt de Magiſt. cap. 19.* Penes hunc magiſtratum fuit omnis Publici Priuatiq́; iuris poteſtas, ſic vt cauſas aut cognoſceret omnes, aut ijs cognoſcendis iudices daret: *l. fin. hoc titul.* formulas agendi, iudiciorumq́; poſtulantibus lit[i]gatoribus præſcriberet: *not. C. de for. & imp. Cic. in Verrem. & pro Cecin.* quæ voluntariæ habentur iuriſdictionis, *l. 1. & 2. hoc titul.* & mixti Imperij, *l. 1. cum ſequ. infrà. de iuriſdict.* peræquè atque Conſules exequeretur: item adiuuandi, ſupplendi, emendandi Iuris ciuilis gratia, proponeret Edicta: *Inſtit. de bonor. poſſeſſ.* quæ in honorem Prætoris, ius Honorarium ſunt vocata. *l. ius autem. 7. §. 1. ſup de iuſtit. & iure.* Atque hæc quidem Edicta initiò pro ſuo arbitratu, Prætores proponebant: ſed cùm hoc improbis magiſtratibus opportunum nimis videretur ad habendam quæſtū

iuriſdictionem, lex eſt à T. Cornelio Tribuno A plebis lata, vt ex Edictis Perpetuis Prætores ius dicerent, & ſecundum edicta initio magiſtratus propoſita perpetuò, hoc eſt, durante magiſtratu iudicarent, poteſtate nouandi corrigendique ſublata. *Aſcon. in orat. Cic. pro Cor. Balb.* Verùm ne ſic quidem ſatis nundinationibus cupidorum occurſum fuiſſe apparuit, cùm Edicta vnà cum magiſtratu anni ſpacio expirarent: *Cic. in Verr. Inſtitut. de perp. & temp. act.* nec ſucceſſori quis præire poſſet: quò minus ei ſolutum eſ- B ſet, prout vellet, Edicta ambigua, diſtorta & malitioſis obnoxia interpretationibus proponere: qua in parte inſignem artificem fuiſſe Verrem, inſimulat Cic. *in act. Verr. 3.* Itaque hiſce malis à bonis I. C. medicina quæri cœpta eſt. Ac primò quidem Seruius Sulp. cuius magna laus extat apud Cic. *in Bruto.* duos libros Ad edictū conſcriptos reliquit, in quos Edicta Prætorum recta iuſtaq́; congeſſit, & eſt interpretatus. Eius veſtigijs inſiſtens Aulus Ofilius, eadem ra- C tione diligenter Edictum compoſuit, vt qui vellent Prætores, ſua illa induſtria in iure dicendo vterentur. *l. 2. §. Seruius. 22. cum ſeq. ff. de orig. iur.* Sed quia horum & authoritas non perinde valebat apud ambitioſos Prætores, & fortè libri non omnino perfecti exiſtimabantur: ideo tandem Saluius Iulianus ſupremam manum operi addidit, Edictumq́; Perpetuum ordine pulcherrimo compoſuit atque emendauit: ex quo D. Hadrianus, approbante Sena- D tu, poſtea ius dici voluit, non admiſſa amplius nouorum edictorum promulgatione. *Eutrop. in vita Iul. Spart. in Seuer.* Quibus ſanè temporibus, inualeſcente præfectura vrbica, poteſtas Prætorum, vt & reliquorum magiſtratuum, qui ex forma liberæ olim reipub. ſupererant, paulatim eneruata eſt: vt non immeritò pro ſui ratione temporis voluntariā iuriſdictionem tantummodò his Iuriſconſult. tribuant. *l. 1. & 2. hoc tit.* quanquam & contentioſam obtinuiſſe ſal- E tem in ciuilibus Iuriſconſult. ætate palàm eſt: *vt tit. de iuriſd. de interd. l. 1. §. 1. de ſuſp. tut.* in criminalibus non item: eoq́; reos atrocium criminum ad Præfectum vrbi remittere iubentur. *l. 1. §. fin. l. 2. ff. de ſuſp. tutor.*

De numero Prætorum ita memorant: Vnum initiò Prætorem, & principem quidem, Furium Camillum creatum: *Liuius dec. 1. lib. 7. in princ.* pòſt verò, cùm multa peregrinorum turba in vrbem conflueret, non ſufficiente cauſarum mul- F titudini Prætore, alterum electum, qui inter peregrinos ius diceret, vnde & Peregrinum dictum: captis deinde prouinciis, totidem Prætores, quot prouinciæ in ditionem venerant, creatos: partim qui vrbanis rebus, partim qui prouincialibus præeſſent: & progreſſuq́; temporis effectum, vt decem interdum & octo Prætores ius in ciuitate dicerent. *d. l. 2. §. capta. 17. de orig. iur. Feneſt. cap. 19.* Omnis autem prætorum poteſtas, quæ modò eſſet in iudicijs, his tribus G verbis, authore Feſto, notabatur: DO, DICO, ADDICO. Primum, dandi Iudicis ſignificabat poteſtatem: *l. 1. de iuriſdict.* ſecundum iuris dicendi, & ſententiæ ferendæ: tertium, iudicati faciendi, maturandæque executionis. Dicere enim, propriè ad dictionem ſententiæ refertur: Addicere, eſt idem dicere, & approbare priorem ſententiam exequendo. Nam Prætor exequens ſuam, vel iudicum à ſe datorum ſententiam, *l. à diuo Pio. 15. in princ. de re iudic.* ſecundùm eam velut repetitam dabat addicebatq́; rem victori. vnde factum eſt, vt Addicere idem quod omni meliore modo alicui tradere, & (vt ita dicam) ſolenniter, ac in iure magiſtratus authoritate appropriare ſeu mancipare ſignificet. *de in diem addict.*

DE OFFICIO PRAEfecti vigilum. Tit. XV.

C. 1. 43.

ET ſupraſcripti quidem magiſtratus interdiu ius dicunt: veſpertinis temporibus & noctu eos in publico eſſe, aut ius dicere inconueniens eſt. *l. 2. §. deinde. 16. verſ. & quia de orig. iur. §. ſedebunt. Nouell. de iudic. c. conſuluit. 24. de off. & po. iud. deleg.* Quare eorum vice noctu extra ordinem præerant vrbi, Quinq́; olim viri, & Triumuiri nocturni, arcendis incendijs præfecti. Interueniebant nonnunquam & Aediles, Tribuniq́ue plebis: quibus familia publica circa portas & muros diſpoſita, & familiæ priuatæ mercede conductæ, ad extinguenda incendia præſtò erant. Sed poſtea pluribus vno die ortis incendijs, Auguſtus, *Suet. in eius vita, cap. 30.* ſeptem cohortes opportunis locis conſtituit, vt binas vrbis regiones vnaquæque cohors tueretur: præpoſitis eis Tribunis, & ſuper omnes Spectabili viro (quem titulum ad Præfectos pertinuiſſe Caſſiod. oſtendit) qui Præfectus vigilum aut etiam Prætor plebis, *Nouell. 13. de prætor.* deinceps appellabatur. Huius officium eſt per totam noctem vigilare, & calceatum armatumq́ue oberrare, cum hamis & dolabris, inſtrumentiſque ad extinguenda incendia idoneis: atque omnes inquilinos admonere, vt curam adhibeant, ne per negligentiam (vt fieri ſolet, *l. ſi vendita. 11. de per. & com. rei vendi. l. ſi ſeruus. 27. §. ſi fornacarius. 5. ad l. Aquil.*) incendij caſus oriatur. Præterea vt aquam vnuſquiſque in ſuo cœnaculo habeat, iubetur admonere. Et quia in eiuſmodi tumultu furta & effractiones fieri ſolent, *tot. tit. de incend. ruin. naufrag.* permiſſum eſt, vt non modò de incendiarijs, ſed furibus etiam, effractoribus & capſarijs, qui mercede ſeruanda in balneis veſtimenta ſuſcipiunt, *vide Cuiac. Obſeruat. libro quinto, capite 8.* Præfectus vigilum cognoſcat, *l. 3. & 4. hoc titul.* poſſitque in eos pro merito animaduertere, vſque ad fuſtem & flagella: nam ſi delictum ſit atrocius, quàm vt eiuſcemodi leui

pœna

pœna vindicari debeat, puta quia dolo malo incendium commiſſum dicitur, ad ordinariũ magiſtratum, Præfectũ vrbi, res erit referenda. *l. fin. h. tit. l. vnic. C. eod.* Seruum tamen in facinore deprehenſum, propter vtilitatem perſonæ, vltimo ſupplicio afficere Præfecto vigilum conceſſum fuiſſe, apparet. *l. pen. de cond. cauſ. dat.*

DE OFFICIO PROCONſulis & Legati. Tit. XVI. C. 1. 35.

HACTENVS de magiſtratibus Vrbanis: nunc de Prouincialibus agamus. Prouincias, quæ antè in Conſulares & Prætorias erant diuiſæ, *Cic. Philip.* 1. Auguſtus alias Senatui populoq́; reliquit gubernandas: alias, & quidem validiores, vt inquit Sueton. ſuæ curæ reſeruauit: *Dion, Strabo, Alci. in l ſpecioſas.* 100. *de verb. ſignific. Suet. in Aug. cap* 47. illis præficiebantur à Senatu Procoſſ. cum ſummo Imperio, hoc eſt, Conſulari, quomodo in libera republ. antea vſitatum erat: *l. ſi in aliam. 7. cum ll. ſeqq. hoc tit.* quare & Legatis more maiorum vtebantur. his ab Imperatoribus Præſides aut Legati Cæſarum proponebantur, non eum tanta poteſtate, quanta erat Procoſſ. ſed mandatis & diplomatis Principum, quibus omnis nimia poteſtas ſuſpecta erat, plerunq; coercita & temperata. Proconſul primus T. Quintius, Poſthumio Albo & Sp. Furio Coſſ. bello contra Aequos infeliciter geſto, creatus eſt. *Liui. dec. 1. lib. 3. Feneſt. de Magi. cap* 11. Propagatis deinde Imperii finibus, obſeruari cœptum, vt quo quique anno Coſſ. fuiſſent, ſequente Procoſſ. remanerent, & prouincias cum imperio ſortirentur: in quibus pleniſſimam iuriſdictionem habebant, & omnium partibus, qui Romæ ius dicunt, ut magiſtratus, aut extra ordinem iudicant, fungebãtur, ac merum ſummumq́; ſecundum Principẽ imperium obtinebant. *l. ſi in aliam. 7. cum l. ſequen. hoc tit.* Nam & Proconſul inde dictus eſt, quod conſulari poteſtate mittatur, vt pro conſule prouinciam adminiſtret. Quare & cætera conſularia inſignia habet, præterquam quòd ſex duntaxat lictoribus vtatur. *l. penult. hoc tit. Cic. in Verr. act.* 7. Hanc autem poteſtatem procoſſ. extra ſuam prouinciam non habet, *l. 1. hoc tit.* quamuis voluntariam iuriſdictionem expedire paſſim non prohibeatur. *Feneſt. præall. loco.* nam manumitti apud eum tam liberi, puta filijfam. per emancipationẽ, quæ olim manumiſſionis erat ſpecies, *l. vlt. C. de emancip.* quàm ſerui, per manumiſſionem, & adoptiones fieri poſſunt, ſtatim quàm vrbem eſt egreſſus. *l. 2 hoc tit.* In ipſa enim vrbe Procoſſ. magiſtratus non fungitur, cùm ſit prouincialis: vnde exiens ciuitatem accipit, ingreſſus deponit imperium. *l. fin hoc tit.* Porrò ingreſſus prouinciam, mandare iuriſdictionem legato ſuo de voluntate Senatus ad-

A iuncto *Cuiac. Obſeruat. lib. 7. cap.* 21. debet, qui eius vicibus, quando vnus omnia obire nequit, fungatur: *l. 4. § fin. hoc tit.* & propriam quandam exerceat iuriſdictionem, *l 4. in prin. infr. de off. eius. l. legati. 13. verb. niſi (poſtquam ſcilicet) à procoſſ. mandata eſt iuriſdict. hoc titul. Cuiac. præall. lo. ex l. 2. Quis & à quo appell.* præter gladij poteſtatem, quæ mandata iuriſdictione non transfertur, cùm ea non comprehendatur, ſed ſpecialiter ex lege competat, eoq́; ab eo Procoſſ. eſt

B exercenda: *l. ſolent 6. hoc tit.* qui in officio ſimul & tota gubernationis ratione, moderatè debet & prudenter verſari: *Cic. epiſt. ad Qu. fratr.* 1. innocentibus parcere: *d. l. ſolent. in princ.* inquirere in malos: *l congruit 13. infr. de off. præſid.* non ſummatim, & per ſubſcriptionem libelli, cauſas litigatorum haudquaquam ſatis perpenſas definire: ſed pro qualitate rei propoſitæ, ſeria & momentoſa ſeriò atque cogitatè & ſolenniter proq́; tribunali examinare, facilia verò leuia-

C q́ue, & quæ expectationem iudicij non ferunt, ſed ſubito remedio opus habent, expedire de plano etiam extra tribunal & locum editum iudicij, ſtans in plano, ac iter faciens, vbicunque opus eſt: *l. ſcire 13 al. 15. de excuſat. tut. § 2 Inſtitut. de libert. in verb. vel in tranſitu.* denique in omnibus poſtulationibus modum atque ordinem retinere: *l. nec quicquam. 9. hoc tit.* muneribus, contractibus, præter ea quæ victus quotidiani cauſa comparãtur, *l. plebiſcito. 18. de off. præſid.* ad eui-

D tandam auaritiæ corruptelæq́; ſuſpicionem, abſtinere. *l. ſolent 6. hoc tit.* Xenia tamen, obſoniaq́ue, quæ hoſpitibus primùm ingreſſis beneuolentiæ & hoſpitalitatis ergò dari moris fuit, neque moroſè repudianda, nec ab illo auarè ſunt recipienda: ſed, vt dicitur, οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων quod in Procoſſ. & alijs Præſidibus, qui vice Principis prouincias obtinent, receptum & vſitatum fuit, & adhuc etiam hodie vſurpatur: ſcilicet vt pro felici au-

E ſpicio inter gratantium voces, tempore (vt vocant) introitus, aliquid xeniolorum ſummis his magiſtratibus publicè offeratur. *l. 1. vbi Dd C. de aur. coro. lib.* 10. Cæterùm inferioribus magiſtratibus, & præſertim iudicibus qui publica ſalaria habent, non licet à priuatis munuſcula prorſus accipere, ne eſculenta quidem aut poculenta *§ penult. in verb. nihil penitùs ab ijs accip. en tes. vbi gl ad verb. auaritiam & Bart. Ang. in auth. vt iud. ſine quoque ſuffr. gloſſ. in l. plebiſcito. 18.*

F *de off præſ. vide l. 1 & 2. & tot. tit. C. de pœn. iud. qui mal. iud. Canon. in c. ſtatuimus. 11. §. inſuper. de reſcrip. in 6. Coraſ. in d. l. plebiſcito. qui dicit hanc eſſe communem. Eodem pertinent præcepta diuina, Exod. 23. Deut. 16. Prouerb. 17. Eſa. 1. 5. Eccleſ. 20. l. venales 7. C. quan. pro. non eſt nec.* Cic. in Verrem: Omnium rerum turpiſſimum, maximeq́; nefarium eſt, ob rem iudicatam, pecuniam accipere, precio habere addictam fidem ac religionem.

G

DE OFFICIO PRAEFE-ɑi Auguſtalis. Tit. XVII.

C. 1. 37.

VT Senatus populusq; ſuis prouincijs prę-
ficiebat Procoſſ. ita Auguſti in ſuas part
poteſtate Præſidem mittebant: atque is
quidem, qui Aegypto præficiebatur, Præfectus
Auguſtalis eſt appellatus. Auguſtus enim Im-
perator Aegyptum, quam primus in formam
prouinciæ redegit, à cæteris prouincijs ſegre-
gauit, propriamq; ſibi ſeruauit: prohibens Pro-
coſſ. aut vllum Senatorem, equitémue illuſtri
dignitate functum, eam ſine ſuo permiſſu ingre-
di: veritus, authore Tac. *lib.* 11. ne fame vrgeret
Italiam quiſquis eam prouinciã, clauſtraq; ter-
ræ ac maris, quamuis leui præſidio aduerſus in-
gentes exercitus, inſediſſet. Lege igitur lata con-
ſtituit, vt ad ſimilitudinem Procoſſ. mitteretur
ab Auguſto Eques Romanus in Aegyptum, qui
nomine Cæſaris prouinciam gubernaret. Hinc
præfectus Auguſtalis peculiari nomine dictus:
vel quia Auguſtali, hoc eſt, prætorio in Aegypto
præfectus erat. *l. 2. eod. tit.*

DE OFFICIO PRAE-ſidis. Tit. XVIII.

C. 1. 40.

NOMEN Præſidis generale eſt, eo quod &
Procoſſ. qui à Senatu in prouincias mit-
tebãtur, & Legati Cæſaris, quos Auguſti
ſuis prouincijs præficiebant, & omnes denique
prouincias regentes (licet Senatores ſint) præ-
ſides appellantur. *l. 1. hoc tit.* Præſes enim à præ-
ſidendo ſit, quod latè patet: at Proconſul dici
nequit, niſi qui vice Conſulis amandatur. *d. l. t.*
in fin. l. 1. C. de off. praeſ. prat. Aphr. Præſes maius
imperium vniuerſis poſt Principem in prouin-
cia habet. *l. 3. hoc titul.* & de omnibus cauſis, de
quibus vel Præfectus vrbi, vel Prætorio, item-
que Coſſ. ac Prætores cæterique Romæ cogno-
ſcunt, rectorum & præſidum in prouincia no-
tio eſt, *l. de omnibus. 10. hoc titul. cum l. ſeq.* omni-
umque Romæ magiſtratuũ vice & officio fun-
guntur: vnde & Prouincialia Edicta exemplo
prætoris conſtat ab ijs propoſita, ad quæ com-
mentaria I. C. ſcripſerint. *l. 1. de alien. iud. mut.*
cauſ. l. 4. de iudic. Minorem tamen, aut certè re-
ſtrictiorem fuiſſe præſidum quàm Procoſſ. po-
teſtatem, paulò ante dictum eſt. *ad tit. de off. Pro-*
coſſ. nam vt alia taceam, depoſtandi ius non ha-
buerunt Præſides, quod Procoſſ. pro ſummi im-
perij iure, velut præfecto vrbi permiſſum fuiſ-
ſe, conſentaneum eſt: *l. 2. §. final. de pæn.* item,
Legato cognitionem ſuſpecti tutoris mandare
Præſes nõ poterat: *l. 1. §. ſuſpecti. ad S. C. Tur-*
pill. Proconſul velut ſummus & liberior magi-
ſtratus potuit. *l. 1. §. damus. ff. de ſuſpe. tutor. §. 1. In-*

A *ſtit. de ſuſp. tuter.* Nam hic Legatum, ex S. C. ha-
bebat, & ei iuriſdictionem omnem, atque ideo
hanc quoque ex lege. *Inſtit. de ſuſp. tutor. in princ.*
mandare poterat: Præſes Legatum non habe-
bat, *Gomezan. in l. 1. de iuriſdict. No. 8. in fin.* cùm ipſe
Legatus eſſet Cæſaris. itaque nulla hîc ſit in ti-
tulo Legati mentio, vt in ſuperiore, de Off. pro-
conſ. & lega. ſed tantùm iudicis in cauſas ſingu-
las dandi ius habebat. *l. cum prætor. 12. de iu-*
dic. l. 2. C. de pedan. iudic. qua delegatione cum
B non transferatur iuriſdictio, multo minus ſu-
ſpecti cognitio potuit transferri. *vide quæ dixi*
in Inſtit. tit. de ſuſpect. tutor. Ex quo & ſimilibus
multis intelligi licet, Præſidis nomen generale
quamuis ſit, tamen propriè accipi hoc in titu-
lo & alibi pro Legato & vicario Cæſaris in pro-
uinciam miſſo, cuius magiſtratus & officium à
Proconſulatu ſit ſeparatum, *l. 1. C. de off. præfec.*
præt. Aphr. tot. tit. C. de off. rect. pro. quemadmo-
dum & hîc diuerſo titulo ab illo eſt deiunctum.
C Ac circa ætatem Iuſtin. diminuta indies magis
Præſidum poteſtas, & longè infra Proconſula-
rem poteſtatem deiecta fuiſſe videtur: quem-
admodum & ipſæ prouinciæ nouis diuiſioni-
bus plures quidem, ſed minores factæ ſunt. De-
ſitum eſt enim rectà à Præſidibus ad Imperato-
rem iri, interiectis Præfectis prætorio Aphricæ,
Orientis, Illyrici: quibus Præſides parére cogun-
tur. *tot. titul. C. de off. præfect. Aphr. l. in officiales. 4.*
l. qui ordinariam. 7. C. de off. rect. pro. Officium au-
D tem Præſidis eſt, curare vt pacata ſit & quieta
prouincia, & ab hominibus malis repurgetur:
l. 3. l. congruit. 13. hoc tit. néue illicitas exactiones
prouinciales perpetiantur, præſertim à poten-
tioribus: *l. illicitas. 6. hoc tit.* humiliores ab iniu-
rijs defendere: calumnijs obſtruere aures: *d. l.*
illicitas. §. ne potentiores. 2. licitarum negociatio-
num vſum cuilibet concedere, pernicioſarum
nemini: *d. l. 6. §. 4. eod.* in iure reddendo ita ſe ge-
rere, vt neque nimia in adeundo aſperitate dif-
E ficilem, neque contrà immodica familiaritate
contemptibilem ſeſe præbeat. Nam ex conuer-
ſatione æquali contemptio dignitatis naſcitur:
hinc mandatis adijcitur: *de quibus in Authen. de*
mand. princ. & quæ dixi in l. vnic. C. eodem tit. Ne
Præſides prouinciarum in vlteriorem familia-
ritatem prouinciales admittant. *l. obſeruandum.*
19. Sed & in cognoſcendo neque excandeſce-
re aduerſus eos quos malos putat, neque preci-
bus calumnioſorum illachrymari oportet. Id
F enim nõ eſt conſtantis & recti iudicis, morbum
animi vultu prodere: & in ſumma, ita ius red-
dere debet, vt authoritatem dignitatis ingenio
augeat: *d. l. obſeruandum. hoc tit.* inq; iudican-
do magis ſpectet quid fieri debeat, quàm quid
ab alijs vſitatum ſit. *l. ſed licet. 12. hoc tit.* Non e-
nim exemplis, ſed legibus eſt *l. nemo. 13. C. de ſen-*
ten. & interloc. omn. iudic. iudicandum. Porrò
munera capere, niſi eſculentum poculentúm-
ue, quod intra dies proximos prodigatur, *l. ple-*
G *biſcito. 18. hoc tit.* aut fines prouinciæ ſuæ egre-
di, ne ea rectore careat, fas non eſt. *l. illud. 15. eo.*

De

A De ſuis quoque cauſis ad euitandam ſuſpicionem parciſſimè ius dici ſinet: & hactenus tantùm, vt ſi quid inuiro accidat, veluti ſi iniuriam aut furtum paſſus ſit, litem cōicſtetur, cauſa poſt depoſitum magiſtratum examinanda, *l. Senatuſconſulto. 16. h. t.* vt putatur S. C. cautum: quanquā & aliter illud accipi poteſt: ſcilicet ne in vrbe, niſi parciſſimè, & quo ad conſtitutionem, ius dicatur de Præſidum, & eorum qui hos comitantur, cauſis: ne videlicet abſentia iuſta, & reip. cauſa 14 ſuſcepta, præſentibus vel abſentibus fraudi ſit. B Sunt & alia conſtitutionibus Principum addita, vt ne contrahant, *l. vnic. C. de contract. iud.* & ſimilia: *tot. tit. C de omn. iudic.* de quibus etiam ſuprà ad tit. de off. Procōſ. eſt dictū. Quæ omnia mandatis & diplomatis Impp. caueri cōprehendiq́; atq; ita Pręſidum poteſtas magis quàm Procoſſ. adſtringi ſolet: *In Auth. de man. princ. vide C. de offic. rect. pro. cum multis §§. ſequent.* prout ſuperius eſt expoſitum.

C

DE OFFICIO PROCVRATORIS Cæſaris, vel rationalis. Tit. XIX.

IN libera Repub. penes Quæſtores erat cura quærendæ, ſeruandæ, atq; expendendæ pecuniæ publicæ: ſub Auguſtis, vt alia multa, ſic & hoc innouatum, conſtitutiq́ue Procurato- D res Cæſaris ſiue Rationales: quorum partim ærarium populi, quod poſtea Principis fiſcus fuit, partim patrimonium eius priuatum curarent. Quamuis autem promiſcuè & Procuratores & rationales appellentur: *l. fin. C. ſi aduerſ. fiſc. l. ad fiſcum. C. vbi cauſ. fiſc.* tamen qui fiſco, præſunt, *Gouean. lib. 2. de iuriſdict.* in vrbe, Præfecti ærario dicuntur: qui in prouincias mittūtur, propriè dicuntur Procuratores Cæſaris, *l. ſi procurator. 5. l. ne procuratores. 30. de iur. fiſc. l.* E *vniuerſi. C. vbi cauſ. fiſc.* vel reipub. aut rationales ſummæ rei: *l. dominicis. 7. C. vbi cauſ. fiſc.* qui priuatarū rerum curam gerunt, Rationales rei priuatæ. *l. vniuerſi. 4. C. de fund. rei pri. lib. 11.* aut Rationales tantùm, *l. 2. C. de mod. mulct.* aut Comites rerum priuatarum Sacri palatij, ſacriq́; Patrimonij, *tot. tit. C. de off. com. rer. priu.* aut Palatini, *tot. tit. C. de offic. com. ſacr. pal.* aut Diſpenſatores, Actores, Curatores rerum Cæſaris, *l. 2. C. ſi aduerſ. fiſc. l. final. hoc titul.* Alij, *Alex. in d. l. vni-* F *uerſ. Baro hic ad rubr.* contrà malunt, Rationalem publicis rebus, Procuratorem priuatis præeſſe: quòd ego in medium relinquo. nam Rationalis nomen commune fuiſſe tandem, apparet ex Capitol. Lamprid. & alijs. Noſtri autem conſulti, *d. l. ſi procurator. d. l. ne procuratores.* qui caſtius locuti ſunt, cum qui publicū fiſcum curaret, Procuratorem Cæſaris, nuſquam (quod ſciam) Rationalem dixerunt: atque ipſum ſanè rationis nomen magis ad cauſam priuatam pertinet, quam publicam. Horum poteſtas ſub G

A Claudio vires ſumpſit, qui illos adæquauit legibus, vt quicquid ſtatuiſſent, eſſet ratum, perinde atque ab ipſo foret conſtitutum. *Tac. libro 12.* quo tamen non exiſtimandum eſt, ijs permiſſum, vt deteriorem rem Cæſaris facere poſſint. *l. 1. hoc titul.* Præcipuum officium Procuratorum eſt, cogere pecuniam principis, ſiue ex hæreditate, ſiue delicto, ſiue aliunde debitam: ac ſi de eiuſmodi rebus oriatur controuerſia, eorum eſt notio, vt inter Cæſarem & priuatos B iudicent: *tot. tit. vbi cauſ. fiſc.* quæ iuriſdictio ne à Pręſidibus quidem prouinciarum interpellari poteſt. *d. l. nec quicquam. ſup. de offic. proconſ. l. 2. C. de offic. com. ſacr. pal.* Etſi autem notionem habent Procuratores, imperij tamē poteſtate deſtituuntur: vnde ius deportandi, pœnæ conſtituendæ, *l. fin. hoc titul.* mulctæ dicendæ, *l. 2. C. de mod. mulct.* reſtituendi in integrum, *l. 2. C. ſi aduerſ. fiſc.* nullum obtinent.

DE OFFICIO IVRIDICI Alexandriæ. Tit. XX.

C. 1. 56.

ETSI in prouinciarū adminiſtratione moris erat à Præſide vel eius legato iudices dari, qui de cauſis ſingulis cognoſcerent: tamen peculiariter Alexandriæ, potentiſſimæ D Aegypti ciuitati, & munitionibus portubusq́; opportuniſſimæ, ab Auguſto iudex peculiaris eſt præfectus, penes quem legis eſſet actio, & ordinarius magiſtratus: adeò vt ea quæ Imperij eſſe videntur, vt dare tutores, exequi poſſet: *l. 1. & 2. hoc tit. l. vnic. C. eod.* ſiue quia indulgere Alexandrinis hanc libertatem voluit, vt ſub iuridico liberius viuerent: nam & poſtea ius Buleutarium, id eſt, creandorum decurionum, à Seuero impetrarunt: *Spart. in Seuero.* ſiue, quod E veriſimilius eſt, & in quo ſecutū Alexandri conſilia Arrianus author eſt, quia tutum non credidit, vnius Præfecti fidei tam munitum regnum, tamq́; præpotentem, *Cicero de l. Agrar. fac. quod tradit Suet. in Cæſare, cap. 35.* ciuitatem committere. Itaque præfecto Aegypti velut ſpeculatorem appoſuit Iuridicum: qui etſi minor eſſet, tamen amoueri à Præfecto non poterat, *l. pen. C. de offic. præ. Auguſt.* & ad explorāda eius conſilia F erat in primis opportunus.

DE OFFICIO EIVS cui mandata eſt Iuriſdictio. Tit. XXI.

C. 1. 50.

1 *Quid ſit propriè, mandare iuriſdictionem.*

2 *Quæ, mandata iuriſdictione, non tranſeant.*

3 *Cur merum imperium non tranſeat.*
4 *Quæ tranſeant.*
5 *Quare, mandatam iuriſdictionem habens mandare eam nequeat.*

1 QVIA magiſtratus vel propter occupatio-
nes publicas, vel ob cauſarum multitu-
dinem & varietatem, omnibus ſufficere
nequeunt, mandare alijs iuriſdictionem ſolent,
l. ſolet. 16. ꝗ. de iuriſd. om. iud. vel in vniuerſum, vt
Procoſſ. Legatis: *l. 4. cum ſeq ꝗ de off. proconſ. l. 1. §.*
fin. quis & à quib. appell vel etiam vnam aliquam
iuriſdictionis ſpeciem. *l. 1. verſ. & ſi à familia. hoc*
tit. d. l. ſolet. l prætor. 17. de iuriſdict. &c. quod Præ-
ſidibus qui Legato deſtituerentur, permiſſum
non fuit, etiamſi iudices dare potuerint: *l. cum*
prætor. 12. de iud. l. 2. 3. 4. C. de ped. iud. qui diſtant
ab eo cui iuriſdictio mandatur. *Cuiac & Gouea.*
in mat. iuriſ. com. quanquam & his quoq; ex cau-
ſa Vicem gerẽtes tanquam legati à Principe vel
præfectis prætorio adiungebantur, *l. 1. & 2 C. de*
offic. eius qui vic. rec. quibus adminiſtratio iuriſ-
dictionis mandaretur, & ad leuiora diſceptanda
ipſi eiuſmodi vniuerſalem iudicem pedaneum
eligere potuerunt. *l vltim. C. de peda. iud. vbi dixi.*
Itaq; poſt expoſita magiſtratuum genera, conſe-
quẽs fuit explicare, quatenus iuriſdictio mãdari
poſſit, & quod ſit eius cui mãdata ea eſt, officiũ.

2 ¶ Ac de ijs quidem quæ mãdata iuriſdictione
non transferuntur, prodita eſt regula, Quæcun-
que ſpecialiter (hoc eſt, nominatim & deſigna-
to, *l. aut damnum. 8. §. 3. de pœn. l. neque mater. C. de*
iur. dot. l. 1. §. inter filium. 4. & l. D. Claudius. 15. ad l.
Corn. de falſ. l. quæro. 39. de act. empt. l. ſed etſi. 4. §.
quæſitum. ſi quis caut.) lege vel S. C. vel conſtitu-
tione Principum tribuuntur, ea mãdata iuriſdi-
ctione (cui non inſunt quæ ſpecialiter à lege tri-
buuntur) non transferri. *l. 1. in prin. hoc tit.* Si e-
nim fines priuatorum mandatorum diligenter
cuſtodiendi ſunt, *l. 5. mand. l. cùm mandati. 12. C.*
eod. & qui hoc expediendum ſuſcepit, alteri de-
legare vices ſuas nequit: *l. 2. ſi menſ. falſ mod.* quã-
to religioſius præſcripto legis, Principiſue, ex cer-
ta cauſa aliqd ſpecialiter mãdantis, eſt parendũ?

3 ¶ Vnde Merum imperium, & Ius gladij, quod
lege dari ſolet, mandata iuriſdictione non tran-
ſit. S. C. enim, aut lege iuſſúue populi, magiſtra-
tibus quæſtiones publicorum iudiciorum exer-
cendæ mandabãtur, quanquam poſtea ſub Au-
guſtis diplomate principali certis magiſtrati-
bus, vt Præfecto vrb., attribui cœperunt. Nõ igi-
tur mandata iuriſdictione transferuntur: quia
nec hac continentur, ſed ab ea res ſunt planè ſe-
paratæ ac diuerſæ: quippe quæ non vi iuriſdi-
ctionis, ſed ex ſpeciali priuilegio competant.
l. 1. hoc titul. l. 3. ꝗ. de iuriſdict. ex ſeparatis autem
nulla fit rectè illatio: *l. Papinianus. 20. de minori-*
4 *bus.* nec † quod in genere non eſt, mandato ge-
nere tranſire dicendum eſt. Quinetiam ne ſpe-
cialiter quidem delegari, extra caſum neceſſita-
tis, *l. 1. hoc titul. l. nemo. 71 de reg. iuris. vide l. 2. C. de*
A *ped. iud.* ius gladij poteſt: *l. ſolent. 6. de off. procoſſ.*
vide ꝗ. de iuriſd. quia iure priuilegij perſonalis
competit: quæ autem ſunt eiuſmodi, transferri
in alterum non poſſunt. *l. 1. de conſtitut. Prin. l. ea*
quæ. ad municip. Bart. in l. etiam. de iureiur. per l. ex
pluribus. 42. al. 43. de ad. tut. l. cerdonem. 42. de op.
lib. l. non ſolum. 67. §. ſi pupillæ. de ritu nup. Tiraq.
de relig. §. 26. glo. 1. num. 58. Quod & hodie, quã-
uis ſpecialiter dari exercitium publicorum iu-
diciorum deſitum eſt, obtinere meritò quis di-
B xerit: quia tanti momenti res, quæ & ſpeciem
ſummi Imperij repræſentat, & in qua plurimo-
rum ſalus vertitur, nõ debet leuiter ab eo tranſ-
ferri, cui propter induſtriam, virtutiſq; & iuſti-
tiæ opinionem, eſt commiſſa. quanquam com-
muniter receptum ſit hodie, etiam hanc partem
gubernationis delegari poſſe: ſcilicet quòd non
ex ſpeciali priuilegio amplius, ſed vna cum iu-
riſdictione detur, *Gloſſ. & Dd præſertim Soci. in c.*
quod ſedem. 10. de off. ordin. Sots. in tract. xtia art. 4.
C *num. 7. Dd. hic. Dec. & Cag. in l. nemo. 71. de reg. iu-*
ris. & tranſeat. Eodem modo cætera, quæ Meri
quidem Imperij non ſunt, nominatim tamen
magiſtratui iniunguntur, mandari nequeunt, *l.*
cum hi 8. § ſi prætor. 10. de tranſact. l. 1. §. abolitio. 4.
ad S. C. Turpill. Vnde quamuis mandata iuriſdi-
ctione, non tamen poteſt legatus conſiliũ exer-
cere, *l. 2 hoc tit.* hoc eſt, conuentum iudicum ha-
bere: ſiue quia id fieri non ſolet, niſi in cauſis
ſpecialiter religioni ordinarij magiſtratus com-
D miſſis. *l. 1. de reb. eor. l. 1. C de præd. min.* ſiue quòd
ſpeciem præ ſe ferat ſummi Imperij, *l. vnic. in*
auth. officium conſulis. hoc tit. ſummi magiſtratus eſt
præbere conſilium. de offic. conſ. quod penes ſolum
Proconſulem reſidere debet. Excipiuntur ab
hac regula, quæ lex vel conſtitutio excipit. Exẽ-
pli cauſa: quamuis datio tutoris mãdari nequit,
l. nec mandante. 8. de tut. & curat. dat. ab his, quia
eam nemo habet niſi ex ſpeciali conceſſione, *l.*
6. § penul. de tut. tamen Legatus ex oratione Di-
E ui Marci tutorem dare poteſt. *l. 1. de tut. & curat.*
l. pen. ꝗ. de off. proconſ. item ex conſtitutione Se-
ueri & Antonini de ſuſpecto tutore cognoſcere:
l. 4. in prin. hoc titul. idq; propter vtilitatem in-
troductum eſt, ne dum Proconſuli non vacat co-
gnoſcere, res pupilli deſerta, peſſum eat. Conſi-
milis vtilitas, vel neceſſitas potius, exercendæ
iuriſdictionis ſuaſit, vt quæ iuriſdictioni cohæ-
rent imperia, & ſine quibus exerceri ea nequit,
mandata iuriſdictione vnà transferantur. *l. 1. §.*
F *fin. hoc titul.* vt eſt modica coërctio, ſine qua iu-
riſdictio nulla eſt. *l. fin h. t.* Poteſt & ex alia iuſta
cauſa harum rerum delegatio fieri: vt cum Pro-
coſ. proficiſci habet neceſſe, aut alio iuſto im-
pedimento neceſſitatéue aliqua impeditur, quo
minus his rebus operam dare poſſit. *l 1 § 1. vbi*
Dd. hoc titul. vide omnino l 2. & quæ ibi dixi. C. de
ped. iudicib. Neceſſitas enim non habet legem,
vt vulgò loquuntur. *l 5 § ſi quis riuos. de noui*
oper. nunc.

G Cætera quæ iure magiſtratus competunt ve-
niuntq; more maiorum ex natura ipſius officij,
ſine

ſine vlla ſpeciali lege, aut principis delegatione, A mandari poſſunt. *l.1. in princ. hoc tit.* exemplo aliarum rerum, quæ nobis iure noſtro competunt: vt iuriſdictio, *l.1. in fine.* quæ vi functionis ordinarij magiſtratus competit: item quę Mixti ſunt imperij (quicquid Dd. contrà diſputent) & iure magiſtratus ad prætorem præſidémue pertinent. *l.4. §. fin.* Et hæc quidem aut mandari, aut non
3 mandari poſſunt. Qui † verò mandatam iuriſdictionem ſuſcipit, cùm proprij nihil habeat, ſed eius qui mandauit iuriſdictione vtatur, *l.1. § fin.* B etiamſi Prætor ſit qui alienam iuriſdictionem exequitur, *l.3. h. tit.* mandare eam alteri non poteſt, *l. fin. h. t.* eadem ratione qua ſpecialiter à lege mandata transferri non poſſe diximus. Electa eſt enim perſonæ induſtria & fides.

DE OFFICIO ASSESſorum. Tit. XXII.

C. 1. 51.

FVIT & illud in more poſitum Romanis, vt Præſides, alijque magiſtratus prouinciales, velut eſt apud Lampridium, ſibi Iuriſperitos adſciſcerent, quorum conſilijs & operis in exercenda iuriſdictione commodum vterentur: qui cauſas cognoſcerent, poſtulationes litigantium audirent, decreta & interlocutiones inter litigantes facerent, epiſtolas Principum exciperent de iure ſcriptas: quorum vicem apud Sax. qui Scabini vocantur, propemodum videntur obtinere. *Landeſ. lib.3. artic.26. Reinh. differ.52. Paulus, l.1. hoc titul.* Omne, inquit, officium Aſſeſſorum (ſic enim vocantur, propterea quòd iudicibus aſſideant) quorum iuris ſtudioſi partibus funguntur, in his fermè cauſis conſtat: in Cognitionibus, Poſtulationibus, Libellis, Edictis, Decretis, Epiſtolis. Hæc enim cognitionem prudentiamque conſiliariorum conſultorumque maximè flagitant. Hi ſuo nomine nihil agunt, adeò vt ne libellis quidem ſubſcribe- B re poſſint: *l.2. Cod. eod.* tantùm conſilium ſuggerunt iudicanti, vnde Conſiliarij appellantur. *l.5. hoc tit. l.3. Cod. eod.* quod quidem conſilium ſi prauum iniquumq. fuerit, conſultori erit peſſimum: non enim modò doli, ſed imperitiæ quoque nomine, propter temerè arrogatam ſibi iuris profeſſionem, aſſeſſores tenentur. *l.2. § quod quiſ. iur.* Solent etiam his Præſides aliò proficiſcentes, cauſas interdum delegare: *Alciat. Par. lib.2. cap.41.* quod cùm fit, non Aſſeſſorum, ſed C Pedaneorum iudicum vice, mandata iuriſdictione funguntur. His in authoramentum laboris & induſtriæ, & quò facilius alienis manus abſtinerent, de publico ſalarium Alexander conſtituit: *l. 4. l. fin. hoc tit. Lamprid. in eius vita.* etſi dicere ſolet, eos promouendos, qui per ſe Rempubl. gerere poſſint, non per aſſeſſores. *Lampr. ibid.* quod tamen nec ipſe fecit, nec alij præſtantiſſimi Duces & Imperatores. Nam quò magis abundarunt ſapientia, eò minùs ſibi tribuentes, pluribus conſiliarijs vſi ſunt. *Lampr. in vita Alex. Spart. in Alexandro.*

DIGEST. LIB. II.

DE IVRISDICTIONE. Tit. 1.

C. 3. 13.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſignificet iuriſdictio.*
3 *Quid ſit.*
4 *Propria.*
5 *Species.*
6 *Quid ſit merũ imperiũ: & quot eius gradus.*
7 *Quid mixtum.*
8 *De iuriſdictione, & alijs eius ſpeciebus.*
9 *Cauſa efficiẽs: qui iuriſdictionẽ dare poſſint.*
10 *Materia in qua, & circa quam.*
11 *Quæ mandari in iuriſdictione poſſint, vel nõ.*
12 *Forma exercendæ, præſcribendæ, probandæ iuriſdictionis.*
13 *Finis & effectus, de actione huius edicti: cui, contra quem, ad quid detur.*
14 *Quomodo finiatur.*

1 ABSOLVTIS Iuriſprudentię prin- D cipijs, & officijs omnium magiſtratuum vtcunq; delineatis iam ad explicationem Iudiciorum, in quibus ius omne verti diximus, veniendum eſt. In iudicijs autem omnibus primò quæritur de Iuriſdictione, ſeu de competente iudice: *toto tit. Cod. de iuriſdict. & for. compet.* ne ſcilicet ſi incompetens adeatur, ad nihilum tota recidat actio. *toto tit. C. ſi à non comp. iud. v. de Dd. in l. fin. C. de except. & in l. quidam. 57. de re iudicata.*

¶ Iuriſdictionis vocabulum, quin à iure di- 2
cendo ſumptum ſit, dubium non habet. Vt autem ius dicere non quilibet iudices, ſed maiores tantùm magiſtratus, qui pro tribunali ſtatis temporibus more maiorum cognoſcunt, ſignatè perhibentur: *l. penult. §. de iuſtic. & iur. l. 4. de inter. act. l. vnic. C. ne quis in ſua cauſ.* ita iuriſdictio id propriè munus ſignificat, quod magiſtratus eiuſmodi iure ſuæ poteſtatis ordinario gerit & exercet, *Iaſ. hic in rubr. & in l. qui iuriſdictioni. num. 10. hoc tit. l. 1. & toto hoc tit. l. 4. §. fin. l. ſolent. de offic. proconſul. toto tit. de offic. iudi. Alex. cũ vbi aliâs*

tamen etiam pro omnimoda Iuriſdictione, puta pro Mero & Mixto Imperio capitur: *l. 1. verb. iuriſdictionem mandant. de offic. eius cui manda. eſt iuriſd. gl. ad verb. iuriſdict. in §. oportet. de defenſ. ciuit. in Authen.* item pro Iuriſdictione Delegata. *l. 5. idem. 11. hoc tit.*

3 ¶ Iuriſdictionem ſic definit Bartol. *l. 1. num. 3. hoc tit. poſt gloſ.* vt ſit Poteſtas de iure publico introducta, cum neceſſitate iuris dicendi, & æquitatis ſtatuendæ. *vide de hac Claſ. Olden. & latè Gomea. de iuriſd.* Baldus *in cap. ad hoc. nu. 4. de allod. l. notionem. 99. de verb. ſignif. l. 5. l. 57. de iudic.* ita: Iuriſdictio prout eſt in ſua ſubſtantia, quæ habitus vocatur, eſt poteſtas plectendi, decernendi, & ius dicendi, iure publico propter bonum publicum introducta principaliter: ſecundario verò ob bonum priuatum: prout autem ineſt Magiſtratui, eſt regentis magiſtratus officium, quod in actu habituq; conſiſtit. Mihi non libet in has deſcriptiones inquirere, quæ foro quidem noſtro, rebusq; præſentibus magis quàm ſententiæ Iuriſconſ. & huius tituli argumento videntur accommodatæ. Itaque ſic malo: Iuriſdictio eſt publica cognoſcendi de cauſis poteſtas, ſeu notio & definitio cauſarum, quam magiſtratus ex ordinario officij ſui iure atq; munere habet, exercet & mandat. Porrò Vlpian. *in l. 3. h. tit.* cùm ait, Iuriſdictionem etiam eſſe iudicis dandi licentiam, non definire iuriſdictionem voluiſſe, ſed poteſtatem dandi iudicis, quæ eſt Mixti cæteroquin Imperij, iuriſdictioni incluſiſſe videtur. *vt in l. cùm prætor. 12. de iudic. verſ. propter vim imperij,* Ac hæc quidem temporibus Iuriſconſ. conueniunt, qui propriè ſic iuriſdictionem ad ius dicentem magiſtratum retulerunt. Sed hodie diſcrimine illo magiſtratuum ſublato, latiore ſignificatu, vt antè dictum eſt, hoc nomen vſurpatur.

4 ¶ Propria iuriſdictionis ſunt, eſſe Ius incorporale, *Bald. conſil. 161. proponebatur. vol. 3. & in c. ad hoc. num. 4. de allod.* Indiuiduum, *gl. in c. prudentiam. ad verb. teneatur. vbi Panor. nu. 12 Imol. nu. 7. & 11. de offic. iud. deleg. Bart. in l. fin. num. 3. de rer. diuiſ. & in l. ſi vni. nu. 8. de re iud. Bald. in c. 1 §. præterea. nu. 3. de proh. feud. alien. per Feder.* Tranſmiſſibile, *c. per venerabilem. de elect. Bal. l. 1 C. de emanc. lib. l. mand. C. mand. l. 1. C. de oper. lib. Bart l. non ambigitur. de legib. Boer. dec. 204. in fin.* Perpetuum, *Bald. in l. 1. C. de emanc. lib. vide Bart. in l. non ambigitur. de legib.* Iuris publici, *Bald. in d. c. 1. § ad hoc. nu. 2. de allod. p l. 1 § huius ſtudij. verb publicũ quod ad magiſtratus. de iuſt. & iur. l. ſi id quod. 7. hoc tit.* quod inter res ſoli quadam interpretatione reputetur. *c. licet. 9. de prob. vbi gl. ad verb. vti poſſid.*

5 ¶ Species omnimodæ iuriſdictionis hodie traduntur tres: Imperium Merum, Imperium Mixtum, & Iuriſdictio Simplex. *vide Dd. in l. 3. hoc tit.* Sed olim merum imperium, quod & nomen indicat, res erat ſecreta à iuriſdictione: *Cic. in epiſt. ad Qu. fratrem.* quia non iure magiſtratus, ſed ex ſpecie populi conceſſu, & quodam quaſi priuilegio dabatur: quare nec mandata iuriſdictione tranſibat. *l. 1 & toto tit. de offic. eius cui mandat.*

A *l. 4 & 6. de officio proconſulis.*

¶ Merum imperium eſt, habere gladij poteſtatem ad animaduertendum in facinoroſos: quod etiam Poteſtas appellatur. *l. 3. hoc tit. l. poteſtatis. 215. de verb. ſignific. l nemo. 70. de regul. iur.* Huius imperij ſex gradus Dd. *Bartol. num. 6. Iaſ. num. 20. in d. l. 3.* faciunt, quos ſtudioſis conſiderandos relinquo. 6

¶ Mixtum imperium eſt, cui etiam iuriſdictio ineſt: *l. 3. h. t.* hoc eſt, quantũ arbitror, quod per- 7 B mixtum eſt iuriſdictioni, & competit magiſtratui ordinario, ſeu curuli, qui iuriſdictionem habet, *l. 4. hoc tit.* & pro tribunali cognoſcit: vnde & mandata iuriſdictione transfertur. *l. vlt. de off. eius cui mand. eſt iuriſd.* Dicitur autem Imperiũ potius quàm Iuriſdictio: quia non in iure dicendo, ſed in exequendo, imperando, iubendo verſatur. *l. 1. & 4. hoc tit.* Cùm autem magiſtratus non iubeat, neque exequatur citra cauſæ cognitionem: *l. nec quicquam 9. §. vbi decretum. de offic.* C *proconſ. vbi Bart. & Iaſ. l. nec ei. 17. de adop. l. verũ. 11. §. ſciendum. de minor. l à diuo Pio. 15. §. ſi ſuper. de re iudic.* ideo & Iuriſdictionem illi imperio ineſſe rectè dicitur, *l. 3. hoc tit.* vt qui habeat Mixtum imperium, intelligi debeat & Iuriſdictionem habere, & iudicis dandi licentiam: *l. 3. hoc tit.* contrà, penes quem eſt ordinaria ſuperior, de qua dictum eſt, Iuriſdictio, is etiam Imperium mixtum habere videatur: *l. 4. hoc tit.* quia ſine coërctione, & imperio ac poteſtate iubendi, mitten- D di in poſſeſſionem, dandi codicis, coërcendi, &c. explicari iuriſdictio nequit. *l 2. hoc tit. iuncta l. vlt. de offic. eius cui mand. eſt iuriſd.* Bart. *in d. l. 3. num. 15.* ad vſum ſui temporis omnia accommodans, quando veteres illæ magiſtratuum diſtinctiones atque ordines vnà cum republ. Rom. interierũt, Mixtum imperium ita definit: vt ſit Iuriſdictio, quæ officio iudicis nobili expediatur, priuatam vtilitatem reſpiciens.

¶ Et ab hoc Iuriſdictionẽ ita diſtinguit, vt iu- 8 E riſdictio ſit, quæ officio iudicis mercenario, non nobili, velut Imperium mixtum, expediatur, priuatam vtilitatem reſpiciens. *Bart. in d. l 3 nu. 23.* Sunt & aliæ iuriſdictionis diuiſiones paſſim traditæ: alia enim dicitur eſſe Voluntaria, alia Contentioſa. *l. 1 vbi gl. ad verb. conſilium. de offic. conſ. l. 1. vbi gl. de offic prætoris. Spec tit. de ſer. §. ſequitur. num. 7. Marant. part. iud. 4. diſtin. 17. num. 62.* quibus Baldus *in l 1. Cod. de emanc. liber.* tertiam ſpeciem, nempe Statutariam adijcit: alia Ordina- F ria, alia Delegata, *Spec. de iuriſd. iud. extr. de offic. ordin. item de offic. iud. deleg.* quæ etiam Data, *l 2. hoc tit.* ſeu Mandata, *l. 6. hoc tit.* appellatur. alia Conſenſu partium prorogata. *l. 1. C. de iuriſd. l. 1. & 2. de iud. l ſi qui ex conſenſu. 8 C. de epiſc. audien. l inter 28 ad municip. c. 1. vbi gl. de offic. deleg. vide Dd. in l. ſi conuenerit. hoc tit.*

¶ Quod ad cauſam efficientem attinet, Bartolus *poſt gl. in l & quia. hoc tit. idem Innoc. in c. Eccleſiarum. de offic. ord. & not. in c. 2. Ne prælat. vices* 9 G *ſuas. Specul. de iuriſd. &c.* ait, omnem iuriſdictionem dari vel per Legem, vel per Populum, vel

per

per Conſuetudinem. Legis & populi ius, Princeps hodie ad ſe tranſtulit, *l.1. de conſtit. Princ. l.1. cum ſeq. C. de legib.* penes quem dicitur eſſe omnis iuriſdictio: & ab eo, velut perenni fonte, in reliquos magiſtratus inferiores dimanare. *l.1 & toto tit. ad leg Iul. de amb. §. interim. in Auth. de defenſ. ciuitat. Bald. conſil. 161 proponebatur. volum. 3.* Conſuetudine quoque iuriſdictio quæritur. *l. more. 5. vbi gl. & Dd. hoc tit. l. viros. 8. C. de diuer. offic. lib. 12. l. fin. vbi glo de aqua pluuiali arcen gl. in l. 2. ad verb. ex lege. quod cuiuſq. vniuerſ. per l. 1. vbi Bal. & l fin. C. de emancip Innoc. in c Eccleſiarum. de off. ord c. 2. Ne prælat. vices ſuas. vide Spec. de iuriſdict. omn. iudic.* & præſcriptione: *d. l. viros. 8. Cod. de diuerſ. offic. lib. 12. Iaſ. latiſſimè poſt alios, in l. 3. nu. 20. 22. hoc tit.* quæ quidem vnà cum territorio præſcribitur annis 10. vel 20. vt res immobilis: *Bald. in l. fin. Cod. de præſcript. long temp. Boer. deciſ. 227. num. 9. per c. ex literis. de iur. patro. Mont. in tract. finium regund. cap. 77 num. 9.* citra territorium, vt res incorporalis, 30. vel 40. annis: *c. auditis. 15. c. cùm olim. 18. de præſcript. vide latè Franciſ. Bald. in tract. præſcript. num. 2. parte 5 partis princ. quæſt. 1. 2. 3.* exceptis regalibus, quæ non niſi tanti temporis vſu, cuius initij non extat memoria, acquiruntur. *l. domini. C. de agric. & cenſ. lib. 11. Bart. in l. ſi publicanus. 4. § in omnib. de public. & in l. 1. C. de aur. cor. lib. 10. Iaſ. in dicta l 3. num. 20 hoc tit. Salic. in l. 2. C. nou. vectig. imp. non poſſ. Alex. conſil. 78. videretur. num. 5. lib. 6.* Priuatorum conſenſu non datur Iuriſdictio, *l. 3. C. eod. l. penult. de iudic.* (quia, vt dixi, iuris publici eſt, quod priuatorum pactis conſtitui mutariq; nequit, *l. ius publicum. 38. cum ſimil. de pact.*) ſed tantummodò prorogatur: *l. eſt receptum 14. l. ſi conuenerit. 18. hoc t. l. 1. & 2. de iudic.* hoc eſt, priuati nullam iuriſdictionem non habenti adijcere poſſunt: ſed in eum qui aliàs ex lege iuriſdictionem habet conſentire, eiq; ſe ſubijcere poſſunt.

10 ¶ Materia in qua ineſt iuriſdictio, ſunt perſonæ & territoria. In territorio ineſt iuriſdictio, authore Baldo, paſſiuè & materialiter, velut in re inanimata: in magiſtratus verò perſona, formaliter & actiuè, tanquam in ſubiecto animato. *Bald. in l. 1 §. initio num 2. de offic præf. vrb. & in §. ad hoc. num 5 & 6. de allod. ſequitur Iaſ in l. 1. num. 15. de iuriſd. Boer deciſ. 227. num. 7. Mont. in tract. finium regund. cap 11. num. 15.* magis tamen, & certè in dubio, cohærere iuriſdictio potius territorio, quàm perſonæ intelligitur: *Bart. in l. inter. 29. de acq. rer. dom. & conſ. 189 primo quæſitum. num. 2. per l. 1. §. cùm vrbem. de offic. præf. vrb. & tit. Cod. vbi & apud quem cogn. t. l. quicunque. de fund limit. C. lib. 10 c. 1. vbi Bald. & Dd. de cap qui cur. ven. in vſibus feud.* Materia circa quam verſatur iuriſdictio, ſunt perſonæ & res: *l. 1. 2 4. & toto hoc tit.* nemo tamen ſibi aut ſuis ius reddere debet, *l. qui iuriſdict. 10. hoc tit.* niſi partium voluntate ſit datus & electus iudex: *l. in priuatis. 77. de iudic.* neque ſuperiori aut æquali, niſi ſponte ſe ſubiecerint: *l. eſt receptum. 14. hoc tit. l. 4. de recept. arb. Bartol. in l. fin. num. 5. de rer. diuiſ. & in l. vnic. §. 1.*

A *num. 7. ſi quis ius dicent. non obt.* neque de rebus ad ſuam iuriſdictionem nō pertinentibus, *l ſolet. 16. l fin hoc tit. l. ſolemus. 61. § fin. de iudic.* Aliorum enim iuriſdictio ad certas perſonas, *l. magiſteriæ. 6. C. eod.* aliorum ad certas cauſas, *d. l ſolemus. l. fin. C. eod. d. l. ſolet.* quorundam ad certas quantitates, *l. ſi idem. 11. cum l. ſeq. l. cùm quædam. 19. h. tit. in auth. de appell. & de defenſ. ciuit. gl. in d. l ſolet.* nonnullorum ad certa loca eſt adſtricta: *tot. tit. de off. iur. Alex.* qua in re commiſſæ mandatæque iuriſdi-

B ctionis forma eſt ſequenda.

¶ Sed nec omnia mandari poſſunt: vt ius gladij. *l nemo poteſt 71 de reg. iur. l. vlt. de offic. eius cui mand. iur.* cauſæ ſtatus. *l 2. C. de ped. iud.* & quæ nominatim priuilegio aliquo, vel ſpeciali legis diſpoſitione magiſtratui iniungūtur, *d. l. 2. l. cum hi. 8. § ſed nec. de tranſact. l. muto. 6. §. tutoris. de tutel.* vel etiam priuatis ex legis conceſſu mandantur. *d. l. muto. §. tutoris. l. nec mandante. 8 de tut. & curat. l. 2. de offic. eius cui mand. Cic. Philip. 2.* Mixtum au- 11

C tem imperium mandari poſſe, certum eſt: *l. fin. l. 1. §. fin. de offic. eius cui mand.* quia cum iuriſdictione cohæret, & tranſit. *l. 2. 3. hoc tit.* Quanquā iure Canonum, *c. quod ſidem. 10. vbi gl. de offic. ord. Socin tract. cit. artic. 4. num. 7.* & moribus noſtris, *Alber. Dec. in d. l. 1. de offic. eius cui mand. Cagnol. in d l. nemo. 71 de reg iur.* omnia ferè hæc iure magiſtratus competant, & hodie transferri ac mandari indiſtinctè poſſint: vt de his anxiè diſputare, non ſit operæpretium.

D ¶ Forma exercendæ iuriſdictionis aut Solennis eſt in loco æditiore & pro tribunali ſedente magiſtratu, *l. penult. §. de iuſtic. & iur.* aut de Plano ſtante pedibus (vnde pedanei fortè dicti) in plana terra, vel tranſeunte iudice. *l. nec quicquam. 9. §. 1 & 2. de offic. proconſ. §. 2. Inſtit de libert. l. 2. de fer. cum ſimilib.* mandandæ autem iuriſdictionis varia, pro vario mandantis arbitrio: *l. ſolet. 16. hoc tit.* probandæ quoque iuriſdictionis forma & ratio multiplex: puta per notorietatem, 12

E *Baldus in l fin. num. 42. Cod. de edicto diui Adriani. Montan in tract finium regund cap. 77. cum ſequen.* inſtrumenta, priuilegia, *c cùm cauſam. 13. de prob.* antiqua, *Bald. conſil. 161. proponebatur. num. 3. volum. 3. per l. cenſus. 10. de proba. l. monumentorum. 6. Cod. de rel. & ſumpt. fun. Aret. conſil. 42. Montan. tract. finium regund. cap. 61. num. 4.* teſtes qui de actibus exercitæ iuriſdictionis teſtantur: *Iaſ. in d. l. imperium. num. 23. Bald. d. conſil. 161. Mont. tract. finium regund. cap. 52. num. 5. & 6.* puta præceptis,

F mulctis, executionibus, perceptione commodorum, *Bald. præalleg. conſil. 161.* collectis: *Bald. dicto conſil. 161. num. 3. per l. forma. de cenſ.* item per antiquam formam, & per præſumptionem iuris, qua vnumquodque præſumitur illius eſſe iuriſdictionis, cuius eſt territorij, *cap. 2. de reſtitut. ſpoliat. in 6. cap. cùm epiſcop. 7. de offic. ordin. Panormit. in cap. ſi diligenti. de præſcript. cap. per venerabilem. Qui filij ſint legitimi. Imol. in cap. nimis. numer. 3. & 4. de iureiur. Socin conſil. 87. in cauſa. numer. 6. volum. 1. Montan. in tract. fin. cap. 61. nu. 4.* &

G cum aptitudine totam iuriſdictionem obtinere,

qui exercitium certorum actuum præſcripſit: *Socinus conſ. 187. in controuerſia. num 6. vol. 2. Angel. in l. cùm ſuper. 10. C. de rei vend.* vt habet communis opinio, *Spec. de iuriſd. in prin num. 35. Innoc. in c. 2. num. 3. de cap. monach. Cyn. Salicet. & alij in l. 1. C. de eman. lib. Iaſ. in d. l. imperium. nu. 43. Bal. conſil. 161. proponebatur. volum. 3. Alex. conſil. 68. viſo. nu. 70. vol. 2.* etiamſi Bart. & alij quidam contrà opinentur: *in l. 1. de itin. act. priu. Iacob. in tract. feud. ver. & cum mero. num. 15. Schurf. conſil. 86. cent. 2.* vt tantùm ex iuriſdictione ſcilicet intelligatur præſcriptũ, quantum inuenitur poſſeſſum. quorum opinio vera eſt, cũ alius eſt in generali poſſeſſione iuriſdictionis, *Innoc. in d. c. 2. de cap. mon. num. 3. Panorm. in c. cùm olim. num 6. de præſcript. Iaſ. in l. 3. in princ. num. 36. de acq. poſ.* aut quando iuriſdictio præſcripta non eſt fundata iure communi: *Iaſ. in d. l. 3. num. 40. tex. in c. 1. & 2. de reſtit. ſpol. in 6.* aliâs receptius eſt, vno iuriſdictionis actu præſcripto, reliquos etiam, qui eiuſdem generis ſunt, (nam in diuerſis ſecus eſt) præſcriptos videri. *Iaſ. in d. l. 3. num. 23. Panor. & Can. in c. cùm dilectus. de cap. mon. Schurf. d. conſil. 86.*

13 ¶ Finis iuriſdictionis eſt, vt religio conſeruetur, *l. 4. C. de ſum. Trin.* & pax, *l. congruit. 13. de off. præſid. l. 2. cũ ſeq. C. de ped. iu.* finiantur lites & reddatur cuique ſuum. Quod ad effectum attinet, iuriſdictio producit actionem Confeſſoriam & Negatoriam, qua defendatur: *Ferr. in for. lib. act. confeß. §. plenam. num. 7. per not. Innoc. in c. conquerente. 16. de offic. ord.* quin etiam hodie pœna fractæ pacis tenetur, qui alienam iuriſdictionem violat. *vide Henning. in conſil. de territ. Saxon. lib. 2. artic. 71.* Qua de re, ſimul & de tota iuriſdictionis vi atque authoritate, paulò pòſt plura dicentur. *ad titul. Si quis ius dicent. non obtemper. cum tit. ſequent. & tit. Si quis in ius voc. cum ſeq.* Nunc quod huic magis loco tituloq́; congruit, de Edicto cuius ſententia hîc proponitur, *l. ſi quis id quod. 7. cum ll. ſeq. hoc tit.* & quod non minimum iuriſdictionis effectum exhibet, dum actionem pœnalem in eos, qui Album iuriſdictionis corruperunt, proponit, aliquid eſt ſubijciendum. Huius ſententiam his verbis recitat Vlpianus, *d. l. ſi quis id quod. 7. hoc tit.* Si quis, inquit, id quod iuriſdictionis perpetuæ cauſa, non prout res (puta priuatorum, quorum nomine edicta Commonitoria proponuntur, *l. ad peremptorium. 68. cum ſeq. de iudic.*) incidit, in albo, vel in charta, vel alia materia propoſitum erit, dolo malo corruperit, datur in eum quingẽtorum aureorum iudicium, quod populare eſt. Et Iuſtinianus: *§. pœnales. Inſt. de act.* Pœnalem, ait, actionem Prætor introduxit aduerſus eum, qui quod ex albo eius corrupiſſet. Eſt igitur hæc actio, *d. §. pœnales.* non accuſatio, quia pecuniaria, Prætoria, *d. §. pœnales. d. l. 7.* in factum, *Iaſ. d. §. pœnales. num. 39. Roff. in ſum. hoc tit.* ſtricti iuris, quia pœnalis, *d §. pœnales.* perſonalis, popularis, *d. l. 7.* directa, & nunc quidem plerunque vtilis: *glo. d. l. ſi quis. Cod. verb. extenſio. Specul. de dol. §. reſtat. num. 3.* quæ datur cuilibet agere volenti aduerſus eum, qui

A propoſitum iuriſdictionis cauſa, quemadmodum & hodie literæ, edicta, mandata Principum & magiſtratuum proponuntur, corrumpit, tollit, *Bartol. num 9. & Dd. d. l. 7.* &c. dolo malo, *d. l. 7.* puta in contemptum magiſtratus, *l. ſi familia. 9. hoc tit.* vt præſumitur ex facto: *l. 1. Cod. vnde vi. l. ſi non conuicy. Cod. de minor. Oldendorp. in Claß. h. tit.* niſi error, ignorantia, ruſticitas, aut alia quæ excuſet cauſa, extet, *d. l. 7.* & probetur: *Bart. Angel. in l. ſed et ſi lege. § ſcire. de pet. hær. Ang Imol. Raph.* B *l. ex conſenſu. §. fin. de appell. latè Tiraq. de pœn. cauſ. 43. num. 9.* ad pœnam 500. aureorum applicandam petitori, *Hanc communem dicit Iaſ. d. § pœnales. num. 39. 40. per l. 3. de ſepulc. viol. quæ tamen in § diuus. 5. contrà facit, quia pœnam fiſco inferri iubet. poteſt autem ſecundùm alias populares intelligi, ſcilicet vt dimidatur pœna inter actorem & fiſcum. l. lege. 25. §. vltimo. de S. C. Syllan.* (vt volunt) vel potius inter fiſcum & actorem diuidendam: *d. l. lege. 25. §. vltimo. de S. C Syllan.* aut in ſubſidium, *Iaſ.* C *d. § pœnales. num. 42 Bald. l. vltim. de in ius voc.* ad pœnam corporalem: *d. l. 7. §. in ſeruos. Iaſ. d. §. pœnales. num. 43. 44.* vt qui non habet in ære, luat in corpore: *l. penult. l. vlt. infrà, de in ius vocando.* Quanquam & officio iudicis abſque actione eiuſmodi mulctari poſſunt: vt & qui literas, acta publica, cæteraque quæ ſunt iuriſdictionis, abradunt, auferunt, reſignant, denique quouis modo vitiant & abutuntur. *Dd. l. 7. Iaſ. d. §. pœnales. num 33. 34. 35. cum ſeq. §. vlt. in Authen. vt null. iud.* D Affinia iuriſdictioni putentur Regalia, *cap. vnico. quæ ſint regal. l. 4. Cod. de præſcript. 30. annor. c ſuper. 24. §. 1. de verb. ſignif.* & quæ ſunt Imperij, *l. 3. hoc tit. Iacob. in tract. feu. verb. & cum merx.* ac conſimilia. Contraria, quibus iuriſdictio finitur & extinguitur.

¶ Finitur iuriſdictio ordinaria, morte eius cui commiſſa eſt, non morte mandantis. *c. 2. de offic. legat. Alexand. in l. more. hoc tit.* item non vtendo, ac præſcriptione, *cap. cùm olim. de priuileg c. cùm* E *perſonæ. eod. tit. in 6. Bald. in tract. præſcr. 1. parte. 5. partis. conſtit. 12. num. 2.* (ſuprema Principis poteſtate excepta, *cap. cùm non liceat vbi Panorm. & Canon. de præſcrip. & c. cùm inter. de conſ. Bald. præallegata quæſt. 2 num. 2*) ſcilicet poſſeſſione per prohibitionem interuerſa. *Iaſon in l. quo minus. num. 31. de flum. Corn conſil. 268. num. 25. volum. 4.* nam aliàs iuriſdictio, vtpote res meræ facultatis. *gloſ in l. ſolent. 6. in fin. de offic. proc. Panor. in c. quod tranſlationem. num. 4. de offic. deleg. Bald. in l.* F *hac autem iura. 5. num. 1. de ſer. vrb. præd.* non præſcribitur. *Iaſon in l beneficium. 3. num. 56. de conſtit. Princip. per l. in filys. 35. Cod. de decur. lib 10.* In ſingulis porò cauſis finitur, finita inſtantia, vel lite, *l. properandum. 11. Cod. de iudic.* aut iudice recuſato. *vide an ordinarius recuſari poßit, in l. apertiſſimi. 14. Cod. de iudic.* Iuriſdictio delegata finitur morte delegati, *c. penult de offic. deleg.* & delegantis: ſiquidem negotium per citationem *cap. gratum. 20. de offic. deleg. Iaſ. in d. l. & quia. 6. num. 56.* G *& 57.* nondum ſit inchoatum, & res adhuc extat integra: *d. l. & quia. 6.* item reuocato mandato.

14

[illegible]

QVOD QVISQVE IVRIS in alterum ſtatuerit, vt ipſe eodem iure vtatur.

Tit. II.

[illegible]

[illegible] & [illegible]um A [illegible] eſſe. Quare [illegible] erit. [illegible] videtur [illegible] per- [illegible] in [illegible] re. [illegible] tr. [illegible] & [illegible] B [illegible] cet, [illegible] eſt [illegible] aut [illegible] § [illegible] po- [illegible] tenuit puum [illegible] pœxo- [illegible] eum exce- [illegible] dotu [illegible] [illegible] C [illegible] D [illegible] hoc [illegible] Nam [illegible] in [illegible] *in bonorum* [illegible] E [illegible] F [illegible] *in pr*[illegible] *ide*[illegible] [illegible] Quod [illegible] *quidam*[illegible] *Si quis caus.* [illegible] tenetur in [illegible] G quia nihil eius [illegible]

A uit. Tutor & curator tenentur [illegible] ipſorum ipſis, non [illegible] di eſſe debet. [illegible] § 1. [illegible] nec qu[illegible] ſurpat ius nouum [illegible] dum edictũ defendere [illegible] enim ſit lege pœn[illegible] tur, *l. 4. C. de adult.* [illegible] p[illegible]am d[illegible] debet *l.* [illegible] vero etiam [illegible] ius no[illegible] B [illegible] ante [illegible] ne[illegible]o, aut p[illegible] pu[illegible] & [illegible] pœone, quam [illegible] cauſa, pr[illegible] velit [illegible] ter [illegible].

¶ C[illegible] 3 *in* [illegible] *de præten*[illegible] C inſt[illegible] [illegible] D *l.* [illegible] *C.* [illegible] *de*[illegible] 3 [illegible]orum [illegible]

SI QVIS IVS DICENTI non obtemperauerit.

TIT. III.

1 [illegible]
2 [illegible]
3 [illegible]
4 [illegible]
5 [illegible]
6 [illegible]

E[illegible] ap[illegible] e[illegible] G [illegible] pœ[illegible] *prim*[illegible]

A iudicibus & procuratori[illegible] poſtam. [illegible]

[illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

E [illegible]

[illegible] Quam-

G [illegible]

quæque ſequuntur iudicis iuſſum, vt bonorum A poſſeſſionem decretam, rei ablationem, pignorum capturam, non admiſerit, [illegible] exe[illegible] quia vltimum, quo iudex progredi poteſt, contempſit, meritò ius dicenti non obtemperaſſe dicitur.

6 ¶ Quanquam autem hoc edictum in reos ſcriptum ap[illegible], qui ſubter[illegible]ugere ac ludificare iudicia ſolent, [illegible]nde & fugitiuos appellant, *l. properandum* 11. § *&* [illegible] & iuſſa magiſtratus [illegible] B [illegible] patiuntur tamen [illegible] edicto tenetur, La[illegible] § [illegible] [illegible] peteret [illegible] non faciat ſui copiam, quam [illegible] eſt aut contumaciæ etiam in p[illegible] actio [illegible] *Auth. qui ſemel C.* [illegible] nunc agi: [illegible] quia vi [illegible] ſuæ [illegible] C turpiter [illegible] aliquid ſiſte [illegible] contemne[illegible] [illegible] I.C. [illegible] edictum [illegible] ad l. [illegible] qui poſſeſſionem [illegible] vt turbatione [illegible] pignus [illegible] forte D ex fundo domo [illegible] is detrectet [illegible] teſtimonium [illegible] vt à tutela excuſetur aut [illegible] cauſa [illegible] coercere [illegible] §. *fin. Inſtit.* [illegible] executionem [illegible] meritò eadem quæ [illegible] E nere, ne [illegible] *l. non deb.* [illegible] fit, iure[illegible] adhæret [illegible] dicto [illegible] eſt [illegible]a. Sciendum [illegible] dæ [illegible] F rate [illegible] [illegible] §. [illegible] quam [illegible] G [illegible] donec

pareatur: *Iaſ. in l. quo minus. nu. 100 de flum. Chaſſ. in conſ. Burg. tit. de iuſtit. § 5. nu. 85. Bald. in Auth. omnino. C. ne vxo. pro mar. Can. in c. dilectus. de appellat.* item mulctam imponere, *l. 2. § ſi quis in ius voc. Iaſ. hic § fin. nu. 39.* damnum aliquod inobedienti dare, *Bald. in l. quemadmodum 29 § magiſtratus, ad leg. Aquil. Rom. in ſing. per l. fi. cum quo. 2. com. diu. d.* præcepto vel manu militari iuriſdictionem defendere, *Iaſ. in d. l. quo minus.* [illegible] arbitrariè & criminaliter violatorem B [illegible] punire: [illegible] § *pæna* [illegible] *Bart.* [illegible] *num 6.* [illegible] *Auth.* [illegible] 3 §. [illegible] contumacia [illegible] C [illegible] 6.

DE IN IVS VOCANDO.

Tit. IIII. C. 2. 2.

1 *Quid ſit in ius vocare.*
2 *Forma vocandi in ius apud veteres,*
3 *Ratio huius edicti.* D
4 *Edicti partes tres.*
5 *Prima edicti pars, de his qui vocari* [illegible]
6 *Secunda, de his qui vocari* [illegible]
7 *Tertia de a*[illegible]
8 [illegible]
9 *Extenſum edictum, ne quis de domo vocetur,* [illegible] *vocetur.*
10 [illegible] E
11 [illegible]
12 [illegible]
13 [illegible] *cauſæ,* [illegible]

N[illegible] F

¶ A[illegible] G
[illegible] teris.

[illegible] teſtatò tamen *vide Cuiac. obſeru. lib. 7. cap. 17.* A [illegible] hinc [illegible] phraſes In ius ducere, rapere, [illegible] *vide [illegible] in Pænu*[illegible]. &c. vt apud Horatium *ſerm. lib. 1. Sat. 9.*

——caſu venit obuius illi
Aduerſarius & Quo tu turpiſſime, magna
Exclamat voce, & licet anteſtari? Ego verò
Oppono auriculam, rapit in ius: clamor vtrinque,
Vnde quaque concurſus.

¶ [illegible] que cum quam impune licebat ita raptum [illegible] *neque eum qui in ius vo*[illegible] aut B [illegible] impe[illegible] [illegible] [illegible] *l. 4. ad. Iul.* [illegible] Qua in re cum [illegible] interdum veni[illegible] patermo[illegible] quibus reueren[illegible] naturæ & [illegible] deberetur, [illegible] *l. 1 2 3* [illegible] aut qui a[illegible] neceſ[illegible] [illegible] ſtinerentur, [illegible] poſ[illegible] p[illegible] ætor[illegible] faciendum, vt edictum [illegible] excip[illegible] perſonæ, quas in C [illegible] ducere non [illegible] permiſſum, [illegible] ſecus facientes [illegible] aureo[illegible] ſiue, vt [illegible] *d. § [illegible] de pœn. temer. litigant.* inter[illegible] conſtituta Hoc autem edi[illegible] ac [illegible] hoc eſt, a[illegible] Tribunal [illegible] *l. [illegible] & 2 C. eod. tot. hoc tit. l.* [illegible] *in [illegible] cauſ ius dicat, vel* [illegible] tione, non etiam de citatione ad Peda[illegible] iudicem facta, eg[illegible] palam eſt [illegible] *l. diuus. 7.* [illegible] *& poſt 73. de iudic. l. 2. & 3 ne* D [illegible] *ſi vero 5 qui ſatiſ[illegible] cogan.* tamen vide[illegible] ea ex Conſtitutionibus, *l. vltim. Cod. eod.* [illegible] *de pœn. tem lit.* ad quamlibet cuiuſ[illegible] citationem, [illegible] extenſam [illegible] *Dd.* [illegible]

¶ [illegible] autem eſt huius edicti tres eſſe [illegible] qua[illegible] prima, Prætor quaſdam per[illegible] tat omnino in ius vocari in ſecunda, [illegible] ne ſuo permiſſu [illegible] vocari prohibet in [illegible] ale iudicium in contra facientes [illegible] pol- E [illegible] Prima [illegible] ex Vlpiano [illegible] *4.* [illegible] & [illegible] co [illegible] hæc [illegible] eſt, ex [illegible] translatio [illegible] hanc [illegible] prohi[illegible] ex qua [illegible] huius [illegible] traria conſequat[illegible] *gloſ* [illegible] *an* [illegible] *amen* [illegible] *Bart. gl. in § pœ* [illegible] *tamen ſeruatur ibi* [illegible]

[illegible] VOCARI NON OPORTET, F [illegible] MAGISTRATVS [illegible] QVE PRAE[illegible] M, NEQVE PRAE[illegible] VLTVS, QVI IN[illegible] COERCERE [illegible] ET [illegible] PONTI[illegible] FACIT, NEC [illegible] [illegible] N POSVNT [illegible] SED G [illegible] PVBLICA IN CAV[illegible]

SA PVBLICA TRANSVEHATVR. PRAETEREA IN IVS VOCARI NON DEBET, QVI VXOREM DVCAT, AVT EA QVAE NVBAT, NEC IVDICEM OPORTET IN IVS VOCARI, DVM DE RE COGNOSCAT: NEC DVM QVIS APVD PRAETOREM CAVSAM AGIT: NEQVE FVNVS DVCENTEM FAMILIARE, IVSTAVE MORTVO FACIENTEM: VEL QVI CADAVER PROSEQVVNTVR: QVIQVE LITIGANDI CAVSA NECESSE HABET IN IVRE, VEL CERTO LOCO SISTI: NEC FVRIOSOS, VEL INFANTES.

Hos quidem omnes vocari omnino Prætor, aut, vt alij volunt, Lex prohibet: quòd eorum hi quidem, cùm iudicio careant, idoneam perſonam experiundi in iudicio non habent: *tit. C qui legit. per[illegible]* [illegible] li vero ſuperiores, partim iuſtis impedimentis, partim authoritate Imperij & ſplendore dignitatis, ne veniant quaſi coacti ad parem mino èmue *l ſed et[illegible] 26. § [illegible] q. ex quib. cauſ. malo. l 4 § de re[illegible] receptum 14. de iur[illegible] d. l. ſi reus 12. iud[illegible] [illegible] ſare. 12. de accuſat.* magiſtratum excuſ[illegible]

¶ De perſonis, qu[illegible] ſ[illegible] cet [illegible] as *l. quam* 6 *nis. 11 hoc tit.* [illegible] od[illegible] ta[illegible] pe mi[illegible] u[illegible] que cognita vocari co[illegible] c[illegible] it, ita in[illegible] un[illegible] o[illegible] p[illegible] ce[illegible] x[illegible] Præ[illegible] *l. 4* [illegible] *c. ut.* PA[illegible] PATRONVM, PATRONAM, [illegible] pa[illegible] troni. nam proprios abſque p[illegible] u[illegible] re[illegible] cet, etiam ijs caſibus, quibus [illegible] h[illegible] po[illegible] teſt: ſicuti & vxorem. *Cuia.* [illegible] *ap. 10*) PARENTES PATRONI PATRONAEVE, IN IVS SINE PERMISSV MEO NE QVIS VOCET. Hanc ed[illegible] partem con[illegible] u[illegible] plu[illegible] us reſponſi[illegible] *l 5 6 7 8* [illegible] *cum mult*[illegible] explicat qu[illegible] s conſule [illegible] n ge[illegible] ſi eam exponit Modeſt[illegible]n. [illegible] *ter. 13* [illegible] Generaliter [illegible] caſ p[illegible] qui[illegible] reuerentia præſtanda [illegible] an[illegible] p[illegible] té no[illegible] habeant, *l 13. C. eo[illegible]* ſine iu[illegible] [illegible] non poſ[illegible] qu[illegible] de[illegible] h[illegible] ad Do[illegible] ſeu[illegible] d[illegible] t enſu[illegible] [illegible] *non* [illegible] *rtem. §* [illegible] *ruatur,* [illegible] *&* [illegible] *b. in §. pœna* [illegible] *s. Inſti* [illegible] *26. Euer*[illegible] *. in* [illegible] *lega.* [illegible] *b.* [illegible] & [illegible] ius [illegible] m leſ[illegible] p[illegible] o[illegible] [illegible] *l. uxt em.* [illegible] *C.* [illegible] *l* [illegible] *tibus* [illegible] *inner* [illegible] *b. ob* [illegible] *p.* [illegible] *Solut* [illegible] *m.* [illegible] *C. eo* [illegible] *qu* [illegible] *vx*[illegible]*em.* [illegible] *patroni, l. 2.* [illegible] *no* [illegible] *& a[illegible] maritum patrona, contra A*[illegible]

¶ [illegible] pa[illegible] e Prætor [illegible] um ſuum pœ[illegible] 7 n[illegible] quæ pars [illegible] f[illegible] verba ſ[illegible] pta I[illegible] VM [illegible] [illegible] A [illegible] ECERIT, [illegible] NQ[illegible] A[illegible] VRORVM IVDICIVM [illegible] A[illegible] O. *Ap*[illegible] *ultima.* [illegible] quilibet, qui a[illegible] con[illegible] vocatus e[illegible], non [illegible] co, priuata

eſt enim [illegible] eoque nec reſcripto remitti tur, *l. 2. C. eod.* vt nec al[illegible] ius ad priuatos pe[illegible] n[illegible] *l.* [illegible] At e[illegible] de al- bo [illegible] pœna [illegible] eſt [illegible] & pu- b[illegible] popularis actio ad pœnam ex parte [illegible] C[illegible] terum iſtud delict[illegible] m [illegible] & [illegible] quod hoc nomine datur

8 ¶ Hoc cu[illegible] ſit [illegible] nec in hæ- redem [illegible] *penult* quam- uis [illegible] cauſa cognita [illegible] d[illegible] andam iure. dict[illegible] & [illegible] nem [illegible] on[illegible] vocat[illegible] on ve- n[illegible] *namus* [illegible] q[illegible] ratio [illegible] & pœ- n[illegible] § 1 5 *q*[illegible] *am* [illegible] *non* [illegible] ep[illegible]

9 ¶ [illegible] C. ad a[illegible] *p*[illegible] e. 18 p[illegible] co[illegible] ſua [illegible] hæc [illegible] quod Dom[illegible] cumque [illegible] actor [illegible] Si [illegible] co[illegible] eum, [illegible] us ait [illegible] mo [illegible] D[illegible] ſcam [illegible]

10 ¶ [illegible] cum d[illegible] *que* [illegible] in [illegible] nil [illegible] te[illegible]

11 ¶ [illegible] qui [illegible] la[illegible] quod n[illegible] Et [illegible] quidem iure iſto ſunt recepti[illegible]

12 ¶ [illegible] ne [illegible] venia iu[illegible] vtque [illegible] ſe [illegible] *Can.* [illegible] *vaguel. de* [illegible] *g.* §. [illegible] cum ſi

A [illegible] non magnus [illegible] ca[illegible] hanc [illegible] & id[illegible] o[illegible] *l. n* [illegible]

B [illegible] datur [illegible] c[illegible] co[illegible] *cap.* [illegible] pœna [illegible] Q[illegible] ve[illegible]

C [illegible] ¶ [illegible] ho[illegible] & [illegible] *qui* [illegible] *a-eg.* [illegible] *A* [illegible]

D [illegible] Vo[illegible] ve[illegible] d[illegible] & [illegible]

E [illegible] qui [illegible] eſt, [illegible]

F [illegible] *rat* [illegible] *li* [illegible] *prab*[illegible] da[illegible] ter [illegible] & [illegible]

G ſtific[illegible] c[illegible] d[illegible] *Bart.* [illegible] *de* [illegible] *pra* [illegible] *ph.* [illegible]

[illegible] *ut dixi* [illegible] *videtur* [illegible] *an. de* [illegible] *ria.* [illegible] *ut art. 12. & 13.* [illegible] lex [illegible] *Maran.* [illegible] *ante plures. So* [illegible] [illegible] *Ru* [illegible] *Venetiis*[illegible]. Realis dicitur appre- [illegible] *de* [illegible] *excomm.* [illegible] *crim.* [illegible] *Iaſ.* [illegible] *penn. num. 7.* [illegible] ea aut est priuata [illegible]

[illegible]

A *Soc. art. 5 nu 23. vide contra sext* [illegible] *enxim. 30 §.* [illegible] *verb praeſentes vel ad* [illegible] *to. de minor* [illegible] [illegible] *verb ne* [illegible] *dum* [illegible] *apud praetorem* [illegible] *qui cert* [illegible] 3 & vocari omnes omnino po[illegible] quos hoc edicto nomi[illegible] supra [illegible]ximus. In omnibus autem [illegible] ratio [illegible]enda eſt, etiam notori[illegible] *de iuriſd. Bald. & Sal in l. ea quidem.* [illegible] *de accuſat.* [illegible] *de cit. art. 7. num. 63.* nec modo in ſingu[illegible] ſed in-

B [illegible] etiam cau[illegible] bus expe- [illegible] *de cau* [illegible] *inter. de maio. & ob.* [illegible] la tamen, in quibus ca[illegible] eſt o- pus, *l. fin. C* [illegible] *per vim.* [illegible] *nec q* [illegible] *tum. de o* [illegible] & n[illegible] o[illegible] ſtan[illegible] [illegible]ctione po[illegible] *Ioan. An* [illegible] *re. ad S C* [illegible] *art.* [illegible] Formam e[illegible] ſt[illegible]

C pe[illegible] *torium.* [illegible] 8.[illegible] m ob- tine[illegible] poſt [illegible] *per l* [illegible] con- [illegible] *pr* [illegible] *Auth. qui mel C* [illegible] mo[illegible] Se[illegible] eſt vi p[illegible]em, *l ne m* [illegible] uxta [illegible] *abi*

D [illegible] te[illegible] *§ per- m* [illegible] *eorū* [illegible] *Alex. qu* [illegible] *qui* [illegible] *quod* [illegible] *aut qui* [illegible] *vim paſ-* [illegible] *§* [illegible] *b. t.* affixa [illegible] *lectiue.*

E [illegible] *eo qui* [illegible] *6. gl.* [illegible] ex ſex [illegible] Pa[illegible] [illegible]antis. [illegible] en[illegible] us ad [illegible] fieri [illegible] propter [illegible] *n l.* [illegible] *m para-* [illegible] e[illegible] *6,* [illegible]

F [illegible] *§.* [illegible] *& c.* [illegible] *num 4* [illegible] arcat. [illegible] *regu* [illegible] *de* [illegible] *citat. art* [illegible] *Spec de* [illegible] *citati* [illegible] *Ma- ra* [illegible] *par. 6 nu 6* [illegible] *§. 8.* [illegible] Q[illegible]d [illegible] ulam attin[illegible] o, au- [illegible] *n. 9. C* [illegible] *vt in-* [illegible] Et a[illegible] pa- r[illegible] & [illegible] um [illegible] anq[illegible] [illegible]is.

G [illegible] *art* [illegible] *num. 12* [illegible] *nu. 51* *Maran* [illegible] *de citat num. 3* [illegible] *paſtora-*

[illegible] Quantus po[illegible] effe-A [illegible], ex [illegible] qu[illegible]bus intel[illegible]gi licet. [illegible] *non obtemp[illegible]* [illegible] ideo o[illegible]ciatur p[illegible]tionem. [illegible] *um. 2 & 4.* [illegible] *§* [illegible] quam [illegible] non to[illegible]at [illegible] tori[illegible] *quis § de* [illegible] B [illegible] & [illegible] onem, [illegible] *Cod* [illegible] C [illegible] D [illegible] neat [illegible] co[illegible] dem[illegible] quod & [illegible] non obs[illegible] *summacia.* [illegible] *restit.* [illegible] Sed tu[illegible] empt[illegible] io. [illegible] bet [illegible] patet [illegible] tus erat, [illegible] actor n[illegible] vocatum [illegible] vocet at[illegible] *conſt.* [illegible] *& in* [illegible]

SI QVIS IN IVS VOcatus non ierit: ſiue [illegible] cum vocauerit quem ex edicto non debuerit.

Tit. V.

1 *De quo* [illegible] *ante* [illegible] *d*[illegible] *& quand*[illegible] G

2 *Exceptiones ab ed.* [illegible]

3 [illegible] *ed.* [illegible] *parti*[illegible]

VT autem † vo[illegible] in ius ſu[illegible] vi[illegible] & au[illegible] a ſ[illegible] P[illegible] q[illegible]os [illegible] ſa[illegible]onc m[illegible] as [illegible] E[illegible] mo[illegible] eum, q[illegible] vocatu[illegible] eſt [illegible] tor iubet, [illegible] etiam qui [illegible] tus ſi[illegible], [illegible] ex [illegible] quo[illegible] qu[illegible] [illegible] vocat[illegible], non [illegible] a o[illegible], a[illegible] pa[illegible] [illegible] e propter cauſ[illegible] C [illegible] [illegible] tum [illegible] tatem [illegible] de [illegible] D [illegible] q[illegible] ſol[illegible] E [illegible] F [illegible] G [illegible]

tumaci irrogatur, nullum habeant. *l. 5. C. de def. ciuit. l. 2. §. fin. ⁊ de iud. l. aliud. 131. §. fin. de verb. ſignif. d. l. vn. ⁊. ſi quis ius dic.* A

3 ¶Sanè præter mulctam iudici dandam, ſi quis promiſerit Iudicio ſiſti, & non ſteterit, etiam in hoc tenebitur aduerſario: vt ſi nulla pœna certa adiecta fuerit, incerti ad id quod intereſt, conueniri poſſit, *l. final.* quod tralatitium eſt in omnibus ſtipulationibus incerti: *in princ. Inſtit. de verb. oblig. l. fin. de præt. ſtipul. l. vbi. 75. de verb. oblig.* Et hæc de prima huius tituli parte. Altera de eo, qui vocauerit eum, quem ex edicto non debuit, huc non quadrat: nec de ea hoc in titulo agitur, ſed in ſuperiore. B

IN IVS VOCATI VT eant, aut ſatis vel cautum dent. Tit. VI.

AN igitur Diomedea quadam neceſſitate, in ius vocantem omnino ſequi oportet, nulla audita acceptaque excuſatione? Et ſanè, quia concedendum eſt aliquid occupationibus hominum, atque ipſi humanitati, ſi is qui vocatur, fortè ſit occupatus, vel iuſta prætexat impedimenti, quo minus venire modò poſſit, ſatiſdationemque Iudicio ſiſti certo aliquo commodoq; die offerat, erit dimittendus; *l. neque. 22. in fin. ⁊ de in ius vocan.* adeò quidem, vt ſi non contentus fideiuſſore locuplete actor, in ius porrò trahere pergat, iniuriarum teneatur. *l. 5. §. 1. ⁊ qui ſatiſdar. cogan.* Locuples autem pro rei, de qua agitur, quantitate, *l. 1. hoc tit.* & ex conueniendi facilitate æſtimãdus eſt: *l. 1. ⁊ tit. 1.* quod moribus noſtris inde æſtimamus, ſi & domicilium in territorio illius iudicij habeat, & bona ibi poſſideat immobilia. *vide ⁊ qui ſatiſdare cogantur.* Ab hac tamen regula, ob reuerentiam excipiuntur neceſſarię perſonę, pro quibus quamuis data venia vocatis (ne obſtet edictum, *ſuprà, de in ius vocando.*) qualemcunque fideiuſſorem accipi Prætor iubet, veluti pro parente, vel patrono, *l. 1. 2. cum ſeq. hoc tit. l. 2. §. 1. ⁊. qui ſatiſdare cogantur, &c.* cæteroqui pœnæ edicti de in Ius vocando, locus erit. *l. penult. l. vltim. ſuprà, de in ius vocando.* Puto autem, hunc titulum cum desuetudinem obtinuiſſe, quum quis priuata olim auctoritate in ius rapiebatur. Nam vocante magiſtratu ordinario, equidem ſatiſdando non liberatur vocatus, ſed omnino venire habet neceſſe. *d. l. 2. ⁊. tit. 1. l. 5. de iudic.*

NE QVIS EVM, QVI in ius vocabitur, vi eximat. Tit. VII.

Ratio edicti.
Quis dicatur eximere.
3. *Quæ detur ex hoc edicto actio, & contra quos.*
4. *Qui excipiantur edicto, & contra quos non detur hæc actio.*
5. *Affinia remedia: eorumq́ ab hoc edicto differentiæ.*

HOC edictum † Prætor propoſuit, vt metu pœnæ compeſceret eos, qui in ius vocatos vi eripiunt. Etenim cùm populari olim more permitteretur, eum qui in ius vocatus neque ſatiſdaret, nec ire vellet, inuitum rapere: prouiſum eſt hoc pœnali edicto, ne ita raptum quis vi eripere, & violare hac emptione ius populi. *l. 4. in verb. quo minus quis in ius duceretur. ad l. Iul. de vi priua.* auderet. 1

¶Eximere autē videtur non modò qui vi manibus eripuit, ſed etiam qui quoquo modo moram fecit, quo minus in ius iretur, vt actionis dies exiret, & res tempore amitteretur. *l. 4. h. t.* 2

C ¶In eum qui vi exemit, in Factum iudicium datur: quo non id continetur, quod in veritate eſt, quantumq́ue damni propter exemptionem actor verè paſſus eſt: ſed quanti ea res de qua controuerſia eſt, ab actore iureiurando, vt volunt Dd. erit æſtimata: *Bart. & Iaſ. in l. penult. §. 1. hoc tit. arg. l. ſi quando. 9. C. vnde vi. c. fin. quod met. cauſa.* vt appareat, etiamſi quis calumniator ſit, calumniandique animo litem inſtituerit, tamen poſſe eum hanc pœnam perſequi, & litis, quamuis temerè propoſitæ, æſtimationem poſtulare. *l. 5. §. 1. h. tit.* Non enim ius actoris, ſed factum eximentis contra popularem legem, prætor reſpicit & coërcet. 3 D

¶Vnde & ſi plures ſint qui deliquerint, in ſingulos hoc iudicium dabitur, manente nihilominus eo, qui exemptus eſt, obligato. *l. 5. §. fi. h. tit.* Singuli enim ex delicto ſuo in ſolidum obligantur. *l. ſi quis. 7. cum l. ſeq. ⁊. de iuriſd.* vnde eùm ſoluunt pœnam, non liberant reum principalem; quia non eius, ſed ſuo nomine: nec illius obligationem, aut debitum, ſed ſuam quiſq; pœnam ex ſuo facto & hoc edicto debitam diſſoluunt: *l. fin. h. tit.* Porrò mirandum non eſt, tam grauem eximenti immineri e mulctam, qui ius populi temerauit: cùm lege etiam Iulia de vi priuata teneatur, ſi concurſum & cœtum, quo minus quis in iudicium produceretur, faciat: *l. 5. ad l. Iul. de vi priu.* benigna tamen I. C. interpretatione ad eos tantùm caſus, de quibus præcipuè loquitur, ſeueritas huius edicti reſtricta eſt. Vnde Ofilius rectè putauit, locum huic actioni nõ eſſe, ſi perſona, quæ in ius vocari non potuit, exempta eſt: vt pater, patronus, &c. Magis enim deliquit qui vocauit, quàm qui exemit. *l. 1. & 2. h. t.* Eademq; moti æquitate, cenſuerunt idem eſſe in eo, qui aliò quam quò debuerat, vocatus eſt, & cui ius ſit ibi non conueniri: *d. l. 2. item in ſeruo, l. 3. h. t.* quia fruſtra vocatur, quando cum illo agi nequeat: *toto tit. C. qui legit. perſo. ſtan.* etſi accuſari poſſit: *vide ⁊. de accuſat.* Idem iuris etiam eſt in eo, qui licet exemptus eſſet, nihilominus per- 4 E F G

ductus in ius eſt: *l.5. § docere. h.tit.* quoniam verba cum effectu ſunt accipienda. *l.1 § 1 quod quiſque ind. l.5.§.docere. hoc tit.* Quin & ſi quis ad pedaneum iudicem vocatum eximat, pœnam huius edicti ceſſare vult Vlpian. *l.3 §.1. hoc tit.* quia edictum propriè loquitur de eo, qui in ius vocatus eſt. In ius autem vocari dicitur, qui ad prætorem, vel tribunal eius, qui iuriſdictioni præeſt, vocatur: *l.4. §.fin. de interr.act.* vnde ad alios iudices minores, quorum tanta non eſt dignitas, pœnale hoc iudicium non eſt facilè extendendum. B Hoc autem iudicium hæredibus dabitur, ſi interſit, puta ſi ius eorum ſit factum deterius. *l.4. verb. vt actionis. hoc tit.* tunc enim quia damnum datum eſt rei familiari, actio quaſi rei perſecutoria ad hęredem tranſit, quamuis etiam pœnam contineat: *l 1. de priuat. del. l. 2. §.emancipat. de collat.bon.* aliâs autem non tranſit, quando tantùm ad vindictam ſcilicet datur, & pœnam, *l.penult. §.1.hoc tit.* ſicuti nec reliquę iniuriarum actiones. *l.ſi eum.10 §.qui iniuriarum. ∫.ſi quis caut.* C cùm nec in bonis ſint, *d.l 2. § emancipatus.* lite necdum conteſtata *l.vnic. vbi vide C. ex delict. defunct.* Cæterùm neque in hæredem, nec poſt annum dabitur: *l 5. §.fin.* quia reſpectu rei pœnale eſt. Et hoc quidem obtinet in eo, qui vocatum aduerſario eximit.

5 ¶ Sunt autem & alia remedia poſita in eos, qui iudici eiuſque ſatellitio vel cuſtodiæ, quem eximere non verentur. nam ad idem obligantur, quod reus principalis, ſi damnatus fuiſſet, D dependere cogeretur, tam in cauſis ciuilibus, *l.quoties. 3. C. de exact.trib. lib. 10.* quàm criminalibus: *l.4. C.de cuſtod.reor.* neque modò ciuili iure, verum etiam Saxonico. *Land.lib.3.artic.9. vbi Zobel.diſtinguit.* Quòd ſi quis etiam capitis damnatum eximat, aut priuatim interficiat, eum volunt quidam maieſtatis reum eſſe, & capite plecti: *l.4. vbi Bart ad leg.Iul.maieſt. Iaſ.in l.3. §.quod prætor. num.12. hoc tit. per l.fin. C.de malefic.* quod alij admittunt, cùm ſummi principis violatur E maieſtas & iuriſdictio: in reliquis inferioribus pœnam arbitrariam in quocunque modo eximentes ſufficere arbitrantur. *Fab. Iaſ. num.102. 107. in §.pœnales. Inſtit. de act. & in d.§.quod prætor. num.12. per l.4. l.9. de cuſtod. reorum. Guid.pap. quæſt.579. Socin.de eis.artic.34. num.32.* Eſt huic quoque affine edictum, quod paulò pòſt proponitur, notans eum per quem factum erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat. *infrà, tit.10. de eo per quem fac.erit.* F Sed hoc coercetur, qui non ſatiſdantem, & ideo ad tribunal protractum, vi eximit manibus ducentis: illo verò, qui fecit, quò minus condicto die & tempore ſe ſiſtat ille, qui ſatiſdedit antea, & hac cautione à manus iniectione ſe liberauit. Hoc edicto vis coercetur: illo dolus. Ex hoc agit tantùm is, qui in ius vocauit: ex illo non tantùm actor, ſi fortè ius ei minutum ſit eo facto, ſed etiam reus, quatenus intereſt eius, pœnam non eſſe commiſſam. Hoc G nieram pœnam perſequitur actor, illo quod intereſt: hoc ſinguli delinquentes in ſolidum tenentur, illo ſolutio vnius liberat alios. A Hoc notat eum qui impedit actorem, quò minus ad iudicium necdum inſtitutum ducat: illud cum qui impedit reum ductum, per cautionem liberatum, quò minus cautioni pareat, iudicioq; conuento iam antea & conſtituto ducatur. *vide Cuiac. lib. Obſeruat.10. cap.10.*

QVI SATISDARE COgantur, vel iuratò promittant, vel ſuæ promiſſioni committantur. Tit. VIII.

C.2.57.

1 *Ordo & diuiſio tituli.*
2 *Quid ſit ſatiſdatio, & quotuplex.*
3 *Cauſa efficiens, quomodo, quos prætor ad ſatiſdandum cogat.*
4 *Materia circa quam, & qua ſatiſdetur.*
5 *Forma.*
6 *Qualiter hodie caueatur.*
7 *Qualis fideiuſſor dari debeat: & an pignora ſufficiant.*
8 *Finis ſatiſdationis.*
9 *Effectus, & ad quid fideiuſſor conueniatur.*
10 *Qui iuratò promittant.*
11 *Qui ſuæ promiſſioni relinquantur.*

QVIA † diximus eum, qui in ius rapitur, ſi vadari paratus ſit, dimittendum eſſe, & tum æquam conditionem iure repudiari non oportere: & quoniam aliâs etiam in iudiciorum ingreſſu ſatiſdationes ſunt neceſſariæ, & vſitatæ: *Inſtit. & C.de ſatiſd.* ideo videamus nunc. E Qui & Quomodo ſatiſdare cogantur. Nec enim omnes vno modo cauent. Alij enim ſatiſdare coguntur, alij Iuratò tantùm promittunt, alij Nudæ ſuæ promiſſioni relinquuntur: vt ex ipſa huius tituli inſcriptione colligi poteſt. 1

¶ Satiſdatio eodem modo appellata eſt, quo ſatisfactio. nam vt Satisfacere dicimur ei, cuius deſiderium implemus: ita Satiſdare aduerſario noſtro, cùm pro eo, quod à nobis petijt, ita cauemus, vt eum hoc nomine ſecurum F faciamus, datis fideiuſſoribus. *l.1. Hypp. in rubr. de fideiuſſ. num. 16. vide gloſ. in l.1. C.de fideiuſſ. §. 2. Inſtit. de offic. iudic.* Porrò ſatiſdatio reſpectu cauſæ efficientis aut Neceſſaria eſt, quæ à Lege vel Magiſtratu imponitur: aut Voluntaria, *l.ſi fideiuſſor. 7. cum l.ſeq. h tit. l.interdum.10. rem rat.hab.* quæ ex conuentione debetur. Neceſſaria, vt de Siſtendo, de qua hoc in titulo agitur: de Se præſentando, *l.1 vbi Iaſ. ſi quis in ius voc. l.1 vbi Bart. de cuſtod.reor.* de Non offendendo, *Bart. in l.illicitas.6.§.ne potentiores. de offic.præſ. Felin. in rubr. de treug.* G Dilapidando, *d.l.ſi fideiuſſor.7. l.in omnibus.41.* 2

bus.41.de iudic. de Expenſis, *Auth.generaliter. C.* A *de epiſcop. & cler. § ad excludendas. in Auth.de litigioſ.* & ſimiles. *vide ⁋ Rem rat.habit.Indic.ſol. Vt legat.nom. Rem pu.sal. &c.* Voluntaria: vt quæ ex conuentione contractibus apponitur. *d. l.interdum.* [illegible] *rem rat.habit.* Deinde ratione formæ alia dicitur ſatiſdatio, quæ fit datis fideiuſſoribus aut pignoribus: *l.1. h.tit. l.promiſſor. 21. §.fin.de conſt. pecun.* alia cautio Iuratoria, quæ fit per iuſiurandum: *l. fin. hoc tit.* alia cautio Simplex, quæ fit nuda promiſſione. *l.ſatiſdationis.61.de verb.ſignif.* B *vide l.2.C.eod.tit.*

3 ⁋ Efficiens cauſa eſt Prætor, qui ſatiſdationum ius introduxit, *in princ. Inſtit.de ſatiſdat. in verb. verba edicti.* & nolentem ſatiſdare cogit, aut Miſſione in poſſeſſionem bonorum, aut, ſi de re mobili litigatur, rei ipſius Ablatione, *l.7.§.fin. hoc tit.* Deinde voluntas litigatoris conuenti, & fideiuſſorum pro eo ex edicto repromittentium. Porrò omnes qui conueniuntur, etiam filiifamiliâs, niſi diſertè à lege vel ſuæ promiſ C ſione, vel iuſiurando relinquantur, ſatiſdationem præſtare debent, *l. filiusfamilias. 14. hoc tit.* quæ & ipſa renouanda eſt interdum, ſi fortè prior euaneſcat, *l.8. §.ſi fideiuſſor. hoc tit.* vel medio tempore prolapſis in inſignem calamitatem fideiuſſoribus, reddatur inutilis. *l. ſi ab arbitro. 10. hoc tit.* Actores autem iure ciuili veteri non ſatiſdant, *in princ. Inſtit.de ſatiſd.* ſed nouo ſatiſdare coguntur. *Auth.generaliter. C. de epiſcop. & clericis.§ ad excludendas. in Auth.de litig. Auth.li-* D *bellum. Auth.quod fieri. C.de lit.conteſt. Spec.de ſatiſdat. §.1.* vt & procuratores eorum: *§.ſin autem. Inſtit.eod.* de qua ſatiſdatione paulò pòſt commodius. *ad tit.de procur. & rem rat.habit.* At iure Saxon. *vide Chil.in pract. cap.46. cum ſeq. Landtr. lib.2. artic.9.* ab hoc duntaxat, non etiam à reo, cautio pro expenſis, & tuitio (quam guarandam vocant) exigitur. *vide Reinhar.differ ind.2.* Cauſa [illegible] eſt petitio partis: niſi enim petita ſit, decerni à iudice ſatiſdatio non debet. E *l.Pomponius. 40 §.ratihabitionis. de procur. Hypp. in pract.crimin. §.nunc videndum, num.3. per l.4 §. hoc iudicium. de damn.infec. l. ita. 13. C. de procur.* Ea autem petitio ante litem conteſtatam facienda eſt. Nam cùm ſit dilatoria, poſt litis conteſtationem non auditur. *d. l.Pomponius. 40. § ratihabitionis. de procur. d.l.ita demum. Zobell.Lands. lib.2. artic.9.*

4 ⁋ Materia circa quam verſatur ſatiſdatio, eſt dies iudicij ſtatus: de quo antiquitùs quoque F conueniri ſolere, lex XII. Tabul. indicat: SI STATVS DIES CVM HOSTE FVERIT, VENITO. *Cicero lib.1. Offic.* Materia, qua conſtituitur ſatiſdatio, ſunt propriè fideiuſſores. *dicta l. 1.* & ex interpretatione, pignora, *gloſ. & D*[illegible]*c in l.1. verb.fideiuſſoribus. per l.1.§.inbis. 7. de collat.bon. & in l. prætoriæ. 7. de prætor.ſtipul.§. ſin autem Inſtit.de ſatiſd.* ſicuti etiam hodie vſurpatur. Porrò omnibus in cauſis ſatiſdatio admittitur, & præſtatur: an verò etiam in cauſis G criminalibus, eſt explicatum. *⁋. de cuſtod.reorum.*

A & ſatiſdatio ſufficiens eſſe debet, *l.2.hoc tit.* quæ ſatisfaciat accipienti: vnde τὸ ἱκανὸν λαβόντες. *Actor.17.9.*

⁋ Forma olim erat, vt de die ponenda, aſſi- 5 gnandáue, qua iudicio ſtetur, inter litigatores conueniat: & ſtipulatione interpoſita Vadimonium, de ſiſtendo ea die cùm à litigatore conuento, tum pro ipſo à fideiuſſoribus promittatur. Quòd ſi de die ponenda conueniri nequibat, in poteſtate ſtipulatoris, id eſt, actoris erat, B diem aſſignare, ne quà tergiuerſante reo, & alium atque alium diem, minus actori commodum, fraudulenter deligente, ad elabendum feneſtra aperiretur, *l.interdum.73.de verb.oblig.* moderato tamen ſpacio de hoc à iudice ſtatuendo. *l.de die.8. hoc tit.*

⁋ Nouiſſimo iure, qui à iudice litis cauſa ci- 6 tatur, debet initiò ſatiſdare, ſe vſque ad finem in lite permanſurum: *§. ſed hodie. Inſtit. de ſatiſdat. Auth.libellum. Auth.quod fieri. C.de litis con-* C *teſtatione.* cui effectu conuenit, quòd hodie omiſſa ſatiſdatione, plerìſque locis cogantur litigatores domicilium in territorio, vbi agitur, eligere, vnde citari, & niſi reſpondeant, pro contumacibus haberi iudicarique poſſint: quæ certè contumacia, in reo quidem apud Saxones tanti eſt, vt abrupta cognitione, ſecundum actorem pronuncietur: *Chil. in pract.cap 46.* in actore verò, vt ab inſtantia iudicij reus abſoluatur. Apud Saxones tamen hæc ſatiſdatio non tam eſt vſurpa- D ta, quàm illa, qua actor duntaxat (non reus) pro expenſis & reconuentione ſatiſdare cogitur. *vide Chil.præalleg.loco.*

⁋ Fideiuſſor autem iudicio ſiſtendi cauſa Lo- 7 cuples dari iubetur, non tantùm facultatibus, vt ſatis & idoneè habeat in bonis, pro magnitudine rei, quam actor poſtulat: *l.quos nos hoſtes. 234. §.1. de verb ſignific. l.ſi arbitrio. 10. hoc tit.* ſed etiam conueniendi facilitate: *l.2 in princ.hoc tit.* ne præſcriptione aliqua fori cauſam aduerſario E difficiliorem faciat. *l ſi fideiuſſor. in princ. hoc tit.* Quamobrem nec mulier rectè adhibetur, propter exceptionem Velleiani: *l.de die. 8. §.1.hoc t. l.3.de fideiuſſ.tot tit.ad S.C Vell.* neque miles, quia ex priuilegio militari fideiuſſione ſoluitur: *d. l. de die.§.1. hoc tit. l.milites 31.C.de loca.& cond.* nec minor, propter beneficium reſtitutionis in integrum: *dicta l.de die.§.1.& 2.hoc tit.* niſi hæ perſonæ in ſuam rem fideiubeant, atque ita validè & efficaciter obligentur: *d.§.1. & 2.* neque ſeruus F *d.l de die. §. 2.* quia perſonam legitimam ſtandi in iudicio non habet. *l 1.C.de pre.imp.off.& titul. C.qui leg perſ ſtan.* Qua quidem in parte ne quid fraudis ſtruatur, arbitri ad probandos fideiuſſores idoneos conſtitui ſolent: qui ſi in alterutram partem iniquum iudicium dixiſſe videbuntur, querela ad competentem iudicem deferri per prouocationem poteſt. *l. ſi ab arbitro. 10. l.arbitro. 9. hoc tit.* Et hæc quidem in genere vera ſunt. Cæterùm Prætor quaſdam per- G ſonas excipit: vt parentes, patronum, filium, vxorem, nurum, &c. à quibus pietatis & con-

iunctionis intuitu, qualemcunque fideiuſſorem
iudicio ſiſtendi cauſa vult accipi. *l. 2. §. 2. hoc tit.*
l. 1. & 2. ¶. tit. 2. Sed vtrum plures fideiuſſores
dandi ſunt, an vnus ſufficiat? Sanè quantumuis
pluraliter leges interdum fideiuſſores exigant,
l. 1. l. arbitrio. 9. cum l. ſeq. hoc tit. tamen verius eſt,
vnum idoneum & locupletem ſufficere in ciui-
libus: *l. 2. 3. 4. 5. § 1. 7. h. t.* nam in cauſis crimina-
libus, pro qualitate delicti & perſonarum, plu-
res exiguntur. *Maran tract. iudic. de ſatiſd nu 7.* Il-
lud etiam quæſtionis eſt, an pignoribus ſatiſda-
ri poſſit? Quod vtut in contractibus olim licue-
ſit, *l. promiſſor. 21. §. fin. de conſtit. pecun. l. 1. §. iubet,*
de collat. bon. l. 2. § pen. quor. legat. tamen in præ-
torijs ſtipulationibus, huiuſmodi ſatiſdationem
non ſuffeciſſe arbitror. *l. prætoriæ. 7. de prætor ſti-*
pulat. l. 1. verb. datis fideiuſſoribus. h. tit. Nam præ-
tor non tantùm ſecuritatis cauſa ſatiſdationem
exigebat (prout fit in contractibus, *in prin. Inſtit.*
de fideiuſſ.) ſed etiam ob facilitatem conuenien-
di. *l. 1 ſi quis in ius voc.* facilius autem olim à fide-
iuſſoribus exigi debitum poterat, quoniam ante
principalem rectè compellabantur, *l. 3. & toc. t. C.*
de fideiuſſ. quàm à pignoribus: quæ non ſemper
emptorem inueniũt, & niſi varia circumductio-
ne non diſtrahuntur. *tot. t. ff. & C. de diſtr. pignor.*
& C. de iur. dom. impetr. Sed hodie cùm nec fide-
iuſſores, niſi principali excuſſo, conueniantur.
Auth. præſente. Cod. de fideiuſſ. receptum eſt etiam
pignoribus, puta depoſitione pecuniæ in iudi-
cio caueri poſſe: *gl. & Dd. in l. 1 h. t. & in d. l. præ-*
toriæ. 7. & in §. fin autem. Inſtit. de ſatiſdat. vbi Fab.
gloſſ. & Bald. in l. ſi à creditore. 7. C. de actio. & oblig.
per l. 4. C. quæ res pign. quod admittendum arbi-
tror, ijs actionibus exceptis, pro quibus rei bona
ſunt pignori tacitè obligata: vt in iudicio tute-
læ, dotis, *vide ¶. in quib. cauſ. pign. tac. contra.* &c.
Hic enim ſuis rebus reum cauere non poſſe cer-
tum eſt, cùm non plus ſit in cautione, quàm in
principali actione.

8 ¶ Finis ſatiſdationis eſt, vt actorem hoc no-
mine ſecurum faciamus, datis fideiuſſoribus. *d.*
l. 1. hoc tit.

9 ¶ Effectus eſt, quòd qui ſatiſdationem offert,
non poſſit violenter in ius pertrahi: *l. ſi verò. 5. §.*
1. h. tit. item quod procurator qui ſatiſdedit, ſit
loco domini: *l. Titius. 76. de procur.* quòd ſatiſda-
tionem petendo vel præſtando, nemo videa-
tur in iudicem conſentire. *l. ſed etſi. 52. §. fin. de*
iudic. Iaſ. in l ſi conuenerit. numer. 22. de iuriſdict.
Quantum verò ad fideiuſſorem attinet, Effe-
ctus ſatiſdationis hic eſt, vt in fideiuſſorem, qui
aliquem Iudicio ſiſti promiſit, qui non ſtitit,
tanti, quanti ea res eſt, actionem Prætor polli-
ceatur: nempe vt in veram actionis quantita-
tem, ſiue petitæ rei æſtimationem teneatur, ni-
ſi pro certa quantitate acceſſerit: alioqui pro ea
quantitate, quæ actione comprehenſa eſt, ſpo-
pondiſſe intelligitur: quamuis eam deberi nec-
dum appareat: *l. 3. hoc tit. l. fin de eo per quem fac.*
erit. non tamen etiam ſe obligaſſe ad totam litis
veritatem; & omne illud quod aut per ſenten-

A tiam Iudicis, aut per inficiationem, per que mo-
ram vel culpam rei accedere poteſt. *l. 2. §. fin. h. t.*
l. centum 8. ¶ de eo quod cer. loc. Iam reliquas huius
tituli partes paucis abſoluamus.

¶ Iuratò promittunt nonnulli ob Di[illegible]
tem, *vide Nouell. 52 de exhibend. reis. Nouell. 112 de*
litigioſ. vt Illuſtres, *l. penult. C. de dignit. lib. 12 vbi*
gloſſ. Senatorij: *Harmenop. lib. 1. titul. 2. de abiur.*
plerique propter Neceſſitatem: nimirum hi, qui
nec ab onere ſatiſdationis liberantur, neque ta-
B men fideiuſſores inuenire idoneos poſſunt. Ne
enim per difficultatem inueniendi differantur
iudicia, & paupertas debitoris obſtet agenti,
quo minus ius ſuum maturè conſequatur: ideò
iureiurando reus relinquitur, vt illud pro ſatiſ-
datione præſtet, *l. fin. hoc tit. l. 4. C. de vſufruct. §. 1.*
Inſtit. de ſatiſd. l. non cogendum. 45. ¶ de procur. ne-
dum in ciuilibus, ſed etiam interdum in crimi-
nalibus. *§. neceſſarium. in Auth. vt null. iudi. Par.*
de Put. in tract. Synd. in verbo, fideiuſſores. cap. 1.
C *Boſſ. tract. cri. tit. de carc. fideiuſſ. nu. 72.* Nam cùm
exigitur cautio, talis peti videtur, qualis à reo
præſtari poteſt. *gloſ. in cap. ex parte. 23. ad verb pro*
contumacia. de verb. ſignific. Ad impoſſibile nullus
enim obligatur: *l. impoſſibilium. de reg. iur* & inter-
eſt actoris, eiuſmodi cautionem recipi, alioqui
procedi vlterius in cauſa principali non poſſet.
Vt autem procedatur nec per has dilatorias cau-
ſationes mora impedimentumque rebus agen-
dis creetur, magis intereſt actoris, ius ſuum per-
D ſequentis, quam rei, qui fugere ac extrahere li-
tem quantum poteſt, ſolet, *l. properandum. 11. §.*
2. C. de iudic. & cuius bono omnis cedit dilatio.
Si tamen ſuſpectus de fuga ſit reus aut peregri-
nus, non facilè cautioni iuratoriæ committi, ſed
potius arreſtari debet, vt reuera cautum eſſe poſ-
ſit agenti. *l. litibus. vbi Bartol. num. 8. Cod de agric.*
lib. 11. Alb. in l. ſi fideiuſſor. 7. §. vltim. h. tit. Curt. in l.
vnic. num. 56. C. de pro. ſeq. & ibidem Salic. num. 10.
Innoc. in cap. præterea. de except. Mynſing. obſer. 10.
E *cent 2. fac. Bald. no. in l. vltim Cod. de ord. cognit. vi-*
de gl nouam. Land. lib. 2. art. 5. Contrà quoque non
recipi quidam putant moribus noſtris, ab acto-
re in criminalibus iuratoriam cautionem, poſt
editam conſtit. Imperij 14. quæ fideiuſſores exi-
git, aut incarcerationem imponit: quanquam
id antea fuerit apud Saxones admiſſum, *Chil. in*
pract. cap. 47. num. 2. author Diff. diff. 40. 41. in fi-
ne. nec video cur generali iure hoc ſpeciale abo-
litum videri debeat: & alioqui pauperes ob
F inopiam cautionis, deſiſtere accuſationibus &
perſequendis ſuorum iniurijs cogerentur, niſi
in defectum aliarum ſatiſdationum hæc ab ijs
reciperetur: quam eſſe pluribus ſententijs rece-
ptam, & rectè quidem, meminiſſe poſſum. Hu-
ius autem iuriſiurandi duo ſunt ex more capi-
ta: Primum, vt litigator iuret ſe fideiuſſores in-
uenire idoneos, quamuis ſumma adhibita dili-
gentia, nequiuiſſe: deinde, de quibus cauen-
dum erat, vt ea ſanctè ſe facturum, ſtaturumque
G iudicio repromittat. *Chil. in pract. cap. 46. poſt glo.*
in §. neceſſarium. verb. iudicij. in Auth. vt null. iud.

per

per illum sex. Quod apud Saxon. propter anceps A periurium ita temperatum eſt, vt tantùm iuretur de credulitate, ſcilicet, ſe credere, quòd etiã adhibita diligentia, per fideiuſſores aut pignora cauere nõ poſſit. *vide Alex l.1. nu.14. h.t. Chilian. cap.46.* Cui quidem cautioni ſi non ſtent Illuſtres & Senatorij, plectuntur pœnis lege ordinatis: *l.penul. C.de dignitat. lib.12.* reliqui cauſa cadunt, ex conſtit. quadam Græca, quæ deſideratur. *ad tit. C.de cuſtod.reor. ita Cuiac. in l.2. C.de reb.cred in fin.* Quod apud Saxo. ante litem cõ B teſtatam in omnibus reis contumacibus tralatitium eſt: pòſt non item: quanquam periurium extra ordinem, *l.vlt. vbi Dd.de crimin ſtellion.* & vel digitorum quib. iuratum eſt, amputatione *Ord.Imper.cap.107. 108. 299. gloſſ. Sax.art.9.lib.3.* ſoleat etiam puniri.

II ¶ Suæ promiſſioni committũtur, qui res immobiles in territorio *vid Iaſ in l 7. §.1 num.8.h. tit. fac. §. ſed hodie. Inſtit. de ſatiſd.* vbi litigatur, poſſident: *l.ſciendum 15. hoc tit.* nam cùm pro C prædibus prædia ſufficiant, quorum in poſſeſſionem mittatur actor, ſi reus vocationem in ius aſpernetur: *l.hæres abſens § 1.de iudic tot.tit. de bon. auth. iud.* meritò alia cautio ab his non eſt requirenda in ciuilibus (nam ſecus interdum in criminalibus. *Iaſ. in d l ſciendum.15. num.3. in 10.limit hoc tit. Salic. in l.denunciamus. num 2. C. de his qui ad Eccleſ. conf. vide infr. de cuſto.reo.*) ſed ſufficit nuda de Sistendo promiſſio, interpoſita ſcilicet ſtipulatione. *§. ſi ſcriptum. Inſt. de inutil.* D *ſtipul.* Itaq; quod alicubi receptum eſt, vt eiuſmodi poſſeſſor hoc nomine bona ſua omnia pignerare expreſſim cogatur, ſuperuacuum videtur, nec plerisq; Sax. locis ſeruatur: cum abſque hoc prætorium pignus in his ex contumacia facile induci poſſit. Poſſeſſorem autem accipimus, qui ſuo iure & irreuocabiliter iure directi vtilisue dominij poſſidet, non vſufructuarium aut creditorem *d.l ſciendum.* § 1. Sed quantum opus eſt poſſideri, vt quis pro idoneo poſ- E ſeſſore habeatur? Equidem arbitror ſatis eſſe, ſi iure ciuili pro quantitate & æſtimatione rei petitæ, *gl. in d.l.ſciendum. verb. compelli. & in §. ſed hodie. Inſt. de ſatiſd.* iure Sax. quantum vno Vuergeldio æſtimari poteſt, poſſideatur: *Land.lib. 2.art.5. Chil. cap.47. Fach.diff.40. Reinh parte vlt. diff.29.* niſi cauſæ magnitudo, & perſonarũ qualitas, maiorem ſummam & æſtimationem exigat. quod arbitrio iudicis examinandum relinqui tutius eſt. Dominum poſſidere ſufficit, F quamuis procurator inops ſit: illius enim, non huius res agitur: & in eius bona fit miſſio & executio. Contrà procuratorem eádem ratione poſſidere non ſufficit: niſi pro domino, qui nihil immobilium ibi poſſideat, ſe vt vadem interponat. Iure noſtro nedum in loco iudicij, ſed etiam propinquo eiuſdem territorij poſſidere ſufficit: moribus Saxon. non item: quia cautio reconueniendi in eodem foro facultatem, alioqui lege patria præcluſam, inducit: vt G idonea videri nequeat, niſi in eodem foro præ- A ſtetur: quod in iudicijs Prouincialibus obtinet, in reliquis ſufficit ſub eodem Principe bona poſſideri, licet non in eodem iudicio, nec opus eſt oppigneratione bonorum immobilium, vel conſenſu iudicis ſub quo ſita ſunt, *conſtit 5 parte 1.* etiamſi hanc cautionem oppignerationis requirat hîc Bart. & communis ſchola. *Iaſ. num.6. in d l ſciendum.15 h.t.* Imò quod amplius, iuratoriam etiam cautionem ab hoc exigunt: *gl.1. Iaſ.præall. loco poſt Fulgoſ. & alios. in d.* B *l ſciendum. per l.vlt. vbi gloſſ. verb. adiuratoria. C. de prin. agent. in reb. lib.12.* ſed contraria, Bart. Ang. receptior eſt *in d.l ſciendum*, quam teſtatur *Iaſ. ibidem num.6. communem. Chil. d cap.46. d. conſt.5.parte 1.*

SI EX NOXALI CAVſa agatur, quemadmodum caueatur. Tit. IX.

C SAtiſdationes, de quibus modò dictum eſt, in cauſa Noxali præſtitæ, facilè poterant olim eludi: nimirum, ſeruo poſt vadimonium promiſſum fortè in potentiorem, aut eum qui in foro promiſſoris conueniri non poterat, alienato. Nam cùm Noxa ſequeretur caput, *l.2. hoc tit. §. omnis. Inſt de nox.act.* liberabatur prior D dominus, ſatiſdatione ad nihilum recidente. Cui ſubterfugio, hoc edictum veluti obicem Prætor oppoſuit: SI QVIS EVM, DE QVO NOXALIS ACTIO EST, IVDICIO SISTI PROMISERIT: IN EADEM CAVSA EVM EXHIBETO, IN QVA TVNC EST, 4 DONEC IVDICIVM ACCIPIATVR: hoc eſt, donec aut ipſe iudicium, tanquam principalis, nomine ſerui ſubeat, litemq; conteſtetur (quo facto ſeruum, vtpote iam litigioſum, am- E plius alienare non poteſt, *l.2. de litigioſ.*) aut ſeruum dedat noxæ: quorum vtrumuis facere cogitur.

DE EO PER QVEM factum erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat. Tit. X.

F

1 *Quando, cui, aduerſus quos, ad quid, actio ex hoc edicto detur.*

EFfectus † ſatiſdationum hic eſt, vt ſiue per alium, ſiue culpa promittentis, iudicio ſtatum non ſit, pœna conſequatur. In primis igitur, ſi quis impedit aliquem iudicio ſiſti, æquiſſimum putauit Prætor, dolum eius coer- G cere. Feciſſe autem Dolo malo non tantùm is putatur, qui ſuis manibus, vel per ſuos retinuit:

ſed qui alios quoq; rogauit vt eũ detinerent, vel A abducerent, ne iudicio ſiſtat: ſiue ſcientes, ſiue ignorantes, quid eſſet quod comminiſceretur. Dolum malum etiam accipimus, ſi quis venienti ad iudicium aliquid denunciauerit triſte: vt mortem filij, propter quod is neceſſe habuerit ad iudicium non venire. *l.1.§.1.h.tit.* Datur autem hæc actio non modò actori, verumetiã reo, ſi non ab actore (nam aduerſus hunc non habet reus actionem ex hoc edicto, cùm contentus eſſe poſſit exceptione, ſi ex ſtipulatu conueniatur B ad pœnam, quòd ad iudicium non venerit, *l.1.§. ſi reus.3.h.t.*) ſed ab alio fuerit impeditus. *d.§.ſi reus.l.3.ʒ.tit.1.*

Hac actione continetur, Quanti interfuit vadimonium obitum eſſe: hoc eſt, quantum eſt iudicio petitum. *l.3.§.fin.* Quamobrem ſi plures dolo fecerint, omnes quidem tenentur: ſed ſi vnus præſtiterit pœnam, cæteri liberabuntur, cùm amplius nihil interſit: *d.l.1.§.ſi plures.* alter atq; in edicto illo, quo in Vi eximentes voca- C tum pœna durior, & quidem in ſingulos ſolida eſt conſtituta, propter præbitam ſeditioni concurſionibusq; materiam, & ius publicum violatum. *ʒ.ne quis eum, qui in ius voc.* Itaque intereſt inter illud, & edictum præſens. Illud in factum exemptionis conceptum eſt: hoc in machinationem doloſam. Illud datur contra eum qui citationis ius publicum impediuit: hoc in eum, qui ſatiſdationem priuatam. Illud ad pœnam quæ ex delicto debetur: *l.4.de priua.* quod D cum omnes in ſolidum obliget, *l.adeò.8.de iniur.* non mirum eſt vnius pœna alterum non liberari: at hoc ad vtilitatem & intereſſe actoris datur, *l.pen ʒ.tit.1.* quæ actio cũ ſit rei perſecutoria, meritò vnius ſolutio omnes liberat. *l.a & 3.de duob.re.* cum bona fides non patiatur, Bis idẽ exigi. *l.bona 57.de reg.iur.*

SI QVIS CAVTIONI- E bus in iudicio ſiſtendi cauſa factis, non obtemperauerit. Tit. XI.

1 *Quomodo & ad quid promiſſor & fideiuſſores teneantur, ſi ſtatum iudicio non ſit.*
2 *Quis non videatur ſiſti.*
3 *Quæ cauſæ excuſationem iuſtam pariant.*

1 POrrò † ſi litigator ipſe Cautionibus iudicio ſiſtendi cauſa factis, conſultò & de induſtria non obtemperet, neque vadimonium obeat: committitur ſtipulatio tàm aduerſus reum principalem, quàm eius fideiuſſores. Et quidem vbi certa quantitas vice eius, quod actoris intereſſe poteſt, ſtipulatione, vt plerunque fit, *l. [illegible] n. de prætor. ſtipul.* comprehe[illegible]a eſt ad G illam [illegible] actione Ex ſtipulatu agitur:

ſin autem ſimpliciter promiſſum ſatiſdatumq; ſit, Incerti condictio in id quod intereſt competet: cuius quidem æſtimatio refertur ad illud tempus, quo ſiſti promiſſor debuit, non ad id quo agitur, quamuis deſierit actoris intereſſe. *l.qui autem.12.h.t.*

¶ Siſti autem non videtur, non modò is qui 2 vadimonium omnino deſerit, ſed etiam qui non in eadem cauſa ſiſtitur, ita vt actori perſecutio deterior ſit loco futura. *l.ſi quis 11.hoc tit.* vnde qui nouo fori priuilegio vtitur, non videtur in eadem cauſa ſiſti: *l.qui autem nouo.12.h.t.* quòd actoris conditio præſcriptione fori redditur in agendo durior. *l.1.& 3.ʒ.de alien. iud. mut.cauſ.fac.*

¶ Et hoc quidem modo deſertum vadimo- 3 nium vindicatur, niſi fortè reus iuſtam probet cauſam, (debet enim probare *l in exceptionib. 19. de probat. Cod. gloſſ. Iaſ. Land. lib 1 art.38.* ſaltem iuramento, *Bal.in l.1. nu 3. C.de aſia. Iaſ.in §. ſed iſtæ.num.43. & 94. Inſtit de act. & in l.2.h.tit. Fach. diff.39.* cum omnis abſentia & emanſio doloſa & contumax eſſe præſumatur *l ſancimus. 13. in fin. vbi Caſt.num.12. C.de iud gloſſ. fin in c.1 de dol. & cont. in 6*) quamobrem iudicio non ſtitit, aut actoris nihil omnino interſit. Nam ſi de negocio, propter quod ſatiſdatio obita eſt, tranſactum ſit: an ridiculum non foret, finito negocio, de vadimonio diſputare? *l.2.h.t.* Quid ſi nulla ex parte ius actoris ſit factum deterius, D puta quia ipſe non venit, quia iudex operam litigatoribus dare non potuit, quia cauſa eodem eſt in ſtatu: certè æquitas ſuggerit, vt exceptione reus adiuuetur. *d.l.2.l 8.vid.gl. & Dd. in c.4. de dol.& cont.lib.6.* Quid ſi publici neceſſarijue muneris cauſa ſine dolo ſuo malo, impeditus, verbi gratia, legatione, *Bart. in l.3. num.2. de diuer. & temp. præſcr.* non ſtitit? *d.l.2.§.1.* ſi à ſuo magiſtratu, aut carceribus incluſus, *l.1.9.10. ex quibus cau.maio. gl.& Dd. præſertim Imol. in l.is* E *qui reus.5. de pub.iudic.* aut alioqui retentus? *d.l.2.§.fin.* ſi reipub. cauſa abfuit? *l ſi is qui fideiuſſorem 6. h t. Land.lib.2. a.1.7.* ſi prohibitus valetudine, *l.quæſitum.60. de re iud.* tempeſtate, vi fluminis, *Bart. in l.1. de diuer. & temp.præſcri. Can. in c. querelam. de procur. c. cum dilecti. de dol. & cont.* præſentiam ſui facere nequiuit? *l.2.§.ſi quis iudicio. cum ſequent. l.6.h.t.* Quid ſi procuratoris aut conſtituti aduocati mora impedimentóue dies iudicij differatur, *c.1. vbi gl.ad verb.ad-* F *uocati. extr. vt lit non conteſt.* nec ſubitò alium idoneum litigator ad manum habere queat? *de quo l.4 C.de poſtul.* an hórum factum nocebit litigatori, cui nihil imputari poteſt? *c. prout. de dol. & cont. Iaſ in d.l.2 §.ſi quis iudicio.num.41.* In eiuſmodi igitur caſibus, excuſationes iuſtæ admittit, pœnæq; iudicialis ex æquitate eximi cùm ipſe promiſſor, *l.contumacia 53. de re indica.* tum ne per aliorum latus [illegible] datur, *l. quod dictum. ʒ. de pac [illegible] uſſores eius [illegible] ebent. l 4 in pr.n & §.* G *fin l.6.7.9.10.§.fin h.t.* Nam ſi quis [illegible] n per[illegible] eſſe, procuratorem mittere, & p[illegible] de [illegible]

lam excuſationem admittendam: is fateatur ſe momenta rerum & temporum haudquaquam ſatis ponderare: *vid. Dd. hic ad l.2. & in l.1. C. de dilat. Cano. in c.t. de dol. & cont. lib.6. Bart. in l.1. de diuer. & temp. praſcri. D. Reinhart. iudicia diff. 31. per art. 49. lib.1* cùm in rebus ſubitis nec p[illegible]ſtò ſemper ſit, cui cauſa delegari commodè poſſit: & ea plerarumque litium ſit natura, vt niſi longa maturaq; cognitione perſpici, & exactè teneri a procuratoribus non queant. Niſi igitur aut præuideri potuit, aut diuturnum ſit impedimentum, conſentaneum eſt nihil eſſe, quare quis alienæ fidei ſuam inuitus cauſam committere debeat. *Dd. in d. l. qua ſitum 60 de re iudic. c. prout de dol. & cont. Iaſ. in d l.2. §. ſi quis iudicio. num. 11.* Illud etiam admonendum, olim poſt 30. a deſerto vadimonio diem, Prætorem miſſionem etiam in bonorum poſſeſſionem, quotieſcunq; hoc nomine peteretur, decreuiſſe, *l.2. Quib. ex cauſ. in poſ. ea. Cic. pro Quint. Cuiac. obſer. lib.5. cap.*30. quaſi reo latitante. *l. ſatiſq;.19. de in ius vocan. vide Cuiac. obſ lib 10. cap 10.* nec enim peremptoria edicta, pœnæq; his annexæ, ante litem conteſtatam obtin. bant. *l. & tertium. 70. de iudic. l. contra 54 de re iudica. Cuiac. d. cap. 10.* Quod moribus noſtris contra ſe habet. Iure namque Sax. eiuſmodi qui ex edicto non ſiſtunt, iudici ad mulctam (quanquam nec hæc frequentatur) parti aduerſæ ad intereſſe tenentur: *art.53. lib.1* & peremptoria, pœnæq; his annexæ, nempe litis amiſſio, ſolùm ante litis conteſtationem vim habent: pòſt nō item: nam tum non comparens vtilitate termini duntaxat mulctatur & caret.

DE FERIIS, ET DIlationibus, & diuerſis temporibus. Tit. XII.

C.3.12.11.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dictæ ſint feriæ, quid ſint.*
3 *Diuiſio earum*
4 *Cauſa efficiens: & quis ferias indicere poſſit.*
5 *Materia circa quam.*
6 *Forma.*
7 *Finis.*
8 *Effectus.*
9 *Quid ſit dilatio, quæ eius prop ia.*
10 *Species.*
11 *Cauſa efficiens, & quibus detur dilatio.*
12 *Materia circa quam.*
13 *Forma dandæ dilationis.*
14 *Finis & effectus.*

1 Sed etſi † feriæ inciderint, aut dilationes legitimæ fuerint conceſſæ: in ea cauſa promiſſor eſt, vt aduerſus eum ſtipulatio non committatur. de vtriſque igitur eſt videndum. Feriæ, † à feriendis hoſtijs dictæ perhibentur, quòd his 2 diebus litari ſolet: vnde & ipſæ Hoſtiæ feriæ dicuntur. *Gell. noct. Attic. lib.4. cap.6.* Feriæ ſunt dies feriati, quibus ius non dicitur, nec ſui poteſtatem magiſtratus facit: *l. pridie 5. h. t.* qui olim & Iuſtitium (quòd ius tum ſtaret, nec progrederetur, *Gell lib.20. cap.1.*) & Nefaſti dies dicebantur. Ouid. in Faſt.

Ille nefaſtus erit, per quem tria verba

(ſcilicet Prætoriæ iuriſdictionis, quæ vniuerſa his expeditur: Do, Dico, Addico) *ſilentur:*

Faſtus erit, per quem lege licebit agi.

¶ Feriæ ſunt aut Publicæ totius Populi, aut 3 Priuatæ alicuius Collegij vel Familiæ. *Macrob. Satur. lib.1. cap.16.* Sed hic de Publicis tantùm agitur, quarum ſpecies quatuor ponit Macrobius: *praall loc.* videlicet Statiuas, Conceptiuas, Imperatiuas, & Nundinas. Dd noſtri *vid Spec. de fer. §.1. num.4. & 5.* communiter tres: ſcilicet Solennes, Indictas & Repentinas. Solennes ſunt, quæ ob cultum Diuinum ſolenniter celebrandum conſtituuntur. *l.2. 6. 7. 8. 9. 10. l. fin. C. eo. tot. tit. extr. eod.* Indictæ, quæ colligendorum terræ fructuum cauſa indicuntur. *l.1. & 2 h. t. l. 2. l. omnes. 7. C. eod.* Repentinæ, quas Princeps repub. benè aut infeliciter geſta, iuſtitio indicto extra ordinem repentino denunciat. *l.1. & 4. C. eo. l. ſed etſi. 26. §. ſi feriæ. ex quibus cauſ. ma.* Re- ctius l. C. *d. §. ſi feriæ l.3. C. de dila.* in Solennes ſeu Ordinarias tribuunt, & in Repentinas ſeu Extraordinarias. Illæ rurſum aut Sacræ ſunt, diuini cultus cauſa inſtitutæ: *l.2. 3. 6. 7. 8. vlt. C. eod.* aut Honorariæ, in honorem Principis *l.7. C. eod.* aut Neceſſariæ, quas ipſa neceſſitas feruoribus æſtiuis mitigandis, & autumnis, *l 5. d. l.7. C. eod. l.4. hoc tit.* hoc eſt autumnalibus fructibus colligendis inuenit & conceſſit. Repentinarum certæ non ſunt ſpecies, ſed ex cauſis varijs variè & arbitratu indicentis diſtinguũtur: *d. l. ſed etſi. 26. §. ſi feriæ. ex quib. cauſ. maio.* puta ob rem publicè bene maleue geſtam, aduentum, inaugurationem, nuptias Principis, hoſtilitatem, ſeditionem, luem publicam. *l.1. l.4. C. eo. vide Spec. eod. d. §. ſi feriæ* &c.

¶ Conſtituebantur autem olim feriæ à Pon- 4 tificibus *Macrob. praall. loc.* & Magiſtratibus maioribus: puta Dictatore, Coſ. Prætore, Præfide, *d. l. ſed etſi. 26. l. ſi in aliquam. 7. de off. proc. l.5. & 9. C. eod. l. præſides. 4. hoc tit.* &c. hodie, vt volunt, *gloſſ. & Dd. in d. l.4. d. l. præſides. vbi Bart. & Iaſ.* tantùm à Principe: *arg. l.4. C. eod.* quanquam ea conſtitutio, *d. l.4.* adminiſtratoribus indictionem feriarum adimens, non de magiſtratibus maioribus, ſed de iudicibus duntaxat pedaneis & municipalibus loqui videatur. Illud ſanè eſt in confeſſo, quemlibet iudicem ferias à Principe vel lege iam indictas & definitas, poſſe pro ratione & maturitate fructuum moderari, & aut citius, aut tardius, prout vſus fert, indicere. *gloſſ. & Dd in d. l.4. C. eod. & l.*

præſides h. tit. Spec. de fer. § 1. num. 4. Etiam hodie A
magiſtratibus oppidanis vt decreti ſtatutiq́; , ſic
feriarum conſtituendarum , non quidem gene-
ralium , de quibus d. l. 4. agit, ſed quæ in ſuo ter-
ritorio valeãt, &(vt ita dicam)localium, eſſe po-
teſtatem. Quamobrem ſolus Princeps vt leges,
ſic ferias ſtatuit generales. Inferiores, vt leges &
ſtatuta, ſic ferias non prohibentur in ſua diœce-
ſi condere locales.

5 ¶ Materia circa quam feriæ verſantur, ſunt
omnes actus , tàm publici quàm priuati : *l. actus.* B
8. C. eod. ſcilicet contentioſæ iuriſdictionis: nam
quæ ſunt voluntariæ, etiam in ferijs rectè expe-
diuntur: *d. l. actus.* vt & opera miſericordiæ, quo-
modo loquitur Spec. *de fer. §. ſequitur. nu. 1.* item
quæ expediri, nec differri reipub. intereſt: vt ve-
ſtigatio latronum, *l. pen. C. eod.* cuſtodia ac diſci-
plina militaris, vigiliæ, *l. pen. hoc tit.* & quæ ad
ipſarum feriarum tuitionem, *l. 3. hoc tit.* aut an-
nonam publicam, *l. 5. C. eod. c. 3. eod.* qua carere
nullo die poſſumus, pertinent. In his enim & C
ſimilibus, feriarum non habetur ratio.

6 ¶ Forma, & tempora colendarum feriarum,
lege præſcripta ſunt : *l. 2. l. omnes 7. l. fin. C. eod.*
poteſt tamen (vt dixi) pro ratione fructuum, aut
ſerius aut citius iudex ferias indicere : *Iaſ. in d. l.
4. hoc tit. Spec. de fer. §. 1. nu. 4.* qua in re rationem
loci illius in quo agitur, item domicilij actoris
aut rei vocati, aliarumq́; circumſtantiarum ha-
bere debet. *arg. l. 3. §. fin. de teſtib. vid. diſt. Spec. §.
1. nu. 5. de fer.* Porrò ſtatuta meſſibus & vinde- D
mijs tempora in l. 2. C. eod. nec cum l. 4. h. tit.
quæ vult ea eſſe arbitraria, neq; etiam oppor-
tunitatibus & anniuerſariæ maturitati horum
quidem locorum & iſtius Septentrionalis cœli
congruunt: ac ſubdititia putatur ea conſtitutio
l. 2. non à Romanis Imp. ſed Gotthicis, regibus
Tholoſanis & Hiſpanis (quorum cœlo & calo-
ribus magis conuenit) diu poſt occaſum impe-
rij Rom. inuecta. Certè à noſtris interpretibus
nec agnita eſt, neq; commentarijs atque gloſſis E
explicata.

7 ¶ Finis ſolennium feriarum eſt, vt multitu-
do à curis prophanis feriata, cultui diuino det
operam : *l. omnes. 7. l. fin. C. eo.* iuxta præceptum
Decalogi, Memento vt diem ſabbati ſanctifi-
ces. quod etſi non ad ſpeciem ceremoniæ cer-
tæ diei ex lege Moſaica, tamẽ in genere , ad cul-
tum Deo certo tempore præſtandum , omnes
ex lege naturæ obligat. Finis neceſſariarum fe-
riarum eſt , vt agricolæ litibus vacui, colligendis F
tempeſtiuè fructibus vacare poſſint : *l. 1. 2. h. t. l.
3. C. eod.* quanquam nõ modò agricolis , ſed om-
nibus in genere feriæ proſint. *Spec. de fer. §. 1. nu.
8.* Vt enim diſpoſitiones legum ſunt generales,
l. 3. C. de legib. ita & beneficia legib. propoſita, ge-
neratim omnibus commodãt, & ad omnes per-
tinent. Repentinarum feriarum finis eſt, vt Pu-
blicum gaudium luctúsue, publico iuſtitio ce-
lebretur.

8 ¶ Effectus, quòd in ferijs nec à iudice, *l. 1. h. t.* G
neq; ab arbitrio *l. omnes. 6. in fin. C. eo.* ius dici, *d. l.*

A 1. aut citatio fieri, aut ſolutio debitorum publi-
corum exigi poteſt. *l. omnes. 7. in fin. C. eo.* Quare
parte alterutra emanente , actus à iudice tem-
pore feriarum factus, eſt ipſo iure nullus. *d. l. 1. in
fin. l. ſi feriatis. 6. h. t. Iaſ. in l. 4. nu. 3. h. t.* Dico, Ema-
nente : nam volentibus , aut ſponte comparen-
tibus rectè ius dicitur. *d. l. 1. in fin. Spec. de fer. §. fin.*
quod verum eſt in ferijs indictis litigatorũ cau-
ſa, puta meſſium, vindemiarum, &c. ſecus in ſo-
lennibus, *c. fin. ex eo* aut repentinis . *Bald. in l. 1. in*
B *fin. C. eod.* Nam his à priuatis renunciari nequit,
quia priuatorum cauſa non conſtituuntur. *Spec.
de fer. §. fin. gl. Salic. & alij in l. omnes 7. C. eod.* Sunt
tamen, vt ſuprà dictum eſt, de quibus etiam die
feriato magiſtratus adiri , & ius dici poteſt : vt
quæ moram nõ patiuntur, aut quæ expediri ſta-
tim, vel piũ eſt, vel publicè vtile: cuius rei exem-
pla complura hoc in titulo proponuntur . *l. 1 &
2. h. t. l. 5. 9. 10. C. eod* Et tantum de ferijs: quas vti-
nam ſuperiora tempora non tam intoleranter
C cumulaſſent contra præceptum diuinum. Sex
diebus operaberis : ſeptimum quemq; pro ſab-
bato ſacroq; habebis. Quæ lex nõ Moſaica, ne-
que temporalis , cum ante legem in Sina latam
viguerit : *Exod. 16 & 25* ſed Diuina , naturalis,
perpetua videtur eſſe. *Exod. 20 11. ex lege creatio-
nis ducta. Gen. 2. 3.* Vbi rerum conditor ſeptimum
diem non quidem ocio deſidiæ , ſed vacationẽ
rerum diuinarum ſanctificans: eãdem opera re-
liquos ſex hebdomatim dies laboribus, & com-
D muni huius vitæ ſeruituti mancipauit. 9

¶ Ac quia nec aduerſus eos, quamuis abſen-
tes, qui dilationem impetrarunt, ſtipulatio Iu-
dicio ſiſti committitur: ideo de hac quoq; re, vt-
pote altera huius tit. parte, nonnihil eſt ſubij-
ciendum. Differre litem, eſt actum iudicij , cer-
to die expediendum, in alium diem vlteriorem
reijcere. *l. quid tamen. 21. §. Papin. l. diem. 27. de re-
cep. arb.* Dilatio propriè noſtris dicitur aſſigna-
tio certæ diei ſeu termini , quo cauſam tractari
E oportet , cum iuſto temporis interuallo facta.
Propria dilationis ſunt, eſſe Continuam, *l. more.
8. h. t. l. 3. C. eod. Bal. in l. 1. C. eod gl. in Rub. de diuerſ.
& temp. præſ.* Peremptoriam, *l. fin. vbi Bart. & Dd.
h. t. Maran. de dila. num. 2. Schurff. conſil. 29 cent. 1.*
Arbitrariam, *Maran. de dilat. num. 11.* Vtriq; parti
communem, *Spec. de dilat. §. in ſumma tex. in l. pe-
tendæ, C. de temp. in integ. reſtit. vid. Lanfranc. in c.
quoniam. verb. dilationes de probat.*

¶ Dilationum ſpecies varias Dd. commini- 10
F ſcuntur: *vid. Specul. de dila. §. 1 Hoſti. eo. tit. Bar. in l.
2 de re iudic. Panor. in c. cũ ſit. de appel.* in quas in-
quirere, non eſt operæpreciũ. Sanè non incon-
cinnè aliæ dicuntur eſſe dilationes Perempto-
riæ, aliæ Citatoriæ ſeu dilatoriæ, quæ perẽpto-
rijs opponuntur : *l. ad peremptorium. 68. cum ſeq.
de iud.* aliæ Iudiciales , aliæ Extraiudiciales: aliæ
Legales, aliæ Conuentionales.

¶ Quod ad cauſam efficientem attinet, dila- 11
tiones dantur aut à lege , *l. 1. & 4. de re iudica. l.*
G *4. C. de vſur. rei iud.* [illegible] *ff & C. de tem. app.* aut
à iudice , *c. cum ſit Romana. vbi not. de appel. Spec.
de di-*

de dilat. §. ſequitur in fin. aut conſuetudine ſeu A
ſtatuto, *Bart. in l. ſi arregator. de adop. Tiraq. de ret.*
lig. §. 1. gloſſ. 10. aut partium conuentione. *c. pa-*
ſtoralis. 27. §. cum autem. de off. del. l. de die. 8. qui
ſatiſd. cog. Cauſa ἀὐθεντικῆ, eſt petitio par-
tis: *c. cum cauſam. de app.* quanquam interdum
etiam proprio motu atque arbitrio, terminum
iudex præſtituat aut proroget: *Spec. de dila. §. 2.*
num. 6. item multiplex æquitas dandæ dilatio-
nis, quæ ex varijs cauſarum circumſtantijs ori-
ri poteſt. *vide Spec. h. t. §. 1.* nam ex bono & æquo B
dilationes dantur, *Spec. præall. loc. num. 26. 27.*
tam actori quàm reo: *Spec. eo §. videndum. in prin.*
quanquam reo, qui ſe præparare non potuit,
plenius cõſulatur, *l. fin. h. tit.* longioreſq́, ac cre-
briores termini concedantur. *gl. in l. ſicuti. §. ſed ſi*
quæratur. ſi ſer. vend. Iaſ. in d. l. fin.

12 ¶ Materia circa quam ſunt omnes cauſæ, tàm
ciuiles quàm criminales, *l. fin. hoc tit.* etiamſi cri-
men ſit notorium. *vid. gloſſ in l. ictus. C. de his qui*
not. infa. l. cum reis. 8. l. fin. C. de pæn. Bal. & Salic in C
l. ea quidem. 7. C. de accuſ. Imol in l. is qui 5. de pub.
ind. Par. de Put. in tract. Syn. verb. defenſionem. In
pecuniarijs cauſis, vna tantùm dilatio in ſingu-
los actus datur: in criminalibus, duæ actori, tres
reo dantur. *l. fin. h. t.* Nam & olim accuſatori ad
agendum duæ, reo tres clepſydræ ad defenſio-
nem infundebantur. Sed & in ciuilibus quan-
doque ex magna cauſa noua dilatio datur: *Spec.*
eo. §. nunc videndum. num. 3. puta ob legitimum
impedimentum: *l. oratione. h. t. c. paſtoralis. de off.* D
del. Iaſ. & Dd. in d. l. fin. Maran. de dilat. nu. 6. 7. 8.
9. cum ſeq. quod de tempore litis iam conteſtatæ
accipe: nam ante eam, reo triplex terminus ex
lege eſt conceſſus. *l. ad peremptorium. 68. cum ſeq.*
de iud. Illud in genere tenendum, materiam
dilationum eſſe ampliandam, *vid. in Auth. offe-*
ratur. C. de lit. conteſt. l. 2. C. de temp. app. præſertim
in cauſis ſummarijs. *Clem ſæpe de verb. ſignificat.*
quia curſim lites expediri, publicè intereſt. *l. pro*
perandum. 11. C. de iud. l. quidam. ſi cert. pet. Clem. di-
ſpendioſam. de iud.

13 ¶ Forma dandæ dilationis eſt, vt detur parte
citata, *Spec. de dilat. §. 2. num. 1.* & cum quadam
ſummaria cauſæ cognitione: *l. à precedente. 4. C.*
de dilat. Spec. §. vlt. num. 20 Hoſt. de dilat. num. 7.
vt; ſpacium a lege conceſſum, iudex ſequatur
aut extendat, non etiam facilè minuat. *vid. Dd.*
in l. 1 C. eod. in c. 1 ex eo. Panor. in c. cum ſit Romana.
de appell. l. 4. § antep. de re iud. l. fin. C. eo. Maran. de
dilat. num 15. Spec §. vlt. num. 13. In termini etiam
aſſignatione, exprimere & ſignificare partibus
iudex debet, quid in termino agi oporteat: *Spec.*
de dilat. §. vlt. in fin. de qua forma conſulendus
eſt Speculator. *d. §. fin. num. 2.*

14 ¶ Cauſa finalis eſt, vt litigatores idoneum ha-
beant ſpacium, quo ſe ad iudicium præparare
& inſtruere poſſint. *l. 1. in verb. ſpacium inſtru-*
ctionis. C. eo. c. fin. in verb. temporis ſpacium vt po-
tueris deliberare. ex. eo. Effectus eſt, quòd dila-
tio excuſet à pœna & mora, & ea pendente, ni-
hil ſit agendum aut innouandum: *l 3. C. eo. c. 2. c.*
præterea. ex. eo. Pan. in c. ſignificante. ex. eod. Socin.
in fall. regul. 93. vbi autem dies ſeu terminus
eius venit, quòd habeat vim ſententiæ interlo-
cutoriæ, *l. qualem. 27. de rec. arb.* & perimat actum
qui in aſſignato dilationis termino fieri de-
buit: adeò vt pars poſtmodum comparens, ſu-
per eâdem re amplius, niſi ex magna cauſa, non
audiatur. *Spec. §. 2. num. 4. 8. & 9. Schurff. conſil.*
29. cent. 1.

DE EDENDO.

Tit. XIII.

C. 2. 1.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dictus ſit libellus, & quid ſit.*
3 *Partes libellorum, & ſpecies.*
4 *Proprietates.*
5 *Cauſa efficiens: & cui libellus ſit offerendus.*
6 *Materia: & in quibus libellus offerendus ſit vel non ſit.*
7 *Forma libellandi.*
8 *Finis & effectus.*
9 *Edere quid ſit.*
10 *Quotuplex editio.*
11 *Cauſa efficiens.*
12 *Materia: & quæ ſint edenda, vel non.*
13 *De forma faciendæ editionis.*
14 *Finis & effectus editionis.*

VOcato † ad iudicium reo, & ſui copiam 1
faciente, proximum eſt, vt actor actio-
nem ſuam libello comprehenſam offe-
rat, *Auth. offeratur. C. de lit. conteſt.* atque edat: *l. 1.*
h. tit. l. 3. C. eod. vt deliberare reus poſſit, cedere
E (quod de ceſſione iuris ſolenni Contius inter-
pretatur) an contendere vltrà debeat: & ſi con-
tendendum putet, veniat inſtructus, cognita
actione qua conuenlatur. *l. 1. h. t. in prin.* Rectè
igitur atque ordine ſequitur, vt de edendo diſpi-
ciamus. Quia verò potiſſimùm, & primo loco li-
bellus in iudicio editur: *Auth. offeratur. C. de lit.*
conteſt. l. 1. h. t. non alienum erit, quædam de ma-
teria libellorum præmittere.

¶ Libellus, diminutiuum à libro eſt, vnde 2
F charta olim conficiebatur: ac in genere, om-
nem ſcripturam ſignificat: *l. 1. in prin. de tab. exh.*
l. ſi publicanus. 4. de publie. l. minorum. 6. C. de
præd. min. l. apertiſſimi. 14. C. de iudic. tot. tit. C.
quan. lib. prin. & ff. de lib. dimiſſ. figuratè, mate-
ria pro re quæ ea continetur, ſumpta. Propriè
autem, hoc in argumento Libellus pro ſcriptu-
ra quæ actionem continet, accipitur: *l. libello-*
rum 3. de accuſat. Auth. offeratur. C. de lit. con. c. fin.
ex. de lib. oblat. de cuius definitione, plura apud
G Dd. videre licet. *Specul. de lib. conc. § 1. Hoſt. in*
Rub. eo. num. 1. Dd. in c. fin. de lib. obla. Soc. eod. tit.

in Rub. vide gl. in c. 1 verb. libelli. de lib. obla. Odofr. in ſumma. tit. quid ſit libell. A

3 ¶ Eius partes numerantur tres: 1. maior propoſitio, quæ iuſtam ex iure petitionis cauſam oſtendit 2. narratio, ſeu minor, qua infertur in propoſita ſpecie facti, eam iuſtam petitionis cauſam ſubeſſe. 3. petitio ſeu concluſio, quæ vtramque propoſitionem coniungit, & minorem maiori includit. *vid. Iaſ. Zaſ. & alios, in prin. Inſtit. de act. Bart. in l. ſi prius, in princ. de oper. no. nunc.* Eſt igitur libellus, quidam quaſi ſyllogiſmus practicus & iudicialis. Speculator *de lib. conc. §. quid libellus. num. 3.* paulò aliter eas partes recitat. ponit enim primo loco libelli Cauſam, quæ maior eſt: ſecundo Obligationem, quæ minor eſt: tertio Actionem, quæ in ſuperiore partitione eſt concluſio: ipſa enim petitio dicitur actio: *§. 1. Inſtit. de actio. l. actio. 27. ff. de act. & ob.* in petitione autem conſiſtit concluſio, non in verbis narratiuis. *Bald. in l. fin. circa fin. C. de fideicom. liber.* Et hæc potiſſima pars libelli eſt, quæ præcipuè attenditur *Bart. in l. Aurelio. §. Sticho. de lib. leg. Iaſ. in § omnium. num. 129. 131. 132 Inſtit. de act.* in Ciuilibus: non etiā in Criminalibus, quibus concluſione nō eſt opus. *Bart. in l. quid ergo. § pœna. de his qui not. infa. Iaſ. in d. §. omnium. num. 137. vid. ꝰ. de accuſat.* Species libellorum vſitatè duæ ponuntur: alter Conuentionalis ſiue Ciuilis à conueniendo, *c. final. ex de lib. obla. gl. in c. 1 eo. tit.* alter Criminalis. *l. libellorum. 3. de accuſ. de quo vide Spec. de lib. ob. § ſpecies. gloſſ. in d. c. 1. Lanfr. in c. quoniam. ad verb. petitiones. de proba.*

4 ¶ Propria libelli ſunt, eſſe rotundum, dilucidum, concludentem, non obſcurum, non incertum neque generalem aut alternatiuum, *vide Spec. de lib. con. § vlt. Ferr. in for. l. b. contra opp. lib* &c.

5 ¶ Cauſa efficiens eſt lex, quæ libellum offerri diſponit: *Auth offeratur. C. de lit. conteſt.* offerri autem iubet principaliter Iudici *c. 1. de lib. ob. Spec. §. reſtat. in prin. eod. tit.* competenti: *Spec. eo. tit. § nunc videamus. in fin.* quia huius officium ſuper petitione imploratur, *l. 1. C. eod.* deinde etiam parti aduerſæ. *d. Auth. offeratur. l. 1. in prin. hoc tit.*

6 ¶ Quod ad materiam attinet, in omnibus cauſis offerendus eſt libellus, de quibus conſtituitur iudicium, & inter duos lis eſt: *Spec. de lib. con. §. nunc dicendum. per c. licet. de ſimon.* tàm ciuilibus quàm criminalibus, *d. l. libellorum. 3. de accuſ.* tam petitorijs *l. ſi in rem. 6. de rei vend.* quàm poſſeſſorijs: *Spec. præall. loc. num. 2. §. fin. Inſtit. de interd.* non tamen ſemper in cauſis ſummarijs, *Clem ſæpe. verb. libellum non exigat. vbi gl. de verb. ſignif.* puta executionibus: *Spec. præall. lo. num 17.* in his enim qualiſcunque petitio, etiam ſine ſcriptura ſufficit: quemadmodum & cum per modum inquiſitionis proceditur, *l. 4. vbi gloſſ. ad verb. continua C. de apoſt c. cum olim. de teſtib. vid. Can. in c. qualiter. 24. de accuſ.* aut iudicis officium extra ordinem imploratur. G

Spec. præall. loc. num 7. An autem in appellationibus *vid. Spec. de lib. ob. §. nunc dicendum. num. 37 38.* & exceptionibus *Spec. de excep. §. viſo. ver. ſed nunquid.* libellus requiratur, non eſt huius nunc inſtituti diſputare.

¶ Forma libelli etſi maximè iuxta ſtylum & conſuetudinem cuiuſq; curiæ eſt concipienda, *Spec. eo. tit. §. nunc dicendum. num. 3. & in §. fin. in prin. per l. 3. l. fin. de teſt. c. conſuetudinis. 11. diſt. Bald. poſt gloſſ. in l. de quibus. ad verb. inueterata de leg.* tamen vbi nulla ſpecialis extat conſuetudo, ſcripto complectendā eſt: *l. 1. verb. deſcribatur. h. t. & d. Auth. offeratur.* ea ratione, vt hæc quinque ſubſequentibus verſiculis comprehenſa contineat. 7

Quis, quid, coram quo, quo iure petatur: & à quo,
Rectè compoſitus quiſq; libellus habet. vid. Hoſt. de lib. oblat.

Præcipua autem libelli forma, in concluſione conſiſtit: *Bal. in l. 2. num 2. verſ. præterea. C. de proba.* quæ cuiuſmodi eſſe, & quomodo formari debeat, alibi pluribus exponit Iaſon: *Iaſ. in §. huic autem. num. 13. inſtit de actio.* qui de clauſulis quoque libellorum, varie & copioſè multis in locis diſputat. *in §. omnium. Inſtit. de actio. & § ſic itaq;. eo. tit. in l. Diuus. 33. de re iud. in l. petens. 27 num. 5. C. de pac vid. Cano. in c. 2. de off. ord.* Atque hodie tanta habetur concluſionis ratio, vt ſufficiat ex eius forma certum actionis genus intelligi, etiamſi nullum eius nomen exprimatur: *c. dilecti. vbi Dd. de iud. Panor in c. examinata. num. 1. 2. 3. eo. tit.* quod olim contrà fuiſſe videtur, ſaltem iure Cod. *l. 3. C. de eden. l. vlt. C. de interdic.* nam Digeſtorum iure non fuiſſe neceſſe, actionem libello deſignari, alibi tenet Accurſius. *gl. in l 1. §. 1. verb. edere. ff. de eden. per illum tex. & l. quoties. C. de dignit. lib. 12.*

¶ Finis libelli eſt, vt agentis deſiderium proponat, *l. 1 de poſtul.* iudicem & aduerſarium de ſpecie futuræ litis inſtruat, *l. 3. C. eo. l. 1. h. tit.* & ſit fundamentum iudicij. Nam & probationum articuli, ad libelli formam accommodandi ſunt, *l. licet 9. §. ibidem. de probat. c. ſignificauerunt. de teſtibus. Hoſt. in Rub. de probat num 5.* & ſententia ſecundum eundem ferenda. *l. fin. C. de fideicom. liber. l. vt fundus. 18. com. diuid.* Quare vt rectè ordinetur, ac ſuper certa re aliqua fundetur iudicium, neceſſe eſt ab actore etiam non monito, *Spec. de lib oblat. § verum. num. 4.* vltrò libellum offerri: *Auth. offeratur. C. de lit. conteſta.* eiuſq; omiſſio vitiat proceſſum. *Spec. præall. loc. §. nunc dicendum. num. 14. per not. in c. 1. de lib. oblig. & in l. prolatam. C de ſent. & interl. omn. iud.* Vnde meritò libellus ſubſtantialibus iudiciorum annumeratur. *Spec. in d §. verum.* nam libello exiſtente nullo, proceſſus redditur nullus. *c. examinata. vbi Fel. num. 14. de iud. gloſſ ad verb. ſecundum Inſtit de ob. c. 1. vbi Canon. ex. de lib. oblat.* Quare & iudex ineptum reſpectu iuris, non facti, *Panor. in c. examinata. num. 21. de iud.* aut contra ſtylum curiæ formatum *Fel. in c. 2. num. 5. de lib. ob. Guid. Pa. in prax. deciſ.* 8

vide

vide etiam Tiraqu. in tract. de pœn. in princ. num. 7. ex officio, ne ſententia reddatur retrò nulla, *Felin. in d. c. examinata. num 14.* reijcere poteſt. Si tamen intentio ſit apta, ſuſtineri libellus debet, etiamſi petitio ſit inepta: *Fel. præall. lo. num. 11.* nam in dubio & quoad fieri poteſt, ſuſtinendus eſt, *l. ſi quis. 66. de iudic.* vt includat intentionem libellantis, *Anchor. conſil. 148. ad prædicta. num. 6. per Inno. in c. fin. de li. ob. Pan. in d. c. examinata. num. 18. Rom. conſil. 245.* adeò vt ex narratis ſufficiat reſultare ius agendi implicitè, vt noſtri loquuntur, & id poſtea in probationibus explicitè declarari: *Anchor. d. conſil. 148. num. 6.* & qualitercunque poſſit commode interpretari, procedat: *Bald. in l. Polla. num. 7. C. de his quibus vt ind. per Inn. in d. c. examinata.* & ſuper parte eius apta totus fundandus ſit proceſſus, etiamſi in reliquis ſit ineptus. *Bald. in c. num. 4. de mil. vaſ.* Ad effectum libelli illud quoque pertinet, quòd eo complexa videatur actor confiteri. *Panor. d. c. examinata. num 3. & 4.* Verum autem libellus emendari aut mutari poſſit, etſi variè diſputatur: *in l. 3. C. de eden. § ſi minus. Inſtit. de actio. Spec. de concep. lib. §. nunc oſtendamus.* tamen communis concluſio eſt, emendari & declarari ad ſententiam vſque, *l. 4. §. fin. de nox. act. l. 4. l. ſi quo. 41. de pet. hær.* mutari verò, & ſubſtantiam eius corrigi, duntaxat ad litem vſque conteſtatam *Dd. in d. l. 3. C. eod. Can. in c. inter. de fid. inſtr. Iaſ. in §. omnium. num 157. Inſtit. de actio. vid. Landi. lib. 3. art. 14. Fach. diff. 42.* poſſe: de quo, quæ noſtra ſit exiſtimatio, alibi docuimus: *§. ſi minus. 33. Inſtit. de actionib.* & alio fortaſſe loco planius exponemus.

9 ¶ His ita præmiſſis, de Edendo videamus: quæ propria eſt huius tituli tractatio. Edere, ſignificat aliquid in publicum proferre, enunciare vel profiteri. *l. ſi ſine. 28. §. ſi procurator. 4. rem rat. hab. l. 1. de off. conſil. l. ſi quis. 6. § initium de edi.* In hac porrò materia, Edere propriè eſt copiam deſcribendi aduerſario facere, ſeu libello quid complecti, eumque dare deſcribendum aduerſario, aut dictare, *l. 1. l. 6. §. edi. hoc tit.* Edere & eum Labeo ait, qui producto ad album (quo publicè Prætoria edicta, & actiones quas daturus eſſet magiſtratus, olim proponebantur, *vide in tit. de alb. ſcrib.*) aduerſario declarat, quam actionis ſpeciem de propoſito Prætoris Albo atque Edicto velit intentare. *d. l. 1. in princ.* Certiorem enim hoc etiam modo facit reum, de futura litis ſpecie. *d. l. 3. C. eo.*

¶ Editio alia eſt Iudicialis, alia Extraiudicialis *Imol. in c. 1. de probat.* Item alia Libelli, alia Inſtrumentorum, alia Rationum, alia Actorum. *vide gloſſ. Alexan. Iaſ. & Dd. in Rub. C. eod.*

10 ¶ Cauſa efficiens Remota, eſt Edictum hoc Prætoris, *l. 1. l. 6. §. prætor. hoc tit. l. 3. C. eo.* quo neceſſitas editionum impoſita & introducta eſt: Propinqua, iuſſum iudicis, qui editionem fieri oportere decernit: *l. 1. in verb. ad officium iudicis. vbi gloſſ. & Dd. C. de eden. l. vbi. 8. in verb. decerneretur à prætore. hoc tit. Iaſ. in l. quædam. num. 4. hoc tit. l. 2. in verb. is apud quem agitur inhebit. C. eod.* aut ex officio Mercenario, quando in iudicio propter actionem editio poſtulatur: *vide gloſſ. in l. 1. & 2. l. non eſt nouum. 5. C. eod.* aut officio Nobili, quando extra iudicium, vel ſine circumſtantia actionis, ea eſt petita. *l. 1. quem. teſt. aperian. l. vbi 8. vbi gloſſ. ad ver. iudicis officium. hoc tit.* Cauſa προκαταρκτική, eſt Petitio partis, ſine qua iudex editionem non decernit. *Iaſ. in l. quædam num. 4. hoc tit. per l. ſi quis. 6. §. pertinere. hoc tit.* Ea verò fit aut Principaliter & Per ſe, implorato ſcilicet iudicis officio nobili, *Inno. in c. 1. num. 3 de probat. fac. l. 7. 8. hoc tit.* vel propoſita in Factum actione, *Bart. in l. 1. §. officio. num 3. de tut. & ra. diſt.* ſiquidem ordinaria deſit, quæ interdum ad editionem impetrandam competere poteſt: *l. quædam. 9. hoc tit.* aut Incidenter, *Bart. præall. lo.* vt cùm propoſita actione per modum exceptionis dilatoriæ petitur editio fieri: de quo genere hìc præcipuè diſputatur. Hæc autem petitio, æquitate & iuſta aliqua cauſa niti debet: *l. 1. verb. æquiſſimum. l. 4. in verb. ratio æquiſſ. hoc tit.* puta quòd petentis interſit, editionem fieri. *l. 6. §. ex hoc edicto. hoc tit.* quæ ratio maximè valet in publicis inſtrumentis edendis, *l. 2. vbi Iaſ. num. 2. 3. C. eo.* non æquè in priuatis: *l. pen. ad exhib.* quòd aliàs ſpeciem futuræ litis diſpicere, nec ſe præparare poſſit. *l. 3. C. eod. l. 1. hoc tit.* quod æquum ſit, inſtrumentum quaſi ſuum, aut ſaltem commune edi, *l. 4. in prin. l. ſi quis. 6. §. ex hoc edicto. h. t. l. 6. C. eod.* &c.

¶ Materia, ſunt omnia iura, quibus actor in iudicio vſurus eſt, *l. 1. verſ. edendæ. hoc tit.* Libellus, Inſtrumenta, Rationes, Iudicia, Articuli, *Paul. lib. 5. Senten. 16. l. vnius. de quæſt. Iaſ. poſt alios in l. 2. num. 3. 4. 5. 6. cum ſeq. C. eod. Bart. l. vlt. num. 8. de quæſtio.* &c. 12 Amplius volunt Dd. *Iaſ. in l. fin. num. 2. dicens hanc eſſe communem. C. eod.* omnia inſtrumenta quæ ad cauſam pertinent, etiamſi actor ijs non vtatur, petenti reo edi oportere: *l. 3. hoc tit.* à reo verò actori non item, *l. 1. C. eod. tit. de prob. l. nimis. C. de teſt.* niſi ad replicationem eius fundandam: *l. fin. vbi communiter Dd. C. eod.* quod in rationibus, de quibus leges huc pertinentes loquuntur, verum eſſe poteſt: *l. fin. C. eo.* tùm quia niſi rationes edantur, non rectè dati & accepti integra cauſa conſtare poteſt: *l. 4. & l. 6. §. rationem. hoc tit. l. 4. & 5. C. eo.* tum quod rationes vtrique parti quodammodò videantur eſſe communes: *l. ſi quis ex arg. 6. §. pertinere. hoc tit. l. 6. C. eo.* vt ſuum quaſi inſtrumentum petenti ſit edendum: *arg. d. l. 4. & l. 6. hoc tit.* In reliquis durum eſt, à regula recedi, *l. 1. C. eo. l. nimis. 6. C. de teſti. c. 1. de prob.* & reum cogi, vt ipſe aduerſarium ſuis documentis inſtruat: *d. l. nimis graue. 6. C. de teſt. l. 1. C. eo. c. 1. de probat.* maximè Cum replicatio inſtar actionis ſit, *l. quæſitum. § ſi de peric.* & Actore non pro-

bante reus ſit abſoluendus: *l. qui accuſare.4. C. eo.* & alioqui Nemo, qui non eſt in officio publico, inſtrumenta & rationes ſuas, vt paulò pòſt dicemus, exhibere cogatur: *l. pen. ad exhiben.* ceſſet etiam hîc æquitas & cauſa, quare editio ſit introducta. Nec enim vt ad lites minuendas, aut certè rectè conſtituendas pertinet & æquum eſt, edi reo (qui ſe præparare ignarus quando conueniretur non potuit) actionem & documenta actoris: quo deliberare poſſit, vtrũ contendendum putet an non, & ſi putet, ſe comparare poſſit: *l. 1. h. t.* ſic eadem contrà ratio eſt, vt reus edat actori ad fundandam replicationem. Quin id ad excitandos in iurgia animos, augendasq́; potius lites, quàm ad ſopiendas pertinet: & æquum eſt, vt actor ſe ipſus initiò ad iudicium comparet (cum in ſua poteſtate habeat, quando agere velit: & non niſi probè re meditata, in litem ingredi compellatur, *l. 4. l. vlt. de except. do. tot. tit. C. vt nemo inuitus.*) non verò à reo ſui iuris inſtructionem expectet, *d. c. 1. de probat.* Quam ob rem æquius eſt, ad id reum non compelli: niſi fortè in cauſis fauorabilibus, puta Fiſci, Dotis, Alimentorum, Matrimonij, *l. 3. C. eod. l. 2. §. 1. de iur fiſc. cle 1 § cæterùm. de vſur. vide Alex. Iaſ. & alios, in d. l. fin. C. eo* &c. Sanè quidem exceptiones, & reliqua quibus reus in iudicio vtitur, actori edenda ſunt, cum ſint pars actorum. Acta autem omnibus quorum intereſt, nedum litigantibus ſunt edenda. *l. 2. vbi Iaſ num. 2. C. eo l. fin vbi Bar. Bal. C. de re iud. l. 2. C. vt lit. pen.* Sed & inſtrumentorum Communium editio rectè petitur: *l. quædam. 9 h. t. l. procurator. 7. C. eo. Iaſ. in l. fin. num. 3. C. eo. Ro. conſil. 348.* & eâdem ratione, rationum ab Argentario vel Nummulario, qui noſtro nomine aut rogatu eas confecit. *l. 4. 6. h. t.* Meum enim quodammodo inſtrumentum eſt, quod meo rogatu & de re mea à perſona publica eſt confectum. *d. l. 6. §. pertinere. d. l. 4. in prin. in verb. meum.* In eadem cauſa hodie Notarij ſunt: vt petentibus ijs, quorum nomine contractus conſcripſerunt, Protocolla ſua exhibere cogantur. *Bar in l. argentarius. 10. h. t.* Item Gabellatores quos vocant, & Rationales: deniq; omnes qui ex officio publico libros rationũ conficiunt. *tex. in l. inſtrum. 6. C. eo. Bart. in d. l. argentarius. 10. & in l. vbi 8. §. fin. h. t.* Quare & illud conſentaneum eſt, ſicuti acta, *l. 2. C. eo.* ita quælibet regiſtra, libros, inſtrumenta publica, aut in archiuo publico recondita, ijs, quorum intereſt, communicanda eſſe. *Bal. in rub. C. de fid inſtrum. nu. 5. Iaſ. nu. 3 4. cum ſeq. Purpura. Dec. & communiter Dd. in l. 2. C. eo.* Priuati verò rationes ſuas denudare non cogũtur: *l. 2. C. quando & quib. quar. pars lib. 10. l pen ad exhib. l. fin. C. de adm. pup.* niſi ex æquitate mercatores illi, qui varias negociationes exercent, & ipſi rationibus quaſi publicis vtuntur. *Bart. in l. quædam. 9. in prin. hoc tit. per gloſſ. l. fin. C. de pact. conuen. Alex. Angel. in d. l. argentarius. h. tit. Card. in Cle. 1. §. 1. opp. 5. de vſur. Felin in c. 1. de probat.* Aequum enim eſt, Vt quibus rationibus

A pro ſe cùm vſus eſt vtuntur, *vide Iaſ. & Dd. in l. admonendi. 31. de iur. & in l. inſtrumenta. 5. cum ll. ſeqq. C. de probat.* eas contra ſe quoq; valere patiantur. *l. ſi quis. 13. C. de teſt. & l quod quiſq. iur. atq; ita & in his terminis videntur accipienda l. inſtrum. 6. & l. vlt. C. eod.*

¶ Quod ad formam attinet, olim qui ab argentario petebat rationes edi, iuſiurandum dare cogebatur, ſe non calumniæ, & vexandi argentarij cauſa petere: *d. l. 6. §. exigitur. l. quædam. 9. §. fin. h. tit.* ſed hoc non multum hodie vſurpatur. Certè in iudicijs non vſquequaque obtinet: cùm alias in his de calumnia iuretur, *tot. tit. C. de iur. prop. calum.* & ex diſpoſitione legis, talis editio facienda ſit: non autem præſumi debeat, calumniæ cauſa petere, qui petit id quod peti lege cõceditur. *l. nemo. 151. l. nullus. 55. de reg. iur.* Id tamen quod intereſt quoties hac in materia probari debet (ſicut probandum eſt, *l. vlt. de prætor. ſtip. l. vnic. C. de eo quod inter. l. 2. in fin. de eo quod cert. loc.* vt factum) *l. aſſeueratio. 10. C. de non num. pecun.* ſolet per iuramentum (cum de modico præiudicio agatur) declarari. *l. theſaurus. 15. ff. ad exhib. l. 6. §. 2. h. t. vide Ang. in l. 4. h. t.* Editio autem inſtrumentorum fit in iudicio ſine die & conſule, quo inſtrumentum conſcriptum eſt. *l. 1. §. 1. h. tit.* Nam dies inſtrumenti non ad cauſam editionis, quæ tantùm fit, vt ſciat aduerſarius, quibus inſtrumentis actor vti velit, quod æquè ſcire poteſt, ſiue dicatur, ſiue ſecus: ſed ad fidem inſtrumenti, & probationem ſpectat. Vt autem probatio ante litem conteſtatam, ob timorem ſubornationis non publicatur, etiam cùm producta eſt (vt produci ad æternam rei memoriam poteſt: *Auth ſed etſi quis. C. de teſt.*) ita nec dies inſtrumenti antea eſt proferendus: ne videlicet quid fraudis, prolato vulgatoq́;, ſeu vt alij legunt, Prælato die, contra inſtrumentum excogitetur: *d l 1. in princ. §. editiones. exempla vide apud Conſtant. lib. 1. epiſt. tit 4. Cuiac. lib. 3. cap. 7. l. ſi à debitore 28. ad l. Cor. de falſ. l. 2. §. diem. quem. teſtam. aper.* quod deinceps in probatione facienda vbi producendum eſt, fi.e careat. Dies autem ſolutionis edendus eſt, quia pars eſt inſtrumenti & contractus, *d. l. 1 § 9.* ſicuti & dies rationum: quod aliter data & accepta intelligi nequeunt, niſi de tempore conſtet. *l 1. §. rationes. l. 6. §. initium h. t.* Acta quoque cum die & anno edi, receptum eſt. *gl. in l 1. verb. die. h. t. Bal. & Dd. in l. 2. C. eo Alex in l. 1. §. 1. h. t.* Neq; tamen Originalia edi neceſſe eſt, ſed ſufficit Exemplum, ſeu (vt nunc loquuntur) Copiam exhiberi: *gl. Bart. & Dd. in l 2. hoc tit. Alex. in l. exempla. 11. hoc tit.* niſi cum aut ad finem probationis editio fit: tunc enim originalia produci debent: quia hæc ſola probant. *Auth. ſi quis in aliquo. C. eod.* aut inſtrumentum falſum eſſe dicitur, aut alia cauſa iuſta ſubeſt. *Bar. Bal. in l procurator. 7. C. eod.* Vtrũ autem totum inſtrumentũ vel liber edendus ſit, an ſufficiat particulã & articulũ de quo quæritur, edi, quæſtionis eſt. *vide Bart. Bal. in l. fin. C. de præ. imp.*

eſt

*ff. & in l. argentarius.*10.§ 1.*hoc titul. Iaſ. in Rub. de A eper. no. nunc. num.*8.*Spec. de fid. inſtr.* §.17. *verſicul. ſed ſi omnia.* Equidem ratio tota, quatenus ad petentem pertinet, edenda eſt, & a capite, vt inquit I.C. *l. argentarius.*10. §.1.*hoc tit.* idemque puto in inſtrumentis ſeruari oportere, cum ſolummodo I.C. diem confecti inſtrumenti excipiat: *l.*1.§.*pen. hoc tit.* vt Exceptio regulam in caſibus non exceptis confirmare videatur. *vide Dec. in l. t. de reg. iur.* In libris autem & regiſtris, quorum varia & diſcrepantia ſunt capita, ſuffecerit eum articulum edi, qui ad cauſam pertinet, & quo quis vſurus eſt: *d. l.* 1.*in verb. quibus quis vſurus.* cùm idem ferè in rationibus velit ſeruari Iuriſconſult. *l. argentarius.*10.§.1. *hoc t.* Illud quoque ſciendum eſt, editionem fieri ſumptibus petentis: *l.*4.§.*fin. vbi Dd. & in l. argentarius. vbi Bald. hoc tit* & ſemel tantùm faciendam eſſe, niſi iuſta eius iterandæ cauſa ſubſit. *l.*6.§. *fin num.*11.*ſeq hoc tit.*

14 ¶ Finis editionis quæ initio litis fit, eſt: Vt aduerſarius inſtrui poſſit de futura litis ſpecie, *l.*1. *hoc tit. l.*3. *C eod.* ac inſpectu iuris actoris, deliberare vtrum contendendum putet an non: & ſi putet, vt veniat inſtructus ad reſpondendum. *d.* § 1. Rationum autem & inſtrumentorũ actorumq; editio, quæ poſt litem petitur conteſtatam, magis fit ad inſtruendam probationem. *l. quædam.*9 §.*nummularios. in verb. quorum probatio l. argentarius* 10.*verb. ad inſtruendum. hoc titul.* vel fundandam intentionem aut exceptionem, *l.*5.6.*l. fin. C. eod.* quàm ad ſpeciem litis declarãdam. Quòd ſi porrò editio non fiat, poteſt iudex reſiſtantem eò adigere ex officio, manu militari, *Bart. in l. ſtipulationes.*72.*num.*37.*de verbor. obligat.* captis pignoribus, *L.* 1.*in verb. ad officium. vbi gl. & Dd. C. eod.* &c. aut denegata in poſterum audientia. *gl. fin. in l.*6.*fin. hoc tit. tex. in l. ſed etſi.* 16.§.*ait prætor.* 4.*ex quibus cauſ. ma. de alijs remedijs vide Innocen. in c. perpetuus.* 12.*de fid. inſtrum. Ale. in l. vlt. circa fin. C. eod. Bald. in l.*2.*num.*2.*C. de edendo* quãquam & litigatori vel intereſſe detractio, quãti ſcilicet eius intereſſe fuit, editionem factam eſſe. *l.* 6 §.*ex hoc edicto. l.*7.8 9.*l. argentarius* 10 §.2.*hoc tit.*

DE PACTIS. Tit. XIV. C. 2. 3.

- *Continuatio tituli.*
1 *Definitio nominis & rei, quatenus pactum à Contractu, Tranſactione & conuentione differat, vnde dictum ſit pactum, & quid ſit, & quàm variè ſumatur.*
3 *Natura pactorum, & proprietates.*
4 *Diuiſio & ſpecies pactorum.*
5 *Cauſa efficiens, qui cum quibus paciſci poſſint vel non poſſint.* (*liceat.*
6 *Materia, quibus de reb. paciſci liceat vel non*
7 *Forma, de varijs pactorum modis.*
8 *De fine pactorum.*
9 *De effectu: & cur pacta exceptionẽ tantùm, non etiam actionem producant: & quo iure, quibus caſibus actionem pariant.*
10 *De interpretatione pactorum: cui proſint vel noceant, & ad quas perſonas vel res, & quàm latè extendantur.*
B 11 *Contraria, & quomodo pacta tollantur.*

EDITA † actione, omnique iure atque inſtrumentis actoris reo communicatis, ſæpenumerò fit, vt priuſquam reſpondeat reus, aut exceptionem Pacti tranſactioniſque factæ, qua litis ingreſſus impediatur, *vide Caſtr. Iaſ. & Dd. in l.*4. *&* 5. *C. eod. l. nam poſtea.* 9. *vbi. Bar tol. de iureiur.* obijciat, aut ſi nulla præſtò ſit, parandam mox illam ſibi exiſtimet: poſtquam ſcilicet cognito actoris iure, de euentu litis dubi-C tare incipit, *l. ſed etſi.*25.§.*ſi ante.*5.*de pet. hær. l. nemo.*10.*C. de long temp. præſcr.* mauultque cum aduerſario quauis ratione paciſci, aut tranſigere, vel etiam in iure cedere, *l.*1.*in prin. hoc tit. quam de ceſſione iuris intelligit Connan. diſput. lib.*1.*cap.*12. quàm litis exitũ, qui dubius eſſe dicitur, *l. quod debetur.*51.*de peculio gl. fin. in l. Lucius.*78.*ad ſenatuſconſ. Trebell.* cum ſuo detrimẽto diutius præſtolari. Quare rectè atq; ordine faciũt iuris compoſitores, vt poſt tractatũ de Edendo, prius de D Pactis & Tranſactionibus diſputent, quàm vlterius in iudiciorum expoſitionem progrediãtur. 1

¶ Pactum differt à Contractu & Tranſactione, ſicut genus à ſpecie: vtroque enim latius patet. Nam Contractus illas tantummodò conuentiones comprehendit, in quibus obligatio ineſt mutua, ſeu vt loquitur I. C. *συνάλλαγμα l. Labeo.*19.*de verb. ſignific. Theoph. in fin. Inſtit. de oblig.* Tranſactio tantùm ad ea conuenta pertinet, quibus res dubiæ terminantur, & finem ac-E cipiunt. *l. tranſacta.*229.*cum l. ſeq. de verb. ſign.* Pactum autem velut genus, omnes contractus, tranſactiones, & ſi qua ſunt ſimilia promiſſa & conuenta, complectitur, ſiue *συνάλλαγμα* contineant, ſiue non contineant: ſiue rem tranſigant, ſiue non tranſigant. *l.*1.§.1.*in verb. quicquid contrahendi tranſigendique cauſa, &c. hoc tit.* Ac videtur idem eſſe Pactum, quod Conuentio: *Cuiac. ob. lib.*2 *cap.*15. *Paul. lib.*1. *tit. de pac.* quamuis Duarenus & alij quidam, Conuentionem F latius patere quàm Pactum velint: & hoc a Pactione rurſus ita diſtinguãt, quaſi Pactum quiddã ſit ſpecialius, quàm Pactio: quod non ita eſt. Nam pactum à pactione eſt, vt inquit Vlpian. *in l* 1.*in prin.* hoc eſt, exiſtit ex pactione, ſicuti effectus ex cauſa, obligatio ex contractu. *l. licet.* §.*ea. de procur.* Quare aliud alio latius patére, non eſt cõſentaneum: præſertim cum definitio quæ hic pactioni tribuitur, alibi pacto ſubijciatur. *l.*3.*de pollicitat.* Sed & conuentionem & pactum idem G eſſe, multa oſtendunt. Nam Conuenire, idem dicitur quod Paciſci, *l.*2.*hoc tit.* & multis paſſim

locis *l. iuriſgentium. 7. § ſed cum nulla. cum ſeqq. hoc titul. & in l. ſolent. 15 de præſcript. verb.* promi-
ſcuè I.C. vtuntur vocabulo Pactionis & Con-
uentionis. Ac Cicero *lib. 2. de Inuentio. pro Ce-
cin. & alibi.* nihil diſtinguit conuentionem à
pacto, ſed alterum per alterum definit. Pactum,
inquit, eſt quod inter aliquos conuenit. Et Vl-
pian. *in l. 1. hoc tit.* Pactum, inquit, eſt duorum
conſenſus in idem placitum: quem conſenſum
mox *in d. l. 1. §. 1.* appellat conuentionem: Con-
uentionis, inquit, verbum generale eſt, ad om-
nia pertinens, de quibus negocij contrahendi
tranſigendique cauſa conſentiunt qui inter ſe
agunt. Ex quibus intelligi vtcunque poteſt, Con-
uentionis, Pactionis, Pacti nomina æquè gene-
ralia eſſe, & eandem obtinere ſignificationem.
Pactum & Pax, ab antiquo verbo Pago eſt: vn-
de etiam nunc, præteritum Pepigi in vſu: cuius
verbi meminerunt Quintilianus, *lib. 1. cap. 10.*
& author ad Heren. *lib. 2. cap 4.* Pactum, inquit
in lib. 1. hoc tit. Vlpian. à Pactione dicitur: vnde
Pacis nomen: quaſi dicat, à Pago eſt verbale Pa-
ctio: & hinc ſubſtantiua, Pax & Pactum. Ac for-
taſſe pro Ducitur, ſcripſit Vlp. Dicitur. *vt in l. 1.
in prin. vbi dixi ſup. de iuſt. & iur.* A pactione e-
nim verè exiſtit & ducitur pactum, ſicuti effe-
ctus à cauſa, aut obligatio ex contractu. *l. licet.
42. §. ea obligatio. de procurato.* Pactio enim eſt i-
pſe actus, ſiue factum contrahendi, cuius reſpe-
ctu pacta & contractus dicuntur eſſe Facti. *l. con-
ſilio. 7. §. fin. de curat. furio.* Pactum autem pro-
priè eſt ius quod ex pactione exiſtit, ſiue obli-
gatio quæ ex paciſcendi actu naſcitur. Sed vt
ſæpenumero cauſa & effectus confunduntur:
ſic his vocabulis Pactionis & Pacti, I.C. promi-
ſcuè ſunt vſi. *l. iuriſgentium. 7. §. ſed cùm nulla.
cum ſeq. hoc tit.* Quam obrem & non tjs abſque
diſcrimine vtemur. Pactio igitur, ſiue Pactum
in hoc titulo, & paſſim in toto Iure bifariam ac-
cipitur. Primùm in genere pro omni contractu,
tranſactione, & qualicunque conuentione: vt
& apud Ciceronem: *lib. 2. de Inuen. & in Parti-
tio. orator.* cùm pacti nomine comprehendit o-
mnia quæ inter aliquos conueniunt: qua de ſi-
gnificatione plura Iaſon. *in Rubrica. C. de tranſa-
ctio. num. 1. & 2.* Hoc in ſignificatu Vlpianus Pa-
ctum ita definit, *in l. 1. in prin.* Vt ſit duorum vel
plurium, in idem placitū conſenſus. Conſenſus
loco generis ponitur, quia latius patet quàm
pactum: vt, verbi gratia, in conſilijs, in doctri-
nis Philoſophicis, in alijs deliberationibus &
diſputationibus, poteſt eſſe plurium in idem
placitum conſenſus, qui tamen pactum non ef-
ficit. Additur Duorum vel Plurium: tanquam
cauſa efficiens. Neque enim ſolus quippiam vel
ſibiipſi paciſci poteſt, quia nemo ſibi obligatur:
*l. 2. de ſtipula. ſeruor. l. pen. de arbitr. Bald. Salic. Iaſ.
& Dd. in l. debitori. 7. C. de pact.* & cum abſentibus
Pollicitatio eſſe poteſt: Pactū, niſi præſens quis
abſentis nomine acceptet, initi non poteſt: *vide
Dd. in l. tale pact. 40. hoc tit. & quæ inf. dicemus.* vt
hanc propriam differentiam inter Pactum & Pol-

A licitationem noſtri tradunt. *gl. Bart & Dd. in l.
iuriſgentium 7. §. ſed cum nulla. vbi Iaſ. nu 32 [illegible]*
Forma ſpecifica quæ facit differentiam, eſt [illegible]
verbo Placitum quod venit à Placo, & propriè
ſignificat, id quod poſt [illegible] altercationes tan-
dem à pluribus approbatur, & quo animi, ab o-
mni diſſenſione placantur & conueniunt in v-
num: quod proprium eſt cōtractuum & pactio-
num, in quibus paciſcentes primùm de re ali-
qua controuertere diſceptareque, ac tandē poſt
B longam altercationem in vnam ſententiam con
uenire ſolent. *l. 1. §. 1. hoc tit. l. ſi voluntate. 8. C. de
reſcin. vend.* Dico, Conuenire. Nam hac in ma-
teria ſignificantius eſt verbum Conuentionis,
quo vſum in eiuſmodi definitione Ciceronem
diximus, quàm Conſenſus, quo I.C. vtuntur
quia cōſenſus latius patet, & etiam extra ratio-
nem pacti extenditur: cōuentio porrò propriè
pertinet ad ea de quibus negocij contrahendi
cauſa partes conſentiunt. *l. 1. §. 1. hoc tit.* Quare
C non incommodè hoc quoque modo definiri pa-
ctum ita generaliter acceptū poteſt: Vt ſit duo-
rum vel plurium, de re ſua, ſeu negocio contra-
hendo, puta de aliquo dando vel faciendo, ho-
neſta & licita cōuentio. In hac definitione, præ-
ter cauſam efficientem (quæ eſt in verbo Duo-
rum Pluriúmue) oſtenditur materia in verbo,
de Re ſua. (nam de alienis non poſſumus pa-
ciſci, vt poſtea dicam.) Item cauſa finalis in verb.
de Negocio contrahendo, ſeu aliquo Dando
D vel Faciendo. Quibus verbis etiam contraria
negatiua implicata eſt, videlicet, Vt aliquid Non
detur, Non fiat. *gl. & Dd. in l. 2. in prin. ad verb. in
dando. de verb. oblig.* Ad materiam ſpectant & illa
verba: Honeſta & Licita conuentio. Nam pacta
quæ aut contra honeſtatem, hoc eſt, ius naturæ
fiunt, aut illicita ſunt, hoc eſt, contra leges ciui-
les ſeu contra iuris regulas, vt loquitur I.C. *l.
contra. 28. hoc tit.* ea pacta dici nō poſſunt. Dein-
ceps Pactū, propriè & in ſpecialiore ſignificatu,
E ſumitur pro ea conuentione, quæ ſeparata eſt
à contractibus Nominatis & Innominatis vt ait
Iaſon, *in l. 7. § ſed cum nulla. num. 27. hoc tit.* Qua-
lia ſunt pacta, quæ nullū *συνάλλαγμα* continent,
& ſola conuentionis æquitate ſubſiſtunt: *d. § ſed
cum nulla.* vnde & Pacta conuenta dicuntur, *d. l.
7. § prætor. hoc tit.* aut Placita, *l. cum proponas. 21.
C. eod. l. tranſactionis. 7. C. de tranſact.* aut Nudum
Pactum: *d. l. iuriſgentium. 7. §. ſed cum nulla. l in
bonæ fidei. 13. C. eod.* quæ vox (Nudum) epitheton
F pacti eſt, non διακριτικόν. (vt in l. 1. de dol. mal. Do-
lus malus dicitur ad differentiam Boni) quaſi a-
liquod è regione pactum Veſtitum exiſtat. Di-
cuntur enim pacta Nuda, non quòd Veſtitis op-
ponātur, ſed quia Nuda pactionis æquitate con-
ſtant: etiam tum, cum ad agendum ſunt effica-
cia, & vt noſtri loquuntur, Veſtita. *tot. tit. C. de
don. per l. iuriſgentium. 7. § ſed cum nulla. § quin-
imo. l. ſi vnus. 27. § pactus hoc tit.* Semper enim nu
dum eſt, quo pactum eſt, licet actionem ponat
G quatenus in cōtractum cadit. *l diuiſionis. de pac.
l. vlt. C. de rer. permut. l. 1. C. de pac. conuen.* quo ſen-
ſu Vo-

ſu Volũtas,& alia multa in iure noſtro Nuda dicuntur. §. *interdum. Inſtit. de rer. diuiſ. §. vlt. Inſt. de hær. qual. & diff.* Hoc in ſignificatu pactũ ita definiri poteſt: Vt ſit nuda cõuentio, quæ nullum συνάλλαγμα, ſeu mutuam obligationis cauſam contineat, ſuper re certa facta, nullam producẽs Iure ciuili actionem, ſed ex edicto Prætoris ad excipiẽdum accommodata. Iaſon paulò aliter: *in d. l. 7. §. ſed cum nulla. num. 32. h. t.* Pactũ, inquit, eſt promiſſio quæ fit non præcedente interrogatione. Sed hæc definitio vt breuis eſt, ita & in reprehenſionem incurrere poteſt. Nec enim ſatis diſtinguit Pactũ à Pollicitatione, quæ & ipſa promiſſio eſt ſine interrogatione, *tot. titul. de pollicitat.* non etiã conuentio, ſicuti pactũ. Deinde non ſecernit pactum à contractibus Innominatis: ac ne à Nominatis quidem pleriſq;, in quib. non tàm ordo interrogationis & promiſſionis, quàm συνάλλαγμα re. ũ & cõſenſus cõſiderãtur.

3 ¶ Proprium quo pactum à pollicitatione ſecernitur, eſt: Quòd pactum tantùm fieri poſſit alteri præſenti & acceptanti, vel ſuo nomine, vel alieno: *l. 2. l. tale. 46. vbi Dd. hoc t.* pollicitatio autem tàm abſenti quàm præſenti, etiam non acceptanti: vt rectè diſtinguit Iaſon. *in Rubr. de verb. oblig. at. num. 6. & 7.* Proprium duplex, quo pactum differt à tranſactione, paulò poſt ponit I.C *in l. 1. ʒ ur. 1.* Pactũ, inquit, fit ſuper re certa, & gratuitò, hoc eſt, animo donandi. Tranſactio autẽ fit ob cauſam, & de re incerta, hoc eſt, dubia & litigioſa. nam de re certa non poteſt tranſigi. Etſi autem pacta etiam fieri poſſunt ob cauſam: tamen propria ſua natura, omnia pacta ſunt gratuita, hoc eſt (vt loquuntur Dd.) aptitudine & potentia gratuita ſunt, quamuis non actu. *d. l. 1. vbi Dd. ʒ de tranſact. Bart. hic. & Cyn. Rubr. de pact. & optimè Andreas ab Exea in repetit. huius Rub. n. 3.* Inſpicitur autẽ magis id quod eſt in aptitudine, quàm quod eſt in actu. *l. 1. §. quotidiana. de aqua quotid. & æſtiua. gl. in §. his autem. ad verb. æſtimaretur. Inſtit. ad l. Aquil.* Proprium etiam pactorum eſt, non in Perſonam, ſed in Rem eſſe & dirigi. vnde dicitur: Omnia pacta ſua natura eſſe realia. *l. iuriſgentium 7 §. pactorum. vbi Bartol. l. & heredi 21 §. penult. hoc t. Schurff conſ. 49. cent. 1.* quod verum eſt, reſpectu tranſmiſſionis, non etiam reſpectu obligationis. nam hactenus pacta ſunt perſonalia, & perſonas obligãt, non res, & naturaliter non tranſeunt extra perſonas paciſcentium, *l. ſi vnus. 27. § ante hoc tit.* ſed illo reſpectu realia dicuntur, quia non commoriuntur cum perſona paciſcente, ſed transeunt in ſucceſſorem: tàm vniuerſalem, vt eſt hæres, *l. epiſtola 52. §. 1. hoc tit. l. ſi pactum. 9. de probat.* quàm ſingularem, vt eſt emptor. *l. ſi tibi. 18. § pactum vbi Bartol hoc tit.* Pactum etiam ſua natura Stricti eſt iuris: *gl in l. pacta. 6. ad verb. nullam C. eod. & in l. 7. §. quinimò ad verb. quinimò hoc tit.* ſicuti & reliqui contractus Innominati, extra Permutationem & Aeſtimationis contractum: *§ æſtimanum. vb. Fab. & Iaſ. nu. 12. Inſtit. de act.* niſi cùm contractibus

A bonæ fidei apponitur, vt emptioni, locationi, &c. Nam contractus acceſſorij, ſemper induunt naturam principalis contractus cui accedunt. *l. 4. de vſur. Iaſ. in l. 1. in prin. de verb. oblig.* Quanquam autem Accurſius. *d. l. 6. & in d. §. quinimò.* opinetur, etiam hoc caſu pacta ſtricti iuris permanere: tamen verior eſt, & receptior contraria opinio: *Bart. & Iaſ. n. 17. in d. §. quinimò. Ang. & Fab. verſ. 12. & 32. in d. §. actionum.* vt videlicet pactum bonæ tum fidei eſſe iudicetur, cum ex
B pacto emptioni appoſito, veniant fructus à moræ tempore, *l. 2. C. de pact. int. empt. & vend.* ſecundum naturam iudiciorum bonæ fidei: *l. mora. 32. §. in bonæ. de vſur.* qui ſi ſtrictum eſſet hoc pactũ, tantùm à tempore litis conteſtatæ deberentur. *l. lite conteſtata. 35. l. videamus. 19. de vſuris. l. cum fundus. 31. in prin. ſi cert. pet.*

¶ Diuiſiones autem pactorum, quæ in hoc titulo paſſim recenſentur, partim referendæ ſunt ad pactũ, in generali ſignificatu ſumptum: par- 4
C tim ad pactum vtriouis modo, vel generaliter, vel propriè ſic dictum. Ad pactum in genere ſumptum, referri debet diuiſio Vlpiani, *l. 5. h. t.* cum ait: omnia pacta aut Publica eſſe, aut Priuata. Publica conuentio eſt, quæ fit per Principem aut Ducem belli reipublicæ cauſa: quæ propriè non pacta, ſed Fœdera Latinis dicuntur. Hæc autem eãdem ratione ſecerni poſſunt à pactis priuatorum, qua ius publicum à iure priuato. *l. 1. §. huius autem ſtudij. de iuſt. & iur.* Nam in publicis
D inſpicitur non tàm quid receptum ſit iure gentium aut legibus, quàm quid neceſſitas & vſus reipublicæ poſtulet. At priuata pacta, quæ de rebus priuatorum fiunt, aut æquitate naturali, aut ciuili innitantur oportet: alioqui pro iniuſtis & inhoneſtis habebuntur. Aequitatem autem naturalem I.C. vocat Ius gentium. *in l. 5. & 7. hoc tit. l. pen de iuſt. & iur.* Nam æquitas, qua contractus nituntur, non eſt homini cum reliquis animantibus communis, vt nec ipſum con
E trahere: neque pertinet ad ius naturale commune, ſed in ſola ratione humana exiſtit. Maluit igitur I.C. ne confunderet diſtinctionem triplicis iuris (naturalis, gentium, & ciuilis) appellatione iuris gentium vti, ad, quod propriè contractus pertinent, *l. 5. de iuſti. & iur.* quam Iuris naturæ. Priuatam porò conuentionem Vlpian. duplicem ſtatuit: alteram Iuris gentium, quæ nititur æquitate naturali conuentionis: alteram ciuilem, quæ vires nanciſcitur
F ex æquitate & diſpoſitione ciuili: hoc eſt, quam non tantùm naturalis ratio, ſed etiam lex talem eſſe iudicat, vt meritò debeat obſeruari. Cum autem priuata conuentio omnis tranſeat, aut in eam quæ eſt Iuris gentium, aut in Legitimam: ideo effectu conſiderato, graduni priuatæ conuentionis omittit, & ait tripliceni eſſe conuentionem, videlicet Publicam, Iuris gentium, & Legitimam. Atqui ſecundum Dialecticos, *vide Cic. lib. 2 de Finib.* primò erant duæ
G ſpecies ponendæ, pactum Publicum & Priuatum; tum hoc iterum ſubdiuidendum, in pactum

Iuris gentium, & Legitimum. Sed hæc minuta conſectari deſinamus. Legitima conuentio eſt, quæ aliqua lege confirmatur. *l.5.hoc titul.* Quod cum fit, aut Naſcitur, inquit I. C. actio ex pacto, aut Tollitur. *d.l.legitimæ.5.hoc tit.* Naſcitur actio in his connentionibus, in quibus de obligando agitur: vt in ſtipulatione, *§.de conſtituta.Inſtit.de actio.§.1.Inſtit.de verb.oblig.* donatione, *l.ſi quis.§.1.C.de donat.§.perficiuntur.Inſtit.eod.* literarum obligatione: *Inſt.tot.tit.de liter.obl.* quæ omnia cum nullum συνάλλαγμα contineant, non pariunt iure ciuili obligationem æquitate cõtractus, ſed diſpoſitione legis. Tollitur autem actio legitimis pactis, videlicet ijs quæ liberatoria ſunt, non obligatoria: vt acceptilatione, nouatiooe, & ſimilibus. *§ 1.Inſt.quibus mod.toll.oblig. tot.tit.de accept.* Ideo autem dicit, Legitima duntaxat, non etiam Iuris gentium pacta tollere actionem: quia Pacta liberatoria iuris gentium, non tollunt ipſo iure actionem, ſed tantùm ope exceptionis. *l.tale pactum. 40. in princ.hoc tit. §.1.Inſt.eod.de excep.* Quare niſi obijciatur exceptio pacti, tenet actio. *d.§.1.vbi Ang.et Fab.l.Neſennius.41.§.fin.vbi gl.de re iud.* Iudex enim non ſupplet exceptiones, quia ſunt facti: *Caſt.in l.vnic.in princ.C.vt quæ deſ. aduocat.* ſed pacta legitima ipſo iure tollunt actiones, *l.4.§.de tranſact.* vt agi amplius non poſſit. *l.3. & 4.C.de tranſact. l ſi pupilli.§.videamus.de neg geſt.* Quia quicquid lex diſponit, hoc ipſo iure operatur, & contraria deſtruit, ſine vllo hominis facto. *l. non dubium.vbi Dd.C.de leg.* Iuris gentium porrò conuentiones non ex lege aliqua ciuili, verùm ex æquitate & vſurpatiooe gentium, hoc eſt, omnium hominum qui ratione vtuntur, ortum, vires & effectum habent. *l. iuriſgentium.7.hoc titul. d.l.5.de iuſt. & iur.* Hæ rurſus ſubdiuiduntur in Nomioatas, & Innominatas. Nominatæ conuentiones ſunt, quæ cum certam contrahendi ſpeciem habeant, facilè certum quoque nomen inuenerunt: ſicut è ſpeciebus ſeu formis certis, nomina imponi certa ſolent: vode & illud fit, vt certam obligationem & actionem producant: *d.l.iuriſgentium.7.in princ.* vt emptio, venditio, locatio, conductio, &c. Ionominatæ coouentiones rurſus duplices ſunt. Quædam eoim etſi certam ſpeciem non habent, tamen contineot Ciuile negocium & συνάλλαγμα: vude ex æquitate ciuili oritur obligatio & actio Præſcriptis verbis. *d.l.7.in fin.princ.hoc titul.l.4.& tot.tit.de præſc. verb.* Reliquæ conuentiones Innomiotæ, nullum negocium Ciuile, nec συνάλλαγμα permutationis cõtinent: quæ propriè Pacta nuda dicuntur, quia conſiſtunt io nuda æquitate conuentionis; *d. l. 7.§.ſed cum nulla.l.ſi tibi.27. C.de loca.* quomodo conuentio, *l.non ſolum.33.§.ſi rem 5.de vſucap* conſenſus, *l. 1.de rer permut. l.4.de ſponſ.* res, *l.1.§. hanc autem act. depoſ.* cautio *l 2 § ſed vtrum.de indic.* & ſimilia, *d.l.1.§.hanc autem.depoſ l.10.de his quibus vt indig.l.19.§.dictum. de ædil.edict.l.52.de verbor. obligat.* nominari nuda ſolent. Et hæc dicta ſint de prima diuiſione: quam extra hanc vltimam ſpeciem, ad pactum proprio in ſignificatu, hoc eſt, pro Nudo pacto ſumptum, per omnia accommodari non poſſe, quando omnia contractuum complectatur genera, palàm eſt. Deducit enim artificiosè I.C. à prima generali definitione diuiſiones, & diſtribuit tantiſper, dum à reliqois ſecernat proprium huius argumenti pactum. Reliquæ diuiſiones à I.C. traditæ, communes ſunt, & tàm ad pactum In genere ſumptum, quàm ad pactum Nudum referri poſſunt: vt cum pacta diuiduntur, primùm à diuerſitate cauſæ efficientis, in Expreſſa & Tacita. *l.2.hoc titul.* Expreſſa, quæ expreſſo verbis aut literis conſenſu conſtant: *l.2.& paſſim hoc titul.* Tacita, quæ ex præſumpta contrahentiũ elicimus voluntate: quorum exempla paſſim extant. *in l.2.3. 4. l.ſi vnus. 27.§.penult.l.in perſona. 30. §. 1 l. qui in futurum. 57. hoc tit. l.2. C.eod. l.aduerſus.5. C.de vſuris.* Secundò à materia, in Perſonalia & Realia, prout circa rem aut perſonam verſantur. *l. iuriſgentium.7.pactorum. l.& hæredi. 21.cum l ſeq. hoc tit.* Realia, prout diximus, in dubio pacta omnia eſſe intelliguntur. *Bartol.numer.1. & Dd.in d. l.7.§.pactorum.Iaſ.in d.l. 7.§. prætor num. 20* Perſonalia rurſus bifariam accipiontur. Voo enim modo illud dicitur pactum perſonale, quod perſonam non egreditur, nec in alium tranſit. *l.ſi vnus.27.§.pacta. 4.in fin.l.idem.25.§.1. hoc titul.* Altero modo perſonale pactum eſt: quod quidem non tranſit ad hæredes, ſed tamen viuente eo qui pepigit, in alium tranſire poteſt. *l.ſi tibi.18. §. pactum. vbi ita diſtinguit Bartol. quem ſequuntur Dd.hoc titul.* Tertiò à forma, in pacta Extraiudicialia, & Iudicialia: quæ effectu differunt: nam illa non pariunt actionem, vt poſtea dicemus. Quæ verò fiunt in iudicijs, valent & efficacia ſunt etiam ad agendum, quia io iudicijs quaſi cootrahitur. *l.3.§ idem ſcribit. de peculio.Ita Iaſ.in Rubr.de verb.obligat.num 23.per Authen.generaliter.C.de epiſcop.& cler. l.eum pro quo. 17. de in ius vocan. Bald. in l. tale pactum. 41. §.qui prouocauit. vbi & Iaſ.hoc titul.* Item cum alia pacta Re conſtare dicuntur, alia Verbis, alia Literis (ſiue inſtrumentis: *l.2.hoc tit.§.final.Inſtit.de obligat.*) aut quando à fine & effectu, pacta omnia in Obligatoria & Liberatoria *Iaſ. in d. Rubri.de verbor. obligat. numer. 6. & 7. Dd.in d.l.tale pactum.40.hoc titul.* diſtribuuntur. Quæ eo differunt, quòd pacta obligatoria non perficiantur, niſi acceptaote altera parte: pacta autem liberatoria valent, facta nedum præſenti, quamuis non acceptet, verumetiam abſenti, dummodo alius eius nomine acceptet, quoniam in commodis etiam tacens abſénſue præſumitur acceptare. *d.l.tale pactum.in prin. vbi latè Iaſ. & communiter.Dd.Iaſ.in d.l.7.§.quinimò.nu.32.Decius conſ. 45.in cauſa pac.l.qui patitur.ff.mandat.*

¶ Cauſa efficiens propinqua pactorum, eſt 5 Conſenſus contrahentium: *l.1.§.pen.hoc tit. l. an inutilis. 8. de acceptil. l. in venditionibus.9 de contrah.empt.* remota, Lex aut gentium, aut ciuilis, aut

aut prætoria, quæ eiuſmodi conſenſum approbat, *l.5.6.7.hoc tit.* & ad obligandum vult eſſe efficacem. Cauſa συναλλαγματικὴ eſt iuſta conuentionis cauſa, puta reſpectus compenſationis, aut donationis, aut ſimilis, *l.ſi conuenerit.56.hoc tit.* Quæ cauſa ſi fuerit erronea, hoc eſt, ſi non ſubſit cum ſubeſſe putaretur, pactum non valet. *l.ſi cum te.51.hoc tit.* Qua in parte ſciendum eſt, in genere in omnibus pactis obligatorijs nunquam præſumi cauſam donationis, niſi exprimatur: *l.2.§.circa.de dol.mal.except. l.cum de indebito.25.§.fin.de probatio. vide Iaſ.in l.3.& l.4.h.tit. vide Bal l.3.4.cum ſeq. C.de non num. pecu & quæ dixi inf.de verb. oblig. num.10.* eoq; nulla expreſſa cauſa, pactum nullius rei momentiq; eſſe. In pactis verò liberatorijs (cuiuſmodi pleraque ſunt, de quibus hîc agimus, *l.1 §.tit.1.*) ſi nulla cauſa extet, non eo minus pactum v... : præſumi enim pro ſubiecta materia & fine conuentionis, cauſam donationis ſubeſſe. *l.1.de tranſact. d.l.tale pactum.40. vbi poſt alios Iaſ.num 4. & 7.ita diſtinguit hoc tit.* Paciſci autem omnes poſſunt, qui non prohibentur. Nam paciſci & contrahere, eſt de genere permiſſorum: *l quòd ſi minor.24.§.non ſemper.de minor. Inſt.de leg Fuſ. Can. toll. & quib. ex cauſ. manu. non lic. l ſicut 5. C. de actio l.in commodato.17.§.ſicut. commodati.* Quicunque igitur non prohibentur paciſci, illis ea facultas debet videri permiſſa. *l.mutus.43.in prin. de procur.* Prohibentur autem quidam Natura, quidam Lege. Natura, qui conſenſum adhibere non poſſunt: vt amentes, furioſi, *l.1.§ furioſum. de act.* infantes (qui ſunt intra ſeptennium, *d.l.1. § pen. de actio.*) muti & ſurdi copulatiuè, *d.l.1.§. pen.* quia expreſsè conſentire non poſſunt: qui tamen tacitè videntur poſſe paciſci, puta, nutu, ſubſcriptione, &c. *l 4. hoc tit. l. in quibuſcunque. 48. de actio. l.vbi non voce.124. de reg. iur.* Lege contrahere prohibentur impuberes. Nam etſi natura conſentire & obligari poſſunt, *l.1.in fin. de nouatio.* (intelligunt enim quod geritur, *l.in negocijs.5. de reg. iur.*) tamen quia eorum conſenſus infirmus eſt & multis captionibus obnoxius, *l.1. de minor.* ideo lex hanc ætatem alieno arbitrio regi: & pacta eorum imperfecta eſſe, ſicut & ipſe conſenſus eſt, voluit. *tot. tit. Inſtit. ff. & C.de tutelis.* Quare & indebiti ex pacto ſoluti repetitionem habent: quod non eſt in aliorum pactis. *l.quod pupillus.41. de cond.indeb. l.antepen. de actio.* Idq; verum eſt, cùm paciſcendo ſeſe obligant, aut deteriorem conditionem ſuam faciunt: nam meliorem etiam ſine authoritate tutorum paciſcendo facere poſſunt: puta per ſtipulationem, pactum liberatorium, *l.contra.28. in fin. princ. hoc tit vide quæ dixi inf. & Inſtit. de author. tut.* &c. In eadem cauſa ſunt prodigi: *d. l.contra.§.1. l.is cui.6. vbi Dd. de verb oblig.* item minores qui curatorem habent. *l.3. C. de in integr reſtit. min.* Nam minor qui non habet curatorem, pacta extraiudicialia facere poteſt: iudicialia non item, quia ſine curatore legitimam perſonam ſtandi in iudicio non habet. *in princ.*

A *Inſt. de curato. gl. & Dd. in d.l.3.* Porrò cum authoritate tutòris vel curatoris, minores rectè paciſcuntur, & horum etiam nomine tutores: *d.l.contra.28.§.1.* niſi ius minorum liquidum, paciſcendo remittant. *l.imperatores.28.hoc tit. l.pactum curatoris.22. C. eod. l.præſes.12. C. de tranſactio.* Hoc enim donare eſt, & perdere, non adminiſtrare. *l.filiusfamiliâs.7 de donatio. l.qui fundum.7.§.ſi tutor.pro empto.* Donare autem, ne authore quidem tutore vel curatore minor poteſt. B *l.ab agnato.12. l.fin. de curato. furio. l.1.vbi Bald. & Dd. C.ſi aduerſus tranſact. l.fin.§.fin. C.ſi maior.fac.rat.habuer.* Filiusfamiliâs qui eſt in poteſtate patris, lege non prohibetur paciſci, *l.ſiue.18. hoc tit. cum multis ſeqq.* niſi eum paciſcitur in detrimentum patris: *l.filius.23. C.eod.* vt nec ſeruus, extrà quam ſi domino pactum ſit damnoſum. *l.ſi tibi.17.cum ll.ſeqq.hoc tit.* Sed hæc obtinent, quando hæ perſonæ cum extraneo paciſcuntur. Nam cum his quorum ſunt in poteC ſtate, aut cum fratribus, vel conſeruis qui in eiuſdem patris dominiue ſunt poteſtate, nullam iure ciuili obligationem contrahere poſſunt. *l.2.de contrah.empt.§.item inutilis. Inſtit.de inutili ſtipul. l.2. de ſtipul. ſeruor. Dd. late in l.frater à fratre. de condict.indeb.*

❡ Materia de qua paciſci licet, ſunt Omnes 6 res, quæ in commercio exiſtunt: *l.ſi in emptione. 34.§.omnium. de contrah.emp.* ſiue præſentes ſint, ſiue abſentes, ſiue etiam futuræ, *l.pactum.46.hoc* D *tit. l.3. C. de donat. l.interdum.73. de verb. obligat.* dum tamen ſint paciſcentium propriæ. *d.l.pactum.46. in verb. ſui iuris.* Nam licet aliena res vendi poteſt, aut locari: *l.rem alienam.28. de contrah. empt.* tamen non putauerim, rectè & vtiliter rem aut ius alienum, in pactum poſſe deduci. Etenim neq; agi poteſt ex pacto nudo, ſi fortè eiuſmodi res pacta aut nõ præſtetur, aut præſtita euincatur: quoniam ex nudo pacto non oritur actio: neque etiam excipere licet de iure E tertij, quod in pactum eſt deductum: *l.loci.4.§. compen. vbi Bart. ſi ſeruis. vend. l.ſi quis emptionis. 8.§.1. C.de præſcrip.30. annor. Bart. Caſtren. & Dd. communiter in l.1. & 2. de except. re. iud.* & fruſtra de eo quod non poſſidetur, excipiatur, niſi fortè res aliena ex pacto data ſit. quo caſu agenti non ius tertij, ſed ius pactionis obijcitur: cui ſtare cogitur, etiamſi res fuerit aliena, cum ipſe ex iure tertij fundare actionem nequeat. *l.rem alienam.41. in fin. de pig. act.* Itaque cum nec ad F agendum, neque facilè ad excipiendum tale pactum proficiat: ſequens eſt iure ciuili, illud nulli rei eſſe, niſi cum res aliena poſſidetur, vt vtilis ſit exceptio. Et hac ratione nitii puto quod ait I C. *l.pen.hoc.tit.* Si paciſcar, ne in tuo ſepelias, aut tuum ne dedices, vel alienes, tali pacto nihil effici. Nam neq; mihi tali pacto quippiam remittitur, quod proſit ad excipiendum: & etiamſi contra pactum alienes vel dedices, tamen non poſſim agere ad id quod intereſt (ſicuti G aliàs agi poteſt, *l.ſi ita.135.§ ea lege. vbi Dd. de verbor. oblig. l.3. vbi Bald. Salic. C. de cond. ob cauſ. dat.*)

quia ex nudo pacto non naſcitur actio. Loquitur enim I.C. de pacto nudo, iuxta titulũ. Nam quin pactis nominatis, vnde actio oritur, talia effici poſſint, dubitari non debet. *l. fin. C. de pact. inter empt. & vend. d. l. 3. d § ea lege.* Hic enim ſi contra pactum fiat: ex contractu nominato, ad id quod intereſt agi poteſt. *vt latè tradunt Dd. in d. l. ea lege. 3. C. de condict. ob cauſ. dat. l ſi ita quis. 135. §. ea lege. de verb. oblig. l. filiusfa. § diui. de leg 1.* de rebus aut iuribus publicis, niſi ſecundũ iura publica, paciſci nõ licet. Nam quæ publica ſunt, pactis priuatorũ mutari non poſſunt: ſiue pertineant ad ius publicũ naturæ, *l. iura ſanguinis. de reg. iuris. l. eas. 8. de ca. dimin.* ſiue ſpectent ad ius ciuile. *l. ius public. 38. l. contra 28. l. ius agnationis. 34. hoc t.* Quare pacto actiones publicæ, puta de ſicarijs, aut populares remitti nõ poſſunt. *l. iuris gentium. 7 § ſi paciſcar. cum ſeq h. t. l. 3. §. fin. ad leg. Iul. de vi pub. l. ſi vnus. 27. § pacta. 4. hoc t.* Moribus tamẽ obtinuit, vt qui de cæde, aut alio publico crimine paciſcuntur, vel tranſigunt, actionẽ remittẽtes, ij non modò à ciuili actione, ſed etiam à criminali & publica actione excludantur: quã uis per eiuſmodi pacta magiſtratus non impediatur, quo minus vindictam criminis expetere poſſit. *Bart. in l. t. § vſque adeò. num. 1. de iniur. per l. qui cœtu. 5 §. qui vacantem. de vi publ. l. iuriſgentium. § ſi paciſcar. pen. hoc tit. Iaſ. & Dd. nume. 3. & 4. in l. tranſigere. C. de tranſact.* De iniurijs tamen & furtis etiam iure ciuili paciſci licet: *l. ſi vnus. 27. §. illud. 3. hoc tit.* quia hæc crimina publica nõ ſunt, ſed priuata: atque etiam de his facta pacta ipſo iure (quod magis mirandum eſt) tollunt actionem, cum tamen reliqua tantùm ad excipiendum proſint, & elidant actionem. *d. l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. §. 1 Inſtit. de exceptio.* Sed ſciendum eſt de his pactionibus, l. xii t. Tabularum comprehenſum fuiſſe: qua lege furta & iniuriæ certa pecunia mulctabantur, cum expreſſa hac exceptione, Niſi pactum eſſet. *Gell. lib. 20. cap. 1. noc. Att.* Eſt igitur hoc pactum legitimum, quia lege expreſſim comprehenſum. Dictum eſt autem, pacta legitima, hoc eſt, quæ aliqua lege introducta ſunt, ipſo iure operari vel ad Obligandum, vel ad Liberandum: ita vt ipſo quoque iure actiones tollant. *l. legitima. 6. §. eod.* Et vt in ſumma concludatur: pacta non valent, facta de ijs quæ aut Lege prohibita ſunt, aut Natura. *l. pacta. 6. C. eod. d l. 7. § prætor. hoc tit.* Lege ciuili, innumera in pactum deduci prohibentur: cuius rei exempla paſſim extant. *in d. l. contra. 28. l ius agnationis. 34. hoc tit.* Natura ea prohibentur, quæ in ſe turpitudinem continent: puta vt maleficium aliquod fiat, *l. quod autem. 53. l. nec prætermittendum. 57. pro ſocio. l generaliter. 26. vbi Dd de verb. oblig.* ſiue vt non fiat. Quia turpis pactio eſt eius rei, quæ gratis ex officio aut caueri aut præſtari debet. *l. fin. de cond. ob turp. cauſ. l. ſciendum. 19. de ædilit. edict.* Eſt etiam illa turpis, qua remittitur actio delicti non facti ſed futuri: puta, ne ob dolum in tutela vel depoſito committendum agatur. Nam

A ea impunitas, illicitum eſt ad delinquendum. *d. l. iuriſgentium. §. ſi paciſcar. d l. ſi vnus. 27 § illud* Eiuſdem etiam generis ſunt pacta de quota litis, *l 5. C. de poſtulat.* & hæreditate viuentis. *l. pactum 15. l. licet 19 l. fin C eod.* Et generaliter inquit I.C. pacta quæ turpem cauſam continent, non eſſe obſeruanda. *l ſi vnus. 27. § pacta 4. hoc t.*

¶ De forma pacti quod aiunt Dd. Pactum eſſe 7 promiſſionem ſine interrogatione *Iaſ. in d l. 7. §. ſed cum nulla numer. 32. & in Rub. de verb. obli-* B *gat. numer. 5 & 6.* id non ita ſtricte accipiendum eſt, quaſi in pactis non vltrò citroque verba, interrogationes & promiſſiones fiant. Nec enim aliter quàm hac mutua collocutionis forma, pacta rectè contrahuntur: vnde & Verba concepta nominantur. *Vlpian. tit. 24 Cic. pro Roſc. Com.* Neque tamen ideo in ſtipulationem incidunt. Nam non quælibet, ſed tantummodo ſolennis interrogatio & reſponſio facit ſtipulationem. *l. ſtipulationes. 5 §. 1. de verb. obligat.* Quamuis au- C tem verborum ſolennitas ſublata eſt ex ſtipulatione, *l. omnes. 10. C. de contra. ſtipulat. in princ. Inſtit. de verbor. obligat.* tamen ſolennis forma ſublata non eſt: hoc eſt, vt inter præſentes præcedente interrogatione, & mox ſubſequẽte reſponſione ad interrogationem formata & apta, ſine vlla actus diuiſione formetur ſtipulatio. *l. 1. §. 1. l continuus 137. de verb. obligat* In pactis talis forma non eſt. Nam poſſunt nedum inter præſentes, ſed etiam per nuncium vel epiſto- D lam, literis vltrò citroque miſſis pangi. *l. 2. hoc titul.* Deinde inter præſentes non attenditur ordo interrogationis aut reſponſionis, & verum reſponſio congruat ad interrogata, an non: & ex interuallo tractari & concludi, atque adeò etiam abſque promiſſione datis manibus pacta confici poſſunt. Sanè ſi talis appareat verborum forma quæ ſtipulationem induat, potius ſtipulatio contracta videbitur, quàm pactum: quia in dubio firmior præſumitur contractus E celebratus, & videtur electa munitior à contrahentibus via, per quam maximè actus ſuſtineatur. *l. 3. de milit. teſt. Bald. in Rub. C. de fid. inſtru. numer. 8.* vt cum poſt varia tractata & conuenta (quod ſæpe fit) inſeritur generalis clauſula inſtrumento vel pactioni: Rogauit Titius, ſpopondit Meuius. Hae enim in ſpecie pacta non manent in ſua forma, ſed tranſeunt in ſtipulationem: *l. iuriſgentium. 7 §. quod ferè 5. hoc titul. l. ſcire debemus. 29. de verb. obligat.* niſi ſcilicet pro- F betur, eam formam verborum adiectam eſſe, non animo ſtipulandi, ſed tantùm paciſcendi. *vt tradunt Ang. & Faber in § ſi ſcriptum. Inſtit de inutil. ſtipul in l. 1 C. de contrah. ſtipul. & in d. l. 7. §. quòd verò.* Hoc igitur in ſumma tenendum, pacta nullo verborum ordine, nulla forma, ſed tantùm æquitate conuentionis conſtare. Conuenire, inquit I.C. vel re, vel per epiſtolam, vel per nuncium poſſumus. *l. 2. hoc tit.* Sed & in præſens, aut ad diem, aut ex die, aut ſine conditio- G ne rectè contrahitur pactio. *l. ſi vnus. 27. § 1 l. intra. 41. l. epiſtola 53. al. 52. §. fin. hoc titul.* Tale pa-

ctum,

ctum profiteor te non teneri, vult I.C. ſubſiſtere, etiamſi altera pars non acceptet *l. tale pactum. 40. hoc tit. Bart. & Dd. in l. creditori. 5. C. eod.* ſcilicet quia pactum liberatorium eſt, & commodum tacenti. In commodis autem, tacens pro conſentiente & acceptante habetur. *l. qui patitur. 18. mandati.* Quod verum eſt, parte altera præſente. Nam abſenti talis profeſſio nihil prodeſt, niſi notarius aut procurator, abſentis nomine acceptet. *Iaſ. in d. l. tale pactum. numer. 2. per d. l. 2. in ver. per nuncium. hoc titul.* aut niſi abſens, antequam reuocetur iſtiuſmodi promiſſio, eam ſe acceptare profiteatur. *Iaſ. in d. l. tale pactum. numer. 2. & 3 cum ſeq. Bartol. in l. nuda ratio. de donatio.* Cæterùm eiuſmodi verba enunciatiua etſi ad liberandum valent, vt iam dictum eſt: tamen non proficiunt ad obligandum eum qui non expreſſè conſentit, neque reſpondet, ne in iudicio quidem. *vt rectè inquit Iaſ. in d. l. tale pactum. num 7. & latius traditur à Saliceto. & Dd. in l. poſtquam. 4. C. eod.* Nam vbi de obligatione agitur, quæ poteſt eſſe detrimentoſa, tacens nunquam habetur pro conſentiente. *l. filiusfam. 8. §. inuitum. de procurato.*

8 ¶ Cauſa finalis pacti, eſt donatio. *l. 1. & l. cum donationis. 34. C. de tranſact. l. ex conducto. 15. §. Papinianus, vt in ex. Floren. aliàs incipit l. ſi vno. ff. locati.* Eo enim pactum fieri neceſſe eſt, quod quidem alicuius ſit efficaciæ, vt aliquid remittatur. Remittere autem, donare eſt. *l. ſi quis delegauerit. 12. vbi Bart. de nouatio. l. 4. C. eod. l. pactum. 22. vbi Dd. C. de pact.* Niſi enim in pacto aliquid remittatur, nihil eſt pactum iure ciuili: quia tantùm prodeſt ad excipiendum, non etiam ad agendum. Exceptio autem competere non poteſt, niſi illi cui aliquid remiſſum eſt, & cùm quo agi poteſt. Nam exceptio, eſt actionis excluſio. *l. 2. de except.* Vt igitur competat exceptio ex pacto, neceſſum eſt aliquid de iure actionis pacto remiſſum eſſe. Etenim ſi nihil remittatur pacto, ſed ius aliquod nouum conſtituatur aut donetur, ea pactio nihil proderit: quia nihil confert ad agendum, petendumque id quod pacto eſt conſtitutum, cum ſua vi nullam producat actionem. Ita accipiendum arbitror, quod ait I.C. omne pactum donationis gratia fieri. *d. l. 1. ſ. de tranſact. cum ſ. alleg.* hoc eſt: in pacto, quod quidem ad exceptionem valere debeat, ſemper aliquid remitti & condonari. Etſi porrò talis remiſſio fieri poteſt, nõ modò gratuitò, ſed etiam ob cauſam: tamen non deſinit in pacto eſſe donatio ſeu remiſſio: id quod vult Iuriſconſultus. *in d. l. 1.* Nam donatio etiam ob cauſam donatio eſt: nec deſinit eſſe donatio, quamuis à proprietate ſuæ naturæ recedat: *tot. tit. C. de donatio. quæ ſub modo. l. 1. vbi Dd. de donatio. vbi dixi.* ſicuti mandatum, depoſitum, & ſimiles contractus gratuiti, non deſinunt eſſe eiuſmodi cõtractus, quamuis gratuitò non fiant, & (vt inquit I.C.) nouiſſimi eorum fines excedantur. *l. 1. in fin. 24. l. Publius. 26. § 1 in fin. depoſiti. l. ſi remunerandi. 6. in fin. lib. mandat.* Poſſunt enim plures vnius

A rei fines eſſe, ſed ſubordinati. Itaq; etiam in donatione ob cauſam ſemper præcipua & ἀρχιτεκτονικὴ cauſa, manet liberalitas & munificentia. *l. 1. de dona. l. 1. & tot. tit. C. de don. quæ ſub mo.* Cauſa autem ob quam fit remiſſio in pactis, aut Præterita eſt, aut Futura. Si præterita, vt fortaſſe benemerita eius cui remittitur, gratuita eſt pactio & pura donatio, ſicuti legatum, *l. nec adiecit. 9. ff. pro ſocio.* & ſtipulatio. *§. vlt. Inſtit. de verb. obligat.* Obligatio enim ad antidora, quæ ſubeſt hoc caſu, cum tantùm ſit naturalis & incerta, *l. ſed etſi. 25. §. conſuluit. de pet. hær.* ad certam nullam debiti ſpeciem adſtringens, in cõſiderationem nõ venit: neq; donationis naturam alterat: cum ſit cauſa extra contractum præſentem poſita. Sin autem præſens, aut futura cauſa eſt remiſſionis, diſtinguendum hoc modo erit: vt ſi de ea tantum in genere ſit cogitatũ: velut ſi tibi ius meũ remittam, ſperans fore vt tu contrà aliquid remittas vel præſtes: hoc caſu non deſinat eſſe gratuita pactio: Quia propoſitum cõpenſationis, in mente retentum, nullum parit effectum. *Dd. in l. ſi repetendi. 7. per illum tex. C. de condict. ob cauſam. tex. in l. ſi maiores. 25. l. cum donationis 34. C. de tranſact.* Sin autem talis cauſa expreſſim in pactum deducatur: puta cum ideo remitto, eaque lege expreſſa, vt contrà aliquid aut des aut facias: tùm aut eſt impulſiua tãtùm, aut certè non præcipuè finalis: quæ, vt dictum eſt, non mutat naturam pacti: aut eſt præcipua finalis (quod ex commenſuratione rerum & complexu perſonarum, alijsq; circumſtantijs eſt ſumendum, *vide vtrum præſumatur impulſiua an finalis, in l. Aurelius. §. vlt. de lib. lega. Cyn. in l. ſi quis pro redemptione 36. in prin. C. de donat. Soci. conſi. 165. num. 6. vol. 2.*) & hæc ſanè pactio non eſt gratuita, eoq; nec propriè pactum, quia nec propriè donationis cauſa fit. Quare & hoc caſu plerunq; tranſit res in alium innominatum contractum, puta in tranſactionem, aut aliud negocium ciuile: *l. 7. in princ. hoc tit.* vnde propter συνάλλαγμα Re ob cauſam tradita, oritur actio Præſcriptis verbis, quæ ex pacto non datur. *l. 2. in fin. prin. hoc titul. l. 4. de præſcri. verb. l. 1. in fin. de rer. permut. l. cum mota. C. de tranſaction. l. in actionibus. 48. l. iuriſgentium. 7. in fin. prin. h. t.*

¶ Porrò de effectu pactorum quòd varia & difficilia diſputantur, quorum pleraque hodie in vſu eſſe deſierunt: ideo non alienum erit, breuiter quidem, ſed diſtinctè, præcipua duntaxat ſummæ rei capita exponere, in quatuor quaſi genera, docendi cauſa diſtributa. Primò itaque inueſtigandum, Quid operetur pactum, quaſue vires habeat iure naturæ ſeu gentium. Secundò, quid Iure ciuili. Tertiò, quid iure Prætorio. Quartò, quid iure Põtificio, & moribus noſtris. Quod ad ius naturæ attinet, quod idem in hac materia eſt cum iure gentium (nam iura contractuum, tantùm hominibus inter ſe, non etiam cæteris animantibus ſunt communia: *l. 5. de inſt. & iur. l. eas. 8. de cap. diminut. vide Caſt. in l. 1. in prin. h. t.*) ea in parte Dd. regulã conſtituunt: 9

Ex pacto, iure naturali ſeu gentium, naſci obli-
gationem naturalem, quæ illo iure ſit efficax. *in*
l 1.l. iuriſgentium. 7.§.1 hoc tit.l.legem.10.l.in bonæ
fidei.13.C.eod. Quam regulam Connanus *libro 5.*
Comment. & alij, multis licèt argumentis impu-
gnent: tamen iudico veram eſſe,& rationi con-
ſentaneam. Nam primò, cur hæ conuentiones
appellantur Iuris gentium, ſi eo iure non ſunt
efficaces? *d.l.7.& paſſim tot.hoc titul.* Deinde Vl
pian. *in l.1.hoc titul.* ait, Congruum eſſe humanæ
fidei,hoc eſt,Iuri gentium ſeu Iuri naturę(quod
ipſum Humanum Liuio vocatur) pacta ſeruare.
Si igitur humano iure pacta ſeruanda ſunt: cer-
tè eodem iure efficacia fuerunt, tàm ad agen-
dum quam ad excipiendum. Hæc enim vis eſt
verbi Seruare,cum ius ſeruari quid iubet. *vt plu-*
ribus declarat Panorm.num. 2. 4. & 5.in c.1.de pa-
ctis. Tertiò, I.C. *l.in ijs.5.§. imperator.de ſolutio.*
diſertè ait,ex pacto Naturaliter deberi: hoc eſt,
Iure gentium. *l. cum amplius. 84. de reg. iur &c.*
Quartò, pacta conſenſu & conuentione con-
ſtant, ex qua iure gentium obligatio exiſtit: *l.1.*
in fin. hoc tit.l.1.in fin. de contrah. empt. l ſi non ſor-
tem. 26. §. libertus. l. frater à fratre. de condict. in-
deb. & per conſequens, etiam illo iure actio ſeu
petitio. *Panor. in c. dilecti. de iudic.* Quintò, ex
pacto quod ſoluitur, repeti non poteſt: *l.cum*
proponas. 21. C. de pact.l.debitor.59.§ final.ad Tre-
bell. l. inter. 26. §. filia.de pact. dotalib. ideo neceſ-
ſum eſt, hoc naturaliter deberi. Nam vbi natu-
ralis non ſubeſt obligatio, ibi datur eius quod
ſolutum eſt, repetitio, *l. quod pupillus. 41. d.l.ſi*
non ſortem.§.indebitum. de condict. indebit.d.l.cum
proponas. in fin. C.eo. hoc t. Sextò, Paulus ait *lib.2.*
tit.14. inter ciues Rom. ex Nudo pacto actioně
non naſci. indicat igitur, Iure gentiū & inter eos
qui iure Roman. non vtantur, nihil cauſæ eſſe
cur hinc agi nequeat. Vltimò, pacta nuda con-
uentione tollunt obligationem naturalem, quę
conſenſu conſtat: *l Stichum.95.§.naturalis.de ſo-*
lutio. l. qui exceptionem. 40. §.vltim.iuncta. l.ſi non
ſortem.26.§.libertus. de condict. indeb.gloſſ.mag.&
Dd. in l. 1. de cond. ind. quare vt eandem indu-
cant, neceſſe eſt. Nam eodem modo vnum-
quodque tollitur, quo inducitur, & econtrariò.
l.nihil.35.de reg.iur. Verius eſt igitur, Iure natu-
ræ ſeu Gentium ex pactis oriri obligationem &
actionem. Nec obſtat, quod Vlpian. *in d.l.iuriſ-*
gentium.7. hoc titul. ait, pactum non părere obli-
gationem, ſed tantùm exceptionem. Eum enim
loqui non de obligatione naturali, ſed quæ iure
ciuili ſit efficax, verba ipſa oſtendunt: *vt in prin.*
d.l.7.in verb. naſci ciuilem obligationem. & poſtea
in d.l.7.§.ſed cum nullæ. obligationem opponit
exceptioni. Loquitur igitur de obligatione ef-
ficaci, quæ iure ciuili actionem pariat. Actioni
enim opponitur exceptio. *l.2.de exceptio.* Cum
autem dico, actionem iure gentium ex pacto
naſci. non loquor de actione ciuili formata, *de*
qua in §. 1. & tot tit. Inſt. de actio. & ff eod. & l.2.
§. his legibus. ff. de orig. iur. & tot. tit ff. de edend.
ſed de more agendi, qualis fuit iure gentium

A vſitatus, ſine vlla ſcilicet forma aut ſolennita-
te, *Panormit. in c. dilecti. de iudicijs.* ac tantùm
hoc volo: Iure gentium obligationes ex pacto
fuiſſe efficaces, tàm ad Exigendum quàm ad Ex-
cipiendum. Alia eſt autem iuris ciuilis Roma-
norum ratio. Nec enim hoc iure, omnes iuris
gentiū conuentiones peræquè valent: ſed quæ-
dam actiones pariunt, quædam exceptiones.
l.2.7. hoc titul. Actiones pariunt. quæ non ma-
nent in genere Conuentionis, ſed tranſeunt in
B Proprium nomen contractus: vt emptio, loca-
tio, &c. Hæ enim conuentiones, certam for-
mam & ſpeciem habent, & vt fieri ſolet, à certa
ſpecie etiam certum nomen facilè inuenerunt,
vnde iure ciuili certa formataque, & nominata
actio dari poſſet: quam dari eo magis ex his con
tractibus placuit, quia propter συναλλαγμα &
commutationem rerum, vel quo ad dominium,
vel quo ad vſum, abſque his in communi vita
viui non poteſt: puta abſque mutuo, depoſito,
C pignore, commodato, mandato, ſocietate, em-
ptione, locatione, & ſimilibus. *d. l. iuriſgentium.*
7 in prin. Carere autem illis neceſſe eſſet, ſi cer-
ta fides, & efficax obligatio ex his contractibus
non naſceretur: quando nemo inituius ſit ea
rerum commercia, quæ vires ad obligandum
non habeant idoneas. *l. quod ſi.24 §.1 ff.de mi-*
norib. Quare cum hi contractus ita ſint forma &
nomine conſtituti, vt formata & ſpecialis no-
minataque actio iure ciuili inde dari poſſit:
D cumque ob commerciorum vtilitatem, reſpu-
blica his carere non poſſit: meritò ex iure ciui-
li, vel potius (quantum arbitror) Romanorum
moribus, *l. 1. in fin. in verb. receptum eſt. de rer.*
permuta.Paul.lib.2.tit.14. hæ conuentiones, tan-
quam vtiles reipublicæ, & aptæ ad agendum, ap-
probatæ ſunt, & per approbationem factæ Le-
gitimæ, ac Ciuiles, vt Ciuilis inde & Legitima
actio oriatur. *l.6. hoc tit.* Dicuntur tamen nihil-
ominus contractus non ciuiles, ſed iuris gen-
E tium. Nam etſi obligationem & actionem iure
quoque ciuili producunt, vt dixi: tamen maxi-
ma ſui parte ſunt iuris gentium, ſiue originem
ſpectes, ſiue nomen, ſiue formam, quæ præci-
pua cuiuſque rei pars eſt. *l.Iulianus. 9. § ſi quis*
rem. ad exhiben. A' præcipua autem parte ſeu
principaliore, fit denominatio: *Felin. in pream.*
decr.ad verb. Gregorius.nu.1.& in Rub. de off. de-
leg.Iaſ.& Dd.l.1. de verbor. obligat.l.3.de iuriſd.Ti-
raq.de retract.lig.§ 32 glo.2. &, Quoties ad eun-
F dem actum perficiendum, ius naturæ ſeu gen-
tium, & ius ciuile concurrunt, toties reputatur
actus eſſe iuris gentium: quia hoc ius potius eſt,
& magis principale: *l.filio.23.de liber.& poſthum.*
d.l.iuriſgentium.l.4. & 5. de iuſt. & iur. niſi to-
tam formam à iure ciuili actus mutuetur: *d. l. le-*
gitima.6.hoc titul. quod non eſt in his contracti-
bus nominatis. Reliquæ conuentiones præter
nominatas, iure ciuili nullam actioné aut obli-
gationem, ne quidem expreſſim exceptionem
G (alioqui edicto prætorio non fuiſſet opus) pro-
ducunt. *d.l.iuriſgentium.§ ſed cum nulla.* Nec di-
ſtinguo

ſtinguo hic inter contractus innominatos & reliqua pacta nuda: inter quę nonnihil eſſe diſcriminis, vult poſt alios Iaſ. *in d. § ſed cum nulla. numer. 21. cum ſeq.* Nam ne contractus quidem innominati, ex ſua natura efficaces ſunt ad obligationem iure ciuili producendam, ſed tantùm per accidens: ſcilicet quatenus res interuenit. *d. l. iuriſg. 7. in fin prin.* Vt enim ſine rei interuentu contrahitur obligatio, tantummodo in his receptum eſt conuentionibus, quæ proprium nomen & propriam ſpeciem habent. *l. 1 in fin. rer. permut.* Quæ nam autem huius rei ſit ratio, variè diſputatur. Doctores hanc ponunt: quia lex ciuilis non aſſiſtit pactis nudis & conuentionibus innominatis, vnde & nuda dicuntur. Vbi autem lex non aſſiſtit obligationi, quantumuis naturali, ibi non poteſt naſci obligatio, iure ciuili efficax: hoc eſt, quæ proſit ad agendum. Nam actiones omnes iuris ciuilis ſunt. *l. 2. § his legib. de orig. iuris.* Ideo in earum definitione, Iuſtinian. *§ 1. Inſt. de act.* ait, Ijs quid peti ſecundum ciuitatis Romanæ iura: hoc eſt, ſecundum diſpoſitionem legis, & formam iuris communis. Vbi igitur ius commune in conuentione deficit, ibi ex ea actio ciuilis naſci non poteſt, *Bal. & Dd. in l. ſi vnus. 27. §. pactus ne peteret. hoc titul. per l. licet. 42. §. ex obligatio. de procurat. l. ſi pup[illi] 6. §. videamus de negoc. geſt.* Cui autem lex non aſſiſtat his conuentionibus, eo factum nolunt, ne quis promiſcuè, & quadam incogitantia ac temerè prolatis verbis obligetur, vt ſæpenumero plura oſtentandæ beneuolentiæ cauſa pollicentur homines, quàm ſeriò præſtare velint. ſæpe etiam, dum nos alteri dare volumus, lingua præcurrit mentem: ſæpiuſque ex affectione quadam potius, quàm ex [illegible] ſtudia & officia noſtra deferimus, magis concilianda retinendæque beneuolentiæ, quàm obligationis inducendæ cauſa. *§. 2. verſ cæterum ſi, vt plerumque ſermonibus fieri ſolet, dixit, &c. Inſtit. de [illegible] teſtam.* vnde promiſcue obligationem & actionem oriri, valde fuerit iniquum & inciuile. *[illegible] ars. in l. 1. § ſi quis ſimpliciter. de verbor obligat. per text. in c. cum veniſſent. vbi CC. de inſtrum. Angel. [illegible] ſ. Socin. & Dd. in rubr. de verbor. obligat. [illegible] autem omnium Andreas ab Exea. in tract. p[illegible] rum. num. 270. cum mult. ſequ.* Connanus [illegible] putat totam hanc rem pendére à ratione συναλλάγματος: vt quibus in contractibus inſit συνάλλαγμα & rerum commutatio, in his propter vtilitatem commerciorum, ciuilis oriatur [obli]gatio in reliquis quibus deſit συνάλλαγμα, [ne]quaquam. Pro quo facit & illa cõmunis Dd. [illegible] ca: Quòd vbi non eſt mutua commuta[tio] [illegible] cont actu, aut cauſa obligationis, nun[qua]m ſubeſſe cauſam donationis, ſed potius [err]ore aut fatuitate aliqua promiſſi facta præſu[mitur] [illegible] d. 15 & [illegible] de verb. oblig. num. 10 cui vires [illegible] lege ciuili, fuerit perniquum. *glo. Bald. & [illegible] in l. [illegible] C. [illegible] non num. pecu. Iaſ. in d. l. 7 § ſed cum nulla num. [illegible]* Li[ce]t autem hæc ratio, mihi quoque aliquando probabilis viſa eſt: tamen iudi-

A eo, eam nõ ſatis firmam eſſe. Nam primò, quàm multi ſunt contractus nominati, in quibus nullũ eſt συνάλλαγμα ſeu mutua obligatio: ſed tantummodo altera pars obligatur: vt in commodato, depoſito, pignore, mutuo, ſtipulatione: item hodie in donatione & ſimilibus: quam in multis non niſi re conſtat obligatio: *tot. tit. Inſt. quib. mod. re cont. ob.* vt ſi huius reſpectu nominati dicantur, idem de innominatis, vbi res interuenit, iudicandum ſit. *contra l 5. & tot. titul. de*
B *praeſcr ver. l. 7. in princ. hoc tit.* Deinde quamlibet I.C. *in d. l. 7. in fin. princ.* videatur velle, propter συνάλλαγμα ciuile oriri iudicium: tamẽ nec hoc facit contractum nominatum, aut innominatum, vt iam dictum eſt & ex eius verbis facilè poteſt intelligi. συνάλλαγμα ipſi non ſignificare mutuam obligationem, ex qua aliud vltro citroque dãdum ſit, ſed potius ipſam dationem, & rei interuentum, ſeu mutuam rerum traditionem ac permutationem. *l. 1. in final. de rer. per-*
C *mut.* Id quod ex eo ſciri poteſt, quia contractus innominati, qui mutuam obligationem continent, vt ſcilicet aliquid vltro citroque detur aut fiat, non producant ex ſe, vi iſtiuſmodi conuentionis mutuæ, obligationem aut actionem ciuilem vt contractus nominati. *l 1. de rer perm. in fi.* ſed eatenus tantùm, quatenus res interuenit. *in l. ab emptione. § fin. hoc titul. & d. l. 1. in fina. princ. de rer. permut. d. l. iuriſgentium 7. in princ. hoc tit. l 3 & 7. de cond cau dat.* Quare ratio Doctorum,
D mihi accuratius iſta expendenti, magis nũc præ iſta arridet: quam & pleroſque prudentes legiſlatores ponderaſſe animaduerto: ne ſcilicet nimium conſtringatur libertas oris, & ſæpe imprudentes in laqueos incidant, ſi ex quouis dicto, temerè fortaſſis prolato, homines obligentur. *Fac. §. 2. & pen. Inſtit. de mil. teſta.* Itaque & Plato in libris de Republica, eadem ratione non vult obligationes ex promiſſis promiſcuè induci, fortè in familiari ſermone aut conuiuio factis:
E ſed tum demum, cum in foro, vbi contrahi ſolet, contractus ſeriò celebrãtur. Adde his, quòd ipſi quoque I.C. aliam huius diſcriminis rationem, quam in συνάλλαγμα ponant: veluti eum ait Vlpia. *in l. 1 in fin. de rer permut.* vt quis ex conuentione mutua etiam, in qua inſit συνάλλαγμα ſeu commutatio rerum (vt in permutatione) ſola vi conuentionis obligetur, hoc tantummodo receptum eſſe in his quæ nomen à lege ſcilicet & iure ciuili habent. Idemque alibi *in l 7.*
F *in prin. hoc titul.* oſtendit, eas conuentiones demum actionem producere, quæ in aliud nomen tranſeunt. Neceſſum eſt igitur, cum hac in re vim ponant I.C. vtrum ſcilicet contractus certum nomen habeat, an non habeat aliquam nõ in ſynallagmate conuentionis, ſed in hoc diſcrimine ſubeſſe rationem, quare ex conuentionibus nominatis detur actio, ex innominatis nequaquam. Puto verò duplicẽ eſſe probabilem: alteram quòd lex nominãdo contractum, & cer-
G tum ei nomen tribuendo, faciat eum pactum legitimũ, ex quo omni actionẽ ſequens ſit: *l. 6. h. t.*

e alteram

alteram, quòd actiones iuris ciuilis omnes certæ ſint, & nominatæ. Nec poterat olim vlla actio inſtitui, niſi certo & ſpeciali nomine expreſſa. *l. fin. C. de interd.* ſcilicet vt nomen actionis, nomen & ſpeciem futuræ quoque litis vnà oſtenderet. *l. 3. C. de edend.* Quare & in negocijs ciuilibus, quæ nomen non habent, neceſſum erat, prætorem ſuccurrere, & dare præſcriptam in factum actionem: *tot. tit. de præſcr. verb.* quia ius ciuile nullam agendi facultatem, vbi certa nominataque deerat actio, faciebat. Hoc igitur poſito, quòd iure ciuili nulla inſtitui actio poſſit, niſi certa, nominata, & ſpecialis: facilè eſt prouidere, quare de contractibus innominatis, & nudis pactis, nulla iure ciuili fluat actio. Non enim habent certam ſpeciem, quia manent in ſuo genere: videlicet pacti, permutationis, aut donationis (omnis enim contractus aut pactum eſt, aut permutatio, aut donatio:) & proinde nec certum nomen habent, nec à lege nominantur: vt neque in legitimum pactum tranſeant, neque indidem ciuilis, certa ac ſpecialis & nominata actio dari poſſit. Nec vero in his actionem Præſcriptis verbis prætor in defectum nominatarum ſuppeditat, quia hæc actio ciuilis eſt. *l. 1. de præſcript. verb.* Itaque dari non poteſt, niſi ex ciuili negocio. *l. 4. & tot. titul. de præſcript. verb.* Ciuilia autem negocia, tantum duorum ſunt generum: videlicet Contractus nominati, & Conventiones innominatæ, ex quibus datione rei, alter alterum ciuiliter obligauit. *d. l. 7. in fin. princ. vbi I. C. hoc appellat negocium ciuile.* Reliquæ conuentiones, tanquam inutilis turba, apta magis litibus quam rerum commutationibus, à iure ciuili nominatæ receptæq; non ſunt, nec recipi debuerunt. Quare Prætor etiam, qui Iuris ciuilis authoritatem in pactis ſequitur, *l. 7. §. prætor. hoc titul.* actionem Præſcriptis verbis ad horum executionem non ſubminiſtrat: quòd nullum ſcilicet ciuile negocium, ex quo actio dari debeat, iſthic ſubſit. Ex his puto iam ſatis conſtare rationem, cur iure ciuili nudis ex pactis non detur actio: *vt in d. l. 7 § ſed cum nulla. l. iura 41. l. diuiſionis. 45. hoc titul. l. in bonæ fidei. 13. l. cum proponas. 21. C. eod.* niſi cum aut ſtipulatione munita ſunt, *d. l. 7. §. quod ferè.* (nam tunc actio non datur ex pacto, ſed ex ſtipulatu: *l. reſcriptum. 10. § ſi pact. in verb. ex ſtipulatu actio. hoc titul. l. petens. vbi Dd. C. eod.*) aut iureiurando (quo caſu ex ipſo pacto iurato velut contractu nominato *c. vbi gloſſ. & Dd. de pact. in 6.* naſcitur actio. *l. ſi quis maior. 41. vbi Dd. C. de tranſact. d. c. 2. de pact. lib. 6. Iaſ. in d. l. 7. § ſed cum nulla. num. 21. Socin. in fal. reg. 9 num 19.*) aut rei traditione impleatur pactum: qua ſimiliter pacta ſic muniuntur, vt proſint ad agendum. *l. in traditionib. 48. hoc titul.* Cuius rei ratio cum in obſcuro lateat, paucis inueſtigetur. Sciendum autem eſt, non modò natura æquum eſſe, ne quis locupletetur cum alterius iactura, *l iure naturæ. 206. de regul. iur. l. nam hoc natura 14. de condict. indeb.* ſed etiam iure ciuili. nam furti inſtar eſt, velle

A aliquem defraudare ſuo, nec contrà præſtare quod promiſſum eſt. Atque ipſæ quoque leges eum in dolo hærere pronunciant, qui aliquid ob cauſam accipit, neque tamen eandem præſtat. *l. ſi quis. 17. § fin. de Inſtit. actio.* Iure porrò ciuili (quo Prætorium quoque complectimur, *l. ius autem ciuile. de iuſti. & iur.*) etiam furta & dolum, atq; omnem fraudationem coerceri, & prouideri, ne quis cum aliena iactura locupletetur, dubium non eſt. *l. hominem. 37. ff. man-*
B *dati l. 4. §. ſi quis cautionib. cum ſimilib.* Cum igitur ex pacto alicui res datur, vt is contra aliquid ex conuentione præſtet: hic is qui accipit, non modò naturaliter, ſed etiam ciuiliter ad dandum obligatur: ne videlicet, dolo, & quaſi per furtum aliena re locupletetur: quam dominus non animo donandi dedit, ſed ſpe aliquid ex conuentione contra recipiendi. Subeſt igitur hic ciuile negocium, vt inquit Vlpianus *in d. l. 7. in fi. prin. l. ſolent. 16. de præſcr. ver.* Nec enim vllius
C benè conſtitutæ ciuitatis iura, tales fraudationes tolerare debent, neque pati, vt fides contractuum, quibus vltrò citroque res communicantur, ad hunc modum eludatur. Et quia negocium ciuile ſubeſt, eo datur Præſcriptis in factum verbis à Prætore actio: *l. ſolent. 16 de præſcr. ver.* qua conſequimur, vt aut redeatur res, quæ data eſt (redi enim poteſt ad actionem hanc elidendam, cùm propter rem ſolam efficax obligatio conſtet: *l. 3. & 5 de cond. cau. dat.*)
D aut præſtetur cauſa propter quam data eſt. *l. legem. 10. C. eod. l. diuiſionis 45. hoc titul. l. ſi fratres. C. communia vtriuſque iudi. l. licet. 23. l. ſi familiæ. 14. C. famil. hercijcun. cum ſimil.* Nec hæres multum difficultatis habet, cum alteruter paciſcentium rem Verè, & (vt loquuntur) Realiter accepit, atq; ita factus eſt locupletior: quod fit, quando res ex pacto aliquo ob cauſam datur & traditur. Sed vbi factum eiuſmodi verſatur in obligatione, vnde is, cuius gratia factum eſt, non
E redditus eſt locupletior: hoc in articulo fuiſſe videntur inter veteres I. C. controuerſiæ non paruæ. Nam Iuliano viſum eſt, non ſubeſſe ciuile negocium, quòd is cuius nomine factum eſt, nihil reuera accepiſſet: neque ſequeretur vlla ciuilis rerum permutatio. Marcianus & alij contrà ſtatuerunt: quia factum eſſet quod erat conuentum: quo facto cum damnum paſſus ſit is qui fecit, meritò illi ſubuenitur, quantumuis alter effectus non ſit locupletior. Iniurium e-
F nim fuerit, eum hoc nomine exceptionem habere, poſtquam factum impletumque eſt quod voluit: ſibique imputare debet, non alteri, ſi id voluit, in quo ſe pactum deduxit, quod minus erat ei profuturum. Exemplum hoc proponunt I. C. *in d. l. iuriſgentium 7. in fin. princ. & l. naturalis 5. de præſcr. verb.* Dedi ex conuentione tibi Stichū, vt Pamphilum manumittas. Manumiſiſti: euictus eſt tibi Stichus quem dederam, quæ ſitum eſt, an aliqua tibi actione aduerſum me ſuccur-
G ratur? Iulianus *d. l. iuriſgentium. 7 in fin. prin. d. l. naturalis. 5. §. at cum. de præſc. verb.* putabat, iure

ciuilē

ciuili nõ ſuccurri, quia tu nihil mihi dediſti, ſed tantùm feciſti quid, hoc eſt, manumiſiſti ſeruũ, ex quo non ſum factus locupletior. Itaque in defectum obligationis ciuilis, & proinde quæ inde oritur ciuilis actionis, putabat Extraordinaria actione agendum eſſe: vel de Dolo, ſi dolus interueniſſet, puta ſi ſciens alienum dediſſem. vel actione Subſidiaria, Prætoria in factum, ſi ignorãs alienum dediſſem. *l. quoties. 21. de præſcr. verb.* Reliquis placuit, etiam hoc caſu ſubeſſe ciuile negocium, quia impletum eſt id cuius cauſa dari debuit: vt cum tu feceris, hoc eſt, manumiſeris, ſicut conuentum erat, æquum etiam eſt & ciuile, me tibi dare quod ob tale factum promiſſum erat. nam hoc æqualitas συναλλάγματος exigit. Non autem videtur dediſſe is, qui dedit ſeruum, qui euictus eſt. Dare enim eſt dominium transferre, *l. fin. de cond. cauſſa data cum ſimil. vbi Iaſ. & Dd.* non rem alienam quæ euincitur tradere. *l. Iulianus. 131. § 1. de verb. oblig.* Quæ ſententia plana & recta eſt, & à compoſitoribus in Pandectas duobus locis relata: *in d. l. 7. in fin. prin. hoc tit. & l. naturalis. 5. de præſcript. verb.* qui tamen putantur non admodum ſcienter addidiſſe verbis I.C. Pauli, *in d. l. naturalis. 5. verſ. ſed ſi dedi. vide Gouea. lib. 2. lect. cap. 27.* particulam Ciuilem. Quod ſicut imperitè & oſcitanter factum eſt, ita doctorum hominum ingenia mirificè torſit, dum ratione & rebus ipſis pugnantia, quouis pacto ſtudent conciliare: quaſi religioni ſit habendum, ſi perhibeamus, in tam difficili & longo Pandectarum opere, iuris compoſitores aliquando dormitaſſe. Atqui Paulus *in d. l. 5.* ita Iuliani ſententiam recitat, facilè vt appareat, eum non de actione ciuili, ſed de extraordinaria locutum eſſe. Nam ait: Si ſciens dedi, ex Iuliani ſententia dandam de Dolo actionẽ: ſin autem ignorans, in Factum. Conſtat autem, actionem Doli non eſſe ciuilem, ſed extraordinariam, *l. eleganter. 7. de dolo malo.* à Prætore inductam. *Cic. lib. 3. Offic.* Neceſſe eſt igitur dicere, vt conſtet ἀναλογία inter vtrunq; caſum, quem Paulus proponit, etiam actionem in Factum, de qua loquitur, eſſe Extraordinariam, *d. l. quoties. 21. de præſcr. verb.* & Prætoriam, non Ciuilem Nam abſurdiſſimum eſſet dicere, ex vno facto, Si ſciens dederim, actionem eſſe Extraordinariam doli: ſin autem Ignorans, dari actionẽ Ordinariam ciuilẽ. Etenim ſi ciuile negociũ ſubeſt, vtroq; caſu dari ciuilem actionem conſentaneũ eſt. Sin autem ciuile negocium non ſubeſt: neutro caſu, ſiue ſciens dederim, ſiue ignorans, ciuili actioni locum eſſe. Et hoc quidẽ voluit Paulus, *in d. l. 5.* Quod parum conſiderantes Iuris compoſitores, addiderunt explicandi gratia particulam Ciuilem. Quæ interpretatio, Iuliani & Pauli ſententiæ videtur contraria. *Cont. diſput. lib. 1. ca. 13.* Quanquã non deſunt etiamnum, qui Tribonianũ propugnent, & in vniuerſum cum dolus in eiuſmodi facto adeſt, dari de Dolo: *d. l. naturalis. §. quòd ſi. l. ſolent. 15. eo. tit.* quæ etiam interdum in Factum datur: *l. nõ debet. 11. de dol. mal.*

A quoties abeſt, ciuilem Præſcriptis verbis, *d. l. ſolent. l. l. iuriſgentium.* ſuppetere contendant. *Donell. copioſè a. l. naturalis. §. ſed ſi dedi. cum §. ſequ. de præſcr. verb.* Cæterùm vt ad inſtitutum reuertamur: pacta etiam tum pariunt actionem, cum inſunt Bonæ fidei iudicijs, *l. iuriſgentium. 7. §. quinimo. hoc tit. l. in bonæ fidei. 13. C. eod.* non etiam Stricti iuris: *l. 3. de reſcin. vend.* niſi ex parte (quãquam hoc Contius improbat *lib. 1. diſp. cap. vlt.*) excipientis debitoris & rei *l. lecta. 40. ſi cert. pe-*
B *tat.* inſint (nam & aliàs ea debenti, cui remiſſum eſt, ſemper & indiſtinctè prodeſſe diximus:) aut cum ſtipulatione comprehẽſa ſunt. *l. petens, 27. C. eod.* Ineſſe autem tum videntur, cum adduntur in ingreſſu contractus, vt inquit I.C. hoc eſt, antequam is perfectus ſit, & abſolutus. *d. l. 7. §. quinimò. & § adeò. hoc tit.* Ideò autẽ inſunt, quia intelliguntur pars eſſe contractus. *l. ſi ſterilis. 21. §. ſi tibi. 4. de actio. empt. l. fundi. 79. de contr. empt. d. l. 7. §. quòd ferè hoc t. l. ſcire debemus. 29. de verbo.*
C *oblig. l. 1. §. 1. de edend. l. ſi in emptione. 34. in princ. de contr. empt.* Quare vt ex contractu, ita & ex hoc pacto agi poteſt. Hoc eſt quod dicitur, hæc pacta actionem bonæ fidei informare. *vide Cont. hæc aliter explicantem lib. 1. diſput cap. vlt.* Nam vt legem & formam dant pacta contractibus *l. iuriſgentium. 7. §. adeò. in verb. quæ legem contractui dant. hoc tit. l. 1. § ſi conueniat. depoſ. l. contractus. 23. de reg. iur.* quibus inſunt, ita & eorum cõtractuum actiones informant atque innouant: vt
D non iuxta naturam contractus, ſed ſecundum legem formamque pactionis inſtituantur. Verbi gratia: ſi conuentum eſt in emptione, vt de euictione, ſi fideiuſſoribus caueatur: iuxta hanc conuentionem informabitur empti actio, quæ alioqui ex ſua natura, ad ſatiſdationem non datur. *l. ſi dictum. 56. de euict.* Pacta autem quæ ex interuallo, poſt abſolutum ſcilicet contractum interponuntur, nec in bonæ fidei cõtractibus, neque in ſtrictis inſunt, nec ad agendum proſunt,
E niſi res poſtmodum inſequatur. Nam ſi poſt pactum à contractu, ex interuallo ſecutum, ſequatur & fiat rei traditio, ab eo cuius in rem cuiuſque homo pactum factum eſt: intelligitur ea traditio facta non modò contractus, ſed etiam pacti intuitu & contemplatione. Itaque qui tradit, ipſa re ſibi accipientẽ, ſicut antea diximus, obligat, vt ex pacto qualecunque illud ſit, teneatur. *l. in traditionib. 48. hoc tit.* Quantumuis igitur pacta poſt contractũ conſenſu perfectum, & poſt-
F quam ad alia omnia contrahentes diſceſſerunt *l. hæredes palàm. 21. §. fin. de teſtam. vide Dd. in l. 1. §. 1. l. continuus. de verb. oblig.* conuenta, nõ inſint contractui, vi conuentionis: quia ſunt conuentiones ſeparatæ: ex ſeparatis autem nihil rectè infertur: *l. Papinianus exuli. 20. de minor.* tamen alia res eſt, cùm traditione inſecuta muniuntur: tunc enim efficacia ſunt etiam ad agẽdum: non quòd inſint contractui, ſed quia implemento, rei, velut ſynallagmate ciuiliter roborantur. *d. l.*
G *in traditionibus. d. l. 7. in prin. hoc tit.*

Quæ aũt pacta reformant contractũ, hoc eſt,

quæ mutant ſubſtantiam contractus, puta pretium aut mercem, eique aliam formam inducunt: ea etiam ex interuallo facta inſunt ex parte agentis, inquit I.C. hoc eſt, proſunt nedum volenti excipere, ſed etiam illi qui agere vult ex contractu, & producũt per ſe actionem. Nam talia pacta ſunt nouus contractus: quia prioris contractus ſubſtantia his immutatur. *d.l.7. §. quinimò. l. ab emptione. 59. hoc titul.* Quod in iis contractibus obtinuiſſe puto, qui conſenſu conſtant: de quibus I.C. loquuntur. *d.l.7. & l. pacta conuenta. 72. de contrah. empt.* In his enim ſicuti mutuo conſenſu à toto contractu recedi poteſt, *l. ab emptione. 58. hoc titul. l.1.2.3. de reſc. vend.* ita etiam ab aliqua eius parte: & intelligitur hæc noua pactio, nouus quidam nominatus contractus eſſe, *l. iuriſgentium. 7. §. adeò. hoc titul. l. pacta. 72. verſ. Paulus notat. de contr. empt.* ex quo agi poteſt. Hoc autem in contractibus, qui Re aut Verbis conſtant, obtineri non poteſt. Sed in his dicendum eſt, pacta, quæ ex interuallo ſequuntur, tantùm prodeſſe ad excipiendum. *d.l. ab emptione. in fin. hoc tit.* non etiam ad agendum: cum ex ſolo conſenſu, in his non conſtituatur nouus contractus, vnde agi poſſit. Quin etiam cum non informatur pacto præcedens contractus, ſed ſolummodo accidens aliqua qualitas, aut detrahendo aut adijciendo immutatur: non putauerim ea pacta ex interuallo appoſita, iure ciuili prodeſſe ad agendum, niſi quatenus traditione firmantur: ne, videlicet ex pacto detur actio. *d.l. pacta. 72. de cont. empt.* Pacta etiam tum iure nouiſſimo proſunt ad agendum, cum muniuntur chirographo, aut ſcriptura: quia tranſeunt in contractum, qui literis conſtare dicitur. *Panor. in c.1. numer. 4 & 5. ext. eod.* Vnde his temporibus, rarò pacta nuda inueniuntur: quoniam pleraque ſolent in ſcriptum redigi, & conſignari vel à partibus, vel à iudicibus, vel à notario. *Socin reg. 9. numer. 14. in fallent. ex doctrina Bartol. in l.2. C. de cond. ob. cauſ. & in l. ſi creditori. C. de pign. Cag. in l. id quod noſtrum. numer. 14. de reg. iur. per not. in Rub. de verb. oblig. per hoc tex. in l.7. §. quòd fere. 5. hoc titul. l. non figura. 38. de obl. & act.* Proficit etiam pactum ad agendum, cum fit in iudicio. *l. 4. § fin. de fideiuſſor. tut. l. tale pactum. 40. §. qui pronec. vbi Bart. Iaſ. in d.l.7. §. ſed cum nulla numer. 19. hoc titul.* Quod etſi diſputari poteſt, tamen rationem habet: cùm quoniam in iudicijs quaſi contrahitur, *l.3. §. idem ſcribit. de pec.* (ex quaſi contractibus autem, vt aut nominatis plerunque, aut ciuile negocium continentibus, oritur obligatio & actio: *l.2. & 4. de actio. tot. titul. Inſt. de obl. quæ ex q. contr.*) tum quòd, quæ in iudicijs fiunt, omnem ſolennitatem contractuum exuperant, *l. publicati. l. omnium. l. ſancimus. C. de teſtam.* & incumbunt officio iudicis, cui credita ſunt: vt is ſuam ad fidem exonerandam, meliò prouidere debeat, quo res ad exitum producatur *l. ædiles. 25. §. item. de ædilit. edi.*

His ita expoſitis, tempeſtiuum eſt vltimo loco exquirere, quæ vis atq; authoritas iure Prætorio, & nouiſſimè Pontificijs canonibus, (quos potiſſimùm hodie ſequimur) atq; morib. horũ temporum, pactis ſit attributa.

Cum ergo ad eum quem dixi modum, pacta nuda iure ciuili deſtituerentur, ſubuenit Prætor edicto ſuo: quòd videret complures incidere, vt pacta ſeruari æquum eſſet. Quare propoſuit in eam rem hoc edictum: "PACTA CONVENTA, QVAE NEQVE DOLO MALO, NEQVE ADVERSVS LEGES, PLEBISCITA, SENATVSCONSVLTA, EDICTA PRINCIPVM, NEQVE QVO FRAVS CVI EORVM FIAT, (hoc eſt, Quæ non in Fraudem legis facta ſunt) SERVABO." *d.l.7. §. Prætor. 5. hoc titul.* Verbum, Seruãdi, puto hic generale eſſe, & quamlibet tuitionem ſignificare: ſcilicet quæ præſtatur variè, pro re propoſita, proque varijs circumſtantijs facti, datis aut Actionibus aut Exceptionibus. *l. inter. §.1. famil. hercij. un.* Qua in re prætor non recedit à Iure ciuili, ſicut ipſa notant Edicti verba, ſed ſolùm Ciuile ius interpretatur: videlicet dando actionem Ex pactis, cum hoc definitio ratióue iuris ciuilis permittunt: vt cum pactum eſt e... n... actui a... poſitum, notarurque verbis edicti, Pacta conuenta: id enim propriè Conuentum dicitur *tot. tit. C. de pact. conuen.* aut rei Traditione Implementóque cauſæ, aut alia aliqua Efficacia obligationis ciuili munitum, vt etiam Ex æquitate ciuili actio danda ſit. Alias porrò vbi hæc... ſunt, non actionem ex Pacto dat Prætor ſed Præſcriptionem: præſcribens ſcilicet iudicium Pedaneo iudici, non Purum, ſed cum exceptione. Extra quam ſi quid pactum erit, &c. Neque verò hac etiam in re, Prætor recedit à iure ciuili ſed illud magis interpretatur, & data expreſſim exceptione confirmat. *vt Inſt. de bonor. poſſ. in princ.* Nam dixi, Etiam legibus ciuilibus, quod ex pacto ſolutum eſt, non poſſe repeti: quia naturaliter debitum ſolutum eſt. *d.l. debitor. 59. § fina. ad Trebell. l. inter. 26. § filia. de pactis dotalib. l. cum proponas. 21. C. de pactis.* Poſtquam enim traditio ex pacto facta eſt, pactum ipſum firmatum eſt traditione, *d.l. in traditionibus. 41. hoc titul.* & res tota tranſacta ac confecta. Ea autem quæ tranſacta & confecta ſunt, reſuſcitari non debent, minuendarum litium cauſa. *vide inf. hoc tit. t.* Ex quibus intelligi iam facilè poteſt, nihil iure ciuili alienum facere Prætorem, cum Ex pacto Nudo exceptionem pollicetur. Nam exceptio, actionis eſt excluſio. *l.2. de exceptionibus.* Quare qui excipit Ex pacto, vel exceptionem à Prætore ſibi dari hoc nomine petit: is proculdubio poſſidet aliquid Ex pacto: hoc eſt, aut Accepit, aut Retinuit neſcio quid, quod alioqui ab eo actione aliqua peti poſſit. Cur enim exceptione opus ſit, niſi quid peti poſſit, quod per pactum deinceps fuerit remiſſum, & quaſi traditum? *§.1. Inſt. de except.* Nam qui De pacto excipit, effectu dicit, ſibi quaſi traditionem & ſolutionem Ex pacto factam eſſe, quæ poſtima actione condici non debeat: quãdo eorum, quæ

Ex pa-

Ex pacto ſoluuntur, nulla ne quidem iure ciuili ſit repetitio. Vt igitur (verbi gratia) cui decem pacta ſunt, & ſoluta, exceptionem etiam iure ciuili habet, contra repetentem: quia pactum traditione conſummatum eſt, & ſolutum naturale debitũ: ita & cui remiſſio Pacto Liberatorio facta eſt, eadem exceptio danda eſt: q̃a poſſidet Ex pacto, tanquam ſolutum, vel ſibi datum. Remittere enim dare eſt. *l 4. in princ. vbi Bartol. de poenl. l. ſi mulier. de condi. ob cauſ. l. ſi quis delegauerit. 12. vbi Bartol. de nouat. Dd. in l. pactum. 17. C. de pact.*

Quanquam autem hac de re, plura ſubtiliter diſputari poſſunt, tamen modus aliquis adhibendus eſt: maximè cum hæ iuris veteris ſubtilitates, hodie non ſint in vſu. Nam primùm iure Pontificio, ex quolibet pacto oritur actio. *c. 1 & 3. vbi Can. ext. eod.* Deinde hodie idem obtinet in omni foro, vbi ex æquo & bono, & ex ſuprema poteſtate iudicatur: vt ſunt Curiæ ſummorum Principum, Arbitratorũ, Mercatorum, & ſimilium. *Bart. & Dd. in l. 7. § quinimò. per illum text. hoc tit. & in l. ſi fideiuſſor. 29. §. quædam mandati.* Etſi verò longa eſt diſputatio, an in reliquis Curijs, in quibus ſecundum ius ciuile pronunciatur, ius Pontificium obtinere debeat: tamen communis opinio eſt, & ita vſus obſeruat, vt indiſtinctè ex pactis Nudis, ſerio & deliberatè initis, etiam in foro Ciuili hodie detur actio. *Bald. & Salic. in l. petens. 21. C. eod. & idem Bald. in l. legitima. 6. in princ. hoc tit. & Iaſ. qui dicit eſſe communem, in d. l. 7. §. ſed cum nulla. num 4.* Quod verum puto, & ſequendum. Nam eiuſmodi pacta eum obligent naturaliter, & ex bono & æquo, *l 1. in prin. hoc tit. l. 1 de conſt pe.* ſequitur eum, qui pacta non ſeruat, contra naturam, conſcientiam, atque adeò contra officium boni viri facere, ac peccare, vt volunt Canoniſtæ, mortaliter. *gl. in c. 1. de pactis.* Et certè diuus Paulus ad Rom. 1. 31. *ἀσυνθέτους*, hoc eſt, eos qui pacta non ſeruant, in illis numerat, qui capitaliter delinquunt Eſt autem definitum inter Doctores: Vt quotieſcunque agitur de cauendo peccato, deq; cauſa conſcientiæ, toties etiam in foro ciuili ius Pontificium debeat obſeruari. *c. 1. & 2. vbi Dd. de operis no. nun. Caſtrenſ. in Auth. et qui ſemel. num. 3. & 4. C. de probatio. cum ſimil.*

Hoc ergo conſtituto, ſequens eſt exponere, Quænam actio ex pacto detur. Iaſon *in l. lecta. numer. 10. ſi cert. petat. & in d. l 7. § quinimò in princip... ex doctrina gloſſ. Bartol & alior. in l. pacta. 6. C. eod.* vult competere actionem Præſcriptis verbis, quæ datur ex reliquis contractibus innominatis. *d. l. 7. in fin. prin. d. l. naturalis. 5. de præſcript. verb. cum ſimil.* Atqui ſciendum eſt, actionem Præſcriptis verbis, non ex ſola produci Conuentione, ſed tantũmodò Ex æquitate rei traditæ, qua paciſcens alterum ſibi obligauit. *d. l. 7. in fin. prin* Quocirca locum hæc habere poteſt actio cum res interuenit, cuius traditione qui agere vult, alterum ſibi deuinxit. *l. cum mota 6. l ſi pro fundo. 33. C. de tranſact.* Sed hoc perrarò in pactis

A poteſt euenire, in quibus plerunque non ineſt *συνάλλαγμα*, quia donationis cauſa fiunt. *l. 1 ff. de tranſact.* Magis ergo conſentaneum videtur, ex pacto non actionẽ Præſcriptis verbis (niſi quando res interuenit) ſed Condictionem ex lege, vel potius ex Canone naſci: ſicut ea dari ſolet ex omnibus contractibus, qui noua aliqua lege aut canone vim acquiſcuntur: *l. vnic. vbi Bartol. condic. ex lege.* cuiuſmodi ſunt donatio, *l ſi quis argentum. 35 § penult. vbi Bald. & Salic. C. de donat.*

B contractus emphyteuticus, feudalis & conſimiles. *Bart Bald & communiter Dd. in d. l. 1. de cond. ex lege.* Eandem igitur actionem hodie ex pactis dari, verius eſt. *Innoc. Pan & alij, in d. c. 1. de pact. quam ſententiam latè aſſerit Socin. in fall. 9. num. 2.* Quia verò diximus, non ſolùm Actiones, ſed etiam Exceptiones ex pactis dari: *l. 2. l. creditori. 5. cum ſimil. C. de pact.* ideo non ab re fuerit, & illud vltimo loco exponere, Vtrum hæc exceptio priuilegiata ſit, & impediat litis ingreſſum: an verò

C tantummodò peremptoria ſit perhibenda: qua de re variè diſputatur: *in l. 4. vbi Iaſon. diſtinguit. & d. l creditori. 5. C. de pactis. in l. nam poſtea 9. vbi Bart. Iaſ. & alij ff. de iureiur. Sem & Franc. in l. 1. de lit. conteſt. in c. olim inter. de lit. conteſt.* alijs exiſtimantibus, exceptionem eſſe priuilegiatam, quoniã Imperator *d. l. creditori. 5. vbi ita Caſtren.* ait: Petitionem per exceptionem repelli: alijs contrà ſtatuentibus, & quidem Communiter, vt hæc exceptio tantùm ſit Peremptoria, non e-

D tiam impediat Litis ingreſſum, *pro eo tex. in §. 1. Inſt. de except. in l. ſi vnus. 27. §. pactus ne peteret. & §. ſed ſi ſtipulatus hoc tit.* Quod & rationem habet. Nam nullæ exceptiones impediunt litis ingreſſum, niſi quæ tollunt ius actionis, ſic vt lis inſtaurari nõ poſſit: velut eſt exceptio quæ datur ex Re iudicata, Iureiurando, Tranſactione, Præſcriptione, &c. *Bart. Iaſ. & Dd. in l. nam poſtea. de iureiur. gl in c. 1. de lit. conteſt. in 6.* His enim modis finita lis amplius inſtaurari nulla ratione po-

E teſt. *l. cauſæ. 16. de tranſact. l. nam poſtea 8. in princip. in verb. petitionem prætor repellit. de iureiur. l. ſub ſpecie. C. de re iud l. poſt rem iudicatam. ff. eod. cum ſimilib.* Exceptio verò quæ datur Ex pactis, non eſt iſtius generis. Nec enim tollit actionem: *d. § 1. Inſtit. de except.* quia regulariter non tollit obligationem Ciuilem, *l ſi vnus. 27. §. pactus ne peteret. hoc titul.* ſed tantummodò Naturalem. *l. Stichum § naturalis. de ſolutio.* Nam cùm pacto ſolum inſit naturale vinculum, videlicet Aequi-

F tas conuentionis: non poteſt aliud tollere, quã quòd eodem vinculo conſtat. *l. ab emptione 58. hoc titul. l nihil tam naturale de reg iur cum ſimil.* Cum igitur non tollat ciuilem obligationẽ, ſequens eſt, vt nec actionem ciuilem ipſo iure remoueatur, niſi cum pactum quoq; legitimũ eſt & ciuile. *d l ſi vnus § pactus ne peteret. l 6. h t.* Interpretes tamẽ omnes ferè peremptorias ad impediendum litis ingreſſum admittũt, dum in cõtinẽti probari queant. *vide Philip Franc. c 1 de lit.*

G *in 6. Blanc tract de compromiſſ part 4 de imped. lit. ingreſſ. gl. in l. 6 ...*

Cæterùm hîc admonendi ſumus, ex pacto quandoque ſuppeditari non Exceptionem pacti, ſed Doli: cum videlicet exceptio conuentionis dari non poteſt: quoniam res vel perſona, ad quam ex æquitate vtilitas pacti porrigitur, illo comprehenſa non eſt. Hac enim in ſpecie competere nequit exceptio pacti: quia conuentio cum ſtricti iuris ſit, *l. ſi vnus. 27. §. ante omnia. cum §. ſeq. hoc tit. Bald. in l. ad probationem. 21. C. de probat.* ad alias perſonas vel res, quæ non ſunt diſertis verbis comprehenſæ, extendi nequit. Vt igitur deficiente Actione contractus, datur actio Doli: *l. & eleganter. 7. de dolo malo. in princ. & §. 1.* ita multò magis, deficiente Exceptione conuentionis, competit exceptio doli: *l. 1. 2. cum ll. ſeqq. de dol. mal. & met. ex.* quotieſcunque ſcilicet ex æquitate aliqua danda eſt. *l. 7. §. pen & fin. l. & hæredi. 27. l. reſcriptum. 10. § fin. hoc titul.* eoque facilius datur, quòd Exceptio Doli non ſit Extraordinaria, ſicuti actio Doli, quæ eſt Famoſa: neque Specialis, ſed Vniuerſalis, vt inquit I. C. Cui toties locus ſit, quoties alia exceptio nominata deficit. *l. 1 & 2. & tot. titul. de dol. mal. & metus except. vbi vide.*

Illud quoque poſtremò notandum, tantam eſſe pacti vim, vt ſi ſoluatur quod pacto remiſſum eſt, competat Indebiti condictio: quaſi indebitè ſolutum id ſit, quod ob exceptionem pacti reuera & cum effectu exigi, obſtante nimirum pacti exceptione, non poterat. *l. creditori. 5. in fin. C. eod. l. ſi non ſortem. 26. § indeb. de condict. indeb.* Atque hæc quidem de Effectu pactorum: nunc aliquid de Interpretatione commodùm ſubijciamus.

30 ¶ Aliquoties iam dictum eſt: Pacta ſtricti iuris eſſe. *d. l. 7. §. quinimò. vbi poſt gloſſ. magn. Iaſon. numer. 12. hoc titul. & idem Iaſ. num. 17. in l. lecta. ſi cert. peta.* Ex quo ſequitur, ea ſtrictam recipere interpretationem: & in his nihil, niſi quod diſertè verbis comprehenſum aut expreſſum eſt, *l. ſi repetendi. C. de condict. ob cauſam.* actum intelligi (id quod commune eſt omnibus ſtricti iuris conuentionibus: *vt tradunt Dd. in l. quicquid. 99. de verb. obligat.*) niſi cum Pacta apponuntur Bonæ fidei contractibus, ſecundum quos ex bono & æquo recipiunt interpretationem: *l iuriſgentium. 7. § adeò. l. ab emptione. 59. hoc titul. l. 3. de reſcin. vend.* ſicuti & ſtipulationes ac iuramenta, *l. vltim. C. de non numerat. pec. l. vltim ff. qui ſatiſ. cog. vide Iaſ. in l. ſi conuenerit. num. 4. ff. de iuriſdict. omn. iud.* cum iſtiuſmodi contractibus adijciuntur. *l 4 de vſur Iaſ. in l. 1. in prin. de verbor. obligat.* Abſoluta verò pacta (quæ non referuntur ad alios contractus bonæ fidei) ita ſtrictè interpretamur, vt nec ad alias perſonas, nec ad alias res extendantur, niſi quæ expreſſis verbis pacto comprehenſæ ſunt. *l. ſi vnus. 27. § pacta 4 verſ. & in ſumma hoc titul.* Nam ijs qui non pepigerunt, pacta neque nocent neque proſunt, *l ſi actionem. 24 C. eod.* etiam iureiurando firmata. *vt ait Schurff. conſil 66. num. 19. cent. 1.* Quod verum eſt, niſi vel ex diſpoſitione iuris, vel ex veriſimili partium conuentione pacta ad alium, quàm qui pepigit, deriuentur. Ex diſpoſitione iuris: vt quod ab Imperatoribus reſcriptum eſt, plurium creditorum conuentionem, cum debitore factam, ad alios quoque creditores, pauciores numero, quamlibet inuitos, pertinere: *d. l. 7. § ſi. cum ll. ſequentib. l reſcriptum. 11. hoc titul. l. ſi non expedierit. 6. de bon. author. iud. poſſid.* quòd pactum ſerui aut filij, propter poteſtatem ad dominum & patrem extenditur: ſcilicet vt his proſit, non etiam vt noceat. *l. & hæredi. 21. §. 1. hoc tit l. filius. C. eod.* Quòd fauore dotis, pacta dotalia, quæ parentes aut extranei faciunt, porrigunt ad mulierem nubentem, *l. Caius. 45. in fin. ſolut. matrimon. l. 4. l. pater. 7. C. de pact. conuen. l. vnic. §. 1. C. de rei vxor. act.* ex veriſimili partium conuentione: videlicet cùm hoc eius intereſt qui pactum fecit, & veriſimiliter ea de re actum eſt. Nam etſi ſtricti iuris ſunt pacta: tamen quia & tacitè conueniri poteſt: *l. 2. hoc tit. cum ſeqq.* ideo ea quoque conuenta intelliguntur in pactis, vt & in alijs ſtrictis, *l. Titia. 134. §. 1. & melior tex. in l. ſi ita. 126. §. penult. in verb. ineſſe tempus vel conditionem ex eo quod agi apparebit. l ſi ſtipulatus. 111. de verb. oblig. eleganter. Iaſ. in §. actionum numer 4 & 37 Inſtit. de act. vbi dicit omnes contractus mundi eſſe bonæ fidei, quo ad intentionem.* de quibus veriſimiliter eſt actum. Hoc modo interpretamur. pactũ procuratoris pertinere ad dominum: *l. reſcriptum 10. § fin hoc tit.* tutoris, ad pupillum: *l. tutoris. 15. hoc titul.* magiſtratus aut magiſtri collegij ad vniuerſitatem ciuitatis vel collegij. *item. 14. hoc titul. l. præſes. 12. C. de tranſact.* Horum tamen pacta indiſtinctè extenduntur, eo modo quo dictum eſt, cum proſunt, non etiam ſemper quãdo nocent. Nec enim, verbi gratia, licet tutoribus aut adminiſtratoribus, aliquid pacto donare aut remittere, quod liquidum ſit. *l. contra. 20. §. 1. hoc tit. l. pactum curatoris. 22. C. eod.* Procuratoris quoque pactum domino non nocet, ſi certum ius remittat: neque aliàs paciſci in damnum domini poteſt, etiamſi ius ſit incertum: niſi aut ſpeciale ad hoc habeat mandatum, aut conſtitutus ſit cum libera. *l. nam & nocere. 12. hoc tit. l. procurator. de procura. vide ĩ. de procurator.* Eadem ratione pactum venditoris prodeſt etiam emptori: quia hoc paciſcentis intereſt, *l. ſi tibi. 17. §. pactum. 4. hoc titul.* ne euictionis nomine in poſterum teneatur. Pactum principalis debitoris, proficit fideiuſſoribus. *l. & hæredi. 24. §. fin hoc titul. l. 3 de reſcind. vend.* non etiam nocet. *l. centum Capuæ. de eo quod certo loc. l. fideiuſſores. de fideiuſſ.* Nam facto debitoris, conditio fideiuſſorum deterior reddi non poteſt; *l. vltim. hoc tit. vide ĩ. de fideiuſſ. l. centum Capuæ. de eo quod certo loc.* E diuerſò autem, fideiuſſoris conuentio nihil reo commodat. Neque enim intereſt fideiuſſoris paciſcentis, vtrum à debitore exigatur, an non, cum is aduerſus eum nullam habeat actionem. At e contrariò, ſi fideiuſſor nomine debitoris exigatur, regreſſum habet is actione Mandati, aduerſus

ſus debitorem. Itaque cum debitoris interſit, non exigi à fideiuſſore, meritò pactum illius De non petendo, etiam fideiuſſori prodeſt. In correis vtrum vnius pactum ad alterum extendatur, variè diſputatum eſt. *in l. ſi vnus. 27. hoc titul.* In quo vera videtur diſtinctio, vt alterius pactum alteri proſit: quando ſcilicet alter regreſſum habet contra alterum: non autem noceat: quia in re communi, ſocij conditionem nemo poteſt facere deteriorem. *l. vnus. 34. de ſeru. præd. ruſt. l. 2. de ſeruitut.* Eoque pactum tantùm illi nocet, qui pepigit. *d. l. ſi vnus. hoc titul. l. in re communi. communia prædior. vide ℣. de duobus reis.* Vt autem ad alias perſonas pactum non extenditur, extra caſus iam dictos: ita nec ad alias res quæ pacto comprehenſæ non ſunt: puta quæ à re conuenta ſunt ſeparatæ: *l. qui cum tutoribus. 9. §. 1. ℣. tit. 1. l. 3. C. de tranſact.* vel ſi ſeparatæ non ſunt, de quibus tamen non eſt veriſimiliter cogitatum. *l. tres fratres. 35. hoc titul.* Aliud ſeruatur in his de quibus eſt tacitè actum. Nam ſicut ex veriſimili coniectura mentis contrahentium, pacta ad alias perſonas extendi diximus: ita & ex iiſdem coniecturis, ad res quamuis non expreſſim comprehenſas porriguntur: vt ſi generalis diuiſio facta ſit hæreditatis, aut inter ſocios rationibus vtrinq; putatis, approbatis & tranſactis, liberatio ſubinde mutua de omnibus debitis atque creditis qualibuſcunque confecta. Talia namque pacta generalia, etiam ad illa pertinent, quæ ſpecialiter comprehenſa non ſunt, aut quæ ignorabantur: quandoquidem apparet, de his quoque veriſimiliter actum eſſe, & in genere cogitatum: *d. l. qui cum tutoribus. §. fin ℣. tit. 1. l. ſub prætextu. 29. C. de tranſact. l. emptor. 47. in fin. hoc titul. l. qui Romæ. §. fin. vbi Dd. de verbor. obligation.* & verba pacti generalia, ad hæc extendi ſalua recti ſermonis ratione poſſunt. *ita eſt communis concluſio Dd. in l. ſub prætextu. 29. l. ſi de certa. 31. l. age. 3. C. de tranſact. in d. l. Lucius. §. emptor. hoc tit. Alex. conſil. 11. viſo numer. 9. & 15. vol. 2. vide tamen Dd. in l. vnic. C. de erro. cal.* Aliàs porrò pacta & tranſactiones, præſertim ſpeciales, non extenduntur vltra ſpecies de quibus actum eſt. *d. l. ſi vnus. 27. §. ante omnia. hoc tit. l. 3. l. ſi de certa. cum ſimil. C. de tranſactionib.* Illud poſtremò hoc in capite notetur, pactionem obſcuram, hoc eſt, quæ nullo modo poteſt intelligi, vel ambiguã, hoc eſt, quæ duobus vel pluribus modis accipi poteſt, ſemper nocere ei, qui dicere potuit apertius, vt venditori. *l. veteribus. 39. hoc titul l. Labeo. 21. l. cum in. 33. cum l. ſeq. de cont. empt. l. cum quæritur. 26. de reb. dub. Schurff conſil. 37. num. 6. cent. 1.* is enim potuit legem qualemcunque rei ſuæ in venditione dicere. *l. vltim. C. de pact. inter empt. & vend. l. non enim. 9. de act. rer. l. amot. l. legem. 10. C. de pact. l. 1. C. de pact. conuent. l. legem. 9. C. de dona.* Eodemque modo in ſtipulationibus interpretatio fit cõtra ſtipulantem: quia cum ſtipulatio ab interrogatione incipiat, illi imputandum eſt, cur non apertius fit ſtipulatus. *Schurff. conſ. 58. quæſtionis. nu. 2. cent. 1.* in reliquis etiam pactis, arbi-

A tror in dubijs interpretationem fieri pro debitore, cui aliquid remiſſum eſt. Nam creditor potuit apertius legem remiſſioni dicere, cum fuerit res in eius poteſtate: & deinde in dubijs interpretatio pro liberatione facienda eſt. *l. Arrianus. 47 de actio. cum ſimil.*

¶ Contraria pactis ſunt error, *l. ſi cum te. 51. h. t.* et dolus, *d. l. iuriſgentium. 7. §. ais prætor. h. t.* metus. Sed error, quoniam omnimodo conſenſum impedit, *l. ſi per errorem. 15. de iuriſdict.* planè annihilat conuentionem: dolus & metus non item,
B quia non prorſus vacant conſenſu. Nam qui decipitur, magis errat in cauſa pacti, quàm in ipſo pacto. *Bartol. in l. & eleganter. in princ. de dol. mal.* Qui cogitur metu, & hic quoq; cõſentit in conuentioné, quamuis inuitus. Nam voluntas coacta, etiam voluntas eſt. *l. ſi mulier. 21. § penul. ℣ de eo quod met. cauſ.* Quare pacta, dolo aut metu cõtracta, nõ ſunt ipſo iure nulla, quod ad ius cõuentionis attinet: nam aliqua conuentionis ra-
C tione ſuſtentãtur. ſed non habent effectum iure ciuili. Etenim ex pactis datur tantùm exceptio, non actio. Exceptionem autem dat Prætor: at illam ſe daturum negat ex pactis, dolo vel metu initis. *d. l. 7. § prætor.* Ex quo cõficitur, iure ciuili nihil illiuſmodi pactiones operari. *l. cum poſtquam. 9. C. de pactis.* Nam & in edicto prętor eiuſmodi pacta comparat illis, & æqualia facit, quæ legibus aut Senatuſconſultis aduerſantur: hæc autem eſſe nulla, certi iuris eſt. *l. pacta. 6. C. eod. l.*
D *non dubium. C. de legib.* Contraria ſimiliter pacto, ſunt vitia quæ in materia hærẽt: vt cum aut turpis res, aut illicita publicáue in pactum deducitur. *l. ſi vnus. 27. § pacta. l. contra iuris. 28. h. t. & c.* Quæ pacta ſimpliciter nulla ſunt. *d. §. pact. d. l. 6. C. de pact.* ſicut reliqua quæ legibus aduerſantur naturalibus vel ciuilib. *l. non dubium. 8. C. de leg.* Contrarijs etiam pactis priora tollũtur: *l. ab emptione. 58. hoc t. l. pacta nouiſſima. C. eod.* ſcil. quatenus conuentione conſtant. *d. l. ab emptione. in*
E *fin. l. Stichum. 95. §. naturalis. de ſolut.* Actiones autem non ſola nituntur conuentione: ſed oriuntur ex obligatione ciuili: proinde nec ſimpliciter à pacto perimuntur. Quædam, inquit Paulus, actiones ipſo iure tolluntur pacto, quædam nõ. *l. ſi tibi. 17. § 1. h. t.* Ipſo iure tollitur actio Iniuriarũ & Furti, quia pacta hæc legitima ſunt: cũ lege XII. Tabularũ diſertè ſit expreſſum, vt de his paciſci liceat. *d. l. iuriſgẽtiũ. §. ſi paciſcar. verſic. nam de furto lex paciſci permittit.* Reliquæ actio-
F nes, quæ iure ciuili vel honorario ſunt introductæ, nõ tolluntur per pactum, quòd ſcilicet non ſit legitimum, ſed obiecta exceptione eliduntur: *d. l. ſi tibi. §. de pignore. d. l. ſi vnus. §. pactus ne pet. h. t.* facilè vt intelligi poſſit, Exceptionem pacti non eſſe litis finitæ: id quod ſuperius eſt diſputatum. Illud etiam obſcurius quia videtur, nobis eſt hic exponẽdum, quod I. C. *d. §. pactus.* ait: Si pactus Ne peteret, poſtea cõuenit Vt peteret. prius pactum elidi per poſterius: nõ ipſo iu-
G re, ſicut in ſtipulationibus, ſed per exceptionẽ. Contrà quippe poterat videri. Nam pactum de

Non petendo, conſtat ſola conuentione. Ergo A
contraria conuentione de Petendo, videbatur
ipſo tolli iure poſſe. *d. l. ſi Stichum. § naturalis. de
ſolutionibus. l. ab emptione. de pact. l. nihil tam natu-
rale. 35. de reg. iur.* Sed ſciendum eſt pactum de
non petẽdo referri ad obligationem efficacem,
quæ præcedit, & ex qua agi poteſt. vnde non
manet in ſimplicibus terminis conuentionis:
ſed quoniam opponitur petitioni efficaci, ideo
iure Prætorio producit exceptionem, quæ præ-
ſcribat actioni. Hoc ius excipiendi, cũ ſit ex iure B
Prætorio, qđ pars eſt ciuilis iuris, non põt aufer
ri per nudã conuentionẽ contrariam de petẽdo:
ſed neceſſũ eſt, exceptioni, quæ ex pacto cõuen-
to à prætore impetratur, opponi contrariã exce-
ptionẽ, à prætore impetratã, aut ex eodem iure
Prætorio deſumptã, quę replicatio dicitur. Hoc
eſt quod poſtea ſubdit I.C. in ſtipulationib. Ius
verſari, in pactis verò Factũ. *d. §. pactus ne peteret.*
Nam ſtipulatio cũ cõtractus ciuilis ſit, & legiti-
mus, *§. de conſt. Inſt. de act.* ipſo iure inducit actio- C
nes & tollit acceptilationib. & nouationib. ſicuti
reliqua pacta legitima: *l. 6. h. t. l. 4. ſ tit. 1. l. 3 & 4.
C. de tranſact.* pacta verò iuris ciuilis nõ ſunt. eoq;
nõ operãtur hoc iure, ſed adiuuantur à Prætore,
data exceptione vel replicatione, quæ eſt exce-
ptio actoris: *l. 2 de excep.* Quę licet iuris ſunt, ta-
mẽ in facto cõſiſtunt: hoc eſt, ex facto cõuentio-
nis oriuntur, & facto hominis ſunt opponẽda in
iudicio: quia niſi ipſo facto exceptio aut replica
tio opponatur, nunquã eam iudex ſupplet. *l. 1 v-* D
*bi Caſt. præter alios. C. vt quæ deſunt adno. in §. 1. cum
ſeqq. Inſt. de excep.* Ex quo põt intelligi, quid velit
I.C. cum ait, In pactis factũ verſari: ſcil. quod ad
elidẽdas actiones aut exceptiones attinet. Non
.n. potiſſimùm hìc agit de facto cõtractu ſeu cõ-
uẽtionis, ſed de facto quo elidit actio vel exce-
ptio de non petendo: vt verba planum faciunt.

DE TRANSACTIO-
nibus. Titul. XV.
C. 2. 4.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dicta ſit tranſactio, quàm variè ſuma-
tur, quid ſit.*
3 *Quotuplex ſit tranſactio, eius partes & ſpecies.*
4 *Cauſa efficiẽs: & qui trãſigere poſſint vel non.*
5 *Materia: de quibus rebus poſſit trãſigi vel non.* F
6 *Forma: & de varijs tranſactionum pactis.*
7 *Finis & effectus: quæ actio vel exceptio quan-
do ex tranſactione detur: & an in ea pœ-
nitere liceat.*
8 *Affinia & contraria.*

1 PACTI † ſpecies eſt & Tranſactio, quæ po-
tiſſimùm initio ad litem definiendam in-
terponi ſolet: de qua conſequenter aliquid G
dicendum.

A ¶ Tranſactio † compoſitum vocabulum 2
eſt, à Trans & Actio. Vt igitur actio aliàs lar-
ga ſignificatione omnes actionum humana-
rum ſpecies comprehendit, *§. 1. in Inſtitut. de
action. l. actionum. 24. cum ll. ſequ. de act. l. pe-
cun. æ. 178. §. actionis. de verbor. ſignificat.* aliàs
verò ſtrictius, magiſque propriè pro petitione
accipitur, qua quis in iudicio quid ſibi debitum
perſequitur: ita compoſitum eius Trãſactio, bi-
fariam capitur: Vno modo, pro cuiuſque nego-
B cij definitione, *l. tranſacta. 219. de verb. ſignif.* ſeu
compoſitione, *d. l. 229.* ſeu quolibet actu quo ab
obligatione receditur, *Bar. in l. 2. de iureiur. Iaſ. in
Rub. hoc titul. nume. 9 & C. eod. in Rub. & in l. 1. &
l. ſiue 28. poſt alios Dd.* & quaſi trãſitur: *l. 1. in verb.
contrah. tranſigendi. vbi Iaſ. de pac. l. 2. vbi Bartol. de
iureiur. Iaſ. in Rub. ff. eod. nu. 15.* vt cùm trãſactio-
nis nomine ſignatur pactum, *l. tres fratres. 36. in
fin. de pact.* iuſiurandũ, *l. 2. de iureiur.* res iudicata:
l. tranſact. 229. de verb. ſignif. Altero modo, & qui-
C dem propriè, pro ea compoſitione, qua res du-
bia litigioſa partium conſenſu componitur: *l. 1.
hoc tit.* quo in ſignificatu, tranſactio à pactis, re-
bus iudicatis, & finitis differt. *d. l. 1. hoc tit.* Tranſi-
gere enim propriè hoc modo dicitur actor, *l. vt
ſunt. 230 de verb. ſign l. 1 § fin. ad S. C. Tertull.* qui
ab actione tranſit ad aliud quippiam *l. tranſact.
38. C. eod.* pro actione oblatum, *gloſ. in l. 2. verb.
tranſegiſſe C. eod.* & a lite incepta recedit. nam
tranſactio tranſitus eſt ſeu tranſitio (vt appellãt
D Dd.) à lite intentata vel intentanda: *Iaſ. in Rub.
C. eod & ff. eod. nu. 9 Bar. & Dd. in l. ſiue. 28. C. eod.*
quanquam καταχρηστικῶς etiam reus tranſigere
dicitur: *Iaſ. in l. 2 in fin. C. eod.* rectius tamen pa-
ciſci, *l. tranſigere. 18. l. vt reſponſum. 15. C. eo.* aut re-
dimere, *l. ſub prætextu. 19. l ſi pro fundo. 33. C. eod.*
aut decidere *l. 1. hoc tit. Conna. lib 5.* litem dici po
teſt. Hoc in ſignificatu tranſactio ſic definitur:
Vt ſit rei dubiæ, & litis incertæ neq; finitæ con-
uenta deciſio. Verbum Conuẽta, diſcernit eam
E à ſententia, quæ citra conuentionem in inuitos
fertur, & negociũ decidit. *l. 1. inter. 83. § 1 de verb.
oblig.* Adiectio rei dubiæ, diſcriminat à pacto,
quod ſuper re liquida & indubitata fieri dixi-
mus. *l. 1. hoc tit.* Tranſactio porrò & ad hunc mo-
dum nõ incommode definiri poteſt: Vt ſit con-
tractus *l 1. hoc titul. Iaſ. & Dd. in l. 2. C. eod.* (vel po-
tius à principaliore fine, diſtractus) iuris gẽtium.
Bart. in l. ſi cauſa. 32. C. eod. innominatus, *l. 1. § 1. de
pact.* ſtricti iuris: *l. ſiue 28. vbi Iaſ numer. 8 & 23. l.*
F *cum moſa. 6. C. eod idem Iaſ. in Rub. de pact. numer. 6.
& 7.* quo inter litigatores res dubia *l 1. hoc tit.* &
litigioſa. *gl fin. l ſub prætextu. 29. C eod. Bald. in l in-
ſumma 65 in prin. de cond indeb. vid. Alex. in Rub.
C. eod.* aliquo cõtrà dato aut promiſſo, *l. 1. hoc t.*
remittitur & finitur: nullam pariens iure ciuili
actionem, ſed tantùm ad exceptionem profi-
ciens Dico eſt: Contractum: *tex. in l. ſi donatio-
nis. 7. l. vlt. C. de his quæ vi met cauſ. l. contractus. 16.
C. de fid. inſtru.* quia propria contractus attribu-
G ta, tranſactioni inſunt: nẽpe mutuum conſenſum
l. Labeo. 19. de verb. ſign. & quòd quiſque con-

trahentium

trahentium ſui compendij cauſa paciſcatur. *l.* A
actionum.24. §.1.de actio. l. ſi voluntate.8. C.de reſ-
ſcin.vend. Cum igitur tranſactioni definitio cō-
tractus congruat: *d l.Labeo. Theoph. in § fin.Inſt.*
de oblig. ſequitur, & definitum eidem conueni-
re. Quanquam fatendum eſt etiam diuerſo re-
ſpectu diſtractum eſſe, quòd priorem obliga-
tionem ſeu actionem diſtrahat: hoc tamen ad
finem & effectum tantùm tranſactionis, non ad
formam pertinet, quæ dat eſſe rei. *l.Iulianus.9.*
§ ſi quis rem. ff.ad exhiben. Quare vt emptio ſe- B
cunda, aut pactum nouiſſimū, quo prius diſtra-
bitur ac tollitur, *l.pacta nouiſſima.12. C. de pact.*
non diſtractus, ſed alia obligatio, renouatus
contractus, alia emptio, nouum pactum, &c. di-
citur: *l.iuriſgentium.7. §.adeò. verb. quaſi renoua-*
tus contractus. l.ab emp.59. verb. noua obligatio. de
pact. l.pacta.72. in ver. nouam obligationem. de con-
trah.empt. l.ſi vnus. 27. §.pactus ne peteret. de pact.
ita tranſactionem pro contractu potius obliga-
torio, quàm pro diſtractu liberatorio quis ha- C
beat, quod & Bart. & alij nonnulli exiſtimarunt.
Bar. & Iaſ. in d.l.ſi cauſa.32. C.eo. Iure ſanè veteri
non æquè contractus genere comprehendeba-
tur d.l contractus. de fid. inſtrum. vbi à contra-
ctu diſtinguitur, quia vel acceptilatione con-
ſtabat, quæ diſtrahebat, non obligabat: vel pa-
cto, quod nec diſtraheret nec obligaret. At ho-
die cum obliget, *ex cap.1.de pactis*, arbitror tranſ-
actionem dici contractum poſſe, licet non in-
ficiar alio reſpectu diſtractum etiam eſſe: quia D
litem diſtrahat: qui finis cum ſit principalis, *l.1.*
h.t. l 2. C.eo. ab eo diſtractus cenſeri poteſt. Ad-
do eſſe iuris gentium, *l 1. §.1. de pact.* exemplo
ſcilicet reliquorum qui conſenſu conſtant. *d.l.1.*
§ fin.de pact l.1.in fin.de cont.empt. præſertim cō-
tractuum innominatorum, do vt des, do vt fa-
cias: in quos tranſactio incidit, *l.cum mota.6.cum*
ibi no.C.eod. qui inter iuris gentium conuentio-
nes referuntur. *l. iuriſgentium.7. in fin. prin. de*
pact. Adijcio, Innominatum, vt habet commu- E
nis opinio, *Bar.Ang.Iaſ.num.8. & l.fine 28.C.eo.*
& in l.ſi intra.42. de pact. Bal.in Rub.C.de rer. per-
mutatio. etiamſi Coraſius in contrariam partem
multa diſputet, *Miſcell. lib.1. cap.23.* eam nec in
iure ciuili pro contractu eiuſmodi nominatur,
neque nomen ſpeciale, ſed generis retinet, vt
permutatio: nec certam formam habet. Ali-
quando enim dat actor, quandoque reus, non-
nunquam vterque: interim aliquid actor remit-
tit, dat reus: interdum vterque remittit pror- F
ſus variè. *l ſi ſuper.9. C. eod.* vt certa nominataq́;
actio dari hinc non poſſit: vt nec ex permuta-
tione, cum magnam habet tranſactio affinita-
tem. *l.2. l.ſi pro fundo.33. C.eod.* Addo Stricti eſſe
iuris: *vide gl. & Dd. in d.l.ſub prætextu.29. & in*
Rub. de pact. ff & C.eod. quia & reliqua pacta, vt
ſuperiore tit. diximus, eiuſdem qualitatis ſunt.
nam quod Duarenus putat, *ad tit. de in lit. iur.*
nu 12.&c. iudicia tantùm, non etiam contractus
ſtricti iuris, vel bonæ fidei dici, apertis textibus G
refutatur, *l.cum qui 22. de dona. l.in bonæ.13. C.de*
pact. l.3.C.com. vtriuſq; iud. l.ſi vnus 27. § pactus.
in verb. in bonæ fidei contractib. de pactis. Reliqua,
quæ in definitione ſequūtur, ad formam & dif-
ferentiam pertinent.

¶ Partes tranſactionis ſunt duæ: Remiſſio li- 3
tis, & pro remiſſione, alicuius rei Præſtatio. *l.*
tranſactio.38. C.eod. quanquam Dd. *Iaſ. poſt gl. &*
alios, in l.1. nu 15.h.t. ad eſſentiam tranſactionis
tria requirunt, veluti partes præcipuas ex qui-
bus conſtet: 1. Rem dubiam: 2. Litem, (nec enim
ſuffecerit aliunde quàm ex lite, dubium oriri)
3. alicuius rei pro litis remiſſione Prȩſtationem.
Species tranſactionis vſitatè ponuntur duæ: vi-
delicet Simplex, & illa quæ Aquiliana ſtipula-
tione munita eſt. *gl.pen. & Dd. in l.ſi cauſa.32. C.*
eo.vbi Bar.nu.5.Iaſ.nu.10. Poteſt & tranſactio di-
ſtribui in Generalem *l.ſub prætextu.29. vbi gl. C.*
eo & Specialem, *l.3.l.ſi de certa.31. C.eo.l.qui cum.*
9.h.t. item in Iuratam & Iniuratā. *l.ſi quis maior.*
41.l.pen C.eo.

¶ Cauſa efficiens tranſactionis, eſt Conſen- 4
ſus: *l.interpoſitas.13. ver. conſenſu terminata. l.non*
minorem.20. l.cum donationis.34.al.33.C.eo. [illegible]
[illegible], Dubius litis euentus, *l.quod debetur.51.*
de pecul. gl.in l Lucius.78. §.fin.ad S.C.Trebell. qui
vtramque partem ſollicitam habet. Tranſigere
verò cuncti poſſunt, qui paciſci, hoc eſt, qui con-
ſentire poſſunt, & mēte ſana ſunt, quamuis cor-
pore ægrotent. *l ſanum.27.C.eo.* Procuratori ſine
ſpeciali mandato tranſigere non licet, *c. qui ad*
agendum. de procur. in 6. l. iuſiurandum.17. §. fin.
cum l.ſeq. l.iuſiurandum.34.§.1 de iureiur. etiamſi
liberam habeat agendi poteſtatem: *l.procurator*
63.de procur. quia agendi, non etiam decidendi
poteſtas illi facta eſt: *l. tranſactionis.7. C.eod.* niſi
datus ſit aut cum ſpeciali ad hoc mandato, *l.iuſ-*
iurandum.17. §.fin.cum l.ſeq. l.iuſiurandum.34.§.
1.de iureiuran. aut in rem ſuam, *d l.iuſiurandum.*
17. §.fin.cum l.ſeq l procuratore.55. de procur. aut
omnium bonorū procurator. *Hos tres caſus exci-*
pit gl.in l.tranſactionis.7.C.eo. Nam hic cū alienare
poſſit, poteſt & tranſigere. *l procurator cui.58.de*
procur. Tutores, procuratores fiſci, vaſalli, & ſi-
miles, quibus magna ex parte commiſſorum
bonorum interdicta eſt alienatio, *l.1. C.de præd.*
min. extr. de his quæ fiunt à prælat. & de reb. Eccl.
non alien. & de prohi. feud. alie. in vſib. feud.
quamuis tranſigere poſſunt: *vide gl. Bart. & Dd.*
in l.præſes.12. C.eod. non tamen contra legis pro
hibitionem, tranſigendo donare vel alienare
poſſunt: *l.4. C.de præd. min. l.1. de off. proc. Caſ. l.*
nulli.13.h.t. vid. in c.1.§ ſi vaſallus. ſi de feud.defun.
Curt. in trac. feud. parte 4. qui tres caſus in vaſalli
tranſactione diſtinguit. quod & in patre, bona li-
berorum adminiſtrante, verius eſſe crediderim:
l pupillorum. §.ſi pater. de reb. eo vide Salic. Iaſ. &
alios, in d.l.præſes.C.eo.l.de re.10.h.t. itemq; in ad-
miniſtratore ciuitatis: qui perinde atque tutor,
res ciuitatis immobiles, ſine conſenſu ſuperio-
ris, aut publico omnium vel maioris partis ci-
uium alienare prohibetur. *l.fin. C.de vend.reb.ci-*
uis.lib.11. vide inf.de ad.rer. ad ciui. Quamobrem

eiuſmodi adminiſtratores tranſigere ſuper iure dubio poſſunt: tranſigendo vero alienare, vel donare, aut (quod perinde eſt, l. ſi quis.24. vbi Bar. de nouat.) ius liquidum remittere vetantur. d.l. præſes.12. C.eo. l. pactum. C. de pact.

5 ¶ Materia tranſactionis, ſunt res dubiæ & litigioſæ, l.1.h.t. hoc eſt, de quibus lis eſt, vel eſſe poteſt. l.2. vbi Iaſ. & Dd. C.eo. De re iudicata lis eſſe nequit, l. ſub ſpecie. & tot.t. C. de re iud. quia tranſacta & finita eſt: quare amplius ea tranſigi finiriq; non poteſt. l. ſi cauſa.32. C.eo. l. poſt rem.11. h.t.l. & elegãter.23. § ſi poſt. de condict. indeb. nam priuatio præſupponit habitum: l.3. de iniuſt. rup. teſt. l. decem.116. de verb. oblig. vnde de re iudicata tranſigi nequit, etiamſi pacto remitti illa poſſit, Paulus Sentent. lib.1. tit.1. Bart. & Dd. in d.l. ſi cauſa. Sed de pacto eiuſmodi liberatorio, agi in tranſactione nõ præſumitur, niſi appareat: nam gratuitum pactum, quia donatio eſt, Dd. in l. pactum.22. C. de pac. l. ſi quis. de nouat. ideo in contractibus obligatorijs, vt eſt tranſactio, non præſumitur interuenire, niſi probetur: vid. Bart. in d.l. ſi cauſa. vide Iaſ. & Dd. in l. tale.41. de pact. & in l.3. eod. tit. Bald. in l.3. C. de non nu. pecun. etiamſi in actionibus Liberatorijs cõtrà ſit. l. an inutilis. 8. de accept. vide in d.l.3. d.l. tale.41. § tit.1. Exiſtimo autem hac in parte etiam aliquid publicæ iudiciorum authoritati eſſe datum: ne quæ publico iudicio definita eſſent, & tranſacta, ea priuatorum arbitratu pro indefinitis atq; incertis ruſum tranſigerentur: quod admittere, graue & certè exemplo pernicioſum fuerit. l. ſub ſpecie. 4. C. de re iud. Cum autem res nondum finita eſt, quamuis certa ſit, hoc eſt, certum ius habeat, tamen ob timorem aut odium litis, dominus ſuper ea rectè tranſigere poteſt. l.2. C. eod. procurator, & adminiſtrator rei alienæ, nõ item: l. pactum.22. d.l. præſes.12. C.eo. quia remiſſio certi iuris in donationem incidit. l. ſi quis delegauerit.12. vbi Bart. de nouat. quæ adminiſtratoribus (vt paulò antè oſtendimus) eſt interdicta. l. ab agnato.12. de cur. fur. d.l. contra. de pac. De controuerſijs quoq;, quæ ex teſtamento proficiſcuntur, tranſigi nequit: cùm quia tales trãſactiones captioſæ ſunt, eoq; improbæ, l.5. hoc tit. l. (multi enim modico præſente conſenti, magna relicta, vtpote alieno labore parta, & inexpectatò obuenientia, facilè repudiant: cum hi.8. in prin. h.t.) tum quòd vltimis voluntatibus aduerſantur, earumq; exitum, quem non impediri publicè priuatimq; intereſt, l.1. C. de ſacroſan. Eccle. iunc. l.3. de teſta. & tot. tit. ſi quis aliqu. teſta. l.1.2. quemad. teſt. aper. quas tamen leges Cuiac. aliter interpretatur, & inde caput hoc inſcitè tranſumptum arbitratur. l.1. in fin. hoc tit. de tranſact. & obſ. lib. 3. cap 37. callidè vertunt & eludunt. De futuris alimentis, in teſtamentis relictis, eadem ratione tranſigi, ſine authore prætore, & cauſæ cognitione nequit: d.l. cum hi.8. hoc tit. quamuis de præteritis poſſit: l. de alimentis.8. C. eod. nec enim amplius alimenta ſunt, poſteaquam vita aliunde in præteritum ſuſtentata eſt: ſed purum &

A ſimplex debitum, ſuper quo nihil cauſæ eſt, cur non rectè tranſigatur. Tranſigere vel paciſci de crimine capitali, prohibitum non eſt: l. tranſigere.18. C eod. vide Cuiac. obſ. lib.6. cap.11. quia licet cuiq; ſanguinem ſuum quouis modo redimere, l.1. de bon. cor. nec pro confeſſo tranſigens habetur: magis enim declinandi grauiſſimi periculi cauſa, quàm conſcientia facinoris tranſegiſſe videtur. l fin. de præuar.

Cum autem in capitali iudicio, non modò
B reus, ſed etiam actor de capitis periculo certet, (nam calumnia detecta, ſimilitudine ſupplicij punitur, l. fin. C. de calum. l. fin. C. de accuſ. Auth. ſed nouo. C. de adulter.) meritò hoc vtique indulgetur, vt tranſigere de ſanguine ſuo poſſit: quamuis abolitionem accuſationis actor impetrare nihilominus debeat: l.3. C. ad S.C. Turp. quæ licet impetranda ſit, nihil tamen impedit, quin inter priuatos rectè tranſigatur. Sunt enim res planè ſeparatæ, Tranſactio ſcilicet Extraiudicia-
C lis, & Accuſatio, cuius abolitio petenda eſt, Iudicialis: quare de vno ad aliud non rectè infertur. l. Papinianus.20. de minor. Ab hac vt publica deſiſti ſine abolitione lex vetat: illam vt priuatam omnia iura permittunt. Excipit ab hac regula Imp. adulterium: quod etſi ex lege Iulia capitale non fuit, l. Clodius.13. de his quibus vt indig. l. qui cum vno.4. §. qui adulterij. de re mili. l.2. §. miles. de his qui nota. infam. l. ſi quis viduam.5. de quæſtio. Plin. lib.6. Epiſtola. Tac. lib.1. ad finem.
D tamen apparet, tempore Diocletiani d.l. tranſigere. (niſi eius conſtitutio à Trib. eſt interpolata, vide inf. de adult.) pœna ſanguinis coercitum fuiſſe: vt eius rei Conſtantinus, qui paulò pòſt ſecutus eſt, primus author videri non debeat. l. quamuis.30. in fin. C. de adult. Ratio autem, cur in eo omnis pactio & tranſactio prohibeatur, ea eſt, quòd eiuſmodi cõuentio, qua aliena matrimonia redimuntur, l. serui.23. in fin. C. de adulter. in lenocinium incidat, l.2. l. qui domum.8. l.
E mariti.29. de adul. l. de crimine.10. C. eo. eoq; expreſſè lege Iulia prohibitum fuiſſe conſentaneum eſt; vt in rationem legis iam latæ anxiè inquirere, ſuperuacuum ſit, ſufficiatq; regula, Quòd contra leges paciſci vel tranſigere non liceat. Paul. lib.1. tit.1. l.6. C. de pact. l. iuriſgent.7. in fin. § tit.1. l. cum ij.8. cum ſimil. h. tit. vide Cuiac. obſ. lib.6. cap.11. Equidem extra cauſam pacti remitti, ac pro derelicto haberi accuſatio adulterij necdum inſtituta, poteſt: l. ſi maritus.15. § ſi
F negauerint. ff. de adul. l.5. §. fin. ad l. Iul. de vi pub. quia nemo inuitus agere, vel accuſare tenetur: tot. tit. C. vt nem. ager. vel accuſ. ſicuti & de ſuſpicionibus adulterij pacta facta non improbantur. §. fin. in Auth. vt lic. mat. & auia. De reliquis criminibus, quæ ſanguinis pœnam nõ irrogant, tranſigere contra leges abſq; infamiæ damno non licet: d l. tranſigere. quia ceſſat hic periculum capitis & ſanguinis, eoq; excuſationẽ tranſigentes non merentur: ſed reus corrumpere
G aduerſarium precio videtur, l. fin. de præuar. l.4. de iur. fiſc. & actor vendens ac nundinans iudicium

cium publicum, prævaricari & calumniari: *d.l. fin.* vt interim taccam, pactũ eiuſmodi à re priuata remotum eſſe. *l.ſi quidem.9.C.de cont.ſtipul. l. iuriſgentium.7.4. ſi paciſcar. l.ſi vnus. §. pacta. de pactis.* Ante tamen cœptum iudicium publicum tranſigi poſſe arbitror: non quidem de publico iudicio, *d.l.ſi quidem.9. C. de cont. ſtipulat.* (nam hoc ad priuatos non pertinet, & concuſſionis ſpecies eſt, intentato periculo accuſationis pecuniã exprimere: *l.1. §.pen. de calum.*) ſed de iniuria priuata, ſactoq; eius, qui vel agere ciuili- B ter, vel accuſare criminaliter poteſt: *d.l.1.§.pen. l.ipſa.7.C.de falſ.l pen. C.de tranſactio.* quã pactionem nihil ad publicum iudicium pertinere, illud argumento eſt, quòd ea non obſtante, poſſit accuſatio criminis nihilominus à quolibet intentari. *ita eleganter Bart in l.1.§. ſi ex. nu.1. de vent. in poſſeſſ. mitten.* Nec ſanè imperator *d.l. tranſigere.18.C.eo.* id prohibere videtur: quem de iudicijs & accuſationibus iam inſtitutis loqui, exceptio quæ ſequitur, CITRA FALSI AC- C CVSATIONEM, oſtendit. Exceptio enim debet eſſe de regula (vt loquuntur) & regulam declarat. *vide Deci.Cag.& alios, in l.1. de reg.iur.* Nam quod dicitur eum, qui de famoſo iudicio paciſcitur, confeſſum videri, *l.quoniam.7. cum l.ſeq. de his qui not. infam.* de actione ſeu iudicio iam cœpto (antè enim nominari actio ſeu iudicium, propriè non ſolet, *l.amplius.15.rem rat.hab.*) interpretor: maximè cum ante litem conteſtatam, de crimine famoſo tranſigi ac paciſci poſſe, ci- D tra iacturam exiſtimationis vllam, multa iura conuincant: *l.poſt deciſionem.13. C.de furt. l.interdum. § ſi tutor. ff. eo. tit. l.ſeruus.14. de his qui not. infam. l.ſi ibi. § quædam. l.ſi vnus. §. depoſiti. de pact. vbi vide.* neq; enim pro cõfeſſo conuictoq; haberi poteſt, qui ante & extra iudicium tranſigit: cum ne verba quidem, nedum præſumpta confeſſio, extra iudicium facta, pro idonea probatione ſit, quæ ad condemnationem ſufficiat. *gl.pen. in l.4. de inter.act. vide Dd. in l.admonendi.* E *de iureiur.* Quare infamia notari non debet is, qui extra & ante iudicium ſuper famoſã actione paciſcitur. nam cum pro conuicto & damnato non habeatur (neq; enim ad damnationem confeſſio extraiudicialis, præſertim præſumpta, qualis ex trãſactione eiuſmodi ſumitur, ſufficit) nec pro infami habendus eſt: quia infamia tantùm damnatum ſequitur: *vide J. de his qui not.infam.* idq; lex innuere videtur, quæ litis conteſtationem requirit. *l ſeruus.14. de his qui not. infam. vbi* F *vide.* Sed cur falſi accuſatio ab hac regula excipitur, vt ſuper ea tranſigi poſſit? puto id cauſæ eſſe: quia licet falſo certa pœna, ſcilicet deportationis, præſtituta ſit: *l 1 § fin. de falſ.* tamen poſte noribus temporibus arbitraria eſſe cœpit: *l. qui duobus.21. l.pen. de falſ. l maiorem 4 C de falſ.* ita quidem vt ad mortẽ & pœnam gladij perueniri queat. *l ubi.in fin. C de falſ.* Quare cum poſſit hæc eſſe cauſa ſanguinis, ob iure enim euentum quem litigatores iure pertimeſcunt, tranſ- G actio in falſo, vt in reliquis cauſis capitalibus,

A permittitur: quaſi & hîc dubium litis exitum, pœnamq; capitis litigatores extimeſcant: eoq; ſanguinem ſuum redimere videantur potius, quam conſcientia criminis aliqua paciſci. Alciatus in *d.l.tranſigere.18.C.eod.* ea verba, CITRA FALSI ACCVSATIONEM, ita interpretatur, quaſi velit Imperator de criminib. tranſigi non poſſe, quin in falſi accuſationem tranſigentes incidant: quam interpretationem, etſi refutant quidam, *Conna.lib.5. de tranſact. Cuiac. lib.6. cap.* B *11.* quòd nuſquam legatur eiuſmodi ſpecies lege Cornelia vindicata: tamen quia lex Cornel. non modò in Falſo, ſed etiam Quaſi falſo locum habet, *l.1. §.fin de falſ.* haud ſcio an defendi rectè hæc ſententia non poſſit. Nam & actor tranſigens, non multum abeſt ab eo, qui ob denunciandum vel non denunciandum teſtimonium aut iudicium, pecuniam accipit: *d.l.1.§.1.* & reus accuſatorem precio corrumpens, parum ab illo qui iudicem corrumpit, diſtare videtur. *d.§.1.l.* C *qui duob.21.de falſ.* Hi porrò quin accuſatione falſi teneantur, dubium non eſt. *d.l.1. d.l.qui duob.* Sed hæc, vt & alia multa, in Commentarijs, ſi vita & ocium ſuppeditarit, accuratiore lima & ratione examinabuntur. *vide de his etiam Cuiac.lib.6.cap.11.* De rebus ſpiritualibus haud facilè trãſigi poteſt: *c.penult.extr.eo.* cum affine ſit Simoniæ precium pro iure ſpirituali dare vel accipere: compoſitiones tamen amicabiles, *cap.7.eo.* & permutationes earundẽ rerum, *c.ad quæſtiones.* D *6.de rer.permutat.* non repudiantur.

¶ Quòd ad formã attinet, tranſactio aut Sim- 6 plici fit pacto, aut per Aquilianam ſtipulationẽ: *l.3.h.t.l.4. cum ſimil.C. eod.* item aut Purè, aut ſub Cõditione, *l.ſi ſuper.9. C.eod.* aut ſub Modo, qui potius ſubintelligitur, quam conditio. *l cum mota.6.vbi Dd. C.eod.* Sed & Pœna quandoq; tranſactioni adijcitur. *l. pacto.15. l.pen. hoc t. l.vbi.40. l.cum proponas.17.C.eo.* aut Iuramentum. *l.ſi quis maior.41.l.pen. C eod.* Illud nihil intereſt, vtrum E in iudicio, an extra iudicium fiat: *l.fine.28.C.eod. vbi Iaſ. num.1. & 2. & idem Iaſ. in l.tale.40. §. qui prouocauit. num.9. de pact.* ſcriptura an ſine ſcripto, *l.5.l.fine. C eo.l. cum proponas.21.C.de pact.* niſi aliud actum ſit. *l.contractus.verb. tranſactionis. C. de fid.inſtr.* Præcipua tamen forma in eo eſt, vt pro remiſſione litis, aliquid cõtrà præſtetur aut fiat. Tranſactio enim nullo dato vel retento aut promiſſo, non procedit: *l.tranſactio.38.C.eo.* quia in donationem incidit. Nam eſt pactum merè F liberatorium, *l.cum donationis.34. C.eo. l. tale 40. de pact.* quando pro remiſſione litis, nihil contrà promittitur aut datur. Atqui in tranſactione donationem non præſumi, neq; in dubio de pacto gratuito actum videri, paulò antè dictum eſt.

¶ Finis tranſactionis eſt, Vt finis litibus imponatur. *l.1. hoc tit. l.fratris.10. C.eod.* Effectus non minor quàm rei iudicatæ, *l. non minorem. 20. C. eod. vide Aemil. conſil.2. num. 1. 2 3.* aut iuriſiurandi. *l.2. vbi Bart. l.admonendi. in fin. de* G *iureiur.* quare nec reſcripto Principis, *l.cauſas. 16. C. eod.* nec prætextu ſpecierum, *l.ſub prætextu.*

textu.19. C. eod. inſtrumentorúmue pòſt reper-
torum *d.l.19.* retractari poteſt. Non tamen tol-
lit tranſactio primam actionem, Iure conuen-
tionis, *l. ſi diuerſa.14. l.ſub prætextu.19. C.eod.* ſed
tantùm ope Exceptionis, *l.cum proponas.17.C.eo.*
(quæ hodie tamen eſt litis finitæ, *c.1. de lit. cont.*
in 6. vbi gl. & Dd ad verb. finitæ. l.eleganter.31. §.
pen. de condic.indeb.) quia cum ſit cōuentio dun-
taxat iuris gentium, non poteſt actionem, quæ
iuris ciuilis eſt, ipſo iure tollere: *l.nihil tam. de*
reg.iur. niſi addita ſit Aquiliana ſtipulatio, *l.4.l.*
ſub prætextu 19.C.eod. & acceptilatio, quæ eſt ci-
uilis ſolutio: & legis diſpoſitione, inſtar ſolutio-
nis omnem obligationem, eoq; & vnà actionē
tollit. *§.1. Inſt.quibus mo.toll.ob. vid.ℨ.de acceptila.*
l.legitima.ℨ.tit.1. Vt autem tranſactio non extin-
guit omnino actionem, ita nec iure conuentio-
nis inducit, *l.fine.28. C.eod.* ne ex pacto detur
actio. Quare ſi actori conuenta non præſten-
tur, agere debet prima actione, ſiquidem ſuper-
eſt: *l.4. l.ſi diuerſa.14. l.ſub prætextu.19. l.fine 28.*
C.eo. qua aut conſequetur quod in primā actio-
nem deductum erat, aut id quod tranſactione
conuentum eſt. *d.l.fine.cum ſimil.* nam vlterius
reus vrgeri non poteſt, cum ſemper incolumem
habeat tranſactionis exceptionem. *d l.fine. l.ſi*
maior.36. vbi vide latè Iaſ. C. eod. Eademq; actio
competet, ſiquidem impleta ſint promiſſa, ſed
dolo aliquo rei ad tranſigendum actor ſit indu-
ctus. Nec enim prohibetur primam actionem
intentare: quoniam illa (prout dixi) tranſactio-
ne non tollitur. Et ſi opponatur hoc caſu Tranſ-
actionis exceptio, ea per Doli replicationē eli-
detur: *l ſub prætextu.19.C.eod.* ſi verò prima actio
ſublata ſit, vel per Aquilianam ſtipulationem,
d.l.4.d. l.fine. vel quòd eius eſt generis, vt eum
perſona extinguatur, niſi ſit præparata, cuiuſ-
modi eſt inofficioſi querela: *l.cum mota.6. C.*
eod. quam licet pater ad ſuos hæredes tranſmit-
tit, *l ſi quis filium.34. C. de inoff. teſtam. vide ℨ. tit.*
de inoff. teſtam. tamen ſecus erat olim in matre,
d.l.cum mota. quæ liberos non habet in poteſta-
te: *§.fœminæ. Inſt.de adopt.* his caſibus ſi quidem
non impletum ſit quod cōuenit, poteſt agi Præ-
ſcriptis verbis: *d.l.cum mota.6. l.cum proponas.*
17.l.ſi pro fundo.33.C.eod. quæ actio non datur ex
iure conuentionis: ſed quia traditione & præ-
ſtatione eius quod à ſua parte conuenerat, a-
gens ſibi alterum obligauit: *l.iuriſgentium.7. in*
prin.de pac. l.5. de præſ.ver. ſicuti uſitarū eſt Tra-
ditionibus pacta veſtiri. *l.in traditionibus.41. de*
pac. vbi vide ℨ. tit.1. Etenim illud petridiculum
eſt dicere, actorem nunquam à ſua parte tranſ-
actionem implere, & proinde non habere ciui-
lem actionem: quia qui hodie non agit, cras age-
re poteſt. Nam actor qui actionem remittit, ve-
rè à ſua parte implet: nec videtur poſſe agere,
qui perpetua exceptione ſemper poteſt repel-
li: *l.Marcellus.66. l.non videtur cepiſſe. l.nihil in*
tereſt. de reg.iur. l.debitor.108. de verb. ſignific. &
ea remiſſio, iuris interpretatione pro datione
habetur, perinde atque ſi aliquid reo dediſſet:

A *gloſſ. in d.l.fine.28. ad verb. certum. C. eod. per l.ſi*
mulier. de cond. cauſ. da. l.ſi quis. de nouat. qui ve-
lut ex donatione liberatur. Quare nec obſtat
quod alibi dicitur, Ex contractu, Facio vt Des,
non dari Præſcriptis verbis actionem: *l.5. §.quod*
ſi faciam. de præſcr. verb. nam de mero facto, vn-
de ad alterum nihil peruenit quo obligetur, I.
C. loqui, præcedens manumiſſionis exemplum
oſtendit. Sed, inquies, cur in tranſactione non
condicitur liberatio, perinde atque in reliquis
B contractibus innominatis? *l.ſi quis accepto 4. l.3.*
5. de cond. cauſ. da. Dd. id tradunt, fauore mi-
nuendarum litium inductum eſſe. *l. fratris.10.*
l.cauſas.16.C.eod. Ego potius arbitrer, liberatio-
nem quæ ciuilis eſt, eodem vtrobique modo
condici: videlicet non condictione Cauſa data,
quæ naturalis eſt, *l.rerum.25. in fin. ff.rer.amot.l.*
indebiti.15. de cond. indeb. ſed actione ciuili Præ-
ſcriptis verbis, *l.ob eam.9. ff. de præſcr. verb.* cui
condictio naturalis ineſt. agi enim poteſt, vt
C aut promiſſa impleantur, aut reſciſſa liberatio-
ne reſtituatur obligatio priſtina. *l.3 & l 4. §.fin.*
C.de rer. permut. d.l.ob eam 9. de præſcr. verb. Eo-
dem ſenſu haud abſurdè, meo quidem iudicio,
perobſcuram illam Principum conſtitutionem
l.vbi.40.C.eod. interpretabimur: ſi dicamus, ſub-
ſecuta Aquiliana ſtipulatione, tàm actore quàm
à reo (vt vtraque in perſona, ea conſtitutio lo-
cum habere intelligatur) aut ſubſecutis & con-
uentis accommodandum eſſe conſenſum, &
D promiſſa implenda: aut pœnam (quæ ſcilicet
conuenta ſit) vnà cum ijs quæ data ab aduerſa-
rio probantur (dat autem non modò reus, ſed
etiam quandoque tranſigendo actor, *l. ſi ſuper.*
9.C.eod.) ante cognitionem cauſę (quę propoſi-
ta Præſcriptis verbis actione inducitur) eſſe in-
ferendam: idque ſi aduerſarius voluerit. Nec
enim ipſo iure contentus eſſe cogitur pœna,
& ijs quæ à ſe data ſunt, reſtitutis. Nam Præſcri-
ptis verbis actioni quanquam condictio (vt di-
E ximus) adiungi & ineſſe poteſt alternatiue, *d.l.*
ob eam.9. de præſcr. verb. l.4. C. de rer. permut. &
quamuis ab ea liberetur reus refundendo quod
accepit: *d.l.iuriſgentium. d.l.5. & tot. tit. de præ-*
ſcrip. verb. d.l.4. C. de rer. per. tamen quia conclu-
ſio actionis Præſcriptis verbis præcipua eſt, vt
contractus impleatur, & purè ſic intentari po-
teſt, *l.fin.C.de rer.permut.* (ſicuti pleræque actio-
nes ciuiles non ad reſcindendum, ſed ad im-
plendum contractū competunt, *l vendíti actio.6.*
F *C.de act. emp.*) ideo inuitus actor non cogitur ab
intentione ſuæ actionis, nempe præſcriptis ver-
bis diſcedere, etiamſi redhibitionem & pœnam
altera pars offerat. Neq; enim ea oblatio ad im-
plementū. ſed ad reſciſſionem contractus perti-
net. Reſciſſio aūt & pœnitentia in contractibus
Innominatis tantùm ei qui dedit, cōceditur: nō
illi qui accepit, & accipiendo ſe ad implendum
iam obligauit. *gl. in l. ſi pecuniam.5. verb. ſed cum*
liceat de condic.cauſ dat. Quare non obſtante tali
G oblatione, ad implendam contractus fidem agi
poteſt: donec iudex ſcilicet, per ſententiā aliter
ſtatuat:

ſtatuat: atq; ita non ipſo iure, ſed Officio eueniat & conſequatur, vt redditis quæ accepta erant, Præſcriptis verbis actio tollatur. *d.l.ob eam. 9.verb. iudicis off. de præſcr. ver.* Cùm enim officium iudicis non habeat locum ante litis conteſtationem, *l.ædiles.25. §.item de ædilit.edic.* non poteſt diminuere aut officere iuri volentis agere: id quod ex officio iudicis poſtea accedere poteſt: nec repellendus eſt actor à limine iudicii, quaſi reo parato ſoluere, qui pœnam, & quæ accepta ſunt, offert. *l.ſi debitori.21.de iud.* Hæc enim propriè non petuntur actione Præſcriptis verbis, ſed impleri contractus fides (vt dixi) poſtulatur: quare nec hac oblatione fatetur intentionem, & offert veram actionis ſolutionem reus: & proinde nec inuitus actor cogitur oblata a reo recipere, nec quaſi reo volente ſatiſfacere, *vt in d.l.ſi debitori.* iure iſto agendi videtur priuandus. Eamq; puto eſſe cauſam, cur in conſtitutione *d.l.vbi.* ea verba, SI ADVERSARIVS HOC MALVERIT, ſint addita. ſcilicet quod ante litem, ad id niſi volens pertrahi poteſt. Sed de eiuſmodi fortaſſis obicibus opportunius alias commentabimur. Dixi porrò, actionem Præſcriptis verbis dari, quando quod conuentum eſt, non præſtatur. Itaq; hoc ſiquidem impletũ ſit, & tamẽ dolo alterius alter deceptus inueniatur, non dabitur Præſcriptis ſanè verbis a[illegible] nec enim poteſt, impleta promiſſorum fide. Sed tantum de Dolo intra præſtituta tẽpora poterit agi. *l.4.l.ſub prætextu.19.C.eo.* Sed hæ diſtinctiones hodie minus videntur obtinere poſſe, cum ex nudo pacto, atq; ita etiam ex tranſa[illegible] detur actio. *vide §. de pact.* Illud quoque ad effectum tranſactionis pertinet, quod aiunt: [illegible] itere non licere, *l.quamuis.39. C.eod.* [illegible] in reliquis contractibus Innominatis: *l.3. [illegible] niam.5. cum ſimil. de cond. cauſ. data.* idq; [illegible] aliter in tranſactione contra horum con[illegible]m naturam, inductum eſſe volunt Dd. [illegible] aliquis [illegible] finis. *l.fin. in fin. C. de fid. inſtr. [illegible] 9.C.eod.* Ego vero nullum, aut perparuum ſane diſcrimen hac in parte ſubeſſe reor. [illegible] quod dicitur *d l.quamuis.* Eum qui litem [illegible], quamuis ſtatim pœniteat, inſtaurare litem non poſſe: id tralatitium puto eſſe in omnibus eius generis contractibus innominatis: videlicet quamdiu aduerſarius aut vult aut poteſt implere quod promiſit, pœnitere nequeat [illegible] parte impleuit: hoc eſt, aut remiſit, aut dedit aliquid. *d.l.ſi pecuniam. verſi.cum per te non ſteterit, poteſt dici repetitionem ceſſare. de cond. [illegible] 4.* Nam etſi qui dedit, pœnitere & condicere poteſt, quandiu contrà nihil accepit quo ob [illegible]: tamen aduerſario parato adimplere, obſtabit illi conuentionis exceptio: *vid.§.de pact.* Quod ſi vero reus implere conuenta nolit, aut non poſſit: hic non modo in reliquis contractibus innominatis, ſed etiam in contractionibus [illegible] poterit, vt aut impleantur promiſſa, aut quæ data ſunt, reddantur, & res tota perinde atque ſi tranſactum non eſſet, in integrum reſti-

A tuatur. *d.l.fine.28. cum ſimilib. C. eod.* Cæterùm vbi ab vtraq; parte contractus rebus impletus eſt, non modò in tranſactione, ſed & in reliquis contractibus Innominatis excluſa eſt pœnitentia & volenti repetere, obſtabit conuentus exceptio: quæ ſola reo datur hoc caſu, non etiam eorum quæ dedit (niſi aduerſario volente *l.vbi. 40.in fin.C.eo*) repetitio. *l.cum proponas.17.C.eo.* Et hæc quidem vis eſt, & effectus tranſactionum ſimplicium. Nam Aquiliana (vt dixi) actionem
B ipſo iure tollit, nec vllum pœnitentiæ locum relinquit. *l.4.hoc tit. l.fine.cum ſimilib. C.eod.* In iurata porrò tranſactione, etiã hoc amplius eſt, quòd qui contra eam venit, amiſſione iuris ſui, atq; adeò exiſtimationis, plectatur. *l ſi quis maior.41. C.eo.*

¶ Affinia maximè tranſactioni, ſunt Pactum, 8 *l.1.hoc tit.* Compromiſſum, *gl.in §.1. in Auth. vt diff. iud Iaſ. poſt Bart. in Rubr. hoc tit. num.13. & 14. & in l.ſi cauſa.32. C.eod.* Contractus innomi-
C nati, *l fine.28. vbi Iaſ.l.6.C.eod.* Diuiſio, *l.tres fratres 36. §.de pact. l.2.l.cum proponas.21. C.eod.* Res iudicata. *l.non minorem.20.C.eod.* Contraria: Error, *l.ſub.prætextu.29. C.eo.* Metus, *l.interpoſitas. 13.C.eod.* Dolus, *l.4. l ſub prætextu 19. l.fine.28.C. eod.* Falſitas, *l.pen. C.eod.* Error impedit tranſactionem, quia conſenſus deeſt: *l.ſi per errorem. 15.de iuriſdict.* metus retractat per in integrum reſtitutionem, quoniam edictum Reſciſſorium eſt, *vide §. tit. de eo quod met. cauſ.* Prætore non
D habente ratum, quod metu geſtum eſt. Dolus quia quadantenus in contrahendo permittitur, *l.in cauſa.17.§.pen.de minor.* neque conſenſus eſt expers: ideo non reſcindit tranſactionem, ſed purgatur aut exceptione, aut replicatione, quando prima actio ſupereſt, *l.fine 28.h.tit.* aut actione Doli illa extincta: *l.4.d. l.ſub prætextu. 19.* niſi dolus in Falſi, *l.pen. C.eod.* aut Calumniæ crimen *l.in ſumma.65.de cond. indeb.* incidat. His enim caſibus, ob maleficium improbè commiſ-
E ſum, tranſactio quaſi imperfecta, aut per concuſſionem extorta, retractari officio iudicis debet. *vid.in l.pen.C.eo.* Sed an ob læſionem immodicam illa reſcindi poſſit, non modò à minoribus, *l.ſi ſuperſtite.5.C.de dol.mal.* ſed etiam maioribus 25.annis, cum vltra dimidiam ſcilicet partem iuſtæ æſtimationis, ſui iuris læſi probantur? *ex l.2.C.de reſ.vend.* Sanè ſi nõ tantùm ſuper dubio litis, ſed ſuper caſu & dubio mortalitatis euentu tranſactũ ſit, reſtitutio non dabitur. quia
F nec læſio ſubeſt. *l.de fideicommiſſo.11.C.eod.* quantumcũq; enim acceptũ ſit, tamen potuiſſet minus accipi, contrario caſu eueniente. *Caſtrenſ in d.l.de fideicommiſſo.* Verbi gratia: Si fideicõmiſſarius, cui poſt mortẽ hæres rogatus eſt reſtituere, in præſens modico accepto tranſigat. Potuit enim nihil accipere, quia potuit ante hæredem mori: *vide tit. quand. dies lega. l.vnic. C.de cad.tollen.* eoq; læſus non videtur, nec remediũ 2. habet: *hic eſt caſus l.Lucius.78.§.fina.ad S. C. Trebell.*
G præſertim ſi poſtmodum cognitis planius hæreditatis viribus, teq; tota diligenter explorata,

ſuper

ſuper ipſa læſione tranſegerit. Sed cum de dubio tantùm litis euẽtu tranſactum eſt, an ob læſionem immodicam agi poſſit, variè diſputatur. Iaſ. *in l. ſi quis cũ aliter. de verb. oblig.* qui diligentiſſimè quæſtionẽ hanc excuſſiſſe viſus eſt, concludit poſt alios quos nominat, in tranſactione id genus remedij ceſſare: eãq; affirmat ſententiã eſſe cõmunem. *idem deciſio. Neapol. 220 nu. 3.* Sed in noſtris Curijs, vſu ſeruatẽ contrariã Bart. ſententia, *in l. ſi quis cum aliter. 36. nu. 5. de verb. oblig. & in l. 2. C. de reſcin. vend. num 7* tanquã æquior & humanior: vt ſi quis in certo iure, puta hære-

A ditate diuidenda, probare poſſit, ſe tranſigendo vltra dimidiam partem eius quod conſequi probabiliter potuit, læſum eſſe, ei remedio d. l. 2. ſuccurratur. *Dec. conſ. 6 viſo. nu. 4. & conſ. 597. nu. 10. Corn. conſ. 27. in prin. lib 4. Schurff conſ. 10. veritas. nu. 16. & 17. cent. 3. & conſ 16. caſus. num. 17. cent 2. & conſil. 97 pro magis clariore. nu. 12. cent. 3.* Quò rectius damni ſupra dimidiam æſtimatio refertur, quàm ſi ad incertum dubiumq; litis euentum, quomodo probari nequit, referatur. *l. quod debetur. 52. de pecul. gloſſ. d. l. Lucius. §. fin. ad Trebell.*

DIGEST. LIB. III.

DE POSTVLANDO. Tit. I.

C. 2. 6.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit poſtulare: quomodò à procuratione differat.*
3 *Cauſa efficiens: & an ſit munus neceſſarium.*
4 *Qui poſtulare prohibeantur edicto.*
5 *Qui lege vel ſententia iudicis.*
6 *De forma poſtulationis.*
7 *Finis & effectus.*

1 CVM res neq; pacto, nec tranſactione conuenire poteſt, procedit iudicium, & poſtulationes fiunt, ac reus contradicit deſiderio & intentioni agentis: & quidem ſi fieri poteſt, ante omnia proponit exceptionem Dilatoriam: qua oſtendat, ius agendi actori non competere, vel quia poſtulare non poteſt, vel quòd idoneum non habet mandatum, vel quia calumniator eſt, &c. Nam hæc dilatoria exceptio, initiò & ante litem conteſtatam eſt proponenda: neque enim poſtea admittitur, aut auditur. *l. ita demum. 13. vbi gloſſ. & Dd. C. de procurat.* Antequam igitur in ipſa iudicia gradus inferatur, rectè inſtituta eſt de his omnibus diſputatio: nempe de his qui poſtulare poſſunt, & de procuratoribus, atq; id genus alijs, qui tàm ſuo quàm alieno nomine agere poſſunt, vel non poſſunt.

2 ¶ Poſtulare porrò aliud eſt, quàm Procurare. *§. pen. & §. fin. Inſtit. de excep.* Nam Procurandi verbum, propriè ad curam alienorum negociorum refertur. Poſtulare autem quiſque dicitur in iudicio, ſiue ſuo nomine quid petat, ſiue alieno. *l. 1. h. t.* Et procurare magis priuatum officium, *vide ꝫ. de procu.* poſtulare publicũ denotat. Nam apparet, inſequentibus temporibus verbum Poſtulandi pro Aduocatione vſurpari cœptum. *l. 2. 3. & t. t. C. de poſtulan. l. 1. §. 1. h. t.* Poſtulare, inquit I. C. eſt deſiderium ſuum vel amici ſui, hoc eſt, alterius cuius negocium geritur, in Iure (hoc eſt, in iudicio maiore, ſcilicet coram Prætore) vel tribunali, apud eum qui iuriſdictioni præeſt, hoc eſt (vt nunc loquimur) apud Ordinarium Magiſtratũ (non delegatum) exponere, vel alterius deſiderio contradicere. *l.*

B *1. in prin. h. t.* Nam & qui contradicit, vel excipit, poſtulat aliquid: quia effectu petit ſe à poſtulatione aduerſarij abſolui.

¶ Quod ad cauſam efficientem attinet, Prætor ſeu Ordinarius Magiſtratus, dat petentibus litigatoribus patronos, qui eorum nomine poſtulent, *l. 1. §. ait prætor. 3. h. t. l. fin. C. de poſtulan.* etiam inuitos. *l. prouidendum. 7. C. de poſtulan. gl. in c. 1. §. iiẽ ſi delator. ad verb. perdit. quæ ſuis pr. cauſa beneſic. amis. & hic in l. 1. ad verb. non habebunt* 3
C *h. t.* Nam poſtulare, publicũ quodammodo munus eſt. *l. 2. in verb. poſtulare. de reg. iur.* Ad publica verò munera, etiam inuiti coguntur *l. 1. in princ. de admin. tut. vide de muneribus, tot. tit.* Neque tamen cogit magiſtratus gratis quem poſtulare, ſed ſumptibus petentis. *gl. in d. l.* [illegible] *§. ait prætor. ad verb. non habebunt. h. t. per l. 1. §. in honorarijs. de varijs & extraor. cogni. pro quo etiã textus in l. 4. §. fin. in verb. iuis ſumptibus. ꝫ de eden. & in §. ſi vnum. in Auth. vt cum de app. cognoſc. Bart. in*
D *l. 1. § diuus. ad S. C. Syllanianum.* Quòd ſi tenuiores ſint litigatores, quàm vt ſalarium præbere poſtulantibus ſuo nomine poſſint: non tamen debent Magiſtratus pati, cauſam eorum relinqui deſertam: ſed potius ſumptum de publico, *gloſſ. & Dd. in d. l. 1. ad verb. non habebunt. hoc tit.* aut ſaltem ex ærario eleemoſynarum communi ſuppeditare. *Paris de puteo in tract. ſyndicatus. ad ver. carcer & carceratus. cap. 4. num. 2. & 3 per l. 2. & l. iudices. 10. C. de epiſc. audien.* Nam eſt eti-
E am ſpecies eleemoſynæ, pauperibus præbere patronos, *c. ſiliue. & c. definiuit. 17. q. vlt. Bald. in l. præſenti. in fin. C. de his qui ad Eccleſ. confug.* Sed huic rei in pleriſque hodie curijs aliter prouideri ſolet: conſtitutis nimirum aliquot aduocatis publico ſalario, qui cauſas egenorum a-

gant

gant & tueantur, qui Procuratores pauperũ, vt A
ſunt, ſic appellãtur. Et hæc quidẽ ita in ciuilibus
obtinẽt. Nam in criminalibus, ſi quis aliquo ac-
cuſante fuerit cuſtodiæ traditus, & ſibijpſi ſup-
peditare in parandis aduocatis nequeat, æquius
eſt, eum ſumptũ ab aduerſario, cuius rogatu in-
carceratus eſt, præberi: quoniam & ad hunc ali-
mentandi reũ, qui ſibijpſi ſufficere nequit, onus
redit. *vt eſt gl. cõmuniter approbata in l. fin. ad verb.*
agnoſcere. C. de eroga. milit. anno. li. 12. per d. §. ſi vnũ.
in Auth. vt cum de appell. cognoſc. Paris de Puteo in B
d. tracta. ſyndicatus prææalle. loc. c. 4. per tot.

4 ¶ Poſtulare omnes poſſunt, qui non prohi-
bentur. *l. mutus. 43. de procuratoribus.* Prohiben-
tur aũt poſtulare quidã Edicto, quidã Lege, qui-
dam Sententia iudicis. Edicto vetantur tres ho-
minum ordines. *l. 1. § 1. hoc tit.* Primus ordo tàm
pro ſe quàm pro alijs poſtulare prohibetur, in
quo ſunt minores 17. annis: *d. l. 1. §. initium. h. t.*
Item ſurdi, qui iuſſum Magiſtratus exaudire
non poſſunt. *d. l. 1. §. initium.* Secundo ordini C
tantùm pro alijs poſtulare non licet: ex quo ſe-
quitur, vt pro ſe poſſit: in quo cenſentur fœ-
minæ, cæci, & inſigni quadam turpitudine no-
tati, *d. l. 1. §. ſecundo loco.* Nam quod ad fœminas
attinet, remotum eſt à pudore ſexus, eas virili-
bus officijs fungi. *l. 1. C. quand. mul. tut. off. l. alie-*
nam. 18. C. de procur. l. 2. de reg. iur. virile autem eſt
officium, alienæ cauſæ præeſſe, intercedere &
patrocinari: *l. alienam. 18. C. de procur. l. 2. de reg.*
iur. l. non diſtinguemus. 32. §. 1. de arbitris. l. neque. D
54. de procur. Spec. de procur. §. 1 num. 2. & 3. l. 1. in
fin. & l. 2. de iniur. §. patitur. Inſtit. eo. tit. atq; ad-
eò ciuile, & quodammodò publicum. *d. l. 2. in*
verb. poſtulare. vbi Decius. num. 9. de reg. iur. Of-
ficia autem publica & ciuilia, virorum ſunt, non
mulierum. *d. l. 2. de reg. iur. d. l. 1. C. quando mul.*
tut. off. Vnde & Telemachus apud poëtam, arcet
matrem concione, inquiens, orationem viris
curæ eſſe oportere. Et D. Paulus 1. Cor. 14. 34.
ait, turpe eſſe mulieribus, in virorum cœtu ver- E
ba facere. Quare ne pro liberis quidem matres
in iudicio poſtulare poſſunt. *l. liberto. 31. §. quan-*
quam. de neg. geſt. etiamſi aliena negocia extra
iudicium rectè exequantur. *d. §. quanquam.* Ho-
die autem moribus noſtris Sax. nedum pro a-
lio, ſed etiam pro ſe poſtulare mulier prohibe-
tur: nec habet legitimam perſonam ſtandi in iu-
dicio, ſiue agat, ſiue defendat. vnde illi curator
ſeu tutor in litem datur. *Chili. in pract. c. 2. per*
art. 44. & 46. cum ſeq. l. b. 1. Cæcus quoq; poſtu- F
lare prohibetur pro alijs: quia (vt inquit I. C.)
[illegible] Magiſtratus dignitatem nequit: *d. l. 1 §.*
cæcum. Iudex tamen dari poteſt. *l. cæcus. 6. de iudi.*
Nam iudicia olim etiam priuatis à prætore
mandabantur, *l. vlt. de off. eius cui mand.* Itaque
hic nihil obſtat quod dicitur: *in d. l. 1. hoc tit.*
Cæcum magiſtratum quidem retinere, ſed ad
ſummum aſpirare non poſſe. Nam aliud erat Ma-
giſtratuum dignitas, aliud iudicandi poteſtas.
l. cum prætor. 2. de iudic. Excipit etiam in hoc or- G
dine prætor perſonas quaſdam, inſigni turpi-

tudine deformatas: vt damnatos de calumnia A
publico iudicio: *d. l. 1. §. 2. cum ſequen.* damnatos
capitali crimine: *d. l. 1. §. remouet. 5.* paſſos mulie-
bria: & eos qui operas ad depugnandum cum
beſtijs ſuas elocarunt. Atque hi quidem Sena-
tuſconſulto prohibentur, etiam apud Peda-
neos iudices poſtulare. *d. l. 1. §. remouet. 5. verſic.*
item. Quod ideo addo, vt intelligatur, hoc edi-
ctum tantùm ad poſtulationes, quæ fiunt co-
ram ordinarijs ſuperioribus Magiſtratibus, qui
B pro tribunali ius dicunt, & apud quos eſt legis
actio, pertinere. *l. 4. §. hoc autem iudicium. de*
damn. infect. Nam ſi edictum pertinuiſſet ad iu-
dices Pedaneos, non opus fuiſſet S. C. Sed cum
hoc S. C. nunc ſit in corpus iuris redactum, ſe-
quens eſt, prohibitionem huius edicti peræquè
hodie valere in iudicibus Pedaneis & Delega-
tis, atque in Ordinarijs. Eſt tamen æquiſſi-
mum, ſi tutelam vel curam eiuſmodi perſonæ
adminiſtrent (ſicuti adminiſtrare poſſunt, cum
C munus ſit priuatum, *Bart. in l. cui eorum. 3. h. t. vi-*
de ff. de tut.) poſtulare eos pro his quorum cu-
ram gerunt. *d. l. 1. §. fin. in fin. d. l. puto. 6. h. t.* Ter-
tius ordo à Prætore comprehenſus edicto, non
in totum prohibetur pro alijs poſtulare, ſed
tam pro ſe quàm pro perſonis duntaxat certis
poſtulare poteſt: puta pro parente, fratre, ſoro-
re, vxore, ſocero, patrono, patrona, eorumq; li-
beris, alijsq;, de quibus ſub titulo, De in ius vo-
cando, dictum eſt: item pro genero, nuru, vitri-
D co, nouerca, priuigno, priuigna, alijsq; coniun-
ctis fortè ad quartum vſq; gradum: *gl. in l. 4. de*
teſtibus. gl. & Dd. in l. fin. extr. eo. gl. & Bar. in l. ſed
& hæ. de procur. item pro perſonis, quarum tu-
telam curationémue gerunt: vtpote pro pupil-
lo, furioſo, fatuo, &c. *d. l. 1. §. fin. cum ll. ſeq. h. t.* Pro
alijs autem perſonis, quæ edicto comprehenſæ
non ſunt poſtulare hic ordo prohibetur. In hoc
autẽ ordine prætor poſuit omnes omnino non
Singulari, ſed qualibet infamia Iuris notatos:
E exceptis illis qui propter inſignem infamiam,
in ſecundo ordine ſuprà ſunt locati. *d. l. 1. §. fin.*
Ex quo intelligi poteſt, infames tutelam cura-
tionémue alienam gerere poſſe, cum ex edicto
pro pupillis minoribusq; ſuis ad poſtulandum
admittantur. Et hi quidem tres ordines, edicto
prætoris à poſtulationibus remouentur, & ita
remouentur, vt ne volente quidem aduerſario,
contra prohibitionem edicti rectè poſtulent.
l. quos prohibet. 7. h. tit. Nam etſi illæ iudiciorum
F partes, quæ potiſſimùm ad litigatorem ſpectãt,
pactis eorundem immutari poſſunt: *vide Dd. in*
l. 2. §. ſed quia veremur. C. de iur. ob cal. c. tuis. de te-
ſtib. l. ſi conuenerit 26. de re iudic. cum ſimi. &c. ta-
men quæ præcipuè ob dignitatem publicã Ma-
giſtratus conſeruandam inſtituta ſunt, vt eſt Po-
ſtulationis prohibitio, *l. 1. §. 1. & 4. h. t. in verb. in-*
ſignia magiſtratus videre & revereri, &c. l. 7. 8. 9.
de iuriſ. ea veluti ius publicũ, *l. 1 §. huius ſtudij. de*
inſtit. & iur. l. ſi quis. 8. cum ll. ſeqq. de iuriſd. non
G poſſunt conuentione litigatorum conuelli. *l. ius*
publicum. 38. de pact.

¶ Lege-

5 ¶ Lege quoq; quibuſdam poſtulatio pro alijs **A** interdicta eſt: vt Iudicibus atque Arbitris, in ea cauſa quam iudicaturi ſunt: *l. quiſquis. 6. C. eod.* hæreticis, *l. fin. C. eod.* niſi pro ſe aut coniunctis agant: *c. 1. & c. fin. de poſtul.* potentioribus, *l. vnic. C. ne potentiores.* fiſco & ciuitatibus, *l. 3. & 1o1. tit. C. ne fiſcus vel reſpub.* liberto contra patronum, *l. 2. C. eod.* vaſallo contra dominum, *c. 1. §. item ſi delator. vbi gl. ad verb. perdit. quæ fuit pr. cauſ. ben. amit.* & alijs deniq; omnibus, qui legitimã perſonam ſtandi in iudicio non habent. *vide tit. C. qui leg. perſonam ſtan. in iudic.* **B** Sed & Iudicis quãdoque ſententia prohibitionem poſtulationis facit: vt cum aduocatis aut procuratoribus, ob contumaciam, vel delictum, vel aliam cauſam poſtulatione interdicitur, vel ad tempus (puta quinquennium) vel in perpetuum. *l. moris. 9. de pœnis. l. 5. & 6. h. t.* Si tamẽ tantùm apud ſe Magiſtratus poſtulare prohibuerit, coram ſucceſſore eius nulla obſtabit prohibitio: quod aliter eſt, ſi indefinitè poſtulationibus ſit interdictũ. **C** *l. puto. 6. h. t. l. 1. C. eo.* Ita tamen prohibiti, nequaquam vetantur conſilio, ſcripturis, aut alijs priuatis actionibus, cauſæ litigatorum extra iudicium inſeruire. *Bart. in l. 1. §. 1. nu. 1. & 2. h. t. Decius in l. 2. num. 9. cum ſeqq. de reg. iur.* Sed & qui ſententia iudicis relegati ſunt, aut alioqui in ciuitate eſſe prohibentur, aut in curia, quin poſtulandi ius nullum habeant, dubitari non poteſt. *l. imperator. 8. h. t.* In admittendis autem poſtulatoribus, erit iudicis prouidere, ne peritiſſi- **D** mi quique aduocati ab vna ſtent parte: ſed vt æqualiter vtrinque diſtribuantur: ne alterutra cauſa ab inopia boni patrocinij damnum faciat. *l. prouidendum. 7. C. eo.*

6 ¶ Forma autem proponendæ poſtulationis, certa dari nequit, cum pro varietate cauſæ ſit varia: quanquam modus exercendæ aduocationis, vtcunq; alibi deſcribatur. *in l. quiſquis. 6. C. eo. & latè à Speculatore in tit. de aduoca.*

7 ¶ Finis huius edicti eſt, vt reuerentia & digni- **E** tas Magiſtratus conſeruetur: cui quodammodò ad circumfluentem turbam ignominioſum eſt, ſi turpes & improbi ſycophantæ atq; Phormiones, coram eo impudenter altercentur. *l. 1. 4. ſecundo loco. cum ſeq. h. t.* Effectus autem prohibitionis eſt, quòd, qui contra eam poſtulat, non modò repellatur à poſtulando, ſed etiam pœna mulctetur arbitraria. *l. 1. § aduerſarius. h. t.* Nam quotieſcunq; lex aliquid prohibet, nec adijcit certam pœnam quæ contrauenienti irrogetur: **F** toties pœna arbitrio iudicis commiſſa intelligitur. *gl. & Dd. in l. C. de ſacroſan. Eccleſ.* Illud etiam ad effectum pertinet, quòd quandiu quis idoneum aduocatum nõ habet, aut habere poteſt, tamdiu propter contumaciam damnari nequeat. *c. 1. vt lite non conteſt. vbi gl. ad verb. aduocati.* Non tamen hæc exceptio eò prodeſt, vt negocia propter cõtumaciam antè definita retractentur. Imputet enim ſibi qui à tali definitione non appellauit. *l. 1. l. 4. C. eod.* **G** Quanquam enim à contumacia non appelletur: *l. 1. vbi gl. C. quor. app.* **A** tamen ſi quis neget ſe in ea fuiſſe cauſa, vt pro contumaci debuerit condemnari, non video cur iuſtas excuſationis ſuę cauſas per appellationem inducere non poſſit. *l. & poſt. § vlt. de iudic. gl. & Dd. d. l. 1. C. quor. appell.*

DE HIS QVI NOTANTUR infamia. Tit. II.

C. 2. 12.

B

1 *Quid ſit exiſtimatio, fama, infamia.*
2 *Quotuplex ſit: de infamia iuris et facti, eius graduibus.*
3 *De cauſa efficiente: & à quibus infamia irrogari poßit, vel non.*
4 *De cauſa* **C** *...: & vtrum quis ex ſolo dolo infametur, an etiam ex culpa.*
5 *Quinam edicto, lege, &c. & ex qua cauſa notentur.*
6 *Forma: & quot modis infamia irrogetur.*
7 *Forma probandi infamiam.*
8 *Effectus: & an infamia ſit perpetua.*
9 *Contraria: & quot modis euitari infamia poßit.*

D SEd quia diximus, poſtulare eos non poſſe qui Infames ſunt: commodum eſt. De his qui notantur infamia, aliquid ſigillatim exponere.

¶ Exiſtimatio (vt ait Calliſtratus *l. penult. § 1. de var. & extra cog.*) eſt dignitatis illæſæ ſtatus, 1 legibus & moribus comprobatus, qui authoritate legum ex delicto aliquo aut conſumitur, aut minuitur. Conſumitur per maximam capitis deminutionem, cùm amiſſa libertate totus **E** ſtatus perit: minuitur verò, quoties durante ſtatu, aliqua labes & macula iuris, ex ſtatu actioni inuritur. Ea noſtris *gloſſ. Bal. & Dd. in l. 1 C. eod.* Fama quoq; appellatur, ſeu Opinio quæ de cuiuſq; moribus habetur. Porrò fama duplicitet accipitur, teſte Baldo: *in d. l. 1. & in l. 1. num. 5 C. de ſum. Trinit. & in c. 1 num. 2. an veſtes remoueri, &c. in vſib. feu.* primùm, prout eſt hominis in ſeipſo: ſecũdò, prout eſt de homine apud alios, & vt in vulgus ſpargitur. Sed in hoc titulo vtriſ- **F** que ſignificatum complectimur, & agimus de fama infamiáue, tàm prout eſt in vnoquoque, quàm prout ſecundum ius de vnoquoque apud alios eſſe debet. A' fama autem compoſitum eſt contrariæ ſignificationis Infamia, quo vocabulo Iuriſconſulti pro Ignominia vtuntur, *l. 1. in prin. h. t. & l. pen. § pen. de var. & extraor. cognitio.* Particula enim In, in cõpoſitione ſolet eſſe Priuatiua ſeu Aduerſatiua vt in dictionib. Indoctus, Infirmus, Infectum, & ſimilibus. *Dd. in* **G** *l. fin. §. ille caſus. vbi Bart. nu. 2. Iaſ. nu. 12. cum ſeqq. de liber. & poſthum.* Eoq; vocabulo etiam Cic. complu-

compluries eſt vſus: vt lib. 2. de Finibus: An eſt aliquid per ſeipſum flagitioſum, etiamſi nulla comitetur infamia? Infamia itaque bonæ famæ opponitur: nec aliud ſignificat, quàm labem, imminutionem, notam, & detrimentum famæ. *gl. in d. l. 1. C. eod.* Hanc ità definit Bartolus, *in l. 1. nu. 1. hoc tit. per d. l. pen. § pen. de var. & extraord. cognit.* Vt ſit læſæ dignitatis ſtatus, legibus & moribus improbatus. Breuius Accurſ. Vt ſit famæ imminutio, nota, ſiue priuatio *in l. 1. C. eod.*

2 ¶ Infamiam porrò Doctores duplicem faciunt. *gl. & Bart. & Dd. in l. 1. hoc tit. & in Rubr. C. eod. gl. Land. lib. 1. art. 51.* Aliam enim ponunt Infamiam Iuris, de qua propriè hîc agitur: quam videlicet lex ob turpe aliquod commiſſum, nocenti irrogat: aliam autem Infamiam Facti, quæ non ipſo iure, & ex legibus diminutionem exiſtimationis affert, ſed famam ſolùm cuiuſquam apud bonos & honeſtos viros grauat. *l. ob hæc verba. 20. h. t. l. ex qua. 13. l. verbum 17. l. interlocutio. 19. C. eod. l. 2. de obſeq. à liber. & libert. præſtan.* Porrò infamiam facti, rurſum triplicem conſtituit Baldus: aliam quæ ortum à vulgo habet, & incerto autore: aliam quæ à iudice aut patre, aut viro quopiam honeſto, per increpationem aliquam ignominioſam infertur: *d. l. interlocutio. 19. l. verbũ. 17. C. eod.* cuiuſmodi videtur & olim nota fuiſſe Cenſoria, quæ non rei iudicatæ, ſed præiudicij tantùm vim obtinebat: *Bon. de cenſib. lib. 1. art. 1. nu. 5. ex Cic. ad Piſon.* tertiam quæ oritur à ſectæ diuerſitate, puta propter hæreſin. *Baldus in l. 1. num. 5. per illum text. C. de ſumma Trin. & in d. c. 1. an teſtes remoueri. in vſib. feud.* quanquam hæc iuris potius ignominiam videtur afferre. Sed & gradus huius infamiæ diuerſos idem Baldus conſtituit. Vult enim, & rectè vult, aliam Facti infamiam, alia eſſe Grauiorem aut Leuiorem, prout eſt grauis aut leuis cauſa, ex qua ortũ habet. *Bald. in d. c. 1.* Quin & in Iuris infamia gradus eſſe: & aliam alia pro diuerſitate cauſæ cenſeri grauiorem, ex ſuperiore edicto, quod famoſos partim in ſecundo, partim in tertio ordine locat, atque alijs compluribus locis, *l. ob carmen 21. de teſtibus. l. is cui. 18. §. 1. de teſtam.* intelligi poteſt.

3 ¶ Quod ad cauſam efficientem attinet, ſciendum eſt, infamiam irrogari aut Edicto, *l. 1. & 2. h. tit.* Lege, Senatuſconſulto, Plebiſcito, *l. 1. § ait prætor. 7. h. tit. l. ſi quis maior. 41. C. de tranſact.* decreto principis: *l. 2. hoc tit. d. l. ſi quis maior.* aut per ſententiam iudicis: *l. furti. 6. l. quid ergo. 13. hoc tit.* non etiam per ſententiam Arbitri: *l. quid ergo. 13. § ex compromiſſo. hoc tit.* nam famæ cauſa, capitali æquiparatur. *l. iuſt 2. de manu. vind. Iaſ. in l. in actionibus. 6. num. 24. de in lit. iuran. l. ſi in duabus. num. 105. vbi Dec. & Cag. de reg. iur.* Vt igitur de vita & capite priuatim ſtatui nequit: *l. liber homo. 13. ad l. Aquil. cum ſimilib. Dd. contra gl. in l. interdum. ſ. de furt. in l. pen. C. de condict. ob turp. cauſ. Hyp. in l. 1. num. 2. & 3. de ſicar. & in pract. crim. §. expedita. nu. 5 … ſing. 164. nemo debet. Dd. in l. fin. C. de tranſact.* … nec compromiſſo (quod eſt priuata quædam conuẽtio) exiſtimatio cuiuſquam imminui poteſt. *l. nõ diſtinguemus. 37. § Iulianus. vbi Bald. de recept. arbitr.*

4 ¶ Cauſa προκαταρκτικὴ, propter quam infamia imponitur, eſt Dolus, vel ſimile crimen quod in dolũ incidit: vt perfidia, ſtellionatus, impoſtura, periurium, &c. *l. furti. § fin. l. quid ergo. 13. § fin. h. tit.* Dolum autem appellamus malicioſam ſcientiam, qua vel ſimulatur falſum, vel diſſimulatur verum, alterius fraudandi cauſa. *l. genero. 8. h. tit. vide l. 1. de dol. mal. & ſ. eod. tit.* Vbi igitur dolus eiuſmodi abeſt, non erit locus infamiæ. vnde delictum ex lata cauſa commiſſum, non lædit exiſtimationem. *§. fin. Inſtit. de ſuſpect. tut. gl. in l. fin. C. eod. tit.* vt nec illud, quod ex ſupina ignorantia admiſſum eſt. *d. l. genero 8. hoc tit.* aut craſſo aliquo errore. *d. l. furti. 6. §. fin. h. t.* Quælibet enim, etiam iniuſta cauſa excuſat à dolo, *gloſ. circa fin. in l. vnica. vbi Dd. ſi quis ius dicen. per l. itaque. de liberal. cauſa cum ſimil.* & pœnis doli, & conſequenter etiam, ab infamia: iuxta regulam, Remota cauſa, remouetur effectus, *c. cum ceſſante de appell. vide latè Tiraq. in tract. regul. ceſſante cauſa, &c.* Diſtinguunt tamen quidam aliter: ſcilicet vt in his, quæ lex ipſo iure notat, etiam latam culpam ſequatur infamia, in alijs nequaquam. *Iaſ. in l. in actionibus nu. 24. de in lit. iuran. dicens hãc eſſe communem. gl. Ang. & Fab. in §. ſuſpectus. Inſtit. de ſuſp. tut. per l. 11. §. notatur. h. t.* Quod mihi abſque vera ratione dici videtur: niſi ſcilicet lex aut ſtatutum diſertis verbis culpã quoque notet. Porrò quod ob dolum indiſtinctè damnato maculam inuri diximus, id ita verum eſt, quando quis ob propriam fraudem damnatur, non etiam cũ ob alienam: puta ſi tutorio aut procuratorio nomine conuentus, de alieno dolo condemnetur. *l. furti. 6. § 1. cum ſeqq. h. t.* Nam delicta ſuos tenere debẽt autores: *l. ſancimus. C. de pœnis. l. 20. & 26. de pœnis.* quanquam hoc caſu neq; reum principalem, nec procuratorem notari volunt: nõ procuratorem, quia alieno nomine damnatus eſt: non reũ principalem, quia per ſententiam damnatus nõ ipſe, ſed procurator eſt. *vide ſ. circa fin. Dd. in d. l. furti. 6. §. 1.* Cauſa inſtrumentalis, qua iudex infamiam irrogare ſolet, varia eſt. Nec enim modò Diſertis verbis infamiam irrogat, ſed quandoque etiã Facto: puta motione ab ordine, fuſtigatione, turpi aliqua præcluſione (vt cũ ſtelliones in publico deridendi, infamiæ cauſa vulgo proponuntur) & modis ſimilibus: quæ tamen genera pœnarum non infamant per ſeſe, ſed ex cauſa propter quã talibus iudex vtendum putauit. *l. ictus. 22. hoc tit. l. ad tempus. 6. C. eod. l. capitalem. 28. §. 1. vbi gl. ad verb. ad tempus ff. de pœnis.*

¶ His ita expeditis, tempus eſt recenſere eos, 5 qui aut Edicto, aut Lege, aut Sententia iudicis notantur. Edicto autem notatur miles, ab exercitu ignominiæ cauſa miſſus. *l. 1. & 2. h. tit.* Rectè autem additur, Ignominiæ cauſa. Nam eſt miſſio quædam Honeſta, ſiue Plena, quæ veteranis conceditur: *l. fin. C. de his qui non impl. ſtipend. lib. 10. l. ſi ſolemnibus. C. de fid. inſtr.* quędam item Cau-

cauſa, l. 2. & l. 3. C. de his qui non impl. ſtipend. lib. 10. quæ fit ob cauſam iuſtam, puta valetudinem, &c. d. l. 2. § ignominiæ. hoc tit. l. ſemel. 6. C. de re militari lib. 12. Secundo loco notat prætor eos, qui in ſcenam aut arenam prodeunt, quæſtus faciendi cauſa: quod vitæ ludicræ genus & artificiũ Græcis & Romanis ſemper pro turpi eſt habitum. l. 2. l. 4. hoc tit. tot. tit. in Authen. vt ſcenicæ mulieres. Tertiò, qui lenocinium faciunt. d. l. 1. & 4. Quid autem ſit lenocinium facere, alibi exponitur. in l. palàm. 43. de rit. nupt. vide Ang. in tract. maleſ. verb. che hai adulterato. Itemq; ex lege ſiue S.C. hodie dicendum eſt, in omnibus qui corpore ſuo quæſtum faciunt, aut turpem notoriè publicéq; degunt vitam. arg. l. penul à contrario ſenſu. h. t. l. quæ adulterium. 29. in verb. vtilitate. C. ad l. Iul de adult. vbi Bart. l. 3. §. lege. de teſtib. l. teſtium. 14. C. de teſtib. Can. in c. antepenult. de teſtib. Bald. in Auth. ſi teſtib. C. de teſtib. & in c. 1. an rem. deb. teſt. in vſib. feud. Diſtinguunt tamen quidam hac in parte inter mares & fœminas: vt fœminæ quidem ipſo Iure turpes ſint, proſtrata pudicitia: per l. palàm. § fin. cum ll. ſeqq de rit. nupt. mares non item, niſi ſint damnati per ſententiam de adulterio, ſtupro, aut ſimilibus probris. gloſ. ſing. in l etſi crimine. 12. C. de adulter. & latè Rom. in ſingul. 825. cum ibi allegatis. Quartò, calumniæ aut prævaricationis nomine in publico iudicio commiſſæ damnatus, edicto notatur: l. 1. l. 4. §. calumniator. hoc tit. idque ex iuſta talionis lege. nam omnia iudicia publica infamant. l. infamem. 7. de publ. iud. Par igitur eſt, vt qui alteri publico iudicio infamiam inurere per calumniam voluit, eandem ipſe maculam ſuſtineat. l. fin. C. de calum. Quintò, notantur furti, vide omnino l. probrum. 42. de verb. ſign. iniuriarum, vi bonorum raptorum, de dolo malo damnati. d. l. 4. § fin. l. furti. 6. h. t. Nã in omnibus his iudicijs, de dolo quæritur: Doli autẽ actio ſeu condemnatio infamat. d. l. 1. in fin. cum ll. ſeqq ff. de dolo malo. Furti autem damnatus notatur, ſi ex actione Furti damnetur, nõ etiam ſi ex Condictione furtiua. Nam in hac non de dolo quæritur, ſed de reſtitutione rei. vide ff. de condict. fur. l. ceſſat. 36. de action. Ideo condictiones nõ infamant ipſo Iure, ſed tantùm de Facto. d. l. ceſſat. 36. de action. l. 1. §. item aduerſus patronum ff. vnde vi. l. furti. 8. in fin. C. eod. Eâdem in cauſa eſt damnatus iniuriarum: l. decuriones. 5. C. eod. l. ſi nõ conuicij. C. de iniur. idq; ex ſimili talionis lege. Nam iniuria, eſt ignominia, animo contumeliæ alicui appoſita. l. 1 §. iniuriam. de iniur. Aequum igitur eſt, vt qui alteri ignominiam intulit, eandem ipſe incurrat. De Vi quoque bonorum raptorum damnatus, merito infamis eſt: quia in illo iudicio de dolo quæritur, & eſt actio ſimilis furti. in prin. Inſtit. de vi bon. rapt. Secus tamen eſt in actione Quod metus cauſa, quæ non infamat: gloſ. & Dd. in l. ſi cum except. 14. §. eum qui. 13. ad verb. teneri. quod metus cauſa, &c. vbi vide. cùm ſit Rei perſecutoria ſua natura: quamuis in quadruplum ex contumacia rei creſcere poſſit. Doli quoq; iudicium famoſum eſſe, dubium non eſt, vide ff. ad tit. de dolo malo. id quod

A paulò pòſt plenius edocebitur. Rectè autem additur in edicto, Damnatum, infamem eſſe. Nam pendente iudicio, aut ſuſpenſo per appellationem, l. qui cum. 14. § fin. de bon liber. infamia necdum locum habet: quia de delicto adhuc certò nõ conſtat. d. l furti. 6. h. t. Rectè autem additur, Suo nomine. Nam ſi quis Alieno nomine damnatus fuerit: vt tutor, curator, hæres, &c. huic iniquum eſſet (prout antè dictum fuit) alieni doli dedecus inuri. d. l. furti. 6. § 1. l. quid ergo. 13. h tit.
B ex ratione. l ſancimus. 22. C. de pœnis. cum ſimil. Notatur etiam edicto, qui in delictorum priuatorũ actionibus, puta Furti, Vi bonorum raptorum, Iniuriarum, de Dolo malo, ſuo nomine, nõ procuratorio pactus eſt: d. l 1. in verb pactus. l. 4 §. h. t. Quia fateri crimen videtur, qui paciſcitur. l quoniam. 5. hoc tit. l. fin de præuar. l. 4. de iure fiſci. Confeſſus autem pro iudicato eſt. l. 1. de confeſſ. Pactum porrò accipimus, ſi precio pactus ſit: non etiam ſi precibus aut interuentu amicorum reus
C impetrauerit, vt actione deſiſtatur. l. non damnatos. 18. C. eod. Cæteroqui nullus erit veniæ precibusque locus, ſi hos infamia notari dicamus d. l. furti. §. pactus. 2. l. 1. §. 1. de calumniat. Etenim qui dato precio paciſcitur, aliquid facit, & quodammodo emit redemptionem iudicij: idq; cum ſuo incommodo, quia dat precium. Cùm autem nemo præſumatur iactare ſuum, l. cùm de indebito. 25. §. qui enim. circa fin. de probat. non præſumitur ſine cauſa, ſed ex conſcientia delicti, precium de-
D diſſe At hæc ratio ceſſat, vbi precium non interuenit: quia reus neq; dat quidpiam, neque facit, vnde præſumptio confeſſionis eliciatur, ſed tantùm acceptat remiſſionem litis. Acceptatio autem nulli fraudi eſſe debet: quia beneficijs adiuuari nos, non etiam decipi oportet. l. ſi vt certo. 5. §. fin. commodati. Et, vt eſt apud Plautum in Pſeudolo: Nullum eſt periculum ſtipulari ſibi, & oblatum ab altero acceptare. Qui iuſſu prætoris paciſcitur (ſicuti quandoque ob quietẽ pu-
E blicam, aut ad euitandum maius malum, tranſigere litigatores coguntur, Bart. in d. l. furti. §. pactusq; verſ. qui iuſſu. nu. 2. & 3. h. t.) extra probrũ eſt. d. verſ. qui iuſſu. Nam iuſſum iudicis, quod ſemper iuſtum eſſe præſumitur, Dyn. in cap. quod quis. 23. nu. 7. de reg. iur. per l. ſeruo. §. cùm prætor. ad Trebell. l. fin. Ne quid in loc. publ. reum in pœnis excuſat: c. quod quis. 23. de reg. iur. l. non videntur. 167. §. qui iuſſu. de reg. iur. nec confiteri videtur, qui parêre habet neceſſe: & proinde nec in dolo
F eſſe, neque in opprobrio hærere meritò iudicatur. d. §. qui iuſſu. Sed & hæres paciſcens extra notam eſt: cùm quia alieno nomine, ſeu ſuper alieno crimine paciſcitur, tum quoniam lis cum eo non fuit conteſtata. l. ſeruus. 14. h. tit. Requirit igitur litis conteſtationem I.C. ad hoc, vt quis ex pacto notetur: idq; notandum eſt, & ad conciliationem multarum legum valet. Nam ante litem conteſtatam, de furto & ſimilibus poſſe tranſigi, multa iura oſtendunt. l. poſt deciſionem.
G 13. C. de furt. l. interdum. 56. al. 58. §. pen. de furt. l. ſi tibi. 17. §. 1. de pactis. Nec ratio aliter dici patitur: quia

quia litem ante conteſtatam res non pertinet ad A officium iudicis, *l. ædiles 25. § item. de ædilit. edict.* ſed eſt planè extraiudicialis. Quare ſi hoc nomine tranſigatur, non debet reus haberi pro confeſſo: quia ne vera quidem confeſſio extraiudicialis, nedum præſumpta, ad probationem aut damnationem ſufficit. *l. electio. 26. § pen. de noxal. act. gl. penult. in l. 4. de interrog. act. Iaſ. & Dd. in l. admonendi. de iureiur. & in l. certum. § antepen. de confeſſ.* Et malè profectò ex hoc titulo *l. 1. § 4. §. fin. cum ll ſeqq. hoc tit.* aliud colligitur. Nec enim B dicit I.C. Super crimine Furti aut Iniuriarum tranſigi non poſſe: nam id alibi, & quidem ex lege xij. Tabul. permittitur: *l. ſi vnus. 18 §. ſi depoſiti. cum ſeq. l ſi tibi. § quadam. de pact. vbi dixi.* ſed ait: Super actione Doli, aut ſimili: Depectum infamia notari. Atqui actio non eſt nec intelligitur inſtituta ante litem conteſtatam. *l. amplius. 15. rem ratam haberi.* Non etiam procedit quod dictum eſt, Depectum notari: ſi exprimatur in pactione cauſa aliqua, quæ præſumptionem con C feſſionis excludat: vt quotidie fit, cùm in tranſigendo declarat reus, Se non conſcientia alicuius delicti, ſed ad Redimendam (ſic enim loquuntur) Vexam, tranſigere & paciſci. *Bald. in l. nō damnatos. 18. C. ex quibus cauſis infam. per l. ſerul. 23. C. de adult. Iaſ. poſt alios, in l. tranſigere. C. de tranſact.* Ex quo & illud in foro receptū, vt reus pœnam aut iure debitam, aut actione expreſſam, ante ſententiam offerens, infamiam effugiat: ſiquidem proteſtetur offerre ſe, nō conſcientia inten- D tati criminis, ſed ad moleſtias litis euitandas: vt verbi gratia, cùm in actione iniuriarum, 30. ſolidos ſtatuto Saxonico debitos reus offert: liberatur enim ab infamia, quamuis ſumptus litis actori refundere cogatur. *Panor in cap. cùm te. circa fin. de ſent. & re iudic. Bart. in l. infamiam. in fin. de publ. iudic. Chilian. in pract. cap. 58. circa fin. nu.* Illud autem ſuperuacuum eſt admonere, eum qui ab his actionibus abſoluitur, ſiue ſententia, ſiue iureiurando, non notari. *l. non damnatos. 18.* E *C. eod.* His portò iudicijs pœnalibus conſimilia quædam ſunt, ex contractu quidem orta, ſed quæ tamen labem damnato inferunt, propterea quòd in his de fide rupta agatur: vt ſunt Actio mandati, Pro Socio, Tutelæ, *vide l probrum. 42. de verb. ſign. art. 42. Landr. lib. 1.* & Depoſiti. *d. l. furti § fin. l. fin. C. eod. §. penult. Inſtit. de pœna temerè litigantium.* Quod de Directis actionibus accipiēdum eſt, non de Contrarijs: nam in his non de fide rupta, ſed de Impēſis agitur. *d. l. furti. 6. § fin.* Cæ- F terùm ſi & in his de perfidia quæratur, damnatum ſequatur infamia, *d. l. furti. 6 § mandati. 3. hoc tit.* eadem ratione: quia ſcilicet de fide rupta actum eſt. *d. l. furti. 6. § fin.* Eſt enim grauius crimen, fidem fallere illi, qui fidem amici in contrahendo ſecutus eſt, quàm in ſimplici hærere dolo: vt & Cicero in Oratione pro Roſcio Amerino diſputat. Non igitur quælibet actio, præſertim ex contractu orta, famoſa eſt, quamuis in ea de dolo quæratur: ſed tantùm illæ minuunt o G pinionem, in quibus de fide alteri rupta agitur,

Nam, exempli gratia, actio, Quod metus cauſa, Legis Aquiliæ, *vide tamen de actionib. quæ ex inficiatione duplantur, an recipiant pactum, Paulum libro 1. tit. 19. & ibi Cuiac.* Rerum amotarum, Condictio furtiua, & ſimiles non infamant, quamuis in his ſaltem tacitè & diſſimulanter de dolo quæratur. *gloſ. in l. 1. ad verb. qui eam. hoc tit. cum ibi allegatis.* Sic in Empti, Locati, alijſque iudicijs ſimilibus, etſi de dolo ſæpe tractetur, non tamen damnatum infamia conſequitur. Quanquam autem ſententia in his iudicijs fidei ruptæ ciuilibus, de quibus dictum eſt, exiſtimationem lædit, tamen non etiam tranſactio, ſicuti in ſuperioribus: *l. fin. C. eod.* Quoniam, vt inquit I.C. *in l. actionibus. 7. hoc tit.* ex his non tam eſt turpis pactio, quàm ex ſuperioribus. Verior porrò ratio eſt, quam oſtendit Iuſtinianus, *in § pen. Inſtit. de pæn. temerè litig.* quia in his tranſactio ſuper contractu fit principaliter. Atqui de contractibus paciſci licet, & tranſigere impunè: quamuis nec conſequentiam delictum remittatur. *l. ſi vnus. 28. § illud. de pactis.* Sed de his ſatis: iam ad alias cauſas, vnde labes ſequitur, progrediamur. Mortuo marito, aut etiam, quantum arbitror, diſſolutis per facinus, puta adulteriū mariti, nuptijs: *l conſenſu. 9. verbo, nubendi poſt annum. C. de repud. l. 2. C. de ſecundis nuptijs.* vidua intra annum luctus nubens, ſi quidem ſui iuris ſit, & is qui ſcienter cum ea contrahit, quantuis miles ſit, dedecus incurrunt. *l decreto. 15. C. eod.* Sin autem alieni iuris mulier exiſtat, notatur pater vel auus, cuius iuſſu matrimonium contractum eſt. Nam licet decreto ampliſſimi ordinis, hoc eſt, Senatus, luctus diminutus eſt, & triſtior habitus, cæteraque hoc genus inſignia (etenim olim qui lugebant, abſtinere à conuiuijs, ornamentis, puta auro, annulis, monilibus, & alba veſte purpuræue, ac aliam veſtem induere debebat, *Paulus Sentent. lib. 1. cap. 21. de ſepul.*) mulieribus remittuntur: tamen intra tempus, quo elugere maritum moris eſt, matrimonium contrahere non permittitur: *l. decreto. 15. C. eodem.* & contra edictum ac S.C. contrahens, notatur ipſo iure citra Sententiam, *l. 1. l. liberorum. 11. hoc tit. d. l. decreto. 15. C. eodem.* quaſi flagitium turpe perpetrarit. quod propter turbationem ſanguinis, inductum eſſe conſtat, *d. l. liberorum. 11. hoc tit.* ne ſtirpes & familiæ confundantur, ſi ſtatim à morte primi mariti, ad ſecundas nuptias mulier properet: nato enim intra annum filio, incertum fieret, vtrius eſſet mariti partus, an demortui, an verò ſecundò ſuperinducti. Idque intelligi poteſt ex eo, quòd neque maribus hoc tempus præſtitutum eſt, *l. vxorem. 9 h. t. l. conſenſu. 9. verb. vxoremq; ſi velit ſtatim ducere. C. de repud.* & mulier quam aut certò conſtat eſſe grauidam ex priore marito, aut quæ peperit intra annum, impunè nubit: quodq; maritis hac lege non teneantur: neque ſponſi, nec ſponſæ. *d. l. liberorum. cum multis ſeqq. l. vxoris. 9. h. t.* Et hæc quidem Iure ciuili obtinent, niſi mulier poteſtatem nubendi à Principe *l. ſolet. 10. h. t.* impetrarit. Iure verò Canonico, quod hodie ob-

quimur hac in parte, mulier impunè nubit, *Innocent. & Dd. in cap. penult. & c fin. de ſecund. nupt. quos ſequitur gloſ. in d. l. liberorum. ad verb. collucare. vbi etiam Bart. nu. 2. h. t. gl. Bald. & alij. in l. 1. C. de ſecund. nupt.* etiam intra annum luctus. Notatur etiam Edicto, qui binas nuptias eodem tempore habet conſtitutas: *l. 1. in fin. h. t.* quanquam & adulterij teneatur. *l. eum qui duas 18. C. de adult.* Eademq́; eſt ſponſaliorũ, quod ad hoc Edictum attinet, non etiam quo ad pœnam adulterij, *vide gl. in d. l. eum qui duas. ord. Imp. cap. 121. Angel. in tract. malef. che hai adulterato. num. 15. Alex. conſil. 165. viſis. vol. 7. l. ſi vxor. 9. de adult.* cauſa: vt ſcilicet bina ſponſalia eodem tempore celebrãs, plectatur. Nam ſunt quoddam velut matrimonium ſponſalia: *l. ſi vxor. 13. §. 1. de adult. l. ſi ſponſa. de iur. dot. l. lex Iulia. de fund. dot.* & fidem frangit priori, qui cum altera ſponſalia cõtrahit. Vbi autem de fide rupta agitur, ibi ſequitur infamia. *l. furti. 6. §. fin. hoc tit.* Qua in re, eadem eſt cauſa maris & fœminæ: *l. quid ergo. 13. §. 2. in fin. hoc tit.* item patris, cuius iuſſu bina ſponſalia contrahuntur, *d. l. quid ergo. 13. §. 1.* Incurrit & in Edictũ mulier, quæ ventris nomine per calumniam in poſſeſſionem bonorum defuncti mariti miſſa eſt. *l. notatur. 15. cum ll. ſeqq. hoc tit.* Et hi quidem Edicto, exiſtimationis iacturã patiuntur. Lege porrò ex S. C. notantur expilatores hæreditatum, *l. ſi te. 12. C. eod.* & ſepulcrorum violatores: *l. 1. de ſepult. viol.* item exercentes improbũ fœnus, videlicet vſuras centeſimas, aut vſuras vſurarum: *l. improbum. 20. C. eod.* periuri, *l. ſi quis maior. 41. vbi Dd. C. de tranſact. qua de re plura Bald. in l. 1. nu. 5. C. de ſumma Trinit.* & in publico lenocinio, aut ſtupro turpẽ vitam viuentes: *d. l. palàm. 43. de rit. nupt.* aut mulier in adulterio deprehenſa: *d. l. palàm §. fin.* quanquam & ſimpliciter amiſſa pudicitia, fœminam amittere exiſtimationem ac dignitatem omnem, puta nobilitatem, quidam velint: quod dicere durum eſt, *Bald. in l. cùm in antiquioribus. 8. quæſt. C. de iur. delib. per l. ſi qua illuſtris. C. ad S. C. Orfic. Dyn. in c. infamib. de reg. iur. lib. 6. per l. Caſſius. de ſenat. l. imperialis. 23. C. de nupt.* licet & Saxo dicat, luxurioſa vita fœminam non quidem bona ſua, ſed honorem imminuere: *lib. 1. artic. 5.* item qui appellando iudici conuicium facit, *l. iudici. 42. de iniur.* temeréue appellat: *l. eos qui. 6. § ne temerè. l. à procoſ. 19. C. de appell. l. 5. quor. appell.* & iudex, qui pœnam aut grauiorem aut mitiorem ordinaria, citra cauſam imponit, *l. ſeruos. in fin. C. de vi publ. Tiraq. in tract. de pœna. in princ. num 12.* aut munera ob iudicandum accipit: *l. iudices. C. de dign. lib. 12. Bald. in l. ſolent. § cùm verò. de offic. proconſ. & legat.* qui pupillam aut adultam, cuius curam gerit, vxorem ſibi vel filio ducit: *l. ampliſſimi. 4. l. licet. 17. C. de excuſ. tut.* quin inceſtas prohibitasque nuptias contrahit: *l. qui contra. C. de inceſt. nupt. Angel. in § ſi aduerſus. Inſtit. de nuptijs.* qui contra iuratam tranſactionem venit: *l. ſi quis minor 41. C. de tranſact.* qui ſe in curationem vxoris bonorumque eius ingerit, neque excuſatione vtitur: *l. licet 17. C. de excuſat. tut.* qui detrectores publicorum munerum functionem ſubterfugientes occultant: *l. ex omnibus. 31. C. de decur. lib. 10.* item notarius, qui prohibitam alienationem contractumque legibus vetitum, conſcripſit: *c. 1. §. callidis. de prohib. feud. alien. per Frid. in vſib. Feud.* quæ omnia *vide alios caſus in l. vnica. C. de his qui poten. l. vnica. C. de ſenatuſc. l. 1. C. de ſtat. l. 1. in fin. C. de ſum. Trinit. l. ſi quenquam. 29. C. de epiſcopis. l. 8. C. de hæred. l. 2. C. de legib. l. 7. & 8. C. de offic. rect. proc. &c.* perſequi, huius nunc non eſt inſtituti. Ob id tamen ſolum, quòd quis vincula aut carcerem paſſus eſt, infamiæ detrimentum non patitur. *l. 1. C. eod. vide Alc. in l. morbus. 113. de verb. ſign.* Idemq́; eſt, ſi quis aut torturam, aut fuſtigationem ſit perpeſſus: non enim cruciatus, ſed cauſa facit infamem. *d. l. ictus. 22 h. t. l. nullam. 24. C. eod.* Debitores quoq; qui bonis cedunt, aut qui creditores effugiunt, probroſi non ſunt ipſo Iure, *l. debitores. 11. C. eod.* Nam bonis cedere etiam boni, calamitate aliqua circumuẽti, quandoque coguntur. Quare hæc cauſa non ſimpliciter turpis eſt. *vide tamen in d. l. debitores. l. decurionum. C. eod. tit. Landi. art. 22. lib. 1.* Increpiti à patre, vel à iudice, vel ab alio, qui ius admonendi habet, non notantur infamia, quamuis contumelioſis ſint verbis onerati: quia ea res non damnationis, ſed caſtigationis & admonitionis priuatæ ſpeciem habet. *l. ex qua. 13. l. verbum. 17. l. interlocutio. 19. C. eod.* Teſtes quoq; quorum fides & teſtimonia in iudicio reprobantur, infames non ſunt: *l. Lucius. 21. hoc tit.* quia ſententia non in teſtes fertur, ſed ſuper cauſa principali. Neq; verò etiam continuò falſi reus eſt, cuius teſtimonium reprobatur: poteſt enim ob aliã cauſam reijci: puta quia non iuratus dixit, quòd non idoneam cauſam dicti reddidit, &c. *l. iuriſiurandi. 8. §. ſola. vbi Dd. C. de teſtibus.* Et hæc quidem de his qui notantur infamia aut Edicto, aut S. C. aut Lege: iam de Forma & Modo interrogandæ probandæque infamiæ, nonnulla ſubijciamus.

¶ Infamia porrò, vt ex ſuperioribus intelligi poteſt, tribus modis irrogatur: *vt rectè tradit gl. communiter approbata in l. fin. ad verb. conuenius. C. eod. l. anfr. in cap. quoniam. ad verb. teſtium. num. 47. & 77. de probat.* videlicet aut Ipſo Iure, aut per Sententiam, aut Genere pœnę. Ipſo Iure, vt cùm lex commiſſum aliquod, ſtatim infamia dignum cenſet, ſententia non expectata: *gl. in l. 1. ad verb. qui eum. h. t.* vt vſu venit in his qui intra tempus luctus, aut alioqui bina ſponſalia, binásue nuptias contrahunt *gl. in d. l. 1. § qui cauſam. h. tit. per d. l. palàm. de rit. nupt. l. quid ergo. 13. §. cùm autem. h. tit.* Non tamen quodlibet commiſſum ſtatim famę nocet: imò ne publica quidem crimina infamem Iuris ignominia *Bald. in l. ſi oleum. §. merito. nu. 1. de dol. mal.* faciunt reum, niſi ſententia ſit damnatus. *l. 1. in verbo, publico iudicio damnatus. h. tit. l. infamem 7. de publ. iud. in verb. infamem ſententia efficit.* Ipſo igitur Facto tunc infamia incurritur, aut cum tale quid notoriè commiſſum eſt, quod lex non alia pœna quàm probro dignum iudicat: vt ſunt proſtrata pudicitia, exercitium

citium improbi fœnoris: item habere vno tempore bina ſponſalia, contrahere nuptias intra annum luctus, &c. aut quando ſtatim lex turpi facto dedecus adhæreſcere ſancit: vt in deprehenſa in adulterio muliere, *d. l. palàm § fin.* &c. In reliquis criminibus contrà eſt: in quibus videlicet lex aut crimen non ſtatim notat: aut aliam grauiorem pœnam imponit delicto, quâ damnum exiſtimationis velut acceſſorium comitetur: vt in Furto, Iniuria, & Publicis iudicijs omnibus. in his enim, vt locus ſit infamię, interpretamur Sen-B tentia Iudicis opus eſſe, *d. l. infamem. d. l. 1. § qui in iudic. l. furti 6. hoc tit. l. iniuriarum. 10. l. ſi furti. l. non damnatos. 18. C. eod.* nô Interlocutoria, ſed verè Definitiua. *l. verbum l. interlocutio 28. C. eod. vide Hypp. in Rubr. de falſ. nu. 30. gl. Sax. lib. 1. art. 41.* Tertius modus irrogandæ infamiæ, eſt Genus pœnæ: quæ etiam abſque ſententia quandoque imponitur extra ordinem, officio iudicis nobili, aut decreto. quod genus nonnunquam infamat: præſertim cùm ex turpi cauſa pœna imponitur: C vt cùm quis ignominiæ cauſa exautoratur militia, *l. 1. §. ignominia. hoc tit.* mouetur ordine. *l. 3. C. eod.* relegatus, *l. capitalium. 28. §. 1. de pœnis.* in metallum damnatur, *l. ad tempus. 6. C. eod.* fuſtibus cæditur. *l. fuſtibus. 16. C. eod.*

7 ¶ Infamia verò quemadmodum probetur, copioſè alibi à Dd. exponitur. *Speculator tit. de inquiſit. §. viſo. num. 8. cum ſequent. Innoc. in c. cùm oporteat. de accuſat. Bartol. in l. de minore. 10. § tormenta. num. 19. de additionib. de quæſtio.* quorum D dicta omnia perſequi, huius non eſt inſtituti. In eo tamen ferè conſonant, infamiam Dilucidè & Plenè veluti delictum capitale, *l. fin. C. de probat.* probandam eſſe: nec probationibus priuilegiatis, puta iureiurando ſatis edoceri. *Iaſon in l. admonendi. de iureiur.* Deinde teſtem non probare infamiam, niſi ſimul oſtendat Factum & Cauſam, vnde ea orta ſit, *vide Bald. in l. Caſſius. de Senatoribus. & in l. 1. in fin. C. de teſtibus.* & ſufficientem dicti ſui rationem reddat: *Bald. in l. quid E ergo. 6. § quæſitum. in princ. hoc tit.* nec ſatis eſſe, teſtem ab vno aut altero audiuiſſe, aliquem probris oneratum: ſed oportere vt dicat: Se à pluribus, ac maiore parte viciniæ, & non vno tempore, neque loco, ſed ſæpius audiuiſſe, eiuſmodi hominem pro improbo & ignominioſo reputari. Addunt tamen, non eſſe neceſſum, vt teſtes in cauſa ſcientiæ concordent, hoc eſt, ab iiſdem audiuerint dummodò concordêt in principali, dicantque vno ore, A pluribus inculpatum eſſe. F Sed hæc omnia propius inſpicienti, tantam infamiam Facti, nô etiam Iuris conuincere & probare, videri poſſunt. Nam etiamſi probetur, pleroſque male de aliquo ſentire: non tamen inde iuris infamiam demonſtratum eſſe, dicêdum eſt: cùm ea irrogetur non iudicio priuatorum hominum (vt ſuprà dictum eſt) ſed tantummodò ex iure publico puta Lege, S. C. Sententia. &c. Quare verius eſt, teſtes non aliter notam Iuris probare, quàm ſi eiuſmodi cauſam ſcientiæ affe-G rant, quæ oſtendat aut lege, aut genere pœnæ,

A aut ſententia labem cuiquam irrogatam eſſe.

¶ Quod ad effectum attinet, infamia Facti 8 duo potiſſimùm efficit. *gloſ. & Bart. in l. 1. verb. notatur. hoc tit. & Bart. in l. 3. C. eod.* nam & hoc modo infamis, à dignitatibus publicis excluditur: *l. 2. cum ibi not. C. de dignitat. lib. 12.* & hæres inſtitutus, à fratribus præteritis, per querelam Inofficioſi, quaſi turpi perſona inſtituta, poteſt repelli. *l. fratres. 27. in verbo, leuis notę macula. C. de inoffic. teſtam.* Addit Baldus *in l. 1. hoc tit.* ter-B tium effectum, videlicet quòd hæc infamia repellat à teſtimonio: de quo tamen alij meritò dubitant. *Bart. in d. l. 3. gloſ. in l. Caſſius. de ſenat. & & in l. 1. C. de ſum. Trinit. vbi & ipſe Bald. num. 5. diſtinguit.* Et certè hodie deturpati infamia Facti, teſtes eſſe poſſunt: quamuis eorum teſtimonium non ſit omni exceptione maius. *Duarenus Diſput. lib. 2. cap. 22.* Cæterùm infamia iuris inuſti communi vſu Inteſtabiles ſunt, nec eorum teſtimonium fidem vllam facit. *vt communiter tra-C dunt gloſ. & Dd. in d. l. 1. C. de ſum. Trinit. per l. ob carmen. de teſtibus.* Quare receptum videmus, in Interrogatorijs examinatorem rogari, vti ex teſte examinando ſciſcitetur, num aliqua iuris infamia ſit maculatus. Nam hæc eneruat omnem fidem. *Bald. d. l. 1. num. 5. C. de ſum. Trinit.* atq; adeò omnem dignitatem & honorem adimit: ita vt cum integris perſonis, taliter infames, alicuius muneris publici non poſſint eſſe participes: *l. 2. vbi gloſ. C. de digni. lib. 12. lib. 1. C. de infamibus. lib.* D *10. l. ne quis. C. de decurion. lib. 10. l. cùm prætor. 12. §. cùm autem. de iudic. lib. 1. ad l. Iul. de vi priuata.* puta in poſtulando, *gl. in d. l. 2.* aſſidendo, *l. 2. de off. aſſeſ.* iudicando, *d. l. cùm prætor.* militando, *l. 3. C. de re milit. lib. 12. l. 2. § ignominia. de his qui notantur infamia.* Quamobrem & pro capitali periculo, infamiæ cauſa reputatur. *l. iuſta. 9. de manu vind. l. cognitionum. 5. de var. & ext. cog. l. Iulianus. 26. Si quis omiſſa cauſ. teſt. l. reprehendenda. 5. C. de inſtit. & ſubſtit. Iaſ. in rep. l. admonendi. 31. num. 278.* E *de iureiur. impropriè tamen, vt per Ale. de præſumpt. in fine. num. 44. per l. ſi adulterium cum inceſtu 38. in fin. verb. cuius famæ, multò magis vitæ parcendũ eſt. de adulter.* Munera tamen non publica, neque iudicialia, ſed priuata & extraiudiciaria notati ſuſtinere poſſunt: ne videlicet pœna liberet eos ab oneribus, quæ etiam honeſti ſuffere coguntur: *l. 3. § 1. de muner.* cuiuſmodi ſunt, tutelam gerere: *l. 1. §. ait prætor. 3. l. cui eorum. vbi hoc not. Bar. 5. tit. 1. de poſtu.* arbitrium eſſe, *gl. in d. l. 2. C. de dign.* F *lib. 12. per l. Pedius. 7. de recept. arbitr.* aut procuratorem. *§. fin. Inſtit. de except. gloſ. in l. 2. C. de dignit. lib. 12.* Sed & à notariatu non excludi turpes, pleriſque placuit, dummodo nomine male geſti officij non ſint notati. *l. ſi quis aliquem. C. de ſuſcept. & arc. lib. 10. Bart. in l. eadem §. 1. ad l. Iul. repetundar. Ferr. in forma oppoſit. inſtrum. ad verb. non fuit Authenticus. nu. 5.* Illud quoque ad effectum infamiæ pertinet, quòd ea ſemel iure impoſita perpetuò durat, *gloſ. & Dd. in l. 3. & 4. C. eod. per l. pa-*G *làm. 42. de rit. nupt.* Nam (vt ait Plautus) Hominũ immortalis eſt infamia: etiam tum viuit, cũ eam

eſſe credis mortuam. Et Vlpian. Non abolетur, A inquit, turpitudo, quæ poſtea intermiſſa eſt, *l. palàm. 42. in princ. de rit. nupt.* quod tamen aliqua diſtinctione opus habet. Nam etſi cùm pœna perpetua eſt, aut macula ſine præfinitione temporis aſperſa, non dubium eſt, quin ea ad omnem vitam duret, niſi ſit à Principe remiſſa, *vt notatur in l. ſolet. 10. hoc tit. in l. fin. C. de general. abolitio. in l. 1. 3. & 4. & l. final. C. de ſentent. paſſ. reſtit.* aut populo qui non recognoſcat ſuperiorem: *Bart. in l. 1. §. de qua re. nu. 1. & 3. de poſtulan.* B tamen cum quis tantùm ad certum tempus punitur, puta relegatur, vel ordine mouetur ad quinquennium, aut poſt id temporis infamia duret meritò addubites. Nam hac in parte leges contrariæ eſſe videntur: alijs ſtatuentibus, labem non durare vltra tempus ſententia expreſſum: *l. 3. & 4. C. eod. l. Imperator. 8. de poſtul. l. ad tempus. 5. l. generaliter 3 de decur. l. falſi. 13. §. 1. ad leg. Cornel. de falſ.* alijs vero contrà, *l. ad tempus 6. C. eod. l. ordine. 15. ad municip.* Doctores *in d. l. 3 &* C *6. C. eodem.* hæc variè conciliant. Ipſe arbitror diſtinguendum, vtrũ imponatur infamia ex cauſa, ſeu crimine quod ipſo Iure famoſum eſt, an verò ex cauſa arbitraria. Vbi crimen ipſo Iure turpitudinem habet annexam, ibi omnino dicendum eſt, perpetuò dedecus adhærere, etiamſi pœna tantùm temporalis ſit impoſita. Nam legis effectus perpetuus eſt, quæ tantùm conſiderat delictum: de quo vbi per ſententiam conſtat, ſequitur ex legis ordinatione infamia: quæ D non reuocatur amplius, vt nec ipſum delictum cui accedit: cum factum non poſſit reddi infectum. *l. in bello. §. facta. de cap. & poſt. lim. reuerſ.* Nec in conſiderationem venire hoc caſu oportere, vtrum iudex temporalem pœnã adiecerit, an non, vel illud argumento eſt, quia ſi eius rei haberetur ratio, iam nunquam iudicium Furti aut Iniuriarum eſſet famoſum, neq; ex hoc perpetua ſequeretur infamia: quod cõtrà eſt. In his enim iudicijs, pecuniariter ſolet damnari reus, E puta ad duplum, quadruplum, aut certam æſtimationem: quę ſoluenda eſt intra quatuor menſium ſpacium. *l. fin. C. de vſur. rei iudic.* aut vbi grauis pœna eſt, ſolet relegatio temporalis, præſertim in actionibus Iniuriarum, arbitraria decerni. Hoc igitur tempore elapſo, & ſolutione facta, extinguitur rei iudicatę obligatio ac condemnatio. *l. diuus. 7 de iur. patron.* Et tamen in his durare infamiam, manifeſtum eſt. *l. decuriones. 5. l. iniuriarum 10. C. eod.* Ex quo liquidò ſequitur, vbi lex F alicui delicto maculam annectit, ibi pœnã à iudice etiam cum temporis determinatione expreſſam nihil immutare, quo minus in infamia ſit perpetua. Nam iuris authoritas, vt inquit I.C. non eſt in poteſtate iudicantium, ſicut Facti poteſtas, *l. ordine. 15. ad municip.* Et alibi ait, nõ poſſe iudicem efficere, quin furti damnatum ſequatur infamia *l. non poterit. 63. de furt.* Atqui hoc efficere poſſet, ſi pœna temporalis adiecta, poſt lapſum tempus illa non remaneret. Et his in ter- G minis puto accipiendas eas leges, *l. ad tempus. 6 C. eodem. l. fin. C. de abolit. l. palàm. 41. de rit. nupt.* quæ Perpetuam eſſe infamiam decernunt. At vbi delictum eſt punitionis arbitrariæ, cui non lex pœnam turpitudinis præſtituit, ſed iudex: tunc arbitror notam vnà cum animaduerſione durare & extingui: vt ſi coërtio ſit temporalis, puta quinquennale exilium, infamia quoque eodem tempore duret, ac poſt cum pœna extinguatur, ne acceſſorium diutius duret, quàm principale. *l. 3. & 4. C. eod.* Idemque ſtatuendum videtur, quando certam legis vindictam iudex ex probabili cauſa, & in caſu quo poteſt, facit arbitrariam. Nam etſi hoc regulariter non conceditur, *d. l. ordine. 16. ad municip. l. non poterit 63. de furtis.* tamen ex cauſa, in caſu de quo lex principaliter non loquitur, permiſſum eſt. *vide infra, de pœn. Tiraq. latiſſimè in tract. de pœn.* Qua in ſpecie ſi Duriùs plectat, cenſetur diſpenſaſſe cum Infamia: quæ aut Nulla erit, aut ſaltem Temporalis, ſi pœna temporalis fuerit adiecta *d. l. generaliter. de decur. l. furti 6. § penul. hoc tit.* ſi Leuius, *vt eſt text. in l. 3 C. eod. l. falſi 13. § 1. de falſ. l. Imperator. 8. § de poſtul. l. 3. de decur.* cùm pœnæ tempore dedecus terminabitur: vtrobique enim eſt pœna arbitraria. Cuiac. *lib. obſer. 7. cap. 19.* doctiſs. & de ſtudijs noſtris optimè meritus Iuriſc. hæc ita conciliat, vt putet ex Veteri iure & Legibus notam durare Perpetuo: Conſtitutionibus verò Principum poſt expletionem coërtionis tempore remitti.

¶ Contrariæ porrò infamiæ, ſunt eæ quæ vo- 9 cantur Cautelæ, quibus infamia vitari poteſt: quarum hæ ſunt præcipuæ. Primò, ſi reus per procuratorem in iudicio famoſo ſe defendat, *Harmeno. lib. 1. tit. 2. de abiurat. Bald. in l. nihil. 20. num 6. C. de procurat.* id quod licet in iudicijs Ciuilibus, puta Mandati, Depoſiti, Tutelæ, Doli, Metus, &c. & in quibuſdam criminalibus priuatis: vt in actione Iniuriarum, moribus noſtris: quanquam aliàs in criminalibus procurator nõ admittatur. *l. fin. cum ibi notat. C. de iniur. l. vlt. C. de procur. Harmenop. lib. 2. tit. 2. cap. de criminibus. l. 1. vbi gloſ. an per procur. cauſ. appellat.* Hoc igitur caſu, quo procurator locum habet, Dd. volunt, nec reum principalem, neq; procuratorem fieri probroſum. Quæ opinio vt communis, vſu eſt recepta. *vt teſtatur Socin. regul. 179. fallen. 1. & Cepoll. in tract. cautel. caut. 12. Panorm. in cap. cum te. de ſentent. & re iudic. text. in l. furti. 6. §. 1 hoc tit.* Secundus modus eſt: Si pœnam pecuniariam, quæ per ſententiam imponi poteſt, reus antè offerat, quàm ſententia condemnatoria feratur. *l. ſi reus paratus 73. de procurat.* vt, verbi gratia, ſi conuentus actione Furti, offerat duplum, aut quadruplum, in quod per ſententiam iure Ciuili erat damnandus: aut conuentus actione Iniuriarum, ante ſententiam paratus ſit præſtare æſtimationem iniuriæ, ab actore petitam, aut pœnam ſtatuto vel conſuetudine iniuriis præſtitutam, quæ moribus Saxonum eſt triginta ſolidorum. *vide ſ. de iniur.* Eiuſmodi igitur pœnam Realiter offerens, aut nolente aduerſario reci-

peret.

pere, apud Acta deponens. *iuxt l.accepiam 19. C.* A *de vſuris.l.obſignatione.9.C.de ſolut.* maculam euitat. Nam hæc, vt antè dixi, per ſententiam irrogatur: ſed ſententia ferri non poteſt, vbi reus paratus eſt ſoluere. *d.l ſi reus paratus.73 de procurat. §.fin. Inſt.de perp.& tempor.act.* Ergo nec infamia hoc caſu locum habere poteſt. Verùm illud hic quæſtionis eſt, Quando oblatio facienda ſit? vtrum ante litem conteſtatam, an verò etiam pòſt offerre liceat, vſque ad ſententiam? Bart. *Bart.in l.ictus.22. hoc tit.* ait, offerri oportere ante litem B conteſtatam. Nam (inquit) ſi pòſt offerret reus, videretur ſoluendo confiteri crimen. *l.quoniam. hoc tit.* Cùm autem paria ſint, Aut confeſſum eſſe de crimine, aut damnatum: *l.poſt rem iudic.de re iudic. l.1. de confeſſ.* perinde confeſſum ſequeretur labes, atque damnatum. Panorm. *in c.cùm te. extr.de ſent.& re iudic.* autem arbitratur poſſe offerri quouis tempore, dummodò ante ſententiam: ſufficit enim, de crimine reum non eſſe damnatum: nec ex ſolutione vera confeſſio ſu- C mi poteſt, ſed tantùm qualis qualis ſuſpicio vel præſumptio: quæ ratio parum firma eſt. Nam hanc præſumptam confeſſionem, quæ ex pactione aut ſolutione ſumitur, lex ad hoc ſufficere ſtatuit, vt inter ignominioſos habeatur, qui hoc modo confeſſus eſt. *l.5.h.t.* Quare Socin *in regul 179.fallent.2.* aliam diſtinctionem facit: vt ſi quidem cauſa talis ſit, quæ ipſo iure citra Sententiam confeſſi exiſtimationem minuat, tum neceſſe ſit ante litis conteſtationem offerri. Nam D modò dictum eſt, qui paciſcitur, aut ſoluit ante litem conteſtatam, eum non haberi Pro confeſſo, quia confeſſio extraiudicialis eſt. Quicquid enim fit ante litem conteſtatam, hoc videtur extra iudicium fieri. *l.ædiles. §. item ſciendum. de ædil.edict.* Confeſſio autem extraiudicialis plenè non probat. *vt tradunt Dd. in l.certum.4 §. penult. de confeſſis. vide infrà illo tit.* quare nec ſolutio, quæ fit ante litis conteſtationem, ad detur- E pandum nomen efficax eſſe poteſt, cum pro Confeſſo non habeatur Qui ſoluit. poſt litem autem conteſtatam vult ſolutionem in iſtiuſmodi caſibus, nō excuſare ab infamia, quia tum ſoluens pro Iudicialiter confeſſo habetur. *d.l quoniam 5. hoc tit. l. ad ſolutionem. 5. C. de re iudic.* In quibus verò iudicatos demum nota ſequitur, vt fit in plerîſque, ait licitam eſſe oblationem vſq; ad ſententiam. Quæ diſtinctio Socini, etſi verò maximè videtur conſentanea: tamen hodie pleræque Curiæ ſequuntur ſententiam Panormita- F ni tanquam æquiorem: nec idem in ſolutione, quod in tranſactione, depectionéue ſtatuendum [illegible]cant, eoque arbitrantur, indiſtinctè offerentem ante ſententiam periculo nominis liberari. Quin amplius puto, ſolutionem à condemnatione factam, interdum prodeſſe: vt quādo ſententia per Leuterationem aut appellationem ſuſpenſa eſt. *bonus text in l.qui cum maior.14.§ accuſaſſe.5. de bon.libert. Bald in l.3.num.4. C.eodem.* Nam ea pro ſententia non habetur: *iuxta l.furti.* G *in princ. hoc tit.* idq; moribus etiam noſtris obti- A net. Aliud etiam conſilium dat alibi Angelus: *in d.l.non poterit.63. de furtis.* vt quando dubitatur, vtrum reus offerendo infamiam euitare poſſit, an non, curet offerri pœnam per tertiam perſonam, ſine ſuo mandato. Nam tunc pro confeſſo haberi non poterit, ex alieno facto: & tamen ſolutio recipienda erit: quia à tertio etiam extraneo cuiuſque debitum diſſolui poteſt: & id recipere debitor cogitur *l.ſoluendo.39 de neg.geſt l.ſolutionem de ſolution.* Et hanc tutiſſimam eſſe viam B nonnulli arbitrantur. *Bart. Cepol.in caut.12. per ea quæ traduntur à Dd.in c.teſtimonium.extr.de teſtib.* Cæterùm ex conſt.pro 42 part.4. reus offerendo mulctā a pœna infamiæ iniuriarū non liberatur. Tertius modus eſt, Si ante ſententiam reus paciſcatur aut tranſigat, authoritate iudicis impetrata: *l.furti 6.§.qui iuſſu.h.t.* aut citra iuſſum iudicis, adhibita proteſtatione, Se tranſigere, non quod delictum confiteri intendat, ſed quod à vexatione litis ſeſe redimat. Ea enim proteſtatio C excuſat, vt volunt Dd *Ieſ.in l.tranſigere.18.num.3. C.de tranſac.* Quartus modus eſt, Si iudex recedat ab ordinaria pœna: quod fieri ex cauſa poſſe, diximus: & aliquam ſeueriorem reo imponat, quam quæ ex lege debeatur. *l.in ſeruorum. 10 §. in perſonis. de pœnis.* Cenſetur enim cum Exiſtimatione diſpenſaſſe, qui duriorem pœnam impoſuit. *d.l.furti.l quid ergo. § pen.hoc tit l.3.& 4. C.eod l ordine.15 ad municip.* Quintus eſt, Si iudex expreſſim in ſententia Exiſtimationem reo D conſeruet, addita clauſula: Se illud Ex iuſta cauſa facere. Nam cùm tacitè impoſita duriore pœna, famę conſulere poſſit, vt ſuprà dictum eſt: cur expreſſe idem non poſſit ex iuſta cauſa, nulla ratio eſt. *Bart.in d.l quid ergo.§ pœna.5.hoc tit. Bald. & communiter Dd.in l.3. C.eod.* Sed hoc caſu cauſam in ſententia exprimere aut ſpecialim, aut in genere debet, etiamſi aliàs ad id non cogatur *c. ſicut. vbi Dd de ſent.& re iudic.* Quia citra iuſtam cauſam, iudex damnatum reum ab infamia, con- E tra legis diſpoſitionem, liberare regulariter non poteſt. *d.l.non poterit. de furt. d.l.ordine.15 ad municip.* Sextus modus eſt, Si condemnatus, à ſententia prouocet: & pendente appellatione, leuteratione, aut alio remedio ſententiam ſuſpendente, det operam interea ne ſubſequatur altera ſententia, ſed lis pereat per pactum, ſolutionem, aut alio quouis modo. *Bald.in l 3.nu.3 & 4.C.eod. l qui cum maior.14 de bon.libert.* Septimus & vltimus modus eſt, Si probris affectus, per principē F exiſtimationi priſtinæ reſtituatur. *l.ſolet.10 h.tit. Bald.in d.l.num.3. & C.eod. & in l.1. ac ll.ſeqq.C.de ſent.paſſ.& reſtit.Bart.in l.1.§ fin.ff.de poſtul.*

DE PROCVRATORIbus & defenſoribus. Tit.III.

C.2.13.

1 *Continuatio.*

2 *Vnde dictus procurator: quid ſit, quomodo ab alijs adminiſtratoribus differat.*

3 *Diuiſio & genera procuratorum.*
4 *Cauſa efficiens: qui procuratores dare: qui eſſe poßint, vel non poßint.*
5 *Materia, ad quas res gerendas procuratores conſtitui poßint, vel non.*
6. *Forma: quomodo, & quam variè conſtituatur procurator: de q; eius ſatiſdatione, & inſtrumento procuratorio.*
7 *Forma probandi mandatum procuratorium.*
8. *Finis & effectus: & de officio ac poteſtate procuratorum, item excuſatione, & actionibus quæ vtrinque dantur.*
9 *De interpretatione procuratorij.*
10 *Affinia.*
11 *Contraria: & quomodò reuocetur procurator, quid ei obijci poßit.*
12 *De defenſoribus, tractatio methodica.*

1 POſtquam † dictum eſt de his qui poſtulare non poſſunt, vel propter Edictum prætoris, vel propter Infamiam, aut aliam cauſam: ſequens eſt videre de ijs, qui pro Alijs rectè poſtulant. Nam in iudicijs prima quæſtio eſt de procuratoribus: vtrum videlicet is, qui alicuius nomine agit vel defendit, idoneus ſit procurator, an non ſit. *l. licet 24. C. eod.* Sequitur igitur conſequenter titulus de Procuratoribus & Defenſoribus, qui cum defenſores à procuratoribus ipſa inſcriptione ſecernat, par eſt nos idem diſcrimen retinere: & distinctè primùm de procuratoribus, tum de defenſoribus dicere.

2 ¶ Procurare, eſt pro alio aliquid curare: & Procurator eodem modo dicitur, quo Proconſul, Proprætor, Protutor, & ſi qua ſunt ſimilia, in quibus præpoſitio ſignificat aliquid pro alio ſeu alieno nomine adminiſtrari. Procurator igitur eſt, authore I.C. *l. 1. hoc tit. Specul. in Rubr. eodem. num. 1.* qui aliena negocia mandatu domini adminiſtrat. Qua in definitione omiſit genus, breuitatis cauſa, vt ſolent I.C. Subintellige autem genus, videlicet eſt Geſtor, ſeu Adminiſtrator, ſeu Curator, &c. Materia oſtenditur in verbo, Aliena negocia. nam in proprio negocio nemo ſibijpſi eſt procurator. *l. licet. 42. §. is cui. hoc tit.* Vt enim res ſua nemini ſeruire dicitur, *l. in re. 26. de ſer. vrb. prædior. l. vti frui. 5. ſi vſufruct. pet.* ita contrà nec quenquam rerum ſuarum procuratorem aut ſeruum perhibemus. Hæc enim nomina & officia ſunt relatiua, quæ ad alium dominum reſpectum habent: vt vna perſona, in eodem negocio, ſimul procurator, ſeu ſeruus & dominus eſſe non poſſit. Differentia autem eſt in verbis, Mandatu Domini. Nam ſpecifica forma, qua procurator à defenſore, negociorum geſtore, tutore, curatore, adminiſtratore ciuitatis, & ſimilibus ſecernitur, eſt Mandatum domini. Negociorum enim geſtor & defenſor, ſine mandato negociantur: tutor verò & curator, ac ſimiles, non domini mandatu, ſed publi-

A ca authoritate vel teſtatoris, vel legis, vel magiſtratus. At procurator is eſt, qui mandatu priuati domini adminiſtrat. Verbum autem Adminiſtrandi, cùm denotat officium procuratoris, tum illud ab officio patronorum diſtinguit: quorum non eſt priuatim negocia gerere aliena loco domini, ſed pro alterius cauſa publicè dicere, & aduocare, ſeu (vt loquuntur) ius partis pandere, meritaque cauſarum allegare. *vide in tit. C. de poſtulando. & de aduoc. diuerſ. iud.*
B *& in l. rem non nouam. §. patroni cauſarum. Cod. de iudic.* Diſtinguit idem verbum, procuratorem à nuncio. Nam adminiſtrare propriè ſignificat loco ſeu iure domini negocium gerere. *tit. de adminiſtr. tut. de adminiſtr. rer. ciuit.* Hoc autem modo procurator adminiſtrat, *l. nulla. 23. Cod. eodem.* nuncius non item. Quia nuncius non loco domini aliquid accurat, ſed vt nudus miniſter, penes quem non eſt ius adminiſtrandi, ſed ſolummodò nudum factum exequendi:
C quique veluti inſtrumentum ſeu organum aliquod interuenit, *l. ſi pupilli. 6. §. item. vbi gloſ. de negoc. geſt. Dd. in l. 1. C. per quas perſon. nob. acquir. & in l. 1. de acquirenda poſſeſſione.* & (vt inquit Speculator, *Specul. de procurat. §. vltimo. num. 5.*) vice epiſtolæ fungitur.

¶ Procurator autem conſtituitur aut Vniuerſorum bonorum, *l. mandato. 60. hoc tit.* aut Certæ alicuius rei vel litis, negocijúe. *l. 1. hoc tit.* Hic Specialis, *l. procurator. 58. verbo, general. ter. hoc tit. c. 5. de procur. in 6.* ille Vniuerſalis procurator dici ſolet, nonnunquam etiam generalis, *d. l. procurator. 58.* aut procurator cum Libera adminiſtrandi poteſtate: *d. l. procurator. 58. hoc tit.* quem Legitimum Cic. pro Cecinna vocat: qui maiorem ac liberiorem tractandæ rei poteſtatem habet, quàm procurator generalis. *l. mandato. 60. l. procurator. 63. hoc tit. c. 4. § fin. eod. libro 6.* Rurſum procurator alius conſtituitur in rem Alienam, alius verò in rem vtilitatemque
E Suam: qui quidem alienum negocium (nam proprij, vt dictum fuit, nemo procurator eſt) mandatu domini gerit, ſed ad ſuum tamen emolumentum: *l. ſeruum. 33. §. fin. hoc tit.* vt eſt is cui dominus aut vendidit, aut quoquo modo actiones ceſſit. *l. procuratore. 55. l. ſi quis. 34. hoc tit.* Tertiò, perhibetur alius eſſe procurator Iudicialis, qui lites alienas in iudicio perſequitur: alius verò Extraiudicialis, qui Extraiudicialia negocia curat. *l. ſeruum. 33. hoc tit.* Vltimò, quidam di-
F cuntur Veri procuratores, quidam Falſi. *l. licet. 24. C. eod. l. falſus. 19. C. de furtis. l. licet 56. de iudic.* Falſus rurſum procurator multis modis: vt qui nullum habet mandatum: aut qui mandatum quidem habet, ſed reuocatum, aut alio quouis modo extinctum, puta morte. &c. aut qui mandatum quidem exhibet, ſed ad propoſitum impertinens: verbi gratia, ſi producat generale mandatum, in cauſa, cui opus ſit ſpeciali: *l. 5. de procur. in 6.* item cuius mandatū eſt inſuf-
G ficiens, puta ab eo, qui mandare non poteſt, datum: vel qui quidem procurator conſtitutus eſt, ſed

ſed non dum mandatum exercendi officij accepit. *vide poſt gl. Bart. Bald. & Salic. in l. falſus. 19. C. de fur. & Iaſ. in l. licet. num. 4. & 5. C. eod.*

4 ¶ Efficiunt autem & conſtituunt procuratorem aut Iuſſum iudicis, qui (vt volunt Dd.) petentibus procuratores ipſe conſtituit, *l. 1. §. 1. vbi gloſ. & Dd. ff. de poſtul.* (quanquam edictum illud non de procuratoribus, ſed aduocatis & poſtulatoribus loquatur:) aut Conſenſus priuatorum & ratificatio, quæ pro mandato eſt. *Mynſing. obſeruat. 44. cent. 1. vnde gloſ. & Dd. in l. ſi pecuniam. 9. C. de negoc. geſt.* Nam conſtituuntur procuratores, voluntate mutua & conſtituentis, & conſtituti, quaſi per mandatum. *gloſ. in l. munus. 43. in princ. ad verb. procedere. hoc tit. alleg. ad hoc l. 1. ff. mandati. l. filiusfamiliâs. 8. §. Inuitus. §. fin. l. 2. in verb. quia conſenſus abeſt. hoc tit.* Ac ſi rem verè putare volumus, hic contractus in mandatum incidit, ex eoque Mandati producitur actio. *l. ſi procurator. 8. ff. mandati. l. licet. 42. §. eodem hoc tit.* Quibúſnam verò procuratores conſtituere permiſſum ſit, facilè ſciri poterit, ijs cognitis, qui procuratores dare prohibentur. nam hoc edictum Prohibitorium eſt. Quocirca qui non prohibetur dare, huic conſtituendi procuratoris intelligitur facta poteſtas. *l. mutus. 43. §. 1. hoc tit.* Procuratorem conſtituere non poteſt Excommunicatus, *c. fin. extr. eodem.* Pupillus, item Minor qui curatorem habet, niſi tutore vel curatore authore: *l. neque. 11. C. eod.* Quòd ſi porrò minor curatorem non habeat, ſicut habere non cogitur extra iudicium, *vide Inſt. de curat.* tum procuratorem ad extraiudicialia negocia conſtituere poteſt: *l. mutus. 43. §. is qui. 3. hoc tit.* ad iudicia verò, liteſque perſequendas, non item: quia legitimam ipſe perſonam in iudicio ſtandi ſine curatore non habet: *in princ. Inſtit. de curat.* tantum abeſt vt alium ad id legitimare poſſit: quod & in mulieribus iure Saxonico receptum eſt. *Lands. lib. 1. artic. 45.* Syndicus quoque Vniuerſitatis, item tutor vel curator procuratorem dare non poſſunt in litem, antequam ea ſit conteſtata, ſed tantùm actorem: *l. nec ciuitatis. 74. hoc tit. l. neque. 11. l. nulla. 23. C. eod.* quia ſyndicus vel tutor non eſt dominus litis, ante conteſtationem. *d. l. neque.* Nullus procuratorem dare poteſt, niſi qui ſit litis ſeu rei dominus. *gloſ. in d. l. neque.* Ab ea verò conteſtata & hi & ipſi procuratores, quamuis ſubſtituti tantùm, alium dare ac ſubſtituere poſſunt. *d. l. neque. Mynſing. obſeru. 43. centur. 1.* Filiusfamiliâs extra iudicium procuratorem ad negocia rectè ſumit, quoniam & rectè cõtrahit, quemadmodum & ſeruus: in iudicio verò procuratorem inſtar ſerui conſtituere nequit ſuo nomine, quia nec agere poteſt: quibuſdam caſibus exceptis, vt actione Iniuriarum, & ſimilibus. *l. filiusfamiliâs. 8. hoc tit. l. non ea. 14. C. eodem.* Statuliber, qui de ſtatu ſuo litigat, rectè procuratorem dat: neque enim pro ſeruo habendus eſt, quamdiu de ſtatu ſuo litigat. *d. l. ſeruus. 33. hoc tit.* Ab hoſtibus captus procuratorem facere nequit, ſed tantùm actorem aut cu-

A ratorem: quia quamdiu in hoſtium eſt poteſtate, ſui iuris non eſt, nec rerum ſuarum dominus. *l. ab hoſtibus. 15. ex quibus cauſ. maie.* Mutus & ſurdus eo modo procuratores dãt, quo dare poſſunt, videlicet nutu, vel ſcriptura. *l. mutus. 43. hoc tit.* Plures quoque ſimul agentes aut defendentes, vnum procuratorẽ conſtituere poſſunt: non tamen plures cohæredes, inter ſe Familiæ herciſcundæ iudicio contendentes. Hic enim propter adiudicationes & condemnationes quę in-

B uicem fiunt, vnus procurator omnium nomine recipi non poteſt, ne idem eidem ac ſibijpſi condemnetur. *l. licet. 42. §. pen. hoc tit.* Sunt etiam qui inuiti dare procuratores in iudicio cogantur, vt qui per ſe litigare non poſſunt: cuiuſmodi ſunt perſonæ Illuſtres, *l. penult. cum Auth. ſeq. C. eod.* & iure noſtro Saxonum, mulieres: quæ in iudicio neque agendo, nec defendendo, abſque tutore liti, petentibus authoritate iudicis præfecto, idoneè conſiſtunt. *Chil. in pract. cap. 22 per*

C *text. lib. 1. artic. 42.* Quanquam pro coniugatis plerunque maritus (velut legitimus iure Sax. curator) præſtita tamen de Rato cautione, admittatur: *l. maritus. 20. C. eodem.* Nam etſi legitimus ſit rerum vxoriarũ adminiſtrator, ac moribus quoque patrijs curator: *lib. 1. artic. 31. 45.* tamen, quia rem vxoris inuitæ minuere nequit, *vide infrà de fund. dot.* idcircò non eſt ſatis conſultum aduerſæ parti, niſi eiuſmodi de Rato cautionem præſtet. Quinam autem dari procuratores poſſint

D vel non, eadem regula quam antè poſuimus, dijudicatur. Nam quicunque non prohibetur dari, is id officij rectè ſuſcipit. *d. l. mutus. 43.* Dari autem in iudicio procuratores non poſſunt Minores: quia propter beneficium reſtitutionis, quod habent, idonei non videntur eſſe, *l. exigendi. 12. C. eodem. vbi Iaſ. num. 19. & 20. dicit hanc eſſe communem. & in l. neque. num. 3. C. eod. titul. Panorm. in cap. non iniuſtè. 14. ext. eod.* nec habent legitimam perſonam ſtandi in iudicio: *l. 1. & 2.*

E *C. qui legit. perſon.* vnde & in proprijs, per curatorem litigare coguntur: *in princ. Inſtit. de curat. l. 2. C. de accuſat. l. 4. de his qui accuſ. poſſunt.* tantum abeſt, vt alienas lites perſequi rectè queant. *l. fin. C. de legit. tutor. §. item maior. 4. Inſtit. de excuſat. tutor.* Fœminæ quoque indiſtinctè in iudicijs procurare vetantur: cùm quia virile officium eſt pudore ſexus alienum: *l. alienam. 19. C. eodem.* tùm quoniam interceſſio quædam eſt in procuratione iudiciali, quæ alienam rem ſua fide,

F ſuoque periculo tractandam ſuſcipit. *l. non diſtinguemus. 32. §. 1. de recept. arbitr.* Interceſſionibus autem mulieres non cenſentur idoneę, quoniam obligationi per S. C. Velleianum eximuntur: *d. l. non diſtinguemus. §. 1. & tote tit. ff. & C. ad S. C. Velleianum.* Nonnunquam tamen ex decreto cauſa cognita iure ciuili quidem admittuntur: vt ſi litem agant ſuam: *l. 4. C. eod. vide Cuiac. ad Paul. lib. 1. tit. 2.* aut pro parentibus liberiſue, vel etiam captiuo deſertoque marito. *deciſ. Nea-*

G *pol. 143. Specul. hoc tit. §. ratione. num. 1. per l. 3. de lib. cauſ. deciſ. Rot. 16. tit. de procurat.* intercedant: nec

quenquam præſtò habeant qui ſe horum no-
mine alioquin offerat. *l. fœminas 41. hoc tit l. li-
bertos. 31. § penult. de neg. geſt.* Sed iure Saxonum
ne his quidem caſibus admittuntur. Nam non
habentibus tutorem aut interceſſorem, iudex
ipſe conſtituit, *gloſ. Landr. 45. lib. 1.* Milites in a-
liena quoque cauſa, procuratoris officium ſuſci-
pere, etiam volente aduerſario, vetantur: *l. mi-
litem. 7. l. qui ſtipendia. 9. C. eodem. l. filiusfamiliàs.
§. veterani. hoc tit.* ne videlicet à publico iure mi-
litiæ per negocia priuatorum auocentur, niſi ie[illegible]
in ſuam, aut ſuæ cohortis nomine agant. *d. l. fi-
liusfamiliàs. §. veterani.* Item & Decuriones, aliíſ-
que digniores (quia vile procuratoris officium
eſt, *l. ſi quis. 16. l. ſi quis. 34. C de decur. lib. 10.*) Me-
dici & Profeſſores: *Specul. de procur. §. 1. num. 35.*
ſeruus, alia ratione, quia perſonam ſtandi in iu-
dicio legitimam non habet: *d. l. ſeruum. l. 1 & to-
to tit. C. qui legit. perſon. ſtan. in iud. non hab.* quan-
quā extraiudicialibus rectè præficiatur: vt & Mi-
nor, Mulier, & ſimiles: *v. de ǯ. de inſtit. act.* item
furioſus, quia conſenſu caret. *d l. 2. hoc tit.* Filius
porrò familiàs, dummodò maior 25. annis, indi-
ſtinctè tam in iudicio, quàm extra iudicium, ſiue
ad agendum, ſiue ad defendendum, rectè pro-
curator conſtituitur. *l. filiusfamiliàs. 8. in prin. hoc
tit.* Mutus & ſurdus, ad negocia procuratores da
ri poſſunt: ad litem perſequēdam, nequaquam:
l. mutus. 43. hoc tit. quia nec poſtula[illegible]llunt.
l. 1. §. 2. ǯ. de poſt. Infames autem an idonei [illegible]o-
curent, variè diſputatur. Verius videtur olim
nec dare neque dari procuratores potuiſſe, *Pau-
lus lib. 1. tit. 3.* quod poſtea Iuſtin. *§. vltim. Inſtit. de
except.* ſuſtulit. Communis itaque concluſio eſt;
Iure ciuili infamem procurare poſſe. *§. fin. In-
ſtit. de except.* quia pro ſe, & alijs quibuſdam re-
ctè poſtulat. *d. l. 1. § fin. cum ſeqq. ǯ. de poſtul.* Nec
obſtat, quòd Infames ab omnibus honoribus
& dignitatibus arceantur. *l. 2. C. de dignit. libro 12.
l. 1. C. de infam. lib. 11.* Nam procuratoris officium
non eſt dignitas, ſed onus. *vt ait gloſ. in l. 2. in fin.
C. de dignit. lib. 12. & Panormit. in cap. Imperatorum.
num. 9. in fin. de iuram. calum.* & à pleriſque pro
vili contemptibiliq; functione habetur. *l. ſi quis.
procurationem. vbi gloſ. Bartol. Angel. & alij hoc no-
tant. C. de decur. lib. 10. Dyn. in cap. infamibus. in fi-
ne. de regul. iur. in 6. Panorm. in. cap. poſt ceſſionem.
num. 2. de probat.* Iure ſanè Pontificio diſtingui-
tur: vt pro Eccleſiaſticis nempe perſonis procu-
rator ignominioſus non admittatur, ſed tantùm
pro laicis & ſecularibus. *vt poſt multam diſputatio-
nem concludit Panorm. in d. c. Imperatorum. num. 9.
de iuram. calum. quod latiſſimè pro ſuo more exequi-
tur Tiraquellus in tract. de nobilitate. cap. 30. num. 2.
cum multis ſeqq.* Rei quoque cauſæ capitalis, *l.
reum. 6. C. eod.* & redemptores aliarum litium, *l.
litem. 15. C. eod. l. ſi contra. 20. C. mandd.* item ex-
communicati, *cap. intelleximus. de iudic. cap. pru-
dentiam. §. 6. de offic. deleg.* procuratoris officium
ſubire nequeūt: vt nec fiſcus, aut vniuerſitas, aut
ciuitas, *l. 3. & toto tit. C. ne fiſc. vel priuat.* alia ta-
men ex cauſa: ne videlicet potentia vel gratia in

A re priuata cauſam alterutrius partis reddant de-
teriorem. Vnde quæri ſolet, an Syndicus Vni-
uerſitatis priuatorum etiam lites procurare va-
leat: præſertim cum totam repræſentet Vniuer-
ſitatem? *l. 1. quod cuiuſque vniuerſ.* Et puto poſſe:
quando non vt ſyndicus agit aut defendit, nec
totam vniuerſitatem repræſentat, ſed interue-
nit vt procurator priuati. Extra ſui namque fi-
nes officij nihil aliud eſt, quàm perſona priuata:
Dec. in l. factum. 170. de regul. iur. Panorm. Dec. in
B *cap. ſi quando. de offic. deleg. text. in l. fin. cum ibi not.
de iuriſdict. Card in clement. 1. §. fin. de celebr. miſſ.*
niſi aliunde, gratia eius aut potentia oſtendatur
nimis eſſe formidoloſa. *toto tit. C. Ne liceat potent.
cum ſequent.* Nec id nouum eſt, propter diuerſos
rerum ac perſonarum reſpectus. *l. tutor. de his
quibus vt indignis. Euerhard. in locis legalibus. in lo-
co, de Tanquam, ſeu de Reſpectiuis.* Abſens dari
procurator poteſt, *l. 1. in fine. hoc tit.* quia con-
ſenſu conſtituitur. Quæ autem ſunt illius ge-
C neris, illa etiam inter abſentes per nuncium
aut epiſtolam rectè peraguntur: *l. 2. de pactis. l. 1.
in fine. de contrahen. empt.* dum tamen abſens aut
ſciat ſe dari procuratorem, aut conſtitutionem
habeat ratam, poſtquam ſcire cœpit: vt ſi man-
dato, literiſque procurationis acceptis acquie-
ſcat, *facit l ſi procuratorem. 65. hoc tit.* neq re de
diſſenſu ſuo proteſtetur. *Clement. 1. vbi Zab. de pro-
curat. Bartol. in l. quo enim. § fin. ff. rem rat. habit.
Iaſ. in l. quæ dotis. num. 90. ff ſoluto matrimonio. Fe-*
D *linus poſt Panor. in cap. nonne. num. 10. de præſumpt.*
nam inuitus, & qui diſſentit, procurator dari
nequit. *l. filiusfamiliàs 8. §. 1. hoc tit.* Inuitus au-
tem is eſt, qui neque dicto nec facto aliquo præ
ſe fert aſſenſum. *l. filiusfamilias 8. §. 2. vbi gloſ. hoc
tit. l. inuitus. 17. C eod. vide Felin in d. c. nonne. Bart.
& Iaſon in d l. quæ d. tit.* Dominus in re ſua pro-
curator dari nequit, quia tollitur relatio inter
procuratorem & herum neceſſaria: niſi detur
reſpectu iuris, quod tertius in re ſua habet: vt
E ſi debitor dominus rei oppignoratæ, a credito-
re detur procurator in cauſa hypothecaria: aut
maritus ab vxore in cauſa dotalitij, quod vxori
in bonis mariti proprijs conſtituitur. *l. licet. 42.
§. is cui. 3. hoc tit.* Vnius etiam litis plures eſſe
procuratores poſſunt: *l. ſi quis. 31. §. 1. hoc tit.* ita
tamen vt in ſolidum, (quod non præſumitur,
Mynſing. obſeruat. 47. cent. 1.) aut ſaltem coniun-
ctim omnes dentur. Nam per partes conſtitue-
re procuratores non licet: ne in plures aduer-
F ſarios, altera pars cum incommodo diſtrahatur.
l. 3. famil. herciſc. Verbi gratia, ſi ab aliquo pe-
tantur centum, non poteſt reus procuratores plu
res dare, quorum alius 20. alius 30. alius 50. de-
fendat non deberi, *l. non tamen. 38. hoc tit.* Is e-
tiam qui reipubl. cauſa abfuturus eſt, aut initu-
rus Magiſtratum, aut qui perpetuo morbo tene-
tur, & denique omnis is, qui inuitus iudicium
pati non cogitur, idoneus procurator non eſt, &
repudiari poteſt. *l. neque. 54. hoc tit.* Poſtremò
G ſciendum eſt, coniunctas perſonas pro conſan-
guineis, item maritū pro vxore, etiam ſine man-
dato

dato procuratores eſſe poſſe, dum tamen de Rato caueant. *l. Pomponius. 40. §. fin. hoc tit. l. maritus. 21. C. eod.*

5 ¶ Quod ad materiam attinet, eadem regula teneatur quæ ſuprà tradita eſt: videlicet omnibus validè cauſis & negocijs adhiberi procuratorem, niſi quid diſertè exceptum ſit: eſt enim hoc edictum Prohibitorium, *l. mutus. 43. hoc tit.* Quodcunque igitur non inuenitur prohibitum, id intelligi debet conceſſum. *l. cùm prætor. 12. de iudic.* Procurator ergo qui velut curator non perſonæ, ſed rebus datur, *l. in copulandis. 8. cap. de nupt.* aut omnium bonorum conſtitui poteſt, aut alicuius partis extra iudicium, *l. 1. hoc tit.* veluti curator. *in princ. Inſtit. de curat.* In iudicio verò aut omnium litium, aut vnius rectè procurator datur totius tamen, non partis alicuius. *iuxta d. l. non tamen. 38. hoc tit. Mynſing obſeruat. 46. centur. 1.* Ab hac regula excipiuntur eæ cauſæ, quæ per procuratorem agitari non poſſunt: vt ſunt iudicia Publica, in quibus procurator alieno nomine non admittitur, neque ad agendum, neque ad defendendum: *l. penult. §. fin. de publ. iud. l. 2. 3. & 5. C. de his qui accuſ. poſſunt.* item non Publica, quæ tamen Criminalia ſunt, & eiuſmodi, vt pœna ſupra relegationem damnatum queat imponi. *l. 1. An per alium cauſ. appell. Dd. in d. l. pen. §. ad crimen. late Marant. in Specul. part. 4. diſtinct. 1. num. 5. in pract.* Quod tamen limitant Dd. niſi pro abſente reo non principalis, ſed abſentiæ cauſa defendatur: *l. abſens. 71. hoc tit. Bart. poſt gl. & Dd. in l. 1. ꝟ. An per alium cauſ. appel. latè Marant. in Specul. aur. part. 4. diſt. 1. num. 42.* aut niſi quis ſuam ſuorumque iniuriam perſequatur: *Bart. in d. l. licet. 42. in princ. hoc tit. Marant. præalleg. loc. nu. 41. de quo tamen vide l. non cogendum. 45. §. 2. hoc tit. c. tuæ. de procurat.* aut actio criminalis ciuiliter ſit inſtituta, puta ad pœnam pecuniariam: ſicut de criminibus omnibus aut criminaliter aut ciuiliter agi poteſt. *l. vnica. C. quando ciuil. act. præiud. crim. Bart. in l. 1. & 2. de priuat. delict.* Et hæc quidem iure ciuili tralatitia ſunt. Moribus autem noſtris, à parte accuſatoris indiſtinctè procurator admittitur, ſiue agat criminaliter, ſiue ciuiliter: quia lege patria accuſator non item tenetur ad pœnam talionis, velut iuribus noſtris: ſed tantū ſumptus præſtat & mulctam pecuniariam, ſi in accuſando defecerit: *vt tradit Chilian. cap. 47. Fach diff. 41. Reinhar. diff. 38. pœnal. per art. 68. lib. 1. & art. 5. lib. 2.* vt nulla cauſa ſit, quamobrem procurator non ſit admittendus. Sed an in iudicijs famoſis procurator iure ciuili recipietur? non enim videtur. quia capitalibus hæc comparantur. *l. iuſta. vbi gloſ. de manumiſ. vindict. gloſ. in §. ſuſpectus. ad verb. ob culpam Inſtit. de ſuſp. tutorib. latiſſimè Iaſ. in repet. l. admonendi. num 278. de iureiurando.* eoque I.C. in accuſatione Suſpecti tutoris, quæ famoſa, nimiſi ob dolum, eſſe poteſt, *§. ſuſpectus. vbi dixi. Inſtit. de ſuſpect. tut.* procuratorem non facile putat admittendum: *l. non ſolum. 39. §. fin. hoc tit.* & in cauſa Iniuriarum, lex prohibet admitti, niſi perſonæ Illuſtres litigent.

A *l. fin. C. de iniur.* At contrà Paulus, *in l. licet. 42. hoc tit.* Iniuriarum actione, quę ex lege Cornelia deſcendit, procuratorem admittit: & ſuprà *ad tit. de his qui not. infam.* dictum eſt, aliquem alieno nomine de cauſa famoſa poſſe damnari: puta procuratorio, tutorio, &c. *l. furti. 6. §. ſi quis alieno. ꝟ. de his qui not. infam.* Ex quo intelligi licet, in his iudicijs alieno nomine iudicium haud perperā ſuſcipi. Sed hæc, diſtinctione ſuperiore adhibita, ritè conciliantur. Nam vbi certa pœna famo-

B ſis actionibus præſtituta eſt, aut certa pœna petitur, quæ minor ſit relegatione, hic procurator recipitur. *in d. l. licet.* Quando autem pœna arbitraria eſt, ſicut cùm de ſuſpecto tutore quæritur: aut cùm agitur actione Iniuriarum Prætoria, & incerta pœna poſtulatur: procurator repudiari debet. *Marant. de iudic. part. 4. diſt. 1. nu. 25. & 37.* Nam arbitraria coercitio, pro ratione circumſtantiarum augeri poteſt & minui, & etiam vſque ad pœnam mortis extendi: vt eſt commu-

C nis concluſio. *in l. ſacrilegij. ad leg. Iul. pecul. per gl. & Dd. in § in ſumma. verb. extraordinaria. Inſtit. de iniur. l. 1. de ext. crim. vide ꝟ. de acq. rer. dom. nu. 7. in fin. item vide hac de re latiſſimè Marant. in diſput. 3. & in Specul. aur. par. 4. diſt. 1. num. 53. Bald. in c. 1. §. iniuria. de pact. iur. fir. Bart. in l. fin. vbi pup. educ.* Quare non mirandum eſt, ſi in his procuratori non ſit locus. Nec verò huic diſtinctioni aduerſatur quod ſuprà dictum eſt, cauſam famoſam capitali comparari. Etenim hoc non ſimpliciter ve-

D rum eſt: ſed ſecundum quid, puta in delatione iuramenti, & conſimilibus. In hac certè quæſtione non obtinet: an enim procurator admittendus ſit, nō grauitate & qualitate cauſæ exiſtimamus, ſed qualitate pœnæ quæ ex condemnatione ſequitur, & eſt eiuſmodi, vt procuratori imponi aut poſſit, aut non poſſit. Iure tamen Saxonum, iniuriarum cauſa procuratorem ab vtraq; parte indiſtinctè recipit: quia lege patria iniuriarum pœna non eſt arbitraria, ſed pecuniaria: &

E quidem certa, videlicet 30. ſolidorum. *vide tit. de iniur.* In popularibus cauſis an procurator recipiatur, diſtingui ſolet: vt actor quidem eum dare non poſſit, quoniam publica, non ſua cauſa eſt, niſi ſuam principaliter iniuriam perſequatur: pro reo autem alius rectè interueniat: quia priuatam cauſam, hoc eſt, pecuniariam, quæ iſtis actionib⁹ peti ſolet, tuetur. *l. licet. 42. in princ. l. non cogendū. 45. §. qui ita. 2. hoc tit. l. 5. de popul. act.* In interdicto de Liberis exhibendis procurator non ad-

F mittitur ex parte agentis: nō, quòd actio criminalis ſit, ſed quia perſonalis. Datur enim ſoli patri, quando in eo agatur, vt abducere liberos liceat: quod ius ſolius eſt patriæ poteſtatis. His igitur cauſis exceptis, in omnibus reliquis procurator admittitur ab vtraque parte, *l. mutus. 43. h. t.* tàm pecuniarijs, *l. fin. C. eod.* quàm liberalibus: *l. ſeruum. 33. §. eum. l. ſed & hæ. 35 §. 1 hoc tit.* nec intereſt, vtrum ad litem Futuram, an Præſentem & inchoatam: *l. 3. l. qui proprio. 46. hoc tit. l. nihil. 20.*

G *C. eod.* vtrum in Prima inſtantia, an in Secunda detur. *l. 2. l. anniuus. 17. C. eod.*

¶ Quod-

6 ¶ Quod ad formam conſtitutionis attinet, procuratorem conſenſu præfici, ſuprà dictum eſt. Conſtituitur autem conſenſu vel Expreſſo, vel Tacito. Expreſſo, velut per pactum, *in l.1. l. ſed hæ.35.hoc tit.* nuncium, literas, *l.1. in fin. cum l. ſeq. hoc tit.iuncta l.2. de pactis.& l.1.§ mandati.* ratihabitionem. *l. in cauſa 27.l.licet.42 hoc tit.Mynſing.obſeruat.44.cent.1.* Tacito, vt cùm dominus præſens alterum patitur ſuam agere cauſam: *l. qui patitur.18.§.mandati.* aut quando mulier permittit marito ſuorum negociorum curam: *l.maritus.21.C.de procurat.* aut quoties procurator datus, mandati iuſſum vel literas recipit, neque contradicit: *Clement.1. de procurat. l. ſi procuratorem.65. hoc tit.* vel cùm inſtrumenta cauſæ principalis, hoc eſt, quibus cauſa inſtrui ac probari poteſt, traduntur. *l. ſi mulier. 11. vbi Bald. num.2. C.de pact conuent. Rom.ſingul.643.incip.per productionem. & conſil.446.in fin. Andreas Sicul.latè in cap.coràm. in prin. de offic.deleg. & Alciat.in tract. præſumpt.regul.1. præſumpt.33.num.4.* Conſtituitur autem procurator tam Præſens & coràm, quàm Abſens (vt dictum eſt) per epiſtolam vel nuncium: *l.1.& 2. l.5.& 6. l.ſeruum.33.hoc tit.l.1. ff.mandati.* item vel In præſens (hoc eſt, vt ſtatim gerat officium:) vel In diem; vt poſt calendas Iunij: vel Ad diem, *l.3. hoc tit. Specul.de procurat. § renun.nu.13.* vt vſque ad annum: vel ſub Conditione, *l.3. hoc titul.* vt ſi Titius litem mouerit. Poteſt etiam præfici vel generaliter ad omnia negocia, vel Specialiter ad certam cauſam: *l.mandato.60. hoc tit. cap.qui generaliter. 5. in princ. eod. libro 6.* item cum clauſula Cum libera, hoc eſt, adiecta poteſtate plena & libera pro domino agendi, faciendi, adminiſtrandi ea omnia, quæcunque in cauſa dominus ipſe agere facere coram poſſet. *d.l.mandato.60.l procurator.63.hoc tit. cap.4.§.fin. eod.lib.6. Bart.in l.credit. 60. in l.Lucius.ff.mandati. & §.l.procurator. 58. hoc tit.in l.3. §.ſi ego. de oper.nunc. in l.2. ad Trebell. gloſ.in cap. per tuas. & c.ex parte. de arbitr. per text. in cap.cùm contingit. de tranſact. in cap.cùm dilectus.de relig.domibus. & l.1. de offic.procur. Cæſar.Bald.in l.ſi procurator. C.de procurat. & in cap.1.§.nomina.in fine. de pace conſtant. vbi tradit, quomodo procurator cum libera conſtituatur.* Procurator item vel In iudicio, vel Extra iudicium conſtituitur. In iudicio quidem ex parte agentis, ſi dominus mandatum actis inſinuet, hoc eſt, literas mandati offerat iudici, aut mittat, & ad acta redigi curet: aut ſi ipſe coram iudice procuratorem eligat, eiuſque perſonam confirmet, & ſe ratum habiturum quicquid ille geſſerit, polliceatur & caueat *§.ſin autem Inſtit.de ſatiſdat.* Nam hæc promiſſio de ratihabitione in omni mandato & conſtitutione procuratoris eſt neceſſaria, *l. ſi procuratorem. 65. (vbi Bart. & Dd.) hoc tit. Specul.in tit.de procuratore. §. ratione formæ. num.13.& 19.* Extra iudicium verò conſtituere procuratorem actor poteſt, aut coram notario & teſtibus: aut ſi is haberi nequit, literis, priuato, vel (quod firmius eſt) publico ſigillo conſignatis. *d.l.ſi procurator.*

A *65.vbi Bart.numer.3. Specul præalleg.loc. num.8.9. per l.penult. §. fin. de pignor.* Et hoc caſu, quando ſic de mandato conſtat, non cogitur procurator cauere rem ratam dominum habiturum. Vbi namque mandatum certum eſt, ratihabitio nunquam eſt neceſſaria, *l.vnic.C.de ſatiſdat.l.1.vbi Dd. C.eodem.* niſi defenſionis fortè nomine. *l. ſeruum. 33. §. ait prætor. hoc titul. vide in fin.huius titul. de defenſ.* Quòd ſi porrò nullum omnino exhibere mandatum poteſt, tunc ne offerens
B quidem cautionem, inuito aduerſario, niſi pro coniuncta perſona recipitur. *l.ſed & hæ.35. hoc tit.l.exigendi.12. l.maritus. 21. C.eodem.* Sin autem probabiliter dubitetur, vtrum quis mandatum habeat an non, hoc caſu cum cautione de Rato admittitur, *§.ſi verò in perſonam. Inſtit.de ſatiſdat. Cuiac.obſeruat.lib.7. cap.26.* vt ſi proferat in iudicio mandatum aliqua ex parte mutilum, aut inſufficiens. *ita communiter diſtinguunt gloſ. & Dd. in d.l.1. C.eod. & in cap.1 vbi gloſ ad verb.portitori-*
C *bus.extr.eod.gloſ.in l.non ſolùm. 39. §.qui alieno. ad verb.debet.hoc titul. Specul.de procurat.§.1.num.31. per l.ſi ante.8. de negoc.geſt. Chilian.in pract.cap.12. numer.2.* Moribus tamen patrijs vno caſu indiſtinctè procurator ſatiſdare cogitur, non quidem de Rato, ſed de expenſis & Reconuentione: videlicet ſi principalis actor, bona immobilia in loco iudicij non poſſideat. *vt tradit Chilian.in dicta pract. cap.47.* Procurator autem rei eodem modo aut in iudicio, aut extra iudicium conſti-
D tuitur, ſed adhibita ſatiſdatione Iudicatum ſolui: *l.iudicatum.6. ff.iud ſolui.* eoque nomine hypothecam ſuorum bonorum ſupponere pignori reus debet. *l. qui proprio. 46. hoc tit. §.ſin autem. Inſtit.de ſatiſdat.* Quòd ſi ipſe principalis hanc ſatiſdationem non præſtiterit, ad eam indiſtinctè compellitur procurator: nec antè recipitur, quàm caueat de Iudicato ſoluendo. *l.vnica. C.de ſatiſdat:* etiamſi apud acta fuerit conſtitutus. *vt rectè Specul.de procur. §.ratione.num 4.* Nec enim
E rectè cautum eſſet aduerſario de executione, ſi neque à domino, nec à procuratore eiuſmodi ſatiſdatio præſtaretur. Vnde nata regula, Neminem in re aliena defenſorem fore idoneum, qui non ſatiſdet de Iudicato ſoluendo. *l.qui proprio. 46. §.2. hoc tit. Bart.in d.l ſi procuratorem.65. num.1. vbi addit, etiamſi mandatum habeat idoneum procurator, tamen ad hanc cautionem teneri, niſi dominus ipſe ſatiſdedit, per l. vnic. C.de ſatiſd.* Sed hæc cautio, moribus Saxonum neque à domino,
F hoc eſt, reo principali, nec ab eius procuratore peti præſtarique ſolet. *vt Chil.præallegato loco docet.* Itaque ſufficit etiam a parte rei, vel mandatum idoneum exhiberi, vel iuxta diſtinctionem in actoris procuratore ſuprà poſitam, caueri de rato.

¶ Porrò quod ad formam inſtrumenti procuratorij attinet, continere illud debet nomen con- 7
ſtituentis, & procuratoris conſtituti: item contra quem, in qua cauſa, coram quo iudice, & ad quos
G actus procurator eligatur. *Spec.in d §.ratione.num.30.per c.accedens.c.conſtitutus. ext.eod. d.l.ſi procuratorem.*

ratorem.65.hoc tit. Solent item præcipui actus exprimi: puta ad agendum, offerendum, aut recipiendum libellum, excipiendum, litem conteſtandum, producendum teſtes, audiendum ſententiam, *Specul.in d.§ ratione, num.7.* &c. Et quoniam nonnulla ſunt, quę ſpeciale mandatum requirunt, nec in generali comprehenduntur: *c 4. in princ. & c.5. de procur. lib.6.* vt iuramentum deferre, referre, præſtare, *l.iuſiurandum.18.§.fin. de iureiur.* tranſigere, paciſci, petere in integrum reſtitutionem, & ſimilia: *d c.4.§.fin.* ideo qui plenum liberumq́; dare vult mandatum, aliqua horum in inſtrumento vt exprimat, neceſſe eſt: puta, Concedo poteſtatem iuriſiurandi deferēdi &c. ac poſtea ſubijcienda generalis clauſula: Et omnia reliqua agendi, quæ ipſe dominus præſens agere facere poſſem. *vt traditur in d.c.4.eod. lib.6. vide de hac forma Specul.in d.t. de procur. §.vt autem. per tot.* Illud etiam ſciendum eſt, in omni inſtrumento procuratorio inſerendam eſſe clauſulam, Ratum haberi quicquid procurator geſſerit: *d.l procuratorem. 65. vbi Bart.h.tit.* nec ſufficere ita poni, Quicquid legitimè geſtum fuerit. nam dominus ſemper cauillari poſſet, non legitimè geſtum eſſe. *vt rectè Spec. in d.§.ratione. num.4.* Item, annum & diem conſtitutionis inſtrumento inſerendum: *Spec.in d.§.ratione. num. 35.per c.fin. de procur.c.poſt ceſſionem.de probat.toto tit. in Auth.vt nomen Impera.* & aliquo ſigillo, publico vel priuato, illud ſignandum: *d.l.ſi procuratorem.* & in ſumma, ſtylum illius curię, vbi procurator conſtituitur, ſeruandum eſſe. *l.ſemper. 34 l.contractus.23. de reg.iur. l.ſi fundus.6.de euict. Spec.præalleg.loc.* Nihil verò intereſſe, vtrum inſtrumentum procuratoris conſtituatur in prima perſona: vt, Ego talem conſtituo. an in tertia: vt, Titius conſtituit, *Specul. in d.§.ratione. num. 15.& in § vt autem.num.7. per cap.dudum. de conuerſat.coniug.* &c. Item, vtrum verbis præteritis, an præſentibus, *Specul.præalleg.loc.num.7.* Quod ad probationem verò procuratorij mandati attinet, probatur illud aut Inſtrumentis, aut Teſtibus, aut Præſumptione. Inſtrumentis, vel Publicis, vel Priuatis: *c petitio.9.ext.eod.l.ſi procurator.65.hoc tit.* vt cùm per acta publica, aut inſtrumentum à notario vel domino confectum, de mandato docetur. *§.fin autem. Inſtit.de ſatiſd. d. l. ſi procur.65.* Teſtibus, vt quādo nuncupatur procurator coram duobus aut pluribus, qui poſtea teſtimonium de mandato perhibent. *Bart. in.d. l.ſi proc.65. num.3. Spec.de procur. §.ratione.nu.13.* Cùm enim mandatum, quo procurator conſtituitur, ſolo contrahatur conſenſu: *Inſtit. de obligat. ex conſ. in princ. ad verb.mand.* & nudis verbis, hoc eſt, abſque ſtipulatione: *Paul. lib.1.tit.3. § procur.Inſtit.de his per quos ager.poſ.* ſequens eſt: ſicut geri coram teſtibus hic contractus poteſt, ita & poſſe per teſtes probari. *l.cum inſtrumentis. 10. l.non idcirco.12. C.de fide inſtr. l pacta.17. C de pact. l 4. de pign. cum ſimil.* Præſumptione probatur mandatum, ex coniunctione ſanguinis: *l. ſed & hæ.35.hoc tit. l.maritus.21.C.eod.* item ſi con-

A ſtet dominum eſſe præſentem, neque contradicere procuratori agenti: *l.qui patitur.18.mand.* ſi proferantur inſtrumēta principalis negocij, quæ nemo ſine mandato alicui eſſe ſuus præſumitur. *Bald.in l.ſi mulier.11. num.2. C.de pact.conu. Can.in c.coram.de offic.deleg. Rom.ſing.643. & conſil.446. Alc.in tract.præſumpt.reg.1.præſ.33.nu.4.*

¶ Finis procuratorij mandati eſt, vt quia re- 8
bus ipſi ſuis interdum domini ſupereſſe vel nolunt, vel nequeunt, eorum negocia per alios ad
B id idoneos, expediantur. *l.1. in fin. hoc tit.* Procurator datur aut ad Agendum, aut ad Adminiſtrandum: & vel ad lites Omnes, vel ad Speciem vnam. *l.1. §.1. hoc tit.* Cuius rei vtilitas, & publicè & priuatim latiſſimè patet. Vnde I.C. inquit, Etiam publicè intereſſe, vt abſentes defendantur. *l.ſeruum.33. §.publicè. hoc tit.l.4.§.1.de act. & §.1. Inſtit de oblig.quæ ex quaſi contract.* Effectus autem ſuſcepti mandati procuratorij hic eſt, vt qui ſuſcepit, etiam inuitus abſoluere &
C exequi mandatum authoritate magiſtratus cogatur. Prætor enim ſe coacturum edicit: *l.filiusfamiliâs.8.§.fin. l.ſed & hæ.35.§.fin.hoc tit.* niſi videlicet iuſtiſſima cauſa excuſare ſe procurator poſſit: puta ob valetudinem, aut neceſſariam peregrinationē, aut inimicitias quæ poſtea inter dominum & ipſum ſunt exortæ, aut munus publicè impoſitum, aut alias occupationes quæ derepentè inciderint, & à quibus procurator non niſi cum ſuo damno queat abeſſe. Nec
D enim æquum eſt, procuratorem ad id compelli, vt ſuis neglectis aliena prouidere atque perſequi cogatur: *d.l. filiusfamiliâs 8. § fin. cum tribus ll.ſeqq.hoc titul.* ne ſuum ei officium ſit damnoſum. *l.ſed ſi quis. 7. in princ. ff. quemadmodum teſtam.aperian.* Procurator autem, qui vel ſponte vel coactus ſuſcepit negocium demandatum, & tractare incipit, ipſa tractatione, poſtquam res deſijt eſſe integra, fit dominus negocij, iàm extra iudicium, *l.cum. §. fin. de conſtit.pec. Bartol.in*
E *l.1. num.5. C.de ſent. & interloc. per l.ſtipulatio iſta. §. ſi quis inſulam. de verbor.obligat.l.1.de ſtipul. ſeruor.* quàm in iudicio. Vnde receptum eſt, procuratorem poſt litis conteſtationem, litis dominum appellari. *l.procuratoribus. 22. l.nulla. 23. C. eodem. l.4. §.fin. de appell. cap.1. §.1.eod. in 6.* Quare litem ante conteſtatam quamuis procuratorem conſtituere nequit, quia dominus necdum eſt, *vt traditur in l.licet.11. C.eodem.* quia nec lis eſt: *l.amplius.rem rat.habit.* tamen poſt eam con-
F teſtatam ſuo arbitrio ſubſtituere poteſt, *d. l.nulla: d.l.4. §.fin. l.neque. 11. C.eod. Mynſing.obſer.43. centur.1.* omnia gerere, facere, ex bona tamen fide, *l.ſed & hæ.35. §. 2. l qui proprio. 46. §. procurator. hoc tit. l.ſi fideiuſſor.29.mandati.* quæ dominus facere poſſet. *cap.1. vt lite non conteſtata.* Nam nec melior nec deterior eſt procuratoris conditio, quàm domini, *l. ſed & hæ. 35. §.defendere. l. non ſolùm. 39. hoc tit.* in cauſa videlicet ſibi mandata, in qua eius factum domino nocet & pro-
G deſt, *cap.1. & 2. de confeſſ. in 6.l.2.§.fin.quand.appell. l.3. vbi Salic. C.eodem.* non etiam ſi quid extra fines.

fines mandati gerat vel committat: *l. in cauſæ.*
27. hoc tit. l. ſi procur. 10. C. eod. c. cùm olim. 32. de off.
deleg. Iaſ. poſt Bart. in l. vnica. §. ſi procur. num. 7. &
8. ſi quis ius dicen. Panor. Felin. Soc. in c. 1. vt lit. non
conteſt. niſi idem dominus quoque facere tene-
retur, puta ſe defendere. Nam & hoc procura-
tor actoris facere debet, etiamſi eius rei man-
datum non habeat, *l. ſeruum. 33. § fin. l. mutus. 43.*
§ penult. l. penult. hoc tit. l. 3. C. eod. Amplius procu-
ratoris perſona eadem eſſe cum domini perſo-
na fingitur: *l. ſi procurator. 11. vbi gloſ. fin. ad verb.*
admiſit. de doli mali except. quanquam alienare,
vel innouare, vel tranſigere nequeat, niſi ſit pro-
curator cum libera: *l. procuratorem. 16. C. eodem. l.*
procur. 63. l. procur. 58. l. ſed & id. 59. l. mand. 60.
hoc tit. multò verò minus (etiam cum libera con-
ſtitutus) donare. *l. pactum. 22. C. de pactis. vbi dixi.*
Aliquando procuratoris etiam potior habetur
ratio quàm domini, ſcilicet quoad lis durat.
Nam citationes omnes dirigendæ ſunt ad pro-
curatorem, non ad dominum: *l. 1. C. de ſent. & in-*
terloc. & omnes actus iudiciarij, ab illo, non à do-
mino ſunt exigendi: *d. c. 1. vt lit. non conteſt. c. 1. &*
2. de confeſſ. in 6. atque ipſa adeò ſententia eſt in
procuratorē, (quanquam iudicati actio in quaſi
defenſorem nunquam detur, *l. ſi procurator. 28.*
in fin. hoc tit. Cuiac. ad Paul. lib. 1. tit. 2.) non in do-
minum proferenda. *d. l. 1. C. de ſent. vbi hoc gl. Bart.*
& alij diſputant. l. ſi quis. 31. hoc tit. l. liberto. §. fin.
de negoc. geſt. Canon. in c. querelam. de elect. Quod
tamen intelligendum eſt de his, in quibus exe-
cutio ſententiæ perinde fieri poteſt in procura-
torem, ac in dominum: vt in ciuilibus & pecu-
niarijs cauſis: ſecus eſt in ijs, in quibus executio
fieri nequit in procuratorem: vt in criminali-
bus, matrimonialibus, & id genus alijs. *l. fin. in*
fin. vbi gloſ. C. de iniur. gl. Bald. & Dd. in l. nihil. 20.
C. eod. & in l. 1. C. de ſent. Ad effectum obligationis
procuratoriæ, pertinent etiam actiones, quæ vl-
trò citróq; domino & procuratori dantur. Nam
actio, proprius eſt obligationis effectus. *l. licet.*
42. §. ea. 2. vbi Dd. hoc notant. hoc tit. Hæc igitur
obligatio, quæ inter dominum & procuratorem
conſiſtit, Mandati actionem parit: *d. l. licet. § ea.*
quam dominus in procuratorem ex varijs cauſis
intentare poteſt: vt ſi procurator ſuſceptum ne-
gocium exequi nolit: *l. filiusfamilias. 8. §. ſed etſi.*
hoc tit. l. ſi procuratorem. 8. §. ſed etſi. mandati. ſi in
officio aliquid detrimenti, per dolum aut negli-
gentiam intulit. *l. ſi quis. 38. §. ſi quis. 9. de pœnis.*
ſi per iniuriam aut colluſionem, aduerſarium ab-
ſolui paſſus ſit: *d. l. ſi procuratorē. 8. § ſed etſi.* item
vt rationem omnium, quæ ex mandato & geſtu
conſecutus eſt, ſiue iuſte conſecutus ſit, ſiue in-
iuſtè, *l. qui proprio. 46. § procurator. 4. hoc tit.* red-
dat, quæſitasque cedat actiones. *d. l. ſi procurato-*
rem. 8. §. fin. cum ll. ſeqq. ff. mandati. Sed an fine ceſ-
ſione de geſtu procuratoris actiones aduerſus
tertium domino dabuntur? I. C. quidem ait,
per procuratorem retineri potius actiones quàm
acquiri: *l. per procuratorem. 72. hoc titul.* Sed æ-
quius eſt, & verius, Vtiles ſaltem actiones do-

A mino contra tertium ſuppeditari: quando in
rem eius contractum ſit, & ipſe quodammodò
contraxiſſe videatur qui per alium contraxit. *l. in*
cauſæ. 27. § fin. l. ſi procuratorem. 28. l. quod procu-
rator. 68. hoc tit. l. Iulianus. 14. §. ſi procurat. de act.
empt. Quare quod I. C. dicit, retineri, non ac-
quiri actiones per procuratorem: de directis,
non etiam de vtilibus videtur intelligendum.
Contrariò procuratori datur in dominum ex
Mandato actio, non quidem Directa, quia non
B eſt par eius cauſa cum domino, ſed Contraria:
d. l. licet. 42. §. ea. l. qui proprio. 46. §. idem. hoc tit.
vt ſi quid præſtitit ex mandato, nomine domi-
ni, id conſequatur. *l. ſi quis. 31. d. l. qui proprio. §.*
procurator. & §. penult. hoc tit. Aequum eſt enim
impendia reſtitui, *l. actoris. 30. d. l. qui proprio. §.*
penult. l. ſi quis. 31. hoc tit. l. qui mutuam. 56. §. fin.
infr. mandati. ſiquidem bona fide expendit. Nam
ſi quid profuſe & non neceſſariò conſumpſit,
vel à iudice propter delictum mulctatus eſt, eius
C ſumptus in hoc Contrario iudicio non habetur
ratio. *d. l. qui proprio. 46. §. procurator. 4.* Si quid
tamen extra mandatum impendat in vtilita-
tem domini, quod etiam ipſe dominus veriſi-
militer impenſurus fuiſſet, poteſt id repetere:
non quidem Mandati actione (quoniam eius
rei mandatum non habuit) ſed Negociorum ge-
ſtorum. *l. ſi quis. 41. d. l. qui proprio. §. procur. 4. in*
fin. hoc tit. Aequum eſt enim, nuſquam illi offi-
cium eſſe damnoſum. *l. ſed ſi quis. 7. quemadmo-*
D *dum teſtam. aperia.* Quin & retentione quæſita-
rum rerum, procurator vti poteſt: nec antè ra-
tiones reddere tenetur, quam illi planè ſit à do-
mino ſatisfactum. *l. quæ omnia. 25. in fin. cum l. ſe-*
quen. hoc tit. Quòd ſi dominus ſoluendo non ſit,
licitè petit & illud actoris procurator, vt ex re
iudicata ſibi ſatisfiat. *l. actoris. 30. hoc tit.* Atque
etiam non modò aduerſus dominum, ſed etiam
contra ſubſtitutum, item eos quibus cum con-
traxit, rectè quiuis procurator agit. *d. l. ſi procu-*
E *ratorem. 8. §. ſi quis. 2. mandati.* Quod autem de
impendijs dictum eſt, idem & in ſalario obtinet,
ijs videlicet caſibus vbi debetur. *l. ſalarium. 7.*
cum ll. ſeqq. l. qui mutuam. 56. § fin. ff. mand. l. ſa-
larium. 17. C. mand. vide l. ſumptus. 53. de pact. §. fin.
Inſtit. de mand.

¶ Iam de interpretatione huius conſtitutio- 9
nis, contractusque procuratorij, regulas quaſ-
dam percenſeamus. Procurator conſtitutus ad
proſequendum iudicium Petitorium, videtur
F etiam conſtitutus ad exercenda iudicia Præpa-
ratoria & Poſſeſſoria, etiamſi aliud mandatum
non habeat. *text. in l. ad rem. 56. l. ad legatum. 62.*
hoc titul. Nam cùm aliquid mandatur, omnia in-
telliguntur iniungi, ſine quibus commodè ad
exitum res mandata perduci nequit, *l. 2. de iu-*
riſdict. omn. iudic. l. 2. & l. fin. de offic. eius cui man-
data eſt iuriſdict. Sic in Duplicibus iudicijs da-
tus procurator ad agendum, videtur etiam datus
ad defendendum, ex horum iudiciorum natu-
G ra: *l. ſi defunctus. 15. in fine. hoc tit.* in alijs etſi ad
defendendum mandatum habere non intelli-
gatur,

gatur, tamen defendere debet. *l. ſeruum. 33. §. A*
fin. l. penult. hoc titul. Procurator autem ad agen-
dum datus, intelligitur dari ſine præfinitione
temporis: ſcilicet vt pro ſuo arbitratu aut ſta-
tim agat, aut ex interuallo, cùm erit opportu-
num. *l. qui procuratorem. 57. hoc tit.* Quare & ad
duas res petendas ſuffectus, poteſt etiam ſta-
tim petere, alteram ex interuallo. *l. fin. hoc tit.*
Procurator omnibus cauſis præpoſitus, intelli-
gitur etiam datus futuris, *vt vult Specul. toto tit.*
de procurat. §. ratione formæ. num. 8. & 9. per l. fin. B
de pignor. l. fin. C. quæ res pign. oblig. poſſ. non tamē
criminalibus. *vt rectè ibidem Speculator num. 8.*
In nullum namque mandatum, quamlibet ge-
nerale, criminalia veniunt, multo verò minus
ipſum crimen mandatum intelligitur, *l. credi-*
tor. 60. §. penult. mandati. aut facta donandi po-
teſtas, *l. 4. C. de nouat. Dd. in l. pactum. 22. C. de pa-*
ctis. l. præſes. 12. C. de tranſact. Cùm procuratores
plures ſimul dantur, in ſolidum dari non intel-
liguntur, ſed pro parte tantùm, hoc eſt, vt al- C
ter ſine altero agere non poſſit, niſi fuerit aliter
cautum. *cap. ſi duo. 6. extrà, de procurat. lib. 6. Myn-*
ſing. obſeru. 47. cent. 1. Si procurator & mandatum
generale & ſpeciale habeat, aut duo diuerſa
mandata: ſiquidem diuerſis temporibus ſint da-
ta, poſterius derogabit priori: *iuxta regul. l. pa-*
cta nouiſſima. C. de pactis. ſin idem ſit tempus in v-
troque, id quod ſpecialius eſt, antefertur gene-
rali. *dicto cap. non iniuſtè. de procurat. Specul. d. tit.*
de procurat. §. ratione formæ. num. 13. Illud etiam D
dubitari poteſt, ſi quid obſcuritatis ſit in man-
dato, pro vtro facienda ſit interpretatio. Nam
quidam exiſtimant, dominum qui mandatum
dedit, poſſe pro ſuo commodo atque arbitrio
interpretari. *Specul. in dicto §. ratione formæ. nu. 11.*
per l. fin. C. de legib. l. in prætorijs. 9. de prætor. ſtipul.
cum ſimilib. Alij contrà ſtatuunt, interpretatio-
nem à procuratore contra dominum eſſe facien-
dam: quia imputandum huic eſt, quòd legem
inſtrumenti non dixerit apertius. *iuxta reg. l. ve-* E
teribus. 39. de pactis. l. Labeo. 21. de contrah. empt. id
quod verius eſſe videtur.

10 ¶ Affinitatem porrò quandam cum procura-
toribus, Aduocati & Patroni cauſam habere
videntur: quod tamen ſecus eſt. ſunt enim ho-
rum officia multis modis diſtincta. *vt rectè Bald.*
in l. cùm oportet. 6. in princ. num. 16. C. de bon. quæ
libe. Id quod vel inde perſpici poteſt, quòd tra-
ditum eſt, filiusfamilias, quicquid ex patroci-
nio quærit, ſibi quærere non patri, tanquam F
peculium quaſi caſtrenſe. *l. fin. C. de inoffic. teſtam.*
Quod autem quærit ex procuratione, id non
eſſe quaſi peculium caſtrenſe: quia non eſt au-
toramentum alicuius doctrinæ vel ingenij, ſed
ſolummodò quæſtus communis negociationis,
& (vt loquitur Baldus, *Bald. in d. l. cùm oportet.*)
mercaturæ. Quare quo ad vſumfructum, vult
hæc patri acquiri. Et ſanè ita ſe res habet, vt
procurator tantum communes operas, in tra-
ctanda ſcil. (vt nunc loquuntur) in ſolicitanda G
cauſa præſtet: patronus autem nauet operam
ſingularis doctrinæ, atque honeſtiſſimæ artis in
cauſa aliena ex iure defendenda. Procurator
velut adminiſter adminiſtrat domino, patro-
nus meritis cauſæ. Ille agit nomine litigatoris,
quicquid hunc in cauſa facere oportet. Aduo-
catus ex ſuo officio agit cauſam, & ius eius o-
ſtendit ac defendit, velut antiſtes iuſtitiæ, iu-
riſque tutor ac vindex. Ideo procuratoris of-
ficium vt priuatum vilius habetur, ita vt à de-
curionibus, nobilibus, militibus exerceri non
poſſit. *l. ſi quis decurio. 16. l. ſi quis procuratorem.*
34. C. de decurion. libro 10. At aduocatorum offi-
cium publicum eſt, plerunque dignitatis ac mi-
litiæ priuilegijs honeſtatum. *l. laudabile. cum*
ſeqq. C. de aduoc. diuerſ. iudic. l. prouidendum. vbi
Bald. & alij notant ad verb. nobiliſſimos. C. de poſtul.
c. quia episcopos. in fin. in verbo, laudabilis artis. 5. q.
3. Qua de re plura Dd. in l. quiſquis. vbi gloſ. ad verb.
honori ſuo. & in l. aduocati. C. de poſtulat. & in l. 1.
C. de aduoc. diuerſ. iudic. vbi aduocati inter clariſſi-
mos recenſentur. Maiorem autem affinitatem
cum procuratoribus habent Notarij: quorum
officium eadem ratione vilius cenſetur, vt à de-
curionibus exerceri non poſſit. *l. 1. & 2. C. de ta-*
bell. & ſcrib. lib. 12. quanquam notariorum offi-
cium magis eſt publicum: *c. quoniam. extrà, de*
prob. Dec. in l. 2. de regul. iur. procuratorum, vt an-
tè dictum eſt, priuatum. Eſt enim conſimilis pro-
curatori nuncius: vnde & ſæpenumerò promi-
ſcuè nuncij & procuratores appellantur: *c. cau-*
ſam. 19. in fin. de teſtibus. maiorem tamen poteſta-
tem habet procurator, quia cauſæ dominus eſt:
nuncius autem non eſt cauſæ dominus, ſed nu-
dus executor, vicem gerens epiſtolæ, ſeu vocis,
ſiue organi & inſtrumenti, per quod dominus
agit. *Speculat. in d. tit. de procur. §. vbi. num. 5.* Ma-
ximè autem & ferè per omnia procuratoribus
ſimiles ſunt, imò inter genera procuratorum re-
ctè numerantur Defenſores, *l. Pompon. 40. §. 2. l.*
Plautius. 61. l. ſi procurat. 28. in fin. hoc tit. Cuiacius
ad Paul. libro 1. tit. 2. Cognitores, *Paul. libro 1. tit.*
2. vbi Cuiac. item qui ſine mandato ad alterius
negocium gerendum accedit: qui extra iudi-
cium Negociorum geſtor, in lite Voluntarius
procurator appellatur. *Paul. libro 3. Cicero in Bru-*
to. vide Cuiacium lib. obſeru. 10. cap. 25. Item Vin-
dices, *Boet. in Topic. Cuiac. libro 5. capite 29.* Syn-
dici, & Actores: de quibus paulò poſt opportu-
nius dicetur.

¶ Et hæc hactenus de conſtitutione procu- 11
ratoris dicta ſufficiant: nunc contrà quibus mo-
dis ea conſtitutio diſſoluatur aut reuocetur, &
quid contra eam obijci excipique poſſit, poſtre-
mò eſt recenſendum. Qua in parte reuocan-
da in memoriam eſt regula ſæpe tradita: Vnum-
quodque eodem modo diſſolui quo colligatum
eſt. *l. ab emptione. 58. de pac. l. nihil tam naturale. de*
regul. iur. c. 1 ext. eod. Vt igitur procurator mutuo
conſenſu conſtituitur, ita & eodem conſenſu re-
uocatur. *l. mutari. 24. h. t.* Vnius autem voluntate
non ſemper, nec eodem modo ſolui hæc obliga-
tio poteſt. Quare diſtinctione res eſt explicanda.

Dominus

Dominus igitur ante litem conteſtatam reuo- A care, aut mutare procuratorem poteſt: *l. ante litem. 16. hoc tit.* quia res adhuc videtur integra, *l. 5. de iuriſdict.* Eſt autem in omnibus hoc mandatis tranſlatitium, vt ante Rei exceptionem dominus, cuius cauſa contractum eſt, reuocare mandatum poſſit. *§. rectè. Inſtit. de mand. l. ſi verò. 12. §. penult. l. ſi quid. 37. §. 1. inf. mand.* Quare quandiu res eſt integra, tam extra iudicium quàm in iudicio, procuratori inchoandi negocij poteſtas rectè præuertitur ac adimitur. Poſtquam ve- B rò res cœpta eſt, non tam facilè reuocatio conceditur, ne videlicet damno mandatarius afficiatur. *d. §. rectè. Inſtit. de mand.* Itaque poſt litem conteſtatam, qua res integra deſijt eſſe, *vide in l. vbi cœptum. 30. de iudic. in l. 5. l. ſi conuenerit. 18. cum l. ſeq. de iuriſd. l. ſi cum. 22. §. eo autem tempore. ff. ſolut. matrim.* dominus non niſi ex iuſtis reuocare mandatum poteſt. *l. poſt litem. 17. hoc tit.* Iuſtæ autem cauſæ ſunt, ætas procuratoris, minus apta negocijs: item valetudo, occupationes, & C reliqua impedimenta, quibus dominus ita diſtringi procuratorem animaduertat, vt ſuis negocijs commodè præeſſe nequeat: *d. l. 17. cum multis ll. ſeqq. hoc titul.* item & ſuſpiciones, propter quas probabiliter opinatur procuratorem ſuis rebus minus vtilem affectumque eſſe: vt ſunt inimicitiæ, item affinitates, aut amicitiæ cum aduerſario contractæ. *l. vel exilio. 21. cum multis ll. ſeqq. hoc tit.* His autem ex cauſis mutatio facilè domino permittitur, quia procurator vix ho- D neſtè ſe illi opponere poteſt: fit enim ex ipſo ſuſpectus, quòd in rem alienam inuito domino ſe ingerere velit: *l. quæ omnia. 25. § 1. hoc tit.* niſi fortè iuſtam habeat eius rei cauſam: vt quia ſumptus fecit, quia in rem ſuam datus eſt, *d. l. quæ omnia §. fin. cum l. ſeq. l. procuratore. 55. hoc tit.* quia dominus partem ſolummodò negocij *l. in cauſæ. 27. hoc tit.* reuocat, &c. Econtrariò quoque ex ijſdem cauſis petere poteſt procurator, vt inuito etiam domino hoc onere liberetur: E puta ſi inimicitiæ ortæ ſint, ſi valetudo, aut occupationes eiuſmodi, profectionéſue obuenerint, vt procuratori non ſit integrum ſuſceptum onus exequi. *l. filiusfamiliás. 8. §. fin. cum multis ll. ſeqq. hoc tit.* Finitur etiam mandatum, finita inſtantia: videlicet lata ſententia definitiua. Nec enim cogitur procurator in ſecunda inſtantia, hoc eſt, in iudicio appellationis, operam ſuam præbere: *l. inuitus. 17. vbi Dd. C. eodem.* cùm in paucis ſufficiat, rebus amici conſuluiſſe: *l. tu-* F *tori. 20. C. de neg. geſt.* nec vlterius grauandus procurator ſit, quàm quatenus negocium in ſe ſuſcepit. Suſcepit autem iudicium, id quod per ſententiam ſoluitur. *l. iudex poſtea quam. 55. de re iudicata.* Solui igitur & eius obligationem, vt & fideiuſſoris. *l. Gracè 9. §. 1. vbi not. Bart. de fideiuſſ.* eodem tempore, par eſt. Sed & ſi dominus ſoluendo eſſe deſierit, aut bona eius à creditoribus poſſideantur, iuſtè illi nuncium mittit procurator, ne fortè in damnum incidat, cùm domino G non ſit ſuperfuturum, vnde depenſi ſumptus reſarciri poſſint. *l. ſed & hæc. 35. § fin. hoc tit.* Quæ ratio in contrarium ita valet, vt ex ſola fortunæ procuratoris mutatione ac calamitate, reuocari vel tacitè mandatum intelligatur. *l. cùm quis. 38. in princ. vbi Bartol. l. ſi cùm Cornelius. 82. vbi Bart. nu 1. de ſolution. Bald. in l. mandatum nu 19. C. mandati. Felin. in c. ex parte. num. 21. de reſcript. Cynus & Fab. in l. falſus. C. de furt.* Et his quidem modis inter viuos obligatio procuratoria diſſoluitur: in quo tamen illud tenendum eſt, mutationem procuratoris in idem recidere cum reuocatione, eademq; in mutatione obtinere, quæ de reuocatione diximus: *l. ſi quis. 31. §. fin. hoc tit.* & cũ diſceptatio hac de re inter dominum & procuratorem incidit, eſſe iudicis, Summariè & de Plano hoc incidẽs negocium definire. *l. quæ omnia. 25. l. in cauſæ. 27. hoc tit.* Sed & morte alterutrius quandoque mandatũ ſoluitur. Nam quodcunque voluntate, id etiam plerunque morte reuocatur: quoniam hac voluntas finitur. *l. 4. in fin. locat.* Quocirca re integra, mortuo domino, mandatum reuocatum intelligitur: nec obligatus eſt hæredibus procurator. *l. ſi defunctus. 15. hoc tit. l. inter. 26. in princ. l. qui negocia. 34. §. fin. ff. mandati. §. rectè. Inſtit. de mand. l. 5. vbi Dd. ff. de iuriſdictione. & in l. diem functo. de offic. aſſeſſ.* Econtrariò quoque mortuo procuratore obligatio hæc commoritur, etiamſi res deſierit eſſe integra. *l. tam ex contractibus. 57. de iudic. l. ſi quis. 27. § qui ſuſcepit. infrà, mand.* Nec enim ad hæredes tranſit, quòd electa videtur perſonæ induſtria. *l. vnic. §. vbi autem. C. de caduc. toll.* Aduerſantur etiam huic conſtitutioni Exceptiones: quæ procuratoribus quoniam obijciuntur, à re vocantur Procuratoriæ, *l. itaque. 48. l. qui procuratorem. 57. hoc tit.* vel Dilatoriæ: quia opponuntur, non ſicuti Peremptoriæ poſt litem conteſtatam, ſed vt Dilatoriæ litis ante conteſtationem. *l. ita demum. 13. vbi Dd C. de procur.* Sumuntur autem iſtiuſmodi exceptiones partim à defectu Cauſæ efficientis, partim à Vitio materiæ, partim à defectu Formæ. Ratione cauſæ perſectricis quæ deficiat, excipitur: ſi allegatur aut falſum eſſe mandatum, aut dolo, vel errore, vel metu expreſſum: Item ſi opponatur aliquid aut perſonæ mandantis aut mandatarij: vt ſi negetur conſtituens ius habuiſſe: puta quia non dominus, aut quia cauſa ad eum non pertinet, *l. neque. C. eod. cum simil.* aut quia excommunicatus, *c. fin. ext. eod.* filiusfamiliâs, & deniq; eiuſmodi qui ius dandi nullum habeat. Item ſi obijciatur procuratori cauſam eum non intelligere, nec commodè tractare poſſe. *c. in pertractandis. de iuramen. calum. l. ſi actore. 29. h. t. Spec. de proc. §. ratione igitur ſui. num. 35.* Item quòd procurator eſſe nequeat, quia excommunicatus, *c. poſt ceſſionem. 7 de probation. c. intelleximus. de iudic. c. prudentiam. §. 6. de off. deleg.* reus criminis, *l. reum. 6. C. eod.* redemptor litis, *l. litem. 15 C. eod. l. ſi contra 20. C. mandati. l. ſi remunerandi. 6. § marius. ff mandati.* clericus, *l. placet. 17. de epiſcop. & cler.* medicus, aut alterius profeſſionis artifex, qui ab hac functione meritò ſit

tò ſit arcendus: *vt vult Specul. in d §. ſui num.35.* A
deniq; ex eorum numero, quos ſupra diximus
procuratoris officio fungi non poſſe. Qua ta-
men in parte diſtinguendum eſt, inter eos qui
procuratores eſſe nequeunt, ex ea cauſa quòd
legitimam perſonam ſtandi in iudicio non ha-
beant: vt eſt minor, *l.1. & 2. C. qui legit. perſon. l.*
clarum.4. C. de author. præſtan. ſeruus, fœmina: *in*
d. tit. C. qui leg. perſon. ſtandi. l. alienam. C. de procu-
rat. & ℥. dictum eſt, numer.4. & inter illos, quibus
quidem ſtandi in iudicio ius eſt, ſed aliqua præ- B
ſcriptione, puta militiæ, dignitatis, &c. ab offi-
cio procuratorio reijci poſſunt. Nam contra
hos, ſi nihil fuerit initio exceptum, valet iudi-
cium, nec poſt litem conteſtatam aliquid ijs po-
teſt obijci. *l. ita demum.13. C. eod. l. qui procurato-*
rem.57. hoc tit. Illis verò qui legitimam perſo-
nam nō habent, etſi nihil opponatur, tamen iu-
dicium nullum redditur, eoque in quacunque
eius parte (etiam poſt ſententiam) vitium oſten-
di poteſt: illegitima enim perſona, pro nulla eſt. C
Paria namque ſunt, non eſſe, vel non legitimo
modo eſſe. *§ ſciendum.3. Inſtit. de ſatiſd. tut. l. quo-*
ties.5. qui ſatiſd. cogan. Quoties autem vna ex
tribus iudicij perſonis deficit, puta actor, iudex,
vel reus: toties nullum reddi iudicium neceſſe
eſt. *c. forus. de verb. ſignif. l. iudicium ſoluitur.58.*
de iudicijs. ita rectè & eleganter diſtinguunt Bart.
Bald. & communiter Dd in l. filiusfamiliâs.8. §. ve-
terani. hoc tit. Panor. & Canon. in c. non iniuſtè.14.
ex eod. Ex defectu materiæ ſumuntur exceptio- D
nes, ſi vel talis cauſa agatur quæ procuratorem
nō admitit, vt Criminalis, Popularis: vel ſi cau-
ſa aliud mandatum quàm quod exhibetur, re-
quirat: vt ſi generale mandatum exhibeatur in
his, in quibus opus eſt ſpeciali: *de quibus in c. qui*
ad agendum.6. eod. lib.6. puta in cauſa Reſtitu-
tionis, *l. Pomponius. §. fin. l. illud. § ſi talis. de minor.*
c. per tuas. c. coràm. de reſtitut. in integ. Dd. commu-
niter in l. vnic. C. etiam per procur. cauſ. in int. reſt.
agi poſſe. Matrimonij & Sponſaliorum, *c.1. & 2. de* E
deſponſ. impub. c. veniens. qui cler. vel vouen. Suſpe-
cti tutoris, *l. non ſolum.39 §. fin. hoc tit.* Iuriſiuran-
di, *l iuſiurandum.17. § fin. hoc tit.* Tranſactionis,
c. contingit. de arbit. l. mandato.60. hoc tit. & alijs
ſimilibus. *vide Speculator. tit. de procurat §. ratio-*
ne igitur ſui. numer.4 cum mult. ſeqq. Ex defectu
formæ: ſi mandatum perhibeatur inſufficiens,
quòd clauſulas nō habeat vſitatas: aut quòd ha-
beat inuſitatas, aut quòd fines mandati procu-
rator excedat: *l. ſi procurator.10. C. eod. l. itaque.* F
48. hoc tit. c. cum olim.32. de offi. deleg. item ſi ex-
cipiatur mandatum non ritè, aut plenè, aut non
ſatis clarè conſcriptum, aut non authenticè ſi-
gillatum, *l. ſi qua 22. vbi Bald. C. de epiſc. & cleric.*
c.1. de pecul. cler. c.1. ex eod. c. poſt ceſſionem. de pro-
bat. cum ſimil. aut non debita forma tranſmiſſum
ad iudicem vel aduerſarium: *iuxta l. ſi procura-*
torem.65. hoc tit. & Spec. in d. § ratione autem for-
mæ. in princ. aut reuocatum, vel aliqua in parte
mutatū eſſe mutilatumque. *l ante.16. cum ſeqq.* G
tit. c. in noſtra. ex eod. Et denique ex conſide-
ratione formæ & clauſularum obligationis pro-
curatoriæ, de quibus ſuprà dictum eſt, variæ ex-
ceptiones pro re nata ſumi poſſunt: quæ omnia
hic iterum repetere, non eſt neceſſe. Nunc er-
go ad alteram huius tituli partem, quæ de De-
fenſoribus inſcribitur, tranſgrediamur.

¶ Defendere, eſt iudicium Rei nomine ſuſci- 10
pere, & eandem vicem obire, quam reus ſubi-
turus eſſet. *l. ſed & hæ.35. §. defendere. l. filiusfa-*
miliâs.8. in princ. l. minor.51. hoc tit. l. rectè.63. de
iudic. Latius igitur patet appellatio Procurato-
ris, quàm Defenſoris. Nam procurator tam eſt
actoris, quàm rei, & tam in iudicio, quàm extra
iudicium interuenire dicitur: defenſor autem
tantummodò in iudicio appellatur is, qui eſt
rei procurator, aut actoris quatenus reus eſt, in
reconuentionem: & plerunq; defenſor dici ſo-
let, qui citra expreſſum mandatum ad defen-
dendum venit. Defenſores autem quidam Ne-
ceſſarij ſunt, quidam Spontanei. Nam alij ne-
ceſſariò coguntur defendere: alij ſponte & vl-
trò ad propugnandam amici cauſam accedunt.
l liberto.31. §. litem.20. de neg. geſt. l. tutori. C. eod.
tit. Neceſſariò defendere coguntur, qui alieno
nomine agunt. *l. ſeruum.33. §. pen. & fin. hoc tit.*
Vt enim principalis dominus agens, non habe-
ret excuſationem reconuentus, quin ſe defen-
dere cogeretur: *l.2. §. ſed etſi agant. ℥. de iudic. l.*
cum Papinianus.14. C. de ſenten. tot. tit. ext. de mut.
petit. ita nec procurator habet, qui loco domi-
ni eſt. *l. non ſolùm.29. §.1. hoc tit.* Quare non ſo-
lùm is qui ex mādato agit, ſed & coniuncta per-
ſona, ſi agere velit, etiam defendere debebit. *l.*
ſed & hæ.35. in princ. hoc tit. l. non ſolùm.29. §. ſi de
dote.3. hoc tit. Quod tamen non obtinet in eo,
qui Populari actione agit etiam alieno nòmi-
ne: hoc eſt, eius cuius potiſſimùm intereſt. hic
enim non tàm alienum, quàm ius ſuum videtur
perſequi. *l. mutus.43. §. in popularib. hoc tit.* Qua-
re & idem dicendum eſt, ſi pater agat nomine
filij, aut maritus pro vxore, Iniuriarum actione:
videntur enim ſuam potius iniuriam, quàm a-
lienam proſequi. *d. l. non ſolùm. §. ſi pater.4. hoc*
tit. Sed & qui ab actione deſiſtit, defendere non
cogitur. *l. ſed & hæ.35. §. fin. hoc tit.* pœna enim
non defendentis, hæc ſola eſt, vt denegetur illi
actio. *l. mutus.43. §. pæna hoc tit.* Sunt & aliæ cau-
ſæ propter quas defenſio detrectari poteſt: *in d.*
l mutus.43. §. fin. cum ll. ſeqq. & in l. ſeruum.33. in
fin. cum ll. ſeqq. videlicet illæ quæ à procuratio-
ne excuſant, de quibus ſuprà eſt expoſitū. Spon-
tè verò quilibet ad defendendum admittitur,
dummodò perſonam ſtandi in iudicio legiti-
mam habeat. Quanquam enim ſine mandato,
nemo procurator eſſe poteſt agentis, niſi con-
iuncta perſona (vt ſupra dictum eſt:) tamen in
defenſoribus aliud placuit vt etiam extranei
citra mandatum admittantur, quia cauſa defen-
ſionis Priuilegiata eſt: cum publicè intereſt, cun-
ctos etiam ignorantes defendi: *d. l ſeruum 33. §.*
publicè hoc tit. l.1. in fin. ℥. tot. tit. ne videlicet
ignari damnum faciant, nemine eos defenden-

te.*l.1.§.fin.quod cuiuſq. vniuerſ.* Nam iudicium in inuitum & abſentem, ignorantemq́; redditur, *l. inter.83. §.1. de verb. oblig.* & bona non defenſa poſſideri poſſunt. *d.l.1.§ fin.quod cuiuſq.vniuerſ. tot.tit. de bon.auth. iud.poſſ.* Diximus autem, admitti qui legitimam perſonam ſtandi in iudicio habent. Nam reliqui, qui ad agendum non ſunt idonei, hi ne quidē ad defendendū ſeu excipiendum recipi debent. *l.4. quam ad hoc notant Bart. Bald.& Salic.C.eod.* Cæterùm inuitus qui defendere cogitur, is omnium actionum quæ intentantur nomine, ſe ad defenſionem offerre debet: *l.omnium.37.l.ſed & hæ 35.l.non ſolum.39.hoc tit.* non tamen alio loco quam vbi agit. Iniquum enim eſſet, procuratorem ad aliam iuriſdictionem trahi, quam ipſe agendo non agnouiſſet. *d.l.ſed & hæ.35.§.1.l.neque.54.hoc tit.* Alia porrò eſt cauſa illius, qui vltrò ad defendendū acceſſit: nec enim aliam ſubire cogitur diſputationem, quam quæ ab illo voluntariè fuit ſuſcepta. *l. qui proprio.46.§.1.hoc tit.* Defendere porrò defenſor boni viri arbitratu debet. *l.pen.hoc tit.* nec videtur officio ſatisfacere, qui actorem fruſtrando, efficit ne lis ad exitum perducatur. *l.fin.hoc tit.* Debet autem defenſor & ſatiſdare, *d.l.ſed & hæ. 35.§. defendere.hoc tit.* videlicet Iudicatum ſolui: *vt rectè ibid.gl.& Dd.* non enim idoneè rem tuetur alienam, niſi qui eiuſmodi ſatiſdationem præſtare paratus eſt. *l.non videtur.53. l.qui proprio.46.§.qui alienam.2.hoc tit.* Interdum etiam & Rem ratam habiturum dominum cauere debet: vt eſt is, qui ſine mandato agit, nempe coniuncta perſona: item & is, qui non agens, tamen citra mandatum ſe ad defenſionem offert. *l.Pomponius.40.§.1.h.tit.* Nam qui cum mandato agit, eum vix credideri compelli poſſe, vt cautionem de Rato præſtet: cum mandatum habens ad agendum, tacitè præpoſitus intelligatur & ad defendendum. *l.ad rem mobilem.l.ſeruum.33.§.ait prætor.vbi Dd.hoc tit.* Deniq; defenſor & iudiciū ex bona fide ſuſcipere, & omnia quæ dominus in iudicio facturus erat, quæq́; diligentem procuratorem facere par eſt, obire debet. *d.l.ſed & hæ.35.§.defendere.& §. præter.tum ll.ſeqq.h.t. l.liberto.31.§.item de nego.geſt.* de quibus quia ſuprà ſatis eſt dictum, nihil attinet, eadem hîc iterum commemorare.

QVOD CVIVSQVE vniuerſitatis nomine, vel contra eam agatur. Tit. IV.

1 *Continuatio.*
2 *Quid, & quotuplex ſit vniuerſitas: & de collegijs prohibitis.*
3. *Quinam ſint ſyndici, ecdici, actores, &c.*
4 *Cauſa efficiēs: qui ſyndicū conſtituere poßint.*
5 *Qui ſyndici conſtitui poßint.*
6 *Materia: qb. in cauſis ſyndicus cōſtitui poßit.*
7 *Forma: quomodo ſyndicus conſtituatur.*
8 *Finis et effectus: de officio et poteſtate ſyndici.*
9 *Cōtraria: & quib. modis finiatur ſyndicatus.*

QVANDOQVIDEM † de Procuratoribus hactenus priuatorum expoſuimus, tempeſtiuum eſt nonnihil ſubijcere de Procuratoribus Vniuerſitatum & Collegiorū, quaſi publicis: qui Syndici, Actores, & *Ecdici* noſtris vocantur. 1

¶ Vniuerſitas dicitur hominum in ciuili ſocietate viuentium communitas, qualis eſt in oppidis & pagis: *Ang.Faber, & alij, in §. vniuerſitatis.Inſtit. de rer. diuiſ.* cuius tria genera facit Bartolus.*conſ.189.incip.primò quæritur.in prin.* Collegia autem dicta eſſe Varro ſcribit à ſimul Legendo, quia plures in vnum corpus colleguntur. Nec enim vnus cōſtituit Collegium, quamuis retineat: *l.ſicut.7.§ fin.h.t.* ſed plures, & non pauciores quàm tres. *l.Neratius 85. de verb. ſign.* Collegium autē eodem modo diſtat ab Vniuerſitate, quo pars à toto: nam non totius vniuerſitatis, ſed partis eſt, & aliquorum, qui inſtituendo collegiū ſingulare, quia videntur ſe à iure & corpore totius vniuerſitatis ſegregare, ac quandam ſeceſſionem à cōmunitate facere, quod multis ſuſpicionibus & odijs, etiā ſumptibus eſt obnoxium, & laxationē diſciplinæ plerunq; propter frequentes, vt fit collegarū comeſſationes, affert: ideo in iure collegia regulariter ſunt prohibita. *tot.tit.* ꝟ. *de colleg. illicit. vbi vide.* vt & priuata conuenticula. *l.conuenticula.15. C. de epiſc. & cler.* exceptis ijs, quæ lex aut Princeps bono publico vel conſtituit, vel patitur & permittit: vt ſunt collegia mercatorum, piſtorum, & aliorum opificum in ſingulis ciuitatibus: quorum opera communitas ciuium carere non poteſt. Hæc autem collegia probata, formam quādam habent paruæ vniuerſitatis. Nam ſicut vniuerſitas, ita & collegium perpetuò durat, quoad vna perſona ſupereſt, etiamſi aliæ ſubinde perſonæ aut intercidāt, aut recipiātur: *l.proponebatur.76.de iudic. l.ſicut.7.§.2. h.t.* & habēt communia iura: vt priuilegia, ſtatuta, itē pecuniā, arcas communes, & ſyndicos atq; actores, perinde ac quælibet vniuerſitas. *vt in l.1.h.t.in l.2. de colleg.licit.* 2

¶ Porrò ſindici, *ἔκδικοι* & Actores, inter ſe aliquo modo differunt. Syndicus à lite ſeu cauſa appellatur: *δίκη* enim Græcis id ſignificat. Et ſyndici dicuntur plurali numero: quia non vnus, ſed plures, & cum minimùm duo ad id munus in magnis præſertim communitatibus aſſumi ſolent. Eſt igitur Syndicus propriè procurator vniuerſitatis, qui communi mandato cauſas & lites vniuerſitatis in iudicio perſequitur & adminiſtrat: *vt liquet ex l.1. & tot. hoc tit.* *ἔκδικος* autem etſi pro ſyndico paſſim ponitur, tamen propriè *ἔκδικοι* illi dicuntur, qui cauſas reipublicæ tractant criminales, & exigunt mulctas ac pœnas vniuerſitati debitas: quales nunc ſunt, qui Procuratores Fiſci vulgò nominantur. *ἐκδικεῖν* enim Græcis propriè vindictam & mulctam 3

ctam iudicio perſequi ſignificat. *Alciatus ad l. præſes.12. C. de tranſactio.* Actor etſi diſtat à procuratore, vt ſupra dictum eſt, quia eſt is qui vice procuratoris, ab eo qui procuratorem dare non poteſt (vt à tutore) ſubſtituitur: *l. neque.10. vbi Dd. C. de procu. l.1. C. de act. à tuto dan. l. tutor.6. C. quando ex facto tutoris. l ſi actor.10. C. de appellat.* tamen in hac materia procuratorum publicorum, ſæpe actor pro ſyndico, & è diuerſò ponitur. *l.1. §.1. in verb. & actorem ſiue ſyndicum. h. tit. l. nec ciuitatis 74 § de proc.* Diſtinguit tamen Accurſius Actorem à Syndico: quòd ſyndicus ſit generalis procurator, datus ad omnes cauſas tractandas, tàm præſentes quàm futuras: actor autem procurator ſpecialis, qui ad vnam tantùm cauſam, impedito fortè ſyndico, conſtituitur. *gl. in d. l.1. ad verb. ſyndicum. h. t. per l. item. § 1. & §. quid ſi actor. h. t.* Itaq; vt in procuratoribus priuatorum, ita & in his communibus actorem propriè eum dici apparet, qui ſyndico ſubſtituitur ad vnam vel plures cauſas: vt ſicuti actor eſt vice procuratoris in priuatis, ita & ſit vice ſyndici in communibus, *d. l. item.6. § fin. h. t.* Diſtant autem ab his adminiſtratores, & curatores ac ſerui ciuitatum. *l. fin. h. t.* Adminiſtrator vniuerſitatis propriè dicitur, qui præeſt eius pecuniæ, aliaq; negocia eò pertinentia tractat: *tot. t. de adm. rer. ad ciuit. pert.* Curator verò, qui alia negocia ciuitatis extraiudicialia perſequitur: Subcurator, qui curatori ſubſtituitur. *l. ex facto.30. de neg. geſt.* Seruus autem publicus dicitur, qui iudicijs inſeruit: vt ſunt ſcribæ publici: qui actuarij (ab actis) hodie dicuntur. *l fin. vbi Dd. h. t. §. cum autem. 3. Inſt. de adopt. iunct. l. non aliter. cum ll. ſeqq. ff. eod. de adopt. l. orphanotrophos. C. de epiſc. & cler. & C. de tabula. lib.10.* Cæteri hi liberi ſunt: at ſeruus olim publicus, verè ſeruus erat, niſi quòd factionem teſtamenti haberet. *Vlpian. de teſtamen.*

4 ¶ Conſtituuntur ſyndici aut à Lege ſiue Conſuetudine: aut ab Vniuerſitate, vel maiore eius parte: aut ab Ordine, vel ab ijs quibus ordo cõmiſit. A lege vel conſuetudine: vt cum lex, conſuetudo, ſtatutum vniuerſitatis, hanc poteſtatem concedit. *l.1. hoc tit.* velut ſi iubeat conſtitui maiorem natu, aut peritia potiorem, aut alium ex certo ordine certàue familia hominem, &c. *l.3. hoc tit.* Vniuerſitas conſtituit ſyndicum, vbi lex vel conſuetudo deficit: & quidem aut tota, aut maior eius pars, computatis etiam ijs qui ex vniuerſitate domo abſunt. Nec enim ſatis eſt, duas partes conſentire præſentium: ſed vt conſentiant duæ partes, ſeu maior pars vniuerſitatis, eſt neceſſe. *l.3. hoc tit. l. quòd ſi maior. ad munic. l.2. de decret. ab ordin. facien. l nominationum. C. de decurio. lib.10. Spec. de ſyndico. in prin. nu 1. & 3.* Quanquam autem maiorem partem conſentire ſufficit, tamen omnes citandi ſunt. *vt rectè voluit Bar. in l. nulli.3. num 8. hoc tit. per l. 2. C. de decur. lib.10.* Nam quod omnes tangit, ab omnibus approbari debet, *l. fin. C de author. præſtan.* aut certè omnes ad hoc citari oportet: cuius citationis effectus ille peculiaris eſt, vt ſi alij qui emaneant, nihilominus præſentes poſſint actum perficere. *Bart. in l.3. num.3. de albo ſcriben. per Authent. ſi omnes. C. ſi minor ſe hæred. abſtinen.* Nec intereſt, qualiſnam ſit vniuerſitas, ſiue nobilium, ſiue ciuium, ſiue etiam ruſticorum, ſeu (vt inquit Bartol.) ſtudioſorum, qui in vno collegio commorantur. *in l.1. in prin. num.3. hoc tit. per l. fin. de colleg. illic.* Illud tantùm intereſt, vt in numeroſa vniuerſitate, qualis eſt ciuium, non opus ſit nomina conſtituentium exprimi (id enim facilè fieri non poteſt:) niſi vno caſu, cum videlicet ſyndicus ad alienandum conſtituitur. *l. fin. C. de vendend. reb. ciuit. lib.11. c. fin. de proc.* In paruis verò vniuerſitatibus, vt pagis atque villis ruſticorum, omnium nomina ſint inſtrumẽto ſyndicatus conſignanda. *vt eſt communis diſtinctio Bart. in l.1. in prin. de albo ſcriben. Spec. de ſyndico. circ. princ. per text. l fin. C. de legat. lib.10. idq; ſeruari teſtatur Chilian. in pract. c.19. nu.3.* Quod autem diximus, omnes ex vniuerſitate conuocari: de his accipiendum eſt, qui ius ſuffragiorum habent, non etiam de mulieribus: quæ cùm ab omnibus publicis muneribus remotæ ſint, *l.2. de reg. iur.* nec ius comitiorum conuentuúmque publicorum & ſuffragandi habeant, *Gell. lib.5. c.16.* meritò vocari non debent. *Spec. d. tit. de ſynd. num.3. & 4.* Sed an minores vocandi ſint? Et videtur vocari non oportere, cum nec hi ipſi muneribus publicis rectè adhibeantur: *l. exigendi.12. vbi Dd. C. de procur. l ad rempub.8. de muner. & latius tradit Decius in d l.2. §.1. de reg. iur.* placet tamen Specul. tantùm pupillos & impuberes prætermittendos eſſe, non etiam puberes: quia & hi ſacramentum præſtare vniuerſitati, aut ſuperiori poſſunt & debent. *c.1. § præterea. de prohib. feud. alien. per Freder. ita Spec. d. tit. de ſyndico. num.3. vbi id vſu etiam ſeruari teſtatur.* Quod verum eſt, niſi alia ſpecialis conſuetudo aliud introduxerit, quæ præcipuè attendenda eſt. *l item 6. in prin. h. tit.* Quamobrem & fœminæ, vbi collegium moribus habere poſſunt, vt in monaſterijs, & multis xenodochijs ac orphanotrophijs, & ſimilibus pijs locis, hoc caſu ſyndicum conſtituere non prohibentur. *l placet.17. C. de epiſc. & cler. Spec. præal. loco.* Poteſt etiã ordo decurionum, ſyndicum conſtituere, *l.3. & l. item eorũ 6. in prin & 4. ſi decuriones h. t. Bal. in l. ſi ita. C. de ſeruo reip.* hoc eſt, ordo Magiſtratuũ in ſingulis oppidis. *Chil. d. c.19. Num.3.* Nã in his, quia haud facilè tota vniuerſitas cõuenire & conſentire poteſt, ideo receptũ eſt in pleriſq;, vt communitatis nomine, Magiſtratus ius populi exerceat. *l. non ambigitur.9 de ll. l.2. §. cumq; difficulter. de orig. iur.* Nec modò decuriones eligere ſyndicum poſſunt, ſed etiam hi, quibus ea res ab ordine eſt commiſſa. vt plerunq; tribus aut quinque committi ſolet. *Bart. & Alex. in d. l.3. hoc tit.* Id enim ab ordine fieri dicitur, quod fit ab his, qui authoritatem ab ordine habent. *c. is cui. vbi glo. de præben. lib.6. Bart. in l.3. §. ſi decurion. in princ. h. tit.* Illud tamen in genere ſciendum eſt, ſyndicum, à quibuſcunque conſtituatur, publica

g 2 authori-

authoritate, & nomine totius cõmunitatis piæ- A
ficiendum eſſe. *gl in l.item.6.§.fin. ad verb. de ra-
to h.t.* Cauſa porrò conſtituendi [illegible],
eſt neceſſitas. Nam abſq; conſtitutione ſyndici,
communitas nec agere quicquam, nec eum ea
agi quippiam rectè poteſt. *l ſicut.7.§.1.h.t. Bart in
l.ſolent.nu.18.de alim. & cibar.lega.per l.4.§.credi-
torib.de fideicom.libert.*

5 ¶ Syndicus autem eligi debet ex corpore &
ordine decurionum. ſi quidem idoneus inde
deſumi poteſt: *l.planè.4.hoc tit.vbi gl.& Bart.per* B
*l.in Eccleſijs. C.de epiſc. & cler. l.decernimus.13. C.
de epiſc.aud. l.vt gradatim. §.ſed etſi. de muneribus.*
cæteroqui ex ipſa vniuerſitate allegendus eſt:
quoniam is maiore ſtudio & fide præſumitur,
communitatis ſuæ cauſas acturus, quam quiuis
extraneus. *c.1. ext. de ſyndic. d.l.planè.4. hoc tit.*
Quòd ſi ne in ipſa quidem vniuerſitate, quiſ-
quam idoneus reperiatur: quod in oppidis ra-
rius, in pagis non infrequenter vſuuenire ſo-
let: hîc neceſſitas rem eò perducit, vt etiam ex- C
traneus in ſyndicum eligatur. *Spec.in d.tit.de ſyn-
dic. num 20. per c. inpertractandis.3. de iura. cal d.
l.in Eccleſ. C.de epiſc. & cler.l 2. §.2. de cura.furio.*
Idonei autem eſſe putantur literati, & cauſa-
rum rerumque intelligentes ac periti. *vt rectè
Bald. & Panorm. in d.c.inpertractandis. in princ.
Chil. in prae. d.e.19. num.5.* nam imperiti, velut
inhabiles, quantumlibet electi, repelli poſſunt.
l.1.§.fin. vbi gloſſ. verb. aut inhabilis.hoc tit. Poteſt
etiam ſuperior in vniuerſitate deligi in ſyndi- D
cum: vt Conſul, Duumuiri, Defenſores, &c.
Bart. in l.nulli.3. hoc tit. Poteſt & aliquis ex illo-
rum ſumi numero, quibus poteſtas eligendi da-
ta eſt, *l.planè.4. hoc tit.* Si tamen vni hæc electio
commiſſa eſſet, ipſe ſe conſtituere & nominare
non poſſet: *l.præſes.5.de off.præſ. vt rectè vult Ac-
curſ. & Bart. in d.l.4.* quia de eo non intelligi-
tur eſſe actum: *l.qui cum tutorib.9. de tranſact. l.
inquiſitio.18. C.de ſolut.* nec quiſquam ſibi ius di-
cere poteſt: *l.qui iuriſdictioni. vbi Dd. de iuriſdi-* E
ction. & eo ipſo ſuſpectus eſt, quòd ſeſe ſpontè
ingerit. *l.quæ omnia.25. in princ. ff. de procurat.*
Neque ſolùm vnus adoptari poteſt, ſed etiam
plures, ac plerunque duo aut tres conſtitui ſo-
lent: quia rectius plurium fidei quàm vnius,
Reſpub. committuntur. Illud tamen verum eſt,
ſingulos in ſolidum creatos videri, etiamſi id
inſtrumento non exprimatur. *Caſtrenſ. & A-
lex. in l.1. §.1.hoc tit. Bald. in cap.1. §. priuilegia.ad
verb. finito. de pace conſtantiæ.* quod contra in F
procuratoribus priuatis eſſe diximus. In ſum-
ma, qui procuratores eſſe poſſunt, hi & ſyndici.
Vnde & filiusfamiliâs, ſicuti procurator eſſe, ſic
etiam dari actor & ſyndicus poteſt: *l.item.6. in
fin. hoc tit.* tanto maiore ratione, quanto in his,
velut publicis, minus attenditur patria pote-
ſtas. *l.ſolent.vbi Bart.num.1.hoc tit. l.quippe.78. de
iud.l.filiusfam.9 ff. de his qui ſunt ſui vel ali.* Econ-
trariò, qui procuratores eſſe probibentur, mul-
to minus ſyndicatum exercere poſſunt. Nam G
abſurdum fuerit, illis negocia publica credi, qui

ne priuatis quidem commodè præeſſe queant:
cùm publica priuatis ſint potiora. *Auth.res quæ.
C. communia de legat. & fideicommiſſ.* Quare nec
minor 25. annis, *l.exigendi.12. C. de proc. Iaſ. in l.
neque num.2. C.eod.* neque fœmina, nec milites,
& ſimiles quos ſuprà diximus, procuratoris of-
ficio arceri, ſyndicos creari par eſt: vt nec illi qui
valetudine aut alijs impedimentis diſtringun-
tur, quo minus negocijs rectè ſuperſint. Intereſt
enim Reipub. aut tales non creari, aut ſi creati
ſint, apparente impedimento mandatum ſta-
tim reuocari. *l.1.§.fin. hoc tit.* Hoc tamen diffe-
runt, quòd procuratores inuiti non dentur: *l.fi-
liusfam.8. §. inuitus. ff. de procu.* ſyndicatus verò,
velut publicum munus, etiam nolentibus im-
ponatur. *Specul. de ſyndi. in prin.* Illud poſtremò
ſciendum eſt, etſi nemo cauſam vniuerſitatis
agere queat præter ſyndicum: tamen defendi
vniuerſitatem à quolibet cautionem de Rato
offerente poſſe: quia intereſt vniuerſitatis, res
eius nõ relinqui deſertas, ſed à quouis quolibet
modo defendi. Nam defenſionis ratio nũquam
detrimento eſt, ſæpius autem commodo. *l.1.in
fin. hoc tit.* Nec huic obſtat quod dicit, *in l.2.hoc
tit.* Neminem vniuerſitatis nomine experiri poſ-
ſe, niſi cui id lex aut vniuerſitas permittat. nam
hoc de agente intelligendum eſt, ſicut verbum
Experiri in iure plerunq; ſignificat Agere, nõ de-
fendere. *l.1.de in ius vocan.cum ſimil.*

¶ Etſi verò procurator à priuato dari non po- 6
teſt in cauſis criminalibus, vt ſuprà dictum eſt:
tamen ab vniuerſitate etiam in his (nam vni-
uerſitas etiam criminaliter teneri & conueniri
poteſt, *vide diſtinctionẽ Bart. in l.aut facta. §.non-
nunquam. de pœn.*) ſyndicus rectè conſtituitur,
cum mandato tamen ſpeciali: *vide Bart. in l.2 §.
fin. de accuſat. Salic in l.3. qui accuſ.non poſ. Bal.in l.
Pollu. C. de his quibus vt indig. & in §. vaſalli. verb.
damna. tit.de pac.conſt.* quia ſicut in ciuilibus cau-
ſis, ita & in criminalibus vniuerſitas, niſi per ſyn-
dicum, haudquaquam commodè cõuenitur vel
agit. *Spec. tit.de ſyndic. num.5. & tit. de accuſ. verſ.
fin.* Ac poteſt ſyndicus in genere ad omnia nego-
cia, omneſq; cauſas Reipub. *l fin. hoc tit. Bart. in
l.1. de albo ſcrib. per c fin. de procur.* etiam futuras
rectè dari, *l.item.6.§.ſed ſi ita.hoc tit.* quãuis actor
non niſi ad præſentes cauſas conſtituatur: quia
(vt ſuprà dictum eſt) tantùm ad iudicialia adhi-
betur: vbi igitur non eſt præſentis iudicium, ibi
nec actor eſſe poteſt. *d.l.item.6.§.ſed ſi ita vbi præ-
ter alios Caſtr.* Illis quoque cauſis rectè ſyndicus
præficitur, quas vniuerſitas cum ſuperiore, puta
Principe, rectore aut alio habet: nec hic propte-
rea culpandus eſt, quòd vniuerſitati operã præ-
ſtat contra ſuperiorem. *Spec.in d.t.de ſyndi.nu.19.
per c.cum Eccleſ. de electio. c.cum olim. de cauſa poſ-
ſeſſ & propriet.*

¶ In conſtituendo autẽ ſyndico, potiſſimùm, 7
antiqua forma & vſitata conſuetudo attenden-
da eſt. *l.item.6. in princ. vbi gloſſ. & Bald hoc tit.
Specul. de ſyndic. num.3.* Vbi conſuetudo deeſt,
forma iuris ſeruanda eſt: nempe vt omnes qui
conſti-

conſtituere debent, conuocentur in locum ali-
quem publicum, *l.2.C.de decur. lib.10. l.pen. C.de
legat. eod lib. l.2. C.de præd decur. lib.10. Specul de
ſyndic. num. 2.* vno eodemque tempore, *l.2. C.de
decur. lib.10. Bar. in l.nulli.3.num.8. hoc tit Specul.
d.t. de ſyndic. num.9.* per ſonitum campanæ, aut
tubæ, aut aliud ſignum vſitatum. *Specul. d.tit. de
ſyndic. num 16.* Nam omnes vno tempore præ-
ſentes eſſe, & in ſuffragium ire debent. *l.pen. C.
de legat. lib.10.* Nec poteſt hæc ſuffragatio diui-
di, aut per ratihabitionem abſentium ſuppleri:
*l.fin. C.de prædijs decuri. lib.10. Spec. in d.t. de ſynd.
num.2.* vt nec reliqua ſolemnia: *l.obligari.9. §.
fin. de author. tut. §.fin. Inſtit. eod. l.continuus.137.
in prin. de verb. oblig.* quamuis confirmatio ſupe-
rioris, ex interuallo ſubſequi poſſit. *Specul. de
ſyndic. num 17. & 18.* Electo autem & conſtituto
ſyndico, inſtrumentum ea ſuper re conficien-
dum eſt: vt râro facilius ſyndicatus probari poſ-
ſit. Quo inſtrumento quatuor præcipuè com-
prehēdenda eſſe, Speculator monet: videlicet,
Quis ſyndicum conſtituat, Ad quas cauſas & li-
tes, Contra quos, item Quomodo & quare con-
ſtitutus ſit. *Specul. in d.tit. num.21. per l.ſi procura-
torem.65. ff. de procurat.* Eſt tamen & hoc inſtru-
mento conſignandum, non modò legitimè le-
ctum eſſe ſyndicum, ſed maiorem quoque par-
tem vniuerſitatis in electione adfuiſſe. *Specul.
d. tit. num.10. Bart. in l.1. vbi & Andr. Siculus ad
Bart. annotat. de albo ſcrib.* Quia in re creditur in-
ſtrumento, donec contrarium fuerit probatum.
*Specul. de ſyndic. num.16. vt & ſemper aliàs. l.optí-
mam.14. C. de contrah. ſtipul. l.cum precib.18. C.de
probatio. cum ſimilib.* Atque ita obſeruari, Specu-
lator teſtatur. Neque tamen nomina omnium
conſtituentium exprimenda ſunt, prout ſuprà
oſtenſum eſt: niſi cùm ad alienationem facien-
dam ſyndicus conſtituitur: ſcilicet vt ſciri hoc
caſu poſſit, quorum mandatu res vniuerſitatis
ſit alienata. *l.fin. C.de prædijs decur. lib.10. Panor.
in c.1. de his qui à maior. parte cap.* Aliàs hanc in-
ſcriptionem Dd. non requirunt, velut omnino
neceſſariam, vt nec authoritatem ſuperioris,
quamuis Speculator & Bartol. dicant, tutius eſ-
ſe verumque adhiberi, ſi commodè fieri poſſit.
*Specul. in d. tit. num.9. & 11. per l.1. de albo ſcriben.
Auth. præſides. C. de epiſcop. aud. & l. hac conſultiſ-
ſim. in prin. C. qui teſtam. facere poſſ. Bart. in d.l. nu.
2. & 3. de alb. ſcriben. & nouiſſimè Chaſſan. in pract.
c.19 num 2 & 3.* Illud etiam vltimò notandum
eſt, ſyndicum ad certum tempus, puta annum,
conſtitui poſſe: & quamuis per litis conteſtatio-
nem factus fuerit cauſæ dominus, tamen elapſo
tempore, hoc dominium vnà cum ipſo ſyndica-
tu extingui: *Specul. in d.t. num.8. per l.2. & 3. ff. de
procurat.* & ita datum, vltra tempus cogi diutius
non poſſe. *Iaſ. in l.neque.11. C. de procurato. & Dd.
in d.l.3 ff. de procurat.* Eſt & illud non prætermit-
tendum, ſyndicum regulariter ad ſatiſdandum,
cautionemq; præſtandam non vrgeri, ſiue agat,
ſiue defendat; niſi cum de ſyndicatu & mandato
probabiliter dubitari poteſt. *gl. in l.item.6. §.fin.*

A *ad verb. de rato. per illum text. h. tit. in l.actor num.1.
& 11. rem ratam haberi.* Nam cum à tutore priua-
to non exigatur cautio, quòd adminiſtrator vni-
uerſalis ſit publica authoritate datus: *l.tutores.
13. C. de admin. tutor.* certè non conuenit, neque
æquum eſt, ſyndicum velut perſonam publicã
aliqua ſatiſdatione onerari: præſertim cum vni-
uerſitas, cuius cauſas agit, ſemper præſumatur
eſſe ſoluendo. *fac l.1. vt legat. nom.*
¶ Finis autem quare conſtituatur, eſt neceſſi- 8
B tas & vtilitas, cùm vniuerſitatis, tum etiam eo-
rum quibus lis & negociũ cum vniuerſitate in-
tercedit. Nam ſuprà dictum eſt, vniuerſitatem
neque conueniri, nec agere rectè poſſe, niſi per
ſyndicum qui vniuerſitatem repræſentet. *Spec.
d. tit. de ſyndic. num.5.* Deinde & illud verum eſt,
res communes plerunque eſſe neglectui, quaſi
alienas, niſi certus his rebus adminiſtrator præ-
ficiatur, *l.2. C. quando & quib. quarta pars. lib.10.*
qui & agat vniuerſitatis nomine, & eandem ad-
C uerſus cunctos etiam ciues defendat, *l.ſicut.7. §.
fin. l.pen. hoc tit.* ne bona communia ob rem non
defenſam poſſideantur. *l.1. in fin. h.t.* Quod au-
tem ad effectum attinet, ſyndicus parem pote-
ſtatem conſequitur quam procurator. *d.l.item.
6.§.fin.* Quocirca dominus fit litis, ita vt ei rectè
promittatur: *d.§.fin.* & omnia agit quæ vniuer-
ſitas agere poteſt: adeò vt etiam iuramentũ de-
ferre ac præſtare nomine vniuerſitatis non pro-
hibeatur. *gloſſ. in d.l. item.6.§ fin. ad verb. de rato.*
D Nam ſyndicus intelligitur ſemper cũ libera con-
ſtitui poteſtate, etiamſi hoc non ſit expreſſum.
*Iaſ. in l.præſes.12. num.7. C. de tranſact. qui licet di-
ſtinguat, tamen Alex. dicit id eſſe verius, conſil.21.
num.11. volum.1.* Tutius tamen videtur, ſpecia-
le mandatum dari, *vide Bald. in l.Polla. C. de his
quib. vt indig. & in § damna de pace conſtan.* in his
quæ illud requirunt, iuxta formam alibi tradi-
tam. *c.qui ad agendum.4 in prin. de procur. in 6. vt
voluit Alex. in l.1. in fin h.tit. Ioan. Andr in c præ-
E ſentium.4. de teſtibus. lib.6.* Etſi verò ſyndicus, vt
dixi, loco domini eſt. tamen ſicut vtilitas cauſæ,
ſic eadem ratione damnum omne in vniuerſita-
tem deriuatur. *l fin. vbi Dd. h. tit* Illud vltimò ad-
dendum eſt, ſyndicum eadem officia ſuſtinere
& exequi, quæ ſuprà procuratori priuato ſi in-
cumbere diximus: & illud præterea operam da-
re oportere, vt rem priuatam aut ſingulorum,
ſed tantummodò communem ſibi commiſſam
accurret. *l.2. h. tit.*
F ¶ Poſtremò, quod ad contraria & exceptio- 9
nes attinet, ſciendum eſt eaſdem ſyndico op-
poni, quæ ſuprà procuratoribus obſtare dixi-
mus. Vt ſi obijciatur vitium effectricis cauſæ:
puta duas partes in conſtituendo non adfuiſſe:
*Specul d. tit. de ſyndic. num 11. per c. inter monaſte-
rium. de ſent. & re iud.* ſi ineptus & inhabilis di-
catur qui conſtitutus eſt: *l.1.§ fin. hoc tit.* aut ſi
oſtendatur vitium eſſe in forma ſyndicatus: pu-
ta quòd non debito loco, aut tempore, aut ſo-
G lenni ordine ſyndicus ſit conſtitutus. qua ta-
men in parte illud notandum eſt, non vitiari

ſyndicatum, ſi error tantùm ſit in verbis, non in A
re ipſa: puta ſi pro ſyndico nominatus ſit actor,
vel procurator, aut econtrariò. Vt enim libel-
lum ſuprà ſuſtineri diximus translatis verbis,
ita & inſtrumentum ſyndicatus, eadem inter-
pretatione adiuuandum eſt. *vt Rectè Specul. in d.
tit. num. 11. & Bart. in l. 1. §. quibus. num. 3. hoc tit.
& in Auth. ſed hodie. num. 3. C. de epiſcop. & cler.
per c. petitio. de procurator.* Nam verba inſtrumen-
torum potius improprianda ſunt, quàm vt
actus rectè geſtus annihiletur. *l. ſi olei. 21. vbi* B
Bart. & Dd. C. de loca. l. ſi vno. in princ. ff. eod. Il-
lud etiam animaduertendum, exceptionem ſyn-
dico eodem modo opponendam eſſe, quo pro-
curatori priuato: videlicet in modum dilato-
riæ, ante conteſtationem litis. Nam poſt eam
conteſtatam, non poteſt dilatoria illi opponi,
quia dominus litis factus eſt. *ita Specul. d. tit. nu-
mer. 11. & 12. per l. ita demum. 13. C. de procur. & d.
c. inter menſte. de ſent. & re iud.* Finitur autem
ſyndicatus iiſdem propè modis, quibus man- C
datum procuratorium: nam vniuerſitas iure
priuatorum vtitur: *l. eum qui 16. de verb. ſignif.
Specul. de ſyndic. num. 2. per l. fin. hoc tit.* puta mor-
te ſyndici, non etiam conſtituentium: quia com-
munitas, cuius nomine fit conſtitutio, ſemper
viuere & perdurare intelligitur. *l. ſicut. 6. §. fin.
hoc tit. l. an vſusfructus. 63. de vſufruct. l. proponeba-
tur. 76. de iud.* item reuocatione. *l. item. 6. in fin.
hoc tit.* An autem ſolus præfectus vniuerſitatis,
ſyndicum ſine conſenſu totius vniuerſitatis re- D
uocare poſſit, diſtinctione ſolet explicari: *Bar. in
d. l. item. §. quòd ſi actor. hoc tit. & plenius in l. actor.
num. 9. ff. rem ratam haberi.* vt ſi poteſtas exer-
cendæ actionis ad ſolum præfectum pertineat,
non ad totam vniuerſitatem (id quod eſt perra-
rum:) eo duntaxat caſu, & non alio, ius reuocan-
di ſyndicum præfecto concedatur: aliàs verò ſi-
cut in conſtitutione, ita & in reuocatione ſyndi-
ci, totius vniuerſitatis vel maioris partis ſuffra-
gatione fit opus. *Bart. præall. loc. per l. ſi per epiſto-* E
*lam. 30. de acquir. hære. c. præſentium. 2. de teſtib. lib.
6. l. ſi quis mancipijs. 17 §. ſi pupillus. de inſtit. actio.*
Et hæc quidem de ſyndicis dicta ſufficiant. nam
cum eorum officium & poteſtas ferè cum pro-
curatorum munere in omnibus conueniat: re-
liqua quæ huc pertinent, ex ſuperiore titulo de-
ſumi poſſunt.

DE NEGOCIIS geſtis. Tit. V.

C. 2. 19.

1 *Ex qua æquitate detur negociorum geſtorum
actio.*
2 *Edictum de negocijs geſtis.*
3 *Quis ciuis negocia gerere poßit.*
4 *Quot modis ad aliquem dicatur negocium* G
pertinere.
5 *Quibus competet hæc actio.*
6 *Hæreditatis res etiam rectè geri.*
7 *Has actiones eſſe tranſitorias.*
8 *Aduerſus neceſſarium geſtorem non dari di-
rectam.*
9 *De directa & vtili neg. geſt. actione.*
10 *Quid veniat in directam actionem.*
11 *Quid in contrariam.*

ET hæc † quidem ita ſe habent in ijs qui 1
mandato domini res procurant alienas: ſed
quia ſæpenumerò fit, vt eorum qui propter
ſubitam feſtinationem nulli demandata rerum
ſuarum cura peregrè profecti ſunt, negocia præ-
ſentes amici vltrò ſuſcipiant: ne aut neglecta
pereant, aut abſentis non defenſi bona poſſi-
deantur: placuit vtilitatis gratia, mutuam ex eo
geſtu quaſi ex contractu obligationem naſci:
C eoq́; nomine actiones conſtituere quæ appel-
lantur Negociorum geſtorum: quibus vltrò ci-
troq́, agi poſſit de eo quod alterum alteri præ-
ſtare oporteret. Idq́; receptum eſt, quia plerun-
que homines eo animo peregrè proficiſcun-
tur, quaſi ſtatim redituri, nec ob id vlli curam
ſuarum rationum mandant: deinde nouis cauſis
interuenientibus, dum ex neceſſitate diutius
abſunt, huiuſmodi eorum negocia deperire ini-
quum eſſet: quæ ſanè deperirent, ſi vel is qui
D obtuliſſet ſe negocijs gerendis, nullam habitu-
rus eſſet actionem de eo quod vtiliter de ſuo
impendiſſet: vel is cuius negocia geſta eſſent,
aduerſus eum qui geſſiſſet, nullo iure agere poſ-
ſet. *l. ex maleficio. 4. §. ſi quis abſentis. 1. de actio. In-
ſtit. de obligat. quæ ex quaſi cont. in prin. l. 1. & 2. hoc
tit. vide Paul. lib. 1. tit. 4.* De † his ergo ita cauit edi 2
xitq́; prætor: SI QVIS NEGOCIA ALTE-
RIVS, SIVE QVIS NEGOCIA, QVAE CV-
IVS CVM IS MORITVR FVERINT, GES-
E SERIT: IVDICIVM EO NOMINE DABO. *l.
3. in prin. h. tit.* Hæc † verba, SI QVIS, accipienda 3
ſic ſunt, SIVE QVAE, vt plerunq́;. *l. 1. de verb. ſi-
gnif.* nam & mulieres actione Negociorum ge-
ſtorum agere & conueniri, non dubitatur: *d. l. 3.
in prin.* quamuis à procuratione iudiciali arce-
antur. *l. alienam. 18. C. de procurat. l. 1. §. ſecundo ſup.
de poſtul.* Pupillus ſi negocia geſſit, poſt reſcri-
ptum D. Pij conueniri poteſt in id, quo factus
eſt locupletior: agendo autem, compenſationē
F eius quod geſſit, patitur: *d. l. 3. in prin.* ex re enim
actio eſt, vnde & pupillus prodigusq́; obligan-
tur. *l. furioſus. 46. de actio.* NEGOCIA) Ne-
gocium ab Ocio, addita negatiua & contraria
particula Ne, ductum ac compoſitum videtur:
& propriè ſignificat in iure, id quod inter duos
actum eſt. *l. ſi in area. 33. de condict. indeb.* ALTE-
RIVS.) Et hoc ad vtrumque ſexum refer. ABSENTIS:) videlicet & ignorantis. Nam ſi
ſciat, aut præſens ſit, patiaturque ſuum nego-
G cium geri, mandaſſe videtur: *l. ſi remunerandi 6.
§. qui paſſus. l. qui patitur. 18. ff. mand.* eoque tum.

Mandati naſcitur vtrinque actio, quæ huic an- A
tecedit.
4 ¶ Alterius autem negocia multis modis di-
cuntur: *vide gloſſ. in l. ſi pupilli. 6. §. item quæritur.*
ad verb. ipſo geſtu. vbi Bart. num. 4. hoc tit. & in l.
ſi pecuniam 9. C. eod. tit. Cyn. in l. ſi mandatum. 14.
in prin. C. eod vel quia verè res cuiuſquam eſt,
l. item ſi. 5. vt cùm à debitoribus meis exigis, aut
creditoribus ſoluis: *l. quæ vtiliter. 45 §. Titius.*
2. l. cum pecuniam. 43. vel quia contemplatione
mei geſtum eſt: *l ſi pupilli. 6. §. ſed ſi ego. 5.* vel B
quod ratum habui. *d. l. 6 §. item quæritur. 8.* quæ
duo poſtrema obtinent, cùm verè aut in con-
ſequentiam negocium pertinet ad eum, cuius
reſpectu geſtum eſt, aut qui ratum habuit. *d. l.*
6. §. 5. cum ſeq. Nam ſi, cum me hæredem puta-
res, inſulam fulcieris, Titius verè ſit hæres, cui
ipſo geſtu negocium quæritur: nullo modo ad
me res pertinebit, etiamſi habuerim ratam.
d l. 5. & 6.
5 ¶ Vnde ſatis apparet, hanc actionem ijs com- C
petere, quorum negocium eſſe geſtum inter-
fuit, *l. mandaſti. 46.* ſiue principaliter, ſiue in
conſequentiam: vt cùm nomine tutoris, cura-
toris, procuratoris, res pupillares minorisue
adminiſtrantur, ne illi negligentiæ nomine iu-
dicijs Tutelæ & Mandati conueniri poſſint. *d. l.*
6. d. l. mandaſti.
6 ¶ His verbis, SIVE QVIS NEGOCIA,
QVAE CVIVS CVM IS MORITVR FVE-
RINT, ſignificatur tempus illud, quo quis poſt D
mortem alicuius negocia geſſit. De quo fuit
neceſſarium edicere: quia neque teſtatoris iam
defuncti, neque hæredis qui nondum adijt hæ-
reditatem, res geſta videtur. *l. 3. §. hæc verb.* Sed
quia detrimẽtoſum erat, inchoata negocia mo-
rientium deſeri, quod ne facere quidem debet
geſtor: *l. nam & Seruius. 21.* ideo qui hæredita-
ria curat, videtur ſibi quodammodò hæredita-
tem quæ defunctum repræſentat, *l ſi is qui. 15.*
de vſuc. l. mortuo 22. de fideiuſſ. ſeque ei obliga- E
re. Nec refert, an etiam pupillus hæres exiſtat:
nam id æs alienum cum cæteris hæreditarijs
oneribus ad eum tranſit. *d l. nam & Seruius. § 1.*
7 Neque † id mirum videri debet, cùm & in hæ-
redes, & contra hæredes tranſeat hæc actio. *l. 3.*
§. hæc autem actio. l. ſucceſſori. 12. cum ſeq. l. ſin au-
tem. 20. GESSERIT.) Gerere ſignificat om-
nem rem ſine verbis, hoc eſt, abſque promiſſio-
ne atque conuentione factam: *l. Labeo. 19. in fin.*
de verb. ſignif. l. pro hærede gerit 20. de acq. hære. F
etiamſi nonnunquam gerere & facere æquiuo-
cè ſumantur. *l. licet. 58. de verb. ſignif.* Quare,
qui extra conuentionem mandati, alterius ne-
gocia ſponte adminiſtrat, gerere propriè dici-
tur. *l. 1. 2. l. ſi ego. 24. hoc tit. l. ita. 5. §. geſſiſſe. de ad-*
8 *miniſt. tut.* Dico † autem, Sponte & nulla ne-
ceſſitate cogente. Nam qui coactus gerit, vt tu-
tor poſthumi: *l. cum pater. 29.* hæredes tutoris
curatoriſue, qui inchoata perficere coguntur:
l. 1. C. de hær. tut. l furti 6. §. 1. de his qui not. infam G
vel neceſſitatis ſuſpicione: vt qui falsò exiſti-

A mat ſe mandatum curámue ſuſcepiſſe, *l. curato-*
ris 17. C. eod. vel iuſtam ſeruitutem mandanti ſer-
uire: *l. atqui natura. 19. §. ſi libero. h. tit.* cùm alie-
num negocium gerere non videatur, qui ſuum
gerit, ſibique conſulere vult, ex verbis huius
edicti, directò non tenetur. Sed † quia hoc caſu 9
aliæ poſſunt deficere actiones, Vtile, ex inter-
pretatione prudentum, Negociorum geſtorum
iudicium etiam tunc datur: *d l. curatoris. l. quic-*
quid. C. arb. tut. d. l. 3. l. 5. l. ſi liber. 36. d. l. cum pater.
B quod quidem effectu idem hic eſt cum actione
directa. *l. antepen. hoc tit.* nam & hæc extraordina-
ria erat, & ſine ſolenni actionum ciuilium for-
ma Prætoris ex edicto concipiebatur. *Theoph.*
Inſtit. de ſucc. ſub. Vnde † intelligi poteſt, hanc 10
actionem Prætoriam eſſe. *d. l. 3. in princ. vbi gloſſ.*
ad verb. ait prætor. h. tit. l. aduerſus. 8. vbi gloſſ. ad
verb. ciuiliter. C. eod. IVDICIVM DABO.) Ita
quidem, vt Directam actionem ei tribuat, cuius
negocium geſtum eſt, & ad quem præcipuè to-
C ta geſtio pertinet. qua actione poſtulatur, vt
actus ſui rationem geſtor reddat, *l. 2. h. tit.* & eo
nomine condemnetur, in id quod vel non geſ-
ſit, vel non vt oportuit geſſit: puta dolo, *l. 6. §.*
ſed ſi quis. aut culpa quamuis leui. *d. l. 6 §. videa-*
mus. cum ll. ſeqq. l. tutori. 20. C. eod. nam de caſu &
inopinato euentu non tenetur, ſed ſufficit vti-
liter inchoaſſe, *l. ſed an vltrò. 10. §. 1.* niſi in culpa
hæreat. *l. ſi negotia 11.* Sed & id in actionem hanc
venit, vt geſtor reſtituat, quicquid ex geſtu quo-
D cunq; modo eſt acquiſitum, *l. ſi autem. 8. §. 2.* vnà
cum vſuris, *d. l. at qui natura. 19. §. fin. l. liberto. 31.*
§ qui aliena. 3. l. litis. 37. §. 1 & fructibus. *d. l. 8. §. 2.*
Contrariam † verò actionem dat Prætor geſto- 11
ri: quamuis compenſationis etiã beneficio con-
uentus vti poſſit: *l. 3. § pupillus. l. ſi autem. 8. §. ſi*
quocunq; 2. qua quidem actione conſequetur,
quicquid impendit vel amiſit, ratione geſtionis:
item vt liberetur ab obligatione: vt indemnitas
rerum adminiſtratarũ, & quicquid abeſt, vel eo
E nomine abfuturum eſt, præſtetur. *d l. 2. in fin. l. at*
qui. 19. §. pen. cum ll. ſeqq. l. ſi quis. 23. d. l. liberto. 32.
§. liberto. 4. l. quæ vtiliter. 45. h. t. Iniquum enim
eſſet, ſuum ipſi officium damnoſum exiſtere. *d.*
l. quæ vtiliter. 4. fin. l. 7. quemadm. teſtam. aper. quod
de ijs accipiendum eſt, quæ ſine culpa *l. ſine. 22.*
vtiliter accurantur, quamuis euentus nõ reſpon-
deat: quam vtilitatem non ex opinione geren-
tis, ſed communi quodam hominum iudicio,
iuxta rerum, temporum & perſonarum qualita-
F tem expendere, & ex bona fide metiri conue-
nit. *l. ſed an vltrò. 11. §. 1. hoc tit.* Eſt etenim hæc bo-
næ fidei actio. *l. quia. 7. h. tit.*

DE CALVMNIATO-ribus. Tit. VI.

C. 9, 46.

1 *Continuatio tituli.*
G 2 *Edictum de calumniatoribus, & eius inter-*
pretatio, cum ſeq.

3 *Quis dicatur calumniari, & quis hoc edicto teneatur.* A

4 *Cui, aduerſus quē, & ad quid detur hæc actio.*

5 *Aliæ pœnæ & actiones, quæ in calumniatores competunt.*

1 POSTEAQVAM † expoſitum eſt, qui ſuo vel alieno nomioe poſtulare atq; agere poſſint: ſequitur, vt quæ pœnæ calumniatores maneant, oſtendamus: vti harum metu, malitioſi homioes à falſis poſtulationibus fabricandisq; iniurijs deterreantur. B

2 ¶ De his ita Prætor eſt elocutus: IN EVM QVI VT CALVMNIAE CAVSA NEGOCIVM FACERET, VEL NON FACERET, PECVNIAM ACCEPISSE DICETVR, INTRA ANNVM, IN QVADRVPLVM EIVS PECVNIAE, QVAM ACCEPISSE DICETVR, POST ANNVM SIMPLI IN FACTVM ACTIONEM DABO. *l. 1. in prin. h. tit.* C

3 ¶ Calumniari, in Criminalibus, eſt falſa crimina intentare: *l. 1. in prin. ad S. C. Turpil.* in Ciuilibus, per mendacium & calumniam agere vel excipere, ad negocium alicui malitioſè faciendum. *tot. tit. C. de iureiur. prop. calumn. dan. Paulus lib. 1. Sent. cap. 5.* Sed hac in materia propriè Calumniator perhibetur, qui pecuniam, vt alicui negocium faceret vel non faceret, accepit. *Paul. d. c. 5.* Ergo, QVI CALVMNIAE CAVSA NEGOCIVM FACERET.) agendo videlicet, AVT NON FACERET.) puta, quia maluit reus aliquo dato ſe à calumnijs redimere, potius quàm malitioſa lite diuexari: *l. penult. hoc tit.* vel quoniam ab alio, eius rei gratia pecunia data eſt: *l. ſi quis. 7.* nam quocunque modo quis depectus eſt, hoc eſt, non tranſigendo, ſed ſordidis concuſſionibus pecuniam accepit, vt calũnioſa lite abſtineret, hoc edicto comprehenditur. *l. 1. §. pen. l. 2. l. 3.* PECVNIAM.) aut aliud pro pecunia qualecunque compendium. *l. 1. § fin. l. 2. l. 3.* ACCEPISSE DICETVR) ſiue D E

4 ante, ſiue poſt cœptum iudiciũ: *l. 1. §. 1.* nec † intereſt, vtrum poſt pactionem faciat alicui negocium, an deſiſtat. *d. l. 3. §. 1.* INTRA ANNVM.) ſicuti Prætoriæ & Pœnales dari ſolent. *§. 1. Inſtit. de perpet. & temp. act. l. in honorarijs. 35. de actio. l. iuſiurandum. 34. §. qui iuſiurandum. cum ſeq. in verb. de calumnia. de iureiur.* IN QVADRVPLVM.) exemplo actionis VI bonorum raptorum, *l. 5. hoc tit. §. quadrupli. Inſtit. de actio.* cui rei perſecutio ineſt: *in princ. Inſtit. de vi bonor. rapt.* nam ſpecies quædam manifeſti furti & rapinæ eſt, per fraudem & calumniam innocentes expilare. POST ANNVM IN SIMPLVM.) quia rei perſecutoris. ACTIONEM DABO.) non modò ei qui dedit, ſed etiam illi, cuius nomine datum eſt: *d. l. ſi quis. 7.* aduerſus eum, qui calumniæ faciendæ aut non faciendæ cauſa accepit. Hæredi hæc actio non datur, quoniam Pœnalis eſt: eiq; ſufficere debet, quòd eam pecuniam, quam defunctus dedit, per Condictionem ob turpem cauſam repetere poſſit: *l. 4. h. t.* neq; In hæredem competit: quia Pœnalis, niſi in id quod ad eum peruenit. Conſtitutum enim eſt: Turpia lucra etiam ab hæredib. extorqueri poſſe, licet crimina morte extinguantur. *l. 5. h. t.* F

¶ Præter hanc actionem etiam aliæ ex legibus aduerſus calumniatorem competũt. Nam cum iſta concurrit Condictio ob turpem cauſam: ſi modò ſola accipientis, non etiam dantis turpitudo verſetur. Nam ſi & dantis, melior erit conditio poſſidentis, neque agi condictione poterit: *vide inf. de condict. ob turp cauſ.* ſi tamen condictum fuerit, tollitur hæc actio, & contra. nam cum vtrique inſit rei perſecutio, bona fides non patitur bis idem exigi. *l. 5. §. 1. hoc tit. l. bona fides. 57. de reg. iur.* Datur & condictio competit ex conſtitutione Antonini, quæ iudici vel aduerſario pecuniam extra cauſam tranſactionis dari prohibet, & ex eo litem perire iuſſit. *l. 1. §. 2. h. tit. l. 1. C. de pœn. iudic. qui malè iudic.* Super hæc ciuilia iudicia, etiam criminaliter ad vindictam publicam calumniatores rectè poſtulãtur. Nam tenentur pœna Talionis, etiamſi inſcriptiones hodie non vſurpentur: *l. fin. vbi gloſſ. & tot tit. C. de calumn.* item lege Iulia repetundarum, *l. 1 §. 1. hoc tit. l. lex Iulia. §. vltim. ad l. Iul. repet.* & iudicio Concuſſionis: *l. 1. & 2. de concuſſ.* nonnunquam etiam lege Iulia de Vi priuata ex S. C. Voluſiano, *l. ex S. C. ad l. Iul. de vi priu.* & l. Cornelia de Falſis: *l. 1. § 1. ad l. Corn. de fal. l. 2. de concuſſ.* ac ſi capitalem fraudem cuiquam machinati ſint, de Sicarijs: *l. 1. in princ. ad l. Corn. de ſicar.* poſtremò, S. C. Turpiliano. *l. 1. & tot tit. ad S. C. Turpil.* atque ita variè pro modo & varietate delicti plectuntur. *l. vlt. C. de calumn. l. 1. § calumniatoribus. ad S. C. Turpil.* In quo illud ferè ſeruari videre licet: vt quod periculum calumniator dolosè reo creabat, id quaſi per talionem in ipſius caput reuertatur. *l. fin. & tot. tit. C. de calum. De pœna calumniatorum vide etiam Deut. 19. & 22.* Olim calumniatus publico in iudicio, l. Remmia tenebatur: ex qua frons damnato inuri litera conſueuit: cui integræ frontis teſtis opponitur: *l. quæſitum. 13. de teſtib.* ſed ea pœna conſtitutionibus ſublata eſt. *l. ſi quis 17. C. de pœn.* Calũniæ verò in priuatis aut extraordinarijs iudicijs damnatum, extra ordinem fuiſſe coercitum, Paulus oſtendit. *l. 1. tit. 5. ſac. l. 1. §. 1. ad S. C. Turpil. d. l. quæſitum.* quod nunc tralatitium eſt: poſtquam veteribus accuſationum ſolennibus antiquatis, extra ordinem de criminibus cognoſci per conſtitutiones cœpit. *l. ordo. 8. de pub. iud. l. lex. 7. §. vltim. ad l. Iul. repet.* 5

DIGEST.

DIGEST. LIB. IIII.

DE IN INTEGRVM RESTI-tutionibus. Titul. I.

1 *Ex quibus cauſis quis reſtituatur.*
2 *Reſtitui etiam hæredes.*
3 *Quomodo quis in integrum reſtituatur.*
4 *Continuatio ſequentium titulorum.*
5 *Methodica explicatio tituli.*

1 SOLET † etiam interdum, qui in iudiciũ vocatur, petere olim quidem à Prætore, *tot.hoc titul.l. 1.& 2.C.vbi & apud quem.* iure autem nouiſſimo, à quolibet magiſtratu ordinario, *l.fin.C.vbi & apud quem. vbi gloſſ. & Dd. Card. in cle. vnic. de reſtitut. in integr. Bartol. in l.cauſæ.2.§. nunc videndum. de minor. Salic. in l. placet. C.de peda.iud.* in integrum reſtitutionem: quòd vel metu compulſum vel dolo aduerſarij, aut ætatis lapſu circumſcriptum, vel abſentia, vel ſtatus mutatione, vel iuſto errore, aut alia de cauſa, quæ excuſationem mereatur, in captionem incidiſſe ſe dicat. Quæ quidem cauſa, ſi adhibita cognitione iuſta eſſe videbitur, *l.3.h.t.* & res maioris ſit momenti (nam propter minimam ſummã audiendus non eſt, qui contra ius ciuile petat In integrum reſtitui, vt maiori rei vel ſummæ præiudicetur, *l.4.h.t.*) æquum eſt Prætorem ita læſis ſubuenire, *l.1.& 2.* quamuis ex conuentione, aut
2 alio iuris vinculo teneantur: nec† modò ipſis, verùm etiam eorum hæredibus, *l.6.h.t.* qui perſonam defuncti repræſentant. *Nouell.de iureiu-ran.à mor.præſt.*

3 ¶ Reſtitui autem In integrum dicuntur, quoniam Prætor eos in integrum priſtinumq; ſtatũ & conditionem, qua fuerãt ante captionem, reponit, *gl.in c.3.circa fin.ex.eod.* perinde atque ſi nullum negocium geſtum eſſet: vt meritò dixerit Paulus, *l.5.h.t.* neminem videri re excluſum, quem Prætor in integrum reſtitutũ ſe pollicetur.

4 ¶ Etſi autem generale eſt, nec ad vnam alligatum cauſam reſtitutionis In integrum beneficium: & quoties æquitas poſcit, toties impetrari ſolet: *l. diuus.7.* tamen certæ quædam, eæq; frequentiores reſtitutionum cauſæ, edicto ſunt comprehenſæ: in quibus, quia non vno vbique modo Prætor reſtituit, ſed pro varietate ſubiectæ rei variè: ideo de ſingulis ſigillatim & diſtinctè in proximè ſequentibus titulis agitur.

5 ¶ Sed antequam eò deſcendamus, pauca in genere ad hunc generalem titulum de reſtitutionibus ſunt annotanda. Reſtituere eſt aliquid reddere, *l.reſtituere.75 de verb ſignif. l. præterea. 29.l.qui reſtituere.68.de rei vend.* ſeu in priſtinũ ſtatum reponere. *l reſtituere.75. de verb. ſignific l.*

A 2 §.27. *ne quid loc. pub.gloſſ.in d.c.3.* Paulus lib. I. Sentent.cap.7. In integrum reſtitutio, eſt redintegrandæ rei vel cauſæ actio. Res redintegratur, hoc eſt, reponitur in integrum, quæ data aut facta eſt: cauſa, quando res integra eſt, puta quando nihil datum aut factũ, ſed cauſa, hoc eſt, obligatio ſubeſt, quæ per In integrum reſtitutionẽ venit annihilanda. *Iſidor.lib.5.Etymol.* nec enim modò res perfecta, ſed imperfecta, & incboata redintegratur. *l.metum. 9.§.ſed quod ℣.tit.1.* Sed
B hæc definitio tam Ordinarijs (quarum hîc nulla tractatio inſtituta eſt) reſtitutionibus, *de quib. in l.3.C.ex quibus cau.ma.l.2.C.de reſcind. vend.l.1. verb.reſtitutoria.de interd. tot.titul.extr.de reſtitut. ſpoliat.* quàm Extraordinarijs, de quibus hac in parte duntaxat agitur, poteſt accommodari. Quare vt definitio ſubiectæ materiæ congruẽs, per quam res intelligi poſſit, habeatur: nos hac, qualicunq; deſcriptione vtamur licet. Reſtitutio, eſt remedium extraordinarium, quo Præ-
C tor deceptos aut læſos, in eam cauſam, in qua ante deceptionem aut læſionem erant, ex iuſta cauſa reponit ac reducit. Species læſionum plures ſunt: *l.2.& 3.hoc tit.vide tit.ſeq.* Cauſa efficiens Prætor: *l.1.& tot.tit.* [illegible], petitio & imploratio officij iudicis. *l. quòd ſi minor.24. §.ſi.de minor.* Impulſiua, æquitas cauſæ: vnde apparet per iniuriam alterius alteri damnum eſſe datum. *l.1.& 2.h t.* Materia, ſunt res maioris momenti, non ſtrulæ & leuidenſes, *l. 4. & l.*
D *pen.h.t.* Nam Reſciſſoriæ actiones (vt ſunt reſtitutionum) quia contra ius ciuile dantur, *l. in honorarijs.35.de act.* non temerè, nec ob res leuiculas dandæ ſunt. *l.10.& 11.de dol.mal.* Forma, vt ea petitio intra legitima tempora proponatur, *l. non ſolùm.6.h.t.l.fin.C.de temp.in integr.reſti.* implorato officio iudicis, vel intentata etiã actione: *Iaſ in l.1.num.8 de iuriſdict.* atq; ita cauſa legitimè, hoc eſt, plenè cognita & probata, *vide Mynſing. obſ. 48. & 49. & 52.cent.1.* citatiſque
B partibus, *l.3.& fin.hoc titul.vide copiosè Spec. tit.de reſt.in integ.* reſtitutio fiat. Finis & effectus, vt lapſis ætate, vel errore, vel alia iuſta cauſa, ſubueniatur, perinde atque ſi lapſi non eſſent: vt ex ſequentibus titulis intelligi poteſt: in quibus ſex reſtitutionum ſpecies, prout initiò dictum eſt, ordine ſubiunguntur.

QVOD METVS CAVSA geſtum erit. Tit. II.

C. 2.20.

1 *Edictum de metu & vi.*
2 *Differentia inter vim & metum.*
3 *Propter quem metum vel violentiam reſtitutio fiat.*
4 *Edictum in rem ſcriptum, cui & aduerſus quos detur.*
5 *Quomodo prætor reſtituat, & quid in hanc actionem veniat.*
6 *Actionem eſſe arbitrariam.*
7 *Cui & aduerſus quem non detur.*
8 *De annali & perpetua actione.*
9 *Affinia remedia, quæ vim paßis dantur.*

HOc in titulo de ea ſpecie tractatur, cum
quis reſtitui in integrum petit, quia Vi
Metúue coactus ſit aliquid facere. Cùm
enim etiam qui vi metúue cogitur, conſentiat,
l. ſi mulier. 21. §. pen. hoc titul. vide Paul. lib. 1. titul. 7.
quia eligit ex duobus malis quod minimũ eſt, &
mauult cõtrahere quã interfici, *Ariſt. lib. 3. Ethic.*
vel aliud grauius malũ pati: ideo cõtractus me-
tu factus, iure ciuili quaſi cõſenſu initus valet:
D nec de eo quicquam antiquis legib. cautũ erat:
vt extraordinario Prætoris auxilio fuerit opus:
quod in rebus ciuilib. & politicis vſum etiãnum
ſuum habet. In ſpiritualib. porrò ea ſubtilitas ho
die non attenditur, ſed ſimpliciter vi metúue ge
ſta pro nullis habentur. *Auth. ſacramenta puberũ.*
vbi Iaſ. n. 5. & 43. C. ſi aduer. ven. & in l. interpoſitas.
n. 2. C. de tranſact. Panor. in c. de muliere. & c. cum lo
cum. n. 2. & 6. c. veniens. nu. 5. de ſponſal. Hypp. ſing.
347. Guid. pap. ſing. 969.
1 ¶ Edicti verba ſunt: QVOD METVS CAV- E
SA GESTVM ERIT, RATVM NON HABE-
2 BO. Olim ita dicebat: QVOD VI[†] METVS'VE
CAVSA. Vis eſt maioris rei impetus, qui repel-
li non poteſt. *l. 2. h. t.* vt cùm ineuitabili violen-
tia chirographum, pecunia, &c. alicui eripitur.
Huius autem fiebat in Edicto mentio, propter
neceſſitatem impoſitam, voluntati contra-
riam: quæ multum differt ab his, quæ metu
coacta voluntate geruntur. Cùm enim violen-
F tia quid extorquetur, principium actionis aliun-
de & extrinſecus venit: nec magis dici id poteſt
voluntate patientis fieri, quàm volente fit natu-
ra, quoties tempeſtate ad ſcopulum nauis alli-
ditur. At vbi impendentis violentiæ periculíue
metu quid fit, puta datur, traditur, conceditur:
tum intus in patiente exiſtit actionis origo: quæ
à iudicio nequaquam impedito, & voluntate
minus malum eligente proficiſcitur. *l. ſi patre.*
22. de rit. nup. c. ſacris. 5. extr. de reſt. in integ. Quo
G caſu verum eſt quod dicitur: Voluntatem co-
actam eſſe voluntatem, *Ariſt. lib. 3. Ethic.* & rigo-

A te iuris obligare. *l. ſi mulier. 21. §. ſi metu. 5. h. t. gl.*
Dec. Cag. in l. velle. 4. de reg. iur. Quanquam autem
hæc ſubtiliter diſtinguunt philoſophi, & re ipſa
differunt, tamen Prætor verbo quidem hæc in
Edicto ſeiungebat, re ſimul complectebatur.
Putauit enim, quodcũq; vi atroci committere-
tur, id metu quoq; fieri, voluntate vtiq; præſen-
ti violentiæ cedente: & eodem modo ſubuenit,
ſiue quis vim paſſus ſit neceſſariam & ineuita-
bilem, quæ corpori & locomotiuæ vim affert:
B ſiue vim coactionis, quæ animum duntaxat in-
uadit, mentemq; ſuperat: maximè cum vtrobi-
que metus ſit, & populariter cũ populo, cui ius
redditur, ſit agendum: cuius maxima pars inter
vim & coactionem voluntatis ſeu metum, non
ſatis peritè diſtinguere nouit. Et ſanè qui vim
infert, metum etiam facit. Duplex enim metus
eſt: alter quem Fecimus, alter quẽ Patimur, au-
thore Quintil. *lib. 6. cap. 3.* Itaq; Iuriſconſult. qui
ſtudent breuitati, *l. ampliorem. 37. §. pen. C. de app.*
C & (quantum arbitror) Iulianus, Edicti compoſi-
tor, detraxit Vis mentionem, vt non neceſſariã,
quaſi & VIM clauſula METVS cõtineat. *l. 3. h. t.*
¶ Vim autem accipimus, quæ aduerſus bo- 3
nos mores fit, non eam quam magiſtratus iure
licito infert. *d. l. 3. l. quemadmodum. 29. §. penul. ad*
l. Aquil. Metum verò præſentem, *l. metum. 9. h. t.*
& qui in hominem conſtantiſſimus à formidi-
ne obiectorum cadat: *l. 5. 6. hoc t. l. interpoſitas. 13.*
C. de tranſact. vt mortis, vinculorum, *l. 7. 8.* ſtu-
D pri, *l. 8. in fin.* carcerum: *l. pen.* videlicet illicitorũ
& priuatorum, quos habere non licet. *tot. titul. C.*
de priu. carc. Land. lib. 2. artic. 13. nam in publicis
& licitis magiſtratuum carceribus diſtinguitur:
vt ſi quis dignè incarceratus ſit, non reſtituatur
ſi quid promittat: quia hunc ipſe ſibi metum
fecit: *l. 3. l. ſi mulier. 21. h. t. in prin. tex. in l. accuſa-*
tionis. 10. C. eod. ſin verò indignè, reſtitutioni lo-
cus ſit, etiamſi cum iureiurando promiſerit, aut
quid fecerit vel dederit. *Bart. in l. qui neq;. §. ſo-*
E *lutũ. de ver. ſignif. gl. 2. in c. ex tenore. de conceſſ. preb.*
& c. veniens. qui cler. vel vou. Hypp. ſing. 177. text.
in l. ſed etſi quis. §. 1. ſi quis caut. c. ſicut §. 1. de iure-
iur. deciſ. Thol. 422. Land. lib. 3. artic. 41. Nam vis
à magiſtratu iuſtè facta, non habet reſtitutio-
nem, vt ſuprà dictum eſt: ſed tantùm iniuſta,
quia in hac magiſtratus pro priuato habetur.
l. nec mag. 32. de iniur. Cle. 1. § fin. vbi Car. de cel.
miſſ Dec. in l. factum. 131. de reg. iu. tex. in l. pen. & l.
fin C. eod. Metus Reuerentialis in hoc Edictum
F non venit: *l. cum te. 8. l. fin. l. ad inuidiam. 6. C. eod.*
etiamſi officio iudicis, reſciſſionem quandoque
actus importet: *Bar. in l. § quæ onerandæ. num. 4.*
quar. rer. act. per l. pen. de fur. niſi accedat alia im-
preſſio, & violentia. *l. fin. l. pen. C. eod.* Neque ta-
men ſolius potentiæ dignitatiſue timor ſuffe-
cerit: *d. l. ad inuid.* aut accuſationis *l. accuſationis.*
10. C. eod. & infamiæ. *l. 4. hoc tit.* aut minarum: *l.*
metum. 9. C. eod. niſi capitales ſint, & ab eo qui
exequi ſolet, effuſæ. *l. donationis. 7. l. pen. hoc titul.*
G *gloſſ. & Dd. in d. l. metum. vide omnino Spec. de præ-*
ſu. §. vlt. num. 7. Metum, inquit Imperator, non
actioni-

actionibus vel conteſtationibus, ſed atrocitate facti probare conuenit. *d.l.metum.9.* Quamobrem vbi facto opus eſt, verba non ſufficiunt: *l.4. in prin.de pecul.* multo verò minus preces etiam potentiores ſuffecerint: *Fab. in l.accuſationis.10. C.eod. & §.quadrupli.num.4.Inſt.de act.* quamuis vulgò dicatur, Preces domini eſſe præceptum, *gl.in l.1.verb.quemadmodum. quod iuſ.* & blanditias Principis, vim continere minarum. *gl.verb. pignora.in l.1.C.ſi rec.pro Feli.in c.1.num.2.& 3.de off.iud.del.* iuxta dictum: Rogando cogit, qui rogat potentior. Sed hæc in hoc Edicto reſciſſorio, & quod atrocitatem facti requirit, non conſiderantur: *gl.Bart.& Dd.in d.l.metum. 9. C.eod. Bart.in l.de pupillo.§.ſi quis.de op.noui nunc. Dd.in c.ex literis.de deſponſ.impu.Iaſ.in l.Titia. num. 8.de verb.oblig.Dec.in l.in omnib.39.de reg.iur.* præſertim quando contra minas alio remedio vti liceat, ſcilicet Cautionis: quam implorato iudicis officio, datis fideiuſſoribus vel pignoribus, *cap.1. vbi Fran.numer.3.de homicid.in 6. Sali.in l.denunciamus.num.2.C.de his qui ad Eccleſ.confu.* præſtare de non offendendo coguntur, qui minitando terrorem incutiunt. *Bart. & Imol. in l.hac autem ſatiſdatio. ſi cui plus quàm per l.Falcid. Dd. in l. illicitas.§.ne potentiores. de off. præſ. in l. qui bona. § ſi quis.de damno infect.in l.interpoſitas. C. de tranſact.Angel.in tract.maleſ.ad verb.verba iniurioſa.numer.8.* In hoc ergo Edicto tantùm iuſtum eſſe metum intelligimus præſentem, vitæ, *l.7.8 9. h.t. l.metum.9.C.eod.* cruciatus corporis, *l.4.C.eo. c.pen.extr.eod.* & ſtatus, *l.4.l.iſti.8. h.t.* ſeruitutis, *d.l.iſti.* fortunarum, *Bart.in l.pen.numer.5.de cond. ob cauſam.* pudoris & infamiæ realis, *l.iſti.8.§. quòd ſi dederis h.t.gl.in l.4.verb.infamia. h.t.* non etiam verbalis: *l.4.vbi gl.1.h.t.* quia cum verborum atrocitate factum concurrat oportet: *l. 3.in fin.in verb.terrore verborum extorſit.hoc tit.d.l.metum.9.in verb.non iactationib ſed atrocitate facti.C. eod.* vinculorum & carceris, *l.7.& 8.hoc tit.* & ſi qua ſunt ſimilia: *Paul.lib.1.tit.7.* nec intereſt, in ſe quis hæc vereatur, an in coniuge & liberis, *l.iſti.8.in fin.hoc tit.* qui pars corporis affectusq; ſunt, & de quibus non minus quàm nobiſmetipſis, ſæpe etiam amplius laboramus. Si tamen conſtaret, quid metu etiam leui & vano factum eſſe (quod quidem non præſumitur:) crediderim reſtitutioni, ſaltem ex officio iudicis, locum fore: *Bart.& Bal.in fin.Caſt.ac Dd. in l. interpoſitas.14.C.de tranſact.per gl.in l.1.ver. metum. quar. rer.act.Aretin.conſil.14.in 4.dubio.Aemil. conſil.2. numer.7.9.cum ſeq.* licet non ex edicto, attamen ex edicti ratione, benignaq́ue interpretatione. Quid enim intereſt, quo metu quis compulſus ſit, dum conſtet compulſum eſſe? *Dec.in l.in omnibus.39 num.3 de reg.iur.& in c.fin.extr. eod.* Et notum eſt, alios alijs eſſe timidiores, & natura mulieres commoueri facilius quàm viros: eoq; & ex leuiore metu reſtitui: *c.cum locum.vbi gl.de ſponſal.Iaſ.& Dd.in l.interpoſitas.13 C. de tranſact. Dec. in d.l. in omnib.numer.2.& 3.Roma ſing 226.* planè vt neceſſe ſit, metum ex perſonæ cuiuſque

A qualitate, rerumq; circũſtantijs æſtimari: *Dec.in d.l.omnib.n.3.per not.Imol.in c. cum dilectus. quod met.cauſ.* etiãſi in abſtracto verũ ſit, nõ niſi iuſtiſſimũ, quiq; in conſtantem virũ cadat, metũ, huic edicto locũ facere: nec alium, quod in intentionem fundandam, & probationem faciendam, rectè allegari poſſe. *Dec.in d.l.in omnib.n.3.*

¶ GESTVM ERIT, ait Prætor, nec adijcit A' 4
quo geſtum ſit: vnde apparet, in Rem loqui edictũ, indifferenter, non modò cõtra eos qui me-
B tum intulerunt, *l.metum.9.animaduertendum.1.* ſiue vnũ ſiue plures (licet vna ſolutione, quia rei perſecutio actioni ineſt, omnes liberẽtur, *l.item. 14.§.fin.cum ll.ſeq.*) ſed aduerſus omnes omnino, qui lucrum hinc perceperint, reſtitutionem dari: *d.l.9.§.fin.cum l.ſeq.* adeò vt nõ quæratur, vtrum is qui conuenitur, an alius metũ fecerit. Sufficit enim docere, metum ſibi eſſe illatum: & ex hac re eum, qui cũ agitur, etſi crimine caret, lucrũ percepiſſe. *d.l.14.in hac actione.3.* Neq; ta-
C men hæc actio ſic rem ſequitur, ſicuti Rei vendicatio. nã is qui vim intulit, iubetur reſtituere, etiãſi ad alium res perueniat: quia actio Perſonalis eſt ex delicto nata: is verò ad quẽ peruenit, quamuis alius metum fecerit, non tàm ratione poſſeſſionis, quàm quòd lucrum ex delicto facit, cõuenitur ex æquitate naturali, quæ ex qualicunq; crimine emolumentum ſperare non patitur. *l.2.§.de eo per quem.l. non fraudantur.134. de reg.iur.l ſiue.22.§.de neg geſt.* Qua ratione hæc a-
D ctio in rem ſcripta dicitur: *d.l.14.§. Pedius. 5. vide Cuiac.lib.obſer.5.c.17.* quia nullã perſonæ mentionem facit, ſed in ipſam rem metu geſtam, cõmodumq; inde perceptum, digitum intendit: quemadmodum & pacta, *l.iuriſg.7.§.pact.3.§. de pact.* & interdicta, *l.1.§.fin. de interd.* in Rem concepta dicuntur, quæ rem ipſam, non perſonam reſpiciunt. Quod cùm ita ſit, minus mirandum eſt, hanc actionẽ hæredibus, cæteriſq; ſucceſſoribus dari etiã in Quadruplum: præſertim cùm
E cõtineat rei perſecutionẽ: *d.l.item.14.§.2.l.quod diximus.16.§.1.in fin.* cuiuſmodi actiones ſolent tranſire. *Inſt.de perp.& temp.act.* In hæredes autem & ſucceſſores cæteros, in id competit, quod ad eos peruenit. Licet enim pœna ad hæredes non tranſit, *l vnic.vbi Dd. C. ex del. def.* attamen quod turpiter vel ſcelere quæſitũ eſt, id (ſicut & ſuprà diximus) ad compendiũ nullius, nedũ hæredis debet pertinere. *l.quod diximus. 16. l. 19.l. 20.h.t.* quin & de conſumptis tenetur: ſufficit
F enim ſemel perueniſſe. *l. videamus.17.* quamuis interitum & caſum non præſtet. *l ſi ipſa 8.*

¶ Sed quod Prætor ait, RATVM NON HA- 5
BEBO: quatenus accipiendum ſit, videamus. Et ſciendum eſt, ex hoc Edicto metum paſſo & Actionem & Exceptionem dari: *d.l.9.§ ſed quod prætor ait. 3.* vt hac aduerſus petentes, is qui metu geſſit promiſitque quid, defendatur in illa, quod ita geſtum eſt, in integrum reſtitui officio iudicis petat: vt, ſi per
G vim tradita res ſit, retradatur, & de dolo promittatur, ne fortè deterior res facta ſit: ſin acce-

ptilatione liberatio interuenerit, in priſtinum ſtatum obligatio reſtituatur, *d. l. 9. §. ex hoc edi-cto. 7. &c.* Sed & partus ancillarum, & fœtus pecorum, & fructus non modò perceptos, ſed etiã qui percipi potuerũt, & omnem deniq; cauſam reſtitui oportet: *l. ſed & partus. 12.* quæ quidem omnia (etiam loco conſumptorum æſtimatione ſubrogata, *l. 1. C. de his quæ vi metuſ. cau. l. in furtiua. 8. de cond. furt.*) ſimul peti poſſunt, hac conditione: vt niſi arbitrio iudicis reſtituantur, in Quadruplum reus condemnetur. *d. l. item 14. §. 1.* Cùm enim, qui vi rapuit, improbior fur eſſe videatur: *d. l. 14. §. qui vim intulit. 11.* cur non ad pœnam furti, aut cõſimilem alligetur? Imò pro delicto clementer cum illo ait Prætor: primò, quòd nõ ſtatim, vt furem, in quadruplum condemnat: ſed reſtituendi concedit facultatem, ſi pœnam euitare velit: deinde, quòd in quadruplo ſimplum, & ipſam rei perſecutionem (prout in edicto bonorũ raptorũ, *vide ij & Inſt. de vi bo. rapt.*) complexus eſt ſecus quàm in actione furti. *l. item ſi cum. 14. §. ſed & ſi quis. 8. cum ſeq.*

6 ¶ Hæc igitur actio Arbitraria eſt: petitur enim, ex bono & æquo arbitretur Iudex, quod metu geſtũ eſt, vt reſtituatur in integrum: quod ni fiat, in Quadruplum concipiatur condemnatio. Iuſſus igitur arbitrio iudicis, & interlocutoria ſententia ſeu decreto rem reſtituere, licentiam habebit reus vſq; ad ſententiam definitiuam à iudice dandam reſtitutionẽ facere. quod ſi nõ fecerit, iure meritoq; quadrupli condemnationem patietur. *d. l. 14. §. hac autem actio. 4.* Verum autem hoc iuſſum iudicis ſententia ſit Interlocutoria tantùm, an verò Definitiua, noſtri variè diſputant. *gl. & Dd. in l. 4. C. eod. & in l. item. 14. § hac autem. h. t.* Ego putauerim interlocutoriam fuiſſe, quia iudex damnũ metu factũ arbitrio ſuo, hoc eſt, ex bono & æquo, velut taxaret, & hoc eũ qui dediſſet illud, reſarcire actori vim paſſo iuberet. Ac fortaſſe ne tale quidem iuſſum ſententiámue interponi opus eſt: nec eam Edictum, eiúsue interpretes Iuriſconſulti magnoperè exigunt: ſed id tantummodò velle videntur, (exẽpla enim textus mirificè variant) vt habeat reus facultatem offerendi reſtitutionem vſque ad ſententiam. *d. l. item. §. ſi quis. & §. hac autem.* Atq; ita paratus ſoluere euitet condemnationem: *l. ſi debitori. 21. de iud. l. ſi reus paratus. 73. de procu. §. fin. Inſtit. de perp. & temp. act.* quod ni faciat, & ſententiæ euentum expectet, in Quadruplum deinceps veluti fur manifeſtus (nam qui vim fecit, fur eſt improbior, *in princ. Inſtit. de vi bo. rap.*) vna ſententia, iuxta libelli petitionem, cui ſententia congruere debet, condemnetur. Id quod & tum obtinet, cum tertius poſſeſſor ex aliena vi conuenitur. *d. l. item § in hac. 3.* Imputet enim ſibi, qui delictum alienum mordicùs defendit: ex eoque poſſeſſionem rei per metum ablatæ retinet, ac eiuſmodi ratificatione vim facit ſuam, peræquè atq; ſi ipſus illam commiſiſſet: *l. 1. § deiectiſſe. verſ. cum autem. de vi. & vi armat.* neque beneficio Prætoris

A vti in tempore feſtinat: quò reſtitutionis pro arbitrio iudicis faciendæ oblatione, ſententiam condemnatoriã (qualis ex hac actione indiſtinctè ſequitur, cùm libello ſentẽtia conformis eſſe debeat, *l. fin. C. de fideicom. lib. l. vt fundus. 18. ff. com. diuid.*) euitare poſſet, & mereri abſolutionem: *§. fin. Inſtit. de perp. & tempor. actionib. Bart. in l. ictus. de his qui no. infam. Panor. in c. cum te. de ſent. & re. iud. Soc. in fallen. reg. 179.* quam indulget Prætor ijs, qui non expectantes dubium litis euentum, B *l. quod debetur. de pecul gloſſ. in l Lucius. 78. §. fi. ad verb. poſſeſſ. ad S. C. Trebell.* & quaſi pœnitentia ducti, præproperè offerunt ſatisfacere ex arbitrio iudicis, ne condemnentur. In quo ſatis clementer cum reo conuento Prætor agit: *d. l. item. 14. §. 1.* cùm aliàs legibus ciuilibus & iure ſtricto, pœnam delictorum non molliat pœnitentia: neq; auertatur aut minuatur actio hoc nomine intentata, etiamſi reus ſatisfacere de re, puta rem furtiuam reſtituere, ſit paratus. C *l. qui ea mente. 67. ff. de fur.* At in his arbitrarijs iudicijs, ita benignè Prætor cum reo agit, vt det illi facultatem (peræquè vt in ciuilibus cauſis, vbi de pecunia, nõ de delicto quæritur, *d. §. fin. Inſtit. de perp. & temp. d. l. ſi debitori. 21. de iud. d. l. ſi reus. 37. de proc.*) pro arbitrio iudicis, hoc eſt, ex bono & æquo, prout bonum virum arbitrari conuenit, *l. 1. de lega. 2. l. in perſonam. 22. §. 1. de reg. iu.* reſtituendi rem ſolam, priuſquam in pœnam delicti condemnetur: quo quidem beneficio ſi D non vtatur, eſt quòd ſibi imputet inſequentem quadrupli condemnationem: etiam cum ex alterius flagitio conuenitur: quippe qui maluerit pertinaciter alienum delictum ad extremum vſq; defendere, quam tempori ſuas rationes ab illo crimine, eiuſdemq; pœna ſeiungere. Vlpianus: *d. l. item §. in hac act. 3. h. t.* Ne cui, inquit iniquum videatur, ex alieno facto alium in quadruplum condemnari: quia non ſtatim quadrupli eſt actio, ſed ſi res non reſtituatur: hoc eſt, E non ſimpliciter in quadruplum concepta eſt actio, ſed conditionaliter, hoc modo: Ni reus ante ſententiam, quod metu geſtum eſt, tuo arbitratu reſtituat, in Quadruplum iudex condemnato. Quadruplabitur autem id, Quanti ea res erit, hoc eſt, cũ fructibus & omni cauſa: *d. l. item. 14. §. Labeo. 6. & §. quadruplabitur. 7. l. ſi mulier. 21. §. 2. h. t.* id tamen quod verè intereſt, & in quo quis certò damnum patitur, eſt quadruplandũ. Vnde Iulianus ait, eũ qui ex cauſa fideicommiſſi F quadraginta debebat, ſi trecenta promiſerit per vim, & ſoluerit tantùm 260. quadruplum conſecuturum. In his † enim tantũmodò vim paſ- 7
ſus eſt, cũ quadraginta reliqua deberet. *d. l. 14. §. penult.* Nam hæc natura eſt huius actionis, vt rem damnumq; perſequatur, neq; ei detur, cui nihil abeſt: *d. l. 14. in prin.* quamobrem aduerſus creditorem, qui debitori ſuo vt ſolueret vim adhibuit, non competit: *l. ſed & partus. 12. §. fin.* licet negari non poſſit, in legem Iuliam de vi eũ inciG diſſe, & ex cõſtitutione Marci, ius crediti amiſiſſe. *d. § fi. l. Extat. 13. h. t.* Sed quadrupli condẽnatio

tum

tum demum locum habet, eùm intra annū agi- A
tur. *d.l.14.§.poſt annum.* nā omnes pœnales Prætoriæ anno vtili finiri ſolent: *l.in honor.35.de act.* licet ciuilis iniuriarum anno continuo expiret. *l.5.C.de iniur. vid. Gouea.lib.1.Lec. & infr.de iniur.*

8 ¶ Quamobrem ſi à tempore illatæ violentiæ annus vtilis effluxerit, amplius ad vindictam iniuriæ in Quadruplum agi nequit, propter præſcriptionem: ſupereſt tamen in Simplum actio Rei perſecutoria, in qua æſtimatur omne quod agenti abeſt. *l.ſi mulier.21.§.qui poſſeſſionem.2.h.t.* B
quæ licet nō ſit Arbitraria, neq; creſcat propter contumaciam non reſtituentis: tamen quia de vi quæritur, & Extraordinaria ac Reſciſſoria eſt, grauatq; exiſtimationem rei, *l.1.§.antepen. ff. vnde vi. Bal.in c.1. §.fin num.15. de prohib. feu. ali.per Fed.in feu.ali in c.1. § ſi verò.de mil.va. qui cont.eſt.* quamuis ipſo iure non infamet: *gl.in l.ſi eum exceptione §.eum qui.verb.tenentur.hoc t.* ideo non datur niſi cum cauſæ cognitione, videlicet vt ſi alia non ſit, hæc detur. *d.l.14.§.poſt annum.* Ac da- C
tur quidem exemplo reliquarum perpetuò. *l. videamus.17.l quod autem.19.h.t.* Et ſic accipiendum eſt, quod ait Paulus: *l.ſi mulier.21.§.1.hoc t. vide quæ dixi Inſt.de perpet. & tempo. actionibus. in prin.* Quod metus cauſa geſtum erit, nullo tempore Prætor ratum habebit. *l.interpoſitas.13.C.de tranſact.* Nam etſi nullo tempore Prætor ratum habet quod metu geſtum eſt, eoque eiuſmodi actiones olim, vt exceptiones, abſq; vlla temporum præſcriptione perpetuò durabant: tamen D
ſciendum eſt, actiones omnes tàm Iuris ciuilis quàm Prætorij, antea perpetuas, nūc ſpacio 30. annorū (vt aliquis ſit litium finis, neq; timeantur ſemper controuerſiæ) Principum conſtitutionibus eſſe incluſas. *in prin.Inſtit.de perpe.& temp. act.l.3.& 4.cum ſeq.C.de præſcr.30.vel 40. ann.d.l. in honor.35.de act.*

9 ¶ Sunt autem & alia remedia, quæ vim paſſo dantur. Nam volenti parcere famæ rei, & Vendicatio datur in rem per vim ablatam: *d.l.9.§.* E
volenti.4.h.t. quia res in bonis eius eſſe videtur, qui vim paſſus eſt: *d.l.9.§.licet.6.l.ſi quis.17.de acq poſſeſſ.* & perſonalis actio quæ antea competebat, reſciſſa acceptilatione, aut liberatione per vim extorta: *d.l.9.§. volenti.* quemadmodū & coacto hæreditatem repudiare vtiles actiones dantur, redacta ad nihilum repudiatione. *d. l.21.§ fin.hoc tit.* altera tamē actio alteram tollit. *d.l.9.§ licet.* Eſt & locus interdicto VNDE VI in poſſeſſionibus, item QVOD VI AVT CLAM: F
d.l.9.§.1. & legi Iuliæ de vi: *d.l.ſed & part.12. in fi.* & edicto diui Marci, quo ius crediti, qui ſibi ius priuata authoritate dixit per vim, amittit. *d. l.extat.13.* Nonnunquam etiam ſolo iudicis officio, ſine vlla pœna, quod metu geſtum eſt, reſtituitur: vt ſi metus nō extet, cui vis atrox cauſam dedit: *l fin.§.1 & 2.* aut ſi vis ſit à magiſtratu illata cognitione non habita. *d l fin.§.fin.* Deinde eum qui metum fecit, de Dolo teneri certū eſt quia vis ſine dolo malo non adhibetur: altera tamen actio alteram conſumit, exceptione in- G
Factum oppoſita. *d.l.item ſi.14. § eum qui.13.h.t.* A
At qui dolo deceptus eſt, de vi agere non poteſt, niſi ea ſit illata: nam in hoc Edicto vim probari omnino neceſſe eſt: *d.l.14.§.in hac.3.* dolus autem ſine vi, tecta fraudulentia & machinatione animi committitur. *l.5.ex quib.cauſ.maior. l.2.§.doli.4.de vi bon.rapt.l.vltim.C.de litigio.* Itaq; Doli tantùm mali actio propter dolum competit: in qua cuiuſmodi fiat reſtitutio, deinceps videamus.

B

DE DOLO MAlo. Titul, III.

C.2.21.

1 *Dolum olim tribus tantùm caſibus fuiſſe vindicatum.*
2 *Edictum de dolo.*
C 3 *Ratio edicti.*
4 *Quis ſit dolus malus.*
5 *Edicto non eſſe locum, ſi alia actio ſit.*
6 *Sine iuſta cauſa non dari hanc actionem, & quando ceſſet: ac de actione in factum.*
7 *Qualem actionem, cui, aduerſus quos prætor det, & ad quid.*
8 *Quo tempore finiatur.*
D 9 *Quatenus transeat ad hæredes.*

HOc in titulo † de ſecunda reſtitutionis ſpecie agitur, cùm quis Dolo malo aduerſarij circumuentus, in fraudem & damnum incidit. Nam olim iure ciuili tribus tantùm caſibus dolus coercebatur: primò ex lege duodecim Tab. quando in tutela commiſſus erat: ſecūdò ex lege Lectoria, circumſcriptis adoleſcentibus: tertiò ſine lege, in Iudicijs, quibus ex bona 1
E fide addebatur. *Cic.lib.3.Offic.* Vnde apparet, contractus bonæ fidei per dolum cōtractos, nō fuiſſe ipſo iure nullos, alioqui nec obligatio, nec actio, neq; iudicium conſtitui potuiſſet: *l.licet.§. ea.de procur.l.ſi pupilli.6.§.videamus. ff. de neg.geſt.* ſed obligationem Iure ciuili conſtitiſſe: quia licebat ſe inuicem contrahentibus decipere: *l.in cauſæ.16 §.pen de minor.* verū in iudicio bonæ fidei, qđ dolo malo factū eſſet, ſolere purgari aut retractari: *l.ſi dolo.5. C. de reſcind.vend.* excepto
F cùm minor contra legem Lectoriam deceptus eſſet. *l.& eleganter.7.hoc titul.* talis enim contractus, nec inter maiores quidem valebat, *d.l.in cauſæ.16.de min.* vtpote contra legem factus, *l.non dubium.C.de leg.§.ſi aduerſus.Inſt.de nupt.* & ideo totus irritus: aut cùm dolus ab vtraq; parte interueniebat: *l.3.pro ſoc.l ſi in emptione.34.de cont. empt.* qui contractum bonæ fidei ſtare non patitur, quando nulla vtrinq; bona fides interceſſerit *l.domum.57.de cont.empt.* In reliquis porrò,
G quæ non ſunt bonæ fidei, conuentionibus, qui circumſcripti erant, efficaciter obligabātur. Sed

quod:

quod iniquum videbatur, nõ modò dolum eſſe,
impunitũ, *l, in delictis. 4. §. cùm dominus. 2. de nox.*
act. verùm etiam cum detrimento alterius quæ-
ſtuoſum, *l. ne ex dolo. 12 h. t. gl. in l. 2. per illum text.*
de eo per quem fac. C. Aquilius prætor ætate Ci-
ceronis æquiſſ. de Dolo Malo coercendo formu
las, veriſſimum euerſiculum omnium malitia-
rum, primus propoſuit: *Cic. lib. 1 & 3. Offic.* quaſi
deinceps ſumma in Edictum Perpetuũ ad hunc
fermè modum eſt relata.

2 ¶ QVAE DOLO MALO FACTA ESSE DI-
CENTVR, SI OB HIS REBVS ALIA ACTIO
NON ERIT, ET IVSTA CAVSA ESSE VI-
DEBITVR, IVDICIVM DABO. *l. 1 in prin. h. t.*

3 ¶ Hoc Edicto Prætor aduerſus varios & do-
loſos, qui alijs obfuerunt calliditate quadam,
ſubuenit: ne vel illis malitia ſua ſit lucroſa, *d. l. 2.*
de eo per quem fac. l. 5 ſi quis caut. l. non fraudantur.
134. in fin. de reg. iur. vel iſtis ſimplicitas damno-
ſa. *§. ſed quia. Inſtit. de fideicom. hæred. l. 4. §. vlt. l. 11.*
& paſſim. de excep. dol. ma.

4 ¶ Dolum autem malum (reiecta Seruij defi-
nitione, quam tamen Cic. lib. 3. Offic. probat, &
alibi Vlp. *l. iuriſgentiũ. 7. §. dolo. 4. ꝫ de pact. Paul.*
lib. 1. tit. 8.) Labeo ait, *l. 1. §. 1. vid. l. vlt. C. de litigioſ.*
eſſe omnem calliditatẽ, fallaciam, machinatio-
nem, ad circumueniendũ, fallendum, decipien-
dum alterum adhibitam. Cùm machinationem
adhibitam definiat, facilè intelligi poteſt, dolũ
in committendo verſari: qua potiſſimùm nota
à culpa etiam lata diſcriminatur: nam hæc ma-
gis in negligentia vel ignorantia cõſiſtit. *l. ſi mo-*
ra vbi gloſſ. ſol. mat. l. mag. negl. 226 l. latæ. 223. de ver
bor. ſignif. l. 3. de iur. ign. Non fuit autem cõtentus
Prætor Dolum dicere, ſed adiecit MALVM di-
ſtinctionis cauſa & per diaſtolen: quoniam ve-
teres etiam Bonum dolum dicebant, & pro ſo-
lertia hoc nomen accipiebant: maximè ſi aduer-
ſus hoſtes aut latrones quis machinaretur. Do-
lus enim an virtus, quis in hoſte requirat? *l. 1. §.*
2. h. t. l. 5. in fi. de re milit. c. dominus. 23. q. 2. Menoch.
conſil. 100. num. 222. Panor. c. in noſtræ. nu. 7. de ſe-
pult. vbi duplicem ſtatuit dolum: alium bonũ, alium
malum. vt nomen homonymum hac adiectione
fuerit diſtinguẽdum, quo ſciretur quem dolum
Prætor notaret.

5 ¶ Ait prætor: SI DE HIS ALIA ACTIO
NON ERIT. Meritò Prætor ita demum hanc
actionẽ pollicetur, ſi alia actio nõ ſit. nam eiuſ-
modi agendi genus, quo perpetua ignominiæ
nota condemnato inuritur, *l 1. verb. doli. de his*
qui not. infam. non temerè debuit à Prætore de-
cerni, ſi ſit alia actio, qua quis poſſit experiri. *d.*
§. 2. l. 1. h. t. Itaq; non eſt huic Edicto locus, cùm
tutore colludente pupillus à Titio circumſcri-
ptus eſt: *l. 5. h. t.* quia ex lege 12. Tab. iudicio Tu-
telæ, quod ſua intereſt, à tutore conſequtur, niſi
is ſoluendo eſſe deſierit: *l. nam is. 6.* item ſi mi-
nor circumſcribatur, quoniam in integrum re-
ſtitui poteſt: *l. 1. §. idem. Pompon. 6.* aut ſi quis in
contractu bonæ fidei ſit circumuẽtus, omnibus
enim bonæ fidei iudicijs exceptio Doli ineſt: *l.*

A *huiuſmodi. 84. §. qui ſeruum. 4. de leg. 1. l. ſed etſi. 21. ſo*
lut. mat. vt in his qui vel agẽdo vel excipiendo,
machinatione ſe aduerſarij deceptum probat,
in integrum ex bono & æquo reſtituatur, arbi-
trio iudicis. qui vel contractum nullum decla-
rabit, ſi dolo quis ad contrahendum inductus
fuerit: *l. & eleganter 7. in prin.* vel, ſi eum ratum
habendũ putet, ne quid decepto dolus aduer-
ſarij noceat, pro ſingulorum factorum qualita-
te & circumſtantijs prouidebit. *d. l. 7. in fin l. 9.*
B *h. t. l. ſi dolo. 5. l. dolus. 10. C de reſcind. vend.* Deni-
que quocunq; tandem modo quis iutus ſit: ſiue
exceptione ſiue actione, ciuili aut honoraria, ſi-
ue pœnali, vel etiam populari: *d. l. & eleganter. 7.*
in prin. denegabitur ex hoc Edicto in integrum
reſtitutio: *d. l. 1. §. ait prætor. 3. cum multis ſeqq. 2.*
3. 7. §. 1. & 2 §. pen. l. arbitrio. 18 §. 1. & 2 hoc tit. niſi
probabiliter, an alia actio competere poſſit, du-
bitetur: *d. l. 7. §. 1.* aut niſi alia actio quæ concur-
rit, æquè famoſa ſit: vt Stellionatus. *l. 3. de crimin.*
C *ſtell. vid gl. & Dd. in l. ſub prætextu. 19. C de tranſact.*

¶ Eadem ratione prætor cauſæ cognitionem 6
inſeruit: ET IVSTA, inquit, CAVSA ESSE VI-
DETVR. nec enim tam grauis actio paſſim fuit
indulgenda. *l. ſi quis. 9. §. fin.* Quare ſi modica ſit
ſumma, hoc eſt, ad duos vſq; aureos, non debet
dari hæc actiò, *d. § fin. cum l. ſeq.* ſed in Factũ po-
tius: *gl & Dd. in d § fin.* perinde vt moribus no-
ſtris actio Furti criminalis nequaquam locum
habet, niſi tres aureos furtum ſuperet. *vide gl. &*
D *Dd. in §. gallinarum. Inſtit. de rer. diuiſ. & ꝫ. titul de*
furt. vbi dixi. Sed & quibuſdam perſonis nõ da-
bitur: vtputa liberis vel libertis, aduerſus paren
tes patronóſue: item humili, vt plebeio, aduer-
ſus Conſularem: prodigo, vt aliàs vili, aduer-
ſus hominem vitæ emendatioris: cum parcen-
dum ſit talium perſonarũ exiſtimationi. Quid
ergo erit in horum perſonis? Dicendum eſt, in
Factum verbis temperandam de dolo actionẽ,
vt bonæ fidei mentio fiat: hoc eſt, vt addatẽ clau
E ſula Bonæ fidei, concepto in ipſum factum cui
dolus ineſt, iudicio: atq; ita ex bono & æquo iu-
dex arbitretur, ne contrà quàm bona fides exi-
git, fraus alterius alteri noceat, diſſimulata inte-
rim doli mentione, quamuis ex narratione facti
poſſit vtcunq; colligi & apparere.

¶ Ait prætor: IVDICIVM DABO. at cuiuſ- 7
modi? nõ modò tribuendo Exceptionem, *l fin.*
h. t. ſed etiam Actionem, vt in ſuperiore Edicto:
à quo tamen eo diſtat, quòd in hoc deſignari o-
F portet, cuius dolo factum ſit, quamuis in Metu
non ſit neceſſe: *l ſed &. § fin.* quia hæc triſtis &
famoſa actio ne nimium euagetur, non in rem,
ſed in perſonã quæ dolum fecit, ſcripta eſt. vn-
de & certò comprehendi debet, quid dolo ma-
lo factum ſit: vt ſciatur qua in re, à quo actor ſit
circumſcriptus. *l. item. 16.* Porrò cùm ab ijs, qui
dolum commiſerũt, receſſeris, in alios non com
petit, niſi quatenus ad eos peruenit. *l. ſed &. 15.*
§. penult. l. ſi plures. 17. §. fin. Sanè ſi plurium dolo
G quid factum dicatur, omnes quidem ex ſuo cri-
mine in ſolidum obligabuntur: ſed quòd actio
eſt

ſt Rei perſecutoria, & bona fides non patitur A
omplurics idem exigi, vno rem, vel quanti ea
es fuit reſtituente, omnes liberabũtur. *d. l. ſi plu-*
es. ex l. bona fides. 57. de reg. iur. Sed & hæc actio
ſt Arbitraria, in qua reſtitutio fieri arbitrio iu-
icis iubetur: quæ ni fiat, ſequitur condemnatio
Quanti ea res eſt: cuius æſtimatio in iurejurando
litem actoris cõmittitur. *vide tit. ff. & C. de in*
. iur. Non tamen ſemper in hoc iudicio arbi-
ium iudicis dandum eſt. Quid enim ſi manife-
um ſit, rem reſtitui non poſſe? veluti ſi ſeruus B
olo malo traditus, ſit defunctus: ideoq; proti-
ts condemnari debeat reus in id quod inter-
: actoris. *d. l. arbitrio. 18.* Neq; verò hîc ad qua-
uplum creſcit in contumacem condemnatio:
uia dolus non eam, quam vis, cum furto habet
finitatem: decepto enim volenti, non inuito,
fertur: ideoq; furti pœna locũ hîc non habet.
: viſum fuit ſufficere, ſi reſuſis actori damnis,
us in vindictã doli exiſtimationis iactura ple-
ctetur: *l. 1. §. non fuit. h. t. l. 1. verb. doli. de his qui* C
. infam. quę certè homini ingenuo, pudẽtiq;,
nni pecuniæ iactura grauior eſſe *l. iuſta. vbi gl.*
manu. vmd. debet. *fac. l. licet. 103. de verb. ſignif.*
d cur hæc actio peræquè non eſt Reſciſſoria,
contractũ retractat, atq; ſuperior quæ ob Vim
tur? Reſpondeo: Edictũ de Vi, ita Prætor con-
it, vt polliceatur ſe Ratum non habiturum,
; ita Irritum facturum quod geſtum eſt. De
lo, nõ eodem modo edicit. Nam dolus qua-
tenus permiſſum eſt cõtrahentibus, ex natu D
& vſu commerciorum ac ſolertiæ humanæ:
cauſæ. 16. §. pen. de minor. nec perinde magnũ
lus eſt vt metus aut vis: quia hæc in publicum
men incidit; *ad l. Iul. de vi publ. & de vi priua.*
c iure. 152. de regul. iur. dolus non item. *l. 3. de*
n. ſtell. Quare viſum fuit hunc leuius coerce-
ſatisq; eſſe damnum refundi, ne contractus
prætextu temerè reſcindantur.

¶ Hæc autẽ actio Vtili olim anno, hodie Con-
uo biennio, quia grauis & odioſa eſt, termi- E
ur. *l. fin. C. eod.* adeò vt ne litis quidem conte-
ione perpetuetur. *gl. & Dd. in d. l. fin. C. eod. Sa*
n l. fin. C. de præſcr. 30. annor. Cæterum in Fa-
m actio, quæ datur in quãtum factus eſt reus
pletior, Perpetua eſt: *l. itaq;. 28. in fin. h. t.* cũ
cesſat acerbitas ignominiæ, *l. Sabinus. 29.* tũ
d nullo tẽpore lucrũ ex delicto cum alterius
mno ſit ſperandum: & hæc actio merè ſit Rei
ſecutoria, quod genus 30. annis durat: *l. 34.*
Inſtit. de perp. & temp. act. l. 1. vnde vi. cum ſi- F
. qua ratione etiam Doli exceptio perpe-
l. purè. 5. §. vlt. de dol. mal. excep. eſt. Nec enim
mat, quoniam oppoſita exceptione doli, nõ
natur actor, ſed abſoluitur reus. Nemo autẽ
olo infamis eſt, niſi de dolo damnatus. *l. 1. de*
ui not. infam. Deinde exceptio rem tuetur:
vt rei perſecutoria, durare in perpetuum
et. *l. ſi pactum. 6. C. de excep. l. purè. in fin. de dol.*
. gl. in l. 3. verb. perſecutione. C. de præſcrip. 30.
r. Perpetuitas autem hæc non item vt in G
nibus, *Inſt. de perp. & tempor. act.* ſic hîc 30. an-

nis concluditur. *gl. l. 3. verb. perſecutione. C. de præ-*
ſcript. 30. ann. & l. ſi pactum. 6. C. de except. Panor.
Felin. c. ſi autem. de reſcrip. Franc. Balb. de præſcrip.
4. part. 4 partis. q. 37. Illis enim ob negligentiam
ceſſantiũ iura ſua perſequi, tanto tempore præ-
ſcribitur, ſi quidem agi poſſit: *l. vnic. §. 1. C. de an-*
na. excep. at exceptione non perinde vt actor a-
ctione, *tot. tit. C. vt nemo inuit. l. 5. §. vlt. de do. except.*
reus arbitratu ſuo poteſt vti, cum illi ſemper ex-
pectandus ſit actor, cuius actionem exceptione
præcludat. Nulla igitur cum poſſit ei imputari
negligentia, quippe qui excipere nõ valeat, niſi
agatur: meritò nulla quoq; currit ei præſcriptio,
l. 5. l. 6. de excep. niſi ijs in exceptionibus, quæ
per modum etiã actionis proponi poſſint. *Bald.*
Sal. & communiter Dd. d. l. 5. & 6. per l. quæſitum. §.
vltim. de pecul. Bald. l. ſicut. nu. 12. & 13. C. de præſcr.
30. anno. & l. ſi ex cautio. C. de non nu. pecu. Felin. in
cap. ſi cautio nu. 69. de fid. inſtr.

¶ Hæredibus porrò hæc actio datur, quia rei 9
perſecutoria. In hæredes autem cæterosq; ſuc-
ceſſores perpetuò eatenus, quatenus ad eos per-
uenit: *l. ſi plures. 17. in fin. l. in hæred. 26. cum ll.*
ſeqq. h. t. nam iniquum eſſet, vlterius quenquam
ex alieno delicto obligari. Quod enim vltrà eſt,
pœna eſt in perſona hæredum, cum ad eos res
non peruenerit, nec ſint facti locupletiores. quo
pœnali genere actionis, hæredes conueniri non
ſolent, *l. 1. de priuat. delic. l. vnic. C. ex del. def.*

DE MINORIBVS VIGINTIQUINQ; ANNIS. Tit. IV.

C. 2. 22. vſq; 45.

1 *Edictum.*
2 *Eius ratio.*
3 *Quibus minoribus ad quod vſque tempus hoc beneficium detur.*
4 *Qui ex perſona minoris reſtituantur, aut non.*
5 *Ex quo geſtu minor reſtituatur.*
6 *Non ſine cauſæ cognitione reſtitutionem fieri, & quid in cauſæ cognitionem veniat.*
7 *Quid in hoc iudicio ſit probandum.*
8 *Nullam ex hoc edicto proficiſci actionem.*
9 *Effectus reſtitutionis, & vis, & quomodo fiat.*

De ijs † qui incõſultà quadã iuuenilis æta- 1
tis leuitate damnũ fecerũt, in integrũ re-
ſtituendis, ita Prætor edicit: QVOD CVM
MINORE QVAM XXV. ANNIS NATV, GE-
STVM ESSE DICETVR, VTI QVAEQVE RES
ERIT, ANIMADVERTAM. *l. 1. h. t.*

¶ Hoc Edictum Prætor, naturalem æquita- 2
tem ſecutus propoſuit, quo tutelam minorum
ſuſcepit. Nam cùm inter omnes conſtet, fragile
eſſe & infirmum huiuſmodi ętatis conſilium, &
multis captionibus ſuppoſitum, multorumque
expoſitum inſidijs, ac (vt ait Cicero, *pro M.*
Cælio,) tempus illud ætatis ſua ſponte infir-
mum,

mum,aliorum libidine etiam eſſe infeſtũ : Præ- A
tor eis auxilium hoc edicto eſt pollicitus , & ad-
uerſus captiones opem, quã omni minoris æta-
tis tempore petere poſſent. *l.2.& 3.C.de temp. in*
integr.reſt.

3 ¶ Apparet autem minoribus 25. annis id au-
xilij polliceri, nõ maioribus : nam poſt hoc tem
pus compleri vtilem vigorem conſtat : & ideo
hodie in hanc vſq; ætatem adoleſcentes cura-
torum auxilio reguntur : nec antè rei ſuæ admi-
niſtratio eis committi temerè debet , quamuis B
rem ſuam bene gerentibus. *d.l.1.in fin.C.de leg.*
tut.in prin.Inſtit.de curator. vbi dixi. Ergo ſi cum
minore contractum ſit, & contractus inciderit
in tempus quo maior efficitur,reſtitutio ceſſat:
niſi totum hoc dolo aduerſarij ſtructum, & eò
protractũ probetur, vt maiore illo facto , quod
geſtum eſſet,ſubſiſteret. *l.3.§.ſi quis.h.t.* Cæte-
rùm de eo quod in minore ætate geſtũ eſt , ma-
ior iam factus reſtitutionem petere non prohi-
betur (niſi ratam alienationem habuerit, *t.t.C.* C
ſi ma.fact.) olim quidem intra annum vtilem,
hodie intra quadriennium, *l fin.C.de temp.in in-*
teg. reſt. ab ingreſſu iuſtæ ætatis computãdum.
Minorem autem natu accipimus , qui nondum
25. annum perfectè & omnimodò adimpleuit.
nam à momẽto in momentum tempus ſpecta-
mus : adeò vt ſi poſtremo die,aut vltima hora,
quæ ad complementum 25. anni deeſt, captus
ſit, reſtitutioni locus relinquatur. *l.3.§.minorem.*
3.h.t. Iure porrò Sax.minorũ ætas, 21. ætatis an- D
no terminatur: & exinde tempora quadriennij
currere incipiunt. *Fach. diff. 9. per text. Landtr.*
libro 1. artic. 42. & Lehen.artic. 26.Reinh. de tute.
diffe. 5. Nihil autem refert, minores ſint patres
an filijfa. mares an fœminæ,dummodò ipſorum
interſit reſtitui. *l.3.§.ſed vtrum. 4. & §.ſi quid.7.*
h.t. Serui tamen minores nõ reſtituuntur:quo-
niã domini tantùm,cui acquiritur, perſona ſpe-
ctanda eſt, *l. non minus.31.de hæred.inſtit.l.debi-*
tor.82.§.1.de leg.2. qui ſibi imputare debebit, E
quòd minori rem commiſerit.*l.3.§.final.l.4.* Ea-
dem ratione minoribus alieno nomine , vt pro-
curatorio,inſtitorio,&c.negociantibus , nõ ſuc-
curretur: cùm eo modo potius maiori conſule-
retur , cuius damno res ſit ceſſura. *l.cum man-*
dato. 23.

4 ¶ Ex ipſius autẽ minoris perſona reſtitutio-
nem petunt,procurator eius, cui nominatim id
mandatum eſt , aut qui rem ratam dominũ ha-
biturum ſatiſdedit : *l.illud.25.§.1.cum l.ſeq.*item F
pater,quia eius periculum agitur, cùm de pecu
lio teneatur : *l.patri.27.*& hæres,quãdo non re-
ſpectu ſolius perſonæ hoc beneficiũ detur , ſed
propter damnum & læſionem , quæ in hæredi-
tate manent, & à minore in hæredem transfun-
duntur.*l.3.§.pen.l.minor.38 §.fin.cum l.ſeq* Fide-
iuſſori non ſuccurritur , quòd iniurium ſit hoic
in necem creditoris ſubueniri , qui in ſecuritatẽ
obligationis eum accepit: ſed ipſi potius qui vl-
trò ſpopondit , deneganda erit mandati actio. G
l.in cauſa.13.h.t.in prin.l.1.& 2.C.de fid.min.

¶ Ait prætor, GESTVM ESSE DICETVR. 5
Geſtum ſic accipitur qualiter qualiter, ſiue con
tractus ſit,ſiue quid aliud, vnde damnum minor
fecit. *l.ait prætor.7.* Sanè in delictis nulla depre-
catio aut reſtitutio eſt: *l.auxilium.37.l.9.h.t.l.&*
C.ſi ad.delic. indigni enim ſunt legis beneficio,
qui in legem committunt: *d.l auxilium.* quan-
quam pœna miſeratione ætatis in his mitigari
ſolet.*l.ferè 108.de reg.iur.d.l.37.* Qua ratione &
illud rectè placuit, ſi poſt repudiatam hæredi-
tatem,negocijs ab alio ſucceſſore confectis atq;
finitis,ad partam laboribus ſubſtituti pecuniam
velit minor admitti, *l. quod ſi.24 §. Scæuola.2.h.t.*
aut ſi ipſe ſe maiorem ſimulando , fallaciam alij
ſtruxerit, *l.2. C. ſi min.ſe maior. dix.*nequaquã au-
diendum.

¶ Illa verba, VTI QVAEQVE RES ERIT, cau 6
ſæ cognitionem ſignificant. Nec enim ſemper
ea , quæ cum minoribus geruntur , reſcindenda
ſunt,ſed ad bonũ & æquum redigenda : ne ma-
gno incommodo afficiãtur huius ætatis homi-
nes,& nemine cum his propter metum reſtitu-
tionis contrahere volente,quodam modo com-
mercium eis interdicatur.*d.l.quod ſi.24.§ 1.* Ita-
que ea tantùm, in quibus manifeſta eſt circum-
ſcriptio,irrita fient: vtpote ſi circomuenti, ſuaq;
decepti facilitate, aut quod habuêre amiſerint:
aut emolumentum quod erat in manibus, ſiue-
rint elabi: *d.l.7.cir.fin.h.t.* aut ſe inutilib.nego-
cijs damnoſiſúe litibus implicuerint : *l.minorib.*
6.l.ſi minor.34.§.1.l.non omnia. 44. h. t. nam hæc
omnia verbo Circumſcriptionis comprehen-
duntur : *d.l.non omnia.* adeò vt etiam affectionis
habeatur ratio. *l.ſi in emptionem.35.* Non † aliter 7
tamen in his ſubuenitur minoribus , quàm ſi
cauſa cognita , & rem alicuius eſſe momenti, *l.*
ſciendum. 3. de reſt in integ.Fer.in for.lib ſuper pet.
reſtit.in verbo,& minorib.& in ea ſe ætatis lubri-
co captos probarint. *l.verum 12.§.ſciendum.3.h.t.*
Neque enim qui ſobriè ſua adminiſtrans , occa-
ſione damni non inconſultò accidentis , ſed fa-
to,velit reſtitui , erit audiendus: cùm non mali
euentus , ſed inconſulta facilitas pariat reſtitu-
tionem.*d.§.ſciendum.* Sufficere tamen arbitror,
& minorem ætatem oſtendi, & læſionem : *d.§.*
ſciendum.in verbo,capti eſſe probentur. l. nam po-
ſtea.9.§.ſi minor.de iureiur.Ferra.præall. loco. l.1.C.
qui & aduer.quos.Schurff.latè conſil. 28. centur. 1.
quæ non in caſu & euentu , qui prudentiſſimos
fallit , ſed ipſo hæreat contractus principio. *d.l.*
verum.§ ſi locupleti.4 hoc tit.l.final.C.eod. In cauſæ
cognitione etiam hoc verſabitur,num fortè ali-
qua actio contractum annihilans poſſit compe-
tere , citra In integrum reſtitutionem. Nam ſi
communi iure tutus eſt ;puta ſi conuentio ipſo
iure nulla ſit, vt conueniri ab alio nequeat, nec
quicquam prælliterit,vt cõuenire alterũ neceſſe
nõ habeat,non debet ei extraordinariũ auxilium
tribui : *l.in cauſa.16.h.t. vide l.vltim.& tot.tit.C.ſi*
tutor. vel cur. vbi dixi an actiones aliæ cum hac con-
currant. quod ſecus fuerit,ſi alia ei actio compe
tat: *tot.tit.C.ſi tut.vel cur.* poteſt enim vtilius eſſe
minoribus

minoribus reſtitui, quàm ſumptuoſis actionibus atq; litibus diſtringi. *l. 16. §. vlt. ⁊ ex quibus cauſ. maior.* Deinde vtrum ſoli ei ſuccurrendum ſit, an etiam ijs qui pro eo ſunt obligati, an verò potius creditoribus: *d. l. in cauſæ. 13. h. t.* Denique quis cõtra quem (nam neque aduerſus parem, hoc eſt ætate minorem, *l. verum. 12. §. penul.* item libertatem, *l. ſi ex cauſa. 9. circa fin.* nec ſemper cõtra bonæ fidei poſſeſſorem reſtitutio dari ſolet, *l. planè. 14.*) ex qua geſtione, propter quam cauſam, & quatenus *d. l. 9. l. cum mandatum. 23.* reſtituendus ſit, diligenter ex circumſtantijs rerum eſt perpendendum: *d. l. in cauſæ. 13 § 1.* quæ quidẽ cauſæ cognitio præſentibus aduerſarijs, quos cõtra reſtitutio impetratur, aut ſaltem legitimè euocatis, & per contumaciã abſentibus, eſt facienda. *d. l. 13 §. cauſa. 2.* Addit prætor, ANIMADVERTAM: videlicet vt cauſa cognita, prout æquum videbitur, aut largiat beneficiũ reſtitutionis, aut denegẽ. Cum † autem nullum iudicium aut actionem, ſed tantummodò ſe animaduerſurum polliceatur: intelligi licet nullã propriam actionem vel cautionem ex hoc Edicto proficiſci. *Iaſ poſt alios, in l. ex demum. 6. nu 4. C. de coll.* ſed totũ id pẽdere ex cognitione Prætoris: *l. quod ſi. 24. § fin h. t.* eiúſue magiſtratus qui prætoria poteſtate fungitur: vt Præfecti vrbi, Prætorio, *d. l in cauſa. 16. §. fin. cum l. ſeq.* aut minoris etiam magiſtratus: *l. minor. 18.* item in prouincia Præſidis *l. præſcr. 42.* Reſtitutione † autẽ in integrũ decreta, vnuſquiſq; ius ſuum integrum recipit, ſumptuſq; in rem facti reſtituũtur: *l quod ſi. 24. § pen. d. l. patri. 27. circa fin.* vnà cum fructibus, vſuris, omniq; cauſa tàm minori, *l. quòd ſi minor. 24. §. penult. l. patri. 27. §. 1. hoc titul.* quàm ei qui cum hoc contraxit, *l. minor. 40. §. fin. hoc t.* reddenda. Nec enim ita ſubueniẽdum eſt minoribus, vt ex alienis incommodis ſua comparent commoda. Quare & ipſi, qui cum eis contraxerunt, in eam conditionem, qua ante contractum fuerant, ſunt reponendi: *l. intra. 39. § fin.* quod in omnibus in integrum reſtitutionibus, exigente ita æquitate, obſeruatur. *l. ergo. 22 ⁊. ex quib. cauſ. maior. l. vnic. C. de reputa. quæ fiunt.*

DE CAPITE MINVTIS. Titul. V.

1 *Ratio huius reſtitutionis.*
2 *Edictum.*
3 *Edicti explicatio, & ad quos contractus pertineat.*
4 *Quid ſit capitis minutio.*
5 *Tria genera minutionis.*
6 *In minima duntaxat edicto locum eſſe.*
7 *Effectus huius reſtitutionis.*

Qvod † ad reſtitutionem, quæ propter ſtatus mutationem datur, attinet, ſciẽdum eſt, cùm quis per adoptionem aut emancipationem ſtatum mutat, obligationes priores ſtricto iure perire: quoniam qui emancipabatur olim, aut per adoptionem in alienam tranſibat familiam, is ſolenni quadam imaginariaque venditione dabatur in ſeruitutem; cui nulla obligatio ciuilis adhæreſcere poteſt. *l. 3. §. fin. h. tit.* Sed & arrogatus vnà cum omnibus bonis & iuribus in poteſtatem arrogatoris tranſit: vt vel hoc nomine inanis reddatur aduerſus adoptatum, qui nihil in bonis retinet, actio. *l. 6. ⁊. de dol mal.* Cæterùm quod iniquum erat, hunc ad modũ ludificari, & agendi facultate priuari eos, qui cum talibus bona fide contraxiſſent, Prætor interceſſit, itaq; cauit:

¶ QVI QVAE'VE, POSTEAQVAM QVID CVM HIS ACTVM CONTRACTVM'VE SIT, CAPITE DEMINVTI, DEMINVTAE ESSE DICENTVR, IN EOS EAS'VE, PERINDE QVASI ID FACTVM NON SIT, IVDICIVM DABO. *l 2. §. 1. h. t.* 2
Rectè † inquit, POSTEAQVAM CONTRACTVM, &c. nam ſi quis poſt minutionem capitis cum his contrahat, imputare ſibi debet, cur contraxerit, quantum ad verba huius Edicti attinet. *d. l. 2. §. his qui. 2.* ACTVM CONTRACTVM'VE.) Hoc de ciuilibus cõtractibus atque actionibus accipimus: nec enim neceſſe fuit quippiam edicere de criminalibus: cùm nemo delictorum pœnis per capitis diminutionem exuatur: *d. l. 2. in fin.* ſed eiuſmodi obligationes ſemper cum capite ambulent. *l. tutelas. 7. verſ. iniuriarum. h. t.* Tutelas etiam hìc obligationum nomine comprehendimus: quanquam non amittantur capitis minutione Minima. *d. l. tutelas. 7.* (de qua hoc Edictum loquitur) niſi illæ quæ ex leg. XII. Tab. in iure alieno, hoc eſt, poteſtate patria, *tot. titul. ⁊. de his qui ſunt ſui vel alien. iur.* conſtitutis perſonis (nam & filijfamil. tutores eſſe poſſunt, vt ſuo loco dicemus) deferũtur: videlicet agnatis. *d. l. tutelas. vid. ⁊. de tut. vid. Vlp. tit. 11. Goue. lib. lect. 2. cap. 12.* Agnatio namque tollitur, mutata per capitis minutionem familia, non ius ſanguinis, naturæ, vel ciuitatis. Quare quæ tutelæ ex teſtamento aut à Magiſtratu nouiſque legibus deferuntur, minimè pereunt capitis minutione: quoniam ad ius ciuitatis pertinent, quòd hac familiari ratione non permitur: ſicut nec illæ, quæ ex lege non agnato, ſed natura proximo deferuntur: quandoquidem adoptio vel emancipatio, ius naturalis proximitatis auferre non poteſt. *d. l. tutelas. l. 1. ad Tertull. cum ſimil.* Deferre autem (vt hoc addam) propriè lex tutelam dicitur, teſtator verò vel magiſtratus Dare.

¶ Ait prætor: CAPITE MINVTI.) Capitis minutio, eſt ſtatus permutatio. *l. 1. hoc tit.* Caput enim hìc pro ſtatu accipimus: *l. 2. de interd. & re. l. capitalium. 28. de pœn.* vt cùm dicimus ciuem eſſe integri capitis, *Cic. in Piſo.* Nullum caput habere ſeruum, *l. 3. in fin. hoc t. §. ſeruus. Inſtitut. eod. &c.* quod quidem caput, cum immutatur, diminui dicitur: quemadmodum res quæ mutantur, 4

tantur, *l.1. verb. diminutum. ſ. tit.1.l.deperditum.* A
21.de petit.hæred.l. vlt. de legib. & in alienam po-
teſtatem tranſeunt.*l.diuus.5.de pet.hæred.* Minu-
5 tionis † autem capitis tria ſunt genera, Maxi-
ma, Media, Minima. Tria enim exiſtunt, velut
ſtatus capita: quorum quoad potimur, & in qui-
bus donec quaſi ſtamus, ciuilem Rom. ciuitatis
ſtatum retinere dicimur: videlicet Libertas,
quæ manat à natura: Ciuitas, quæ ex iure ciuili:
& Familia, ex iure gentilitio. *l.1.de interd. & re-*
lega. Ea Terent. vno verſiculo complexus eſt: B
Principiò dico eſſe liberam, ciuem Atticam,
meam ſororem. Igitur hæc omnia cum amitti-
mus, libertatem, ciuitatem & familiam, Maxi-
mam eſſe capitis minutionem conſtat: *l.fin.h.t.*
§.1.Inſtit.eod. quod accidit his, qui atrocitate ſen
tentiæ ſerui pœnæ efficiuntur: quod hodie fie-
ri non ſolet: *Nouell.conſt.22.de nuptijs.§.deporta-*
tio. Authent.ſed hodie. C.de donat. int. vir. & vxor.
& libertis ingratitudinis nomine in ſeruitutem
reuocatis: item his qui ad participandum pre- C
cium venundari ſeſe paſſi ſunt. *§.1.Inſt.eod.* Cùm
verò amittitur retenta libertate ciuitas, Minor,
ſiue Media eſt capitis diminutio: *d.l.fin. hoc tit.*
quam patiuntur aqua & igni interdicti, ſiue
quod in eius pœnæ locum ſucceſſit, *l.3.ſ. ad L.*
*Iul.pecul.l.2.§.1.de pœn.*deportati. *§.1.Inſt.eod.l.1.*
C.de hæred.inſtit. Cùm autē & libertas & ciuitas
retinetur, familia tantùm per adoptionē eman
cipationémue mutata, liquet Minimam eſſe ca-
pitis diminutionem: *§.minima. Inſtit.eod d.l.fin.* D
6 ad quam ſolam hoc Edictum pertinet. Nam †
ſiue amiſſione ciuitatis, ſiue libertatis contin-
gat capitis diminutio, locus Edicto eſſe nequit:
quia ſic minuti penitùs non poſſunt conueni-
ri, *l.1.hoc tit.* quando & actionum iudiciorumq;
commercium inter ſolos duntaxat ciues con-
ſtet: & nulla ſit reſtitutionis æquitas aduerſus
eum, qui aut duram, omniumq; rerum indigam
ſeruitutem ſeruit: aut amiſſis bonis, ciuitate re-
licta, nudus exulat, vt deportatus. *d. l.7.in fine.* E
Dabitur planè actio Vtilis in eos, ad quos bona
eius peruenerunt, ſiue fiſcum, ſiue dominum.
d.l.2.d.l.7.§.fin. Tum igitur demum huic Edicto
locus eſt, cùm ſalua ciuitate, capitis minutio con
tingit: quo caſu iudicium ſe Prætor daturum
pollicetur: cuius tamen hodie minor eſt vſus:
poſtquam ſublatis mancipationum ſolennibus,
ex hac cauſa minui capita deſierunt. *vide quæ di-*
xi Inſt.de cap.diminut.

7 ¶ PERINDE QVASI ID FACTVM NON F
SIT.) Quod ita accipiendum eſt, non vt totam
capitis diminutionem reſcindere, & ad nihilum
redigere velit: quemadmodum in ſuperioribus
reſtitutionum ſpeciebus fieri videmus: ſed vt
actiones priſtinas iuris ſubtilitate extinctas re-
ſtituat: *l.2.in fin.verb.reſtituitur in eum act. l.7.in*
fin. in verb. nulli reſtitutioni, &c. iſque qui ca-
pitis minutionem paſſus eſt, & eius bona per-
inde teneantur, *d.l.7. in fin. in verb. in bona quæ*
habuit, missi. atque ſi nulla omnino emancipa- G
tio, nulla adoptio, nulla denique minutio capi-

A tis interueniſſet. Hoc iudicium Perpetuum eſt,
& In hæredes & Hæredibus datur: *d.l.2.§.fin.*
quia Rei perſecutorium eſt. *ex regul.§.1.Inſtit.de*
perp.act.l.in honorarijs.35.de act.

EX QVIBVS CAVSIS maiores vigintiquinque annis in integrum reſtituantur.

Titulus VI.

C.2.54.

1 *Ratio reſtitutionis.*
2 *Edictum.*
3 *Eius explicatio.*
4 *Quomodo prætor abſentibus conſulat, & ex qua abſentia.*
5 *An abſentes procuratorem relinquere debeant.*
6 *Quomodo prætor præſentibus contra abſentes ſuccurrat.*
7 *Quis dicatur defendi, aut non.*
8 *Quamdiu duret hoc beneficium.*
9 *De actione reſcindente & reſciſſoria.*
10 *De generali clauſula, Si qua mihi iuſta, &c.*
11 *Prætorem non reſtituere contra leges.*

D
NVnc † de reſtitutione In integrum, quæ 8
propter abſentiam datur, eſt videndum:
cuius quidem Edicti nemo non iuſtiſſi-
mam cauſam eſſe cōfitebitur. Quid enim æqui-
us, quàm abſentiam cuiuſquam, quæ vel nego-
cijs Reipub. datur, vel quam expreſſit neceſſi-
tas, aut vis maior, nullius in fraudem atq; iniu-
riam redundare: ſed ita quod ea re euenit reſti-
tui, vt nec obſit cuipiam, neq; proſit? *l. videlicet.*
E *29.l.ergo 22.h.t.*
¶ Verba Edicti talia ſunt: SI CVIVS QVID "
DE BONIS, CVM METV AVT SINE "
DOLO MALO REIPVBLICAE CAVSA AB- "
ESSET: IN'VE VINCVLIS, SERVITVTE "
HOSTIVM'QVE POTESTATE ESSET: SI- "
VE CVIVS ACTIONIS EORVM, CVI "
DIES EXISSE DICETVR: ITEM SI QVIS "
QVID VSV SVVM FECISSET, AVT QVOD "
NON VTENDO AMISIT CONSECVTVS, "
F ACTIONE'VE QVA SOLVTVS OB ID, "
QVOD DIES EIVS EXIERIT CVM AB "
SENS NON DEFENDERETVR, IN'VE "
VINCVLIS ESSET, SECVM'VE AGENDI "
POTESTATEM NON FACERET: AVT "
CVM EVM INVITVM IN IVS VOCARE "
NON LICERET, NEQVE DEFENDERE- "
TVR: CVM'VE MAGISTRATVS DE EA RE "
APPELLATVS ESSET, SIVE CVI PER "
MAGISTRATVM SINE DOLO IPSIVS "
G ACTIO EXEMPTA ESSE DICETVR: EA- "
RVM RERVM ACTIONEM INTRA AN- "
NVM,

» EVM, QVO PRIMVM DE EA RE EXPE- A
» RIVNDI POTESTAS ERIT: ITEM SI
» QVA ALIA MIHI IVSTA CAVSA ESSE
» VIDEBITVR, IN INTEGRVM RESTITV-
» AM: QVOD EIVS PER LEGES, PLEBIS-
» CITA SENATVSCONSVLTA, EDICTA,
» DECRETA PRINCIPVM LICEBIT. *l. 1. hoc*
3 *tit.* Hoc † Edicto Prætorem & conſulere abſentibus ne capiantur, & aduerſus eos ne capiant, minimè obſcurum eſt. *d. l. 1. in princ. l. item. 21. in prin. hoc tit.* SI CVIVS.) videlicet Abſentis, vt B ſubijcit: primò enim conſulit Abſentibus, pòſt
4 aduerſus eos Præſentibus. OB † BONIS FVERIT QVID DIMINVTVM) hoc eſt, vſucaptum, præſcriptum, amiſſum. *l. deperditum. 21. de petit. hered.* CVM IS METV.) puta mortis, cruciatus, aut alio iuſto timore correptus abeſſet, cuius rei diſquiſitio eſt penes iudicem. *l. 2. in fin. l. 3. hoc titul.* AVT SINE DOLO MALO REIPVB. CAVSA ABESSET) Dolum malum eo pertinere accipimus, vt qui commodi ca- C ptandi, faciendæue alteri iniuriæ gratia id data opera egerit, vt Reipubl. cauſa abeſſet, vel qui maturius profectus eſt: vel cùm poſſet reuerti, non rediit, abuſo priuilegio arceatur. *l. 4. & 5.* Nec enim Republic. cauſa eos abeſſe intelligimus, qui non coacti, ſed commodi ſui *l. Reipublica 36. hoc t.* aut priuati negocij *l. non verè. 42. hoc t.* gratia, aut ſi irito officio *l. hi qui. 37. l. ſi cui. 38. §. 1.* abſunt. Sed ſi quis ſine dolo malo Republic. cauſa ab vrbe profectus ſit (vt Proconſul, D Legatus, *exemplum elegans in l. ſenatuſcon. ulto. 16 de off. præſid. quæ accipienda eſt ſuper iure dicundo in vrbe, de rebus magiſtratuum abſentium,* procurator Principis, Tribuni, milites: aut qui ad aliud Reipublic. expediendum negocium amandatur, *l. 32. 33. 34. 35. 36. 38.*) & interea, quòd non defenderetur, damnum paſſus fuerit: cùm ei officium publicum damno eſſe non debeat, *l. ſed etſi 7. quemad. teſtam. aper.* in ea cauſa eſt, vt In integrū reſtituatur. SIVE IN VINCVLIS.) E aut publicis, aut latronum, militum, &c. Quinetiam Vinculorum appellatio latiùs accipitur. Nam, & incluſos latumijs, vnde lapides exciſi ſunt, aut alijs parietibus cuſtodiáue coercitos, itáue alligatos, vt vel nullo modo, vel ſine dedecore non poſſint in publico apparere, Vinctorum numero haberi placet. *l. 9. 19 hoc t. vid. gloſſ. & Dd. præſertim Imol. in l. is qui reus. 5. de publ. iud. & 3. vid. quæ dixi ad titul. Si quis caut.* SERVITVTE'VE) quam vel bona fide libenter, F vel detentus liber homo ingratis ſeruit. *l. ei quoque. 11. h. t.* Loquitur enim Prætor de liberis hominibus. *l. rectè. 13. h. t.* Porrò qui de ſtatu litigat, hoc Edicto non continetur. *l. is autem. 12. hoc tit.* HOSTIVM'QVE POTESTATE ESSET.) hoc eſt, ab hoſtibus captus, vel ibi natus. *l. item 14. l. ab hoſtibus. 15.* nam transfugis nullum credendum eſt beneficium tribui, quibus denegatum eſt Poſtliminium. *d. l. 14.* Qui igitur ex tam iuſtà cauſa abſunt, ſi quid interea de bonis G amittant, puta vſucapione, aut quia alicuius A actionis alicui eorum competentis dies expiret, vel interea dum abſunt, aut intra modicum tempus quàm redierunt, ita vt nulla imputari eis poſſit negligentia: *d. l. 15. § fin. l. 16.* cum tàm neceſſitate, quàm iuſta abſentia, a culpa deſidiæ (in cuius pœnam vſucapionum præſcriptionumq́; iura ſunt inuenta, *l. alienationis. 28. in verbor. qui patitur. de verb. ſignif. l. 2. C. de annal. excep.*) excuſentur, meritò reſciſſa vſucapione, In integrum, hoc eſt, eum ſtatum reponi de- B bent, in quo ante abſentiam conſtiterunt.

¶ Neque verò imputari eis debet, quòd per 5 procuratorem non ſibi curarint ſubuenire. *l. ſed etſi. 26. §. fin in verb. ſiue habet procuratorem, ſiue non.* nam neque omnes procuratorem habere poſſunt, vt liberi homines ſtatus ſui ignari, bona fide ſeruitutem ſeruientes: *d. l. 15.* nec commodè ſæpenumerò fieri etiam poteſt, vt à captiuis fortè vel metu deterritis, idoneus procurator deligatur: & ea ſæpe eſt proficiſcentium ra- C tio, atq; etiam feſtinatio, aut alia neceſſitas, vt adminiſtrationem negociorum ſuorum alicui demandare non veniat in mentem. Addo amplius: etiam ſi procuratorē reliquerit, cuius negligentia res perierit, adiuuari eum debere, ſi malit reſtitui, quàm Intereſſe Mandati actione conſequi. *d. l. 16 §. fin.* cur enim minus ſuccurratur diligentibus, quàm his qui rerum ſuarum curam cuipiam committere neglexerunt? *l. pupillus 24 quæ in fraud. cred.* aut quamobrem melio D ris cōditionis ſint ſtulti, vt ait Seruius, quā periti? *l. Seruius. 4 §. quod vi aut clàm.*

¶ Et hactenus quidem Prætor abſentibus ſuc- 6 currit, Ne capiantur: nunc videamus quomodo contrà prouideat aduerſus eos, Ne capiāt. Qua in parte plus Prætor expreſſit, quàm cùm ipſis ſubuenit. Neque enim hîc certas perſonas enumerat, quas aduerſum opituletur: ſed adiecit clauſulam, qua omnes abſentes, Siue ex iuſta, Siue iniuſta cauſa, complexus eſt. *l. item. 21. § 1. h.* E *tit.* Nec enim ad iùs præſentis intereſt, per qualem abſentiam aduerſarij, quem nemo defendit, Iuſtam an Iniuſtam, facultate conueniendi caruerit. SI QVIS.) Abſens videlicet. VSVCAPISSET SVVM.) ſiue per ſe, ſiue per ſubiectas perſonas. *l. 3. §. ſaltus. 7. §. in amittenda. 4. l. peregrè. 44. de acq. poſſ. l. item. 21. §. hæc autem. 2. h. t.*
» ACTIONE'VE QVA SOLVTVS LIBERATVS'VE SIT, OB ID QVOD DIES EIVS »
» EXIERIT, CVM ABSENS NON DEFEN- »
F DERETVR.) Meritò † hoc additum eſt. nam ſi 7 Præſtò fuit procurator, qui defenderet, in integrum volens reſtitui, non audietur: quia facultatem agendi habuit. *l. is qui. 39. hoc titul.* Defendi autem non tantùm is videtur cuius ſe defenſor ingerit: ſed & qui requiſitus ab actore, non eſt defenſioni defuturus: plenáque defenſio accipitur, ſi & iudicium non detrectetur, & iudicatum ſolui ſatiſdetur. *d. l. item. 21. §. fin. hoc titul.* Ergo ſciendum eſt, non aliter G hoc Edictum locum habere, quàm ſi amici abſentis interrogati fuerint, an defendant, aut ſi

nemo ſit qui interrogari poteſt. Ita enim abſens
defendi non videtur, ſi actor vitio interpellet,
nec quiſquam defenſioni ſe offerat: quæ poſt-
quam fuerint teſtatione conſignata, æquiſſi-
mum erit non negligenti ſubueniri. *l. ergo. 22. h. t.*
» Ait prætor: SIVE IN VINCVLIS ESSET,
» SECVM'VE AGENDI POTESTATEM NON
» FACERET.) Hæc perſona meritò adiecta eſt:
fieri enim poteſt, vt quis nō Abſens: de quo ſu-
periora loquuntur, ſed etiam Præſens in vin-
culis ſit, vel in publica vel priuata vincula du-
B ctus, quem poſſe vſucapere conſtat. *l. ait prætor.*
23. h. t. Eorum qui ſeruiutem vel bona fide, vel
apud hoſtes captiui ſeruiunt, hic non meminit:
quia nihil ſibi per vſum acquirere, nec etiā cœ-
ptam vſucapionem implere poſſunt. *d. l. 23. §. 1.*
Planè ex re peculiari, qui ſunt in horum poteſta-
te, vſucapiunt, eóque caſu ſubuenietur. *d. l. 23 §.*
» *hi planè. 3. hoc tit.* Deinde adijcit prętor: SECV'M-
» VE AGENDI POTESTATEM NON FACE-
» RET.) quod ad eos pertinet, qui conuenti fru-
C ſtrantur, & qualibet tergiuerſatione efficiunt,
ne cum ipſis agi poſſit: *l. ſed & 24. h. t.* quod qui-
dem ſimili modo ad eum quoq; pertinere pici-
mus, qui nō fruſtrandi gratia id faciat, ſed quod
multitudine negociorum diſtringatur: *l. quod*
quidem. 25. h. t. nec enim ius alterius per id au-
ferri debet. Itaq; hunc ad modum aliquem im-
pedita agendi facultate, ſi interea per vſum ac-
quiſitio impleatur, vel quid ex ſupradictis con-
D tingat, vt quia actionis dies expiret, reſtitutio
» concedetur. *d. l. 23. § fin. hoc tit.* Ait prætor: AVT
» CVM EVM INVITVM IN IVS VOCARI
» NON LICERET.) Hæc clauſula ad eos perti-
net, quos More maiorum ſine fraude in ius vo-
care non licet, vt COSS. Prætorem, cæterosq;
Magiſtratus, qui Imperium poteſtatemque ha-
bent: *l. 2. de in ius vocand.* nō autem ad eos, quos
Prætor prohibet, ſine ſuo permiſſu in ius voca-
ri. nam is aditus potuit permittere ac conſti-
E tuere iudicium. *d. l. 26. §. ait prætor. h. t.* Deinde
» adijcit: NEQVE DEFENDERETVR.) quod ad
omnes ſupraſcriptos, etiam captiuos, pertinet:
nam contra eum qui defenditur, non eſt locus
reſtitutioni. *d. l. 26. §. deinde. 3. h. t.* Neq; enim ne-
gligentibus ſubuenitur, ſed neceſſitate rerū im-
» peditis. *l. non enim. 16. h. t.* Ait prætor: SIVE CVI
» PER MAGISTRATVM, SINE DOLO MA-
» LO IPSIVS, ACTIO EXEMPTA ESSE DI-
» CETVR.) vel quia per dilationes iudicis (nam
F ſolennes & ordinariæ, quæ prouideri poſſunt,
nō excuſant, *d. l. 26. §. ſi feriæ. 5.*) effectum ſit vt
actio eximatur: hoc eſt, præſcribatur, nec ampli-
us agi poſſit: *d. l. 26. § ait prætor. 4. verſ. actio exem-*
pta. h. t. vel quia magiſtratus copiam ſui non fe-
cit, neque ius dicere maturauit: *d. §. ait prætor. 4.*
» *hoc tit.* & adijcitur, SINE DOLO MALO IP-
» SIVS.) Delinquentibus enim Prætor non ſuc-
currit: vt ſi, dum vult apud ſequentem Præto-
rem agere, tempore fruſtratus eſt: aut quia ob
G contumaciam vel aliam iuſtam cauſam à iudi-
8 ce nō auditur. *d. §. ait prætor. 4, in fin.* EARVM †

A RERVM ACTIONEM, inquit, INTRA AN- "
NVM DABO.) videlicet Vtilem: vt verba ipſa "
indicant. Huic enim temporis ſpacio omnes
ferè ſuas actiones Prætor includere conſueuit.
l. 1. de diuerſ. & temp. præſcript. Hodie tamen ex-
emplo cæterarum, quæ ad reſtitutionem In in-
tegrum proditæ ſunt, Quadriennio hæc du-
rat. *l. vlt. C. de temp. in integ. reſt.* Atque † huius 9
quidem actionis vis & effectus eſt, vt vſucapio-
nem præſcriptionemq; reſcindat, rémq; In in-
B tegrum reſtitui petat, vt nō iniuria Reſcindens
à Dd. appelletur. Itaque reſciſſa per hanc vſuca-
pione, vetus actio, quæ ante completam præ-
ſcriptionem competebat, reſtituitur, *d. l. ſed etſi.*
§. ſi feriæ. ſiue ea in Rem, ſiue in Perſonam ſit: in-
quam etiam id quod intereſt, & fructus veniunt.
l. ait prætor. 23. §. 1. l. & ſine. 27. l. nec non. 28.
§ fin. hoc t. quæ quia reſciſſa vſucapione datur,
Reſciſſoria dicta eſt, *d. l. 28. §. penult.* & anno tan-
tùm cùm longiſſimè durat: *d. l. 28. §. ſi quis ſæ-*
C *piùs. 3. & l. in honorarijs. verſ. ſed cùm reſciſſ. a. de act.*
poteſt enim fieri vt minus duret, cùm illud tan-
tùm tempus agendi reſtituatur, quo per abſen-
tiam, aut aliam iuſtam cauſam fuit impeditus a-
ctor, quo minus ageret. *d. l. 26. § ſi feriæ. & §.*
quoties. 6. h. t. Verbi gratia: Rem tuam poſſedi
vno die minus ſtatuto in vſucapionibus tem-
pore, deinde Reipublic. cauſa abeſſe cœpi: re-
ſtitutio vnius diei aduerſus me facienda eſt: *d. §.*
quoties. 6. nec enim aliquid reſtitutione adijci
D actori debet: ſed in eam conditionem, vt dixi,
res reponi, in qua ante abſentiam vel aliud a-
gendi impedimentum erat. Porrò exemplo
Reſciſſorię actionis etiam exceptio ei, qui Rei-
publ. cauſa abfuit, competit: fortè ſi res ab eo
poſſeſſionem nacto vendicetur. *l. nec non. 28. §.*
fin. h. t. Nam cui damus Actionem, multo magis
Exceptionem competere certum eſt. *l. 1. verſ.*
nam cui. de ſuperfic. Quin ita eius poſſeſſionem
tuetur Prætor, vt ſi eam amittat, non Tempora-
E lem, ſed Perpetuam ad recuperandam habeat
actionem. *l. ſi is cuius. 31. h. t.* Item inquit prætor:
SI QVA ALIA IVSTA MIHI CAVSA VI- "
DEBITVR, IN INTEGRVM RESTITVAM.) "
Hæc † generalis clauſula Edicto inſerta, valde 10
neceſſaria eſt. Multi enim caſus abſentiæ inter-
uenire poſſunt, propter quos æquum ſit deferri
ri reſtitutionis auxilium, nec ſingulatim omnes
enumerari potuerunt: *tot. t. ff. de reſtitut. in integr.*
vnde quoties æquitas ſuggerit, ad hanc clauſu-
F lam erit deſcendendum. *l. ſed etſi. 26. §. fin. hoc tit.*
Quid enim, ſi alia probabilis abſentiæ probe-
tur cauſa, cuiuſmodi eſt ſtudiorum? Quis enim
eorum nō miſereatur, qui amore ſcientiæ exu-
les facti, de diuitibus pauperes, ſemetipſos exi-
naniunt? & quæ ſequuntur. *Auth. habita. C. ne fil.*
pro pat. Cæterùm hanc clauſulam argumento
huius Edicti aptam, Accurſ. & Dd. generatim,
haud ſcio an rectè, de qualibet reſtitutionis æ-
quitate accipiunt & interpretantur: vt ſi quis nō
G negligētia, ſed quadam Facti ignorātia, ius ſuum
præſcribi fuerit, quod ſibi cōpetere ignorauit.
Hîc,

Hic, vt opinantur, ęquitas ſuadet, intra quadrieñium à tempore ſciētiæ, per beneficium In integrum reſtitutionis ſuccurri: non modò aduerſus vſucapionem ſeu præſcriptionē longi temporis, *gl. in l. ſi partem. § ſi per fundū. & in l. ſi ſic. in verb. vna ſeruitus. vbi Caſtren. quem ſeru. amit. gl. vlt. in l. 2. vbi Cyn. Bart. Bal. Salic. C. de iur. emph. l. ſicut. verb. militia. C. de præſcr. 30. annor. vide Tiraquel. in retract. prox. §. 35. gl. 4. nu 63.* ſed etiam longiſſimi: *gl. in l. ſicut. in verb. militia. C. de præſcrip. 30. anno. Panor. & Felin. in c. vigilanti. de præſcrip. Rom. conſ. 123. primum. & conſil 149. concluſionem. & conſil. 166. viſo. latè Alex conſ. 7. videre. tur. lib. 1. & conſil. 116. perſpectis. lib. 5. Schurff. conſil. 33. quod in terminis. nu. 14. cent 3.* quod quidem minus mihi probatur, & omnia pręſcriptionum iura, quæ contra ignorantem currunt, *l. vlt. C. de long. temp. præſcript.* prorſus euertit, vt lex verbis, non rebus impoſita videri poſſit. *l. 2. C. commun. de legat.* Et ſi ex qualibet iuſta cauſa maiores reſtituūtur, quid inter hos & minorem ætatem interierit, cum ne huic quidem niſi iuſta ex cauſa dari reſtitutionem paulò antè demonſtratum ſit? Officio tamen iudicis abſq; reſtitutione fateor illis, ſed aliter, ad 30. ſcilicet annos, nō intra quadrienniū reſtitutionis tantùm, de qua l. vlt. C. de temp. reſt. ſubueniri. *l. 3. vbi gl. penul. C. ex quibus. cauſ. maior.* Sed de his aliàs diſſerendi, fortaſſe dabitur aliquando, Deo faciente, locus. Nunc, vt concludamus, totum iſtud reſtitutionis beneficium hoc epilogo determinat & moderatur Prætor, QVOD EIVS PER LEGES, PLEBISCITA, SENATVSCONSVLTA, DECRETA PRINCIPVM LICEBIT.) Quæ † clauſula non illud pollicetur, Reſtituturū eū, ſi leges permittant: omnes enim reſtitutiones, nō permittente lege, fiunt contra Iuris ciuilis aſperitatem: quā Prætor in caſibus, de quibus lex principaliter non loquitur, mitigat, conceſſa reſtitutione propter probabilem cauſam. Nam ſi lex ipſa permitteret, quorſum opus eſſet Extraordinario Prætoris beneficio? *l. in cauſæ. 16. ℥. de min.* Itaq; hæc clauſula ſic accipiēda eſt. Si leges expreſſim nō prohibeant. *d. l. 28. §. quod eius. 3. h. t.* Prætor enim, qui cuſtos eſt Iuris ciuilis, id quod lex apertè diſerteq; inhibet, cōcedere nō debet. Quamobrem ſi quo caſu lex nominatim reſtitutionē In integrum vetet fieri, vt aliquando vetare certū eſt, *l. 10. §. fin. ℥. de minor. l. ſi mater. 6. C. ne de ſtat. def. gl. in d. §. quod eius.* puta in delictis, *l. auxilium. 37. ℥. de minor. tot. tit. C. ſi aduerſ. delic. tot. tit. C. de ſentent paſſ. & reſtit.* non poterit authoritatem ſuam prætor interponere: ſed hoc poteſtati & indulgentiæ ſummi Principis, qui & ipſe nō niſi magna ex cauſa & rarò contra leges quid concedere ſolet, eſt reſeruatum. *l. niſi. 11. ℥. de minor. vide C. Si contra ius vel vti l. public. l. pen. C. de prec. imper. offer.*

A

DE ALIENATIONE IVDICIJ MUTANDI CAUſA FACTA. Titul. VII.

C. 2. 55.

1 *Ratio huius reſtitutionis.*
2 *Ex quibus cauſis detur hæc reſtitutio.*
3 *Ad quid detur.*
B 4 *Ceſſante intereſſe, ceſſat iſta reſtitutio.*
5 *Hanc reſtitutionem ad futura tantummodò iudicia pertinere, & quare.*
6 *Dolum malum & cauſam mutandi iudicij ſubeſſe oportere, vt fiat reſtitutio: alioqui eam ceſſare, & concurrere hoc remedium cum rei vendicatione.*
7 *Quamdiu, & an hæredibus hæc actio detur.*
8 *Edicti verba.*
C 9 *Cur hoc edictum Caius prouinciale appellet.*

VLtima † reſtitutionum ſpecies ad Alienationem iudicij mutādi cauſa factum pertinet: qua ijs ſubuenitur, qui iuſto errore, hoc eſt, nullo ſuo facto, ſed dolo aduerſarij in moleſtias & detrimenta litiū præcipitant. Cum enim intelligeret Prætor iudiciorum exitum interdum duriorem conſtitui, oppoſito alio aduerſario: iniquum aūt eſſe, ex alieno facto cauſam noſtram fieri deteriorē: *l. 2. quod vi aut clàm. l. nō debet. 75 de reg. iur.* in eam quoq; rem proſpexit; vt ſi quis alienando rem cuius vendicatio timeretur, alium nobis aduerſarium ſuo loco ſubſtituerit, idq; data opera in fraudem noſtram fecerit: tanti nobis in Factum actione teneatur, quāti noſtra interſit, alium nos aduerſarium nō habuiſſe. *l. 1. hoc tit.* 1

¶ Itaq; ſi alterius prouinciæ & iuriſdictionis hominem, cuius forum ſequendum ſit. *l. 3. h. tit. l. fin C. de iuriſ. om. iud.* aut potēriorem nobis aduerſarium, cui pares eſſe non poſſumus. (priuatum tamen: nam ſi quis alicui Magiſtratu aliáue poteſtate ciuili publicaq; prædito mācipet, ipſo iure nulla eſt alienatio, *l. 2. C. ne lic. po.*) aut aliū improbum Phormionem, qui vexaturus ſit aduerſarium, oppoſuerit, aut quocunq; modo duriorem nobis agendi cōditionē fecerit: tenebitur hac actione *l. 1. in fin. l. 2. 3. h. t.* ad id quod Intereſt noſtra, *l. item. 4. §. hac actio. 4.* alium aduerſarium non habuiſſe: fortè ſi quas impenſas fecerim, aut ſi quam aliam incommoditatem paſſus ſim alio aduerſario ſubſtituto. *l. 3. §. fin.* 2

¶ Quid ergo, ſi reus oſtendat, actoris nihil intereſſe: puta quòd nullum ius in re habeat: vel quia vſucapta res ſit: vel neutiquā actoris dominio ſubiecta: aut ſine culpa eius qui alienauit, dicatur extincta? 3

¶ Et rectè dicitur, denegandā ex hoc Edicto actionē, cùm cauſa actionis, videlicet damnum actoris, nō exiſtat. *d. l. 3. §. fin. d. l. 4. §. hæc actio. 4. l. ex hoc. 8.* 4

5 ¶ Eadem ratione non ad præſentia, ſed futura iudicia, hæc alienatio pertinere creditur. Nam inchoato ſemel iudicio, & re facta litigioſa, (quod fit per citationem, libelli oblationem, aut alio modo cauſa mota, in Realibus: quemadmodum litis conteſtatione in Perſonalibus, *gloſſ. & Dd. in l.2. & Authent. litigioſa. C. de litig. Fab. in §.1. Inſtitut. de act.*) alienatio interdicta eſt: & ſi fiat, nullius erit momenti, *l.2 & fin. C. de litig.* ſaltem Exceptionis ope: *vide Cuiac. hic. & tit. inf. de litigioſ.* quia pendente iudicio, nihil eſt innouandum: *tot. tit. C. vt lit. pend. & extr. eod. tit.* vnde cùm alienando nihil efficiatur, & idem maneat poſſeſſor, non tenetur hoc quidē Edicto, cùm actoris nihil intercſit: perinde atq; is, qui cùm alienaſſet, ſtatim rem recepit. *l.8. in fin. h.t.*

6 ¶ Pertinet igitur hoc Edictum ad futura iudicia, cùm quis metu impendentis litis alienat rē, vel alienatione duriorem aduerſarij conditionem reddit. *l. communis. 24. ʒ com. diui.* Perinde autem eſt, quoquo modo fiat alienatio, etiam donationis cauſa: *l. pen. h.t.* dūmodò vel ex perſona eius in quē translata eſt, vel alijs ex circūſtantijs conſtet, & Dolo malo, & Cauſa mutandi iudicij, alienationem factam eſſe: vtrumque enim cōcurrat neceſſe eſt, *Bart. in l. item. 4. §. fin. vbi ponit modum vtriuſq; probandi. h.t.* cùm vtriuſq; in Edicto fiat mentio, *d.l. 4. §. ſi quis autem. 3.* vt locum hæc actio habeat. *l.4. §.1. h.t.* Quamobrem ſi quis ſine Dolo malo poſſidere deſijt, quamuis Iudicij mutādi cauſa id faciat, huic Edicto nō erit obnoxius. *d.l.4. §.1.* Quid enim, ſi quis ob valetudinē, aut ætatem, aut occupationes, litem in alium transferat? Niſi enim hoc admittas, interdictū erit per procuratores litigare, dominio plerunq; in eos iuſta ex cauſa translato: quod dicere fuerit perabſurdum. *d.l.4. §. ſi quis. 3.* Quid ſi obligatus ſoluero Titio eā ipſam rem, quam petere intendis? *l. antepen. h.t.* quid ſi venditori redhibeam? *l.8. in fin. l. 9. h.t.* certè in neceſſaria alienatione dolum ineſſe dici nequit: *l.1. de fun. do.* nec fraudem cōmittit, qui ſuo iure vtitur. *l. nullus. 55. de reg. iur. l. ſi donaturus 9. in fin. de cond. cau. da. l.1 §. idem aiunt. 10. verſ. denique. de aq. pluu. arc.* Quid ſi ſine dolo malo, eo animo, vt litis moleſtia liberer, rem alienem? equidem verecunda cogitatio lites execrantis, non erit vituperanda, qui tanti habui re carere, ne propter eam ſæpius litigarē. *l.4. §.1. h.t.* Iam verò ſi quis hæredem inſtituendo, vel legando alienet, num iudex arbitrabitur Mutandi iudicij cauſa, ac non potius benigna voluntate. *l. nec adiecit. 8. pro ſoc.* id eſſe factum? *l. ex hoc. 8. in fin. h. titul.* Contrà poteſt aliquis Dolo malo deſinere poſſidere, nec tamen Iudicij mutandi cauſa id feciſſe, neque hoc iudicio teneri. Nec enim alienat, quod ad hoc Edictum attinet, qui duntaxat poſſeſſionem omittit, ſed oportet iudicij mutandi cauſa id fieri. *l.4. §.1. h.t.* Mutandi autē iudicij cauſa fieri dicitur, cùm moleſtior aduerſarius ſubijcitur, aut alia ratione agendi conditio durior fit, & deterior. *l.1.2.3.4. §. h.t.* Ergo A ſi ex alienatione nullum detrimentum ſentiat actor, puta quòd in perinde commodum atq; expoſitum hominem alienatio ſit facta, ceſſabit ex hoc edicto actio: vt etiam tum, quando is qui alienauit, paratus eſt vtile & ex æquitate admiſſum, atq; efficax vendicationis iudiciū pati, perinde ac ſi poſſideret. *l.3. § fin. l. qui ſe obtulit. de rei vendicat.* Neque enim his caſibus intereſt agentis, alienationē eſſe factam, & proinde nihil exigere poterit. Ex quo facilè intelligi poteſt, hanc B actionem pertinere ad Vindicationes, vel actiones his ſimiles, vt Miſtas & in Rē ſcriptas: *Cuiac. obſ. lib. 10. c. 3 per l. 24. §. vlt. com. diuidun.* & cum Rei vendicatione concurrere: *gl. Bart. & Dd. in l.3. §. in final. h.t.* quanquam alij non firmis ſat argumentis contradicant. *Iaſ. Zaſ. & alij in §.1. Inſtit. de actio.*

¶ Porrò cùm hæc actio Reſtitutoria rei perſecutionē contineat arbitrio iudicis, *d.l. 8. h.t.* hæredi dabitur. *d.l.4. §. fin.* In hæredem autem, vel C ſimilem, quatenus ad eum peruenit, *l. quia pertinet. 6. h.t. Cuiac obſ. 13. c. 37.* nec poſt annum, dabitur: *l.5.6.7. hoc titul* quia licet pertineat ad rei perſecutionem, tamē ex parte debitoris ex delicto dari videtur: *l.7. hoc t.* naſcitur enim ex dolo, quod delictum eſt. *l. item exigit. 16. ʒ. de dol. mal.* daturq; ſiue factus ſit locupletior reus, ſiue non ſit, in id quod Intereſt actoris: vt pœnalis ſit actio quod ad reū attinet: quod genus actionū, nequaquā in hæredes debitoris rei, ex regula iuD ris tranſit. *l.1. de pri. del. § 1. Inſtit. de perp. & temp. act. l. in honorarijs. 35. de act. l 5. §. fin. ne quis enim.* 7

¶ Huius edicti verba ita reſtituit Baro: *Manu. lib.1.* NE QVA ALIENATIO IVDICII MVTANDI CAVSA FIAT. SI QVAE DOLO MALO CESSIO, QVAE'VE ALIENATIO IVDICII MVTANDI CAVSA FACTA FVERIT, NEQVE ARBITRIO IVDICIS PRISTINA IVDICII CAVSA RESTITVATVR: EI AD QVEM EA RES PERTINEBIT, IN EVM QVI E ID FECISSE DICITVR, QVANTI EA RES ERIT, INTRA ANNVM QVO PRIMVM EXPERIVNDI POTESTAS ERIT, IVDICIVM DABO. 8

¶ Cæterùm nō modò Perſonalem actionem ad id quod Intereſt, ſed etiam reſtitutionem In integrum, ex hoc Edicto datam fuiſſe, l. vnic. C. eod. oſtendit: vt non ſit nihil, quod in hoc Baronis albo deſiderare poſſis. Hoc edictum Paulus *d.l.8. §. ait prætor h.t.* & Vlp. *l.2.4. h.t. l. communis. F §.1 ʒ. com. diui.* ad prætorem referunt, Caius ad proconſulem. *l.1. l.3. §. fin h.t.* Neq; id nouū eſt: ſcripſerunt enim Paulus & Vlp. ad Edictū Vrbicum, Caius ad edictū Prouinciale: quòd prætores alijq;, qui Procōſulari poteſtate in prouincias mittebātur, perinde ac Romæ magiſtratus, quorū vices ſuſtinebāt *vid. ʒ. ad tit. de off. proconſ. & de off. præſ.* in prouincijs Edicta proponebāt, ex quibus ius dicerent: *Cic. in Verr. & lib. Epiſt. ad Att. 5. epiſt 1.* quæ cùm eſſent vrbicis conſimiG lia, ea interpretāda Caius ſuſcepit: ita fit interdū, vt quòd Paulus & Vlp. Prætorē edixiſſe ſcribunt, 9

bunt, id Caius ferè Proconſuli aſcribat. *l.1.de poſtul.l.patri.27.§.1.de mino.l.in hæredem. 26. de dol. mal.* Sed & veram reſtitutionem, alienatione nimirum reſciſſa, ex hoc Edicto datã eſſe, argumẽto eſt, quod non tantùm in alienantem, ſed contra poſſeſſorẽ quoq; ex edicto in Rem actio detur: niſi dicamus id conſtit. Principum *l. vnic.C. de alie.iudic.mutan.cauſ.vbi Dd.* tandẽ inductũ, & ea in parte edictũ interpolatum eſſe: quod nũc quidem in medium relinquo. Eſt autẽ edictum in poſſeſſorem & reum directũ, qui quo ad realia iudicia, poſſeſſionẽ alienando cauſam agentis facere poteſt deteriorẽ. In perſonalibus non æquè, quòd inuito creditore alium vice ſua delegare, & in alium ius ſuum transferre nõ poſſit: *l.1.C.de nouat.* Quo ad agentem tamen huic Edicto, quod generale eſt, & quamuis alienationẽ, iudicij mutandi cauſa factam, arguit, locus erit: *gl.l.non ſolùm.§.1.per l.vlt.h.t.* quia cedere, debitore inuito, *d.l* 1. nomen poteſt alteri, & quidem potentiori, aut magis priuilegiato, vnde iudiciũ reo futurum ſit difficilius. poterit igitur ex hoc Edicto petere, vt denegentur ceſſionario actiones: ni paratus ſit eo iure agere, quo cedens vti debuiſſet. *vide Cuiac.obſ.lib.10.cap.3.*

DE RECEPTIS, QVI arbitrium receperunt, vt ſententiam dicant. Tit. VIII.

C. 2. 56.

1 *Continuatio tituli, & cauſa compromiſſorum.*
2 *Edictum de arbitris: & quid ſit arbitrium, & quotuplex.*
3 *Prima pars edicti, in qua prætor non cogit arbitrium ſuſcipere, ſed ſuſceptum exequi.*
4 *Arbitrium olim nullius efficaciæ, niſi adiecta pœna.*
5 *Hodie ex ſententia arbitri oriri actionem.*
6 *Prætorem ſe nõ interponere arbitrio nullo, aut inefficaci, aut finito: & quomodo finiatur.*
7 *Secunda pars edicti, qua prætor iubet ſententiæ arbitri ſtari.*
8 *Quæ actio ad pœnam exigendam detur.*
9 *De reductione ad arbitrium boni viri.*

INter ea quæ ſunt iudiciorũ præparatoria, vltimo loco Cõpromiſſa recenſentur. Nã omnibus alijs ſubterfugijs deficientibus, ſolent litigatores ad iudiciorũ moras & ſumptus, cæteraq; incommoda declinanda, priuata alicui viro bono, *l.3.§ pen.h.t.* vni aut pluribus controuerſiam dijudicandã credere: *l.non diſtinguemus.32.§.quæſitum.15.l.quamuis.37.l.inter.44.h.t.* in eũq; ita cõpromittere, vt quicquid ſtatuerit, ratum atq; firmum & pro iudicato habeatur: *l.diem.27.§ ſtari. & §.fin.h.t.* vt nõ immeritò dixerit I.C. *l.1.l.quamuis.37.h.t.* Cõpromiſſa ad ſimilitudinẽ iudiciorũ redigi, & ad finiendas lites pertinere.

A Quod cùm eſſet à Prætore animaduerſum: quẽ minimè fugiebat, quoquo modo inter ciues iurgia conſopiti, magni ad publicã tranquillitatem conſeruandã intereſſe: hanc quoq; litium veluti ſecurim minimè neglectã iacere paſſus eſt: ſed Edicto atq; authoritate ſua in hunc ferè modum ad vſum aptauit: QVI † ARBITRIVM PECVNIA COMPROMISSA RECEPERIT, *l.3.§. ait prætor.2.h.t.* SENTENTIAM EVM DICERE COGAM. ET NISI ARBITRIO PAREA 2
B TVR, QVA DE RE RECTE COMPROMISSVM ERIT, PECVNIAM COMPROMISSAM SOLVI IVBEBO. Arbitriũ ſignificat opinationem & iudiciũ Boni viri. *l.in perſonam. 23.§.1.de reg.iur.l.1.de legat.2.l.hæc venditio.8.de contr.emp.* Compromiſſum ab eo dictum, quòd litigatores Compromittere, hoc eſt, Simul & Inuicẽ pœnã Promittere ſoleant, ni ſententiæ arbitri ſtetur. Promittere autem de ſtipulatione accipitur. *§.ſi ſcriptum.Inſtit.de inut.ſtip.* Nam ex nuda quando
C conuẽtione pœna exigi nequeat: *vide §.de pact.* ideo Prętor authoritatem non interponit ſuam, quando citra ſtipulationẽ, in pactũ duntaxat, pœna eſt deducta. *l.litigatores.11.cum ll.ſeqq.h.t.* Arbitrorũ, authore Proculo, *l.ſocietatem.76.§.1.cum ll.ſeqq.ff.pro ſoc.vbi vide Bart.* duo ſunt genera: vnũ huiuſmodi, vt ſiue ęquũ, ſiue iniquum dixerint, parẽre debeamus: quod obſeruatur, cum ex cõpromiſſo ad arbitrũ itum eſt: quo dę genere hîc agitur. Alterũ eiuſmodi, vt ad boni viri arbi-
D tratũ redigi pronunciatum debeat: ad quod hoc Edictũ nõ pertinet. Huius porrò Edicti duę ſunt partes, quarũ altera eũ qui recepit arbitriũ, ſententiã dicere: altera litigatores dictę ſentẽtię ſtare, ac morẽ gerere, metu pœnæ prætor cõpellit.
¶ Tametſi enim neminẽ cogit initiò arbitriũ 3
recipere (quoniã ſicuti cæteri cõtractus actioneſq; priuatę liberęq; ſunt, *l.nec emere. C. de iur.delib.l.ſicut.C.de act.* ita & arbitrij, quod neq; publicum, neq; ciuile munus eſt, ſuſcipiẽdi aut depre
E cãdi libera facultas eſſe debet:) tamẽ vbi ſemel quis in ſe recepit arbitrium, id eſt, iudicis partes ſuſcepit, finẽq; ſe ſua ſententia cõtrouerſijs impoſiturũ eſt pollicitus, *l.Pomponius.13.§.recepiſſe.2.h.t.* ad curã & ſollicitudinẽ ſuã hãc rem pertinere Prętor putauit: nõ tãtùm quòd ſtudeat hac ratione intra priuatos parietes ſine occupatione publica Magiſtratus, lites finiri: verũetiam quia non debet decipi, qui quaſi virũ bonũ diſceptatorem inter ſe elegerũt. Finge nãq; poſt cauſam
F iã ſemel atq; iterũ tractatã, poſt nudata vtriuſq; intima, & ſecreta negocij aperta, arbitrũ, vel id gratiæ dantẽ, vel ſordibus corruptum, vel alia ex cauſa, nolle ſententiam dicere: quiſquam'ne põt negare æquiſſimũ fore, Prætorẽ interponere ſe, vt officiũ quod in ſe recepit, impleat? *l.3.§ penul.h.t.* Itaq; ſi ſubterfugere & celare ſe in animũ inducat, Prætor eũ inueſtigare debet: & ſi diu non apparuerit, mulcta aduerſus eũ dicẽda eſt: *l.non diſtinguemus.32.§.ſi arbiter.11.h.t.* verùm id ita
G demum facturum ſe Prætor pollicetur, ſi pecunia fuerit loco pœnæ compromiſſa.

4 ¶ Iure quippe veteri nullum erat arbitrij munimentum, nulla vis, etſi pecunia eſſet compromiſſa: *vid l. diem. 27. § fin. h. tit.* quam ſe daturos pollicebantur, qui cõpromittebant, ſi quid contra ſententiã arbitri feciſſent. Quanquam enim ex ſententia iudicis oriebatur in Factum actio, qua condemnatus iudicatũ facere iudicis officio compellebatur: *l. item veniunt. 20. §. idem rectè. 5. de peti. hæred. l. actori. 8. C. de rebus cred.* tamẽ decreto arbitri nõ tantam placuit vim attribui, vt inter publica & priuata iudicia ratũ maneret (B) diſcrimen: néue exæquatis iudiciariæ authoritati priuatorum hominum placitis, ſplendor & maieſtas illa iudiciorum obſoleſceret: quemadmodum eadem ratione inter teſtamenta & codicillos videre licet, differentiam eſſe retentã. *vide ℐ. de codic. & Inſt. eod. tit.*

5 ¶ Poſt verò etiam ex ſentẽtia arbitri, quæ aut Expreſſim, aut Tacito quodam decem dierum conſenſu à litigatoribus approbata eſſet, tàm Actionem, quàm Exceptionem dari, Imperatores (C) voluerũt. *l. 4. l. pen. C. eod. tit.* Sed iure hoc, vt dixi, veteri nemo ex vi ſolius conuentionis, arbitro parére cogebatur: neq; Actio aut Exceptio ex Compromiſſo dabatur: *l 2. h. t.* eoq́; addebatur pœna nũmaria, aut alia res vice pœnæ: *l. litigatores. 11 §. quod ait. 2. h. t.* vt qui contra eius ſententiã quid molitus eſſet, eam pœnam aduerſario penderet. Itaq; pœna nulla ab vtroq; promiſſa, vel ita promiſſa vt exigi non poſſet, vt cùm Nudo pacto erat promiſſa: cùm nullius ef- (D) ficaciæ futurum eſſet arbitrium, Prætor non cogebat arbitrum. *d. l. litigatores. cũ ll ſeq.* Nam ſuperuacuum atq; deridiculum fuiſſet, ad id quẽ cogi, cuius nõ vllus eſſet effectus. *d. l. non diſtinguemus. 32. § ſumma. 2.*

6 ¶ Eademq́; ratione Prætor ſe nõ interponit, ſiue initiò nullum ſit compromiſſum, vel ratione perſonæ in quam compromittitur, *l. 1. l. cum lege. 41.* vel propter eos qui compromittunt, *d. l. 32. §. ſi ſeruus. 7. l ſi pupillus. 35.* vel rem de qua (E) cõpromiſſum eſt: *d. l. non diſtinguemus 32. Iulianus. 5.* ſiue valeat quidem initiò, ſed ſit incertum, an ex eo pœna propter adiectam conditionẽ exigi poſſit: *l. 11. §. fin.* ſiue poſtea deficiat pœna ſoluto cõpromiſſo, vel die, *d. l. non diſtinguemus. 32. §. ſumma. 2.* (nam die, intra quem arbiter definire ex compromiſſo debuit, exeunte, omne arbitrium expirat, niſi omnium voluntate dies prorogetur, *l. Labeo. 25. l. diem. 27.*) vel (F) morte arbitri, aut vtriúſue qui compromiſit, *d. l. diem. §. 1.* vel acceptilatione, *l. 13. in prin.* iudicio, *l. ſi quis rem. 30.* pacto, *d. l. 32. §. item. 4 &c.* His enim modis atque alijs finito arbitrio, Prætor ſententiam dicere non cogit. *d. l. 32. h. t.* Item ſi iuſta excuſatio ſit, quamobrẽ arbiter deprecari rectè neceſſitatem iudicãdi poſſit. *l. 4. in fin. 10. 11. l. 32. §. ſacerdoti. 3. h. t.*

7 ¶ Atq; hæc quidem in prima parte. In ſecunda prætor inquit: NISI ARBITRIO PAREATVR.) id eſt, ſententiæ arbitri ſiue æquæ, ſiue (G) iniquæ, *d. l. diem. §. ſtari. 2. h. t. l. ſocietatẽ. 77. §. fin.* (A) *ff pro ſoc.* (nec enim appellatio, *l. 1. vbi Bald. C. eod. Dd. in l. arbitro. qui ſatiſd. cogant. Maran. de appell. nu. 259.* reductióue *Pano. & Dd. in c. quinta vallis 23. de iurciur. & in c. 2. de arb. vide Bar. in l. ſi ſocietatem. §. arbitrorum. ff. pro ſoc. Maran. in ſpec. aur. parte 6. 7. art. 2. nu. 255. 256.* ad arbitriũ boni viri, locum in ea habet) dummodò non extra metas cõpromiſſi vagetur, aut incerta ſit, aut alio modo inualida. *l. ſi vnus. 17. cum ll. ſeqq.* QVA DE RE RECTE COMPROMISSVM ERIT.) Nam vbi (B) compromiſſum non valet, ne ſententia quidem valere & obligare ad pœnam debet. *d. l. 32. §. Iulianus. 5. cum ſeq.*

¶ POENAM COMPROMISSAM SOLVI IVBEBO.) dando actionẽ Ex ſtipulatu, aduerſus eum qui dolo malo *l. ita demum. 31.* cõtrauenit: vnde & doli clauſula ad plenũ compromiſſum faciendum addi ſolet: *d. l. 31.* & certam quidem, vbi pœna certa adiecta eſt: incerti verò actionem ad id quod Intereſt, quoties non ex- (C) preſſim pœna eſt addita, ſed ſimpliciter ſententiæ ſtari quis ſtipulatione promiſit. *l. 32. §. fi. h. t.* 8

¶ At hodie, vt dixi, ex conſtitutionibus actio & exceptio ex ſententia arbitri ſemel approbata datur: *l. pen. C. eo.* ſcilicet quando decem ſilentio dierum eſt homologata: poſt quod tempus non poteſt peti *l pen. C. eod. vbi Bald. Maran. præalleg. loc. nu 113. Panor. in d c. quinta vallis. de iureiur.* reductio ad Arbitriũ boni viri: etiamſi hæc aliàs 30. annis, in arbitratorum ſcilicet defini- (D) tionibus duret. *ita eſt communis concluſio Bart. in d. §. arbitrorum. & in d. c. quinta vallis. Alex conſ. 95. vol. 2. Soc. conſil. 220. vol. 2. Dec. conſil. 39. in fin. Maran. præalleg. loco. nu. 112. deciſ. Neap. 135. Angel. conſil. 314.* Si tamen enormis & euidens extaret in arbitrio læſio, etiam poſt decẽ dies Exceptio doli, cõtra illius iniquitatem *l. ſi quis cum aliter. 36. vbi not. dolum re ipſa in omni læſione ſubeſſe. de verb. obligat.* opponi poſſet, executionem impeditura: *d. l. non diſtinguemus. 32. §. cum quidam. h.* (E) *t. Panor. in c. 2 extr. eod. per c. per tuas. extr. eod. Maran. prædlleg. loc. nu. 155.* cui exceptioni non facilè, ne cum iuramento quidem, *vide Can. in d. c. quinta vallis. Maran. præalleg. loc. num. 115. & 332. Rom. conſil. 27.* intelligitur renunciari: vt nec remedio. l. 2. C. de reſcind. vend. ob læſionem vltra dimidium iuſtæ debitionis, *vide Caſt. in l. 2. num. 7. cum multis ſequen. C. de reſ. vend.* inducto: quod ipſum quoq; arbitramenta reſcindere receptum eſt. *vide Mynſing. abſer. 33. cent. 1.* 9

F

NAVTAE, CAVPONES, ſtabularij, vt recepta reſtituant. Tit. IX.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Duo eſſe huius edicti capita.*
3 *Primum caput: & eius ratio atq; expoſitio.*
G 4 *Qui ex hoc capite teneantur.*
5 *Quando dicatur receptum, vt locus ſit edicto.*

6 Ex

6 *Ex hoc edicto qualinam actio detur, & cum quib. concurrat.*
7 *Actionem hanc eſſe in ſimplum.*
8 *Secundum huius dicti caput.*
9 *Actionem in duplũ ex hoc edicto dari, & contra quos, & ex qua cauſa.*
10 *Pœnalem hanc eſſe actionem, nec tranſire ad hæredes, quamuis ſit perpetua.*

GENERALIS † eſt tituli ſuperioris inſcriptio, DE RECEPTIS: *in Flor. exemplari.* vnde cum non modò arbitri ſententiam ſe dicturos, ſed etiam nautæ, caupones, ſtabularij, res ſibi creditas cuſtodiendas recipiant: rectè atq; ordine fit, vt poſtquam oſtenſum eſt, quemadmodum arbitri ſuſcepto ſatisfacere arbitrio ex Edicto cogantur, obiter etiam declaremus, quo modo hi ex Recepto obligentur.

¶ Sciendum autem eſt, huius Edicti duo fuiſſe capita, quorum ex vtroq; diuerſas ſeparatim actiones Prætor pollicebatur. Horum † primum extat, ex Vlp. *l.1.in prin.* repetitum: NAVTAE, CAVPONES, STABVLARII, QVOD CVIVSQVE SALVVM FORE RECEPERINT, NISI RESTITVENT, IN EOS IVDICIVM DABO.) Maxima vtilitas eſt huius Edicti, quo ſimul ſuccurritur viatoribus, quos neceſſe eſt plerũq; horum hoſpitum fidem ſequi, & quamlibet ignotorum cuſtodiæ res committere. Simul occurritur fraudibus ex ea fæce hominum, quas cum furibus, aduerſus eos quos recipiunt, ſtruere ſolent, *l.1.in prin.*

¶ Nautas, caupones, ſtabularios eos accipimus, qui nauim, cauponam, ſtabulum exercent: *l.1. §.1. & 2.* id eſt, ad quos quæſtus & reditus præcipui perueniunt. *l.1.§.exercitorem.7. de exer. act.§.1.Inſtit.quod cum eo qui in alien.po.* Exercere enim, eſt quæſtum ex rei alicuius exercitio facere. *d.l.1.et tot.tit.de exerc.actio.* Quamuis autem hi non mercedem accipiunt cuſtodię gratia: ſed nauta, vt traijciat vectores cum mercibus: caupo, vt viatores manere in caupona patiatur: ſtabularius, vt permittat iumenta apud ſe ſtabulari: tamẽ & cuſtodiæ nomine de omnibus rebus quas receperunt, tenentur: quod iniquum videri non debet, cùm & fullo ac ſarcinator cuſtodiæ nomine ex locato teneantur: quamuis non pro cuſtodia, ſed pro artificio & opera mercedẽ accipiant. *l.5.h.t.*

¶ Ait prætor: QVOD CVIVS SALVVM FORE RECEPERINT.) videlicet tanquam nautæ, caupones, ſtabularij. nam ſi extra negotium ſuum, vt depoſitum ab amico, rem pignori datam aut commodatam recipiant, hoc quidem iudicio (quando ciuile cuiuſque pactionis ſufficiat) non tenebuntur. *l.3.§.2. verſ.cæterum.* Receptæ autem res eſſe videntur, etſi non expreſſim cuſtodiæ ipſorum aſſignatæ ſint, ſed ſolùm immiſſæ. *l.1.§.fin.h.tit.* Ipſo enim facto, qui immittit, teſtatur ſe ſua fidei cuſtodiæq; exercitoris committere: & is ſilentio ſuo atq; exercitio

A quaſi profitetur, ſe ſuamq; nauim aut diuerſorium idoneum eſſe, cui res tutò credantur. Itaq; ex hoc Edicto tenebũtur, niſi prædixerint Exercitores, vt vnuſquiſque vectorum aut hoſpitum res ſuas ſeruet, neq; enim ſe damnum velle præſtare, & vectores prædictioni conſenſerint, *l.fin. verſ. item ſi prædixerint. h.tit.* reſq; perierint, aut amiſſæ ſint, non quidem fatali damno aut vi maiore, *l.3.§.1.h.tit.* ſed negligentia, aut culpa, aut caſu qui præcaueri potuit, vt incendio, *l.ſi ven-*
B *dita.11.de peric.rei vend.* furto, *l.cũ duob.52.§.damna.ff.pro ſoc.vide Bald.in l.1. in 1.quæſt.C.depoſ.Salic.in l.quæ fortuitis. C.de pign.act.Panorm.in c.1.de commo.* &c. neq; ſolùm ex ſuo tenentur facto, ſed omnium omnino qui in naui, caupona, ſtabulo ſunt, habitant, vel diuerſantur. *l.1.§.fin.l.2.l.3.in prin.& §.1.*

¶ At quomodo teneãtur, videamus. ait enim 6
Prætor: NISI RESTITVENT, IN EOS IVDICIVM DABO. Ex hoc igitur Edicto, niſi re-
C ſtitutio fiãt, in Factum actio datur Honoraria de Recepto. *l.3.§.fin.* Nam etſi ciuiles actiones non deſint, vt locati, ſi merces interuenit: ſi gratis res ſuſceptæ ſunt, depoſiti: tamen hæ actiones non niſi ex conuentione dantur, quæ ſæpe nõ intercedit, aut etiam difficulter probari poteſt, vt debet. *l.conſilio.de cura.fur.* Deinde, vt in hoc argumento maximè aliquando ciuilis aliqua actio concurrere poſſet: nihilo tamen minus, vt innoteſceret, Prætorem curam agere reprimendæ
D improbitatis hoc genus hominum, etiam ex ſuo Edicto iudicium pollicetur: in quo hoc amplius eſt, quòd non ſolùm ex dolo ſuo, vt in depoſiti: aut culpa, vt in locati iudicio, ſed omnimodo qui recepit conueniatur: etiamſi ſine ſua culpa, puta negligentia familiæ, res perierit, vel damnum datum ſit. *d.l.3.§.1.*

¶ Probabile autem eſt, hanc actionẽ tantùm 7
in Simplum fuiſſe conceptam: cùm quia tanquã ex contractu, quaſi conducto vel depoſito com-
E petebat: tum quòd I.C. ait, Rei tantùm perſecutionem ea contineri, eoq; In hæredem & Perpetuò dari. *l.3.§ pen.h.t.*

¶ Secundum huius Edicti caput, conſultò di- 8
cam, an per negligentiam compilatorum ? eſt omiſſum. quod ſic reſtituit Baro: SI FVRTVM "
FACTVM, DAMNVM'VE INIVRIA DATVM, "
AB IIS QVORVM OPERA ET MINISTE- "
RIO NAVTAE, CAVPONES ET STABVLA- "
RII, IN NAVE, CAVPONA ET STABV- "
F LO VTVNTVR, ESSE DICETVR: IN FA- "
CTVM IN EXERCITORES, CAVPONES "
ET STABVLARIOS, IN DVPLVM IVDI- "
CIVM DABO. "

¶ Ex hoc edicto actio in Duplũ aduerſus exer- 9
citorem competit, ex Quaſi delicto: ſi vel ipſe, vel aliquis eorum, quibus in exercendo vtitur, furtum fecerit, aut damnum dederit ei qui res ſuas credidit, *l.6.& 7.h.tit. l.vni.§.furt. ad.naut. caup.ſtab.* ſicut & habitator nomine ſuæ familiæ, ſi quid deiectum fuerit vel effuſum, tenetur. *J. de his qui deiecer.* Ex Quaſi autem maleficio hæc

actio datur: eſt enim in ſuorum etiam delictis aliquatenus reus, qui malorum hominum opera vſus eſt. *§.pen. Inſt. de obl. quæ ex quaſi delic. d.l. fin. §. ſi ſeruus.2. d.l. vnic.* Sanè factum viatorum & hoſpitum, quorum conditionem probabiliter ignorare potuit, neutiquam hîc præſtat exercitor *l.6.§.in factum.2.*

10 ¶ Porrò cùm Pœnalis ſit hæc actio, non tranſit in hæredem: *l.fin. §. hæc iudicia.4.* perpetuam A tamen (quod mirum) exemplo actionis Furti & legis Aquiliæ, cum quibus quandam habet cognationem, *d.l vnica.* P[illegible] eſſe voluit: *d §. hæc iudicia.* quò viatoribus & ſecuritati hoſpitum, quorum reſpectu quadam tenus R[illegible] eſt perſecutoria & qui ex mercibus aliquid amiſſum eſſe, ſæpenumerò ſæuus deprehenduntur, prolixius con ſulcietur.

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM PARS II. LIBER V.

DE IVDICIIS, ET VBI QVISQVE AGERE vel conueniri debeat. Tit. I.

C. 3. I.

1 *Continuatio.*
2 *Diuiſio ciuilium iudiciorum.*
3 *Quare primo loco de Vendicationibus agatur.*
4 *Diſpoſitio huius partis.*
5 *Quid ſit iudicium.*
6 *Partes iudicij.*
7 *Litis conteſtatio quomodo fiat.*
8 *Species iudiciorum.*
9 *Quæ perſonæ conſtituant iudicium.*
10 *De iudice, quis, à quo dari poßit.*
11 *De actore.* 12 *De reo.*
13 *Materia iudiciorum.*
14 *Forma vetus, & noua.*
15 *Finis & effectus.*
16 *Vbi quis agere vel conueniri debeat: & quot modis forum ſortiatur.*

1 A IVRIS † prudentiæ iudiciorúmque principijs, in quibus exponendis hactenus commorati ſumus, gradum porrò in ipſa deinceps Iudicia faciamus: quæ aut Ciuilia ſunt, aut Criminalia, aut Fiſcalia ſiue Extraordinaria: *l.1.§.pen.de calumn.* ciuilium porrò alia Propriè ciuilia, alia verò Prætoria.

2 ¶ In ciuilibus, aut ex obligatione in perſonã agitur, quæ Perſonalia iudicia dicũtur: aut propter rem mouemus alicui controuerſiam, qui nullo ex contractu nobis eſt obligatus: *§.1. Inſt. de act.l.actionum.25.ꝟ.eod.tit.* quæ Realia, aut ſimpliciter Iudicia appellantur. Sunt enim multifariam varia, neque ex vlla certa obligatione aut contractu dantur: vt certo ſpecialiq́; nomine deſignari nequeant.

3 ¶ De his igitur priore loco in hac ſecũda Digeſtorum parte tractatio eſt inſtituta: cum quia potiora ſunt Perſonalibus, *l.plus cautionis 25. de reg.iur. Iaſ.in Rub. C.de inoff.teſtam. nu.2.* potiora autem præmittenda ſunt: *§.ſingulorum.in fin.Inſtit.de rer. diuiſ. l.1.de alb. ſcriben.* tum quòd propriè iudicia nominẽtur: nec enim ab obligationibus, vt cætera, ſed à mero Iudicis officio dependent. *Alc.in Rub.ſi cert. pet.* Quia verò cum realibus iudicijs magnã ſimilitudinem cognationemq́; habent actiones illæ perſonales, quæ occaſione rerum, citra vllam conuentionem, ex aliquo facto ſeu delicto leuiore, quod criminale iudicium nequaquam cõſtituat, ſiue tractatu B partium enaſcuntur: ſic vt quædam ex his partim in Rem directæ exiſtimentur: ideo harum quoq; explicatio paſſim, prout connexio rerum poſtulabat, eſt inſerta.

4 ¶ Itaq; iudicia, de quibus in hac parte ſumus acturi, trium ſunt omnino generum: quædam Realia, quas Vendicationes vocant, quibus rem noſtram petimus: quædam Perſonalia, quæ non ex contractu aut ſcelere, ſed pacto culpáue aliqua gignuntur: quędam ex his Mixta: de quibus C ſigillatim diſſeremus, ſi prius generalia quędam præcepta de Iudicijs, & Vbi quis agere vel conueniri debet, expoſuerimus.

5 ¶ Iudicium, inquit Aſconius, dicitur res, quæ cauſam litemq́; determinat. Itaq; ſic illud definire poſſumus, vt ſit Legitima controuerſiæ apud iudicem tractatio & dijudicatio. *arg. c. forus. de verb.ſignif.*

6 ¶ Partes iudicij pręcipuæ ſunt, Litis conteſtatio, & Sententia. *l.1. C. de lit. con. l.iudex.55. de re D iudic. iune. l.amplius.15. rem.rat. hab.* Nam reliqua, quæ in iudicijs verſantur, aut Præparatoria ſunt, vt citatio: *d.l.amplius.* aut Media, vt probationes: aut Poſteriora ſiue conſequentia, vt executio. Alij tres partes conſtituunt: videlicet Litis conteſtationem, velut principium: deinde intermedium, videlicet Probationes: poſtremò finem, nempe Sententiam. *Auth.ad hæc. vbi Iaſ. num.2.C.de iudic.*

7 ¶ Litis conteſtatio fiebat olim nonnunquam E ſponſione, *Cic. pro Pub. Quin. Quintil. lib.7.* interdum ſacramento: *Cic.lib.1.de Orat.* plerunque nuda

nuda teſtatione coram teſtibus, vnde & nomen habet. Hodie lis conteſtari dicitur, quando res agi diſceptariq; cœpta eſt per actionem propoſitam, & reſponſionem Rei ſubſecutam. *d.l.1.C. de lit. conteſt. c.1. vbi Socin. poſt alios. extr. eod.* tit. De ſententia porrò & Re iudicata opportuniùs ſuo loco differemus. *ad tit. de re iud.*

8 ¶ Iudicia ordinaria (vt dictum eſt) ſunt aut Ciuilia, aut Prætoria, aut Criminalia. Ciuilia ciuili iure & legibus, ac officio mercenario. *l. iudex poſteaquam 55. de re iudic.* Prætoria viua magiſtratus voce & authoritate, ac nobili plurimum officio: Criminalia pœnis & imperio expédiũtur. Criminalia rurſus aut ſunt Priuata, quæ priuatam: aut Publica, quæ publicã vindictam expetunt & perſequũtur. De his ordine in Pandectis tractatur, ac primo loco de Ciuilibus: quæ ſunt aut Realia, aut Perſonalia, aut ex his Mixta. § 1. *cum ſeq. §. quædam. Inſt. de act.* Realia rurſum aut Petitoria, aut Poſſeſſoria. *vide Dd. l. naturaliter. §. nihil de acq. poſſ. & ext. tit. de c[...]ſſ. poſſ. & propr.* Petitoria, aut Vniuerſalia, quib. vniuerſum corpus multorum diuerſorum iurium petitur: *Bar. & Dd. in Rubr. ſolut. mat. Iaſ. in l 3. num. 10. C. de edend. & in Rubr. ff & C. de inoff. teſta. gle. in l 1. de eden. Canon. in c.2. de lib. obla. & c. conquerente. de off. ord* aut Generalia, in quibus de vno quidem iure, ſed quod multas habeat ſpecies, *Spec. de act. ſeu pet. §. ſequitur. Iaſ in d.l.3. Mar[...]. in tract. iud. parte 4. diſt. 4. nu* 2. agitur: aut Particularia, quibus vna tantùm ſpecies vindicatur. De his ordine tractari, ſubſequentes tituli oſtendunt.

9 ¶ Conſtituũt iudicium, Iudex, Actor & Reus, *d. c forus. ver. in omni. de verb. ſignif.* & perſonę his adminiculantes litigatoribus quidem Patroni cauſarum & Procuratores: Iudici, Aſſeſſores, Tabelliones, Scribæ, Actuarij, Apparitores.

10 ¶ Iudex dictus eſt à iure dicendo. Iudicem autem dare poſſunt, quibus lege, vel conſtitutione, vel ſenatuſconſulto conceditur. *l. cum prætor. 12. h. tit.* Iudices dari omnes poſſunt, ſiue patres, ſiue filijfam. *d.l. cùm prætor. in fin l in priuatis. 77. h tit. l. quidam. 57. de re iudic.* qui non prohibentur. Prohibentur autem quidam Natura: vt ſurdus, mutus, furioſus, impubes: quia hi animi, illi corporis vitio impediti, munus iudicandi obire nequeunt: quod aliter in cæco eſt. *l. cæcus. 6. hoc tit. Duar. diſp. lib. 2. cap. 23.* quidam Lege, vt qui ſenatu motus eſt: quidam Moribus, vt fœminæ & ſerui. *d.l. cùm prætor.*

11 ¶ Actor ab agendo dicitur: eſtq; is qui actionem proponit, & prior ad iudicem prouocat. *l. in tribus. 13. l. qui prior. 29. h. tit.* Omnes autem agere poſſunt, quibuſdam exceptis: *l. qui accuſare. 8. cum ll. ſeqq. de accuſ. tot. tit. C. de his qui accuſ.* præſertim his, qui aut legitimam perſonam ſtandi in iudicio non habent: *C. qui legit. perſon.* aut edicto de poſtulando excluduntur. *ff. de poſtul.*

12 ¶ Reus à re cuius cauſa conuenitur. *Cic. lib. 2. de Orat.* & de qua eſt diſceptatio, appellatur: quem etiam fugientem vocant. *l. properandum.* 11. §. 1. *C. eod.* Poſſunt autem omnes rei fieri, tàm ciuilibus quàm criminalibus actionibus, ſi paucas excipias. *l. hoc accuſare. 12. de accuſ.* Illud iure Sax. hac in parte ſingulare, quòd etſi fœminæ agere & conueniri poſſint, tamen abſque tutore litis comparere & poſtulare prohibeantur. *art. 44. 46. 47. lib. 1. vbi Zobel. Chil. in prac. cap. 22. D. Reinhar. diff. iudic. 40.*

¶ Materia iudiciorũ. ſunt Cauſæ & Lites, quarum nullus neque finis neque modus eſt his teterrimis temporibus: quibus refrigerata charitate abundat iniquitas multorum: longeq; veriſſimum in noſtra iuriſdictione & foro experimur eſſe vetus illud: *δίκη δίκην ἔτικτε, καὶ βλάβην βλάβη.* Calliſtratus *l. 5. de var. & extr. cogn.* ait: Cognitionum numerũ ex varijs cauſis deſcendere, nec in genera proinde facilè diuidi poſſe: ad quatuor tamen genera ferè redire: quod aut de Muneribus & honoribus agatur, aut de re Pecuniaria, aut de Exiſtimatione (quæ qualibet cauſa pecuniaria grauior eſt, *l. ſi in duabus. 104. de reg. iur. l. Iulianus. 26. ſi quis omiſſ. cauſ. teſtam. l. infamia. 8. C. de decur. lib. 10. vbi notant, grauiorem eſſe famæ quàm oculi amiſſionem.*) aut de Capitali crimine quæratur. Etſi verò Calliſtratus de Extraordinarijs cognitionibus, quæ ſpeciali lege conſtituuntur, agat: tamen etiam Ordinaria iudicia ſubiectum habere pecuniam, vel crimina, vel his affinia, palàm eſt. *Cicer. pro Cecinna.* Illud etiam teneatur, neminem in ſua cauſa ius dicere vel iudicare. tot. *tit. C. ne quis in ſua cauſ. l. qui iuriſdictioni. 10. de iuriſd.* In ſuorum cauſa ius dicere non poſſe: *d.l. qui iuriſdictioni.* eoq; nec iudicem in Publica ac capitali vel Status cauſa eſſe poſſe. hæc enim iuriſdictionis ſunt. *l.1. de off. eius. l. 4. 6. de off. procoſ. l. non diſtinguemus. 32. §. de liberali. 6. de recep. arb.* In priuatis cauſis iudicem eſſe ſuis poſſe *l. in priuatis. 77. h.* tit. (quanquam non ſibi:) quia cogitur, *l. penul. de vacat. mun.* cum publicum ſit officium: *l. quippe. 78. hoc tit.* coacto autem non æquè adhæret ſuſpicio, *l. tutori. 20. C. de nego. geſt.* vt ſe ingerenti: *l. quæ omnia. 25. de procur.* denique quoniam etiam conſentientibus vel petentibus datur. *vide Duar. diſp. lib. 1. cap. 51.* 13

¶ De impetratione, forma & ordine veterum iudiciorum, nihil attinet dicere, formulis & impetrationibus iam ſublatis. Nam olim quidem, vt omnia ordine & rectè procederent, & ne temerè ſineq; cauſa quis ad iurgia & lites conuolaret, impetrandum erat à Prætore iudicium: qui actori poſtulatam à ſe actionem impartiebatur, & formulam agendi diſceptandique pedaneo iudici & litigatoribus præſcribebat. Quæ poſtea Conſtan. antiquauit. *l. 1. 2. C. de formul.* Hodie hîc ferè ordo ſeruatur. Appellato iuridicè reo, offertur libellus, qui acceptis ad deliberandũ inducijs velit contendere necne: poſtquam contendendũ putauit, negando affirmandóue intentionem, exceptionibusq; propoſitis, litẽ conteſtatur: exceptiones actor replicatione diluit, hãc reus duplicãdo, atq; ita deinceps. *l. 2. §. fin. de* 14

§.fin. de excep. vide Inſt. de replis. donec omnibus allegationibus propoſitis, & ijs quæ in facto conſiſtunt, probatis cognitiſq́;, cauſa concluſa, iudicibuſq́; commiſſa, tandem ſententia definiatur: quam iudex exequendam curat legitimo tempore, niſi fuerit appellatum. *Auth. offeratur. C.de lit.cont. d.l properãdum.11. C.eod.c.quoniam contra. de probat. l.à diuo Pio.15. de re iudic. l.2.& 3. C.de vſur. rei iud.* Quòd ſi reus ad iudicium peremptorijs edictis vocatus, copiam ſui non faciat, iudex in bonorum eius, aut rei litigioſæ poſſeſſionem mittere actorem conſueuit: *l.hæres abſens.19. §.1. l.de eo.26. h.tit.c. Romana.§. contrahentes.de for.comp.in 6.l.2. C.ubi in rem act.* vt aut reſpondere, aut rerum ſuarum poſſeſſione carere reus cogatur: *l.conſentaneum.8.vbi Dd. C.quomodo & quan.iud.d. l.2. l.ſi quis emptionis.8. C.de præſc.30. ann.tot.tit. extr. de eo qui mit. in poſſ. & tit. de dol. & cont.* quanquam alijs etiam modis coerceri poteſt. *Dd. in l.1. ℥.ſi quis ius dic. non ob.in l.5.h.tit. in l.2.ſi quis in ius voc.non ier.* Nam interdum nulla habita litigatoris per contumaciam abſentis ratione, de cauſa cognoſcit iudex, & pronunciat: *l.in peremptorio.71.h.tit. d.l.properandum.§.1. C.eod.* quod maximè poſt litem iam conteſtatam fieri ſolenne eſt. *not. in l.fin. §.illud. C.de temp. app.* nam ſine litis conteſtatione non facilè ad ſententiam eſt perueniendum. *tot.tit. extr. vt lit. non con. vide Chil. in prac.c.36.* At iure Sax. contumax reus citra diſcrimen pro cõfeſſo eſt, & actori condemnatur: id quod olim quoque obtinuiſſe, ſuprà diximus: *ad tit.de in ius vocan. per l.diuus.de reſt.in integr. cum ſimilib.* contraq́; actore contumace, reus ab inſtantia iudicij abſoluitur. *Chilian.præall.loc.cap.36.& 37.*

15 ¶ Finis iudiciorum, vt quiſque præſidium iuris ſui habeat publicum, *l.4.C.de his qui ad Eccleſ. confug.* atque ius ſuum iudicio conſequatur publico, *§.1. Inſtit. de act.* non ſuo priuato: *l.nullus.13. C. de Iudæ.* liteſque terminentur authoritate magiſtratus, *l.1. de re indic. c.1. eod.lib.6. l.properandum.C.de ind.l.4. C.de his qui ad Eccleſ. confug. l.vnic.C.quand.lic.vnic.l.nullus.13. C.de Iudæ.* quæ priuatim componi nõ poſſunt. Cicero pro Cecinna, ait omnia iudicia aut diſtrahendarũ controuerſiarum, aut puniendorum maleficiorum cauſa reperta eſſe. Effectus, quòd iudicium redditur in inuitum, *l.inter.83. §.1. de verb. obligat.* perpetuat actiones, *l.vnic. C. ex del. def.* interrumpit præſcriptionem, *l.fin. C. de præſcript.30. annor. vide ℥. de vſucap.* conſtituit in mala fide poſſeſſorem, *l.nemo. C. de acq. poſſ. l.2. l.antepen. C.de præſcript.long.temp. de quo vide ℥.ad tit.de vſucap.* quaſi ex contractu obligat, *l.3. §. idem ſcribit.de pecul.* nullius ius deterius, ſed firmius efficit, *l.nemo.87.l.non ſolet.86. de reg. iur.l.aliam.29. de nou.* quatenus ſcilicet ius eſt: nam hoc ſolùm in iudicijs redditur, & contra iniuriam omnem propugnatur. *l.nullus.13. C. de Iudæ.* Affinia ſunt arbitria. *l.1.℥.de recep.arb.* Contraria, mutatio iudicis, *l.iudex.46. h.tit.* renouatio expreſſa, *l.cum prætor.12. in princ. hoc tit.* tacita, *l.4.5. de iuriſdict.vbi Dd.* ſordes, munera, *l.1.2. & tot.tit. C.de pœn. iud. qui malè iud. l.pen. C.ſi cert.peta. §.pen.in Auth.vt iud. ſine quoquo ſuff.* inæqualitas & ſimiles iudiciorum peſtes. Remittit etiam iudicandi neceſſitatem morbus ſonticus, *l.iudex.46. h.tit.* finit iudicium ſententia, *l.iudex poſteaquam.55.de re iudica.* præſcriptio. *l.properandum.11. C.de iud.l.vlt. C.de præſcrip 30.annor.*

¶ Quod ad ſecundam huius tituli partem attinet, vbi quiſque agere aut conueniri debeat: 16 ſciendum eſt, actorem ſequi forum rei: *l.2.C.de iur.omn.iud.l.fin. C.vbi in rem act.* hunc autem iuriſdictioni obnoxium fieri quatuor præcipuè ex cauſis, *c.fin.de for.comp.* domicilio, *l.2. §.legatis.3. § ſed etſi.6.h tit.* contractu, *l.hæres.19. §.1.& 2.h. tit.* delicto *l.omnem.20.l.argentarium.45.h.tit.* (ob quod tamen hodie, remiſſionibus quippe non admodum frequentatis, plerunque ibi nocentes puniuntur, & ſortiuntur forum, vbi reperiuntur maximè vagabundi, *vide gl.& Dd.in l.1.C.vbi de crimin.Bart.in l.vlt.de furt.& in l.ſi abducta.10. C. eod. tit. Lanfr. in ca. quoniam. verb confeſſionee. num.11. de probat. Gand. in tract. de fur. pun. nu.5. & tit. vbi del.pun. Ferrar.in for. inquiſ.*) & re qua de agitur (eo enim in territorio defendi debet, in quo res ſita eſt, *l.quod legatur.38. h.tit. l.fin.C. vbi in rem act.*) nonnunquam etiam ex alijs: *l.ſi vxor.42.l.ſi exigere.65.h.t.* vt ſi ſponte ſe alienæ iuriſdictioni litigatores ſubmittant. *l.1.2.51.74.* Quòd ſi quis pluribus locis forum ſortiatur, in electione eſt actoris, vbi velit agere: *d. l.hæres.§.fin.l.3. de eo quod cert.loc.* neq́; reus declinare poterit, niſi ſit legatus, aut aliam iuſtam habeat recuſandi iudicis cauſam, *l.2.§.legatis. cum ſequ. l.5.7.8.22.24.26.27.36.39.49 h.tit.* Exiſe tamen domo citatus, & in loco contractus, alióue competente, cauſam dicere non cogitur, niſi citatio eum ibi apprehenderit. *vide Dd.d. l.hæres abſent. h. tit. per illum text.* Cæteroqui cum remiſſioni maximè in contractibus non ſit locus, declinare forum, quamuis competens, poteſt: *c.Romana.§. contrahentes.de for.comp.in 6.* vtiq́; domicilij priuilegio, *l.pleriq́;.18.de in ius vocan.* ne inuitus inde ad aliud forum, maximè extra prouinciam, extrahatur: *Nouell.53. de exh.& intro.reis. vide Dd.l.3. de off. præſ. Clem.1. de iudic.* maximè cum ante iudicium & tempore citationis, necdum conſtet plerunq́;, an alibi forum ex contractu, qui tum nondum apparet, nec probatus eſt, ſortiatur, vt comparere cogatur.

DE INOFFICIOSO testamento. Tit. II.

C. 3. 28.

1 *Continuatio.*

2 *Querelam inoff. & petitionem hæreditatis, vniuerſalia eſſe iudicia.*

3 *Qua ratione, & ex qua cauſa introducta ſit querela.*

4 *Definitio*

4 *Definitio huius actionis.*
5 *Petitionem hæreditatis cum hac cumulari.*
6 *Quibus detur, aut non. & quando ceſſet, aut præſcribatur.*
7 *An & quando hodie locus ſit querelæ.*
8 *Querela an & quando in hæredes tranſeat.*
9 *Aduerſus quos detur.*
10 *Forma agendi.*
11 *Effectus querelæ, & quatenus teſtamenta reſcindat.*
12 *Caſus in quo pro parte tantùm teſtamentũ reſcinditur.*

1 HIs ergo ſummatim præmiſſis, ad vendicationes deueniamus: quæ, prout res ipſæ, multiplices ſunt: vt enim aliæ res corporales, aliæ incorporeæ, quædam ſingulares, nonnullæ vniuerſitatis cenſentur: ita varia conſtituuntur, multiſq; modis diuerſa de his iudicia. Sed quia vniuerſitas potior eſt rebus ſingulis, ſicuti totum ſuis partibus: primò de Iudicijs vniuerſalib. videamus. Ea verò ſunt illa, quæ ad
2 petendã hæreditatẽ proponuntur. Nam † hæreditas, cùm plurimas res, partim in corpore, partim in iure poſitas complectatur, *l.1 §.1 ff. de rer. diuiſ.* & augmentum diminutionemq; recipiat, *l.pecuniæ.178.§.hæreditas.ff de verb.ſignif.* meritò nomen vniuerſitatis obtinet. *§. fin. Inſt. per quas perſo.nob. acqu. vide Iaſ. in l.3. C.de eden.l.1. ff.eod.* De hac, aut per Querelam inofficioſi teſtamenti, aut Petitionẽ hæreditatis, diſputari ferè conſueuit. Querela inofficioſi, commiſeratione exhæredatę iniuſtè familię eſt indulta, & lege Glicia, vt putatur, inducta. *l.4.h.tit. Cuiac. obſ.lib.2.*
3. *cap.21.* Nam † quia parentes interdum ſine iuſta cauſa, nouercalibus fortè delinimẽtis, alijſq; odijs inſtimulati, liberos ſuos exhæredant, ſanguini ſuo contra legem naturæ, quæ ad ſucceſſionem liberos vocat, *l. ſcripto.7. §.fin.ff. vnde lib. l.cum ratio.7. de bo.dam.* iniuriam inferentes: placuit vt de inofficioſo teſtamento liberi agere poſſint: qui querũtur, iniquè & contra officium pietatis ſe eſſe exhęredatos. Dico Exhæredatos, eoq; verbo etiam Præteritionem maternam, cęterorumq; cognatorum complector: quia pro exhæredatione habetur. *§.fin. Inſtit. de exh. liber.* Porrò pręteritio paterna non eget huius querelæ, cùm ipſo iure teſtamentum annihilet: quaſi liberis contra legis diſpoſitionem, & obliuione potius quàm conſultò prætermiſſis. *eod. tit. Inſtit. de exh. lib. vbi vide alias rationes in noſtris ſcholijs. & ff. de lib. & poſth.* Quod autem nullum eſt, fruſtra reſcindi petitur. *l.5. de iniuſt. rupt. teſt. l. decem.116. de verb.oblig.*

4. ¶ Eſt itaq; Querela, vt ad rem redeamus, imploratio officij iudicis, qua quis accuſat ſcriptũ teſtamentum: quia ſe illo contra officium pietatis, & ſine iuſta cauſa exhæredatum dicit, petitq; illud, vt iniuſtum, reſcindi. *l.Papinianus.8. § ſi quis tritum.12. & §.fin.* Propriè enim neque

A Actio eſt, quia non perſequitur ius agentis: nec Accuſatio, quia non perſequitur pœnam: ſed eſt querela quædam iudicis officio petens teſtamentum reſcindi, vt aditioni hæreditatis ab Inteſtato, reſciſſo teſtamento, aditus pateſiat. *Bar. poſt gl. in l. poſthumus. §.1. num.3. h.tit. & in l.3. § ſi minor. nu.2. & 3. de iureiur. gl. Iaſ & alij, in Rubr. C.eod.* Huic † enim actioni adijci ſolet, & adiun- 5
gi petitio hæreditatis, hoc modo, vt quis reſciſſo teſtamento, petat ſe hæredem declarari, ſibiq;
B adiudicari hæreditatem. *l. qui de.20. vbi gloſſ. & Bart. h.tit.* ac puto olim id quoque vſitatum fuiſſe: *d.l.8. §.quoniam. in verb. non totam debeo hæreditatem petere. l.mater.19. §.1. l.qui repudiantis.17. l.eum qui 21. §. idem. h.tit. l.ſi quis filium.34. C.eod.* cùm dicat. I. C. *d.l.Papinianus. §.fin. h.tit.* hæredem fore eum, ſecundum quem pronunciatum eſt. Neque ſanè hoc nouum eſt, nec ad minuendas lites inutile: vt vnà cum actione ſeu imploratione officij Reſciſſoria ſimul detur, eiq;
C adiungatur actio, quæ poſt reſciſſionem erat competitura. fruſtra enim in plura iudicia diuiditur, quod vno poteſt expediri. *Iaſ. in §. rurſus. num. 85.86. Inſtit. de actio. dicens hanc eſſe communem. vide gl. in l.1. ad verb. neceſſaria. ff. ad exhibend. vbi quoque diximus.* Obſeruatum id tamen eſt, hanc hæreditatis petitionem de inofficioſo, quæ datur contra titulo poſſidentẽ, differre à ſimplice, cui aduerſus iuſti tituli poſſeſſorem non eſt locus. *Cuiac. ad Paul. lib.4. tit 5. Gouea. Lec. lib. tit.5.*

D ¶ Omnibus autem vtriuſque ſexus liberis, *l.1. 5.6.8. cum ſim.28.§.1.30.* & parentibus, *l.pater.14. l.nam. etſi.15.* licet de inofficioſo diſputare; fratribus porrò & ſororibus germanis non aliter, quàm ſi propudioſæ turpeſq; perſonæ ſint inſtitutæ. *§. ſoror. Inſtit. eod.* Porrò fratres vterini, exteriq; vlterius cognati, melius facerent, ſi ſe ſumptibus inanibus non vexarent, *l.fratres.27. C.eod. tit.* cùm obtinendi ſpem non habeant. *l.1. h.tit. l fratris.21. C.eod.* Nec enim vult lex in infi-
E nitum inſtituendi neceſſitatem propagari, teſtandiq; libertatem reſtringi: *contrà l.1. C. de ſacroſ. Eccleſ.* præſertim cùm his perſonis collateralibus non perinde debeatur ſucceſſio, atque deſcendentibus & aſcendentibus. *l.nam etſi. h.t. l.fin. C. de codicil. in Auth. de hæred. ab inteſt. venien.* Ac ne his ipſis quidem aliter datur querela, quàm ſi ab inteſtato ſint ſucceſſuri: nam alioqui fruſtra agent, atq; adeò etiam obtinebunt, ſi cauſa inteſtati ad alios ſit peruentura, *l.6. §.*
F *penult.* & alio modo ius ſuccedendi conſequi nequeant. *l.Papin.8. § . ſi quis impubes . h.tit . §. tam.15. Inſtit.eod.* Quamobrem etiam ſi quis legitimam portionem ſit conſecutus, non admittetur: *d.l.8.§ ſi quis mortis.6.§. ſi quis impubes.15.* tutoq; teſtari quis poterit, quarta legitimis hæredibus relicta, *l.6.C.eod.* quæ hodie tertia eſt. *Auth. nouiſſima. C.eod.* Quin etiam tantus eſt ſuſtinendorum teſtamentorum fauor, vt ſi minus relictum quoquo titulo *d.l.8. §. ſi quis mortis. l.*
G *30.36. §.1. l.quoniam.29. l.omni modo.30. C.eod. d. Auth. nouiſſima,* ſit, ſaluo teſtamento, ad ſupple-

mentum

mentum tantùm agi poſſit: *d. l. omni modo*. niſi quòd nouiſſima conſtitutione Iuſt. Inſtitutionis titulo filijs relinqui voluerit. *§. aliud quoque. Nouell. conſt. 115. vt cùm de app. cognoſ.* Præterea nec ei accuſandi poteſtas eſt, qui quoquo modo agnouit ſibi à teſtatore relictum, *l. 10. in fin. l. 12. 22. h. tit.* aut aliter voluntatem eius approbauit, *d. l. 8. §. ſi conditioni. 10. l. 23. §. penult. h. tit.* aut querelæ renunciauit. *l. qui repudiantis. 17. l. nam etſi. 15. §. 1.* aut per quinquennium à tempore aditæ hæreditatis conticuit. *l. ſcimus. 36. § fin. l. ſi quis filium. 34. in fin. C. eod. l. 2. C. in quib. cauſ. in integ. reſt. l. Papinian. 8. §. vlt. h. tit. vbi gl. fin.* quanquam Condictio, qua ad ſupplementū legitimæ agitur, quinquennio non præſcribatur, ſed Perpetuò, hoc eſt, 30. annis, vt reliquæ actiones perſonales, duret *ita eſt cōmunis opinio Bald. Iaſ. & aliorum contra Bart. in l. ſi quis filium. 34. C. de inoff. teſt. Guid. Pap. deciſ. 82.* neq; etiam extinguatur, quāuis quis ſibi relictum acceptarit. *l. ſi quando. 35. §. fin. C. eo. vid. Mynſing. obſ. 36. cent. 1.* hac enim non impugnatur teſtamentum.

7 ¶ Ac nouiſſimo quidem iure vix eſt, vt in recta linea locus ſit accuſationi: nam cùm non modò liberi, ſed etiam (vt volunt, *§. ſancimus. Nouell. conſt. 115. vt cum de app. cog.*) parentes ſint hæredes inſtituendi: niſi iuſtis expreſſisq; de cauſis exhæredentur, *Dd. in d. §. ſancimus*. quas hæres probare cogitur, *§. ſine eadem. d. Nouell.* in omnem euentum, citra querelam videtur ijs ſatis eſſe proſpectum. Nam ſi in legitima ſint inſtituti, nihil eſt quòd defuncti officiū accuſent: ſin in minore parte, agent ad ſupplementum: ſin exhæredentur, aut id fit iniuria, & teſtamento quod ad inſtitutionem attinet euacuato, ab inteſtato ſuccedunt, vt querela non ſit opus: aut iure factum eſt, & meritò omni aditu cōſequendæ hæreditatis, qua ſe indignos reddiderunt, atque ita etiam querela inofficioſi excluduntur: *l. quidam. 132. verſ. quid ergo. de verb. oblig.* protſus vt fratribus potiſſimùm opitulari deinceps hæc accuſatio videatur, etiamſi quidam contradicant. *Vigl. in Rub. Inſtit. eod.* Vno tamen caſu volunt noſtri vſurpari etiam in aſcendentibus & deſcendentibus querelā inofficioſi, ſcilicet cùm Iuſta ex cauſa exhæredatio facta eſt: quæ tamen necdum probata ſit. Hoc enim caſu quia valet teſtamentum, & exhæredatio legitimè, hoc eſt, ex iuſta cauſa expreſſim addita, facta eſt, ideo intra quinquennium putant inofficioſi querela illud reſcindendum eſſe: *Bald. num. 2. & 22. Iaſ. nu. 48. dicens hanc eſſe communem. in Auth. ex cauſa. C. de lib. præter. Bal. conſ. 89. proponitur. & conſ. 112. Paul vol. 5.* etiamſi exhæredatione ſine cauſa, aut ex nulla cauſa facta, ſit teſtamentum nullum, & duret quæſtio Nullitatis, ſeu Ius dicendi nullū, *Iaſ in l. ſi filius. nu. 14. de lib. & poſth. Caſt. & Dd. in d. Auth. ex cauſa.* annis 30. *Guid. Pap. dec. 597. de lib. & poſth. num 5.*

8 ¶ Illud vltimo loco addimus, querelā in hæredes tranſire, ijsq; competere: liberis quidem indiſtinctè, *l. ſi quis. 34. C. eod.* extraneis verò non

A aliter quàm præparata à defuncto querela. *l. 6. § fin. hoc tit.* eſt enim quædam iniuriæ ſpecies, quod genus ad hæredes tranſire non ſolet. *vide §. de iniur. in princ. Inſtit. de perp. & temp. act.* Suis tamē hæredibus arbitror competijſſe olim querelam non iure Hæreditario, ſed Suo: quòd propter ius Repræſentationis, ipſis iniuria facta videtur: emancipatis autem, & extra poteſtatem conſtitutis non item, quia iure ciuili pro extraneis habebantur. *vid. l. Inſt. de hær. qual. § cæter: & de hær. quæ ab inteſt. §. emancipati.* vt eis actio ciuilis dari non deberet, cùm hi iure veteri demortuum patrem eius (?) non repræſentarent.

B (gutter letter beside "de hær. quæ ab inteſt.")

Vnde nec mater querelam ad liberos transmittebat, *l. cum mater 6. de tranſ[e]ctio[ne]* quæ eos non habet in poteſtate, eosq; nec ſuos relinquit hæredes. *l. nulla. 13. de ſuis & legit. Vip. Inſtit. cap. 15. vide quæ dixi Inſtit. ad S. C. Tertull. in prin.* Sed Iuſtin. qui hoc diſcrimen ſuitatis ſuſtulit, videtur indiſtinctè deſcendentibus querelam conceſſiſſe. *d.*

C *l. ſi quis. 34. C. eod.*

¶ Datur autem hæc actio aduerſus heredem, 9 atque ita poſt aditionem hæreditatis, ex qua ſit hæres, *l. Papinianus 8 § ſi conditioni hoc tit* cuiuſcunque tandem ſit ille dignitatis & conditionis: *l. 8. § ſi imperator. 3. l pen. §. 1 h. tit.* ſiue ex liberis, ſiue extraneus aut municeps: *d. l. penult.* quantum quidem ad querelam liberorum aut parentum exhæredatorum attinet: nam in fratribus diſtingui diximus, turpis an honeſta perſona ſit

D inſtituta. Sed & aduerſus hos competit, qui locum hæredis obtinent: vt eſt ſucceſſor hæredis, *l. ſi pars. 10 h. tit* fiſcus qui bona occupat, *l. ſi hæredum 10. C eod.* fideicommiſſarius vniuerſalis: *l 1. C. eod.* nonnunquam etiam in particularem legatarium, qui ſuſpecta colluſione ad defendendū teſtamentum venit. *l. ſi ſuſpecta. 29.* Ita tamen hi conueniri poterunt, niſi priuilegio aliquo, quod relictum eſt, defendatur. Nam conſtat aduerſus teſtamentum militare, *d. l 8. §. Papinianus. 3.*

E quodq; de peculio caſtrenſi ſit, vel quaſi, querelam non dari. *l. fin. C. eod.*

¶ Ipſe porrò querelæ modus eſt, vt dicat 10 actor, doceatque immerentem, atque indignè præteritum ſe, vel exhæredatum. *l. 3. l. 5. hoc tit.* Inofficioſum enim teſtamentum dicere, eſt allegare quare exhæredari vel præteriri non debuerit: *d. l. 3. 5. h. tit.* quaſique non ſanæ mentis fuerit is, qui teſtamentum ordinauit: non quo verè furioſus fuerit, ſic enim teſtamentum ipſo

F iure corrueret probato furore: *l. 2. h. tit.* ſed rectè quidem composq; mentis fecerit teſtamentum, non tamen ex officio pietatis. *l. 2. 5. vide Val. Max: lib. 7. cap. 8. l. pen. de cond. inſtitut.* Quod cùm ita ſit, petit actor declarari teſtamentum inofficioſum, ac reſcindi: eoque reſciſſo, ſibi vt hæredi proximo hæreditatem adiudicari. *l. Papin. 8. §. quoniam. in verb. non totam debeo hæreditatem petere. h. tit.* Quia verò cui datur actio, ei multo magis competere exceptionē dicendum

G eſt: *l. 1. verſ. nam cui de ſuperf. c. qui ad agendum. de reg. iur. in 6.* poteſt etiam qui exhæredatū iniu-

ſtè ſe-

ſtè ſe queritur, ſi eſt in poſſeſſione bonorum, in modum Contradictionis & excipiendo querelam introducere. *d.l.8.§.ſi filius.13.* Illud prætere a admonendi ſumus, hanc querelam non eſſe perpetuam, ne perpetuò ſuſpenſæ incertæque pendeant defunctorum voluntates, *l.fin. commu. præd.* ſed intra quinquennium à tempore aditæ hæreditatis eſſe proponendam: *l.ſcimus.36.§.fin.C.eod. vide Bald.conſil.89. proponitur. volum.5.* præſertim cum ſit Reſciſſoria, & contra leges ciuiles impugnans teſtamentum & vltimas voluntates, quarum magnus fauor eſt: *l.ſi pars.10. hoc tit.* eoq; velut extraordinaria & odioſa, reliquarum reſciſſoriarum exemplo certis ſpacijs debeat includi. *l.in honorarijs.35.de a[illegible]* quod etiam moribus Sax. obtinet, nec enim præſcriptiones rerum communes illis inductæ generè producendæ ſunt ad ſingulares actionum præſcriptiones: quæ quando non inueniantur ſublatæ, iure putantur etiamnum durare. *l.ſancimus.27.C.de teſtamen.*

11 ¶ Effectus autem huius iudicij eſt, vt probata cauſa, declaretur teſtamentum inofficioſum: eoque reſciſſo, legata quoq; & libertates inſcriptæ pereant, *l.Papin.8.§.penul. l.Titia.13. l.cum mater.28. h.tit.* (quod tamen hodie correctum videri poteſt, cùm Iuſt. voluerit, inſtitutionem tantùm vitiari, ſaluis reliquis teſtamenti articulis, *d.Nouell.115.vt cùm de app. Auth.ex cauſa.6. de lib.præt.*) & in ea cauſa res conſtituatur, perinde atq; ſi nullum teſtamentum ſcriptum, nulla hæreditas adita eſſet: *l.cum.21.in fin.h.tit.* vtque actori victori hæreditas ab inteſtato reſtituatur, ſi modò docuerit ſe ab inteſtato hæredem. *l.6.§.pen.l.15.in fin.h.tit.* Quamuis autem hac actione nemo amplius petere poſſit, quàm eam partem quam ab inteſtato habiturus eſſet: *d.l.8.§.quoniam.* tamen ſententia ſecundum querelam lata, totum teſtamẽtum corruit, quaſi vitioſum, & à demente factum: *d.l.13. in fin. d.l.21. d.l.28.* adeò vt victor ſolus obtineat hæreditatem, neque illi concurrãt, qui alioqui ab inteſtato partem facerent, ſi agentem deſeruerint. *l.filio.16.* videntur enim animo repudiantis accuſationem neglexiſſe: *l.qui repudiantis.17. hoc.tit.* niſi culpa ſilentij nulla, impeditis fortè, imputari queat. *l.ſi hæres.7.fam.herciſ.* Sed ſi is, qui inſtitutus eſt, etiam ab inteſtato hæres exiſtit, cum minimè repudiare ius ſuum voluiſſe ipſa aditione & propugnatione teſtamenti contra querelam, cui ſe oppoſuit, abundè ſit teſtatus, ideo reſciſſo per querelam teſtamento, ab inteſtato cum victore concurret: vt cùm cõtra filium inſtitutum alter exhæredatus obtinuit. *l.mater.19.l.ſi ponas.*

12 *23.h tit.* Vno † ſanè caſu pro parte tantùm reſcinditur teſtamentum: propterque rei iudicatæ authoritatem, partim teſtatus, partim inteſtatus decedit teſtator, contra regulas iuris ciuilis: *l.ius noſtrum. de reg. iur.* videlicet cùm pluribus querela conuentus diuerſæ ſententiæ latæ ſunt, quarum in altera laudetur, in altera declaretur teſtamentũ inofficioſum. Id quod euenire non difficulter poteſt, quoties aduerſus extraneum & fratrem, hæredes inſtitutos, agitur. cõtra hunc enim, perinde atq; cõtra extraneum, querelam obtinere fuerit periniquum. *d.l.mater.19. l.nam etſi.15.in fin.l.circa.24.h.t.l.cum duob.13.C.eod.*

DE HAERE DITATIS petitione. Tit. III.

C.3.31.

1 *Continuatio: & affinitas huius actionis cum præcedente.*
2 *Quid ſit petitio, quid ſit hæreditas.*
3 *Diuiſio petitionum.*
4 *Definitio petitionis hæreditatis.*
5 *Quæ eius propria: & explicatio definitionis.*
6 *Cur petitio ſit vniuerſalis, ciuilis, realis, bonæ fidei, &c.*
7 *Species petitionis.*
8 *Cauſa efficiens: & quibus, contra quos, coram quo iudice hæc actio detur: & quomodo, quoque ordine ſit proponenda.*
9 *Quando ſit proponenda: & cui quare detur, contra quem.*
10 *Quis pro poſſeſſore vel hærede poſſideat, et cur nõ detur cõtra ſingulari titulo poſſidentẽ.*
11 *Materia, quid in petitionem veniat: et explicatio S.C.*
12 *Forma: & ratio petendi ac li[illegible]andi.*
13 *Finis & effectus.*
14 *Affinia.*
15 *Contraria: et quomodo præſcribi huic actioni (poſſit.*

QVERELAE † inofficioſi teſtamenti affinis 1 eſt Petitio hæreditatis. nam & vniuerſalis eſt, *gl. & Dd.in Rub. C.de ineff. teſta. per l.item.20.§.item.h.t.* & hæreditatẽ petit, quomodo illa, ac (ſicuti ante diximus) illius veluti pars eſt, aut certè ſequela, aut (vt volunt Dd.) illa huius præparatoria, *gl.hic in Rub. & in Rub. C.de inoff.teſtam. & de per.hær.* ita vt cumulari vno libello poſſint. *vide 3.tit.1. vbi dixi.* Quare poſt expoſitionẽ querelę de inofficioſo teſtamento, ordine ſequitur, vt de petitione hæreditatis agamus.

2 ¶ Petitionis verbo, plerunq; actiones reales ſignificãtur. *l.pecunia.178. ver[illegible]tionis. de verb. ſign.* Cum itaq; hæc actio realis [illegible], *l.ſed etſi lege.25. §.petitio.13. h.tit.* rectius Petitio quàm Actio nominatur. Hæreditas nomen iuris eſt, *d.l.pecuniæ.verſ.hæreditas.* & etiã ſine corpore intellectũ iuris habet: *l.hæreditas.50.h.t.* hoc eſt, intelligitur ex iuris diſciplina hæreditas exiſtere, quamuis nullum corpus, ſeu nulla res corporalis, quæ ſub ſenſum aſpectumq; cadat, in ea reperiatur: vt cũ aliquis mercator tãtùm nomina & actiones, vel etiã duntaxat æs alienũ, in hæreditate relinquit.

Hæreditas.

Hæreditas Ciceroni, *in Topic.* eſt pecunia (no- A
mine ſcilicet generatim vſurpato, *l. pecuniæ.* 178.
de verb. ſignif.) quæ morte alicuius ad quem-
piam peruenit: nec ea legata teſtamento eſt, aut
poſſeſſione retenta: Theophilo, *Inſtit. de reb.*
corp. & incorp. Ius quoddam certis modis con-
ſtitutum, & intellectu comprehenſum, quod
alieni patrimonij vniuerſalem dominũ iure ef-
ficit: Iuliano, *l. hæreditas. 62. de reg. iur. l. nihil. 24.*
de verb. ſignif. ſucceſſio in vniuerſum ius quod
defunctus habuit. qua de re alibi *ad tit ℱ. de hær.* B
inſt. diximus.

3 ¶ Hæreditas autem petitur aut ex iure Ciuili,
aut ex iure Prætorio, aut ex S. C. & petitur vel
Tota, vel pro Parte. ex quo fit, vt plures nume-
rentur petitionis ſpecies, de quibus ſingulis eſt
dicendũ: ac primùm de Ciuili & Vniuerſali hæ-
4 reditatis petitione. Ea † ſic definiri poteſt, Vt
ſit actio ciuilis, vniuerſalis, in rem, petitorij iu-
dicij, bonæ fidei: qua quis petit hæredem ſe de-
clarari, hæreditatemq; iure ad ſe pertinentem, C
ab eo qui pro hærede vel pro poſſeſſore poſſi-
5 det, ſibi reſtitui. Dico † eſſe Ciuilem. nam etſi
prætor eam proponit in Edicto, *l. 1. in princ. ſi*
pars hære. petat. tamen ex iure ciuili, quo hære-
ditates petuntur, *l. 1. & 2. h. tit. l. lege. 130. de verb.*
ſignif. eam proponit, vt reliquas iuris ciuilis ven-
dicationes, *l. prætor. 75. ℱ. tit. 1. vbi vide.* atque e-
tiam perſonales actiones. *l. 1. in princ. commod.*
Dico eſſe Vniuerſalem. *l. 1. in princ. in verb. poſt*
actiones quas de vniuerſitate, &c. de rei vend. gl. in D
l. 1. de edend. Iaſ. poſt alios in Rub. C. de inoff. teſtam.
Vt enim vniuerſale eſt iudicium dotis, *Dd. in*
Rub. ſol. mat. gl. [illegible] *in l. quod dicitur. 5. verb. ſed dotis.*
de impen. in res [illegible] *fac.* peculij. *l. item. 20. §. non ſo-*
lùm. 8. h. tit. in gloſſ. in d. l. quod dicitur. Iaſ. in l. 3. nu.
10. C. de eden. iuriſdictionis, *Iaſ. in d. l. 3.* &c. ita &
eſt petitio hæreditatis. petitur enim ea corpus
bonorum, hoc eſt, vniuerſitas, *l. 1. de rei vend. gl.*
in l. 2. verb. ſed dotis. verſ. patrimonij. de impenſ. in
res dot. fac. in qua ſunt varia iura, & diuerſæ ſpe- E
cies, res corporales, incorporales, mouentes,
6 mobiles, immobiles, &c. Quare † cum actio-
nes aſſimilentur rebus quæ his petuntur, *gl. &*
Dd. in l. 1. C. ſi aduerſ. tranſ. & in §. hæc ergo. verb.
numeranda. in Auth. de non alienan. Bal. in l. iube-
mus. 14. C. de ſacr. Eccleſ. cumque iudicetur de a-
ctione, vt de re ad quam petẽdam deſtinata eſt:
Bart. Iac. de Are. Alc. in l. mouentium. de verb. ſign.
Caſt. in l. quam Tuberonis. §. fin. de pecul. Alex. in l.
à diuo Pio. §. in venditione. in 1. not. de re iud. latè F
Tiraq. in retrac. prox. [illegible] *§. 1. gl. 7. num 17.* ſequens eſt,
petitionem [illegible] hæreditatis, quæ ad vniuer-
ſitatem bonorum perſequendam propoſita eſt,
vniuerſalem eſſe. *d. l. 1. de rei vend.* Nec obſtat,
quod etiam res minima *l. licet. 10. h. tit.* & ſingu-
laris, & nõ modò tota hæreditas, ſed etiam pars
eius peti poſſit. *l. 1. & tot. tit. ſi pars hær. peta.* nam
& qui rem ſingularem petit vt hæreditariam,
vniuerſaliter agit. petit enim ſe declarari hære-
dem, hoc eſt, vniuerſitatis dominum: & ius ſuum G
metitur, non ex eo quod aduerſarius poſſidet,

A ſed quod ipſe habet. *d. l. 1.* & qui partem petit
hæreditatis, vniuerſitatem petit. quod enim iu-
ris obtinet in toto, idem & in qualibet eius par-
te: *l. quæ de tota. 76. de rei vend.* & vt hæreditas
tota eſt vniuerſale corpus bonorum, ita & quo-
ta hæreditatis portio. *§. reſtituta. cum ſeq. Inſtit.*
de fideicom. hære. l. non amplius. 26. §. fin. de leg. 1.
l. ſi quis ſeruum. §. fin. cum l. ſeq. de leg. 2. Addo, eſ-
ſe Realem: *l. ſed etſi. 25. § petitio 13. hoc tit.* ea de
cauſa, quòd detur contra poſſidentem, *l. nec vl-*
B *lam. 13. §. fin. cum* [illegible] *h. tit.* qui nullo ex con-
tractu ad dandum vel faciendum obligatus eſt:
ſed ratione [illegible] quod poſſidet, vt id ſcilicet re-
ſtituat, [illegible]tur. id quod proprium eſt actio-
num re[illegible] qua peculiari velut nota, à perſo-
nalib[illegible]minantur. *§ 1. Inſtit. de actio. Iaſ. in*
Rub. [illegible]*off. teſtam. Bald. in l. ſi certis annis. an-*
tepen. [illegible]*ct.* Habet tamen hæc actio præſta-
tiones aliquot perſonales, *d. l. ſed etſi. §. petitio.*
quarum reſpectu, miſtam cauſam obtinere di-
C citur. *l. hæreditatis. 7. C. eod §. quædam Inſt. de act.*
Quandoquidem enim vniuerſalis eſt, in eamq;
veniunt omnia quæ ex bona fide (vnde bonæ
quoque fidei exiſtimatur, *l. fin. C. eo. §. actionum.*
in fin. Inſt. eod.) præſtari æquum eſt: fit, vt inter-
dum dari etiam q[illegible]piam à poſſeſſore petatur:
puta precia rerum diſtractarum, aut æs alienum
à debitoribus exactum. *l. item veniunt. 20. cum ll.*
ſeq. h. tit. Petere autem vel Dari, proprium eſt
perſonalium actionum: in quibus ad dandum
D vel faciendum agitur, ſicuti in realibus ad reſti-
tuendum. *§. 1. Inſt. de act. l. actionum. 25. de act. &*
oblig. Hoc igitur reſpectu, petitio hæc miſtam
obtinere cauſam intelligitur: alioqui ſua natura
eſt realis, *d. l. ſed etſi. 25. §. petitio. Marant. parte iu-*
dic. 4. diſtinc. 3. nu. 8. vbi dicit hanc eſſe communem.
vide Iaſ. in §. ſed iſtæ. nu. 42. & § item Seruiana. nu.
121. Inſt. de act. eoq; & petitio dicitur, *l. pecuniæ.*
178. verſi. petitio. de verb. ſignif. & Vendicatio, *l. le-*
gitimam. 8. h tit. & actor in Rem agere *l ſi bonæ.*
E *49. hoc tit. l. 3. C. eod.* ac vendicare *d l. legitimam.*
perhibetur. Dico, eſſe petitorij iudicij: *Iaſ. in §.*
actionum. num. 214. Inſtit. de actio. quia actor non
modò petit ſibi res hæreditarias reſtitui, quod
eſt commune cum poſſeſſorijs: *l. 1. verb. reſtitu-*
toria. de interdict. ſed etiam ius ſuum declarari,
& ſe pronunciari hæredem, hoc eſt, dominum,
peræquè atque in rei vendicatione. Hæredem
enim dominum veteres appellarunt, tanquam
herum. *§. fin. Inſtit. de hære. qual. & differen.* Di-
F co eſſe Bonæ fidei. *d. l. fin. C. eod. §. actionum. verb.*
petitio. &c. Inſtit. de actio. Nam cum ſit vniuerſa-
le iudicium, & augmentum ac decrementum
d. l. item. 20. §. 1. h. tit. natura ſua, pro ratione va-
riantium circumſtantiarũ & varijs rerum euen-
tis recipiat: ideo certa formula concludi, & ſtri-
ctis iudiciorum regulis includi nequit: ſed quo
ſuum cuique rectè tribuatur, ex bono & æquo
vt interpretationem recipiat, neceſſe eſt: idque
& publicè intereſt, vt voluntatibus defuncto-
G rum, ad quas pertinet hęc petitio, prolixius cõ-
ſulatur, *l. 1. C. de ſacroſ. Eccleſ. l 3 de teſtam.* Neque
enim

enim ſolùm ab inteſtato, ſed etiam ex teſtamento hæc actio proponitur, & vtrocunque modo agatur, ſemper ex voluntate defuncti agi intelligitur: qui nō facto teſtamento, præſumitur ſponte ſua hæredes ab inteſtato ſibi ſuccedere voluiſſe. *l. 3. conficiuntur. 8. de iure codicill.* Addo, Qua quis petit hæredem ſe declarari, & ſibi hæreditatem reſtitui, &c. Sunt enim duæ hæ actionis partes: *Bart. in l. 1. C. quor. bonor* quarum altera Petit ſe actor hæredem ſententia iudicis declarari, altera Res hæreditarias ſibi reſtitui.

7 ¶ Species huius actionis duæ ſunt præcipuæ. alia enim Directa eſt, quæ datur contra eum, qui pro hærede, aut pro poſſeſſore poſſidet: alia Vtilis, quæ competit aduerſus eum, qui à poſſeſſore rem habet. *l. nec vllam. 13 §. quòd ſi. 4. § ſi quis ſciẽs. 6. & §. item ſi quis 7. §. apud Marcellum 8. h. t.* Deinde alia eſt Ciuilis, & hæc aut in totam hæreditatem, *vt hoc tit.* aut in Partem intenditur: *vt in tit. ſeq.* alia Prætoria, quæ ex iuriſdictione magiſtratus, bonorum poſſeſſoribus datur: *J. de poſſeſſ. hær. petit.* alia Fideicommiſſaria, quæ ex S. C. fideicommiſſarijs vniuerſalibus, *J. de fideicom. hæred. petit.* bonorum poſſeſſoribus, *l. 2 & 3. de fideicom. hæred. petit.* & alijs qui pro hæredibus ex S. C. habentur, competit: vt nec merè ciuilis ſit, nec prætoria, cùm ab his diſtinguatur: *d. l. 2. & 3* ſed commune quoddam remedium vtile his, qui quidẽ directo non ſunt hæredes, ſed quaſi, & pro hæredibus ſiue iure ciuili ſiue prætorio habentur. *l. 2. & 3 de fideicom. hæred petit.*

8 ¶ Cauſa igitur efficiens remota huius actionis, eſt Lex, Prætor, S. C. Cauſa propinqua, Ius hæreditarium, quod agens habere intendit: ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato, ſiue ex veteri iure XII. Tabul. ſiue ex nouo *l. 1. 2. 3. hoc tit.* ſiue per ſe illud habeat, ſiue per alios. *d. l. 1. 2. 3.* Nam & hæres hæredis, pro hærede eſt: *l. ſi hæredem. 10. C eodem. l. fin. C. de hæred inſtit. de quo tamen vide Paul. lib 1 tit 13. iunctā l. 6. §. vlt. de inoffic. teſtamen.* & indifferenter quicunque hæredes ſe eſſe intendunt, hac actione agere poſſunt: etiam filius contra patrem, de ſucceſſione materna, *l. fin. hoc tit.* &c. Datur autem eo ordine, vt primùm ſcriptis detur hæredibus: *l. legitimam. 8 hoc tit. l ſi ſcripti 9 C eod. Bart. in l ſi quis. 13. hoc tit.* pòſt, cauſa teſtamenti euacuata, illis qui ab inteſtato veniunt. *d. l legitimam.* quanquam poteſt quis etiam omnem hæreditarij iuris cauſam in iudicium deducere, non expreſſo eo, vtrum ex teſtamento agat, an ab inteſtato. *gloſ. & Dd. in l. vltim. ad verb præcluſiſſe. C. de codicillis. & in l. ex ſextante. verb. de iure. de except. rei iudic.* Nam libelli generales & incerti, in his vniuerſalibus iudicijs faciliùs admittuntur: cùm horum iudiciorum natura talis ſit initiò, vt propter varietatem rerum certò definiri deſignarique nequeant, ſed pòſt per probationes, & officio iudicis dilucidentur. *gloſ. & Dd. in l. 1. in princ. de edend. l. 2. C. quæ ſentent. ſine cert. quant. §. curare. Inſtit. de act. vide omnino Schurff. conſil. 63 cent. 1.* Quare crediderim, & alternatiuè ab his,

A qui ab inteſtato ſuccedunt, agi rectè hoc modo, poſſe: Peto ex teſtamento, ſi quod factum eſt: & vt de hoc conſtet, peto illud exhiberi, & poſſeſſorem ad iuſiurandum cogi, vtrum aliquod in bonis hæreditarijs reperierit, an non: ſin autem nullum omnino factum eſt, peto eandem hæreditatem ab inteſtato. *Pet. Iacob in for. petit. ab inteſt num. 3. Iaſon num 6. poſt gloſ. & Bart. in l. controuerſia. de tranſact. vide tamen l vltim. C. de codicillis.* maximè † ſi aut ex facto aduerſarij, calli- 9

B dè celantis teſtamentum, aut aliunde probabilem habeat actor dubitandi cauſam *per doctrinam Bart in l. 1 num 1. quor. bon. Iaſon in §. curare. num 7. Inſtit. de action. Decius in l. nemo 43. §. quoties. de regul. iur.* nec enim altera petitio alteram impedit: neque ſententia in vna lata, parit exceptionem in altera: vt hic nulla regula, prohibens cumulationem, obſtare poſſit. *l. legitimam. 8 hoc tit. gloſ in l. ex ſextante. verb de iure. de except. rei iudic. & in l fin verb. præcluſiſſe. vbi Salic. num.*

C *7. C. de codicillis.* Aliâs fateor verum eſſe, ab inteſtato non antè commodum peti, quàm cognitum exploratumque ſit ex teſtamento hæreditatem peti non poſſe. *§ proximus. Inſtit. de legit. ag. ſuc. §. cùm autem in verb eo tempore quo certum eſt al. quem ſine teſtamento deceſſiſſe. Inſtit de hæred. quæ ab inteſtato. l. ſcripti. 9. C. eodem. l. is qui putat. 15. cum ll ſeqq. l ſi quis. 21 cum l ſeq. l. pater. 93. de acq. hæred.* quemadmodū nec idoneè petitur, priuſquam conſtet hæreditatem eſſe: hoc eſt, eum eſ-

D ſe defunctum, de conſequenda cuius hæreditate lis eſt. *Roff. in ſumma. de petit. hæred.* Viuentis enim nulla eſt hæreditas. *l 1 de hær. vel act. vend.* Neceſſaria autem hæredibus iſtiuſmodi eſt actio: quia licet ex l. ipſo iure hæredes fiant, & adita animo hæreditate. *vid. J. de acquir. hæred* ſtatim dominiū & omne ius defuncti ab eius morte conſequantur, *§. fin Inſtit. de hær. qual l. omnia. 193. l. omnis. 138. de regul. iur. l ſi ex re. 28. §. fin. de ſtipul. ſer.* occupare etiam vacantem, neque ab a-

E lio hæreditatem poſſeſſam poſſint: *Bald. in l. fin. num 3. vbi etiam Bart. Cyn. Fab. Dec. Iaſ. C. de edicto diui Adriani tollendo. Ferrar. in for. lib. quo pet. hær. ex teſtam. ad verb. iniuſtè. num 1. & 4. Innoc. Imol. & alij in c. cùm in officijs. de teſtam. vide J. Quor bonor.* tamen vbi alius pro hærede vel poſſeſſore eam poſſidet, priuata eum authoritate expellere prohibentur: eoque legitima hac actione reſtitui vt ſibi petant, neceſſe eſt: cùm tantùm dominium, quod eſt iuris, non etiam poſſeſſio, quæ pluri-

F mum facti habet, adita hæreditate ipſo iure tranſeat. *l. cùm hæredes. 23. de acquir poſſeſſ vide J. ad tit. Quor bonor.* Datur ergo hæc actio hæredi iſto caſu, quando ſcilicet hæres factus eſt adeundo, *vide Roffen. in ſumma.* & tamen poſſeſſionem necdum eſt adeptus, nec ſua priuatim authoritate adipiſci poteſt. Nam ea ſemel quæſita & adepta, amplius ad res amiſſas repetendas non datur Hæreditatis petitio. *vide latè Iaſ. in §. actionum. num 215. Inſtit. de action.* (deſijt enim eſſe hæredi-

G tas) ſed ſupereſt tantùm Rei vendicatio. *Dec. in l. hæreditas 67 nu. 3. & 4. de reg. iur.* Proponi autem

hæc actio vtronis loco poteſt, vel vbi domici- A
lium poſſeſſor reus habet, *Bartol. & Bald. in l. 1. C.*
vbi de hær. agi. vel vbi maior pars hæreditatis eſt
ſita: *gloſ. Bartol. & Dd. in l. vnic. C. vbi de hæred. ag.*
Bald. in l. 2. quemad. teſtam. aper. & ſi pluribus locis
diſſipata ſit, pluribus etiam locis poterit inten-
tari: *Bald. & Caſtr. d. l. vnica.* ſicut pluribus locis
in poſſeſſionem bonorum miſſio peti poteſt:
Bald. Caſtr. Salic. in d. l. vnic. electione ſcilicet acto-
ri conceſſa, quo potiſſimùm in foro agere velit.
l. fin. C. de iuriſdict. l. fin. C. de long. temp. præſc. Nam B
etſi actor ſequitur forum rei, *d. l. vlt. C. de iuriſdict.*
tamen cùm pluribus hic locis iuriſdictioni ob-
noxius eſt, tum in arbitrio & poteſtate agentis
eſt eligere ex omnibus forũ maximè idoneum,
præſertim in realibus: *gloſ. Caſtr. & Dd. in l. vltim.*
C. vbi in rem act. alioquin reus variando ludifica-
ri, & ſubterfugere iudicium poſſet. *l. 3. in prin. de*
eo quod cert. loc.

20 ¶ Quamuis autem olim hæc actio apud Cen-
tumuirale iudicium ſolita eſt exerceri, *l. fin. C. eod.* C
tamen de eo hodie, vtpote Centumuiralibus il-
lis iudicijs ſublatis, ſubtilius quæri non eſt ne-
ceſſe, proque exploirato illud habendum eſt, co-
ram quouis ordinario fori competentis iudice,
hanc inſtitui actionem poſſe. Quæ quidem com
petit aduerſus eum, qui Pro hærede vel Pro poſ-
ſeſſore, ius aut rem hæreditariam, licet mini-
mam, *l. regulariter. 9. cum ll. ſeqq. l. 4. hoc tit.* poſſi-
det. *d. l. regulariter. l. hæreditatis. 7. C. eod.* Pro hæ-
rede autem poſſidet, qui putat ſe hæredem eſſe D
eius, de cuius hæreditate agitur. *l. pro hærede. 11.*
cum ll. ſeqq. hoc tit. Nam ſi velut alterius hæredi-
tatem poſſideat, hac actione conueniri nequit,
quia titulo ſingulari & extraneo poſſidet: *Bartol.*
& Dd. in d. l. pro hærede. vide Appel. in dialect. cap.
1. vt paulò pòſt dicemus. Nec intereſt, vtrum ſe
putet ex iuſta cauſa hæredem, an ex iniuſta: *l. i-*
tem. 20. §. præter. 6. l. ſed etſi. 25. §. ſcire. 4. h. tit. quin
etſi verè ſit hæres, dabitur tamen contra eum,
vt cohæredem, Hæreditatis petitiò, ſi actorem E
pro cohærede agnoſcere nolit. *l. 1. §. item. 4. ſi pars*
hæred. petat. l. permittendum. 8. eodem titulo. Sed &
is qui ſcit ſe hæredem non eſſe, tamen ſi conten-
dat, poteſt pro hærede conueniri: *l. pro hærede. 11.*
hoc titul. nec enim intereſt, vtrum quis bona an
mala fide poſſideat. Quod ita accipiendum eſt,
num ſcilicet is, qui ita ſcienter poſſidet, aliquam
cauſam Pro hærede poſſidendi habet & obten-
dit: vt, num emit ab eo hæreditatem, quem ſci-
uit ius vendendi non habere. Etſi enim malæ fi- F
dei eſt, tamen non continuò prædo eſt, & Pro
poſſeſſore tantùm poſſidet, qui precium nume-
rauit: *l. nec vllam. 13. §. ſi quis ſciens. hoc titul.* aliâs
verò ſi per mendacium, & ſine vllo probabili
prætextu aut cauſa contendat ſe hæredem, qui
ſcit hæreditatem ad ſe non pertinere: is non Pro
hærede, ſed Pro poſſeſſore poſſidere intellige-
tur. *l. qui interrogatus. 12. hoc titul.* Pro poſſeſſore.
enim poſſidet prædo, qui interrogatus cur poſ-
ſideat, petiturus ſit principium: nec aliud re- G
ſponſurus quàm, Quia poſſideo: nec contendit

ſe hæredem, aut per mendacium contendit. *l.*
pro hærede. 11. §. final. cum l. ſeq: hoc tit. l. ſed etſi. 25.
§. 1. l. prædonis. 46. hoc titul. Hi autem tituli, Pro
hærede, & Pro poſſeſſore, omnibus titulis qui ex
eodem iure hæreditario conſequuntur & fluunt,
cohærent. *l. nec vllam. 13. §. 1. hoc titul.* Pro hærede
quidem titulus, omnibus his qui veri & iuſti
ſunt. Nam Bonorum poſſeſſores, & reliqui, qui
pro hæredibus habentur, *l. item. 20. §. licet 11. hoc*
titul. item ſingulares ſucceſſores hæredum, puta
qui à putatiuo hærede emerunt, aut ex alia cau-
ſa titulóue quæſiuerunt, pro hæredibus conue-
niuntur, *l. ſed etſi. 25. §. item. 12. hoc tit.* ſaltem vti-
liter. *l. nec vllam. 13. §. quid ſi. 4. hoc titul.* Pro poſſeſ-
ſore autem titulus cohæret reliquis omnibus ti-
tulis iniuſtis & nullis: vt ſi quis emit nulliter à
furioſo, aut donatum accepit ab eo, qui donare
prohibetur, puta à coniuge ſe pro hærede ge-
rente, *d. l. nec vllam. 13. §. 1. &c.* Paria enim ſunt:
Nullo titulo poſſidere, vel non iuſto neque va-
lido poſſidere. *d. l. nec vllam. 13. §. 1 § ſciendum. In-*
ſtit. de ſatiſd. tut. Oportet autem poſſeſſorem eſſe
qui conueniatur, vt in rei vendicatione: nec e-
nim implere intentionem huius actionis po-
teſt, hoc eſt, reſtituere nequit, qui non poſſideat.
quare qui reſtituit hæreditatem, aut res aliena-
uit, hac actione teneri nequit, niſi dolo & ſciens
fecit, atque ita propter dolum pro poſſeſſore
teneatur. *d. l nec vllam. 13. §. final. l. quòd ſi. 16. cum*
multis ll. ſeqq. hoc tit. Debitor quoque hæredita-
tis pro poſſeſſore habetur, quia poſſeſſor iuris
eſt. Iura porrò hac etiam actione petuntur, vt
paulò pòſt dicam: quare & hunc teneri petitio-
ne hæreditatis, certum eſt. *d. l. nec vllam. 13. §. fin.*
l. ſed vtrum. 14. cum ll ſeqq. hoc titul. l. fin. ſi pars hæ-
redit. petat. l. fundus. 51 § fin. ff familiæ herciſcundæ.
Nam quod ait Vlpianus, *l ſi debitor. 42. hoc titul.*
non teneri debitorem Petitione hæreditatis, qui
non ideo nolit ſoluere, quòd ſe dicat hæredem,
ſed quòd neget aut dubitet, an hæreditas perti-
neat ad eum qui petit hæreditatem: accipien-
dum eſt de eo qui ſoluere paratus eſt, dummodò
actor ſit is cui ſolui debeat. In quem meritò non
datur actio: ſed potius, oſtenſo ſummatim acto-
ris iure, indulgebitur ei ſpacium ad ſoluendum,
cum competenti cautela, vt alibi dicitur. *l. ſi de-*
bitori. 21. de iudic. Porrò qui alio titulo quàm qui
ex hæreditate fluat, poſſidet, ſiue ſingulari, ſiue
vniuerſali: is Petitione hæreditatis non tenetur,
ſed Rei vendicatione conueniri debet. *l hæredi-*
tatis. 7. C. eod. l. 4. C. in quib. cauſ ceſſ. long. temp præ-
ſcript. Nam petens hæreditatem, nullum ius do-
minij in iudicium deducit, ſed iure defuncti vti-
tur, petitque res ab eo poſſeſſas, non modò iure
dominij, ſed quouis etiam alio, *l. & non tantùm.*
19 hoc tit. Bart. & Dd. in l. hæreditas. 9. C. eod. Iaſ. in
l. non hoc. 4. C. vnde leg. Bart. in l. vt iuriſiurandi. 7. §.
ſi libert. de oper. lib. Iacob. in tract. fund. verb. & cum
pacto quod ipſi. num. 7. Itaque quando par & æ-
quale ius poſſeſſionis habeat ille, qui alio titu-
lo quàm pro hærede vel poſſeſſore poſſidet, non
poteſt ea ab actore res auferri hac actione: cùm
ne à

ne à defuncto quidem, quo potius ius habere hæres nequit, vt in cuius locum ſe ſucceſſiſſe prætendat, ſic agendo auferri potuiſſet. In pari quippe cauſa, melior eſt poſſidentis conditio: *c. in pari. de regul. iur. in 6. §. retinendæ. verſ. commodum. Inſtit. de interd. l. fin. C. de rei vendic.* cui (niſi exaduersò intentata vendicatione probetur dominium) poſſeſſio ſua auferri nequit. *l. vltim. C. de rei vendic.* In hac autem actione nō probatur dominium, ſed tantùm res fuiſſe hæreditaria proponitur, quæ etiam aliena in hæreditate eſſe potuit. Conſentaneum igitur eſt, non ſatis eam habere virium, ad poſſeſſionem tertio poſſeſſori, qui ab hæreditate cauſam non habeat, auferendam. *vide latè Iaſ. in §. actionum. num. 195. Inſt. de action. Caſtr. in l. 2. C. eod.*

11 ¶ Poriò in hæreditatis petitionem veniunt vniuerſæ res hæreditariæ (non etiam feudales, *Iaſon in §. actionum. num 210. Inſtit. de actionib. Secin. conſil. 19. adſit. num. 7. volum. 1.* niſi cùm tota ſucceſſio feudalis petitur, *Imol. in l. ſi patroni. verſ. extra. ad S.C. Trebell. Roff. de petit. hæred. nu. 11. 12. per doctrinam gloſ. & Bart. in l. item videndum. 18. §. fin. ad verb. ſiue iura. hoc tit. vide latè Iaſ. in l. Gallus. §. quidam. num. 41. de liber. & poſth. melius Bart. in l. vt iuriſiurandi. 7. §. ſi liberi. de oper. lib. Iacob. in tractatu feud. ad verb. & cum pacto quod ipſi. nu. 7.* aut feudum eſt hæreditarium, *Mynſing. obſeru. cent. 3. obſeru. 67. per Dd. in cap. 1. an agnat. vel fil.*) ſiue iura, ſiue corpora, *d. l. item. 18. §. fin. cum ll. ſeqq. h. t.* ſiue etiam ſingulares. *l. licet. 10. hoc tit.* Non enim metitur actor intentionem ſuam ex eo quod poſſidetur, ſed ex iure quod ipſe habet. *l. 1. infrà, ſi pars hæredit.* Nec tantùm petuntur hæreditaria corpora, ſed quorum etiam periculum ad hæreditatem pertinet: vt res depoſitæ, commodatæ defuncto, *l. & non tantùm. 19. hoc tit.* &c. (ex quo perſpicuum fit quod antè dictum eſt, nullum dominij ius in hoc iudicium deduci) vnà cum fructibus, precio rerum diſtractarum, & quę quæcunque ex cauſa ad hæreditatem acceſſerunt, *l. item veniunt. 20. cum multis ſeqq. hoc tit.* aut accedere potuerunt. *dicta l. item. 20. §. redacta. 13.* Nam fructus & reliquæ acceſſiones augent hæreditatem, vtpote ius vniuerſitatis: eoque actionis iure, non officio iudicis hic debentur. *d. l. item. 20. § 1. l. ſed etſi. 25. § fin. l. ancillarum. 27. hoc tit. l. 2. C. eodem.* qua de re to: a, extat S.C. tempore Adriani Imperatoris factum: cuius partes & verba conſiderare fuerit, vt opinor, operæpretium. Partes autem præcipuè ſunt duæ: quarum in prima agitur de reſtitutione hæreditatis, quã bonæ fidei poſſeſſor facere debet: in altera, de reſtitutione quæ à malæ fidei poſſeſſore flagitatur. Bonæ autem fidei poſſeſſor eſt, qui iuſtis ex cauſis exiſtimat ad ſe hæreditatem pertinere. *l. item. 20. § præter. 6. hoc tit.* Cauſa autem iuſta, etiam error iuris eſt: *l. ſed etſi. 25. §. ſcire. 4. hoc tit.* quia quælibet cauſa, etiam friuola, à dolo & mala fide excuſat. *l. igitur. 12 de lib. cau. gloſ. fin. in fin. & Dd. in l. vnic. ſi quis ius dicenti non obtemper.* Malæ verò fidei poſſeſſor eſt, qui ſciens hæredita-

A tem ad ſe non pertinere, eam inuaſit, cùm nullam haberet iuſtam poſſidendi cauſam. *l. ſed etſi. 25. §. 1. hoc tit.* Poſt petitam autem hæreditatem, quilibet poſſeſſor incipit malæ eſſe fidei, *l. item. 20. §. petitam. l. ſi quid. 30. §. 1. hoc tit.* quia de ſuo iure dubitare incipit: nec opus eſt litis conteſtatione, ſed ſufficit moneri controuerſiam, *l. ſed etſi. 25. §. ſi ante. 5. hoc tit.* & à quocunque denunciari. *l. item. 20. §. præter. 6. & §. petitam. 9. hoc tit.* Sed etſi non denuncietur, ſciat autem poſſeſſor

B ad alium rem pertinere & peti poſſe, malæ fidei poſſeſſor efficitur. *d. l. item. 20. § petitam. 9. hoc. tit.* Verba porrò S.C. hæc recitantur: *d. l. item. 20. §. præter. 6. hoc tit.*

PRIDIE IDVS MARTIAS, QVINTVS IVLIVS BALBVS ET PVBLIVS IVVENTIVS CELSVS, TITIVS AVFIDIVS ET OENVS SEVERIANVS COSS. (ſcilicet duo magiſtratum gerentes, duo verò deſignati in futurum annum) VERBA FECERVNT DE

C HIS QVAE IMPERATOR CAESAR, TRAIANI PARTHICI FILIVS (adoptiuus ſcilicet) DIVI NERVAE NEPOS, HADRIANVS AVGVSTVS IMPERATOR MAXIMVSQVE PRINCEPS PROPOSVIT, QVINTO NONAS MARTIAS QVAE PROXIMAE FVERVNT LIBELLO COMPLEXVS ESSET QVAE FIERI PLACEAT (ſolent enim boni Principes in nouo iure conſtituẽdo, rem proponere oratione Senatui deliberandam, vnde

D orationes Principum dictæ. *l. oratione. de ſponſal. l. 1. de rebus eorum. cum ſimil.*) OB QVA RE ITA CENSVERVNT: CVM ANTEQVAM PARTES CADVCAE (quæ videlicet deficientibus ſcriptis hæredibus aut legatarijs, iure veteri, ex conſtitutione Auguſti (vt eſt apud Dionem) ad fiſcum deuoluebantur: vt is, bellis ciuilibus iam planè exhauſtus, ſine cuiuſque iniuria, & expilatione ſubditorum, hac ratione locupletaretur, *l. vnic. in princ. C. de caducis tollendis.*) EX BO-

E NIS RVSTICI FISCO PETERENTVR, HI QVI SE HAEREDES ESSE EXISTIMANT, (atque ita bonæ fidei exiſtunt poſſeſſores. *l. item. 20. § præter. 6. l. ſed etſi. 25. §. ſcire. 4. hoc tit.* de his enim hac in parte agitur) HAEREDITATEM DISTRAXERINT: PLACERE, REDACTAE EX PRECIO RERVM VENDITARVM PECVNIAE VSVRAS NON ESSE EXIGENDAS. (Etſi enim precium & pecunia meritò petitur, velut res hæreditaria, quippę

F redacta ex hæreditate: *l. item. 20. §. redactæ. 13. cum ſeqq. hoc titul.* in qua vtpote iure vniuerſali, precium ſuccedit loco rei: *l. 2. §. 1. vbi gloſ. & Dd. de hæred. vel act. vend. d. l. item. 20. hoc titul.* tamen vſuras in hoc bonę fidei iudicio exigi ab eo qui neque in mala fide eſſet, neque moram vllam in reſtituendo faceret, *l. mora. 32. §. in bonæ. penult. ff. de vſuris.* eſſet periniquum) IDEMQVE IN SIMILIBVS CAVSIS SERVANDVM. (vt in bonis vacantibus, vel alium

G de fiſco acquiſitis: *dicta l. item veniunt. 20. §. ait Senatus. 7. l. 1. de iure fiſci.* item in priuatorum,

quibus hæreditates obuenerunt, petitionibus: A vt quamuis S.C. duntaxat de bonis fiſco acquiſitis loquatur, tamen eodem quoque iure, priuati hæreditatem petentes vti debeant. *d. §. ait Senatus. 7.*) ITEM PLACERE, A' QVIBVS HAEREDITAS PETITA FVISSET, SI ADVERSVS EOS IVDICATVM ESSET, PRETIA QVAE AD EOS RERVM EX HAEREDITATE VENDITARVM (ante petitionem ſcilicet inſtitutam: nam ea facta, amplius quicquam alienari non poteſt, *l. 5. hoc tit.*) PERVENISSENT, ETSI EAE ANTE PETITAM HAEREDITATEM DEPERISSENT, DEMINVTAE'VE FVISSENT, (hoc eſt, in rerum natura eſſe deſijſſent, aut corruptæ vel vſucaptæ eſſent, *l deperditum. 21. hoc titul.*) RESTITVERE DEBERE, quatenus ſcilicet locupletiores facti ſunt *l. verum. 23. hoc tit.* nam omne lucrum, & quicquid quacunque occaſione ex hæreditate obuenit, auferendum eſt, non etiam aliquid amplius. *l ſed etſi. 25. §. fin. l. ancillarum. 27. l poſt. 28.* C *hoc tit.* Iniquum enim eſſet, bonæ fidei poſſeſſores damno affici, & ſuprà quàm acceperint exigi: de quibus hac in parte S.C. agit. Ad malæ verò fidei poſſeſſores ſubſequentia pertinent. ITEM EOS QVI BONA INVASISSENT, CVM SCIRENT AD SE NON PERTINERE, (hoc eſt, nullam iuſtam poſſidendi cauſam haberent, *d. l. ſed etſi. 25. §. quid autem. 2*) ETIAMSI ANTE LITEM CONTESTATAM FECERINT QVO MINVS POSSIDERENT, D PERINDE CONDEMNANDOS, QVASI POSSIDERENT. In toto enim iure, qui dolo deſijt poſſidere, pro poſſeſſore habetur, *l. qui dolo. 131. de regulis iuris.* & condemnatur. *d. l. ſed etſi. 25. §. perinde. 6. hoc tit. l. ſin autem 27. § ſed & is. de rei vendic.* Dolo ſed enim deſijt poſſidere, qui ſciens ſibi ius in rebus nullum eſſe, eas tamē alienat atque diſtrahit. Quare iſtiuſmodi ita tenentur, vt ſi res extent, quamuis ſint diſtractæ, redimere eas ac præſtare debeant: ſin recupe- E rari nequeant, tanti damnentur, quantum erit in litem ab actore iuratum: ſin autem deperditæ vel diminutæ ſint, verum earum precium debeant; *d. l. item veniunt. 20. § reſtituere. §. vltim.* vnà cum acceſſionibus, incrementis, fructibus, non modò perceptis, verùm etiam qui percipi potuerunt. *d l. ſed etſi. 25. §. quod autem. 2. cum §. ſeq. l. cùm hæreditas. 56. hoc tit. vide Caſtr. & Dd. in l. 1 & 2. C. eodem.* Nam ad horum quoque præſtationem malæ fidei poſſeſſores vrgeri tralatitium F eſt. EOS AVTEM QVI IVSTAS CAVSAS HABVISSENT, *dicta l. item. 20 § præter. verſ. eos autem.* QVARE BONA AD SE PERTINERE EXISTIMASSENT, VSQVE EO DVNTAXAT, QVO LOCVPLETIORES EX EA RE FACTI ESSENT. PETITAM AVTEM FISCO HAEREDITATEM EX EO TEMPORE EXISTIMANDVM ESSE, QVO PRIMVM SCIERIT: QVISQVE EAM A' SE PETI (nota, ex quo tempore in hoc iudicio quis G intelligatur fieri malæ fidei poſſeſſor) ID EST, CVM PRIMVM AVT DENVNCIATVM ESSET EI AVT LITERIS VEL EDICTO EVOCATVS (hoc eſt, citatus ad experiendum ſuper hæreditate) ESSET, CENSVERVNT. Et hæc quidem de materia hactenus. *vide de ea plura apud Paul. lib. 1. tit. 13. d. l. & non tantùm. cum ſeq.*

12 ¶ Forma porrò petendi, ex definitione paulò antè tradita colligi poteſt. Diximus enim, duas eſſe huius actionis partes: quarum altera, Se hæredem declarari, aut quod perinde eſt, hæreditatem eſſe ſuam, *l. licet 10. hoc tit.* altera, Sibi hæreditatem reſtitui, petitor intendit. *Bart. in l. 1. C. quor. bonor.* Vſitatè tamen ita libellus concipi ſolet, vt primò ponatur, defunctum eſſe eum, cuius hæreditas petitur, *vide Roff. in ſumma. de petit. hæred. Bald. in l. 3. num. 72. C de edend. Alex. conſil. 70 num. 10. & conſil. 153. num. 3. volum. 6.* (viuentis enim nulla eſt. *l 1 de hæred. vend.* nullaque adiri petiue poteſt hæreditas. *l qui ſuperſtis cum ſimil. de acquir hæred.*) & huius hæredem eſſe actorem vel ex teſtamento, vel ab inteſtato: *l. 1. & 2. hoc tit.* aut hæreditatem ſaltem hanc ad actorem pertinere. *Bart in l 2 hoc titul.* eoque ab illo eſſe animo aditam: niſi enim adierit, petere nequit. Quod licet ita ſit, tamen reum ſine iuſto aliquo titulo atque cauſa res hæreditarias poſſidere, nec petenti actori reſtituere velle. Quare petere agentem, vt primò declaretur eſſe hæres, *l. licet. 10. hoc tit. l 1. §. 1 ſi tit. Bart in l 1 C quor. bon* aut declaretur hæreditas ad eum pertinere *Bartol. in l. 2. hoc tit.* deinde officio iudicis ad reſtituendas res hæreditarias, vnà cum fructibus & acceſſionibus poſſeſſor compellatur. *Bart. in d. l 2. & d. l. licet. hoc tit.* Ex quo percipitur, quam ob rem hæc actio dicatur & ſit Vendicatio. *l 3. Cod. eodem. l. ſi pars hæred. petit. l. 4. C. in quib. cauſ. ceſſ long temp. præſcr.* Eſt enim hic eadem quæ vendicationis alius formula: quoniam actor intendit ſuam eſſe rem quam petit, hoc eſt, hæreditatem, proindeque ſibi tanquam Domino à poſſeſſore reſtituendam eſſe: *d. l. licet. 10. hoc titul.* quæ duo ſunt omnium vendicationum capita. *§. 1. vbi Dd. Iaſon & aly. Inſtit. de act. l. ex diuerſo. vbi Bart. ſ. de rei vend. vt l. Pomponius. §. 1. de procur.* Quanquam autem ſpeciali vendicatione corporales tantùm res non etiam incorporales, cuiuſmodi eſt hæreditas, *Inſtit. de reb. corpor. in fin.* repetantur: *l. vindicatio. 56 infrà, de rei vendic.* conſtat tamen alias reales actiones ac vindicationes hoc nomine præſtò eſſe: *toto tit. ſi vſus fruct. petat. & ſi ſer. vindic.* vt in hoc iudicio: vbi poteſt etiam peti de non Alienando, Minuendo, &c. cautio: *l. 5. l. quod ſi. 16. hoc tit.* & deſcriptio bonorum atq; fructuum, *Bald. Bart. & Dd. in l. ſi creditores. de priuil. cred. l. qui fundum. §. qui ſciens. pro empt. l. de bonis. §. vlt. l. quæritur. de Carb ed. l. ex libero. §. vltim de quæſt. Paul. lib. 1. tit. 11. l. vnic. C. de prob ſeq. per l. 1. §. pen. de vent. in poſſeß. mitten. Bartol. in l. defenſionis. C. de iur. fiſc. lib. 10. Iaſ. in l ſi fideiuſſor. §. fin. num. 28. qui ſatiſd. cogant.* non etiam facilè ſequeſtratio. *Ferrar. de for ſaximen. in prin. vide gloſ. in l. in omnibus. 41. de iudic. Iaſon in l. vnum. ſi cert. petat per l 1 § ſi de litorem.*

debitorem. quæ in fraud. credit. & *eundem in §.1 Inſtit. de actionib. Canon. in tit. de prob. ſequeſtr. vide l. 1.* & *2. de coll. bonor.* Item ad probationem ſubleuandam, petitur à poſſeſſore, vt aut inuentarium bonorum in hæreditate repertorum, iuſtum atque idoneum exhibeat, aut mediante ſuo corporali iuramento, quantitatem eorundem declaret. *l. fin. § licentia. vbi gloſ. ad verb. ſacramento illius. C. de iur. delib. l. 2. C. quand.* & *quibus quarta pars. lib. 10.* Et procedit ac ſuſtinetur in hoc iudicio vniuerſali, incertus etiam ac generalis libellus: *l. 1. § fin. ff. tit. 1.* quemadmodum & ſententia: *Bart. in Rubr. ſolut. matrim. num. 12.* ac ſufficit, in ipſa executione fieri declarationẽ. *Schurff. conſil. 63. cent. 1 per gl.* & *Dd. in l. 1. de eden. in princ.* & *in l. 2. C. de ſentent. quæ ſine cert. quant.* Quocirca neque neceſſe eſt exprimi, vtrum ex Teſtamento, an ab Inteſtato, *gloſ.* & *Dd. in l. fin. C. de codicil. Iaſ. in § actionum. nu. 191. Inſtit. de act.* & quota ex parte *l. 1. § fin. ff. tit. 1.* petatur: multo verò minus certa rerum deſignatio ac ſpecificatio eſt neceſſaria. *Iaſon in d. §. acti. num. nu. 191.* Concluſione tamen opus eſt, vt in reliquis libellis, qua petat actor, Se hæredem declarari. *Iaſon ibid. num. 214.* Nam cùm ſit iudicium Reale & Petitorium, opus eſt concludi ad declarationem dominij, vel alterius Iuris, quod actor ſe habere intendit. *Iaſon ibid. per* & *in §. omnium. eod. tit.* Si tamen non ſit petitum, actorem declarari hæredem, vel ius hæreditarium ad eum pertinere, ſed duntaxat res hæreditarias tanquam hæredi, officio iudicis (nam per hoc fit reſtitutio, *l. licet. 10. vbi Bart. hoc tit. Iaſon in §. actionum. num. 214. in fin.*) reſtitui: eo ipſo tacitè petitum intelligitur, vt actor declaretur per ſententiam hæres. *Bart. in l.* & *ex diuerſo. de rei vend. vide Iaſ. in d. §. actionum. num. 214.* & *in §. omnium. Inſtit. de action.* Ac poteſt etiam iudex, ſi id partis diuerſæ intereſſe animaduerterit, mandare actori, libellum vt ſuum amplius declaret. *Bart. in l. 2. h. tit.* Erant & olim interrogationes in hoc iudicio vſitatæ, *toto tit. de inter. act.* ad quas cogebatur reus reſpondere, vtrum Pro hærede an Pro poſſeſſore poſſideret, non etiam reliquos ſuæ poſſeſſionis titulos declarare. *l. cogi 11. C. eodem. Iaſ. in d. §. actionum. num. 1 9. 2 3.* Quæ etſi hodie quoque ad inſtantiam actoris fieri poſſunt, *Iaſ. præalleg. loc.* tamen minus frequentantur: propterea quòd rei ſit excipere, ſi alio titulo poſſideat: quantum verò poſſideat, id eiuſdem iureiurando committi ſolet: quo declarare cogitur, quid quantumque ex hæreditate perceperit. Itaque nihil ferè hoc in iudicio actor probare cogitur, quàm Se hæredem. (hoc enim eſt fundamentum intentionis, *l. licet. 10. h. tit.*) & Res eſſe hæreditarias. *Bart.* & *Dd. in l. hæreditas. C. eod. Marant. part. ind. 4. diſtinct. 3. num. 5.* nam vtrum reus poſſideat, an non (id quod in caſu inficiationis probandum alioqui eſſet) per eius ſacramentum, vt dixi, ſolet manifeſtari. Et ſi neque Inuentarium exhibeat, neque iuſiurandum de bonis poſſeſſis præſtet, poteſt aduerſus eum in litem iurari, perinde ac

A que contra malæ fidei poſſeſſorem, vel eum qui mala fide poſſidere deſijt. *l. item. 20. §. reſtituere. 16. l. ſed etſi. 25. §. hæc verba. 7. hoc tit.* Sed de tota iudicij huius confirmatione, plura ex interpretũ ſcriptis peti poſſunt. *vide gloſ. Bart.* & *Dd. in l. 1. de eden. Bart. in l. 2.* & *l. licet. 10. hoc tit. Iaſ. latè, ſed remiſſiuè. in §. actionum. nu. 214. Inſtit. de act.*

¶ Finis & effectus huius actionis, ex libello 13
iam deſcripto intelligi poſſunt. Probata enim intentione, ſententia & executio libello reſpon-
B deat. *l. vt fundus. 18. com. diuid. c. licet. de ſimoniacis.* & actor hæres declaretur, ac officio iudicis reſtitutio decernatur & fiat *vide Iaſ. præalleg. loc.* oportet. Non tamen neceſſe eſt, ferri ſententiam certam reſpectu rerum ſingularium, quæ in executione poſſunt ſpecificari: ſed ſufficit certam eſſe reſpectu iuris vniuerſi. *Bart. in Rubr. ſoluto matrimonio. num. 22.* & *23. vide Dd. in l. 2. C. de ſenten. quæ ſine cert. quant.*

¶ Affinia huic actioni remedia ſunt, ex peti- 14
C torijs quidem familiæ herciſcundæ iudicium, *l. ſed etſi. 25. §. hoc S.C. 14. hoc tit.* & Rei vendicatio, *l. 1. §. 1.* & *2 ſi pars hæred. pet.* quæ etiam cum petitione in eodem libello cumulari poſſunt: *vide Iaſ. in d. § actionum. num. 221. Inſtit. de action. Bald. in l. 2. C. eodem.* item actio Ad exhibendum præparatoria: *l. ſi à domino. 36. hoc tit. vide gloſ. in l. 1. ad exhibend* porrò ex poſſeſſorijs interdictum Quorum bonorum, *tot. tit. ff.* & *C. quor. bonor.* & remedium l. vlt[illegible]. C. de edict. diui Adriani tollendo.
D *vide de [illegible] Ferr. in for. lib. quom. petat. hæred. ex teſtamento. in princ.*

¶ Contraria ſunt, Non poſſidere, *l. nec vllam.* 15
13. § fin. cum ll. ſeqq. hoc tit. Rem extinctam eſſe, *l. ſi à domino. 36. §. ſi prædo. 3. hoc tit.* Conſumptam aut deperditam, *l. ſed etſi. 25. §. conſuluit. 8. cum ſeqq. hoc tit.* Non eſſe hæreditatem, neque eſſe potuiſſe. *l. liber. 8. C. eodem. l. ſi teſtamentum. 6. hoc tit.* item Reputatio impenſarum & ſumptuum, hæreditatis nomine factorum: *l. in reſtituenda. 4.*
E *cum l. ſeq. C. eod. l. ſed etſi. 25. l. ſi quid. 31. hoc tit.* Allegatio iuris proprij, in hæreditate quæ petitur, *l. permittendum. 8. ſi pars hæred. pet.* & præcipuè tituli externi & ſingularis: *l. cogi. 11. C. eod.* in quo etiam eſt vſucapio: cùm ſcilicet res hæreditariæ ſingularibus titulis, puta Pro emptore, Donato, & ſimilibus, per triennium aut longum tempus præſcribuntur. *vide ff. de rei vend. Caſtr. in l. 2. C. eod. l. 4. C. in quib. cauſ. long. temp.* Dico, Singularibus: nam pro hærede, aut ex cauſa hæredi-
F taria qui poſſidet, is petenti hæreditatem præſcribere, niſi ex poſſeſſione triginta annorum, nõ poteſt: *l. hæreditatis. 7. C. eod. l. 4. C. in quib. cauſ. ceſſ. long. temp. præſcr.* quia nullam iuſtam poſſidendi cauſam habet, reſpectu eius qui hæreditatem petit. vnde citra titulum, longo tempore res hæreditarias, quæ petitione concluduntur, non vſucapit: *l. 4. C. de longi tempor. præſcr. l. cum notiſſimi. 7. C. de præſcrip. 30. annor. vide ff. de vſucap.* ſed tantũ 30. annis (quibus omnes actiones, tàm
G perſonales quàm reales terminantur, *l. 3. cum ſeq. l. 8. C. de præſcript. 30. ann. v. in prin. Inſtit. de perp.* &

temp.action.) huic actioni præſcribitur: *d. l. hæreditatis. C. eod. l. licet. vbi Bald. & Salic. C. de iur. delib. vide gloſ. Lands. artic. 28. lib. 1.* exceptis iure Saxo-
nico rebus vtenſilibus & expeditorijs: quæ cùm
propriè non ſint res hæreditariæ, neque petitio-
ni hæreditatis includantur, ſed iure ſtatuti ſingu
lari obueniant: ideo inſtar aliarum rerum mobi-
lium, hoc iure per annũ vſucapiuntur. *Sachſ. diff. 31. per art. 28. & 29. lib. 1.* Idemque vſus plerorum-
que locorum extendit ad res hæreditarias mobi-
les, ſeu hæreditatem cui mobilia tantùm inſunt: B
quod textus diſertè de hæreditate (Erbe) loqua-
tur nec in alia verificari, aut locum habere poſ-
ſit. Quod mihi durum, & præter rationem vide-
tur: iuſtaque emendatione, vt alia multa huius
iuris planè barbara, prorſus habet opus.

SI PARS HAEREDITA-tis petatur. Tit. IIII.

C

1 *Continuatio.*
2 *Idem iuris in parte, quod in toto.*
3 *Actorem ſuo iure metiri actionem.*
4 *Principaliter petitione in id agi, vt actor hæres declaretur.*

1 EST † cùm nõ tota hæreditas, ſed aliqua eius
pars petitur: nec enim omnes ex aſſe, ſed a-
lij ex alijs partibus inſtituuntur, alij exiſtũt D
ab inteſtato hæredes.

2 ¶ Qua quidem in petitione idem iuris obſer-
uatur in Parte quo ad partem, quod eſt in toto
quo ad totum. *l. quæ de tota. 76. de rei vend.*

3 ¶ Sciendum autem eſt, eum qui totam hære-
ditatem, vel partem eius petit, ius nõ ex eo me-
tiri quod poſſeſſor occupauit, ſed ex ſuo iure: &
ideo, ſiue ex aſſe hæres ſit, totam hæreditatem
vendicaturum, licet reus vnam tantùm rem poſ-
ſideat: ſiue ex parte, partem, etſi poſſeſſor totam E
hæreditatem obtineat. *l. 1. §. 1. hoc tit.*

4 ¶ Ex quo intelligi licet, non principaliter hac
actione in hoc agi Vt bona reſtituantur: alioqui
non liceret amplius à quoquam petere, quam
poſſideret, & reſtituere poſſet: verùm ad illud,
Vt actor hæres declaretur, eiq; vt hæredi & do-
mino bona per conſequentiam & acceſſionis vi-
ce reſtituantur.

DE POSSESSORIA HAE-reditatis petitione. Tit. V.

F

1 *Continuatio.*
2 *Qualis ſit hæc actio.*
3 *Cui, aduerſus quem, ad quid detur.*

1 ORDINARIVM † fuit poſt ciuiles actio-
nes hæredibus propoſitas, rationem ha- G
bere Prætorem etiam eorum, quos ipſe

A velut hæredes facit: hoc eſt, quibus Bonorum
poſſeſſio data eſt. *l. 1. hoc tit.* Bonorum † poſ- 2
ſeſſio nihil aliud eſt, quam ius (hoc eſt facultas)
perſequendi retinendique patrimonij, ſiue rei,
quæ cuiuſque cùm moreretur fuit, à Prætore in-
ductum & conceſſum. *l. 3. §. bonorum. 2. de bonorum poſſeſſ.*

¶ Bonorum igitur poſſeſſoribus, quos Prætor 3
non minùs tuetur quàm ius ciuile hæredes, *vide Inſtit. de bon. poſſeſſ.* datur Poſſeſſoria hæredita-
B tis petitio: per quam tantundem conſequun-
tur, quantum ſuperioribus ciuilibus actionibus
hæres conſequi poteſt. *l. 2. hoc tit.* Itaque quæ in
ijs valere & vſurpari diximus, in hac quoque lo-
cum habebunt: vt eadem rurſus repetere, nihil
ſit neceſſe.

DE FIDEICOMMIS-ſaria hæreditatis petitione. Tit. VI.

1 *Continuatio.*
2 *Cui, aduerſus quem, ad quid hæc actio detur.*

EX ordine † occurrit actio, quæ proponitur 1
his, quibus reſtituta eſt hæreditas. Nam
quiſquis ſuſcepit reſtitutam hæreditatem,
D quoniam ex S.C. hæredis loco eſt, *§. reſtituta. Inſtit. de fideicommiſſ. hæred.* & in eum actiones
tranſeunt, *l. 1. hoc tit. l. 1. §. 1. ad S.C. Trebell.* quæ
hæredi & in hæredem competunt, ideo Fidei-
commiſſaria hæreditatis petitione vti poterit: *d. l. 1.* quam eadem recipere quæ ſunt in hæredita-
tis petitione ciuili, dubium non eſt. *l. 2. hoc titul.*
Nec intereſt, verbi cauſa, Mihi quis rogatus fue-
rit reſtituere, an Cui hæres extitit. *vide ſuprà de hæred. petit. num. 4.* Sed etſi bonorum poſſeſſor
E ſit eius, cui fideicommiſſaria hæreditas relicta
eſt, vel alius ſucceſſor, hac actione expetiri pote-
rit. Ex quo patet, eam Prætoriam eſſe, non Ciui-
lem, alioqui poſſeſſori non daretur: id quod &
Paulus *l. 2. hoc tit.* innuere videtur, cùm eam à ci-
uili actione diſtinguat: quod olim obtinuit, quo
tempore iam fideicommiſſario, quàm in eum, à
Prætore vtiles actiones dabantur. *§. reſtituta. Inſtit. de fideicommiſſ. hæred.*

¶ Hodie porrò quando Iuſtiniani lege den- 2
F tur, *§. ſed quia ſtipul. Inſtit. eod. titul.* ciuiles potius
ſunt appellandæ. Sciendum tamen eſt, hanc a-
ctionem aduerſus eum qui reſtituit hæreditatem,
non competere. *l. 2. hoc titul.* fruſtra namque
petitur ab eo hæreditas, qui reſtituit, confeſſúſ-
que ipſa reſtitutione eſt, fideicommiſſarium eſ-
ſe hæredem: nihil vt opus ſit hac actione id ite-
rum declarari. Sed ſi quid non integrè re-
ſtitutum ſit, poteſt ex teſtamento a-
ctione perſonali aut reali.
idem peti.

DIGESTORVM LIB. VI.

DE REI VENDICATIONE.

Tit. I. C. 3. 32.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dicta ſit vendicatio, & quid ſit.*
3 *Cauſa efficiens, & cui detur.*
4 *Aduerſus quos.*
5 *Materia, & quæ res vendicari poſſint.*
6 *Forma inſtituendæ valetudinis.*
7 *Quid in eam veniat.*
8 *Finis huius actionis.*
9 *Effectus.*
10 *Contraria.*

1 RECTE atq; ordine, poſt actiones quæ de vniuerſitate propoſitæ ſunt, ſubijcitur actio ſingularium rerum petitionis: quę aut pertinet ad res corporales, tàm mobiles quàm ſoli, tàm animatas quàm inanimes, *l. 1. in princ. hoc tit.* & tum appellatur Rei vendicatio: aut ad res incorporales, puta ſeruitutes: qua in parte Confeſſorię Negatoriæque actionis nomen ſortitur.

2 ¶ Rei vendicatio à vendicando, hoc eſt, liberando & aſſerendo de manu ac iure poſſeſſoris, *Cic. pro Mur. & lib. 1. de Orat. Liuius. dec. lib. 3.* dicitur. nam id in hac actione agi palàm eſt. Rei enim vendicatio, eſt actio realis, ſpecialis, *l. hæreditatis. 7. C. de pet. hæred. l. 3. C. de præſcript. 30. annor.* qua quis petit ſe dominum rei controuerſæ declarari, *l. & ex diuerſo. 35. §. 1. hoc tit. l. ſicut. 8. §. ſed ſi quæritur. ff. ſi ſer. vend.* & eam officio iudicis à poſſeſſore ſibi reſtitui. *§. 1. Inſtit. de act. l. qui reſtituere. 68. hoc tit.*

3 ¶ Cauſa efficiens huius actionis, eſt Ius ciuile, & Lex XII. Tabul. à qua eſt introducta: *Gell. lib. 20. cap. 19.* licet eam Prætor, penes quem dandæ actionis erat poteſtas, ſe daturum polliceatur. *l. prætor. 75. hoc tit.* Qui porrò eam in iudicio proponit atque agitat, eſt is qui vel iure gentium vel ciuili dominium acquiſiuit, *l. in rem actio. 23. in prin. hoc tit. vide Iaſ. in l. naturaliter. §. nihil commune. nu. 25. de acquir. poſſ.* etiam reuocabiliter: *l. non ideo. 66. hoc tit.* nulli enim alij quàm domino competere, aut vtilis eſſe poteſt *l. fin. C. eod.*

4 ¶ Aduerſus eum autem proponitur, qui nullo quidem iure nobis obligatus eſt, ſed rem quam noſtram intendimus, poſſidet: *l. officium 9. l. is qui deſtinauit. 24. hoc tit. l. vnic. C de alien. iud. mut. cauſ. fact.* aut dolo poſſidere deſijt: *l. ſin autem. 27. §. 2. hoc tit.* ſiue ante, ſiuę poſt litem conteſtatam poſſidere aut detinere deſierit: vt verior eſt Bartoli opinio. *Bart & Dd. in l. 2. 3. l. quia. §. fin. de alien. iudic. mut. per l. ſin autem. §. ſed & is. 7. hoc tit. contra Panor. in c. 1. in 2 opp. de alien. iud. mut. cauſ. Iaſ. & Laſ. in §. 1. Inſtit. de action.*

5 ¶ Materia de qua hæc actio proponitur, ſunt Omnes res corporales, *§. 1. in verbo, corporalem. quod ad hoc not. gl. Fab. num. 26 Iaſ. nu. 109 Inſtit. de act.* quæ dominio alicuius contineri poſſidenq; poſſunt, *l. 1. §. 1. hoc tit.* tàm mobiles quàm ſoli: *d. l. 1.* nec modò ſingulæ res per hanc actionem vendicantur, ſed etiam quandoque vniuerſitas: vt A grex, armentum, equitium, *d. l. 1. §. fin. cum ll. ſeqq.* &c. quæ tamen vniuerſitas iuris nō ſit, vt hæreditas, ſed ſpecierum corporalium. Nam iura incorporalia peti non poſſunt rei vendicatione: primùm, quoniam olim neceſſe erat exhiberi in iudicio, ac quaſi manu teneri atq; aſſeri, quod vendicaretur: *tot. tit. ad exhib.* vt Cic. pro Murena, Liuius, & alij multis locis oſtendunt: id quod in rebus incorporalibus obtineri nequit, quæ ſub aſpectum ſenſumque non cadunt. Secundò, quia B vendicatio tantum contra eum datur, qui poſſidet aut detinet, *l. vnic. C. de alien. iud. mut.* vt ſuprà dictum eſt: atqui incorporalia propriè neque tenentur neque poſſidentur. *l. ſequitur 4. §. ſi via. de vſucap. l. 3. in princ. vbi gl. de acq. poſſ. l. ſeruus. 43. §. incorporales. de acq. rer. dom* eoq; nec vendicationi re verâ patére poſſunt. *Fab. in § 1. nu. 26 Inſtit. de act.* Actionibus tamen realibus effectu vendicantur: *ff. ſi ſer. vend. & ſi vſuſr. petat. § æquè. Inſtit. de act.* vnde triplex vendicatio perhibetur, Proprie- C tatis, Seruitutis, & Pignoris. *l. 3. §. eſt autem. §. Pompon. ad exhib. Cuiac. obſeru. lib. 5 §. 29.*

¶ Forma vendicādi olim multiplex fuit, & ſolennis: *Cic. pro Mur. Gell. lib. 20. cap. 19. Hopp lib. 3. ad Pand.* quæ cum reliquis formulis & impetrationibus antiquata eſt. *tot. tit. C. de for. ſub.* hodie ita agitur, vt actor in libello proponat ſe eſſe dominum, vel quaſi (nam Publicianam adijci rei vendicationi propter difficultatem probandi dominij, *vide Dd. in l. 4. & l. cùm res. 12. C de probat.* D vſitatum eſt, *c. abbate ſanè. circa fin. de re iud. in 6.*) & aut cauſam ſui iuris exprimat, aut omne ius ſuum, nulla cauſæ ſpecialis dominij mentione facta, in iudicium deducat, prout illi commodum erit: (vtrumlibet enim licet, *d. cap. abbate. l. & an eadem. 14. l. ſi mater. 11. §. eandem. 3. de excep. rei iud.* etſi aliter in perſonalibus obſeruetur, *Dd. in l. 1 ff. de eden. & in l. 2. C. vt nem. priu*) & quia dominus ſit, ſicuti & declarari cupit, ab aduerſario qui poſſidet, rem ſuam petat ſibi reſtitui. *d. l. qui reſtitue-* E *re. d. l. vnic. vide Ferr. in pract. in for. lib. ac. rea. decla.* Poteſt etiam poſtulari cautio, de re quæ vendicatur conſeruanda: quam ſi præſtare poſſeſſor tergiuerſetur, in agentem transfertur poſſeſſio. *l. 1. C. vti poſſide. Paul. lib. 1. tit. 11. vbi Cuiac.*

¶ Reſtituendi verbo totam rem cum ſua cauſa, id eſt, vtilitate, quæ à re cauſatur & prouenit, *l. Iulianus. 17 l. præterea. 20. l. ſi nauis. 62 hoc tit. l. 5. §. 5. ſi vſu fr petat.* complectimur. *d. l. præterea. l. in condemnatione. 137. §. cùm verbum. 1. de regul. iuris.* 7

i 4 Ideoq;

Ideoque ſi dolo culpáue poſſeſſoris res perierit, vel deterior poſt litem conteſtatam facta ſit, vel ſi fructus percepti, aut aliud emolumentum è re natum ſit, ratio horũ omnium officio iudicis in reſtituendo habebitur. *l. fructus. 33. d. l. præterea. l. non ſolùm. 13. hoc tit.* Dico, Officio iudicis horum rationem haberi: quia iudici, ſtatim atq; de cauſa cognoſcere incipit, omnium rerum officium incumbit, quæcunque in iudicio verſantur: *l. ædiles. 25. §. item ſciendum. 4. de ædil. edict.* ea verò quæ ante iudicium contingunt, non valde ad eũ pertinent, niſi fuerint ei nominatim iniuncta. *d. §. item.* quamobrem fructus nõ quidem pendentes (nam hi pars fundi ſunt, *l. fructus. 44 hoc tit.* eoque petitioni fundi inſunt) ſed percepti ante litem conteſtatam, nominatim erunt petendi: *l. partum. 10. de vſuris. Felin. in cap. inter. num. 2. de fid. inſtrum. Bald. in l. ampliorem. in princ. C. de appell. vide quæ dixi in §. Si quis à non domino. Inſtit. de rer. diuiſ.* qui quidem à bonæ fidei poſſeſſore præſtantur, quatenus extant. *l. certum. 22 C. de rei vend. l. fructus. 45 de vſur. l. bonæ fidei. 48. §. in contrarium. 1. de acquir. rer. dom. d. l. fructus. 33. l. ſi nauis. 62. hoc tit. l. bona. 136. de regul. iur. vide Inſtit. de rer. diuiſ. d. § ſi quis à non domino.* nam conſumptos propter bonam fidem lucrari eum æquius eſt: *§. etſi hæreditas. Inſtit. de offic. iudic. d. l. certum.* à malæ autem fidei poſſeſſore omnes indiſtinctè, non modò qui percepti conſumptique ſunt, ſed etiam q percipi potuerũt. *l. malæ fide 3 C. de cond. ex leg. l. ſi fundum 17. C. de rei vend. d. l. fructus. 33 § ſi quis à non domino. Inſtit. de rer. diuiſ.* Qua de re variè ex complexu perſonarum & rerum, bonus iudex conſtituet: *l. in fundo. 33 hoc tit.* atque adeo impenſas à bonæ fidei emptore factas, deducet. *d. l. in fundo.* iure noſtro, quamuis moribus Saxonum aliud videatur inductum. *Reinhard. diff 32. part. vltim. per artic 46. Land. lib. 2.* Illud etiam ad formandam rectè hanc actionem omnino opus eſt, vt res quæ vendicatur, finibus nomine, qualitate, forma, aliiſq; accidentibus ita exprimatur & deſignetur, vt qua de re ſit lis & quæſtio, certò conſtare poſſit. *l. ſi in rem. 6 h. tit. vide Spec. tit. de elarantem. tit. de lib. concep. §. iuxta. nu 17. cum ſeq. Iaſ. in §. 1. Inſtit. de act. Ferr. in for lib. act. real.*

8 ¶ Finis huius actionis eſt, vt vero domino res ſua reſtituatur, & quiſque ſuum teneat: qui neruus eſt publicæ tranquillitatis.

9 ¶ Effectus eſt, vt impleta approbataque actoris intentione, *l fin. C. eod* reus condemnetur ad faciendam reſtitutionem: quæ quidem eo qui ſuprà propoſitus eſt modo, & quidem ſtatim erit facienda (nam vero domino res ſua quàm ocyſſimè eſt reſtituenda) niſi ex probabili cauſa dilationem iudex indulgeat: *§ 1. Inſtit. de offic. iudic.* quamuis in perſonalibus quatuor menſium ſpacium indiſtinctè condemnato detur. *l. 2. & 3. C. de vſur. rei iud.* Quòd ſi quis non pareat reſtituere iuſſus, manu militari ex officio res erit ei auferenda. *l. qui reſtituere. 68. hoc tit.* Eſt enim iudicis, ſententiam ſuam imperio exequi. *l. à diuo Pio. 15, de re iudic. tot. tit. Ne vis fiat ei, &c.*

¶ Contraria, & exceptiones rei vendicationi 10 variæ obiici poſſunt: *vide Ferr. in for opp. rei.* ſed præcipuæ ſunt, Exceptio dominij, ſi reus contrà ſe dominum eſſe intendat: *§. 1. Inſtit. de act. l. circa. ca. de probat. vbi gloſ.* item Præſcriptionis, quæ bifariam proponitur. Vno modo, cùm reus ſe rem ac ita ſimul actionem, *l. hæreditatis. 7. in fine. C. de pet. hæred. l. 4. in fin. C. in quib cauſ. ceſſ. long temp. præſcr. §. vltra. vbi Cuiac Nouel. 119.* ſicut in confeſſoria. *l. penul. C. de ſeruit. l. corruptionem. 16. C. de vſuſr uct.* præſcripſiſſe dicit: quo caſu ſufficit decennij vel vicennij præſcriptio: *l. hæreditatis. 7. C. de pet. hæred tot. tit. C. de long. temp. præſcr. ita accipe. l. 3. C de præſcr. 30. annor quæ dum non vult actiones reales diutius durare 30. annis, non negat præſcriptiæ re celerius præſcribi. l. 4. C. in quibus cauſ. ceſſ. long. temp. præſcrip. d. l. hæreditatis. 7. C. de pet. hær. quam diſtinctionem probat § vltra. Nouel. 119. l. corruptionem. vbi Bald. eius rei rationes affert. C. de vſufruct.* Altero, cum non allegat vſucapionem rei, fortè quia non poteſt: vt ſi mala fide, aut ſine titulo poſſedit: attamen dicit, actioni præſcriptum eſſe. quo caſu non ſufficit longum tempus, ſed 30. annorum poſſeſſio erit obiicienda. *l. ſicut. 3. C. de præſcr. 30. annor.* Eſt & illa vtilis exceptio, Si reus ſe poſſidere neget. *l. qui petitorio. 36. hoc tit. l. ſi à te. 9. de except. rei iudic.*

DE PVBLICIANA IN rem actione. Tit. II.

1 *Continuatio, & vnde dicta Publiciana.*
2 *Quare prætor publicianam introduxerit.*
3 *Edictum.*
4 *Eius explicatio, & cui detur hæc actio.*
5 *Ad quid detur.*
6 *Contra dominum non dari.*

SED † rei quidem vendicatio ex legitimis 1 cauſis deſcendit. Aliam autem Prætor ex ſua iuriſdictione in rem comparauit, quę ab authore Publicio Publiciana eſt appellata. Nam † 2 cùm is cui ex iuſta cauſa res aliqua a non domino tradita fuerat, eiusque rei ante completam vſucapionem caſu poſſeſſionẽ amiſiſſet, nullam haberet in rem directam actionem, ad eam perſequendam: quippe ita proditæ erant iure ciuili actiones, vt quis dominium ſuum vendicaret, durumque videretur eo caſu deficere actionem: inuenta eſt a Publicio Prætore actio, in qua dicit is qui poſſeſſionem amiſit, eam rem ſe vſucepiſſe, quam vſu non cepit, & ita vendicat ſuam eſſe. *§. ſed iſtæ. verſ namque ſi cui. Inſtit. de act. vbi dixi.* Viſum enim eſt æquius fore, hũc colorem obtendi potius actioni, quàm pati vt eius defectu poſſeſſor bonę fidei, amiſſa fortè poſſeſſione, ius omne facultatemque rei recuperandæ amittat, & iniuſtus poſſeſſor id omne lucretur: cùm bona fides, poſſidenti tantum præſtare ſoleat, quantum veritas. *l. bona fide. 136. de reg. iur.*

¶ Verba.

3 ¶ Verba porrò edicti hæc ſunt: SI QVIS IN
QVOD TRADITVR EX IVSTA CAVSA
NON A' DOMINO, ET NONDVM VSV-
4 CAPTVM, PETET, IVDICIVM DABO. Ex †
iuſta cauſa traditum hic accipimus, ſcilicet Ex
iuſto contractu vel titulo, puta emptionis, donationis,
dotis, aut alia cauſa: ex qua ſi dominus
tradidiſſet, dominium transferretur. *l. 1. in fine.
cum multis ſeqq. h. tit.* Nam ex alijs etiam iuſtiſſi-
mis non datur hoc iudicium, ſi ea poſſeſſionis
cauſa ſit, vt ex illa neque dominium à vero do-
mino, neque vſucapiendi conditio à non domi-
no tranſeat: vt eſt in pignoratitia, precario, loca-
tione, *l. 2. C. de præſcr. 30. annor* &c. Eo enim ani-
mo eiuſmodi acquiritur poſſeſſio, vt is qui eam
accipit, credat ſe dominum non eſſe: cui hæc a-
ctio vtilis eſſe nequit: vt nec malæ fidei poſſeſ-
ſori: eoq; opus eſt, hac agere volenti traditionẽ
bona fide factam eſſe. *l. quæcunque. 13. hoc tit.* Nam
qui ſciens alienam rem occupat, Publiciana ex-
periri nequit: quia nec vſucapere [illegible]. *l. ſed et ſi.
7. §. fin. hoc tit.* Oportet igitur eum qui hac actio-
ne agere velit, bona fide ex iuſto & tranſlatiuo
dominij titulo poſſeſſionem eſſe nactum. *d. l. 7.
§. prætor. 7.* Ait prætor, A' non domino. Nam ſi
dominus tradidiſſet, ipſa traditione dominium
tranſtuliſſet. *l. traditio. de acquir. rer. dom. l. clausib.
7. de contrah. empt.* Et addit, Nondum vſucaptum.
Nam ſi vſucaptum eſſet, haberet ciuilem actio-
nem Rei vendicationis, *l. 1. hoc tit.* & fruſtra deſi-
deraret Publicianã. Poſtremò ait, Iudicium da-
bo: ſcilicet ei qui ita petere rem nondum vſuca-
ptam, & aliquo caſu amiſſam inſtituit.

5 ¶ Iudicium porrò Prætor hîc ferè dat eodem
modo, quo in rẽ vendicatione. Nam vt in ea ap-
probato actoris dominio iudex rẽ illi officio ſuo
reſtitui iubet: ita hîc probato iuſto agentis titu-
lo, & bona fide ac traditione ſubſecuta, res ei tan-
quam domino reſtituitur, omniaque ferè eadem
ſunt in Publiciana, quæ in Rei vendicatione. *d. l.
et ſi. 7. § ſi petenti. 3. §. ſed iſtæ. vbi vide Iaſ. & alios.
6 Inſt. de actionib.* Huic † autem actioni vna tantùm
exceptio obijci poteſt, nempe Dominij. Aequũ
enim eſt, actori bonam tantùm fidem eum titu-
lo allegãti, præferri verum dominum, præſertim
poſſidentem: *l. 1. 2. & paſſim. de cond. ob turp. cauſ.
c. in pari. de regul. iur. in 6. l. vlt. C. de rei vendic.* qui
etiamſi nõ poſſideret, à quolibet tamẽ poſſeſſore
rem ſuam vendicare poſſet. *l. pen. & vlt. hoc tit.*

SI AGER VECTIGALIS, id eſt emphyteuticarius petatur. Tit. III. C. 4. 66.

1 *Ex qua cauſa detur hæc actio.*
2 *Cui aduerſus quos detur: & methodica tra-
ctatio de emphyteuſi.*

1 AD † exemplum huius Prætoriæ actionis,
alia quoque inuenta eſt: quia illis qui nõ
quidem directum, ſed vtile (vt nunc lo-

A quuntur) dominium habent, conſulitur, *l. ſi cum.
66. in princ. de euict.* cuiuſmodi olim in fundis
prouincialibus, non Italici ſoli, nempe ſtipen-
diarijs populo Rom. tributarijs Principi, poſſeſ-
ſores habebant. *§. per traditionem. vbi Theoph. Inſt.
de rer. diuiſ. in princ. Inſtit. de vſucap. l. ſi finita. 15. §.
ſi de vectigalibus. 13. de dam. infect. l. cùm ſponſus. 12.
§. 1. de Publician.* quanquam autem hoc domi-
niorum diſcrimen Iuſtin. ſuſtulit, *l. vnic. C. de vſu-
cap. transfor. in princ. Inſt. de vſucap.* manet tamen
B adhuc fundorum in longum tempus elocando-
rum vſus, *l. 1. de ſuperficiebus.* vel meliorationis
cauſa. *l. 1. 2. hoc tit.* Solent enim ciuitates etiam
nunc, aut alij rerum domini, vel propter ſterili-
tatem, vel aliam ob cauſam, agros ſuos in perpe-
tuum, aut ad longum tempus colendos melio-
randosq; locare: hac lege, vt quandiu pro his ve-
ctigal pendatur, tamdiu neque ab ipſis qui con-
duxerunt, neque ijs qui in locum eorum ſucceſ-
ſerunt, eos auferre liceat. Quia namque publica
C neglectui haberi à colonis ſolent, quorũ res non
vertitur: ideo quo in agris publicis colendis eſ-
ſent diligentiores, vſitatum fuit, vt ſub certa pen-
ſione agri publici ita locarentur, vt ius vtile in eo-
rum tranſiret: iſque ſuo bono & malo, ſuaque
fortuna agrum colere haberet neceſſe.

¶ Qui ergo in perpetuum, aut longum tem- 2
pus, fundum fruendum conduxerunt à munici-
pibus: quamuis non efficiantur veri domini: ta-
men, quia vtile dominium in fundo emphyteu-
D ticario habent, placuit competere ijs in Rem a-
ctionem aduerſus quemuis poſſeſſorem: ſed &
aduerſus ipſos municipes, ita tamen ſi vectigal
ſoluant. *d. l. 1. & 2.*

Sed quia contractus emphyteuticus, moribus
non eſt infrequens: erit, vt arbitror, operæpre-
cium, de hac re methodicam aliquam ſubijcere
tractationem. *vide de eadem materia Iaſ. & Dd. in l.
1. 2. 3 C. de iur. emphyt. cap. potuit. de loca. Land. lib. 1.
art. 54.* A' Græco verbo φύω vel φυτεύω, quod ſe-
E rere aut plantare ſignificat, fit ἐμφυτεύω, implan-
to, inſero: & ἐμφύτευσις implantatio: ἐμφυτεύμα-
τα, implantationes, & per metaphoram meliora-
tiones: quia per cultum & ſationem implanta-
tionemque, agri meliores redduntur. Hinc con-
tractus emphyteuticus dictus: quem hoc modo
definire poſſumus: Vt ſit iuris ciuilis, nomina-
tus, ſtricti iuris: in quo dominus vtile dominium
ac poſſeſſionem ſui prædij in emphyteutam per-
petuò transfert ea lege, vt is prædium colendo
F reddat melius, & in recognitionem dominij di-
recti quod dominus retinet, Canonem, hoc eſt,
certam penſionem quotannis præſtet. *vide Panor-
mit. ita ferè definientem in cap potuit. de locat.* Di-
co, eſſe Contractum: quòd hic vltrò citroq; ori-
tur obligatio. *l. Labeo. 9. de verb. ſign.* Addo, Ciui-
lem: quia formam à iure ciuili habet, *§. adeò. In-
ſtit. de loc. l. 1. vbi Dd. C. de emphyt. Bart. & Dd. in l. 5.
de iuſt. & iur.* etiamſi Coraſius non rectè contrà
ſentiat. *lib. 1. Miſcell. cap 21.* Addo, Nominatum:
G quoniam actionem producit, & nomen certum
habet: idque communiter eſt traditum. *in d. l. 1.*

vbi Iaſon num.69. C. eod. Bart.in l.vnic. de condict. ex
leg. Addo, Stricti iuris: ex doctrina Doctorum:
Iaſ.in d.l.1 num.67. Sal.in l.fin.C.eod. quamuis non
deſint qui probabiliter contradicant. *Connan.li-*
bro 7.cap.12. Aio, Perpetuum eſſe: videlicet in re-
bus prophanis, *Iaſ.in l.1. num.6.& in l.2.nu 160.*
C.eod.tit. quoad emphyteutæ poſteritas durat. *Ia-*
ſon in l.2. num.203. Spec.de emphyt.num.88. Secus
in Eccleſiaſticis, in quibus temporalis eſt emphy
teuſis: *Iaſ in d.l.1.num.16 & in d.l.2 num 202 per*
§.ſi verò. in Auth de non alien. propter quod diſ-
crimen conſtitui duæ ſolent emphyteuſeos ſpe-
cies: altera Eccleſiaſtica, quæ ad res Eccleſiæ: al-
tera Ciuilis, quę pertinet ad res priuatorum, hoc
modo conceſſas. Cauſa efficiens eſt lex, *d.§ adeò.*
d.l.1. C.eod.tit. Molin.in cenſuet.Pariſ. tit de cenſib.
in princ.nu.30 & conſenſus contrahentium: quo
ſolo hic contractus ex diſpoſitione legis perfici-
tur. *Spec.de emphyt. num.5. fac.l.1.de iur emphyt.§.*
Inſtit.de locat. Ex contractu hoc fluit, ſeu per con-
tractum conſtituitur ius & dominium vtile in re,
quod emphyteuticum dicitur: accedente ſcili-
cet domini traditione, vel patientia, qua ſecun-
dùm fidem contractus patitur emphyteutam vti
frui re conceſſa. Præſcriptione etiam quæritur
emphyteuſis, quaſi ex tacito domini & poſſiden
tis conſenſu. *l.iſtibus. C.de agr.& cenſit. lib. 11. l.fin.*
C.de fund.pat. lib.11. l ſi finita. §.ſi de vectigalibus.de
damn.infect. Specul.de emphyt.num.69.in fin. Ma-
teriam in qua exiſtit emphyteuſis, communiter
Dd. res Soli ſtatuunt, *Iaſ.in l.1.num.100.cum ſeqq.*
C.eod. gloſ.in c.potuit. vbi Imol.num.5. extr.de locat.
ſicut & in feudalibus. *cap.1.§.ſciendum.de feud.co-*
gnit. Nam in mobilibus, quæ vſu non melio-
rantur, ſed aut pereunt vtendo, aut fiunt deterio-
res, *l.lex quæ.22. C.de admin.tutor. l.1.& 2. ff de v-*
ſufruct.ear.rer. quæ vſu conſ. emphyteuſis conſti-
tui, & vtile dominium alteri concedi facilè non
poteſt. *l.1.vbi Iaſ.num.11.C.eod.* Formam huic con-
tractui præcipuè dat pactio contrahentium. Spe
cifica verò, ſi nihil aliud conuenit, forma in eo
eſt, vt dominium directũ retineat dominus, em-
phyteuta vtile conſequatur: ſic tamen, vt in re-
cognitionẽ directi dominij, certam penſionem
quotannis ſoluat. Contrahitur autem plerunque
in ſcriptis hic contractus, *l.1.& 2.C.eodem.* etiamſi
ad ſolennitatẽ ſcriptura non requiratur: vt com-
munior eſt opinio, *in d.l.1.vbi Angel.Iaſ.num.12.*
& 71. Specul.de emphyt.num.5. niſi in Eccleſiaſti-
ca emphyteuſi. *l.iubemus. Auth.hoc ius. C.de ſacro-*
ſancta Eccleſ. & in Auth.de alien. & emphyt. Nam
alienationes Eccleſiaſticæ omnes in ſcriptis fieri
debent. *c.ſine. 12.quæſt.12. vbi vide Reb.c.hoc ius.*
10.quæſt.2. vide Dd.in c.2. de reb.Eccleſ.non alien.
Finis eſt, vt agri inculti & ſteriles, per culturam
meliorentur: quod & nomen ipſum indicat. *l.3.*
& 7.C.de fund.patr. lib.11. Effectus idem qui no-
minatorum contractuum. nam nec pœnitere li-
cet. *d.§ adeò.d.l.1.vbi Iaſ.num.9.* & actio vtrinque
oritur, quæ Condictio ex lege eſt, *Salic.poſt Bart.*
in d.l.1.in fin.C.eod.Bart.in l.vnic.de condict ex lege.
ſæpe etiam actio Realis, *Specul.de emphyt. nu.68.*

A *& 153. Imol.in d.c.potuit .num.22. l.1. in fin. hoc tit.*
Sed & omne commodũ atq; incommodum rei
emphyteuticæ, contractu perfecto in emphyteu
tam tranſit. *l. 1. vbi Iaſ nu.29.& 77.C.eod. Spec.de*
emphyt. num.157. 158. 161. Finitur porrò emphy-
teuſis, finita generatione, ſeu ſobole eius qui ac-
cepit: *Specul.de emphyt.nu 130.cum ſeq.* item præ-
ſcriptione. *Salic.in d.l.2. num.23. Iaſ.num.72.156.*
C.eod.tit.per l.comperit. C.de præſer.30.annor. c.1.§.
ſi quis per 30.annos. ſi de feud.defunct. in vſ.b.feud.
B Sed & Canone per biennium in Eccleſiaſticis,
trienniúmue in temporalibus non ſoluto, *l. 2. C.*
eod.cap.potuit. de locat. aut alienatione, ignorante
domino facta, iure ſuo cadit emphyteuta: *l.fin.*
C.eod.t. quemadmodum & quãdo pactis conuen
tis ſtare detrectat: *§.cæterùm §.ſi verò.in Auth.de*
alien.& emphyt. Iaſ.in l.1. num. 11. C.eod. aut dolo
malo interuertere ius ſuum domino conatur: *Ia-*
ſon in d.l.2. num.86. C.eod.per c.vaſallus.ſi de feud.
contro.§.fi[illegible]*l.Corr.adi.* quanquam ob ſolam in-
C ficiation[illegible]m non priuari verius videtur. *Ia-*
ſon prææalleg.loc.in fin.quem vide. Sed quod de præ-
ſcriptione diximus, explicatione quadam opus
habet. Sciendum enim eſt, libertatem ab emphy
teuta non aliter præſcribi, quàm ſi cauſam poſ-
ſeſſionis domino mutet: vt, verbi gratia, quia do
minus voluit recognoſci dominium, vel ſolui
penſionem in eius recognitionem: & emphyteu
ta ius ei directum inficiatus eſt, atque exinde per
30. annos pro ſuo poſſedit: cæteroqui non præ-
D ſcribit cauſa poſſeſſionis non mutata, quia alie-
no nomine poſſidet: etiamſi canonem non ſol-
uat: *l.2.l.cùm notiſſimi.7.§.fin.C.de præſcr.30.ann.*
nã libertatẽ à canone poterit hoc modo præſcri-
bere 30. annis. *d.l.cùm notiſſimi. l.plures. C.de fid.*
inſtru. directum porrò dominium nequaquam,
donec mutata ſit poſſeſſionis cauſa, quam ipſus
ſibi ſine aliqno nouo facto mutare nequit. *l.3.§.*
penult.l.qui bona 19.§.1.de acquir.poſſeſſ. Poteſt e-
nim recognoſci dominium, etiam ſine penſio-
E ne: quia eam remittere dominus tacite vel ex-
preſſe emphyteutę poteſt, iure dominij manen-
te, & durante nihilominus emphyteuſi. quamuis
ea initiò, ſine canonis conſtitutione induci non
potuiſſet. *Sal.in d.l.cùm notiſſimi. §. fin. fac.l.cùm*
ſatis.72. C.de agr.& cenſ.lib.11. Et hæc quidem iu-
re ciuili obtinẽt. Iure Saxonico quædam in em-
phyteuticis paulò aliter habentur. Nec enim em-
phyteuta cadit iure ſuo, etiamſi non ſoluat, aut ſi
alienet: ſed dominus habet tantùm ius Retra-
F ctus, aut in caſu non factæ ſolutionis, ius Pigno-
ris. Eſt & alia pœna non ſoluentis vſitata, videli-
cet vt canon duplicatus ſoluatur: quod locum
tamen aliter non habet, quàm cùm initio ita eſt
conuentum. *Land.lib.1 art.54.cum gloſ. item gloſ.*
206. Landt.lib.2.art.58.D.Reinh.differ.11 Deinde
quamuis iure ciuili cogitur emphyteuta, cano-
nem ſuis ſumptibus ad domum domini porta-
re, ſi ſint eiuſdem fori: *Bart.in l.item illa. de conſt.*
6.pecun.Panor.in c.ſignificante.de pign. tamen iure
G Sax.contrà ſeruatur *Land.lib.1.*
artic.54.vbi Zob.

DIGEST. LIB. VII.

DE VSVFRVCTV, ET QVEMadmodum quis vtatur fruatur. Tit. I.

C. 3. 33.

1 *Continuatio.*
2 *Cur dicantur fundi ſeruire.*
3 *Diuiſio ſeruitutum.*
4 *Species ſeruitutum perſonalium.*
5 *Quid ſit vſusfructus.*
6 *Quarum rerum vſusfructus habeatur.*
7 *Quid inſit in vſufructu.*
8 *Quid fructus ab vſu differat, & an alterum alteri inſit.*
9 *Quomodo vſufructuarius vti debeat,*
10 *Diſpoſitio titulorum ſequentium.*

1 HACTENVS † de rerum corporalium Vendicatione tractatum
eſt, nunc de rebus Incorporalibus, quæ quidem vendicari poſ-
ſunt, agamus. Res autem incorporales, quæ in rei vendicatio-
nem cadunt, ſunt Seruitutes: non quidem ho
2 minis, ſed fundi. Vt enim † homo, amiſſa liber-
tate, ſeruitutem ſeruire dicitur: ita res quælibet,
quæ alteri quàm ſuo domino ſubeſt, ſeruitutem
atque obedientiam quodammodo debet. *l. traditio. 20. de acquir. rerum domin. l. non tantùm. 169. de verb. ſignific.*
3 ¶ Harum autem ſeruitutum aliæ Perſonales
ſunt, aliæ Reales. Perſonarum ſunt, quæ perſo-
nis debentur. & ſine perſona vtentis eſſe nequeunt. Rerum ſiue prædiales ſeruitutes, vocant o-
nera & iura, quæ inhærent prædio ſeruienti, debentur autem alteri dominãti: ſine quibus duo-
bus correlatiuis ſtare non poſſunt.
4 ¶ In perſonalibus ſeruitutibus numerantur V-
ſusfructus, Vſus, *l. vſumfructum. de ſtipulat. ſeruorum.* Habitatio. Sed de vſufructu priùs videamus. Conſtituũt autem Dd. vſumfructum alterum Cauſalem, alterum Formalem. *gloſ. verb. ius. vbi etiam Angel Fab. & Dd. in princ. Inſtit. eod.* Cauſalem vocant, qui coniunctus eſt cum
cauſa rei, hoc eſt, quem dominus habet ex cauſa rei, ſeu iure dominij: *l. ſi cùm argentum. 21. §. penult. de except rei iud.* dominij enim præcipuus
vſus eſt in rei fruitione: vnde vſusfructus, do- D
minij pars eſſe dicitur. *l. 4. hoc tit.* De hoc vſufructu hic propriè non agimus. *l. quod noſtrum. 63. hoc tit.* Loquimur enim de vſufructu hic, prout
eſt ſeruitus, & vendicari poteſt ſeparatim: *ſeq. tit. ſi vſusfruct. pet.* non prout pars dominij. nam dominus re ſua vtitur, non ſeruitutis, ſed dominij
l. in re mandata. C. mand. vide Dd. in Rubr. de acquir. rer. dom. iure. Neque talis vſusfructus ſeparatim

A à re vendicatur, ſed rei vendicationi ineſt: res e-
nim ſua ſeparatim nemini ſeruit. *l. vti frui. 5. ſi vſusfruct. petat.* Altera itaque ſpecies vſusfructus,
de qua hic titulus agit, appellatur à Dd. Formalis: quoniam eſt forma quædam vtendi fruendi, à proprietate ſeparata, *gloſ. in d. l. ſi cùm argentum. §. penult. ad verb. ſunm. de except. rei iudic. & in princ. Inſtit. eod. Bald. & Dd. in l. vſufructu. 57. ff. ſolut. matrim.* quæ ad hunc modum definitur:
Vſusfructus, † eſt ius alienis rebus vtendi fruen- 5
B di, ſalua rerum ſubſtantia. *l. 1. hoc tit. in princ.* Vſumfructum ergo hic accipimus, non pro dominio, aut eius parte, vt aliquando capi videmus: *l. qui vſumfructum. 58. de verb. oblig. l. 4. hoc tit.* ſed
pro ſeruitute, quæ in iure conſiſtit. Eſt igitur vſusfructus ſeparatim ius à proprietate ſiue dominio rei: & quidem ius, hoc eſt, iure conſtituta facultas vtendi fruendi. Additur in definitione,
†ALIENIS REBVS: oportet enim res alienas 6
eſſe, quarum vſumfructum habemus. *Inſtit. eod.*
C *verſ. vſusfruct.* Nam quæ noſtræ ſunt, hæ nobis
ſeruire non poſſunt: ſed iure dominij, non ſeruitutis (vt paulò antè dictum eſt) his vtimur
fruimur. *l. vti frui. 5. infrà, ſi vſusfructus petatur. l. in re. 26. de ſeruit. vrban. prædior. l. ſi cum argentum. 21. § ſi fundum. 3. de except rei iudicatæ.* Por-
rò verbo † Vtendi fruendi, omnes fructus, om- 7
niaque omnino veniunt emolumenta, quæcunque ex fundo aut eius occaſione percipiuntur,
non modò naturalia, *l. item ſi fundi. 9.* ſed etiam
D ciuilia: vt penſiones, vſuræ, aliaque obuentiones ciuiles: *l. vſufructu. 7. hoc tit.* quæ videlicet
non ex ipſa præcipue re naſcuntur. & proinde
nec ſunt in fructu, *d. l. item ſi.* ſed induſtria hominis, qui rem vtendo vtilem facit, comparantur: item vtilitas fodiendi, cædendi, paſcendi,
d. l. item. 9. §. ſed ſi. hoc tit. Iaſ. & Dd. in §. ſi vir. l. diuortio. ſolut. matrim. vide Sax. lib. 1. art. 35. Reinh. in vlt. part. differ. 7. &c.

¶Apud

8 ¶ Apud I.C. autem Vſus & Fructus hoc differunt, quòd vſus non plus habet quàm quantum ſatis eſt quotidianis neceſſitatibus vtentis: *in princ. Inſtit. de vſu & habitat.* vnde Vſus eſſe, pro Opus eſſe, Latinis dicitur: at fructus comprehendit omne omnino commodum, non modò ad neceſſitatem, ſed etiam ad lucrũ & voluptatem pertinens. Vnde non immeritò dixit Vlpianus, *l. per ſeruum. 14. §. 1. ꝟ. de vſu & habit. vide quæ dixi Inſtit. de vſufruct. & de vſu & habitat.* Fructui vſum ineſſe, vſui fructum deeſſe poſſe. Frui enim nemo ad lucrum aut voluptatem re poteſt, niſi prius vtatur: id eſt, inde ſumat ea, quibus opus habet. Verùm vti poteſt ad vitæ neceſſitates ſine fructu: id eſt, citra maius aliquod lucrum, aut perceptionem ad voluptatem quæſitumq; comparatam, vltra vſum. Vtcunque ſit, liquet ex his verbis, ius vtendi fruendi, omnem omnino vtilitatem, quam quocunque modo res afferre poteſt, ad vſufructuarium pertinere. Addit poſtre-
9 mò, SALVA RERVM SVBSTANTIA. Non † enim oportet vſufructuarium deteriorem facere rei ſubſtantiam: ſed vti frui debet arbitratu boni viri, & patrisfamiliâs. *l. ſed cum. 65. hoc titul.* ita vt ſecurus ſit dominus de proprietate: *l. ſi cuius. 15. in princ. hoc tit. l. 1. ꝟ. vſufruct. quem. cau.* alioqui ab eo conueniri poteſt ad Intereſſe, ex ſtipulatione, quam præſtare vſufructuarius cogitur. *l. damni infecti ſtipulatio. 18. §. ſi cuius. 2. de damno infecto. l. inter fructuarium. 20. de damno infecto. l. 1. ꝟ. vſufruct. quem. cau. vide gloſ. & Dd. in l. 4. C. eodem.* Cauſa remota Lex eſt, Conſuetudo, vt nunc in dotalitijs, item Senatusconſultum: *ꝟ. de vſufruct. ear. rer.* propinquior, Pactio conſtituentium, *§. 1. Inſtit. eod.* Præſcriptio, item Vltima voluntas, qua vſusfructus relinquitur. *d. §. 1. & tot. tit. de vſufruct. lega.* Proxima, Quaſi traditio per inductionem & patientiam, *l. 3. hoc tit.* Adiudicatio in duplicibus iudicijs, *l. vſusfructus. 3. hoc tit. iuncto §. vlt. Inſtit. de offic. indic.* &c. Materia, in qua conſtituitur corpus aliquod, *l. 2. h. tit. l. 5. §. 2. quib. mod. vſufr. amit.* mobile, *l. 7. l. ſed ſi. 15. §. 3. l. numiſmatum. 28. l. ſtatua. 41. hoc tit. §. 2. Inſtit. eod.* mouens, *l. ſerui. 25. l. vetus. 68. hoc tit. d. § 2. Inſtit. eod.* immobile: *§ 2. Inſtit. eod. l. 1. vti poſſid.* cuius tamen vſus abſque abuſu eſſe poſſit. *vide ꝟ de vſufr. ear. rer. §. 2. Inſtit. eod.* Forma, vt patientia conſtituentis, & vſurpatione eius cui conſtitutus eſt, introducatur: *l. 3. hoc tit.* quæ in incorporalibus, cuiuſmodi eſt vſusfructus, *§. 1. Inſtit. de reb. incorp.* pro traditione habetur. *l. 2. de act. emp.* Pactio igitur vel teſtamentum inducit ius Ad rem perſonale, ad petendum vſumfructum: patientia & vſus, ius In re, vt loquuntur, reale. Finis & effectus, vti frui re aliena, ad vitam tantùm, non vlterius. *§. 3. Inſtit. eod. & infrà, quibus modis vſusfructus.* Adiacens, vti boni viri arbitratu. *vide infrà, vſusfruct. quemad. caue.* Affinis Vſus: de quo paulò pòſt. Contraria, illa quæ vel impediunt vſumfructum conſtitui, vel conſtitutum extinguunt. *vide infrà, quibus modis*
10 *vſusfruct. amitt. §. 3. Inſtit. eodem.* Et hæc † quidem generatim dicta ſufficiant, ad intelligendum quid ſit vſusfructus: nunc amplius quomodo acquiratur, amittatur, quibus in rebus conſtituatur, quæ actiones de vſufructu proditæ ſint, perſcrutemur.

DE VSVFRVCTV ACcreſcendo. Tit. II.

1 *Quibus modis vſusfructus conſtituatur.*
2 *In coniunctis accreſcendi ius tantùm obtinere.*
3 *Quid ſit ius accreſcendi.*
4 *De triplici coniunctione.*

1 Conſtitui † atq; acquiri vſumfructum conuentione, ſtipulationibus, teſtamento, dubium non eſt: *§. 1. Inſtit. de vſufruct. §. fin. Inſtit. de ſeruit. ruſt. prædior.* nec id maiori declaratione opus habet. Moribus autem noſtris, non niſi eum tutoris ad id dati authoritate, conſtitui mulieri vſusfructus aut dotalitium in bonis mariti poteſt. *Sax. lib. 1. art. 44. Reinh diff 13. de tute.* Conſtituitur etiã & acquiritur vſusfructus præſcriptione longi temporis, iure Nouo: *l. fin. verb. vſusfructus. C. de præſcrip. long. temp.* quamuis iure veteri, quo ſeruitutes non præſcribebantur, *l. ſeruit. 14. ꝟ. de ſer.* contrà fuerit: *l. iuſto. 44 §. antep. de vſucap.* nec obſtat, quòd vſusfructus cauſam habeat diſcontinuam, vnde videri poterat, non niſi tempore immemoriali poſſe præſcribi. *Dd. in l. foramen. 27. de ſer. vrb. præd.* Nam diſcrimen illud Continui & Diſcontinui actus, tantùm obtinet in ſeruitutibus prædialibus, in quibus ideo conſideratur Continuitas actuum, quia prædijs debentur, quæ ſunt inanima, nec aliter quàm per continuationem actus continuò poſſideri poſſunt. *vide contra diſputata infrà de ſeruitut.* In perſonalibus ſecus eſt, quia à perſona hæ ſeruitutes animo ſemper continuo poſſidentur, etiamſi actus non ſint continui. *l. 3. § ſaluus. § in amittenda. l. ſi id quod. 25. §. fin. l. clam. 6. §. 1. de acquir. poſſeſ.* Vnde pro continuis indiſtinctè omnes perſonales ſeruitutes habentur: debentur enim perſonæ, ſeu homini. At homo continua voluntate ſemper poſſidet, & poſſeſſionem animo retinet, etiamſi non ſit in continuo actu poſſidendi. *vide Bart. in l. iuſto. 44. non mutat. de vſucap.* Illud etiam enodemus, ſi vſusfructus pluribus coniunctim relictus ſit, quomodo per ius accreſcendi interdum vſusfructus acquiratur: quę propria eſt huius tituli materia. *vide Paul. lib. 3 tit. 6. Cuiac. ad Vlpian tit. 24. Gouea. de iur. accreſc. & quæ dixi in §. ſi eadem. Inſtit. de legat.*

2 ¶ Sciendum igitur eſt, Ius accreſcendi locum non habere, niſi Coniunctim vſusfructus legatus ſit. Nam ſi Separatim vnicuique partis rei vſusfructus relinquatur, verbi gratia: Mævio fundi

fundi Tuſculani vſumfructum pro dimidia parte do lego: alteram partem vſusfructus Titio lego: ſine dubio ius accreſcēdi ceſſabit. *l.1. in prin. hoc tit.* Ergo in coniunctis tantum ius accreſcendi locum habet.

3 ¶ Eſt autem Ius accreſcendi, cùm duobus aut pluribus coniunctis, altero deficiente, alteri pars deficientis adijcitur & accreſcit. Cuiacio hîc eſt Ius retinendæ vel nanciſcendæ partis eius qui non concurrit, vel concurrere deſijt. Porrò Coniuncti vocantur, qui à lege vel homine ita connectuntur, vt pro vno habeantur. *l. planè. 34. in princ. de legat.1.*

4 ¶ Triplici autem modo fit hæc coniunctio: Re, Verbis, ac Re & Verbis ſimul. *l. triplici. 142. de verb ſignif. l. re coniuncti. 89. de legat.3.* Re quidem: vt, Titio vſumfructum fundi lego, Seio eiuſdem fundi vſumfructum lego. Hic enim cùm vnicuique in ſolidum vſusfructus legetur, non tam ius accreſcendi, quàm ius non decreſcendi locum habet. Fiunt enim partes concurſu vtriuſque legatarij, ex forma legati. Vtrique enim in ſolidum vſusfructus eſt legatus. Quantobrem altero legatariorum mortuo, aut repudiante legatum, quia concurſus ceſſat, alteri in ſolidum vſusfructus iure nõ decreſcendi cedet. Verbis tantùm coniunguntur, quibus æquis pro indiuiſo portionibus vſusfructus relinquitur, hoc modo: Titio & Mæuio vſumfructum æquis partibus do lego. *d. l. re coniuncti.* Hi enim Re ſeparati ſunt, quia æquales partes ſunt relictæ: non quidem corpore diuiſæ, ſed intellectu. Nam ſi corpore diuiſæ eſſent, vtrique dimidia parte ſeparatim relicta, nulla eſſet coniunctio. *d. l. planè. de legat.1.* In his igitur propriè locum habet ius accreſcendi, vt ſi alteruter moriatur, aut repudiet legatum, alteri pars eius accreſcat. Re & verbis iunguntur, quibus idem partibus nullis expreſſis, in eadem oratione coniunctim relinquitur: vt, Titio & Mæuio vſumfructum Tuſculanum do lego. Hîc enim Verbalis coniunctio ſola non eſt, cùm partes nullæ ſint expreſſæ: nec Realis ſola, cùm verbis iungantur legatarij: itaque Verbis & Re coniuncti ſunt: ac tam iure non decreſcendi, quod eſt re coniunctorum, quàm accreſcendi, quod coniunctis verbo proprium eſſe diximus, vtuntur, cæteriſque ſunt potiores: *d. l. 1. § idem eſt. 1. hoc tit. d. l. re coniunctis: vbi Dd. præcipuè Iaſ. de legatis 3. d. § ſi eadem. Inſtit. de legat. vbi dixi.* Sed de hac materia difficili & inexplicata, ſatis hoc in inſtituto dici non poteſt. *vide Cuiac. hic & paſſim in tit. de legatis.*

QVANDO DIES VSVSfructus legati cedat. Tit. III.

1 *Vſusfructus diem ab adita hæreditate cedere.*
2 *Ratio eius.*
3 *Quare reliqua legata à morte teſtatoris cedant.*

A ILlud † autem notandum eſt, vſufructu legato, diem eius Cedere, id eſt, vſumfructum deberi, *l. cedere diem. 213. de verb. ſignif.* non à morte teſtatoris, vt cætera legata, ſed ab adita hæreditate: *l. vnica, hoc tit.* cùm † quia vſusfructus intelligi non poteſt, niſi ſit qui eũ conſtituat, quiq; frui patiatur: *l. 3. §. de vſufr.* nempe hæres, qui nullus exiſtit ante aditam hæreditatem: tum quod ratio, quamobrem cæterorum legatorum dies cedat a morte teſtatoris, hic ceſſat. 1 2

B ¶ In his enim ideo ſtatim cedit, vt legata, moriente ante aditam hæreditatem legatario, ad hæredem eius tranſmitti poſſint, neque fiant Caduca: *§. ſi coniunctim. Inſtit. de legat. l. vnica. §. cùm igitur. in fin. & §. in nouiſſimo. C. de cad. tollen.* quod in vſufructu locum habere non poteſt, cùm is ſemper moriente vſufructuario vnà extinguatur, vtpote qui perſonæ cohæreat: *l. 2. & 3. quando dies legat. cedat. l. vnica. §. libertatibus. C. de cadu. tollend.* vt fruſtra omnino eius dies ante ipſam conC ſtitutionem, quæ demum poſt aditam fit hæreditatem, ſit ceſſura. 3

QVIBVS MODIS VSVSfructus, vel vſus amittitur. Tit. IIII.

1 *Quare placuerit vſumfructum aliquando extingui.*
D
2 *Vſusfructus finitur morte.*
3 *Capitis diminutione.*
4 *Interitu vel mutatione rei, non dominij.*
5 *Ceſſione.*
6 *Conſolidatione.*
7 *Non vtendo.*
8 *Malè vtendo.*
E 9 *Quaſi morte & tempore.*

QVia † diximus morte finiri vſumfructum, 1
l. 3. §. fin. hoc tit. videamus & de reliquis
modis, quibus vſusfructus vel vſus amittatur. Placuit enim has ſeruitutes certis modis
extingui, ne inutiles eſſent proprietates, ſemper abſcedente vſufructu. *l. 3. l. an vſuſfructus 9.
§ 6. de vſufruct. § vſusfructus. in fin. Inſtit. eod.* Præter † mortem igitur vſufructuarij, etiam Capitis 2
F ipſius diminutione extinguitur vſusfructus. *l. 1.
hoc tit.* quia, quod ad priorem ſtatum attinet,
pro mortuo minutus habetur: atque olim quidem quacunque diminutione: *l. 3 hoc tit. § finali.
Inſtit. eod.* nouiſſimo † autem iure (quo ſublatis 3
mancipationum ſolennibus minima capitis minutio penè obliterata eſt) maxima & media
tantùm, non etiam minima. *l. corruptionem. 16 in
fin. C. de vſufruct.* Cùm autem hoc modo morte
aut capitis minutione, vſusfructus extinguitur,
G fructus vltimi anni nõ pertinent ad vſufructuarium aut eius hæredem, niſi quatenus ſunt percepti.

cepti: *§. is verò. Inſtit. de rer. diuiſ. vbi vide quæ di-* A *xi.* quod tamen iure Saxonico in induſtrialibus non obtinet, nam quicquid vſufructuarius conſeuit, id quamuis necdum maturum neque perceptum, ad ſuum hæredē tranſmittit. *Reinh. diff. vltim. part. diff. 11.*

4 ¶ Amittitur etiam vſusfructus interitu ſeu mutatione rei. Cùm enim ius ſit in re, hac ſublata, ipſum extingui neceſſe eſt, modò tota res pereat: nam in parte totus etiam vſusfructus retinetur. *l. ſi cui. 53. ℥. de vſufruct.* Oportet igitur to- B tam rem interire, vt ſoluatur vſusfructus, aut certè in aliam formam mutari: veluti vſufructu ædium legato, ſi ædes corruerint, vel exuſtæ ſint, corrumpitur vſusfructus, ita vt ne areæ quidem vſusfructus debeatur: non enim areæ, ſed ædium vſusfructus legatus eſt: *l. repetu. 5. §. rei mutatione. 2. hoc tit.* aut ſi ager flumine vel mari inundatus ſit, *l. ſi ager. 23. cum l. ſeq.* vel ab hoſtibus captus fuerit. *l. ſi ager. 23. eodem.* His tamen poſterioribus caſibus reſtitura proprietate vſusfructus re- C ſtituitur, niſi forma rei planè ſit immutata. *d. l. ſi ager. 23. & 26.* Dixi verò, Rei ipſius mutatione diſſolui vſumfructum: nam dominij mutatione, vt quando proprietarius fundum alienat, nec vſusfructus, neque iter actúsue deperit. *l. neque vſusfructus. 19 hoc tit.*

5 ¶ Item finitur vſusfructus, ſi is Cedatur (id eſt alienetur: nam ceſſio ſpecies eſt alienationis legitimæ, vt tradit Boëtius ad Topica Ciceronis) domino proprietatis: quia res ſua domino am- D plius ſeruire nequit, & vſusfructus cum proprietate conſolidatur. Cedendo autem extraneo nihil agitur, vt inquit Iuſtinianus, *§. fin. Inſt. de vſufructu.* cùm perſonæ vſusfructus cohæreat: *l. ſi vſusfructus. 4. de nouat.* à qua diuelli non poteſt, niſi legitimis modis iam traditis: quibus aliquando diuulſus, ad proprietatem redit: non autem per ſolam ceſſionem, quæ nullius eſt momenti. *arg. cap. non præſtat. de regul. iur. l. 2. 3. 4. de op. leg. l. quod pupillæ. 30. quand. di. leg. ceda. l. hac conditio. de* E *condit. & demonſtr.* Atque ita intelligendus eſt Pomponius, *l. ſi vſusfructus. 66. de iure dotis.* cùm ait: Ceſſione extraneo facta, nihil ad eum tranſire, ſed ad dominum proprietatis reuerti vſumfructum: ſcilicet legitimo eodem modo extinctum. Iniquum enim eſſet, cùm nullum delictum, nulla etiam vis inſit in ceſſione, eo facto quempiam ius ſuum amittere. *cap. non præſtat. de reg. iur in 6. l. ea quidem. C. ſi mancip. ita ſuer. alien. Bald. in l. 2. C. de epiſcop. aud. Aluar. in c. 1. Quid iu-* F *ris, &c.* Iure tamen Saxonico mulier dotalitium ſuum, cuius quaſi vſumfructum quendam habere videtur, è manu ſua transferens atque cedens, iure ſuo priuatur: *Reinhar. part. vlt. diff. 22. per art. 21. & 32. lib. 1. & Lehen. cap. 58. 59. 69. Zob. d. artic. 21. Vueych. art. 39. & art. 57.* ac fortaſſe idem olim fuit in ceſſione iuris ſolenni, de qua Pomponius loqui videtur. *d. l. ſi vſusfructus. 66. vide quæ dixi in § vlt de vſufr.*

6 ¶ Contraria quoque Conſolidatione vſusfru- G ctus perit: *l. ſi tibi fundus. 17. hoc tit. §. item finitur.* A *Inſtit. eod. l. idem 6. de vſufr. accreſc. l. cùm in fundo. 78. §. vxor. de iur. dot.* ſcilicet quando proprietas aliquo caſu vſufructuario obuenit.

¶ Poſtremò, Non vtendo per modum & tempus. *l. placet. 25. hoc tit.* Nam etiam vel certæ partis, vel pro indiuiſo vſusfructus non vtendo amittitur. Atque hoc quidem tempus olim exemplo cæterarum vſucapionum erat biennium, *l. corruptionem. 16. verſ. non vtendo autem per annum, vel biennium. C. de vſufr.* vt oſtendit Iul. Paulus lib. 3. B Sentent. Hodie decennium inter præſentes eſt, vicennium inter abſentes. *l. fin. C. de ſeruit. l. corruptionem. 16. C. de vſufr.* 7

¶ Malè verò vtendo vſufructuarius an amittat? Et cùm teneatur ex cautione ad id quod intereſt, *l. 1. & ios. tit. ℥. vſusfruct. quemad. caueat.* non videtur ex hac cauſa perdere, niſi res in non vſum inciderit: vt quando hyeme vtitur, cùm tantùm æſtate conceſſus vſusfructus eſſet. *l. ſi communem. 10. quemad. ſeruit. amit.* Plerique tamen etiam ma- C lè vtendo corrumpendoq́ue ſubſtantiam rei, vſufructuarium iure ſuo cadere volunt, *Bald. Caſtren. in Auth. qui rem. num. 3. C. de ſacroſ. Eccleſ. per l. hoc amplius. 9. §. fin. de damno infecto. l. cognomimus. C. de mancip. & col. lib. 11. & l. eos. C. de aquæduct. lib. 11. Iaſ. in l. diuortio. 8. §. ſi fundum. ſolut. matrim.* velut colonum, *l. 3. C. de locat. d. l. cognomimus.* emphyteutam, *Auth. qui rem. C. de ſacroſ. Eccleſ. Iaſ. in l. 2. nu. 98 de iur. emphyt.* vaſallum, *c. 1. §. pen. vbi Bald nu. 2. de pac. tenend.* mariti viduam: *Ant. Nat. conſ. vlt.* D *nu. 11. Aimo Cra. conſ. 300. nu. 4 lib. 2. Land. art 22. lib. 1. & ibi gl. latè in fin. & d. art. 21. vbi Zob. eod. lib. per l. ſi vſusfructus. l. 1. vſufr. quemad. caueat. l. diuortio. 8. §. ſi fundum. vbi Iaſ. ſolut. matrim. arg. in l. item ſi fundi 9. § fin. de vſufr.* nec actionem eius quod intereſt, eum à pœna liberare, id quod iudicis arbitrio puto committendum. 8

¶ In municipijs & vniuerſitatibus finitur vſusfructus ijs euerſis *Cic. in orat. pro Cecin. inducto, vt loquimur, aratro.* vel diſſolutus quaſi morte: *l. ſi vſusfructus. 21. hoc tit.* aut quia id rarius fit, *l. proponebatur. 76. de iudic. l. ſicut. 7. §. 2. ℥. quod cuiuſque vniuerſ.* poſt centum annorum velut longiſſimi vitæ humanæ termini. *l. vlt. C. de ſacroſ. Eccleſ.* decurſum. *l. an vſusfructus. 56. ℥. de vſufr.* 9

DE VSVFRVCTV EArum rerum, quæ vſu conſumuntur vel minuuntur.

Tit. V.

F

1 *Quibus in rebus conſtitui vſusfructus poſſit.*

2 *Quare in rebus, quæ vſu conſumuntur, conſtitui vſusfructus nequeat.*

3 *Quomodo ijs in rebus quaſi vſusfructus conſtituatur.*

G 4 *Hunc quaſi vſumfructum tantùm morte & capitis diminutione finiri.*

Nunc

1 NVnc † enodemus, Quibus in rebus conſtitui vſusfructus poſſit. Et quidem Senatus cenſuit, vt omnium rerum, quas in cuiuſque patrimonio eſſe conſtaret, vſusfructus legari poſſit: quo Senatuſconſulto inductum videtur, vt & earum rerū vſusfructus legari queat, quæ vſu pereunt vel minuuntur: *l.1. hoc tit.* quo in numero ſunt, pecunia, vinum, frumentum, & conſimilia.

2 ¶ Harum enim rerum nullus eſt vſus, niſi in abuſu. nam vtendo his rebus, aut alienatur proprietas, vt pecuniæ aſſidua permutatione: aut conſumitur, vt fit in vino, frumēto, oleo, & id genus alijs: quorum nullus vſus eſt niſi in abuſu, hoc eſt, ſubſtantiæ abſumptione. Quare olim vſumfructum hæ res non recipiebant, qui nullus eſt niſi ſalua rei ſubſtantia, vt oſtendit Cicero *in Topic.* Sed Senatuſconſulto effectum eſt, vt quidem nō proprius eſſet pecuniæ vſusfructus, (nec enim id ratio naturalis aut ciuilis patitur, *§. conſtituitur. Inſt. de vſufr. vbi dixi.*) ſed vt Quaſi vſusfructus haberetur. *l.2. § fin hoc tit.*

3 ¶ Itaque ſi pecuniæ vſusfructus vel vſus (quia in hac ſpecie vſus appellatione etiam fructum contineri magis accipiendum eſt: *l. quoniam. 10. § 1. l.5. § fin hoc tit.* tota enim res, id eſt, proprietas cum poſſeſſione, transfertur, in qua ſemper vſusfructus ineſt, *l 4 de vſufruct.*) ſit legatus, vel aliarum rerum quæ in abuſu, id eſt, conſumptione conſiſtunt: præſtanda quidem res erit legatario, ſed ab eo cautio exigenda: vt quando is mortuus aut capite minutus fuerit, eiuſdem res qualitatis reſtituatur. *l. ſi tibi. 6. hoc tit.*

4 ¶ Nam in hac ſtipulatione de reddendo vſufructu, duo tantùm caſus, quibus finitur vſusfructus, ponuntur: videlicet mors vſufructuarij, & capitis diminutio: quoniam harum rerum vſus aliter amitti non poteſt, quàm his modis. *l. in ſtipulatione. 9. cum l. ſeq. hoc tit.* Nec enim mutationem aut interitum patiuntur, cùm in genere conſiſtant: *l. incendium. 11. C. ſi cert. pet.* neque non vtendo amittuntur: vel quia ipſo vſu pereunt, vt hîc temporis diuturnitas momentum afferre nequeat: vel quia proprietas cum poſſeſſione rei ad vſufructuarium deuoluitur: vt ille continuè poſſidendo vti ſemper intelligatur. Inter viuos vix eſt, vt eiuſmodi conſtitutio admittatur, cùm nihil aliud ſit quàm mutuum: ideò S.C. de vſu pecuniæ legato, diſertè loquitur. *vide quæ dixi in d. §. conſtituitur. Inſtit. de vſufr.*

SI VSVSFRVCTVS PEtatur, vel ad alium pertinere negetur. Tit. VI.

1 *De actionibus ſeruitutis perſonalis.*
2 *De confeſſoria & negatoria.*
3 *Quis, aduerſus quem, ad quid agat confeſſoria.*
4 *Differētia inter confeſſoriam & perſonalem, ad ſeruitutem conſequendam.*
5 *Confeſſoriam non dari domino fundi.*
6 *Negatoria cui, ad quid detur.*
7 *Quare in incorporalibus negatoria detur, non in corporalibus.*

1 REſtat † vt exequamur, quæ actiones, quibus, contra quos, & ad quid, harum perſonalium ſeruitutum nomine concedantur. Et cùm vſusfructus vel petatur tanquam debitus, vel ad aliquem pertinere negetur quaſi non debitus: proditæ ſunt in hanc rem duæ actiones, *l. 1. hoc tit.* quemadmodum & pro cæteris ſeruitutibus: *§. æquè. Inſtit. de act.* quarum † altera quis 2 confitetur & aſſerit ſibi vſumfructum deberi, vnde & actio Confeſſoria vocatur. *l.2 l.5. §.1 hoc tit.* Quoniam ille qui agit, ius quod ſibi adeſt confitetur, ad hunc modum: SI PARET VSVMFRVCTVM MEVM ESSE, *Theophil. in d. §. æquè.* &c. Altera aſſeritur libertas prædij, negaturque vſusfructus, quem quis indebitè ſibi vſurpat: vt, SI PARET ADVERSARIVM IVS VTENDI FRVENDI FVNDO MEO NON HABERE. &c. Hinc Negatoria dicta eſt hæc actio. *d. l. 2. hoc tit.* Vtraque vero Realis eſt, quia ratione rei competit. *§. æquè. vbi Dd. Inſtit. de act. l 2. com. præd. l. 4. l. 6. ſi ſer. vend.* Confeſſoria vindicatio eſt ſeruitutis, *l. creditori. 9. de oper. nou. nunc. l. 4. de ſeruit.* ſeu actio in rem ſpecialis, qua ius in re poſtulatur. *l. 3. in princ. C. de præſcr. 30. annor.*

3 ¶ Confeſſoria autem agit, qui vſumfructum ſibi velut ſuum, vel aliam ſeruitutem aſſerit, *l. et qui. 16. de ſeruit. l. creditori. 9. de oper. nou. nunc. l. 5. & paſſim. h. tit.* nec tantùm aduerſus dominū, qui ſeruitutem debet, ſed omnes omnino qui impediunt vſumfructum, quocunque tandem modo id fiat: *l. ſi quis diuturno. 10. §. agi. 3. ſi ſeruit. vend. l. vti frui. 5. §. vtrum. 1. hoc tit.* & ad hoc agit, vt iudex declaret vſumfructum ſibi competere, condemnetque aduerſarium vt patiatur actorem vti frui, nec in poſterum impediat: eoq; nomine caueat, *l. vnic. vbi Bart. C. vti poſſid. c. fin. de reſtit. ſpol. l. harum. 7. l. egi. 12. 3. ſi ſer. vend.* præſteique fructus (ſi fortè aliquo tempore poſſedit) perceptos, & id quod intereſſe poteſt actoris, eratum ſibi impedimentum non fuiſſe. *d. l. vti frui. 5. §. fin.*

¶ Ex quibus apparet, aliam eſſe hāc actionem, 4 quàm illam Perſonalem, qua ad conſtituendum vſumfructum, ex teſtamento forsè, vel contractu contra hæredem, aut eum qui promiſit, agitur. Hæc enim non eſt Confeſſoria: nam non confitetur actor in caſus quod habet, ſed quod nō habet petit, tanquam ſibi debitum, conſtitui. Vndè Perſonalis eſt actio, non Realis: quia non competit ratione iuris, quod rei inſit. Nullum enim ius in re eſſe poteſt, priuſquam ſit illud conſtitutum. At hæc de qua agimus, realis eſt: petit enim actor declarari, ſibi ius eſſe eiuſmodi iam antè conſtitutū & quæſitum, & in iure antea ſibi conſtituto perfruendo, impediri ſe à reo nō oportere contendit.

¶ Hæc autem actio domino ſeruitutis, non 5 autem fundi domino datur: quia qui habet fundum,

dum, integrumque dominium, ius vtendi fruendi ſeparatum, & ſeruitutem nõ habet: nec enim poteſt alicui ſuus fundus ſeruire. *l. vti frui. 5. in princ. hoc tit.* Sed ſi impediatur in poſſeſſione ſuæ rei, agere licet illis interdictis, quæ in hoc proditæ ſunt, vt ſuæ vnicuique poſſeſſiones ſine impedimento liberæ ſint, atque ſaluæ. *vide ꝟ. vti poſſ. & vnde vi.*

6 ¶ Porrò actio Negatoria, velut ſuperiori contraria, domino fundi datur, aduerſus eum qui vſu aliquo ſeruitutis libertatem rei impedit, & ſibi vſurpat. *Bald. in l. quemadmodum. 29. §. 1. ad l. Aquiliam.* contra quem dominus per hãc actionem libertatem ſui prædij aſtruit: negatque aduerſario vſumfructum deberi: vnde & Negatoria appellatur. Petit enim vt iudex declaret ſuum prædium eſſe liberum: iubeatque cauere aduerſarium, ne in poſterum ius ſeruitutis vllum vſurpet, & quanti intereſt præterito tempore non vſurpatum fuiſſe, vt id ſibi rependat. *d. l. vti frui. h. tit. l. egi. 12. ꝟ. ſi ſeruitus vend.* Ex qua ipſa actionis formula patet, cur in incorporalibus negatoriè agi permittatur, cùm ad petendas res corporales id genus actionis proditum non ſit. *§ æquè. Inſtit. de action. vbi dixi.*

7 ¶ Nam in his qui poſſidet, ei actio nulla datur, per quam neget actoris rem eſſe: *l. 1. §. interdictum. ꝟ. vti poſſidetis.* cùm quia ei ſufficere debet quòd habeat poſſeſſionem: vt non opus ſit ſuperuacaneis actionibus iudicia onerari: tum quòd non acturus ſit de iure ſuo, ſed alieno: quod perabſurdum eſt: *d. l. vti frui. l. loci. 4. §. competit. ſi ſeruit. vend.* quicunque enim cum aliquo agit, ex eo iure quod ipſe habet, *l. 1. ſi pars hæred. petat* cauſam ſuam iudici probare neceſſe habet, vt rectè annotauit Theoph. *ad d. § æquè. vide Bar. & Caſtr. in l. 1. 2. de except. rei vend.* Nam alioqui poſſeſſori, ſi agat de iure alieno, nihil profuturum eſt, declarari aduerſarium non eſſe dominum. neque enim, etiamſi is dominus non ſit, ideo ſequitur, poſſeſſori dominium competere. *l. ſed ſi poſſeſſori. 11. de iureiur.* Multò autem minus illi proderit, ſi aſſerat tertium, puta Titium, eſſe dominum. Nam de iure & re aliena nemo ſine idoneo mandato agere poteſt: & vt maximè agat atque obtineat: nõ tamen aut ſibi proderit, quia de iure ſuo nihil probauit, nihilque iudicatum eſt: aut vero domino, quia ſententia & res inter alios dicta, alijs neque prodeſt, neq; nocet. *l. ſæpe 63. de re iudic.* At in incorporalibus, qui Negatoriam proponit, etſi verbo negat, tamen reuera Confeſſoria agit. Qui enim inficiatur alteri ſeruitutem deberi in ſuo fundo, affirmat & confitetur rebus ipſis prædium ſuum eſſe liberũ. *l. loci. 4. § pen. & fin. cum ll. ſeqq. l. ſicuti. 8. ꝟ. ſi ſeruitus vendicetur.* iusq; eius libertatis oſtendere intendit. Et hæc quidem de tractatu vſusfructus dicta ſufficiãt, ſi illud prius monuerimus, has actiones eodem tempore durare, quo rei vendicationes. Quod igitur dicitur, his actionibus decem & viginti annorum ſpacio præſcribi, id ſic intelligo: quando tanto tempore ius ſeruitutis aut extinctum, aut quæſitum eſt. *l. 2. de ſer. vide hac de re Iaſ. in § æquè. num. 37. Inſtit. de act. per l. corruptionem. 16. C. de vſufruct. l. pen. C. de ſeruit.* nam ſi præſcriptio ob iniuſtitiam tituli, aut interruptionem, aut malam fidem, aliúdue impedimentum completa non ſit: haudquaquam putauerim, aliter quàm 30. annorum ſpacio his actionibus præſcribi: ſicut & de rei vendicatione ſuprà eſt expoſitum. *ad tit. de rei vend. vide Iaſ. quamuis dubitantem in d. §. æquè. num. 39. l. 3. C. de præſcr. 30. annor.* Omitto nunc quæſtionem, an mala fides non hanc etiam præſcriptionem inhibeat: de qua alibi fortaſſis erit dicendi locus. Certum tamẽ eſt, iure ciuili non inhiberi, *vide l. 3. 4. 6. 7. 8 C. de præſcript. 30. annor. l. 2. l. vlt. C. de annal. except. l. moræ. vbi Salic. num. 5. C. de rei vendic. & in l. vlt. num. 25. C. de edict. diui Adr. tollen. Bart. num 3. Caſtr. num. 6. & Dd. l. ſequitur. §. viam. de vſucap. Caſtr. l. hoc autem. nu. 4. de ſeruit. vrb prædior. Ripa. l. nemo poteſt. nu. 113. de legat. 1. Felin. Rubr. de præſcr. nu. 18 & in c. fin. nu 6. eod. tit. Pariſ. conſ 101 nu. 18. vol. 1. Socin. iun. conſ. 145. num. 65. vol. 1. Bonius de præſcrip. ſta. §. 1. num. 12. & 18.* cùm abſque reſpectu poſſidentium, neque conſiderato, vtrum bonæ malæ'ue fidei ſint, tantùm in odium agere negligentium ſit inducta, *d. l. vt perfectius. l. vlt. C. de annal. except. Bart. & Dd. l. cùm notiſſimi. C. de præſcrip. 30. annor.* vt aliquis eſſet controuerſiarum finis: *l. 3 l. 4. cum ſeq. tot. tit. C de præſcr. 30. annor.* nec in incerto manerent dominia, ſi poſt tantum interuallum repetitionibus cuiuſuis relinquerentur. Cæterùm Iure Pont. aliud inductum volunt. *Canon. c. vlt. de præſcr. Bon. de præſcr. ſtat. §. 1. num 33. 34. Tiraq. de retract. conuen. §. 1. gl. 2, nu. 20. & de præſcr. § 1. gl. 2. & hanc magis communem teſtatur Anton. Gab. lib. 5. concluſ. 3. de quo ſcripſi conſ. 5.*

DE OPERIS SERVORUM. Tit. VII.

EST autem conſimile vſusfructus, operarum legatum: quando videlicet non ipſe vſusfructus, ſed ſerui hominis (cæterarum enim animantium vſus non in operis, ſed in vſufructu eſt, *Gouea. lib. 1. Lect. cap. 7.*) operæ legãtur, vel inter viuos conſtituuntur. Cùm enim fructus hominis in operis conſiſtat, & retrò in fructu hominis operæ ſint: *l fructus. 4 h. tit.* conſequens eſt, operis ſeruorum legatis vel conceſſis, & fructum, *d. l. 4.* & vſum, *l. operis. 5. h. tit. vbi tamen Gou. d. c. 6. pro vſum, legit, vſumfructum* atq; ita etiam vſumfructum effectu conceſſum, intelligi. *d. l. 5.* Verũ hoc differunt, quòd nec capitis diminutione, imò ne morte quidem ipſius cui debentur, *l. 2 de vſufruct. leg. cum ll. ſeqq. Bald & Dd. Rubr. C. de vſufruct.* neq; non vtendo operæ amittantur: *l 2 h. t.* cuius ratio eſt, quòd operæ in actione hominis conſiſtant, neq; ſint in rerum natura, priuſquam præſtantur. *l. operæ. 9. de oper. libert.* Quod autem non eſt, id neque capitis diminutione, nec morte, aut non vtendo, perire poteſt: *l, 2. h tit. & l Sem-*

l.Semprenius.26. de vſu & vſufr. legat. Priuatio enim præſupponit habitum, vt vulgò loquuntur, *l.decem.16. de verb.obl. l.nam et,i.5. de iniuſt. rup. & irr.teſt.* Adde, quòd operæ quandam habeant cum dominio cognationem: *d.l.operæ. de oper.liber.* cui argumento eſt, quòd cùm vſusfructus vſucapione proprietaris non amittatur, *l.locum.17. §.proprietarius.2. ſ.de vſufru.l.inſto.44.§. non mutat. de vſucap.* operarum tamen legatum, ſeruo vſucapto, pereat. *l.2. de vſu & vſufr. legat.* Vt igitur dominium non extinguitur primo domino moriente, ſed tranſit ad eius hæredes: ita & legatarius ad ſucceſſores ſuos operarum legatum tranſmittit: quæ operæ præſtandæ erunt, donec is à quo ſunt edendæ, fuerit ſuperſtes. nã eius morte finiuntur, *arg.l.interdum.34. de oper. lib.l.vnic. §.ne autem. C.de cad.tollend.* Goueanus *lib.1.cap.7.* illam affert rationem, quòd vſusfructus ſit ius perſonale, operæ non ſint: ſed magis ex re quæ eas debet, ſpectentur.

DE VSV ET HABITAtione. Tit. VIII.

1 *Vſum ſimilem eſſe vſusfructus.*
2 *Quid c ntineat vſus.*
3 *Quando vſusfructus contineatur.*
4 *Quare frui pro parte, non vti poſſumus.*
5 *De habitatione.*
6 *Habitationem non vtendo, aut capitis diminutione non extingui, ſed morte.*
7 *Quid inſit habitationi.*

1 NVnc† videndum eſt de Vſu & Habitatione, quę ſeruitutes quoq; perſonales ſunt, ſicuti vſusfructus, cuius quædam quaſi pars ſunt: *l.per ſeruum.14. §.1. hoc tit.* vt meritò idem ius in parte, quod in toto, ſeruetur. *l.quæ de tota. de rei vendic.* Conſtituitur autem vſus ſine Fructu, vt quis vtatur re ad ſuas neceſſitates, non verò fruatur ad vtilitatem: *l.1. l.per ſeruum. 14 §.1.l.plenum.12. hoc tit.* & ijſdem omnino modis, quibus vſusfructus, conſtitui ac deſinere ſolet. *d.l.1.in prin.Inſt.eod.*

2 ¶ Itaq; cum Vſus non omne omnino emolumentum, quod quoquo modo ex quaq; re percipi poteſt, ſed tantum quantum opus eſt ad victum vtenti, comprehendat, vt antè diximus, *ad tit.de vſufr.* conſequens eſt, cui vſus relictus ſit, eum Vti poſſe ad ſubſidia vitæ, Frui verò non poſſe. *l.1.h.t.* Vnde vſu ædium legato, habitare cum coniuge & familia parentibusq;, & inquilinum quoque recipere, dum ipſe inhabitat, vſuarius poteſt. *d.l.2.3.4.5.6.7.hoc tit.* Locare verò ſeorſum aut concedere habitationem ſine ſe, aut vſum vendere, permiſſum non eſt: *l.ſed neq;.8.l.ſi habitatio.10.in fin.h.t.* cum hæc omnia, quantum ad fructus ipſos attinet, vſufructuarius facere queat: *Inſtit. eod.in prin. verſ. nec*

A *vlli.* cuius ea eſt ratio, quòd ad vſufructuarium omnis rei vtilitas pertineat, vſuario autem id tantùm ſit conceſſum, vt pro conditione ſuæ perſonæ re vtatur. Quòd ſi locare alij ſeorſum vel vendere ius ſuum habitandi poſſet, iam vti domo ad neceſſitates ſuas, contra naturam vſus, deſineret. *d.l.plenum.§.equitij.3. & 5. ſi vſus.4. in verb. quemadmodum enim concedere alij operas poteris, cùm ipſe vti debeat.* Paria in conſtituto cæterarum rerum vſu dicenda ſunt: verbi gratia, ſi
B vſus fundi relictus ſit, poteſtas habitandi, deambulandi, vtendi etiam fructibus naturalibus, vt pomis, floribus, lignis, fœno, &c. quatenus ad quotidianũ victum opus eſt, facta videtur. Domino autem fundi in ſerendo colendóue impedimento eſſe: aut fructus induſtriales, vt vinum, frumentum, &c. eius ſumptu atq; facto prouenientes, decerpere, & alienam in meſſem falcem immittere, vſuarius non debet. *d.l.ſi habitatio. §. fin.cum l.ſeq.h.t.*

C ¶ Vſus tamen nomine, aliquando & Fructus 3
continetur: quoties ex verbis teſtatoris, vel rei natura, vel conditione legatarij. id fieri oportere ratio ſuadet. Vnde vſu ſyluæ legato, fructum quoq; legatum videri, Adrianus reſcripſit: *l.diuus Adrianus.22. h.t.* quia niſi liceret legatarijs cędere ſyluam & vendere, quemadmodum fructuarijs licet, nihil habituri eſſent ex eo legato. Cædere igitur, & vendere, non quidem ſicuti plenus vſusfructuarius, ſed pro ratione & mo-
D do Sui vſus, poterunt. Nam & alias quamuis vſuarius alij vſum concedere prohibeatur: tamen minimè illi inuidendum eſt, ſi eos fructus, quos ad vſum & neceſſitates ſuas percepit, vendere velit. *argumento d l.plenum. §.fin. cum l.ſeq. hoc tit.*

¶ Porrò illud notatu dignum eſt, quòd vſus 4
pars legari nequit. Frui enim, vt I.C. inquit, pro parte poſſumus, Vti pro parte non poſſumus. *l.vſus.19.h.t.* Differentiæ ratio eſt, quòd vt ipſi fru-
E ctus diuiſionem admittunt (licet enim fructuũ partem tantum recipere) ita & effectu vſusfructus: at vſus cùm ad victum quotidianũ, neceſſitatesq; vitæ tolerandas referatur, ſub partitionẽ non cadit: quia partim viui nequit.

¶ Quod ad habitationem attinet, hæc, & vſus 5
ædium, idem effectu ferè ſunt. nullus enim eſt alius propemodum ædium vſus, quàm habitatio, cuius gratia extruuntur. *d.l.ſi habitatio.10. h.t.Cic.lib.1. off. vide quæ dixi Inſt. eod.* Si cui tamen
F habitatio legata, vel alio modo conſtituta fuerit: neq; vſus, nec vſusfructus, ſed quaſi propriũ aliquod ius conſtitutum videbitur *§.ſed ſi cui. Inſt. eod.* Differt enim in hoc ab vſu, quòd hic in Iure, habitatio verò in Facto conſiſtat: cui vſus conſtituitur, illi ius ſeruitutis competat: in habitatione verò ſolùm habitandi factum inſit: vnde nec capitis diminutione, neq; non vtendo, quemadmodum vſusfructus & vſus, amittitur. *d.l.ſi habitatio.* Habitatio † enim nulla intel- 6
G ligitur, niſi verè habitetur. Vnde quod non eſt, 7
non vtendo, id eſt, non habitando, nullo modo

k poteſt

poteſt amitti. *d.l Sempronius de vſu & vſufr.lega.* A Pari ratione Capitis diminutio habitationem non extinguit: neq; Præteritam: quia cùm habitatio ipſa perceptione & ſingulis momentis, quibus habitamus, conſumatur, deſijt eſſe in rerum natura: neq; Futuram, quoniam nondum exiſtit: quod autem non eſt, perire nequit, vt paulò antè diximus. Morte tamen corrumpitur: quoniam perſonalis eſt habitatio: & factũ eius cui competit, videlicet Inhabitationem, omni-
7 no requirit. Eaq́; † de cauſa olim nonnullis I. C. B viſum fuit, habitationem alteri non poſſe locari, aut quoquo modo cedi: *l.ſi habitatio.10. h. t.* quòd nimirum ius nullum exiſtat habitationis, niſi in ipſo eius facto cui conſtituta eſt. Sed poſtea Iuſtin. aliorum ſententiam ſecutus, *l.1.§ commod.* quo plenius eſſet habitationis ius, locandi facultatem conceſſit. *l.cùm antiquitas.13. C. de vſufr.& habitat.* Vltimò ſumus admonendi, dominum proprietatis debere cauſam habitatoris, aut vſuarij, nullo modo facere deteriorem: fa- C cit autem deteriorẽ, etiam in meliorem ſtatum re commutata. *l.fin.h.t.* Et rurſum, ſi plus vtatur vſuarius quàm oportet, officio iudicis contineri, ne aliter quàm debet vtatur. *l.pen.in fin.h.t.*

VSVFRVCTVARIVS quemadmodum caueat.
Tit. IX.

1 *Quare introducta ſit hæc cautio.*
2 *Quid inſit in cautione.*
3 *Quando caueri oporteat: & quomodo.*

1 HAc † de cauſa rectè à Prætore prouiſum eſt, vt legatarius, vel is cui alio modo conſtitutus eſſet vſusfructus aut vſus, de vtroq; caueret: & vſurum ſe boni viri arbitratu: E & cùm vſusfructus ad eum pertinere deſijſſet, Reſtituturum quod inde extabit. *L.1.in prin.h.t. Paul.lib.3.tit.6.& lib.1.tit.11.*

2 ¶ Hæc ſtipulatio duas habet cauſas: vnam, ſi aliter quis vtatur, quàm Vir bonus arbitrabi- A tur: id eſt, ſi non percipiat boni viri arbitratu, & deteriorem cauſam vſusfructus faciat, cæteraq́; non faciat quæ in re ſua faceret: *d.l.1.§.cauere.2.* aliam, De vſufructu reſtituendo: quarum prior ſtatim committitur, cùm aliter fuerit vſus. Vtilius enim viſum eſt, non expectari dum vſusfructus finiatur: & ſæpius committitur, toties videlicet, quoties vtens re abutitur. Sequens verò committitur finito demum vſufructu. *d.l.1.6.vlt.* Rectè autem facient hæres & legatarius, ſi Qua- B lis res ſit, cùm frui incipit vſufructuarius, in teſtatum redegerint: vt inde apparere poſſit, an & quatenus peior facta ſit. *d.l.1.§.rectè.3.* Hac ſtipulatione etiam continetur, Dolum malum abeſſe, abfuturumq́; eſſe. *L.5.h.t.*

¶ Nec ſolùm ſatiſdare iubet Prætor, cum vſuſ- 3 fructus legatus, aut aliter conſtitutus eſt: ſed etiam cùm vel vſus ſine fructu legatur: *l.vſu.11.h.t.* vt tum de ſolo vſu cautio fiat: vel contrà fru- C ctus ſine vſu: puta vel quia teſtator ſimpliciter fructum legauit, nulla vſus mẽtione facta: quod perinde eſt atq; ſi vſumfructum legaſſet: *l.per ſeruũ.14.§ 1.§ tit.1.* vel quòd verè fructus nõ iure ſeruitutis (nã fructus ſine vſu eſſe non poteſt, vt ſit videlicet ſeruitus) ſed legati obtigerint: vt in reditu prędij videre licet, cum vindemia legatur aut meſſis. Sed etſi habitatio, vel operæ hominis, vel cuius alterius animalis relictæ fuerint, licet per omnia hæc vſumfructum non amittentur, nihilominus tamen cogendus erat legata- D rius cauere, *d.l.5.cum l.ſeq.*, aut actiones quibus ad id compellatur, ſuſcipere. *l.ſi vſusfr.9 §.1.h.t.* Cautio autem non de Nuda promiſſione intelligatur, *vt in l.2. C. de verb.ſig. & §. qui ſatiſd. cog.* ſed datis Fideiuſſoribus, *L.4. vbi gloſſ. C. de vſufr l.1.verb. datis fideiuſſoribus. qui ſatiſd.cog.* ſiquidem haberi poſſunt. Si verò nec fideiuſſoribus neque pignoribus ob inopiam cauere vſufructuarius queat, ęquius eſt eum ad Iuratoriam cautionem admitti: *Auth.generaliter. C. de epiſc.* E *& cler. Cyn. Bald. Caſtr. in l.4. C. de vſufruct. Ang. in prin.Inſt.de vſufr.gloſſ & Dd. in c. qua fronte. de appell.Bald. & Iaſ in Auth. cui relictum. C. de ind. vid tollen.* etiamſi hoc in diſceptationem à nonnullis, atque dubium vocetur. *gloſſ. & Bart. in d. L. 4.*

DIGEST. LIB. IIX.

DE SERVITVTIBVS.
Tit. I. C. 3. 34.

1 *Continuatio & diſpoſitio huius materiæ.*
2 *Quid ſit ſeruitus realis.*
3 *Seruitutẽ ad aliquam vtilitatem referendam.*
4 *Definitio Dd. improbata: & diuiſio ſeruitutũ.*
5 *Quomodo conſtituantur ſeruitutes. Cauſa efficiens.*
6 *Quibus in rebus. Materia.*
7 *Quæ ſit forma conſtituendæ ſeruitutis.*
8 *Quare ea conſtitutio nec diem nec conditionem recipiat.*
9 *Regulæ de fine, natura & proprietate ſeruitutum.*

1 SERVITVTES † aut Perſonarum A ſunt, vt Vſus, Vſusfructus, Habitatio. aut Rerum, vt ſeruitutes Ruſticorum prædiorum & Vrbanorum, quæ propriè ſeruitutes dicuntur, vt ex inſcriptione huius tituli patet. Ac de illis quidem hactenus nunc & has exponamus, primò quidem generatim, *ad hunc tit.* pòſt per ſpecies: *ad tit. de ſer. vrb. præ. & de ſer. ruſt. præd. & com. de ſeruit.* tum quomodo petantur: *ad tit. ſi ſer. vend.* B poſtremò, quibus modis amittantur. *ad tit. quem. ſer. amit.*

2 ¶ Porrò, vt à definitione ordiamur, SERVITVS EST IVS AGENDI, HABENDI'VE ALIQVID IN FVNDO ALIENO AD SVI PRAEDII VTILITATEM, QVOD IVRE COMMVNI AGERE, HABERE NON LICET. Dico, IVS AGENDI HABENDI'VE: nã ſi neq; agatur, nec habeatur quippiam in fundo alieno, iam inutilis futura eſt ſeruitus, vt pòſt C videbimus. Additur, IN FVNDO: quia ſine prędijs hæc ſeruitus conſtitui aut eſſe nequit: *l. vt pomum. 8. l. quoties. 15 h. t. & l. 1. ff. com præd.* & quoq́ alieno: nam res ſua nemini ſeruit: *l. in re 26. ff. tit. 1. l. vti. 5. ſi vſusfruct. petat. l. cum eſſent. 33. §. fin. de ſer. ruſt. præ.* ſed prædiorum oportet alterum eſſe quod debeat ſeruitutem, cuiusq; dominus patiatur aliquid fieri in ſuo fundo, aut non fieri: *d. l. quoties. h. tit.* alterũ cui debeatur: quod Dominans prædium vulgo dicitur. *Dd. hic.* Atque D hinc eſt quòd, cùm prædijs inhæreant hæ ſeruitutes, nominentur Prædiales. *l. 1. ff. communia præd.*

3 ¶ Meritò autem ſubijcitur, AD SVI PRAEDII, videlicet dominantis, VTILITATEM. nam de eo quod nihil intereſt, neq; vtilitatem prædio præſtat, ſeruitus prædialis non conſtituitur: veluti ſi ſtipuler, ne per fundum tuum eas, aut ibi conſiſtas, aut mihi concedas ius tibi non eſſe illo fundo vti frui, nihil agitur: *d. l. quoties. in prin.* E nec enim meo prædio commodat vtare an non: nec tuo in prædio ius vllum conſtituitur, vt prædialis hæc dici ſeruitus non poſſit: quanquam nec perſonalis ſit, cum nihil perſonæ, cui conſtitutio fit, præſtetur. Oportet igitur, vt mihi ius agendi vel habendi aliquid in tuo fundo ad mei prædij vtilitatem conſtituam: non verò, vt te citra vllum meum commodum agere, facere quid, vetem. Id enim eſſet inuidẽtis rebus alienis, non ſibi commodantis: nec in hoc iura prodita ſunt, vt quis, cùm ſua nihil interſit, alij F quippiam auferat, vel contra humanitatem ſit detrimento. *§. alteri. §. ſi quis. Inſtit. de inutil. ſtipul. l. fin ff. de pact. vbi Dd. l. quæcunque. 10. de actio. l. in fundo. 38. de rei vind.* Adde, quòd ipſum nomen ſeruitutis indicat, eam ad commoditatem eius, cui debetur, pertinere. Seruire enim id dicitur, quod alij cui ſeruit, commodat: vt ex verbis illis Ciceronis apparet: Seruirem mihi, & conſulerem meis. Pertinere ergo ad vtilita- G tem prædij dominantis ſeruitus debet: *l. ergo. 5. l. ex meo. 24. l. qui duo prædia. 30. ff. de ſeru. ruſt. prædior.* alioqui nihil agitur, id eſt, conſtitui ſeruitus non poteſt, vt inquit I. C. Hinc fit, vt neceſſe ſit vicina eſſe prædia, in quibus ſeruitus conſtituitur: cæteroquin nihil intererit ſeruitutem imponi. *l. ſi ædes 37. cum l. ſeq. ff. tit. 1. l. Mela. 14. §. quidam. 2. de alimentis legat. l. qui ſella. 7. § fin. de ſerui. ruſt. prædior.* Et fortaſſis hinc etiam eſt, quòd vt pomum decerpere liceat, vt ſpaciari, vt cœnare in alieno poſſimus, ſeruitus ſcilicet prædialis B imponi nequeat: *l. vt pomum. 8. h. t.* quoniam hęc magis ad voluptatem hominis, quam ad veram vtilitatem prædij comparantur. Quanquam & illud dici rectè poteſt, non prædio, ſed homini ſeruitutem hoc modo conſtitutũ iri: quod omnino in iſtis prædialibus fieri nequit, vt vel ipſum nomen eſt argumento. *l. 1. ff. comm. prædiorum.* Sanè quamuis reuerà nullam vtilitatẽ ſeruitus apportet, tamen ſi exiſtiment conſtituentes fore illam vtilem, veluti, ſi aquam alicui du- C cere nõ expediat, ſeruitus ea vtilis erit. *l. ex fundo. 19. h. t.* Contractus enim initium, & mens contrahentium eſt attendenda. Poſtremò additur, QVOD IVRE COMMVNI AGERE NON LICEAT. Nam ſi quid communiter permiſſum ſit, de eo ſeruitutem velle conſtituere, perquàm fuerit abſurdum.

¶ Doctores ita SERVITVTEM definiunt, vt 4 ſit IVS QVODDAM PRAEDIO INHAERENS, QVOD DOMINANTIS VTILITA- D TEM AVGET, SERVIENTIS LIBERTATEM MINVIT. Sed præterquam quòd ea definitione non declaretur, quale ſit ius ſeruitus: verum quoq; non eſt, diminui ſemper libertatẽ ſiue ius prædij ſeruiẽtis: poteſt enim vtriq; fundo ſeruitus eſſe cõmoda. Deinde ſunt iura quædam eiuſmodi prædiorum, quæ tamen ſeruitutes non ſint: *l. 1. §. fin. de aqua pluu. arcen.* vt definitio laxior hìc ſit definito. Prior igitur illa quã retulimus, potior videtur. & probabilior.

E Seruitutum alij tres, alij quatuor ſpecies cõſtituunt: *gl. Bar. & Dd. in l. 1. hoc tit. Cæpoll de ſeru. cap. 1.* I. C. *l. 1. h. t.* tantùm duas. aliæ enim (inquit) ſunt ſeruitutes Prædiorum, aliæ Perſonarum. Perſonales eſſe iudicantur, quæ ad vſum perſonæ: *l. vſus. 22. l. plenum. 12. l. diuus. 22. de vſu & hab. l. Lucius. 37. de ſer. ruſt. prædio. Cyn. in l. vlt. nu. 3. C. de præſcript. long. temp. Bald. in l. 1. nu. 2. & l. vt pomum. h. t.* Reales ſeu prædiales, quæ ad vtilitatem prædiorum conſtituuntur. *l. 2. 3. 4. 5. de* F *ſeru. ruſtic. præd. gloſſ. in l. 1. §. vlt. verb. computanda. eod. t. Caſt. in l. peceris. eod. tit. Angel. in §. vlt. Inſtit. eod. dicens, hanc eſſe communem. Cæpol. de ſer. real. cap. 2. num 6. & de ſer. ruſtic. præd. cap. 4. & cap. de aquæductu. num. 5. & 6.* De perſonalibus ſuprà dictum eſt, quas omnes eſſe continuas expoſui. *Bart. in l. iuſto. §. non mutat. de vſucap. Cæpol. de ſeruit. cap. 19.* In prædialibus contrà eſt: quarum nonnullæ ſunt Cõtinuæ, videlicet aut actu, aut potentia: quædam Diſcontinuę, quarũ G ſcilicet vſus per ſolam operam humanam habetur: quę quãdo nequeat in cõtinuo & perpe-

tuo eſſe exercitio atq; actu, diſcontinuam efficit ſeruitutis cauſam. *Dd. in l. ſeruitutes. 14. h. t. & in l. foramen. 27. ℈ tit. 1.* Eſt & illa diuiſio à Dd. tradita, alias eſſe ſeruitutes Nominatas, quæ ſcilicet nominatam & certam iuris ſpeciem habent: alias verò Innominatas, quæ ſingularem formã, certúmue nomen nõ habent: *gl. in l. 1. verb. computanda. de ſeruit. ruſt. præd. Bald. Dd. in Rub. C. de vſufruct. Cæpoll. tract. ſeruit. cap. 19.* item, alias Diuiduas haberi. alias Indiuiduas. *l. 1. §. ſi vſusfructus. ad l. Fal. l. ſtipulationes. 72. vbi Dd. de verb. oblig. Capoll. de ſer. cap. 10. Duar. diſp. lib. 1. cap. 59. vid. Iaſ. in l. 2. §. & harum. nu. 2. de verb. oblig.*

5 ¶ Conſtitui ſeruitutes Pactionibus inter viuos, & Vltimis voluntatibus, ab his qui ius conſtituendi habent, *l. qui per. 16. l. poteſt. 15. com. prædio. § fin. Inſt. eod. & de vſufruct. in prin. Cæp. tract. ſer. cap. 19.* dubium non eſt. Conſtituitur etiam & acquiritur hodie (nam olim contra fuit, *l. ſi alienam. 10. § hoc iure. de vſucap. vide ℈. tit. de vſucap.*) ſeruitus Præſcriptione longi tẽporis, exemplo rerum immobilium: *l. fin. C. de præſcr. long. temp. l. 2. C. de ſeruit. Dd. in l. ſeruitutes. 14. h. t.* quando ſcilicet cum titulo poſſidetur: vt quia iure conſtituta ſit à non domino: *Cyn. & Caſtr. in d. l. 2. per l. fin. C. de long. temp. præſcr. Cæpoll. de ſeru. vrb. cap. 20.* quando verò ſine titulo, ſcientia & patiẽtia domini opus eſt, *d. l. 2. C. de ſeruit.* quæ ſit loco tituli, *l. ſi quis. 10. ſi ſer. vind.* ad vſucapionem longi temporis complendam: nam ad præſcriptionem longiſſimi temporis, ſeu 30. annorum complendam, neutrum eſt opus. *Cæpoll. de ſer. vrb. prædior. cap. 20. per doctrinam Caſtr. in d. l. 2. vide Franc. Balb. tract. præſcrip. & l. Celſus. 27. de vſucap.* Et hæc in continuis ſeruitutibus obtinent. Nam diſcontinuæ non præſcribuntur, quia præſcriptio continuam poſſeſſionem, quæ hic nulla habetur, exigit: tanto tamen tempore, cuius initij memoria non ſupereſit: *l. ſeruitutes. 14. vbi Dd. h. t. Cæpoll. de ſeru. vrb. cap. 19.* velut priuilegio quodam has etiam acquiri volunt. Sed & iure Sax. indiſtinctè omnes 31 annis acquiruntur. Et hæc quidem ita recepta ſunt: & communibus calculis approbata, in foro quoq; frequentãtur: *Guid. Pap. deciſ. 573.* quæ ſi quis ad veritatem iuris limare ac exigere velit, profectò reperiet, hanc diſtinctionem neque iure nec firma ratione vlla probari. Omnes enim ſeruitutes, natura ſua continuam cauſam habere debent: *l. foramen. 27. de ſeruit. vrb. præd.* quæ quidem ſeruitutis natura ſeu potentia quandocunque libet vtendi, vel ipſis teſtibus Doctoribus, *Alex. conſil. 16. in cauſa. nu. 13. vol. 5.* magis conſideratur, quam continuitas actus: ſufficere enim debet poſſe quem vti, & actum ſeruitutis Semper poſſe exiſtere. *d. l. foramen.* Præterea cum lapides cædere in alieno fundo, ſit actus diſcontinuus & ſeruitus diſcontinua: tamen eam conſuetudine acquiri definitum eſt *l. venditor. 13. § ſi conſtat. com. præd.* atqui conſuetudinem longo tempore etiam in ſeruitutibus *l. 2. C. de ſeruit.* induci, ab omnibus eſt traditum. *Bart. num. 14. Iaſ. num. 43. 85. & alij,*

A *in l. de quibus. ℈. de legib. per l. 1. & 2. C. quæ ſit long. conſuet. l. ſed ea. 34. de legibus.* Quòd ſi fateantur conſuetudinem, quæ & ipſa actus habet diſcontinuos, nec cohæret perſonis, longo tempore, maximè in ſeruitute cædendorum lapidum diſcontinua, præſcribi: cur idem in cæteris id genus ſeruitutibus prædialibus negatur? Nam quod aiunt, conſuetudinem in tacito Populi conſenſu fundari, eoq; eſſe continuam: annon idem obtinet in ſeruitutibus, *d. l. venditor. §. ſi*
B *conſtat.* quarum vſus patientia & taciturnitate domini firmatur? *l. 2. C. de ſeruit.* Quid verò ad iuriſdictionis præſcriptionẽ dicent, quam conſtat & fatentur ipſi longo tempore compleri: *l. viros. C. de diuerſ. off. lib. 12. l. 2. C. de fund. limit. lib. 11. l. 1. C. de emancip. lib. c. cum contingat. de for. com. c. 1. §. irrefragabili. de off. ord. Dd. in l. 3. de iuriſd.* & tamen certum eſt, cohærere iuriſdictionẽ territorio, *l. 3. vbi Bald. nu. 2. C. vbi & apud quem.* & abſque hoc per ſe non præſcribi? *Bald. in d. l. 3.*
C *num. 13. per l. longè. de diuerſ. & temp. præſcrip. iunct. l. 1. & l. quemadmodum. C. de agric. & cenſ. lib. 11.* vt illud effugium diſtinctionis inter ſeruitutes Perſonales & Reales, hîc ſufficere nõ poſſit: quanquam operæpretium eſt videre, quale illud tandem ſit diſtinctionis genus. Aiunt, *Bar. in d. l. iuſto. §. non mutat. de vſucapio. Cæpoll. de ſer. cap. 19. Cyn. in l. 2. quæſt. 6. C. eod.* ſeruitutes perſonales, quamuis actus habeant diſcontinuos, tamen continuas eſſe, quia ab animo hominis
D continuo poſſidentur: id quod concedatur ſanè: *l. 3. §. ſaltus. & §. in amittenda. l. ſi id quod. §. fin. l. clàm poſſidere. §. 1. de acquir. poſſeſſ.* ſed idem in realibus ſeruitutibus verum eſſe, qui negari poteſt? Cum enim etiam in his actus præſcribentis, & animus ſit continuus, ſingularium actuum diſcontinuitas attendi non debet. *Alex. conſil. 16. in cauſa. nu. 23. vol. 5. per d. l. foramen.* Nam ſi illa differentiæ ratio, quòd perſonales perſonæ debeantur, eoq; poſſideãtur animo: reales præ-
E dio, eoq; animo, cuius prædium particeps non ſit, poſſideri nequeant: ſi inquam ea valeret ratio, iam ſequeretur, nullam ſeruitutem prædialem, ne quidem continuam, præſcribi vnquam poſſe: quia prædium nec bonam fidem, vtpote quæ ab animo dependeat, habere poteſt: quam tamẽ in omni præſcriptione, ſaltem longi temporis, qua ſeruitutes continuas acquiri volunt, *l. 2. C. eod.* requiri apertiſſimum eſt: *l. ſi fraude. 6. l. nec bona. 10. C. de long. temp. præſcript. l. vnic. C. de*
F *vſucap. transform. l. 4. § de illo. de vſucap. l. 2. §. ſi ſeruus. pro empto l. 2. l. bona fides. §. in contractibus. de acquir. rer. dom.* nec poſſidere etiam verè poteſt: non animo, quia nullum habet: non corpore, quoniam alterius fundum occupare nequit: cum corpus eius immobile ne loco quidẽ moueatur. Quid, quòd cùm ab altero, videlicet domino ſuo, prædium poſſideatur, certe illud prædium poſſidere aliquod ius non poteſt. *l. poſſeſſio. 49. de acqui. poſſ. l. ſtipulatio. 38. § hi qui.*
G *cum § ſeqq. vbi gl. & Dd. de ver. oblig.* aut ſi poſſidere dicendum eſt, domino profectò poſſidet,

l. peregrè.

l.peregrè.44. de acqui. poſſ. ff. & is per id quod ſuum eſt, poſſeſſionem acquirit, & poſſidere intelligitur: *d.l.poſſeſſio.l.1.§.item acquirimus.de acq.poſſ.ff.* atque ita animo continuo eandem poſſeſſionem retinere: *l.3.§.quòd ſi ſeruus. de acquir. poſſeſſ. l.placet.79. de acquir. hæred.* etiamſi nec corpore nec actu cõtinuo poſſideat: quemadmodum & ipſa prædiorum poſſeſſio animo continuo retinetur, licet dominus corpore abſit, & interdum ipſo facto poſſeſſionem nõ vſurpet. *l.licet.4.C.de acquir & retin.poſſ.* Quid? quòd in præſcriptione ſeruitutis, non conſiderantur ſeruitutes per ſe, vt ius incorporale continuum vel diſcontinuum, alioqui 30. demum annis omnis ſeruitus præſcriberetur, velut reliqua iura incorporalia *l.hæreditatis.C.de pet.hæred l.3.cum ll.ſeqq.C.de præſcrip.30.ann. §.ſi quis per 30.annos. ſi de feud. defunct.* ſed vt pars ſeu acceſſio rei immobilis. quæ acceſſio velut ipſa res ſoli animo continuo poſſidetur, & proinde longo tempore vſucapitur. *l.2.C.de ſeruit.in ver. exemplo rerum immobilium.l.vlt. C.de præſcr.long.temp.* Illud vero permirum eſt, cur vnico Pauli reſponſo *l ſeruitutes.14. de ſeruit.* tantoperè noſtri moueantur, vt in hac ſententia tam pertinaciter perſiſtant: cum in eodem reſponſo paulò pòſt, *d.l. ſeruitutes.in fin.prin.* in ſeruitutibus prædiorum vrbanorum, quæ tamen ipſo etiam actu continuæ ſint, idem obſeruari, ſcilicet Vt non præſcribantur, traditum inuenire liceat: & alibi expreſsè definitum ſit, Seruitutes indiſtinctè longo tempore non capi: *l.4 §.ſi viam.l.ſi aliena.§.t. de vſucap.* niſi cum per vſum temporis immemorialis ſeruitus pro conſtituta, & à domino conceſſa (vt præſcriptionis quæſtione opus non ſit) habetur. *l 2.§.ductus aquæ.de aqua quotid. & æſtiu.* Vt igitur rem in pauca pro inſtituto noſtro conferam, ſic ſtatuo: ante Iuſtinianum non potuiſſe ſeruitutes vſucapi & præſcribi, nedum diſcontinuas, *d.l.ſeruitutes.14.* ſed ne quidem continuas: *d.l.ſeruitutes.14. verſ. idem & in ſeruitutib prædiorum vrbanorum obſeruatur. l.ſi aliena.10 § hoc iure. de vſucap. l.ſeruus.43. §.incorporales. de acq.rer. dom.* non modo reales, ſed nec etiam perſonales, vt vſumfructum, & ſimiles: *l.iuſto 44.§.non mutat. vbi omnino de hac materia vide Cuiac item Renard.ad l. Scribon. de vſucap.* idq; propter legem Scriboniam, quæ eiuſmodi vſucapionem certis ex cauſis inhibuit: *l.4.§ vlt. de vſucapio.* primò fauore libertatis, & odio ſeruitutis. Vt enim contra libertatem perſonarum, ſeruitus nullo tempore præſcribitur, *l.vltim. C. de long. temp. præſcr. quæ pro liber.* ſed bene contra ſeruitutem libertas: *l.1 & 2.C.eod.t.* ſic argumento à perſonis ad res ducto, *l.qui furere. de ſtat. homin. l.ſi quis inquilinos.112.§.ſi ita legatum. de legat.1. l.ſi quis filio.de iniuſt. rupt. teſtam.* viſum fuit æquum, vt prædiorum libertatis præſcribi poſſet, ſeruitus non poſſet: *d l.4. §.final. vbi Cuiac. ad verb. libertatem. de vſucap.* quanquam hac in parte ſubtilis fuiſſe videtur apud veteres diſtinctio: hæc videlicet: vt ſeruitutes ruſti-

A cæ, velut diſcontinuæ, & quæ propterea non poſſidentur, *d.l.ſeruitutes.14. in prin. de ſeruitut.* non vtendo amitterentur, *d.l.4. §.ſi viam.* eoq; illarum libertas præſcribi non poſſet: nec enim eorũ iurium libertas apud veteres vſucapiebatur, quæ non vtendo amittebantur. *Paul.lib. Sentent.1. cap 17. de ſeruitut.* In præſcribenda enim libertate, facto opus eſt eius, qui ſeruit: vbi verò ius non vtendo perditur, nullo eiuſmodi facto opus eſt, ſed ſola ceſſatio ſufficit
B eius, cui ſeruitus debita eſt. *vide Cuiac. in l.4.§. vlt.ad verb. libertatem. de vſucap.* Ex quo fiebat, cum non modo ſeruitutes diſcontinuæ perirent, puta vſusfructus, *vide § quib.mod.vſusfructus amitt.* & ſeruitutes ruſticorum prædiorum: vt in his præſcriptio libertatis, velut ſuperuacua non fuerit admiſſa: vſucapio enim ſuo genere odioſa eſt: quare cùm alia ratione prouideri poſſet, ne incertæ manerent poſſeſſiones, puta cum per ceſſationem non vtentis ſer-
C uitus amitteretur, vſucapio non videbatur admittenda. Vrbanæ verò ſeruitutes, vtpote perpetuo actu continuæ, ſua natura non vtendo euaneſcere non poterant, cum in perpetuo vſu atque actu eſſe intelligantur: eoq; harum libertas, quandoquidem aliud remedium non ſupereſſet, facto eius, qui eam ex ſuo prædio deberet, præſcribebatur. *l.5.& 6.de ſeruitut.vrban. præd. l.ſi quis alia.18. §. vlt. quemad. ſeruit. amitt. l.4.§.vlt.de vſucapio.* Verbi gratia, ſi tignum ſe-
D mel alienis ædibus iure ſeruitutis iniunctum fuerit, (nec enim pactionibus, ſed re ipſa conſtituitur ſeruitus ius reale) continua eſt ſeruitus: eoq; quamuis tignum eximatur, tamen illa durat, durante ſcilicet foramine in pariete alieno (nam in ſuo habere foramen, nihil ad ſeruitutis ius proficit, *l. foramen de ſeruit. vrban. præd.*) & non vtendo non extinguitur: ea de cauſa maximè, quòd ſemel acquiſita, & continuò poſſeſſa ſit, vt tempus ceſſationis, ius illud
E quæſitum auferre nequeat, cum tempus non ſit modus tollendæ iſtiuſmodi continuæ ſeruitutis. *l.4.hoc tit.* Quare hoc caſu opus eſt præſcriptione libertatis, ex aliquo facto eius qui ſeruitutem debet: puta ſi foramen in ſuo factum obſtruat, aut dominum cui ſeruitur, deinceps ea ſeruitute vti vetet: isq; in eiuſmodi prohibitione facta per legitimum vſucapionis tempus acquieſcat. *Iaſ.in l.quo minus. de fluminib. l.2.vbi Dd.C.de ſeruitut* Ad quod olim ſufficiebat bien-
F nium, quo res immobiles vſucapiebantur: *in prin.Inſtit.de vſucap.* hodie verò opus eſt decennio, quod a Iuſtiniano, in rebus ſoli, & quæ his cohærent iuribus, velut ſeruitutibus, eſt introductum. *l.pen. C.de ſeruit.* Iuſtinianus enim, longo demum tempore vſucapi res ſoli voluit: quarum exemplo & ſeruitutes velut iura his rebus inhærentia, ſemper eodemq. tempore præſcribuntur. *l.2.in verb.exemplo rerum immobilium. C.eod.* Altera ratio legis eſſe potuit, quòd ſerui-
G tutes non Per ſe, ſed tantùm cum ipſo prædio poſſideantur: *d.l.ſeruitutes.14. d.l.4 §.ſi viam. de*

quo Gomea. Lect. lib. 1. cap. 14 ex l. 1. de vſufruct. lega.
eoq; per ſe nec poſſi deri, neq; in bonis eſſe in-
telligitur. l. 1. de vſufr. lega. cū aũt ſine poſſeſſio-
ne nõ procedat vſucapio, l. ſine. 25. de vſucap. non
videbatur eſſe conſentaneum, vt per ſe ſeruitus
vſucapi poſſet. Tertia, quòd iura incorporalia
olim neque traditionem reciperent, nec vſuca-
pionem: l. ſeruus. 43. §. incorporales. de acqui. rer.
dom. vnde & actiones, quæ legibus certis non
erant concluſæ, perpetuo dabantur, in prin. Inſt.
de perp. & temp. actio. vbi dixi. l. ſi mulier. 21. §. 1.
quod me. cauſ. donec ſacris conſtitutionibus ad
30. annos ſunt redactæ. l. 3. cum ſeq. C. de præſcrip.
30. ann. in prin. Inſtit. de perp. & temp. actio. Cùm
itaq; ſeruitutes quoq; iura ſint incorporalia, in
prin. Inſtit. de reb. corpor. & incorp. meritò iuxta
horum naturam atque regulam, d. l. ſeruus. §. in-
corporales. vſucapioni & illæ eximebãtur. Quar-
ta ratio maximè in ſeruitutibus ruſticorũ præ-
diorum valebat: quòd ſcilicet vſus earum non
eſſet continuus, d. l. ſeruitutes. 14. h. t. l. cum vſuſ-
fructus. 13. de vſu & vſufr. lega. vt continuò poſſi-
deri quadam iuris ſubtilitate non viderentur:
& proinde nec rectè vſucapi poſſent, cum abſq;
continua poſſeſſione, nulla vſucapio complea-
tur. l. 2. l. nemo. 10. C. de præſcript. long. temp. c. illud.
8. de præſcrip. l. 3. in verb. per continuationem poſ-
ſeſſionis. de vſucap. Sed hanc ſolam rationem non
ſatis fuiſſe idoneam, nec per ſe valere oporte-
re, ex eo intelligi poteſt, quòd (vt antè dictũ eſt)
non modò diſcontinuæ, ſed etiã continuæ, ma-
ximè vrbanæ ſeruitutes lege Scribõnia, deinde
omnia & qualiacunq; iura incorporalia, prohi-
berentur vſucapi. Quanquam autem hæc legis
Scriboniæ prohibitio, ætate veterum I. C. hoc
eſt, Seueri & Alexandri Seueri temporibus, qui-
bus præcipui I. C. de quorum reſponſis Pande-
ctæ confectæ ſunt, floruerunt, fuit vſurpata: l. ſi
aliena. 10. §. 1. in verb. hoc iure vtimur. de vſucap. d.
l. ſeruitutes. 14 in verb. idemq; obſeruatur. h. t. ni-
hilominus tamẽ ſciendum eſt, tempore imme-
moriali potuiſſe etiam tum iura incorporalia,
& in his ſeruitutes acquiri: l. 3. §. ductus. 4. de aqu.
quot. l. 3. de loc. & itin. pub. non iure præſcriptio-
nis, ſed iure conſtituti: l. 2. §. ductus aquæ. de aq.
quot. & æſti. quòd ex vſu tanti temporis præſu-
matur, initiò ſeruitutẽ pactione, & domini fun-
di ſeruientis voluntate fuiſſe conſtitutam. Ve-
tuſtas enim vicem legis conſtitutæ conuen-
tæq;, quam quiſque rei ſuæ dicere poteſt, l. eb
res. 20. de pact. dot. obtinet: l. 1. §. final. de aq. pluu.
arcen. & cum ignoretur principium eius vſus,
qui tam longiſſimo tempore durauerit, l. ſi ar-
biter. de probat. d. l. 3. de loc. & itiner. pub. meritò
præſumitur is bono principio atque titulo, hoc
eſt, conceſſu & voluntate domini, conſtituta pa-
ctionibus ſeruitute, inductus eſſe: cui præſum-
ptioni iure ſtatur, cum probari contrarium in re
immemoriali nõ poſſit. Deinde & illud tenen-
dum eſt, quibus in rebus iure veteri non curre-
bat vſucapio, vt ſtipendiarijs, tributarijs, &c. in
ijs poſſeſſoris nihilominus poſſeſſionem lon-

A go tempore continuatam, ſolere præſcriptioni-
bus ſine exceptionibus, l. 45. in prin. in verb. præ-
ſcriptio longæ poſſeſſionis. item, occupanti datam ex-
ceptionem. de vſucap. l. emptor. 9. C. de long. temp.
præſcr. vide quæ dixi Inſt. de vſucap. ac etiam vtili-
bus actionibus datis defendi, l 3 & tot. tit. de di-
uerſ. temp. præſcrip. l. 2. C. de præſc. long. temp. atque
ita longo tempore ſeruitutes vtiliter quæri: l. 2.
3. C. eod. l. ſi quis. 10. ſi ſer. vend. ex quo factum eſt,
vt etiam apud veteres poſſeſſio, vel potius vſus
B & conſuetudo, l. ſeruitutes. 19. in ver. habendi con-
ſuetudine. de ſer. vrb præ. l. 1. in verb. longi temporis
conſuetudinem. C. de ſeruit. vel quaſi poſſeſſio l. ſi
quis. 10. in prin. ſi ſeruit. vend. ſeruitutis, longo
tempore, hoc eſt, decem annis inter præſentes,
20. inter abſentes, Paul. lib. 5. ſent. tit. 2 l. 2. C. de
ſeruit. Cuiac. ad l. 4 §. vlt. de vſuca. vſurpata, quam-
uis non vſucaperetur, tamen propter diutur-
nam poſſeſſionem defenderetur: d. l. ſeruitutes.
19. d. l. ſi quis. 10. l. 1. §. vlt. de aqu. plu. arcen. d. l.
C venditor. §. ſi conſtat. ita vt vicem ſeruitutis effe-
ctu, ea poſſeſſionis vel quaſi conſuetudo obti-
neret: l. 1. C. de ſeruit. adeò vt & Vtiles actiones
hoc nomine, & Publiciana l. cum ſponſus. 14. §. in
vectigalib. de publ. in rem actien. poſſidenti da-
rentur: d. l. ſi quis. 10. dum tamen non Vi, nec
clàm, neq; Precariò ab alio vſus eſſet d. l. ſi quis.
10. (quibus tribus modis mala fide poſſidetur,
l. Pomp. 13. §. 1. de ac. poſſ.) & continuata eſſet per
longum tempus poſſeſſio. Quod adeò verum
D erat, vt licet vectigalia prædia & tributaria non
vſucapiantur, quòd pleno Quiritum iure non
poſſiderentur, præſcriptione tamen iſta defen-
datur eorum poſſeſſio. l. ſi finita. 15. §. ſi de vecti-
galibus. de damn. infect. l. cùm ſponſus. 13. §. in vecti-
galibus. de public. in rem actien. Cuiac. in d. l. 4. §.
vlt. dixi Inſt. de vſucap. Ac quamuis aliàs præſcri-
ptio longæ poſſeſſionis, ad obtinenda loca pu-
blica (quia hæc non modò vſucapi, ſed non poſ-
ſideri quidem priuatim poſſunt) concedi non
E ſoleat: l. 45. in prin. de vſucap. tamẽ in his aliquod
ius (quod in dominio priuato poſſeſſioneq; eſ-
ſe poteſt) occupanti, detur Exceptio iſta, Quan-
diu ſcilicet occupatum id tenet. d. l. 45. in verb.
occupanti datam exceptionem. vt ſi quis in littore
habeat quid ædificatum, aut pluribus annis in
diuerticulo fluminis publici, quod priuato ac-
quiri poteſt, l. 1. & tot. t. de fluminib. ſit piſcatus:
vtitur enim exceptione Quandiu occupat: ſed
ædificio diruto, aut poſtquam piſcari deſijt, al-
F terum eodem iure vti prohibere nequit: d. l. vlt.
non enim ex ſola facultate & vſu piſcationis,
inducitur poſſeſſio alios excludens, cum res ſit
meræ facultatis, vt vno deſinente piſcari (qui
in ſua occupatione, quandiu piſcatio ſcilicet
durat, non eſt impediendus: cum hîc locum ha-
beat regula, Qui prior eſt tempore, potior ſit
iure. l. 2. C. qui per. in pign.) alter quo minus ibi-
dem piſcetur, prohiberi non poſſit: niſi prohi-
bendi ius & poſſeſſionem pluribus annis, hoc
G eſt, longo tempore prior poſſeſſor & piſcator
continuarit. Atque ita Martiani reſponſum l. ſi
quiſquam

quiſquam.7. de diuerſ. temp. præſc. accipiendum A
videtur: quod etſi non faciat mentionem eiuſ-
modi factæ prohibitionis, tamen eam præſup-
poni non eſt perabſurdum: cùm quia prohi-
bendi ius concedit, quod in actu meræ faculta-
tis, & in loco publico admitti nequit, niſi eiuſ-
modi prohibitionis ius per longum tempus ſit
continuatum, ac (vt ita dicam) iuſtificatum: tùm
etiam, quia poſitum eſt illud reſponſum in tit.
de diuerſ. & tempor. præſcript. vbi de præſcri-
ptione quæ datur Ex poſſeſſione vel Quaſi lon- B
gi temporis, quæ abſq; eiuſmodi prohibitione
non acquiritur, *Iaſ. in l. quo minus. de flumini. Bal.
& Dd. in l.2. C. de ſeruit.* agi certum eſt: *l.3. & t.t.
de diuerſ. temp. præſc.* vt iuxta Rubricam, & ſubie-
ctam materiam accipi id reſponſum, ſeu (vt no-
ſtri loquuntur) intelligi Nigrum iuxta Rubrum,
non ſit à recta interpretandi ratione alienum:
quanquam fortaſſe negatiua lectio verior eſt:
ALTERVM EODEM IVRE VTI NON
PROHIBET: *ita legit Gribal. Mepha*. quæ qui- C
dem omnem difficultatem tollit: ſi tamen affir-
matiuè legas, eo quo diximus modo, cum Pa-
piniani reſponſo *l. præſcriptio.45. de vſuc. vide
quæ dixi in §. flumina. Inſtit. de rer. diuiſion.* conci-
liari rectè poteſt: ſcilicet vt quamuis inhibea-
tur publicorum locorum vſucapio, eoq; nec
longæ poſſeſſionis præſcriptio ad obtinenda
loca iuris gentium publica concedi ſoleat: *d. l.
præſcriptio*. qui tamen pluribus annis poſſede-
rit certum aliquod fluminis diuerticulum, pro- D
hibere queat, quandiu piſcatur, & occupatum
diuerticulum tenet: *d. l. ſi quiſquam. d. l. præſcri-
ptio.45. in verb. occupanti datam exceptionem*. non
verò prohibere poſtquam occupare deſijt, &
retia reduxit, exercitiumq; piſcationis inter-
miſit: niſi & in huius iuris Quaſi poſſeſſione
per prohibitionem longo tempore factam, *vi-
de Bald. & Dd. in l.2. C. de ſeruit. Iaſ. in l. quo minus.
de fluminib*. ſit conſtitutus. Sed vt ad ſeruitu-
tum poſſeſſionem reuertamur, de hac agi quo- E
que videtur, in reſponſo Antonini *l.2. C. de ſer-
uit.* (niſi tamen à Iuſtiniano interpolatum eſt)
cum in eo reſcribitur, Tempore quæri ſeruitu-
tem, exemplo rerum immobilium: ſcilicet ea-
rum, in quibus idem olim quod in ſeruitutibus
obtinebat: cuiuſmodi erant olim omnes fundi
prouinciales, qui Italico iure non cenſerentur:
in his enim non obtinebant iura vſucapio-
num: *in prin. Inſtit. de vſucap.* eoque fiebat, vt
longa harum rerum poſſeſſio, exceptionibus F
& vtilibus actionibus defenderetur: *d. l.3. de di-
uerſ. temp. præſcriptio. l.2. C. de long. temp. præſcr.*
cuius rei exemplo quæri ſeruitutum quoque
Ius poſſeſſorium longa poſſeſſione, videtur in-
nuere Antoninus. Non enim de iure proprieta-
tis & dominij ea Conſtitutio accipi poteſt,
ſiue de poſſeſſionibus Italici ſoli, ſiue de Pro-
uincialibus interpretari velis; cum conſtet, an-
te Iuſtinianum in vſucapienda rerum immo-
bilium proprietate, non longo tempore, de G
quo ibi agitur, ſed tantùm biennio opus fuiſſe

in agris Italicis: *in prin. Inſtit. de vſucap*. in reli-
quis verò, nullo tempore *Vlpian. tit.1. vide quæ
dixi Inſtit. de vſucap. in prin.* dominium uſuca-
piendo, ſed tuitione Prætoris *l.1. quibus mod.
vſusfr.* tantùm Quaſi dominium ope Exceptio-
nis quæri potuiſſe. *in prin. Inſtit. de vſucap.
Theoph. §. per traditionem. Inſtit. de rer. diuiſ.* Nec
verò obſtat declarationi iam factæ, quòd alibi
vſu 30. dierum, ſeruitutis poſſeſsio etiam in
diſcontinuis quæri videatur. *l.1. & tot. tit. de itin.
actuq; priu.* Nam in eo interdicto non agitur de
iure poſſeſsionis, ad quod acquirendum longo
tempore opus eſt, *l.2. C. de præſcr. long. temp. l.2.
C. de ſeruit.* vt ibidem Vlpianus oſtendit: *l. appa-
ret.5. verſ. pen. de itin. actuq; priuat.* ſed de ſimpli-
ci vſu itineris & viæ ruſticæ, quam ob commo-
ditatem tráſuehendarum frugum atque fru-
ctuum non impediri ei qui 30. diebus vſus eſ-
ſet, viſum fuit vtilius, donec ſcilicet de iure poſ-
ſeſsionis plenius foret cognitum. nam de pro-
prietate (id quod falsò à noſtris traditur) quæri
illo iure, hac in ſpecie non potuit: cum ſerui-
tutes, præſertim diſcontinuæ, puta Iter, Via, &c.
etiam iuxta Dd. ſententiam, nullo tempore
(prout iam dictum eſt) olim præſcriberentur.
Itaque quia illud ius propter commoditatem
viarum, ſingulari ratione fuit inductum: ideo
nec ad aquæductus pertinet, *l.1. §. quod autem.
de aq. quot. gl. in l.1. in princ. verb. ruſticis. de itin.
actuq; priuat.* neque ad ſeruitutes vrbanas: *d. l.1.
§.1. de itin. actuq; priuat.* & conſequenter nec ad
iura poſſeſsionum eſt extendendum. *d. l. appa-
ret.1. § pen.* Hæc igitur ita iure veteri obtinue-
runt: nec putandum eſt parum inter vſucapio-
nem & hanc longi temporis præſcriptionem
interfuiſſe. Illa enim iuris eſt, hæc facti. *Cuiac.
in l.2. §. vlt. pro emp.* Illa ex lege 12. hæc contra
ſubtilitatē iuris ex æquitate iuriſdictionis Præ-
toriæ: *l.1. quib. mod. vſusfruct.* ideoq; illa domi-
nium adijcit, *l.3. de vſucap. l. traditionib. C. de pact.*
quod lex dare poteſt: *dixi §.3. Inſtit. de bono. poſſ.*
hæc non dominium, ſed exceptionem ſuppedi-
tat: *tot. tit. C. de long. temp. præſcr. & D. de diuerſ.
temp. præſcr. Cont. lib. diſput. 1. cap. 12.* quia Prætor
dominos non facit, *§.2. Inſtit. de ben. poſſ.* nec do-
minia adijcit, *l. qui vſumfructum. ſi vſusfruct. pe-
ta.* ſed poſſeſsiones ſolùm tuetur. *d. §.2. Inſtit. de
bon. poſſ. & paſſim D. eod.* Illam nec mala fides, *l.
bonæ fidei.48. de acqu. rer. de. vide ꝗ. de vſuca-
pion.* & ideo neque litis conteſtatio interpellat:
*l. ſi poſt. de rei vend. l.2. pro donat. l. Iulianus. §.
quantum. ad exhibend.* hanc & mala fides. *l. pen.
C. de præſcr. long. temp. l pen. C. de præſcr. 30. an-
nor.* & litis conteſtatio. *Cuiac. in d. l.2.* inter-
rumpit. Vſucapio tantùm ſecuta condemna-
tione rumpitur, & ideo lite omiſſa procedit.
*d. l. ſi poſt. l. ſicut. §. ſed ſi quæratur. ſi ſer. vend.
Theoph. Inſtit. de diuiſio. ſtipulat.* Præſcriptio lon-
gi temporis ſemel per litem interrupta, eti-
am hac omiſſa non procedit. *Cuiac. in d. l.2.* Sed
Iuſtinianus vt omnes iſtas controuerſias &
ſubtilitatum nodos, Gordio nodo longè intri-

 catiores,

eatiores, vno gladio atq; iſtu diſcrimine: & ſu A
ſerret è medio: totum hoc ius vſucapionū mutauit, ſiue (vt ipſe loquitur) transformauit. conſtituitq;, vt & res ſoli Prouincialis, decem vel viginti annis, ad inſtar rerum Italici ſoli: *tot. tit. C. de vſucapion. transforman.* & eādem ratione ſeruitutes indifferenter omnes longo tempore, hoc eſt, decem annis inter præſentes, 20. inter abſentes vſucaperentur. peræquè atq; res ipſæ immobiles: *l. vlt. C. de long. temp. præſcript.* eodemq; tempore voluit, non vtendo omnes B
indifferenter amitti. *l. pen. C. de ſeruit. l. corruptionem. 16. C. de vſuſruct.* Nam valde falluntur, qui Iuſtinianeam conſtitutionem *d. l. vlt.* tantùm de ſeruitutibus perſonalibus & realibus, quæ continuæ ſunt, intelligunt, cum expreſsè in ea mentio fiat vſusfructus: quæ ſeruitus cauſam habet diſcontinuam, & quamuis perſonalis ſit, tamen nō aliter amitti poſſideatur, quàm qualibet ſeruitus realis, vel iuriſdictio, conſuetudo, ius venandi, & ſimilia iura territorijs cohærentia: quæ C
tam ... præſcribuntur longo tempore, vt antè eſt expoſitum. Iam verò non habet rationem vllam, cùm Iuſtinianus omnia iura incorporalia, *l. omnes. 4. & tot. tit. C. de præſcript. 30. annor.* etiam fiscalia, *d. l. omnes 4.* certis temporum metis, nempe 30. & 40. annis indiſtinctè ſiue continui eſſent actus, ſiue diſcontinui, *vide l. cum notiſſimi 7. d. l. omnes. C. de præſcr 30. an. l. plures. 18. C. de fid. inſtrument. l. fin. C. de fund. patrim.* incluſerit: dicere ſolas ſeruitutes diſcontinuas ex- D
emptas à regula eſſe, nec vllo præſcriptionis tempore, niſi immemoriali (quod genus præſcriptio non eſt, ſed potius priuilegium, & præſumpta conceſſio, *d. c ſuper. § præterea de verb. ſign. l. 3. §. ductus aquæ. de aq. quot. & æſti.*) acquiri: maximè cùm nulla dari poſſit differentiæ ratio, quare propter dominiorum ac poſſeſſionū incertitudinem non peræquè in his atque alijs iuribus, vſucapionum iura debeant obtinere. Concludo igitur, totum hoc ius & diſcrimen E
præſcribendarum ſeruitutum vetus (vt & alia vſucapionum iura, *tot. tit. C. de vſucap. transform.*) à Iuſtiniano transformatum, correctumq; ad eum quem dixi modum eſſe: reliquias tamen illius veteris iuris atq; diſcriminis, in Pandectas fuiſſe relatas: ſeu quòd ea iuris mutatio, compoſitis iam Digeſtis, hac parte ſaltem primate. nus. *d. l. vnic. C. de vſucap. transfor. quæ data eſt poſt conſulatum Lampadij, quo tempore Digeſta iam componebantur, & tantùm non erant abſoluta.* facta ſit: F
ſeu errore aliquo atq; incuria, vt alia multa: ſeu, quòd abſq; huius aliqua cognitione, reliqua iura ſeruitutum & vſucapionū, de libris I. C. conquiſita & collecta, ſatis commodè intelligi non poſſe viderentur. Et hæc quidē de conſtitutione præſcriptioneq; ſeruitutis, quaſi de cauſa Efficiente, dicta ſufficiant: nunc ad reliquas ſeruitutum cauſas progrediamur.

6 ¶ Materia, ſiue ſubiectum in quo exiſtunt ſeruitutes, ſunt Prædia: & ea quidem (vt diximus) G
Aliena: quorum vel in Sulu conſiſtunt, vt ſerui-

tutes ruſticorum prædiorum: vel in Superficie, id eſt, in eo quod ſolo ſuſtinetur, puta ædibus, &c. vt pleraq; ſunt vrbanorū prædiorum, *l. 3. h. t.* item aut in Toto fundo, aut Qualibet eius parte *l. ad certam. 6. h. tit. Capoll de ſer. vrb. cap. 16. gl. & Dd. in l. pro parte. 11. h. tit.*

¶ Quod ad Formam conſtituendæ ſeruitutis 7
attinet, ſciendum eſt differre Promiſſionem ſeruitutis à Conſtitutione. Promiſſio perſonā tantùm obligat. Conſtituitur verò ſeruitus non aliter quàm patientia domini, qui fundum ſeruientem poſſidet, & vſu eius cui ſeruitus eſt conſtituta: *l. fi. h. t.* puta ſi ſtipulatorem in ſuum prædiū ſeruitutis promiſſor inducat, & patiatur eū ſeruitute vti. *l. 1. in fi. §. de ſeruit. ruſt. præd. l. penul. h. t.* Patientia enim pro traditione habetur in rebus incorporalibus, *l. 3. §. dare. §. de vſuſr.* quæ aliam veram traditionem non recipiunt. *l. ſeruitu. 43. §. incorporales. 1. de acquir. rer. dom.*

¶ Hinc exiſtimari poteſt, quamobrem Papi- 8
nianus *l. 4. h. t.* dixerit, Seruitutes, pro iure neq; ex tempore, neq; ad tempus, neq; ſub conditione, neque ad certam conditionem, verbi gratia, Quandiu velim poſſe conſtitui. Loquitur enim diſertè de conſtitutione ſeruitutis, non verò de promiſſione: quæ cur diem aut conditionem non poſſit recipere, nihil video. *l. exiſtimo. 58. de verb. obl. vide Conna. lib. 4. Comment. cap. 8. Goucan Lect. lib. 1. ca. 9.* Nec enim ius In re, ſed Ad rem tantū inducit, & obligationem merè Perſonalem, quæ eſt illius naturæ, vt conditionem & diem recipiat. *Cap. de ſer. vrb. cap. 22. per l. 4. §. 1. hoc tit. l. ſi quis 29. de ſer. vrb. præd.* Vbi verò quis cōſtituit ſeruitutem, factum ipſum patientiæ præſentaneum vt ſit, opus eſt, quò prædio ſeruitus imponatur: quæ ita impoſita, non poteſt amplius ipſo iure pactionibus hominū alterari, neq; diem aut conditionem recipit. Habet enim natura ſua cauſam continuam & perpetuam. Deinde hæc iura nihil aliud ſunt quam prædiorum qualitates, *l. quid aliud. de verb. ſign.* ſeu conditiones. *l. via 23. §. ſi fundus ſeruiens. de ſer. ruſt. prædio.* Quanquam autem perſonis ſeruitus, vt vſusfructus, ad diem vel ex die deberi poſſit: *l. 4. §. de vſufruct.* tamen rebus & prædijs qualitas ſub conditione vel ex die non imponitur: quia non afficitur niſi ex vſu & conditione at poſſeſſione præſenti: quæ vbi ſemel competere cœpit, poſtea ipſo iure per pactum diei vel temporis, quod extra rem eſt, tolli nequit. Sed tamen quòd æquum eſt conditiones ſeruari, *l. 1. §. de pactis.* idcirco ſi hæ adijciantur per pacti vel doli exceptionem, ex æquitate iuris Prætorij, aduerſus iuris ciuilis ſubtilitatem occurretur, contra placitum ſeruitutem vendicanti. Modum quoque adijci poſſe ſeruitutibus conſtat, veluti quo genere vehiculi agatur, vel vt equo duntaxat: vel vt certum pondus vehatur: aut ſtatis anni temporibus, certiſue diebus vtatur. *l. 4. §. fin. cum l. ſeq. hoc tit.* Nec enim modus facit, quo minus ſeruitus ſit ſimplex, cōtinua & perpetua: ſed viſum tantùm. ſeruitutis.

uitutis definit, ac certis legib. moderatur : quod A
minimè contra naturam eſt ſeruitutis.
9 ¶ Ad finem. Effectum, Vim & Naturam ſerui-
tutum pernoſcẽdam, vtile fuerit has regulas te-
nere. I. Seruitutum non ea natura eſt, vt faciat
aliquid quis: velut vt viridaria tollat, aut amœ-
niorem proſpectũ præſtet, aut vel ſuo pingat,
vel (vt alij legunt) pangat: *l. quoties. 15. §. fin. h. tit.*
hoc enim fieri ab altero, noſtri prædij nihil in-
tereſt. ſed vt patiatur, aut nõ faciat aliquid, idq́;
principaliter. Nam in conſequentiam aliquãdo B
quid facere cogitur: vel natura ſeruitutis, vel pa-
cto contrahentium id poſtulante : *l. eiſ ſortie. 6.*
§. etiam. 2. l. ſicuti. 8. §. diſtãs. 2. ff. ſi ſeruit. vindicetur.
cum id prædio vtile eſſe poteſt. Seruitutes enim
aut prædiorum ſunt, aut hominum : *d. l. quoties.*
15. hoc t. hoc eſt, pertinent ad vſum aut hominis,
aut prædij. Quæ homini ſeruiunt, Perſonales:
l. plenum. de vſu & hab. quæ rei, Reales iudican-
tur: *l. 2. 3. 4. cum ſeq. de ſeruit. ruſtic. præd.* nec vltrà
conſtitui poſſunt quam prædio opus ſit : *l. ergo.* C
5. in fin. de ſeru. ruſt. præd. Cuiac. lib. 3. cap. 28. quæ
neutri ſeruiunt, ſeruitutes non ſunt, quia non
ſeruiunt, & vſum commoditatem alteri præ-
ſtant: *d. l. quoties. 15. hoc t. Gouean. Lect. lib. 1. ca. 15.*
verbi gratia, ne eas per fundum tuum, néue ibi
conſiſtas. *d. l. quoties. 15. hoc t. & dixi ſ. in definit.*
II. Seruitutes natura ſua perpetuæ ſunt, & cõ-
tinuam habent cauſam, *l. foramen. 28 ff. de ſeruit.*
vrban. prædior. quamuis continuam poſſeſſio-
nem non ſemper habeant. *l. 14. in princ. hoc tit.* D
III. Hoc quoq; ſeruitutis proprium eſt, quòd
diuiſionem non recipiat. Vnde pro parte ne-
que legari, nec adimi via poteſt, nec pro par-
te dominij acquiritur. *l. pro parte. 11. hoc tit.* Vt ſi
fundum cum aliquo communem habeam, non
poſſum illi ſolus quærere vel imponere ſerui-
tutem. Nam neque mihi ſoli pro parte, nec to-
ti fundo quicquam adipiſcor: quia ſocio quæ-
rerem contra regulam qua traditur, Neminem
alterius fundo ſeruitutem acquirere poſſe : *d. l.* E
pro parte. l. ſi vnus ex ſocijs. 19. infr. de ſeruit. ru-
ſtic. prædior. neque imponendi ſeruitutem com
muni fundo, ius eſt inuito ſocio, quia conditio-
nem eius facerem deteriorem: *l. 2. h. t. l. per fun-*
dum. 11. l. vnus. 34. ff. de ſer. ruſt. prædior. id quod
non licet : *l. non debet. 75. de reg. iur. §. religioſum.*
Inſtit. de rer. diuiſ. &, In re communi melior eſt
conditio prohibentis. *l. an vnus. 11. ſi ſer. vindic.*
l. ſi quis. 6. comm. diuid. IIII. Seruitus in toto
fundo tota eſt, *l. ſi cui 9 hoc t.* & tota in qualibet F
eius parte. *l. ad certam. 6 hoc tit.* Hinc quod dici-
tur, Pro parte ſeruitutem retineri, *l. vt pomum.*
8 §. fin. hoc tit. non eam habet ſignificationem,
quaſi pars ſeruitutis, quæ eſt indiuiſibilis, reti-
neri poſſit : ſed quòd in parte fundi tota ſerui-
tus retineatur. V. Natura ſeruitutũ eſt, vt per
ſe poſſideri non poſſint : ſed intelligatur poſſeſ-
ſionẽ earũ habere is, qui prædiũ poſſidet. *l. ſi ædes.*
meæ. 32. §. fi. ff. ſ. 1. Et hæc quidẽ in genere de ſerui-
tutib. dicta ſufficiant. Nam quæ ad ſpecies earũ. G
pertinent, hæc ſequentib. tit. explicabuntur.

DE SERVITVTIBVS VRbanorum prædiorum.

Titul. II.

1 *Prædia vnde dicta, & de vrbanis ac ruſticis.*
2 *De ſeruitutibus vrbanis ac ruſticis.*
3 *De ſeruitute altius tollendi, vel non tollendi.*
4 *De ſeruitutibus luminum.*
5 *De ſeruitute ne proſpectui officiatur.*
6 *Stillicidij vel fluminis ſeruitus.*
7 *Tigni immittendi.*
8 *Proiectum habendi.*
9 *Oneris ferendi.*
10 *Cloacæ.*
11 *Foraminis.*
12 *Poſitum non habendi.*

PRAEDIA † dicta ſunt à præſtãdo, authore 1
Varrone: quòd his pignori datis, publicè mãci-
pes fidẽ præſtẽt: eoq́; nomine venit rerũ im
mobiliũ & Solũ & Supficies: puta fundus, & qc-
quid in ſupficie fundi eſt ædificatũ: domus, villa
ruſtica, horreũ, &c. Itaq; prædiorũ ſignificatio, la
tiùs patet q̃ fundorum. *Iaſ. in l. ſi pro fundo. 37. C. de*
tranſact. l. quæſt. l. fundi. l. locus. de verb ſignific.
¶ Prædia porrò alia Vrbana ſunt, alia Ruſtica. 2
Vrbana nominantur, quæ ad habitandum præ-
cipuè ſunt ædificata, non ſolùm in oppidis, ſed
etiam in villis & vicis. *§. 1. Inſtit. de ſeruit.* Vnde
& ſtabula meritoria, recipiendis mercede tàm
equis quàm hoſpitibus idonea : *l. vrbana. 198. de*
verbor. ſignificat. l. eodem iure. 4. §. ſtabula. in quibus
cauſ. pign. & prætoria, *l. 2. ff. titul. 1.* quæ ad habita-
tionem voluptatemq́ue domini villæ, quem
Prætorem vocabant, tanquam ſupremum præi-
torem principemq́ue ſuæ ruri familiæ, conſtru-
cta, hoc nomine cenſentur. Quia, vt inquit Pau-
lus, *l. vrbana prædia. 198. de verbor. ſignificat. l. 1. ff.*
comm. præ. prædium vrbanum non locus facit,
ſed materia: hoc eſt, ſubiectum, commoditas &
vſus rei : vt id vrbanum ſit, quocunque tandem
loco ſitum, in quo habitandi eſt opportunitas:
ruſticum verò, quod fructuum gratia quocun-
que loco conſtruitur: *l. ſi prædium. 16. C. de præd.*
mino. ſicuti in conſimili exemplo, vrbana fami-
lia & ruſtica, non loco, ſed genere diſtinguun-
tur. *l. vrbana familia. 166. de verbor. ſignific.* Et hæc
quidem obtinent quo ad præſentem ſeruitu-
tum materiam: nam aliàs prætoria & conſimi-
lia ædificia in villis conſtructa, cum ſint pars &
acceſſio fundi : *l. fundi. 8 quib. mod. vſufr. l. hæres*
in fundo. 12. de vſufr. legat. iure principalis cenſe-
ri ſolent: *l. hi qui acceſſionis. 34. de fideiuſſ. l. cum*
principalis. 178. de regul. iur. eoque propriè ædifi-
cata in vrbibus vrbana ſunt. & Aedes appellan-
tur : ruri verò conſtructa Villæ & Ruſt... a præ-
dia vocari ſolent. *l. fundi. 211. de verbor. ſignificat.*
Quia verò ſeruitutes hæ in prædijs tantummo-
 dò con-

dò conſtituuntur (nec enim aut perſonę aut rei immobili imponi poſſunt, *l.1.com.præ.l.vt pomum.* 8.§.*de ſeruit.*) eo factum eſt, vt quemadmodum ipſa prædia, ſic & ſeruitutes ijs inhærētes ita diſtinguātur: vt aliæ ſint Vrbanorum prædiorum: quæ debentur prædio tanquam vrbano, reſpiciuntq; commoditatem ædificij ſiue habitationis, etſi prædium ipſum ruſticum ſit: aliæ verò Ruſticorum, quę ad prædium tantùm ruſticum, hoc eſt, ad vtilitatem percipiendorum fructuū & agri pertinent. Fit tamen interdum, vt ſicut vocabula prædiorum, ſic & ſeruitutum confundantur. Nam vt ædificia habitationum quæ ruri ſunt, ruſtica nonnunquam à ſitu, & quia pars turis ſunt, perhibentur: ita ſeruitutes etiam vrbanæ, quæ his prædijs inhærent, à ſubiecta quandoq; materia ruſticorum dicuntur prædiorum. *d.l.fundi.211.de verb.ſignif.l.2.*§ *de ſeru.ruſt.præd. vide Gouea.hac aliter interpretantem Lec. lib.1.c.16.*

3 ¶ Vrbanorum autem prædiorum iura, vt vult I.C. *l.2.h.t.* talia ſunt: In primis Altius tollendi. §.*æquè. Inſt.de act.* Quanquam enim naturaliter in ſolo cuiq; ſuo ius imponēdi eſt in infinitum, *l.cuius.24.hoc t.* & ædificandi vel ad cœlum vſq;, vt aiunt, etiāſi inde vicini ædes obſcurentur: *d.l. cuius.24.l.cum eo.h.t.Dd.l.altius.C eod.* tamē quia legatis, pacto, *l.egi.26.de except.rei indic.* cōſuetudine, *l.1.2.cum ibi not.C.eod.* ſtatuto, cōſtituto alia forma induci poteſt: ideo eſt etiā huius conſtitutionis vſus. Cui namq; vicinus permittit præter vſitatum ædificandi morem, prioremq; ædium formā altius tollere: *vt in d.l.egi.* is ius Altius tollendi, hoc eſt, ædificādi, habere dicitur. *l.1.h.t.*§.*æquè.2.Inſt.de act.vbi dixi.* Altius Non extollendi ſeruitus eſt, cùm vicino noſtro contra naturalem libertatem imponimus neceſſitatē, ne ædes ſuas vltra præſcriptā aliquam, certamq; & nobis vtilem altitudinem extollat: qui tamen Viridaria, quæ nomine ædificij minimè veniunt, ſuper eam altitudinē habere poterit. *l.ædificia.12.h.t.*

4 ¶ Quod ad Lumē attinet, ſeruitus aut Immittendorum luminū, aut Ne officiatur luminibus, conſtituitur. Luminum ſeruitute conſtituta, id acquiſitū videtur, vt vicinus lumina noſtra, hoc eſt, feneſtras quib. lumen cœli hauritur, (lumen enim id eſt, vt cœlum videatur, *l.lumen.16. hoc t.*) excipiat. *l.luminum.4.h.t.* Quanquā enim vnuſquiſq; lumina in ſuo facere poteſt: tamē immittere in vicini parietem, aut communem non licet: *l.eos.40.h.t.* nec etiam prohibere vicinum, quo minus aduerſus illa ædificet, atque ita obſtruat, niſi quæſita eiuſcemodi ſeruitute. Cum autē ſeruitus imponitur, Ne luminibus officiatur, hoc adepti maximè videmur, ne ius ſit vicino altius ædificare, & luminibus noſtris officere. Differt tamē hæc à iure Altius nō tollendi: in quo nihil aliud ineſt, quàm ne vicinus altius ędificet. Itaq; ſi non ædificando, ſed alio modo, puta viridarijs lumina obſtruat, contra ſeruitutem facere non videbitur. *d.l.ædificia.12.* At hac ſeruitute conſtituta, non modò ædificando luminibus officere vicinus qui ſeruitutem debet, non

A poterit, ſed ne vllum quidem aliud omnino impedimentum inferre: *l.inter ſeruitutes.15.* adeò vt vel arborem ponere quæ luminibus obſit, vel vmbram ei loco cui ſol eſt neceſſarius, facere ꝓhibeatur. *l.ſi arborem.17.* Illud quoque hac ſeruitute continetur, non modò vti ne luminib. quæ Nunc ſunt, obſcuratur, ſed etiam ne Futuris: niſi diſertè ita cautum de præſentib. fuerit, Lumina quæ nunc ſunt, vt ita ſint. *l.ſi ſeruitus.23.*

¶ Huic affinis eſt ſeruitus Ne proſpectui offi- 5
B ciatur: *l.3.hoc tit.* in qua id amplius eſt, ne quid obijciatur ad minuendum proſpectum gratiorem, & quaqua verſus liberum: cùm ſuperiore tantùm illud contineatur, ne quid ad impediendum cœli aſpectum fiat. Itaq; proſpectus etiam ex inferioribus locis eſt, lumen ex inferiore loco eſſe non poteſt. *d.l.lumen.16.*

¶ Eſt & Stillicidij vel Fluminis, in tectū areām 6
ve vicini Auertendi vel Non auertendi (vt quia mihi vtile ſit, aquam pluuiā ex tuo tecto in meū
C hortum cadere) ſeruitus. *d.l.2.h.t.*§.*præd.vrban. Inſt.de ſeruit.* Stillicidium autem, eſt caſus ſtillæ: quod diminutiuum, authore Feſto, eſt à ſtiria, id eſt, gutta frigore concreta. Stillicidiū igitur eſt, quod ſtillatim ab alto caſitat: Flumen verò, omnis aqua quæ continuè fluit: vt cùm pluuia perpetuo rigore, continuoq; ductu per canales decurrit: *Varro lib.de ling.Lat.* pro qua pluuia aqua hîc flumē accipitur. Nam aquæ vel fluminis per agrum ductus, ruſtica, nō vrbana ſeruitus eſt, vt
D infrà dicemus. Ergo qui ius auertendi in vicini aream aut tectum ſtillicidij acquiſiuit, ſiue vt in eo cadat, ſiue vt per illud tubis ducatur (neq; enim id ſine ſeruitute licet, *l.fin.*§.*fin. quod vi aut clàm.*) is altius tollere ſtillicidiū poterit: leuior enim fit eo pacto ſeruitus. Nam quod ex alto cadit, leuius cadit, & interdū nec directè peruenit ad locū ſeruientem. Inferius demittere non poteſt, quia fit grauior ſeruitus: futurum eſt enim pro ſtillicidio flumen. Ea de cauſa retrò quoq;
E dici poteſt ſtillicidiū, quia in noſtro magis incipiet cadere. Produci non poteſt, ne alio loco cadat ſtillicidium, quàm in quo impoſita eſt ſeruitus. Et omnino ſciendum eſt, meliorem vicini conditionem fieri poſſe, deteriorem non poſſe, *l.ſeruitutes quæ.20.*§.*pen.h.t.* Ex quo liquet diſcrimē inter ſeruitutem Stillicidij & Fluminis, atq; hanc illa grauiorem eſſe.

¶ Seruitus Tigna (quæ à tegendo dicta ſunt, 7
l.1.de tig.iniunct.) immittendi in parietem vi-
F cini, cuiuſmodi ſit, per ſe patet. Nemini enim licet in alienum parietem, ſine eius conſenſu immittere. *l hoc quod dictum.25.hoc titul.* Nam lex XII. Tabularum, in eum qui conuictus eſt furtim tignum alienis ædibus iniūxiſſe, in duplum dat actionem. *tot.tit.de tig.iniunct.* Tigni autem appellatione continetur omnis materia, ex qua ædificium conſtat: quanquam propriè pro trabibus quibus domus tegitur, accipiatur. *l.tigni. 62.de verb.ſignif.l.tigni.7.ad exhib.*

G ¶ Hoc autem quod dictum eſt de immiſſis tignis, locum habet vbi ex ædificio alio in aliud tigna

tigna trabeſq; mittuntur, vt requieſcant. *d.l.hec quod dictũ.* 8 Nam † ſi ſtipuler, vt liceat mihi ſupra aream tuam habere Proiectum, id eſt, longè extenſum protectúmue aliquid, vt Meniana & Podia penſilia, partes videlicet domus prominentes, vnde aſpectus eſt in vicos, (quas vernacula lingua arcas, vel potius arceras vocamus:) hæc non ſeruitus Immittẽdi, ſed Proijciendi eſt. *l.2. hoc tit.* Proiectum enim id dicitur, quod ita pꝛotẽditur, vt nuſquam quieſcat: *l. malum.241.§.inter.1.de verb.ſignif.* quemadmodum Protegendi ſeruitus eſt, licere, tectum ſuum ſupra alterius aream extendere ad protegendas ab iniuria pluuiæ ædes. Protegere enim eſt, tectum huius rei gratia proijcere: & eiuſcemodi protecta, id eſt, partes tecti prominẽtes, quib. ſtillicidia à parietibus arceantur, Suggrundæ & ſuggrũdia vocantur. *l.5.§.prætor ait. vbi Budæus, de his qui deiec. vel effu. l.pen. C. de ædif. priuatis. tot. t. de dam. inf. et ſuggrun. & protectis. Alcia. in d.l.malum. §.inter, &c.*

9 ¶ Huic vicina eſt ſeruitus Oneris ferendi, vt paries aut columna aliena onus noſtrarũ ædium ferat. *l.eum debere.33.h.t.* Ius etiam Immittẽdæ cloacæ, ſeruitus eſt. *l.ius cloacæ.7.ff.tit.1.*

10 ¶ Eſt autem Cloaca, authore Feſto, à colluendo dicta, quòd in eam colluuies immundiciarũ & ſordium recipiatur, ac per eam defluat. *l.1.§.1. de cloac.* Hoc cùm ad commodum habitationis fiat, nihil dubito, quin hæc ſeruitus ſit vrbani prædij: quamuis alij ruſticam eſſe volunt, propterea quòd Neratius *l.2.ff.tit.1.* dicat, ſeruitutes ruſticorum prædiorum etiam eſſe has, licere Altius tollere, & Officere prætorio vicini, & Cloacam vel Protectũ habere. Sed ex ipſis ſpeciebus, quas I.C. ibi refert, euidenter apparet, ipſum loqui de ſeruitutibus vrbanorum prędiorum, quibus ius cloacæ annumerat: nec aliud voluiſſe dicere, quàm has etiam eſſe ruſticorum prædiorum, id eſt, ruſticis prædijs imponi poſſe: vt non modò Neratius nihil contra nos faciat, ſed etiam opinionem hanc adiuuare videatur.

11 ¶ Huic etſi conſimile eſſe videtur Foramen proluendi, hoc eſt, aqua adhibita abluendi pauimenti cauſa in pariete conclauis, tamen aliud longè eſt. Nã cùm Cloaca, quæ conſtruitur proijcitúrve in parietem communem aut vicini aream, habeat perpetuã cauſam, meritò ſeruitus eſt: at Foramen in ſuo habere, perpetuã cauſam non habet. Nam neq; immittitur aliquod quod perpetuũ ſit, ſed aliquando ſolùm per foramen eluuies abluti deterſiq; pauimẽti emittitur: idq; olim fiebat non ſcopis, vt nunc, ſed ſpongijs madefactis. *l. quæſitum.12.§.item. de fund. inſtruc. & inſtru. lega. Martial. lib. 14. Hac tibi forte datur tergendis ſpongia menſis.* quod quia in facto hominis conſiſtit, perpetuò fieri nequit. Ex eiuſcemodi igitur foramine ſeruitus, quæ perpetuam ſua natura cauſam habere debet, non conſiſtit iure ciui. quia eiuſmodi aqua non de cœlo venit, ſed manu, quoties pauimentum detergitur, operaq; hominis immittitur. quare nec cauſam habet perpetuam: nec ſeruitus eſt, quæ naturalẽ, & po-

A tentia, quamuis non actu, *l.cum vſuſfructus. 13. de vſuſfruc. lega.* perpetuam cauſam habere debet, *l.1.§. ſtagnum. vt in flum. publ. l.1.§. caput. de aq. quot. l.1.§.hoc interdictum. de fonte. l.8. hoc t.* eoq; ſi ex eo foramine, quamuis perdiu poſſeſſo, damnum aliquod ſentiat vicinus, in factũ ex l. Aquilia agere, *l.ſi fiſtulæ.18.h.t.* Damni infecti cautionem poteſt exigere: *l. ſi quid.29.h.t.* quia ſeruitus non conſiſtit. quod aliter eſt in ſeruitute naturali, quæ lædere ſeruientẽ fundum poteſt, ſic B vt hoc nomine cautio nulla debeatur, niſi quatenus ſeruitutis modus exceditur. *d. l.ſi fiſtulæ. 18. hoc t. l.ſi mihi.§.ſeruitus.ff.tit.1.* Eádem ratione non eſt ſeruitus Stillicidij, vel Fluminis, quando tecta canaleſque non aqua naturali pluuiæ, ſed manu hominis affuſa purgantur, eademq; aqua in vicini aream eijcitur. Conſtat tamen hîc ſeruitus, quia in tecta canaleſq; aqua quoq; pluuia deſcendit. Quamobrem & foramen erit ſeruitus, ſi in eum locum aqua ex cœlo veniat: quæ C cùm naturaliter cadat, perpetuò cadere poſſe exiſtimatur. *l.foramen.28.cum l.ſeq.h.t.*

¶ Seruitus Poſitum non habendi eſt, cùm vicino non licet in aliquo loco aliquid ponere, 12
quod quoquo modo nocere meo prędio poſſit. Sed cuiuſmodi hæc fuerit ſeruitus, ruſtici an vrbani prædij, & quis eius vſus, difficile eſt ſuſpicari, cùm vno tantùm loco in toto iure fiat eius mentio. *l.ſi quando.17.§.1. ſi ſeruit. vindicetur.* Probabile tamen eſt, fuiſſe vrbani prædij ſeruitutẽ: D cùm Alfenus ibi dicat, locũ in domo Gaij, ædib. Annij ita ſeruijſſe, vt in eo loco poſitũ habere ius ei nõ eſſet: & poſitũ habere aliq̃d, ex ſua natura prędio atq; habitationi, q̃ agris aut fructuũ percipiẽdi detrimentũ afferat. Ac ſicut ſanè edicto prohibemur, in publico poſitũ habere, cuius caſus nocere poſſit: *l.5.ff. de his qui deiec.* ita ob hãc aliámve cauſam, nihil obeſt, cur inter vicinos nõ idem priuatim poſſit cõuenire, ne quid aliquo ſcilicet ædiũ loco ponatur, quod ex caſu alióve E quouis pacto damnũ dare vicini ædibus poſſit.

DE SERVITVTIBVS RVſticorum prædiorum.

Tit. III.

1 *Seruitutes ruſticæ, iter, actus, vis; quomodo differant.*
2 *Seruitus aquæductus.*
F 3 *Aquæhauſtus.*
4 *Ius pecoris appellendi, paſcendi, &c.*

PRAEDIA † ruſtica ſunt, quæ non in continentibus ædificijs, ſed ruri fructuum potiſſimùm colligendorum gratia, conſtituuntur. *l.eo iure. 4.ff. in quibus cauſis pign. vel hyp. &c.* 1
Seruitutes igitur quæ præcipuè ad vtilitatẽ fundi fructuſq; colligendos ſunt cõparatæ, Ruſticorum prædiorum ſeruitutes appellantur: cuG iuſmodi præcipuæ, magiſque neceſſariæ ſunt, Iter, Actus, Via, &c. *l.1. hoc t. in prin. Inſt. eod.* quæ vocabula

vocabula in hac materia, vbi pro ſeruitutibus accipiuntur, diuerſa ſignificant: cùm aliàs promiſcuè pro omni itinere vſurpentur. *l. quantum. al. paries. 57. de verbor. ſignif.* ITER, quod ab eundo dicitur, authore Vlpiano, *d. l. 1. hoc titul.* EST IVS EVNDI (tranſitionis gratia, idq́; non modò pedibus, ſed etiã ſella, aut lectica, aut equo, *l. qui ſella 7. l. inter. 12. hoc titul.*) AMBVLANDI (quod etiam ſanitatis voluptatisq́ue ergò fieri poteſt) HOMINIS: eius videlicet ad quem fundus, cui ſeruitus conſtituitur, pertinet. ad hunc enim ſolum ius ſeruitutis adhæreſcit, & ita quidem, vt nec locare alteri ſeruitutẽ poſſit: *l. locare. 44. ff. locati.* quanquam per ſeruos, colonos, fructuarios, aliosq́ue qui eius nomine poſſident, ſeruitute vti poſſit. *l. vſu. 20. quemadm. ſeruit. amitt. l. ſi mulieri. 22. quib. mod. vſufr. amitt. l. 1. §. is cuius. & § penul. de itin. act. priu.* Meritò autem adiectum eſt, Hominis: vt ſciamus, ſeruitute itineris ius agendi iumentum vel vehiculum non contineri. ACTVS EST IVS AGENDI VEL IVMENTVM VEL VEHICVLVM. Agere enim propriè ad animalia pertinet. *l. ferri. 235. de verbor ſignificat. Cuiac. ad Paul. lib. 1. tit. 17.* Inter Actum igitur & Iter nonnulla eſt differẽtia. Iter eſt, quo quis pedes, vel eques commeare poteſt: actus verò, vbi & armenta trahere, & vehiculum ducere licet. *l. inter. 12. hoc tit.* Itaque qui iter habet, actum non habet: qui actum obtinet, iter habere videtur, *l. 1. hoc tit.* id eſt, itineris commoditatem: nam in maiori includitur id quod minus eſt, non è contrariò. Ergo reuera diſtinctæ ſunt hæ ſeruitutes: *l. loci. 4. § 1. ff. ſi ſeruitus vind.* quamuis in actu non poteſt itineris vſus non ineſſe, *l. qui vſumfruct. 58. de verb. oblig.* quo itinere vti poterit etiam ſine iumento. Minor eſt differentia inter Actum & Viam, QVAE EST IVS EVNDI ET AGENDI ET AMBVLANDI. Nam iter & actum via in ſe continet: *d. l. 1. verſ. via. vide omnino quæ dixi Inſtit. de ſeru.* cùm actus idem omnino, nempe eundi agendiq́; ius complectatur: etſi igitur effectu non admodum differant, re tamen ipſa ſeparatæ ſunt & diuerſæ ſeruitutes. *vide quæ dixi Inſtit. de ſeruit.* Actus enim, vt dixi, per ſe nõ ipſum ius ſiue ſeruitutem eundi comprehendit, ſed tantùm per quandam conſequentiã & ex interpretatione, itineris vtilitatem: quemadmodum & ius vehẽdi non propriè, ſed in conſequẽtiam tantùm iumentorum trahendorum ius complectitur. Præciſè itaq; & propriè facultatem ſolùm agendi iumentum, actus cõtinet. At in via ſimpliciter & ex proprietate verbi vtraq; ſeruitus, & Iter, & Actus, & ius Vehendi. vnde Via quaſi veha dicitur, ineſt. vt forſaſſe ſcripſerit Vlpianus, *in d. l. 1. h. t.* VIA EST IVS VEHENDI. vbi noſtra exemplaria habent Eundi. Itaq; qui actum habet, tantùmmodò agere poteſt: trahere verò lapidem aut lignum, haſtamq; rectã ferre non poteſt: quæ omnia faciendi ius illi eſt, cui viæ ſeruitus debetur. *d. l. qui ſella 7. h. t.* Quin etiam ſecernuntur hæ ſeruitutes latitudinis modo, qui in itinere actuque aut con-

A uentione conſtituentium, aut ſi nihil conuenit, per arbitrum determinatur: *l. certo. 13. §. 1. h. t.* & eum plurimum, authore Varrone, *lib. 4. & 6. de ling. Lat.* Iter ad duos pedes, Actus ad quatuor in porrectum, ad octo verò in anfractum. At ſi de via nihil conuenit, legitima latitudo debetur: *d. §. 1.* quæ ex lege XII. Tabularum in porrectum octo pedes habet, in anfractũ, id eſt, vbi flexum eſt, ſedecim. *l. viæ. 8. h. tit.* De his Varro ad hunc modum, *lib. 4. de ling. Lat.* Quà agebant Actus: B quà vehebant, Viæ dictæ: quò fructus conuehebant, villæ: quà ibant, ab itu Iter appellarũt: quà id anguſtè, vt ſemiter dictum. Et *lib. 1. de Re ruſt. cap. 2.* Villicus agri colendi cauſa cõſtitutus, atq; appellatus à villa, quòd ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur: à quo ruſtici etiã nunc viam Veham appellãt, propter vecturas: & vellam, non villam, quò vehunt. Et hoc quidem modo hæ ſeruitutes à ſe inuicem differunt: quarũ aliqua conſtitutio ita per omnem agrum diffun- C ditur, vt omnes glebæ ſeruiant, *d. l. certo. §. 1.* & per quamlibet fundi partem ire liceat. *l. ſi mihi. 20. h. t.* Quod tamen ciuili modo accipiendum eſt. Non enim per villam ipſam, nec per medias vineas ire ſinendus eſt, qui id æquè commodè per alteram partem facere poſſit, & minore ſeruientis fundi detrimento. *l. ſi cui. 9. ff. de ſeruit.* Itaq; aut conuenire inter conſtituentes de modo itineris ſolet, aut dato arbitro iter determinari: & quamprimùm determinatum eſt, ſerui- D tus inibi cõſiſtit, cæteræ partes agri liberæ ſunt. *d. l. certo. §. 1.* Ac liberæ quidem vſu itineris, & effectu, quia per illas amplius ire agere non licet: non tamen ipſo iure obligationis, & debitione liberatæ. Nam totus nihilominus fundus ſeruitutem debet, quæ pro parte eſſe non poteſt.

¶ Quarta ſeruitus ruſticorum prædiorum, eſt 2 AQVAEDVCTVS: quam ita definit Vlpianus, *in d. l. 1. h. t.* vt ſit IVS AQVAE DVCENDAE PER FVNDVM ALIENVM, quod vel canalibus ac di- E gitis, vel etiam ducta foſſa fieri aſſolet. Ducitur autem aqua aut publica, aut priuata. E publica aqua, vt flumine publico, nihil impedit quo minus quiſq; ad ſuum agrum irrigandum ducere poſſit: niſi Imperator aut Senatus vetet. ſi modò ea aqua in vſu publico non ſit: *l. 2. de flumi. l. Imperatores. 17. h. t. l. ſi autem. 10. §. fin. de aqua pluu. arc.* Sed ſi aut nauigabile flumen eſt, aut ex eo aliud nauigabile fit, non permittitur id facere: *d. l. 2.* ne iter ſtatioque nauigij, id eſt, vſus nauigan- F di corrumpatur, vel difficilior fiat, aut minor, aut rarior, aut in totum auferatur, *l. 1. in prin. & §. nauigij. de flumi.* idemque ſeruabitur, ſi ad alium Reipub. vſum conducat: cuiuſmodi aut aqua, quæ magnis ſumptibus riuis foſſiſque ducebatur in vrbem Romam, caſtelliſque recipiebatur: ex quibus ducere fas non eſt, ſine permiſſu Principis, ne priuata vtilitas publicis commoditatibus præferatur. *l. 1. § permittitur. de aqua quotid. & æſtiu.* In priuatæ vero aquæ, ſiue fon- G tis, ſiue fluminis, ſiue cuiuſ[illegible] (quæ tamen perpetuam habet cauſam, *d. l. foramen ff. titul. 1.*)

ducendæ

ducendæ vel etiam quærendæ. *l. Labeo. hoc tit. vide Gomean. lib. 1. cap. 19.* concedendo iure, non tantùm eorum quorum in loco aqua oritur, verumetiam illorum ad quos eius aquæ vſus pertinet, id eſt, quibus ſeruitus aquæ debetur, voluntas exquirenda eſt: nec immeritò, *l. in concedendo. 8. de aqua plu. arcen.* cùm eorum ius imminuatur. *ex ratione l. vlt. C. de author. præſtā. quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari.* In vniuerſum autem illud obſeruandum eſt, neque publicam neque priuatam aquam per alienum agrum, niſi impetrata à domino fundi hac aquæductus ſeruitute, duci poſſe: *l. 2. C. de ſeruitut. l. quemadm. 28. ad l. Aquil.* & ipſum ductum oportere ad certi vſum fundi pertinere, vt eatenus ducatur, quatenus illi opus eſt: non autem vt quocunq; ducere, *l. 1. §. præterea. 17. de aqua quotid. & æſtiu. l. ergo. 5. in fin. l. pen. h. tit.* (nam tunc non prędij, ſed hominis ius eſt, *d. l. pen. h. t. d. l. 1.*) aut alteri ex noſtro aquæ ductu aquam concedere liceat, niſi id etiam nominatim conuenerit. *l. ex meo. 24. l. cùm eſſent. 33. § 1. h. t.*

3 ¶ Præter has, inter ruſticorum prædiorum ſeruitutes computantur AQVAE HAVSTVS, *l. 1. in fin. h. t.* id eſt, ius hauriendi aquam ex flumine, fonte, puteóue priuato (nam ex flumine publico etiam ſine ſeruitute haurire licet, *l. 3. §. fin. hoc tit.*) quatenus ad fundum noſtrum opus ſit. *l. 5. in fin. hoc t.* Eſt enim non hominis, ſed prædij ius. *l. ſi mihi. 20. §. fin. hoc titul.* Itaque prædio cōſtitui in dubio intelligitur. *l. 2. 3. 5. 6. l. Lucius. 39. hoc tit. l. pater. de ſeru. leg. vbi Caſtr. & Dd.* Quòd ſi expreſſim ad vſum perſonæ concedatur, perſonalis etiam erit ſeruitus. *l. vſus 22 l. plenum. 12. l. diuus. 23. de vſu & hab. l. Lucius. 37. de ſeruitut. ruſtic. præd. glo. in l. 1. §. fin. verb. computanda. h. tit. Cyn. in l. vltim. nume. 3. C. de præſcrip. long. temp. Bartol. in l. 1. in ſume. 2. & l. vt pomum. de ſer. & in l. pecoris. 5. vbi Caſtr. hoc tit. Ang. in §. fin. Inſtit. eod. Cæpol. de ſer. vrb. ca 2. nu. 6. & de ſer. ruſt. præd. cap. 4. & de aquæduct. n. 5. & 6.*

4 ¶ Item IVS PECORIS AD AQVAM APPELLENDI AVT PASCENDI: *d. l. 1. in fin. l. 3. in prin. l. 4. hoc tit.* ius calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, cretæ lapidisque eximendi: *d. l. 5. l. venditor. 13. infr. titul. 1.* ſcilicet ædificandi eius gratia quod in fundo eſt. *l. volui. 6. hoc titul.* nam alioqui vſusfructus potius eſſet, ſi pro arbitrio lapides cretámue, &c. fodere, eaq; re quæſtum facere ex vicino agro liceret. *l. item ſi fundi. 9. §. 2. ff. de vſufru.* Adde his ius nauigandi per perpetuum vicini lacum, *l. via. 23. §. 1. hoc tit.* aliaque id genus. *l. 3. l. qui duo. 23. hoc tit. d. l. venditor.* quæ ſi perſonæ conſtituantur ad eius vſum, perſonalia ſunt. *l. plenum. 12. l. diuus. 23. l. vſus. de vſu & hab. l. pen. hoc t. l. 1. de vſufru. lega. l. Mela. l. quidam. vbi Bartol. & Dd. de alimen. lega. l. Lucius. 37. hoc t.* neq; perſonam excedunt, nec in hæreditatem transmittuntur. *d. l. vſus. de vſu & hab. d. l. pecoris. 5. l. Lucius. 37. hoc t. l. cum ſeruus. 39. § ſi quis. 3. de lega. 1. l. pater. de ſeru. lega. l. Mela. de alimen. legat.* de quibus hic agitur, eoque vtile eſt, in ſcripturis & inA ſtrumentis conſtitutionum ſemper exprimi hāc cauſam vtilitatis prædialis: *Cæpoll. de ſeruit. cap. 24. de ſeru. vrb. nu. 6.*

COMMVNIA PRAEDIORUM, tàm vrbanorum, quàm ruſticorum. Tit. IIII.

B 1 *Continuatio tituli.*
2 *Quæ habeant inter ſe ſeruitutes communia.*
3 *Quare ſocius imponere ſeruitutem nequeat.*
4 *Seruitute conceſſa, videntur omnia conceſſa ad vſum eius neceſſaria.*

MINIME † nouum eſt, poſtquam de diuerſis ſpeciebus ſeparatim tractatū eſt, expoſitumque in quibus differant, oſten- 1
C dere quibus conueniant, quæque inter ſe habeant communia. *tot. tit. commu. vtri. iudi. & titul. communia de lega. & fideicomm.* Itaque cum hactenus de ſeruitutibus vrbanorum & ruſticorū prædiorum ſeparatim dictum ſit, iam hoc in titulo communia quædam de vtriſque præcepta, loco non inconueniente proponūtur: de quib. quoniā & ſuprà, cū de natura ſeruitutū loquerentur, aliquid actū eſt, hic dicendum erit parcius.

¶ Primò igitur in hoc conueniunt, quòd vtra- 2
D que ſeruitus prædiorum appellatur: quia ſine prædijs neutra conſtituitur. Non enim poteſt nec acquirere ſeruitutem vel vrbani vel ruſtici prædij, nec debere, niſi qui habet prædium. *l. 1. hoc tit. vide quæ dixi Inſtit. eod. in princ.* II. Quòd fundum ſequantur, vnaque per alienationem tranſeant. *l. cùm fundus. 12. h. t.* III. Quòd tam ſtipulationibus alijsque conuentionibus, quàm teſtamentis poſſunt conſtitui. *d. l. venditor. l. proprium. 5. l. poteſt. 16. hoc tit. l. 3. ff. de vſufru. inn. l. 5. ff.*
E *de ſeruit.* IIII. Quòd vnuſquiſq; eas ſuo tantùm fundo, non alieno acquirere vel imponere poteſt. Vnde † & vnus ex ſocijs communi fun- 3
do ſeruitutem aut acquirendi aut imponendi facultatem non habet. *l. vnus. ff. titul. 21.* Si tamen omnes ſocij diuerſis temporibus id faciant, ex nouiſſimo actu etiam ſuperiores confirmantur, perinde atque ſi illo ipſo huius nouiſſimi actus tēpore omnes ſimul ceſſiſſent. *l. fin. hoc tit.* Duorum autem prædiorum dominus, alteri quod
F tradit, ſeruitutem aut imponere aut acquirere poteſt. *l. 3. 5. 6. 7. 8. 9. 11. h. t.* V. Nec rebus ſacris aut religioſis, alijsque iuri humano exemptis, neque publicis, vllæ ſeruitutes priuata lege imponuntur. *l. 4. d. l. venditor. h. t.* VI. Si per hæreditatis aditionem ſeruitutes confuſæ fuerint, ea hæreditate vendita reſtituuntur: quia id agitur, vt emptor hæres extitiſſe videatur. *l. ſi ei. 9. hoc t.* VII. Conceſſa † qualicunque ſeruitute, intelli- 4
guntur & ea conceſſa, ſine quibus ſeruitute vti
G integrum non eſt. Verbi gratia: Si per tuum fundum ius mihi ſit aquam aut cloacam ducere,

tignum.

tignum parieti imponere, &c. tacitè hæc iura
ſequuntur, vt reficere mihi liceat (nam in omni
bus ſeruitutibus refectio ad eum pertinet, qui
ſibi ſeruitutem deberi aſſerit, *l. etſi fortè. 6. §. e-
tiam. ff. tit. 1.*) & adire cum fabris per totum ſun
dum, quà proximè poſſum, ad reficiendum. *l. re-
fectionis. 11. hoc tit.* Vltimò, vni loco plures ſerui-
tutes poſſunt imponi, ſi prior à poſteriore non
impediatur. *l. qui per certum. 15. h. t. l. 1. §. fin. l. per
quem. 14. ff. tit. 1. l. Lucio. 4. de aq. quot. & æſt.*

SI SERVITVS VINDIcetur, vel ad alium pertinere negetur. Tit. V.

1 *Actiones confeſſoria & negatoria.*
2 *Quibus dentur.*
3 *Aduerſus quos.*
4 *Ad quid dentur.*

1 DE ſeruitutibus † in rem actiones com-
petunt nobis, ad exemplum earum, quæ
ad vſumfructum pertinent, tàm confeſ-
ſoria quàm negatoria. Confeſſoria, ius eſt vin-
dicandarum ſeruitutum, *l. 1. §. 1. de remiſſion.* vin-
dicatio ſeruitutis, *l. creditori. 9. de oper. no. nunc.*
petitio. *l. ei. 16. l. 4. de ſeruit. iuncta l. actio. 28. de
oblig.* Negatoria eſt illi contraria, *l. ficus. 8. in
princ. hoc tit.* quæ libertatem prædij à ſeruitute
vindicat, hancque deberi negat. *gloſſ. verb. ius. &
verb. altius. in §. æquè. Inſtit. de actio.* vtraque ciui-
lis, *d. §. æquè.* ſpecialis & perpetua, *l. 3. in princ.
C. de præſcrip. 30. ann.* in rem, *l. 2. comm. prædio. d.
l. 3. l. 4. §. competit. verſ. in rem actione. l. 6. §. 2. verſ.
hac actio. hoc t.* petitorij iudicij, *l. etſi. 6. §. 1. ſi ſer.
vind.* arbitraria, *l. harum. 7. ſi ſer. vind.* alia directa,
l. 1. 2. 4. hoc t. alia vtilis, *l. ei. 16. ff. de ſeruit. l. ſeruitu-
tes. 20. §. 2. de ſeru. vrb. præ.* Confeſſoria, com-
petit domino prædij dominantis, qui ſeruitutē
eſſe ſuam intēdit, *l. 2. §. 1. hoc t. l. ei. 16. ff. de ſeru.* aut
alijs qui ius in re habent, cuius nomine vindica-
re poſſint: *d. l. ei. 16. l. creditori. 9. de op. no. nunc.
l. 1. §. 1. de remiſſ.* negatoria domino prædij ſerui-
entis, qui deberi ſeruitutem negat, datur. *l. 2. hoc
tit. Iaſ. & Dd. in §. æquè. Inſt. de act. quo loco aliquid
annotaui.*

2 ¶ Confeſſoria quamuis ad vſumfructum ven
dicandum domino fundi non detur: *l. vti frui. 5.
in prin. ff. ſi vſufr. pet.* tamen ad confitendum pe-
tendumq; ſeruitutis ius, domino prædij cui ſer-
uitus aſſeritur, competit: & huic quidē ſoli. Ne-
mo enim vendicare ſeruitutem poteſt, quàm
qui dominium in fundo vicino habet, cui inten
dit eam deberi. *d. l. 2.* Sed & negatoria ſoli do-
mino fundi competit: quia omnes, vt inquit
I. C. actiones de ſeruitutibus, ſiue ruſticis ſiue vr-
banis, eorum ſunt, quorum prædia ſunt. *l. 1. l. 6.
§. 2. hoc titul.* Perinde autem eſt, ſiue quis in ſoli-
dum, ſiue pro parte dominus ſit. Vnde & ſerui-
tutem communis prædij vnus ex ſocijs aut con-
A fieri aut negare poteſt. *l. an vnus. 11. l. ſi cum. 14.
§. 1. l. ſi de communi. 19. hoc titul.* Vnicuilibet enim
ſociorum actio in ſolidum competit, cum ſoli-
da & tota ſeruitus debeatur, & toti fundo, & o-
mnibus eius partibus. *l. 4. § ſi fundus. 2. h. t. l. nam
ſatis. 6. §. 1. ff. tit. 1.*

¶ Agitur autem confeſſoria non tantùm cum 3
domino prædij qui ſeruitutem deberi negat, ſed
aduerſus omnem omnino qui eam impedit. *l. ſi
quis diuturno. 10. § 1. hoc t.* Item negatoria aduer-
B ſus quemlibet indebitum ſibi ſeruitutis ius vſur
pantem. Vt autem vnicuilibet ex ſocijs, in ſoli-
dum hanc actionem competere diximus: ita ad-
uerſus vnumquemlibet quoque datur. *d. l. 4. ſi
fundus. 2.*

¶ Præter principalem vtriuſq; actionis inten- 4
tionem, quarū altera petitur ſeruitus, altera ne-
gatur: illud quod officio iudicis perinde atque
in vendicationibus continetur, vt in poſterum
caueat reus de iure agētis non imminuēdo, aut
C impediendo. *l. harum. 7. l. ei. 12. hoc tit. l. vnic. C. vti
poſſ. Paul. lib. 1. tit. 11. vbi Cuiac.* Veniunt quoque
fructus in has actiones, *l. etſi. 6. § vlum. hoc t.* & ſi
quid intereſt actoris ſeruitutem aut non fuiſſe
impeditam, *l. 4. §. 2. hoc t.* aut non vſurpatam. *l. 4.
§. 1. l. 6. §. fin. hoc tit. l. pen ff. ſi vſufr. petatur* Sed de
his plura paulò *ad tit. ff. ſi vſufr. petat. vide Iaſ. &
Dd. in d. §. æquè. Inſt. de act.* antè diximus, vt nihil
neceſſe ſit eadem hîc iterum inculcare.

D QVEMADMODVM SERuitutes amittuntur. Tit. VI.

1 *Seruitus amittitur, ſicut vſusfructus.*
2 *Conſolidatione.*
3 *Actu contrario.*
E 4 *Interitu rei.*
5 *Reſoluto iure imponentis.*
6 *Non vtentis negligentia.*

QVIBVS † vſusfructus, iiſdem ferè mo- 1
dis ſeruitutes amittuntur: præterquam
quòd ſicuti vſusfructus morte, aut capi-
tis diminutione ipſius domini, non pereant. *l. 3.
hoc tit.* Nec enim ſunt perſonales, ſed prędij ſer-
uitutes: quo ſaluo, integræ ſaluæq; perdurant.
F Vt † autem vſusfructus conſolidatione, ita ſer- 2
uitutes confuſione extinguuntur: ſi idem vtri
uſque prædij dominus in ſolidum eſſe cœperit.
l. 1. hoc tit. nec enim cuiquam res ſua ſeruire po-
teſt. *l. in re communi. 26. ff. de ſerui. vrba. præd.* Di-
co, in ſolidum: nam ſi pro parte tantùm fiat do-
minus, pro parte ſeruitutem etiam totam reti-
nebit: *l. vt pomum. 8. §. 1. ff. de ſeruit.* perinde atq;
cùm pluribus fundis iter mihi debentibus me-
dium fundum acquiro. manet enim ſeruitus,
G quia vti illa in re aliena non deſino, vtpote quæ
adhuc per primum & vltimum prædium, quæ
aliena

aliena ſunt, debeatur. *l. ſi cum ſeruitus. 15. hoc tit.*
3 Deinde † & actu aliquo conceſſo, qui ſeruituti
ita contrarius ſit, vt durare ſimul nequeant, ex-
tingui eam neceſſe eſt. Vt ſi ſtillicidij immitten-
di ius habeam in aream tuam, & permiſero po-
teſtatem tibi in ea ædificandi: aut per fundum
via mihi debeatur, & concedam in eo loco, per
quem via debetur, aliquid fieri atq; extrui, quo
viæ planè vſus auferatur. *l. ſi ſtillicidij. 8. hoc tit.*
4 Tertiò, † rei interitus ſeruitutem quoque ex-
tinguit. vt ſi locus viæ impetu fluminis, aut rui-
na, vel chaſmate amittatur: in quo tamen id no-
tandum eſt, via publica hoc modo amiſſa, vici-
num proximum viam præſtare debere. *l. ſi locus.*
5 14. *in fin. hoc t.* Quartò, † ſi hæres fundo, qui ſub
conditione legatus eſt, imponat ſeruitutē, con-
ditione exiſtente, illa extinguitur: quamuis ac-
quiſita fundo ad legatarium tranſeat: *l. is cui via.*
11. *§. fin. hoc t.* cuius conditio melior facto hære-
dis fieri poteſt, deterior nequaquam. Poſtre-
6 mò, † non vtentis negligentia amittitur: olim
quidem biennio, exemplo cæterarum præſcri-
ptionum. hodie 10. annis inter præſentes, vigin-
ti inter abſentes: *l. pen. C. de ſeruit.* idq́ue, ſi con-
tinua ſit ſeruitus, ita vt ſingulis diebus vti li-
ceat. Nam ſi ita conſtituta ſit aqua, vt vel æſtate
tantùm ducatur, vel alternis annis aut menſi-
bus, duplicato conſtituto tempore, nempe vi-
A ginti annis inter præſentes, 40. inter abſentes
amittetur. *l. ſi ſic. 7. h. tit. l. fin. C. de ſeru.* Iure no-
ſtro Sax. ſicuti cæteræ res ſoli, ita & ſeruitutes
his adhærentes, vno & triginta annis, atque ali-
quot diebus, hoc eſt, ſeptimanis, & acquiruntur,
& amittuntur, non vtendo. *Sax. libro 1. art. 29.*
Dixi autem, negligentia amitti. Nam neceſſi-
tas, qua quis ſeruitute vi prohibetur, vt ſemper
aliàs, *l. vnic. §. 1. vbi gloſſ. de offic. conſ. & de off. eius
cui mand. eſt iuriſd.* ita & hic excuſationem ha-
B bet. *l. ſi locus. 14. hoc t. l. vnus. 34. in fin. cum l. ſeq. ff.
de ſeru. præd. ruſt.* Is autem dicitur non vti, qui
nullo modo omnino non vtitur. Etenim ſi par-
tim ea vtatur, tota retinetur ſeruitus: *l. 2. l. 6. d.
l. ſi ſtillicidij. §. fin. cum l. ſeq. hoc tit. l. vna eſt via. 18.
ff. de ſeruit. ruſtic. prædio.* vt & ſi ſocius, aut alius
quilibet noſtro nomine, quaſi debita ſeruitute
vſus fuerit. *l. 5. 6. l. ſi communem. 10. l. vſu. 20. cũ 4.
ll. ſequen. h. t. l. 1. §. is cuius. 5. l. 3. §. vti videmus. 4. de
itin. actuq́; priuato.* Vſus autem dici non po-
C teſt, niſi qui tanquam ſuo iure ſuaq́ue ſeruitute
vti ſe credit: *l. fin. h. tit.* non qui pro via publica,
aut alieno iure, aut alia quàm de qua agitur, ſer-
uitute vtitur. *d. l. ſi communem. §. 1. l. ſi quis alia. 18.
in prin. h. t.* Et hæc in ſeruitutibus obtinent. nam
libertas non amittitur non vtēdo, niſi fuerit in-
terpellata. *d. l. 18. in fin. h. t. l. ſi præſes. vbi Dd. C. de
ſer. Ang. in §. prædiorum. n. 3. Inſt. de ſer. vrb.*

DIGEST. LIBER IX.

SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE dicatur. Titulus I.

1 *Continuatio tituli.*
2 *De quadrupede actio ex lege 12. Tab.*
3 *Edictum.*
4 *Eius explicatio.*
5 *Cui, aduerſus quem detur hæc actio.*
6 *Ad quid detur.*

1 PROXIMA † & planè cõſimilia
actionibus realibus, quas hacte-
nus expoſuimus, ea ſunt iudicia
perſonalia, quæ quando nec ex
contractu, neque maleficio den-
tur, naturam realium induunt.
2 Ex † his penè vetuſtiſſima eſt, de quadrupede
actio. *vide Exod. cap. 21.* eſt enim prodita lege XII.
Tabularum, qua aut animal quod noxiam com-
miſit, dedi: aut æſtimatio noxiæ, id eſt, ipſius de-
licti ſiue damni, præſtari poſtulatur. *l. 1. in princ.
hoc tit.* Cuius quidem veteris iuris confirmandi
gratia prætorem in eam rem edictum protuliſ-
ſe apparet. *d. l. 1. §. ait prætor. 1.* Neque id mirum,
cùm & ædiles in hanc curam incubuiſſe videa-
mus. *l. hi enim. 40. cum l. ſequ. de ædil. edict. §. fin.
Inſtit. eod. tit.*
3 ¶ Verba autē ſiue legis 12. ſiue edicti, aut hæc
„ aut ſimilia fuerunt: SI QVADRVPES PAVPE-
„ RIEM FECISSE DICETVR, EI CVIVS
„ INTERERIT, IN EVM QVI DOMINVS E-
„ RIT QVO TEMPORE DE NOXIA QVAE-
D RETVR, ACTIO ESTO, VT VEL NOXAE „
QVADRVPEDEM DEDAT, VEL NOXIAE „
AESTIMATIONEM PRAESTET. Etſi de qua- „
drupede tantùm lex loquatur, tamen bipes ani-
mal ſi damnum dederit, ex mente legis vtilis a-
ctio dabitur. *l. pen. h. t.*
¶ Pauperies autem, eſt damnum ſine iniuria 4
facientis datum. nec enim poteſt dici animal in-
iuriam feciſſe, quod ſenſu caret. *l. 3. §. 1. de iniur.*
Itaq; ex ſententia Seruij, tum hæc actio locum
E habet, cùm cõmota feritate, cõtrà naturam eius
generis communem nocuit quadrupes. Vt ſi e-
quus calcitroſus calce percuſſerit, *vide Paul. in c.
ſignificaſti. de homic.* aut bos cornu petierit, canis
momorderit. &c. Nã ſi genitalis ſit feritas, vt eſt
in vrſis, leonibus, &c. ceſſat actio: quia eiuſcemo-
di feræ ſimulatq; cuſtodiam euaſerunt, deſinũt
in noſtro eſſe dominio *d. l. 1. §. 1. cum §. ſeq. h. tit.
Inſtit. eod. in princ.* Quòd ſi verò in cuſtodia ne-
gligentius aſſeruatæ, damnum dederint, non
hac actione, ſed ex ædilitio edicto dominus con-
uenitur. *l. hi enim. 40. cum ll. ſeqq. ff. de ædil. edict.*
Hæc

Hæc autem intellIgenda ſunt, cùm citra cuiuſ- A
quam culpam, ſua laſciuia, aut feruore, aut feri-
tate animal nocuit. Nam ſi vel culpa alicuius,
vel inſtigatu, pauperiem fecit, hac actione ceſ-
ſante, damni iniuriæ ex lege Aquilia, cum eo qui
in culpa eſt, agetur. *d.l.1 §. quòd ſi propter.* Quòd
ſi quis ipſius in ſe ferã prouitauit, nulla eſt actio.
*l.1. §.1. verb. inſtigatu. hoc t. Paul. lib.1. tit.15. l. item
Mel. §. item cum eo. ad l. Aquil.*

5 ¶ Subiungitur, EI CVIVS INTERERIT,
non enim ſolùm domino rei, cui damnum illa- B
tũ eſt, datur hæc actio: ſed omni cuius intereſt,
vt commodatario, *l.2. hoc titul. &c.* Additur, IN
EVM QVI DOMINVS ERIT, &c. nam in
quadrupedibus noxa caput ſequitur, quemad-
modum in hominibus: vt aduerſus dominum
hæc actio detur, nõ cuius fuerit quadrupes cùm
noceret, ſed cuius nunc eſt cùm agitur. *d.l.1. §. &
cum etiam.6.* Sanè ſi plurium ſit animal, aduer-
ſus ſingulos erit in ſolidum noxalis actio, ſicut
in homine. *d. §. & cùm etiam. verſicul. ſi commune.* C
Noxales enim actiones diuiſionem non recipi-
unt. *l. ſi ſeruus ſeruum. 27. §.1. ℨ. tit.1.*

6 ¶ Addit prætor, VT VEL NOXAE DEDAT,
&c. In quo notandum eſt, etſi iuxta præſcriptã
hîc formam alternatiuè agi debeat, tamen ali-
quando conueniri dominum in ſolidum, non
vt noxæ dedat, ſed vt æſtimationem damni ſo-
lidam præſtet: idq́; propter inficiationem, ſi in
iure interrogatus, an ſua ſit quadrupes, falsò &
per mendacium reſpondeat, ſuam non eſſe. *d.l.* D
1. §. interdum.7. tit. Et hæc iure ciuili conſtituta
ſunt. Ordinatione autem imperij, *cap.*130. arbi-
trio iudicis pauperies æſtimatur. Iure Sax. do-
minus qui recipit noxiam quadrupedem, indi-
ſtinctè tenetur: qui non recipit eam poſtquam
nocuit, ſed pro derelicto habet, immunis eſt,
Land. li.2. art.40. Fach. diff.68. Reinh. diff. pœnal.16.
Quod in manſuetis obtinere duntaxat quidam
volunt. nam de maleficio ferarum, indiſtinctè
dominum teneri cenſent. *Reinh. diff. pœna.11. per* E
art.62. Land. lib.2. Porrò licet iure Sax. etiam in-
cludere animal alienum quod damnum dedit,
donec ſatisfiat, *Landt. lib. 2. art.47. & 48. Fach.
diff.69. Reinhar. diff. pœn.17.* (quamuis id iure ci-
uili non liceat, *l. quintus. 39. §. Pomponius. al. l.
quamuis. 40. ℨ. tit.1. Bartol. in l. hoc amplius. §. de his.
num.3. de dam. infect. vide Mynſing. obſer.11. Cent 1.*)
pro quo ita incluſo, quotidie tres ſolidi deben-
tur, & à domino præſtandi ſunt, donec redima-
tur. *Land. lib.2. art.27. vbi glo. latin. in fin.* Itaque F
ad ſumptus illos quotidianos euitandos, ſtatim
pignus eiuſmodi captum redimi refuſo ſumptu
ſolet, præſtita ſatiſdatione ſiſtendi iudicio, & de
eo iudicialiter experiundi. Porrò non tantùm
de pauperie, ſed de paſtu & de damno dato a-
ctio eſt, *l. qui ſeruandarum. 14. §. vlt. de præſ. verb.*
& de homine perempto extraordinaria. *Paul.
lib. tit.15.* Paſtus propriè nec damnum, nec pau-
peries eſt: ideo nominatim de eo caue-
tur. *Paul. præall. loc. & ibi
Cuiac.*

A
AD LEGEM AQVILIAM Tit. II.
C.3.35.

1 *Continuatio tituli, & author L. Aquiliæ.*
2 *Tria capita legis.*
3 *Primum caput, & ad quas res pertineat.*
4 *Quid in eo ſignificet iniuria.*
B 5 *Quid veniat in hanc actionem, & ad quid agatur.*
6 *Pœnalem eſſe actionẽ, et an in hæredes trãſeat.*
7 *Cui detur ex hoc capite actio, aduerſus quos.*
8 *De ſecundo & tertio capite.*
9 *De quibus rebus, cui, aduerſus quem, ad quid detur ex hoc capite actio.*
10 *Actio in factum ſubſidiaria.*

C PORRO † quando non quadrupes, ſed ho- 1
mo damnum iniuria dedit, ad id petendum
conſequendumq́; lex Aquilia, quæ omni-
bus ſuperioribus legibus de damno iniuria da-
to loquentibus derogauit, actionem præbet. *l.1.
hoc tit. de cuius materia vide etiam legem Moſaicam,
Exod.21. & 22. Leuit.24.* Eam legem Tribunus ple
bis Aquilius à plebe rogauit, vt lex Aquilia ple-
biſcitum ſit: *d.l.1. hoc tit.* quod tamen perinde ac
iuſſum populi, vel S C. omnes Quirites obli-
D gat, vt diximus. *ad l.2. §. deinde cum eſſet. de orig.
iur. §. plebiſcitum. Inſt. t. de iur. nat. gent. & ciui. &
Inſt. d. l. Aquil.*

¶ Legis Aquiliæ tria ſunt capita, quorum pri- 2
mo de occiſo alieno homine quadrupedéue,
tertio de vulnerato cauetur. Secundum huius
legis etiam antiquis in vſu non fuit. *l. ſi ſeruus ſer
uum. 27. §. huius.4. hoc tit. §. illud. in fin Inſtit eod.*
Ac † primo quidem capite ita cautum eſt: QVI 3
SERVVM SERVAM'VE, ALIENVM ALIE "
E NAM'VE, QVADRVPEDEM VEL PECVDEM "
INIVRIA OCCIDERIT, QVANTI ID IN "
EO ANNO PLVRIMI FVIT, TANTVM "
AES DARE DOMINO DAMNAS ESTO. "
ADVERSVS INFICIANTEM IN DVPLVM "
ACTIO EST. *l.2. in prin. hoc t.* Vt igitur appa-
ret, ſeruis exæquat quadrupedes, quæ ſcilicet
pecudum numero ſunt, & gregatim habentur,
veluti oues, boues, equi, &c. Nam canis inter
pecudes non eſt, quamuis domeſticum ſit ani-
F mal, & multo minus feræ beſtiæ: *d.l.2. in fi.* quia
hæc animantia per greges non habentur, neque
paſcuntur. *l.3. h.t.*

¶ Meritò autem adijcitur, INIVRIA: non e- 4
nim ſufficit occiſum eſſe, ſed oportet iniuria id
eſſe factum. Iniuriam autem hîc accipe, non
quemadmodum circa iniuriarũ actionem con-
tumeliam quandam, ſed generaliter quod non
iure factum eſt: *l.1. de iniur.* hoc eſt, ſi contra ius
& per culpam quis occiderit. Igitur iniuriã hîc
G accipiemus, damnum culpa datum, etiam ab eo
qui nocere noluit. *l.5. §. iniuriam.1. h.t.* vt ſi quis
canem

canem aut aduerſarium ſaxo petens, alium præ-
tereuntem læſerit: *l. ſcientiam. 45. §. 1. hoc t.* cùm
imperitia medicus, aut obſtetrix, vel ignorantia
quis hominem interficit. *l. 8. l. 9. l. ſi putator. 31. h.
tit. §. præterea. Inſt. eod.* Nam ſi dolo malo occi-
dat, non modò ciuiliter lege Aquilia, ſed etiam
criminali legis Corneliæ de ſicarijs iudicio te-
netur. *l. inde Neratius. 23. §. ſi dolo. 7. hoc titu. §. libe-
rum Inſtit. eod.* Quare vbi iniuria deeſt, Aquiliæ
locus nō erit: vt ſi quis procuratorem ad ſui de-
fenſionem, vel rerum ſuarum tutelam, læſerit. *l. 3.
§. 4. 5. l. ſcientiam. 45. §. 1. hoc titul.* neq; tamen ſuf-
ficit, alterum cauſam rixæ dediſſe. nam quomo-
docunque defenſionis modus excedatur, ſem-
per iniuria damnum fit: *l. ſcientiam. 45. § 1. l. ſi ex
plagis. 52. §. tabernarius. h. t.* & proinde ciuili huic
actioni locus eſt, etiamſi in criminalibus iudicijs
prouocato, & modum excedenti parci, pœnaq;
mitigari ſoleat. *vide Iaſ. in l. 1. ff. de leg. & quæ dixi
ℸ. ad l. Corn. de ſicar.* Quare magiſtratus qui non
ex lege, neq; iure, aliquem damno afficiunt, hac
lege tenentur, *l. quemadmodum. 29. § penult. hoc t.*
& vniuerſitates. *vide Bar. in l. aut facta §. nonnun
quam. de pœn.* & qui horum illicitis iuſſis paren-
tes, damnum iniuriâ inferunt. *vide Bald. in d. l.
quemadmodum. §. penult. Dyn. in c. quod quis. 34. in
fin. de reg. iur. Dec. in l. non videntur. 167. §. qui iuſ-
ſu. de reg. iur.* Occiſum autem accipere debemus,
ſiue gladio, ſiue fuſte, vel alio telo, vel manibus,
vel qualiter qualiter. *l. qua actione. 7. §. 1.*

5 ¶ Ait lex: QVANTI IN EO ANNO PLV-
RIMI FVIT.) quæ clauſula æſtimationem ha-
bet damni, quod datum eſt. *l. ait lex. 21. h. t.* nec
ſolùm veri damni dati, ſed etiam aliquādo lon-
gè maioris. Vt ſi quis hominem, qui hodie man
cus aut claudus, debilitatúsue ſit, occiderit, qui
in eo anno integer aut precioſus fuerat, non tan
ti tenetur, quanti hodie eſt, ſed quanti in eo an-
no plurimi fuerit. Item ſi precioſo pictori aut
ſcribæ pollex fuerit præciſus, & intra annū quo
præcideretur fuerit occiſus, in actione Aquiliæ
eo precio æſtimabitur, quanti fuit priuſquam
artem cum pollice amiſiſſet. *d. l. 2. l. inde Nera-
tius. §. idem Iulianus. 3.* Qua ratione creditum eſt,
pœnalem eſſe huius legis actionem: quia non ſo
lum tanti quiſq; obligatur, quantum damni de-
dit, ſed aliquando longè pluris. *§. his autem Inſt.
6 eod.* Ideoq; † conſtat, quamuis hæredi earumq;
ſucceſſoribus hæc actio detur, quia ex parte a-
gentis eſt rei perſecutoria, & damnum reſarciri
poſtulat: tamen in hæredē non tranſire, niſi for
tè ex damno locupletior ſit factus: quæ procul-
dubiò tranſitura fuiſſet, ſi vltra damnum lis nun
quam æſtimaretur. *d. l. inde Neratius §. actionem.
6. d. §. his autem verbis. Inſt. eod.* Annus autem re-
trorſum cōputatur, ex quo quis occiſus eſt. An-
no autem terminatur æſtimatio pluris: nam a-
ctio ipſa damni, velut rei perſecutoria perpetuò
durat, vt Cod. eodem titul. diximus. licet dam-
num quod petit, ad æſtimationem anni tempo-
risque, quo factum illud eſt, redigatur. Quòd ſi
mortiferè fuerit vulneratus, & poſtea poſt lon-

A gum interuallum mortuus ſit, inde annum nu-
merabimus, ſecundum Iulianum, ex quo vulne-
ratus eſt: licet Celſus contrà ſcribat. *d. l. ait lex.*
Sed vtrum corpus eius ſolùm æſtimamus quan-
ti fuerit, an potius quanti interfuit noſtra non
eſſe occiſum? Et quamuis verba legis de æſtima-
tione corporis occiſi tantùm loquantur, tamen
ex interpretatione placuit, eoque iure vtimur,
vt quicquid præterea perempto corpore dam-
ni illatum fuerit, reſarciatur: puta ſi ſeruus hæ-
B res ab aliquo inſtitutus, antequam adire iuſſus
ſit, occidatur, non ſolùm occiſi fiet æſtimatio,
ſed etiam hæreditatis. Item ſi ex pari mularum
vna, aut ex quadrigis equorum vnus interficia-
tur, ſupra precium interfecti corporis, id quoq;
computabitur, quanti depreciati ſint qui ſuper-
ſunt. In ſumma, omne quod vllo modo intereſt
æſtimatur. *d. l. ait lex. cum duab. ll. ſequent. §. illud.
Inſtitut. eod.* Quo verbo non modò comprehen-
ditur damnum datum, ſed & quod conſequi po
C tuimus, aut erogare cogimur: *l. ſi ſeruum. 33. d. l.
inde Neratius. §. in ſumma.* quod ex communi æ-
ſtimatione, non pro ſingulorum affectione ta-
xatur. *l. ſi ſeruum. 33. hoc tit. l. precia. 63. vbi Bartol.
ad l. Falcid.*

¶ Dat autem lex hanc actionem domino, *l. i- 7
tem Mela. 11. §. legis. 6. hoc titul.* qui ſolus ex verbis
legis directam habet: vtilem verò ex interpre-
tatione alijs quoq; præſtari, cœptum eſt. Quo-
ties enim deficit actio ex verbis legis directa, to-
D ties ex benigna interpretatione vtilis à prætore
datur. *l. quoties. 21. de præſcri. verbis.* Exempli gra-
tia: Liber homo dominus membrorum ſuorum
non videtur. ſi igitur illi ſit nocitum, directam
actionem non habet, quia non eſt dominus rei
læſæ: ſed tātùm ex ſententia legis vtilem. *l. liber
homo. 13. h. t.* Quamobrem ſi occidatur, hæredes
eius aut legatarij agere vtiliter poterunt, *l. ſed
ſi ipſe. 14. h. t.* cædis nomine, perinde atque de-
functus ob vulnus agere potuiſſet. Quam in a-
E ctionem impēdia in medicos facta, & quicquid
lucri interuerſum, aut damnum per vulnus ac
cædem datum eſt, venit. *l. 1. §. hæc autem. l. fin. ℸ.
titul. 1.* ipſius autem corporis liberi hominis, aut
membrorum æſtimatio non item: *d. l. fin. gloſſ. in
l. qua actione. 7. §. fin. in verb. gloriæ. h. t.* quia hæc
æſtimationem non recipiunt. In Aquiliam au-
tem actionem, quæ damnum æſtimat, ac reſar-
ciri petit, nihil deducitur niſi Intereſſe, quod æ-
ſtimari poteſt. *l. arbitrio. 18. §. fin. de dol. mal.* Quæ-
F re aliæ actiones hoc nomine intentandæ ſunt:
videlicet quibus non æſtimatio aut id quod in-
tereſt, ſed pœna vel criminalis vel ciuilis, ob in-
terfectum liberum corpus exigitur. *l. 1. §. 5. ℸ tit.
1. vide ℸ ad Corn. de ſicar.* Fructuario quoque vel
vſuario corporis perempti vtile iudicium datur.
d. l. item Mela. Datur autem aduerſus omnes, qui
ſuo corpore damnum dederūt. Nam ſi alio mo-
do necauerint, vt ſeruum incluſum vel pecus fa-
me, aut nimia actione, aut alio modo, Vtilis ſiue
G in Factum actio ex interpretatione legis compe
tit. *§. fin. Inſtit. eodem l. item ſi obſtetrix. 9. §. ſi quis
homi-*

hominem.h.t. Eádem ratione nec aduerſus man-dantē datur: quia corpore ſuo damnū non dedit, niſi ius imperandi habuerit. *l liber.37. h.t.l.in damnum.169.de reg.iuris.* Porrò aduerſus confitentem dirigitur in Simplum: contra negantem, ad vindictam mendacij, in Duplum. *d.l.inde Neratius.23.§.1.l.contra negantem.4.C.eod.t.* Et hæc quidem de primo huius legis capite, in quo de corpore occiſo agitur, ita cauetur.

8 ¶ Secundum nuſquam extat, neque extare opus eſt, cùm in deſuetudinem ſua iam ætate abijſſe, I.C. fateantur. *d.l.ſi ſeruus ſeruum.27.§. huius legis.4.hoc t.* Tertio porrò capite eadem lex Aquilia ait: CAETERARVM RERVM PRAETER HOMINEM ET PECVDEM OCCISOS, SI QVIS ALTERI DAMNVM FAXIT, QVID'VE VSSERIT, FREGERIT, RVPERIT INIVRIA, QVANTI EA RES FVIT IN DIEBVS TRIGINTA PROXIMIS, TANTVM AES DOMINO DARE DAMNAS E-
9 STO. *d.§.huius legis.4.* Si † quis igitur non occiderit hominem vel pecudem, ſed Vſſerit, Fregerit, Ruperit, id eſt, quoquo modo deteriorem fecerit, ſine dubio ex his verbis legis agendum erit. *d.l.ſi ſeruus ſeruum.§.ſi quis.12.* teneturque vulneris ſeu læſionis nomine qui damnū intulit, ſiue vnus, ſiue plures. *gl.in l.ſi in rixa.17.ver. vniuſcuiuſq; ad l.Corn.de ſicar.l.item Mela.11.§.ſed ſi plures.h.t.* Quòd ſi verò plures vulnerauerint, nec ictus diſcerni poteſt, omnes tenebūtur, etiā tota quādoq; vniuerſitas: *vide Bar.latè diſtinguentē, in l.aut facta.§.nonnunquā.nu.3.4.5.de pœn.* niſi ipſi inter ſe certò deſignare cū qui fecit, poſſint *gl.d.l.ſi in rixa.17.de ſicar.* Tenētur aūt plures ad dāni quidem æſtimationē pro virili, quia bona fides nō patitur idem pecuniariū debitum in ſolidū à plurib. exigi: ſed ad pœnā ſtatutariā, & mulctā, quæ (verbi gratia) Iure Sax. pro vulnerib. indici, item parti læſæ, abſq; reſpectu eius quod intereſt debetur, oēs velut ex delicto obligati ſunt in ſolidum: ita tamen, vt in plurib. vulnerib. vnius mēbri maius vulnus trahat ad ſe minus, ſic vt nō ſingula ſeparatim puniātur, ſed pro omnib. præſtetur mulcta maximi vulneris, ſc. dimidiū Vuergeldium. *vide l.ſi ita vulneratus.51.l.illud.32.§.1.h t.Bar.in l prætor.§.ſi mihi.de iniur.in l.nunquam plura de priuat.delict.& lib.Sax.2.art.16. vide etiam 3.de pœn.Salic.in l.adulter.5.C.de adult.* In quo tamen & illud notandū eſt, cum plures in rixa ſe mutuò vulnerāt, nec conſtat vter prouocauerit, delicta ſolere mutua cōpenſatione tolli. *l ſcientiam.§.cum ſtramenta.ad l. Aquiliam.gloſſ.in l.1.§.cum arietes.ſi quadrup.paup.feciſ.dic.vbi Bartol.& Dd.latè.Tiraq in tract.de pœn.cauſ.66.* Idem iuris in omnibus animalibus quæ pecudes non ſunt, aut læſis, aut occiſis, de quibus primo capite nihil caueri ſuprà diximus, ex hoc capite actio erit: vt de cane, cæteriſq; feris & auib. *l.quemadmodū.29.§.hac actione.3.* Sed etſi rebus inanimis qd damni inferatur, vt ſi tectū meum exuras, vinum vitiēs, veſtimēta ſcindas vel inquines, vineta, ſegetem, &c. corrūpas, ſi tabulas, chirographū, aut

A alicuius rei inſtrumentū deleas, hac actione mihi teneris: *d.l.ſi ſeruus ſeruum.27.§ quis.12.cum ſeq.l in lege.40 cum ll ſeqq.h.t.§.cap.3.Inſt.eod.* in quam venit nō Quanti plurimi toto retrorſum anno, ſed Quanti in triginta dieb. proximis res plurimi fuit. *d.l.quemadmodum.§.fi.* Nec enim tā grauiter puniēdus eſt qui læſit, q̄ qui occidit: neque tāti cædes æſtimāda eſt ferarū quadrupedū, quāti hominū vel pecudum, quarū vſus & cōmoditas maior exiſtit. Illud palam eſt, ſicuti ex pri-
B mo capite demū quiſq; tenetur, ſi dolo aut culpa eius homo vel quadrupes occiſus occiſáue fuerit: ita in hoc de dolo tātùm aut culpa quæri. *l.qui occidit.30.§.fi.h.t.* Culpa aūt eſt, cùm quod diligēter prouideri potuerat, nō eſt prouiſum. *l.ſi putator.31* Nam in lege Aquilia, etiā leuiſſima culpa venit. Vt aūt ex primo, ita etiā ex iſto capite vtiles actiones de ſentētia legis dantur, vt libero homini ſuo nomine. *d.l.liber.37.h.t.* vt cùm res nō corrupta, ſed cōſumpta planè eſt: *l qui oc-*
C *cid t.30.§.1.* cùm quis nō ſuo corpore damnū dedit, ſed occaſionē dāni præſtitit: quæ quidē actio Vtilis in Factū aliquādo nominatur. *l.qui ſeruum darū.14.de praeſcri.verbis.l.item ſi obſtetrix.9.§ 1 l.qua actione.7.§ proinde.3.l.item Mela.11 §.ſi alius.l.ſi ſeruus.27.§.ſi quis de manu.13.l.quemadm.29 §.pen.cum ſimilib.h.t* Quanquā † propriè illa dici- 10
tur in Factū actio ſubſidiaria, quæ datur propter dāna lege Aquilia nō comprehenſa: *l.ſi ſeruū 33.in ſi hoc t.* vt cùm neq; corpore damnum datum
D eſt, neq; corpus læſum: quemadmodū ſi ſeruum meum aut animal compeditum ſolueris, vt fugeret. *§.fin.Inſt.eod.* Hic enim cùm deficiant & verba & mēs legis Aquiliæ, ſupplet Prætor qđ legi deeſt, redditq; actionē in ipſum damni dati Factum, legi Aquiliæ accommodatam. *l.quia actionum.11.de praeſcr.verbis.* Sed & Iniuriarū dicam cum Aquilia cumulari poſſe, receptum eſt, *Mynſing.obſ.23.cent.1. Spec. de iniur.§.1.n.17.per l.item apud.§.ſi quis ſeruo.33.de iniur.*

E

DE HIS QVI DEIECErint vel effuderint.

Tit. III.

1 *Ratio edicti.*
2 *Edicti caput primum.*
3 *De quo loco, qua'ue deiectione loquatur* F *prætor.*
4 *Cui, aduerſus quos detur hæc actio: & numer. 6.*
5 *Quid in hanc veniat.*
6 *An in hæredes tranſeat, & quando ſit popularis.*
7 *Clauſula de noxa adiecta.*
8 *Alterum caput edicti.*
G 9 *Cui, aduerſus quem, ad quid ex hoc capite detur actio.*

CVM

1 CVm † damna ſæpe deiectione vel effu- A ſione p[illegible]ætergredientibus inferantur, merito Prætor id operam dans, vt per vias & itinera publica tutò & ſine metu periculoque commeare liceat, de his qui Deiecerunt vel Ef-
2 fuderunt, hoc Edictum propoſuit: VNDE † IN EVM LOCVM, QVO VVLGO' ITER FIET, VEL IN QVO CONSISTETVR, DEIECTVM VEL EFFVSVM QVID ERIT, QVANTVM EX EA RE DAMNVM DATVM FACTVM'VE ERIT, IN EVM QVI IBI HA- B BITAVERIT, IN DVPLVM IVDICIVM DABO. SI EO ICTV HOMO LIBER PERISSE DICETVR, L. AVREORVM IVDICIVM DABO. SI VIVET, NOCITVM'VE EI ESSE DICETVR, QVANTVM OB EAM REM AEQVVM IVDICI VIDEBITVR, EVM CVM QVO AGETVR CONDEMNARI, TANTI IVDICIVM DABO. SI SERVVS IN[illegible]CIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, IN IVDICIO ADIICIAM, AVT NO- C XAM DEDERE. *l.1.in prin.h.t.*

3 ¶ VNDE IN EVM LOCVM, inquit prætor, QVO VVLGO' ITER FIET, &c.) [illegible] locus publicus ſit, ſiue priuatus, dummodo per eum vulgò iter fiat: quia iter facientibus proſpicitur, nō publicis vijs ſtudetur. Semper enim ea loca, per quæ vulgò iter fieri ſolet, eandem ſecuritatem habere debent. Cæterùm ſi quis in ſecretum & infrequentem locum deiecerit, non debet hoc Edicto teneri: *d.l.1.in prin* vt nec is D quidem, cùm noctu deijcit. Vnde referente Gellio lib.4.cap.14. Mancinus ædilis Curulis cùm ad populum diem dixiſſet Manuliæ [illegible] noctu ab ingreſſu ædium prohibitus, & lapide de eius ambulacro ictus eſſet, vulnusque oſtentaret, decreuerunt Tribuni, iure ex eo loco Aedilem deiectum percuſſumq; videri. Quod tamen intelligendum de ijs locis non eſt, vbi iter noctu fieri conuenit. *l.penult.h.t.* DEIECTVM, puta corpus ſolidum: vt lapis, tegula, &c. EFFVSVM, de E liquore accipe. Quòd ſi quid, cùm ſuſpenſum eſſet, decidit vel effuſum eſt, perinde Edicto locus erit. *d.l.1.§. quòd cum ſuſpenderetur. l.1.h.t.* IN
4 EVM QVI HABITAVIT,) Hæc † igitur in Factum actio datur in eum qui inhabitauit cùm quid deijceretur, ſiue patrem, ſiue filiumfamilias. *d.l.1.§.ſi filiusfamil* 5. non verò in dominum ædium. Culpa enim penes habitatorem eſt: *d.l.1.§.hæc in factum.*2. vel quia deiecit, vel quia ne ſui deijcerent, curæ non habuit. Suorum enim F vnuſquiſq; culpam præſtat. *l.ſi verò.*5.*l.penult.in fin.hoc tit.* Vnde non tantùm hîc ex vero maleficio vel culpa, vt in l. Aquilia, ſed etiam ex Quaſi maleficio agitur. *§.1.Inſt.de oblig. quæ ex quaſi delicto.* Perinde autem eſt quo modo, quoue iure habitetur, ſiue in ſuo, ſiue in conducto, ſiue in gratuito: dummodò animo commorandi. Nam hoſpes qui pauliſper alicubi hoſpitatur, non tenetur, ſed is qui hoſpitium dedit. *d.l.1.§.hoſpes.*7. Huic tamen ex æquitate in verum deiectorem G actio dabitur, ſi ob id quod deiectum dicitur,

A damnatus eſt, *d.l.5.§.cum autem.6.hoc tit.* Si plures in eodē cœnaculo habitent, vnde quid deiectum eſt, ita vt difficulter ſciri poſſit quiſnam effuderit: in quemuis dirigi poterit actio, & quidem in ſolidū. *d.l.1.§.fin.cum duab.ll.ſeqq.* Quòd ſi eum vno fuerit actum, cæteri nō quidem litis conteſtatione, ſed perceptione, id eſt, ſolutione ipſius damni liberabuntur: præſtaturi partem detrimēti Societatis iudicio, vel Vtili in factum actione, ei qui ſoluit. *d.l.3. & 4.* Ex quaſi enim B maleficio cùm teneantur, non in ſolidū, ſed pro parte tantùm debent exigi, & vnius ſolutione omnes liberantur. *l.1.C. de condictio.furti.l.fin.§.ſi plures.§.nautæ,caupon.ſtabular.* Si verò plures diuiſo inter ſe cœnaculo habitent, oportebit Prætorem æquitate motum, in eum potius dare actionem, ex cuius exedra vel cubiculo eiectum eſt. *d.l.5 in prin.& §.interdum.*2.

¶ Hæc autem actio ad exemplum legis Aqui 5 liæ introducta eſt. *d.l.5.§ cum autem.*4. vt enim C ibi, ita & hîc culpa punitur. Hoc ſolùm differūt, quòd hæc ſine adiectione vlla, id eſt, ſemper, in Duplum damni illati datur: illa Simplex eſt, niſi infitiatione creſcat. *d.l.1.§ hæc in factum.* 2. Vnde apparet, in hac pœnam eſſe grauiorem, vt eius metu itinera publica reddātur tutiora: quod vt fiat communis ſalutis & Reipub. maximè intereſt. *d l.1.in prin.* Atque iſtud quidem obtinet, vbi res vel corpus læſum eſt, quod æſtimari poteſt. Nam ſi liber homo deiectione perijt, dam- D ni æſtimatio non fit in duplum, quia in homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt. *l.3.§.[illegible] quadrupes paupe.feciſ.dica.* Quòd autem æſtimationem non recipit, & in quo ſimplum conſtitui nequit, id multò minus duplicari poteſt. Itaque hoc caſu 50. aureorum iudicium dabitur. *d.l.1.verſ.ſed cum liber homo.* Quòd ſi viuet, nocitumq; ei, id eſt, eius corpori (nam ſi veſtimenta aut quid aliud ruptū corrupiúmue fuerit, in duplum vt diximus, fit æſtimatio, *d.l.1.§. hæc autem* E *verba* 4.) eſſe dicetur: non quidem in duplum actio erit, (vt enim totū corpus, ita partes quoque eius & membra, &c. æſtimationem non recipiunt) ſed quanti iudici æquū eſſe videbitur, tanti iudicium erit: *d.l.1.§.hæc autem.in fin.* quo quidem in iudicio computabuntur mercedes medicis præſtitæ, cæteraq; impendia quæ in curatione facta ſunt: præterea operæ quib. caruit & cariturus eſt, ob id quòd inutilis factus ſit. cicatricum autem & deformitatis nulla fit æſtima F tio, quæ in libero corpore nequaquam fieri poteſt. *l fin.hoc t.* Quod fortè ſic intelligendum eſt, vt nulla certa communiter iniri poſſit aut debeat huius rei penſitatio. Quia tamen ex bono & æquo hæc actio datur, ſanè non iniquum erit, rationem quoque deformationis, quam homini ingenuo multis impēdijs longè grauiorem triſtioremq; eſſe poſſe certum eſt, pro modo circumſtantiarum interdum haberi: maximè ſi culpa & iniuria damnum datum ſit.

G ¶ Hæc autem actio quæ competit de Effuſis & 6 Deiectis, perpetua eſt, & hæredi competit, quia

rem quæ duplo ineſt, perſequitur: in hæredem verò non datur, cùm reſpectu eius ſit pœnalis. Quæ autem de eo competit, quòd liber homo periiſſe dicitur, anno duntaxat durat: quia non modò pœnalis & Prætoria, ſed etiam Popularis actio eſt: eoque & pœnam inter fiſcum & actorem diuidi oportet. *l. lege. 25. §. vlt. de S.C. Syllan.* Popularia enim eſſe debent, quæ ad communem ciuium ſalutem, vindicandaque ea, quæ ei nocere videntur, pertinent. Omnes autem populares actiones ſupra annum non extenduntur. *l. fin. ff. de popula. actio.* Neque in hæredem, quia pœnalis: imò nec hæredi datur, tanquam hæredi. Nam ſanè abſurdum accideret, vt hæres precium quaſi occiſi conſequeretur eius, cui hæres extitit: *l. nam ſi eut. 36. ff. tit. 1.* ſed vt vni ex populo. Quòd ſi liber homo non interfectus, ſed ictus mutilatúſue ſit, ipſi quidem Perpetua erit actio, qua rem & damnum perſequitur: ſi verò alius velit experiri, Annua erit, quia popularis: nec enim hæredibus iure hæreditario competit. Quippe quod in corpore libero damni datur, iure hæreditario tranſire ad ſucceſſores non debet, quaſi ſit damnum pecuniarium, cùm pecunia æſtimari liberi hominis membra nequeant, ſed ex bono & æquo hæc actio oriatur: hoc eſt, non datur ad damnũ aut æſtimationem hoc caſu iſta actio, nam liberum corpus æſtimationem nõ recipit. Sed quia iniquum fuerit impunè liberũ hominem deiectione interfici: cum nec Criminalis actio locum habeat, quia dolus abeſt: *l. in lege. 7. de ſicar.* nec Ciuilis, Aquilia, aut ſimilis ad æſtimationem damni, cúm vita ſit inæſtimabilis: ideo hæc actio ciuilis nõ in Damnum, ſed ad Pœnam introducta eſt. *l. 1. §. 1. & 2. hoc t.* Quæ autem ad pœnam & vindictam competunt actiones, non ſunt in bonis, eoq́; nec iure hæreditario tranſeũt in hæredem: *l. 2. § emancipatus. de collat. bon.* ſed ex æquitate dantur hoc caſu hæredi, quia non tam tranſeũt quàm incipiũt in perſona hæredis, vtpote quæ demum ex cæde teſtatoris naſcantur. Poterit igitur tanquã vnus ex populo hæres intra annum agere, ad quem huius culpæ tam damnoſæ perſecutio & vindicta, meritò præ reliquis defertur.

7 ¶ Poſtremò ait Prætor: SI SERVVS NESCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, EI IVDICIO ADIICIAM, AVT NOXAM DEDERE.) Ex quo ſatis apparet, ſolere prætorem formulas iudiciorum concipere, iiſq́ue addere clauſulas negocij circumſtantijs congruentes, quas iudex in definienda cauſa ſequeretur: ſicuti hîc, quando ex ſerui facto dominus conuenitur, non ſimplex iudicium, ſed addita clauſula, Vt noxæ dedere liceat, ſe daturũ pollicetur. iniquũ enim eſſet, ſerui factũ vltra ipſius corpus domino damnoſum eſſe. Et hæc quidem ad primã huius Edicti partem dicta ſufficiant, in qua de damno deiectione dato agitur. Sed quia expedit periculoſos caſus præuertere, nec expectare donec noceant: meliusq́; eſt occurrere in tempore imminẽtibus periculis, quàm poſt exitũ & vulnus acceptũ medicinam quærere: *l. 1. C. quando liceat vnicuiq;* conſequens etiam fuit, Prætorẽ in hũc caſum proſpicere, Vt ſi quid in partib. ædiũ eminentib. periculosè poſitũ eſſet, ne noceret. Itaq; † in ſecũdo huius Edicti capite, De eo 8
quod poſitũ eſt, ita Prætor ait: NE QVIS IN SVGGRVNDA PROTECTO'VE, SVPRA EVM LOCVM QVA VVLGO ITER FIET, IN'VE QVO CONSISTETVR, ID POSITVM HABEAT, CVIVS CASVS NOCERE CVI POSSIT. QVI ADVERSVS EA FECERIT, IN EVM SOLIDORVM DECEM IN FACTVM IVDICIVM DABO. SI SERVVS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, AVT AESTIMATIONEM DARI, AVT NOXAE DEDI IVBEBO. *l. ſi verò. 5. §. prætor ait. 6. h. t.* Vt igitur in ſuperiore capite, qui Deiecit vel Effudit: ſic in iſto coercetur, qui Poſitũ habuit, ſiue nocuit id quod poſitũ erat, ſiue nõ nocuit. Datur † autẽ 9
hęc actio non in habitatorẽ, ſed in eũ qui poſuit. *d. l. 5. § ſi id quod. 9.* Sufficit enim ita dari, quia dominus vel habitator, etſi ipſe nõ poſuit, tamen ſi ab alio poſitũ petitur, ſuo nomine, perinde atq; ſi poſuiſſet, tenetũ. *d. § ſi id quod. 9.* Loquitur autẽ Edictũ de partib. ædificij proiectis & eminẽtib. vt ſuggrũdis: quẽadmodũ ex verbis illis SVPRA EVM LOCVM, &c. ſatis apparet. Quãobrẽ ſi qs ex reſticulo ſuſpẽſum, vel in pergula qd poſitum habeat, quod damnũ aut dedit, aut dare poteſt: non qdem ex verbis huius Edicti quæ deficiũt, ſed ad exẽplũ huius actionis, vtilis actio dabitur. *d. l. 5. §. fin.* Hæc actio etiam popularis eſt: quoniam publicas vias eſſe ſecuras, & ab omni periculo liberas, vniuſcuiuslibet intereſt. *d. §. fin.*

DE NOXALIBVS ACTIONIBUS. Tit. IIII.

C. 3. 41.

1 *Quare dentur noxales actiones.*
2 *Noxales in delictis publicis non habent locum.*
3 *Quid veniat in noxalem actionem.*
4 *Noxales eſſe tantùm adiectitias qualitates.*
5 *Quæ ciuiles, quæ prætoriæ dicantur.*
6 *Quomodo conueniatur is, qui dolo poßidere deſijt.*
7 *Generale edictum de noxalibus.*

QVEMADMODVM † habitator ſuorũ cul- 10
pam præſtat, ita dominus, ſi ſeruus deliquerit, eius nomine conueniri poteſt. Cùm enim aduerſus ſeruum agi nequeat, ſimul quia perſonam ſtandi in iudicio legitimam non habet, *l. ſeruus. C. de iud. l. vix certis. 53. ff. eod.* vtpote cùm iure ciuili pro mortuo, hoc eſt, nullo putetur, neque caput habeat: *l. quod attinet. 32. de reg. iur. vid. ff. de cap. dimin.* ſimul quòd nihil pro-

prij

prij poſſideat, ex quo damnum reſarciri poſſit: A
l.hos accuſare.12. §.omnib.1. de accuſationib. & ini-
quũ tamen ſit, ei qui infortuniũ accepit, nõ con
ſuli: æquũ viſum fuit, dominũ ex noxa, i. malefi-
cio ſerui, Noxalib. actionib. obligari: vt cui emo-
lumẽta & fructus acquirerẽtur, ad eũdem detri-
mẽta, culpa ſerui cõtracta, pertinerẽt. Quod † ta-
men intelligendum eſt de priuatis iudicijs, quæ
damnũ perſequũtur. Nam ad publica maleficia,
quibus & liberi, & ſerui ſontes, ad exemplum &
vindictã corporali ſupplicio afficiũtur, Noxalis B
actio nõ pertinet. *l.2. C. de accuſat. d. l. hos accuſare. §. omnib. l. pen. §. ſi ex noxali cauſa agatur.*

3 ¶ Dantur igitur ad damnum perſequendum
noxales actiones in dominũ: quarum vis & po-
teſtas hęc eſt, vt ſi damnatus fuerit dominus, ha-
beat tamen (vſq; dum Iudicati actione cõueniat-
tur, *l. item veniunt.20. § idem rectè ait.5. de petit. hæreditat.*) deditione ipſius corporis facultatẽ eui-
tandi litis æſtimationẽ: *l.1. h. t.* ne videlicet neq
tia ſerui, vltra corpus eius domino ſit damnoſa. C
l.2. in prin. h. t. Inſtit. eod. in prin. Defendere itaq;
ſeruum, & damnum præſtare dominus cogitur,
aut eo carere, & noxæ dedere. *l.29. l.33. hoc titul.*
Quod quidem verum eſt, ſi ignorante domino
deliquit. Nam ſi eo ſciente, vel non prohibente,
ad integram litis æſtimationẽ, perinde ac ſi iuſ-
ſiſſet, dominus alligatur. *l.2. cum 3. ll. ſeqq. h. t.*

4 ¶ Dicuntur autem Noxales actiones, adiecti-
tiæ quædam qualitates, & formulæ ad alias prin D
cipales appoſitę: veluti noxalis actio Furti, no-
xalis Aquilia, noxalis Iniuriarum, Doli mali, Me-
tus, &c. Nec hęc qualitas immutat principalis
actionis naturam: *l. penul. C. eod. tit.* ſed id tantùm
efficit, vt & cõtra dominũ detur actio, & is noxæ
5 dedendo ſeruũ æſtimationẽ litis effugiat. Itaq; †
quod dicitur, Noxales actiones aut legibus aut
Edicto prætoris eſſe cõſtitutas, *§. ſunt aũt. Inſt. eo.*
ita accipiendum eſt: Quibus actionibus in lege
additum eſt caput De noxa, vt actioni Furti lege
XII. Tabularũ, damni Iniuriæ lege Aquilia, hæ

A noxales actiones legitimæ ſunt. cùm verò Præ-
tor de Noxa clauſulam aut Ciuilibus aut Præto-
rijs actionibus adiungit, Prætoria dicitur noxa-
lis actio. Et hæc quidem directò dantur ex ver-
bis vel legis, vel Prætoris. *l. electio.26. §.1. h. t.*

¶ Quòd ſi dominus ſeruũ dolo deſijt poſſide 6
re, quoniã tunc actio ex ſupradictis capitulis nõ
ſuppeditat, ex quibus tãtùm aduerſus dominũ
poſſidentẽ (quia noxam caput ſequi voluerũt, *§. omnis. Inſt. eod. l. fin. h. t.*) agi poteſt: ideo Prætor
B ad puniendũ dolum, quem non decet eſſe impu
nitũ, *l.4. cum dominus.2. h. t.* pollicetur iudicium
Prætoriũ ſiue Vtile, idq́; ſine noxæ deditione. *l. ſi plurium.5 l. quoties 21. hoc tit.* Itaq; † omnibus 7
noxalibus actionibus hanc quaſi explicationem
generali Edicto Prætor adiecit: SI IS IN CV-
IVS POTESTATE ESSE DICETVR, NE-
GAVIT SE IN SVA POTESTATE SERVVM
HABERE: VTRVM ACTOR VOLET, VEL
DEIERARE IVBEBO IN POTESTATE
C SVA NON ESSE, NEQVE SE DOLO MA-
LO FECISSE QVO MINVS ESSET. quo
caſu, ſi falſum iurat, de periurio tenebitur: po
teritque ab ipſo, ſi ſeruum iterum defendat, peri
æſtimatio damni in ſolidum. *d. l. quoties. in fin.*
VEL IVDICIVM DABO, SINE NOXAE
DEDITIONE. *d. l. quoties. §. prætor ait. 1.* hoc
eſt, permittam, vt cum domino in ſolidum agi
poſſit, adempta illi dedendæ noxæ facultate. *d. l. quoties. in prin l. ſi ſeruus.17. de interro. actio. l.1. §.*
D *interdum. §. ſi quadrupes pauper.* SI SERVVS
PRAESENS ERIT, NEC QVISQVAM SIT
QVI EVM DEFENDAT, DVCI IVBEBO:
qua ductione illi acquiretur qui abduxit, perin-
de atq; ſi noxæ deditus eſſet. *l. is qui in aliena.32. l. electio.26. §. fi. h. t.* Sed hodie apud nos Sax. qui
miniſtris liberis, non ſeruis vtimur, huius Edicti
non magnus eſt vſus: cùm illorum nomine non
teneamur, *§. omnis. Inſt. de nox. tot. tit. C. Ne vx. pro mar. cum ſeq.* niſi quatenus eorum merces ſe ex-
tendit. *Land. lib.2. art.32. vbi glo. lat.*

DIGEST. LIBER X.

FINIVM REGVNDORVM. Tit. I.

C. 3. 39.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Origo iuris de finibus regendis.*
3 *De quinque pedum præſcriptione.*
4 *Ad quos fines, quasq́; cauſas, hæc actio pertineat.*
5 *Quibus, contra quos detur.*
6 *Cuiuſmodi ſit iudicium, & quid in illud veniat.*
7 *Quomodo in eo probandum & iudicandum.*
8 *Reliqua iura quibus fines muniuntur.*

1 PRAETER † actiones perfectè
reales, aut merè perſonales, quę-
dam ſunt quæ mixtam cauſam
obtinere vidẽtur, de quib. dein-
ceps eſt differendum. In hoc ge-
nere primum locum eæ actiones
obtinent, quib. aut Fines agrorum petũtur (nam

E hæ vendicationi cohærent. *l.3. C. eod. Cuic. obſer. lib.5. cap 21*) diſcerni ac regi, aut res Commu-
nes diuidi. *§. quæ iam Inſt. de act.* Vt † certi agro- 2
rum conſtituantur fines, certiſq; limitibus con-
fines fundi diſterminentur, ad pacem ſeruãdam,
rixaſque & arma inter vicinos ſopienda, plu-
rimum intereſt. Itaq; & lege diuina prohibitũ eſt,

terminos transferre, Deuter. 19. 14. & 27.17 & ſtatim ab vrbe condita, Numam Pompilium ſe- runt, conſecrato Deo Termino, ita finium religione quadam muniuiſſe: ne, quod fieri ſolet, quodq; eſt pernicioſiſſimum, temeritate cuiuſquam aut iniuria violarentur. *Dionyſ. Halic. lib. 2.* Deinde lege XII. Tabul. ad exemplũ eius legis quam Solon Athenis tuliſſe dicitur, de finibus quædam præſcripta ſunt: *l. fin. h. t.* idq; inter cætera, (quod huc pertinet) vt inter confines agros quinq; pedum ſpacium, velut vnus gradus geometricus, quò iri ſine alterius incõmodo colendi gratia, aratrumq; circumduci poſſit, relinqueretur. *l. 3. de term. mot. Paul. lib. 1. tit. 15. Aggen de limit. conſtan. lib. 2. Cuiac. in l. 4 §. vltim. de vſucap.* Id ſpacij & fines conſtituebat, & ex lege XII. Tab. vſucapi, ex conſtit. præſcribi non poterat. *l. quinque pedum. C. eod. Cuiac. in d. l. 4 §. vlt.* vt oſtendit Cic. lib. 1. de Legibus. quanquam hodie 30. annis præſcribi poſſe videatur. *l. vlt. C. eod.*

3 ¶ De his ergo quinque pedibus, aut alijs finibus (nec enim in diſterminandis hortis aut pratis tantum ſpacij olim relictum, ſed aut lapide, aut ſepimento, aut alio modo, confinia diſcerni ſolere, multis ex indicijs apparet) orta controuerſis, propter mutatos confuſoſque terminos, aut dolo aduerſarij per exarationem, translationemque, &c. aut inundatione, vetuſtate, aliòue modo; lege Manilia cautum erat, vt arbitri ſiue agrimenſores tres, perinde atque in vendicationibus, earum rerum periti, regendis finibus, id eſt, diſcernendis. & ad certam æquabilemq; regulam dirigendis darentur. *Cuiac. obſ. lib. 5. cap. 21.* vt ſupradicto loco Cic. declarat. Quod quidem regendi ius cùm ſit, vt oſtenſum eſt, antiquiſſimum, iurè primo loco in hac diuiſoriorum iudiciorum expoſitione exponitur. *§. ſingulorum. in fin. Inſt. de rer. diuiſ.*

4 ¶ Iudicium autem hoc ad prædia ruſtica, eorumq; confinia pertinet: *l. 2. l. 4. §. fin. h. t.* in vrbanorum diſplicuit. *d. §. fin.* Neque enim confinia hæc ſunt, ſed magis vicina, & communibus parietibus plerunque diſterminantur. Ideoque etſi in agris ædificia iuncta ſint, tamen huic actioni locus non erit, ſed potius Confeſſoriæ, aut Negatoriæ, aut alicui Interdicto: quemadmodum econtrariò in vrbe hortorum latitudo efficit interdum, vt etiam Finium regundorum agi vtiliter poſſit. *d. l. 4. § fin.* Si verò flumen vel via publica interuenit, confinium non intelligitur: quia magis in confinio meo via publica vel flumen eſt, quàm ager vicini. *d. §. fin. l. 5. h. t.* Sed ſi riuus priuatus interfluit, Finium regundorum agi poteſt: *l. 6. h. t.* quia pars fundi eſt, ſicuti reliqui priuati limites.

5 ¶ Exercitium autem iſtius iudicij cõpetit dominis prædiorum: quia hac actione, quamuis in Perſonam ſit, tamen veluti per vendicationem, petit ſibi rem quiſque ſuam adiudicari. *l. 1. h. tit.* Datur & vtilibus dominis, vt Emphyteutæ, Beneficiario, &c item Fructuario & Creditori qui iure pignoris poſſidet, *d. l. 4. § finium. 9. h. t.* pro-

A pter ius quod in re habent. Contra eoſdem autem omnes eâdem ratione competit: quia Duplex hoc eſt iudicium. *l. iudicium. 10. h. t. l. in tribus. 13. de iud. vide glo. & Dd. § pen. Inſtit. de interd. l. 2. § com diuid.* Inter ſocios porrò, qui communes agros poſſident, locum habere non poteſt. Vt ſi ego & tu fundum habeamus communem, cui vicinum alium ego fundum habeam proprium, non conſtabit inter nos finium regundorum cõtrouerſia: quoniam adiudicationes, qui-

B bus hoc iudicium expeditur, in re Propria fiũt, in Communi fieri nullo modo poſſunt. Quod enim alteri adiudicatur, & tanquam ſuum ſententia iudicis attribuitur, commune manere non poteſt: aut ſi manet, inutilem & nullius vſus eſſe adiudicationem dicendum eſt: quod fuerit perabſurdum. Itaque ſi velim tecum contendere, neceſſe habeo, aut communi diuidũdo fundum communem tecum diuidere, aut proprium alienare. *d. l. 4. ſi communem.*

C ¶ Iudicium Finium regundorum eſt mixtum. 6
Datur enim partim in perſonam, vt reliqua iudicia, in quibus de diuiſione agitur: vel ex maleficio, contra violantem terminos: vel ex negatione, aduerſus eum qui alios limites præſcribit, quàm nos eſſe intẽdimus: partim in Rem, quandoquidem noſtrũ petimus, vt videlicet domino, vel potius agris ſuũ adiudicetur. *d. l. 1. d. l. 4. §. ſi alter 5.* Finis autem & cõcluſio (vt ita dicam)

D huius actionis eſt, vt veteres termini officio iudicis reſtituãtur: vel ſi non apparent, dirigantur noui: eiuſque quod intereſt, & poſt litem conteſtatam fructuum ratio habeatur. Nam antè percepti non omnimodò in hoc iudicium veniunt: quandoquidem ſi bona fide percepti ſunt, lucro eius cedunt qui conſumpſit: ſin mala fide, condicuntur. *d. l. 4. in prin. h. t.* Duplex autem hoc iudicium eſt. quia vnuſquiſque & agentis, & eius qui cum agitur, partes ſuſtinet: ſiquidem vterq; petit, & ab vtroq; petitur. *d. l. 10 h. t.*

E ¶ Porrò quomodo dirigẽdi ſint fines, & quod 7
ſit iudicis officium, vt intelligatur, ſciendum eſt, cùm de finibus quæritur, primò (ſicuti in cæteris realibus iudicijs) de Poſſeſſionis iure quæri ſolere, *l. is qui deſtinauit. 24. de rei vend.* quo videlicet modo & loco termini hactenus ſint obſeruati & poſſeſſi: *l. 3. C. fin. reg.* ad quod vtrinque probationes ſunt producendæ. *c. 3. de probat.* In his enim duplicibus iudicijs vtrinque documenta exiguntur, quia vterque petitoris perſonam

F gerit. *l. in tribus. 13. de iudic. l. inter cohæredes. 44. §. qui familiæ. 4. ff. tit. 1.* Poſſeſſionem autem iuſtam qui probauerit, obtinere debebit, ex vulgari regula: Cùm obſcura ſunt vtriuſque partis iura, pro poſſeſſore iudicari ſolet, *c. in pari. de reg. iur. in 6. §. commodum. Inſt. de inter.* niſi aduerſarius de iure proprietatis, alijſque finibus docuerit. *c. ex literis. de probat.* Probantur autem fines veteribus monumentis: vt ſepibus, foſſis, arboribus, &c. authoritate cenſus, ante litem in-

G choatam ordinati: niſi contrà varietate ſucceſſionum, & arbitrio poſſeſſorum, additis vel de-

tractis

tractis agris, fines eſſe immutatos demõſtretur. A *l. ſi irruptione. 8. l. in finalib. 11 h. t. l. 2. C. eod.* Qua in re plurimũ valent teſtimonia eorũ, qui antea eos fundos poſſederũt: *l. pen h. t. l. 1. C. eod.* fama antiqua, præſumptio iuris, & ſimilia. *vide Bal. cõſ. 161. prope nebatur. vol. 3. Socin. conſ. 86. n. 2. 4. & 5. incip. in cauſa. vol. 1. & conſ. 166 in 2. parte. gl. in c. cũ cauſam 13. de probat. & in c. ad audientiã. de præſcr. vide Zobel. Land. li. 2 art 50.* Quòd ſi fines aut in vniuerſum, aut in aliqua parte nõ ſatis cõmodè dirimi poſſint, vel quã obſcura ſunt vtriuſq; partis tã in B poſſeſſione probãda quã in proprietate iura, vel ob aliã incõmoditatẽ: põt iudex, quãuis hæc actio nõ ſit bonæ fidei, vtpote quę nõ ex ciuili bonæ fidei cõuentione, ſed ex delicto aut facto vnius, aut iure reali, vt vẽdicatio cui coheret, oriatur, tamen veteris obſcuritatis amouẽdæ gratia, nouos fines per aliã regionẽ, vbi cõmodum fuerit, dirigere, idq; per adiudicationẽ & condẽnationẽ ex bono & æquo: *§. quædam. in fin. Inſt. de act.* vt cui fundo fit adiudicatio alicuius portiõis C terræ, porrectis in alienum agrum terminis, eius dñs pro eo quod illi adiudicatũ eſt, certa pecunia cõdemnetur illi, cuius agro aliq̃d abiudicatũ eſt. *l. 2 3. 4. § ſi alter. 5. h. t.* Quæ vt omnia rectè æquabiliterq; fiãt, eſt iudicis, vel ſuis ipſum oculis loca de quorũ finibus ambigitur, ſubijcere, ac in rem præſentẽ ire: aut ſi per occupationes nõ licet, agrimẽſores mittere ꝑ quos iubeat præſentib. litigatorib. aut cõtumaciter abſẽtib. examinari in re præſenti cauſam, & per dimenſionẽ a D grorũ terminos declarari: ex qua declaratiõis relatiõe, finiũ regũdorũ quæſtioni finẽ imponet. *d. l. 8. h. t. l. 3. C eo. inter caſtellanum. 44. de recep. arbit.*

¶ Sed ſuper hoc iudiciũ etiam alia iuris remedia inuẽta ſunt, quibus finiũ diſtinctio aptè munitur. Nam quo minus cuſtodiũtur agrorum limites, quoq; magis patẽt iniurijs, *Dionyſ Halic. lib 2.* eo diligẽtius ſrgũ ſanctionib. defendi eos par eſt. In primis qui poſt delatã finium regun E dorũ quæſtionem, nõ expectata iudicis ſententia, partẽ fundi alieni vſurpare audet, nõ ſolũm qđ petebat amittit: ſed quo magis vnuſquiſq; cõrentus ſuo rem nõ expetat alienã, qui irreptor agrorũ in lite fuerit ſuperatus, tantũ agri modũ, quantum adimere tentauit, amittet. *l. 4. C. eod. tit.*

Deinde Agraria lege, quam Caius Cæſar tulit aduerſus eos, qui terminos ſtatutos extra ſuũ agrũ ſineſue dolo malo mouerint, pecuniaria pœna cõſtituta eſt. Nam in terminos ſingulos quos eiecerint, locóue mouerint, 50. aureos in publi- F cũ dare iubetur: & hui⁹ actiõis petitio eſt eius q volet *l. fi. de termi. moto.* Sed & criminali iudicio eos qui peſſimo facto terminos finiũ cauſa poſitos, protulerũt, reſcriptũ D Adriani perſequitur: quo pœna corporalis, vt relegatiõis, verberũ, operis publici &c. ex cõditione perſonæ, & mẽte facientis, irrogatur. *l. 2. de term. moto. vide Paul. li. 1. tit. 16. l. 1. C. de accuſ.* Quæ quidẽ accuſatio ciuile finiũ iudicium nõ tollit, neq; ab eo tollitur: ſed qui finiũ regundorũ egit, accuſare Termini motorem poteſt, & cõtrà: *l. 4. §. ſi dicantur. 4. h. t.* Al-

terutro tamen iudicio pendente, æquum eſt alterum ad finem vſq; prioris differri. *l. 4. de publ. iud. l. vnic. C. quando ciuilis actio præiu. crimin.* Illud vltimũ addo, ius Sax. hac in parte nõ diſcrepare à iure communi: niſi quòd aliud ſpacium, nempe trium pedum, inter confinia velit relinqui, *Land. li. 2 art. 51. Reinh. diff. 35 parte vlt.* quàm iure communi cautum ſit & definitum: *l fin. h. t.* & ciuiliter tantùm mulcta puniat eos qui ignoranter fines tranſponunt: *lib. 2. art. 28.* criminaliter verò & arbitrariè, qui dolo malo. *vide gl. Zob. in d. art. 28. Fachſ. diff. 65. Reinh. prealleg. loc.*

FAMILIAE HERCISCUNDÆ. Tit. II.

C. 3. 36.

1 *Ratio & origo huius iudicij.*
2 *Definitio, & quale ſit iudicium.*
3 *Quid hoc iudicio petatur.*
4 *Quibus detur hæc actio.*
5 *De quibus rebus, & quid in hoc iudicium veniat.*
6 *Quæ ratio diuiſionis ineunda.*
7 *Quando detur, & quamdiu hæc actio.*
8 *De effectu huius iudicij: & de diuiſione.*

QVEMADMODVM † ex veteri legis XII. Tabul. iure hæreditates dãtur: *l. 1. §. de pet. hær.* ita indidem actio deſcendit, qua res hæreditaria inter hæredes a communione diſcedere volentes, diuidi officio iudicis petitur. *l. 1. h. t.* Cùm enim materia communionis ſoleat excitare diſcordias, *l. cùm pater. 77 §. dulciſſimus. de lega. 2.* eoque inuitum in communione detineri lex vetet: *l fin. C. com. diuidun.* neceſſarium videbatur, aliquam hæredib. largiri actionẽ, qua res iure ſucceſſionis communicatas, ad diuiſionem reuocare, ad eamq; diuiſionem faciẽdam cohæredes prouocare poſſent: quæ quidẽ actio, iudiciũ Familiæ herciſcũdæ nominatur. Nam † Familia inter alia hæreditatem ſignificat, *l. vlt. C. de verb. ſign. l. pronunciatio. 195. §. familiæ. 1. ff. eod tit.* vt in illis legis XII. Tabularũ verbis: AGNATVS PROXIMVS FAMILIAM HABETO *d. l. pronunciatio. Vlp. cap. 26. in princ. Inſt. de leg. ag ſucceſſ. vbi dixi.* Erciſcere autem antiquum verbum, idem eſt, quod Diuidere. Hinc dictum iudicium Familiæ herciſcundæ, quòd eo familia, hoc eſt, hæreditas, erciſci, id eſt, diuidi petatur. EST AVTEM HOC IVDICIVM ciuile, duplex, mixtum, bonæ fidei, vniuerſale, quo ad diuiſionem hæreditatis officio iudicis inter cohæredes faciendam agitur. Dico eſſe CIVILE, quia ex lege XII. Tabularum deſcendit. *d l. 1. h. t.* DVPLEX, G quoniam vnuſquiſque hæredum & rei & actoris partes ſuſtinet. *l. 2. §. in familiæ. 3. l. 45. §. qui familia.*

lia.4.h.t. licet quantum ad ordinem iudiciorum ſeruandum attinet, qui prior ad diuiſionem prouocat, actoris vice fungatur. *l.in tribus.13.§ de iudic.l.2.in fin.§.tit.1.l.iudicium.10.§ titul.t.* MIXTVM. nam dirigitur tam in Rem quæ diuidi petitur, quàm in Perſonam reſpectu perſonalium præſtationum, *l.item 22.§.familiæ.penult.h.t.* vt accepti commodi vel incommodi, fructuũ, expenſarum, *l.his conſequenter.18.cum l.ſeq.h.t.* & adiudicationum: quæ perſonales ſunt. *d.l.item.*
§.penult. Permittitur enim in his iudicijs diuiſorijs iudici, rem alicui litigatorũ, ex bono & æquo compenſatione precij facta, adiudicare. *§.quædam.Inſtit.de actio.* Quin & ea ratione perſonalis cenſetur, quòd ex Quaſi contractu ortũ habeat, & in perſonam cohæredis tantùm detur. *§ item ſi inter.Inſtitut.de obligat.quæ ex quaſ.contr.* BONAE FIDEI iudicium eſt, *l.9.C.eod.§.actionum Inſtit.de actio.* cùm quia ex ciuili bonæque fidei negocio ortum habet, tùm vt laxior ſit iudicis in adiudicationibus ex bono & æquo faciẽdis poteſtas. VNIVERSALE dicitur, quoniam vniuerſa hæreditas in hoc iudicium deducitur, adeò vt in omnium agentium perſonam condemnationes & abſolutiones faciendæ ſint, *l.in hoc iudicio.27.hoc titul.* nec quippiam debeat iudex relinquere indiuiſum. *l.hæredes.25.§.penultim.hoc titul.*

3 ¶ Peti autem in hoc iudicio, & ad id agi, vt res hæreditariæ officio iudicis diuidantur, certum eſt. *l.1.2.3.l.officio.26.hoc t.* Nam tum demum huc perueniri ſolet, cùm neq; ex teſtatoris, nec hæredum voluntate hæreditas diuiſa eſt: quemadmodum paulò pòſt dicemus, vt quæ priuata conſenſione iniri nequit partitio, ea iudiciali authoritate explicetur.

4 ¶ Illud porrò in aperto eſt, inter cohæredes duntaxat *l. cum putarem.36.* huic iudicio eſſe locum, quocunque tandem iure hæredes ſint, ſiue ſuo nomine, ſiue iure ſucceſſionis: *l.ſi familiæ.48.* & ſiue poſſideant ſuam portionem, ſiue petant: *l.1.2 l.hæred.25.§.1.hoc tit.* quorum vel vnus arbitriũ Familiæ erciſcundæ petere inuitis cæteris poteſt. *l.arbitrum.42.h.t.* Sed nec dubitandum eſt, quin & inter pauciores hæredes ex pluribus hoc iudicium accipi poſſit: *l.2 §.dubitandum 4.hoc tit.* quod tamen abſentibus, aut ad diuiſionem non vocatis, nullum creat præiudicium. *l.cohæredibus 17.C.eod.titul.l. inter.44.§.ſi cohæredes.3.hoc tit.* Et generaliter qui petere hæreditatem poſſunt, hi & diuiſionẽ rectè petunt. *d.l.2.* Bonorum verò poſſeſſoribus, fideicommiſſarijs, reliquisq́; qui veri hæredes iure Ciuili non ſunt, ſed vicem hæredis repræſentant, non quidem Directum hoc iudicium, quod cùm ciuile ſit, tantùm ad veros iure ciuili hæredes pertinet, ſed Vtile ex æquitatis interpretatione ſententiaque legis competit. *d.l.2 § ſi quarta.1.l.ſed & eius.24.l.ſi ex aſſe.40.hoc t.* Porrò qui cohæres non eſt, ei nec adiudicari quippiam oportet, neque aduerſarius eſt condemnandus: deniq; planè aditus huius iudicij eſt præcluſus. adeò vt

A is qui poſſidet, ſi neget agentem eſſe ſibi cohæredem, poſſit eum excludere per hanc exceptionem, Si in ea re qua de agitur, præiudiciũ hæreditati non fiat. Prius enim oportet de iure hereditario per petitionem hereditatis cognoſcere, quàm de diuiſione. *l.1.cir.fin.l.fundus.51.§.fi.h.t.*

¶ Iam videamus, de quibus rebus detur hæc actio, & quæ res, quomodo in hoc iudicium veniant. Ad omnem igitur hereditatem, ſiue ex teſtamẽto, ſiue ab inteſtato deuolutam, pertinet. 5
B *d.l.2.* Sed & de pluribus hereditatibus, quę inter eoſdem ex diuerſis cauſis cõmunes ſunt, vnum Familię herciſcundæ iudicium ſumi poteſt: *l.hæredes.25.h.t.* deque omnibus rebus hæreditarijs, tam ſoli quàm mobilibus, ſiue in ipſa hæreditate inuentis, ſiue occaſione hæreditatis, vt vſucapione, *l. 8.9.10 11.12. cum ſimil.hoc titul. &c.* acquiſitis: etiam alienis, quas bona fide defunctus poſſedit, *l. item.10.hoc t.* aut pignori habuit: *l ſi pignori.29. hoc tit.* denique de omnibus omnino
C commodis & incõmodis hæreditatis, iudicium familiæ herciſcundæ competit. *l.item ex diuerſo.19.l.item Labeo 22.h.t.* Vnde in illud & præteriti temporis fructus veniunt: *l.penult.hoc t.* item ea quæ vel dolo, vel culpa cohæredis, aut amiſſa, aut deteriora reddita ſunt. *d.l.hæredes.§.non tantùm.l.& puto.16.§.ſed etſi dolo.h.t.* Ex quibus intelligitur, quid ſit quòd dicat I.C. *d.l.item Labeo.22.§ pen.* Iudicium hoc ex duobus conſtare, Rebus videlicet quæ diuidi petuntur, & Præſta-
D tionibus, quę alij ab alio, ratione fructuum, doli, culpæ, ſumptuum, &c. ſunt faciendæ. Porrò non veniunt in iudicium familiæ herciſcundæ nomina: *l.4.hoc t.* quia ex lege XII. Tabularum ſine vllo iudicio inter hęredes proportione hæreditaria ſunt diuiſa, vt aliter diuidi nequeant. *d l.hæredes.in princ.h.tit.l. 6. C. eod.l.pacto ſucceſſorum C.de pac.l.2.C.de hær.act.* Sed nec pernicioſa veniunt, vt mala medicamenta, aut venena, aut libri improbatę lectionis, &c. quæ à bono & in-
E nocente iudice ſtatim ſunt corrumpenda: neq; quę furto aut alio crimine acquiſita ſunt, quæ dominis, aut quibus debentur, reſtitui oportet: *d.l.4.* nec quæ ſpeciali titulo, vt pro donato, aut pro emptore à cohærede poſſidentur. *d. l.hæredes.§ quod pro emptore 5.* vniuerſalia enim iudicia aduerſus titulo ſpeciali poſſidentẽ non dantur, quemadmodum ſuprà diximus. *ad tit.de pet.hær.* Vnde ſi quid contendas ex hæreditate mihi tecum eſſe commune, quod ego ex alia cauſa
F meum proprium dico, id in Familię herciſcundę iudicium, quod de ſola hęreditate datur, non venit. *l.ſi quid. 45.hoc t.* In hoc iudicium illa quoq; deduci ac reputari ęquum eſt, quę à morte teſtatoris in res hęreditarias inſumpta ſunt: & quicquid omnino neceſſitate cogente, non etiam ex voluptate, *l ex duob.27.de neg.geſt.* cohęres fecit aut expendit. *l. his conſequenter.18.§ ſumptuum.3.d.l.hæredes.4.ſi vnus. l. ex parte.39. in princip.* Quędam etiam cohęredi vt pręcipua
G adiudicari debent, nec reputantur: veluti pręlegata, *l. Pomponius.8.l.ſi ita legatũ.42.h.t.* & quod

decla-

a

deſunctus hęredi debuit: *l. ſi filia. 20. §. 1. l. fundus. 51. hoc tit.* item expenſæ nomine ſtudiorum filij factæ. *l. quæ pater. 50 hoc tit.*

6 ¶ Quia verò nõ ſolet hoc in iudicio inter hæredes conuenire, penes quem tabulæ teſtamenti, cautiones, inſtrumenta, pendente iudicio cuſtodiri debeãt: ideo curare debet iudex, vt apud eum maneant, qui maiore ex parte hæres ſit, cæteri deſcripta recognitaq́; habeant: cautione tamen interpoſita, vt cùm res exegerit, ipſæ Authenticæ tabulæ exhibeantur. Quòd ſi omnes iiſdem ex partibus hæredes ſint, nec inter eos conueniat, apud quẽ potius eſſe debeant, ſortiri eos oportet: aut ex cõſenſu vel ſuffragio eligendus erit amicus, apud quem deponantur, vel in æde ſacra deponi debent. *l. 4. 5. 6. hoc tit. l. vlt. de fid. inſtr. vide Schurff. conſil. 50. viſit. cent. 1.* Illud autem officio iudicis incumbit, vt nihil omnino relinquat indiuiſum, *l. officio. 26. hoc t.* (nam cùm tota hæreditas petatur diuidi, ſententia & officium iudicis, libello debet eſſe conforme, *l. fin. C. de fideicom. l. vt fundus. 18. commun. diuid.*) ſed in omnium perſonis abſolutiones & condemnationes faciat: *l. in hoc iudicio. 27. h. t.* de euictione aliiſq́; iuribus cautiones ex bono & æquo interponi iubeat. *d. l. hæredes. 25. §. fin. l. in iudicio. 47. h. t.* Et ſi quæ res commodè diuiſionem non recipiunt, vel alternis temporibus adiudicet, *l. & puto. 16. h. t.* vel licitatione admiſſa, & compenſatione precij facta, alteri rem, alteri precium addicat, *d. l. item Labeo. §. 1. hoc tit.* Quòd ſi altera pars diuiſionem detrectet, nihilominus poteſt iudex diuidere, & pręſenti ſuam adiudicare partem, abſentis verò partem ſequeſtrare. *Spec. de ſecun. decre. §. videndum. nu. 5.* Poteſt & in dubiis ſorti rem committere. *l. 3. C. com. de lega. Iaſ. in l. 1. num. 39 ſi certi. peta & in §. ſequens. num. 72. Inſt. de actio.* diuiſionis autem poteſtatẽ vni, alteri verò electionis facere, iure ciuili, niſi per modum Licitationis, vt dictum eſt, non poteſt: *Iaſ. præalleg. loc.* quod tamen & à Canoniſtis, *in c. 1. per illum text. de paroch. Schurff. conſil. 71. caſus. num. 21. cent. 1.* & moribus noſtris eſt receptum, ſcilicet vt maior natu diuidat, minor eligat, *gl. Land. lib. 3. art. 29. Fach. diff. 31. Reinh. diff. 42. Schurff. d. conſil. 71.* etiam in diuiſione feudalium bonorum: ſcilicet, ſi inter duos tantùm, non etiam plures, diuiſio inſtituatur. Nec exemplo primæ vetuſtatis, ea res caret. Sic enim legimus Abrahamum maiorem natu, patrueli ſuo Loth optionem in diuiſione reliquiſſe. *Geneſ. 13.* Cæterùm vbi cõſuetudine vel ſtatuto hoc inductum non eſt, *Mynſing obſer 37. centur 4.* tutius fuerit etiam inter duos, nedum plures, rem ſorti committere: nec inter æquales alteri præ altero aliquid concedere: prout video communiori calculo probari. *Hanc eſſe communem, multis confirmat Tiraq. de iure primogen quæſt. 60. per tot. per l. vlt. C. comm. de lega. cum ſimil.*

7 ¶ Quamuis autem diximus, omnibus hæredibus huius iudicij exercitium competere: tamen illud tenendum eſt, tum demũ id obtinere,

A cùm iam adita eſt hæreditas. *l. qui erat. 49. in fi. h. t.* Nam per aditionẽ hæredibus ius quęritur, & res inter ipſos cõmunicantur. Poſtquã aũt cõpetere ſemel cœpit, exemplo cæterarũ perſonaliũ actionũ, in Perpetuũ, id eſt 30. añis durat. Semel aũt tantùm intentari poteſt, quia vniuerſale eſt, omniumq́; diuiſio rerũ in vnũ iudiciũ deduci ac explicari debet: quod ſi non fiat, & res quæpiam remanſerint indiuiſæ, communi diuidundo erit agendum. *d. l. ſi filia. 20. §. familiæ. 4. hoc tit.*

B ¶ De effectu porrò huius iudicij ita inquit 8 Paulus: *l. inter. 44. al. 45. §. 1. hoc tit.* Si familiæ erciſcundæ actum ſit, adiudicationes Prætor tuetur, exceptiones aut actiones dando: has petentibus, illas poſſidentibus, idq́; exemplo aliarum rerum iudicatarum, quæ vtroq; remedio defenduntur. *l. actori. C. de reb. creditis. 101. tit. de excepc. rei indic.* Quare etiamſi quid indebitum ex hac cauſa ſolutum ſit, ceſſat repetitio, *l. cùm putarem. 36.* niſi diuiſio retractetur propter notoriam iniuſtitiam: *Schurff. conſil. 26. in fin. cent. 1.* C vtpote ſi cum hærede putatiuo actum & diuiſum ſit, qui pòſt non inuenitur eſſe hæres: *d. l. 36. l. cum quis. C. de iur. & fac. ign. l. cum ſolus. 29. de vſucap.* aut læſio vltra dimidiã iuſtæ portionis partem interuenit. *l. 3. vbi Dd. Com. vtr. ind.* Nam etſi remedium illud contra rem iudicatam non obtineat, *Iaſ. in l. ſi quis cum aliter. de verb. ſign.* tamen quia non tàm pronunciatur ſuper diuiſione, quàm ex ſententia diuiſio authoritate mandatuq́; iudi- D cis ſuſcipitur: ideo æquius videtur, hoc auxilij genus enormiter læſis non denegari. *l. Lucius. 38. in fin. hoc t.* Et hæc quidem in familia per iudicẽ erciſcunda obtinent: nunc de priuata & extraiudiciali diuiſione aliquid ſubiiciamus. Qua in parte ſciendum eſt, aliud eſſe Diuiſionem, aliud Diuiſionis placitũ: *l. cum proponas. 21. C. de pact.* ſicut aliud eſt Conuentio de contrahendo, aliud Contractus. *gl. & Dd. in l. in bonæ. 8. de eo quod cer. loc.* Diuiſionis placitum, tantùm eſt nudum pa- E ctum de diuidendo, vnde nulla oritur actio. *d. l. cum proponas.* Diuiſio fit re ipſa, quaſi rebus permutatis: *l. cum pater. 77. §. hæreditatem. de lega. 2. gl. & Cyn. in l. 1. C. com. vtr. ind.* vnde obligatio Bonæ fidei, *Cyn. poſt gl. in d. l. 1.* & actio Præſcriptis verbis eiuſdem naturæ, tanquam ex permutatione ſeu venditione oritur. *l. ſi fratres. 7. C. com. vtr. ind. l. licet. 24. l. ſi familiæ. 14. C. fam. erciſc. l. his cõſequenter. 18. §. idem. l. ſi filia. 20. §. ſi pater. hoc t.* Nam diuiſio, emptionis vicem obtinet: *l. 1. C. com. vtr. Ind.* F quæ tamẽ ſi ſit inæqualiter facta, ad æquitatem reduci debet: *l. 3. C. com. vtriuſ ind.* quod de inæqualitate, dimidiam iuſtæ æſtimationis partẽ ſuperante: noſtri interpretantur. *Dd. in d. l. 3. Schurff. d. conſil. 25. & 28. cent. 1.*

COMMVNI DIVIDVNdo. Tit. III. C. 3. 37.

G 1 *Quare hæc actio introducta, & quomodo differat à reliquis.*

2 *Ex qua cauſa detur.*
3 *Quibus, contra quos detur.*
4 *Quid in eam veniat.*
5 *Quomodo diuiſio facienda, & quale ſit iudicium.*

1 COMMVNI DIVIDVNDO † iudicium ideo neceſſariū fuit, quòd Pro ſocio actio, magis ad perſonales inuicē præſtationes pertinet, quàm ad communium rerum diuiſionem. *l.1.hoc tit.* Familiæ autem erciſcundæ iudicio, hæreditatis tantùm fit diuiſio, non aliarum rerum ſingularíū: *l.4 h.t.* quæ cùm vel ex ſocietate, vel citra vllam ſocietatis affectionē alia ex cauſa poſſint inter aliquos eſſe communes: *l.2. h.t.l. vt ſit.31. cum l ſeq ff. pro ſocio. vide Cuiac. lib.5. cap.10.* opus fuit iudicio aliquo, quo res quomodocunq; cōmunes ad diuiſionem perducerentur. Nec enim quiſpiā inuitus in ſocietate communioneúe eſt retinendus, *l.fin. C. eod. tit.* etiamſi pacto conuentum fuerit, ne diuiſio vnquā fiat. *l. in hoc iudicium.14.§.pen. hoc t.* Latius itaq; patet, quod ad vſum attinet, Communi diuidundo iudicium, quàm Familiæ erciſcundæ: quia hoc inter ſolos hæredes de hæreditate datur, illud verò omnibus omnino qui rem aliquam habent communem: adeò vt & cohæredibus, vbi familiæ erciſcundæ iudicium deficit, dari ſoleat. *d.l. ſi filia. §. familiæ. d. l. inter. ff. tit. t.*

2 ¶ Datur autem ex cauſa Communionis, à qua petitur recedi: *d.l.1.h.t.* ſiue ex contractu ſocietatis, ſiue alio modo, puta emptione, legato, donatione, &c. res ſit communicata: *l.2.h.t.* Et hactenus quidem realis eſt actio. Quatenus autem fructus perceptos, aut expenſas factas, cęteraſq; perſonales præſtationes reſpicit, perſonalis exiſtit, daturq; ex Quaſi cōtractu: quia neq; ex contractu, nec ex maleficio ſibi inuicem obligati ſocij eſſe videntur. *§. item ſi inter. Inſtit. de oblig. quæ ex quaſi contractu.* vnde liquet, hanc actionē Mixtam cauſam obtinere.

3 ¶ Hæc directa competit ſolis dominis rei corporalis communis: *l.4.h.t.* ſiue neuter, ſiue alter tantùm eorum, ſiue vterq; rem poſſideat: *l.pen. h.t.* & vel inter omnes, vel certos ex his, diuidere deſiderantes, hoc iudicium accipi poteſt. *l. etſi.8.l. ſi quis.29. in fin.h.t.* Vtile autem iudicium datur etiam vtilibus dominis: vt qui fundos vectigales poſſident, *l. communi diuidundo. 7. in prin. hoc t.* qui Publicianam habent, *d l.7. §.1.* aut alia iuſta ex cauſa pro ſuo vſurpant. *d.l.7. §. ſi duo ſint.4.* Inter prædones autem, aut Precariò vel Clàm poſſidentes, aut colonos, locum non habet: *d.l.7. §. inter prædones.2. & §. neq; colonis.6.h.t.* quia nullam obtinent iuſtam poſſeſſionis ſuo nomine cauſam, ſed aut iniuſtè, aut alieno nomine poſſident. Datur & vtile iudicium ijs qui ius incorporale, vt vſumfructum, pignus, & conſimilia iura habent inter ſe communia. *d l.7.§ ſi duo.4.l.item.10.§ 1. l.arbor.19.§. fin.hoc t.* Quia enim hæc veram diuiſionem non A admittunt, *l.cùm filius. in prin.76. de leg.2.* ideo vtile tantùm iudicium datur: quo nō ipſum ius incorporale (qui enim poteſt? *vide Iaſ. in l.2. & harum. num.3. de verb.oblig. l. ſtipulationes.72. vbi Bart. & Dd. eod. tit.*) ſed illa diuiduntur, quæ eo comprehenſa, ſub aſpectū ſectionemq; cadunt: vt in vſufructu fructus, in pignore vſus pignoris, &c. Nam ſi nihil inſit, quod diuiſionem recipiat, vt in ſeruitutibus, hac actione non agetur. *d.l.arbor.§. ſi per eundem 2.* Datur interdum etiam B nō dominis, ratione præſtationum, quæ perſonales actiones ſunt, neque rei cohærent: *l. item Labeo.22. §.pen. ff. tit.1.* quoties videlicet res aut extincta eſt, aut communis eſſe deſijt. *l. ſi quis putans.6. in prin. l. in ſumma. 11 hoc tit.* Sed & in hæredes tranſit, contraq; cæteros ſucceſſores, non tanquam hæredes, ſed vt dominos & poſſeſſores: quo tamen in iudicio etiam id veniet, quod defunctus percepit. *d.l.4.§ ſicut. d.l.item.* Quibus autem datur hæc actio, contra eoſdem dari cerC tum eſt, cùm duplex ſit iudicium. *l.2. in fin. h tit.*

4 ¶ Sicuti porrò ipſius rei Diuiſio venit in cōmuni diuidundo iudicium, ita & Præſtationes: vt ſi quis impenſas fecit cōmuni nomine (nam ſi proprio, retentionem tantùm habet, *l. in hoc iudicium.14 l. antepen. hoc t.*) eas conſequatur, *d. l.4 § ſicut. d.l. antepen.* dummodo partē ſuā rectè adminiſtrare ſeparatim non potuit: alioquin ſi potuit, negociorū tantùm geſtorū habet actionem, eaq; tenetur. *l. ſi quis putans 6. § 1 h.t.* Sed D etſi quis ſolus ex re communi fructus perceperit, hi in iudicium venient. *d.l.4 cum ſeq* Item ſi quid ab aliquo ſociorum agi debuit, quod actū nō eſt, aut dolo culpáue eius damnum in re cōmuni ſit datum, eius habebitur ratio. *l. ſi is cum quo.20.l.3.l.8.§.1. hoc t.* Hæc autem omnia vel cumulatim in iudicium veniūt, vel ſeparatè. Nam de præſtationibus agi poteſt, etiamſi res nō petatur diuidi, vel quòd non placet à communione recedi, *d l 14 verſ quæ cum ita ſint.* vel quia res E cōmunis eſſe deſijt, aut extincta eſt *d.l.6. in prin.* Niſi tamen quid fuerit ex communi conſenſu exceptum nominatim, omninò omnes res quæ actione comprehendi poſſunt, intelligentur in iudicium eſſe deductæ. *l. in iudicium.13.*

5 ¶ Porrò in diuiſione hîc faciēda, omnino eadem obſeruanda erūt, quæ in familiæ erciſcundæ actione. *l. ſi quis putans.6 § fin. d.l. arbor.19. in fin. hoc tit.* Nam & hoc iudicium perinde eſt bonæ fidei, *d.l.4.§.2. d.l. in hoc iudicium 14. §.1.* duF plex, *l.2. in fin. h.t.* & mixtum. *d.l 4.§ ſicut.* Vnde iudex omnes res, de quibus quidem actum erit, (nam vltra id quod in iudicium eſt deductum, extendi poteſtas iudicis nequit, *l. vt fundus.18. d. l.4 §. hoc iudicium.*) diuidere debebit: *d.l.13.* aut menſura deſignatis vnicuiq; certis regionibus, *l. communi.7.§. cùm de vſufructu ff. hoc tit.* aut temporibus: *d.l. arbor. in fin.* & in his quę diuiſionem non recipiunt, vt animal, &c. totum corpus vni adiudicare: ſcilicet ei qui plus iuris, maiorémue G partem aut etiam affectionem probabilem in re habet: *l. ſancimus.34.§.1. vbi Bald. C. de donat. idem*

Bald.

Bal. in l. fin. C. com. de legat. Iaſ. in §. quadam. nu 59. Inſt. de actionib. l. ad officium. 3. C. com. diuid. & gloſſ. ops in l. 2. ad verb. in tertium. C. quād. & quib. quar. pars. lib 10. eumq́; in partem æſtimationis alteri, cui res abiudicata eſt, condemnare: *d. l. 6. § pen l. 7. l. 10. cum ſimil. h. t.* aut vbi omnium iura æqualia ſuoi, ſorti rem cōmittere: *l fin. vbi Dd. C. com. de leg. l. 2. C. quan. & quib. quar. pars. lib. 10. Iaſ in §. quadam. Inſt. de act.* deniq; alia quacunq; commodiſſima ratione diuiſionem facere: & ſi quid in his rebus communibus damni datum factúm

B ue ſit, vel quid eo nomine aut abſit alicui ſociorum, aut ſuperſit, eius rationem habere, *d. l. 3.* vnà cum acceſſionibus & deceſſionibus omnibus: *d. l. 6. §. ſi quid poſt acceptum.* & denique in vniuerſum prouidere, vt omne commodum atq; incommodum ęquabiliter diuidatur, niſi quid dolo, culpa, aut facto ſocij ſit contractum. *d. l. ſi is cum quo. 20. hoc tit.* Eademq́; omnia in diuiſionibus quoq; rerum feudalium ſeruanda eſſe, cum

C nihil ſpecialiter inueniatur diſpoſitum, *c. 1. de feud. cog. Cur. in prin. tract. feud. 3. et 4. quæſt.* verius eſt. *And. Iſer. & Dd. in c. 1. §. præterea ducatus. de prob. feud. alie. Chaſ. in conſuet. Burg. titul. de feud. §. 6. in fin. nu. 20. Tiraq. in tract. de iure primog. quæſt. 4. nu. 19.*

AD EXHIBENDVM.
Titulus IIII.
C. 3. 42.

1 *Affinitas huius actionis cum præcedentibus: & an cumuletur cum petitorijs.*
2 *Quid ſit exhibere, & ad exhibendum actio.*
3 *Cui, ex qua cauſa detur.*
4 *Contra quos detur.*
5 *De quibus rebus.*
6 *De officio iudicis in hac actione.*
7 *Quomodo exhibitio ſit facienda, & quid in hanc actionem veniat: de ſpecificatione, explicata difficultas.*

1 FInitima † eſt diuiſioni Separatio, qua res vnitę per diuiſionem quandam diſiunguntur à ſe inuicem, & ſegregantur. Itaq; cùm dictum ſit de ijs iudicijs, quibus res diuiduntur: ſequitur vt nunc videamus de actione, qua rerum exhibitio, & in conſequentiam exhibitionis ſeparatio poſtulatur: nam & ipſa mixtā cauſam obtinet. Ea autem actio ad Exhibendū ab effectu ſeu officio eſt appellata, cuius vſus valde neceſſarius eſt & pene quotidianus, maximè propter vendicationes. *l 1. h t.* Nec enim res, præſertim mobiles, vendicari poſſunt, niſi exhibeātur. Eoq́; receptum eſt, vt vnà cum rei vendicatione, hæc actio præparatoria cumulari poſſit. *gl. in l. 1. ad verb. neceſſaria. hoc t. & in l. 1. ver. inſtituitur. de inter actio. Spec. de iudic. §. fin Bart. in l. qui de inofficioſo. num. 4. & 5. de inoff. teſt. contra*

A *gl. in l. 3. § eſt autem. verb. acturus. hoc t.* EXHIBERE, † eſt facere in publico poteſtatem, vt ei qui 2 agere intendit, experiundi ſit copia: *l. 2. h. t. l. fin. de ver ſig.* & propriè Exhibere, eſt extra ſecretum habere. *l. 3. §. ait prætor. de lib. hom. ex.* Quantum autem ad hanc actionem attinet, exhibet is, qui in eadem cauſa præſtat rem, in qua fuit, cum iudicium acciperetur. *l Iulianus. 9. § quantum. 4 h. titul.* Quapropter actio ad Exhibendum, nihil aliud eſt quàm actio perſonalis, in rem directa,

B qua petitur vt res exhibeatur, eiusq́; videndæ apprehendendæq́; copia actori fiat. Dico Perſonalem hanc eſſe actionem, ex authoritate Vlpiani. *l. 3. §. eſt autem hoc t.* Etenim cùm Realis dici nequeat, vtpote qua non petat actor rem ſuā, aut jus aliquod in re ſibi reſtitui, ſequitur eſſe perſonalem: quia intendit reum aut facere, id eſt, Exhibere: aut Dare, quanti ea res erit, oportere: quod proprium eſt perſonalium actionum. *§. 1. Inſt. de actio. l. actionum. 24 ff. de act. & obl.* Ad-

C de, quod iſtarum exemplo oritur ex obligatione, non quidem vllius contractus, ſed Naturali, qua æquum eſt, vendicare rem ſuam volenti, eam indicare & exhibere: quòd illi plurimùm profuturum ſit, nociturum nemini. *fac. l. 2. §. iterum Varus. in fin. de aqua plu. arcen.* Datur igitur hæc actio propter illam æquitatē ex Quaſi contractu, quemadmodum actiones negociorum geſtorum, & quæ ſocijs extra contractum ſocietatis competunt. *§. item ſi inter. Inſtit. de obl. quæ*

D *ex quaſi contra.* Dirigitur autem in Rem: quia nihil aliud quàm res exhiberi petitur: quo fit, vt aduerſus quemlibet poſſeſſorem rectè intentetur, *d. l. 3. §. fin.* vt non immeritò mixtam cauſam obtinere videatur.

¶ Porrò ei datur hæc actio, qui in rem acturus 3 eſt, qualicunq; actione, etiam Pignoratitia, aut Seruiana, aut Hypothecaria. Sed etſi quis vſumfructum petiturus, aut interdicto Vtrubi (quod de rebus mobilibus propoſitum eſt, *vide ff. vti*

E *poſſidet.*) petiturus ſeruum, &c. rem exhiberi deſideret: aut noxali iudicio acturus familiam poſtulet repræſentari, vt recenſione ſeruorum facta noxium recognoſcat, audietur. *d l. 3. §. eſt autem. 3. cum § ſequenti.* Quare & qui perſonali actione rem condicturus eſt, meritò hac quoque actione viam ſibi poterit munire. *vt in § ſi tamen. Inſt. de rer. diuiſ.* Et generaliter ſciendum eſt, non ſolùm ijs quos diximus, competere ad Exhibendum actionem, verùm ei quoque, cuius aliquo modo

F intereſt exhiberi: adeò vt & plures eiuſdem rei nomine ad Exhibendum rectè agere poſſint, ſi plurium diuerſa ratione interſit. *l. 3. §. Pomp. 10.* Iudex igitur ſummatim, vt in præparatorijs tractatū eſt, *l 1. C. vt in poſſ. legat.* debebit cognoſcere, an eius interſit: id eſt, an probabilem cauſam habeat actionis, propter quā exhiberi ſibi deſideret, non aūt an eius res ſit: & ſic iubere vel exhiberi, vel nō, prout actoris intereſt. *d. l. 3. §. ſciendū. 7. & §. ſi mecum. 9. in fin.* Vtroq; autē tempore

G intereſſe eius qui ad exhibendum agit, oportet, & quo lis conteſtatur, & quo fit condemnatio:

Lugni-

l.tigni.7. §.fi.hoc t. & quidem intereſſe pecunia-
riter.*l.ſi liber.*13. *hoc t.* aut vt alia ſaltem probabi-
lis cauſa ſubſit, quamobrẽ exhibitio ſit facienda.
l fi.hoc t. Nam & ei qui ſemel egit, nõ obſtat Rei
iudicatæ exceptio, ſi ex noua cauſa intereſſe cœ-
perit.*l.de eod.* 12.*hoc.t.* Quod tamen non ita acci-
piendum eſt, cùm dicitur agere ad Exhibendum
poſſe omnes quorum intereſt, quaſi quomo-
docunq; interſit, locus ſit huic actioni. Quid e-
nim, ſi quis petat rationes adverſarij ſibi exhibe-
ri, quòd magni id ſua interſit? aut ſtudioſus il-
los aut illos libros alienos, quibus lectis doctior
& melior ſit futurus? an ius ciuile calumniabi-
mur, & captatis verbis ſententiam eius circum-
ueniemus? Minimè id quidem faciendum eſt.
l.pen.hoc t. Nam nec facultatum ſuarum rationes
edere, & denudare fortunas, nec inuitus ſuas a-
lij opes cõmunicare, quiſquam cogendus eſt. *l.
fin. C.de alim.pup.præſt. l.2.C.quan. & quib. quar.
pars,&c. lib.*10. Oportet igitur actoris ita inter-
eſſe, vt ius aliquod habeat in re, & probabilem
cauſam actionis, propter quam exhiberi deſide-
ret. *d.l.3. §.ſi mecum.9. hoc t. l.ſi quis ex argentarijs.
6.de eden.* Quòd ſi vel alia ſufficiat actio, qua nõ
quidem in Rem vel ad Poſſeſſionem, ſed ad Ex-
hibendum rectè agatur, nihil cauſæ erit quam-
obrem iſta actio detur. Vnde Pomponius apud
Vlpianum *l.3. §.ſi quis extra.6. h.tit.* ait: Si quis
extra hæredem (nam illi hæc datur actio, tanquã
domino, *l.2 3. ff. quemad. teſt. aper.*) tabulas te-
ſtamenti, vel codicillos, vel quid aliud ad teſta-
mentum pertinens exhiberi velit: dicendum eſt,
per hanc actionem agendum non eſſe, cùm ſuf-
ficiant interdicta in hanc rem prodita, videlicet
de Tabulis exhibendis.*l.locum.3. §.ſolent. §.con-
demnatio. de tabul. exhib.* Item, ſi liber homo de-
tineri ab aliquo dicatur, de exhibendo poteſt
quis habere interdictum: *tot.tit.de lib.hom.exhib.*
ad exhibendum autem actio in eam rem inuti-
lis videtur, quia hæc actio ei creditur, cuius pe-
cuniariter intereſt. *d.l.ſi liber.*13.*hoc t.* Pecuniari-
ter autem propter liberum hominem intereſſe
nõ poteſt, quia nullam eius corpus recipit æſti-
mationem. *l.liber homo 13. ff.ad Aquil.* Illud ta-
men notandum eſt, quòd cum neq; huic actio-
ni, neq; vendicationi, neq; alij ordinariæ locus
eſt, interdum æquitatem exhibitionis efficere, vt
in Factum agi poſſit. *l.3.§.pen.l Iulianus.9.§.Mar
cellus.3.hoc tit.*

4 ¶ Porrò aduerſus poſſeſſorẽ hac actione agi-
tur, non ſolùm eum qui Ciuiliter, ſed etiam qui
Naturaliter tantùm incumbit poſſeſſioni. *d.l.3.
§.fin.* Quare & creditorem qui rem pignori ac-
cepit, ad Exhibendum teneri placet: *l.ſerui ne-
mine 16. de vſucap.* & apud quem res depoſita,
vel cui locata eſt, aut commodata. *l.3. §.fin. l 4.
hoc t.* & omnes qui facultatẽ exhibẽdi habent, *l.5.
in prin.l.tigni 7 hoc t.* cuiuſcũq; tandem ſint con-
ditionis, ſiue filijfamiliás, ſiue patresfamiliás. *l.
de eod.12.h.t.* ſiue vnus, ſiue plures. *d.l.tigni 7 §.1.*
Sed & hæredi contra viduã quæ in domo mariti
remanſit, dat. *l.hæres.33.de neg geſt.* Et vſqueadeò

A poſſeſſio vel detentio rei, eſt fundamentum hu-
ius actionis à parte litigatoris conuenti: vt ſi
quis non poſſideat litis cõteſtatæ tempore, po-
ſtea autem ante ſententiam poſſidere cœperit,
condemnandus ſit, niſi reſtituat: contra ſi quis,
cùm iudicij accepti tempore poſſideret, poſtea
ſine Dolo malo poſſidere deſierit, abſoluatur.
Nam quamuis eſt, vt inquit Pomponius, *d.l.ti-
gni.7.§.ſi quis.3.* quòd illi imputetur, cur non ſta-
tim reſtituit, ſed paſſus eſt litem ſecum cõteſta-
B ri: tamen quia res non ab ipſo tanquam aliena
petitur, vt dici poſſit in mala fide vere poſſeſſor
conſtitui, eumque non de reſtitutione, ſed exhi-
bitione facienda agatur, æquius eſt liberari eum
qui citra ſuam culpã eò redactus eſt, vt exhibe-
re non poſſit. Quinetiam ſi quis poſſideat, tamẽ
ſi non habet reſtituendi facultatem æquitas hu-
ius iudicij dabit abſolutioni locum. *d.l.5. §.fin.*
Planè qui Dolo malo poſſidere deſijt, cùm pro
poſſeſſore habeatur, ad exhibendum tenebitur.
C *d.l.Iulianus.9.in prin.*

¶ Datur autem hæc actio de omnibus omni- 5
no rebus mobilibus, homine puta, ſeruo, ani-
mali, & re qualibet inanimata. *l.3. §.fin.l.5.§.1.l.
6.cum ſimil hoc tit.* De rebus autem ſoli non da-
tur, *l.ad rem mobilem.56. de procurat.* cùm per ſe
pateant, oculiſq; ſubijciantur, ſine vlla alia ex-
hibitione: neq; latere poſſint, vt alibi dicitur.*l.1.
C.quando quart.part.lib.*10. Hoc eſt quod ſupra
poſuimus, volenti agere interdicto Vtrobi, hanc
D dari actionem: non verò, agenti interdicto Vti
poſſidetis. Nam hoc ad res immobiles, *vide infr.
ad tit. vti poſſ. & vtrobi.* illud ad mobiles conſe-
quendas eſt proditum. Item, nec de Tigno ædi-
bus iniuncto datur hæc actio, quia lex XII. Ta-
bular. ſolui vetat, ſed aliam actionẽ in Duplum
de Tigno iniuncto, domino indulget. *l.gemma.
6.cum l.ſeq.hoc t.l.1.de tig.iniunct. vide quæ dixi in
§.cum in ſuo ſolo.Inſt.de rer.diuiſ.*

¶ Propoſita ergo actione, erit iudicis ſum- 6
E matim cognoſcere, An agẽtis interſit, & cauſam
agendi probabilem habeat, propter quam ex-
hiberi deſiderat: *d.l.3.§.ſciendum 7.& §.ſi mecũ.
9.* exceptiones etiam æſtimare, quas poſſeſſor
obijcit, vt ſi qua tam euidens ſit, vti facilè repel-
lat actionem, propter quam exhibitio poſtula-
tur, puta exceptio doli, tranſactionis, iuriſiuran-
di, rei iudicatæ, *c.1.de confeſſ.in 6.*&c. poſſeſſorem
abſoluat: ſin obſcurior, vel difficilioribus inuo-
luta ſit diſputationibus, differat, eamq; reijciat
F in directum iudicium, re exhiberi iuſſa. *d.l 3.4.
ibid.*11. Quinetiam poteſt reum contumacẽ per
In litem iuſiurandum petitori condemnare,
quantitate taxata, ad quam vſq; iuretur. *d.l.3.§.
præterea 2.*

¶ Rem aũt ita exhiberi repræſentariq; iube- 7
bit, vt vẽdicandi apprehẽdendiq; facultas actori
fiat, *d.l.2.h.t. d.l fin.de verb.ſign.* Quamobrem ſi
fuerit alij materiæ adiuncta, vt gẽma incluſa au-
ro, ſigillum cũ labro, in hoc exhibitio decernẽ-
G da erit, vt excludatur. Item ſi rotam meã tuo ve-
hiculo aptaueris, vel armario tuo meã tabulam,
aut

aut ſcypho anſam iniunxeris, vel purpuram intexueris veſti, aut brachium ſtatuæ per applumbaturam coadunaueris: iudicio ad Exhibendum ſeparare compellens, vt mihi Vendicandi fiat facultas. *d.l.6.& 7.hoc tit.* Item ſi quis ex vuis meis muſtum fecerit, vel ex oliuis oleũ, aut ex lanis veſtimẽta, cùm ſciret hæc aliena eſſe (nam ſi bona fide exiſtimans ſuam eſſe materiam, ex ea ſuo nomine nouam ſpeciẽ feciſſet, dominus eius efficeretur, *l.5.de rei vendic. §.cum ex aliena. Inſtit. de rer.diui. l.adeò.7. §.cùm quis. de* B *acquir.dom.*) vtriuſque nomine ad Exhibendum actione tenebitur: quia hoc caſu quod ex re noſtra fit, noſtrum eſſe, ex ſententia Sabinianorum verius eſſe Vlpianus exiſtimat. *l.de eo.12. §.denique.hoc t.* Etenim iniquum videtur, domino ſine ſuo facto dominium rei ſuæ auferri, & illud furi per contrectationẽ immutationemq́; rei in nouam ſpeciem acquiri. Quanquam in eo quod acceſſionis vice alteri accedit, propter præſtantiam principalis materiæ, quæ planè tegit & au- C fert reſpectum acceſſionis, nõ conſideratur bona aut mala fides. *§.ſi tamen. §.cùm in ſuo.Inſt. de rer. diuiſ. vbi expoſui vberius.* Deinde & illud addendum, in eadem omnino cauſa rem eſſe exhibendam, in qua fuit, cùm iudicium acciperetur. *l.Iulianus.9. §.quantum.hoc tit.* Proinde ſi lite iam cõteſtata vſucaptam exhibeat, non videtur exhibuiſſe, cum petitor intentionem ſuam perdiderit, niſi paratus ſit repetito die actionem ſuſcipere. *d.§.quantum.* Quinetiã ſi mutata forma exhibitio fiat, nihilominus tenebitur ad Exhibendum, vt priſtinæ formæ rem reſtituat: *d.l.Iulianus. §.ſi quis rem.* nam Mutata forma, propè interimi ſubſtantiam rei, Marcellus ſcribit, ita vt res non poſſit dici eadem. Sanè ſi deterior tantùm facta exhibeatur, vt equus debilitatus, quia eadem res exhibetur, & via ad vindicandũ patefacta eſt, ad Exhibendum quidem actione reus abſoluitur: poterit tamen actor aut iudicio Vendicationis, aut ex lege Aquilia de hoc damno, aut actione in Factum, ea deficiente, agere. *d.l.ſi quis rem. l.ſi quis hominem.17. hoc tit. l.exhibitionis. C.eod.tit.* Planè cum omnis cauſa reſtituenda ſit, partus quoq; & fructus, omneſq́; vtilitates quæ amiſſæ ſunt ob hoc quòd res non exhiberetur, vel tardiùs exhibita eſt, æſtimabũtur. *d.l.Iulianus.§.fin. l.ſi optione.10. l.ſed etſi hæreditas.11.d.l.de eod.12. §.ſi poſt iudicium.2.hoc t.* Vltimò ſciendum, Ibi rem exhibendã, vbi fuit cùm lis conteſtaretur: quamobrem ſi alio loco, quàm vbi actum ſit, exiſtat, periculo impendijſq́; actoris perferenda eſt eo loci vbi agitur: niſi data opera & dolo malo tranſlata a reo proponatur. *d.l.ſed etſi hæred. 11.§.1.*

DIGEST. LIBER XI.

DE INTERROGATIONIBVS IN Iure faciendis, & interrogatorijs actionibus. Tit. I.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quare introductæ ſint interrogationes.*
3 *Mos interrogandi.*
4 *Actionem interrogatoriam qualitatem tantùm eſſe adiectitiam, non propriam actionis ſpeciem.*
5 *De interrogationibus ſublatis, & poſitionibus introductis.*

1 QVIA † paulò antè dictum eſt de actione ad Exhibendum, quæ viam munit actionibus in Rem: viſum eſt iuris compoſitoribus ſubnectere tit. de Interrogationibus in iure faciendis, quæ & ipſæ præparatoriæ ſunt: nam reliquis realibus actionibus ancillantur: & vt actio ad exhibendum, ita & hæ vendicationibus, maximè petitioni hæreditatis potiſſimum aditum patefaciunt: idq́; eò magis viſum fuit opportunum, quòd non longè à natura mixtorum, aut certè realium iudiciorum, de quibus iam dictum eſt, abſunt: quia neq; ex contractu, nec delicto, ſed ex facto & confeſſione hominis naſcuntur: vt meritò in hanc ſecundam Pandectarum partem, in qua de eiuſcemodi iudicijs tractatio eſt inſtituta, ſint relatæ.

2 ¶ Prætor igitur Edictum de Interrogatorijs actionibus propoſuit, quia ſciebat ſæpenumerò D difficilè eſſe probare aliquẽ hæredem aut poſſeſſorem, qui cum agi aut rei vendicatione, aut petitione hæreditatis, aut ſimili actione reali, quæ in poſſeſſorem tantùm directa eſt, *l.vnic. C. de alie. iud.mutan. cau. §.1. Inſtit. de actio.* rectè poſſet. Voluit igitur aſtringere eũ qui conueniretur, ex ſua in iudicio reſponſione, vt vel cõfitendo vel mentiendo ſeſe oneraret: ſimul & illud erueretur, quouſq; iure ex teſtamẽto, an ab inteſtato, & quota ex parte hæres eſſet. *l.2.3.4.h.t.* E Qui igit̃ agere in Rem volebat, vt aduerſariũ ſua cõfeſſione cõſtringeret, & ex eius cõfeſſione certã impetrare efficaciã; poſſet actionẽ, eiuſcemodi interrogationes. Vtrũ poſſideret, & an Pro hærede poſſideret aduerſarius, atq; alia id genus, ante iudiciũ cœptũ in iure, id eſt, apud magiſtratum populi Romani, *l.4.§ fin.hoc t.* preponebat.

3 ¶ Quibus † ſummarie cognitis, ſi ad inſtituendum iudicium eas multũ pertinere Prætor comperiſſet,

periſſet,aduerſarium reſpondere iubebat: *l.ſi ſi-* A
ne interrogatione.9.§. Illud quæritur.5.h.t.q. quidẽ
ſi confitebatur quod erat interrogatum, eamq;
confeſſionẽ ius & natura admittebant, quaſi Ex
confeſſo erat obligatus: *l.de ætate.11. §.qui inter-*
rogatus.8. l.confeßionibus.13.hoc tit. & conſequẽs
actio fundabatur. Sin autem aut falsò negabat,
aut contumaciter in iure tacebat, eam menda-
cij contumaciæue ferebat pœnam, quòd in ſo-
lidum conueniebatur,condemnabaturq;: *d.l.de*
ætate.§.ſi cùm eſſet.1.& §.qui tacuit.2.cum ſeqq. ex B
ea actione,cuius reſpectu interrogationes erant
4 factæ: *d.l.confeßionibus.13.* quæ † actio quoniã in
interrogationibus, reſponſione ſubſecuta aut
contumaciter non ſubſecuta. fundabatur, indi-
demq; vim probationis accipiebat, vocabatur
Interrogatoria actio. *Duar.lib.diſp.1.c.43.*quan-
quam aliquando & Confeſſoriam dici, quia ex
confeſſione rei datur, ſciamus. *l proinde.25. ad l.*
*Aquil.*Nam propter adiectam qualitatem aliud
actionibus indi nomen, minimè nouum eſt: vt C
cum Arbitrariam,Noxalem,Reſciſſoriam actio-
nem,&c.diximus.

5 ¶ Sed quia poſtea animaduerſum eſt, iniquũ
eſſe quenquam cogi de ſuo iure ante iudicium
reſpondere, *l.cogi.de petit.hæred.l.fin.C.de rei ven-*
*dic.c.1.de probat.*potiusq; actorem domo adferre
intentionem & inſtructũ venire oportere,quàm
à reo confeſſionẽ quaſi gladium exigere: *l.nimis*
graue.7. C. de teſt. l.1. C.de eden. ideo ætate etiam
I. C. minus frequentari cœperunt interrogato- D
riæ actiones, tandemq; in deſuetudinem abie-
runt: *l.1.cir.fin.h.t.*quãuis I C.ordinem Edicti ſe-
cuti,hanc quoq; eius partẽ ſint interpretati: ma-
ximè quòd nõ omnino illo tempore interroga-
tiones deſijſſent, ſed minus frequentarẽtur. Sa-
nè hodie id obtinet, vt interrogationes, ſiue, vt
nunc loquuntur,Poſitiones, lite demum conte-
ſtata fiant: ad quas ſi fuerit iuſſu iudicis reſpon-
ſum,reus ex cõfeſſione tenetur: *tot.tit.de confeſſ.*
*c.1.& 2.eod.tit.lib.6.*ſin autem contumaciter non E
fuerit reſponſum,reus aut pro negante habetur,
ſi damnoſa illi eſt negatio: aut pro confeſſo, ſi
confeſſio illi damno futura eſt: *Spec.de poſit.§.9.*
*cum 4 per iura ibi alleg.*vt iam non ad fundandam
intentionem, inſtituendumq́, iudicium, ſed ad
probationem tantummodò ea valeant, quæ ex
confeſſione aduerſarij apud iudicem facta eli-
ciuntur. *d l.t. in fin.* Et hæc iure communi obti-
nent. Cæterùm apud nos Sax. non modò inter-
rogationes, ſed etiam hæ ipſæ poſitiones in vſu F
eſſe deſierunt: *Sachſ. diff.48. & 49.* non etiam
confeſſiones, ſiue expreſſum, ſiue tacitè, puta
nihil reſpondendo, in iudicio factæ. *vide Iaſ. in*
l.patre.num.21. & 27. de his qui ſunt ſui iur.& J.de
confeß.

DE QVIBVS REBVS ad eundem iudicem ea- tur. Tit. II.

G

ILlud quoq; ad ſuperiorum iudiciorũ ratio-
nem rectè inſtituendam pertinet, ſciri, ſi inter
plures Familiæ herciſcũdæ iudicio agatur. &
inter eoſdem Communi diuidundo aut Finium
regundorum quæſtio poſtea gliſcat, compendij
gratia, & quo te[m]porius omnes lites transfigan-
tur, faciliusq; coire cohæredes, aut alij ad quos
cauſa pertinet, poſſint, ad eundem omnes iudi-
cem, vtpote iam antea de cauſa inſtructum, eun-
demq; locum, vbi omnium præſentia fiat, eſſe
mittendos. *l.1.& 2.hoc t.* Nec enim continentia
cauſæ diuidi debet: *l.nulli.vbi Iaſ.C.de iud.* & Fru-
ſtrà fit per plura, quod fieri poteſt per pauciora.
l.1.quod met.cauſ l.ampliorẽ.39. §.in refutatorijs .C.
de appellat.vide Mynſing.obſer.4.cent.1.

DE SERVO CORRVpto. Tit. III.

C. 6. 2.

VT nihil omninò eorum iudiciorum, quæ
nec ex [v]ero contractu, neq; ex delicto vl-
lo inſigni exiſtunt, prætermittatur, rectè
iuris compoſitores ad finem vſq; huius libri re-
liquas quaſdam hoc genus actiones, quæ mixtã
quodammodo cauſam obtinent, perſequuntur.
Ac primò quidẽ de actione ſerui corrupti (quæ
etiam ad corruptum filiumfam. pertinet, *l.vt nõ*
tantùm.h.t.) Edictum Prætoris hoc recenſetur:
" QVI SERVVM, SERVAM, ALIENVM, ALIE-
" NAM RECEPISSE, PERSVASISSE'VE
" QVID EI DICETVR DOLO MALO, QVO
" EVM, EAM DETERIOREM FACERET, IN
" EVM QVANTI EA RES ERIT, IN DV-
PLVM IVDICIVM DABO. *l.1.in prin. hoc tit.*
Quæ verba cùm per ſe clara ſunt, tùm à I. C. di-
lucidè hoc tit. explicantur. *l.2.& tot.hoc tit.Paul.*
lib.1.tit.12.& 13.& ibi Cuiac. Hoc autem edictum
Perpetuum eſſe, & inde dari actionem Ciuilem,
cum qua concurrat tamen extraordinaria crimi-
nalis, oſtendit l.5.de extraord.crim.

DE FVGITIVIS. Titul. IIII.

C.6.1.

QVi fugitiuum aut erronem ſeruum apud
ſe celat, cùm furti ſe crimine obliget, *l.1*
in princ.hoc t.l.non ſtatim. ad l.Flam. de pla.
meritò in eum quoq; actio ex S. C. eſt prodita.
Senatus autem cenſuit, ne fugitiui admittantur
in ſaltus, néue protegantur à villicis & procura-
toribus poſſeſſorum: ac mulctam 100. ſolido-
rum in ſecus facientes ſtatuit: de quo S. C. plu-
rima hîc apud Vlpianum. *in d.l.1.* Quanquam
ſint & aliæ actiones, quibus aduerſus eiuſcemo-
di receptatores atq; occultatores agatur. *l.3.4.*
5.ad l.Flam.de plagia.l.quicunq;.& tot.
tit.C.de ſer.fugiti.

DE

DE ALEATORIBVS.
Titulus v.
C.3.43.

1 *Quare alea probibita.*
2 *Prima pars edicti.*
3 *Secunda pars.*
4 *Senatuſc. de probibito aleæ ludo.*

1 CVm † deterrimũ ſit prodigalitatis inſtru-
mentum alea, qua complures per incon-
ſultam temeritatem ad inopiam redacti,
Deo maledicunt, & grauiora facinora nonnun-
quam aggrediuntur: *l. fin. in princ. C. de relig. &*
ſumpt. fune. & aleæ luſu. meritò & hoc prouiden-
dum fuit, ne ludo tam noxio vlla ratione indul-
geretur: ſed potius, quoad eius fieri poſſet, om-
nis eius vſus procul è finibus benè inſtitutæ ci-
uitatis exterminaretur. Intereſt enim Reipubli-
cæ, Ne quis re ſua abutatur. *§. ſed etiam. Inſt. de his*
qui ſunt ſui vel al. iur. Et quia receptatores occa-
ſionem adiumentumq́; præbent eiuſcemodi ne-
quitiæ, rectè Prætor de iis hoc edictum propo-
ſuit: de his enim, non de aleæ ludo, hoc in titulo
edicitur. Nam id genus ludi, erat lege aut S. C.
prohibitum, vt Prætoris interdicto non fuerit
opus. Horat. lib. 3. Carm.

Seu mauis vetita legibus alea.

D Vnde facilè intelligi poteſt, inſcriptionem titul.
De aleat. & De aleæ luſu, in vulgatis exempla-
2 ribus mendoſam eſſe. Ait prætor: † SI QVIS
,, EVM, APVD QVEM ALEA LVSVM ESSE
,, DICETVR, VERBERAVERIT, DAMNVMVE
,, EI DEDERIT, SIVE QVID EO TEMPO-
,, RE DOMO EIVS SVBTRACTVM EST,
,, IVDICIVM NON DABO. Prætor igitur in
odium flagitioſi hoſpitij præbiti, ſuſceptorem
E aleatorum verberatum, ac vbicunq; & quando-
cunq;, occaſione tamen ludi, infortunio mulcta-
tum non vindicat: adeò vt furtum domi eius eo
tempore quo luditur, impunè fiat: quod tamen
de actione Pœnali denegata intelligendum eſt,
non quin poſſit ad Exhibendum cōdicendumq́;
rem furto ſublatam agere. Idemq́; iure Sax. pe-
nè receptum eſt: quo iure mulcta iniuriarũ alea-
toribus nulla debetur. *Sax. lib. 3. art. 45.* Sed &
grauiorem pœnam, videlicet Publicationem
F domus, Iuſtinianus poſtea in hunc ſtatuit. *d. l. fin.*
in fin. C de relig.
3 ¶ De ipſis autem aleatoribus ita Prætor ca-
,, uit: IN EVM QVI ALEAE LVDENDAE
,, CAVSA VIM INTVLERIT, VTI QVAE-
,, QVE RES ERIT, ANIMADVERTAM. Hæc
clauſula pertinet ad animaduerſionem eius qui
compulit ludere, vt pro ratione facti aut mul-
ctetur, aut in latomias, id eſt, lapidicinas, vel in
vincula publica detrudatur. Solent enim qui-
G dam & ad luſum cogere, vel ab initio, vel victi,
dum retinent: *l. 1. in fin. l. 2. h. t.* & hæc quidē Præ-
A tor de aleatoribus. † S. C. autem, quod vim legis 4
obtinet, *l. non ambigitur. de legib.* vetuit omnino
in pecuniam ludere, aut ſponſionem eiuſcemo-
di luſus gratia facere. *Cic. Philip. 2.* Et ſi quid a-
miſſum ſolutumq́; ſit eo nomine, actionem ad
repetendum præſtat (quæ tamen condictio iu-
re Saxon. non datur, *Reinh. in vlt. parte diff. 6. per*
art. 6. lib. 1.) præterquam vbi certatur haſta, vel
pilo, currendo, ſaliendo, luctando, pugnando,
quod virtutis cauſa fit: quibus ex rebus etiam
B legibus exercendarum virium gratia, ſponſio-
nem facere licet. *l. 2. in fin. l. 3. hoc tit.* Iuſtiniani
tamen cōſtitutione ad vnum tantùm alterúmue
vſq; ſolidum etiam in his ludere permiſſum eſt.
Quod autem in conuiuio veſcendi cauſa poni-
tur, in eam rem familia rectè ludit. *l. fin. hoc tit.* Il-
lud etiam ſciendum, quod in ludo venditur, ad
eius euictionem non teneri venditorem: *Iaſ. in l.*
iuris gentiũ. 7. § praetor. num. 3. de pact. per l. fin. § 1.
quar. rer. non dat. act. & moribus noſtris quod in-
C ibi creditur, non habere exactionem: eum verò
qui pœnam promittit, ſi deinceps luſerit, luden-
do ad pœnam obligari. *l. ex ea parte. 121. § mulier.*
1. vbi hoc Bart. notat. de verb. oblig.

SI MENSOR FALSVM
modum dixerit.
Tit. VI.

D 1 *Ratio huius edicti, & quis dicatur menſor.*
2 *Ex qua cauſa hæc actio detur.*
3 *Cui detur.*
4 *Aduerſus quem.*
5 *Ad quid detur.*
6 *Affines actiones.*

ADuerſus † menſorem agrorum, quem fi- 1
nitorem Cic. *de l. Agrar.* & Plaut. *in Penu-*
E *lo*, vocant, Prætor in Factum Actionem
propoſuit, à quo falli nos non oportet. Nam in-
tereſt noſtra, ne decipiamur in modi renuncia-
tione, ſi fortè vel de finibus contentio ſit, vel
emptor ſcire velit, aut venditor, cuiuſmodi ager
veneat: quo nomine in duplum erat olim ex
mendacio actio. *Paul. lib. 1. tit. 18. & lib. 2. tit. 17.*
Ideo autem hanc actionem propoſuit, quia non
crediderũt veteres inter tales perſonas locatio-
nem & conductionem eſſe, ſed magis operam
F beneficij loco præberi: & id quod datur ei, ad
remunerandum potius quàm vice mercedis,
quæ ex locato debetur, dari: vtpote cum abſq;
vlla conuentione, & incerta quantitate, aliàs
plus, aliàs minus dari ſoleat: vnde & Honora-
rium appellatur: quia honorandi magis cauſa,
quàm ex certo vllo contractu, aut ad certā mer-
cedis quantitatem datur. Si autem ex locato &
conducto fuerit actum, dicendum erit, non te-
nere intentionem: *l. 1. in prin. h. t.* Nam actio lo-
G cati, datur ex contractu. in quo de certa merce-
de cōuenit, *l. 2. loca. l. 1. § ſi quis ſeruũ. depoſ.* At hîc

fue-

ſine certæ mercedis cōuentione officium menſurandi, cum quadam ſalarij atq; honorarij ſpe pręſtatur, vt inde ex locato agi nullo modo poſſit. *§ fin. Inſt. de loca & condu.*

2 ¶ Hæc actio Dolum malum menſoris exigit: aut latam culpam, quæ dolo malo comparatur. *d. l. 1. §. 1.* Viſum eſt enim abundè coerceri menſorem, ſi dolus tantùm malus puniretur eius hominis, qui nullo ex contractu iure ciuili obligatus eſſet: vt quoad eius fieri poteſt, officium liberaliter præſtitum minimè ſit ei damnoſum, *l. ſed ſi quis. 1. quemad. teſt. aperi.* Nam & in alijs contractibus vſurpari videmus, vt ad quē nulla eius contractus vtilitas redundat, is tantummodò dolum præſtet: quemadmodū eſt in depoſito. *l. ſi vt certo. § nunc videndum. ꝟ. commod.* Neque in contrarium vrget, quòd ob mercedem aliquando menſor operam præbeat. Etſi enim ea ſpe accedere ad menſurandum poteſt: tamen quia ab initio nulla fit ſuper mercede pactio, intelligitur gratuitò præſtari officiū: ſicuti & mandatum gratuitum eſt, quamuis poſtea remunerandi gratia honor interueniat. *l. ſi remunerandi. 6. ꝟ. manda.* Semper enim initium contractus eſt inſpiciendum. *l. ſi procuratorem. 8. in prin. mandat.* Quamobrem ſi imperitè aut negligenter menſor verſatus ſit, ſecutus erit, eiq; imputabitur qui illum adhibuit. *d. l. 1. hoc. t.* Datur igitur hęc actio ex falſa renunciatione, quæ dolo malo facta eſt: nam renunciatum eſſe oportet Quoquo modo. *l. 1. in fin. l. 2. l. 5. hoc tit.*

3 ¶ Competit autem ei cuius interfuit, falſum modum renunciatum non eſſe: vt emptori, venditori litigatori, qui damnum propter falſam menſuræ renunciationem paſſus eſt. *l. 3. §. 1. h. t.* Datur & hæredibus: *d. l. 3. §. fin.* quia hæc actio Rem perſequitur, & ex Negocio deſcendit, vnde & Perpetua eſt. *l. 4. hoc tit.*

4 ¶ Aduerſus autem menſorem agrorum intenditur, qui falſum modum menſurámue renunciauit, ſiue vnum ſiue plures, & quidem in ſolidum: quia dolus omnes in ſolidum obligat, vna tamen ſolutione actio aduerſus omnes tollitur. *d. l. 3. in prin.* etenim in id quod Intereſt agitur: quod vbi ſemel receptum eſt, bona fides non patitur amplius idem exigi. *l. bona fides. 57. de reg. iur.* Et quamuis de ſolo menſore agrorum verba Edicti agant, tamē latiùs id porrexit Prætor. Nam etſi cuiuſuis alterius rei menſuram falſam renūciaſſe dicetur, hæc actio, & quidem Directa cōpetet: quia hæc interpretatio non aliundè, ſed ex ipſa prætoris authoritate venit: eoq; peræquè directam præſtat actionem, atq; ipſum edictum. Proinde ſi in ędificijs menſura fefellit, vel frumenti, vel vini, vel cuiuſuis alterius rei, ſiue de itineris latitudine, ſiue de ſeruitute immittendi proijciendiue quæratur, ſiue aream, vel tignum, vel lapidem metiendo mentitus fuerit, tenebitur, *l. 5. in fine. l. 6. 7. hoc tit.* Sed & Vtilem actionem ex edicti interpretatione I. C. (qui cū iuris condendi poteſtatem nō habeant, directas actiones, quas lex aut edictum non dat, dare nequeunt) præbent *d. l. 5. in verſ. ſed nec vtilem, &c.* in eum qui menſor non fuit, fefellit tamē in modo. Vt ſi architectus Dolo malo in lineamentorum ductu, & ordinatione ſtructuræ decepit: aut redemptor, qui opus alteri ſuis cemētis ędificat, *l. redemptores. 39. de rei vendicat.* in modo: aut tabularius, in cōputatione. *l. fin. hoc tit.* Nam menſorem machinariū, qui machinula formas quadratas aut trigonas deſignans, earumque latera dimetiens, ſpaciū areæ colligit, *Budæus hic.* cùm verus ſit menſor, directo iudicio conueniri rectè puto. *d. l. fin. in prin.* Porrò in hæredem ſimilesq; perſonas hanc actionē, quæ ex parte rei conuēti pœnalis eſt, & ex delicto, nempe dolo oritur, denegari Vlpianus ex authoritate Pōponij ſcribit. *d. l. 3. §. fin. hoc tit.*

5 ¶ Venit in hanc, id quod intereſt agentis, falſum modum non eſſe renunciatum. Vnde ſi alia ciuili actione, vt ex empto, quis damnū ſibi factum per falſam renunciationem reſarcire poteſt, cùm nihil eius interſit, ceſſabit hæc actio. Nam generaliter Extraordinaria remedia, vbi ſufficit ordinarium, dari non ſolent. *l. in cauſa. 16. in prin. de min.*

6 ¶ Affinis autem huic actioni eſt Querela ſeu imploratio officij iudicis, qua menſorum, aut æſtimatorum, aut aliorum omnium qui ex peritia artis ſuæ iudicant, iudicium, menſura, taxatio, ſententia impugnatur: ſicuti perperuò impugnari, & demonſtrata imperitia retractari poteſt, quando nunquam tranſeat in rem iudicatam. *Iaſ. poſt. Alex. in l. arbitro. nu. 10. qui ſatiſd. cogan. Imol. in c. quintaualliſ. num. 30. de iureiur. Maran. tract. iudic. cap. de appell. num. 102.* Item actio de Dolo, quæ datur in apparitores Prætoris, qui extra ordinem ſententiam exequentes, rem viliori precio fraudulenter proiecerunt. *l. ſi pignera. 50. de euictio.*

DE RELIGIOSIS ET ſumptibus funerum, & vt funus ducere liceat. Tit. VII.

C. 3. 44.

1 *Edictum de religioſis.*

2. *De quo loco agat edictum: & quis ſit purus locus, aut religioſus.*

3 *Quid ſit ſepulchrum, quid monumentum.*

4 *Qualis ex edicto detur actio, cui, contra quem & ad quid.*

5 *Quæ actio detur ei, qui prohibitus eſt funus ducere.*

6 *Edictum de ſumptibus funerum: & quæ, cui, aduerſus quem, ad quid actio inde detur.*

1 HActenus † dictum eſt de vindicatione & actionibus rerum quę ſunt humani iuris: nunc proponūtur Edicta duo, quæ ad res Religioſas

Religioſas & Diuini iuris tectas factasq; conſer- A
uare pertinent: atque ad eundem mixtarum a-
ctionum ordinem meritò rediguntur. De reli-
gioſis rebus prętor ita dixit: SIVE HOMO MOR
" TVVS, OSSA'VE HOMINIS MORTVI IN
" LOCVM PVRVM ALTERIVS, AVT IN ID
" SEPVLCHRVM IN QVO IVS NON FVE-
" RIT, ILLATA ESSE DICENTVR: QVI HOC
" FECERIT, IN FACTVM ACTIONE TENE-
" TVR, ET POENAE PECVNIARIAE SVBII-
" CIETVR. *l. 2. §. prætor. hoc tit.* Si homo, inquit, B
mortuus, oſſaue: videlicet præcipua aut princi-
palia membra, vt caput. *l. cùm in diuerſis. 44 h. tit.*
2 ¶ Quod dicunt de loco, intelligendum eſt de
eo, qui eſt extra pomerium oppidi. Nam & lege
XII. Tabul. & reſcriptis Principum prohibitum
eſt in ciuitatibus ſepeliri, nō obſtante etiam con-
ſuetudine municipali. *l. 3. §. diuus. de ſepulc. violat.*
PVRVS locus dicitur, qui neque ſacer, neque ſan-
ctus, neq; religioſus eſt, ſed ab omnibus eiuſce-
modi nominibus vacat. *l. 2. §. prætor. verſ. purus.* C
3 *hoc tit.* SEPVLCHRVM † eſt, vbi corpus oſſaue
hominis condita ſunt. Vt autem Celſus ait, non
totus qui ſepulturæ deſtinatus eſt, locus religio-
ſus fit, ſed quatenus corpus humatum eſt. A ſe-
pulchro autem MONVMENTVM diſtat: quia
quicquid memoriæ ſeruandæ gratia extruitur,
monumentū dicitur: *d. §. prætor. verſ. monumentū.*
in quod ſi corpus inferatur, fiet ſepulchrum: *l. mo-
numentum. 42. hoc tit.* quanquam monumentum
ſepulchri etiam id dicitur, quod loci, in quo cor- D
pus impoſitum eſt, muniendi cauſa fit. *l. funeris.
37. in fin. h. t.* Illa verba: ILLATA ESSE DICEN-
TVR, de ea illatione accipienda ſunt, quæ fit ſe-
pulturæ cauſa. *d. § prætor. verſ. de illa.*
4 ¶ Actio hæc in Factum, perſonalis eſt, quę da-
tur ex facto eius qui contra ius locum alienum
religioſum facere molitur: continetque illud, Vt
aut is qui intulit, tollat quod eſt illatum, Aut loci
precium præſtet. *l. is qui intulit. 7. hoc t.* Vnde cùm
actio ſit Rei perſecutoria, perpetua eſt, & hære- E
di, inque hæredem competit. *d. l. 7.* Meritò au-
tem actio in eam rem prodita eſt: nam propria
authoritate corpus aut oſſa ab alio in ſuum fun-
dum illata, nemo debet propter reuerētiam ma-
nium, & quia corpus rectè ſepultum non eſt in-
quietandum, effodere vel tranſportare: *l. oſſa. 8.
l. diui. 39. hoc tit.* quamuis in alijs rebus propha-
nis id concedatur. *l. quemadmodum. 29. ad legem
Aquiliam.*
5 ¶ Contrà autem ei qui prohibitus eſt inferre F
in eum locum, quò ei ius inferendi eſſet, in Fa-
ctum actio competit: per quam conſequetur,
quanti eius interfuit, prohibitum non eſſe: *d. l.
oſſa. in fin. cum ll. ſeqq.* quò reſpiciunt illa vltima
verba inſcriptionis huius tituli, ET VT FVNVS
DVCERE LICEAT: eòque pertinet Vlpiani re-
ſponſum, *in l. ne corpora. 38. hoc tit.* cùm ait: Offi-
cium eſſe præſidis, prouidere ne corpora aut oſſa
mortuorum detineantur, néue quis prohibea-
tur, quo minus via publica cadauer transferre aut G
ſepelire poſſit. Quare ne quidem ob æs alienum

A inhiberi ſepulturam, & atteſtari cadauer poſſe,
dicendum eſt. *§ hoc autem. Auth. vt cùm de appel.
cognoſc. in Auth. vt def. ſeu corp. eor. l. cùm ſit iniu-
ſtum. de ſepulch. violat. Couar. var. reſ. libro 2. cap. 1.
num. 10.*
¶ De ſecunda autem huius tituli parte, nem- 6
pe de Sumptibus funerum, Prætor ita cauit:
QVOD FVNERIS CAVSA SVMPTVS FA- "
CTVM ERIT, EIVS RECVPERANDI NO- "
MINE IN EVM, AD QVEM EA RES PER- "
B TINET, IVDICIVM DABO. *l. ſi quis ſepul-* "
chrum. 12. § prætor ait. hoc tit. Hoc edictum iuſta
ex cauſa propoſitum eſt, vt qui funerauerit, con-
ſequatur id quod impendit. Sic enim fiet, ne in-
ſepulta iaceant corpora, néue quis de alieno fu-
neretur. Deinde qui propter funus aliquid im-
pendit, quoniam cum defuncto contrahere vi-
detur, *l. 1 hoc tit.* quaſi negocium eius gerens. *l. &
ſi quis. 14. § etſi quis. verſ. quaſi alienum. & § idem
Labeo.* meritò ab eius hæreditate & hæredibus
C defunctum repræſentantibus id repetere pote-
rit. Funeris cauſa ſumptus factus videtur is de-
mum, qui ideo fit vt funus ducatur, & ſine quo
funus duci non poteſt. *d. l. & ſi quis. 14. §. funeris,
l. funeris ſumptus. 37. hoc tit.* Vnde hæc actio, quæ
& Funeraria dicitur, ex bono & æquo oritur, con
tinetque tantū impenſa funeris cauſa, non etiam
cæteros ſumptus. Aequi autem & boni æſtima-
tio accipitur ex dignitate eius qui funeratus eſt,
ex cauſa, ex tempore, ex bona fide, vt ne plus im-
D putetur ſumptus nomine, quàm factum eſt: ac
interdum ne tantum quidem, quantum factum
eſt, ſi fortè immodicè factum ſit. *d. l. & ſi quis, §.
hæc actio. vide l 1. § de impenſa ad leg Falc. Land. art.
22. 31. lib. 1.* Quanquam Prætor vel Magiſtratus
municipalis ſumptum ad funus pro facultatibus
& dignitate defuncti decernere ſolet. *d. l. ſi quis.
12. §. fin. hoc tit.* Nonnunquam etiam is qui ſum-
ptum fecit in funus, non recipit: veluti ſi pieta-
tis gratia, non hoc animo quaſi recepturus ſum-
E ptum impendit. Oportebit igitur teſtari quem-
que, quo animo funeret, ne poſtea patiatur quę-
ſtionem. *d. l. & ſi quis. §. interdum.* Hæc autem a-
ctio cùm ſit Prætoria, ceſſat, quoties quis aliam
actionem habet de funeris impenſa conſequen-
da. *d. l. & ſi quis. §. Labeo ait. cum ſeqq.* Datur au-
tem aduerſus eos, ad quos funus pertinet: vide-
licet hæredes, vel bonorum poſſeſſores, *d. l. & ſi
quis. §. fin. cum ll ſeqq.* &c. Huius autem actionis
tantus eſt fauor ob religionem, vt hæc impenſa
F ante omne creditum, cùm bona ſoluendo non
ſunt, ex hæreditate deducatur. *l. penult hoc tit. l. 2.
de priuileg. cred. l. fin. § in computatione. C. de iur. de-
liber. Paulus lib. 1. tit. 21.* Quod & ad eas expenſas,
quæ ob morbum defuncti, puta in pharmacopo-
lio contractæ ſunt, extendi conſueuit *Iaſon in di-
cto §. in computatione. text. in l. 3. §. in reſtituendo. 4.
C. de pet. hæred l. 3. C. de relig. & ſumpt. funer. Land.
art. 22 lib. 1. gl. art. 6. nu. 2. lib 1. Vueyth.
art. 26. vide etiam Specul.*
G *de ſepul.*

rem quæ duplo ineſt, perſequitur: in hæredem verò non datur, cùm reſpectu eius ſit pœnalis. Quæ autem de eo competit, quòd liber homo periſſe dicitur, anno duntaxat durat: quia non modò pœnalis & Prætoria, ſed etiam Popularis actio eſt: eoque & pœnam inter fiſcum & actorem diuidi oportet. *l. lege. 25. §. vlt. de S.C. Syllan.* Popularia enim eſſe debent, quæ ad communem ciuium ſalutem, vindicandáque ea, quæ ei nocere videntur, pertinent. Omnes autem populares actiones ſupra annum non extenduntur. *l. fin. ff. de popul. actio.* Neque in hæredem, quia pœnalis: imò nec hæredi datur, tanquam hæredi. Nam ſanè abſurdum accideret, vt hæres precium quaſi occiſi conſequeretur eius, cui hæres extitit: *l. nam ſicut. 36. ff. tit. 1.* ſed vt vni ex populo. Quòd ſi liber homo non interfectus, ſed ictus mutilatúſue ſit, ipſi quidem Perpetua erit actio, qua rem & damnum perſequitur: ſi verò alius velit experiri, Annua erit, quia popularis: nec enim hæredibus iure hæreditario competit. Quippe quod in corpore libero damni datur, iure hæreditario tranſire ad ſucceſſores non debet, quaſi ſit damnum pecuniarium, cùm pecunia æſtimari liberi hominis membra nequeant, ſed ex bono & æquo hæc actio oriatur: hoc eſt, non datur ad damnũ aut æſtimationem hoc caſu iſta actio, nam liberum corpus æſtimationem nõ recipit. Sed quia iniquum fuerit impunè liberũ hominem deiectione interfici: cum nec Criminalis actio locum habeat, quia dolus abeſt: *l. in lege. 7. de ſicar.* nec Ciuilis, Aquilia, aut ſimilis ad æſtimationem damni, cúm vita ſit inæſtimabilis: ideo hæc actio ciuilis nõ in Damnum, ſed ad Pœnam introducta eſt. *l. 1. §. 1. & 2. hoc t.* Quæ autem ad pœnam & vindictam competunt actiones, non ſunt in bonis, eoq; nec iure hæreditario tranſeũt in hæredem: *l. 2. § emancipatus. de collat. bon.* ſed ex æquitate dantur hoc caſu hæredi, quia non tam tranſeũt quàm incipiũt in perſona hæredis, vtpote quæ demum ex cæde teſtatoris naſcantur. Poterit igitur tanquã vnus ex populo hæres intra annum agere, ad quem huius culpæ tam damnoſæ perſecutio & vindicta, meritò præ reliquis defertur.

7 ¶ Poſtremò ait Prætor: SI SERVVS NE-
» SCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR,
» EI IVDICIO ADIICIAM, AVT NOXAM
» DEDERE.) Ex quo ſatis apparet, ſolere prætorem formulas iudiciorum concipere, ijsque addere clauſulas negocij circumſtantijs congruentes, quas iudex in definienda cauſa ſequeretur: ſicuti hîc, quando ex ſerui facto dominus conuenitur, non ſimplex iudicium, ſed addita clauſula, Vt noxæ dedere liceat, ſe daturũ pollicetur. iniquũ enim eſſet, ſerui factũ vltra ipſius corpus domino damnoſum eſſe. Et hæc quidem ad primã huius Edicti partem dicta ſufficiant, in qua de damno deiectione dato agitur. Sed quia expedit periculoſos caſus præuertere, nec expectare donec noceant: meliusq; eſt occurrere in tempore imminẽtibus periculis, quam poſt exitũ &

A vulnus acceptũ medicinam quærere: *l. 1. C. quando liceat vnicuiq;.* conſequens etiam fuit, Prætorẽ in hũc caſum proſpicere, Vt ſi quid in partib. ædiũ eminentib. periculoſè poſitũ eſſet, ne noceret. Itaq; † in ſecũdo huius Edicti capite, De eo 8 quod poſitũ eſt, ita Prætor ait: NE QVIS IN "
SVGGRVNDA PROTECTO'VE, SVPRA EVM "
LOCVM QVA VVLGO' ITER FIET, IN'VE "
QVO CONSISTETVR, ID POSITVM HA- "
BEAT, CVIVS CASVS NOCERE CVI POS- "
B SIT. QVI ADVERSVS EA FECERIT, IN EVM "
SOLIDORVM DECEM IN FACTVM IVDI- "
CIVM DABO. SI SERVVS INSCIENTE DO- "
MINO FECISSE DICETVR, AVT AESTI- "
MATIONEM DARI, AVT NOXAE DEDI "
IVBEBO. *l. ſi verò. 5. §. prætor ait. 6. h. t.* Vt igitur in ſuperiore capite, qui Deiecit vel Effudit: ſic in iſto coercetur, qui Poſitũ habuit, ſiue nocuit id quod poſitũ erat, ſiue nõ nocuit. Datur † aũt 9 hęc actio non in habitatorẽ, ſed in eũ qui poſuit.
C *d. l. 5. § ſi id quod. 9.* Sufficit enim ita dari, quia dominus vel habitator, etſi ipſe nõ poſuit, tamen ſi ab alio poſitũ petitur, ſuo nomine, perinde atq; ſi poſuiſſet, tenetur. *d. §. ſi id quod. 9.* Loquitur aũt Edictũ de partib. ædificij proiectis & eminẽtib. vt ſuggrũdis: quẽadmodũ ex verbis illis SVPRA EVM LOCVM, &c. ſatis apparet. Quãobrẽ ſi qs ex reſticulo ſuſpẽſum, vel in pergula qd poſitum habeat, quod damnũ aut dedit, aut dare poteſt: non qdem ex verbis huius Edicti quæ deficiũt,
D ſed ad exẽplũm huius actionis, vtilis actio dabitur. *d. l. 5. §. fin.* Hæc actio etiam popularis eſt: quoniam publicas vias eſſe ſecuras, & ab omni periculo liberas, vniuſcuiuslibet intereſt. *d. §. fin.*

DE NOXALIBVS ACTIONIBUS. Tit. IIII.

C. 3. 41.

E

1 *Quare dentur noxales actiones.*
2 *Noxales in delictis publicis non habent locum.*
3 *Quid veniat in noxalem actionem.*
4 *Noxales eſſe tantùm adiectitias qualitates.*
5 *Quæ ciuiles, quæ prætoriæ dicantur.*
6 *Quomodo conuenĭatur is, qui dolo poßidere deſijt.*
F
7 *Generale edictum de noxalibus.*

QVEMADMODVM † habitator ſuorũ cul- 1 pam præſtat, ita dominus, ſi ſeruus deliquerit, eius nomine conueniri poteſt. Cùm enim aduerſus ſeruum agi nequeat, ſimul quia perſonam ſtandi in iudicio legitimam non habet, *l. ſeruus. C. de iud. l. vix certis. 53. ff. eod.* vtpote cùm iure ciuili pro mortuo, hoc eſt, nullo
G putetur, neque caput habeat: *l. quod attinet. 32. de reg. iur. vid. ff. de cap. demin.* ſimul quòd nihil proprij

prij poſſideat, ex quo damnum reſarciri poſſit: *l.hos accuſare.12. §.omnib.1. de accuſationib.* & iniquũ tamen ſit, ei qui infortuniũ accepit, nõ conſuli: æquũ viſum fuit, dominũ ex noxa, i. maleficio ſerui, Noxalib. actionib. obligari: vt cui emolumẽta & fructus acquirerẽtur, ad eũdem detrimẽta, culpa ſerui cõtracta, pertinerẽt. Quod † tamen intelligendum eſt de priuatis iudicijs, quæ damnũ perſequũtur. Nam ad publica maleficia, quibus & liberi, & ſerui ſontes, ad exemplum & vindictã corporali ſupplicio afficiũtur, Noxalis B actio nõ pertinet. *l.2. C.de accuſat.d l.hos accuſare. §.omnib.l.pen.§.ſi ex noxali cauſa agatur.*

3 ¶ Dantur igitur ad damnum perſequendum noxales actiones in dominũ: quarum vis & poteſtas hęc eſt, vt ſi damnatus fuerit dominus, habeat tamen (vſq; dum iudicati actione cõueniatur, *l.item veniunt.20.§ idem rectè ait.5.de petit hæreditat.*) deditione ipſius corporis facultatẽ euitandi litis æſtimationẽ: *l.1.h.t.* nec videlicet nequitia ſerui, vltra corpus eius domino ſit damnoſa. C *l.2.in prin.h.t.Inſtit.eod.in prin.* Defendere itaq; ſeruum, & damnum præſtare dominus cogitur, aut eo carere, & noxæ dedere. *l 19.l.33.hoc titul.* Quod quidem verum eſt, ſi ignorante domino deliquit. Nam ſi eo ſciente, vel non prohibente, ad integram litis æſtimationẽ, perinde ac ſi iuſſiſſet, dominus alligatur. *l.2.cum 3.ll.ſeqq.h.t.*

4 ¶ Dicuntur autem Noxales actiones, adiectitiæ quædam qualitates, & formulæ ad alias principales appoſitę: veluti noxalis actio Furti, noxalis D Aquilia, noxalis Iniuriarum, Doli mali, Metus, &c. Nec hęc qualitas immutat principalis actionis naturam: *l.penul.C.eod.tit.* ſed id tantùm efficit, vt & cõtra dominũ detur actio, & is noxæ

5 dedendo ſeruũ, æſtimationẽ litis effugiat. Itaq; † quod dicitur, Noxales actiones aut legibus aut Edicto prætoris eſſe cõſtitutas, *§.ſunt aũt.Inſt.eo.* ita accipiendum eſt: Quibus actionibus in lege additum eſt caput De noxa, vt actioni Furti lege XII. Tabularũ, damni Iniuriæ lege Aquilia, hæ

A noxales actiones legitimæ ſunt. cùm verò Prætor de Noxa clauſulam aut Ciuilibus aut Prætorijs actionibus adiungit, Prætoria dicitur noxalis actio. Et hæc quidem directò dantur ex verbis vel legis, vel Prætoris. *l electio.26.§.1.h.t.*

¶ Quòd ſi dominus ſeruũ dolo deſijt poſſidere, quoniã tunc actio ex ſupradictis capitulis nõ ſuppeditat, ex quibus tãtùm aduerſus dominũ poſſidentẽ (quia noxam caput ſequi voluerũt, *§. omnis.Inſt.eod.l.fin.h.t.*) agi poteſt: ideo Prætor 6

B ad puniendũ dolum, quem non decet eſſe impunitũ, *l.4.cum dominus.2.h.t.* pollicetur iudicium Prætoriũ ſiue Vtile, idq; ſine noxæ deditione. *l. ſi plurium.5 l.quoties.21.hoc tit.* Itaq; † omnibus 7 noxalibus actionibus hanc quaſi explicationem generali Edicto Prætor adiecit. „SI IS IN CVIVS POTESTATE ESSE DICETVR, NEGAVIT SE IN SVA POTESTATE SERVVM HABERE: VTRVM ACTOR VOLET, VEL DEIERARE IVBEBO IN POTESTATE SVA NON ESSE, NEQVE SE DOLO MALO FECISSE QVO MINVS ESSET. quo caſu, ſi falſum iurat, de periurio tenebitur: poteritque ab ipſo, ſi ſeruum iterum defendat, peti æſtimatio damni in ſolidum. *d.l.quoties. in fin.* VEL IVDICIVM DABO, SINE NOXAE DEDITIONE. *d. l. quoties. §. prætor ait.* t. hoc eſt, permittam, vt cum domino in ſolidum agi poſſit, adempta illi dedendæ noxæ facultate. *d. l.quoties.in prin l.ſi ſeruus.17.de interro.actio.l.1.§. interdum.§.ſi quadrupes pauper.* SI SERVVS PRAESENS ERIT, NEC QVISQVAM SIT QVI EVM DEFENDAT, DVCI IVBEBO: qua ductione illi acquiretur qui abduxit, perinde atq; ſi noxæ deditus eſſet. *l. is qui in aliena.32. l.electio.26.§.fi.h.t.* Sed hodie apud nos Sax. qui miniſtris liberis, non ſeruis vtimur, huius Edicti non magnus eſt vſus: cùm illorum nomine non teneamur, *§.omnis.Inſt.de nox.act. tit.C.Ne vx.pro mar.cum ſeq.* niſi quatenus eorum merces ſe extendit. *Land.lib.2.art.32.vbi glo.lat.*

DIGEST. LIBER X.

FINIVM REGVNDORVM. Tit. I.

C. 3. 39.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Origo iuris de finibus regendis.*
3 *De quinque pedum præſcriptione.*
4 *Ad quos fines, quaſq́; cauſas, hæc actio pertineat.*
5 *Quibus, contra quos detur.*
6 *Cuiuſmodi ſit iudicium, & quid in illud veniat.*
7 *Quomodo in eo probandum & iudicandum.*
8 *Reliqua iura quibus fines muniuntur.*

1 PRAETER † actiones perfectè reales, aut merè perſonales, quędam ſunt quæ mixtam cauſam obtinere vidẽtur, de quib. deinceps eſt differendum. In hoc genere primum locum ex actiones obtinent, quib. aut Fines agrorum petũtur (nam E hæ vendicationi cohærent. *l.3.C. eod. Cuic.obſer. lib.5.cap 21*) diſcerni ac regi, aut res Communes diuidi. *§.quædam Inſt.de act.* Vt † certi agrorum conſtituantur fines, certiſq; limitibus confines fundi diſterminentur, ad pacem ſeruãdam, rixaſque & arma inter vicinos ſopienda, plurimum intereſt. Itaq, & lege diuina prohibitũ eſt, 2

terminos transferre, Deuter. 19. 14. & 27.17 & ſtatim ab vrbe condita, Numam Pompilium ferunt, conſecrato Deo Termino, iura finium religione quadam muniuiſſe: ne, quod fieri ſolet, quodq́; eſt pernicioſiſſimum, temeritate cuiuſquam aut iniuria violarentur. *Dionyſ. Halic. lib. 2.* Deinde lege XII. Tabul. ad exemplū eius legis quam Solon Athenis tuliſſe dicitur, de finibus quædam præſcripta ſunt: *l. fin. h. t.* idq́; inter cætera, (quod huc pertinet) vt inter confines agros quinq; pedum ſpacium, velut vnus gradus geometricus, quò ſine alterius incōmodo colendi gratia, aratrumq́; circumduci poſſit, relinqueretur. *l. 3. de term. mot. Paul. lib. 1. tit. 15. Aggen. de limit. conſtan. lib. 2. Cuiac. in l. 4. §. vltim. de vſucap.* Id ſpacij & fines conſtituebat, & ex lege XII. Tab. vſucapi, ex conſtit. præſcribi non poterat. *l. quinque pedum. C. eod. Cuiac. in d. l. 4. §. vlt.* vt oſtendit Cic. lib. 1. de Legibus. quanquam hodie 30. annis præſcribi poſſe videatur. *l. vlt. C. eod.*

3 ¶ De his ergo quinque pedibus, aut alijs finibus (nec enim in diſterminandis hortis aut pratis tantum ſpacij olim relictum, ſed aut lapide, aut ſepimento, aut alio modo, confinia diſcerni ſolere, multis ex indicijs apparet) orta controuerſia, propter mutatos confuſosque terminos, aut dolo aduerſarij per exarationem, tranſlationemque, &c. aut inundatione, vetuſtate, alióue modo; lege Manilia cautum erat, vt arbitri ſiue agrimenſores tres, perinde atque in vendicationibus, earum rerum periti, regendis finibus, id eſt, diſcernendis & ad certam æquabilemq́; regulam dirigendis darentur, *Cuic. obſ. lib. 5. cap. 21.* vt ſupradicto loco Cic. declarat. Quod quidem regendi ius cùm ſit, vt oſtenſum eſt, antiquiſſimum, iurè primo loco in hac diuiſoriorum iudiciorum expoſitione exponitur. *§. ſingulorum. in fin. Inſt. de rer. diuiſ.*

4 ¶ Iudicium autem hoc ad prædia ruſtica, eorumq́; confinia pertinet: *l. 2. l. 4. §. fin. h. t.* in vrbanorum diſplicuit. *d. §. fin.* Neque enim confinia hæc ſunt, ſed magis vicina, & communibus parietibus plerunque diſterminantur. Ideoque etſi in agris ædificia iuncta ſint, tamen huic actioni locus non erit, ſed potius Confeſſoriæ, aut Negatoriæ, aut alicui Interdicto: quemadmodum econtrariò in vrbe hortorum latitudo efficit interdum, vt etiam Finium regundorum agi vtiliter poſſit. *d. l. 4. §. fin.* Si verò flumen vel via publica interuenit, confinium non intelligitur: quia magis in confinio meo via publica vel flumen eſt, quàm ager vicini. *d. §. fin. l. 5. h. t.* Sed ſi riuus priuatus interfluit, Finium regundorum agi poteſt: *l. 6. h. t.* quia pars fundi eſt, ſicuti reliqui priuati limites.

5 ¶ Exercitium autem iſtius iudicij cōpetit dominis prædiorum: quia hac actione, quamuis in Perſonam ſit, tamen veluti per vendicationem, petit ſibi rem quiſque ſuam adiudicari. *l. 1. h. tit.* Datur & vtilibus dominis, vt Emphyteutæ, Beneficiario, &c item Fructuario & Creditori qui iure pignoris poſſidet, *d. l. 4. §. finium. 9. h. t.* proprius quod in re habent. Contra eoſdem autem omnes eâdem ratione competit: quia Duplex hoc eſt iudicium. *l. iudicium. 10. h. t. l. in tribus. 13. de iud. vide glo. & Dd. § pen. Inſtit. de interd. l. 2. ꝟ. com. diuid.* Inter ſocios porrò, qui communes agros poſſident, locum habere non poteſt. Vt ſi ego & tu fundum habeamus communem, cui vicinum alium ego fundum habeam proprium, non conſtabit inter nos finium regundorum cōtrouerſia: quoniam adiudicationes, quibus hoc iudicium expeditur, in re Propria fiūt, in Communi fieri nullo modo poſſunt. Quod enim alteri adiudicatur, & tanquam ſuum ſententia iudicis attribuitur, commune manere non poteſt: aut ſi manet, inutilem & nullius vſus eſſe adiudicationem dicendum eſt: quod fuerit perabſurdum. Itaque ſi velim tecum contendere, neceſſe habeo, aut communi diuidūdo fundum communem tecum diuidere, aut proprium alienare. *d. l. 4. ſi communem.*

¶ Iudicium Finium regundorum eſt mixtum. 6
Datur enim partim in perſonam, vt reliqua iudicia, in quibus de diuiſione agitur. vel ex maleficio, contra violantem terminos: vel ex negatione, aduerſus eum qui alios limites præſcribit, quàm nos eſſe intēdimus: partim in Rem, quandoquidem noſtrū petimus, vt videlicet domino, vel potius agris ſuū adiudicetur. *d. l. 1. d. l. 4. §. ſi alter. 5.* Finis autem & cōcluſio (vt ita dicam) huius actionis eſt, vt veteres termini officio iudicis reſtituātur: vel ſi non apparent, dirigantur noui: eiuſque quod intereſt, & poſt litem conteſtatam fructuum ratio habeatur. Nam antè percepti non omnimodò in hoc iudicium veniunt: quandoquidem ſi bona fide percepti ſunt, lucro eius cedunt qui conſumpſit: ſin mala fide, condicuntur. *d. l. 4. in prim. h. t.* Duplex autem hoc iudicium eſt, quia vnuſquiſque & agentis, & eius qui cum agitur, partes ſuſtinet: ſiquidem vterq; petit, & ab vtroq; petitur. *d. l. 10 h. t.*

¶ Porrò quomodo dirigēdi ſint fines, & quod 7
ſit iudicis officium, vt intelligatur, ſciendum eſt, cùm de finibus quæritur, primò (ſicuti in cæteris realibus iudicijs) de Poſſeſſionis iure quæri ſolere, *l. is qui deſtinauit. 24. de rei vend.* quo videlicet modo & loco termini hactenus ſint obſeruati & poſſeſſi: *l. 3. C. fin. reg.* ad quod vtrinque probationes ſunt producendæ. *c. 3. de probat.* In his enim duplicibus iudicijs vtrinque documenta exiguntur, quia vterque petitoris perſonam gerit. *l. in tribus. 13. de indic. l. inter cohæredes. 44. §. qui familiæ. 4. ꝟ. tit. 1.* Poſſeſſionem autem iuſtam qui probauerit, obtinere debebit, ex vulgari regula: Cùm obſcura ſunt vtriuſque partis iura, pro poſſeſſore iudicari ſolet, *c. in pari. de reg. iur. in 6. §. commodum. Inſt. de inter.* niſi aduerſarius de iure proprietatis, alijsque finibus docuerit. *c. ex literis. de probat.* Probantur autem fines veteribus monumentis: vt ſepibus, foſſa, arboribus, &c. authoritate cenſus, ante litem inchoatam ordinati: niſi contrà varietate ſucceſſionum, & arbitrio poſſeſſorum, additis vel de-

tractis agris, fines eſſe immuratos demolıretur.
l.ſi irrupsione.8.l.in finalib.11 h.t.l 2.C.eod. Qua in
re plurimũ valent teſtimonia eorũ,qui antea eos
fundos poſſederũt: *l.pen h.t.l.1.C.eod.* fama anti-
qua,præſumptio iuris,& ſimilia. *vide Bal.cõſ. 161.
proponebatur.vol.3.Socin.conſ.86.n.2.4. & 5.incip.
in cauſa.vol.1 . & cõnſ.166.in 2.parte.gl.in c.cũ cau-
ſam 13.de probat.& in c.ad audientiã. de præſcr.vide
Zobel.Land.li.2 art* 50.Quòd ſi fines aut in vniuer
ſum.aut in aliqua parte nõ ſatis cõmodè dirimi
poſſint, vel quia obſcura ſunt vtriuſq; partis tã in
poſſeſſione probãda quã in proprietate iura,vel
ob aliã incõmoditatẽ. põt iudex , quãuis hæc a-
ctio nõ ſit bonæ fidei,vtpote quę nõ ex ciuili bo
næ fidei cõuentione , ſed ex delicto aut facto v-
nius,aut iure reali,vt vẽdicatio cui cohęret,oria
tur, tamen veteris obſcuritatis amouẽdæ gratia,
nouos fines per aliã regionẽ,vbi cõmodum fue-
rit, dirigere, idq; per adiudicationẽ & condẽna-
tionẽ ex bono & æquo : *§. quædam. in fin.Inſt.de
act.* vt cui fundo fit adiudicatio alicuius portiõis
terræ,porrectis in alienum agrum terminis,eius
dñs pro eo quod illi adiudicatũ eſt , certa pecu-
nia cõdemnetur illi,cuius agro aliquid abiudicatũ
eſt.*l.2 3.4 § ſi alter.5.h t* Quæ,vt omnia rectè æ-
quabiliterq; fiãt,eſt iudicis, vel ſui ipſum oculis
loca de quorũ finibus ambigitur,ſubijcere,ac in
rem præſentẽ ire : aut ſi per occupationes nõ li-
cet,agri mẽſores mittere per quos iubeat præſen-
tib.litigatorib.aut cõtumaciter abſentib.exami
nari in re præſenti cauſam , & per dimenſionẽ a
grorũ terminos declarari:ex qua declarationis re
latiõe,finiũ regũdorũ quęſtioni finẽ imponet.*d.
l.8.h.t l.3.C co.inter caſtellanum.44. de recep.arbit.*

¶ Sed ſuper hoc iudiciũ etiam alia iuris reme-
dia inuẽta ſunt,quibus finiũ diſtinctio aptè mu-
nitur. Nam quo minus cuſtodiũtur agrorum li-
mites,quoq; magis patẽt iniurijs, *Dionyſ Halic.
lib 2.* eo diligẽtius legũ ſanctionib. defendi eos
par eſt.In primis qui poſt delatã finium regun-
dorũ quæſtionem,nõ expectata iudicis ſentẽtia,
partẽ fundi alieni vſurpare audet, nõ ſolùm quod
petebat amittit:ſed quo magis vnuſquiſq; cõten
tus ſuo rem nõ experat alienã,qui irreptor agro-
rũ in lite fuerit ſuperatus,tantũ agri modũ,quan
tum adimere tentauit,amittet. *l. 4.C.eod.tit.*

Deinde Agraria lege,quam Caius Cæſar tulit
aduerſus eos,qui terminos ſtatutos extra ſuũ a-
grũ fineſue dolo malo mouerint,pecuniaria pœ
na cõſtituta eſt. Nam in terminos ſingulos quos
eiecerint,locóue mouerint,50. aureos in publi-
cũ dare iubẽtur:& huius actiõis petitio eſt eius q
volet.*l.fi. de termi.moto.* Sed & criminali iudicio
eos qui peſſimo facto terminos finiũ cauſa poſi
tos,protulerũt , reſcriptũ D Adriani perſequtur:
quo pœna corporalis, vt relegatiõis, verberũ,o-
peris publici &c.ex cõditione perſonæ, & mẽte
facientis,irrogatur.*l 2.de term.moto. vide Paul.li.1.
tit.16.l.1.C.de accuſ.* Quæ quidẽ accuſatio ciuile
finiũ iudicium nõ tollit, neq; ab eo tollitur : ſed
qui finiũ regundorũ egit, accuſare Termini mo
ti reum poteſt,& cõtrà:*l.4.§.ſi dicantur.4.h.t.*Al-

A terutro tamen iudicio pendente, æquum eſt al-
terum ad finem vſq; prioris differri. *l.4.de publi.
iud. l. vnic. C.quando ciuilis actio præiu.crimin.* Il-
lud vltimò addo, ius Sax.hac in parte nõ diſcre-
pare à iure communi : niſi quòd aliud ſpactum,
nempe trium pedum,inter confinia velit relin-
qui, *Land.li.2 art.51.Reinh.diff.35 parte vlt.* quàm
iure communi cautum ſit & definitum:*l fin.h.t.*
& ciuili tantùm mulcta puniat eos qui ignotan-
ter fines tranſponunt: *lib.2.art. 28.* criminaliter
B verò & arbitrariè,qui dolo malo. *vide glo. Zob.in
d.art.28.Sachſ.diff.65.Reinh.præalleg.loc.*

FAMILIAE HERCI-ſcundæ. Tit. II.
C. 3. 36.

C 1 *Ratio & origo huius iudicij.*
2 *Definitio, & quale ſit iudicium.*
3 *Quid hoc iudicio petatur.*
4 *Quibus detur hæc actio.*
5 *De quibus rebus , & quid in hoc iudicium
veniat.*
6 *Quæ ratio diuiſionis ineunda.*
7 *Quando detur, & quamdiu hæc actio.*
8 *De effectu huius iudicij: & de diuiſione.*

D

QVEMADMODVM † ex veteri legis XII. 1
Tabul.iure hæreditates dãtur: *l.1.§. de pet.
hær.* ita indidem actio deſcendit, qua res
hæreditaria totei hæredes a communione diſce
dere volentes, diuidi officio iudicis petitur. *l.1.
h.t.* Cùm enim materia communionis ſoleat ex-
citare diſcordias, *l.cùm pater. 77. §. dulciſſimus.de
lega.2.* eoque inuitum in communione detineri
E lex vetet : *l fin.C.com.diuidun.* neceſſarium vide-
batur, aliquam hæredib. largiri actionẽ, qua res
iure ſucceſſionis communicatas, ad diuiſionem
reuocare,ad eamq; diuiſionem faciẽdam cohæ-
redes prouocare poſſent:quæ quidẽ actio, iudi-
ciũ Familiæ herciſcũdæ nominatur. Nam † Fa 2
milia inter alia hæreditatem ſignificat, *l. vlt.C.de
verb.ſign.l pronunciatio. 195. §.familiæ.1.ff.eod tit.*
vt in illis legis XII.Tabularũ verbis: AGNATVS
PROXIMVS FAMILIAM HABETO *d.l.pro-
F nũciatio.Vlp.cap.26.in princ.Inſt.de leg.ag ſucceſſ.
vbi dixi.* Erciſcere autem antiquum verbum, i-
dem eſt,quod Diuidere. Hinc dictum iudicium
Familiæ herciſcundæ,quòd eo familia , hoc eſt,
hæreditas,erciſci,id eſt,diuidi petatur. EST AV-
TEM HOC IVDICIVM ciuile,duplex,mix
tum, bonæ fidei , vniuerſale,quo ad diuiſionem
hæreditatis officio iudicis inter cohæredes faci-
endam agitur. Dico eſſe CIVILE, quia ex lege
XII. Tabularum deſcendit.*d l.1.h.t.* DVPLEX,
G quoniam vnuſquiſque hæredum & rei & actoris
partes ſuſtinet.*l.2.§.in familiæ.3.l.45.§.qui fami-*

lia.4.h.t. licet quantum ad ordinem iudiciorum A ſeruandum attinet, qui prior ad diuiſionem prouocat, actoris vicem fungatur. *l.in tribus.13.§ de iudic.l.2.in fin.§.tit.1.l.iudicium.10.§ titul.1.* MIXTVM. nam dirigitur tam in Rem quæ diuidi petitur, quàm in Perſonam reſpectu perſonalium præſtationum, *l.item 22.§.familiæ.penult.h.t.* vt accepti commodi vel incommodi, fructuũ, expenſarum, *l.his conſequenter.18.cum l.ſeq.h.t.* & adiudicationum: quæ perſonales ſunt. *d.l.item.* B *§.penult.* Permittitur enim in his iudicijs diuiſorijs iudici, rem alicui litigatorũ, ex bono & æquo compenſatione precij facta, adiudicare. *§.quædam.Inſtit.de actio.* Quin & ea ratione perſonalis cenſetur, quòd ex Quaſi contractu ortũ habeat, & in perſonam cohæredis tantùm detur. *§.item ſi inter.Inſtitut.de obligat.quæ ex quaſ.contr.* BONAE FIDEI iudicium eſt, *l.9.C.eod.§.actionum Inſtit.de actio.* cùm quia ex ciuili bonæque fidei negocio ortum habet, tùm vt laxior ſit iudicis in adiudicationibus ex bono & æquo C faciẽdis poteſtas. VNIVERSALE dicitur, quoniam vniuerſa hæreditas in hoc iudicium deducitur, adeò vt in omnium agentium perſonam condemnationes & abſolutiones faciendæ ſint, *l.in hoc iudicio.27.hoc titul.* nec quippiam debeat iudex relinquere indiuiſum. *l.hæredes.25.§.penultim.hoc titul.*

3 ¶ Peti autem in hoc iudicio, & ad id agi, vt res hæreditariæ officio iudicis diuidantur, certum eſt. *l.1.2.3.l.officio.26.hoc t.* Nam tum demum D huc perueniri ſolet, cùm neq; ex teſtatoris, nec hæredum voluntate hæreditas diuiſa eſt: quemadmodum paulò pòſt dicemus, vt quæ priuata conſenſione iniri nequit partitio, ea iudiciali authoritate explicetur.

4 ¶ Illud porrò in aperto eſt, inter cohæredes duntaxat *l. cum putarem.36.* huic iudicio eſſe locum, quocunque tandem iure hæredes ſint, ſiue ſuo nomine, ſiue iure ſucceſſionis: *l.ſi familiæ.48.* & ſiue poſſideant ſuam portionem, ſiue pe- E tant: *l.1.2 l.hæred.25.§.1.hoc tit.* quorum vel vnus arbitriũ Familiæ erciſcundæ petere inuitis cæteris poteſt. *l.arbitrum.42.h.t.* Sed nec dubitandum eſt, quin & inter pauciores hæredes ex pluribus hoc iudicium accipi poſſit: *l.2 §.dubitandum 4.hoc tit.* quod tamen abſentibus, aut ad diuiſionem non vocatis, nullum creat præiudicium. *l cohæredibus 17.C.eod.titul.l. inter. 44. §.ſi cohæredes.3.hoc tit.* Et generaliter qui petere hæreditatem poſſunt, hi & diuiſionẽ rectè petunt. F *d l.2.* Bonorum verò poſſeſſoribus, fideicommiſſarijs, reliquisq; qui veri hæredes iure Ciuili non ſunt, ſed vicem hæredis repræſentant, non quidem Directum hoc iudicium, quod cùm ciuile ſit, tantùm ad veros iure ciuili hæredes pertinet, ſed Vtile ex æquitatis interpretatione ſententiaque legis competit. *d l.2 § ſi quarta.1.l.ſed & eius.24.l.ſi ex aſſe.40.hoc t.* Porrò qui cohæres non eſt, ei nec adiudicari quippiam oportet, neque aduerſarius eſt condemnandus: deniq; G planè aditus huius iudicij eſt præcluſus. adeò vt is qui poſſidet, ſi neget agentem eſſe ſibi cohæredem, poſſit eum excludere per hanc exceptionem, Si in ea re qua de agitur, præiudiciũ hæreditati non fiat. Prius enim oportet de iure hereditario per petitionem hereditatis cognoſcere, quàm de diuiſione. *l.1.cir.fin.l.fundus.51. §.ſi.h.t.*

¶ Iam videamus, de quibus rebus detur hæc 5 actio, & quæ res, quomodo in hoc iudicium veniant. Ad omnem igitur hereditatem, ſiue ex teſtamẽto, ſiue ab inteſtato deuolutam, pertinet. B *d l 2.* Sed & de pluribus heredtatibus, quę inter eoſdem ex diuerſis cauſis cõmunes ſunt, vnum Familię herciſcundæ iudicium ſumi poteſt: *l.hæredes.25.h.t.* deque omnibus rebus hæreditarijs, tam ſoli quàm mobilibus, ſiue in ipſa hæreditate inuentis, ſiue occaſione hæreditatis, vt vſucapione, *l. 8.9.10.11.12. cum ſimil.hoc titul. &c.* acquiſitis: etiam alienis, quas bona fide defunctus poſſedit, *l. item.10.hoc t.* aut pignori habuit: *l ſi pignori.29. hoc tit.* denique de omnibus omnino C commodis & incõmodis hæreditatis, iudicium familiæ hereiſcundæ competit. *l.item ex diuerſo.19.l.item Labeo 22.h.t.* Vnde in illud & præteriti temporis fructus veniunt: *l.penult.hoc t.* item ea quæ vel dolo, vel culpa cohæredis, aut amiſſa, aut deteriora reddita ſunt. *d.l.hæredes.§.non tantùm.l.& puto.16.§.ſed etſi dolo.h.t.* Ex quibus intelligitur, quid ſit quòd dicat I.C. *d.l.item Labeo.22.§ pen.* Iudicium hoc ex duobus conſtare, Rebus videlicet quæ diuidi petuntur, & Præſta- D tionibus, quę alij ab alio, ratione fructuum, doli, culpæ, ſumptuum, &c. ſunt faciendæ. Porrò non veniunt in iudicium familiæ herciſcundæ nomina. *l.4.hoc t.* quia ex lege XII. Tabularum ſine vllo iudicio inter heredes proportione hæreditaria ſunt diuiſa, vt aliter diuidi nequeant. *d l.hæredes.in princ.h.tit.l. 6. C. eod.l.pacto ſucceſſorum.C.de pac.l.2.C.de hær.act.* Sed nec pernicioſa veniunt, vt mala medicamenta, aut venena, aut libri improbatę lectionis, &c. quæ à bono & in- E nocente iudice ſtatim ſunt corrumpenda: neq; quę furto aut alio crimine acquiſita ſunt, quæ dominis, aut quibus debentur, reſtitui oportet: *d.l.4.* nec quæ ſpeciali titulo, vt pro donato, aut pro emptore à cohærede poſſidentur. *d. l. hæredes.§ quod pro emptore 5.* vniuerſalia enim iudicia aduerſus titulo ſpeciali poſſidentẽ non dantur, quemadmodum ſuprà diximus. *ad tit.de pet.hær.* Vnde ſi quid contendas ex hæreditate mihi tecum eſſe commune, quod ego ex alia cauſa F meum proprium dico, id in Familię hereiſcundę iudicium, quod de ſola hęreditate datur, non venit. *l ſi quid. 45. hoc t.* In hoc iudicium illa quoq; deduci ac reputari ęquum eſt, quę à morte teſtatoris in res hęreditarias inſumpta ſunt: & quicquid omnino neceſſitate cogente, non etiam ex voluptate, *l ex duob.27.de neg.geſt.* cohęres fecit aut expendit. *l. his conſequenter.18. §.ſumptuum.3.d.l.hæredes.4.ſi vnus. l. ex parte.39. in princip.* Quędam etiam cohęredi vt pręcipua G adiudicari debent, nec reputantur: veluti pręlegata, *l. Pomponius.8.l.ſi ita legatũ.42.h.t.* & quod

detra-

defunctus hęredi debuit: *l. ſi filia.* 20. *§.* 1. *l. fundus.* 51. *hoc tit.* item expenſæ nomine ſtudiorum filij factæ. *l. quæ pater.* 50 *hoc tit.*

6 ¶ Quia verò nõ ſolet hoc in iudicio inter hæredes conuenire, penes quem tabulæ teſtamenti, cautiones, inſtrumenta, pendente iudicio cuſtodiri debeãt: ideo curare debet iudex, vt apud eum maneant, qui maiore ex parte hæres ſit, cæteri deſcripta recognitaq; habeant: cautione tamen interpoſita, vt cùm res exegerit, ipſæ Authenticæ tabulæ exhibeantur. Quòd ſi omnes iiſdem ex partibus hæredes ſint, nec inter eos conueniat, apud quẽ potius eſſe debeant, ſortiri eos oportet: aut ex cõſenſu vel ſuffragio eligendus erit amicus, apud quem deponantur, vel in æde ſacra deponi debent. *l.* 4. 5. 6. *hoc tit. l. vlt. de fid. inſtr. vide Schurff. conſil.* 50. *viſis. cent.* 1. Illud autem officio iudicis incumbit, vt nihil omnino relinquat indiuiſum, *l. officio.* 26. *h. t.* (nam cùm tota hæreditas petatur diuidi, ſententia & officium iudicis, libello debet eſſe conforme, *l. fin. C. de fideicom. l. vt fundus.* 18. *commu. diuid.*) ſed in omnium perſonis abſolutiones & condemnationes faciat: *l. in hoc iudicio.* 27. *h. t.* de euictione alijsq; iuribus cautiones ex bono & æquo interponi iubeat. *d. l. hæredes.* 25. *§. fin. l. in iudicio.* 47. *h. t.* Et ſi quæ res commodè diuiſionem non recipiunt, vel alternis temporibus adiudicet, *l. & puto.* 16. *h. t.* vel licitatione admiſſa, & compenſatione precij facta, alteri rem, alteri precium addicat, *d. l. item Labeo. §.* 1. *hoc tit.* Quòd ſi altera pars diuiſionem detrectet, nihilominus poteſt iudex diuidere, & pręſenti ſuam adiudicare partem, abſentis verò partem ſequeſtrare. *Spec. de ſecun. decre. §. videndum. nu.* 5. Poteſt & in dubijs ſorti rem committere. *l.* 3. *C. com. de lega. Iaſ. in l.* 1. *num.* 39 *ſi cert. peta & in §. ſequens. num.* 72. *Inſt. de actio.* diuiſionis autem poteſtatẽ vni, alteri verò electionis facere, iure ciuili, niſi per modum Licitationis, vt dictum eſt, non poteſt: *Iaſ. præalleg. loc.* quod tamen & à Canoniſtis, *in c.* 1. *per illum text. de paroch. Schurff. conſil.* 71. *caſus. num.* 21. *cent.* 1. & moribus noſtris eſt receptum, ſcilicet vt maior natu diuidat, minor eligat, *gl. Land. lib.* 3. *art.* 29. *Fach. diff.* 31. *Reinh. diff.* 42. *Schurff. d. conſil.* 71. etiam in diuiſione feudalium bonorum: ſcilicet, ſi inter duos tantùm, non etiam plures, diuiſio inſtituatur. Nec exemplo primæ vetuſtatis, ea res caret. Sic enim legimus Abrahamum maiorem natu, patrueli ſuo Loth optionem in diuiſione reliquiſſe. *Geneſ.* 13. Cæterùm vbi cõſuetudine vel ſtatuto hoc inductum non eſt, *Mynſing obſer.* 37. *centur* 4. tutius fuerit etiam inter duos, nedum plures, rem ſorti committere: nec inter æquales alteri præ altero aliquid concedere: prout video communiori calculo probari. *Hanc eſſe communem, multis confirmat Tiraq. de iure primogen quæſt.* 60. *per tot. per l. vlt. C. comm. de lega. cum ſimil.*

7 ¶ Quamuis autem diximus, omnibus hæredibus huius iudicij exercitium competere: tamen illud tenendum eſt, tum demũ id obtinere,

A cùm iam adita eſt hæreditas. *l. qui erat.* 49. *in fi. h. t.* Nam per aditionẽ hæredibus ius quęritur, & res inter ipſos cõmunicantur. Poſtquã aũt cõpetere ſemel cœpit, exemplo cæterarũ perſonaliũ actionũ, in Perpetuũ, id eſt 30. añis durat. Semel aũt tantùm intentari poteſt, quia vniuerſale eſt, omniumq; diuiſio rerũ in vnũ iudiciũ deduci ac explicari debet: quod ſi non fiat, & res quæpiam remanſerint indiuiſæ, communi diuidundo erit agendum. *d. l. ſi filia.* 20. *§. familia.* 4. *hoc tit.*

B ¶ De effectu porrò huius iudicij ita inquit Paulus: *l. inter.* 44. *al.* 45. *§.* 1. *hoc tit.* Si familiæ erciſcundæ actum ſit, adiudicationes Prætor tuetur, exceptiones aut actiones dando: has petentibus, illas poſſidentibus, idq; exemplo aliarum rerum iudicatarum, quæ vtroq; remedio defenduntur. *l. actori. C. de reb. credit. tot. tit. de except. rei iudic.* Quare etiamſi quid indebitum ex hac cauſa ſolutum ſit, ceſſat repetitio, *l. cùm putarem.* 36. niſi diuiſio retractetur propter notoriam iniuſtitiam: C *Schurff. conſil.* 26. *in fin. cent.* 1. vtpote ſi cum hærede putatiuo actum & diuiſum ſit, qui pòſt non inuenitur eſſe hæres: *d. l.* 36. *l. cum quis. C. de iur. & fac. ign. l. cum ſolus.* 29. *de vſucap.* aut lęſio vltra dimidiã iuſtæ portionis partem interuenit. *l.* 3. *vbi Dd. Com. vtr. iud.* Nam etſi remedium illud contra rem iudicatam non obtineat, *Iaſ. in l. ſi quis cum aliter. de verb. ſign.* tamen quia non tàm pronunciatur ſuper diuiſione, quàm ex ſententia diuiſio authoritate mandatuq; iudi- D cis ſuſcipitur: ideo æquius videtur, hoc auxilij genus enormiter læſis non denegari. *l. Lucius.* 38. *in fin. hoc t.* Et hæc quidem in familia per iudicẽ erciſcunda obtinent: nunc de priuata & extraiudiciali diuiſione aliquid ſubijciamus. Qua in parte ſciendum eſt, aliud eſſe Diuiſionem, aliud Diuiſionis placitũ: *l. cum proponas.* 21. *C. de pact.* ſicut aliud eſt Conuentio de contrahendo, aliud Contractus. *gl. & Dd. in l. in bonæ.* 8. *de eo quod cer. loc.* Diuiſionis placitum, tantùm eſt nudum pa- E ctum de diuidendo, vnde nulla oritur actio. *d. l. cum proponas.* Diuiſio fit re ipſa, quaſi rebus permutatis: *l. cum pater.* 77. *§. hæreditatem. de lega.* 2. *gl. & Cyn. in l.* 1. *C. com. vtr. iud.* vnde obligatio Bonæ fidei, *Cyn. poſt gl. in d. l.* 1. & actio Præſcriptis verbis eiuſdem naturæ, tanquam ex permutatione ſeu venditione oritur. *l. ſi fratres.* 7. *C. com. vtr. iud. l. licet.* 24. *l. ſi familiæ.* 14. *C. fam. erciſc. l. his cõſequenter.* 18. *§.* 1 *dem. l. ſi filia.* 20. *§. ſi pater. hoc t.* Nam diuiſio, emptionis vicem obtinet. *l.* 1. *C. com. vtr. iud.* F quæ tamẽ ſi ſit inæqualiter facta, ad æquitatem reduci debet: *l.* 3. *C. com. vtriuſ. iud.* quod de inæqualitate, dimidiam iuſtæ æſtimationis partẽ ſuperante: noſtri interpretantur. *Dd. in d. l.* 3. *Schurff. d. conſil.* 25. & 28. *cent.* 1.

COMMVNI DIVIDVNDO. Tit. III. C. 3. 37.

G *Quare hæc actio introducta, & quomodo differat à reliquis.*

I 5 Ex

Bal. in l. fin. C. com. de legat. Iaſ. in §. quædam. nu 59. Inſt. de actionib. l. ad officium. 3. C. com. diuid. & gloſſ. ope in l. 2. ad verb. in ſortium. C. quād. & quib. quar. pars. lib. 10. eumq; in partem æſtimationis alteri, cui res abiudicata eſt, condemnare: *d. l. 6. § pen l. 7. l. 10. cum ſimil. h. t.* aut vbi omnium iura æqualia ſunt, ſorti rem cōmittere: *l fin. vbi Dd. C. com. de leg. l. 2. C. quan. & quib. quar. pars. lib. 10. Iaſ in §. quadam. Inſt. de act.* deniq; alia quacunq; commodiſſima ratione diuiſionem facere: & ſi quid in his rebus communibus damni datum factúm- B
1 ue ſit, vel quid eo nomine aut abſit alicui ſociorum, aut ſupeiſit, eius rationem habere, *d. l. 3.* vnà cum acceſſionibus & deceſſionibus omnibus: *d. l. 6. §. ſi quid poſt acceptum.* & denique in vniuerſum prouidere, vt omne commodum atq; incommodum ęquabiliter diuidatur, niſi quid dolo, culpa, aut facto ſocij ſit contractum. *d. l. ſi is cum quo. 20. hoc tit.* Eademq; omnia in diuiſionibus quoq; rerum feudalium ſeruanda eſſe, cum nihil ſpecialiter inueniatur diſpoſitum, *c. 1. de* C *feud. cog. Cur. in prin. tract. feud. 3. et 4. quaſt.* verius eſt. *And. Iſer. & Dd. in c. 1. §. præterea ducatus. de proh. feud. alie. Chaſ. in conſuet. Burg. titul. de feud. §. 6. in fin. nu. 20. Tiraq. in tract. de iure primog. quaſt. 4. nu. 19.*

AD EXHIBENDVM.
Titulus IIII.
C. 3. 42.

1 *Affinitas huius actionis cum præcedentibus: & an cumuletur cum petitorijs.*
2 *Quid ſit exhibere, & ad exhibendum actio.*
3 *Cui, ex qua cauſa detur.*
4 *Contra quos detur.*
5 *De quibus rebus.*
6 *De officio iudicis in hac actione.*
7 *Quomodo exhibitio ſit facienda, & quid in hanc actionem veniat: de ſpecificatione, explicata difficultas.*

1 FInitima † eſt diuiſioni Separatio, qua res vnitę per diuiſionem quandam diſiunguntur à ſe inuicem, & ſegregantur. Itaq; cùm dictum ſit de ijs iudicijs, quibus res diuiduntur: ſequitur vt nunc videamus de actione, qua rerum exhibitio, & in conſequentiam exhibitionis ſeparatio poſtulatur: nam & ipſa mixtā cauſam obtinet. Ea aūt actio ad Exhibendū ab effectu ſeu officio eſt appellata, cuius vſus valde neceſſarius eſt & pene quotidianus, maximè propter vendicationes. *l. 1. h. t.* Nec enim res, præſertim mobiles, vendicari poſſunt, niſi exhibeātur. Eoq; receptum eſt, vt vnà cum rei vendicatione, hæc actio præparatoria cumulari poſſit. *gl. in l. 1. ad verb. neceſſaria. hoc t. & in l. 1. ver. inſtituitur. de inter. actio. Spec. de iudic. § fin. Bart. in* G *l. qui de inofficioſo. num. 4 & 5. de inoff. teſt. contra*

A *gl. in l. 3. § eſt autem. verb. acturus. hoc t.* EXHIBERE, † eſt facere in publico poteſtatem, vt ei qui 2
agere intendit, experiundi ſit copia: *l. 2. h. t. l. fin. de ver ſig.* & propriè Exhibere, eſt extra ſecretum habere. *l. 3. §. ait prætor. de lib. hom. ex.* Quantum autem ad hanc actionem attinet, exhibet is, qui in eadem cauſa præſtat rem, in qua fuit, cum iudicium acciperetur. *l. Iulianus. 9. § quantum. 4 h. titul.* Quapropter actio ad Exhibendum, nihil aliud eſt quàm actio perſonalis, in rem directa, qua petitur vt res exhibeatur, eiusq; videndæ apprehendendæq; copia actori fiat. Dico Perſonalem hanc eſſe actionem, ex authoritate Vlpiani. *l. 3. §. eſt autem hoc t.* Etenim cùm Realis dici nequeat, vtpote qua non petat actor rem ſuā, aut ius aliquod in re ſibi reſtitui, ſequitur eſſe perſonalem: quia intendit reum aut facere, id eſt, Exhibere: aut Dare, quanti ea res erit, oportere: quod proprium eſt perſonalium actionum. *§. 1. Inſt. de actio. l. actionum. 24 ff. de act. & obl.* Adde, quòd iſtarum exemplo oriatur ex obligatione, non quidem vllius contractus, ſed Naturali, qua æquum eſt, vendicare rem ſuam volenti, eam indicare & exhibere: quòd illi plurimùm profuturum ſit, nociturum nemini. *fac. l. 2. §. iterum Varus. in fin. de aqua plu. arcen.* Datur igitur hæc actio propter illam æquitatē ex Quaſi contractu, quemadmodum actiones negociorum geſtorum, & quæ ſocijs extra contractum ſocietatis competunt. *§. item ſi inter. Inſtit. de obl. quæ* D *ex qua. contra.* Dirigitur autem in Rem: quia nihil aliud quàm res exhiberi petitur: quo fit, vt aduerſus quemlibet poſſeſſorem rectè intentetur, *d. l. 3. §. fin.* vt non immeritò mixtam cauſam obtinere videatur.

¶ Porrò ei datur hæc actio, qui in rem acturus 3
eſt, qualicunq; actione, etiam Pignoratitia, aut Seruiana, aut Hypothecaria. Sed etſi quis vſumfructum petiturus, aut interdicto Vtrobi (quod de rebus mobilibus propoſitum eſt, *vide ff. vti* E *poſſidet.*) petiturus ſeruum, &c. rem exhiberi deſideret: aut noxali iudicio acturus familiam poſtulet repręſentari, vt recenſione ſeruorum facta noxium recognoſcat, audietur. *d l. 3. §. eſt autem. 3. cum § ſequenti.* Quare & qui perſonali actione rem condicturus eſt, meritò hac quoque actione viam ſibi poterit munire. *vt in § ſi tamen. Inſt. de rer. diuiſ.* Et generaliter ſciendum eſt, non ſolùm ijs quos diximus, competere ad Exhibendum actionem, verùm ei quoque, cuius aliquo modo F intereſt exhiberi: adeò vt & plures eiuſdem rei nomine ad Exhibendum rectè agere poſſint, ſi plurium diuerſa ratione interſit. *l. 3. §. Pomp. 10.* Iudex igitur ſummatim, vt in præparatorijs tractatum eſt, *l. 1. C. vt in poſſ. legat.* debebit cognoſcere, an eius interſit: id eſt, an probabilem cauſam habeat actionis, propter quā exhiberi ſibi deſideret, non aūt an eius res ſit: & ſic iubere vel exhiberi, vel nō, prout actoris intereſt. *d. l. 3. §. ſciendū. 7. & §. ſi mecum. 9. in fin.* Vtroq; autē tempore intereſſe eius, qui ad exhibendum agit, oportet, & quo lis conteſtatur, & quo ſit condemnatio:

Ligni-

l.signi.7. §.ſi.hoc t. & quidem intereſſe pecuniariter. *l.ſi liber.13. hoc t.* aut vt alia ſaltem probabilis cauſa ſubſit, quamobrẽ exhibitio ſit facienda. *l.ſi.hoc t.* Nam & ei qui ſemel egit, nõ obſtat Rei iudicatæ exceptio, ſi ex noua cauſa intereſſe cœperit. *l.de eod.12.hoc.t.* Quod tamen non ita accipiendum eſt, cùm dicitur agere ad Exhibendum poſſe omnes quorum intereſt, quaſi quomodocunq; interſit, locus ſit huic actioni. Quid enim, ſi quis petat rationes adverſarij ſibi exhiberi, quòd magni id ſua interſit? aut ſtudioſus illos aut illos libros alienos, quibus lectis doctior & melior ſit futurus? an ius ciuile calumniabimur, & captatis verbis ſententiam eius circumueniemus? Minimè id quidem faciendum eſt. *l.pen.hoc t.* Nam nec facultatum ſuarum rationes edere, & denudare fortunas, nec inuitus ſuas alij opes cõmunicare, quiſquam cogendus eſt. *l. fin. C.de alim.pup.præſt. l.2.C.quan. & quib. quar. pars, &c. lib.10.* Oportet igitur actoris ita intereſſe, vt ius aliquod habeat in re, & probabilem cauſam actionis, propter quam exhiberi deſideret. *d.l.3. §.ſi mecum. 9. hoc t. l.ſi quis ex argentarijs. 6.de eden.* Quòd ſi vel alia ſufficiat actio, qua nõ quidem in Rem vel ad Poſſeſſionem, ſed ad Exhibendum rectè agatur, nihil cauſæ erit quamobrem iſta actio detur. Vnde Pomponius apud Vlpianum *l.3. §. ſi quis extra.6. h.tit.* ait: Si quis extra hæredem (nam illi hæc datur actio, tanquã domino, *l.2 3. ff. quemad. teſt. aper.*) tabulas teſtamenti, vel codicillos, vel quid aliud ad teſtamentum pertinens exhiberi velit: dicendum eſt, per hanc actionem agendum non eſſe, cùm ſufficiant interdicta in hanc rem prodita, videlicet de Tabulis exhibendis. *l.locum.3. §.ſolent. §.condemnatio. de tabul. exhib.* Item, ſi liber homo detineri ab aliquo dicatur, de exhibendo poteſt quis habere interdictum: *tot.tit.de lib.hom.exhib.* ad exhibendum autem actio in eam rem inutilis videtur, quia hæc actio ei creditur, cuius pecuniariter intereſt. *d.l.ſi liber.13.hoc t.* Pecuniariter autem propter liberum hominem intereſſe nõ poteſt, quia nullam eius corpus recipit æſtimationem. *l.liber homo 13. ff.ad Aquil.* Illud tamen notandum eſt, quòd cum neq; huic actioni, neq; vendicationi, neq; alij ordinariæ locus eſt, interdum æquitatem exhibitionis efficere, vt in Factum agi poſſit. *l.3.§.pen.l Iulianus.9.§.Marcellus.3.hoc tit.*

4 ¶ Porrò aduerſus poſſeſſorẽ hac actione agitur, non ſolùm eum qui Ciuiliter, ſed etiam qui Naturaliter tantùm incumbit poſſeſſioni. *d.l.3. §.fin.* Quare & creditorem qui rem pignori accepit, ad Exhibendum teneri placet: *l.ſerui nomine 16. de vſucap.* & apud quem res depoſita, vel cui locata eſt, aut commodata. *l.3. §.fin. l.4. hoc t.* & omnes qui facultatẽ exhibẽdi habent, *l.5. in prin.l.signi 7 hoc t.* cuiuſcũq; tandem ſint conditionis, ſiue filijfamiliâs, ſiue patresfamiliâs. *l. de eod.12.h.t.* ſiue vnus, ſiue plures. *d.l.signi 7 §.1.* Sed & hæredi contra viduã quæ in domo mariti remanſit, dat. *l.hæres.33.de neg geſt.* Et vſqueadeò

A poſſeſſio vel detentio rei, eſt fundamentum huius actionis à parte litigatoris conuenti: vt ſi quis non poſſideat litis cõteſtatæ tempore, poſtea autem ante ſententiam poſſidere cœperit, condemnandus ſit, niſi reſtituat: contra ſi quis, cùm iudicij accepti tempore poſſideret, poſtea ſine Dolo malo poſſidere deſierit, abſoluatur. Nam quamuis eſt, vt inquit Pomponius, *d.l.signi.7.§.ſi quis.3.* quòd illi imputetur, cur non ſtatim reſtituit, ſed paſſus eſt litem ſecum cõteſta-
B ri: tamen quia res non ab ipſo tanquam aliena petitur, vt dici poſſit in mala fide verè poſſeſſor conſtitui, cumque non de reſtitutione, ſed exhibitione facienda agatur, æquius eſt liberari eum qui citra ſuam culpã eò redactus eſt, vt exhibere non poſſit. Quinetiam ſi quis poſſideat, tamẽ ſi non habet reſtituendi facultatem, æquitas huius iudicij dabit abſolutioni locum. *d.l.5. §.fin.* Planè qui Dolo malo poſſidere deſijt, cùm pro poſſeſſore habeatur, ad exhibendum tenebitur.
C *d.l.Iulianus.9.in prin.*

¶ Datur autem hæc actio de omnibus omnino rebus mobilibus, homine puta, ſeruo, animali, & re qualibet inanimata. *l.3. §.fin.l.5.§.1.l. 6.cum ſimil.hoc tit.* De rebus autem ſoli non datur, *l.ad rem mobilem.56. de procurat.* cùm per ſe pateant, oculiſq; ſubijciantur, ſine vlla alia exhibitione: neq; latẽre poſſint, vt alibi dicitur. *l.2. C.quando quart. pars. lib.10.* Hoc eſt quod ſuprà poſuimus, volenti agere interdicto Vtrobi, hanc
D dari actionem: non verò, agenti interdicto Vti poſſidetis. Nam hoc ad res immobiles, *vide infr. ad tit. vti poſſ. & vtrobi.* illud ad mobiles conſequendas eſt proditum. Item, nec de Tigno ædibus iniuncto datur hæc actio, quia lex XII. Tabular. ſolui vetat, ſed aliam actionẽ in Duplum de Tigno iniuncto, domino indulget. *l.gemma. 6.cum l.ſeq.hoc t.l.1.de tig.iniunct. vide quæ dixi in §.cum in ſuo ſolo.Inſt.de rer.diuiſ.* 5

¶ Propoſita ergo actione, erit iudicis ſum- 6
E matim cognoſcere, An agẽtis interſit, & cauſam agendi probabilem habeat, propter quam exhiberi deſiderat: *d.l.3.§.ſciendum 7.& §.ſi mecũ. 9.* exceptiones etiam æſtimare, quas poſſeſſor obijcit, vt ſi qua tam euidens ſit, vti facilè repellat actionem, propter quam exhibitio poſtulatur, puta exceptio doli, tranſactionis, iuriſiurandi, rei iudicatæ, *c.1.de confeſſ.in 6.* &c. poſſeſſorem abſoluat: ſin obſcurior, vel difficilioribus inuoluta ſit diſputationibus, differat, eamq; reijciat
F in directum iudicium, re exhiberi iuſſa. *d.l.3.4. ibid.11.* Quinetiam poteſt reum contumace per In litem iuſiurandum petitori condemnare, quantitate taxata, ad quam vſq; iuretur. *d l.3.§. præterea 2.*

¶ Rem aũt ita exhiberi repræſentariq; iube- 7
bit, vt vẽdicandi apprehẽdendiq; facultas actori fiat, *d.l.2.h.t.d.l fin.de verb.ſign.* Quamobrem ſi fuerit alij materiæ adiuncta, vt gẽma incluſa auro, ſigillum cã telabro, in hoc exhibitio decernẽ-
G da erit, vt excludatur. Item ſi rotam meã tuo vehiculo aptaueris, vel armario tuo meã tabulam,

aut

aut ſcypho anſam iniunxeris, vel purpuram intertexueris veſti, aut brachium ſtatuæ per applumbaturam coadunaueris: iudicio ad Exhibendum ſeparare compelleris, vt mihi Vendicandi fiat facultas. *d.l.6.& 7.hec tit.* Item ſi quis ex vuis meis muſtum fecerit, vel ex oliuis oleũ, aut ex lanis veſtimẽtã, cùm ſciret hæc aliena eſſe (nam ſi bona fide exiſtimans ſuam eſſe materiam, ex ea ſuo nomine nouam ſpeciẽ feciſſet, dominus eius efficeretur, *l.5.de rei vendic. §.cum ex aliena. Inſtit. de rer.diui. l.adeò.7. §.cùm quis. de* B *acquir.dom.*) vtriuſque nomine ad Exhibendum actione tenebitur: quia hoc caſu quod ex re noſtra fit, noſtrum eſſe, ex ſententia Sabinianorum verius eſſe Vlpianus exiſtimat. *l.de eo.12. §. denique. hoc t.* Etenim iniquum videtur, domino ſine ſuo facto dominium rei ſuæ auferri, & illud furi per contrectationẽ immutationemq́; rei in nouam ſpecrem acquiri. Quanquam in eo quod acceſſionis vice alteri accedit, propter præſtantiam principalis materiæ, quæ planè regit & aufert reſpectum acceſſionis, nõ conſideratur bona aut mala fides. *§.ſi tamen. §.cum in ſuo. Inſt. de rer. diuiſ. vbi expoſui vberius.* Deinde & illud addendum, in eadem omnino cauſa rem eſſe exhibendam, in qua fuit, cùm iudicium acciperetur. *l.Iulianus.9. §.quantum.hec tit.* Proinde ſi lite iam cõteſtata vſucaptam exhibeat, non videA tur exhibuiſſe, cum petitor intentionem ſuam perdiderit, niſi paratus ſit repetito die actionem ſuſcipere. *d.§.quantum.* Quinetiã ſi mutata forma exhibitio fiat, nihilominus tenebitur ad Exhibendum, vt priſtinæ formæ rem reſtituat: *d.l.Iulianus. §.ſi quis rem.* nam Mutata forma, propè interimi ſubſtantiam rei, Marcellus ſcribit, ita vt res non poſſit dici eadem. Sanè ſi deterior tantùm facta exhibeatur, vt equus debilitatus, quia eadem res exhibetur, & via ad vindicandũ B patefacta eſt, ad Exhibendum quidem actione reus abſoluitur: poterit tamen actor aut iudicio Vendicationis, aut ex lege Aquilia de hoc damno, aut actione in Factum, ea deficiente, agere. *d.l.ſi quis rem. l.ſi quis hominem.17. hoc tit.l. exhibitienis. C.eod.tit.* Planè cum omnis cauſa reſtituenda ſit, partus quoq; & fructus, omnesq́; vtilitates quæ amiſſæ ſunt ob hoc quòd res non exhiberetur, vel tardiùs exhibita eſt, æſtimabũtur. *d.l.Iulianus.§.fin. l.ſi eptione.10. l.ſed etſi hære*C*ditas.11.d.l.de eod.12. §.ſi poſt iudicium.2.hoc t.* Vltimò ſciendum, Ibi rem exhibendã, vbi fuit cùm lis conteſtaretur: quamobrem ſi alio loco, quàm vbi actum ſit, exiſtat, periculo impendijsq́; actoris perferenda eſt eo loci vbi agitur: niſi data opera & dolo malo tranſlata a reo proponatur. *d.l.ſed etſi hæred. 11.§.1.*

DIGEST. LIBER XI.

DE INTERROGATIONIBVS IN Iure faciendis, & interrogatorijs actionibus. Tit. I.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quære introductæ ſint interrogationes.*
3 *Mos interrogandi.*
4 *Actionem interrogatoriam qualitatem tantùm eſſe adiectitiam, non propriam actionus ſpeciem.*
5 *De interrogationibus ſublatis, & poſitionibus introductis.*

1 QVIA † paulò antè dictum eſt de actione ad Exhibendum, quæ viam munit actionibus in Rem: viſum eſt iuris compoſitoribus ſubnectere tit. de Interrogationibus in iure faciendis, quæ & ipſæ præparatoriæ ſunt: nam reliquis realibus actionibus ancillantur: & vt actio ad exhibendum, ita & hæ vendicationibus, maximè petitioni hæreditatis potiſſimum aditum patefaciunt: idq́; eò magis viſum fuit opportunum, quòd non longè à natura mixtorum, aut certè realium iudiciorum, de quibus iam dictum eſt, abſunt: quia neq; ex contractu, nec delicto, ſed ex facto & confeſſione hominis naſcuntur: vt meritò in hanc ſecundam Pandectarum partem, in qua de eiuſcemodi iudicijs tractatio eſt inſtituta, ſint relatæ.

2 ¶ Prætor igitur Edictum de Interrogatorijs actionibus propoſuit, quia ſciebat ſæpenumerò D difficilè eſſe probare aliquẽ hæredem aut poſſeſſorem, qui cum agi aut rei vendicatione, aut petitione hæreditatis, aut ſimili actione reali, quæ in poſſeſſorem tantùm directa eſt, *l.vnic. C. de alie. iud.mutan. cau. §.1. Inſtit. de actio.* rectè poſſet. Voluit igitur aſtringere eũ qui conueniretur, ex ſua in iudicio reſponſione, vt vel cõfitendo vel mentiendo ſeſe oneraret: ſimul & illud erueretur, quo q́q, iure ex teſtamẽto, an ab inteſtato, & quota ex parte hæres eſſet. *l.2.3.4.h.t.* E Qui igit agere in Rem volebat, vt aduerſariũ ſua cõfeſſione cõſtringeret, & ex eius cõfeſſione certã impetrare efficacẽq; poſſet actionẽ, eiuſcemodi interrogationes. Vtrũ poſſideret, & an Pro hęrede poſſideret aduerſarius, atq; alia id genus, ante iudiciũ cœptũ in iure, id eſt, apud magiſtratum populi Romani, *l.4.§.fin.hec t.* preponebat.

3 ¶ Quibus † ſummariè cognitis, ſi ad inſtituendum iudicium eas multũ pertinere Prætor compeſſet,

periſſet, aduerſarium reſpondere iubebat: *l. ſi ſine interrogatione. 9. §. Illud quæritur. 5. h. t.* quidē ſi confitebatur quod erat interrogatum, eamq; confeſſionē ius & natura admittebant, quaſi Ex confeſſo erat obligatus: *l. de ætate. 11. §. qui interrogatus. 8. l. confeßionibus. 13. hoc tit.* & conſequēs actio fundabatur. Sin autem aut falsò negabat, aut contumaciter in iure tacebat, eam mendacij contumaciæue ferebat pœnam, quòd in ſolidum conueniebatur, condemnabaturq;: *d. l. de ætate. §. ſi cùm eſſet. 1. & §. qui tacuit. 2. cum ſeqq.* ex ea actione, cuius reſpectu interrogationes erant A B
4 factæ: *d. l. confeßionibus. 13.* quæ † actio quoniā in interrogationibus, reſponſione ſubſecuta aut contumaciter non ſubſecuta, fundabatur, indidemq; vim probationis accipiebat, vocabatur Interrogatoria actio. *Duar. lib. diſp. 1. c. 43.* quanquam aliquando & Confeſſoriam dici, quia ex confeſſione rei datur, ſciamus. *l. proinde. 25. ad l. Aquil.* Nam propter adiectam qualitatem aliud actionibus indi nomen, minimè nouum eſt: vt cum Arbitrariam, Noxalem, Reſciſſoriam actionem, &c. diximus. C

5 ¶ Sed quia poſtea animaduerſum eſt, iniquū eſſe quenquam cogi de ſuo iure ante iudicium reſpondere, *l. cogi. de petit. hæred. l. fin. C. de rei vendic. c. 1. de probat.* potiusq; actorem domo adferre intentionem & inſtructū venire oportere, quàm à reo confeſſionē quaſi gladium exigere: *l. nimis graue. 7. C. de teſt. l. 1. C. de eden.* ideo ætate etiam I. C. minus frequentari cœperunt interrogatoriæ actiones, tandemq; in deſuetudinem abierunt: *l. 1. cir. fin. h. t.* quāuis I C. ordinem Edicti ſecuti, hanc quoq; eius partē ſint interpretati: maximè quòd nō omnino illo tempore interrogationes deſijſſent, ſed minus frequentarētur. Sanè hodie id obtinet, vt interrogationes, ſiue, vt nunc loquuntur, Poſitiones, lite demum conteſtata fiant: ad quas ſi fuerit iuſſu iudicis reſponſum, reus ex cōfeſſione tenetur: *tot. tit. de confeſſ. c. 1. & 2. eod. tit. lib. 6.* ſin autem contumaciter non fuerit reſponſum, reus aut pro negante habetur, ſi damnoſa illi eſt negatio: aut pro confeſſo, ſi confeſſio illi damno futura eſt: *Spec. de poſit. §. 9. cum 4. per iura ibi alleg.* vt iam non ad fundandam intentionem, inſtituendumq; iudicium, ſed ad probationem tantummodò ea valeant, quæ ex confeſſione aduerſarij apud iudicem facta eliciuntur. *d. l. 1. in fin.* Et hæc iure communi obtinent. Cæterùm apud nos Sax. non modò interrogationes, ſed etiam hæ ipſæ poſitiones in vſu eſſe deſierunt: *Sachſ. diff. 48. & 49.* non etiam confeſſiones, ſiue expreſſum, ſiue tacitè, puta nihil reſpondendo, in iudicio factæ. *vide Iaſ. in l. patre. num. 21. & 27. de his qui ſunt ſui iur. & J. de confeß.* D E F

DE QVIBVS REBVS ad eundem iudicem eatur. Tit. II.

Illud quoq; ad ſuperiorum iudiciorū rationem rectè inſtituendam pertinet, ſciri, ſi inter plures Familiæ herciſcūdæ iudicio agatur, & inter eoſdem Communi diuidundo aut Finium regundorum quæſtio poſtea gliſcat, compendij gratia, & quò te[m]porius omnes lites tranſigantur, faciliusq; coire cohæredes, aut alij ad quos cauſa pertinet, poſſint, ad eundem omnes iudicem, vtpote iam antea de cauſa inſtructum, eundemq; locum, vbi omnium præſentia fiat, eſſe mittendos. *l. 1. & 2. hoc t.* Nec enim continentia cauſæ diuidi debet. *l. nulli. vbi Iaſ. C. de iud.* & Fruſtrà fit per plura, quod fieri poteſt per pauciora. *l. 1. quod met. cauſ. l. ampliorē. 39. §. in refutatorijs. C. de appellat. vide Mynſing. obſer. 4. cent. 1.*

DE SERVO CORRVpto. Tit. III.

C. 6. 2.

Vt nihil omninò eorum iudiciorum, quæ nec ex [vll]o contractu, neq; ex delicto vllo inſigni exiſtunt, prætermittatur, rectè iuris compoſitores ad finem vſq; huius libri reliquas quaſdam hoc genus actiones, quæ mixtā quodammodò cauſam obtinent, perſequuntur. Ac primò quidē de actione ſerui corrupti (quæ etiam ad corruptum filiumfam. pertinet, *l. vt nō tantùm. h. t.*) Edictum Prætoris hoc recenſetur:
" QVI SERVVM, SERVAM, ALIENVM, ALIENAM RECEPISSE, PERSVASISSE'VE QVID EI DICETVR DOLO MALO, QVO EVM, EAM DETERIOREM FACERET, IN EVM QVANTI EA RES ERIT, IN DVPLVM IVDICIVM DABO. *l. 1. in prin. hoc tit.* Quæ verba cùm per ſe clara ſunt, tùm à I. C. dilucidè hoc tit. explicantur. *l. 2. & tot. hoc tit. Paul. lib. 1. tit. 12. & 13. & ibi Cuiac.* Hoc autem edictum Perpetuum eſſe, & inde dari actionem Ciuilem, cum qua concurrat tamen extraordinaria criminalis, oſtendit l. 5. de extraord. crim.

DE FVGITIVIS. Titul. IIII.

C. 6. 1.

Qui fugitiuum aut erronem ſeruum apud ſe celat, cùm furti ſe crimine obliget, *l. 1. in princ. hoc t. l. non ſtatim. ad l. Fiau. de plagiariis.* meritò in eum quoq; actio ex S. C. eſt prodita. Senatus autem cenſuit, ne fugitiui admittantur in ſaltus, néue protegantur à villicis & procuratoribus poſſeſſorum: ac mulctam 100. ſolidorum in ſecus facientes ſtatuit: de quo S. C. plurima hìc apud Vlpianum. *in d. l. 1.* Quanquam ſint & aliæ actiones, quibus aduerſus eiuſcemodi receptatores atq; occultatores agatur. *l. 3. 4.*
G *5. ad l. Flau. de plagia. l. quicunq;. & tot. tit. C. de ſer. fugiti.*

DE ALEATORIBVS.
Titulus V.
C.3,43.

1 *Quare alea probibita.*
2 *Prima pars edicti.*
3 *Secunda pars.*
4 *Senatuſc. de probibito aleæ ludo.*

1 CVm † deterrimũ ſit prodigalitatis inſtrumentum alea, qua complures per inconſultam temeritatem ad inopiam redacti, Deo maledicunt, & grauiora facinora nonnunquam aggrediuntur: *l. fin. in princ. C. de relig. & ſumpt. fune. & aleæ luſu.* meritò & hoc prouidendum fuit, ne ludo tam noxio vlla ratione indulgeretur: ſed potius, quoad eius fieri poſſet, omnis eius vſus procul è finibus bene inſtitutæ ciuitatis exterminaretur. Intereſt enim Reipublicæ, Ne quis re ſua abutatur. *§. ſed etiam. Inſt. de his qui ſunt ſui vel al. iur.* Et quia receptatores occaſionem adiumentumq́; præbent eiuſcemodi nequitiæ, rectè Prætor de ijs hoc edictum propoſuit: de his enim, non de aleæ ludo, hoc in titulo edicitur. Nam id genus ludi, erat lege aut S. C. prohibitum, vt Prætoris interdicto non fuerit opus. Horat. lib. 3. Carm.

Seu mauis vetita legibus alea. D

Vnde facilè intelligi poteſt, inſcriptionem titul. De aleat. & De aleæ luſu, in vulgatis exempla-
2 ribus mendoſam eſſe. Ait prætor: † SI QVIS „ EVM, APVD QVEM ALEA LVSVM ESSE „ DICETVR, VERBERAVERIT, DAMNVM'VE „ EI DEDERIT, SIVE QVID EO TEMPO- „ RE DOMO EIVS SVBTRACTVM EST, „ IVDICIVM NON DABO. Prætor igitur in odium flagitioſi hoſpitij præbiti, ſuſceptorem aleatorium verberatum, ac vbicunq; & quando- E cunq;, occaſione tamen ludi, infortunio mulctatum non vindicat: adeò vt furtum domi eius eo tempore quo luditur, impunè fiat: quod tamen de actione Pœnali denegata intelligendum eſt, non quin poſſit ad Exhibendum cõdicendumq́; rem furto ſublatam agere. Idemq́; iure Sax. penè receptum eſt: quo iure mulcta iniuriarũ aleatoribus nulla debetur. *Sax. lib. 3. art. 45.* Sed & grauiorem pœnam, videlicet Publicationem domus, Iuſtinianus poſtea in hunc ſtatuit. *d. l. fin.* F *in fin. C. de relig.*

3 ¶ De ipſis autem aleatoribus ita Prætor cauit: IN EVM QVI ALEAE LVDENDAE „ CAVSA VIM INTVLERIT, VTI QVAS- „ QVE RES ERIT, ANIMADVERTAM. Hæc clauſula pertinet ad animaduerſionem eius qui compulit ludere, vt pro ratione facti aut mulctetur, aut in latomias, id eſt, lapidicinas, vel in vincula publica detrudatur. Solent enim quidam & ad luſum cogere, vel ab initio, vel victi, G dum retinent. *l. 1. in fin. l. 2. h. t.* & hæc quidẽ Prætor de aleatoribus. † S. C. autem, quod vim legis 4 A obtinet, *l. non ambigitur. de legib.* vetuit omnino in pecuniam ludere, aut ſponſionem eiuſcemodi luſus gratia facere. *Cic. Philip. 2.* Et ſi quid amiſſum ſolutumq́; ſit eo nomine, actionem ad repetendum præſtat (quæ tamen condictio iure Saxon. non datur, *Reinh. in vlt. parte diff. 6. per art. 6. lib. 1.*) præterquam vbi certatur haſta, vel pilo, currendo, ſaliendo, luctando, pugnando, quod virtutis cauſa fit: quibus ex rebus etiam B legibus exercendarum virium gratia, ſponſionem facere licet. *l. 2. in fin. l. 3. hoc tit.* Iuſtiniani tamen cõſtitutione ad vnum tantũm alterúmue vſq; ſolidum etiam in his ludere permiſſum eſt. Quod autem in conuiuio veſcendi cauſa ponitur, in eam rem familia rectè ludit. *l. fin. hoc tit.* Illud etiam ſciendum, quod in ludo venditur, ad eius euictionem non teneri venditorem: *Iaſ. in l. iuriſgentiũ. 7. §. prætor. num. 3. de pact. per l. fin. §. 1. quar. rer. non dat. act.* & moribus noſtris quod in C ibi creditur, non habere exactionem: eum verò qui pœnam promittit, ſi deinceps luſerit, ludendo ad pœnam obligari. *l. ex ea parte. 121. §. mulier. 1. vbi hoc Bart. notat. de verb. oblig.*

SI MENSOR FALSVM modum dixerit.
Tit. VI.

D
1 *Ratio huius edicti, & quis dicatur menſor.*
2 *Ex qua cauſa hæc actio detur.*
3 *Cui detur.*
4 *Aduerſus quem.*
5 *Ad quid detur.*
6 *Affines actiones.*

ADuerſus † menſorem agrorum, quem finitorem Cic. *de l. Agrar.* & Plaut. *in Penulo*, vocant, Prætor in Factum Actionem 1 E propoſuit, à quo falli nos non oportet. Nam intereſt noſtra, ne decipiamur in modi renunciatione, ſi fortè vel de finibus contentio ſit, vel emptor ſcire velit, aut venditor, cuiuſmodi ager veneat: quo nomine in duplum erat olim ex mendacio actio. *Paul. lib. 1. tit. 18. & lib. 2. tit. 17.* Ideo autem hanc actionem propoſuit, quia non crediderũt veteres inter tales perſonas locationem & conductionem eſſe, ſed magis operam F beneficij loco præberi: & id quod datur ei, ad remunerandum potius quàm vice mercedis, quæ ex locato debetur, dari: vtpote cum abſq; vlla conuentione, & incerta quantitate, aliàs plus, aliàs minus dari ſoleat: vnde & Honorarium appellatur: quia honorandi magis cauſa, quàm ex certo vllo contractu, aut ad certã mercedis quantitatem datur. Si autem ex locato & conducto fuerit actum, dicendum erit, non tenere intentionem: *l. 1. in prin. h. t.* Nam actio lo- G cati, datur ex contractu, in quo de certa mercede cõuenit. *l. 2. loca. l. 1. §. ſi quis ſeruũ. depoſ.* At ſi ue-

ſiue

ſine certæ mercedis cõuentione officium menſurandi, cum quadam ſalarij atq; honoratij ſpe prçſtatur, vt inde ex locato agi nullo modo poſſit. § *fin. Inſt. de loca & condu.*

2 ¶ Hæc actio Dolum malum menſoris exigit: aut latam culpam, quæ dolo malo comparatur. *d. l. 1. §. 1.* Viſum eſt enim abundè coerceri menſorem, ſi dolus tantùm malus punietur eius hominis, qui nullo ex contractu iure ciuili obligatus eſſet: vt quoad eius fieri poteſt, officium liberaliter præſtitum minimè ſit ei damnoſum, *l. ſed ſi quis. 1. quemad. teſt. aperi.* Nam & in alijs contractibus vſurpari videmus, vt ad quẽ nulla eius contractus vtilitas redundat, is tantummodò dolum præſtet: quemadmodũ eſt in depoſito. *l. ſi vt certo. §. nunc videndum. ꝗ. commod.* Neque in contrarium vrget, quòd ob mercedem aliquando menſor operam præbeat. Etſi enim ea ſpe accedere ad menſurandum poteſt: tamen quia ab initio nulla fit ſuper mercede pactio, intelligitur gratuitò præſtari officiũ: ſicuti & mandatum gratuitum eſt, quamuis poſtea remunerandi gratia honor interueniat. *l. ſi remunerandi. 6 ꝗ. manda.* Semper enim initium contractus eſt inſpiciendum. *l. ſi procuratorem. 8. in prin. mandat.* Quamobrem ſi imperitè aut negligenter menſor verſatus ſit, ſecutus erit, eiq; imputabitur qui illum adhibuit. *d. l. 1. hoc. t.* Datur igitur hęc actio ex falſa renunciatione, quæ dolo malo facta eſt: nam renunciatum eſſe oportet Quoquo modo. *l. 1. in fin. l. 2. l. 5. hoc tit.*

3 ¶ Competit autem ei cuius interfuit, falſum modum renunciatum non eſſe: vt emptori, venditori litigatori, qui damnum propter falſam menſuræ renunciationem paſſus eſt. *l. 3. §. 1. h. t.* Datur & hæredibus: *d. l. 3. §. fin.* quia hæc actio Rem perſequitur, & ex Negocio deſcendit, vnde & Perpetua eſt. *l. 4. hoc tit.*

4 ¶ Aduerſus autem menſorem agrorum intenditur, qui falſum modum menſurámue renunciauit, ſiue vnum ſiue plures, & quidem in ſolidum: quia dolus omnes in ſolidum obligat, vna tamen ſolutione actio aduerſus omnes tollitur. *d. l. 3. in prin.* etenim in id quod Intereſt agitur: quod vbi ſemel receptum eſt, bona fides non patitur amplius idem exigi. *l. bona fides. 57. de reg. iur.* Et quamuis de ſolo menſore agrorum verba Edicti agant, tamẽ latiùs id porrexit Prætor. Nam etſi cuiuſuis alterius rei menſuram falſam renũciaſſe dicetur, hæc actio, & quidem Directa cõpetet: quia hæc interpretatio non aliundè, ſed ex ipſa prætorie authoritate venit: eoq; peræquè directam præſtat actionem, atq; ipſum edictum. Proinde ſi in ędificijs menſura fefellit, vel frumenti, vel vini, vel cuiuſuis alterius rei, ſiue de itineris latitudine, ſiue de ſeruitute immittendi proijciendíue quæratur, ſiue aream, vel tignum, vel lapidem metiendo mentitus fuerit, tenebitur, *l. 5. in fine. l. 6. 7. hoc tit.* Sed & Vtilem actionem ex edicti interpretatione I. C. (qui cũ iuris condendi poteſtatem nõ habeant, directas actiones, quas lex aut edictum non dat, dare ne-

A queunt) præbent *d. l. 5. in verſ. ſed nec vtilem, & t.* in eum qui menſor non fuit, fefellit tamẽ in modo. Vt ſi architectus Dolo malo in lineamentorum ductu, & ordinatione ſtructuræ decepit: aut redemptor, qui opus alteri ſuis cemẽtis ędificat, *l. redemptores. 39. de rei vendicat.* in modo: aut tabularius, in cõputatione. *l. fin. hoc tit.* Nam menſorem machinariũ, qui machinula formas quadratas aut trigonas deſignans, earumq́ue latera dimetiens, ſpaciũ areæ colligit, *Budæus hic.* cùm B verus ſit menſor, directo iudicio conueniri rectè puto. *d. l. fin. in prin.* Porrò in hæredem ſimilesq; perſonas hanc actionẽ, quæ ex parte rei conuẽti pœnalis eſt, & ex delicto, nempe dolo oritur, denegari Vlpianus ex authoritate Põponij ſcribit. *d. l. 3. §. fin. hoc tit.*

¶ Venit in hanc, id quod intereſt agentis, falſum modum non eſſe renunciatum. Vnde ſi alia ciuili actione, vt ex empto, quis damnũ ſibi factum per falſam renunciationem reſarcire po- C teſt, cùm nihil eius interſit, ceſſabit hæc actio. Nam generaliter Extraordinaria remedia, vbi ſufficit ordinarium, dari non ſolent. *l. in cauſæ. 16. in prin. de min.* 5

¶ Affinis autem huic actioni eſt Querela ſeu imploratio officij iudicis, qua menſorum, aut æſtimatorum, aut aliorum omnium qui ex peritia artis ſuæ iudicant, iudicium, menſura, taxatio, ſententia impugnatur: ſicuti perpetuò impugnari, & demonſtrata imperitia retractari po- D teſt, quando nunquam tranſeat in rem iudicatam. *Iaſ. poſt. Alex. in l. arbitro. nu. 10. qui ſatiſd. cogan. Imol. in c. quintauallis. num. 30. de iureiur. Maran. tract. iudic. cap. de appell. num. 102.* Item actio de Dolo, quæ datur in apparitores Prætoris, qui extra ordinem ſententiam exequentes, rem viliori precio fraudulenter proiecerunt. *l. ſi pignera. 50. de euictio.* 6

E

DE RELIGIOSIS ET ſumptibus funerum, & vt funus ducere liceat. Tit. VII. C. 3. 44.

1 *Edictum de religioſis.*
2 *De quo loco agat edictum: & quis ſit purus locus, aut religioſus.*
F 3 *Quid ſit ſepulchrum, quid monumentum.*
4 *Qualis ex edicto detur actio, cui, contra quem & ad quid.*
5 *Quæ actio detur ei, qui prohibitus eſt funus ducere.*
6 *Edictum de ſumptibus funerum: & quæ, cui, aduerſus quem, ad quid actio inde detur.*

G HActenus † dictum eſt de vindicatione & actionibus rerum quę ſunt humani iuris: nunc proponũtur Edicta duo, quæ ad res 1

Religioſas & Diuini iuris tectas ſartasq; conſeruare pertinent: atque ad eundem mixtarum actionum ordinem meritò rediguntur. De religioſis rebus prętor ita dixit: SIVE HOMO MORTVVS, OSSAVE HOMINIS MORTVI IN LOCVM PVRVM ALTERIVS, AVT IN ID SEPVLCHRVM IN QVO IVS NON FVERIT, ILLATA ESSE DICENTVR: QVI HOC FECERIT, IN FACTVM ACTIONE TENETVR, ET POENAE PECVNIARIAE SVBIICIETVR. *l. 2. §. prætor. hoc tit.* Si homo, inquit, mortuus, oſſáue: videlicet præcipua aut principalia membra, vt caput. *l. cùm in diuerſis. 44 h. tit.*

2 ¶ Quod dicunt de loco, intelligendum eſt de eo, qui eſt extra pomerium oppidi. Nam & lege XII. Tabul. & reſcriptis Principum prohibitum eſt in ciuitatibus ſepeliri, nõ obſtante etiam conſuetudine municipali. *l. 3. §. diuus. de ſepulc. violat.* PVRVS locus dicitur, qui neque ſacer, neque ſanctus, neq; religioſus eſt, ſed ab omnibus eiuſcemodi nominibus vacat. *l. 2. §. prætor. verſ. purus.* C *hoc tit.*

3 SEPVLCHRVM † eſt, vbi corpus oſſáue hominis condita ſunt. Vt autem Celſus ait, non totus qui ſepulturæ deſtinatus eſt, locus religioſus fit, ſed quatenus corpus humatum eſt. A' ſepulchro autem MONVMENTVM diſtat: quia quicquid memoriæ ſeruandæ gratia extruitur, monumentũ dicitur: *d. §. prætor. verſ. monumentũ.* in quod ſi corpus inferatur, fiet ſepulchrum: *l. monumentum. 42. hoc tit.* quanquam monumentum ſepulchri etiam id dicitur, quod loci, in quo corpus impoſitum eſt, muniendi cauſa fit. *l. funeris. 37. in fin. h. t.* D Illa verba: ILLATA ESSE DICENTVR, de ea illatione accipienda ſunt, quæ fit ſepulturæ cauſa. *d. §. prætor. verſ. de illa.*

4 ¶ Actio hæc in Factum, perſonalis eſt, quę datur ex facto eius qui contra ius locum alienum religioſum facere molitur: continetque illud, Vt aut is qui intulit, tollat quod eſt illatum, Aut loci precium præſtet. *l. is qui intulit. 7. hoc t.* Vnde cùm actio ſit Rei perſecutoria, perpetua eſt, & hæredi, inque hæredem competit. *d. l. 7.* E Meritò autem actio in eam renrpiodita eſt: nam propria authoritate corpus aut oſſa ab alio in ſuum fundum illata, nemo debet propter reuerẽtiam manium, & quia corpus rectè ſepultum non eſt inquietandum, effodere vel tranſportare: *l. oſſa. 8. l. diui. 39. hoc tit.* quamuis in alijs rebus prophanis id concedatur. *l. quemadmodum. 29. ad legem Aquiliam.*

5 ¶ Contrà autem ei qui prohibitus eſt inferre in eum locum, quò ei ius inferendi eſſet, in Factum actio competit: per quam conſequetur, F quanti eius intereſuit, prohibitum non eſſe: *d. l. oſſa. in fin. cum ll. ſeqq.* quò reſpiciunt illa vltima verba inſcriptionis huius tituli, ET VT FVNVS DVCERE LICEAT: eoque pertinet Vlpiani reſponſum, *in l. ne corpora. 38. hoc tit.* cùm ait: Officium eſſe præſidis, prouidere ne corpora aut oſſa mortuorum detineantur, néue quis prohibeatur, quo minus via publica cadauer transferre aut G ſepelire poſſit. Quare ne quidem ob æs alienum inhiberi ſepulturam, & atteſtari cadauer poſſe, dicendum eſt. *§. hoc autem. Auth. vt cùm de appel. cognoſc. in Auth. vt def. ſeu corp. eor. l. cùm ſit iniuſtum. de ſepulch. violat. Conar. var. reſ. libro 2. cap. 1. num. 10.*

¶ De ſecunda autem huius tituli parte, nempe de Sumptibus funerum, Prætor ita cauit: 6
« QVOD FVNERIS CAVSA SVMPTVS FACTVM ERIT, EIVS RECVPERANDI NOMINE IN EVM, AD QVEM EA RES PERTINET, IVDICIVM DABO. *l. ſi quis ſepulchrum. 12. § prætor ait. hoc tit.* Hoc edictum iuſta ex cauſa propoſitum eſt, vt qui funerauerit, conſequatur id quod impendit. Sic enim fiet, ne inſepulta iaceant corpora, néue quis de alieno funeretur. Deinde qui propter funus aliquid impendit, quoniam cum defuncto contrahere videtur, *l. 1. hoc tit.* quaſi negocium eius gerens. *l. & ſi quis. 14. § etſi quis. verſ. quaſi al. enim. & § idem Labeo.* meritò ab eius hæreditate & hæredibus defunctum repræſentantibus id repetere poterit. Funeris cauſa ſumptus factus videtur is demum, qui ideo fit vt funus ducatur, & ſine quo funus duci non poteſt. *d. l. & ſi quis. 14. §. funeris. l. funeris ſumptus. 37. hoc tit.* Vnde hæc actio, quæ & Funeraria dicitur, ex bono & æquo oritur, continetque tantũ impenſa funeris cauſa, non etiam cæteros ſumptus. Aequi autem & boni æſtimatio accipitur ex dignitate eius qui funeratus eſt, ex cauſa, ex tempore, ex bona fide, vt ne plus imputetur ſumptus nomine, quàm factum eſt: ac interdum ne tantum quidem, quantum factum eſt, ſi fortè immodicè factum ſit. *d. l. & ſi quis. §. hæc actio. vide l. 1. § de impenſa. ad leg. Falc. Land. art. 22. 31. lib. 1.* Quanquam Prætor vel Magiſtratus municipalis ſumptum ad funus pro facultatibus & dignitate defuncti decernere ſolet. *d. l. ſi quis. 12. §. fin. hoc tit.* Nonnunquam etiam is qui ſumptum fecit in funus, non recipit: veluti ſi pietatis gratia, non hoc animo quaſi recepturus ſumptum impendit. Oportebit igitur teſtari quemque, quo animo funeret, ne poſtea patiatur quęſtionem. *d. l. & ſi quis. §. interdum.* Hæc autem actio cùm ſit Prætoria, ceſſat, quoties quis aliam actionem habet de funeris impenſa conſequenda. *d. l. & ſi quis. §. Labeo ait. cum ſeqq.* Datur autem aduerſus eos, ad quos funus pertinet: videlicet hæredes, vel bonorum poſſeſſores, *d. l. & ſi quis. §. fin. cum ll. ſeqq.* &c. Huius autem actionis tantus eſt fauor ob religionem, vt hæc impenſa ante omne creditum, cùm bona ſoluendo non ſunt, ex hæreditate deducatur. *l. penult. hoc tit. l. 2. de priuileg. cred. l. fin. § in computatione. C. de iur. deliber. Paulus lib. 1. tit. 21.* Quod & ad eas expenſas, quæ ob morbum defuncti, puta in pharmacopolio contractæ ſunt, extendi conſueuit. *Iaſon in dicto §. in computatione. text. in l. 3. §. in reſtituenda. 4. C. de pet. hæred. l. 3. C. de relig. & ſumpt. ſuner. Land. art. 22. lib. 1. gl. art. 6. nu. 2. lib. 1. Vueylh. art. 26. vide etiam Specul. de ſepul.*

DE MORTVO INFERENDO, & ſepulchro ædificando. Tit. VIII.

1 *Interdictum de mortuo inferendo, & eius explicatio.*
2 *Quatenus differat ab actione ſuperiore.*
3 *Interdictum de ſepulchro ædificando.*

1 PErtinét † & huc interdicta prohibitoria, de Mortuo inferendo, & vt inferre liberè liceat: quibus de rebus ita Prætor interdixit:
„ QVO QVA'VE ILLI MORTVVM INFERRE,
„ INVITO TE, SI IVS EST, QVO MINVS
„ ILLI EO EA'VE MORTVVM INFERRE, ET
„ IBI SEPELIRE LICEAT, VIM FIERI VE
„ TO. *l.1. in princ. hoc tit.* Verba illa, QVO QVA'VE,
„ EO EA'VE, indicant contra interdictum fieri, ſiue in locum ſepulturæ inferre quis prohibeatur, ſiue in itinere arceatur. Liberũ igitur eſt, quacunque ratione prohibito mortuum inferre, aut ſtatim hoc interdicto vti, quo prohibetur ei vis fieri, aut aliò inferre, & poſtea in Factum agere: per quam actionem conſequetur actor, quanti eius interfuerit prohibitũ non eſſe. *l. liberum. 9. ſ. tit. 1.*
2 Vnde † patet diſcrimen inter hoc interdictum, & actionem quę ex ſuperiore edicto datur. Nam hæc quaſi cedens violentiæ, ordinariè agit ad id quod Intereſt, potiusq; ad Vindicandam quàm A Arcendam iniuriam dirigitur. Illud verò ipſi facto obſiſtit, vimq́ue fieri vetat: & non longam cognitionem, ſed paratam habet executionem, vtpote in ſimplici verborum conceptione (vt & alia interdicta omnia. *l. vltim. de interd.*) in officio Prætoris conſiſtens: qui interdicit, Ne vis fiat mortuum inferenti, donec de iure ſepulturæ ordinariè agatur, ac diligentior fiat cognitio. Ita per Interdictum remouetur impedimentum: per actionem ex Edicto, tantùm ad Intereſſe a-
B gitur, impedimento omiſſo. Sed de differentia Edictorum, ac Interdictorum, alio loco dicetur opportunius.

¶ De ſepulchro ædificando Prætor ita interdixit: QVO ILLI IVS EST, INVITO TE 3
„ MORTVVM INFERRE, QVO MINVS ILLI
„ IN EO LOCO SEPVLCHRVM SINE DOLO
„ MALO AEDIFICARE LICEAT VIM FIERI
„ VETO, *l.1. §. prætor ait. h. tit.* Interdicta hæc propoſita ſunt, quia religionis intereſt, non prohi-
C beri ſepulturam cadauerum, & monumenta extrui atque exornari *d. l. 1. §. 1. verſ. interdictum. hoc tit.* Negat tamen Lex Regia mulierẽ, quæ prægnans mortua ſit, humari, antequã partus eximatur: qui contrà fecerit, ſpem animantis cũ grauida videtur peremiſſe. Nõ igitur incidit in hoc Edictum, qui vetat eiuſmodi cadauer inferri, priuſquam partus excidatur. *l. 3. h. t.* Affine eſt ꝙ prohibitum ſit illatum exhumare etiam ob delictum, niſi contra Eccleſiæ interdictũ ſepultura ſit. *Bald. l. princip. aliter. 13. num. 2. C. de lib. cauſ.*

DIGEST. PARS TERTIA.

LIBER XII.

DE REBVS CREDITIS, SI CERTVM petatur, & de condictione. Tit. I.

C. 4. 1. 2.

1 *Continuatio, & generalis diſpoſitio huius tertiæ Partis, & etiam 2. 3. 4. 5. 6. 7.*
2 *Quare inſcribatur de rebus creditis, & quid ſit credere, nu. 8.*
3 *Quot modis in creditum eatur, & nu. 9.*
4 *Quare de ſtipulationibus hîc non agatur.*
5 *Quare dicãtur quidam contractus re cõtrahi.*
6 *Quot modis re contrahatur.*
7 *De inſcriptione tituli: eiusq́ explicatio.*
8 *Mutuum vnde dictum.*
9 *Quid ſit.*
10 *Cauſa efficiens mutui: & an debeat eſſe gratuitum.*
11 *Materia: & quæ res in mutuum cadant, quæ functionem recipere dicantur.*
12 *De forma, ſubſtantialibus & naturalib. mutui: & explicatio l. vinũ. l. ſi ergo. cũ ſimil.*
13 *Cauſa finalis.*
14 *De condictione certi & incerti, & quæ ex mutuo actio detur.*

1 HACTENVS † explicata ſunt in ſecunda Pandectarũ parte iudicia, quibus rem noſtrã perimus: & his finitima illa, quæ licet ex nullo contractu deſcendãt, exemplo tamen realium iudiciorum, ad rem perſequẽdam inſtituũtur. Sequitur nũc, D quando nõ modò res noſtras, ſed nobis etiã Debitas præſtari æquũ eſt, vt videamus quib. actionibus ea quę Debẽtur, exigi poſſint. Et ſi autẽ diuerſæ cauſæ ſunt, & variæ, ex quibus quid deberi poteſt, vt matrimonium, tutela, vltima voluntas, &c. tamẽ quia præcipuè contrahẽdo fit, vt quid dari fieriue oporteat, meritò ante omnia de contractibus.

tractibus actionibusque, quæ indidem ad res debitas petendas emanant, in hac tertia Pandectarum parte Iuſtin. diſputationē explicationemq́; inſtituit. *l. 2. §. igitur prima. C. de vet. iur. enucl.*

2 ¶ Ideoque hanc partem De rebus creditis inſcribere viſum eſt, vt ex ipſo titulo ſtatim appareret, de rebus creditis, debitisque ex aliquo contractu, hic agi. CREDENDI enim appellatio generalis eſt. nam cuicunque rei aſſentiamur, alienam fidē ſecuti, mox recepturi quid ex hoc contractu, credere dicimur. Vnde RES CREDITAE dictæ, quæ ex huiuſmodi fiduciaria, vt ita dicam, conuentione debentur: *l. 1. h. tit.* & CREDITOR, cui debetur: *l. creditores. 10. cum duabus ll. ſeqq. de verb. ſignific.* quanquam ſpeciali propriaque in ſignificatione CREDITVM pro mutuo accipiatur: *l. 2. §. mutui datio. 1. h. tit.* quia in hoc contractu præcipuè credit pecuniam, & alienam fidem ſequitur, *l. 1. §. illud. de ſepara. l. tutor. § cùm haberes. ad Velleia. l. ait prætor. 10 § ſi quid. quæ in fraud. cred.* qui mutuo dat. Quare in creditum ire proprie dicitur, qui mutuum, vel quaſi mutuū contrahit. *l. procuratoris. 5. § ſed ſi dedi. de tribut. act.* REI quoque verbum vt generale Prætor elegit: quo non modò comprehendit res fungibiles, quæ ſolæ cadunt in mutuum, ſed alias quaſlibet ſiue ſpecies, ſiue etiam iura, *l. rei appellatio. 5. l. rei appellatione. 23. de verb. ſignif.* Apparet autem hanc inſcriptionem ex Edicto perpetuo, cuius ordinem poſt I.C. Iuſtinianus in hac digeſtione ſequitur, eſſe deſumptam, vt Vlpianus *in d. l. 1. in fin. hoc tit.* non obſcurè ſignificat. Iulianus enim Edicti compoſitor, quæ ad varios cōtractus pertinebant Edicta & Actiones, ſub hoc generali titulo vice Prætoris inſeruit.

3 ¶ Itur autem in creditum duobus ferè contrahendi modis: aut cum Re ipſa contrahitur, vt fit in mutuo, commodato, pignore, depoſito, &c. aut quando potiſſimùm Conſenſu, vt eſt in emptione, ſocietate, &c.

4 ¶ Nam quæ verborum formulis innititur obligatio, cùm in ea nihil verè credatur promittenti, magisque ſubtilitate iuris conſiſtat, quàm rei interuentu: vtpote quæ συνάλλαγμα nullum habeat, & in qua altera tantùm pars obligetur: meritò in alium locum ad Prætoria iudicia, procul à rebus creditis eſt relata.

5 ¶ Sed quoniam per traditionem rei verè in creditum itur (is enim verè credit, qui alienum nomen ſequitur, *d. l. 5. § ſed ſi. de tribut. act. l. 1. § illud. de ſepar.* & alterius fidei rem tradit & committit, *§. venditæ. Inſtit. de rer. diuiſ. l. qua ratione. 9. §. nihil autem. de acq. rer. dom.*) primo de contractibus qui rei interuentu perficiuntur, actionibusq́; inde deſcendentibus, eſt videndum. Dicuntur autem RE CONTRAHI, quòd præcipua (à principaliore enim fit denominatio, *l. filio. 23. de liber. & poſth. §. ſingulorum. Inſtit. de rer. diuiſ.*) horum contractuum cauſa Efficiens Res eſt, ſine cuius præſtatione omnino perfici nequeunt, etiamſi ſecundario (vt loquuntur) conſenſum quoq; requirant contrahētium, citra quem nihil

A concludi firmariue vnquam poteſt: *l. 1. §. vlt. de pact.* vide quæ dixi *Inſtit. ad tit. quib. mod. re contrah. oblig.* vt contrà alij CONSENSV CONSTARE dicuntur, non quod rem creditam nullam complectantur. *l. nec emptio. 8 ff de contrah. empt.* ſed quia potiſſimùm perficiuntur Conſenſu, quamuis res in præſenti nulla intercedat.

¶ RE ITVR IN CREDITVM, vel cùm rem alteri credimus, & damus eo animo, vt non eadem, ſed in eodem genere ſimilis nobis reſtituatur: 6 B quod fit in rebus, quorum alioqui nullus eſt vſus, niſi in abuſu & conſumptione, cuiuſmodi eſt pecunia, frumentum, &c. Quę idcirco mutuò dantur, & neceſſariò in accipientis dominium tranſeunt, vt conſumendo iis vti poſſit, qui tamen aliquanto pòſt quàm abuſus fuerit, reddere debet, vt ſi mutua in contractu compenſatio, ſimilem in eodem genere ſpeciem: ad quam petendam datur Condictio. vel cū credimus rem, vt eadem in ſpecie reddatur: quod fit in rebus C quarum vſus eſt ſalua ſubſtantia, vnde exiſtunt commodatum, pignus, & ſimiles contractus. Naturâ enim ita comparatum eſt, quarundam vt rerum vſus ſit, ſalua earum ſubſtantia: vt animantis, ſcyphi, &c. quarundam non aliter quam in abuſu *tot. tit. ff de vſufr. ear. rer. quæ vſu. conſ.* Neceſſum igitur fuit, pro diuerſa rerum natura, varios contractuum modos inueniri, quibus vtræque res inter homines vtiliter communicarētur. Credimus autem perſonis, vel quas per ſe bonæ D fidei eſſe putamus: vel quæ ex alio pendent, vt ſeruis, inſtitoribus, nautis, propter dominum, præponentem, exercitorem, qui hac ratione Exercitoria, Inſtitoria, de Peculio actionibus obſtringūtur. Sed de ſingulis ſuo loco. Nunc ipſum titulum aggrediamur, qui ita inſcribitur: DE REBVS CREDITIS, SI CERTVM PETATVR, ET DE CERTI CONDICTIONE.

¶ Verba illa, DE REBVS CREDITIS, non 7 modò ad hunc titulum, ſed cùm ſint generalia, E ad totam hanc tertiam Digeſtorum partem pertinent, etiamſi aliis aliter videatur. *Cuiac. obſeru. lib. 7. cap. 32.* Ac de rebus Creditis, potius quàm Debitis: quoniam hic agitur de actionibus, quæ dantur iis qui crediderunt, nō de exceptionibus eorum qui debent. Et primo quidem, SI CERTVM PETATVR: quę propria eſt inſcriptio huius primi tituli, eoque etiam ab his verbis communiter allegari nominarique ſolet. CERTVM eſt, cuius ſpecies vel quantitas, quæ in obliga- F tione verſatur, aut nomine ſuo, aut ea demonſtratione, quæ nominis vice fungitur, qualis quantaque ſit oſtenditur. *l. certum. 6. hoc tit. l. ſtipulationum. 74. cum l. ſeq. de verbor. obligat.* PETITVR autem CERTVM ex mutuo: vnde perinde eſt ac ſi inſcripſiſſet, Si mutuum petatur. Sed quoniam in hoc titulo de Certo quod ex ſtipulatu petitur, nonnulla etiam ſunt interſperſa, maluit anguſtiore Certi vocabulo legiſlator vti. At qua actione petitur Certum? Indicat id G altera tituli pars quæ ſequitur, DE CONDICTIONE. Cum igitur & de condictione, quæ

ad mutuum repetendum competit, hic agatur, A
vt ex inſcriptione liquet, de vtroque videamus.

8 ¶ Mvtvvm reciprocum eſt: & ad illum pertinet, qui aliquid reddit; vt cùm dicimus mutuum amorem, vel officium, quod pro alio accepto refertur. Itaque debitor propriè mutuum reddere dicitur. Sed in hoc contractu quia mutuationi initium facit creditor, is quoque mutuum dare dicitur. Dictum autem eſt Mutuum, quaſi *μῦ τὸν*, authore Varrone, & Græcam interpretantur
etymologiam I.C. ab eo, quòd de Meo Tuum B
fit: *l.2 §.appellata.2. hoc tit. Inſtit.quib.mod.re contrah.oblig. in princ.* non quòd ſolùm hoc contractu transferatur dominium in debitorem (nam idem fit in venditione, permutatione, &c.) ſed mutuum eſt rerum fungibilium, id eſt, earum, quæ mutuis vicibus funguntur, & quarum altera alterius ita locum ſupplet, vt quod meum eſt, in eodem genere, atque adeò vſu idem cum tuo ſit. Vnde mutuum dictum, quia qualem tibi rem
mutuò do, talem in eodem genere recipio: vt C
mea & tua res ferè vnum ſint, vt ita dicam, & idem. Mutuationes fiunt, cùm quod non habes, aliunde ſumis. *Cic.lib.3.de Orat.*

9 ¶ Mvtvvm, eſt contractus iuris gentium nominatus, ſtricti iuris, *l.aut ſi mutua.de eo quod cert. loc.* qui re perficitur: in quo damus rem fungibilem eo animo, vt nunc quidem accipientis fiat: aliquando tamen is non eandem ſpeciem, quam dedimus, ſed idem genus reddat. Hæc definitio
ne quis eam temerè repudiet, ex verbis conſul- D
torum eſſe ſumpta. Dixi eſſe IVRIS GENTIVM, vt pleræque ſunt conuentiones. *l.iuriſgentium.7. de pactis.* Nominatum: quia quum ad parandam pecuniam, ſine qua commercia conſiſtere nequeunt, *l.1. de contrah.empt.* contractus hic apud omnes gentes frequēti eſſet in vſu, facilè nomen propriū inuenit. Addo, eſſe ſtricti iuris: quia ſtrictam habet ex ſua natura regulam, qua omnia, Arithmetica propoſitione, ad æqualitatem eo-
rum quæ data ſunt exiguntur. *l.3. hoc tit.* Et hæc E
quidem ad genus pertinent. Reliqua quæ adduntur, differentiam monſtrant, qua à cæteris contractibus, præſertim commodato & permutatione, inter quos hic interiectus eſt, mutuum ſecernitur: à commodato quidem, quòd in illo dominium non transferatur, ſed eadem ſpecies reddi debeat; in hoc res accipientis fiat, qui nō eandem ſpeciem, ſed idem genus reſtituit: à permutatione, quòd in illa diuerſi res generis commu-
nicentur, in mutuo verò ea quæ ſunt in eo F
dem genere fungibilia. Sed de his quæ pertinēt ad differentiam, id eſt, ſubſtantiam, formamque mutui, paulò pòſt plura dicentur.

10 ¶ Cauſa efficiens mutuum, eſt Conuentio, ac Conſenſus contrahentium, vnà cum Traditione rei, quæ præcipuè mutuum conciliat. Neque enim ſolo conſenſu, ſed multò magis Re perficitur. *d.l.2.§ creditum.3.verſ.item. in prin.Inſt.quib. mod. re contrah.oblig.* Nam vltra id quod datum
eſt, nō contrahitur mutuum, etiamſi ſit promiſ- G
ſum; *l.rogaſti.11.§.1.hoc tit.* vnde apparet, Rem, nō Conuentionem præcipuè attendi. Licet tamen ſtipulari quid ſupra mutuum, ad legitimum vſurarum modum, *l.cùm vltra.9. C.de non num.pecu.* aut pactum mutuo adijcere: *Iaſ poſt Bart. in d.l. rogaſti: & ibi Bald. Alc &c.* quod tamen Canon. improbant, qui quicquid ſupra ſortem adijcitur, vſuram eſſe cenſent, & rem illicitam: *c.conſuluit de vſuris. Panor. & Dd.in c fin eod.* adeò vt ne tale quidem pactum in mutuo admittant, vt tantundem contra aliquando mutuò detur. *Corn. conſ.44.in conſultatione. num.5. vol.2. Henn. God. conſ.de præſcrip.num 88. per doctrinam Panor.in d. c.conſuluit. in fin. & Hoſt.ibid nu.8.* Porrò mutui conuentio, quia res inter homines vtiliter communicat, iure gentium inuenta eſt. Ciuili porrò iure approbata, vt & cæteri omnes contractus. *§. ius autem gentium. Inſtit.de iur.natur.gent.& ciu.l. quod ſi minor.24.§.non ſemper.1 de minor.*

¶ Cauſa materialis, eſt res quæ Pondere, Nu- 11
mero, Menſura conſtat: quoniam earum rerum datione poſſumus in creditum ire, *d.l.2.§.1.* id eſt, mutuum contrahere: propterea quod in genere ſuo functionem recipiunt per ſolutionem, magis quàm ſpecie. hoc eſt, quoniam in his rebus magis perſpicimus quantitatem, vim ac valorem, quam corpora: *l.Titio.de legat.2.l.ſi is cui. de ſolut.* eo fit, vt fungātur aliæ aliarum vice, cùm per ſolutionem vna res pro altera redditur, ita vt vna tantum præſtet quantum altera, non modò ipſa ſubſtantia ac qualitate, ſed etiā vſu: *Connа.lib.1. cap.1.* vt creditor planè idem recipere videatur quod dedit, non quidem in ſpecie: nam corpora certè diuerſa ſunt, (ſpeciei enim vocabulum hic I.C. ſuo more indiuiduis corporibus tribuit) ſed per ſolutionem, quæ (vt dixi) planè idem reddit creditori quod dedit. Verbi gratia: Si mihi vinum certi generis & bonitatis, certa menſura mutuò dederis, eoque conſumpto tibi eadem menſura de meo, quod eiuſdem eſt generis, bonitatis ac precij, ſatisfaciam: hic non reſtituo tuam tibi ſpeciem quæ conſumpta eſt, ſed in effectu per ſolutionem idem tibi reddo: quia meum vinum tui iam conſumpti vice fungitur: tantumq; tibi præſtat, quantum quod mihi dediſti, præſtare poterat, non modo ſubſtantia & qualitate, ſed etiam valore atque vſu. Diuerſum eſt in cæteris rebus, in quibus ideo in creditum ire non poſſumus, quia functioné non recipiunt, etiam in eodem genere. Vt cùm homo aut pecus alicui datur, vt in eodē genere reſtituatur aliud. Hic contractus mutuum nō eſt, ſed permutatio. Nec enim hæ res functionem recipiunt in genere: quia animal etſi ſimile eſt alijs animantibus in ſuo genere, tamen indiuidua ipſa ſpecie, probitate, vſu differunt: vt hic verū ſit, quod dicitur: Nullum ſimile eſſe idem. *Dd.in l.quod Nerua.32. depoſiti.* Cùm autem ea ſit natura mutui, vt idem omnino reddi debeat, neque aliud pro alio ſolui inuito creditori poſſit: *l.2.§.1.h.t.* apparet quamobrem hæ res in mutuum non cadant. Sunt qui *Duar.diſp.lib.1.cap.14.* paulò aliter ea I.C. verba, QVAE RECIPIVNT FVNCTIONEM. &c. interpretan-

terpretantur. Nam, inquiunt, vt fungi officio aut alio munere dicitur, qui facit quod facere debet, & ad quod deſtinatus eſt *l. in metallum 22 de pœn. l. prætoriæ. de præt. ſtipul. l. 3. de coll. dotis. cum ſimil.* ita I.C. rem quoq; fungi aiunt, cùm cõfertur ad illũ vſum, cuius gratia parata eſt: vt cũ datur, ſoluitur, &c. Sed Vlpian. tit. 6. diſertè monſtrat, eam dici rem fungi, quę datur & redditur. In rebus igitur, quę pondere, numero, menſura conſtãt, contrahi poteſt mutuum: quia functionem, id eſt, communicationem, dationem, redditionem, vſum, ſatisfactionem recipiunt, id eſt, præſtant, nõ quidem ſpecie, id eſt, in ipſo indiuiduo: quia inutiliter communicarentur, ſi eadem ſpecies eſſet reddenda, cùm illarum non ſit vſus niſi in abuſu: ſed in genere per ſolutionẽ, quia ſolutio eiuſdem generis facit, vt eadem res quę data, vſuque conſumpta eſt, creditori reddi videatur.

12 ¶ Cauſa formalis, eſt ipſa mutui datio: quæ fit eo animo, vt de Meo Tuum fiat. Vnde quia nemo dare poteſt, id eſt, rem & dominium transferre, *l. fin. de condict. cauſa data. l. non videntur. 167. de regul. iur.* niſi dominus, *l. nemo plus iuris. 54. de reg. iur. l. mater. C. de rei vendic.* fit, vt in mutui datione dominum oporteat eſſe dantem. *d. l. 2. §. fin.* Requiritur igitur in mutuo rei Datio, *d. l. 2. §. creditum. 3. l. certi. 9. § numeraui. 3. hoc tit.* hoc eſt, dominij tranſlatio, *l. fin § de cond. cauſ. dat.* & conſenſus contrahentium: *l. ſi me & Titium. 32. h. tit.* deficiente verò horum alterutro, deficit, aut pendet, aut ex pòſt facto tantùm confirmatur mutuum: verbi gratia, ſi conſenſus deeſt, aut voluntas contrahendi mutuum: vt cùm non eo animo datur, vt ſtatim ex rei præſtatione mutuum contrahatur, ſed exiſtente aliqua conditione, aut cũ ex alia cauſa datur: *l. proinde. 8. l. non omnis. 19. hoc tit.* vel cùm conſenſu caret qui dat, vt furioſus, pupillus: vel cùm error interuenit: quibus caſibus non conſiſtit initiò mutuum, ſed conſumptione rei conciliatur, *l. ſi à furioſo. 12. d. l. non omnis. §. ſi pupillus. 1. d. l. ſi me & Titium. 32.* vnde Vtilis condictio competit. *l. 4. C. ſi cert. pet. d. l. ſi me & Titium. Cuiac. obſer. lib. 5. cap. 29.* Amplius vult Vlpian. *l. ſi ego. 18. h. t.* errore interueniẽte ne nummos quidem accipientis fieri: quod accipiendum eſt irreuocabiliter, & iuris ſubtilitate, quin repeti poſſint. Nã verè tranſire dominiũ, quando vterq; ex titulo tranſlatiuo contrahit, alibi oſtenditur: *l. cũ in corpus. 36. de acquir. rer. dom. & dixi Inſt. ad tit. de rer. diuiſ. § per traditionem 33.* eſt enim hac in ſpecie, conſenſus in dominio transferendo: idq; nõ negat Vlpian. *d. l. ſi ego. in fin.* quia poſtea ſubdit: Conſumptis nũmis condicẽti obſtare exceptionem: condicit aũt nemo rem ſuã, ſed tranſlatam: *l. 1. §. fin. de condict. trit. & l. fin. vſufr. quem. caue.* & quanquam loquatur de conſumptis nummis, tamẽ quin idem obtinere debeat illis extantibus, vt ſcilicet obſtet exceptio, nulla cauſa eſt. E diuerſò ſi res deficit, quamuis conſenſus interueniat, mutuum non exiſtit: vnde Paulus inquit: Qui pecuniam accepturus ſpopondit creditori futuro, in poteſtate habet ne ei accipiẽdo ſe ob-

A ſtringat, *l. qui pecuniam. 30. h. tit.* Etſi enim verbis credimus, quodam actu ad obligationem comparandam interpoſito, vt ſtipulatione: *d. l. 2. §. fin. hoc tit. l. ſi pœnam. 68. de verb. oblig.* tamen niſi rei præſtatio poſtea accedat, mutuum nõ perficitur. Si igitur creditori futuro promittit debitor, quia ea ſtipulatio conditionẽ hanc habet, Si mutuum datum fuerit, ea non exiſtente, quod fieri poteſt ſi debitor pecuniam accipere recuſet, *l. pen. § quę res pignor.* ſtipulatio ad nihilum redigitur. Hinc
B & illud eſt, quòd ſi dedero tibi decem vt vndecim debeas, nihil amplius quàm decem condici poterũt, quia vlterius res nulla interuenit. *l. rogaſti. 11. §. pen. h. tit.* Item, ſi dominus non ſit qui dedit, nummi accipientis non fiunt: ideoq; deficit etiam mutuum: vt ſi ſeruus pecuniam domino mutuò det, *d. l. rogaſti §. fin. h. tit.* vel fur rem furto ſublatam, *l. nam et ſi fur. 13. h. t.* vel ſocius rem communem. *l. ſi ſocius. 16. h. t.* Sed in omnibus his ſi pecunia conſumpta ſit, cùm res quæ eſſe deſijt, ven
C dicari nequeat, conciliatur mutuum, vt domino Condictio dari poſſit: quia æquum & bonũ eſt, pecuniam domini, quę ad te ſine ipſius voluntate peruenit, & conſumpta eſt, illi reddi. *d. l. ſi me & Titium.* Sic ſi depoſitã apud te pecuniam placeat ſubinde eſſe mutuam, mutuũ contrahitur: *l. certi. 9. §. vlt. h. t.* ſi rem vendendam dedero, vt precio vtare, *l. rogaſti. h. tit.* aut debitorem meum tibi iuſſi ſoluere, vel quod mihi debes in cauſam mutui ſumere, ſtricta quidem ratione non con
D trahitur mutuum, *l. qui negocia 30 mand.* quia nihil de meo tuum fit: & non pactis, verùm Rebus illud inducitur: iure tamen ſingulari, & ex vtilitate commerciorũ, etiam hic mutuũ ſuſtinetur. *l. ſingularia. l. rogaſti. h. t.* Illud quoque in forma & natura mutui eſt, vt eadem omnino res reddatur, non modò in genere, ſed etiam bonitate & valore. *l. 3. h. tit.* nam Creditori inuito aliud pro alio ſolui nequit. *l. 2. §. 1. h. t.* Hinc & illud fit, vt huius contractus actio Stricti iuris ſit, non Bonæ fidei.
E *l. aut ſi mutua. 6. de eo quod cer. loc.* Nec enim in ea licet iudici ex bono & æquo arbitrari, quid quo modo ſit reſtituendum: ſed omnia ſunt ipſius contractus natura atq; regulis metienda, quę exigunt rerum vltrò citroque æqualitatem, vt cuius generis ac qualitatis res mutuo data eſt, illius omnimodò reddatur. Quanquam illud video quibuſdam placuiſſe, ſi æſtimationem offerat rei creditæ debitor, nullaq; captio ſit creditoris, æquum eſſe hanc ſolutionem admitti. *l. vinum.*
F *22. hoc tit. l. fin. de condict. trit. l. quoties in diem 59. de verb. oblig.* Nec enim affectionem vllam probabilem his in rebus fungibilibus creditor prætendere poteſt, quando pecunia, quæ vice rerum fungitur, *l. 1. de contrah. empt.* facilè parentur, & extingui nequeant. *l. in ratione. 30. § incertæ. ad l. Falcid.* Ego tamen magis puto, inuitum creditorem ad recipiendũ aliud quàm quod dedit, compelli non poſſe: *l. 2. §. 1. l. 3. h. tit.* præſertim cùm in mutuo verſetur obligatio Dandi, non Facien-
G di: in qua æſtimatio inuicem rei debitæ ſuccedere non ſolet: *l. vbi. 75. §. fin. l. ſtipulationes. 72.*

A vbi Bart. & Dd. de verb. oblig. & tum demum ad æſtimationem peruenitur, & de ea quæri arbitror, quando eam oblatam non repudiat actor, nec quippiam opponit, atque ita Iuliani reſponſum interpretor & intelligo *d. l. vinum. vt in l. 6. l. ſi vi. 15. l. 1. §. quod autem. ff. vnde vi. vbi dixi. num. 13.* in quo quando nulla extet de oppoſitione actoris cõtra æſtimationem mentio, nec nos illam præſumere aut ſupplere debemus: cùm exceptiones & oppoſitiones ſint facti, Facta autem non B præſumantur. ſed probentur. *l. aſſeueratio. C. de non num pec. l. fine C. de probat. vide Caſtr. in l. vnic. C. vt quæ deſ. aduoc.* Quanquã & illud dici poteſt, non de æſtimatione rei totali, ſed de particulari intereſſe, Iulianum *d. l. vinum 22.* agere, quod ſupra vinum mutuo datum poſtulatur, & æſtimandum eſt ex eo quòd ſua die, vel ſaltem litis conteſtatæ tempore non fuerit reſtitutum. *vt in l. exhibitionis. C. ad exhib. l. 3. §. item Iulianus. l. quod ſi Epheſi. de eo quod cer. loc.* Ex eadem ratione & illud C fortè defendi poteſt, pecuniam mutuò datam, in eadem ſpecie monetæ reddendam eſſe, *l. Paulus reſpondit vbi Bart. limitat, niſi creditoris nihil interſit. ff. de ſolut.* atque etiam eodem in valore & precio, quo data fuit, etiamſi poſtmodum valor auctus ſit, vel decreuerit: *vide latè Molin. in tract. vſurar. quæſt. 92. nu. 693. cum multis ſeqq. Curt. ienior in l. cùm quid. hoc tit.* cæteroqui nec tantundem, neque idem, ſed pauciores pluréſue nummi, quam ſunt accepti dabuntur, ſi ſecundùm D præſentem monetæ curſum, non illum qui tempore mutui fuit, fiat ſolutio: id quod contra naturam eſt mutui, atq; æquitatem: *l. 3. h. t.* etiamſi Dd. in alia omnia diſceſſerint: *Bart. in d. l. Paulus. nu. 6. & 10. de ſolut. & in l. cùm quid. vbi Alex. Iaſ. & communiter Dd. hoc tit. & idem Bart. in l. 1. l. cùm aurum. de aur. leg. & alij quos cumulat Molin. præal legato loco.* quorum tamẽ opinio vſu recepta eſt, maximè illa ex cauſa, quòd debitor non plus reddere videatur quàm accepit: nam iuxta valorem E qui fuit tempore mutui, etiã ipſe acceptis nummis proculdubiò vtitur, hoc eſt, eodem valore atque æſtimatione eos exponit. Nec enim quiſquam accipit mutuò, vt ocioſam apud ſe pecuniam retineat, ſed magis vt illa etiam vrgente neceſſitate vtatur, vtendóq; eam expendat. Vnde ſiue poſtea decreſcat, ſiue augeatur precium, nihil vltrà quàm accepit reddere videtur. Verbi gratia: Dedi ante 20. annos mutuò 100. Ioachimicos, ſingulos pro groſſis 25. qui nunc tantùm 24 valent. Eos illo ipſo mutationis tempore, pro F 25. ſingulos proculdubiò expendiſti. Etſi igitur nunc tantùm pro 24. accipere cogar: tu tamẽ nullum damnum patiere, cùm eodem valore expenderis antea. quo ego illos tibi dedi. Id quoq; naturę mutui conſentaneum eſt, vt periculum pertineat ad eum qui mutuò accepit: *§. item is. Inſt. quib. mod. re contrah. oblig vbi dixi.* cùm quia ipſius gratia contractus initur, *l. ſi vt certo. 5. §. nunc videndum. 2. commodati.* tum quòd dominus eſt, cui G res perire ſolet: *l. pignus. C. de pign. act.* poſtremò, quoniam res in genere conſiſtentes, vt ſunt quæ pondere, numero, menſura conſtant, perire nequeunt, neque debitorem interitu liberant. *l. incendium. C. ſi cert. pet.*

13 ¶ Cauſa finalis mutui eſt, Vt res ad neceſſitatem vitæ opportunæ, quarum in conſumptione vſus eſt, inter homines communicentur, alijque aliorum beneficijs atque auxilio benignè gaudeant & fruantur. Illud quoque ad cauſam mutui finalem pertinet, quòd eo animo datur accipiturque, vt aliquandiu re credita fruatur debitor: *l. in commodato. 17. §. ſicut. 3. ff. commodati.* non enim debet creditor cum ſacco, vt aiunt, venire paratus: *l. quod diximus. 105. de ſolut.* ſed ſpacium aliquod relinquendum eſt debitori, intra quod re commodè vtatur. Deinde vt eo ſpacio elapſo, quod aut exprimitur in contractu, aut intelligitur, debitor rem in eadem bonitate, eodemq́ue genere reddat (vt paulò antè dictum eſt) quantumuis id expreſſè non ſit actum. *l. 3. hoc titul.*

14 ¶ Nunc de vltima parte huius tituli, videlicet de Condictione, agamus. Condictionis generali nomine omnes actiones Perſonales veniunt: quòd iis actuti non in ius ducere aut rapere debitorem ſolent, more iudiciorum olim ſolenni: *vide §. de in ius vocando.* ſed coram teſtibus Condicere, id eſt, Denunciare diem, ac conuenire cum reo qua die iudicio ſiſteretur. *§. appellamus. Inſt. de action.* Ex omni autẽ contractu aut Certum petitur, aut Incertum. *l. ſtipulationum 2. de verb. oblig.* Ad incertum petendum, actio Ex ſtipulatu, & aliæ condictiones pro varietate obligationum competunt: de quibus ſuo loco. Illæ verò actiones perſonales, quibus certi quid comprehenſum eſt, quod quale quantumq; ſit apparet, vocantur generali nomine Certi condictiones: ex quacunque tandem cauſa & obligatione deſcendant, ſiue ex certo aliquo, id eſt (quantum arbitror) nominato contractu. vel qui certũ continet: ſiue ex incerto & innominato, *l. certi condictio. 9. in princ. hoc tit.* aut in quo initio certum non fuit, ſed ex poſt facto fit certum. Propriè tamen & ſpecialiter illa appellatur Certi condictio, quæ vel ex mutuo, vel ex ſtipulatione certæ ſummæ datur. *in princ. Inſtit. de verb oblig.* Neque enim certior fieri deſignatio poteſt, quàm cùm res fungibilis certo pondere. numero, menſura circumſcribitur, quod fit in Actione mutui: vel qualis quantaq; ſit, certa obligationis verbis deſignatur, quod fit in Stipulatione. Hinc factum eſt, vt cùm cæteræ condictiones in proprium ferè nomen tranſeant, ſolæ hæ actiones nullo alio ſpeciali nomine quàm Condictionis certi appellentur. Cùm autem hoc in titulo non modò de condictione certi ex mutuo, ſed etiam ex ſtipulatu agatur, propterea quòd olim, cùm non gratuitò darent mutuò, ſed vt plurimùm fœneratò, magis verborum obligatione creditores ſibi cauebant, qua ſortem & vſuras ſtipulabantur, *l. 2. §. fin l. lecta. 40. l. pen. hoc tit. d. l. ſi pœnam. 68. de verb. oblig.* quàm ſolo contractu mutui, ex quo nihil amplius deberi poteſt quàm datum eſt: *d. l. roga-*

ſti. §.

ſti. §. ſi tibi. hoc tit. rectiùs inſcriptio facta eſt, De certi condictione, quæ ex vtraq; & mutui & ſtipulationis obligatione deſcendit: quàm de Mutuo, vel Mutui actione.

DE IVREIVRANDO, ſiue voluntario, ſiue neceſſario, ſiue iudiciali. Tit. II

C.4.1.2.59.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quid ſit iuſiurandum.*
3 *Quot eius partes.*
4 *Cauſa efficiens.*
5 *Materia: & non eſſe temerè iurandum.*
6 *Forma & finis.*
7 *Species.*
8 *De iureiurando voluntario.*
9 *De iudiciali.*
10 *De neceſſario.*
11 *Explicatio l. admonendi.*
12 *Edictum prætoris.*
13 *Effectus iuriſiurandi.*
14 *Adiacentia, affinia, contraria.*

1 SAepenumerò † dixi, Pandectas ad formam & vſum forenſem eſſe compoſitas: ac continuam titulorum ſeriem interdum noua aliqua materia interſecari, iudiciorum ordine ac praxi requirente. Cùm itaque in mutui & rerum creditarum ambiguitatibus decidendis, maximus ſit iuriſiurandi vſus, & ad id deficientibus in hoc genere probationibus perueniri ſoleat, *Paul. lib. 5. tit. 15. & lib. 2. tit. 1.* adeò vt quidam nõ inuenuſtè dixerit, *Gell. lib. 16. cap. 7.* Emplaſtium æris alieni eſſe iuſiurãdum: meritò ad materiam mutui & condictionis certi, hic de Iureiurando tractatus, quo condictionum ambiguitates expediri ſolent, adiungitur: quemadmodum & in Codice, vno titulo & Res creditas, & Iuſiurandum pertractari, videre licet.

2 ¶ IVSIVRANDVM, eſt aſſumptio nominis Diuini, ad confirmandam iurantis fidem: *Baldus in Rubr. hoc tit.* vel potius eſt Inuocatio Dei, qua petimus vt ſit teſtis noſtræ aſſeuerationis, *Cic. lib. 3.*
3 *Offic.* & probat fallentes. Ex † quo liquet, duas eſſe iuriſiurãdi partes: alteram Inuocationem Dei, vt ipſe καρδιογνώστης, teſtis ſit nos vera dicere: alteram, Imprecationem noſtri, qua deuouemus nos pœnis & vindictę Diuinę, ſi fallamus. De ſpeciebus paulò pòſt opportunius dicetur, ſi priùs cauſas expoſuerimus.

4 ¶ Cauſa efficiens Iuriſiurandi eſt, quod quidem ad hanc materiam, inſtitutumque noſtrum attinet, aliás Pactio ipſorum litigatorum, qui deficientibus probationibus, aut vt iureiuran-

A do res dirimatur, conueniunt, aut inuicem illud in iudicio deferunt, vt omnino præſtandum vel referendum ſit: aliás verò Authoritas iudicis, qui in defectum ſupplementumque probationis, iurandi neceſſitatem alterutri litigatorum imponit. *l. 1 hoc titul.* Videtur autem conſuetudine quadam in vſum veniſſe, authore Gaio, *in d. l. 1.* iuriſiurandi religio, in remedium expediendarum litium, vt veritas quæ humano ingenio erui non poteſt, ad Deum omnium re-
B rum conſcium referatur: eoque teſte atque indice, obſcura implicentur. Poſtea Prætor ſuo Edicto eiuſcemodi religionem confirmauit, & ſanctam eſſe voluit.

¶ Materia circa quam, ſunt res honeſtæ & licitæ: nec debet eſſe vinculum iniquitatis, *c. 1. eodem lib. 6.* neque obligatorium eſt, vt aiunt, contra bonos mores iuramentum. *cap. non eſt obligatorium. de regul. iur. in 6. c. vbi. c. cùm contingit. de elect. c. 2. de rebus Eccleſiaſt. non alienandis. c. quan-* 5
C *to. 18. de iureiurando.* Ad quatuor autem ferè iuſiurandum adhiberi ſolet. Primò ad Fidei promiſſionem, vt cùm vaſallus domino fidelitatem ſuire iurando addicit, *toto titul. de forma fidelitatis. in vſib. feud.* aut magiſtratus Reipublicę & alij alijs. *l. de creationibus. 20. C. de epiſc. audien. l. fin. C. de curat. furioſ. tot. titul. de forma fidel. in vſibus feud. cum ſimil.* Quo in genere receptum eſt etiam iuramentum, vt vocant, Aſſecurationis: *c. nimis. 30. de iureiurando. c. ſolitæ. de maior. & obed.* quod tam
D ſubditi quàm exempti, vt perſonæ Eccleſiaſticæ, domino territorij in quo prædia poſſident, præſtare compelluntur. *cap. vnic. §. verum. de ſtat. rel. lib. 6. cap. vnic. vbi Matth. de Afflict. qual. iura. vaſal. cap. vnic. §. conſules. & §. vaſalli de pace conſt. Iacobin. in tract. feud. ad verb. ſed an Princeps. numer. 15. 16. & verb. qui quidem inueſtiti. numer. 9. & de homag. num. 13. & 14. Panorm. Imol. & Dd. in d. cap. de iureiurando.* Secundò ad Obligationem producendam, cùm aliquis iurat ſe quid daturum factuiúmue: quod iuſiurandum non obli-
E gare, Dd. *in l. ſi quis pro eo. 56 ff. de fideiuſſ. Bartol. in l. vt iuriſiurandi. de oper. liber. Iaſon in Auth. ſacramenta. numer. 7. C. ſi aduer. vend.* impiè docent, cùm omne iuſiurandum rei licitæ ſit ſeruandum, *cap. cùm contingat. de iureiur. cap. quamuis. de pactis. in 6. l. 1. cum Auth. C. ſi aduerſus vend. l. ſi quis maior. 41. C. de tranſact.* nec minus iureiurando alicui promitti poſſe quàm nudis verbis. *c. iuramenti. 22. q. 1. c. 2. de pact. in 6.* Cui non obſtat d. l. ſi
F quis pro eo. 56. de fideiuſſ. ex qua generalem regulam extruxerunt, Iuſiurandum non eſſe modum inducendæ obligationis. Loquitur enim in caſu ſpeciali, cùm ingenuus homo operas officiales promittit, tanquam libertus. Quod quia ingenuitati planè contrarium eſt, & Ll. improbatum, *l. vt iuriſiurandi. 7. de oper. libert. l. penul. ſi à paren. quis fuer. manu. l. nullum. de obſequi à libe. & lib. præſt.* ideò non mirum eſt, eo caſu iuſiurandum more Romanorũ nullam producere obliga-
G tionem. *l. iuriſgentiũ. 7. §. ſi paciſcar. 16. in fi. de pact. l. ſi quis inquilinos. 112. §. fi. de leg. 1.* Tertiò adhibe-

tur, ad Contractuum confirmationem. *d.l.ſi quis maior.41. C.de tranſact.d.l.1.C.ſi aduer. vend.cū Auth. ſeq.d.e.cùm contingat.d.c quamuis.* Quartò ad Litis deciſionem, in ſupplementum vel defectum probationis: de quo iureiurando propriè hic agitur. De reliquis ſuo loco dicemus. Sed excepto primo & hoc vltimo caſu, haud temerè ad incūdam confirmandamue obligationem eſt iurandum. Etenim nec boni viri eſt, vt dicebat Socrates, Deum ſuorum negociorum teſtem facilè acerſere, neque ſuperuacua iuramenta aut deferenda ſunt temerè, aut præſtanda. *c. 2. de probat. Spec.de teſt. §.1. num 41.* Et extat apud Vlpian. *l.ſi duo 13 § ſi.h t.* dicterium, ἀσπᾶ τῶν μὴ ὄμνυε Quid quòd Sacræ literæ & Diuina præcepta temerariā iurandi facilitatem in primis damnant? *c. etſi Chriſtus.de iureiur. Matth.cap.5.*, Sed vt ad iuſiurādum hoc noſtrum iudiciale reuertamur, illud præſtari inquit I.C. quacunque quis actione conueniatur: ſiue in perſonam, ſiue in rem, ſiue in factum, ſiue pœnali actione, vel quauis alia. *l.3.§.quacunque. vbi vide omnino gl. l.ſi duo.13 § idem.h.t. adde ſi placet, Schurf.conſ. 47. quod in præſenti. circa finem. cent.2.* Et in ſumma, ad pecunias & ad omnes res locum habet. *l.iuſiurādum 34.hoc tit.* Ad formam iuriſiurandi requiritur Formalitas, & Specifica verborum expreſſio, vt loquuntur. *Dec.in l ſemper.35 nu.13.de reg iur. per not.Panor. Ant. Butr. in c.pen.de iureiur.*

6 ¶ Forma verò conceptis verbis iurandi, veteri Romanorum more duplex fuit. Nam enim teſtis inuocabatur Deus, vt apud Virgil.12.Aeneid.

Eſto nunc teſtis Sol, & hæc mihi terra precanti,
Et pater omnipotens: & tu Saturnia Iuno. Item:
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit:
Tango aras, medioſque ignes, & numina teſtor.

Aut iurans ſibi male precabatur, ſi feſelliſſet, verbis illis ſolennibus: Si ſciens fallo, ita me Diespiter, ſalua vrbe arceque bonis eijciat, vt ego hunc lapidem. Silicem enim lapidem manu tenens imprecabatur, quē poſtea qua poterat vi proijciebat: vt eſt apud Plautum, Ciceronē, Liuium, & alios paſſim. Vtroque modo ex animi ſententia, hoc eſt, fide & conſcientia bona iurari pronunciabatur. *l.3 §.eiuſdem.1.de teſtib. Cic. in Acad. & lib.3.Offic. Liu.lib 22. Gell.lib.4.cap.vltim. Cuiac. obſer.lib.1.cap.20.* Sed prior forma, vti plenior & melior (nam & is qui Deum teſtem inuocat, ſimul ſe pœnæ periurij obſtringit) iure noſtro recepta eſt, neque aliter quàm per Nomen Dei iurari ſolet. *Panor.in cap.2.de ſponſalibus.* Vnde qui per ſalutem ſuam iurant, aut per caput, licet per Deum iurare videatur (reſpectu enim Diuini numinis ita iurat, vt nolit ſaluum ſe, ſi feſellerit:) attamen ſi nō ita ſpecialiter ei delatum eſt, vt hoc modo iuraret (iurari enim oportet, vt delatum eſt) *l.3 § fin. hoc tit.* minimè iuraſſe videtur. *l.qui per ſalutem.33. l fin. l.4. & 5. hoc tit.* Sed de forma iuriſiurandi Voluntarij partes inter ſe conueniunt, omneque iuſiurandum licitæ nec improbatæ religionis Prætor tuetur *d l 5.in princ. & §. ſed ſi quis. 3. hoc tit.* In iudicio autem, ſi inter litigatores de qualitate iuramēti fuerit dubitatum, conceptio eius in arbitrio iudicantis eſt, qui formam illam ſequi ſolet, vt per Deum tantùm iuretur. *l.iuſiurandum.34.§.4.hoc tit.* Et ita quidem apud veteres fuit obſeruatū. Poſtea verò quàm Auguſti Chriſtianam religionem profeſſi ſunt, moribus recepium fuiſſe videtur, vt tactis Sacroſanctis Euangelijs iuſiurandum daretur. *in Auth de ſanctiſſ. Epiſc. l.rem non nouam.12.§ patroni. C.de iudic. l.de creationib.20. eiſ ſimil C.de epiſc. aud.* Per nomen tamen ſolius veri Dei in noſtra Chriſtiana republ. iurandum eſt: ſecundùm præceptum, In nomine Dei tui iurabis: vt diuinis literis habetur expreſſum. *Exodi 23. Iudic 11. Deut. 6. & 10. Ioſue 23. Matt.5.* Cùm enim iuſiurandum tantùm vni Deo præſtetur, *Anchor.conſil.191.in auxilium.nu.1.* & ſit inuocatio, quæ ſoli Deo καρδιογνώστῃ & omnipotenti debeatur, efficitur, & per huius quoque ſolius nomen iurandum eſſe. Reliquæ per creaturas iurandi formæ, etſi praua quadam conſuetudine inueterauerint, tamen ſunt, vt loquitur Chriſtus, Matth.5.37. ἐκ τοῦ πονηροῦ. Quamlibet ergo promiſſionem per fidem, non dico ciuilem, puta Principis, nobilis, boni viri, de qua fides ſimpliciter & abſolutè poſita accipitur, nec vim iuramēti habet: ſed etiam per fidem Chriſtianam, religioſam, per baptiſmum, ſalutem animæ, &c. factam Papicolæ Canoniſtæ pro iureiurando habeāt, extrà quàm vbi lex corporale iuramētum in forma requirit: nunquam tamen ego pro iureiurando, ſed potius vice piaculi ac ſacrilegij habebo. Et quanquam in iurandi forma multum valet conſuetudo, ſecundùm quam iuramenta ſunt concipienda: tamen hoc ita accipiendum eſt, dum ne iuri diuino ſint contraria. *Iaſon in l.fin. num.2. qui ſatiſd.cogan.* Vnde videmus, ſolennitatem tangendorum Euangeliorum quaſi non neceſſariam, *Felin.in c.2.num. 14 de ſponſal. per c.etſi Chriſtus. de iureiur. Socin.in l.3 §.iurari. hoc tit. per §.fin. in Auth.vt non luxur. contra nat.* multis locis omitti: & inuocationem hominum mortuorum, vt impiam, & iure Diuino damnatam, in curijs bene inſtitutis repudiari. Nam nulla, quamuis inueteratiſſima conſuetudine iuri Diuino præſcribi poteſt: *Bald.in l. 2.nu 1 & 2. & l eos.27. C.de vſur. Schurff.conſil.83. præſtitæ nu.11. cent 3. per not.in e fin.e.venerabilis, e.ad audientiam. extr eod.* Illud rectius vſitatum, vt per nomen ſolius Dei, mares erectis duobus digitis primis, fœminæ appoſita ad ſiniſtrum pectus dextera, in loco publico coram iudice iurent. Quòd verò & hîc pro veteri Euangeliorum tactione iam in ordinationes Imperij, moremque publicum irrepſit, vt iuretur hac forma: Ita me Deus iuuet, & ſanctum verbū eius: in eodem hæret vitio: niſi de verbo perſonæ, qui eſt ὁ λόγος καὶ Θεός, non de verbo literæ Euangel. (vt fit) accipiatur. Huic enim gloria ſolius Dei, nempe inuocatio, non eſt humano conſilio tribuenda. Eſt etiam receptum, inter illuſtres præſertim, & nobiles perſonas, vt loco iuramenti per fidem Principalē, ſeu generoſitatis ac nobilitatis promiſ-

promittatur: quod pro vero iureiurando haberi A
tranſlatitium eſt. *c ad aures. vbi Panor.nu.4.& 5.*
de his qua vi met.cauſ. Hoſt de iureiur.num.1. gl.in
c.querelam verb præſtita. ne prælat.vic.ſuas c. per-
venis.de fideiuſſ.cap.1.de ſepult. in 6. Iaſ.in l.3. §.iu-
rari.nu.3.de iureiur.c ad apoſtolicæ.vbi Innoc.de re
iudic. Bald.in c.literas.in fin. de præſumpt.Landi.in
tract.de princ.nu 258. & ſic de notoria conſuetudine
& in camera ſeruari,teſtatur Mynſing.obſ 17. cent.1.
Quod admittunt alij, ſi per fidem Chriſtianam
promittatur: ſecus ſi per humanam, aut abſolu- B
tè per fidem, quia de humana accipitur. *vide Co-*
uar. in cap quamuis.de pactis. in 6. Ego verò hæc
omnia libens in vitio poſuerim, cùm impia ſit
qualiſcunque iuriſiurãdi formula, qua per aliud
quàm viuentem Deum iuratur: impietatis verò
nullum vinculum, nulla obligatio eſſe debeat. *c.*
non eſt. de regul.iur. etiamſi Pontifex contrà ſta-
tuat, c.etſi.25.verſ.& quamuis. de iureiur. c.con-
ſidera c.duobus.22.q.1 Cauſa finalis iuriſiuran-
di, de quo nos loquimur, eſt, vt lites expediãtur. C
l.1, hoc tit. & probationis defectus ſuppleatur. *l.*
cum qui.30.hoc tit.

7 ¶ Species huius iuriſiurandi, quod ad reme-
dium expediendarum litium pertinet, quod li-
tes finit, *l.1. hoc tit.* (de hoc enim ſolo hîc agimus)
ſunt tres, quemadmodum & inſcriptio iſtius ti-
tuli indicat: Voluntarium, Iudiciale, & Neceſſa-
rium. Voluntarium Græci interpretes faciunt
non id, quod extra iudicium ex conuentione de-
fertur, *l.iuſiurandum.7.in princ. hoc tit.* (nec enim D
de tali genere in hoc conditionum & iudicio-
rum argumento tractatur) ſed quod in iudicio
alter litigatorum alteri defert. *l. 1. l. qui iuraſſe.*
26.§.1.l.ſed etſi.25.l.vltim.l.admonendi.31.in fin.hoc
tit. quam de tali iuramento accipiunt. Poteſt enim
ex multis cauſis recuſare: *l.generaliter.12.C.de re-*
bus credit. poteſt referre ſemper is cui defertur. *l.*
iuſiurandum 34. § ait.5.h.tit. Ergo non niſi ſpon-
te & voluntarius iurat. Eſt itaque Voluntarium
cùm reſpectu eius qui defert, tùm illius qui præ- E
ſtat. Neceſſarium ſtatuunt, quod refertur: quia
neceſſariò præſtandum eſt. *l.penult.hoc tit.* Iudi-
ciale verò, quod iudex defert. *d.l.admonendi. l. 3.*
C.eod. Nec enim locus ſolus facit iudiciale (alio-
qui omne quod in iudicio defertur, & de quo
hîc agitur, ſic appellaretur) ſed iudex ipſe qui
defert: à quo quæ proficiſcuntur, Iudicialia no-
minantur, *vt tit.de prætor.ſtipul.* quod à mero iu-
dicis officio proficiſcantur. *l.5. de verb.oblig.* Sed
hæc à communi noſtrorum ſchola abhorret, vbi F
ſtatuitur Voluntarium, ſiue conuẽtionale, quod
ex conuentione per modum tranſactionis extra
iudicium defertur: *l.iuſiurandum quod.17.l.ſi quis.*
39.hoc tit. ita appellatum, quòd ex voluntate &
ſponte ſuſcipiatur. II. Iudiciale, quod à parte
parti in iudicio defertur. III. Neceſſarium, qđ
inopia probationis à iudice litigatori imponi-
tur. Id enim quia recuſari ſine iuſtiſſima cauſa
non poteſt, *l.generaliter.12. §.ſin autem. C.de rebus*
cred.c.fin.in princ.extr.eod. neceſſarium noſtris ap- G
pellatur, Græcis ἀναγκαστόν. Sunt autem inter has

etiam ſpecies quædam noſtris differentiæ. Iuſ-
iurandum † Voluntarium nemo cogitur initio 8
ſuſcipere: poſtquam autem ſemel ex conuentio-
ne ſuſceptum eſt, præſtari omnino debet, neque
referri deferenti poteſt. *d.l.iuſiurandum.17.* Si-
cut enim initiò libera poteſtas eſt vnicuique ha-
bendi vel non habendi contractus: ita renun-
ciare conſtitutæ ſemel obligationi, aduerſario
non conſentiente, nemini licet. *l.ſicut. C. de act.*
l.in commodato. 17. §.ſicut. commodati. Quod au-
tem ad vim & effectum attinet, hoc iuſiurandum
ſpeciem continet tranſactionis, maioremq; ha-
bet authoritatem quàm res iudicata, *l.2. hoc tit.* &
loco ſolutionis cedit: *l.qui iuraſſe.§ fin cum l ſeq.*
hoc tit. adeò quidem, vt negocium iuſto iureiu-
rando deciſum, detecto etiam periurio, aut no-
uis repertis inſtrumentis, non retractetur: *l.1. C.*
de rebus cred. l admonendi.31. in fin.hoc tit.l.quòd ſe
deferente.21.cũ l ſeq.de dolo malo. quemadmodum
nec alia quæuis tranſactio. *l ſub prætextu.19. &*
29.C.de tranſact.

¶ Porrò Iudiciale iuſiurandum deferre actor 9
poteſt, etiamſi nihil præſtiterit aut probarit, vt
eſt communis opinio, *l.delata.9. C.de reb.cred. l.*
manifeſtæ.vbi Iaſ.hoc tit.& idem Iaſ in l.admonendi.
hoc tit. quod & ius Sax.ſequitur: *Land lib.1.art.6.*
Sachſ.diff.52. quo tamen iure, ante litis conteſta-
tionem delatio ab actore (nam in reo, qui exce-
ptionem lite demum conteſtata proponit, *vide*
ſ.de except. & iuſiurandum defert, contrà obſer-
uandum eſſe arbitror) facienda eſt. nam ea pro
mutatione libelli habetur, quæ poſt litem con-
teſtatam recipi non ſolet. *Chilian.cap.66.Sachſ.*
præalleg.loc. Reinh.differ. indic.1. Porrò reus ita
delatum non præciſè compellitur ſuſcipere: ſed
ſi vult, poteſt id parti deferenti referre. *l.iuſiu-*
randum.34.§.ait prætor.hoc tit. Alterutrum tamen
facere cogitur, niſi ſoluere malit: *d.§.ait prætor.*
l.delata. 9. C.eod. cùm manifeſtæ ſit turpitudinis,
nolle iurare, aut non referre. *l.manifeſtæ.38 h.tit.*
Quod tamen ita verum eſt, ſi iudex delationem
iuriſiurandi approbarit: *d.l generaliter. §.ſed iu-*
ramento.C.eod. aut niſi reus, conſcientiæ religio-
nem teſtibus, & idoneis probationibus ſupplere
poſſit. *Chil,præalleg.loc. Salic & alij in l.2. & l.de-*
lata. 9. C.de reb.cred. Qui autem iuſiurãdum hoc
defert, priùs debet iurare, ſi exigatur, ſe non ca-
lumniandi animo iuſiurandum deferre: *d.l.iuſ-*
iurandum.34. §.qui iuſiurandum. l ſi non fuerit.37.
hoc tit. d.l.delata. Paul lib.2.tit 1. & ſi ei referatur,
iurare omnino cogetur: aut denegabitur illi a-
ctio, cùm non debeat ei diſplicere cõditio iuriſ-
iurandi, quam primus detulit. *d.l.iuſiurandum.*
§ ait prætor. Sed nec iuſiurandum de calumnia
referenti dabitur: quia non eſt ferendus actor, ſi
conditionis nomine, quam ipſe detulit, de ca-
lumnia velit ſibi iurari. *d §.ait prætor Chilian.cap.*
67. Quomodo enim iuſtè inſimulet reum ca-
lumniæ, quando non ab illo, ſed ab ipſomet a-
ctore neceſſitas iurandi ſit profecta? Hoc au-
tem iuramentum de calumnia, Speciale appel-
latur: & moribus noſtris ſolùm obtinet, reliquis:

m 5 calum-

calumniæ iuramentis, quæ ſuper tota lite præ- A ſtantur, obſoletis. *Fachſ.diff.47.Reinh.diff.indic.7.* Sanè ſi parato aduerſario iurare, is qui detulit, remittat iuſiurandum: id eſt, gratiam eius faciat, contentus voluntate ſuſcepti iuriſiurandi, perinde habebitur, atque ſi iuratum eſſet. *l.4. §.fin.l.5.l.nam poſtea.9.§.1.hoc titul.l.actori.8.C.eodem. Paulus lib.2.tit.1.* Poteſt tamen iuſte Ciuili (nam Saxonico pœnitere poſt Guarandam non licet, *Fachſ.differ.53.per artic.11.lib.2.Reinh.differ. indic.14.*) etiam non remittere, & ante præſti- B tum iuſiurandum illud reuocare, adque probationes reuerti *l.ſi quis.11. C.de rebus cred. Bart.in l.non erit.§.fin.hoc tit.* Eſt & illud quæſtionis, An per procuratorem iuſiurandum præſtari poſſit: *Auth.principaliter. C.de iur.prop.calum. vide Bart. in l.qui bona.§.ſi alieno.num.15.de damno infecto.vbi concludit poſſe. Landt.lib.1.artic.46.vide Dd.in c. fin. extr.eod.gloſ.fin. in l.ad egregias.15.hoc tit.quæ contrà concludit.ſed opinio Bart.ſeruatur in praxi, pro qua text.in cap.2.de teſtib. lib.6.* item, An per C hæredem, ſi fortè antequam iuret, reus vel actor decedat: *l.generaliter.12. C.de rebus creditis. Iaſ.in l.admonendi.num.313.hoc tit.& in l.penult.§. hoc iudicium.nu.5.& 7.ne quis eum qui in ius voc. Rom.conſil.290. Landt.lib.3.art.11. Reinhar.differ. iudic.34.* quæ in noſtris Commentarijs methodicis prolixiùs examinabuntur. Quod ad effectum attinet, nihil video hoc Iudiciale iuſiurandum differre à ſuperiore: cùm ex conuentione quodammodò deſcendat, eique ſtare litigatores D velint: *l.qui iuraſſe.26.§.fin.hoc tit.* adeò vt arbitrer, ſententiam poſt eiuſcemodi iuſiurandum ciuili iure non requiri. nam moribus aliter obſeruari ſcio. Actionem enim denegari, poſtquam ita iuratum eſt, imò actionem & exceptionem ex eiuſcemodi iureiurando oriri, Iuriſcõſulti teſtantur, *l.nam poſtea.in princ.& §.1.hoc tit.* & nihil amplius poſt iuſiurandum quæri aiunt. *l.5. §.dato.hoc tit.l.poſt rem.56.de re iudic.* ex quibus omnibus ſatis apparet, poſt datum hoc iuſiu- E randum litigatores, quaſi tranſactione aut ſolutione facta, *l.iuſiurandum.27.hoc tit.* à limine iudicij remoueri: *cap.1.de lite conteſt.lib.6.* præſertim cùm vlteriorem quæſtionem Prætor edicto inhibeat.

10 ¶ Neceſſarium iuſiurandum præſtare omninò cogitur is cui delatum eſt. nam parendum eſt voci iudicis, *cap.fin.ext.eodem,* qui eiuſcemodi iuſiurandum, quando ſcilicet à partibus eſt petitum (nam alioqui iudex officium ſuum non im- F partit. *Iaſ.poſt Bart.& Dd. in l.admonendi.nu.316. 317.de iureiurando. vbi dicit hanc eſſe communem.*) in defectum vel ſupplementum legitimarum probationum defert, *l.in bonæ fidei.C.de rebus creditis.* vbi neque nihil, neque plenè probatum eſt: quanquam indiſtinctè in iudiciali iureiurando delata conditione omnino aut iurandum, aut referendum eſt, *l.delata.9.C.de rebus creditis.* vt diximus, & vſu obſeruatur. Cæterùm hîc nulla probatione facta, reus debet abſolui, etiamſi nihil G præſtet: *d.c.fin.l.qui accuſare, C.de edend.* ſi plenè condemnari. *l.cum reis.18. C.de pœnis.* Cùm autem ſuſpicionibus tantùm oneratus eſt reus, deferre illi iuſiurandum poteſt iudex in defectum probationis, vt ſeſe purget, *d.c.fin. toto tit.de purg. canon.* quod referri nequit. *l.3.§.ſicubi.C.de his qui ad Eccleſ.confug. gloſ cap.vltim. verb.famoſa. de iureiurãdo.* Sin actor ſemiplenè probarit per vnum teſtem, aut priuatam ſcripturam, aut alijs modis, ita vt iudicis animus ijs penè perſuaſus, in cauſam actoris propendeat: huic potius in ſupplementum probationis, iuſiurandum in cauſis ciuilibus (nam in criminalibus & alijs grauioribus, cùm probationes iuſtæ & luce meridiana clariores requirantur, *l.fin. C. de probat.* huic iurijurando locus non eſt, *Dd.in d.l.3. hoc tit.*) erit deferendum, vt communi conſenſu traditur à Doctoribus: *Dd. in l.admonendi.31. hoc tit. in l.in bonæ fidei. C.eod. in cap.fin.extrà,eodem.* niſi (vt loquuntur) rei perſona ſit legalior, aut actor putetur veritatem ignorare. *Iaſon in l.pen.§.hoc iudicium.num.6.ne quis eum qui,&c.Bart.in d.l.admonendi. Chil.cap.66.*

¶ Etſi autem iudices in dubijs cauſis, exacto 11 ita iureiurando, ſecundùm eum qui iurauit, iudicare ſolent (ſententia enim hîc opus eſt, cùm hoc iuſiurandum fungatur non vice tranſactionis vel ſolutionis, vtpote inuitis partibus extortum, ſed tantummodò probationis: *d.l.eum qui. 30.*) tamen admonendi ſumus, interdum ex integro cauſam agi, ſi quis noua inſtrumenta ſe inueniſſe dicat, quibus nunc vſurus ſit, & probaturus falſum eſſe iuratum. Nam quod dicitur, Sententiam quæ tranſiuit in rem iudicatam, inſtrumentis noue repertis non retractari, *l.ſub ſpecie. C.de rei iudic. l.Imperatores.35.ff.eodem.* non obtinet in ſententia quæ ex probationibus Priuilegiatis, vt loquuntur, lata eſt: *l.fin.C.ad l.Iul. de adult.* præſertim falſis ac doloſis, *l.ſi prætor.75. §. Marcellus.1.de iudic.* vt conſtitutiones etiam Principum oſtendunt: *l.1.2.3.C.ſi ex fal.alleg.* quarum mentionem facit Caius in d.l.admonendi. Iuſiurandum autem neceſſarium, eſt probatio priuilegiata & ſingularis, quia iurans ſibijpſi dat teſtimonium, contra communes iuris regulas, quibus traditur, Neminem in propria cauſa idoneum eſſe teſtem. *l.nullus. de teſtibus. l.omnibus. C.eod.tit.* Si igitur ſententia ſecundùm iuſiurandum data ſit, poterit denuò ex nouis inſtrumentis agi, & ſacramenti falſitas oſtendi. *l.actione. C. de tranſact. l.1.& toto tit. C.ſi.ex fal.inſtrum.l.admonendi. vbi Rom.Iaſ.dicunt, non opus eſſe reſtitutione. hoc tit.* Res enim iudicatæ non retractantur, quæ ordinaria cognitione ac probatione definitæ ſunt: *l.4.C.de re iudic.l.Impp.35 ff.eod.* non quę inopia probationum ex religione & fide ipſius partis deciſæ. Quod non obtinet, ſi inter litigatores iureiurando, ſiue Voluntario ſiue Iudiciali, tranſactum ſit negocium: quia Quod ſemel conuentione mutua ſopitum tranſactumq́; eſt, non debet iterum ſub ſpecie inſtrumentorum pòſt repertorum retractari: præſertim accedente iuriſiurandi religione. *l.ſub prætextu.1.& 2.*

iuncta l.ſi quis minor. C.de tranſact. d.l.quòd ſi deferente. cum l.ſeq.ff.de dolo malo. Et hæc quidem breuiter dicta ſint de his ſpeciebus iuriſiurandi, & effectu vniuſcuiuſque. Alij porrò alias iuramentorum ſpecies ponunt: *Bald.in cap.1.§.item ſacramenta. num.2.de pac.fir.in vſib.feud.Spec.de iuram. delat. in princ.* videlicet Aſſertorium iuramentum, quod nunc appellatur De veritate dicenda: & Promiſſorium, quo quid promittitur: id quod rurſus ſubdiuidunt in Abſolutum, quod per ſe datur: & Acceſſorium, quod cohæret alij obligationi, eiuſque naturam & interpretationem induit. *l.fin.C.de non num.pec.l.fin.qui ſatiſd. cogant. Iaſ.in l.ſi conuenerit. num. 4. & 5. de iuriſd. Schurff.conſ.27.nu.9.cent.1.* Alij *Roman.in l.iuſiurandum.17.hoc tit. Iaſ.in Auth.ſacrament.num.9.C. ſi aduer.vend.* tres ſtatuunt ſpecies: videlicet Promiſſorium, Confirmatorium, & Deciſorium. Theologi duas: ἐπακτὸν, quod à magiſtratu imponitur: & Voluntarium, quod ſponte ſuſcipitur. de quibus diſputare, noſtri iam non eſt in-
32 ſtituti. Quare † nunc ipſum Prætoris Edictum „de iureiurando proponamus: EVM A' QVO „IVSIVRANDVM PETETVR (ab alterutro nimirum litigatore. nam de iudiciali iureiurando, „Prætoris edictum loquitur) SOLVERE AVT „IVRARE COGAM. *d.l.iuſiurandum 34.§.ait prætor.*(datur tamen ex humanitate facultas reo, „vt ſi malit, referat iuſiurandum) SI IS CVM „QVO AGETVR, CONDITIONE DE„LATA (nam qui nemine deferente iurat, hunc Prætor non tuetur: ſibi enim, non aduerſario iu„rauit. *l.3. in princ. hoc tit.*) IVRAVERIT; EIVS „REI DE QVA IVSIVRANDVM DELATVM „FVERIT, NEQVE IN IPSVM, (qui iurauit) „NEQVE IN EVM AD QVEM EA RES PER„TINET, (vt ſucceſſorem, aut alium, ad quem aliquod emolumentum ex iureiurando redit: verbum enim Pertinere latiſſimè patet, *l.verbum illud.181. de verb.ſignif.l.1.§.in propria.quan.appell. ſit, &c.*) ACTIONEM DABO. *l.3.in princ. l.ait prætor.7.hoc tit.* Hactenus prætor.

33 ¶ Sed & hoc [illegible] interpretationem placuit, vt non modò aduerſus iuſiurandum denegetur Actio, ſed ex ipſo iureiurando actio in Factum, & Exceptio detur, *d.l.nam poſtea §.1.hoc tit.* perinde atque ex re Iudicata. *l.actori. C. de rebus creditis.* quod tamen quidam, ſed perperam, in iureiurando duntaxat Deciſorio, non etiam Promiſſorio, volunt obtinere. *Baldus in cap 1.§. ſacramenta.de pac.fir.Iaſon in Auth.ſacramen.num. 9.C.ſi aduerſ.vend.* Nam cùm apud omnes populos, tum præſertim Romanos, magna ſemper vis, magnus effectus & religio fuit iuriſiurandi, quacunque ratione, vel in iudicio, vel extra iudicium præſtiti. Nullum, inquit Cicero, *in Offic. lib.3.* vinculum ad aſtringendam fidem iureiurando maiores arctius eſſe voluerunt. Id indicant leges XII. Tabularum, indicant ſacra, indicant fœdera, quibus etiam cum hoſte deuincitur fides, indicant notiones animaduerſionesque cenſorum, qui nulla de re diligentius quàm de iureiurando iudicabãt. Et meritò quidem, exempla enim teſtantur, veriſſimum eſſe quod dicitur, ἀνδρὸς εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἀμείνων: contrà religionem iuriſiurandi contemptam Deum habere vltorem, *l.2. C.de rebus creditis. Herod. lib. 2.* & grauibus pœnis vindicari, vt non iniuriâ dixerit Heſiodus:

ὅρκος, ὃς δὴ πλεῖστον ἐπιχθονίους ἀνθρώπους
πημαίνει, ὅτε κέν τις ἑκὼν ἐπίορκον ὀμόσσῃ.

Sed quod dictum eſt, iuſiurandum Deum habere vltorem, ſcilicet quo ad animam & conſcientiam peierantis, non eo inferendum eſt, periuria Dolo malo dicta etiam legibus non puniri, *l.ſi duo.§.ſi quis. vbi Iaſon 7.pœnas recitat hoc tit. l.nam ſufficit. de dol mal. l.fin. de crim ſtell. Chaſ.in conſuet Bur.tit.de retra.§ 12.verb.par ferment.num. 22. cum ſeq.* maximè quando cum alterius iniuria vel damno ſunt coniuncta: *d.l.ſi duo.§.vltimo.* etiamſi Imperator nolit quaſi crimen Maieſtatis vindicari, ſi non dolo malo, ſed calore iracundiæ per Principis venerationem fuerit peieratum. *l. 2. C.de rebus creditis. vide diſtinct. Bald. optimam. in l.ſi cum patruo.6. C.commu.vtriuſ.iudic.* Etſi enim tale periurium non ſit crimen maieſtatis: conſentaneum tamen eſt, ſaltem ſtellionatum eſſe, eiuſque criminis pœna puniri, *l.fin. de crim.ſtellion.vide tamen doctiſſ.Cuiac.obſeru.lib. 2.cap.19.& lib.7.cap.13.& lib.8.cap.7.* quando alteri doloſè periurio nocitum eſt. Ac fortè olim iuramenta per Principem dicta, pœnas habuerunt ciuiles, periurio patefacto, *d.l.ſi duo §.vltim.* quaſi ex contemptu venerationis Principalis: ea verò quæ per Deum præſtabantur, diuinæ vltioni fuêre relicta, per quam iuratum eſſet. *d. l.2. Tertull.in Apol.* Sed cùm apud Chriſtianos tantùm per numen ritè iuretur, etiam in hoc genere periuria conſtitutionibus rectè puniuntur. *l.ſi quis.41 C.de tranſact. l.penul. C.de dign. lib. 12.Nouell.117.Harm.lib.1.titul.2* Sunt & alij complures iuriſiurandi effectus: vt quod induat naturam actus cui accedit: *l.vlt. C de non num.pec. l.vltim. qui ſatiſd.cogan.* & tamen deſtituto principali, aut annihilato, non pereat velut acceſſorium. *cap.2.de pac. in 6. Mynſing. obſeru.2. cent.3.* habet vim caſus expreſſi, *Baldus l.1. num.4. Cod. com.* ſupplet præſentiam partis, *Cranet.de antiq. temp. §.3.num.43.* excipit authoritatem ſuperioris. *cap.venientes.19.eod. cap.1.de prohib.feud.alien. per Fed. gloſ.cap.ſciſcitatus.19. de reſcript.* accipitur ſecundùm intentionem eius cui datur, *c.quacunque 22.quaſt.5.* intelligitur de præſentibus, non futuris: *c.clericus.35.eod.Mynſing obſeru.7.Cent.2. gloſ. verb.extorta. in Auth.ſacram. C.ſi aduerſ.vend.* neque de noua cauſa, *c.quemadmodum.25.eodem. Boer.deciſ.204.nu.21 cum ſeq.* vt ſi altera pars promiſſis non ſtet: *c.ſicut.29. in fin.eod.* ſi res (vt feudum) adminiſtratur, cuius nomine iuratum eſt, auferatur, pereat: *cap 5.eod c 1 de vaſ qui con.conſ. Loth.* item accipiendum eſt de licitis, nõ illicitis, *c.ad noſtram.21. c.quintauallis.23.eodem* Eccleſiæ, *c.breui.17 eod* publicóue. *c.intellecto.33.eod.* detrimentoſis, excludit appellationem. *d.c.breui. &*

quamuis

quamuis aliàs poſterius pactum deroget priori, A *l. pacta nouiſſ. C. de pact.* tamen hîc contrà eſt, *c. veniens. 16. c. intellecto. 33. eod.* niſi prius ſit illicitum. *c. tua. 11. d. c. veniens. eod.* probationem facit plenam, *gl. c. 1. verb. non probet. de con rec. feud.* etiam in enunciatiuis. *Cra. de antiq. temp. §. 3. num. 47.* ſemper ſeruandum eſt, quando ſine detrimento ſalutis ſeruari poteſt: *c. cùm contingat. eod. vide 22. q. 4.* ſupplet ſolennitates, *Panor. d. c. cùm contingat.* confirmat contractus, *c. 2. vbi Dd. num. 17. de pact. in 6. Iaſ. Auth. ſacram. nu. 33. C. ſi adu. vend.* B tollit reſtitutionem in integrum, *d. Auth. ſacram.* addit forum foro, *Iaſ. in Auth. ſacram. num. 17. C. ſi adv. ven.* excludit pœnitentiam, *gl in l. ſi pecuniam. 8. ad verb. neceſſe. de cond. cauſ. dat. Alex. Imol. & Dd in l. 2. § ſed etſi. de donat.* præcisè obligat, *Iaſ. in §. item ſi quis poſtulante. num. 12. Inſtit. de action.* vim & effectum ſpecifici conſenſus, *Bald. in l. 1. nu. 4. C. commod. Alex. in l. ſciendum. de verb. oblig. & conſ. 27. viſo. num. 7. vol. 1. text in cap. ex reſcripto. de iureiur.* executionis paratæ, *Bart. in l. 2. in fine.* C *h. tit. cuius ſententiam dicit ibi communem. Iaſ. num. 20. & in d §. item. num. 20.* clauſulæ derogatoriæ, *Bart. in l. omnes. num 33. de iuſt. & iur. Iaſ. in l. ſi mihi. 12. §. in legatis. num 5. de legat. 1.* rato manente pacto, *l. ſi quis. 41. vbi Dd. C. de tranſact.* &c. obtinet. De quibus plura apud Dd. *Iaſon in d. §. item. Inſt. de act. Dd. in d. l. ſi quis maior. Cah. in c. quintauallis. extra eod.*}

14 ¶ Adiacent iureiurando boni mores, *c. non eſt. de reg. iur. in 6.* pietas, charitas, *c. cùm quidam. eod.* D veritas, ſimplicitas, *c. veritatis. 14. eod.* iuſticia, iudicium, *c. etſi 26. vbi gloſ. verb iuſticia ponit hos comites iuſiur. eod. per c. animaduerti. 22. q. 2. Ierem. 4. c. iurabunt. 22. q 1.* libertas, *c ſi verò. 8. c. verum. 15. eod. Dd. Auth. ſacram. C. ſi ad. vend.* intellectus rei & ſcientia. *c. quanto. 18. eod.* Affinia ſunt, promiſſio fidei, *c. 3. eod. Panor. c. conſtitutus. de tranſact. & d. c. ad aures. de his quæ vi. Couar. cap. 2. de pac. in 6.* aut fides loco iuriſiurandi diſertè data: quam non verum eſſe iuramentum, ex eo liquet, quòd E non omne ſimile, *Bart. l. quod Nerua. depoſ.* nec quod alterius loco ponitur, *Euerar. à loco, vt ſurrog. in fin.* ſit idem maximè hoc caſu, vbi non conuenit definitio iuriſiurandi, quod eſt inuocatio numinis religioſa, quæ hîc abeſt. Contraria ſunt: vis, *c ſi verò. 8. c. verum. 15. c. cùm contingat. 28. eod. vbi gloſ. ad verb. vi. c. abbas. de his quæ vi met. cauſ. gl. Clem. paſtoralis. de iudic.* dolus, *d. c. cùm contingat. Auth ſacram. C. ſi ad vend. vbi Iaſ. num. 29. c. licet. eod. in 6. c. 2. de pac. num. 6. Imol. c. quinta-* F *uallis nu. 45. eod.* error, *c. quanto. 18. eod. c. hominés. c. vltim. 22. quæſt. 2.* impubes ætas, *c. paruul. 22 q. pen. d. Auth. ſacram.* abſolutio: *vide Mynſing obſer. 57. Cent. 2. obſer 99 Cent. 3.* quam noſtræ leges, nimirum Ethnicæ, concedunt Imperatoribus: *l. vlt. ad municip. Bald. l. 1. C. de iur aur ann.* ego vix permiſerim Eccleſiæ, *cap. ſi verò. 8. & paſſim. extr. eod. Iaſ. Authen. ſacram. num. 83. C. ſi ad vend. Pariſ. conſil. 96. num. 87. vol. 1.* cùm remittere nemo iuramentum queat, niſi cui factum ſit, *c. 2. de ſponſ.* G Hîc autem Deo: quare obligationem huic quæſitam, homo relaxare non debet, niſi ex Dei permiſſu, & patefacta in ſcripturis voluntate. At ſacer ille ſermo ſeruari vult iuramentum. *Numer. 30. Ioſ. 9. Pſalm. 15. 24. Ezech. 17. Matth. 5.* Itaque vix videtur admittenda abſolutio, niſi cùm iuramentum illicitum eſt & improbum, atque ita diuinæ voluntati contrarium: de quo cognoſcere Eccleſia poteſt.

DE IN LITEM IVRANDO. Tit. III.

C. 5. 53.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quid ſit iuſiurandum in litem.*
3 *Quòd à iudice tantùm deferatur.*
4 *Ex qua cauſa deferatur.*
5 *Ratio, quare deferri poßit.*
6 *Quibus in actionibus deferatur.*
7 *Quomodo iuretur.*
8 *Quis ſit effectus iuramenti huius.*

CVm in † ſuperiore titulo tractatum ſit 1 de tribus ſpeciebus iuriſiurandi, quod ad lites definiendas pertinet: ne quid hac in materia intactum inexplicatumque relinquatur, conſequenter nunc hîc exponitur & alia ſpecies iuriſiurandi neceſſarij, videlicet iuſiurandum in litem. Eſt † autem IVSIVRANDVM 2 IN LITEM, quod ex delatione Iudicis præſtatur, cùm ab aduerſario contumaciter & Dolo malo res vel non exhibetur, vel non reſtituitur, aut dolo eius factum eſt quo minus exhiberi vel reſtitui poſſit. Quo iureiurando permittitur illi æſtimationem ipſius rei, ac eius quod intereſt, etiam in infinitum facere. Dico, † hoc iuſiurandum ex Delatione Iudicis dari. *l. in actionibus. 5. hoc tit.* Nam ſi alius detulerit, aut eo non à iudice delato, iuratum ſit, nulla erit religio, nec vllum iuſiurandum. *l. [illegible] §. deferre. 2. h. tit.* Sed † non aliter defertur, quàm ſi aduerſarius 4 contumaciter & Dolo malo ex arbitrio Iudicis exhibere aut reſtituere rem, quam actor ſuam eſſe intendit, aut nolit, aut non poſſit. *l. qui reſtituere. 68. de rei vendic.* Nam propter culpam non eſſe hoc iuſiurandum deferendum, conſtat: *vide Iaſ & Dd. in l. 6. § prætor l 7. l argent. 10. §. 1. de edend.* quia non ſine magna cauſa permittendum eſt actori, vt pro ſuo arbitrio & affectione litem æſtimet, ac iudex quodammodo in cauſa propria fiat. Cùm igitur in culpa tantùm hæret poſſeſſor, non in dolo, æſtimatio litis minimè ab actore iuxta ſuam affectionem, ſed à iudice ex veritate facienda eſt. *l 4 in fin. hoc tit. vbi Dd.* Quam etiam ob cauſam, contra hæredem contumacis non iuratur in litem, quia dolo caret, *l fin. C. eodem* niſi lis fuerit cum defuncto conteſtata: *l. 4 C. eodem.* quamuis ea parte agenus, iniuſtinctè in hæ. edem hæc

facultas,

facultas, quaſi pars actionis rei perſecutoriæ A
tranſeat. *Auth princ. vbi gl. & Dd. C. de iur. propt.
cal. Iaſ in l. penult. §. hoc iudicium. num. 5. ne quis in
ius vocat.* dum tamen ſcientiam rei aliquam ha-
beat hæres, *Iaſ. prælleg. loc. nu 7. & in l admonen-
di. num. 313 ʒ. tit. 1.* ſaltem vel de ſcientia ſua & cre-
dulitate iurare poſſit. *Chilian. in pract. cap. 66. vide
Reinh. diff. iudic. 34. Land. lib. 3. art. 11.* Pupillis ta-
men hoc iuramentum non defertur, *l. 4. hoc tit.*
vt nec aliud quodlibet: *l. iuſiur. 34. § pupillo. l. qui
iuraſſe. 26. de iureiur.* ſed bene minoribus. *d. l. 4. in B
fin. vbi gl. ad verb. poteſt iurare.* Tutores autem no-
mine pupillorum, hoc affectionis iuramentum
ſubire non coguntur: *d. l. 4. hoc tit.* etiamſi in De-
ciſorio, vbi de veritate dicenda agitur, ſecus ſit. *l.
cùm etiam 5. C. de reb. cred. Bart. num. 2. Iaſ. num. 15.
in l. 4. hoc tit.* Locum autem tum demum habet
hoc iuſiurandum, & deferri ſolet, cùm iuſſus ex-
hibere vel reſtituere rem, quam actor ſuam eſſe
intendit, poſſeſſor Contumaciter negligit. Ete-
5 nim † ratio quamobrem vſus huius in foro in- C
valuerit, non eſt inopia probationum, vt ſupe-
rioris iuriſiurãdi: ſed locum illi facit à parte qui-
dem rei Contumacia vel dolus, quem puniri o-
portet: à parte verò actoris cui defertur, Præſum-
ptum dominium. Huic enim ſi res ſua à poſſeſ-
ſore contumaci nõ reſtituatur, aut eius dolo ma-
lo reſtitui nequeat, atq; ita quaſi neceſſitas ven-
dendi domino imponatur, meritò rem æſtiman
di ſuam, & precium pro arbitrio ſtatuendi, facul-
tas eſt permittenda. *l. tutor. 8. hoc tit. l. ſi cùm dos.* D
§. fin cum l. ſeq. ff. rerum amotarum.

6 ¶ Porrò cùm actio ad Exhibendum propter
vendicationes ſit comparata, *l. 1. ad exhibendum.*
& qui exhibere ſuperſedet, impedimentum præ-
ſtat, quo minus vendicare & reſtitutionem rei
ſuæ petere quis poſſit, meritò & in hac actione
in litem iuratur. *l. in actionibus. hoc tit.* Perinde au-
tem eſt, qualiſcunq; ſit actio, dummodò ad rem
reſtituendam agatur: ſiue ſit in Rem: *l. qui reſti-
tuere. 68. de rei vendic.* ſiue Perſonalis in rem ſcri- E
pta, vt ad exhibendum: ſiue Bonæ fidei, vt de-
poſiti, commodati, *d. l. in actionibus*, &c. In ſtricti
autem iudicij actionibus in litem iurari non ſo-
let (exceptis arbitrarijs, vt eo quod metus cau-
ſa, de dolo, *l. arbitrio. 18. in prin. de dolo malo.* &c.)
niſi propter difficultatem probationis, re poſt
moram extincta: *d. l. in actionibus. cum l. ſeq.* cùm
quia his actionibus non ad reſtituendum agitur,
ſed petitur Dari aut Fieri: tum quòd ſtricta eſt
& anguſta in his iudicis poteſtas, qui à formula F
iudicandi ſibi præſcripta, in qua non inuenitur
expreſſum eiuſmodi deferendi iuriſiurandi arbi-
trium, recedere non poteſt. Extincta autem re,
cùm æſtimatio initur, nihil cauſæ eſt, cur etiam
in his non liceat pro arbitrio rem ſuam domi-
no per iuſiurandum æſtimare. *l. penult. §. 1. vbi gl.
& Dd. ne quis eum qui in ius vocatus.* permittitur
autem actori plane pro ſuo arbitrio æſtimatio-
nem facere, ac etiam in infinitum iurare. *l. 4. §.
iurare. hoc tit.* G

7 ¶ Ne tamen arrepta hac occaſione in immen-
A ſum iuretur, poteſt iudex modum ſtatuere iu-
riſiurando, vt intra certam quantitatem iuretur.
d. §. iurare.

¶ Quin & poſtquam iuratum fuerit, licebit iu- 8
dici vel abſoluere, vel minoris condemnare. *d.
l. in actionibus. l. ſancimus. 13. C. de iudic.* Cùm e-
nim ex affectione tantùm iuretur, poteſt iudex
affectionem iurantis ad æquum bonumque re-
digere. Sed quia de periurio cuiuſquam facilè
quæri non debet, etiam cùm ex neceſſitate iura-
B tur: *l. fin. hoc tit.* meritò non niſi ex magna cau-
ſa, & poſtea repertis probationibus, à iureiuran-
do hoc neceſſario *l admonendi. 31. vbi Dd. ʒ. tit. 1.*
ſemel præſtito, eſt recedendum: *d. l. 4. § fin. hoc
tit.* ac vix etiam ex magna cauſa hodie, propter
conſtitutionem Iuſtiniani *§. oportet. Nouel. de iud.
Auth poſt iuſiurandum. C. de iudic.* Iure porrò Sa-
xonico in hoc iureiurando illud diſſimile eſt,
quòd actor ſine iureiurando æſtimet, & taxatio-
nem faciat, in quã reus condemnatur: niſi qua-
C tenus eam taxationem iureiurando ſuo minuit.
*Fachſ. diff 70 per art. 47. lib. 3. Chil. in pract. cap. 136.
Reinhar. diff. indic. 13.*

DE CONDICTIONE
cauſa data, cauſa non ſecuta. Tit. IIII
C. 4. 6.

D
1 *Continuatio tituli.*
2 *Cauſa ex qua detur condictio.*
3 *Ratio contractuum nominatorum & innominatorum.*
4 *Quare in his pœnitere liceat. & ratio l. 3. §. 1. & l. 5. hoc tit.*

POSTQVAM † de condictione certi dictum 1
eſt, ſequitur vt exponamus cæteras huic ſi-
E miles condictiones, quæ non quidem ex
mutuo, ſed Quaſi mutuo oriuntur: *l. 4 § is quoq;
de oblig. § item is cui. in fin Inſtit de obligat. quæ ex
quaſi contract.* videlicet cùm aliquid Datum eſt,
aut Ob rem vel honeſtam vel turpem, aut Ob
cauſam, aut Sine cauſa nam ſi ob rem honeſtam
data ſit pecunia, vel alia res fungibilis (in qua
ſola mutuum, & ideo etiam hoc quaſi mutuum
conſiſtit, *vide Cuiac. obſer. lib. 8. cap. 34*) puta do-
tis nomine, vel vt filius emancipetur, vel à lite
F diſcedatur: cauſa quidem ſecuta, vt ſecutis nu-
ptijs, emãcipato filio, &c. repetitio ceſſat, perfe-
cto nimirum & abſoluto contractu. *l 1. hoc tit.* Sin
autem ſecuta nõ eſt propter quam dedi, quia af-
finitas fortè non contrahitur, à lite neq; dum re-
ceditur: æquiſſimum eſt, condictionem ad repe-
tendum id quod datum eſt, mihi dari.

¶ Etſi enim negocium hoc in alium contra- 2
ctum certum non tranſit, neque vi ſua parit obli-
gationem, ſubeſt tamen Cauſa & Res: ac elegan
G ter Celſo Ariſto reſpondit, eſſe συνάλλαγμα, vn-
de ciuilis obligatio naſcatur. *l. iuriſgentium. 7. in
princ.*

prin. de pact. Cùm enim tibi dederim Rem meam A
propter Cauſam, vt aliquid des vel facias, certè
ex æquitate naturali obligatus es, vt aut im-
ples cauſam, cuius reſpectu tibi dedi: aut ſi no-
lis, reddas mihi. quod propter cauſam accepiſti,
ne te mea iniuſtè, contra voluntatem meam, lo-
cupletere: quia ex æquitatis obligatione datur
mihi Iure ciuili Condictio cauſa, id eſt, ob cau-
ſam dati, cauſa non ſecuta: *l. 1. 2. 3. 4. 5. & tot. h. tit.*
ſi videlicet non ſtes conuentioni, & moram fa-
cias. *l. 3 § 1. h. tit.* Nam ſi in nulla noxa exiſtas, in- B
hibenda erit repetitio, donec conſtet te ſatisfa-
cere aut nolle, aut non poſſe. *l. quod Seruius. 8. in
princ. hoc tit.* At cur implere contractum præcisè
nõ cogitur is qui accepit ob cauſam, cùm ne con-
dictio competit ad repetendum quod datum
eſt, reſcindendumque contractum, contra com-
munes regulas quibus traditur, Non ad diſtra-
ctum, ſed implementum contractus eſſe agen-
dum? *l. ex conditione. 14. C. de reſcind. vendit. l. ven-*
3 *dita. 6. C. de action. empt. cum ſimil.* Id † eò fit, quia C
Iure ciuili certę tantùm conuentiones iuris gen-
tium receptæ roboratæque ſunt: quibus quo-
niam vtiliter communicari res inter homines
videbantur, nomen ſpeciale inditum, viſque at-
tributa eſt obligationis, ex qua poſtquam con-
uentum eſſet, agi rectè poſſet, vt conuentionis
fides impleretur. *l. 1. in fin de rer. permut. vide §. de
pactis.* Reliquæ conuentiones receptæ non ſunt,
neq; vlla prodita eſt actio, qua ad earum imple-
mentum agatur: cũ ne in immenſum ſeges diſ- D
cordiarum ac litium, ad perniciem ciuilis con-
ſociationis excreſcat: tum quia nulla iuſta ſub-
eſſe videtur obligationis cauſa. *d. l. iuris gentium.
§ ſed cum nulla. § de pactis.* Vnde & hi contractus
Innominati, Do vt facias, & ſimiles, nullo no-
mine, nulla certa contractus ſpecie induti firma-
tique ſunt, & proinde nullam producunt ex vi
ſolius conuẽtionis obligationem aut actionem:
ſed cùm iure naturæ, quatenus συνάλλαγμα con
tractum eſt, & res interuenit, eatenus obligatio E
ſemper contraharur, propterea quòd iuſta ſubeſt
obligationis cauſa (æquum enim eſt, neminem
locupletari cum alieno damno: nec pecuniam
alienam ob cauſam acceptam, nullo contrà pre-
ſtito, & ſine cauſa retineri) meritò Ius ciuile, ſe-
cundùm hanc naturæ rationem, etiam hos con-
tractus, quamuis per ſeſe inualidos, eatenus va-
lere, ac ciuilem parere obligationẽ voluit, qua-
tenus res interueniſſet: vt qui ob cauſam quid
accepiſſet, accipiendo obligaretur, vel ad im- F
plendam cauſam, vel ad reddendum quod acce-
piſſet. Neque enim neceſſitatem implendi hi
contractus obtinent, cùm non ex conuentione,
ſed ſola rei contrectatione, accipiens obligetur:
quam ſi reſtituat, iam deficiente contractus æ-
quitate, & obligationis ſubſtantia, cum illo am-
plius agi non poterat.

¶ Et adeo quidem nulla ineſt his contracti-
bus extra rem obligatio, aut implendi neceſſi-
tas, vt ſi tibi dedero vt quid facias, pœnitere & G
repetere quod dedi poſſim. *l. 3. §. 1. l. 5. in princ. &*
§. 1. hoc tit. Etſi enim tu mihi obligatus es, quia A
rem meam habes: tamen ego tibi nulla æquita-
tis ratione ſum obſtrictus, cùm nihil à te mihi ſit
præſtitum, quo æquum ſit me tibi obligari. Nul-
la ergo tibi fit iniuria, ſi rem meã repetam, quæ
apud te eſt ſine cauſa, quum nullum inde dam-
num facias. Quòd ſi tu aliquid præſtiteris, non
modò facto impleto, ſed etiam affecto aut in-
choato: iam quia res non eſt integra, neque ſine
tuo damno pœnitere poſſum, inhibenda erit re-
petitio: niſi indemnitas tibi præſtetur eius quod B
impendiſti. *d. l. 5. in princ. & §. 1.*

DE CONDICTIONE ob turpem vel iniuſtam cauſam. Tit. V.

C. 4. 7.

1 *Quid ſit ob rem vel ob cauſam dare.* C
2 *In turpi cauſa quando dantis eſt turpitudo, ceſſare condictionem.*
3 *Cùm accipientis eſt turpitudo, ſemper condictioni locum eſſe.*
4 *Cũ vtriuſq; eſt turpitudo, ceſſare condictionẽ.*

OMne † quod datur, inquit Paulus, *l. 1. hoc* 1
tit. aut Ob rem datur, aut Ob cauſam.
Ob rem dari dicitur, cùm in hoc datur,
vt aliquid conſequatur, & accipiẽs viciſſim ren- D
det, vel quid faciat. Ob cauſam damus, vt plu-
rimùm præteritam: veluti cùm ideo do, quòd ali-
quid à te ſim conſecutus, vel quòd a te quid fa-
ctum eſt. *l. damus. 52. § . tit. 1.* Quanquam poteſt &
in futurum ob cauſam dari, vt ſub aliqua condi-
tione. Cùm Ob rem datur, re ſecuta contrahi-
tur συνάλλαγμα· cùm Ob cauſam, non ſemper, ſi
vel cauſa ſit præterita, vel futura. quæ non eſt in
poteſtate accipientis, neque ab ipſo proficiſci-
tur, vel ſi fuerit falſa. Et hæc quidẽ inſpecta pro- E
pria verborum ſignificatione, ita ſe habent: a-
lioquin qui ob rem dat, dare ob cauſam dicitur,
vt ex ſuperiore titulo apparet. Datur autem ob
rem aut Honeſtam, aut Turpem. Ob rem hone-
ſtam datũ ita repeti poteſt, ſi res propter quam
datum eſt, ſecuta non fuerit, vt paulo ante dixi-
mus. Ob † turpem ita datur, vt aut dantis ſit 2
turpitudo, non accipientis: aut accipientis dun-
taxat, nõ dantis: aut vtriuſque. Cùm ſolius dan-
tis turpitudo verſatur, repetitio ceſſat, quæ non F
conceditur ſuam allegauti turpitudinem: *l. mer-
calem. 5. C. eod. tit.* vt ſi meretrici quid detur. ete-
nim hîc non vtriuſque, ſed dantis tantùm turpi-
tudo eminet. Nam † quod ad accipientem atti- 3
net: etſi turpiter facit, quòd ſit meretrix: turpi-
ter tamen non accipit, cùm ſit meretrix. *facit l.
quæ adulterium. 29. C. ad leg. Iul. de adult.* Vnde ve-
rius eſt donationem valere, *l. affectionis. 5. de do-
nat.* & repeti non poſſe. *l. 4. verſ. ſed & quod mere-
trici. hoc tit.* Quòd ſi turpis cauſa accipientis fue- G
rit, etiamſi res ſecuta ſit propter quam datum eſt,
repeti

repeti poteſt. in quo differt hæc condictio à præ-
cedenti, quæ cauſa ſecuta ceſſat. Exempli gratia:
Si dedi tibi ne furtum facias, néue hominē occi-
das, vel vt reddas mihi depoſitum, aut in bona
cauſa pro me pronuncies. Cùm enim turpiter
accipias, qui quod gratuitò virtutis amore & of-
ficij legumque reuerentia adductus præſtare de-
bueras, precio nundinaris. *l. fin. hoc tit.* meritò q̄d
datum eſt, condici poterit. *l. 2. hoc tit. l. 3. l. 4. l. pen. &*
& fin. C. eodem. nemo enim ex ſua turpitudine ac
iniuſtitia lucrum ſperare & facere debet. *l. miles.*
11. §. 1. ad l. Iul. de adult. Quanquam quod ad eum
attinet, qui in bona cauſa aliquid iudici dedit,
etſi turpiter dare non videatur, quoniam dat ob
quod ius fasque eſt conſequendum: tamen ne
venum proſtent ſentētiæ, & ad corruptelam iu-
dicum animi malo munerū exemplo aſſueſiant,
atq; adeò quia is qui dat, quantum in ſe eſt, iu-
dicem corrumpit: ab Imperatore Antonino con-
ſtitutum eſt, vt is litem perdat, qui diffidentia iu-
ſtæ ſententiæ, in pecuniæ corruptela ſpem nego-
cij repoſuerit. *l. 1. cum Auth ſeq. C. de pæn. iud. qui*
ma. indic. d. l. 2 hoc tit. Vbi † autem & dantis & ac-
cipientis turpitudo verſatur, non poſſe repeti di-
cimus. *l. 3. hoc tit.* vt ſi propter ſtuprum aut leno-
cinium quid detur: *l. 2. l. 4. l. mercedem. C. eod.* vel ſi
quis deprehenſus in flagitio, ſe mercede ac indi-
cio redimat. *d. l. 4. hoc tit.* excepto, ſi quid iuſto
mortis metu præſtitit *l. timor. 2. 7. in fin. de eo quod*
metus cauſa. Cùm enim & dantis & accipientis
turpis ſit cauſa, iuxta communes iuris regulas, In
pari re potior debet eſſe accipientis & poſſeſſo-
ris conditio. *l. penult. hoc tit. d. l. 2. d. l. mercedem. C.*
eod. §. commodum. Inſtit. de inter. l. 2. C. de probat. l.
fin. C. de rei vendic. l. fauorabiliores. 125. de reg. iur. c.
cùm ſunt. ext. eod. l. Arrianus. 47. de actio. cum ſimil.
Quod autem de turpi cauſa dictum eſt, idem
etiam in omni Iniuſta cauſa obtinet. *gl. in l. perpe-*
tuo. 6. hoc titul. Quicquid enim iniuſtè datur aut
fit, quando iniuſtitia nihil ſit tetrius, id turpiter
dari aut fieri neceſſe eſt.

DE CONDICTIONE indebiti. Tit. VI.

C. 4. 5.

1 *De qua cauſa detur hæc condictio.*
2 *Regula generalis de indebiti condictione.*
3 *Ratio condictionis.*
4 *Quidnam ſit indebitum.*
5 *Intellectus & ratio L. repetitio.*
6 *Condictio nulla eſt debiti naturalis.*
7 *Alij caſus in quibus ceſſat condictio.*
8 *Quando perſona locum faciat condictioni.*
9 *Condictio non datur ſcienti, quamuis erranti*
& dubitanti detur.
10 *Quid ſit condictio: quare, contra quē, ad quid*
condictio hoc caſu detur, nō rei vendicatio.

A NVNC † videndum de Indebito ſoluto. 1
Nam qui indebitū ſoluit, quamuis in hoc
dare videatur, vt diſtrahat potius nego-
cium quàm contrahat: *§. item. Inſtit. de ob. quæ ex*
quaſi contr. l. ſi quis. 5. §. is quoque 3. de oblig. l. inde-
biti. l. hæc condictio. 66. hoc tit. l. pen. ad Trebel. quia
tamen qui non debitam pecuniam ſoluit, hoc i-
pſo aliquid contrahit, *l. 2. l. ſi in area 33. h. tit.* ideo
Quaſi ex mutuo is qui accipit, ad reddendum
aut id quod datum eſt, aut ſimile obligatur, & ita
B Condictione indebiti tenetur: *§. item is cui. Inſt.*
de oblig. quæ ex contr. quaſi ex mutuo quidem ſi
res fungibilis, in qua mutuum eſſe poſſit, ſoluta
ſit: *d. §. item. d. l. 5. §. is quoque.* ex bono verò & æ-
quo, ſi aliam rem non fungibilem ſolui contin-
gat. *d. l. indebiti d. l. hæc condictio. 66. Cuiac obſeru.*
lib. 8. cap. 34. De † qua quidem condictione ge- 2
neralis hæc ab Vlpian. *in d. l. 1. hoc tit.* traditur re-
gula: Si quis indebitum ignorans ſoluit, per hāc
actionem condicere poterit. Hæc condictio ex
C bono & æquo introducta eſt. *l. in ſumma. 65. §.*
quod ob rem. hoc tit.

¶ Aequum enim eſt, quod alterius apud alte- 3
rum ſine cauſa deprehenditur, vt repeti poſſit,
d. l. hæc condictio. 66. ne quis cum alieno damno
locupletetur. *l. nam hoc natura 14. hoc tit.* Sine cau
ſa autem apud eum res eſt, cui indebitum per er-
rorem ſoluitur.

¶ Indebitum porrò eſt, quod omnino non de- 4
betur: *d. l. in ſumma. §. fin.* vt quod nullo iure, vel
D ſaltem non iure naturæ aut gentium debetur: *l.*
indebitam. 47. h. tit. vel ſub conditione, aut incer-
ta omnino die debetur, *l. ſub conditione. 16. hoc t.*
(incertam autem diem accipimus, quæ an exti-
tura ſit, dubium adhuc eſt. nam hæc conditioni
comparatur, vt ſi quis ita promittat, Eo die quo
nuptias contrahes, dabo tibi centum, *l. vnic. §. ſin*
autem. C. de cadu. tollen. l. dies incertus. 75 de condit.
& demonſtr.) vel quod ſupra debitum eſt ſolutū:
l. ſi is qui. 45. hoc tit. Sed & quod alij debetur, alij
E ſoluitur, indebitum eſt: vel ſi quid non debitum,
pro eo quod debitum eſt, ſoluatur. *l. ſi pæna. 19.*
§ ſi putem. hoc tit. Item ſi quod alius debebat, a-
lius quaſi ipſe debeat ſuo nomine ſoluat. *d. l. in*
ſumma. § fin. l. ſi pæna §. 1. hoc tit. nam & tunc con-
dictio competit, cùm non liberetur verus debi-
tor. *d. §. 1 l. ſi quid poſſeſſor. 31 de petit. hæred. l. ſi à pa-*
tre. C. de condict. indeb.

¶ Quo tamē vltimo caſu interdum condictio 5
ceſſat, ſi videlicet res ſua aut debitum alicui,
F quamuis à non debitore, debitoris tamen nomi-
ne (nam ſi ſuo, ſecus erit, *l. 2. C. de his quæ in fraud.*
credit. l. ſi pæna. 19. § 1. l. in ſumma. 65. in fin. hoc tit.
l. cùm quis. 38. § de peculio. de ſolut l. 5. C. de cond. ind.
l. ſi quid poſſeſſor. 31. de petit. hæredit.) ſolutum ſit:
l. repetitio. 44. l. quod nomine 8 l. indebitum. 47. l.
frater. 38. §. vlt. l. ſeruus cuiuſdam. 36. in fin. hoc tit.
l. de hæreditate. 5. C. de petit. hæred. Cuiac. lib 8. cap. 9.
l. 1. §. vltim. l. 2. de conſti. pec. cùm quia verus debi-
tor ea ſolutione liberatur: nec enim qui acce-
G pit, amplius id quod habet, petere poterit. *§ ſi*
itaque. Inſtit. de actio. §. ſed ſi rem. Inſtit. de leg. Item

quia

quia res ſua domino auferri nõ poteſt, cui ſi eam
amiſſam vendicare à quocunque licet, certè &
retinere quocunque modo recuperatam per-
miſſum eſſe dicendum eſt. Nam cui damus a-
ctionem, eidem exceptionem competere mul-
tò magis quis dixerit. *l.1. verſ. nam cui damus. de*
ſuperficiebus. Indebitum illud quoque accipi-
mus, quod propter aliquam perpetuam exce-
ptionem peti non poteſt, nam & hoc condictio-
nem parit: *l. ſi non ſortem. 26. §. indebitum 3. & §.*
adeò. 7. hoc tit. quando tamen in odium eius cui
debetur, exceptio datur, vt in Macedoniano,
perperam ſolutum non repetitur. *l. qui exceptio-*
nem. 40. hoc tit.
6 ¶ Planè cùm hæc condictio Naturalis ſit, *l. in-*
debiti. 15. hoc tit. & ex æquo & bono detur, ſi quid
naturali æquitate debitum ſoluatur, repeti non
poteſt, quamuis Iure ciuili non debeatur. Vnde
ſi operas Officiales libertus patrono ſoluat, quas
non debet niſi promiſſas, *l. operis. de operis libert.*
contradicere non poteſt: *l. ſi non ſortem. 26. §. li-*
bertus. hoc tit. quia non modo natura qui obliga-
tur ad ἀντίδωρα, *l. ſed etſi lege. 25. §. conſuluit. 8. de*
petit. hæred. ſed etiam Iure gentium, quo manu-
miſſionis beneficium inductum eſt, *l. 4. de iuſtit.*
& iur. cuiuſque obligatio repetitionem inhibet,
l. cùm amplius. 84. § 1. de reg. iuris. patrono omne
obſequium & officium debet. Idem iuris erit, ſi
debitum cum ſeruo contractum, manumiſſione
ſubſecuta, *l. naturaliter. 13. l. ſi id quod. 64. hoc tit.*
aut debitum inter patrem & filiumfamiliâs, vel
duos fratres in eiuſdem poteſtate conſtitutos,
diſſoluta poteſtate ſoluatur. Ceſſat enim repeti-
tio: niſi quatenus naturalis obligatio vel per adi
tionem hæreditatis paternæ, vel per peculij per-
ceptionem fuerit extincta. *l frater à fratre. 38. hoc*
tit. Item ſi quis pœnæ eius cui debetur cauſa, li-
beratus ſoluat, *l. ſi pœnæ. 19. in princ. hoc tit.* aut vſu-
ras ſorti naturaliter ex pacto debitas: *d. l. ſi non ſor*
tem. 26. in prin. aut ſi quis malè abſolutus ſua ſpon
te ſoluerit, repetere non poteſt: *l. iudex. 28. hoc tit.*
quia verum eſt, hunc natura debitorem manere.
7 *l. Iulianus. 60. hoc tit.* Sed † & quod pro dote da-
tur, ad quam qui dat obligatum ſe credit, non
repetitur, propter pietatis cauſam qua dotibus
mulierum fauetur. *l. cùm is. 32. §. penult. hoc tit.*
Atque etiam quæ per inficiationem in lite cre-
ſcunt, ſi per errorem indebitè ſoluantur, repeti
nõ poſſunt: *l. ea quæ. C. eod.* quia cauſa tranſactio-
nis ſolui videntur. Quod autem ob tranſactio-
nem datur, repeti non poteſt. *l. in ſumma. in prin.*
hoc tit. l. 2. C. eod. vt nec illud quod ex cauſa iudi-
cati præſtatur, propter rerum iudicatarum autho
ritatem. *l. 1. C. eod.* Sed & quod In diem debetur,
cùm verè debeatur, quamuis nondum venerit
dies, *l. cedere diem. 213. de verb. ſign.* ante diẽ ſolu-
tum repeti non poteſt, *l. in diem. 10. hoc tit.* etiamſi
incerta ſit dies, *l. nam etſi. 17. hoc tit.* non quidem
an, ſed quando ſit extitura: vt ſi Cùm moriar,
dare promiſero: certum enim eſt me aliquando
moriturum, etſi quando, ſit incertum. *l. 1. de con-*
8 *dit. & demonſtr.* Interdum † & perſona locum fa-

A cit repetitioni, quamuis debitum ſoluatur: vtpu
ta ſi pupillus vel furioſus, vel is cui bonis interdi-
ctum eſt, ſoluerit. nam in his perſonis generali-
ter repetitioni locum eſſe non ambigitur. Et ſi-
quidem extant nummi, vendicabũtur, pro con-
ſumptis verò Condictio locum habebit: *l. inter-*
dum. 29. hoc tit. ſi videlicet vtilius ſit pupillo, aut
alijs eiuſcemodi perſonis condici pecuniam,
quàm ſolutionem ratificari: vt cùm ſolutum eſt
naturale debitum. Quòd ſi nulla ſit captio pu-
B pilli, vt quia omni iure debitum fuit quod ſolu-
tum eſt, cùm fruſtrà ſit exacturus quod ſtatim
reſtituere debeat, ratificata ſolutione pupillus
liberabitur: *l. quod ſi fortè. 14. §. fin. de ſolut. l. non*
omnis. 19. §. ſi pupillus. l. ſi cert. petatur. Additum † 9
eſt in regula, Si quis ignorãs ſoluit. Nam ſi Sciẽs
ſe non debere, ſoluerit, ceſſat repetitio, *d. l. 1. in*
fine. h. t. l. indebitum. C. eod. etiamſi eo animo de
dit vt repetat, *l. quod quis. 50. hoc tit.* quia dona-
re videtur. *l. cuius per errorem. 53. de reg. iur.* Quòd
C ſi errore ſoluit, quia Error nullum habet conſen-
ſum, *l. ſi per errorem. de iuriſdict. omnium iudicum.*
perinde eſt ac ſi ignorans ſoluiſſet, *l. eleganter. 23.*
in princ. l. ſed etſi me putem. 22. hoc titul. etiamſi in
iure erretur. *l qui exceptionem. 40. l. ſi fideiuſſor. 59.*
hoc tit. Error enim iuris in damno vitando noce-
re non ſolet. *l. iuris. l. error. l. regulæ. de iur. & fac. i-*
gno. Quod tamen diſtinctionem recipit, nec e-
nim per errorem Iuris ſolutum repeti ſolet, ſi iu-
ſta aliqua ſubſit cauſa quamobrem repetitio in-
D hibeatur. *l error. C. ad leg. Falcid. l. cùm indebitum.*
vbi Dd. C. de iur. & fact. ignor. Pari ratione, cùm
Is qui dubitat, pro ignorante habetur, *l fin. § ſin*
autem dubius. C. de ſur. l. 2 ff. quis ordo in bon. poſſeſſ.
ſi quis incertus an debeat, ſoluerit, repetitionem
habebit, *l. fin. C. de condict. indebiti.* Poſtremò dici-
tur in regula, Per hanc actionem condicere po-
terit. At cur datur Condictio potius quàm rei
Vendicatio? Quia † quod tollendæ obligatio- 10
nis gratia ſoluitur, eo datur & accipitur animo,
E vt dominium transferatur: nec enim vera ſolu-
tio fit, niſi tranſlato dominio. *l. qui ſibi 33. de ſo-*
lut. l. 2. §. ſi quis ſeruum. de ſtatulib. Vnde cùm con-
currente vtriuſque affectu tranſlatum ſit domi-
nium, *l. in omnibus. de action.* non poteſt Vendica-
ri quod eſt alienatum: ſed Condici tantũ actio-
ne Perſonali, *§. appellamus. Inſtit. de action.* qua pe-
titur Dari tanquam debitum quod indebitè eſt
ſolutum. *l. dominus. 53. hoc tit.* Eſt igitur Condi-
ctio indebiti, nihil aliud quàm Actio perſonalis,
F ciuilis, ſtricti iuris: qua actor intendit, ſibi ex æ-
quitate reddi à reo oportere, quod indebitè eſt
ſolutum. *d. l. dominus. 53. §. appellamus. Inſtit. de a-*
ction. Illud porrò notandũ eſt, his ſolis pecuniam
condici, quibus quoquo modo ſoluta eſt, non
quibus proficit. *l. his ſolis. 49. hoc tit. l. non aduer-*
ſus. C. ſi cert. pet. l. penult. C. de action. Nam cum il-
lis ſolis quibus ſolutum eſt, quaſi cõtractum in-
telligitur: eoq; tantùm contra eos, velut ex mu-
tuo vel alio contractu perſonalis hæc datur a-
G ctio. *§. item is cui. Inſtit. de oblig. quæ ex quaſi contr.*
§. 1. Inſtit. de actio. Et quidem condici omni com-

peteri

petenti loco, quamuis qui ſoluit certo loco ſe A debere exiſtimarit. *l. qui loco. 27. h. tit.* Ac quia condictio naturalis eſt, ideo etiam quod rei ſolutę acceſſit, alluuione aut alio modo, vel ex ea prouenit, vt fructus, partus, &c. venire in condictionem, *l. indebiti. 15. h. tit.* dedoctis tamen impēſa: *l. in ſumma. 65. § et qui. h. tit.* poſtremò, quoniam condictio rei perſecutoria eſt, tranſire eam in hæredem. *l. ſi fundi. 11. h. tit.*

DE CONDICTIONE B ſine cauſa. Tit. VII.

C. 4. 9.

1 *Latiſſimè patère hanc condictionem: & quibus caſibus detur, per tot.*
2 *Quomodo concurrat cum cōdictione indebiti.*
3 *Quomodo cum condictione cauſa dati, &c.*
4 *Generalem eſſe hanc condictionem, & plerunq; in ſubſidium dari.* C

1 EST † & hæc ſpecies condictionis, ſi quis Sine cauſa promiſerit: quæ quidem condictio latiſſimè patet. Nam ſiue quis ſine cauſa promiſerit, ſiue ſoluerit indebitum, rectè con-
2 dictioni Sine cauſa locum eſſe dicemus. Hoc † tamē intereſt, quòd vbi indebitum ſolutum repetitur, condici ſoleat quantitas, non hac generali condictione: (cui tamen locus eſſe poteſt, D quia ſine cauſa ſolutum eſt) ſed magis ſpeciali indebiti condictione; Quando in toto iure generi per ſpeciem derogetur. *l. in toto. de reg. iur. cum ſimil.* Qui autem ſine cauſa promiſit certam quantitatem, quam nondum ſoluit, condicere non poteſt quaſi indebitam: ſed hac incerti cōdictione ſine cauſa ipſam obligationem condicit, vt ab illa per acceptilationem liberetur. *l. 1. in prin. l. 3. h. tit. l. is qui. ff. tit. 1.* Sed etſi ob cau-

A ſam promiſit quis, cauſa tamen ſecuta non ſit, hac condictione rectè vtetur. Siue enim ab initio ſine cauſa promiſſum eſt, ſiue fuit cauſa promittendi quæ finita eſt, ita v. ſequi amplius non poſſit, vel ſecuta non eſt: dicendum erit, condictioni locum fore. *d. l. 1. h. tit.* Nihil enim refert, inquit IC. vtrum ab initio ſine cauſa quid detur: an cauſa propter quam datum eſt, ſecuta non ſit *l. nihil refert. 4. h. tit.* Vbi † tamen ob cau 3
ſam quid datum eſt, ſolet agi condictione Cau-
B ſa dati cauſa non ſecuta, de qua antea diximus: cum verò promiſſum tantùm ob cauſam, hac generali condictione ſine cauſa rectè vtimur. Deinde conſtat, id quoque hac actione condici, quod ex cauſa ad aliquem peruenit: ſed quæ pro nulla habetur. *l. fin. h. tit.* vel rediit ad non iuſtam cauſam, *vt in l. 2. h. tit. l. 2. C. de cond. ex leg.* aut ob impedimētum iuris ſequi non poteſt. vt cùm dotis nomine datur, neque nuptiæ ob prohibitionem iuris conſequi poſſunt, *l. fin. h. tit. l. ſi ex-*
C *traneus. 6. ff. de cond. cauſ. dat.* Cæterùm quod ob turpem aut impoſſibilem cauſam datur, non repetitur: quia talis cauſa pro non adiecta habetur, & in donationē rea incidit: *l. cum donationis. 34 vbi Bart. & Iaſ. C. de tranſaction.* niſi conditionaliter ſit datum: *l. dictam 8. vbi Bart. C. de cond. ob cauſ.* quo caſu, impoſſibilis conditio actum ſuſpendit, & quia ſequi non poteſt, eundem annihilat. *l. impoſſibilis. de verb. oblig. in prin. Inſtit. de inutil. ſtip. vide Dd. in d. l. cum donationis & d. l. dictā.*
D Ex † quibus omnibus apparet, hanc condictionis ſpeciem eſſe Generalem, quæ cæteras complectatur: & dari ſolere, vbi nulla ex ſpecialibus competit, vel quænam danda ſit, dubitari probabiliter poteſt: *vt in l. 1. & tot. tit. ff. de æſtimat. act. & de præſcript. verb.* videlicet cum aliquid tantùm promiſſum eſt ſine cauſa, aut ob cauſam quæ ſecuta non eſt, vel cum quid datum eſt ob cauſam veram & iuſtam, quæ tamen ad cauſam nullam reducitur. *l. 2. l. vlt. h. tit.* 4

DIGEST. LIB. XIII.

DE CONDICTIONE FVRTIVA.

Tit. I. C. 4. 8.

1 *Ratio huius condictionis.*
2 *Quomodo concurrat cum actionibus rei perſecutorijs.*
3 *Quomodo cum pœnalibus.*
4 *Quare non tranſlato dominio detur hæc condictio.*
5 *Quid ſit condictio.*
6 *Cui detur.*
7 *Aduerſus quos.*
8 *Ad quid, & quæ in eam veniant.*

1 ANNVMERATVR † meritò reliquis condictionibus, de quibus hactenus actū eſt, condictio Furtiua, quæ ad rem furto ſublatam repetendam datur. Odio enim furum, quò pluribus tenerentur actionibus, non modò Furti actione pœnali, ſed etiam ad Exhibendum & Rei vendicatione, &

E condictione Furtiua cum his agi poteſt. *l. ſi pro fure. 7 §. 1. h. tit. §. ſic itaque. verſ. planè. Inſt. de act.*
Harum † tamen perſecutoriarum rei actionum, 2 altera alteram tollit: *l. ancillæ. C. de furt. l. fin. C. de noxal. actio.* quia Bona fides nō patitur bis idem exigi. Pœnalis † autem furti condictionem non 3 impedit, & contrà: quia ad diuerſa hæ actiones tendunt. *d. l. 7. in prin. h. tit.* Sed cum rei furtiuæ

dominium non amittatur, quamobrem ad eam A perſequendam datur domino condictio, id eſt, perſonalis actio, qua actor intendat ſibi dari oportere, cũ res quæ ipſius eſt, amplius eius fieri non poſſit? Reſpondet Iuſtinianus, *in d. §. ſic itaque.* odio furum eſſe factũ, vt hac actione etiam teneãtur, ſi apparet eos dare oportere. *l. fin. vſufruc. quem. cau.*
4 Nam † hæc actio aliquanto vtilior eſt, quàm rei vendicatio, quippe in qua nec dominij probatione oneretur actor, cui ſufficit oſtendere rem furto eſſe ſublatam: *Dd. in l. 1. h. t.* B & quomodocunq; re extincta, aut perdita, aut deteriore reddita, non liberetur reus: *l. in re furtiua. 8. l. qui ſ. rtũ. 16. l. fin h. tit.* quod in Rei vendicatione non vſquequaq; obſeruatur. *l. item ſi verberatum. 15. §. fin. cum l. ſeq. vbi Dd. de rei vend.*

5 ¶ Eſt igitur Condictio furtiua, actio perſonalis, ciuilis, qua dominus intendit à fure, aut eius hærede, rem furto ſublatam ſibi dari oportere.
6 Hæc † datur ei cuius res fuit cum ſubtraheretur, nempe domino, *l. 1. l. quoniam. 18. h. tit.* etiamſi illi C ſurrepta non ſit: *l. & ideo. 12. in princ. d. l. quoniã. 18. h. t.* cui verò poſt furtum factũ dominium rei acquiritur, condictionem is non habet: quia res illi ſubtracta nõ eſt, nec initio obligationis, nempe tempore commiſſi furti, quod eſt inſpiciendum, *l. ſi procuratorem. 8. mand.* dominus fuit. nõ autem domino hæc condictio haudquaquã datur: *l. ſed nec legatarius. 11. h. tit.* nec enim petere poteſt ſibi dari, cui nec dominium neq; ius dominij conſequendi competit. Vnde & creditor, D cui res pignori data eſt, aut cõmodatarius, hanc intentare nequit (etiamſi iure Sax aliter obſeruetur, *Reinh. diff. 16. per art. 60. lib. 2.*) Incerti tamẽ condictione Ariſto exiſtimat eum acturum, ad poſſeſſionem recuperandam, ſi res illi ſurrepta fuerit: *d. l. & ideo. in fin.* quod & in commodatario placuit. *l. fin. §. ſed cum. C. de furt.* Planè cũ hæc actio ſit Rei perſecutoria, hæredibus domini cã competere conſtat. *d. l. ſed nec. 11.*

7 ¶ Datur autẽ aduerſus verum furem, *l. ex furtiua. 5. l. ſiue 10. l. qui furtum. 16. h. tit.* qui videlicet furtum fecit, & rem contrectauit *d. l. 5. l. ſi ſeruus. 14. §. fin. h. tit.* Nam qui ope tantùm & conſilio furrum adiuuat, quamuis furti actione rectè conueniatur, tamen quia rem non contrectauit, condictione non tenetur. *l. proinde. 6. h. t.* Item datur aduerſus Vi bonorum raptorem: *d. l. ſiue. 10. verſ. ei quoque.* nam & hic fur eſt. *Inſtit. de vi bon. rap. in prin. vide ꝗ eod. t.* & quoniã eſt actio Rei perſecutoria, aduerſus horum hæredes cæ- F teroſq; ſucceſſores datur: *d. l. 5. d. l. ſi pro fure 7. § fin.* quia quæſtio pecuniaria eſt: *l. vlt. ad l. Iul. pecula.* non quidem quatenus ſunt locupletiores ex re furtiua, ſed quatenus ſuccedunt, adeò vt qui ex aſſe ſucceſſit, in ſolidum teneatur, etiamſi ad eum res furtiua nõ peruenit. *l. in condictione 9. h. tit. licet Cuiac. contrà diſputat, obſeru. lib. 7. cap. 37.* quod eſt in hac condictione, quæ ex delicto deſcendit, *l. ſi ambo. 10. §. quoties. de compenſ. l. Græcè. 8. §. ſed et ſi ex delicto. de fideiuſſ.* G ſpecialiter odio furum introductum. alioquin A hæres regulariter ex delicto defuncti non tenetur, niſi quatenus ad eum peruenit, *l. 1. de priua. delict. l. ſi plures §. 1. l. in hæredem. 26. de del. mal.* etiamſi actio ſit Rei perſecutoria, *l. ſi in rem. 42. l. ſi in rem. 51. cum l. ſeq. de rei vendic.* dum tamen ex delicto, non etiam ex contractu agatur *l. ex contractibus 48 l. ex depoſiti. 11. de actio.* Quamobrem Cuiacius hanc quoque actionem & ſimiles non aliter in hæredem dari vult, quàm in Quantum peruenit, niſi lis fuerit cum defuncto conteſta- B ta. *Cuiac. obſer lib. 13 cap. 37.*

¶ In re furtiua condictio ipſorum corporum 8 competit, *l. in re furtiua 8.* [illegible] etiamſi in aliam ſpeciem ſint immutata: *l. ex argento. 13. h. tit.* ſed virum tamdiu, quamdiu extant, an verò & ſi deſierint eſſe in rebus humanis, aut alioqui perierint? Et ſiquidem obtulit fur, aut moram alioqui purgauit, nouata obligatione, aut alio modo, ſine dubio, nulla erit condictio. *d. l. in re furtiua l. parui refert. 17 h. tit.* Si non obtulit, quamuis pa- C ratus fuerit excipere condictionem, & per me ſteterit, dũ in rebus humanis res fuit, condicere, æſtimationis condictio nihilominus durat: *d. l. in re furtiua. d. l. fin. h. tit l. fin. C. eod tit.* quoniam fur ſemper moram facere in re reſtituẽda quam auferre non debuit, intelligitur. *d. l. fin. l. ſubtracta. C. de fur. l. pen. ff. de vi, & vi arm.* Qui autem in mora eſt, illius periculo res ſemper petit. *l. quod te. 5. ſi cert. pet. l. ſi in Aſia. 12. §. fin. ꝗ. depoſ. l. cum res. 47. § fin. ꝗ. de lega. 1.* Sed cuius temporis D æſtimatio fiat, quæritur? & placet id tempus ſpectari, quo res vnquam plurimi fuit. Nam ſi reſtituta vt oportebat fuiſſet, illud habuiſſet *l. ſi ſterilis. 21. §. cum per venditorem. 3. de act. emp.* dominus: nec deteriorem rem dando fur liberatur, quia ſemper moram facere videtur. *d. l. in re furtiua.* Deniq; non modò quanti plurimi, ſed omne id quod intereſt, agentis rem ſurreptam non fuiſſe, & fructus partuſq;, ac quicquid ex re quæſtus haberi potuit, in condictionem venire certum E eſt. *l. 3. l. in re. 8. §. fin. h. tit.*

DE CONDICTIONE ex lege. Tit. II.

C. 4. 9.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quando detur condictio ex lege.*
3 *Contra quem detur.*
4 *Ex quibus obligationibus detur, aut non.*
5 *Vſus & exempla huius condictionis.*

POST † expoſitas condictiones magis Spe- 1 ciales, ſubijciuntur nunc ad vltimum duæ generales: quarum altera condictio Ex lege, altera Triticiaria nominatur. De † priore ita 2 loquitur Paulus: *l. vnic. h. tit.* SI OBLIGATIO " LEGE NOVA INTRODVCTA SIT, NEC " CAVTVM SIT EADEM LEGE, QVO GE- " G NERE ACTIONIS EXPERIAMVR, EX LE- " GE AGENDVM EST. Vt igitur detur condi- " ctio

ctio ex lege, oportet ſibeſſe obligationẽ. Condictio enim cum ſit Perſonalis actio, *§ ſic itaque. cum §. ſeq Inſtit. de actio.* non poteſt dari niſi aduerſus eum, qui aliquo iure nobis obligatus eſt. *§.1.Inſt de actio* 3 Vnde † ſecundum noſtros, ſi legis verba non introducant obligationem, ſed dirigantur tantùm ad iudicem, ex illis non datur condictio aut vlla actio, ſed ſolùm imploratio officij iudicis: *l. quòd ſi minor. 24. § vlt. de mino. vide glo. in l. ſi ſoror. 8. verb. reſtitui. C. de collat. Iaſ in l. ea demum. num. 4. e d. tit.* de quo tamen ob exempla contraria dubitari licet. *l. 1. C. de cond. ex lege.*

4 Eiuſmodi † autem obligatio ſit neceſſe eſt, quæ non ſatis materiæ & virium habeat, vt per ſeſe iure conuentionis ſit efficax, ſed lege ipſa contrahatur: *l. obligamur. 52. §. lege. de action* velut & Accurſ. eſt exemplum in obligatione donationis. *l ſi quis argentum. 35. § fin. C. de donat. gl. l. vnic. h tit.* Sed ea actio magis eſt ex pacto lege confirmato, vt l. 6. de pact. quàm ex lege ipſa, velut in l. 1. C. de reb. cred. l. vlt. C. de pet. hær. l. vltim. §. 1. C. de iure delib. l. ſi quando. 35. C. de inoff. teſt. l. hæc actio. 65. l. ſi verò. 64. ſol. matri. l. ſi poſtulauerit. 27. §. vlt. cum l. ſeq. de adulter. Theoph. §. ſed ea omnia. Inſtit. de hær. quæ ab inteſt. vnde rectius ſpecies harum condictionũ deſumi poſſunt. Deinde oportet legem eſſe ciuilem: nam ex iure Prætorio actio in factum oritur, non condictio: *l. quia actionum. 11. de præſcr. verbis.* & quidem nouam legem, id eſt, poſt leges XII. Tabularum, eaſq; quæ ad interpretationem XII. po-

5 ſtea latę ſunt, conſtitutam. Nam † ex illis legibus vetuſtioribus actiones ciuiles & ordinariæ dantur. *l. 2. §. deinde ex his. ſ. de orig. iu.* Exempla autẽ cõdictionum ex lege paſſim in iure ſunt obuia, quæ hic gloſſa & Dd. cumulant. *d. l. ſi quis argentum 35. l. ſi poſtulauerit 27. §. fin. de adulter. l. etiam. 7. de eo quod met. cau. l 1. C. de ſuffra. l. fin. § ſin autem. C. de petit. hær. l. fin §. licentia. C. de iur. delib.* Et harum plurimus eſt etiam hodie vſus, cum ex nouis Principum cõſtitutionibus & mandatis agitur. *§. tripli. 20. cum ſeq. vbi condictitia appellatur. Inſt. de actio.*

DE CONDICTIONE triticiaria. Tit. III.

1 *Ex quib. cauſis, ad quas res detur hæc cõdictio.*

2 *Explicatio l. 1. & 3.*

1 CONDICTIO † Triticiaria à tritico (authore hic Curacio) nomẽ habet, quo verbo omnes fruges vetuſtas appellabat: *l. triticum. 94 vbi Dd. de verb. oblig.* per quam condictionem, ſicuti pecunia numerata mutuò data condictione Certi: ita præter pecuniam aliæ res omnes, ſiue pondere, ſiue menſura conſtent, ſiue mobiles ſint, ſiue ſoli, ſiue incorporales, petuntur. *l. 1. h. tit.* Neque verò huius condictionis ſuperuacaneus eſt vſus. Nam etſi condictio Certi longius extra numeratam pecuniam progreſ-

A ſu temporis porrecta eſt ad omnes res quę pondere, numero, menſura conſtant petendas, quæ & verbo pecuniæ comprehenduntur: *l. 2. cir. fin. C. de conſt. pec.* tamen non aliter datur, niſi in obligatione certum quid ſit & debeatur: neq; vltra res fungibiles in ſuo genere extenditur. Vnde vtilitatis gratia viſum fuit, & hanc condictionem dari, qua non ſolùm ex mutuo, ſed ex omnibus contractibus, *l. 2. h. tit.* & nõ modò ad certam, ſed etiam incertam rem qualemcunq; eiuſ-

B úe æſtimationem, excepta tamen pecunia numerata (quę nequit æſtimari, & ad quam petendam condictio Certi ſufficit) agi poſſit: vt in hac non habeat opus actor euidẽti deſignatione circumſcribere rem, & demonſtrare eam eſſe certam ac fungibilem, quod in condictione Certi eſt neceſſarium.

¶ In hac autem actione ſi quæratur, res quæ 2 petita eſt, cuius temporis æſtimationem recipiat: verius eſt quod Seruius ait, condemnatio-

C nis tempus ſpectandum, cum euſque illa creſcere, præſertim circa acceſſiones, poſſit. Si verò deſierit res eſſe in rebus humanis, & æſtimatio ineunda ſit, ac debeatur, vt ſemper debetur in rebus fungibilibus, *l. incendium. 11. C. ſi cer. pet.* (in ſpeciebus autem poſt moram, *l. 5. ſi cert. pet.*) mortis tempus conſiderandum: quod non de puncto temporis quo extinguitur res, accipiendum eſt (nam ſic ad exiguum precium reduceretur æſtimatio, cum in articulo mortis ſeu interi-

D tus, res minimo valeant & æſtimentur) ſed ſecũdum Celſum ἐν πλάτει, & latiori quadam æquitatis adhibita interpretatione. Quòd ſi verò poſt moram facta ſit res deterior, ad tempus moræ reducenda erit æſtimatio. *l penul h. tit.* Quòd ſi de die aut loco quo dari debuit, eſt conuentũ, tanti lis erit æſtimanda, quanti eo die aut loco fuit: *l. ſi calendis. 11. de re iud. l. cum quis. 22. de actio.* ſi nihil conuenit, quanti tunc cum iudicium accipitur Nam hoc tempus in ſtrictis iuris actioni-

E bus regulariter ſpectari ſolet. *l. vinum. 22. ſi cert. pet. l. 3. §. in hac. commodati.*

DE EO QVOD CERTO loco dari oportet. Tit. IV. C. 3. 18.

1 *Continuatio.*

F 2 *Ex qua cauſa inducta ſit actio arbitraria.*

3 *Forma actionis arbitrariæ.*

4 *Quid ſignificet arbitrium.*

5 *Quamobrem dicatur arbitraria, nec eſſe nouã actionis ſpeciem: & quàm latè pateat iudicis in hac poteſtas.*

6 *Quomodo in hac intereſſe tàm actoris quàm rei æſtimetur, noua ratio.*

G 7 *L. centum Capuæ.*

8 *Cur in bonæ fidei iudicijs ceſſet arbitraria.*

1 HACTENVS † expoſitum eſt, quemadmo- A
dum genus rerum creditarum ex mutuo,
vel quaſi mutuo, iure ciuili condictioni-
bus repetatur. Sed quia interdum crediti ſolu-
tio in certum locum confertur: fit, vt ratione lo-
ci adiecti alteretur natura condictionum: fiantq;
ex ſtricti iuris actionibus arbitrariæ, hoc eſt, ar-
bitrio iudicis diſceptandæ, finiendæq; ex bono
& æquo relinquantur: quod quomodo fiat, pri-
uſquam ad alias ſpecies rerum creditarum tran-
2 ſeamus, paucis eſt exponendum. Ac † videbatur, B
cum in mutuo aut ſtipulatu conuentum eſſet vt
certo loco pecunia daretur, facultatem alio lo-
co agendi non competere: quod actor Plus lo-
co petere intelligatur, qui pura intentione alio
quam de quo conuenit loco, pecuniam petit.
Aufert enim promiſſori vtilitatem, quam habe-
ret, ſi loco conuento ſolueret. *§. plus autem. verſ.
loco. Inſtit. de actio. vbi vide quæ dixi.* Qui autem
plus quàm debetur quoquo modo petit, is non
modò olim agens non audiebatur, verùm etiam C
cauſa cadebat. *§. ſi quis agens. Inſtit. de actio. Cic. lib.
1. de Orat. & lib. 2. de Inuen. cap. 4. Quint. lib. 7.* Sed
quia iniquum erat, ſi promiſſor vel data opera,
vel alibi neceſſariò diſtrictus, ad eum locum in
quem daturum ſe promiſiſſet, nunquam acce-
deret, non poſſe ſtipulatorem ad ſuum perueni-
re; atque ita facto debitoris eludi obligationem,
non data poteſtate alibi conueniendi: *l. conti-
nuus. 137. §. illud. l. inter. 83. §. 1. de verb. oblig.* ideo
viſum eſt, contra ſubtilitatem ſtricti iuris, ex D
æquitate vtilem & idoneam actionem in eam
rem comparare, qua alio loco rectè agi poſſet.
3 *l. 1. h. t.* Quæ † impetratur concrediturq; a Præto-
re adiecta ea clauſula, Vt ex arbitrio iudex con-
demnet reum, æſtimetq; Quanti vel actoris vel
rei interſit, ſolutionem non loco conuento, ſed
alio ubi videlicet petitur, fieri. Ad hunc modum
inſtituta actione, non poteſt actor repelli, tan-
quam Plus loco petens, cum non adimat vtili-
tatem loci reo, neq; purè intendat, ſed arbitrio E
iudicis rem committat ex bono & æquo dijudi-
candam: vt is rationem habeat vtilitatis, quæ ad
promiſſorem reditura fuiſſet, ſi illo loco ſolue-
4 ret, quo ſe ſoluturum ſpopondit. Arbitrium † e-
nim nihil aliud ſignificat, quàm iudicium æquo
& bono conſentaneum, quale à viro bono expe-
ctari proferriq; oporteat. *l. in perſonam. 22 §. gene-
raliter. 1. de reg. iur. l. hæc venditio. 7. de cōtrah. empt.
l. 1. de lega. 2.*

5 ¶ Propter hanc autem arbitrandi poteſtatem, F
quæ hoc caſu in formula agēdi adijciebatur con-
dictioni, alioqui ſtricti iuris formulis obnoxiæ,
ita vt cum purè intenditur, non liceat iudici à
verbis & natura contractus, præſcriptoq; iudicij
à Prætore modo in iudicando recedere: *l. quic-
quid. 99. l. ſi ita ſtipulatus fuerim. 126. §. Chryſogo-
nus. in fin. de verb. oblig* actio hæc, cùm alio quam
de quo conuentum eſt loco agitur, Arbitraria
vocatur: quòd arbitrio ſcilicet iudicis, tanquam
boni arbitri, contra naturam ſtrictorum iudicio G
rum, eius dijudicatio ex bono & æquo permittitur
A formula committeretur, adeò vt quantitati con-
tractus, iudex ſeruire non cogatur, ſed vel exce-
dere vel minuere quantitatē poſſit, pro ratione
eius quod intereſt vel actoris vel rei, conuento
loco ſolutum fuiſſe. *l. 2. in prin. § fin. cum ll. ſeqq.
h. tit.* Quò alludit Seneca lib 3. de Benef. Me-
lior, inquit, videtur conditio cauſæ bonæ, ſi ad
iudicem quàm ad arbitrium mittatur: quia illum
formula includit, & certos quos non excedat
terminos ponit: huius libera & nullis conſtricta
B vinculis religio eſt. Item lib. 2. de Clemen. Cle-
mentia liberum arbitrium habet: nec ſub for-
mula, ſed ex æquo bono iudicat. Quin & ideo
Arbitraria dicitur, quòd & hoc arbitrio iudican-
tis permiſſum eſt, vt interdum reum abſoluat,
cautione ab eo exacta, de pecunia ibi ſoluenda,
vbi promiſſa eſt: ſi vel obiata ibi pecunia, vel ex
facili ſoluenda dicatur. *l. quòd ſi Epheſ. 4. §. 1. h. t.*
Ex his facilè apparet, hanc non eſſe ſpecialem
aliquam actionem: ſed vſitatas ſtricti iuris con-
C dictiones, hoc appellari Arbitrariæ nomine,
quando contra ſtricti iudicij naturam additur à
prætore clauſula, Vt ex arbitrio iudicare liceat:
vt in ſimili exercitoria, inſtitoria, de peculio, no-
xalis, &c. actiones dicuntur.

¶ Porrò quod diximus, tàm id quod intereſt 6
actoris, quam rei, in hac actione conſiderari, di-
ſtinctionem recipit. Nam rei quidem quod in-
tereſt, indiſtinctè & ſemper eius habēda erit ra-
tio. *quanquam in moroſo debitore Cuiac. aliter ſta-
D tuat. ad Aphrica. l. centum. h. tit.* alioqui ſi actor
purè intendat, plus loco petere intelligetur. A-
ctoris autem nō ſemper. Quid enim, ſi debitor
obtulit loco conuento pecuniam, aut depoſuit,
aut alioqui difficultate iuſta (quæ à mora excu-
ſat, *l. ſciendum 21. cum ll. ſeqq. de vſur. Dd. in l. quod
te. §. ſi cer. pet.*) impeditus fuerit, quo minus acce
deret? abſoluendus vtiq; erit, *d. l. quòd ſi Epheſi.
§ 1.* aut in ſolam contractus quantitatem condē-
nandus, non in id quod intereſt actoris: quod
E cùm pœna ſit, *l. vnica. in fin. C. de ſent. quæ pro eo
quod intereſt.* exigi ab illo qui culpa vacat, fuerit
iniurium. *c. ſine culpa de reg. iur. in 6.* Tum igitur
ſolùm ratio eius quod Intereſt actoris inibitur,
cùm culpa aut mora debitoris factum eſt, vt ple-
runque fit (etſi enim debitor impediatur, poteſt
tamen per alium ſoluere, *l. continuus. 137. §. cum
ita. de verb. oblig*) quo minus loco conuento ſo-
lutio explicaretur. *d. l 2. § fin. in verſ. itaque. ibi:
vel pœna commiſſa mora ima. h. t.* Cui & illud argu-
F mento eſt, quòd ne fideiuſſoris quidē obligatio
augeatur, ſi nō per eum, ſed debitorem ſteterit,
quo minus ſuo loco ſolueretur: *l. centum Capuæ.
8. h. t.* niſi in omnem contractus bonæ fidei cau-
ſam ſeſe obligarit. *l. quæro 54. in princ. ff. locat.*
Quòd † ſi fideiuſſoris culpa carentis non auge- 7
tur obligatio, ratione eius quod intereſſe po-
teſt actoris: ne principalis quidem debitoris au-
gebitur, ſi nullius moræ argui poteſt. Et hæc
quidem ita ſe habent, cùm actio ſtricti iuris, pu-
G ra ex mutuo vel ſtipulatu, atq; etiam teſtamento,
alio loco proponitur. *l. ſi hæres. 6. h. tit. l. Aetās. 6.
vbi Bar.*

vbi Bar. de in lit. iurand. l. fin. de cond ob. turp. cauſ. A
vide Iaſ. in §. ex maleficijs. num. 23. Inſt. de actio.

8 ¶ Nam ſi bonæ fidei actione agatur, cùm illa
ſuapte natura propter clauſulam ex bona fide
adijci ſolitam contineat, Vt ex bono & æquo ar-
bitretur iudex, quid alterum alteri præſtare cõ-
ueniat: *§. in bonæ fidei. Inſtit. de actio. l. ex empto. de
actio. empti.* & proinde ſine vlla propriæ naturæ
mutatione, aliaue externa clauſula, conuenien-
ter alio etiam loco purè proponatur, non induit
nomen Arbitrariæ actionis: quia eius qualitas B
non immutatur, etiamſi alio quam de quo pa-
ctum eſt loco agatur. *l. in bonæ fidei. 7. h. t.* Etſi au-
tem hodie formulæ illæ actionum ſublatæ ſunt:
l. 1. 2. C. de form. & impetr. ſubl. ſciendum tamẽ eſt,
eandem nihilominus actionibus iſtis durare na-
turam & iudicij formam, poteſtatemq́, iudicis,
pro harum varietate, ſecundum ea quæ modò
propoſuimus, variare. *vide Inſtit. in Iſagog. & ad §.
præterea. & verſ. loco, quæ ſcripſi.*

DE PECVNIA CON-ſtituta. Tit. V.

C. 4. 18.

1 *Continuatio: Vnde, & qualis ſit hæc actio.*
2 *Quid ſit conſtituere.*
3 *Actionem hanc prætoriã & ſubſidiariã eſſe.*
4 *Cur hoc caſu ex nudo pacto detur actio.*
5 *Edictum de conſtituta pecunia.*
6 *Eius explicatio: & quæ res hac actione petãtur.*
7 *De receptitia actione.*
8 *Neceſſarium eſt debitũ fuiſſe, quod conſtituitur.*
9 *Quomodo debitum accipiatur tàm in perſonis quàm rebus.*
10 *Forma conſtituendi.*
11 *Quare purè non rectè conſtituatur.*
12 *Explicatio edicti.*
13 *Cuiuſmodi ſit iudicium, & quemodo cum alijs concurrat.*

1 ET his † quidem modis iure ciuili pecunia
ex mutuo vel quaſi mutuo condicitur. Sed
eſt & iure Prætorio introducta actio, quæ
vocatur de Conſtituta pecunia, aut De conſti-
tuta, *l. eum qui. 5. §. 1. h. tit.* aut Conſtitutoria. *l.* F
*neque enim. 20. h. tit. vide Paul. lib. 2. tit. 2. & lib. 1.
tit. 10. vbi Cuiac.* quam Prætor dat aduerſus eos
qui pecuniam ex priore aliqua obligatione, ſi-
ue valida iure ciuili, ſiue inualida, ſoluturos ſe
2 conſtituerunt. Conſtituere † autem inter alia
ſignificat, cùm ordinare aliquid non ſimplici-
ter, ſed ſtabiliendo ac firmando quod antè erat
per ſe imbecillum, ſicuti Latinè dicitur conſti-
tuere Rempublicam: tum de certo aliquo die
quo quid fiat, conuenire. vt apud Terentium: G
Nam conſtitui cum quodam hoſpite, me illum

A conuenturam. Hinc conſtituere pecuniam, eſt
denuò paciſci, & ſine ſolẽnitate ſtatuere ac con-
uenire, de pecunia certo tempore ſoluẽda, quæ
antea ex aliqua obligatione debebatur. Dico, † 3
ſine ſolennitate: nam ſi ſolennitas ſtipulationis
fuerit adhibita, non opus erit Prætoria actione,
cùm Iure ciuili promiſſor teneatur. *§. de conſti-
tuta. Inſtit. de actio.* Deficiente porrò ſolennita-
te ciuili, cùm eo quoque iure deficiat in nudis
pactis obligationis efficacia, ſuccurrit hoc caſu
B Prætor: ea de cauſa, quòd videbatur graue & cõ-
tra naturalem æquitatem, geminatam contra-
ctus fidem fallere. *l. 1. h. tit.* Vnd. † ſi ſtatuatur, 4
conueniatq́; de pecunia ſoluenda, quæ quoquo
modo debetur, hanc conuentionem quaſi fide-
iuſſoriam, & quæ alterius firmandæ cauſa adhi-
betur, vt nihil operari nõ debeat, ſeorſum agit,
& ad priorem obligationem adiũgit, *l. pacta. 72.
de contr. empt.* eiuſq; vi atq; robore confirmat: *l.
item illa. 18. § 1. in verb. retrorſum, &c.* atq; ita ex
C vtraq; conuentione quaſi ex contractu nomina-
to dat actionem de Conſtituta pecunia: quem-
admodum & in fideiuſſorem (cuius obligationi
hæc planè conſimilis eſt) efficax datur actio, quã-
uis infirmæ obligationi, puta naturali, acceſſe-
rit *vide §. de fideiuſſ. & Inſt. eod.*

¶ Edictum autem Prætoris hoc eſt: QVI PE- 5
CVNIAM DEBITAM CONSTITVIT, SI «
APPAREAT EVM QVI CONSTITVIT, NE- «
QVE SOLVERE, NEQVE FECISSE, NEQVE «
D PER ACTOREM STETISSE, QVO MINVS «
FIERET QVOD CONSTITVTVM EST, «
EAM'QVE PECVNIAM CVM CONSTITVE- «
BATVR, DEBITAM FVISSE, IVDICIVM «
DABO. *l. 1. § 1. l. ſi duo. 16. § ait prætor. l. itẽ illa ver-* «
ba. 18. in prin. & § 1. h. tit. Qui, accipe, vel, Quæ:
nam & mulieres de conſtituto tenentur, ſi non
interceſſerint. *l. 1. §. 1. h. t.*

¶ Pecuniæ verbum hoc in Edicto comprehẽ- 6
dit tantùm res, quæ pondere, numero, menſu-
E ra conſtant: non reliquas ſpecies, quibus appli-
cari actionem de Conſtituta rectè non poſſe
veteres arbitrabantur: propterea quòd & ſimi-
litudinem quandam cum condictionibus certi
ex mutuo, in quas aliæ res non cadunt, hæc a-
ctio habeat, & in edicto mentio fiat tantùm pe-
cuniæ: quod verbum ijs rebus propriè nõ con-
uenit, quæ neque pondere, nec menſura, neque
numero conſtant. *l. 2. § creditum. vbi glo. & Dd.
ſi cert. pet. l. talis ſcriptura. 30 ff de leg. 1. l. 1. in prin.*
F *de calum. l. item ſi 7. § mutui. ad S. C. Macedo. Ti-
raq. de retr. lig. § 1. glo. 14. nu. 42.* Itaque † conſti- 7
tuta ſpecierum ſolutione non hanc actionem,
ſed receptitiam quandam (à recipiendo, id eſt,
promittendo ſic fortè dictam) ſolennibus ver-
bis compoſitam dabant. Sed hæc poſtea Iuſti-
nianus immutauit, voluitque ad omnem om-
nino rem conſtitutam perſequendam, dari a-
ctionem Conſtitutoriam, *l. 2. C. eod. tit.* vt ver-
bum pecuniæ in hac materia nunc latiſſimè pa-
G teat, *vt & in l. pecuniæ 1. 2. 3. de verb. ſignif. Cic. de
Inuent. lib. 2. cap. 5.* ex conſtitutione Iuſtiniani.

10 *Cuiuſmodi ſit actio directa: cui, ad quid, aduerſus quem detur.*

11 *Cuiuſmodi ſit actio cõtraria: cui, ad q̃d detur.*

1 QVEMADMODVM † Genus creditũ, reſq; tranſlato dominio ex mutuo aut quaſi mutuo, per certi aliaſq; condictiones repetantur, ſuprà dictum eſt: nunc videamus, quibus actionibus Species eædem, quarũ vſus tantùm, nõ amiſſo dominio creditus eſt, repeti poſſint. Quo in genere prima occurrit actio Commodati, vel contrà.

2 ¶ Commodatũ † dictum eſt, quaſi cum modo, id eſt, certa forma præſcriptoq; vtendi modo datum. Commodare enim nihil aliud eſt, quam rem ad aliquem vſum certo modo determinatum vtendam dare, eo animo, vt poſtquam vſus fueris, eandem bona fide reddas *fac. l.1. h.tit. vide Paul. lib.2. tit.4.*

3 ¶ Cauſa efficiens commodati eſt, primò contrahentium Conſenſus: vnde qui iuſtum cõſenſum præſtare nõ poſſunt, nequaquã commodati tenentur, niſi quatenus facti ſunt locupletiores, vt pupillus, furioſus, *l.1 §.fin. l.2. l.3. h.tit.* &c. Secundò, interuentus rei: quo cum præcipuè perficiatur, re contrahi commodatũ dicit. *§. itẽ is. Inſtit. quibus mo. re contrah. oblig. vbi dixi, & in Iſag.* nã & nomen ipſum indicat, Rei dationẽ requirit.

4 ¶ Materia circa quã, ſunt res omnes tàm mobiles quàm ſoli, quæ in commodatum cadunt, *d.l.1. §.1.* etiamſi ſint alienæ; *l. commodare. 15. h.t.* exceptis ijs quæ vſu conſumuntur, in quibus nõ commodatum, quod tantùm vſum rerum ſalua ſubſtantia communicat, ſed mutuum locum habet: niſi fortè quis ad pompam vel ad oſtentationem, exempli cauſa, pecuniã dicis gratia, id eſt, ſimulatè ſine voluntate abutendi, accipiat, tantùm vt fucũ oſtentando faciat, & de eo aliquid, puta locupletem idoneũ'ue eſſe hominem, dicatur. *l.3 §.fin. l.4. h.tit.*

5 ¶ Forma commodati eſt, Rem vtendam gratuitò tradere, præſcripto fine & modo vſus, per tempus expreſſum, vel tacitè intellectum. Cau-
6 ſa † finalis, Vt mutuis officijs alij alios adiuuemus, & communicato rerum vſu, communibus vitę neceſſitatibus in hac ciuili ſocietate ſubueniatur. Vt enim res quarum vſus in abuſu eſt, per mutuum: ita quibus ſalua ſubſtantia vti licet, eæ res commodato rectè communicantur. Vtroq; autem modo gratuitò. *d. §. item is cui. in fin. Inſtit. quib. mod. re cont. oblig.*

7 ¶ Sed inter mutuum & commodatũ intereſt. Primò, quòd mutuum tantùm in rebus fungibilibus, quæ pondere, numero, menſura conſtant, vertitur: commodatum, in ijs quæ vtendo non conſumuntur. Secundò, quòd in mutuo transferatur dominium: *l.2. §. appellata. ff ſi cert. petatur.* rei verò commodatæ poſſeſſionem & proprietatem retineamus, *l. rei commodatæ. 8. cum l. ſeq. h. tit.* iure Ciuili. nam Sax. poſſeſſio tranſire videtur. *Sachſ. diff.1. per Land. lib.2. art.60. Reinh. diff.16.* Tertiò, rem mutuo damus, vt non eandem, ſed aliam eiuſdem generis conſequamur: commodato, vt eandem. Quartò, mutuum ad quemuis vſum in genere datur: vt, vtare fruare pro tuo arbitrio, ſicut dominus: *l. in re mandata. 21. C. mandati.* commodatum, ad certum præſcriptumq; vſum, *l. in commodato 17. §. ſicut. 3. hoc tit.* extra quem qui aliter vtitur, furtum committit. *l.5. §. quinimò. 6. h. tit. §. placuit. Inſt. de obligat. quæ ex delicto.* Quintò, ei qui mutuum accipit, res perit, quia dominus eſt: *l. pignus 9. C de pig. act.* nec caſu fortuito liberatur. *l. incendium. 11. C. ſi cert. petat. d. §. item is cui.* Commodatarius vim maiorem, quam Græci θεῦ βίαν appellant, *l. ſi merces. 25. §. vis maior locat.* non præſtat, nec interitum aut damnum rei caſu fortuito accidens: *l. ſi vt certo. 5 §. nunc videndum. 9. verſ. quod verò. l. eum qui 10. in prin. l. ad eos. 19. l. argentum. 20. l. fin. h. tit.* dummodò non ipſius culpa caſus interuenit. Nam † dolum & culpam, diligentiam 8
& cuſtodiam, qualem à vigilantiſſimo patrefamiliàs requirimus (quæ leuiſſimæ culpæ opponitur) commodatarius præſtat. *d. l. ſi vt certo. §. nunc videndum. § vſqueadeò. & § penult. l. in rebus. 18. in prin. h. tit.* Vnde ſi res culpa eius, vel abuſu aut negligentia in caſum interitus aut damni incidat, tenetur. *d l. ſi vt certo. §. nunc videndũ. verſ. quod verò. d l. eum qui. §. fin. cum l. ſeq. d. l. in reb. in prin h. tit* Ideo autem leuiſſima etiã culpa obligatur, & diligentiam ac cuſtodiam præſtare debet, cùm quòd ipſius gratia contractus initur, *d. l. ſi vt certo. 5. § nunc videndum. d. l. in reb. h. tit.* (nam ſi cõmodantis cauſa, dolum tantùm præſtabit, *d. l. ſi vt certo. §. interdum. d. l eum qui. §. 1.* velut in depoſito: ſi vtriuſq;, dolum & culpam, non cuſtodiam, *d. l. in reb. in fin. prin.*) tùm quia bona fide res illi creditur, tanquam diligentiſſimo attentoq; patrifamiliâs, vt ſalua cuſtoditaq; rei ſubſtantia vtatur.

¶ Ex hoc contractu oritur Actio commodati, 9
quæ Ciuilis eſt, vtpote ex contractu nominato, & Iure ciuili recepto, originem habens: quamuis Prætor tuendi Iuris ciuilis cauſa etiam edictum propoſuit, quo pollicetur ſe actione ex Iure ciuili data, de commodato ius dicturum. Sic enim inquit: "QVOD QVIS COMMODASSE DICETVR, DE EO IVDICIVM DABO." *l.1. in prin. h. tit.*

¶ Eſt autem actio tàm Directa, quàm Contra- 10
ria. Directa commodanti datur, aduerſus commodatarium, & eius hæredem: *l. in commodato. § ſi ex facto. h. tit.* qua vſu in quem res data eſt, finito, commodans agit vt ſibi ea ſalua & integra reſtituatur. Nam ſi deterior reddatur, reddi non videtur: *l.3. §.1. h. tit.* quo caſu etiam in litem iurabitur, vt in cæteris bonæ fidei iudicijs: *d. l.3. §. in hac. 2.* nec ſolùm petitur res, ſed etiam omnia Acceſſoria, & quicquid ex re Fructus quocunq; tempore vtilitatiſq; obuenit. *d l. ſi vt certo. §. vſq; adeò.* Neque enim rem quæſtui commodatario eſſe oportet, quia eius periculo non eſt. *l. ſi is qui. §.1. h. tit.*

11 ¶ Cótraria actio commodatario datue ad pe- A
tendum quod ſua Intereſt, ſi res cómodata ante
vſum explerum auferatur, *d l. in commodato. 17. §.
ſicut. in fin. l. rem mihi. 21. in prin. h. tit.* aut vitio rei,
quòd vitium ſciens celarit commodator, dam-
num fecerit: *d. l. in rebus. §. item qui ſciens.* item ad
petendos ſumptus in rem commodatam factos
extra cibaria & modica impendia, quæ naturali
ratione ad eum qui re vtitur pertinent. *d. l. in
reb. §. poſſunt.* Quod autem contrario iudicio
conſequi quiſque poteſt, id etiam recto iudicio B
qui conuenitur, poterit ſaluum habere com-
penſationis: *d. l. in rebus. verſ. quod autem.* Nam
cui damus actionem, ei multò magis exceptio-
nem competere dicendum eſt. *L. 1. verſ. nam cui
damus. de ſuperfici.*

DE PIGNORATICIA actione, vel contrà. Tit. VII. C. 4. 24.

1 *Vnde dictum pignus, & quare hæc pignora-
ticia appelletur actio: & quid pignus ab
hypotheca diſtet.*
2 *Quid ſit pignus.*
3 *Cauſa efficiens: & quomodo contrahatur.*
4 *Species pignorum cauſis diſtinguuntur.*
5 *Materia, quæ res pignorari poſſunt.*
6 *Forma & finis.*
7 *Directa actio pignoratitia qualis ſit: cui, quã-
do, aduerſus quem, ad quid detur.*
8 *Contraria actio qualis ſit: cui, quando, adver-
ſus quem, ad quid detur.*
9 *Quare ex quibuſdam contractibus vtrinque
æquales, ex nonnullis directæ & contra-
riæ actiones naſcantur.*

1 PERTINET † huc etiam Pignoraticia actio,
qua pignus repetitur. Pignus à pugno ap-
pellatur: quia res quæ pignori dantur, ma-
nu traduntur. *l. plebs. 238. § pignus. de verb. ſignif.*
Vnde propriè in mobilibus, & quarum poſſeſ-
ſio ad creditorem tranſit, conſiſtit: *§. item Seruia-
na. in fin. Inſtit. de actio. l. ſi rem. 9. h. tit.* rectéq; hæc
actio Pignoraticia, non Hypothecaria dicitur,
cum pro pignore quod creditori traditum eſt, F
repetendo, ſolùm competat: non ad hypothe-
cam petendam, quæ nequaquam tranſit ad cre-
ditorem, ſed manet ipſum penes debitorem vt
ſoluto debito, hac actione non ſit opus, quan-
do petere nequeat debitor quod apud ſe ha-
bet. *c. ſic itaque. Inſt. de act.* Quanquam quod
ad Hypothecariam actionem attinet, quæ cre-
ditori datur ad rem ſibi obligatam, tantiſper
dum debetur perſequendam, nihil inter pignus
& hypothecam intereſt. *l. 5. §. vlt. ff. de pignor. d.* G
§ item Seruiana. verſ. inter pignus. Siue enim res

A mobilis, ſiue ſoli ſit oppignorata, petæque ius
pignoris perſequi poteſt. *vide ff. de pign. Ferra. in
for. hypot. actio.*
¶ Pignus autem eſt, quod datur in ſecurita- 2
tem rei creditæ, vt creditor obligatum illud ha-
beat, donec quod debetur ſit exolutum. Græci
Hypothecam vocant. quaſi rem obligationi ſup-
poſitam. Cauſa † efficiens pignoris, eſt aut Vo- 3
luntas hominum, aut Lex, aut Magiſtratus. Vo-
luntate conſtituitur pignus, aut Expreſſa, aut
B Tacita. Expreſſa quidem voluntate, vel Duo-
tum, vt pacto. Nec enim ſolùm traditione, ſed
etiam nuda conuentione pignus contrahitur:
*d. l. 1. in prin. h. tit. l. iuſto. 44. §. non mutat. de vſu-
cap.* quia contractus eſt nominatus, *l. 1 §. fin ff. de
pactis.* quod genus cõſenſu nudo obligationem
producit: *l. 1. in fin de rer. permut.* vel etiam Vni-
us, vt teſtamento, cum teſtator alicui prædia
ſua obligat. *l. non eſt mirum. 26. h. tit. l. fundus. 9.
l. Gaius. 12. de annu. lega.* Tacita voluntate ſimili-
C ter vel Plurium, vt ex pacto tacito & præſum-
pto, *l. 4. in princ. ff. de pact.* vel Vnius voluntate
teſtatoris, qui res ſuas legatarijs tacitè obligare
creditur. *l. 1. C. communia de lega in verb. ex eius
voluntate.* Lege introducuntur varijs in ſpecie-
bus pignora, vt dotis cauſa, *l. vnic. §. & vt ple-
nius. C. de rei vxor. actio.* fauore pupilli *l. pro offi-
cio. 20. C de adminiſt. tuto. l. vlt. ff. in quib. cau. pi-
gnus.* & c ... *l. ſatis notum. 4. C. in quib. cau. pi-
gnus.* ... *l. 1. ff. in quib. cau. pign.* Præ-
D tor vel Magiſtratus pignus conſtituit, cùm vice
cautionis, vt loquitur I. C. *l. ſi finita. 15. §. ſi quis
damni. de dam. inf. vide de his Cuiac. obſer. lib. 5. cap.
30.* ex quacunque cauſa in Bonorum poſſeſſio-
nem aliquem mittit. *l. non eſt mirum. 26. h. tit. l. ſi
& iure 10. ff qui potio. in pigno.*
¶ Eſt igitur pignus aut Voluntarium, aut Ne- 4
ceſſariũ: illud aut Expreſſum, aut Tacitum: hoc
aut Legale, aut Prætorium. Materia † in qua pi- 5
gnus conſtituitur ſunt res omnes, tàm mobiles
E quàm ſoli, etiam nomina quæ pignori obligari
poſſunt, dummodò pertineant ad obligantem.
l. tutor. 16. §. fin. cum l. ſeq. hoc tit. Nam res aliena,
niſi volente aut ratum habente domino, obli-
gari nequit. *l. aliena. 20. h. t. tot. tit. C. ſi res aliena,
&c.* Cauſa formalis, eſt ipſa conuentionis & tra-
ditionis forma, vel obligationis teſtamento aut
authoritate legis Magiſtratúsue inductę modus.
Cauſa † finalis, vt creditorem de credito facia- 6
mus ſecurum datis pignoribus, quibus tutius eſt
F incumbere quàm perſonæ. *l. plus cautionis. 25. de
reg. iur.* Hac igitur pignoris obligatione duran-
te, durat actio Seruiana & quaſi Seruiana, id eſt,
Hypothecaria, qua creditor pignus ſuum perſe-
quitur. Soluto verò debito, ſolutaq; pignoris
obligatione, competit actio Pignoraticia: debi-
tori Directa, creditori verò Cótraria: de quibus
duabus actionibus hoc in tit. agitur.
¶ DIRECTA eſt, qua debitor, qui rem pigno- 7
ri oppoſuit, ſoluta pecunia agit aduerſus credi-
G torem, vt rem reddat, & damnum in ea dolo cul-
páue eius datum, reſarciat. Quãuis enim ſublata
ſit pi-

ſit pignoris obligatio per ſolutionem: tamen re
ipſa obligatus eſt creditor ad reſtituendū, quo-
niam res aliena ſine cauſa apud ipſum inuenitur
exoluto debito. *§.fin. Inſtit. quibus mo.re contrah.*
oblig. Licet enim ſuprà diximus conſenſu cōtra-
hi, re tamen quam accepit creditor ad reſtituen-
dum obligatur, quæ obligatio ſeparata eſt à pi-
gnoris iure. Dico Dari illi qui rem pignori op-
poſuit, & quidem etiamſi res ſit aliena, *l. ſi rem.*
9.§.pen.h.t. quæ vel à prædone fuerit oppigno-
rata. *l.ſi pignore.22.§.ſi prædo.h.t.* Eſt enim perſo-
nalis actio, *Marant.tract.iudic.part.4.diſt.3.nu.7.*
gloſſ. in l.nec creditores.9. ad verb.long.C.de pigno.
actio. Bald.in c.1.in princ. de feud.da.in vic.leg.com.
quæ datur propter obligationem, inter dantem
accipientemq́; contractam. Addo, Soluta pecu-
nia: quia omnis pecunia exoluta eſſe debet, aut
eo nomine voluntati creditoris ſatisfactum, vt
naſcatur Pignoraticia actio, *d.l.ſi rem.9.§.om-*
nis.l.quod ſi.l.ſolutum. l.eleganter.24.§.1.l.ſi pecu-
niam.33.h.t. aut certè per creditorē ſteriſſe quo
minus pecunia ſoluatur. *l.aliena.20.§.1.h.t.* Ve-
runtamen qui ante ſolutionem agit Pignorati-
cia, licet non rectè agat, tamen ſi offerat in iudi-
cio pecuniam, debet & rem pignoratā, & quod
ſua intereſt, conſequi. *d.l.ſi rem.§.fin.* Sed & nec-
dum ſoluta pecunia agi interdum poteſt, ſi for-
tè re abutatur creditor, & dolo debitorem im-
pediat, quo minus iure ſuo vti queat. Quo caſu
in Id quod intereſt agetur. *l.fin.in princ.verſ ope-*
ram.h.t. Agitur autem aduerſus creditorem, qui
cum eſt contractum, & qui pignus poſſidet, *l.fi-*
deiuſſor.32.verſ.creditor.h.t. aut eius hæredē: non
autem aduerſus alium rei poſſeſſorem, *l.petenti.*
27.h.tit.l.fin.C.de diſtract.pignor. quanquam iure
Pontificio etiam in tertium poſſeſſorē. ex æqui-
tate dari, receptum eſt. *c.cum conſtet.de pigno.vbi*
Innoc.Bal in d.c.t. Et in hoc agitur, vt res reſtitua-
tur *l.debitor.40.§.fin hoc t.* vnà cū fructibus, quos
creditor non lucratur, ſed vel reſtituere volen-
te debitore cogitur, vel imputare in ſortem: *d.l.*
ſi pignore.§.ſi præd.l.1.C.de diſtr.pigno.l.ſi domi-
nium.9.C.de pigno.vide inf.de diſtrac.pign. & præ-
ſtatione damni, quod creditor in re pignorata,
dolo vel culpa dedit. *l.ſi rem alienam.9.§.vltim.l.*
ſi ſeruos.25.h.t.l.pignoris.10.C.eod. Dolum enim
& Culpam creditor præſtare debet, item Cu-
ſtodiam, propemodum vt in commodato. Nam
vt vigilantiſſimi patrisfamiliâs diligentiam rei
commodatæ adhibere commodatarium opor-
tet, quia eius gratia cōtrahitur: ita creditor, cu-
ius potiſſimùm cauſa pignus conſtituitur, nem-
pe vti ſecurus ſit, non liberatur, ſi perinde in pi-
gnoris verſetur cura atq; in reb⁹ ſuis: ſed ea quę
diligens paterfamiliâs præſtare ſolet, ab illo exi-
guntur. *l.ſi cum venderet.13.§ fin. cum ll.ſeqq.l.ſi pi*
gnore.22.§.fin.l ſi ſeruos 25.hoc tit.vide in §.vlt.In-
ſtit quib.mod.re contr.obl. Vim tamen maiorē, &
Caſum nō præſtat: cuſtodia enim aduerſus vim
parū proficit. *l.ſi ea res.31.§ de act empt.* Itaq; ad
dominū rei periculum pertinebit. *l.qui taciario.*
30.l.ſi.fin.§.fin.h.t.l.pignus.8.C.eod. niſi debitor cul-

A pa creditoris eā periiſſe probare poſſit: *vide gl.*
& Dd.in l.4.C.eod.Bart.in l.ſi quis ex argentariis.6.
§ an verò.de eden. quod tamē iure Sax. paulò ali-
ter obtinet. *Sachſ.diff.3.per art.5.lib.3. Reinh. diff.*
17. Quin & peti poteſt vt repromittat creditor,
rem eius dolo non factam deteriorem, & talem
reſtitui, qualis tempore obligationis fuit. *l. cre-*
ditor.15.h.t. Quòd ſi venditum ſit pignus, vt ven-
di ceſſante in ſolutione debitore poteſt, *l.ſi con-*
uenit.4.h.t. agitur vt reſiduum precij cum vſuris
B creditor reſtituat. *l.eleganter.24.§.ſi vendiderit.in*
fin.l.creditor.42.h.t.

¶ Contraria pignoraticia datur credito- 8
ri, qui in conuentione pignoris deceptus eſt, aut
quid damni ſumptúsue eius rei gratia fecit. Vt
ſi æs pro auro, ab affirmante aurum eſſe, pigno-
ri oppoſitum ſit: *l.1.in fin.l.ſi quis.36.h.t.* aut res
aliena. *l.ſi rem.9.l.cum debitore.32.h.t.* aut alio vi-
tio laborans, vt inutile creditori pignus exiſtat:
l.tutor.16.§ 1.h.t. vel ſi falſa ſolutionis ſpe oſten-
C ſa, pignus debitor recuperarit. *l.3.h.t.* Si deniq;
malitioſè in pignore verſatus ſit, *d.l ſi rem.* ſi cre-
ditor neceſſarias impenſas fecit, *l.ſi neceſſarias.8.*
l.ſi ſeruos.25.hoc tit. ac in ſimilibus caſibus: *l.ſi pi-*
gnore.22.§.pen.cum ll ſeqq.h.t. in quibus æquitas
ſuadet, indemnem creditorē præſtari. *l.ſi ſeruus.*
31.h.t. Vnde & illud placuit, ſi Titio, q rem meā
ignorāte me creditori ſuo pignori obligauerat,
hæres extitero, ex pòſt facto pignus non conua-
leſcere, & quia non conualeſcit, perſecutionem
D denegandam eſſe creditori: cui quomodo Hy-
pothecaria detur, non conſiſtente eius obliga-
tione? Nec enim ſufficit ad pignus conſtituen-
dum, eundem nunc eſſe dominū, qui etiam pe-
cuniam debet: ſed præterea requiritur, eūdem
eſſe qui pignus contraxerit: quē creditori agen-
ti certū eſt improbè reſiſtere, dicendo rem alie-
nam fuiſſe obligātā, cum ex ſuo mēdacio, qui in
rem alienā pro ſuo dedit, arguatur. *l.ſi rem alie-*
E *nam.41.h.t.* quare fraudem allcganti propriam,
prodeſſe id non oportet. *l. tranſactione.26. C. de*
tranſactio.l.mercalem.5.C. de condict.ob turpem cau-
ſam. Atqui in propoſita facti ſpecie, illa fraus ob-
ijci non poteſt ei qui rem non obligauit. Perſe-
cutio igitur pignoris, non datur hoc caſu credi-
tori, quia pignus directò non conualeſcit. *l.rem*
alienam.41.h.t. Vtilis tamen pignoraticia Con-
traria dabitur, vt in hæredem creditor agat, (ſi-
cuti & aduerſus defunctū, qui rem alienam ob-
F ligaſſet, agere poterat) vt à defuncto obligatam
ſibi rem nexu teneri patiatur, cum defuncti fa-
cta præſtare & approbare debeat. *l.cum à matre.*
14.C.de rei vendicat. Eoq́; modo per Indirectum
conualeſcit pignus, coacto hærede pignoris cō-
ſtitutionem a teſtatore factā, ratificare. Atq; ita
accipiendū eſt quod dicitur in l.ſi Titio.22.infrà
de pignor.

¶ Dubitet porrò hîc aliquis, quare ex hoc & 9
ſuperiore contractu diſpares oriantur actiones:
G cūm ex reliquis obligationibus, vt empto, ven-
dito, locato, conducto, æqualis vtrinq; exiſtat
actio. Id hac ex regula dijudicari poteſt. Quo-

tieſcunq; par eſt vtriuſq; contrahentis in obli- A gatione cõſtituenda ratio, toties vtrinq; par & æqualis naſcitur actio: quando verò potior eſt alterutrius cauſa, in quem præcipuus cõtractus finis reſpiciat,& ad quem maximè totum negocium referatur, hoc caſu ſolet huic tanquã principali, præcipua & Directa dari actio, alteri verò Contraria: vt in commodato, pignore, mandato, negocijs geſtis, depoſito, tutela. *§. actionum quædam. Inſt. de act.* A' quo enim dependet Eſſe B rei, vt inquit Bald. ad eundem etiam referri debet præcipua eius vis, modus & effectus. *Bald in Rubr. C. de fid. inſtr. num.* 7. Quidã volunt, quando vtriuſq; gratia contrahitur, tum vtriq; directam actionem tribui: cùm alterutrius, ei dari directam, cuius gratia contractum eſt, alteri verò cõtrariam. Id falsò dici hinc intelligi licet, quòd in commodato ei, cuius gratia nõ contrahitur, directa detur: id quod & in depoſito vſuuenire poteſt, & mandato: qui cõtractus interdum eorum ineuntur cauſa, quibus contrariæ duntaxat actiones cõpetunt. Quid? quòd pignus vtriuſque gratia contrahatur: *d. §. fin. Inſt. quib. mod. re cont.* in quo tamen diſpares eſſe actiones, & directam debitori competere diximus, cuius tamen ad vtilitatem potiſſimùm pignus non conſtituitur. Quid? quòd mandatum, depoſitũ vtriuſque reſpectu aliquando contrahuntur. Prior itaq; regula verior eſt. Nam in præſenti materia B debitori datur Directa pignoratitia actio, licet creditoris gratia pignus præcipuè contrahatur. In hac enim obligatione, qua creditor ad reſtituendam debitori rem debito exoluto tenetur, & ex qua exiſtit hæc actio, præcipua eſt debitoris perſona, & ad eum obligatio principaliter, tanquam dominum rei, cuius etiam eſt periculum, ſpectat. *l. pignus. 8. C. de pig. act.*

DIGEST. LIBER XIV.

DE EXERCITORIA actione. Titulus I.

C. 4. 25.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio & cauſa actionis exercitoriæ.*
3 *Quis dicatur magiſter nauis.*
4 *Quis exercitor.*
5 *Cui, aduerſus quos, ad quid detur hæc actio: & quid ſit per auerſionem conducere.*
6 *Quomodo conſulatur domino aduerſus contrahentes cum magiſtro nauis.*
7 *Exercitoriam non dari ex contractu nautarum.*

1 HACTENVS † expoſitũ eſt, quẽadmodum ij quibus res creditæ ſunt, ex ſuo contractu conueniri poſſunt. Sed quia ſæpenumerò etiam per alias perſonas negocia geruntur, vſuq; venit interdum, vt cum alio contrahamus, alij verò credamus: conſequenter nunc videndum eſt, quibus actionibus aduerſus quos agi poſſit, quando perſonæ quæ ex alijs pendent, alienaq; fide nituntur, in contrahendo interuenerunt. Nam D eiuſmodi perſonas in negocijs terra mariq; gerendis verſari, vita quotidiana oſtendit, dum homines periculorum metu, vel laborum tædio, ſibi alios ſubſtituunt, quibus cum ſuo nomi-
2 ne contrahatur. Ac de † maritimis quidem negocijs actio prodita eſt Exercitoria, quam Prætor vectorum gratia propoſuit. *l. ſi eam. 5. §. 1. h. t. Paul. lib. 2. tit. 6.* Nam cum interdum ignari cuius ſint conditionis, vel quales, cum magiſtris nauis propter nauigandi neceſſitatem con- E trahamus: æquum fuit, eum qui magiſtrum nauis prępoſuit, teneri, quaſi eius fidem qui cum ignoto fortè nauta contrahit, potiſſimùm ſequatur. *l. 1. in princ. hoc tit. l. ſi inſtitorem. 29. ſi cert. pet.* Quod contra ſubtilitatem Iuris ciuilis à Præto- C re inductum eſt. Eo namque iure alter alteri actionem aut obligationem non acquirit, ſed quęcunque gerimus, ex noſtra perſona initium obligationis capiant oportet. *l. quæcunque. 11. de act.* Verùm cùm arbitraretur Prætor, eum cuius reſpectu potiſſimùm eſſet contractum, meritò conueniendum: *l. 1. §. idem Pomponius. 10. depoſiti.* viſum illi fuit faciendum, vt vectores, qui cum magiſtro nauis quid egiſſent, ſecuti exercitoris fidem, aduerſus hunc ſuo Edi- D cto adiuuaret.

¶ Magiſtrum autem nauis accipere debemus eum, cui totius nauis anchora, id eſt, gubernatio mandata eſt, vel ab ipſo exercitore, vel à primo nauis magiſtro. *l. 1. §. magiſtrum 1. & 3. hoc tit.* Imponuntur autem magiſtri, vel locandis nauibus, vel ad merces emendas vendendáue, aut vectoribus conducendis, armamentíſue emendis. *d. l. 1. §. 1. verſ. magiſt.* 3

¶ Exercitorem autem eum dicimus, ad quem 4
E obuentiones & reditus omnes perueniunt: ſiue is dominus nauis ſit, ſiue à domino per Auerſionem (id eſt, non ad numerum certarum amphorarum, ſic enim omnes reditus ad eum non peruenirent: ſed integram nauim ἐν ὁμάδι, & in vniuerſum ſuo periculo vna mercede conduxerit,

duxerit, Auerſo in ſe à locatore omni periculo, lucro & damno, *l. fin. §. fin. ff. tit. 1. l. opus quod. 36. ff. locati. l. 4. §. vltim. l. ſi quis vina. 4. §. ſi auerſione. de peric. & com. rei vend. l. quod ſæpe. 35. §. in his. de contrah. empt. vide Baſ. lib. 53. Cuiac. Inſt. de emp. in fin. lib. obſer. 8. cap. 15. Gouea. lib. lec. 2. cap. 14.)* conduxit, vel ad tempus, vel in perpetuum. *l. 1. §. exercitorem. 7. hoc titul.* Parui autem refert, qui exercet, maſculus ſit an mulier, paterfamiliâs an filiusfamiliâs, an etiam ſeruus. Pupillus autem ſi nauim exerceat, tutoris exigemus authoritatẽ. *d.* B *§. exercitorem.*

5 ¶ In hunc igitur exercitorem datur actio, ſi quid cum magiſtro nauis cõtractum ſit: in eam tamen rem, cui præpoſitus eſt, *l. 1. §. non autem. 5. l. fin. h. t.* (præpoſitio enim legem dat cõtrahentibus: extra quam ſi cõtrahant, æquum eſt exercitorem non teneri: *d. l. 1. §. ideo.*) idq; propter vtilitatem nauigantium, ne facilè decipiantur: *d. l. 1. §. magiſtrum. cum ſeqq.* & quidem datur in ſolidum, adeò vt ſi plures nauim exerceãt, cum C quolibet eorum in ſolidum agi poſſit, ne in plures aduerſarios diſtinguatur qui cum vno contraxit. *d. l. 1. §. fin. cum l. ſeq.* Hoc autem ſolidum rei perſecutionem continet. Vnde & perpetuò & hæredibus, inq; hæredes hæc actio datur. *l. ſi tamen. 4. §. fin. h. t.* Eſt tamẽ nobis electio, vtrum exercitorem an magiſtrum nauis conuenire velimus. Nam vt exercitor Prætoria, ita magiſter ex ſuo contractu Directa ciuili tenetur. *l. 1. §. eſt autem. hoc t.* Si tamen ab altero exactum erit, cum altero agi non poterit, cum ſit actio rei perſecutoria, vnaq; ſolutione omnis tollatur obligatio. *l. 1. § pen. h. t.*

6 ¶ Sed econtrariò exercenti nauim, aduerſus eos qui cum magiſtro contraxerunt, actionem Prætor non pollicetur: quia non eodem auxilio indiget, cùm Ciuilibus actionibus, aut ex Locato, ſi merces interuenit, aut Mandati, ſi non interuenit, *l. 1. in fin. mandati.* aduerſus magiſtrum agere poſſit. Solent tamen Præfecti vrbis, ad quos cura annonæ pertinet, *l. 1. §. fi. ff. de off. præfecti vrbis.* poteſtaſque iuriſdictionis Prætoriæ ſub Auguſtis deuoluta eſt, *l. 3. C. de off. præf. vrb.* & in prouincijs Præſides, propter miniſterium annonæ, quæ potiſſimùm mari aduehitur, quo plures in promptu ſint exercitores, eos extra ordinem, ex contractu magiſtrorum, aduerſus contrahentes iuuare, ſi fortè magiſter ſoluendo non ſit. *d. l. 1. §. eſt autem. 8.* idq; ad exemplum Inſtitoriæ. *l. 1. in fin. ff. de inſtitor. act.*

7 ¶ Et hæc quidem ita ſe habent, ſi quando cũ magiſtro nauis contractum eſt: quòd ſi cum aliquo nautarum contrahatur, non competit actio in exercitorem. Etſi enim ex delicto cuiuſuis eorum qui nauis nauigandæ cauſa in naui ſunt, conueniatur exercitor: *l. 1. §. 1. l. fin. in fi. ff. nautæ, caup. ſtabul.* alia tamen eſt contrahendi cauſa, alia delinquendi. Siquidem qui magiſtrum præponit locandis nauibus, vel emendis mercibus, contrahi cum eo permittit. Qui verò nautas quaſi inſtrumenta nauis adhibet, non con-

A trahendi cum eis poteſtatem facere videtur, ſed culpa & dolo carere eos curare debet: *d. l. 1. §. magiſtrum. h. t.* culpæ ſuæ imputaturus, ſi minus idoneos, quaſi vitioſa inſtrumenta adhibuerit. *d. l. fin. in fin. ff. nau. caup.*

DE LEGE RHODIA, DE IACTU. TITULUS II.

1 *Origo & diſpoſitio L. Rhodiæ.*

2 *Exemplum contributionis: & quæ in contributionem veniant.*

3 *Qua actione ad contribuendum agatur.*

4 *Ratio ineundæ contributionis: & quomodo res æſtimentur.*

5 *Quando ceſſet contributio.*

AD maritimam † negociationem pertinet 1
& lex Rhodia de iactu, quæ à potentibus olim in mari Rhodijs (quorum diſciplinam naualem ad ſuam vſq; ætatem duraſſe teſtatur Cicero pro L. Manil.) introducta primũ, obſeruataque propter ſummam æquitatem ab omnibus nauigantibus, vſurpari deinceps pro lege maris cœpit, lexque Rhodiorum nautica appellatur. *l. pen. h. t.* Qua quidem lege cauetur, vt D ſi leuandæ nauis gratia iactus mercium factus ſit, omnium contributione ſarciatur, quod pro omnibus datum iactumq; eſt. *l. 1. h. t.* Aequiſſimum enim eſt, commune detrimentũ fieri eorum, qui propter amiſſas aliorum res, conſecuti ſunt, vt merces ſuas haberent ſaluas. *l. 2. in prin. verſ. æquiſſimum. h. t.* Quod † quo fiat dilucidius, 2
exemplo declaremus. Cum in eandem nauim varia mercium genera complures mercatores coegiſſent, prætereaq; multi vectores, ſicuti & li- E beri, nauigarent in ea, tempeſtate graui coorta, neceſſariò iactura facta erat. Quæſita deinde ſunt hæc, an omnes iacturam præſtare oporteat: & ſi qui tales merces impoſuiſſent, quibus nauis non oneraretur, veluti gemmas aut margaritas: & quæ portio præſtanda eſſet, & an etiam pro liberis capitibus dari oporteat. & qua actione ea res expediri poſſit. Placuit ex interpretatione legis Rhodiæ, omnes quorum quid interfuiſſet mercium cauſa ſeruatarum iacturam fie- F ri, conferre oportere, quia id tributum ex lege ob res ſeruatas deberent. Itaque dominum etiam nauis pro portione, quòd nauim habeat ſaluam, obligatum eſſe. Nam & econtrariò, ſi quid ipſe nauis leuandæ cauſa abijciat, vt trabem, &c. contributio locum habet. *l. amiſſæ. 5. in fin. hoc tit.* Agitatum etiam eſt, an veſtimentorum cuiuſque & annulorum æſtimationem fieri oporteat. Et omnium viſum eſt, niſi ſi qua conſumendi cauſa impoſita forent: quo G in numero ſunt cibaria. Nec enim hæc vnius, ſed omnium gratia imponi videntur: eo magis,

quòd

l.3.in princ.h.t. etiamſi ſint plures qui præpoſue-
rint: *l.habebat.13.§ fin.cum l.ſeq.* quia æquũ Præ-
tori viſum eſt, ſicuti commoda ſentimus ex con-
tractu inſtitutoris, ita etiam obligari nos ex ipſo-
rum contractibus, & conueniri, *l.1.in prin.h.t.*
quamuis in rem verſum eſſe noſtram nihil pro-
betur. *l.vlt.ſup.de exer.act. Dd. in l.ciuitas.27.ſup.ſi
cert.pet. Tiraq.in priuil.piæ cauſ.priuil.134.* Nec e-
nim contrahentes decipi debẽt, *l.ſed ſi pupillus.
11.§.itẽ ſi plures.3.h.t.* qui fidẽ præponentis ſequi
videntur. *l.fin.ff.pro ſocio.l.ſi inſtitorem.ff.ſi cert.pet.*

3 ¶ Non tamen omne quod cum inſtitore ge-
ritur, obligat eum qui præpoſuit: ſed ita, ſi eius
rei gratia cui præpoſitus fuerat, contractum eſt.
l.cuicunq;.5.§ non tamen.4.l.pen §.fi.h.t.l.3 C.eo.
Conditio enim præpoſitionis ſeruanda eſt, *d.l.
ſed ſi pupillus.11.§.conditio.3.h.t.* quæ certã legem
dat contrahentibus. *l.1.§ igitur.ff. de exercit.actio.*
Vnde ſi contractum ſit cum eo, de quo palàm
proſcriptum eſt ne contrahatur, aut extra formã
præſcriptionis: vt ſi præpoſitus venditioni dun-
taxat mutuò acceperit, dominus conueniri non
poteſt, *d.l ſed ſi pupillus. 11.§.de quo palàm.1.d l.5.
§.non tamen.d.l.habebat.l.ſi cum villico.16. l.pen.§.
fi...h.t.* & exceptionem habet aduerſus agentẽ. *l.
ſi quis mancipijs.17.§.fin.h.t.*

4 Tamdiu autem tenetur dominus, quoad præ
poſitio durat, quæ morte domini non finitur vt
cætera mandata. *§.rectè quoq;.Inſt.de mandato.l.
inter cauſas.26.in prin.ff.mandati:* ſed propter vti-
litatem promiſcui vſus, & periculi cauſa, vt inqt
I.C. *l.pen.§.dominus.h.t.* durat in hęredem, etiam
pupillum, donec inſtitorum mãdatum expreſſè
reuocetur. *l.ſi quis.17.§ 1.h.t.*

5 ¶ Datur autem ad ſimilitudinem inſtitoriæ,
Vtilis interdum actio, *l.& ideo.12. l.habebat.13.in
prin.l.in eum.19.h.t.l.pen.C.eo.* & Quaſi actio in-
ſtitoria, cum ex contractu delictóue quaſi inſti-
toris agitur. *l.cuicunq;.5.§.item ait.h.t. Bald.in l.
mandatum.15.num.3.C.mand.* Porrò vniuerſaliter
Quaſi inſtitor rectè dici poteſt, qui non ad ne-
gociandum, ſed vni alicui negocio, aut certo fa-
cto præpoſitus eſt. *d.l.in eum.vbi not.d.l.5.§.idem
ait.gl.in l.Iulianus.24.§.ſi procurator. verb. vtili. ff.
de act.empt.Bald.in d.l.mandatum.nu.3.& 4.Bart.
Iaſ.& Dd.in l.ſi inſtitorem.29.ff.ſi cert. petat. vide
Innoc.& præcipuè Imol.in princ.& num.21.22.in c.
pen.extr.de fideiuſſ.*

6 ¶ Quamuis autem ita eum præponente agi
poſſit, tamen & inſtitorem rectè quoq; conue-
niri volunt Dd. *Caſtr. in l.1.§.exercitorem.7.nũ.4.
de exercit.act. Iaſ.in l.ſi inſtitorem.29.numer. 2.ff ſi
cert.petat Bal.in l.ei qui ſeruo.num.2.C.quod cum eo
qui in alien.poteſt.* durante videlicet præpoſitio-
ne: *l fin.vbi not.h.t. Dd in l 1.§.eſt autem.ff. de ex-
ercit.act.* quemadmodum & cum magiſtro nauis
agi poteſt. *d.l.1.§.eſt autem.*

7 ¶ Domino aũt qui præpoſuit, aduerſus con-
trahentes cum inſtitore, nulla prodita eſt iure
prætoria actio, *l.1.h.t.* idq; ad exemplum exerci-
toris *l.1 ff de exercit.in prin.* quia ſecurus eſt re-
medijs legitimis, quibus inſtitorem conuenire

A poteſt, aut acquiſitis ſibi actionibus, ſi inſtitor in
eius ſit poteſtate, aut ceſſis; *d.l.1.h.t.* vt extraor-
dinarijs nõ habeat opus. Planè ſi aliter rem ſer-
uare nequeat, Marcellus ait, dandam actionem
ei qui inſtitorem præpoſuit, in eos qui cum illo
contraxerũt. *d.l.1.in fin.& l.2. h.t.vide de hoc con-
ſil.153.* Tum autem ſeruare nequit, cum inſtitor
cedere actiones non poteſt, vel quia abſens, vel
latitans, vel mortuus ſine hærede ſit. Hoc enim
caſu neceſſitas nos eò perducit, vt præponenti
B Vtiles actiones, perinde atque ſi ipſe contraxiſ-
ſet, concedamus: *l.penult.§.vlt.C.ad Trebell. l. Iu-
lianus.13.§.ſi procurat.21.de actio.empti.* alioqui et-
ſi ſoluendo non ſit inſtitor, tamen ſi cedere po-
teſt actiones, ſicuti debet, quibus dominus rectè
experiatur, minimè intelligitur rem ſeruare non
potuiſſe. *l.3.§.fin.verſ.& ſanè.ff.ut. t. l.ſi quis ali-
cui.27.§.fin.ff.mand.*

¶ Nouiſſimè autẽ ſciendum eſt, haſce actio- 8
nes eſſe Perpetuas, & dari Hæredibus, atq; In hę
C redes: *l. nouiſſimè.13.h.t.* ſunt enim rei perſecu-
toriæ, illæq; ipſæ, quæ ex contractibus directò
dantur, puta ex mutuo, empto, conducto, permu
tatione, &c. vocantur tamen Exercitoriæ, Inſtito
riæ, de Peculio, & aliàs aliter, propter nouam à
Prætore qualitatem ijs attribuam.

DE TRIBVTORIA actione. Tit. IV.

D

1 *Quare vocetur hæc actio tributoria, & quid in eam veniat.*

2 *Cui, de quibus rebus, aduerſus quos detur.*

3 *Edictum prætoris.*

EST † cum non alieno nomine terra mariue
negociationes exercentur, ſed proprio, ab
his tamen qui in aliena ſunt poteſtate: quã
E etiam ob rem videre licet nouis qualitatibus
actiones interdum variari. In poteſtate autem
aliena ſunt ſerui, & filijfamilias. De ſeruorum
contractibus prodita eſt actio Tributoria, ſeu
Diſtributoria, à tribuendo ſiue diſtribuendo
dicta. Nam ſi ſeruus in peculiari merce, id eſt, ea
in quã dominus ſciens volenſque ſeruo permi-
tit proprio nomine negociari, verſetur, & quid
cum eo eius rei gratia contractum erit, ita Præ-
tor ius dicit: Vt quicquid in his mercibus exi-
F ſtet, quodq; inde receptum erit, id inter domi-
num, ſi quid ei debebitur, & cæteros creditores
pro rata portione diſtribuatur. Ideoq; † Tribu- 2
toria vocatur hæc actio, qua eiuſcemodi diſtri-
butio fieri petitur. *§.introduxit.Inſt. quod cum eo
qui in alien poteſt.* Permittit enim Prætor domi-
no poteſtatem diſtribuendi, vt merces vel pre-
tia earum inter creditores partiatur. *l. procura-
toris.5.§ ſed eſt quæſitum.3.h.t.* Quòd ſi dominus
hanc ſuſcipere moleſtiam nolit: arbitrum Præ-
G tor dabit, cuius interuentu merces peculiares
tribuantur. *l. illud.7.in princ.verſ.quid tamen h.t.*

Sed

Sed & ſi quis ex creditoribus queratur, quaſi minus ei ſit tributum quàm oportuerit, hāc etiam ei actionem Prætor accommodat, in eum cuiùs id Dolo malo factum erit, vt quanto minus tributum ſit quàm debuit, præſtet: quæ actio dolū malum domini coercet. *d.l.illud.§ ſi cum* Huius autem Edicti non minima eſt vtilitas, vt dominus qui alioqui in contractibus & bonis ſerui priuilegium haber, (quippe cum de peculio duntaxat teneatur, cuius peculij æſtimatio deducto eo quod domino debetur, fieri ſolet, *l.ſed ſi damnum.9.§ praeterea.ſ de pec.*) tamē ſi ſciat ſeruum in peculiari merce negociari, velut extraneus creditor, nulla deductione facta ex hoc Edicto in tributum vocetur. Quæ de ſeruo dicta ſunt, obtinent & in filiofamilias: *in prin.Inſt.quod cū eo qui in alien.pot.* Vtitur enim verbo Poteſtatis Prætor, quod ad omnes qui ſunt alieni iuris, porrigitur. *l.1.verſ.poteſtatis.h.t.*

3 ¶ Edictum eiuſcemodi fuit: » SI IS QVI IN » ALIENA POTESTATE ERIT, EO SCIEN» TE IN PECVLIARI MERCE NEGOCIA» TVS DICETVR, ATQVE IS EI IN CVIVS » POTESTATE ERIT, ET ALIIS CREDI» TORIBVS QVID DEBVERIT, VT QVOD » IN MERCIBVS PECVLIARIBVS ERIT, » QVODQVE EX IIS ERIT RECEPTVM, PRO » RATA PORTIONE SINGVLIS TRIBVA» TVR, IVDICIVM DABO. SI CVIVS DO» LO MALO FACTVM ERIT QVO MINVS » TRIBVATVR, VT QVANTO MINVS QVA'M » DEBVIT TRIBVTVM SIT, PRAESTAT, IV» DICIVM DABO.

QVOD CVM EO, QVI in aliena poteſtate eſt, negocium geſtum eſſe dicetur. Titulus V. C. 4. 26.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Edictum.*
3 *Eius explicatio.*

1 SVperius † edictum propriè de ſeruorū contractibus loquitur: hoc cum ſequente S.C. ad Filiosfam. pertinet, qui in patria poteſtate conſtituti contraxerunt, non ad ſeruos, quibus cum manumiſſis de contractu in ſeruitute geſto nulla eſt actio. *tot.tit.C. an ſeruus pro ſuo facto poſt manum.teneatur.*
2 Ait prætor: IN † EVM » QVI EMANCIPATVS AVT EXHAEREDA» TVS ERIT, QVI'VE ABSTINVIT SE HAE» REDITATE EIVS, CVIVS IN POTESTA» TE CVM MORERETVR FVERIT, EIVS REI » NOMINE QVAE CVM EO CONTRACTA » ERIT, CVM IS IN POTESTATE ESSET, » SIVE SVA VOLVNTATE, SIVE IVSSV EIVS

A IN CVIVS POTESTATE ERIT, CONTRA" XERIT, SIVE IN PECVLIVM IPSIVS, SI" VE IN PATRIMONIVM EIVS CVIVS IN" POTESTATE FVERIT, EA RES REDACTA" FVERIT, ACTIONEM CAVSA COGNITA" DABO IN ID QVOD FACERE POTEST." *l.2.in prin.h.tit.*

¶ Huius edicti ſententia hæc eſt. Filiusfamilias 3 qui in poteſtate conſtitutus contrahit, rectè contrahit & obligatur ſuo nomine: *l.filiusfam. 39.de
B actio.l.tam ex contractibus.57.de iud.* ideoq; etiam poſt emancipationem aut alio modo poteſtatē ſolutam, obligatus manet & conueniri poteſt ex Edicto. *l.2 ſ de cap.dimi.* Sed tamen ſi poſt contractū emancipetur, aut exhæredatus fuerit, vel abſtinuerit hæreditate paterna, æquū viſum eſt, eum nō in Solidum conueniri ex ea obligatione, cuius vtilitas alteri, nēpe patri, eſſet acquiſita, ſed ſolùm In id quod facere poſſit, vt hoc temperamento adhibito & creditores ſuum conſe-
C quantur, *l.1.h.t.* & non minus grauetur eo contractu filius, vnde nullum emolumentū percepit. Nam cur hoc ei denegetur, cum ſi adhuc viuo patre, cuius in poteſtate eſſet, condemnatus fuiſſet, in emancipatū vel exhæredatum poſtea Iudicati actio In quantum facere poſſet, tantummodò daretur? *l.5.in prin.h.t.* Dico, Exhæredatum: nam ſi hæres ſit, aut bonorū poſſeſſor, vice hæredis in ſolidum cōuenitur, *d.l.5.§.1.l.pen. h.t.* ſaltem quod ad quantitatem paternorū bono-
D rum, quæ hæreditario iure accipiūtur, pertinet. Hoc aūt Edicto ſoli filio ſuccurritur, nō eius hæredi: *l.4.§ ſoli.h.t.* quia beneficium eorum, q in quantum facere poſſunt, conueniuntur, perſonale eſt. *l.ſciendum.5.de re iud.* In quantum aūt facere poſſunt, intelligimus hìc, non deducto ęre alieno, niſi priuilegiatorū creditorū, & eorū qui poſt emancipationē contraxerūt, *l.3.h.t.* ſed deducto ne egeat. *l. in condemnatione 173.de reg. iur.* Quod beneficium ad euitandam carceris
E moleſtiam, bonorúmue ceſſionē, quam alioqui etiā filijfamiliàs facere cogūtur, *l.cum & filiuſfam. C.qui bon.cedere poſſunt.* prodeſt. *l.1. vbi Bald. Sal. C.qui bon.ced.poſ.*

DE SENATVSCONSVLto Macedoniano. Tit. VI. C. 4. 28.

F 1. *Origo S.C.*
2 *Verba S.C.*
3 *Ratio.*
4 *Quibus S.C. denegetur actio ex mutuo.*
5 *Quis filiusfam.S.C. intelligatur.*
6 *In mutuo duntaxat S.C. locum habere.*
7 *Ad quos beneficium S.C. porrigatur.*
8 *Quibus caſibus ceſſet S.C.*
G 9 *Actionem denegari S.C. effectu tantùm, videlicet oppoſita perpetua exceptione.*

1 SEd † quod dictum eſt, filiosfamiliâs ex con-
tractu ſuo poſſe conueniri, interdũ non ob-
tinet, propter ſenatuſconſultũ Macedonia-
num, quod temporibus Veſpaſiani factũ credi-
tur: *Suet. in Veſp. cap* 11. quamuis etiã antea apud
Romanos, *Plaut. in Pſeud. vide Paul. lib.* 2. tit. 10.
ex lege Solonis eius ſententia in vſu fuiſſe vide-
2 tur. Verba S.C. hæc ſunt: † Cũ inter cæteras ſce-
„ leris cauſas Macedo, quas illi natura adminiſtra
„ bat, etiam æs alienũ adhibuiſſet, & ſæpe materiã
„ peccandi malis moribus præſtaret, qui pecuniã,
„ ne quid amplius diceretur, incertis nominibus
„ crederet: (id eſt, aſſcripto ſolùm nomine debi-
„ toris in Calendario, neq; expreſſa cauſa in quã
„ mutuum datũ eſſet, vt ſic nihil amplius dici ſci-
„ tiue poſſit, quam in rem pecunia eſſet mutuo da
„ ta) placere, ne cui qui filiofamiliâs mutuã pecu
„ niam dediſſet, etiam poſt mortem parentis eius,
„ cuius in poteſtate fuiſſet, Actio Petitioque da-
„ retur: vt ſcirent qui peſſimo exemplo fœnera-
„ rent, nullius poſſe filijſfamiliâs bonum nomen
„ expectata patris morte fieri. *l.* 1. *h. t.*
3 ¶ Huic S.C. cauſam dedit, vt ſolent ex malis
moribus bonæ oriri leges, improbus fœnerator
Macedo (vnde & Macedonianũ appellatũ) qui
flagitioſè adoleſcentibus filijsfam. pecuniam ad
quęuis luxũ, incertis nominibus credebat: ſic vt
tandẽ ęre alieno obruti in quoduis flagitium, ac
mortis etiã paternæ cogitationẽ impellerentur,
quo hæreditatẽ ipſi egentes creditoribus conce
dere poſſent. *§. pen. Inſtit. quod cum eo qui in al.
pot.* Cui malo ſalutare remediũ hoc S.C. inuen-
tum eſt. Melius eſt enim coarctari iuueniles ca-
lores, ne cupidini dediti, triſtem ſentiant exitũ,
qui eos poſt diſperſum expectat patrimonium.
l. fin. §. ipſum. verſ. melius. C. de bon. quæ lib.
4 ¶ Qui igitur mutuã dat filiofam. pecuniam, is
ne poſt mortem quidem patris illum cõuenire
poteſt, propter hoc S.C. cuius verba breuiter
explicando percurramus. PLACERE NE CVI:
non ſolùm ei qui mutuã pecuniam dediſſet, ſed
& ſucceſſoribus eius & ſocijs deneganda eſt a-
ctio: *l. Item. 7. §. non ſolùm. 4. h. t.* neq; intereſt, pri-
uatus an ciuitas crediderit, *l. nihil intereſt. 15. h. t.*
dummodò creditor ſciat aut ſcire poſſit, *l. qui cũ
alio. 19. de reg. iur.* filiumfam. eſſe cui credebat. *l.
pen. h. t.* Nam ſi iuſta ſimplicitate deceptus ſit, vt
quia is ſe patremfamiliâs affirmauit vel ſimula-
uit: *l. 1. C. eo. l. 3. h. t.* aut ętatis beneficio excuſetur,
vt ſi minori minor mutuo det, ceſſat S.C. *l. 3. h. t.*
5 *l. 1. 2. C. eod. l. verum. 11. §. fin. de min.* Additur † FI-
LIOFAM. vtriuſq; videlicet ſexus, *l. ſed ſi 9. §. hoc
S.C. hoc t.* cuiuſuis etiam dignitatis: *l. 1. §. fin. h. t.*
6 niſi fortè Caſtrenſe peculium habeat, in quo †
S.C. ceſſat, vſq; ad qua[illegible]titatẽ peculij, cum in eo
filijfamiliâs vice pa[illegible]liâs fungantur. *l. 1. §.
fi. l. 2. h. t.* Sequitur, MVTVAM PECVNIAM DE-
DISSET. Igitur ſolus S.C. offendit, qui mutuã
pecuniam filio dedit, nõ qui aliàs cõtraxit, puta
vendidit, permutauit. &c. Pecuniæ datio enim,
quæ inſtrumentũ eſt ad omnẽ luxũ & nequitiã
idoneũ, ac verè (vt dicitur) irritamentũ malorũ,

A pernicioſa parentibus viſa eſt: *l. 3 §. is aũt. h. t.* ne
ære alieno obruti filij, in eorum quid necẽ ma-
chinarentur, & ante diẽ patrios in annos inqui-
rerent. Quod non adeò timẽdum eſt in cæteris
contractibus, quibus res commutãtur, nec altera
pars exhauritur: qa etiã quæſtui ac lucro iſtiuſ-
modi permutationes filio eſſe poſſunt. Et ideo
ſi vel creditũ alij filiofam. ex cauſa tamen em-
ptionis, vel aliò cõtractu, & ſtipulatus ſum, licet
cœperit eſſe mutua pecunia, tamẽ quia pecuniæ
B numeratio ex mutuo non concurrit, ceſſat S.C.
d. l. 3. §. is aũt. Origo enim potius obligationis,
quàm titulus actionis cõſiderandus eſt. *l. 3. C. eo.*
Quod ita demũ erit verum, ſi non fraus S.C. ſit
cogitata, & qui credere nõ potuit, magis ei ven-
didit, vt ille rei preciũ haberet in mutui vicem.
d. l. 3. §. pen. Prouidè enim cautũ eſt, ne mens S.
C. circũſcribi poſſet. Vnde quãuis verba ad nu-
meratã pecuniã ſolùm referantur, tamen ſi fraus
quæſita ſit, puta frumẽto, vino mutuo dato, aut
C alijs reb. venditis, vt his deinceps diſtractis vte-
retur pecunia, ſubueniendũ eſt. *d. l. item. 7. §. mu-
tui. 2. h. t.* Eadem ratione licet filiusfam. ex ſpon-
ſione teneatur, *d. l. itẽ. 7. in prin.* tñ ſi color quæſi-
tus ſit, vt filiusfam. qui pecuniam accepiſſet, fi-
deiuberet alio dato reo, fraus S.C. facta nocet,
& danda eſt exceptio tã filiofam. quàm reo: qui
cũ non acceperit pecuniã effectu fideiuſſor eſt.
l. quãuis. 8. §. ſi cum eſſem. ff. ad Velleianum. Fideiuſ-
ſori † autem filijfamiliâs etiã ſubuenitur: quod 7
D niſi fieret, cum is regreſſum contra mandatorem
habeat, facilè liceret S.C. circũuenire. *l. ſed ſi pa-
terfam. 9. §. nõ ſolùm. 3. h. t.* Quin † & patri ſubue- 8
nitur, *l. pen. C. eo d. §. non ſolùm.* & hæredi. *d. l. 7. §.
quanquam. 7.* Si tamẽ filiusfam. aut voluntate pa
tris contrahat, aut pater ratũ contractũ habeat,
aut in eam rem pecuniã filius accipiat, quæ pa-
tris oneribus incumbit, vel in ſua poteſtate con-
ſtitutus debitũ agnoſcat, nouando aut ſoluẽdo,
ceſſat S.C. *l. 2. 4. l. fin. C. eo. d. l. 7. §. interdũ. cũ ſeqq.*
E *d. l. ſed ſi paterfam. l. ſi tantũ. 12 cum ſimil. h. t.* Vnde
ſi filiofamiliâs ſtudiorum vel legationis cauſa a-
libi degenti ad neceſſarios ſumptus, quos pa-
tris pietas nõ recuſaret, pecunia credatur, locũ
nõ habet S.C. quia in rẽ patris verſa intelligi-
tur. *l. 5. C. eod.* Quod verũ eſt, ſi modũ in mutuã-
do nõ exceſſit: id eſt, eam quantitatẽ, quã pater
ſubminiſtrare ſolebat ACTIO † PETITIOQVE 9
DARETVR, in fine eſt additũ: quod accipiendũ
eſt de effectu. *l. pen. C. eod.* Cum enim mutuo con
F tracta ſit obligatio, *l. quia naturalis. 10. l. credito-
rem. 18 h. t.* certum eſt ciuili iure actionẽ (poſita
enim cauſa, ponitur effectus) ſed quæ exceptio-
ne S.C. elidatur. *d. l. 7. in prin. & §. 1. cum ſeq. l. ta-
men. 11. hoc tit. l. qui exceptionem. 40. ff. de cond. ind.*
Quamobrẽ ius agendi habere creditor non vi-
detur, qui perpetua exceptione remoueri po-
teſt. *l. nihil intereſt. 112. l. non videtur. 13. de reg. iur.*
Ac veriſimile eſt, olim Prætores ex S.C. peti-
tiones hoc nomine denegaſſe, quamuis ipſo iu-
G re ex obligatione extitiſſent. *l. licet.
42. §. ea. de procura.*

& locum habet, ſiue peculium ademptum ſit ſine dolo malo, ſiue actio de Peculio anno finita A
4 ſit. *l.1.in prin.h.t.* In rem † autem domini verſum intelligitur, quicquid neceſſariò vtiliterq́; (nam voluptatis cauſa quod fit ſine mandato, in rem domini verſum non videtur, quia nec procurator hoc imputat, *l.3.§.ſed ſi mutua.4.h.t.*) in rem eius impenderit ſeruus: veluti ſi mutuatus pecuniam creditoribus eius ſoluit, aut ædificia ruentia fulſit, aut familiæ frumentum emit. *§. præterea.verſ.in rem.Inſt.quod cum eo qui in al.pot.l.3.* B *§.1.h.t.* Et regulariter dicimus: Toties de in rem verſo actionem eſſe, quoties procurator Mandati, vel qui negocium geſſit, Negociorum geſtorum haberet actionem, quotiesq́; aliquid ita conſumpſit ſeruus, vt aut meliorem rem dominus habuerit, aut non deteriorem, *d l.3.§.proinde.3.* cuius rei probatio agenti incumbit. *§.cæterùm.Inſt.quod cùm eo qui in alien.poteſt.*

QVOD IVSSV.
Tit. IIII. C.4.26.

SVperioribus actionibus locus eſt, cum vel mandato, vel ſine mandato, ignorãte ſcienteúe eo, cuius eſt in poteſtate, ſeruus filiúſue familiâs contraxit. Ex tertia autem huius edicti parte oritur actio Quod iuſſu, cùm mandatu patris dominíue cõtractum eſt: quia enim quodammodò cum eo contrahitur qui iubet, *l.1.in prin.hoc tit. vide l.ſi dubitet.10.§.vltim.de fideiuſſor. Cuiac.obſer.lib.5.cap.36.* cuius fidem qui contrahit ſequi videtur, *§.1.Inſtit.quod cum eo qui in alien.poteſt.* meritò ex iuſſu domini vel patris in Solidum aduerſus eum iudicium datur. Iuſſui autem & ratihabitio comparatur, *d.l.1.§.2.verſ.ſi ratum habuerit.* vt & aliàs *l.ſemper qui non prohibet.60.de reg.iur.c.ratihabitionem.eod.tit.in 6.*

DIGEST. LIBER XVI.

AD S.C. VELLEIANVM. Titul. I.
C. 4. 29.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio huius S.C.*
3 *Verba S.C.*
4 *Deceptis, non decipientibus mulieribus ſubueniri.*
5 *De quibus obligationibus S.C. loquatur.*
6 *Mulieribus in ſuo contractu non ſuccurri.*
7 *Quomodo adiuuetur mulier.*
8 *De actione reſtitutoria.*
9 *An mulier, & quando renunciare Velleiano poßit.*

1 QVANDOQVIDEM † de contractibus ſeruorum & filiorumfamiliâs dictũ eſt: videamus nunc quemadmodum Mulieres, quæ & ipſæ more maiorum in manu patris, fratrum, viri ſunt, *Cato apud Liuium Decad. 4. lib. 4. vide inf. de curat.fur.*
2 ex contractibus teneantur. Et † ſciendum eſt, mulierem ſuo nomine contrahentem efficaciter obligari: alieno verò nomine intercedentem eximi obligationi, actione in priſtinum debitorem reſtituta. Quod ita Senatus cenſuit, ad opem mulieribus ferendam, quæ per ſexus imbecillitatem, *l.2.verba.1. hoc t.* maritalibus atque alijs blanditijs in fraudem, ſuſcipiendumq́; ſponſionis onus, illici facilè poſſe videbantur. Nam ſpondere initiò leue videtur, vtpote cum ſolam voluntatem ſponſio, nullam autem pecuniæ præſtationem requirat, vt non difficulter ad id, velut & ad bonorum oppignorationem, infirmus muliebris animus perduci poſſit: *vide inf.de fun.dot.& Inſtit.quib.alien.lic.§.1.* ſed tandem, vt eſt in veteri prouerbio, Noxa præſtò eſt. Si enim fideiuſſeris, cogita id tibi diſſoluendum eſſe, vt Sapiens *Eccleſiaſt. cap.* 8. monet. Mouit etiam Senatum, *vt dicitur l.2.§. verba.1.* C *hoc tit.* quòd ſicut moribus vtilia officia ſunt adempta fœminis, propter imbecillitatem pudoremq́; ſexus: *l.2.de reg.iur.* ita multò magis adimendum eis eſſe viſum eſt id officium, quod non modò virile eſſet, (eſt enim parum verecundiæ muliebri conſentaneum, alienas ſuſcipere defenſiones, *l. alienam.18.C.de procurator.§.patitur.Inſtit.de iniur.*) & in quo non ſola opera, nudumq́; miniſterium earum, ſed etiam periculum rei familiaris verſaretur. *l.1. hoc tit. vide* D *Paul.lib.2.tit.11. & ibi Cuiac.* Et primò quidem temporibus D. Auguſti, mox deinde Claudij, Edictis eorum interdictum fuit, ne fœminæ pro viris ſuis intercederent. Poſtea factum eſt S.C. quo pleniſſimè in quacunque interceſſione mulieribus ſubuentum eſt, cuius S.C. verba hæc ſunt:

¶ QVOD M. SILLANVS ET VELLEIVS 3
“ TVTOR COSS. VERBA FECERVNT DE
“ OBLIGATIONIBVS FOEMINARVM, QVAE
“ E PRO ALIIS REAE FIERENT, QVID DE
“ EA RE FIERI OPORTET, DE EA RE
“ ITA CONSVLVERVNT, QVOD AD FI-
“ DEIVSSIONES ET MVTVI DATIONES
“ PRO ALIIS, QVIBVS INTERCESSERINT
“ FOEMINAE, PERTINET, TAMETSI AN-

» TE VIDETVR ITA IVS DICTVM ESSE,
» NE EO NOMINE AB HIS PETITIO,
» NEVE IN EAS ACTIO DETVR: CVM
» EAS VIRILIA VS OFFICIIS FVNGI,
» ET EIVS GENERIS OBLIGATIONIS
» OBSTRINGI, NON SIT AEQVVM: ARBI-
» TRARI SENATVM, RECTE ATQVE ORDI-
» NE FACTVROS, AD QVOS DE EA RE IN
» IVRE ADITVM ERIT, SI DEDERINT
» OPERAM, VT IN EA RE SENATVS VO-
» LVNTAS SERVETVR. *l.2.h.t.*

4 ¶ Mulieribus igitur hoc S:C. ſubuenit, decep-
ptis tamen, non decipientibus, *d. l.2. verſ. ſed ita*
demum. l. ſi mulier. 23. h.t. (nec enim dolo earum
ampliſſimus ordo opitulatur: *l. ſi decipiendi. 30.*
h.t.) ac deinceps harum fideiuſſoribus, manda-
toribus, procuratoribus, &c. *l. ſi fideiuſſores. 6. h.t.*
non modò quòd regreſſum, ſi exigantur, aduer-
ſus mulierem habeant, ſed quia totam obliga-
tionem Senatus improbat. *l. ſi mulier. 16. §. fin. h.*
5 *tit.* Omnis † etiam contractus Senatuſconſulto
comprehenditur, ſiue verbis, ſiue re, ſiue quo-
cunque modo interceſſerunt, alienam ſuo peri-
culo ſuſcipientes debitionem: *l.2 §. final. l. quã-*
uis. 8. §. ſi mulier. l. inter. 19. h.t. veluti ſi altero pe-
cuniam accipiente, ipſa ſe principaliter mulier
obligarit. *l. vir vxori. 17. l. Seia. 28. §. fin. l. fin. § item*
ſi mulier. h.t.

6 ¶ Quòd ſi in rem vtilitatemq; ſuam ſeſe ob-
liget, vt ſi pro eo ſpondeat cui erat obnoxia, ceſ-
ſat Senatuſconſultum. *l. aliquando. 13. l. ſi mulier.*
16. hoc tit. Aut ſi ipſa ſibi contrahat, puta emat,
permutet, mutuum accipiat, ignorante credito-
re, eam alteri velle tradere, perinde locus non
erit Senatuſconſulto. Senatus enim obligatæ
mulieri ſuccurrere voluit, nõ donanti: cùm quia
facilius ſe mulier obligat quàm donat, *l. 4. §. l.*
quamuis. 8. §. 1. cum ſequent. h.t. (eſt enim hic ſe-
xus naturâ reſtrictus, & pecuniæ tenax, *l. ſi à ſpon*
ſo. 16. C. de donat. ante nupt. l. ſi ſtipulata. 33. §. 1. de
donat. int. virum & vxor.) tum quòd mulieri ad-
ultæ in contractibus quos ſuo nomine gerit, nõ
vt minori ſuccurritur. *l. ſi mulier. 32. in prin. h. tit.*
Et prӕterea ſi aliter dicemus, nemo cum fœmi-
nis contrahet, quia ignorari poteſt quid acturæ
ſint: *l. ſi mulier. 11. l. bona fide. 27. in prin. h.t.* ſecus
ſi creditor ſciſſet eam intercedere, colorǫ́; quæ-
ſitus eſſet obligationis. *l. imò tunc. 12. d. l. quam-*
uis. 8. ſi cum eſſem. h.t. Quæcunq; enim in frau-
dem Senatuſconſulti de interceſſionibus exco-
gitata probari poſſunt, rata haberi non oportet.
l. quidam. 29. §. fin. l. fin. §. pen. h.t.

7 ¶ Ita adiuuatur aũt mulier, vt ſi ex interceſ-
ſione conueniatur, excipere de Senatuſconſul-
to poſſit: ſin quid præſtiterit, ſoluerit, delegârit,
Condicere *d. l. quamuis. §. ſi mulier. 1. & §. inter-*
dum. 3. vnà cum fructibus. *l. ſi mulier. 32. §. 1. hoc t.*
Neq; enim hæc exceptio, quamuis omiſſa, con-
dictionem Indebiti ſoluti impedit, cum ſit in fa
uorem mulierum introducta, *l. qui exceptionem.*
40. ff. de cond. ind. & totam obligationẽ S.C. im-
probet. *l. ſi mulier. 16. in fin. hoc tit.* Sed ne defrau-

A detur hac ratione creditor, actio in verum debi-
torem redditur, ſtatim atq; mulier alienam ob-
ligationem ſuſcepit, etiam non expectata eius
voluntate. *l. debitrix. 24. §. 1. l. aliquando. 13. §. fin.*
l. quidam. 29. hoc t. Cum † enim S.C. mulierem 8
eximat, quocunq; modo per interceſſionem e-
ius vetus debitor fuerit liberatus, ſiue nouatio-
ne, ſiue delegatione, priſtina cauſa reſtituitur:
perindeq; agi cum debitore reſtituta obligatio-
ne poteſt, atq; ſi nulla interceſſio interueniſſet.
B Etſi enim ordo hunc ſexum tuetur, tamen non
impedit quo minus creditor ius ſuũ à vero de-
bitore cõſequatur. *d. l. quamuis. §. quoties. 5. & §.*
fin. l. ſi mulier. 14. h.t. Impetrabit igitur is à Præ-
tore actionem quam vocant Reſtitutoriam, ne
inanem habeat obligationem: *d. l. quamuis. §. 6.*
verſ. Marcellus. ſic enim ſuccurrendum eſt fœmi-
nis, vt ne tamen alius iniuſto incommodo affi-
ciatur. Atq; hæc quidem actio Reſtitutoria vtpo
te rei Perſecutoria, perpetua eſt, & in hæredes hę
C redibusq; datur. *l. hæ actiones. 10. h.t.*

¶ Sed an mulier renunciare Velleiano poteſt 9
ita vt poſtea etiam inuita ab hoc beneficio ex-
cludatur? Et quamuis alij putent poſſe: tamen
verius crediderim, *vide gloſſ. & Dd. in l. fin. C. eod.*
l. fin. §. vlt. h.t. Tiraq. in repet. l. ſi vnquam. in princ.
C. de reuocand. donat. renunciationem extraiudi-
cialem mulieri non nocere, cum renunciationis
eadẽ ſit leuitas quæ interceſſionis, *Iaſ. in l. de his.*
nu. 9. de tranſact. per l. doli. 19. verſ. diuerſum. de no-
D *uat.* & non in ſolius mulieris fauorẽ S.C. factum
ſit, ſed etiam eapropter, quòd virile videatur a-
lienas ſuſcipere defenſiones. Nec reſponſo Pom-
ponij *l. fin. § fin. h.t.* moueor: poteſt enĩ mulier
ſponte exceptionẽ Velleiani in iudicio omitte-
te, vt quilibet debitor. *vt notatur C. vt quæ deſunt*
aduoc. vbi Caſt. nu. 4. l. ſi autem. 8. §. fin de neg. geſt. l.
ſi fideiuſſor. 29. mand. l. 2. C. de iur. & fac. ig. bonus
text. in l. ſi iudex. 41 de minor. Ac ſi iudicium ſuſci-
pere velit hac conditione, vt caueat ſe non vſurã
E exceptione, cautio valebit: cùm quia in iure
quaſi contrahitur: *l. 3. §. item ſcribit. ff. de peculio.*
tum ne iudicia ſint eluſoria, ac decipiatur actor:
quemadmodum & tutelæ nomine renunciatio
facta valet, ne fraudetur pupillus. *Auth. matri. C.*
quando mul. tut. off. Deinde ſi poſt biennium ab
interceſſione iterũ ſe mulier obſtringat, pigno-
raque det, quia non poteſt dici leuitate quadam
facta interceſſio, fateor S.C. ceſſare, & renuncia-
tionem hoc caſu valere. *l. ſi mulier. 2. C. eod. tit.* At
F hi caſus ſpeciales non conuincunt, renunciatio-
nem promiſcuè & repentino animi motu à mu
liere extra iudicium factam omnimodò eſſe ſer-
uandam. *vide an Nouell. ſublatum ſit Velleianum,*
apud Cuiac. ad Vlp. tit. 1. in fin. Nouell. 134.

DE COMPENSATIONIbus. Tit. II. C. 4. 31.

G 1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit compenſatio.*

3 *Cauſa*

3 *Cauſa efficiens, vnde oriatur.*
4 *In quibus debitu locum habeat.*
5 *In criminibus publicis non habere locum.*
6 *Nec in ſpeciebus, ſed in quãtitate & genere.*
7 *Iuſtum & liquidum eſſe debitum oportere, cuius in compenſatione habeatur ratio.*
8 *Forma ineundæ compenſationis, & an ipſo iure fiat.*
9 *Finis compenſationum.*
10 *Effectus, affinia, contraria, remiſſiuè.*

1 EXpoſitis cõtractuum generibus, quibus Re
in creditum itur, vel per ſe, vel aliarum per-
ſonarum interceſſione, actionibusq; indi-
dem prodeuntibus ordine propoſitis, commo-
dum nunc ſubijcitur titulus de Compenſatio-
nibus, quarum in iſtiuſmodi iudicijs maximus
eſt vſus. De actione porrò depoſiti, quamuis &
illa ortum habeat ex obligatione quæ re contra-
hitur, *§. præterea. Inſt. quibus mod re contrah. oblig.*
tamen poſtea agetur commodiùs: quoniam il-
li compenſatio obijci nequit. *l. penult. C. depoſiti. l.
fin. C. de compenſ.*
2 ¶ Eſt autem Compenſatio (quam locutionẽ
etiam Cic. lib. 2. de Finibus & alijs locis vſurpat)
debiti & crediti inter ſe contributio ſiue colla-
tio: *l. 1. h. t.* qua qui cõuenitur, creditorem ſuum,
eundemq; debitorem petentem ſubmouet, pa-
ratus compenſare *l. 2. h. tit.* Oritur compenſatio
partim ex Naturali æquitate, partim ex Ciuili.
3 Ex naturali † quidem, quòd interſit noſtra po-
tius non ſoluere, quàm ſolutum repetere: *l. 3. h. t.*
dolo etiam malo poſtulet, qui petit id quod re-
ſtituere debet: *c. dolo. de reg. iur. in 6. cum ibi alleg.
concer. l. dolo. de do. ex.* ac conſentaneum ſit, acto-
rem qui ſibi ſatisfieri cupit, contrà quod debet
præſtare, vt æqualitas ſeruetur. Ex ciuili autem
ratione, quia compenſatio ad dirimendas lites
pertinet, ne fiat per plura, quod cõfici poteſt per
pauciora. *l. ampliorem. 37. §. in refutatorijs. C. de ap
pell. l. nulli. 10. C. de iud. l. 1. quod met. cauſ.*
4 ¶ Compenſationi locus eſt, ſiue ex contractu,
ſiue ex maleficio agatur, dum tamen Ciuiliter.
l. ſi ambo. 10. in prin. hoc tit. vnde vulgatum illud:
5 Dolum † cum dolo, delictum cum delicto com-
penſari. *l. ſi duo. de dolo malo. l. vire. ff. ſolut. matr. l.
apud Celſum. §. Marcellus. de excep. dol.* Nam in Pu-
blicis iudicijs, vbi non priuatorum ius, ſed pu-
blica vindicta ad coercenda maleficia ſpectatur, F
non admittitur compenſatio, ſed vtrunq; ſon-
tẽ ſuæ pœnæ manent. *l. 1. §. qui hoc dicit. l. ſi vxor.*
6 13. *de adulterijs.* Item † ſiue perſonali actione, ſiue
reali agatur, compenſatio locum habet. *l. final.
C. eod.* Quod verum eſt, cum res in ſuo genere
fungibiles vltrò citroq; debẽtur. Nam tum com
penſatio debiti ex pari ſpecie, quãuis cauſa diſpa
ri, admittitur: *Paul. lib. 2. cap. 5.* ſecus, quando
hinc ſpecies, inde vel indiuiduum, vel quanti-
tas obligationi ineſt, in genere ſpecies debea- G
tur, vt homo: *l. ſi debeas. 22. glo. & Dd. in l. 1. hoc tit.*

A *& in d. l. fin. C. eod. & in §. bonæ fidei. Inſt. de act.*
propterea quòd aliud pro alio ſolui inuito cre-
ditori nequit. *l. 2. §. 1. ſi certum pet.* Compenſatio
autem nihil aliud eſt, quàm ſolutio. *l. vel permu-
tauit. 19. de liberali cauſa l. ſi debitor. qui potiores in
pig. l. amplius non peti. rem ratam hab.* Vnde cum
indiuidua debentur, aliud pro alio ſolueretur, ſi
compenſare ſpeciem cum ſpecie liceret: quod
neutiquam eſt admittendum, quia cadit in ſpe-
ciebus probabilis affectio, neq; vice mutua fun-
B guntur. verbi gratia: Tu cum mihi debeas veſtẽ,
petis à me aliam ſpeciem tibi debitam, puta ſci-
phum, aut quantitatem, veluti 20. quæ tibi de-
beo: non porrò obijcere exceptionem de veſti-
mento: quia pro pecunia aut alia ſpecie, inuitus
hanc ſpeciem accipere, eamq́ue quodammodò
emere, iure cogi non potes: idemq; in conſimi-
libus obtinet. Quantitatis autem ad quantitatẽ,
ſine cuiuſquam iniuria fit compenſatio, vel ſpe-
ciei cum ſpecie, cum idem genus debetur, vt ho
C minis cum homine. *Paul. d. cap. 5.* Huic † tamẽ 7
ita demum locus eſt, ſi debitum quod in com-
penſationem deducitur, verè ſubſiſtat, vel iure
Ciuili & Gentium, vel certè æquitate naturali,
quamuis ciuiliter non debeatur. *l. etiam. 6. h. tit.*
Naturalis enim eſt compenſatio, in eamq́ue ve-
nit, quicquid natura debetur: vnde econtrariò,
ſi æquitatem nullam habeat obligatio, & exce-
ptione perimi poteſt, non venit in compenſa-
tionem. *l. quæcunq;. 14. h. t.* Deinde neceſſum
D eſt, Purum eſſe debitum, non ſuſpenſum Condi-
tione, aut dilatum Die: *l. quod in diem. 7. h. t.* ac
inſuper etiam Liquidum: *l. fin. C. eod.* alioqui nõ
ſeruaretur æqualitas, ſi puro ceſſoq́ue debito, &
liquido, permiſſum eſſet obijcere & compenſa-
re debitum non liquidum, vel conditionale.
¶ Quánam porro ratione ineunda ſit compẽ- 8
ſatio, controuerſum eſt. Imp. *in §. in bonæ fidei.
Inſt. de act.* quidem ait, Iure veteri *l. cum alter. 11.
h. tit. l. 4. & 5. C. eod. l. eius. C. de ſolut. l. inter. de adm.
E tut. Paul. d. cap. 5.* ipſo Iure in actionibus Bonæ
fidei fuiſſe compenſationes, *l. ſi ambo. verb. Iudi-
cio ſocietatis. h. tit.* in Stricti iuris doli mali exce-
ptione (ex conſtitutione ſcilicet diui Marci, *Cu-
iac. lib. 8. cap. 16.*) oppoſita: hodie verò omnibus
indiſcriminatim iudicijs ipſo Iure ineſſe. *l. 4. &
5. l. fin. C. eod.* Sed hoc in quæſtionẽ cadit, an ſine
vlla oppoſitione compenſationis, factóue ho-
minis, ipſo iure & lege fiat contributio, minusq́;
debeatur? Et videtur factum hominis nõ requi-
F ri: quid enim aliud ſignificat, ipſo Iure fieri com
pẽſationem? Nam & I. C. inquit, Minus deberi:
*l. 4. verſ. minusq́; propter compenſationem peti. hoc
tit. l. poſteaquam. 21. h. t.* & Paulus lib. 2. cap. 5. Plus
peti. Contrà tamen à pleriſque reſponſum eſt.
Neque aliter ipſo iure fieri aiunt compenſatio-
nem, quàm ſi paratus ſit reus eam facere: *l. 2. hoc
titul.* & obijciat compenſationem, *d. l. fin. in
verb. compenſationes obijci.* atque opponat: *d. §.
in bonæ fidei. in verb opponi.* idq́ue liquere ex eo,
G quòd iudex poſſit reprobare compenſatio-
nem, *l. quod in diem. 6. §. 1. hoc tit. d. l. fin.* quodq́ue

ea facti ſit, velut exceptio quælibet, quam iudex ſupplere non cõſueuit: *l. vnic. vbi Caſtr. C. vt quæ deſ. ad.* alijsq́; multis argumentis comprobari. *l. 1. in fin. quæ ſententiæ ſine appell. reſc. l ſin autem. §. fin. de neg. geſt.* Quòd autem dicitur Minus deberi, *in d. l. 4.* de effectu accipiẽdum eſſe volunt: vt accipi in iure verba ſolent: verbum enim Ipſo iure, ſæpe ſignificare quod ipſa lege fit, facto tamen hominis requiſito: vt cum dicitur, Ipſo iure actiones exceptionesq́; dari, Ipſo iure ſententiam vel teſtamentum eſſe nullum. Et apud Iuſt. ea verba nihil aliud velle, quàm quòd compenſationes, videlicet cum ab homine opponũtur, ita inſint Ipſo iure omnibus indifferenter iudicijs, vt etiam nulla inſerta (vt olim) à Prætore iudicij formulis compenſationis exceptione atque clauſula, poſſit iudex, poſtquam oppoſitæ ſunt, de ijs nihilominus cognoſcere. Poteſt etiã id quod dicitur Minus deberi, ad petitionem referri. Vt enim effectu debitor non eſt, à quo peti nequit: *l. Marcellus. 66. de reg. iur.* ita nec debetur, quod compenſari poteſt. Nam ob compenſationis metum olim Minus petẽdum erat, ne cauſa caderet Plus petens cõpenſatiõe poſtmodum oppoſita. *l. 4. h. t. Paul. libro 2. cap. 5.* Id quod voluit Paulus, *d. l. poſteaquam.* cum ait, Minus peti. Neque tamen inde conſequitur, non opus eſſe compenſationis obiectione. Nam ideo minus petebatur, ne obiecta forte ſubinde compenſatione, litem actor amitteret plus petendo: qua compenſatione omiſſa, tenuiſſe intentationem integrum debitum petentis, conſentaneum eſt.

9 ¶ Finis compenſationum eſt, Vt præcidantur occaſiones litium, vnoq́. iudicio negocium, vltrò citroq́; cõtributione facta, transfigatur. quod alioqui pluribus eſſet explicandum: vtq́; ſeruetur æqualitas, & ea æquitatis ratio, quam ſuprà poſuimus. Et hæc Iure ciuili obtinent. Moribus Sax. verò compenſationi non eſt locus in iudicijs, *lib. 3. art. 12.* ſicuti nec reconuentioni, *Chil. in prac. cap. 60. per d. art. 12. & 78. lib. 3 Lehen. cap. 18. Tach. diff. 46. Reinhar. diff. iud. 4. & 5.* cuius quædam eſt ſpecies. *Bald. in l. ſi conſtat. C. de compenſ. Alex. conſ 119. vol. 2.*

10 ¶ Effectus ſuprà indicatus eſt, vbi diximus, per compenſationes Ipſo iure minui actiones. *d. §. in bonæ fidei.* Affines ſunt Mutuæ petitiones ſeu reconuentiones. *l. 2. §. ſed ſi agãt. de iud. l. pen. C. de ſenten. tot. t. ext. de mut. petit. vbi lauſſimè Socin.* diſtant tamen in nonnullis: quia introduci debent, cùm illa minuat ipſo iure: *l. poſteaquam: 21. h. t. l. 4. C. eod.* & introducuntur de re illiquida, dubia, & litigioſa, cùm illa ſit iuris liquidi. *l. vlt. C. eo.* Contrarij ſunt caſus, in quibus compenſatio nõ admittitur, qui paſſim alibi notantur. *l. 1. 2. 3. 6. 7. 9. l. pen. l. vlt C. eod*

DEPOSITI, VEL CONtrà. Titulus III.

C. 4. 34.

A 1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit depoſitum.*
3 *Cauſa efficiens.*
4 *Materia, quæ res deponi poßint.*
5 *Forma, & quomodo depoſitum contrahatur, quasq́; pactiones recipiat.*
6 *De ſequeſtratione.*
7 *Cui detur actio depoſiti.*
B 8 *Aduerſus quem.*
9 *Quatenus in hæredes detur.*
10 *Actionem depoſiti ciuilem eſſe.*
11 *Edictum de depoſito.*
12 *De actione in duplum depoſiti.*
13 *De actione in ſimplum, & quid in eam veniat.*
14 *De lata culpa.*
C 15 *Perpetuum & famoſum eſſe iudicium.*
16 *De contraria actione depoſiti.*

PEruenimus † ad finem cõtractuum, quibus res in Genere aut Specie, ad vſum eius qui accipit, propriè creduntur, ac ipſa Re conſtituitur obligatio, earumq́; actionum quæ inde naſcuntur, vim & naturã perſpeximus. Sed quoniam non modò ad vſum, verumetiã ad Cuſtodiam res credi ſolent, cùm nemo rerum ſuarum ſemper poſſit eſſe cuſtos, operaque indigeat interdum aliena ad defenſionem, quẽadmodum rebus alienis ad vſum: ideo priuſquam tranſeamus ad contractus qui conſenſu perficiuntur, pauca de Actione depoſiti, qua res cuſtodiæ & fidei alienæ commendatæ repetuntur, ſunt dicenda. Ac prius de ipſo contractu: nulla enim actio intelligi rectè poteſt, niſi percepta natura obligationis vnde exiſtit. 1

¶ Depoſitum eſt, quod cuſtodiendum alicui datum eſt: dictum ex eo quod ponitur: præpoſitio enim De, auget poſitum, vt oſtendat totum fidei eius eſſe commiſſum, quod ad cuſtodiam rei pertinet. *l. 1. h. t. vide Paul. li. 1. tit. 12.* Deponimus enim cum fiducia cuſtodiæ, & fidei bonæ depoſitarij: *l 1. §. 1. in fin. l. quod ſeruus. 11. h. t.* quã fidem fallere grauiſſimum eſt, & propter neceſſitates humanas in Rep. pernicioſum.

¶ Porò cauſa efficiens depoſiti, ſunt res & conſenſus contrahentium. *§. præterea. Inſt. quibus mod. re cont. ob.* 3

F ¶ Deponi autem poſſunt apud omnes, etiam Iudicem, *l. ſenatuſc. §. fin. vbi glo. de off. præſ. l. ſi fideiuſſor. §. vlt. qui ſatiſd. cogan. l. ſed etſi. §. planè. ad exhiben. vide Tiraq. in retr. prox. §. 4. glo. 7. in princ.* 4 omnes omnino res, quæ ſub tactũ cuſtodiamq́; cadunt, tam Propriæ, quàm Alienæ: *l. bona fides. 31. h. t.* nec enim quicquam ex depoſito transfertur: *l. licet. 17. in fin. h. t.* propriæ tamen apud dominum fruſtra deponũtur, cum ex depoſito nõ obligetur, *l. qui rem. 15. h. t.* quia non eſt ex bona G fide, vt rem ſuam dominus cuiquam reſtituere compellatur. *d. l. bona fides. in fin.*

¶ Contra.

5 ¶ Conttahitur depoſitum, Re ipſa cuſtodiæ
cauſa tradita, eo fine vt ſeruetur, vtq; eadẽ ſpe-
cies volenti quandoque reſtituatur, *l. Lucius. 24.*
l. 1. § eſt autem. 16. & §. pen. hoc tit. Fit tamen in-
terdũ, præſertim in rebus fungibilibus, vti con-
ueniat, vt tantundem quantũ creditur, aliquan-
do reddatur, ac inſuper etiam vſuræ repromit-
tantur ratione vſus: quorum etſi vtrũq; notiſſi-
mos depoſiti terminos excedit (nam idem cor-
pus in depoſito reddi, & gratuitus eſſe contra-
ctus debet, alioqui incidit in mutuũ & locatio-
nem: *l. 1 § ſi quis ſeruum 7. hoc t.*) tamẽ Lex con-
tractus ſeruabitur. *d. l. Lucius. 27. l. Publia. 26. §. 1.*
l. Quintus 28. hoc t. Quoniam ex bona fide, quod
geſtum conuentumq; eſt, inſpicitur. *l. 1. §. ſi conue*
nit. 5. hoc titul. Neq; locatio aut mutuum contra
intentionem agentium inducitur, niſi mutuum
ipſi eſſe voluerint: *l. 1. §. ſi pecunia. 22. l. 7. §. fin. hoc*
tit. l. non omnis. 19 ſi cert. pet. præſertim cùm bo-
na fide negocium geſtum ſit, quæ in mutuo lo-
cum non habet. Dixi autem id agi in depoſito,
Vt volenti res ex officio reddantur, ſine vlla mo-
ra aut exceptione: *l. pen. C. eod.* nam inuito, ne-
que repoſcenti, non facilè contra legem depo-
ſitionis reddi poteſt ab eo qui ſemel officiũ ſu-
ſcepit, niſi grauiſſima cauſa interueniente, *l. ei a-*
pud. 5. § fin. h. tit.

6 ¶ Eſt autem conſimile depoſiti, cũ apud Se-
queſtrum, id eſt, medium quendam, inter litiga-
tores, *l. ſequeſter. 109. de verb. ſignificat l. 6. hoc tit.*
Gellius. lib. 20. cap. pen. res litigioſa deponitur. *d.*
l. 5. §. 1. & 2. l. 6. h. t. Quiddam tamẽ intereſt: nam
in primis vel vnus poteſt deponere, & id quidẽ
de quo nulla ſit cõtrouerſia: apud Sequeſtrum,
non niſi plures deponunt rem litigioſam. *d. l. 6.*
l. licet. 17. h. t. Quis enim ſolus ſeceum ipſe litiget,
litisq; cauſa rem deponat? Deinde apud ſeque-
ſtrum vnuſquiſque in Solidum videtur depone-
re, cum rem totam ſuam putet: quod aliter eſt,
quando id quod commune eſt plures deponũt,
qui pro parte tantùm ſe norunt eſſe dominos. *d.*
l. licet. l. 1. § ſed ſi duo. 32. h. t. Poſtremò rei depo
ſitæ poſſeſſio non tranſit ad depoſitarium: quia
non poſſidendi, ſed cuſtodiendi cauſa rem te-
net: ſequeſter autem poſſidet, quoniam ea de-
poſitione id agitur, vt neutrius litigatoris poſ-
ſeſſioni id tempus procedat: *d. l. licet. in fin.* niſi
expreſiè contrà actum ſit, *l. intereſſe. 39. de acqu.*
poſſ aut niſi non partium voluntate, ſed iudicis
præcepto fiat (ſicut fieri, ex cauſa tamen. *l. vnic.*
vbi Dd. præſertim Cur. C. de pro. ſequ cap. 1. & 2. ex.
eod. vide Hemming. conſil. de ſequeſtra. poteſt) ſe-
queſtratio: *clemen. 1. de ſequeſtrat. Laſ. in l. ſi fideiuſ*
ſor. §. ſi ſatiſdatum. nu. 3. qui ſatiſd. cogan. Tiraqu. in
ret. prox. § 4 gl. 7. qui non præſumitur poſſeſſio-
nem litigatoribus auferre velle. *Bart. in d. l. licet.*
& d. l. intereſſe. Ferra. in for. Sax. quem vide. His
exceptis, verè depoſitum eſt hæc cuſtodia, con-
uenitur que ſequeſter actione Depoſiti: quæ ta-
men ad differẽtiam alterius vocatur Sequeſtra-
ria: *l. ſi in Aſia. 12. §. penult. hoc t. l. ſi quis. 9. §. Labeo.*
2. de dol. mal. aut quando non partium conſenſu,

A ſed authoritate iudiciaria, facta eſt ſequeſtratio,
implorato nobili iudicis officio. *Bart. l. intereſſe.*
num. 5. de adqu poſſeſſ. per l poſtquam. §. Imperator.
vt lega. no. cau. Rebuff. in l. litibus. C. de agr. & cenſ.
lib. 11. l. per hanc. C. de erog. mil Panorm. in c. 2 num.
28 de ſequeſtr. Ang conſil. 107. num. 1. Alex. conſil.
6. num. 9. volum 4.

¶ Is ergo qui depoſuit, poteſt rem ſuam alte- 7
rius cuſtodiæ traditam repetere, vel ſtatim atq;
depoſuit, *l. 1. §. eſt autem. 16. h. t.* etiamſi de certo
B tempore conuenit. *d. l. 1. §. penult.* quia cùm eius
gratia contrahatur, non prohibendus eſt pro ar-
bitrio reuncare contractum, & mutare volunta-
tem, vt in Mandato: quod niſi res poſcenti red-
datur, actionem Depoſiti habet: nec refert cu-
iuſcunque ſit cõditionis qui depoſuit, pater an
filiusfamiliàs, *l. Iulianus 19 h. t.* vnus an plures
(quanquam hi pro parte ſolùm agunt, niſi ali-
ter initio conuenit, *d. l. 1. §. ſed ſi duo. 32. d. l. licet.*
h. t.) dominus an ſeruus, ex cuius depoſito rectè
C dominus agit; fur, an prædo. *d. l. 1. § ſi prædo. 27.*
Quo tamen caſu, ſi dominus veniat rem ſibi ab-
latam repetens, meritò illi depoſitarius reſti-
tuere debet. Etſi enim bonæ fidei congruum
eſt, vt rem recipiat qui dedit: tamen totius rei
æquitate inſpecta, quæ ex omnibus perſonis,
quæ negocio iſto contingunt, impletur, domi-
no reddenda ſunt, quæ facto ſceleſtiſſ. fuerunt
ei adempta. Hanc enim probat conſultus iuſti-
tiam, quæ ſuum cuique ita tribuit, vt non diſtra-
D hatur ab vllius perſonæ iuſtiore petitione. *l. bo*
na fides. 31. h. t in fin Hinc & illud eſt, quòd licet
ex alterius contractu alteri ius agendi acquiri
ratio non patitur: *l. quæcunque. 10. de act.* tamen ſi
conuenit in depoſito, vt alicui tertio reddatur;
habeat is Vtilem depoſiti actionẽ, quia ex bona
fide res illi reſtitui debet: *d. l. Publia 26. in princ.*
h. t. idq; reliquis etiam bonæ fidei contractibus
eſt conſentaneum. *l. Iulianus. 13. §. ſi procurator.*
21. de act. emp. Hæredibus quoque hæc actio, cum
E ſit rei perſecutoria, cæteriſque ſucceſſoribus da-
tur. *d. l. 1. § ſi apud. 14. verſ. hæc actio.* ſingulis tamẽ
pro portione hæreditaria, vt & reliqua iura. *l. 2.*
C. de hæred. actio l. ea quæ 6 C. familiæ erciſc. Quòd
ſi res ſit indiuidua quæ depoſita eſt, vni agenti
reſtituenda erit, ſi ſatiſdet de eo quod ſupra eius
partem eſt, moleſtiam depoſitario exhibitum
non iri: quod niſi fiat, poteſt res in ædem Sacrã,
ſicuti olim moris erat, deponi, eaq; ratione om-
ni actione & periculo depoſitarius liberari. *l. 1. §.*
F *ſi pecunia. 24. cum §. ſeq. h t.*

¶ Aduerſus eum datur hæc actio, apud quem 8
res depoſita eſt: *d. l. 1 §. ſi quis ſeruum 7.* vel cuius
nomine tanquam cuſtodiuit depoſita eſt. *d. l. 1.*
§ idem Pomponius. 10 Contra tertium autem de-
poſitarium non niſi ceſſis actionibus agi poteſt,
quia cum illo contractũ non eſt *l. ſi is apud quem.*
16. hoc t. Sed & aduerſus pupillum, ſi doli capax
ſit, dolumq; cõmiſit, & quidem in Solidum, da-
tur. Re enim obligatus eſt, & ex delicto alioqui
G tenetur. *l auxilium 37. de minor. c. 1. de homicid. &*
extrà de del. puer. In quantum autem locupletior

factus eſt, cõuenitur, etiamſi in dolo non fuerit: *d.l.1.§.an in pupillum* 11 hactenus enim ipſa eſt obligatus. *vide ℥.de reb.cred.* Item in filiumfamiliâs etiam poſt emancipationem datur: *l ſi apud.* 21.*h.t.* inq; eius patrem de peculio, *d.l.1.§ filium-fam.*39. & aduerſus dominum ſerui, ſi apud hunc ſit depoſitum: *l.Lucius.27.h.tit.* in ſeruum etiam poſt manumiſſionem, licet ex cæteris cauſis pręcedentib. actio contra manumiſſum non competat. *l.1.& t.t.C.an ſeruus pro ſuo facto poſt manumiſſ.teneat.* Rem enim tenet, & reſtituere põt, vnde remanet obligatus, *d.l.ſi apud.* 21. Et hoc Trebatio ex æquitate placuit: quamuis Marcellus ſubtilitatem iuris ſecutus, aliter exiſtimaſſe videatur. *d.l.1.§.ſi apud ſeruum.4.* Item aduerſus fideiuſſorem: qui tamẽ ſi rem non habeat, in Litis æſtimationem damnabitur: quo facto, depoſitarium conſtat dominum rei fieri: quia bona fides nõ patitur rem iterum exigi, cuius preciũ à fideiuſſore actor conſecutus eſt. *l.ſi fideiuſſor.* 30 *h.t.* Sed hodie fideiuſſor nõ niſi excuſſo principali conueniri poteſt. *Authen.præſente.C de fideiuſſor.*

9 In hæredes † quoq; datur, & quidem in Solidum ex dolo defuncti, *l.ſi hominem* 7.§ 1 *h.t.* in Simplum tamen: nam actio in Duplum depoſiti, cũ ſit pœnalis, non tranſit. *l. de eo quod tumultus* 18.*h.t.* Quanquam autem aliàs ex dolo defuncti non ſolemus teneri, niſi pro ea parte quæ ad nos peruenit: *l.in hæredem* 26.℥ *de dolo malo.* tamen quia hic dolus ex cõtractu reiq; pſecutione deſcendit, in ſolidum vnus hæres tenetur, plures verò pro ea portione qua quiſque hæres eſt. *l.ex depoſiti.*12.*l.ex contractibus.*49. *de actionib.l.hoc iure.*152.*§.fin.l.ad ea.*157.*§.fin.de regu. iur.* Quòd ſi ex ſuo dolo conueniantur hæredes, is qui dolum commiſit, in Solidum tenebitur: *l.in depoſiti.*9 *h.t.* ex delicto enim quiſque in ſolidum obligatur: *l.ſi quis id quod.* 7. *in fin. de iuriſd. omnium iudic.* qui dolo caret, nequaquam: quia depoſitarius dolum tantùm præſtat. *l. nec aduerſus.*10.*h.t.* Si verò duo aut plures hęredes dolum commiſerint circa rem diuiduam, vt pecuniam, & vterq; ſoluendo ſit, partim obſtricti tãtùm ſunt in iudicio depoſiti: cùm, quia ab initio ex perſona defuncti in partes ſolùm tenẽtur, *l.2.C.de hær.actio.* tum quòd nihil amplius actoris intereſt, etiamſi in furto aliter ſe res habeat. *Accurſius in l.ſi duo.22.h.tit.per textum in l. vulgaris.§.fin.de furtis. Bonus tex.in l. tres tutores.* 55. *de ad.tut.l.1.vbi Dd.C.de cond.furt. vid.Gand.in tract. malef.Dd.in l.ſi familia.de iuriſd om.iud.* Sin autẽ res diuiſionem nõ recipiat, verum eſt in ſolidũ quenq; teneri: quia totam rem quiſq; interuertiſſe videtur, & eſt obligatus obligatione Rem reſtitui, quæ indiuidua eſt. *Dd. in l.ſtipulationes non diuiduntur.72.l.in executione.85.de verb.obligat.* Vnde non aliter qui conuentus eſt, quàm integræ rei præſtatione liberabitur. Verùm quoniã res nõ reſtituitur, ſi ad æſtimationem fuerit peruentum, cum æſtimatio diuiſibilis ſit, & ex depoſiti natura plures hæredes pro parte tantùm teneantur, pro portionibus hæreditarijs ex bo-

A na fide fiet condemnatio. Atq; ita accipiendum eſt Mar.reſponſum. *l.ſi duo.22.h.t.*

¶ Actionem depoſiti ciuilem eſſe, dubiũ non 10 eſt: oritur enim ex negocio ciuili, & contractu nominato ac formato. *l. iuriſgentium. 7. in verb. depoſitum.de pact.* Prætor tamen ſupplendi iuris gratia edictum propoſuit: & actionem ex iure ciuili ſimplicem, certis caſibus pœnalem effecit, inque duplum hiſce verbis conceſſit:

¶ QVOD NEQVE TVMVLTVS, NEQVE 11
B INCENDII, NEQVE RVINAE, NEQVE NAVFRAGII CAVSA DEPOSITVM SIT, IN SIMPLVM: EX EARVM AVTEM RERVM QVAE SVPRA COMPREHENSAE SVNT, IN IPSVM IN DVPLVM, IN HAEREDEM EIVS QVOD DOLO MALO EIVS FACTVM ESSE DICETVR, QVI MORTVVS SIT, IN SIMPLVM, QVOD IPSIVS, IN DVPLVM IVDICIVM DABO. *l.1.§.1.h.t.vide §.omnes.Inſt. de actio.*

Meritò † autem Prætor has cauſas depo- 12
C nendi ſeparauit, quæ continent fortuitam cauſam depoſitionis, non ex voluntate, ſed neceſſitate deſcendentem. Hæc enim cauſarum ſeparatio iuſtam rationem habet. Quippe cum quis fidem elegit alicuius ſpontè, nec depoſitum redditur, contentus eſſe ſimplo debet: ac ſibi imputet, qui non diligentiori commiſerit. Fuit enim in eius poteſtate non credere. *§.pen.Inſtit. quibus mod re contrah oblig.* Cum verò neceſſitate incendij irruente, aut alia ſubita vi, quis deponit:
D quia res morã non patitur, facilè euenit, vt perturbato animi iudicio, minus idoneo res commendetur, nihil vt voluntati eius imputari poſſit, qui electionis libertatem integram non habuit. Creſcit etiam perfidiæ crimen, ſi quis in eiuſmodi cauſa circumuento neceſſitatib. amico, depoſitum inficietur. Quamobrem maiore odio pœnaq; dignus eſt: *l.1.& tot.tit.de incendio, ruina, naufrag.* quemadmodum etiam ab Ariſtotele in Problematis eſt relatum. *Sectio.29.q.2.&*
E 14. Datur igitur Prætoria depoſiti actio in Duplum aduerſus inficiantem depoſitum, ex iſtis cauſis. *§.in duplum.Inſt.de act.* In hæredem autẽ eius, amota pœna in Simplum, etiam cum agitur intra annum, niſi & ipſius inficiatione creſcat actio. *l.de eo quod tumultus.18.h.t.*

¶ Extra has cauſas eſt ciuilis in ſimplum hæc 13 actio, qua res (quæ in libello deſignãda eſt, *l.1.§. quis argentum.28.h.t.*) petitur reſtitui cum fructibus & omni cauſa. *d.l.1.§ 1.& 2.& §.hãc actio-*
F *nem.17.* Vſuræ autem non præſtantur niſi poſt moram: vt in cæteris bonæ fidei iudicijs. *l. Lucius.24 h.t.l.2.& 4.C.eod.* Eſt etiam, cum peruenitur aut ad æſtimationem, ſi videlicet is qui cum agimus, rem præſtare nequeat, *d.l.ſi fideiuſſor.30.h.t.* aut ad ſacramentum in litem. *d. l.1.§. hanc actio.17.* Super hæc, & in id quod Intereſt agitur, ſi fortè damnum dolo depoſitarij datum ſit. *d.l.1. 4.ſi quis tabul.26.& §.apud.25.l.ſi duo.22. h tit.* Nam † de dolo tenetur depoſitarius, & vt 14
G Nerua voluit, latæ etiam culpæ nomine. *l. quod Nerua.32.h.t.* quæ intelligitur interuenire ſi non tantam

tantam rebus receptis cuſtodiendis diligentiam adhibet, quantam ſuis, ſaltem quod ad hunc tractatum attinet, *d.l.quod Nerua.* Nam diſſoluta hæc negligentia prope dolum eſt: *l.fideiuſſor.* 51. *§.tit.*1. cuius alia nulla cauſa fingi poteſt, præter quandam malitiam. Ac niſi talem diligentiam, qualem ſuis adhibet, præſtare voluit depoſitarius: cur non indicauit, cur deprecatus non eſt? alij enim credi potuiſſet: ac debuit talẽ cauſam potius non ſuſcipere, quàm decipere, vt inquit Vlpianus. *in l.ſi hominem.7.in prin h.t.* Diuerſum eſt, ſi quis tanquam in re ſua cauſam gerendi habeat, vt ſocius, maritus, hæres, &c. Cùm enim ipſis noceat ea negligentia, non poſſunt videri doloſè ad ſeipſos decipiendos in te verſari. *§.fin.Inſt.de ſocietate.*

15 ¶ Eſt autem hæc actio bonæ fidei, *l.1.§.hanc actio.17.l.quintus.28.h.t.* Rei perſecutoria, *d.l.ſi hominem.§.1.* Perpetua, *d.l.de eo quod tumultus.*

A 18.*hoc t.* & quæ propter perfidiam infamat. *l.qui depoſitum.10.C.eod l.1. verb.depoſiti.de his qui not. infam.* Vertitur enim dolus, ac quidem improbiſſimus, in hoc iudicio: quo comperto, non iniuria exiſtimatione mulctatur depoſitarius, qui fidem amico fefellit. *Ariſt.præallegat.ſectio.proble.q.2 & 6.Cic.in Orat.pro S.Roſc.*

¶ Vt autem hac actione ei qui depoſuit, ſuccurritur: ita Contraria depoſitario competit, 16 qua impendia in rei depoſitæ cuſtodiam facta

B repetuntur. *l ei apud.5.in princ.l.actione.23.h.tit.* Nec enim hæc depoſitarius præſtare debet, *d.l.ſi in Aſia.in prin.h.t.* ne officium illi ſuum exiſtat damnoſum. *l.ſed ſi quis.7.quemadmodum teſtamenta aperiantur.* In hac tamen in litem non iuratur: quia non de fide rupta dolóue agitur, ſed de refundendis impenſis: *d.l.5.in princ.* quare nec famam notat. *Bart.in d.l.5.in prin. h. t.dixi 5. ad tit. de his qui notant.infam.*

DIGEST. LIBER XVII.

MANDATI, VEL CONTRA.

Tit. I. C. 4. 35.

1 *Continuatio tituli: & qui contractus, quare conſenſu conſtare dicatur.*
2 *Vnde dictum mandatum, & quid ſit.*
3 *Partes, & ſpecies mandati.*
4 *Cauſa efficiens.*
5 *Materia, & quæ mandari poſſint.*
6 *Forma, & quomodo contrahatur.*
7 *Finis, & an tua gratia rectè mandem.*
8 *Effectus.*
9 *Quomodo diſſoluatur mandatum.*
10 *De directa actione mandati: cui, aduerſus quem, ad quid detur.*
11 *De contraria actione.*
12 *An ſalarium in mandato, & quando interuenire atq; exigi poſſit.*

1 POst † expoſitos cõtractus qui Rei interuẽtu perficiuntur, nũc tranſeamus ad illos quos Conſenſu conſtare diximus: in quibus non propriè res creditur, vt in ſuperioribus: quia de eadem re in genere aut in ſpecie reddenda non agitur. Ideoque rei interuentum hæ conuentiones nõ deſiderant, ſed ſolo Conſenſu & Bona fide propter vtilitatem ciuilis negociationis conſummantur. His autem contractibus vel induſtriam D operamq; hominum ad vſum vtilitatesque noſtras adiungimus, vel res ipſas: operam quidem, Mãdato & Societate: res verò, Emptione, Venditione, Locatione, Conductione: de quib. ſingulis eſt videndum.

2 ¶ Mandare, quod à manu danda (vt in cõtractibus fideiq; promiſſione fieri ſolet, *Virg. fallere dextras: pro, fallere fidem.*) dictum videtur, ſignificat gerendum aliquid expediendumq; alteri committere. Mandatum igitur nihil aliud E eſt, quàm contractus iuris gentium nominatus, *l.iuriſgentium.7 de p.c.l.1.h.t.iunc.l.1.in fi.de cont. emp.& l.1.in fin. de rer.permut.* in quo conſenſu

C *l.1.h.t.vide Paul.lib.2.tit.15.* & bona fide, alter negocium aliquod honeſtum committit alteri gerendum efficiendúmue, alter verò ſuſcipit.

¶ Partes mandati ſunt, Hinc credere rem ex- 3 pediendam, Illinc ſuſcipere mandatum, & rem exequi. Species ſumuntur, vel à cauſa Efficiente: aliud enim eſt Voluntarium mandatum, vt cum ſpontè ab aliquo ſuſcipitur, idque propriè mandatum eſt de quo agimus: aliud autem Coactum ſiue neceſſariũ, vt cum magiſtratui man-

D danti parêre cogimur. *l. non videntur.167.§.qui iuſſu.de reg.iur.c.quod quis eod.lib.6.glo.in l furti.6.§.qui iuſſu.de his qui notan.infam.Dec. in l.velle.4.nu.12.de reg.iur.* vel a Forma. Aliud enim eſt Gratuitum, quod propriè mandatum eſt: *l.1.l.ita vt omnes.36.in prin.hoc t.* (officia enim amicitiæ & fidei gratis præſtanda ſunt, *d.l.1.in fin.*) aliud verò Mercenarium, cum remunerandi gratia honor interuenit, *l.ſi remunerandi.6 in prin.h.* 1. aut ſalarium extra ordinem promiſſum

E eſt in genere. *l.ſalarium.7 hoc tit.* Nam ſi de certa mercede initiò conueniat, locatio & conductio operæ eſt, non mandatum: quod debet, vt dixi, eſſe gratuitum.

4 ¶ Cauſa efficiens mandati, eſt Conſenſus & A voluntas, *l.1.h.t.Cic.pro Roſ.Amerin.* (quæ ab amicitia & fide proficiſcitur) hinc quidem mandantis, illinc mandatum ſuſcipientis. *d.l.6.§ 1 h.t.*

5 ¶ Materia mandati ſunt res omnes futuræ (nam factas & præteritas fruſtra fieri mandes, *l.ſi verò.12.§.ſi poſt.h.t.* eæq; honeſtæ & licitæ. Turpis enim rei mandatum nullum eſt: *d.l.ſi remunerandi.6.§.2. in fin.* vt ſi pro adoleſcente luxurioſo apud meretricem mandatu eius fideiubeas, *d.l.ſi verò.12.§ ſi adoleſcens.7.* vel alterius in- B terficiendi negocium ſuſcipias. *l. ſi mandauero.22.§ qui ædem.6 h.t.* nam generaliter Nulla rerū turpium eſt obligatio: *l.generaliter.de verb.oblig.* nec mandata huiuſmodi exequenda ſunt: & qui exequitur, pœna potius quàm auxilio legis dignus eſt. *l.auxilium.de minor. vide Dec. & Dd.in l.conſilij.47.de reg.iur.* Vnde nec in generali mandato vnquam dolus aut flagitium incluſum intelligitur. *l.creditor.60.§ Lucius.h.t.*

6 ¶ Forma mandati, eſt Nuda voluntate & Gratuitò impoſitum mandatum ſuſcipere. De quo ſufficit quocunq; modo conſtare, ſiue Teſtatò, ſiue per Epiſtolam, per Nunciū, vel alio modo, *d.l.1.l.ſi quis.27.in prin h.tit.* vel etiamſi tacitè ſolummodò conſenſum intelligatur: *d.l.6 §.a l. qui patitur.18.h t.* dummodò voluntas tamē obligādi extet & appareat. Nam ſi quis ſolùm commendet, cum commendatio vim obligandi non habeat, ſed potius rogandi, *l.fideicommiſſa.11.§.1.de lega 3.* non contrahitur mandatum. *d.l.ſi verò.12.§. cum quidam. 8.* Ruſſus ſi quis non animo procuratoris interuenit, ſed ſtudij ſolùm cauſa deferat officium, mandati non tenetur. *l.idemq;.10.h.t.* Poteſt etiam mandatum vel Purè, vel In diem, vel ſub Conditione contrahi. *d.l.1.* Illud poſtremò tenendum, quòd etſi mandati forma diligenter tenenda ſit, *l.diligenter.5. hoc t.* tamen poſſe illud per æquipollens adimpleri, *l.fin.§.fin.vbi glo.h.t.* Nec enim quicquam mandantis intereſt, quomodocunque id quod confectum E voluit conficiatur: *l.ſi verò.12.§.ſi filiofam. 3.h.tit.* quin etiam omnia mandata intelliguntur, ſine quibus negocium commodè explicari nequit. *l. ad rem.56. l. ad legatum. 62. de procur.* Licet igitur à fine mandati deflectere non oportet: *l.cum mandati.12.C.eod.* tamen media ad finem rectè ducentia, pro vſu negocij eligere mandatarius poteſt: *Roman.conſil.94.viſis.num.8.& 9.* quaſi ex bona fide hæc mandato inſint, & ſimul com- F miſſa videantur, ſine quibus mandatum rectè ad exitum non queat perduci. *l.2. de iuriſd.l.fin. de off. eius.*

7 ¶ Finis mandati eſt, authore Cicerone, vt quibus in rebus ipſi intereſſe non poſſumus, in his operæ noſtræ vicaria fides amicorū ſupponatur: atq; ita cōmune commodum mutuis officijs gubernetur. Neq; tantùm mea ſolius gratia rectè mādare poſſum, verumetiam aliena, vel mea & tua, vel mea & aliena. *l.2. l.ſi remunerandi. 6.§.ſi tibi.cum ſimil h t.§.1.Inſtitut.de mand.vbi vide quæ* G *dixi.* Tua verò ſolius gratia, fruſtra tibi mandem:

A puta, vt pecunias in emptiones prædiorum colloces potius, quàm fœneres. *d.l.2.in fin.* Nā neq; ego ex conſilio non fraudulento obligor, *l.conſilij.47.de reg.iur.c nullus.eod.tit.in 6.* & tibi liberū eſt explorare, an id expediat. *d.l.2.in fin.* Planè niſi mandaſſem ſi facturus non eras, dabitur tibi Contraria mandati actio. *d.l.6.§ ſi tibi. 4. in fin.*

¶ Effectus mādati eſt, vt alterum alteri ſtatim 8 obliget. Mandatarium quidem, vt mandatum perficiat, *l.ſi mandauero.22 § fin.hoc t.* forma præ- B ſcripta, *l 3.4.5.in prin h t.* ac quicquid inde conſecutus ſit præſtet: *l.ſi procuratorem.8.§ fin. l.idemq;.10.§ fin.h t.* mandatorē autem, vt indemnem ſeruet mandatarium, ne damno afficiatur ex ſuo officio. *l.hæredem.14.l ſi mandaſſem.15.h.t.* Sed hoc verum eſt tamdiu, quoad mandatum durat, neq; eſt reuocatum ſolutúmue.

¶ Diſſoluitur autem voluntate, ſicuti contra- 9 hitur: & quidem ſolius mandantis: *l.ſi vero.12.§.pen.l.ſi quid.37.§ 1.h.t.* cuius enim eſt, mandati C legē dare, eius & reuocare: *l.quod iuſſit.de re iud. l.cum prætor.de iud.* & cuius in fauorē cōtrahitur, is ſuo fauori renunciare poteſt: *l.pen.C.de pa[illegible]* vt in depoſito, precario, & ſimilibus. Sed & eius morte quæ voluntatē finit, *l.4.§ locati.* reuocatur. *l.inter.26.in prin.l.qui negocia.34.§.fin.h.tit. vide Paul. li.2.tit.15. & Inſt eo.* Quod tamen verū eſt, re adhuc integra, *§.rectè.Inſt.eo.l.& quia.de iuriſdict.omn.iud.l ante.16. de procurator.* Quid [illegible] ſi per ignorātiam mandatum impleatur, aut res D ſit affecta, *l ſi mādaſſem.15. h.t d.l.inter.26.in prin.* atq; inchoata? Sed nec in mādato ne[illegible] obtinet, vt mortuo mandatore liberum ſit mandatario illud deſerere: vt apparet in iudicib. pedaneis. *l.venditor.l.iudiciū.§ de iud.* Contra à mandatario quoq; renunciari mandato poteſt, dummodò integrū ius mandatori reſeruetur, vel per ſe, vel per alium, rem commodè explicādi. *d l ſi mandauero.22.§.fin.* Actio enim hæc cum tantum ad Intereſſe detur, *d.l.ſi procuratorem.§. mandati.* E *h.t.* ei non competit, cuius nihil refert mandatū impleri, aut qui per aliū exequi poteſt. Quòd ſi mādatoris intereſit, non deſeri officium, ad id tenebitur mandatarius. *l ſi quis.27.§.qui mandatum ſuſcepit.* niſi iuſtas cauſas habeat, quare vel implere quod ſuſcepit, vel renunciare non potuerit. *d.§.qui mandatum ſuſcepit. d.l. ſi mandauero. § fin.cū ll.ſeqq* Morte quoq; eius cui mandatū eſt, ſi quis integro adhuc mādato deceſſerit, contractus hic F ſoluitur. *d.l.ſi quis.§.pen.* Nam electa intelligitur eius induſtria, quæ perſonæ cohæret: *l.vn.§ non aūt.C.de cad.tollend.* cum inter artifices, vt aiunt, & ingenia hominum magnum ſit diſcrimen. *l inter.31.de ſolutio.* Vnde ſi hæres implear, nō habet Mandati actionē, *d.l ſi quis.§.pen.* ſed Negociorum geſtorū: *l nam & Seruius.21.§ ſi vino.de neg. geſt.* niſi rem à defuncto inceptā, neq; iam amplius integram exequatur. *l.hæredem 14.h.t.*

¶ Ex hoc aūt contractu duplex ori[illegible] 10 G Directa & Contraria. *l.ſi ſeruus.19 h t.* Directa datur mandatori, & eius hæredibus, *§ item ſi adhuc. Inſt.eo.d.l.ſi quis §.morte.* ad id qđ Int[illegible]

l. ad comparandas 16. C. eod. puta ſi mandatum nó ſit impletum, *d. l. ſi quis. §. qui mandatum ſuſcepit.* vel perperam, aut extra fines præſcriptos geſtum: *l. 5 §. fin. h. tit.* vel ſi quid dolo, culpa, negligentia admiſſum ſit: nam omnia hæc in mandati iudicium veniunt. *l. ſi procuratorem. 8. §. fin. h. tit. l. à procuratore. C. eod. l. contractus. de regul. iur.* Bonam enim fidem agnoſcere, & pro boni viri arbitratu verſari, *l. ſi fundum. 35. h. tit.* ac diligenter fines mandati ſeruare, mandatarius debet: *d. l. 5. h. tit.* quod & promittere ab initio videtur. Quid enim recipis mandatum, inquit Cicero, *pro S. Roſcio*, ſi aut neglecturus, aut ad tuū commodum conuerſurus es? cur mihi te offers, ac meis commodis officio ſimulato officis & obſtas? recede de medio, per alium tranſigam, &c. Denique in hoc agitur, vt præſtet mandatarius quicquid ex mandato aut eius occaſione ad illum peruenit, *d. l. ſi procuratorē. 8. §. fin. l. idemq́;. 10. §. ſi mandauero. h. t.* vnà cum fructibus & vſuris: *d. l. idemq́;. in princ. & §. 1.* quia Bonæ fidei congruit, ne ex alieno mandatarius lucrum ſentiat. *d. l. idemq́;. §. ſi procurator.* Vnde & actiones cedere debet, *d. l. ſi procuratorem. 8. §. ſi liber. & §. fin. l. qui mandatum. 43. h. tit.* & in ſumma præſtare, quicquid ex bono & æquo præſtandum venit. *l. ſi fundum. 35. l. ita vt omnes. 36. h. tit.* Qui autem ex hac actione condemnatur, infamiam ſubit, non modò ſi de dolo conuictus ſit, ſed etiam ſi propterea conuentus fuerit, quòd reſtituere nolit. Dolo enim facere videtur, qui quod poteſt reſtituere, non reſtituit. *d. l. ſi procuratorem. 8. §. fin.* Mandati, inquit Cicero pro S. Roſcio, non minus turpe eſt iudicium, quàm furti. & addit rationem: Idcirco turpis hæc culpa eſt, quòd duas res ſanctiſſimas violat, amicitiam & fidem. Nam neque mandat quiſquam ferè, niſi amico: neq; credit, niſi ei quem fidelem putat. Perditiſſimi eſt ergo hominis, ſimul & amicitiā diſſoluere, & fallere eum qui læſus non eſſet, niſi credidiſſet.

11 ¶ Contrario iudicio experiuntur qui mandatum ſuſceperunt, *l. ſi verò. 12. §. ſi filiuſfamil. 2. h. t.* ad repetendum quicquid ſumptus in exequendo mandato factum eſt. *d. l. idemq́;. 10. §. idem Labeo. 8. d. l. inter cauſas. 26 §. fin. d. l. ſi quis. 27. §. pen. l. ſi mandato. 45. §. ſi fideiuſſor. 5. h. tit.* Et quicquid omnino intereſſe mandatarij vllo modo poteſt, *d. l. ſi verò. 12. §. ſi mihi. l. ſi quis mihi. 16. l. ſi mandauero. 22. §. interdum. hoc tit.* etiamſi negocium implere caſu aliquo nequiuerit: *l. qui mutuam. 56. in fin. h. t. etiamſi. C. eod.* imò antequam exequatur, agere poteſt, vt ſumptus neceſſarij præſtentur. *d. l. ſi verò. 12. §. fin.* Quorum omnium hæc eſt ratio, vt ſeruetur indemnis mādatarius, ne damno afficiatur, qui officium fidei amico poſtulanti præſtitit, *l. ſi mandaſſem. 15. h. tit. l. ſed ſi quis ex ſignt. 7. §. quemadmodum teſtam. aperiant. Paul. lib. 4. ſent. 2. l. 1. ad S.C. Trebell.* & apud quem nihil ex mandato remanet. *l. ex mandato 20. h. t.*

4 ¶ Sed hîc quæri poteſt, an ſalarium pro executione mandati rectè petatur. In quo ſciendum eſt, A mandatum ſua natura eſſe Gratuitum, cum pendeat ex officio atque amicitia, cui contraria eſt Merces. *d. l. 1. in fin. h. tit. l. ſi tibi. de præſcript. verb.* Mercede igitur interueniente, ſine qua facturus non erat mandatarius, locatio eſt, ex eaq; agetur. *§ fin. Inſtit. eod.* Sed ſi vltrò & remunerandi gratia, mandatario extra conuentionem quid offeratur, honeſtè id accipitur, neque impedit mandati actionem. *l. ſi remunerandi. 6. in prin. h. tit. l. ſi tibi. 22. de præſcrip. verb.* Sin B conuentum promiſſumq́; ſalarium, ſine certa tamen mercede, ſuper facto quod locari non ſolet, non actione mandati petetur (eſt enim hoc mandato contrarium) ſed aut Ex ſtipulatu, ſi ſtipulatio interuenit, aut ex alio contractu, aliaq; actione, puta Præſcriptis verbis, vel extra ordinem exigetur. *l. 1. C. eod. l. ſalarium. 7. h. tit.* Quòd ſi in genere & incerta pollicitatione de ſalario ſit conuentum: verbi gratia, Si feceris, experiere apud non ingratum te poſuiſſe operam: vel omnino C conuentum non ſit, verius eſt in hoc ſcilicet gratuiti mandati tractatu ſimilibusq; nihil peti poſſe: *l. ſalarium. 17. C. mandati. l. qui mutuam. 56. §. ſalarium. in fin. h. t.* niſi extra ordinem ab ijs qui accipere alioqui ſolent, vt ſunt Aduocati & Procuratores ad litem. *d. l. ſalarium. 7. d. l. 1. in fin. C. eod. l. 1. C. de ſuffrag. l. 1. §. in honorarijs. cum ſeq. de varijs & extraord. cognit.* Aut niſi alicui mandata res ſit quæ locari ſolet: vt ſi ſarcinatori veſtimenta ſarcienda tradantur, ſine mercede cō- D uenta, eo tamen animo, vt poſtea merces exoluatur: nam actio Præſcriptis verbis competet. *in prin. Inſtit. de loca. & conduc. l. ſi tibi. 22. de præſcrip.* qua de re Saxones etiam nonnihil commentantur. *art. 22. lib. 1. vbi glo.*

PRO SOCIO. Tit. II. C. 4. 37.

E 1 *Differentia ſocietatis & communionis: & de varijs ſocietatum generibus.*
2 *Quid ſit ſocietas de qua hîc agitur.*
3 *Species.*
4 *Cauſa efficiens, quomodo conſtituatur.*
5 *Materia, de quibus rebus iniri poſſit.*
6 *Forma ineūdæ ſocietatis, & quæ pacta recipiatur.*
7 *De partibus ſocietatis conſtituendis.*
F 8 *Finis & effectus ſocietatis.*
9 *Quæ diuidenda ſint, aut non ſint.*
10 *Contraria ſocietati.*
11 *Quomodo ſocietas ſoluatur.*
12 *De actione pro ſocio: cui, aduerſus quos, & ad quid detur.*

AD perſonas † etiam pertinet Societas, 1 quippe quæ ius quoddam fraternitatis complectatur. *l. verum. 63. in princ. h. tit.* G Nam quæ res ſine affectu ſocietatis, & tractatu perſonarum communes ſunt, earum non dici-

tur eſſe ſocietas, ſed Communio. *l. quib. 34. l. pro*
ſocio. 38. h. t. 101. ℨ. communi diuidundo. Porrò etſi
ſocietas quædam vtilis inter homines natura
conſtituta eſt, *in l. 3. ℨ. de iuſti. & iur. Cic. lib. 1. Of-*
ficior. tamen præter illam, cùm aliæ conſocia-
tiones multò arctiores, neceſſitatibus vitæ ſic
exigentibus, initæ ſunt, tum propter negocia-
tionis vſum à mercatoribus quædam commu-
nicatio inuenta eſt, vt plurimorum operis facul-
tatibusq́; in vnum collatis, rectius copioſiusque
2 mercatura exerceretur. Quæ † quidem Socie-
tas ita definitur: vt ſit contractus iuriſgentium
nominatus, in quo bona fide contrahentes ſo-
cietatem de rebus honeſtis ineunt eo animo, vt
res operæúe, earumq́; rerum lucra & damna in-
ter ipſos communicentur. Socij, inquit Cicero,
act. 5. in Verrem. putandi ſunt, quos inter res eſt
communicata: videlicet animo contrahendæ
ſocietatis.
3 ¶ Species ſocietatis à materia ſumuntur. Alia
eſt enim Vniuerſalis, id eſt omnium bonorum.
l. 1. in fin. cum l. ſeq. quæ ſemper contrahi intelli-
gitur, niſi de particularibus negocijs actum ſit.
l. coire. 7. cum l. ſeq. h. tit. Alia Particularis alicuius
negociationis, vel rei. *l. 5. h. tit.* Deinde alia eſt ſo-
cietas quæ ſit De reb. publicis, vt de vectigali-
bus: alia verò De priuatis.
4 ¶ Cauſa efficiẽs, eſt Cõſenſus & animus con-
trahendæ ſocietatis, *l. qui admittitur. 19. l. vt ſit. 31.*
cum l. ſeq. l. planè. 37. l. ſi margaritam. 44. h. tit. ſiue
Expreſſus, ſiue etiam Tacitus. *l. ſi id quod. 58. §.*
fin. h. tit. Omnis enim communio, conſenſu con-
trahitur. *§. ſi duorum. 20. Inſt. de rer. diuiſ.*
5 ¶ Materia de qua contrahitur ſocietas, ſunt
res & operæ honeſtæ omnes, *l. 5. h. tit.* quæ qui-
dem in commercium cadunt. *l. verum. 63. §. fin.*
h. tit. Rerum autem turpium nulla eſt ſocietas,
l. quod autem. 53. l. nec prætermittendum. 57. h. tit.
l. quod ſæpe. 35. §. 1. de contr. empt. vt monopolij.
Vnde nec quæ delicto, vt furto, latrocinijs, iniu-
rijs, &c. parta, vel ob pœnam amiſſa præſtitaq́;,
inter ſocios iure communicãtur. *l. cùm duob. 52.*
§. ibidem ait. 15. alids l. ſi fratres. 53. §. fin. cum l. ſeq. h.
tit. Paul. lib. 2. tit. 16.
6 ¶ Formam ex iure ciuili nullam ſingularem
ſocietas habet, vtpore quæ Iure gentiũ conſen-
ſu perficiatur, tractatu habito, *l. nam cum. 32. h. t.*
ſiue Verbis, *l. 4. h. tit.* ſiue Scriptura, *l. duo. 71. h. t.*
vel per Nuncium, aut Epiſtolam. *d. l. 4.* Contra-
hitur autem Purè, vel Ex tempore, vel Ad tem-
pus, vel In perpetuum: hoc eſt, quoad ſocij vi-
uunt, *d. l. 1. h. tit.* (nam nulla ſocietatis in æternũ
coitio eſt, *l. nulla. 70. h. tit.*) vel ſub Conditione.
d. l. 1. d. l. 3 §. fin. Item partibus ſocietatis aut Ex-
preſſis, aut non Expreſſis: quo caſu ſunt æqua-
les lucri & damni partes, etiamſi quæ conferun-
tur, inæqualia exiſtant, *l. 5. l. ſi non fuerint. 29. h.*
tit. Nam cum ſocietas ſit ius fraternitatis, *d. l. ve-*
rum. in prin. iniquum eſſet alium plus, alium mi-
nus conſequi. *d. l. verum. §. ſi cum tres.* Et impu-
tet ſibi, qui legem contractus non dixit aper-
tius. *l. veteribus. de pactis. cum ſimilibus.* Portius in

A *§. 1. Inſt. eod.* tamen putat, partibus non expreſ-
ſis, ſi cõtentio oriatur, à iudice qui partibus bo-
ni viri fungitur, *l. rõtinuus 137. §. cum ita. de verb.*
oblig. Bart. in l. ſi ſocietatem. § 1. nu. 4. h. tit. analo-
gia Geometrica pro cuiuſque ſorte & opera,
partes ſocietatis eſſe ſtatuendas. nam alioqui
erit verè inæqualitas, niſi exigantur partes non
ad Arithmeticam, ſed ad Geometricam propor-
tionem pro vniuſcuiuſque operis atq; opibus,
quas in ſocietatem confert: *l. ſi ſocietatem. 6. hoc*
B *tit.* idq́; bonæ fidei congruum eſſe videtur. Re-
ctè etiam contrahitur ſocietas, vel Vna tantùm
parte expreſſa, puta lucri. quo caſu idem ſerua-
bitur in altera, videlicet parte damni. *§ illud. In-*
ſtit. eod. quia contrariorum eadem eſt ratio & di-
ſciplina. *l. penul. & fin. qui ſatiſda. cog. l. 1. de his qui*
ſunt ſui vel alien. iuris. Neque † tamen refert, 7
æquales ſint partes, an inæquales. Poteſt enim
conueniri, vt alter vnam, alter duas lucri dam-
nine partes ſuſtineat, vel vt nullam damni, ali-
C quam lucri partem conſequatur: quæ inæquali-
tas ita demum recepta eſt, ſi tãti opera ſocij eſt,
quanti veriſimiliter damnum eſſe queat: *d. l. ſi*
non fuerint. plerunque enim plus eſt in manus *l.*
mulieris. 13 de verb. ſignif. l. 5. h. tit. precio, quàm
in re. & vt vulgò dicitur, Hoſtimentum eſt ope-
ra pro pecunia. Verùm in hoc aduertendum eſt,
ſi in aliqua re lucrum, in aliqua damnum alla-
tum ſit, compenſatione facta ſolùm intelligi lu-
crum eſſe, quod ſupereſt. *§. 1. in fin. Inſtit. eod. l.*
D *Mutius. 30. h. tit.* Quòd ſi operæ æſtimatione
hæc inæqualitas non compenſetur, verius eſt
propter nimiam inæqualitatẽ, ne iure quidem
pacti ſocietatem valere. *d. l. ſi non fuerint. in verb.*
quod ita demum valebit. Vſus tamen eiuſmodi pa-
cta ſuſtinet. Videmus enim locupletes pecuniã
ſuam in ſocietates mercatorum ita conferre, vt
aliquam lucri, nullam damni partem ſuſtineant.
Port. Angel. in §. 1. Inſtit. eod. Inutilis etiam ſocie-
tas eſt, ſi cõuenerit, vt quis damnum, non etiam
E lucrum percipiat, *d. l. ſi non fuerint. §. fin.* quam
Leoninam ſocietatem ex fabulis vocant: nam
in vniuerſum cum ſocietas contrahitur, tàm lu-
cri quàm damni communio iniri debet. *l. ſi*
vnus. 67. in prin. l. cùm duob. 52. §. penul. h. tit. Ma-
ximum enim eſt vinculum ſocietatis, vtilitatum
communio, authore Liuio: *Decad. 4. lib. 9* nec
qui ſunt ſanæ mentis, contrahere velle in dam-
num duntaxat, non etiam vt lucrum faciant, in-
telliguntur. Reſpuenda igitur pacta tam iniqua
F ſunt, quæ non contrahunt, ſed diſſoluunt po-
tius ſocietatẽ, ratione inæqualitatis, & pugnant
cum natura, atque adeò fine huius contractus.
Societas † enim ad vtilitatem ex coniunctis 8
operibus, communicationeq́; rerum compa
randam, & quæſtus gratia excogitata eſt, *arg. l. 7*
ibi, vniuerſorum quæ ex quæſtu veniant. cum l. ſeq
h. tit. (vnde nec donationis cauſa rectè contra
hitur, *l. 5. in fin. h. tit.*) ad vtilitatem cùm priua
torum, tum Reipub. magnarumq́; negociatio-
G num exercitium, pluribus opes operamq́; con-
ferentibus. Hoc enim modo vberius res neceſ-
ſariæ

ſariæ importantur, earumq́; rerum maior paratur copia atq; vtilitas: vt contrà monopolijs, caritas annonæ & indigentia: quæ idcirco etiam prohibita ſunt. *d. l. vnica. C. de monopol.*

9 ¶ Eſt igitur hoc ſocietatis proprium, vt iure quodam fraternitatis lucra & damna, periculaq́; inter ſocios communicentur: *l. cùm duobus. 52. §. damna. 2. hoc t.* quæ tamen ex cauſa ſocietatis, nõ aliunde accidunt. Quid enim ſi alterutri negociatorum obuenit hæreditas? vtique non communicanda erit, cùm de quæſtu ſolùm, qui ex opere & negociatione paratur, actum intelligatur, *l. coiri. 7. cum multis ſeq. hoc tit.* niſi in vniuerſum omnium omnino bonorum inita ſit ſocietas. *l. 3. §. 1. l. cùm duob 52. §. ſocium. hoc tit.* Quid ſi ex cauſis prohibitis vel acquiratur quid à ſocio, vt furto: vel amittatur, vt alea, aut ex mulctæ condemnatione? Hæc certè in ſocietatis iudicium, quod bonæ fidei eſt, non veniunt: *l. adeò. 59. in fin. d. l. cùm duob. §. fin.* vt nec illa quæ dolo aut culpa committuntur. *d. l. cùm duobus. 52. §. 1. cum ſeq. l. adeò. 59. §. 1. l. ſocius. 72. l. ſocium. 60. §. 1.* Licet econtrariò damnum ſocietati per fraudem neglectionemq́; illatum, præſtari debeat. Sufficit tamen, talem diligentiam rebus communibus adhiberi, qualem ſuis: *d. l. ſocius. 72.* quia iure ſuo, & tanquam dominus in rebus communibus verſari ſocius intelligitur. *l. meritò. 51. hoc tit.*

10 ¶ Contraria ſocietati, ſunt Dolus malus, qui contractum nullum facit: *l. 3. in fin. hoc tit.* Inæqualitas nimia, *d. l. ſi non fuerint. §. fin.* Res turpes, *l. quod autem. 53.* pactum Ne liceat renunciare ſocietati. *l. nulla. 70. l. verum. 63. §. fin. l. 4.* Quãquam hæc pactio non vitiat ſocietatem, ſed potius vitiatur.

11 ¶ Societas ſoluitur ex Perſonis, ex Rebus, ex Voluntate, ex Actione: ideoque ſiue homines, ſiue res interierint, ſiue voluntas, ſiue actio mutata ſit, diſtrahitur ſocietas. *in fin. hoc tit.* Intereũt autem homines, aut Ciuili morte, id eſt, maxima & media capitis diminutione, *l. 1. §. fin. de bonor. poſſeſſ. contra tabu.* qua diſſoluitur ſocietas; *d. l. 4. l. verum. 63.* non etiam minima: *l. ſi id quod. 58. §. 1. l. actione. 65. morte. 8. hoc t.* aut morte Naturali. Si igitur vel vnus ex pluribus ſocijs decedat, tota ſoluitur ſocietas. *d. §. morte. d. l. 4. d. l. cùm duob. 52. §. idem reſpondit.* non enim tranſit in hæredes etiam ex pacto: *l. nemo poteſt. 35. l. adeò. 59. hoc tit.* cùm quia perſonæ electa intelligitur induſtria, tum ne quis inuitus ei ſocius efficiatur cui non vult. *d. §. morte.* quod contrarium eſſet ſocietati, quæ conſenſu conſtat. *l. fin. C. communi diuidun.* Hoc in priuatis ſocietatibus obtinet. at in ſocietate vectigalium nihilominus manet ſocietas poſt mortem ſocij cum eius hęredibus, *d. l. adeò. 59. hoc titul.* ſaltem effectu, vt omnia damna & lucra communicentur. *d. l. verum. 63. §. in hæredem. 6.* quod propter negocij magnitudinem, & varios tractatus, ac ne diſſoluta ſocietate locatio publica damnum faciat, rece-

A ptum eſt. *d. l. actione. 65. §. penultim.* Rei quoque quæ non amplius exiſtit, vel commercio exempta eſt, ſocietas nulla durare poteſt: *d. l. verum. §. fin.* vt ſi finis negocio ſit impoſitus, cuius gratia contractum erat. *§. pen. Inſtit. eod.* eadem ratione perit ſocietas, ſi publicata ſint, aut à creditoribus diſtracta ſocij bona, vel facta ceſſio. *d. l. actione. in prin. & §. morte. & d. l. 4. in verb. egeſtate. §. item ſi quis. Inſtit. eod.* Voluntate etiam diſtrahitur ſocietas, videlicet cùm ſocietati non B fraudulenter renũciatur, vel Expreſſè, *l. ſi conuenerit. 14. cum 2. ll. ſeqq.* vel Tacitè: vt cum ſeparatim ſocij agere cœperint, & vnuſquiſque eorum ſibi negociatur. *l. itaque. 64.* ſine fraude renunciationem fieri intelligimus, cum res fraude caret, *vt in l. ſi quis cum aliter. 36. de verb. oblig. l. 3. C. com. vtr. iudic.* hoc eſt, ſocietatis nihil intereſt eam fieri: alioqui ſi interſit, ad id tenętur qui renunciat iure ſocietatis, quod ex conſenſu tantùm durat, nihilominus propter contrariam vo- C luntatem diſſenſumque diſſoluto. *d. l. actione. §. manet. Inſtit. eodem.* Actione diſtrahitur ſocietas, aut Stipulatione interpoſita animo nouandi, qua alter alteri partem ſe daturum promittit: aut Iudicio, quo agitur in id vt ea diſtrahatur: quia mutata eſt cauſa ſocietatis, & per Nouationem, & per Mutationem voluntatis. *d. l. actione. in princ.*

¶ Ex hoc igitur contractu oritur vltrò citroq́; 12 Directa pro ſocio actio, quæ Generalis eſt, *l. pro* D *ſocio. 36. hoc tit.* Rei perſecutoria, *l. ſed actione. 50.* Bonæ fidei, *l. vnde. 79. l. rei communis. 45. hoc titul.* daturque vt pluſimùm abſoluta ſocietate, nonnullis etiam in caſibus ea durante: *l. actione. 65. §. penult.* in hoc, vt commoda, lucra, omneſq́; ſocietatis res diuidantur, *d. l. rei cõmunis. d. l. actione. §. penult.* & pactiones ſocietatis ſeruentur: *l. cùm duob. 52. §. item 5. l. cum facienda. 69.* id quod intereſt præſtetur, *l. ſed ſi ex cauſa 47. d. l. actione.* ſi vel intempeſtiuè renunciatum ſit ſocietati, *d.* E *l. ſi conuenerit. 14.* vel dolo, culpa, negligentia ſocij damnum datum. *l. ſed nihilominus. 48. cum l. ſeq.* Petuntur etiam hoc iudicio impenſæ in cauſam ſocietatis factæ, *l. pro ſocio. 38. d. l. cùm duobus. 52. §. ſi quis. 13.* & vt in cæteris bonæ fidei iudicijs, fructus *d. l. pro ſocio.* atq; vſuræ. *d. l. cùm duobus. §. idem reſpondit. d. l. ſocium. 60. hoc titul.* Datur autem actio hæc ſingulis ſocijs, contra ſingulos, cum par ſit omnium conditio & cauſa item horum hæredibus, & in hæredes: vt ſocietatis iam F diſſolutæ & lucra antè percepta communicentur, *d. l. verum. 63 §. in hæredem. d. l. actione. §. morte.* vtque hæres præſtet ſi quid dolo aut culpa perperam geſſit. *l. nemo. 35. cum l. ſeq. hoc tit.* Etſi enim morte diſſoluatur ſocietas: tamen inchoata negocia hæres abſoluere vtilitatis cauſa debet, *l. hæres ſocij. 40. hoc tit.* vt & hæredes tutoris ac negociorum geſtoris. *l. 1. l. qui hæredes. C. de hæred. tuto. l. nam & Seruius. 21. §. ſi vino. 2. de neg. geſt.* G

DIGEST. LIB. XVIII.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE, ET de pactis inter emptorem & venditorem compoſitis: & quæ res vænire non poſſunt.

Tit. I. C.4.38.40.

1 *Frequentia emptionum & venditionum.*
2 *Quid ſit emptio.*
3 *Origo emptionis.*
4 *Partes & ſpecies.*
5 *Cauſa efficiens.*
6 *Conciliatio L. quid tamen, & L. cum ab eo.*
7 *Materia, & quæ res diſtrahi poſſint, aut non poſſint.*
8 *Quid intelligatur venditum.*
9 *Forma, quomodo contrahatur.*
10 *Quomodo perficiatur: & de guſtu ac mēſura explicata difficultas: et de pactis emptionum.*
11 *Finis.*
12 *Effectus: & an venditor trāſferre teneatur dominium.*
13 *Quando traditione transferatur dominium, habita fide de precio.*
14 *Differentia inter venditionē & locationem.*
15 *Pugnantia cum hoc contractu.*

1 RES † inter homines maximè cō-
municātur Emptione & Vendi-
tione, neq; quicquam hoc con-
tractu in cōmercijs humanis fre
quentius eſt, atq; etiam ęquabi-
lius: vt non immeritò olim eum
Romani tanquam iuſtiſſimū, omnibus ferè ſo-
lennibus familiariū mutationibus, translationi-
bus, alienationib. *vide Cont. lib. 1. diſput. cap. 16.* vt
adoptionib. emancipationib. teſtamentis, adhi-
bere ſint ſoliti. Quod cum ita ſit, erit, vt opinor,
operęprecιū, ſi paulò diutius, ſicuti & ipſos iuris
compilatores feciſſe liquet, in tam vberrimæ
materiæ enodatione commoremur.
2 ¶ Emptio eſt contractus *l. 3. hoc tit. vide Paul. lib. 2. tit. 17.* iuriſgentium *l. 2. in fin. hoc tit. l. iuriſ. gent. 7. de pact.* nominatus, *d. l. iuriſgen. 7. l. 3. § 6. 7. hoc t.* bonæ fidei, *l. 1 & 3. hoc t.* in quo per cōſen-
ſum res precio cōmutātur ea ratione, vt vēditor
obligetur ad tradendam rem, eiusq; aut transfe-
rendum dominiū, aut præſtandā euictionē: em-
ptor contrà ad dandum venditori preciū. Dixi,
eſſe Contractum iuriſgentium, & Cōſenſu con-
ſtare. *l. 1. in fin. hoc t.* Deinde, in illo Cōmutari res
precio: qua differentia ſecernitur emptio à per-
mutatione, quæ ſpecies ſpeciebus commutat.
3 ¶ Ac olim quidem, vſu nummi nondū inuen-
to, nullum erat inter hos contractus diſcrimen:
nec aliud merx, aliud precium vocabatur, ſed
vnuſquiſq; ſecūdum neceſſitatem temporum ac
rerū, vtilibus inutilia permutabat. Verùm quia
nec ſemper, nec facilè concurrebat, hoc eſt, vſu-
ueniebat; vt cum tu haberes quod ego deſidera-
rem, mihi inuicem pręſtò eſſet quod tu accipere
velles, neq; res hinc inde extarent æqualis pre-
cij & proportionis, ſine qua ęqualitate rerū per-
mutatio conſtitui nequit: neceſſum fuit inue
niri medium, quod vice rerum eſſet, & quædam
quaſi mēſura ac ponderatio, quæ pro rerum va-
rietate & poſſet augeri & minui. *Ariſtot. lib. 1 Politicor.* Electa eſt igitur materia, cuius publica ac

A perpetua æſtimatio, vt inquit Paulus, *Paul. in d. l. 1.* difficultatibus permutationum æqualitate
quantitatis ſubueniret, eaq; materia forma pu-
blica (ne quis priuatim adulterare poſſet) per-
cuſſa, vſum dominiumq; non tàm ex ſubſtantia,
id eſt materia *l. in venditionib. 9. hoc tit. l. Iulianus. §. ſi quis rem. ad exhibend. l. 4. vbi Cuiac. ad verb. ſubſtantiam. de vſuc.* præberet, quàm ex quantitate,
hoc eſt, æſtimatione quantitatis & forma, *Duar. ann. diſput. lib. 1. cap. 6.* nec vltrà merx vtrunq;, ſed
B alterum precium vocaretur.
¶ Partes emptionis & venditionis ſunt Res, 4
Pecunia, & Cōſenſus, quo illa permutantur: niſi
enim hæc omnia interueniant, erit contractus
imperfectus. *l. 1. & 2. l. in venditionibus. 9. l. cum in venditione. 36. cum l. ſeq. l. domum 57. hoc tit.* Vnum
porrò eſt commune genus emptionū, niſi quis
velit à forma diſtinguere eas quæ ſola volunta-
te ſine ſcriptura fiunt, ab his quæ in ſcriptis per-
ficiuntur. *l. contractus. C. de fide inſtrum.*
C ¶ Emptio & venditio conſenſu peragitur, *d. l.* 5
contractus. in fin. ſine quo conſiſtere nequit: *l. in vēditionib. 9. h. t.* vnde ſi vel in precio, vel in re cō-
trahētes diſſentiāt, impfectus erit cōtractus: pu-
ta, Si † error ſit, vel in Corpore: vt ſi ego me fun- 6
dum Cornelianū emere putem, tu Tuſculanū te
vendere: vel in Subſtantia & materia, vt ſi acetū
quod vinū fuit, pro vino, æs pro auro væneat. In
quo diſtinxiſſe vidētur admodū ſubtiliter cōſul-
ti, vt ſi non in totū erretur in materia rei quæ vę-
D nit, valeat vēditio: verbi gratia, ſi æs quod eiuſdē
penè eſt cum auro materię, mixtum auro vel in-
auratum pro auro vēdatur: *l. quid tamē. 14 hoc tit.*
Sin aūt planè alia materia ſit, quam de qua dictū
eſt, non valeat: puta, Si menſa argento cooperta
pro ſolida væneat. Nihil enim habet cōmune æs
vel lignum mēſæ cum argēto, nec eadem eſt ho-
rum *ὕλη*, neque operimentum pars eſt materiæ
(vt nec veſtimentum corporis) hoc eſt, menſæ,
quam argenteam præſtari conuenit. *l. cum ab eo.*
E *41. § fin. hoc t. vide Cuiac. lib. obſer. 2. cap. 4.*

¶ Circa

7 ¶ Circa omnes autem res verſatur venditio
& emptio, ſiue corporales, ſiue incorporales, *l.
cum manu.80.§.1.* quas quidem habere vel poſ-
ſidere poſſumus. *l.ſi in emptione.34.§.omnium.*
nam quæ extra commercium ſunt, vt res Sacræ,
Publicæ, liber homo, &c. earum nulla venditio
eſt, *l.6.l.qui officij.26. l.liberi.70.* niſi ab ignoran-
te emantur: quo caſu in hoc duntaxat valet, vt
habeat actionem deceptus emptor. *l.4.& 5.d.l.
liberi. d.l.qui officij.* Sed etſi res in commercium
cadant, tamen nonnunquam earum impeditur
venditio: nã principiò in his quæ extincta ſunt,
nec præſtari poſſunt, vt ſunt domus exuſta, e-
quus mortuus, &c. non valet emptio, quia ſine
Re fieri nequit: *l.nec emptio.8.l.domum.57.hoc tit.*
quamuis quæ futura probabiliter ſperantur, vt
fructus futuri, captura piſcationis, & ſimilia, re-
ctè emantur. *d.l.nec emptio. l.ſi iactum.13.7. de a-
ctionibus empti.* Deinde domos, negociandi cau-
ſa vt deſtruantur, vendi interdictum eſt: ne rui-
nis deformetur aſpectus ciuitatis. *l.ſenatus.52.
hoc tit.l.cætera.41.cum ll.ſeqq.de lega.1. vide quæ
dixi in §.cum in ſuo. Inſtit.de rer.diuiſ.* Sanè vt re-
ficiantur atq; inſtaurentur, rectè væneunt, & de-
ſtruuntur. *l.1.& 2. C.de ædificijs priu.* Prohibi-
tum etiam eſt, vendi venena, niſi adiectione al-
terius materiæ fieri poſſint ſalutaria. *l.quod ſæ-
pe.35.§.veneni.* Sed nec res litigioſæ in vendi-
tionem cadunt, *l.fin. C.de litigio.* nec ipſæ lites,
niſi iuxta præſcriptam formam. *in l.per diuerſas.
cum ll.ſequ. C.mandati.* Res autem alienæ rectè
venduntur, quia ſufficit venditorem pro eui-
ctione teneri: *l.rem alienam.28.hoc t.* quo tamen
nihil iuris inuito domino aufertur. *l.nemo.6. C.
de rebus alien. l.mater.9. C.de rei vendicat.* Rem
verò propriam fruſtra emit emptor, *l.etſi.15.in
fin.cum l.ſeq.hoc tit. l.ei.21.de vſucap.* quia Quod
eius eſt, amplius illius fieri nequit, *§.ſi rem.Inſtit.
de lega. §.ſic itaque. Inſtit de act.* niſi cùm poſſeſſio
aut ius aliquod, quod alteri competit, emitur, *l.
ſi in emptione.34.§.penult.hoc tit.l.ſi aliquam.28.de
acq.poſſ.* aut ſub conditione. *l.exiſtimo.61.* Et hæc
quidem de rebus quæ in venditionem veniunt,
aut non veniunt.

8 ¶ Cùm autem quæritur, Quid, Quantumq;
in contractum veniat, dicendum eſt, quicquid
cohæret rei venditæ, venditum intelligi, *l.æde.
73.* quod quidem tempore contractus fuerit. *l.
Rutil.69.l.in lege.77.* Vnde fundo vendito, fru-
ctus & inſtrumenta adhærentia, quaſi pars fun-
di vendita intelliguntur: *l.qui fundum.40.§.qui
agrum.& §.fin. l.ſi aquæductus.47.cum ll.ſeqq. l.
fiſtulas.78.hoc tit.Paul.lib.2.tit.17.& ibi Cuiac.* &
domum diſtractam ſequuntur, quæ terra quæq;
opere ſtructili tectoriòue continentur, & con-
ſequenter etiam cenſus, ac penſitationes: ſine
quibus, quamuis præteritis & iam ceſſis, *l.2.vbi
Sal. C.ſine cenſ.vel rel.* fundi ac prædia compara-
ri non poſſunt. *tot.tit. C.ſine cenſ.vel rel.* Ruta au-
tem & cæſa, id eſt, eruta & cæſa à terra, vt arena,
lapides, ligna, ſtatuæ, &c. non væneunt, quamuis
olim, vt oſtendit Cic. *lib.2.de Orat.* declaratio-

A nis gratia nominatim excipiebantur. *l.in ven-
dendo.66.hoc t. l.fundi.17.§.ſi ruta.de actio.empt.*
An autem vendito prædio, piſces, ligna, *l.Iulia-
nus.13.§.fin.cum ll.ſeq.de act.empt & ibi Bart.&
Alex. Guid.Pap.deciſ.91. Tiraq.de retr.prox.§ 1.
gloſſ.7.num 116. Molin.in conſ.Par.§.1.gl.8.nu.17.*
18.19. animalia & columbaria, *Moli.præalleg.loc.*
molendina, *Iaſ.in l.quo minus.num.120.de flumi-
nib.* munitiones, *Bal.in c.1.§.ſi quis di manſo.nu.4.
de cont.inueſt.* iuriſdictiones, *Bart.in l.inter.de acq.*
B *rer.dom.Bald.& feud.in c.1.de cap.qui cur.vend.&
Dd.in l.beneficium.de conſt.Prin.in l.1.de iuriſd.*
theſauri: *Iſer.in c.1.quæ ſint regal. Chaſſ.in conſuet.
Burg.tit.de inſtit.§.1.verb.eſpaues.num.15.* an ven-
dito equo, ſella & frenum vendita cenſeantur:
Iaſ.in l.de quib.nu.87.de legib. non eſt huius inſti-
tuti inquirere diligentius.

¶ Nunc de forma, & quomodo contrahatur 9
emptio, agamus. Ea rectè fit, etiam inter Abſen-
tes, per Nuncium aut Literas. *l.1.in fin.hoc t.* neq;
C enim requiritur neceſſariò, aut Scriptura *l.2.hoc
tit.* niſi in ſcriptis contrahentes perfici contractũ
velint: *l.contractus. C.de fide inſtr. in prin. Inſtit. de
empt.& vend.* aut Præſentia: ſed ſufficit quoquo
modo contrahentes conſentire. Deinde contra-
hitur emptio interim Sine arrha, interim in ar-
gumentum contractus, Arrha interueniente. *l.
quod ſæpe 35.in princ.* Quanquam autem, aliàs à
perfecta conſenſu emptione abiri fas non eſt,
ne Principis quidem reſcripto: *l.3.l.ratas. C.de
D reſcin.vend.* tamen cum arrha interuenit, qui eã
amittere, aut duplicatam quam accipit redde-
re vult, impunè à contractu recedere poteſt: *d.l.
contractus. Inſtit.eo.in prin. l.2. C.quando liceat ab
empt.reced.* propterea quòd arrha bo, vt & ipſum
nomen indicat, dari videtur in pignus & ſecuri-
tatem contractus. vnde ſi quis eo carere velit, ſa-
tisfacere videtur voluntati aduerſæ partis, quæ
conqueri non poteſt, cùm hoc contractus pi-
gnore antea fuerit contenta. *arg.l.3.§.fin.de fi-
E deiuſſor. l.à diuo Pio.§.ſi pignora.de re iudic.* Mihi
tamen placet, idq; probabilius videtur, vt quod
de arrhæ amiſſione dicitur, de contractu nec-
dum perfecto intelligamus: de qua ſpecie lo-
quitur Imperator. *d.l.contractus. C.de fide inſtru.*
nec abſurdum eſt, eodem modo Iuſtin. *in princ.
Inſtit.eodem.* interpretari, præſertim cum diſertè
addat hæc verba: IS QVI RECVSAT ADIM- "
PLERE CONTRACTVM. vnde intelligi po- "
teſt, eum de contractu necdum impleto loqui:
F quod & præcedentia conuincunt. Donec enim,
inquit, aliquid deeſt ex his, & pœnitentiæ lo-
cus eſt (quod eſt contractus imperfecti) & po-
teſt emptor vel venditor ſine pœna recedere
ab emptione & venditione: ita tamen, niſi iam
arrharum nomine aliquid fuerit datum, &c. Er-
go re adhuc imperfecta, puta ſi vinum væneat
vt deguſtetur, aut ſi de re conuenit, nondum et-
iam de precio, *vt in l.etſi.15.hoc tit.* ſiquidem ar-
rhæ datæ fuerint, vt eſſent pignus perficiendi
G in poſterum contractus, pœnitentiæ locus erit,
vtpote in contractu adhuc imperfecto, Arrha-

rum.

rum tamen datio, quaſi contractus quidam per ſe exiſtens, *l.3.C.de ſpon. & arr.* hoc operabitur, vt qui adimplere tergiuerſatur, perdat quod dedit: venditor autem pœnitens, qui arrhas accepit, duplum reddere compellatur. At contractu per conſenſum omnibus partibus abſoluto, pœnitere omnino non erit integrum: *Inſtitut. eod. in prin. in verb. argumētum eſt emptionis contractæ. l.ſicut. C.de actio. cum ſimil.* & arrhæ nomine datum, in partem precij imputabitur. *l. de lege. l. vltim. de lege commiſſor.* Secus tamen eſſet, ſi arrha non in Argumentum aut ſecuritatem daretur, ſed vt Pars precij conuenti: tunc enim Arrha dici nequit, ſed potius Precium, neque emptionem, vtpote perfectam, infringet. *d.l.2. C.quando liceat, &c.* Idq; hodie fieri atque obſeruari videmus.

10 ¶ Perficitur autem emptio, ſtatim atque de precio conuenit, & res certa eſt. Quod ſi de rei qualitate aut quantitate nondum conſtet, imperfectus eſt contractus. Verbi gratia: Si vinum certo precio, ad certam quantitatem ematur, non prius erit emptum, quàm fuerit guſtatum & admenſum. Idemque de reliquis rebus quæ numero, pondere, menſura conſtant, iudicandum eſt, vt non aliter quàm ſi adpenſa, admenſa, adnumerata ſint, perfecta ſit venditio. *l.quòd ſæpè.35. §.in his quæ pondere.* In quibus omnibus conſuetudo regionis erit attendenda. *l.Impp.71. hoc titul.* Alia tamen eſt cauſa guſtandi, quàm metiendi. Guſtus enim, puta vini, ad hoc proficit, vt improbare liceat: vnde non facit venditionem. Menſura verò eò fit, vt appareat quantum ſit emptum: quocirca argumentum eſt venditionis contractæ, à qua recedi non poteſt, quamuis ante menſuram in eo perfecta nō habeatur venditio, vt periculum emptor ſuſtineat. *l.ſi in emptione.34. §.penultim. hoc tit. l.1. ꝧ.de periculo & commod. rei vend.* Sed hæc vera ſunt, cum purè eſt contractum: alioqui lex contractus ſeruanda erit, ſi fortè, vt fieri poteſt, venditio facta ſit ſub Conditione, *l.h. c vendìtio.7.* etiam Tacita, *l.ſi quis fundum.37. l.ſi debitor.39. hoc titul.* (non tamen legibus improbata, *d. l. ſi in emptione.34. §.1.*) aut in diem, *l.cum ab eo.41.* vel ad diem, *l.cum manu.80.§.ſylua.* aut Ex die: *l. fin. hoc t.* quæ dies non ſuſpendit obligationem, ſed traditionem, & implementum contractus, *§.1. Inſtitut. de verb obligat. l.cedere diem.213. de verbor. ſignificat.* niſi habeat admixtam conditionem. *d.l.fin.* Conditio autem contractum ſuſpendit, donec exiſtat: *d.l.hæc venditio.7.* ea porrò exiſtente, venditio ad tempus contractus retrò trahitur. *l. neceſſariò. de peric. & commod. rei vend.* Planè quamuis in arbitrium tertij poſſit conferri precij æſtimatio, aut implementum contractus: *l.fin. C.eod. l.hæc venditio. hoc tit.* tamen ſi in voluntatem aut arbitrium alterutrius ex contrahentibus venditio conferatur, vt, Vendo tibi, Si volueris, Quanti æquum putaueris, &c. non contrahitur emptio: quia nulla ne-

A c[illegible] aſt[illegible] *&c. [illegible].13* [illegible] *§.1 hoc titu.* & [illegible] rei [illegible] ſit rurum cl[illegible] c[illegible] u[illegible] ciar. Vbi autem certa re[illegible] e-finitur, & de eo dand[illegible] c[illegible] s deliberatio cogitandiq; ſpaci[illegible] p[illegible] permittitur: indicitur venditio ſu[illegible] ond[illegible] tione contracta, & venditor illi ſtare cogitur, conſenſum declarante intra condictum ſpacium emptore,
B *§ fin. Inſtit. de empt. & vend. vbi dixi* perinde atque cum vinum certo precio ad guſtum emptoris venditur.

¶ Finis emptionis eſt, Vt neceſſariæ res inter homines communicentur, & vt inquit conſultus, Perpetua pecuniæ æſtimatione difficultatibus permutationum ſubueniatur. 11

¶ Effectus eſt, Quòd à contractu perfecto recedere non liceat, *d.l.3. l.ratas. C. de reſc. vend.* ſed emptor precium dare cogatur venditori: 12
C hoc eſt, dominium eius in eum transferre, *l.vltim. de condict. cauſ. dat.* cumque pecuniæ dominum facere: *l.1. verb. nummos fecerit accipientis. de rer. permuta. l.ſi ſeruos.7. C. de act. empt.* hic contrà rem tradere emptori, non ſimpliciter, ſed ſic, vt transferat ipſa traditione dominium. nam tale ius tradere debet, quale vendit. Vendit autem dominium: non tamen præcisè rem emptoris facere tenetur, *l. ſi ita.25. §. fin. hoc titul.* cùm ne propter incertitudinem &
D difficultatem probationis dominiorum, *Dd. in l.cum res. C.de probat.* impediatur hic contractus, vſibus quotidianis maximè neceſſarius: tum quia per euictionis præſtationem indemnis ſeruatur emptor, perinde ac ſi dominium nactus eſſet. *l.in vendendo.66. hoc titul. l.2. l.ex empto.11. de act. empt.* Id tamen agi neceſſe eſt in emptione, vt dominium traditione transferatur: nam ſi alia ſit contrahentium intentio, non poteſt videri res vendita. *l.cum manu ſata.80. §. fin. hoc*
E *titul.* Traditio † autem non aliter transfert dominium rei venditæ, quàm ſi vacua poſſeſſio, vt fieri debet, *l.2. l.3. infr. de act. empt. l.ſi pater. 8.C.de act. empt.* tradatur. *Cont. diſput.lib.1.cap.8.* Item ſi contrà precium ſolutum ſit, aut fides de eo habita: *l.quòd vendidi.19. l.vt res.53. hoc titul. §. per traditionem. §. venditæ, Inſtitut. de rerum diuiſ.* cæteroqui non videtur voluiſſe rei dominiū amittere venditor, qui ſpe præſentis numerationis, quæ ſecuta nō eſt, tradidit. *l.3.de pigno. actio.* 13
F Quòd ſi ſine præſentis precij fiduciam præ ſe nō ferat venditor, ſed ſimpliciter tradat, videtur in ipſo traditionis facto fidem de precio habere, niſi aliud ex circūſtantijs appareat. *l.procuratoris. §. penult. vbi gloſſ. & Dd. de tributoria actio. ita recepta eſt ſententia in §. venditæ. Inſt. de rer. diuiſ. vbi contrà diſputaui.*

¶ Et hæc quidem in genere de venditione ſatis, ſi paucis quæ huic contractui maximè ſunt 14
G Affinia, quæ Aduerſaria, attigerimus. Tanta eſt inter emptionem & venditionem, locationem

nem & conductionem cognatio, vt ſæpe dubi- A tes ad vnum contractum ſpecies conuentionis ſit referenda, *Inſtitut. de locat. & conduc. in princ. l.2. § 1. infr. locati.* quod tamen hac regula dijudicari ſolet: QVOTIESCVNQVE ID AGITVR, VT AB EO QVI REM PRAESTAT, DOMINIVM IN EVM QVI DAT PECVNIAM TRANSFERATVR, EMPTIO EST: QVANDO VERO' NVLLA FIT DOMINII TRANSLATIO, LOCATIONIS GENVS EST. Verbi gra- B tia: Dedi vietori ligna, aut aurifabro argentum, vt mihi vas faceret: locatio erit, aut contractus innominatus. At ſi conueniat, vt ex ſuis lignis, ſuóue argẽto vas mihi fabricet, emptio eſt. nam rei dominium transfertur. *l. Sabinus. 20. l. conuenit. 65. hoc tit.* Illud tamẽ ſciendum, vbi precium & res inuenitur, ibi in dubio ſemper potius emptionem, quàm locationem aut oppignorationem contractam præſumi. *Iaſ. in l.1. num. 23. C. de iur. emph. Capoll. in tract. de ſimula. contr.* Eſt & C Affinis venditioni Permutatio, de qua commodius ad tit. de rerum permutatione paulò pòſt dicemus.

35 ¶ Pugnant cum venditione Dolus malus. *l. ſi dolo. C. de reſcind. vend.* qui cum ab vtraque parte interuenit, vt ſi vterque ſciat rem furtiuam aut vitioſam eſſe, indiſtinctè vitiatur contractus: *l. ſi in emptione. 34. §. item ſi emptor. l. demum. 57. hoc t.* ſin ab alterutra, & dolus cauſam contractui dederit, annihilatur, eo volente qui dece- D ptus eſt. *l. & eleganter. in prin. de dolo malo. gloſſ. & Dd. in d. l. ſi dolo.* Incidens dolus per actionem contractus purgatur. *d. l. ſi dolo. l. dolus. cum l. ſeq. C. de reſcind. vend.* Contrarius eſt & Error, vt diximus, emptioni, quæ conſenſu conſtat: cui nihil tam eſſe contrarium dicitur, quàm error. *l. nihil. 116. de reg. iur.* item Pactum de non transferendo dominio, *l. cum manu ſata. 80. §. fin.* & Donationis cauſa facta traditio, ſub ſpecie em- E ptionis: *l. cum in venditione. 36. hoc tit. vide Cuiac. in l. vltim. ℸ. pro donat.* imaginaria enim venditio nulla eſt. *l. nuda. 55. hoc t.* Et plus valet quod agitur, quàm quod ſimulatè concipitur. *tot. tit. C. plus valere.* nec venditio ſine precio fieri vlla poteſt, ſicut dictum eſt. Planè ſi donationis cauſa minoris res vendatur, *de quo Bart. Caſtr. & Dd. l. 2. C. de reſcin. vend.* valet venditio. *l. ſi quis donationis. 38. in prin. hoc tit.*

DE IN DIEM ADDIctione. Tit. II.

1 *Continuatio: & quid ſit addictio.*
2 *Quomodo contrahatur in diem addictio.*
3 *Vis & effectus huius conuentionis.*
4 *Quando dicatur melior conditio adferri.*
5 *Quid ſit addicere, vnde hæc conuentio nomen habet.*

A EThæc[1] quidem in genere de Emptione & Venditione: nunc quædam ſpecialiùs exequamur. Ac quia pactis hunc contractum variari paulò antè indicatum eſt, ideo videamus de duabus pactionibus, quæ freqnẽter addi ſolent: videlicet de In diem addictione, & Lege commiſſoria. Addicere, ſecundum Feſtum, eſt idem dicere: vt prætor exequendo & approbando, ac eandem quaſi quam iudex datus antè tulerat, ſenteutiam dicendo, rem addicit ei ſe- B cundum quem fuit pronũciatum. Hoc verbum pòſt translatum eſt ad Auctiones publicas, *vbi* pluribus ementibus non ſtatim perficitur venditio, ſed poſt certum tempus, puta 30. dierum, addicitur illi qui plus licitatus eſt. *l. 4. & tot. tit. C. de fid. inſtr. & iure haſt. fiſcal. lib. 10.* Nam licitatores ex ſua oblatione ſinguli obligantur, niſi alius quiſpiam pòſt meliorem conditionem attulerit. *Bart. in l. locatio. 9. num. 4. de publican.* Ea res poſtea à publicis haſtis ad venditiones pri- C uatas traducta eſt, cùm ita res venditur, vt non ſtatim addicatur, ſed ſeruetur futuris licitatoribus certum tempus, vt meliorem conditionem afferre poſſint. Ita venditio quidem ſtatim contrahitur, ſed addictio fit in diem: hoc eſt, differtur ad certum tempus rei datio, ni interea meliorem conditionẽ alius offerat. Addicere enim etiam Dare ſignificat. *Cuiac. lib. obſ. 4. cap. 15.*

¶ In diem addictio ita fit: Ille fundus eſto tibi 2 centum emptus, niſi quis intra Calendas Ian. D proximas meliorem conditionem fecerit, id eſt attulerit, quo res à domino, videlicet emptore, abeat. *l. 1. hoc tit.*

¶ Hæc venditio pura eſt, niſi aliud ſit actum, 3 quæ reſoluitur ſub conditione. Vbi melior in diem cõditio allata eſt. Vnde omne periculum, lucrum & damnum interea temporis ad emptorem, vtpote dominum, *l. 1. verb. res à domino abeat. hoc t.* pertinet *l. 2. & 3. hoc t.* vna cum fructibus, ſiquidem pura fuerit venditio. *l. 2. & 4. hoc* E *t.* quod toties verum eſt, quoties non offertur melior cõditio. nam ea oblata, reſcinditur prior venditio: eoq; & fructus venditori refundendi ſunt, *l. item. 6. l. imperator. 16. hoc titul.* tanquam reſciſſo contractu, *l. illud. 29. §. 1. de ædil. edict.* etiam nũc cum emptor meliorem allatam conditionem ipſe acceptat & implet, excluſo offerente. Intelligitur enim à prima emptione receſſum, & contracta noua, *l. ab emptione de pact.* cum precium aliud, nempe Oblatum maius in- F teruenit: *l. iuriſgent. 7 § adeò. de pac.* vnde fructus ex priore emptione, quæ nulla eſt, deberi & retineri ab emptore non poſſunt: *d. l. item 6.* vt nec pecunia eiuſq; fructus à venditore. *gloſſ. in d. l. 6. verb. venditori.*

¶ Melior autem conditio afferri videtur, ſi 4 vel precio ſit additum vel ſolutio facilior aut maturior, vel quid vtilius venditori afferatur. *l. 4. §. fin. cum ll. ſeqq. hoc tit.* Licet autem venditori, meliore allata conditione, addicere po- G ſteriori, niſi paratus ſit plus adijcere prior: hoc eſt, plus quàm antè obtulit, nempe tantundem

quantum.

quantum nunc ab alio offertur: quod vt facere A
poſſit, neceſſe habebit venditor prioré empto-
rem facere certioré, vt ſi quid alius adiecit, ipſe
quoq; adijcere, & licitãdo vincere poſſit. *l. item.*
5 *§. fin. enim 2. ll. ſeqq. hoc titul.* idq; † obtinet, cum
reuera offertur melior conditio, non quando
per ſimulationem emptor ſubijcitur. *l. vbi au-
tem. 4. §. enim igitur. hoc tit. Iaſ. in l. qui Romæ. §. co-
hæredes. num. 27. de verb. oblig. & in l. fin. num. 22.
C. de iur. emphyt.*

B

DE LEGE COMMISſoria. Tit. III.

SED & lege Commiſſoria venditiones cele-
brari ſolent: hoc eſt, vt niſi intra certũ diem
precium exoluatur, inempta res fiat: *l. 4.
hoc titul. Paul. lib. 2. titul. 13. vbi Cuiac. l. ſi hominem.
19. de vſucap.* quod pactum vocatur Lex, nam pa-
cta leges ſunt contractuum, *l. 1 §. ſi conuenit. de-* C
*poſiti. l. contractus. 23. de reg. iur. l. iuriſgent. 7. §.
adeò. de pact.* & quidem Commiſſoria: quia niſi
ſolutio ad diem fiat, propter moram & commiſ-
ſum res habetur pro inempta. Cum igitur lege
Commiſſoria venditur, magis eſt vt ſub condi-
tione Reſolui contractus, quàm ſub conditione
Contrahi videatur. *l. 1. hoc tit.* Committitur au-
tem, ſi emptor, quamuis non interpellatus, pre-
cium ſua die non afferat. *l. 4. §. fin. hoc titul.* Dies
enim interpellat pro homine, *l. magnam. C. de* D
contrah. ſtipul. niſi emptor iuſtas cauſas probare
poſſit, quibus impeditus ſit in explicanda ad
diem ſolutione. Porrò commiſſa pactione, eſt
in poteſtate venditoris, vtrum legem Commiſ-
ſoriã exercere, an preciũ petere velit: *d. l. 4. §. ele-
ganter.* nam in eius commodum & fauorem hæc
pactio additur, *l. 2. & 3. hoc tit.* cui renunciare
poteſt. *l. penultim. de pact.* Altera tamen via ele-
cta, amplius variare nequit: *d. §. eleganter. & l.
penultim. hoc titul.* quia electione ius quæritur E
emptori, quod variatione venditoris interuer-
ti illi nequit. *l. apud Aufidium. de optio. lega.* Com-
miſſoria autem electa, emptor reſtituere fun-
dum, vtpote iam inemptum, cogitur: amittitq;
quod arrhæ aut alio nomine, puta precij, dedit:
l. ſed etſi. 25. in prin. de petit. hæred. idq; in pœnam
moræ, & propter veriſimilem contrahentium
voluntatem, niſi aliud actum appareat. *l. lege. 5.
in prin. d. l. 4 §. ſed quod. hoc titul.* Quod iniquum
videri non debet, cùm econtrariò emptor fru- F
ctus interea perceptos hoc caſu lucretur: *d. l. 4. §.
1.* aliàs non lucraturus, vtpote reſoluta emptio-
ne, vt ſuprà dictum eſt. *ad tit. præced.* Nam quan-
do emptor nó amittit precij partem, tunc nun-
quam lucratur fructus, reſciſſa ob non ſolutum
integrè precium venditione. *Bald.
in l. ſi fundus 4. hoc
titul.*

DE HAEREDITATE vel actione vendita.

Titul. IIII.

C. 4. 39.

1 *Continuatio.*
2 *Singulare in hac venditione primum, quòd neceſſum ſit mortuum eſſe de cuius rebus hæreditarijs agitur.*
3 *Singulare ſecundum, quòd venditor non teneatur de euictione.*
4 *Tertium, quòd emptor vice hæredis ſit, & actiones vtiles habeat.*
5 *Venditionem eiuſmodi nõ mutare cauſam debitorum.*
6 *De nominum & actionum venditione.*

C

SVPRA † dictũ eſt, iura quoq; Incorporalia, 1
vt ſunt Hęreditas & actiones, védi poſſe: ſed
quia in harum rerum venditione quædam
ſunt Singularia, de illis eſt dicendum. Atq; † in 2
primis, ſi hęreditas væneat, neceſſum eſt mortuũ
eſſe eum de cuius hęreditate agitur, alioqui nul-
la erit venditio: quia in rerũ natura non ſit, quod
vænierit, *l. 1. h. tit.* Hæreditas enim viuentis nulla
eſt. *Gloſ. in d. l. 1.* Oportet itaq; verè ſubſiſtere hę-
D reditaté: nec enim alea emitur, vt in venatione.
l. enim hæreditatem. 7. h. t. nam Pacta de hæreditate
viuentis inita improbantur. *l. fin. C. de pactis. l. do-
nari. 29. al. in c. quidã. §. fin. de donat.* Deinde † ven- 3
ditor hæreditatis, non ſicuti reliqui venditores,
tenetur de Euictione rerum Singulariũ: quia nó
tanquam dominus, ſed vt hæres vendit. Sufficit
igitur hæreditatem præſtari, qualem adijt, non
etiam rerum particulariũ dominiũ. *l. 1. C. de eui-
ctionib. l. 2. in prin. h. t.* Tertiò, † inter emptoré & 4
E venditoré hæreditatis id agi intelligitur, vt neq;
Plus, neque Minus iuris habeat emptor, quam
apud hæredem futurum eſſet. *d. l. 2. in prin.* Itaq;
omne emolumentũ, omneq; periculum rerum
perfecta venditione ad emptorem pertinet. *d. l.
2. §. ſicuti. 8.* Vicem enim hęredis obtinet, *d. l. 2. §.
fin.* & contrà quicquid ex hæreditate, peruenit,
perueturumq; eſt, & actiones earum rerũ, quæ
nondum peruenerunt, præſtare illi venditor de-
bet: *d. l. 2. §. perueniſſe. 3.* quanquam & ſuo nomi-
F ne intentare Vtiles etiam ſine ceſſione emptor
poſſit. *l. emptor. C. eodem.* Sed † quod dixi, Vicem 5
hæredis obtinere emptorem, reſpectu vendito-
ris intelligendum eſt. Nam quod ad creditores
attinet & legatarios, eorum ius cõtrahendo de-
bitor hæres tollere aut mutare non poteſt, *l. de-
bitorum. 25. cum l. ſeq. C. de pactis. l. 3. §. fam. herciſc.
cum ſimilibus.* nec eſt in aliam perſonã transferre
obligationé, quam adita hæreditate ſponte ſu-
ſcepit, *§. hæres. Inſt. de oblig quæ ex quaſ. cont.* quaſi
G contrahendo. *d. §. hæres.* Vnde rectè à creditori-
bus conuenitur, etiam poſt factam véditionem:
emptor

emptor verò inuitus neqnaquam, quia nullum negocium cum creditoribus geſſit. *l. 2. C. eod.* In hæreditate vendita, vtrum ea quantitas ſpectetur, quæ fuit mortis tempore: an quæ cùm adiretur hæreditas: an ea quæ fuit cùm hæreditas venundaretur, videndum eſt. Et verius eſt, hoc eſſe ſeruandum, inquit Vlpianus *l. 2. §. 1. hoc titul.* quod actum eſt. Plerunque autem hoc agi videtur, vt quod ex hæreditate peruenit, in id tempus, quo venditio fit, id videatur vænisse. Hæc verba ſecus accipiuntur à Dd. *Gloſ. in d. l. 2. §. 1. ad verb. veniſſe.* quam accipi debeant, eaq; interpretatio magnis tenebris rem inuoluit. Non igitur hoc vult I.C. (vt rem in pauca conferam) intelligi quantitatem venditam, qualis eſt tempore contractus, ſicuti fit in cæteris emptionibus: *l. Rutilia. 69. l. in lege. 77. ff. de contrah. empt.* ſed omne id venditum videri, quod ex hæreditate ad venditorem, à morte defuncti cui ſucceditur, peruenit in id tempus: hoc eſt, vſque ad illud tempus, quo fit venditio. Non enim bona qualia nunc ſunt væneunt, ſed venditur hæreditas: hoc eſt, ius quod defunctus dereliquit. *l. hæreditas 62. de reg. iur.* Quicquid igitur ex hoc iure peruenit ad venditorem, à morte teſtatoris vſque in tempus venditionis, omne id intelligitur venditum, & eſt præſtandum. Et hoc eſt quod poſtea inquit Vlpianus *l. 2 § peruenisse. h. tit.* Rerum venditarum ante venditam hæreditatẽ precia deberi, quamuis ea conſumpſerit venditor: itemque earum quæ ſunt donatæ. Sicut econtrariò ſumptus etiam ante hæreditatem venditam factos, non venditor, ſed emptor ſuſtinet, ad quem & emolumenta pertinent. *d. l. 2. § ſi quid publici.* Et hæc quidem de hæreditate vendita: in qua ſtipulationes ac cautiones emptæ venditæque hæreditatis, olim ſolebant frequentari: quarum hodie non magnus eſt vſus. *l. in illa. 50. de verb. oblig. l. 2. l. ſi ex pluribus. 18. hoc tit. l. liber. § 1. de ſtipul. ſeruor. §. ſed quia hæredes. in fin. Inſtit. de fideicom. hæred. de quibus vide Cuiac. lib. 2. obſer. cap. 50.*

6 ¶ Nomina quoque, hoc eſt, debita vendi poſſunt, etiam inuito debitore, *l. nominis. C. eodem. l. 1. C. de nouat. & deleg.* ſiue purè, ſiue in diem, ſiue ſub conditione debeat. *l. nomina 17. hoc tit.* Quare in venditione non oportere præſtari Locupletem debitorem, ſed duntaxat debitorem eſſe, certum eſt. *l. 4. hoc tit.* Idem de actionibus tàm Perſonalibus quàm Realibus iudicandum. *l. fin. C. eodem.* Perinde enim eſt, vtrum quis nomina an actiones vendat, quæ ſunt nominum exactiones. *l. 3. C. eod. l. venditor. 23. hoc tit.* Hæ tamen non aliter quàm ante litem conteſtatam rectè venduntur: litigioſas enim res diſtrahi, & transferre hac ratione iudicium in alium, eſt interdictum. *tot. tit. C. de litigioſis. & ff. de alien. iudic. mutand. cauſa.* Sed & ante cœptum iudicium actiones cùm venduntur, vſque ad concurrentem ſolùm precij quo venditæ ſunt, quantitatem, exerceri à redemptore poſſunt: quod ad cohibendam ſycophantarum & calumniatorum inſolentiam, qui paruo precio alienas lites, quamlibet iniuſtas, redimere ſolent, vt quo iure, quáue iniuria quid extorqueant, ſalutariter eſt prouiſum. *in l. per diuerſas. 22. cum l. ſeq. C. mandati.*

DE RESCINDENDA venditione, & quando licet ab emptione diſcedere. Tit. V.

C. 4. 44. 45.

1 *Continuatio.*
2 *Quomodo reſcindatur venditio.*
3 *Quomodo accipiendum, quòd dicitur Mutuo conſenſu diſſolui venditionem.*
4 *Quatenus liceat in contractu decipere.*
5 *Re non integra, non diſſolui mutuo conſenſu venditionem.*
6 *Quomodo ob dolum, læſionem, metum, &c. retractetur venditio.*

QVIA † diximus, quomodo contrahatur 1 emptio: videndum eſt, qua etiam ratione Diſſoluatur. Cùm † autem quo quid- 2 que modo ligatum eſt, eo diſſoluatur, *l. nihil tam naturale. 35. de regulis iuris.* ſequitur quemadmodum emptio mutuo conſenſu contrahitur, ita contrario conſenſu, dum res eſt integra, eam diſtrahi. *§. fin. Inſtitut. quib. mod. toll. oblig.* ſi vel ſimpliciter à venditione recedatur, vel acceptum inuicem feratur, vel noua alterius precij venditio fiat, dum tamen perinde valida ſit atque prior. *l. 2. 3. & 5. hoc tit. § fin. Inſtit. quib. mod. toll. obligat.* Nam ſi quod purè emi, ſub conditione rurſus emam, imperfecta hac venditione non tolli priorem conſtat. *l. ſi id quod. 7. hoc titul.* Dixi, † Mutuo diſſolui conſenſu, non vnius. nam al- 3 terutra parte inuita abiri emptione non poteſt: quia vt ab vna parte non perficitur, ita nec reſcinditur, *l. 1 in fin. h. tit. l. 3. 4. l. ratas. C. eod.* ne reſcripto quidem Principis: *l. 3. C. eod.* etiamſi duplum quis reddere paratus ſit, *l. non eſt. C. eodem.* vel altera pars in implendo contractu moram faciat, *l. ea conditione. 14. C. eodem. l. in ciuile. 12. C. de rei vend. l. 8. l. 9. C. de contrah. empt.* aut inæquali iniuſtoque precio res venierit. *l. 4. l. ſi voluntate. l. quiſquis. C. eodem.* Licet † enim contrahentibus 4 inuicem naturaliter, id eſt, iure gentium quadantenus (nam vltra dimidiam partem iuſti precij captio propter nimiam inæqualitatem reuocatur, *l. 2. C. eod.*) decipere: *l. in cauſæ. 17. §. pen. de minoribus.* non quidem dolo malo (is enim contractum vitiat, ſicut antea dictum eſt, *l. & elegantor. ff. de dolo malo.*) ſed hactenus re ipſa, *l. ſi quis. cùm aliter. 36. de verb. oblig.* vt minoris pluriſne iuſtè res vendi poſſit: alioqui quotuſquiſque contractus non eſſet calumniæ proximus, ſi ob minimam inæqualitatem in dubium & controuerſiam reuocari queat? Dixi † vltimò, Re integra mutuo conſenſu diſſolui emptionem. Nam non poterimus eadem ratione vti poſt precium

p ſolutum

ſolutum, aut rem traditam, emptione repetita A vel diſſoluta: quia ſoluto precio & traditione facta, ſolo conſenſu recedi à contractu nequit, qui non ſola voluntate, ſed etiam implemento ac traditione rei eſt corroboratus. itaque opus eſt, retrò rem tradi ac redhiberi, & precium reſtitui: *l.2.hoc tit.l ab emptione.vbi Dd.ſ.de pactis.* neque enim ſola conuentio ad id ſufficit, cùm ſit nudum hoc caſu pactum, nec actionem producere poſſit ad redhibitionem impetrandam. *l.ab*
6 *emptione in fin.de pact.* Eſt † & cùm ob dolum, aut B metum, aut læſionem reſcinditur venditio. Dolus autem aut ineſt propoſito, aut re ipſa. *§ item ſi quis in fraudem. Inſt.de act.l ſi quis tùm aliter.36. de verbor.oblig.* Cùm ineſt propoſito, quomodo retractetur venditio, ſupra eſt expoſitum. *ad tit. de dolo malo.* Porrò quando re ineſt ipſa, non ſtatim retractatur contractus: quia licet contrahentibus ſe inuicem decipere. *l.in cauſæ.17.§.penult. de minor.l.rarat.l.ſi voluntate.C.eod.tit.* Quare vbi maior pars aut dimidia æqualitatem habet precij & mercis, non eſt locus reſciſſioni, ne Vtile C per inutile vitietur. Sin autem læſio dimidiam iuſtæ æſtimationis partem excedat, iam quia maior inæqualitas eſt in contractu quàm æqualitas, ideo bona fides iure exigit, vt aut ad æqualitatem contractus reducatur, aut eo abeatur. *l.2. C. de reſcind.vendit. l.3. C.comm.vtr.iud.* Metu facta emptio etſi valet, quoniam coacta voluntas, voluntas eſt: *l.ſi mulier.31 § penul. quod metus cauſa.* tamen quia res mali exempli eſt, reſcinditur. *l.1.* D *C.de reſcind.vend.* Ob errorem etiam venditionẽ annihilari ſuprà oſtenſum eſt. *ad titul. de contrah. empt. per l.8.9. cum ſeq.eod.tit.* Interitu quoq; rei, qui perfectionem venditionis præcedit, *l.etſi.15. l.domum.57.de contrah.empt.* (nam ea perfecta emptori res perit, *§.cùm autem.Inſt.de empt.tot.tit ſeq. & C.eodem.*) item moribus retractu proximitatis vel vicinitatis quandoque reſcinditur venditio: *vide Tiraquel.de retract.Chaſſ.in conſil.Burg.eod.tit. Matth.de Afflict. de iure protimiſ. Lands.lib.1.art.9.* E *Reinh.diff.10.* vt & retractu conuentionali. *l.2. C. de pact.int.empt.& vend.* quo caſu, fructus perceptos non reſtituit emptor: *Tiraq.de retract.lig.§.15.gl.2.* vt nec alius quiuis, qui iure Dominij, vel Quaſi, bona fide eos percepit. *Panorm.in cap.at ſi clerici.de iudic.& in cap.1.de feud. vide latè Chaſſ. in conſil.Burg.Rubr.3.de feud.§.2.in prin. num.28. Tiraq in repet.l.ſi vnquam. ad verb.reuertatur.C.de reuoc.donat.* Hoc intereſt, quòd petitio retractus proximitatis, anno & die præſcribitur: *t.Titius.* F *ſi de feud.fuer.contr.c.1.§.porrò.qual.olim feud pot. alien. Bald.in c.1.§.hoc quoque. de ſuc.feud.Iaſ.in l. prætor ait.§.1. de oper.nou.nunc. vide latè Tiraq.in retract.lig.§.1.gl.10.num.3.4.5.* petitio retractus ex contractu, non item, ſed durat (vt aliqui *Bald.in l.quod ſi nolit.§.ſi quid.de ædil.edict.Alc.in l.petens. C.de pac.& in Rubr.de præſcr.nu.64. Chaſſ.in conſ. Burg.tit.des rentes.§.1.gloſ.1. vide quoe cumulat Tiraq.in retract.conuen.§.1.gl.2.nu.15.& Mynſing.in obſer.Camer.obſer.16.cent.1.* volunt) in perpetuum: G. quia iuri offerendi, quaſi meræ facultati, non

A præſcribitur: *l viam publicam. de via publ. l ſi ſeruus quoque §.vltim.de hæred.inſtit. l.vlt. C.de cond. inſer. vide ſ.de vſucap.* vt verò communius putatũ eſt, 30.annis, *Ang.conſ.55.ex pacto. per l.ſi quis.§.1. C.de præſcr.30.annor.l.1.C.de ann.ex Alex.conſ.228. ponderatis. lib.6. Franc.Bald.in tract.præſcr. in 3.q. 4.partis 5. partis prim. Zaſ.conſ.12. nobiles. num.79. Schurff.conſ.41.cent.1.& conſ.90.cent.3. vide latiſſimè Tiraquel. qui dicit hanc eſſe communem, & ſic in Parlamento fuiſſe iudicatum, in retract.conuen. §.1.*
B *gl 2.nu.1.2. vide etiam Mynſing.obſ 16.cent.1. Cuiac. in l.ſi pignori.13.de vſucap. 3.4.5.6.7 cum multis ſeq. licet contra ſtatutum conſt.pro parte 2. qua de re dixi copioſius conſil.2. & conſil.8.* reliquarum exemplo præſcriptionum *l.3.cum ſeq.C.de præſcr.30.annor. in princ.Inſt.de perpet.& temp act.* nam & hæc petitio eſt ex contractu, non magis meræ exiſtens facultatis quam quælibet actio, quæ vnicuique liberum eſt, aut agere, aut non agere. *l.vnic.C.vt nemo accuſ.vel ag.* Cùm ergo reliquis actionibus
C præſcribatur tanto ſpacio, conſentaneum eſt, vt euitetur infinitas, etiam huic præſcribi. Eſt enim reuerà actio Perſonalis, non res Meræ facultatis: quæ neutiquam in abſoluta facti facultate, ſed obligationis iure conſiſtit: & eſt ius ab altero debitum, ac reſpectum ad alium habet, vt exemplo reliquarum actionum meritò præſcribatur: ne poſſeſſores ſemper metuere repetitionem rei cogantur, & incerta reddantur rerum dominia. *l.1. de vſucap.* Quare cùm hîc ratio præſcriptio-
D num obtineat, meritò obtinet & diſpoſitio: niſi præſcriptioni 30. annorum fuerit renunciatum, vt renunciari poteſt. *Bart & Dd communiter in l. nemo poteſt. de legat.1. vide Fran.Balb.& Tiraquel. prælleg.loc.nu 13.14* quo caſu immemoriali demum tempore tale ius offerendi præſcribetur. *Bald.& Angel.in l.1.C.ne rei domin.& in l.1.omnes. C. de præſcript. 30. annor. & in l.1. C.de ann.except. vide Tiraq.prælleg.loc.num 23.* Porrò quod dicitur, Ea quæ meræ ſunt facultatis, nunquam præ-
E ſcribi: *Bartol & Dd. in l.viam. de via publ. & in l. tùm notiſſ. C.de præſcr.30.annor. Panorm.in c.quoniam.§.vlt.nu.44.vt lite non conteſtata. Franc.Bald. prælleg.loc.* de his quæ ſunt abſolutè talia, non relatiuè, eſt accipiendum. Nam ſeruitutes, & ſimilia ab alijs debita, quamuis meræ ſunt facultatis, tamen per non vſum præſcribuntur. *l. penult. C.de ſeruitut.* At quæ abſolutæ ſunt facultatis, & iure dominij competunt, nec ab alio debentur, ſed inſunt proprijs dominijs: hæc non præſcri-
F buntur, ſed vna cum dominio poſſidentur ab animo domini & voluntate: eoque nec eò trahitur vſucapionum ratio: quia poſita ſunt in cuiuſque iure abſoluto & facultate: vt quamuis nunquam præſcribantur, tamen non reddantur propterea incerta dominia rerum, ſed magis confirmentur. Quare cùm in his ratio præſcriptionum ceſſet, ceſſare debet & diſpoſitio. Atqui aliter ſe rem habere in iure offerendi, ſeruitutis, & ſimili ab alijs debito, ex prædictis intelligi poteſt.

DE PE-

DE PERICVLO ET commodo rei venditæ.

Tit. VI. C. 4. 48.

1 *Perfecta venditione periculum pertinere ad emptorem.*
2 *Quando intelligatur perfici venditio.*
3 *Explicata difficultas de guſtatione vini, & menſuratione.*
4 *Cuius periculum ſit in conditionali emptione.*
5 *Quid in contractu aduerſionis.*
6 *Quid in emptione in diem.*
7 *Venditorem cuſtodiam & culpam præſtare, non caſum.*
8 *Quid ſi in mora ſit accipiendi emptor.*

1 PERFECTA † venditione periculum rei ad emptorem pertinet, *l. neceſſariò. 8. hoc tit.* vt & commodum. *l. id quod. 7. hoc tit.* Itaque ſi vinum venditum acuerit, vel quid aliud vitij ſuſtinuerit, emptoris erit damnum. *l. 1. in princ. hoc tit.* cùm enim venditor ſit debitor ſpeciei, meritò eius ſpeciei periculum ad emptorem cui debetur, pertinet, *l. ſi ex legati cauſa. 23. vbi Dd. de verb. oblig.* niſi in mora venditor fuerit. *l. illud. 17. hoc tit. l. quod te. 5. ſi cert. pet.*

2 ¶ Neceſſariò igitur ſciendum eſt, quando perfecta ſit emptio: tunc enim intelligemus, cuius periculum ſit. Perfecta autem intelligitur, cum de precio conuenit, & id quod vænit apparet, Quid, Quale, Quantumque ſit, ac purè vænit. *d. l. neceſſariò.* Nec † enim priuſquam vinum guſtatum fuerit, væniſſe dicendum eſt: quia difficile
3 eſt, vt quiſquam ſic emat, vt non deguſtet, *l. 4. §. fin. verſ. difficile. hoc tit.* niſi aliud actum ſit, *l. ſi vina 15. hoc tit.* & proinde venditoris erit periculum donec guſtetur: poſt guſtationem autem emptor periculum ſuſtinet, qui vinum probauit, quia conſenſum eſt in corpore & qualitate: niſi fortè ad certam menſuram emerit, ita vt in ſingulas amphoras certum precium ſit ſtatutum. Hæc enim emptio generis eſſe videtur (cuius interitus non liberat debitorem, *l. incendium. C. ſi cert. petat.*) non ſpeciei, & hanc habet conditionem, Vt quantum admenſum fuerit, tantum ſit emptum. Itaque vſque ad menſurationem ad venditorem periculum pertinet, non quidem qualitatis, puta acoris aut mucoris (nam illud poſt guſtationem emptori impendet, cui amplius improbare non eſt integrum, *l. ſi in emptione. 34. §. alia. ſuprà, de contrahenda emptione.*) ſed ſubſtantiæ, vt ſi vinum pereat, non emptori, cui nihil eſt admenſum, ſed venditori pereat. Ita intelligenda conciliandaque ſunt iura, quæ hac de re variè loquuntur. *d. §. alia. l. quod ſæpe. 35. §. final. ʒ. de contrahenda emptione. l. 1. l. 4. §. fin. l. 5. l. ſi vina. 15. hoc tit.*

4 ¶ Porrò ſi ſub conditione vænit, ſiquidem deficit conditio, nulla emptio eſt: quòd ſi extiterit,

A terroitrahitur ad tempus cõtractus. vnde emptoris eſſe periculum deteriorationis hoc caſu conſtat, non verò interitus: nam ſi pendente conditione res intereat, perimitur emptio: cuius exiſtere conditio non poteſt. Quia vt rei nõ exiſtentis nequit fieri, ita nec confirmari aut conualeſcere emptio. Quare perit venditori res, non emptori: *l. neceſſariò. 8. hoc tit.* cui necdum erat debita, vtpote imperfecta adhuc venditione *l. cedere diem. 213. de verb. ſignific.* Sanè in conditio-
B nali emptione ſi conueniat, Vt res emptoris periculo ſeruetur: puto pactum valere: *l. ſi in venditione. 10. hoc tit.* quemadmodum & contrà valet, ſi perfecta venditione ſe periculo venditor obſtringat. *l. 1. in princ. hoc tit.* Quamobrem † ſi 5
Aueſione vinum vænit, hoc eſt, vt qualecunque & quantumcunque eſſet ſine vlla deguſtatione aut menſura ſit venditum, omne periculum in emptorē redundat, qui ad ſe eiuſmodi emptione illud auertit. *d. l. 4. §. fin. d. l. ſi vina. hoc tit. vide ʒ. de*
C *exerc. act. & ʒ. locat.*

¶ Sed quid in emptione In diem ſeruabimus? 6
Et ſanè ſi traditioni tantùm dies adiecta ſit, cùm perfecta & pura ſit venditio, §. 1 *Inſtitut. de verb. obligat.* emptoris erit periculum: *d. l. 1.* ſin ipſi venditioni, vt ſi dies deguſtationi præſtituatur, venditoris: quia ſub conditione contractum eſſe videtur.

¶ Etſi autem periculum nõ ſuſtinet venditor, 7
ſicuti diximus, emptione perfecta: tamen cuſto-
D diam vſq; ad traditionem præſtare debet: *d. l. 1. in princ. & l 2. in fin.* non qualem ſuis rebus adhibet, ſed penè quam ij quibus res cõmodata eſt, aut qui alioqui verſantur in re aliena. *d. l. 2. 3. & 4.* Fatale tamen damnum aut caſum non præſtat, ne incendium quidem, vel furtum: quamuis difficile eſt alterutrum ſine culpa & negligentia admitti, dummodò quam debent homines frugi & diligentes cuſtodiam, ipſe præſtiterit. Non enim ſi ſeruorum negligentia quid commiſſum
E eſt, continuò dominus in culpa erit. *l. ſi vendita. 11. h. tit. l. quod ſæpe. 35. ſi res vendita. ʒ. de contrah. empt.* Quòd ſi probetur ipſius culpa, meritò ex bona fide tenebitur: vt ſi eùm ſciret vinum non eſſe duraturum, emptori nihil renunciauerit vt tolleret, *d. l. ſi vina. 15.* aut ſi in mora tradendi fuerit. *d. l. 4. in princ. d. l. illud. 17.*

¶ Quid ergo ſi emptor in mora accipiendi ſit, 8
vtputa ſi per eum ſtet, quo minus vinum menſu-
F retur aut tollatur, an infinitam cuſtodiam præſtare venditor debet? Et ſiquidem dies præſtitutus ſit, poſt illum denunciabit emptori, vt tollat: quod ni faciat, licet illi etiam vinum effundere, ſi vaſis fortè ſuis habeat opus. idemq; iuris arbitror, ſi quamuis nulla die præſtitura, tantum temporis effluxerit, quo tolli commodè vinū potuit. Denunciabitur enim emptori vt tollat; quòd ſi ceſſet, liberatur omni periculo, etiam cuſtodiæ, venditor: ac ſi velit, vel per corbes quibus olim menſurabatur, effundere vinum, aut quod hu-
G manius eſt quanti ſua Intereſt, vinum tolli, poſtulare poteſt *l. 1. circa finem. l. 4 § fin. hoc tit.*

DE SERVIS EXPORTANDIS: vel ſi ita mancipium venierit, vt manumittatur, vel contrà. Tit. VII. C.4.55.57.

1 *Continuatio.*
2 *Quæ pacta venditionibus ſeruorum ſoleant apponi.*
3 *Vis horum pactorum.*
4 *Cuiuſmodi pacta in hoc genere non valuerint.*

1 QVIA † nihil olim erat frequentius (vt hodie apud Turcas) venditionibus ſeruorũ: earumq; venditionũ pactis: ideo tractatus de his hoc loco peculiaris eſt inſtitutus. So-
2 lent † autẽ cum his pactionibus conditionibusq; mancipia diſtrahi, Ne quo loco morentur, vbi venditori nocere poſſint: Vt in alias terras exportentur: Vt manumittantur poſt tempus, aut contrà: Vt ne proſtituantur, &c. ac ni pactis ſtetur, vt certa pendatur pœna, vel ſit manus iniectio: id eſt, liceat priori domino iniecta manu tanquam ſuum mancipium vendicare. *l.1. & tot.t. C. ſi mancipium ita ven. & l.2. & tot.t. C. ſi ſeruus exportandus*
A *veneat. l. Titius. 9. cum ſeq. hoc tit.* Id † genus pa- 3
ctorum non erat improbatum, ex iiſdẽ agi poterat, quòd emptionis aut precij pars eſſent: *l. ſi venditor.6. §.fin.h.tit. l.fundi partem.79. ff.de contrah. empt. l. ſi ſterilis. 22. §.pen. ſ.tit.1.* adeò vt ceſſantis venditoris vice fiſcus fungeretur. *l.1.2.3. C. ſi ſeruus exportandus veneat.* At ſi de manumittendo erat conuentum, tantoperè libertati leges fauebant, vt niſi ex pacto emptor manumitteret, ſeruus Conſtitutionibus ipſo iure libertatem nan-
B ciſceretur. *l. 3. hoc tit. l 1. & tot.tit. C. ſi mancip. ita fuerit alien. vt manumit. l. diuus. 5. de iure patronatus.* Planè † illa pacta, in quibus ſola turpitudo 4
aut crudelitas ineſſet, crediderim non valuiſſe: vt ſi quis mancipium hac conditione venderet, Vti proſtitueretur, Aut obijceretur beſtijs, Aut crudeliter ſine cauſa tractaretur. *d.l. ſi venditor. in fin.* Nec enim eſt malitijs hominum indulgendum. *l. in fundo.38. ff. de rei vend.* Et cùm beneficio homines, non iniurijs affici ab hominibus opor-
C teat, *l. ſeruus. hoc tit.* conſentaneum non eſt, eiuſmodi pactionum, à quibus humanitas & honeſti ratio abhorrent, vllam fuiſſe vim aut obligationem: *l. generaliter. 26. de verb. oblig.* In eo tamen valuiſſe arbitror, vt licuerit petere, Quanti minoris eo nomine mancipium venditum fuiſſet, tanquam intereſſe pecuniarium, idque velle videtur I.C. in d.l. ſi venditor. in fin.

DIGEST. LIB. XIX.

DE ACTIONIBVS EMPTI ET VENDITI. Tit. I. C.4.49.

1 *Actiones empti & venditi quales ſint, quotuplices, directa ſcilicet & vtilis: & quibus dentur, contra quos.*
2 *Quando vtilis detur.*
3 *Quid veniat in has actiones: & de materia vtriuſq.*
4 *Ad quid ex natura cõtractus teneatur emptori venditor: & an præciſè tradere cogatur.*
5 *Quatenus de rerum vitijs & ex commendatione teneatur.*
6 *Quando emptor agere poßit; quãdo venditor.*
7 *Ad quid emptor teneatur venditori.*
8 *Forma agendi.*

1 EX Empto † & Vendito oritur actio Empti & Venditi: quarum illa emptori, hæc venditori competit. Eſt autem vtraque ciuilis, *l. proinde.33. de ædil. edict. in verb. ex iure ciuili act. eſt.* bonæ fidei, *l. ex empto 11. hoc tit. §. actionum. Inſtit. de action.* perpetua, *Dd. in l.2. C. de pact. inter empt l.2. C. de reſcin. venditione. l.3. C. de præſcript 30. annor.* tranſitoria & directa; quia contractus hinc inde æqualis eſt, vtpote qui gratia vtriuſque ineatur, vt nõ debeat melior eſſe alterutrius conditio: vtilis tamen ad diſtrahendam emptionem, *l. ex empto.11 hoc titul.*
2 & ex † contractu procuratoris domino competit, *l. Iulianus. 13. §. ſi procurator. 21. hoc tit.* non directa, quæ alij non datur quàm qui contraxit, *l. cùm per eos. C. ſi quis alteri vel ſibi.* aut hæredibus eius: *l. non eſt nouum 10. l. Lucius. 47. hoc tit.* & ſucceſſoribus vniuerſalibus, *l.2. C. de pact. inter empt.*
D *l.3. C. de reb. alien. l. cùm à matre. C. de rei vendicatione. l. ex depoſiti.12. l ex contractibus. 49. de act. & obl. l.1. & 2. C. de hæred. actio. vide latè Tiraq. de retract. conuent. §.1 gloſ.6. per totum. Schurff. conſ 13. Senatus. nu.5. cent.1.* nõ etiam ſingularibus, *Schurff. d. conſ.13. cent. 1 per l.1. & 2. C. de hæred. act. & tot.t. C. vt act. ab hæred.* quemadmodum nec contrà directa venditi vel empti actio datur, niſi aduerſus eum qui contraxit, aut eius hæredem, *l.2. de pact. inter empt. l.3. C. de reb. alien.* non etiam in ſingula-
E rem poſſeſſorem: *Schurff. d. conſ.13. num. 5. cent. 1. per l. fin. § fin. de contrah. empt. l.1. § ſi hæres. ad Trebell. l. fin. C de hæred. act.* nec aduerſus dominum ex contractu procuratoris, niſi vtiliter, *d.l. Iulianus. 13 § ſi procurator. 21. hoc tit.*
¶ Venit autem in has actiones, quicquid in- 3
ter contrahentes actum eſt: quòd ſi nihil ſpecialiter conuenit; quicquid naturaliter ineſt huius iudicij poteſtati. *l. ex empto.11. hoc tit.* Inſunt † au- 4
tem

rem naturaliter hæc, vt venditor neceſſe habeat A
rem tradere vnà cum fructibus & reliquis acceſ-
ſionibus à tempore venditionis, vt noſtri volunt
indiſtinctè: vt vero Paulus interpretatur, ſi ex il-
lo tempore precium fuerit numeratum. *l. 3. §. 1.*
hoc tit. l. ex empto. 11. §. ſi quis. 10. hoc tit. l. pen. C. eod.
vide Paul. lib. 2. tit. 17. Nam neceſſitatem tradendi
in ſe contractus habet: *§. 1. Inſtit. de donationib.*
Iaſ. in l. quoties. num. 34. C. de rei vendic. & in l. ſtipu-
lationes. 72. num. 35. de verb. oblig. Paul. lib. 1. tit. 13.
quod & Varro lib. 2. de Re ruſtica docet, quam- B
uis etiam emptor in id quod intereſt, agere poſ-
ſit. *l. 1. in princ. vbi Dd. l. ſi iactum. 12. hoc tit.* Nam
nó ſimplex factum eſt in obligatione, ſed etiam
Dare, & effectu dominiũ transferre tenetur ven-
ditor, quia obligatus eſt pro euictione. Quare vt
in reliquis dandi obligationibus poteſt agi Vt
res detur, *l. vbi. §. fin. l. ſtipulationes. 72. vbi Dd. de*
verb. oblig. Paul. lib. 1. tit. 13. ita & in venditione, Vt
cùm cauſa dominij tradatur. Sed & agi poteſt ad
intereſſe ideo, quia traditio ad quam principa- C
liter obligatus eſt venditor, plurimum facti ha-
bet: *l. ſi rem. 26. de verb. oblig.* quo in genere ſuc-
cedit obligatio ad id quod intereſt, præſertim
poſt moram. *l. ſi quis. 13. §. fin. de re iudic.* Cùm ta-
men merum factum eſt in emptione, vt quando
iactus retis eſt emptus, præciſe ad iactum facien-
di cogi venditor non poteſt: quia merum factum
eſt in obligatione, & proinde vt in reliquis facti
obligationibus, *d. l. ſi quis. §. fin. d. l. ſtipulationes.*
72. vbi Dd. de verb. oblig. ad æſtimationem perue- D
nitur. *l. ſi iactum. 12. hoc tit.* Neque tamen (vt di-
ctum eſt) iure noſtro Ciuili ſimpliciter tradere
venditor, ſed vacuam eſſe poſſeſſionem præſta-
re debet, *l. 2. § 1. d. l. ex empto. 11. §. idem Neratius. 7.*
hoc tit. in eaque potiorem facere emptorem, *d. §.*
idem Neratius. 7. ac dominium etiam transferre,
ſi habet, vel eius loco præſtare vſucapiendi con-
ditionem; vnà cũ euictionis cautione, ad quam
precij ſolutione obligatur, *Paul. lib. 2. titul. 17.* &
quæ loco dominij ſecurum facit emptorem, *d. l.* E
ex empto. in prin. vnaque cum fructibus, & omni
cauſa, à tempore contractus percepta. *l. 3. §. 1. hoc*
tit. l. fructus. 13. l. pen. C. eod.

5 ¶ Quòd ſi res vitioſa tradatur, ſiquidem de vi-
tio certior factus emptor non [illegible]ſſet emptiurus,
agit ad redhibendum etiam [illegible] iudicio: *d. l. ex*
empto. §. redhibitionem. 1. ſin a[illegible] emiſſet, & vter-
que rei vitium ignorarit, quanto minoris emiſ-
ſet, vitio rei cognito, petet. quòd ſi ſciens vendi-
ditor vitium aſtutè celauit, quicquid damni eius F
fraude accidit, præſtare cogetur. *d. l. Iulianus. 13. in*
prin. hoc tit. Quòd ſi res non vitioſa, ſed falſa com
mendatione pluris iuſto vendita ſit, in id agetur,
vt Quanto pluris res empta eſt, reddatur. *d. l. Iu-*
lianus. § ſi venditor. 3. Nam ea quæ commendan-
di cauſa in venditionibus dicuntur, venditorem
obligant, niſi palàm ſint: vt ſi dicat, ſeruum ſpe-
cioſum, aut domum bene ædificatam. at ſi dixe-
rit hominem literatum, vel artificem, præſtare
debet: nam hoc ipſo pluris vendidit. *l. ea quæ. 43.* G
ff. de contrah. empt. gl. in l. nec ſupina. in prin. de iur.

A *& fac. ignor.* Denique quicquid dolo vel culpa
venditoris abeſt, quidquid præſtare æquum eſt,
quicquid pactis comprehẽſum, in hoc iudicium
venit. *l. tenetur. 6. §. 1. d. l. ex empto. in princ. hoc tit. l.*
pacta. 72. ff. de contrah. empt.

¶ Verùm illud ſciendũ eſt, nó antè ad hãc agen 6
di facultatem admitti emptorem, q̃ ex ſua parte
contractum impleuerit, & preciũ ſoluerit, aut certè
obtulerit. *d. l. Iulianus. §. offerri. 7.* cùm enĩ ab illo
incipiat contractus, ab eo primũ impleri debet:
B *l. quod vendidi. 19. ff. de contr. empt.* & iniquè petat
ab alio vt conuentionẽ impleat, qui ipſe nec dũ
ſatisfecit. *l. ſi ſoluturus. 39. de ſolutionib. l. cùm propo*
nas. 2. cum ibi not. C. de pact. itaq; In pari cauſa erit
potior venditoris conuẽti conditio, qui rem ven
ditam quaſi pignus, donec ſoluatur, retinere po-
teſt. *d. l. Iulianus. §. offerri 7.* nam & econtrariò, ſi
venditor ad preciũ prior agat, obſtabit illi exce-
ptio rei venditæ, & nó traditæ, donec plenè rem
tradat. *l. qui pendentem. 25. h. t.* Sed nec illud præ-
C termittendum eſt, ſolere ſtipulationes duplę ven
ditionibus interponi, ex quibus ſi ſuum conſe-
cutus ſit emptor, amplius agi nequit: *l. ex empto.*
11. §. Caſſius. 8. l. prædia. 28. h. t. quia contra bonam
fidem eſt, bis idem exigi. *l. bona fides. 57. de reg. iur.*

¶ Econtrariò actione Venditi agit venditor, vt 7
ſoluatur ei precium vnà cũ vſuris, à tempore rei
traditæ: *d. l. Iulianus. § ex vendito. 17. l. curabit. C.*
eod. l. euictis. 18. §. fin de vſuris. aut alioqui à tempo
re moræ. *l. fructus. 13. C. eod.* Traditio enim rei con-
D ſtituit in mora emptorẽ: cum qui poſſidet em-
ptor, ex ipſa fructuum perceptione commodo fa-
cere ſe debeat de precio ſoluẽdo. nec enĩ æquum
fuerit, ipſum fructu rei perfrui, vẽditorẽ aũt neq;
pecuniã, nec eius fructũ conſequi. *l. 5. C. eod. iuncta*
l. quod te. 5. ſi cert. pet. Vbi autem nec traditio facta
eſt, neq; mora interuenit, verum non eſt vſuras à
tempore cõtractus vẽditori deberi. *l. initio. 5. C. de*
pact. int. empt. & vend l. fructus. 13. C. eod. tit. l. euictis.
18. §. fi. de vſur. Nec enim hic eadem eſt ratio, quę
E in emptore. Is enĩ fructus à tẽpore contractus p-
fecti lucratur (quanq̃ & hoc controuerſum eſſe
diximus, niſi preciũ ſit ſolutũ) q̃a ſcilicet eius pe-
riculo & incõmodo res eſt: *§ cùm aũt. Inſt. de empt.*
l. ſecundũ. de reg. iur. at periculo venditoris non eſt
preciũ, q̃a eſt generis obligatio. quæ nó perit to-
tius ſpecie, *l. incendium. ſi cert pet.* Cum igitur
periculum ad eũ nó pertineat, nec fructus vſuræ
pertinere debet: ſed iuxta regulã, vſura demũ ex
mora debebit. *l. mora. 32. §. in bonæ. de vſur.* Porrò
F precium venditoris facere emptor debet. Etſi enĩ
venditor, ſicuti dictũ eſt, præciſe non obligatur,
vt emptorem faciat rei dominũ, ne vſus & facul-
tas contractus impediatur (quotuſquiſque enĩ in
promptu dominiũ rei quã vendit probare poſ-
ſit?) liberaturq; obligatione euictionis, & libera
rei traditione, quę ſuper dominio emptorem fa-
ciunt ſecurũ: tamen emptor nummos facere ven
ditoris debet: *d. l ex empto. 11. in prin.* cũ in genere
conſiſtant, nec vſum habeãt vllum, niſi in abuſu,
G qui ſoli domino conceſſus eſt. Præterea agit, vt
res emptas aut emptor tollat, aut id quod inter-

eſt præſtet: *l.1.§.licet.3.de peric.& com.rei vend.* i- A
tem vt fiat id quod pacto nominatim eſt conuen
tum. *l.qui fundum.de contrah empt.d l.venetur.6.§.*
8 *1.d l.Iulianus.* Ex † quibus omnibus facilè iam in-
telligi poteſt, qua ratione & forma vtraq; hæc a-
ctio ſit proponenda. Nam empti quidem actio
duobus temporibus intẽtatur, vel ante traditio-
nem, vel traditione iam facta. Ante traditionem
ea forma proponitur, vt primò dicat emptor ſi
ue actor, emptionem iurè ac legitimè, certo pre-
cio, deq; re certa, quæ omnibus notis quibus po- B
teſt, eſt deſignanda, *l.ſi rem.6.de rei vend* fuiſſe ali-
quo tempore (quanquam huius expreſſio nõ eſt
omnino neceſſaria, *Ferr.in for l.b vend ad verb. de
anno.per doctrinam Innoc.in c.fin.de re iudic.Bart.in
l.1.in prin.de eden. & in l.1 § hoc interdictum ff.vti
poſſidetis.*) factam, & conſenſu perfectam. hæc e-
nim contractus, vt loquũtur, ſubſtantialia, merx
ſcilicet, precium, & conſenſus, omnino ſunt ex-
primenda, *Ferrar.in d.lib.vend.in princ. l.1.2.8.de
contrah.empt.* vt fundamentum intentionis quæ C
ex contractu fluit: quo nõ ſubſiſtente, ipſa actio
quæ hinc oritur, ſubſiſtere nequit. *l.licet.§.ea obli-
gatio.de procur.* Deinde ſubijciat, ex eo ſe contra-
ctu precium ſoluiſſe aut obtuliſſe, vel etiamnum
offerre, aut ad diem condictam ſoluere paratum
eſſe, *l.Iulianus.13.§ offerri.hoc tit.* (nam qui ſibi
contractum cupit impleri, eũ vt illi ſua à parte an-
te omnia ſatisfaciat, vel ſatisfacere paratus ſit, o-
portet: *l.cùm propenas.21. C.de pact. l.fine.28 C.de
tranſact. vide tot.tit de except.rei vendit.*) neque ta- D
men venditorem hactenus fruſtra interpellatũ,
velle ſecundùm contractus fidem rem tradere,
ſed aliam ex alia moram nectere, & apertè em-
ptorem agentem fruſtrari ac ludificare. Quod
cùm ita ſit, petere vt iudex per ſententiam ſuam
venditorem condemnet, & legitimis remedijs
compellat, ad rem venditam emptori agenti tra
dendam, *§.perficiuntur.Inſtit.de denat.* vnà cum
omni cauſa, vacuaque poſſeſſione, *l.2.§.1 l ex em-
pto.11.hoc tit.* & fructibus, *l.3.§.1.h.tit.* à tempore E
venditionis perceptis, *l.fructus.13. C.eod. vide ta-
men diſtinctionem Ferr. in d.lib.venditionis.ad verb.
fructus.Aretinum conſ.160.* ac reliquis acceſſioni-
bus, *l.pen.C.eod.* eoq; quod intereſt agentis, tradi-
tionem debito tempore factam non eſſe, *l.1. in
princ.vbi Dd.l.Lucius.47. cum l.ſeq.hoc tit.* & cum
iuſta euictionis cautione. *l.quòd ſi nolit.§.quia aſ-
ſidua.de ædil.edict. l.indubitati. C.de euict.* Quòd ſi
emptori nõ ſederit ad rem agere, fortè quia nũc
illam habere non expedit, occaſione bene vtendi F
amiſſa: aut quod illa extincta poſt moram (nam
ante moram periret emptori) aut corrupta ſit: vt
ſi vino, bobus, aut carnibus emptis, nunc com-
modè vti non poſſit: *l cùm venditorem.10.l.ſicut.
12 C.eod.* liberum ei eſt, ad id quod totũ intereſt,
agere: *l 1.h.tit. l 4.10.12.& paſſim.C.eod.* quod in-
terdum precium ipſum excedit, ſi pluris referat,
rem traditã ſuo tempore fuiſſe, quam illa valet.
d.l. Lucius.47.l ſi ſt.vtilis.21.§ quamuis.h.tit. In ſu-
periore igitur agendi formula, tantùm ſingulare G
intereſſe venit: in hac porrò & ipſius rei æſtima-

tio, & quicquid præterea intereſt emptoris, rem
traditam fuiſſe. *vide Bart.& Dd.in l.1.h.t.* In ven-
ditione animaliũ, quæ facilè occultis vitijs ſunt
obnoxia, hoc amplius peti poteſt, vt præſtetur
abſque vitijs ea eſſe. *l.ex empto 11.§.redhibitionem.
h.t.l.ea quæ.43.§.fin. l ſi cũ fundum.68.de contrah.
empt.* Et hoc quidem modo ante traditionẽ hac
actione agi, tralatitium eſt: pòſt verò eam factã,
interdum etiam vtiliter proponitur. vt ſi res vi-
tioſa vendita ſit & tradita, poteſt agere emptor
vel ad omne intereſſe, ſi quidem ſcienter aut per
latam culpã talis vendita eſt: *d.l.Iulianus.in prin.
d l.ſi ſterilis. § quamuis.h.t.* vel ad redhibendum,
ſi te potius carere expedit: *d.l.ex empto.11.§ redhi-
bitionem.h.tit. tot.tit.de ædil.edict.* vel quanto mi-
noris, cũ ſcilicet nulla venditoris culpa argui po-
teſt, vt refundatur de precio tantum, quanto mi-
noris res prolato foràs vitio emi potuiſſet. *d.l.Iu-
lianus.* Item cùm petuntur fines & iura rei vendi-
tæ declarari, & inſtrumẽta huc pertinentia reſti-
tui: *l.creditor.52.h.tit.* aut quando ob inſecutam
euictionẽ, & venditori prius denunciatam, *§.fin.
ext.de empt.* ad totale intereſſe agitur. *vide ✝.de euì
ction. & C.eod.tit.* Eadem eſt agendi Ex vendito
ratio: ſcilicet vt intendat venditor, rem venditam
& traditam eſſe (ne ſcilicet obſtet rei non traditę
exceptio, *tot.tit.✝.de except.rei vend.*) eoq; ad pre-
cium ſibi dandum petat emptorẽ compelli, vnà
cum vſuris à tempore moræ, *l.iuste.C.de pact.int.
empt l.fructus.13.C.eod l.euictis.18 §.fin.de vſur.* vel
quod perinde eſt, *l.Iulianus.13.§ ex vendito.in ver-
bo, item vſuræ precij poſt diem traditionis. nam cùm
re emptor fruatur, æquiſſimum eſſe eum vſuras precij
pendere.h.tit.* traditæ rei *l.curabit.5. C.eod.d.l.cul-
ctis.§.fin.de vſur.* computandis (quæ in locum in-
tereſſe, quod in pecunia haberi poteſt, ſuccedũt,
*l.fin.✝ de peric.& com rei vend.l.nummis.3.de in li-
tem iurãdo.*) vnaq; cum ſumptibus in re vendita
poſt venditionem factis, *d.l.Iulianus.§ pręterea ex
vendito.* & quanti pluris vendere potuiſſet, niſi ab
emptore deceptus venditor eſſet: *d.l.Iulianus.§.
per contrarium.* item vt merces tollat, & intereſſe
hoc nomine præſtet, *l.ſi fundus.h.t. l.licet.de peric.
& com.rei vend.l.ſi lapides.h.t.* & quicquid aut ex
natura contractus debetur, aut dictum conuen-
tumque fuit eff[illegible]at. *l.1.l.venetur.6.d.l.Iul.13.§.1.
§ ſi venditor.§.[illegible]nd.h.tit. l.ſed & Celſus.l.pacta.
72.de contrah.em[illegible].* quo caſu poteſt interdum ad
retractandam quoq; venditionem agi, ſi videli-
cet pacti intuitu res vendita ſit: *l.cum te. C.de in
diem addict.* ſicut & cùm ex lege commiſſoria, aut
addictione in diem res repetitur. *l.ſi fundus.& to
to tit. de leg com. & de in diem addict. l.3. & 4. C.de
pact.int.empt.* Nam etſi ex natura cõtractus actio
vtrinq; detur, non ad Reſcindendum, ſed ad Im-
plendum duntaxat contractum: *l.venditi.6.l.1.C.
eod.l.inciuile.C.de rei vend.l.non idcirco.C de contr.
empt.* tamẽ vtilis etiam eſt ad eundem diſtrahen-
dum, cùm id ſcilicet inter partes actum eſt & cõ-
uentum: *d.l.ex empto. §.is qui vina.hoc tit. l.ſi fun-
dus.4.de leg.com. l.ſed Celſus. § ſi fundus.l.hæc ven-
ditio.§.fin.de contr.empt.l.cũ te. C.de pact.int empt.*
quarum

quarum conuentio, lex eſt contractus *l.1.§ ſi conueniat. depoſ. l. ex empto. 11. hoc tit. l. contractus, 24. de reg. iur.* Eſt etiam cùm vtriuis vltra dimidiam iuſti precij æſtimationem decepto, licet alternatiuè agere, vt aut p æſtetur iuſtum preciū, ſiue red datur, aut in quo contractu abeatur, *l. 2. C. de reſcind. vend.* quæ actio à noſtris, condictio ex lege ſolet appella i. *Salic. & Dd. in d. l. 2.* datur enim magis ex beneficio legis, quam ex natura cōtractus, ſecundùm quam licet contrahẽtibus ſe inuicem decipere. *l. in cauſæ. 17. § pen. de mino. l. 4. l. ſi volun tate. 8. C. de reſcind. vend.* Sed hæc vltra dimidiam læſio ex communi æſtimatione, non pro ſingulari agentis affectione probanda eſt: *gl. in l. non eſt. 6. C. de reſcind. vend per l precia ad l. Falc. cū alijs ibi alleg.* alioqui quamuis duplum offeratur, non tamen ad reſciſſionem contractus feneſtra aperiri debet. *l. non eſt. 6. C. de reſcind. vend.*

LOCATI ET CONDVCTI. Tit. II. C. 4. 65.

1 *Continuatio tituli, à vicinitate contractuum.*
2 *Quid ſit locare, locator, conductor.*
3 *Quid ſit locatio.*
4 *Cauſa efficiens, conſenſus.*
5 *Materia, quæ res locari poſſint.*
6 *Forma.*
7 *An merces in pecunia conſiſtere debeat.*
8 *De temporibus locationis.*
9 *Finis.*
10 *Adiuncta & adfinia.*
11 *Differentia inter venditionem & locationē.*
12 *De contractu emphyteutico.*
13 *Quæ actiones ex hoc contractu dentur.*
14 *Quid veniat in actionem locati. (ductor.*
15 *Quando dolum, culpā, cuſtodiam præſtet con-*
16 *Quid in actionem conducti veniat.*

1 POST † explicatum emptionū & venditionum tractatum, conſequens eſt, vt de actionibus locati & conducti videamus. Locatio enim proxima eſt emptioni, *l 1 & 2 h tit.* & quaſi quędam vſus rei emptio, adeò vt dubitari in quibuſdam ſoleat, emptio an locatio ſit contracta *d. l. 2 § 1.*
2 Locare † autem propriè eſt, in aliquo loco ponere. Hinc locare dicuntur, qui in agro ſuo dóuc conſtituūt aliquem, ad vtendum, vel habitandum: & generaliter vſu obtinuit, vt locare dicerentur, qui rem alteri fruendam non gratis, ſed ob aliquid concedunt. Hinc locare, conducere nummos apud Horatiū: hoc eſt, fœnori dare, & accipere. Locator itaque eſt, qui pro rei vſu mercedem accipit: conductor, cuius ductum res ſequitur, & a quo præſtita mercede detinetur. qď in locatione operis faciendi contrà ſe haber. Is enim qui operas præſtat, dicitur opus conduxiſſe: quia eius ductu tota conſtructio peragitur: qui dat mercedē, locaſſe. *l. 2. C. eod. l qui inſulam. 30. § pen. l. ea. 51. §. fin. hoc tit. & de ſignificatione bonorum vocabulorum vide plura in tit. ad l. Rhod de æſtimat. ac l. de præſcr. verb. & in hoc paſſim. Cuiac. obſer. lib. 2. cap 28. & lib. 4. cap. 26. & Inſt de loca. in prin.* Nam in vniuerſum qui dat vtendum vel faciendum aliquid certa mercede, locator eſt: qui accipit, conductor. *vide Cuiac. obſer. lib. 2. cap. 28.*

¶ Locatio eſt contractus nominatus, in quo perſonarum vel rerum vſus pro certa aliqua mercede conceditur: aut, locatio eſt perſonæ vel rei ad vſum facta conceſſio pro certa mercede. Verbum vſus, excludit abuſum. Nam ſi res cōſumatur, vt ſi locetur pecunia, mutuū eſt, non locatio. 3

¶ Contrahitur locatio conſenſu, ſicuti emptio & venditio, quoniam naturalis eſt, & omniū gentium, *l. 1. hoc tit.* eoque non ſolùm expreſſo, ſed etiam tacito: vt ſi quis poſt elapſum locationis tempus, patiatur inquilinum in domo manere. *l. item quæritur. 13. in fin. cum l ſeq hoc tit.* Requiritur autem conſenſus in duobus ad implendum contractum: videlicet vt primò conueniat de re quæ fruenda præſtetur, *l. ex conducto 15. §. 1. in fin. hoc tit.* deinde vt de certa mercede. *d. l. 2. in princ. hoc tit. l. 1. § ſi quis ſeruum. §. depoſiti.* 4

¶ Res omnis locari poteſt, ſiue mobilis, ſiue immobilis: nec intereſt, propria ſit an aliena. *l. ſi tibi alienam. 7. hoc tit.* quia dominium transferri neceſſe non eſt. *l non ſolet 39. h t.* corporalis, ſiue incorporalis, vt vſuſfructus: *in princ. Inſt. de vſu & hab. l. 7. de vſufr. l. ſi quis domum. 9. §. 1.* prædiales tamen ſeruitute, quæ fundo debētur, locari per ſe non poſſunt, niſi cum ipſo fundo. *l. locare 44. h. t.* Rem propriam conducere nemo poteſt. *l ſi quis. 9. §. fin. h. tit. l. neque pignus. 45. de reg. iur. l. qui rem propriam. C. eod.* Cùm enim proprium ſit dominij, poſſe re ſua vti, iniquū eſſet eius vſus nomine cuiquam à domino mercedem præſtari. 5

¶ Locatio & conductio contrahi intelligitur, ſi de mercede conueniat: *d. l. 2 in princ.* ſed vtrum ea in pecunia numerata conſiſtere debeat, an verò ſufficiat alias res fungibiles loco mercedis dari, non leui de cauſa addubites. Pluribus † placuit nummos requiri: *gl. & Dd. in l 1. §. ſi quis ſeruum. §. depoſiti & in §. 1. Inſt. eod.* propterea quod l. C. dicat, niſi pecunia interueniat, actionem præſcriptis verbis dari. *d. §. ſi quis ſeruum. l. naturalis. 5. §. at cùm do. ṽ. de præſcr. verb.* Sed ſciendum eſt, ibi pecuniam ſpecies quidem excludere, complecti tamen res, quæ pondere, numero, menſura conſtant, vt plerunque ſolet. *l. fin. C. de conſtit. pec. l. 2. §. creditum. vbi Dd. §. ſi cert. pet. vide §. ad tit de conſtitutia pecunia.* Itaque verius eſt, locationis mercedem conſtitui poſſe vel in nummis, vel pecunia, vel partibus. Nummis, vt fit plerunque: pecunia, vt ſi quis certum frumenti aut olei numerum polliceatur loco mercedis: *text. in l. ſi olei. C. eodem.* partibus, cùm colonus in vicem mercedis, partem fructuum tertiam, aut dimidiam fortè promittit, qui colonus partiarius appellatur: quod tamen genus conuentionis volunt Doctores in contractum Innominatum incidere. *in l. ſi paſcenda. C. de pactis.* 6 7

P 4 ¶ Poteſt

8 ¶ Poteſt autē locatio fieri vel in Perpetuū, vel
ad Tempus, *l. 1 & 2. ſi ager vectig.* ſed vbi vltra de-
cennium, vel (vt quidam volunt) quinquennium,
fit locatio, tranſire ſolet in aliud contractus no-
men, *Cuiac. Inſt. de locat. per Nouell. 120. quæ tamen
tantùm de Eccleſiaſticis rebus, nec de locatione, ſed de
emphyteuſi agit.* vt Emphyteuſin, libellū, cenſum,
&c. *Dd. in clem. 1. de reb. Eccleſ. non alien. & in l. co-
dicillis. de annuis leg. facit d. l. 1. ſi ager vectig. & c. 1.
§. donare. qualiter olim feudum alienari poterat, in
vſib. feud. vide Iaſ. in l. 2. C. de iur. emph. Ferr. in for.
lib. ad verb. inueſtiuit. ad fict. præſtat* Nam de com-
muni noſtrorū ſententia, ex locatione decenna-
li, aut longiore, ſemper vtile dominiū trāsfertur:
*gl. in l. fi. ſi ager vect. per l. 1. §. q. autem. de ſuperf. Fer.
in for. lib. ad fict. præſt.* quod Connanus improbat,
lib. 6. cap. 12. cū locationis ea natura ſit, vt nihil iu
ris de dominio transferatur. *l. 2. C. de præſc 30. an.*
quare ſecundùm hāc contractus naturā, contra-
ctum intelligi debet. *l. ſi vno. al. l. ex conducto. 15. §.
Papinianus. h. t. l. 4 de vſur. Iac. in tract. feud. in ver-
bo, ita quod etiam ipſi. nu. 1. l. ex empto. 11. de act. empt.
Iaſ. in l. vlt. nu 29 C. de iur. emph. Corn. conſ 390. plu-
ries. in prin part. 3. Soc conſ. 19. nu. 6. vol. 1.* niſi fue-
rit aliud conuentum: vt in emphyteuſi, *d. Nouell.
120 de alien. emph* & publicis locationibus conue
nire ſolet, *d. l. fin ſi ager vect. t. t. de loc. publ. fruen.* i-
tem cū ſuperficies locatur ad inædificandū. *d. l. 1.
de ſuperf.* nam ædificatio non rectè fit & commo
dè, niſi à domino. *§ cū autē de rer. diuiſ* quare cui
ædificandi ius conceditur, vtendę pro arbitrio a-
reæ ius, atq; ita vtile dominium cōcedi videtur.
In alijs autē locationibus, etiā longis, contrà eſſe
ex eo intelligitur, quod conductoribus etiā longiſſi-
mæ poſſeſſionis adimatur præſcribendi ius, tanquam
alienæ rei poſſeſſoribus: *l. 2. C. de præſcr. 30. ann.* i-
tem quod prætor ex his longi temporis conductio-
nibus nō indiſtinctè dat realem actionē, ſed cau-
ſa cognita, *d. l. 1. §. quòd autem. de ſuperf.* Poteſt e-
tiam fieri, quoad is qui locauit, voluerit: quæ lo-
catio mutatione voluntatis, aut quod perinde
eſt, morte finitur. *l. 4. h. t.* Quòd ſi nullum tempus
expreſſum ſit, quandiu durare locationem dice-
mus? & putauerim hoc caſu in ruſticis prædiis in
annum factam locationem videri, vt percipi fru-
ctus locationis queant, qui ſemel tantùm quot-
annis in agris naſcuntur: in vrbanis tamdiu, quo-
ad alteruter contractui renunciet: *l. item quæri-
tur. 13. §. fin. h. t.* quod tamē cum aliquo interuallo
& temperatione erit faciendum, vt vſus rei con-
ſtare conductori poſſit, neq; ſubitò migrare co-
gatur. *l. in commodato. 17. §. ſicut. ff. commodati.*

9 ¶ Finis locationis eſt idem qui omnium con-
tractuum: Vt rerum vſus ſine alterutrius partis
incommodo inter homines communicetur. Ef-
fectus ex actionibus, de quibus paulò pòſt dice-
mus, intelligi poteſt. Adiuncta eſt huic contra-
10 ctui Pignoris obligatio. Inuecta † enim & illata
in vrbanis prædijs, tacitè pro mercede oppigno-
rantur: in ruſticis, fructus qui ex prædio perci-
piuntur. *l. ſi in lege. 27. §. fin. h. t.* qua de re dicemus
ff. ad tit. in quib. cauſ. pig. vel hypoth. tac. contrah.

A Cognata huic cōtractui eſt emptio & venditio,
l. 1. & 2. h. t. etiamſi quibuſdā differat. Nam † pri- 11
mò in emptione transfertur dominiū rei in per-
petuum: in locatione, vſus tantum: idq; ad tem-
pus, dominio non mutato, *l. conuenit. 65 ff. de con-
trah. empt. d. l non ſolet. 39. h. t.* imò nec poſſeſſione
quidem. *l. cū in plures. 60. in fin. principij. h t l. 2. C.
de præſcr. 30. ann.* Deinde periculum rei pertinet
ad emptorem, nō verò ad conductorem. *l. ſi quis
domum. 9. §. ſi colonus. 3. cum ſeq. l. ex conducto 15. §. 1
B l. ſi merces. 25. §. vis maior. 5. hoc tit.* Tertiò, emptio
precium in nummis requirit: locatio, mercede
pecuniæ contenta eſt. Quartò, quædam vendi
poſſunt, non locari, vt ius ſeruitutis: quædam lo-
cari, nō vendi, vt res alienari prohibitæ. Reliquas
differentias videre licet apud Dd. in princ. Inſtit.
eod. Eſt † etiam omnino conſimilis huic contra- 12
ctus emphyteuticus & libellarius. Differunt ta-
men in paucis, vt notatur à Iaſ & alijs. *in l. 1. & 2.
C. de iur. emphyt.* Pugnat cum hoc nimia inæqua-
C litas mercedis, vt ſi vno nummo fiat locatio, *l ſi
quis. 46. hoc tit.* aut vltra dimidiam iuſti precij ſit
deceptio: *Dd. in l. 2. C. de reſcind. vend.* quanquam
alioqui pluris minoriſue locare aut conducere
licet, vt & emere: *l. item ſi precio. 22. §. fin. cum l. ſeq.
h. t.* item error in re & mercede, *l. ſi decem. 52. h. tit.*
& dolus malus: *l. cùm in plures. 60. §. mandati. 4.*
quæ omnia conuentionem hanc vitiant.

¶ Oritur autem duplex hinc actio, locati, & 13
conducti: quarum illa locatori, hæc conductori
D competit. vtraque bonæ fidei eſt. *l. quære. 54. h.
tit.* & in hæredem tranſitoria, *l. ſed addes 19 §. ex
conducto. penult. h. tit. l. viam. C eod.* (quamuis iure
Sax. non tamen vſitato, locatio hæredē nihil ob-
liget: *Faehſ. diff. 2 Reinh. diff 12. per artic. 77 lib. 3*)
non etiam in ſingularem ſucceſſorem. *l. qui fun-
dum. 32. hoc tit.* In † actionem locati venit perſe- 14
cutio mercedis. etſi enim inquilinus in ſolutio-
ne ceſſans poſt biennium, etiamſi aliter pactum
ſit, licitè expellitur, *d. l. quæro. 54. §. inter. 1. l. cùm
E domini. 56. l pen. h. tit.* nihilo tamen minus poteſt
mercedem ſuo tempore locator exigere: *l. legem.
C. eod.* ſed quo tempore, quæſtionis eſt. Et quidē
ſi nō in annos ſingulos, ſed certo tempore res cer
ta locata eſt, finito locationis tempore: quia dies
ſemper pro debitore eſt: *l q hoc anno. 42. de verb.
oblig. §. omnis. Inſt. eod.* ſin in annos ſingulos, exa-
cto anno. *text in l. 1 §. ſi penſio. in verb. mundum de-
betur. ff de migrando.* idq; ue ſeruatur conſuetudi-
ne, quæ attendenda eſt. *l circa. C. eod.* Qui verò o-
F pus conduxit faciendum, ſi pro toto opere pecu-
niam ſtipulatus eſt, non niſi opere perfecto & pro-
bato petere mercedem poteſt. Secus ſi ad men-
ſuram vel in dies penſio promiſſa ſit: *l. qui inſulā.
30. § pen h. t.* qua de re plura Dd. diſputant. *in l. 3.
C. eod.* Petitur autem merces vnà cum vſuris poſt
moram. *d. l quæro. l præſes. C. eod.* Deinde & dam-
na hoc iudicio petuntur, quæ culpa conductoris
contracta ſunt *l. ſi vulnerauerit. 43. h. t. Paul. lib. 2.
tit. 18.* Vt † ſi fortè res facta ſit deterior. *l. videa-* 15
G *mus. 11. §. 1* aut incendio non fortuito corrupta. *d.
l. ſi quis. 9. §. ſi colonus. 3.* vti enim re ſicut bonus pa-
terfamilias,

terfamiliás, *l. ſi merces. 25. §. conductor. 3.* & dolum A atq; culpam præſtare debet. *d. l. ſi quis. §. 3.* etiam eorum quos induxit, ſi in inducēdis culpam admiſit: *d. l. videamus. l. qui inſulam. 30. § fin.* atque adeò inimicorum ſuorum, ſi eius odio rem fecerint deteriorem. *d. l. ſi merces. §. culpa. 4.* In hoc iudicium & illud venit, quod cōtra legem locationis factum eſt: quia culpa eſt cōtra pacta venire. *d. l. videamus. §. fin.* Imperitia quoq; artificis, culpæ adnumeratur. *d. l. ſi quis. 9. §. pen. l. item quæritur. 13. §. ſi gemma. 5. l. ea lege. 51. § locaui. 1.* Cuſtodia B etiam & leuiſſima culpa non ex natura locationis, ſed ratione circumſtātiarum aut pactionum interdum præſtanda eſt: vt ab ijs qui pro cuſtodia mercedem accipiunt, *l. qui mercedem. 40. cum l. ſeq. h. tit.* vel ſi res natura ſua exactiſſimam diligentiam requirat. *d. l. ſi merces. 25. §. penul.* Item à ſarcinatore, & fullone, & cęteris, qui tanquam artifices locant operas, & rebus recipiendis, cuſtodiendis, reficiendíſue quæſtum faciunt. *d. l. item quæritur. §. ſi fullo. 6. d. l. ſi merces §. pen. & fin.* Agi- C tur etiam ad id quod intereſt, ſi ante finitum locationis tempus ſine cauſa rem conductor deſerat *l. ſi in lege. 24. § ſi domus. 3. l. dominus. 55. §. fin.* Item in hoc, vt exacto locationis tempore res reddatur. *l. ſi qr cognitionis. C. eod. d. l. videamus. §. pen.* Quo caſu contra non reſtituentem iuratur in litem. *l. ſi cui. 48. hoc tit.* Nonnunquam etiam ante finitum tempus, ſi videlicet dominus noua neceſſitate coactus, re ſua opus habeat, vel inquilinus ea abutatur. *d. l. quæro §. inter. l. 3. C. eod.* D

16 ¶ Conductor agit in hoc, vt ſibi liceat re locata vti, aut ſoluatur id quod intereſt. *l. 7. 8. 9. h. tit.* vt reficiat locator domum, aut mercedem pro rata temporis, quo vti nequit, remittat: *l. ex conducto. 15. l. habitatores. 27.* vt præſtet damna vitio rei locatæ contracta, ſi facile ſciri vitium potuit, & ad certum vſum res quaſi ab artifice locata eſt: vt ſi vas vitioſum à vietore locetur. ſecus ſi lateat vitium, ita vt prudentiſs. fallat: nec in ea locanda artificium ſuū, quaſi rei bonæ & integræ, locator E profiteatur. vt ſi ager conductus herbas noxias ferat. *l. ſed addes. 19. §. ſi quis dolia. 1. h. tit.* item in hoc agit, vt propter interitū rei, aut ſterilitatem fructuum labe aliqua contractā, vel incendium, aut aliud impedimentum vſus rei merces remittatur pro rata temporis, quo vſus conductor non eſt *d. l. ſi quis. 9. §. Imperator. d. l. ex conducto. §. ſi vis. & §. vbicunque. d. l. ſi merces. §. vis maior.* Cùm enim ob vſum rei illa præſtetur, æquum eſt vt qui vti ea nequit, illi penſionis fiat remiſſio.. F

DE AESTIMATORIA. Tit. III.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Ex duplicibus contractibus dari actionē præſcriptis verbis.*
3 *Ex qua cauſa detur æſtimatoria.*
4 *Actionem hanc eſſe ciuilem & bonæ fidei.* G
5 *Cuius ſit in hoc contractu periculum.*

ET hæc † quidem de contractibus Nominatis, & quæ inde prodeunt iudicijs ordinarijs. Sed † quia naturâ comparatum eſt, vt plura ſint negocia quàm rerū vocabula, hoc eſt, agendi formulæ: *l. 4. de præſcr. verb.* euenit nonnunquam, vt ceſſantibus proditis ac vulgatibus iudicijs, deſcendendum ſit ad ea quæ ſunt in factum generalibus verbis præſcripta, prout cuiuſque facti natura exigit: *l. 1. ff. de præſcr. verb.* quod fit, vel cùm negocium tam ambiguum & multiplex eſt, vt neſcias ad quam contractus ſpeciem ſit referendum; *vt in l. 1. ff. de præſcr. verb.* vel cum patet quidem & apparet quale ſit, ſed redigi ad ordinem contractuum nominatorum nequit. *l. 5. ff. de præſcr. verbor.* Prioris generis eſt, cùm res Aeſtimata vendenda datur. Hic enim probabiliter dubitari poteſt, vtrum ex vendito ſit actio propter æſtimationé, quæ loco precij eſt, & venditionem inducit: *l. plerunque. 10. §. ſi tamē. l. quoties. 16. ff. de iur. dot. l. quoties. C. eod. Paul. lib. 2. tit. 4.* an ex locato, quaſi rem vendendam locaſſe videatur: an verò mandati, non interueniente mercede. Itaque † tollendæ dubitationis gratia, & ne ineptam proponendo actionem periclitaretur actor, æſtimatoriam præſcriptis verbis actionem dare viſum eſt, quæ præſcriptis aptè verbis ad quodlibet negocium accommodaretur. Ea † ciuilis eſt, quia negociū ciuile vnde datur geſtum eſt, & quidem bona fide: quare omnia hic locum habebunt, quæ in bonæ fidei iudiciis. *l. 1. hoc tit.* Hæc actio Vulis eſt, etiamſi merces interuenit. *l. 2. hoc tit.* nam etſi merces pro opera conſtituta ſoleat locationem inducere: *l. 1. ff. mandati. l. rogaſti. 19. in fin ff. de præſcr. verb.* tamen quia hic æſtimatio rei, quæ venditionem facit. *l. plerunque. 10. cū ll. ſeqq. de iur. dot. l. 1. §. vltim. ff. pro empto.* adiuncta eſt, viſum fuit potius eſſe, vt æſtimatoria actio proponatur. Nam † hanc ſpeciem à locatione recedere vel inde apparet, quòd æſtimatio periculum faciat eius qui ſuſcepit· perinde atq; re vendita. *l. æſtimata. 51. ſol. matrim. l. quòd ſi per eam. d. l. plerunque. ff. de iure dotium* quod non eſt in locato & conducto. Si tamen res æſtimata daretur vendenda, ita vt aut illa, aut precium (non certū, ſed iuſtum, quod nomine precij abſolutè poſito ſignificatur, *l. non dubium. 14. de legat 3.*) redderetur: hoc caſu quia nullo certo definito precio, venditio per incertam æſtimationem nō potuit perfici, neq; periculum tranſire quaſi in empto rem, adhibenda erit alia diſtinctio. *l. ſi gratuitam. 17. §. ſi margaritas. 1. ff. de præſcr. verb.*

Right margin numbers: 1 (line 1), 2 (line 3), 3 (at "cede. Itaque"), 4 (at "quodlibet negocium"), 5 (at "proponatur. Nam"). Margin letters: A, B, C, D, E, F beside the column.

DE RERVM PERMVTATIONE. Tit. IIII.

C. 4. 64.

1 *Permutatio quare contractus innominatus.*
2 *Affinitas huius contractus cum venditione.*
3 *Differentia 1. inter hos contractus, à forma.*
4 *Differentia 2. ab effectu & præſtationibus.*
5 *Explicatio L. 1. quæ illas differentias tradit.*

6 *Ex permutatione propriè oriri actionem præ-* A
ſcriptis verbis.
7 *Quando detur condictio.*
8 *Differentia tertia, à cauſa efficiente: & quo-*
modo contrahatur permutatio.
9 *Explicatio verſ. vlt. L. 1.*
10 *Methodica ſumma, de rerum permutatione.*

1 HVius † generis eſt etiam Permutatio, qui
contractus iuriſgentium perhibetur vetu- B
ſtiſſimus, innominatus tamen, vtpote ge-
neralis, & omnia in ſe commercia includens. Res
enim rebus permutare, omnibus conuẽtionibus
tam nominatis, quàm innominatis eſt commu-
ne, vt permutatio nequeat ad certam ſpeciem no
mineq; contractus reduci: quanquam fuit apud
veteres dubitatum, an hoc placitum idem cum
emptione eſſet. *l. 1. §. 1. ff. de contrah. empt. §. 1. Inſt.*
2 *eod.* Videtur † enim venditio eſſe, *l. 2. C. de rer. per-*
mut. quia pro precio res datur, & id agitur vt do- C
minium hinc inde transferatur, aut paretur vſu-
capiendi conditio: *l. ſequitur. §. ſed etſi. de vſucap.*
ff. & vtrinq; debetur euictio, *l. 1. C. de rer. permut.* ac
bonæ inde fidei actio exiſtit: *§ actionum Inſtit. de*
actionib. quæ omnia ſunt emptioni & venditioni
conſentanea. Et huius ſententiæ Sabinũ & Caſ-
ſium fuiſſe accepimus. Sed Nerua & Proculus a-
liud eſſe permutationem, aliud emptionem exi-
ſtimauerunt: quia multis modis hos contractus
3 inter ſe differre palàm eſt. Nam † primò differũt D
forma: in venditione enim aliud eſt vendere, a-
liud emere: alius emptor, alius venditor: aliud
precium, aliud merx. At hanc formam nõ habet
permutatio, in qua diſcernere nequeas, quis ſit
emptor, quis venditor, quid precium, quid merx.
l. 1. §. pen. ff. de contrah. empt. l. 1. in princ. h. t. Secun-
4 dò † effectu & præſtationibus. Emptor enim co-
gitur facere nummos accipientis: venditor rem
dare nõ cogitur, ſed ſatisfacit tradendo rem cum
euictionis cautione. Itaq; ſi res euicta non ſit, ni- E
hil debet. In permutatione verò, ſi ponas vtráq;
rem haberi pro precio, vterque emptoris inſtar
erit: vnde ſequetur, rem fieri accipientis vtrinq;
oportere: ſin pro merce, quia vterque perſonam
venditoris repræſentabit, neutrius fieri rem ne-
ceſſe fuerit: quod quidẽ longè abhorret à natura
huius contractus: itaq; neutrum horũ eſt in per-
5 mutatione. Nam † cũ precium ſit quo aliud æſti-
matur, merx verò res ipſa æſtimata: non poteſt
in permutatione inueniri, quid pro merce, quid F
loco precij ſit habendum. Abſurdum autẽ foret,
vtramq; rem eſſe aut mercem, aut precium: cùm
natura rerum non patiatur, vt vna res & væneat,
6 & precium ſit emptionis. Quod † cùm ita ſit, nõ
hic obtinẽt præſtationes, in venditione receptæ:
ſed ſi ea res, quam acceperim, poſtea euincatur,
in factum agere debeo ad id quod intereſt: quæ
propria eſt permutationis actio, daturq; ex con-
tractu, quem ego & à mea parte perfici, & perfe-
ctum eſſe volo: nec poteſt obijcere aduerſarius, G
quaſi contractus ſit imperfectus, cùm in ipſo ab-

A ſolutam vim & obligationẽ acceperit, in quem
dominiũ rei meæ transtuli. *l. 1. l. rebus. l. fin. C. eod.*
Itaque quod ad ipſum attinet, conſummatus eſt
contractus, cùm ei dederim quod erat conuen-
tum. Planè † quia in me perfecta non eſt permu- 7
tatio (ea enim rei datione completur) cũ euicta
mihi res ſit tradita, poſſum iure meo vti, & rem
meam repetere, quaſi cauſa non ſecuta, propter
quam data eſt: *l. 1. in fin. h. tit. l. 4. l. pen. C. eod.* quia
tibi eam relinquere non ſum obligatus, cùm nul-
B lius rei datione contractum à tua parte impleue-
ris, neque me obligaris. *l. 3. C. eod.* Nam † etſi em- 8
ptio nuda conſentientium voluntate cõtrahitur,
tamen permutatio ex re tantùm tradita dataque,
initium obligationi præbet: alioqui ſi res tradita
non ſit, nudo conſenſu conſtitui obligationem
dicemus: quod in his duntaxat receptũ eſt, quæ
nomen ſuum habẽt, vt in emptione, conductio-
ne, mandato, &c. Permutatio autem iſtiuſmodi
nomine & forma ſpeciali aut ciuili caret, & in ge
C nerali contractuum nomine conſiſtit, ideoq; nõ
conſenſu, ſed rei datione perficitur: eaque tertia
eſt à cauſa efficiente deſumpta horum contra-
ctuum differentia. Quare † rectè Pædius ait, alie- 9
nam rem dantem, nullam contrahere permuta-
tionem, in hoc vt ſibi alterũ obliget. Igitur ſi ego
alienam rem tibi tradiderim, & tu cõtra rem mihi
tradere nolis, non vtiq; in hoc agã, quod intereſt
mea illá rem accepiſſe, de qua conuenit. Nec enĩ
donatione rei, quæ requirit dominij tranſlatio-
D nẽ, *l. fin. vbi Iaſ. de cond. cauſ. dat.* te mihi obligaui,
vt ex permutatione actio dari poſſit, cũ rem non
fecerim tuã: *d. l. 3. C. eod.* ſed vt res tradita contrà
nobis reddatur, condictioni locus erit, quaſi re
nõ ſecuta. *d. l. 1. in fin.* Quod cùm ita ſit, liquet, ex
hoc contractu, qui nullum habet certum nomẽ,
nullam oriri certam actionem, vt ex empto, lo-
cato, &c. Sed recurrendum eſſe aut ad iudicium
præſcriptis verbis, cõtractu à tua parte impleto;
aut ad condictionem cauſa data, cauſa non ſecu-
E ta, ſi rei datione necdum alterum tibi obligaſti.
¶ Eſt igitur, vt de explicatione legũ huius titu- 10
li modò facta intelligi poteſt, permutatio com-
mercium, *l. 5. de iuſt. & iur. Cuiac. ad Vlp. tit* 19. con
tractus, *l. 1 h. t.* ſeu (vt Impp. appellant) placitum
l. 3. 4. C. eod. vel conuentio *l. fin. C. eod.* iuriſgẽtium
l. 1. de contr. empt. l. 1. h. t. innominata, *l. 1. h. t. & tra-*
ditur in l. iuriſgentium. 7. de pact. ſimilis emptioni,
l. 2. C. eod. l. 1. de contr. empt. eoq; bonæ fidei, *d. l. 2. C.*
eod. qua ſpecies rerum certæ cum ſpeciebus com
F mutantur. *l. 1. h. t. l. emptionem. 7. l. 1. 2. 3. 4 & 1. tit. C.*
eod. Dico ſpecies: nam ſi genus cum genere, aut
cũ ſpecie commutetur, nõ eſt propriè permuta-
tio, ſed magis contractus innominatus, do vt des:
l. 1. vbi gl. & Dd. h. tit. Iaſ. in l. 2. in prin. nu. 7 ſi cert.
petat. vide gloſ. opt. in l. 1. C. eod. qui à permutatione
diſtat, quia ex hac actio bonæ fidei oritur, ex illo
nequaquam. *Iaſ. in d. l. 2. nu. 8. & in l. 1. nu. 10. h. t.*
Vt enim in emptione merx & preciũ certum eſſe
debet, *vide ff. de contrah. empt.* ita & in permutatio-
G ne quæ huic comparatur, certæ res indiuiduæ.
Partes huius contractus, poſſunt dici ſpecies re-
rum,

rum,conſenſus ac traditio,& nonnunquam ſtipu A
latio. *l.3.C.eod.* Genera varia,vt diuiſio,tráſactio,
do vt des: denique omnes contractus *ἐν πρᾶξει*
commercio permutationis comprehenduntur:
ſed in ſpecie vna tantùm eſt permutatio, ſcilicet
cùm certa res pro re certa commutatur. *vide gl. in*
l.1.C.eod. Cauſa efficiens,eſt ius gentium, conſen
ſus,& rerum traditio. Permutare autem poſſunt,
qui aliâs contrahere. Materia, ſunt certæ rerum
ſpecies,non genus,neq; precium. Forma,vt aut
traditione aut ſtipulatione fiat. *l.cùm pater.77.§.* B
hereditatem.de leg.2. Finis,vt cùm tu habeas quod
ego deſiderem,viciſſim ego habeam quod tu ac-
cipere velis,fiat vtrinque commutatio rerum, ac
cuique vtile & opportunum eſt, quæratur. *l.1.in*
prin.de pact. Effectus idem ferè qui emptionis, *l.*
2.vbi gloſ.C.eod. l.2.hoc tit. nam ex permutatione
peræquè atq; ex venditione, paratur vſucapien-
di conditio, *l.4.§.de illo.de rer.permut.* præſtatur
euictio, *d.l.1. C.eod.* & animantium ſanitas: *l.2.*
hoc tit. ac fit ob vitia redhibitio. *l.ſciendum.§ pen.* C
de ædil.edict. gl. in d.l.2. Item oritur ex contractu
permutationis, actio bonæ fidei, *§ actionum.Inſt.*
de actionibus. Iaſ.in l.2.in princ. num.8.ſi cert.petat.
præſcriptis verbis: *l.4.l.fin.l.rebus.6.C eod.* qua ad
exemplum actionis empti, *l.1. C.eodem.* agi po-
teſt, aut vt impleatur quod promiſſum eſt, *l.4.l.*
vlt.C.eod. aut id quod intereſt præſtetur: *l.1.C.eod.*
quo reſpectu incerti actio dicitur: *Cuiac.obſer.lib.*
4.cap.7. quanquam & condici res quæ data eſt,
quaſi re nó ſecuta, *l.1.4.5.7.C.eod.* & adiecta ſtipu D
latione, vt ferè fit, ex ſtipulatu agi poteſt. *l.3.4.7.*
C.eod. Nam aut ex ſtipulatione, aut à traditione,
non etiam de conſenſu, vim omnem & effectum
hic contractus trahit & mutuatur, vt paulo antè
eſt expoſitum.

DE PRAESCRIPTIS verbis, & in factum actionibus. Tit. V. C.4.64.

1 *Continuatio, & quare hi contractus ſint innominati.*
2 *Genera 4.contractuum innominatorum.*
3 *Do vt des.*
4 *Do vt facias.*
5 *Facio vt des.*
6 *Facio vt facias.*
7 *Qualis ſit hæc actio.*
8 *Actionem in factum ab hac longè abeſſe.*

1 SEcundo † loco dixi, *ȝ.ad tit.de æſtimat.act.* a-
ctionem præſcriptis verbis dari, quoties con
tractus exiſtunt, quorũ appellationes nullæ
iure ciuili ſunt proditæ. *l.3.h.tit.* Hi enim, quam-
uis nomen & formam ſpecialem non habent: ta
men quia nuda pacta non ſunt, quæ nullius mu-
tuæ obligationis vinculo colligantur, ſed habent
in ſe *συνάλλαγμα*, & negocium aliquod ciuile, G
nempe rerũ commercium, ciuilem etiam actio-
nem producant neceſſe eſt. *l.iuriſgentiũ.7.in prin.*
ȝ.de pactis. Quæ quia non poteſt ad certam ali-
quam formam accommodari, cùm ipſa negocia
vnde oritur, varia ſint & incerta, præſcriptis in fa-
ctum quodlibet verbis à prætore informatur. So-
lent † autem iſtiuſmodi contractus ad quatuor 2
ferè genera redigi: aut enim do vt des, aut do vt
facias, aut facio vt des, aut facio vt facias. Si do † 3
tibi rem, vt contrà rem accipiam, cùm non pla-
ceat permutationem rerum emptionem eſſe, na
ſcitur ciuilis obligatio innominata: indeq; actio
præſcriptis verbis oritur, qua agitur non in id, vt
reddas quod accepiſti (condictio enim non da-
tur ex contractu, ad contractum reſcindendum)
ſed vt damneris mihi, quãti intereſt mea illud de
quo cõuenit, accipere. Sanè ex alio capite, ꝙ an-
tequam dederis, tibi obligatus nõ ſum: ſi meum
recipere velim, condicere poſſum, quaſi re non
ſecuta: itaq; periculum eius rei quã dare debes,
ad me pertinet, quod quidem ad actionem præ-
ſcriptis verbis attinet: *l.naturalis.5. §. 1. verſ.ſed ſi*
ſcyphos.h.t. Quia cùm ſis debitor ſpeciei, interitu
eius liberareris. *l ſi ex legati cauſa.23. de verb.oblig.*
Sed quoniam pœnitere poſſum antequã vllius
rei datione me tibi obligaſti, nihilominus condi-
cam meam rem quaſi ob cauſam datam, cauſa
non ſecuta. *l.final. ȝ.de condict.cauſa dat.cauſa non*
ſec. At † cùm do vt facias, ſi tale ſit factum quod 4
locari ſolet, puta vt tabulas pingas, pecunia data
locatio erit: ſi res ſit, quæ mercedis loco datur,
non erit locatio, ſed naſcetur vel ciuilis actio in
id quod mea intereſt, vel ad repetendum condi-
ctio, ſicut in ſuperiore caſu. idemq; iuris eſt etiã
pecunia data: ſi tale eſt factum quod locari non
poteſt: quia vſum fruitionis non recipiat: puta,
vt ſeruum manumittas. Sed ſi ſeruum tibi dedi,
vt eum manumitteres, & manumiſiſti, & is quẽ
dedi euictus ſit: ſi ſciẽs dedi, de dolo teneor pro-
pter fraudem, vt Iulianus voluit: non enim vide-
batur ciuile eſſe negocium, quod fraudulenter
E geſtum eſſet. Sin ignorans præſcriptis in factum
verbis, ciuilem putat I.C. dandam: quia manu-
mittendo, me ciuiliter ad dandum obligaſti. *d.l.* 5
naturalis. §. at cum do. Quòd ſi dubitetur ſciens
an ignorãs dederim, exiſtimabat hoc caſu Iulia-
nus, non poſſe ciuili actione agi, quòd dubitare-
tur, quæ'nam danda eſſet; vtrum præſcriptis ver-
bis, an verò de dolo prætoria: itaq; in factum a-
ctionem ſubſidiariam à prætore concedendam.
in quo meritò reprehenſus eſt à Martiano, cùm
F & hoc caſu ſufficiat præſcriptis verbis ex ciuili
obligatione actio. Humanius eſt enim, in dubio
præſumi ciuiliter, & bona fide potius quàm do-
lo malo negocium eſſe geſtum *in l iuriſgentium.*
in fin.princ.ȝ de pactis. Atque hæc quidem inter-
pretatio quibuſdã placet: de qua alio loco quia
diximus, nõ eſt opus hic eadem inculcare. *vide ȝ.*
in tit.de pact. Explicatus eſt articulus, do vt facias.
Quòd ſi faciam † vt des, & poſtquã feci, ceſſes da 6
re, nulla erit ciuilis actio: *d.l.naturalis.§.quòd ſi fa-*
ciam.h.tit. quia nulla ſubeſt obligatio, quæ formã
ciuilis contractus habeat: & ideo de dolo ſubſi-
diaria a

diaria dabitur. Nec em̃ negocium hoc congruit A
emptioni, vt in do vt des: nec locationi, vt in do
vt facias: nec alij cuipiam ciuili contractui ſimi-
le eſt, ad cuius formã actio præſcriptis verbis ac-
commodetur, *d.§ quòd ſi faciam*. Deinde ex facto
nõ perinde mihi obligaris, atq; ex datione: quia
fieri poteſt, vt ex facto meo nihil ad te perueniat:
verbi gratia, ſi ſeruum meum manumittam vt
mihi des decẽ, hic conſtat nihil ad te commodi
ex libertatis datione redire, quo mihi ciuiliter
obligeris: de qua ſpecie loqui I.C. exemplũ ma- B
numiſſionis paulò antè poſitum oſtendit. Quòd
cùm ita ſit, ad euitandas has decipulas, & in om-
nem euẽtum placuit hoc caſu de dolo actionem
dari. Etenim in dolo es, qui ceſſas fraudulenter in
dando, poſtquam ego feci. *l. dolus. §. mandati*. Nec
hoc pugnat cum edicto de dolo, *l. 1. §. 1. 2. 3. de dol.
mal.* quoniam in dubijs caſibus dantur ad præci-
dendas lites ſubſidiariæ actiones, quæ in certis
non darentur: vt *l. 1. de æſtim. act.* idq́ue de actione
doli traditur. *l. & eleganter. 7. §. non ſolùm. 1. de dol.* C
mal. Donellus nullam actionẽ hìc interpretatur
de condictione, de qua tamen non vltimo loco
egerat Paulus, ſed de præſcriptis verbis actione.
Deinde actio de dolo nõ datur, quoties alia qua-
uis actione etiam ab alio res ſeruari poteſt. *l. 1. §.
vlt. l. 3. l. 4. de dol. mal.* Sed hæc maioris ſunt diſpu-
tationis, quàm hic pluribus perſequitur Donel-
6 lus, vnde ſtudioſi petant. Quòd † ſi Facio vt fa-
cias, quia vtrinque æqualia præſtãtur, nempe fa-
cta, formam res habet ciuilis negocij, cùm pro-
pter æqualitatem, quæ iuris ciuilis propria eſt,
tum quia ſimile eſt negocium mandato: vt, ver-
bi gratia, ſi conuenit, vt ego a tuo debitore Car-
thagine, tu à meo Romæ exigas: itaq; actio ori-
tur præſcriptis verbis mandati conſimilis. *l. natu-
ralis 3. §. ſed ſi facio. h. t.* Et ad hæc quidẽ quatuor
genera ferè reduci cõtractus innominati omnes
poſſunt. Sed tamẽ quia plura ſunt negocia q̃ re-
rum vocabula, *d. l. 4. h. tit.* fit vt exiſtant interdum
contractus, qui nec in hæc quidẽ genera cadant,
& tamen habeant cauſam obligationis ciuilem
propter *συνάλλαγμα*. Cuiuſmodi † ſpecies in hoc 7
titulo plurimas inuenire licet, quibus ex omni-
bus præſcriptis verbis eſt agendum: *l. 1. h. tit.* quæ
actio, vtpote ex ciuili obligatione manans, ciui-
lis eſt, & ſimilis ordinariarum, prẹterquam quòd
non certis formulis concepta eſt, ſed tanquam
Lesbia regula ad quælibet facta accommodatur:
eaq́; ſic agitur, vt nullum certum actionis genus
aut nomẽ in libello exprimatur. Ab hac † autem 8
longè diſtat actio in factum Prætoria, quæ defi-
ciente obligatione, & cauſa ciuili, aut verbis le-
gis, ex æquitate à prætore datur, *l. quia actionum.
11. l. quoties. 21. h. tit.* nam hæc planè ſubſidiaria eſt,
vt alijs ciuilibus extantibus nequaquã detur: *d. l.
quoties.* cuiuſmodi ſunt ferè omnia prætoriũ re-
media. *l. & eleganter. 7. §. non ſolùm. cum ſeqq. ff. de
dol. mal. l. in cauſæ. 16. ff. de minorib.* Præſcriptis au-
tem verbis actio cùm ſit ciuilis, etiam ciuili or-
dinariæ actioni adiungi, & cũ ea concurrere po-
teſt, vt multis ll. apertiſſimè comprobatur. *l. La-
beo. ff. de contrah. empt. l. ſi conuenerit. ff. comm. diuid.
l. ſi conuenerit. ff. de reſcind. vendit.*

DIGEST. PARS IIII. LIB. XX.

DE PIGNORIBVS ET HYPOTHECIS, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum.

Tit. I. C. 8. 14. 35.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Diuiſio materiæ de pignoribus.*
3 *Quid inter pignus & hypothecam interſit: & quid ſint, & ſpecies.*
4 *Quomodo contrahatur.*
5 *De pactis pignorum & antichreſi.*

1 EXPOSITIS † contractuum om- D
nium, quibus in creditũ itur, ge-
neribus, & actionibus quæ inde
proficiſcuntur, abſolutis: viden-
dum nunc eſt de his quæ contra-
ctibus accedere adiungiq́; ſolent.
Ea autẽ pertinent aut ad ſecuritatem contractus,
vt pignora: aut ad implementum, vt Aedilitium
edictum, euictio, vſuræ: aut ad probationem, vt
teſtes & inſtrumẽta: de quibus ſingulis reſtat, vt
2 deſpiciamus. De † pignoribus hæc iuſto ordine E
iſto lib. tractantur: Quomodo contrahantur: *h. t.
& ſeqq.* Quibus de rebus: *tit. 3.* Quem habeãt ef-
fectum: *tit. 4. & 5.* Quomodo ſoluantur: *tit. 6.*
3 ¶ Inter pignus & hypothecam, quod ad vſum
attinet, tantum nominis ſonus differt: *l. 5. in fin.
hoc tit.* alterum enim Græcum, alterum Latinum
vocabulum eſt. Quare ſtatutum quod de pigno-
re loquitur, etiam in hypotheca obtinebit, & e
contrario. *Neguz. in tract. pign. part. 1. num. 8. & 9.
contra Bart. in l. ſi rem. §. propriè de pign. act.* Sed ſi
proprietatem verborum exactè lunare volumus,
pignus à pugno Latinis dicitur, quod traditur
quaſi de manu in manum creditori: hypotheca
verò, quicquid ſupponitur obligationi, manen-
te apud debitorem poſſeſſione. *§ item Seruiana.
in fin. Inſtit. de actio. l. ſi rem §. 1. de pignor. act. l. plebs
est. 238. §. fin. de verb. ſignific.* Pignus autem dici-
tur tam ipſa res quæ pignori obligata eſt, *toto tit.
de diſtrah. pig.* quàm ius quod creditor in pigno-
re habet. *tot. tit. quæ res pig. oblig. & qui pot. in pign.
hab.* Propriè tamen pignus eſt ius reale, quo cre-
ditor nomine eius quod ſibi debetur, rem obli-
gatam tenet: quanquam & ipſe contractus, quo
res creditori obligatur, pignus etiam dici poſſit,
l. 1. §. fin. verb. in pignus, de pactis. Pignoris autem
res

tres vulgò ponuntur ſpecies. Eſt enim quoddam A
pignus prætorium, *toto tit. C. de prætor. pign.* quod
prætor decreta miſſione poſſeſſioneq; bonorum
inducit: quoddam iudiciale, captis à iudice pro
re iudicata pignoribus: *l. à diuo Pio. 15. de re iudic.*
tot. tit. C. de bon. auth. iud. poſſ. quod tamẽ ſuperiori
rectè includi poteſt: *Cuiac. in l. penult. pro empt. &*
lib. obſer. 5. c. 30. vt ſtei ff. de pig. act. quoddam con-
uentionale, quod conſenſu & conuentione con-
ſtituitur. *l. 1. de pign. act. vide Iaſ. in §. item Seruiana.*
in princ. Inſtit. de act. Negus. in tract. pig. part. 3. Eſt B
enim quædam hypotheca generalis, videlicet
omnium bonorum: quædam ſpecialis, videlicet
vnius rei: item quædam expreſſa, quædam taci-
ta. *l. 2. 3. 4. de pactis.* Loquimur autem hic de pi-
gnore conuentionali & expreſſo, quod con-
tractibus accedit, nec modò rei traditione, ve-
etiam conſenſu & nuda voluntate contrahitur.
l. 1. ff. de pign. action. quanquam iure Sax. in hypo-
theca rerum immobilium conſtituenda autho-
ritas iudicis requiri videatur. *Reinh. diff. 23. per art.* C
4 *30. lib. 2.* Neque † ad rem pertinet, quibus verbis
fiat, ſicut ſtalatitium eſt in his obligationibus
quæ conſenſu contrahuntur: & ideo etiam ſine
ſcriptura, ſi probari poteſt conueniſſe, vt hypo-
theca ſit, res eris obligata: *l. 4. hoc tit.* pactiones
etiam, diemque ac conditionem, hic contractus
5 recipit: *l. ſi conuenerit. 4. ff. de pign. act.* vt † cùm
conuenit, vti creditor fructus (quos alioqui non
lucratur, ſed ſorti imputat, *l. 1. C. de distract. pign. l.*
1. & 2. C. de pign. action. l. ſi dominium. 9. C. de pign.) D
aut aliud quid ſupra ſortem, pro vſu pecuniæ
quam debitori promittis, percipiat. *l. 1. §. pacto. h.*
tit. l. ſi ea lege. C. de vſuris. Quæ ſpecies *ἀντίχρησις*
vocatur: *l. ſi is. 11. §. 1. hoc tit. l. ſi pecuniam. 33. ff. de*
pign. action. vide Cuiac. lib. 3. cap. 35. neque ſemper
& indiſtinctè vſuraria eſt. *d. l. ſi ea lege. 17. C. de vſu-*
ris. vide Molin. in tract. vſur. quæſt. 32. Cuiac. lib. 8.
cap. 17. gl. num. 5. Land. lib. 1. art. 54. Negus. in tract.
pign. in 5. membr. 5. part. num. 10. cum ſeqq. Sanè pa-
ctum legis commiſſoriæ in pignoribus impro- E
batur: tale ſcilicet, vt niſi certa die pecunia ſol-
uatur, res oppignorata in commiſſum cadat, ad-
dicaturque creditori. Cùm enim id oneris egen-
tibus & neceſſitate circumuectis debitoribus mul
tò grauius ac pernicioſius accidat quàm vlla vſu-
ra, meritò ac iure fit, vt hinc procul amoueatur
& exterminetur. *l. fin. C. de pact. pign.*

IN QVIBVS CAVSIS F pignus vel hypotheca tacitè contrahitur. Tit. II.

C. 8. 15.

1 *Tacitum pignus contrahitur in mutuo refe-*
ctionis.
2 *In inuectis & illatis in prædium vrbanum,*
non ruſticum.
3 *In renouata locatione.*
4 *Ratione perſonæ creditoris, vt pupilli, fiſci*
&c.
5 *Ciuitates & inferiores principes non habere*
ius fiſci.
6 *Differentia inter expreſſam hypothecam &*
tacitam.

QVia † verò tacito quoque conſenſu con- 1
uentiones fiunt, *l. 2. & 3. ff. de pactis.* fit vt
non modò expreſſa voluntate, ſed in qui-
buſdam etiam cauſis tacitè pignus contrahatur.
Nam in primis quo plures eſſent, qui ad refectio-
nem ædium, quas refici publicè intereſt, mutuò
darent, S.C. pignus inſulæ, ei qui ad eam ædifi-
candam crediſſet, datum eſt. *l. 1. h. t. l. ſi ventri. 8.*
§. 1. de priuil. credit. al. l. 24. de reb. auct. iudic. poſſ. l.
creditor. 25. ff. ſi certum petatur. Sed † & inuecta & 2
illata in prædium vrbanum, pro penſione clàm
obligantur: quod primò moris fuit, poſtea ius
factum eſt. *l. 2. cum multis ſeqq. h. tit. l. 4. ff. de pactis.*
l. vlt. C. eod. In ruſticis prædijs contrà ſeruatur: *l. 4.*
h. t. quia ſufficit in ijs fructus teneri: *l. in prædijs. 7.*
h. t. niſi voluntate, hoc eſt, ex conuentione aliqua
iure pignoris inferantur: *tot. t. de Sal. interd.* quod
alibi voluit Imperator. *l. certi iuris. de loc. & cond.*
Sed † & tacitæ locationi cohæret pignoris reno- 3
uatio. *l. item. 13. §. qui impleto. 10. ff. locat.* Item &
rei oppignoratæ fructus extantes, quamuis id a-
pertè non ſit expreſſum, pactione tamen ſubin-
D tellecta pignori creduntur ineſſe. *l. 3. C. eodem.* Fa-
uor inſuper creditoris facit nonnunquam locũ
pignori legali. Sic † pupillus hypothecam habet 4
in bonis tutoris, *l. penult. C. eod. l. pro officio. 20. C. de*
admin. tut. vxor in mariti, *l. vnic. §. 1. C. de rei vxoriæ*
act. ſponſa in ſponſi; *Ang. in §. pat. tut. num. 3. Inſt.*
de iniur. adulti ſcilicet ætate, non minoris, *gl. in l.*
penult. verb. teneri. C. de leg. tut. Bart. in l. ſi conſtante.
ſolut. matr. (huius enim bona dotis nomine non
obligari, plerique contendunt:) quæ hypotheca
E nõ modò pro dote intelligitur contracta, *Dd. in*
l. vbi. in princ. C. de iur. dot. l. ſi cũ dotem. §. ſin autem
in ſeniſſimo. vbi gloſ. & Dd. ff. ſolut. matr. vide l. aſſi-
duis. §. fin. C. qui pot. in pign. Iaſ. latè poſt Ang. in §.
fuerat. num. 41. & 42. Inſt. de act. idem Iaſ. in l. mari-
tus. 21. num. 14. C. de procur. per gl. ſingularem in l. ſi
ego. §. dotis. verb. condici. de iur. dot. ſed etiam nomi-
ne alimentorum, ac bonorum paraphernalium,
quamuis reliqua priuilegia dotis, in his locum
non habeant. *Iaſ. in d. l. maritus. 21. nu. 14. C. de pro-*
F *cur.* In bonis tamẽ mariti, duntaxat allodialibus,
ea mulieri hypotheca datur, non etiã in feudali-
bus. *Bald. in c. imperialem. de prohib. feud. alien. per*
Feder. & in l. 1. C. quæ res pig. obl. Spec. de pig. §. 1. nu.
30. latè in terminis. Bal. in tract. de dot. part. 3. q. 187.
Eandem hypothecam tacitam habet & pupillus
in bonis protutoris. *gl. in l. pro officio. 20. C. de adm.*
tut. minor in patrimonio curatoris, *d. l. pro officio.*
in verb. curatoris, fiſcus in bonis adminiſtratorum
ſuorum, *l. 1. C. de priuil. fiſc.* vel debitorum: *l. 1. &*
G *2. C. de priuil. fiſc.* filius reſpectu maternorum bo-
norum & hæreditatis, in re patris qui illa admi-
niſtrat.

niſtrat. *l.ſi quis prioris.C.de ſec.nupt. Schurff.conſil.*
56.cent.1. vide Neguz in tract.pign.2.part.4.memb.
5 *num.13.cum ſeqq.* Ciuitates † non habent, niſi in
bonis ſuorum adminiſtratorum, *Alex.in l.1.§ ſi*
hæres. ad Trebell.per l 1. C.quo quiſ.ord.conuen.lib.
11. Neguz.in tract.pig.part.2.memb.2. num.119. aut
ex priuilegio Principis: *l.ſimile.10. ad municip.*
quia loco priuatorum ſunt. *l.eum qui.16.de verb.*
ſignific. vnde arguunt quidam Duces, Marchio-
nes, & Comites Imperatori ſubiectos priuilegia
fiſci imperatorij non habere, niſi præſcripſerint,
aut à Cæſare impetrarint. Pleriquе tamen aiunt,
non modò hos, ſed etiam ciuitates quaſque, quę
merum imperium habent, moribus ius fiſci vſur
pare, *c.ſuper.26.§.1. de verb ſignific.l.comperit. vbi*
Dd.C.de præſcrip.30 annor. quamuis ſuperiorem
recognoſcant. *Fachſ differ. Reinh. differ.34* Eſt au-
6 tem differentia taciti pignoris & expreſſi. Res †
ex conuentione expreſſim obligatæ alienari ne-
queunt, niſi cum ſuo onere. *l.ſi debitor. C.de diſtr.*
pign. Quæ verò ſecreto nexu tenentur, liberè a-
lienari poſſunt antequam præcluduntur, hoc eſt,
vt vulgò nunc dicunt, arreſtantur: *l.penul.hoc tit.*
tacitum enim pignus generale eſt, & omnia com
plectitur bona. Generalis autem pignoris obli-
gatio alienationem nō impedit. *l.cùm tabernam.*
34.ℨ tit.1. Illud vltimò ſciendum, per expreſſum
pignus non tolli tacitum, aut contra. *vide Iaſ.in §.*
item Seruiana.num.70. vbi dicit hanc eſſe communē.
Inſtit.de act.Dd.in l.vlt.C.de pact.conuent.Neguz.in
tract.pign.2.part.4.memb.num.82.

QVAE RES PIGNORI vel hypothecæ datæ obligari non poſſunt. Tit. III.

C.8.17.

1 *Quicquid non prohibetur, poteſt oppignorari.*
2 *Res quæ ſua natura non poſſunt oppigno-rari.*
3 *Quæ perſonæ oppignorare nequeant.*
4 *Quando idoneè res oppignoretur.*

1 SEcundò † videamus quæ oppignorari non
poſſint: eo enim cognito, facile apparebit,
quæ'nam rectè & vtiliter nectantur. *Inſtit.de*
his qui ſunt ſui vel alieni iuris. in princ. Res pigno-
rari nequeunt, vel quia ſua natura nexum nō re-
cipiunt, vel quòd à non idoneis, aut non ido-
2 neè nectuntur. Res † ſua natura oppignoratio-
nem reſpuūt, quæ ſunt extra commercium, quia
nec emi poſſunt: *l.1.§.eam rem.hoc tit.* vt res ſacræ,
religioſæ, publicæ, *l.3.C.eod.* liber homo, quam-
uis filiusfamiliās. *l.qui filior. 6. C.eod. l.fin. hoc tit.*
Qui tamen ab hoſtibus redimitur, loco pigno-
ris eſt apud redemptorem, donec precium red-
dat. *l.ſi patro.15.de capt.& poſtlim.reuerſ. l.2. C.eod.*
tit. l.Senatus.43.§.vltim.de legat.1. Item quæ lege
prohibentur alienari, vt res litigioſæ, *l.1.§.fin.hoc*
*tit.*minorum, fundus dotalis, &c. Nam oppigno-
ratio quædam alienatio eſt. *l. vltima. C.de rebus*
alien.non alienand. Vnde uee feudalia, quorum a-
lienatio inuito domino, aut agnatis non conſen-
tientibus interdicta eſt, *c imperialem.in princ.vbi*
Dd.de proh.feud.alienan.per Feder. vide latè Curt in
tract.feud.par.4.num.95. rectè ſubijciuntur hypo-
thecæ: quamuis fructus feudi poſſe pignori eſſe,
receptum ſit. *Specul de pignor. §.1. Curt.prealleg.*
loc.num.95. Deinde † fit, vt res non idoneè ne- 3
ctantur, vel quia poteſtatem nectendi qui dedit,
non habet: vt ſi res aliena pignori detur, *tot.tit.*
C.ſi res aliena. aut pupillus ſine voluntate tutoris
& decreto, ſeruus ſine domini, filius ſine patris,
de his quidē rebus quæ patri quærūtur, oppigno
l.1.in prin.& §.1.hoc tit. vel † quòd de rei ob- 4
one actum non videatur, vt cùm ſecundus
creditor in prioris locum ſuccedit, non intelligi-
tur pignus renouari, niſi expreſſe conueniat. *l.A-*
riſto. 3. cum ll.ſeqq. hoc tit. Sic & in generali obli-
gatione non veniunt, quę credibile nō ſit quem-
piam ſpecialiter obligaturum. *l.1. C.eod. l.obliga-*
tione.6.cum ll.ſeqq ℨ de pign.

QVI POTIORES IN pignore vel hypotheca habeantur, & de his qui in priorum creditorum locum ſuccedunt. Tit. IIII.

C.8.18.19.

1 *Effectus pignoris, vt creditor habeat ius per-ſequendi & diſtrahendi.*
2 *Regula, Qui prior eſt tempore, potior eſt iure.*
3 *Fallit in pupillo & muliere.*
4 *In eo qui credidit in pignoris conſeruationem.*
5 *In redemptore captiui ſerui.*
6 *In eo qui paratus eſt priori ſoluere.*
7 *In eo qui in locum primi creditoris ſuccedit.*
8 *Quomodo priuilegiati concurrentes alij alijs præferantur.*

TErtiò † de effectu pignoris eſt dicendum. 1
Ex obligatione autem pignoris conſequi-
tur creditor poteſtatem, & perſequendi pi-
gnoris, *l.pignoris.17.ℨ de pign.* & niſi ſolutio prin-
cipalis debiti fiat, diſtrahendi. *ℨ.tit.l.1.* Sed quia
eadem res pluribus nonnunquam obligatur, fit
vt diſceptari in perſecutione diſtractioneque pi-
gnoris ſoleat, vter alteri ſit præferendus. In quo
regula generalis tenenda eſt, potiorem eſſe in
iure pignoris, cui prius res eſt obligata. *l ſi pi-*
gnus.8. l.ſi & iure.10. hoc tit. l.3 l.2. l.licet. C.eod l.
4.C.ad Macedonianum. Nec † enim vſpiam verius 2
eſt quod vulgò vſurpatur: Qui prior eſt tempo-
re, potior eſt iure. *l.2. C.eod.c.qui prior. de reg.iur.*
in 6.l.qui balneum.9.l potior.11.h.t. vide de hac reg.
cum ſuis limitat.latè Neguzan.in tract.pign.2.memb.
5.partis.

5.part.num.1.2.& per totum. Neque verò intereſt, A
pignus conuentionale ſit an prætorium,(de quo
tamen nonnulli dubitant, *Cuiac.lib.5.cap.30.per
l.12.de reb.auth.iud.poſſ.*)an iudiciale:*l.5.C.eodem.
Neguz.praalleg.loc.num.6.* res ſpecialiter oblige-
tur, an generaliter, *l.2.3.§.1.hoc tit.d.l.2.C.eod.* an
etiam tacitè. *l.vnic.C.rem alien.ger.d.l.ſi pignus.8.
vbi Dd.hoc tit.Dynus in d.c.qui prior.nu.12.Neguz.
in tract.pign.in 6 part.memb.2.num.9.* Si tamen ex
alijs bonis poſſit creditum redigere, cui genera-
liter bona ſunt obligata,nō debet interim ſecun- B
do creditori ſuum ſpeciale pignus auferre. *l.2.C.
de pignorib.* Nihil etiam intereſt,priuati ſint cre-
ditores omnes, an cum his concurrāt priuilegia-
ti: puta pupillus,mulier,ciuitas,fiſcus, princeps.
d.l.ſi pignus.l.fin.§.fin.h.tit. Nam regulariter pri-
mus ſecundo,ſecundus tertio,atque ita deinceps
potior eſt.*l.creditor.12.§ ſi ſimpliciter.7.h.t.* Quan-
3 quam † enim pupillus, quamuis poſterior, pro-
pter fauorem interdum perſonæ, vt rem ſaluam
habeat, præfertur prioribus, *l.idemque.7. l.final.* C
hoc tit. & mulier fauore dotis, *l.aſſiduis. cū Auth.
ſeq. C.eod.* item fiſcus in debitis, non in pœnis: *l.
ſi is qui.28. vbi Bart.de iur.fiſc.l.1. C.de pœn.fiſc.lib.
10.l.1. C.de iur.fiſc. vide Neguz.in tract pign.part.2.
memb.4. & part.5. memb.2.* tamen ne hi quidem
expreſſam hypothecam habentibus prioribus re-
gulariter præferuntur, *in d l.aſſiduis.gl.& Dd. ad-
de Schurff.conſil.22.cent.1.* ſed tantùm ijs qui ob-
tinent tacitam. nam in expreſſis,præſertim ſpe-
cialibus, teneri volunt regulam, vt qui prior eſt D
tempore, potior ſit iure: quod tamen ita acci-
piendum eſt, niſi lex diſertè prioritatem eiuſmo
di indulgeat: *§.his conſequens. in Auth.de æquali-
tate dotis. Auth.quæ iure. C.eod.hoc tit.* ſicut quan-
doque indulget: nam(verbi gratia)pupillus,mu-
lier, miles, fiſcus, & ſimiles, etſi (prout dictum
eſt)prioribus non præferuntur,expreſſam hypo-
thecam habentibus: quòd iniquum ſit, ius pri-
mo alicui quæſitum, alterius inſequente facto
auferri: tamen interdum his,& maximè tantùm E
generalem obtinentibus, ſolent anteponi. *vide
in Auth.de æqualitate dotis.latiſſimè autem omnium
Neguz.in tract.pign. in 5.part. memb.2. vbi amplia-
tiones & fallentias ponit plurimas.* Sic qui in mor-
bum, funus,exequias crediderunt, alijs etiam
expreſſam habentibus ſolent præferri: *Iaſ.& Dd.
in l.fin.§.in computatione. C.de iur.deliber. l.4.C.de
petit.hæred.vide ℨ.de relig.& ſumpt.fun.* & iure Sa
xonico mercedes ſeruorum & mercenariorum
4 ante omnia detrahi.*gloſ. latè artic.22. lib.1.* Ac † F
iure etiam ciuili, qui credidit in rei ipſius oppi-
gnoratæ conſeruationem, puta, vt domus hypo-
thecata fulciatur, cum æquum viſum eſt anteire
priores; cuius pecunia ſaluam fecit totius pigno
5 ris cauſam. *l.5.& 6.hoc tit.* Item † qui ſeruum ab
hoſtibus redemit, omnibus omnino creditori-
bus, quamuis prioribus, in pignore meritò præ-
fertur. *l. in bello. 12. §.ſi pignori. de captiuis & poſt-
6 lim. reuerſis.* Præterea † ſi paratus ſit poſterior
priori creditori ſoluere (habet enim ius offeren- G
di, *l.mulier.19. cum ll.ſeqq.hoc tit.*) meritò dene-

ganda eſt huic pignoratitia actio: cùm per eum A
ſtet quo minus ei pecunia ſoluatur. *l.potior. 11. §.
fin.l.quærebatur.20.hoc tit.* Idem † iuris erit,ſi vo- 7
luntate prioris ſecundo res ſit oblata: qui ſi re-
cuſet accipere, intelligitur pignus ſponte remi-
ſiſſe. *l. 3. §.penult. hoc tit.* Sed † & qui ſuccedit in 8
locum primi creditoris, cui recepto hypothecæ
iure ſoluit, meritò præfertur ſecundo. *l.credit.12.
§.à Titio.8.cum l.ſeq. hoc titul.* Quomodo autem
priuilegiati hi, ſi concurrant, alij alijs præferan-
tur, longum nunc eſſet diſputare, & alibi tractāe B
gloſ. & Dd. *in d.l.aſſiduis. ad verb. licet anterioris.
cum Authen. ſeqq. & in d.l.ſi pignus. & in titul. de
priuileg.credit. Dynus in cap.qui prior.de regul.iur.
in 6. Neguz.in tract.pign. in 5.part. vide etiam ℨ,de
priuileg.credit.*

DE DISTRACTIONE pignorum & hypothecarum. Tit. V.

C

C. 8. 28.

1 *Effectus pignoris præcipuus, quòd poſſit diſ-
trahi pignus, & eius ratio.*
2. *Quomodo diſtrahatur, ſi pactum de diſtrahen-
do ſit appoſitum.*
3 *Quid ſi pactum nullum interuenit?*
D 4 *Quid ſi pactum de nō diſtrahendo interuenit?*
5 *Quid ſi pactum ſit, ne debitor diſtrahat?*
6 *Creditorem non obſtante denunciatione rectè
diſtrahere.*
7 *Quid creditor iuris diſtrahendo transferat.*
8 *Creditorem in euictione non teneri.*
9 *De iure dominij impetrando.*
10 *Quomodo creditori ſuccurratur, ſi debitor hy-
pothecam teneat.*

E

PRæcipuus † pignoris effectus in duob. ver- 1
ſatur. Primò namq; debitore non ſoluente,
aut ſuſpecto, *l.quæſitum.9. h tit.* permiſſum
eſt ex contractu pignoris creditori, actione Hy-
pothecaria pignus perſequi, & poſſeſſionē eius
conſequi: *vide de hac actione §.item Seruiana. vbi
optimè Iaſ.Inſtit de act.Ferrar.in for.lib.hyp:* ſecun-
dò, poſtquam illam fuerit conſecutus, ſi nihilo-
minus fruſtretur debitor & ſolutionem extra-
F hat,hoc caſu (nam antè nequit,*l.4.h tit.*)pignus
vendere, & ſibi de precio ſatisfacere. Nec enim
magna eſſet huius obligationis vtilitas, ſi credi-
tor perperuò ſeruare debitori, quamuis moro-
ſo, inutile pignus (nam fructus non lucratur, *l.1.
& 2. C de pign.act. l.ſi dominium.9. C.de pigner. l.1.
C.de diſtr.pig.l.3.C.de pac.pig.*) teneretur. Ac ſcien
dum eſt, ſolenne olim fuiſſe, vt pactum De diſ-
trahendo pignore apponeretur: *l. 5. C. de pigner.
act.* quod ita poſtea in mores abijt, vt quamuis
G non ſit appoſitum, pro conuento tamen habea-
tur; eoq; iure vtimur. *l.ſi conuenit.4.ℨ.de pign.act.*

l.credi-

l.creditoris.8. hoc tit. l.ſi mandatu.59.§.creditor.ʒ. A
2 *mandat.* Itaque † ſi pactio ſit adiecta, poteſt cre-
ditor ex conuentione tanquam ex voluntate de-
bitoris diſtrahere: *§.contra autem. Inſtit. quib. alien.*
licet. vbi dixi. l.final. §.1. C.de iure dom.impetrando.
quod tamen ex bona fide facere ſolenniter, com
monefacto prius debitore, vt poſſit offerre pre-
cium, debet: alioqui Pignoratitia tenetur. *l.4.l.*
quæ ſpecialiter. 9. C.eod. & tot.tit. C.ſi vendit.pign.
3 *aga.* Si † nullum pactum interuenit, denunciabit
creditor Teſtatò, *l.4. C.eodem.* idq́ue ter, *Paulus* B
lib.2.tit.5. debitori, ſe velle diſtrahere, ni fiat ſo-
lutio: poſt quam denunciationem expectandum
eſt ex lege Iuſtiniani biennium, antequam ven-
4 di poſſit. *d.l.fin.§ ſin autem.* Quòd † ſi pactum
De non diſtrahendo interuenerit, quæſtionis eſt
quid ſeruari oporteat? & ſanè diſtinguendum
videtur, creditori an debitori alienationis adem-
pta ſit facultas. Si conuenit, ne creditor diſtrahe-
re poſſit, furti videtur obligari, ſi vendat: quia
inuito domino, & contrà quam pactum eſt, rem C
contrectat alienam. *l.ſi is qui pignori.66. de fur-*
tis. Sed quia hæc pactio tacitam habet conditio-
nem, Si debitor interpellatus ſoluat: *l.quæro.56.*
§.inter. ʒ.locat. cap.3. de iureiur. idcirco hoc non
ſoluente, poſt ternam denunciationem, & cla-
pſo, vt volunt Dd. biennio, æquum eſt, vt credi-
tori venditio permittatur: *d.l.4.de pignor.act.* ne-
que tenetur debitori conuentionibus ſtare, qui
ipſius promiſſa non impleat. *l.cùm proponas.21. C.*
5 *de pact.* Quòd † ſi contra pactum ſit, Ne liceat de- D
bitori vendere: quæritur an alienandi poteſtas
illi ſit adempta? Et quamuis improbatum eſt le-
gibus, ſine cauſa auferre domino poteſtatem rei
ſuæ alienandæ: *l.penult. ʒ. de pactis. l. filiusfami-*
liâs.114.§.diui.15.de legat.1. tamen quoniam mul-
tum intereſt creditoris, non alium ſibi ſubſtitui
duriorem aduerſarium, reſponſum eſt, nullam
fore venditionem, vt pactioni ſtetur. *l.ſi creditor.*
7.§.final. hoc tit. Pacto enim quod iuſtam habet
cauſam, rectè domino interdici poteſt rei ſuæ E
alienatio. *l.fin. C.de pactis inter emptorem, &c. d.l.*
filiusfamiliâs. §.diui. Dd.in l.3. C.de condict.ob cau-
ſam. & in l.ſi ita quis.135. §.ea lege. de verb.obligat.
6 Porrò † creditorem pignus publica, vt fieri de-
cet, *l.edicto. C.ſi adu.fiſc. l.ſi fundum. de rei vend.l.*
ordo. vbi Dd. C.de except. rei iudic. de iure Sax. vide
Lands.lib.1.artic.20.Vveich.artic.61. auctione ven
dentem fruſtra denunciationibus impedit debi-
tor, (qui tamen ad id citari debet, niſi aliter ſit
conuentum, *l.creditor hypothecas.4. vbi Baldus C.* F
de diſt.pign. & in l.vltim.C.de iure dotis, Bartol.in l.
Titio.§.Titius. ad municipal.) aut ſecundus cre-
ditor, niſi quod debetur offerat: *l.1.& 2.C.debi-*
torem vendition.pignor.impedire non poſſe. In quo
ſciendum eſt, referre vendat creditor ius ſuum,
videlicet ius pignoris, an verò rē ipſam. Vtrum-
7 libet † enim licet: illud etiam ante moram, hoc
non niſi debitore fruſtrante, prout oſtenſum eſt.
Ac priore quidem caſu tantundē transfert, quan-
tum ipſe habet, nempe Ius pignoris: quod G
poſtea ſolutione diſſolui poteſt: in ſecundo au-

A tem transfert ius, quale habuit debitor, qui pi-
gnori dedit, aut Dominij, aut quaſi dominij, ſic
vt auocari amplius ab emptore res per debito-
rem, aliúmue qui ab eo cauſam habeat, non poſ-
ſit. *l.2. hoc tit. l.qui à creditore.18. C.eodem. d.l.4.ʒ.*
de pignor.act. l.1.2.3. C.ſi antiquior creditor. Quòd † 8
ſi tertius aliquis iure dominij rem euincat, cre-
ditor qui vendidit, de euictione non tenetur: vt-
pote, cùm non ſua, ſed aliena, id eſt, debitoris
fide diſtraxerit: debitor tamen ne ex aliena ia-
B ctura locupletetur, Vtili actione conueniri po-
terit ad precium, aut iure poſtulabit emptor ce-
di ſibi pignoratitiam contrariā à creditore actio-
nem: qua in id quod intereſt, debitorem conue-
niet, qui rem alienam contra bonam fidem ob-
ligarit. *l.reſcriptum.12.§.1.hoc tit. l.ſi pignora.50.l.ſi*
plus.74.ʒ.de euictionibus. l.ſi ob cauſam.13. C.eod.de
euictionib. Illud † Vltimò ſciendum eſt, nemine 9
pignus emente, creditorem ius dominij à Prin-
cipe (prætor enim dominum non facit) impe-
C trare poſſe: iuxta formam à Iuſtiniano alibi tra-
ditam. *in l.final.C.de iur.dom.imp.* Et hæc † qui- 10
dem obtinent, cùm creditor eſt in poſſeſſione pi-
gnoris: quòd ſi ipſe debitor hypothecam teneat,
& ſoluere ceſſ[et], poteſt & debet (vt antè dictum
eſt) agere creditor ad poſſeſſionem hypothecæ
conſequendam, auferendamq́ue debitori: vt de-
inceps ſuo iure, de quo iam dictum eſt, vtatur. *l.*
ſi cùm venditor.66.in prin.de euict. l.fundus.§.cre-
ditor. de pignor. Papien.in for.lib. in action.hypoth.
D Neque enim debet ſibi ius dicere, & poſſeſſio-
nem hypothecæ priuata authoritate inuadere. *l.*
in poſſeſſionem.5 C.ad leg.Iul. de vi. l.extat. quod me-
tus cauſa. ne etiam tum quidem, cùm illud con-
uentionis iure fuit permiſſum. Quamlibet enim
vim hoc caſu facere non videatur, ſi legem con-
uentam exerceat: tamen nihilominus authori-
tate magiſtratus, poſſeſſionem adipiſci conue-
nit: *l.creditores.3.C.de pign. l.penult. C.de pignor act.*
l.cùm creditor.55.de fur. l.cùm debitoris.7. C.de iud.
E quanquam hîc non actione ordinaria, ſed tan-
tummodò imploratione officij iudicis, & ſum-
maria cognitione, decretoq́; opus eſſe, & in hoc
prodeſſe pactum, ſit receptum. *vide gloſ & Dd.in*
d.l.creditores. C.de pign.

QVIBVS MODIS PI- gnus vel hypotheca ſolui- tur. Tit. VI.

F C.8.26.31.

1 *Solutione eius quod debetur pignus ſoluitur, vera vel ficta.*
2 *Voluntate creditoris.*
3 *Rei interitu.*
4 *Tempore.*
G 5 *Mutatione perſonæ debitoris.*
6 *Sententia vel iureiurando.*

PIgnoris nexus varijs modis diſſoluitur. Pri- A
1 mo † ſolutione eius quod debetur: *l.1. in prin. l.5. §.2. h.t.* & Oblatione, *l.item libera- tur. §.1. h.t.* ac Depoſitione, *l.acceptam 19. C. de vſur. l.obſignatione.9. C. de ſolut. la.J & Dd in l.2 C. de iur.emph.* Solutioneq́; quantumuis ficta: vt ſi creditor quod debetur, donet debitori: *d l.1. §.1.* aut paciſcatur, ne petat: *d.l.5. in prin.* aut obligationem nouet: *l.nouatione.18. de nouationib. l.ſolutum.11. de pigno. actio.* aut debiti nomine ſatiſfieri ſibi permittat. *l idem.6. in prin & §.1 h.t.* B vnde ſi conuenerit, vt fideiuſſor pro hypotheca detur, ſatisfactũ intelligitur, & obligatio pignoris euaneſcet, niſi ſit aliud actum: *d.l.5. § 1. l.pen. hoc t. l.ſi rem.9. §. omnis. de pign. actio.* aut niſi pro certa pecunia, non pro omni debito ſatisfiat. *d.*
2 *l.item. in fin.* Secundo † Voluntate creditoris pignus ſoluitur: vel Expreſſa, vt per pactionẽ qua conuenit, vt ab hypotheca diſcedatur: *d.l.5.* vel Tacita, vt ſi creditor cõſentiat venditioni pignoris: hoc eſt, omni alienationi, *l.4. §.1 l.ſicut.8. §. ſi* C *voluntate.4. & ſeqq. h t.* aut nouæ obligationi pignoris, *l. Paulus.12 h.t* nam & hæc verbo alienationis venit. *l. fin. C. de rebus alien non alienand.* Si tamen eò conſentit, vt ſalua maneat pignoris cauſa, vel vt ſibi de precio venditionis ſatiſfiat; non ſecuta ſolutione, ius ſuum retinet. *d.l. ſicut. §. illud.6.* Non autem videtur conſenſiſſe creditor, etiamſi ſciat rem diſtrahi, niſi cum agitur de libertate, *l.1.C. de remiſſion.pig.* aut re fiſci, *l.antepen. C. eod.* aut alijs cauſis priuilegiatis. *Negusan. in tract. de pign par.6. memb.3.* Sed neceſſe D eſt, alicunde apparere eius conſenſum: puta ex verbis, aut ex ſubſcriptione contractus, *d.l.ſicut. §. non videtur.10.* aut ſi reddat chirographũ, quo pignus erat obligatum. *l.creditricem. C. de remiß.*
3 *pignor.* Tertiò † finitur Rei interitu, non modò

A ſi corporalis ſit res, ſed etiam incorporalis. vt ſi vſusfructus obligatus extinguatur. *d.l.ſicut. in prin. vel aliud ius quod debitor in re habuit. l.3. h.t.* Sed hoc accipiendum eſt de interitu, quo Tota res abſumitur, nõ aliqua Pars eius. Nam ſi, verbi gratia, domus oppignorata comburatur, area nihilominus manebit obligata, & quicquid illi deinceps inædificatur: *l.domo.21. de pig. actio. l. Paulus.29. § domus l fin. de pign.* nam cum mutatur tantùm rei qualitas, dubium non eſt, hypothecam durare. *l.ſi fundus.16. §. ſi res. de pigno.* B
Quartò, † Tempore: *d.l.item liberatur.6. h.t.* vt 4
ſi de tempore conuenit, quo vel principalis obligatio duraret, vel hypothecaria. Quanquam enim non placet, Tempus modum eſſe finiendæ obligationis: tamen finito tempore conuento debitor exceptione rectè vtetur. *l.obligationum ferè.44. § placet. t. de actionib.* Item ſi præſcriptio poteſt obijci. Quamuis enim vſucapio proprietatis non extinguit pignus, *l.vſucapio.7. C. de* C *pign.* quia aliud eſt ius pignoris, aliud dominij quod vſucapitur: longo tamen tempore qui rem bona fide poſſedit, etiam Hypothecariæ actioni propter diuturnum creditoris ſilentium præſcribit: *l.creditor.12. de diuerſis & tempor. præſcript.* Præterquã ſi debitor, aut eius hæres poſſideat; quos patientia creditoris abuti fuerit iniquiſſimum, *l.1. & 2. C. ſi aduerſus cred præſcr.* Sed hoc tempus poſtea prorogatum eſt, in extraneo quidem poſſeſſore ad 30. annos: *l.3. C. de præſcr.* D *30. vel. 40. an.* in debitore & eius ſucceſſoribus,
ad 40. *l.ſicut. §.1. C. eod. tit.* Quintò, † Mutatione 5
perſonæ debitoris. *l.1. §. fin. h.t.* Sextò † Sentẽtia, 6
vel iureiurando, ſi iudicatum iuratúmue ſit nihil deberi, aut pignus non eſſe obligatum. *l.ſoluitur.5. §. fin. l.ſi deferente.13. h.t.*

DIGEST. LIB. XXI.

DE AEDILITIO EDICTO, ET REDHIBITIONE, & Quanti minoris. Tit. I.

C. 4. 58.

1 *Continuatio.*
2 *Summa & finis edicti.*
3 *Prima pars edicti.*
4 *Secunda.*
5 *Tertia.*
6 *Explicatio primæ partis.*
7 *Quid ſit redhibitio, & quid in eam veniat.*
8 *Explicatio ſecundæ partis.*
9 *De actione redhibitoria, & quanti minoris.*
10 *Differentia inter hanc actionem, & eam quæ ex empto datur.*
11 *Vltimæ partis explicatio.*

1 AD † implendos bonæ fidei contractus ſpectat Edictum Aedilium Curulium, de Redhibitione, & Quanti minoris actione. Aedi-
2 les † enim penes quos erat, non modò ludorum, ædium, & via- E rum, ſed etiã annonæ, *Cic. lib 3. de leg.* & propter annonam cõtractuum cura, edictum propoſuerunt: quod partim ad extirpãdas fraudes, coercendaſq́; venditorum fallacias pertinet, *l.1. §. cau a.1. h.t.* partim liberum viarum commeatum tuetur. *l. hi enim.40. cũ ll ſeqq. h.t.* Ex quo Edicto

ius poſtea dici agiq; cœptum eſt. Quod quidem A
ius pars appellatur iuris Prætorij *§. prætorũ. Inſt.*
de iur. nat. gent. & ciuil. quia non ex lege ſcripta,
3 ſed ex iuriſdictione magiſtratus venit. Eius † plu
ribus locis fit mentio. *l. paciſci. 31. ff. de pact. Plaut.*
in Moſtell. Cic. lib. 3 Off. Gell. lib. 4. cap. 2.

¶ Aiunt Aediles: Qui mancipia vendunt, cer-
» tiores faciãt emptores, quid morbi vitiiue cui-
» que ſit: quis fugitiuus errόue ſit, noxáue ſolu-
» tus non ſit: eademq; omnia, cũ ea mancipia ve-
» nibũt, palàm rectè pronũcianto. Quod ſi man B
» cipium aduerſus ea veniſſet, ſiue aduerſus quod
» dictum promiſſúmue fuerit cũ veniret, fuiſſet:
» quod eius præſtari oportere dicetur, emptori,
» omnibusq; ad quos ea res pertinet, iudiciũ da-
» bimus, vt id mancipium redhibeatur. Si quid
» autem poſt venditionem traditionemq; dete-
» rius emptoris opera, familiæ, procuratorisue
» eius factum erit, ſiue quid ex eo poſt venditio-
» nem natum adquiſitum fuerit: & ſiquid aliud
» in vẽditione ei acceſſerit, ſiue quid ex ea re fru- C
» ctus peruenerit ad emptorem, vt ea omnia reſti-
» tuat. Item, ſi quas acceſſiones ipſe præſtiterit, vt
» recipiat. Item, ſi quod mancipiũ capitalẽ fraudẽ
» admiſerit, mortis conſciſcendæ ſibi cauſa quid
» fecerit, inúe arenã depugnandi cauſa ad beſtias
» intromiſſus fuerit, ea omnia in venditione pro-
» nuncianto: ex his enim cauſis iudiciũ dabimus.
» Hoc amplius, ſi quis aduerſus ea ſciẽs Dolo ma-
» lo vendidiſſe dicetur, iudicium dabimus. *l. 1. h. t.*
4 ¶ Deinde Aediles aiunt: Qui iumenta ven D
» dunt, palàm rectè dicunto, quid in quoq; eorũ
» morbi vitiiq; ſit: vtiq; optimè ornata vendendi
» cauſa fuerint, ita emptoribus tradantur. Si quid
» ita factum non erit, de ornamentis reſtituendis,
» iumentisue ornamentorum nomine redhiben-
» dis, in diebus ſexaginta: morbi autem, vitiiue
» cauſa inemptis faciẽdis, in ſex menſibus: vel quo
» minoris cum venirent, fuerint, in anno iudicium
» dabimus. Si iumẽta paria ſimul venierint, & al-
» terũ in ea cauſa fuerit, vt redhiberi debeat, iudi- E
» ciũ dabimus, quo vtrũq; redhibeatur. *l. ædiles. 38.*
5 ¶ Poſtremò aiunt Aediles: Ne quis canẽ, ver
» rem, vel minorẽ aprum, lupũ, vrſum, pantheram,
» leonẽ, aliúdue quod noceret animal, ſiue ſoluta
» ſint, ſiue alligata, vt cõtineri vinculis, quo minus
» damnũ inferant, non poſſint, quà vulgo iter fiet,
» ita habuiſſe velit, vt cuiquã nocere damnúmue
» dare poſſit; ſi aduerſus ea factum erit, & homo
» liber ex ea re perierit, ſolidi ducenti: ſi nocitum
» homini libero eſſe dicetur, quanti bonũ æquum F
» iudici videbitur, condemnetur: cæterarum re-
» rum, quantum damnũ datum factúmue ſit, du-
» pli. *l. hi enim. 40. cum ll. ſeqq.*
6 ¶ Huius Edicti tria ſunt capita, aut certè ſunt
numero tria Edicta. In primo agitur de ſeruis: vt
ſi ſeruus morbo, vitióue, aut noxæ obnoxius, aut
fugitiuus, vel erro, venditus ſit, quod vitiũ clam
emptorem venditor habuerit, redhibere liceat.
l. 1. & 2. h. t. Bonæ enim fidei eſſet contrarium, ſi G
emptor cogeretur retinere rem vitio affectam,
de quo ſi fuiſſet factus certior, nunquam emiſ-
ſet. De corporalibus vitijs loquuntur Aediles:
nam propter animi vitia nõ redhibetur ſeruus,
vt ſi iracundus ſit, aut vinarius, aut mendax, aut
auarus. Nam hæc vſum ſerui non impediunt. *l.*
4. h. t. Et ſanè vitia animi, quæ multis ſimulatio-
num inuolucris plerunq; conteguntur, præſtare
venditorem iniquiſſimum eſſet. Itaq; hoc caſu,
ceſſante redhibitione, Ex empto, Quanti mino-
ris erit agendum. *d. l. 1. in fine.* Excipitur fugæ er-
rorisq; vitium. Etſi enim hæc vitia animi ſunt,
tamen quia corpus quoq; domino reddunt in-
utile, & ſubtrahunt, *l. 1. C. de ſer. fugit.* Edicto di-
ſertè comprehenduntur. *d. l. 1. §. fin. cum ll.* [illegible]
4. cum ſeqq. h. t. Fugitiuus eſt, qui fugæ cauſa, & ea
mente diſcedit, ne ad dominum redeat *l. quid ſit.*
17. h. t. Erronem ſic definimus, qui nunquam fu-
git, ſed frequenter ſine cauſa vagatur, & tempo-
ribus in res nugatorias conſumptis, ſerius do-
mum redit. *d. l. quid ſit. §. erronem. 13.*

¶ Redhibere eſt, facere vt rurſus habeat vendi 7
tor, quod habuerat: & quia reddendo id fiebat,
idcirco redhibitio eſt appellata, quaſi reddi-
tio: *l. redhibere. 21. h. t.* quod tum propriè fit, au-
thore Feſto, cum redditur quod improbatũ eſt,
& qui dedit, idem rurſus habere cogitur, quod
antè habuit. Redhibitio igitur eſt venditionis
reſolutio, *l. Pomponius. 12. §. præterea. de acq. poſſ.*
qua omnia in integrum reſtituuntur, perinde
ac ſi neq; emptio, neq; venditio interceſſiſſet.
l. facta 60. h. t. l. ſi hominem. 19. de vſucap. [illegible]
tu. 17. Itaq; & emptori reſtituere debet vendi-
tor preciũ vna cum vſuris, & quod intereſt pre-
cio non caruiſſe: *l. debet aũt. 27. l. illud ſciendũ 29.*
h. t. & cõtra huic emptor rem, cum omnibus ac-
ceſſionibus & emolumẽtis, præſtationeq; dam-
ni, ſi quod culpa emptoris accidit, redhibere
cogitur. Nam ſi quid caſu damni factum ſit, em-
ptori nõ nocet: vnde & extinctum corpus poteſt
redhibere. *l. ædiles. 38. l. ſi hominem. 47. in fin. h. t.*
Illud quoq; ſciẽdum eſt, ſi falsò affirmauit quid
venditor, vt equum non eſſe calcitroſum, cum
eſſet, ad hunc quoq; caſum redhibitionem per-
tinere, ex primo huius Edicti capite, quo tene-
tur, Quia aduerſus dictum promiſſúmue vendi-
dit. *d. l. 1. § 1.*

¶ In ſecũda edicti parte agunt Aediles de Iu- 8
mentis redhibendis, vel ornamentorum dec[tr]a-
ctorum cauſa in 60. diebus, vel ob vitium cor-
poris intra ſemeſtre: quo ſpacio omnes Ae[dili]-
tiæ actiones finiuntur. *d. l. ſciendum. 19. § fin. l. cum*
ſex menſes. 55. h. t. niſi aliud ſit actum. *l. quod ſi no-*
lit. 31. l. ſi quid ita. 20 h. t. Quòd ſi redhibere nolit
emptor, vtpote alias etiam empturus, actione,
quanto minoris res cum veniret fuerit [illegible] po
licentur. *d. l. ædiles. 38. in prin.* Cauſa huius e[dicti]
eadem eſt, quæ & mancipiorum redhibendorum:
& ferè eadẽ ſunt in [illegible], quæ in mancipiis.
Quicquid igitur [illegible] huc erit transfe-
rendum. *d. l. ædiles § cauſ*[illegible] æ autem de iumẽ-
tis hic edicuntur, in omni pecude obtinent, *d. l.*
ædiles. §. iumentorum. & deniq; ex benigna inter-
pretatione ad omnem rem [illegible] ſoli, q[illegible]

bilem producta ſunt: ſi fortè ſint eiuſmodi res, quas propter vitium habere emptas, non expediat. Etſi enim in illis corporis animiue vitium intelligi aut diſtingui nequit: tamẽ cùm eadem ratio extet, meritò etiam idem in his ius obſeruabitur. *l. 1. in prin. l. etiam in fundo. 49. h. tit. l. ſi prædium. C. eod.*

9 ¶ Ex prioribus his Edicti partibus duæ oriuntur actiones: altera Redhibitoria, qua agit emptor aduerſus venditorem, in hoc, vt rem vitio affectam, aut non talem, qualẽ venditor eſſe affirmarit, recipiat reſtituto precio. Quòd ſi vitiũ necdũ appareat, ſed ſuſpicio ſit ſubeſſe, ad hoc agi poteſt, vt vel caueat de vitio, vel redhiberi patiatur. *l. ſi venditor. 28. d. l. quòd ſi nolis. 31. § qui mancipia 19. h. t.* Econtra iò datur venditori in emptorem hæc actio, vt præter rem, fructus & acceſſiones reſtituat, *d. l. quòd ſi nolis. §. reſtitui. 16. & § vlt. l. proinde. 33. h. t.* & quicquid facto emptoris vel ſuorum damni in re datum eſt, reſarciat. *l. cum autem. 23 in prin. d. l. ædiles etiam. § 1 d. l. redhibere. §. 1. d. l. quòd ſi. § mancipium. 10.* quanquam & Ex vendito his caſibus agi poſſit. *d. l. cũ autẽ. l. Iulianus. ff de actionibus empti.* Illud in vniuerſum ſciendũ eſt, redhibitoriæ locum non eſſe, niſi tale ſit vitium, quod vſum rei impediat. *d. l. 5. h. t.* Altera actione quæ ex hoc Edicto deſcendit, vocaturq; Quãti minoris, petit emptor Non reſcindi cõtractum, ſed ſibi reſtitui de precio, quanti minoris res valuit, cum emeretur.

10 ¶ Quorſum aũt, inquies, opus erat hac actione, cùm eadem Ex empto cõpetat? *d. l. Iulianus. in prin.* Reſpondeo, ad Aediles cum cura contractuum pertineat, non mirum eſſe, eos ex Edictis ſuis ſpeciales actiones proponere. *l. 3. ff. nautæ, caupo. ſtab.* Deinde ab actione Empti hæc Quanti minoris, in non paucis differt, vt nullo modo debeat videri ſuperuacanea. Nam illa Ciuilis, hæc Prætorij iuris eſt: illa petit Quanto minoris res empta ab agẽte eſſet, qui etiam admonitus, potuit pluris emere quàm res reuera valebat: hæc Quanto minoris fuerit, vnde & Aeſtimatoria vocatur actio, quia rem ipſam æſtimat: *l. ſi quid. 18. l. iuſtiſſimè. 44. h. t.* illa in Simplũ rei perſecutoria, hæc ex contumacia nonnunquam in Duplum condemnationem facit: *l. redhibitoria. 45.* illa Perpetua eſt, hæc Annalis: *d. l. ſciendum. § fin. d. l. ædiles 38.* interdũ etiam duorum menſiũ, ſiue dierum ſexaginta. *l. ſi venditor 28. d. l. ædiles.*

11 ¶ Vltimò edicũt Aediles: Ne quis vllũ, quod nocere poſſet animal, ſolutum ligatúmue, quà vulgò iter fit, habeat, ita vt damnum dare poſſit: *l. hi enim. 40. cum ll. ſeqq. h. t. §. fin. Inſt. ſi quadru. paup. fe. di.* ſi aduerſus ea factũ erit, & homo liber ex ea re perierit, ſolidi 200. præſtabuntur: ſi nocitum libero homini eſſe dicetur, quanti bonũ æquum iudici eſſe videbitur, reus extra ordinẽ *Paul. lib. 1. tit. 15* condemnetur: cæterarũ rerum, quantũ damnũ datum factúmue ſit, dupli. Et in id actione in Factum ex hoc edicto agetur. *l. quà vulgò. 42. h. t.* Huc etiã pertinent edicta de Pauperie, *d. §. fin. Inſt. ſi qua. pau.* & de iis qui Deiecerunt vel effuderũt, à Prætore præpoſita: de quibus ſuo loco diximus.

A

DE EVICTIONIBVS, & duplæ ſtipulatione. Tit. II. C. 8. 45. 46.

1 *Quid ſit euictio.*

B 2 *Quomodo caueatur de euictione.*

3 *De ſtipulatione ſimplæ.*

4 *De ſtipulatione duplæ.*

5 *Q[illegible] committatur ſtipulatio.*

6 *Triplex de euictione actio.*

7 *Duo capita euictionis in actione ſimplæ.*

8 *De actione duplæ.*

9 *Actio ex ſtipulatu quando competat.*

C 10 *Contraria euictioni.*

EVictio† eſt rei noſtræ, quam aduerſarius legitimo titulo acquiſierat, per iudicem recuperatio. *l. non tamen. 24 h. t.* 1 De hac † euictione præſtanda, quamuis ex natura contractus teneatur venditor, *l. non dubitatur 6. C. de euictio. l. ex empto. 11. ff de actio. empt.* etiamſi nihil ſuper ea conuenerit, *d. l. 6.* quia vacuam bonorum poſſeſſionem tradere, *l. 2 & paſſim. de act. empt.* & 2

D indemnem ſeruare emptorem debet; *Bald. l. ſi tibi. 22. nu. 2. C. eod.* ac precij acceptione, cuius ſit dominus, *l. 1. verb. nummos feceris accipientis. de rer. permuta. l. ſi ſeruos. 7. C. de act. emp.* ad dominium contrà rei, vel euictionem hoc nomine præſtandam, ex ratione ſynallagmatis ſe deuincit. *l. Iulianus. 13. §. offerri. 7. de act. emp. Paul. li. 2. Sentent. tit. 7.* tamen plerunq; per ſtipulationem, ſine tamen ſatiſdatione, *l. ſi dictum. 56. h. t.* caueri hoc nomine ſolebat: idq; dupliciter, vel promiſſio-

E ne Simplæ, vel Duplæ.

¶ In ſtipulatione ſimplæ promittebat venditor, Si res emptori euicta eſſet, ſimplũ reſtituere: *l. euicta. 16. h. t.* hoc eſt, ſimplum precium, & ex natura actionis ex empto quod emptoris intereſſet. *l. ſi in venditione. 60. l. euicta. 70. h. t.* Quæ ſtipulatio cum congrua ſit naturæ venditionis (ad hoc enim ex ipſo contractu tenetur venditor, *d. l. ex empto. de actio. empt.*) ſemper ineſt effectu contractui, niſi aliud ſit actum. *d. l. ſi in* 3

F *venditione.*

¶ Duplæ ſtipulatio cõtinet, Vt re euicta venditor duplum, nõ quidem bonitatis rei, ſed precij conuenti *l. ſi fundo. 53. l. cũ fundus. 48. h. t.* præſtet. *l. vendicantem. 17. h. t.* Duplum venditor inuitus repromittere cogitur, duntaxat in mancipiorum venditione, ex conſuetudine, & Edicto Aediliũ, *l. quòd ſi nolis. 31. §. quia aſſidua. 18. ſuprà t. 1. vide Paul. lib. 2. tit. 17. & ibi Cuiac.* (ſcilicet à precio ſoluto, *Paul d. tit. 17.*) & cum res aliqua non 4

G contemptibilis venit. *l. emptori. 37 l. 2. h. t.*

¶ Cõmittuntur hæ ſtipulationes, cum aut res 5

q 2 euincatur

euincenti iudicio reſtituta eſt, aut æſtimationē A
præſtare coactus emptor, aut poſſeſſor ab em-
ptore conuentus abſolutus eſt. *l. euictæ.16. §.1. l. ſi ſeruus.21. l. ſi mancipium.34. § 1. h. t.* in quo ne-
ceſſe eſt, vt maturè *vide diſtinctionem Bart. l. qui concubinam 29. §. ſi hæres. de legat.3. & in Auth. & conſequenter. C. de ſentent. & interl. Mynſing. obſ. 24. cent. 3. Maran. in ſpec. aur.* venditori denuncie-
tur dictatum eſſe iudicium, *vide Cano. in c. fin. de empt.* cuiuſmodi illud ſit: alioquin non habet re-
greſſum aduerſus eum emptor, *l. ſi rem quam.29.* B
§.2. l. emptori.37. l. ſi fundo.53. l. ſi ideo.55. l. Herennius.63. h. t. l. emptor fundi.8. C. eod. c. vlt. vbi Dd. de emp. & vend. niſi notoriè iniuſta venditoris
cauſa fuerit: ſic vt fruſtranea futu[illegible]denun-
ciatio: *l. emptor 8. vbi Bald. nu.4. C. e[illegible] Cranet. in conſ.83. nu.6. conſ.179. nu.6.* neq; enim illa mo-
mentum affert, ſi vel non neceſſaria ... quoties
vel nulla debetur euictio, *Cranet. conſ 281. nu.4.*
vel nulla ſupereſt contra euictionem defenſio.

6. ¶ His aūt obſeruatis, ſi euictio ſequatur (nam C
ſecus ſi obtineat emptor, *l. ſi ſtatu 18. vbi Bal. C. eod.*) aduerſus venditorem triplex datur de eui-
ctione actio: vel Ex empto, vel Ex ſtipulatione
ſimplæ, vel Ex ſtipulatione duplæ, ſi hæc inter-
uenit. *l. hoc iure.27. h. t.* Etſi autem liberum eſt
actori, quam velit actionē proponere: *l. ſed etſi.*
7. *28. h. t.* tamen aliquid inter eas intereſt. Actio †
Ex empto, vel Ex ſtipulatione ſimplæ (quæ na-
turalis eſt, & propria de euictione actio) duo
habet capita *l. ex empto 11. § fin. l. Titius.43 in fin.* D
de actio. empt. l. ſi in venditione 60 l. euicta 70. l. ſi plus.74. h. t. vid. Molin. in tract. de eo quod inter.
quorum primo continetur & petitur Totale in-
tereſſe, hoc eſt, æſtimatio rei, ſiue precium, quo
res æſtimata eſt. *Dd. in l.1. de actio. emp. d. l. ſi in venditione. d. l. euicta. d. l. ſi plus.* Itaq; meritò in hoc
capite refertur æſtimatio ad tēpus quo res em-
pta eſt. *l.1. l. bonitatis 13. h. t.* Altero petitur Inter-
eſſe particulare, id eſt, quanti intereſt rem eui-
ctam non eſſe: *d. l. ſi in venditione.* quod recipit E
augmentum & diminutionem, prout quandoq;
plus minùsue intereſt fuit: *d. l. Titius. de act. empt. l. venditor hominis.8. l. ſed ſi quid 15. l. euicta.16. in prin. & §. fin. d. l. ſi in vend.* & horum capitū diſtin-
ctio ad multarum ll. quæ pugnare videntur, in-
telligentiam diligenter retinenda eſt. *vide Molin. in tract. de eo quod intereſt.*

8 ¶ Actio Duplæ non recipit augmentum aut
diminutionem: quippe in illa non conſideratur
intereſſe neq; Totale, nec Particulare, ſed veri- F
uſq; loco Duplicatum precium ex ſtipulatione
exigitur. *l. ex mille 64. §. ſi totus h. t. l. cum & ſortè. 44. de actio. empt. facit l. fin. de prætor. ſtipul. § fin. Inſtit. de verb. oblig. vide de hac materia Molin. in tract. de eo quod inter. Cuias. lib. obſer. 5. cap. 23. & in l. enim qui ædes. de vſucap.*

9 ¶ Actio ex ſtipulatu demū competit, cum res
euincitur aut tota, aut pro parte, quæ totius no-
mē retineat, *l.1. l. nauе.36. h. t.* & cùm ſpecie ven-
dicationis euincitur: *l. ſtipulatio 38. §. ſi quis ſactio.* G
2. de verb. oblig. Cuiac. obſ. li.5. ca.23. cæterùm ſi alia

A pars euicta ſit, *l. naue.36. l. ſi dictum.56. §. in ſtipulatione.2. h. t.* aut alia actione quàm vēdicationis
actum, *Cuiac. præalleg. loc.* actio Ex empto ſolum
ſupereſt *l. eum qui ædes. vbi Cuiac. de vſucap. l. venditor. l. ſi prægnans. h. t.* vt & cum, quoties res non
quidem euincitur, aliquid tamen emptori abeſt
contra fidem conuentionis, *l. ſi tibi.22. vbi Bal. nu.2. C. eo.* aut ante euictionem conſtat rem alie-
nam eſſe, aut dolum venditor fecitſe. *Bald. l. libera. nu.4. C. de fideiuſſ.* Contraria † euictione 10
B ſunt, Si ſciens emptor rem alienam emerit, *l. ſi fundum. C. eod. c.1. de inueſt. de re alien. fac.* niſi pacto
euictionis expreſſo ſibi proſpexerit: *d. l. ſi fundū. d. c.1. Cranet. conſ.64 in cōtractu nu.5.* Si ſponte cū
agēte pepigit, tranſegit, cōpromiſit: *l. ſi dictū.56. § 1. l. Herēnius.63. h. t. Lanfr. c. quoniā. verb. recuſationes. nu.4. de probat.* Si iuſtis defenſionib. *l. ſi rem. 29. §.1. gl. l. ſed e ſi.18 h. t. l. quod qs 203 de reg. iur.*
& appellationib. nō ſit vſus. *Bal. l. emptor. C. eo. l. ſi cū vēditor.66. h. t.* Si per iniuriā res ei auferatur,
C *l. ſi per imprudentiam 51. h. t. Mynſing obſer.54.56. cent.1.* aut ex facto culpáue ſua, *l. hoc iure 27.* vel
negligentia: *l. ſi ideo.55. l. ſi cum venditor.66. h. t.*
Si præſcriptio a tempore venditionis cucurrit:
l. qui alienam 54. h. t. Si non aliquo tempore litis
denunciatum ſit venditori, vel prope ipſam de-
nuncietur condemnationem, *l. ſi rem.29 in fin. h. t.* & docere queat venditor, ſi ſibi denunciatū
opportunè fuiſſet, ſe modum defendendi fuiſſe
habiturum: *Cranet conſ.23 nu.6. conſil.179. nu 6.*
D Si non contra formam conuentionis, *Cranet. cōſil.211. nu.1.* aut ſi ex natura ſua, *gl. Bar. & Dd. l. ſi familiæ. C. fam. ercisc. Alex. conſil 21. lib.1. Aret. in conſil 3. Dec. conſ 411. nu.3.4. Cranet. conſ.24. nobilis. nu.1.* vel facto authorum ipſius emptoris, res
euincatur. *Bar. l. qui Romæ § duo fratres. quæſt.1. de verb. oblig. Cranet. de conſil.24. nu.1.*

DE EXCEPTIONE REI venditæ & traditæ. Tit III.

1 *Quibus contra quos detur hæc exceptio.*
2 *Quem de euictione tenet actio, &c.*
3 *Hæres eodem iure vtitur, quo defunctus.*

ACcidit † interdum, vt non tertius aliquis, 1
ſed ipſe venditor, aut eius ſucceſſor Euictionem intentet. Cum autem is eiusq;
hæres teneantur de euictione, ſicuti dictum eſt:
F meritò, ſi euinceret rem venditam velint, obſta-
bit exceptio rei venditæ & traditæ.

¶ Quem enim de euictione tenet Actio, eun- 2
dem multò magis agentē repellit exceptio: *d. l. vendicantem.17. vbi gl. & ut. l. exceptione 11. C. de euict. Dd. in l. cum à matre C. de rei vend.* quæ ... li-
tis finitæ. *l.6. C. de fid. inſtr. & iure l. aſt. li.10. Franc. c.1. fall.29. ut l.1. confeſſ. in 6. Socin. c.t. quaſt. ex. cept.26. eo. tit. Blanc. de compro. quæſt.4.* Itaq; ſi fun-
dum alienum vendideris, & tuum poſtea factum
G petas, exceptione repelleris. *l.1. hoc tit.* ... en q;
iuris eſt in omnibus ſucceſſoribus ab vtraque
parte:

parte: vnde & venditoris hæredi, aut ſucceſſori cuicunq;. exceptio obſtabit, & ſecundus emptor eandem exceptionem habebit. *l. fin. iſtos.*

3 ¶ Nam hæredes ſucceſſoresq́, eadem omnino ſunt conditione, qua perſonæ principales. *l. ſiue poſſeſſio. 14. l. cum ſucceſſores. 23. C. de euictio.*

A Quare ſi domũ filij mater vẽdiderit, ac tradiderit, vẽdicanti poſtea filio, qui ei ſucceſſit, obſtabit hæc rei venditæ & traditæ exceptio: *d. l. cũ à matre. C. de rei vend.* ſcilicet ꝓ ea hæreditaria portione, qua hæres ex ſtit. *d. l. cũ à matre. gl. in l fi. §. in cõputatione. ad verb. computãtur. C. de iur. deliber.*

DIGEST. LIBER XXII.

DE VSVRIS, ET FRVCTIBVS, ET cauſis, & omnibus acceſſionibus, & mora. Tit. I. C. 4. 32.

1 *Quid ſignificet vſura.*
2 *Vſuram largè ſumptam, pro omni acceſſione capi, & quatenus acceſſ. ne debeatur.*
3 *Mora quomodo fiat.*
4 *Vſura ſtrictè accepta quid ſit.*
5 *Species vſuræ.*
6 *Vſuræ lucratoriæ quare illicitæ & turpes.*
7 *Vſura compenſatoria permiſſa.*
8 *Ratio quare vſuræ quadantenus tolerentur.*
9 *Punitoriæ vſuræ licitæ.*
10 *Taxatio vſurarum.*
11 *Vſuræ Saxonicæ.*
12 *Vſuræ centeſimæ.*
13 *Differentia inter vſuram & intereſſe.*
14 *Differentia inter vſuram & reditus.*
15 *De emptionibus vſurarijs.*
26 *De fructibus, cauſa, & alijs acceſſionibus.*

1 VIDEAMVS † nunc de Vſuris & Fructibus, alijsq́; quæ accedere implemento contractus ſolent. Vſura nihil aliud Latinis ꝓpriè ſignificat, quàm vſum: vt cũ vſuram vitæ Cicero dicit, & Plautus vſuram corporis, vxoremq; vſurariam, quæ ſui corporis vſum præbet. Pòſt accipi cœpit pro Vſus precio, vel mercede vſuræ, ſecundum Feſtum. In hac ſignificatione rurſus bifariam capitur. Interdum pro omni rei debitæ acceſſione C & augmento, ex quacunq; cauſa, vt pro fructibus. *l. Iulianus. 13. §. ex vendito. de actionib empt. l. curabit. 5. l. fructus. 13. C. eod. tit. l. 2. C. de vſuris. l. cũ poſt. 69 § vſuras. & §. in dominum. de iur. dotis. l. qui ſolidum. 78. §. etiam de legat. 2 l. mora. 32. h. t. e. ſalubriter. extrà eod.* &c.

2 ¶ Quæ quidẽ acceſſiones quando, & ex quo tempore præſtandæ ſint, eleganter exponit I. C. *in l. videamus. 38 h. t.* cuius in ſumma hæc eſt ſententia: In bonæ fidei iudicia, quæq́; his ſunt ſi- D milia, *tot. tit. C. de vſur. & fruc. lega. l. cum ſeruus. 39. §. fructus. de lega. 1. l. Titia. 87. §. vſuras. de lega. 2. l. ſi hæres. 5. vbi Dd. de eo quod cert. loc.* fructus & omnem acceſſionem, à tempore moræ venire: *l. mora. 32. §. 1. l. 3. in prin. h t.* in his & vſuras locũ fructuum obtinere *l. vſuræ. 34. h t.*

3 ¶ Moram autem fieri non Ex re, hoc eſt, eius rei quæ debetur dilata ſolutione, ſed Ex perſona: ſi videlicet interpellatus debitor, cum exigi poſſet, *l. ſi pupillus. 127. de verb. oblig.* opportuno E loco & tempore non ſoluat. *d l. mora. in prin.* In ſtricti verò iuris actionibus à tempore litis conteſtatæ, duntaxat acceſſiones omnes debeti: *l. 3.*

B *§. in his quoq; l. lite. 15. h. t. cũ fundus. 31. in prin. ſi cer peta.* ſi quis tamen quod ſuũ eſt, petat ſibi reſtitui, huic indiſtinctè omnem cauſam reſtituendam eſſe. *d. l. videamus. 38. h. t. l. certum. 22. C. de rei vend.*

¶ Crebrius & propriè vſura capitur pro eo quod accedit ſorti in mutuo: vt toto hoc titulo: *l. ſi tibi decem 18. in prin. de pact. l. rogaſti. 11. §. ſi tibi. de rebus creditis.* quod ſic definitur: Vt ſit lucrum, ſupra ſortem ex mutuo exactum. Huius † 4

5 C tres ſunt ſpecies: Lucratoria, Compenſatoria & Punitoria. *vid. Molin. in tract. vſurar.* Lucratoria eſt, quæ ex mero mutuationis officio, contra naturam contractus lucrum facit. Compenſatoria, quæ præſtatur; vt compenſet iuſtum intereſſe, quod habet creditor, eo quòd pecunia caret. Punitoria eſt, quæ non propter lucrum petentium, ſed propter moram non ſoluentium, pro pœna, aut a lege, aut ab homine infligitur. *l. cum quidam. 17. §. ſi pupillo. h. t.*

D ¶ Prioris generis vſuræ ſuo genere improbæ 6 illicitæq́; ſunt: *l. improbũ. C. ex quibus cauſ. infam. vide Plutar. in lib. de nõ fænerando.* primùm, quia prohibitæ præcepto Diuino, quo Deus voluntatem ſuam, & odium aduerſus has exactiones declarauit. *Leuit. 25. Exod. 23. Pſal 15. Ezech. 18. Lucæ 6.* Secundò, quoniam eſt contra officium, pro eo quod gratis erat præſtandum, exigere mercedem. *l. fin. de cond. ob turp. cauſ.* Tertiò, quia fœnus non eſt legitimus modus, Iure gentium aut E Ciuili approbatus, acquirendi dominij. ſed planè improbatum conſenſione omnium populorum artificiũ: *l. improbum. 20. C. ex quib. cauſ. infam. irrog.* ſicuti & lenocin. ũ *in Auth. de lenonib.*

Nouell 14. quia eſt lucrum de alieno, ſine iuſta cauſa factum. Quartò, quoniā pugnat cum natura mutui, quod debet eſſe gratuitum, & paria paribus reddere *d. l. ſi ubi. d. l. rogaſti*: Quintò, nā vſuræ adverſantur naturæ promiſcui vſus nummi, qui inuentus eſt ad ſubleuandas permutationū difficultates, *l. 1. de contra. empt.* non vt fructum faciat, aut mercede locetur. *Ariſto. Pol. lib.* 1. Vltimò, quia quærendum non eſt lucrum ex ea re, cuius damnū aut periculum ad nos non ſpectat. *l. ſi vnus. 67. §. 1. l. ſi igitur. 55. § pro ſocio.* Pecuniæ autem creditæ periculum pertinet ad debitorem. *l. incendium. C. ſi cert. petat. et Inſt. quib. mod. re contrah. oblig.* Huic igitur, vt domino, debet adferre fructum, nō creditori: quem velut ignauum fucum alieno periculo & labore parta deuorare eſt iniuſtiſſimum.

7 ¶ Vſuram Compenſatoriam interdictam in vniuerſum, aut turpem eſſe, dici nō poteſt: quia non eſt lucrum ſupra ſortem exactum propter officium mutuationis, ſed preciū vel æſtimatio vſus ſortis conſumptæ cum damno creditoris. Neq; verò officio contrarium eſt, ſic alium iuuare, vt te ſerues indemnem. *l. ſed ſi quis ex ſignatoribus. quemad. teſtam. aperian. l. ſancimus. 25. C. de admin. tut.*
8 Itaq; † ſi quæſtū certū facere potuiſti pecunia, quā mutuo das, aut ea propter damnum incurris, non eſt iniquū eius rationem haberi: cum nemo alteri ſuo cum detrimento benignè facere cogatur, *l. 1. §. de opere. §. idem aiunt. cum ſeqq. de aqu. plu. arc. vide gl. Sax. lib. 1. art. 54.* Ne ipſe quidē Apoſtolus 2. *Cor* 8. 13. vult ſic nos alijs commodare, vt nobis ſit afflictio. Atq; hæc quidem cauſa potiſſimùm vſuras ſuſtinet. Nam quia vnuſquiſq; intelligitur ſua pecunia, aut in emptiones agrorū vel redituum permiſſorū, aut in negociationem collocata lucrū facere poſſe: *l. tutor. 7. §. ſi poſt. de admin. tut.* eo factum eſt, vt vel ocioſam pecuniā ad aliquem mediocrem ac tolerabilem modum fœnerato dare, etiā Chriſtianorū Imperatorum conſtitutionibus ſit permiſſum. *l. qui ſemiſſes. 13. §. quæſitum. h. t. l. ſi fundus legatus. 44. de leg. 3. l. præſidis. 34. §. ſi cert. peta. l. eos. 26. C. de vſuris.* Quod quidē Ius partim neceſſitas expreſſit, vt iſtis auariſſimis tēporibus, & in hac naturæ deprauatione inueniant. qui illecti lucello egentibus mutuò dent: partim ſuaſit vtilitas negociationum, quas ſine argentariarum menſarum vſu conſiſtere nō poſſe, res ipſa docet. *l. quod priuilegium. 8. § depoſiti.* Sed ne hæc licentia in immenſum propagetur effrenata habendi cupiditas, & vſurarū tabes Rerumpub. ac ciuiū, præſertim egenorū, facultates ad viuū depaſcat: certus modus legibus definitus eſt, intra quem fœnerari duntaxat liceret. *d. l. eos. §. 1. C. eo.* Neq; tamen minus, cum lex Ciuilis non approbet, ſed propter cōmunem neceſſitatē permittat quadantenus vſuras, qui fœnebrē exercent, & quæſtū hunc ſolū norunt, in re turpi & odioſa verſant: quos meritò Cato *lib. 1. de re ruſtica.* homicidis cōparat, & pœna quadrupli, atq; etiam exiſtimationis, *l. improbum. 20. C. ex quib. cauſ. infam.* mulctandos iudicauit antiquitas. Itaq; verò verius eſt, toto ſuo genere has vſuras, improbas turpeſq; eſſe, niſi de indubitato & propinquo creditoris damno, vel lucro propter mutuationem ceſſante appareat. Quod quidē quo minus compenſetur, nulla ratio prohibet. *l. vnic. C. de ſent. quæ pro eo quod inter. l. 2. in fin. ff. de eo quod cert. loc.*

9 ¶ Multò aūt minus punitoriæ vſuræ improbari poſſunt. Duæ enim cauſæ has ſuſtinent. à parte creditoris præſumptū damnum (Intereſſe vulgò nominant) quod facit, quia ſua die pecunia non ſoluitur: à parte debitoris Mora, quę cū delictum *l. dolus. 44. vbi gl. fin. § mand.* ſit, meritò punitur. Itaq; vel creditor in eū caſum ſibi pœnali aut vſurarum ſtipulatione licitè proſpicit, *vide l. ſtipulatio. §. alteri. de verb. oblig § omnis. Inſt. de verb. oblig. §. alteri. de inutil. ſtip. & ibi Dd.* quæ ſuccedit loco eius quod Intereſt. *l. fin. § de prætorijs ſtip.* vel ipſa lex ſuccurrit, quæ à tempore moræ legitimas, hoc eſt, ſemiſſes vſuras iubet præſtari, *d. l. eos. 26. C. eod.* iuxta cuiuſq; cōtractus naturam. Ex quo Paulus inquit. Vſuras non propter lucrum petentium, ſed propter moram nō ſoluentium infligi. *l. cum quidā 17. §. ſi pupillo. h. t.* Et hæc in genere de vſuris dicta ſint. in quo id præcipuè aduertendū eſt, leges admittere quadantenus vſuras, quia præſumūt tanti creditoris intereſſe, quòd pecunia careat: nam ſi mutuò non dediſſet, aut conſtituto tempore pecunia reddita fuiſſet, aliter ea lucrari potuiſſet. Itaque cum in certis coniectura locum non habeat. *l. continuus. 137. §. cum ita. de verb. oblig* quotieſcūq; creditoris nihil intereſt, ſciat toties ſe contra officium facere, & abuti indulgentia legum, ſi ex officio mutuationis, vel ante vel poſt etiam moram, lucrum aucupetur.

¶ Cuiuſmodi aūt legum ſit taxatio & moderatio circa vſuras, tempus eſt, vt paucis exponamus. 10 Varietas hac in re apud veteres fuit mirifica, pro varietate temporum, & rerum neceſſitate. Nam & centeſimis fœnerari potuiſſe, non incertis veſtigijs deprehenditur, *l. ſi pro mutua. C. ſi cer. pet. l. lecta. ff. eo. Cuiac. ad Paul. lib. 2. tit. 14.* Verùm Iuſtin. *in l. eos. C. de vſur.* rem ad æquiſſimam proportionem tandem reduxit: permiſitq; nobilioribus & illuſtribus perſonis duntaxat trientales vſuras exercere, id eſt, tertiam centeſimæ, quæ quolibet menſe trecenteſimam partē ſortis repræſentat: eamq; tercentū mēſibus æquat, pariens annua quatuor in centū, ac nūc rationē ſubducimus. Cum enim his negociationes ſint interdictæ, *l. nobiliores. C. de commer. & mer.* multò magis fœnus prohiberi par erat: quod vtinā ſic moribus vſurparetur. Mercatoribus aūt, qui alioqui quæſtū pecuniæ facere ſolent, neq; vſu fœnoris & argentariarū menſarum carere poſſunt, duplicatæ conceduntur, videlicet beſſales: quæ ſunt duæ trientales centeſimæ partes, centeſimam quinquageſimam portionē ſortis ſingulis menſibus efficientes, & centum quinquaginta mēſibus, ſiue duodecim annis & ſemiſſe,

æquantes

æquãtes ſortem: ac quolibet anno octo in centum producunt. Cæteris hominibus ſemiſſem, hoc eſt, dimidiam tantummodo centeſimæ vſurarũ nomine ſtipulari permiſſum eſt, puta ducenteſimam partem ſortis in ſingulos menſes: quæ vſuræ quolibet anno ſex in centum reddunt, æquantq; ſortem annis decem & ſex, & octo menſibus.

11 ¶ His ferè æquatæ ſunt vſitatæ harum regionum vſuræ, & reditus: quanquam exiſtant paulò leuiores. Solẽt enim annuatim nomine vſurarum, aut redituum, pendi quinq; in centum, quæ quincunces ſunt vſuræ, & ſorti æquantur annis viginti: quibus licite omnes vtuntur, cùm leues ſint, & interuſurium, ſiue iuſtum intereſſe, quod quis probabiliter habet, non excedant. Dubium enim nõ eſt, quin tantundem lucri ex emptione redituum vel agrorum, quis conſequi facillimè poſſit.

12 ¶ Centeſimæ autẽ vſuræ, quæ quolibet menſe centeſimam ſortis, anno duodecim in centum reddunt, non niſi in traiectitijs contractibus, de quibus in titulo ſequente agitur, ſunt permiſſæ. Neq; enim iniuriâ habentur pro grauiſſimis, quę octo annis ac quatuor menſibus ſortẽ æquant.

13 ¶ Sciendum autem eſt, intereſſe inter Vſurã, & id quod Intereſt: illa ſimpliciter lucrum eſt, & proinde non aliter, quàm ex ſtipulatione debetur, ſine reſpectu eius quod Intereſt: hoc lucrũ ceſſans, aut damnum emergens, propter moram debitoris, & vt inquit I. C. quantum mihi abeſt, quantumq; lucrari potui. *l. ſi commiſſa. 13. rem ratam hab.* Itaq; non opus eſt ſtipulatione, ſed debetur ex æquitate officio iudicis: *l. centũ Capuæ. de eo quod cert. loc. l. 4. C. depoſiti*. quia iniquũ foret, moram debitoris damno eſſe creditori.

14 ¶ Longius diſtant Emptiones redituũ ab vſuris. Nam vſura ſoluitur ſupra ſortem, & vnà cum ſorte reddenda eſt. At in vẽditione reditus, neq; ſors redditur. Eſt enim vera venditio, & precium tranſit perpetuò in venditorem, vt emptor illud repetere nequeat: neq; quid ſupra ſortem ſoluitur, ſed aliud pro ſorte, nempe reditus, qui eſt merx in hoc cõtractu. Hos igitur reditus emere aut vendere, nihil prohibet *c. 1. & 2. de empt. & vend.* etiam cum pacto de retrouendendo, dum-
15 modò moderatio legum ſeruetur. Nam † ſciendum eſt, interdum etiam emptiones eſſe vſurarias & damnatas, vt cum terminos moderationis & æqualitatis nimis excedunt: puta, ſi quis centum aureis, viginti aureos annui reditus emat: aut eum propter temporis ſolutioni præſtituti dilationem arctationémue, vel enormiter intẽduntur, vel minuuntur precia. *c. in ciuitate. & c. fin. de vſu. c. ad noſtram. de empt. & vend. Bald. in Rub. C. eod. Hoſtien. extrà eo.* Et hæc de vſuris.

16 ¶ Quoniam autem de fructibus & cauſa ſimul in hoc tit. tractatur, paucis & hæc definiamus. FRVCTVS cum à ferendo, authore Varrone, dictus ſit: omne id quod fertur, dummodò renaſciturum, propriè ſignificat: *l. fructus. 7. §. ſi vir. 10. ſolut. matr.* ſic fructus arborũ ſunt poma; fundi, fruges, &c. *l. 1. de glan. leg. l. item. de vſufr.* Ob ... tamen nomine fructus quælibet rei fruitio & vtilitas venit. *l. fructus. 72. de reg. iur. l. ſi quis. 24. l. agri. 18. l. arboribus. 12. de vſufr. l. vſura. 34. l. prædiorum. 26. h. t. vide quæ de hac materia ſatis copioſè dixi in §. ſi quis à non domino. Inſt. de rer. diuiſ.* Fructus autem ſunt, aut Naturales, qui ſine hominis facto ex ipſo rei corpore natura producuntur, vt fœnum, pomum: *l. fructus. 45. in fin. h. t. l. ſi nauis. 62. verſ. nam etſi. de rei vendic.* aut Induſtriales, qui induſtriam & factum hominis requirũt, vt fruges: *d. l. fructus. l. qui ſcit. 25. §. in alieno. h. t.* aut Ciuiles, qui non ex ipſo corpore naſcuntur, ſed ratione rei percipiuntur Iure ciuile: ac proinde propriè fructus non ſunt, ſed eorum loco habentur, vt vſura, penſio, &c. *d. l. ſi nauis. l. vſura pecuniæ. 12. de verb. ſignific. l. vſura. 34. h. tit.* Cauſa capitur pro omni acceſſione, quæ cauſatur, & proficiſcitur vel ex ipſa re, vel eius Vſu: & generaliter quicquid actor habiturus eſſet, ſi tempore debito res ſoluta fuiſſet, hoc verbo comprehenditur. *l. reſtituere. 35. de ver. ſignific. l. Iulianus. 17. §. 1. l. præterea 20. d. l. ſi nauis. de rei vend. d. l. cũ fundus. ſi cert. pet. l. videamus. 38. §. ſi actionẽ. h. t. vide Fel. in c. inter dilectos. nu. 2. de fid. inſtr.*

DE NAVTICO FOENORE. Tit. II.

C. 4. 33.

1 *Quare ex nudo pacto vſuræ non debeantur.*
2 *De pecunia traiectitia.*
3 *Quare vſura ex pacto in traiectitia debeatur, quamuis grauiſſima.*

VSuræ cum ſint odioſæ, non niſi ex ſolennibus ſtipulationibus debentur. *l. 3. C. de vſu.* Itaq; † nudo pacto fruſtra de ijs con- 1
uenit: *l. Titius. ſup. de præſcr. verb.* eo magis, quod actionem hoc caſu pactum producere nequeat, cum in vſurarũ conuentione nullũ ſit συνάλλαγμα, quod obligationem iuſtam ac Ciuilem efficere poſſit. *d. l. ſi tibi. in prin. de pact.* In quibuſdã tamen contractibus, etiam ex ſola conuentione vſuræ debentur, quemadmodum per ſtipulationem: *l. in quibuſdam. h. t.* vt in Pecunia traiectitia.
Traiectitia † autem dicitur, quæ trans mare pe- 2
riculo creditoris vehitur. *l. 1. h. t.* Quæ † quidem 3
periculi ſuſceptio facit, vt creditor paciſci poſſit vſuras ſortis, ſi ea ſalua peruenerit, nõ modò legitimas, ſed etiam centeſimas, *l. 7. l. fin. C. eo. tit. d. l. eor. §. in traiectitijs. C. de vſur.* atq; adeò infinitas. *Paul. lib. 2. tit. 14. vide Cuiac. obſ. lib. 3. c. 35.* Quæ vſura vocatur Fœnus nauticũ: quia ratione nauigationis, & periculorũ maris permittitur. Vnde etiam ex nudo pacto debetur, cum habeat in ſe συνάλλαγμα. Non enim pro nudo mutuationis officio vſura creditori permittitur, ſed propterea quod periculum in ſe ſortis ſuſcipit: ita

vt naue ſubmerſa amiſſaq; pecunia nihil omnino debeatur. Qua etiam ratione fit, vt hoc caſu centeſimæ vſuræ ſint permiſſæ: quia, vt inquit l. C. ſunt precium periculi, *l. periculi. h. t.* quod cōtra naturā mutui creditor ſuſcipit. *§ item is cui. Inſt. quib. mod. re contrah. oblig.*

DE PROBATIONIBVS & præſumptionibus. Tit. III. C. 4. 19.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dicta: & quid ſit probatio.*
3 *Propria.*
4 *Diuiſio & ſpecies.*
5 *Cauſa efficiens: & à quo imponantur.*
6 *Quis probare debeat, aut non debeat.*
7 *Materia: quæ probanda ſint, vel non ſint.*
8 *Forma probandi.*
9 *Circumſtantiæ: quando, quo loco probatio faſcienda ſit.*
10 *Finis & effectus.*
11 *Affinia.*
12 *Interpretatio.*
13 *Contraria, & exceptiones, quæ probationi obijci poſſunt.*
14. *De præſumptione: quid ſit, & quotuplex præſumptio.*
15 *Cauſæ, & effectus præſumptionum: affinia, & contraria.*

1 REſtat, † vt vltimo loco videamus de contractuum Probationibus: parum eſt enim ſcire quomodo cōtrahatur, niſi & illud cōſtet, quemadmodū res, vt eſt geſta, probari poſſit. Nam quæ probari oſtendiq; nequeūt, ea pro non geſtis, neq; exiſtentibus habentur. *l. in lege. 77. de contrahen. empt. l. 17. in fin. de in diē add. l. 30. de teſt. tut. l. 10. de reb. dub.*

2 ¶ Probare duplicē ſignificationē habet apud Latinos. Reſpectu noſtri, probamus ea quæ nobis placent, vel accepta habemus: quomodo probatū vel approbatū opus dicitur, quod ædificatum eſt ex ſententia locatoris, eoq; approbāte. Cic. Probatio futura tua eſt, qui locas. Reſpectu aliorum, probare ſignificat fidem alicui aliqua de re facere: quomodo Cicero dicit, F probare cauſam, valetudinē, fidem, crimen, & ſimilia. Hoc in ſignificatu hîc accipit: probare enim, in hoc tractatu, Eſt probā cauſam facere ſeu approbare iudici. *l. quingenta. 12. h. t. l. 3. de teſt.* vel de ea plenam fidem in iudicio facere. Dico Plenam: quia in iure noſtro, probationis appellatio tantùm de perfecta plenaq; accipitur. *gl. in cle. conſtitutionem per illum tex. de elect. Bal. in l. peremptorias. C. ſent. reſ. non poſſ.* Probatio, vt vult Azo, *in Rub. C. eod.* eſt rei dubiæ per argumenta G oſtenſio. Hanc Azonis definitionē alij probant,

A *gl. Bart. ibidem.* alij, & quidē plerīq;, improbant: *Bal. ibidem. Panor. Hoſt. & Cano. ex eo. in Rub.* cùm quia nō tantùm argumentis, ſed etiam teſtibus fit fides. *ff. tit. 1.* tum quòd non modò rei dubiæ, ſed etiā claræ oſtenſio, fit probatio, *l. ſi irruptione. 8. §. 1. fin. regund. Bal. in l. contra. 4. nu. 7. C. ad l. Aquil.* Sed his reſponderi poteſt, argumentorū appellatione ἐν πλάτει teſtes & inſtrumenta cōtineri. *Bar. in Rub. C. eod.* Nam ſi argumentum eſt ratio, rei dubiæ faciens fidē, vt vult Cicero: certè B teſtimoniū & inſtrumentū, quæ fidem rei dubiæ per rationē & iuſtam ſcientiæ cauſam aſtruunt, pro argumētis, ſaltem minus artificialibus, haberi debent. Quod autē ad rei certæ demonſtrationem attinet, nō eſſe hanc propriè probationem, ſed potius probationis excluſionē, notum eſt, ſicuti dicitur, Notoria nō indigere probatione. *c. euidentiæ. 9. de accuſ. vide Salic. & Bal. in l. ea quidem. 7. C. de accuſ.* Et cum ipſe Cicero in definitione argumenti eius materiam ponat in C Re dubia: certè nulla cauſa eſt, cur non & probationes ad res dubias referamus. Poterit & hoc modo probatio definiri, Vt ſit actus iudicialis & ſolennis, quo per inſtrumēta aut teſtes, aut idonea argumenta, de re cōtrouerſa iudici fit fides.

¶ Propria probationis ſunt, vt ſit Conformis libello, *Hoſt. in Rubr. eod. num. 5. per c. ſignificauerunt. c. de teſtib. extrà de teſtib. c. licet. §. idem. de probat. c. cum contingit de off. deleg. l. ad probationem. 22. vbi Dd. C. eo.* Concludens, *l. ad probationem. 22.* D *C. eod. c. cum contingat. de off. deleg.* hoc eſt, quæ neceſſariò id quod intendit inferat, non Impertinens, *l. matrem. 17. vbi Bal. C. eod. l. pen. in fi. v. h. tit.* (dicitur autem impertinens, quæ nec per ſe, nec vnà cum alijs adminiculis, ad cauſæ fidem facit, *Bal. in l. ad probationem. 21. C. eo.*) non Dubia, *c. in præſentia. vbi Cano. de probat. l. neq; natales. 10. C. eod. l. non hoc. 4. C. vnde legit.* neq; Incerta, *Bald. in l. pen. C. de ſent. quæ ſine cert. quant. & in l. 1. C. de furt. Cer. conſi. 254. præſenti. par. 4* nec Superflua, E *Schurff. conſil. 1. cent. 1. per l. ad probationem. C. eod.* Probationes autem ſua natura ſunt Arbitrariæ: *Caſt. in l. admonendi. nu. 39. de iureiuran.* hoc eſt, pendent ab arbitrio iudicis, qui quantum illis fidei ſit tribuendū, poteſt arbitrari, *l. 3. §. tu magis ſcire. de teſtibus. Caſt. in l. admonendi. nu. 34. de iureiur.* quod tamen arbitrium ad legum diſpoſitionem, & commune boni viri iudiciū, *l. in perſonam 22. § generaliter de reg. iur. l. 1. de legat. 2.* cōformatum eſſe debet: *Bald. in l. certi. C. de iud. &* F *in l. fin. C. de pœn. iud. qui mal. iud.* nec enim licet iudici, verbi gratia, duorum aut plurium teſtiū, omni exceptione maiorum, dictis fidem nō adhibere: *l. vbi. 12. de teſtib.* ſed iudicium ejus congruere debet cum regula: In ore duorum aut trium, ſtabit omne verbum. *c. 4. ext. de teſtib.*

¶ Quod ad diuiſionē attinet, omniū calculū meruit, teſte Quintiliano, diuiſio probationis ab Ariſtotele facta, qui eam diſtribuit in Artificialē, quę ex ipſa cauſa, argumētis & iudicijs trahitur, *de quibus Ariſtoteles & Cic. in Top.* & Inartificialē, quæ extra cauſā accipitur à Teſtib. Tabulis, Conſeſ-

Confeſſione, Iuramento. Dd. *in l. admonendi. de*
iureiur. l. in bonæ fidei. C. de reb. cred. noſtri, qui ef-
fectum tantùm probationis, & vim quam in iu-
dicijs habet, conſiderant, hinc alienam diuiſio-
nem ſumpſerunt: partiunturque probationem
omnem, in Plenam & Semiplenam. Plenam il-
lam eſſe volunt, quæ plenam fidem iudici de re
aliqua facit: cuius ſpecies effingunt plures, pu-
ta Duos teſtes, Inſtrumenta publica (nam teſtes
& inſtrumenta, probationes indubitatæ appel-
lantur, *l. emancipatione. 11. C. de fide inſtrum.*) & e-
tiam interdum Priuata, Confeſſionẽ, Iuris præ-
ſumptionem, Demonſtrationem ocularem, Iu-
ramenta, & conſimilia quædam. *Spec. tit. de pro-*
bat. §. videndum. Bal. & Hipp. latè in Rub. C. de pro-
bat. Horum tamen pleraque magis à probatio-
nis onere releuant, quàm probant: vt iuſiuran-
dum, præſumptio, confeſſio: *l. eum qui. de iure-*
iuran. l. fine. 16. C. de probat. quæ autem eiuſmodi
ſunt, probationes dici propriè non poſſunt. *Al-*
ciat. in tract. præſumpt. in prin. part. 3. num. 2. per not.
à Bar. Salic. & alijs in Rub. C. de prob. & à Bartol. in
l. 1. C. de fid. inſtrum. lib. 10. Semiplenam, quæ e-
tiam Imperfecta dici poteſt, eam nominant,
quæ non plenam fidem, ſed opinionem quan-
dam inducit. Eam rurſus diſtinguunt gradibus,
vt alia ſit maior ſemiplena, *vide Cano. in c. fina.*
de iureiur. Dd. in d. l. admonendi. & in l. 3. C. de reb.
cred. nec tamen plena aut perfecta: alia Semi-
plena, vt quæ fit per vnum teſtem omni exce-
ptione maiorem: alia Minor ſemiplena, quæ
tantùm leuem & modicam præſumptionẽ in-
ducit. Exempla verò, ſeu ſpecies huius proba-
tionis, ponunt Teſtes vnicos ſeu ſingulares, O-
pinionem, Famam, Literas priuatas, Rationes,
Confeſſionem extraiudicialem, Præſumptio-
nes modicas, *vide Dd. in c. fin. extr. de iureiur. &*
in l. admonendi. vbi præcipuè Iaſon. de iureiur. in l.
ſolam. l. iuriſiurandi. C. de teſtibus, &c. Poteſt &
alia probatio dici Iudicialis: hoc eſt, quæ fit in
iudicio, poſt litem conteſtatam: alia Extraiudi-
cialis, quæ producitur extra litem, vt quæ fit ad
æternam rei memoriam. *Auth. ſed etſi quis. C. de*
teſtib. c. fin. §. 1. ext. vt lit. non conteſt. Dicitur etiam
alia probatio Viuæ vocis, vt quæ fit per teſtes,
iuſiurandum: alia Vocis mortuæ, vt quæ fit per
ſcripturas. *gl. in Rub. C. de fide inſtru.*

5 ¶ Cauſa inducens probationem, eſt Senten-
tia interlocutoria iudicis, qui eam decernit, &
alterutri parti imponit. *c. licet. 9. in verb. interlo-*
quendo decreuimus. ext. de probat. vide l. à proceden-
te. & ibi Bart. ac Bald. C. de dilat. Nam niſi à iudice
cui probatio facienda eſt, *l. quingenta. 12. hoc tit.*
l. 3. verſic. in magis ſcire. de teſtib. per ſententiam
decreta & impoſita ſit, probatio fieri non debet:
Spec. de prob. in princ. Chil. in prac. cap. 69. numer. 2.
ac meritò ſtultitiæ damnandus eſſet, qui tam gra
ue onus ac ſumptuoſum, nemine imponẽte ne-
que cogente, in ſe reciperet.

6 ¶ Imponitur autem ei qui allegat, dicit, agit
aliquid in iudicio: *l. 2. l. ab ea parte. 5. l. quidam. 15.*
l. eum. qui. 22. l. verius. 21. hoc titul. non verò ei qui

A negat: quia Negantis per rerum naturam nulla
eſt probatio, *l. actor. 23. C. de prob.* (niſi iuris nega-
tionem alleget, *l. ab ea parte. 5. hoc tit.*) cum natu-
raliter id quod negatur, probari nequeat. *vide*
Bald. Sal. & Dd in d. l. actor. Non enim entis, vt
loquuntur, nulla ſunt genera & propria, nullæ
qualitates & differentiæ, *l. eius qui. ſi cert. petat.*
à quibus ſicuti definitiones, ita etiam probatio-
nes ſumendæ ſunt: quia probatio nihil aliud eſt,
quàm vera facti alicuius definitio & demonſtra-
B tio. Allegant igitur incumbit probatio, hoc
eſt, ſe fundanti in aliquo facto, quod aduerſa-
rius negat: vt alleganti fugam ſerui, *l. 4. 7. hoc tit.*
ſtatum, familiam, *l. 1. hoc t. l. 6. C. de fide inſtrumen.*
mutatam voluntatem, *l. 3. 22. hoc t.* pactum, *l. 1. 8.*
hoc titul. ſolennitatem, *l. 5. hoc t. l. quæcunque. 15. §.*
fin. de Public. in rem act. Dd. in l. ſcire debemus. 29. de
verbor. obligat. qualitatem, *l. 9. l. 11. l. 23. hoc t. l. 3. C.*
eod. vitium, *l. ſi ſcriptum. 11. C. eod.* ætatem, *l. 11. 13.*
h. t. l. 9. C. eod. libertatem, *l. 8. h. t.* emancipatio-
C nem, *d. l. 8.* ſcientiam, *l. 21. hoc t.* tempus, *l. 17.*
hoc t. caſum, *l. teſtium. 14. in fin. C. de teſtib. l. 5. C. de*
fide inſtru. l. 4. & 5. vbi Dd. C. de pig. actio. & in l. 6.
§. fin. de eden. indebitum, *l. eum indebito. 25. hoc t.*
& ſi qua ſunt ſimilia. Et in genere, quicunque ſe
fundat in aliqua qualitate, puta diuitijs, pau-
pertate, morte, vita, probare illud ſuæ intentio-
nis fundamentum debet, *gloſſ. ad verb. dubita-*
tur. in l. ſi verò. 5 §. qui pro rei. vbi Iaſ. numer. 14. &
15. qui ſatiſd. cog. niſi ſit in poſſeſſione eius iuris
D in quo ſe fundat. *l. 2. l. 14. C. eod. l. 14. 15. hoc t.* Ac
quoniam actor plerunque non poſſidet, ſed pe-
tit, & aliquid ad ſuæ petitionis fundamentum
allegat: ideo actori, *l. quoties. 18 l. ante omnia. 23.*
hoc t. l. 1. l. actor. 23. C. eod. l. qui de eden. non etiam
reo, *l. fruſtra. 8 C. eod. l. nimis. 6. C. de teſtibus.* regu-
lariter incumbit probatio, *l. 1. de except.* niſi in
exceptionibus, in quibus cum reus aliquid ad
ſui defenſionem dicat & aſſeueret, actoris parti-
bus fungitur: *l. 9. 12 18. §. 1. 19. 25. hoc t. l. 1. C. eod.*
E eoq; exceptionem ſuam meritò probare debet.
l. in exceptionib. 19. h. t.

¶ Materia probationis, ſunt facta *l. fine. 16. C.* 7
eod. (nam quæ iuris ſunt, non opus habent pro-
batione, *vide Bald. in addit. ad Spec. de teſti. §. nunc*
videndum. cum per ſe iudici pateant & nota ſint,
vide Caſtr. Dd. in l. vnic. C. vt quæ deſ. aduoc. niſi
cum ius negatur, *l. 5. hoc t.*) & facta quidem, nõ
ea quæ probationem nullam recipiunt, *l. actor.*
F *23. C. eod.* ſed quæ probari poſſunt aut Directo,
aut ſaltem Per coniecturas: *l. dolum. C. de dol.*
mal. gloſſ. l. 1. ff. eod. vt ſunt quæ ſui natura oc-
cultò & clàm arbitris fieri ſolent, in quibus pro-
bationes per coniecturas, aut iuſiurandum re-
cipiuntur. *l. non omnis. 6. §. à barbaris. de re mi-*
lit. gloſſ. in l. ſi cui. 7. §. 1. verb. doceatque. de accu-
ſat. Panorm. in c. præſentium. numer. 3. de teſtib. Iaſ.
in l. admonendi. numer. 309. de iureiur. & l. penult.
num. 13. de iuriſd. Bald. in l. quicunque. C. de ſeru.
G *fug. Euerar. in loc. leg. in proam.* Item facta incer-
ta, & de quibus dubitatur: nam notoria non e-
gent probatione, *c. 3. de teſtib. cogen. c. euidentia.*

vbi gloſſ. c. qualiter. 2. vbi Dd. accuſ. vide Bal. Salic. Iaſò in l. ex quidem. 7. C. de accuſat. ad idem vide gloſſ. in l. 1. C. qui aduer. quos. Angel. & Imol. in l. 2. de feriis. Dd. in l. non videtur vegaſſe. de regul. iur. vt nec illa quæ antè deciſa & definita ſunt, *l. ſub prætextu. 1. & 2. C. de tranſactio. l. admonendi. de iureiuran.* aut per ſententiam, aut tranſactionem, aut alio modo: *l. ſi duo. 13. §. idem Iulianus. de iureiur. Alexan. in l. qui iuraſſe. 26. § ſi pater. eod. titul.* nam hæc etiam pro certis & indubitatis habentur. *l. eleganter. 23. §. 1. vbi gloſſ. de cond. indeb. l. & poſt. de tranſact. l. ſi cauſa. 34. vbi Iaſ. & Dd. C. de tranſact.* Facta autem illa probari debent, quæ allegantur, itaque ſe habere, prout allegatum eſt, dicuntur. Negatiua porrò facti probari nec poteſt, nec debet, *l. actor. 23. C. eod.* niſi cum aut confeſſione aduerſarij, aut per circumſcriptionem temporis & loci demonſtrari poteſt. *l. optimam. C. de contr. ſtipulat. Lanfr. in c. quoniam. in princ. num 3. de probat.* Loquor autem de Negatiua, quam allegat is qui ſe in ea fundat: nam negata ab aduerſario, illa ſunt hæc ipſa, quæ probari debent; quando in confeſſis rebus, aut certè non negatis, (nam hoc ipſum in iudicijs pro confeſſione eſt, *Spec. de poſit. num. 4. vide 3. de inter. actio.*) non opus eſt alijs documentis, cùm Aduerſarij confeſſio ſit loco probationis. *tot. tit. de confeſſ.* Ea autem facta probanda ſunt, quæ ad cauſam pertinent, & in quibus quis ſe fundat, *l. doce. C. de rei vend. l. matrem. C. eod. l. 2. & paſſim. hoc t. Iaſ. in l. ſi fideiuſſ. §. qui pro rei. num. 16. qui ſatiſd. cogan.* & quæ probata profutura ſunt probanti. *Spec. tit. de probat. §. nunc dicendum. in princ. per l. ſi vt proponis. C. eod.* nam impertinentium probatio, vtpote inutilis, ne quidem recipienda eſt, *l. ad probationem. 22. vbi Bal. 2. notab. C. eod. c. cum contingat. 36. de off. & po. iud. delega. Spec. de teſte. §. qualiter. numer 1. & 2. & §. nunc videndum. numer. 4.* nedum decernenda: *Chilia. in prac. ca. 69. per c. dilecti. de except. c. fraternitatis. vbi Io. And. & Sec. de teſt. c. pia de except. lib. 6.* eademque ratione Articuli ſuper ipſius aduerſarij vel tertij alicuius iure fundati, velut impertinentes, non admittuntur. *Bal. in l. vti frui. per illum tex. ſi vſusfruc. pet. Spec. titul. de teſte. §. nunc videndum. verſ. item agens. & num. 6. per l. loci corpus § competit ſi ſeruit. vend. c. cum eccleſia. de cauſ. poſſ. & prop. c. poſt electionem. de conceſ. preben. vide Specu. de poſitio. §. ſeptimo.* Illa quoque facti qualitas demonſtranda eſt, quam in libello poſuit actor, quamuis non omnino ad cauſæ victoriam ſit neceſſaria, niſi per clauſulam De ſe non adſtringendo ad ſuperfluas probationes, hanc decipulam euitarit. *Iaſ. in l. penult. §. in eum num. 5. 6 cum ſequ. ne quis eum, &c. vide Bart. in l. habebat. de Inſtit. act. Iaſ. & Dd. in l. diuus. de re indic.*

8 ¶ Forma productionis ad libelli ſpeciem eſt accommodanda. *Hoſt. in Rubr. eod. num. 5. per c. [illegible] uerunt c. de teſtibus. ext. de teſtibus. l. argen[illegible] ini. vb. [illegible] loſſ § cum autem. de eden.* & ita conci[illegible] neceſſariò ad cauſam concludat: *l. penult. §. fin. ne quis eum qui in ius voca. l. matrem. 17. vbi Bald. C. eod.* impertinentes enim Articuli, vt dixi, meritò reijciuntur, *Spec. in tit. de teſte. §. nunc videndum. numer. 4. & de poſitio. §. ſeptimo.* ne inanes ſumptus litigatores faciant. *l. non hoc. C. vnde cogna. l. neque. 10. C. eo. c. in præſentia. eo. Euerar. in top. legalibus, in præamb. verſ nono ſtudioſus.* Probatio autem non eſt in tranſcurſu facienda, *Spec. de probat. §. 1. in fin.* ſed citata ad eius expeditionem diuerſa parte, & termino iuſto ad B id præſtituto. *Auth. ſed etſi quis. C. de teſtib. Hoſt. in Rub. de probat. num. 17*

Terminus autem qui præſtituitur, plerunque eſt ſeptimanarum ſex: quanquam eundem ex cauſa, puta ob diſtantiam & interualla locorum, vnde probationes petuntur, ampliari poſſe conſtet. *Spec. de prob. in princ.* Datur autem vnus & idem terminus Actori & Reo, ſcilicet quando contraria allegant, *l. 1. vbi Bal. & Dd. C. de dilat. Chil. in pract. ca. 71.* idque propter C timorem ſubornationis. aliàs (vt cum reus non directè negat intentionem, ſed excipit, *Inſtitut. de except. vide Specul. de probat. §. 1. numer. 17. cum addit. Bal.*) primò datur actori terminus ad probandum intentionem: deinde ea probatione completa, *vide de his Specul. de teſte. § qualiter. numer. 20.* alter reo ad fundandam exceptionem. *l. fin. de fer. l. ſiquidem. C. de except. l. exceptionem. 19. C. de probat.* poteſt tamen & ſine termino probatio in iudicijs recipi & fieri, D ſiquidem nullus de certo termino, intra quem facienda ſit, opponat. *Maran. in Specul. iud. titul. de dilat. numer. 13.* Perinde autem eſt, vtrum fiat teſtibus, an inſtrumentis, *l. 4. 5. de fide inſtrum. l. 1. 5. 6. 7. 9. 10. 11. 12. l. in exercendis. C. eo. tit.* an alio quouis modo ad id idoneo. *l. 1. C. de teſtib. l. fin. C. eo.*

9 ¶ Eſt autem poſt litem demum conteſtatam facienda. *tot. tit. ext. vt lit. non conteſta.* Nam antè ignoratur, vtrum reus negaturus an confeſ- E ſurus ſit quod intenditur (id enim fit per litis conteſtationem. *l. 1. C. de lit. conteſt.*) Quare & quid demonſtrandum ſit, ſciri antea nequit: cum tantùm negata documentis habeant opus. Quod verum eſt in probatione, quæ verſatur in iudicio: ſecus in ea quæ extra litem fit: nam vbi nul[illegible] eſt, ibi nulla eius conteſtatio expectari po[illegible]: quod vſuuenit in examinationibus quæ fiunt ad æternam rei memoriam, *Authen. ſed etſi quis. C. de teſtib. c. fin. §. 1 ext. vt lit. non conteſt. Ferra. in for. recept. teſt. ad æter.* F & per modum ſeu viam ſimplicis inquiſitionis. *c. quondam. 5. §. ſunt & alij. extr. vt lit. non conteſt.* Sic vbi ex conuentione circa ſolennem ordinem litigatores procedunt, *l. quoties. C. de priuileg. ſcho. lib. 11. l. fin. in fin C. de temp. app. Auth. generaliter. C. de epiſc. & cler.* poteſt etiam ante libellum probatio admitti: *Bald. in l. diffamari. numer. 9. C. de ingen. manu.* ſicuti quandoque iudex volentibus partibus decernit, vt præter vſitatam iuriſ- G dictionis rationem vtraque pars ius ſuum intra certum terminum deducat & oſtendat. *Spec. in §. nunc*

§. nunc dicendum. num. 14. de lib. oblat. Bald. in addit. ad Specul. de inſtit. §. nunc videndum. Id quod potiſſimùm in poſſeſſorijs vide Spec. de petito. & poſſ. §. 1. num. 38. de lib. concept. § nunc dicendum. numer. 14. vbi Bald. & de ſequeſt. num. 1. ac ſummarijs iudicijs Maran. in Spec. aur. parte 6. act. 4. nu. 4 per Oldra. conſ. 244. in princ. vſurpatur. vide Spec. præall. loc. per ca. 2. de ord. cogn. & de petit. & poſſ. num. 38.

Poſt quartam autem productionem, aut poſt publicata teſtimonia, non eſt probatio admittenda, Auth. at qui ſemel. C. de probat. vt nec poſt concluſionem in cauſa, Iaſ. in l. admonendi. num. 50. 51. 60. cum ſequen. de iureiur. Spec. in titul. de renun. & concluſ. in cau. gloſſ. in Clem. ſæpe. verb. concluſionem. de verbor. ſignificac. Chilian. in prac. cap. 100. niſi in criminalibus ad probandam defenſionem ſeu rei innocentiam. Nam ea Priuilegiata eſt, nec modò poſt concluſionem in cauſa, ſed etiam poſt ſententiam & rem iudicatam eſt recipienda. Hipp. in prac. §. occurrunt. num. 3. & §. ſequen. nume. 8. & 9. & in l. vnius. 18. §. cognitur. num. numer. 36. 47. cum ſequ. ff de quæſt. Poteſt autem fieri probatio, tàm in loco Iudicij, quàm Extra iudicium, vbicunque iudici ſederit, qui examinationi præeſt: quin etiam ad egregias perſonas & fœminas domum mittere notarium debet, qui inibi eas examinet, l. ad perſonas. 15. vbi Dd. de iureiuran. in ſecreto tamen eſt facienda & remotis partibus Bart. in l. nullum. C. de teſt. Chilian. in pract. c. 74. in fin. examinatio, etiamſi iuſiurandum coram partibus à teſtibus exigatur. vide ff. de teſtibus. Eſt etiam probatio intra terminum ad id conſtitutum, de quo ſuprà diximus, ex l. 1. C. de dilat. Chil. in prac. cap. 71. facienda & abſoluenda. c. ſignificauerunt. de teſtib. Goden. conſ. 5. de prob. numer. 2. 3. 4. Mauſer. in pract. vide quæ allegat Chili. pract. ca. 71. numer. 4. quod tamen non vſquequaque ſeruatur, ſed ſatis eſt litigatorem articulos exhibuiſſe ac obtuliſſe, & nominaſſe teſtes ad iuramentum & examen. Reliqua non ſunt in eius manu: quare neq; illi imputandum eſt, ſed iudici potius, ſi eius negligentia aut impedimentis in præſtituto termino nõ abſoluantur. Panorm. in c. licet. & ibi Fel. n. 20. cum ſeq. de prob. Rom. conſ. 443. Chil. in pract. ca. 67. num. 6. in fin. vide etiam Bart. Iaſ. & Dd. in final. de fer. in l. 1. C. de dilat.

10 ¶ Finis probationis eſt, Fidem facere iudici. l. quingenta. 12. hoc t. Effectus eſt, Quòd ſecundum probata iudex ſententiam ferre debet, l. 2. l. domum. 5. l. doce. 9. C. de rei vend. l. argentarius. 10. § final. de eden. alioqui vt litem faciens ſuam, in id quod litigatoris intereſt, condemnabitur. d. l. argentarius. 10. §. final. vbi gloſſ. Bartol. & Dd. de eden. l. 3. vbi Bal. C. ſi cont. ius vel vtil. publi. Etſi enim probationes dicuntur eſſe arbitrariæ, Caſtren. in l. admonendi. numer. 39. de iureiur. & pendere ab arbitrio iudicis: l. 3. §. cu magis ſcire. de teſtib. tamen iudex eas, quæ lege pro integris & planis habentur, ipſe quoque ſequi & pro integris habere debet, ne ius commune à partibus inuertat. l. argentarius. 10. §. fin. in verb. da iudice quæri. vbi gloſſ. Bart. & Dd. de eden. Bal. Caſtr. & Dd. in l. prolatam. C. de ſenten. Secundum enim probata iudicare debet, non ſecundum conſcientiam. l. illicitas. § veritas. de off. præſ. vbi Dd. vide Iaſ. in §. ſi minus. n. 15. Inſt. de act. Cataldin. in tract. ſynd. n. 170.

¶ Affinia probationi ſunt, Iuſiurandum, l. cum qui. de iureiuran. Confeſſio, tit. de confeſſ. & tit. de interr. actio. ſeu liberè ſiue in tormentis facta, l. cum probatio. 7. hoc tit. In rem præſentem adductio, l. ſi irruptione. fin. regun. Bal. in l. 4. numer. 7. C. ad leg. Aquil. Euidentia facti ſeu notorium, Dd. in l. admonendo. de iureiur. Bal. Salic. in l. ea. 7. de accuſat. Præſumptio iuris, de qua paulò pòſt dicetur, & ſimilia, quæ non tam ſpecies ſunt, quàm res effectu pares atque ſimiles, quia pro probatione habentur. Alc. in tract. præſumpt. in princ. parte 3. numer. 2. per nota. Cano. in Rubr. de proba. ext. & Bart. in l. 3. aliàs 1. C. de fida inſtrum. lib. 10. 11

¶ In omni autem documento, ea ſumetur interpretatio, vt actus valeat, non pereat. Quare quoad eius fieri poteſt, iudex etiam diſſidentes in ſpeciem probationes conciliare & in vnam redigere harmoniam debet. c. cum in. 16. c. in noſtra. 32. vbi gloſſ. magna. ext. de teſtib. vide Iaſ. in l. 1. num. 9 ne quis eum qui in ius voca. & Dd. in l. ſcriptura. C. de fide inſtrum. Quod verum eſt in concludentibus, & quæ ad rem pertinent. Nam quæ dubiæ ſunt, aut impertinentes, contra eum interpretandæ ſunt, qui illas produxit. c. in præſentia extrà de probat. Bart. in l. inter. 83. §. Stichum. de verb. obligat. Socin. conſi. 274. in cauſ. volum. 2. Alex. conſil. 182. lectis. numer. 5. volum. 2. Vnde nata regula, Interpretationem ſemper faciendam eſſe contra producentem. Bartol. in l. 3. de teſtibus. c. in præſentia. de probat. gloſſ. in c. cum clamor. 53. de teſtibus. Sed & in dubio talis ſumenda eſt, quæ proſit fauorabilibus perſonis vel rebus: puta ætati minorum, ſtatui, libertati, pijs cauſis. l. cum de ætate. 13. hoc t. Quare & in pari argumento rei tanquam fauorabilioris probatio præponderare debet, niſi aliud fauor cauſæ agentis exigat. ca. 3 extr. de probat. vide poſt alios. Iaſ. in l. de die. n. 2. & 3. qui ſatiſ. cog. 12

¶ Contraria probationi ſunt, pugnantia ſeu contrarietas, quæ conciliari nullò pacto ob contradictionem poteſt. Ea enim omnem documentis fidem derogat. l. ſcripturæ. 14. C. de fide inſtru. l. vbi pugnantia. 188. vbi Dd ff de regul. iur. Quod tamen magis obtinet in inſtrumentis quàm in teſtibus. Nam in contrarietate teſtium plerunque maiori & digniori parti creditur. c. licet cauſam. de probat. gloſſ. magna in c. in noſtra. 32. de teſtibus. Poſſunt & alia multa probationi opponi, vt ſi dicatur, non facta coram competente iudice, aut non ab eo qui probare debuit, aut non de rebus in controuerſia poſitis, aut non ſolenniter ac debito modo, aut non cõcludenter, neque ſatis idoneè: qua de re ad ſubſequentes titulos plura dicemus. 13

¶ Et

niſtrat. *l. ſi quis prioris. C. de ſec. nupt. Schurff. conſil.* A
56. cent. 1. vide Neguz. in tract. pign. 2. part. 4. memb.
5 *num. 13 cum ſeqq.* Ciuitates † non habent, niſi in
bonis ſuorum adminiſtratorum, *Alex. in l. 1. § ſi
heres. ad Trebell. per l. 1. C. quo quiſ. ord. conuen. lib.
11. Neguz. in tract. pig. part. 2. memb. 2. num. 119.* aut
ex priuilegio Principis: *l. ſimile. 10. ad municip.*
quia loco priuatorum ſunt. *l. eum qui. 16. de verb.
ſignific.* vnde arguunt quidam Duces, Marchio-
nes, & Comites Imperatori ſubiectos priuilegia
fiſci imperatorij non habere, niſi præſcripſerint, B
aut à Cæſare impetrarint. Pleríque tamen aiunt,
non modò hos, ſed etiam ciuitates quaſque, quę
merum imperium habent, moribus ius fiſci vſur
pare, *c. ſuper. 26. § 1. de verb ſignific. l. comperit. vbi
Dd. C. de præſcript. 30 annor.* quamuis ſuperiorem
recognoſcant. *Fachſ differ. Reinh. differ. 34.* Eſt au-
6 tem differentia taciti pignoris & expreſſi. Res †
ex conuentione expreſſim obligatæ alienari ne-
queunt, niſi cum ſuo onere. *l. ſi debitor. C. de diſtr.
pign.* Quæ verò ſecreto nexu tenentur, liberè a- C
lienari poſſunt antequam pręcluduntur, hoc eſt,
vt vulgò nunc dicunt, arreſtantur: *l. penul. hoc tit.*
tacitum enim pignus generale eſt, & omnia com
plectitur bona. Generalis autem pignoris obli-
gatio alienationem nó impedit. *l. cùm tabernam.
34. ff. tit. 1.* Illud vltimò ſciendum, per expreſſum
pignus non tolli tacitum, aut contrà. *vide Iaſ. in §.
item Seruiana. num. 70. vbi dicit hanc eſſe communẽ.
Inſtit. de act. Dd. in l. vlt. C. de pact. conuent. Neguz. in
tract. pign. 2. part. 4. memb. num. 82.* D

QVAE RES PIGNORI vel hypothecæ datæ obligari non poſſunt. Tit. III.

C. 8. 17.

1 *Quicquid non probibetur, poteſt oppignorari.*
2 *Res quæ ſua natura non poſſunt oppigno-
rari.* E
3 *Quæ perſonæ oppignorare nequeant.*
4 *Quando idoneè res oppignoretur.*

1 SEcundò † videamus quæ oppignorari non
poſſint: eo enim cognito, facilè apparebit,
quæ'nam rectè & vtiliter nectantur. *Inſtit. de
his qui ſunt ſui vel alieni iuris. in princ.* Res pigno-
rari nequeunt, vel quia ſua natura nexum nó re- F
cipiunt, vel quòd à non idoneis, aut non ido-
2 neè nectuntur. Res † ſua natura oppignoratio-
nem reſpuũt, quæ ſunt extra commercium, quia
nec emi poſſunt: *l. 1. § eam rem. hoc tit.* vt res ſacrę,
religioſæ, publicæ, *l. 3. C. eod.* liber homo, quam-
uis filiusfamiliâs. *l. qui filior. 6. C. eod. l. fin. hoc tit.*
Qui tamen ab hoſtibus redimitur, loco pigno-
ris eſt apud redemptorem, donec precium red-
dat. *l. ſi patro. 15. de capt. & poſtlim. reuerſ. l. 2 C. eod.
tit. l. Senatus. 43. § vltim. de legat. 1.* Item quæ lege G
prohibentur alienari, vt res litigioſæ, *l. 1. § fin. hoc*

tit. minorum, fundus dotalis, &c. Nam oppigno-
ratio quædam alienatio eſt. *l. vltima. C. de rebus
alien. non alienand.* Vnde nec feudalia, quorum a-
lienatio inuito domino, aut agnatis non conſen-
tientibus interdicta eſt, *c. imperialem. in princ. vbi
Dd. de proh. feud. alienat. per Feder. vide Iaſè Curt in
tract. feud. par. 4. num. 95.* rectè ſubijciuntur hypo-
thecæ: quamuis fructus feudi poſſe pignori eſſe,
receptum ſit. *Specul. de pignor. § 1. Curt. præalleg.
loc. num. 95.* Deinde † fit, vt res non idoneè ne- 3
ctantur, vel quia poteſtatem nectendi qui dedit,
non habet: vt ſi res aliena pignori detur, *tot. tit.
C. ſi res aliena.* aut pupillus ſine voluntate tutoris
& decreto, ſeruus ſine domini, filius ſine patris,
de his quidẽ rebus quæ patri quærũtur, oppigno
[illegible] *1. in prin & § 1. hoc tit.* vel † quòd de rei ob- 4
[illegible]one actum non videatur, vt cùm ſecundus
creditor in prioris locum ſuccedit, non intelligi-
tur pignus renouari, niſi expreſsè conueniat. *l. A-
riſto. 3. cum ll. ſeqq. hoc tit.* Sic & in generali obli-
gatione non veniunt, quę credibile nó ſit quem-
piam ſpecialiter obligaturum. *l. 1. C. eod. l. obliga-
tione. 6. cum ll. ſeqq. ff. de pign.*

QVI POTIORES IN pignore vel hypotheca habeantur, & de his qui in priorum creditorum locum ſuccedunt. Tit. IIII.

C. 8. 18. 19.

1 *Effectus pignoris, vt creditor habeat ius per-
ſequendi & diſtrahendi.*
2 *Regula, Qui prior eſt tempore, potior eſt iure.*
3 *Fallit in pupillo & muliere.*
4 *In eo qui credidit in pignoris conſeruationem.*
5 *In redemptore captiui ſerui.*
6 *In eo qui paratus eſt priori ſoluere.*
7 *In eo qui in locum primi creditoris ſuccedit.*
8 *Quomodo priuilegiati concurrentes alÿ alÿs
præferantur.*

TErtiò † de effectu pignoris eſt dicendum. 1
Ex obligatione autem pignoris conſequi-
tur creditor poteſtatem, & perſequendi pi-
gnoris, *l. pignoris. 17. ff. de pign.* & niſi ſolutio prin-
cipalis debiti fiat, diſtrahendi. *ff. eiusd. t.* Sed quia
eadem res pluribus nonnunquam obligatur, fit
vt diſceptari in perſecutione diſtractioneque pi-
gnoris ſoleat, vter alteri ſit præferendus. In quo
regula generalis tenenda eſt, potiorem eſſe in
iure pignoris, cui prius res eſt obligata. *l. ſi pi-
gnus. 8. l. ſi & iure. 10. hoc tit. l. 3. l. 2. l. licet. C. eod. l.
4. C. ad Macedonianum.* Nec † enim vſpiam verius 2
eſt quod vulgò vſurpatur: Qui prior eſt tempo-
re, potior eſt iure. *l. 2. C. eod. c. qui prior. de reg. iur.
in 6. l. qui balneum. 9. l. potior. 11. h. t. vide de hac reg.
cum ſuis limitat. Iaſè Neguzan. in tract. pign. 2. memb.
5. partis.*

5.part.num.1.2.& per totum. Neque verò intereſt, A
pignus conuentionale ſit an prętorium,(de quo
tamen nonnulli dubitant, *Cuiac.lib.5.cap.30.per*
l.12.de reb.auth.iud.poſſ.)an iudiciale:*l.5.C.eodem.*
Neguz.praalleg.loc.num.6. res ſpecialiter oblige-
tur, an generaliter, *l.2.3.§.1.hoc tit. d.l.2.C.eod.* an
etiam tacitè. *l.vnic.C.rem alien.ger. d.l.ſi pignus.8.*
vbi Dd.hoc tit.Dynus in d.c.qui prior.nu.12.Neguz.
in tract.pign.in 6 part.memb.2.num.9. Si tamen ex
alijs bonis poſſit creditum redigere, cui genera-
liter bona ſunt obligata,nō debet interim ſecun- B
do creditori ſuum ſpeciale pignus auferre. *l.2.C.*
de pignorib. Nihil etiam intereſt,priuati ſint cre-
ditores omnes, an cum his concurrãt priuilegia-
ti: puta pupillus,mulier,ciuitas,fiſcus, princeps.
d.l.ſi pignus.l.fin.§.fin.h.tit. Nam regulariter pri-
mus ſecundo,ſecundus tertio,atque ita deinceps
potior eſt. *l.creditor.12.§ ſi ſimpliciter.7.h.t.* Quan-
3 quam † enim pupillus, quamuis poſterior, pro-
pter fauorem interdum perſonæ, vt rem ſaluam
habeat, præfertur prioribus, *l.idemque.7. l.final.* C
hoc tit. & mulier fauore dotis, *l.aſſiduis. cũ Auth.*
ſeq. C.eod. item fiſcus in debitis, non in pœnis: *l.*
ſiu qui.28. vbi Bart.de iur.fiſc. l.1. C.de pan.fiſc.lib.
10.l.1. C.de iur.fiſc. vide Neguz.in tract pign.part.2.
memb.4. & part.5. memb.2. tamen ne hi quidem
expreſſam hypothecam habentibus prioribus re-
gulariter præferuntur, *in d.l.aſſiduis.gl.& Dd. ad-*
de Schurff.conſil.22.cent.1. ſed tantùm ijs qui ob-
tinent tacitam. nam in expreſſis, præſertim ſpe-
cialibus, teneri volunt regulam, vt qui prior eſt D
tempore, potior ſit iure: quod tamen ita acci-
piendum eſt, niſi lex diſertè prioritatem eiuſmo
di indulgeat: *§.his conſequens. in Auth.de æquali-*
tate dotis. Auth.quo iure. C.eod.hoc tit. ſicut quan-
doque indulget: nam(verbi gratia)pupillus,mu-
lier, miles, fiſcus, & ſimiles, etſi (prout dictum
eſt)prioribus non præferuntur,expreſſam hypo-
thecam habentibus: quòd iniquum ſit, ius pri-
mo alicui quæſitum, alterius inſequente facto
auferri: tamen interdum his,& maximè tantùm E
generalem obtinentibus, ſolent anteponi. *vide*
in Auth.de æqualitate dotis.latiſſimè autem omnium
Neguz.in tract.pign. in 5.part. memb.2. vbi amplia-
tiones & fallentias ponit plurimas. Sic qui in mor-
bum, funus, exequias crediderunt, alijs etiam
expreſſam habentibus ſolent præferri: *Iaſ.& Dd.*
in l.fin.§.in computatione. C.de iur.deliber. l.4.C.de
petit.hæred.vide 3.de relig.& ſumpt.fun. & iure Sa
xonico mercedes ſeruorum & mercenariorum
4 ante omnia detrahi. *gloſ. latè artic.22. lib.1.* Ac † F
iure etiam ciuili, qui credidit in rei ipſius oppi-
gnoratę conſeruationem, puta, vt domus hypo-
thecata fulciatur, eum æquum viſum eſt anteire
priores; cuius pecunia ſaluam fecit totius pigno
5 ris cauſam. *l.5.& 6.hoc tit.* Item † qui ſeruum ab
hoſtibus redemit, omnibus omnino creditori-
bus, quamuis prioribus, in pignore meritò præ-
fertur. *l.in bello.12.§.ſi pignori. de captiuis & poſt-*
6 *lim. reuerſis.* Præterea † ſi paratus ſit poſterior
priori creditori ſoluere (habet enim ius offeren- G
di, *l.mulier.19.cum ll.ſeqq.hoc tit.*) meritò dene-

A ganda eſt huic pignoraritia actio: cùm per eum
ſtet quo minus ei pecunia ſoluatur. *l.potior.11.§.*
fin.l.quærebatur.20.hoc tit. Idem † iuris erit, ſi vo- 7
luntate prioris ſecundo res ſit oblata: qui ſi re-
cuſet accipere, intelligitur pignus ſponte remi-
ſiſſe. *l.3.§.penult. hoc tit.* Sed † & qui ſuccedit in 8
locum primi creditoris, cui receptro hypothecæ
iure ſoluit, meritò præfertur ſecundo. *l.credit.12.*
§.à Titio.8.cum l.ſeq. hoc titul. Quomodo autem
priuilegiati hi, ſi concurrant, alij alijs præferan-
B tur, longum nunc eſſet diſputare, & alibi tractãe
gloſ. & Dd. *in d.l.aſſiduis. ad verb. licet anterioris.*
cum Authen. ſeqq. & in d.l.ſi pignus. & in titul. de
priuileg.credit. Dynus in cap.qui prior.de regul.iur.
in 6. Neguz.in tract pign. in 5.part. vide etiam 3.de
priuileg.credit.

DE DISTRACTIONE pignorum & hypotheca-
C rum. Tit. V.
C. 8. 28.

1 *Effectus pignoris præcipuus, quòd poſſit diſ-*
trahi pignus, & eius ratio.
2. *Quomodo diſtrahatur, ſi pactum de diſtrahen-*
do ſit appoſitum.
3 *Quid ſi pactum nullum interuenit?*
D 4 *Quid ſi pactum de nō diſtrahendo interuenit?*
5 *Quid ſi pactum ſit, ne debitor diſtrahat?*
6 *Creditorem non obſtante denunciatione rectè*
diſtrahere.
7 *Quid creditor iuris diſtrahendo transferat.*
8 *Creditorem in euictione non teneri.*
9 *De iure dominij impetrando.*
10 *Quomodo creditori ſuccurratur, ſi debitor hy-*
pothecam teneat.
E

PRæcipuus † pignoris effectus in duob. ver- 1
titur. Primò namq; debitore non ſoluente,
aut ſuſpecto, *l.quæſitum.9.h tit.* permiſſum
eſt ex contractu pignoris creditori, actione Hy-
pothecaria pignus perſequi, & poſſeſſionē eius
conſequi: *vide de hac actione §.item Seruiana. vbi*
optimè Iaſ.Inſtit de act.Ferrar.in for.lib.hyp. ſecun-
dò, poſtquam illam fuerit conſecutus, ſi nihilo-
minus fruſtretur debitor & ſolutionem extra-
F hat, hoc caſu (nam antè nequit, *l.4.h tit.*)pignus
vendere, & ſibi de precio ſatisfacere. Nec enim
magna eſſet huius obligationis vtilitas, ſi credi-
tor perperuò ſeruare debitori, quamuis moro-
ſo, inutile pignus (nam fructus non lucratur, *l.1.*
& 2. C de pign.act. l.ſi dominium.9. C.de pignor. l.1.
C.de diſtr.pig.l.3.C.de pac.pig.) teneretur. Ac ſcien
dum eſt, ſolenne olim fuiſſe, vt pactum De diſ-
trahendo pignore apponeretur: *l.5.C.de pignor.*
act. quod ita poſtea in mores abijt, vt quamuis
G non ſit appoſitum, pro conuento tamen habea-
tur; eoq; iure vtimur. *l.ſi conuenit.4.3.de pign.act.*
l.credit.

l.creditoris.8. hoc tit. l.ſi mandatu. 59. §.creditor. ℥. A
2 *mandat.* Itaque † ſi pactio ſit adiecta, poteſt cre-
ditor ex couentione tanquam ex voluntate de-
bitoris diſtrahere: *§.contra autem. Inſtit.quib.alien.
licet. vbi dixi. l.final. §.1. C.de iure dom.impetrando.*
quod tamen ex bona fide facere ſolenniter, com
monefacto prius debitore, vt poſſit offerre pre-
cium, debet: alioqui Pignoratitia tenetur. *l.4.l.
quæ ſpecialiter. 9. C.eod. & tot.tit. C.ſi vendit.pign.
3 aga.* Si † nullum pactum interuenit, denunciabit
creditor Teſtatò, *l.4. C.eodem.* idque ter, *Paulus* B
lib.2.tit.5. debitori, ſe velle diſtrahere, ni fiat ſo-
lutio: poſt quam denunciationem expectandum
eſt ex lege Iuſtiniani biennium, antequam ven-
4 di poſſit. *d. l. fin. § ſin autem.* Quòd † ſi pactum
De non diſtrahendo interuenerit, quæſtionis eſt
quid ſeruari oporteat? & ſanè diſtinguendum
videtur, creditori an debitori alienationis adem-
pta ſit facultas. Si conuenit, ne creditor diſtrahe-
re poſſit, furti videtur obligari, ſi vendat: quia
inuito domino, & contrà quam pactum eſt, rem C
contrectat alienam. *l. ſi is qui pignori. 66. de fur-
tis.* Sed quia hæc pactio tacitam habet conditio-
nem, Si debitor interpellatus ſoluat: *l.quæro.56.
§.inter. ℥.locat. cap.3. de iureiur.* idcirco hoc non
ſoluente, poſt ternam denunciationem, & ela-
pſo, vt volunt Dd. biennio, æquum eſt, vt credi-
tori venditio permittatur: *d.l.4.de pignor.act.* ne-
que tenetur debitori conuentionibus ſtare, qui
ipſius promiſſa non impleat. *l.cùm proponas.21. C.
5 de pact.* Quòd † ſi contra pactum ſit, Ne liceat de- D
bitori vendere: quæritur an alienandi poteſtas
illi ſit adempta? Et quamuis improbatum eſt le-
gibus, ſine cauſa auferre domino poteſtatem rei
ſuæ alienandæ: *l.penult. ℥. de pactis. l. filiusfami-
liâs.114.§.diui.11.de legat.1.* tamen quoniam mul-
tum intereſt creditoris, non alium ſibi ſubſtitui
duriorem aduerſarium, reſponſum eſt, nullam
fore venditionem, vt pactioni ſtetur. *l.ſi creditor.
7. §.final. hoc tit.* Pacto enim quod iuſtam habet
cauſam, rectè domino interdici poteſt rei ſuæ E
alienatio. *l. fin. C.de pactis inter emptorem, &c. d.l.
filiusfamiliâs. §.diui. Dd.in l.3. C.de condict.ob cau-
ſam. & in l. ſi ita quis.135. §.ea lege. de verb.obligat.*
6 Porrò † creditorem pignus publica, vt fieri de-
cet, *l.edicto. C.ſi adu.fiſc. l.ſi fundum. de rei vend.l.
ordo. vbi Dd. C.de except. rei iudic. de iure Sax. vide
Lands.lib.1.artic.20.Vueich.artic.61.* auctione ven
dentem fruſtra denunciationibus impedit debi-
tor, (qui tamen ad id citari debet, niſi aliter ſit
conuentum, *l.creditor hypothecas.4. vbi Baldus C.* F
*de diſt.pign. & in l.vltim.C.de iure dotis; Bartol.in l.
Titio. §.Titius. ad municipal.*) aut ſecundus cre-
ditor, niſi quod debetur offerat: *l.1.& 2.C.debi-
torem venditione.pignor.impedire non poſſe.* in quo
ſciendum eſt, referre vendat creditor ius ſuum,
videlicet ius pignoris, an verò rē ipſam. Vtrum-
7 libet † enim licet: illud etiam ante moram, hoc
non niſi debitore fruſtrante, prout oſtenſum eſt.
Ac priore quidem caſu tantundē transfert, quan-
tum ipſe habet, nempe Ius pignoris: quod G
poſtea ſolutione diſſolui poteſt: in ſecundo au-

tem transfert ius, quale habuit debitor, qui pi-
gnori dedit, aut Dominij, aut quaſi dominij, ſic
vt auocari amplius ab emptore res per debito-
rem, aliûmue qui ab eo cauſam habeat, non poſ-
ſit, *l.2. hoc tit. l.qui à creditore.18. C.eodem.d.l.4.℥.
de pignor.act. l.1.2.3.C.ſi antiquior creditor.* Quòd † 8
ſi tertius aliquis iure dominij rem euincat, cre-
ditor qui vendidit, de euictione non tenetur vt-
pote, cùm non ſua, ſed aliena, id eſt, debitoris
fide diſtraxerit: debitor tamen ne ex aliena ia-
ctura locupletetur, Vtili actione conueniri po-
terit ad precium, aut iure poſtulabit emptor ce-
di ſibi pignoratitiam contrariā à creditore actio-
nem: qua in id quod intereſt, debitorem conue-
niet, qui rem alienam contra bonam fidem ob-
ligarit. *l.reſcriptum.12.§.1.hoc tit. l.ſi pignora.50.l.ſi
plus.74.℥.de euictionibus. l.ſi ob cauſam.13. C.eod.de
euictionib.* Illud † Vltimò ſciendum eſt, nemine 9
pignus emente, creditorem ius dominij à Prin-
cipe (prætor enim dominum non facit) impe-
trare poſſe: iuxta formam à Iuſtiniano alibi tra-
ditam. *in l.final.C.de iur.dom.imp.* Et hæc † qui- 10
dem obtinent, cùm creditor eſt in poſſeſſione pi-
gnoris: quòd ſi ipſe debitor hypothecam teneat,
& ſoluere ceſſ·t, poteſt & debet (vt antè dictum
eſt) agere creditor ad poſſeſſionem hypothecæ
conſequendam, auferendamque debitori: vt de-
inceps ſuo iure, de quo iam dictum eſt, vtatur. *l.
ſi cùm venditor.66.in prin.de euict. l.fundus.§.cre-
ditor. de pignor. Papien.in for.lib. in action.hypoth.*
Neque enim debet ſibi ius dicere, & poſſeſſio-
nem hypothecæ priuata authoritate inuadere. *l.
in poſſeſſionem.5. C.ad leg.Iul. de vi.l.extat. quod me-
tus cauſa.* ne etiam tum quidem, cùm illud con-
uentionis iure fuit permiſſum. Quamlibet enim
vim hoc caſu facere non videatur, ſi legem con-
uentam exerceat: tamen nihilominus authori-
tate magiſtratus, poſſeſſionem adipiſci conue-
nit: *l.creditores.3. C.de pign.l.penult.C.de pignor act.
l.cùm creditor.55.de fur. l.cùm debitoris.7. C.de iud.*
quanquam hîc non actione ordinaria, ſed tan-
tummodò imploratione officij iudicis, & ſum-
maria cognitione, decretoq; opus eſſe, & in hoc
prodeſſe pactum, ſit receptum. *vide gloſ & Dd.in
d.l.creditores. C.de pign.*

QVIBVS MODIS PIgnus vel hypotheca ſoluitur. Tit. VI.

C.8.26.31.

1 *Solutione eius quod debetur pignus ſoluitur, vera vel ficta.*
2 *Voluntate creditoris.*
3 *Rei interitu.*
4 *Tempore.*
5 *Mutatione perſonæ debitoris.*
6 *Sententia vel iureiurando.*

Pignoris

Pignoris nexus varijs modis diſſoluitur. Pri- A
1 mò † ſolutione eius quod debetur: *l.1. in prin. l.5. §.2. h.t.* & Oblatione, *l.item libera- tur. §.1. h.t.* ac Depoſitione, *l.acceptam 19. C. de vſur. l.obſignatione.9. C.de ſolut. Iaſ & Dd in l.2. C. de iur.emph.* Solutioneq; quantumuis ficta: vt ſi creditor quod debetur, donet debitori: *d l.1. §.1.* aut paciſcatur, ne petat: *d.l.5. in prin.* aut obligationem nouet: *l.nouatione.18. de nouationib. l.ſolutum.11. de pigno. actio.* aut debiti nomine ſatiſfieri ſibi permittat. *l.idem.6. in prin & §.1 h.t.* B
vnde ſi conuenerit, vt fideiuſſor pro hypotheca detur, ſatisfactũ intelligitur, & obligatio pignoris euaneſcet, niſi ſit aliud actum: *d.l.5. § 1. l.pen. hoc t. l.ſi rem.9. §. omnis. de pign. actio.* aut niſi pro certa pecunia, non pro omni debito ſatiaſiat, *d.*
2 *l.item.in fin.* Secundò † Voluntate creditoris pignus ſoluitur: vel Expreſſa, vt per pactionẽ qua conuenit, vt ab hypotheca diſcedatur: *d.l.5.* vel Tacita, vt ſi creditor cõſentiat venditioni pignoris. hoc eſt, omni alienationi, *l.4. §.1. l.ſicut.8. §.ſi voluntate.4. & ſeqq. h.t.* aut nouæ obligationi pi- C
gnoris, *l. Paulus.12 h.t.* nam & hæc verbo alienationis venit. *l. fin. C. de rebus alien non alienand.* Si tamen eò conſentit, vt ſalua maneat pignoris cauſa, vel vt ſibi de precio venditionis ſatiſfiat; non ſecuta ſolutione, ius ſuum retinet. *d.l. ſicut. §. illud.6.* Non autem videtur conſenſiſſe creditor, etiamſi ſciat rem diſtrahi, niſi cum agitur de libertate, *l.1. C. de remiſſion.pig.* aut re fiſci, *l.antepen. C. eod.* aut alijs cauſis priuilegiatis. *Neguzan.in tract.de pign par.6.memb.3.* Sed neceſſe D
eſt, alicunde apparere eius conſenſum: puta ex verbis, aut ex ſubſcriptione contractus, *d.l.ſicut. §.non videtur.10.* aut ſi reddat chirographũ, quo pignus erat obligatum. *l.creditorlcem. C.de remiſſ.*
3 *pignor.* Tertiò † finitur Rei interitu, non modò

A ſi corporalis ſit res, ſed etiam incorporalis. vt ſi vſusfructus obligatus extinguatur. *d.l.ſicut. in prin. vel aliud ius quod debitor in re habuit. l.3. h.t.* Sed hoc accipiendum eſt de interitu, quo Tota res abſumitur, nõ aliqua Pars eius. Nam ſi, verbi gratia, domus oppignorata comburatur, area nihilominus manebit obligata, & quicquid illi deinceps inædificatur. *l.domo.21. de pig. actio. l. Paulus.29.§ domus l fin.de pign.* nam cum mutatur tantùm rei qualitas, dubium non eſt, hypo-
B thecam durare. *l.ſi fundus.16. §.ſi res. de pigno.* Quartò, † Tempore: *d.l.item liberatur.6 h.t.* vt 4
ſi de tempore conuenit, quo vel principalis obligatio duraret, vel hypothecaria. Quanquam enim non placet, Tempus modum eſſe finiendæ obligationis: tamen finito tempore conuento debitor exceptione rectè vtetur. *l.obligationum ferè.44.§ placet.1.de actionib.* Item ſi præſcriptio poteſt obijci. Quamuis enim vſucapio proprietatis non extinguit pignus, *l.vſucapio.7. C de*
C *pign.* quia aliud eſt ius pignoris, aliud dominij quod vſucapitur: longo tamen tempore qui rem bona fide poſſedit, etiam Hypothecariæ actioni propter diuturnum creditoris ſilentium præſcribit: *l.creditor.12. de diuerſis & tempor.præſcript.* Præterquã ſi debitor, aut eius hæres poſſideat; quos patientia creditoris abuti fuerit iniquiſſimum, *l.1. & 2. C. ſi aduerſus cred præſcr.* Sed hoc tempus poſtea prorogatum eſt, in extraneo quidem poſſeſſore ad 30. annos: *l.3. C.de præſcr.*
D *30. vel. 40. an.* in debitore & eius ſucceſſoribus, ad 40. *l.ſicut. §.1. C.eod.tit.* Quintò, † Mutatione 5
perſonæ debitoris. *l.1. §.fin h.t.* Sextò † Sentẽtia, 6
vel iureiurando; ſi iudicatum iuratúmue ſit nihil deberi, aut pignus non eſſe obligatum. *l.ſoluitur.5. §.fin. l.ſi deferente.13. h.t.*

DIGEST. LIB. XXI.

DE AEDILITIO EDICTO, ET REDHIBItione, & Quanti minoris. Tit. I.

C. 4. 58.

1 *Continuatio.*
2 *Summa & finis edicti.*
3 *Prima pars edicti.*
4 *Secunda.*
5 *Tertia.*
6 *Explicatio primæ partis.*
7 *Quid ſit redhibitio, & quid in eam veniat.*
8 *Explicatio ſecundæ partis.*
9 *De actione redhibitoria, & quanti minoris.*
10 *Differentia inter hanc actionem, & eam quæ ex empto datur.*
11 *Vltimæ partis explicatio.*

1 AD † implendos bonæ fidei contractus ſpectat Edictum Aedilium Curulium, de Redhibitione, & Quanti minoris actione. Aedi-
2 les † enim penes quos erat, non modò ludorum, ædium, & via- E rum, ſed etiã annonæ, *Cic.lib 3.de leg.* & propter annonam cõtractuum cura, edictum propoſuerunt: quod partim ad extirpãdas fraudes, coercendasq; venditorum fallacias pertinet, *l.1. §. cauſa.1.h.t.* partim liberum viarum commeatum tuetur. *l.hi enim.40. cũ ll ſeqq.h.t.* Ex quo Edicto

ius poſtea dici agiq; cœptum eſt. Quod quidem A
ius pars appellatur iuris Prætorij *§.prætoriũ.Inſt.*
de iur. nat.gent. & ciuil. quia non ex lege ſcripta,
3 ſed ex iuriſdictione magiſtratus venit. Eius † plu
ribus locis fit mentio. *l. paciſci.31.§.de pact. Plaut.*
in Moſtell. Cic.lib.3 Off. Gell.lib.4.cap.2.

¶ Aiunt Aediles: Qui mancipia vendunt, cer-
» tiores faciãt emptores, quid morbi vitiíue cui-
» que ſit: quis fugitiuus erróue ſit, noxáue ſolu-
» tus non ſit: eademq; omnia, cũ ea mancipia ve-
» nibũt, palàm rectè pronũcianto. Quod ſi man B
» cipium aduerſus ea veniſſet, ſiue aduerſus quod
» dictum promiſſúmue fuerit cũ veniret, fuiſſet:
» quod eius præſtari oportere dicetur, emptori,
» omnibusq; ad quos ea res pertinet, iudiciũ da-
» bimus, vt id mancipium redhibeatur. Si quid
» autem poſt venditionem traditionemq; dete-
» rius emptoris opera, familiæ, procuratoriſne
» eius factum erit, ſiue quid ex eo poſt venditio-
» nem natum adquiſitum fuerit: & ſiquid aliud
» in vẽditione ei acceſſerit, ſiue quid ex ea re fru- C
» ctus peruenerit ad emptorem, vt ea omnia reſti-
» tuat. Item, ſi quas acceſſiones ipſe præſtiterit, vt
» recipiat. Item, ſi quod mancipiũ capitalẽ fraudẽ
» admiſerit, mortis conſciſcendæ ſibi cauſa quid
» fecerit, inúe arenã depugnandi cauſa ad beſtias
» intromiſſus fuerit, ea omnia in venditione pro-
» nuncianto: ex his enim cauſis iudiciũ dabimus.
» Hoc amplius, ſi quis aduerſus ea ſciẽs Dolo ma-
» lo vendidiſſe dicetur, iudicium dabimus. *l.1.h.t.*
4 ¶ Deinde Aediles aiunt: Qui iumenta ven D
» dunt, palàm rectè dicunto, quid in quoq; eorũ
» morbi vitijq; ſit: vtiq; optimè ornata vendendi
» cauſa fuerint, ita emptoribus tradantur. Si quid
» ita factum non erit, de ornamentis reſtituendis,
» iumentiſue ornamentorum nomine redhiben-
» dis, in diebus ſexaginta: morbi autem, vitijue
» cauſa inemptis faciẽdis, in ſex menſibus: vel quo
» minoris cum venirent, fuerint, in anno iudicium
» dabimus. Si iumẽta paria ſimul venierint, & al-
» terũ in ea cauſa fuerit, vt redhiberi debeat, iudi- E
» ciũ dabimus, quo vtrũq; redhibeatur. *l. ædiles.38.*
5 ¶ Poſtremò aiunt Aediles: Ne quis canẽ, ver
» rem, vel minorẽ aprum, lupũ, vrſum, pantheram,
» leonẽ, aliúdue quod noceret animal, ſiue ſoluta
» ſint, ſiue alligata, vt cõtineri vinculis, quo minus
» damnũ inferant, non poſſint, quà vulgo iter fiet,
» ita habuiſſe velit, vt cuiquã nocere damnúmue
» dare poſſit; ſi aduerſus ea factum erit, & homo
» liber ex ea re perierit, ſolidi ducenti: ſi nocitum
» homini libero eſſe dicetur, quanti bonũ æquum F
» iudici videbitur, condemnetur: cæterarum re-
» rum, quantum damnũ datum factúmue ſit, du-
» pli. *l. hi enim.40. cum ll. ſeqq.*
6 ¶ Huius Edicti tria ſunt capita, aut certè ſunt
numero tria Edicta. In primo agitur de ſeruis: vt
ſi ſeruus morbo, vitióue, aut noxæ obnoxius, aut
fugitiuus, vel erro, venditus ſit, quod vitiũ clam
emptorem venditor habuerit, redhibere liceat.
l.1 & 2.h.t. Bonæ enim fidei eſſet contrarium, ſi G
emptor cogeretur retinere rem vitio affectam,
de quo ſi fuiſſet factus certior, nunquam emiſ-
ſet. De corporalibus vitijs loquuntur Aediles:
nam propter animi vitia nõ redhibetur ſeruus,
vt ſi iracundus ſit, aut vinarius, aut mendax, aut
auarus. Nam hæc vſum ſerui non impediunt. *l.*
4.h.t. Et ſanè vitia animi, quæ multis ſimulatio-
num inuolucris plerunq; conteguntur, præſtare
venditorem iniquiſſimum eſſet. Itaq; hoc caſu,
ceſſante redhibitione, Ex empto, Quanti mino-
ris erit agendum. *d.l.1.in fine.* Excipitur fugæ er-
torisq; vitium. Etſi enim hæc vitia animi ſunt,
tamen quia corpus quoq; domino reddunt in- B
utile, & ſubtrahunt, *l.1. C. de ſer. fugit.* Edicto di-
ſertè comprehenduntur. *d.l.1.§.fin. cum ll. ſeqq. l.*
4. cum ſeqq. h.t. Fugitiuus eſt, qui fugæ cauſa, & ea
mente diſcedit, ne ad dominum redeat *l. quid ſit.*
17.h.t. Erronem ſic definimus, qui nunquam fu-
git, ſed frequenter ſine cauſa vagatur, & tempo-
ribus in res nugatorias conſumptis, ſerius do-
mum redit. *d.l. quid ſit.§. erronem.14.*
¶ Redhibere eſt, facere vt rurſus habeat ven- 7
C ditor, quod habuerat: & quia reddendo id fiebat,
idcirco redhibitio eſt appellata, quaſi reddi-
tio: *l. redhibere.21.h.t.* quod tum propriè fit, au-
thore Feſto, cum redditur quod improbatũ eſt,
& qui dedit, idem rurſus habere cogitur, quod
antè habuit. Redhibitio igitur eſt venditionis
reſolutio, *l. Pomponius.12. §. præterea. de acq poſſ.*
qua omnia in integrum reſtituuntur, perinde
ac ſi neq; emptio, neq; venditio interceſſiſſet.
l. facta 60. h.t. l. ſi hominem.19. de vſucap Paul.l.2.
D *tit.17.* Itaq; & emptori reſtituere debet vendi-
tor precium vna cum vſuris, & quod intereſt pre-
cio non caruiſſe: *l. debet aũt.27. l. illud ſciendũ.29.*
h.t. & cõtra huic emptor rem, cum omnibus ac-
ceſſionibus & emolumẽtis, præſtationeq; dam-
ni, ſi quod culpa emptoris accidit, redhibere
cogitur. Nam ſi quid caſu damni factum ſit, em-
ptori nõ nocet: vnde & extinctum corpus poteſt
redhibere. *l. ædiles.38. l. ſi hominem.47. in fin. h.t.*
Illud quoq; ſciẽdum eſt, ſi falsò affirmauit quid
E venditor, vt equum non eſſe calcitroſum, cum
eſſet, ad hunc quoq; caſum redhibitionem per-
tinere, ex primo huius Edicti capite, quo tene-
tur, Quia aduerſus dictum promiſſúmue vendi-
dit. *d.l.1.§ r.*
¶ In ſecũda edicti parte agunt Aediles de Iu- 8
mentis redhibendis, vel ornamentorum detra-
ctorum cauſa in 60. diebus, vel ob vitium cor-
poris intra ſemeſtre: quo ſpacio omnes Aedili-
tiæ actiones finiuntur. *d.l. ſciendum.19. § fin. l. cum*
F *ſex menſes.55. h.t.* niſi aliud ſit actum. *l. quòd ſi no-*
lit.31. l. ſi quid ita.20 h.t. Quòd ſi redhibere nolit
emptor, vtpote aliàs etiam empturus; actionẽ,
quanto minoris res cum veniret fuerit, illi pol-
licentur. *d.l. ædiles.38. in prin.* Cauſa huius edicti
eadem eſt, quæ & mancipiorum redhibendorum:
& ferè eadẽ ſunt in his rebus, quæ in mancipijs.
Quicquid igitur illic diximus, huc erit transfe-
rendum. *d.l. ædiles § cauſa.* quæ autem de iumẽ-
G tis hic edicuntur, in omni pecude obtinent, *d.l.*
ædiles.§. iumentorum. & deniq; ex benigna inter-
pretatione ad omnem rem ſoli, qu[illegible]

b [illegible]

bilem producta ſunt: ſi fortè ſint eiuſmodi res, quas propter vitium habere emptas, non expediat. Etſi enim in illis corporis animiúe vitium intelligi aut diſtingui nequit: tamẽ cùm eadem ratio extet, meritò etiam idem in his ius obſeruabitur. *l.1.in prin.l.etiam in fundo.49.h.tit.l.ſi prædium.C.eod.*

9 ¶ Ex prioribus his Edicti partibus duæ oriuntur actiones: altera Redhibitoria, qua agit emptor aduerſus venditorem, in hoc, vt rem vitio affectam, aut non talem, qualẽ venditor eſſe affirmarit, recipiat reſtituto precio. Quò ſi vitiũ necdũ appareat, ſed ſuſpicio ſit ſubeſſe, ad hoc agi poteſt, vt vel caueat de vitio, vel redhiberi patiatur. *l.ſi venditor.28.d.l.quòd ſi nolit.31.§ qui mancipia.19.h.t.* E contra iò datur venditori in emptorem hæc actio, vt præter rem, fructus & acceſſiones reſtituat, *d.l.quòd ſi nolit.§.reſtitui.16.& § vlt.l.proinde 33.h.t.* & quicquid facto emptoris vel ſuorum damni in re datum eſt, reſarciat. *l.cum autem.23 in prin.d.l.ædiles etiam.§ 1 d.l.redhibere.§.1.d.l.quòd ſi.§ mancipium.10.* quanquam & Ex vendito his caſibus agi poſſit. *d.l.cũ autẽ.l.Iulianus.ẜ de actionibus empti.* Illud in vniuerſum ſciendũ eſt, redhibitoriæ locum non eſſe, niſi tale ſit vitium, quod vſum rei impediat. *d.l.5.h.t.* Altera actione quæ ex hoc Edicto deſcendit, vocaturq́; Quãti minoris, petit emptor Non reſcindi cõtractum, ſed ſibi reſtitui de precio, quanti minoris res valuit, cum emeretur.

10 ¶ Quorſum aũt, inquies, opus erat hac actione, cùm eadem Ex empto cõpetat? *d.l.Iulianus.in prin.* Reſpondeo, ad Aediles cum cura contractuum pertineat, non mirum eſſe, eos ex Edictis ſuis ſpeciales actiones proponere. *l.3.ẜ.nautæ,caupo.ſtab.* Deinde ab actione Empti hæc Quanti minoris, in non paucis differt, vt nullo modo debeat videri ſuperuacanea. Nam illa Ciuilis, hæc Prętorij iuris eſt: illa petit Quanto minoris res empta ab agẽte eſſet, qui etiam admonitus, potuit pluris emere quàm res reuera valebat: hæc Quanto minoris fuerit, vnde & Aeſtimatoria vocatũ actio, quia rem ipſam æſtimat: *l.ſi quid.18.l.iuſtiſſimè.44.h.t.* illa in Simplũ rei perſecutoria, hæc ex contumacia nonnunquam in Duplum condemnationem facit: *l.redhibitoria.45.* illa Perpetua eſt, hæc Annalis: *d.l.ſciendum.§ fin.d.l.ædiles 38.* interdũ etiam duorum menſiũ, ſiue dierum ſexaginta. *l.ſi venditor 28.d.l.ædiles.*

11 ¶ Vltimò edicũt Aediles: Ne quis vllũ, quod nocere poſſet animal, ſolutum ligatúmue, quà vulgò iter ſit, habeat, ita vt damnum dare poſſit: *l.ibi enim.40.cum ll.ſeqq.h.t.§.fin.Inſt.ſi quadru.paup.fe.di.* ſi aduerſus ea factũ erit, & homo liber ex ea re perierit, ſolidi 200. præſtabuntur: ſi nocitum libero homini eſſe dicetur, quanti bonũ æquum iudici eſſe videbitur, reus extra ordinẽ *Paul.lib.1.tit.15* condemnetur: cæterarũ rerum, quanti damnũ datum factúmue ſit, dupli. Et in id actione in Factum ex hoc edicto agetur. *l.quà vulgò.42.h.t.* Huc etiã pertinent edicta de Pauperie, *d.§.fin.Inſt.ſi qua.pau.* & de ijs qui Deiecerunt vel effuderint, à Prætore propoſita: de quibus ſuo loco diximus.

DE EVICTIONIBVS, & duplæ ſtipulatione. Tit. II. C.8.45.46.

1 *Quid ſit euictio.*
2 *Quomodo caueatur de euictione.*
3 *De ſtipulatione ſimplæ.*
4 *De ſtipulatione duplæ.*
5 *Q[illegible] committatur ſtipulatio.*
6 *Triplex de euictione actio.*
7 *Duo capita euictionis in actione ſimplæ.*
8 *De actione duplæ.*
9 *Actio ex ſtipulatu quando competat.*
10 *Contraria euictioni.*

EVictio† eſt rei noſtrę, quam aduerſarius legitimo titulo acquiſierat, per iudicem recuperatio. *l.non tamen.24 h.t.* De hac † euictione præſtanda, quamuis ex natura contractus teneatur venditor, *l.non dubitatur 6.C.de euictio.l.ex empto.11.ẜ de actio.empt.* etiamſi nihil ſuper ea conuenerit, *d.l.6.* quia vacuam bonorum poſſeſſionem tradere, *l.2 & paſſim.de act.empt.* & indemnem ſeruare emptorem debet; *Bald.l.ſi tibi.22.nu.2.C.eod.* ac precij acceptione, cuius ſit dominus, *l.1.verb.nummos feceris accipientis.de rer.permuta.l.ſi ſeruos.7.C.de act.emp.* ad dominium contra rei, vel euictionem hoc nomine præſtandam, ex ratione ſynallagmatis ſe deuincit. *l.Iulianus.13.§.offerri.7.de act.emp.Paul.li.2.Sentent.tit.7.* tamen plerunq; per ſtipulationem, ſine tamen ſatiſdatione, *l.ſi dictum.56.h.t.* caueri hoc nomine ſolebat: idq́; dupliciter, vel promiſſione Simplæ, vel Duplæ. 1 2

¶ In ſtipulatione ſimplæ promittebat venditor, Si res emptori euicta eſſet, ſimplũ reſtituere: *l.euicta.16.h.t.* hoc eſt, ſimplum precium, & ex natura actionis ex empto quod emptoris intereſſet. *l.ſi in venditione.60.l.euicta.70.h.t.* Quæ ſtipulatio cum congrua ſit naturæ venditionis (ad hoc enim ex ipſo contractu tenetur venditor, *d.l.ex empto.de actio.empt.*) ſemper ineſt effectu contractui, niſi aliud ſit actum. *d.l.ſi in venditione.* 3

¶ Duplæ ſtipulatio cõtinet, Vt re euicta venditor duplum, nõ quidem bonitatis rei, ſed precij conuenti *l.ſi fundo.53.l.cũ fundus.48.h.t.* præſtet. *l.vendicantem.17.h.t.* Duplum venditor inuitus repromittere cogitur, duntaxat in mancipiorum venditione, ex conſuetudine, & Edicto Aedilũ, *l.quòd ſi nolit.31.§.quia aſſidua.18.ſuprà t.1.vide Paul.lib.2.tit.17.& ibi Cuiac.*(ſcilicet à precio ſoluto, *Paul d.tit.17.*) & cum res aliqua non contemptibilis venit. *l.emptori.37 l.2.h.t.* 4

¶ Cõmittuntur hæ ſtipulationes, cum aut res 5

euincenti iudicio reſtituta eſt, aut a diuaſione A
præſtare coactus emptor, aut poſſeſſor ab em-
ptore conuentus abſolutus eſt: *l. euicta.16. §.1.l.
ſi ſeruus.21. l. ſi mancipium.34. § 1. h.t.* in quo ne-
ceſſe eſt, vt maturè *vide diſtinctionem Bart. l. qui
concubinam 29. §. ſi hæres. de legat.3. & in Auth. &
conſequenter. C. de ſentent. & interl. Mynſing. obſ.
24. cent.3. Maran. in ſpec. aur.* venditori denuncie-
tur dictatum eſſe iudicium, *vide Cano in c. fin. de
empt.* cuiuſmodi illud ſit: alioqui non habet re-
greſſum aduerſus eum emptor, *l. ſi rem quam.29.* B
*§.2. l. emptori.37. l. ſi fundo.53. l. ſi ideo 55. l. Heren-
nius.63. h.t. l. emptor fundi.8. C. eod. c. vlt. vbi Dd.
de emp. & vend.* niſi notoriè iniuſta venditoris
cauſa fuerit: ſic vt fruſtranea futu[illegible]denun-
ciatio: *l. emptor.8. vbi Bald. nu.4. C. e[illegible]ranes. in
conſ.83. nu.6. conſ.179. nu.6.* neq; enim illa mo-
menium affert, ſi vel non neceſſaria ... quoties
vel nulla debetur euictio, *Cranet. conſ 211. nu.4.*
vel nulla ſupereſt contra euictionem defenſio.

6 ¶ His aũt obſeruatis, ſi euictio ſequatur (nam C
ſecus ſi obtineat emptor, *l. ſi ſtatim 18. vbi Bal. C.
eod.*) aduerſus venditorem triplex datur de eui-
ctione actio: vel Ex empto, vel Ex ſtipulatione
ſimplæ, vel Ex ſtipulatione duplæ, ſi hæc inter-
uenit. *l. hoc iure.27. h.t.* Etſi autem liberum eſt
actori, quam velit actionẽ proponere: *l. ſed etſi.*
7 *28. h.t.* tamen aliquid intèr eas intereſt Actio †
Ex empto, vel Ex ſtipulatione ſimplæ (quæ na-
turalis eſt, & propria de euictione actio) duo
habet capita *l. ex empto 11. § fin. l. Titius. 43 in fin.* D
*de actio. empt. l. ſi in venditione 60 l. euicta 70. l. ſi
plus.74. h.t. vid. Molin. in tract. de eo quod inter.*
quorum primo continetur & petitur Totale in-
tereſſe, hoc eſt, æſtimatio rei, ſiue precium, quo
res æſtimata eſt. *Dd. in l.1. de actio emp. d. l. ſi in vẽ
ditione. d. l. euicta. d. l. ſi plus.* Itaq; meritò in hoc
capite refertur æſtimatio ad tẽpus quo res em-
pta eſt. *l. 1. l. bonitatis 13. h.t.* Altero petitur Inter-
eſſe particulare, id eſt, quanti intereſt rem eui-
ctam non eſſe: *d. l. ſi in venditione.* quod recipit E
augmentum & diminutionem, prout quandoq;
plus minúsue interfuit: *d. l. Titius. de act. empt. l.
venditor hominis.8. l. ſed ſi quid 15. l. euicta.16. in
prin. & §. fin. d. l. ſi in vend.* & horum capitũ diſtin-
ctio ad multarum ll. quæ pugnare videntur, in-
telligentiam diligenter retinenda eſt. *vide Molin.
in tract. de eo quod intereſt.*

8 ¶ Actio Duplæ non recipit augmentum aut
diminutionem: quippe in illa non conſideratur
intereſſe neq; Totale, nec Particulare, ſed veri- F
uſq; loco Duplicatum precium ex ſtipulatione
exigitur. *l. ex mille 64. §. ſi totus h.t. l. cum & ſortè.
44. de actio. empt. facit l. fin. de prætor. ſtipul. § fin.
Inſtit. de verb. oblig. vide de hac materia Molin. in
tract. de eo quod inter. Cuiac. lib. obſer.5. cap.23. & in
l. eum qui ædes. de vſucap.*

9 ¶ Actio ex ſtipulatu demũ competit, cum res
euincitur aut tota, aut pro parte, quæ totius no-
mẽ retineat, *l.1. l. nam.36. h.t.* & cũm ſpecie ven-
ditationis euincitur: *l. ſtipulatio 38. §. ſi quis factio.* G
2. de verb. oblig. Cuiac. obſ. li.5. ca.23. cæterùm ſi alia
A pars euicta ſit, *l. nam.36. l. ſi dictum.56. §. in ſtipu-
latione.2. h.t.* aut alia actione quàm vẽdicationis
actum, *Cuiac. præalleg. loc.* actio Ex empto ſolum
ſupereſt *l. eum qui ædes. vbi Cuiac. de vſucap. l. ven-
ditor. l. ſi prægnans. h.t.* vt & tum, quoties res non
quidem euincitur, aliquid tamen emptori abeſt
contra fidem conuentionis, *l. ſi tibi.22. vbi Bal.
nu.2. C. eo.* aut ante euictionem conſtat rem alie-
nam eſſe, aut dolum venditorem feciſſe. *Bald. l.
libera. nu.4. C. de fideiuſſ.* Contraria † euictioni 10
B ſunt, Si ſciens emptor rem alienam emerit, *l. ſi un-
dum. C. eod. c.1. de inueſt. de re alien. fac.* niſi pacto
euictionis expreſſo ſibi proſpexerit: *d. l. ſi fundũ.
d. c.1. Cranet. conſ.64 in cõtractu nu.5.* Si ſpõte ſuũ
agẽre pepigit, tranſegit, cõpromiſit: *l. ſi dictũ.56.
§ 1. l. Herẽnius.63. h.t. Lanfr. c. quoniã. verb. recuſa-
tiones. nu.4. de probat.* Si iuſtis defenſionib. *l. ſi rẽ.
29. §.1. gl. l. ſed et ſi.18 h.t. l. quod qs 203. de reg. iur.*
& appellationib. nõ ſit vſus. *Bal. l. emptor. C. eo. l. ſi
cũ vẽditor.66. h.t.* Si per iniuriã res ei auferatur,
C *l. ſi per imprudentiam 51. h.t. Mynſing. obſer.54.56.
cent 1.* aut ex facto culpáue ſua, *l. hoc iure 27.* vel
negligentia: *l. ſi ideo.55. l. ſi cum venditor.66. h.t.*
Si præſcriptio a tempore venditionis cucurrit:
l. qui alienam.54. h.t. Si non aliquo tempore litis
denunciatum ſit venditori, vel prope ipſam de-
nuncietur condemnationem, *l. ſi rem.29. in fin.
h.t.* & docere queat venditor, ſi ſibi denunciatũ
opportunè fuiſſet, ſe modum defendendi fuiſſe
habiturum: *Cranet conſ.83 nu.6. conſil.179. nu 6.*
D Si non contra formam conuentionis, *Cranet. cõ-
ſil.211. nu.1.* aut ſi ex natura ſua, *gl. Bar. & Dd. l. ſi
fam. liæ. C. fam. erciſc. Alex. conſil 21. lib.1. Aretin.
conſil 3. Dec. conſ 411. nu.3.4. Cranet. conſ.24. nobi-
lis nu.1.* vel facto authorum ipſius emptoris, res
euincatur. *Bar. l. qui Romæ § duo fratres. quæſt.1. de
verb. oblig. Cranet. de conſil.24. nu.1.*

DE EXCEPTIONE REI venditæ & traditæ. Tit III.

1 *Quibus contra quos detur hæc exceptio.*
2 *Quem de euictione tenet actio, &c.*
3 *Hæres eodem iure vtitur, quo defunctus.*

ACcidit † interdum, vt non tertius aliquis, 1
ſed ipſe venditor, aut eius ſucceſſor Eui-
ctionem intentet. Cum autem is eiusq;
hæres teneantur de euictione, ſicuti dictum eſt:
meritò, ſi euincere rem venditam velint, obſta- F
bit exceptio rei venditæ & traditæ.
¶ Quem enim de euictione tenet Actio, eun- 2
dem multò magis agentẽ repellit exceptio: *d. l.
vendicantem.17. vbi gl. § ult.1. l. exceptione 11 C. de
euict. Dd. in l. cum à matre C. de rei vend.* quæ eſt 1.
tis finitæ. *l. 16. C. de fid. inſtr. & iure haſt. li.10. Franc.
c.1. fall.29. de lit. conteſt. in 6. Socin. c.1. quæſt 7. ex-
cept.26. eo. tit. Blanc. ac compro. quæſt.4.* Itaq; ſi fun-
dum alienum vendideris, & tuum poſtea factum
G petas, exceptione repelleris. *l.1. hoc tit.* Idem q;
iuris eſt in omnibus ſucceſſoribus ab vtraque
parte:

parte: vnde & venditoris hæredi, aut ſucceſſori cuicunq;. exceptio obſtabit, & ſecundus emptor eandem exceptionem habebit. *l. fin. iſto t.*

3 ¶ Nam hæredes ſucceſſoresq́; eadem omnino ſunt conditione, qua perſonæ principales. *t. ſine poſſeſſio. 14. l. cum ſucceſſores. 23. C. de euictio.*

A Quare ſi domũ filij mater vẽdiderit, ac tradiderit, vẽdicanti poſtea filio, qui ei ſucceſſit, obſtabit hæc rei venditæ & traditæ exceptio: *d. l. cũ à matre. C. de rei vend.* ſcilicet pro ea hæreditaria portione, qua hæres extitit. *d. l. cũ à matre. gl. in l. fi. §. in cõputatione. ad verb. computãtur. C. de iur. deliber.*

DIGEST. LIBER XXII.

DE VSVRIS, ET FRVCTIBVS, ET cauſis, & omnibus acceſſionibus, & mora. Tit. I. C. 4. 32.

1 *Quid ſignificet vſura.*
2 *Vſuram largè ſumptam, pro omni acceſſione capi, & quatenus acceſſione debeatur.*
3 *Mora quomodo fiat.*
4 *Vſura ſtrictè accepta quid ſit.*
5 *Species vſuræ.*
6 *Vſuræ lucratoriæ quare illicitæ & turpes.*
7 *Vſura compenſatoria permiſſa.*
8 *Ratio quare vſuræ quadantenus tolerentur.*
9 *Punitoriæ vſuræ licitæ.*
10 *Taxatio vſurarum.*
11 *Vſuræ Saxonicæ.*
12 *Vſuræ centeſimæ.*
13 *Differentia inter vſuram & intereſſe.*
14 *Differentia inter vſuram & reditus.*
15 *De emptionibus vſurarijs.*
26 *De fructibus, cauſa, & alijs acceſſionibus.*

1 VIDEAMVS † nunc de Vſuris & Fructibus, alijsq́; quæ accedere implemento contractus ſolent. Vſura nihil aliud Latinis propriè ſignificat, quàm vſum: vt cũ vſuram vitæ Cicero dicit, & Plautus vſuram corporis, vxoremq́; vſurariam, quæ ſui corporis vſum præbet. Pòſt accipi cœpit pro Vſus precio, vel mercede vſuræ, ſecundum Feſtum. In hac ſignificatione rurſus bifariam capitur. Interdum pro omni rei debitæ acceſſione C & augmento, ex quacunq; cauſa, vt pro fructibus. *l. Iulianus. 13. §. ex vendito. de actionib. empt. l. curabit. 5. l. fructus. 13. C. eod. tit. l. 2. C. de vſuris. l. cũ poſt. 69 §. vſuras. & §. in dominum. de iur. dot. l. qui ſolidum. 78. §. etiam de legat. 2 l. mora. 32. h. t. c. ſalubriter. extrà eod.* &c.

2 ¶ Quæ quidẽ acceſſiones quando, & ex quo tempore præſtandæ ſint, eleganter exponit I. C. *in l. videamus. 38 h. t.* cuius in ſumma hæc eſt ſententia: In bonæ fidei iudicia, quæq́; his ſunt ſi- D milia, *tot. tit. C. de vſur. & fruc. lega. l. cum ſeruus. 39. §. fructus. de lega. 1. l. Titia. 87. §. vſuras. de lega. 2. l. ſi hæres. 5. vbi Dd. de eo quod cert. loc.* fructus & omnem acceſſionem, à tempore moræ venire: *l. mora. 32. §. 1. l. 3. in prin. h. t.* in his & vſuras locũ fructuum obtinere *l. vſuræ. 34. h. t.*

3 ¶ Moram autem fieri non Ex re, hoc eſt, eius rei quæ debetur dilata ſolutione, ſed Ex perſona: ſi videlicet interpellatus debitor, cum exigi poſſet, *l. ſi pupillus. 127. de verb. oblig.* opportuno E loco & tempore non ſoluat. *d. l. mora. in prin.* In ſtricti verò iuris actionibus à tempore litis conteſtatæ, duntaxat acceſſiones omnes deberi: *l. 3.*

B *§. in his quoq; l. lite. 15. h. t. cũ fundus. 31. in prin. ſi cer peta.* ſi quis tamen quod ſuũ eſt, petat ſibi reſtitui, huic indiſtinctè omnem cauſam reſtituendam eſſe. *d. l. videamus. 38. h. t. l. certum. 22. C. de rei vend.*

¶ Crebrius & propriè vſura capitur pro eo 4
quod accedit ſorti in mutuo: vt toto hoc titulo: *l. ſi tibi decem. 18. in prin. de pact. l. rogaſti. 11. §. ſi tibi. de rebus creditis.* quod ſic definitur: Vt ſit lucrum, ſupra ſortem ex mutuo exactum. Huius † 5
C tres ſunt ſpecies: Lucratoria, Compenſatoria & Punitoria. *vid. Molin. in tract. vſurar.* Lucratoria eſt, quæ ex mero mutuationis officio, contra naturam contractus lucrum facit. Compenſatoria, quæ præſtatur, vt compenſet iuſtum intereſſe, quod habet creditor, eo quòd pecunia caret. Punitoria eſt, quæ non propter lucrum petentium, ſed propter moram non ſoluentium, pro pœna, aut à lege, aut ab homine infligitur. *l. cum quidam. 17. §. ſi pupillo. h. t.*

D ¶ Prioris generis vſuræ ſuo genere improbæ 6
illicitæq́; ſunt: *l. improbũ. C. ex quibus cauſ. infam. vide Plutar. in lib. de nõ fœnerando.* primùm, quia prohibitæ præcepto Diuino, quo Deus voluntatem ſuam, & odium aduerſus has exactiones declarauit. *Leuit. 25. Exod. 23. Pſal. 15. Ezech. 18. Lucæ 6.* Secundò, quoniam eſt contra officium, pro eo quod gratis erat præſtandum, exigere mercedem. *l. fin. de cond. ob turp. cauſ.* Tertiò, quia fœnus non eſt legitimus modus, Iure gentium aut E Ciuili approbatus, acquirendi dominij, ſed planè improbatum conſenſione omnium populorum artificiũ: *l. improbum. 20. C. ex quib. cauſ. infam. irrog.* ſicuti & lenociniũ *in Auth. de lenonib.*

Nouell 14. quia eſt lucrum de alieno, ſine iuſta A
cauſa factum. Quarto, quoniã pugnare cum na-
tura mutui, quod debet eſſe gratuitum, & paria
paribus reddere *d. l. ſi ubi. d. l. rogaſti*: Quintò, nã
vſuræ adverſantur naturæ promiſcui vſus num-
mi, qui inuentus eſt ad ſubleuandas permuta-
tionũ difficultates, *l. 1. de contra. empt.* non vt fru-
ctum faciat, aut mercede locetur. *Ariſto. Pol. lib.*
1. Vltimò, quia quærendum non eſt lucrum ex ea
re, cuius damnũ aut periculum ad nos non ſpe-
ctat. *l. ſi unus. 67. §. 1. l. ſi igitur. 55. §. pro ſocio.* Pecu- B
niæ autem creditæ periculum pertinet ad debi-
torem. *l. incendium. C. ſi cert. petat. et Inſt. quib. mod.*
re contrah. oblig. Huic igitur, vt domino, debet
adferre fructum, nõ creditori: quem velut igna-
uum fucum alieno periculo & labore parta de-
uorare eſt iniuſtiſſimum.

7 ¶ Vſuram Compenſatoriam interdictam in
vniuerſum, aut turpem eſſe, dici nõ poteſt: quia
non eſt lucrum ſupra ſortem exactum propter
officium mutuationis, ſed preciũ vel æſtimatio C
vſus ſortis conſumptæ cum damno creditoris.
Neq; verò officio contrarium eſt, ſic alium iuua-
re, vt te ſerues indemnem. *l. ſed ſi quis ex ſignato-*
ribus. quemad. teſtam. aperian. l. ſancimus. 25. C. de
8 *admin. tut.* Itaq; † ſi quæſtũ certũ facere potui-
ſti pecunia, quã mutuo das, aut eapropter dam-
num incurris, non eſt iniquũ eius rationem ha-
beri: cum nemo alteri ſuo cum detrimento be-
nignè facere cogatur, *l. 1. §. de opere. §. idem aiunt.*
cum ſeqq. de aqu. plu. arc. vide gl. Sax. lib. 1. art. 54. D
Ne ipſe quidẽ Apoſtolus 2. *Cor* 8. 13. vult ſic nos
alijs commodare, vt nobis ſit afflictio. Atq; hæc
quidem cauſa potiſſimùm vſuras ſuſtinet. Nam
quia vnuſquiſq; intelligitur ſua pecunia, aut in
emptiones agrorũ vel redituum permiſſoriũ, aut
in negociationem collocata lucrũ facere poſſe:
l. tutor. 7. §. ſi poſt. de admin. tut. eo factum eſt, vt
vel ocioſam pecuniã ad aliquem mediocrem ac
tolerabilem modum fœnerato dare, etiã Chri-
ſtianorũ Imperatorum conſtitutionibus ſit per- E
miſſum. *l. qui ſemiſſes. 13. §. quæſitum. h. t. l. ſi fun-*
dus legatus. 44. de leg. 3. l. præſidis. 34. §. ſi cert. peta.
l. eos. 26. C. de vſuris. Quod quidẽ Ius partim ne-
ceſſitas expreſſit, vt iſtis auariſſimis tẽporibus,
& in hac naturæ deprauatione inueniant. qui il-
lecti lucello egentibus mutuò dent: partim ſua-
ſit vtilitas negociationum, quas ſine argentaria-
rum menſarum vſu conſiſtere nõ poſſe, res ipſa
docet. *l. quod priuilegium. 8. § depoſiti.* Sed ne hæc
licentia in immenſum propagetur effrenata ha- F
bendi cupiditas, & vſurarũ tabes Rerumpub. ac
ciuiũ, præſertim egenorũ, facultates ad viuũ de-
paſcat: certus modus legibus definitus eſt, intra
quem fœnerari duntaxat liceret. *d. l. eos. §. 1. C. eo.*
Neq; tamẽ minus, cum lex Ciuilis non appro-
bet, ſed propter cõmunem neceſſitatẽ permit-
tat quadantenus vſuras, qui fœnebrẽ exercent,
& quæſtũ hunc ſolũ norunt, in re turpi & odioſa
verſant: quos meritò Cato *lib. 1. de re ruſtica.* ho-
micidis cõparat, & pœna quadrupli, atq; etiam G
exiſtimationis, *l. improbum. 20. C. ex quib. cauſ. in-*
fam. mulctandos iudicauit antiquitas. Itaq; vero
verius eſt, toto ſuo genere has vſuras, improbas
turpesq; eſſe, niſi de indubitato & propinquo
creditoris damno, vel lucro propter mutuatio-
nem ceſſante appareat. Quod quidẽ quominus
compenſetur, nulla ratio prohibet. *l. vnic. C. de*
ſent. quæ pro eo quod inter. l. 2. in fin. ff. de eo quod
cert. loc.

¶ Multò aũt minus punitoriæ vſuræ impro- 9
bari poſſunt. Duæ enim cauſæ has ſuſtinent. à
parte creditoris præſumptũ damnum (Intereſſe
vulgò nominant) quod facit, quia ſua die pecu-
nia non ſoluitur: à parte debitoris Mora, quę cũ
delictum *l. dolus. 44. vbi gl. fin. §. mand.* ſit, meritò
punitur. Itaq; vel creditor in eũ caſum ſibi pœ-
nali aut vſurarum ſtipulatione licitè proſpicit,
vide l. ſtipulatio. §. alteri. de verb. oblig. § omnis. Inſt.
de verb. oblig. §. alteri. de inutil. ſtip. & ibi Dd. quæ
ſuccedit loco eius quod Intereſt. *l. fin. § de præ-*
torijs ſtip. vel ipſa lex ſuccurrit, quæ à tempore
moræ legitimas, hoc eſt, ſemiſſes vſuras iubet
præſtari, *d. l. eos. 26. C. eod.* iuxta cuiuſq; cõtractus
naturam. Ex quo Paulus inquit. Vſuras non pro-
pter lucrum petentium, ſed propter moram nõ
ſoluentium infligi. *l. cum quidã 17. §. ſi pupillo. h.*
t. Et hæc in genere de vſuris dicta ſunt. in quo id
præcipuè aduertendũ eſt, leges admittere qua-
dantenus vſuras, quia præſumũt tanti credito-
ris intereſſe, quòd pecunia careat: nam ſi mutuò
non dediſſet, aut conſtituto tempore pecunia
reddita fuiſſet, aliter ea lucrari potuiſſet. Itaque
cum in certis coniectura locum non habeat. *l.*
continuus. 137. §. cum ita. de verb. oblig. quotieſcũq;
creditoris nihil intereſt, ſciat totiea ſe contra of-
ficium facere, & abuti indulgentia legum, ſi ex
officio mutuationis, vel ante vel poſt etiam mo-
ram, lucrum aucupetur.

¶ Cuiuſmodi aũt legum ſit taxatio & mode- 10
ratio circa vſuras, tempus eſt, vt paucis expona-
mus. Varietas hac in re apud veteres fuit mirifi-
ca, pro varietate temporum, & rerum neceſſita-
te. Nam & centeſimis fœnerari potuiſſe, non in-
certis veſtigijs deprehenditur, *l. ſi pro mutua. C. ſi*
cer. pet. l. lecta. ff. eo. Cuiac ad Paul. lib. 2. tit. 14. Ve-
rùm Iuſtin. *in l. eos. C. de vſur.* rem ad æquiſſimam
proportionem tandem reduxit: permiſitq; no-
bilioribus & illuſtribus perſonis duntaxat trien-
tales vſuras exercere, id eſt, tertiam centeſimæ,
quæ quolibet menſe trecenteſimam partẽ for-
tis repræſentat: eamq; trecentũ mẽſibus æquat,
pariens annua quatuor in centũ, ac nũc rationẽ
ſubducimus. Cum enim his negociationes ſint
interdictæ, *l. nobiliores. 6. de commer. & mer.* mul-
tò magis fœnus prohiberi par erat: quod vtinã
ſic moribus vſurparetur. Mercatoribus aũt, qui
alioqui quæſtũ pecuniæ facere ſolent, neq; vſu
fœnoris & argentariarũ menſarum carere poſ-
ſunt, duplicatæ conceduntur, videlicet beſſales:
quæ ſunt duæ trientales centeſimæ partes, cen-
teſimam quinquageſimam portionẽ ſortis ſin-
gulis menſibus efficientes, & centum quinqua-
ginta mẽſibus, ſiue duodecim annis & ſemiſſe,
æquantes.

æquãtes ſortem: ac quolibet anno octo in centum producunt. Cæteris hominibus ſemiſſem, hoc eſt, dimidiam tantummodo centeſimæ vſurarũ nomine ſtipulari permiſſum eſt, puta ducenteſimam partem ſortis in ſingulos menſes: quæ vſuræ quolibet anno ſex in centum reddunt, æquantq́; ſortem annis decem & ſex, & octo menſibus.

11 ¶ His ferè æquatæ ſunt vſitatæ harum regionum vſuræ, & reditus: quanquam exiſtant paulo leuiores. Solẽt enim annuatim nomine vſurarum, aut redituum, pendi quinq; in centum, quæ quincunces ſunt vſuræ, & ſorti æquantur annis viginti: quibus licite omnes vtuntur, cùm leues ſint, & interuſurium, ſiue iuſtum intereſſe, quod quis probabiliter habet, non excedant. Dubium enim nõ eſt, quin tantundem lucri ex emptione redituum vel agrorum, quis conſequi facillimè poſſit.

12 ¶ Centeſimæ autẽ vſuræ, quæ quolibet menſe centeſimam ſortis, anno duodecim in centum reddunt, non niſi in traiectitijs contractibus, de quibus in titulo ſequente agitur, ſunt permiſſæ. Neq; enim iniuriá habentur pro grauiſſimis, quæ octo annis ac quatuor menſibus ſortẽ æquant.

13 ¶ Sciendum autem eſt, intereſſe inter Vſurã, & id quod Intereſt: illa ſimpliciter lucrum eſt, & proinde non aliter, quàm ex ſtipulatione debetur. ſine reſpectu eius quod Intereſt: hoc lucrũ ceſſans, aut damnum emergens, propter moram debitoris, & vt inquit I C. quantum mihi abeſt, D quantumq́; lucrari potui. *l. ſi commiſſa. 13. rem ratam hab.* Itaq; non opus eſt ſtipulatione, ſed debetur ex æquitate officio iudicis: *l. centũ Capuæ. de eo quod cert. loc. l. 4. C. depoſiti*. quia iniquũ foret, moram debitoris damno eſſe creditori.

14 ¶ Longius diſtant Emptiones redituũ ab vſuris. Nam vſura ſoluitur ſupra ſortem, & vnà cum ſorte reddenda eſt. At in vẽditione reditus, neq; ſors redditur. Eſt enim vera venditio, & precium tranſit perpetuò in venditorem, vt emptor il- E lud repetere nequeat: neq; quid ſupra ſortem ſoluitur, ſed aliud pro ſorte, nempe reditus, qui eſt merx in hoc cõtractu. Hos igitẽ reditus emere aut vendere, nihil probibet *c. 1. & 2. de empt. & vend.* etiam cum pacto de retrouendendo, dum-

15 modò moderatio legum ſeruetur. Nam † ſciendum eſt, interdum etiam emptiones eſſe vſurarias & damnatas, vt eum terminos moderationis & æqualitatis nimis excedunt: puta, ſi quis centum aureis, viginti aureos annui reditus emat: F aut eum propter temporis ſolutioni præſtituti dilationem arctationémue, vel enormiter intẽduntur, vel minuuntur precia. *c. in ciuitate. & c. fin. de vſu. c. ad noſtram. de empt. & vend. Bald. in Rub. C. eod. Hoſtien. extrà eo.* Et hæc de vſuris.

16 ¶ Quoniam autem de fructibus & cauſa ſimul in hoc tit. tractatur, paucis & hæc definiamus. FRVCTVS cum à ferendo, authore Varrone, dictus ſit: omne id quod feitur, dummodò renaſciturum, propriè ſignificat: *l. fructus. 7. §. ſi G vir. 10. ſolut. matr.* ſic fructus arborũ ſunt poma;

A fundi, fruges, &c. *l. 1. de glan. leg. l. item. de vſufr.* ἀβυσσίνᾳ tamen nomine fructus quælibet rei fruitio & vtilitas venit. *l. fructus. 72. de reg. iur. l. ſi quis. 24. l. agri. 18. l. arboribus. 12. de vſufr. l. vſuræ. 34. l. prædiorum. 26. h. t. vide quæ de hac materia ſatis copioſè dixi in §. ſi quis à non domino. Inſt. de rer. diuiſ.* Fructus autem ſunt, aut Naturales, qui ſine hominis facto ex ipſo rei corpore natura producuntur, vt fœnum, pomum: *l. fructus. 45. in fin. h. t. l. ſi nauis. 62. verſ. nam et ſi. de rei vendic.* aut Indu-

B ſtriales, qui induſtriam & factum hominis requirũt, vt fruges: *d. l. fructus. l. qui ſcit. 25. § in alieno. h. t.* aut Ciuiles, qui non ex ipſo corpore naſcuntur, ſed ratione rei percipiuntur Iure ciuile: ac proinde propriè fructus non ſunt, ſed eorum loco habentur, vt vſura, penſio, &c. *d. l. ſi nauis. l. vſura pecuniæ. 12. de verb. ſignific. l. vſuræ. 34. h. tit.* Cauſa capitur pro omni acceſſione, quæ cauſatur, & proficiſcitur vel ex ipſa re, vel eius Vſu: & generaliter quicquid actor habiturus eſſet, ſi tempo-

C re debito res ſoluta fuiſſet, hoc verbo comprehenditur. *l. reſtituere. 35. de ver. ſignific. l. Iulianus. 17. § 1. l. præterea 20. d. l. ſi nauis. de rei vend. d. l. cũ fundus. ſi cert. pet. l. videamus. 38. §. ſi actionẽ. h. t. vide Fel. in c. inter dilectos. nu. 2. de fid. inſtr.*

DE NAVTICO FOENORE. Tit. II.

C. 4. 33.

1 *Quare ex nudo pacto Vſuræ non debeantur.*

2 *De pecunia traiectitia.*

3 *Quare Vſura ex pacto in traiectitia debeatur, quamuis grauiſſima.*

VSuræ cum ſint odioſæ, non niſi ex ſolennibus ſtipulationibus debentur. *l. 3. C. de vſu.* Itaq; † nudo pacto fruſtra de ijs con- 1 uenit: *l. Titius. ſup. de praſcr. verb.* eo magis, quòd actionem hoc caſu pactum producere nequeat, cum in vſurarũ conuentione nullũ ſit συνάλλαγμα, quod obligationem iuſtam ac Ciuilem efficere poſſit. *d. l. ſi tibi. in prin. de pact.* In quibuſdã tamen contractibus, etiam ex ſola conuentione vſuræ debentur, quemadmodum per ſtipulationem: *l. in quibuſdam. h. t.* vt in Pecunia traiectitia. Traiectitia † autem dicitur, quæ trans mare pe- 2 riculo creditoris vehitur. *l. 1. h. t.* Quæ † quidem 3 periculi ſuſceptio facit, vt creditor paciſci poſſit vſuras ſortis, ſi ea ſalua peruenerit, nõ modò legitimas, ſed etiam centeſimas, *l. 7. l. fin. C. eo. tit. d. l. eos. §. in traiectitijs. C. de vſur.* atq; adeò infinitas. *Paul. lib. 2. tit. 14. vide Cuiac. obſ. lib. 3. c. 35.* Quæ vſura vocatur Fœnus nauticũ: quia ratione nauigationis, & periculorũ maris permittitur. Vnde etiam ex nudo pacto debetur, cum habeat in ſe συνάλλαγμα. Non enim pro nudo mutuationis officio vſura creditori permittitur, ſed propterea quòd periculum in ſe ſortis ſuſcipit: ita

vt naue ſubmerſa amiſſaq; pecunia nihil omnino debeatur. Qua etiam ratione fit, vt hoc caſu centeſimæ vſuræ ſint permiſſæ: quia, vt inquit l. C. ſunt precium periculi, *l. periculi. h. t.* quod contra naturã mutui creditor ſuſcipit. *§ item is cui. Inſtit. quib. mod. re contrah. oblig.*

DE PROBATIONIBVS & præſumptionibus. Tit. III. C. 4. 19.

1. *Continuatio.*
2. *Vnde dicta: & quid ſit probatio.*
3. *Propria.*
4. *Diuiſio & ſpecies.*
5. *Cauſa efficiens: & à quo imponantur.*
6. *Quis probare debeat, aut non debeat.*
7. *Materia: quæ probanda ſint, vel non ſint.*
8. *Forma probandi.*
9. *Circumſtantiæ: quando, quo loco probatio faſcienda ſit.*
10. *Finis & effectus.*
11. *Affinia.*
12. *Interpretatio.*
13. *Contraria, & exceptiones, quæ probationi obijci poſſunt.*
14. *De præſumptione: quid ſit, & quotuplex præſumptio.*
15. *Cauſæ, & effectus præſumptionum: affinia, & contraria.*

1 REſtat, † vt vltimo loco videamus de contractuum Probationibus: parum eſt enim ſcire quomodo cõtrahatur, niſi & illud cõſtet, quemadmodũ res, vt eſt geſta, probari poſſit. Nam quæ probari oſtendiq; nequeũt, ea pro non geſtis, neq; exiſtentibus habentur. *l. in lege. 77. de contrahen. empt. l. 17. in fin. de in diẽ add. l. 30. de teſt. tut. l. 10. de reb. dub.*

2 ¶ Probare duplicẽ ſignificationẽ habet apud Latinos. Reſpectu noſtri, probamus ea quæ nobis placent, vel accepta habemus: quomodo probatũ vel approbatũ opus dicitur, quod ædificatum eſt ex ſententia locatoris, eoq; approbare. Cic. Probatio futura tua eſt, qui locas. Reſpectu aliorum, probare ſignificat fidem alicui aliqua de re facere: quomodo Cicero dicit, F probare cauſam, valetudinẽ, fidem, crimen, & ſimilia Hoc in ſignificatu hîc accipitẽ: probare enim, in hoc tractatu, Eſt probã cauſam facere ſeu approbare iudici. *l. quingenta. 12. h. t. l. 3. de teſt.* vel de ea plenam fidem in iudicio facere. Dico Plenam: quia in iure noſtro, probationis appellatio tantùm de perfecta plenaq; accipitur. *gl. in cle. conſtitutionem per illum tex. de elect. Bal. in l. peremptorias. C. ſent. reſ. non poſſ.* Probatio, vt vult *Azo, in Rub. C. eod.* G eſt rei dubiæ per argumenta oſtenſio. Hanc Azonis definitionẽ alij probant,

A *gl. Bart. ibidem.* alij, & quidẽ pleriq;, improbant: *Bal. ibidem. Panor. Hoſt. & Cano. ex eo. in Rub.* cùm quia nõ tantùm argumentis, ſed etiam teſtibus fit fides: *ſ. tit. 1.* tum quòd non modò rei dubiæ, ſed etiã claræ oſtenſio, ſit probatio, *l. ſi irruptione. 8. §. 1. fin. regund. Bal. in l. contra. 4. nu. 7. C. ad l. Aquil.* Sed his reſponderi poteſt, argumentorũ appellatione ἐν πλάτει teſtes & inſtrumenta cõtineri. *Bar. in Rub. C. eod.* Nam ſi argumentum eſt ratio, rei dubiæ faciens fidẽ, vt vult Cicero: cer- B tè teſtimoniũ & inſtrumentũ, quæ fidem rei dubiæ per rationẽ & iuſtam ſcientiæ cauſam aſtruunt, pro argumẽtis, ſaltem minus artificialibus, haberi debent. Quod autẽ ad rei certæ demonſtrationem attinet, nõ eſſe hanc propriè probationem, ſed potius probationis excluſionẽ, notum eſt, ſicuti dicitur, Notoria nõ indigere probatione. *c. euidentia. 9. de accuſ. vide Salic. & Bal. in l. ea quidem. 7. C. de accuſ.* Et cum ipſe Cicero in definitione argumenti eius materiam ponat in C Re dubia: certè nulla cauſa eſt cur non & probationes ad res dubias referamus. Poteſt & hoc modo probatio definiri, Vt ſit actus iudicialis & ſolennis, quo per inſtrumẽta aut teſtes, aut idonea argumenta, de re cõtrouerſa iudici fit fides.

3 ¶ Propria probationis ſunt, vt ſit Conformis libello, *Hoſt. in Rubr. eod. num. 5. per c. ſignificauerunt. c. de teſtib. extrà de teſtib. c. licet. §. idem. de probat. c. cum contingit de off. deleg. l. ad probationem. 22. vbi Dd. C. eo.* Concludens, *l. ad probationem. 22.* D *C. eod. c. cum contingat. de off. deleg.* hoc eſt, quæ neceſſariò id quod intendit inferat, non Impertinens, *l. matrem. 17. vbi Bal. C. eod. l. pen. in fi. v. h. tit.* (dicitur autem impertinens, quæ nec per ſe, nec vnà cum alijs adminiculis, ad cauſæ fidem facit, *Bal. in l. ad probationem. 21. C. eo.*) non Dubia, *c. in præſentia. vbi Cano. de probat. l. neq; natales. 10. C. eod. l. non hoc. 4. C. vnde legit.* neq; Incerta, *Bald. in l. pen. C. de ſent. quæ ſine cert. quant. & in l. 1. C. de furt. Cor. conſi. 254. præſenti. par. 4.* nec Superflua, E *Schurff. conſil. 1. cent. 1. per l. ad probationem. C. eod.* Probationes autem ſua natura ſunt Arbitrariæ: *Caſt. in l. admonendi. nu. 39. de iureiuran.* hoc eſt, pendent ab arbitrio iudicis, qui quantum illis fidei ſit tribuendũ: poteſt arbitrari, *l. 3. §. tu magis ſcire. de teſtibus. Caſt. in l. admonendi. nu. 34. de iureiur.* quod tamen arbitrium ad legum diſpoſitionem, & commune boni viri iudiciũ, *l. in perſonam 22. § generaliter de reg. iur. l. 1. de legat. 2.* cõformatum eſſe debet: *Bald. in l. certi. C. de iud. &* F *in l. fin. C. de pæn. iud. qui mal. iud.* nec enim licet iudici, verbi gratia, duorum aut plurium teſtiũ, omni exceptione maiorum, dictis fidem nõ adhibere: *l. vbi. 12. de teſtib.* ſed iudicium ejus congruere debet cum regula: In ore duorum aut trium, ſtabit omne verbum. *c. 4. extr. de teſtib.*

4 ¶ Quod ad diuiſionẽ attinet, omniũ calculũ meruit, teſte Quintiliano, diuiſio probationis ab Ariſtotele facta, qui eam diſtribuit in Artificialẽ, quę ex ipſa cauſa, argumẽtis & iudicijs trahitur: G *de quibus Ariſtoteles & Cic. in Top.* & Inartificialẽ, quæ extra cauſã accipitẽ à Teſtib. Tabulis,

Confeſ-

Confeſſione, Iuramento. Dd. *in l. admonendi. de iuriur. l. in bonæ fidei. C. de reb. cred.* noſtri, qui effectum tantùm probationis, & vim quam in iudicijs habet, conſiderant, hinc alienam diuiſionem ſumpſerunt: partiunturque probationem omnem, in Plenam & Semiplenam. Plenam illam eſſe volunt, quæ plenam fidem iudici de re aliqua facit: cuius ſpecies effingunt plures, puta Duos teſtes, Inſtrumenta publica (nam teſtes & inſtrumenta, probationes indubitatæ appellantur, *l. emancipatione. 11. C. de fide inſtrum.*) & etiam interdum Priuata, Confeſſionē, Iuris præſumptionem, Demonſtrationem ocularem, Iuramenta, & conſimilia quædam. *Spec. tit. de probat. §. videndum. Bal. & Hipp. latè in Rub. C. de probat.* Horum tamen pleraque magis à probationis onere releuant, quàm probant: vt iuſiurandum, præſumptio, confeſſio: *l. eum qui. de iureiuran. l. ſiue. 16. C. de probat.* quæ autem eiuſmodi ſunt, probationes dici propriè non poſſunt. *Alciat. in tract. præſumpt. in prin. part. 3. num. 2. per not. à Bar. Salic. & alijs in Rub. C. de prob. & d. Bartol. in l. 1. C. de fid. inſtrum. lib. 10.* Semiplenam, quæ etiam Imperfecta dici poteſt, eam nominant, quæ non plenam fidem, ſed opinionem quandam inducit. Eam rurſus diſtinguunt gradibus, vt alia ſit maior ſemiplena, *vide Cano. in c. fina. de iureiur. Dd. in d. l. admonendi. & in l. 3. C. de reb. cred.* nec tamen plena aut perfecta: alia Semiplena, vt quæ fit per vnum teſtem omni exceptione maiorem: alia Minor ſemiplena, quæ tantùm leuem & modicam præſumptionē inducit. Exempla verò, ſeu ſpecies huius probationis, ponunt Teſtes vnicos ſeu ſingulares, Opinionem, Famam, Literas priuatas, Rationes, Confeſſionem extraiudicialem, Præſumptiones modicas, *vide Dd. in c. fin. extr. de iureiur. & in l. admonendi. vbi præcipuè Iaſon. de iureiur. in l. ſolam. l. iuriſiurandi. C. de teſtibus, &c.* Poteſt & alia probatio dici Iudicialis: hoc eſt, quæ fit in iudicio, poſt litem conteſtatam: alia Extraiudicialis, quæ producitur extra litem, vt quæ fit ad æternam rei memoriam. *Auth. ſed etſi quis. C. de teſtib. c. fin. §. 1. ext. vt lit. non conteſt.* Dicitur etiam alia probatio Viuæ vocis, vt quæ fit per teſtes, iuſiurandum: alia Vocis mortuæ, vt quæ fit per ſcripturas. *gl. in Rub. C. de fide inſtru.*

5 ¶ Cauſa inducens probationem, eſt Sententia interlocutoria iudicis, qui eam decernit, & alterutri parti imponit. *c. licet. 9. in verb. interloquendo decreuimus. ext. de probat. vide l. à procedente. & ibi Bart. ac Bald. C. de dilat.* Nam niſi à iudice cui probatio facienda eſt, *l. quingenta. 12. hoc tit. l. 3. verſic. tu magis ſcire. de teſtib.* per ſententiam decreta & impoſita ſit, probatio fieri non debet: *Spec. de prob. in princ. Chil. in prac. cap. 69. numer. 2.* ac meritò ſtultitiæ damnandus eſſet, qui tam graue onus ac ſumptuoſum, nemine imponēte neque cogente, in ſe reciperet.

6 ¶ Imponitur autem ei qui allegat, dicit, agit aliquid in iudicio: *l. 2. l. ab ea parte. 5. l. quidam. 15. l. eum. qui. 22. l. verius. 21. hoc titul.* non verò ei qui A negat: quia Negantis per rerum naturam nulla eſt probatio, *l. actor. 23. C. de prob.* (niſi iuris negationem alleget, *l. ab ea parte. 5. hoc tit.*) cum naturaliter id quod negatur, probari nequeat. *vide Bald. Sal. & Dd. in d. l. actor.* Non enim entis, vt loquuntur, nulla ſunt genera & propria, nullæ qualitates & differentiæ, *l. eius qui. ſi cert. petat.* à quibus ſicuti definitiones, ita etiam probationes ſumendæ ſunt: quia probatio nihil aliud eſt, quàm vera facti alicuius definitio & demonſtratio. B Alleganti igitur incumbit probatio, hoc eſt, ſe fundanti in aliquo facto, quod aduerſarius negat: vt alleganti fugam ſerui, *l. 4. 7. hoc tit.* ſtatum, familiam, *l. 1. hoc t. l. 6. C. de fide inſtrumen.* mutatam voluntatem, *l. 3. 22. hoc t.* pactum, *l. 1. 8. hoc titul.* ſolennitatem, *l. 5. hoc t. l. quæcunque. 15. §. fin. de Public. in rem act. Dd. in l. ſcire debemus. 29. de verbor. obligat.* qualitatem, *l. 9. l. 11. l. 23. hoc t. l. 3. C. eod.* vitium, *l. ſi ſcriptum. 11. C. eod.* ætatem, *l. 11. 13. h. t. l. 9. C. eod.* libertatem, *l. 8. h. t.* emancipatio- C nem, *d. l. 8.* ſcientiam, *l. 21. hoc t.* tempus, *l. 17. hoc t.* caſum, *l. teſtium. 14. in fin. C. de teſtib. l. 5. C. de fide inſtru. l. 4. & 5. vbi Dd. C. de pig. actio. & in l. 6. §. fin. de eden.* indebitum, *l. cum indebito. 25. hoc t.* & ſi qua ſunt ſimilia. Et in genere, quicunque ſe fundat in aliqua qualitate, puta diuitijs, paupertate, morte, vita, probare illud ſuæ intentionis fundamentum debet, *gloſſ. ad verb. dubitatur. in l. ſi verò. 5. §. qui pro rei. vbi Iaſ. numer. 14. & 15. qui ſatiſd. cog.* niſi ſit in poſſeſſione eius iuris D in quo ſe fundat. *l. 2. l. 14. C. eod. l. 14. 15. hoc t.* Ac quoniam actor plerunque non poſſidet, ſed petit, & aliquid ad ſuæ petitionis fundamentum allegat: ideo actori, *l. quoties. 18 l. ante omnia. 23. hoc t. l. 1. l. actor. 23. C. eod. l. qui de eden.* non etiam reo, *l. fruſtra. 8. C. eod. l. nimis. 6. C. de teſtibus.* regulariter incumbit probatio, *l. 1. de except.* niſi in exceptionibus, in quibus cum reus aliquid ad ſui defenſionem dicat & aſſeueret, actoris partibus fungitur: *l. 9. 12. 18. §. 1. 19. 25. hoc t. l. 1. C. eod.* E eod; exceptionem ſuam meritò probare debet. *l. in exceptionib. 19. h. t.*

¶ Materia probationis, ſunt facta *l. ſiue. 16. C.* 7 *eod.* (nam quæ iuris ſunt, non opus habent probatione, *vide Bald. in addit. ad Spec. de teſti. §. nunc videndum.* cum per ſe iudici pateant & nota ſint, *vide Caſtr. Dd. in l. vnic. C. vt quæ deſ. aduoc.* niſi cum ius negatur, *l. 5. hoc t.*) & facta quidem, nō ea quæ probationem nullam recipiunt, *l. actor. 23. C. eod.* ſed quæ probari poſſunt aut Directò, F aut ſaltem Per coniecturas: *l. dolum. C. de dol. mal. gloſſ. l. 1. ff. eod.* vt ſunt quæ ſui natura occultò & clàm arbitris fieri ſolent, in quibus probationes per coniecturas, aut iuſiurandum recipiuntur. *l. non omnis. 6. §. à barbaris. de re milit. gloſſ. in l. ſi cui. 7. §. 1. verb. doceatque. de accuſat. Panorm. in c. præſentium. numer. 3. de teſtib. Iaſ. in l. admonendi. numer. 309. de iureiur. & l. penult. num. 13. de iuriſdict. Bald. in l. quicunque. C. de ſeru. fug. Euerar. in loc. leg. in proœm.* Item facta incer- G ta, & de quibus dubitatur: nam notoria non egent probatione, *c. 3. de teſtib. cogen. c. euidentia.*

vbi gloſſ. c. qualiter. 2. vbi Dd. accuſ. vide Bal. Salic. latè in l. ea quidem. 7. C. de accuſat. ad idem vide gloſſ. in l. 1. C. qui aduer. quos. Angel. & Imol. in l. 2. de ferijs. Dd. in l. non videtur rogaſſe. de regul. iur. vt nec illa quæ antè deciſa & definita ſunt, *l. ſub prætextu. 1. & 2. C. de tranſactio. l. admonendi. de iureiuran.* aut per ſententiam, aut tranſactionem, aut alio modo: *l. ſi duo. 13. §. idem Iulianus. de iureiur. Alexan. in l. qui iuraſſe. 26. § ſi pater. eod. titul.* nam hæc etiam pro certis & indubitatis habentur. *l. eleganter. 23. §. 1. vbi gloſſ. de cond. indeb. l. & poſt. de tranſact. l. ſi cauſa. 34. vbi Iaſ. & Dd. C. de tranſact.* Facta autem illa probari debent, quæ allegantur, itaque ſe habere, prout allegatum eſt, dicuntur. Negatiua porrò facti probari nec poteſt, nec debet, *l. actor. 23. C. eod.* niſi cum aut confeſſione aduerſarij, aut per circumſcriptionem temporis & loci demonſtrari poteſt. *l. optimam. C. de contr. ſtipulat. Lanfr. in c. quoniam. in princ. num. 3. de probat.* Loquor autem de Negatiua, quam allegat is qui ſe in ea fundat: nam negata ab aduerſario, illa ſunt hæc ipſa, quæ probari debent; quando in confeſſis rebus, aut certè non negatis, (nam hoc ipſum in iudicijs pro confeſſione eſt, *Spec. de poſit. num. 4. vide §. de inter. actio.*) non opus eſt alijs documentis, cùm Aduerſarij confeſſio ſit loco probationis. *tot. tit. de confeſſ.* Ea autem facta probanda ſunt, quæ ad cauſam pertinent, & in quibus quis ſe fundat, *l. doce. C. de rei vend. l. matrem. C. eod. l. 2. & paſſim. hoc t. Iaſ. in l. ſi fideiuſſ. §. qui pro rei. num. 16. qui ſatiſd. cogan.* & quæ probata profutura ſunt probanti. *Spec. tit. de probat. §. nunc dicendum. in princ. per l. ſi vt proponis. C. eod.* nam impertinentium probatio, vtpote inutilis, ne quidem recipienda eſt, *l. ad probationem. 22. vbi Bal. 2. notab. C. eod. c. cum contingat. 36. de off. & po. iud. delega. Spec. de teſte. §. qualiter. numer 1. & 2. & §. nunc videndum. numer. 4.* nedum decernenda: *Chilia. in prat. ca. 69. per c. dilecti. de except. c. fraternitatis. vbi Io. And. & Soc. de teſt. c. pro. de except. lib. 6.* eademque ratione Articuli ſuper ipſius aduerſarij vel tertij alicuius iure fundati, velut impertinentes, non admittuntur. *Bal. in l. vti frui. per illum tex. ſi vſufruc. pet. Spec. titul. de teſte. §. nunc videndum. verſ. item agens. & num. 6. per l. loci corpus. § competit ſi ſeruit. vend. c. cum eccleſia. de cauſ. poſſ. & prop. c. poſt electionem. de conceſ. præben. vide Specu. de poſitio. §. ſeptimo.* Illa quoque facti qualitas demonſtranda eſt, quam in libello poſuit actor, quamuis non omnino ad cauſæ victoriam ſit neceſſaria, niſi per clauſulam De ſe non adſtringendo ad ſuperfluas probationes, hanc decipulam euitarit. *Iaſ. in l. penult. §. in eum. num. 5. 6 cum ſequ. ne quis eum, &c. vide Bart. in l habebat. de Inſtit. act. Iaſ. & Dd. in l. diuus. de re iudic.*

8 ¶ Forma productionis ad libelli ſpeciem eſt accommodanda. *Hoſt. in Rubr. eod. num. 5. per c. ſign. ſic. uerunt. c. de teſtibus. ext. de teſtibus. l. argentarius. vbi gloſſ. § cum autem. de eden.* & ita conci... [illegible] neceſſariò ad cauſam concludat: *l. penult. §. fin. ne quis eum qui in ius voca. l. matrem. 17. vbi Bald. C. eod.* impertinentes enim Articuli, vt dixi, meritò reijciuntur, *Spec. in tit. de teſte. §. nunc videndum. numer. 4. & de poſitio. §. ſeptimo.* ne inanes ſumptus litigatores faciant. *l. non hoc. C. vnde cogna. l. neque. 10. C. eo. c. in præſentia. eo. Euerar. in top. legalibus, in præamb. verſ nono ſtudioſus.* Probatio autem non eſt in tranſcurſu facienda, *Spec. de probat. §. 1. in fin.* ſed citata ad eius expeditionem diuerſa parte, & termino iuſto ad id præſtituto. *Auth. ſed etſi quis. C. de teſt: b. Hoſt. in Rub. de probat. num. 7*

Terminus autem qui præſtituitur, plerunque eſt ſeptimanarum ſex: quanquam eundem ex cauſa, puta ob diſtantiam & interualla locorum, vnde probationes petuntur, ampliari poſſe conſtet. *Spec. de prob. in princ.* Datur autem vnus & idem terminus Actori & Reo, ſcilicet quando contraria allegant, *l. 1. vbi Bal. & Dd. C. de dilat. Chil. in pract. ca. 71.* idque propter timorem ſubornationis. aliàs (vt cum reus non directè negat intentionem, ſed excipit, *Inſtitut. de except. vide Specul. de probat. §. 1. numer. 17. cum addit. Bal.*) primò datur actori terminus ad probandum intentionem: deinde ea probatione completa, *vide de his Specul. de teſte. §. qualiter. numer. 20.* alter reo ad fundandam exceptionem. *l. fin. de fer. l ſi quidem. C. de except. l. exceptionem. 19. C. de probat.* poteſt tamen & ſine termino probatio in iudicijs recipi & fieri, ſiquidem nullus de certo termino, intra quem facienda ſit, opponat. *Maran. in Specul. iud. titul. de dilat. numer. 13.* Perinde autem eſt, vtrum fiat teſtibus, an inſtrumentis, *l 4. 5. de fide inſtrum. l. 1. 5. 6. 7. 9. 10. 11. 12. l. in exercendis. C. eo. tit.* an alio quouis modo ad id idoneo. *l. 1. C. de teſtib. l. fin. C. eo.*

¶ Eſt autem poſt litem demum conteſtatam 9 facienda. *tot. tit. ext. vt lit. non conteſta.* Nam antè ignoratur, vtrum reus negaturus an confeſſurus ſit quod intenditur (id enim fit per litis conteſtationem. *l. 1. C. de lit. conteſt.*) Quare & quid demonſtrandum ſit, ſciri antea nequit: cum tantùm negata documentis habeant opus. Quod verum eſt in probatione, quæ verſatur in iudicio: ſecus in ea quæ extra litem fit: nam vbi nulla [illegible] eſt, ibi nulla eius conteſtatio expectari poteſt: quod vſuuenit in examinationibus quæ fiunt ad æternam rei memoriam, *Authen. ſed etſi quis. C. de teſtib. c. fin. §. 1 ext. vt lit. non conteſt. Ferra. in for. recept. teſt. ad ater.* & per modum ſeu viam ſimplicis inquiſitionis. *c. quondam. 5. §. ſunt & alij. extr. vt lit. non conteſt.* Sic vbi ex conuentione circa ſolennem ordinem litigatores procedunt, *l. quoties. C. de priuileg. ſcho. lib. 11. l. fin. in fin. C. de temp. app. Auth. generaliter. C. de epiſc. & cler.* poteſt etiam ante libellum probatio admitti: *Bald. in l. diffamari. numer. 9. C. de ingen. manu.* ſicuti quandoque iudex volentibus partibus decernit, vt præter vſitatam iuriſdictionis rationem vtraque pars ius ſuum intra certum terminum deducat & oſtendat. *Spec. in §. nunc*

§.nunc dicendum.num.14.de lib.oblat. Bald.in addi.ad Specul.de Inſtit.§.nunc videndum. Id quod potiſſimùm in poſſeſſorijs *vide Spec. de petit.& poſſ.§.1.num.38.de lib.concept.§ nunc dicendum.numer.14.vbi Bald & de ſequeſt.num.1.* ac ſummarijs iudicijs *Maran.in Spec.aur.parte 6.act.4.nu.4 per Oldra.conſ.244.in princ.* vſurpatur. *vide Spec.præall.loc.per ca.2.de ord.cogn.& de petit. & poſſ.num.38.*

Poſt quartam autem productionem, aut poſt publicata teſtimonia, non eſt probatio admittenda, *Auth.atqui ſemel.C.de probat.* vt nec poſt concluſionem in cauſa, *Iaſ.in l.admonendi.num.50.51.60.cum ſequen.de iureiur.Spec.in titul. de renun. & concluſ.in cau.gloſſ.in Clem.ſæpe.verb.concluſionem.de verbor.ſignificat. Chilian. in prac.cap.100.* niſi in criminalibus ad probandam defenſionem ſeu rei innocentiam. Nam ea Priuilegiata eſt, nec modò poſt concluſionem in cauſa, ſed etiam poſt ſententiam & rem iudicatam eſt recipienda. *Hipp. in prac.§.occurrunt.num.3.& §.ſequen.nume.8.& 9.& in l.vnius.18.§.cognitorum.numer.36.47.cum ſequ ¶ de quæſt.* Poteſt autem fieri probatio, iàm in loco Iudicij, quàm Extra iudicium, vbicunque iudici ſederit, qui examinationi præeſt: quin etiam ad egregias perſonas & fœminas domum mittere notarium debet, qui inibi eas examinet, *l. ad perſonas.15.vbi Dd.de iureiuran.* in ſecreto tamen eſt facienda & remotis partibus *Bart.in l.nullum.C.de teſt. Chilian.in pract.c.74.in fin.* examinatio, etiamſi iuſiurandum coram partibus à teſtibus exigatur. *vide ¶.de teſtibus.* Eſt etiam probatio intra terminum ad id conſtitutum, de quo ſuprà diximus, *ex l 1.C.de dilat. Chil.in prac.cap.71.* facienda & abſoluenda. *c.ſignificauerunt. de teſtib. Goden.conſ 5.de prob.numer.2.3.4.Manſer.in pract.vide quæ allegat Chili.pract.ca.71.numer.4.* quod tamen non vſquequaque ſeruatur, ſed ſatis eſt litigatorem articulos exhibuiſſe ac obtuliſſe, & nominaſſe teſtes ad iuramentum & examen. Reliqua non ſunt in eius manu: quare neq; illi imputandum eſt, ſed iudici potius, ſi eius negligentia aut impedimentis in præſtituto termino nõ abſoluantur. *Panorm.in c.licet.& ibi Fel.n.20.cum ſeq.de prob. Rom.conſ.443.Chil.in pract.ca.67.num.6.in fin.vide etiam Bart.Iaſ.& Dd. in final.de fer.in l.1.C.de dilat.*

10 ¶ Finis probationis eſt, Fidem facere iudici. *l.quingenta.12.hoc t.* Effectus eſt, Quòd ſecundum probata iudex ſententiam ferre debet, *l.2. l.domum.5.l.doce.9.C.de rei vend. l. argentarius.10.§ final. de eden.* alioqui vt litem faciens ſuam, in id quod litigatoris intereſt, condemnabitur. *d.l.argentarius.10.§.final. vbi gloſſ.Bartol.& Dd. de eden.l.3.vbi Bal.C.ſi cent.ius vel vtil. publi.* Etſi enim probationes dicuntur eſſe arbitrariæ, *Caſtren. in l. admonendi. numer.39. de iureiur.* & pendere ab arbitrio iudicis: *l.3.§.in magiſtr.de teſtib.* tamen iudex eas, quæ lege pro integris & planis habentur, ipſe quoque ſequi & pro integris habere debet, ne ius commune partibus inuertat. *l.argentarius.10.§.fin. in verb. de iudice queri. vbi gloſſ. Bart. & Dd. de eden. Bal. Caſtr.& Dd.in l prolatam.C.de ſenten.* Secundum enim probata iudicare debet, non ſecundum conſcientiam. *l.illicitas.§ veritas.de off præſ.vbi Dd.vide Iaſ.in §.ſi minus.n.15.Inſt. de act. Cataldin. in tract.ſynd.n.170.*

¶ Affinia probationi ſunt, Iuſiurandum, *l.cum qui.de iureiuran.* Confeſſio, *tit. de confeſſ.& tit. de interr. actio.* ſeu liberè ſiue in tormentis facta, *l.cum probatio.7.hoc tit.* In rem præſentem adductio, *l.ſi irruptione.fin.regun. Bal. in l.4.numer.7.C.ad leg.Aquil.* Euidentia facti ſeu notorium, *Dd.in l.admonendi.de iureiur. Bal. Salic.in l.ea.7.de accuſat.* Præſumptio iuris, de qua paulò pòſt dicetur, & ſimilia, quæ non tam ſpecies ſunt, quàm res effectu pares atque ſimiles, quia pro probatione habentur. *Alc.in tract.præſumpt.in princ.parte 3.numer.2 per nota.Cano.in Rubr.de proba.ext.& Bart.in l.3.aliás 1.C.de fide inſtrum.lib.10.* 11

¶ In omni autem documento, ea ſumetur interpretatio, vt actus valeat, non pereat. Quare quoad eius fieri poteſt, iudex etiam diſſidentes in ſpeciem probationes conciliare & in vnam redigere harmoniam debet. *c.cum tu.16.c.in noſtra.32.vbi gloſſ.magna.ext.de teſtib. vide Iaſ. in l.1.num.9 ne quis eum qui in ius voca.& Dd. in l.ſcriptura.C de fide inſtrum.* Quod verum eſt in concludentibus, & quæ ad rem pertinent. Nam quę dubiæ ſunt, aut impertinentes, contra eum interpretandæ ſunt, qui illas produxit. *c. in præſentia extrà de probat.Bart.in l.inter.83.§.Stichum.de verb.obligat.Socin.conſ.274.in cauſ.volum.2.Alex.conſil.182.lectis.numer.5.volum.2.* Vnde nata regula, Interpretationem ſemper faciendam eſſe contra producentem. *Bartol. in l.3. de teſtibus.c. in præſentia. de probat.gloſſ.in c.cum clamor.53.de teſtibus.* Sed & in dubio talis ſumenda eſt, quæ proſit fauorabilibus perſonis vel rebus: puta ætati minorum, ſtatui, libertati, pijs cauſis. *l.cum de ætate.13.hoc t.* Quare & in pari argumento rei tanquam fauorabilioris probatio præponderare debet, niſi aliud fauor cauſæ agentis exigat. *ca.3 extr.de probat.vide poſt alios Iaſ.in l.de die.n.2.& 3.qui ſatiſ.cog.* 12

¶ Contraria probationi ſunt, pugnantia ſeu contrarietas, quæ conciliari nullo pacto ob contradictionem poteſt. Ea enim omnem documentis fidem derogat. *l.ſcripturæ.14.C.de fide inſtru. l.vbi pugnantia.188.vbi Dd ff. de regul.iur.* Quod tamen magis obtinet in inſtrumentis quàm in teſtibus. Nam in contrarietate teſtium plerunque maiori & digniori parti creditur. *c.licet cauſam. de probat.gloſſ magna in c. in noſtra.32.de teſtibus.* Poſſunt & alia multa probationi opponi, vt ſi dicatur, non facta coram competente iudice, aut non ab eo qui probare debuit, aut non de rebus in controuerſia poſitis, aut non ſolenniter ac debito modo, aut non cõcludenter, neque ſatis idoneè: qua de re ad ſubſequentes titulos plura dicemus. 13

¶ Et

14 ¶ Et hæc quidem hactenus de probationibus: nunc alteram tituli partem, quæ de Præſumptionibus inſcribitur, paucis pro inſtituti noſtri ratione exequamur. Par eſt enim probationi præſumptio, quod quidem ad effectum attinet, quia pro probatione habetur. *l. licet Imperator. 74. de legat. 1. l. ſiue. 16. C. de probat. l. fin. vbi gloſſ. ad verb. præſumptioni. de eo quod met. cauſ. c. literas. & tot. tit. ex. de præſumpt.* Præſumere eſt aliquid antè coniectando ſumere vel capere, vel credere, aut opinari, quàm aliter de rei certitudine ac veritate conſtet. Hinc præſumptio dicitur legis opinio, qua lex aliquid pro vero præſumit & antè capit, quàm probetur. *Cano. extr. in Rubr. de præſumpt.* Sed quia etiam hominis eſt præſumptio aliqua, non tantùm legis, ideo indefinitè, neque incommodè tamen, hoc modo eam Alc. *tract. de præſumpt. in prin. part. 3. incip. veniamus. numer. 1.* definit: Vt ſit probabilis coniectura ex certo ſigno proueniens, quæ alio non adducto pro veritate habetur. Bald. *in Rub. C. de prob. & in l. ea quidem. in princ. C. de accuſ.* breuius ita: Præſumptio eſt ratiocinatio de re veriſimili. Præſumptio alia dicitur eſſe Iuris ſeu rationis, *gloſſ. ad verb. præſumptioni. in l. fin. in prin. de eo quod met. cauſ.* alia Hominis, alia Naturæ, alia Facti ſeu præcedentis, ſeu ſubſequentis. *vide gloſſ. in d. verb. præſumptioni. Euerar. in loc. legal. loc. à veriſimili.* Sed quis ex præſumptione hominis, naturæ vel facti, ius aliquid præſumit pro vero, donec probetur contrarium, cóque hæ præſumptiones nihil aliud ſunt, quàm Iuris præſumptio: ideo non incommodum eſt vſitatam diuiſionem retinere, qua triplex ſtatuitur præſumptio.

Prima & quidem firmiſſima eſt præſumptio Iuris & de Iure: iuris quidem, quia iure introducta eſt: & de iure, quia vt inquit Alc. ſuper tali præſumptione lex inducit firmum ius, & habet eam pro veritate, ita vt non admittat probationem in contrarium. *l. antiqua. C. ad S. C. Vell. l. fin. C. ad S. C. Maced. l. fin. C. arb. tut.* Hanc ſic definit Alc. *in prin. tract. de præſumpt. parte 2. incip. videndum. num. 3. per c. is qui fidem. cum ibi not. de ſponſal. gloſſ. in l. ſiue poſſidetis. C. de probat. Panor. & Felin. in c. quanto. ext. de præſumpt.* Vt ſit diſpoſitio legis aliquid præſumentis, & ſuper præſumpto tanquam ſibi comperto ſtatuentis. Exempla paſſim in iure ſunt obuia. *cap. 1. c. is qui fidem. de ſponſ. l. antiqua. C. ad S. C. Vell. l. fin. in fin. C. ad Macedonian. l. fin. C. arbit. tutel. l. à diuo Pio. § ſi pignori. de re iud. l. ſi qui 34. C. de adult. l. cum auus. vbi Socin. n. 73. & 74. de cond. & demonſt. & conſ. 22. circa. n. 13. volum. 1.* Hanc quandam iuris eſſe fictionem Accurſ. ait *gl. in l. fin. ad verb. præſumptioni. de eo quod met. cauſ.*

Secũda præſumptio Iuris eſt, quam ſuprà definiuimus, quæ non eſt res præiudicata, reſpuens probationem in contrarium, vt illa ſuperior, neque propriè cenſetur probatio, *l. Lucius. 72. vbi Bartol. de cond. & demonſtr.* ſed ab onere probandi releuat, *l. ſiue poſſidetis. 16. C. de prob. Bar*A *tol. in l. in illa. in fin. de verbor. obligat. per l. ab ea. hoc titul l. bona fides. de depoſ. l. cum de indebito. h. t. Capo. conſ. 33. multa poſ. ſent. Hipp ſing 451. decreui.* eoque conſiderato effectu dicitur liquidiſſima probatio, *gloſſ in l. ſi tutor. C. de pericul. tut. l. licet Imperator. 74. vbi Alex. & Iaſ. de legat. 1.* ſcilicet, quamdiu cõtrarium non apparet. Nam vt probatio, ita & hæc præſumptio, quæ probationis loco eſt, contrarijs documentis poteſt dilui & euerti: *l. cum de indebito. circa fin. hoc tit. l. ſiue. 16.* B *vbi Dd. C. de probat.* iuxta regulam, In certis non eſt locus coniecturis. *l. continuus. § 1. de verb. obligat.* De hac ſpecie propriè hoc in titulo agitur, propriéque præſumptio dici ea poteſt & debet. *vide ext. Rubr. de præſumpt.*

Tertia præſumptio appellatur Modica, quam verius dixeris Opinionem hominis quàm præſumptionem legis. Eſt enim veriſimilis aliqua coniectura, ſed quæ ſine alijs adminiculis fidem ſolidè non facit. *l. inſtrumenta. l. rationes. C. eod. l.* C *indicia. C. de rei vend. l. abſentem. de pæn. cum ſimil.* Sufficit tamen quandoque ad iuriſiurandi delationem vel in ſupplementum probationis, *Bal. in Rub. C. de fide inſtrum. n. 7 l. in bona. vbi Dd. de reb cred.* vel ad ſuſpicionis purgationem. *extr. tot. t. de purga. cano. l. non omnes. §. ſi. de re mil.*

¶ Cauſa efficiens præſumptionis eſt lex, vnde & præſumptio iuris dicitur. *Alc. in tract. præſumpt in princ. parte 2. num 3. vide Iaſ. in l. ſi extraneus. de cond. ob cauſ. Hipp. in l. 1. in princ. numer. 31.* 15 D *& §. ad quæſtionem. numer. 17. & 18. de quæſ. & in Rubr. de probat. numer. 108.* Cauſa [illegible], qua lex mouetur, eſt certũ ſignum, & argumentum probabilis coniecturæ ex circũſtantijs ſumptum, de quo niſi liquidò conſtet, nulla fit præſumptio: *c. ſicut. 1. de ſimon.* vt, exempli cauſa, præſumitur pater diligere filium. *l. iſti. 8. in fin. vbi gloſſ. de eo quod met. cauſ.* Sed hoc ipſum, nempe patrem & filium eſſe, conſtare probaríque debet. *Alc. tract. præſumpt. in princ. parte 3. in fin.* Si- E gna autem ſunt aut Neceſſaria, Græci vocant *τεκμήρια*, quæ aliter ſe habere non poſſunt: vt non eſſe virginem quæ peperit: aut Non neceſſaria, ſed veriſimilia, quæ *σημεῖα* dicuntur: vt non eſſe pudicam, quæ cum viris alienis clàm vagatur. *c. tertio loco, de præſumpt.* Ea autem ſunt vt ait Fabius, *lib. Inſt. 5. cap. 9.* innumerabilia, *vide Bart. in l. fin. in fin. princ. de eo quod met. cauſ. & in l. admonendi. n. 21. de iureiur.*

¶ Materia præſumptionum ſunt conſilia, af- F fectus, actiones, facta, *Alciat. tract. præſumption. in princ. parte 3. num. 5.* qualitates, ſolennitates, & accidentia, intrinſeca & externa. Nam quæ iuris ſunt, non præſumuntur, *l. cum quidam. 30. §. ſumm. de acqu. hæred.* quia ius ſemper eſt certum. *l. 2. de iur. & fact. ign* Regulariter autẽ, etſi actiones & ſolennitates maximè extrinſecæ, *l. quacũque. §. fin. de Public. in rem actio. Dd. in l ſciendum. 30. de verb. oblig. Spec. de teſte. l. nu. 92. 93. 94. cum ſeq.* item facta non præſumuntur niſi probentur: G *l. aſſeueratio. 10. C. de non num. pec. l. ſiue poſſidetis. 16. C. de probat. vide Spec. de teſte. §. 1. nu. 95.* tamen

aliter

aliter ſe res habet cum ſunt veriſimilia, *c. quia ve-*
riſimile. de præſumptio. Bald. in l. fin. in vltim. not. &
20. opp. C. de hæred. inſtit. l. 2. vbi Bald. C ad l. Cornel.
de ſica. Iaſ. in l. ſi extraneus. de cond. cauſ. dat. hoc eſt,
quando rato, & naturali curſu atque ordine ita
ſe habere ſolent: ſicut ex qualitatibus & circum-
ſtantijs præſumitur: ſeu, vt inquit Bald. quan-
do verificantur ſecundum communem homi-
num intellectum, *l. ſi ita quis. 31. de teſtam. c. quia*
veriſimile. de præſumpt. & concordant cum rebus
cauſatis ac veriſimilibus. *l. militer. §. oportet. C de*
quæſt. nam eiuſmodi facta, affectus, inclinatio-
nes & actiones à iure præſumuntur, tàm in per-
ſonis quàm in rebus. Sic qualitas quæ naturali-
ter ineſt homini, ſemper adeſſe præſumitur. *gl.*
in c. ſi fortè. de elect. in 6. gl. & Dd. in c. is qui fidem.
de ſponſ. Ang. in repet. l. ſciendum. 30. in fin. de verb.
oblig. Alc. tract. præſumpt. reg. 1. Verbi gratia, pa-
ter ex communi naturæ affectione præſumitur
amare liberos, *l. iſti. §. fin. quod met. cauſ. l. ſi pu-*
pillorum. §. ſi pater. de reb. eor. l. nec ei. de adopt. §.
fin. Inſtitut. de nox. act. c. afferte. 2. vbi Felin. de præ-
ſumpt. iiſque optimè conſulere. *l. 3. §. 1. de ad-*
min. tut. l. nec in ea. 22. ad l. Iul de adult. l. vltim. C. de
cur. fur. In minore præſumitur inconſulta igno-
rantia, *l. ſi quis patrem ſam ad Maced. l. 1. & tot. tit.*
de minor. in ſenibus prudẽtia; *l. ſemper. de iur. im.*
§. ſi verò. in Auth. de quæſt. c. de quib. 20. diſtinct. in
mulieribus imbecillitas, *l. 2. ad S. C. Vell. l. 4. C. de*
nupt. timiditas, *per illum text. Dd. in l. 1. de quæ-*
ſtio. Albert. de Gondino. trac. mal. rub. de quæſt. a-
uaritia; *§. mater. vbi gloſſ in Auth. de nupt. c. ſorus.*
de verbor. ſignif. l. ſi ſtipulata. 33. de donat. int. vir. &
vx. l. cum veterum. C. de donat. ante nupt. gloſſ. in l.
Neſennius. 34. ad verb. contrario. de negoc. geſtor.
in quolibet homine ſenſus communis, *l. non co-*
dicillum. 14. C. de teſtam. l. 2. C. qui teſtam. fac. cap.
fin. de hæred. quæ ab inteſt. religio, *l. fin. C. ad l.*
Iul. repet. potentia generandi, *c. quia. diſtinct. 50.*
Innoc. & Dd. in cap. 1. de frigi. & mal. Bartol. in l. fi-
lium. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. diligentia cu-
randi res proprias, *l. qui ſeruandarum* [illegible] *de præ-*
ſcript. verb. c. qui vult. diſtinct. 3. [illegible] di,
l. cum de indebito. 25. hoc titul. vita [illegible]
rum. *l. fin. de ſacr. Eccleſ. l. an vſufr. C* [illegible]
dem ratione præſumitur quodlibet accidens in
eodem, in quo ſemel fuit, ſtatu perſiſtere, niſi
contrà probetur mutatio: *l. cum. 22. de probat. l.*
in finalibus. 11. ff. fin. reg. l. ſi prius. vbi Dd. de oper.
no. nunc. gloſſ. in l. ſi verò. §. qui pro rei qualitate. qui
ſatiſ. cogan. Alc. reg. 2. vt coniectura probabilis
eſt, durare patriam poteſtatem, *l. filius. 8. hoc titul.*
malitiam, *c. ſemel. de regul. iur. in 6.* bonitatem,
c. 3. c. mandata. ext. de præſumpt. diuitias, fortu-
nam. *§. ſin autem. in Authen. de æquab. do. Angel.*
conſil. 271. cum ſaciat. vide Iaſ. in l. ſi verò. §. qui pro
rei qualitate. ff. qui ſatiſd. cogan. prout cuiuſque
antea fuit: atque ita in ſimilibus, exceptis his,
quæ naturaliter ex curſu temporis mutantur:
vt eſt ætas. *l. ſpadonem. §. qui abſoluitur. de excuſ.*
tut. l. cum te. C. de prob. l. ſi minorem. C. de in integr.
reſtit. Sic præſumitur ſemper in partem beni-

A gniorem, in quam ipſa naturæ ratio atque affe-
ctio nos ducit: *c. aſtote. de reg. iur. l. quoties. 20. l.*
ſemper. 56. de reg. iur. vt viam ab aliquid agenti-
bus electam eſſe licitam, *l. non ſolùm. §. ſed vt*
probari. de oper. no. nunc. & per quam actus ſu-
ſtineatur, *l. 3. de mil. teſt. Bald. in Rubr. C. de fide*
inſtrum. numer. 8. vnumquemque eſſe bonum,
c. dudum. de præſumpt. gloſſ. in cap. 1. de ſeruit. l. fin.
C. ad l. Iul. repet. idoneum, *d. c. dudum. c. ſicut. 1.*
quæſt. 1. innocentem, *l. abſentem. de pœn. l. qui ac-*
B *cuſare. 4. C. de eden.* bonæ fidei, *l. penultim. C. de e-*
uict. gloſſ. & Dd. c. ſi diligenti. de præſcript. in of-
ficio ſuo iuſtum, *l. 2. C. de off. ciuil. iud. l. ſi quis*
Decurio. 21. C. de falſ. c. ad audientiam. de præſcript.
c. cum parati. de appell. l. 2. C. de execut. & exact. li-
bro 12. l. 1. C. de ſuſcept. lib. 10. & diligentem, *Fe-*
lin. in c. ſi autem. de præſcript. per c. paſtoralis. de
except. Lanfr. in c. quoniam. verb. talium. circa fi-
nem. de probat. Felin. in c. quod quis. 23 numer. 7. de
regul. iuris, vbi dicit præſumi pro iudicis decre. vel
C *mandato quòd ſit iuſtum.* donec contrarium pro-
betur. Pari ratione ex notitijs, voluntatibus,
actionibus, factis, quæ communiter ita ſe inter
homines habent, ſumitur opinio, quòd ſcilicet
eiuſmodi ſint, qualia communiter eſſe conſue-
uerunt: ſuſpicio eſt, inter nudum & nudam ſi-
mul repertos interueniſſe copulam, *ca. literas.*
ext. de præſumpt. quodlibet illicitum factum ma-
lo deluſorioque animo perpetratum eſſe, *cap. 1.*
de præſumpt. l. 1. C. de ſicar. l. non conuicij. C. de in-
D *iur.* etiamſi aliàs delictum non præſumatur ni-
ſi probetur. *l. merito. 51. ff. pro ſoc. l. fin. quod met.*
cauſ. ſed his caſibus præſumptio iſta generalis
tollitur per præſumptiones ſpeciales in contra-
rium vrgentes. *l. in toto. 80. de reg. iur. l. non om-*
nes. 5. §. à barbaris. de re milit. Sic qui dilatio-
nibus varijs fruſtratur iudicia, creditur iniuſtam
fouere cauſam: *c. nullus. 4. extr. eodem.* qui vici-
nus eſt, *vide Lanfr. in c. quoniam. ver. teſtium. n. 18.*
de probat. Socin conſil. 187. in controuerſia. volum. 2.
E conditionem, facta & ſtatum vicini noſſe: *c. quoſ-*
dam. 7. ext. eod. l. ſi vicinis. 9. C. de nupt. nemo vi-
res patrimonij ſui, *l. quiſquis. 15. de reſcin. vend.*
vel coniugis ignorare: *Corn. conſil 165. circa. nu.*
34. volum. 2. & ſi qua ſunt ſimilia. Forma & mo-
dus præſumendi pro varietate obiectorum ſi-
gnorum varius eſt: aliàs enim Lex tam certò
præſumit, vt probationem in contrarium audi-
re nolit: aliàs præſumit quidem, ſed inficiatio-
nem admittit: aliàs tantùm aliquid coniectura
F aut ſuſpicione colligit, cui tamen non aſſenti-
tur firmiter, niſi alia documenta concurrant,
prout ſuprà dictum eſt. Finis & effectus hic eſt.
Præſumptio Iuris & De iure indubitatam fidem
facit, nec admittit argumentationem contra-
riam, *c. is qui fidem de ſponſ. l. antiquæ. 23. C. ad Vell.*
l. fin. C. arb. tutel. niſi per confeſſionem partis,
Alciat. tract. præſumpt. in prin. pars. 2. num. 6. poſt
Felin. in c. quoniam. in prin. de probat. notorium,
vide Felin. c. quanto. de præſumpt. Rom. conſil. 350.
G *in caſu. num. 19. Hipp. in l. 1. §. ſi ſeruus. 6. numer. 5.*
de quæſt. reſtitutionem in integrum. *Bartol. &*
Dd. in

Dd.in l.inter.§.1.de verb.oblig. &c. Præſumptio Iuris pro documento idoneo eſt, *l.fin.C.de probat.l.1.C.de apoch.publ.l.10.Hipp.in l.1.§.ſi quis.nume. 16. de quæſt.* vnde liquidiſſima probatio perhibetur, *l.licet imperator.74.de leg.1.gloſſ.in l.ſi tutor. C.de pericul. tuto. Hipp. in Rubr.C.de probat. numer.189.* & actus à iure præſumptus eo ipſo probari, quòd non probetur contrarium: *l.2.C. de error. calcul. vbi gloſſ. & in l.ſi creditor.C.de pign. act. & in l. in teſtamento. C. de milit.teſtamento.* & cum à cuius partibus ſtat præſumptio, lex ab onere probandi releuat, illudq́ue in partem aduerſam transfert. *l.ab ea.de probat.l.fin.C.de probat.Bartol.in l. in illa. in fin. de verbor. obligat.* admittit tamen probationem in contrarium. *l. cum de indebito. in fin. de probat. l. fin. de eo quod met. cauſ.c.quia.10.ext. de præſumpt.* Quare tamdiu ſtatur præſumptioni, donec ſcilicet diuerſum euidenter fuerit probatum. *l. fin. in princ. de eo quod met.cauſ.vbi gloſſ. & Dd.ad verb.præſumptione.in gloſſ. 3.in l nuptura de iure dot.* Præſumptio Modica non plenam fidem facit, ſed ſemiplenam, aut aliquam inducit coniecturam vel ſuſpicionem, quæ aliquando indicium facit ad torturam. *vide ℥.de quæſt.*in Criminalibus: aliquando indicium ad deferendum iuſiurandum in Ciuilibus. *tot.tit.de purgat.cano.Bald.in Rubr. C.de fide inſtrum.numer.7.* Affinis præſumptioni eſt fictio, *gloſſ.ad verb. præſumpt.in l.fin.in prin. de eo quod met. cauſ.* quæ eſt legis aduerſus veritatem in re poſſibili ex iuſta cauſa diſpoſitio. *Alc.de præſumpt.in princ.num.1.vide Bal. & Dd. in l.ſi is qui pro emptore. de vſucap.* differunt tamen hæc duo, primò materia, quòd fictio fit aduerſus veritatem, præſumptio in veritate aut veriſimili fundata eſt: lex falſum & certum fingit, verum aut veriſimile & incertum præſumit. *gloſſ.in l.vnic.§.accedit.C.de rei vxo.act. Alex. conſ. 138.num.9.volum.2.Alciat.præall.loc.numer.3.* Secundò, forma, quia fictio eſt legis diſpoſitio: præſumptio eſt tantùm legis opinio. Tertiò, effectu: illa valet vt legis definitio, ideo aduerſum probare non licet. Hæc tantùm vt probatio, ideo contra eam probari poteſt, excepta Iuris & De iure præſumptione, quæ penè in fictionem cadit, *glo. in d. l.fin.ad verb.præſumptioni.de eo quod met. cauſ.* niſi quòd ea fit contra veritatem, præſumptio verò Iuris & De iure ſecundum id quod verum eſt aut veriſimile: prout paulò antè eſt oſtenſum. Contraria autem præſumptioni ſunt Probatio veritatis in contrariũ, *l.continuus.137. §.1.de verborum obligation.* Impoſſibilitas rei, & Abſurditas. *c.quia.10.ext.de præſumpt.l. fin. de eo quod met. cauſ. vide Euer. in loc.legal.loc.ab abſurdo.* Nam huiuſmodi vix fingi quidem, multò minus præſumi ſolent. *gloſſ.in l.talis ſcriptura.§.fin.de legat.1.gloſſ. & Dd.in l.Gallus.§.ſi eius.de lib.& poſth.per l. qui ad certum.ff.loc.Alc.tract. præſumpt.in princ. num.4.*

A

DE FIDE INSTRVMENTORUM & amiſſione eorum. Titulus IIII.

C. 4. 21.

1 *Vnde dicta ſint inſtrumenta: & quid ſint.*
2 *Quàm varia eius ſpecies.*
3 *De cauſa efficiente: & quinam rectè inſtrumenta conficiant.*
B
4 *De materia, quibus de rebus inſtrumenta conficiantur.*
5 *De forma tàm conficiendorum inſtrumentorum, quàm producendorum.*
6 *De fine & effectu: & quam fidem quæq; inſtrumenta faciant.*
7 *De interpretatione inſtrumentorum.*
C 8 *De cõtrarijs & exceptionibus, quibus inſtrumenta oppugnari poſſunt.*

INSTRVMENTA † ab Inſtruẽdo dicta ſunt, *l.1.h.t.l.notionem.99.§. inſtrumentorum.de verbor.ſignific.* ſicut inſtrumenta domus & fundi dicuntur ea, quibus domus aut fundus inſtruitur. *tot.tit.de fund. inſtru. & inſtr.leg.* In hac autem probationum materia inſtrumenta intelligimus quibus cauſa inſtruitur, & fides fit iudici. D Verba enim ſecũdum ſubiectam materiam ſunt accipienda. Porrò hoc in ſignificatu, bifariam rurſum nomen inſtrumenti capitur. Primò Latiore ſignificatione, pro omni eo quod inſtruere cauſam poteſt, ſiue ſint teſtes, ſiue literæ, ſiue confeſſio, ſeu alia quæuis probatio. *d.l.1.hoc tit.* Altero modo & propriè quidem capitur inſtrumentum pro qualibet ſcriptura, quæ fidem rei facit, & cauſam inſtruit. *Bart.in l.Labeo.de ſupell.leg.Felin.Ant.de Butr.& multi alij in Rubr.ext.eod.* E *Lanfr. in c. quoniam. ad verb. inſtrumentorum in pri*[illegible] *Ferr. in pract. de form. inſtru ad verb.* [illegible]ate cum in ſtatutis verba ſint pro[illegible]da, *l. 1. §. ſi is qui. de exer.act.l.3.vbi* [illegible]*lic. C.de nox.actio: & c.porro. de priuil. Bart.* [illegible] *l.quicquid adſtringenda.99.numer.6.& ibi Dd.de verbor.oblig.* in his nomen inſtrumenti poſitum tantùm de literis interpretandum & accipiendum erit. *Bart. in d.l.notionem.99 §.inſtrumentorum. de verb.ſignif. Lanfr.in d.c.quoniam.ad* F *verb.inſtrum.nu.1.& 2.* Propriiſſimè autem publicas literas, quæ plenam fidem faciunt, deſignat. *l. 1. vbi hoc nota.C. de iureiur.propter.calum.* Hæc enim quæ publica ſunt, propriè cauſas inſtruunt & fidem faciunt; non etiam ſcripturæ priuatæ, vt paulò pòſt dicemus. Vnde nec temerè à I.C. inſtrumentorum nomine appellantur, *l.Imperatores.29.vbi I.C. inter epiſtolas priuatorum & inſtrumenta diſtinguit.℥.de probat.* ſed aut ſcripturæ priuatæ, aut priuatæ annotationes, aut G ſimpliciter literæ vel ſcriptura, vel chartæ. *vt in tot.h.tit.ff.& C.l.Publia.depoſ.l.ſcripturae.11.C.qui potior.*

potior.in pig.hab. & tot.t.in Auth de inſtrum.caut. & fide. Inſtrumentum autem ita à Dd.definitur, Vt ſit ſcriptura à publica perſona confecta, quæ ſine alio adminiculo fidem in iudicio facit. *Innoc.in c.2. de fide Inſtrumen.in princ. Lanfr. in d.c. quoniam.ad verb.inſtrum.nu.2.Ferr. in for. productionis inſtrumentorum.ad verb.exhibens.nu.5.* Qua ex definitione facilè intelligitur, non modò Iuriſconſultos, ſed etiam noſtros interpretes, inſtrumentum propriiſſimè accipere de publicis ſcripturis, non de priuatis.

2 ¶ Inſtrumenta porrò in vniuerſum, aut Publica ſunt, aut Priuata, *l.rationes.6.l.inſtrumenta. 5. vbi nota. C.de probat.Lanfr.in d. c.quoniam.verb. inſtrumentorum.n.2.Ferr.in form. productionis inſtru.ad verb.exhibens.num.5.* Publica, quæ à publicis perſonis conficiuntur. *§.ſed etſi.in Auth.de inſtrument.caut. & fide.* Horum etiam plura ſunt genera, *Ferrar.in d.loc.* ac communiter quinque numero recenſeri ſolent. Primum inſtrumẽtum manu notarij cõfectum, ſiue in iudicio, ſiue extra iudicium. *l.geſta.C.de re iudica.* Secundum, ſcriptura ſigillo aliquo publico ſignata, etiamſi ſit à priuato ſcripta: *c.ſcriptura. ext.de fide inſtru. c.tertio loco.de probat.* puta ſigillo Principis, *c.poſt ceſſionem.de prob.Schurff conſ.7.& conſ.29. cent.1.* vel etiam ciuitatis, vniuerſitatis aut alicuius collegij. *Bald.Salic.& Dd.in Authent.ſi qua per illum text.C de epiſc.audien.* Tertium genus ſunt omnes ſcripturæ qualeſcunq; (etiam priuatæ) quæ publicantur authoritate magiſtratus interueniente: vt cum teſtamenta vel codicilli, vel aliæ tabulæ, authore iudice aperiuntur. *l. publicati. C. de teſtament. vbi Dd.l.fin.C.de re iudic.cap.G.perpetuus.ext.de fide inſtrum.* Quartum genus, ſunt ſcripturæ qualeſcunque, quæ extrahuntur de archiuo publico, *l.in fraudem.§.quoties. de iur. fiſc. Auth.ad hæc.C.eod.c.ad audientiam.vbi Felin.num. 13.14.de præſcrip.* aut quæ fiunt apud acta publica. *l.1.2.C.de his qui in Eccleſ.ma.l.2.vbi Dd.C.de eden.l.omnium.C.de teſtamen.Bald.in Rubr. C.de fide inſtrum.num.4 & 6.* Quintum genus eſt ſcriptura, quæ habet ſubſcriptioné ſcribẽtis & teſtium. *l.ſcripturas.11.C.qui potiores in pignor. cap. 2. extr. eod.l.contractus.C.eod.* Sed hæc ſcriptura propriè publica non eſt, verùm à Dd. reſpectu effectus publica dicitur, quia fidem in iudicio facit. *Innoc. in d.c.1.de fide inſtru.Lanfr.in d.c. quoniam. ad verb.inſtrumentorum.num.2.Ferr.in form.product. inſtru.ad verb.exhibens.num.5.* Rectius tamen eſt hæc à publicis ſegregare, niſi ſint publica manu confecta. Poſſunt & publica diſtribui in Iudicialia, quę videlicet fiunt apud acta & in iudicio, authore iudice, quæ Bald. appellat Inſtrumẽta iudicum: *in Rubr.C.eod.nu.4.& 5.* & Extraiudicialia, quæ fiunt à notario ſuper contractibus, vnde Scripturæ contractuũ nominantur, *Bald.in Rub. C.eod.n.4.& 6.* Scripturam porrò notarij in duo noſtri partiũtur genera: quorum primum appellatur Protocollum, ſiue imbreuiatura, *§. fin. in Auth. de tabel.* quæ eſt ſummaria quædam geſti actus annotatio [illegible] memoriæ cauſa facta: vnde

A poſtea inſtrumentum in forma ſolenni conficitur. *Vigl.in §.* [illegible] *num.5.& 6.Inſt.de teſtam.* Alterum genus vocatur Transſumptum, videlicet inſtrumentum authenticum & originale, quod ex protocollo ſolenni forma, hoc eſt, cum præfationibus & clauſulis ſolennibus ſumitur, non ſummariè, ſed plenè rem geſtam exponens. *Bal. num.20.in Rubr.C.eod.* Scripturarum autem priuatarum variæ quoque ſunt ſpecies: vt Rationes, *l.rationes.6.C.de proba.* Inuentaria priuata

B ſeu regiſtra, *l.fin. C. de iur.delib.l.fin.C.de adminiſt.tut.l.tutor qui repertorium.ff. de adm. tut. vide Iaſ. & Dd. in l. admonendi.de iureiur.* ἀντιχαὶ, *ad*-**?**... *l.plures.18.C.eod* Item literæ priuatę, quales ſcribunt amici amicis, ſocij ſocijs. *l. Publia §.fin.ff.depoſ.de quib.plura Bald.C.eo.in Rubr. nu.21.cum ſeqq.& Iaſ.in l.admonendi.nu.120.cum ſeqq.de iureiur.* Hæc autem priuata inſtrumenta diuidi poſſunt in Priuata & quaſi Publica: vt priuata ea ſint, quæ plenam fidem non faciunt:

C quaſi verò publica, quæ ad inſtar publicorum inſtrumentorum plenè probant. Diuiduntur etiam inſtrumenta in Originalia ſeu authentica, & in Exempla. *Auth.ſi quis in aliquo. C.de eden. & gloſſ.in l.quicunque.de fide inſtru.* Originalia ſiue authentica vocãtur prima & principalia de aliqua re confecta. Exempla verò illa dicuntur quæ ex originali inſtrumento deſcribuntur, ſiue id fiat manu publica, ſiue priuata. *Bal.in l. publicati.2 in fin. C.de teſta. Lanfr.in d.c.quoniã.ad verb.*

D *inſtrumentorum.n.7.cum ſeqq.ext.de probat.Bar.n. 3.4.Caſt.& communiter Dd.in d.Auth.ſi quis in aliquo.Felin.in d.cap.ad audientiam.n.14.de præſc.*

¶ Quod ad cauſam efficiẽtem attinet, inſtrumenta regulariter ſunt Voluntatis, vt ait Bald. hoc eſt, voluntate contrahentiũ conficiuntur. *l. 4.de pignor.l.contractus.16. C.eo.cũ ſimil.* Interdũm autem ſunt Neceſſitatis, videlicet cũ lex aut iudex mandat ſcripturam fieri. *vt in cap.1.de cenſib. lib.6.cap quoniam.de probat.l.generaliter.13.C.de nõ* 3

E *num pec.* Conficiuntur autem inſtrumenta non modò à notarijs, ſed etiã ab alijs perſonis publicis, vt cũ magiſtratus de archiuo publico ſcripturam transſumit atq; cõficit. *Bal. in Rub.C.eo.n.1. per Auth.ad hæc.C.eod. Bart in Auth ſi quis. C. qui potior.in pignor.habean.Felin.in d.c.ad audientiam. gl.in c.cum cauſam.13.de probationibus.Lanfr.in d.c. quoniam.ad verb.inſtrum.nu.2. Molin. de feud.§.5. nu.27.* Quandoq; etiam à priuatis: vt quãdo priuatus aliquid apud acta cõſcribit, aut ſubſcribit,

F aut recognoſcit. *l.4.vbi Bal.nu.2. C. de recep arb. Lanfr.præall.loc.l.omnium cũ ibi nota. C. de teſtam. l.1.C.de his qui in Eccleſ.manu.* Communiter tamẽ publicis ſcripturis conficiendis præfici ſolet publica perſona, quæ ſicut iudex habet ordinariam iudicandi poteſtatem, ita publicam poteſtatem ſcribendi obtinet, ita vt illi fides plena adhibeatur. *Bal.in d.Rubr C.eod.num.2.per l.in fraudem. §. quoties. in verb. manu commentarienſis.ff. de iur. fiſc.* Neque tamen hac electione ſcriba fit no-

G tarius. *Innoc.in c.cum P.tabellio. extrà eod. Bald.in d.Rubr.num.1.& 3.C.eod.tit.* Nec enim notarium

creare-

creare quiuis iudex poteſt, ſo[illegible]a res pertinet ad officium ſummi Principis [illegible]omitum Palatinorum, quibus hanc p[illegible]atem notarios creandi, Princeps indulſit. *Bald. in c.1.nu.2.quis dica. Dux, Comes, Marchio. Spec. de procura. §. ratione. numer.1. per §. ſi verò ignoti in Authent. de teſtibus. l. generali. C. de tabul. libro* 10. Nam eſt actus ſummi imperij: quod genus magiſtratibus municipalibus non eſt conceſſum. *l. magiſtratib. 12. de iuriſdict. vbi dixi. vide tit. C. de mod. mult. & de defenſ. ciuit. l. vnic. ſi quis ius dicen. non obtemp. l.2. §. fin. de iudic.* 3. Poteſt autem ad id ſcribendi munus etiam inuitus quis compelli: *Bald. Rubr. C. eod. num.3.* quia hoc publicum munus eſt, ad quod nolentes cogi, certi iuris eſt. *l. æſtimationem 16. de muneribus & honoribus. l.9. de vacatio. muner. l.12. de admin. tutor.* Cauſa ἀπεργαστική, quare notarius inſtrumentum conficiat, aut eſt mandatum iudicis, *Bald. in l.2. num.2. C. de edend.* aut rogatio partium, ſine qua rogatione conficere inſtrumentum inter priuatos non poteſt. *§. vt ergo. in Authent. de tabellio. Bald. C. eod. in Rub. num.6.* Ac rogari debét ab vtraque parte, in his quæ vtriuſque partis conſenſum deſiderant, vt ſunt contractus: ſin autem actus ab vnius voluntate dependeat, ſufficit vnius rogatio, vt in appellationibus, proteſtationibus, teſtamẽtis, &c. *Bald. in d. Rubr. C. num.7. & 18. per §. nos autem. in Auth. de tabellio.*

4 ¶ Inſtrumentum autem cõfici poteſt in qualibet materia, ſicuti teſtamentum: *§. nihil inter aſt. Inſtit. de teſtam. l.1. de bon. poſſeſſ. ſecundum tab.* potius tamen notarius in pergamento, vt vocant, actum conſcribere debet quàm in papyro, idque propter durationem. *Spec. in titul. de inſtrum. editio. §. inſtrumentum. num. 21. per c. cum dilecta. de confir. vtili vel inutili.* Conficiuntur autem inſtrumenta de omnibus actibus, tàm Contentioſæ iuriſdictionis, *d. c. quoniam. l.2. C. de edend. l. geſta. C. de re iud. Authen niſi. & tot. tit. C. de ſent. ex breui. recitan.* quàm Voluntariæ. *Bald. in Rubr. C. eod. num.1. per l.2. de eff. procenſ. l.3. §. ſi cauſa. de bonorum poſſeſſ. l. emancipatione. C. eod. l. actus. 8. C. de ferijs.* Item de reliquis quæ dependent ab hominum voluntate. *d. l. contractus. 16. C. eod. d. l.4. de pignor. cum ſim.* Quæ verò ab ordine & fato curſu naturæ manant, de his fruſtra fit inſtrumentum, fruſtraq; rogatur notarius, niſi cauſa à iudice cognita, & decreto eius intercedente. exempli gratia: ſuper ſtatu, morte, conſanguinitate, *c. ſertes. vbi Inno. num.1. Panor. numer.3. Felin. num.3. & 4. de teſtibus.* natiuitate alicuius, perperam fit inſtrumentum, quia nullam fidem facit, cum harum rerum fides non de ſcripturis, ſed ex naturali facto ſit ſumenda: niſi tale inſtrumentum cauſa plenè cognita, compertaque veritate, & mandante iudice ſit confectum. *l. inſtar. vbi Dd. C. de iure fiſci lib. 10. Bald. in Rubr. nu. 7. C. eod. tit.* Sunt etiam nonnulla, de quibus ſpecialiter à lege prohibetur fieri per notarios inſtrumentum: vt de contractibus lege ſtatutóue prohibitis, *l. iubemus. 14. §. his tabellionib. C. de ſa-*

A *croſ. Eccleſ. cap.1. §. callidis. de prohib. feud. alien. per Fed. l. iubemus. 29. in fin. C. de teſtamen.* de delicto aliquo, puta homicidio, vi metû: e, vulnere, aut iniuria alicui facta, de defenſione neceſſaria: niſi interueniat iudicis cognitio & ſententia: *Bald. in d. Rubr. num. 17.* quia in eiuſmodi non eſt teſtimonijs ſcripturarum credendum, ſed potius teſtibus. *l.1. §. idem diuus. de teſtibus. vbi Bart.* His autem exceptis, de omnibus quæ non ſunt contra iuris diſpoſitionem, licitè inſtrumenta conficiuntur. *vt rectè ibid. Bald. n. 17.*

B ¶ Ad formam porrò inſtrumenti, quod notarius conficit, Bald. quatuor requirit. *in Rubr. hoc tit. C. eod. num. 15.* Primò Facti commiſſionem, hoc eſt, vt à partibus rogetur notarius ſuper inſtrumento conficiendo, *§. nos autem. in Anthent. de tab. Bart num.8 & 9. Iaſ. num.2. & Dd. in Auth. ſi quis in aliquo. vbi glo. in princ. C. de eden.* idque in ſcripto exprimatur. Secundò Rei cognitionem, vt videlicet notarius intelligat, quid aga- 5

C tur. *d. §. nos autem in Authen. de tabel. facit l.1. in fin. de autho. tut.* Tertiò Iuris permiſſionem, vt ſcilicet fiat inſtrumentum ſuper re licita. Quartò Teſtium ſaltem trium præſentiam & rogationem. *§. vt ergo. in Authent. de tabel. §. oportet. in Authen de inſtru. caut. & fide.* An autem Subſcriptio ſeu Subſignatio tam contrahentium quàm teſtium neceſſaria ſit, etſi à quibuſdam controuertitur, tamen communis diſtinctio eſt, quæ & vſu ſeruatur: In Publicis inſtrumentis ad muni-

D endam eorũ fidem hanc ſubſcriptionem non requiri, quia ſufficit publicæ perſonæ, puta notarij, ſuſcriptio & ſubſignatio. *Salic. poſt alios in l. contractus. 16. numer.3. C. eodem.* niſi cum lex expreſsè requirit ſubſcriptionem. *vt in l. in donationib. C. de donatio. l. hac conſultiſſima. C. de teſtam.* in Priuatis verò inſtrumentis omnino ſubſcriptione & ſigillo partium & teſtium opus eſſe, quia hoc ſolo munimento ad fidem faciendam *ita Panorm. poſt Innoc. in cap.1. num.4. de his quæ*

E *fiunt à prælat. ſine conſenſ. capit.* proficiunt. Portò ad ſolennitatem inſtrumentorum, quæ à iudice fiunt, ſeu apud acta, nedum ſubſcriptio teſtium, ſed ne ipſi quidem teſtes requiruntur: *l. ſcriptura. 5. C. qui potio. in pign. Bald. in Rub. C. eod. num.29.* cum omnem ſolennitatem ſuperet id, quod apud acta cõficitur. *l. ſancimus. 27. in verb. per idoneos teſtes vel inter acta publica. l. omnium. 19. vbi Dd. in prin. C. de teſtam.* Sunt & ſolennes clauſulæ, quæ communiter inſtrumentis adhi-

F beri ſolent, puta initio, Præfatio In nomine Domini, *Bald. in cap.9. ext. de vot. & voti redempt.* nomen Principis regnantis; *in Anthent. vt præponatur nomen Imperatoris. in fine. glo. in l.3. C. de tab. lib.10.* Annus, dies, locus celebrati contractus; *gloſſ. in l. generali.3. C. de tabul. lib. 10. vide l. cum tabernam. penult. §.1. de pig. l.3. C. de diuerſ. reſ. & ibi Dd. Bartol. in l.1. §. item Labeo. num.2. de aq. pluu. arcend.* in calce ſignum notarij; *Spec. in tit. de inſtrum. editio. Bart. in proœm ff* & alia quàm plura,

G quæ alibi a Dd. cumulantur. *Ang. in Auth. de tabellio. Spec. de editio. inſtru. §. breuiter. Lanfr. in c. quoniam.*

quoniam.ad verb.inſtrum.num.5 6.cum ſeqq. Alex.conſ.64.vol.4. in quo tenenda eſt regula, Vſitatas clauſulas eſſe inſerendas, prætermittendas verò inuſitatas aut non neceſſarias. *Bal. in l.vlt.de vſufruct.ear.rer.quæ vſu conſum. Bart. in l. ſi prius.17.num.1.de aqu plu.arc. & in l.ex ea parte.131.de verb.obligat. De form.inſtrumentorum veteri vide Paul.lib.5.tit 25.* Quod autem ad formam producendi attinet, inſtrumenta in iudicio producuntur exemplo reliquarum probationum, videlicet poſt litem conteſtatam: *Spec. in tit.de inſtru.editio.§.nunc dicamus. n. 2.Ferr.in for.product. inſtru.in princ.* exceptis inſtrumentis, quorum in libello fit mentio. Ea enim vnà cum actione petenti aduerſario ſunt edenda. *l.1.§.1.& § fin.de eden.* Productio inſtrumentorum cum reliquis probationibus etiam in eo conuenit, quòd ſolenniter & in iudicio facienda ſit, *Caſtr. in l.1.§ editiones.poſt gloſſ ff de eden.* & parte aduerſa ad id citata: *Bal. in l. ſancimus.penult.C.de iudic.& in l.iudices.C.eod.Iaſ.in l.2.in fin.C quan.lib. prin.dat.* in hoc autem differt, quòd non eſt alligata ad terminum, intra quem teſtes examinari debent, ſed etiam poſtea vſque ad concluſionẽ in cauſa, inſtrumenta exhiberi poſſint, *c.cum dilectus.9.de fide inſtr.latè Maran.in aureo ſpec iudic. part.6.nu.8.nu.16.cum multis ſequ.* niſi diſertè iudex præſtituerit certum tempus, intra quod omnia inſtrumenta ſint producenda. *Spec.lat.per tex.in d.c.cum dilectus.in tit.de inſtru.editio.§. nunc dicamus in prin.& Lanfr.d.c. quoniam.verb.inſtrumentorum.n.24.*

6 ¶ Inſtrumenta autem fiunt ad duplicẽ finem, vt ait Bald.*in Rub.C.eo.num.1.* vel Ad ſolennitatem actus perficiendam, quando ſcilicet ſcriptura neceſſaria eſt: *c.1.vbi gloſſ.de cenſib.lib.6.* vel, & quidem frequentius, Ad cautionem probationis, videlicet vt in promptu ſemper habeatur probatio. *c.Albericus.de teſtib.l.4.de pign.cum ſimil.l.cum inſtrumentis.cum l.ſeq. C.eod.* Nam inſtrumentum, præſertim publicum, eſt Probata probatio, vt Dd. loquuntur, & Non probanda. *Bal.in l.quoties.num.6.in fin. C. de iud. & in l.2.in prin C quando fiſcus vel priu. latè Hipp. in l.ſi quis. num.140.de quæſtio. Socin. conſ.12. incip.quoniam. in fin. vol.1.& Dec.conſ.118.incip. viſo. in princ.* Ac ex inſtrumento duæ præcipuè oriuntur præſumptiones: altera veritatis, quòd verum ſit inſtrumentum: altera Solennitatis, quòd ſit ſolenne. *Bal.in l.1. in prin.C. de teſt.latiſſ.Sotyn.conſ.213.nu.7.vol.2.& probatur in l optimam.14.C. de contrah. & commit.ſtip. in l. cùm precibus.18.C.de probat.in l.ſi poſt diuiſionem.C.de iur. & fact. igno.* Alij tres inde præſumptiones ducunt. Primùm, quòd inſtrumentum ſit verum. Secundò, quòd ſolenne. Tertiò, quòd omnia quæ in eo ſcripta, acta, & inter partes conuenta perhibẽtur, ea verè ſic ſint geſta. Sed hæc vltima coniectura in primam incidit, vt reuera duæ tantùm, quemadmodũ paulò antè dixi, ex inſtrumento præſumptiones exiſtant: *latè Bald.in c.1.§ ſi inſtrumento. de notis feudor. Hipp.in l.ſi quis.nu.139.de quæſt. Alc.in tract.*

A *præſump.reg.3.præſump.13.* quæ quidẽ tanti ponderis ſunt, vt plenam fidem faciant in iudicio, & credatur inſtrumento, perinde atq; duobus vel tribus integris teſtibus. *l.in exercendis.15.C.eo.in Auth.de inſtru.caut.& fide.* Imò publica inſtrumenta, quæ à magiſtratu ſcilicet fiunt, vel ſigillo publico ſunt confirmata, teſtibus præponderãt, *l.Celſus.10.de prob.l.in donationib.31.C. de donationib.c.poſt ceſſionem.7. vbi Can.de prob. l. ſi qua.22. vbi Bal.C.de epiſc.& cler.* nec contra inſtrumenta
B interrogari teſtes poſſunt, niſi cum tabularum fides arguitur: *Paul.lib.5.tit.15.* non tamen definiunt negocium inſtrumenta, cuiuſcunque illa ſint generis, ſed tantùm probant. *Bald.conſ.233. vol.1.* neque enim obtinent vim ſententiæ, ſed probationis: vnde nec executionẽ paratam habent velut ſententia; niſi vbi illud aut pactione conuentum eſt, aut ſtatuto, conſuetudineue obtentum: *l.minor.40.de minor.l.vlt.C.depoſ.Alex. & Ang. in l.ait prætor.§ ſi iudex. de re iud.& in l.*
C *ſi cum dotem.§ eo autem tempore.ſolut.matr.Ang.in l in omnibus.de iud.Bald. in l.1.& 2 C. de except.rei iudic.* quæ inſtrumenta Guarentigionata appellantur. *vide Bart.& Dd. in l.2.in fin.de iur. & in l. ſi quis pecunias.C.depoſ Bald.in l.1. C. de exec.rei iudic. & Dd. prælleg loc.* Quod autem dixi plenam fidem facere inſtrumentum, accipi oportet de his quæ diſpoſitiuè in inſtrumento poſita ſunt, non de illis quæ enunciatiuè narrantur & incidenter. *Innoc.in c.cum in iure. num. 7.de offi.*
D *& pot.iud.deleg.* Item intelligenda ſunt in ipſis originalibus inſtrumentis locum habere, non etiam in exemplis, *l.2.l.vltim.hoc tit. Auth.ſi quis. C.de eden.glo.ad verb.monumenta. in Auth. vt frat. fil.* & vt loquuntur, extractis. *de his vide Felin.in c. ad audientiam.numer.14 de præſcript. Bart. num.3. Caſtr.num.4.Bald.num.2.& 12. in Auth.ſi quis in aliquo.C.de eden.Molin.in conſ.Pariſ.titu.1.de feud. §.5.num.27.* nam exempla regulariter fidem non faciunt, ſed tantùm coniecturam inducunt, &
E ſuſpicionem, vix delationi iuriſiurandi ſufficientem: *gloſſ. in l.ſicut.1.ad verb.facilè. C.eo.Dd.in d. Authen.ſi quis in aliquo.C.de eden.Ang.in §.1. Inſtit de leg.patr.tut.* Et hæc quidem in publicis obtinent: in priuatis inſtrumentis quantam hæc fidem mereantur, certa non poteſt tradi regula. Olim quidem libri argentariorum & rationes videntur fidem feciſſe, quia publicum quodammodò eorum erat officium. *l. ſi quis.6.l.4.l.argentarius.10.§.1.& §.fin.de eden.Bal.C.eo.in Rubr.*
F *nu.21.* Sed hodie illiuſmodi libris & rationibus, puta ciuitatum, monaſteriorum aut c[]legio ũ in rebus quidem alienis creditur, *l.cenſus.de probat.* in iuribus verò ipſius vniuerſitatis probandis plenè non creditur, niſi cum in archiuum publicum ſunt redactæ, *Iaſ.in rep.l.admonendi. num. 137.de iur.Bald & Salic.in l exemplo.7.C. de probat.* aut quando agitur de factis admodum antiquis, quæ hominum memoriam excedant. *Sibu ſſ. in conſ.19.in fi.cent.1.* multò minus creditur ſcripturis & rationibus quas mercatores faciunt, aut ei
G alienæ adminiſtratores, *Bald in Rub. C.eo nu.33.*

r n.ſi

niſi quãdo contra ſcribentem ipſum producun- tur: *Publia.26.§ fin.depoſ. vide Iaſ.in repe.l.admonendi. numer. 114. cum ſeq. de iur.* verbi gratia, repertorijs tutorum aut aliorum adminiſtratorum & procuratorum negocia aliena gerẽtium, contra illos qui ea confecerunt, creditur, *l. vltim. in prin. C.arb.tut.* non verò pro ipſis. *vide Dd.in l.5. & 6. C.de prob. Panor.in c.2.n. 9. de fide inſtrumen. Schurff.conſ.28.cent.1. Iaſ. & Dd.in d. l admonendi.* Si tamen in rationibus expenſarum cauſæ, item tempus & dies inueniantur appoſita, hoc caſu eatenus creditur, vt in ſupplementum probationis quandoque iuſiurandum deferatur. *Bald. in d.Rubr.C.num.34.per l.ſi quis.20.C.de don.* Literæ verò priuatæ extra rationes multò minorem fidem faciunt, *vide latè Bart. in l. admonendi. num.34.cum mult ſeq.de iur.* niſi contra ſcribentem producantur, *d.l.Publia.§.fin.depoſ. Auth. ſi quis.C.qui potiores in pign.* aut contra eum qui eas acceptauit, *Bald.in d.Rubr.num.3. Lanfr. in c. quoniam ad verb.inſtrum.num.50. de probat.per l. ſi filius.ad Maced.cle.1.de procurat.* aut niſi roboratæ ſint ſubſcriptione teſtium vel contrahentium, vel vetuſtate temporis, vel iudiciaria cognitione, aut ſimilibus modis, de quibus plura *Bald.in d Rub.n.44.& 45.C.eo.tit.*

7 ¶ Quod ad interpretationem attinet, in vniuerſum ſciendum eſt, inſtrumenta ſtricti iuris eſſe, *Socin.conſ.73.circa.num.4.vol.1.* nec recipere extraneam interpretationem, ſed eam ex verbis deſumi, & quod illis non cõtinetur, hoc pro omiſſo haberi. *l.ad probationem.21.vbi Bald.C.de probat. & idem Bald.in l.lecta,40.in ſecunda oppoſi. ſi cert.petatur.* Vnde rectè dicitur, non adiuuari eum ſcriptura qui illa non continetur. *Bald. in d.l.ad prob.21.in prin.* & verba literarum ponderanda, *Bald. in d.l.lecta.ſi cert. petatur.* nec illis quicquam addendum eſſe, *l. fin. vbi Bald. C. de fal. cauſ. adiecta.* item quod inſtrumentum non dicit, nec nos dicere atq; inferre debere. *Bald.in l.intereſt.21.num.2. C.de ſolut. & in c.per venerabilem.de elect. & conſ.297.lib.1. & conſ.189. volum.2.* Ac quod magis eſt, extendi illud non ſolet extra ea, de quibus notarius rogatus eſt, & quibus ipſe interfuit, neq; de reliquis quæ ſuper hæc ſcriptura continentur, vllam facit fidem. *l. prædia. 48. vbi Bart.de acq.poſſ.* Vt autem inſtrumentum tantùm prodeſt ijs qui nominantur, non alijs: *Bald.in d.l.ad probationem. Bart.in l.admonendi.numer. 32. de iureiuran.* ita nec alijs obeſſe, neque contra alios probare, *Socin.conſ.39.viſis. num.10. vol. 1. per doctrinam Canon. in c. illud.de præſumpt. Bal.in Auth.ſi quis in aliquo.C.de eden.* nec in præiudicium tertij iniqua interpretatione extendi debet. *l.ſi confeſſus fuerit.8.vbi Bald.in princ. C.de fide inſtrum.* quanquam illud verum ſit, literarum monumenta ad ſucceſſores vel iuris, vel rei etiam ſingulares extendi, & contra hos vel pro his peræquè fidem facere, atque contra authorem cuius iure vtuntur *Bald.nu. 1. Caſtr. n.2.in l. ad probationem.21.C.de probat.*

8 ¶ Contraria autem & exceptiones variæ in-

A ſtrumento opponi poſſunt, quæ partim à cauſarum, partim à productionis vitio ſumuntur: vt quod non ſit ab idoneo notario factum, *l.ſed ſi quis. quẽad.teſtam.aperian.l.ſi quis decur. C. de falſ. Spec. de inſtrum.edit.§. inſtrum.n.1* quod aliquid ex ſolennib. omiſſum, *l.diuus.de in integ.reſtit. l. cum hi.8. §.ſi prætor.de tranſ.* quod non debito modo ſignatũ, quod cancellatum, raſum, innouatum, *l.ſi chirographum.24.h.t. Spec. de inſtru. editio. §.repet.in princ. Schurff.conſ.56.cent.1* quod ſibi ipſi contrariũ, *l.ſcri-*

B *pturæ.14.C.eod.* quod aliqua in parte falſum, *l.2. & 3. C.eo.l pen.C.de prob.c.inter dilectos. de fide inſtrum.* quòd nõ ritè productum aut publicatum, & alia multa: quæ nunc omnia perſequi non eſt noſtri inſtituti, præſertim cum ab alijs ſint copioſè tradita, *Spec.de inſtrum edit.§.inſtrum. & §. oſtenſo. Ferrar.in for.opp.contra inſtru per totum. Lanfr.in c.quoniam. ad verb.inſtrum. circa finem. de probat.* atque explicata.

C

DE TESTIBVS.
Tit. V. C. 4. 20.

1 *Vnde dicti teſtes, & quinam ſint.*

2 *Diuiſio, genera teſtium.*

3 *Cauſa efficiens, quomodo cogantur, qui teſtes eſſe prohibeantur vel non, quinam cogi poſſint vel non.*

D

4 *Materia, qua de re teſtes interrogari & teſtari conueniat.*

5 *Forma examinandi, & de circumſtantijs loci, temporis, &c.*

6 *Finis & effectus: & quantam fidem quiq; faciant.*

7 *Contraria: & de exceptionibus quæ teſtibus opponi poſſunt...*

E

IN probatione † facienda teſtibus æquè creditur atque inſtrumentis. *l.in exercendis.15.C. de fide inſtrum. & Nouell.de inſtru.caut. & fide.* 1

Teſtari vtrũq; ſignificat, cũ aliquid aſſerere atq; atq; confirmare ſuis verbis: vt Cic.in Bruto: Sæpe hoc teſtandum, hoc eſt, dicendum, confirmãdum eſt. tum aliorum fidem conſcientiamq; ad alicuius rei confirmationem inuocare: vt Cic. pro Cluẽtio, etiam deos de ſuo ſcelere teſtatur,

F hoc eſt, teſtes inuocat: eoq; ſenſu capitur in iure teſtari, *l.euenit.22.de teſtib.* & aliquid teſtatò, hoc eſt, adhibitis teſtibus facere. *l qui Romæ.122. in prin. & §.3.de verb.oblig.l.deteſtatio.40.de verb. ſignif.* Cum autem in teſtibus vtrumque concurrat, vt & eorum fides ad alicuius rei dubiæ confirmationem inuocetur, *c.1. de teſtib.cogen.* & ipſi de eadem re teſtimonio ſuo aſſeuerent, eò obtinuit teſtes illos appellari, qui ad fidem alicuius rei faciendam arceſſuntur, quos olim ſu-

G perſtites & antiſtites vocatos eſſe quidam volũt. *c.forus.10.de verb.ſignif. Alc.lib. Par.2.cap.2.*

¶ Teſtes

2 ¶ Teſtes porrò alij dicuntur locupletes, qui olim vocabantur antiquo verbo legis 12. aſſidui, *Gell. lib 16 cap. 10.* vel claſſici, *vide de his Feſtum.* hoc eſt, vt nunc loquimur, integri, idonei, & omni exceptione maiores; *l. optimam. 14. in fin. C. de contr. & comm. ſtip c. 1. ex. eod.* alij verò ſuſpecti, neque omni exceptione maiores: illi propriè, hi impropriè teſtes nominantur. *gloſſ. ſing in l. 2. §. idem Labeo. 8. ad verb. audierint. de aqu. pluu. arcen.* Ex his rurſum alij dicuntur viles, *c. 2. ex. eod.* redempti, *l. teſtium 14 C. eod.* corrupti, *l. diuus. 33. de re iud. l. ſi quis. 13. C. eod.* mercenarij, *l. reſpiciendum 11. §. pen. de pœn.* falſi, *tot. tit. C. ſi ex fal. allega. l. qui falſ. 16. hoc titul.* iniurati, *not in l. ſolam. & l. iuriſiurandi. C. eod.* ſingulares, *c. licet. 9. de proba. c. bonæ. de elect. c. cum dilectus. de accuſ.* domeſtici, *l 2. C. eod. §. in teſtibus. Inſtit. de teſtam.* varij, contrarij, vacillantes, *l. 1, 2. 3. l. ob carmen. 21. §. fin. hoc t. d. c. licet.* inteſtabiles, & c. *l. ob carmen. 21. in prin. h. t. l. lex Cornelia. §. ſi quis. de iniur.* de quibus ſuo loco opportunius agetur. Quia verò teſtes ad veritatem eruendam adhibentur, *c. 1. de teſtib. cogen.* ex cuius occultatione nulli ius ſuum interuenit publicè vtile eſt; *c. fin. de teſtib. cogen l. curent. 22. hoc t.* ideo teſtimonij dictio quodammodò iuris publici eſt, *d. l. curent. tot. tit. ex. de teſt. cog.* & pro publico ac neceſſario munere habetur teſtimonium dicere, *Spec. t. de teſtib. §. penultim. nu 6.* perinde atque tutelam gerere. *Spec. præll. loc. §. fin. Inſt. de ſatiſd. tuto.* Quare ſicuti inuiti tutores coguntur ad ſubeundam tutelam, *l. 1. in prin. de adm. tut. d. §. fin. Inſtit. de ſatiſd. tut.* dummodò tutores eſſe poſſint, neque excuſationem iuſtam *In ſtit. ff. & C. de excuſa. tuto.* habeant: ita & teſtes, etiam aduenæ & peregrini, *Panor. in c. quoniam. in prin num 16. vt lit. non conteſt.* à iudice ad dicendum teſtimonium vocati parêre habent neceſſe, *tot. tit. ext de teſtib. cog.* & captis pignoribus, vel per indictionem mulctæ, eò compelluntur. *Spec. de teſte. §. pen. nu. 6. Ferra. in for. iura. teſt ad verb. citati. num. 1. per l. 3. §. exhibere. de tab. exh. l. curent. 22 hoc t. l. vnic. ſi quis ius dicent. tex. bonus in c. 2. de teſtib. cog.* Ac quidem ſatius eſt eò compelli teſtes velut inuitos, quàm illos vltrò & ſponte ſeſe offerre: ſuſpecti enim hoc ipſo ſunt quòd ſe ingerunt. *l quæ omnia 25. § 1. de proc. Bald. in l. a lia. numer 8 C. de his quib. vt indig. vide Ferr. in for. iura. teſt. verb. citati. numer. 1. per l. 3. §. exhibere. de tab. exh.*

3 ¶ Cauſa igitur efficiens eſt citatio & compulſio iudicis: *l. iudices. 17. C. de fide inſtr. c. 1. & 2. & tot. tit de teſt. cog. l. 3. §. exhibere. de tab. exh.* cauſa *ꝓ*[illegible] eſt petitio litigatoris, teſtium examinationem ad cauſam ſuam inſtruendam poſtulantis. *d. l iudices. c. 2. c. fin. de teſtib. cog.* niſi enim petitum fuerit, non debet iudex officium in examinando ſuum impartiri. *l. 4. §. hoc iud. de dam. infec. vbi Bartol. vide Ferr. in for. iuramen. teſt. verb. citati. numer. 2.* Non tamen omnes aut teſtari aut cogi ad dicẽdum teſtimonium poſſunt. Teſtimonium enim dicere lege prohibentur impuberes, *l. 3. §. penult. l. inuiti, 19. § fin. hoc titul.* ob A lubricum conſilium: *d. l. 3. §. lege. hoc tit. l. 1. de minor.* & quia ætas illa ad mentiendum eſt facilis, *l. ex libero. 15. de quæſt.* eoque nec iuſiurandum (ſine quo teſti non creditur, *l. iuriſiurandi. 8. C. eod.*) præſtare poteſt. *l. qui iuraſſe 16. de iur. Specul. de teſte §. 1. num. 35.* Item furioſi, ſurdi, muti, cæci, *Spec. de teſte. §. 1. num. 88. & §. nunc tractandum. numer. 16. 17. 18. vide tamen de his Bart. in l. ad teſtium. 22. de teſtam. Ang. & Io. de Pla. in §. teſtes. Inſtitut. de teſtam.* Item in criminalibus quibuſ- B dam cauſis minores 20. annis: *l. in teſtimonium. 20 hoc t.* damnati publico iudicio: *d. l. 3. §. penult.* qui in vinculis cuſtodiâve publica detinentur: *d. l. 3. § penult.* qui cum beſtijs vt depugnaret, ſe locauerit: quæ palàm quæſtum corpore fecerit: qui ob teſtimonium dicendum vel non dicendum pecuniam accepiſſe iudicatur vel conuictus erit. *d. l. 3. §. penult.* Sed hi lege Iulia de vi in reum publici iudicij dicere teſtimonium prohibentur: *d. l. 3. §. penultim.* ex quo non rectè in- C fertur, omnes hos ſimpliciter in alijs cauſis à teſtimonio arceri. Nam in publicis iudicijs ſicuti probationes euidentiores, *l. vlt. C. de probat.* ita & teſtes magis idonei atque integri, quàm in cauſis pecuniarijs, requiruntur. *c. teſtimonium, 54 ex. eod. Bart. in tract. teſt. § teſtes. in princ.* Vnde & reus publici iudicij citari in teſtem ab accuſatore prohibetur, *l. in teſtimonium. 20. hoc tit. c. non debet. 56. eo.* cui aliàs non inuenitur teſtimonium interdictum. Lege etiam prohibentur te- D ſtari damnati repetundarum, *l. repetundarum. 15. hoc tit.* aut ob carmen famoſum, *l ob carmen. 21. hoc tit.* aut calumniam, *l. quæſitum. 13. hoc t.* aut adulterium, *l. ex eo. 18. hoc tit.* item ob vitæ turpitudinem ſenatu moti; *l. 2. de ſenator.* quæ & ipſa tamen prohibitio ad iudicia tantùm publica *l. quæſitum. 13. hoc t. in verb. in publicis iudic.* pertinuiſſe videtur. Sed quia Iuſtinianus hæc in Pandectas ita retulit, vt prohibitionem abſque diſtinctione fecerit generalem, ideo generaliter E iſta valere hodie oportere rectè quis dixerit, etiamſi leges Iuliæ & harum interpretes Iuriſc. diſtinctè hac de re ſint elocuti. Prohibentur etiam teſtimonium dicere liberti in patronum eiuſq; liberos, *l. 3. § penult. & §. fin. hoc titul.* ſerui in dominos, *l. ſeruos. 7. C. eod. l. hoc quod. C. de quæſt.* liberi in parentes, aut contrà, *l. parentes. 5. C. eod. l. teſtis. 9. hoc t.* mulier in teſtamento, *l. qui teſtamento. §. mulier. de teſtam.* & cauſis feudalibus. *c. 1. qui teſt. ſint neceſſ.* Nam in alijs teſtis eſ- F ſe poteſt, *l. ex eo 18. hoc t.* etiam criminalibus, *Alex. conſi. 11. num. 11. vol. 1. & conſi. 115. num. 4. vol. 4.* argumento eſt, quia lex Iulia à teſtimonio vis publicæ (quod ſcelus certè publicum & criminale eſt, *tot. titul. ff & C. ad l. Iul. de vi pub. l. 1. ff. de publ. iudic.*) duntaxat eam remouet quæ quæſtum corpore fecit: *d. l. 3. §. penult.* item in iudicio adulterij tantùm damnatam eodem crimine repudiat: *l. ex eo. 18. hoc t.* ex quo facilè intelligi poteſt, mulieres ab his flagitijs alienas etiam G in criminalibus idoneè teſtari. *d. l. ex eo. 18. hoc t.* Præterea nec in ſua quiſque cauſa teſtimonium

dicere permittitur: *l. nullus. 10. h. t. l. omnibus. 9. C. eo.* vt actor, reus, ſocius, debitor, venditor ad quem periculum euictionis redit, & ſimiles: *Dd. in d. l. omnibus. C. eo. Spec. de teſte. §. 1. num. 8. 9. Ferr. in for. opp. teſt. ad verb. in facto propr.* patronus, executor. *l. fin. hoc t.* procurator, *gloſſ. & Dd. in d. l. fin. Spec. de teſte. §. 1. numer. 74. vide Cyn. in l. quoniam. C. eo.* iudex. *Spec. de teſt. §. 1. numer. 74. 75. 76.* item qui in poteſtate ſunt producentis, aut quibus imperari poteſt, *l. idonei. 6. h. t.* aut qui ſunt eius domeſtici, *l. 2. C. eo.* quos ne interrogari quidem, præcipuè in criminalibus placuit: *l. penultim. h. t.* cuiuſmodi ſunt vxor, maritus, colonus, mercenarius, *Spec. de teſte §. 1. numer. 11. & 12.* niſi vtrique parti æque ſint domeſtici. *Spec. d. §. 1. num. 22.* vnde inferunt quidam, neque vaſallum nec ſubditum pro domino vel contra eũ, nec ciuem in cauſa vniuerſitatis teſtari poſſe. *vide Ferrar. in for. lib. oppoſ. cont. teſt. Lanfran. in c. quoniam. verb. teſtium. vide Iaſ. in l. ſeruus. 5. §. Labeo. num. 11. de legat. 1. in l. ſed ſi hac § qui manumittitur. de in ius voc.* quod non eſt recipiendum, *Cyn. in l. eos. C. eo. Spec. d. §. 1. numer. 18. Alex. conſ. 78. quoniam num 8. & conſ. 99. viſis. num. 6. 8. vol. 5. Mont. tract. fin. reg. c. 58. num. 5.* niſi aut iureiurando adhuc teneantur, *Spec. d. §. 1. num 19 & 20.* aut de proprio ipſorum teſtium agatur commodo. *Bald. in addit. ad Spec. § fin. tit. de teſte. Capol. in tract. de ſeruit. ruſt. præd. ca. 9. de iure paſcendi num. 9. 10. 11.* Sunt etiam qui non lege prohibentur teſtificari, ſed officio iudicis, *Bart. in tract. teſt. §. circa.* ſeu vt loquitur Papinianus, religione iudicantis, *l. quæſitum. 13. hoc t.* vt de calumnia damnatus. *d. l. quæſitum.* quanquam non tam de repellendo teſte, quàm de fide non adhibenda, I. C. idem agat. Hodie tamen hoc latè patet. Nam infamem infamia iuris, *c. teſtimonium. 54. ex. eod. Spec. de teſte. §. 1. num. 34.* damnatum de crimine famoſo, *Spec. §. 1. num. 89.* hæreticum an manifeſtis flagitijs, *c. ſuper. 13. ex. eod. Bar. in d. l. 3. §. lege Spec. de teſte §. 1. num. 32 & 34. Cano. in d. c. teſtimonium. 54. Bald. in Auth. ſi teſtis productus dicatur. C. eo. vide latè Lanfr. in c. quoniam. verb. teſtium. nu. 77. cum ſequ. de prob.* periurum, *c. ſicut. 9. ex. eo.* excommunicatum, *Spec. d. §. 1. numer. 32. per c. veniens. 2. ex. eo.* hæreticum, *Spec. §. 1. num. 59 Bald. in c. 1. an remo. teſt. in vſib. feud.* infamem infamia facti in cauſa criminali, *d. c. teſtimonium.* iudex ſtatim ex officio repellere poteſt, dummodò per confeſſionem teſtis, aut aliud documentum, eius rei probatio confeſtim haberi poſſit: *Bart. in tract. teſt. § dic ſi teſtes. in prin. Spec. d. §. 1. numer. 91.* Porrò ſi res dubia ſit, non propterea examinatio differenda eſt, ſed potius illa exceptio in tempus diſputationum reijcienda. *Spec. §. 1. num. 91. Bart. in tract. teſt. §. dic ſi teſtes. num. 1. & 2. per l. 3. §. ibid. ad exhib. l. ille à quo. §. S. C. Treb. c. veniens. 2. de teſtib. c. literas. de teſt. ſpol.* Vbi autem de eiuſmodi crimine aut impedimento, quod omnem teſtis fidem eleuet, latius conſtare poteſt, erit iudicis in ipſo examinis aditu teſtem repellere. *c. ſuper. 22. in verb. teſtimonium non videtur*

A *ſuſpectum, & ideo non eſſe aliquatenus admittendum. ext. de teſtib.* ne & ipſe ſuperfluo examine, & producens litigator ſuperuacaneis ſumptibus, & pars aduerſa non neceſſaria exceptione oneretur: tum quod caput eſt, ne teſti iuſiurandum, quod præſtare alioqui debet, *l. iuriſiurandi. C. eo. c. de teſtibus. 29. ex. eo.* abſq; neceſſitate imponatur: *Bar. in d. tract. teſt. §. dic ſi teſtes. nu. 1.* ſuperfluo enim iuramento nemo eſt onerandus. *c. 2. de probat. Spec. de teſte. §. 1. num. 41.* Superuacaneè

B potiùs ad ſacramentum & teſtimonium adigitur, cuius dictum nullam facturum eſſe fidem in ipſo examinationis exorſu palam fit. Sed de circumſtantijs quæ authoritatem teſtibus vel in totum, vel aliqua tantùm ex parte abrogant, prudentis eſt iudicis exiſtimare, *l. 2. & l. 3. verſ. in magis ſcire. hoc t.* & ſicubi non extat expreſſa legis prohibitio, neque planè conſtat teſtem omni fide indignum eſſe, ſatius erit eum admittere, & exceptiones quæ illi obijci poſſunt, in tempus

C diſputationum reſeruari. *Spec. §. 1. num. 41. & §. ſeq. e. num. 5.* Nam & illud verum eſt, omnes quibus non ſpecialiter interdicitur teſtimonium, neque qui vlla lege à dicendo teſtimonio excuſantur, admittendos eſſe. *l. 1. in fin. princ. ff. eo. Spec. de teſte. §. 1. num. 96.* Excuſatur autem lege Iulia (quæ etſi de publicis iudicijs loquitur, tamen eam generaliter noſtri interpretes intelligunt, *glo. in l. 4. in prin. hoc t.* quia Iuſtinianus generaliter hæc reſponſa in Pandectas relata va-

D lere voluit) quiſque ne inuitus teſtimonium dicat in ſocerum, generum, (etiamſi ſponſalia tantùm ſint celebrata, *l. in legib. 5. hoc t.*) vitricum, priuignum, ſobrinum, ſobrinã, & horum filios, aut qui propiore his neceſſitudinis loco iunguntur, *l. 4. hoc t.* Ex quo intelligi poteſt, ad ſextum ſeptimumque gradum excuſationem eſſe, *glo. in l. pen. C. ad S. C. Turp. Bart. in l. qui teſtamento. 20. §. per contrarium de teſtam. Lanfr. in c. quoniam. verb teſt. num. 60. de prob.* tantum enim ſo-

E brini horumq; filij diſtant: *§. ſexto. Inſtit. de grad. cog. l. 3. l. vltim. de grad. & aff.* niſi ſcilicet vtrique parti æqualiter teſtes ſint coniuncti. *Spec. §. 1. numer. 10. & 23. Bart. in trac. reprobat. teſt. verb. conſanguineum.* item in patronum, libertum, virum, vxorem, horumq; liberos, *l. 4. hoc t.* ſcilicet ijs caſibus, quibus alioqui teſtimonium dicere poſſunt. *l. libertorum. 11. C. eo.* Nam quando prohibentur, non opus eſt excuſatione, cum ne volentes quidem admittantur: *§. item maior. Inſtit.*

F *de cauſa. tut.* vt parentes & liberi in infinitum; *l. parentes. 5. C. eo. Lanfr. in d. verb. teſtium. nu. 60.* item in propria quiſque cauſa, *l. omnibus. 9. C. eo.* & ſimilibus caſibus. in tranſuerſalibus verò excuſatio neceſſaria eſt: nam volentes admittuntur etiam intra tertium gradum, *Io. And. in c. nonnulli. de reſcript. Hipp. ſing. 733. ff. in ſua. Angel. conſ. 193. viſis. Lanfr. in c. quoniam. verb teſtium. nu. 60. cum addit. de prob.* etſi ne nolentes ſequantur maximè in cauſa criminali; *Bartol. in tract. teſt. verb.*

G *conſanguineo. & ca. an frater & c. vide in l. parentes. 5. eo. gl. in c. 1. 3. qu. 5. Spec. de teſte. §. 1. num. 9. in* quo.

quo tamen illud aduertendum, quoties recipi-
untur, neceſſe eſſe toties in actis poni volentes
eſſe examinatos, vt impugnatio euitetur. *Bald.
in l.presbyteros. C.de epiſc. & cler.* Eadem ergo ra-
tione credimus excuſari vaſallum, etiam ne con
tra dominum dicat, aut econtrariò; etiam tunc
cum hi iure pro teſtibus admitti poſſunt. *Spec.
de teſte §.1.num.21 Schurff.conſ.60.cent.1.* Inuiti
quoque teſtimonium dicere non coguntur ſe-
nes, maiores 70. annis. *l.1.C.qui ætat.ſe excuſ.lib.
10.l.3.de iur.immun.* valetudinarij, milites, vel il-
li qui cum magiſtratu Reipub. cauſa abſunt, vel
quibus venire non licet, *l.inuiti.8.h.t.* vt in car-
cere aut alio impedimento iuſto, publico vel
priuato detentis, *gloſſ in d l.inuiti.per l.in eadem.
in fin.ex quib.cauſ.ma.ſac.l.3.§.lege Iulia. hoc titul.*
item publicani, & qui non detrectandi teſtimo-
nij cauſa domo abſunt, quique quid exercitui
præbendum tranſportandumque conduxerunt.
l.inuiti.19.hoc titul. Sciendum tamen eſt, pleroſ
que horum omnes præſertim ex iure Pontifi-
cio compelli poſſe, cum alia probatio ad veri-
tatem eruendam haberi non poteſt, *c.peruenit.
tur.2.c.fin.de teſt.cogen.Spec.de teſte §.qualiter.nu-
mer.18.§.penultim.num.1.Schurff.d.conſ.60. cent.1.*
(id quod & in ſeruis admittendis receptum eſt,
l.ſerui.7.hoc tit.) facilius tamen cogi in cauſis ci-
uilibus, in quibus turpe eſt celare veritatem,
quam in criminalibus; quo in genere occulta-
re alterius dedecus non eſt reprehendendum:
*Spec.§.qualiter.num.18. per c.1.c.peruenit.de teſti-
bus cog.c.1.de crim.falſ.* nemo enim legibus te-
netur cuiuſquam crimen denudare. *Iaſ.in l.1.§.
ſi tibi.de cond.ob turp.cauſ.vide l.qui furem.49.§.1.
de fur. glo.in l.vtrum.6.ad l.Pompei.de parricid.*
Non tamen idcirco cogendus quiſpiam in pro-
pria cauſa contra ſe teſtari, aut maritus in vxo-
rem, parentes in liberos, vel è diuerſò: hæ enim
omnes perſonæ pro vna eademque habentur.
l.fin C de impub.ſub. quare aduerſum ſe vt ferant
teſtimonium, ne in defectum quidem proba-
tionis, *l.nimis graue.6.C.de teſtib.* ſunt compellen
di; *Spec.§.penult.num.2.* cum nimis graue ſit de-
ſtitutam actoris probationem in reum deriuare
velle. *d.l.nimis.6.C.de teſt.c.1.ex. de prob. l.ſicut.C.
de fide inſtrum.vbi Caſt.* Ex quo illud quæſitum
eſt, an qui ſunt ex vniuerſitate, pro aut contra v-
niuerſitatem cogantur teſtificari. Non enim
videntur cogi poſſe, quia eorum eſt cauſa quo-
dammodò propria, maximè ſi ex illa commo-
dum incommodúmue ſingulis accedere poteſt,
l.1.§.propria.quando appell.ſit. Dd.in l.omnib.C.eo.
vt in iure paſcédi, in cenſibus, oneribus & ſerui-
tutibus, atq; alijs id genus. Sed quia cauſa vni-
uerſitatis alia eſt, alia ſingulorũ, *l.1.quod cuiuſq.
vni.vide Bar.in l.aut facta.§.nonnunquam. de pœn.*
obtinuit, co gi poſſe, niſi res ad ſingulorum per-
tineat vtilitatem. *Cyn.in l.parẽtes. Caſt in l omnib.
nu.2.& alij Dd.C.de teſtib Capoll.in ſuo tract.de ſer-
uit.ruſt.præd.ca.9.num.28.vide Iaſ.in d.l.ſerui.5.§.
Labeo.nu.11.de lega.1.& in l ſed ſi hac.10.§ qui ma
numittitur. cum ampl. ac limitat.ff. de in ius vocan.*

A aut detrimentum. quo tamen ipſo caſu non de-
ſunt qui putent poſſe cõpelli, cum aliter veritas
haberi nequit, reſq; tãtummodò hominib. vni-
uerſitatis optimè cognita eſt & explorata. *Lanfr.
in c.quoniam.verb.teſtium.n.76.& 77. de probat.*

¶ Materia circa quam, ſunt facta, ad quæ ſe te- 4
ſtes referre debent, *Anchor.conſil.248.ad prædi-
cta.num.6.per l.ſtipulatio.§.hi quoque. de verb ob-
lig.* (nec enim ius quod certum eſt, *l.2.de iur.&
fac.ign* opus habet teſtium approbatione, *Bald.*
B *in addit.ad Specul.§.nunc videndum. in princ.* niſi
quando cum facto aliquo eſt coniunctum, vt in
conſuetudine probanda, *vide 3.de legib. & conſ.
tot tit.C.vt quæ deſ.aduo. vbi Caſt.*) cauſarum tam
criminalium quàm ciuilium. *l.1.in prin. hoc t.c.de
teſtibus.29.c.teſtimonium.54. de teſtib.c.2.eo.lib.6.*
in cauſis tamen criminalibus magis idonei re-
quiruntur quàm in pecuniarijs. *d.ca. teſtimoni-
um.54. Bartol.in tract.teſt.§. teſtes. in princ.* Eſt
& extra iudicium teſtimoniorum vſus, puta in
C probanda natiuitate, ſtatu, *l.ſtatum.6.C.de fide
inſtrum.* moribus cuiuſque. *Innoc.in c.1.numer.
10.de fide inſtrum Spec.de probat.§.1.Panorm.in c.
poſt ceſſionem. de probat.* Porrò teſtificari de-
bent teſtes ſuper articulis duntaxat propoſitis.
*gloſſ.in l.ſi quis libertatem.7.de petit. hæred.l.ſi duo.
§.idem Iulianus.de iur.vbi Dd.Bart.in trac.teſtium.
§.qualiter.num.3.* Nam cum ſuper his tantùm iu-
rent, eo non creditur ijs velut iniuratis, ſi de alia
re quàm quæ articulis comprehenſa eſt, teſten-
D tur. *c.de teſtib.29.ex.eod.vide Dd.præall.loc.* Quia
tamen teſtis ad omnia quæ ad cauſam quomo-
docunque faciunt, induci videtur: *Spec.§.1.num.
64.per l.cum ſcimus.C.de agric.& cenſ.lib.11.* ideo
etiã rectè ſuper interrogatorijs aduerſæ partis,
c.2.eod lib.6. item connexis, *Bart.in tract.teſt.§.
qualiter. numer.3. Arch.in c.2.ex.eo.lib.6.* & cir-
cumſtantijs loci, temporis, *l.optimam.14.antepenul
tim.C.de contr.ſtip.l.aut qui.5.§.1.quod vi aut clam.
c.cum Ioan.de fide inſtru.vide diſt. Spec.tit.de teſte.c.*
E *de inter.numer.10.11.& 12.* atq; id genus alijs exa-
minatur. Et ſanè quoniam interrogari & reſpon
dere pro vtraque parte debet, *Auth.ſed iudex.C.
de epiſc.& cler.* ideo melius eſt petente parte ad-
uerſa, & iuſiurandum præſtari, *d.c. de teſtib.ex.eo.
Spec.§.1.nu.63* & examinationem fieri ſuper to-
ta cauſa: *Spec.§.1.num.63.64.65 & in § ſequitur.
nu.2.& 3.per d.c de teſtib.ex.eo. c. cum dilectus. de
accuſat.Ferr.in for.iuramenti teſtiũ. verb ſuper tota
cauſa. Alex.conſ.25.vol.2.& conſ.5.vol.1. vide Bart.*
F *num.8.& 9 in l ſi duo patroni.§ idem Iulianus. vbi
Iaſ.& Caſt.de iur.* in qua tamen teſtis interroge-
tur non de re ignota, *Spec.§.1.num.8* aut facto a-
lieno, *Spec.de interrog.num.20 per l.Marcellus.§.1.
rer.amo.l.fin.C.de accuſ* neque veriſimili, *l.ob car-
men.20.hoc t.c.præterea.ex.eo.* ſed de proprio fa-
cto hoc eſt. de eo quod per aliquem ſenſum cor
poris rectè & verè percepit. & percipere atque
cognoſcere potuit. *l teſtium.14.C eo.l.qui teſta-
mento.in fin.de teſtam.Bart.in l.3 §.eius.nu 2 hoc t.*
G Nam ex certa ſcientia, non verò ſuper credulita-
te, *c.relatum. ex.eo.Spec.§.1.num.58.* aut auditu

auditus,

auditus, gl. in l. 2. § pen. de aqu. pluu. arcen. Specul. §. nunc tractandum. num. 18. hoct. ſeu vt loquuntur, de auditu alieno, gl. in §. ſi verò. ad probat. & vidiſſe. in Auth. de hæred. & falc. per l. teſtium. vbi gl. & Dd. C. de teſtibus. teſtimonium perhibendum eſt. d. l. teſtium. 14. C. eod. c. licet. ex. eod. Spec. §. 1. nu. 1. nu. 53. 54. Ferrar. in for. opp. teſt. ad verb. de auditu. & verb. ſuper credulitate.

5 ¶ Quod autem ad circumſtantias & formam examinationis attinet, ſciendum eſt teſtes demum poſt litem conteſtatam producendos eſſe; c. 1. c. 2. c. quoniam. vt lit. non conteſta. Spec. §. 2. in princ. niſi cum ad æternam rei memoriam examinantur, d. c. quoniam. aut alia iuſta cauſa, puta valetudinis, ſenij, peregrinationis, accelerationem examinis vrget. d. c. quoniam. Aliàs verò iudex lite demum negatiuè conteſtata, probationem imponit ac fieri decernit; l. à procedente. vbi Bart. C. de dilat. vide ℥. de probat. idque ſumptibus ipſius producentis, l. quoniam. 10. C. eod. Specul. §. qualiter. num. 12. Bart. trac. teſt. §. & in primis. Ferr. in for. iuram. teſt. verb. citati. num. 1. qui facto eiuſmodi decreto teſtes nominare, & vt examinentur poſtulare, l. iudices. 17. C. de fide inſtru. l. 4. §. hoc iudicium. vbi Bart. de dam. inf. Ferrar. in for. iuram. teſt. verb. citati. numer. 2. ac articulos de quibus interrogentur congruentes libello, Specu. §. nunc videndum. num. 1. 3. 4. in ſcriptis, Spec. præall. loc. num. 1. & 2. offerre debet: quo facto iudex per ſe, Spec. §. de examinatione. num. 2. per l. 3. §. item diuus. hoc titul. aut ſi teſtes longè remoti ſint, per ſubſidium iuris implorato loci illius iudice, l. iudices. 17. Auth. apud eloquentiſſ. C. de fide inſtru. Spec. §. 1. num. 45. clem. iudices. de off. deleg. c. 1. de teſtib. cog. Ferr. in for. iura. vera. falſitate. num. 6. aut ſi perſonæ egregiæ ſint vel debiles, miſſo ad eas notario, l. ad perſonas. 15. de iureiuran. c. 1. c. cum olim. c. ſi quis teſtium. ex. eodem. examinationem ita inſtituet, vt & teſtes citet, l. 3. §. fin. h. t. iiſdemq; ſi neceſſe fuerit, ſecuritatem præſtet, Spec. §. qualiter. num. 13. & aduerſæ parti examinationẽ denunciet, c. 2. ex. eod. tit. Authen. ſed etſi. C. eod. Specu. §. qualiter. num. 12. c. 2. ex. eod. Chilia. in pract. cap. 76 num. 4. eaque præſente vel contumaciter abſente, Spec. præall. loc. & §. ſequitur. num. 9. teſtes recipiat, & ab iiſdem iuſiurandum de veritate citra affectionem ad totam cauſam Bart. nu. 8. 9. Caſtr. Iaſ. in l. ſi duo patroni. 8. in §. idem Iulianus. de iur. Spec. §. 1. nu. 65. & §. ſequitur. nu. 1. 2. 3. per c. de teſtib. ex. eod. (quomodo ſuprà eſt expoſitum) dicenda exigat, l. iuriſiurandi. 8. C. eod. c. fraternitatis. cap. 2. ex. eo. l. iudices. 17. C. de fide inſtru. §. ſancimus. in Auth. eo. vide Bart. in l. ſi duo. §. idem. de iur. Spec hoc t. §. ſequitur. c. fraternitatis. vbi gloſſ. & Dd. ex. eo. Chilian. in pract. c. 76. idque intra terminum productioni præſtitutum: ſicuti terminus præſtitui certos, puta ſex ſeptimanarum, tam actori quàm reo ſolet. l. 1. C. de dilat. vide diſtin. ℥. de probat. traditam. Quem intra terminum teſtes produci, & ad ſacramẽtum adigi neceſſe eſt, ne producenti præſcribatur: quanquam poſt terminum examinari rectè poſſint. Specul. §. qualiter.

A num. 13. per l. penult. C. eod. Panorm. in c. licet. num. 19. ex. de probat. Maran in prac. parte 6. act. 3. numer. 19. deciſ. Rot. 13. de probat. deciſ. 2. de ſequeſt. Roma. conſ. 443. Chilian. in pract. c. 76. Articulos etiam probatorios aduerſæ parti communicet, vt tam ſuper qualitate teſtium, quàm circumſtantiis negocij principalis interrogatoria (quæ tamen producenti communicanda non ſunt, Specul. §. iam. de interrogatorijs. per c. per tuas. ex. eod. Bald. in l. 2. C. vt lit. pend. Iaſ. in l. 2. num. 5. C. de eden. gloſſ. in
B c. 2. verb. interrogatoria. de teſtib. in 6. Innocent. in c. per tuas. de teſtib. Roma. ſing. 266. purp. numer. 90. cum ſequ. & alij in d. l. 2. C. de eden. Duennas in regul. 5. cum fall. Maran. tract. iud. part. 6. act. 4. numer. 19.) concipere atque exhibere, c. 2. eod. lib. 6. Specul. de teſte. §. iam de interrogatorijs. in princ. & proteſtationem de excipiendo contra teſtes facere, Specul. §. 1 numer. 41. Ferr. in for. iura. teſt. verb. proteſtante. (ſicut omnino ea facienda eſt, c. præſentium. 31. ex. eod. Specul. §. 1. nume. 41. Ferr. in
C for. iuram. teſtium. verb. proteſtante. numer. 2. per c. 2. eod. lib. 6.) peropportunè queat: quibus perfectis, iudex ſecretò & clam partibus, Specul. §. nunc tractandum. numer. 1. c. venerabili. 52. vbi gloſſ. hoc titul. c. quia. 42. vbi glo. ad verb. ſecretè. de elect. l. nullum. 12. C. eod. adhibito tantùm notario qui dicta conſignet, Spec. d. §. nunc tractandum. numer. 1. & 2. per c. cum cauſam. de app. ſigillatim, non verò ſimul omnes teſtes Specu. in d. §. nunc tract. in prin. per § quia verò. in Auth. eod. examinet; & re-
D ducto in memoriam iureiurando, religiosè ſuper omnibus articulis atque interrogatorijs & cauſa ſcientiæ c. cum cauſam. 37. ex. eod Dd. in l. ſolum. C. de teſtib Spec. §. 1. num. 60. Bart. in tract. teſtibus. §. 2. Lanfr. in c. quoniam. verb. teſtium. num. 18. de probat. gloſſ. in l. 2. §. idem Labeo. de aqua pluu. Alex. conſ. 76. viſa. numer. 12. volum. 1. & quomodo olim teſtes deponere ſint ſoliti, vide apud Cuiac. obſer. lib. 3. cap. 26. interroget. l. ſi quis libertatem. in fin. vbi gloſſ. Bart. & alij de petit. hæred. Caſtr. poſt
E Bart. in l. ſi duo. §. idem Iulian. de iur. Quanquam his non ita alligatum eſt eius arbitrium, vt ſi videat articulos aut interrogatoria parum rectè concepta eſſe, quin poſſit ex officio ſuper tota cauſa (dummodò ſuper tota ſit iuratum, c. de teſtib. 29. ex. eod.) teſtem examinare, & impertinentium articulorum vel interrogatoriorum
F nullam habere rationem. Spec. de interrog. §. 3. in princ. Ioan. Andr. in c. præſentium. eod. lib. 6. Eademque ſunt obſeruanda in reproductione; quæ vel ad reaſſumendos (ſi fortè obſcurè vel nulliter examinati ſint, Bart. in l. produci. 23. hoc tit. per c. cum clamor. c. 2. ex. eod. Spec. §. 1. num. 72. §. ſatis. num. 3.) vel ad reprobandos, vel alios inducendos iterum atque tertiò (nam quarta productio non niſi ex iuſtiſſima cauſa conceditur, c. vltra. 52. ex. eod. Auth. at qui ſemel. C. de prob. Spec. §. qualiter. num. 8.) non modò in eodem, Specu. §. qualiter. numer. 7. per c. in cauſis. c. ſignificauit. ex. eo. l. 1. C. de dilat. l. fin. ff. de fer. ſed etiam altero at-
G que tertio ad id termino dato, Bart. in tract. teſt. §. & in primis. num. 2. qui dicit ita ſeruari. fieri

poteſt

poteſt. Atque ita examinatione tam actoris quàm rei integrè peracta, & diligenter per notarium conſignata, operam dare debet, vt partes vlteriori productioni renuntient: *Spec § ſatis.in prin.& §.vltim.per c.cum veniſſent.ex. eo.* & coram illis ad id citatis atteſtationes aperiantur atque publicentur, *Spec.d.§ ſatis per d.c.cum veniſſent.c.in nomine.ex.eod.c.cum I & A de re iud.* & copia atteſtationum litigatoribus communicetur, *Spec §.ſæpe num.3.in fin.* quo contra excipere, aut pro illis dicere alternis poſſint: de qua re vtile eſt partes in ipſa quoque publicatione proteſtari & mentionem inſerere. *Specul. in § ſatis. numer. 1.& §.ſæpe. in princ.per c.præſentium.31.ex eod.*

6 ¶ Porrò teſtimoniorum vſus frequens ac neceſſarius eſt, *in l.1.hoc t.* ad eruendam veritatem *vide Ferr.in for.iur.teſt.verb dicere veritatem.* introductus. ideo enim adhibentur teſtes, vt veritati teſtimonium perhibeant, *l.eos.4 C.eodem.* pro vtraque parte, *c.non ſine.14.qu.5.Ferr.in for. iur.teſt.verb.dicere veritatem.* & probatio rerum geſtarum ſalua ſit teſtibus adhibitis: *l curent.22. hoc t.* quorum dicta (ſiquidem illi ſint omni exceptione maiores) æquè magnam fidem faciunt, atque inſtrumentum publicum: *l. in exercendis.C.de fide inſtrum.* ſcilicet quando duo vel tres cum minimum, idem aſſeuerant, *l.vbi numerus.12.hoc titul.*(nam in ore duorum vel trium ſtat omne verbum, *c.4.licet.13.ex.eod.*) cumque idoneam reddunt teſtimonij & ſcientiæ ſuæ cauſam atque rationem. Qui enim eam non reddunt interrogati, hi ne præſumptionem quidem vllam faciunt. *l. ſolam. vbi Dd.C.eod.Specu. §.1. numer. 60.61. c. præterea. c. cum cauſam.c.teſtimonium.ex.eod.vide c.1.cum ſequ.4.quæſt.4. ver. ſolam.* Sin autem de ea interrogati non ſint, in his quæ ſenſibus quidem ſunt expoſita, fidem merentur: in illis verò quæ tantum intellectu comprehenduntur, nequaquam. *Bartol. in tract. teſt. §. 2. & §.conuenienter. Cyn.Bald. Salic. & Dd.in d.l.ſolam gloſſ in l.2 §. idem de aq. plu. Alex. conſ.76.viſa.num.12.vol.1.* Sed & tum demum fidem faciunt, quando in teſtimonijs ſuis conſentiunt, & de eadem re affirmant. Nam & vni affirmanti plus creditur, quàm decem negantibus. *gloſſ.in l.diem.27.§.ſi plures. ad verb.conſenſu. vnai.de recept.arbitr.Bald.in l.1.C.de teſtam. & in l.actor.23.C.de prob.Soc.in fall reg.426.* Et ſi ſeparata dicant ac diuerſa, ita vt eorum dicta coniungi nequeant: *Bald.in l.teſtium.14. & l. iuriſiurandi.8.num.12.C.eod.& in l.1.C.ſi vnus ex plur. app.gloſſ in [illegible]dum.ad verb.ſubſtantia.de conuerſ. coniug. & [illegible] c.cum Eccleſ. ad verb. vacillaſſe.de cauſ. poſſeſſ Alex.conſ.53. in caſu. vol.1.Chilian.in prac.cap. 81.* tunc veluti ſingulares, etiamſi plures ſint, integrè non probant. *c. licet. 22. c.licet. 47.ex.eod. c. cum dilectus. 32.de elect. Hipp.ſing 11,c. licet. de probat.* habentur enim ſinguli pro teſte vnico. vox autem vnius, vox nullius eſt, *l. iuriſiurandi, in fin, C. eod.* & vnus teſtis, vt dicitur proficit (ſcilicet ad cumulandam probationem, vel iuramenti delationem, in ſupplementum probationis impetrandam, *c.fin.de iur.gl.& Dd. in l.in bona fides.C.de reb.cred. & in l. admonendi. de iur.Spec.de teſte § reſtat.num.11.*) ſed non ſufficit: *Spec.in d §.reſtat.num.11.* imò teſtes ſingulares, quia in eodem facto plerunq; diſcrepant, ideo velut contrarij ſibi inuicem fidem complures derogare reperiuntur. *l. 2. vbi gloſſ.hoc tit.c. in noſtra.ex.eod.c licet.de prob.Spec.§ poſtquam in prin. vide in l ſcriptura.14 C.de fide. inſtr.* Cæterum in vniuerſum hæc tota res pendet à iudicis arbitrio: cuius eſt, prudenter æſtimare, quantum fidei teſtibus adhibere debeat: *l.3 § 1.l.ob carmen.21.§.fin.hoc t.* quod ex fide, dignitate, moribus, fortuna, conſtantia, religione teſtium, *l 1. §.fin.l.3.in princ.§.in magis ſcire. d. l. ob carmen.§. fin.h.tit.vbi Bart.l.4 l.teſtium.14. C. eod.* non tantùm ex teſtimoniorum veriſimilitudine & congruentia *l.3.§.1.d.l.ob carmen.§.fi.h.t.* eſt ponderandum. vnde rectè dicitur, teſtibus, non teſtimonijs credi oportere. *l.3 §.idem.hoc t.* Eſt & illud prudentis prouidiq; iudicis, examinatorum dicta, quoad eius fieri poteſt, conciliare, vt valeant potius quàm pereant: *c in noſtra.32. c. cum tu.16.ex eod.c.inter dilect.de fide inſtrum, c. abbate. de verb.ſignif. Specul. de interrog.num.11.Ferrar. in for.oppoſ.teſt.verb.varietas.num 4.* & in benigniorem partem, *c ex literis.3.c in præſentia.de proba.c. ex literis.c.inter dilect. ex de fid. inſtrum. l. Arrianus.de actio l.fauorabiliores.de reg. iur. Specul.§. 1. num.51.* ac maximè pro reo, niſi cauſæ fauor diuerſum poſtulet, *c.cum tu.ex eod.* interpretari: *c. fin.de re ind.l.in ambigua.de reg. iur. l. inter.§. 1.de verb.oblig l.ſi pars.de inoff.teſta.Spec. de teſtam.§.1. nu.51.* ac vbi aperta eſt contrarietas, potioribus atque pluribus potiorem quoq; fidem adhibere. *vide Spec.in §.poſtquam.num.2.3.4.5.6.7. Bar. in tract.teſtium.cap.de contrarietate.incip.cum teſt. Ferrar.in for.oppoſ.lib.ver.contrarij.* in quo vt iudex rectè atq; ſolidè inſtruatur, vſitatum eſt poſt publicatas atteſtationes, etiam poſt terminum probationis elapſum, *c.cum cauſam. 13. de probat. c.3.de teſtib. Spec.§.qualem.nu.25.* exceptiones, & diſputationes contra perſonas & dicta teſtium admittere: de quo tamen vtile eſt, partem initiò proteſtari, *c.præſentium.31.ex.eod.* ne ſilentio ſuo perſonas teſtium approbaſſe videatur, *Ferra.in form.iuram.teſt.verb.proteſtan.nu.2.per c. præſentium.eod.* & ſemel approbatas poſtmodum reprobare non poſſit. *l.ſi quis.13.C.de teſtib.*

¶ Sunt autem plurima quæ teſtibus validè 7
opponuntur: quorum alia ſumuntur à circumſtantijs perſonæ, alia à qualitate dictorum, alia à forma examinationis. A' perſona ſumuntur exceptiones: vt ſi allegetur, teſtes eſſe inimicos eius in quem dixerunt: *Authent.§ dicatur. Auth. ſi teſtis. C. eod. c.teſtium. c. quoties.ex. eod.* aut amicos, *l.magis puto.in princ. de rebus eor. Specul.§ 1.in princ.per c.quoties.ex.eod. vide Lanfr. in c.quoniam verb. teſtium. de prob.* domeſticos, *l.2 C.eod.* compatres, *vide Bald.in l.parentes.5.C. eodem.& in l.generaliter. de in ius vocan. Alexan.*

conſ.143. quoniam.n.7.vol.2. conſanguineos & affines eius pro quo dixerunt: *Spec §.1.nu.9 & 10. Lanfr. præall. loc. nu.60.* criminoſos, & in notorijs delictis hærentes, *c. teſtimonium.54.ex.eo. Bart. in l.3.§. lege Iulia.h.t. Spec.§.1.nu.82. Lanfr. præall. loc. nu.77.* falſos, *l. qui falſo.16.h.t.* redemptos, *l. teſtium.14.C.eod.* corruptos, *l. ſi quis.13.C.eo. l. diuus. de re iud. c. licet. de probat.* viles, *d. l. teſtium.* pauperes, *l.3. in prin. h.t. c. ſi qui. ex. eod. Spec.§.1.nu.61. in Auth. de teſtib.* leuis opinionis, *c. licet. ex. eo. Spec.§.1.nu.28.* ignotos, obſcuros, *Spec.§.1.num.96.* indiſcretos, *Spec.§.1.num.88.* rerum ignaros, *Spec.§.1.nu.81.* ſuſpectos, *l. de accuſ. Spec.§.1.nu.81.* ſocios, *l. quoniam.10.C.eo. l.3. de fide inſtrum. c. veniens. ex. eo. l. fin. C. de accuſat. Spec.§.1.nu.11.13.* ſimilem habentes cauſam, *c. perſonas. ex. eo. c. cauſam. de iud. l. quoniam.6.eod. Spec.§.1.num.73.* reos alicuius criminis, *c. fin. ex. eo. Spec.§.1.num.89.* hæreticos, *Spec.§.1.nu.84.86.* & quomodolibet ab amore, odio, gratia, falſitate ſuſpectos. *c. quoties. ex. eod. c. cum contra.9. & c. ſeq. de teſtib. cogen. l.3.h.t. l. quoniam. l. teſtium. C. eo. Spec.§.1.nu.82.* Contra dicta & teſtimonia excipitur, dicta eſſe obſcura, *c. cum clamor. ex. eod.* aut varia, *c.3.§. qui falſo.4.q.2. l. ob carmen.§. fin. h.t. vbi Bart. c. cum Eccleſia de cauſa poſſ. c. ſuper. de pœn.* ambigua, vacillantia, *l. qui falſo 16. d. l. ob carmen.§. fin. h.t. Spec.§.1.n.69.70.* contraria, *Spec.§.1.nu.70. c. veniens.2. ex. eod. c. ſolicitudinem. de app. vid. Ferr. in for. opp. teſt. verb. contrarij. item verb. varij.* negatiua, *Spec §.1.nu.61. per c. cum Eccleſia. de cauſ. poſſ & propriet.* non congruentia, neq; veriſimilia, *l. ob carmen.§. fin h.t. c. præterea. ex. eod. Ferr.§.1.nu.67. l. qui falſo.16.h tit.* falſa, *c. licet. de probat. Spec.§.1.nu.44. c. in noſtra. c. teſtimonium. ex. eo. l. diuus. de re iud.* præmeditata & compoſita, *Bart. in l.3.§. ideo. nu.5.h. tit. Spec.§.1.nu.81.* extra articulos & interrogata, *l. ſi quis libertatem. §. fin. vbi gl. & Caſtr. de pet. hæred. l. ſi duo patroni. §. Iulianus. vbi glo. Bart. Caſt. Iaſ. de iureiur. c. de teſtib. ex. eod. c. præterea, de teſtib. cog. c.3. de prob. Spec. §.1.nu.62.* abſq; idonea ſcientiæ cauſa, *l. ſolam.3. C. eod. c. cum cauſam. ex. eo. Spec.§.1 nu.51.* &c. Contra formam excipi poteſt, teſtem examinatū eſſe iniuratum, *l. iuriſiurandi. C. eod.* aut ſuper eo de quo non iurauit, *c. nuper. c. tuis. ex. eo. Spec.§.1. nu. 1.§. ſequitur. num.1.3.6.* non ieiunum, *c.1. ex. eod.* (quanquam hoc magis iam honeſtatis eſt, quàm neceſſitatis, *Spec.§.1.nu.86.*) nō rogatum, *Spec. §.1.num.90.* neq; citatum, aut parte aduerſa nō citata: *c.1. ex. eod.* aut ante litem cōteſtatam, *Spec. §.1.nu.80.* vel poſt publicationem, aut renunciationem, aut ſufficientem productionem receptum: *Spec.§.1.nu.80.* nō ſecretò, *Spec.§.1.n.82.* neq; ſigillatim, *Spec.§.1.nu.81.* nec ad omnia interrogatoria, *Spec. de interrog. nu.21. Bart. in tract. de teſt.§. qualiter. num.5. per c. cum cauſam. ex. eo. & Bart. conſ.188. ſtatuto caſtri.* diligenter interrogatum eſſe. quæ perſequi omnia, penè fuerit infinitum, & certè ab hoc noſtro inſtituto longè alienum. *vide Spec. de teſte.§.1. Bart. in trac. de teſt. §. ad reprob. Ferr. in for. oppoſ. teſt. Lanfr. in c. quoniā. verb. teſtium. ex. de probat.*

A

DE IVRIS ET FACTI ignorantia. Tit. VI.

C. 1. 18.

1 *Continuatio: & ignorantiam præſumi.*
2 *De duplici ignorantia, iuris & facti.*
3 *Ignorantia facti quid ſit, & quotuplex: & quando, quos excuſet, vel non excuſet.*
B 4 *Ignorantia iuris quid ſit, & quotuplex: & quos, quando excuſet, aut non excuſet.*

EST † etiam vice probationis, præſumptio ignorantiæ: quia ab onere probandi releuat, *l. verius.21. de probat.* donec contrarium probetur. *l. ſuper ſeruu.5. vbi Bartol. C. qui milit. poſſ. lib.12. l. ſi cui.7.§.1. ff. de accuſ.* allegatio enim & poſitio ignorantiæ, eſt negatiua: *Bart. in l. ab eo. in fin. C. quomodo & quando iud. Alexand. in l. ſi* C *cui.7.§. iiſdem. de accuſa.* negantis autem per rerum naturam nulla eſt probatio. *l. actor.23. C. de probat. l.2. ff.* [illegible] 1

¶ Eſt autem ignorantia duplex: alia iuris, alia facti: vt inſcriptio huius tituli oſtendit. De facto primùm quæritur, pòſt eo cognito, de iure quod ex facto exiſtit. *Spec. de teſte §. nunc videndum. nu.4. l. duo ſunt Titij. de teſtam. tute. l. vt reſponſum.25. C. de tranſact. dixi 3. de pact. in prin.* 2

¶ Ignorantia facti eſt, quando quod in caſu 3
D vel natura contingenter poſitum eſt, accidiſſe ignoratur: vt ſi neſciam, motiuum eſſe illum, cuius mihi lege obuenit hæreditas, *l.1. in prin. l.3. hoc t.* aut teſtamentum ab eo conditum eſſe. *l.4. in fin. hoc t.* Hæc autem ignorantia verſatur aut circa factum proprium, *l. quanquam.7. ad S.C. Vellean.* aut circa alienum. *l. fin. ff. pro ſuo. l.3. hoc t.* In facto proprio non eſt tolerabilis ignorantia. *gloſſ. in d. l. fin. text. in d. l. quanquam.7. ad Velleian.* nec licet cuiquam illius errorem præ-
E tendere. *d. l. quanquam. l. item quæritur.§. ſi ſublato. l. ſed addes.§.2. locat. l. cum falſum.46. de acquir. hæred. l. in furti.50.§. rectè. de fur.* Neſcire enim quod ipſe geſſeris, non eſt ignorantis hominis, ſed planè ſtulti & deperditi, ac penè furioſi. ſtulta autem & ſupina ignorantia, excuſationem non habet. *l.3. l. nec ſupina.6. hoc titul. l. etſi.15. de contr. empt.* Non igitur præſumitur nec excuſat ignorantia facti proprij, *d. l. quanquam.* niſi agatur non de lucro captando, *l. inter.46.§. fin. vbi*
F *Alex. de fur.* ſed de vitando damno: vt ſi quis indebitum repetat, quod ſupino aliquo rerum ſuarum errore vel incogitantia ſ[illegible] *l. ſed etſi. 22. in princ. vbi gloſſ. ad verb. prop*[illegible] *cum is.32. in princ. vbi gloſſ. ad verb. repetere. & Dd. ibid. de condict. indeb. ad idem Bartol. in l. cum de indebito. de probat.* aut niſi quæſtio ſit de geſtu admodum antiquo, *l. peregrè.44. vbi Dd. de acqu. poſſeſ. Bartol. in l. ſi quis delegauerit. de nouat.* vel intricato: *Iaſ. poſt Bart. in l. quod iuſſit. num.52. de re iud.*
G *per l. cum fideicommiſſum. de confeſſ.* aut ea negociorum varietate is qui allegat ignorantiam ſit im-

ſit implicatus, facilè vt alicuius obliuio obrepere in tanta multitudine potuerit. *Iaſ. in d. l. quod iuſſit. nu. 51. per c. cum olim. de re iud. Alexan. conſi. 214. vol. 2.* Idemq; dicendum in diuite, qui varias habet facultates & diſperſas, ita vt minutiſſima quæq; recordari non poſſit. *Bald. in l. 2. quæſt. 7. C. de reſc. vend. Bart. & Dd. in l. quiſquis. eo. tit. & in Auth. ſed cum teſtator. C. ad l. Falcid.* Has tamē circumſtantias hactenus prodeſſe exiſtimo, vt imminuant iuris præſumptionem, quæ obſtat ſua acta neſcienti, & probationem facilem in cōtra- B rium admittant, veluti in ignorantia veriſimili: non etiam vt onus probandi transferant in aduerſarium, ac fortaſſe eo proſunt, vt probatio per iuſiurandum admittatur: vt in alijs quæ veriſimiliter putantur latére. *c. 2. de teſtib. lib. 6. glo. Bart. Alex. & Dd. in l. ſi cui. 7. § ijſdem. ad verb. docentq; de accuſ. Panor. in c. præſentium. nu. 3. de teſt. Iaſ. latè in §. ſed iſta. num. 89. Inſt. de actio.* quod genus probationis, veluti priuilegiatū, nullo alioqui modo in facti proprij ignoratione eſt ad- C mittendum: vtpote quæ non ſit veriſimilis, *c. vt circa. de elec. lib. 6. c. nulli. verb. veriſimiliter. eod. tit. c. paſtoralis. de except. c. præſentium. de teſtib. gl. in c. innotuit. de elec. Bart. in l. atqui. §. cum me abſente. de neg. geſt.* & cui iuris præſumptio aduerſetur: *Alexan. in l. inter. 47. §. rectè. per illum text. de fur. & conſ. 71. vol. 1. Felin. in c. quoſdam. 7. de præſumptio. Iaſ. in d. §. ſed iſta. nu. 89. Corn. conſ. 168. in hac. vol. 3. Cuiac. obſ. lib. 5. c. 39.* præſertim ſi factum fuerit notatione & animaduerſione dignum, *c. cum* D *illorum. de ſent. excom. Ant. de But. in c. ab excōmunicato. de reſcript. Alex. in l. peregrè. 44. de acq. poſſ.* aut per quod quis alteri obligetur: *Alex. d. l. peregrè. & in l. 1. vbi etiam Bal. C. de confeſſ. gl. in l. magnam. 12. C. de contrah. ſtipul.* harum enim rerum nemo ſanus facilè ſolet obliuiſci. In re porrò aliena probabilis eſt ignorantia: *l. fin. ff. pro ſuo.* cum etiam prudentiſſimum interpretatio alieni facti ſæpius decipiat. *l. 2. hoc tit.* Quare excuſationem meretur, neq; nocet cuiquā in delictis, E *Bald. in c. 1. §. ſi vaſallus. 5. de feud. def. & in l. error. C. de iur. & fac. ig. Bar. in l. fin. ff. ſi quis teſta. lib. & in l. inter omnes. §. 1. ff. de fur. in l. genero. de his qui not. infam.* (niſi quis det operam rei, quam ſcit, vel ſcire debet, eſſe illicitam, *Ba*[illegible] *l. cum qui. §. pen. de itiner. fac. l. 2. 6. de in ius* [illegible]*.*) in mora, *Alex. in l. quod te. ſi cert. peta.* in præſcriptionibus, *l. pen. vbi Bald. C. qui admit.* vſucapionibus, *l. 4. hoc tit.* tranſactionibus, *l. ſi non. 6. C. eod.* diuiſionibus, contractibus, *l. non idcirco. 9. C. eod.* ſolutionibus, F *l. pen. §. pen. & §. fin. hoc t. l. cum quis. 10. C. eod.* conditionibus, *d. l. cū quis. 10. C. eodem. l. error. C. ad l. Falcid. l. 1. vbi Dd. ff. de cond. indeb. l. cuius. 53. de reg. iur.* iudicijs: *l. 2. l. cum fideicommiſſum. de confeſſ. l. cum putarem. ff. fam. herc.* tàm in cōmodis denique adipiſcendis, quàm damnis vitandis: *l. error. 8. l. pen. hoc t. l. error. 7. C. eo.* & alijs omnibus humanæ vitæ actionibus, quas longum eſſet percenſere. quod verum eſt, antequam negocium ſit planè finitum. *d. l. error. 7. C. eo.* Nam vbi cauſa ignoran- G tia quaſi tranſacta eſt, *l. vnic. vbi Sal. Iaſ. & Dd. C.*

A *de error. col.* per rem iudicatam, *l. ſub prætextu. C. de re iud.* tranſactionem, *l. ſub prætextu. 1. & 2. C. de tranſac.* præſcriptionem. *l. fin. & tot. tit. C. de præſc. long. temp. c. 1. de lit. conteſt. in 6.* aut ſimilem modum, negocium ſemel finitum ac ſopitū, iſtiuſmodi prætextu non inſtauratur. *l. error. 7. C. eod.* Verum item eſt, in ignoratione iuſta, quæ etiam prudentem implicare poteſt: ſecus eſt in inſcitia negligentiæ ſupinæ, iniuſtæ, & non ferendæ. *l. 3. l. 6. hoc t.* Scientia enim ita exiſtimanda eſt, vt

B neq; ſcrupuloſa inquiſitio & curioſitas exigatur, neq; contrà ſupina negligentia excuſetur. *l. 6. l. pen. hoc t.* Facti ignorantia, inquit Paulus, *l. pen. h. tit.* ita demum cuiq; non nocet, ſi non ei ſumma negligentia obijciatur. Quid enim, ſi omnes in ciuitate, aut in tota vicinia *c. quoſdam. 7. c. quanto. de præſumpt. c. cum in tua. qui matr. accuſ. poſſ.* ſciant, quod ille ſolus ignoret, *c. 1. de poſtu. prælat. c. fin. qui matr. accuſ. gl. in c. nulli. de elec. in 6.* (niſi fortè valetudinarius ſit, *Bartol. in l. is poteſt. de acq. her.*

C aut abſens, *Bar. in d. l. is poteſt. Bal. in §. conuenticula. de pac. iur. fir.*) aut affectatā, ſuoq; vitio acceſſitam obtendat ignorantiam: *Card. in cle. 1. nu. 8. quæſt. de conſang.* aut ſupinam, *Felin. in c. vigilanti. de præſc. l. 3. hoc t.* iniuſtam, *l. ſi quis inſic. depoſ. Alexan. in l. quod te. ſi cert. pet.* & homine mediocriter ſolerte indignā, cumq; aliqua ſuæ ignauiæ culpa coniunctam: *Bart. in l. genero. de his qui nota infa. Bal. in l. quandiu. C. qui admit. ad bon.* aut ſi id prætendat ſe neſcire, quod ſcire, *l. quod te. 5. ſi*

D *cert. pet. l. 1. C. de fal. mo. Bald. in l. 1. in prin. C. de caduc. toll. & in l. 1. ad Macedon.* vel diligenter inquirere debebat? *Bald. in l. 1. ad S. C. Maced. gl. in c. innotuit. de elec.* Hac tamen in parte ignoſcitur plerunque minoribus 25. annis, fœminis, militibus, ruſticis: quibus non modò facta, ſed etiam iura parū noſſe, multis caſibus eſt permiſſum. *l. penul. in prin. hoc t. l. 1. l. fin. C. eod.* Probatur porrò ignorātia regulariter eo ipſo, quod nō probetur contrariū: *l. ſuper ſeruis. 6. vbi Bar. C. qui mili. non poſſ.*

E *lib. 12. Bar. in l. ſi cui. 7. §. 1. de accuſ.* quia, vt ſuprà dictum eſt, ſemper præſumitur alieni facti ignoratio, donec probetur ſciētia. *l. verius. ff. de prob. c. præſumitur. de reg. iur. in 6.* Eſt tamen, vbi ignorantia probanda eſt: ſcilicet quādo præſumptio iuris illi aduerſatur. quo caſu probari poteſt vel per coniecturas, *c. vt circa. de elect. lib. 6. c. ſi quis. 1. q. 1. Alex. in d. l. ſi cui. 7. § 1. de accuſ.* vel etiā quandoque per iuramentum. *c. præſentium. de teſt. lib. 6. gl. in d. l. ſi cui. §. 1. ad verb. docentq; de accuſ. pen-*

F *det enim ab animo, qui haud facilè aliter quàm per iuſiurandum declaratur. Bart. Alex. & Dd. in d. l. ſi cui. de accuſ. §. 1. Pan. in c. præſentium. nu. 3. de teſt. Iaſ. in l. admonendi. nu. 309. de iureiur. & in §. ſed iſta. nu. 89. Inſt. de actio. & in l. pen. nu. 13. de iuriſd. om. iud.*

¶ Et hæc quidem de facti ignorantia: nunc 4 de altera tituli parte, videlicet de iuris inſcitia, aliquid ſubijciamus. Ea eſt ius ſuum ignorare: *l. 3. h. t.* vt ſi quis neſciat, fratrem ſuum deceſſiſ-

G ſe, ignorantia facti eſt: ſi verò ſciat defunctum eſſe, opinetur verò illius vxorem in ſucceſſio-

ne ſibi præferri, iuris eſt ignorantia. *l.1.hoc t.* Eſt autem alia ignorãtia iuris naturalis, ſeu diuini: alia iuris poſitiui *gl.in l.regula.9.ad verb regul.h.tit.* illa indiſtinctè obeſt, neq; excuſationẽ meret, *l.2.C.de in ius voc.§.1. Inſt.de ob quæ ex delic. l.ſi adulterium.38. §. nonnunquam . de adult . Card. cle.1. quæſt.6. de conſan.* ne in mulieribus quidem , *d.l.ſi adulterium.38.in prin. de adul.* aut militibus, *l.2. C.de in ius voc.l.1.de obſeq. à lib.præſtan* . aut ruſticis, *Iaſ. in l ſi quis.7. num 32. de iuriſd. per ibi alleg.* hæc verò etſi in cõpendijs quærendis, & faciendo lucro nocet, hoc eſt, nihil prodeſt, *l.4.l.iuris.7.cũ ll.ſeqq hoc t.Cuiac.obſer.lib.5 c.39.& in l.nunquam.31. de vſucap.* nec excuſationem habet : *l.2. ff. de confeſſ. l.cum quis.10. C.eod. l.pen. §.pen. & §.fin.h.t. l.error. C.ad l.Fal.* tamẽ petentibus ſuum, hoc eſt, rem propriam, nõ incõmodat: *l.iuris.7. hoc t.* iuris enim errorem in damnis amittẽdæ rei ſuæ, nemini obeſſe traditũ eſt. *l.error.8.h.t.* Atq; hæc quidem in ciuilibus obtinent: in pœnalibus verò, error iuris nõ excuſat à pœnis latæ culpæ, *l.liberorum.11. §. fin. de his qui not . infam .* ſcilicet cùm ea tendit in alterius iniuriam: *Bar. in l.ſi adult.38 num.14.de adult.per l.reſpiciendum.§.delinquunt.de pœn.l.2. §.hac actione. de vi bon.rap.* quia hoc ipſum eſt lata culpa, ius commune ignorare: *gl.in d.l.liberorum.§.notatur. ad verb.non iuris. Bar.in l.non fatetur. nu.6.& 12. de confeſſ.* excuſat autem à pœnis doli: *Bald. & Ang. in l ſicut. C.de præſcript.30.annor. Alexan. in l.quod Nerua. ff.depoſ.& in l.non fatetur.de confeſſ.Corn.conſil.177. in hac. vol.2.* quia error iuris à præſumpto dolo excuſat, & conſequenter ab eius pœna. *gl.& Dd.in l.vnic.§.vlt.ſi quis ius dicent. l.igitur.de liber.cauſ. l.2.ſi quis teſt.lib.Alex.in l.ſi quis.7.de iuriſdict.in l.2.quod quiſ.iur. Caſt.latè conſ.412. num.3.vol.2. per l.ſed etſi .§.ſtitè.de pet.hær.* Eſt tamen præſumptio contra eum , qui iuris ignorãtiam allegat: *Alex. in l.1.ſi quis teſt.lib.Caſtr.conſil.189.l.quemadmodũ. C.de agric & cenſ.lib.11. c.qui contra. de reg. iur.in*

A *6.* quia quiſq; ius quod ſcire debet (ſcire autem omnes iura debent, *l leges.C.de legib.*) non neſcire præſumitur: *Bart & Ang.in l.ſed etſi lege. §.ſcero.de pet hæred. per d.l.quemad. c.ſi diligenti. de for. comp. cum ſimilib. & in l. quod te. 5. ſi cert. peta.* exceptis minoribus 25. annis, *l.pen.in prin.hoc t.l.2. C.eod.* militibus, *l.1 C.eo.* item quandoq; fœminis, *l.fin.C.eod. l.pen.in prin.h.t.* atq; ruſticis: *l.ſi quis.7.vbi gl.ad ver. ruſticitatem. ff.de iuriſd.* ſcilicet in caſibus iure expreſſis. *d.l.fin.C.eo.gl.in d.l.ſi quis.*
B *vide Neguzan.in tract.pig part.5.memb.2.*& quando peritiores conſulere non potuerunt. *d.l.pen. §.2. hoc t. l.iuris.6. vbi Alex. & Bal. C. qui admit.* Aliàs verò error iuris nõ modò allegãdus eſt (ſicuti omnino allegari debet, *Bar. in l. ſi adulteriũ. 38 nu.14.de adult. c.noſcitur. de his quæ fiunt à maio.parte.gl.in cle.appellant. verb.notoriè. de appell.*) ſed etiam alicunde probandus: vt ſi doceatur palàm atq; apertè aliquid contra ius ab ignorante factum eſſe, ſed cum poſtea de iure admonitum
C deſtitiſſe. *Bar.in d.l.ſi in adulterium. n.13.& in l.2. de confeſſ.* Item ſi ius demonſtretur minus eſſe frequentatũ, *Ioan.And.in c.ignorantia. de reg.iur. in 6. Alex. in l.non fatetur. de confeſſ.* vel dubium, *Fel.in c.1. de re ind. Corn. conſ.181. viſa parte 3.* aut ex alia aliqua iuſta cauſa ignoratum. *c.2. de conſt. Card in cle.1.quæſt.89. de priu.vid. Ang.in l.ſi quis. 7. de iuriſd. & in l. ſicut. C . de præſcript.30 . annor. Alex.in l.1.ſi quis teſtam.lib.* Vt autẽ iureiurãdo allegantis probatio eiuſmodi committatur, non
D eſt admittendum, cùm iuris præſumptio illi aduerſetur: *Iaſ.in §.ſed iſtæ.nu.89. Inſt.de actio. Alex. in l.inter. §.rectè.de fur. & conſ.71. vol.1. Felin.in c. quoſdam. de præſump. Cornel. conſ.168.in hac.vol.3.* eis autem contra quos iuris ſtat præſumptio, nõ debeat ſacramentum deferri. *Dd.præall loc.& in l.admonendi.de iureiurand. vbi præcipuè num.300. cum ſeqq.Iaſ. & in l.in bonæ. C. de reb.cred. gl. ſing. in l.fin.ad verb.præſumptio.de eo quod met.cauſ.*

DIGEST. LIBER XXIII.

DE SPONSALIBVS.

Tit. I. C. 5. 1.

1 *Continuatio.*
2 *Sponſalia vnde dicta, quid ſint.*
3 *Species.*
4 *Cauſa efficiens: qui cum quibus contrahere ſponſalia poßint, vel non poßint.*
5 *Materia: & de arrhis.*
6 *Forma contrahendi ſponſalia.*
7 *Finis & effectus.*

1 POSTQVAM † expoſuimus, quomodo ex contractibus rerum, obligationes actionesq; oriantur : ſequens eſt, vt ad contractus perſonarum tranſgrediamur: cuiuſmodi ſunt ſponſalia, nuptiæ, pacta dotalia, & quæ his accedunt: *gl.in Rub. C.de ſponſ.gloſſ.in Rubr. C.de ſer. fugi. vbi Dd.*

B item tutelæ, quæ quaſi cõtractus eſſe perhibentur: *§ tutores. Inſt.de obligat. quæ ex quaſi contract.* neq; profectò ſecundũ rea credita, plures aliunde quàm ex coniugijs & tutelarum adminiſtrationibus, inter viuos exiſtũt actiones. *vide Paul. lib.2.tit.20.in Authen.de nupt.gl.Iaſ.art.21.lib.1.*

¶ Sponſalia porrò nuptias præcedunt , & à 2 ſpondendo dicta, vnde ſponſi ſponſæq; appellatio,

tio,*l.2.& 3.hoc t.*Spondere à ſpõte venit: vt ſpon
deo ſit, quaſi ſponte do vel promitto. *Varr. de
ling.Lat.lib.4.* Hinc omnis ſtipulatio promiſſio-
que,ſponſio appellatur. *l.ſponſio.7.de verb.ſignif.*
Fuit autem in more poſitũ veteribus Romanis,
vt ſibi futurã vxorem ſtipularentur:eamq́; ſpon-
deret is cuius in poteſtate illa eſſet:*l.4.C.de ſponſ.*
vt in Aulularia Plauti, Megadorus ſibi ſtipulatur
filiam Euellionis dari: pater deſpondet: ex quo
ſponſi ſponſęq́; appellatio,& ſpõſalia dicta.*Gell.
lib.4. cap.4.* Sponſalia ſunt mutua repromiſſio
(ſic enim rectius legit Hotomanus,*in Commen.iu
ris.* quàm prout habẽt vulgaria exemplaria, mẽ-
tio & repromiſſio) futurarum nuptiarum, ritè
inter eos,quibus iure licet,facta.*l.1.hoc tit.*

3 ¶ Sponſalia porrò alia dicuntur de futuro,alia
de præſenti. *c.pen.ex.eod.* Sponſalia de futuro,
ſunt tractatus de futuris in poſterũ nuptijs (cu-
iuſmodi olim omnia erant) ac veluti pactum &
conuentio futuri contractus, *l.ſi pœnam. de verb.
oblig.gloſſ.in l.in bonæ.7.de eo quod cert.loc.*vt cum
parentes de ſubſecuturis liberorum nuptijs ali-
quid conſtituunt, *c. de ſponſ. duo. c. pen. de ſponſ.*
aut impuberes inter ſe contrahunt, *l. quæſitum.
9.hoc t.c.fin. de deſponſ.impub.c.vnic. §.idem.eod.in
6.* aut arrhæ tantummodò dantur, *l.3. C. eod.* aut
verba alioqui in futurum tempus vel ſub condi-
tione concipiuntur. Sponſalia de præſenti, ſunt
promiſſio coniugij præſentis: ſeu,vt loquuntur,
tractatus diſpoſitiuus ſuper matrimonio præſen
ti,qui vim coniugij habet: *l.penult. de ſpon.* quod
ex verbis quæ in pręſens tempus ſonant,intelli-
gi poteſt: vt,Accipio te in coniugem, *de his ver-
bis, præſentis temporis & futuri, vide Ang. & Fab.
in §.alien.in prin.Inſtitut.de don. Dd.in l.tale.40.de
pact.* &c. Porrò cum verba ſunt ambigua, ita vt
tam ad præſens quàm ad futurum tempus ac-
commodari poſſint, æquius eſt pro matrimo-
nio fieri interpretationem, & haberi ſponſalia
pro præſentibus: *c.tua.26.de ſponſ.c.licet.2.de te-
ſtibus. c. fin. de re iudic. c. continebatur. de deſponſ.
impub.* vt in verbis,Volo te tenere vel accipere in
vxorem, *Panor. in c. quemadmodum. per illum tex.
ex.de iureiuran.* & ſimilibus. Nam in actibus qui
pendent à mera voluntate & diſpoſitione lo-
quentis, iſtiuſmodi verba pro præſentibus acci-
piuntur: *Panor.præalleg.loc.per doctrinam Bart.in
l.ſi is qui pro emptore.15.de vſucap.& in l.ſi maritus.
§.1. ad l.Iuliam de adult.* fitq́; interpretatio con-
tra eum qui legem contractus dicere potuit
apertius: *l.veteribus. de pact.* cæteroquin multis
decipulis, & malitioſis ludificationibus, coniu-
giorum promiſſa implicarentur. Neq; tamen ex
ſola verborum cauillatione hæc res ponderanda
eſt:ſed prouidi prudentiſq; erit iudicis,ęſtimare
ex circumſtantijs perſonarum & rerum,quid in-
ter partes veriſimiliter fuerit actum. Deinceps
alia dicuntur eſſe ſponſalia iurata, alia non iura-
ta:*cap.2.c.requiſiuit.de ſponſ.* quædam pura,quæ-
dam conditionalia.*ext.de condit.appoſit.*

4 ¶ Cauſa efficiens ſponſaliorum, olim fuit ſti-
pulatio & repromiſſio mutua (prout antè di-
A ctum eſt: nam promiſſio ad ſolennem ſtipula-
tionem refertur, *§.ſi ſcriptum. Inſt.de inutil.ſtipu-
lat.*) hodie verò ſicuti nuptias efficit conſenſus,
l. nuptias. de regul. iur. vide ℨ. tit.1. ita ſponſalia
etiam abſq; verborum ſolennitate contrahũtur,
ſolo conſenſu, *l.4.l.in ſponſalibus.7.l.ſponſalia.11.
hoc tit.*tàm eorum qui coniunguntur, *l.ſponſalia.
11. l.ſi puella.6. l.filiofa.13. hoc t.* quàm quorũ ſunt
in poteſtate:*l.ſi in ſponſalibus.7. l.ſponſalia.11.cum
ll.ſeqq. hoc t.* filia tamen conſentire videtur, quæ
B nõ euidenter à patre diſſentit: *d.l.in ſponſalibus.
7.l.ſed ea.12. hoc tit.* quod & in filio obtinere vult
Accurſ. *d. l. in ſponſalibus.7.* Tunc autem diſſen-
tiendi poteſtas eſt, cum indignũ moribus ſpon-
ſum pater filiæ eligit: *d.l.ſed ea.* aliàs iure ciuili,
diſſentiendo iuſtam ingratitudinis atq; exhære-
dationis præbet cauſam: *§.ſi alicui.in Authen.vt
cum de appell. cog. vide latè Dec.in l.nuptias.30.nu.
9.& 10.de regul.iur.* quod tamen neq; iure Pon-
tificio, nec moribus noſtris obtinet; *c.1. vbi Dd.
C de deſponſa.impub.*cum omnino libera eſſe matri-
monia debeant. *c. cum locum. 14. c. gemma.39.
de ſponſ.*Poſſunt autem ſponſalia contrahere,qui
& nuptias. nam vbi nuptiæ interdictæ ſunt, ibi
ſponſalibus, quæ ſunt aditus nuptiarum, locus
eſſe non poteſt: *l.oratione.16. hoc t.c.cum quis. de
reg. iur.in 6.* quanquam impuberes etſi nõ rectè
coniungantur; *in prin.Inſtit. de nupt. l.quæſitum.
9.hoc t.* tamen ſponſalia, dilatis ad pubertatem
nuptijs,rectè contrahunt: dummodò id fieri ab
D vtraque parte intelligatur, id eſt, non ſint mi-
nores quàm ſeptem annorum. *l.in ſponſalibus.
14.hoc tit.*

¶ Materia circa quã verſantur ſponſalia, ſunt 5
futuræ nuptiæ: de quibus vltrò citroq́; datis ar-
rhis, ſolet in ijs tractari & conueniri: arrhæ au-
tem cuius ſint materiæ, non multum intereſt:
plerunq; tamen annulos, *c.ſi quis vxorem.27.q.2.
Panorm. & Dd. in c.1. de ſponſ. duo.* aut catenas,
nummóſue cùm aureos tum argẽteos, *l.fi. C.eo.*
E arrharum loco dari vſitatum eſt. Eaq́; conſuetu-
do iam inde à primis patribus ortũ habet. Nam
& miniſter Abrahæ, in ſponſalibus Iſaac, *χειμή-
λια* aurea & argentea, arrharum loco diſtribuiſ-
ſe legitur. *Geneſ.24.*

¶ Forma ſponſaliorum olim cõſiſtebat in ſti- 6
pulationibus, teſtationibus & cautionibus, de
præſtãda certa pœna, qui in ſtipulationem de-
ducebatur, ni ſtatum ſponſalibus eſſet: *l.in ſpon-
ſal.7.hoc t.l.fin.in fin.C.eo.* itẽ interueniente con-
F trahentium oſculo, nonnunquam ſponſalia con-
ſtituebantur. *l.ſi à ſponſo.16. C.de donat.ante nupt.*
Hodie qualiſcunq; promiſſio, etiam ſine ſtipu-
latione, ſcriptura, *d.l.in ſponſalibus.* aut etiam ar-
rha ſufficit. Nam vt coniugium ſine dote eſſe
poteſt, *l.fin.C.de donat. ante nupt.* ita ſponſalia ci-
tra arrham: *c.tua.25. ext.eod.* quanquam arrha be-
ne plerunq; interuenire ſolet, *l.3. l.fin. C. eod. l.ſi le-
gib.16. C.de epiſc.audien.* adeò vt ſæpe etiam ſolis
pignorib. vltrò citroq; datis, ſine alia ſtipulatio-
G ne vel promiſſione ſpõſalia cõtrahantur. *gl. Panor.
et Dd.in c.tua.25.ext.eo.& in c.fi.de deſponſ.impub.*

vt ſi

vt ſi iuuenis fidei cõiugalis nomine puellæ mu- A
nus offerat, idq; illa taceos accipiat: etenim vi-
detur in eandem cauſam accipere, in quam ob-
latum eſt. *vide.* ̃J *de ſolut.* Quia verò ſponſalia ſo-
lo hodie conſenſu cõſtant, ideo non modo inter
præſentes, ſed etiam abſentes, per nuncium, lite-
ras, procuratorem rectè ineũtur. *l. 4. l. fin hoc tit.*
l. quid ergo 13. § 1. de his qui not. infam. Sed & in
præſens aut in futurum, purè, in diem, ſub con-
ditione, & ſimilibus modis concipi poſſunt, *tot.*
tit. de condit. appoſ. ex. c. pen. cum ſimil. de ſponſ. ſicu- B
ti & reliqui contractus qui cõſenſu celebiaotur.
vid ̃J. *de empt. & vend. & de pact. &c.*

7 ¶ Finis ſponſaliorum eſt, vt coniugium con-
trahatur. Effectus eorum qui de futuro ſuot, vt
ſpem certam & ius matrimonij futuri inducaot:
l. ſi vxor. 13. §. diuus. de adulter. quod illiuſmodi
eſt, vt ſponſus mariti, ſponſa vxoris loco habea-
tur: *l. ſi ſponſalib. 58. de iur. dot. l. lex Iulia. de fund.*
dot. l. item apud 15. §. ſponſ. de iniur. l. ſi vxor. de ad-
ult. l. non ſine. C. de bon. quæ lib. l. eſſiduis. C. qui pot. C
in pign. l. 2. §. ſi ſpõſa. ̃J. *de priuil. cred. al. l. 17. de reb.*
auct. iud. poſſ. Nam cingendus habetur pro cin-
cto, *l. pen de teſtam. milit.* vt loquuotur: & deſti-
nata ad aliqnem finem, eo loco interpretatio-
ne iuris ſunt, atque ſi ſuum adepta finem eſſent:
l. à diuo Pio. 15. §. fin. vbi Raph. Fulgoſ. de re iud. l.
cætera. 41. §. ſed ſi paranis. vbi hoc diſputant Dd. de
leg. 1. §. & quia parum. in Auth. de nupt. ac quod
de proximo ſuturum eſt, id vtiq; pro iam facto
habetur: *Bart. Bald. & alij, in l. pen. de milit. teſt. &* D
item Bal. in l. ſi impuberi. de tut. & cura. da. quod
ἐν πλάτει, & lata quadam interpretatione, in fa-
uorem matrimonij, atq; in cauſis fauorabilibus,
gloſſ. Land. lib. 1. art. 45. item quo ad honeſtatem
affinitatis publicam contrahendam, *l. penul. C. de*
inceſt. nup. vid ̃J. *t. 1. & t. t. ex. de eo qui cog. conſang.*
vx. receptum eſt: in ſtrictis aliud ſernatur: *l. 2. &*
l. 4. ff. ad l. Pomp. de parricid. quia non propriè, ſed
per interpretationem tantum ſponſa vxoris lo-
co eſt. *Lorario. vbi Bald. hoc t.* Quare neq; in pœ- E
nalib. *l ſelet. de his qui not. infam. gloſſ. in cle. 1. verb.*
contrahen. de conſang. & aff. Panor. in c. 1. circa fin.
de poſtul. prælat Iaſ. in l. cũ quidam. de lib. & poſth.
nec in ſtatutis, *text. in l. ſi à ſponſo. 16. C. de don. ant.*
nupt. quæ verbi gratia poſt mortem mariti cer-
tam (ut fit) bonorum partem ſuperſtiti viduæ
decernunt, *Authent. præterea. C. vnde vir & vxor.*
ſponſa vxoris loco ducetur. *Bal. in l. vltim. C. vnde*
legit. idem Bald. Salic. Caſtr. in l. 1. C. vnde vir & vx.
latè Salic. & Cyn. in l. cum in te. C. de don. ant. nupt. F
Bald. in l. Deo. C. de epiſc. & cler. Bart. in l nihil. rer.
amot. l. cum fuerit. de condit. & demonſtr. vide latè
Tiraq. in ll connub. poſt ll nu. 22. vid. gl. Land. lib. 1.
art. 31. & 45. lib. 3. Dec. conſil. 140. num. 3. Boer. de-
ciſ. 22. nu. 38. Matheſ. ſing. 74. quod fortè in ſpon-
ſalibus de futuro verum eſt. nam in ijs quæ ſunt
de præſenti, contrarium iure communi ſtatui
æquius erit, cum pro vero coniugio habeantur;
vid. Schurff. conſ. 9. vt in præſenti. cent. 3 gloſſ. in c.
quemadmodũ. 24. verb. teneatur. de iureiur. quan- G
quam Saxonicum ius ingreſſum thori maritalis

A indiſtinctè requirat. *vide Zeb. gl lat. lib. 1 art. 31. gl.*
lib 3. art 45. num. 6. & art. 77. per illos textus. Illud
quoq; ad effectũ pertinet, quod licet olim pœ-
nitere alterutri perſonæ aut eius patri in ſpon-
ſalib. licuit, *l. 1. C. eod. in poteſtate. 10. hoc tit.* adeò vt
ne quidẽ pœna promiſſa deberetur, *l. Titia. 134.*
de verb. oblig. c. gemma. 26. ex. eod. (etiamſi vetuſtiſ-
ſimo iure ex ſponſo agi potuerit: *Gell. lib. 4. cap.*
4.) tamen nouiſſimo ciuili iure qui pœnitet, ar-
rhas quas dedit, amittat, aut acceptas reddere
B teneatur duplicatas: *l. fin. C. eodem.* iure Pontifi-
cio ne pœnitere quidem licet, *c. ex literis. ex. eod.*
niſi mutuo conſenſu ſponſalia diſſoluantur, *c. 2.*
ex. eod. vbi Panor. & Felin. dicunt eam communem
opinionẽ. aut ex iuſtiſſima aliqua cauſa, puta ſub-
ſecutæ deformitatis *c. vlt. de coniug. lep.* deſertio-
nis, *c. de illo. de ſponſal. l. pen. hoc t. l. 2. de diuer.* di-
uerſæ fidei, *l. ſi legibus. 16. C. de epiſc. audien.* ſtupri
ſubſecuti, *d. c. quemadmodũ.* (nam ex præceden-
te non diſtrahuntur, *d. c. quemadmodum. vid.* ̃J. *de*
C *nupt. in fin.* etiam violenti & coacti, *Panorm. &*
Imol. in c. quemadmodum. poſt gloſſ. ibidem. ad verb.
oculos. de iureiur. &c. quæ obtinent in ſponſali-
bus de futuro. Hæc enim nõ conſtituunt matri-
monium & ius ſpirituale, ſed tantùm ſuot pacta
& conuentiones de re futura: quare ſicut reliqui
cõtractus, ita & iſta mutuo conſenſu, alijsq; mo-
dis legitimis diſſolui poſſunt: *Felin. nu. 16. in d. c.*
2. per illum tex. ex. eo. quæ verò de præſenti ſunt,
ne mutua quidẽ volũtate, iuſtáue aliqua ex cau-
D ſa (niſi quæ coniugiũ reſcindat, *gl. ad verb. tenea-*
tur. Panor. & Imol. in d. c. quemad. & ita videntur
velle Dd. in d. c. 2. de ſponſ. quia illud accipiunt de
ſponſalibus de futuro. Hoſtien. tit. de matr. circa fin.
diſſoluuntur: quia in matrimonium tranſeunt.
c. pen. ex. eo. c. 1. c. 3. de ſponſ. duo. vt & illa quæ con-
cubitus ſubſequitur. *c. is qui fidem. c. pen. ex eod. c.*
1. de ſponſ. duo. Schurff. conſ. 57 cent. 1. Spec. de præ-
ſump. §. vltim. nu. 5. vide ̃J. *tit. 1.* Quapropter hæ
ob ſecutũ ſtuprum violeotũ, *l. ſi vxor. 11. §. ſi quis.*
E *verſ. caterùm quæ vim patitur. de adult. Panorm. c.*
quemadmodum. num. 11. & 12. de iureiur. vel aliam
ſuperuenientem deformitatem, non diſtrahun-
tur. *vide Panor. & Imol. in d. c. quemadmodum nu.*
11. & 12. vbi gl. optima ad verb. teneatur. per c. ex pu-
blico. de conuer. coniug.

DE RITV NVPTIARVM.
Tit. 11. C. 5. 4. vſq; 10.

F 1 *Vnde dictæ ſint nuptiæ, & quid ſint.*
2 *Diuiſio, & genera nuptiarum.*
3 *Cauſa efficiens, & origo: & quorũ conſenſus requiratur: & de conſenſu parentum.*
4 *Qui nuptias contrahere poßint, vel non.*
5 *Forma: & quomodo contrahantur nuptiæ.*
6 *Finis & effectus.*
7 *Affinia.*
G 8 *Contraria: & quæ coniugium vel impediant, vel diſſoluant.*

Sponſalia

1 SPonſalia † conſequuntur nuptiæ: quas à nuptu, id eſt, opertione & velamẽto dictas eſſe authot eſt Varro: quem ſequitur D. Ambroſius docens de exemplo Rebeccæ, ad cõſpectum ſponſi Iſaac ſe obnubentis atque velantis, hunc obnubendi ritum fuiſſe antiquiſſimum. *c. nec illud. 30. quæſt. 5. Geneſ. 24.* Et certè apud Romanos, mulier olim nupta & obuoluta, tectaq; velamine lutei coloris, vt eſt apud Pliniũ, in domum mariti deducebatur. Vnde liquet, nuptias nomen ciuile eſſe, & potius ſolennitatẽ celebritatemq; cõtractus coniugalis, quam ipſum coniugium denotare. Quare nõ raiò nuptiæ & matrimonium, vt diuerſa ponuntur: *§. ſi aduerſus. it. in verbis, nec nuptiæ neq; matrimoniũ. Inſt. de nupt. vide quæ ibi dixi. & Cuiac. obſ. lib. 6. c. 32.* & hic titulus de ritu. hoc eſt, ſolennitate nuptiarum inſcriptus eſt. Hodie tamen ritibus illis pontificijs nuptiarum antiquatis, nuptiæ; coniugia & matrimonia promiſcuè dicuntur: *in prin. Inſt. de pat. po. in verb. nuptiæ ſeu matrimoniũ. vbi ſcripſi.* quanquam ciuiles appellationes omnes ciuiles ſunt, ſicuti & nomen matrisfamiliâs, *Cic. in Top.* vnde matrimonia dicta. Quare nõ omnis maris & fœminæ coniunctio, quæ naturalis eſt, *l. 1. §. fin. de inſt. & iur.* dicitur matrimonium aut nuptiæ (vt contubernium ſeruorum: *l. cum ancillis. C. de inceſt. nupt. gl. in prin. Inſt. de nup. ad verb. ciues Romani*) ſed nuptiç ſunt, quas ciues Romani ſecũdum præcepta legum contrahunt. *Inſt. de nup. in prin.* Eas ita definit Modeſtinus, vt ſit coniũctio maris & fœminæ, cõſortium omnis vitæ, diuini & humani iuris cõmunicatio. *l. 1. h. t.* Iuſtinianus *in prin. Inſt. de pat. poteſt.* paulò aliter: Eſt, inquit, viri & mulieris coniunctio, indiuiduã vitæ conſuetudinẽ continens. In Eccleſijs & ſcholis porro Chriſtianis, ita piè definitur: vt ſit legitima & indiſſolubilis copula vnius maris & vnius fœminæ, inſtituta diuinitùs, vt agnoſcamus Deũ eſſe mentem caſtam, & ei in caſtitate ſeruiamus: & hoc modo propagetur genus humanum, & Eccleſia æterno Deo colligatur.

2 ¶ Coniugia verò aut publica ſunt, quæ publicè corã Eccleſia aut multis teſtibus, benedicente ſacerdote, contrahuntur: aut clandeſtina, quæ etſi Canones *vide c. 1. cum ſeq. 30. quæſt. 5.* improbant, *tot. tit. de cland. deſpon. c. nec illud 30. quæſt 5. Schurff. conſi. 1. nu. 4. & 8. cent. 1.* tamen poſtquam contracta ſunt, diſſolui amplius non poſſunt, *c. final. 28. quæſt. 1. c. nec illud. § ſed obijcitur. 30. q. 5. Schurff. conſ. 1. num. 4. cent. 1.* nec liberi inde nati pro iniuſtis habentur. *c. quod nobis. de clandeſt. deſponſ.* Canonibus quoque aliud coniugium legitimum dicitur, & non ratum: aliud ratum, & non legitimum: aliud legitimum & ratum. Legitimum dicitur, & non ratum, quod inter Iudæos & infideles contrahitur, iuxta leges Moſaicas, ciuiles & forenſes cuiuſque loci: quæ inter infideles diuortium ex multis cauſis aut ſine cauſa concedunt. Sicuti lex Moſi, dato repudij libello, citra cauſam iuſtam diuortium permittit. *c. non ſatis. 34. quæſt. 2.* Coniugium ratum & non legitimum, eſt quod Chriſtiani & fideles citra ſolennitates Canonicas, puta parentum conſenſum, publicam benedictionem, &c. contrahunt. Non legitimum, quia deſtituitur ſolennitate legum: ratum ideo dicitur, quia diſſolui inſtar Ethnicarum nuptiarum, dato repudij libello, non poteſt. Coniugium porrò ratum & legitimum eſt, quod fideles, ſeruatis legum & canonum ſolennitatibus, celebrant. *c. fin. 28. quæſt. 1. c. quanto. de diuor.* Deinde alia dicuntur vera, quæ verè exiſtunt, & probari poſſunt: alia præſumpta, quæ tantùm ex coniecturis eſſe præſumuntur: *c. illud. de præſump. l. 9. & 13. C. eod. Spec. de præſump. §. vl. num 5.* alia initiata, videlicet conſenſu: alia conſummata, ſcilicet carnali copula. *c. 2. de conuer. coniu. c. ſtatuimus. cum ſeq. 27. q. 2.* Nam per eam, quidam conſummari demum matrimonium volunt: nec antè putant maritum vel vxorem eſſe participes eorum lucrorum, quæ alterutro moriente, ex ſtatuto ſuperſtiti debentur: *Panorm. in c. ex publico. num. 7. de con. coniug. Salic. in l. cũ in te. C. de don. ante nupt.* quod tamen durum eſt, & meritò ab alijs reprobatum: *Bald. Caſt. Alex. in l. 1. C. vnde vir & vx. Ang. trac. mal. verb. adulterauit. num 16. fac. l. nuptias. de reg. iur. d. c. ex publico. c. cõmiſſum. vbi Pan. nu. 3. de ſponſal. vid. Tiraq. de legib. connub. leg 15. nu. 22.* quanquam videre licet, in plerisq; id genus ſtatutis hanc clauſulam ferè addi: Poſtquam aſcẽderint thorum nuptialem, &c. *gl. noua Land. lib. 3. art. 45. & dictum eſt ſ. tit. 1.*

3 ¶ Quod ad cauſam efficientem attinet, coniunctio voluntatum, affectuum, *l. ſi quis. 26. C. eod.* corporum maris & fœminæ, eſt ex communi naturæ iure. *l. 1. §. fin. de inſt. & iur.* conſenſus, quo propriè matrimonium, hoc eſt, indiſſolubilis vitæ ſocietas, cuiuſmodi non eſt in coniunctione iuris naturæ communis, contrahitur, *l. nuptias 31. de reg. iur.* eſt ex iure gentium, *l. 1. §. fin. de pac. l. 1. in fin. de cont. empt.* ſicuti & cæteri contractus: *l. 5. de iuſt. & iur.* inſtitutio, eſt iuris diuini, *Geneſ. 2.* ſolennitas & forma, iuris Pontificij & Ciuilis; *c. tua. 26. de ſponſal.* ex quo & bonæ fidei contractus, matrimonium eſſe iudicatur. *vid. Iaſ. poſt Fab. in §. fuerat. numer. 12. & 13. Inſt. de actio.* Eſt igitur coniugium origine & affectione, iuris naturæ. nam eadem inclinatione naturali, reliquæ quoque animantes coniunguntur (ex quo Cic. lib. 4. de Finibus ait, coniugia virorum & vxorum, natura coniuncta eſſe) inſtitutione iuris diuini, conſenſu iuris gentium, forma & ſolennitate iuris ciuilis. Cum autem contra inſtitutionem iuris diuini, nulla currat præſcriptio, *Bald. in l. 2. C. de vſur. c. ad audientiam. c. cum venerabilis. c. fin. vbi Dd. de conſue. c. ad noſtram. de probat. c. cæterùm. de iureiur. cle. 1. de vſur. Schurff conſ 83. prædictæ. num 11. cent. 3.* facile intelligi poteſt, cohabitatione & præſcriptione aliqua ius cõiugij induci non poſſe: *l. qui in prouincia. 57. § diuus. de rit. nupt. Bal. in rep. l. 1. nu. 4. C. de emanc. lib. Socin. conſ. 39. nu. 3. & 5. vol. 1.* ſed ſolùm ex ordinatione diuina, præceptisq; iuriſgen-

iuriſgẽtium & ciuilibus conſtitui illud ſolo conſenſu, *l. non cogitur. 21. hoc t. l. nuptias. 31. vbi Dec. de reg. iur. l. 2. hoc t. in prin. Inſt. eod.* & voluntate corũ qui coniũguntur, quorũq; ſunt in poteſtate, *in prin. Inſt. eod. l. 2. hoc t.* vt patris, aut, &c. Horum enim conſenſus adeò iure ciuili eſt neceſſarius, *l. 2. l. ſi pater. l. ſi nepos. h. t. l. vnic. § oportet. C. de rap. virg. l. nec filium. l. ſi vt proponis. C. de nup.* vt velut authoritas atq; iuſſum præcedere debeat: *in prin. Inſt. eod.* cæteroquin iniuſtæ reputantur nuptiæ, iniuſtiq; ex his ſuſcepti liberi. *l. Paulus. 11. de ſtat. hom.* Conſentire tamẽ pater præſumitur, fauore matrimonij, qui ſciens contrahi, non contradicit. *l. 5. C. eodem. l. in ſponſal. 7. §. 1. de ſponſ.* Matris, curatorum, & propinquorum, quibus poteſtas patria in contrahentes non eſt, *§. fœminæ. Inſt. de adopt.* conſenſus non eodem modo videtur neceſſarius. *l. 1. l. in copulandis. 8. vbi gl. C. eo. vide quæ dixi in prin. Inſt. de nupt.* Nam nec approbatione patris filio filiæúe emancipatæ, iure ciuili ad eſſentiam nuptiarum erat opus: *l. filius. 25. vbi gl. h. t.* niſi ſcilicet ætate adhuc minores eſſent: quo caſu lex, patris aſſenſum, *l. in coniunctione. 20. C. de nupt. gl. in d. l. filius. 25.* etiam in vidua, *l. viduæ. 18. C. eod.* propter infirmitatem ſcilicet ætatis, requirebat. Qua ratione arbitror in minoribus patre orbatis, matris quoq; ac tutorum conſenſum fore etiam hodie neceſſarium: *l. 1. l. in coniunctione. 20. C. eod.* aut illis diſſidentibus, iudicis authoritatem interponendã eſſe. *d. l. 1. d. l. in coniunct. in fin. vbi Bald. & Salic.* De iure porrò diuino, & ex præcepto Decalogi, idẽ debetur honor matri qui patri: ideo Canones recentiores (nam veteres ius ciuile magis ſecutos, in primitiua Eccleſia apparet, *c. aliter. 30. q. 5.*) vtrorumq; parentum conſenſum indiſtinctè requirunt; *c. ſufficiat. 27. q. 1. cap. 1. de deſponſ. imp. c. cum cauſa. de rapt.* magis tamen ex honeſtate quàm neceſſitate: nam ob diſſenſum parentum, non pronunciant iniuſtas eſſe nuptias (etiamſi minus legitimas eſſe, vetera canones fateantur, nomine tamen magis quàm reuera, *c. ſi. 28. quæſt. 1. c. aliter. 30. quæſt. 5.*) neq; iniuſtos liberos inde natos: *c. cum cauſa de raptor. vid. c. 1. de deſp. imp.* cum tamẽ noſtro olim iure, etſi nuptiæ non diſſoluebantur iam cõtractæ parentibus, quorum in poteſtate cõtrahentes erant, diſſentientibus: *Paulus li. Sent. 2. c. 20.* tamen iniuſtæ nuptiæ, iniuſti liberi haberentur, *d. l. Paulus.* quod ad ius ciuile, puta familiæ, patriæ poteſtatis, ſucceſſionis attinebat: *Cic. & Boet. in Top.* etiamſi quo ad ius naturæ, gentium, & peregrinorũ, coniugium eiuſmodi ratum, & liberi inde nati pro veris ac naturalibus filijs eſſent. *l. quidam. de pæn. l. ſi vxor. 13. §. planè. de adulter.* Moribus autem noſtris, vtrorumq; parentum ſuffragium in liberorum, præſertim minorũ 25. annis, vt ſuprà dictum eſt, nuptijs contrahendis neceſſarium eſt, nec abſq; eo contrahi poſſunt: contractæ tamen ob parentum diſſenſum non diſſoluuntur *fac. l. patre. 8. in fin. de his qui ſunt ſui vel alie. iur.* ſi quidem conſummatæ ſint copula, quia res integra eſſe deſijt: ſin initiatæ tantùm,

A nõ niſi ex iuſtiſſima cauſa retractari poſſunt: qua de re paulò pòſt plura erunt dicenda. Conſenſus porrò contrahentium, aut expreſsè interuenit, *c. licet. de ſpon. duor.* aut tacitè: *c. cum apud 14. de ſponſ. c. vnic. de deſp. impu. b. l. b. 6.* ſicuti & parentum. *l. 5. C. eod. d. l. in ſponſ. 7. §. tit. 1.*

¶ Conſentire autem in matrimonium, & cõtrahere poſſunt illi omnes, qui non aut natura aut lege prohibentur. *d. c. cum apud. 14. de ſponſ.* Prohibẽtur natura furioſi. *l. patre 8. de his qui ſunt* 4
B *ſui vel alien. iur. c. dilectus. 24. ext. eod.* impotentes, *l. in cauſis. 10. C. de repud. t. t. ex. de frigid. & malefic.* impuberes: *in prin. Inſt. eod. l. quæſitũ. 9. l. in ſponſ. 14. §. tit. 1.* niſi malitia ætatem ſuppleat *c. de illis. 9. e. vlt. de deſponſ. impub.* Lege diuina *Gen. 2. Leuit. 20. 1. Cor. 5.* & naturali, atq; adeò omniũ gentium, prohibentur nuptiæ inter parentes & deſcendentes, in infinitum: *l. nuptiæ. 53. l. fin. hoc tit. l. nemini 17. C. de nupt. vid. C. de inceſt. nupt. per tot.* & inter collaterales, primo gradu: *l. libertinus. 8.*
C *hoc t. § itẽ. Inſt. eod. l. nemini. 17. C. eod.* itẽ inter plures quam duos, vno eodemq; tempore. *l. 2. C. de inceſt. nupt. l. eum qui duas. C. de adulter. l. 1. de his qui not. infam. §. affinitatis. cum ſeqq. Inſtit. de nupt.* iuxta præceptum; *Genes 3 Matth. 22.* Erunt duo in carnem vnam, quanquam hæc prohibitio nõ omnium temporũ neq; gentium fuit: videmus enim nõ modò apud ethnicas quaſdam gentes, ſed etiam in populo Dei, πολυγαμίαν quandoq; receptam fuiſſe. *Gen. 4. exemplum Abrahæ, Iacob,*
D *Dauid, &c.* Lege ciuili cõtrahere nuptias vetantur ſerui, *l. cum ancillis. 3. C. de inceſt. nupt.* & peregrini, *Cic. in Top. &c.* Iuſtas, inquit Imperator, *in prin. Inſt. eo.* nuptias contrahunt ciues Romani: mares quidem puberes, fœminæ viripotentes, hoc eſt: Iure Romano nuptias iuſtas & ciuiles conſtituere nequeunt, niſi qui ciues Romani ac huius iuris participes ſunt. Atqui ciuitatis ius penes ſeruos & peregrinos nequaquam eſſe, palàm eſt, non igitur iure ciuili, cum ſeruo ſeruáue
E cõſtat matrimoniũ: maximè cum ex ſeruo ventre, ingenui familiæ hæredes naſci non queant. Iure tamẽ gentiũ & naturæ, prohibitionẽ iſtiuſmodi nõ [illegible], exemplum Abrahæ docet: cui cũ ancilla [illegible] verè coniugiũ fuit. Item nec licitè iure poſitiuo coniungũtur tutor, curator, aut horum filius, cũ pupilla vel minore, cuius cura tutelâue geritur: *t. t. C. de interd. matri. l. libertum. 37. h. t. l. qui pupillã. 7. ad l. Iul. de adult. l. vlt. de legat. 1.* nec coniuncti ſibi inuicẽ ex latere, quarto gradu
F conſanguinitatis. *vid. C. de inceſt. nupt. & Inſt. de nupt. c. pen. & c. fin. de conſang.* aut etiam affinitatis; *d. c. pen. vbi gloſſ. & Dd. de conſang. l. penult. C. de inceſt. nupt. vid. gloſſ. in §. ſi vxor. & ibi Ang. Inſtit. de nupt. & in l. 4. de gradib. affi.* quæ quo ad prohibitionem matrimonij, ſolo conſenſu, *l. pen. C. de inceſt. nupt. gloſſ. Ang. & Dd. in §. ſi vxor Inſtitut. de nupt. & in l. 4. de grad. aff. c. de illo de cond. app. c. vnic. de deſponſ. imp. lib. 6.* aut illicita conſuetudine *l. 4. de nup. vide de his tot. tit. ext. de his*
G *qui cog. conſang. vxo. ſuæ.* contrahitur: quanquam iure ciuili nouo (nam apud veteres aliter fuiſ-

ſe ap-

ſe apparet. *Vlp. tit 5. & 16.*) hac in prohibitione A nulli certi gradus definiti ſunt: *vid. Inſt. de nupt. & quæ ibi dixi.* vt nec iure gentium, quo tantùm primus in collateralibus gradus pro inceſtu habetur. *l. fin. hoc tit. vid. ℥. de adulter.* Sed iure Pontificio vſq; ad quartũ gradũ incluſiuè, coniugia prohibentur: moribus aũt noſtris, vſq; ad quartũ excluſiuè. nã qui in quarto vel affinitatis vel cõſanguinitatis gradu cõſtituti ſunt, nõ prohibentur in noſtris curijs coniũgi: vt nec illi (etiã iure Canonũ) qui in ſecundo vel tertio affinita- B tis genere, quãuis propiore gradu exiſtunt. primũ enim duntaxat genus affinitatis prohibitionem habet, non ſecundũ vel tertiũ. *c. non debet. de conſang. & aff. Gemin. in c. vnic. § quare. num. 3. de ſponſ. lib. 6.* Sed & ob præſumptionem violentiæ atq; metus, ſaltẽ reuerẽtialis, raptor cum rapta, *in Auth. de rapt. mul. l. vnic. C. de rap. vir.* magiſtratus, vt præſes, cũ prouinciali: *l. ſi quis officium. 38. l. qui in prouincia. 57. h. t. tot. t. C. ſi quac. præd. poteſt.* ob inæqualitatẽ, ampliſſimus cũ humili; *l. humi-* C *lem. C. de inceſt. nupt.* Senatorius cũ libertina aut vili muliere, *l. lege. 44 cum ll ſeqq. h. t. l. oratio. 16. ℥. tit. 1.* patrona eiuſq; filiæ cum liberto, *l. 3. C. de nupt.* contrahere legibus prohibentur. Sed hæ prohibitiones ciuiles, iure Nouellarũ *Auth. ſed nouo iure. C. de nupt.* & Pontificio, quod in hac cauſa ſpirituali attendimus, *iuxta doctrinã Cano. in cap. 1 & 2. de oper. no. nunc. Caſt. in Auth. at qui ſemel. C. de prob.* non conſiderantur. *c. pen. de rapt. cap. pen. vbi Hoſt. de ſecun. nupt. c. raptor. 28 q. 2 &* D *36. q. 1. per tot. Panor. & Dd. in Rub. de cog. leg.* Hoc tamẽ iure cum infidelibus, *c. cane. 28. quæſt. 1. c. de infidelib. de conſang. & affin. c. quanto. de diuort. Panor. in c. fin. n. 3. de tranſact. vide cap. Iudæi. & ſeqq. 28. q. 1. Nolite iugum ducere cum impijs.* & nonnunquam cũ ea quæ per adulteriũ antè fuit cognita, *tot. tit. ext. de eo qui dux. in matr. quã per adult. poll. quod & prohibitionem ciuilem continere videtur. §. ſi quis verò acenſ. in Auth. vt null. iud.* nuptias contrahi eſt interdictũ. Sed & cognatione ſpirituali E eas Pontifices impediũt *tot. t. de cog. ſpir. l. ſi quis. 26. in fin. C. eo.* quod etſi ex legibus *l. ſi quis alumnam. 26. C. de nupt.* ortum habet, tamen moribus noſtris, facta eiuſmodi cognatio nullũ creat impedimentum: alioqui eâdem ratione inter omnes qui Chriſto initiati ſunt, ac nomen dederunt, obicem prohibitionis ponere liceat: cum vniuerſi ſibi inuicem fratris ac ſororis loco, imò eiuſdem corporis membra ſpiritualiter exiſtant. Sed ſicuti Chriſtus inquit, regnũ ſuum non eſſe F de hoc mundo, ita tota illa ſpiritualis fraternitas & cognatio, à politicis huius vitæ ordinationibus eſt ſeparata.

5 ¶ Forma contrahendarum nuptiarum, olim multiplex & varia fuit. *vide Cicer. in Top. & Boet. Vlp. tit. 9. tt. 25. 26. Tac. lib. 4. Gell. lib 18. c. 6. Ariſt. lib. 1. œcono. Cuiac. ad Vlp. tit. 11. & obſer. lib. 6. cap. 16. & 20. Catull. Plin. Plutarc. Lactant. Feſtum, Pomp. Alex. ab Alexan. lib. Genial. dier.* Tribus enim modis habebatur vxor. *vide Boet. præalleg.* G *Iac. latẽ Cont. lib. 1. diſp. cap. 13.* aut farre, quod erat Pontificum: *Vlp. tit. 9.* aut vſu & conſuetudine, quod erat vulgare & tralatitium: aut coemptione, ac conuentione in manum viri, per quã vxor efficiebatur materfam. tranſibatq; in familiam mariti: *vide de his Tiraq. in ll. conn. in 4. lege. nu. 4.* & alter alteri ſuus efficiebatur hæres. *Vlp. cap. 9. tt. 16. 22. & 29. Boet. in Top. Gell. lib. 3. cap. 2. & lib. 18. c. 6. dixi. Inſtit. de ſenatuſc. Tertyll.* Sed & mulier ſolenni pompa in viri domum deducebatur: *l. 5. hoc t.* quæ omnia temporibus antiquata ſunt *l. pen. de donat. int. vir. & vx. l. ſi donationum. 22. C. de nupt.* Hodie verò contrahuntur rectè nuptiæ, ſine vlla etiam pompa, *d. l. 22. de nupt.* verbis vel ſignis, conſenſum exprimentibus, *c. tuæ. 25. cum c. ſeqq. vbi gl. de ſponſ.* etiamſi ſcriptura vel inſtrumentum nuptiale non interueniat. *l. neque. 13. C. eod. gl. ad ver. inſtrumentis. vbi etiam Ang. nu. 6. in §. fin. Inſtitut. de nupt. per §. nuptias. in Auth. de nupt. c. tanta. vbi Can. ex qui fil. ſint legit.* Quare & per procuratorẽ ritè ineuntur: *l. deniq; 6. l. generali. 34. h. t. l. fi. de procur. in 6.* publicè tamen, & coram Eccleſia: *c. 1. 30. quæſt. 1. c. 2. & 3. de cland. deſpon.* aut in cœtu aliquot fidelium, Eccleſiam repræſentante, *c. fin. de clan. deſp. Schurff. cõſil. 1. numer. 8. cent. 1.* benedicenteq; nubentibus Eccleſiæ miniſtro, *c. fin. 28. q. 1. c. aliter. 30. quæſt. 5.* ſunt celebrandæ. Nam clandeſtinas nuptias facere, iure improbatur: *tot. tit. de clan. deſp.* quanquam ſi conſtet contractas (quod licet iure ciuili, *l. in liberæ. 24. hoc t. l. ſi vicinu. 9. C. eod.* tamẽ Pontificio, quo in terris imperij hactenus vtimur, non præſumitur, *c. 1. 35. quæſt. 1. gl. & Dd. in c. 2. de clan. deſpon. gl. in c. illud. ver. vxorẽ. vbi Dd. de præſum. Fel. in c. per tuas. de proba. Socin. conſ. 39. viſis. nu. 5. vol. 1. vbi dicit eſſe communem: quòd etiam in foro ciuili hodie ita præſumatur.*) retractari nequeant: *c. 1. 2. de clan. deſp. c. nec illud. §. ſed obijciũt. 30. quæſt. 5. Schurff. conſ. 1. n. 4. cent. 1.* neq; filij inde nati, pro illegitimis habeãtur. *c. quod vobis. de clan. deſp.* Quod ad formã probãdi attinet, matrimonium plenè probari debet: *gloſſ. in l. 1. §. ſi ea. verb. vxo. de vent. in poſſ. mitt.* puta per teſtes *c. illud. tt. de præſump. c. ſuper. 22. c. licet. 43. de teſtib.* nõ ſuſpectos, *c. ſuper. 22. ext. de teſtibus. Lanfran. in c. quoniam. verb. teſtium. de proba.* ſed omni exceptione maiores, *c. 1. vbi Ant. de But. de conſan. & affin. Alex. conſ. 143. quoniam. nu. 6. vol. 2. per doctr. Panor. in c. ſuper. eo. de teſtib. Hoſt. in tit. de teſte. §. 2. vide omnino Imol. conſil. 130. in cauſa. vide conſ. matr. 48. nu 18. conſ. 49. nu 90. conſ. 70. nu 4. conſ. 72. nu. 5. conſ. 74 nu. 10. conſil. 75 nu. 3. conſ. 82. num. 21. conſ. 86. num. 4. vol. 1.* etiamſi aliæ probationes deficiant: cum matrimonium ſit eiuſmodi, vt teſtes adhiberi debeant, vt per eos probari poſſit: *Alex. conſil. 64. in fine. vol. 5. Alex. de præſump. reg. 1. præſump. 47. num. 5. conſil. matr. 86. num. 44. vol. 1. vbi reſpondetur ad c. veniens. 2. de teſtib. l. conſenſu. C. de repud. quòd tantùm in hu procedant, vbi veriſimiliter alij teſtes intercedere non poſſunt, nec ſolent.* qui teſtentur de publico ſolenniq; contractu, aut qui audiuerint verba matrimonium inducentia, *Alexan. d. conſil. 143. numer. 2. 3.*

aut

aut affirment de ſponſalibus & traductione in A domum inſecuta. Bald.in l.cum in te.6.nu.1. C.de don.ante nupt. gl & Bar.in l.cum fuerit.15.de cond. & demonſt. nominatione, vide Bart. in l.filium.de his qui ſunt ſui iur. Socin. d.conſ 39.nu.5. vol.1. Dd. in l.neque.5. C.de teſtam. in l.cum teſtamentum.8.C. de iur. & fac.ig. l.fin.de prob.l.non epiſtolis.13.C.eo. per illos text. Innoc. c.ex parte.de reſt.ſpoliat. coniugali, d.c illud.de præſumpt. l.ſi vicinis. C.de nupt.§. quia verò.in Auth. vt lic.mat & auiæ. § illud. quibus mod.na. Socin. conſ.39. viſis.vol.1. & tractatio- B ne Bart.in l.ſi vxor. § ſed ſi ea.num.1.de adulter. d.c. illud.d l.ſi vicinis. ad matrimonium apta atq; ordinata, Socin.d.conſ.39. viſis.nu.5.6.7.vol.1. cohabitatione d. c. illud. d l ſi vicinis. vbi Salic. ſeſquiannali, Spec.de præſump.§.ſpecies.num.5.per c.ad id quod.c.inuenis.de ſponſal. maximè verò longi temporis, hoc eſt, decẽnali, Socin.d.conſ.39.nu.5. exiſtimatione & ſcientia vicinorum, d.l. ſi vicinis. C. de nupt. fama publica. Cano. in d. c. illud. de præſumpt. Spec.de not.crim.§.4.verſ.fama. Alex d.conſ. C 143.n.3.Socin.optimè d.conſ.39.n.4.vol.1. Item per inſtrumenta, ſuper ipſa matrimonij ſolennitate confecta, d.c.illud.Bal.in l.neque.13.C.de nup. non tantũ ſuper dote, aut tractatibus ſimilibus, quæ abeſſe vel adeſſe coniugio poſſunt: d.l.neque.13. Inn.in d.c.illud. Bald. in c.1. §. naturales. ſi de feud. com.Soc. d.conſ.34.n.1.eoq; non plenè, ſatisq; per ſe probãt, niſi alijs adminiculis roborentur. Soc. d.conſ.39 nu.1. Deniq; per præſumptionem: d.c. illud.de præſump.d.l.cum fuerit.15.de cond.& dem. D l.in libera.24.h.t. l.donationes.3. de donat. quæ ſumitur ab æqualitate perſonarum.d.l.31.de donat. affectione maritali, d l.donationes.31. §.quoniam. in Auth. quib. mod.nat. l.cum quis.10. cum ll.ſeqq. C.de na.lib. cohabitatione; d.l.donationes.d.l.in liberæ. d.l.ſi vicinis. quæ tamen hodie nedum iure canonico, d.c.illud. ſed etiam ciuili, Soc.d.conſ.39. vbi dicit eſſe communem. per §. quoniam. in Auth. quib.mod.nat.effic.legit. Bald. l.non epiſtolis.13.n.9. C.de prob. ſola nõ ſufficit; ſed coniuncta cum tra- E ctatione maritali, & reputatione, præſumptionẽ facit; ita vt contrariũ aſſerenti probatio incumbat: Soc.d.conſ.39.nu.5 per doctrinam Bart.in d.l.ſi vxor.§ ſed ſi ea.de adul.in l.filium.de his qui ſunt ſui vel.alie.iur. poteſt enim ſemper probari contrarium, quia matrimoniũ nullo tempore præſcribitur. Innoc.in d.c. illud. Bald.in l.1. C de emanc.lib. Soc.d.conſ.39 n.5. Probatur etiam ex copula carnali: quæ omnem priorem diſſenſum, metũ aut aliud quoduis impedimentum, præſumptione F iuris, & de iure contrariã probationẽ excludente tollit, purgat & aufert: Spec.de præſump.4. ſpecies.nu.4. & 5.per c. de illis.de deſp. imp. c.per tuas. de cond. app.c.ſuper.de eo qui cog.conſ.vxor. gl.in c. veniẽs ad nos.de ſponſa.c. ſignificauit.de eo qui dux. in mat. quam per adult.c.inſuper. qui mat. accuſar. Cap.cant.c.22. itẽ deductione & pompa in Eccleſiam vel domũ ſolenni. Spec.de præſump. §.ſpecies. nu.5 per c.ad id quod.c.inuenis.de ſponſ. ac reputatione publica. Alex. in d.l.ſi vxor. § ſed ſi ea.de ad- G ult.Ang. in §. illud. in Auth.quib.mod.nat.effic.legi. Sal.in d.l.ſi vicinis C.eod. Præterea & per confeſſionem coniugum, mutuò ſe recipientium, & pro coniugibus agnoſcentium, c.ſuper. de eo qui cog.conſ.vxor. c.atteſtationes. de deſp.imp. Bald in l. pen.C.de fideiuſſor. & l.eam quam.C.de fideic. etiam cui deprehenſi, ad euitandã ſtupri pœnã, fidem & promiſſionem coniugalem allegant: Ang. in prac.criminal.ad verb. che hai adulterato. nu.58.per doctrinã gl. Bar.Bald. & Dd.in l.pe. C.de fideiuſſor. & in l.1 C.de confeſſ.Spec.de confeſſ.§.ſequitur. quæ tamẽ allegatio, ad euitandam aliorum delictorum pœnam, nequaquam ſufficeret, neq; attenderetur. l.cõmiſſum.27. C.de adult.nota in l.ſeruos. 8.C.ad l.Iul.de vi pub.Maſſ.in prac.tit.de pœ.per d.l. commiſſum. C.de adult.l.ſi ex cauſa.§.vl.de minor.l. 1.§.vlt.de quæſt.Chaſſ.in conſ.Burg.Rub.1.§ 5.verb. s'il n'a grace. Tiraq.in trac.de pœ.cauſa.56. Poſtremò etiam per iuramentum iudiciale, c. mulieri. 34. de iureiur. gloſſ. & Dd.in l.3. in prin ff. eod.l.in bonæ. C.eod.Schurff.conſ.45. in fi.cent.2. atq; adeò neceſſariũ: quod in cauſa matrimoniali, quãuis criminali comparetur, Iaſ.in rep. l admonendi.nu. 277. de iureiur. (cum in ea de ſtatu & libertate perſonæ ſit quæſtio, gl.in c.mulieri. ad verb. abſoluto.de iureiur. vt hinc delationi locus non dandus videri poſſit, gl.in d.c.mulier. Iaſ.in d.l.admonendi vide conſ mat.82 per totũ po.75.249 & paſſim. Schurff. d.conſ.47. quod in præſenti. in fin. cent. 2.) interdũ, hoc eſt, cũ plus quam ſemiplenè probatum eſt, pro matrimonio, non contra illud, eſt deferendum. Iaſ.in l.3.in prin.nu.25.& 26. de iureiur. vide conſ. mat 34 n.5. conſ.72. nu.29.34.conſ. 35.nu 31.conſ.56 nu.3. conſ.75.nu.41.conſ.82. nu.1. conſ.83.nu.4 & paſſim. Panor in d.c.mulieri.39. de iureiuran. Nonnunquã etiam iuſiurandum purgationis c.atteſtationes.10. de deſponſ. impub. cum infirmior eſt probatio, teſteſq; inducti minus idonei vt parentes, c.ſuper.22. de teſtib. vide conſ. mat.vol.1. propinqui, conſ mat.86.& conſ.59.n.35. nu.93.vol.1. Alex.conſ.64 nu.15. vol.5. domeſtici, conſ.mat.57.n.3. proxenetæ, vide T.de proxenet. &c. quos maximè exiſtimauerim admitti pro matrimonio, vide Panor. & Dd.præall.loc. c.ſuper.22.de teſtib.c.videtur. qui mat accuſ. & regulã ſuprà traditam de teſtibus omni exceptione maioribus, accipiendam, cum cõtra matrimonium producuntur, ad probandum impedimentum, diſſenſum, De tali caſu loquitur c.1. de conſang. c.ſuper.de teſtibus, cum ſimil. quæ pro illa regula allegantur. vide etiam.tract.de proxenet. &c.

¶ Fines coniugij varij ſunt. I. Vt propagetur 16 ad poſteritatẽ Deo Eccleſia: quo ſenſu Propheta ait, filios & filias Deo generari. Ezech.16.20. & cap 23.37. Et Plato lib.6.de Leg. ideo præcipit operam coniugio dandam, vt alios Deo pro nobis cultores relinquamus. II. Vt ſuſcipiãtur liberi, reip. & generis humani propagandi cauſa, l liberorum.220. de verb.ſign.l.1 l.ſi cum dotem. 22. §.ſi maritus. verb. procreandæ ſobolis. ſol.matr. l. fin. C. de ind. vid. tollen. ſicuti in prima coniugij inſtitutione ordinatũ eſt: Creſcite, & multiplicamini. Gen.2. Tob.8. Et in legibus noſtris l 1.§ ſi

ea.vbi

ta. vbi Bart. de vent. in poſſeſſ. mitten. dicitur, liberos Reipubl. magis quàm parentibus naſci. A III. Vt vitentur ſtupra & adulteria. *1. Cor. 7. Propter fornicationem, &c.* IIII. Vt gignendis alendisq; liberis vicem mutuam reddamus *1. Timot. 5. Diſcant domũ educare, & vicem rependere parentibus.* parentibus, quibus alioqui pro gratia reponi nequit. Natura enim quemadmodum naſcendi, ita & gignendi legem præſcripſit: parentesq; alendo, nepotum enutriendorum debito nos alligarunt. *Val. Max. lib. 2. cap. 4.* B V. Vt homo omnium ſtudiorum ac laborum ſociam habeat, quæ vitæ ærumnas leniat, & laboranti opem præſtet, iuxta dictum: Non eſt bonum homini eſſe ſolum: faciamus ei adiutorium, quod ſit corã eo. VI. Vt ſit teſtimonio, Deum coniugij authorem, mentem eſſe caſtam, amantem puræ ſocietatis, & vagarum libidinum inimicam: ſchola atq; officina multarum pulcherrimarum virtutũ, inuocationis, fidei, charitatis, patientiæ. &c. Poſtremò, vt C ſit imago & typus fœderis ſancti, perpetui, ſpiritualis, inter Chriſtum & Eccleſiã. *Epheſ. 5.* Quod ad effectum attinet, per matrimonium inducitur perpetua vitæ conſuetudo, conſortium diuini & humani iuris, *l. 1. h. t. Inſt. de patr. pot. in pr. n. Land. lib. 1. art. 31. gl. art. 45. lib.* (quanquam alter pro altero conueniri propterea nequeat: *toto tit. C. ne vxor pro marito.*) maritus efficitur rerum dotalium dominus: *l. dote. C. de rei vend. l. in rebus. C. de iur. dot.* vxorque in eius poteſtatem etſi non D tranſit iure ciuili, *l. 1. cum ll. ſeqq. de lib. exhib. l. 2. §. quòd ſi. l. quoties. ſolut. matrim. l. 1. §. 1. de lib. ag. l. 1. §. vlt. l. eum qui § nupta. de iniur. l. ſi vxorem. vbi gl. & Dd. C. de cond. inſer.* tamen iure diuino, *Numer. 30.* canonico, *Bal. in c. 1. an marit. ſucced. vxor. in vſibus feud. Alb. in l. ſi vxorem. C. de con. inſer. Tiraq. in ll. connub. in princ. nu. 21.* conſuetudinario, *Tiraq. in ll. connub. in prin.* & Saxonico, *Sachſ. differ. 6. & 7. per art. 31. & 45. vbi gl. lib. 1.* in eius eſt quaſi poteſtate & cura. Lucratur item maritus fructus dotales, E & quicquid conſtante matrimonio acquiritur; *Bald. in l. 2. nu. 3. & 4. C. ne vxor pro marit. gl. Land. art. 45. lib. 1. Mynſing. obſer. 26. cent. 1.* ſicut & eius induſtria quæſitum præſumitur: *Bald. d. l. 2. C. ne vxor pro marit. Alc. tract. præſumpt. reg. 3. præſump. 26.* quanquam de eo, quo ad ius Sax. dubitari poteſt, cùm iſto omnia ſint coniugum communia, eoq; communia quoque lucra videri debeant: *art. 31. lib. 1.* quod ſane nunquam mihi placuit, quoniam & iure communi eadem eſt inter F coniuges ſocietas; *l. 1. hoc tit. l. ſi cùm dotem. 11. § ſi maritus. 7. ſolut. matr.* neque tamen minus omnia conſtante matrimonio quæſita, mariti lucro pro oneribus coniugij quæ marito incumbunt; *l. pro oneribus. 20. C. de iur. dot.* cedere debent: maximè cum ei operas debeat mulier, *vide Tiraq. in princ. de legib. connub.* eoque vel huius quoque operis comparatũ illi acquirere oporteat. *§. pen. Inſt. per quas perſon. nobis acq.* Eſt etiam vir ex euentu coniugij legitimus defenſor vxoris, *l. 1. §. fin. l. 2. de iniur. § patitur. Inſtit. eod. tit.* tum bonorum eius ad- G miniſtrator, *vide gl. & Dd. in l. maritus. 21. C. de p-* A *iurat. gl. lat. Land. lib. 1. art. 31. & 45.* Contrà vxor fit particeps domicilij & fori, *L. exigere. 65. de iudic. l. cùm quadam. 19. de iuriſd.* dignitatis & familiæ maritalis: *l. mulieres. 13. C. de dign. lib. 12. l. fœmina. 8. cum ſeqq. de ſenat. l. fin. C. de nupt.* quæ iura etiam viduis iure ciuili *l. filij 22. §. vidua. ad municipal. l. fin. C. de priuileg. ſcholar. lib. 12.* (quamuis non conſuetudine Saxonica *Lands. lib. 3. art. 45. Sachſ. diff. 67.*) perdurant. Iam acquirit ſingulare dominium in donatione ꝓpter nuptias, *Bald. in Auth.* B *ſiue. C. ad S. C. Vell.* & vniuerſalem hypothecam in omnibus mariti bonis: *l. aſſiduis. C. qui pot. in pign.* & ſecundùm nouellam conſtitutionem, ac ſtatuta plerorumque locorum, præter alimenta, *l. ſi cũ dotem 22. §. ſin autem ſolut. matr. Dd. poſt gloſ. in l. ſi ab hoſtibus. 11. §. fin. eod. tit.* & defenſionem. *§. patitur. Inſtit. de iniur. l. 1. § fin. cum ll. ſeqq. eod. tit.* quæ illi à marito debentur; certam quoq; bonorum maritalium, ab eius morte (vt & è diuerſo maritus) portionem lucratur: *Bart. Bald. & Dd. in l. 1.* C *& Auth. præterea. C. vnde vir & vxor. Salic. in l. cũ in te. C. de don. ant. nupt. Panor. in c. ex publ. e. de conuerſ. coniug. gl. nu. 4. Land. lib. 1. art. 31.* quæ omnia perſequi, noſtri non eſt iam inſtituti.

¶ Affinia aliquo modo ſunt nuptijs ea coniu- 7 gia, quæ dicuntur in iure vulgaria, *l. ſi vxor. 13. de adult.* & iniuſta: *l. Paulus. 11. de ſtat. hom.* item ſeruorum contubernia, *l. 3. C. de inceſt. nupt. tot. tit. ext. de cler. coniug.* & concubinatus: *tot. tit. de concub. l. diui. 5. cum ll. ſeqq. C. de natur. lib. l. in liberæ. 24. h. t.* D qui & ipſe contubernium appellatur. *d. l. diui. 5. l. nuper. 11. C. de natur. lib.*

¶ Contraria matrimonio ſunt quamplurima, 8 quæ vel impediunt illud contrahi, vel contractum diſſoluũt: in quibus præcipuè eminet diſſenſus. Cùm enim conſenſu nuptiæ contrahantur, *l. nuptias. de reg. iur.* ſequitur ex natura cõtrariorum, nihil tam contrarium eſſe nuptijs quàm diſſenſum: & abſq; conuentione nuptias conſtitui & conſtare non poſſe. Eam aũt multa impe- E diunt, vt diſſenſus apertus, error, metus, dolus, ebrietas, furor. Nam principiò quando de diſſenſu liquidò conſtat, coniugium contrahi nequit: neque in apertis eſt locus coniecturis, *l. continuus. 137. § cùm ita. de verb. oblig.* quæ aliàs ſumi poſſunt ꝓ matrimonio. *l. in liberæ. 24. h. t. l. ſi vicinis. 9. C. de nupt.* quaſi tacentes videantur in illud conſenſiſſe tam contrahentes, *l. in ſponſa. 7. l. ſed quæ. 12. de ſponſal.* quàm ipſorum parentes. *l. ſi vi prop. pater. 5. C. de nupt.* Si igitur alteruter contrahen- F tium, diſſenſum declaret & proteſtetur, non poteſt coire matrimonium: nec inuitis liberis obtrudere parentes, *cap. 1. de deſponſ. imp. vbi gl. l. non cogitur. 21. h. tit. l. nec filium. C. eod. l. filiof. de ſponſ.* aut Magiſtratus, *l. 1. l. in copuland. 8. C. de nupt. c. ũ locum. 14. ext. eodem.* diſplicentes nuptias debent. De parentum diſſenſu maior eſt dubitatio: præſertim matris, & eorum qui materna linea attingunt. Cùm enim non ſint in horum poteſtate liberi, non videtur eorum voluntas ad ſubſtan- G tiam eſſe neceſſaria *l. 2. de rit. nupt. in princ. Inſtit. de nuptijs. in verb. quorum ſunt in poteſtate. l. 1. C. de*

nupt. vt nec curatorũ, *l. in copulandis. 8. C. de nupt.* De tutorum ſuffragatione, iure ciuili non quæritur: cùm qui ſunt in tutela, videlicet impuberes, contrahere nuptias legibus prohibeãtur. Iure porrò canonum, quod maximè in his ſpiritualibus ſequimur, *vide in cap. 1. & 2. de oper. non. nuc. cap. fin. de tranſact. Iaſ. & Dd. in l. admenendi. de iureiuran. Caſtr. in Auth. at qui ſemel. C. de prob.* quoniam impuberes, in quibus malitia (vt loquuntur) ſeu potius vigor naturę, ſupplet ætatem, *cap. de illis. 9. cap. fin. de deſponſ. impub.* rectè coniugantur: *cap. 2. cap. de illis. 9. cap. fin. de deſponſ. imp.* ideo hodie de tutorum etiam conſenſu quæſtio incidere poteſt. Quare tota res diſtinctione eſt explicanda. Pater igitur, ſeu auus, cuius eſt contrahens in poteſtate, initiò poteſt impedire ſuo diſſenſu, ne coëant nuptiæ: *vide Kling. in tract. matr. de conſen. paren. per not. in §. ſi aduerſus. Inſtit. de nuptijs.* contractas diſſoluere iure ciuili poteſt, ante copulam: poſt, non item: *Paulus lib. Sent. 2. cap. 20. l. patre. in fin. de his qui ſunt ſui iuris. l. 1. in fin. cum ll. ſeqq. de lib. exhib.* etiamſi nuptiæ, quandiu pater diſſentit, iniuſtæ remaneant, quod ad iura ciuilia, puta ciuitatis & familiæ: *l. Paulus. 11. de ſtat. hom.* Iure verò Pontificio indiſtinctè tenet coniugium, nec licet patri illud reſcindere. *c. pen. de rapt. c. ſufficiat. 27. quæſt. 1.* Cæterùm ius Diuinum per Moſen traditum, filiam in domo ſactiſque paternis conſtitutam, voto liberat, patre diſſentiente: *Num. 30. 6.* vt etiam hoc iure (quod nõ tàm politicum, quàm morale & naturale *l. 2. de iuſt. & iur.* eſſe videtur) liberorum de ſe promiſſio, abſque patris conſenſu non videatur ſubſtitiſſe. At noſtræ Curiæ mèdiam quandam viam inſiſtunt. Etenim à parentibus impediri initiò coniugia permittunt: contracta verò de præſenti, diſſolui antequam conſummentur (nam poſt copulam nulla reſciſſio admittenda eſt: *c. fin. 28. quæſt. 1. vide in exam. Theoleg. cap. de conſen. parent.* quia res deſijt eſſe integra, & parentum authoritas iam violata eſt: nec quæſtio eſt de futuro coniugio, ſed de facto: ac manifeſta fieret iniuria mulieri, ſi cum virginitate maritum amitteret, ac tum permitteretur diuortium: & denique per copulam omne vitium, omniſque conditio ſublata eſt, & perpurgata, *Specul. de præſumpt. § 2. num. 5. vide quæ paulò antè dixi, de form. probat.*) niſi ex iuſtiſſima cauſa non ſinunt. Nec ſufficit, ſi hunc ſolum diſſenſus prętextum, quòd abſque eorum voluntate contractum ſit, obtendant. Idemque moribus obſeruatur in matre ac parentibus, quorum non ſunt in poteſtate liberi: quia ſcilicet naturali ac Diuino iure, par ijs obedientia ac reuerentia præſtanda eſt: *l. 2. de iuſtit. & iur. l. 1. & 2. de obſeq. à lib. præſtan. l. 2. C. de in ius vocan.* quanquam iure Ciuili, horum diſſenſus nõ fuerit coniugijs impedimento; *l. 1. C. de nupt.* vt nec curatorum; *l. in copulandis. 8. C. eod.* qui ne hodie quidem, moribus noſtris, multum attenditur. De tutorum ſuffragio magis dubitari poteſt. Etſi enim in horum poteſtate propriè non ſint impuberes, vtpote cùm ſui iuris hominibus tutores dentur: *in princ. Inſt. de patr. poteſt.* tamen in quaſi poteſtate exiſtunt, quando tutor perſonæ magis detur, quàm bonis. *d. l. in copulandis.* Quare vt patris, ita etiam tutoris conſenſus, iure Ciuili videtur fuiſſe neceſſarius in ſponſalibus. *l. 1. C. de nupt. Bald. & melius Salic. in d. l. in copulandis. C. eod. tit.* Nam nuptias ij quibus tutores præſunt, id eſt, impuberes contrahere nequeunt: vt nequicquã hic de tutoris conſenſu diſputetur. Cæterùm hodie, cùm ſublatum ſit propemodum omne tutelæ & curationis diſcrimen, & tutores ijdem maneant, qui curatores, ſcilicet ad adultam vſq; minorum ætatem: ideo idem in his quod in curatorum approbatione, videtur nunc eſſe ſeruandum. *de quo Manſ. ad Rubr. C. de nupt.* Quod ad Errorem attinet, error in perſona, coniugium & impedit & retractat: puta ſi Titię pro Sempronia fides ſit data. *c. 1. 29. q. 1. c. tua. 26. de ſponſal.* Idem olim fuit in errore conditionis: vt ſi quis liberam putans, ancillam duxiſſet: *c. 2. de coniug. ſeru.* cùm quia iure Ciuili non poterat eſſe cum ſerua connubium: *l. 3. C. de inceſt. nupt.* tum, quòd ex illa iuſti liberi (quorũ ſpe atq; amore coniugia ineuntur, *l. liberorum. 220. de verb. ſign. l. fin. C. de ind. vide l. ſi cùm dotem. 22. §. ſi maritus. ff. ſol. matr. l. 1. §. ſi eade vent. in poſſ. mit.* vt ſuprà dictum eſt) ſuſcipi nequibant, vtpote cùm ex ſeruo ventre etiam ſerui homines, quamuis libero patre geniti, naſcãtur. *l. partium 7. l. doce. 9. C. de rei vend. vide Inſt. & ff. de ſtat. hom.* Errorẽ autem Qualitatis, puta ſi quis ignobilem pro nobili, pauperem pro diuite, errans ducat, non vitiare coniugium, deciſum eſt: *d. c. 1. 29. q. 1. Dd. in c. quemadmodum. de iureiur.* & rectè quidem. Cùm enim hęc facilè ſciri poſſint, nec pertineant ad ſubſtantiam matrimonij, neq; ſit eius cauſa finalis, ſed magis impulſiua (non enim ob dotem aut nobilitatẽ contrahuntur præcipuè matrimonia: ideoq; hęc abſq; illis adminiculis rectè conſiſtunt, *l. fin. C. de donat. ante nupt.*) ideo imputare ſibi debet, qui contraxit cum ea, cuius conditionem exactius explorare debuit. *l. qui cum ali. 19 de reg. iur.* Ac nota eſt regula: Deficiente quamuis cauſa impulſiua, non tamẽ deficere, neq; ad nihilum redigi actum ſeu contractum. *gl. in l. 1. verb. cauſam. de poſtul. latè Tiraq. in tract. reg. Ceſſante cauſa, &c.* Ex quo & illud in diſquiſitionem ſæpe venit: an qui compreſſam ab alio & vitiatam ducit, vel cum corrupta ignorãs ſponſalia de præſenti contrahit, poſtmodum re comperta ſtare promiſſis cogatur, & ad conſummandum matrimonium deinceps vrgeri inuitus poſſit. Equidem canon *cap. 1. 29. quæſt. 1. in fin. c. quemadmodum de iureiur. vbi Dd. Hoſt. de matr. nu. 26.* pronũciat, eiuſmodi errorem matrimonium non vitiare: ne ſcilicet occulta delicta denudent & quieta coniugia diſtrahantur: *l. conſtante. 26. ff. de adult.* & ſæpe innocentibus perſonis, à leuibus ſatiatiſq; maritis, periculũ ficto eiuſmodi crimine creetur: id quod Curiæ quoq; noſtræ ſæpius in pronunciando ſequuntur. quanquam Theologi *Phi. in loc. de con. Be. in epiſt.* huius ætatis doctiſſimi, etſi moneant dandam eſſe operam, quo

eiuſmodi

A eiuſmodi coniugia concilientur: tamen deſperata reconciliatione, diuortium hoc caſu admittendum arbitrentur: pro quibus facit lex Diuina, *Deut.* 22. non modò hoc caſu diuortium permittens, ſed quod ſeuerius eſt, corruptam capitali ſupplicio iubens affici. Quanquam autem leges Moſi forenſes, ad noſtras politias nihil attinent: tamen cùm diuinitùs latæ ſint, in ijs oſtenditur quid Deus approbet. Deinde in Euangelica hiſtoria, *Matth.* 1. Ioſeph à iuſtitia commendatur, quòd cum Maria coniuge, quam ex alio B prægnantem ſuſpicatur, diuortium ſecreto facere inſtituit. Præterea iure Ciuili, etſi emptio mulieris corruptæ, cùm putatur eſſe virgo, ſtricto iure nihilominus valet: *l. alioquin.* 11. *de contr. empt.* tamen ob iuſtiſſimum errorem agi poteſt ad reſoluendam emptionem, vt precio reſtituto, mulier velut inempta reddatur. *l. ex empto.* 11. *§. ſi quis virginem. de act. empt.* Id ſi in emptione vilis ancillæ, æquum & legitimum viſum eſt: quanto magis in contractu matrimonij, quod perpetuam C vitæ communitatem inducit, valere debet? Quid, quòd deficiente aliqua conditione matrimonij generaliter ſubintellecta, deficit coniugij promiſſio? c. *quemadmodum. vbi gl. ad verb. conditio. & Panor. nu.* 10. *de iureiur.* ſubintelligi autem & illa conditio meritò iudicatur, Si res in illo duret ſtatu, quo nunc exiſtit. *d. c. quemadmodum. vbi gl. & Dd.* Quòd ſi porrò vlla in iure conditio, in promiſſione fidei coniugalis eſt ſubintelligenda: certè hanc virginitatis conditionem ante capi, & D huius reſpectu atque intuitu fidem caſti coniugij dari, omnes ſanæ mentis iudicare debêt *c. cane* 28. *quæſt* 1. *c. fœminæ.* 30. *quæſt.* 5 Quid, quòd etiam dolus, quod alterutri parti imponitur, non modò contractus bonæ fidei annihilat, *l. & eleganter. vbi Bart. de dolo malo.* ſed etiam matrimonia? *c. tua* 26 *in fin. de ſponſal.* Eſt autem manifeſtus dolus improbæ mulieris, quæ ſciens ſe ab altero corruptam, adiungere tamen ſe pro virgine ignoranti ſponſo non veretur. Quid, quòd ſæpe E triſtes conſequantur exitus, vbi maritus cum polluta, quam peius cane & angue oderit, viuere & cohabitare cogitur? Sed hæc etſi grauiter & preſſè differuntur, tamen in caſu dubio, quoad eius fieri poteſt, pro matrimonio videtur pronunciandum. *c. fin. de re iudic.* Nec enim modò id lex ſuadet, *d. cap.* 1. 29. *quæſt.* 1. & præſcripſit iam confirmata multis ſeculis conſuetudo: ſed etiam ratio, non vna nec inerudita permittit. Nam primùm, F cùm ex hac cauſa amiſſi pudoris, ſponſum repudiare ſponſa non poſſit: cur non idem in vxore iuris admittat maritus, quod in ſe putabit æquū? *ſer. tit. quod quiſq. iur.* Deinde non minores ſunt labes animi vitiati, quàm corporis: atqui maritus, ſi malè frugi coniugem hæreticam, infidelem, atheam, perditè prodigā, alióue animi morbo quem ignorabat, laborantem comperiat, repudiare tamen eam idcircò non poteſt: *l. vlt. vbi gloſ. ad verb. abolito. C. de repud. cum ibi allegatis. c.* 2. G *de diuors.* quare nec ob hoc corporis vitium, vt diuortium fiat, eſt admittendum. Et cùm D. Pau-

A lus, 1. *Corinth.* 7. iubeat, his caſibus manere coniugium, donec infidelis diſcedat: facilè poteſt intelligi, quid ſequendum præſcribat. Quid, quòd ipſi Theologi reiiciant hanc conditionem: Duco te, ſi inuenero virginem: tanquam turpem & illicitam, & ea reiecta pro matrimonio pronuncient? *Philip. in exam. Theologic. cap. de condit.* Igitur ſi ne quidem expreſſa, diſertiſque verbis adiecta hæc conditio, matrimonium efficit conditionale: multò minus tacitè ſubintellecta, id B perficere queat. Abſurdiſſimum enim eſſet, Tacita præualere, plusque operari expreſſis. *l.* 3. *vbi Dd. ſi certum petatur.* Præterea cum contractus ex errore conditionis vel qualitatis perſonæ, qua cum contrahitur, non reſcindantur: quoniam qui cum alio contrahit, vel ſcit, vel (quod perinde eſt, *l. quod te.* 5. *ſi certum petatur. l. magnam. C. de contr. ſtipul.*) ſcire debet conditionem eius 1 *l. qui cum alio.* 19. *de regulis iuris.* certè idem in matrimonio multò magis dicendum eſt: ſibi- C que imputare potius debet, qui non diligentius antè ſibi cauit atque proſpexit, quàm vt malis exemplis coniugia rectè conſummata retractentur: maximè cùm per copulam omnes conditiones coniugiorum purificentur, *cap. ſuper eo. de eo qui con vxor. ſua gloſ. in cap. veniens ad nos de ſponſ.* & his valere iuſſis, purè contraxiſſe conuenientes intelligantur. Nam etſi promiſſio coniugij ſub conditione fieri poteſt, non tamen copula: quæ vt ſit ab omni ſtupro & criminis ſuſpicio- D ne libera, omnino puris animis, & coniugij voluntate incaſtari neceſſe eſt: vt ne in poſterum retractari, neue copula non pro coniugio, ſed pro ſtupro, aut illicita conſuetudine haberi poſſit. Quare etiamſi ſubtilis aliqua ratio in contrarium eſſet: tamen tutius eſt, contractas nuptias ob eiuſmodi caſum non reſcindi: quemadmodum in ſpecie ſimili dicitur: Magiſtratum aut honorem, errore & ignorantia conditionis illi delatum, qui Magiſtratum gerere non poſſit, vt E ſeruo: tamen ob bonum publicum, & ex humanitate ratum eſſe ac valere, nec Errorem in conditione gerentis, id quod actum eſt, vitiare. *l.* 3. *ff. de offic. prætor. vbi Dd.* Quod enim bene geſtum eſt, vt ibi ait Accurſ. non debet ex alio euentu retractari. *gl. in d. l.* 3. *in verb. reprobari. per l. ſancimus. C. de adm. tut. cum alijs ibi alleg.* Adde his, quod Vlpian. *l. ſi vxor.* 13. *§. fin. ff. de adulter.* ait, ſtupri accuſari eam mulierem non poſſe, quæ poſt illud ducta eſt: Serò enim, inquit, accuſat mores mu- F lieris, quos ducendo probauerit. Cùm autē non diſtinguat inter ignorantem & ſcientem, ſed loquatur generaliter: nec nos diſtinctionem facere debemus. *l. de precio. de Public. in rem act.* Nam quod ad legem Moſi attinet, fuit ea ſeueritas etiam apud Ethnicos vſitata: neque tamen inde firmum ad pias conſcientias duci argumentum poteſt. Quanquam enim morte lex puniri corruptam voluit, non tamen conſequitur, vbi mors non imponitur, ex eo delicto diuortium G eſſe concedendum: ſic enim homicidia, & alia delicta plurima, morte lex mulctat: quo ſuppli-

cio ſolui coniugium neceſſe eſt: neq; tamen inde ſequitur, vbi aut à lege, aut Principe, aut conſuetudine, ob circunſtantias pœna mitigatur, propterea diuortium concedendum eſſe. *§. deportatio. in Auth. de nupt. l. ſed ſi. 5. de bon. dam.* Sed nec exemplum Ioſeph, præiudicium ad hanc cauſam magnum afferre poteſt: non enim exemplis, ſed legibus eſt iudicandum: *l. nemo. 13. C. de ſent.* nec de facto, ſed de iure quæritur: quanquam ibi nullum factum propoſitum eſt, ſed tantum cogitatio viri pij & iuſti, quæ ad nullum actum proceſſit: & denique illo tempore valuit etiam lex, & ſtetit πολιτεία Moſi, vt eius iure rectè vti, & quâdam illi ἐπιείκειαν adhibere moderatus homo potuerit. Quod autem de emptione corruptæ mulieris, quæ pro virgine venundatur, dictum eſt, id magis pro hac ſententia quam contra eam facit. Conſtat enim hunc errorem non impedire, quo minus contractus valeat: nec redhibitioni propterea locum eſſe, *d. l. ex empto. 11. §. ſi quis virginem. de act. empt.* cùm huic nullum vitia locum faciant, niſi quæ rei vſum impediant. *ad titul. de ædil. edict.* Etſi verò propter illum errorem in venditionibus datur actio ad pactionem reſcindendam: non tamen ſequitur in matrimonijs idem admitti, cùm horum eadem quæ libertatis, *l. liberos. C. de lib. cauſ. tot. tit. C. ſi ad liber.* iuriſiurandi, ac reliquarum rerum ſpiritualium ſit conditio: ſcilicet vt poſtquam ſemel perfecta ſunt, & ipſo iure valent, non poſſint per redhibitionem aut reſtitutiones, *Auth. ſacramenta. C. ſi adu. vend. vide Spec. tit. de reſt. in integ.* aut alio prætextu reſcindi: *c. quanto. 7. de diuort.* ſed maneat in his immota regula: Quod Deus coniunxit, homo ne ſeparet. Iam quod de conditionibus intellectis dicitur, futurum tempus, non præteritum reſpicit. Conditio enim hæc ſubintelligitur, Si maneat in futurum perſona qualis nunc eſt: *d. c. quemadmodum. de iureiur.* non etiam illa, ſi ſit aut fuit talis, qualis eſſe putatur: *d. c. quemadmodum* hæc enim potius præſumptio quædam eſt, quam conditio, & propoſitum in mente retentum, quod nullum parit effectum. *l. ſi repetēdi. 6. C. de condict. ob cauſ. dat. l. ſi maiores. 25. C. de tranſact.* Nec verum eſt, hãc eſſe cauſam finalem coniugij: alij enim ſunt huius fines, vt paulò antè eſt expoſitum: ſed potius quædam eſt προηγουμένη, & impulſiua, in qua etſi ſit error, tamen non debet vitiari matrimonium: cùm ex errore eiuſcemodi cauſæ, ne legatum quidem minuatur. *vide infrà de condit. & demonſtrat. gloſ. in l. 1. verb. cauſam. de poſtuland.* Iam quod de Dolo dictum eſt, primùm hic non ſubeſt dolus qui det cauſam contractui, ſed eſt tantùm incidens: quod genus non vitiat. *Dd. in d. l. eleganter. de dolo malo. & in l. ſi dolo. 5. vbi gloſ. C. de reſcind. vendit.* Deinde in Spiritualibus, puta matrimonijs & conſimilibus, Dolus non annihilat conuentionem: *gloſ. in cap. tua. 26. ext. eod. per illum tex. & cap. ex litteris. 7. ext. eod. cap. quòd interrogaſti. 7. diſtinct. 27. cap. ſicut. 30. quæſt. 1.* niſi cùm res nec ſubſtantiam, hoc eſt, conſenſum perſonarum contrahentium, nec formam vllam coniugij habet. *d. cap. tua. 26. in fin. de ſponſal.* Iam quod de euentibus calamitoſis dictum eſt, huic rectè reſpondetur, non ex euentu, ſed ex iure cauſas decidendas eſſe. Et ſi ob triſtium euentuum timorem matrimonia ſoluerentur, magnus profectò aditus ad diuortia patefieret: nec inuiti vnquam compelli poſſent, quod promiſiſſent adimplere: cùm coacta, vt dicitur, coniugia difficiles plerunque habeant exitus: *cap. præterea. 12. c. cùm locum. 14. c. requiſiuit. 17. de ſponſal.* quanquam hoc in caſu allegare atque oſtendere in contrarium euentus bonos, facile eſt. Multa enim eiuſmodi coniugia & coaluerunt feliciter, & diuina benedictione, quæ fauet charitati, delicta operienti tegentiq;, fuerunt ſæpius cumulata. Ex quibus intelligi poteſt, nihil admodum firmi, in quo pia mens acquieſcere poſſit, contra canonum ſententiam adduci & in dubio pronunciari ſecundùm opinionem quæ fauet matrimonio, rectius eſt. *Menoch. conſ. l. 4. ambigitur. num. 29. Sign. conſil. 57. factum num. 6. per communem doctr. Dd. in l. 1. ſolut. matrim.* Caput autem eſt, vt quiſque in animum inducat, à Deo coniugium ordinari: eoq; illud ſecundari ſibi, ardentibus votis poſtulet: ac eidem fideli patri & domino, euentus qualeſcunque ſint commendet: qui quidem ſi non omnes ad voluntatem fluant, patienter quod à Deo impoſitum eſt, in hoc ærumnoſo & breui vitæ curriculo perpetiendum ferendumque ſciat.

Dictum hactenus eſt de errore & dolo: nunc reliqua quæ conſenſui ſunt contraria, perſequamur, in quibus eſt & Furor, qui & impedit, & diſtrahit matrimonium; *c. dilectus. 24. de ſponſal.* quandò ſcilicet in ipſo contractu interuenit, nõ etiam præceſſerit coniugium per dilucida interualla contractum, *cap. dilectus. vbi gloſ. Panorm. & Canon. de ſponſal.* aut ſubſequatur. *l. furor. 8. de ſponſal. l. oratione. 16. §. fin. hoc tit.* nam ſicut ſuperueniens calamitas vel pœna non ſoluit matrimonium, *l. ſed ſi. 5. de bon. dam. §. deportatio. in Auth. de nuptijs.* ita nec furor. *l. patre. de his qui ſunt ſui iuris. vide tamen diſtinct. l. iuſto. 44. §. cum. 6. de vſucap. l. ſi cum dotem. 23. §. ſi maritus ſolut. matrim.* Eſt autem ſpecies furoris, Ebrietas: cùm ſcilicet tanta eſt, vt totam mentis rationem, & iudicandi facultatem omnem ſepeliat atque adimat. In hac enim cùm nullus ſit conſenſus, dicendum eſt, fidem in eiuſmodi vinolentia datam, non obligare. *cap. vnuſquiſque. 22. q. 4. cap. ſanè. 15. q. 1. gl. Bald. Salic. in l. dolum C. de dolo. & Dec. conſil. 112. in præſenti. Tiraquel. latè in tract. de pœn. cau. 6. nu. 8.* Eadem eſt ratio Violentiæ, ſeu iuſti metus illati. Nam quamuis aliâs per vim metúmue geſta, ſtricto iure valent: *l. ſi mulier. 21. §. penult. de eo quod met. cauſ. l. 1. C. de reſcind. vend. l. interpoſitas. 13. vbi Iaſ. in 1. notab. C. de tranſact.* tamen quia matrimonia debent eſſe liberrima, *l. vlt. in fin. C. de ſponſal. l. Titia. 134. in princ. de verb. oblig. l. Titio. 71. §. 1. de condit. & demonſtr. c. requiſiuit. 17. c. gemma. 19. de ſponſal.* ideo coacta per vim metúmue, inducantur ipſo iure eſſe nulla, *c. dilectus. de his quæ vi metúue cauſa.*

cauſa.cap. de muliere.6.c.veniens.13.c.cum locum.14. A de ſponſal. gl.in l.ſi mulier.21. §.ſi dos.ad verb.vllam eſſe. ff. de eo quod metus cauſa. vide Philipp. in exam. Eccleſ.cap. de conſenſu. niſi conſenſus poſtea à metu perpurgetur. c.ad id.21. c.veniens.15. de ſponſal. c.de illis.9.de ſponſal.impub. Metum autem etiam per vnum teſtem in matrimonialibus probari volunt: Bald.in cap.obſeruare.§.profeciſti.13.quæſt.de offic.proconſ & legat. quem etſi regulariter ita definimus, vt ſit eiuſmodi qui in conſtantem virum cadat: c.de muliere 26. c.veniens.15. c.conſultationi. B 28.de ſponſ. tamen non tantum in muliere, quam cum in viro requirimus: ſed ſufficit metus, qui in conſtantem mulierem cadere poſſit, Dd.in l. interpoſitas.13.vbi Iaſ.num 4.C.de tranſact. Dec.in l. in omnib.39.nu.3. de reg.iur. gl in c.cum locum.14. ad verb.metus.ext.de ſponſal. Dd.in c.veniens.c.conſulta. eod. tit. Rom.ſingul.229. Boer.deciſ.100. præſuppono. nu.2.Celſ.Hug.conſ.117 nu.2. etiam reuerentialis: c.ex litteris.11.de deſponſ.impub c.accedens. C 17. de conuerſ.coniug. Contraria præterea matrimonio ſunt, Adulteriũ ſubſequens, vide infrà de diuort. l.conſenſu.8. C.de repud. (ſpontaneum ſcilicet,non coactum,gl.in d.c.quemadmodum.verb. teneatur de iureiur.l ſi vxor 13.§.penul de adulter.) quæ eſt iuſtiſſima diſſoluendi matrimonij cauſa: vide §.de diuort.item inſidiæ & veneficia vitę ſtructa: l.conſenſu.8.C.de repud. deſertio; c.de illis.ext. de ſponſ.l pen.hoc tit.l.2.de diuors. ligamen prioris coniugij, quo durante ſecundũ contractum non valet: c.gaudemus. de diuort. c nuptiæ. 32. quæſt.1. D § affinitatis. Inſt.de nupt. l.eum qui duas.C.de adult. l.2.C.de inceſt.nupt. impotentia naturalis.l in cauſis.10.C.de repud.tot.tit.ext.de frigid.& malefic. Hæc enim omnia & impediũt matrimonium,& contractum dirimunt.& conſanguinitas atque affinitas, c.1.de conſang.& affin. de qua ante dictum eſt: niſi ab infidelibus ante conuerſionem in gradibus prohibitis fuerit contractũ: c.4 de conſang. c.pen. & c.fin. de diuort. quo caſu non dimittitur contractum: vt nec in noſtris Curijs poſt copu- E lam,& poſtquam res deſijt eſſe integra,inter eos qui tantùm iure Poſitiuo (non etiam Diuino)ob conſanguinitatem vel affinitatem contrahere prohibentur. Cum his enim diſpenſari,in honorem matrimonij ſolet, etiamſi iure Canon. ſimpliciter eiuſmodi coniugia irrita pronuncientur. c.ſuper.22. vbi gl.vis de teſtibus. c.1.c.quod ſuper his. de conſang. Aduerſatur etiam coniugio infidelitas, hæreſis, & in religione diſparitas: quas ob cauſas & prohibetur iure tàm Ciuili, l ſi legib.16. F C.de epiſc.aud.l.ne quis Chriſtianã C.de Iud & cælic. quàm Canonico, cùm infideli vel Iudæo matrimonium, c.caue.cum c.ſeqq.28.q.1.& contractum ſaltem quoad cohabitationem diſſoluitur: vbi ſcilicet abſque fidei & conſcientię periculo diutius vnà viui nequit: c.2. c. de illa. 6. c. quanto. 7. cum c.ſeqq. de diuors. vide 28.q.1.per tot. vide c.vlt. de conuerſ.coniug. in quo tamen Canones inter cõiugia in infidelitate cõtracta,& ea quæ à fidelibus contrahuntur, nõ ſatis ſcienter diſtinguũt: G d.c.quanto. eiuſque diſtinctionis cauſa tracta videri poteſt ex legibus Moſaicis: quæ cum alienigenis coniugari prohibent, Exodi 34.Deut.7.Non ſociabis cũ eis coniugia. & ex quibus eiuſmodi coniugia aliquando memorantur apud Iudæos fuiſſe diſſoluta 1.Eſdr.9.10. Sed eiuſmodi leges Moſi politicæ, Chriſtianos non obligant: nec video (etiamſi fatear, conſultius eſſe initiò eiuſmodi nuptijs abſtineri, & vbi res eſt integra, ſequendam potius regulam: Nolite iugum ducere cum impijs) cur tamẽ minus conſtet coniugium cum B infideli iam conſummatum, ita vt deliberationi non ſit locus, re vtiq; amplius non exiſtente integra: quam cum Epicureo (quod ſæpe incidit) aut palam atheo. Et exempla in primitiua Eccleſia extant diſſimilia: vide Philip.in exam Theol.in quæſt. An liceat Chriſtian.&c. vt matri Timothei Iudæa Græco, D. Auguſtini,ethnico viro.& quidem difficili ac moroſo cohabitauit.Itaq; tutius eſt ad pias conſcientias ſequi regulam ab Apoſtolo 1.Cor.7. traditam: ac dicere, eiuſmodi coniu- C gium,etiam cum Ethnico aut Iudæo cõtractum, ſanctum eſſe & ratũ Sanctificatur enim, inquit, vir infidelis per mulierem,& ſanctificatur mulier infidelis per virum. Nec excipit caſum quenq; à diuortij,niſi cùm infidelis diſcedit,ac primus deſertionem ipſe facit: ac quo maiorem his dictis circumdet authoritatem,addit: Hæc nõ à ſe,ſed à Domino præcipi. Quare quod in conſtitutione l ne quis.5. C.de Iud. dicitur,eiuſmodi coniugium vicem adulterij obtinere; durum eſt,ne di- D cam impium, nec vſu obſeruandum: etiamſi verum ſit, hæc coniugia omni iure & Ciuili & Canonico prohiberi: & ex lege Moſi,hanc prohibitionem Diuinæ quoque voluntati eſſe conſentaneam intelligi facile poſſit. Atqui multa in Spiritualibus, & præſertim coniugijs initiò prohibentur, quæ contracta tamen & perfecta temerè diſſolui non debeant.

DE IVRE DOTIVM.
Tit. III. C.5.12.11.

1 *Continuatio: & dotes nuptias ſequi, & ſine his non eſſe.*

2 *Quid ſit dos, & vnde dicta: quæ eius ſpecies.*

3 *Cauſa: à quibus rectè detur, & in qua materia.*

4 *Forma: quomodo conſtituatur, & an nudo pacto.*

5 *An ſine certa quantitate conſtitui poſſit.*

6 *Finis & effectus: & quæ actio detur.*

7 *Maritum dominum eſſe dotis, conſtante matrimonio.*

8 *Sed eo ſoluto ad reſtitutionem compelli.*

9 *Differentia inter res æſtimatas, & non æſtimatas.*

10 *Caſus, quo conſtante matrimonio dos exigi poteſt.*

11 *Affinia: & de reliquis mulierum bonis.*

1 MAtrimonij † cauſam ſequuntur Iura do- A
tium, quæ ad ſuſtinenda coniugij onera
dari maritis ſolent. l. ſi filia. 20. vbi Dd. ſ.
famil. erciſc. l. pro oneribus. 20. C. eod. l. dotis fructum.
7. hoc tit. Etſi enim nuptiæ ſine dotibus eſſe poſ-
ſunt: l. fin. C. de donat. ante nupt. l. fin. C. de repud. ta-
men conſtat, dotis cauſam ita matrimonijs eſſe
coniunctam, vt nulla dos ſine coniugio intelli-
gatur: l. 3. hoc tit. d. l. fin. C. de donat. ante nupt. vn-
2 de & Varro ita dotem definit: Dos † eſt pecunia,
nuptiarũ cauſa data. & Acron Horatij interpres: B
Dos, eſt donum puellarum nubentium: qui &
etymologiam verbi indicare videtur. veriſimile
enim eſt, dotem à dando, ſicut & donum, eſſe di-
ctam. Bart. in Rubr. ſolut. matr. num. 21. paulò ali-
ter, reprobata Azonis definitione: Dos, inquit,
eſt ius quoddam vniuerſale, in ſe continens id
quod à muliere, vel eius nomine traditur mari-
to, eiúsue patri, ad onera matrimonij ſuſtinenda.
vide Bald. in tract. dot. pars. 2. per tot. vbi hanc defini-
tionem examinat & impugnat. Vlpian. l. 3. §. ſed v- C
trum. 4. in fin. de minor. ſimpliciter proprium mu-
lieris patrimonium appellat: quod verum, po-
tiſſimum coniugio ſoluto: nam eo durante, viri
potius eſt quàm mulieris, l. in rebus. 30. C. eodem.
cùm ſit pecunia, quæ marito vxoris nomine do-
natur. Cuiac. obſer. lib. 5. cap. 4. Quanquam & tum
etiam reſpectu huius euentus rectè perhibetur
eſſe in dominio mulieris. l. in rebus. 30. C. de iur.
dot. Quamuis enim ſit in bonis viri, l. quamuis. 75.
de iur. dot: l. Lucius: 21. §. idem reſpondi. ad municip. D
quo ad emolumentum; d. l. quamuis. tamen illud
minus eſt quàm eſſe in dominio. l. 3: & tot. tit. de
de bon. poſſ. §. 2. Inſt. eod. tit. & nihilominus manet
in iure ſcilicet agendi mulieris, ſeu in iure actio-
nis, qua ſoluto matrimonio repetere poteſt, tot.
tit. ſolut. matr. vt vel hactenus rem habere etiam-
num videatur, quæ actionem ad repetendum ha
bet. l. id apud ſe. 143. de verb. ſign. Dos autem diui-
ditur in Veram, de qua propriè hoc nomen acci-
pitur: l. fin. vbi Bald. C. de falſ. cauſ. ad. & in Putati- E
uam, quæ putatur eſſe dos, cùm reuera non ſit;
quando ſcilicet non valet matrimoniũ (ſine quo
dotẽ eſſe non poſſe, iam antè dictũ eſt) cuius cau-
ſa dos data eſt. gl. in l. dotale. 13. ad ver. præſtabatur.
de fund. dot. l. fin. de cond. cauſ. dat. l. ſi cùm dos. 23. §.
fin. ff. ſolut. matr. Hæc tamen prærogatiuas & pri-
uilegia eadem habet, quæ dos vera: d. l. ſi cùm do-
tem. § fin. l. 2. in fin. de priuil. cred. Dicitur & variè
dos Promiſſa, tot. t. C. de dot. pro. Cauta, Numera-
ta, tot. tit. C. de dot. caut. non num. Data, paſſim in tit. F
ſolut. matr. Dicta, Vlp. tit. 6. vbi Cuiac. Confeſſata,
l. 1. vbi Bart. C. de dot. caut. l. pen. §. ſi vir. vbi Bart. ff.
ſolut. matr. Bald. & Dd. in l. aſſiduis. C. qui potior. in
pign. Relegata, tot. tit. de dote releg. & (vt poſt dice-
mus) quædam Profectitia, l. 5. h. tit. quædam Ad-
uentitia. l. 3. h. tit. Subtilius etiam quidam Bald. in
l. 1. ſolut. matr. & in tract. dot. par. 3. num. 6. & 12. do-
tem in Naturalem & Ciuilem diuidunt: quę hic
perſequi non eſt noſtri inſtituti. Origo dotis eſt
ex Iure gentium: l. tas. 8. de cap. dimin. Bart. in Rub. G
ſol. matr. num. 24. vbi Dd. Bald. Nouel. de dote part. 3,
& conſtituitur ſolo conſenſu. l. ad exactionẽ. l. 1. vbi
Bald. C. de dot. pro. Bald. in tract. de dot. part. 3. cauſa
coniugij, l. 3. hoc tit. ad onera ſcilicet huius tole-
randa. l. pro oneribus. C. eod.

¶ Perinde autem eſt, ſiue mulier dotem det, 3
ſiue quis alius eius nomine: vt pater, cuius offi-
cium eſt (non etiam matris, l. neque. 14. C. eod. fra-
trum, vide gl. in l. 1. C. de alend. lib. Bart. in l. ſi quis à
liberis. 5. §. vtrum. de agnoſc. lib. Schurff. conſil. 8. num.
2. & conſil. 24. cent. 1. aut propinquorum) dotare
filiam, l. qui liberos. 19. ſ. tit. ie quæ dos Profecti-
tia appellatur: l. profectitia. 5. iſto titul. l. auia. 6. C.
eodem. aut etiam extraneus: d. l. auia. 6. l. vnica. §.
extraneus. C. de rei vxor. act. l. final. C. eodem. à quo
profecta dos, non Profectitia, ſed Aduentitia di-
ci poteſt. l. 3. cum ll. ſeqq. hoc titul. nam promitten-
do dotem, omnes cuiuſcunque ſexus aut condi-
tionis, obligantur. l. promittendo 42. hoc tit. Qua-
re nihil intereſt, à quo dos aut promittatur, aut
detur. Nec illud etiam refert, quacunque in ma-
teria dos conſtituatur, quæq; res in dotem den-
tur: ſiue Mobiles, vt quæ pondere, numero, men-
ſura conſtant, velut pecunia, &c. ſiue res Soli, vt
domus, lapidicinæ, l. res. 43. cum ll. ſeqq. hoc tit. l.
vnica §. cùm autem. C. de rei vxor. action. l. ſi ante. 6.
cum ll. ſeqq ſolut. matrim. l. in rebus. 30. C. eodem. &c.
ſiue etiam Iura incorporalia, puta nomina, l. 2. C.
de action. ſeruitutes; actiones, iuriſdictiones, feu-
da: cap. 1. de eo qui ſibi & hæred. cap. 1. de inueſtit. vi-
de Dd. in c. 1. §. donare qual. olim feud. Curt. in tract.
feud. 1: part. 4. num. 93. ſiue Proprietas, ſiue Vſuſ-
fructus: l. res. 17. cum ll. ſeqq. C. eodem. ſiue Omnia
bona, quæ tamen ſine conuentione non cenſen-
tur doti data, ſiue Pars eorum: l. nulla 4. C. eodem.
ſiue Aeſtimatæ res, ſiue Inæſtimatę, l. 5. l. penul. C.
eodem. quanquam commodius eſt viro, nõ æſti-
matas accipere, ne earum periculum ſubeat l. ple-
runque. 11. cum ll. ſeqq. hoc tit.

¶ Conſtituitur autem dos, aut Stipulatione, 4
aut etiam ſolo Pacto: quod hoc caſu actionem
contractis nuptijs, quaſi inſecuta traditione, l. in
traditionibus. 49. de pactis. parit: quia nudum non
eſt; ſed habet in ſe συνάλλαγμα, l. ad exactionem. 6.
C. de dot. promiſſ. nempe ipſas nuptias, quarum gra-
tia conuentio fit.

¶ Nec refert, Certa dos promittatur, an Quan- 5
tum quis arbitratus fuerit. l. 3. C. de dotis promiſſio-
ne. nam tunc in arbitrium boni viri collata dotis
conſtitutio videtur. l. in perſonam. 23. §. generaliter.
de regul. iur. l. 1. de leg. 2. Quòd ſi ſine mentione ar-
bitrij ſimpliciter promittatur, parem quidem ea
promiſſio obſtringit, quia pro modo facultatum
ſuarum, ad quantitatem legitimæ & congruæ a-
limentationis, Salic. & Felin. in Auth. res quæ. C.
commun. de legat. Angel. conſil. 357. dominus. Alexan.
conſil. 71. vol. 2. conſil. 83. vol. 4. Bald. in tract. de dote.
part. 6. Caſtr. conſil. 108. dubitatio. num. 1. & 2. vol. 2.
Aemil. conſil. 1. num. 12. proq; mariti dignitate do-
tare filiam debet: l. cùm poſt. 69. §. generaliter. 4.
hoc titul. reliquos non item; quando incerta ſit
promiſſio, & minimum, puta nummum dando,
debitor liberetur. l. 1. C. de dot. promiſſ.

¶ Finis.

6 ¶ Finis dotis eſt, & ideo dos datur, Vt ſubleue- A tur maritus in oneribus matrimonij perficiendis, *d. l. pro oneribus. 20. C. eod.* & apud illum maneat coniugij cauſa. *l. ſi pater. 79. h. tit. l. fin. C. de donat. ante nupt. l. 3. h. tit. l. fin. de cond. cauſ. dat. l. ſi donaturus. 9. cum ll. ſeqq. eod. tit.* Effectus eſt, quod ex promiſſione dotis oritur actio Bonæ fidei, *gl. fin. in l. de diuiſione. 5. vbi Bart. & Dd. ff. ſol. matr. Iaſ. poſt Fabr. in §. fuerat. nu. 14. Inſt. de act.* annexum habẽs ius taci[illegible], *Iaſ. in d. §. fuerat. nu. 31. per tex. in l. vn*[illegible] *ab vtraque parte. C. de rei vxor.* B *act.* qua ma[illegible]ni, ab eo qui promiſit, exigere poteſt: item quòd habeat eundem qui promiſit, & eius bona, nomine Euictionis obligata, ſi fortè res in dotem datas euinci contingat. *Bartol. & Dd. in l. vnic. §. 1. C. de rei vxor. act. latiſſimè Bald. in l. 1. poſt gl. C. de iur. dot. Iaſ. in §. fuerat. nu. 32. Inſt. de act.* Amplius volunt quidam, etiã domo exigi à marito vxorem poſſe, ſi dos promiſſa non exoluatur: *Bartol. in l. ſi donaturus. in princ. de cond. ob cauſ. Iaſ. in §. fuerat. num. 98. Inſt. de act.* quod mihi C neutiquam admittendum videtur: nõ enim matrimonium à dote dependet, ſed contrà: *l. fin. C. de donat. ante nupt.* neque propter conditionem dotis Non impletam, ius matrimonij poſſe imminui, antea dictum eſt. *ad tit. de rit. nupt.*

7 ¶ Porrò dotis iam conſtitutæ & traditæ, dominus iuris interpretatione fit maritus: propter vtilitatem, quo liberius & commodius vti frui ea poſſit. *l. in rebus. 30. C. de iur. dot. l. doce ancillam. 9. C. de rei vend.* nam fructus eius lucratur, & arbitrio D ſuo ea Vti frui poteſt: *l. pro oneribus. C. eod. l. dotis. 7. hoc tit.* quod verum eſt, conſtante matrimonio. *l. Lucius. 21. ad municipalem.*

8 ¶ Nam eo ſoluto, dos quę ſine cauſa apud maritum aut eius hæredem eſt, repeti iure quidem nouo poteſt: *toto tit. ff. ſolut. matrim. vbi dixi. & in*
9 *§. fuerat. Inſtit. de action.* qua † in parte refert, Aeſtimatæ res in dotem datæ ſint, an nõ: nam inæſtimatæ reſtituuntur, quatenus præſtari per rerum naturam poſſunt. Neque enim periculum, E & interitus fortuitus maritum debitorem obligat, ſed res domino & creditori perit. *l. pignus. C. de pign. act. §. cùm autem. Inſtit. de empt. l. ſi ex legati cauſa. 23. de verb. oblig.*

10 ¶ At rerum Aeſtimatarum etiam quę interierunt, precium reddendũ eſt: quia venditæ quodammodo videntur. *l. plerunque. 21. cum ll. ſeqq. h. tit. l. ex conuentione. C. de pactis.* Eſt etiam quando conſtante matrimonio dos repeti poteſt: cùm videlicet vergente ad inopiam marito, pericu- F lum eſt ne mulieri ad dotem ſoluto matrimonio petendam, inanis relinquatur actio. *l. vbi adhuc. 29. C. de iure dotium.* Sed & prouentus earum rerum quę nunquam renaſcuntur, vt fodinarum & metallorum, non putantur cedere marito, ſed doti: quanquam vſum & fructum horum prouentuum, pecuniæque quæ inde redigitur, habeat: à morte verò vxoris hæc vt mobilia, pleno iure maritus lucretur.

11 ¶ Affinia doti ſunt, Donatio quam ſponſus G ſponſæ facit: *de hac vide in §. eſt & aliud. 3. Inſt. de donat.* quæ impropriè donatio Propter nuptias dici poteſt: *in Auth. vt ſponſ. larg. gloſ. in Auth. eò decurſum. C. de donat. propter nupt.* item Donatio propter nuptias, propriè ſic dicta, quam Græci *ἀντίφερνον* appellant: quæ etiam conſtante matrimonio fieri poteſt, *l. ſi conſtante. 19. l. cùm multæ. 20. cum ll. ſeqq. C. de donat. ante nupt.* & potiſſimùm fit in ſecuritatem dotis, ad inducendam inter coniuges æqualitatem: *toto tit. in Auth. de æqual. dot. Bald. in Auth. dos data. nu. 3. C. de don. propt. nupt.* cuius dominium conſequitur ſtatim mulier iure ſingulari, hypothecã iure communi: fructus tamen non lucratur, qui marito pro oneribus cedunt. *Bald. in Auth. ſine. C. ad S.C. Velle. & in Auth. permiſſa. & Auth. dos data. C. de donat. ante nupt. vide gl. Landr. artic. 21. lib 1. Vueych. art. 22. gloſ. artic. 76. lib. 3. artic. 44. lib. 1.* Diſtat igitur hæc donatio à donatione Ante nuptias. Nam hæc rem verè facit vxoris, ita vt conſtante matrimonio ea fruatur, ſiquidem ſuis vſibus illam retinuerit (aliàs enim eſt in vſu & fructu mariti, *l. ſi ego. 10. in fin. hoc tit.*) & eo diſſoluto, repeti à muliere aut eius hæredibus donata nequeant. At donatio Propter nuptias tantùm iuris fictione rem facit vxoris, non re ipſa. nam neque fructus hinc lucratur mulier, neque proprietatem; ſed ſoluto matrimonio, poſtquam ſibi de dote ſatisfactum eſt, reſtituere debet quicquid hoc nomine datum eſt: vt potius hypotheca quædam ſit, quàm vera donatio. *l. fin. cum Auth. ſeqq. C. de donat. ante nupt. Nouel. 61. vt immob. ante nupt. donat. vide quæ dixi inſtit. de donat. §. penult.* Huius autem donationis ſpecies eſt & Dotalitium, *c. ex parte. de for. compet. c. plerunque. de donat. inter vir. & vxor.* pars bonorum mariti, aſſignata ex conſuetudine vel conuentione mulieri, vt pro dote eam habeat obligatam, & poſt mortem lucretur (niſi ſe per adulterium aut iniuſtam ſeparationem, aut turpitudinem vitæ, aliiſque modis etiam poſt mortem mariti, illa fecerit indignam, *Bart. Bald. Salic. Iaſ. in l. fideicommiſſ. 27. C. de fideic. Chaſſ. in conſuetud. Burg. tit. de iur. mar. § 6. ver. eſt donée. nu. 3. per doctrinam Bald. in l. quod in vxorem. C. de negot. geſt. gl. in l. ab hoſtibus. § ſi vir. vbi Caſtr. Iaſ. & communiter Dd. ſolut. matrim. Aret. conſ. 150. Franc. Curt. Iun. conſil. 6. feud.*) aut proprietatem eorundem, aut vſumfructum: *vide Guid. Papam deciſ. 566. Chaſſ. conſuet. Burg. titul. de iur. mar. §. 4. num. 6 & §. 6. verb. eſt donée num. 1. 2. 3. vide Feud. in c. 1. §. hoc quoque. de ſuc. feud. §. præterea. quibus mod. feud. amitt. gloſ. Landr. lib. 1. art. 21. Paul. de cit. in pact. iur. patr.* quanquam etiam caſu quo tantùm vſumfructum ad vitam habet, ipſam dominij, non vſusfructus iure vti, plerique contendũt. *vide latiſſimè Euerhard. conſil. 217. præſuppoſito. per totum. per Auth. permiſſa. C. de donat. ante nupt. & Auth. donationem. vbi gloſ. Cyn. & alij. C. de iur. dot. Bart. in l. libertis. de alimen. legat. Iaſ. in l. cùm hi. §. ſi vni. de tranſact. vide Zob. qui habet pro vſufructu, lib. 1. artic. 21.* Affinia etiam doti ſunt bona mulieris Parapherna, hoc eſt, extra cauſam dotis conſtituta, quæ proprium ſunt mulieris peculium,

l.ſi ego. 9. §.dotis hoc tit. l.fin. C.de donat.ante nupt. gl in Rubr.C.de pact. conuent. Iaſ.in §.fuerat.nu. 40. 41.Inſtit.de action. tunc ipſi relinqui ſolitum, cùm maritus tenuior eſt, quam vt pro omnibus mulieris bonis dotalitium ei conſtituere aut velit aut poſſit. Ea bona cùm marito traduntur vienda fruenda, dici ſolent Paraphernа: cùm ab ipſa vxore poſſidentur & ſeruantur, proprium eius peculium. *d.l ſi ego. 9. § dotis. Bartol.in l.maritus. 21. num.3. C.de procur.* Iure tamen Saxon. hæc quoque ſunt in vſufructu mariti, quando hoc iure vxorem cum omnibus bonis in tutelam & poteſtatem quandam vir recipiat, *Landr.lib.1.artic.31.& 45.* nec quippiam habeant inter ſe coniuges non commune. *Landr.lib.1.art 31.* Puto tamen & hoc iure dotem tantùm tranſire in bona mariti, *l. quamuis.75.l.Lucius.21.§.1.ad municip.* reliqua manere coniugis, ſicut iure Ciuili, ſecundùm quod ſtatutum eſt interpretandum. *l. 2. C. de noxal.act.* Vtilius autem eſt eius manere propria, quam alienari in maritum, cùm ſatius ſit Dominium habere & Ius In re; quam Actionem & ius Ad rem. Itaque hæc bona, licet tradita marito, non fiunt dotalia, niſi ſit hoc actum: etiamſi fructus eorum ſuos maritus faciat. Habet igitur mulier multiplex patrimonium: *vide gloſ. Bart.Bald.& Dd.in l. maritus.21.C.de procur.* cui iure Sax.accedit Morgengabe, gerada ſiue ſupellex, & ſi qua ſunt ſimilia: *vide iur. Saxon.lib.2. artic.30. gloſ.lib.2. art. 31.& lib.3. artic.71. & 75.* quæ aut ex donatione mariti habet, aut ſi ſit nobilis, generali lege patria; vel etiam ignobilis, vigore ſtatuti particularis aliquando ex eius bonis, poſt mortem capit. *artic.20.21.cum ſeqq.lib.1.* Affinia etiam doti ſunt legitima & alimenta: quorum in locum illa ſuccedere putatur; maximè cùm ſtatuto vel pacto (vt fit inter nobiles) mulier accepta dote à ſucceſſione parentum excluditur. *l. quoniam. 29. C.de inoff.teſtam. Caſtr.in l.Titia.§.Titio.de cond.& demonſt. & conſil.108.nu.2.volum.2.Alex.conſ.79. vol.5. Gem.Franc.& Dd.in c.2. de pact.in 6. Aemil. latè conſil.1.num.18.*

DE PACTIS DOTALIBUS. Tit. IIII. C.5.14.

1 *Pacta dotalia ſeruanda.*
2 *Quæ pacta non valeant.*
3 *Aequalitatem iure nouiſſimo requiri.*
4 *De forma & effectu.*

1 ET hæc † quidem ita ſe habent, niſi aliter Pactionibus fuerit conuentum: quę in hac materia valent, & ſeruandæ ſunt: *l.in traditionibus.49.cum ibi not. de pactis. l.legem. C.eod titul.*
2 *l.1.C.de pact. conuent. l penult. C.dot.promiſſ.* dum † ne aut repugnent legibus, aut bonis moribus, aut occaſionem delictis præbeant, *l. 5, l.Pomponius. 6. hoc tit. l.hæreditas. 5. C.de pactis conuent.* aut in-

A dotatas reddant mulieres adhuc ſuperſtites, *l.2. & 4. hoc tit.* (nam vt poſt mortem earum dotem maritus lucretur, quod olim iuris communis erat, conuenire poteſt, *l.a.hoc tit.*) vel conditionem dotis faciant deteriorem. *d.l. Pomponius. l.de die. 14.cum ll.ſeqq. hoc tit.* Quin † & nouiſſimum ius in 3
iſtiuſmodi pactis æqualitatem requirit, vt dotis & donationis nuptialis pares vtrinque ſint conditiones. *Auth.æqualitas.C.de p[illegible] nent.*

¶ Ad formam harum co[illegible] non ar- 4
B bitror ſcriptura opus eſſe, [illegible]n. *vbi gl. fin. Ang.nu.3.& 4.Inſtit.de n[illegible]* aliarum ſæpius inſtrumentorum fiat in iure mentio: *l.hæreditas. 5.C.de pact. conuen. l.1. & l.3. C.de dot.caut. l pactū. 15. C. de pact.* cùm hæc ad ſolennitatem neque in pactis, *l pactum.17.C.eod.* neque in dote. *l.fin. §.1. de pact. Salic.in Auth.eò decurſum. nu.1.C.de donat. ante nuptias.* vel etiam matrimonio. *vide ſuprà de ritu nupt. gloſ.& Angel.in d.§.fin.Inſtit. de nupt.* requirantur. Quinque tamen teſtium præſentiam
C eſſe neceſſariam iudico, ſi (quod plerunque fit) in his de futura ſucceſſione mariti & coniugis agatur. *l.fin.in fin. C.de codicill. l.fin.C.de donat.cauſ. mort.* nam pacta eiuſmodi de futura ſucceſſione, ſapiunt. *Iaſ.in l.nemo 55. num.22 de legat.1.* donationem cauſa mortis, & vltimam voluntatem. *l. tale. 40.§.vlt.§.de pact.* præſertim ſi non ìnita ſint teſtamento. *l.fin. vbi Iaſ nu.12 C.de pact. ſatis l.ab inteſtato.16.l.conficiuntur.8. de iur.codic l.* In omni autem voluntate vltima, quinque teſtium
D præſentiam exigi, notiſſimum eſt: *l.vlt. C.de cod. l.vlt. C.de don.cauſ.mort.* atque ita memini iudicatum. An autem Inſinuatione opus habeant, ſi quidem ſummam quingentis aureis maiorem complectantur? Sanè in perſona mulieris, opus habere non videntur: *l.minoribus.17. Auth.eò decurſum. C.de donat.ante nupt. l fin. §.1.C.de don.inter vir. l.pen. §.1.vbi gl. C.de donat.* reſpectu autem viri, inſinuatione egent; *d l.fin.C.de don.int.vir. d.l.penult. Salic in d.Auth. eò decurſum.* niſi pacta
E ſint de Futura ſucceſſione, aut donationes Cauſa mortis factæ: tunc enim velut vltima voluntas, hanc ſolennitatem non requirunt, dummodò quinque teſtium præſentia comprobentur. *vide Dd.in l.data. C.de donat. in l.fin. C.de donat.inter vir. & vxor. Schurff.conſil. 6. cent.1. per totum.* Eſt & illud quæſtionis, an dotalibus pactis conuentum, poſſit poſtmodù alterutrius aut vtriuſque coniugum voluntate mutari, & ius quæſitum ex pacto alterutri auferri? Et puto poſſe, *l.*
F *pactum.15.C.de pact. vbi dixi.l.fin.hoc tit.* exemplo vltimæ voluntatis, *vide infrà de adimen.leg.* & donationis cauſa mortis, *vide ꝗ.de donat.cauſ.mortis.* in quam incidit *l licet. 19. vbi Cyn. & gloſ.1. C.de pactis,* etiamſi quæ ex lege vel ſtatuto debentur, auferri æquè nequeant. *Bald.in l.ſi quando.Cod.de inoffic.teſtam. Boer.deciſ.243. Cremen.ſingul.154. vide Iaſ. & Dd. in Auth. præterea. C.vnde vir.* vt nec ea quæ in fauorem dotis iure conſtituta. *l.de die.14. cum ſeqq. hoc titul.l.1.§.illo. C.de Lat.lib.Cuſae.lib.7.*
G *cap 25.* An etiam Ab inteſtato hæc pacta valeāt, [illegible]dubitatur. Et communiter reſponſum, ne quidem.

quidem ab inteſtato valere, *l. hæreditas. 5. C. de pactis conuent. Salic. & Dd. in l. pactum. 15. C. de pactis. Iaſon in l. ſtipulatio. num. 10. & l. ſi ita. §. ea lege. num. 13. de verb. oblig. Alex. conſil. 28. ponderatis. num. 3. & 4. volum. 3. per l. licet. 19. C. de pact. l. 4. C. de inutili ſtipulatione.* niſi inter liberos, *d. l. pactum. 15. C. de pactis.* aut futuros alioqui hæredes. *l. vltima. C. de pactis.* Quod in ſimplici pacto, *d. l. pactum. d. l. vltima.* item cùm hæreditas ita relinquitur, obtinere poteſt. *d. l. licet. C. de pactis. d. l. hæreditas.* iure verò Donationis cauſa mortis quin valere
B poſſit, nihil cauſæ eſt: quod etiamſi iure Ciuili dubium eſſet, *d. l. licet. in verb. nec donationis quidem cauſa mortis. C. de pactis. gloſ. penult. d. l. hæreditas. C. de pact. conuent.* tamen moribus paſſim vſurpatur: dum tamen quinque teſtes interueniant, ſicut in donatione mortis cauſa. *l. vltima. C. de donat. cauſ. mort.*

DE FVNDO DOTALI.
C
Tit. v. C. 5. 23.

1 *Maritum quamuis dominum, non tamen poſſe res dotales alienare.*
2 *Sententia legis Iuliæ.*
3 *De quibus rebus L. Iulia loquatur.*
4 *Fundum Italicũ & dotalem duntaxat L. Iulia prohiberi: & quis ſit dotalis.*
5 *De qua alienatione L. loquatur: & quid hoc verbo veniat.*
D
6 *An cõſentire mulier alienationi validè poſſit.*
7 *De oppignoratione rei dotalis.*

1 ET ſi † maritus conſtante matrimonio ſubtili quadam ratione dominus rei dotalis efficitur, *d. l. in rebus. 30. C. de iure dotium.* dominij autem proprius ſit fructus, Vt res alienari poſſit: *l. fructus rei. 72. de regul. iur. l. penult. de pactis.* tamen fundum dotalem lege Iulia alienare
E prohibetur: *de hac vide Paul. lib. 2. tit. 21. Cuiac. lib. 7. obſer. cap. 23. gloſ. Landr. lib. 1. artic. 52. & quæ dixi Inſtit. quib. alien. licet. §. 1.* cuius legis hæc erat ſententia.

2 ¶ Fundum Italicum dotalem maritus ne alienet inuita vxore, ac ne ipſa quidem conſentiente obliget. Fundum inquit: id eſt, res Soli. Nam †
3 mobiles, quæ minoris reputantur, *l. ſi rem mobilem. 47. de acquir. poſſeſ.* qui ſoluendo eſt maritus, hoc iure alienare poteſt. *l. 1. C. de seruo pignori dato. l. 3. C. de iure dotium. l. res in dotem. 42. §. de iure dotium.* Italicum, id eſt, iuris Italici, cuiuſmodi ſunt prædia, quæ olim ſola erant Mancipi, & plenè alienari poterant: vt & Cicero pro L.
4 Flacco oſtendit. Sed † hoc Iuſtinianus ad Prouinciales etiam fundos, & (vt plerique *gl. & Bart. in Auth. ſiue. C. ad Velleianum. & in l. 1. num. 18. & l. ſi æſtimatis. ſolut. matrim. text. in c. penult. de conſuetud. Bald. in l. iubemus. 22. C. ad Velleianum.* exiſtimant) ad res etiam mobiles, quæ ſeruando
G ſeruari poſſunt, produxit. *l. vnica. §. & cùm lex Iulia. C. de rei vxor. act. Inſtit. quib. alien. licet vel non. in princ.* Dotalem, id eſt, in Dotem datum *l. dotale. 13. & l. ſi maritus. hoc tit.* non tamen æſtimatum. *l. 2. C. eod.* Dotalis autem etiam is videtur, qui ex pecunia dotali comparatus eſt. *l. res quæ. 54. §. tit. 2.* Maritus: idem ius obtinet quoque in Sponſo. *l. lex Iulia. 4. hoc tit.*

¶ Ne alienet. Verbum alienationis latè patet. 5 *l. fin. C. de rebus alien. non alien.* Itaque omnis actus prohibetur non modò transferendi dominij, *l. 1.*
B *C. eod.* ſed etiam diminuendi: vt ſeruitutis impoſitio vel ademptio, *l. 5. 6. 7.* vſucapionis patientia, & conſimilia. *l. alienationis. 28. de verb. ſignif.* Sed hoc de alienatione voluntaria, non neceſſaria eſt accipiendum. *l. 1. hoc tit. l. 2. C. eodem.* Quid enim ſi æs alienum, nõ quidem mariti (nam hoc de ſuo diſſoluere debet, *l. aſſiduis. C. qui potior. in pign. toto tit. C. ne vxor pro marito.*) ſed vxoris (pro quo maritus non tenetur, *toto tit. C. ne vxor pro marito.*) alio modo quàm venditione prædiorum
C explicari nequit? certè cauſa cognita, cum conſenſu mulieris & curatoris eius, quem iure Saxonico habere debet, poteſtatem alienandi iudex faciet. *Auth. ſiue à viro. Auth. ſi qua mulier. vbi Bartol. Sal. & Dd. C. ad Vell. Zob. art. 21. lib. 1. vide Cuiac. etiam obſer. lib. 7. cap. 23.* Prohibitio autem hæc eò pertinet, ne valeat contractus in vxoris damnum, non etiam ne obligetur maritus, qui rem alienam vendendo ſe obligat. *Schurff. conſil. 9. cent. 1. per l. cùm vir. 42. de vſucap. l. rem alienam 38. de con-*
D *trah. empt. l. 4 C. de rei vend.*

¶ Additur, Inuita, ac ne ipſa quidem conſen- 6
tiente, iure nouiſſimo: idq; propter fragilitatem ſexus, maritorum ſuaſionibus aut minis facilè obnoxij & cedentis, Iuſtiniano placuit: *d. l. vnic. §. & cùm lex Iulia. Inſtit. quib. alien. licet vel non. in prin.* niſi acceſſerit iure Pontificio Iuſiurandum. *c. cùm contingat. de iureiur.* Eaque non modò in vxore, ſed etiam in ſponſa obtinent. *Ang. in § patitur. num. 3. Inſt. de iniur.*

E ¶ Vltimò ait lex: Ac ne ipſa quidem conſen- 7
tiente obliget. Noluit enim lex, etiam conſenſu mulieris poſſe fundum eius obligari: quia facilius oppignorationi quam alienationi aſſenſura credebatur: *Theoph. Inſtit. in princ. quibus alienare licet.* cùm ſit reſtrictum & tenax fœminarum genus, nec perinde rerum ſuarũ diſtractionem facilè admittat, atque obligationem. *l. ſi à ſponſo. 16. vbi gloſ. in verb. rarò accidit C. de donat. ante nuptias.* An autem conſenſu mariti, mulier
F alienare extra dotem bona ſua mobilia aut immobilia poſſit, controuerti ſolet: quanquam pleriſque placet, poſſe: *Bart. in l. fin. de iure dotium. & in l. vnica. §. & cùm lex. C. de rei vxor. act. Cyn. in l. ſi prædium. C. de iure dotium. Bald. & Alex. in l. cùm lex. C. de fideicommiſ. Bald. in l. ſi prædium. 23. C. de iure dotium. Ferr. in ſer. lib. reſponſ. in act. Hyp. ver. excuſſionis. Chaſ. in conſuet. Burg. de iur. mar. §. 4. in fin. num. 5. facit text. in l. conſtante. 21. C. de donat. vide etiam l. velles. 6. C. de re uoc. donat.* id quod
G & Saxones ſequuntur. *Landr. lib. 1. artic. 31. 45. vide J. de donat. Jacobſ. differ. 6. & 7. Reich. diff. 8.* Cæ-

3 5 terùm

terùm ego crediderim, quandoquidem hoc caſu A cum marito mulier contrahit, aut ſaltem ad eius vtilitatem, cum in propria velut cauſa *l.1. quando & intra quæ temp. appell. vbi propria cauſa dicitur, cuius vtilitas ad aliquem ſpectat.* authorem eſſe nõ poſſe, *l.1. l.5. ℥. de author. tut. §. vlt. Inſtit. eod.* ſed alium tunc mulieri curatorem eſſe adiungẽdum. *arg. art. 43. lib. 1. Fachſ. diff. 7.* Cùm tamen maritus & vxor ſimul alienant, non mulier, ſed ille totum contractum facere, & ſolus alienare intelligitur, vt quidam volunt: *Chaſſ. in conſuet. Burgund. tit. de* B *iur. mar. §. 4. in fin. num. 6.* quod verum eſt, cùm de re ſua, aut in matrimonio quæſita, maritus & vxor aliquid diſponunt. *Salic. in l. ſi liqueat. penul. C. de inoffic. teſtam.* In hac verò materia, quando res mulieris alienantur, contrà quis opinetur, videri potius fœminam cuius de re agitur, quàm coniugem, qui Verbo tantùm conſenſit, totam alienationem facere: *Salic. in d. l. ſi liqueat. in fine. per illum text. & l. 2. C. ſi aduer. donat.* niſi precium bono mariti cedat, & in rem eius, vt veriſimile C ſit, conuertatur. *argum. l. ſi non ſinguli. 5. C. ſi cert. petat. l. vir vxori. 17. §. vltim. vbi gloſ. ad S. C. Velleian.* Sed hæc in reliquis eius bonis obtinent; in dotalibus nõ item: in quibus prohibitionem huius legis etiamnum durare, verius eſt, *vide Bald in l. fin. de fund. dot. Dd. in l. vnic. §. cumq́ue. C. de rei vxo. act. in l. æſtimatis. 50. ſolut. matrim. Bald. in Auth. ſi qua. C. ad S. C. Velleianum.* (vtcunque Saxones inter ſe diſſentiant, *D. Reinh. diff. 7. Fachſ. diff. 6. & 7.*

A *gloſ. Landr. artic. 30. num. 11. lib. 3. artic. 45. Zob. lib. 1. artic. 20. 21. & 31. & lib. 3. artic. 75.*) nec conſenſu mulieris alienari res dotales, abſque interuentu iuriſiurandi poſſe: quando & aliàs publicè interſit, contractus dotibus detrimentoſos annihilari *l. 5. cum ll. ſeqq. de pact. dotal.* & nedum dotem, ſed ne dotalitium quidem mulieris alienari aut repudiari poſſe, ſit receptius: *vide Bald. Salic. & Dd. in Auth. ſiue à me. & Auth. contra C. ad S. C. Velle: a. num. Ferrar. in for. act. Hyp. verb. exceptionem num.* B *25. Chaſſ. in conſuet. Burg. Rubr. 4. § 4 in fin Landr. lib. 1. artic. 21. vbi gloſ. latè litera b.* quaſi in prohibitam coniugum donationem, aut ſaltem legis Iuliæ prohibitionem ea res incidat. Etiam textus iuris Sax. lib. 1. art. 31. & 45. qui dum vetant bona mulieris ſine conſenſu mariti tanquam curatoris alienari, à contrario ſenſu ex vtriuſque voluntate alienationem eorum admittunt; diſertè loquuntur de fœminæ bonis: *Ihr eigen Gut.* At dotalia non ſunt vxoris propriè, ſed viri: *l. doce. C. de* C *rei vendic.* vt illud ſtatutum ad hæc extendi non debeat cum totius huius Iuris correctione. Hæc omnia videntur accipienda, cũ repetitioni dotis eſt locus, *l. 1 C. eodem.* hoc eſt, ſoluto matrimonio, quoties actione dotis repetitur, *l. 7. h. t.* ad quem caſum pertinuit lex hæc Iulia de adulterio lata. Conſtãte matrimonio videtur alienatio & obligatio valere, ex iure mariti: quo ſoluto cùm ſoluatur ius datoris, reſoluitur etiam ius accipientis. *l. lex. de pignorib.*

DIGESTORVM LIB. XXIIII.

DE DONATIONIBVS INTER VIRVM & vxorem. Titulus I.

C. 5. 16.

1 *Quare prohibitæ inter coniuges donationes,*
2 *Oratio Antonini.*
3 *Ad quas donationes non ſpectet.*
4 *Quatenus reuocentur donationes.*
5 *De confirmatione tacita & expreſſa.*

QVAMVIS in dotem marito dari, conſtante quoque matrimonio, *dixi in §. penult. Inſtit. de donat.* poteſt, ſicuti hactenus dictum eſt: quia ea donatio non ob nullam ſit cauſam (quod genus non prohibetur, *l. inter. l. quod autem. § ſi vir hoc tit. l. 1. ad l. Iul. rep. Bart in l. ſi voluntate. C. de dot. pro. per gloſ. & ibi Bald. in l. 2. §. fin. ſi cert pet. Imol. in Rubr. ſolut. matr. Panor. in cap. vltim ext. hoc tit. Cuiac. obſ. libro 6. cap. 18.*) ſed ad toleranda coniugij onera: E *l. pro oneribus. C. de iur. dot. vide ℥. de iur. dot.* tamen reliquæ donationes, quas ſine cauſa faciunt inter ſe coniuges, contractis iam nuptijs, prohibitæ ſunt. Quod † primò moribus ita inductum receptumq́ue fuit, *l. 1. h. tit. vide Paul. lib. 2. tit. 23. Vlp. tit. 7.* quia indignum videbatur concordiam maritalem precio, ſicuti adulteria, conciliari, & D ſe inuicem nimia largitatis profuſione ſpoliare coniuges. Vnde & illud mali ſequebatur, vt melior liberaliorq́; in paupertatem decideret, deterior locupletaretur. Itaque vt appareret, amorem coniugalem ſine precio ſtare, & omnia inter virum & vxorem iure indiuiduæ ſocietatis citra peculiarem libertatem eſſe communia, deſitum eſt moribus facere in matrimonio donationes: *l. 1. 2. 3. hoc tit.* vt pulchrè Plutarchus in *Probl.* explicat. Qua † ex vſurpatione ius poſtea 2
E ortum eſt: eaque de re nouiſſimè orationem Antoninus in ſenatu habuit. cuius duo ſunt capita: alterum de Donationis inter coniuges prohibitione, *l. 3. in princ. hoc tit.* alterum de eius Confirmatione. *l. cùm hic ſtatus. 32. h tit.* Prohibitio † 3
autem hæc ad ſponſos non pertinet, *l. ſi ſponſus. 5 l. inter eos. 27. h. tit. l. ſi à ſponſo. 16. C. de donat. ante nuptias.* neque ad illas donationes, quas parentes & pro-

& propinqui die nuptiarũ faciunt ſponſo ſponſæ'ue: quæ vtrilibet cui donator ſanguine coniunctus eſt, acquiruntur; *Bart. in l.ſed etſi plures. §.in arrogato. num.4. de vulg.& pupil.ſubſ. Iaſ in l. vt liberis 17.num.17.C.de collationib.* ob enim propinquitatem videntur dari: ab extraneis vero donata eiuſmodi ſunt communia: *Bart. & Iaſ.præal. leg.loc.* ſicut & iure Saxonico eiuſmodi indiſtinctè omnia. *Lands lib.1.art.31.* 4 Sed † nec ad illas donationes refertur, quæ neque donantem pauperiorem reddunt, *l.ſi fructus.8. C.eod. c.nuper. ext. eod.gloſ.lib.1.art.31.* vt ſi res aliena detur: *l.ſed etſi conſtante. 25.* neque accipientem locupletiorem: puta ſi vxori detur ad mundum, vel ſepulturam, vel eleemoſynam, aut manumiſſionem, aut emptionem pro neceſſitate rei familiaris faciẽdam, &c. *d.l.ſi ſponſus. 5. §.conceſſa. l.quod autem. 7. §.ſi maritus.cum ſimilib.hoc tit.* aut ad perfruendas rei vtilitates, percipiendosque fructus. *l.de fructibus. 17.hoc tit. l.fructus.ff.de vſur. l.ſi fructus.8.l.de ijs.17. C.de donat.inter vir.& vxor. vide quæ dixi Iuſtit.ad §.ſi quis à nõ domino.de rer.diuiſ.* Nam & eatenus tantùm hæc donatio reuocatur, quatenus inuenitur accipiens factus locupletior: *d.l.quod autem.7.§.ſi maritus.d.l.de ijs.17.C.eod.* ſed nec ad illas prohibitio pertinet, quæ referuntur in tempus ſoluti coniugij, puta in caſum diuortij vel mortis. *l.ſi eum 9.§.fin.cum l.ſeq. l.ſed interim.11.§.fin.l.vitricus.60.l.inter.43.cum ſimilib.hoc tit. vide* 5 *Vlpian.tit.7.* Qua † ratione etiam tacitè confirmatur inter coniuges facta donatio, ſi ea nondũ reuocata donator deceſſerit. *d.l.cùm hic ſtatus.32. hoc tit.* Quæ tamen quingentos aureos excedit, non aliter in eo quod excedit confirmationem meretur, quàm ſi expreſſa morientis conteſtatione, vel facta in actis inſinuatione ſit ſtabilita. *l.donationes.25. C.eodem.* Ex quo & illud Dd.inferunt, quòd licet donatio Reciproca inter coniuges viuentes non valeat, *Iaſ.in l.ſtipul.41.de verb. oblig. Panor.conſil.48.lib.2. gloſ.add.art.44. Land. lib.1. vide tamen Schurf.conſ.46.nu.5.cent.1.* (quanquam valere confirmet Tiraquel.*in l.ſi vnquam. verb.donatione. nu.94. C. de reuocanda donatione.*) tamen quando confertur in caſum mortis, vt videlicet alter ex coniugibus ſuperſtes alteri ſuccedat, eam donationem velut vltimam voluntatem valere. *Cyn.Bald.Salic.Caſtr.Iaſ.in l. ſi pater. C. de inoffic.teſtam.Boer.in conſuet.Biturig.tit.de conſt. concer.mar. §. 1. colum.6. vide Socin.in fal.reg.104. Lu.Rom.in ſing.11.per l.quod autem.7.§.ſi vir.l.quæ iam nupta. 48. hoc tit.* Quo tamen caſu quinque teſtium præſentiam, velut in vltima quauis voluntate, *l.fin.C.de codicill. l.fin.C.de don.cauſ.mort. gloſ.& Cyn.in l.licet.C.de pact.* requiri arbitror. Addunt & illud Dd.non modò morte, ſed inter viuos etiam iureiurando, quamlibet inter coniuges donationem confirmari. *cap.cùm contingat.de iureiur.c.1.2.eod.in 6. Decius conſil.202.per tot. Panor.in c.fin. de iureiur. Imol.in c.quintauallis. eod.t. Bald.in Auth.ſiue à me. C.ad S.C.Velleianũ. Schurff. conſ.46.nu.8.cent 1.Boer.in conſuet.Biturig.de conſ. concer.mar. §.1.in princ.* Hoc etiam nouiſſimè adijciendum, donationem rerum Mobilium iure Saxonico inter coniuges ſuſtineri & ratam eſſe: Immobilium verò, niſi reliquis ſolennitatibus deſtituatur, *l.donationes quæ. C. de donat.propt.nupt. l.penult.de donat.* morte confirmari. *vide gloſ.Lob. lib.1.art.21.& lib.3.art.75.* Ego malim indiſtinctè nec hoc iure talem donationem recipi: cùm ſtandum ſit iuri communi, niſi quid disertè ſtatuto contrà reperiatur cautum, *d.l.ſi extraneus.6.de condict.cauſ.dat. l.3. vbi Bald.C.de inſtit.* quod hic abeſt: & alioqui receptum ſit, quæ ſunt Geradæ (hæc autem ſunt mobilia, vel mouentia, *artic.19. art.24.lib.1.cum ſimilib.*) non poſſe à muliere donari marito, nec inter viuos, ob prohibitam inter coniuges hac lege donationem; nec cauſa mortis, quia hoc pacto cognatæ proximæ, cui tempore mortis acquiritur, ius interuerti non poteſt. *Lands.lib.1 art.31. Reinh.diff 9.*

A B C D E F G

DE DIVORTIIS ET repudijs. Tit. II.

C.5.17.24.

1 *Continuatio.*
2 *Matrimonium ſoluitur morte.*
3 *Captiuitate, & diuturna abſentia.*
4 *Seruitute.*
5 *Diuortio.*
6 *Quid ſit diuortium, quid repudium.*
7 *Quomodo fiat diuortium.*
8 *Diuortium hodie non concedi.*
9 *Niſi ex cauſa adulterij, inſidiarũ, deſertionis.*
10 *Pœna iniuſtè diuertentis.*
11 *Diſputatio de thori ſeparatione, iure Pontificio inducta.*

Hactenus † quomodo contrahãtur, nũc qua ratione Diſſoluãtur coniugia, videamus. 1 Dirimitur, inquit Paulus, *l.1.hoc tit.* matrimonium, Morte, Captiuitate, vel alia Contingente ſeruitute alterutrius eorum, vel Diuortio. Ac † dubium quidem non eſt, quin morte dirimatur coniugium, permittaturque ſuperſtiti 2 perſonæ nouam conditionem quærere: *c.fin. 31. q.1.* niſi quòd mulier intra annum luctus nubere prohibetur. *l.liberorum. de his qui not.inf. vbi dixi ff.l.1.C.de ſecund.nupt.* quod poſtea Pontifices antiquarunt. *c.vlt. de ſecund.nupt.*

¶ Captiuitate ſoluitur, ſi alteruter in hoſtium poteſtatem venerit. *l.non vt à patre.8.l.in bello.12. §.medio. de capt. & poſtlim.reuer. l.ſi quis ſic ſtipulatur.56.ff. tit.1* hæc enim ſeruitus mors Ciuilis eſt: 3 *l.4.cum ibi not. ff.qui ſatiſd.cog. gloſ.in l.vnica.§.fin autem.ad verb.ſuperſtite.C.de cad.toll.* ei tamen qui remanſit, ſecundis nuptijs, altero viuente, interdicitur, ſi conſtet captiuum viuere. Quod ſi incertum ſit, exacto quinquennio facultas nubẽdi redit perſonę relictæ, *l.vxores.hoc tit.§.ſed etiam.in Auth. de nuptijs.* etiamſi Iuſtinianus *Auth.hodie. C.de repud.* & Pontifices nuncium mortis certum requi-

tequirant. *c.in præſentia.de ſponſal.* Is verò qui in A
militiam profectus eſt, & viuum captus, an mor-
tuus, aut vbi ſit ignoratur, quandiu expectare
debeat, etſi variarum eſt conſtitutionibus: *l.v-
xor.7. C.de repud. §.nouimus. in Authen.de nuptijs.*
tandem tamen Iuſtiniano placuit, operiendum
abſentem eſſe, quoad de eius morte aut capti-
uitate conſtaret. *§.quod autem nobis. Nouell.vt lic.
ma.& auiæ. Auth.hodie. C.de repudijs.* Sed ſcien-
dum eſt, illa dici de legitima & neceſſaria mili-
tia, quam ſubire olim Romana iuuentus coge- B
batur; nihil ad errones noſtri temporis, qui deſer-
tioni iniuſtæ prætextum militiæ non neceſſariæ
obducunt, pertinere: in quibus ſolent pij Magi-
ſtratus ſequi illud, vt poſt quinquennium aut
quadriennium, citato literis publicè ad templa
affixis deſertore, perſonæ deſertę noua vota per-
mittant. *d.l.vxor. 7. C.de repudijs. d.§.nouimus.in
Auth.de nuptijs.* Quin etſi intra illa tempus non
continuerit, tamē pœna adulterij mitigari ſolet,
l.miles. 11. §.pen. in verb. vindicari debet pro admiſſi C
criminis qualitate.de adulter. nec facilè concedi re-
deunti marito, vt propterea vxorem repudiare
poſſit: quando ille cauſam eius lapſus præbue-
rit, eoque delictum cum delicto ſit compenſan-
dum. *l.viro.39.§ 1.2.l.ſi vxor.13.§.iudex.ff.de adult.
vide Tiraq.de pœnis.cauſ.62.*

4 ¶ Seruitute ſoluitur: vt ſi quis ob ingratitudi-
nem redigatur in ſeruitutem, *§. ſi verò decretum.
in Authent.de nuptijs.* aut propter crimen ſeruus
fiat pœnæ. *l.res vxoris. 24. C. de donat. inter vir.&* D
vxor. quod hodie correctum eſt. Pœna enim con
iugia *§.quod autem.in Auth. de nuptijs.* diſtrahere
non debet.

5 ¶ Poſtremò dirimitur Diuortio, & Repudijs.
6 Diuortium † à diuerſitate mentium dictum vult
Caius: vel quia in diuerſas partes eunt, qui diſ-
trahunt matrimonium. Rectius Cicero lib.3.de
Orat. Diuortium, inquit, in vxore neceſſitas coë-
git ſumere, cùm non eſſet proprium. Repudium
verò à pudore, authore Feſto, appellatum eſt: E
quòd ſine aliqua pudoris reiectione ſiue iactura,
tam arcta honeſtaque inter coniuges coniunctio
diſſolui nequeat. Inter hæc verba autem hoc in-
tereſt, quòd Repudiari futurum etiam matrimo
nium poſſit, ſponſa autem non rectè Diuertiſſe
dicitur. *l.inter diuortium.10.de verb.ſignif.*

7 ¶ Diuortium fit aut Mutua voluntate, aut Al-
terutrius. Mutua voluntate & conſenſu apud ve-
teres ex lege XII. Tabul. diſſolui poterat coniu-
gium: *Cic. Philip.2.l penult.de adult. l.ſi conſtante.* F
9.C.eodem. quia ſecundùm naturam putabant, vt
quo quid colligatum eſſet, eodem modo ſolue-
retur. *l.ab emptione.58. de pact. l.nihil.35. de regulis
iuris.* Contrahitur autem matrimonium conſen-
ſu: ergo contrario conſenſu rectè ſolui poſſe ra-
tiocinabantur.

8 ¶ Sed hoc Iuſtinianus tantùm ex cauſa caſtita-
tis, & amore cœlibis vitæ conceſſit: *§.quia verò
ex conſenſu. in Authen.vt liceat matri & auiæ. &c.
Auth.quod hodie C.de repudijs.* Canones indiſtin- G
ctè iuſtulerunt. *c.fin.cum ibi not.de tranſact.* & me-

A ritò quidem, vt maneat immota & æterna regu-
la: Quod Deus coniunxit, homo ne ſeparet. *c.
quos Deus.33.q.2.*

¶ Alterutrius voluntate diuortium fit, non ſo- 9
lo quidem animi impetu, *l.3.h.tit.* ſed certa for-
ma adhibita, *l.2. l.nullum. 9. l.ſi pœnituit.7. Cuiac.
obſer.lib.8.c.26.* & hodie ex cognitione magiſtra-
tus, propter certas duntaxat cauſas iure expreſ-
ſas: *l.conſenſu.8.l.in cauſis.10. l.vlt.C.eod.* quarum
præcipuæ ſunt, Adulterium, Inſidiæ & Inimici-
B tiæ capitales, ſæuitia intolerabilis, idque vt ma-
ius euitetur malum: *d.l.conſenſu. C.eodem. Schurff.
conſ.42.cent.1.* ſicuti & Moſes propter *σκληροκαρ-
δίαν* Iudæorum, conniuente Deo, ex certis cauſis
diuortium ijs conceſſit. *Matth.19.Mar.10.Deuter.
24.* Item Deſertio, de qua Paulus 1.Cor.7.15. Si
incredulus, inquit, diſcedit, diſcedat: non eſt ſer-
uituti ſubiectus frater, aut ſoror in eiuſmodi. *d.l.
vxor.d.§.nouimus.*

¶ Cæterùm qui ſine cauſa (nam aliâs ſecus eſt) 10
C diuertit, dotem donationémque amittit. *d.l con-
ſenſu. c.1.2.3. de don.int vir. Land.lib.1.art.21.* qui a-
liud etiam matrimonium contrahit, vel ex Chri-
ſti ſententia, *Luc.16.Matth.19.* reus adulterij eſt,
Auth.hodie.C de repud.

¶ Porrò Canones ob Hæreſeos, *c.2 c.quanto.* 11
7.de diuor.c.ſi infidelis.28.q.2. c.de illa.de diuor. vel
duntaxat Adulterij cauſam *c.4.& 5.de diuor.* per-
mittunt diuortium; non vinculi, ſed tantummo-
do quoad ſeparationem thori; *c. 2.de coniug.le-
D proſ.c.vlt.de conuerſ.coniug. Bart.in l.rerum nu.2.ſ.
rer.amot.c.dixit dominus. 32.q.1.c.ſi vxorē. 32.q.5.c.
t.52.q.7.* contra quos aliqui diſputāt: quia Deus,
non homo, per manū Magiſtratus ſeparat, quando
iuſtas & legitimas ob cauſas publico iudicio
ſoluitur coniugium. *d.c quos Deus.vide Origen.in
Matt.homil.7. Tert.lib.4.in Mar. Ambr.in 1.Cor 7.
Theod.Bez.in confeſſ.cap.5. diſtinct.39.* Neque ve-
rò Canonibus ſuffragatur illud dictum Chriſti
Matth.5.19. Luc.16. Quicunque repudiauerit v-
E xorem, niſi propter fornicationem, &c. Non e-
nim ijs verbis prohibentur in caſu veri diuor-
tij nouæ nuptiæ, imò permittuntur potius in-
nocenti perſonæ, ob adulterium alterius. neque
enim diuortium verè eſt, vbi perſona innocens
manet obligata. Sed nec excludit Dominus de-
licta adulterio grauiora aut paria, quæ ſcilicet
ſubſtantiam coniugij euertunt. Nam & nomen
πορνείας, quo vſus eſt, latius patet, præſertim a-
pud Hebræos, qui omne crimen quo abaliena-
F mus nos ab eo cui obedientia debetur, verbo
πορνείας, ſiue fornicationis comprehendunt: vt
cùm Deut.31.16. populus dicitur fornicari poſt
deos alienos: & Iudicum 19.2. fornicata aduer-
ſus maritum vxor, quæ ab illo diuertit ſine adul-
terio. Nec aliter acceptum fuiſſe illud Chriſti di-
ctum in veteri Eccleſia, cùm ex Origine, *in Matt.
cap.7.& 19 & 1.Cor.7. vide Philipp.in exam.Theol.
de coniug cap.1.de diuort.v de Bezam prææallegato lo-*
co Auguſtino, Hieronymo, Iuſtino martyre, Am-
G broſio, alijsque perſpicuum faciunt: tum conſti-
tutionibus Chriſtianorum Imperatorum, præ-
ſertim

ſertim Iuſtiniani, *in tit. C. de repud. l. vxor. 7. cum Auth. ſeq. l. conſenſu. 8. in verb. nec intra quinquennium nubendi. cum ſeq. & in Auth. de nupt.* declarant. nam quod ad locum Pauli, 1. *Cor.* 7. 11. quo Canoniſtæ nituntur, attinet: Quòd ſi diſceſſerit, maneat innupta, &c. volunt eum non de legitimis diuortijs, ſed de diſceſſione iniuſta, quam Corinthi homines alioqui leues & luxurioſi, ſine legitima cauſa pro more illis temporibus vſitato, ob diſſidia, ſimultates, odia, &c. temerè faciebant, eſſe accipiendum. Cui ſeparationi iure hæc lex præſcribitur, vt qui ob odium, aut ſimultatē, aut faſtidium, etiam ob furorem, morbum, &c. diſcedit, aut reconcilietur perſonæ à qua diſceſſit, aut viuat abſque alterius ſpe coniugij, quoad prius adhuc durat, neque dum ſolutum eſt ex iuſta cauſa, de qua nemo ſibijpſi ius dicere, *l. vnic. C. ne quis in ſua cauſa iudic.* ſed Magiſtratus legitimè cognoſcere debet. *l. nullus. 13. C. de Iudæ.* Cæterùm ad legitimam diuortij cauſam id dictum trahendum non eſſe. Nam cùm ipſe Dominus in caſu adulterij, diſertè permittat innocenti perſonæ aliam vxorem ducere; *Matth.* 19. cumque diſſolutio, quam authoritate Diuina ex iuſtis cauſis Magiſtratus facit, vera eſſe debeat, nec innocenti perſonæ captioſa: *l. meminerint. C. vnde vi. l. Paulus. 8. de prætor. ſtipulat.* meritò huic in eiuſmodi caſu, alterius voti poteſtatem eſſe faciendam: ita vt damnata adulterij vxore, maritus, ſi continere nequeat, ſtatim; & damnato contrà viro, mulier perinde atque eo mortuo, poſt annum ſaltem luctus, liberam habeat nouas ſequendi nuptias facultatem. *l. conſenſu. 8. verb. nubendi poſt annum. & verb. ſtatim ducere. Cod. de repud.* In caſu porrò Deſertionis, vſitata tempora, de quibus paulò antè diximus, obſeruentur. *l. vxor. 7. cum Auth. ſequen. C. de repud. l. 2. C. de ſecund. nupt.* Vtuntur exemplis etiam vetuſtatis. Vt quod Euſebius libro 4. narrat, matronam Chriſtianam ab adultero marito diuertiſſe: & D. Hieronymus Fabiolam defendit, quòd à coniuge polluto ſeparata, alteri nupſiſſet. De perſona porrò nocente, an ei noua vota permittenda ſint, magis ſolet dubitari. Et ſanè cùm relegetur, etiam quando leuiſſima pœna præſtituitur, non videbatur prohiberi, iam interuallo locorum ſegregata, vti iure noui coniugij, cùm priore quod aiunt, non teneatur, *Hemmingius in Enchirid. claſ. 4. tit. de coniug.* & obligata legi ſit Diuinæ: quæ non vult hominem eſſe ſolum, ſed vnumquemq; coniungi compari ad euitandam ſcortationem, & ob alios fines ſuprà expoſitos. At quando matrimonium ſit mutuum vinculum, & mutua relatio, non poſſe alteram perſonam liberam declarari & ſolutam, alteram verò teneri amplius: ne claudicet diſtractus, *l. Iulianus. 13. §. ſi quis. vbi gloſ. ad verb. obligatur. de act. empt: l. de tutela. 7. C. de in integr. reſtit.* & altera ex parte efficax ſit, ex altera non item: quod dicere, fuerit perabſurdum: *l. ius noſtrum. de regul. iur.* maximè cùm iura ſpiritualia coniugiorum, &c. ſint indiuidua. *in princ. Inſtit. de patr.* *poteſt. verb. indiuiduam.* Præterea Matth. 5. 32. Qui dimiſſam à priore marito vxorem ducit, dicitur adulterare, excepta adulterij cauſa. Ergo poſtquam ob cauſam hanc dimiſſa eſt, & à primo marito liberata, non committit, aiunt, adulterium qui eam ducit: & conſequenter etiam nocenti perſonæ putandum hoc caſu liberum eſſe coniugij alterius vſum. Huiuſmodi quidem diſputari poſſunt copioſius, dijudicari ab Eccleſia debent, cui iudicium iſtud relinquimus. *cap. 5. qui fil. ſint legit. l. 6. C. de ſacroſ. Eccleſ. Bald. l. 4. 5. C. de nuptijs. cap. 3. de ord. cognit.* Certè momentoſa eſt regula diuinitùs tradita: Quod Deus coniunxit, homo ne ſeparet. & Iuſtinianus noluit ob vllum delictum coniugia diſſolui. *§. deportati. in Auth. de nupt.* Et in dubio pro coniugio tutius eſt pronunciari. *Menoch. conſ. 4. num. 29.* Itaque Canones rationem excogitarunt, qua nec delicta relinquerentur impunita, neque facilè ſolueretur coniugium: & ſpes recōciliationis velut ex quadam neceſſitate maior remaneret. Atque hæc de iuſtis diuortij cauſis. Quando porrò ob diſſenſum, metum, dolum, affinitatem, propinquitatē, impotentiam, coniugia ſeparentur, ſupra ad tit. de ritu nupt. eſt expoſitum. quanquā ex his cauſis non tam diſſoluuntur, quàm pronunciantur eſſe nulla, nec vnquam fuiſſe contracta. *vt in l. ſicut. §. ſed ſi. ſi ſer. vend.*

SOLVTO MATRIMONIO DOS QVEMADMODVM petatur. Tit. III.

C. 5. 18. 13.

1 *Continuatio.*
2 *Dominium rei dotalis ad mulierem redire ipſo iure, non poſſeſſionem.*
3 *Cui, aduerſus quos detur actio repetendæ dotis nomine.*
4 *Quid veniat in hanc actionem.*
5 *Quæ cauſæ exactionem dotis impediant.*
6 *Quo die res dotales ſint reſtituendæ.*

POſtquam † dictum eſt, quomodo diſſoluatur matrimonium: videamus nunc eo diſ- 1
ſoluto, quemadmodum Dos repetatur. Etſi † enim dominium rei dotalis ipſo iure ad mu- 2
lierem redit, ſoluto matrimonio: non tamē poſſeſſio quæ facti eſt, transfertur: *l. cùm hæredes. 23. de acquir. poſ.* eoq; iure & legibus repetenda eſt, non violenter auferenda. *l. dotis. 9. C. eod.* Siue † 3
itaq; morte, ſiue diuortio dirimatur coniugium (neque enim intereſt, *l. cùm quærebatur. 240. de verb. ſignific.*) competit ſtatim actio mulieri, & eius patri cuius in poteſtate eſt; *l. 2. 3. 4. l. ſi ab hoſtibus. 10. hoc tit. l. vnica. §. videamus. & §. ex hoc. C. de rei vxor. action.* nonnunquam etiam extraneo, ſi dotem quam dedit ſibi reddi ſtipulatus eſt; *d. l. vnica. § accedit. l. auia. C. de iur. dot.* aduerſus maritum aut eius hæredem; *l. 2. l. maritima. 12. cum l. ſeq. l.*

ſeq.l.etiam.18.*h.t.* vel patrem matri, ſi dotem acceпit.*l.rei iudicatæ* 15 § *fin h t.*

4 ¶ Hæc actio eſt Ex ſtipulatu Bonæ fidei, quam Iuſtinianus ſubſtituit actioni Rei vxoriæ, *in l.vnica. in princ. C.de rei vxoriæ action.* § *fuerat. Inſtit.de actionib.* quæ olim tantùm vxori eiusque patri, non etiam reliquis mulieris hæredibus dabatur. nam ex cauſa matrimonij maritus dote (vt nunc iure Sax. mobilia, *Sax.lib.1.art.31.vbi glo.num.4.*) lucrabatur, coniuge eiusque patre demortuis: B *Vlpian.tit.6.de dotibus.l.2.in fin.prin.de dot.præleg. l.4.C.de pact.conuen.l.1.2.C.Theod.de inoff.dot.* niſi initiò per ſtipulationem De dote alijs reddenda cautum fuiſſet. *d l.4.iuncta l.ſi pactũ 9. de probat.* Sed quia Iuſtiniano viſum eſt iniquum, dotem vt proprium fœminarum patrimonium abſque cauſa, ſoluto quippe coniugio, apud virum remanere: ideo voluit ſemper intelligi ac fingi ſtipulationem De reddenda dote interueniſſe, atque ita indiſtinctè hæredibus (non etiam extraneis, in quibus tacitæ ſtipulationis fictio ceſ- C ſat, *l.vnic.* § *accedit. C. de rei vxor. action.*) actionem dari. *d.l.vnic.in princ.* & § *maneat* § *illo.cum ſeq.* Qua petitur dos reſtitui, vnà cum fructibus, pro propoſitione anni, quo diuortium factum eſt. *l.2.l.fructus.7.l ſi alienam.11.l.ſi marito.31* § *finali.* & reparatione damni, ſi quod dolo, culpa, negligentia mariti rebus dotalibus accidit. *l.pen. l.fin.hoc tit.*

5 ¶ Huic autem actioni ſolidè ſatisfaciendum D eſt, *l 2.in prin.hoc tit.* niſi maritus ex aliqua cauſa dotem retinere iure queàt, vel propter liberos ſuſceptos ex muliere quæ dotem attulit, vt volunt Dd. *in d.l.dos à patre.C.ſol.matrim.* quorum opinio recepta eſt iure Saxonum: *artic.31.* & *37. lib.1.gloſ.artic.21. num.2. lib.1.* vel propter adulterium, deſertionem, aut aliud mulieris delictum, quod diuortio cauſam dedit: *l.Lucius.38. l.cùm mulier.47.h.tit.d l.conſenſu. l.fin.C.de repud. Chaſ. in conſil.Burg.tit.de iur.mar.* § *6. verb.eſt don.her. num.3.per doctrinam Bald.in l.quod in vxorem. C.de* E *neg.geſt. Iaſ.in l.ſi ab hoſtibus.10* § *.ſi vir.ſol matrim. vbi etiam Caſtr.Aret.conſ.130. Franc.Curt.iun.conſ. 6.feud. Bald.in tract.de dot.part.7.priuileg.11. num. 8 gloſ.Land.lib.1.art.21.* vel ratione pacti, *d.l.ſi dotali.48.hoc tit. l.ſi pater.12.de pact.dotalib.* vel quia maritus ſoluendo non eſt, *l.maritum.12 cum ſeq.hoc tit.* ita vt reddita dote egeſtatem ſit paſſu- A rus: *l.in condemnatione.173. de reg.iur.* vel quia ſine culpa mariti aut poſt moram mulieris res dotales perierunt. *l.ſemel mora 26. l.Mænia 49. hoc tit.* Exceptis his atque alijs retentionum *vide Vlp. tit 6.* caſibus, dos reddi debet: *d.l.2.* & quidem res immobiles ſtatim. *Vlpian tit.6.d.l.vnic.* § *exactio.* Mobiles ✝ verò, præcipuè fungibiles, quæ difficilius conquiri colligique ſubitò poſſunt, olim quidem annua, bima, trima die, hoc eſt, tribus penſionibus annuis. *Vlpian.tit.6. d.l vnic.* § *cúmque.* 6 B *iuncta l.3.*ʒ.*de ann legat l.iuriſgentium.7.* § *.rpunia l. ſi vnus.* § *. pactus. de pactis.* hodie intra annum: *d.l.vnic* § *.autem.C.de rei vxor.act.* quo temporis interuallo mulier ab hæredibus mariri alenda eſt, ſi aliunde exhibere ſe nequeat. *vide Iaſ. in d.* § *.fuerat.nu.23* & *24. Inſt.de act. Bald.in tract. de dot.part.2.quæſt.16. nu.1.* ac poteſt interea manere in domo & bonis mariti, pignoriq; incumbere ſuo, donec ei dos integrè perſoluatur. *Bald. in l penult num 2.C.de pign act Bald.in tract.de dot.* C *part.8.quæſt.6. num.21. Moder.in l.fructus eor.7.* § *. ob donationes.ff ſolut.matrim. vide Land lib.1.artic. 22.* & *gl art.45.eod lib.* Iure porrò Saxon. maritus dotem quæ in pecunia conſiſtit, lucratur ſoluto matrimonio: nec tenetur reddere, niſi liberis pro Rata legitimæ, *artic 31.lib.3. Dec.conſil.19.part.1. Reinh.differ 35.* aut niſi ſe dote indignum fecerit, puta quòd vxorem deſeruit, aut in morbo neceſſaria alimenta non ſuppeditauit, *gloſ in l.ſi ab hoſtibus.10. verb.lucrifacere. vbi Dd.hoc tit. gl.Land.* D *lib.1.art.21.*&c. Eſt & quo ad fructus, differentia. nam fructus vltimi anni, quo matrimonium diſſolutum eſt, iure communi inter maritum & vxorem, aut eorum hæredes diuiduntur, pro rata temporis, quo matrimonium durauit. *d.l.fructus. 7.* § *.1.hoc tit.* Moribus autem Sax. fructus induſtriales, quorum ſemina iacta vltimo anno fuère, omnes maritus lucratur, velut vſuſfructuarius. *lib. 2. art.58.* & eius hæres, ſicut & hæres Vaſalli, aperto Feudo, vel ad agnatos reuertente. quan- E quam in terris Imperij alibi hoc caſu, nempe feudis domino apertis, feudalis diſtinctio ſeruetur: § *.his conſequenter. hic finit l 2.feud.28.* vbi verò ad agnatos ea redeunt, pro rata fructus vltimi anni, ſecundùm tempus quo vaſallus vixit, inter hæredes vaſalli Allodiales & Feudales diuidant. *Alex. in l.diuortio.h.t.* & *vide addit ad Bald.in d.* § *.his conſequenter.* & *ita iudicatum eſt ſæpius.*

DIGESTORVM LIB. XXV.

DE IMPENSIS IN RES DOTALES factis. Tit. I.

1 *Cuiuſmodi impenſæ dotem minuant.*
2 *De neceſſarijs impenſis.*
3 *De vtilibus.*
4 *De voluptuarijs.*

1 Q V I N ✝ & impenſæ nõ in fructus, aut culturam agri (tales enim cum fructibus compẽſantur, *l.3.l.neque.13.l.fin. h.t.l.fructus.7.* § *.fin.*ʒ*.tit.*ʒ*.l.ſi à domi-* F *no.36.* § *.fin.de pet.hæred* & de his deducuntur) ſed ad perpetuam rei dotalis vtilitatem factę actionem dotis aut tollunt, aut minuunt. *l.1.l.5.l.quod dicitur.15.h.t. vide Vlpian.tit.7.* Earum autem tres ſunt

ſunt ſpecies: nam quædã ſunt Neceſſariæ, quæ-
dam Vtiles, quædam Voluptuariæ, *l.1.hoc tit.*

2 ¶ Neceſſariæ hæ dicuntur, quæ in ſe habẽt ne-
ceſſitatem impendendi: quibus non factis dos
minuitur, & deterior futura eſt: vt ſunt refectio-
nes inſtaurationesque rerum, propagationes vi-
tium: item quæ curandæ valetudini, & ad conſe-
quendas res dotales litibus impenduntur. *l.1.2.3.
4.vbi Bart.l.impenſæ.14.hoc tit.* Hæ impenſæ ipſo
iure dotem minuunt, adeò vt dote integra ſolu-
ta, Condictio indebiti concedatur, *l.5.in princ.&
§.fin. hoc tit.* vel actio Mandati, aut negociorum
geſtorum. *l.fructus.7.§.fin.ꝫ.tit.1.*

3 ¶ Vtiles ſunt, quas maritus vtiliter facit, qui-
busq; non factis deterior quidem dos non fieret,
factis autem fructuoſior effecta eſt: veluti ſi no-
uelletum fecerit, aut tabernã ædibus adiecerit. *l.
5.in fin.l.impenſæ.14.§.vtiles. vide exempla in l.vti-
les.39.de pet.hæred.* Harum autem nomine fit de-
ductio, ſi voluntate mulieris factæ ſint, & aliun-
de ſolutio explicari poſſit.. Nam iniquum eſſet,
eam compelli rem vendere, vt impenſas in rem
factas ſoluat. *l.vtilium.8.h.t.* Quanquam Iuſtinia
nus fauore dotis, ne ea mulier diutius carere co-
gatur, ob has impenſas retineri aut imminui do-
tem prohibuit: ſed ea reſtituta marito actionem
Mandati (ſi voluntate vxoris factę ſint) aut Nego
ciorum geſtorum, vbi mandatum deficit, ad eas
repetendas conceſſit. *l.vnica. §.taceat. in fin. C. de
rei vxoriæ act.*

4 ¶ Voluptuariæ ſunt, quibus neq; omiſſis dete-
rior fieret, neq; factis fructuoſior res effecta eſt:
quæ ſpeciem quidem ornant, fructum autem nõ
augẽt. *l.impenſæ.79.de verb.ſign.* Cuiuſmodi ſunt
balnea non neceſſaria, *l.impenſæ.14.h.t.* picturæ,
l.vtiles.39. verſ.videamus. de pet.hæred. tectorium,
incruſtationes, pauimenta, *l.hactenus.de vſufruct.*
viridaria, aquæ ſalientes in hortis, &c. *d.l.impen-
ſa. de verb.ſign.* Pro his niſi parata ſit mulier pati
maritum tollentem, patitur Exactionem com-
penſationis, *de compenſationibus quæ fiunt ex cau-
ſa dotis, vide l.fructus.7. §.ob donationes. 4. l.ſi con-
ſtante.24. §.ſi vxor.6.l.pen.§.1.ꝫ.tit.1. Cuiac.ad Vlp.
tit.6.* exceptione oppoſita. Nã ſi vult habere rem
mulier, æquum eſt vt reddat quæ impenſa ſunt à
marito: aut ſi non vult, pati debet tollentem: ſi
modò recipiant ſeparationem. Cæterùm ſi non
recipiant, relinquenda ſunt. *l. vtiles.39. de petit.
hæred.* Ita enim permittendum eſt marito aufer-
re ornamentum, ſi profuturum eſt ei quod abſtu
lerit. *l.pro voluptuarijs.9.h.t.d.l.vnic.§.3.in fin.* ne-
que enim ſic eſt malitijs hominũ indulgendum,
vt cuiquam ſine ſuo commodo alijs officere li-
ceat: puta tectoria inducere, picturas corradere,
conſcindere viridaria, nullo fructu, &c. *l.in fun-
do 38.de rei vendic.* Quòd ſi dos integre ſoluta ſit,
non habita harum impenſarum ratione, condici
non poſſunt: *d.l.vtiles.verſ.videamus.de pet.hæred.*
quia nullo obligationis iure debentur, etiamſi
voluntate mulieris factæ ſint. *l.in voluptuarijs.11.
hoc tit d.l.vnic.§.taceat in fin. l.ſi non ſortem.26.vbi
Dd.de cond.ind.* Itaque principali extincta per ſo-

A lutionem obligatione, vnà intereunt. *l.4.C.depoſ.
l.cenſum. l fin. de eo quod cert.loc.*

DE ACTIONE RERVM amotarum. Tit. II.

C. 5. 21.

1 *Continuatio.*
2 *Res amotæ quæ dicantur.*
B 3 *Quando locus ſit huic actioni.*
4 *Eius ratio & cauſa: & quib. cõtra quos detur.*
5 *Quid in hanc actionem veniat.*
6 *Effectus.*

OBijci † actioni dotis & Exceptio Rerum 1
amotarum ſolet: quanquam eo nomine
etiam actio competit tam marito, quàm
vxori. *l.contra.6.§.item cùm.l.mulier.7.l.Marcellus.
11. h.tit. Vlpian. tit.7.* Amotæ † res dicuntur cela- 2
C tæ, abſconditæ, aſportatæ, conſumptæ dolo ma-
lo: *l.3.§.penul.l.ſi concubina.17.§.2.& 3.hoc tit.* hoc
eſt, cogitatione diuortij, quod poſtea ſecutum
eſt, interuerſæ. *l.rerum quidem.25.h.t Vlp.tit.7.de
iur.dot.* Sed † etſi ſpe mortis ſurreptum quid eſt, 3
vtiliter agi poteſt. *l.ſi mulier.21.h.t.* Atque etiam
Hæreditatis petitionem ſimul & ad exhibẽdum
actionẽ hoc nomine hæres habet. *l. ſi propter. 22.
§.fin.h.t.* Vt autem huic Rerum amotarũ actioni
locus ſit, neceſſe eſt conſtante matrimonio amo
D tas res eſſe: nam eo ſoluto, ſi quid ſubtrahatur,
Furti non actione quidẽ, *l. pen.de crim.exp.hæred.
l.4.C.eod t.* ſed condictione contrectans tenetur.
*d.l.3.d.l.ſi concubina.17.vide ꝫ.de crim.expil.hæred.
gl.& Bart.in l.3.l.ſi mulier.l.ob res amotas.h.t.* Eſt † 4
enim hoc iudiciũ ſingulare introductũ aduerſus
eam quæ vxor fuit: quia nõ placuit cum ea furti
agi poſſe, quibuſdam exiſtimantibus ne furtum
quidem eam facere, quòd vitę ſocietas quodam-
modò dominam eam faciat: alijs furtum, quidẽ
E eam facere, ſicuti filia patri facit. *l ſerui.de furt.§.
hi qui.Inſt.de oblig quæ ex delict.* ſed non eſſe Tur-
pem furti actionem in honorẽ matrimonij ad-
uerſus vxorem, *l.1.& 2.h.t.* vt nec è contrariò ad-
uerſus maritum, *d.l.contra.6.§ item.h.t.* aut ſoce-
rum, *l.nihil.15.§.fin.* Itaque ignominioſa actione
ceſſante, ab his perſonis res ablatæ aut vendican-
tur, *l.ob res amotas.24.* aut condicuntur hac actio-
ne ex iure gentium, & æquitate naturali. *l.rerum.
25.h.tit.* nam & hæc neminem vult cum alterius
F damno locupletari: *l.nam hoc natura. 14. de cond.
ind.* & iure gentium (quo diſtincta ſancitaque
ſunt dominia) furto ac malis artibus aliena au-
cupari fas non eſt. *l.1.in fin.de furt.* Quamobrem
ſicuti reliquæ condictiones ex naturali æquita-
te manant, *l indebiti. 15. de condict.indeb.* ita hoc
quoque caſu cùm naturalis ratio, tum Ius gen-
tium actionẽ domino ſuppeditat perſonalem,
quæ ex delicto furti oritur: quod etſi diſſimula-
tur, tamen diſſimulanter oſtenditur, propoſita
G rerum amotarũ petitione (nam in hac & allega-
ri, & probari debet, res dolo malo amotas eſſe).

quæ

quæ nihil aliud eſt quàm condictio rei perſecutoria: *l. rerum. 26. h. tit.* eoq; & in hæredes tranſit.
5 *d. l. contra. §. fin.* Non † enim venit in hoc iudicium vlla pœna, ſed id duntaxat, vt res reſtituantur: quanquam reſpectu rei pœna eſſe poteſt. Tenetur enim etiam de ijs quæ ad ipſum non peruenerunt, *l. ſed etſi. 19. hoc tit.* neque in veram æſtimationem, ſed Quanti in litem actor iurauit, interdum condemnatur. *l. ſi cùm dos. 8. §. fin.*
6 *cum l. ſeq. hoc tit.* Etſi † autem hæc actio, quæ delictum non arguit, notam infamiæ non inurit, vt nec cæteræ condictiones: *l. ceſſat. de actionibus.* tamen quia ex delicto oritur, quod excuſationem non habet, & ſolidè obligat, *l. ſi quis. 7. cum ſeq. de iuriſdict. omn. iudic.* in ſolidum datur: etiamſi aliâs hæ perſonæ tantùm in id quod facere poſſint, conueniantur. *l. ſi mulier. 21. §. fin. hoc tit.* Admonendi poſtremò & illud ſumus, etiamſi actiones pœnales his in perſonis ceſſent, iudicem tamen ex officio, vt alia delicta, *l. congruit. de offic. præſid. l. illud. ad l. Aquil.* ita & hoc vindicare poſſe. *Bart. in l. 1. num. 4. hoc tit.*

DE AGNOSCENDIS & alendis liberis, vel parentibus, vel patronis, vel libertis. Tit. III.

C. 5. 25.

1 *Continuatio.*
2 *Senatuſconſulta de liberis agnoſcendis.*
3 *Partum ſubijcientem de falſo teneri.*
4 *Patrem intelligi, quem nuptiæ demonſtrant.*

1 HActenus † de matrimonijs, & iure dotiũ: nunc videamus de Liberis, qui fructus ſunt coniugij. De his autem tractari ſolet, vel iam natis, vel adhuc in vtero exiſtentibus. De natis agitur, vt agnoſcantur & alantur: de nõ natis, vt in poſſeſſionem miſſi nutriantur. De agnoſcendis liberis duo Senatuſconſulta ſunt facta.
2 Primò † Plautianum, quod duas factorum diuerſas ſpecies definit. In prima cauetur, Debere mulierem, facto diuortio, intra triginta dies nunciare marito, ſe eſſe prægnantem: maritum autem cuſtodes ad ventrem ſeruandum mittere, aut renunciare, quòd ex ſe non ſit prægnans: alioqui partum cogitur agnoſcere & alere. *l. 1. h. tit. Paul. lib. 2. tit. 24.*
3 ¶ In ſecunda parte, de Ijs quæ falſum pa[rtu]m ſubijciunt, agitur: quod Senatuſconſulti caput non extat: conſtat tamen has pœna falſi teneri. *l. qui falſam 19. §. 1. l. lege. 30. ad l. Corneliam de falſis. l. cùm ſuppoſiti. 10 C. eod. tit. de falſ.* Alterum Senatuſconſultum qđ temporibus Adriani factum eſt, pertinet ad partum qui conſtante matrimonio æditur, vt is agnoſcatur. *l. 3. § 1. h. t. Vlp. tit. 16.*
4 ¶ Sciendum autem eſt, patrem intelligi, quem nuptiæ demonſtrant, *l. 5. de in ius vocando.* cogiq; & vt agnoſcat partum: niſi euidentiſſimis rationibus oſtendat ex ſe procreatum nõ eſſe: *l. filium. 6. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris.* & vt etiam alat. Naturalis enim ratio ſuadet, vt pater educet liberos pro modo facultatum, *l. ſi quis. 5. hoc tit. l. pen. & fin. C. de alend. liber. vide gl. Land. art 21. lib. 1. num. 3.* præſertim triennio maiores. *l. nec filium. C. de patria poteſtate.* Imò necare videtur qui non alit. *l. necare. 4. hoc tit. c. paſce. 86 diſtinct.* Alimentorum autem nomine non modò victus, ſed cætera quoque onera, omneſque vitæ neceſſitates comprehenduntur. *d. l. 5. §. non tantùm. 6. l. verbum victus. 43. de verb. ſignif. l. legatis. l. fin. de alim. leg.* Quòd ſi pater ipſe egeat, neceſſitas facit, vt mater & reliqui parentes idonei alimenta præſtare cogantur. *d. l. 5. hoc tit.* ſicut econtrariò liberi parentibus ἀντιπελαργοῦντες, ijſque egenis alimenta, *d. l. 5. l. 1. & 2. C. de alen. liber. l. 2. 3. de ſer. & dilat.* non etiam æs eorum alienum diſſoluere debẽt. *d. l. 5. § ſi mater. 7. toto tit. C. ne filius pro patre.* Hoc nutricationis onus in hæredes in ſubſidium tranſit: *d. l. 5. § item reſcriptum eſt 8.* & cũ deſcendat ex iure naturæ, *l. 1. in fin. de iuſtic. & iur.* charitateque ſanguinis, *d. l. 5 § 1. verſ. & cùm ex æquitate.* nullo pacto aut ſtatuto tolli poteſt. *Decius in l. iura ſanguinis. 8. in princ. de reg. iur.* Ac qui illud detrectat & refugit, etiam pignoribus captis, aut alio modo, per officium iudicis cogitur: *d. l. 5. §. ſi vel parens. l. nec filium. vbi gloſ. C. de patria poteſtate.* niſi qui alimẽta petit, ſuis ſe operis ac induſtria adhibita alere poſſit. *d. l. 5. § denique. 2.* Pigris enim & negligentibus iura nõ ſubueniunt: *l. non enim. 16. ex quib. cauſ. ma. l. pupillus. 24. quæ in fraud. credit.* aut niſi iuſta exhæredationis cauſa extet. qui enim exhæredare, etiam alimenta denegare poteſt. *d. l. 5. §. ſi vel parens.*

DE INSPICIENDO VENTRE, cuſtodiendoque partu. Tit. IIII.

1 *Edictum de ventre inſpiciendo, cuſtodiendoq; partu.*
2 *Reſcriptum eadem de re.*

DE liberis † adhuc in vtero exiſtentibus, deque ventre inſpiciendo, & cuſtodiendo partu, ita ait Prætor: *l. 1. §. de inſpiciendo. 4. hoc tit.* 1
Si mulier mortuo marito prægnantem ſe eſſe dicet, his ad quos ea res pertinebit, procuratoriue eorum bis in menſe denunciandum curet, vt mittant, ſi velint, quæ ventrem inſpiciant. Mittantur autem mulieres liberæ duntaxat quinque: hæque ſimul omnes inſpiciant; dum ne qua earum dum inſpicit, inuita muliere ventrem tangat. Mulier in domo honeſtiſſimæ fœminæ pariat, quam ego conſtituam. Mulier ante dies triginta, quàm parituram ſe putat, denunciet his ad quos ea res pertinet, procuratoribúsue eorum, vt mittant, ſi velint, qui ventrem cuſtodiant. In quo conclaui mulier paritura erit, ibi ne plures aditus ſint quàm vnus: ſi erunt, ex vtraque

» vtraq; parte, tabulis præfigantur. Ante hoſtium A
» eius conclauis, liberi tres, & tres liberæ, cum bi-
» ois comitibus cuſtodiant. Quotieſcunq; ea mu-
» lier in id conclaue, aliúdue quod, ſiue in balneū
» ibit, cuſtodes ſi volent, id aote proſpiciant, & eoa
» qui introierint, excutiāt. Cuſtodes qui antè con
» claue poſiti erunt, ſi volunt omnes qui conclaue
» aut domum introierint, excutiant. Mulier cum
» parturire incipiat, his ad quoa ea res pertinet,
» procuratoribúsue eorum denunciet, vt mittant,
» quibus præſeotibus pariat. Mittantur mulieres B
» liberæ duotaxat quinq; : ita vt præter obſtetri-
» ces duas, in eo conclaui ne plures mulieres libe-
» ræ ſint quàm decem, ancillæ quàm ſex. Hæ quæ
» intus futuræ erunt, excutiātur omoes, in eo con-
» claui ne qua prægnans ſit. Tria lumina ne minus
» ibi ſint, ſcilicet quia tenebræ ad ſubijciendum
» aptiores ſunt. Quod natum erit, his ad quos ea
» res pertinet, procuratoribúsue eorum, ſi inſpi-
» cere volent, oſtendatur. Apud eum educatur,
» apud quem parens iuſſerit: ſi autem nihil parens C
» iuſſerit, aut is apud quem voluerit educari, cu-
» ram nō recipiet, apud quem educetur, cauſa co-
» gnita conſtituā. Is apud quem educabitur, quod
» natum erit, quoad trium mēſium ſit, bis in men-
» ſe: ex eo tempore, quoad ſex menſium ſit, ſemel
» in menſe: à ſex menſibus quoad anniculus fiat,
» alternis menſibus: ab anniculo quoad fari poſ-
» ſit, ſemel in ſex menſibus, vbi volet, oſtendat. Si
» cui ventrem inſpici cuſtodiriue, adeſſe partui li-
» citum non erit, factúmue quid erit, quo minus D
» ea ita fiant, vti ſuprà comprehēſum eſt: ei quod
» natum erit, poſſeſſionem cauſa cognita non da-
» bo. Siue quod natum erit, vt ſuprà cautum eſt,
» inſpici nō licuerit: quas vtiq; actiones me datu-
» rum polliceor his, quibus ex edicto meo Bono-
» rum poſſeſſio data ſit: eas ſi mihi iuſta cauſa vi-
» debitur eſſe, ei non dabo. Hoc edictum cum ſit
manifeſtiſſimum, interpretatione non indiget: *l.1 §.quamuis.5. h.tit.* quam ſi quis requirat conſulere Iuriſconſultos poteſt, *d.l.1.2.3.4.h.t.* E

2 ¶ Quia verò tantùm de mulieribus quæ aſſerunt ſe prægnantes, Prætor loquitur, in iiſq; Senatuſconſulta de liberis agnoſcendis duotaxat locum habeant, *d.l.1. §. ex hoc reſcripto.1.* vt paulò antè eſt oſtenſum: ideo temporibus Diuorum fratrum, cum hoc incidiſſet, vt maritus quidem prægnantem mulierem diceret, vxor negaret; conſulti, Valerio Priſciano, Prætori vrbano re-
» ſcripſerunt in hæc verba: Nouam rem deſidera-
» re Rutilius Seuerus videtur, vt vxori quæ ab eo F
» diuerterat, & ſe non eſſe prægnantem profitea
» tur, cuſtodē apponat: & ideo nemo mirabitur, ſi
» nos quoq; nouum conſilium & remedium ſug-
» geramus. Igitur ſi perſtat in eadem poſtulatio-
» ne, commodiſſimum eſt eligi honeſtiſſimæ fœ-
» minæ domum, in qua Domitia veniat: & ibi tres
» obſtetrices probatæ & artis & fidei, quæ à te aſ-
» ſumptæ fuerint, eam inſpiciant. & ſi quidem vel
» omnes, vel duæ renuociauerint prægnātem vi-
» deri, tunc perſuadendum mulieri erit, vt perin- G
» de cuſtodem admittat, atque ſi ipſa hoc deſide-
raſſet. Quòd ſi enixa non fuerit, ſciat maritus ad «
inuidiam exiſtimationemq; ſuam pertinere, vt «
non immeritò poſſit videri captaſſe hoc ad ali- «
quam mulieris iniuriam. Si autem vel omnes, «
vel plures, non eſſe grauidam renunciauerint, «
nulla cauſa cuſtodiendi erit. «

SI VENTRIS NOMINE muliere in poſſeſſionem miſſa, eadem poſſeſſio dolo malo ad alium translata eſſe dicatur. Tit. V.

1 *Ratio huius edicti.*
2 *Cui, in quē, ad quid ex hoc edicto detur actio.*
3 *Quomodo prætor edicto parére cogat.*

C HOc † edicto rectiſſimè Prætor proſpexit 1 ne dum in fauorem partus poſſeſſionem facilè pollicetur, alijs prædæ occaſionem præbeat. Idcirco † cōſtituit actionem in Factum 2 in mulierem, quæ in alium hanc poſſeſſionē dolo malo tranſtulit: qua petitur, Quanti intereſt eius qui experitur, fortè cohæredis aut ſubſtituti, poſſeſſionem nō eſſe translatam. Deinde neceſſariò Prætor adiecit, Vt qui per dolum venit in poſſeſſionem, cogatur decedere. Coget † au- 3 D tem eum non Prætoria poteſtate, vel manu miniſtrorū: ſed melius & ciuilius faciet, ſi eum per interdictum (fortè Quorum bonorū, aut actionem in Factum ex hoc edicto) ad ius ordinariū remiſerit. *l.1.§.1.h.t.*

SI MVLIER VENTRIS nomine in poſſeſſione calumniæ cauſa eſſe dicatur. Tit. VI.

1 *Ratio edicti.*
2 *Quis p calumniā dicatur in poſſeſſione fuiſſe.*
3 *Cui, aduerſus quem, ad quid ex hoc edicto actio detur.*

QVEMADMODVM † Prætor facilis eſt circa Bonorum poſſeſſionem mulieri dandam Ventris nomine: ita Calumniā eius impunitam relinquere non debet. 1

F ¶ Per calumniā in poſſeſſione fuiſſe videtur, 2 quæ ſciens prudensq; ſe prægnantem non eſſe, voluit in poſſeſſionem venire. *l.1.§.1.h.t.* Aduerſus † hanc actio datur illis, quorū interfuit miſ- 3 ſionem non decerni: vt cohæredibus, ſubſtitutis proximis ab inteſtato, legatarijs, &c. ad Id quod intereſt: cuius in æſtimationem etiam alimenta, in ventrem erogata, veniunt. *d l.1.§.competit.cum ſeq.* Et mulier ex hac cauſa damnata, notatur ignominia. *l.notatur.15. cū l.ſeq. de his qui not. in-* G *fa.* Debet enim coerceri, quæ Prætorem decepit. *l.debuit.16.eod.tit.*

DE CONCVBINIS.
Tit. VII. C. 5. 26.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Quid ſit concubina, concubinatus, & quare permiſſus.*
3 *Quam in concubinatu habere liceat, vel non.*

1 ET hæc† quidem de Legitimis nuptijs: nam
coniunctio quæ extra nuptias fit, plerun-
que in Concubinatum incidit. Concubi-
2 na† eſt, quæ cum vxor non ſit, cum aliquo ta-
men viuit, & vxoris loco in domo eſt, ac corpus
miſcet. *l. libro. 144. de verb. ſignif. vide Cuiac lib. 5. cap. 6.* Concubinatus autem ex ſola animi de-
ſtinatione æſtimatur: *l. 4. h. tit.* videlicet cum
quis mulierem voluptatis, & concubitus (vnde
& nomen) cauſa, in contubernio, & conſuetu-
dine diuturna habet. quod iure Ciuili extra pœ-
nam & infamiam. *Bald. in l. 3. C. de cond. inſer. l. vnic. C. de concubin.* eſt: *l. 3. in fin. h. tit.* ijs ſcilicet
qui vxores non habent, *l. vnic. C. de concubi. l. vlt. de diuer. Paul. lib. 2. tit. 20.* permiſſum, ad euitan-
da maiora adulterij & conſtuprationum mala:
& quia obſiſti hominum nequitiæ non omni ex
parte poteſt.
3 ¶ In concubinatu poteſt eſſe non modò li-
berta, ſed & ingenua, ſi obſcuro loco nata ſit, vel
pudorem vulgarit: alioqui ſi honeſtæ vitæ loci-
que ingenuam quis in concubinatu habere ma-
luerit, id ſine conteſtatione ea de re apud Aedi-
les facta, ſicut ex Tacito conijcitur, *Conna. lib. 8.*
A *cap. 13.* fieri nequit: ſed neceſſe eſt, vel vxorem
eam habere, vel hoc recuſantem cum ea ſtu-
prum committere. *l. 3. h. tit. in fin. l. in libera. 24. de ritu nupt. glo. in l. 1. verb. ſtuprum. h. tit.* Concu-
binas tamen habere plures, improbatum eſt: *in Auth. quibus mod. natur. eff. ſui. circa fin. Nouell. 74. §. conſiderauimus. in Auth. de trien. & ſemiſſ. glo. in l. vnic. C. de concub.* vt & illud, conſuetudi-
ne eius vti, quæ patris aut filij fuit in concubi-
natu: *l. 1. in fin. h. tit.* quia propè nefaria eſt huiuſ-
B modi coniunctio, & quædam naturalis honeſta-
tis violatio: quæ nemini concedenda eſt, *l. 2. C. de in ius vocan.* nec concedi poteſt, vtpote cum
affinitas per conſuetudinem eiuſmodi ſit con-
tracta: *vide ext. 1. tit. de eo qui conſang. vx. ſua. & ff. de rit. nupt. glo. 17. l. 1. verb. prohibendum. h. tit.* qua-
re eiuſmodi ſcelus prohibendum, *l. 1. in fin. h. tit.*
& quantum exiſtimo arbitrariè puniendum eſt.
ex doctrina glo. in l. 3. C. de ſacro. Eccleſ. Et hæc iure
Ciuili ita ſe habent. Iure autem Diuino & Ca-
C nonico concubinatus in totum eſt damnatus.
extrà de cohabita. cle. & mul. 1. Cor. 5. cum ſimil. gl. & Bart. in l. 1. hoc tit. ſicuti & à Philoſophis. *Ariſtot. lib. 7. Polit. c. 17.* Eademq; in damnatione
ſunt lupanaria, ac meretricum conſuetudo, *c. nemo. c. meretrices. 32 q. 4. Panorm. & Id. in c. inter opera. de ſponſal,* quamuis iure Ciuili extra le-
nocinium *Nouell de lenon.* permiſſa. *l. quæ adulte-rium. 29. C de adult. l. 2. C de donat. int. vir. & vxor. l. ſi ea. 22. C. de adult. l. ſi vxor. 13. §. 1 ff. ad l. Iul. de*
D *adult. Lait. & Alex. in l. ſi a*[illegible] *lterium. de adult. glo. & Dd. in l. quid ergo. §. pœna grauior. de his qui not. inf. Alex. conſ. 157. in fin. vol. 5.*

DIGEST. LIB. XXVI.
DE TVTELIS. Tit. I.

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio ſequentium titulorum.*
3 *Quid ſit tutela.*
4 *Explicatio definitionis.*
5 *Diuiſio & cauſæ.*
6 *Finis & effectus.*
7 *Affinia & contraria: & de cura, nonnulla.*

1 NON† modò alendi ſunt qui ex
matrimonio procreantur libe-
ri, ſed etiam cõtinendi authori-
tate, & cõſilio gubernandi, cùm
ſe per ætatem regere necdum
queant. Itaq; viuentis quidem
patris ſunt in poteſtate & manu, qui eos hone-
ſtè & publicè educare debeat. *tot. tit. de lib. agn ff. & tit. C. de alen. lib.* Quòd ſi is moriatur, ſuccedit
alter quaſi parens, Lex & authoritas Magiſtra-
tuum, qui fidei & curæ idoneorum hominum
imbecillam ætatem gubernãdam committunt:
quæ gubernatio Tutela & Cura appellatur, à
tuendo & curando. *vide Vlpia. tit. 11.* Quod cum
ita ſit, reliquum eſt, vt poſtquam de coniugijs, &
alendis liberis eſt dictum: de Tutelis deinceps,
2 ſicuti erat propoſitũ, videamus. Qua† in parte
ordine exponendum eſt: Quid ſit tutela, & quo-
E tuplex, Quomodò & quando conſtituatur: tum
de Officio & adminiſtratione tutorũ: deinceps
de Fine ac abdicatione tutelæ, ac de Excuſatio-
nibus tutorum: poſtremò de Actionibus, quæ
finita tutela, vltrò citroq; competunt.
¶ Tutela eſt, vt Seruius definit, ius & poteſtas 3
in caput liberum, conſtituta ad tuendum eum,
qui per ætatem ſua ſponte ſe defendere nequit,
iure ciuili data & permiſſa. *l. 1. h. tit. vide quæ dixi Inſtit. eod. in prin.* Eſt† enim ius Publicum au- 4
F thoritate, *l. filius familiàs. 9. verb. tutor. de his qui ſunt ſui vel alien. iur.* quod inuito in inuitum da-
tur: *Inſtit. de excuſ. tuto. in prin. l. 2 h. tit.* vtilitate
Priuatum, *l. pupillus. 239. §. munus. de verb. ſignif. l. athletæ. 8. §. tutela. ff. de excuſ tuto.* In caput libe-
rum, pupilli, qui ſui iuris eſt, & caput prorſus li-
berum habet: nam ijs qui ſunt alieni iuris, tuto-
res non dantur. Cõſtituta ad tuendum eum qui e

pet:

per ætatem ſua ſponte ſe defendere nequit. Dif- A ferentia a fine, effectu & officio tutelæ ſumpta, qua hoc ius à patris & curatoris poteſtate ſecernitur. Nam tutelæ vis omnis, in Tuendo perſonam & bona pupilli vertitur & cõſiſtit. *l. qui fundum. 7. §. ſi tutor. pro emptore. l. tutor. 33. de furt. l. tutor. 28. de adm. tut.* Patris verò poteſtas, iſta maior eſt, atque amplior. Maius enim tuitione ius habet pater, tàm in caput liberorum (nam olim ius vitæ & necis habuit, *l. in ſuis. de lib. & poſth.* & punire etiam hodie poteſt, *vide l. 2. & 3 tit. C.* B *de pat. pot.*) quàm in bonis, cum eorum fiat dominus, aut quo ad proprietatem, aut quo ad vſumfructum: *Inſtit. per quas perſon. nob. acq. l. fin. & tot. tit. C. de bon. mater.* ita vt non modò tueri, ſed etiam abſumere poſſit. Curatorum autem poteſtas minor eſt quàm tutorũ. Curator enim Bonis curandis tantùm præficitur, *l. in copulandis. 8. C. de nupt.* vel in totum, vel in aliqua parte, aut etiã re certa. *Inſt. de curat. in prin.* Tutor porrò principaliter tuendæ (vt dictum eſt) Perſonæ C datur, non Rei: *l. quia. 14 ff. tit. 1 § ad certum. Inſt. qui teſtam. tut. da. poſſ.* ſecundariò autem ad vniuerſum perſonæ patrimonium adminiſtrandũ datus eſſe creditur: *§ datus. Inſtit. de excuſa. tute.* nec certæ rei dare poteſt. *d. §. ad certum. l. certarum. 12. ff. tit 1.* Nam vt perſona non recipit diuiſionem, ita nec tutela quæ perſonæ datur: & ſicut partitionem reſpuit in principali, ita & in adminiſtratione bonorum acceſſoria, quæ ex natura principalis debet æſtimari. *l. cum principalis.* D *139. de reg. iur.* Additur, Iure ciuili data & permiſſa. quæ particula cauſam efficiẽtem denotat, videlicet legem XII. Tab. & alias: quæ partim dãt tutelam, ſcilicet Legitimam: partim dari à teſtatore & Magiſtratu permittunt, videlicet Teſtamẽtariam & Datiuam. Propria tutelæ ſunt, eſſe officium, ſeu onus, *l. tria onera. de excuſ. tut. §. item tria onera. Inſt. de excuſ. tut.* ſiue munus *in princ. Inſt. de excuſ. tut. l. pupillis. 239. § munus. de verb. ſignif. l. 1. § illud. de mun.* neceſſarium, *l. fin. in prin.* E *vbi Bart. C. de adm. tut. in prin. Inſt. de excuſ. tut.* virile, *l. tutela. vbi Bart. h. t. l. 1. C. quan. mul. tut.* perſonale, *l. 1. § æquè. de mun.* publicũ *§. 1. Inſt. de exc. tut* authoritate & ciuile, *l. athletæ. 8. in prin. de excuſ. tut. l. 2. de reg. iur.* ſed vtilitate priuatum: *glo. in d. l. athletæ per illum tex. & in prin. Inſt. de excuſ. tut. Spec. de appell. §. 2.* item (vt reliquã munera ciuilia) ſua natura gratuitum, quia non honos eſt, ſed onus: *Bal. in l. meminimus. in fin C. de legit. hær. & in l. cum quidam. in 2. opp. C. de verb. ſignif. tex. in* F *d. l. tria onera. de excuſ. tut.* eoq; tutela lucroſa eſſe potius pupillo quàm tutori debet, *l. qui negotiationem. 58. de adm. tut.* quanquam ex iuſta cauſa, puta propter inopiam, peregrinationes litium cauſa ſubeundas, &c. ſalarium tutori cõſtitui authoritate decretoq; Iudicis poſſit. *Bar. in l. in eos. de tut. per l. 1. § ſi pupillis. de tut. et rat. diſt. & l. à tutorib. 33. §. fin. de adm. tut. Bal. in l. cum oportet. 6. in prin. nu. 16. C. de bon. quæ liber. bonus tex. in l. idẽq;.* *10. §. idem Labeo. ff. mand.* Tutela quoq; ſua natu- G ra Generalis eſt: vnde & Generale iudicium naſcitur, *vide ff. de iud. gl. in l. 1. de edon.* & Bonæ fidei. *§. actionum. vbi glo. ad verb. tutelæ. Inſtit. de actio.*

¶ Tutela alia Teſtamentaria eſt, quæ teſtamẽ- 5 to: alia Legitima, quæ à lege: alia Datiua, quæ dante & decernẽte Magiſtratu, qui ſummus quaſi tutor eſt, *glo. lib 1. Land. art. 41. per l. ſi infanti. §. fin. C. de iur. del. l. bonorum. C. qui admit.* deferuntur: vt in ſequentib. exponetur. *l. fin in fin. C. de auth. præſtan. l. generaliter. 40. C. de epiſc. & cler. vide tit. ſeq. & Inſtit. eod.* Dicitur & alius tutor Adminiſtrans, ſeu verus: alius Honorarius, teſtamento ſcilicet datus (nam lex aut iudex eiuſmodi non dat) cui nulla incũbit adminiſtratio, ſed tantùm honoris cauſa interponitur: velut perſona dignior & honoratior, quam pupillus præ reliquis timeat & revereatur, & qui ſit velut inſpector ac obſeruator totius adminiſtrationis: *l. iure. 26. §. 1. de teſt. tut. l. 3. de adm. tut.* vulgò Supremum tutorem nominant. Sunt etiam qui Protutores & Falſi tutores nominẽtur: de quibus ſuo loco opportunius. *ff. de eo qui pro tuto. & quod falſ. tut. auth.* Eſt etiam iure Sax. tutor Iudiciarius, qui ad iudicia ſimilesq; ſolennitates mulieri datus, *art. 47. lib. 1.* velut & olim. *Vlp. tit. 11. 20. Boet. in Top. Cuiac. obſ. lib. 7. cap. 11.* Cauſa efficiens tutelam, eſt Lex (nõ ius Prætorium, *Bart. in l. iure. 26. §. honoris. de teſtam. tut.*) videlicet Lex XII. Tabul. quæ partim per ſe defert tutelas proximis agnatis: *Inſt. ff. & 6. de leg. tut.* partim parentibus, vt in teſtamento liberis quos in poteſtate habent, dent tutores, permittit. *l. 1. de teſt. tut.* mater autẽ, quæ in poteſtate non habet liberos, *§. fin. Inſtit. de adoptio. vide de his qui ſunt ſui vel alien. iur.* nunquam aliter, quàm ſi eos hæredes inſtituerit, tutores ijs dare ex Cõſtitutionibus hodie poteſt. *l. 4. de teſtam. tut.* His porrò tutelis deficiẽtibus, ex alijs legibus olim Magiſtratus, ad quos cura pupillorum meritò refertur, dabant tutores: *Inſt. de Atil. tut. in pri.* hodie ex Conſtitutionibus Principum, *ſed ex his legib. Inſt. de Atil. tut.* & præſertim Iuſtiniani. *§. nos autem. Inſt. de Atil. tut.* Cauſa igitur efficiẽs remota, eſt Lex: propinqua, Teſtator & Magiſtratus. Cauſa [illegible] Indigentia pupilli, *§. fin. Inſt. de Atil. tut.* & Ius naturæ: quo vnumquodq; quod ad ſe gubernandum ſuapte vi non ſufficit, id præſtantioris alicuius ductu regitur. *Ariſt. lib. 1 πολιτικῶν. §. pen. Inſt. de Atil. tut.* & gubernatur: ſpectata deniq; tutoris fides, probitas, *in prin. Inſtit. de ſatiſd. tut. in verb. fides & diligentia.* atq; rerum notitia. *l. quaro. 32. §. 1. de teſta. tut.* Poſſunt autẽ omnes fungi tutela, qui non prohibentur: imò etiã inuiti ad id oneris ſubeundum, captis pignoribus à Magiſtratu cõpetente cogũtur, *art. 47. cũ gl. Land. lib. 1. l. 5. C. qui dare tut.* quãdo publicũ ſit & ciuile munus. *l. 1. de adm. tut.* Prohibentur autem tutelã gerere, qui pupillo id præſtare nequeũt, cuius cauſa tutela eſt inducta, videlicet Defenſionẽ & Tuitionem: vt ſurdi & muti, *l. 1. § fin. l. pen. h. t.* minores, *§. item maior. Inſtit. de excuſ. tut. §. fin. Inſtit. de fid. tut. §. furioſus. Inſtit. qui teſtam. tut. l. fin. C. de legit. tut.* furioſi, *d. §. furioſus.* omnesq; alij qui ipſimet

cura indigent aliena. *l. fin. C. de legit tuto. d. §. furioſus. Inſt. qui teſt. tut. §. item maior. Inſt. de excuſ. tut. l. 2. C. quan. mul. tut. off. Spec. de tutor. § fin. in prin.* Mulieres regulariter tutelæ munere, quod virile eſt, fungi non poſſunt, *l. 1. C. quan. mul. tut. off. l. iure noſtro. de teſt. tut.* niſi ex Principis indulgentia, *l. fin. ff. de tut. glo. in d. l. 1. C. quan. mul. vide Vlp. tit. 11.* matribus & auijs exceptis: quę amiſſis viris, nedum legitimorum, *l. 2. cum Authen. ſequ. C. quan. mul. tut. off.* ſed etiam naturalium ſuorum liberorum *l. fin. C. quan. mul. tut. off. Authen. ad hæc. in fin. eod. tit.* legitimæ præ reliquis agnatis ſunt tutrices, etiamſi creditrices aut debitrices liberorum ſint: *Authen. ad hæc. C. quan. mul. tut. off.* quin moribus Sax. etiam iure paterno adminiſtrant, & fructus lucrantur, donec liberi adoleſcant, & ab ijs ſeparentur. *art 11. lib. 1.* Nam in his affectionis ratio ſuſpicionem remouet: *l. non ſolùm. 67. §. de vno. ff. de rit. nupt.* ſcilicet quamdiu in caſta viduitate permanent. contractis enim ſecundis nuptijs, vel pudore proſtrato, *glo. in Auth. ſacramentum. ad verb. contractis. C. quan. mul. tut. off. per §. fin. Auth. de reſtit. & §. ſi autem. in Auth. de nupt.* definunt eſſe ipſo iure tutrices: *Auth. ſacramentum. C. quand. mul. vide latè Bart. in l. ſi quis ſub. de teſta. tut.* & ſuccedit tutela Datiua. *glo. in d. Auth. ſacramen. per l. ſi quis ſub conditione. de teſta. tutel. Bart. in d. l. ſi quis ſub conditione. num. 3.* Exceptis autem iſtis & conſimilibus perſonis, in queis ſuſpicioné tollit propinquitas, non poteſt debitor vel creditor ſui creditoris debitoriſue tutor eſſe, *in Auth. vt hi qui ob. ſe hab. perhib. res minor. Spec. de tutor. §. fin. num. 12.* niſi ſit teſtamento datus. *vide Bald. & Dd. in l. creditorem. 8. C. qui dar. tut. vel cura. Bart. in l. quoties. § ſicut. de adm. tut. Bart. in l. pater filio. de procur. Caſtr. in l. cum in eo. de pac. Bald. in tract. de pace. in prin.* Eademq; in cauſa eſt is qui cum pupillo litigat, *d. Auth. vt hi qui oblig. ſe hab. perh. Spec. de tut. §. fin. nu. 12. tex. in l. idem. 27. §. cum autem. de teſta. tut. vbi Bart. l. ſi vt allegas. 19. C. de excuſat. tut. Bart. in Auth. minoris. num. 1. & 2. per illum tex. C. qui dar. tut. poſſ.* qui bona eius poſſidet, *Bart. in d. Auth. minoris. num. 7. C. qui dare tut. poſſ.* qui illi cohæres eſt, aut multorum bonorum ſocius, réſue cum pupillo communes obtinet, *vide diſt. Bart. in d. Auth. minoris.* (quanquam hoc olim excuſationem non habebat, ſed dato curatore inter tutorem & pupillum, hæreditas aut alia res cõmunis diuidebatur, *l. quod res. 21. C. de excuſ. tut.*) qui iuriſdictioni ſubiectus non eſt cui pupillus ſubeſt, *l. etiam municeps. vbi Bart. de tut. Land. art. 47. cum glo. lib. 1.* qui vitricus ſit pupillo, ducta eius matre vidua. *gloſſ. in l. 1. ad verb. vitricum. C. vbi pup. educ. l. 3. vbi Bald. & Dd. C. de contr. iud. tutel. Bald. in l. omnem. C. ad S. C. Tertul. vide Bart. in l. nonnunquam. de adopt.* Hi enim tutores eſſe non poſſunt, nec à Magiſtratu ad id eligi, præterquam ſi teſtamento fuerint dati. *Dd. praall. loc.* Nam teſtamento etiam iſtiuſmodi dari poſſunt: quia ſuſpicio fraudis purgatur per approbationem & iudicium defuncti patris, qui

A præſumitur optimè liberis ſuis prouidere voluiſſe, *l. nec in ea. 22. de adult. l. fin. in prin. C. de curat. furioſi. Bal. in l. 3. C. de patr. poteſt. Bald. in l. precib. 8. num. 40. C. de impub. ſubſtit. vide Alc. trac. præſumpt.* Eademq; eſt cauſa ſeruorum, ſcilicet vt cum libertate in teſtamento, non etiam à Præſide, tutores dari poſſint. *l. in ſeruili. 7. C. qui dare tut. §. 1. Inſtit. qui teſt. tut. dar.* Qui etiam in dignitate aliqua, aut priuilegio ſunt, vt miles, *l. 4. C. qui dar. tut.* colonus Principis, *l. fin. C. eod.*

B *tit.* exempti à iuriſdictione, *l. neque. 5. C. eod. tit.* & denique ſimiles, quibus adiunctis pupilli cõditio deterior futura eſt, quia pares potentioribus eſſe non poſſumus: *l. 3. in princ. de alie. iud. mut. cauſ. fac.* his tutela delegari prohibetur: vt & marito cura vxoris. *l. 2. C. qui dar. tut. l. virum. de cur. fur.* Quod tamen iure Sax. non obtinet. *Land. lib. 1. art. 31. Sachſ. diff. 7. & 8.* Extra hos autem qui vel ob ætatem, vel ſexum, vel ſuſpicionem tutela arcentur, omnes gerere tutelã poſ-

C ſunt, atque etiam vel inuiti debent: *l. 3. C. de ſuſp. tut. l. 1. in prin. de adm. tut. §. pen. Inſtit. de ſatiſd. tut. l. ſi quis. de mu. & hon.* ſiue paterfamiliãs, ſiue filiusfam. *in prin. Inſtit. de ijs qui teſt. tut. dare poſſ. l. antepen. de his qui ſunt ſui vel alie iur.* qui in publicis muneribus pro paterfam. habetur: *l. nam quod. 14. ad S. C. Treb. l. quippe. 78. d. iud.* ſiue locuples, ſiue pauper; *§. fin. Inſt. de ſuſpec. tut. l. paupertas. de excuſat.* ſiue bonæ famæ, ſiue infamis; *l. cui eorum. vbi Bart. de poſtul.* ſiue nobilis,

D ſiue plebeius, *l. decreto. vbi Bart. qui pet. tut. l. vbi. de tut. dat. ab his.* etiam Rex aut Princeps: *Bart. in l. iure. §. 1. num. 1. de teſtam. tut. & in l. quòd ſi fortè. § ſunt quidam. quæſt. 1. de ſolut.* atque adeò & ex locis vicinis (non tamen vltra centeſimum milliare, *§. penul. Inſtit. de excuſ. tut. l. non ſolùm. 10. ff. eod. tit. l. 1. C. eod. tit.*) quãdo idoneus in loco pupilli non poteſt haberi, aſſumi debet. *l. diuus. de tut. dat. ab his.* Materia circa quam tutela verſatur, eſt præcipuè Caput liberũ (nam ijs qui ſunt

E in alieno iure & familia, tutor non datur) pupilli, *l. 1. hoc. tit.* (neque enim tutor principaliter rebus, ſed etiam perſonæ & moribus pupilli *l. cum plures. 12. §. fin. de admin. tutor.* præponitur) hoc eſt, eius qui cum ſit impubes, deſijt tamen eſſe in poteſtate patris, vel per eius mortem, vel per emancipationem. *l. pupillus. 239. de verb. ſignif.* item qui alium tutorem non habet: nam habenti tutorem, tutor dari nequit. *l. ſi quis ſub conditione. 11. §. 1. de teſta. tut. l. ſi ſororis. C. qui dar. tut. §.*

F *fin. Inſtit. de cur.* Nec intereſt, cuius ſit fortunæ aut dignitatis pupillus. Nam & Regi, Illuſtribusq; perſonis tutores dantur, *l. 1. C. de tuto. illuſt. perſon.* & contrà naturalibus ac ſpurijs: *vide glo. & Bart. in l. 1. de teſtam. tutel. & in l. fin. C. de confir. tut.* non tamen filijs bannitorum aut captiuorum ab hoſtibus: his enim non tutor, ſed curator ſolet præfici. *l. muto. 6. §. ei cuius. de tutel. Bald. in l. 1. num. 14. C. de hæred. inſtit.* Cæterùm & pluribus vnus tutor dari poteſt: *§. item 3.*

G *verſ. item tria. Inſt. de excuſat. tutor.* & plurium liberorum qui in vna ſunt familia, tutela non pro

pluribus,

pluribus, ſed pro vna reputatur. *l.3 l ſi is qui.31.§. fin. de excuſat. tutor. l. accipientis.15. l. inter.20. de auth. tute l.2. verb. liberos. C. quan. mul. tut. eff.* A Alterum, & velut ſecundarium obiectum circa quod tutela verſatur, ſunt Vniuerſa pupilli bona. Nec enim partem vnam ſaculeatum, ſed totum corpus tutela reſpicit. *§. ad certum. verſic. certa rei. Inſtit. qui teſtam tuto da. §. datus. Inſt. de excuſ. tut. l. propter litem.21. de excuſa. tutor.* Forma ſuis locis explicabitur, nempe tutelæ Petendæ, *qui pet. tut. vel curat. ff. & Cod.* Decernendæ, *de tut. dat. ab his. l.1. de adm. tut.* B Adminiſtrandæ. *de adm. tute. ff. & C.* Id tamen in genere ſciendum eſt, tutorem ſiue legitimum, ſiue datum, non aliter poſſe tutelam gerere, quàm ſi decreto Magiſtratus ei adminiſtratio ſit commiſſa: *l.3. §. fin. de admin. tut. l. cui eorum. de poſtul. l. legitimos.9. §. pen. de leg. tute.* quæ non antè decernitur, quàm tutor Inuentarium confeciat, & Iuſiurandum Cautionemq; præſtet, Rem pupilli ex bona fide defenſum iri, *l. fin. § penul. C. de adm. tuter Bart in d. l. legitimos. Angel. Inſt. de leg. tut. num 6. Alexand. conſ. 129. ponderatis. num 3. vel.1 Matheſ. ſing 107. nota caſum per tot. Zebel. art.23. Land. lib.1. Kling Inſt. tit. de leg. ag. tut.* C ſubiecta bonorum ſuorum omniũ hypotheca. *Spec. de tutor § fin num.1. per l. de creationib. C. de epiſc. aud. l fin. § in prouincia. C. de cur. fur.* vtilla vetus ſatiſdationum diſtinctio de non exigenda cautione à teſtamentario tutore, vel ex inquiſitione dato, *vide Inſt. de ſatiſ. tut. in prin.* Hodie non multum, niſi in dandis fideiuſſoribus attendatur. D

6 ¶ Finis eſt, Vt impubes ætas paterno conſilio & præſidio deſtituta, tutelæ beneficio regatur & defendatur. Impuberes. inquit Imperator, *§. penul. Inſtit. de Atilia. tut. l. quòd ſi forſè.14. in fin. de ſolut. l.4. in fin. ff. rem pup. ſal. fore.* in tutela eſſe, naturali iuri conueniens eſt, vt is qui perfectæ ætatis non eſt, alterius curatione regatur. Effectus, Quòd ſimulatq; tutor datus eſt, poteſtatem gerendi liberam habeat, *gle. finalis in l.* E *mandato.60. de precur. l. tutor.35. in prin. de iureiur. not. in l. præſes 12. C. de tranſ. Iaſ. in l.1. §. item acquirimus. de acq poſ gle. lib.1. art.47. Land.* atque ad adminiſtrandum ſtatim obligetur, & ſuo periculo ceſſet: *l.1. in prin. de admin. tut.* & de Dolo Lata ac Leui etiam culpa teneatur. *l. quicquid.7. C. arbit. tutel.* Itaque ſtatim conficere inuentarium, & vt ſibi decernatur à Magiſtratu adminiſtratio. petere debet: non neglectis etiam interim ijs quæ moram non patiuntur, & F tempore detrimentum capere poſſunt. *Angel. Inſtit. de legit. agnat. tut. num.8. & 9. per l. fin. C. de tut. qui ſatis non ded. l quidam decedens. al. l. ita autem.5. §. vſqueadeò. de adm. tut.* Nam quoties periculum ex mora extimeſcendum eſt, receditur à communibus iuris regulis. *Iaſ. in l. naturaliter. §. nihil. num.174. de acq. poſſ per l.5 §. ſi quis vinea. de oper. no. nunc. tex. etiam in l.2. & 3. de fer. in l. vnic. C. quan. lic. vnic. ſine iud. ſe vin.* Obligat etiã tutela & tutorem ad reddendam tutelæ geſtæ G rationem, ſuſcipiendasq; actiones quæ ex tutela oriuntur: *vide ℥. de tutel. & rat. diſt.* & contrà pupillum Contrario iudicio tutelæ: *de cont. iud. tut.* eidemq; ſuæ rei adminiſtrandæ poteſtatem aufert, nihil vt deinceps abſque tutoris authoritate gerere poſſit. *vide ℥. de auth. tute.* Nam tutela, quaſi dominum rerum pupillarium tutorem facit: *l. interdum.58. § pen. de furt.* in adminiſtrando ſcilicet (non in dilapidando, *l. qui fundum.7. §. ſi tutor. ff. pro empto.*) ſeu quantũ ad prouidentiam pupillarem attinet. *l. tutor.28. de adm. tut.* Nam vt in definitione dictum eſt, tutela eſt Ius tuendi, non Conſumendi ad Tuendum pupillum conſtituta, non ad Deglubendum.

¶ Affinis tutelæ, eſt Cura. Nam quæ de tutoribus conſtituta ſunt, eadem & in curatoribus, qui adultis dantur, *vide Inſt. de curat.* obtinent. 7 *l.1. de adm. tut. l. ſi tutoris.23. C. eod. tit. de adm. tuto. l.4. C. de peric. tut. l.1. C. arb. tut.* In quibuſdam tamen differunt. Nam tutores dantur impuberibus: curatores puberibus. *in prin. Inſtit. de curat.* Illi inuitis, hi extra litem tantùm volentibus. *§. 2. Inſtit. eod tit de curat. vbi dixi Land. lib.1. art.42.* Illi perſonæ præficiuntur, hi bonis; *l. in copulandis.8. C. de nupt. quod quomodo accipiendum ſit, Inſtit. de curat. dictum eſt.* etiamſi perſonam, cui bona ancillantur, neglectui habere non debeant. *l. conſilio.7. de curat. fur.* Illi ad vniuerſum patrimonium, *§ fin Inſt. de excuſ. tut.* hi ad ſingula etiam negocia, ſingulaſq; cauſas. *l. non tantum.7. de tut. & cura. § 1. Inſtit. eod.* Illi tutorem habenti non dantur, hi dari poſſunt. *§. interdum.3. Inſtit. de curat.* Sed vt diſcrimen hoc melius intelligatur, definitionem ac diuiſionem curæ ſubijciamus. Eſt igitur Cura ſeu curatio, *§. furioſi. verb. in curatione. Inſtit eod* vis & poteſtas, ad curanda bona minorum, vel eorum qui ſuis rebus præeſſe non poſſunt, iure Ciuili conſtituta. Atque hæc quidem in duas ſpecies diſtribui poteſt, quarum altera ſit Legitima: nã ex lege XII. Tab. furioſi & prodigi in legitima ſunt agnatorum cura: *§. furioſi. Inſtit. eod. l. ſi furioſi 25. C. de nupt. in Auth. vt qui ſe obligat. hab. perhib.* altera verò Datiua, quæ minorib. 25. annis præficitur, authoritate magiſtratus. *in princ. Inſtit. de curat.* Teſtamentaria verò cura nulla eſt, velut tutela: cùm teſtamento curator non detur, ſed datus à Prætore confirmetur. *in prin. Inſtit. de curat. vbi huius rationem ℥. vide.* Ex quibus intelligi poteſt, quantum à tutela officium curatorum diſtet. Affine eſt tutelæ, & officium orphanotrophorum, ac ſimilium, qui pia loca, eorumq; reditus & bona procurant. *l. orphanotrophos. vbi Bart. Bald. cum ſimil. C. de epiſc. & cler. vide tlc.1. de relig. domib.* Item actorum, qui ad lites peragendas à tutoribus ſurrogari ſolent. De quibus alibi agitur, *§. fin. Inſtit. de curat. vide ℥ de proc. & quod cuiuſque vniuerſ. l. neque.11. C. de proc.* & ſuo loco dictum eſt copioſius. *ad tit. ℥. quod cuiuſque vniuerſ.* Contraria tutelæ, ſunt excuſationes quibus ea euitatur: *tot. tit ℥. de excuſ. tut.* dolus malus, ob quem tutores, vt ſuſpecti, à tutela quæ bonæ fidei eſt; *§. actionum. vbi gle. ad verb. tutelæ.*

Inſtit. de act. remouentur: *de ſuſpec. tut. ff Inſt. C.* item pubertas, *in princ. Inſt. quib. mod. tutel.* minutio capitis, *§ 1. & 2. Inſt. quib. mod tutel. fin* & ſimiles modi quibus tutela finitur. *vide Inſtit. quib. mod. tutel. fin.* Eſt etiam cum legitima transfertur ab agnato remotiore, in proximiorem qui adoleuit. Verbi gratia: ſi fratribus omnibus exiſtentibus minoribus, patruus proximior tutelam ex lege adminiſtret, & interea maior fratrum ad ætatem perueniat virilem: certè à patruo in hunc reliquorum tutela deferetur, *l. ſi tutor. 9. § ſi duobus. vbi glo. & Bart. de tutel. & rat. diſtrah. per l. non ſolùm. § pen. de excuſ. tutor.*

DE TESTAMENTARIA tutela. Tit. II.

C. 5. 28.

1 *Teſtamentaria tutela quid ſit, & vnde originem habeat.*

2 *Qui teſtamento tutores dari poßint.*

3 *Præcipuam eſſe hanc tutelam.*

1 TVTELA † triplex eſt. Teſtamentaria, Legitima, ac Datiua. *l. generaliter. 40. C. de epiſc. & cler.* Teſtamentaria eſt, quæ in teſtamẽto conſtituitur. nam lege XII. Tab. permiſſum eſt parentibus, vt liberis ſuis, non etiam extraneis, ſiue maſculini ſiue fœminini ſexus, quos quidem in poteſtate habent, tutores dare poſſint. *l. 1. in princ. hoc tit. vide Cuiac. obſ lib. 7. cap. 11.* Verba legis ita ſe habent: Vti quiſq; legaſſit ſuper pecunia, tuteláue rei ſuæ, ita ius eſto. *in princ. Inſt. de leg. Falc. l. verbis. 120. de verb. ſig.*

2 ¶ Teſtamento tutores dari poſſunt ij, quibus cum eſt teſtamenti factio: *l. teſtamento. 21. h. tit.* hoc eſt, qui ex teſtamento capere poſſunt. Ho-
3 rum † tutorum cauſa prima eſt (quia quamdiu teſtamentaria ſperatur, legitima tutela ceſſat, *in prin. Inſtit. de legit. agnat. tutel*) & ſatiſdare nõ coguntur, quòd iudicio teſtatoris probati videantur. *in prin Inſtit. de ſatiſd. tut. vbi dixi.*

DE CONFIRMANDO tutore vel curatore. Tit. III.

C. 5. 29.

1 *Cauſæ ex quibus confirmatio fiat.*

2 *A patre datos confirmari ſine inquiſitione aut ſatiſdatione.*

3 *A matre datos, per inquiſitionem confirmari.*

4 *Ab extraneo datos, inquiſitioni & ſatiſdationi eſſe obnoxios.*

1 NON NVNQVAM † euenit, vt tutor quãuis teſtamento datus, authoritate tamẽ Magiſtratus ſit confirmãdus: vel quia datus, A quibus non oportet, vt ei qui non eſt in poteſtate, aut puberi: vel non quomodo oportet, vt ſi non perſonæ, ſed rebus ſit datus: quin nec maritus vxori tutorem, niſi optione relicta; *Cic. pro Mur. Cuiac. obſ. lib. 7. cap. 11.* nec pater curatorem filio certè relinquit, quia inuito non datur. His igitur caſibus opus eſt Confirmatione magiſtratus, vt quæ deſunt teſtamento, ſuppleat. *l. adopt. 38. de adopt.* quod quidem fit, non vno modo. Nam † qui à patre minus legitimè dati 2
B ſunt, citra vllam Inquiſitionem aut Satiſdationem confirmantur: *l. 1. l. ſi filio. l. fin. h. tit. l. pater. ꝗ. tit. 1.* qui † à matre, ex inquiſitione, citra ta- 3
men ſatiſdationem· *l. 2. h tit:* vt & hi qui à patrono. *l. 4. h. tit. l. qui tutelam. 28. § fin. h. tit.* Quos † 4
autem extranei dant, & ex inquiſitione confirmari debent, & ſatiſdare, Rem pupilli ſaluam fore: nec aliter admittuntur, quàm ſi is impubes cui dantur, in teſtamento ſit hæres inſtitutus. *l. 4. & 5. h. tit.*

C

DE LEGITIMIS TVtoribus. Tit. IIII.

C. 5. 30.

1 *Vnde deſcendat hæc tutela, quare introducta, quibus detur.*

2 *Cognatis etiam hodie tutelam deferri.*

D 3 *De ſucceßione in tutela legitima.*

4 *De fiduciaria tutela.*

5 *De legitima patronorum tutela.*

INTESTATO † parente mortuo, vel ſi teſta- 1
mento tutor datus non eſt, agnatis defertur tutela, lege Tabul. XII. *l. intestato. 6. l. legitimos. 5. h. tit.* & quidẽ proximis, ſiue vni, ſiue pluribus pariter qui in eodem gradu ſunt: *l. ſi reliquero. 8. l. ſi plures 9. h. tit. § fin Inſtit. de cap. dim.*
E *l. 2. C. eod.* quamuis iure Saxo. *art. 23. lib. 1. Reinh. de tutel. diff. 12.* maior natu præferatur. Sunt autem Agnati, qui per virilis ſexus perſonas cognatione iuncti ſunt. *l. ſunt autem. 7. h. tit.* Et hoc quidem ſumma prouidentia conſtitutum eſt, vt qui ſperarent habere ſucceſſionem, iidem tuerentur bona, ne peſſum irent. *l. 1. h. tit.* Qua † ra- 2
tione cum hodie eadem ſit cum agnatis in ſucceſſione cognatorum cauſa, dicemus iure nouo, ad hos quoq; Legitimam tutelam pertinere. *§ ex his. in Auth. de hæred. ab inteſta.*
F non tamen in cauſis & negocijs Feudalibus: in quibus dominus feudi, tutor eſt ſui vaſalli, moribus Saxon. *Reinh. diff. 11. tutel per Lehenr. c. 26. cum glo. & in art. 58. lib. 2. Landr.* Iure cõmuni proximus agnatus, qui in feudo ſucceſſurus eſt. *Kling: Inſtit. de tutel. & de legit. agnat. tut per c. 1. § filia. de feud. ſucceſſ:* neq; etiã eodem Sax. ſtatuto, in allodialibus & hæreditarijs, nam licet non in ſucceſſione, attamen in tutela agnatos cognatis Saxones indi-
G ſtinctè præferunt. *Land. lib. 1. art. 23. Reinhard. de tutel. diff 12.*

3 ¶ Eſt autem in tutela legitima locus ſucceſ-
ſioni, vt ſi proximior mortem aut capitis dimi-
nutionem patiatur, qui poſt eum eſt, ſuccedat,
in tutelæ adminiſtratione. *l.3 §.fin. h.tit.* Qua-
re defuncto parente, qui filij emancipati tutor
eſt, non quidem legitimus (quia non habebat
olim diſſoluta agnatione ſpem ſucceſſionis, niſi
eam ſibi ſolennibus pactionibus reſeruaſſet, *tot.
tit. ſi quis à par. l.fin. C.de emanc.*) ſed quaſi legi-
timus: *vide Inſt. de leg. paren. tutel.* ſi liberi qui in
poteſtate patris ad mortem vſque fuerunt, per-
fectæ ætatis exſtant, Fiduciarij tutores fratris
emancipati, vel ſororis efficiuntur. *l.3.§.fin.l.4.*
4 *h.tit.* Quæ † tutela Fiduciaria dicta eſt, non ob
ius ſucceſſionis, aut agnationem, quæ emanci-
patione erat ſublata: ſed vt Dd. interpretantur,
propter fiduciam diligentię & fidei fraternæ in-
troducta eſt, *arg.l.liberto.31. §.penul.de negoc.geſt.*
vel potius ob fiduciam in emancipatione, & ſo-
lenni huius actus ritu contractam. *vide quæ dixi
Inſtit. de fiduc. tutel.*

5 ¶ Patronis quoque lege XII. libertorum tu-
tela mandari videtur, non quidem ſpecialiter,
ſed ex ſententia legis per conſequentias hære-
ditatū. *Inſtit.de legit.patro.tut.* Hoc intereſt, quod
agnatos ſine diſtinctione lex ſatiſdare iubet: pa-
tronos non item, niſi cauſa cognita. *l.legitimos.
h.tit.* Hodie verò quia patroni libertis, parentes
etiam matres *l.omnem.C.ad Tertull.Bart.in Auth.
matr, num.9. C. quan.mul. tut.off.* liberis, fratres
fratribus emancipatis, ex Conſtitutionibus, at-
que ita ex legibus nouis *l.1. cum ſeq. de pet. hær.*
ſuccedunt: *vide Inſt. de hær.quæ ab inteſt.* ideo hæ
omnes tutelæ indiſcriminatim legitimæ hodie
vocant & ſunt, *l.4.C.de leg.tut § ex his. in Auth.
de here.ab inteſt.* vt iam legitimarum tutelarum
quinq; genera numerentur. *Bart. in d.l.4. Ang.
Inſt.de leg.ag.tut.nu.2.*

DE TVTORIBVS ET curatoribus datis ab his qui ius dandi habent; & qui, & in quibus cauſis ſpecialiter dari poſſunt. Tit. V. C.5.34.36.

1 *Quando magiſtratus tutores, & quibus dare debeat.*
2 *Quibus det curatores.*
3 *Quomodo hi dentur.*

1 TVtelis, † Teſtamentaria & Legitima, de-
ficientibus vel excuſatis, Magiſtratuum
eſt, impuberibus etiam inuitis tutores cu-
rare: *l.2.l.3. l.necnon.6. l.in omnem.15. h.tit.* pube-
ribus verò dare curatores, non tamen inuitis;
*vide rationem differentiæ, Inſtit.de curat. in prin.
vbi dixi. niſi ad litem. l.2. C. qui petant. tut. &c.*

Item † mulieribus, *l.non tantùm.7.h.tit.* & pro- 2
digis, ac furioſis, quamuis maioribus. *l.his qui.
12.h.tit.* Interdum tamen impuberi quoque da-
tur curator, vt cum tutor rebus ſupereſſe non
poteſt. *l.ſolet. 5.de tutelis.* Tum enim additur ei
curator, quia Tutorem habenti tutor alius haud
facilè adiungitur. *§. interdum. Inſtit. de cur. vbi
dixi.* Hi autem omnes dantur etiam inuiti ex
Inquiſitione. *l.in dando.18. h.tit.* Quòd † ſi ci- 3
tra inquiſitionem dati ſint, ſatiſdare coguntur.
*l.fin. C.de auth. præſtan. l.impuberi.9. h.tit. Inſtit.
de ſatiſd. tuto. in princ.* Ex inquiſitione dati non
ſatiſdant, quia idonei electi ſunt. *in prin. Inſtit.
de ſatiſd. tut. l.3. C.qui tut.non ſatiſd. l.bonorum.8.
de curat.fur.* Iure porrò Sax. indiſtinctè omnes
ſatiſdant: exceptis legitimis, qui pupillo mori-
enti hæredes ſint futuri. *Reinhar. diff. de tutel.2.
per art.23.Land.lib.1.*

QVI PETANT TVTORES vel curatores, & vbi petantur. Tit. VI. C.5 31.32.

1 *Quinam tutores neceſſariò petere debeant.*
2 *Qui pro arbitrio petant.*
3 *Curatores non neceſſariò peti.*
4 *Quando petendi ſint tutores.*
5 *Quo loco.*

QVia verò Magiſtratus non ſolet officium 1
ſuum impertiri in dandis tutoribus, niſi
poſtuletur. *l.4. § hoc autem. vbi Cuiac. de
damn.inf.* rectè & illud cautum ordinatumq; eſt,
Quinam tutores petere debeant. Sunt † autem
quidam quibus neceſſe eſt petere: alioqui aut
lucro priuantur, aut puniuntur: quidam ex Vo-
luntate, & pro arbitrio petunt. Neceſſe habet
petere mater, *l.1.h.tit.* cæteroquin hæreditate ſe
indignam facit: *l.2.3.l.fin.h.tit.* item liberti im-
puberis, qui ceſſantes etiam pœnas luunt. *d.l.2.
in fin.* Reliqui † cognati pro arbitrio & voluntate 2
petunt. *d.l.2.*

¶ Curatores ſibi ipſi minores cum poſtulare 3
poſſint, nemo ijs neceſſe habet petere. *d.l.3.§.
fin.* Statim † autem atque opus eſt, puta defici- 4
entibus, aut reiectis, aut excuſatis prioribus tu-
toribus, & copia haberi Magiſtratus poteſt, ſci-
licet Ordinarij, qui omnimodam in pupillum
& tutorem iuriſdictionem habeat, *Port. in §. ſed
hoc iure. Inſtit. de Attilia. tut. gloſſ. no.Land. lib.1.
art.21.45 47 l 5. C. qui da. tut.* petitio eſt facien-
da: *d.l.2.3.* & quidem † eo loco, vnde originem 5
ducit pupillus, vel vbi maior eſt facultatum
pars. *l.pupillo.27.§.tit.2.l.vnica.C.vbi
pet tut. vide Land.glo.art.45.
& 47.lib.1.*

DE ADMINISTRATIONE & periculo tutorum & curatorum, qui geſſerint vel non: & de agentibus vel conueniendis vno vel pluribus. Tit. VII.

C. 5. 37. 38. 52.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Tutorem ſtatim gerere neceſſariò oportere.*
3 *Cui adminiſtratio inter plures ſit credenda.*
4 *Quomodo tutor adminiſtrare debeat, & ad quid teneatur.*
5 *Quo ordine tutores, fideiuſſores, & magiſtratus conueniantur.*
6 *Quatuor remedia, quib. tutorib. ſubueniatur.*
7 *De beneficio diuiſionis.*
8 *De beneficio ordinis.*
9 *De beneficio cedendarum.*
10 *De beneficio actionis vtilis: et quare fideiuſſori non detur.*

1 NVNC † videamus de Officio & Periculo tutorum vel curatorum. Nam quæ de tutoribus hîc dicuntur, eadem ferè omnia etiam in curatoribus obtinent. Tutorum officium partim in Adminiſtratione, partim in Authoritate præſtanda conſiſtit.

2 ¶ Adminiſtrare tutor, & quidē cum libera poteſtate, ac velut dominus poteſt. *glo. vlt. in l. mandato. 60. de procur. Dd. in l. præſes. 12 C. de tranſ. cum ſimil. vide ff. de tutel. l. tutor. 35. de iureiur. l. 4. de in lit. iuran. l. interdum. 56. §. pen. de fur.* & verò ſtatim ex quo ſcit ſe tutorē datum, debet: nam exinde periculo ſuo ceſſat, atq; etiam Extra ordinem pignoribus captis compellitur. *l. 1. h. tit. l. 4. C. de ſuſp. tu. §. pen. Inſtit. de ſatiſd. tuto.* Quanquam hodie antequam adminiſtret, Iuſiurandum dare, Inuentarium conficere, Cautionem hypothecamq; facere, & à iudice decernendam bonorum adminiſtrationem petere debet, vt ad tit. de tutel. paulò antè eſt dictum.

3 ¶ Quòd ſi plures dati ſint, curæ erit magiſtratui, vt vnus tantùm gerat: quia facilius actiones & excipere & exercere, aliaq; negocia explicare poterit, quàm ſi per multos tutela ſpargatur. Quod enim multorum commune eſt, id nemini curæ eſſe ſolet: vt ait Ariſt. lib. 2. Politi. Eligendus autem eſt, quem teſtator gerere voluit, aut cui maior pars tutelam decernit, aut qui Prætori maximè probatur. Planè ſi non conſentiant tutores Prætori, ſed velint omnes gerere, quia fidē non habent electo, nec velint ſuccedanei eſſe alieni periculi, aut ſi diuidi inter ſe tutelam petant partibus, vel regionibus, *vide l. 2. & t. tit. C. de diuiden. tutel.* audiendi ſunt. *l. 3. cum l. ſeq. h. tit.*

4 ¶ Is autem qui adminiſtrationē ſuſcipit, pri-

A mo quoq; tempore Repertorium facere omniū bonorum pupilli, eiq; poſtea etiam quæſita inſcribere debet: alioqui in dolo malo eſſe præſumitur, & tenetur in id quod Intereſt, quod iureiurando in litem æſtimatur: quin & remoueri, vt ſuſpectus, poteſt *l. tutor qui repertorium. 7. h. tit. l. 3. §. pen. ff de ſuſpect. tuto. l. tutores. C. eod. l. fin. §. fin. C. arbitrium tutel.* Fieri autem inuentarium debet publicè, *d. l. fin. §. fin.* id eſt, in præſentia perſonæ publicæ, puta tabellionis, *d. l. tutores.*
B *24. C eod. l. orphanotrophos. C. de epiſcopis & cleric. vide Dd. in l. vltim. C. de iure delib. §. vltim. Inſtit. de hær. qual. vbi dixi.* & teſtium. Pupillum autem debet ipſe ex facultatum fructibus alere, *l. 3. §. tutor. h. tit.* eiusq; patrimonium tueri, augere, æris alieni habere rationem, actiones exercere, ſuſcipere, tanquam bonus & diligens paterfamiliâs. *generaliter. 10. l. à tutoribus. 33. h. tit. l. conſilio. ff. de curator. furioſ.* Pecuniam etiam pupillarem, ſi ſuppeditet, in emptiones prædiorum
C collocare. Tutius enim eſt aduerſus omnem fortunæ iniuriam & amiſſionem, facultates pupilli in ſolo conſiſtere. Itaque ſi ceſſet in emendo, & pecuniā relinquat ocioſam, ad vſuras tenetur. *d. l. tutor qui repertorium. §. ſi poſt depoſitionem. h. tit.* Et in ſumma, quicquid dolo, culpa, negligentia tutorum (nam caſum non præſtant, *l. ſi res. l. tutoribus. C de peric. tuto.*) damni factum eſt, ſiue pupillo abeſt, ad id finita tutela tenentur. *d. l. tutor qui repertorium. § competit. h. tit. tot. tit. C. ar-*
D *bitr. tutel.* Et † primò quidem ij qui geſſerunt, 5
ſinguli in Solidum. *l. tres tutores. 55. h. tit.* Deinde ijs non ſufficientibus, fideiuſſores; pòſt Magiſtratus, qui idoneè caueri non curarunt; *l. 1. §. vſque adeò. ff. de tutel. & ratio.* & poſtremò, tutores Honorarij. *l. tutores qui poſt. 39. §. in eum. 11. h. tit.* Nam cum ſint dati tanquam obſeruatores adminiſtrationis, & cuſtodes, imputabitur eis, cur ſi malè tutorem gerere videbāt, ſuſpectum non fecerint. *d. l. 3. § 1 h. tit.*

E ¶ Etſi autem tutores ſinguli in ſolidum tene- 6
antur, tamen quatuor remedijs ſuccurri ijs ſolet: nempe Diuiſionis, Ordinis, Cedendarū, & Actionis vtilis. de quibus Dd. alibi fuſiùs diſputant. *in l. 1. C. de tranſactionibus.*

¶ Diuiſionis beneficium competit pluribus 7
tutoribus, qui non diuiſam tutelam ſimul adminiſtrarunt, dummodò ſoluendo omnes ſint. Petunt enim vt diuidatur inter eos obligatio, & pro portionibus virilibus exigantur. *l. 1. §.*
F *nunc tractemus. de tutel. & ratio. diſt. l. 1. C. de diuid. tut.* Dico, Non diuiſam tutelam: nam ſi à teſtatore vel lege (ipſi enim tutores diuidere alioqui pro arbitrio nequeunt) diſtributa in partes ſit tutela, ipſo iure tuti ſunt, ne vltra ſuam portionem conueniantur: *l. 2. C. de diuiden. tutel.* quemadmodum & fideiuſſores, qui in partes ſpoponderunt. *l. inter eos. 51. in princ. de fideiuſſ.* Addo, Si omnes ſoluendo ſint, aut fideiuſſores habeant idoneos: nam alicuius inopia, non pu-
G pilli, ſed contutorum periculo eſt, *d. l. 1. §. nunc tractemus. de tut. & rat. diſt.* exemplo fideiuſſorū. *§. ſi plures.*

§. ſi plures. Inſt. de fideiuſſ. l. fin. C. de conſt. pecu. l. ſi-deiuſſor. C. de fideiuſſ.

8 ¶ Secundum eſt beneficium Ordinis: quod locum habet, cum alter geſſit tutelam, alter non geſſit, neq; geri mandauit: nam Mandans perinde habetur, ac ſi geſſiſſet. *l. 5. §. geſſiſſe. de admi. tuto.* Ordo autem eſt, vt (ſicut dictum eſt) prius excutiantur bona, fideiuſſoresq; eius qui geſſit: ac tum demum quatenus non inuenitur ſoluendo, magiſtratus qui parum idoneè dedit, tutoresq; honorarij teneantur. *d. l. t. §. nunc tractemus. & §. vſqueadeò. de tut. & rat. diſt.*

9 ¶ Tertium eſt Cedendarum beneficiũ. Tutor enim qui in ſolidum pro collega exigitur, poteſt à pupillo petere, Cedi ſibi actiones aduerſus contutorem, quibus contra eum experiatur, ſi fortè is ad meliorem fortunam perueniat. *d. l. 1. §. nunc tractemus. & §. planè. vide Bart. & Dd. in l. Modeſtinus. circa finem. de ſolutio.*

10 ¶ Quartum eſt Vtilis actionis negociorũ geſtorum: qua, omiſſa ceſſionis petitione, collegã, is qui ſoluit, conuenire poteſt, *d. l. 1. § nunc tractemus. l. ex facto. 30. de neg. geſt.* etiamſi hæc actio fideiuſſoribus denegetur: *l. vt fideiuſſor. 39. de fideiuſſor. l. Stichum. §. pen. de ſolutio.* quia fideiuſſor ſoluens, pro reo principali ſoluit, non pro confideiuſſore, cuius nullum negocium geritur: vt mirum non ſit, ſi hoc nomine confideiuſſores neutiquam habeat obligatos.

DE AVTHORITATE ET conſenſu tutorum & curatorum. Titul. VIII.

C. 5. 59.

1 *Quid ſit authoritatem præſtare.*
2 *An pupillus naturaliter ſine authoritate tutoris obligetur.*
3 *Cauſa efficiens: qui quibus authores eſſe poſſint.*
4 *Materia: quibus in cauſis authoratio neceſſaria, vel non.*
5 *Forma & ſolennitas authorandi, & differentia inter authoritatem & conſenſum.*
6 *Finis & effectus.*

1 AVthoritatem † præſtare tutor dicitur, cum probat id quod agitur: *l. 3. hoc t.* ſi modò quale eſſet quod ageretur, intellexerit. *l.*
2 *non tantum. 14. hoc tit.* Neceſſe † eſt autem in omnibus pupilli obligationibus tutorem intercedere, & ſuo conſenſu obligationem approbare: alioqui pupillus nõ obligatur, *l. 5. §. 1. h. t. in princ. Inſtit. eod.* ne naturaliter quidẽ, hoc eſt, Iure gentiũ, ſicut vt nec exigi poſſit pupillus, & ſi exactũ ſoluerit, habeat repetitionẽ: *l. quod pupillus. 41. de condictio. indeb. l. pupillus. 59. iuncta l. naturales. 10. de actio. vide quæ diximus Inſt. de inutil. ſtipulat. &*

A *quib. mod. toll. oblig.* etiãſi naturaliter obligetur, quod ad cõſenſum naturalem attinet, *l. 1. in fin. de nouatio.* & quatenus factus eſt alieno damno locupletior: qua ex cauſa etiã Ciuilis actio datur. *l. 1. §. an in pupillum. 11. ff. depoſiti.* Et hæc quidem fauore pupillorum, ne imbecillis & improuida ætas facilè capiatur, introducta ſunt. Itaq; poteſt meliorem quidem conditionẽ ſuam pupillus facere, vt ſtipulari, & alterum ſibi obligare. *in prin. Inſt. eo.* Nullum enim periculum eſt, vt
B inquit Plautus, ſtipularier. Deteriorem verò non aliter, quàm cum tutoris authoritate: qui ſi authoritatẽ præſtando res pupillares diminuat, extra damnum eſt pupillus: cùm quia tutor rem illi Saluam præſtare debet. *tot. tit. rem pup. ſal. fore. l. pupillorum. 21. l. ſi tuteris. 23. C. de adm. tut. l. 1. & 3. C. ſi tut. vel cur. inter.* tum quòd In integrum reſtitui poteſt. *l. 2. & t. 1. C. ſi tut. vel cura. inter.*

¶ Eſt aũt hæc poteſtas authorandi à lege in- 3
C troducta, ſicut & ipſa tutela. *l. 1 in verb. regula iuris ciuilis. hoc t.* Sufficitq; etiã vnius tutoris interueniſe authoritatem, quamuis plures dati ſint, *l. 4. h. t. l. fin C. eod.* & licet de plurium pupillorũ re tractetur: *l. inter. 20. h. t.* niſi cum de communi tutelæ negocio, quod omnes tangit, agitur: *l. fin. C. eod.* aut niſi tutela diuiſa ſit; tunc enim quiſq; in ſua adminiſtratione author fieri debet: *l. fin. C. eod.* in parte autem adminiſtrationis, quę collegæ incũbit, pro extraneo eſt, *l. ſi duo. 51. de adm. tutor. l. fin. C. ſi ex plur. tut.* qui author fieri nequit:
D quoniam adminiſtratio illi decreta non eſt. *l. tutores. 6. h. t.* Quare neq; pater, cuius in poteſtate eſt pupillus, *l. vlt. §. 1. de verb. obl.* nec honorarius tutor, author rectè fit: *l. 4. h. t.* quia pro extraneo habetur. *d. l. tutores. 6.* Illi autem ſolummodò authoritatem ritè interponunt, quibus adminiſtratio commiſſa eſt, *l. 5. hoc tit. l. 1. C. ſi ex pluribus tut.* quiq; volentes & ſponte ijs quæ geruntur, præſunt: nam inuiti, ne decreto quidem Magiſtratus cogi poſſunt. Damnum enim & res ipſorum
E vertitur: *l. ſi tutor. 17. h. t.* quia iudicio tutelæ tenentur, ſi rei inutilis ſint authores. ex quo liquet, Magiſtratum vicem tutoris ſupplere, & authorem fieri non poſſe. *Cuiac. obſ. lib. 7. c. 13. vide Landr. lib. 1. art. 41. 44. 45. 46.*

¶ Materia, ſunt omnes contractus & obligationes: in quibus pupillus quia obligatur, rem ſuam facere deteriorem poteſt: *l. pupillus. 5. l. obligari. 9. h. t.* vt emptio, locatio, hæreditatis aditio, *§. 1. & 2. Inſt. eod l. pupillus. 9. de acq. hære.* trãſ- 4
F actio, *l. 1. & 2. C. eod.* iudicia; *l. 4 C. eod.* nam & in his quaſi contrahitur. *l. 3. §. idem ſcribit. de pecul.* Item diſtractus, qui detrimẽto eſſe pupillo poſſunt: vt ſolutio, liberatio, acceptilatio. *l. obligari. 9. h. t.* Quod enim obtinet in cõtractibus, idem etiam ſeruari debet in diſtractibus, à paritate contrariorum. *l. item veniunt. 20. §. 1. de pet. hæred. c. de illis. de deſp. imp. æ. t. §: idem. eod. lib. 6. vide gl. in l. 3. §. contrarium. de conſ: tut. act. Euerar. in loc. à contr. ad diſtrac.* In contractibus tamen illis, aut
G diſtractibus, qui effectu Meræ ſunt donationes, per quos non adminiſtrantur, ſed dilapidantur.

t. 5. pupillo-

pupillorum bona, *vide quæ dixi ad tit. de pact. Dd. in l. pactum curatoris. C. de pac. Bal. in l. 1. C. ſi ad. donat.* tutor author fieri pupillo non poteſt. *l. obligari. 9. h. t. l. ab agnato. 12. de curat. fur. pro dan. vide in l. pactum. 22. C. de pact. l. præſes. 12. C. de tranſ. l. item. 14. cum l. ſeq. vbi gloſſ. contra. 28. de pact. Dd. in l. ciuitas. 27. ſi cert. pet.* Non enim niſi rerum vtilium author eſſe debet. *in prin. Inſtit. de auth. tutor Vlp. tit. 11.* Eadem ferè obtinent in minore, eiuſq; curatore. *l. pactum. 22. C. de pact. l. præſes. 12. C. de tranſ. & vtrobiq; Dd. l. ab agnato. 12. de cur. fur.* Nam minori curatorem habenti, in bonorum adminiſtratione conſenſu eius perinde opus eſt, atq; pupillo authoritate tutoris: *l. ſi curatorẽ habens. C. de in integ. reſt. minor.* in obligatione perſonæ, cui curator non datur, non item: *l. puberes. 101. l. vlt. §. 1. de verb. obligat. vide quæ dixi Inſtit. de curat.* vt nec in factione teſtamenti. *l. Aurelius. 20. §. vlt. de lib. leg. Bal. in l. 3. numer. 12. C. de cond. ob. cauſ. Tiraq. in ll. connub. verb. contr. gloſſ. 3. num. 93.* Quòd ſi curatione deſtituatur, extra quidem iudicium per ſe ſua curare, non tamen liberè & abſq; authoritate alienare poterit: *vide Cuiac. in l. 1. & 2. de mino. & quæ dixi Inſt. de curato. in prin. per tex. in d. l. 2. ff. de minor.* in iudicio verò vt omnino ſibi curatorem adiungat, opus eſt. *l. 3. §. pen. de tutel. l. 4. C. de auth. præſtan. in princ. Inſtit. de curator.* In ſua cauſa tutor curatórue fieri author non poteſt, puta dum ipſe cum pupillo contrahit; *l. 1. in prin. l. 5. h. tit. §. fin. Inſt. eod.* ſed palam & bona fide, alioq; tutore authore contrahere cum pupillo, ſicubi vſus eſt, debet. *l. 5. C. de cont. emp. l. 1. 5. h. t.* Nam ipſum ſibi authorem fieri, ac quaſi ius dicere, ſuſpicioſum fuerit. *l. qui iuriſdictioni. de iuriſd. tot. tit. ne quis in ſua cauſa.* Vnde nec moribus noſtris Sax. maritus qui vxoris tutor eſt, poteſt illi author eſſe in donatione, vel emtione, vel vltima voluntate, quã in commodum & rem mariti facit: ſed ad hoc vt alius à Iudice tutor detur, opus eſt. *vide Fach. diff. 7. & 8.*

5 ¶ Quod ad formam attinet, oportet tutorem in ipſo negocio authorem fieri: alioqui poſtea conſentiens, nihil agit. *l. obligari. 9. §. tutor. h. t. §. pen. Inſt. eod.* Nam quæ ſunt ſolennitatis, in ipſo actu interueniant neceſſe eſt. *c. auditis. c. quia propter. de elect.* Authoritas autem pars ſolennitatis eſt. *l. quicunq; §. fin. vbi gloſſ. & Bar. de Public. in rem act.* Non enim commodo tutoris, ſed ad integrandam pupilli perſonam interponitur: *l. 5. C. de in integr. reſtitut.* ideo intelligitur pars eſſe actus, & in ipſo contractu interueniat neceſſe eſt. *c. edoceri. vbi Cano. poſt gloſſ. ad verb. ſequi poteſt. de reſcript. & in c. cum conſuetudinis. de conſue. l. ſi quis mihi. 25. §. iuſſum. vbi Bartol. de acq. hæred.* Nam actus non poteſt celebrari, niſi perſonæ ſint habiles & integratæ. Integratur autem perſona pupilli, per authoritatem: alioqui (vt ſuprà dictum eſt) ne Naturaliter quidem obligari poteſt. *l. 5. §. 1. h. t. in prin. Inſt. eod. l. quòd pupillus. 41. de cond. indeb. l. pupillus. 58. de actio.* Authoritatem igitur partem eſſe actus ſeu ſolennitatis, quæ ab actu diuidi nequeat, *l. cum antiquitas. C. de teſtament. l. hæredes. ff. eodem. l. furioſum. vbi Bart. C. qui teſtam. fac. Bald. in cap. 1. de alie. feu. pa.* ſequens eſt. Aliud ſeruatur in conſenſu. Hic enim quia non ad Integrandam contrahentis perſonam, ſed ad Confirmationem actus interponitur, qui etiam ex interuallo per ratihabitionem confirmari poteſt, *l. ſemper. 60. de regul. iur. c. ratihabitionem. eod. tit. lib. 6.* ideo poſt rem geſtam ſequi poteſt: *l. fin. ad S. C. Maced. l. 1. §. prodeſt. quor. leg. c. cum nos. de his quæ fiunt à præl. c. ſuggeſtum. de iur. patr.* ſicuti & ipſa authoritas, quando tantum pro confirmatione actus requiritur, *Bald. in l. 1. C. qui admitt. & in l. vltim. C. de ſer. reipub. manu. per l. fin. C. arb. tut. Bal. Imol. Alex. & alij. in d. l. ſi quis. 25. §. iuſſum. de acq. hær. Ro. conſil. 54. idem.* aut ad commodum eius qui confirmat: *l. 1. §. ſed ſi filius. de legat. 3. l. filio præterito. de iniuſt. rupt. & irrit. teſt. l. ſi impubes. de Carbo. edict. Caſtr. in l. ſi cum dotem. §. ee autem. ſol. matr. Felin. d. c. edoceri. de reſcript. vid. Tiraq. de ll. connub. in fi. verb. conſentement. gloſſ. 4. in princ.* vt eſt conſenſus domini, in alienatione rerum feudalium quam vaſallus facit. *And. Iſer. Aluar. in c. 1. de proh. feud. alien. per Fed. Iacob. in trac. feud. ad verb. & cum pacto. nu. 19.* mariti, in contractu vxoris, *Tiraq. præalleg. loc. nume. 37. cum ſeqq.* Quid igitur de conſenſu quem curator minori præſtat, dicendum: vtrum is velut authoritas in ipſo actu interponi debeat, an verò vt conſenſus ſequi poſſit? Et communiter eſt traditum, quoties ſuffragatio alicuius requiritur non ad Suum ipſius commodum, ſed Vt perſonæ contrahenti adſit, citra ſuam vtilitatem: tunc videri, cum conſenſum ad interrogandam cõtrahentis perſonam requiri. *Bar. & Dd. in d. l. ſi quis. 25. §. iuſſum. de acq. hæred. per l. quid ergo. in prin. de his qui notan. infam. Bal. in l. 1. C. qui admitt. & in l. ſi vxorem. C. de condit. inſer. latè Tiraq. præall. loc. num. 7. cum ſeqq. & communiter Dd. in l. tranſactionem. C. de tranſact.* Apparet tamen, non ſine cauſa I. C. diſtinxiſſe Authoritatem tutoris, à Conſenſu curatoris: *in Rub. hîc. de auth. & conſen. tut. l. cum quædam. 26. ver. authoritatem vel cõſenſum. C. de ad. tut.* & minor certè habet perſonam integram ad contrahendum: quia licet non alienare bona, quorum curatio ad curatorem pertinet, attamen perſonam ſuam (cui non datur curator) obligare poteſt, *l. puberes. 101. de verbor. oblig. vide quæ dixi Inſt. de cur. & de auth. tut.* & inuitus extra litem ſubdere ſe curæ non cogitur, vt videatur tantummodò conſenſu curatoris opus eſſe, eumq; ex interuallo poſſe ſubſequi: *vid. Bart. in l. obligari. 9. §. tutor. h. t.* quod tamen nunc in medium relinquo, vt multa alia; quæ in Commentarijs noſtris Deo ſecundante accuratiùs limabuntur. Illud etiam ad formam pertinet, quòd authoritas diſertis verbis exprimenda ſit, conteſtante tutore, Sibi placere quod geritur: quãuis vt per ſtipulationem interrogetur, non ſit opus. *l. etiam. 3. hoc tit. vid. Ang. in §. tutor. num. 2. cum ſeqq. Inſt. eod.*

¶ Finis authoritatis eſt, Ne pupillus minórue 6 damnum

damnum faciat. *Inſtit. eod. in prin. in ver. ne damnum habeant.* Effectus, Quòd authoritate conſenſuq; interueniente, contractus valeat: (quamuis reſtitutione In integrum ob læſionem interdum reſcindantur, *tot. titul. C. ſi tut. vel cur. inter. l. impuberes. 13. hoc t.*) non interueniente, ſit nullus. *l. 3. C. de in integ. reſt.* nec interueniſſe præſumatur authoritas, niſi probetur. *l. quæcunque. 13. § fin. de Pub. in rem act. l. ſtipulandum. 30. vbi Dd. de verborum oblig.* Tutor etiam vel curator authoritatem conſenſúmue interponés, tantùm de re pupilli minoriſue agere, non etiam ſuum ius remittere aut imminuere velle intelligatur. *l. cum quædam. 26. C. de adminiſt. tut.*

QVANDO EX FACTO tutoris vel curatoris minores agere, vel conueniri poſſunt.

Titulus IX.

C. 5. 39.

1 *Quando pupillo ex facto tutoris detur actio.*
2 *Quando contra pupillum detur.*
3 *Finita tutela, finiri moleſtias et onera tutelæ.*

SCiendum aũt eſt, Ex geſtu tutoris nonnunquã agere & cõueniri pupillum poſſe, de eo quod nõ ipſe tutore authore, ſed ſolus tutor D geſſit: ſicuti gerere liberè põt: *l. tutoris. 15. l. contra. 28. de pac. l. tutor. 35. de iureiur. l. 4. de in lit. iuran. gl. in l. mandato. 60. de procur. Vlp. tit. 11. vid. Dd. in l. ſi infanti. 18. C. de iur. delib. l. vlt. C. de cur. fur. l. pupillus. 9. de acq. hær.* etiãſi ex cõtractu alterius, alteri actio regulariter non detur. *l. quò tutela. 73.*
1 *§ fi. de reg. iur.* Nam † ſi tutor, vel in rebus pupillaribus, vel nomine pupilli vtiliter cõtraxerit, ex eo Vtilis datur pupillo actio: *l. 2. h. tit. l. pen. C. eod.* ſicuti etiam cum pecunia pupillari quid emit, li- E
2 cet non pupillari nomine. Contrà, † ſi quid Ob dolum malum, vel Culpam tutoris acquiſiuit, & factus eſt locupletior meritò in id cõueniri põt: quia æquũ eſt, Dolum tutoris pupillo neq; nocere, neque prodeſſe. *l. 1. l. 3. hoc t.* Idemque erit, ſi in rem impuberis contraxit: vt ſi mutuam pecuniam in eius vtilitatem conuertit. *l. 3 C. eod.* Naturâ enim æquum eſt, ne hunc quidem cum alterius damno locupletari. *d. l. 1. §. an pupillum. ff. depoſiti.* Eodem modo ſi mandato tutoris, ne- F gocia pupilli adminiſtrata ſint, inter hunc & geſtorem Directa & Contraria dabitur negocio-
3 rum geſtorum actio. *l. 4. C. de neg. geſt.* Sed † ſi tutor vel curator pupilli minoriſue nomine condemnatus ſit, conſentaneum erit, finito officio moleſtias ac pericula finiri, *l. fin. C. de peric. tut.* & actionem in ipſum minorem, cuius res geſta eſt, dari: *l. pupill. h. t. l. 1. C. eo. l. 4. §. 1. de re iud.* vt contrà impuberi quæritur actio, ſi ſecundum tutorem aut eius actorem res ſit iudicata. *l. tutor. 6. hoc tit.* An autem & quando ex facto delictóue tutoris pupillus teneatur & conueniri A poſſit, & An cedendo actionibus liberetur, alibi à Dd. diſputatur: quos conſulere ſtudioſi poſſunt. *vide Bartol. in l. 1. §. hoc edicto. ff ne vis fiat ei. gloſſ. in l. neque interdicto. de reg. iur. Dd. in l. Pollæ. C. de his quib. vt indig.*

DE SVSPECTIS TVTOribus & curatoribus.

B

Titulus X.

C. 5. 43.

1 *Continuatio.*
2 *Quis dicatur ſuſpectus.*
3 *Quare, & qua lege inducta ſit ſuſpecti accuſatio.*
4 *Quis de ſuſpecto cognoſcat.*
C 5 *Qui à quibus accuſari de ſuſpecto poſſint.*
6 *Quando iudex ſine accuſatione remouere ſuſpectum queat.*
7 *Cauſæ iuſtæ propter quas quis redditur ſuſpectus, & amoueri poteſt.*
8 *Effectus huius accuſationis.*

REſtat, † vt videamus quemadmodum tu- 1
tela finiatur: quod ſit duabus potiſſimùm
D ex cauſis: vel cum amouentur tutores, vt ſuſpecti: vel cum excuſatione iuſta onus deprecantur. Suſpectus † is dicitur, quem ſuſpicio eſt 2
fraudulenter, aut perperam, & non bona fide, in tutela gerenda verſari. *§. ſuſpectus. 3. Inſtit. eodem tit. vide methodum huius accuſationis informatam, ſup. Inſt. eod.* Suſpecti crimen ex XII. Tab. deſcendit. *l. 1. in prin. h. t.* Viſum † enim fuit, etiamſi 3
tutor ſatiſdediſſet, tamen expedire rem ſaluam eſſe pupillo magis, quàm tabulas cautionis ha-
E bere. *l. ſuſpectus, 5. h. t.*

¶ Et huius criminis cognitio pertinet ad Prę- 4
torem in vrbe, ad Præſidem in prouincia: *l. 1. §. 1. h. t.* item ad Procoſ. & eius legatum. *l. 1. § 1. h. t. Inſtit. eod. in prin.* Ex quo liquet, maiorẽ fuiſſe Procoſſ quàm Præſidum poteſtatẽ. nam Præſidem ſolum; vt qui legato careret, potuiſſe, & verò debuiſſe pro tribunali de ſuſpecto cognoſcere, palàm eſt. *l. 1. §. ſuſpecti. ad S. C. Turpil. vide quæ dixi §. 1. Inſt. eod.*

F ¶ Accuſari autem poſſunt omnes, vt ſuſpecti, 5
cuiuſcunq; etiã ſint generis aut conditionis tutores, *l. 1. §. oſtendimus. h. t. in prin. Inſt. eod.* ab omnibus omnino, quibus videbitur: eſt enim Popularis & quaſi Publica actio, etiã mulieribus, quæ pietate neceſſitudinis ductæ ad hoc procedunt, conceſſa. *l. 1 §. pen & fin. h t. §. 3. Inſt. eo.* Impuberibus autem non permittitur ſuſpectos tutores facere: etiamſi adoleſcentes de conſilio neceſſariorum ad accuſandum admittantur. *l. im-*
G *puberibus. hoc tit. l. pietatis. C. eod. §. impuberes. Inſtit. eodem.* Sed † & ſine accuſatione quandoque

ex

ex Officio remouet Magiſtratus, ſi apertiſſimis rerum argumentis liqueat eſſe ſuſpectum: *l.3.§. præterea.l.fin.h.t.* quin & Incidenter de ſuſpecto quæri poteſt. *d.l.3.§.præterea.d.l. impuberib.7.h.t.l.3.C.eod.vid.Bar. in d.l.3.*

7 ¶ Cauſæ autem ſuſpicionis iuſtæ ſunt: dolus in tutela commiſſus: *d.l.3.§.nunc videamus.& §. Seuerus.* vel lata culpa, *d.l impuberibus.§.1.* aut quandoq; etiam leuis: *l.fin.vbi gl.C.eod.l 3.§ fin. h.t.* inimicitiæ cum pupillo vel eius parentibus ſusceptæ: *d.l.3.§.ſi tutor.* denegatio alimentorũ: *d.l.3.§. tutor qui ad alim.* item ſi tutor repertoriũ non faciat, *d.l.3.§.penult.* ſi nimis magnos ſumptus inſumat, aut res pupilli ſine iuſta cauſa alienet. *Bart. in l.in eos.de tut.* Eſt & cum propter ſegnitiam, ruſticitatem, inertiam, ſimplicitatem vel ineptiam tutor remouetur. *d.l 3.§ fin.* Item ſi cum collega rationes adminiſtrationis non communicet, *l.actus.19.vbi Bart.de adm.tut.& in l.1.eod. tit.* ſi admonitus non adminiſtret, *l 3.C. eod.* ſi malè conuerſetur, *l.3.§.conſtat.cum §.ſeqq. de adm.tut.* ſi citatus ad ſe purgandum non compareat *d.l.impuberib.7.§.vlt.h.t.Land.lib.1. art.41. vbi gl.* & deniq; ſi qua alia cauſa iudicem iuſta ad ſuſpicandum commoueat. *l.3.§.ſi tutor.ff.eod. vid.Paul.lib.3.tit.6.gl.d.art.41.lib.1.* Suſpectum etiã tutorẽ eſſe putamus, qui moribus talis eſt,

A vt ſuſpectus ſit. Enimuerò quamuis pauper tutor ſuſpectus non eſt. *l.ſuſpectum.8.h.t.* adiungi tamẽ curator ex cauſa et poteſt. *d.l.pietatis.C.eod.*

¶ Effectus aũt huius accuſationis eſt, Vt probata ſuſpicionis cauſa (ſicuti ab accuſatore probanda eſt, *l.quoties.§ qui dolo. de probationibus. d.l.pietatis.*) remoueatur tutor, etiamſi cautionẽ offerat. *d.l.ſuſpectum cum ll.ſeqq.h t.§.pen.Inſtitut. eod.* & ſiquidem ob Dolum amotus ſit, ſubit ignominiã: ſin ob Culpam etiam latam, negli- 8

B gentiam, aut aliam cauſam, non æquè. *§. ſuſpectus.Inſt.eod.vbi dixi.d.l.3.§.fin.* Itaq; ſi tutor aliquo neceſſitudinis vinculo ſit pupillo iunctus; humanius ſerit curatorem ei potius adiungi, quàm eundem cum nota fidei & exiſtimationis amoueri: *l.ſi tutor.h.t.* niſi tamen melius ſit pupillo, eum motũ eſſe: *l.pietatis.6.C.eod.* quo caſu in Factum, diſſimulato nomine tenus crimine, eſt agendum, vt exiſtimationi eorum quibus charitas & reuerentia debita eſt, parcatur: *l.1 §.*

C *oſtendimus.h.t.* vnde apparet, quinque modis *de his omnib. vid Bart.in l.1.& 3.h.t & in l.1 nu.6. l.accuſatore.12.§.ad crimen.n.3.4.de pub iud.* poſſe de ſuſpecto quæri: 1. per Accuſationem, 2. per Actionem ciuilem, 3. per Actionem in factum, 4. per Viam inquiſitionis, 5. Incidenter.

DIGEST. LIBER XXVII.

DE EXCVSATIONIBVS. Tit. 1.

C. 5. 62. vſq; 69.

1 *Excuſatio quid ſit, & quotuplex.*
2 *Cauſa efficiens.*
3 *Quæ cauſæ iuſtam pariant excuſationem.*
4 *De materia & forma proponendæ excuſationis.*
5 *De fine & effectu.*
6 *Quibus modis tutela finiatur.*

1 EXCVSATIO † eſt alicuius iuſtæ cauſæ allegatio, *l.1.& tot. tit. C ſi tut.vel curat.ex falſ alleg.* vel profeſſio, *l. quinquag.6. C.eod.tit.* ſeu conteſtatio, *l.ſcire.13 §. oportet.h.tit.* propter quam quis tutelam deprecatur, & eius onere ſe liberari petit: *vid. Alb.in Rub.de muneribus nu.14.* qua omnino opus eſt, poſtquam alicui iure ea eſt decreta. *d.l.ſcire.13.§.fin.hoc t.* Conſtat enim neceſſarium eſſe tutelæ munus; *l.nullus.C.de decur.lib.10.Inſt. eod. in prin.* adeò, vt ſuo periculo ceſſet tutor, poſtquam datus eſt, niſi excuſetur. *l.1.ſi tut.vel cur. app.* Excuſatio autem alia dicitur Propria, alia Impropria, *gl.in § item propter.& §.minores. Inſt. eod.* Propria eſt, qua niſi tutor vtatur, neceſſariò adminiſtrare & obire iniunctam prouinciam debet. *l. teſtamento.11.C.eod.l.2.C.ſi tut.vel curat.ex falſ. alleg.* Impropria eſt, cuius allegatio non eſt neceſſaria, ſed propter quam ipſo iure tutor ab onere liberatus eſt, adeo vt ne volens quidem admitti poſſit: cuiuſmodi eſt excuſa-

D tio Minoris ætatis, *d.§.minores.* Militiæ, *§.idem & in milite.Inſt.eod.&c.* Poteſt & in Veram, *de qua hoc in tit* Friuolam, *de qua in l.1.7.8.9.13. C.eo tit. l.de ſeni ext.* ac Falſam *de qua in tit. C ſi tut.vel cur. ex falſ.alleg.* diuidi.

¶ Cauſa efficiens excuſationum, eſt lex, ἐπιείκεια, æquitas *l.1.de vac.mun.* 2

¶ Porrò multiplices cauſæ excuſationem à tutela iuſtam pariunt, vt Aetas, liberorum & tutelarum Numerus, Profeſſio, Dignitas, Inimicitia, Fortuna, Abſentia, Valetudo, Priuilegium, & Lis. 3

E Aetas, quæ vel infrà 25. aut ſuprà 76. annum eſt. *l.3 de iure immunita.§.item maior. vbi dixi Inſt. eod.l.2.de excuſ.tut.l.vnic.C.qui ætat.ſe exc.*

Numerus trium liberorum Romæ, in Italia quatuor, in Prouincia quinque. *in prin.Inſtitut. eod.l.2.de vacatione munc.tot.tit.C.de his qui.nu.liber.lib.10.*

F Numerus trium tutelarum, aut curarũ. *§.item tria.Inſt.eod.dixmus.cum ll.ſeqq.h.t.*

Profeſſio Philoſophiæ, Grãmaticæ, Rhetoricæ, Dialecti-

Dialecticæ, Medicinæ, etiam Iuris, aliarumq́; artium in ſcholis approbatis: *l. ſi duas.6.§.fin.l. iuriſperitos.30.h.t.§.item Romæ.Inſt.eod.l.fin. C. eod.* quamuis extra eiuſmodi profeſſioné Iuriſprudentia fauore pupillorum non excuſet. *vid. §.itē Romæ.vbi Fab.& Ang.Inſt.eod. tit. Boer.in conſue. Bitu.ti.de ſtat.perſ.§.13.in prin.*

Dignitas, vt præfecturæ, conſiliariatus, magiſtratus cum imperio, legatio, *l.adminiſtrantes.41. d.l.iuriſperitos.h.t.§.& qui.Inſt.eod.&c.*

Inimicitiæ cum patre pupilli exercitæ: *§.item ſi propter.Inſt.eo.d.l.ſi duas.6.in fin.h t.* aut tutela, inimicitiæ cauſa impoſita.*d.l. ſi duas.6.h.t.§.item ſi propter.Inſt.eod.l.vnic.C.ſi propter inim. li.10.*

Fortuna, vt ruſticitas, & interdum paupertas *d.l.ſi duas.6.§.fin.l.paupertas.7.h.t. §.propter.Inſt. eod.* tutoris, non pupilli: *l.tutores.18.C.eod.* vt ſi fideiuſſores ſatiſdationis ob paupertatem inuenire non poſſit. *l.ſi quis.18.in prin.h.t.Cap. in tractatu.caus.16.*

Abſentia, non modò iuſta, vt militiæ, ſed etiã iniuſta, vt deportationis, exilij, deſertionis, &c. *l.ſed & milites.8.cum ll.ſeqq.l.planè.29. l. propter. 23.hoc tit.*

Valetudo, vt ſi quis furore, aut ſontico morbo ita adfectus ſit, vel ea imperitia ſocordiaque animi laboret, vti ſuis rebus ſupereſſe vix poſſit. *§.item propter aduerſam.Inſtit.eod. l. non ſolùm. 10.in fin.*

Priuilegium, vt militum veteranorum, *d.l.ſed & milites.8.* athletarum, qui in ſacris certaminibus coronati ſunt: *l.athletæ.in prin.h.t.* qui tamẽ aduerſus filios eorum qui eiuſdem ſunt ordinis, excuſationem non habent: *d.l.ſed & milites. 8.h.t.vid.Boer.præall.loc.* piſtorum, menſorum, frumentariorum: quia quotidiana horum opera, propter annonam Reſp. carere non poteſt, *l.non tantùm.17.§.non omnia.l.menſores.26.l.qui in collegio.46.h.t.* Item Ilienſium, quibus tanquam parentibus Romani pleniſſimam immunitatem conceſſerunt. *d.l.non tantùm.§.1.*

Lis, vt ſi de hæreditate, vel vniuerſis bonis inter tutorem & pupillum controuerſia oriatur. *d.l.propter.h.t.§.item propter litem.Inſt.eod.l.ſi vt allegas.16.C.eod.tit.*

Et hæc etiam in curatoribus obſeruantur: qui inſuper alia etiã ratione à cura excuſari poſſunt, vt maritus aut ſponſus iuſtè recuſat curam vxoris ſponſæue, *l. maritus. C. qui dari tut.§. pen.vbi dixi. Inſt. eod.* imò eam curationem iure ſubire prohibetur: quamuis iure Sax. ipſo coniugio tutor vxoris legitimus, ſiue curator fiat. *vide 3. de rit.nupt.& 1.de cur.fur.* Item excuſare ſe quis poteſt, ne vltra centeſimum lapidem tutelam gerat: *§.pen.Inſt.eod.l.non ſolùm.10.ff.eod.* & qui tutor fuit, nõ eſt temerè curatoris onere grauãdus. *§.qui tutelam.Inſt.eod.*

4 ¶ Materia circa quam verſatur hæc excuſatio, eſt tutela vel cura Delata, ſed nondum Inchoata: nam ab inchoatis & inceptis excuſatio non datur. *l.2.vbi Bar.ſi tut.vel cura.ex falſ.allegat.* Forma eſt, vt à creatione tutelæ tutor non appellet, (A) vt fit in alijs munerum publicorum excuſationibus: *l.2.C.de decur.lib 10.l.4.7.11.C.de appell. cuius rationẽ vide apud Io. de Plat. in Rub.C. quemad. ciuil.mun.ind.& in d.l.2.C.de decur.lib.10.* ſed intra quinquageſimum diem, à tempore ſcientiæ computandum, *l.quinquaginta. 6.C.eod.§.qui autem.4 Inſt.eod.d.l.ſcire.13.§.2.h.t.* (nam hoc tempore elapſo, excuſationi præſcribitur. *l.teſtamento.11.C.de excuſ.tut.*) apud iudicẽ ordinarium pro tribunali ſedentẽ, *l.2.C.eo.d.l.ſcire.§.oportet.* ipſe (B) tutor, vel idoneus procurator eius nomine, *l. excuſare 25.vbi gl. & Bartol.h.t.per l.3.§.geſſiſſe.de adminiſt.tut.* excuſationem proponat; *l. tutores. 18.C.eo.l.ſcire.13.h.t.* aut viua voce, aut in ſcriptis & oblato libello, *d. l.ſcire.§. oportet.* in modum actionis, non etiã libello ſupplice. nam per hunc excuſare ſe nemo poteſt: *l.excuſare.25.h.t.* cum excuſatio opus habeat cauſæ cognitione, eoq́; per ſupplicem libellum expediri nõ poſſit. *l.nequicquã.§. vbi decretum.de off.proconſ.* Ex quo fa(C)cilè apparet, impropriè à Dd. excuſationem vocari Exceptionem: *Bart. in d.l.ſcire.§.oportet.h.t.* cum potius ſit quædam officij iudicis Imploratio, & Proteſtatio in modum actionis propoſita. Qui verò cauſæ cognitionem requirit, ideo ad audiendam impugnandamq́; excuſationem, citandus eſt pupillus, eiuſq́; propinqui: *Ang.in §.qui autem.nu.2.Inſt.h.t.tex. in l.1.C.ſi tut. vel curat.ex falſ.alleg.gl.l.1.C.de appell.* vel quod potius eſt atq; tutius, dandus pupillo ad hanc litem eſt (D) curator: *§.fina.Inſtit.de author.tut.§ final.Inſt.de curat.l.1.ſi tut.vel curat.ex falſ.allegat.* ne ſi minor parum idoneè defenſus ſit, tota cognitio euertatur. *Ang.præalleg.loc.Matheſ.ſingul.135.incip.nota practica.per l.acta 45.§.fin.l.contra.54. de re iud.* Hoc autem iudicium intra quatuor menſes, fauore pupillorum eſt finiendum, *l. quinquag. 38. ff. eod. l. quinquaginta.6. C. eod.* (etiamſi aliæ lites diutius durare poſſunt.) quo in *in l.properandum.C.de iud.* iudicio ſi contra excuſantem pro(E)nuncietur, tum demum poterit appellari. *l.tutores.18.C.eod.d.l.ſcire.3.h.t.*

¶ Finis excuſationis eſt, Vt tutor liberetur. Effectus: Vt aut approbetur excuſatio, atq; ita liberetur excuſans; Aut reijciatur, atq; ita munus impoſitum obire cogatur: quo caſu periculum ceſſationis ſuſtinet. *l.1.ſi tut.vel cur.app.* 5

¶ Et his quidẽ duobus modis potiſſimùm tutela finitur: de reliquis alibi tractatur, *Inſt.quibus mod.tut.fin.vbi eſt dictum.* qui cũ nihil dubitatio(F)nis habeant (cui enim dubium eſſe poteſt, quin puberi ætate, morte, capitis diminutione tutela expiret?) nõ fuit viſum operæprecium iuris cõpoſitoribus, ſingulatẽ de ijs inſtituere tractatũ. 6

VBI PVPILLVS EDVcari vel morari debeat, & de alimentis ei præſtandis. Tit. II.

(G) G. 5. 49. 50.

1 Cum

1 *Continuatio.*
2 *Vbi, & apud quem pupillus ſit educandus.*
3 *Quomodo alimenta pupillo ſint decernenda.*

1 ANtequam † ad actiones tutelarum perueniamus, obiter exponere non eſt alienum, vbi pupillus educari vel morari debeat, & quæ illi præſtanda ſint alimenta; interea fortè, dum de ſuſpecto tutore aut excuſationibus litigatur.

2 ¶ Sciendum aũt eſt, pupillum qui iam patre orbatus ſit, *l pupill.239. de verb. ſign.* potiſſimùm eſſe educandum apud matrem, niſi vitricum ſuperinduxerit: *l.1.C.eod.* aut aliũ neceſſariũ maximè idoneum, minimeq; obnoxium ſuſpicionibus: quod ex perſona, conditione, tempore, ex ſucceſſionis etiam ſpe magiſtratus ſtatuit, & nonnunquã à voluntate patris recedit. Id enim agere magiſtratum oportet, vt ſine vlla maligna ſuſpicione pupillus educetur. *l.1.h.t.l.2.C.eod.*

3 ¶ Alimenta quoq; pro modo facultatum pupilli, à Prætore aut Iudice ſunt decernenda: *l.2.h.t.* quæ quidem ſic ſtatuentur, vt nõ vniuerſum reditum patrimonij exhauriant, ſed vt aliquid ex reditu ſuperſit. Ad inſtitutionem quoq; ſumptus decernendi ſunt. *l.3.h.t.* Solent tamen interdum ſuo arbitratu pupillum tutores alere, ſi fortè expediat, ſecreta patrimonij non diuulgari, eosq; ſumptus pro arbitrio Boni viri reputabunt. *l.2.h.t.l.vlt.de alimen.pupill.præſt.* Sanè ſi egenus ſit pupillus, de ſuo eum alere tutores nõ compelluntur. *d.l.3.§ fin.*

DE TVTELAE ET RAtionibus diſtrahendis, & vtili curationis cauſa actione.

Tit. III. C.5.51.

1 *Duplicem actionem pupillo in tutorem dari.*
2 *Quid ſit actio tutelæ.*
3 *Quando detur.*
4 *Cui, aduerſus quem detur.*
5 *Quid in eam veniat.*
6 *Actio de rationibus diſtrahendis.*
7 *Quæ actiones minori contra curatores dentur.*

1 NVnc † videamus de Actionibus tutelæ. Et ſciendum eſt, duplicẽ dari pupillo aduerſus tutores actionẽ: quarũ altera Tutelæ actio, altera De diſtrahendis rationib. vocatur.

2 ¶ Eſt aũt Tutelæ actio perſonalis, quæ finita tutela pupillo datur aduerſus tutorẽ, vt actus ſui & adminiſtrationis rationes reddat. *l.1.in princ. & §.officio.h.t.* Finita † demũ tutela datur: nam 3 abſurdũ eſſet, rationẽ adminiſtratiõis repoſci ab eo, qui etiamnũ in ea perſeueraret. *l.ſi tutor.9.§. abſurdum. & §.vlt.cum ll ſeqq.h.t.* Cæteri tamen adminiſtratores, ſingulis annis rationem redde-

A re tenentur: *clem.2.§.1.vbi gl.ad verb ſingulis annis. de rel. domib.* quod ius Sax. in tutoribus etiã ſequitur: qui ſi pupillo ipſi non exiſtant proximi hæredes, coguntur proximioribus ſucceſſoribus hoc iure quotannis calculum adminiſtrationis ponere. *Land.lib.1 art.23.41. 44. 45.Fachſ. diff.17.Reinh.diff.de tutel. 2.7.& 8.*

¶ Datur autem hæc actio pupillo, & eius hæredi, aduerſus tutorem, eiusq; ſucceſſores. *d.l.1. §.planè.in fin.l.tutelæ.C. arbitrium tute. l. ex depo-* 4
B *ſiti.12.l.ex contract.lib.49.de action.*

¶ Veniunt in hanc actionem hæc ferè: rationum cõfectio, & exhibitio: *d.l.1.§ officio.* res minoris necdum reſtitutæ, & reliqua: *l.tutorẽ. 9. l. ſi curator. 3. C. arbitrium tutel. l. Lucius. 46. §. de adm.tuto.* item quicquid dolo, culpa, negligentia tutoris, vel abeſt commodi, vel adeſt damni. *l.1.hoc tit.l.cum interdicta.6. l. quicquid. 7.C.arbitrium.tutel.* Eſt autem hæc actio Bonæ fidei, *d.l.1.§.1.* & famoſa, ſi quis condemnetur ob dolum: 5
C *l.1.de his qui not.infam.§.ſuſpectus.Inſtit.de ſuſpect. tuto.* in qua etiam in litem cõtra tutorem iuratur, *l.1.ff.de in lit.iuran.gl in l.1.§ officio.ad verb. tenetur.h.t.Bart.conſil.150.cum præallega.n 5. Socin. conſil.213. cum præſente.num.3. & 4.vol.3.* ſi fortè rationes minus idoneè exhibeat: neque enim eius ſacramento creditur in ratione dati & accepti, niſi in modicis expenſis, *Iaſ. in rep.l.admonendi.nu.126.de iureiur. Bart. in l.1.§. officio.nu.2. h.t. Caſtr.in l.antepen.de condit.& demonſt.* item
D quando res caſu eſt amiſſa, vt ſe duntaxat hac in ſpecie per iuſiurandum à negligentia purget: *arg. l. fin. C.de fid.inſt.vide gl.& Dd.in l.ſi quis 6. § final.de eden.* id quod & Saxones ſequuntur. *gl. lat.noua.art,23. lib.1.*

¶ Altera actio ex l.12.Tab. *l. tres tutores. 55. de adm.tutor.l.1.h.t. Paul.lib.2.tit.30.* De rationibus diſtrahendis, hoc eſt, iam diſtractis, conturbatis, finitis, *Cuiac.ad Paul.lib.2.tit.30.* datur aduerſus tutorem, de ijs rebus quas ex bonis pupilli, du- 6
E rante tutela, abſtulit. *d.l.1.§.pen.l.2. §.fin. h t. l.2. ff.tit.1.* Daturq; propter furti nec manifeſti ſpeciem, quam factum habet, *l.tutor.33.de furt l.1.§. fin.l.2. hoc titul.vide Dd.in l.etiam.8.& l.ſi ſeruum. 16.C.de furt.* in Duplum: *d.l.1 §.penult.d.l.2.§.fin.* vnde quia Pœnalis eſt, in hæredes non tranſit. *d. l.1.§.fin.* Tum autem datur, cũ & actio tutelæ finito ſcilicet officio: nam cum ea concurrit, licet altera tollat alteram. *d.l.1.§.pen. & fin.*

¶ Vtraq; autem hæc actio Vtilis, datur minori 7
F aduerſus curatorem, *l.ſi curator.3.C.arbi.tut.l.3.l. alterius.20.h.tit.* etiam durante, vt videtur, adminiſtratione: *l.cum curatore.26.de adm. tut.vide gl. varie ſe implicantem in l.2.& ibi Dd. C. de adminiſtrat. tutor.* quanquam & vtili Negociorum geſtorum rectè experiatur. *d. l. quicquid.7.C.arb. tut.l.curatoris.17.C.de neg.geſt.* Super hæc, & Conditione furtiua & Furti tenentur adminiſtratores, ijs de rebus, quas dolo malo in officio interuertiſſe probantur, *l.1.§.pen.& fin.cum ll.ſeqq.*
G *l.etiam furti.8.cũ ibi notat.l.ſi ſeruum.16.C.de furt. l.tutor.33.ff.eod.Ord.Imp. cap.170.vide Iaſ. in l.etiam. §.quas*

§. quas actiones. & ibi Zaſ. ſi cert. peta. Chaſ. in conſ. Burg. de inſt. Rubr. 1. gl. 5. nu. 6.

DE CONTRARIA TVtelæ & vtili actione. Tit. IIII. C. 5. 58.

1 *Qualis ſit hæc actio, vnde oriatur.*
2 *Quibus detur.*
3 *Quis ſit protutor.*
4 *Aduerſus quos, & ad quid hæc actio detur.*

1 CONtrariam † tutelæ actionē Prætor pro-
poſuit, induxitq́; in vſum, vt facilius tuto-
res ad adminiſtrationem accederent, ſci-
entes pupillum quoque ſibi obligatum fore ex
ſua adminiſtratione Quanquam enim ſine tu-
toris authoritate pupillus non obligatur, nec in
rem ſuam tutor deuincire ſibi impuberem po-
teſt: attamen receptum eſt, vt tutori ſuo pupil-
lus ſine alia hactenus authoritate ciuiliter obli-
getur: vt promptius de ſuo tutores impendant
aliquid pro pupillis, dum ſciunt ſe recepturos
quod impendiſſent. *l. 1. in prin. h. t.*
2 ¶ Hæc actio non ſolùm tutori, ſed etiam Vti-
liter Protutori, & curatoribus datur. *d. l. 1. §. hæc*
3 *actio.* Protutorem † dicimus, qui cùm non ſit tu-
tor, quaſi tutor negocia gerit: ſicuti Proconſu-
lem, Proprætorem, &c.
4 ¶ Datur autem hæc actio, finito tutoris offi
cio, *d. l. 1. §. finito. l. 4. h. t.* aduerſus pupillum, vel
adoleſcentem, ad ea conſequenda, quæ propter
tutelam abſunt: dummodò ex officio, & bona
fide ſumptus facti obligationesq́; ſuſceptæ ſint,
l. 1. §. pen. l. 3. in prin. & §. 1. cum ſeqq. l. fin. h. t. quā-
uis contrarium exitum habuerint: vt ſi bona fi-
de litem mouit, & ſumptus fecit, ac ſuccubuit: E
Bart. in l. 3. §. ſufficit. h. t. eſt enim actio Bonæ fi-
dei, *Bart. in l. 1. in princ. h. t. l. ſancimus. 28. C. de ad-
min. tut. l. ſi bonam. 11. C. eod. tit.* in qua bona fides
agnoſcenda eſt. Quare & eorum quæ tutor pu-
pillaribus negocijs impeditus lucrari non po-
tuit, meritò habebitur ratio: non enim contra
ſuam vtilitatem tenetur pupillo prouidere. *glo.
pen. & Cyn. ac Dd. in l. quicquid. 7. C. arbit. tut. per l.
videamus. §. ſed nec tutorem de in lit. iuran. l. Luci-
us. 46. §. Sempronij. de adm. tutor.* Quòd ſi iniu- F
ſtam litem moueat, *l. non eſt ignotum. 6. C. de adm.
tuto.* aut mala fide ſumptus impēdat: vt ſi eques
cum comitatu in cauſa pupillari iter ingredia-
tur, quò in propria ſolus & pedes ire eſt ſolitus,
certè huiuſmodi non reputabuntur: *Bart. in l. 1.
§ ſi pupillus. de tutel. & rat. diſtrahen.* vt nec illud
in quo perſequendo plus ſit detrimenti, quàm
in obtinendo futurum emolumenti. *l. mediter-
raneæ. 8 C. de anno. & trib. lib. 10.* Hanc actionemq́;
cū ſit rei Perſecutoria, perpetuā eſſe, & hæredib: G
contra hæredes dari, palàm eſt, *d. l. 3. § fi. l. pen. h. t.*

A
DE EO QVI PRO TVtore vel curatore negocia geſſit. Titulus V. C. 5. 45.

1 *Quare hæc actio ſit introducta.*
2 *Cui, aduerſus quos, ad quid detur.*

B
PRotutelæ † actionem de Negocijs geſtis 1
neceſſariò Prætor propoſuit. Nam cum ple-
runque incertum ſit, vtrum quis tutor, an
verò Quaſi tutor pro tutore adminiſtrauerit
tutelam, idcirco in vtrūq; caſum actionem ſcri-
pſit, vt ſiue tutor ſit, ſiue non ſit qui geſſit, actio-
ne tamen teneatur. Pro † tutore autem nego- 2
cia gerit, qui munere tutoris abſq; illius manda-
to *l. 4. C. de neg. geſt.* fungitur, in re impuberis, ſi-
C ue ſe putat tutorem, ſiue ſcit non eſſe, fingit ta-
men. Cum hoc etiam ante pubertatem agi po-
teſt, quia verè tutor non eſt, *l. 1. in prin. & §. 1. h. t.*
licet aliud in actione tutelæ obſeruetur: à qua
hæc multum differt, cum ſit Negociorum geſto-
rum actio, *l. 4. C. qui dar. tuto. Paul. lib. 1. t. 4. l. 1. §.
ſi quis. h. t. l. pen. de tut. & rat. diſtra.* quæ pro tu-
tore, curatore, ex re ipſa & complexu perſona-
rum atq; rerum vocatur, vt Noxalis, Inſtitoria,
Exercitoria, &c. Hanc in actionem venit, quic-
D quid geſtum eſt, & quod non eſt geſtum, dum-
modo alius geſturus erat. *d. l. 1. §. fin.* Nam eandē
fidem & diligentiam præſtabit quam tutor, qui
pro tutore negocia gerit: *l. pen. h. t.* eoq; & bona
eius, nomine tutelæ ſunt pupillo obligata. *gl. &
Bal. in l. pro officio. 20. C. de adm. tut. per l. dabimus. §.
1. de priuil. cred. Socin. conſil. 85. viſo. volu. 1. Neguz.
tract. pig. 2. part. memb. n. 7.* Contrarium etiam, ex-
emplo tutoris, hoc iudicium de impenſis com-
petit. *l. fin. hoc titul.*

QVOD FALSO TVTOre authore geſtum eſſe dicetur. Tit. VI.

1 *Ratio huius edicti.*
2 *Edictum.*
3 *Ex primo edicti capite dari reſtitutionem.*
4 *Ex ſecundo actionem, & cui, aduerſus quos, ad quid ea detur.*

DE eo † quod falſo tutore authore geſtum 1
eſt, actionē pollicetur Prætor: ne contra-
hentes cū pupillo, facile decipiātur, dum
falſus tutor per dolum adhibetur. Falſus tutor
à protutore differt. Nam Protutor is dicitur,
G qui plerunque bona fide, & aut putans ſe tuto-
rem, aut vt amicus impedito fortè vel abſente
tutore

tutore adminiſtrat : falſus aũt tutor dicitur. qui
falsò & dolo malo adminiſtrat, quemadmodum
& falſus procurator : *l. falſus. C. de furt. vide* ℥. *de
procurat.* de quo propriè hoc Edictum agit, in
dolum vtiq; malum conceptum.

2 ¶ Verba aũt huius edicti ita ſe habẽt : QVOD †
» EO AVTHORE QVI TVTOR NON FVE-
» RIT, GESTVM ERIT, SI ID ACTOR I-
» GNORAVIT, DABO IN INTEGRVM RE-
» STITVTIONEM: IN EVM, QVI CVM TV-
» TOR NON ESSET, DOLO MALO AVTHOR
» FACTVS ESSE DICETVR, IVDICIVM
» DABO, VT QVANTI EA RES ERIT, IN
» TANTAM PECVNIAM CONDEMNETVR.
l.1. §.1. & §. fin. l. nouiſſimè. 7. in prin. h. t.

3 ¶ Ex priore igitur huius Edicti capite, Prætor
dat in Integrum reſtitutionem ei, qui ignorauit
4 ſe cũ falſo tutore rem gerere. Scienti † enim non
ſubuenit, quia ſeipſe decepit, *d. l. 1. §. final.* niſi
minori. *l. 4 h. t.* In ſecundo Actionẽ porrigit ad-
uerſus falſum tutorem, qui in dolo malo fuit, ad
Id quod intereſt deceptum non eſſe : *d. l. nouiſſi-
mè.* in quam etiam veniẽt ſumptus quos factu-
rus eſt actor Reſtitutoria agendo, hoc eſt, peten
do in integrum reſtitutionẽ. *d. l. nouiſſimè. in fin.*
Si plures ſint qui authores fuerunt, omnes qui-
dem in ſolidum, propter dolum tenentur : ſed
perceptione, id eſt, ſolutione quã percepit cre-
ditor, ab vno facta, cæteri liberantur, nõ electio-
ne. *d. l. nouiſſimè. §. fin. cum ll. ſeqq.* Hęc actio datur
hæredibus, non etiam in hæredes : quia ex deli-
cto eſt. *l. huius. 9. h. t.* Porrò iſtius actionis exem-
plo, hoc eſt, ex interpretatione Edicti, datur a-
ctio aduerſus doloſum, etiã ipſi authori, qui in-
ſcius alterius dolo inductus eſt ad authorãdum:
d. l. huius. item ipſi minori, vel pupillo, ſi quid ex
geſtione falſi tutoris damni accepit. *l. penul. &
fin. hoc tit.*

DE FIDEIVSSORIbus & nominatoribus, & hæredibus tutorum & curatorum. Titulus VII.

C. 5. 57. 54.

1 *Continuatio.*
2 *Fideiuſſores quando & quomodo conueni-
antur.*
3 *Qui pro fideiuſſoribus habeantur.*
4 *Quomodo hæredes tutorum conueniantur.*

1 ET hoc † quidem modo conueniuntur, qui
tutelam aut curam geſſerunt : nunc videa-
mus, quemadmodũ perſonæ Quæ his ac-
cedunt, ſuccedũtur, in ſubſidium exigantur.
2 Et † quia diximus, datis fideiuſſoribus ſatiſda-
ri à tutorib. ſolere, Rẽ pupilli ſaluã fore : *l. 5. & 7.
h. t. l. 1. §. exigere.* ℥. *tit. l.* ſciendum eſt, factis nõ ſol-
A uendo tutoribus, eorum fideiuſſores teneri, ac
contineri eodem modo, quo tutores : *d. l. 5.* hoc
etiam deteriore loco conſtituti, quòd benefi-
cium Diuiſionis pupillo obijcere nequeant, *l.
fin. ff. rem pupil. ſal. fore.* niſi ex perſona & cauſa
tutorum, pro quibus fideiuſſerunt. *l. 6. & 7. hoc t.*
Fideiuſſores † autem nõ illi tantùm exiſtiman- 3
di ſunt, qui promiſerunt, *l. blanditus. 12. C. de fide-
iuſſor.* ſed qui præſentes fuerunt, & non contra-
dixerunt, nominaque ſua referri in acta publica
B paſſi ſunt. *l. 4. § fin. h. t.* Eadem cauſa videtur Ad-
firmatorum, qui cum idoneos eſſe tutores adfir
mauerint, fideiuſſorum vicem ſuſtinent: *d. l. 4. §.
fin.* item Poſtulantium, Nominantiumq; aliquẽ
in tutorem : videntur enim idoneum præſtare
velle. *l. 2. h. t. vide Paul. lib. 2. tit. 28. & 29. l. 1. C. de
pos. ad mun. nom. l. ad ſubeunda. 45. C. de decur. lib.
10. l. honores. 7. ff. eod.* Hæredes † etiam tutorum 4
actione Tutelæ tenentur, & defuncti tutoris no-
mine, & etiam ſuo, ſi fortè negocia inchoata à
C defuncto, vt debent, abſoluerint, vel res pupilla-
res poſſideant. *l. 1. 4. & fin. h. t.*

DE MAGISTRATIBVS conueniendis, & eorum hæredibus. Titulus VIII.

C. 5. 75.

D 1 *Quo ordine conueniantur magiſtratus.*
2 *Ex quibus cauſis.*
3 *Quatenus ſinguli teneantur.*
4 *Quatenus hæredes & fideiuſſores eorum te-
neantur.*

EXcuſſis † tutorum, curatorum & fideiuſſo- 1
rum facultatibus, ſi ne ſic quidem pupillo
ſatisfactum reperiatur : Vtilis ſubſidiaria a-
E ctio in Magiſtratum dari ſolet, non in totum or-
dinẽ, ſed eos qui dederũt. *l. 1. in prin. h. t.* Quod † 2
ita verum eſt, ſi dolus vel culpa ijs imputari po-
teſt: vel quia tutores appellati non dederunt, vel
quia dederunt aut nominarunt minus idoneos,
vel quòd cautionem non exegerunt. *l. 1. §. ſi præ-
ſes. cum mult. ſeqq. §. ſciẽdum. Inſt. de ſatiſd. tutor.*
Quòd ſi in his magiſtratui nihil imputari po-
teſt, non debet caſus futuros & fortunam pupil-
lo præſtare. *d. l. 1. § quòd ſi.*
F ¶ Probatio autem, dolum & culpam abeſſe, 3
non pupillo, ſed magiſtratui incũbit. *d. l. 1. §. pro-
batio.* Tenentur autem ſinguli in Solidum: *l. pen.
h. t.* ſed ſi omnes ſoluendo ſint, nec dolus eorum
arguatur, æquius erit in Viriles portiones exigi.
l. magiſtratus. 7. h. t.
¶ Hæredes porrò eorum eatenus conueniun- 4
tur, quatenus dolus aut lata culpa arguitur. *l. 4.
l. 6. h. t.* Fideiuſſores Magiſtratuum non tenen-
tur, qui Remp. non pupilli ſaluam fore promi-
G ſerunt. In patrem tamen de Peculio actio da-
tur. *d. l. 1. § fin.* aduerſus Prætorem, aut alium cui
ius

ius dādi tutoris eſt, hac actione agi nequit, propter dignitatem: & quoniam non ſuo arbitrio, ſed ex relatu Magiſtratuum municipalium plerumq; conſtituere tutores ſolent. *d.l.1.§.ſi præſes.*

DE REBVS EORVM qui ſub tutela vel cura ſunt, ſine decreto non alienandis vel ſupponendis. Titulus IX.

C. 5. 71. vſq; 74.

1 *Continuatio.*
2 *Oratio Seueri, de non alienandis minorum rebus.*
3 *Extenſio orationis ad res mobiles.*
4 *Quæ ſint neceſſaria in alienatione rerum minorum.*
5 *Quæ actiones hic nomine minori competant.*

1 ET hæ † quidem actiones, ex tutelæ curæue adminiſtratione, vltrò citroque naſcuntur. Sed quia interdum ne ſic quidem res ſalua pupillo eſt propter inopiam debitorum: *nam is nullam.6.de dol.mal.* reſtat, vt aduerſus eos, in quos res pupillares alienatæ dicũtur, vltimo loco eatur. Nam ſciendum eſt, oratione D. Seueri, quæ in Senatu, Tertyllo & Clemente Coſſ. recitata eſt, prohibitos eſſe tutores & curatores, prædia ruſtica vel ſuburbana diſtrahere, ſine decreto Prætoris, & euidenti neceſſitate.

2 ¶ Verba orationis hæc ſunt: PRAETERRA
„ PATRES CONSCRIPTI, INTERDICAM
„ TVTORIBVS ET CVRATORIBVS, NE
„ PRAEDIA RVSTICA VEL SVBVRBANA
„ DISTRAHANT, NISI VT ID FIERET, PA-
„ RENTES TESTAMENTO VEL CODICIL-
„ LIS CAVERINT. QVOD SI FORTE AES
„ ALIENVM TANTVM ERIT, VT EX RE-
„ BVS CAETERIS NON POSSIT EXOLVI,
„ TVNC PRAETOR VRBANVS VIR CLARIS-
„ SIMVS ADEATVR, QVI PRO SVA RELI-
„ GIONE AESTIMET, QVAE POSSVNT A-
„ LIENARI, OBLIGARI'VE DEBEANT: MA-
„ NENTE PVPILLO ACTIONE, SI PO-
„ STEA POTVERIT PROBARI OBREPTVM
„ ESSE PRAETORI. SI COMMVNIS RES
„ ERIT, ET SOCIVS AD DIVISIONEM
„ PROVOCET, AVT SI CREDITOR, QVI
„ PIGNORI AGRVM À PARENTE PVPILLI
„ ACCEPERIT, IVS EXEQVETVR, NIHIL
„ NOVANDVM CENSEO. *l.1.h.t.*

3 ¶ Hanc orationẽ, quæ de rebus duntaxat Soli loquitur, *l.1.C.ſi ad.donat. l.1.C. Grego.ſi aduerſ. don.* Iuſtinianus poſtea ad omnes omnino res pupillorum extendit: exceptis ijs Quæ ſeruando ſeruari non poſſunt: cuiuſmodi ſunt animalia ſuperuacanea, veſtes, fructus, &c. *l.lex quæ 22.*
4 *l.vltim.§.fin.C.de admin.tuto.* Præter † hæc, nihil

A ex rebus minorum, etiam emphyteuticis, *l.3.§.ſi ius.hoc t.l.etiam.13.C.de præd.minor.* alienari irreuocabiliter poteſt. *l.1.C.de fund. do.l.fin. C.de reb. alien. non alien.* niſi tribus concurrentibus: videlicet Aere pupilli alieno, quod diſſolui ſit neceſſe, nec aliunde ſolui poteſt; *l.ob æs.12.C.de præd. minor.* aut Alia neceſſitate iuſta, quæ euitari non poteſt, puta ſi diuidere cũ maiore prouocante habeat neceſſe; Aut aliunde, niſi rebus diſtractis, ali pupillus non poſſit: *l.1.§.ſi commu-*
B *nis.l.5.l.ſi pupillorum.7.hoc t.l.penul.C eod.* deinde Decreto magiſtratus, qui cognoſcit iuſtáue ſubſit diſtrahendi neceſſitas, an non: *l.ſi quidem.11.C. eod.tit.* tertiò Authoritate veri tutoris, *l.vltim. §.ſi autem. C. ſi propter publicas penſitation.* non falſi, nec protutoris. *l.qui neque.8.vbi Bart.Bald. Alber.Cuman. de rebus cor.l.2. de eo qui pro tutor. l.3.C.de tuto.qui ſatiſd.* Horum † aliquo deficiente, nulla eſt alienatio: *l.5.C. de præd.minor.* & habet minor non modò Perſonalem tu- 5
C telæ actionem, *l.3.l.cum interdictæ.6.C.arbit. tut.* ſed Rei quoq; vendicationem, ad res ſuas à quocunque poſſeſſore abſq; precij reſtitutione *l.4.l.prædiorum.10.C.de præd.min.* reuocandas. *l.magis puto.5.§ ſi æs.& §.manet.l quamuis.9.h.tit.* Nam ſi obreptum per falſam cauſam probetur Prætori, vel ſine neceſſitate Prætor decernit, nullum eſt decretum. *d.l.1.in prin.hoc t.l.5.C.eod.* Eodemque modo irrita eſt alienatio, quamuis cum decreto facta, ſi tutoris authoritas non in-
D terceſſerit, *Bald.in l.3.num.6.C.de reſt.minor.l.ſi tutor.17.l.1.§ fin.de author.tut.l.5.C. eod. vide Bart. in l.ſi curatorem.num. 6.C.de in integ.reſt.Bald.in l. quæcunque.in princ. C.de bo. quæ lib.Bart.in l.3.C. de in integ.reſt.Ioan.Andr.ad Specu.de inſtr.edit.§. porrò.ver.donatio.v:d.tex.cum gloſſ. Land.lib.1.art. 44.46.47.* aut quod perinde eſt. *l.2.de author. tut.C.ſi prop.pub.penſ.* ſi non debitè interceſſerit: puta quia tutor deceptus vel coactus eſt: *d.l.1.§. fin.de auth.tut.* quia verè tutor non fuit, qui au-
E toritatem interpoſuit, *d.fin.§.de illa.C.arb.tutel. Spec.tit.de tutor.§.fin.num.6.per l.parui.al.Pedius. de recept.arb.l fin.§.illo.C.arb.tut.&c.* niſi vitium Principis confirmatio ſuppleuerit, *l.2.C.quan. decret.non eſt opus.Alber.num.3.Cuman.num.6.& 7.in l.1.§.penult.ſup.de eo qui pro tutor.l.2.vbi Alb. num.3.h.t. Alb.in l.magis puto.§.non paſſim.num.2. h.t. Alex.conſ.79.circa nu.20.vel.1.* quæ ex interuallo ſequi poteſt. *Alb. in d.l. magis.§.non paſſim. nu.2.* Quòd vt omnia hæc rectè intercedant, ta-
F men ſi appareat poſtea læſum eſſe minorem, in Integrum reſtitutionem poſtulare poteſt: *l. ſiquidem. 11. C. de præd. minor.* niſi videlicet aut expreſsè alienationem ratam habuerit iam maior factus, *tot.tit C.ſi ma.fac. & titul.ſi maior fac. alien.* aut ſaltem tacitè. Tacitè autem ratificatur alienatio à tempore adultæ ætatis, quo ad excludendum Extraordinarium reſtitutionis quidem beneficium, intra Quadriennium: *l.fin.C.de temp.in integr.reſtit.* quo ad excludendam Rei
G vendicationem, quæ extraordinarijs diutius durare debet, per Quinquennium: *l.fin.C.ſi maior*

V *fac.*

fee alien.fine dec.fac.ra.hal. vide iure Saxon. *Rum bar.de tutel.differ.5.*in onerofis; per Decennium in lucratiuis.*d.l.vlt.*

DE CVRATORIBVS furioſo & alijs extra minores dandis. Tit. X.

C. 5. 70.

1 *Continuatio.*
2 *Furioſo curatorem, non tutorem dari proximum agnatum.*
3 *Idem in prodigo: & quis ſit prodigus.*
4 *Quibus præterea curator detur.*
5 *An detur mulieribus.*
6 *Qualis hæc ſit cura.*
7 *De officio horum curatorum.*
8 *Quando hæc cura finiatur.*

DIſſeruimus † hactenus de tutoribus & cu-
1 ratoribus, qui minori ætati dantur: nunc,
ne quid omittatur, quibus extra minores
ijdem præfici ſoleant, breuiter admoneamus.
Ac † ſciendum eſt, furioſo ipſo Iure interdici bo
2 nis, *l. 1. hoc tit. vide Vlpian. tit. 11. Paul. lib. 3. tit. 4.* &
ex Magiſtratus cognitione curatorem (bonorũ
enim præcipuè habetur ratio, ne diſſipentur,
quamuis interim & perſonæ curatio nõ eſt ne
gligenda: *l. conſilio. 7. in fin. h. t.* eoq; curator qui
bonis datur, *l. in copulandis. 8. C. de nupt.* non tu
tor adhibetur) illi dari proximum agnatum ma
ximè idoneum: puta patrem, filium, *§ furioſi. In-*
3 *ſtit. de curato. l. 1. h. t. l. vltim. C. eod. &c.* Idem † iu-
ris eſt in prodigo: qui nec tempus, neque finem
expenſarum habens furioſum facit quod ad bo
na attinet, exitum. *l. is qui. §. fin. ff. de tut. & cur.*
da. ab his. d. l. 1. h. tit. Cui quidem eodem modo
lex XII. Tab. bonorum adminiſtrationẽ, ipſo
Iure interdicebat. Sed quia ignorari probabili-
ter poteſt, quando quis pro prodigo haberi de-
beat, meritò obtinuit, vt inquiſitione à Magiſtra-
tu facta, prodigus declaretur, & in agnatorum
curam tradatur. *d. l. 1. d. l. is qui. l. is cui bonis. 6. vbi*
Dd. de verb. oblig.
4 ¶ Sed & alijs dabit Proconſul curatores, ſi qui-
rebus ſuis ſupereſſe non poſſunt: vt mente ca-

A ptis, ſurdis & mutis, & qui perpetuo morbo la-
borant. *l. 2. h. t. §. ſed & mente captis. Inſt. de curat.*
l. 2. de poſtulat. Item ſexagenarijs iure. Sax. ſi pe-
tant. *Land. lib. 1. art. 44.* Mulieribus † etiam olim 5
indiſcriminatim tutores dati fuêre: præſertim in
ſolennibus coniugiorum, teſtamento conden-
do, alienationibus bonorum faciendis. *Cic. pro*
L. Flacco, & pro Mur. Cato apud Liui. deca. 4. lib. 4.
Vlp. tit. 11. 20. 26. Cuiac. lib. obſ. 7. c. 11. & ad Vlp. tit.
11. Boet. in Top. Cicer. Quod etſi poſtea obſoleuiſ-
B ſe apparet: *l. virum 14. l. & mulieri. 15. h. t.* tamen
morib. Saxonicis paſſim inſtauratum videmus;
vt mulier, quamuis adulta, ſit contra iuris ciuilis
diſpoſitionem, *l. 2. C. qui dar. tutor. poſſ. d. l. virum.*
h. tit. in tutela & cura maritis *Sax. lib. 1. c. 31. Fachſ. 11*
differ. 8. per art. 45. lib. 3. non tamen in poteſtate.
Fab. Ang. Pers. Inſt. ad S. C. Tert. Alex. conſ. 133. nu.
3. vol. 4. Zobel. d. art. 45. lib. 3. cũ teſtamentum con
dere poſſit: *vide de ea materia Tiraq. in leg. b. con-*
nub. verb. contrahet. gloſſ. 3. n. 93. quæ verò ſui iu-
C ris eſt, tutores eligat: in litibus certè, & aliena-
tionibus maioribus omnino habere cogatur.
eod. lib. art. 46. cum ſimilibus. Sed quod de curato-
ribus dãdis dictum eſt, obtinet in ijs qui ſui ſunt
iuris. Nam in poteſtate conſtitutis paterna, nihil
attinet curatorem dari. *l. vlt. C. eod.*
¶ Hæc cura conſimilis eſt ei quæ in minori- 6
bus locum habet. Itaq; † & ſatiſdare curator de- 7
bet. Rem ſaluam furioſi fore, niſi prædia idonea
habeat pro prædibus, *d. l. vlt. §. & inuentarium.*
D *cum ſeqq. C. eod.* & inuentarium facere, ac fortu-
nas omnes bona fide adminiſtrare, *d. l. vltim. §. et.*
inuentarium. nihil etiam alienare ſine decreto iu-
dicis, *l. pignus. Lab agnato. l. curator furioſi. h. t. l. a.*
C. eo. & ex Iuſtiniani conſtitutione iuſiurandum
de officio fideliter exequendo dare. *d. l. fin. §. ſed*
cum antiquitas.
¶ Finitur autem Ipſo iure, cũ furioſus ſanam 8
mentem, prodigus ſanos mores recipit, vel alia
E cauſa curationis ceſſat. *d. l. 1. v. vſ. & tamdiu. h. tit.*
Solenne eſt etiam, vt à creditoribus curator de-
tur hereditati iacenti, aut bonis debitoris minus
idonei: qua de re alio loco commodiùs ſermo
inſtituetur. *ff. de cur. bon. dan.* Affinis huic cura-
tioni eſt, Coadiutor, qui Principibus, Epiſcopis,
& alijs gubernatoribus, ſi quando ſufficere im-
perio non poſſunt, adiungi moribus conſueuit.
Spec. de feud. §. 1. n. 74. per c. grandi. de ſupplen. neg.
prælat. lib. 6. c. boni. 96. diſtinct.

DIGEST. PARS. V.

LIBER XXVIII.

DE TESTAMENTIS. QVI TESTAMENTA facere poſſunt: & quemadmodum teſtamenta fiant. Tit. 1. C. 6. 23. 22.

Prior inſcriptionis pars in Florentino exemplari deeſt.

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio ſequentium titulorum, ac huius V. Partis.*
3 *Teſtamentum vnde dictum.*
4 *Quid ſit.*
5 *Quotuplex. Tria teſtamentorum antiquorum genera: 1. Calatis comitijs. 2. in procinctu. 3. per æs & libram.*
6 *Teſtamentum prætorium.*
7 *Duo hodie teſtamentorum genera: in ſcriptis* A *vnum, alterum nuncupatiuum.*
8 *Cauſa efficiens.*
9 *Materia, in qua & de qua teſtamenta fiant.*
10 *Forma vtriuſq; teſtamenti, & de tertia Rubricæ parte.*
11 *Qui teſtes in teſtamento eſſe nequeant.*
12 *Finis & effectus.*
B 13 *De ſecunda Rubr. parte: qui teſtamentum facere non poſſint.*

1 POSTQVAM † expoſuimus, quéadmodum & quibus actionibus petantur res vel noſtræ, vel nobis debitæ, aut ex contractibus, aut reliquis viuentium actionibus: tempus eſt pergere ad ea quæ Morientes gerimus, & quomodo ex ijs res debeantur, exiſtantq; iudicia & actiones, conſequenter explicare. Nam omnia iudicia deſcendunt vel ex cauſis Inter viuos cõtractis, quæ aut Rerum ſunt, aut Contractuum, aut Perſonarum, de quib. eſt dictum: vel ex Vltimis morientium voluntatibus, & ſucceſſionibus: quas reſtat vt deinceps exponamus.

2 ¶ Succeſſio contingit aut ex Vltima voluntate, aut Ab inteſtato. Ex vltima voluntate ſucceditur vel Iure ciuili, vel iure Prætorio. Primò autem tractandum eſt de ſucceſſione Ciuili, velut D antiquiore & digniore: quæ aut eſt Vniuerſitatis, aut rerum Singularium. Vniuerſitates bonorum aut Teſtamento dantur, aut Codicillis.

3 ¶ Teſtamentum ex eo appellatum vult Iuſtinianus, quòd ſit teſtatio mentis. *in prin. inſt. eod. vbi dixi.* Verbum Mentis, hîc adiectum eſt explicandæ rei gratia, & ad differentiam aliarum teſtationum. Teſtamentum enim à Teſtatione duntaxat diceretur. *Gellius lib. 6. cap. 12.* Sed quia variæ & multiplices ſunt teſtationes, quæ ex di- E uerſis oriuntur cauſis: adiectum eſt Mentis, id eſt, vltimæ voluntatis, eſſe teſtationem. Idque & alibi in definiendis verbis obſeruaſſe Iuriſconſultos, animaduertere licet. *l. 1. de nouationibus. l. ſenatus. 35 § 1. de don. cauſ. mor.*

4 ¶ Teſtamentum eſt, authore Vlpian. *l. 1. h. tit. vide Cuiac. lib. obſ. 4. c. 16.* Voluntatis noſtræ iuſta ſententia, de eo quod quis poſt mortem ſuam fieri velit. aut, vt Enchiridio ſuo idem definit: Teſtamentum eſt mentis noſtræ iuſta conteſta- F tio, in id ſolenniter facta, vt poſt mortem noſtram valeat.

5 ¶ Teſtamentorum olim tria erant genera. Vnum quod Calatis comitijs coram populo fiebat, vt pleræq; omnes ſolennes actiones. *Gellius lib. 15. cap. 27.* Alterum minus ſolenne, quod faciebant in Procinctu, hoc eſt, exituri iam in prælium, ac iuxta Feſtum expediti præcinctiq; togis, more veterũ, vnde & Procinctum teſtamentum dictum, quod nunc vocant Militare: cuius G etiam meminerunt Plutarchus, *in vita Coriolani.* & Cicero, *lib. 1. de Orat.* Acceſſit tertium genus teſtamentorum, quod per Aes & Libram dicebatur. Nam cum ſæpe extra tempus comitiorum, quæ tantùm bis in anno, authore Theophilo, *in prin. Inſt. eod.* indicebantur, homines obire contingeret: inuentum eſt genus teſtamenti, quod per mancipationem, id eſt, imaginariam C. venditionem (mancipare enim vendere & alienare ſignificat) condebatur, coram quinq; teſtibus ciuibus Rom. puberibus, qui populum vniuerſum repræſentabãt, & libripende, id eſt, ponderatore, *l. 2. & 3. C. de ponderatoribus. lib. 10.* atque eo qui familiæ, id eſt, hæreditatis emptor dicebatur. Nam hæc imaginariæ venditionis ſolennitas omnibus ferè familiarum translationibus, mutationibus, rerumq; maioris momenti mancipationibus adhibebatur: *l. fi. C. de emancip. lib. l. fin. C. de adoptio.* quòd nullam iuſtiorem eſſe alienationem, quàm quæ per venditionem fieret, veteres arbitrarentur. Aliud † autem deinceps teſtamenti genus ad euitandas has iuris 6 antiqui ſubtilitates, Prætor per ſubſcriptionem teſtium inuenit: vt ſi quis teſtamentum ſeptem teſtium ſignis conſignari curaſſet, perfectum eſſet iure Honorario teſtamentum. *Inſtit. eodem. in prin. vbi poſt Theoph. vide quæ ſcripſi.* Sed hæc genera omnia iam pridem exoleuerunt, niſi quòd ſolennitatum veſtigia manent. Nam † ex 7 ijs alia duo defluxerunt, quæ Conſtitutionibus Principum conformata hodie ſunt in vſu: alterum fit in Scriptis, alterum citra ſcripturam Voce viua nominato hærede nuncupatur. *Plin. lib. 14. cap. 22.* vnde & Nuncupatiuum dicitur. *l. hac conſultiſſima. 21. §. per nuncupationem. l. in teſtamentis. 26. l. iubemus. 29. C. eod. §. vltim. Inſtit. eod.* Aliter etiam à forma teſtamenta diuiduntur. namque alia appellantur Solennia, quæ formam ciuilem perfectamque habent: alia quibus ea forma deeſt, Minus ſolennia, iniuſta, imperfecta, &c. vt eſt teſtamentũ militis, de quo paulò pòſt dicemus, & teſtamentũ inter liberos, ac ad pias cauſas. *d. l. hac conſultiſſima. 21. §. ex imperfecto. C. eod. l. 2. & 3. ſ. J. de iniuſt. teſta.*

8 ¶ Cauſa efficiens teſtamenti eſt voluntas teſtatoris, (nec enim ab alieno pendére arbitrio, imò ne quidem ad alterius interrogationem & inſtantiam fieri *vide Iaſ. l. iubemus. C. de teſtamen. Caſtr. l. hac conſultiſſim. 8. C. qui teſtamen. fac. laiè. Molin. conſil. 31. 32. cum ſeqq. & quæ dixi Inſt. de teſtam.*

l. is cui.18.h.t.d §.teſter. hæres,quia eius negociũ geritur: *§ ſed neq; hæres.Inſt.eod.d.l.qui teſtam.h.t.* in proprio autem negocio nemo teſtis eſt idoneus: *l.omnib.9.C.de teſtib.* Eademq; ratione,qui eſt in poteſtate teſtatoris: *§.pater. Inſtit.eod.* quia cum pater & filius pro vna perſona reputentur, *l.fin.C.de imp.ſubſtit.* non poteſt quodammodò ſibijpſi & in ſua cauſa teſtis eſſe. *l.parentes.3.l.omnib.9.C de teſtib.* Item qui non habet teſtamẽti factionem paſſiuè,vt improbi,& inteſtabiles: *d. l.is cui.§.fin l.cum lege.6 hoc t.d.§ teſter.* qui ſunt B domeſtici teſtatoris: *§.in teſtib.Inſt.eod.* vt maritus, vxor,colonus, miniſter,*gloſſ.Fab.Ang.Bauer. & alij in d §.in teſtib.* pater,frater,& ſimiles. *d.§. in teſtib.vbi præter alios latè Bauer.* Legatarius, *§. legatarius Inſt.eod.* & executor *Bauer. poſt Ang.in d.§ legatarius.nu.5.* teſtes eſſe poſſunt,quia non principaliter eorum cauſa vertitur, ſed hæredis. An eodem modo in codicillis, fideicõmiſſarius, aut donatarius, in donatione cauſa mortis? & cum hic nõ hæredis (quippe hæreditas hoc mo- C do dari nequit, *vide ꝗ.de codicill. & Inſtit.eod.tit.*) ſed horum præcipuè negocium agatur: non putauerim eos velut in propria cauſa teſtes eſſe idoneos. *l.nullus.10.de teſtib.* Illud ſciendum, ſi teſtes inidonei adhibeantur, teſtamentum nullum reddi: nec ex eo adiri hæreditatem poſſe, etiamſi vel vnus tantùm ſit inhabilis, *l.ſcio t: .cum ll.ſeqq.de teſtib.l.ſi vnus.C de teſtam.* niſi clauſula ſit adiecta codicillaris. *vide ꝗ.de iure codicill.*

12 ¶ Finis & effectus teſtamenti eſt, vt quod te- D ſtator poſt mortem de bonis ſuis fieri velit, certò conſtet: eaq; ue volontas tanquam lex aliqua conſeruetur: *§.diſponat.in Auth.de nuptijs.* quocirca & iuxta legem ac ius commune recipit interpretationem, *l.2 vbi Bald.C.de cond inſer.& in l.quanquam.C.de teſtamen.milit.Dec.in l.ius noſtrũ. numer 7.de regul.iur.* ita vt verba omnia præſumantur Legaliter ac Rectè ſcripta: *Socin. conſ. 98.aliàs num.13.vol 3.* & executionem etiam habet, inſtar legum. Paratam: *Iaſ.in l.pactum. 47.nu.* E *7.de pact.* & prohibitio teſtatoris.ſimilis eſt prohibitioni legis: *l.fin.C.de reb alien.non alien Iaſ. in l.nemo poteſt.in 2.lect.nu 14.de legat.1.* quæ vera ſunt,quando legi non aduerſatur. Nemo enim poteſt facere,quin lex in ſuo teſtamento locum habeat: *l.nemo poteſt.58.de legat.1.* quare teſtator in teſtamento non poteſt derogare iuri publico, *Iaſ.ibidem.in d.l.nemo.nu 1.in 1.lect. & num.2. in 2.lect.* aut iuriſdictioni, *Iaſ præall.loc.* ſolenni- F tatibus. *Iaſ.in d l.nemo num.13.in 1.lect. & nu.15. in 2.lect* ſtatutis, *Iaſ.ibid.nu 28.& in 2.lect nu 42.* nec auferre alicui ius ex ſtatuto debitum, vt legitimam liberis, *vide Dec.in l.iura ſanguinis. de reg. iur.* dotalitium,aut quotam hæreditariam vxori *Bald.in l.ſi quando.in princ.C.de inoff. teſtam. Boer.deciſ.144.Cremo ſing 154.vide Salic. in l. cum te.C.de donat.ante nup.Bal.in l.1 C.de ſuis & leg & in l.1.C. de hæred. act.* ſtatutis municipalibus aut lege *Iaſ.in Auth.præterea.C.vnde vir. & vx.* aſſi- G gnatam, niſi disertè tantùm ab inteſtato, *vt in Auth.præterea.C.vnde leg.* & non ſimpliciter tri-

A buta eſſet: cauſa enim inteſtati ceſſat, neq; admittitur condito teſtamento. *vide Inſt.de hæred. quæ ab inteſt. in princ.* Et hæc quidem de teſtamentis.

¶ Nunc pauca de ſecunda huius tit. parte, & 13 Qui teſtamentum facere non poſſint, exponamus. Nam ijs cognitis, planum erit, quibus ſit teſtamenti factio. Teſtamentum facere non poſſunt quidam, Quia ſunt in aliena poteſtate,nec liberam habent bonorum adminiſtrationem: vt B filijfamiliâs, *l qui in poteſtate.6.l.filiusfam.16.h.t. l penult.C qui teſta.facer poſſunt.* ſerui, *l.filiusfamil 19.d.l.ſi filiusfam.h.tit.* captiui ab hoſtibus, *§. fin.Inſt.eod.* obſides, *l.obſides.11.hoc t.* item qui de ſtatu ſuo dubitant. *l.de ſtatu.15.h.t* Quidam propter iudicij carentiam: vt impuberes, *§ præterea. Inſt. eod.l.à qua ætate.5.h t.* furioſi: *d §. præterea. l.2.h.tit.l.2.l.furioſum C.qui teſt.fac.poſſ.* nonnulli Ob morbum animi, vt cui bonis interdictũ eſt: *d.l.is cui.18 §.item prodigi.Inſtit eod.* aut corporis, C vt ſurdi & muti: *l.qui in poteſtate.§ 1 l.ſi mutus. 7. h.t.* qui tamen ex certis cauſis iuxta formã à Iuſtiniano traditam teſtari poſſunt: *d.l.diſcretis 10. l.hac conſulti ſſ 8.C.eo qui teſt.§ item ſurdis.Inſt.eo.* (reliquos autem mentis compotes,quamuis ægrotos, vt ſenes, cæcos, valetudinarios, teſtari poſſe,certi iuris eſt. *l.ſenium C.qui teſta.fac.*) nõnulli propter pœnam: vt ad mortem damnati, atq; ita ſerui pœnę effecti,niſi appellatione damnationem ſuſpẽderint: *l.qui à latronib.13.§ 1.h.t.* D paſſi maximam & mediam capitis diminutionem, quæ adimit ius ciuitatis, in quo ineſt ius teſtandi. *l.eius.8 hoc t.vide omnino Ferra.in for.inquiſit.nu.3.* Nec modò ſic damnati, *l.eius qui. 8.§. ſi cui. vbi Bart hoc tit.& in l.certa forma. C. de iur. fiſc.lib.10.Bald.in l.& in priuatorum.numer.11. vbi hanc dicit eſſe communem. vide Ferra.in for. inquiſit. in fin.numer.3.* teſtamentum facere non poſſunt; ſed etiam ſi quod antè fecerunt, id ipſo iure ad nihilum recidit & irritatur, *l eius. 8. §.1. hoc tit.l.ſi* E *quis.6.§.irritum.de iniuſt rup.teſt.Bartol.in Auth. ſed hodie.C.de donat inter vir.& vx.Ang.in §.1.nu. 2. Inſt. de cap. dimin.* quoniam tempore mortis ſerui ſunt. Quod tamen moribus ferè obſoleuit *Clarus de teſta. quæſt.29. Tiraqu. de priui.piæ cauſ. priu.79. Imol. in c.quia. nu.30 de teſta.Natta conſ. 178.num 4.* ijs in locis, vbi publicatio bonorum damnationi non adhæret,nec per pœnam liberis adimitur libertas. Quorum vtrunq; cùm nouo iure Iuſtin noſter induxerit, ſcilicet vt dam- F nato neq; bona, *Auth.bona.C de bon.damna.* nec libertas *Non conſt.22 de nup §.deportati. Auth.ſed hodie.C.de dona.int.vir. & vxor.* auferantur, videtur eorum *Sal.num.2.& alij,in d. Auth ſed hodie. vid. Clar. præall loc.* ſententia probabilis,qui putant ex hoc iure eiuſmodi reis permiſſam teſtandi facultatem non ſolùm ante, ſed & poſt ſententiam mortis. Quod ego quoque Saxonibus obſeruandum puto, cum circa damnatos ius illud Iuſtinianeum ſequantur. Item lege in- G teſtabiles, vt damnati ob carmen famoſum, *l. cum lege.26.d.l.is cui.§.ſi quis.hoc tit.* & hæretici.

l.4 C.de hæreticis. Relegati tamen condere teſta-
mentum poſſunt, *l eius qui.8.§.1.h.t.* quia ius ci-
uitatis,& bona retinent.*l.2.de pub.iud.* Poſſunt
etiam plures in eodem teſtamento ſimul teſta-
ri: vt pater & filius,*l.2.eum ll.ſeqq.de vulg. & pup.*
maritus & vxor: *vid.Boer.in conſuet.Bitur. de conſ.
conc.mar.§.1.Bald.num.1.Iaſ.nu.3. & Dd. præcipuè
Alciat.ad verb.huiuſmodi.in l.licet.19.C.de pact.per
l.eo quòd.ſi cert.petat. Raph.commen.in l. captato-
riis.de hæred.inſt. vid. Nouell.1.Valent.Cuiac.ad l.
vnum.hoc t.* & quot ſunt perſonæ,tot eſſe teſta-
menta intelligũtur.*l.patris & filij.de vulg.& pup.
vbi Dd.l.ſcire.de verbor.obligat.* Ex quo & illud
ſciri poteſt,maioribus noſtris vxorem,quamuis
ſit in cura tutelaque viri, tamen non eſſe in po-
teſtate: cæteroquin teſtamenti factionem non
habere. *l.qui in poteſtate.6.h.t. vide Cuiac.obſ.lib.
7.cap.11.Vlpia.tit.11.* Habere autem exiſtimo,cum
& donare cauſa mortis poſſit: *vide ꝗ.de donat.
cauſ.mort.* nec obſtat,quòd citra mariti conſen-
ſum alienare vel contrahere nequeat: *Land.lib.
1.art.31.45.* eiuſmodi enim ſtatuta non exten-
duntur ad vltimam voluntatem: *l. verba contra-
xerunt.20.vbi Bart.de verb.ſignific.l.teſtamentum.
vbi gl.verb.contractus.& Bald. C.de teſtam.per l.pa-
ter filium.de leg.3. vide latè Tiraqu. de ll.connub.in
fin.gl.3.verb.contract.nu.86.* nam nec minor cu-
ratorem habens, alienare abſque eius conſenſu
poteſt: non eo tamen teſtamentũ condere pro-
hibetur: *l.Aurelio.21.§.fin.de libe.legat.Bald.in l.
ea lege.nu.3.C.de condict.ob cauſ.§.fin.Inſt quib.ex
cauſ.manu.non lic.§.fin.Inſt.de leg. Ael. Sent.l.qua
ætate.hoc t.* imò ſi extenderentur eò ſtatuta, ipſo
iure non valerent,quia auferrent liberam teſtan
di facultatem: vt pleriq; volunt. *vide Caſt.in l.ex
facto.de vulg.& pup Zaſ.in l ſtipulatio.41.nu.5.&
6.de verb.oblig.Bal.in l.ſi quando.C.de inoff teſtam.
Salic.in l.cum te.C.de donat.ante nupt.*

DE LIBERIS ET POST-humis hæredibus inſtituendis, vel exhæredandis, vel præteritis. Titulus II.

C. 6. 28. 29.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Qui ſint poſthumi,qui liberorum appellatione veniant.*
3 *Quare præteritio teſtamentum vitiet.*
4 *Quid hodie veterum ſublatis differentijs circa inſtitutionem liberorum obſeruetur.*
5 *De cauſis exhæredationis.*

1 NOn † tamen, vt omnino valeat teſtamen-
tum,ſufficit hæc obſeruatio,quã ſuprà po
ſuimus: ſed liberi etiam, & poſthumi hæ-
redes ſunt inſtituendi.Nam inter cætera,quę ad
ordinanda teſtamenta neceſſariò deſiderantur,
A principale ius eſt De liberis hæredibus inſtituẽ-
dis. *l.inter.30.h t.* Liberorum appellatione filij,
nepotes, cæteriq; qui ex his deſcendunt, conti-
nentur.*l.liberorũ.220.de verb.ſignif* Poſthumos † 2
hîc accipimus, qui poſt teſtamentum factum,
aut mortem patris Sui hæredes agnaſcuntur.
Hi † igitur omnes,ſi gradu proximi ſint, aut in- 3
ſtituendi ſunt,aut exhæredandi. Nam ſi præte-
reantur, non conſultò, ſed quadam obliuione
omiſſi præſumuntur: *§.poſthumi. in verb. ne per*
B *obliuionem præteritæ viderentur. Inſtit. de exhæred.
lib.* quia veriſimile non eſt, quempiam liberis
ſuis,quos etiam natura ad ſucceſſionem vocat,
l.ſcripto.in fin.ꝗ.vnde libe. extraneos velle præfer-
re:& niſi inſtituti ſint, vel expreſsè exhæredati,
ex lege Sui atq; Neceſſarij hæredes exiſtunt. *vi-
de quæ dixi in princ.Inſtit.de exhær. lib. Bart.Iaſ. &
Dd.in l.ſi filius.7.l.in ſuis.11.hoc t.* Itaq; teſtamen-
tum in quo nec Inſtituti,nec Nominatim exhæ
redati inueniũtur liberi,ipſo iure corruit. No-
C minatim autem exhæredare eſt, expreſſo No-
mine, aut deſignatione Certa & diſertè. *l.nomi-
natim.24.de manu.teſtam.*exhæredare. *l.1.& 2.h.
t.§.nominatim Inſt.eod.*

¶ Etſi autem olim differentia in hac parte va- 4
ria & multiplex extitit,inter Maſculos & Fœmi-
nas,Suos & Emancipatos: *vid.per tot.h.t.& Inſt.
de exhæ.lib.vbi dixi.* tamen in vniuerſum ſcien-
dum eſt,hodie nominatim omnes indiſtinctè li-
beros,aut inſtituendos etiam in teſtamento in-
D ter liberos, *Bald.num.1.& 2.in l.hac conſultiſſ.§.
ex imperfecto.C.de teſta.* idque titulo Inſtitutionis
*glo.mag.& Dd.in Auth.nouiſſima. C. de inoffic.teſt.
per §.aliud.in Auth. vt cum de app.vide Iaſ.num.8.
& 9.Socin.& Dd.in l.inter cætera.30.h.t.* eſſe, aut
exhæredandos: *§.antepen.Inſt.eod.* ac ne exhære-
dari quidem poſſe (quòd debita ſit hæreditas, *l.
& quia.10.pro ſocio.* nec auferri idcirco ſine iuſta
cauſa debeat) niſi ex certis & iure expreſſis cau-
ſis, *§.aliud quoq;.in Auth.vt cũ de appell.cog.* (quæ
E tamen tantùm in teſtamento, non etiam ab in-
teſtato momẽtum ad exhæredationem habent;
Iaſ.in l.arenam.nu.1.C.de inoff.teſt.) quas quatuor
& decem numero Iuſtinianus Nouellis ſuis,*d.§.
aliud.* & his verſiculis,quos paulum emendaui-
mus,ſuperior ætas comprehendit:

Bis ſeptem ex cauſis exhæres filius eſto:
Si patrem feriat,vel maledicat ei:
F *Carcere detruſum ſi negligat, aut furioſum:*
Criminis accuſet,vel paret inſidias:
Si dederit damnum graue: ſi nec ab hoſte redemit:
Teſtari'ue vetet: ſe ſociet'ue malis:
Si mimos ſequitur: vitiet'ue cubile paternum:
Non orthodoxus: filia ſi meretrix.

Hæc † tamen vltima cauſa, quæ ob turpem filiæ 5
vitam exhæredationẽ defert, iure Sax. non obti-
net: *Land.lib.1.art.5.vbi gloſſ.* quo iure ſcorta exi-
ſtimatione,non etiam hæreditate priuantur. Il-
lud ſanè ſæpe etiam quæſitũ memini, an ſi quis
liberorum contra parentis voluntatem nuptias
G contrahat,ab eo exhæredari poſſit? & Commu-
nis eſt cõcluſio, Non poſſe: *Iaſ.poſt alios in Auth.*

no-

non licet. C. de lib. præter. Inno. in c. accedens. de procur. Dec. in l. nuptias. 30. num. 10. de reg. iur. quam Saxones ſequuntur. *d. art. 5. lib. 1.* Alijs tamė contrà placuit: *Caſt. in l. ſi filium. C. de inoff. teſtam. vide Dec præall. loc. Chaſſ. in conſ. Burg. tit. de ſucceſſ. §. 2. verb. ſi non. num. 2.* quorum opinionem Carolus v. Imp. ſecutus eſt, facta ea de re in ſuis hæreditarijs terris conſtitutione. Sed an præter illas quatuordecim cauſas iure expreſſas, nulla recipietur, etiamſi æquè momentoſa ſit? Et quamuis Iuſtinianus taxatiuè loquatur, *in Auth. vt cũ de app.* tamen communius placuit, ex ſimilibus aut maioribus cauſis exhæredationem fieri poſſe. *Iaſ. in d. Auth. non licet. Felin. in c. paſtoralis. de reſcrip. Aluar. & Dd. in c. 1. §. prædictus. & §. porrò. quæ fuit princip. cauſ. ben. amitt. Alex. conſil. 203. ſuper. volum. 2. Hypp. ſing. 78. Chaſſ. in conſ. Burg. de ſucceſſ. §. 2. verb. ſi non. numer. 2.* Has tamen veras eſſe, probare hæres inſtitutus cogitur: *§. ſiue igitur. in Auth. vt cum de appell. cog.* cæteroqui teſtamentum reſpectu inſtitutionis annihilatur, *Auth. ex cauſa. C. de lib. præter.* in quo communiter ita diſtinguitur; vt ſi filium pater prætereat, ſiue expreſſa cauſa, ſiue non expreſſa, ſit teſtamentum indiſtinctè ipſo iure nullum, *vide Bart. in C. concl. & Dd. in d. Auth. ex cauſa. l. 7. h. tit. & ibi Socin. ac Dd.* quo ad inſtitutionem (nam reliqua relicta ex communi ſententia ſuſtentantur, *Dd. in d. Auth. ex cauſa. vide quæ dixi Inſtit. de exh. lib. & de inoff. teſta.*) & ad 30. annos propoſita nullitatis quæſtione (quæ tamdiu durat, *Bartol. in l. ſi expreſſim 19. num. 12 de appell. Ferr. in for. appell. verb. eſſe nullam. num. 4*) impugnari poſſit. *Guid. Pap. quæſt. 597.* Sin autem exhæredet, diſtinguendum ſit vtrum cauſa Inſerta ſit, an Non ſit. Cauſa Nulla inſerta, aut Inidonea inſerta, teſtamentum eodem modo irritum fiat. Inſerta autem cauſa Sufficiente & legitima, valeat indiſtinctè, ita vt ſi probetur, vera conſtet exhæredatio: ſin Falſam inſimulet exhæredatus, ex eo reſcindere teſtamentum Querela inofficioſi intra quinquennium debeat, teſtamento alioqui valituro. Idemq; in Præteritione materna, quæ pro exhæredatione eſt, & emancipatis liberis ſit obſeruandum. *hæ ſunt communes concl. in Auth. non licet. Auth. ex cauſa. C. de lib. præt. Salic. in l. ſi mater. C. de inoff. teſt. Iaſ. in d. l. ſi filium. Bald. conſ. 98. & 112. volum. 5.*

DE INIVSTO, RVPTO, & irrito facto teſtamento. Titul. III.

1 *Continuatio.*
2 *Teſtamentum iniuſtum.*
3 *Nullius momenti.*
4 *Ruptum.*
5 *Irritum, Deſtitutum.*
6 *Teſtamentum rupto omnia corruere.*
7 *Quomodo reconualeſcat teſtamentum ruptum.*

QVandoquidem † Contraria iuxta ſe poſita, magis (vt dicitur) eluceſcunt, ideo 1
poſtquam diximus qua forma teſtamenta ordinentur, videndum iam eſt, Quemadmodum infirmentur & corruant: ac de Iniuſto, Rupto & Irrito teſtamento nonnihil diſſerendum.

¶ Teſtamentum iniuſtum, ſiue non iure fa- 2
ctum, quod impropriè teſtamentum nominatur, *l. 2. §. 1. quem. teſt. aperian.* eſt cui ſolennia iuris deſunt. *l. 1. in prin. h. t.* Nullius † momenti eſt 3
id, in quo filius præteritur, *d. l. 1. verſ. 1.* quod etiam Iniuſtum dici poteſt. *l. 3. §. 2. verſ. illi iniuſtum. hoc tit* Ruptum, † quod poſteriore teſtamento 4
perfecto, vel agnatione Sui hæredis, qui non inuenitur inſtitutus, rumpitur. *d. l. 1. d. l. 3. hoc t.* Irritum † teſtamentum conſtituitur qualibet ca- 5
pitis diminutione, quæ teſtatori accidit. *§ alio. Inſtit. quib. mod. teſt. infir vbi d. xi.* vel non adita ex teſtamento hæreditate. *d. l. 1.* Deſtitutum autem, ſiue Deſertum, ex quo nemo hæreditatem adit: quod ob non factam ab hærede aditionem, aut quia non voluit, aut quia non potuit, viribus & effectu deſtituitur. *§ cum autem. 8. in verb. deſtitutum & deſertum. &, aut quia voluit, &c. vbi Theoph. Inſtit. de hæred. quæ ab inteſt. 11. vbi dictum eſt. § quantitas. Inſt. de leg Falc. l. filium. 20. de bon poſſ. cont. tab.*

¶ Quocunque autem modo teſtamentum 6
infirmetur, totum corruit; nec legata debentur, ſed ab inteſtato ſuccedıtur, perinde ac ſi nullum factum eſſet: *l. filio. 17. hoc t. in princ. Inſtit. de hæred. quæ ab inteſt.* quia teſtandi actus eſt indiuiduus, nec pro parte valere poteſt. *l. ius noſtrum. vbi Dec. de reg. iur. l. furioſum. vbi Cyn. C. qui teſt. fac.* Hodie tamen quibuſdam caſibus legata, & reliqua vltimæ voluntatis capita, quamuis annihilata inſtitutione, valent, ac effectum habent: qua de re alibi fuſiùs tractatur, *in Auth. ex cauſa. C. de lib. præter. in Auth. hoc amplius. C. de fideicom.* Adde † etiam, quòd licet natiuitate li- 7
berorum rumpatur teſtamentum, tamen illis ante patrem teſtatorem diſcedentibus, teſtamentum reconualeſcat ac redintegretur, ita vt ex eo ſuccedatur: *l. poſthumus. 12. h. t. vide gloſſ. & Ang. in §. poſthumi. Inſtit. de exhær. lib. quo loco expoſui in §. 1. gloſſ. in l. ſi à primo. vbi Ang. & Imol. de lib. & poſthum. Iaſ. in l. poſthumo. in 2. no. C. de bon. poſſeſſion. cont. tab. late Tiraq. in repet. l. ſi vnquam. verb. ſuſceperit. numer. 137. C. de reuoc. donat.* quia neque verè ruptum fuit, nec vires aut effectum habuit ante mortem teſtatoris, vt ſatis ſit illo tempore neminem extare qui rumpat.

DE HIS QVAE IN TEſtamento delentur, inducuntur, vel inſcribuntur. Tit. IIII.

1 *Deleta quando ſeruentur, quando ſecus.*
2 *Quatenus.*
3 *Inducere quid ſit.*

1 EVaneſcit † etiam teſtamentum, ſi illud te-
ſtator côſcindat, rumpat, canceller, deleat,
&c. *l.2.3.hoc t.* nam quæ conſulto & ſciente
teſtatore delentur, effectum iuris non habent:
quæ verò eius iniuſſu, valent, & pro nihilo eſt
deletio; *l.1.h.t.* dummodò legi, aut ſanè intelligi
2 vtcunque ſcriptura poſſit. *d.l.1.* Sanè Eatenus, †
quod conſulto deletur, pro nihilo eſt, Quate-
nus eſt deletum. Cætera ſalua manent, etiamſi
inſtitutio ſit deleta: quod ex æquitate placuit,
niſi appareat teſtatorem eo animo induxiſſe, vt
totum teſtamentum corruat. *l.2.3.4.h t.* Indo-
3 cere † autem propriè eſt, ducto per ceras, in
quibus olim ſcribebatur, ſtylo, memoriam ſcri-
pti interlineare ac obliterare: & idem eſt, quod
delere, *l.1.in prin.h.t.* ſeu cancellare, *l.inductum.
22.C.de ſolut.*

DE HAEREDIBVS INſtituendis. Tit. V. C. 6. 25. 27.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dictus: quid ſit hæres, hæreditas, hæredem inſtituere.*
3 *Diuiſio, differentia hæredum, ſpecies inſtitutionum.*
4 *Cauſa efficiens: qui quos inſtituere poßit, vel non.*
5 *Materia: quibus in rebus.*
6 *Forma: & quomodo fiat inſtitutio.*
7 *Finis & effectus.*
8 *Hæreditatis diuiſio.*

1 QVoniam † expoſitum eſt, quomodo te-
ſtamenta fiant & infirmentur: vltimo
nunc loco de præcipua teſtamenti par-
te, nempe de Hæredibus inſtituendis, agamus.
nam hæredis inſtitutio fundamentum eſt to-
tius teſtamenti, vnde vires accipit, *l. quod per
manus.10.de iure codicillo.* & quo collabente, cæ-
tera corruunt. *l.1.in prin.h.t.§.ante.vbi Dd & ibi-
dem dixi.Inſtit.de legat. l. Papinianus 8.§.fin.de in-
off teſtam. vide Dd. in Auth. ex cauſa.C.de lib præ
ter.* vnde & olim ab hac veluti baſi, teſtamen-
A tum erat inchoandum. *d. §. ante. Inſtit.de leg.d.1.
hoc titul.*
¶ Hæres, vt quidam opinantur, ab Herus ve- 2
nit; *Cuiac.Inſtitut.de hæred.qua.& obſ.lib.5.cap.10.*
veteres enim hæredem dominum vocabant: *§.
fin.Inſtit. de hær. qual. & diff. Plautus in Menæch.
Feſtus.* alij, ab Aere ſeu pecunia in quam ſucce-
dit (Hæreditas enim, authore Cicerone, *in To-
picis.* pecunia eſt à defuncto relicta, hoc eſt, eius
patrimonium, *l.nam quod.14. ad Treb. l. pecuniæ.
B 222.l.4.l pecuniæ.178.de verb.ſignif.*) dictum vo-
lunt: tertij ab Hærêdo, quia hæres defuncto ad-
hæret & adiungitur, deducunt. *vide Hotoman. in
comment iur.in verb.hæres.* Vtcunq; ſit, conſtat
antiquiſſimam eſſe appellationem hanc: quan-
do & Varro author eſt, agros à Romulo pri-
mùm viritim diuiſos, Hæredium eſſe dictos,
quòd hæredem ſequerentur. cuius etiam Pli-
nius, Columella & Feſtus meminerunt. Hæres
eſt, qui ſuo nomine, ſiue per ſe, ſiue per alium,
C hæreditatem eſt adeptus. *l.2.3.de pet. hæred.l.fin.
C.de hær.inſt.* Hæreditas Ciceroni in Topicis eſt
pecunia, quæ morte alicuius ad quempiam per-
uenit iure; nec ea aut legata teſtamento, aut poſ-
ſeſſione retenta. Iulian. *l. hæreditas.62. de regul.
iur.* Hæreditas nihil aliud eſt, quam ciuilis ſuc-
ceſſio in vniuerſum ius quod defunctus habuit.
l.nihil.24. de verb. ſignif. Succeſſio generis loco
ponitur. Latius enim patet quàm vocabulum
hæreditatis, cum etiam Bonorum poſſeſſio ſit
D ſucceſſio. *l.3.§.bonorum.vbi Bart.de bon poſſ.Dec.
in d.l.hæreditas.in prin.* Succeſſionis autem no-
men Paſſiuè accipiendum eſt. *gl.in d.l.hæreditas.*
vt ſit ſucceſſio, Ius in quo ſuccedatur. Apellus,
qui id Actiuè interpretatur, poſt Alc. *in d.l.nihil.*
ait, I.C. potius hæreditatis aditionem quàm hæ
reditatem definiuiſſe: cùm hæc propriè ſit vni-
uerſitas bonorum quam defunctus reliquit. At-
qui aditio non ius eſt, ſed Factum: quare rectius
eſt exiſtimare, I.C. hæreditatem definiuiſſe, vt-
E pote ſubiecti loco poſitam, quàm aditionem,
cuius nulla inibi ſit mentio, quæq; in facto, non
in iure verſatur. Ac vt etiam actiuam ſignifica-
tionê huic nomini ſucceſſionis tribuamus, non
tamen incommoda erit definitio: quippe cum
hæreditas ſtatim à morte defuncti ſit actiuè Suc
ceſſio, etiam abſque hæreditatis aditione: ſta-
tim enim ſuccedit in locum defuncti Per ſe, &
fictione iuris eiuſdem perſonam repræſentat,
ac loco domini habetur. *l hæreditas 34.de acquir.
F rer.domin.l.mortuo.22.de fideiuſſ. vide Inſtit. de ſti-
pu.ſer. Bart.in Rub.numer.1.de acqui.hæred.l.cum
hæreditas.vbi Bald.C.depoſ.* Merito additur in de-
finitione, Defuncti: nam viuentis nulla eſt hæ-
reditas. *l.1.de hæred.vend.* Addo autem particu-
lam, Ciuilem, differentiæ gratia: vt hanc ſuc-
ceſſionem à Prætoria bonorum poſſeſſione
ſecernam, cui alioqui hæc definitio accommo-
dari poſſit. Subijcitur, In vniuerſum ius, &c. ad
excluſionem ſcilicet titulorum Singularium,
G puta legati, fideicommiſſi, donationis, &c. qui-
bus aliqua in parte & titulo ſpeciali defuncto
ſucceditur.

ſucceditur. Theophilus *Inſt. de reb. corpor.* ita definire maluit: Hæreditas eſt ius quoddam certis modis conſtitutum, intellectu comprehenſum, quod alieni patrimonij vniuerſalem dominum iure efficit. Hæredem porrò Inſtituere, nihil aliud eſt quàm certum ſibi ſucceſſorem nominare, qui poſt mortem in vniuerſum ius ſuccedat. *l.1.§.1.l.quoties.9.§.hæredes.3. hoc.t.* & verbum Inſtitutionis, Directũ eſt, non Obliquum, ſonans in teſtamentum, nõ in codicillos, vt Dd. loquuntur. *Bal. in l.extraneum.C.de hær.inſt. & in l.non codicillum.C.de teſtam.per illum text.* Eſt igitur Inſtitutio nihil aliud quàm hæredis futuri in teſtamento facta nominatio.

3 ¶ Hæredum differentia hæc eſt, quòd alij ſint Neceſſarij, vt teſtatoris ſerui hæredes inſtituti: *§.1.Inſtit.de hær.qual.& diff.* alij Sui, hoc eſt, proprij & domeſtici: *§.fin. Inſt.de hær. qual & diff.l. in ſuis.11. de lib. & poſthum.* ſic enim loquebatur antiquitas. Plautus in Mercatore: Iubet ſaluere Suus vir vxorem Suam. Idem in Sticho: Rex Suus reginæ placet. Et: Quibus ipſis nulla res eſt quam procurent Sua. Cicer. lib.2. de Inuent. cap 3. Hunc pater Suus, &c. Et cap.11. Alexandrum vxor Sua interemit. Huiuſmodi autem ſui hæredes, ſunt liberi qui in poteſtate morientis fuerunt. Hi enim tam iure Naturali quàm Ciuili, *l.ſcripta. §.fin. vnde lib. l.fin. de ben. dam.* item ex communi parentum voto, *l.nam etſi 15. in prin. de inoff. teſtam.* proprij & domeſtici hæredes exiſtunt, quia ſunt ex domo & familia paterna. & quia cum patre ob poteſtatis nexum, vna perſona eſſe finguntur, *l.fin.C.de impub.ſubſtit.* & etiam viuente patre domini rerum paternarum exiſtunt: *l. in ſuis.14. de lib. & poſthum.* ideo Sui, hoc eſt, quodammodò ſibiipſis ſunt & fiunt hæredes. Cæteri omnes hæredes, qui non ſunt in poteſtate & familia defuncti, vocantur Extranei. *Inſt.de hær.qual.& diff.vbi dixi.* Hæreditas porrò aut eſt Legitima, quæ ex lege ab inteſtato defertur: aut Teſtamentaria, quæ ex teſtamento. *l.legitimam.10. de petit. hæred.* item alia dicitur Directa, alia Fideicommiſſaria: *tit.de fideicom.hæred.petit.* impropriè tamẽ. nam fideicommiſſa etiam vniuerſalia, non veniunt propria appellatione hæreditatis. *l.ſi Titius.96. de leg.3. Bart.in l.liberto.§.filium.num.5. de ann.legat. & in l.Marcellus. §.quidam.ad S.C. Treb. l.cum virum. C.de fideicom. Corn.conſil.94. conſulu: nu.6. vol.4.* Quædam etiam hæreditas Delata dicitur, ſcilicet quæ adiri poteſt: *l.delata.151.de verb. ſignif. Bal. in l.potuit.5. quæſt.7. C. de iur.lib.* quædam Iacens, nempe quoad ſpes eſt adeundi: *Bart. in l ſi quis.23. de hær. inſt.* quædam Vacans, in qua deficit ſpes adeundi, nullo ſe ad ſucceſſionem offerente. *l.1.§. an bona: de iur.fiſ. l.poſtquam.vbi Bart. vt lega.no.caue.* Hæreditas porrò adita amplius propriè non eſt: neq; dicitur hæreditas, ſed Hæredis patrimonium. *Bart.in l.Titius.in prin.ad S.C.Treb: & in l ſi quis ſeruum. §.1. de lega.2. Iaſ.laud in Rub. de acq. hær.& in l.1. §.veteres.de acq.poſſ.Dec.in l.hæreditas.77.num.4.& 5.*

de reg. iur. Corn. conſil.206. viſo. vol.3. Inſtitutio hæredis aut eſt Vniuerſalis, ſcilicet in tota hæreditate, aut quota eius parte; aut eſt in re certa: *l.quoties.13. C.de hæred. inſtit.* item aut Pura, aut Conditionalis; *toe. tit. de cond. inſt.* aut Directa, aut Obliqua, quæ in codicillis, vel per fideicommiſſum relinquitur. *l.2.§.fin.vbi gl. & Dd.de iur. codicill.l.2.C.eod.§.fin.Inſt.eod.* Eſt & quædam inſtitutio Captatoria, ſcilicet cuius conditio confertur ad ſecretum alienæ voluntatis, vt definit Papinianus: *l.captatorias.70. de hæred.inſtit. l.captatoriæ.de lega.1. l.captatorias. C.de milit. teſtam.l. mulier. §.fin. de condit. inſtit. vide Anton. Auguſt. emen.lib.4.cap.15.* vel, vt interpretantur Dd. quæ non fit gratuitò, ſed ſpe alicuius lucri. *vide poſt alios Iaſon.in l.licet.n.10.C.de pact.*

¶ Cauſa efficiens inſtitutionis, eſt Voluntas teſtantis: *l.interdum 13.hoc t.* nec enim poteſt ortum habere, & dependere ex voluntate aliena: *d. l.captatorias.70. l.illa inſtitutio.32. vbi Bart.hoc tit. & dixi 3. tit. de teſta.* [illegible], teſtatoris erga hæredem Affectio: [illegible], Meritum aliquod hæredis. *l.nec adiecit. 6. l.idemq; §.fin.mandat.* vel neceſſitudo: *l.Titius.25. vbi Iaſ. num.9. de lib. & poſthum facit l.ſi ſeruus.37. de donat.int.vir. & vxor.* Inſtrumentalis, Teſtamentum. *l.non codicillum.14.C.de teſtam.* Poſſunt autem omnes hæredes inſtituere, qui habent teſtamenti factionem: *Vlp.tit.22.* inſtitui omnes, qui ex teſtamento capere poſſunt, tàm liberi quàm ſerui: *Inſtit. eod. in prin. & §.1.* non tamen deportatus, quia peregrinus eſt: *l.1.C.de hæred.inſtit.* nec damnatus in metallum, *l. ſi in metallum. de his quæ pro non ſcri. ha.* eadem ratione, neq; hæretici, *l. Manichæos.4. Auth. credentes. cum ſimil. C. de hæret.* liberi inceſtuoſi, *§.fin.in Auth. quib.mod. nat.eff. ſui.* collegia illicita; *l.collegium.8. C. eod. vide Vlp. tit.22.& 14.* neque incerta perſona, *Vlp.titul.22.* quoniam certum eſſe conſilium teſtantis, *l.quoties.9. §.fin hoc t.* & certus hæres deſignari debet; *d.l.quoties, §.fin. l.in tempus.26. §.quoties. l.nemo. 58.hoc.tit.* quod tamen poſtmodum ex æquitate Iuſtin. temperauit. *§.incertis. cum §§. ſequent. Inſtit.de legat.* 4

¶ Poteſt autem inſtitutio fieri de Omnibus bonis teſtatoris, *l.teſtandi.13. in verb. de pecunia ſua. C.de teſtam.* tàm mobilibus quàm immobilibus (quorum tamen expreſſione non comprehenduntur nomina, *Bart.in l.quam Tuberonis. §. in peculio. de pecul.*) etiam emphyteuticis, *vide Iaſ.in l.fin.nu.55. cum ſeqq. & 76. C.de iur.emphyteut.* non tamen feudalibus, *c.1. de ſucceſſ. feud.c. 3.in prin. de conſuet. rec.feud c.1. in fin. de feud cognit.* neq; de alienis *l.cum pater.79. §.mando. in verb. de pecunia ſua teſtari. de legat.1. Bald.in cap.1. num.3. de ſucceſſ. feud. per c. filius. de teſtam.* Nam etſi alienæ res legari, *vide §.de lega.10.l.cum rem.C. de lega.§.non ſolùm.Inſt.eod.tit.* poſſunt, tamen titulo inſtitutionis relinqui non poſſunt: *glo.fin. & Dd.in Auth. ingreſſi. C.de ſacroſ.Eccleſ.per l.conficiuntur. §. ſi poſt. de iur. codic.* quia inſtitutione tribuitur hæreditas, quæ debet eſſe ius defun- 5

cti, non alienum: *l.nihil.24.de verb.ſign.l.hæredi-*
tas.67.de reg.iur. vnde hæredes etiã Iuris ſucceſ-
ſores vocantur: *l.quoties.9. §.fin.hoc t.* nemo au-
tem plus iuris in alium trãſmittere poteſt, quàm
ipſe habet. *l.nemo.55.de reg.iur.* Item poteſt inſti-
tutio fieri vel de Tota hæreditate, vel Quota e-
ius parte, *§.hæreditas.cum ſeqq.Inſt.eod.* vel etiam
de Re certa, *l.quoties.13.C.de hæred.inſt.* atq; adeò
in minimo quoq; nummo; *§.ceterùm.§.aliud.vbi*
glo.in Auth. vt cum de app. cognoſ. glo. in l.2.§ ſed
virum.de minor. l.antequam. vbi Bald.in fin. C.com.
de ſucceſſ. dum tamen in teſtamento fiat. nam in
codicillis fieri directò nequit. *l.nõ codicillum.14.*
C.de teſtamen. l.ea quæ.de cond.Inſt.l.ſi quis. Si quis
omiſſ.cauſ.teſta. l.vnic.§.ſin autem.C.de cad.toll. l.vt
hæredib. de lega.2. l.ei cui de donat. l.cum pater 77.
§.à te peto.32. de lega 2. Gouea.in tit. ſubſti.in prin.
nu.3. §.vlt.vbi vide quæ dixi. Inſt. de codicill. Sem-
per autem tota hæreditas in inſtitutionem ve-
nit, ſiue ex partibus plures ſint inſtituti, ſiue vnus
tantùm, ſiue de quota tantùm, vel re etiam ſin-
gulari ſit diſpoſitum. Nam ſi alij hæredes non
concurrant ei qui inſtitutus eſt in aliqua parte,
reliquæ de quibus nihil actum eſt, accreſcunt: *d.*
l.quoties. C.de hæred. inſt. quia Nemo poteſt pro
parte teſtatus decedere, pro parte inteſtatus. *l.*
ius.noſtrum.7.de reg.iur.
6 ¶ Inſtitutio autem fieri poteſt Quibuſcunq;
hodie *l.quoniam. C. de teſtam.* verbis, non modò
Directis ſeu recto iure; vt, Hæres eſto, hæredem
te inſtituo: *l.1.§.3.& 4. hoc t. l.non codicillum.14.*
C.de teſtam.vbi Bal. Caius Inſt.lib.1.tit.16. ſed etiam
Communibus atque Obliquis: vt, Hæredem te
facio, hæreditatem tibi relinquo, *l quoniam.15.*
C.de teſtam. Dd.in l.his verbis.vbi gloſſ. & Bartol.in
prin.48 hoc tit. & in l.hæreditatem. & l.humanita-
tis.C.de impub. & alijs ſubſt. & in l.quoties.13. C.de
hæred.inſt. ſucceſſionem meã hoc atq; illo modo
inter liberos meos diuido. *l.quoties.10. vbi Bald.*
C.famil.erciſc.glo.in Auth. ſi qua.ad verb.diuidere.
C.de ſacroſan. Eccleſ. Directa verba ſunt, quæ ſui
natura hoc important, vt ille cui relinquitur, ſua
authoritate à teſtatore Immediatè accipiat, nec
ad alterius factum trahatur, vt ait Bart. *Bart. in l.*
centurio. nu.42. de vulg. & pupill. per l.eam quam.
vbi gl. ſuper verb directis. C.de fideicom. & in l.om-
ne verbum. C. cõmunia de lega. vt: Hæres eſto, hæ-
redem te inſtituo, &c. Obliqua verba ſunt, per
quæ diſponitur, vt alieno facto ſucceſſio ad ali-
quem perueniat Mediatè: & quæ ſonant in id, vt
quis de manu alterius accipiat. *Bart.in d.l.centu-*
rio.nu.45. de vulg.& pup. vt: Rogo vt à Titio hæ-
reditatem meam accipias: rogo te fili, vt Seium
hæredem facias: *l.pater filium.§.fin. l.Lucius.§.fi.*
de legat.3. Bar.in d.l.centurio. n.44.45. volo vt ti-
bi hæreditas reſtituatur, *l.cohæredi.§.cum filiæ.de*
vulg. & pup. ſubſt. detur, *l.fundi Trebatiani. de*
vſufr.lega. reddatur. *l.cum quidam.de legat.2.l.ver-*
bum reddendi.94 de verb. ſign. Bar. in d.l.centurio.
nu.46. Cõmunia dicuntur, quæ vtramq; ſignifi-
cationem habere poſſunt, ſcilicet vt quis Per ſe
vel Per alium capiat: vt eſt verbum Subſtituere,

A *de hoc vide Goue. de ſubſtit in prin. n.5. & ad l.iam*
hoc iure.eo.tit. Peruenire, Pertinere, Habere. Re-
manere, Succedere, Reuerti, Deuolui, & ſi qua
ſunt ſimilia. *vide gl. & Bart. num.47 48.49 cum*
ſeqq. de vulg. & pup. cum ibi per eum alleg. Verbis
tamen idoneis facienda inſtitutio eſt, *l.quoniam*
15. vbi Dd. C. de teſtam. (nam ſolo nutu vel ſignis,
hæreditates non rectè relinquuntur, *l.iubemus.*
vbi Dd.C.de teſtam. & in l.nutu. de legat.3. Alex.in
l.diſcretis.C.qui teſtam.fac.poſſ. & in l fraudem.§.1.
B *vbi Ang. etiam & alij.de teſtam.milit.)* & quidem
Affirmatiuis, non etiam Negãtibus vel Priuati-
uis. Nam exempli gratia, ſi quis filium exhære-
det; Si intra annũ non redierit: haud ea propter
videtur inſtituiſſe, illo intra definitum tempus
reuertente: cum Ex diſpoſitionibus priuatiuis
nõ reſultet habitus, nec Ex negatiua induci poſ-
ſit affirmatiua, vt ait Bald. *Bald. in l.2. per illum*
text.C.de cond.inſer. & per l.ex facto.hoc t. An autẽ
in contractu fieri poſſit inſtitutio, alibi diſputa-
C tur: *Bar.Bal.Caſt. in l.tale pactum.41. §.fin.de pact.*
quanquam exiſtimem fieri non poſſe directò,
cum ne in codicillis quidem rectè fiat: *d.l.nõ co-*
dicillum.14.C.de teſtam. Bal.& Caſt.in d.§ fin.cõtra
Bar.l.hæreditas.C.de pact.conuen.l.licet. vbi dixi.C.
de pact. ſed tantùm per modum fideicommiſſi,
legati, vel donationis cauſa mortis: vt fit in pa-
ctis dotalibus, quibus diſponitur quid poſt mor-
tem inuicem expectare coniuges, & quomodo
ſuccedere debeant. *d. l.licet.vbi Dd.C.de pact. d.l.*
D *hæreditas.C.de pact.conuen.* Hæres autem & Purè,
& Sub cõditione rectè inſtituitur, & In diem in-
certũ: vt, Cum Titius morietur: vel, Cum cape-
re poterit: *l.in tempus.62. l.qui filio.38. hoc t l.ex-*
traneum.C.eod.l.hæres meus.de cond.& dem.l.ſi ma-
ter.de vulg. & pup. Cuiac. obſer. lib.3.cap.34. quia
Dies incertus pro conditione habetur. *l.1.l.dies*
incertus.de cond.& demon. dixi Inſt.eod.& de legat.
Ex certo tempore, vel ad certũ tempus inſtitu-
tio fieri non poteſt: *§.hæres.Inſt.eo.vbi vide.l.hæ-*
E *reditas.34.hoc t.* ſed vitio temporis ſublato, pura
manet inſtitutio. *d.l.hæreditas.* Nõ ex certo tem-
pore: quia Ius noſtrum nõ patitur, alio tempore
aliquem eſſe teſtatum, alio inteſtatum: *l.ius no-*
ſtrum.7.de reg. iur. non Ad certum tempus: quia
Qui ſemel hæres factus eſt, adeundo, non poteſt
deſinere eſſe hæres: *l.etſi.8.§.ſed quod de minor.§.*
reſtitutio. cum ſeq. Inſt. de fideicom. hæred. vbi dixi.
nec hæreditas ex teſtamento adita, ad cauſam
inteſtati redire. *d.l.ius noſtrum.* quæ ratio ceſſat
F in cõditione adiecta. Nam ſiue ea extiterit, ſiue
defecerit, ſemper ad tempus mortis res hæredi-
taria retrotrahitur: *l.hæres.54.de acq. hære.l.quod*
dicitur.39. de mil. teſtam. l.neceſſario.8. de peric.&
com. rei vend. ne diuerſis ſcilicet temporibus, in
cauſam teſtati atque inteſtati diuidatur. Poteſt
autẽ teſtator vel Vnum vel Plures hæredes inſti-
tuere: *§.& vnum. §.ſi plures. Inſt.de hæred.inſt.* &
intelligitur, eos æqualibus partibus inſtituiſſe,
niſi diuerſas & inæquales expreſſerit: *d.§ ſi plu-*
G *res. l.interdum.13. l.quoties.9. §.hæredes.hoc t.* etiã
caſu quo ſucceſſuri ab inteſtato inſtituuntur. vt,

verbi

verbi gratia: Frater & alterius fratris liberi, qui A ab inteſtato tãtùm partem patris per ſucceſſionem in ſtirpes, nouiſſimo iure Ciuili caperent, *vide Auth. poſt fratres. C. de leg. hæred. & in Auth. de hær. ab inteſt. Inſt. de leg. ag. ſucc.* inſtituti in teſtamento vnà cum fratre teſtatoris, in capita, *l. interdum. 13. in prin. hoc t. Bald. in d. l. Gallus. §. quidam recte. de lib. & poſthum. Angel. conſ. 28. Alex. conſil. 13. & ſeq. & 24. attentis. per totum. vol. 3.* non in ſtirpes ſuccedunt: *c. Raynutius. vbi Ant. de But. de teſtam. Iaſ. poſt alios, in l. Gallus. §. quidam. n. 24.* B *de lib. & poſthum.* quod tamen non obtinet, ſi pater filios vnà cum eorũ nepotibus inſtituat: intelligitur enim voluiſſe, vt iuxta naturæ ordinẽ, & communem parentum affectum, ſucceſſiuo ordine admittantur. *Bar. & Dd. in d. §. quidam recte. Bald. in l. fin. C. de impub. ſubſtit.*

7 ¶ Finis inſtitutionis eſt, Vt hæres hoc digniore titulo *vide gloſſ. & Dd. in Auth. nouiſſima. C. de inoff. teſt.* honoratus, in ius teſtatoris, excluſis hæredibus ab inteſtato, ſuccedat. *l. filium. 5. §. ſed ſi* C *portio. de legat. præſt. l. hæreditas. 62. de reg. iur.* Teſtator enim honorare, non grauare hæredẽ velle præſumitur. *l. vnum. 69. §. ſi rem. de legat. 2.* Effectus eſt, Quòd hæres ſtatim à morte teſtatoris adire etiam animo hæreditatẽ, *vide ¶. de acq. hær.* eaq; aditione in ius defuncti vniuerſum ſuccedere poſſit. *d. l. hæreditas. de reg. iur.*

8 ¶ Hæreditas plerunque (nam teſtator ſuo arbitrio plures paucioreſue partes rectè conſtituit, *§. hæreditas. Inſtit. eod. vbi dixi.*) in 12 vncias D diuiditur, quæ Aſſis appellatione continentur. *l. ſeruum 50. §. fin. hoc t.* Habent autem hæ partes propria nomina ab vncia vſq; ad aſſem, vtputa hæc: Vncia, Sextans, duæ vnciæ, quaſi ſexta pars aſſis, Quadrans, tres vnciæ, quaſi quarta pars aſſis: Triens, quatuor vnciæ, ꝙ ſit tertia pars aſſis: Quincũx, quaſi quinq; vnciæ: Semis, quaſi ſemi as, dimidia pars aſſis: Septunx, ſeptem vnciæ: Bes, octo, quaſi bis triens: Dodrans, nouem vnciæ, quaſi dempto quadrante as: Dextans, de- E cem vnciæ, quaſi dempto ſextante as: Deunx, vndecim vnciæ, velut as dempta vncia: As, qui omnes partes, hoc eſt, 12. vncias complectitur. *d. §. hæreditas. d. l. ſeruum. §. fin.*

DE VVLGARI ET PVpillari ſubſtitutione. Tit. VI. C. 6. 26.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit ſubſtitutio.*
3 *Species, & num. 8.*
4 *De vulgari.*
5 *De pupillari.*
6 *De obliqua.*
7 *De compendioſa ſeu militari.*
8 *De exemplari.*
9 *Diuiſio ſubſtitutionum Duareni.*

1 EXpoſito † primo inſtitutionis gradu, videamus de ſecundo, tertio, & cõſequentib. Poteſt enim plures inſtitutionis gradus teſtator facere; ſed omnes poſt primũ vocantur Subſtitutiones. *l. poteſt quis 36. hoc t.*

2 ¶ Subſtitutio itaque nihil aliud eſt, quàm ſecundo gradu, vel deinceps hæredis in locũ præcedentis inſtitutio. Subſtitutio, inquit Caius, *Inſt. lib. 2. cap. 4. Paul. lib. 3. tit. 4. & l. ex facto. §. 1. Lucius. hoc t. Vlp. tit. 23.* eſt quę poſt inſtitutionem à teſtatore fieri ſolet; id eſt, ſecundi hæredis appellatio.

3 ¶ Huius autem ſubſtitutionis, quæ quidẽ verbis ciuilibus concipitur, duæ præcipuè ponuntur ſpecies: *Caius in d. lib. Inſt. tit. de vulg. ſubſt. & tit. de pup. ſubſt. vbi dixi. vide Gomez. in prin. de ſubſtit. num. 11. & Lect. lib. 1. cap.* 28. quarum † altera 4 ſimplex eſt, quæ vulgaris appellatur, quia vulgò ex lege & directis verbis (quanquam interdum tacitè etiam ſubintelligitur, *l. 4. hoc t. l. ſi Titius. de hær. inſt. Gomez. 7. d. l. 4. num. 15. & 16.*) fieri ſolet: & quidem omnibus cuiuſcunq; ætatis vel ordinis hæredibus poteſt, cum videlicet puberi hæredi inſtituto, ſubſtituitur: aut Simpliciter, hoc modo; Si Lucius Titius hæres non erit, Caius Seius hæres eſto: aut Reciprocè, vt cum plures hæredes ſibi inuicem ſubſtituuntur, *§. & plures. Inſt. eod.* quæ Reciproca ſubſtitutio appellari ſolet. *l. iam hoc iure. 4. hoc. t.* vulgaris tamen eſt & ſimplex, quia vnũ tantùm caſum non aditæ hæreditatis complectitur. Altera † duplex eſt, quæ 5 Pupillaris dicitur: qua liberis in poteſtate conſtitutis impuberibus, & poſt mortem teſtatoris futuris pupillis, prouidemus de hærede, ſi fortè intra pubertatem moriantur, antequam ipſi ſibi hæredes aut facere teſtamento, aut habere natura poſſint: interdicta enim eſt vſque ad pubertatem, & teſtamenti & nuptiarum conficiendarum poteſtas. Ea hoc fit modo: Filius mihi hæres eſto: ſi hæres non erit, ſiue hæres erit, & intra pubertatẽ deceſſerit, Seius hæres eſto. quæ ſubſtituendi forma cum duos caſus complectatur, & nõ aditæ hæreditatis, & aditæ; meritò duplex appellatur. *l. 1. hoc t. in prin. Inſt. eo.* Planè cùm ea pubertate expiret, quãuis teſtator vlteriùs ſubſtitutionem protulerit; *§. maſculo. Inſt. de pupill. ſub.* quia non poteſt filio liberã teſtandi facultatem, quam à pubertate conſequitur, auferre, inuitoq; obtrudere hæredem; *tot. tit. ſi quis aliq. teſt. proh.* eo † ſolenne eſt, vt obliquè per fidei- 6 F commiſſum vlterius quodammodò ſubſtitutio fiat, hoc modo: Rogo te hæres, vt ſi ante 25. annum deceſſeris, vel poſt mortem tuam, reſtituas hæreditatem meam Lucio Titio. *l. cohæredi. 41. §. cum filiæ. hoc tit. §. fin. Inſt. de pupillari. tot. tit. ff. & C. ad S. C. Treb. Inſtit. de fideicomm. hæred.* Sed hæc propriè ſubſtitutio non eſt: quia fideicommiſſarius non eſt hæres, nec eiuſmodi fideicommiſſum hæredis inſtitutio. *§. reſtitutæ. cum ibi not. Inſt. de fideicom. hær.*

7 G ¶ Militem tamen directò ſubſtituere poſſe vltra pubertatem, priuilegio militari, receptũ eſt:

l. centu-

l.centurio.15.hoc tit.l.precibus.C.de impub.ſubſtit.l.miles ita.7.de militar.teſta. quam Compendioſam ſubſtitutionem vocant Dd. ex corrupto textu: *d.l.precib.* cum rectiùs militaris ſubſtitutio dici poſſit, ſicuti teſtamentum militare. *Duaren. lib.Diſput.2.cap.7.*

8 ¶ Ad exemplum pupillaris hoc quoq; introductum eſt, primùm ſingulari Principum beneficio, *l.ex facto.41.hoc tit.* poſtea generali Iuſtiniani conſtitutione, vt parentes ſubſtituere queant furioſis, mente captis, prodigis liberis, qui neq; teſtamentum, nec hæredes facere ſibi poſſunt, ſi in eo alienatæ mentis ſtatu decedere eos contingat. *l.humanitatis. C.de impub. & al.ſubſt. §.1. Inſtit. de pupill. ſubſt. vbi dixi.* Quam Exemplarem, vt exemplo pupillaris inductam, vocant, cum rectiùs Quaſi pupillaris poſſit appellari: quomodo eadem ratione quaſi caſtrenſe peculium dicitur, quod ad caſtrenſis peculij exemplum eſt inuentum. *l.fin. C.de inoff. teſt. Inſtit.per quas perſo.nob.acqui.*

9 ¶ Itaq; non diſplicet Duareni diuiſio, vt quatuor ponamus ſubſtitutionum ſpecies: Vulgarem, Pupillarem, Quaſi pupillarem, & Militarem. Nam reciproca quin eadem ſit cum vulgari, dubium non eſt. *d.§.1. Inſtit. eod.* Duæ tamen priores propriæ ſunt ſubſtitutionum ſpecies: quia directò, & ciuilibus verbis fiunt. Tertia conſtitutionibus Principum, contra ſubtilitatem iuris, & humanitatis, vt inquit Imp. *l.humanitatis. C. de impub. ſubſtit.* intuitu introducta eſt. Quarta, ad ius duntaxat militare pertinet. Et hæc quidem, quod ad præſens inſtitutum attinet, de ſubſtitutionibus dicta ſufficiant: cum quia eadem hic obſeruantur, quæ in inſtitutione, de qua paulò ſatis antè eſt dictum: tum quòd tanta eſt huius materiæ ſubtilitas & altitudo, vt compendiaria interpretatione exhauriri non poſſit: *vide quæ dixi Inſtit. de vulg. & tit. de pup. ſub.* ea deſuetudo & inſolentia, vt pigeat in re ab vſu noſtrorum iudiciorum remotiſſima, multum operæ collocare. Turpe eſt enim, vt inquit Catullus, difficiles habere nugas, & ſtultus labor eſt ineptiarum.

DE CONDITIONIBVS inſtitutionum. Tit. VII.

1 *De conditione impoßibili.*
2 *De poßibili, & eius generibus.*
3 *Extraneũ ſub omni conditione rectè inſtitui.*
4 *Quibus ſub conditionibus poßit inſtitui ſuus.*

1 ET hæc † quidem de inſtitutione pura: quia verò etiam ſub conditione, vt dictum eſt, inſtitui poteſt, de Conditionibus inſtitutionum videamus. Conditiones inſtitutionum aut ſunt Poſſibiles, aut Impoſſibiles vel iure, quia turpes aut contra leges. quæ tamen magis nullius momenti & pro non ſcriptis ſunt, quàm impoſſibiles: vel Natura, quia eas hæc non admittit. *Paul.lib.3.tit.4.* Quocunque autem mo-

A do impoſſibilis ſit conditio, pro non ſcripta habetur. *l.1. l.conditiones.14. l. conditiones,9. l.filius.15.l.quidam.27. l.mulier.20.hoc tit. l.reprehendenda.C.de inſt.& ſub.§.impoſſibilis. Inſt.de hæred. inſt.* Cui ſimilis eſt illa, quæ neceſſitatem iuuandi hæredi imponit: vt, Eſto hæres, ſi iuraueris te Titio daturum centum. Ne enim temerè quis iuraret, aut timidè iuſiurandum fugeret: voluit Prætor, amoto iureiurando, dari aut fieri quod teſtator cenſuiſſet, dummodò fieri poſſet. *l.quæ ſub con-*
B *ditione.8.hoc.tit.*

¶ Poſſibilis conditio aut cõfertur in Poteſtatem hæredis, vt, Si Titio necem dederis, hæres eſto: aut in Caſum, vt, Si nauis ex Aſia redierit: aut in Vtrumq;, quæ Mixta conditio dicitur, cũ videlicet partim ab animo pẽdet hæredis, partim ab euẽtu fortunæ: vt, Filius hæres eſto, ſi in patriã redierit. *l.ſi pater.C.de inſt.& ſub.l.ſuus.4.§.pen.ff.de hæred.inſt.* Eſt igitur omnis conditio aut Poteſtatiua, aut Caſualis, aut Mixta. *l.vnica.§.fin*
C *autem.C.de cad.toll.l.vlt.C.de neceſſ.hæ.inſtit.* 2

¶ Sub omnibus his extraneus rectè inſtituitur: & deficiente conditione, deficit inſtitutio; exiſtente, exiſtit. Exiſtere autem poteſtatiua etiam tum videtur, cùm non ſtat per hæredem, quo minus impleatur. *l.3. C. de inſt. & ſubſt. d.l. quæ ſub conditione.§.penult.hoc t.l.ſororem.C.de his quibus vt indig. l.1. ad Trebellia.* Filius † autem, aut alius ſuus hæres, nõ niſi ſub conditione poteſtatiua inſtitui poteſt. *l.filius.15.l fin. hoc tit. l.* 3 4
D *ſuus.4.ff.de hær.inſt.* Nam ſi inſtituatur in incertum caſum, non exiſtente conditione, quod euenire poteſt, inuenietur contra legem præteritus. Itaque non expectato euentu, ſtatim pro præterito habetur: quippe cum nec certò inueniatur hæres inſtitutus: nec expreſſim, ſicut opus eſt, *§.eadem.Inſtit.de hær.quæ ab inteſta. & dixi Inſtit. de exhær. lib. in prin.* exhæredatus. Cum autem ſub impoſſibili cõditione inſtituitur, poteſt quidem ſicuti extraneus dicere conditionẽ
E nullam: ſed quia ſatius eſt illum ab inteſtato ſine legatorum onere ſuccedere, hoc habet præcipuum, vt teſtamentum nullum dicere poſſit. *not. in d.l.ſuus.& in d.l.fin.*

DE IVRE DELIBERANDI. Tit. VIII. Cap. 6. 30.

F
1 *De conditione cretionum.*
2 *Quale fuerit olim ius deliberandi.*
3 *Edictum.*
4 *Quæ res pẽdẽte deliberatione alienari poßint.*
5 *Ius deliberandi nouum.*
6 *Beneficium L.final.C.de iur.delib.*

INter † alias inſtitutionum formas, erat olim frequens Cretionum conditio: *Vide Vlp. tit.* 1
G *22.* qua certorum dierum ſpacium inſtituto hæredi

hæredi à teſtatore præſtituebatur ad deliberan-
dum, vellet adire hæreditatem, an non. vt, ver-
bi gratia: Titius hæres eſto, cernitoq́; in diebus
centum proximis: niſi ita creueris, exhęres eſto.
Vlpian. tit 22. & 17. Sed hoc cretionum ius po-
2 ſtea eſt abolitum. *l. cretionum. C. eod.* Et † ſiue te-
ſtator ius deliberandi dediſſet, ſiue non, cœpit
Prætor authoritatem ſuam interponere, & hæ-
redibus tàm ſcriptis quàm ab inteſtato petenti-
bus concedere certum temporis ſpacium, ne
actiones ſcilicet creditorum nimis diu differan-
tur: *§. pen. Inſt. de bon. poſſeſſ.* intra quod tempus
perpenſis exactè rebus hæreditatis, inſpectisq́;
rationibus atque inſtrumentis (quæ illis com-
municanda ſunt) deliberarent, adire ne vellent,
an repudiare: *l. 1. iuncta l. 5. hoc t.* pauciores au-
tem quàm centum dies non ſunt dandi. *l. 2. hoc t.*
Iterumq́; peti tempus poteſt, ſi probetur prius
non ſuffeciſſe: *l. 3. & 4. hoc t.* ne videlicet præci-
pitata deliberatione, cuius comes ſolet eſſe pœ-
nitentia, temerè quis adeundo hæreditatē dam-
no adficiatur, emergēte poſtea ære alieno. Nam
ante Iuſtinianum, hæredes in ſolidum credito-
ribus & legatarijs adeundo obligabantur. *l. quæ
dotis. 34. ſoluto matr. §. extraneis. Inſtit. de hær. qua.
& diff. vbi dixi. & §. hæres. Inſtit. de obligatio. quæ
ex q. con. l. fin. C. eod.*

3 ¶ Edictum autem Prætoris hac de re ad hunc
fere modum fuit conceptum: Si tempus ad de-
„ liberandum petet, dabo. *l. 1. circa fin. hoc t.* Si pu-
„ pilli, pupillæúe nomine poſtulabitur tempus ad
„ deliberandum, an expediat eum hæreditatem
„ retinere; & hoc ei datum ſit: ſi iuſta cauſa eſſe vi-
„ debitur, bona interea diminui, niſi cauſa cogni-
„ ta, boni viri arbitratu, vetabo. *l. ait prætor. 7. l. Ari-*

A *ſto. 5. in fin. l. igitur. 6. l. filius. 9. hoc tit.*
¶ Hæc altera pars edicti etſi præcipuè ad pu- 4
pillos pertinet, vt miſeratione ætatis iuſtis de
cauſis diminui & alienari, pendente delibera-
tione, ex bonis hæreditarijs ad vtilitatem pu-
pilli poſſit: *d. l. ait prætor.* tamen in maioribus
etiam locum quandoq; habet: vt cum in hære-
ditate inueniuntur res ſumptuoſæ, aut tempo-
re perituræ. has enim duntaxat alienari Prætor
permittit, *d. l. 5.* reliquas non item. *l. ſi ſciens. 26.*
B *de cont. empt.* Sciendum † autem eſt, deſitum eſſe 5
peti à Magiſtratu deliberandi ſpacium, poſt-
quam Iuſtinianus ipſo iure deliberandi ius ad
annuum ſpacium indulſit, idq́; etiam tranſmitti
voluit. *l. cum in antiquioribus. C. eod.* Qui † tandem 6
ſalutari conſtitutione aliter quoq; prouidit, vt
hoc deliberandi beneficio hodie hæres ne opus
quidem habeat, ſed intra triceſimum ab adita
hæreditate diem conficere poſſit inuentarium,
gloſſ. in Auth. ſed cum teſtator: C. ad l. Fal. gloſſ. lat.
C *ar. 22. lib. 1.* eoq; confecto, non vltra vires hære-
ditatis creditoribus & legatarijs obligari, *l. fin.
C. eodem.* & ſua iura atque actiones contra de-
functum integras ſeruare. *l. fin. §. in computatio-
ne. vbi gloſſ. mag. & Dd. C. de iur. delib. vide quæ di-
xi. § fin. Inſtit. de hær. qual.* quod apud nos Saxon.
vel non confecto inuentario hodie obtinet:
*Land. lib. 1. art. 6. glo. lat. lib. 1. art. 22. Reinhar. diff.
38. Hen. God. conſil. 15. de ſucceſſ. feud.* quorum
etiam moribus intra trigeſimum à morte teſta-
D toris diem nulla exactio, petitio, diuiſio hære-
ditatis nomine, nec familiæ eius mutatio aut
ablegatio fieri poteſt. *Land. lib. 1. art. 22.
vbi gloſſ. num. 3. & art. 28.
lib. 1.*

DIGEST. LIB. XXIX.

DE TESTAMENTO MILITIS. Titul. I. C. 6. 21.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio & forma militaris teſtamenti.*
3 *Quatenus Iuſtin. priuilegium militare re-
ſtrinxerit.*

1 ET hæc † quidem in ſolennibus
paganorum teſtamentis ſeruan-
2 da ſunt. Militibus † autem cùm
propter occupationes publicas,
iurisq́; ignorantiam, tum fauore
militiæ, omiſſa hac ſolennitate
teſtamentum aliter condere, ex conſtitutioni-
bus eſt permiſſum: nempe quomodo velint,
quomodo poſſint, nuda ſemper teſtatoris vo-
luntate ſufficiente: *l. 1. hoc tit. vide quæ dixi Inſtit.
eod.* quod priuilegium ex antiquo illo in procin-
ctu teſtandi iure *§. 1. Inſtit. de teſtam. vbi dixi.* de-
fluxit. Nec intereſt factionem néc ne teſtamen-
ti habeat miles, *l. 3. l. ex militari. 11. §. ſi miles. hoc t.
§. vlt. Inſtit. eod.* (dum tamen mentis ſit compos:
l. fin. C. eod.) incapaci relinquat, an non (quan-

E quam id exceptiones recipiat: *l. miles ita. 41. §.
mulier. 1. hoc tit.*) purè, an in diem, an ex die, an
ad diem, an ſub conditione inſtituat: quia pro
parte teſtatus, pro parte inteſtatus decedere po-
teſt. *l. ſi miles. 6. §. 1. & l. miles ita. hoc tit.* Quod † 3
cum antea paſſim omnibus militibus ſine diſcri-
mine eſſet indultum, Iuſtinianus reſtrinxit ad
eos qui in expeditione eſſent: cæteros in hy-
bernis aut alijs locis, vel ſuis in ædibus degen-
tes, voluit quidem priuilegium teſtandi de ca-
F ſtrenſi peculio habere, ſed ita, vt iure commu-
ni teſtamentum condere habeant neceſſe: *l. pe-
nul. C. eod. in prin. & §. 1. Inſt. eod.* ſecundum quod
ius etiam in dubio teſtari præſumūtur. *Dec. in
l. ius noſtrum. 7. num. 8. de reg. iur.
vide plura Inſt. eod.*

DE ACQVIRENDA VEL amittenda hæreditate.

Tit. 11. C. 6. 30.

1 *Continuatio, & diſpoſitio titulorum ſequentium.*
2 *Quid ſit immiſcere, adire, &c.*
3 *Quid ſit adire.*
4 *Cauſa efficiens aditionis, quomodo adeatur.*
5 *Forma & ſolennitates aditionis.*
6 *Finis & effectus aditionis.*
7 *Aditionem eſſe perpetuam, & retrotrahi.*
8 *De amittenda hæreditate.*

1 POſteaquam † ea quæ ad teſtamentorum
conditionem pertinere videbantur, abſol-
uimus: deinceps exequamur, quomodo
poſt mortem teſtatoris, ad finem ea & exitum
perducantur, quod in eo vertitur, vt adeatur hæ-
reditas, aperiantur tabulæ teſtamenti, præſten-
tur ea quæ relicta ſunt; niſi indignos ſe beneficio
fecerint hi quibus relictum eſt: de quibus ordi-
ne dicendum.
2 ¶ In tractatu adeundæ hæreditatis, obſeruan-
da phraſis eſt conſultis vſitata. Nam hæredem
Suum (qui ipſo iure hæres eſt, §. *ſui. 4. Inſtit. de
hæred. quæ ab inteſt.* quamuis non poſſeſſor. *vide
ʒ. ad tit. quor. bonor. & ʒ. Inſt. de hære. quæ ab inteſt.
§. ſui. 4.*) ſe Immiſcere hæreditati cum ſuccedit,
Abſtinere eum repudiat: extraneum autem Adi-
re, aut Repudiare dicimus. §. *extraneis. 6. Inſtit. de
hæred. qual. & diff.*
3 ¶ Adire hæreditatem nihil hodie (nam olim
inter aditionem ſolennem verbis conſtantem, &
pro hærede geſtionem quæ facti eſſet, nonnul-
la fuit differentia, *l. eum qui 51. l. ſi quis mihi. 25. §.
ſed quid. 4. hoc titul. Vlp. tit. 22. Gouean. lib. 1. lec. cap.
25. Cuiac. obſ. lib. 7. cap. 18. & quæ dixi Inſtitut. de
hære. qual. in fin. & ad Cod. hoc tit.*) aliud eſt, quã
illam capeſſere, & ſe Pro hærede, id eſt, domino
gerere. *l. pro hærede. 20. l. gerit. 88. h. tit. §. antepen.*
4 *& pen. Inſtit. de hær. qua. & diff.* Id † fit ſolo ani-
mo, quo & acquiritur hæreditas, & amittitur: §.
fin. Inſtit. de hæred. qual. ſiue is verbis explicetur,
ſiue aliquo facto (hoc enim non minus quàm
verbis voluntas declaratur, *l. Paulus. 5. rem rat.
hab. l. de quib. 32. de legib. l. recuſari. 95. h. t.*) quod
tanquam ab hærede geritur: *d. l. pro hær. 20. §. Pa-
pinianus. & §. quid tamẽ. d. l. gerit. d. §. fin.* niſi quis
proteſtetur, ſe non animo adeundi facere, ſed
pietatis fortè gratia, aut aliam ob cauſam. Cæ-
teroquin qui gerit negocium hæreditatis ipſe
hæres inſtitutus, vel ab inteſtato proximus, præ-
ſumitur animo adeundi feciſſe. *d. l. pro hæred. l. ſi*
5 *quis extraneus. 21. §. interdum. hoc tit.* Forma † igi-
tur adeundi eſt, Vt liberè minimeq; coacta vo-
luntate adeatur. *l. nec temerè. C. de iur. delib.* Nam
ne ſuus quidem hæres cogitur: *l. quæſitum. 40.
cum ll. ſeq. hoc t. §. 2. in fin. Inſtit. de hæred. qua.* aut
ſeruus, qui ſi metu compellatur, non tenet adi-

A tio, *l. 6. §. vlt. l. ſi metu cauſ. 85. hoc t. l. nec temere. C.
de iur. de.* niſi cùm domino hæres neceſſarius exi-
ſtit. *l. ſi ſeruus. 66. cum ſeq. hoc tit.* Cum autem vo-
luntas nequeat eſſe certa, niſi de re certò con-
ſtet: *l. fin. C. de cond. indeb.* ideo dubitantibus aut
ignorãtibus hæreditas non acquiritur, niſi Suis:
§. *ſui. 4. Inſt. de hæred. quæ ab inteſt. l. furioſus. 63. de
acquir. hær. l. fin §. 1. C. de cura. fur.* nec aditio ne-
que repudiatio rectè fit, niſi certò conſtet, vtrum
ex teſtamento, an ab inteſtato, & quota ex parte
B delata ſit hæreditas. *l. is qui putat. 15. cum ll ſeqq. l.
ſi quis. 21. §. fin. cum ll. ſeqq l. pater. 93. hoc t.* Id quo-
que ad formam pertinet, vt Purè adeatur hære-
ditas, ſine Die aut Conditione: *l. eum qui. 51. § fin.
hoc tit. l. actus. 78. de reg. iur.* & quidem in Solidũ.
Pro parte enim adiri, & hæreditas ſcindi nequit:
l. 1. & 2. hoc tit. l. ius noſtrum. 7. de reg. iur. vnde &
inuitis deficientium portiones accreſcunt. *l. ſi
quis. 35. hoc tit.*
¶ Finis & effectus aditæ hæreditatis eſt, Vt 6
C omne ius quod habuit defunctus, hæres acqui-
rat, & in eum omnes actiones tranſeant, quæ de-
functo aut in defunctum competebãt: vtq; om-
nia hæreditatis onera ſubire, creditoribus & le-
gatarijs ſatisfacere cogatur, *l. fin. C. de iur. delib. §.
extraneis. Inſtit. de hæred. qual. & diff. §. 1. de oblig.
quæ ex q. cont. §. reſtituta. Inſtit. de fideicom. hæred.*
niſi cum beneficio inuentarij adierit: vt ʒ. ad tit.
de iure deliber. dictum eſt. Illud † etiam admo- 7
nendi ſumus, Hæreditatis aditionem perpetuã
D eſſe, ſicuti & petitionem: *l. hæreditatis. 7. C. de pe-
tit. hæred.* hoc eſt, poſſe & peti & adiri hæredita-
tem intra 30. annos: etiamſi creditores & legata-
rij petere poſſint, vt ſtatim, vel intra annum ſal-
tem adeatur. *l. vnic. & tot. tit quib. ex cauſſ. in poſſ.
eat. l. cùm antiquioribus. 19. l. fin. C. de iur. deliber. vi-
de rationem in §. penul. Inſtit. de bonor. poſſ.* quæ pe-
titio poſt nonũ à morte defuncti diem, primùm
facienda eſt iure Ciuili: *Auth. ſed neque. C. de ſe-
pulc. violat.* iure Sax. poſt dies triginta. *Land. lib. 1.
E art. 22. lib. 3. art. 15. Reinhar. diff. 43. dixi ʒ. de iur. de-
lib. in fin.* Pertinet & hoc ad effectũ, quòd aditio
nõ modò efficax ſit in futurũ, ſed etiam retrotra-
hatur ad tempus mortis defuncti. *l. omnia. 154. l.
omnis. 181. de reg. iur. l. ſi ex re. 34. §. fin. de ſtipul. ſer-
uor.* Et hæc quidem de acquirenda hæreditate.
¶ Vt autem acquiritur, ita & amittitur ſolo a- 8
nimo, puta repudiatione: *l. recuſari. 95. hoc tit.* fa-
cta ſcilicet ab iis qui & adire poſſunt: *l. 4. l. is qui.
13. l. is poteſt. 18. hoc t.* & ſuper hæreditate quæ adi-
F ri poteſt, ſcilicet defuncti, non ſuperſtitis, *l. qui ſu-
perſtitis. 94. hoc tit.* (nam viuentis nulla eſt hæredi
tas, *l. 1. de hæred. vend.*) & eadem forma qua adi-
tur: ſcilicet vt in totum, non pro parte repudie-
tur hæreditas. *l. 2. hoc tit. vide quæ ſcripſi in §. vlt.
& tot. tit. de hære. qual. & diff.* cuius repudiatio-
nis effectus eſt, vt hæreditas ſemel renunciata,
amplius adiri non poſſit: *l. 4. C. de repud. hæred.* ſi-
cut econtrariò, ſemel adita amplius repudiari
G nequit. §. *fin. Inſt. de hær. qual. vbi vide nota-
ta. & in l. vlt. C. de repud. vel
abſt. hæred.*

TESTA-

TESTAMENTA QVEMADMODUM APERIANTUR, INſPICIANTUR, & DEſCRIBANTUR. TIT. III. C. 6. 32.

1 *Summa edicti.*
2 *Ratio.*
3 *Quibus exhibendæ ſint tabulæ.*
4 *Solennitas apertionis.*
5 *Effectus.*

1 DE aperiendis † teſtamẽtis Caius ſic ait: *in l.1.h.t.* Omnib. quicũq; deſiderãt tabulas teſtamẽti inſpicere, vel etiam deſcribere, inſpiciẽdi deſcribẽdiq; poteſtatẽ facturũ ſe Prętor pollicet: quod vel ſuo vel alieno nomine de-
2 ſideranti tribuere eum, manifeſtũ eſt. Ratio † aũt huius Edicti eſt euidens: neq; enim de ijs cõtrouerſijs, quæ ex teſtamẽtis proficiſcũtur, tranſigi aliter poteſt, quã inſpectis cognitiſq; verbis teſtamẽti *l. de his 6. de tranſactionib. l.1. 2. h. t.* Deinde tabularũ teſtamẽti inſtrumentũ nõ eſt vnius hominis, hoc eſt, hæredis, ſed vniuerſorũ, quibus quid illic aſcriptũ eſt: quin potius publicũ eſt in-
3 ſtrumentũ. *l.2. in prin. h. t. vide ℸ. de tab. exh.* Itaq; † omnib. exhibendæ ſunt tabulæ: & niſi patiatur inſpici & deſcribi, penes quẽ eæ ſunt, omni modo ad hoc officio magiſtratus cõpelletur: *d. l. 2. §. fin.* quanquam hæredi ad vendicãdas tabulas, etiam ad Exhibendũ, & In rem actio cõpetat: *l. 3. h. t.* & ſi quis neget ſe tabulas habere, interdicto de Tabulis exhibendis rectè conueniatur. *d.*
4 *l.2. §. fi. l.1. §.1. & tot. tit. de tab. exhi. vbi vide.* Cum † autem aperiendæ ſunt tabulæ, quod iure communi intra tertium aut 5. à morte diem fieri debet, *Paul. lib. 4. tit. 6.* iure Sax. intra triceſimum, vt dictum eſt, peti nequit: Prætoris aut alterius Magiſtratus officiũ eſt, vt cogat ſignatores conuenire, *l. teſtam. C. de teſtam. l. in hac. 30. C. de donat.* & ſigilla ſua recognoſcere, vel negare ſe ſignaſſe. *l.4. & 5. hoc tit.* Publicè enim expedit, ſuprema hominum iudicia exitum habere: *d. l. 5.* vt mirandum non ſit, ſi Magiſtratus authoritatem ſuam interponat. Si quis ſe neget ſigillum ſuum agnoſcere, non eo minus aperientur tabulæ. *d. l. 1. §. fin.* quemadmodum & cum aliquis abeſt: *l. 6. l. 7. hoc tit.* ſuſpectæ tamen hac ratione tabulæ fiunt.
5 *d. l. 1. in fin. vbi glo. & Dd. latius.* Publicationis † autem tabularũ effectus eſt, vt deinceps earum publica & rata conſtet fides atque authoritas, *l. publicati. 2. C. de teſtam. vide ℸ. de fide inſtru.* & de relictis tranſigi poſſit: *l.1. hoc t. l. de his. 6. de tranſactio.* & quamuis tabulæ intercidant, nihilominus relicta valeant & debeantur. *d. l. publicati. 2. C. de teſtam. l. vnic. ℸ. ſi tab. teſt. ext. glo. & Dd. in l. cum inſtrumentis. 10. cum l. ſeq. C. de fide inſtrum. vide de forma & vi publicationis plura apud Paul. lib. 4. tit. 6.*

A

SI QVIS OMISSA CAVſA TESTAMENTI AB INTESTATO VEL ALIO MODO POſſIDEAT HÆREDITATEM. TIT. IIII. C. 6. 39.

1 *Ratio huius edicti.*
2 *In quem, ad quid actio ex hoc edicto detur.*

B VT autem † inſpectis cognitiſq; verbis teſtamenti præſtẽtur ea quæ relicta ſunt, rectè facit Prętor, cũ voluntates defunctorũ tuet, & eorũ calliditati occurrit, qui omiſſa cauſa teſtamẽti, ab inteſtato hæreditatẽ totam partẽmue eius poſſident, in hoc, vt eos circũueniãt, quibus quid ex iudicio defuncti deberi potuit, ſi non ab inteſtato poſſideretur hæreditas. Et † in eos actionẽ Vtilem pollicetur, perinde ac ſi hęreditas ex teſtamẽto adita eſſet: *l.1. h. t.* vt quæ relicta ſunt, præſtentur. *l. de libertatib. 12. §. vlt. hoc tit.* nam alioquin iure ſcripto, quæ in teſtamẽto relicta ſunt, ab inteſtato nequaquã debentur, neq; peti poſſunt. *l. eam quam. vbi Dd. C. de fideicomm.* Cæterùm vbi teſtamẽto clauſula codicillaris eſt adiecta, vel alioqui nulla fraus ſubeſt, permiſſa eſt omiſſo teſtati iure ab inteſtato aditio. *l. vlt. C. de codicill. Bart. in l. licet. n. 2. & l. vlt. n. 2. h. tit. l. controuerſia. de tranſact.*

1 2 C

D

DE S.C. SILLANIANO, & Claudiano, quorum teſtamenta ne aperiantur. Tit. V. C. 6. 35.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Ratio S.C.*
E 3 *Summa S.C.*
4 *Qui S.C. comprehendantur.*

SEd non † omnibus indiſcriminatim, quæ relicta ſunt, præſtabuntur: quidam enim ſe indignos relictis faciunt, vt qui in S.C. Sillanianum & Claudianũ *de hoc vide Paul. lib. 3. ti. 5. Tac. lib. 13. & 14. l. in cognitione. l. Senatuſ. hoc tit. l. pen. C. de his quib. vt indi. Cuiac. lib. obſ. 1. cap. 18.* cõmittunt; de quibus ſic ait I. C. Cum nulla † do- 2
F mus tuta eſſe poſſit, niſi periculo capitis ſui dominis cuſtodiam, tàm à domeſticis quàm extraneis præſtare ſerui cogantur: ideo S.C. introducta ſunt, de publica quæſtione à familia necatorum habenda. *l.1. in prin. hoc tit.* Itaq; † ſi quid ad 3 cauſam teſtamenti pertinens relictum erit ab eo qui occiſus eſſe dicetur, id ne quis ſciens dolo malo aperiendum, recitandum, deſcribendũmue curet, edicto Prætoris cauetur, priuſquã de familia eius quæſtio ex S.C. habita, ſupG pliciumq; de noxijs ſumptum fuerit. *l. 3. §. quod ad cauſam. 11. hoc t. Paul. lib. 3. tit. 5.* Noxij † autem 4 ſunt.

licet probationi teſtium, codicilli committun- A
tur, nō etiam quando hæredis conſcientię & iu-
ramento, quod pro idonea quoque probatione
hic reputatur. *d.l.final. vide quæ dixi in §. vltim. In-*
5 *ſtit. de fideicommiſ. hæred.* Deinde † nec dari nec
adimi hæreditas, & proinde nemo hæres inſtitui
codicillis poteſt, ne confundantur iura teſtamen
torum & codicillorum. *l.2. C.eodem. § penul. Inſtit.*
eod. vnde qui hæredem inſtituit, codicillos vel-
le facere non videtur: & ſi deſit teſtamenti ſo-
lennitas, ne iure quidem codicillorum ea teſta- B
tio valebit, *l.non codicillum. C.de teſtam.* niſi adie-
cta ſit vulgaris clauſula; Si non valet iure teſta-
menti, valeat iure codicillorum. *d.l.fin. vbi Dd. C.*
eod. l.conficiuntur. 8. in princ. hoc tit. quæ inſtitu-
tionis ius ad cauſam fideicommiſſi trahit. *Corn.*
conſil. 62. vol. 2. & dixi Inſtit. eodem. Planè ſi quis
nuncupet hæredem, vt in teſtamento nuncupa-
tiuo, & poſtea legata in tabulas conferat, codi-
cilli potius quàm teſtamentum hæ tabulæ exi-
ſtimandæ ſunt, in quibus hæres nullus ſcriptus C
eſt. *l.fin. hoc tit.*

6 ¶ Originem codicillorum tradit alibi Iuſti-
nianus. *Inſt. eod. in princ.* Cauſa efficiens & mate-
rialis, excepta tamen hæreditate, eadem eſt quę
in teſtamento. De forma ſup. dictum eſt, ad
quam etiam pertinet quod [illegible] ulus: *in d.l.8.*
h.tit. Conficiuntur codicilli [illegible] modis. aut enim
in Futurum confirmant [illegible] teſtamēto, aut in præ-
teritum (quanquam hodie neutro caſu ſpeciali
confirmatione opus eſt, *§.1. Inſt eod. l.fine ab ini-* D
tio. C.eod.) aut per fideicommiſſum, teſtamento
non iure facto; vt ſi non valet iure teſtamenti,
&c. aut Sine teſtamēto ab inteſtato. Nam † ideo 7
fideicommiſſa dari poſſunt ab inteſtato ſucce-
dentibus, codicilliq; valent, ſiue alia confirma-
tione: quoniā creditur paterfamiliâs ſponte ſua
his hæredib. relinquere legitimam hæreditatē.
d.l.8. Quocirca grauare eos poteſt, quos hæredi-
tate ſponte relicta honorauit. *l.cùm filiofamiliâs.*
11. vbi Dd. ℨ.tit.1.l.ſi fuerit.5. & l.ſed etſi ſic.6.ℨ.

¶ Effectus codicillorum eſt, ꝙ toties valeant 8
& perducantur ad exitum ſicuti teſtamentum,
quoties quis teſtamentum quoq; facere potuit.
d.l.conficiuntur.8.§.1.hoc tit. vide Inſtit. eod. Reuo-
cantur † autem aut per Subſequens teſtamen- 9
tum, aut Codicillos contrarios. Nam ſi diuerſi
tantùm ſint, vtrique ſuſtinentur, ſicuti diuerſa le-
gata. *l.3. C.eod. §. fin. Inſtit. eod.* etiamſi poſterius
teſtamentum omni caſu ſemper rumpat prius; *§.*
poſteriore. Inſtit. quib. mod. teſtam. infirm. vide Dd. in
l.pacta nouiſſima. C.de pactis. vbi dixi. quia plenam
de omnibus rebus, & vltimam continet volunta-
tem, quę vna tantùm eſſe poteſt: eoq́ue derogat
reliquis præcedentibus, veluti à quibus teſtator
ipſe receſſerit. Clauſula quoque codicillaris fre-
quentiſſimè teſtamentis apponitur, quæ facit te-
ſtamentum valere, etiam iure codicilli, ſi teſta-
menti ſolennibus deſtituatur: ſiue ea clauſula
ſpecialiter ſit adiecta, *l.eam.14. de fideicom.* ſiue ge
neratim, *l.ex ea ſcriptura.§.1. de teſtam. Molin. conſ.*
35. viſis. num. 8. ſiue etiam tacitè, deq́ue præſum-
pta teſtatoris voluntate, alijsque circumſtantijs
intelligatur adiecta. *Iaſ. d.l. eam quam.*

DIGEST. LIB. XXX.

DE LEGATIS ET FIDEICOM. LIB. I.

Tit. I. C. 6. 37. 42. 43.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit legare.*
3 *Quid ſit legatum.*
4 *Genera legatorum.*
5 *Cauſa efficiens.*
6 *Materia: & quæ res legari poſſint.*
7 *Forma.* 8 *Finis.*
9 *Effectus.*
10 *De fideicommiſſis, tàm particularibus q̄ vniuerſalibus, & quatenus à legatis diſcrepēt.*

1 POSTQVAM † de teſtamētorum E
& codicillorū iure, quo vniuer-
ſitates bonorum transferuntur,
actum eſt: nūc ordine ita exigen-
te, de rebus ſingulis per legatum
aut fideicommiſſum relictis, eſt
2 diſſerēdum. Legare † idem ſignificat quod man-
dare aut decernere: vnde legatio & legati dicti.
itaque illa legis XII. Tabul. verba, Vti quiſq; le-
gaſſit ſuæ rei, ita ius eſto: *l.verbis.120. de verb. ſign.*
in princ. Inſt. de l.Falcid. vide de hac materia quæ ſcri- F
pſi ad tit. Inſt. eodem. latè patent in vltimis volun-
tatibus, & quamlibet poteſtatem hæredis inſti-
tuendi, aut libertates legatáue dandi, aut tutelas
conſtituendi, complectuntur. *d. l.verbis. 120. de*
verb. ſignif. Strictim autem, & propriè, vt hîc, le-
gare dicitur, qui res particulares directis verbis
in teſtamento relinquit. Legatum porrò & lega-
re, à legendo deducta videntur, ſicuti lex. qui e-
nim legat, delibat. *l.legatum.116. h.tit.* aliquid, ſeu
deligit ex tota hereditate, quod mauult ad lega-
tarium quàm ad hæredem pertinere. *Vlp. tit. 4.*

¶ Legatum, inquit Iuſtinianus, *§.1. Inſt. eod. quæ* 3
definitio ex Mod. ſumpta eſt. l. legatum. 37. ℨ. tit. 1. eſt
donatio quædam à defuncto relicta, ab hærede
præſtanda. *de hac clauſula vide quæ dixi Inſt. eodem.*
Florentinus paulò aliter deſcribit: *in d.l legatum.*
116. h.tit. Legatum eſt delibatio hæreditatis, qua
teſtator, ex eo quod vniuerſum hæredis foret,
alicui quid collatum velit. Sed hæ definitiones
non ſatis diſtinguūt legata à fideicommiſſis. Re-
ctius itaque Vlpianus *in Enchir tit. 24.* Legatum
eſt, quod legis modo, id eſt, inſtar legis impera-
tiue, & directis verbis teſtamento relinquitur:

A vt, Do lego, &c. Etenim ea quæ verbis precarijs relinquuntur: vt, Rogo, peto, &c. fideicommiſſa ex re appellantur. Nec hęc differentia hodie ſublata eſt; altera abrogata. Nam olim, vt indicat Vlpian. tantùm teſtamento poterant legata relinqui, hodie velut fideicommiſſa qualibet voluntate rectè dantur. *§. penul. verb. cùm legata niſi ex teſt. non valeant. Inſt. de fideicom. hæred. vbi dixi. & Inſtit & ad C. hoc tit.*

4 ¶ Genera legatorum olim erant quatuor: per Vendicationē, vt cùm his verbis relinquebatur: Do, lego, capito, ſumito, habeto, &c. vnde naſcebatur Rei vendicatio, cùm ex reliquis legatorum formis, tantùm Perſonales actiones darentur. Alterum per Damnationem, vt hoc modo relictum: Hæres meus damnas eſto dare, dato, facito, hæredem meum dare iubeo, &c. Tertium Sinendi modo, cùm hac vi[illegible]cet forma legatur: Hæres meus damnas eſto ſinere Titium ſumere illam rem, ſibiq́; habere. Quartū per Præceptionem, quomodo ſolis hæredibus rectè prælegatur: vt, Lucius Titius illam rem præcipito, id eſt, habeto præcipuam. *§. ſed olim. Inſtit. eod. vbi expoſui.* Quid autē inter hæc legatorum genera fuerit olim diſcriminis, conſulti alibi oſtendunt. *Theoph. §. 1 Inſt eod. Caius. Inſt. eod. Vlp. tit. 24.* Sed hodie quibuſcunque verbis cùm indifferēter legari poſſit, *§. noſtra. Inſt. eod.* horum generum diſcrimina ſublata ſunt quod quidem ad effectum attinet, *l. 1. C. comm. de leg.* Vnus igitur eſt legandi nunc quidem modus: nam fideicommiſſum & mortis cauſa donatio, legati appellationem tantùm impropriè veniunt. *l. & fideicommiſſum. 87. de leg. 3. l. fin C de donat. cauſ. mor.*

5 ¶ Cauſa efficiens προηγουμένη legatorū, eſt benigna voluntas teſtatoris: *d. l. 1. C. com. de leg.* προκαταρκτικὴ in coniunctis ipſa propinquitas, *l. Titius. 25 vbi Iaſ. num. 9. de lib. & poſth. & in l. cætera. 8. §. ſi quis. nu. 9. l. ſi domus. §. ſi fundus. nu. 22. l. qui filiab. nu. 26. de legat. 1. fac. l. ſi ſeruus communis. 37. de donat. inter vir. & vxor.* in extraneis meritum aliquod legatarij *l. nec adiecit. 9. ff. pro ſocio.* Mate-

6 ria † in qua olim erat teſtamentum: *d § pen. Inſt. de fideicom. hæred. Vlp. cap. 22.* materia Circa quam legata verſantur, ſunt omnes res quæ in commercijs hominum exiſtunt, ſiue eæ ſint teſtatoris, ſiue hæredis, ſiue alienæ; nam has legatas redimere hæres cogitur, aut æſtimationem ſoluere. *§ non ſolùm. vbi dixi. Inſt. eod. l. vnum ex fam. 69. § ſi rem. ff. tit. 2. l. cùm alienam. C. eod.*

7 ¶ Forma legatorū certa & ſolennis hodie quidem, *l. in legatis. 21 C. eod. l. 1 & 2. C. com. de leg.* nulla eſt: nam & Nutu relinqui poſſunt, *l. nutu. 21. ff. tit. 2.* dummodò quinque teſtes relictum probēt, *l. & in epiſtola 22. C. de fideicommiſſis. vide Bart. & Dd. in d. l. nutu. 21. de legat. 3.* qui in omni vltima voluntate, quamuis non ſolenni, requiruntur. *l. fin. C. de codicillis.* Et Purè & In diem, & Sub conditione rectè legatur. *l fin. C. eod. tit. toto tit. C. de condit. inſer.*

8 ¶ Cauſa finalis, quæ in legatis præcipuè attenditur, *l. cùm pater. 77. §. dulciſſimis. 20. vbi gloſſ. ad verb. diſcordijs. de leg. 2. per l. illis liberis. de cond. & dem.* eſt vt benignè fiat legatario: *d. l. nec adiecit. 9. pro ſocio.* eſt enim legatum titulus lucratiuus. *l. legatum. 36. ff. tit. 1. l. ſi hæreditatem. 32. ff. mand.* vnde & donatio appellatur. *§. 1. in verb. donatio. Inſt. de leg. d. l legat. 36. ff. tit. 1.*

9 ¶ Effectus legati eſt, Quòd ſtatim à morte teſtatoris dominium iuris fictione tranſeat in legatarium, *l à Titio. 66 de furt.* & ad legatum conſequendum tres competant actiones: Rei vendicatio, Hypothecaria, & Perſonalis, *l. 1. & 2. C. C comm. de legat.* vt videlicet laxior ſit agendi facultas. *l cùm fil. tu. 76. §. varijs. ff. tit 1.* Legatum, ait Papinianus, ita dominium rei legatarij facit, vt hæreditas hæredis res ſingulas. *l. legatum. 80. ff. tit. 1.* Fideicommiſſorum eadem eſt ratio: ſunt enim exæquata legatis. *l. 1. h. tit §. ſed non. Inſt. eod.*

10 Quanquam † ea regula plures olim exceptiones habuit, vt videre licet apud Dd. *in d. l. 1. dixi. §. 1. Inſtit. eodem.* Hodie non item: poſtquam hæc Iuſtinianus prorſus exæquauit. *l 2. C. comm. de legat.* D *§. ſed non Inſt eod.* Sanè fideicommiſſa vniuerſalia etiam hodie diſtant à legatis. Nam fidei commiſſarius, cui hæres rogatus eſt reſtituere hæreditatem, loco hæredis (nam is hæres eſſe ſemel factus non deſinit, *l. ait prætor. § ſed quod. de minor.*) eſt, omnesq́; actiones ſuſcipit, *l. 1. ad Trebel.* adeò vt etiam hæredem inuitum ad adeundum cogere poſſit: *l. 4. ad S. C. Trebell.* quod legatario nequaquam eſt permiſſum. *l. 3. in prin. ad S. C Trebell. § ergo. in fin Inſt de fideicom hæred.* niſi in caſu E ſpeciali ex Conſtitutione. *Auth hoc amplius C de fideicom.* Singularia autem fideicommiſſa, ſicuti dixi, non effectu, ſed verbis à legatis diſtinguuntur. Nam hæc directis, illa precatiuis verbis: hæc immediatè, illa mediatè à teſtatore relinquuntur. Vnde & fideicommiſſa dicta, quòd fidei & pudori hæredis rogando committātur: de quorum origine videre licet Iuſtin. *in princ. Inſtit. de ſing. reb per fid. rel. quo loco nonnulla adieci.* Ad effectum autem & illud pertinet, quòd res legatæ F vel fideicommiſſo etiam ſub conditione ſubiectæ, non poſſunt validè alienari. *l. vlt. §. antepen. & §. ſeq. & Auth. res quæ. C. comm. de legat.*

DIGEST. LIB. XXXI.

DE LEGATIS ET FIDEICOM.

Tit. II. C. 6. 48

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio trium horum librorum.*
3 *Quibus legari poſſit.*
4 *Quare dom. no ſuo res non rectè legetur.*

QVIA

1 QVIA † latiſſimè patet, materia A
legatorum, ideo tribus Pande-
ctarum libris in genere de iis diſ-
2 ſeritur: quorum † in primo præ-
cipuè agi quidam volunt, de re-
bus quæ legari poſſunt, aut non:
in ſecundo, de perſonis, quæ quibus vtiliter le-
gent: in tertio, de verborum & rerum, quæ qui-
3 dem ad legata pertinent, ſignificatione. Quod †
ad perſonas attinet, ſciendum eſt, iis duntaxat
legari poſſe, cum quibus eſt teſtamenti factio:

hoc eſt, qui ex teſtamento capere poſſunt, §. *le-
gari. Inſtit. de legat.* ſiue vni legetur, ſiue pluribus,
qui coniuncti re, aut verbis, aut etiam diſiuncti
dicuntur. §. *ſi eadem. Inſt. eodem. vbi expoſui. l. re con
iuncti. ff. titul. 1. l. planè. ff. titul. 1.* Hæredis autem
ſeruo purè inutiliter legatur: quia hæres ſibiipſi
(cui ſeruus acquirit) ſoluere nequit. § *an ſeruo.
Inſtit. eodem.* Qua † ratione, nec domino ſua res, 4
niſi ſub conditione, rectè legatur: quia quod
proprium eſt ipſius, amplius eius fieri nequit. §.
ſed ſi rem. Inſt. eod.

DIGEST. LIB. XXXII.

DE LEGATIS ET FIDEICOM.

Tit. III. C. 6. 38.

1 *Quæ de re hoc in libro tractetur.*
2 *Eius explicatio in aliud temp... reiecta.*

1 HOc † in libro potiſſimùm tracta- B
tur de ſignificatione verborum
& rerum, quæ ad legata perti-
nent: cui ſimilis extat & in Co-
dice ſuccinctus & elegans titu-
lus de Verborum & rerum ſigni-
ficatione. Harum rerum cognitio magnum ha-

ber vſum in interpretandis inſtrumentorum om-
nium clauſulis atque verbis. Sed † quoniam ad 2
certas regulas redigi, pro inſtituto noſtro omnia
nequeunt: malo nihil de his, quàm pauca hoc
quidem tempore dicere, copioſiorē eorum om-
nium explicationem in Commen-
tariis facturus.

DIGEST. LIB. XXXIII.

DE ANNVIS ET MENSTRVIS LE-
gatis & fideicommiſſis. Tit. I.

1 *Continuatio.*
2 *Natura annui legati.*
3 *Quare non tranſeat ad hæredem.*
4 *Quando præſtandum, & num. 2. artic. 5.*
5 *Quatenus ſimile ſit vſuifructus, quatenus
diſsimile.*

1 POSTQVAM † de legatis genera- C
tim tribus libris eſt expoſitum:
nunc quædam legatorū genera
ſpecialius ſunt attingēda: ac de
annuis legatis primo loco, &
menſtruis; quomodo alimenta
2 plurimū relinqui ſolēt. Si † in ſingulos annos ali-
quid alimentorū ſcilicet nomine legatum ſit, Sa
binus, cuius ſententia vera eſt, plura legata eſſe
ait, & primi anni purum, quia initio anni ſtatim
debetur: ſequentium, conditionale. Videri enim D
hāc ineſſe conditionē, Si viuat: quandoquidem
in plures præſtationes, ad alendum legatarium,
diuiſiſſe legatum teſtator præſumitur, *l. ſi cū præ-
finitione. 20. ff. quand. dies leg. ced.* & ipſi legatario,
non etiam ipſius hæredibus voluiſſe conſulere,
cū legata propter benemerita relinquantur; *l. nec
3 adiecit. profecto.* ideoq́; † mortuo legatario ad hę-
redem legatum, veluti alimentum defuncti non
tranſire: *l. 4. l. cùm in annos 11. h. t. l. 10. 11. 20. 23. 26.
ff. quand. dies leg. vel fid. ced.* etiamſi in cōtractibus, E
in quibus quiſq; hæredibus ſuis intelligitur con
ſulere, *l. veteris. C. de contr. ſtipul. l. ſi pactu. ff. de pro-
bat.* alia fiat interpretatio. *l. ſi Stichum. 16. §. 1. de
4 verb. oblig.* Si † legatū ſit annua, bima, trima die,
triginta fortè: per ſingulos annos decē præſtandi
5 ſunt, æquis penſionibus. *l. 3. h. t. Vlp. t. 6.* In † ſin-
gulos annos relictū perſonæ nimirū alendæ le-

garum ſimile eſt vſuifructui; cū morte finiatur,
niſi quod capitis diminutione nō extinguitur, etiāſi
hoc modo vſusfructus pereat, *l. corruptionem. C. de
vſufr.* Nam cū diuerſa ſint cuiuſq; anni legata, ini
tio anni per ſingula legata ius capiendi incipietur,
vt interueniēs capitis diminutio nihil obſit. *l. cū
in annos. 11. h. t. vide Paul. lib. 3. t. 6.* Illud etiam am
plius eſt in hoc legato, quod in ingreſſu cuiuſlibet
anni, ſi deceſſerit legatarius, eius anni legatū hę-
redi ſuo relinquit. Quod in vſufructu nō ita eſt, cū
vſufructuarius, etiamſi maturis fructibus nondū
tamē perceptis, deceſſerit, hæredi ſuo ad eos fructus
actionē nō relinquat: *l. in ſingulos. 8. h. t.* quamuis
aliter moribus Sax obſeruetur. *vide ff. de vſufr.* Sed
& vſuifructui præſcribitur; *l. corruptionē C. de vſufr.*
annuis huiuſmodi præſtationibus, ſcilicet quæ ex
vltima voluntate debentur, *ſecundùm com. diſtin.
in l. cum notiſſimi. § in iis. C. de præſcr. 30. annor. Boer.
dec. 336. Myn. ſ 13. obſ. Cent. 3.* (nā ſecus ſi ex cōtracti-
bus. *c. olim. de cenſib. c. de quarta. de præſcrip. Dd. d. l.
cùm notiſſimi & hāc communē dicit Schurf. conſ. 10.
cent. 1. Bald. de præſcrip. 4 q. 4 partis prin.*) nō item:
*d. l. cū notiſſimi. § in iis. Guid. Pap. quæſt. 406. 407.
408.* niſi tempore immemoriali: *Boer. d. deciſ. 336.
Crauet. de antiq. temp. parte 4. materia. mihi fol. 504.*
conſtitutio tamen prouincialis hæc exæquat.
*conſtit. 2 part. 2. ſicut & l. cùm notiſſimi. 7. §. illud. 4.
C. de præſcript. 30. annor.* ac fortaſſis vbiuis, quan-

doceſt vna obligatio, currit præſcriptio: in his cō-ditionalibus (*gl. & Dd. l. 4. h. t.*) non item: cùm ne poſſit quidem præſcribi quod non eſt, ſed incerta conditione ſuſpenſum hæret: vt dixi conſil. 2. & 8. Nec verò omne annuū relictum ita ſuſpenditur; *l. nec ſemel. 12. l. ſi cum præfinitione. 20. l. Firmio. 26. quand. dies leg. ced.* ſed tū demum, cùm in alimenta relinquitur: *l. in ſingulos. 8. h. tit.* quod in dubio præſumetur, *d. l. in ſingulos. l. Caius. 12. l. ſi cui. 14 & paſſim. h. t.* ex cōmuni vſu: vt in l. quod ſi nolit. 31. §. quia aſſidua. 18. de ædil. edict. Alimenta aliter relinqui poſſunt, quā hac forma, vt ȷ. de alim. leg. & in annuo, menſtruo legato aliud contineri poteſt quàm alimentum, vt dixi; vt hic titulus iure diſcernatur à tit. ȷ. de alim. legat.

DE VSV ET VSVFRVctu, & reditu, & habitatione, & operis per legatum vel fideicommiſſum datis. Tit. II.

1 *Continuatio.*
2. *Forma legandi vſumfructum multiplex.*
3 *De legato reditus.*
4. *De legata habitatione.*
5 *De operis ſerui legatis.*

1 ANnuo † legato ſimile eſt legatum vſusfructus, *Paul. li. 3. ſ. 6.* ſicuti dictū eſt. Non enim ſolū pactionib. ſed etiā teſtamēto vſusfructus rectè conſtituitur & legatur. *§ conſtituitur. Inſt. de vſufr.* Itaq; † poteſt vel vſusfruct⁹ ſolus, vel
2 ſola proprietas legari; aut alteri proprietas, alteri vſusfructus: ſed ſi vſufructu legato, fundū leget teſtator, quia hoc verbū etiam vſumfructū comprehendit, *l. locus. 60. l. quæſtio. 115. de verb. ſignif.* is inter duos legatarios cōmunicabitur. *l. ſi ali. 19. h. t. l. 4. non ſolùm. de vſufr. accreſc.* Cùm ita legatur, Fructus annuos fundi Corneliani do lego: perinde putat accipiendū Labeo, ac ſi vſusfructus fundi legatus eſſet: ꝙ hæc mens fuiſſe teſtatoris videatur. *l. cùm ita legatum. 41. h. tit.* in fructu autem id eſſe intelligitur, quod ad vſum hominis inductum eſt. *l. in fructu. 42. h. tit.* Conſimile etiam eſt vſusfructus legato, ſi quis reditū fundi annuum leget. *l. patrimonij. 22. l. legatum ciuitati. 16. l. qui-*
3 *dam. 17. h. t.* Vnde † ſi bonorum meorum reditum omnibus annis vxori meæ dari volo, Aufio reſpondit, ad hæredem vxoris legatum non tranſire: quando aut vſufructui ſimile eſſet, aut legato, in annos ſingulos. *d. l. patrimonij.*

4 ¶ Habitationis legatum in ſingulos annos ab initio anni deberi conſtat. *l. habitationis. 11. hoc tit.* Tale legatum, Damnas eſto hęres, Titium ſinere in illa domo habitare, quoad viuet; vnum legatum eſt. *l. damnas eſto. 15. hoc tit.*

¶ Hominis etiam operæ, tàm ſerui, q̄ liberi, legari poſſunt. *l. 2. & 3. h. tit.* Quod legatum ab alijs diſtat: quoniam hic legatarius pro fructuario nō eſt: ideoq; nec capitis diminutione, vel nō vtendo nec morte legatarij legatū extinguitur. *d. l. 2. vide ȷ. de oper. ſer.* Quia cū operæ in rerum natura non ſint priuſquā præſtentur, *l. operæ. de oper. liber.* non poſſunt capitis diminutione, aut morte legatarij amitti. Priuatio enī præſupponit habitū, vt loquuntur. *l. decem. 116. de verb. oblig. vbi Dd. vide ȷ. tit. de oper. ſeru.* Omnium bonorum vſusfructus legari poteſt, *l. 1. l. 5. C. de vſufr.* nec id impedit quo minus hæres adeat. *l. vſusfructus. 9. C. eod. tit. de vſufr. de quo diſputans Ang. §. hæres. num. 4. Inſt. de hæred. inſt. Alex. Salic. l. extraneum. C. de hæred. inſt.*

DE SERVITVTE LEgata. Tit. III.

1 *Continuatio.*
2. *Dupliciter legari ſeruitutes.*
3 *Qui, quibus legare ſeruitutem poßint.*
4 *Quare vſus ſeruitutis non rectè legetur.*

SIcuti † perſonales ſeruitutes, ita quoq; reales vltimis voluntatibus rectè conſtituūtur. 1
l. 1. 2. 3. & tot. h. t. Dupliciter † autem legatur 2
ſeruitus: aut principaliter, vt, Viam per fundum meum tibi lego: *l. 2. h. t.* aut in conſequentiam.
l. 1. h. t. Legari † rectè ſeruitutem, qui inter viuos 3
conſtituere eam poſſunt: & ijs vtiliter legatur, quibus inter viuos vtiliter conſtituitur, puta prædiorum dominis. Porrò † vſus ſeruitutis vel vſuſ- 4
fructus non rectè legatur, quia ſeruitus ſeruitutis eſſe nulla poteſt. Itaque incerti cum hærede erit agendum, vt legatario quoad viuet (videtur enim perſonalis quidam vſus relictus, qui cum perſona extinguitur, *vide ȷ. de vſufr. & de vſu & habit.*) facultatem ſeruitutis præſtet. *l. 1. ȷ. tit. 1.*

DE DOTE PRAELEgata. Tit. IIII.

1 *Quid amplius in legato ſit, quā actione dotis.*
2 *Quomodo dos legetur.*

SI vxori † maritus dotem leget, quamuis ea domina ſit dotis, mortuo marito: tamē valet legatum, quia plenius eſt quàm de dote actio. *§. ſed ſi vxori. Inſtit. de legatis. vbi dixi.* Primo propter commodum repræſentationis. Nam licet immobilia ſtatim; tamen mobilia iure veteri annua, bima, trima die, hoc eſt, tribus annuis penſionibus; *l. 3. ȷ. de ann. legat.* hodie poſt annum demum actione dotis exiguntur. *l. vnica. §. exactio. C. de rei vxor. action. vide Vlp. tit. 6.* At legatum ſtatim peti poteſt, *§. ſi quis debitori. verſ. econtrariò. Inſtit. de legatis vbi dixi.* & quidem pluribus actionibus. *l. 1. & 2. C. com. de legat.* Quare rectè prælegari dos, antequā ſolui ſcilicet debeat, perhibetur. *Cuiac. obſeru. lib. 4. cap. 23.* Deinde in quantum facere poteſt debitor, condemnatio fit in iudicio dotis, etiam aduerſus hæredem: *l. etiam. ſolut. matr.* at actio ex teſtamento ſolidum legatū perſequitur, niſi Falcidia quid detrahat. *l. cum.*

l.cũ dotẽ. ⁋.ad l.Falc.l.2. §.idem quæritur. & §.idem A
Iulianus.h.t. Poſtremò pacta quæ dotibus adijci
ſolent, in legatis non obtinent: *l.2.h.t.* vt nõ parũ
commoditatis in eiuſmodi legato inſit.

2 ¶Legatur autem dos, aut expreſſa quantitate,
aut non expreſſa. Si expreſſim legetur, vt, Centum
aureos dotis nomine, vel quos in dotẽ dediſti,
tibi vxor do lego: etiamſi nihil in dotem
datum ſit, nihilominus legatum debetur. *l.cùm
ſcriptum.6. l.vir vxori.8.cum ſimil. hoc tit. l.1.2.3.C.
de falſa cauſa adiecta.* quia falſa demonſtratio il- B
lud nõ vitiat. *l.demonſtratio.17.l.falſa.33.⁋.de cond.
& demonſtr.l.1.* Sin autem legatũ ſit non expreſſa
quantitate, ſed ſimpliciter, vt, Dotem lego: nihil
amplius, quod quidem ad quantitatem attinet,
ineſt legato, quàm actioni dotis. *l.2.l.5.h.tit.*
Itaque ſi nihil repetatur in dote, inutile erit legatum.
*d.l.1. §. ſed ſi vxori. Inſtit. de legat. vbi vide
poſitam diſtinctionem.* Si mille legentur ſupra vel
vltra dotem, etiam ipſa dos legata videri debet,
ob dictionem implicatiuam. *Bart.in l.qui ita.4.* C
num.4.hoc tit.

DE OPTIONE VEL ELEctione legata. Tit. V.

1 *Quare in legato optionis electionem habeat legatarius.*
2 *Quando optio facienda.*
3 *In optione quare non ſit locus pœnitentiæ.*
4 *Optionis legatum eſſe tranſitorium.*

EST & cùm teſtator legat optionem, ſiue electionem
ſeruorum, aut aliarum rerum. *l.1.2.
1 4.6.& toto hoc titul.* Optio † olim ſolenniter
fiebat, *l.5 l.Iulianus.10.de legat.1. l ſi cui. 25. de lib.
cauſ.* & actus erat legitimus, *l.actus.77. verbo, ſerui
optio. de regul.iuris.* nec per procuratorem ideo
fieri poterat. *l.nemo.123. de reg.iur.* electio verò
facultatis erat arbitrariæ. *l.ſi ſtipulatus.76. vbi* E
omnes Dd.de verb.oblig.l.vlt.C.com.de legat. itaque
hic in inſcriptione, tanquam diuerſa proponuntur.
Cæterùm hodie quando ſublatis ſolennitatibus
l.1.2.C.com.de legat. ſint exæquata. *l.vltim.C.
eodem tit.* de vtroque promiſcuè agamus. Quo in
legato electio defertur legatario, *d l.2.§ ſi generalem.
Inſtit.eodem.cum ibi not.* vt is eligat quam rem
volet, etiam optimam, quod inductum eſt, partim
fauore vltimarum voluntatum, quas interpretamur
plenius: *l.in teſtamentis.12. de regul iur.* F
partim quia teſtator verba ad legatarium dirigens,
videtur hãc illi facultatem concedere: partim
quòd, vt inquit Aphricanus, *l.ſi ſeruus.108.§.
cùm homo.2. ⁋.de legat.1.* meritò electio eius eſſe
debeat, cui poteſtas ſit, qua actione vti velit. Nã
actio in rem quæ datur legatario, ne intelligi
quidem explicarique poteſt, non demonſtrato
corpore quod petatur. *l ſi in rem. de rei vendicat.*
Si igitur ei damus actionem in rem, certè vt largiamur
ei electionem rei in quam actionem di G
rigat, neceſſe eſt. Sed hæc in vltimis duntaxat vo-

A luntatibus obtinent. Nam quia hæ rationes ceſſant
in contractibus, meritò in obligatione generis,
aut alternatiua debitoris eſt electio. *l.plerunque.
in fin.de iur.dot.c.in alternatiuis.de regul.iur.in
6.not.in l.ſi vnus.27.§.5.de pact.*

¶Optio porrò ante aditam hæreditatem fru- 2
ſtra ſit: *l.optione.16. hoc tit.* adita autem hæreditate,
ſi ceſſet legatarius eligere, prætor decernit
tempus, intra quod optandum ſit: ne hæres,
dum diutius in incerto habet, quid ſuum, quid
B legatarij ſit, incommodo aliquo adficiatur. *l.mancipiorum.
6.hoc tit.* Semel † autem optione facta, 3
mutare voluntatem legatarius nequit: quia omne
ius legati prima teſtatione conſumitur. *l.apud
Aufidium.20.hoc titul.* ſtatim enim atque legatarius
elegit, iuris fictione transfertur in illum dominium.
l.à Titio. de furtis. Optionis † legatum 4
etſi conditionem perſonæ adhærentem contineat,
nec videatur per alium poſſe impleri: *l qui
hæredi.44.infrà, de condit. & demonſtrat.* tamen
C fauore vltimarum voluntatum tranſire illud ad
hæredem legatarij voluit Iuſtinianus. *§.optionis.
Inſtit.eodem. ex ſententia Pauli, in l.illud aut illud.
19. hoc titul.*

DE TRITICO, VINO, vel oleo legato. Tit. VI.

1 *Quid vini legato contineatur.*
D 2 *De tritici & olei legato.*

VINO † legato, omne continetur quod ex 1
vinea natum eſt, & defunctus reliquit, etiam
acetum ex vino factum, & quicquid
teſtator vini numero habuit. *l.1.l.ſi quis vinum.9.
hoc tit.* Item vaſa, *l.3.§ 1. hoc tit.* in quæ diffuſum
eſt: cuiuſmodi ſunt, amphoræ & cadi: cùm enim
hæc vaſa non magnæ ſint amplitudinis, ac
vnà cum vino vendi ſoleant, videntur etiam lar-
E giore interpretatione ſimul legari. Secus eſt in
dolijs maioribus, quæ ad perpetuũ vſum ſeruantur,
neque loco aut cellis moueri, nec diſtrahi
cum vino ſolent. *d.l.3.l.cui vinum.6.l.vino.24.cũ
l.ſeq.h.tit.l.ſi quis.30.de auro & argento legato.* Certè
zythum, quam ceruiſiam hodie vocãt, in hoc
legatum non venit. *l.ſi quis vinum.9.hoc tit.* nec
enim de genere vini eſt: cùm vinum natura naſcatur,
& vnius ſit ſubſtantiæ: ceruiſia verò potus
ſit ex pluribus ſpeciebus, puta aqua, hordeo, lu-
F pulo, &c. factus & commixtus.

¶Si quis tritici modios centum, qui ſinguli 2
pondo centum ponderent, leget, nihili legatum
erit: quia eiuſmodi triticum in rerum natura nõ
eſt. *l.quidam.7.in fin.hoc tit.* Cùm aũt certa menſura
tritici, aut certum pondus olei, non adiecta
qualitate legatur; liberum eſt hæredi, cuius generis
velit frumentum aut oleum legatario ſoluere.
l.4 hoc tit Qua de re extat alibi diſtinctio.
in l legato.37. ⁋.de legat.1. Cùm quis damnat hæ-
G redem, vxori vinum, oleum, frumentum dare,
recepta eſt Tuberonis ſententia; vt non quan-

cum hæres vellet, ſed quantum teſtator reliquit, A
legatum putetur: *d.l.quidam.7.hoc.tit.* Porrò mo
ribus Sax. etiam abſque legato, mulier nobilis di
midiam annonæ partem (comeſtabilia vocant)
accipit. *Landt.lib.2.art.24.cum ſimil.*

DE INSTRVCTO VEL inſtrumento legato. Tit. VII.

1 *Quid ſit inſtrumentum.*
2 *Quomodo inſtrumẽta legentur, & quid eo legato comprehendatur.*
3 *Dotes prædiorum non comprehendi.*
4 *Inſtrumentorum varia genera.*
5 *Regula de interpretatione horum legatorum.*

1 INſtrumentum † fundi eſt apparatus rerum C
diutius manſurarũ, ſine quibus exerceri poſ-
ſeſſio nequit: *l.quæſitum.12. in princ. hoc titul.*
hoc eſt. quæ aut quærendi fructus, aut cogendi,
aut conſeruandi gratia parantur, *l.inſtrumenta.8.*
2 *in princ. cum § ſeq. hoc titul. d.l.quæſitum.* Nihil †
autem intereſt, ſiue quis fundum cum inſtru-
mento, ſiue inſtructum fundum, ſiue fundum &
inſtrumentum leget, tantundem enim effectũ
in vno eſt, quantum in alio. *l.1. l.5. hoc titul. vide
quæ ſcripſi Inſtitut. de legatis. §. idem eſt ſi fundus.* D
Quid autem, & cuiuſmodi in hoc legatum ve-
niant, longum eſt enumerare: & apud I.C. tra-
ctatum. *in l.penult. d.l.quæſitum.12. l fundi inſtru-
mento.25. l.dolia. 26 §. final. l.cum de lanionis 18.
§.cùm de villico. hoc tit. & in l 2. vbi Dd. C.de verb.*
3 *ſignif.* Illud † conſtat, ſi ſimpliciter fundus lege-
tur, dotes prædiorum, id eſt, eas fundi acceſſio-
nes & emolumenta, quæ ad culturam eius ex a-
lio fundo paterfamiliâs ſumere ſolet, *l.9. §.1. de
vſufruct.* non venire. *l.2.§.fin. l.cùm fundus. 21.d.l.* E
4 *dolia hoc tit.* Eſt † autem aliud inſtrumentum vil-
læ, *l.villa.16 in princ.l.ſi mancipia.19.§.penultimo.
hoc titul.* aliud domus, *d l.quæſitum. § ſi duobus.
cum ſeq. l.ſi ita.15.§.demo.l.Seia.20.§.penul.hoc tit.*
aliud tabernę aut cauponæ, *d.l.ſi ita.hoc tit.* aliud
vineæ. *d.l.villa. §.vinea h.tit.* Sunt & inſtrumen-
ta hominum, vt patrisfamiliâs, *d.l.quæſitum. §.ſed
ſi fundum.* pictoris, *l.item pictoris.17. hoc titul.* pi-
ſtoris, *d.l.cùm de lanionis.18. §.1.* lanionis: *d.l.cùm
de lanionis. in princ.* medici, *d.l.cùm de lanionis. §.* F
medici. balneatoris, piſcatoris, *l.taberna.13.§ fin.*
5 *d.l.item. §.1. hoc titul.&c.* In † omnibus autem i-
ſtiuſmodi legatis, optimum eſſe Pædius ait, non
propriam verborum ſignificationem ſeruari, ſed
in primis quid teſtator demonſtrare voluerit:
deinde in qua præſumptione & conſuetudine
ſint, qui in quaque regione commorantur. *d.l cùm de lanionis.18. §.aſinam.2.*

G

DE PECVLIO LEGATO. Tit. VIII.

QVid ſit peculium, diximus ſuprà, de pe-
culio. Quoniam autem ſeruo ſimplici-
ter legato, aut libertate data, non etiam
intelligitur legatum peculium, niſi exprimatur:
*l.antepen.hoc tit.l.vnica. C.de pecul.eius qui lib.mer.
§.peculium. Inſtit.eod.vbi vide.* fit vt peculium ex-
B preſſè legari ſoleat. de quo tamẽ deducit hæres,
quod teſtatori, & eius liberis, ac ſibi debetur, id
enim non eſt in peculio. *l.ſi peculium.6. l.ſi Sti-
cho.21.l.dominus.cum ſimil.hoc tit.* Peculij legatum
acceſſionis vicem obtinet; itaque extincto ſer-
uo ſimul extinguitur. *l.1 & 2.hoc tit.*

DE PENV LEGATA. Tit. IX.

1 *Quid propriè penus.*
2. *Quid in legatum penoris veniat.*

QVi † penum legat, quid legato comple- 1
ctatur, videamus. Et quamuis propriè
penus ſunt ea eſculenta & poculenta,
quæ non in dies ſingulos cœnæ cauſa apparan-
tur, ſed quæ contrahuntur longæ vſionis gratia,
& reconduntur: ex eo quòd nõ in promptu ſint,
D ſed intus & penitus recondita habeantur, penus
dicta: *Gellius lib.4.cap.1.* tamen † in vltimis vo- 2
luntatibus, in quibus benignior fit interpreta-
tio, rectè Mutius ſcripſit, penu legata contineri,
quæ eſui potuique ſunt. Quin & ea quæ non eſ-
ſe, ſed per quæ eſſe ſolemus, vt oleum, ga-
rum, muriam, & ſimilia, legato contineri Procu-
lus opinatur: niſi contraria mens teſtatoris appa
reat. *l.3.hoc tit.* Vaſa quoque penuaria quin con-
tineantur, nulla dubitatio eſt. *d.l.3.§.fin.l.4.h.tit.*
E Quòd ſi aliquid penoris dare iuſſus, & ni dediſ-
ſet pecuniam ſoluere, hęres damnatus eſt, penus
erit in præſtatione; pecunia verò in petitione,
poſtquam hæres eſt in mora dandi. *l.2.h.tit.l.cùm
fine.l.ſi penum.quan di legat.l.ita.115 de verb oblig.*
Transfunditur enim legatum penoris, in obliga-
tionem pecuniæ poſt moram: cùm quia volun-
tates defunctorum nõ debent in ſuſpenſo mane-
re; *l fin comm.præd.* tum quòd illa eſt penoris na-
tura, vt facilè corrumpatur. Ne igitur ex mora
F hæredis fiat deterior legati cauſa, meritò pro pe-
nore poſt morã pecunia debetur. Moribus Sax.
vt ante dictum eſt, abſq; legato penus intra trige
ſimum à morte diem à vidua ac familia defuncti
in neceſſarios vſus conſumitur: *art.22.lib 1.* quod
ſupereſt, hęredem ſequitur: aut ſi de nobilis ſuc-
ceſſione agatur, inter hæredes & viduam ita diui-
ditur, vt illis ſemis, altera pars comeſtibilium dimidia viduæ cedat. *d.art.22.24.lib.1.*

DE SVPELLECTILE legata. Tit. x.

1 *Supellex quid, & quas res contineat.*
2 *Vnde dicta.*
3 *Tuberonis definitio.*
4 *De gerada Saxonum.*

1 SVpellex † Pomponio eſt domeſticum pa-
trisfamiliâs inſtrumentum, quod nec argen-
to auróue facto (nam olim ſeuerioribus mo
ribus aurum argentumque in quotidiano vſu
non erat, *l. 3. hoc tit.*) nec veſti adnumeratur. *l. 1.*
hoc tit. Et in rebus, non in animalibus conſiſtit.
l. 2. hoc tit. Alphenus ſupellectilis eas res eſſe pu-
tat, quæ ad vſum communem patrisfamiliâs pa-
ratæ eſſent, neque nomen ſui generis ſeparatum
2 haberent. *l. ſupellectilis. 6. hoc tit.* Huius † origi-
nem vocabuli Labeo ab eo ducit, quòd olim ijs
qui in legationem proficiſcerentur, locari ſole-
rent, quæ ſub pellibus vſui ad quotidianam vitæ
neceſſitatem forent. Hinc ſupellex dicta. Tube-
3 to ji† autem hoc modo demonſtrare ſupellecti-
lem tentat: inſtrumentum quoddam patrisfa-
miliâs, rerum ad quotidianum vſum paratarum,
quod in aliam ſpeciem, aliámue appellationem
non caderet: *d. l. Labeo. 7. hoc tit.* vt verbi gratia, in
penum, argentum, veſtem, ornaméta, inſtrumen-
ta agri aut domus, &c. Sed quę legato ſupellecti-
lis in vniuerſum contineantur, intelligi aliun-
A de licet. *ex l. 3. 4. 5. hoc tit.* Id tenendum, ſpeciem
potius rerum, quàm materiam intuendam: & in
ijs de quibus dubitari poteſt, ſupellectilis potius,
an argenti, an veſtis ſint, eius ſententiam qui le-
gauit, inſpiciendam, & quomodo is ſit vſus. Ea
verò de quibus non dubitatur quin in alio gene
re ſint, legato non contineri. Non enim ex opi-
nionibus ſingulorum, ſed ex communi vſu no-
mina exaudiri debent. *d. l. Labeo. hoc tit.*
¶ Iure Sax. introducta eſt & alia ſupellectilis 4
B ſpecies, gerada aut vtenſilia vulgò dicta: quę om-
nem mundum, veſtiméta, ornaméta, & quicquid
mulieres in vſu atque poſſeſſione habẽt, comple
ctitur: *Land. lib. 1. art. 19. 24. 27.* proximæq; cogna
tæ ex linea materna (filiabus nimirũ, quarum hîc
prima cauſa eſt, nõ extantibus) inter nobiles de-
betur: *vide Fach. differ. 21.* quemadmodum contrà
maribus hæredibus, arma; quas res expeditorias
appellant. *art. 22. 27. 28. lib. 1.* Habet & vxor nobi-
lis in bonis mariti geradam paulò copioſiorẽ, vt
C & alia quædam. Cæterùm quæ ſunt geradæ, ſeu
ſupellectilis, alienare inter viuos, eoq́, oppigno-
rare etiam in præiudicium proximæ, quæ luere
tenetur, non hæres; donare quoq; (marito exce-
pto) coram duobus ſaltem teſtibus traditione ſta
tim facta (quanquam vſum ſibi ad vitam retine-
re queat) mulier non prohibetur. Per vltimam
voluntatem, vel donationem cauſa mortis, non
idem ei licet: quoniam hæc tantùm valere inci-
piunt tempore mortis; quo eiuſmodi ſunt iam
aliena, nempe proximæ cognatæ.

DIGEST. LIB. XXXIIII.

DE ALIMENTIS VEL CIBARIIS legatis. Titulus I.

1 *Quid legato alimentorum contineatur.*
2 *De diarijs legatis.*
3 *De pecunia in alimentum legata.*
4 *De prædio in alimentum legato.*

1 LEGATIS † alimentis, cibaria &
veſtitus & habitatio debebitur:
l. verbo. 43. cum l. ſeq. l. quos nos
hoſtes. 233. de verbor. ſignific. quia
ſine his ali corpus non poteſt.
Cætera quæ ad diſciplinam per-
tinent, legato non continentur; niſi aliud ſen-
ſiſſe teſtatorem probetur. *l. legatis 6. cum l. ſeq. hoc*
2 *titul.* Diarijs, † id eſt, quotidiano victu, vel ci-
barijs relictis; neque habitationem, neque ve-
ſtiarium, neque calceatum deberi, palàm eſt;
quando de cibo tantùm teſtator ſenſit. *l. diarijs.*
21. hoc tit. certa pecunia relinquatur in alimen-
ta, ea eſt præſtanda. *l. Lucius. l. cùm vnus. §. fin. hoc*
3 *titul.* Si † non adiecta quantitate, inſpiciendum
eſt, quid defunctus præſtare ſit ſolitus: deinde
quid cæteris eiuſdem ordinis reliquerit. quòd ſi
neutrum apparet, tunc ex facultatibus defuncti,
& charitate eius cui fideicommiſſum datum eſt,
modus ſtatui debet. *l. pen. in princ. hoc tit.* Neque
enim hîc incertitudo legatum vitiat, cùm facilè
D declarari poſſit. *Iaſ. & alij in l. ſi Stichum. 16. §. 1. de*
verbor. obligat. gloſ. 7. l. ſi cui. 14. de ann. legat. 3. Le-
gatum hoc morte legatarij finitur: niſi aliud de-
functus voluerit. *l. Mela. in princ. l. Stichus. §. Ti-*
tia l. Caio. §. fin. cum ſimilibus. hoc tit. Ex certo præ-
dio alimentis relictis, à quolibet poſſeſſore ea
præſtanda ſunt: quia prędium eſt obligatum. *l. 2.*
l. Lucius hoc tit.
¶ Prædio legato, vt inde legatarius alatur; 4
proprietas, vel certè vſusfructus prædij ad vitam
E magis, quàm alimenta legata videntur. *l. ſolent.*
§ quæro. l. cùm alimenta. § fin. hoc tit. Cibariorum
quoq; nomine apud Sax. venit *muſsheil*, hoc eſt,
dimidia pars eſculentorum & poculentorũ, quæ
poſt 30. à morte nobilis viri diem in eius domo
ſuperſunt, viduæque debentur: ſcilicet quæ in
domo tempore obitus fuerunt, nõ quæ intra 30.
diem collecta, & in ædes allata ſunt. Tempus e-
nim mortis conſideratur: quo quidem cùm fue-
rint pars fundi fructus pendentes, vnà cũ fundo
hæreditatẽ ſequuntur, nec mulieri participãtur.

DE AVRO, ARGENTO, A
mundo, ornamentis, vnguentis, veſte, vel veſtimentis & ſtatuis legatis. Tit. II.

1 *Quid auro legato veniat.*
2 *Quid mundo legato.*
3 *Quid ornamentis.*
4 *Quid inter ornamenta & mundum interſit.* B
5 *De veſtimentis.*
6 *De vnguentis legatis.*
7 *De ſtatuis & picturis.*

1 CVM † aurum vel argentum legatur, quic-
quid auri argentique relictum eſt, legato
continetur, ſiue factum, ſiue infectum ſit.
Pecuniam autem ſignatam placet eo legato nō
cōtineri; quia tranſit in aliam appellationis ſpe-
ciem. *l. cùm aurum. 19. hoc tit. vide Cuiac. obſer. lib.* C
6. cap. 31. Quòd ſi certum pondus auri ſit legatum
vel argenti, magis quantitas legata videtur, nec
ex vaſis tangetur. *d. l. cùm aurum. l. 1. § final. l. cùm*
2 *certum. 10. h. tit.* Mundus † muliebris eſt, quo mu-
lier fit mundior. Itaque omnia quæ ad mundum
pertinent, vt ſpecula, vnguenta, lauatio, riſcus,
&c. legato mundo continētur: exceptis his, quę
valetudinis cauſa parantur. *l. argumento. 25. § fin.*
& §. mundus. l. pediculis. 34. § penult. l. ſi vxori mun
3 *dus. 39. hoc tit.* Ornamenta † muliebria ſunt, qui- D
bus mulier ornatur: veluti inaures, armillæ, vi-
riolæ, annuli præter ſignatorios, & omnia quæ
ad aliam rem nullam parantur, niſi corporis or-
nandi cauſa. *d. l. argumento. §. ornamenta. §. orna-*
mentorum. Veſtes autem muliebres appellatio-
ne ornamentorum non continentur: *l. ornamen-*
torum. 37. hoc tit. quia non ornandi, ſed tegendi
corporis cauſa comparatæ ſunt. *l. quamuis. 26. hoc*
4 *tit.* Inter † mundum autem & ornamenta inter-
eſt. Poteſt enim mulier eſſe munda, non tamen E
ornata: vt ſolet contingere in ijs quæ ſe emun-
darunt in balneo lotæ, neque ſe ornarunt: & con-
trà eſſe aliqua ex ſomno ſtatim ornata, nō tamen
emundata. *d. l. argumento. § penult.* Itaque lega-
ta etiam mundi & ornatus inter ſe differunt, &
5 alia hoc, alia illo continentur. Veſtis † an veſti-
menta legentur, nihil refert. Veſtimētorum ſunt
lanea omnia, lineaque, vel ſerica, vel bombici-
na; quæ induendi, præcingendi, amiciendi, in-
ſternendi, inijciendi, incubandiue cauſa parata F
ſunt: & quæ his acceſſionis vice cedunt, vt ſunt
inſitæ picturæ, clauique, qui veſtibus inſuuntur.
l. veſtis. 23. l. veſtimentum. 22. l. cum & 24. cum l. ſeq.
hoc titul. Veſtimenta omnia aut virilia ſunt, aut
muliebria, aut communia, aut familiaria: in qui-
bus & cœnatoria, quorum in cœnis vſus olim e-
rat. Martialis:

Pugnarum reus ebriæque noctis,
Cœnatoria mittat aduocato.

de quibus videri licet I.C. *in d. l. veſtis. & l. t. l. in-* G
ter veſtem. 33. d. l. ornamentorum. hoc tit. Vnguentis
tis † legatis non tantùm ea legata videntur, qui- 6
bus vngimur voluptatis cauſa, ſed & valetudi-
nis. *l. in argento. 21. §. 1.* Si † ſtatuam legaro, & 7
poſtea ex alia ſtatua brachium ei adiecero, om-
nino ſtatua à legatario vendicari poteſt. *l. ſi ſta-*
tuam. 14. hoc tit. Si imaginem legauit, & hæres ta-
bulam ſoluit; poteſt dici actionem ex teſtamen-
to durare: quia imaginis legatum, non tabulæ
fuit. *l. ſi imaginem. 12. hoc tit.*

DE LIBERATIONE legata. Tit. III.

1 *Quare debitori res ſua rectè legetur.*
2 *Pignore legato non videri ius crediti remiſſum.*
3 *Varij modi liberationis legandæ.*
4 *Remedia, quibus vt liberationi legatæ ſatisfiat, vti conceſſum eſt.*

OMnibus † debitoribus etiam eæ res quæ 1
debentur, rectè legantur, licet domini
earum ſint. *l. 1. 3. hoc titul. § ſi quis debitori.*
Inſtit. de legat. vbi dixi. cùm enim debeantur, vi-
dentur non eſſe domini. *l. non videtur. 52. de reg.*
iur. l. id apud. 143. de verb ſign. Itaque † & res ſua 2
oppignorata debitori legari poteſt: quo caſu ius
pignoris quod habebat teſtator, remiſſum, non
liberatio debiti legata videtur, niſi alia fuerit te-
ſtantis voluntas. *d. l. 1. l. quod in rerum. §. 1. ff. de leg.*
1. l. 2 & 3. de pact. Varijs † autem modis liberatio 3
legatur: vt ſi vel liberatio nominis expreſsè, vel
chirographum legetur, vel damnetur hæres ne a-
gat. *d. l. 3. hoc tit.* Liberatione † legata, non modò 4
exceptione tutus eſt debitor, ſed poteſt agere ad-
uerſus hæredem, vt ſe acceptilatione liberet. *l. 3.*
§. nunc de effectu. 2. vbi Bart. hoc tit. Addit Bart. *in*
d. §. nunc de effectu. tertium remedium, quo nunc
vtimur: vt imploretur iudicis officium in hoc, vti
is pronunciet nihil deberi, & ſilentium perpe-
tuum hæredi imponat.

DE ADIMENDIS VEL transferendis legatis vel fideicommiſſis. Tit. IIII.

1 *Diſpoſitio titulorum ſequentium, & continuatio.*
2 *Quomodo & quare permittatur legatorum ademptio.*
3 *De ademptione expreſſa.*
4 *De tacita.*
5 *De translatione legatorum.*

POſtquam † expoſitum eſt, quemadmodum 1
legata relinquantur: reſtat vt dicamus, quo-
modo amittantur, diminuantur, & acqui-
rantur. Amittuntur legata ademptione, tranſ-
latione, dubio ſcripturæ, adiectione pœnæ, per
regulam

regulam Catonianam: ſi quid pro non ſcripto A habeatur; ſi legatarius indignum ſe reddat legato; ſi conditio, vel cauſa legati deficiat: de qui-
2 bus omnibus eſt exponendum. Ademptio † legatorum fit aut expreſsè, aut tacitè: quæ teſtatori permiſſa meritò eſt, etiamſi dixerit, ſe reuocare nolle, *l. ſi quis. 22. de legat. 3. l. diui. §. licet. de iur. codicill.* quando ſupremi ſententia iudicij ambulatoria ſit vſque ad mortem: *l. 4. hoc tit.* poſſitque adimere is, qui & dare: *l. 3. de re iudic. l. 3. de reg. iur.* præſertim cùm voluntas vltima nullam B obligationem inducat ante mortem, qua ſola confirmatur. quamuis inter viuos ſecus ſit, vbi donatio ſtatim à conſenſu vires accipit, *l. ſi quis argentum. C. de donat. §. perficiuntur. Inſtit. de donat.*
3 nec pœnitentia reuocatur. *l. 2. de reuoc. don.* Fit † autem ademptio expreſsè, cùm diſertis verbis adimitur, aut contrarijs: vt, Non do, non lego, aut alijs quibuſcunque. *l. 2. 3. hoc tit. Inſtit. eodem. in princ.* Aut ſi inducat teſtator quod ſcriptũ eſt: *l. nihil intereſt. 16. hoc tit.* neque refert vtrum in te- C ſtamento an codicillis fiat ademptio: *Inſtit. eod. in princ.* in ſcriptis, aut ſine ſcriptura, coram tamen teſtibus. *l. fideicommiſſum. 27. vbi Bart. Caſtr. Salic. C. de fideicomm.* ſaltem duobus. *Bart. Caſtr. Salic. in d. l. fideicommiſſum. C. de fideicom. l. ſi iure. 18. de leg.*
4 *3.* Tacitè † adimitur, cùm inimicitiæ capitales inter teſtatorem & legatarium ortæ ſunt: *l. 3. §. vlt. l. ex parte. 22. hoc tit.* nec enim inimico benefacere quis velle præſumitur; & legata propter benemerita ac beneuolentiam dari ſolent. *l. nec* D *adiecit. 9. pro ſoc.* Item, cùm teſtator viuus alij rem legatam donauit. *l. rem legatam. 18. hoc tit.* Quòd ſi alio ex contractu alienet, diſtinguendum erit vtrum ex voluntate fecerit, an coactus neceſſitate: vt hoc caſu legatum debeatur, illo nequaquam. *l. ſi ſeruo. hoc tit. l. fideicommiſſa. §. ſi rem. de leg. 3. §. ſi rem. Inſtit. de leg.* Sed & moriente ante teſtatorem legatario, legatum extinguitur: *§. ſi coniunctim. Inſt. de legat. l. vnica. §. & cum triplici. C. de cad. toll.* dies enim primò cedit à morte teſta- E toris. *vide* ☩. *quand. dies legat. ced.* Quod autẽ ceſſum non eſt, neque dum debetur. *l. cedere diem. de verb. ſignif.* ea verò quæ non debentur, nemo ad ſuos hæredes tranſmittere poteſt. *vide* ☩. *quando dies leg. l. vnic. C. de cad. tollen. & tit. C. de his qui ante aper. tab. l. 1.* ☩. *de cond. & demonſtr.*
5 ¶ Sicut adimi legatum poteſt, ita & ad alium transferri: velut hoc modo: Quod Titio legaui, id Seio do lego: quæ res in perſona Titij tacitam ademptionem continet. *l. ſicut. 5. hoc tit.* Transla- F tio legati fit quatuor modis. aut enim à perſona legatarij, in perſonam transfertur, ſicuti dictum eſt: aut ab eo qui dare iuſſus eſt, transfertur, vt alius det: aut cùm res pro re datur, vt pro fundo decem aurei: aut quod purè datum eſt, transfertur ſub conditione. *l. translatio. 6. hoc tit.* Quòd ſi alij legetur ſub conditione, quod alij purè legatum eſt, non planè receſſum videbitur à primo: ſed ita demum, ſi conditio ſequentis extiterit. *l. quod ſi. 7. hoc tit.*

DE REBVS DVBIJS. Tit. V.

C. 6. 38.

1 *De dubio & ambiguo ſcripturæ.*
2 *De incertitudine perſonæ, cui legatum eſt.*

Dvbium † etiam ſcripturæ annihilat legatum. 1
Quæ enim in teſtamento ſcripta ſunt, neque intelliguntur quid ſignificent, ea perinde ſunt, ac ſi ſcripta non eſſent. *l. 2.* ☩. *de ijs quæ pro non ſcript. hab.* Sed & in ambiguo ſermone non vtrunque dicimus, verùm id duntaxat, quod volumus. Itaq; qui aliud dicit quàm vult, neque id dicit quod vox ſignificat, quia nõ vult, neque id quod vult, quia id non loquitur. *l. 3. hoc tit.* Quare etiamſi vtcunque conſtet de voluntate, tamen ſi ad eam verba accommodari nequeant, voluntas vt plurimùm deficit: *l. Labeo. de ſupellectile legata. l. ſi alij. de vſu & vſufruct. legat.* Secus, ſi verba quamuis impropriè eò poſſint extendi. *l. non aliter. de legat. 3. l. ille aut ille. §. vlt.* ☩. *de condit. & demonſtr. l. vbi. l. quoties. hoc tit.* Sic † ſi circa perſonam legatarij ſit ambiguitas, 2
vt neſciatur cui relictum ſit, infirmabitur legatum: puta, ſi incertæ omnino perſonæ legetur; *§. incertis. Inſtit. de legat.* vel ſi legetur maximo natu filio, & duo pari ætate ſint; vel Sempronio amico, & duo inueniantur pari charitate coniuncti. *l. ſi ita. 11. l. ſi quis de pluribus. 28. hoc tit. l. apud Iulianum. §. Scio de legat. 1.* Nam & inſtitutionem hæc incertitudo vitiat, nedum legatum. *l. in tempus.* ☩. *de hæred. inſtit. facit l. duo. de teſtam. tut.* Perinde itaque habetur, atque ſi nullum nomen adſcriptum eſſet: *l. 5. hoc titul.* quoniam paria ſunt non eſſe, & non apparere: *l. in lege. 77. de contrahenda emptione.*

DE HIS QVAE POENÆ CAVSA RELINQVVNTVR. Tit. VI.

C. 6. 41.

Ex Antonini Pij conſtitutione, ſicut eſt apud Capitolinum, etiam pœnæ nomine legata relicta deficiebant, adeò vt ne à patre quidem, aut domino legata pœnæ nomine relicta, hærede filio aut ſeruo inſtituto, valerent. F *l. 1. hoc tit.* Pœnæ nomine relinquitur hoc modo: Hæres meus ſi filiam Titio in matrimonium collocarit, vel non collocarit, Seio decem dare damnas eſto. Hæc legata ideo non valuiſſe veriſimile eſt: primò quòd penderent à voluntate hæredis, cuius in poteſtate eſſet, legati conditionem implere, aut non. Eiuſmodi autem legata obligationem non habent, cùm ea ad defuncti, non hæredis voluntatem referri, indi- G demque vim accipere debeant. *l. 1. cum ibi notat.* ☩. *de legat. 2.* Deinde, quia non ex pœna hæredis,

ſed beneuolentia & amore legatarij proficiſci A legata oportet. *l. ne adiecit. 9. ſupra de re iocie.* Poſtremò, quod non pœnas irrogandas, ſed ad vltimam voluntatem conteſtandam, teſtamentorum iura inuenta ſunt. Verùm Iuſtinianus etiam hæc legata valere voluit, niſi conditionibus probroſis & illicitis ſint adiecta: *§. final. Inſt. de legat.* quem caſum etiam Africanus hîc in *l. 1. hoc tit.* excepit.

DE REGVLA CATO- B niana. Tit. VII.

1 *Summa & ratio regulæ Catonianæ.*
2 *Explicatio l. 1.*
3 *Quare regula non pertineat ad legata conditionalia.*
4 *In inſtitutionibus etiam regulæ eſſe locum.* C

1 CAtoniana † regula pertinet ad ius antiquum, quo dies legatorum à morte teſtatoris cedit, *Cuiacius lib. obſeru. 4. cap. 4. & l. 3. hoc tit.* Ea ſic definit: Quod, ſi teſtamenti facti tempore deceſſiſſet teſtator, inutile foret, id legatum quandocunque deceſſerit, non valere. *l. 1. hoc tit.* Quia quod ab initio nullum eſt, tractu temporis non conualeſcit: *l. quod ab initio. 30. de regulis iuris.* & tempus teſtamenti in legatis eſt inſpiciendum; D *§. in extraneis. Inſt. de hæred. qual. & diff.* vt ſi rem tuam tibi lego, non valet legatum, etiamſi eam poſtea alienaueris: quia ab initio non valet. *§. ſed ſi rem. Inſtit. de legatis. l. cætera. 41. §. 1. de leg. 1.* Nec † obſtat quod hic Celſus: 2 *in l. 1. in fine.* Si tibi legatus eſt, inquit, fundus, qui ſcribendi teſtamenti tempore tuus eſt; ſi eum viuo teſtatore alienaueris, legatum debetur. Nam loquitur Celſus, vt ex præcedentibus verbis liquet, non de puro, ſed de conditionali E legato: ſi videlicet res legatarij ipſi legata ſit ſub hac conditione, ſi viuo teſtatore alienauerit. Ad † 3 conditionalia enim legata, regula Catoniana non pertinet: *d. l. 1. l. 3. hoc titul. l. cætera. 41 §. 1. de legat. 1. Cuiac. obſeru. lib. 4 cap. 4.* nam conditionale legatum, etiamſi ſtatim teſtator decedat, non redditur inutile, ſed pendet ex tempore conditionis exiſtentis aut deficientis, quod inſpicitur: cedit enim eius dies non à morte teſtatoris; quò pertinere hanc regulam diximus; ſed conditio- F ne demum exiſtente. *l. quæ legata. de regulis iuris. l. cedere diem. de verbor. ſignific. l. 2. §. id quoque. de collat. benor.* Eademque ratione regula Catoniana non pertinet ad hæreditates aut legata, quæ non à tempore mortis, ſed poſt aditam hæreditatem cedunt. Quoniam etſi teſtator ſtatim decedat, non tamen ius vllum legati exiſtit aut oritur, priuſquam adita ſit hæreditas: *l. 3. hoc titul.* cuiuſmodi legata ſunt libertatis & vſusfructus: quia fruſtra antè dies cederet, cùm nõ tranſeant G 4 hæc ad hæredes. *l. vnica. §. in nouiſſimo. C. de caducis tollendis.* In † puris inſtitutionibus perinde vt 4 in legatis, regulam Catonianam locum habere, non ſimilitudo tantùm rationis docet, ſed etiam legibus probari poteſt. *l. penult. de regulis iuris. l. ſi à primo. 8. de liberis & poſthumis. l. 4. hoc tit §. in extraneis. Inſtit. de hæred. qual. & differ.* Ad hæreditates porrò conditionales, *l. penul. hoc titul.* aut quarum dies à tempore mortis non cedit, *l. 3. h. t.* minimè pertinet: vnde nec ad nouas leges, puta Papiam & Iuliam porrigitur: *l. vlt. hoc tit.* quia ex his dies poſt apertas demum tabulas cedit. *Cuiac. lib. obſer. 4. cap. 4.*

DE HIS QVAE PRO non ſcriptis habentur. Tit. VIII.

C PRo non ſcriptis habentur, quæ ijs adſcripta ſunt, qui in rebus humanis eſſe deſierunt *l. penult. hoc tit.* aut ſeruis pœnæ. *l. 3. hoc tit.* item quę intelligi nequeunt. *l. 2. h. tit.* Sed & quod ſibi quis adſcribit in teſtamento alieno, pro non ſcripto eſt, propter falſi ſuſpicionem. *l. 1. & fin. hoc tot. tit. C. de ijs qui ſibi adſcr. in teſtam.* Quæ incapacibus expreſſim relinquuntur, ea pro non ſcriptis apud hæredem manent: *Cuiac. lib. obſeru. 7. cap. 31.* quæ tamen in fraudem, fiſco vendicantur. *l. 1. de iur. fiſc. l. 3. C. ad leg. Falcid.*

DE HIS QVAE VT INdignis auferuntur. Tit. IX. C. 6. 35.

1 *Differentia inter hunc titulum & ſuperiorem.*
2 *Quibus auferantur relicta, & num. 4.*
3 *Tutori excuſanti ſe, quare auferatur relictũ, nec tamen quæratur fiſco.*

ESt † cùm relicta neutiquam pro non ſcri- 1 ptis habentur, ſed rata ita ſunt, vt auferantur quibuſdam ſucceſſoribus, eorumq́; hæredibus, *Schurff. conſil. 41. cent. 1.* tanquam † indi- 2 gnis, & applicentur fiſco, *l. Papinianus. §. meminiſſe. de inoffic. teſtam. l. quidam. 30 § fin. cum ll. ſeqq. de donat l. 1. de iur. fiſc.* non ciuitatibus, quæ tale ius non habent: *Bald. in l. 4. num. 9. C. eodem per l. 1. C. de bon. vac. lib. 10.* vt ſi quid relictum ſit ei qui defunctum occiderit; qui non modò defuncti, ſed omnium eius deſcendentium etiam ſucceſſione excluditur: *l. Lucius Titius. de iur. fiſc. l. cùm ratio. §. final. de bon. dam. Bald. & Dd. in l. eam. 14. C. de fideicomm. & l. 4. C. eod. Schurff. conſil. 43. cent. 1.* aut qui cauſam mortis culpa, vel negligẽtia præbuit: *l. 3. hoc tit. vide gl. 4. Iaſ. & Dd. in l. ſi ab hoſtibus. 10. §. 1. ſolut. matr. gl. art. 31. lib. 1.* nihil enim intereſt, occidat quis, an cauſam mortis præbeat.

l. nihil.

l.nihil.15. ad l.Corn.de ſicar. Qui necem teſtatoris A intra terminum à iudice dandum, & antequam ab alio præueniatur, l.1.l.ſororem.10.vbi Baldus C. eod. deciſ.Tholoſ.41. vlciſci ſuperſedit; l.hæredem.17. l.ei qui mortem.20. h.tit.l.1.& 3.C.eod. niſi cædis authores reperiri nequeant. l.cùm fratrem.9.C. eodem. Qui teſtamentum tanquam inofficioſum aut falſum, l.5.in princ. & §.ſi pater. & §.fin.l.hæredi.15.hoc tit. d.l.Papinianus.§.meminiſſe. aut alio probroſo nomine l.cùm tabulis.16.hoc tit.accuſat: niſi quis iure factum eſſe neget. l.ſi teſtamentum. B 24.hoc tit. Qui defunctum grauis delicti reum facit, aut ſtatus controuerſiam l.1.l.ſi inimicitiæ.9.h. tit. ei mouet. Qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem petijt. l.2.hoc tit. Qui vxorem contra leges duxit, puta damnatam adulterij: ei enim quaſi indigno aufertur illius mulieris ſucceſſio: l.2.in fin. l.Claudius.13.cum ll.ſeqq.hoc tit. vt & meretrici relicta à milite, in cuius contubernio fuit.
3 l.mulierem.14.hoc tit. Qui † ſe à tutela teſtamentaria excuſat, ei relictum veluti ob onus tutelæ, C non debetur: quanquam hoc caſu ad fiſcum nihil transfertur, cùm non delinquat, qui iure excuſationis conceſſo vtitur. l.poſt legatum.5.§.amiſere. hoc tit. Auferuntur etiam legata ei qui inimicitias cum teſtatore capitales exercuit, aut illi maledixit, d.l.ſi inimicitiæ. aut vxorem eius corrupit. gloſ.in l.fideicommiſſum.27.in fin. vbi Dd.C. de fideicom. Guliel.de Lud ſing.90.nu.1.gl.in l.ſororem.& ibi Dd.C.eodem. Qui in fraudem iuris promittit ſe reſtituturū perſonæ, quam capere fas nō eſt. l.in fraudem.10.l.hæres.11. l.eum qui.18.hoc tit. Item qui hæreditatem compilauit, quatenus tamen compilauit: l.reſcriptum.6.hoc tit. nec enim pœna debet egredi delictum. l.ſcimus. §.illo. C.de iure deliber. Qui de hæreditate viuentis improba pacta fecerunt. l.quidam.30. §.final.cum ll.ſeqq.de donat. Et hi quidem ſunt, quibus vt indignis a fiſco auferuntur relicta: quod verum eſt, ſi in dolo hæreant, Bald. in l.alia. num.8.C.eod. & niſi ante teſtatorem moriantur: Baldus in l.eam.num.9. C.de fideicomm. item quatenus apud eum remanſit, aut remanere debet. Nam illius delictum nec ſubſtituto, neque quibus ex fideicommiſſo reſtituendum eſt, nocere oportet, l.Papinianus.8. §.meminiſſe. & §.4.de inofficioſo teſtam. Paul.lib.4. tit.5.

DIGEST. LIB. XXXV.

DE CONDITIONIBVS ET DEMONſtrationibus, & cauſis, & modis eorum quæ in teſtamento ſcribuntur. Tit. I.

C.6.46.45.44.

1 *Legata pura eſſe, niſi dies aut conditio tacitè vel expreſſè ſit adiecta.*
2 *Legatum in diem quare ante diem ſolui poſſit.*
3 *Natura legati in diem incertum.*
4 *Natura legati ſub tacita conditione.*
5 *Natura legati ſub expreſſa conditione.*
6 *De cautione Mutiana.*
7 *Differentia inter conditionem & demonſtrationem.*
8 *Differentia inter cauſam & modum.*
9 *Cauſa falſa, vel modus, quare non vitiet legatum.*
10 *Differentia inter modum & conditionem.*

DEFICIVNT † etiam legata deficiente conditione, ſub qua relicta ſunt. Nam ſciendum eſt, legatis diem aut certum aut incertum, aut conditionem adſcribi: aut ſi nihil horum factum ſit, pura eſſe, niſi ipſa ſe tacitè conditio inſit. l.1.h.tit.
2 §.omnis. Inſtit.de verb.obligat. Quibus † dies certus adſcriptus eſt, ea ſolui ante diem poſſunt: quia certum eſt, debitum iri, l.1.hoc tit. & dies gratia debitoris hæredis adijcitur: l.cùm qui calendis.41.in fin.de verb.obligat. vt nulla cauſa ſit quare non renunciare ſuo fauori, & citius ſoluere nequeat. l.quod in diem.de ſol. l.quod quis.50. de act.
D Dies † autem incertus eſt, cùm ita ſcribitur; 3
Hæres meus cùm morietur, dato. Nam diem incertum habet mors hæredis, reſpectu legatarij, d.l.1. qui ante hæredem mori poteſt. Eoque conditio tali legato ineſt. l.dies incertus.hoc tit. Et ſi legatarius ante hæredem deceſſerit, ad ſuos nihil tranſmittit: quia non ceſſit dies legati, viuo eo d.l.1.§.ante.§.ſi coniunctim.in fin.de legat. Ineſt † 4
conditio tacite legatis, veluti cùm legamus fructus qui ex eo fundo naſcentur: d.l.1.in fin. ſi enim E nihil natum fuerit, nihil debebitur. l.interdū.37. vbi Dd.de verb.obligat. Hoc tamen legatum, quod ad tranſmiſſionem attinet, conditionale non eſt: quia extrinſecus, non ex teſtamento, conditio ac-

Theophilus in tit. Inſtit. eod. vbi dixi. & Vlpian. tit. 1. A
lege tandem Falcidia prouiſum eſt, ne plus lega-
re liceat, quàm dodrantem bonorum: id eſt, vt
quarta pars apud hæredem hęredéſue remaneat.
in princ. Inſt. eod. Vlpian. eleganter, tit. 24. Huius le-
gis etſi quatuor articulos Duarenus *lib. 1. Diſput.*
cap. 38. faciat: tamen nullam probabilem ratio-
nem inuenio, quare recedere debeamus à Pau-
lo, qui *in l. 1. h. tit.* duo tantùm eius capita conſti-
tuit: quorum verba cùm in vulgatis codicibus
ſatis corruptè legantur, non erit inutile paulò e- B
mendatiùs referre. Primum ergo ita ſe habet:
» QVI CIVES (pertinet igitur hoc plebiſcitum ad
» omnes) ROMANI SVNT (nec enim alij ius te-
ſtandi ciuile habent, § *fin. Inſt. quib. non eſt permiſ.*
» *vide* 3. *de teſtamen.*) QVI EORVM POST HANC
» LEGEM ROGATAM TESTAMENTVM (nam
hoc ſolo olim poterant relinqui legata, §. *penult.*
» *Inſt. de fid. hær.*) FACERE VOLET, VT QVAM
» PECVNIAM, (hæreditariam ſcilicet) QVASQVE
» RES (etiam extra hæreditatem poſitas, *l. rei. 5. de* C
» *verb. ſignif.*) QVIEVSQVE DARE (per modum
» vindicationis) LEGARE (alijs legandi formis)
» VOLET, IVS POTESTAS'QVE ESTO, VT
» HAC LEGE SEQVENTI LICEBIT. Hoc
priore capite confirmatur (ne putetur abroga-
tum) ius XII. Tabul. ita tamen vt ſequenti capi-
te determinetur, cuius in priore fit mentio: &
tollitur lex Voconia, quæ eum, qui cenſus eſſet,
plus cuiquam legare vetabat quàm hæredi relin-
queret. *vide Inſtit. de leg. Falc. & ibi Theoph. ac quæ* D
ibid. dixi. Secundo capite modum legatorũ con
ſtituit lex his verbis:
» QVICVNQVE CIVIS ROMANVS POST
» HANC LEGEM ROGATAM TESTAMEN-
» TVM FACIET, IS QVANTAM CVIQVE CI-
» VI ROMANO PECVNIAM IVRE PVBLI-
» CO (teſtamenti ſcilicet, *l. 3. de teſtam.* quo ſolo le-
» gari poterat) DARE LEGARE VOLET, IVS
» POTESTASQVE ESTO: DVM ITA DETVR
» LEGATVM, NE MINVS QVAM PARTEM E
» QVARTAM HAEREDITATIS EO TESTA-
» MENTO HAEREDES CAPIANT. (hoc eſt, lu-
crentur, *l. 8. l. 12. de donat. cauſ. mort.* & habeant li-
beram. *l. 2. l. 6. l. vlt. C. ad l. Falc. vide quæ dixi Inſtit.*
» *de fideicom. hæred. §. ſed quia. Vlpianus tit. 24.*) EIS
» QVIBVS QVID ITA DATVM LEGATVM'VE
» ERIT, EAM PECVNIAM SINE FRAVDE
» EVA (hoc eſt, ſine pœna quadrupli ex lege Furia,
aut dodrantis diminutione ex l. Voconia, *vide*
» *Gouean. in l. 1. h. t. Cuiac. obſer. lib. 7. cap. 33.*) CAPE- F
» RE LICETO: IS'QVE HAERES QVI EAM
» PECVNIAM DARE IVSSVS, DAMNATVS
» ERIT, EAM PECVNIAM DEBETO DA-
5 RE, QVAM DAMNATVS EST. Ex † his ver-
bis legis apparet ſubobſcura & à multis quæſi-
ta variè ratio, quare in quartam legis Falcidiæ
tantummodò res quæ hæreditario iure capiun-
tur, debeant imputari, non etiam illæ quas iure
legati, vel fideicommiſſi hæres capit; cùm aliter
in Trebellianica obſeruetur. *l. in quartam. 91. hoc* G
tit. Nam lex Falcidia vetat vltra dodrantem lega-

A ri: vultq́; quartam partem hæreditatis apud hæ-
redem manere. *Vlpian. titul. 24.* Prudenter ergo
Iuriſconſulti, ne impingerent in verba antiquæ
iam legis, & ſic vſu roboratæ, vt de eius ratione
diſputandum non fuerit, *l. nõ omnium. de legibus.*
ita eam ex ipſis verbis ſunt interpretati, vt nihil
quod non eſſet hæreditarium, poſſit in Falci-
diam imputari. Succeſſit longo pòſt tempore
ſub Nerone S.C. Trebellianum; *§. reſtituta. Inſt.*
de fideicommiß. hæred. ætate Veſpaſiani S.C. Pe-
B gaſianum: *§. ſed quia. Inſtit. de fideicommiß. hæred.*
quibus ſimpliciter cautum fuit, vt quartam par-
tem retinere de fideicommiſſis hæredi liceret.
d. § ſed quia. cum ſequent. vbi Theophilus. Quibus
ex verbis cùm appareat, non prohiberi S.C. ne
vltra dodrantem fidei committatur, ſed id ſo-
lummodò caueri, vt de excedentibus dodran-
tem fideicommiſſis, retineri quarta poſſit: rectè
putauerunt Iuriſconſulti, ſi quid fideicommiſ-
ſi, aut legati nomine acciperet hæres, id ei in
C Trebellianicam eſſe imputandum, perinde atq;
deductum de fideicommiſſis; præſertim cũ hæc
interpretatio benignior ſit ad conſeruãdam de-
functi in fideicommiſſis voluntatem. Hæc de ra-
tione obſcuri legis, *l. in quartam. 91.* Alciat. *lib. 6.*
cap. 4. & Duar. *lib. Diſput. 2. cap. 10.* diſputãt: quan-
quam non deſint qui hæc aliter interpretentur,
Gouean. & alij, in d. l. in quartam. 91. Cuiac. obſeru.
lib. 8. cap. 4 putentq́ue diſpungenda verba in d. l.
in quartam. 91. hęc: Sed & quod conditionis im-
D plendæ, &c. eoque in vtranique quartam impu-
tari patrocinatur, quicquid iure hæreditario per-
cipitur; quod iure legati, non item. *Cuiac. præall.*
loco. Cont. diſput lib. 1. cap. 3. per l. qui non militabat.
78. de hæred. inſtit.

¶ Etſi autem teſtantium gratia introducta eſt 6
Falcidia, tamen & ab inteſtato locum habet, *l. fi-*
lius familiâs. 18. h. tit. c. Raynucius. & c. Reinaldus.
de teſtam. l. 3. 5. C. eod. vt in fideicommiſſis (nam le-
gata ab inteſtato relinqui non poterant, § *penult.*
E *Inſt. de fid. hær.*) quæ per codicillos, aut alio mo-
do ab inteſtato relinquuntur. An etiam in dona-
tionibus cauſa mortis? Puto & his detrahi Fal-
cidiam, *l. ſi mortis 5. C. ad l. Falcid. l. 1. §. ſi quis. quor.*
bon. quando (vt ait Imperator, *l. in donationibus.*
12. C. eod.) fideicommiſſi partibus funguntur: de
quibus Falcidiam detrahi, etiam cum tota hære-
ditatis vniuerſitas relicta eſt, conſtat. *l. 2. §. fin. de*
iur. codicil. § penult. Inſtit. eod. Nec obſtat, quod de
donationibus inter viuos nihil detrahatur per
F Falcidiam. *gloſ. in d. l. in donationibus. per l. ſi ſpon-*
ſus. 5. §. conceſſo. de donat. inter vir. l. ſi vſuſfructus.
80. hoc tit. nam illę non pertinent ad cauſam ſuc-
ceſſionis: at donationes cauſa mortis, pro vlti-
mis voluntatibus habentur. *l. fin. C. de donat. cauſ.*
mortis. Vltima voluntate porrò, nulla extra te-
ſtamentum poteſt hæreditas relinqui. *vide* 3. *de*
hæred. inſtit. & de iur. codicil. Ex quo ſequitur, do-
nationes & fideicommiſſa, quibus tota vniuer-
ſitas hæreditatis donatur (vt fit inter coniuges
G quandoque) ab inteſtato relinqui: & per con-
ſequens, ab hæredibus ab inteſtato, quibus tan-
tùm

tùm teſtamento, & nõ alia voluntate vltima hæreditas auferri, & exhæredatio fieri potuit § *fin. Inſtit. de codicill.* Falcidiam detrahi poſſe. *vide* §. *de donat. cauſ. mort.*

7 Hæredibus autem, ſiue vni, ſiue pluribus, *l.3. C. eod.* illorumque hæredibus, *l. quanquam.10. C. eodem.* & in ſua duntaxat parte, *l. in ſingulis.77. hoc tit. §. & cùm quæſitum. Inſtit. eod.* ſolùm datur hoc beneficium, non etiam grauatis legatarijs. *l. lex Falc.47. in fin. hoc tit.* Nam etiamſi illi repudient legatum, valet nihilominus teſtamẽtum: vt ceſſante ratione legis, non neceſſe ſit contra teſtatoris voluntatem his ſuccurri. Fideicommiſſa-
8 tio † tamen vniuerſali competit, quia loco hæredis eſt, *l.1. §. ſi is qui quadraginta. l.4. & tot. tit. ff. ad S.C. Trebellianum. not. in l.4. C. eodem. vide infrà ad S.C. Trebellianum. in fin.* Sed nec hæredibus quidem hodie datur duobus caſibus: videlicet in pijs legatis, *in Auth. de Eccleſiaſt. ti. §. ſi autem hæredes.* & cùm teſtator expreſsè prohibet Falcidiam detrahi: *Auth. ſed cùm teſtator. C. ad leg. Falc.* quamuis iure veteri aliter obſeruabatur. *l. quod de bonis.15. §.1. hoc tit.*

9 ¶ In ponenda autem ineundaque legis Falcidiæ ratione, bona conſideranda ſunt, ſicuti fuerunt tempore mortis. § *quantitas. Inſtit. eodem.* Et prius omne æs alienum, dos, *l. ſi vſusfructus.80. hoc tit. l. ſi prædiorum.15. C. eodem.* funeris impenſa, precia ſeruorum manumittendorum, & quicquid hæredibus debetur, eſt deducendum: *l. qui*

A *fundum.87. §. ſi quis hæredem.1. hoc tit. l. irritum.8. C. eod. §. ſin autem. Inſt. t. eod. vbi dixi.* actum deinde communi æſtimatione reſiduorum bonorum facta, de ſingulis legatis pro rata cuiuſque, quarta Falcidiæ detrahetur: *l.2. l. penult. C. eod. l. in quantitate.73. hoc tit.* olim iure tantùm retentionis, *l. pater.14. l. quod de bonis.15. l. acceptis.93. h. tit. Nouell. 1. §. ſed quia. Inſt. de fideic. hæred.* hodie etiam vindicationis. *l. pen. C. eod.*

B
SI CVI PLVS QVAM per l. Falcidiam licuerit, legatum eſſe dicetur.
Tit. III.

SI cui plus quàm licuerit, legetur, & dubitari iuſtè poſſit, vtrum lex Falcidia locum habitura ſit, nécne: ſubuenit Prætor hæredi, vt ei legatarius ſatiſdet, vt ſi apparuerit, cum am-
C plius legatorum nomine cepiſſe, quàm ex l. Falcidia capere licebit, quanti ea res erit, tantam pecuniam det, doluſque malus ab eo abfuturus ſit: *l.1. hoc tit.* quod ideo inuentum eſt remedium, quia ſi ſine cautione hæres legata ſoluat, videbitur agnouiſſe iudicium defuncti: nec Falcidiæ beneficium *l. error. C. ad l. Falc. §. ſi verò expreſſe. in Auth. de hered. & Falcid.* poterit amplius implorare. *vide l. hæres. ad Trebell. l.1. §. ſi legatarius. ad l. Falc. Cuiac. lib.8. cap.2. & 5.*

DIGEST. LIB. XXXVI.

AD S.C. TREBELLIANVM ET Pegaſianum. Tit. I.
C.6.48.

1 *Continuatio.*
2 *Quando ſit factum.*
3 *Verba S.C.*
4 *Summa & ratio S.C. Trebelliani.*
5 *Summa & ratio S.C. Pegaſiani.*
6 *Trebelliano ſoli omnem vim alterius S.C. attributam eſſe.*
7 *Hæredem ex ſua quarta, legata nõ præſtare, ſi portio fideicommiſſarij ad ea ſufficiat.*
8 *Hæredem cogi ad adeundum.*

1 EXPLICATO † tractatu qui ad legata ſingularum rerum pertinet, tranſeamus nunc ad interpretationem S. C. Trebelliani. Fa-
2 ctum † eſt enim S. C. temporibus Neronis, VIII. Calend. Septembr. Annæo Seneca & Trebellio Maximo (vnde Trebellianum dictum) conſulibus. Cu-
3 ius verba hæc ſunt; *l.1. in prin. hoc tit.* CVM † ESSET AEQVISSIMVM, IN OMNIBVS FIDEICOMMISSARIIS HAEREDITATIBVS, SI QVA DE HIS BONIS IVDICIA PENDERENT EX HIS EOS SVBIRE, IN QVOS IVS FRVCTVSQVE TRANSFERRENTVR POTIVS, QVAM CVIQVE PERICVLOSAM

D ESSE FIDEM SVAM: PLACET, VT ACTIONES QVAE IN HAEREDEM HAEREDIBVSQVE DARI SOLENT, EAS NEQVE IN EOS, NEQVE HIS DARI QVI FIDEI SVAE COMMISSVM, SICVTI ROGATI ESSENT, RESTITVISSENT: SED HIS ET IN EOS, QVIBVS EX TESTAMENTO FIDEICOMMISSVM RESTITVTVM FVISSET: QVO MAGIS IN RELIQVVM CONFIRMENTVR SVPREMAE DEFVNCTORVM VOLVNTA-
E TES. Hoc † igitur S.C. cautum eſt, vt actiones 4
quæ in hæredes hæredibúsue dari ſolent, poſt reſtitutam ex fideicommiſſo hæreditatem eis & in eos darentur, quibus ex teſtamento fideicommiſſum reſtitutum eſſet. viſum enim fuit,

eos onera & lites hæreditatis obire oportet, in A quos ius fructuſque eius transferentur. *l. ſecundum. 10. l. ex qua. 191. de regul. iur.* Quo S.C. ſublata eſt eorum dubitatio, qui adire hæreditatem recuſabant, ſeu metu litium, ſeu alio prætextu.
5 *d. l. 1. § 1.* Sed † quia ne ſic quidem hæredes ſcripti ad adeundum induci poterãt, cùm aut totam hæreditatem, aut penè totam reſtituere plerunque rogarentur, atq; ob id extinguebantur fideicommiſſa: ideo Veſpaſiani temporibus, Pegaſo & Puſione Conſulibus, Senatus cenſuit, vt ei B qui rogatus eſſet hæreditatem reſtituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia in legatis retinetur. *de hoc vide quæ dixi in Inſtit. §. reſtituta. cum ſeqq. de fideicom. hæred.* Ex ſingulis quoque rebus quę per fideicommiſſum relinquuntur, eadem retentio permiſſa eſt. *§. ſed quia. Inſtit. de fideicomm. hæred. vbi dixi.* Poſt quod S.C. hæres onera hæreditaria ſuſtinebat, fideicommiſſarius autem legatarij partiarij, hoc eſt, cui pars bonorum legata eſſet, vt in *l. non amplius. 26. § fin. ff. de leg. 1.* loco habebatur: niſi quòd onera hæreditaria pro rata ſolennibus ſtipulationibus in ſe recipiebat: *§. ergo. vbi ſcripſi. Inſtit. de*
6 *fideicom. hæred. l. 2. C. ad Trebell.* Sed † poſtea, cùm ſtipulationes vſitatę inter hæredem & fideicommiſſarium de oneribus pro rata ſuſtinendis, diſplicerent, vis omnis huius S.C. in Trebellianum tranſlata eſt: ſic vt ex eo quartam nunc retinere liceat, actionibus nihilominus pro rata portione tam hæredi quàm fideicommiſſario, & in eos D
7 competentibus. *d. § ſed quia.* Quòd † in actionibus creditorum duntaxat verum eſt. *vide quæ dixi in §. ſed quia. ff. Inſtit. de fideicom. hæred.* Nam ſi hæres nihil vltra quartam habeat, & fideicommiſſarij portio legatis ſufficiat, præſtare is ea ſolus cogetur: & hæres quartam ſine onere habebit (vt plerique putant, in *d. § ſed quia. 5. & §. ſi quis. 8. ff. Inſtit. de fideicom. hæred. quo loco expoſui*) niſi aliud teſtator voluerit. *l. 1. §. ſi is qui quadraginta. 9. & §. fin. l. 3. hoc tit. l. fin. C. eod.* Si enim le- E gata hæres de quarta ſoluere teneretur, quartam retineret, & fraus fieret S.C. ac rurſus in antiquũ ſtatum res rediret, & vltimæ voluntates interci-
8 derent, nullo adire volente. Sed † & illud S.C. ineſt, vt ſi hæres nolit adire, poſſit eum officio iudicis implorato fideicommiſſarius vniuerſalis cogere ad adeundam & reſtituendam hæreditatem. *l. ille à quo. 13. § tempeſtiuum. l. nam quod. 14. l. Imperator. 50. hoc tit.* Quo caſu hæres quartam detrahere nequit: *d. l. nam quod §. qui compulſus.* F *2.* ſed eius loco detrahit fideicommiſſarius, alias non detracturus. *d. l. 1. §. inde Neratius. l. ex aſſe. 28. l. facta. 63. §. ſi cùm ſuſpectam. hoc tit.* Nam planè loco hæredis hoc caſu eſt, omneſque actiones integrè in eum tranſeunt. *l. quamuis. 40. hoc tit.* ita vt hæres adire coactus, omninò & habeat exceptionem, ſi conueniatur; & repellatur exceptione, ſi actiones hæreditarias intentare velit. *d. l. 1. §.* G *quando.*

QVANDO DIES LEGAtorum vel fideicommiſſorum cedat. Tit. II. C. 6. 52.

1 *Continuatio.*
2 *Cedere diem quid ſit.*
3 *Quando cedat legatorum dies.*
4 *Quare conditionale legatum non cedat à morte teſtatoris.*
5 *Item vſusfructus, legatum etiam libertati[s].*
6 *Quare hæreditatum dies non cedat, ſicut in legatis.*

ABſolutis † ijs quæ ad amiſſionem diminutionemque legatorum pertinent, reſtat vt exequamur, quomodo legata acquirantur, quæ in ademptionem vel diminutionem nõ cadunt. Acquiruntur autem iuris interpretatione, cùm dies eorũ cedit: Cedere † enim 2 diem nihil aliud eſt, quàm incipere deberi. *l. cedere diem. 213. de verb. ſign.* 1

¶ Cedit autem legati dies à tempore mortis 3 teſtatoris, *l. 1. §. in nouiſſimo. C. de caducis tollendis.* quia nihil antè debetur, *l. qui duos. de manu. teſt.* cùm voluntas ſit euſque ambulatoria & incerta, ſiue purè, ſiue in diem relictum ſit: quamuis in diem relictum, antequam ea veniat, peti non poſſit. *d. l. cedere.* Itaque ab illo primùm tempore, moriens legatarius ius ſuum vt debitum tranſmittit ad hæredem. *l. 5. hoc tit. §. ſi coniunctim. Inſtit. de legatis.* Secus † eſt in legato condi- 4 tionali, aut in diem incertam relicto: *l. 4. & 5. l. ſi dies. 21. hoc tit.* quia eius dies non cedit ante euentum conditionis. *l. vnica. § ſin autem. C. de caducis tollendis. d. l. cedere.*

¶ Porrò nec vſusfructus, aut alterius perſona- 5 lis ſeruitutis aut libertatis legatum, cedit à tempore mortis; ſed adita demum hæreditate: fruſtra enim antè cederet, cũ ad hæredes non tranſmittatur. *l. 2 & 3. hoc tit. d. l. vnica, § libertatibus.* In annuo legato ſic obſeruatur, vt primi anni legatum quod purũ eſt, tranſmittatur, & eius dies cedat à morte teſtatoris: ſequentiũ verò nequaquam, ſed ſingulis duntaxat annis, cùm ſit conditionale. *l. cùm in annos ſingulos. 23. h. tit.* Et hæc quidem in legatis obtinent.

¶ Hæreditates autem non aditæ regulariter 6 (quibuſdam enim caſus excepti *l. vn. C. de his qui ante aper. tab.* ſunt) non tranſmittuntur, neque antè quàm adeantur, earum dies cedit. *Bald. conſ. 264. ad euidentiam. nu. 1 vol. 5.* quippe cùm hæredi ſolutum ſit, ſtatim à morte hæreditatem cernere. *d. l. vnic. C. de his qui ante aper. tab.* Ius tamen deliberandi hodie indiſtinctè granditur, Iuſt. voluit. *l. cùm in antiquioribus. 19. C. de iur. delib.* Legatarius porro etſi à morte teſtatoris, fictione iuris, omnis rei legatę fiat, *l. à Titio. de furt.* eoq; & rei vendicationem intentare poſſit: *l. 1 & 2. C. com. de legat.* tamen hoc verum eſſe incipit, poſtquam hæres aditi; qua aditione demũ ius legatarij eſt firmatus.

mature, & retrotrahitur. nam hærede non adeunte, pendent & deficiunt legata. *l.eam.14.l.ex teſtamento 29. C.de fideicommiſ. l.Papinianus.8.§.fin.de inoffic.teſtam.* Cùm igitur capere petereue ante hæreditatem aditam nequeat legatarius, *toto tit. quor.legat.* meritò prouiſum eſt, ne per moram hæredis deliberantis extinguatur legatum: ſcilicet moriente ante aditionem legatario, vt dies legati ſtatim à morte teſtatoris cedat, quò transmitti poſſit. *l.vnic §.1.& 2. C.de caduc.tollen. vide Paul.lib 3.tit.6.& ibi Cuiac.* A

VT LEGATORVM SEV fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa caueatur. Tit. III.

C. 6. 53.

1 *Quare ſatiſdationes inductæ, & qui contineant.*
2 *Quomodo & à quo ſatiſdationes exigantur.*
3 *Qui ſatiſdare non coguntur.*
4 *Qui præter hæredes ſatiſdare coguntur.*
5 *Quibus ſatiſdandum ſit.*
6 *Quando ceſſet, & in quibus caſibus, ſatiſdatio.*
7 *An in puris legatis caueri oporteat.*

1 QVoniam † propter adiectam cõditionem aut diem mora nonnunquam iniicitur, quo minus legata confeſtim ſoluantur, legatorum nomine ſatiſdari oportere prætor putauit: quo tutiore loco res legatarijs eſſent; vt quibus teſtator dari fieri voluit, his diebus & detur & fiat; dolumque malum abfuturum ſtipulentur: *l.1.l.hæc ſtipulatio.14.h.tit. vide Cuiac.obſer. lib. 4. cap. 39.* quam in ſtipulationem venit res legata, & quicquid in actione ex teſtamento ineſt. *d.l.1. §. vel ſine. §. item ſi quis. §.item quæritur.* Nam cùm hoc in bonæ fidei iudicijs receptum videamus, *l.in omnib.41.de iudic.* vt à debitore pro debitis tàm præſentibus quàm in diem, atque adeò conditionalibus, exigi ſatiſdatio ob ſecuritatem poſſit: *Bart.in d. l.in omnibus. per l.grege. §.ſi ſub conditione. de pignoribus.* quanto magis in hæreditaria cauſa admittendum fuit, quæ bonæ fidei iudicijs affinis eſt? *l.in minorum.cum gl.C.in quib.cauſ.in integ.reſt.non eſt nec.l.cùm res.in prin. l.huiuſmodi.§.ſi hæres.de leg 1.* D E

2 ¶ Semper autem ſatiſdare hæres cogitur, datis fideiuſſoribus, *d.l.1.l.prætoriæ.7.de prætor.ſti-*
3 *pulat.* cuiuſcunque ſit dignitatis, vel † quarumcunque facultatum: *d.l.1.circa princ.* excepto fiſco, *d.l.1.§.ſi ad fiſcum.* qui perpetuò idoneus eſt, & ſoluendo: *l.2.de fund.dot. l.3.§.item ſciendum. ſi cui plus quàm per l.Falcid.* & ciuitatibus; hactenus tamen vt non quidem ſatiſdare, ſed cauere ta-
4 men cogantur. *l.ſi quando.6.§.1.h.tit.* Nec † modò hæres ſatiſdat, ſed etiam ſubſtitutus, fideicommiſſarius, quamuis ſingularis: & denique F G

A quicunq; ſit à quo relictum eſt, & horũ omnium hæredes. *d.l.1.§.7.& §.non ſolùm.*

¶ Omni etiam legatario ſiue fideicommiſſario, horumque ſucceſſoribus ſatiſdandum eſt. *d.l.ſtipulatio. d.l.1.in princ.& §.1.* 5

¶ Ceſſat autem hæc cautio, ſi eam teſtator exigi nolit: *l.licet.12. hoc tit.* ſi manifeſtum eſt, non valere legatum: *d. l. hæc ſtipulatio. § dimus.* vel in continenti probare paratus eſt hæres, nihil deberi: *l.ſi is à quo.7 tit.1.* quia antè de legato quam 6
B de ſatiſdatione conſtare poteſt. Qua † ratione placuit, in puris legatis ſatiſdatione opus non eſſe: *Azon.in Rubr.hic nu.2.* cùm ipſum legatum ſtatim exigi queat; niſi hæres dare tergiuerſetur. Tum enim propter moras iudicij, locus erit ſatiſdationi, *l.etiam.15.hoc tit.* 7

VT IN POSSESSIONE legatorum vel fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa eſſe liceat. Tit. IIII.

C.6.53.

C

1 *Continuatio.*
2 *Quid hîc ſignificet bonorum poſſeſſio.*
3 *Quando locum habeat, & quatenus extendatur.*

D NON † ſine ratione prætori hoc viſum eſt, vt ſicuti hæres incumbit poſſeſſioni bonorum, ita quoq; legatarij carere non debeant bonis defuncti: nam, vt verè dixit Aeſchines, nullius momenti eſſe ciuitatẽ, quæ non habeat neruos executionis in contumaces: ita ridicula & nullius momenti fuerint prætoris edicta, quibus ius legatorum tuetur, ſi non munita ſint executione, & pœnis, quibus ob obediẽtiam refractarij compellãtur. Quocirca rectè prætor aut ſatiſdari legatarijs, aut ſi ſatis nõ detur, in poſſeſſionem bonorum iri voluit. *l.1.§ tit.1.* 1

E ¶ Bonorum hic appellatio cõtinet omnes res, quarum proprietas pertinet ad hæredem ex hæreditate. *l.is cui.5. §.qui in poſſeſſionem.5.cũ § ſeqq. h.tit.* Itaque † quamuis minima res legata ſit, vel per fideicommiſſum relicta, tamen ſi non ſoluatur ab hærede, vel eo nomine caueatur, cùm caueri oportet, de quo ſummatim cognoſcitur; *l.1. C.eod.* in poſſeſſionem omnium bonorum quæ ex ea hæreditate ſunt, legatarium ſiue fideicommiſſarium prætor legatorum ſeruandorum cauſa mittit: *l.quamuis.13 h t.* quod tamẽ hodie Iuſt. in Nouell.53.cap.4. §.1.de exhib.reis, correxit, & pro quantitate legati, miſſionem fieri voluit. Porrò miſſione decreta; vel inuito hærede per viatorem, aut officialem præfecti, aut ex interdicto, ne vis fiat ei, &c. legatarius introducẽdus eſt in poſſeſſionem, *d.l.is cui. §.in poſſeſſionem.20.* vt cuſtodiæ cauſa ſimul cum hærede poſſideat: donec is tædio perpetuæ cuſtodiæ affectus, cautionem præſtet, aut legatum ſoluat. *d.l.is cui.in prin.& §. qui legatorum.16.cum ſimilibus.* 2 3 F G

DIGEST.

DIGEST. PARS VI.

LIBER XXXVII.

DE BONORVM POSSESSIO-nibus. Tit. I.

1 *Continuatio ex diſpoſitione integra Pandectarum.*
2 *Quare bonor. poſſ. introducta.*
3 *Definitio.*
4 *Quid ſignificet hic bonorum appellatio.*
5 *Quid poſſeſſio.*
6 *Quid ius.*
7 *Quomodo petatur bonorum poſſ.*
8 *Quomodo hæc poſſeſſio ab alijs differat.*
9 *Diuiſio poſſeſſionum.*
10 *Cauſa efficiens & materialis.*
11 *Forma decernendæ et petendæ poſſ. bon. & de edictali ac decretali bonorum poſſ.*
12 *Finis & effectus.*

1 CREDO † vos meminiſſe initio A
huius operis, iudicia in quorum
omnium ordine, partibus, pro-
greſſu atq; effectibus explicãdis,
Pandectæ conſumuntur, ita fuiſ-
ſe diſtributa; vt alia ſint ordina-
ria, alia extraordinaria. ordinariorũ autem, par-
tim ciuilia, partim criminalia. ciuiliũ ruſus alia
propriè ciuilia, alia Pretoria. De ciuilibus hacte-
nus videmur abundè pro inſtituto noſtro tra-
ctaſſe. Tranſeamus ergo ad iudicia Prætoria: eo B
quidem commodiore loco atq; ordine; quòd,
poſtquàm tradidimus quemadmodum ex teſta-
mentis iure ciuili ſuccedatur, tempus ſit demõ-
ſtrare, quibus modis Prætor tàm ex vltima vo-
luntate, quàm ab inteſtato, ſucceſſiones deferat:
quæ quidem omnes generali nomine appellan-
tur Bonorũ poſſeſſiones; ſicuti quæ iuris ciuilis
2 ſunt, hæreditates. Nam † ſciendum eſt, à prætore
neminem effici hæredem, *§. quos autem. Inſt. eod.*
ne derogetur apertè iuri ciuili, quod alios hæ- C
redes cõſtituit: nec dari dominiũ aut familiam,
quæ in hæredem tranſit; *§. vlt. Inſt. de hær. qual. §.
2. Inſt. eod.* quod ſolius eſt legis: *§. 2. Inſt. ea vbi di-
xi.* ſed per indirectum, & quadam circũductione
nõnullos ad ſucceſſionem vocari, data bonorũ
poſſeſſione: in quã prætor mittere vice dominij,
occurrente aliqua æquitate ſolet: *tot. tit. quib. ex
cauſ. in bon. poſſeſſ. & paſſim, de damn. infect.* de qua
primũ in genere, pòſt ſigillatim erit diſſerendũ.
3 ¶ Bonorum igitur poſſeſſionem, quod qui- D
dem ad præſens argumentum attinet, ita rectè
definiemus: *ius perſequendi retinendiq; patri-
monij, ſiue rei quæ cuiuſq; cum moritur, fuit, l.*
4 *3. §. bonorum. 2. h. t.* Bonorũ † appellatio non hîc
capitur deducto ære alieno, vt aliàs ſemper: *l.
ſubſignatum. 39. §. 1. de verb. ſignificat. l. non poſſunt.
de iure fiſc. l. fin. de vſufruct. legat. l. cum emancipati.
§. 1. de collat. bono.* ſed comprehendit omnia com-
moda & Incommoda hæreditaria; dominiumq́;
rerum quæ in his bonis ſunt, ſaltem prætoriũ, ſi E
non ciuile, tribuit; non minus quàm iure ciuili

A hæreditatis aditio. *l. 1. h. t.* Poſſeſſionem † hic in- 5
telligimus, non nudam rei detentionem, ſed ius
& vtile dominiũ rerum quæ in hæreditate ſunt.
d. l. 1. 2. 3. h. t. §. 1. Inſtit. eod. In omnibus enim vice
hæredum, bonorum poſſeſſores habentur. *d. l. 2.*
Ius, intellige Prætoriũ: neq; enim eſt vlla iſtius
generis poſſeſſio, quæ non a Prætore detur *§. ſe-
ptima. Inſt. eod.* Eſt † igitũ ius, id eſt, facultas à præ- 6
tore conceſſa perſequẽdi: in hoc habes differen-
tiam, qua bonorũ poſſeſſio ab hæreditate ſecer-
B nitur. Hæc † enim petitur actione ciuili, illã vero 7
perſequimur officio iudicis extra ordinẽ, quod
verbum perſequendi denotat. *l. pecuniæ. 178. §.
perſecutionis. vbi Alcia. l. actionis. 34. cum ibi notat.
de verb. ſignificat.* In † verbo retinendi, altera latet 8
differentia, qua à reliquis poſſeſſionibus, de
quibus alibi *in tit. de acqui. poſſ.* prolixè agitur, illa
poſſeſſio ſeparatur. Illæ enim plurimum facti
habent, & ipſum duntaxat detinendi ius deno-
tant: *l. denique. 19. ex quib. cauſis maio. l. 1. §. Scæuola.
C ſi is qui teſt. lib. eſſe iuſ.* hæc verò vim obtinendæ
retinẽdæq́; proprietatis, iure ſucceſſionis com-
plectitur. Itaq; & qui corporaliter poſſidet, nihi-
lominus petet à prætore bonorum poſſeſſionẽ,
hoc eſt, ius ſucceſſionis: & cui à prætore bonorũ
poſſeſſio decreta eſt, is eo nomine ius corporale de-
tinendi, ſed ius ſucceſſionis & vtile dominiũ re-
rum quæ ſunt in hæreditate, cõſequitur: ac pro-
inde in corporalem poſſeſſionem adhuc erit
mittendus. *d. l. 1. 2. 3. §. 1. h. t.*
D ¶ Bonorum poſſeſſiones etſi iuris ciuilis re- 9
ſpectu omnes extra ordinem dentur; tamen ex
iure prætorio, vnde fluunt, aliæ ſunt ordinariæ,
quæ partim ſecundum aut contra tabulas, par-
tim ab inteſtato dantur; aliæ extraordinariæ,
quæ nulla certa edicti parte, vel ad teſtamen-
tum, vel ad cauſam inteſtati adiunguntur, ſed ex
nouis legibus, prout quæque res incidit, extra
ordinem dantur. *§. ſunt autem. iuncto §. ſeptima.
Inſt. eod.* De quibus ſingulis ſpeciebus pòſt vide-
E bimus. Perhibentur & aliæ cum re, aliæ ſine re
eſſe; *Cuiac. Inſtit. quib. mod. teſt. infir. & obſ. lib. 4.
cap. 24.*

cap.24. quod nunc in medium relinquo.

10 ¶ Cauſa efficiens huius poſſeſſionis, eſt Prætor qui eam defert: *l.1.l.3.cum ſimil.de iuriſdict.* & voluntas eius cui defertur: nulli enim inuito bonorum poſſeſſio acquiritur. *l.3.§. bonorum.2. in fin.h.t.* Materia in qua decernitur poſſeſſio, ſunt omnes res, omnia commoda & incommoda hęreditaria. *d.l.1.*

11 ¶ Forma qua prætor bonorum poſſeſſionem generaliter defert, extat in edictis: vnde & edictalis poſſeſſio bonorũ appellatur. Ea veró qua
B prætor poſſeſſionem ex edicto petenti particulariter decernebat, quæ poſſeſsio decretalis appellabatur, antiquata hodie eſt: ſufficitq́; qualicunq; teſtatione apud iudicem bonorum poſſeſſionem agnoſcere; *l.fin.C.qui admitti ad bonorum poſſeß.* ſicuti in ciuilibus quacunq; animi & voluntatis indicatione poteſt adiri hæreditas. *l.pro hærede.cum ſim ff.de acquir.hæred.* Hęc tamé conteſtatio agnoſcentis poſſ. intra legitimum tempus facienda eſt: quod in liberis & parentibus,
C annuum; in reliquis agnatis & cognatis, centum eſt dierum. *§ cum igitur.Inſt.eod.d.l.fin.*

12 ¶ Finis eſt, vt is qui iure ciuili contra æquitatem naturalem hæreditate excludebatur, benignitate iuris Prætorij ſucceſsionem ſibi debitã acquirat. Vis & effectus in eo vertitur, quòd is qui bonorũ poſſ. agnouit, ſit vice hæredis, omniaq́; iura hæreditaria, perinde vt hæres, conſequatur. *d.l.2.3.cum ſimilibus.*

D

SI TABVLAE TESTAmenti extabunt. Tit. II.

1 *Continuatio.*
2 *Quare prætor deletis vel non extantibus tabulis, bon.poſſ.non decernat.*

E

1 Et hæc † in genere de bonorum poſſeſsionibus dicta ſufficiant: nunc quædam ſigillatim attingamus.
2 Ac † cum petitur bonorum poſſ. in primis videndum erit, an tabulæ teſtamenti extent. Nam ſi non appareant, aut appareant quidem, ſed in ijs ita deletum ſit, quamuis inconſultò, nomen hæredis, vt penitùs legi non poſsit: bonorum poſſ. ex teſtamento non dabitur, cum prætor iuſtam dubitandi
F cauſam habeat, vtrum qui petit poſſeſsionem, hæres ſcriptus ſit, an non. Sed ſi prolatis ſemel publicatisq́; integrè (vt moris eſt) tabulis, *l.publicati. C. de teſtamentis.* de voluntate teſtatoris conſtiterit; etiamſi hæ poſtea intereant, competet bonorum poſſeſſ. quia verum eſt tabulas extitiſſe. *l. vnica.h.t.* *vide in l.2. C. de teſta-*

G

DE BONORVM POSſeſſione furioſo, infanti, muto, ſurdo, cæco competenti. Tit. III.

A

1 *Intra quod tempus bonorũ poſſeſſio petenda.*
2 *Quare hoc tempus furioſis & infantibus non currat.*

B

Bonorum † poſſ. à liberis intra annum vti- 1
lem à reliquis agnatis intra centum dies
vtiles ex quo res comperta fuit, petenda
eſt. Eo tempore elapſo, ius petitionis deperit;
neque quiſquam ignorantia iuris excuſatur. *l.ſi
plures.9. l.in bonorum.10. ff. de bono. poſſ. l.iuris. l.
fin.C.qui admis. §.liberis. Inſt.de bono.poſſ.* Habēt † 2
tamen excuſationem quædam perſonæ, quibus
C tempora non cedunt: cuiuſmodi ſunt furioſi, *l.1.
h.t.l.non eſt ambigendum.ff.tit.2.* infantes, *l.ſeruus.
ff.de bon.poſſ.* etiamſi horum tutores vel curatores
petere potuerint: quod eam habet rationẽ,
quia ſpacium illud ſcientibus, nõ ignorantibus
præfinitum eſt. Scire autem neq; furioſi, neque
infantes poſſunt. *l.1.h.t.* Muti, ſurdi, cæci, dummodò
quid agatur intelligant, nihil cauſæ eſt,
quare iure communi vti non debeant.

D

DE BONORVM POSſeſſione contra tabulas. Titulus IV. C.6.12.13.

1 *Continuatio.*
2 *Tam ſuis quàm emancipatis hanc bon. poſſ. dari.*

E

3 *Quare non detur exhæredatis.*

Bonorum † poſſ. ex vltima voluntate du- 1
pliciter datur: aut contra tabulas, aut ſecũ-
dum tabulas. Contra † tabulas teſtamenti 2
dat Prætor poſſeſsionem liberis præteritis; *l.1.h.
t.* non ſolùm emancipatis, qui iure ciuili præteriri
poterant, vt prætor eis meritò hac bonorum
poſſeſsione ſuccurrat; verùm etiã ſuis. Etſi enim
F hi iure ciuili teſtamentũ dicere nullum poſſunt:
in prin. Inſt. de exhæred. libero. vbi expoſ. tamen ſi
malint verecundiùs cum paterno iudicio agere,
dat eis prætor bonorum poſſeſsionem contra
tabulas, eodem omnino iure atq; ordine, quo
vocantur ad ſucceſsionem iure ciuili. *d.l.1.l.2.C.
eod.* Liberis † exhæredatis hæc poſſeſsio nõ da- 3
tur. *d.l.1.* Quia non temerè voluit prætor reſcindi
tabulas teſtamenti, cùm iuſta exhæredationis
cauſa eſſe poſsit: itaq; ijs recurrendum erit ad
G querelam inofficioſi teſtamenti. Idem obtinet,
cùm præteritio pro exhæredatione habetur, vt

eſt

eſt materia. *l.* 4. *§.ad teſtamenta.h.t. §.vlt. vbi dixi.* A
Inſt.de exh.lib.

DE LEGATIS PRAE-ſtandis, contra tabulas bonorum poſſeſſione petita. Titul. V.

BOnorum poſſeſſione contra tabulas peti- B
ta,ſciendum eſt, reſcindi rorum teſtamen-
tum, & inſtitutiones, libertates, legata, &
fideicommiſſa omnia corruere: quemadmodũ
fit,cum per querelam inofficioſi rumpitur. *l.Pa-
pinianus* 8. *§.fin. de inoff. teſta.* Placuit tamen ex
æquitate prætori, vt qui iudicium patris reſcin-
dunt per contra tabulas bonorum poſſeſſionẽ;
ex voluntate eius, quibuſdam perſonis legata
& fideicommiſſa præſtarent: hoc eſt, liberis &
parentibus vtriuſq; ſexus in infinitum, & vxori C
nuruiq; dotis nomine legatum. *l.*1.2.3.*l virilis.* 8.
*§.vlt. l.is qui.*15. *§ pen.h.t.* Hodie euacuato qua-
cunq; ex cauſa præteritionis teſtamento, legata
omnia deberi,recte Azo in tit. *C de bon. poſſ. con-
tra tab. in fin.* adnotauit: *Auth. ex cauſa. C. de lib.
præter.* etiamſi quidam putent, Iuſtin. conſtitu-
tionem in bonorum poſſ.non obtinere.

DE COLLATIONE BO-norum. Tit. VI. C. 6. 20.

1 *Quare emancipati ſuis conferri debeant.*
2 *Vnde ortæ collationes: quid ſint, quæ cauſa efficiens.*
3 *Varia collationum iura.*
4 *Tãtùm inter deſcẽdentes collationi eſſe locũ.*
5 *Materia: quænam conferantur.*
6 *Forma: quomodo fiat collatio.*
7 *Finis & effectus.*

1 CVm† prætor ad bonorũ poſſ. contra tab.
emancipatos admittat, participeſq; fa-
ciat cũ his qui ſunt in poteſtate, bonorũ
paternorũ: conſequens eſſe credidit, vt ſua quo-
que bona in medium conferant, qui appetunt
paterna. *l.*1. *in prin. h.t. vide de hac materia Cuiac.
obſ.lib.*3.*ca.*29 *&* 30. Cõferre, eſt aliquid in me- F
dium ferre & contribuere. *l.*1. *tot. tit. ad l. Rhod.
de iact. verb. contributione. & tit. de trib. actio.* Col-
latio, authore Baldo. *in l.ſi emancipati.*9. *nu.*11. *C.
de collat.* eſt rei propriæ in commune illatio, vt
hæreditati communi permixta, inter omnes co-
hæredes æqualiter diuidatur. *vid gl. & Dd. hic in
Rub. & Iaſ. C. eod. nu.*1. *& Dd. in d. l ſi emancipati.*
Hæc autem collationis ratio manifeſtam habet
æquitatem, & æqualitatem facit inter liberos;
quæ mater eſt concordiæ, vt dicitur, τὸ ἴσον πόλε- G
μον οὐ ποιεῖ. Nam cum filij qui manent in poteſta-
te, omnia adquirant patri, eaq; re paternam au- A
geant hæreditatem: æquũ eſt, vt emancipati quæ
ſibi acquiſiuerunt, in communem hæreditatem
conferãt, atq; ita omnia æqualiter pro virilibus
portionibus diuidantur. Et† ab hac quidẽ cauſa 2
initiò profecta eſt contributionis æquitas, quæ
poſtea propter æqualitatis rationẽ latius eſt ex-
tenſa. Sed† quoniã hac in materia, multa tem- 3
poribus variata innouataq; ſunt, vt omnia breui
comprehendi nequeant: quid iure nouiſſimo
cautum ſit & obſeruetur, attendamus. B

¶ Et ſciendum eſt, in ſucceſſione deſcenden- 4
tium tantummodò eſſe locum collationi, nõ in
aſcendentibus, aut collateralibus: in quibus cõ-
municationis ratio ceſſat; quia nullus horũ de-
functo, de cuius hæreditate agit, ſed ſibi acqui-
ſiuit, vt alibi Dd. explicant. *Iaſ. in l.ſi emancipati.
nu.*26. *C. de collatio. gl. in l.*1. *C. de legit. hæred.* Mo-
ribus tamen Sax. mater marito ſuccedens cum
proprijs liberis, dotem illis & reliqua bona con-
ferre cogitur: dum tamen tantũ ſit in hæredita- C
te, vt ex diuiſione tota illi dos obuenire queat.
*Sachſ. diff.*20.*vid. §. vnde vir & vxor.* Quod puta-
uerim obtinere, quãdo ex ſtatuto Saxonico ſuc-
cedit, & tertiã accipit bonorũ à marito relictorũ
partẽ. Nam ſi iure veniat cõmuni, *ex Auth. præ-
terea. C. vnde vir & vxor.* quartam; aut plurib. li-
beris extantib. portionẽ capiens filialẽ: æquius
fortè fuerit, eam collatione non grauari, quã ius
non imponit: quanquam fateor, legem tantùm
inopes ad ſucceſsionem vocare mulieres: vt hoc D
beneficio vti non poſſe videantur ditiores, quæ
ſua velint habere præcipua, niſi ex ſtatuto con-
ferãt. Sed verius videtur, vbi ex lege ſucceditur,
ius collationis lege nõ expreſſum, & quod alio-
qui ſtricti iuris ac reſtringendũ eſt, induci inter-
pretatione nõ oportere: cæterũ quoniã tantùm
de indotatis conſtitutio loquitur, ideo dotatas
mulieres, quæ illo beneficio vti velint, dotem in
quartã, vt & reliqua prælegata, imputare debe-
re. *Caſt. nu.*6. *Bald. in fin in d. Auth. præterea.* E

¶ Porrò deſcendentes omnes, hoc eſt, liberi, 5
eorumq; hæredes (nam collationis beneficiũ in
hæredes tranſit, *l.ſi maritus.*14. *C. eod. vbi Iaſ.*) ſine
vlla emãcipationis aut ſuitatis diſtinctionis ſibi
inuicem conferũt, duntaxat quæ ſunt profecti-
tia, quæ quidẽ facta eſſent hæreditaria, niſi data
fuiſſent: cuiuſmodi ſunt, dotes, donationes pro-
pter nuptias, &c. Idq; tàm ex teſtamento quàm
ab inteſtato; niſi teſtator collationem ſuſtulerit.
*Auth. ex teſtamento. l.ſi emancipati.*9. *l. vt liberis.* F
17. *l. fin. C. eod in Auth. de trien. & ſemiſ. §. illud. l. fi-
liæ. C. fam. erciſ. l. filius. C. de inoff teſta.*

¶ Fit aũt collatio aut re ipſa, hoc eſt, ipſo fa- 6
cto inita collationis ratione: aut cautione, datis
fideiuſſoribus vel pignoribus de conferendo. *l.*
1. *§ iubet.*7. *h.t.* Quæ quidem cautio ſiue ſtipula-
tio committitur, cũ interpellatus poſt aliquod
ſpacium, quo potuit conferre, non fecit: & con-
demnationem quanti ea res erit, continet. *l. ſi
quis.*5. *§. vlt. h.t.* Quòd ſi quis neq; conferre nec
cauere velit, denegantur ei actiones hæredita- G

riæ; puta hæreditatis petitio; donec conſilium mutet, *d.l.1. §.ſi frater.8. §. ſed ſi tui.10. l. nonnunquam.8.h.t.* Sed & implorato officio iudicis cò poteſt compelli: quid enim ſi non opus illi ſit actionibus, vtpote poſſidenti, & cõferre ſuperſedeat? *l.ſi ſoror.8.C.eod.l.1. ʒ.tit.1. Dd. in l.emancipati.* Agenti quoque objici poteſt exceptio, niſi conferat; quæ impedit litis ingreſſum: *Iaſ. in l. poſthumo. nu.3. C.eo.* quòd etiamſi ſine exceptionis objectu admiſſus ſit agens, & diuiſio eo ipſo facta, poterit nihilo tamen minos pòſt officio iudicis implorato, *l.ſi ſoror.8. C.eod. Iaſ. in l.ea demum.nu.7.C.eod.* in collatio peti. Moribus etiam noſtris, conferens iuſiurandum dare debet, non plus ſe habere reuera, quàm conferat. *D. Reinhar diſſ.6.*

7 ¶ Finis collationis eſt, vt ſeruetur æqualitas: *l.illud.20. vbi Bart. C.eod.* effectus, vt collata communiter diuidantur. *l.illam.19.§.fin.C.eod.*

DE COLLATIONE dotis. Tit. VII.

1 *Quare dòs conferatur:*
2 *Donationes ſimplices non conferri.*
3 *Impenſas ſtudiorum, & ſimilia, non conferri.*

1 CVm † parens ex neceſſitate pro modo ſuarum facultatum teneatur dotare filiam: *l. qui liberos. de ritu nup. l.cum poſt. §. gener. de iur. dot. l.fin. C.de dot. promiſſ.* & in neceſſitatibus nemo liberalis exiſtat, nec donare videatur: *l.rem legatam.18. de adimen. lega.* meritò placuit, nõ videri patrem voluiſſe dotem filiæ eſſe præcipuam; & propterea eam, ſicut reliqua bona & donationes, in commune eſſe conferendam: *l. Põponius ʒ.fam. erciſcun. l.filiæ. l.illã. C.de collatio.*

2 ¶ Sed an vera ſimplexq; donatio, facta filiæ aut filio à parente, erit conferenda? Placentinus *in tit. C.de collatio. pro quo l.ſi donatione.13.C.eod.* iudicat, conferri oportere: quod Azoni, Accurſio, & reliquis Dd. meritò diſplicuit: *in Auth. ex teſtamento. C.eod. vbi Iaſ. & in l.ſi donatione.eo. tit. & in Auth. vnde ſi parens. C. de inoff. teſtam.* Qui putant, vt legata. *l.filiæ.2. l.filiam. C.de collat. vide Cuiac. lib.3. c.30.* ita nec donationes ſimplices, quæ quidem inofficioſæ non ſint, in collationẽ venire: quia pater voluiſſe videtur, vt eas præcipuas haberent, quibus eſſent factæ; *§. illud. in Auth. de trien. & ſemiſſ.* exceptis aliquot caſibus, qui alibi numerantur. *in d. Auth. ex teſtamento & in l.pen. C.de coll.*

3 ¶ Atq; hæc quidèm ſententia vt communior eſt, ita vſu quoq; præualuit. Sed an quæ ſtudija filiorum pater impendit, ſunt conferenda? & cũ alere & inſtituere pater liberos cogatur, vt ſuprà *ad tit. de agnoſcen. lib.* dictum eſt; cumq; hæc impenſa ſit quodammodò æs alienum, ac filijs debeatur: æquius eſt, conferri non oportere. *l. quæ pater.51. ʒ. famil. erciſc. Iaſ. in Auth. quod locum. nu.3. & 4.C.eo.* Qua etiam ratione placuit, veſtimenta, libros, arma, equos, ſumptus doctorales, *Rauenn. de teſta. in fin. gl. Lat. lib.1. art.13.* & ſi qua ſunt ſimilia, filios non communicare: *vide Land. lib.1. art.10. & 15.* neq; filiam mundum, veſtes, ornamẽta à patre accepta, ſumptus nuptiarum, & ſimilia, quæ ſuo quodam iure à patre ei debentur, & à patre ſunt præſtanda, velut quædam alimentorum acceſſio. *Bal. in l. filiæ. nu.14. C.fam. erciſc.* Illud vltimò notandum, ius quidem collationis pacto tolli non poſſe. *l. pactum.15. C. de pact.* teſtamento paterno poſſe. *l. ſi quis.5. §. fin. h.t. l.1. cum Auth. ſeqq. vbi Iaſ nu.1. & 2. l.filiæ. l.filiam. C.eod.*

DE CONIVNGENDIS cum emancipato liberis eius. Tit. IIX.

EMancipato filio, nepotes in poteſtate retenti, iure ciuili patris locum occupant, fiuntq; auo ſui & proximi hæredes, excluſo patre. *§. ſui. Inſt. de hæred. qua. & diff.* Quoniam autem emancipatus iure prætorio per bonorũ poſſeſſionem vocatur, neq; æquum eſt emancipatum venire ſolum, & excludere nepotes, ſuos hæredes; aut nepotes contrà iure ſuitatis objicit patri ſuo, qui iure naturæ prior eſt gradu: Prætor ita rem temperat, vt emancipato bonorum poſſ. eius partem det, quæ ad eum pertineret, ſi in poteſtate permanſiſſet: ſed ita, vt ex ea parte dimidiam ipſe, reliquã liberi eius habeant, iiſq; bona ſua cõferat. *l.1.h.t.* Hoc edictum hodie locum non habet, ſublata ſuitatis & emancipationis differentia. Itaq; pater, quamuis emancipatus, præfertur ſuis liberis, tanquam gradu proximior. *§.1. in Auth. de hæred. ab inteſta.*

DE VENTRE IN POSSESS. mittendo, & curatore eius. Tit. IX.

1 *Continuatio:*
2 *Quibus, quando hæc poſſeſſio decernatur.*
3 *Ius nouum.*

SIcuti † liberorũ eorũ qui iam in rebus exiſtunt humanis, curã prætor habuit: ita etiã eos qui nondũ nati ſunt, propter ſpem naſcendi non neglexit. Num † ex hac parte edicti a eo a iuitus eſt, dum ventrem mittit in poſſeſſionem vice cõtra tabulas bonorum poſſeſſionis, vt de bonis defuncti alatur. *l.1. in prin. et §. ſed et ſi. h.t.* Prægnantem aũt eſſe mulierem oportet omnimodò; nec dicere ſe prægnantẽ ſufficit. Quare nec tenet datio bonorum poſſ. niſi verè prægnans fuerit, & mortis tẽpore, & eo quo ſe mitti in poſſ. petit. ac ſi abortũ fecerit, finitur miſſio,

quaſi

quaſi prægnans non fuerit. *l.1. §.fin. h.t. l.2.C.de* A *poſt.hær. Paul.lib.4.tit.9.* Toties autem mittitur venter in poſſ.ſi non eſt exhæredatus; & id quod in vtero eſt, inter ſuos hæredes futurum erit. *l.1.* 3 *§.1.h.t.* Quod iure † nouo locum nō habet: nam nec exhæredari poteſt venter, vtpote quem impoſſibile ſit aliquam ingratitudinis præbuiſſe cauſam, quamobrem ſit exhæredandus: *l ſi quis. 33.§.1.C.de inoff.teſtam.* & iura ſuitatis ac emancipationis ſunt ſublata, *vide quæ dixi Inſtit.ad ti. de hær.qual. & exhær. lib. & de hære. quæ ab inteſt.* vt B perinde emancipatorum, ac ſuorum habenda ſit ratio.

DE CARBONIANO edicto. Titul. X. C. 6. 17.

IMpuberibus, quorum ætas iniurijs inſidijsq́; C obnoxia eſt, *l.1.de minor.* bonorum patris poſſeſſionem petentibus, edicto Carboniano conſulitur, vt ſi cui impuberi quæſtio ſtatus moueatur, an inter liberos ſit, cauſa ſummatim cognita, perinde poſſeſſio detur, ac ſi nulla ea de re controuerſia eſſet, & iudicium in tempus pubertatis differatur. *l.1.l 3.§.ſummatim.h.t.C.eod.*

DE BONORVM POSſeſſione ſecundum tabulas. Titul. XI. C. 6. 11. D

TRanſeamus ad bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, cui locus ſit, cum contra tabulatio ceſſat. *l.1.§.æquiſſimū. h.t.l.illud.3.de bonorum poſſ.contra tab. l.is qui in poteſta-* E *te.15. §. ſed ſi ſcriptus. 3.de lega.præſtan.* Hanc prætor introduxit, confirmandi iuris ciuilis gratia: quò plures viæ conſeruandæ hæreditatis paterent, *in prin. Inſtit. de bonor. poſſ. l.ſuum hæredem. C.de iur. delib.* & iuſtius poſſidere videretur, qui authore prætore poſſideret. *l. iuſtè.de acquir. poſſ.* Datur hæc poſſeſſio ſcriptis hæredibus quibuſcunque. *§. ſunt autem Inſtit. de bon. poſſ. l.1. §. defertur. & §. primo gradu. l.hi demum. l.cum tabula.hoc tit.*

SI A' PARENTE quis manumiſſus. Tit. XII.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio quare pater admittatur.*
3 *Quare pacto pater poßit excludi.*

VT filius † præteritus poteſt contra tabu- 1 las patris bonorum poſſ petere, ita pater aut auus paternus præteritus, contra tabulas filij, ad exemplum patroni in bonis libertorum, admittitur: quod æquiſſimum prætori viſum eſt: quia † à parente beneficium habuit 2 acquirendorum bonorum, emancipatione facta. Quippe ſi filiusfamiliàs eſſet, quodcunque ſibi acquireret, eius emolumentum patri quæreret, caſtrenſi vel quaſi peculio excepto. Et ideo itum eſt in hoc, vt pater exemplo patroni ad contra tabulas bonorum poſſ. admittatur: *l.1. & 2.h.t.* niſi accepit pecuniam vt emanciparet, vel poſtea viuus in eum filius, quantum ſatis eſt, contulit, ne iudicia eius inquietaret. Nam † 3 tūc exceptio doli mali obſtabit. *d.l.1.§.ſi parens.* Iſtiuſmodi enim pacta valent, cum non ſint de futura ſucceſſione repudianda: *ſicut in l.ſi quando.§.illud.C.de inoff teſt.in l.pactum. C.de collation.* ſed remittatur tantùm in ijs id quod patri non iure ſucceſſionis, ſed in remunerationem & authoramentum emancipationis debebatur: *l cum oportet. §. cum autem. C. de bonis quæ lib.* id quod relinqui pactis, repudiariq́; poteſt. *l.fin. C. de emancip.lib.*

DE BONORVM POSſeſſione ex teſtamento militis. Tit. XIII.

ET ita quidem ſe bonorum poſſeſſiones in paganorum teſtamentis habent: in vltimis autem militum voluntatibus id ſingulare eſt, quòd ſecundum tabulas, non etiam contra, detur bonorum poſſ. ratæ enim debent eſſe eorum voluntates, quomodocunq; factæ. *l.1.& tot. tit. de teſtam. milita.* Quod non ſolùm in militibus, ſed omnibus omnino obtinet, qui in hoſticolo ſeu hoſtico, id eſt, hoſtili agro decedunt, & ſuprema iudicia ſua quoquo modo ordinarunt, etiamſi iure militari teſtari nequeant: vt præſes, legatus, &c. Quoniam in hoſtico verſantes, cùm paria cum militibus pericula expectantur, iura quoq; eadem meritò ſibi vendicant.

DE IVRE PATRONAtus. Tit. XIV. C. 6. 4. F

POſtquam expoſitum eſt, quomodo liberi & parentes bonorum poſſ. petant: videamus qua ratione patronis conſulatur; eo magis, quòd ad exemplum patroni, parentes petere bonorum poſſeſſionem diximus. Itaque ſciendum eſt, in authoramentum datæ libertatis, patronum ſuccedere ab inteſtato, duntaxat G liberto, ſi ſui hæredes non exiſtant: idq; ex lege XII. Tab. *in prin. Inſtit. de ſucceſſio.libert.* Quis

enim hoc illi inuideat, cùm ſi non manumiſiſſet, omnia iure dominicæ poreſtatis ſibi quæreret? Qua ratione moti prætores, etiam contra teſtamentum bonorum poſſeſſionem decreuerunt, ſi liberi non eſſent inſtituti. Qua quidem bonorum poſſ. olim dimidia, hodie ex conſtitutione Iuſtiniani, tertia hæreditatis pars inſtitutis hæredibus aufertur: dummodò libertus vltra centũ aureos in bonis habeat. § *ſed noſtra. Inſt. de ſucceſſ. liberto.*

DE OBSEQVIIS PArentibus & patronis præſtandis. Tit. XV. C. 6. 6.

PRæter ſucceſſionem, obſequium etiam parentibus & patronis debetur. *l generaliter. ʒ. de in ius vocand.* Nam liberto & filio, ſemper honeſta & ſancta perſona patris ac patroni videri debet, *l. antepen. h. t.* Quandoquidem ab altero vita naturalis, ab altero ciuilis, nempe libertas (ſerui enim pro mortuis habentur, *l. quod attinet. de reg. iur.*) accipitur Et quoniam hocius in natura conſiſtit, *l 2. de ſeruit. ruſt. & in l. ſi non ſortem. §. libertus. de condict. ind.* etiam militibus & ruſticis pietatis ratio conſtare debet: *l. 1. h. t. l. 2. C. de in ius vocand.* Natura enim omnibus communis eſt. *l. hos accuſare. §. omnib. de accu. l. 5. de in ius voc.* ſi contrà faciant, delictum ad publicam pietatem pertinens, pro modo eius vindicabitur. *d. l. 1. h. t. l. vnica. ʒ de off. præf. vrb.* Ex quo apparet, hanc pœnam arbitrariam eſſe: *l. 3. & 4. C. de patr. poteſt. gloſſ. l. 3. C. de ſac. Eccleſ.* etiamſi lege Moſi, contumaciam eiuſmodi Dominus capitis pœna ſanciuerit, Deut. 21. Quinetiã libertus ingratitudinis conuictus, in ſeruiturem retrahitur; *l. 4. h. t. tot t. C. de libert. & eorum lib. in Auth. vt liberti decæterò.* vt filius emancipatus in poteſtatẽ. *l. vnic. C. de ingrat. lib.* Præter obſequia, honori parentum ac patronorum illud etiam tribuendum eſt, ne in ius ſine venia vocentur, *d. l. 2. C. de in ius voc. l. 3. cum ſeqq. ff eod.* neue qua famoſa actio aut exceptio in illos detur. *l. 2. 5. 6. 7. h. t. l. apud Celſum. §. aduerſum. l. de dol. mal. except. l. non debet. de dol. mal.*

DIGEST. LIBER XXXVIII.

DE OPERIS LIBERTORVM. Tit. I. C. 6. 3.

1 *Quare operæ à libertis, non à liberis exigantur.*
2 *Differentia inter obſequia & operas.*
3 *De officialibus & fabrilibus operis.*
4 *Quando operas libertus debeat.*
5 *Quomodo finiatur operarum obligatio.*

3 OBSEQVIA † nõ modò liberti, ſed & liberi debent; operas non item *l. pen. ʒ. tit. t.* quia ingenuis imponi nequeunt, cum habeant ſpeciem ſeruitutis. *vid ʒ. ad tit. de fideiuſ. ex l ſi quis. 57. ille tit. tot. tit.*
2 *de oper. ſeruor.* Multum † autem inter hæc intereſt. Nam obſequia in exhibitione honoris, & pietate conſiſtunt: *l. 1. 2. l. parens. ʒ. tit 1.* ideoq; præceptis omnia includi nequeant. *c. 1. quibus*
5 *mod feud. amitt.* Operæ † autem ſunt diurnum officium: quia luce & per diem explicantur. *l. 1. h. t. l. 2. de annu. lega. l. ſi quis pro eod. de fideiuſſor. vide de his Zaſ. in intellect. ſing.* Hæ diuiduntur in officiales, & artificiales ſiue fabriles. *l. ſi non ſortem. 26. § libertus. de cond. indeb.* Officiales ſunt, quæ in officio perſonæ conſiſtunt, & ad perſonam patroni referuntur: vt adeſſe, comitari, *l. operæ. 19. l' quod niſi. 20 l. hæ demum. 38. h. t.* curare menſam, domum, &c. *l legatis 63. §. 1. de lega. 3. d. l. hæ demum.* Fabriles ſiue artificiales ſunt, quæ ex artificio aliquo præſtãtur: vt pingere, ſcribere, architectari. *d. l legatis. d. l. ſi non ſortem. §. libertus.* Operæ fabriles in præſtatione pecuniæ conſiſtunt: officiales nulla pecunia redimi poſſunt, quia ſunt perſonales. *l. fabriles. 6. h. t.* Sed † operas libertus patrono non debet, 4
niſi promiſſas: ſolent autem promitti tempore manumiſſionis, vel iureiurando, vel ſtipulatione. *l. vt iuriſiurandi. 7. h 1. l. vlt. de libera. cau.* Soluuntur † & deſinunt operæ ex lege Iulia de ma- 5
ritãdis ordinibus, ſi libertus duos filios, vel vnũ quinquennem in poteſtate habeat: *l. qui libertinus. 37. h t.* item infirmitate vel ſenio liberti, & *liberti. 15. l. nec audiendus. 17. l. interdum. 24. l. liberta 35. h. t.* & voluntate patroni. *l. liberta. 46. h. t. l. liberta. C. eod.*

DE BONIS LIBERti. Titulus II. C. 6. 4.

CVm ſoliti eſſent à libertis duriſſimas res patroni exigere, ſcilicet ad remunerandũ tam grande libertatis beneficium, *l. libertas. de reg. iur.* quando ex ſeruitute ad ciuitatem Romanam

Romanam perducuntur: propoſitum eſt edictũ A à prætoribus, de bonis libertorum; honoris qui patronis debetur, moderandi gratia. Cuius edicti ſumma fuit, vt non alia daretur patrono aduerſus libertum actio, quàm alimentorum, operarum, & ſocietatis bonorũ: videlicet ſi hoc pepigiſſet, vt niſi obſequium licitum & permiſſum *aliquis contrà eſſet l.1. §. quæ onerandæ. ꝧ. quarer. actio non det.* præſtaret libertus, in ſocietatẽ patronus admitteretur. item bonorum poſſeſſionis, quæ à poſterioribus prætoribus, exemplo B illius ſocietatis inducta eſt, vt quod viuus libertus ſocietatis nomine præſtare ſolebat, id poſt mortem etiam data bonorum poſſeſſione patrono præſtaretur. *l. 1. h. t.* Sed hoc ius bonorum poſſ. variè eſt à Iuſtiniano, vt ſuprà diximus, tẽperatum, redactumq́; ad æquitatem naturalem. *Inſtit. de ſucceſſ. libert.* Illud etiam ſciendum eſt, competere patrono, eiusq; liberis, actionem in libertos eorumq́; bona alimentorum nomine, quæ egentibus debentur. *l.1. de ſer. g. in l.5. C. de obſeq.* C

DE LIBERTIS MVNIcipum & aliarum vniuerſitatum. Tit. III.

ID ius quod patrono priuato debetur, etiam defertur municipibus; quamuis dubitari po- D terat, an poſſint petere bonorum poſſ.: cum conſentire facilè nequeant. Sed quemadmodũ S. C. hæreditates & fideicommiſſa conſequuntur, ita & bonorum poſſeſſionem petere poſſe dicendum eſt. *l. vnic. h. t.*

DE ASSIGNANDIS LIbertis. Tit. IV.

ASſignare libertos dicitur patronus, cùm alicui ex filijs, vnum vel plures libertos aſſignat, vt is tantummodò ſolus, quod quidem ad ſucceſſionem, de qua hîc agitur, attinet, ius patronatus, quos in liberos alioqui æqualiter tranſit, conſequatur. Quod hactenus fieri poſſe S. C. Claudij temporibus cautũ eſt: *l.1. & t. h. t.* vt explicat alibi Iuſtinianus latiùs. *in tit. Inſtit. eod.* Verba S.C. ita ſe habent: SI QVI
» DVOS PLVRES'VE LIBEROS IVSTIS F
» NVPTIIS QVAESITOS, IN POTESTA-
» TE HABERET, DE LIBERTO LIBERTA-
» VE SVA SIGNIFICASSET, CVIVS EX
» LIBERIS SVIS EVM LIBERTVM EAM-
» VE LIBERTAM ESSE VELLET: IS EA-
» VE, QVANDOQVE IS QVI EVM EAM'VE
» MANVMISIT INTER VIVOS VEL TE-
» STAMENTO, IN CIVITATE ESSE DE-
» SISSET, SOLVS EI PATRONVS, SOLA-
» VE PATRONA ESSET, PERINDE ATQVE G
» SI AB EO EA'VE LIBERTATEM CONSE-
A CVTVS CONSECVTA'VE EST: VTQVE SI «
EX LIBERIS (ijs videlicet quibus aſſignatio «
facta eſt) QVIS IN CIVITATE ESSE DE- «
SISSET, NEQVE EI LIBERI VLLI EA- «
RENT, CAETERIS EIVS LIBERIS QVI «
MANVMISIT, PERINDE OMNIA IVRA «
SERVENTVR, AC SI NIHIL DE EO LI- «
BERTO, EA'VE LIBERTA IS PARENS SI- «
GNIFICASSET. *l.1. h. t.* «

B SI QVID IN FRAVdem patroni factum ſit. Titulus V. C. 6. 5.

1 *Quomodo reuocentur alienata.*
2 *Ex qua cauſa.*
C 3 *Quare in mortis cauſa donatione non requiratur dolus.*
4 *Legitimæ portiones ſunt æs alienum.*
5 *Quæ, cui, aduerſus quem, ad quid ex hoc edicto detur actio.*

SI quid dolo malo liberti factum eſſe dicetur, ſiue teſtamento facto, ſiue inteſtatus is deceſſerit, quo minus quàm pars debita 1
D bonorum ad patronum perueniret, cognoſcit prætor, & operam dat, ne ea res patrono fraudi ſit: idq́; ad hunc modum. Si † alienatio dolo malo, ad diminuendam videlicet patroni 2
portionem facta ſit; non quærimus, vtrum mortis cauſa facta ſit, an non ſit: omni enim modo reuocatur. Si verò non ſit dolo malo facta, ſed aliàs: puta, ſi vendidit, donauit alia ex cauſa: tunc actori probandum eſt, mortis cauſa factam alienationem. Si † enim proponas mor- 3
E tis cauſa eam factam, nihil intereſt vtrum dolo facta ſit, an non ſit, ſicuti in legatis. *l.1. h. t.* Hæc enim non debentur, niſi prius deducto ære alieno. *l.1. §. pen. ad Treb. l. fin. §. licentia. C. de iure delib.* Quod † autem patrono debetur, eſt æs 4
alienum, ſicuti legitima quælibet. *l. ſi patronus. de donat. l. Papin. §. ſi quis. de inoffic. teſtam.* Meritò igitur de legatis & donationibus id eſt deducendum. In alienatione autem inter viuos facta, neceſſum eſt fraudem patrono factam do-
F ceri. Patronus † igitur qui intendit, vel in fraudem ſuam, vel quod perinde eſt, mortis cauſa alienationem à liberto factam, vt ipſe portione debita fraudaretur, agit actione Fabiana, à Fabio; ſiue Caluiſiana, à Caluiſio prætore dicta, *l. 3. §. ſi inteſtatus. cum ſeqq. l. 4. & 5. h. t.* aduerſus bonæ malæúe fidei poſſeſſores, earum rerum nomine quæ in fraudem alienatæ dicuntur: *d. l. 1. §. dolum. §. ſi libertus. §. ſi pluribus.* vt eas res patrono reſtituant, vnà cum 5
G fructibus, *d. l. 1. §. quamuis. & § vlt. tum ll. ſeqq.* Quod exemplo creditorum inductum eſt, qui

 Pauliana

Pauliana actione repetunt ea quæ in eorũ fraudem à debitore ſunt alienata. *s. tit. quæ in fraud. credito. ℣. vbi dicemus.* Hæc actio in perpetuum datur: quia cõtinet rei perſecutionem. *d. l. 3. §. 1.*

SI TABVLAE TESTAmenti nullæ extabunt, vnde liberi. Tit. VI. C. 6. 54.

1 *Continuatio.*
2 *Quando locus ſit bonorum poſſeßionibus ab inteſtato.*
3 *Gradus ſucceßionum ab inteſtato.*
4 *Primum gradum eſſe liberorum.*
5 *Quid plus ſit in hoc edicto quàm in ſucceßione iuris ciuilis.*

1 POſteaquam † prætor locutus eſt de bonorum poſſeſſione eius qui teſtatus eſt, rectè trãſitum fecit ad inteſtatos: eum ordinem ſecutus qui in l. xii. Tab. extat. Fuit enim ordinarium antè de iudicijs teſtantium, ac ſic deinde 2 de ſucceſſione ab inteſtato loqui. Nam † quamdiu ſecundum aut contra tabulas exiſtere poſſeſſio poteſt, ab inteſtato non ſucceditur. 3 *l. 1. h. t.* Sed † ſucceſſionem ab inteſtato in plures partes diuiſit, fecitq; gradus varios: primum liberorum, ſecundum legitimorum, tertium co-4 gnatorum, deinde viri & vxoris. Rectè † autem prætor à liberis initium fecit. Vt enim iure ciuili prima cauſa in ſucceſſione eſt liberorum: ita & hos prætor non modò ex teſtamento, ſed etiam ab inteſtato ad bonorum poſſ. primo loco vocat, quos naturæ ſimul & parentum commune votum ad bona admittit. *l. ſcripto. 7. § fin. h. t.* 5 Sed † in hac poſſeſſione id ampliuà ineſt, quòd ius vetus ciuile emancipatos nõ agnoſcat, prætor verò hos perinde vt ſuos in iure ſucceſſionis, data hac bonorum poſſeſſione, tueatur. *l. 1. & 2. hoc tit.*

VNDE LEGITIMI. Titulus VII. C. 6. 15.

1 *Qui legitimi & agnati.*
2 *Quid conſanguinitas, & qui conſanguinei.*
3 *Quando & quomodo ſuccedant.*
4 *Parentes & patronos etiam legitimo iure ſuccedere.*

1 SEcundo † loco atq; ordine vocat prætor legitimos, hoc eſt, agnatos: *§. 1. Inſt. de leg. agn. ſucceſſ. in prin. Inſtit. de leg. agn. tut. l. vltim. §. 1.* A *de grad. l. 2. de ſuis & leg.* per virilẽ ſexum deſcendentes. *§. 2. in verb. legitimas perſonas per virilem ſexum deſcendentes Inſt. de leg. ag. ſucceſſ. l. 5. h. t.* Nã hi lege xii. Tab. ad ſucceſſionem poſt ſuos vocabantur: vnde & legitimi ſunt dicti. *§. 1. & 2 Inſtit. de leg. ag. ſucceſſ. tot. t. de ſuis & leg. & in C. de leg. hæred.* qui alias etiam conſanguinei ſolent appellari *§. 1. Inſt. de leg. ag. ſucceſſ.* Nam † etſi pro- 2 priè conſanguinitas eſt vinculum perſonarum, quæ propterea quòd ex eodem ſtipite ortæ B ſunt, ſanguinis & naturæ ſocietate propius iunguntur; & conſanguinei ij, qui ſanguinis iure nexi ſunt: *l. 1. §. poſt ſuos. de ſuis & leg §. 1. in verb. impropriè conſanguinei. vbi dixi Inſt. de leg. ag. ſucceſſ. l. ſi is qui. 44. de adopt.* tamen vſitatum eſt, eos duntaxat conſanguineos appellari, qui ob ius propinquitatis & agnationis, ex lege ad ſucceſſionem vocantur: *d. §. 1. d. l. 1. vide quæ dixi Inſt. de leg. ag. ſucceſſ.* vnde & conſanguinitas ſpecies agnationis eſſe iudicatur; *§. pen. Inſt. de ſucceſſ. co-* C *gnat.* & adoptiui conſanguinei perhibentur, ſcilicet quòd legitimi ſint hæredes. *l. 2 §. ſi ſit. 13. l. ſi quis. 7. ad S. C. Tertyll.* Propriiſſimè tamen conſanguinei iure veteri dicebantur fratres & ſorores (nam vltra ſororẽ. quæ ſuæ familiæ finis eſt, *l. pronunciatio. 195. in fin. de verb. ſignifi.* conſanguinitas non porrigebatur, *Vlp. inſt. cap. 26. Paulus lib. Sent. 4. cap. 8. §. 2. vbi dixi. Inſt. de leg. ag. ſucceſſ.*) qui legitimos ideo excludere feruntur *l. 1. §. poſt ſuos. l. 2 §. 1 de ſuis & legit. §. 1. & 2. Inſtit. de* D *leg. ag. ſucceſſ.* iure autem nouo, fratres & ſorores ex eodem patre, non eadem matre nati, hoc nomine conſanguinei appellantur. *§. 1 § hoc etiam. 3. Inſt. de leg. ag. ſucceſſ. Auth. itaq; C. com. de ſucceſſ.* Sed de appellatione ſatis: nunc de iure ſucceſſionis, quod his defertur, agamus.

¶ Hi ergo conſanguinei & legitimi, ſecundo 3 ordine atq; loco ad ſucceſſionem vocantur, videlicet poſt ſuos. nam quamdiu ſui ſperantur, puta prægnante defuncti vxore, locus non eſt E agnatorum ordini. *l. pen h. t. l. 1. & 2. de ſuis & legit.* Cum igitur fratres & ſorores, à latere nemo præcedat: in ordine legitimorum primò vocabantur, etiã ante parentes, *l. ſcripto. 7. vnde lib. l. 2. C. ad S. C. Tertyll. vide in §. fin. Inſtit. de leg. agn. ſucceſſ.* reliquis omnibus remotioribus excluſis. *l. 1. §. poſt ſuos. de ſuis & leg.* Nam quãdiu conſanguinei, vt inquit I. C. hoc eſt, fratres ſuperſunt, reliquis legitimis non defertur hæreditas: *l. 2. §. 1. de ſuis & leg.* quod ita accipiendum eſt, vt ijs etiam F adire nolentibus non deferatur. Lex enim xii. Tab. quæ ad hæreditatem legitimos vocat, nullum ſucceſſorij ordinis ius agnoſcit: ideo priore gradu extante, reliquis aditum præcludebat, etiamſi poſtea prior gradus deficeret. *§. placebat. 6. Inſtit. de leg. ag. ſucceſſ. vbi expoſui.* Sed hoc in legitimis hæreditatibus obtinuit Prætor autem ex bono & æquo, *§. 1. in fin. Inſtit. de bon. poſſ.* in ſuis bonorum poſſeſſionibus, ſucceſſorio edicto gradum gradui, & perſonæ deficienG ti ſubſequentem perſonam ſubſtituit, *℣. tit. de ſucceſſ. edict. d. §. placebat.* ac ſubiecit id quod & Iuſtinianus

Iuſtinianus poſtea eſt ſecutus, vt iam iuris ciuilis ea ſit ſucceſſio. *§.placebat.Inſtitut.de leg.ag.ſucceſſ. vide ſ.titul.de ſucceſſ.edict.* Poſt conſanguineos autem, legitimi reliqui etſi longiſſimo gradu ſint, admittuntur; ſcilicet vbi nullius in gradu propiore præcedit: *§.2.& 3.Inſtitut.de leg.ag.ſucceſſ.* etiamſi id nonnulli ad decimum gradum 4 conſtringant. *in §.fin.Inſt.de ſucceſſ.cog.* Inter † legitimos autem in hoc edicto recenſentur: & illi, qui licet non vt agnati, tamen alia ex cauſa, lege vel S.C. ad ſucceſſionem vocantur: *l.2.§.vlt. cum ll.ſeqq.hoc t. vt* patroni, *Inſt.de leg.pat. tut. & de bon.lib* parentes. *§.fin.Inſtit.de leg.ag.ſucceſſ.& de S.C.Tertull.&c.*

VNDE COGNATI.
Tit. IIX. C. 6.15.

1 *Summa edicti.*
2 *Quinam ſint cognati: & quàm variè hoc nomen accipiatur.*
3 *Diſcrimen inter agnatos & cognatos.*
4. *De ſucceſſione cognatorum.*

1 HAec † bonorum poſſeſſio nudam habet prætoris indulgentiam, neque ex iure ciuili oritur. Nam eos inuitat ad bonorum poſſeſſionem, qui iure ciuili ad ſucceſſionem admitti non poſſunt; id eſt, cognatos. Cogna-
2 ti † autem appellati ſunt, quaſi ex vno nati: &, vt ait Labeo, quaſi commune naſcendi initium habuerint, *l.1.hoc t.* ac ab eodem orti ſint; *l.4. §.1. de grad.* ac quos Græci *συγγενεῖς*, nos cognatos appellamus, *l.vltim.§.1.de grad.* quaſi ſimul, cum, natos. Itaque propriè cognati ſunt, qui ſibi inuicem viuentes agnaſcuntur: *l.item.8. l.Titius: de ſuis & legit.* nec qui mortuo eo cuius de hæreditate agitur, animal nondum fuit, illius ſucceſſionem tanquam cognatus conſequi poteſt. *l.1.§.penult.hoc tit. vide quæ dixi in §. cum autem.Inſtit.de hær. quæ ab inteſt.& in titul.de leg.ag. ſucceſſ.* Cognatos ergo propriè in hac materia intelligimus, qui ſibi viuentes connaſcuntur. *d.l.1.d. l.item. 8.* Hi autem rurſum dupliciter ſumuntur. Vno modo *ἐν πλάτει*, pro omnibus natura & ſanguine coniunctis: *l.1.l.vltim.§.1.& tot.tit.de grad.& aff.& Inſtit. de grad. cog.* altero modo ſpeciatim, pro ijs qui per lineam duntaxat fœmineam coniunguntur. *vt hoc in titul.& Inſt.de ſucceſſ.cog.& l.vlt.§.1.de grad.& aff.* Nam agnatio à patre eſt, cognatio à matre. *§. vulgo. Inſt.de cog.ſucceſſ.* Vnde & ſpurij inter cognatos numerantur, ſcilicet quia per matrem cognati ſunt. *l.ſi ſpurius.4.hoc tit.§.vulgò quæſites Inſtit.de ſucceſſ. cog. vide D. Reinhard. diff.20.Land.lib.1. art.28.* In hac tamen ſucceſſionum materia, etiam agnati, hoc eſt, per lineam maſculinam iun-
3 cti, iure cognatorum admittuntur. Nam † agnatus qui non poteſt vt agnatus ſuccedere, admittitur vt cognatus. *§.placebat. 6.Inſtitut.de leg.* A *ag.ſucceſſ.l.1.ſ.de ſucceſſ.edict.* Vnde dicitur, inter agnatos & cognatos hoc intereſſe, quod inter genus & ſpeciem. Nam quo ad ius ſucceſſionis, qui agnatus eſt, vtique & cognatus eſt: non autem qui cognatus eſt, contrà agnatus eſt. *l.vlt.§. 1.de grad.& affinib.* Et ita accipiendum eſt quod dicitur, *l.penult.ſ tit.1.* in agnatis cognatos (hoc eſt, cognatorum ius) contineri, in cognatis non vtique agnatos.

¶ Cognatorum porrò ordo tertius eſt: admit- 4
B tuntur enim demum poſt ſuos & legitimos: admittuntur autem gradu proximi, *l.1.& tot.hoc t. & tit.de ſucceſſ.edict.* ordine ſucceſſiuo. *ſ. de ſucceſſ.edict.* Vnde & agnati ex hoc edicto, ordine ſucceſſiuo, vocantur vt cognati; qui vt agnati non recipiuntur. *l.1.de ſucceſſ.edict.§.placebat.Inſt. de leg.ag.ſucceſſ.* Admittuntur autem in hoc ordine cognati ad ſextum vſque gradum communiter, *§.vlt.Inſt.de ſucceſſ.cog.* interdum ad ſeptimum vſque, *d.§.vlt.* (quod hodie in feudalib. ſe-
C quimur, *c.1.§.1.de ſucceſſ.feud. c.1.§.1.de ijs qui feud.dar. vide glo.& Dd.in c.1.de nat ſucceſſ.feud. Bald. in c.1.de feud. Marth. & in l.1.C.quand.non pet. part. Dec. conſ.89. D.Reinh.diff.40.*) non etiã octauum *l.octaui penul hoc t.* gradum: quanquam agnati in infinitum, velut & deſcendentes, ſuccedere videantur. *§.2.& 3.Inſt. de leg.ag.ſucceſſ.* Sed hodie, ſublato agnationis & cognationis, emancipationis & ſuitatis diſcrimine, *§.nullam. in Auth. de hær. ab inteſta.* omnes indifferenter
D ad decimum vſque gradum, ex communi ſententia admittuntur: *gloſſ.& Dd.in §.vlt. Inſtit.de ſucceſſ. cog. vbi plura de hac ſucceſſione vide.* & quidem in capita, non in ſtirpes: *l. 2. C.de ſuis & leg.l.2.§.1.ff.eod.* quia omnes ex paritate gradus, & ſuo iure veniunt. Diuerſum eſt in deſcendentibus (præter filios) qui non in capita, ſed ſtirpes capiunt maiorum ſucceſſionem: *§. cum filius. 6. vbi vide quæ dixi. Inſtitut.de hæred.qual.& diff.* non modò quia iure ſuitatis, *l.ſcripto.7.vnde*
E *de lib.* (ſi enim hæc ſola eſſet ratio, in emancipatis, vel ex emancipato natis, non obſeruaretur hic ſuccedendi modus: id quod aliter ſe, ſaltem iure nouiſſimo, & præſertim ab inteſtato, habet, *in Auth. vt cum de appell. §. nullam. de hær.ab inteſt. & vt lic.mat.& auia.§.ſed ea.13. §.fin.Inſtitut. de hær.quæ ab inteſt.Dd.in l.Gallus §.& quid ſi tantum.vbi Iaſ. num. 54.de lib.& poſt. & in l.emancipata. C. qui admitt.*) ſed etiam quia iure repræſentationis, ex natura ſumpto, nepotes ne præſſ-
F ne; item pronepotes p[illegible]epræſue, in parentis ſui, vnde nati ſunt, locum ſuccedunt: *d.§.cum filius.in verb. quia placuit nepotes,&c. in parentis ſui locum ſuccedere.* vt etiamſi plures ex vno propagati ſunt non aliam aut vberiorem, quàm pater eorum partem eſſet adeptus, accipere debeant. Ideo autem iure repræſentationis, in locum patris ſuccedunt: quia filij ſtatim atque in familia paterna, vt ſemper, (loquimur enim de his qui ex iuſtis naſcuntur liberis) naſcuntur, vna repu-
G tantur eſſe perſona *l.fin.C.de imp.ſubſtit.* cum patre: & proinde domini ſiunt rerum paterna-

rum,& ius habent iam quæſitum, *l. in ſuis.de lib.*
A *& poſthum.* quaſi in bonis proprijs: *l.1.§.largius.*
de ſucceſſ edict. eoque poſt mortem non habent
opus aditione hæreditatis, ſed continuatur in
eos dominium: *Inſtit.de hær.qual.& diff* quare
cum moriuntur ante patrem, hoc ipſum ius in
ſuos liberos tranſmittunt. *tot.tit. C.de his qui ant.*
aper.tab. Cùm autem nemo plus iuris tranſmit-
tere poſſit quàm ipſe *l. traditio.de acqu. rer.dom.*
habet: ſequitur, liberos in locum patris ſucce-
B dentes,in ſtirpem partemq; patris, non pro nu-
mero ſuorum capitum ſuccedere. Id quod & in
emancipatis ſeruatur, vt dictum eſt.

DE SVCCESSORIO edicto. Tit. IX.

C. 6. 16.

1 *Ratio edicti.*
2 *Summa edicti.*
3 *Quare dictum ſucceſſorium.*

1 CVm † plures ſpecies ſucceſſionũ prætor
introduxerit, & in vnaquaq; ſpecie ſuc-
ceſſionis ſæpe plures extẽt diſpari gradu
perſonæ: ne alio aliũ expectãte, actiones
creditorũ differrẽtur,ſed haberẽt quos cõueni-
rẽt: ideo petẽdæ bonorũ poſſeſſioni certũ tem-
pus præfiniuit,liberis quidẽ & parẽtib. anni ſpa-
2 ciũ,cæteris centũ dierũ. Quòd † ſi intra hoc tem-
D pus aliquis bonor.poſſ. non petat vel moriatur,
eiuſdẽ gradus perſonis petentib.eius pars accre-
ſcit: vel ſi nullus in eo gradu amplius ſit,deinceps
cæteris in proximo gradu exiſtentibus bonor.
3 poſſ.ex hoc edicto pollicetur: quod † ſucceſſo-
riũ vocatur; quia ordinẽ ordini, gradũ gradui,
perſonam perſonæ,quaſi per ſucceſſionem ſub-
ſtituit. *tot.tit.Inſt.& C.eod.* Qua ſubſtitutione o-
mnino fuit opus,cùm lege XII. Tabul à ſucceſ-
E ſionis ordine, legitimorum ſucceſſio omnis fue
rit excluſa. *l. 2.de ſuis & leg Vlpian.titul.26.Paul.*
Sent.lib.4.§.plaribus.6. Inſtit. de leg. agn.ſucceſſ.l.ſi
ex pluribus.de ſuis & leg.

DE GRADIBVS ET AFfinibus, & nominibus eorum. Tit. X.

1 *Continuatio.*
2 *Gradus vnde dicti.*
3 *Definitio graduum.*
4 *Diuiſio.*
Regulæ ad dignoſcendum quotò quiſque ſit gradu.3. & 6.
5 *Superiorem & inferiorem lineam incipere à primo gradu.*
6 *De ſecundo gradu.*
7 *De tertio, & deinceps.*
A 8 *De tranſuerſali linea.*
9 *De computatione canonum.*
10 *Regula can. in linea æquali.*
11 *Ratio differentiæ inter ius ciuile & cano.*
12 *Regula cano. in linea inæquali.*
13 *De ordine ſucceſſionum.*
14 *De ſucceſſione deſcendentium.*
15 *De ſucceſſione aſcendentium.*
B 16 *De ſucceſſione collateralium.*
17 *De affinitate, explicatio methodica.*

SEd † quia cognatorum & varia eſt ratio, & 1
ad proximum gradum tam hæreditates,*l.2.*
de ſuis & leg.§.2.cum ſeq. Inſtit.de leg.agnat.ſuc
ceſſ. quam tutelæ redeunt: *vide Inſt.de leg.ag.tut.*
gradus cognationum noſſe oportet, vt quis cui
præferatur & proximior ſit,intelligi poſſit. *l.fin.*
in princ. hoc tit. Gradus † autem, de quorum 2
C notis diſtantijsque cognationes dignoſcuntur,
dicti ſunt ad ſimilitudinẽ ſcalarum, locorúmue
procliuium: quos ita ingredimur, vt a proximo
in proximum,id eſt,in eum qui quaſi ex illo na-
ſcitur,tranſeamus. *d.l.fin.§.gradus.* Eſt † igitur 3
gradus, de proximo in proximum cognatum
tranſitus. ſiue, eſt interuallum quo cognoſcitur,
quæ perſona ſtipiti propior ſit: & quot ſunt trãſi
tus in remotiorem,tot ſunt gradus.

¶ Horum autem alij ſuperioris ordinis ſunt, 4
D alij inferioris, alij ex trãſuerſo,ſiue à latere. Su-
perioris ordinis exiſtunt parentes; inferioris li-
beri; ex tranſuerſo fratres & ſorores,horumque
liberi. *l.1.hoc tit.* Hi ordines, lineæ etiam vocan-
tur, quæ cognationes ſeparant, & quaſi diſtin-
guunt, in ſuperiorem inferioremq;, quæ am-
bæ directæ ſunt; & tranſuerſam. *l. ſtemmata. 9.*
hoc tit. Paul.lib.4.tit.11. Superior † & inferior co- 5
gnatio à primo gradu incipit: *d.l.1.* quia pater,
ſuperioris cognationis; filius, inferioris initium
E facit. Neceſſum igitur eſt, hos primum conſti-
tuere gradum; cum primus tranſitus quaqua-
uerſum de patre fiat in filium; & econtrariò. *d.l.*
fin.§.primo gradu.

¶ In ſecundo gradu, ſuprà ſunt auus, auia: in- 6
frà nepos, neptis ex vtroq; parente; & ita dein-
ceps. Nam in his ſeruatur regula, vt quot ſunt
perſonæ generationis remotioris, tot ſint gra-
dus,dempto ſtipite: id eſt, ea perſona, de cuius
cognatione quæritur. Sic † ſuprà in tertio gra- 7
F du, proauus proauia: infrà, pronepos prone-
ptis. in quarto, abauus abauia, abnepos abne-
ptis. quinto, atauus atauia, atnepos atneptis.
ſexto, tritauus tritauia, trinepos trineptis: ac de-
inceps ordine reliqui, qui quoniam ſpeciale no-
men non habent, maiores illi, hi poſteriores ap-
pellantur. *d.l.fin.§.parentes.*

¶ Ex tranſuerſo, ſiue à latere, nullus eſt iure ci- 8
uili primus gradus, & ideo incipit à ſecundo: *l.1.*
§.1.hoc t. nam cum pater & filius omnium ordi-
G num primum conſtituant gradum & tranſitum,
neceſſum eſt, vt quaquauerſum te vertas, vlte-
rius

ſius tranſeas; atq; ita ſecundum facias gradum.
Itaque frater & ſoror ſunt in ſecundo gradu: &
conuenienter patruus, amita, auunculus, mater-
tera; fratris filius filia in tertio; & hi cōſobrini,
ſibi inuicem in quarto; atq; ita deinceps. *d.l.ſi.*
ſos.us.Inſt.eod. Nam & hîc quot ſunt generatio-
nes remotiores, tot ſunt gradus, ſtipite dempto.
9 ¶ Canoniſtæ, qui propter matrimonia, ne in-
ter prohibitas perſonas contrahantur, gradus
computant; *c.ad ſedem.35.q.5.* cum ea ſine duo-
rum copula conſtare nequeant; duas vno gradu
perſonas in linea tranſuerſali complectuntur:
eamq; conſtituunt in linea æquali regulā: Quo-
10 to † gradu vtraque perſona diſtat à ſtipite, eo-
dem gradu diſtant inter ſe. verbi gratia: Frater
diſtat à ſtipite, id eſt, patre cōmuni, gradu vno:
ergo eodem diſtat à ſorore. atq; ita conſequen-
ter: vt fratrum filij diſtant à communi ſtipite ſe-
cundo, ergo & eodem inter ſe diſtāt. At iure ci-
uili, quoto gradu collaterales ſecernūtur à com-
muni ſtipite, eo gradu duplicato inter ſe diſtāt:
quia quælibet perſona ab vtroque latere facit
11 gradum in tranſitu. Ius † enim ciuile ſingulas
perſonas numerat, quia ſingulæ hæreditatē cer-
nere poſſunt: cuius rei gratia, gradus hoc iure
12 conſtituti ſunt. In † linea porrò inæquali, hac
regula Canoniſtæ vtuntur. Quoto gradu remo-
tior diſtat à communi ſtipite, eodem tranſuerſi
inæquales inter ſe diſtant. vt, verbi gratia: Fra-
ter meus ex patre communi diſtat ab eo primo
gradu, eius filius ſecundo, neptis tertio: ergo &
à me tertio hæc gradu diſtabit. nam à perſona
neptis remotiore, vſque ad ſtipitem fit compu-
tatio: vt hæc latiùs explicat Ioan. [illegible]. in arbo-
re cōſanguinit. Sed nos relictis canonibus, quo-
rum tamen rationem paſſim obtinere & ſeruari
videmus, pro inſtituto noſtro ad ius ciuile reuer
tamur: quod præcipuè hæreditatum cauſa gra-
dus conſiderat.
13 ¶ Qua in re admonendi ſumus, ſi quando de
hæreditate, vel bonorum poſſ. quæſtio incidat;
non ſemper eos, qui eiuſdem gradus ſunt, con-
currere. nam qui eſt in proximiore ordine, quā-
uis quarto gradu ſit, cæteris præfertur, licet in
primo aut ſecundo gradu exiſtant.
14 ¶ Primus autem ordo in ſuccedendo eſt de-
ſcendentium: qui omnibus tàm aſcendentibus
quàm tranſuerſis, quāuis propinquioribus, præ-
feruntur. *in Auth.de hæred.ab inteſt. in prin.* Ita-
que pronepos, quantumuis in tertio ſit gradu,
præfertur patri & fratribus, in primo ſecundoq;
gradu exiſtentibus. Sed nec inter ſe deſcenden-
tes, ſemper vtuntur gradus prærogatiua, propter
ius repræſentationis. *§ cum filius. Inſtit. de hæred.
quæ ab inteſt.* quod tamen plerique vltra prone-
potes non extendi volunt. *Angel. Bartol. & Dd.
in §. cum filius Inſt. de hær. quæ ab inteſt. Bart. in l. 1.
§. ſi quis. de ſuu & leg.* Nam filius quamuis in pri-
mo ſit gradu, nepos ex altero filio in ſecundo;
nihilominus hic patris ſui perſonam repræſen-
tās, cum patruo hæreditatem cernit. *l. Papinian.
§. quoniam. in fin. de inoff. teſt.* Quamobrem ſine

A graduum reſpectu deſcendentes, in gradib. nō
modo inæqualibus, verumetiā æquis conſtituti,
in ſtirpes, non in capita ſuccedunt: id eſt, tātum
nepos vnus vel plures, aut horum liberi capiūt;
quantum ipſorū parens in diuiſione accepiſſet.
in Auth. de hæred. ab inteſt. d. §. cum filius. vbi dixi.
¶ Deficientibus porrò deſcendentibus; iure 15
nouo (nā in veteri ſecus fuit, *l. ſcripto. 7. vnde lib. l.
fin. C. com. de ſucceſſ.*) locus fit ſecundo ordini,
nempe aſcendentibus, ſecundum gradus præro-
B gatiuam. Nec enim hîc repræſentatio locum ha
bet: cum cōtra naturam ſit, vt auus repræſentet
patrem ſuum filium, tanquā ab illo genitus. Qui
autem in eodem ſunt gradu, ex æquo diuidunt
hæreditatē: ita tamen, vt dimidiam accipiant à
patre aſcendentes, alteram à matre; etiamſi ſint
diſpares numero; atq; ita diuiſio fiat in ſtirpes,
nō in capita. *§ 1. in Auth. de hæred. ab inteſt.* Aſcē-
dentes autem excludunt hodie (nam olim à fra-
tribus excludebantur, *l. ſcripto. 7. vnde lib. §. fin. In-*
C *ſtitut. de leg. agna. ſucceſſ.*) omnes collaterales, ex-
ceptis fratribus & ſororib. ex vtroq; latere (ete-
nim vno tantùm latere coniuncti, nedum ab a-
ſcendentibus, ſed etiam à fratribus vtrinq; con-
iunctis excluduntur in allodialibus: quamuis ſe-
cus in feudalibus ſeruetur, *Auth. itaq; C. com. de
ſucceſſ. Fachſ. diff 16. Land. lib. 2. art. 20. Aluar. &
Dd. in c. 1. de ſucceſſ. frat. Bald. in c. 1. de ſucc. feud. &
l. 1 C. de legit. hær. Ang. conſ. 108 Schurf. conſ. 8. in fi.
cent. 1. Iacob. in tract feud. verb. præſente. numer. 11.*
D *vide Sax. lib. 2. art. 20. Lehenrecht. cap. 32. Fachſ. diff.
20. 25 29. Retub. diff 30. Curt. tract. feud. part. 3. nu.
36. Zaſ in ſin partis. 8.*) & horum liberis: quāuis
iure Saxonum omnibus, etiam his, collateralib.
aſcēdentes præferantur. *Lands. lib. 1. art. 17. Fachſ.
diff. 24.* Porrò cum fratribus & ſororibus proxi-
mior aſcēdens, ſiue pater ſiue auus, atq; ita con-
ſequēter, vt rectè volunt Dd. *in Auth. defuncto.
C. ad Tertyll. a.* diuidit in capita hæreditatē: libe-
ri autem fratris ſororiſue, in ſtirpem ſuccedunt:
E hoc eſt, eam accipiunt partem, quamuis plures,
quam parens eorum eſſet conſecutus. *§. 1. in Au-
then. vt filij fra. d. Auth defuncto.* Iure tamen Sa-
xonum hi planè à patruis excluduntur: cùm eo
iure in collateralibus repræſentatio locum non
habeat. *Fachſ. in diff 25. per tex. Lands. lib. 1. art. 3. in
fin. eod. art. 17.*
¶ Deficientibus aūt ordinibus ſurſum deor- 16
ſúmue verſus rectis, & non extantibus fratribus
F aut eorum liberis, proximiores ex latere admit-
tūtur, obtinetq; hîc regula: Qui propior eſt gra
du, propior eſt iure ſucceſſionis. Quòd ſi plures
in eodem gradu exiſtāt, in capita, non in ſtirpes
ſuccedunt, ſecundum perſonarum numerum. *§.
ſi verò. in Auth. de hæred. ab inteſt.* Quod & in li-
beris duorum fratrum obtinere verius eſt, vt, ſi
inter ſe ſuccedant, æqualiter, non autem in ſtir-
pes, capiant hæreditatem: vt ex opinione *Zaſij
ſingula. reſpon. lib. 1. cap. 7.* Carolus V. in Comitijs
cōſtituit. & iure Saxonum ita etiam obſeruatur.
G *Fachſ. in diff. 28.* Quanquam ſunt alia quædā hoc
in iure ſingularia: vt, alia graduum computatio

Land.

Landr. lib. 1. art. 3. Fachſ. diff. 30. Chil. in pract. de diff. grad. item quòd frater ex vno latere cõiunctus, cum fratris filijs ex vtroq; latere coniuncti admittatur. *Fachſ. diff. 26. per art. 20. lib. 3. Reinh. art. 30.* quamuis iure ciuili hi illum excludant: *Anthent. ceſſante. C. de legit. hæred.* item quòd patruo defuncti, filij fratris, quamuis in eodem gradu exiſtentes; *Fachſ. diff. 25.* item frater defuncti ex vno tantùm latere coniunctus. *Fachſ. differ. 26. Reinh. diff. 33.* puta conſanguineus vel vicinus, præferantur: quod tamen more magis quàm certa ratione inductum eſt, eoq; in quibuſdam Curijs repudiatur. Et hæc dicta ſufficiant de gradibus cognationum, quæ in ſucceſſione conſiderantur: nunc aliquid de affinitate iuxta huius tituli inſcriptionem, ſubijciamus.

17 ¶ Affinia dicuntur quæ coniuncta ſunt: *Leor. 12. fi. regund.* vnde affinitas pro qualibet coniunctione neceſſitudineque poni ſolet. *l. quod Seruius. 8. de cond. cauſ. da. l. non ideo. 5. C. de hær. inſtit.* Affines tamen in iure propriè dicuntur viri & vxoris cognati, dicti ab eo quòd duæ cognationes, quæ diuerſæ inter ſe ſunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit. *l. 4. §. 3. h. t.* Eſt igitur affinitas, ius quoddam inter vnum coniugem & alterius cognatos inſtitutum: ſeu, vt Theophilus *§. affinitatis. Inſtit. de nupt.* vult, propria quædam perſonarum qualitas, quæ citra cognationem nobis ex nuptijs coniunguntur. Poteſt & hoc modo definiri, vt ſit propinquitas perſonarum, ex nuptijs, non ex ſanguinis coniunctione orta. Numerantur autem tria genera affinitatis, à Canoniſtis: *glo. Panor. num. 6. & alij in c. non debet. pen. de conſ. & affin.* primum, quod per perſonam adiunctam carnis copula contrahitur: ſecundũ, quod per perſonam primo generi additam: tertium, quod per perſonam ſecundo additam. Verbi gratia: vxoris meæ cognati, ſunt mihi in primo genere affinitatis: ea mortua, ſi alteram duxero, prioris cognati erunt huic ſecundo genere affinitatis coniuncti. ſi me mortuo illa Titio nupſerit, erunt prioris cognati, Titio affinitatis tertio genere coniuncti. Item: vxoris meæ frater mihi primo eſt affinitatis genere coniunctus, illius vxor ſecundo. quod prohibitionem non habet, vt quidam volunt: *Berengar. in arbore Geminia. in c. vnic. §. quare. num. 3. de conſ. lib. 6.* quia affinitas non extenditur ad affines perſonæ coniunctæ, *d. c. non debet. ex. eod.* ſicuti nec ad cognatos viri & mulieris inter ſe. *§. mariti. vbi gloſſ. ad verbum, poſtea. Inſtit. de nupt. c. penultim. c. quod ſuper. ex. de conſang.* Gradus autem affinitatis nulli ſunt, iure ciuili: *l. 4. verſ. grad. hoc tit.* ſed iure Canonico, eodem modo computantur, quo gradus conſanguinitatis. *c. pen. & fin. ex. eod.* Cauſa efficiens, iure ciuili ſunt legitimæ nuptiæ, *l. 4. §. affines. & §. ſciendum. hoc t.* (vnde vir & vxor dicuntur principium affinitatis. *gloſſ. in d. l. 4. hoc tit. Bald. in l. affinitatis. C. com. de ſucceſſ. fac. l. 1. vbi gloſſ. & Dd. C. vnde vir & vxor. l. non ideo. C. de hæred. inſt. Bartol. & Dd. in d. l. affinitatis.*) vel legiti-

A ma ſponſalia: quibus etſi propriè affinitas non conciliatur, tamen quo ad prohibitionem matrimonij, illam inducunt: *l. pen. C. de inceſt. nupt. gloſſ. in l. 4. verb. per nuptias hoc tit. per l. & nihil. de rit. nupt. c. diſcretionis. de eo qui cognouit conſang. vx. gloſſ. in l. quod Seruius. de cond. cauſ. dat. & in §. ſi vxor. vbi Dd. Inſtit. de nupt.* dummodò pura ſint, non conditionalia. *c. de illis. de cond. appo. c. vnic. §. fin. de deſponſ. imp. lib. 6.* Etſi autem iure ciuili affinitas non contrahitur, vbi nuptiæ ſunt interdictæ: *l.* B *4. §. ſciendum. hoc titul.* tamen iure Pontificio, ex quauis etiam illicita coniunctione quædam affinitatis verecundia exiſtit, coniugium impediens. *c. diſcretionis. vbi gloſſ. ad verb. nec affinitas. & Panorm. de eo qui cogn. conſan. vx. c. ex litteris. eod. tit. c. vnic. vbi gloſſ. verb. affinitatis. de ſponſ. in 6. Dd. communiter in d. c. non debet. ex. eod. vide latè Michae de Mille. conſ. matri. 18. num. 1. vol. 1.* Effectus huius coniunctionis eſt, quòd impedit matrimonium, *§. affinitatis. Inſt. de nupt.* ad quartum C vſq; gradum iure Pontificio: *c. penult. & fi. ex. eo. Bald. in l. affinitatis. C. com. de ſucceſſ.* ſcilicet in primo genere. nam ſecundum & tertium, prohibitionem non habet: *vide gloſſ. & Dd. in d. c. penult. & fin.* quod quidem impedimentum etiam ſoluto matrimonio durat. *l. auunculo. fin. de cond. ſine cauſ. l. 2. §. affinitatis. vbi Bartol. de poſtu. & in l. affinitatis. C. com. de ſucceſſ.* Item reddit ſuſpectum teſtimonium, *Dd. in l. parentes. C. de teſtibus. Bartol. in l. aut affinitatum. de procur. Bal. in l. qui teſtamento. §. qua autem. in fin. de teſtam. & c. in litteris. de teſtibus gloſſ. & Dd. in c. accedens. 1. vt lit. non conteſt.* & iudicium, *d. c. accedens. vbi glo. vt lit. non conteſt.* in cauſa affinis: nam ex hac neceſſitudine inter coniunctos, præſumitur naſci affectio: *gloſſ. in l. 1. C. de ſicar.* non tamen defert affinitas ſucceſſionem, ſicut conſanguinitas. *l. affinitatis. vbi Bart. & Bald. C. com. de ſucceſſ.*

VNDE VIR ET VXOR.

E

Tit. XI. C. 6. 18.

1 *Quando vocentur vir & vxor.*
2 *Hodie melius coniugibus prouideri.*
3 *Quomodo iure Sax. coniuges ſuccedant.*

POſt † agnatos & cognatos ad decimum vſque gradũ, *§. fin. Inſt. de ſucceſſ. cogna. vbi gloſ.* 1
F *& in Auth. in ſucceſſione. C. de ſuis & legit. hæred.* prætor, excluſo fiſco, ad bonorum ſucceſſionem virum & vxorem vocat, qui quæue mortis tempore in iuſto matrimonio fuerit. *l. vnic. h. tit. §. aliam. Inſt. de bonor. poſ.* Sed † his perſonis hodie prolixius cõſuli videmus, cùm iure communi, *Auth. præterea. C. vn. vir. & vxo. in Auth. vt lic. mat. & auia.* tum etiam paſſim municipalibus. 2
Sic † iure noſtro Saxon. maritus omnia bona mobilia vxoris lucratur, *Landr. lib. 1. art. 31. &* 3
G *lib. 3. art. 76. Fachſ. 34. & diff. 18. & 20.* etiam extantibus liberis, quibus tamen legitimam de ijs

de iſs ſupplere cogitur: mulieri verò tertia pars A
bonorum mariti, cum plurimùm ex conſuetu-
dine locorum cedit: vbi ea deficit, quarta. Quo
tamen caſu bona ſua propria, cum liberis ſucce-
dens, & tertiam partem accipiens, conferre co-
gitur, etiam inuita; ſi tamen tãtùm in tertia par-
te acceptura eſt, vt ei de ſuis bonis ſatisfieri poſ-
ſit: cæteroqui ſi nihil aut parũ maritus reliquit,
æquius videtur vt poſſit ſua retinere, & illius ſuc
ceſſione abſtinere. *vide Fachſ. diff. 20.* Vbi verò il-
la conſuetudo de tertia deficit, communi, & e- B
tiam iure (quãtum arbitror. nam ſunt qui tertiæ
ſemper locum relinquãt apud Sax. niſi de quar-
ta ſpecialiter ſtatutum reperiatur) Sax. abſq; o-
nere collationis, *vide §. de collat. bonor.* (quanquã
in eam iure ciuili dotem, & reliqua quæ de ma-
rito lucratur, ac vt relicta accipit, imputare co-
gatur, *Caſt. nu. 6. Bald. in fin. in d. Auth. præterea. &*
ibid. Iaſ. nu. 20. cum ſeq. qui dicit eſſe communem.
C. vnde vir & vxor.) debetur mulieri pars hære-
ditatis quarta. Ita, ſi duo tréſue duntaxat extent C
liberi: quòd ſi plures, tantùm portionem filia-
lem, quantam ſcilicet quiſq; liberorum, accipit.
d. Auth. præterea. Illud vltimò ſciendum, hoc iua
quod coniuges ex ſtatuto in alterius bonis ha-
bent, non poſſe illis per teſtamentũ auferri, cum
ſit velut legitima pars debita: *vide Bald. in l. ſi*
quando. in prin. C. de inoff. teſt. & in l. r. num. 5. C. de
legit. hæred. Boer. deciſ. 244. Cremon. ſinguli 154.
Chaſ. in conſuet. Burg. tit. des droits apparten. §. 4. in
fin. Boer. in conſ. Bitur. eod. tit. §. 1. & 4. quod ad- D
mittendum puto, cùm certa pars ex ſtatuto de-
fertur, non etiam cum omnia bona, non extan-
tibus ſcilicet liberis. eiuſmodi enim ſtatutũ tan-
tùm ab inteſtato poteſt obtinere, nec ad cauſam
teſtamenti eſt trahendum, ne libera auferatur
teſtandi facultas. Si enim omnia bona ex ſtatu-
to indiſtinctè ſuperſtiti relinquenda eſſent, ſe-
quens eſſet de nulla re coniugem teſtari poſſe,
cum omnia debeãtur: quod admittere verè fue
rit perabſurdum: *vide Bald. in d. l. ſi quando. C. de* E
inoff. teſtam. l. pactum. 15. vbi dixi. C. de pact. vide Ti-
raq. in ll. connub. verb. contr. & quæ dixi §. de don.
cauſ. mort. Quare & cum expreſſum eſt ſtatuto,
deferri certam partem tãtùm ab inteſtato, eam
teſtamento auferri poſſe certũ eſt; quemadmo-
dum & partem iure ciuili ab inteſtato (legitima
excepta) aſſignatam. *vide in Auth. de hær. & Falc.*
& de hære. ab inteſt. Dd. in d. Auth. præterea. C. vn-
de vir & vxor. Nam ex cauſa inteſtati, vbi teſta-
mentum factum eſt, nihil peti aut deberi poteſt. F
in princ. cum §§. ſequ. Inſtitu. de hære. quæ ab inteſt.
Quartam tamen ex conſtitutione debitam, ne-
quidem iure ciuili per teſtamentum cõiugibus
auferri poſſe, communiter receptum eſt. *Iaſ. &*
communiter Dd. in d. Auth. præterea. vbi Iaſ. nu. 17.
dicit hanc eſſe communem. Quamobrem nec lu-
cra coniugum, quæ moribus Sax. conſequun-
tur, auferri per vltimam voluntatem poterunt,
ſed tantùm per ſtatutum: quod vt ſpeciale, de-
rogat iuri Sax. generali. *l. in toto. de reg. iur. Iaſ. l.* G
placuit. in fin. C. de iud.

DE VETERANORVM ET militum ſucceſsione.

Tit. XII.

1 *Continuatio.*
2 *Duo ſingularia in ſucceßione militum.*

ATque † ita quidem petuntur poſſeſſ. bo- 1
norum quæ pagani relinquunt. In † mi- 2
litum hæreditatibus duo ſunt ſingularia:
nam ſi inteſtati decedant, agnati cognatíque ad
finem quinti duntaxat gradus, fiſcum excludũt.
l. 2. h. t. Deinde ſi ex delicto militari capite puni-
ri meruerunt, non modò teſtamentum facere
poſſunt; ſed etiam ab inteſtato, bona ad cogna-
tos pertinent: *l. 1. h. t.* quod non eſt in paganis.
tit. de bonis damna. ff.

QVIBVS NON COMPEtit bonorum poſſeſsio.

Tit. XIII. C. 6. 9.

QVibuſdam tamen non competit petitio
bonorum poſſeſſ. vt ei qui renunciauit,
qui tempore excluſus eſt, qui ſe indignũ
hæreditate reddidit: vt pater aut dominus, qui
dolo fecit, ne teſtamentum mutaretur, in quo
ſeruus aut filius eius hæres erat inſtitutus. *l. vni-*
ca. hoc titul.

VT EX LEGIBVS SEnatúſue conſultis bonorum poſſeſsio detur.

Tit. XIV.

1 *Quare detur hæc poſſeßio.*
2 *Cur dicatur extraordinaria.*
3 *Edicti verba.*

QVemadmodum † conditiones ex lege 1
dantur, ſi quid noua lege introducatur:
tot. titul. ff. & C. de condict. ex lege. ita præ-
tor nouiſſimè extraordinariam bonorum poſ-
ſeſſionem iis pollicetur, quibus vt detur, lege,
vel S C. vel conſtitutione comprehenſum eſt.
Dicitur † autem extraordinaria, non quòd ius 2
non tribuat; ſed quia neque bonorum poſſeſ-
ſionibus quæ ab inteſtato veniunt, neque iis
quæ ex teſtamento ſunt, connumeratur. *§. ſepti-*
ma. Inſtit. de bon. poſſeſſ. Ait † prætor: VTI ME 3
QVAQVE LEGE, SENATVSCONSVLTO BO-
NORVM POSSESSIONEM DARE
OPORTEBIT, ITA DABO.
l. 1. hoc titul.

QVIS

QVIS ORDO IN BONORUM poſſeſsione ſeruetur. Titul. XV.

A

ORdo in petenda bonorum poſſeſſione
hic ſeruatur; vt primùm ab inteſtato vo-
centur ſui, ſecundò legitimi, tertiò pro-
ximi cognati, deinde vir & vxor. Tempus peten-
di bonorum poſſeſſionem vtile eſt, ſcilicet vt B
non alij dies computentur; niſi quibus quis ſci-
uit poſſeſſionem ſibi delatam, & agere potuit.
l.2. hoc titul.

DE SVIS ET LEGITIMIS hæredib. Tit. XVI.

C. 6. 54. 57.

1 *Continuatio.*
2 *Ordo ſucceſſionum iuris ciuilis.* C
3 *Quando opus aditione, quando non.*

1 QVo † ordine prætor ad bonorum poſſeſ.
vocat, eodem ferè ius ciuile hæredes fa-
2 cit ab inteſtato. Nam † primò vocat
ſuos, id eſt, liberos in poteſtate conſtitutos: *l. 1.*
h. t. §. 1. cum ſequ. Inſtit. de hær. quæ ab inteſt. dein-
de conſanguineos, qui ſanguine defuncto cõne-
xi ſunt, puta parentes & fratres, *d. l. 1. in fin.* tum D
3 agnatos proximos. *l. 1. & 2. hoc tit.* In † ſuis hære-
dibus aditio non eſt neceſſaria, ſed ipſo iure hæ-
redes exiſtunt: quod non eſt in reliquis, qui adi-
re hæreditatem, & petere bonorum poſſeſſionẽ
compelluntur; vt latius alibi traditur. *in l. in*
ſuis. 11. ff. de lib. & poſth. & in tit. Inſtit. de hær. quæ.
& diff. & ff. tit. de acq. hæred. vide ff. ad tit. vnde co-
gnati. vbi de ratione ſucceſſionis huius diximus.

AD S.C. TERTVLLIAN. & Orfitianum. Tit. XVII.

C. 6. 55. 56.

1 *Cur matrem l. XII. Tab. non vocet.*
2 *Ius prætorium & S.C. de ſucceſſione matrum*
& liberorum.
B 3 *Conſtitutio Iuſtin. de eadem re.*
4 *De S.C. Orficiano.*

LEx XII. Tabularum † nullum ius vtrò ci- 1
troq; capiendæ hæreditatis matri & liberis
dedit; quia nulla agnatione ſibi inuicẽ iun-
gũtur. Sed † præter eos ſubinde per edictũ, vnde 2
liberi, vocabat. Poſtea ætate Adriani etiam S.C.
hęc aſperitas iuris ciuilis mitigata eſt. Itaq; S.C.
Tertulliano cautum eſt de liberorum ſucceſſio-
C ne, matri, non etiam auiæ deferenda; vt mater
ingenua trium liberorum ius habens, libertina
quatuor, ad inteſtatorũ bona admitterẽt. Sed † 3
Iuſtiniani conſtitutione, mater & parentes indi-
ſtinctè ſuccedunt *§. ſed nos. Inſt. eod. vbi vide quæ*
dixi. §. 1. in Auth. de hæred. ab inteſt.
¶ Econtrariò ex Orfitiano S.C. liberi ad ma- 4
tris ſucceſſionem admittuntur: quod ad auiam
& ad liberos vulgò quæſitos productum eſt. *in*
tit. Inſtit. de S.C. Orficia. vbi expoſui. vide Fachſ. diff.
D *27. §. fin. Inſtit. de S.C. Tertull. §. vulgò quæſitos. In-*
ſtit. de ſucceſſ. cognat. quanquam iure Sax. filia ſpu
ria non poſſit vtenſilia matris petere, velut le-
gitima. *D. Reinhar. diff. 49. per art. 51. lib. 1.* Inter
ſpurios autem & vulgò quæſitos non ſunt nume
randi inceſtuoſi, & ex adulterio concepti; hi e-
nim nullum ſuccedendi, ſed tantùm petendi a-
limenta, ius habent. *c. cum haberet. de eo qui dux. in*
matrim. D. Reinh. diff. 50.

DIGEST. LIBER XXXIX.

DE OPERIS NOVI NVNCIATIONE. Tit. I. C. 8. 11.

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio titulorum ſequentium.*
3 *Summa edicti de op. no. nunc. propoſiti.*
4 *Duo interdicta quæ ex hoc edicto dantur.*
5 *Primum interdictum.*
6 *Quid ſit nouum opus, quid nunciare, nun-*
ciatio.
7 *Cauſa efficiens nunciationis: & qui quibus*
nunciare poßint remißiuè.
8 *Materia circa quam, & in qua fit nunciatio.*
9 *Forma nunciandi triplex.*
10 *Finis nunciationis.*
11 *Effectus.*
12 *Secundum interdictum de nunciatione.*

1 EXPOSITIS † iudicijs præto-
rijs, quæ ad ſucceſſionem perti-
nent: nunc reliqua deinceps e-
dicta atque interdicta, quæ par-
tim ex varijs cauſarum figuris,
partim ad conſeruanda poſſeſ-
2 ſionum iura prætor propoſuit, exequamur. In †
E quibus primum locum ea meritò obtinet (ſunt
enim quotidiana) quæ ad ſarcienda damna, cõ-
ercendaſque iniurias, aut ex priuata cauſa, aut
publica illatas pertinent. Ex priuata cauſa, cùm
vel iniuria facta, damnúmue datum eſt, vel ti-
metur fieri per ædificationes: nam ſi verbo aut
verberibus fiat; iniuriarum, legiſque Aquiliæ
actio

aſtio præſtò eſt, nec extraordinario prætoris re-
medio erit opus. Ex publica, cum ſupra bonum
& æquum publicani illicita vectigalia extor-
3 quent. Ac † in primis de iniuria priuata per
nouum opus facta videamus. Solent enim vici-
ni ædificando vicinis iniuriam non rarò facere,
vel auaritia, vel errore, vel temeritate quadam
impulſi. cui malo prætor hoc edicto occurrit: *de
oper. no. nunciat.* quo expreſſit, vt ſiue iure, ſiue
iniuria opus fieret, per nunciationem inhibea-
tur. donec vel nunciatio miſſa fiat, vel vice nun-
ciationis miſſæ ſatiſdatio de opere reſtituendo
fuerit interpoſita. *l. 1. in prin. l. prætor. 20. §. 1. h. t.*
4 ¶ Ex hoc edicto prætor pro more ſuo duo in-
terdicta reddit, quibus agitur ad ius edicti con-
ſeruandum. Priore conſulit urijs, quorum cum
damno & iniuria aduerſus prohibitionem opus
factum eſt. Alterum ædificatoribus ſuccurrit,
quibus ſatiſdare paratis, ſine iuſta cauſa impe-
dimentum præſtatur, quo minus ædificare poſ-
5 ſint. Prius † ita habet: QVEM IN LOCVM
» NVNCIATVM EST, NE QVID OPERIS
» NOVI FIERET, QVA DE RE AGITVR;
» QVOD IN EO LOCO, ANTEQVAM NVN-
» CIATIO MISSA FIERET, AVT IN EA
» CAVSA ESSET VT REMITTI DEBE-
» RET, FACTVM EST; ID RESTITVAS.
d. l. prætor. in princ.
6 ¶ Nunciare ſignificat hìc prohibere: *glo. in l. ſi
procurator. 17. hoc t.* & nunciat nouum opus, qui
denunciat vicino ne ædificet. Nouum autem o-
pus facit, qui priſtinam operis faciem mutat. *l. 1.
§. opus nouum. 5. l. ſtipulatio. 21. §. opus nouum. 3. h.
tit.* Nunciatio igitur noui operis, eſt ſolennis p-
hibitio vicino facta, ne in opere nouo exædifi-
cando pergat, donec de iure ædificationis con-
ſtiterit, aut præſtita ſit eo nomine ſatiſdatio.
7 ¶ Cauſa huius efficiẽs Prætor eſt, qui hoc nun
ciandi ius introduxit; *d. l. 1. d. l. prætor.* & volun-
tas eorum qui eo iure vtuntur: qui autem vti, &
aduerſus quos poſſint, eleganter & ordine Iuriſ-
conſulti ipſi exponunt. *in l. 1. §. fin. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.
9. 10. 11. 12. 13. & 14. h. t.*
8 ¶ Materia circa quam verſatur nunciatio, ſunt
ſtructuræ, & res ſoli, non etiam mobiles: *l. 1. §.
hoc autem edictum. 6 hoc t.* res prophanæ, non re-
ligioſæ: & opera futura, non etiam facta. Nam
hæc ad interdictum Quod vi aut clàm perti-
nent. *l. 1. §. 1. hoc tit.* Materia in qua fit nunciatio,
eſt opus quod ædificatur. in re enim præſenti
fieri nunciationem oportet. *l. de pupillo. 5. §. nun-
ciationem. 2 h. t.*
9. ¶ Forma nunciandi triplex eſt: nam fit vel au-
thoritate magiſtratus per perſonam publicam;
vel per iactum lapilli: quibus quidẽ modis nun-
ciamus cum in noſtro ædificatur. nec poſſeſſio-
nem amittere volumus, quæ alioqui per verba
lem nunciationem amittitur: *d. l. 1. § in operis 7.
d. l. de pupillo. § meminiſſe 10. h. tit.* vel per verba-
lem nunciationem, cum in ſuo quidem ædificat
vicinus, ſed contra ius ſeruitutis *d. l. 1. §. nuncia-
tio. 2. d. l. de pupillo. § meminiſſe.* Nunciatio autem

A aut noſtro, aut alieno nomine fieri poteſt, & o-
mnibus diebus: & aduerſus abſentes etiam atq;
inuitos procedit: *d. l. 1. §. nunciatio. 2.*
¶ Finem nunciationis tradit Vlpian. *in d. l. 1. §.* 10
10. Nunciatio, inquit, fit aut iuris noſtri conſer-
uandi cauſa, aut damni depellendi, aut publici
iuris tuendi gratia.
¶ Effectus nunciationis extat in ipſo interdi- 11
cto. Nam poſt eam factam, ceſſare ædificator de-
bet ab opere, & cum nunciante committere ſe
B prætoriæ iuriſdictioni, vt ius ædificationis exa-
minetur: *d. l. 1. §. poteſt. 4.* alioqui in ædificando
pergat, quicquid operis fecerit, antequam miſſa
facta ſit nunciatio, aut in ea cauſa exiſtat vt mit-
ti debeat, videlicet ſatiſdatione oblata; demoli-
ri & auferre iuſſu magiſtratus compelletur; nul-
la facta cognitione, ius ædificandi nec ne ædifi-
cator habeat. quia ſemper contra edictum & ius
nunciationis fecit. *d. l. prætor. §. 1. h. t.*
¶ Sed quoniam iniquum eſt, impediri in ædi- 12
C ficando eum qui ſatiſdare paratus eſt de opere
demoliendo, ſi contra ius ædificatum conſtite-
rit; ideo prætor alterum interdictum ad hunc
modum protulit: QVEM IN LOCVM NVN- «
CIATVM EST, NE QVID OPERIS NOVI «
FIERET; QVA DE RE AGITVR, SI DE «
EA RE SATISDATVM EST; QVOD EIVS «
CAVTVM SIT, AVT PER TE STAT, QVO «
MINVS SATISDETVR; QVO MINVS ILLI «
IN EO LOCO OPVS FACERE LICEAT, «
D VIM FIERI VETO. *d. l. prætor. §. deinde 7.* «
Hoc interdictum tam luculenter I.C. interpre-
tantur, *in d. l. prætor. & ll. ſeq.* vt noſtra expoſitio-
ne minimè opus habere videatur.

DE DAMNO INFECTO, & de ſuggrundis, & proiectionibus. Tit. II.

E

1 *Quid ſit damnum infectum, ſuggrunda, pro-
iectiones.*
2 *Ex qua cauſa, & quãdo prætor iubeat caueri.*
3 *Quomodo ad cautionem cogat.*
4 *De primo & ſecundo decreto.*
5 *Quæ actio in contumacem detur.*
F 6 *Verba edicti: & de primo & ſecundo decre-
to, explicatio methodica.*

DAmnum † infectum, eſt damnum non- 1
dum factum, ſed quod futurũ veremur.
l. 2. h. tit. Paul. lib. 5 tit. 10. Suggrunda ſiue
ſuggrundę, ſunt eminentes tecti partes, ad auer-
tẽdum ſtillicidium. Proiectiones ſunt proiecta,
quibus tectum & parietes defenduntur. *vide in l.
malum 242 § inter de verb. ſignif. l. ſi verò. § præt.
vbi Bud. de his qui deiecer. vel effud.* Qui † igitur 2
G damnum ex ruinoſis vicini ædibus aut tecto ti-
met, huic ſi iuret, ſe non calumniæ cauſa petere,
iubet

iubet prætor dominum aut poſſeſſorem earum
A ædium, vnde damnum timetur, cauere: ſuo qui-
dem nomine per ſtipulationem, alieno verò per
ſatiſdationem, de damno ſarciendo, ſi quod da-
tum erit. *l. damni infecti. 18. l. 5. l. prætor. 7. hoc titul.*
3 Cui † ita non cauebitur, eum prætor mittit pri-
mo decreto in poſſeſſionem eius rei, cuius no-
mine vt caueatur, poſtulatum fuit, ita vt pigno-
ris loco rem detineat. *l. 4. §. 1. l. ſi finita. 15. §. ex hoc*
4 *edicto. 4. hoc tit.* Cuius † cauſa iuſta eſſe videbi-
B tur, eum etiam poſſidere, & fructus lucrari præ-
tor ſecundo decreto iubet: ſcilicet cauſa cogni-
ta, cum æquum eſſe videbitur, & ex temporis
diuturnitate, puta anni ſpacio, quod poſt primũ
decretum elapſum eſt, *c. penult. de eo qui mitt. in
poſſ. Spec. de ſecund. dec. §. iuxta. nu. 2. per l. ſi quis. §.
fin. C. de præſcr. 30. annor.* & contumacia eius qui
rem pro derelicto habet. *d. l. ſi finita. §. nõ autem.*
5 *10. cum ſeq. hoc t.* In † eum qui neq; cauerit, ne-
que in poſſeſſione eſſe, poſſidere'ue paſſus eſt, iu
C dicium datur, vt tantum præſtet, quantum præ-
ſtare eum oporteret, ſi de ea re ex decreto ma-
giſtratus cautum fuiſſet: vt planum fit ex edicto,
quod in hæc verba extat: *in l. prætor. hoc t.* Præ-
6 tor † ait: DAMNI INFECTI SVO NOMI-
NE PROMITTI, ALIENO SATISDARI IV-
BEBO EI QVI IVRAVERIT, NON CALVM
NIAE CAVSA ID SE POSTVLARE; EVM'VE,
CVIVS NOMINE AGET, POSTVLATVRVM
FVISSE, IN EAM DIEM QVAM CAVSA
D COGNITA STATVERO. SI CONTROVER-
SIA ERIT, DOMINVS SIT NECNE QVI
CAVEBIT: SVB EXCEPTIONE SATISDA-
RI IVBEBO. DE EO OPERE, QVOD IN
FLVMINE PVBLICO RIPA'VE EIVS FIET,
IN ANNOS DECEM SATISDARI IVBE-
BO. EVM CVI ITA NON CAVEBITVR, IN
POSSESSIONEM EIVS REI, CVIVS NO-
MINE VT CAVEATVR POSTVLABITVR,
IRE, ET CVM IVSTA CAVSA ESSE VI-
E DEBITVR, ETIAM POSSIDERE IVBEBO.
IN EVM QVI NEQVE CAVERIT, NEQVE
IN POSSESSIONE ESSE, NEQVE POSSI-
DERE PASSVS ERIT, IVDICIVM DABO,
VT TANTVM PRAESTET, QVANTVM
PRAESTARE EVM OPORTERET, SI DE
EA RE EX DECRETO MEO, EIVS'VE CV-
IVS DE EA RE IVRISDICTIO FVIT,
QVAE MEA EST, CAVTVM FVISSET. EIVS
REI NOMINE, IN CVIVS POSSESSIO-
F NEM MISERO, SI AB EO QVI IN POS-
SESSIONE ERIT, DAMNI INFECTI
NOMINE NON SATISDABITVR, EVM
CVI NON SATISDABITVR, SIMVL IN
POSSESSIONE ESSE IVBEBO. Hoc edi-
ctum copioſè ab ipſis I.C. explicatur, vt nos in
eo interpretando diutius hærere non debea-
mus. Potius igitur aliquid quod vſum habeat po
tiorem, de primo & ſecundo decreto ſubijcien-
dum videtur.

G Primum decretum ita definit Spec. *in titul. de
primo decret. §. 1.* vt ſit iuſſum iudicis, quo man-
dat bona alicuius propter eius contumaciam poſſideri. Paulò aliter Bart. *in l. ſi finita. 15. §. Iulianus. num. 2. hoc t.* Mihi placet eſſe decretum iudicis, quo ob contumaciam rei, actor in poſſeſſionem bonorum, cuſtodiæ cauſa mittitur, vt ea pignoris vice detineat, donec reus veniat reſponſurus. Cauſa efficiens, eſt iudex qui habet mixtum & merum imperium. *Specul. de ſecund. decret. §. reſtat. num. 2. vide Panorm. in c. ſi quis de for. comp. & in c. contingit. num. 22. de dol. & cont. Innoc. in c. dilecto. de verb. ſignif.* Cauſa προκαταρκτικὴ à parte agentis, petitio: *Bar. in d. §. Iulianus. num. 2. & 3. per l. 4. §. hoc autem. hoc t.* petere autem poſſunt omnes creditores, quibus vel purè, vel in diem, vel ſub cõditione aliquid debetur: *Specul. tit. de prim. decr. §. ſequitur. num. 11.* à parte rei contumacia. *l. ſi finita. 15. §. ex hoc. §. ſi fortè. hoc t. c. quoniam. vt lit. non conteſt. l. cum proponas. 9. C. de bon. auth. iud. poſſ. Bart. in d. §. Iulianus. nu. 18.* Materia circa quã, ſunt actiones, tàm perſonales, *d. l. cum proponas. 9. & l. fin. C. de bon. auth. iud. poſſ.* quàm reales. *l. 2. C. vbi in rem act. c. 2. & 3. de eo qui mitt. in poſſ. Bart. poſt gl. in d. §. Iulian. nu. 40. Spec. de prim. decre. §. reſtat. numer. 20. cum ſeq.* Materia in qua decretum fit, ſunt bona cõtumacis qualiacunque, etiam feudalia & emphyteutica, *Bald. in l. ſi finita. §. ſi de vectigalibus. num. 5. 6. hoc t.* atque adeò ſpiritualia. *c. contingit. vbi Panor. num. 11. de dol. & cont.* Ita tamen in his miſſio, eoque ordine decerni debet, vt primò fiat in poſſeſſionem bonorum mobilium: pòſt, ſi illa non ſufficiant, in immobilium: *c. quoniam. §. fin. vt lit. non conteſt.* tertiò, in rerum incorporalium, atque nominum. *Spec. §. reſtat. numer. 1. de prim. decr.* nam & in iuribus incorporalibus, decretum primum & ſecundum interponi poteſt: *Bald. in d. l. ſi finita. §. ſi de vectigalibus. num. 11.* prout in executione rei iudicatæ ſolet obſeruari. *l. à diuo Pio. 15. de re iud.* In nominum tamen poſſeſſionem propriè non fit vera miſſio: ſed iudex conuocat debitores, eiſque interdicit, ne ſoluant creditori: & vt reſpondeant agenti, iubet. *Spec. præall. loc. num. 2.* Neque verò intereſt, quod & antè dixi, vtrũ pleno iure reus earum rerum dominus ſit, an tantùm vtilis, vel vſufructuarius etiam. *Spec. d. §. reſtat. nume. 7. 8. 9. cum ſeq.* In alienis autẽ rebus quas detinet contumax, non rectè fit miſſio. *l. 1. §. ſi quis. §. ne vis fiat ei qui in poſſ. Specul. d. §. reſtat. num. 7.* Forma & modus quo ad primum decretum peruenitur, hic ferè eſt. Offerendus eſt ab agente petitionis libellus. *Bart. in d. §. Iulianus. num. 6.* huic vt reſpondeat, citandus eſt reus abſens, tribus edictis, aut peremptorio vno. *Bart. in d. §. Iulianus. nume. 3. & 4. Specul. de prim. decret. § ſequitur. in prin.* eo non comparente, ſi actor contumaciam abſentis accuſarit (iudex enim non impertit officium niſi poſtulatum, *l. 4. §. hæc autem. hoc tit.*) contumacem eſſe declarabit iudex. *Specul. præall. loc.* Nam niſi præcedente contumacia, non valet decretum, *Bart. in d. §. Iulianus. num. 18.* & pòſt ad petitionem agentis (quam tamen li-

bello

bello comprehendi non eſt neceſſe, *Bart. d. §. Iulianus. num. 20.*) poſſeſſionem ei decernet, *l. conſentaneum. 8. C quomodo & quand. iu. c. 4. de dolo & contumacia. Spec. d. §. reſtat. in prin.* abſque alia vlla cauſæ cognitione, *vt videtur velle Specul. in d. §. ſequitur. num. 8. quamuis obſtat Auth. & qui iurat. C de bon auth. iud poſſ.* in realibus: *Panorm. in cap. quoniam. §. vltim. num. 31. vt lit. non conteſt.* cum ſummaria verò, in perſonalibus, *d. Authen. & qui iurat. Bartol. Rebuff. & Dd. in l. litibus. C. de agric. & cenſ. lib. 11. l. per hanc. C. de erog. mil. anno. lib. 12. Panorm. in d. c. quoniam. §. vlt. num. 31. & in cap. 2. num. 28. de prohib. ſequeſtr. Alexan. conſil. 6. num. 9. & 10. volum. 4. Angel. conſil. 107. numer. 1. Anchoran. conſil. 248. num. 1. & 2.* in eamque mittet aut per executorem, nunciúmue publicum, aut facta agenti ingrediendi poteſtate: *Bart. in d. §. Iulianus. num. 21. cum ſequen.* & mittet quidem non in omnia bona, ſed ordine ſeruato, de quo paulò antedixi, vt primò apprehendantur mobilia, pòſt immobilia, vltimò iura, *vide Panorm. in d. c. quoniam. §. vltim. num. 7. & 34. vt lit. non conteſta.* idque pro menſura debiti ſeu quãtitatis petitæ: *cap. quoniam. §. frequenter. vt. lit. non conteſt. Auth. & qui iurat. C. de bon. author. iud. poſſid. Bartol. in d. §. Iulianus. num. 7.* licet olim in omnibus indiſtinctè bonis fieri ſit ſolita miſſio. *gloſſ. in l. cum proponas. 9. C. de bon. auth. per l. 1. quibus ex cauſ. in poſſeſſ.* In realibus eodem modo, ſi tota res petatur, in totius rei poſſeſſionẽ miſſio facienda eſt: ſi pars, in partem petitam. *d. c. quoniam. cap. 2. In verb. in poſſeſſionem rei petitæ. de eo qui miss. in poſſeſſ. l. ſi finita. 15. §. ſi plures. hoc tit.* Abſurdum enim eſſet, quenquam in plus mitti, plusq́; ei adiudicari, quàm petat. *Spec. de ſecund. decret. §. videndum. num. 5.* Finis decreti duplex eſt. Primùm, vt creditor ſeu actor rem ſuam, hoc eſt, ſibi debitam ſeruet, & conſequi poſſit: *l. 3. in verb. fideicommiſſi ſeruandi cauſa. ℥. ne vis fiat ei qui in poſſeſſ. tot. tit. extrà, de eo qui miss. in poſſeſſ. cauſ. rei ſeruand. l. 13. §. final. de bon. auth. iud. poſſid.* alter, vt tædio affectus reus, veniat ad reſpondendum. *l. is cui. 5. vt in poſſeſſ. leg.* Quod ad effectum attinet, vnius miſſio quandoque alteri prodeſt: *l. final. C. de bon. auth. iud. poſſ.* & miſſio quæ fit ex primo decreto, non priuat dominum poſſeſſione, *d. l. ſi finita. §. ſi quis. d. l is cui. Specul. §. iam de effectu. num. 6. Panorm. in cap. contingit. 9. per illum text. numer. 13. vbi dicit hanc eſſe communem. de dol. & contum. licet Legiſtæ contrà diſputent. vt Iaſ. in l. 3. §. final. num. 20. de acqu. poſſeſſ. vide Soc. in c. quoniam §. fin. num. 95. vt lit. non conteſt. vbi indiſtinctè dicit hanc eſſe communem.* ſed infert ius pignoris: *l. non eſt mirum de pign. act. l. 2. C. qui pot. in pign. hab. l. ſi poſt. C. vt in poſſeſſ. lega. l. fin. C. de prat. pign. Spec. d. §. iam de effectu. in princ.* efficitque ſimul, vt cum domino miſſus rem detineat, cuſtodiat, ſeruet, nihil vt in ea ſine ipſo geri poſſit. *d. l. ſi finita. §. ſi quis autem. hoc tit. l is cui. ℥. vt in poſſ. leg. l. 3. §. final. de acqui. poſſ. l. ſi duo. §. creditores. ℥. vti poſſid. gloſſ. in d. l ſi finita. §. ſi plures. ad verb. prius. cum fin. Specul. de ſecund. decreto. §.*

A *nunc dicam. 7. num. 12.* Si tamen metus ſit, ne in ea communione perueniatur ad arma; poteſt iudex conſtituere, quis ſolus poſſidere debeat, *Specu. de prim. decret. §. iam de effectu. numer. 6.* aut poſſeſſionem ſequeſtrare. *c. 1. vbi Panorm. numer. 18. de ſequeſtr. c. 2. vbi Panorm. num. 12. 13. de dol. & contum. Specul. de ſecund. decret. §. iam de effectu. verſ. ſed virum.* Fructus porrò non lucratur, neque participat in bona miſſus creditor: cum tantùm cuſtos rerum ſit, non etiam poſſeſſor: B *d. l. ſi finita. §. non autem. d. l. is cui. ℥. vti in poſſ. leg. Bart. poſt gloſſ. in d. §. Iulianus. num. 50.* quanquam in realibus actionibus videri poſſit, ſtatim eum poſſeſſionem conſequi, ſed non incommutabiliter, quin ſcilicet reus eam recuperare intra annum poſſit. *l. 2. in fin. vbi gloſſ. C. vbi in rem act. d. l. ſi quis emptionis. §. penultim. c. paſtoralis. de off. ord. cap. 1. de eo qui miss. in poſſeſſ. Specul. d. §. iam de effectu. num. 9.* Neque tamen fructus, etiam in realibus, neque ius vſucapiendi, C *Panorm. in c. quoniam. §. vltim. num. 33. vt lit. non conteſt.* (vtpote cum cuſtodiæ cauſa, non vt dominus poſſideat) ante annum elapſum acquirit: *Specul. præall. loc. Bart. poſt gloſſ. in d. §. Iulianus. num. 51.* licet percipere fructus interea temporis, & cuſtodire, aut eoſdem vendere, cùm ſeruando ſeruari nequeunt, non prohibeatur. *d. l. is cui. Specul. præall. loc. num. 13 vide Bart. in l. vlt. in princ. vt in poſſ. legat. & in d. l. ſi finita. §. Iulianus. Angel. in §. quia verò. in Authen. de exhi. reis.* Cur autem aliud in D perſonalibus, aliud in realibus obtineat, pulchrè exponit Spec. *Specul. præalleg. loc. numer. 12.* Quòd ſi porrò in poſſeſſionem à iudice decretam non admittatur miſſus, habet in factum actionem, quanti ſua intereſt, impeditum non fuiſſe. *d. l. ſi finita. § fin. vbi gloſſ. l. 4. §. in eum. & l. fin. §. prætor. ne vis fiat ei.* quanquam & introduci E per manum militarem poteſt. *l. is cui. §. miſſus. vt in poſſ. lega.* Tollitur autem primum decretum, ſi intra annum veniat reus, & iudicio ſe offerat, cautionemque iudicio ſiſti, ac damna ob id paſſa actori præſtet. *d. l. ſi quis. 8. §. penul. C. de præſcrip. 30. annor. Authen. & qui iurat. C. de bon. auth. iud. poſſ.* Quod maximè obtinet in realibus petitionibus. nam ibi ſecundo decreto opus non eſt, ſed tantùm expectatur annus: *Socin. in d. cap. quoniam. §. fin. num. 45. vt lit. non con-* F *teſt. vbi dicit hanc communem eſſe Legiſt. & Canoniſt.* quo exacto, verus poſſeſſor, qui miſſus eſt, efficitur. *c. 1. de eo qui miss. in poſſ.* In perſonalibus non videtur ea res ad anni ſpacium alligata: ſed poſt interuallum aliquod ad arbitrium iudicis moderandum, ſi ceſſet reus ad iudicium venire, & cauſam perſequi, poteſt peti & decerni ſecundum decretum. *Bart. in d. §. Iulianus. num. 39. text. in d. l. ſi finita. §. non autem. 12. §. ſi plures. vbi glo. ad verb. princ. l. 3. §. fin. verb. longo tempore. de acquir. poſſ. d. Auth. & qui iurat.* Doctores tamen communius, & hic annuum ſpacium putant attendendum: *Spec. de ſecund decr. §. iuxta. num. 2. Inno-* G *cent. in c. dilecto, de verb. ſignif. Inſtit. in tit. de eo qui miss. in poſſ. Bar. d. §. Iulianus. nu. 39.* vt in hoc tan-

tùm maneat differentia, quòd in perſonalibus interpoſitione ſecundi decreti ſit opus, *d.l.ſi finita.§.Iulianus.* in realibus nequaquam, ſed ſolus anni curſus pro decreto ſufficiat. *gloſſ.in d.l.ſi finita.§.ſi plures. ad verb.prius.vbi præſentis differentiæ rationes exponit.& optimè Specul. de ſecund. decre.§. videndum.numer.2.per c.cum contingit.de dol.& contum.c.paſtoralis.de offic.ordinar. cum alijs ibi præallegat.*

Secundum decretum, eſt alterum prætoris ſeu magiſtratus iuſſum, quo ob contumaciã & moram abſentis debitoris, eum qui ad rem detinendam in poſſeſſionem miſſus fuerat, cauſa cognita verum poſſeſſorem decernit, aut etiam dominum eſſe iubet. *cap.1.de eo qui mitt.in poſſeſſ.l.prætoris.5.l.prætor.7.§.1.hoc tit.* Cauſa efficiés eſt (vt in præcedente decreto) magiſtratus, qui imperium ſaltem mixtum habet. *l.1.& 4.de iuriſd.* nam qui primum decretum interponere poteſt, poteſt & ſecundum. *Spec.præall.loc.* Cauſa quoq; προκαταρκτικὴ eadem eſt, nempe petitio ex primo decreto poſſidentis, & nimia contumacia non reſpondentis. *l. Fulcinius.7.§.fin. quib.ex cauſis in poſſeſſ.eat. Spec.tit.de prim.decr.§. reſtat.num.14.& de ſecund.decr.§.iuxta.num.9.10.* Materia circa quam, ſunt omnes actiones perſonales, *Bart.poſt gloſſ.in d.§.Iulianus. numer.42.per l.cum proponas.C.de bon.auth.iud.poſſid.d.l.Fulcinius.§.1.l.properandum.§.ſin autem.C.de iud. Specul.de ſecun.decre.§.videndum num.16.* non etiam reales. *Bart.poſt gloſſ.in d.§.Iulianus. nu.41.& 43.* nam in realibus (vt antè dictum eſt) ſecundum decretum non decernitur, quoniã per hoc poſſeſſio vel dominium poſſidenti adiudicatur. At qui dominum ſe eſſe profeſſus eſt, & rem vendicat: is poſtquam ex primo decreto poſſidere cœperit, fruſtra dominium petat ſibi adiudicari quod habere intẽdit: fruſtra item poſtulet, ſibi poteſtatem diſtrahendæ rei ſecundo decreto fieri. Nam ſi dominus eſt, vt præ ſe fert, hanc poteſtatem ſuo iure habet. *l.in re mandata.C.mand.tot.titul.Inſtitu.quib.alie.* Præterea lex in realibus tantùm poſſeſſionem contumaci aufert, ſalua ad longum tempus proprietatis quæſtione: *l.2.in fin.vbi glo.C.vbi in rem act.d.l.ſi quis emptionis.§ penultim.c.7.verb.ſaluo iure.de eo qui mitt.in poſſeſ.c.quoniam.§.quod ſi.vt lit.non conteſt.c.prout.de dol.& contum.* quod illi ius per ſecundum decretum auferri, perquàm fuerit iniquum: ac etiamſi non rei vẽdicatione, ſed alia quauis reali actione ſit actum; tamen ratio ſemper erit, cur ſecundum decretum interponi non ſit neceſſe. Qui enim, verbi gratia, hypothecaria egit; etſi ſe non eſſe dominum profeſſus ſit: tamen quia ex iure pignoris quod prætendit, diſtrahendi *tit.ff.& C.de diſt.pign.* aut dominij impetrandi *tot.tit.C.de iur.dom.impet.* facultatem habet; ideo alio ei decreto non eſt opus. Etſi autem hæc ita ſe habeant, poteſt tamen qui reali egit, ſi de dominio controuerſiam in futurum probabiliter vereatur, petere à iudice, vt certum terminũ ſtatuat, intra quem veniat ius ſuum deducturus.

A reus, aut alius quiuis qui dominium prætendit: quo elapſo, nemo deinceps audiatur. *l.vlt.C.de iur.dom.impet.Authen.hoc niſi.C.de ſolut.vide gloſ. Bartol.& Dd.in l.ſi finita.§.ſi plures.ad verb.prius.hoc titul.Spec.de ſecund.decret.§.videndum.numer.20.21.Panorm.d.c.quoniam.§.final.numer.12.* Sed de hoc perſonalium & realium actionum diſcrimine, plura Accurſ.*in d.l.ſi finita.§.ſi plures.verb.prius.* & Specul. *in d.tit.de ſecund.decret §.videndum.num.20.& 21.* ad quos breuitatis cauſa ſtu-

B dioſos remitto. Forma perueniendi in perſonalibus ad ſecundum decretum hæc eſt. *vide omnino Panorm.in c.quoniam.§.fin.num.34.41.46.vt lit.non conteſt.& ibid.Socin.* poſt elapſum annum, *Bart.in d.§.Iulianus.num.39.* (de quo paulò antè dixi) petit actor ſe ex ſecundo decreto verum poſſeſſorem aut dominum declarari & conſtitui. Ad eam petitionẽ contumacem reum iudex citat. nam citatio hìc neceſſaria eſt, *Specul.de ſecund.decret.§.nunc dicamus.numer.1.* quia

C cauſæ cognitione, & præſentia partium eſt opus. vbicunque autem requiritur cauſæ cognitio, ibi neceſſaria eſt citatio: *l.nam ita diuus de adopt.l.de vnoquoque.vbi Alexand.de re iudic.Socin.in tract.cita.act.7.numer.6.* & quidem terna, vel peremptoria vna pro tribus, *c. quoniam.§.fin.vt lit.non conteſt.Bartol.in d.§.Iulianus.nu.27.* opus eſt. Citatione porrò facta, ſi reus non comparеat, neque ſe ad iudicium cum debita cautione, & refuſione ſumptuum offerat, *l.ſi quis.8.*

D *§.penult.C.de præſcript.30.annor. Auth.et qui iurat.C.de bon.author.iudic.poſſ.l.prætor.§.quod ait prætor.de bon.auth.iudic.poſſ.c.paſtoralis.de off.ordin.cap.1.c.cum contingit.de dol.& cont.tot.tit.ex.de eo qui mitt.in poſſeſſ.cauſ.rei ſer.Specul.de prim.decret §.iam de effectu.num.22.* quod & ipſum pro contumacia habetur (paria enim ſunt, non comparere, vel non debito modo: *l.1.§.fin.vbi gloſſ.ad verb.inhabilis.quod cuiuſque vniuerſ.nom.& l.1.§ penultum.quor.legat.*) iam quia eius contuma-

E cia pro præſentia eſt, *c.veritatis.8.de dol.& contum.l.contumacia.53.de re iud.Specul.hoc t.§.1.numer.1.* de cauſa iudex cognoſcet. In cauſæ autem cognitione verſatur, num reus ſit Reipub. cauſa abſens, num pupillus, num alio impedimento iuſto detentus: nec enim ad ſecundum decretum eſt properandum: *Specul.præall.§.1.num.1.* alioqui dabitur reſtitutio. *d.l.ſi finita.§.ſi fortè.§.poſtea.l.eorum.19.hoc tit.Bartol.in d.§.Iulianus.numer.36.* Quod ſi nihil obſtet, ſatiſque de

F contumacia abſentis conſtare iudici videbitur; tum ex officio ſuo nobili, *Bart.d §.Iulianus.numer.40.Panorm in c.quoniam.§.vltim.num.46.vt lit.non conteſt.* ſecundum decretum interponet, & actorem in vera deinceps poſſeſſione eſſe, eaque frui, fructuſque ſuos facere iubebit. Ex quo intelligi poteſt, aliud eſſe mittere in poſſeſſionem, aliud iubere poſſidere: illud cuſtodiam tribuit ex primo decreto, hoc poſſeſſionem non nudam, ſed cum cauſa bonorum ac

G dominij ex ſecundo decreto; quemadmodum in iuriſdictione prætoris, bonorum poſſeſſio,

ſeſſ

ius dominij complecti ſolet. *l.3. de bon.poſſ.* Finis
eſt, vt & contumacia nimia latitantis ac fugien-
tis debitoris puniatur, & conſulatur agenti cre-
ditori, cui fruſtrator alioqui reus copiam agen-
di, hoc eſt, ius ſuum iudicio perſequẽdi, nullam
facit. Effectus, quòd iure veteri prætor non fa
ciebat poſſeſſorem dominum, *l. qui vſumfructũ.
ſi vſusfruct. petat.* vt nec hæredem, *§.1. Inſtitut. de
bonor.poſſ.* ſed rem in bonis eius eſſe iubebat, vt
velut dominus iure Prætorio fructus lucrare-
tur; & quia iuſta erat poſſeſſio, etiam legitimo
tempore vſucapere, atque ita iure ciuili effici do
minus poſſet. *Vlpian. titul.1. d.l. ſi finita. §. Iulianus.*
Sed hodie ſecundum decretũ non tantùm poſ-
ſeſſorem facit eum qui mittitur in poſſeſſio-
nem, ita vt fructus lucretur, *Specul. de ſecund de-
cret. §.1. numer.13.* deiecto & excluſo vero domi-
no: *d.l. ſi finita.15. §. vbi autem.* ſed etiam domi-
num, *Dd. in d.l. ſi finita.15. § Iulianus. & §. poſtea-
quam. & in d.c. quoniam. fac. l.1. de fund. dota. l. ſed
ſi res. comm. diuid.* ſi videlicet dominium fuit pe-
nes debitorem: *l.1. de feud. dotal. vide Cont. Diſ-
put. lib.1. cap.8.* aliàs præſtat vſucapiendi condi
tionem. *d.l. ſi finita. §. Iulianus. l. prætoris. l. dies. l.
his qui pignori.12. hoc t.* vt quiuis titulus dominij
translatiuus, *tot. titul. de Public. in rem act. §. ſed i-
ſtæ. Inſtit. de actio.* perinde atque cum res in ſolu-
tum creditori datur. *tot. titul. de iur. dom. imp. l. à
diuo Pio.15. § ſi pignora. de reiudic.* Sed in ſolu-
tum tum demum dari res ſolent, cùm empto-
rem non inueniunt. *d. §. ſi pignora.* At ſecundum
decretum quandoque ita interponitur, vt e-
tiam ſine venditione ſtatim fiat iure prætorio
dominus qui poſſidet. Quod potiſſimùm in ma
teria damni infecti puto vſitatum fuiſſe: quia
non expediebat, per dilationes emptionum, in
ruinoſis ædibus (quæ haud facilè etiam empto-
rem, propter ædificationum ſumptus & mole-
ſtias, inueniunt) ſpacium ad ruinas prorogari: &
ſatius erat, vicinum fieri dominum qui de dam-
no infecto egiſſet, ob vicinitatẽ periculi, quàm
alium quemuis emptorem, cuius nihil intereſ-
ſet. qua ratione videmus hodie multis locis, iu-
re retractus cuilibet emptori vicinum præferri.
*Bald. in tract. protihomiſ. col. penultim. verſ. ſed pone.
Matt. de Affl. eod. tracta. verb. ſcriptum. Tiraqu. de
iur. retract. ligna. §.22. glo.2. num.2. & 26. num.36.*
In alijs, præſertim perſonalibus, crebrius decer-
nebatur venditio, *l. Fulcinius.7. in prin. quibus ex
cauſ. in poſſ. eat. l. cum proponas. l. pro debito. C. de
bon. auth. iud. poſſ. Specul. §.1. num.14. hoc tit.* (cuius
forma alia eſt iure Saxon. *Landtrechs lib.1. art.70.
Reinhar. diff. indi.29.* quàm iure ciuili) & in eius
demum defectum, *l. pro debito.6. C. de bon. auth.
iud. poſſ.* in ſolutum datio. *tot. titul. C. de iur. dom.
imp. d.l. à diuo Pio. §. ſi pignora. Auth. hoc niſi. C. de
ſolu.* Nonnunquam tamen & alio modo fit de-
cretum. nam interdum præfigitur terminus, in-
tra quem veniat qui dominium prætendere ve-
lit, pòſt non audiendus. *Bart. in d. §. Iulianus. nu.
52.53.* Interdum etiam ſolum poſſeſſorem con-
ſtituit agentem iudex, reſeruato etiam poſt an-

A num reo repetendæ rei ſuę iure integro: *d.c. quo-
niam. in fin. vt lis. non conteſt. vbi gl. fin. & Dd.* præ-
ſertim cum non multi ſunt creditores, & aliqua
qualis qualis cauſa defenſionis, qua cõtumaciæ
excuſari põt, ſubeſſe videtur. Nam pro varietate
circumſtantiarũ, variè interponit iudex ſecundũ
decretum, aut non interponit. *Bart. in d. §. Iulia-
nus. n.53.* Atq; hæc quidem iure communi in pri
mo ſecundoq; decreto obtinent. Iure Saxon.
neutri locus eſt: ſed contumax reus, multatur
B damno litis, & condemnatur in petitionem ad-
uerſario: contumace verò actore exiſtente, reus
ab inſtantia iudicij relaxatur. *Reinhar. diff. iudi-
cial.8. per art.9. lib.2. art.5. lib.3.*

DE AQVA, ET AQVAE pluuiæ arcendæ. Tit. III.

C. 3. 34.

C 1 *Continuatio.*
2 *Aqua pluuia quæ ſit: & quando hoc nomine detur actio.*
3 *Qualis actio detur.*
4 *Quibus, aduerſus quos, & ad quid.*

EOdem † modo, ſi cui aqua pluuia damnũ 1
dabit, aquæ pluuiæ arcendæ actione auer-
tetur aqua: quam actionem, ex ipſa titulo-
D rum ſerie intelligi licet, eſſe prætoriã. Aquã † plu 2
uiam dicimus, quæ de cœlo cadit; ſiue per ſe, ſi-
ue cũ alia miſta noceat. Hæc aũt actio conſimili-
ter locũ habet in damno nondum facto (nam de
facto agendũ eſt interdicto quod vi aut clàm, *l.
Atteius.14. §. in hoc iudicium.2. l. ſi tertius.6. §. offi-
cium.4. h.t.*) opere tamẽ iam facto, ex quo dam-
num iure timetur: totieſq; locũ habet, quoties
manu facto opere nocitura agro aqua eſt: id eſt,
cum quis manu fecerit, quo aliter flueret quàm
E natura ſolebat. *l.1. in prin. & §.1. h t.*

¶ Hæc actio in perſonam eſt, quia ex facto ho 3
minis oritur: in rem tamen ſcripta, quandoqui-
dem in opus factum dirigitur. *d. l. ſi tertius. §.3.
verſ. aquæ. l. emptor.12. l. poſt venditionem.16. hoc t.*
Datur † autem domino prædij cui ex opere 4
damnum timetur: *d.l.1. §. item.11. d. l. ſi tertius. §. ſi
quis.3. hoc t.* & etiam vtilis vſufructuario. *l. ſi vſus-
fructus.22. l. apud Trebatium.3. hoc tit.* alijſq; vtile
dominium habentibus. *l. quod Principis.23. §.1.
F hoc tit.* Porrò datur aduerſus dominum eius loci
in quo opus factum eſt, quia is ſolus reſtituere
poteſt; *l. quanquam.4. §. vlt. cum l. ſeq.* in hoc, vt
opus reſtituat, id eſt tollat, & rem in priſtinum
ſtatum formamq; reponat: ſuis quidem impen-
ſis, ſi opus fecit, aut facere curauit; impenſis ve-
rò actoris, ſi in nulla ſit culpa; *l. ſupra iter.11. §. a-
pud feracem.2. & §. fin. l. emptor.12. hoc tit.* vnà cum
damno & intereſſe, quod ea occaſione poſt
litem conteſtatam accidit. *d.l. At-
G teius. §. in hoc iudi-
cium.2.*

DE PVBLICANIS, ET vectigalibus, & commiſsis.

Tit. IV. C.4.61.62.10.19.

1 *Continuatio: & qui dicantur publicani.*
2 *Vectigal quid ſit, & quantum.*
3 *Quomodo diſtet à tributo.*
4 *Quare vectigal ſoluatur: & quæ pœnæ eius non ſoluti.*
5 *Edictum de publicanis, eiusq́ ratio: & quomodo cum iniuſtis publicanis eorumq́ hæredibus agatur.*

1 AD damna † quæ ex publica cauſa dentur, reſarcienda, propoſitum eſt edictum de publicanis, vectigalibus & commiſſis. Publicani ſunt, qui publico fruuntur (nam inde nomen habent, quod publicum, hoc eſt, vectigal redimant) ſiue fiſco vectigal pendant, ſiue etiam tributum conſequantur. *l.1.in prin.l.quanta.12.in fin.h.tit.l.eum qui.16.de verb.ſignif.* Ei † 2 omnes qui quid à fiſco conducunt, rectè appellantur publicani. Vectigal a vectura dicitur: & eſt id quod præſtatur ex his rebus quæ inuehuntur, aut euehuntur. Præſtari autem ſolet octaua pars, *l.ex præſtatione.7.C.de vectigalib.* olim quinquageſima tantùm, aut etiam centeſima. *Cuiac. obſer.lib.6.cap* 28. Diſtat † vectigal à tributo: 3 nam tributum eſt annona, vel publica functio, ſeu penſitatio, quæ ratione ſoli & bonorum immobilium penditur à poſſidentibus: *l.1.& r.tit. C.ſine cenſu, &c.* ac potiſſimum capitur pro pecunia, quæ ab Imperatoribus atque præſidibus in ſtipendia militum & ſumptus belli à prouincialibus imperatur: *l.ager.27 de verb.ſign. Tacitus lib.* 20. cuius tres fines conſtituit Cic. pro lege Manil. vt ſint ornamenta pacis, ſubſidia belli, 4 nerui reipublicæ. Tributum † ergo vt ſtipendium eſt onus fructuum, *l.7.de vſufr.l. neque.13. de impenſ. in res dota. Cuiac.lib.7.cap.3.&* 4. & cõfertur ob poſſeſſiones priuati ſoli; vectigal verò penditur propter vſum viæ publicæ, *l.ſi quis. 21. de don.int.vir.& vx.* per quam res vehuntur quam cùm magna cura & ſumptu Principes planam & tutam præſtare commeantibus debeãt, *l.congruit.13.de off.præſ.* (cæteroqui de damno dato tenẽtur, *Capoll.tract.de ſer.c.de acqu.nu.91.*) non mirum eſt, aliquid in autoramentũ & compẽſationem eorum ſumptuum à viatoribus retribui. Eius vectigalis non ſoluti pœna eſt, vt res committantur, vendicenturq́ue fiſco; vnde & commiſſæ res dicuntur. *l.commiſſa. l.fin.§.ſi quis. h.t.gl.in l.1.C.de vectigalib.*

5 ¶ Sed quia ſæpenumerò ſupra ſtatutum vectigal, vel aut dolo malo publicani eorumque familiæ exigere ſolent, aut per concuſſionem iniecto terrore extorquere, nonnunquam etiam ex mercibus quid ſurripere: ideo prætor edicto ita cauit: *l.1.in princip.* QVOD PVBLICANVS

A SEV ALIVS PVBLICANI NOMINE VI “
ADEMERIT, QVOD'VE FAMILIA PVBLI- “
CANORVM: SI ID RESTITVTVM NON “
ERIT, IN DVPLVM; AVT SI POST AN- “
NVM AGETVR, IN SIMPLVM IVDICIVM “
DABO. ITEM, SI DAMNVM INIVRIA, “
FVRTVM'VE FACTVM ESSE DICETVR, “
IVDICIVM DABO. SI II AD QVOS EA “
RES PERTINEBIT, NON EXHIBERVN- “
TVR, IN DOMINOS SINE NOXAE DE- “
B DITIONE, IVDICIVM DABO. “

Hæc actio hæredibus etiam datur: *ſed & §.13.in fin.h.titul.* in hæredes autem, quatenus locupletati ſunt. *l.4 in prin.h.t.* Amplius etiam extra ordinem publicani ad vigorem publicæ diſciplinæ, hoc nomine plectuntur. *l.locatio.9 §.quod illicitè.h.t.*

DE DONATIONIBVS.

Tit. V. C.8 54.55.56.

C 1 *Continuatio: & quòd donationes rectè ad ius Prætorium referantur.*
2 *Donatio vnde dicta, & quid ſit.*
3 *Diuiſio: & quid ſit donatio ſimplex, ſub modo, cauſa, aut conditione.*
4 *Cauſa efficiens: & quis cui donet.*
5 *Materia.*
6 *Forma: & quomodo firmentur, contrahantur donationes: & quare quædam inſinuatione indigeant.*
D 7 *De fine, natura, effectu, & reuocatione donationum.*

DOnationes † quoque ad ius Prætorium 1 meritò referuntur. Nam cum magis ad beneficij cauſam quam negocij contracti ſpeciem pertineant, nulla eo nomine iure ciuili eſt actio, quam lex ex conuentionibus duntaxat, quæ cauſam obligationis ac [illegible] continent, præbere ſolet, vt ſuprà dictum eſt. *ad l.iuriſgentium.7.in prin.de pact.* Sicuti igitur precarium, quod ex liberalitate deſcendit, Prætor tuetur: *l.interdictum.de precario.* ita conſentaneũ eſt, reliquas quoq; donationes, poſtquam perfectæ eſſent, iure Prætorio, velut iuſtum acquirendi modum, *Inſtit.eod. vbi donatio inter acquirendi modos refertur l 3.de oblig. & act.* confirmatas eſſe; & de iis ius fuiſſe dictum: vnde & inter F iudicia Prætoria hic tractatus meritò collocatur.

¶ Donatio dicta eſt à donando, quaſi doni datio. *l ſenatus.35.§ 1.ſ.tit.1.* Eſt autem liberalitas, 2 quæ nullo iure cogente, ex ſola animi benignitate alteri fit & conceditur. *l.donari.29.h.t.l.donari.82.de reg iur.* Dat enim qui IC. *in l 1.hoc t.* aliquis ea mente, vt ſtatim velit accipientis fieri, nec vllo caſu ad ſe reuerti: & propter nullam aliam cauſam facit, quàm vt liberalitatem & munificentiam exerceat. Hæc propriè donatio ap- G pellatur, quæ ita definiri poteſt, vt ſit contractus iuris gentium nominatus, *l.penult.§.fin.C. eod.laſ.*

eod. Iaſ. in l. cum mota. numer. 25. C. de tranſ. & in l. qui Romæ. § Flauius. numer. 12. de verb. oblig. (iure ſcilicet nouiſſimo, *§. perficiuntur. Inſtitu. de donat. d. l. penul. § final.*) ſtricti iuris, *l. hæreditatem. 28. l. cum. 22. hoc t. Bart. in l. in ædib. 9. §. 1. hoc tit. Ferra. in for. lib. donat.* conſenſu conſtans, *d. §. perficiuntur. gloſſ. & Dd. in l. ab emptione. de pact.* per quem quis alteri gratuitò & in præſentiarum aliquid donat vel remittit. nam & remiſſio certi alicuius iuris, donatio eſt. *l. ſi quis. 12. de donat. l. hoc iure. § 1. hoc tit. l. ſi quis donatione. de reg. iur. l. 4. C. de donat. c. 2. de don. sext. optimus. l. ſi in donationib. C. eodem.* Et neceſſe eſt, donationem verbis præſentibus fieri, vel æquipollentibus: *Angel. & Fab. poſt gloſſ. in §. aliæ. Inſt. de donat. Bald. & Salic. in l. ſi quis argentum. §. fin. C. eod.* alioqui non donatio eſſet, ſed pactum futuræ donationis. *Salic. in l. 2. num. 4 & 5. C. de cond ob cauſ. per l. in bonæ fidei. de eo quod cert. loc. l. Titius. de pig. act. Fab. in d. §. aliæ. n. 1. per l. ſi ſterilis. § fin. de act. empt. l. qui pecuniam. ſi cert. pet. Hoſt. de don. in ſin.*

3 ¶ Donatio autem aut eſt ſimplex, aut ob cauſam, aut ſub modo, aut conditionalis. Donatio ſimplex propriè eſt donatio, quam ſuprà definiuimus. Donatio ob cauſam, & ſub modo eſt, cùm datur vel vt aliquid fiat, vel vt non fiat, vel cum certo modo certaque lege donatur: *l. 1. §. 1. h. tit. tot. t. C. de donat quæ ſub. mod.* cuius finis ſubordinatus & medius eſt remuneratio, extremus liberalitas. *l. hoc iure. 19. §. 1. & §. vltim. hoc t.* Donatio conditionalis eſt, vel cum quis ita dat, vt tùc D demum accipientis rem fieri velit, cum aliquid ſecutum erit: vel vt ſtatim quidem accipientis fiat, ſi tamen aliquid aut factum fuerit, aut non fuerit, velit eam ad ſe reuerti: qualis eſt donatio cauſa mortis.

4 ¶ Cauſa efficiens eſt benefica voluntas donantis: quæ tamen non præſumitur, niſi probetur, aut niſi certa ſcientia probetur: *l. cuius. de regul. iur. l. error. C. ad l. Falc.* alteroqui error potius, & ignorantia, *l. verius. de probat.* eoq; fatua, ac nulla potius cauſa præſumitur, quàm donatio. *Bal. l. 3. 5. l. generaliter. C. de non num. pec. l. 2. §. circa. de do. excep Iaſ. l. 3. de pac. & hanc dicit communem contra Bart. Alex. conſ. 19. in his numer. 3. 4. 5. volum. 4.* Cauſa correlatiua ſeu mutua, eſt conſenſus, ſeu ἀντίληψις accipientis. *l. 2. de actio. §. aliæ. Inſtitut. de donat. l. ſi quis. 35. §. fin. C. eodem.* Vt enim inuitus non donat, *l. rem legatam. 18. de adimen. leg.* ita nec inuito donatur. *l. inuito 69 l. inuitus. 156. §. 4. & vltim. de reg. iur. d. l. hoc iure. 19. § non poteſt. 2. hoc tit.* Cauſæ προηγουμεναι ſunt benemerita donatarij. *l. nec adiecit. 9 §. pro ſocio.* Poſſunt autem omnes donare, qui & contrahere: nec ſenectus aut morbus donationi obſtat: *l. ſenectus. 16. C. de don.* non tamen pater filio in poteſtate conſtituto, *l. cum de bonis. 11. C. de donat.* niſi ob benemerita, aut aliam iuſtam cauſam: *Iaſ. poſt alios, in l. ſi donat. C. de coll. Bald. in l. cum oportet. §. fin. C. de bon. quæ lib.* nec maritus coniugi, aut contrà. *tot. tit. de donat. int. vir. & vxor.* Mulier iure ciuili res G paraphernales alienare poteſt, & donare: *l. vel-*

A *les. 6. C. de reuoc. don. l. hac lege. 8. C. de pac. conuent.* dotales nequaquam, *l. conſtante. 21. C. de donat. vide ff. de fund. dotal.* ne conſentiente quidem marito, propter legis Iuliæ de fundo dotali prohibitionem. Moribus Gallorum *vide Tiraq. de legib. connub. in fin. verb. contract. num. 58.* indiſtinctè ſine marito in cuius tutela eſt, nihil donare aut alienare poteſt: quod & Saxon. ſequuntur *Land. lib. 1. art. 31. 45. Fachſ. diff. 7. Reinhar. diff. 7. & 8.* quorum tamen iure virgines & viduæ au-B thore tutore, ſi quem habeant; aut abſque eo, ſi nullum habeant, per ſe *art. 45. lib. 1.* rectè donant *Reinh. de tutel. diff. 3.* & alienant mobilia, res ſoli non item ſine curatore, vel per teſtamentum: *conſt. 35. parte 2.* & parentes liberis etiam ſectè *Land. lib. 1. art. 10. Reinh. diff. 6.* donant, niſi mauis id ſecundum iuris communis *l. 2. C. de repa. act.* accipere diſtinctionem. *l. 2. C. de inoff. donat.* Mulier marito non aliter, niſi alio tutore interueniente: quæ tamen donatio vt inter con-C iuges prohibita, ne ſic quidem perficitur, niſi morte confirmetur. Rei capitalis criminis, ante ſententiam donare poſſunt, poſtea non item. *l. poſt contractum. 15. h. t.*

¶ Materia ſunt omnes res quæ in commercium cadunt: quicquid enim alienari, id & donari poteſt: non tamen omnia bona, præſentia & futura, ne auferatur libera teſtandi facultas. *vide Bart. & Dd. in l. fin. C. de pact. & in l. ſtipulatio. 41. de verb. oblig. l. licet. vbi Iaſ. n. 15. C. de pact.* 5

¶ Forma eſt, vt alter det, alter accipiat (à datione enim vim olim habuit donàtio) nec aliter quàm traditione, *l. 3. de oblig & act. in prin. Inſtit. eod. vbi dixi. §. per traditionem. Inſtit. de rer. diuiſ. l. ſi quis. 35. §. penult. verb. confirmetur traditione. C. eod. l. quis ſaxum. 6. hoc tit.* aut ſtipulationis vinculo, *l. 2. C. de euictio. l. 2. l qui ex donatione. 12. l. ſi in ſtipulatum. 17. l. hoc iure. 19. l. ſi patronus. 20. l. vt mihi. 21. cum l. ſequ. l. fideiuſſ. 24. l. quo id. 33. & paſſim tot. hoc t. ac ſequent.* firmabatur: ſed hodie etiam E nudo pacto *vide glo. in §. aliæ. ad verb. voluntatem. Inſtit. de donat. vbi dixi.* efficaciter animo donandi promittitur. *§. 1. Inſtit. de donat. l. ſi quis argentum. 35. § fin. C. eod.* nunquam tamen ea præſumitur, vbi alia rei geſtæ cauſa aliqua, quamuis iniuſta etiam, & fatua apparere & haberi poteſt. *l. cum de indebito. in fin. de probat. vide eleganter Bald in l. 2. num. 2. C. de iur. dot. & in l. generaliter. 14. num. 5. C. de non num. pecun. Iaſ. & Dd. in l. 3. ff. de pact.* Donatio fieri poteſt vel purè, vel ex tem-F pore, vel ad tempus, vel ſub conditione: *l. 2. & tot. tit. C. de donat. quæ ſub mod.* item in ſcriptis, *l. ſi aliquid. 13. l. vice. 20. l. donatio. 25. C. eod.* aut ſine ſcriptura. *l. in extraneos 29. C. eod.* etiam inter abſentes aut ignotos, per procuratorem, nuncium aut epiſtolam. *l. 4. l. abſenti. 10 hoc tit. l. nec ambigi. 6. l. in extraneos. 29. C. eod.* niſi cum excedit donatio 500. aureos. Nam ne prodigaliter quis liberalitatem exerceret (expedit enim Reipu. neminem re ſua abuti, *l. 2. de his qui ſunt ſui vel al. iur.*) aut facilè fraus ſtrueretur inductis falsò donationibus, voluit lex tam impẽſas donationes

in acta publica redigi, & notioni magiſtratus inſinuari, *l. in donationibus.31.C.eod.§.1.Inſtitut.eod.* nec aliter ratas eſſe, quàm ſi publica ſcriptura interueniret: *gloſſ.in cap.1. de cenſib.lib.6.per l.ſi quis argentum.in fin.C.eod.* vnde nec morte eiuſmodi inualidæ donationes confirmantur, *l. donationes.25.C.de donat.int.vir.& vxor.* niſi quatenus ſunt infra ſummam 500.aureorum, *l.penult. in fin.C.de donat.* (quorum æſtimationem nunc ad Hungaricos aureos redigimus) quatenúſue expreſſa donantis conteſtatione ſunt confirmatæ. *d.l.donationes.25.C.de donat.int.vir.* Ea enim conteſtatio, loco eſt vltimæ voluntatis ſeu donationis cauſa mortis, quæ eiuſmodi inſinuationem non deſiderat.*Schurff.conſ.6.& 46.cent. 1. per l.fin. vbi Dd.C.de donat.cauſ.mort.* Hac tamen ſpecie excepta; aliæ largitiones, quæ non ratione formæ, ſed reſpectu perſonarum infirmæ ſunt, ſola morte, quaſi tacita vltimæ voluntatis ſignificatione, *vide Iaſ.in l.fin.C.de pac.* confirmantur: vt donatio mariti & coniugis, *d.l.donationes.25.C.de donat.int.vir.& vxor.* patris & filij: *vide in l.2.C.de inoff.don. text. in l.donationes. 25.in princ.in verb. quas parentes in liberos.C.de donat.int.vir.& vx.* & quantum arbitror, omnium bonorum; ſaltem vt in vim fideicommiſſi, quatenus 500.aureos non excedit, valeat. *gloſſ.fin.in c.fin.de ſuc.ab int.fac.l.generalitas.d.l.donationes.in verb.vel alia perſona, &c. & quæ tradit Bartol.in l. fin.num.11.C.de pact. vide Zobel.Land.lib.1.artic.31.* nam hæc vltima non ratione tantùm perſonarum, ſed etiam ob defectum ſolennitatis eſt inualida: ſcilicet cum excedit 500. aureos, nec actis eſt inſinuata; qui defectus, vt dictum eſt, morte non ſuppletur: eoq; tantùm ad 500.aureos ea donatio confirmatur. Eſt autem hæc inſinuatio tã neceſſaria, vt donatio ſupra 500. aureos etiam quãdo fit inter propinquos, in actis ſit redigenda, *l.lata.27.C.eod.* (& quidem coram iudice competente, *l.ſecundum.32.C.eod.*) niſi facta ſit ad pias cauſas, *l.ſi quis.36.C.eod.* legibus expreſſas. nam in alijs quoque inſinuationem requiri, verius eſſe videtur. *l.illud. C. de ſacr. Eccleſ. vbi Dd. vide latè Tiraq. in priuil. piæ cauſ.priui.124.* Sed an teſtibus habeat opus? Equidem hæc quæ ad acta fit, teſtimonio non indiget. *l. in donationibus.31.C.eod.* ſed & reliquæ donationes abſque teſtibus fieri poſſunt, *d.l. in donationibus.* dummodò alia ratione, puta epiſtola, *l. ſi aliquid.13. C.eod.* ſubſcriptione *l. vice.20.C.eod.* donantis, aut alijs modis *l. in extraneos.29.C.eod.* probari poſſint. Porrò de forma donationis, præſertim eius quæ fit in ſcriptis, alibi plura traduntur. *l.donatio.25.cum ll.ſeqq.C.eod.* Illud vltimò notandum, liberalitates omnis generis pacta recipere, quæ quidem per ſe valida ſint: nam ſi inualida iure ſint, (vt pactum de ſuccedendo) ijs reiectis pura ſubſiſtit donatio. *d.l.donatio.25. C.eod.l.cum donationis.34.C.eod.* Adijcio & hoc; iure noſtro Sax. donationem rerum immobilium, quæ quidem ſint auitæ paternæque (de his enim ſolùm textus loquitur, & haud ſcio an

A rectè ab alijs ad quæſita bona porrigitur) non aliter fieri poſſe, quàm coram iudice vbi ea bona ſita ſunt: *Sax.lib.1.art.21. Vueych. artic.20.gloſſ. art.34.lib.1.* & quidem patrimonialium ſeu autorum non niſi conſentiente proximo, ex deſcendentibus ſcilicet, hærede. *Landtr.lib.1.artic. 52.31.& 34.Vueychb.art.20.& 65.Sachſ.diff.4. & 5. Reinhar.diff.1.3.4.* quod de donatione propriè ita dicta, non de ea quæ fit cauſa mortis, & alijs improprijs, quidam intelligi volunt. *Reinhar.d.* B *diff.1.3.4.* Et hæc de forma dicta ſufficiant.

¶ Finis donationum eſt, authore I.C. *l.1.§.1.* 7 *l.munus.214.§.donat.de verb ſignif.* vt liberalitas & munificentia exerceatur. Effectus olim non alius erat, quam nudorum pactorum, cum nullum in ſe contineant *συνάλλαγμα* aut mutuam rerum commutationem. Itaque neceſſum erat, aut traditionem intercedere, qua ſubſecuta dominium transferebatur, *iuxta.l.traditionib.20.C. de pactis.l.non idcirco.12. C.de fid.inſtrum.* & ad- C uerſus repetentem dabatur à prætore exceptio: aut ſtipulationem, quæ iuris ciuilis vinculum eſt, *§.de conſtituta.Inſtit.de actionib.* adhiberi.*l.2.h. titul.cum alijs ſup.numer.6.adductis.* Hodie perficiuntur donationes, exemplo venditionum, ſtatim atque conuenit: & pœnitentia excluſa, *l.fin. C.de vſuc.pro dona.l.3.C.de reuoc.donat.* habent in ſe neceſſitatem traditionis; vt cæteri contractus nominati: *§.perficiuntur.Inſtitu.eod.l.fin.C.de reuoc.donatio.* ex ijſque datur actio, quæ con- D dictio ex lege appellatur, quoniam competit ex noua conſtitutione: *l.ſi quis argentum.25.§.fin.C. eodem.* interdum etiam rei vendicatio, inſtrumenti ſcilicet rei donatæ traditis. *l.1. C. de donat.* Illud ſciendum eſt, donatorem non teneri de euictione, niſi quatenus dolo malo fecit: ne videlicet liberalitas ei ſua ſit damnoſa; *l.Ariſto. 18.§.fin.hoc tit.* idque indiſtinctè iure Saxonum, *vt notant ad artic.4. lib.3. vide gloſſ.lat.in fin.lib.1. artic.52.* etiamſi in iure ciuili variè à Dd. diſtin- E guatur. *glo & Dd.in d.l.Ariſto.& in l.2.C. de euiction.vnde Paul.lib.5.Sent.tit.11.& ibi Cuiac.* Ex quo ſequitur, res alienas, quamuis rectè vendantur propter obligationem euictionis, tamen inefficaciter donari, cum donator de euictione nõ teneatur. Ad effectum etiam pertinet, quòd quæ elargita ſemel ſunt, non reuocentur amiſſione inſtrumentorum, *l.2.C.de reuoc.donat.* alienatione quam donans poſtea facit, *l.3. C.de reuoc.don.* allegatione doli, *l.4 C. eod.illo tit.* reſcri- F pto Principis.*l.5.C.de reuoc.donat.* prætextu abſentiæ eius, cuius conſenſus neceſſariò & ex iuris ſolennitate non eſt requiſitus. *l. velles. 6. cum l.ſeq.C.de reuoc.donat.* Reuocatur tamen, ſi conditio, modus, aliáue pacta adiecta non ſeruentur, *l.1.l.3.& tot.tit.C.de donat. quæ ſub mod.l.fin. C.de reuoc.don.* ſiquidem ea iure ſubſiſtant. nam inualida reijciuntur, & donatio rata manet, vt dixi: ne videlicet vtile per inutile vitietur, *l.donatio.25. C. de donat.* Retractantur itidem pro- G pter ingratitudinem, ex cauſis iure expreſſis: *l. 1.l.penul.l.fin. Auth. quod mater.C.de reuoc.donat.*

guta

puta ob iniurias atroces, donatori a donatario factas: item propter verbera illata, ob periculum vitæ creatum, ob damnum ingens bonis datum. *d.l.fin.d. Auth.quod mater.* Præterea, ſi quis filios non habens, bona omnia vel partem maiorem aliquam donatione largitus ſit, & poſtea liberos ſuſceperit: totum quicquid largitus eſt, reuocatur. *l.ſi vnquam.8.quam Tiraqu. copioſiſſimè interpretatus eſt.C. de renoc.donat.* & ſi qui donationem mandauit, antè rebus humanis ſit exemptus, quàm donatio perficeretur, ſequens eſt extincto per mortem mandato, munificentiam necdum peractã interire, nec impleri amplius poſſe. *l.ſi quidem.8.C. de actio. & oblig.* Poſt contractum quoque capitale crimen, donationes factæ non valent: id eſt, reuocantur, ſi condemnatio ſecuta ſit, *l.poſt contractum.15.hoc titu.* donationes cauſa mortis etiam antè factæ; exemplo vltimæ voluntatis, cui comparantur, *l. vlt. C. de donat. cauſ. mort.* & quæ ſententia capitis ad nihilum redigitur. *l. 6. §.irritum.de iniuſt. rupt.teſtam.vide quæ dixi ℥.de teſtam.* quo videri poteſt iure nouo correctum, *Salic. & Dd. Auth. ſed hodie.C.de don.int.vir. & vx.* ex quo nec bona, *Auth.bona.C.de bon.damna.* neq; libertas *§.deportati.in Auth.de nup.* dãnatis aufertur: eoq; ſalua ſit iis cõtrahendi, atq; ita quoq; donandi ex iure gẽtiũ *l.5.de iuſt.et iur.l.iuris gent.7.de pac.* facultas.

DE MORTIS CAVSA donationibus. Tit. VI.

C. 8. 58.

1 *Donatio cauſa mortis quæ ſit.*
2 *Tres huius ſpecies.*
3 *Quid ſit capio.*
4 *Cauſa efficiens, & qui quibus donare poßint.*
5 *Materia: quæ donari poßint.*
6 *Forma: & quot teſtes requirantur.*
7 *Finis & effectus: & quomodo reſoluatur res noeetur.ʒ. hæc donatio, & an in ea locum habeat pœnitentia.*

1 INter † conditionales donationes eſt mortis cauſa donatio, cum quis habere ſe mauult, quàm eum cui donat, magisque eum quàm 2 hæredem ſuum. *l.1.hoc t.in prin.Inſtit.eod.* Tres † huius donationis ſunt ſpecies: *l.2.hoc titul.* vna, cum quis nullo præſentis periculi metu conterritus, ſed ſola mortalitatis cogitatione donat: quod quidem exprimendum eſt; alioqui pura erit etiam à moriente facta donatio, *l. Seia. 42.l.vbi ita.27.hoc t.gloſſ. & Dd.in l.quæ dotis. 34. ſolut.matrim.Alex.conſ.14.& 81. volum.1. & conſ. 59.volum.4.gloſ.in l.4.§.1.verb.ſpopondiſſet.de dol. mal.Iaſ.in l.licet.C.de pact.Schurff.conſi.6.cent.1.numer.* 10. ſiquidem nulla expreſsè facta ſit mortis mentio: nam vbi eius mentio ſit, & hac memoria atque cogitatione datur, ibi in dubio cauſa mortis donatum intelligitur. *l. Seia.§.fin.de dot. praleg. d.l.Seia.§.vlt.hoc t.Salic. in l.vlt.C.eod.titul. Bald.conſi.107.quod iſta.num.1.& 2. vol.2.& eundem eleganter diſtinguentem in l.2. num.2 C.de iur. dot. Alex.conſil.14.circa.num.1.volum.1.Socin.conſil.53.in præſenti.num.3.& 5.volum.1.Schurff.conſi. 69.Ioan.num.5.cent.2.* Altera, cum quis imminente periculo commotus ita donat, vt ſtatim res fiat accipientis. Tertium genus eſt, ſi quis periculo mortis non ſic det, vt ſtatim faciat accipientis, ſed tum demum cum mors fuerit ſecuta. Quæ donatio ſub conditione pendet: ſuperior ſtatim quidem perfecta eſt, ſed ſub conditione reſoluitur. *l. ſenatus.35.§.mortis.2.l.ſi alienam.13.§.Marcellus.hoc t.*

¶ Diſtat ab hac donatione, mortis cauſa capio, vt vocant. Nam quicquid propter alicuius mortem obuenit lucri, ſiue ex donatione, ſiue alia occaſione, id generaliter mortis cauſa capi, & capio ex cauſa lucratiua acquiſitio dicitur. *l. qui precio.8.l.ſi mulier.12.l.mortis.18.l.cum qui.21. hoc titul.* 3

¶ Mortis cauſa donare poteſt, cui teſtamenti factio eſt, licet teſtamentum non faciat. *l. tam is. 15.in princ.hoc t.* Filius tamen familiàs quamuis teſtamentum ne permittente quidem patre, facere poteſt, quia ius illud publicum immutari priuata parentum authoritate nequit: *l. 3.de teſta. inuc.l.ius publicum.39. de pact.* tamen permiſſu patris, cauſa mortis donare poteſt, non minus quàm reliquos priuatorum contractus eo volente inire. *d.l.tam is. §.1. l.vbi autem.27.l. ſi mortis.29.cum l.ſeq. hoc tit. Paulus lib.3. Sentent. cap.10.Inſtit.de donat.in prin.verb pæniteiſſet.* Pupillus donare cauſa mortis nequit, ne authoritate quidem tutoris: quia nec teſtari. *l 1.de tutel. & rat.* Minor teſtari poteſt ſine curatore: *l. 4.C. qui teſt.fac.poſſ.* videtur ergo & mortis cauſa pariter, & abſque curatoris conſenſu donare poſſe. *vide latè Tiraq. de leg. connub. verb. contracter.* quod multi non probant: quia effectu tantùm, & quo ad inſinuationis ac teſtium ſolennitatem donatio hæc pro vltima voluntate eſt: *l.vlt.C.de don.cauſ.mort.* perſonarum verò reſpectu, origine ac forma contractus ſpeciem habet: & proinde huius iure regulatur. *Tiraq.præall.loc. Dd. l.2.de legat 1.* Ex quo inferendum eſſet, nec mulierem coniugatam, quæ iure Saxo. abſque curatore donare nequit, per ſe cauſa mortis rectè valideque donare, licet teſtamentum condere queat. *Hanc communem ſtatuit Ripa.in d.l.2. de lega.1.Chaſſ.in conſue.Burgund.* Sed hæc perſequi, noſtri nunc non eſt inſtituti. Donari porrò cauſa mortis, etiam per procuratorem poteſt. *l.2.vbi not.C.de don.cauſ.mort.l.4.ʒ.tit.1.* Omnibus autem mortis cauſa capere permittitur, qui ſcilicet legata accipere poſſunt. *l. omnibus. 9. d. l.ſenatus.hoc tit.* 4

¶ Materia huius donationis, eadẽ eſt quę purę & ſimplicis. nam quę inter viuos donari poſſunt, multò magis in vltima volũtate: *Inſt. de lege Fuſ. Canin. tollen.* excepta gerada Saxonica, vt paulò 5

pôſt ſubiungam. Illud tamen rectè quæritur, an omnia bona donari mortis cauſa poſſint? ac præſentia quidem hoc modo rectè donantur, cum & inter viuos dari poſſint. *l. ſi vnquam. §. in verb. bona omnia. C. de reuoc. dona. Bart. & Dd. in l. final. C. de pact. l. omnes. §. Lucius. quæ in fraud. credit. l. iubemus nulli. C. de ſacroſanc. Eccleſ. l. ſi quis argentum. §. ſed etſi quis. C. de don. vide Zaſ. in l. ſtipulatio. 41. numer. 52. de verb. oblig.* Sed an etiam futura, vel (quod perinde eſt, *vide Bart. l. licet. numer. 3. & l. fin. num. 14. C. de pact.*) an hæreditas donari cauſa mortis poſſit, eſt quod ambigas, alijs aliter ſentientibus. *vide Iaſ. recitantem opiniones, in d. l. ſtipulatio. num. 13. & in l. licet. num. 13. C. de pact.* Communis tamen concluſio eſt, *Bar. Bald. Caſtr. Ang. Iaſ. nu. 15. in l. licet. C. de pact. Schurff. conſ. 69. Ioan. num. 2. cum ſeq. cent. 2.* bona omnia poſt mortem, tanquam hæreditatem non poſſe relinqui donatione cauſa mortis, ſicut nec codicillis: *l. nec codicillum. C. de teſt. vide Inſtitu. de codicill.* quia pactis non datur hæreditas. *l. hæreditas. C. de pact. conuent.* Quamuis autem vniuerſitas bonorum, codicillis vel donatione cauſa mortis relinqui poſſit, *l. Scæuola ad S. C. Trebell.* ſicuti & fideicommitti, aut legari: *l. mulier. §. fin. eod. tit.* tamen donatarium non fieri propterea hæredem, ſed legatarij loco eſſe: *l. miles ad ſororem. de legat. 2.* cóque etiam hæredem ſcriptum, vel ab inteſtato legitimum deducere quartam *l. 2. §. fin. de iur. codicill.* Falcidiam, *l. in donationib. C. ad l. Falc. l. 2. C. de donat. cauſ. mort. l. 1. §. quod mortis ff. quor. legi.* perinde atque de legato vel fideicommiſſo deduceret. *l. ſi mortis. C. ad l. Falcid. vide Ieſ. in l. eam quam. C. de fideicomm. vide gl. fin. in c. fin. de ſucceſſ. ab inteſt.* quam ne donator quidem prohibere in donatione poſſit. *Bald. conſ. 474. vol. 2. Alciat. in d. l. licet. ad verb. donationis. C. de pact.* Illud hac in parte vltimò addo, iure Sax. mulierem geradam, ſeu vtenſilia ſua, mortis cauſa donare (nam inter viuos coram teſtibus & notario, ac præſertim iudice poſſet: cum nôdum gerada ſit, vt nec viuentis hæreditas) in proximæ cognatæ detrimentum non poſſe. *Landtr. lib. 1. art. 31. Reinh. diff. 9.* vnde fortaſſis ne ad piam quidem cauſam donare poterit: cùm prohibita largitate, etiam hæc ſpecies prohibita debeat videri. *c. 1. §. donare. de prohib. feud. alie. per Fed. Rom. in Auth. res quæ. C. de fideicomm. vide Tiraqu. in priuil. piæ cauſæ, priu. 130.*

6 ¶ De forma & fine huius relicti, ſuprà dictum eſt. *in prin. huius tit.* Illud ſanè etiam ad formam

A eius pertinet, quòd neceſſum eſt hanc donationem coram quinque teſtibus fieri. *l. fin. C. eod. Soc. conſ. 137. vol. 1.* ſicuti quamlibet vltimam voluntatem; *l. fin. C. de codicill.* niſi apud acta fiat: *Schurff. d. conſ. 69. Ioan. numer. 6. & conſ. 71. cent. 1.* quo caſu teſtibus opus non habet. *l. in donationib. 31. C. de donat.* vtrobiuis autem fiat, neque inſinuatione indiget, neq; ſcriptura, etiamſi 500. aureos excedat. *l. fin. C. eod. Schurff. conſi. 6 & 46. cent. 1. Ferr. in for. lib. donat.* etſi enim habet ra-

B tionem contractus, cum in eſſe producitur: tamen effectu & quando in eſſe producta eſt, habet rationem vltimæ voluntatis; *Schurff. d. conſ. 6. per d. l. fin. C. eod. vbi gloſſ. Guid. Pap. deciſ. 325. poteſt. num. 5.* in qua de quantacunque ſumma, citra inſinuationis ſolennitatem diſponi ſolet. Quod indubitatum eſt in donatione cauſa mortis vera, non etiam cum in donationem inter viuos ex aliqua circumſtantia tranſit: vt ſi adiecta ſit clauſula de non reuocando, *l. ſi alienam. 13.*

C *vbi gloſſ. pen. l. vbi. 27. h. t. l. 1 & 2. C. eod.* aut mentio hæredum in quos contractus tranſeat, facta. *Bald. num. 2 3. cum ſequ. & Salic. in l. 2. C. de iur. dot. Ang. conſ. 14. circa. Ares. conſi 14. diligenter.* tunc enim donatum inter viuos putatur: cui generi inſinuatione opus eſſe diximus.

¶ Effectus huius donationis eſt, vt morte inſecuta rata maneat donatio, vtpote impleta donationis conditione: non autem inſecuta morte, reſoluatur. *gloſſ. in l. 4. § 1. verb. ſpopondiſſet. de*

D *dol. mal. except. l. ſi filiofamiliâs. 19. d. l. donatus. §. 1. hoc t.* Quod & tum fit, cùm mutata voluntate reſtitui ſibi donator res donatas voluerit: *d. l. ſenatus. §. mortis. in fin. l. qui mortis. 30. l. ſi alienam. 13. §. 1. vbi Bart. hoc t.* quanquam Accur. *in prealleg. iur.* contrà exiſtimet. Sed verius eſt, pœnitentiam in hac donatione concedi, vt volunt Azo, Placentinus, & alij: *in Rubrica. C. eod.* quoniam legatis comparatur, *l. Marcellus. 15. hoc tit. l. fin. C. ad l. Falcidiam.* quæ ſemper reuocari, etiamſi ali-

E ter cautum inueniatur. *l. diui. §. licet. de iur. codicill. l. ſi quis. 22. de leg. 3.* poſſunt, vt dictum eſt. *ad tit. de adimen. legat. & Inſtit. de donat. §. 1. per illum text.* Sed & ſi prius decedat donatarius quàm donator; deficit ac ſoluitur donatio, *l. ſi filiofamiliâs. 23. l. fin. hoc t.* exemplo legatorum *l. vnic. C. de cad. toll. vide* ꝫ. *quand. dies leg. ced.* Reſoluta ergo ad hunc modum donatione, condictio perſonalis, vel vtilis in rem actio, prout erit cômodum, ad res repetendas datur. *d. l. qui mortis. d. l. ſi filio-*

F *familiâs. d. l. ſenatus. §. 1. l. ſi mortis. 29. h. t.*

DIGEST. LIBER XL.

DE MANVMISSIONIBVS. Tit. I.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit manumiſſio.*
3. *Forma manumittendi.*

1 QVONIAM † manumiſſiones & iura libertatum, iuriſdictione, ac viua magiſtratus voce regebantur: *tot. tit.* ꝫ. *de off. conſ. & de off. prætor.* eapropter meritò inter iudicia prætoria harum quoq; rerum tractatus eſt relatus, in quo eo erimus breuiores, quòd totum hoc ius ab vſu noſtro receſſit. Manumiſſio. † eſt de manu, id eſt, poteſtate, &c miſſio,

miſſio. *l.4. de inſt. & iu.* Nam & in manumitten A
do olim dominus tenebat caput ſerui, aut aliud
3 membrum: ac præfatus, Hominem † liberū eſſe
volo, eum manu verſum, infracta etiā manu ſeu
impacto colapho, poteſtate ſua emittebat: vt
latiùs alibi. *ad tit. Inſt. de libertinis. vbi dixi. l. vlt. Inſtit. de emanc. lib. Cuiac. obſer. lib. 5. cap. 13.* tradit.

DE MANVMISSIS VINdicta. Tit. II. B

C. 7. 1.

1 *Continuatio.*
2 *Præcipuus manumittendi modus p vindictā.*
3 *Quid vindicta, et qualis forma manumittēdi.*

1 MVltis † autem modis manumiſſio proce
dit, vt oſtendit Cicero, *in Topicis.* & paſ- C
ſim Tacitus: inter quos vel præcipuus e-
2 rat, cum quis vindicta manumittebatur. Sic †
3 enim manumiſſus ius ciuitatis acqrebat. Erat †
autē vindicta, virgula, qua lictor Prætoris præ-
miſſis ſolennibus verbis ſeruum tangebat, mox
dominus apprehenſum manu vertebat, atq; ita
libertatem & ciuitatē conſequebatur: vt ex Per-
ſio liquet:—*quibus vna Quiritem Vertigo facit.*—
idem. *Verterit hunc dominus, momēto temporis exit,*
Marcus Dama.— D

DE MANVMISSIONIbus, quæ ſeruis ad vniuerſitatem pertinentibus imponuntur. Tit. III.

C. 7. 9.

NEc modò priuati ſic rectè manumittunt, E
ſed etiam vniuerſitatibus omnibus & collegijs, quibus coeundi ius eſt, quæq; propria habere poſſunt, hanc manumittendi poteſtatem D. Marcus dedit; *l. 1. h. t.* etiamſi nullius videatur eſſe ſeruus; & per conſequens, nō poſſe à quoquam manumitti, qui toti vniuerſitati ſeruit. nam manumiſſio, quæ nomine totius vniuerſitatis vel ab vno fit, ab ipſa vniuerſitate facta videtur.

F

DE MANVMISSIS TEſtamento. Tit. IV.

C. 7. 2.

CVm cætera quæ inter viuos rectè aguntur, etiam in teſtamento fieri queant: ſequitur, in qualibet vltima voluntate manumitti poſſe. *§. 1. Inſtit. de libertinis. & de l. Fuſ. Caninia ſoll. in fin.* Datur autem teſtamento liber- G
tas dupliciter. Aliquando directò, cum teſtator breui manu & directis verbis libertatem ſeruo tribuit, hoc modo: Stichus liber eſto. quo caſu Orcinus dicitur libertus, id eſt, ipſius defuncti: nec hæres iura patronatus conſequitur. *§. fin. Inſtit. de ſing. reb. per fideicom. rel.*

DE FIDEICOMMISſarijs libertatibus. Titulus V.

C. 7. 4.

INterdum datur libertas per fideicommiſſum hoc modo: Rogo hæres, vt Stichum manumittas. Hoc caſu cum hæredis factum interueniat, is in autoramentum manumiſſionis iura patroni conſequitur. *t. h. t. d. §. fin.*

DE ADEMPTIONE LIbertatis. Tit. VI.

VT datur, ita & adimi poteſt teſtamēto libertas; ſicut & cætera legata. *t. t. de adimen. legat.* Adimitur autem vel expreſſa voluntate, vt cum teſtator diſertè libertatem reuocat: vel tacita, vt ſi ſeruam cui libertas relicta eſt, poſtea vinxit. *l. fideicommiſſaria. 43. ff. tit. 1. l. teſtamento. 51. §. 1. ff. de manumiſſ. teſtament.* Nec ſolùm à teſtatore, ſed etiam lege interdum adimitur libertas teſtamento data; *l. vnica. h. t.* puta, ſi data ſit in fraudem creditorum, aut fiſci: *l. quæſitum. 15. ff. qui & à quibus.* vel ob aliam etiam cauſam. *§. ſeruum. Inſt. de hær. Inſtituend. l. cum filius. 78. §. ſeruus. de legat. 2. l. qui pænæ. 8. ff. de manumiſſ.*

DE STATVLIBEris. Tit. VII.

QVoniam autem non modò purè, ſed etiā in tempus, aut ſub cōditione libertates, ſicuti cætera legata relinqui poſſunt: fit vt quibus hoc modo libertas data eſt, interea dum dies vel conditio expectatur, ſtatuliberi appellentur: quia ſtatutam, vt inquit Paulus, & deſtinatam in tempus vel conditionem, habent libertatem *l. 1. h. t. vide Vlp. tit. 2.*

QVI SINE MANVMISſione ad libertatem perueniunt. Tit. IIX.

SCiendūm tamen eſt, ſtatuliberos libertatem ipſo iure nonnunquam conſequi, citra vllam manumiſſionem: veluti ſi dies præſtitutæ manumiſſionis elapſus ſit, vel conditio

 extiterit.

extiterit, aut per hæredem ſtet, quo minus im-
pleatur. *l. 3. §. tit. 1.* Eodemq; modo, ſi ſeruus ven-
ditus ſit ea lege, vt intra certum tempus manu-
mittatur: cum dies præſtandæ libertatis venit,
ex conſtitutione Marci libertatem conſeque-
tur; *l. 1. & ſ. h. t.* vt & tum, quando in aduerſa vale-
tudine eiectus, *l. vnic. §. ſi ſeruus. C. de Lat. lib.* aut
infans expoſitus eſt, *l. 1. & 2. C. de infan. ex. l. nemi-
ni. C. de epiſ. aud.*

QVI ET A' QVIBVS manumiſſi liberi non fiant, ad L. Aeliam Sentiam. Titulus IX. C. 7. 11.

1 *De lege Aelia Sentia.*
2 *Donationem libertatis in fraudem credito-
rum non valere.*
3 *Alterum caput l. Aeliæ Sentiæ.*

1 NOn † tamen cuicunq; volenti manumit-
tere licet. Nam lex Aelia Sentia à priſcis
illis Aelijs *vide l. 2. de orig iur.* lata manu-
mittendi ius quibuſdam, licet dominis, ademit,
inprimis debitoribus qui ſoluendo non ſunt:
l. 7. 8. 10. 11. h. t. vt enim reliqua quæ in fraudem
creditorum alienata ſunt, actione Pauliana re-
uocantur; *ſ. de his quæ in fraud. credi. §. vbi dicemus.*
ita libertas in fraudem creditorum data, inutili-
2 ter datur. Nam † etſi reliquarum rerum aliena-
tio valet, & reuocanda eſt per actionem: tamen
datio libertatis fraudulenta ipſo iure irrita eſt.
Nam ſi ſemel competeret libertas, amplius re-
uocari in ſeruitutẽ ſeruus non poſſet. *l. 2. §. quib.
ad lib. pro. non licet. l. ſi ex cauſa. 10. §. fin. de mino.* In
fraudem autem creditorum manumittere [illegible]e-
tur, qui vel iam tẽpore quo manumittit, ſoluen-
do non eſt; vel qui datis libertatibus, deſiturus
eſt eſſe ſoluendo. *§. in fraudem. Inſt. quib. ex cauſis
3 manu. non licet.* Eadem † lege Aelia Sentia domi-
no minori 20. annis, non niſi ex iuſta cauſa ma-
numittere licet. *l. ſi quis. 7. §. fin. h. t.* Sed Iuſtinia-
nus poſt completum 17. annum, manumitten-
di poteſtatem tribuit. *§. pen. & fin. Inſtit. quib. ex
cauſ. manu.* Sunt & alij qui manumiſſi liberi non
fiunt, de quibus videre licet. I. C. *l. 2. 3. 4. 9. &
hoc t. t.*

DE IVRE AVREORVM annulorum. Tit. X. C. 6. 8.

1 *Continuatio.*
A 2 *Quomodo manumiſſi conſequantur dignita-
tem.*
3 *Quod ius fuerit aureorum annulorum.*
4 *Ex qua cauſa tribui id ius conſueuerit.*

SCiendum † eſt, manumiſſos non modò li- 1
bertatem ac ius ciuitatis, ſed quandoq; in-
genuitatem, ac nobilitatem conſequi. No-
bilitatem, † hoc eſt, equeſtrem dignitatem con- 2
B ſequuntur hi, qui ius aureorum annulorum à
Principe impetrarunt. Nam † eum hos geſtare 3
nulli, quàm equeſtris ordinis hominibus, fas
olim eſſet: meritò conceſſa annulorum aureo-
rum vſurpatione, ipſam quoq; ordinis dignita-
tem Princeps conceſſiſſe videbatur. Quod † 4
olim virtuti, præſertim militari, tribui ſolitum
teſtatur Cicero; *in Verrem lib. 5.* vt & iura imagi-
num. *Cic. in Verr. 7.* Vnde fortè inſignium & ar-
morum noſtri temporis vſus ortum habet: de
C quibus extat Bartoli tractatus. Ius aureorum
annulorum minus olim fuit natalium reſtitu-
tione, *l. 2. C. de iure aureo ann.* vnde hic à ſequen-
te tit. diſtinguitur. Tribuebat enim tantùm ima-
ginem libertatis ad vitam, non merum ius in-
genuitatis; *l. 2. C. eod. l. vnic. C. ad l. Viſcell.* quia ſal-
uum manebat patrono ius ſucceſſionis. *l. 5. 6. h.
t. vbi verb. habetur & intelligitur, denotant impro-
prietatem.* Natalium autem reſtitutio ingenui-
tatem reſtituebat: *l. 2. §. tit. 1.* vt hoc diſcrimen
D clarè proponitur l. 2. C. eod. tit. Hæc quondam
obtinuerũt: cæterùm Iuſtinian. *Nouell. 78.* quod
olim priuilegij loco dabatur, *l. 1. 2. C. eod.* id gene-
rali cõſtitutione omnibus libertis, quemadmo-
dum & ius Quiritum, *tot. tit. C. de Lat. lib. tollen.
Inſtit. de libertin.* indulſit. *vide Cuiac. obſ. lib. 7.
cap. 1.*

E

DE NATALIBVS RE-ſtituendis. Tit. XI. C. 6. 8.

INgenuitatem conſequitur manumiſſus, qui
ex ingenua natum ſe docet: *l. 1. h. t.* aut qui à
Principe natalibus reſtituitur, in quibus
omnes homines initiò fuerunt: videlicet inge-
nuitatis, non in quibus ipſe ſeruus naſcebatur:
l. 2. & 3. h. t. in quam ingenuitatem omnes ma-
F numiſſos reſtituiſſe tandem, remittente præſer-
tim ius ſuum manumiſſore, *Nouell. 78. Cuiac. lib.
4. cap. 5.* Iuſtinianus videtur, ſcilicet vt potius
ingenuis quàm libertinis reſpub. repleretur. *l. 3.
C. de bon. quæ lib.* Pro reſtitutione natalium no-
ſtris eſt legitimatio, *Bal. l. 1. C. de nata. reſtit.* quæ
fit per ſubſequens matrimonium; *§. vlt. Inſt. de
nup.* aut oblationem olim curiæ factam. *§. 2. Inſt.
de hær. quæ ab inteſt.* moribus, ſolius Prin-
cipis indulto. *Bald. & Dd.
d. l. 1. C. de nat.
reſt.*

DE

DE LIBERALI CAVſa. Tit. XII.

C.7.16.

ET his quidem modis ad libertatem, nobilitatem, & ingenuitatem peruenitur. Sed quia ſæpe fit, vt hinc exiſtant controuerſiæ, altero adfirmāte ſe liberum aut ingenuum, altero in ſeruitutem retrahente, ideo ad expediendas has lites prætor conſtituere iudicia ſolet, quæ vocantur liberalia, ſiue cauſæ liberales, quòd in ijs de libertate agatur. Actiones autem quibus agitur, appellantur præiudiciales. *§. præiudiciales. Inſtit. de action. vid. Paul. lib. 5. t. 1. & C. eod. de lib. cauſ.*

QVIBVS AD LIBERtatem proclamare non licet. Tit. XIII.

C. 7. 18.

AGere autē poſſunt de liberali cauſa, quicunq; non prohibentē. Prohibentur porrò hi, quibus ad libertatem proclamare non licet: vt eſt maior 20. annis, qui ad participandum precium venire ſe paſſus eſt: *l. 1. 3. 4. 5. h. t.* item ſeruus per vim alteri ereptus, & teſtamēto liber eſſe iuſſus. *l. 2. h. t.*

SI INGENVVS ESSE dicatur. Tit. XIV.

EOdem modo ad ingenuitatem repetendā agere poteſt libertus, ſi intra quinquenniū à tempore manumiſſionis docere velit, ingenuum ſe eſſe natum. *l. 2. 3. 4. 5. 6. hoc t.* Qua in-
A cauſa ſciendum eſt, rem inter alios actam, alijs non obeſſe. *l. 1. h. t.*

NE DE STATV DEfunctorum poſt quinquennium quæratur. Titulus XV.

C.7.21.

B

ILlud autem annotandum eſt, liberalia iudicia non ſemper eſſe perpetua: nam de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quærere non licet, *l. 1. in prin. l. 2. l. fin. hoc tit.* ſiquidem deteriorem conditionem defuncti facturus ſit qui retractat, vt ſi dicat ſeruum fuiſſe: non ſi meliorem, veluti ſi pro ſeruo libertus, pro liberto ingenuus eſſe dicatur. *l. 1. §. fin. l. 3. h. t.* An idem & de criminibus dicemus, in quę poſt mortem in-
C quirere licet? *vt l. 4. C. de hæret.*

DE COLLVSIONE DEtegenda. Tit. XVI.

C. 7. 20.

SEd ne quorundam dominorum nimia indulgentia inquinaret ampliſſ. ordinem (in-
D genuis enim, non libertinis patebat in Senatum aditus) eo quòd paterentur ſeruos ſuos in ingenuitatem proclamare, liberosq; iudicari: S. C. factum eſt Domitiani temporibus; quo cautum eſt, vt ſi quis probaſſet per colluſionem quidquam factum, hoc eſt, proditam conſpiratione litigatorum cauſam: ſi iſte homo ſeruus ſit, fieret eius ſeruus qui colluſionem detexiſſet. *l. 1. & 5. hoc tit.*

DIGEST. LIBER XLI.

DE ACQVIRENDO RERVM dominio. Titulus I.

1 *Continuatio & ſeries ſequentium titulorum.*
2 *Dominium vnde dictum.*
3 *Quid ſit.*
4 *Diuiſio, partes & ſpecies.*
5 *Cauſa efficiens & formalis.*
6 *Quomodo iure gentium dominium acquiratur.*
7 *De iure venandi, methodica explicatio.*
8 *De varijs modis acquirendi ex iure gentium, maximè de ſpecificatione.*
9 *De confuſione & mixtura.*
10 *Quomodo iure ciuili quæratur.*
11 *De materia & fine.*
12 *De effectu dominiorum.*
13 *De cognatis & contrarijs.*

EXPOSITVM

1 EXPOSITVM † hactenus eſt, quo
modo res noſtræ, vel nobis de-
bitæ, iudicijs aut ciuilibus aut
prætorijs petantur. Sed quia nõ
tantùm rerum dominia peti ſo-
lent, verùm etiam de poſſeſſio-
ne earum controuerſiæ exiſtunt (omnium enim
rerum vſus, aut in dominio, aut in poſſeſſione
vertitur) commodùm nunc iudicia poſſeſſoria
exequamur: eo quidem conuenientiore loco,
quòd hæc ferè omnia iuris prætorij ſint, & au-
thoritate magiſtratus explicentur. Sed antequã
poſſeſſionũ iura ordiamur, prius eſt, vt ad mu-
niendum cognitioni aditum, de dominijs rerũ
nonnulla proponamus. nam ex his poſſeſſiones
vim omnem mutuantur. Res enim noſtras, aut
in quibus ius habemus dominij conſimile, iuſtè
rectèq́; poſſidemus, alienas non item. *l. ſi quis. 17.*
l. iuſtè. 11. ff. s. t. l. 3. ff. vti poſſidet. vbi vide.

2 ¶ Dominium à domo dictum apparet, vt &
dominus: ſiue quòd olim dominia eatenus tan-
tùm porrigerentur, quatenus domeſtici fines:
ſiue quòd propria & noſtra, vſitatè à domo ap-
pellentur domeſtica; vt & apud Græcos, *οἰκῆα.*
§. ſui. Inſt. de hær. qua.

3 ¶ Dominium eſt ius, quo res noſtra eſt; eſt
ius proprietatis. *l. ſeruo. 13. C. de pæn. vbi ſic defini-*
tur, quòd alibi dominium. l. poteſtatis. de verb. ſignif.
Doctores ſic definire malunt, vt dominium iua
ſit de re corporea liberè diſponendi, *Bart. nu. 4.*
in l. ſi quis vi. 17. §. differentia. ff. de acquiren. poſſeſ.
vide latè Schurff. qui hanc definitionem propugnat,
conſil. 50. viſis. nu. 1. cent. 1. niſi quatenus lege pro-
hibetur: hic enim effectus dominij proprius eſt,
l. fœminæ. §. illud. vbi Bal. C. de ſecund. nup. vt quis
re ſua vti frui ad arbitrium poſſit. *l. in re manda-*
ta. C. mandati. Cic. Epi. lib. 7. epi. 131. Id cuiuſque
proprium eſt, quo quiſq; fruitur atq; vtitur. Di-
citur autem eſſe ius: quoniam dominium in iu-
re, poſſeſſio in facto eſt. Additur, de re corporea:
quòd rerum incorporaliũ nullum propriè do-
minium eſt, *l. rectè dicimus. 25. de verb. ſignificatio.*
vt nec poſſeſſio: *l. ſeruus. 43. §. 1. h. t.* niſi quadam
iuris interpretatione, *l. qui vſumfructum. 3. ff. ſi*
vſusfruct. petat. D. Philippus ita definire maluit:
vt ſit facultas, ordinata lege diuina vel humana,
qua rem tenet dominus, & de ea diſponit ſuo
arbitrio, niſi quantum lege aut pacto prohibe-
tur. Eſt autem dominium verum, etiam cum eſt
aliqua ſub conditione aut facultate reuocabile.
l. non ideo. 66. de rei vend.

4 ¶ Partes dominij, ſunt proprietas, & poſſeſſio
rei: quæ concreta dominiũ conſtituunt, ſepara-
ta nihil inter ſe habent commune. *l. naturaliter.*
12. §. 1. ff. eiet. Dominij ſpecies etſi plures ſunt, ta-
men vſitatè ita diuidimus, vt aliud ſit plenum &
abſolutum, aliud minus plenum: *Schurff. conſ. 13.*
cent. 1. per l. fœminæ. §. illud. C. de ſecun. nupt. atque
hoc aliud directũ, aliud vtile. Nam cùm vtilitas
dominij in fructu rei ſit; qui hunc percipit iure
ſuo, plenum habere dominiũ dicitur: qui eo ca-
ret, cũ ſpe tamen aliquando adipiſcendi ex iure

A ſuo, directũ: cuiuſmodi eſt penes dominũ feudi
& emphyteuſeos. Cui verò vtilitates rei obue-
niunt, non omnino iure proprio, ſed quod aliũ-
de dependeat; huius vtile dominium eſſe dici-
mus: cuiuſmodi habẽt vaſallus, emphyteuta, ſu-
perficiarius, *vide Bart. in d. l. ſi quis. 17. §. differen-*
tia. num. 5. & 6. de acquir. poſſ. per l. poſſeſſores. C. de
fun. patr. lib. 10. l. 1. de aq. pluu. arc. c. 1. de inueſt. de
re alie. fac. &c. Dicitur & aliud dominium natu-
rale, aliud ciuile ſiue ſingulare. *l. in rebus. vbi Dd.*
B *C. de iur. dot. Bald. in Auth. ſi ſine. C. ad Velleia.* De
reliquis aũt dominij ſpeciebus: vt quod habet
filius in bonis patris, eo viuente; *l. in ſuis. de lib.*
& poſthum. Princeps in bonis ſubditorũ; *l. bene.*
C. de quad. præſcrip. vbi Bald. & Dd. Guid. Pap. de-
ciſ. 551. vxor in bonis mariti, *vide ff. de iur. dot.* vel
ſuis, &c. videre licet Alciat. *lib. 2. Parergon, cap. 15.*
¶ Cauſæ efficientes & formales acquirendi 5
dominij, ſunt duplices. Nam quarundã rerũ do-
miniũ naneiſcimur iure gentium, quod naturali
C ratione inter omnes homines peræquè ſerua-
tur: quarundam iure ciuili, id eſt, iure proprio
noſtræ ciuitatis. *l. 1. h. t.*
¶ Iure gentiũ acquiruntur res, primùm occu- 6
patione: quod enim nullius eſt, id ratione natu-
rali conceditur occupanti. *l. 3. h. t.* Cic. lib. 1. Of-
fic. Sunt, inquit, priuata nulla natura: ſed aut ve-
teri occupatione, vt qui quondã in vacua vene-
runt; aut victoria, vt qui bello potiti ſunt. Om-
nia igitur animalia, quæ terra, mari, cœloq́; ca-
D piuntur, id eſt, feræ beſtiæ, volucres, & piſces, ca-
pientium fiunt. *l. 1. in fin. h. t.* Qui quidem acqui-
rendi modus, cum iura venationum noſtri tem-
poris complectatur, quibus nihil eſt popularius
neq; frequentius: non alienum erit, quantum
arbitror, in hunc campum venationum excur-
rere aliquantum, & euagari oratione noſtra: vt
qui hoc exercitationis genere delectantur, ijs
etiam illius ius atque modum vtcunq; planum
faciamus & apertum.
E ¶ Principiò ergo ſciendum eſt, venationẽ, pi- 7
ſcationem, & aucupium, in hoc tractatu pro vno
eodemq́; iure poni, *l. 2. & 3. h. t. § feræ: Inſtit. eod.*
etiamſi nonnihil inter hæc genera interreſt. Nam
venari in alieno licet, piſcari non item. *l. iniuria-*
rum. 13. §. fin. in fin. de iniur. Deinde etſi aucupiũ
venatione comparatur, *l. ſinnt. de ſeruit. ruſt. præ-*
dio. c. 2. de cler. venat. tamen piſcatio ab his ſepa-
rari ſolet, tanquã ius magis licitũ, & ſpectaculum
minus cruentũ. Eoq́; piſcatio Eccleſiaſticis per-
F ſonis indiſtinctè permiſſa eſt, venatio non item.
c. 1. & 2. de cler. venat. c. 1. ne cler. vel monac. c. 1. &
2. 34. diſt. Nam quo cruentius eſt ius venationis,
eo videtur magis ab humanitate eſſe alienum,
l. cruenta ſpectacula. C. de gladiat. lib. 11. Xenop. in
Cyripædia. minuſq́; Eccleſiaſticis cõuenire per-
ſonis. *c. Eſau. 86. diſt.* Venationũ autem etſi plu-
res ſunt ſpecies, *gl. & Dd. in c. 1. de cler. venat. &*
in c. qui venatorib. diſt. 86. tamen hîc tantùm de
venatione ferarum agimus, quæ fit in ſaltibus
G cum canibus, vt loquuntur, & clamore: vnde ve-
nationẽ ſaltuoſam & clamoroſam noſtri appel-
lant:

lant: quam etſi quidã pro turpi & illicito exercitio habẽt, propterea quòd Auguſtinus nequiſſimam eam artem appellet: *in c.qui venatorib.diſt.* 86 tamẽ verior eſt Panor. & aliorum ſententia, *in c.1. de cler. venator.* ſcilicet vt abuſus venationis, nõ vſus in turpibus ſit habendus. Vſum porrò definiunt, quatenus ſeruit neceſſitati (victus ſcilicet & amictus) & valetudini: abuſum verò in eo, ſi quis ita ſe dedat venationibus, vt neceſſaria vocationis negocia omittat. *text. in cap. aufputatis.86. diſt. & in l. venatorib.7. C. de excuſ. mun.lib.11.* Nam lex non prohibet venationem velut illicitã; *d.l.venatorib.7. C.de excuſ.mun.* ſed tantùm hoc addit, venatores non habere muneris neceſſarij excuſationẽ: facilè vt intelligi poſſit, venationẽ legibus non damnari, ſed propter eam neceſſaria Reipub. munera deſerenda negligendaq; non eſſe. Et cum alibi venatores numerentur inter artifices Reipub. vtiles, & ſeruientes annonæ ac commeatui, ita vt propterea grauioribus muneribus onerari non debeant: *l.vlt.in verb.venatores.ff.de iur. immun.* facilè intelligi poteſt, hoc exercitium non eſſe legibus improbatum. Itaq; ea diſputatio definienda eſt regula quã alibi tradit Auguſt. *in c.quiſquis.diſt.* 41. In omnibus, inquit, rebus iſtiuſmodi, non ex earum rerum natura quibus vtimur, ſed ex cauſa vtendi & modo (id eſt, temperamento: nam immodica in vitio hærent) vel probandum eſt, vel improbandum quod facimus. Multò verò minus venatio in illis improbanda eſt, qui hoc artificio ſe ſuſtentant, neq; aliũ quæſtũ norunt. *gl.in d.c.qui venatoribus.diſt.*86. Nã quod ex Auguſtino adductum eſt, venationẽ artem eſſe nequiſſimam: id non de hac ſpecie, ſed de arenaria venatione eſt accipiendum: quæ ſcilicet hiſtrionico more, à conductis hominibus, in publicis ſpectaculis depugnando cum beſtijs exercetur. Etenim in vniuerſum, iure noſtro, artificium ſcenicũ, & tota ars hiſtrionica, quaſi ad nullam Reipub. vtilitatẽ, ſed tantùm ad inanem voluptatẽ comparata, pro turpi & infami vitæ genere habetur. *l.1. & 2.de his qui not. infam.tot.tit. in Auth. ſcenicas nõ ſolùm ſi fideiuſſ. &c. & tot. tit. de ſpectac.ſcen.C.lib.*11. Alia aũt eſt venatio de qua hìc agimus: quæ non ſeruit ſpectaculis publicis, ſed ſanitati & valetudini, deinde etiam neceſſitati ad vſum victus & veſtitus. Nam ferarum carnibus veſcimur, pellibus contegimur: *Geneſ.* 3. quæ peræquè adiungi ad noſtras rectè vtilitates poſſe putandum eſt, atque ius dominiorum diuinitùs conceſſum. Nam vſum animalium, eadem ordinatione diuina ſancitum *Geneſ.9.1. Timoth.4. creauit ad vtendum, &c.* eſſe, palàm eſt, adeò ut D.Paulus 1.*Timoth.*4. doctrinam dæmoniorum iudicet, prohibere animantium cibum, ad vtendum veſcendumq; à Deo ordinatum & creatum. Ex quo ſequens eſt, etiam venationem capturamq; ferarum permiſſam eſſe. Nam in omni conceſſione, videntur omnia cõceſſa, ſine quibus id quod indultum eſt, quæ- nam teneri nequit. *l.ad rem.56. l.ad legat.62. de*

A *procurat. l.2. de iuriſdict. cum ſimil.* Quare & Eccleſiaſticis perſonis idem ius patẽre, communius placuit. *Panor. & Dd. in c.1.& 2. de cler. venat.* Concludimus igitur, venationis vſum, non abuſum, eſſe conceſſum iure diuino & humano, hoc eſt, iure naturæ & gentium, *§. feræ. Inſtit. de rer.diuiſ. l.2. & 3.h.t.* atque etiam ciuili: *l.vnic. C. de venat.fer.lib.*11. nec quenquam prohiberi poſſe quo minus venetur, aucupetur, piſcetur in publico, cæteroquin iniuriarum actionem ha-
B biturum prohibitum: *l.2. §. ſi quis.6. ne quid in loc. publ. l.iniuriarum.13. in fin. vbi Aug. de iniur. vide Dec. conſil.192. in caſu. num.2. & Sax. lib.2. art.61.* imò nec Principem illud ius auferre poſſe & prohibere, vt pleriq; contendunt: *Hoſtien. Anton. de But. & alij in c. non eſt. ex. de decim. Schurff.conſil.1. num.12.cent.3. ex doctrina Bart. & Dd. in l. vlt. C. ſi contra ius vel vtilit. vide Dida. Couar. c. peccatum. §. 8. de reg. iur. in 6. Iac. in tract. verb. & cum venationibus. Gu. Ben. c. Raynutius.*
C *num.868.de teſta. Tho. Gram.deciſ.67. num.9. Tiraq.de nobil. cap.37. num.150.* eoq; facere iniuriã & violentiam ſubditis, ſi abſque eorum conſenſu, edictis ſuis venationes prohibeat: *vt tradit Anton. de But. in d.c.non eſt. per d.l.iniuriarum.13. §.vlt. in verb. piſcari & aucupari. de iniur. Schurff. conſil.1. num.12. Chaſſ. in conſuet. Burg. t. 13. §.7. num.3. & 4.* Dico, in publico. Nam in priuato alieno, prohiberi quis poteſt ne venetur aut aucupetur; *l.diuus.16. de ſeruit. ruſti. prædio.* pi-
D ſcari autem in alieno, nullo modo licet. *d.l.iniuriarum 13. §.vlt.in fin.* Cuius differẽtiæ ratio hæc eſt: quòd piſces qui concludũtur alterius aqua, non ſunt res nullius in bonis exiſtentes, ſed planè priuatæ, vt & ipſa aqua, cuius pars eſſe intelliguntur. *l.funer. vbi gloſſ. ad verb. piſces. de actio. emp. l.fructus. de rei vend. Guid. Pap. deciſ.91. Tiraq. de retract.lig.§.1. gloſſ.7. nu.113. Molin. in conſue. Pariſ.§.1.gloſſ.8. num.17.* Vt igitur non licet fructus alieni agri demetere, aut poma alienæ
E arboris decerpere, abſq; crimine furti: *vt traditur in tit. arbo.furt. cæſar.* ita non eſt permiſſum, in aliena aqua piſces capere, ceu fructus aquæ priuatæ peculiares. In feris animantibus alia ratio eſt. Nam etſi ſolo ſuſtinentur, tamen non vt piſces aqua continentur, neque ſolo alicuius cohærent: vt nec cæteræ res mobiles, vel ſeſe mouentes, quæ hac proprietate & nota à rebus ſoli diſcernuntur. *l.Caius. vbi Bart. de legat.2. l.3. ff. pro ſocio. l. mercatores. C. de commer. cum ſimil.*
F *Iaſ. in l.à diuo Pio. §. in venditione. de re iud. & in §.item Seruiana.Inſtit.de actio.Bald. Salic. & Dd.in l.1. C.de ſacroſan. Eccleſ. vbi quærunt, an ſtatuta loci obtineant in Reb. mobilibus: & decidunt quòd non, quia res mobiles locis non cohærent, &c.* Ac feræ beſtiæ, quæ nullo certo loco concluduntur, nec in alicuius venerunt poteſtatem ac dominium, ſed liberè vagantur, potius in aëre viuere, ac illo contineri, quam certa aliqua ſoli parte, ſunt exiſtimandæ. *gl. vlt. in l. fin. in verb. quaſi vento,*
G *hoc eſt, aëre vixerit. C.de alimen.pup.præſtan.* Aëris aũt vſus communis eſt, tàm in ſuo quàm in alieno. §.1.

no. §.1.*Inſtit. de rer. diuiſ. l.1 an fin. huc tit.* Quare ſicuti aucupari, ita & venari in alieno licet: prohibere tamen aditum dominus poteſt: quia etſi non poteſt vſu aëris prohibere, qui communis eſt: tamen iure dominij, ab ingreſſu ſui fundi arcere extraneos poteſt. *d.l.diuus. d.l.iniuriarum. §. vlt.* Et hæc nunc præcipuè ratio principalium venationum iura ſuſtinet, quæ in vniuerſum Principes, contrario quodam publico gentium iure ad ſe tranſtulerunt, & ademerunt ſubditis, maximè ruſticis & agricolis. *cap.1. §.ſi quis ruſticus. verſ. nemo retia vbi Aluar. de pac. tenen. in vſib. feud.* Quia enim ſaltus & nemora in quibus feræ liberè vagantur, ſunt loca publica: ideo recepto quodam iure ſuperioritatis, vt reliqua iura publica, ita etiam loca publica ad ſe Principes tranſtulerunt. *l. littora.3. ne quid in loc. pub. l. deprecatio.9. ad l. Rhod. l.2. vbi Bal. C. de quad. præſ.* Vnde vſurpatum, vt liceat Principi in publicis locis aut concedere ius aliquod ſeruitutis, aut adimere, *l.ſeruitutes.14. §.publico. de ſeruit. l.2. §.meritò. & t.t. ne quid in pub.* aut vetare priuatis vſurpationē loci publici, *l.3. in verb. niſi Imperator vetet. de flum.* peræquè atq; priuatus vſum ſui fundi alijs interdicere poteſt. *d.l.diuus.* Quare cum hoc dominium locorum publicorū Principes habeant iam quæſitum, & ſibi attributum non modò diſpoſitione legum, ſed etiam longa conſuetudine & vſurpatione: cōſentaneum videtur, vt peræquè in publicis locis, tanquam in ſuis, ius venandi ſubditis ſuis prohibere potuerunt & poſſint, quemadmodum quiſq; priuatus vetare in ſuo fundo poteſt. *d.l.diuus. de ſeruit. ruſt. prædior.* Neque enim Princeps deteriore loco eſſe debet quàm priuatus, nec cauſa eſt quo minus iure priuatorum rectè vtatur. *vt traditur in l.item veniunt. §. in priuatorum. de pet. hæred. in l.1. & 2. C. de priuileg. fiſc.* Quanquam ſunt aliæ quoq; rationes, propter quas illud æquum & in commune bonum fuerit viſum. Primò, cura ſeruandarum ſpecierum in animantibus. Nam quia feræ animantes in ſuo genere ſunt rariores quàm cicures, prouidente nimirum ita Deo, ne multitudine ferarum aut communitas vitæ humanæ, aut agricolatio infeſtaretur, & damnum faceret: ideò facilè deuaſtari tota ſpecies poſſet, ſaltem in aliqua regione, ſi indifferens & permiſſa cuilibet eſſet venatio. Secundò hæc ipſa permiſſio eſſet quoddam auocamentum ab agricultura, & tota vita ruſtica: à qua agricolas & ruſticos non abduci, publicè vtile eſt: *Auth. agricultores. C. quæ res pig. l.2. ff. de ferijs.* & hanc rationem videtur innuere textus, *in d. §. ſi quis ruſticus.* qui diſertè in prohibitione, ruſticorum mentionem facit. Tertiò, quia venatio ferarum, præcipuè maiorum, ſine armis & tormentis exerceri non poteſt: vſus autem armorum quotidianus multis ex cauſis interdictus eſt, præſertim agricolis: *tot. tit. in Auth. vt armor. vſus. & d. c.1. §. ſi quis ruſticus, &c.* qui tamen cum ſyluas & rura inhabitent & incolant, ad venationem maximè ſunt opportuni. Quartò, quia ad pacem & tranquillitatem tuendam, publicè intereſt, non eſſe omnibus commune ius venationis. Nam vt reliquarum rerum communio parit diſcordias, *l. cum pater.79. §. omnia. de legat.2.* ita res proculdubio multis litibus & certaminibus atque etiam cædibus occaſionem daret, ſi promiſcuè venari eſſet conceſſum. Etenim videre licet, fratres quandoque, & agnatos, de iure venationum communi acerbiſſimè inter ſe contendere & digladiari: quid futurum putamus, ſi omnibus hominibus, maximè ruſticis, eius iuris liber ſit vſus? & cùm pluribus venantibus, non perſequentis, aut etiam vulnerantis feram, ſed occupantis potior ſit cauſa: *§. illud 9. Inſt. de rer. diuiſ. l.5. §.1. h.t.* facilè prouideri poteſt, quāta ex hoc ipſo certamina ſint exoritura, ſi communis & publicus venationum vſus permittatur. Quando autem etiam priuatis ſuum auferri poſſit, ob bonum publicum, ſeu publicam pacem: *l.1. de vſucap. l. æquiſſ. de vſufr. vbi Bart. l. 2. C. de quadr. præſcript.* certè multò magis in publico quid priuatis prohiberi & auferri, eius rei gratia, poteſt. His ego de cauſis exiſtimo Frideric. Imperatorem commotum, cur cùm iure ciuili hæc venationum iura fuerint communia, ea putauerit ſubditis, præſertim ruſticis, adimenda: *d. §. ſi quis ruſticus. verſ. nemo retia.* id quod poſtea conſuetudine receptum: & longa ſubditorum patientia quoniam eſt approbatum, vel ex hac ipſa patientia Principes iſtiuſmodi iura præſcripſerunt, vt facultatem ſeſe opponendi, & de iniuria quiritandi, amplius ſubditi non habeant. Nam hæc præſcriptio, vtpote immemorialis, & aliquot iam ſeculorum decurſu atque vſu roborata, *ex l.1. & 2. l.per agrum. 11. C. de ſeru. & aqua.* inſtar eſt priuilegij, *l.3. §. ductus aquæ. de aqua quotid. & æſtiu.* & peræquè munit ius Principum, atque lex ſeu conſuetudo. *c. ſuper quibuſdam. §. præterea. de verb. ſig.* Quare quod traditur à Dd. iniuriam fieri ſubditis prohibitione venationis, id ſecundum ius gentium & ciuile vetus rectè dicitur; ſecundum verò ius nouum, & conſuetudinem, & reſpectu præſcriptionis, non rectè. Nam etiamſi ceſſaret præſcriptio, tamen in locis publicis prohibendi ius Principes haberent, præſertim ex iuſta cauſa: *d.l.3. de flum. d.l. ſeruitutes.14. §. publico. de ſeruit. cum ſimil.* neque poſſent videri iniuriam facere, qui iure ſibi conceſſo à ll. vterentur. *l. nullus.55. de reg. iur. l. iniuriarum. §.3. de iureiur. l.3. §. ſi non. de lib. hom. exhib.* At ſi in priuatis prædijs Principes eiuſmodi prohibitionem facerent, aut ius venandi, alteri priuilegio, vſucapione, aut aliò iuſto titulo acquiſitum auferrent, hîc fateor valituram eam Dd. theoricam: quia Princeps hoc caſu, non ius, loco publico priuatis interdiceret, ſed ius priuatum illis bono titulo quæſitum auferret: id quod fieri non debet, neque poteſt: *l.2. C. de precib. Imp. offer. vbi Dd. & in l.2. l. vlt. C. ſi con. ius vel vtili. pub. l.2. §. ſi quis à Principe. ne quid in loc. pub.*

pub. l. meminerint. C. vnde vi. clem. paſtoralis. de re iud. & tradunt Dd. in l. digna. C. de ll. niſi in eiuſmodi prohibitione priuati acquieſcant, atque ita per præſcriptionem etiam in priuatis prædijs ius venandi præſcribatur. *c. vnic. in verb. reditus piſcationum. quæ ſint regal. in vſib. feud. d. c. ſuper. §. præterea. de verbor. ſignific. Schurff. conſil. 69. cent. 1.* Priuati verò contra Priuatos præſcribere iſtiuſmodi ius in publico non poſſunt, *l. vlt. de vſucap.* niſi longo tempore, non tantùm vtendo (nam ſolo vſu nulla in his poſſeſſio acquiritur) ſed etiam alios prohibendo, ſibi quaſi poſſeſſionem acquiſiuerint. *l. ſi quiſquam. de diuerſ. & temp. præſcrip. Schurff. conſ. 1. cent. 3.* In priuato autem vſucapi iſtiuſmodi iura poſſunt, non tamen in proprio. nam in eo quiſque tale ius vi dominij habet, *d. l. iniuriarum. §. vlt. l. item. 10. l. vſufructuarium. 62. de vſufruct.* niſi fuerit ab alio præſcriptum, non ſimpliciter, ſed cum domini prohibitione: atque ita idem ius domino ſit ademptum. *per ea quæ traduntur in l. præſes. C. de ſerui. & aqua. Schurff. conſil. 86. cent. 1. & conſil. 69. præſes. num. 20. cent. 1.* In alieno autem vti iure venandi licet, niſi dominus prohibeat; *d. l. diuus.* quanquam contra talem prohibitionem præſcribi per longum tempus iſtiuſmodi ius vtendo poſſit. *iuxta l. 2. l. per agrum. 11. de ſeruit. & aq. Schurff. d. conſil. 1. cent. 3. & conſil. 69. cent. 1.* Materia venationis, ſunt omnes feræ animantes, quæ in tria genera diſtingui ſolent, ſicuti tribus diuerſis elementis ſuſtinentur: videlicet in feras, quæ in terra: in volucres, quæ in aëre: in piſces, qui in mari & fluminibus liberè vagantur: *vt in d. §. feræ. Inſtit. de rer. diuiſ. & in l. 3. hoc tit.* Feræ rurſum in duo genera diſtinguendæ ſunt. Nam vnum eſt genus earum, quas ob diritatem & perniciem occidi publicè vtile eſt: vt ſunt lupi, vrſi, ſerpentes, &c. quarum venatio tanquam publicè vtilis, omnibus eſt permittenda. *l. 1. C. de venatio. fer. lib. 11. d. c. 1. §. ſi quis ruſticus. verſ. nemo retia. de pace tenen.* Alterum porrò genus non eſt æquè noxium, & ſeruit publicæ annonæ ac voluptati Principum: quarum ferarum venatio (vt antè dictum eſt) ſubditis, præſertim ruſticis, eſt adempta, & recreationi voluptatiq; Principum reſeruata. Venationes porrò fiunt in loco aut publico, aut priuato. In publico, iure ciuili venari licet: *l. 2. 3. hoc tit. d. §. feræ. Inſtit. eod.* in priuato ſuo, multò magis: *l. quemadmodum. 29. l. ſi putator. 31. ad l. Aquil. l. iniuriarum. 13. §. fin. de iniur.* in alieno item, niſi dominus prohibeat, *d. §. feræ. d. l. diuus. de ſer. ruſt. præd.* ſicut poteſt: *d. l. diuus.* res enim nondum quæſita eſt. ideo in pari cauſa melior eſt prohibentis, præſertim domini, conditio, *l. an vnus. 11. ſi ſer. vendic.* qui aditu ſui fundi arcere ingredientem poteſt, cum rei ſuæ moderator ſit & arbiter: at in rebus iam alteri quæſitis & vilentis, præcludere aditum ad inquirendum non debes, cum diſpar ſit

A cauſa & ratio: alioqui quamuis ei prohibenti vis fieri nequeat in ſuo, quod cuique tutiſſimum eſt refugium: *l. plerique. 18. de in ius voc.* tamen actione ad exhibendum, & rei vendicatione, ac iniuriarum, *l. qui pendentem. 25. de act. empt. gloſſ. in l. quamuis ſaxum. 6. de denat.* & ſi contrectet, furti etiam conueniri poterit. *l. theſaurus. 15. ad exhiben. l. hec amplius. 9. §. Alphenus. de dam. infec. l. idem. 5. §. de arbore. de rei vendi.* Etſi autem venari in alieno per- B miſſum eſt, vt dixi, domino conniuente: laqueos tamen & decipulas ponere, aut foueas fodere venandi cauſa, inibi non licet: *l. quemadmodum. 29. in prin. & §. 1. ad l. Aquil. d. §. nemo retia. de pace tenen.* quemadmodum nec poſitum habere, abſque ſeruitutis iure. *d. l. quemadmodum. §. 1. l. ſi quando. 17. §. 1. ſi ſer. ven.* Sed, vt dixi, Principes & domini terrarum, omne venandi ius ad ſe tranſtulerunt, priuatiſque illud etiam in prædijs proprijs ademerunt: C quod etſi initio fuit fortè iniurium, *d. l. iniuriarum. §. fin. Schurff. conſil. 1. num. 12. cent. 3. Chaſſ. in conſu. Burg. Rub. 13. §. 7. num. 3. & 4.* vt ſi Princeps theſauros in proprio inuentos priuatis adimere vellet: *§. fin. Inſtit. de rer. diuiſ.* tamen cum in hac prohibitione priuati fundorum domini acquieuerint, vel ſola iam præſcriptione, ab eiuſmodi iure etiam in fundis proprijs excluduntur. Nam etiamſi regulariter præſcribens ius in alieno, non tamen fa- D cultatem vſus domino interuertere videatur: *l. præſes. C. de ſeruit.* tamen ſi dominus vſu ſit prohibitus, atque ita poſſeſſione ei intercuſa per longum tempus prohibitioni acquieuerit, etiam huic ipſi facultati præſcriptum eſſe intelligetur. *Iaſ. in l. quominus. de flumin. Dd. in d. l. præſes. vbi Salic. Schurff. d. conſil. 1. cent. 3. & conſil. 69. num. 20. cent. 1.* Aucupium non æquè interdictum eſt priuatis, atque venatio: quia fit ſine armis, minoreq; cum tumultu at- E que turba: quanquam ne vaſtentur ſpecies, certis temporibus aucupia & piſcationes interdici à ſuperiore poſſunt. *Chaſſan. in d. Rub. 13. §. 7.* Piſcatio quoque libera eſt, tàm in ſuo, *d. l. iniuriarum. §. fin.* quàm in publico, *d. §. feræ. §. 1. Inſtit. de rer. diuiſ.* non etiam in alieno, *d. l. iniuriarum. in fin.* quia piſces cùm aqua priuata contineantur, ex eaque & in ea naſcantur, in fructu aquæ ſunt & habentur. *l. item. 10. §. aucupiorum. l. vſufructuarium. 69. de vſu-* F *fruct.* ac proinde ſunt in aliquo vniuerſitatis dominio & poſſeſſione, *l. 3. §. item feras. de acquir. poſſ.* quamuis non in ſingulari & propria, dominoq; vt reliqui fructus cedunt. *l. bonæ. 48. hoc tit.* Quanquam autem etiam venationes & aucupia in fructu numerantur, *d. l. item. d. l. vſufructuarium.* tamen hoc accipiendum eſt reſpectu ſubiectæ materiæ, & iuxta Rub. *de vſufruct.* ſcilicet vt eiuſmodi ius, quaſi ad fructum pertinens, vſufructuario potius G quàm proprietario permittatur non etiam vt pro fructu priuato cuiuſque fundi & præ-

dij,

dij ſit habendum huic enim feræ nõ cohærent, nec illo continentur, nec ex eo naſcuntur. Forma venãdi varia eſt: alia fit tacitè, alia cum cornu & clamore, alia canibus, alia laqueis, alia foueis, alia armis & tormentis, atq; alijs id genus modis. *l. qui foueas. 28. ad l. Aquil. d. §. nemo retia. de pace tenen.* Cum armis & tormẽtis, niſi ad noxias beſtias tollendas, venari ruſticis non licet: *d. §. nemo. vbi Iſer. & Alua.* vt nec foueas in alieno aut publico facere, & laqueos tendere, propter periculũ. *d. §. nemo. d. l. qui foueas. cum ll. ſeqq.* Modus venandi eſt, vt abſq; cuiuſquam priuato incommodo & detrimento fiat, *l. quoſdam. C. de metall. lib. 12. l. 2. §. meritò. cum ſeqq.* ne quid in *loc. pub.* & ne vſq; ad deuaſtationem ſpecierum, *Chaſſ. d. Rub. 13. §. 2.* neu cum publici & neceſſarij muneris neglectione atq; intermiſſione; *d. l. venatores. C. de excuſ. mun. lib. 10.* in quo etiam nunquam peccaretur. Finis, eſt acquiſitio dominij: vſus ferinarum ad victum & veſtitum: item valetudinis exercitatio ac confirmatio, & relaxatio animi honeſta. Effectus, quòd capta fiant capientium, etiam in alieno ſolo, *d. §. feræ. d. l. 3. h. t.* quamuis domino quoq; prohibente ſint capta. *ita eſt communis concluſio in d. l. diuus. vbi gl. de ſer. ruſt. præd. Angel. & Fab. in d. §. feræ. Chaſſ. præall. loc. Rubr. 13. §. 2. Schurff. d. conſil. 1. cent. 3.* Ad effectũ etiam pertinent pœnę, quibus Principes in eos animaduertere modò ſolent, qui contra prohibitionem ſuam venantur. Sed multi dubitant, an tales prohibitiones, præſertim pœnales, valeant. *Ang. l. ſi quis in metallum. C. de pæn. Maran. de ord. iud. parte 4. diſtinct. 2. num. 8. & in terminis. Dec. conſil. 197. in caſu. nu. 2. Card. & alij, c. non eſt. de dec. Iaſ. conſil. 119. lib. 4. Corn. conſil. 211. lib. 4. Tiraq. de nobil. cap. 37. nu. 150. ratiocinatione. l. 2. nu. 192. C. de pact. int. empt. & de iure venan.* Et ſanè cum feræ in ſyluis, piſces in aquis publicis propriè non ſint in eorum poſſeſſione & dominio, *l. 3. §. itẽ feras. de acquir. poſſ.* & in pœnalibus verba ſint propriè capienda, liquet eiuſmodi animantium furtum non fieri. *l. teſtamẽto. §. Scæuola. ſi quis teſtam. lib. eſſe iuſſus.* At iniuriarum tenetur qui contra prohibitionem ingreſſus eſt: *l. 2. §. planè. de acquir. rer. dom. l. diuus. de ſeru. ruſt. præd. l. iniuriarũ. 15. de iniur. Cæpoll. de ſeruit. ruſt. cap. 21.* cuius pœna eſt arbitraria: *§. in ſumma. Inſt. de iniur. vnde Guid. Pap. deciſ. 218. dicit in Delphinatu arbitraria, & quidem capitis pœna venationes prohibitas.* quæ extendi ad mortem poteſt, *Maran. de ord. iud. parte 4. diſt. 1. num. 45. & Diſpu. 3. nu. 17.* præſertim vbi in Principẽ delinquuntur. *Bald. Rom. Alex. & Dd. c. ex literis. vbi Dec. de conſti.* Audio ſuſurros dominis abblandientium: ſed vt hæc demus, quæ hoc in argumento valde dubia ſunt; *vide Dd. præalleg. loc. maximè iure Sax. quod prohibet ob venationem ferarum in corpore aliquem puniri, art. 61. lib. 2.* tamen iniuriæ pœna tanta eſſe non debet: *Felin. c. ex literis. num. 21. de conſtit. per l. vlt. de iniur. Mynſing. obſer. 46. cent. 2. Maran. præalleg. loc.* præſertim cum hîc in Principem, vt Principem, & ad violandam eius perſonam maieſtatemq; non delinquatur, *vide Bald. §. iniuria. de pace iur. firman. Iaſ. l. qui iuriſdict. de iuriſd. Carec. in pract. crim. §. circa. num. 18. Petr. à Pla. delict. lib. 1. cap. 6. num. 15.* neq; venationes ad regalia pertineant, *Tiraq. de nobil. cap. 37. nu. 150 Dec. conſil. 197.* nec arbitraria ad mortem extẽdatur, niſi in delictis morte dignis: *Maran. prealleg. loc. Fel. Dec. Der. d. c. ex literis. Cag. l. vnic. num. 7. ſi quis ius dicen. fac. l. hodie. l. reſpiciendum. de pæn. c. is qui. de ſen: excom:* nulla vero ſit analogia, propter feram capite punire hominẽ. *Zoan. d. l. 2. num. 192. C. de pact. int. empt.* Et hæc de venatione hactenus: nunc ex ſyluis & ſaltibus, ad inſtitutum redeat oratio.

¶ Primus igitur modus acquirendi iure naturæ dominij, eſt captiuitas ferarum animantium, de qua hactenus dictum: nam captiuitas hominum, non eodem ex iure, ſed poſtea iure gentiũ ſecũdario eſt introducta: de qua paulò pòſt ſuo loco dicetur. *vide paulò ꝟ. in 4. modo. & tit. de capt. & poſtlim. reuer.* Secundò, inuentione earum rerum quæ certum dominum non habent, vt ſunt theſauri. *l. nõnunquam. 31. §. 1. h. t. §. theſauros. Inſt. de rer. diuiſ.* Tertiò adiectione; vel concreta, vt per alluuionẽ, *l. adeò. 7. §. 1. h. t.* aut alueo à flumine relicto: *d. l. 7. §. 1. t. t. C. de alluuio.* vel diſcreta, vt partu animalium noſtrorũ; cuius enim eſt venter, eius eſt & partus: *l. partum. 7. C. de rei vend. l. idẽ Pomponius. 5. § idem ſcribit. 3. de rei vend.* item, ſi inſula in flumine vicino naſcatur. *d. l. 7. §. inſula. h. t.* Quartò, captiuitate, cum hoſtes iuſto bello deprædamur. *§. item ea. Inſtit. de rer. diuiſ. l. poſtliminium. in prin. & t. t. ꝟ. de capti. & poſtlim. reuer.* Quintò, artificio & induſtria ſpecificationis. Nã cum quis ex aliena materia ſibi nouam ſpeciem bona fide extruit, quæ reduci ad priſtinam materiã nequeat, ſibi acquirit: quia forma quæ dat eſſe rei, *l. Iulianus. 9. §. ſi quis. ad exhib.* præſtantior eſt materia, eamq; ad ſe trahit: vt & alias ſemper, quod dignius eſt trahit ad ſe minus dignum: *c. quod in dubijs. de conſec. Eccleſ. ca. 1. eo. lib. 6. c. ſi duo ex tribus. vbi Dom. in 3. notab. de off. deleg. in 6.* puta, ſi ex alieno hordeo coquat ceruiſiam, aut ex alieno ligno ſtatuam faciat. *d. l. 7. §. cum quis. h. t. §. quum ex aliena. Inſtit. de rer. diuiſ. vbi omnino vide.* Dixi, ſi bona quis fide extruat. Nam ſi ſciat alienam materiam eſſe, meritò amittit & operas & ſpeciem, *l. de eo. 12. §. ſi quis. ad exhib.* cum nemo ex ſuo delicto, aut dolo, & propemodum furto lucrum ſperare debeat. *l. ſi duo. 5. ꝟ ſi quis cautionib. l. 2. de eo per quẽ fac. erit.* Huc etiam pertinent picturæ in aliena tabula factæ, quarum cum magnus eſſet apud veteres honos, placuit vt ijs tabulæ cederent: quamuis alioqui literæ etiã aureæ chartis membranisue cedãt, *l. qua ratione. 9. §. 1. h. t. §. literæ. §. ſi quis in aliena. Inſt. de rer. diuiſ.* vt reliqua omnia quæ in aliena materia & re cũ ſoli tum mobili inſeruntur. *§. cum in ſuo. cum §§. ſeqq. Inſt. de rer. diuiſ. vbi expoſui.* Sextò,† cõfuſione ſpecierum, & mixtura: quæ cum ita ſit, vt mutet ſpeciem rerum confuſarum, vt cum ex vino & melle fit mulſum, dicitur confuſio: cũ ſpecies priſtina

priſtina remanet commixtio. Confuſione rerum voluntate dominorum facta id quod ex confuſione natum eſt, dominis fit commune, habentque actionem communi diuidundo: non vt materiam quiſq; ſuam repetat, ſed iſtius ſpeciei portionem conſequatur. *d. l. idem Pomponius. §. t. de rei vendic.* Sin citra dominorum voluntatem bona fide ab aliquo fiat confuſio. iure ſpecificationis illi acquiritur, iuxta diſtinctionem ſuprà traditam. Commixtæ autem res, quæ in nouam ſpeciem non abeunt, vt frumenta, metalla, &c. cùm facilè ſeparari queant, non mutant dominium. *d. l. 7. §. voluntas. d. l. idem Pomponius.* Septimò, iure ſoli. Quicquid enim in ſolo alieno plantatur, ſeritur ædificatur, ſolo cedit, *d. l. 7. §. cùm in ſuo ſolo.* Octauò. iure poſſeſſionis. Bonę enim fidei poſſeſſor fructus perceptos lucratur. *l. certum. 22. C. de rei vend. §. ſi quis à non domino, Inſtit. de rer. diuiſ.* Nonò, traditione. *l. traditio. 20. hoc tit. §. per traditionem. Inſtit. de rer. diuiſ. l. traditionibus. C. de pactis.* Et his quidem præcipuè modis iure gentium acquiritur dominium: de quibus hoc in titulo, & Inſtit. *de rer. diuiſ. vbi pro mediocritate mea vtcunq; expoſui.* agitur.

10 ¶ Iure ciuili proprietates acquiruntur aut per vniuerſitatem vt hæreditate, bonorum poſſeſſione, arrogatione: aut titulis ſingularibus, vt vſucapione, donatione, legatis, *§. vlt. Inſt. per quas perſonas,* &c de quibus ſuo loco eſt dictum. *vide quæ dixi in Inſtit. ad hos titulos.* Illud autem ſciendum eſt, iiſdem omnino modis dominia amitti, quibus acquiruntur, vt traditione, vſucapione, *l. 1. ÿ. pro derelicto.* &c.

11 ¶ Materia in qua conſiſtunt dominia, ſunt res omnes humani iuris, quæ in commercium cadunt, & propriè res corporales. vt ſuprà dictum, eſt. Forma acquirendi ex cauſis prædictis intelligi poteſt: acquirimus autem plerunque dominium animo & corpore. *l. 3. in prin. ÿ. titul. 1.* vt in pleriſque modis iuris gentium: interdum ſolo animo, *l. 1. §. pen de acq poſſ* vt in modis ciuilibus; puta aditione hæreditatis, *vide ÿ de acquir. hęred.* item per procuratorem aut alium quemlibet volentibus nobis poſſidere: *l. ea quæ. 53. hoc tit. l. 1. §. penult. ÿ. tit. 1.* aliquando abſque animo & corpore, vt per ſeruos, inuitis nobis. *l. etiam 32. hoc tit.* corpore ſolo abſque animo vix eſt vt acquiri quippiam poſſit. *l. 1. §. 1. §. per ſeruum. 8. ÿ. tit. 1.* Forma tenendi, eſt ipſe modus habendæ perfruendæque rei. Forma probandi dominium, difficilis eſſe aſſeritur. *Dd. in l. cùm res. C. de probat.* Probatur autem tam inſtrumentis, *l. 4. C. de probat. Aret. in l. doce ancillam. C. de rei vendic. l. iudicia. 19. eodem tit.* puta inueſtituræ *Spec. de probat. §. 1. nu. 32.* emphyteuſeos, *Bald in l. 1. in fin. C. de fideicom. & in l. 1. in 1. oppoſ. C. de iur. emphyt.* aut alterius tituli, *d. l. 4. l. cùm res C. de probat.* ex quo traditio facta ſit, *d. l. cùm res.* (nam ſolus titulus dominium non probat, *Dd. in d. l. cùm res. Alex. conſil. 2C1. part. 2. & conſil. 10 & 11. parte 4*) quàm teſtibus, *gloſſ. in l. 4. ad verb. legitimis. C. de probat. Angel. in d. l. de te.* cauſam tamē ſcientiæ idoneam afferentibus. A *Bald. Salic. & Dd in l. ſolam. C. de teſtibus.* Item per præſcriptionem, *Auth. niſi. vbi Bald. C. de ben. mater.* & poſſeſſionem, *l. 2. vbi gl. & Dd. C. de probat.* maximè tanti temporis vnde præſcriptio reſultet: *Bart. in l. penult. de cond. inſtit. nu. 4. & 5. l. traditionibus. C. de pactis.* & per famam antiquam & publicam, *gl. in l. 4. C. de probat. Bart. in l. penult. de cond. inſtit.* aliaque indicia & argumenta varia, *l. indicia. 19. vbi Bald. C. de rei vendic. l. 4. C. de probat. cap. cùm cauſam. 13. cap licet. 9. de probat.* de quibus B plura Dd. *in d. l. cùm res. C. de probat. Firmam. latè in repert. verb. dominium probatur.* Finis dominiorum eſt, vt conſtituta rerum proprietate, ſcaturigines litium & cōtentionum obſtruantur. Nam eorum incertitudo & rerum communio parit diſcordiam. *l cùm pater. 79. §. omnia. de legat. 2. l. 1. cum ibi not. ÿ. de vſucap.* Deinde, vt quod ſuo quiſque iure poſſidet, id tutò quoque ac ſecurè poſſidere, eoq; pro arbitrio vti frui poſſit.

¶ Effectus dominiorum multiplex eſt, ſed in 12
C duobus præcipuè conſpicitur: quorum primum eſt, quòd dominus habet liberam re ſua vtendi fruendi facultatem, quatenus iura permittunt: *l. in re mandata. 21. C. mandati. l. 2. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris.* alterum, quòd amiſſa poſſeſſione detur domino rei vendicatio, aduerſus quoslibet poſſeſſores, ad res recuperandas. *l. in rem. 24. ÿ de rei vendic.*

¶ Cognata ſunt, quaſi dominium, quod habet, qui rem bona fide & iuſto titulo poſſidet: 13
D *l. bona. 179. de regulis iuris. l. 2. C. de probat. § namque. Inſtit de act. toto tit ÿ. de publ. & tit. ſi ager. vectig.* aut qui ex iniuſta cauſa, puta per metum. dolum, violentiam, rem amiſit, eamque aliqua actione vel petere vel repetere poteſt: *gloſ. in l. 3. C. de his quæ vi met cauſa. l id apud. de verb. ſignific. l. non videtur. de acquir. poſſeſſ.* & ius in re, cuiuſmodi eſt penes creditorem, cui pignori res eſt data, *l. pignus. 8. C. de pign. act. vide ÿ. de pign. act. & de pignor.* vſufructuarium, & ſimiles. Contraria E ſunt rapina, furtum. tyrannis, inuaſio alieni, & ſi qua ſunt ſimilia. Item vniuerſalis rerum communio: quam admiſſam, certum eſt in hac corrupta natura, & diſparibus acquirendi conſumendique cauſis, perpetuos ſeditionum fomites eſſe excitaturam. vt inſcitè Gratianus rerum communionem ad ius naturę retulerit. *in cap. ius naturale. 1. diſtin.* Nihil enim ea fingi poteſt huic hominum naturæ, alioqui litigioſæ & ad omne malum præcipiti, magis contrarium, & ad labe-F factanda conſociationis ciuilis & commerciorum iura, pernicioſius: niſi quis fortè Gratianum de iure naturę ante lapſum incorruptæ, aut de iure quod omnium animalium eſt commune, loqui interpretetur.

G

DE ACQVIRENDA vel amittenda poſſeſſione. Tit. II.

C. 7. 32.

1 *Continuatio & diſpoſitio ſequentiũ titulorũ.*
2 *Definitio nominis & rei: vnde dicta poſſeſsio, & quid ſit.*
3 *Diuiſio & de poſſeſsione naturali ac ciuili.*
4 *Cauſa efficiens.*
5 *Materia.*
6 *Forma: & quando animus, quando corpus in acquirenda, retinenda, amittenda poſſeſſione requiratur.*
7 *Finis, effectus, & vſus poſſeſsionum.*
8 *Affinia & contraria: ac quomodo amittatur poſſeſsio.*

1 PRæcognitis † acquirendi dominij modis,
iam de poſſeſſione videamus. Ac primùm
de eius natura, tum de effectu, poſtremò
quomodo de ea in iudicio diſceptetur. Ad natu-
ram poſſeſſionis intelligendam, operæprecium
eſt ſcire, quid ſit poſſeſſio, quotuplex, quæ eius
cauſæ, qui effectus, quæ adiacentia & cognata.
2 ¶Poſſeſſionis nomen bifariam Latinis accipi-
tur: aliquando pro ipſa rerum proprietate: *l. Im-
peratores. 17. de ſeruit. ruſtic. prædior. l. interdum. 78.
de verb. ſign. l. medicus. de varijs & extraord. cogn. l.
2. C. de probat. l. 3. C. ſi quis igno. rem. min.* frequen-
tius autem ac propriè *l. naturaliter. 11. §. nihil. h. tit.*
pro iure quo res abſque dominij iure detinetur.
Poſſeſſio à ſedibus appellatur, quaſi ſedis poſi-
tio, quòd in re poſſeſſa ſedem ponamus *l. 1. h. tit.*
Poſſeſſionem ita communiter definiunt, vt ſit
ius retinendi inſiſtendique rei. Nos retineamus
Theophili *Inſt. de interdict.* definitionem: Poſſeſ-
ſio eſt rei corporalis detentio. cui definitioni
explicationis gratia & ad oſtendẽdam differen-
tiam, addamus licet hæc verba, quæ alibi *§. idem.
Inſt. per quas perſonas. vide Conc. lib. 1. Diſput. cap. 9.*
Theoph. non omiſit: cum affectione ſeu animo
poſſidendi. Detentio loco generis eſt, quod ver-
bum latè patet: *l. poſſeſſio quoque. 49. h. tit.* additur,
rei corporalis; quia incorporalia propriè non
poſſidentur. *l. ſeruus. 42. §. incorporales. ſ. tit. 1. l. 3.
in princ. h. tit.* Tangere enim & tangi, niſi corpus,
nulla poteſt res: vt inquit Lucretius. Adiecimus
differentiæ gratia, Cum affectione poſſidendi.
Non enim ſufficit ad iuſtam poſſeſſionem con-
ſtituendam rem tenere, ſed oportet vt quis ſuo
nomine ac iure, cum animo & affectione poſſi-
dendi detineat. *l. ſi quis ante. 10. h. tit. Theoph. Inſt.
tit. per quas perſon. nob. acq.* Vnũ eſt genus poſſeſ-
ſionis ex ſententia Pauli: *in l. 3. §. fin. h. tit.* quod
corpore ſcilicet & animo quæritur, animo autẽ
ſolo retinetur. Itaque partim facti eſt, quatenus
in facto poſſeſſionis corporalis conſiſtit: partim
iuris, quatenus eſt in animo: *l. poſſeſſio. 49. h. t.* vn-
de duplicem poſſeſſionis rationem ſtatuit Impe-
rator. *l. nemo. 10. C. eod.* aliam quæ iure, aliam quæ
corpore cõſiſtat: illa dignitate, hæc natura prior.
nam vt alia, ſic poſſeſſionis iura ex facto oriun-
tur, nec quiſquam antè poſsidet animo, quàm
facto corporali rem occupauit.

A ¶Species tamen poſsidendi, inſpectis cauſis
ex quibus poſsidetur, variæ fingi poſſunt: alius
enim pro emptore, alius pro donato, alius pro 3
legato poſsidet, &c. Sed hæ quãuis diuerſæ poſ-
ſeſsionum cauſæ, non conſtituunt diuerſas ſpe-
cies. nam cauſæ ac tituli poſſeſsionum, ſunt res
ab his ſeparatæ: quemadmodum & aliàs cauſæ
efficientes ab effectis diſtant, & qualitates acci-
dentales, vt loquuntur, ſpecies non mutant. *§.
fin. Inſtit. de iur. per gl. in l. fin. §. quoties. ad verb. an-
no. de publ. & vectigal.* Poſſumus tamen docendi
gratia ſic poſſeſsiones diſtinguere, vt alia ſit iu-
ſta, alia iniuſta. ſiue, vt loquitur Paulus, *in d. l. 3. §.*
B *fin. hoc tit.* alia bonæ fidei, alia malæ fidei: quod
alibi ſecundùm quid dicitur. *l. 1. §. deijcitur. ſ. de vi
& vi armat. iunct. l. 3. §. ſi vir h. tit.* aut naturaliter
aut ciuiliter poſsidere. Quanquam & is natura-
liter, inſpecto naturali poſſeſsionis vſu, poſside-
re videtur, qui vtilitates rei percipit. *l. naturali-
ter. 12. hoc tit.* Nihil enim aliud natura ad cõſtitu-
C tionem poſſeſsionis requirit, quàm occupatio-
nem fruitionemq́; rei: id eſt, ipſam ſedis poſitio-
nem ac factum poſſeſsionis. Quocunque igitur
quis modo rem adipiſcatur, etiamſi aliũ vi deie-
cerit, eo animo vt rem poſsideat, hic quodam-
modò naturaliter poſsidet. *l. clàm poſſidere. 6. §. fi.
hoc tit. l. 1. §. penult. & §. poſſidere. ſ. de vi & vi arm.*
quia rem tenet: ſed ciuiliter non poſsidet, quo-
niam ius ciuile eiuſmodi vim improbat, & poſ-
ſeſsionem auferri violento, ac reſtitui ſpoliato
D iubet: vt iuris interpretatione poſsidere non vi-
deatur, *l. non videtur. 22. l. ſi quis vi. 17. h. tit.* ſed pe-
nes deiectũ poſſeſsio eſſe intelligatur, *d. l. ſi quis
vi. l. id apud ſe. 143. de verb. ſign* qui ad eam conſe-
quendam interdictum habet. Et hæc poſſeſsio
verè ciuilis dici poteſt, quoad animo retineri po-
teſt. *Bald. in l. fin. nu. 1. C. de his qui à non dom. manu.
Bart. in l. 1 §. cùm igitur. nu. 1. ſ. vnde vi. Chaſſ. in con-
ſuetud. Burg. de inſtit. § 5. verb. s'il n'a graco. nu. 82.*
Quam igitur, vt breui concludam, admittit na-
E tura poſſeſsionem, ea naturalis eſt, propriéq́; ac
verè poſſeſsio dici poteſt, quæ porrò lege & iure
ciuili probatur, ea ciuilis eſt, ſicuti eodem ſigni-
ficatu obligationem naturalem & ciuilem dici-
mus. Porrò ciuilis poſſeſsio in iure, naturalis ve-
rò in facto detentionis vertitur: *l. poſſeſſionem. 20.
hoc tit. l. nemo. 10. C. eod.* vtraq; in vera & iuſta poſ-
ſeſsione concurrit, quæ ideo partim in iure, par-
tim in facto conſiſtere dicitur. *d. l. poſſeſſionem. 29.*
Dicitur & alio ſenſu poſſeſsio naturalis, ſcilicet
F quæ non animo domini habetur, ſed alio, iure
proprio tamen, puta vſusfructus, pignoris, &c.
poſſeſsio verò ciuilis, quæ animo domini tenetur
*l. naturaliter. 12. hoc tit. l. 2. ff pro her. vide Cuiac. in
l. ſerui. 16. de vſucap. & lib. 4. obſ. cap. 3* Et ſunt aliæ
harum poſſeſsionum cùm diſtinctiones, tum de-
finitiones apud Contium: *lib. Diſput. 1. cap 9.* quò
digitum intendiſſe nunc ſatis ſit.
¶ Poſſeſsionem efficit iuſta apprehẽſio & de- 4
tentio rei, eo animo facta vt poſsidere velis; ani-
mo enim & corpore poſſeſsionem acquirimus.
G *l. quemad. 8. d. l. 3. in princ. h. t. l. ſerò. 196. de reg. iur.*

¶ Materia

5 ¶ Materia in qua conſiſtunt poſſeſſiones, ſunt res omnes corporales. Nam incorporalia, quia teneri nequeunt, propriè non poſſidentur, ſed quadam tantùm iuris interpretatione. *d. l. 3. in prin. vbi gloſ. l. ſequitur. 4 §. ſi viam. j. tit. 1.* Quæ tamen extra commercium ſunt, vt ſacra & religioſa, quamuis tangi poſſunt, poſſidere cõtra leges non poſſumus, ſed duntaxat detinere. *l. qui vniuerſas. 30. §. 1. h. tit. l. longa. vbi gl. ꝟ. de mort. infer.*

6 ¶ Forma in eo eſt, ꝙ corpore & animo poſſideamus: vtrunq; enim requiritur in acquirendo, *l. qui vniuerſas. 30. §. pen. h. t.* & animus poſſidendi, *l. ſi id quod. 25. §. fin. h. t. l. 1. §. ſi quis vi. de vi & vi arm.* & corpus, videlicet corporalis apprehenſio: *l. qui iure. 41. l. 3. in prin. & §. in amit. h. t. Paul. lib. 5. tit. 2.* non enim quæ ſpe & animo deuoramus, continuò poſſidemus. *l. 1. §. per procuratorem. & §. item acquirimus. h. tit. vide tamen d. l. 1 §. pen. Cuiac. obſer. lib. 4. cap. 3.* Et hæc quidem forma acquirendæ poſſeſſionis eſt. In ea autem retinenda ſolus animus ſufficit, ne per ſingula horarum momenta rebus noſtris inſiſtere neceſſe habeamus; *d. l. 3. §. ſaltus. & §. in amittenda. d. l. ſi id quod. §. final. d. l. clàm poſſidere. §. 1.* ſicut & in amittenda: *d. §. in amittenda.* quatenus tamen poſſeſſio iuris eſt, & in animo conſiſtit. Nam quatenus in facto & detentione vertitur, neceſſum eſt contrarium factum interuenire, & corpore eam amitti. *l. quemadmodum. 8. h. tit. d. l. ferè. de reg. iur. vide aliam harum ll. conciliationem apud Cont. lib. 1. Diſput. cap. 9.* Poſſidemus autẽ vel pro ſuo, ſiue noſtro. *l. 1. §. per procuratorem. h. t. tot. tit. j. pro ſuo.* ex varijs titulis, ad transferendum dominium idoneis, *l. pignori. 13. §. fin. de vſucap.* quæ ciuilis & iuſta ac propria eſt poſſeſſio: *l. 2. pro hær.* vel pro alieno, quomodo creditor, colon⁹, emphyteuta, vſufructuarius naturaliter poſſident: *d. l. naturaliter. 11. h. t. l. ſi ab eo. 12. l. pignori. 13. in fin. de vſucap. d. l. 1. § per procuratorem. h. t. l. 2. C. de præſcr. 30. annor* vel pro poſſeſſore, vt prędo & alius quilibet malę fidei poſſeſſor. *l. nec vllam. §. 1. de petit hæred. l. vltim. C. vnde vi.* Forma probandæ poſſeſſionis varia eſt: puta ex perceptione fructuum, *l. Titia. vbi Bart. de ſolut. l. litibus. C. de agr. & cenſ. lib. 11. l. Celſus. vbi Bart. num. 20. de vſucap.* penſionum, *Bart. in l. quamuis. §. ſi conductor. de acquir. poſſ. Angel. in l. quadam. de rei vend. vide latè Lanfr. in c. quoniam. verb. teſtium. nu. 96. de probat. Socin. conſ. 131. in præſenti num. 2. 3 4. volum. 1. l. 2. de acquir. poſſ. Bart. in l. qui vniuerſas. §. quod per colonum. num. 1. & 2. h. tit. Bald. in l. fin. C. fin. regund. & in l. 1. in fin. C. de ſeru. fugit. in c. 1 in prin. de cont. inueſt. Bald. conſ. 161 proponebatur. nu. 3. vol. 3.* aliorumq; poſſeſſionis actuum demonſtratione, *Bald. in c. 1. §. ſi verò. num 1. quid ſit inueſt.* cenſuum & collectarum ſolutione, *vide Bart. & Bald. in l. ſi pater. 8. C. de act. empt. vide Bart. in l. Celſus. nu 23. de vſucap. tot. tit. C. ſine cenſ. vel reliq.* præceptis & actib⁹ iuris poſſeſſorij in re factis. *Bald. in l. liberti. nu. 3. C. de oper. liber. in l. 2. num. 54. C. de ſeruit.* viciniæ ſcientia, locatione, *Bart. in l. 2. C. de acquir. poſſ. Bald. in l. 1. in fin. C. de ſeru. fug.* ſatione & plantatione, *Bald. & Dd poſt gl. in l. 3. C. fin. reg.*

A *Bart. in d. l. 2.* ſignatura ſeu conſignatione & clauſione rei velut traditæ, *l. quòd ſi neque. de per. rei vend. Bart. & Alex. in l. quæ dotis. ff. ſol. matr.* receptione clauiũ: *l. clauib. de contr. empt. Soc. in l. poſſideri. nu. 24. h. tit. & conſ. 131. in præſenti. nu. 3. & 8. vol 1.* item præſumptiuè, ex titulo *gloſ. & Dd. in l. quædam. in fin. de rei vend. l. 2. vbi Bart. de acq. poſſ. & in l. Celſus. nu. 16. de vſucap. l. eũ. §. fin. de Public.* & inueſtitura *Lanfr. in d. c. quoniam. verb. teſtium. num. 96. de probat. Angel. in l. quiſquis. C. de donat*

B *Bald. in l. empt. C. plus valere.* contra inueſtientem, non contra tertium: *Lanfr. prealleg. loc.* poſſeſſione totius, vnde præſumitur poſſeſſio partis, *l. is qui. 20. quib. mod. vſusfr. amit. c. ad decimas. de reſtit. ſpol. lib. 6. Innoc. in c. 2. num. 3. & 5 de cap. mona. Iaſ. in l. 3. in prin. nu. 34. de acq. poſſ.* contentorum in toto: *Socin. d. conſ. 131. nu. 2. per l. clauibus. de contr. empt. l. ſi ego. 9. §. dotis. de iur. dot. Ang. in l. qui vniuerſas in prin de acq. poſſ.* fama: *c. cùm cauſam. 13. de probat. Bart. in l. 1. in fin. C. quom. leg. Mont. tract. fin. reg. c. 55. 56.*

C teſtibus qui deponunt, vidiſſe poſſideri, *l. ſtipulatio iſta. §. hæc quoque. vbi gl. ad verb. referente. & Dd. de verb. oblig. Panor. in d. c. cùm cauſam.* etiam ſingularibus, *gl. in l. ob carmen. §. fin. de teſtib. Bald. in l. fin. opp. 16. C. de edict. diui Adr. toll. Lanfr. in c. quoniam. verb. teſtiũ. de probat.* non ſimpliciter inſtrumentis, *l. prædia. 84. vbi Bart. hoc tit.* licet ſuper traditione factis; *Spec. de probat. §. 1. nu. 32. Bart. Bald. & Dd. in d. l. prædia. per illũ tex. Lanfr. in d. c. quoniam. verb. teſtium. nu. 97.* nam his intel-

D ligitur tantummodò facta apprehendendi poteſtas: *Dd. in d. l. prædia. Lanfr. præall. loc.* nec æſtimo rei publicæ, *Bart. Bal. & Dd. in l ſi pater. 8. C. de act. empt. Lanfr. prealleg. loc. num. 96.* &c. qua de re plura à Dd *Dd. in l. Celſus. vbi Bart. num. 23. de vſucap. gl. ſing. in l. 3. C. fin reg. Bald in l. fin. in 15. oppoſ. C. de edict. diui Adr. tollend. & in l. iudicia. C. de rei vend. & conſ. 161. proponebatur. vol. 3 Lanfr. in d. c. quoniam. verb. teſtium. num. 96. Alex. conſ. 88. quoniam. & conſ. 99. viſis. nu. 6. vol. 5. Socin. d. conſ. 131.*

E *in præſent. per tot. vol. 1. Montan. in tract. fin. reg. cap. 52. 55. 66. cum ſeqq.* ſtudioſi petant.

¶ Finis & effectus poſſeſſionis eſt, vt rebus 7 poſſeſſis vtamur fruamur. Sed ſunt & alij poſſeſſionum effectus atq; vtilitates. Nam bonæ fidei poſſeſſor fructus lucratur, *l. certum. 22. C. de rei vendic* & eſt quaſi dominus, *l. bonæ fidei. 48 ꝟ tit. 1. l. bona 178. de regul iur* proque domino habetur tam diu, quoad liquidò contrarium nõ demonſtratur; *l. fin. C. de rei vendic.* quare & probationis

F onere in iudicijs leuatur: *l. 2 C. de probat. § commodum. Inſti. de interd.* præſumitur enim eſſe dominus, *l. ſicuti. §. ſed etſi. ſi ſeru. vend. l. 1. ꝟ. famil. erciſc. Dd. in d. l. 2* & iuſtè, atque ex titulo contractuque iuſto poſſidere. *Bart. in l. pen. nu. 3 & 4. de condit. inſtit. gloſ fin. in l. quadam. 76 de rei vendic. Lanfr. in c. quoniam. verb. teſtium. num 96 de probat.* Deinde póſsidendo rerum etiam dominium tempore nanciſcimur, vt non immeritò ex poſſeſsionibus cœpiſſe dominia. I. C. *hic in l. 1* teſtetur: de

G quo plura ſuo loco dicemus *ad tit. ſeqq.* Affert etiam poſſeſsio ius reſiſtẽdi propria authoritate

contra omnes qui poſſeſſioni impedimentum aliquod creant. *l. quemadmodum. 29. §. 1. ad leg. Aquiliam. Bartol. poſt gloſ. in l. 1 §. interdictum. num. 3. de interdict. per l. 1. §. vim vi. l. 3. l. cùm igitur. de vi & vi arm.*

8 ¶ Affinis eſt poſſeſſioni detentio. Sed quia alius poſſidere poteſt, alius detinere alieno nomine atque iure, vt colonus: *l. 2. C. de praeſcr. 30 ann. l. 3. §. item. cum ſeqq multis. hoc tit.* ſequitur, aliud detentionem eſſe, aliud poſſeſſionem. *l. poſſeſſio. 49. hoc tit.* Item proprietas; cùm videlicet vnà cũ poſſeſſione in dominio cõcurrit: nam quando per ſe in abſtracto conſideratur, tum nihil habet commune poſſeſſio cum proprietate. *l. naturaliter. §. 1. hoc tit. l. 1. § huius. ff. vti poſſidetis.* Contraria verò poſſeſſioni, ſunt amiſſio eius & interruptio. De interruptione, ad titulum ſubſequentem opportunius dicemus. Amiſſio autem poſſeſſionis, varijs modis contingit: vt ſi cui poſſeſſio rei ſoli per vim auferatur, mobilis per furtum fraudemq; ſubtrahatur, *l. naturaliter. 5. de vſucap.* aut per inundationem occupetur res, *l. 3. §. Labeo. hoc tit.* vel fiat ſacra aut religioſa, *l. qui vniuerſas. 30. hoc tit.* vel in aliam ſpeciem mutetur, *d. l. qui vniuerſas. 30. §. 1.* (Speciem dico: nam qualitas accidens non mutat poſſeſſionem: vt ſi res fiat dotalis: *l. ſi fundum. de fund. dot. Bald. in tract. praeſcript. 3. parte 6. partis princ. quaeſt. 1. num. 5.*) vel ſi praetor eam auferat, vel in eam alium mittat: *d. l. qui vniuerſas. §. 1. vide ff. de damno infecto.* item ſi quis alieno nomine poſsidere ſe conſtituat: *l. ſi in aliquam. 28. l. quamuis §. 1. l. quod meo. l. interdum. hoc tit. vide latiſſimè Tiraquel. de conſt. poſſeſſ.* & denique, vt ait I. C. ex varijs cauſis poſſeſsionem amittere poſſumus. *d. l. qui vniuerſas. §. 1.* Nam quae ſunt cauſae eam acquirendi (ſunt autem multiplices) eaſdem & amittẽdi eſſe conſentaneum eſt. *l. 3. in princ. l. quemadmodum. 8. hoc tit. l. ferè. de reg. iur. cum ſimil.*

DE VSVRPATIONIBUS & vſucapionibus. Tit. III. C. 7. 31. 33.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dicta ſit vſucapio.*
3 *Quid ſit.*
4 *An dominium directum ex voluntate domini adijciatur.*
5 *De continuatione poſſeſſionis, interruptione & vſurpatione.*
6 *Cuiuſmodi poſſeſſio ad vſucapionem requiratur.*
7 *Species vſucapionum à diuerſitate temporum, & de iure Sax.*
8 *De praeſcriptionibus.*
9 *Cauſa efficiens, & ratio vſucapionum.*
10 *Materia, & quae res vſucapi poſſunt, aut non.*
11 *Forma: & quis titulus, quae bona fides, qualis continuata poſſeſſio, & quanti temporis requiratur.*
12 *De acceſſionibus temporum.*
13 *De cauſa finali.*
14 *De effectu.*
15 *De interruptione.*

SED † vim & effectum poſſeſsionis in vſucapionibus praecipuè proſpicere licet, quae per lõgam poſſeſsionem iure ciuili dominium poſſeſſori apponunt. 1 Vſucapio † dicta eſt, quòd vſu res per eam capitur, id eſt, ſine precio & gratis acquiritur: nam capionem pro gratuita acquiſitione poni, dubium non eſt, *vt in l. qui precio 8. l. ſi mulier. 12. l. mortis. 18. l. eum qui 21. ff. tit. de donat. cauſa mortis.* Vſurpare ſignificat vſu retinere, atque ita in alterius vſucapionem poſſeſsionemq; interrumpere. *l. 2. hoc tit. vbi Cuiac. & in l. 4. §. vltimo. hoc tit.* 2

¶ Vſucapio eſt, dominij rerum per vſum continuum, poſſeſsionemque definiti temporis acquiſitio: vel, ſecundùm Modeſtinum, eſt adiectio dominij per continuationem poſſeſsionis, temporis lege definiti. *l. 3. hoc t.* Eſt igitur adiectio dominij potius, quàm acquiſitio. Nec † enim acquiritur per eam à domino tradente, & ſuum ius transferente, ſed adijcitur poſſeſſori à lege: quae propter bonum publicum praeſumit, dominum tanto tempore tacentem, rerumque ſuarum negligentem, in alienationem cõſentire. *l. alienum. 28. de verb. ſign.* Quam praeſumptionem lex ideò inducit, vt ſit iuſtior vſucapionis cauſa, quaſi permiſſu domini transferens dominium, cuius conſenſus ex diuturna patientia praeſumitur: quod & aliàs fieri ſolet. *l. qui in aliena 6. in princ. vbi Dd. de acq haered. l. ſi filius fam. 10. C. de petit. haeredit.* Quare eſſe adiectionem dominij non vtilis modò, ſed etiam directi, dicendum eſt: *l. 1. l. fin. C. de vſucap. transformand. l. 20. C. de pactis l. 1. C. de praeſcr long. temp.* quanquam alij pro adiectione legunt adeptionem, *Cuiac. in l. 3. hoc tit. ex Vlp. lib. 19 & Iſidor. l. b 5. vide quae dixi Inſt. eod. in prin.* vt vſucapio ſit dominij adeptio potius quàm adiectio: id quod Contio *Diſput. lib. 1. cap. 10. 12.* non placet, vſitatam lectionem retinenti. 3 Additur, Per continuationem poſſeſsionis oportet enim eam eſſe continuam, *d. l. 3. l. nunquam. 31 §. 1. l. poſſeſſio. 20. h. t.* Nam † ſi interrupta ſit, puta per ablationẽ poſſeſsionis, quae naturalis dicitur interruptio: *l. naturaliter. 5. h. t.* aut per litem motam, quae ciuilis: *l. nemo. 10. C. de acq. poſſeſſ. l. morae. C. de rei vendic. l. fin. C de praeſcr. 20. annor.* ad effectum perduci nequit *d. l. nemo. cum ſimil. ff. al. leg.* Et haec interpretatio appellari ſolet vſurpatio: cuius hic in rubrica mentionẽ fieri videmus. nam oratores vſurpationẽ pro frequenti vſu accipiunt *d. l. 2. h. tit.* Dominus itaque retinens frequẽti vſu rei poſſeſsionem, ne ab altero vſucapi poſsit, 4 5

poſſit, vſurpare eam, atq; ita vſurpando alterius A
6 poſſeſſionem interrumpere dicitur. Verbum † autem poſſeſſionis debet cum effectu, & vt fieri ſolet in definitionibus, propriè accipi, videlicet de iuſta. plena & perfecta poſſeſſione, quæ & titulum habeat: hoc eſt, legitimam poſſidendi cauſam, ſufficientẽ ad acquirendum dominium: *l.3.§.vltim. in verb. iuſta acquirendi cauſa eius quod noſtrum non ſit. hoc tit. quid ſit titulus, vide Bald. in l.ancillæ.12.num.1. C.de furt. glo. & Card. in clem. 1. in princ. de cenſibus.* & bonam fidem, vt qui poſſi- B
det, credat ſe ſuo iure tanquam dominium poſſidere. Neque ſufficit vnius diei poſſeſſio, ſed tempus requiritur lege definitum: quod cuiuſmodi ſit, mox oſtendemus.

7 ¶ Species vſucapionum diuerſæ, à diuerſitate definiti temporis ſumuntur. Nam quædam eſt triennalis, in rebus videlicet mobilibus, quam propriè hoc nomine appellari volunt: *in Rubr. h. tit. & Inſtit. & C. eod.* quædam eſt quadriennij, vt cùm a fiſco res emuntur: *l.1. & tot. tit. C. de quadr.* C
præſcr. §. fin. Inſt. eod. quædam decem annorum, videlicet in rebus immobilibus inter præſentes: quædam viginti, inter abſentes: *tot. tit. C. de long. temp. præſcr. §.1. Inſtit. eod.* quædam triginta annorum, cùm quis ſine titulo longiſſima poſſeſſione rem adipiſcitur: *l. ſi quis emptionis. 8. & tot. tit. C. de præſcr. 30. annor.* quædam *l. fin. C. de præſcr. 30. ann.* 40. vt in rebus Eccleſiæ præſcribendis: *Authen. quas actiones. C. de ſacroſ. Eccleſ.* quædam 100. annorum, aut tanti temporis, vt de eius initio non D
extet memoria, vt in rebus ciuitatum, *l. fin. C. de ſacroſ. Eccleſ.* & Principis: *l. competit. 6. C. de præſcr. 30. annor.* item in ſeruitutibus, ſecundum traditionem noſtrorum (quam ℥. de ſeruit. refutaui) quæ cauſam nõ habent continuam, *l.3. §. ductus. de aqua quotid. & æſtiu. l. diuturna. C. de aquæduct. lib. 11. Dd. in l. foramen. 27. de ſeru. vrb. præd. vide tamen quæ contrà dixi tit. de ſeruit.* &c. Saxones duas tantùm ſpecies præſcriptionum agnoſcunt, *vide Schurff. conſ. 32. num. 14. cent 1.* quarum altera an- E
nalis eſt, & aliquot dierum, quæ titulum & bonam fidem requirit, videlicet in rebus mobilib⁹, *Schurff lib. 11 artic. 44 vbi gl. & lib. 1. art. 28. & 29. vbi vide glo. num. 3.* item vtenſilibus & expeditorijs: *Fachſ. diff 11.* altera verò, quæ ad res immobiles & incorporales, etiam hæreditarias, *Fachſ. d. d. tit. vide ℥. de petit hæred. per l. 4. C. in quib. cauſ. ceſ. præſcr. l. hæreditatis. C. de petit. hæred.* pertinet, 30. & vno annis atque aliquot diebus, hoc eſt, ſeptimanis etiam abſque iuſto titulo & bona, vt F
volunt (quod vix admittendum videtur, vt dixi conſil. 2. & 8.) fide completur: *Lands. lib. 1. artic. 29. vbi gl. Fachſ. differ. 11.* quæ tamen non pertinere exiſtimanda eſt ad actiones temporarias: puta iniuriarum, doli, ſtatus, adulterij, & ſi quæ ſint ſimiles, quæ certis temporum ſpacijs anguſtioribus ſunt circumſcriptæ: *gloſ. fin. art. 28. lib. 1. & art. 37. lib. 2.* de quo tamen probabiliter poſſet diſputari, vt paulò pòſt dicemus. Et hæ quidem vſucapiones propriè dici poſſunt, quoniam ijs G
dominium plerunque vſucapitur.

A ¶ Præter has autem quædam ſunt præſcriptiones quæ dominij quidem ius non tribuunt, ſed exceptione muniunt poſſeſſorem, atque ita ſunt non dominij, ſed vſus per diuturnam poſſeſſionis continuationem acquiſitio: vt olim fuit in longi temporis poſſeſſione, de qua titulo de ſeruitutib. actum eſt; item ex conſtitutionibus, cùm quis rem triginta annis poſſedit, quam vſucapere non licet, puta furtiuam: vel cùm mala fide & ſine titulo poſſidetur. Etſi e- 8
B nim dominium continuatione poſſeſſionis hic quæri nequit: tamen quia ſpacio 30. annorum præſcribitur omnibus actionibus, ita vt exceptione elidantur, *l. ſicut. 3. l. omnes. 4. l. ſi quis. 8. C. de præſcr. 30. annor. notat. Inſtit. de perp. & temp act.* poſſeſſor ope præſcriptionis tutus eſt. *d. l. ſi quis. 8. §. 1. C. de præſcr. 30. annor. vide Cuiac. in l. 4. §. vlt. hoc tit. & Inſtit. eod.* Quanquam ſunt quædam actiones, quæ 40. tantùm annis præſcribantur: *d. l. 4. l. cùm notiſſimi. 7. l. fin. C. de præſcr. 30. annor.* vt
C econtrariò nonnullæ vno anno, ſicuti iniuriarũ actio: *l. ſi non conuicij 5. C. de iniur.* quædam biennio, vt actio doli: *l. fin. C. de dolo malo.* nonnullæ quinquennio, vt inofficioſi querela, *l. ſi quis filium. 34. C. de inoffic. teſtam. l. Papinianus. 8. §. fin. vbi gl. & Dd. ℥. de inoffic. teſtam.* accuſatio adulterij, *l. iure mariti. 6. C. de adult. l. mariti. §. quinquẽnium. ff. eod. tit.* item controuerſiæ ſtatus defuncti: *tot. tit. C. ne de ſtatu defuncto.* pleræque criminales, vicennio. *l. querela. 12. C. de falſis.* Aliæ alijs tempo-
D ribus: de quibus videre licet Hoſtienſem & Placent. ad tit. de præſcriptionibus. Qua in parte illud meritò dubitari poſſit, an ſtatuta, quæ ad 30. annos omnes præſcriptiones reducunt, vt ius Saxonicum, ſicut antè dixi, & mores Burgundiorum, *Chaſſ. in conſuet. Burg. des foreſts. §. 8. per tot.* etiam has temporales includant, & ad ſe trahãt. id quod videtur: quia & præſcriptionem 20. annorum, & longiſſimi ac immemorialis temporis comprehendunt. *vide Chaſſ. præalleg. loc. num. 3.*
E *quod & moribus Sax. ſeruatur. vide tamen gloſ. contrariam, lib. 1. art. 29 ſub litera b. & num. 4.* Moribus tamen Saxonicis, vt antè dixi, hæ temporales, præſertim annuæ, non includuntur. *glo. vltim. art. 28. lib. 1. & art. 37. lib. 2.* Illud etiam hîc ſciendum, Dd. *vide in l final. C. de ann except. l. omnes. l. ſicut. l cùm notiſſimi. C. de præſcr. 30. annor. l. moræ. C de rei vend.* alias præſcriptiones facere odioſas, alias fauorabiles, alias mixtas.

¶ Cauſa vſucapionis efficiens, eſt lex ciuilis 9
F x 11. Tab. primùm conſtituta, *in princ. Inſtit. eod. Cic. in Topic.* & deinceps varijs Principum conſtitutionibus emendata, *tot. tit. C. de long. temp. præſcript.* quæ bono publico introduxit vſucapiones, ne ſcilicet rerum dominia ſemper ſint in incerto. *l 1. hoc tit.* atque hac ratione excitentur perpetuæ de poſſeſſionibus lites, quas quidem prohiberi & conſopiri publicè intereſt: *not. in l. quidam. 21. ſi cert. pet.* vt non mirum ſit, ſi huic publicæ vtilitati cedat lex inferior, quæ vetat cui-
G quam inuito dominium auferre. *l 4. C. rei vendic. l. non debet. 75. de regulis iuris. vide l. 2. & ibi Dd.*

C. de quadr. præſcript. & in l. æquiſſimè. de vſufruct. Iaſ. & Dd. in l. 2. C. ſi cont. ius vel vtil. publ. & in eandem ſententiam ſuprà diſputata tit. de acq. rer. dom. Omnium porrò legum ſumma & ſuprema eſt, quæ ſalutem & vtilitatem publicam tuetur, vt oſtendunt Plato & Cicero. *in lib. de Legibus.* Salus populi, inquit Cicero *libro 3. de Legibus*, ſuprema lex eſto.

10 ¶ Materia, ſunt omnes res *vide Vlpian. tit. 19. vbi vſucapionem ad res mancipi & nec mancipi producit.* quæ poſſideri poſſunt. nam hæ rectè vſucapiuntur paucis exceptis: *vide Vlp. tit. 19. & Inſtit. eod. in princ. vbi dixi.* vt ſint res propriæ, *l. 4. § lana. h. tit. l. in bello. 12. §. 1. de captiu.* pupillares, *l. bonæ fidei. 41. ff. de acq. dom. l. ſi communē. quemad. ſer. Cuiac. l. 4. verb. ſi pupilli h. tit.* furtiuæ, & vi poſſeſſæ. *§. furtiuæ. Inſtit. eod. vide de iure Sax. glo. art. 28. lib. 1. & art. 29. eod. lib.* & quæ ex ijs rebus naſcuntur: *l. ſequitur. 4. § de illo. l. inſto. 44. §. etſi poſſeſſ. h. tit. l. ancillæ. 12. C. de furtis.* quæ vero poſſideri nequeunt, hæc non rectè vſucapiuntur: vt res ſacræ, ſanctæ, religioſæ, diuinæ, *l. vſucapionem. 4. hoc tit.* (vnde & contra ios diuinum non currit vllo tempore præſcriptio: *Panor. in c. ſtatuimus 2. num. 7. de tranſact. per cap. fin. extra eod. Schurff. conſil. 83. prædicta. num. 11. cent. 3. per cap. ad audientiam. cap. cùm venerabilis. de præſcript.*) item quæ ad fiſcum pertinent, *§. res fiſci Inſtit. eodem.* & iure gentium publica ſunt: *d. l. 9. l. præſcriptio 45. hoc tit.* aut meræ facultatis, *l. viam. de via publ. ref. vbi Bart. & in l. cùm notiſſimi. C. de præſcr. 30. annor. Panor. in cap. quoniam. §. vlt. num. 44. vt lis non conteſt. Cuiac. l. ſi pignori. 13. hoc tit. Mynſing. obſer. 16. cent. 1. latiſſimè Franc. Bald. in tract. præſcr. in 4. parte 5. partis princ. num. 1. 2. & per totum. Tiraquel. de retract. conuent. §. 1. glo. 2. num. 21. 22. cum multis ſequent.* liber item homo, *l. 2. C. de præſcr. quæ contr. lib.* & ſi qua ſunt ſimilia, quæ non poſſidentur: quia commercio & vſibus humanis ſunt exempta. Etſi autem res incorporales, vt ſeruitutes, iuriſdictio, &c. propriè non poſſidentur, eoque olim lege Scribonia vſucapi non poterant: tamen obtinuit & has inſtar rerum immobilium poſſe longo tempore capi *l. 2. C. de ſeru. iuris. l. corruptionem. 16. C. de vſufruct. vide l. 4. §. ſi viam. hoc tit. vbi Cuiac.* nam in immobilibus numerantur, *gl. in l. fin. C. in quibus cauſ. in integr. reſtit. arg. l. aut prætor. §. 1. de iur. dot. gl. in c. 2. ad verb. iura. 1. de reb. Eccleſ. non alien. per l. final. ca. de lan. temp. ipſ.*

11 ¶ Quod ad formam vſucapiendi attinet, ſciendum eſt, perficiendæ vſucapioni opus eſſe poſſeſſione, ſine qua nulla vſucapio procedit. *l. ſine. 25. hoc tit. c. ſine poſſeſſ. de reg. iur. in 6.* Vnde dicitur, tantum videri & intelligi in præſcriptione, quantum videtur poſſeſſum. *l. 1. §. ſi quis. vbi gloſſ. & Bart. de tit. act. prima.* & poſſeſſionem ſtrictiſſimi eſſe iuris, quæ nuſquam vltra & extra poſſeſſionis terminos extendatur. *vide latè Schurff. conſil. 86. num. 3. cent. 2. Iaſ. conſil. 16. num. 53. vol. 2.* Requiritur autem poſſeſſio eiuſmodi, quam poſſeſſor ſciat ſe ſuo nomine proprio habere. Nam ſi alieno nomine poſſideat, non vſucapit: *l. 2. C. de præſcr. 30. annor. Cuiac. in l. ſine. 25. hoc tit.* vt nec ſi per alium poſſideat, veluti per procuratorem, niſi ſe poſſidere habeat compertum: quia vt ignorantes vſucapiamus, in peculiaribus rebus tantùm receptum eſt. *l. 2. ff. pro ſoluto. l. Labeo. 9. hoc tit. l. 2. Celſus. l. qui fundum. §. vlt. ff. pro emptore.* Sed & ſine vitio acquiſitam eſſe poſſeſſionem oportet: quare opus eſt iuſto titulo; *l. Celſus. 27. h. tit.* hoc eſt, iuſta cauſa, & translatiua poſſeſſionis, & habili ad transferendum dominium, per quam inducetur legitimum poſſeſſionis initium, cuiuſmodi eſt emptio, donatio, &c. Denique & bona fides neceſſaria eſt, vt videlicet credat poſſeſſor, eum à quo habet titulum, fuiſſe dominum, & habuiſſe ius diſtrahendi aut alienandi: *l. bonæ fidei. 110. de verb. ſignif.* aut ſaltem credat ſe vſucapere poſſe. *l. ſi fur. 32. §. 1. hoc tit.* Quæ bona fides præſumitur, niſi probetur mala, *l. pen. C. de præſcr. longi temp. l. verius. 21. de probat. Dyn. in c. qui contra. 82. in fin. de regul. iur. in 6.* puta ex denunciatione, *l. ſi fundum. 17. C. de rei vendic. l. item. 22. § petitam. de pet. hæred.* aut ex interdicto legis, quæ vetet eiuſmodi rē quæ poſſidetur, alienari, *l. quemadmodum. 7. C. de agric. & cenſit. l. 11. d. c. qui contra.* & per conſequens vſucapi, *l. fin. C. de reb. alien. non alien. l. alienationis. 28. de verb. ſignif.* etiamſi poſſeſſor ignoret: nam iuris ignorantia non inducit bonam fidem: *l. nunquam. 26. hoc tit. l. 2. §. ſi à pupillo. ff. pro emptore.* iura enim omnes ſcire debent: *l. leges. C. de leg.* parta autem ſunt, ſcire, aut ſcire oportere. *l. 5. vbi Dd. ff. ſi cert. petat. l. qui fundum. 7. §. ſeruus. 2. ff. pro empt.* aut denique niſi alio modo de mala fide conſtet. *d. l. qui fund. 7. §. qui ſciens. l. ſi quis. 8. ff. pro empt. vide quæ dixi tu §. ſi quis à nō domino. Inſtit. de rer. diuiſ.* Sufficit autem initiò interueniſſe bonam fidem, videlicet traditionis tempore: *l. pen. ff. pro ſoluto. l. 2. in princ. ff. pro empt.* quamuis ſuperueniat poſtea alienæ rei ſcientia. *l. vnic. C. de vſucap. transfor. l. cùm hæres. ff. de diuerſ. & temp. præſcript. §. diutina. Inſtit. eodem.* Quod iure Pontificio non obtinet, quo neceſſe eſt poſſeſſorem nullo tempore rei alienę conſcientiam habere. *c. fin. vbi Dd. de præſcr.* At contrà vſus Saxon. bonæ fidei nullam rationem in longi vſucapione temporis habet, ſed ſolùm conſiderat poſſeſſionem temporis continui: cuiuſmodi ſpacium (quanquam non æquè longum, vt dictum eſt) etiam legibus requiritur. Non enim ſufficit, poſſeſſionem iuſto titulo & bona fide munitam eſſe, ſed ſuper hæc neceſſarium eſt, per tempus lege definitum eam continuari. Lege autem XII. Tabul. olim definitum erat ſpacium, [illegible] mobilibus quidem annus, in immobilibus [illegible] biennium, duntaxat in Italico ſolo. *l. vnic. C. de vſucap. transfor. Inſt. de vſucap. in prin.* Nam prouincialia prædia ſicuti non erant mancipi, nec in pleno poſſidentium dominio, *Theoph. § per traditionem. Inſtit. de rer. diuiſ.* ita nec vſucapi poterant. Cur autem tam breui tempore vetuſtas vſucapiones concluſerit, indicat rationem Varro, cum ait. Boni patrisfamiliâs eſſe rerum immobilium quotannis inire rationē, & ſecundum [illegible], quod

deſide-

deſideratur quærere; rerum mobilium ſingulis
ſemeſtribus. Sed Iuſtinianus, auctis iam paſſim
ita diuitijs, vt locupletes in iſtis temporum an-
guſtijs non omnes circumſpicere poſſeſſionum
& facultatum ſuarum partes commodè poſſent,
ne domini maturius quàm par eſſet, rebus ſuis
defraudarentur, ita vſucapiones transformauit;
vt res quidem mobiles per triennium, immobi-
les verò in omnibus indiſtinctè terris (nam vetus
illa Italici & Prouincialis ſoli differentia, tempo
ribus Iuſtiniani erat obſoleta) per longi tempo-
ris poſſeſſionem, id eſt, inter præſentes decennio,
inter abſentes 20. annis, nunc vſucapiantur. *l. fin. C. de vſucap. transfor. Inſt. eod. in princ. vbi dixi.* Per
tanti igitur temporis ſpacium neceſſe eſt conti-
nuari poſſeſſionem, & non interrumpi *c. illud. 8. ext. de præſcript.* aut naturaliter, vt quia poſſidere
poſſeſſor deſijt, vel quia aliquid ex ſubſtantiali-
bus vſucapionum ei interuenit: *Franc. Bald. tractatu præſcr. 3. parte 6. partis prin. num. 38.* aut ciui-
liter, vel per litis conteſtationem. *l. mora. C. de rei vend. l. nemo. 10. C. de acq. poſſ. l. antepen. C. de præſcr.*
12 *long. temp.* Sciendum † tamen eſt, nonnunquam
poſſeſſiones & tempora diuerſarum perſonarum
coniungi, quæ videlicet poſſeſſionis cauſam in-
uicem immediatè dant & accipiunt, *l. poſſeſſio. 20. hoc tit. cum ſimil.* Sic continuatur tempus te-
ſtatoris in hæreditatem & hæredem, *l. hæres. 12. l. nunquam 31. §. vacuum l. iuſto. 44. §. nondum. h. tit.*
hæredis in legatarium, venditoris in emptorem,
donatoris in donatarium. *§. inter. Inſt. eod vbi vide quæ ſcripſi. l. 2. §. ſi eam rem. ff. pro emptore. vide ff. de diuerſ. & temp. præſcr.* &c.

13 ¶ Quod ad cauſam finalem attinet, vſucapio-
nes bono publico (inquit Caius) introductæ
ſunt, *l. 1. hoc tit.* ne rerum dominia ſint incerta, &
vt aliquis reperiatur litium finis: *l. final. ff. pro ſuo.*
quas minui & ſopiri, publicè intereſt. *c. nonnulli. 28. §. pen. de reſcr. clem. diſpendioſam. de iud.* Itaq;
quamuis videri poſſit iniuriū, alicui inuito rem
ſuam auferri (vnde præſcriptio iniquū eſſe præ-
ſidium perhibetur, *in Authen. vt Eccleſ. Rom. Zaſ. conſil. 16. orta. nu. 53. volum. 2.*) tamen quia maior
ratio habenda eſt publicæ tranquillitatis & con-
ſtitutionis dominiorum, quàm priuatæ ſingu-
lorum vtilitatis: meritò etiam cum aliquo pri-
uatorum incommodo negligentium res ſuas, &
quodammodo pro derelicto habentium, vſuca-
piones introductæ ſunt: *ex ratione l. 2. Cod de qua. præſcr. Auth. res quæ. C. com. de leg l. vlt. in vbi Iaſ. & Dd. C. ſi cont. ius. & in l. 2. C. de precibus.* vt aliquo
ſaltem tempore certò vnicuique conſtare poſſit,
quid ſuum, quid alienum eſſet, neque perpetuò
lites timere poſſeſſor cogeretur: quas innume-
ras oriri neceſſe eſſet, præſertim in tanta proban-
di dominij difficultate, *not. in l. cùm res. 12. Cod. de prob.* niſi lex certo tempore proprietatem poſſi-
denti acquiri vellet: vnde Cicero vſucapionem
finem ſolicitudinis & periculi litium vocat. Sa-
luti igitur publicæ & tranquillitati (quæ ſupre-
ma lex eſt) prouidendum fuit, etiam cum ſin-
gulorum non maximo detrimento, vt & ſupra

A oſtenſum eſt: maximè cùm iuſtè conqueri non
poſſit dominus, cuius quaſi permiſſu & volun-
tate vſucapio intelligitur compleri: *l. alienatum. 28. de verb. ſignific.* ex diuturna enim eius patien-
tia atque ſilentio, conſenſus tacitus præſumi-
tur, *l. qui in aliena. 6. §. 1. vbi Dd. de acquir. hæred.*
præſumptione iuris & de iure, contra quam non
admittitur probatio. Ita enim ob bonum pu-
blicum lex ſtatuit, tum fauore præſcribentis bo-
na fide, tum in odium negligentis ius ſuum
B tempeſtiuè proſequi. *c. præſcriptionum. 16. quæſt. 3. Bart. in l. 1. hoc tit. & in l. nemo poteſt. de leg. 1. Dynus in c. poſſeſſ. de reg. iur. in 6. Tiraq. in tract. præſcript. §. 1. gl. 7. § fin.*

¶ Effectus vſucapionis eſt præcipuus, quòd 14
dominium poſſeſſori adijciat, *l. traditionibus. C. de pactis.* ſicuti dictum eſt: adeò vt is & aduerſus
agentes munitus ſit exceptione præſcriptionis,
quæ eſt litis finitæ, impeditque *Socin. late in cap. olim. num. 19. de lit. conteſt. Guid. Pap. decis. 416. nu.*
C *15.* conteſtationem, *c. 1. de lit. conteſt. in 6. Dd. in l. fin. ff. pro ſuo.* & ipſam rem vendicare etiam ab an-
tiquo domino poſſit: *d. l. ſi quis emptionis. 8. in princ. C. de præſcr. 30. annor.* quamuis Publiciana
contra dominium non detur. *l. penult. & l. fin. de Public.* Neque id ſolùm in vſucapione triennali
verum putetur, ſed etiam in decennali, & 20.
annorum: ſcilicet vt eſt conſtitutione Iuſtiniani
non tantùm vtile dominium, verùm etiam di-
rectum hoc modo acquiratur. *Cont. Diſput. lib. 1.*
D *cap. 1. qui vtilem in rem ante Iuſtin. etiam competijſſe hinc probat, ex l. ſi quis. 8. C. de præſcrip. 30. annor.*
Inducit etiam vſucapio iuſtum titulum, *cap. de quarta. de præſcript. c. 1. eod. in 6. Imol. in c. fraternitatis. de teſtibus.* & eſt ſimilis ſolutioni: *Bald. in l. tam mandatori. C. de non num. pec. Bald in tract. præſcrip. 1. part. princ. quæſt. 6. num. 4. l. ſi pupilli. §. vlt. de ſolut. gloſ. Land. lib. 1. artic. 29.* non quidem per
omnia, ſed ſecundùm quid. *Bart. in l. item. §. quod adijcitur. de conſtit. pec.* Tollit enim ciuilem obli-
E gationem, & elidit naturalem. *Bart. in l. fin. §. 1. ff. rem rat. habit.* Contraria vſucapioni ſunt iniuſti-
tia, ſeu nullitas tituli, mala fides, & reliqua quæ
in formam vſucapionis incurrunt: de quibus ſu-
prà eſt expoſitum. item pactum vel ſtatutum,
quo præſcriptio inhibetur, qua de re variæ ſunt
Doctorum diſputationes: quod tamen ad ſta-
tutum attinet, pleríque aſſentiuntur, eo præſcri-
ptionem tolli poſſe, quemadmodum & lege:
Angel. in l. 1. C. ne rei dom. vel temp. Baldus in Auth.
F *quas actiones. C. de ſacroſancta Eccleſia. Chaſſ. in conſuetud. Burg. §. 11. de mainſmor. ad verb. per quelque laps. num. 10.* etiamſi illam Princeps inhibere ne-
queat, niſi addita clauſula, Non obſtante, *Bald. in d. Auth. quas actiones. per illum text. Chaſſ. præallegato loco.* &c. De pacto variant ſententiæ: alijs exi-
ſtimantibus, *vide de hac re Boer. deciſ. 182. num. 8. & 9 part. 1.* per conuentionem derogari præſcri-
ptioni poſſe: *Dyn. Bal. Imol. in l. nemo poteſt. de leg. 1. Bal. in l. vnic. C. de ſent. quæ pro eo quod inter. & in l.*
G *1. vbi etiam Ang. C. ne rei dom. Ant. de But. in c. cùm nō liceat. de præſcr. Schurf. conſ. 14. nu. 6. cent. 1.* quam

communem eſſe dicit Tiraq. de retr. con. §.1 gl. 2. nu. A 14. alijs id planè negantibus, vide latiſſimè Tiraq. in tract. retract. conuen. §.1. gl. 2. num. 13. & 14. quod bono publico vſucapiones ſint introductæ. Iaſon poſt Bart. in d. l. nemo. num. 80. de legat. 1. Oldr. Cyn. Bald. in l. centurio. de vulg. & pupil. Panor. & Felin. num. 11. in Rubr. de præſcr. Ang. conſ. 55. Gulielmus. adeò vt etiamſi partes pactum appoſuerint, ne iuri offerendi ex contractu vllo tempore præſcribi poſſit, nihilominus currat præſcriptio: Ang. conſil. 55. Schurff. conſil. 14. num. 3. cent. 1. quod per- B iniquum videri poſſet, niſi bonum publicum, quo vſucapiones introductæ ſunt, priuatorum pactis atq; commodis eſſet anteferendum. Auth. res quæ. C. communi de legat. & fideicom. Sanè (vt rem in pauca conferam) communius concluditur, vt & in camera Imperij ſeruatur, tali pacto tolli præſcriptionem 30. & 40. annorum, cui renunciari poſſit, non immemorialem: abſque verò tali pacto, iuri offerendi, luendi, & alijs quæ ſunt meræ facultatis, ne quidem 30. annis præ- C ſcribi; etiamſi plures contrà diſputent. vide latiſſ. Tiraq. omnia ab vtraque parte allegãtem, in tract. retract. conuent. §.1. gl. 2. Dd. in d. l. cùm notiſſimi. C. de præſcript. 30. annor. Cuiac. in l. pignori. 13. hoc tit. Mynſ. obſer. 16. cent. 1. Franc. Bald. de præſcr. 4. parte 5. partis princ. per totum. Tiraq. prætallegato loco putat contrariam eſſe communẽ, ſecundùm quam etiam in Parlamento dicit iudicatum. num. 22. & 26. vide etiam ʒ. ad tit. de reſcind. vendit. Sed hæc in Commentarijs noſtris limatius exponentur. Summas enim D hîc duntaxat rerum, non etiam integras diſputationes tradere inſtituimus. Contraria quoque eſt vſucapioni, ætas pupillaris: contra quam nec incipere poteſt præſcriptio, nec antè cõtra defunctum forte incepta continuari; ſed durante ea ætate, omnis præſcriptio dormit atque ceſſat. l. bonæ. 41. de acq. do. l. ſi communem. quemad. ſer. amit. Cuiac. l. 4. verb. ſi pupilli. hoc titul. l. fin. vbi gloſſ. & Dd. C. in quib. cauſ. reſtit. & in l. 1. C. ſi aduerſ. vſucap. & in l. ſicut. ad verb. ſeruanda. C. de præſcr. 30 anno- E rum. Franc. Bald. in tract. præſcript. 1. parte 6. partis princ. num. 34. Schurff. conſil. 28. ſuper num. 10. & conſil. 65. quod in præſenti. num. 2. cent. 1. item minor ætas ſupra pubertatem, contra quam tantùm præſcriptio 30. annorum currit, l. ſicut. C. de præſcrip. 30. annor. non etiam alia minor 3. 10. vel 20. annorum: l. fin. C. in quib. cauſ. in integr. reſtit. quanquam contra alium inchoata, erga minorem continuetur. Bald. num. 1. & 2. Dd. in l. fin. C. in quib. cauſ. Bart. in l. etiam. de minor. vide omnino F Franc. Bald. prætalleg. loc. nu. 35. Canon. in c. conſtitutus. de in integr. reſtit. Eadem ratione & hoſtilitas, peſtis, vel ſimilis caſus impediens agendi facultatem, præſcriptionem impedit, nam impedimento eiuſmodi durante, dormit ſimiliter vſucapio: c. ex tranſmiſſa. vbi Innoc. & Panor. de præſcr. Bart. in l. naturaliter. nu. 22. hoc tit. Panor. conſ. 98. vol. 2. quod verum eſt actione iam nata: nam antequam naſcatur, ſi impedimentum incurrat, haud quidem dormit præſcriptio, ſed non inci- G pit currere iuxta regulam quæ iſtis in terminis valet & accipienda eſt: Non valenti agere nõ currit præſcriptio l. 1. §. vlt. C. de annal. except. Cuiac. in l. pignori. 13. hoc tit. Aduerſatur etiam vſucapioni, in integrũ reſtitutio, per quam reſcinditur. Reſtitutio autẽ tam minori datur, l. vnic. C. ſi aduerſ. vſucap. c. conſtitutus. vbi Innoc. de in integ. reſtit. Tiraq. in tract. præſcr. ad verb. minores. quam ei qui agere quacunque ex cauſa nõ potuit. l. 1. ex quib. cauſ. maior. c. ex tranſmiſſa. de præſcript. Nam quod ſuprà poſitũ eſt, ceſſare ac dormire præſcriptio- B nem ob impedimentum hoſtilitatis, mortalitatis, aut ſimilis rei impedientis facultatem agendi, ſic accipiendum id eſt, quando facultas agendi ita planè impedita eſt, vt ob eiuſmodi caſum ius nõ reddatur: ſecus autem eſt, ſi ius nihilominus redditur. nam tunc currit etiam tempore belli vel peſtis præſcriptio: quanquam non valenti agere, detur in integrum reſtitutio; ita diſtinguit Panorm. in d. c. ex tranſmiſſa. Bart. in d. l. naturaliter. num. 22. hoc tit. Bald. in l. cùm notiſſimi. §. imò. C. de C præſcript. 30. annor. vt & illi qui ius perſequendi quod ad rem habebat, ignorauit. Nam quamuis præſcriptio contra ignorantem currat, perinde atque aduerſus eum qui agere non potuit: l. fin. C. de long. temp. præſcr. tamen et aut ex cauſa ignorantiæ, datur in integrum reſtitutio contra vſucapionem & præſcriptionem tam longi glo. in l. ſi partem. 19. § ſi per fundum. verb. nõ vtendo. quemad. ſer. amit. & in l. ſi ſic. 7 verb. vna ſeruitus. vbi Caſtr. eod. tit. & in l. 2. in gloſſ. vltima. vbi Cyn. Bart. Bald. D Sal. Iaſ. C. de iur. emphyt. & in l. cum filiusfamilias. 49. §. in hac ſtipulatione. ad verb. & ignores. de verb. obligat. vide latè Tiraq. in retract. proximit. §. 35 gl. 4. num. 35. Schurff. conſil. 33. quod in terminis. num. 14. cent. 3. quàm longiſſimi temporis; vt habet communis opinio: gloſ. in l. ſicut. 3. verb. militia. C. de præſcript. 30. annor. Imol. in rep. c. fin. de præſcript. Panor. & Felin. in c. vigilanti. eod. tit. Rom. conſ. 123. primum. & conſ. 149. concluſionem. & conſ. 166. viſo. latè. Alexan. conſ. 7. videretur. lib. 1. & conſ. 84. in E cauſa. eod. lib. & conſil. 116 perſpectis. lib. 5. vbi dicit hanc eſſe communem. latiſſimè Tiraq. in retract. prox. §. 34. gloſ. 4. num. 36. idque intra quadriennium, non poſt completam vſucapionem, vt quidam opinati ſunt, ex l. fin. C. de temp. in integ. reſtit. cap. 1. eod. tit. lib. 6. ſed à primo ſcientiæ tempore computandum. Bald. in l. falſam. C. ſi ex falſ. alleg. Caſtr. in l. vlt. C. de dol. mal. Panor. in c. 1. in fin. de præſcrip. Bald. conſ. 235. Bart. lib. 1. Panor. conſ. 32. caſus. lib. 1. Tiraq. de retract. prox. §. 35. gl. 4.

F ¶ Sed cum primis contraria eſt vſucapioni interruptio: de qua reſtat vt vltimo loco nonnihil 15 diſſeramus, ſi prius illud præmiſerimus, aliud eſſe interrũpi, aliud dormire præſcriptioné. Cum dormit, prius inchoata vſucapio, non eſt nullius momenti, ſed ſublato impedimento, puta impuberi ætate, hoſtilitate, &c. continuatur, & tempus prius cum ſequẽte coniungitur. Bald. in l. cum notiſſimi. 7. §. imò. num. 7. C. de præſcr. 30. annor. Vbi verò interrumpitur præſcriptio, inchoata vſucapio ad nihilum recidit, & rurſus de integro eſt G ordienda præſcriptio, priore nihil commodante

vide

vide Innoc. Panor. Felin. Imol. in c. ex tranſmiſſa. de præſcripſ. Interruptio eſt actus quo cœptæ vſucapionis continuatio interpellatur, *l. nemo. 10. C. de acquir. poſſeſſ.* eſt interruptio temporis. *l. 2. in fin. de ann. ex Harmenop. lib. 1. tit. 3.* Ea porro noſtris aut eſt naturalis, aut ciuilis. *Bart. in l. naturaliter. 5. num. 4. hoc tit. gloſſ. in l. cùm notiſſimi. 7. §. penult. verb. innominata. C de præſcripſ. 30. annor. Felin. & Canon. in cap. illud. de præſcr.* Interruptio naturalis eſt, qua poſſeſſio (cuius continuationem complendam vſucapioni neceſſariam eſſe diximus) naturaliter, hoc eſt, aliquo naturali facto, & re ipſa, non fictione interrumpitur: *vide modos interruptionis. in l. qui vniuerſas. §. 1. de acq. poſſ. l. vlt. C. de acquir. poſſ. Bart. in d. l. naturaliter. eod. tit. Felin. poſt Panorm. in c. illud. de præſcripſ.* vt cùm poſſeſſori res ab alio mobilis aufertur, immobilis occupatur: *l. naturaliter. 5. hoc tit.* cùm is qui noſtro nomine poſſidet, puta colonus, rem in alterum alienat. *l. non ſolùm. 33. §. qui pignori. 9. hoc tit. l. 3. §. quod ſeruus. 3. tit. 1.* Ciuilis eſt ficta quædam interruptio, quæ fit per actum ciuilem, puta litis conteſtationem. Litis tamen conteſtatio olim vſucapionem, quæ tantùm naturali facto ſcinditur, *l. vltim. pro empt.* non interrumpebat: *l. 2. §. fin. pro empt. l. ſi poſt acceptum. 18. de rei vendic. l. Iulianus 9. §. penult. ad exhib. l. ſicut. 8. § planè. ſi ſeru. vend.* quia ſufficiebat, bono titulo. bonaque fide rem quæſitam eſſe: nec mala fides ſuperueniens, ius vſucapionis publicum, *l. 1. hoc tit.* ſemel rectè inchoatum reſcindebat. *l. bonæ fidei. 48. de acquir. rer. dom. l. 4. §. de illo. hoc tit. l. 2. §. ſi ſeruus. pro emptore l. vnica. C. de vſucap. transfor. Cuiac. in d. l. 2. §. vlt. pro empt.* quare etſi litis conteſtatio in mala fide conſtituit poſſeſſorem, *l. ſed etſi. 28. §. etiam. de petit. hæred.* condemnatione ſcilicet ſecuta; *l. 1. C. de pet. hæred. l. item. 20. §. 6. 7 cum ſeqq. eod. tit.* tamen quia non aufert poſſeſſionem, *l. nemo. 10. C. de acquir. poſſeſſ.* (quod fit demum in executione, *l. qui reſtituere. de rei vendic.*) ideò non interrumpebat vſucapionem: cæterùm præſcriptionem longi temporis, ſeu diutinam poſſeſſionem *l. penult. pro empt.* elidebat: *d. l. nemo. 10. C. de acquir. poſſ. l. 1. l. 2. l. antep. C. de præſcripſ. long. temp. Paulus lib. Sent. 5. cap. 2.* quia hæc non erat ius legale ante Iuſtinianum, quod inſtar vſucapionis dominium adijceret; ſed tantùm quædam exceptio, quæ ex æquitate dabatur bonæ fidei poſſeſſori, qui iam decem annis inter præſentes, viginti inter abſentes *Paulus lib. 5. tit. 2.* poſſediſſet rem quę non eſſet Italici ſoli, & in qua vſucapionum iura non obtinerent. *l. 3. & toto titul. de diuerſ. & temp. præſcript. l. 2. C. de præſcr. long. temp. d. l. nemo. 10. C. de acquir. poſſeſſ. l. bonę. 48. ff. de acquir. rer. dom.* Vbi igitur ante completum decennium lis mouebatur bonæ fidei poſſeſſori, ita vt in mala fide quouis modo conſtitueretur, euaneſcebat æquitas exceptionis, quòd tempus completum non eſſet. *l. moram. C. de rei vendic. d. l. nemo. d. l. 2. l. 1. l. antepen. l. pen. C. de long. temp. præſcr.* Extraiudicialis denunciatio (nam in iudiciali ſecus fuiſſe videtur, *l. 2. Cod. vbi in rem act.*) aut litis

A præparatio, hanc præſcriptionem non interrumpebat: *l. alienam. 13. pro empt.* nam etſi dubiam curam affert, *l. item. 22. §. petitam. de petit. hæred.* non tamen reuera conſtituit in mala fide. *Iaſ. in l. 1. num. 26. de condict. indeb. per gloſ. in cap. ſi diligenti. verb. bona fides. de præſcripſ.* Et hæc quidem ante Iuſtinianum obtinebant. Iuſtinianus potiò ſublata Italici ſoli & prouincialis differentia, voluit omnes res ſoli 10. vel 20. annis non præſcribi tantùm vtiliter veteri more, ſed etiam iure Quiri-

B tum, & ex ſua lege pleno iure vſucapi: vt ſuprà eſt dictum. *l. vnica. C. de vſucap. transfor. in princ. Inſtit. de vſucap.* Quare ſecundùm ἀκολουθίαν veterem, ne has quidē præſcriptiones nunc litis conteſtatione interrumpi oportebat. Sed Iuſtinianus ſicuti veterem vſucapionum rationē transformauit, *l. vnica. C. de vſucap. transform.* ſic interruptionis quoque ciuilis diſcrimina fortè ſuſtulit: voluitque denunciatione & citatione iudiciali, aut ſi ea haberi nequeat, extraiudiciali te-

C ſtatò facta, quamlibet præſcriptionē interrumpi, non modo longiſſimi temporis, *l. 3. l. cùm notiſſimi. 7. C. de præſcripſ. 30. annor.* vt volunt Dd. ſed etiam longi temporis, atque adeò triennalem quoque: *l. 2. C. de ann except. Nouell. 119. §. vltra. Auth. malæ. C de long. temp præſcr.* vt nihil neceſſe fuerit, Dd. *vide Bartol. in d. l. cùm notiſſimi. Cyn. & Bald. in d. l moræ. C. de rei vendic.* ad conciliandas ἀντινομίας, de diſcrimine vſucapionum fauorabilium & odioſarum, θαύματα ἰνμάτων comminiſ-

D ci: quando palàm ſit, & vnam eſſe omnium vſucapionum naturam, videlicet ſtrictam, *vide, vt dixi, Schurff. conſil. 86. nu. 3. cent. 2.* & Iuſtinianum ius vetus hac quoque in parte interpolaſſe: cuius emendationem etiam Canones ſequuntur. *gloſſ. & Dd. in c. fin. de præſcr. & in c. 2. de regulis iuris. in 6. vide Bald in l. 2. num. 7. C. de ſeruit Franc. Bald. in tract. præſcript. 3. parte, 6. partis princ. num. 37. & 40.* Excipitur à noſtris ab hac interruptionis regula caſus ille, cùm abſque titulo ex ſola aduer-

E ſarij patiētia ius incorporale præſcribitur, vt ſeruitus. *l. 2. C. de ſeruit.* Ad eam enim præſcriptionem interrumpendam, non opus eſſe volunt ſolenni denunciatione aut citatione, ſed ſufficere factum aliquod, quod diſpatientiam (vt vocant) domini declaret: vt eſt proteſtatio, pignoris captio, impedimentum vſus, *gloſſ. Cyn. Bald. Caſtren. Salic. & Dd. in d. l. 2. Bartol. in l. naturaliter. num. 27. hoc tit. Bald. in l. quemadmodum. 21. §. 1. & §. magiſtratus. ad leg. Aquiliam. c. auditis. vbi Innoc.*

F *de præſcript.* &c. Et hæc quidem in interrumpenda rerum vſucapione. Actionum porrò præſcriptionem ſola libelli oblatione aut citatione contendunt interrumpi: *Bart. in d. l. naturaliter. in fin. per l. maritus. §. quinquennium. de adulter.* quamuis non niſi per litis conteſtationem, actiones perpetuentur ad 40. annos: *l. fin. C. de præſcripſ. 30. annor.* ideoq; à denunciatione ſeu oblatione libelli noua præſcriptione opus eſſe: *Iaſ. in §. pœnales. nu. 110. Inſt. de actionib.* interruptionem etiam,

G quia facti eſt, non tantùm allegandam, ſed etiam probandam eſſe: *l. aſſeueratio. C. de non numer. pec.*

probari autem non modò per duos pluréſue te- A
ſtes conſentientes, ſed etiam per ſingulares. *Feli-*
nus in d.c.illud. num.12.de præſcrips. Franc.Bald.in
tract.præſcr.3.part.6. & vlt.part. quæſt.3. num.54.
Verùm in his multa ſunt non ſatis explicata, quę
paucis, quoniam exponi nequeunt, opportu-
niore pòſt tempore locoq́; , ſiquidē erit otium,
examinabuntur.

PRO SOLVTO.
Tit. IIII.

Hic titulus non eſt à ſuperiore in exem-
plari Florent. ſeparatus.

1 *Continuatio.*
2 *Quàm latè pateat hic titulus.*
3 *An titulus erroneus ſufficiat.*
4 *Explicatio l.3.*

1 QVia † verò diximus, ſine titulo vſucapio- C
nes non procedere: ſpecialius quædam de
iuſtis earundem cauſis attingamus. Con-
ſtat autē vſucapio primùm ex cauſa debiti, ſicuti
2 reliquæ obligationes. Itaque † qui rem debitam
accipit, pro ſoluto vſucapit: & nō tantùm quod
debetur, ſed & quodlibet pro debito ſolutū hoc
titulo vſucapi poteſt. *l.1.hoc tit. vide Cuiac.in l.non*
3 *ſolùm.§.ſi mihi 5.tit.1.* Sed † ſi exiſtimans me de-
bere, tibi tradam, ita demum vſucapio ſequetur,
ſi & tu putes debitum eſſe. Etſi enim ex illo ti- D
tulo vſucapere nequeo, qui non præceſſit. *l.quod*
vulgo.11.5 tit.1.l.poteſt.26.5 tit.1. tamen aliud eſt,
quando iuſtum credendi errorem poſſeſſor ha-
bet, *l.3.hoc tit.* & ex iuſto quaſi titulo res tradita
eſt, nam abſque traditione error non ſufficeret.
§.pen.Inſtit.de vſucap. l.2.ff pro legato.l.Celſus.27.l.
pen.5.de vſucap. Quamobrem ſi ex aliqua cauſa,
puta ſtipulatu, putemus deberi, & eo nomine
ſoluas, rectè pro ſoluto vſucapiam. *l.9.ff.pro ſuo.*
4 Aliud † eſt, ſi putem me ex cauſa venditi teneri, E
& ideo tradam. Hic enim niſi emptio præcedat,
nec pro emptore, nec pro ſoluto vſucapio locum
habet. Diuerſitatis ratio in illo eſt, quòd in cæ-
teris cauſis ſolutionis tempus inſpicitur, neque
intereſt, cùm ſtipulor ſciam alienum eſſe nécne:
ſufficit enim me putare tuum eſſe cùm ſoluis. In
emptione autem, & contractus tempus inſpici-
tur, & illud quo ſoluitur. Nam improbè facit, &
quaſi furtum committit, qui ſciens rem emit a-
lienam. *l.ſi in emptione.24 §.item, cum ibi notat. de* F
contrah.empt. Quæ fraus opinione erroris, tem-
pore traditionis interueniēte nō diluitur. Quā-
obrem pro emptore vſucapere non poteſt, qui
non emit, cùm bonā fidem tempore contractus
habuiſſe nequeat, qui nullum contractum fecit;
nec pro ſoluto, ſicut in cæteris cōtractibus. Nam
hoc nomine vſucapi nequit, ſi ex cauſa propter
quam ſolutum eſt, vſucapio nō procedit: ex em-
pto autem non poteſt procedere, niſi ea verè in-
teruenerit. Atque ita accipiendum eſt reſpon- G
ſum Pauli ſatis obſcurum. *l.3.hoc tit.*

PRO EMPTORE.
Tit. V. C.7.26.

1 *Qui pro emptore vſucapiat.*
2 *Errorem hic non ſufficere, quamuis iuſtum.*
3 *Explicatio l.2.*
4 *Quæ requirantur ad hanc vſucapionem: & in*
quibus emptionibus habeat locum.
B 5 *Quando iuſtus error excuſet.*
6 *Explicatio l.8.*
7 *Offerentem litis æſtimationem haberi pro*
emptore.

PRo † emptore poſſidet & vſucapit, qui re- 1
uera emit: quia emptio transfert dominiū,
aut vſucapiendi conditionem. *l.clauib.74.*
5 de contrah.empt. Nec ſufficit † tantùm in ea o- 2
pinione eſſe, vt quis putet ſe pro emptore poſſi-
C dere, ſed etiam verè debet ſubeſſe emptio: quā-
uis ſi ex alia cauſa exiſtimās me debere tibi igno-
ranti tradam, vſucapies. Quare † ergo ſi, cùm pu- 3
tem me vendidiſſe, tradam, non capies vſu? Quia
ſcilicet in cæteris contractibus ſufficit traditio-
nis ſeu poſſeſſionis adeptæ (quæ eſt proxima v-
ſucapionis cauſa, *l præſcriptio.45 § fin.de vſucap.*)
tempus; *l.iuſto.44.§.2. l.ſi aliena. l.ſi is qui pro. de*
vſucap. ſic deniq; ſi ſtipuler, ſciens rem alienam;
ſiquidem nunc cùm tradita eſt, exiſtimem illius
D eſſe, qui tradidit, vſucapiam. Nam etſi tempore
ſtipulationis conſcientiam rei alienæ habui: ta-
men non improbè facio, qui oblata liberalitate
vtar, ſperans eius rei quam promiſiſti, dominium
te aliquando recuperaturum, vt ſtare promiſſis
poſſis. Eadem ratio in quauis donatione & per-
mutatione, & mutuo obtinet; maximè cùm in
his ſolùm traditionis tempus inſpiciatur: nam
ea ſola vim omnem & efficaciam his contracti-
bus affert. *l.1.in fine. de rer permut. l.Ariſto.18.de*
E *donat. cum ſimil. vide tamen l.2. C.eod. iuncta l.1.C.*
com.vtriuſ.iud. l.1.C.de rer.permut. At in emptio-
ne illud quoque tempus inſpicitur, quo contra-
hitur, quia improbè facit, qui dato precio rem
alienam inuito domino in ſe transferre per ven-
ditoris fraudem ſtudet: nec poteſt in mala non
hærere cupiditate, qui rem ab eo nundinatur,
quem ſcit non eſſe dominum, nec ius alienandi
habere: *d.l ſi in emptione.24.§.item.de contr.empt.*
l.alienum.6.l.ſi ſeruum.26.l.eos.14.C.de furt. vt in-
F terim taceam aſſiduum & quotidianum huius
contractus vſum requirere exactiorem bonam
fidem, ne facilè & furta fiant, & res furtiuæ atq;
alienæ diſtrahantur, & aliquo iuris prætextu do-
loſus emptor ſe excuſet, veroq; domino res ſuas
per fraudulentam vſucapionē interuertere mo-
liatur. *l.iuſto.44.5 de vſucap.* Igitur † & bona fide 4
emiſſe debet (vnde efficitur, verè emptionem
interueniſſe oportere: alioqui enim quomodo
intelligi poterit, bonam fidem extitiſſe tempo-
G re contractus, ſi nullus contractus ſit initus?) &
poſſeſſionem bona fide adeptus eſſe. *l.1.h.t.* Ne-
ceſſe

teſſe eſt etiam, puram eſſe emptionem, non con A
ditionalem. *d.l.2.§.2.* Nam hæc vt nec dominiũ,
ita nec vſucapiendi conditionem transfert. *l ne-
ceſſario. 8.§.quod ſi pendente. de peric.& comm.rei
vendit.* Reſolui autẽ ſub conditione contractum,
nihil vſucapioni obſtat. *d.l.2. §.Sabinus. cum ſeq.*
Illud etiam neceſſarium eſt, eam rem tradi, quæ
empta eſt. alia enim pro alia vſucapi nequit, ti-
tulo emptionis: cùm neceſſe ſit, ex empto rem
eſſe traditam quæ vſucapiatur, *d.l.2.§.cùm Stichũ.*
quia emptionis tempus inſpici diximus: *l.Celſus.* B
vbi Cuiac.de vſucap. quod nullum intelligi poteſt
in re non empta, ſed pro empta in ſolutum data.
Sed & de precio ſatisfactum volunt eſſe Dd. *Azo
ad tit.C.de vſucap.pro empt.circa fin.* vt iuſta conſti-
5 tuatur vſucapio.

¶ Quod autem traditur, eum qui exiſtimat ſe
quid emiſſe, nec emerit, non poſſe vſucapere: ha
ctenus verum eſt, ſi non iuſtiſſimam eius erroris
habeat cauſam. Quid enim ſi procurator cui
mandatũ erat, tradat rem quaſi emptam, an iuſta C
credendi cauſa non eſt, emptionem præceſſiſſe?
l.quod vulgo.11. hoc tit. Si filius ex hæreditate pa-
tris rem emptam ad ſe perueniſſe credat: *l.iuſto.
44.§.filiusfamiliâs.4 de vſucap.* ſi à pupillo, quem
puberem eſſe putem; à furioſo, qui in adumbra-
ta quiete ſanæ mentis videbatur, emam: certè his
caſibus iuſtiſſima erroris cauſa poſſidenti patro-
6 cinatur. *d.l.2. §.ſi à pupillo. cum §.ſeq.*

¶ Sanè licet is qui ab eo emit, quem ſcit ſta-
tim conſumpturum, bonæ fidei emptor eſt; quia D
nemo legem alteri dicere ſuper rei ſuæ vſu abu-
ſiue poteſt: *l ſi quis, 8. hoc tit.* tamen qui à luxu-
rioſo, & ſcortis protinus daturo ſciens emit, non
vſucapit; quia emptori probabilem dubitandi
de iure venditionis cauſam ſubijcere potuit, ven
dentis prodigalitas. *in l ſi quis cùm ſciret.8. hoc tit.*
7 *vide Ant.Aug.obſer.lib.4.cap.11.*

¶ Id ſciendum nouiſſimè eſt, litis æſtimatio-
nem ſimilem eſſe emptioni: *l.3.hoc tit.* eoq́; poſ-
ſeſſorem qui litis æſtimationem obtulit, incipe- E
re poſſidere pro emptore, *l.1.hoc tit.* & continuari
vſucapionem huius, quamuis litis conteſtatione
interruptam. *d.l.2.§.fin hoc tit.*

PRO HAEREDE ET PRO poſſeſſore. Tit. VI.

C.7.29.

1 *Continuatio.*
2 *Defuncti, non etiam hæredis bonam malámue fidem inſpici.*
3 *Qui hoc titulo vſucapere nequeant.*
4 *Errorem hîc probabilem ſufficere.*
5 *Quæ nam res pro hærede vſucapiantur, quæ non.*
6 *De titulo & vſucapione pro poſſeſſore.*

1 EX † cauſa etiam ſucceſſionis conſtituitur
vſucapio. nam ſi defunctus res alienas bo- G
na fide poſſeſſas in hæreditate relinquit,

vel etiam extra hæreditatem: dum tamen hæ-
res, vel qui vt hæres probabiliter poſſidet bona
fide, *l.pro hærede. de petit. hæredit. l.non ſolùm. §.
quod vulgo. de vſucap.* in hæreditate putet eſſe, po
terit pro hærede continuato defuncti tempore
hæres vſucapere, ſiue bonæ fidei ſit, ſiue malæ.
l.penult. hoc tit. Nam defuncti tantùm fides in-
ſpicitur. Quòd † ſi is malæ fidei fuerit, ignoran- 2
tia hæredi ad vſucapiendum non proderit: quia
ſuccedit in vitium defuncti, *l.cùm hæres. 11. ff.de
diuerſ.præſcr.l.2.C.de fruct.& lit.expen.* adeò vt e-
tiam citra acceſſionem temporis defuncti, non
poſſit ipſe inchoando per ſe ab initio vſucapio-
nem longo tempore acquirere. *Gloſ.& Duar. in
l.1.cum Auth.ſeq. C.de præſcr.longi temporis: l.fin.
& l.2.de vſucap.pro hæred. & in l.fin. C.communia
de vſucap.*

¶ Pro hærede autem non vſucapit ſuus hæres, 3
hoc eſt, qui eſt in poteſtate: quia cùm poſſideat
viuente etiam adhuc patre, *l.in ſuis. 11. de liberis
& poſthumis.* non poteſt ſibi cauſam poſſeſſionis
mutare, *l.2. §. quod vulgo.hoc tit. l.1. ff.tit.1.* & res
quodammodo proprias vſucapere; ac quod an-
tea alio titulo cum patre poſſideat, id nunc pro
hærede vſucapere: *d l.2. §.fin. l.nihil pro hærede.
C.de vſuc.pro hæred.* quod maximè in rebus à pa-
tre donatis procedit. nam aliâs rectè eum pro
hærede vſucapere; non etiam alterum poſſeſſo-
rem, ſuo exiſtente, quidam volunt. Etenim cùm
in eum ius paternũ continuetur, videtur quam-
uis mortuo patre nihilominus res eſſe viuentis
vbi ſuus hæres exiſtit, & proinde hoc titulo vſu-
capi nequit. *l. 2. C.eodem. vide Cuiac.in l 2. hoc tit.*
Itaque nec is qui viuentis adhuc hæreditatem
poſſidet, vſucapit hoc titulo: *l.1. hoc tit.* quia ſu-
perſtitis nec hæres nec hæreditas eſſe aut intelli-
gi poteſt. *l.1.ff.de hæred.vel actio.vend. l.qui ſuper-
ſtitis. 93. de acquir.hæred.* Sed nec is qui factionẽ
teſtamenti non habet. *l fin.hoc titul. vbi gloß.* O-
portet † enim eum qui pro hærede vſucapit, vel 4
verè hæredem eſſe, vel probabili facti, non iuris,
l.nunquam.16. de vſuc. errore credere, ſe pro hæ-
rede poſſidere: vt rectè Azo & Hoſtienſis ad hũc
titul. annotarunt.

¶ Pro hærede autem vſucapiuntur res ſingu- 5
læ, nõ ipſa vniuerſitas ſeu ius hæreditarium. Hoc
enim non vſucapitur, cùm ſit ius incorporale,
nulli rei immobili cohærens, vt ſeruitus (quæ
propterea vſucapitur, *l.2.C.de ſeruitutib*) ſed tam
mobilia quàm immobilia in ſe complectens.
Quare contra eos qui titulo ſingulari res hære-
ditatis ſingulares vendicare poſſunt, procedit
pro hærede vſucapio: reſpectu verò petitionis
hæreditatis nihil eſt quod in hæreditate vſuca-
piatur, ſed ea actio 30. demum annis præſcribi-
tur. *l.3. vbi Caſtr. C.in quib.cauſ.ceſſ.long.temporis
præſcr.& in l.2.C.de pet.hæred.*

¶ Pro poſſeſſore titulus, illi qui pro hærede 6
eſt, par eſſe videtur; ſicut bonorum poſſeſſio
prætoria hæreditati ſimilis eſt: *tot.tit.de poſſ.hær.
pet. l.3. de bon.poſſeſſ.* quo titulo qui poſſidet pro
poſſeſſore bona fide, res prætoriæ bonorum

poſſeſſio-

poſſeſſionis vſucapit, peræquè atque hæres pro A
hærede hæreditatias. Et ita poſſeſſorem hic acce-
pimus, non pro eo qui abſque titulo, & bona fi-
de pro poſſeſſore nudo velut prædo poſſidet. *l.*
10.11.12.13. *de pet. hæred.*

PRO DONATO. Tit. VII. C.7.27.

1 *Quomodo aliena res dari poßit.*
2 *Quomodo ex hoc titulo vſucapio procedat.* B

IAm quomodo cauſa liberalitatis occaſio-
1 nem præbeat vſucapioni, videamus. Et † in
primis etſi donari non poteſt quod non eſt
eius qui donat, *l. in ædibus. 9. §. vltimo. ℥. de donat.*
ſaltem in detrimentum veri domini; *l. 4. C. de rei
vendicat.* quoniam nemo pluris iuris in alium
transferre poteſt quàm ipſe habet: *l. nemo. 54. de
regulis iuris. l. traditio. 20. de acquir. rer. dom.* tamen
pro donato rectè is vſucapit, cui donationis; vel C
quod perinde eſt, imaginariæ venditionis *l. fin.*
2 *hoc tit.* cauſa res tradita eſt. Neque † tamen ſuf-
ficit opinari, ſed & donatum eſſe oportet, *l. 1. tum
ubi nos. hoc tit.* niſi iuſtus error interueniat. *l. fin. vbi
gl. C. eod. de vſucap. pro donat.* Quare ſi donatio iu-
re non valeat, vt inter patrem & filium, maritum
& vxorem rei propriæ (nam in alienis ſecus, *l. 3.
hoc tit.*) ceſſat vſucapio: *l. 1. §. 1 & 2. l. 3. & 4. hoc
tit.* quantumuis putent contrahentes donatio-
nem valere. Nec enim error iuris iuſtus eſt, ne- D
que in vſucapionibus prodeſt, *l. nunquam. 26. ℥.
de vſucap.* cùm pro ſcientia habeatur.

PRO DERELICTO. Titul. VIII.

1 *Derelictum idem eſſe quod donationem: &
continuatio.*
2 *Quis videatur pro derelicto habere.* E
3 *Quis hoc titulo vſucapiat: & an error ſuf-
ficiat.*

1 EX † cauſa derelicti perinde vſucapitur, vt ex
donato. Res enim pro derelicto habita, do-
nari videtur: *l. quod ſeruus. de ſtipul. ſer.* ideó-
que continuò fit occupantis. *l. 5. h. tit. §. pen. Inſt.*
2 *de rer. diuiſ.* Pro † derelicto autem haberi res di-
citur, quam dominus ea mente abiicit, vt in nu-
mero rerum ſuarum diutius eſſe nolit. *d. §. penul.*
Itaque ſi res pro derelicto habita ſit, ſtatim F
noſtra eſſe deſinit, & fit occupantis: *l. 1. hoc titul.*
3 Sin † autem noſtra non fuit, poteſt is qui occu-
pat eam vſucapere ex hac cauſa derelicti, ſiue
ſciat à quo pro derelicto ſit habita, ſiue ignoret.
l. 4. hoc tit. Verè autem pro derelicto habitum eſ-
ſe oportet, quod hoc titulo vſucapiatur. *l. 6. & 7.
hoc tit.* Nec enim ſufficit falſa opinio, *l. 6. hoc tit.*
niſi ex iuſtiſſimo errore oriatur. *glo. in d. l. 6. Hoſt.
in tit. pro legato. Capolla in tit. pro derelicto. num. 4.*
Cuiac. *l. penu. de vſucap.* Eſt, inquit, error iuris, fa- G
cti, falſæ cauſæ. Iuris error vſucapionem impe-
dit, facti vſucapionem parit, falſæ cauſæ vſuca-
pionem non parit, niſi quis ex ea cauſa tradi-
tum acceperit. *d. l. penult. vide l. nunquam. §. Cel-
ſus. de vſucap.*

PRO LEGATO. Tit. IX.

1 *Continuatio.*
2 *Qui pro legato vſucapere poßit.*

EOdem † modo, ſi teſtator alienas res lega- 1
rit, pro legato, quæ & ipſa donationis ſpe-
cies eſt, *§. 1. Inſtit. de legatis.* vſucapi poteſt ab
eo cui legatum eſt: dummodò verè legatum ſit,
vel ex iuſtiſſimo errore legatum putetur. *l. 1. 2. 3.
4. hoc tit. latè Capol. in tract. pro legat. num. 6.* Nec † 2
impedit, ſi non iure legatum ſit, *l. fin. hoc tit.* aut
teſtator adhuc viuat: dummodò is cui res legati
nomine tradita eſt, probabiliter exiſtimet eſſe
mortuum, ac legatum valere. *l. 4. 5. 6. hoc tit.* ha-
beatque teſtamenti factionem. *l. nemo. 7. hoc tit.*
Quare is cui ignoranti rem aliter ſe habere, in-
debitum legatum, vel quod nunquam legatum
eſt, vt legatum ſoluitur, pro legato, aut ſaltè pro
ſoluto poſſidet & vſucapit: *l. Celſus. de vſucap.* is
verò qui ſciens indebitum accipit, pro poſſeſſo-
re poſſidet, nec vſucapit. *l. nec vllam. 13. §. 1. de pet.
hæredit.*

PRO DOTE. Tit. X. C. 7. 28.

1 *Quare pro dote vſucapi poßit.*
2 *Ante matrimonium datum quomodo vſuca-
piatur.*
3 *Cur æſtimatæ res ante nuptias hoc titulo non
vſucapiantur.*

EST † & titulus vſucapionis, & quidē iuſtiſſi- 1
mus, vtpote cū transferat dominium, *l. doce
ancillam. 9. C. de rei vend. l. in reb. 30. C. de iur.
dot.* ac per conſequēs vſucapiendi conditionem,
d. l. clauibus. de contr. empt. qui appellatur Pro do-
te: vt qui in dotem rem accepit, vſucapere poſſit
ſpacio ſolenni, quo ſolet pro emptore vſucapi. *l.
1. h. tit.* Itaq; † cui res alienæ bona fide in dotem 2
dantur, is à tempore traditionis incipit vſucape-
re: ante quidem matrimonium pro ſuo, illo ve-
rò, ſubſecuto pro dote; cuius titulus *d. l. 1. l. 1.* nul-
lus eſſe poteſt ante contractas nuptias. *l. fin. C. de
dot. promiß.* Sed ſi æſtimatæ res in dotem dentur,
neq; pro dote, neq; pro ſuo ante matrimonium
contractum vſucapio in his procedet. *l. 2. hoc tit.*
nam æſtimatio facit emptionem. *l. plerunque. 11.
de iur. dot. l. 3. C. de iur. dot.* Vt † igitur conditiona- 3
lis venditio nō admittit vſucapionem antequam
conditio exiſtat: *l. 2. §. ſi ſub conditione. ℥. pro em-
ptore.* ita nec iſta exiſtimatio, quæ in ſe habet con
ditionem, Si matrimonium fuerit ſubſecutum;
dict. l. plerunque §. ſi ante. ſicuti omnis dotis da-
tio: *l. 6. 7. 8. C. de cond. tranſ. dat.* quæ conditio non
ita ſubeſt, nec dominij tranſlationem impedit,
quando

quando res non ęſtimatæ ſponſo in dotem dan-
tur. *l. 1. hoc tit.* Tunc enim quia periculum acci-
pientis non vertitur, ſtatim intelligitur transfer-
ri dominium, vt ex alijs ſimilibus cauſis, *l. 2. de in
diem addi. §. vendita. Inſt. de rer. diuiſ.* niſi aliud ap-
pareat actum: *l. procuratoris. 5. §. penult. de tribut.*
quamuis nuptijs non ſecutis reſoluatur domi-
nium, & in priorem ſtatum reuertatur: vt non
mirum ſit, vſucapiendi quoque conditionem
transferri, vbi titulus dominium transferre po-
teſt. *d. l. 1.* At quando res æſtimata in dotem da-
tur, quia tūc periculo mariti res eſt, ſicuti in em-
ptione. *§. cùm autem. Inſtit. de empt. & vend. tot. tit.
ff. & C. de peric. & comm. rei vend.* non debet hoc
periculum in maritum deriuari, antequam verè
contractus ſit perfectus. *l. neceſſario. 8. de pericul.
& comm. rei vend.* Quare ſuſpenditur in euentum
vſque matrimonij, effectus traditionis: nec an-
tea aut dominium aut periculum, & per conſe-
quens nec vſucapiendi conditio in maritum
transfertur. *d. l. plerunq;.*

PRO SVO Tit. XI.

1 *Tit. pro ſuo. generalis.*
2 *Quis pro ſuo dicatur vſucapere.*
3 *Titulum hunc cum reliquis concurrere.*

A EST † & generalis vſucapiendi titulus pro 1
ſuo. *l. 2. hoc tit.* Pro ſuo autem poſsidere non
cum accipimus, cuius res eſt propria. *vt in
d. l. 2.* nemo † enim rem propriam poteſt vſuca- 2
pere. *l. 4. §. lana. 3. de vſucap.* cùm amplius eius fie-
ri nequeat. *l. poſſideri. §. ex plurib. de acquir. poſſeſſ.
§. ſit itaque. Inſtit. de act.* Sed is pro ſuo poſsidet,
qui putat ſe rem poſsidere vt ſuam & propriam,
cùm tamen ſit aliena: vel quia cauſa ex qua poſ-
ſidetur, non adiecit dominium: vel quia verè
B non interuenit, cùm probabiliter interuenire
crederetur. Vnde † hæc ratio vſucapiendi cum 3
reliquis concurrit. Nam & qui pro emptore, &
qui pro donato, ceſſo, *l. non ſolùm. §. ſi mihi. de v-
ſucap.* ſoluto, *l. pro ſoluto. l. penul. eod. tit.* noxæ de-
dito, *l. 3. §. vlt. de acquir. poſſeſſ.* iudicato, adiudi-
cato, *l. 3. de Public. in rem act. l. ſi per errorem. de v-
ſucap.* tranſacto, *l. cùm ſolut. 29. de vſucap. l. ex cau-
ſa. 6. pro empto.* fideicommiſſo, *l. Pomponius. §. pe-
nult. de acquir. poſſeſſ.* poſsidet, pro ſuo, id eſt, tan-
C quam ſuū poſsidet. *l. 1. hoc tit.* Et qui credit pro-
babiliter ex ſtipulatione vel alia cauſa ſe poſsi-
dere, cùm ea cauſa non ſubeſt, pro ſuo vſucapit:
l. 3. & 4. & fin. hoc titul. quia bonæ fidei poſſeſſor
eſt, cùm non ſit malæ, nec vllum medium dari
poſsit. *l. ſi ancillam. hoc tit. §. ſi quis à non domino.
Inſtit. de rer. diuiſ. vbi vide quæ dixi. Cuiacius in l. 5.
3. de vſucapionibus.*

DIGEST. LIB. XLII.

DE RE IVDICATA ET DE EFFECTV ſententiarum, & de interlocutionibus. Tit. I.

C. 7. 52. vſque 58. 42. vſque 51.

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio ſequentium titulorum.*
3 *Quid ſententia & res iudicata.*
4 *Species ſententiarum.*
5 *Cauſa efficiens: & quis ferre ſententiā poßit.*
6 *Materia.*
7 *Forma iudicandi.*
8 *De fine & effectu ſententiarum.*
9 *De tempore & modo executionis.*
10 *Quomodo ſententia retractetur.*

1 ATQVE † hæc quidem in genere
de poſſeſsionibus, earumque ef-
fectu dixiſſe ſufficiat. Quoniam
autem omne ius ad iudicia refer-
tur; præſertim in Pandectis: vi-
dendum iam conſequenter eſt,
quemadmodum cōtrouerſiæ poſſeſsionum au-
2 thoritate iudiciali explicentur. Agitur † autem
de poſſeſsione, aut cùm ex iure ordinariè, credi-
tores in bonorum debitoris poſſeſsionem mit-
ti petunt: aut extra ordinem, ex interdictis. Cre-
ditores mittuntur in poſſeſsionem, vel cùm æs
alienum declaratum eſt ſententia, confeſsioné-
ve debitoris: vel quando debitor bonis cedere
paratus eſt. Quibus de rebus prius eſt dicēdum,
quàm quomodo ex his poſſeſsio decernenda
ſit, exponatur.
3 ¶ Sententiæ nomen pro opinione aut ſenſus
ſignificatione accipi ſolet. *l. hac conſultiſſima. 8.*

D *§. at cùm humana. C. qui teſtam. fac. l. ſi ędibus. 32. de
dam. infect. l. qualem. 22. de recept. arbitr.* Hoc au-
tem in tractatu capitur pro arbitrio iudicis, quo
controuerſiam dijudicat, extremumq; ei finem
imponit. *gloſ. in c. cùm olim. de teſtibus. Panorm in
c. vltim. num. 10. de ſequeſtrat. per l. dicere. in princ.
de arbitr. Alex. conſil. 50. lib. 2.* Modeſt. in *l. 1. hoc
tit.* Res, inquit, iudicata dicitur, quæ finem con-
trouerſiarum pronunciatione iudicis accepit:
quod vel condemnatione vel abſolutione con-
E tingit. Itaque ſententia finit controuerſiam. Res
iudicata dicitur, quæ finita eſt per ſententiam.
Sed quia ſententiæ appellationibus interdum
ſuſpenduntur: *l. furti. 6. de his qui not. infam.* ideo
tum demum dicuntur tranſire in rem iudicatam,
cùm elapſum eſt tempus prouocationis, ita vt
amplius ius ſententiæ controuerti non poſsit.
tot. tit. C. de re iudicata.
¶ Duæ ſpecies ſentētiarum numerantur. vide

Iaſ. in

Iaſ.in l. nequicqnam.§.vbi decretum.de offic.proconſ.
gloſ.in clem.1. verb. definitiua. de ſeqneſtr.poſſ. qua-
rum altera appellatur interlocutoria, quam in-
terim iudex fert de incidenre aliquo articulo,
dum principale adhuc negocium pendet, & exa-
minatur: l.quod iuſſit. 14. hoc tit. gloſ. in §. ad exclu-
dendas. in Auth.de litigioſis. Canoniſt.in cap. ſignifi-
cantibus.38.de officio delegati.& cap.ſignifi. auerūt.
36.extr.de teſt. altera definitiua, quæ principalem
cauſam definit ac terminat, de qua hic præci-
puè titulus agit, in l.1.4.l. iudex.55.l.duo.28.l. Pau
lus. 42. cum ſimil. hoc tit. cap. 2. extrà, eod. vt inſcri-
ptio indicat, De re iudicata, &c. Decretum, ſpe-
cies ſententiæ propriè non eſt: quia non in iudi-
cio poſt plenam cauſæ cognitionem, ſed extra
iudicium cauſa ſummariè cognita, non officio
iudicis mercenario, velut ſententia, l.iudex.55.h.
tit.ſed nobili interponitur. l. fin.§. fin. quod metus
cauſa. l.8.de eden. tot.t ad exhib. & de bon.auth.iud.
poſſ.vide 3. de dam. inf. Iaſ.in d. l. nequicquam.§.vbi
decretum.de offic.proconſ.l.1.C.vt in poſſ. eg.
5 ¶ Cauſa efficiens ſententiæ, eſt iudex compe-
tens.l.duo.28.h.tit. Is enim eam proferre debet,
l.1. & 2. C. de ſent. ex breuic. recit. l. diem. de recept.
arbit. & ſolus quidem poteſt.l.3.hoc tit. Nam qui
iuriſdictionem non habent, aut incompetentes
ſunt, fruſtra pronunciant. l.1.l. priuatorum. 3. C. de
iuriſdict. omn.iudic.l.fin.3.eod.tit. Vnde nec arbi-
trorum placita, ſententiæ nomē merentur. Duar.
hic in l.1. C. de recept.arbit. Si plures ſint conſtitu-
ti iudices, omnes pronunciare coràm oportet,
nec vno abſente valet reliquorum ſententia. l.
duo ex tribus.30. hoc tit.
6 ¶ Materia de qua pronunciatur, ſunt omnes
res, quæ in diſceptationem iudicialem cadunt.
7 ¶ Forma iudicandi præſcripta legibus diligen
ter ſeruanda eſt, alioqui nulla erit ſententia. l.
prolatam. C. de ſent.omn. iudic. Forma autem hæc
eſt, vt lite demum conteſtata probationibusque
receptis, & cauſa plenè cognita, l. fin. §. fin.quod
met. cauſa.clem. paſtoralis. de ſent.& re iudic. poſt-
quam iam concluſum fuerit in cauſa, pronun-
cietur c. nullum. c.iudicantem.30. quæſt. 5.tot.titul.
extr. vt lite non conteſtata. de ſcripto, l.2. & 3. C.de
ſenten. ex breuic. recit. ab ipſo iudice, d.l.2.in loco
conſueto, l. cùm ſententiam.6. C.de ſent.ex breuic.
recit.l. pen. de iuſt. & iur l.5.C. quomodo & quando
iudex. interdiu, not. Dd. in l. non minorem.20.C.de
tranſact.per §.ſedebunt.in Auth.de iudic.pro tribu-
nali ſedente: d. §. ſedebunt. citatis ad hoc litiga-
toribus, l. ſi vt propoſnis.6. C. quomodo & quando.l.
1.§. pen.quæ ſent. ſine app reſ.l.ad peremptorium.68.
de iudic.c. 1. de cauſ. poſſ. & prop. vel tribus edictis,
vel vno peremptorio; quod tamen trium edicto-
rum tempus in ſe, integrumq; ſpacium compre-
hendat, Specul. de ſent. §.iuxta num.21.Lanfr. in c.
quoniam.verb.citationes num.7.de probat.per l.con-
ſentaneum.C. quomodo & quando iudex.c.cùm olim.
de teſtib. oportet. Quæ quidem iudicis pronun-
ciatio certa eſſe debet, tot. titul. C. de ſent. quæ ſine
cert. quant. quanquam certam ſententiæ cauſam
exprimi non eſt neceſſe, c. ſicut.de vt iudic.Bart.in

A l. qui teſtamento.de excuſ.tutor.) & abſolutionem
aut condemnationem, aut vtrumque in diuerſis
articulis c.1. vbi Panor.nu.4. Imol.nu.2.de ſeq.poſſ.
continere, l. 1. hoc tit.l. 3. C. eod. conformis eſſe li-
bello, Anch.conſ.249.in quæſt.nu.2.& actis, l. fin.
C.de fideicom. libert. l. vt fundus. 18. 3. communi di-
uidundo. atque probationibus: Bald.in l.1.num.2.
de quæſt. non iniuſta, c.inter cæteras. 9.ext. eod.ne-
que pugnans cum legibus aut conſtitutionibus,
l.cum prolatus. 32. hoc tit.aut conſuetudine vel ſty-
B lo. Cyn.in l.2.C.quand.pro.non eſt neceſ. Guid. Pap.
in proœm.deciſ.circa fin.
¶ Finis eſt, vt lites ſopiantur.c.2.ext.eod.Quod 8
ad effectum attinet, ſententia poſt decem dies
tranſit in rem iudicatam, §. 1. & tot.tit.in Auth.de
app.& intra quæ tem.pora. nec poteſt ob inſtrumē-
ta recenter inuenta, aliáſve probationes retra-
ctari: l. ſub ſpecie.l.4.C.de re iudic.l.ſi patronus.18.in
verb. rebus iudicatis ſtandum eſt. de bon. libert. niſi
lata ſit ex præſumptionibus, l. ſi qui. 34. vbi gloſſ.
C Bart. & Dd. C. de adult. aut ex opinione peritorū
in aliqua arte, puta medica, obſtetricia, Iaſon &
Alex.in l.arbutie. qui ſatiſd.cog. Imol.in c. Quinta-
uallis.nu.30.de iureiur. &c. aut in cauſa matrimo-
nij, aliíſve caſibus exceptis. vide gloſ. in c.lator.de
re iudic.Maran.in Spec.aureo.cap. de ſentent. Etſi i-
gitur iniuſta eſt ſententia, non tamen eſt nulla,
veluti decretum: Iaſ. poſt Bart.in l. filiusfam.117.§.
diui.nu. 132. de leg.1. ſed tranſit in rem iudicatam,
niſi intra decem dies appelletur: & ſemper pro
D ſententia, maximè ſi ſit antiqua, Bald.in c.1.nu.11.
de mil.vaſ.qui cont.eſt.Innoc. & Hoſt.in cap.in præ-
ſentia.de renunc. præſumitur quòd ſit iuſta, quòd
legitimè ſit proceſſum, c. ſicut. in fin. de re iudic.
& ex alijs cauſis iudex animū informarit. c. cùm
ad ſedem. 15.de reſtit.ſpol.Dec.in l. quod quis 24.nu.
7.de reg.iur.gl. fin.in c. quoniam. vbi Lanfr.in prin.
num.22. de probat. Sententia quoque ius facit l.
ingenuum. 25. de ſtat. hom. tot. tit. C. de iudic. & t.
tit.de except.rei iudic.inter litigatores. Nam regu-
E lariter alijs, contra quos non eſt formatus pro-
ceſſus, Bald.in l.2 in fin.C.de ſeruitut.Iacob.in tract.
feud. verb. & cum adhærentibus. num.14.non præ-
iudicat: l ſæpe.63.hoc tit.vnde ſtricti iuris eſſe pu-
tatur.Bart.in l.2.§.item.nu.5.ſi quis in ius vocatus.
Alex.conſil. 48 viſis.num. 9.vol [illegible] in l.1.C.
ſi plur.vna ſent. Et ex ea non modò is qui obti-
nuit, exceptionem habet litis finitæ, ſi conuenia-
tur de re iudicata; c. 1. de litis conteſt.in 6 tot t.t,de
except.rei iudic. ſed etiam actionem (quæ olim in
F duplum per inficiationem creſcebat. Paul.lib 1.
tit.19. & lib.5.tit. 5.) vt ſatisfiat ſententiæ. l.mi-
lis.6.§.fin hoc tit.l. actori. 8.C.de reb.cred. Quan-
quam † poteſt etiam ſine longiore mora offi- 9
cium iudicis implorari, vt is ſententiam exequa-
tur: ex continenti quidem in iudicio reali, ſi res
ſtatim reſtitui poteſt; § 1.Inſt. de offic.iud. D.Rein
hard.d ffer.iudic 9.poſt quatuor autem menſes à
tempore latæ ſententiæ in perſonalibus, ex no-
uiſsima Iuſtiniani conſtitutione.l.fin.C.de vſu.rei
G indic. Nam antea debitoribus condemnatis in-
dulgebantur ſolùm 30. dies, lege XII. Tab. vetra-
dit

dit Gellius: *lib.* 10. *cap.* 1. iure veteri, ex conſtitu- A tionibus duo tantummodò menſes. *l.* 2. *C. Theod. de vſu. rei iudic. Cuiac. lib.* 3. *cap.* 39. *l.* 2. *& l. debitoribus.* 31. *cum ibi not. hoc tit.* Sed hoc tempus iure Saxonum ad ſex ſeptimanas eſt redactum. *Fach. diff.* 56. *Reinh. diff.* 9. *iudicia* Quomodo autem fa cienda ſit executio, *vide Fachſ. differ.* 57. *& de exec. forma hodierna. Guid. Pap. deciſ.* 281. *&* 329. *Imbert. inſtit. lib.* 1. *cap.* 54. pulcherrimè Vlpianus explicat. *in l. à diuo Pio* 15. *hoc tit. Schurff. conſ.* 19. *cent.* 1. Pertinet & hoc ad vim ſententiæ, quòd iudex ſe- B mel dictam reuocare nequit: quia officio functus eſt. *l. Paulus.* 42. *l. iudex.* 55. *hoc tit. tot. tit. C.* 10 *ſent. reſcin. non poſſe.* Sed † cùm durat adhuc officium, retractari ſententia poteſt, vt in interlocutoria: *d. l. quod iuſſit. hoc tit.* item cùm ſententia eſt ipſo iure nulla. *l.* 1. *C. de ſent. ex breuic. recit. l. ſi vt proponis. l. iudex. C. quomodo & quando iudex. l. ſi praſes. C. de accuſ. gl. in l.* 1. *C. ſenten. reſcind. non poſſ. tot. tit.* ꝗ. *quæ ſent. ſine app & l.* 1. *C. quan. prouoc. non eſt neceſſ.* Nam nullitas impedit executionem, C quando eſt notoria: *l. feriatis.* 6. *vbi Iaſ. num.* 3. *de fer.* & vſq; ad 30. annos etiam ab ipſo iudice qui eam dixit, nobili officio ſententiam nullam declarari, peti poteſt. *Bart. in l. ſi expreſſim. num.* 12. *de appell. Innoc. in cap. fin. de offic. iudic. Ferr. in for. lib. app. ad verb. fuiſſ. nu.* 4. *vide & Bald. in l.* 1. *num.* 3. *de fer.* Ne tamen iniquo aliquo iudicio per imperitiam, aut etiam malitiam iudicis, ius ſuum cuiquam per iniuriam eripiatur: inuentum eſt appellationis beneficium, quo ad ſuperiorem ma- D giſtratum cauſa iterum cognoſcẽda intra decem dies defertur. *tot. tit. ff & C. de appel.* Sed & per reſtitutionem in integrum quandoque ſententia reſcinditur. *tot. tit. C. ſi aduerſ. ſenten. c. auditis. de in integr. reſtit.* item per querelam falſi, *l. diuus.* 33. *h. tit. l. querela.* 12. *C. de falſis. tot. tit. C. ſi ex falſis inſtit. vide Spec. tit. de ſent.* §. *iuxta. &* §. *quoniam. Ferr. in for. lib. ad reſc. ſent. Paul. lib.* 5. *tit.* 5. & ſupplicationem. *l.* 1. *C. de ſent. præf. prat.* Leuteratione e tiam iure Saxonum ſententiæ declarari intra de- E cem dies petuntur: cuius ſub prætextu declarationis interdum reformantur, ſi appareat eſſe iniuſtas. Hanc autem declarandi poteſtatem an iure ciuili habeat iudex, latè diſputatur. *in l.* 4. ꝗ. *de appell.* Ex quibus autem cauſis ſentẽtia annulletur, diſcendum ex l. prolatam vbi Bald C. de ſent. tot. tit. C. ſi à non compet. iud. cum tit. ſeq. l. 1. & tot. tit. quæ ſent. ſine appel. & C. quã. prou. non eſt neceſ. Sanè licet cauſam inſeri ſententiæ non eſt neceſſe, *c. ſicut. de re iudic.* tamen ſi falſa D in eaq; ue ſit expreſſa, vitium ſententiæ infert. *Innoc. c. in præſentia. de renunc. Dec. l. qua dubitationis.* 81. *num.* 5. *de reg. iur.*

DE CONFESSIS.
Tit. 11. C. 7. 59.

1 *Continuatio.*

2 *Duplicem eſſe confeſſionem, iudicialem &* G *extraiudicialem.*

3 *Cauſa efficiens: & quorum confeſſiones operentur aliquid.*

4 *Materia: & quibus de rebus confeſſio facta valeat.*

5 *Forma & quomodo confeſſiones faciendæ.*

6 *Verſiculi ex Hoſtienſi de confeſſionib. validis.*

7 *Finis & effectus confeſſionis.*

8 *An poſt confeſſionem ferenda ſententia.*

B 9 *Confeſſio cui noceat.*

10 *De effectu confeſſionis extraiudicialis.*

Secundò, † ex confeſſione debitoris creditũ 1 non abnegantis procedit in poſſeſſionem miſsio. Confeſſus enĩ pro iudicato eſt: quia quodam modo ſua ſententia damnatur. *l.* 1. *hoc tit. vide Paul. lib.* 5. *t.* 5. Confeſsio † autem duplex 2 eſt: aut iudicialis, quæ fit in iure: *l. certum.* 6. *hoc tit.* aut extraiudicialis. *l. tale pactum.* 40. *in princ. de C pact. gl. in l.* 4. *de interrog. act.*

¶ Cauſa efficiens, eſt debitoris voluntas, vel 3 euidentia rei atque veritate cõuicta, *l. qui ſententiam.* 46. *de pœnis. c. tua. de cohab. cler. & mulier.* vel alijs obiectis cõmota & impulſa ad cõfitendum. Neq; tamẽ cuiuslibet confeſsio ſtatim ius facit, ſed neceſſe eſt, vt fiat à maiore 25. annis. nam confeſsio quidem pupilli nõ valet ſine authoritate tutoris facta: *d. l. certum.* 6. §. *in pupillo. h. tit.* quia eius ætas quicquid videt, ignorat, *l.* 1. *C. de falſa moneta.* nec ſine tutore obligari poteſt. *tot. tit. de auth. tut.* Minor autem cõtra confeſsionem in integrum reſtituitur. *d. l. certum.* §. *minorem.* Deinde opus eſt, vt is qui confitetur, dominus ſit cauſæ: confeſsio enim procuratoris *vide tamen de hoc* ꝗ. *ad tit. de procur. Iaſ. & Dd. in l. vnic.* §. *ſi procurator.* ꝗ. *ſi quis ius dicen. non obtemp. c.* 2. *de confeſſis. in* 6. *vbi gl. ad verb. procurator. vide optimè Lanfr. in cap. quoniam. verb. confeſſiones. num.* 16. *de probat.* domino abſenti non nocet, *d. l. certum.* §. E *ſed an hoc tit.* ſed ipſi tantùm procuratori. *l. proinde.* 25. §. 1. *ad l. Aquil.* Poſtremò, vt non ſit errore inductus, *l.* 2. *hoc tit. l. error. C. de iur. & fact. ignor.* aut compulſus violentia vel tormentis ad confitendum. *l.* 1. §. *diuus. &* §. *ſi qui vltrò.* ꝗ. *de quæſtion.* Confeſsio autẽ de omni re litigioſa valet, dummodò ea non aduerſetur iuri. *c. vlt. de pact.* vel naturæ, *l. confeſſionibus.* 14. ꝗ. *de interrog. act.*

¶ Exiſtere autem id oportet, quod in confeſ- 4 ſionem venit verbi gratia: interfectum eſſe hominem neceſſe eſt, cuius ſe cædem feciſſe quis confiteatur. *l.* 4. *h. tit. vide Arelat. de hæret. notab.* 2. Item rem eſſe in rerum natura, quam quis ſe debere dicit. *l. pen. l. fin. h. t.* Si tamen ſciat, non eſſe; æſtimationem deberi confeſſus videtur. *l.* 3. *l.* 5. *hoc tit.* Quare & certum confeſſus, pro iudicato erit; incertum, non erit. *l. certum.* 6. *h. t.* Si quis tamen meritũ ſit confeſſus, quod declarari poteſt, puta ſe pecuniam debere, vrgẽdus eſt, vt certam quantitatem confiteatur. *d. l.* 6. *in princ.*

¶ Forma confeſsionis eſt, vt fiat ſponte *cap.* 1. 5 15. *quæſt.* 6. & liberè, abſque tormentis & metu. *gl. in*

gloſ. in l. qui in carcerem, de eo quod met. cauſ. Hyp. in
pract. crim. §. expedita. num. 11. in indicio, *c. 2. extr.*
eod. § præterea. 10. de tranſact. l. vnica. in verb. in iu-
re. C. eod. coram ſuo iudice, *l. interrogatam 24 C de*
liberali cauſa. cap. at ſi clerici. de iudic. (nam quæ fit
coram incompetente, non habetur pro iudicia-
li, *Iaſ. in l. magiſtratibus num. 3. & 4 de iuriſdict.*)
præſente aduerſario, *d. l. certum. § ſi quis abſente.*
verbis minimè ambiguis, *l. de ætate. 12 § nihil. de*
interrog. act. & expreſſa idonea cõfeſſionis ratio-
ne atque cauſa. *Lanfr. in c. quoniam. verb. confeſſio-*
nes. nu. 18 & 25. de probat. Sed & paciſcendo quis
confiteri videtur; *l. quoniam. 8. de his qui not. infa.*
l. de crimine. 11. C. de adulter & contumacia; *c. 4. de*
præſumpt. item fuga; *l. ſi libertum. de bon. libert. l.*
impuberibus. 7. §. præterea. de ſuſp. tut Nouell. 53. vi-
de Cuiac. li. 7. cap. 22. interdum etiam ſola tacitur-
nitate: *l. 1. §. ſcientiam. ff. de tribut. act.* vt ſi quis in
iure contumaciter taceat, & reſpondere interro-
ganti iudici nolit; aut quod perinde eſt, obſcurè,
neque, πῶς τὸ ἴσον reſpondeat: *d. l. de ætate §. ſi*
eum. §. ſi tamen. §. qui placuit. & §. nihil intereſt. de
interrog. act. vel ſi quæ ab aduerſa parte allegan-
tur, non eat inficias. Tacitè enim confiteri vide-
tur; idq́ue moribus vſurpatur. *vide Iaſ. in l. patre.*
nu. 21. 25. per c. 2 de accuſat. in 6. ff. de teſtib. clem. 1. de
procur. c. 1. & 2. de confeſſ. in 6. c. vlt. de iur. cal. eod.
li. 6. c. nónne. de p̃ſumpt. c. is qui tacet. 44. de reg. iur.
6 *in 6.* Poſtremò † ad diiudicandum, quæ confeſ-
ſio valeat, quæ non valeat, vtile eſt hos Hoſtien-
ſis verſiculos in numerato habere:

Maior, ſponte, ſciens, dominus, pars, lis, ſed & in ſe
Confeſſus, certum, compos, pro iudice, iure
Damnatur: niſi lex, fauor, aut natura repugnet.

7 ¶ Finis confeſſionis idem eſt, qui & aliarum
probationum, vt videlicet veritas ſine longiori-
bus ambagibus eruatur. *cap. 1. vbi gloſſ. & Dd de*
confeſſ. in 6. Effectus autem ingens eſt. nam con-
feſſus pro iudicato habetur. *l. 1. hoc tit.* Vnde nec
reuocari confeſſio poteſt, ſicuti nec ſententia,
præterquam ex continenti. *c. præterea. 7. de teſti-*
bus cogendis. Nam confeſſiones repentinæ calo-
re iracundiæ puta effuſæ, non obligant: & ſtatim
reuocari poſſunt. *Panor. in c. cùm venerabilis nu.*
12. de excep. Aut niſi errore quis lapſus ſit, cumq;
ante ſententiam probet. *l. vltim. C de error. aduoc.*
l. error. C de iur. & fact ignor l. 2. hoc tit. c. fin. extrà,
eod. quod verum eſt in confeſſione iudicio iam
cœpto facta: nam ante litem conteſtatam con-
feſſio vim probationis plenam non inducit, vt-
pote extraiudicialis: *gloſ. penult. in l. 4. de tut. act.*
eoque impunè reuocatur. *l. electio. 26. §. penult. de*
noxal. act. l. is qui. 25. cum l. ſeq. de rei vendicat. v. de
Lanfran. in d. c. quoniam verb. confeſſiones. num. 32.
niſi ſit in ſcriptis facta, *Iaſ. in l. error. num 29 C. de*
iur. & fact. ign. Huc pertinet quod ait Vlp. *l. poſt*
rem ff. tit. 1. poſt rem confeſſam perinde atq; iu-
8 dicatam nihil amplius quæri. Quod † dictum
occaſionem dedit illi diſputationi, an in con-
feſſum ferenda ſit ſententia. Qua in re in hanc
ſententiam communiter itum eſt, vt ſi de plano
& ſine forma iudicij cognoſcat iudex, ſententia

A poſt confeſſionem opus non ſit: ſed iudex præ-
cipere poſſit, vt intra legitima tempora, quod
confeſſum eſt, præſtetur: *d. l. poſt rem. vbi Dd. d. l.*
certum. §. vltim. l. fin quod met. cauſ l. proinde. 25. §.
fin. ad leg. Aquil. vbi gloſ. l. vbicunque. & tot. tit. de
interr. act. Bald. in l. 1 in fin. C. de edend. Sin autem
ordine iudiciario procedatur, quoniam præci-
puus ordo iudicij, præcipuumq; momentum in
ſententia vertitur, vt tunc pro more pronunciare
ſuper confeſſione debeat. *l. 3. l. 4. l. qui Stichum ſ.*
B *hoc tit l vlt. C. de execut. rei iudic.* vnde cùm in cri-
minalibus exactè iudiciorum ratio obſeruanda
ſit, *l. libellorum. 3. ff. de accuſat cum ſimilib.* conſtat,
in ijs definitiuam eſſe neceſſariam. *l. ſi confeſſus.*
de cuſt. & exhib. reor. Hodie tamen receptius eſt,
vt vim potius probationis obtineat confeſſio
quàm ſententiæ, eoque ſententia ſemper opus
ſit: *Alex. conſil. 127. viſa. num. 2. vol. 4. per l. proin-*
de. 25. §. notandum ad leg. Aquil. c. Piſanis. de reſtit.
ſpol. Bart. in l ſi confeſſus. de cuſt. reor. quod & mo-
C ribus noſtris ſeruatur.

¶ Id etiam ſciendum eſt, confeſſionem noce- 9
re ei qui confeſſus eſt, non etiam alijs: *l. vlt. C de*
accuſat. c. 1. ext. eod. prodeſſe autem ne illi quidem
qui confitetur: quia nulli in ſua cauſa pro ſe cre-
ditur, ſed contra ſe. *l. de ætate. 11. §. 1. de interrog. act.*
l. Publia 26. § Titius. depoſ.

¶ Quæ omnia vera ſunt in confeſſione iudi- 10
ciali: nam quæ extra iudicium fit, non eaſdem
habet vires, *Iaſ. in l. fine. num. 2. C. de tranſact. & in*
D *repet. l. admonendi. nu. 192. de iureiur.* niſi quòd cũ
fit ex aliqua certa cauſa, coram aduerſario & te-
ſtibus, ſoleat vim pacti obtinere. *l. tale pactum.*
41. vbi Dd. de pact. l. generaliter. 13. C. de non numer.
pecunia. Dd. in l. 1. & in l. de ætate. §. interrogatus. de
interr. act. & l. cùm de indebito. §. fin. de probat. Ca-
noniſt. in c. per tuas. extrà, de probat. in cap. ſi cautio.
ext. de fide inſtrum. Hoſtien. ext. eod. de confeſſ. num. 3.
Confeſſio tamen in articulo mortis facta, etiam
pro confitente, eiuſq; hæredibus, præſumptio-
E nem inducit: quòd nemo eo tempore præſuma-
tur mendacium dicere. *l. 1. §. præterea vbi Hip. nu.*
7. de quæſt. & idem Hip. in Rubr. C. de probat. num.
80. & Rubr. de fideiuſſ. num. 42. & in pract. crim.
§. reſtat. num. 1. & 2. In criminalibus verò con-
feſſio extraiudicialis indicium facit ad torturam
contra confitentem; *Bart. & gloſ. in l. capite. 25. in*
princ. de adult. Iaſ. in l. magiſtratibus. 12. num. [illegible] & 4.
de iuriſdict. Hip. in l. de minore. num. 29. & 30. de
quæſt. & in pract. crim. §. quoniam. nu. 19. non ad-
F uerſus alium, *l. etſi. 12. de adult. l. fina. C. de accuſat.*
niſi in tortura dixerit. *l. qui ſententiam. 15. C. de pœ-*
nis. Hip. in pract. crim. §. diligenter. num. 6 [illegible]. Petr.
deciſ. 3 9. part. 2. Sed ne ſic quidem contra alium,
indicium ſufficiens facit ad torturam, *d. l. etſi. d.*
l. final. imò vix ſufficit ad purgationem inducen-
dam, *Hoſtienſ. Panorm. & Canoniſt. in [illegible] 1. de con[illegible]*
gloſſ & Panorm. in c. ſignifi. eſt. de adulter & in [illegible]
qualiter. 2. de accuſ. Iudicialis porro etiam in cri-
minalibus, nedum ciuilibus, *[illegible]*
num. 1. de diuort. plene probat, [illegible]
G de delicto conſtat, *Caſtr. & Dd. l. vlt. C. de probat*

la:e

*laiè Clarus lib 5. §. vlt. quæſt.55. num.*10. quo caſu (non aliàs, *Clarus ibid. Boer. deciſ.*239. *num.*3. *Ioſ.* 7.22.23.) idonea putarur ad condemnationem: *l.*1.*h.tit.l.proinde.*25. *§ fin. ad l. Aquil. l.qui ſententiam.*15. *l. de pœn. glo. in l.ſi confeſſus.*5. *de cuſt.reo. & in l.vnic. C.de confeſſ. Hip.in l.repeti.nu.*22.*cum ſeq de quæſt. exemplum inſigne Ioſ.cap.*7.22.23. *cum ſeq.* niſi facta ſit metu. *gl.in l.qui in carcerem.de eo quod met.cauſ. l.*1. *§.diuus.de quæſt. Hip. in d l.*1. *in prin.nu.*25. aut ſpe gratiæ à iudice promiſſæ, *l ſi quis obrepſerit.vbi Hip.nu.*10 *ad l.Corn.de falſ.idem Hip.in l.*1.*§.quæſtioni. num.*12. *de quæſt. & in Rub. C. de probat. nu* 115. *Clarus lib.*5. *q* 55. *§ fin.* aut ob aliam eiuſmodi cauſam *ἀναγκαστικήν.* *vide de eo Hip. in d.l.repeti.num.*27.*de quæſtio.* Ad effectum etiam pertinet quod ait Iaſ. *in l.ſi domus.§.in pecunia. num.*10. *de legat.*1. confeſſionem tūa poſt oblatum libellum operari, videlicet litis conteſtationem, probationem & ſententiam: vt ipſe pluribus expouit.

DE CESSIONE BOnorum. Tit. III.

C. 7. 71.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit bonis cedere.*
3 *Cauſa efficiens: quare ceſſiones inductæ, & qui bonis cedere poſſint: & an hodie ceſſio admittatur.*
4 *Materia: & quid, quantum ſit cedendum.*
5 *Forma ceſſionis.*
6 *De fine & effectu ceſſionum.*

1 NVlla † iuſtior cauſa mittendi in bonorum poſſeſſionem fingi poteſt, quàm eum debitor bonis cedit; id eſt, bona ſua ſponte
2 dimittit, & concedit creditoribus. Tunc † enim voluntate domini per traditionem poſſeſſio E transfertur.

3 ¶ Cauſa efficiens, eſt voluntas debitoris, *l.in omni.C.eod.* æs alienum confitentis, *l.penul. h.tit.* eligentiſq; è duobus malis id quod minus eſt: *l ſi patre* 22 *de rit.nup.c.ſacris.ext. de reſ in int.* qui mauult bonis cedere, quam grauius quid pati. Nam hoc beneficium lege Iulia debitoribus indultum eſt, vt cedendo bonis, vinculorum, ſeruitutis carceriſq; iniurias ſubterfugere poſſint: *l.*4. *inn. & l.*1. *&* 7. *C. eod.* quibus iniurijs F illi m præter æquum & bonum grauabantur, vt author eſt Gell. *lib.*20. *c.*1. *de quo Cuiac.lib* 3.*cap.* 39.*Quint.lib.*3.*c.*8. *& lib.*7.*c.*4. Sed eæ ab Imperatoribus poſtmodum prohibitæ ſunt: *l. ob æs alienum. C. de action. §.quia verè.in Auth. vt nulli iudicum,&c.* quando iniquū ſit, propter æs alienum, aduerſamq; fortunam, corpus debitoris, non ex delictis (nam in his non eſt indulgenda ceſſio, *Iaſ.in l. ſi quis id quod.. de iuriſdict.* ſed qui non habet in ære, meritò luit in corpore, *l.final.* G *de in ius vocando.*) ſed ex ciuili cauſa obſtringi, A quod ipſe alioquin conuentionib. obligare nequeat: *l.ſi à reo.*71. *§ fin. de fideiuſſ. l.liber homo.*13. *cum ibi not. ad l. Aquiliam. Panorm. in Rub.de fide inſtr.* & vltra quam in ære habeat, aut ſoluere poſſit, quempiam teneri. *l.itaq;* 12.*de furt.l.nam & nullam.*6. *de dolo malo.c.olim. de reſtitut.ſpoliato. c. lator. de pignorib.* Sed propter debitorum improbitatem & perfidiā, qui fiducia ceſſionis temerè æs alienum contrahunt & dilapidant, reditum nunc eſt moribus ad ius antiquum. Alibi B enim carceribus includuntur decoctores, alibi excommunicantur, alibi aliter puniuntur. Nemo tamen priuata vincula aut ſupplicia verberaque noxiorum propter debitum etiam fiſcale extimeſcere debet. *l.neme carcerem. C. de exactor. tributo. lib* 10. Quod Sax. non vſquequaque obſeruant: qui non modò carcerem, ſed etiam addictionem illam veterum, cuius meminerunt Gellius & Quintilian. *prealleg locis.* atque etiam vincula priuata, in corpus debitoris, C excluſo ceſſionis beneficio, admittunt: *Sachſ. differ.*10. *Land. lib.*3. *art* 29. quæ cùm vice ſolutionis vſurpentur, ac in illam imputentur; non puto hoc caſu, ſatisfactione per carceres vel ſeruitutem à debitore facta, illum amplius teneri, exigiq; poſſe, etiamſi ad pinguiorem fortunam peruenerit, ſolutione enim omnis ſublata eſt hoc caſu obligatio. *in prin.Inſt.quib.mod.toll.oblig.* Poteſt autem ceſſio fieri ab omni debitore, tam à patre quàm filiofamilias, *l.cum & filij.*7.*C.* D *eod.* tam à fœmina quàm à maribus, *d.l.*7. etiamſi nihil in bonis habeant: habere enim aliquando poſſunt *d.l.*7. Sed & fœminæ iure nouo, quamuis bonis non cedant, includi carceribus prohibentur. *Auth.Sed hodie.C.de offic.diuerſ.iud. Auth. hodie.C.de cuſto.reo.*

¶ Materia quę in ceſſionem cadit, ſunt omnes 4 res bonaq; debitoris: omnia enim cedēda ſunt, excuſſo vſq; ad vltimum quadrantem debitore. *l.*4.*vbi Azo,num.*5.*C.eod.*

E ¶ Ceſſio autem poteſt fieri vel in iure, vel ex- 5 tra ius, inter præſentes aut abſentes, per epiſtolam & nuncios; *l.vlt.h.tit.* ſufficit enim ſola voluntatis profeſſio. *l.in omni.*6.*C.eod.* Cauere tamē debet is qui cedit, ſi ad meliorem fortunam peruenerit, ſe ſatisfacturū, quatenus facere poterit. *c.Odoardus. de ſolut.l* 4. *h tit.* Quod autem pleriſq; locis iam receptū eſt, authore Hoſtienſe, *ext eod.* vt nudatus ignominiosè debitor, publico in ſaxo aſſidēs, proclamat palàm, ſe bonis F cedere: id à iuris ſcripti humanitate abhorret.

¶ Finis eſt. vt & creditoribus, quoad eius fieri 6 poteſt, ſatisfiat; & debitor ab importunitate & moleſtijs quas creare attenti creditores ſolent, liberetur. Ex quo apparet, duplicem eſſe ceſſionis bonorum vtilitatem: quarum altera creditores, altera debitores reſpicit. Nam in primis creditoribus ſatisfit, quatenus facultates debitoris patiuntur. neq; tamen ſtatim domini fiunt per ceſſionem, *l.*3.*hoc tit. l.*4.*C.eod.* vt ex ceſſione G iuris ſolenni. *Cont.lib.*1. *Diſput.cap.*12. nam & debitor poteſt poſtea ſoluendo res ſuas à credito-

ribus recuperare, *l. legis Iuliæ.4. C. eod.* & antequam venditio fiat, ſe defendere. *d. l.3 h.t.* Debitor autem cedendo liberatur a perpetua flagitatione æris alieni, metuque carceris & addictionis; ita vt vrgeri amplius non poſſit. *d. l. legis Iuliæ. l.6. C. eod.* Non tamen obligatione liberatur, quæ ſola ſolutione extinguitur: *Inſtit. quib. mod. tollit. oblig. per tot.* eoq; ſi poſtea ad locupletiorem fortunam perueniat, rurſus conueniri poteſt; neq; tamen ſine beneficio: nam in quantum facere poteſt, duntaxat hoc caſu exigetur. *l.4. 6.7. h. tit. l. ſunt qui.16. ꝭ. de re iudic. §. fin. Inſt. de actio. vbi dixi.* Ceſſio inſuper exiſtimationem non necat *l. debitores.11. C. ex qui cauſ. infa.* iure ciuili; moribus tamen, vt quidam volunt, *glo. Land. art.52. lib.1.* maximè cum publicè fit ad eum, qui ſuprà indicatus eſt, modũ ſatis ignominioſum. *Cyn. in d. l. debitores Hoſtien. ext. eod.* Et certè etiam iure noſtro infamia ſaltem facti cedentẽ manet: *Nouell.3 4.135.* vnde beneficium Nou. quo in ſolutum prædia dantur, pro ceſſione poſt inductũ eſt: ne ſcilicet cum aliqua exiſtimationis imminutione, qui bonis ſatisfacere poteſt, cedere cogatur. *Nouell.135. vbi Cuiac & Nouell.4. in fin.*

QVIBVS EX CAVSIS in poſſeſſionem eatur.
Tit. IV.

1 *Cõtinuatio & diſpoſitio ſequentiũ titulorum.*
2 *Cauſæ ex quibus miſſio decernitur.*
3 *Miſſionem iure nouo ſecundum debita fieri.*
4 *Edictum de primo decreto.*
5 *Cauſa efficiens miſſionis.*
6 *Materia.*
7 *Forma.*
8 *Finis & effectus.*
9 *De ſecundo decreto.*

1 IAm † videamus de miſſione in bonorũ poſſeſſionem. Et primò, quibus ex cauſis in poſſeſſionem eatur, ſecundò de effectu miſſio-
2 nis, tertiò de ordine & modo. Tres † præcipuè cauſæ ſunt, ex quibus in poſſeſſionem mitti ſolet: videlicet cauſa rei ſeruandæ, id eſt, debiti: itẽ legatorum ſeruandorum gratia; & ventris nomine. Damni enim infecti, ſi non caueatur, fit miſſio quidem, ſed non in omnia bona: verùm in eam duntaxat rem, ex qua damnum timetur: *l.1. h. tit. vide Cuiac. obſeru. lib.5. cap.30.* Cuius †
3 exemplo inductus poſtea Iuſtinianus, ſtatuit creditores & legatarios, non niſi pro modo & portione eorum quæ debentur, in poſſeſſionem bonorum debitoris eſſe mittendos. *§ ſi verò. de exhib. reis. in Auth.*

4 ¶ De miſſione, eiuſmodi extat Prætoris edictum: IN BONA EIVS QVI IVDICIO SISTENDI CAVSA FIDEIVSSOREM DEDIT, SI NEQVE POTESTATEM SVI FACIET,

A NEQVE DEFENDETVR, IRE IVBEBO. *l. 1. in prin. h. tit.* Poteſtatem ſui non facit, qui id ſ[illegible], ne aduerſarius eius copiam ſui habeat; *d. l.2. §.1.* neq; vel à ſe, vel ab alio quocunq; defenditur. *l. 5. §. fin. h. tit.*

¶ Itaq; cauſa efficiens miſſionis, eſt magiſtratus (nec enim creditor priuata authoritate, occupare bona debitoris poteſt, *l. extat.13. de eo quod met. cau.*) etiam municipalis. *l.4 §. qui duas. de dam. inſe.* Ordinarium tamẽ oportet eſſe, hoc 5
B eſt, eum qui ius mittendi habeat. Habet autem ſolus is mittẽdi ius, cuius in territorio bona ſunt ſita. *l. eum vnus.12. §. penul. ꝭ. tit. t. Hoſtienſ. in §. ex quib. cauſis. extrà, de foro compet.* Cauſa προκαταρκτικὴ qua mouetur iudex, eſt cùm petitio creditorum, (nec enim officiũ ſuum iudex non petentibus impertit, *l.4. §. hoc autẽ. ꝭ. de dam. in[illegible]*) tum contumacia debitoris ſe non defendentis.

¶ Materia, ſunt bona debitoris, quorũ in vniuerſorum poſſeſſionem olim indiſcriminatim 6
C creditores mittebantur: hodie autem ſecundum quantitatem & portiones æris alieni. *d. §. ſi verò. de exhib. reis in Auth.*

¶ Forma eſt, vt iudex cauſam ſummatim cognoſcat, videlicet quidnam debeatur, & [illegible]ſmodi ſit debitoris fruſtratio: ac poſtea ſolenni decreto decernat poſſeſſionem, in eamq; creditores introduci per apparitores mandet. vt latiùs alibi exponitur. *in. d. § ſi verò.* 7

¶ Finis eſt, vt tædio affectus debitor, veniat 8
D tandem ad reſpondendum. *l. is cui.5. vt in poſſ. legator.* Effectus eſt, quòd creditores in poſſeſſionem miſſi detineant rem, non etiam poſſideant. *l.3. §. vlt. de acquir. poſſ. c. contingit. extr. de dolo & contuma. tot. tit. extra, de eo qui mittitur in poſſ.* Itaq; quãuis hac miſſione non deturbetur poſſeſſione debitor: *l. ſi finita.15. §. ſi quis autem. de dam. infe.* tamen miſſi creditores, cum eo, in fundo & bonis commorantur; ne videlicet peſſum eant fructus, & vt ſciri poſſit quid colligatur. *d.*
E *l. is cui. §. qui legato ꝭ vt in poſſ. legator.* Quòd ſi culturam debitor negligat, ipſi creditores colunt, percipiuntq; fructus, nõ tamen lucrantur, *l.1. & 2. C. de pign. act. l. ſi dominium.9. C. de pignor. l.2. C. de pact. pignor.* aut inde aluntur: *l. Fulcinius. in prin. 7. h. tit.* ſed vel cuſtodiũt, vel vendunt precio ſeruato; *d. §. qui legato.6.* de quo ſumptus quos fecerunt, *l. prætor. ꝭ. tit.1.* deducunt.

¶ Et hac quidẽ ratione magiſtratus initio non 9
ſe defendentem debitorem coercet, quoad veniat reſponſurus. qui ſi omnino contumaciter
P negligere magiſtratus miſſionem pergat, prohibeturq; fraudandorum creditorum cauſa latitare: grauioribus remedijs Prætor vtitur & ſecundo decreto facto *vide de eo quæ dicta ſunt ꝭ de dam. infe.* poſſideri, aut venire bona iubet: ne videlicet euidens debitoris dolus & impunitas relinquatur, & creditoribus noceat. qua de re edicit: QVI FRAVDATIONIS CAVSA LATITAVIT, SI BONI VIRI ARBITRATV NON
G DEFENDETVR, EIVS BONA POSSIDERI VENDIQVE IVBEBO. *d. l. Fulcinius.*

DE REBVS AVTHORITATE IUDICIS POSSIDENDIS SEU VENDUNDIS. Tit. V.

C. 7. 72.

1 *Continuatio: & quomodo quis mittatur in poſſeſſionem.*
2 *Quomodo veniatur ad ſecundum decretum & poſſeſſionem.*
3 *Effectus decretæ poſſeſſionis, & quando in realibus obtineat.*
4 *Quando ad diſtractionem perueniatur.*
5 *Edictum Prætoris.*

1 ESt † itaq; effectus decretæ miſſionis præci-
puus, quòd debitor in poſſeſſionem rerum
ſuarū admittere creditores cogatur; adhi-
bita etiam, ſi reſtiterit, manu militari: *l. ſi quis miſ-
ſum. ff. ne vis fiat ei.* niſi creditor nõ admiſſus ma-
lit in id quod intereſt, agere. *l. 1. ne vis fiat ei.*
2 Quòd † ſi his incommodis non commouetur
debitor, ſed fraudulenter latitet; ne creditores
diutius cogantur ſuo carere, & cuſtodire res de-
bitoris ſine fructu, decernit Prætor ſecundo de-
creto poſſeſſionem bonorum: cauſa tamē con-
tumaciæ diligenter cognita, *l. 4. §. in prædicto. d. l.
ſi finita. §. ſi fortè. de damn. infecto.* an videlicet ſæ-
pius citatus non comparuerit; *l. contumacia. 53. §.
contumax. ff. de re iudic.* an legitimis temporum
interuallis citationes fuerint diſtinctæ, *Dd. in d. l.*
3 *ſi finita. §. non autem. &c.* Quo † decreto veri poſ-
ſeſſores conſtituuntur, fructusq; eiecto debitore
creditores lucrifaciunt: *d. l. ſi finita. §. vbi autem. c.
quia. §. vlt. vt lite non conteſtata.* nec debitor po-
ſtea auditur, niſi oblato debito, & ſumptibus re-
fuſis. *l. ſi prius. C. de diſtrac. pigno. Auth. et qui iurat.
C. de bonis author. iudic. poſſid.* Et hæc quidem in
E perſonalibus actionibus dubium non habent.
In realibus, à prima miſsione, ſi intra annum nō
veniat reſponſurus debitor, volunt Dd. ſine alio
decreto, creditorem ex diſpoſitione iuris poſ-
ſeſſorem effici. *l. ſi quis emptionis. 8. §. penul. C. de*
4 *præſcrip. 30. an. ff. à quo. 45. de damn. infect.* Sed †
quia ne ſic quidem interdum mouentur debi-
tores, vt præſentiam ſui publicè faciant; ne cre-
ditores diutiùs fruſtrentur, néue communis in-
F ter ipſos poſſeſsio pariat diſcordias, *iuxta l. cum
pater. 79. §. omnia. de legat. 2.* ſolet Prætor addere
& definire certum tempus, intra quod niſi com-
pareat debitor, poteſtas diſtrahendi fiat credi-
toribus, vt precium diſtractionis pro rata æris
cuiuſq; alieni æqualiter inter creditores diſtri-
buatur. *l. pro debito. l. fin. C. eod.* Sanè poſt primum
decretū interpoſitum, ſi copiam ſui faciet debi-
tor, paratusq; ſit vel ſoluere vel ſe defendere; re-
fuſis ſumptibus, æquum eſt poſſeſsionem illi re-
G ſtitui vnà cum fructibus. *vide quæ dixi ff. ad tit. de*
5 *damn. infect.* Quo † nomine actionem quoque

Prætor ei pollicetur: SI QVIS, inquit, CVM IN POSSESSIONE BONORVM ESSET, QVOD EO NOMINE FRVCTVS CEPERIT, EI AD QVEM EA RES PERTINET, NON RESTITVAT: SIVE QVOD IMPENSAE SINE DOLO MALO FECERIT, EI NON PRAESTABITVR: SIVE DOLO MALO EIVS DETERIOR CAVSA POSSESSIONIS FACTA ESSE DICETVR: DE EA RE IVDICIVM IN FACTVM DABO. *l. 9 in prin. h. tit.*

B Hæc in feudalibus non obtinere, quidam arbitrantur; quòd feudorū fructus tantùm creditoribus cedant, ipſa vero feuda nequaquam: quaſi vt oppignorari, ita nec in ſolutū dari inuito domino, & in præiudicium agnatorū poſsint; *Chaſſ. in conſuet. Burg. in prin. verb comes Flandriæ. in fin. & in tit. de feud. §. 8. num 42.* niſi ad vitam vaſalli, & non vlterius. *vide Bald. num. 10. & U. Alua. num. 16. in c. imperialem. in prin. de prohib. feud. alien. per Feder. Bart. in l. ſi fin ita §. ſi de vectigalib.*
C *num. 3. & 4. de damn. infec. Cur. in tract. feud parte 4. num. 102.* Vidi tamen ſæpius, decernente feudi domino, propter æs vaſalli alienum pro ſolutione creditoribus feudum concedi, aut diſtrahi in perpetuum, omni ſpe ſucceſsionis agnatis præciſa. idque rationi & æquitati maximè eſt accommodatum: ne agnati hæredes cum damno creditorum ſucceſsionem lucrentur, quorum cauſa debet eſſe potior. *l. ſubſignatum. 39. §. bona. de verb. ſignific. l. vltim. §. licentia. C.*
D *de iur. deliber.*

DE PRIVILEGIIS CREDITORUM. Tit. VI.

Hic tit. in Flor. exemplari cohæret ſuperiori, nec eſt ſeparatus.

1 *Continuatio.*
E 2 *Regula, hypothecarios creditores perſonalibus præferri.*
3 *Quis, cui hypothecariorum præferatur.*
4 *Qui, cui chirographariorum præferantur.*
5 *An ciuitas priuilegium perſonale habeat: & qui ſint priuilegiati.*
6 *Priuilegiati an ſibi inuicem præferantur.*
7 *Quomodo creditores diuidere debeant.*
F 8 *Ab eo qui ſibi vigilauit, nihil repeti.*
9 *De arreſtatione iuris Sax.*
10 *Edictum de eo qui conſcius fraudulenti conſilij, cum debitore contraxit.*

POrrò † in venditione bonorum ſeruan- 1
dus eſt ordo, vt de precio primùm illis ſa-
tisfiat, quorum ius potius eſt. In † quo re- 2
gula teneatur; In vniuerſum eos, quibus ſupra
G debitū res etiam obligatæ nexæq; pignori ſunt,
potiores ijs eſſe, qui tātùm perſonale actionem

 habent.

habent. *l. eis. C. qui potior. in pignor.* Potentius enim, A vt loquuntur, duo vincula ligant, quam vnum: *Auth. itaque C. communia de ſucceſſ.* & plus cautionis eſt in iure reali, quàm perſonali. *l. plus cautionis. 25. de reg. iur. l. pro debito. 6. C. de bon. author. iudic. poſſid.*

3 Inter † ipſos autem creditores hypothecarios, quis cui præferatur, ſupra dictum eſt, *ad tit. qui pot. in pign.* cum generalem regulam conſtitueremus; Qui prior eſt tempore, potior eſt iure: quæ tamen ſuas habet exceptiones.

4 ¶ Porrò inter eos creditores, quibus perſona- B le tantùm ius eſt (quod ſeparatum eſſe à reali, alibi oſtenditur, *l. reſcriptum. 10. de pac.*) quos chirographarios à chirographo ſiue ſyngrapha Conſulti appellant, *l. penult. in fin. h. tit. l. pro debito. 6. C. de bon. author. iud. poſſid.* quis præire debeat, magis ex cauſa quam tempore eſt metiendum. Non enim qui prior eſt tempore, hoc eſt, qui prius contraxit, ſed cuius cauſa priuilegiata eſt præfertur. *l. priuilegia 16. h. tit.* Habent autem priuilegium, hoc eſt, prærogatiuam, ex iure C ſingulari præ reliquis creditoribus, quibus ius tacitæ hypothecæ, aut illius ſimile datur: *l. aſſiduis. 12. in princ. C. qui potior. in pign.* vt pupilli, minores, prodigi; in bonis tutorum, curatorum, *l. & mulieri. 15. de cur. fur. dand.* protutoris vel negociorum geſtoris; *l. 4. §. fin. l. 5. 6. 7. h. tit.* ſicuti & tacitam hypothecam habent: *l. pro officio. 20. C. de adminiſtr. tutor.* item fiſcus, *l. quod quis. 18. hoc tit. l. ſi is. 28. l. aufertur. 46. §. fiſcus. de iur. fiſc. l. 1. C. eod. tit. lib. 10.* & reſpublica credi- D

5 trix. *l. penult. in fin. h. tit.* Quod † tamen intelligunt. Dd. de republica Romana, aut quæ non recognoſcit ſuperiorem, vel quæ à ſuperiore regalia & priuilegium tale habet. *Bart. in d. l. penul. glo. in l. ſimile. 10. ad municipalem. l. 3. C. de diſtract. pignor. Neguzant. in tract. pig. ſecunda parte. memb. 4. num. 114. vide Cuiac. obſeru. lib. 2. cap. 24.* Mihi probabilius videtur, omnes reſpublicas creditrices priuilegium (de quo hîc agitur) perſonale habere. *l. 2. C. de iur. reip. lib. 11. l. Antiochen-* E *ſium. 3. tit. 1.* & præferri reliquis creditoribus chirographarijs, hoc eſt, qui pignus non habent, vt vult Paulus: *in d. l. penult.* etiamſi iure communi, ius reale, exemplo fiſci, & tacitam hypothecam non habeant, *d. l. ſimile. ad municipalem. l. eum qui. 16. de verb. ſignific. vide quæ dixi ad tit. in quib. cauſ. hyp. tac. con. l. ſciro. vbi glo. ad municip. Dd. in l. 2. C. in quib. cauſ. pign, per illum text. Neguz. in trac. pig. part. 2. memb. 4. num. 119.* qua in ſententia etiam fuiſſe Accurſium apparet. *in d.* F *l. penult.* Præterea priuilegio fruuntur, mulier in cauſa dotis, *d. l. aſſiduis. C. qui potiores in pignor.* datæ tamen, non tantùm confeſſatæ, *d. l. aſſiduis. vbi glo. ad verb. data. C. qui pot. in pignor. & Bald ibid. num. 11 vide late Angel. num. 18. Iaſ. num. 74. in §. fuerat. Inſtit. de actionib.* (id quod mulieri eſt probandum, *l. ſi quis. 9. in princ. vbi glo. C. de bon. proſcript.*) & ſponſa in dotis repetitione, nuptijs non ſecutis: *l. 2. §. fin. cum ll. ſeqq. hoc tit.* item is cui depoſitum, maximè publicæ perſo- G næ, puta argentario creditum, debetur: *l. ſi ventri. 8. §. in bonis. hoc tit. l. ſi hominem. 7. §. fin. ff. depoſ. quæ ll. ſibi inuicem videntur aduerſari.* qui in ſ... refectionem credidit; *l. creditor. 25. ſi certum petat. l. interdum. qui potiores in pignor. l. ſi ventri. 8. §. 2. hoc tit.* aut in nauim fabricandam, inſtruendámue; *l. qui in nauim. 10. l. quod quis. 18. hoc tit.* aut in funus & exequias, morbum & valetudinem *Iaſ. in l. fin. § in computatione. C. de iur. del. debitoris: l. 2. h. t. l. penult. de relig. & ſumpt. funer.* item, cuius pecunia ad creditores priuile- giarios peruenit: *d. l. ſi ventri. §. perueniſſe.* & iure Saxon. mercedes mercenariorum ſeu miniſtrorum (*liederlohn* vulgò) idem priuilegium perſonale habent. *artic. 15. lib. 1. & art. 22. eod. lib. vbi glo. num. 4. dicit iuramento poſſe probari.* atque hos quidem reliquis chirographarijs creditoribus præferri certum eſt. Quid enim mirum, cum horum pleroſque videas etiam in rem iure tacitæ hypothecæ agere poſſe? Et ſanè ſi vim & effectum attendas, non multum hoc priuilegium C perſonale à tacita hypotheca reali diſtare inuenies: *l. ſi præcedente. 58. §. 1. mandat.* præterquam quòd more in primis Saxon. hypothecarij iſtis perſonalibus, quamuis tempore prioribus, anteferantur. Sed cum iſti ipſi inter ſe concurrunt, quis cui præferatur, non eſt vſquequaque expeditum. Veram † tamen arbitror Azonis *Rubr.* 6 *C. de bonis author. iud. poſſid.* regulam, qui ſtatuit; omnes æquale ius habere, & ſimul cócurrere ac diuidere æqualiter: niſi quis aut tempo- D re prior ſit, *l. 2. C. de priuil. fiſc.* aut ſpeciali lege de aliquo eorum probetur, quòd ſit præferendus, vt in muliere *l. aſſiduis. 12. C. qui pot. in pign.* & fiſco *l. ſi is qui. 28. de iur. fiſc. vbi Bart. l. 1. C. de pœn. fiſc. & l. 1. C. de iur. fiſc. lib. 10.* conſtitutum videtur; ſcilicet cum fiſcus debitum, non etiam quando pœnam aut mulctas perſequitur. *glo. & Dd. in l. reſcripto. 11. ad verb. hypothecam. de pact. d. l. 1. C. de pœn. fiſc. Neguzan. in 2. part. 4. membr. numer. 115.* item in eo qui duplici priuilegio mu- E nitus eſt, puta tutelæ & depoſiti, *l. fin. qui pot. in pignor. Neguzan. in tract. pign. parte 5. in 2. memb. num. 42. &c.* item vt in dubio mulier præferatur fiſco, *vide late Neguzan. in d. tract. 2. part. memb. 4. num. 108. per l. non puto. de iur. fiſc. Bald. in l. dotis. C. de iur. dot. Socin. Iaſ. & Dd. in l. 1. ff. ſolut. matrim. Bald. in tract. de dote, parte 9. priuil. 2. vide etiam l. 1. C. de priuil fiſc.* fiſcus priuato, *ita videtur eſſe communis opinio Iaſ. & aliorum, in l. 1. ff. ſolut. matrim. & dicit magis veram & communem Negu-* F *zan. in d. tract. pign. 2. part. membr. 4. num. 118. &c.* In alijs porro regulariter priuilegiatus contra priuilegiatum vti priuilegio non debet: *d. l. aſſiduis. C. qui potior. in pignor.* His autem exceptis, quorum priuilegium ad extraneum ſucceſſorem non tranſit; *Bart. in l. 1. numer. 8. ff. ſolut. matrim.* reliqui creditores æqualiter concurrunt, non attento contractus tempore: nam licet alicui contrahendo, adijciendoque ſibi creditores, creditoris ſui prioris conditionem fa- G cere deteriorem. *l. 1. §. contrario. ff. tit. 1.* Sed † 7 hæc æqualitas ad Geometricam prop[ortio]nem

reuigca-

redigenda eſt, vt videlicet æqualiter diuidant, A
non æqualibus analogia Arithmetica portioni-
bus, ſed pro rata debiti quantitate: *l.pro debito.6.*
C.de bon.author.iudic.poſſ. cæteroquin eueniret,
vt in debitis non æqualibus alteri integrum, al-
teri vix dimidium exolueretur: quod eſſet pla-
nè iniquiſſimum. Accipient igitur æquales pro
debita cuique quantitate portiones: puta qua-
drantes, aut ſemiſſes, aut dodrantes ſui quiſque
debiti: prout ſuppeditare bona debitoris poſ-
ſunt. Sanè ſi quis antequam ea poſſideantur, B
ſibi vigilauerit, & ſuum ſit conſecutus, nihil ab
eo repeti poteſt: *l pupillus.24 ꝗ.quæ in fraud cred.*
8 quòd † ſi omnes poriò creditores ſimul inſti-
terint, vel bona ſint poſſeſſa; omnium ius
æquale eſt, neque gratificationi locus relinqui-
tur. *d.l.pupillus. l.qui autem 6.§.ſciendum.ꝗ.de his*
quæ in frau.credit. l.ſi non expedierit.6.§.1.ʒ.de bon.
auth.ind.poſſ.
9 ¶Cæterùm iure Saxonum *vide Reinhar. diff.*
ind.57. illud ſpecialiter inualuiſſe videmus, vt ſi C
quis præ reliquis creditoribus curârit ſibi à ma-
giſtratu in bonis debitoris arreſtum decerni,
idque continuò in iuridicis tribus 14. dierum
terminis proſequatur; & in tertio termino
actionem, ex qua petitur immiſſio, proponat: is
non modò priuilegium perſonale, ſed ius etiam
pignoris quaſi prætorij, præ cæteris conſequa-
tur. Dico, quaſi. nam verius videtur, tantùm
ipſa immiſſione hoc pignus propriè conſtitui,
eoque arreſtationem ſolùm prodeſſe, vt chiro D
graphariis nudis potior ſit. Quocirca & vſus ſic
obſeruat, vt hypothecarij primo loco ſint, at-
que ordine, quibus etiam ante omnia ſit ſatiſ-
faciendum: altero perſonales, hoc eſt, qui pri-
uilegium habent perſonale; de quibus hic tra-
ctatur: poſt hos tertia in claſſe arreſtantes ante
immiſſionem (nam hæc ad primum ordinem
pertinet:) quarta ac poſtrema chirographarij,
ad quos in tali concurſu aliquid reſidui rarò
peruenire ſolet. Quare plus cautionis eſt in E
rem, quam in perſonam. *l.plus cautionis.25. de*
reg.iur.
10 ¶ Poſtremò tenendum eſt, qui ſcienter con-
trahit cum debitore poſt ſuſceptum fraudatio-
nis conſilium, cum numero creditorum eximi,
excludique prætoris edicto, quod ita habet:
»QVOD POSTEA CONTRACTVM ERIT,
»QVAM IS CVIVS BONA VENIERINT,
»CONSILIVM RECEPERIT FRAVDANDI,
»SCIENTE EO QVI CONTRAXERIT, NE F
»ACTIO EO NOMINE DETVR. *l.ait prætor.*
6.h.tit. Quamobrem nec confeſſioni, nec chi-
rographo, nec (vt arbitror) iuramento debito-
ris pòſt facto credetur: neque putauerim ei iu-
ramentum à quoquam rectè deferri, cùm hoc
ad aliorum creditorum incommodum pertine-
re poſſit: nec contra debitorem qui bonis
exuitur, ſed in necem creditorum
duntaxat ſit valitu-
rum.

DE SEPARATIONIBVS. Titulus VII.

1 *Continuatio.*
2 *Ex quibus cauſis petatur ſeparatio.*
3 *Qui petere poßint.*
4 *Quando ceßet.*
5 *An hæredi detur.*
6 *Cuius hac de re ſit notio.*

SCiendum † autem eſt, in poſſeſſionibus di- 1
diſtractioneque; bonorum debitoris ſepara-
tionem ſolere impetrari. Solet † autem ſe- 2
paratio permitti ex his cauſis: puta, debitorem
quis Seium habuit; is deceſſit: hæres ei extitit
Titius. hic non eſt ſoluendo, & patitur bonorum
venditionem: creditores Seij dicunt, bona Seij
ſufficere ſibi, & creditores Titij contentos eſſe
debere Titij bonis. Etſi enim hæres Titius ad-
eundo ſe obligauit creditoribus Seij defuncti, *§.*
hæres. Inſtit.de obligat.quæ ex quaſi contract. ſuaſque
obligationes cum illius bonis permiſcuit: ta-
men quia iniquum eſſet, creditorum conditio-
nem fieri deteriorem facto hæredis, *l.debitorum.*
25. cum ibi nota. C. de pactis. iunct. l.2. §.ex his.ꝗ de
verb. oblig. l.2. §. incertam. de præt. ſtip. qui fortè
pluribus creditoribus eſt obligatus; indulſit ſe-
parationem bonorum prætor. *l.1. in prin. h. tit.*
Petere † igitur poſſunt ſeparationem credito- 3
res; & poſt hos, legatarij: nam illis prius eſt ſatiſ-
faciendum. *l.fin.§.etſi præfatam.& §.licentia dan-*
da. C.de iure deliberandi. Hoc † autem tamdiu li- 4
cet, quoad res adhuc eſt integra: id eſt, antequã
hæreditas diſtrahatur, vel creditores de integro
cum hærede animo nouandi contrahant, vel res
hæreditariæ ita cum hæredis bonis confundan-
tur, vt ſeparari amplius non poſſint *d.l.1.§.illud.*
cum multis ſeq l.2.h.tit. Quòd ſi alij petant ſepa-
rationem, alij non: qui non petunt, cum credito-
ribus hæredis connumerantur. *l.1.§.quæſitum h.*
tit. Hæredi † autem non datur ſeparationis be- 5
neficium, quia ſponte ſe creditoribus defuncti
adeundo obligauit; *d.§.hæres. l.nec emere. C.de iu-*
re del. nec eius etiam creditoribus; quia licuit
hæredi adijciendo ſibi creditores, ſuorum cre-
ditorum conditionem facere deteriorem. *d.l.1.*
§.1. & §. quæſitum. Qui † tamen coacti adeunt 6
hæreditatem, nec bona attingunt, hi ſeparatio-
nem poſtulare poſſunt: *d.l.1 §.ſed ſi qui.& §.fin.*
de quibus omnibus an admittenda ſit ſeparatio,
nécne, prætoris erit vel præſidis notio, & nullius
alterius. *d.l.1.§.de his.h.tit.*

DE CVRATORE BONIS dando. Tit. IIX.

1 *Quis ſit curator aut magiſter.*
G 2 *Quomodo & à quibus conſtituatur.*
3 *Qui conſtitui poßint, & de eorum officio.*

1 SOlet † etiam curator bonis debitoris extra ordinem præfici (vice eius, qui olim ordinario iure deligebatur, magiſtri) qui bona tueatur & diſtrahat, & ex redacto creditoribus ſatisfaciat.

2 ¶ Conſtituitur autem curator, vel priuata creditorum voluntate, *l. fin. h. tit.* quorum in poteſtate eſt aut per ſe, aut per procuratorem agere: *l. eius. 9. de cura. fur.* vel authoritate magiſtratus, ſi conuenire non poſſint, aut nemo id onus ſubire velit.

B

3 ¶ Nec enim inuitus quiſpiam ad id eſt cogẽdus. *l. 2. h. tit.* neq; verò omnino creditorem eſſe oportet qui curator conſtituitur: ſed poſſunt etiam non creditores, vnus pluréſue ex conſenſu maioris partis creditorum eligi. *d. l. 2. in prin.* Hi autem de adminiſtratione propemodum vt reliqui curatores ac procuratores tenentur, *l. 2. §. fin. cum ibi no. l. 3. h. tit.* non modò creditoribus, ſed ipſi etiam debitori: *gloſſ. in d. l. 2. §. vlt ad verb veriorem.* cuius melior eſt conditio, cum à cura- C tore bona diſtrahuntur; quod fit ſine infamia, quia curatoris, nõ debitoris nomine diſtrahuntur; *l. curator. 5. de cura fur.* quàm quoties à creditoribus: à quo nota non abeſt; *l. obſeruare 6. l. eius. 9 de curato fur. dixi Inſt. de ſucceſſ. boner. ſub. & qui ex quib. cauſ.* quia nomẽ debitoris venum exponunt. quod tamen deſuetudine nunc obſoleuit. *l. debitores, 11. C. ex quibus cauſ. inf.*

QVAE IN FRAVDEM D creditorum facta ſunt, vt reſtituantur. Tit. IX.

C. 7. 75.

1 *Continuatio, & impulſiua cauſa edicti.*
2 *Duplex eſſe nomen huius actionis, & quare.*
3 *Primum edictum.*
4 *Secundum.*
5 *Quid inter vtrumq; interſit.*
6 *Cuiuſmodi hæc ſit actio, ex qua cauſa, & cõtra quem titulum detur.*
7 *De actione in factum.*
8 *Quando ceſſet hoc edictum.*
9 *Quibus detur actio.*
10 *Aduerſus quos.*
11 *Ad quid.*
12 *Intra quod tempus.*

1 QVia † verò debitores poſſeſſionem aut diſtractionem bonorum metuentes, maturè ſolent res ſuas in fraudem creditorum alienare & interuertere: huic quoque rei prouiſum eſt actione à prætore propoſita, qua res alienatæ reuocantur; quæ Pauliana dicitur à Paulo prætore, aliqu ãdo Caluiſiana à Caluiſio, qui & ipſe prætor hac de re edictum fecit. *l. 2. §. ſi quid in fraudem patronis. §. item ſi quis. Inſtit. de a-* G

A *ctio. l. videamus. 38. §. in Fauiana. 3. de vſuris.* Vtri- 2 uſque † autem actionis eadem vis eſt, natura & effectus: vt quamuis nominibus diſtinguantur, pro vna tamen eademq; actione meritò haberi debeant. Suſpicor autem diuerſas, aut ſaltem diuerſis nominibus actiones in hanc rem eſſe proditas, quòd diuerſa extarent edicta: quorum tamen eadem eſt ſententia, vt ex lectione intelligi licet. Primum enim, quod eſt actionis Paulianæ, ita habet:

B ¶ QVAE FRAVDATIONIS CAVSA GESTA 3 ERVNT CVM EO QVI FRAVDEM NON IGNORAVERIT, DE HIS CVRATORI BONORVM, VEL EI CVI DE RE ACTIONEM DARE OPORTEBIT, INTRA ANNVM QVO EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT, ACTIONEM DABO: IDQVE ETIAM ADVERSVS IPSVM QVI FRAVDEM FECIT, SERVABO. *l. 1. in prin. h. tit.*

¶ Alterum in fraudatores conceptum *vide* 4 C *Cuiac. lib 5. c. 17.* extat apud Vlpianũ in hanc ſententiam: QVAE L. TITIVS FRAVDANDI CAVSA, SCIENTE TE, IN BONIS QVIBVS DE EA RE AGITVR, FECIT: EA ILLIS, SI EO NOMINE QVO DE AGITVR, ACTIONEM EX EDICTO MEO COMPETERE, ESSE'VE OPORTET: ET SI NON PLVS QVAM ANNVS EST, CVM DE EA RE, QVA DE AGITVR, EXPERIVNDI POTESTAS EST, RESTITVAS: INTERDVM CAVSA CO- D GNITA, ET SI SCIENTIA NON SIT, IN FACTVM ACTIONEM PERMITTAM. *l. ait prætor. 10. h. tit.*

¶ Cum igitur vtrunq; edictum in idem recidat, mirum non eſt, vtramq; actionem quæ inde 5 oritur, eandem vim obtinere. Illud ſanè amplius in ſecundo edicto eſt, quod interdum in factum actionem daturum ſe prætor hîc pollicetur, detracta fraudationis mentione. *vt in caſu l. qui autem 6. §. ſimili. & l. hac in factum. 14. h. tit.*

E ¶ Eſt ergo hæc actio iuris prætorij, & quidem 6 perſonalis. *l. 2. cum ibi not. C. eod.* Datur enim ex dolo & fraudatione tàm debitoris alienantis quàm accipientis. *l. 1. §. hac actio. § ſi quid in fraud. patr. l. quid debitore. 9. h. tit.* Nam vt locus ſit huic actioni, neceſſe eſt & debitorem in fraudem creditorum alienaſſe, vel verè, *l. ait prætor. 10. §. ita demum. h. tit. l. patronus. 6. de probat.* vel ſaltẽ præſumptiuè. *l. omnes. 17. § Lucius. h. tit.* & eum qui accipit, non fuiſſe fraudulenti conſilij ignarum. F *d. l. qui autem. 6. § hoc edictum. h. tit. l. penult. 6. eod.* Quod verum eſt, quãdo titulo oneroſo accipit, ex vẽditione fortè, aut permutatione: ſecus verò ſi lucratiuo; puta ex donatione, aut legato. Tum enim indiſtinctè is qui accepit, ad reſtitutionẽ tenetur: quando ſemper iniquum ſit, cum iactura creditorũ eum locupletari. *d. l. 6. §. pen. & fin. l. 5. C. eod.* Et † hoc caſu locum habet in fa- 7 ctum actio, quam prætor in fine ſecundi edicti ſe daturum pollicetur: quæ ideo in factũ appel- G latur, quod non in fraudem debitoris, aut accipientis contra edictum, ſed in ſolum nudumq; factum

factum alienationis,detracta fraudis mentione, ſit directa.

8 ¶ Sane qui ſuum recipit,nullam videtur fraudem facere; quamuis ſciat debitorem non omnib.eſſe ſoluendo.Sibi enim vigilauit,recepitq́; ſuum ad quod ſoluendum debitor authoritate magiſtratus cogi poterat: *d.l.6.§.apud Labeonem. l.illud.13. h.tit.* niſi id factum ſit poſt bona iam à creditoribus poſſeſſa; *d.l.6.§ ſciendum. h.tit.* aut ab eo factum,qui poſt abſtinendo,vel reſtitutionem impetrādo, ſoluere vni non debuit. *l.ſi non expedieris.6.§.fin.de bon.auth.iudic.poſſ.d.l.qui autem.6.§.fin.h.tit.* Cum autem alienationem tantùm lex reuocet, perſpici poteſt,huic edicto locum non eſſe in ijs, quæ debitoreum poſſet acquirere,noluit: *l 1. §.1. l.2.3.4.5.6. h.tit.* quod in bonis fiſco acquirendis aliter ſe habet. *l.in fraudem.45.l.cum quidam.26.de iur.fiſc.*

9 ¶ Datur autem hæc actio creditoribus, fraudatis re & propoſito: nam qui duntaxat re fraudantur,non *[illegible]*,hi iſtam actionem nō habeant; *d.l.ait prætor.§ 1.cum ſeq.h.tit.* quia edictum in fraudem directum eſt, & conceptum: vt nec illi qui conſenſerunt alienationi, cum nemo videatur ſcientes fraudare. *d.l.qui autem.§.præterea.* Hæc actio & ſucceſſoribus competit,vtpote rei perſecutoria. *d.l.ait prætor.§.vlt.cum l.ſeq.* Ad-

10 uerſus † eum autem datur,qui ſciens debitorem nō eſſe ſoluendo,ab eo aliquid aufert quocunq; contractu: puta venditione, aut oppignoratione,*d.l.qui autem §.apud.d.l.ait prætor.§.ſi cum.*aut dotis donatione, *l.2. C. eod.* aut acceptilatione, alióue quolibet pacto: *l.1. §.ait ergo. l.2. & l.3.h.tit.l.1. C.eod.* nam contra ignarum fraudis agi nequit,niſi quatenus locupletior eſt; *d.l.qui autem.*

A *§.pen.* multò minus aduerſus tertium bonę fidei poſſeſſorem. *l qui à debitore.9.h.tit.* Sed & in ipſum fraudatorem hęc actio datur,vt quidam volunt, eo fine, vt debitor incarceretur; *l.fin.§.fin.h.t.* cùm alioqui bonis iam poſſeſſis aut diſtractis inanem faciat actionem eius paupertas. *l.nā is.6.de dolo mal.* Quod dicere durum eſt;quando diſertè Imperatores ſtatuant hanc actionem dari in debitorē oportere, cum hoc temperamento,in quantum facere poſsit. *l.fin.C.eod.tit.* In hę-

B redes autem datur,quatenus ad eos peruenit. *d.l.ait prætor.§.fin.cum l ſeq.*

¶ Venit autem in hāc actionem rei reſtitutio; 11 quæ omnimodò reſtituenda eſt in eum ſtatum, in quo fuit ante alienationem; *d.l.vlt. §.ſi à ſocio.* reuocato nimirum dominio,omniq́; iure, quod in alium eſt tranſlatum. *l.ſi ſciens.26.de contrah. empt. §.item ſi quis. Inſt.de actio. l.hac in factum.14. l.ait prætor.10.§ pactum.h.tit.* Veniunt & fructus, *d.l.ait prætor. §.per hanc. l.videamus 38.§.in Fauſa-*

C *na.de vſur.* qui videlicet tempore alienationis terræ cohęſerunt,& qui poſt inchoatū iudicium percipiuntur. Nam medio tempore perceptos, in reſtitutionem non venire verius eſt: *d.l.fin.§.non ſolùm.* propterea quòd hos poſſeſſor ratione tituli & dominij quod habuit, meritò lucretur; quantumuis reliqua commoda medij temporis in hac actione reputentur. *d.l ait prætor. §.pactis.*

¶ Competit autē hæc actio ex die factæ alie- 12 nationis,*d.l.qui autem.§.vlt.d.l.ait prætor.in prin.*

D *h.tit.* & quidem intra annum vtilem indiſtinctè, etiam aduerſus eum qui particeps doli non fuit: poſt annum in fraudulentos tantùm in id quod ad eos peruenit,aut peruenire potuit. *d.l.ait prætor.§ hac actio.*

DIGEST. LIBER XLIII.

DE INTERDICTIS SIVE EXTRAORDInarijs actionibus,quæ pro his competunt.

Tit. I. C. 8. 1.

1 *Continuatio.*
2 *De interdictis & extraordinarijs actionibus.*
3 *Vnde dicta ſint interdicta, & quid ſint.*
4 *Diuiſio, & ſpecies interdictorum.*
5 *Cauſa efficiens.*
6 *Materiæ.*
7 *Forma & differētia edictorū ac interdictorū.*
8 *Finis.*

1 EXPOSITIS † ordinarijs poſſeſſionū iudicijs, ſequitur vt de extraordinarijs differamus: *l.1. de migran l.pen.l.vlt.C.eod.* quę ſunt interdicta,ſeu extraordinariæ actiones, quas interdictis poſte-

2 rior ætas ſubſtituit. Nam † olim quidem interdicta reddebātur à prætoribus; ſed poſtea formulis & impetrationibus ſublatis, *tot.t. C.de formu. ſub.* ex cauſa interdictorū extraordinarijs actionibus ſine vlla ſolennitate agi eſt cœptum. *§.fin. Inſtit.eo.vid. Paul.lib.5.tit.6. Cuiac.obſ.lib.5.cap.17.* vt veriſimile ſit,illa inſcriptionis huius tituli verba, Siue extraordinarijs actionibus, à compoſi-

E toribus iuris, aut alio quopiam (deſunt enim in indice Floren.) adiecta,neq; apta eſſe aut ex perpetuo edicto,aut commentarijs Iuriſconſultorū ad edictum ſcriptis: cùm horum ætate prætores adhuc interdicta redderent.

¶ Interdicta ab interdicendo, hoc eſt, vetan- 3 do dicta ſunt, vt tradit Donatus in Hecyra Terentij. Interdicere enim prohibere eſt: vt cum dicimus alicui interdici bonis, *l.is cui bonis.6.de verb.oblig.l.1. de curat. fur.* aqua & igni, *l.qui do-*

F *lo.§ fin. ad l.Iul.de vi publica,*&c. Quam etymologiam ſequi videtur & innuere Plautus in Aſinaria: Nequeo, inquit, ego te interdictis facere manſuetam meis.& Cicero, *in 7.Verrina.* cum

edictum Veteris, quo prohibet ne pater gratis ſi- A lium captiuum inuiſere poſſit, tyrannicum interdictum vocat. Quare verius eſt, interdicta ab interdicendo dicta. Prætor enim vtplurimum interdictis prohibere quid ſolet: ac ſi quando iubet, eæ ipſæ iuſſiones vim prohibitionis habent. Alijs placet interdicta appellari, quòd inter duos aut interim dicantur, dum plenius de toto negotio cognoſcatur. §.1. *verſic. ſunt tamen. Inſt. eod. Alciat. lib.3. παρέργων, cap.5.* Interdicta olim erant formæ & conceptiones verborum, qui- B bus prætor aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat: quod tunc maximè fiebat, cum de poſſeſſione aut quaſi poſſeſſione inter aliquos contendebatur. *in princ. Inſtit. eod. Cic. pro A. Cæcin. Quintil. lib.7. cap.6.* Aliquanto ſignificantius Theophilus: *in prin. Inſtit. eod.* Interdictum, inquit, eſt enunciatum prætoris inter duos, qui de poſſeſſione contendunt, emiſſum: facti quidem ſpeciem cauſamq; non planè definiens, ſed quo modo de ea iudicandum ſit, iudicem informās. C Actiones extraordinarias, quæ ſublatis formulis & impetrationibus loco interdictorum introductæ ſunt, nihil aliud eſſe dicendum eſt, quàm agendi formam, citra ſolennitatē ſubtilitatemq; verborum, & iuris ciuilis, ex cauſa interdicti ſimpliciter in rem conceptam, qua de poſſeſſione inter aliquos diſceptatur. *l.1. §.pen. h. tit. d. §. fin. vbi Theoph. Inſt. eod.*

4 ¶ Diuiſio interdictorū partim ſumitur à materia. Alia enim pertinent ad res diuini iuris, D alia ad ea quæ ſunt hominum: & horum quædā reſpiciunt illa quæ nullius numerantur in bonis; quædam ea quæ ſunt alicuius. *l.1. in princ. l.2. §.1. h. tit.* partim à forma interlocutionis. §.1. *Inſt. eod.* Nam quædam ſunt prohibitoria, quibus prætor prohibet: quædam reſtitutoria, quibus iubet reſtitui; idq; dupliciter: interdum enim mandat reſtitui poſſeſſionem rei; *tot. tit. vnde vi. cum ſimil.* interdum verò factum ipſum reſtitui, id eſt, reponi reduciq́ue in antiquum ſta- E tum & formam, ſublatis ijs per quæ res erat immutata. *l. prætor. 2. §. prætor ait. ne quid in loc. publi. l.1. in prin. quod vi aut clàm.* quædam verò exhibitoria, quibus iubet exhiberi. *l.1. §. interdictorum. h. tit. §.1. Inſt. eod.* Deinde interdictorum alia in præteritum, alia in præſens, alia in futurum referuntur. *l.1. §. penul. h. tit.* Item quædam ſimplicia ſunt, vt pleraque: nonnulla duplicia, in quibus vterq; litigator duplicem perſonam ſuſtinet, & actoris & rei. *l.2. in prin. h. tit.* Quæ- F dam annalia ſunt, quædam perpetua, *l.1. in prin. de vi & vi arma. l. in honorarijs. 34. de act. & oblig. vide quæ dicam ¶. ad tit. vti poſſid. & de vi armat.* partim à fine. Nam quædam publicæ vtilitatis cauſa, *l.1. §. fin. h. tit.* quædam iuris ſui tuendi, quædam officij gratia ſunt comparata. *l.2. §. hominum. h. tit.* Item pleraq; interdicta poſſeſſionis controuerſiam, nonnulla proprietatis cauſam continent. *d. l.2. § quædam.* Poſtremò interdicta aut adipiſcendæ ſunt poſſeſſionis, aut retinen- G dæ, aut recuperandæ. *d. l.2. §. fin.*

¶ Ad finiendas poſſeſſionum controuerſias, 5 prætor interdicta protulit. nā oborta de poſſeſſionibus contentione, ne interea dum litigabatur, ad vim & arma res deueniret, vtroq; litigatorum in poſſeſſionis vtilitatē imminente, prætor ſtatim aliquid inter eos interdicebat: puta vetando vim fieri, donec cauſa ordinario iudicio pleniùs diſceptaretur.

¶ Materia de qua interdici ſolet, ſunt res tàm 6 diuini quàm humani iuris. *l.1. in prin. h. tit.*

¶ Forma vero optimè intelligi poteſt ex diſcri- 7 mine, quo interdictū ab edicto diſiungitur. Hæc enim differunt tanquam cauſa & effectus. vt enim ex legibus actiones ſiue cōdictiones, *l. vnica. ¶. de condict. ex lege.* ita ex edictis oriuntur interdicta. *l.1. §.1. ¶ de oper. no. nuncia.* Solent autem prætores ituri magiſtratū, ne quid dare viderentur cuiuſquam odio aut gratiæ, edicta generalia proponere, ſine vllis perſonarum ac rerum circumſtantijs: vt inde ſciri poſſet, qua deinceps ratione de rebus futuris, durante officio, ius dicturi eſſent: vt oſtendit Cic. *lib.3. in Verrem.* vnde & edicta, authore Theophilo, ſunt appellata. *§. ſed & quod principi. & §. prætorum. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil.* Ed cere enim prædicere eſt, vt apud Cicer. in libello de Amicitia: Alius finis amicitiæ conſtituendus eſt, ſi prius quod Scipio reprehendere ſolitus ſit, edixero. & ad Q. fratrē: Comitia edicta ſunt ad 11. calend. Febr. ac propriè ad magiſtratus, aliquid præmonentes de iure, refertur. vt apud eundem lib.2. de Finib. Cum magiſtratum inieris, & in cōcionem aſcenderis, eſt tibi edicendum, quæ obſeruaturus ſis in iure dicēdo. At interdicta, ſicuti actiones, ex edictis, flagrante iam contentione, litigatoribus à prætore reddebantur: non vt inter omnes, ſed inter litigantes ius facerent, donec plenius in petitorio iudicio res tota examinaretur. & hoc eſt quod voluit Vlpian. *in d. l.1. in fin.* cum ait: Interdicta omnia licet in rem videantur concepta, vi tamen ipſa perſonalia eſſe. hoc eſt: quamuis videantur generaliter de re & poſſeſſionibus loqui, vi tamen, id eſt, poteſtate & effectu, ad certas perſonas pertinere. Quod enim prætor inter litigantes interdicit, non continuò inter omnes ius facit, vt nec res inter alios actæ iudicatæue. *l. ſæpe. 63. ¶ de re iud. tot. t. C. res inter alios acta.* Hodie tamen poſtquā interdicta in Pandectas ſunt relata, ea certū ius, ſicuti aliæ leges, inter omnes faciūt: quanquam illud adhuc verum ſit, poſſeſſorium iudicium inter alios conſtitutū, alijs nec obeſſe, neq; prodeſſe. Inter litigatores autem olim interdictum valebat, neq; prætoris iuſſum detrectare fas erat. *l. fin. ¶. ne quid in loco publico.* Verùm vſu ſæpe venire neceſſe fuit, vt interdicto rixa nō ſopiretur, altero litigatorum aſſeuerante, ſe nihil cōtra interdictū feciſſe aut facere; quod alter negaret. exempli cauſa: Prætor ita interdicit: Vti poſſidetis, nec vi, nec clam, nec precariò alter ab altero, ita poſſideatis. Hoc interdictū non ſemper finiebat controuerſiā, cum forte alter intēderet, aduerſariū non poſſidere, aut certè

certè vi poſſidere: alter contrariũ tueretur. Hoc A
ergo caſu prætor cum interdicti formula litiga-
tores ad iudicẽ pedaneum ablegabat, corã quo
cauſa ſummatim & extraordinariè, id eſt, citra
ſcrupuloſam iudicij ſolennitatẽ, iuxta formã in-
terdicti examinabatur. *Theph. in prin. Inſt. eod.*
Itaq; prout caſus ferebat, aut ſtatim cum inter-
dicto formulam iudicij petentibus litigatori-
bus, ad pedaneum iudicem referendam prætor
dabat: aut ſi videbantur acquieturi, neque quid
vltrà poſtularent, interdicebat duntaxat, & iu- B
dicium, ni paritum eſſet, in futurum pollicеba-
tur. Qua ratione factum eſt, vt quædam inter-
dicta ita concepta ſint, vt iudicium in futurum
polliceantur. *l. 1. de vi & vi arma. l. 1. ne vis fiat ei. & cum ſimil.* quædam autem præſens; vt poſtea
videbimus. Sed ne quis temerè falſóue cauſam
ſuam interdicto congruere apud prætorem te-
ſtaretur, eoq; litem calumnioſè excitare aude-
ret: olim vſitatum erat, vt ſponſiones depoſitis
pecunijs litigatores facerent, ni interdicto cau- C
ſa congrueret, aut nihil cõtra illud eſſet factum.
Quæ pecunia poſtea victori cedebat, vt intelli-
gi licet ex oratione Cic. pro A. Cæcin. & Quint.
lib. 7. cap. 6. Poſtea ſublatis per conſtitutiones
impetrationibus & formulis, agi cœptum eſt ex
cauſa interdictorum extraordinarijs, hoc eſt,
minus ſolennibus actionibus, tanquam ſi inter-
dictum redditum eſſet: *§. fin. Inſtit. eod. vid. Cuiac. lib. obſ. 5. cap. 17. l. 2. & 4. C. vnde vi l. vltim. C. de lib. exh. l. vlt. C. eod.* perinde atq; ex perpetuis edictis D
perpetuæ actiones competere cœperunt, poſt-
quam deſitum eſt ea quotannis à prætoribus
proponi. Nam & interdicta in edictum perpe-
tuum à Iuliano fuiſſe relata, indicio ſunt Con-
ſultorum reſponſa, in his titulis congeſta: quæ
ex commentarijs ad edictum perpetuum con-
ſcriptis hauſta eſſe, ipſa inſcriptio docet. Ex his
vtcunq; apparet, antiqua interdictorum ratio
cuiuſmodi fuerit, quantumq́ue ab edictis diſtet.
Edicta enim generalia ſunt: at interdicta, velut E
actiones, perſonis & rebus præſentibus accom-
modata. Et vt vno verbo complectar, edicta
formam & vim legum, interdicta actionum
habent.

8 ¶ Finis interdictorum eſt, vt poſſeſſionum
iura defendantur. *Quint. præalleg. loco.* Nam etſi
quædã rei perſecutionem, hoc eſt, proprietatis
cauſam continent; *l. 2. §. quædam. hoc s.* tamen id
magis fit per conſequentiam, ex qualitate rei
qua de agitur, quæ iudicium petitorium poſt ſe F
non admittit, quàm ex natura aut forma inter-
dicti. Omnia enim interdicta de vſu & iure poſ-
ſeſſionum loqui, poſtea deprehendetur. Dein-
de pertinent interdicta ad ordinationem iudi-
ciorum, quibus res vendicantur. Nam hæc re-
ctè inſtitui nequeunt, niſi prius expeditum fue-
rit, vter litigatorum petitor, vter poſſeſſor ſit:
ad quam cognitionem aditum hæ poſſeſ-
ſorij iudicij actiones patefaciunt.
L. inter litigantes. 62. vbi Dd. de iudicijs.

A QVORVM BONO-
rum. Titulus II.

C. 8. 2.

1 *Diſpoſitio titulorum ſequentium.*
2 *Continuatio huius tituli.*
3 *Verba interdicti.*
4 *Cur dicatur reſtitutorium.*
5 *Ratio interdicti.*
6 *Differentia inter hoc interdictum & petitionem hæreditatis.*
7 *Cui, aduerſus quem ex hoc edicto detur actio.*
8 *Cuiuſmodi detur actio, & quid in eam veniat.*

C DIximus, † interdicta aut de rebus diuinis, 1
aut de humanis proponi. De diuinis, vt
de locis ſacris vel religioſis: de rebus ho-
minum interdicta reddũtur, aut de ijs quæ ſunt
nullius in bonis; puta de homine exhibendo,
aut quæ ſunt alicuius. Hæc porrò ſunt vel pu-
blica, vel ſingulorũ. Quæ ſingulorũ ſunt, aut vni-
uerſitatẽ rerum cõplectuntur, aut res ſingulas.

¶ Cum autem vniuerſalia particularibus am-
plitudine præſtent, prius de his interdictis quæ 2
D ad vniuerſitatem rerum pertinent, videamus.
Quo in genere primum eſt interdictum, Quorũ
bonorũ. quod licet etiã ad res particulares cõpe-
tat, *l. hoc amplius. 29. de furt. Bar. in l. 1. §. hoc inter-
dict. h. t.* ſicuti petitio hæreditatis: *l. licet minimũ.
10. de pet. hæred.* tamen ſua natura vniuerſale eſt.
Huius autem interdicti verba hæc ſunt:

¶ QVORVM BONORVM EX EDICTO MEO 3
ILLI POSSESSIO DATA EST, QVOD DE "
HIS BONIS PRO HAEREDE AVT PRO "
E POSSESSORE POSSIDES, POSSIDERES. "
VE SI NIHIL VSVCAPTVM ESSET; QVOD "
QVIDEM DOLO MALO FECISTI, VTI DE- "
SINERES POSSIDERE, ID ILLI RESTI- "
TVAS. *l. 1. in prin. h. t.* "

¶ Hoc interdictũ adipiſcẽdæ poſſeſſionis eſt, 4
d. l. 1. in fin. & reſtitutorium abuſiuè dicitur; quia
prætor iubet poſſeſſionem reſtitui, quã bonorũ
poſſeſſor nunquam habuit. *§. adipiſcendæ. verſic.
ideo. Inſt. eod.* Quo in ſignificatu nonnunquã ver-
F bũ Reddẽdi accipit: *l. verbũ reddẽdi. 94. de verb.
ſig. l. cũ quidã. 24. de legat. 2.* vt cum dicimus, reddi-
tas nobis literas, quas antea nunquã habuimus.

¶ Fuit aũt neceſſariũ interdictũ hoc ad poſſeſ- 5
ſionẽ conſequendã. Nã etſi per decretũ prætoris
bonorũ poſſeſſor, ius & dominiũ hęreditatis tã-
quã hęres adipiſcatur: *l. 1. de bonor. poſſ. l. fin. C. qui
admit. ad bon. poſſ. vide tamen l. cum miles. ex quibus
cauſ. ma. gl. Lat. in fin. art. 25. lib. 1.* tamen poſſeſſio-
nem corporalem, ſi fortè eam alius teneat, quæ
G facti *l. poſſeſſio. 49. de acquir. poſſeſſ.* eſt, non habet
ex decreto prætoris, ſed à poſſeſſore ea eſt pe-

cenda: *l.3.§.1.de bonor.poſſ.l.cum hæredes.23.de ac-quir. hæred.* qui ad traditionem faciendã inter-dicto fuit compellendus.

6 ¶ Quanquam autem petitio etiam hæreditatis hoc caſu competat: tamen vtilius eſt agere ex hoc interdicto, quàm ordinaria hæreditatis petitione. In hoc enim non tam exactæ probationes, vt in ordinarijs iudicijs, requiruntur. *Bar. hic. & in l.1.C. eod.* Deniq; non poteſt hic objici exceptio dominij: *l.fin.C.eod.* nec à ſentẽtia poſſeſſionis appellatur. *Bart. in l.1.C.eod.per l.vnic.C. ſi de moment.poſ.c.querelam. de electi.*

7 ¶ Datur actio ex hoc interdicto, directa quidem bonorum poſſeſſori, cui ſpecialiter prætor prouidit, vt decretam à ſe poſſeſſionem tueretur: vtilis autem ex interpretatione, cuilibet hæredi, *d.l.1.C.eod.* etiã ſuo; nam nec in hunc continuari defuncti poſſeſſionẽ, verius eſt. *Bart. Bald. Alb. & Dd in l.cum miles. ex quib.cauſ.ma. & in d.l.cum hæredes. 33. de acqu. poſſ. & in l.ſuis. 11.contra glo.ibi.de lib.& poſth. vide latè. Tiraqu.in tract. le mort. 3. decl.præfa.numer.5.& 6.* aduerſus eum qui pro hærede eius cuius de hæreditate agitur, vel pro poſſeſſore poſſidet. Nam contra titulo iuſto poſſidentes, cum ne quidem petitio hæreditatis detur, multò minus interdictum competere dicendum eſt: quod in pari cauſa & titulo poſſeſſor obtinere debeat. *c.in pari.de reg. iur.in 6.§.commodum.Inſt.de interdic.* Qua de re alibi plura traduntur. *Bart.& Doctor.in d.l.licet. de pet.hæredis.& in l.1.hoc tit.in l.fin. C.de edic.diui Adria.tollend.& 3.l.1.C.eod.* Datur itaq; contra poſſeſſores rerum hæreditariarum, non etiam in debitores defuncti; quibuſcum perſonalibus actionibus eſt agendum, cum nullum in rebus debitis neque dum traditis, defunctus ius habuerit: vnde exemplo defuncti cui ſuccedit, perſonalibus condictionibus hæres exigere eiuſmodi debet. *l.2.h.t.* quãquam petitio hæreditatis, quæ non poſſeſſionem facti, ſed ius hæreditariũ perſequitur, quod certè etiam apud debitorem eſt, meritò aduerſus hunc detur. *l.etiam.15.§ fin.de pet.hæred.*

8 ¶ Eſt autem hoc iudicium vniuerſale, ſicut & ipſa bonorum poſſeſſio ſiue hæreditas. *l. hæreditas.63.de reg.iur.* Quo iudicio petitur poſſeſſio reſtitui, hoc eſt, tradi omnium rerum hæreditariarum, maximè corporalium, *vide Ferra.in for. lib.quo pet.hæredis.ex teſta.in prin.nu.2.* etiam feudalium, vt pleriſq; placet: *Dec.conſil.424. quæritur.c.1.§.inter.vbi Dd ſi de feud.def. Alex.& Iaſ.in d.l.fin.C.de edict.diui Adrian.tollend.* nec modò earum quæ poſſidentur, ſed etiam quæ dolo culpáue poſſeſſoris abſunt. verbi gratia quia paſſus eſt vſucapi, vel fraudulenter alienauit, vt verba interdicti oſtendunt: POSSIDERES'VE SI NIHIL VSVCAPTVM ESSET; QVOD QVIDEM DOLO MALO FECISTI, VT DESINERES POSSIDERE. Nam eiuſmodi fraudatores pro poſſeſſoribus habentur: *c.pro poſſeſſore.de reg.iur.in 6.* quia pro poſſeſſore dolus eſt. *l.qui dolo.17.de reg.iur.* Affine autem huic inter-

A dicto eſt remedium poſſeſſoriũ, à Iuſtiniano introductũ; *l.fin.C.de edict.diui Adria.tollend.* quãquam in quibuſdã differat. *vide Ferr præalleg.loc. Roffred. in lib. de remedio.l fin.C.de edict. diui Adrian.toll.* Hæc autem remedia hæredi neceſſaria ſunt, alio (vt dixi) in poſſeſſione exiſtente. Nam ſi nullus hæreditatem poſſideat, non opus eſt hęredi aliqua actione: cũ eam vacantem & iacentẽ ipſe pro arbitrio & authoritate ſua occupare poſſit: *Bal.in l.fin.n.3. vbi etiam Bar.Cyn.Fab.*
B *Dec.Iaſ.C.de edict.diui Adrian toll.Ferra.in for.lib. quo pet.hæred.ex teſtam.ad verb.in inſtr.nu.1.& 4. Innoc.Imol.Anto.de Butr. in c. cum in officijs. de teſta.Bart in l.2.C.quand.& quib.quart.pars.lib.10. Bald.conſ.425.quia. lib.4.Socin.conſi.74.quæritur. lib. 2. vide latè Tiraq.in tract. le mort.ſaiſit le.vif.in 8. declarat.præfat.num.1.* quemadmodum & iure Saxo. intrare ad viduam defuncti poſſidentem, atq; ita rei ſeruandæ cauſa cum illa poſſidere nõ prohibetur. *art.22.& 25.lib.1.vbi gloſſ.per l.ſi diu.*
C *quib.ex cauſ.in poſſ.eat.*

QVOD LEGATORVM.
Titulus III.
C. 8. 3.

1 *Continuatio.*
2 *Cuiuſmodi ſit hoc interdictum, & quid contineat.*
3 *Ratio interdicti.*
4 *Regulam, dolo facis, qui petis quod reſtituere debes, hîc locum non habere.*
5 *Primum caput interdicti.*
6 *Cui, aduerſus quem hæc actio detur.*
7 *Ad quid.*
8 *Secundum caput.*

D E

HVic † affine eſt interdictum, Quod legatorum. Vt enim ſuperius ad totam hæreditatem ſpectat, ita hoc ad partem, quæ ex hæreditate debetur: nempe ad legata, quæ nonnunquam vniuerſitatem bonorum comprehendunt. *l.qui quartam.15.l.non amplius.29. de lega.1.* 1 Eſt † autem adipiſcendæ poſſeſſionis interdictum, & continet hanc cauſam, vt quod quiſq; legatorum nomine non ex voluntate hæredis, 2
F ſed propria authoritate occupârit, id reſtituat. Etenim † æquiſſimum prætori viſum eſt, vnumquemq; non ſibi ipſi ius dicere, occupatis legatis, ſed hæc ab hærede petere. *l.1.in prin. h.t. vide Camm. lib.1.titul.13. vbi excipit legatum vindicationis, quod compoſitores omiſerunt, diſtinctionib.quæ per legatorum, & l.generibus iam ſublatis.* Nam etſi lex ciuile quoddam dominium à morte teſtatoris transfert in legatarium, *l. à. Titio. 66. de furt.* vnde & rei vendicationem habet, *l.1.& 2.* 3
G *C. communia de leg.* quæ domino tantùm datur: *l.in rem.24.de rer.ven.* tamen illud traditione ex

iure

iure naturæ cõfirmari, reſq; ab alio poſſeſſa non
occupari, ſed legitimè peti debet. *l. ſi ex ſtipulatione.* 5 *ff. de acquir. poſſ. l. 1. § & parui ff quod vi aut clam. l. miles. 6 § qui iudicat. ſup. de re iud. l. dotis actione 9 C. ſolut. matrim.* Periculoſum enim eſt, & peſſimi exempli, quemq; ſibi ius dicere. *l. vnica. C. ne quis in ſua cauſa.*

4 ¶ Rediguntur igitur ad hæredem per hoc interdictum ea quæ legatorum nomine poſſidentur; ſic tamen, vt legatarijs ſit integrum, hoc nomine hæredes denuò conuenire: *d. l. 1. in princ.* neque dolo poteſt videri facere hæres, qui petit id quod reſtituere debet. nam ea regula in petitorijs duntaxat locũ habet, *l. dolo. 8. ff. de doli mali excep.* non in iudicijs poſſeſſorijs, vt ſunt interdicta: in quibus ſpoliatus ante omnia eſt reſtituendus. *c. 1. 6. 7. & tot. tit. de reſtit. ſpoliat.* Deinde vſuuenire poteſt, vt neceſſe non ſit, integram reſtitutionem ab hærede fieri, neq; integra legata ſolui debeant: vel propter Falcidiam, quam ex ijs retinere hæres poteſt: *l. 1 § ſi quis. h. t. vide l. 1. C. eod. l. pen. C. ad l. Falc. l. pater filiã. 14. § 1. l. quod de bonis. 15 § 1. l. filio. 93. ad l. Falc. Nouell. 1. Cuiac. lib. 8. cap. 2.* vel quia hæreditas ære alieno grauata eſt. Creditorum enim potior eſt, quàm legatorum cauſa *l. fin. § licentia. C. de iure deliberandi.* Duo autem ſunt huius interdicti capita: quorum primo quod huc pertinet, ita cauetur:

5 ¶ QVOD LEGATORVM NOMINE,
» NON EX VOLVNTATE EIVS AD QVEM
» EA RES PERTINET, (VIDELICET
» HAEREDIS AVT BONORVM POSSESSORIS,) QVIS OCCVPAVIT, AVT DOLO
» DESIIT POSSIDERE, ID ILLI RESTITVAS. *d. l. 1. in prin. & § quod ait prætor. 1. et 2.*

6 ¶ Ex hoc capite actio datur hæredi, bonorúmue poſſeſſori, horũq; hæredibus: *l. 1. in prin. verſ. hoc interdictum.* aduerſus legatarios, aut eorum hæredes; *d. l. 1. § legato.* non autem in donatarios cauſa mortis: *d. l. 1. § ſi quis mortis.* nam hi ex voluntate defuncti poſſident, vt hæredi meritò præferãtur: neque intereſt hæredis reſtitutionem ab his fieri, cum Falcidiam ipſo iure ſaluam habeat: *in prin. Inſt. de donat. l. 1. de don. cauſ. mort.* propterea quòd non ex ſua, ſed teſtatoris voluntate poſſeſſio tranſlata ſit, etiamſi de legatis quæ ſcienter ab hærede ſoluuntur, nihil detrahi poſſit. *l. error. C. ad l. Fal.*

7 ¶ Datur autẽ hæc actio in hoc, vt vel res propria authoritate occupatas, cõuentus reſtituat; vel in id quod intereſt cõdemnetur: *l. 2 § ex hoc interdicto. h. t.* quod obtinet, cum legatarius res legatas ante hæreditatem ab hærede poſſeſſam inuadit, minus enim cum eo agendum fuit, qui rem iuris interpretatione *l. à Titio de furt. l. 1. & 2. C. commun. de legat.* ſuam, à nemine poſſeſſam occupaſſet. Quòd ſi iam ab hærede poſſeſſam violenter ſubtrahat, aut vi extorqueat, iure legati cadit: *l. non eſt dubium. 5. C de legat.* exemplo aliorum violentorum creditorum. *l. extat 13. quod met. cauſ. l. ſi quis. 7. vnde vi.*

8 ¶ Secundo capite prætor legatarijs aduerſus

A hæredes conſulit, qui cautionem facere detrectant. Nam hæc quæſtio præcedenti coniungi permiſceriq; ſolet: NISI, inquit, SATISDA-
» TVM SIT LEGATORVM NOMINE, IN
» POSSESSIONEM MITTAM. *l. 1. § pen. & fin.*
» *l. 2. § 1. h. t.* Qua de re plura alibi diximus. *ff. ad titul. vt leg. nomine caueatur.*

NE VIS FIAT EI QVI in poſſeſsionem miſſus erit. Tit. IV.

1 *Continuatio.*
2 *Summa edicti.*
3 *Verba.*
4 *Duo interdicta hinc dari.*
5 *Ad quid.*
6 *An pœnale hoc ſit iudicium, vt in hæredes tranſeat.*

AD † vniuerſalia interdicta pertinet & illud, quod redditur ex generali edicto, ne 1
vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus eſt:
quo † prætor omnes omnium poſſeſſiones à ſe 2
decretas tuetur; promiſſo interdicto, ſiue iudicio, aut actione, ſi edicto non paritum eſſe dicatur.

D ¶ Verba eius ita habẽt: SI QVIS DOLO MA- 3
» LO FECERIT, QVO MINVS QVIS PER-
» MISSV MEO, EIVS'VE CVIVS DE EA RE
» IVRISDICTIO FVIT, IN POSSESSIONE BONORVM SIT; IN EVM IN FA-
» CTVM IVDICIVM, QVANTI EA RES FV-
» IT, OB QVAM IN POSSESSIONEM
» MISSVS ERIT, DABO. *l. 1. in prin. h. t.*

¶ Hinc interdictum redditur partim prohibi- 4
torium, partim reſtitutorium. *l. 3. § pen. h. t.* Nam
E in edicto diſertè vis fieri prohibebatur, vt ex inſcriptione huius tituli intelligi licet; interdictorum enim inſcriptiones, à primis cuiuſq; interdicti verbis deſumi, palam eſt: planè vt probabile ſit, non integrum hic edictum in Pandectas à compoſitoribus eſſe relatum; ſed eam tantùm partem, quæ potiſſimùm ad interdictũ & actionis ſpeciem pertineret. Ergo & prohibitorium interdictum fuit, ex forma edicti, & etiam reſti-
F tutorium; quia eiuſmodi iudicium prætor pollicetur, iubet enim poſſeſſionem reſtitui; aut niſi factum erit, damnari reum, quanti ea poſſeſſio eſt. *l. 1 § hæc verba. l. 2. l. fin. h. t.*

¶ Hanc actionem, excepta legatorum miſſio- 5
ne, intra annum competere, & non poſtea, ſciendũ eſt; quũ ſit pœnalis. Non † enim datur in quan- 6
tũ ea miſſio eſt, quæ cuſtodiã potius quàm vtilitatẽ miſſo creditori adfert: ſed quãti ea res eſt, ob quã in poſſeſſionem quis mittitur. *l. 1. in prin. & § hæc verb.* Quæ cùm poſſeſſione longè ſit
G impenſior, meritò hæc actio pœnalis dicitur: neq; enim damnum quod quis ob impeditam

ſacto-

facto alterius,ereptamque poſſeſſionem habet; ſed omne illud continet, cuius gratia poſſeſſio decreta fuit. Quare cum ſupra id quod intereſt, ſupraq; vtilitatem interuerſæ poſſeſſionis damnetur reus,meritò pœnalis cenſetur actio : eaq; ratione nec in hæredes,ſimilesq; perſonas dabitur, niſi in id quod ad eos peruenit: quamuis hæredibus alijsq; ſucceſſoribus nõ denegetur: *l.1.in fin.h.t.* quia à parte agentis, id quod intereſt,& rei perſecutionem continet. Quòd ſi potiùs malit poſſidere creditor, quàm hoc interdicto ſuum intereſſe perſequi; melius erit prætorem extra ordinem iure ſuæ poteſtatis & nobilis officij decretum exequi, & manu etiam militari creditorem in poſſeſſionem mittere. *l. 3. h.t. qui reſtituere.68.de rei vendica.*

DE TABVLIS EXHIBENDIS. Titul. V.

C. 8. 7.

1 *Continuatio.*
2 *Verba interdicti.*
3 *Ad quas tabulas pertineat.*
4 *Conciliatio antinomiæ.*
5 *Cui detur hæc actio.*
6 *Aduerſus quem, & quando, ea ceſſante, officio prætoris tabulæ exhibeantur.*
7 *Ad quid detur.*
8 *Quandiu duret, & an in hæredes tranſeat.*

1 AD † cauſam etiam vniuerſitatis,nempe hæreditatis,refertur interdictum de tabulis teſtamenti exhibendis. Nam ijs non viſis,nihil de hæreditate agi poteſt. *l. de his.6.de tranſact.l.1.quemadm.teſta.aperta.* Prætor ait: †
2 „QVAS TABVLAS LVCIVS TITIVS AD CAVSAM TESTAMENTI SVI PERTINENTES RELIQVISSE DICETVR, SI HAE PENES TE SVNT, AVT DOLO MALO TVO FACTVM EST, VT DESINERENT ESSE, ITA EAS ILLI EXHIBEAS. ITEM SI LIBELLVS, ALIVD'VE QVID RELICTVM ESSE DICETVR, DECRETO COMPREHENDAM. *l.1.in prin.& §.hoc interdictum h.t.*

3 ¶ Hoc interdictum tabulas duntaxat teſtamenti, hoc eſt,cuiuslibet vltimæ voluntatis; *l.1. §.hoc interdictum.h.t.Paul.lib 4.tit.7.* non etiam reliquarum actionum inſtrumenta concernit, quorum copia actione ad exhibendum petenda eſt: *tot.tit.ſ.ad exhibendum.* nec ad viuentis teſtamentum pertinet,ſed defuncti, *l.1.§ fin.l.3.§.1. h.t.* Neq; tamen ſolùm in perfecto teſtamento, ſed etiam in falſo aut imperfecto locum habet.
4 Non † enim de iure ſcripturæ, ſed de ea exhibenda quæritur, vt poſtmodum de valore eius cognoſcatur. *d.l 1.§.ſiue.* Quòd ſi & falſum ſit,& imperfectum teſtamentum, idq; euidenter appareat, vel apparere in continenti poſſit; ſanè cauſa nõ erit, quare interdictum hoc detur,cum agentis intereſſe nequeat talem ſcripturam exhiberi: atq; ita accipiendum arbitror Aphricani reſponſum *l.ſi quis legatum.5. ad leg.Cor.de falſis.*

¶ Ex hoc interdicto datur actio omnibus,quibus aliquid in teſtamento,vel libello, ſiue codicillo adſcriptum eſt,quorumq; intereſt exhiberi, *l.3.§.interdictum.verſi.ſolùm h.t.* (nam horum cẽſentur eſſe tabulæ, *l.2.quemadm. teſtam. aper.*) dummodò iurent,quòd ſua intereſſe credant. *l. eius quod.C.quemadmodum teſta.aper.* 5

¶ Datur autem aduerſus poſſeſſorem vel tabularum detentorem, *l.3.§.1.h.t.* qui negat ſe tabulas poſſidere, vel exhibere ob certam probabilémue cauſam oportere. *l.1.§.1.h.t.* Nam ſi qs confiteatur ſe poſſidere, nec vllam iuſtam cauſam prætendat, quare exhibere non debeat, in hunc prætor interdictum non reddit. Quorſum enim in re aperta & euidenti, cui vlteriore cognitione non ſit opus? ſed ipſe ſtatim ex officio cogere eum debet ad exhibendum. *d. l.1.§.1.l 2. §.fin.ſ.quemad.teſta.aperia.* 6

¶ Qui ergo negat ſe habere tabulas,aut exhibere oportere,rectè conuenitur hoc interdicto in id vt eas exhibeat,id eſt, apprehendendarum copiam apud magiſtratum faciat. *l.3.§.hoc interdictum.h.t.* Quod niſi factum erit,condemnabitur quanti actoris intereſt. *d.l 3.§.fin.* 7

¶ Interdictum hoc & poſt annum, & hæredi cæterisq; ſucceſſoribus datur: *d.l.1.in fin.* non competit autem in hæredes,niſi detineant, aut in dolo malo ſint. Nam hoc interdictum rem perſequitur, & in vnumquemque poſſeſſorem ſuo nomine cõpetit, vel quia poſſideat, vel quia dolo fecit,quo minus poſſideret: vt non opus ſit hìc quærere,an in hæredẽ hæc actio detur: idq; exemplo actionis ad exhibendum, *l de eod.12.§. fin.ad exhibendum.ſupr.* cui hoc interdictum valde eſt affine, ab eaq; tantummodò obiectis & materia differt. 8

NE QVID IN LOCO ſacro fiat. Tit. VI.

1 *Continuatio.*
2 *Edictum.*
3 *Quid appellatione ſacrorum veniat.*
4 *Alterum edictum reſtitutorium.*
5 *Actionem hanc eſſe popularem.*

ET † hæc de interdictis quæ vniuerſitatem rerum continent. Porrò ſingularia interdicta pertinent aut ad res pub. aut ad priuatas. Publicæ † res vel diuini iuris vel humani cenſentur. *l.1.de rer.diuiſ.* De diuinis rebus generale propoſitum eſt interdictum, hoc modo: IN LOCO SACRO FACERE, (non ad ornamentum videlicet,ſed detrimentum, *Bart. hic in l.1.*) IN'VE EVM IMMITTERE QVID, VETO. *l.1.h.t.* 1 2

¶ Appella-

3 ¶ Appellatione ſacrorũ etiam ſancta loca veniunt, quæ violari aut habitari ſine permiſſu Principis non poſſunt. *l. 2. & 3. h. t.* Porrò de religioſis locis alibi, *in tit. de mortuo infer. & de relig. & ſumpt. funer.* eſt expoſitũ. Et hoc quidem in-
4 terdictum prohibitorium eſt. Sed † & reſtitutorium de locis ſacris extitiſſe, author eſt Vlpian. *in l. 2. §. locorũ. ff. ne quid in loco publ.* IN LOCO, inquit, SACRO NON SOLVM FACERE VETAMVR, SED ET FACTVM RESTITVERE IVBEMVR, PROPTER RELIGIONEM.
5 ¶ Ex hoc interdicto cuilibet de populo datur actio: *l. ſi quis in hoc. 10. C. de epiſc. & cler.* quia publicè intereſt, publica loca ſarta tectaq; ſeruari. *l. 2. §. 1. ne quid in loco publico.*

DE LOCIS ET ITINERIBUS PUBLICIS. Tit. VII.

1 *Continuatio.*
2 *Summa huius interdicti.*

1 DE † publicis rebus quæ ſunt humani iu-
2 ris, primò edictum generale propoſitum eſt, de locis & itineribus publicis: quo † vetat prætor quid fieri, ad impediendum loci publici vſum; & quolibet poſtulante, ſe ad tuendam rempublicam interdicturum pollicetur. *l. 1. & tot. h. t.* Interdicit autem ijs ferè modis, qui ſequuntur.

NE QVID IN LOCO PUBLICO VEL ITINERE FIAT. Tit. VIII.

1 *Quæ ſint loca publica.*
2 *Verba interdicti primi.*
3 *Verbum faciendi quomodo accipiatur.*
4 *Quare in factis ceſſet interdictum.*
5 *Cui, aduerſus quem, ad quid detur actio.*
6 *Cur ſpecialiter de vijs publicis interdicatur.*
7 *Interdictum de vijs prohibitorium.*
8 *Reſtitutorium.*
9 *De non impediendo viæ vſu.*

1 DE † publicis locis omnibus, id eſt, ijs quæ vtilitatibus publicis & ſingulorum ſeruiunt, nullius tamen priuati in bonis exiſtunt, ſed proprietate ad vniuerſitatem pertinẽt, *l. 2. §. 1. & 2. hoc tit.* prætor initiò generaliter in-
2 terdicit: NE † QVID IN LOCO PVBLICO FACIAS, IN'VE EVM IMMITTAS, QVA EX RE QVID ILLI DAMNI DETVR, PRAETERQVAM QVOD LEGE, SENATVSCONSVLTO, EDICTO, DECRETO'VE
A PRINCIPVM TIBI CONCESSVM EST: DE EO QVOD FACTVM ERIT, INTERDICTVM NON DABO. *l. 2. in prin. h. t.*

¶ Verbum faciẽdi latè patet, & quoquo mo- 3
do factum comprehendit. *d. l. 2. §. cum quidam. & §. ſi quis.* Ergo ſi nihil fiat ad loci detrimentum, ſed perſona tantùm vſu publicæ rei prohibeatur, puta piſcari, ceſſabit hæc actio, & iniuriarum erit agendum. *d. l. 2. §. ſi quis.*

¶ De eo quod factum erit, prætor negat ſe 4
B iudicium daturum, ne videlicet ruinis vrbs facilè deformetur: & quia prohibitorium eſt, non reſtitutorium interdictum, *d. l. 2. §. ſi quis nemine.* Nam de reſtituendo ſpecialiter poſtea interdicit. Quod ita verum eſt, niſi facilè tolli id quod factum eſt, poſſit. *d. l. 2. §. cum quidam. cum §. ſequen.*

¶ Rectè autem additur, Qua ex re quid dam- 5
ni detur. Nam ſi nihil noceatur, ceſſat interdictum: quia nemo publico vti prohibendus eſt.
C *d. l. 2. §. 1.* Hoc interdictum populare eſt. Datur enim ex eo cuilibet de populo actio, *d. l. 2. §. hoc interdictum perpetuum. 21.* (nam omnium & ſingulorum, loca publica defendi, intereſt, *d. l. 2. §. 1.*) & quidem actio perpetua, *d. l. 2. §. hoc interdictũ. 21.* contra naturam actionum popularium. *l. fin. de popul. actio.* Non enim facilè debuit præſcribi, quæ publicam vtilitatem, eamq; pecuniariam continet: nam publica non præſcribuntur. *l. 2. ff. de via publ. l. competit. C. de præſc. 30. ann. §. res*
D *fiſci. Inſt. de vſucap.* Datur autem aduerſus quemuis in publico quid molientem, in hoc vt caueat non fieri. *d. l. 2. §. ſi quis nemine. h. t.* Ac ita quidem in genere de locis publicis interdicitur.

¶ Quia verò vias publicas (quas libera Repu- 6
blica, prætorias vel conſulares; poſt eam ab Auguſtis occupatam, baſilicas & regias appellarunt) nullo modo impeditas eſſe, multò maximè propter hominum & rerum commeatum Reipublic. intereſt: de his ſpecialiter prætor in-
E terdixit. Et in primis quidem prohibendo ad
hunc modum: IN † VIA PVBLICA ITINE- 7
RE'VE PVBLICO FACERE, IMMITTERE QVID, QVO EA VIA, ID'VE ITER DETERIVS SIT, FIAT, VETO. *d. l. 2. §. ait prætor, in via, &c.*
Secundò reſtituendo: QVOD † IN VIA, inquit, 8
PVBLICA ITINERE'VE PVBLICO FACTVM, IMMISSVM HABES, QVO EA VIA, ID'VE ITER DETERIVS SIT, FIAT, RESTITVAS. *d. l. 2. § prætor ait. 22.* Reſtituere eſt, in
F priſtinum ſtatum reducere. *d. l. 2. §. reſtituas. 27.*
Tertiò [illegible] ſingulariter de non impediendo viæ 9
vſu: QVO MINVS, inquit, ILLI VIA PVBLICA ITINERE'VE PVBLICO IRE AGERE LICEAT, VIM FIERI VETO. *d. l. 2. §. fin.*

DE LOCO PUBLICO FRUENDO. Tit. IX.

G 1 *Continuatio.*
2 *Interdictum.*

3 *Duo*

3 *Duo ſingularia in hoc interdicto.*

1 VT † ſuperioribus interdictis poſſeſſiones & vſum locorum prætor tuetur : ita hoc interdicto detentionem ſiue fruitionem publicæ rei quæ alicui eſt conceſſa:

2 QVO † MINVS, inquit, LOCO PVBLICO, QVEM IS CVI LOCANDI IVS FVERIT, FRVENDVM ALICVI LOCAVIT; EI QVI CONDVXERIT, SOCIO'VE EIVS E LEGE LOCATIONIS FRVI LICEAT, VIM FIERI VETO. *l.1.h.t.*

3 ¶ Hæc actio publicæ vtilitatis gratia ad conſeruanda vectigalia, conductoribus publicorum locorum aduerſus inquietatores conceſſa eſt: *d. l.1.§.1.* qua ſuam quaſi poſſeſſionem tueantur, cum nullam iure ciuili habeant. *l.ſi merces.28.§.1.cum in plures.62.§.meſſem.locati.l.4.C. de præſcri. 30.annor.* Sed & ſocio publicani datur : quod & ipſum ſingulare eſt: nam aliàs ex contractu ſocij non poteſt ſocius niſi ceſſa actione vti. *l.3.in princ.cum ibi not.ff.pro ſocio.l.loci.§.ſi fundus.ſi ſeruitus vendicetur.*

DE VIA PVBLICA, & ſi quid in ea factum eſſe dicatur. Tit. X.

SEd quia parum eſt, vſum viarum liberum eſſe, niſi etiam purgentur eæ, & reficiantur, vt vſibus pateant : *l.3.§.vtilitas.ff.de itinere actuque priuato.* huic quoque rei prouiſum eſt. Vrbanis quidem vijs, edicto ædilium Curulium: penes quos harum cura eſt, qui vetant aliquid immittere, facere, proijcere in viam publicam, quod prætereuntibus aut impedimēto aut noxæ eſſe poſſit : iubentq; vnumquemque juxta propriam domum viam publicam reficere & purgare. *l.vnica.h.s.* Huc pertinet quod Paulus *lib.1.tit.14.ait:* Qui viam publicam exarauerit, ad munitionem eius ſolus compellitur.

DE VIA PVBLICA, ET itinere publico reficiendo. Titul. XI.

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum.*
3 *Cui contra quem detur hæc actio.*
4 *Quare non vtendo via non amittatur.*
5 *Intellectus l.final.*

1 PRo † vijs ruſticis purgandis, quarum curam ſuſcipere magiſtratus vrbicus nequit, prætor in ſubſidiū hoc interdicto conſulit:

A ¶ QVO MINVS, inquit, ILLI VIAM PVBLICAM, ITER'VE PVBLICVM APERIRE, REFICERE LICEAT, DVM NE EA VIA ID'VE ITER DETERIVS FIAT, VIM FIERI VETO. *l.1.in princ.hoc tit.vide Paul.lib 1.titul.14.* 2

¶ Si quis ſpecie refectionis viam faciat deteriorem, hoc eſt, immuret, impunè vim à quouis patietur, *d.l.1 §pen.* Hoc interdictum omnibus, & in omnes, ac perpetuò datur. *d.l.1.§ fin.* 3

B Nam † quamuis reliquæ ſeruitutes negligentia præſcribantur: tamen populus non vtēdo viam publicam amittere nequit. *l.2.h.t.* Etenim publica vt nec alienari, ita nec præſcribi poſſunt, exemplo rerū fiſcalium, *§.res fiſci. Inſtit.de vſuca.* vel potius regalium, quæ nunquam præſcribuntur. *l. comperit.C.de præſcript.30.annor.* Quanquam & illud dici poteſt, commeatum per viam publicam meræ eſſe facultatis : quæ autem ſunt eiuſmodi, in præſcriptionem non cadunt. *gloſſ.* C *fin. in l. ſolent. in fin. de off. proconſ. Bartol. in l. cum de in rem verſo. de vſur. l. ſi certis.28. C.de pact. Bartol.in l.pignori.de vſufruct.tex.in l.ſuus quoque. §.fin.de hær.inſtitut.& l.fin.C.de cond.inſtitut.vide Fran.Bald.in tract.præſc.in 4.par.5.par.princ.n.1.2.cum ſequ.Tiraq.de retract.conuentio.§.1.gl.2.n.21.22.cum ſeqq.* 4

¶ Sanè, ſi quis reficiendo, viam publicam, hoc eſt, lutum viæ, in agrum vicini reiecerit : actio viæ reiectæ quanti eius intereſt, cuius fundo iniuria irrogata dicitur, competit. *l.fin.h.t.* Inſtauratio enim ſic cuiuſque iniuria aut damno facienda eſt. 5

D

DE FLVMINIBVS, NE quid in flumine ripáue eius fiat, quò peius nauigetur. Tit. XII.

E

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum prohibitorium.*
3 *Interdictum reſtitutorium.*

FLumina † cùm publica ſint, *§.flumina.Inſtitut. de rerum diuiſio.* de ijs quoque interdicta propoſita hic enumerantur. Ac primùm generalia, quorum alterum eſt prohibitorium: 1

F NE † QVID IN FLVMINE PVBLICO RIPA'VE EIVS FACIAS; NE QVID IN FLVMINE PVBLICO, NE'VE IN RIPA EIVS IMMITTAS, QVO STATIO ITER'VE NAVIGII DETERIVS SIT, FIAT. *l.1.in prin. hoc tit.* Alterum † reſtitutoriū: QVOD IN FLVMINE PVBLICO, RIPA'VE EIVS FIAT, SIVE QVID IN ID FLVMEN RIPAM'VE EIVS FACTVM VEL IMMISSVM HABEAS, QVO STATIO ITER'VE NAVIGIO DETERIOR SIT, FIAT, RESTITVAS. *d.l.1.* G *§.deinde ait. prætor.* Flumen publicum noſtri ita definiunt: 2 3

definiunt: vt ſit illud quod in publico oritur, & perpetuo fluit: *gloſſ. in d. l. 1 § fluminum. verb. publicum. Bart. in l. quo minus. nu. 2. & 22. h. t. & in l. nemo. verb. flumina. de rer. diuiſ. Bald. in Rubr. num. 5. & L. item. numer. 2. & 5. eod. tit & c. 1. §. ſi quis de manſ. de cont. inueſt. Bart. in tract. Tyberiad. ver. flumen. in princ.* ſed verius videtur, cum etiam priuata eiuſmodi eſſe poſſint, maximè priuilegio vel conſuetudine acquiſita; *Cæpoll. de aquaduct. nu. 28.* ea habenda publica, quæ ſunt de regalibus; *c. 1. verb flumina. quæ ſunt regal. Iacob. in trac.* B *feud. verb. flumina. nu. 1. & 2.* vt plerunq; nauigabilia, & quæ nauigabile aliud faciunt, *l. 1. cũ ſeqq. h. t.* ac ad Principem iure ſuperioritatis pertinent; *Bart. in l. quo minus. num. 4. hoc tit. Iac. præalleg. loc. dixi in §. flumina Inſtit. de rer. diuiſ.* vſu verò ſingulorum patent commodis & vſui. *d. §. flumina. l. 2. 4. de rer. diuiſ. ʒ. vt in flumin.* non etiam commercio, *d. § flumina. vbi Fab. & Dd. §. vltim. Inſtitut. de emp. l. ſed Celſus. 6. l. ſi in emptione. 34. §. omnium. l. litora. de con. emp. gl in l. 2. de re. diuiſ.* hoc eſt, iuri e- C mendi, acquirendi, alienandi, *Vlp. tit. 19. &c.*

NE QVID IN FLVMINE publico fiat, quò aliter aqua fluat, atq; vti priore æſtate fluxit. Tit. XIII.

1 *Continuatio, & ratio interdicti.*
2 *Interdictum prohibitorium.*
3 *Eius explicatio.*
4 *Interdictum reſtitutorium.*

1 PORrò † quia de flumine non nauigabili, aqua duci poteſt; *l. quo minus. ʒ. tit. 1. l. 1. §. quod autem h. t. l. 3. in princ. & §. fin. ʒ. de aqua quotidia. & æſtiua.* eapropter ne deriuationibus, conſtructione molarum, alijsq; eiuſcemodi operibus flumina exareſcant, aut curſus eorum mutetur, aut depreſſior vel altior fiat aqua, in detrimentum vel publicum vel accolentium: de ea quoque re dupliciter prætor interdicit: 2 primùm prohibendo: IN † FLVMINE, inquit, PVBLICO, IN'VE RIPA EIVS FACERE, AVT IN ID FLVMEN RIPAM'VE EIVS IMMITTERE, QVO ALITER AQVA FLVAT QVAM PRIORE AESTATE FLVXIT, VETO. *l. 1. in prin. h. t.*

3 ¶ Hoc interdictum etiam ad deriuationes inconceſſas, vt quæ fiunt ex flumine nauigabili, pertinet: itaq; nihil refert, quod ad hoc interdictum attinet, nauigari flumen poſſit an non. *d. l. 1. §. 1.* Idcirco aiunt, prætorem æſtatem comprehendiſſe: quia ſemper certior eſt propter hybernas eluuiones, naturalis fluminum curſus æſtate quàm hyeme. *d. l. 1. §. is autem.*

4 ¶ Secundò interdicit reſtituendo: QVOD, inquit, IN FLVMINE PVBLICO, RIPA'VE EIVS FACTVM, SIVE QVID IN FLVMEN RIPAM'VE EIVS IMMISSVM HABES: SI OB ID ALITER AQVA FLVIT, ATQVE PRIORE AESTATE FLVXIT, RESTITVAS. *d. l. vnica. §. pen.* Hæc interdicta, vt & ſuperiora, popularia atq; perpetua ſunt, *d. l. vnica. §. hoc interdictum.* & in heredes competunt. *d. l. 1. §. pen.*

B VT IN FLVMINE PVblico nauigare liceat. Tit. XIV.

1 *Continuatio.*
2 *Interdicta duo.*
3 *Eorum explicatio.*

VT † ſuprà prohibuit vim fieri prætor, quo 1
C minus quis via publica vtatur: ita hîc vetat vſum nauigationis fluminisue publici impediri:

QVO † MINVS, inquit, ILLI IN FLVMINE 2 PVBLICO NAVEM RATEM AGERE, QVOVE MINVS PER RIPAM ONERARE, EXONERARE LICEAT; VIM FIERI VETO. ITEM VT PER LACVM, FOSSAM, STAGNVM PVBLICVM NAVIGARE LICEAT, INTERDICAM. *l. vnica. in prin. h. t.* Item ne cui
D vis fiat, quo minus pecus ad flumen publicũ ripámue fluminis publici appellat. *d. l. vnica. in fin.*

¶ Quæ locum habent in fluminibus & ripis 3 publicis: nam ſecus eſt in priuatis. *d. l. vnica. §. 1.* Priuata enim Flumina nihil differunt à cæteris bonis. *l. 1. §. 1 ʒ. de flum.* Illud etiam ſciendum; ſi quis ſtagnum vel lacum publicum conduxit; ſi piſcari prohibeatur. eum vtile interdictũ ob vectigalis fauorem habere: *d. l. vnica. § pen.* ſicuti & conductores locorum publicorum. *tot. titul. ʒ. de*
E *loco publ. fruen.* Quanquam & iniuriarum actio ijs detur, qui piſcari prohibentur. *l. 2. §. ſi quis. ʒ. ne quid in loco publ. l. iniuriarum. 13. §. fin. de iniurijs.*

DE RIPA MVNIENda. Tit. XV.

F 1 *Continuatio, & ratio.*
2 *Interdictum.*

QVemadmodum † de via publica reficienda interdictum propoſitum eſt: ſic etiam de ripa fluminis munienda prætor interdicit. Ripas enim fluminum publicorum refici & muniri, vtiliſſimum eſt, ne damnum agris ex curſu aquarum detur. 1

¶ QVO MINVS, inquit, ILLI IN FLVMINE 2
G PVBLICO, RIPA'VE EIVS OPVS FACERE, RIPAE AGRI'VE QVI CIRCA RIPAM

EIVS. T...

" EST, TVENDI CAVSA, LICEAT; DVM
" NE OB ID NAVIGATIO DETERIOR
" FIAT: SI TIBI DAMNI INFECTI IN
" ANNOS DECEM VIRI BONI ARBITRATV
" VEL CAVTVM VEL SATISDATVM EST,
" AVT PER ILLVM NON STAT, QVO MI-
" NVS VIRI BONI ARBITRATV CAVEATVR
" VEL SATISDETVR; VIM FIERI VETO.
l. vnica. in prin. h. t.

DE VI, ET DE VI armata. Tit. XVI.

C. 8. 4. 5.

1 *Continuatio.*
2 *Diſpoſitio ſequentium titulorum.*
3 *Quare primò de vi interdicatur.*
4 *Duplex fuiſſe interdictum olim, & vim duplicem.*
5 *Interdictum de vi priuata.*
6 *Interdictum de vi publica.*
7 *Quare vnum tantùm interdictum in Pand. relatum.*
8 *Interdicti verba.*
9 *Eorum explicatio.*
10 *Quamdiu duret hæc actio.*
11 *Cui, & aduerſus quem detur.*
12 *An in ſingularem ſucceſſorem.*
13 *Ad quid detur: & de alijs remedijs recuperandæ poſſeſſionis.*

1 ET † hæc quidem tuendis Rebuſpubl. interdicta prodita ſunt: nunc de ijs quæ ad res ſingulorum pertinent agamus. Cuiuſmo-
2 di † interdicta omnia aut rei familiaris tuendæ cauſa, aut iuris cõſeruãdi, aut officij gratia pro-
3 ponuntur. *l. 2. § 1. ff. de interdict.* Rei † familiaris tuendæ cauſa interdicit prætor primo loco de vi: quia non modò priuatim, ſed etiam publicè intereſt, vim coërceri. Cui argumento eſt, quòd hujus criminis rei etiã publico l. Iuliç iudicio, de vi publica aut priuata conueniantur. *l. 1. §. 1. hoc tit. tot. tit. ff. & C. ad leg. Iul. de vi publ. & vi priuat.*
4 Sciendum † autem eſt, olim duplex ea de re extitiſſe interdictum, vt & duplex iudicium criminale. *d. t. ff. ad l. Iul. de vi publ. & tit. ad l. Iul. de vi priuat.* Nam & ipſa vis bifariam infertur, & duplex eſt: quemadmodum inſcriptio huius tituli oſtendit, De vi & vi armata. Altera ſimpliciter vis, nullo addito, aut vis priuata, ſiue quotidiana dicitur. *Cic pro Cæcin.* Hæc fit ſine armis: & quia leuior eſt, de ea prætor cum exceptione vitioſæ poſſeſſionis olim interdicebat, ad hunc ferè modũ:
5 ¶ VNDE TV, VEL FAMILIA TVA, VEL
" PROCVRATOR TVVS ILLVM VI DEIE-
" CIT, CVM NEC VI, NEC CLAM, NEC
" PRECARIO A TE POSSIDERET, EO RESTITVAS. *Cic. pro Cæcin & Paul lib. 5. Sententia. tit. 6. §. vi aut clàm.* Cuius interdicti veſtigia non obſcura etiamnum in reſponſis Iuriſconſult. deprehendere licet. *l. 1. §. vi poſſidere. §. qui à me vi. §. eum qui. l. ſed ſi vi armata. 14. l. cum fundum. 18. h. t.* Itaque qui vitioſè olim poſſidebat abs aduerſario, ab eodem etiam vim impunè patiebatur. *Paul. lib. 5. tit. 6.*

¶ Altera vis atrox, ſiue publica, ſiue armata 6
nominatur: quoniam fit adhibitis armis. *§ ſed ex conſtitutionib. Inſt. de interdict. §. item lex Iulia. Inſtit. de publ. iudicijs.* Ideo autem publica eſt, quia qui armis violenter graſſatur, & ciues Romanos pulſat, aut bona eorum inuadit, ius ciuium publicum & pacem violare communem, accendereq; ſeditionis faces videtur. Deinde & contra publicas cõſtitutiones facit, qui armis ad alium vſum abutitur, quàm qui conceſſus eſt. *Nouell. conſtit. de armis. l. 1 ad leg. Iuliam de vi pub. tot. titul. C. vt arme. vſus. lib. 11.* Meritò igitur hoc crimen publicum eſt: quia ad Rempubl. pertinet. *l. 3. h. t. l. 3. l. lege Iulia. l. qui dolo §. fin. ad leg. Iuliam de vi pub.* Et proinde prætor propter atrocitatem facinoris, vt ait Vlpian. *d. l. 1. §. interdictum.* In hoc ſine exceptione vitioſæ poſſeſſionis interdicebat, iubebatque ante omnia ſpoliatum reſtitui. *Cic. in dict. oratio. pro Cæcin. d. l. 1. in prin. h. tit. l. ſi quis ad ſe. C. ad leg Iul. de vi publ.*

¶ Poſtea cum priuatæ etiam violentiæ in tan- 7
ta morum deprauatione, quæ in dies ſub Auguſtis creuit, inualeſcerent: placuit tandem quacunq; violentia ſpoliatum ante omnia reſtitui; nullo ad id habito reſpectu, fueritne eius poſſeſſio iuſta, an non. *l. ſi quis emptionis. § in hac. C. de præſcrip. 30. anno. cum ſimilib. tot. t. ex. de reſtitut. ſpoliat.* Quare factum eſt, vt abolito priore interdicto, quod exceptionem vitioſæ poſſeſſionis complectebatur, vnum tantùm ſine exceptione interdictum in Pandectas ſit relatum, cuius etiã ſolius in Inſtit. *§ recuperandæ Inſtit. de interdictis.*
fit mentio. Verba † huius hæc ſunt: VNDE TV 8
ILLVM VI DEIECISTI, AVT FAMILIA "
TVA DEIECIT; DE EO, QVODQVE ILLE "
TVNC IBI HABVIT, TANTVMMODO IN- "
TRA ANNVM: POST ANNVM DE EO "
QVOD AD EVM QVI VI DEIECIT, PER- "
VENERIT, IVDICIVM DABO. *l. 1. in prin. h.* "
Cic. pro Cæcin.

Vnde.) de loco ſolo cohærẽte accipe. *d. l. 1 §. hoc interdictũ.* Nam † ad res mobiles puta nauẽ 9
ex qua quis deijcitur, hoc interdictum non pertinet: *l. 3. §. pen. h. t. Anchor. conſ. 248. ad præd. ia. nu 3.* cum in his ſufficiant actio & condictio furti; *d. l. 1. §. illud.* niſi cum, fundo reſtituto, nihilo tamen minus illæ abſunt: *l. 1. §. ſi fundus Bar. in l. qui poſſeſſionem nu. 4. h. t.* ſed ſolummodo ad immobiles, & vtiliter etiam ad iura incorporalia, *Bart. in l 1. §. vnde vi. hoc t.* quæ pro immobilibus habentur: *gloſſ in l. ſi. C. in quibus cau. in integ. reſt. non eſt. l. ait prætor. §. 1. de iur. dot. glo. in c. 2. in verb. iura. de rebus Eccleſ. non alien. lib. 6. per l. final. C. de long. temp. præſcr.* vt eſt iuriſdictio, *c. querelam. de electio.*

de electio. *Bart. in l. fin.* ℥. *quorum bonorum. Papi. in for. lib. in cauſ. ſpol. poſſeſſ. num.* 11. ſeruitus, &c. extenditur. *nu.* 11. Deiecisti.) aut etiam prohibuiſti accedere. *d. l.* 1. *§. ſi quis tamen. & § quod ſeruus. l.* 3. *§.* 1. *in fin. hoc tit. l. l. peregrè. §. fin.* ℥. *de acquir. poſſeſſ.* Aut familia tua.) Sed etiam deieciſſe is videtur, qui mandauit, vel iuſſit, vt aliquis deijceretur: *d. l.* 1. *§. deieciſſe.* dummodò factũ fuerit ſubſecutum. Facti enim atrocitas requiritur, *l.* 1. *§. interdictum. hoc tit. l. metum.* 9. *C. de his quæ vi.* nec verba ſufficiunt: *l. ſi quis vxorem. §. neque. de fur. Anchor. conſil.* 148. *num.* 2. quanquam denegatio iuris aut reſtitutionis, aut ſequeſtratio, vim ſpoliationis habent, quia facti magis ſunt. *l. ſi quis conductionis. C. de loca. l. colonus. l. vim facit. hoc tit. c. Piſanis. de reſt. ſpo. Innoc. in c. querelam. de elect. Dyn. in c. qui ad agendum. de regul. iur. in* 6. *Anch. d. conſil.* 148. *ad prædicta. n.* 2. 3. 4.

10 ¶ Quod autẽ redditur, de eo quod ad ſpoliatorem non peruenit, ſcilicet qui non poſſidet (nam in poſſeſſorem videtur etiam olim perpetua fuiſſe actio, *Cuiac. lib. obſ* 5. *cap.* 20. *l. ſi mulier.* 21. *in prin. quod me. cauſ.*) annalem tantùm eſſe actionem, quia pœnam ſcilicet cõtinet; *l. in honorarijs.* 34. *de oblig. & act. l. vlt. de eden in prin. Inſtit. de per. & temp. act.* neq; iure Pontificio, neq; vſu noſtro obtinet, cùm perpetuò de vi indiſtinctè agi poſſit. *c. redintegrandæ.* 3. *q.* 1.

11 ¶ Ex hoc interdicto actio competit cuicunque qui deiectus eſt, & qualicunque poſſeſſori, ſiue animo, ſiue corpore, ſiue naturaliter, ſiue ciuiliter, poſſedit. *d. l.* 1. *§ deijcitur. §. interdictum. & §. ſi quis tamen.* Sed & ei qui ſuo nomine (nam ſecus ſi alieno, *Panor. in c.* 2. *c. contingit. de dol. & cont. & in c.* 1. *de ſequeſtr.*) detinet, vt vſufructuario, datur, *l.* 3. *§. vnde vi h. t.* & horum omnium ſucceſſoribus. *d. l.* 1. *§. interdictum. verſ. hoc interdicto.* Interdicitur autem aduerſus eum qui deiecit, ſiue poſſideat, ſiue non: *l. ſi vi me.* 15. *d. l.* 1. *§. quod autem. hoc t.* ſiue iuſtam poſſeſſionis cauſam habeat, puta quia antea deiectus, vel dominus eſt: ſiue non habeat. *l.* 3. *§. cum igitur. l. qui poſſeſſ.* 17. *h. t. §. recuperandæ. Inſtitut. de interdictis.* In hæredes duntaxat, in factum, quatenus ad eos peruenit. *l.* 1 *§ vlt. cum ll. ſeqq. hoc t. l. in honorarijs. de obl. & act. l* 2. *C. vnde vi. quanquam gloſ. magna l. vnic. C. ex delict. defunct. exiſtimet aliam eſſe in factum actionem, perperam omnino. vt l. prætor.*

12 *§ nonnulli. de no. op. nunci.* In † ſingularem, autem ſucceſſorem, puta emptorem, donatorem legatarium, &c. non tranſit iure ciuili: quia perſonale eſt interdictum, & ſoli vim facienti, vt verba indicant, intentatur. Iuris verò Pontificij remedia in hanc rem prodita, quemcunq; poſſeſſorem perſequuntur. *c. ſæpe. de reſtit. ſpoliat. d. c. redintegranda.*

13 ¶ In id autem competit, vt poſſeſſio reſtituatur cum omni cauſa, quam habuiſſet ſpoliatus, ſi deiectus non eſſet. *d. l.* 1. *§. cum qui. §. non ſolùm. h. t. l. qui reſtituere. de rei vend.* Vnde & earum rerum quæ amiſſæ ſunt, æſtimatio debetur: *d. l.* 1. *§. quod autem. l. penul. h. t.* quam actor iureiurando ſuo facere poteſt; *l. ſi quando. C. vnde vi.* etiamſi paulò aliter iure Saxonum obſeruetur. *lib.* 3 *art.* 47. Sed & volente actore, aut ſi reddi poſſeſſio nequit, condemnatio tota in æſtimationem concipitur. *l. in interdicto.* 6. *l. ſi vi me deieceris.* 15. *l.* 1. *§. quod autem. verſ. fin. hoc t. vt in l. vinum. ſi cert. pet.* Etſi autem de vi in hoc iudicio quæritur: tamen quia rei perſecutorium eſt, exiſtimationem non lædit *l. neque.* 13. *hoc t.* ipſo iure, quãuis de facto grauet: vnde contra patronum, *l.* 1. *§. antepen. h. t. l.* 2. *l. licet.* 7. *de obſeq. à lib. præſtan.* aut dominum feudi, *Bald in c.* 1. *§. fin. num.* 15. *de proh. feud. alien.* [illegible] *Feder. Feudiſtæ in c.* 1. *§. ſi verò. de mil. vaſ. qui* [illegible] *Panor. & Fel. in c. cæterùm. de iud.* non datur. [illegible]nus tamen hodie hoc interdictum frequentatur, cùm alia locupletiora remedia poſtmodum ſint inuenta: *Spec. in tit. de reſt. ſpol. Iaſ. in l. ſi quando. C. vnde vi.* vt primò, imploratio officij iudicis, vt fiat reſtitutio: *l. Aquilius.* 27. *de donat. c. cum ad ſedem.* 15. *de reſtitut. ſpol. c. quia.* 11. *de iud. c. bonæ. de appell. gl. in l. & non tantùm. de petit. hær. Specul. de reſt. ſpol. §.* 1. *Coraſ. in l. naturaliter. §. nihil commune numer.* 40. *de acquir. poſſ. Ripa in c. ſæpe. num.* 9. *de reſt. ſpol.* quæ non modò intra annum poſſeſſoribus conceditur, vt interdictum vnde vi, ſed etiam nudis detentoribus, *gl. in d. l. Aquilius. Caſt. in l. rem quæ nobis. de acquir. poſſ.* vt colonis, commodatarijs, *Panor. in c. cum contingat. nu.* 18. 19. 20. *de dol. & cont. & c.* 1. *nu.* 13 *de ſequeſtr. &c.* & quidem perpetuò, *l. ſicut. vbi gl. ad verb. proſecutione. & Bart. num.* 1. *C. de præſcript.* 30. *ann.* nec exceptione proprietatis aut reconuentionis *Bal. in l. incerti. nu.* 17. *C. de interd.* eludi poteſt. *c. in literis.* 5. *de reſtit. ſpol. c. porrò. de diuor. c. ad decimas. de reſt. ſpol. in* 6. *Oldr. conſil.* 199. ſecundò, remedium canonis: quod in ſingularem ſucceſſorem datur: *c. ſæpe. de reſtit. ſpol.* tertiò, ampliſsimum remedium canonis Redintegranda; *c. redintegranda.* 3. *q.* 1. quod indiſtinctè omnibus vim paſſis, *Bart. & Dd. præcipuè Socin. in l. rem quæ nobis. de acq. poſſ.* de re etiam mobili, & quouis modo ablata, *d. c. redintegranda. vbi Arch.* ſine vlla temporis præfinitione, *d. c. redintegranda. Pap. in for. lib. turba. poſſ. in prin. nu.* 9. aduerſus quemlibet etiam bonæ fidei poſſeſſorem datur: *c. cum Eccleſia.* 3. *q.* 2 *Innoc. in c. querelam. de elect. Ceno. in c. cum ad ſedem. & c. ſæpe. de reſt. ſpol. Bart. in l. rem quæ nobis. de acq. poſſ.* quartò, quatuor condictiones nouis Impp. conſtitutionibus introductæ. *ex l. ſi quis in tantam. C. vnde vi. ex l. extat. de eo quod met. cauſ. & l. creditores. de vi priua. ex l. fin. C. vnde vi. ex l. ſi coloni.* 14. *C. de agric. & cenſ. lib.* 11. Affinis huic interdicto eſt etiam condictio incerti, & interdictum reſtitutorium de clandeſtina poſſeſſione: *l.* 1. *§. reſtituas.* ℥. *tit.* 1. *l. vlt. C. de act. empt. l. ſi pignore. de pig. act. l. communi.* 7. *§. Iulianus. com. diuid.* quæ apud Cuiac. virum doctiſſ. videre licet explicata. *in l.* 4. *ver. quando interdict. de vſucap. Cuiac. obſer. lib.* 5. *cap.* 17. & 20.

VTI POSSIDETIS.

Titul. XVII.

C. 8. 6.

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum.*
3 *Quare de rebus mobilibus propoſitum ſit interdictum Vtrobi.*
4 *Quid ſit quod nec vi, nec clàm, nec precariò ab aduerſario poßidere oporteat.*
5 *Cui, aduerſus quem, ad quid [illegible] dicto detur actio.*
6 *Affinia & contraria.*

1 POſt † iudicium poſſeſſorium recuperandę, in quo publica etiam vertitur cauſa; ſequitur interdictum retinendæ poſſeſſionis, quod omnino rem familiarem, id eſt, ius quod eſt in bonis & acquiſitæ iam poſſeſſionis, tue-
2 tur. Ait prætor: „VTI † EAS AEDES QVIBVS „DE AGITVR, NEC VI, NEC CLAM, NEC „PRECARIO ALTER AB ALTERO POS„SIDETIS; QVO MINVS ITA POSSIDEA„TIS, VIM FIERI VETO. DE CLOACIS „HOC INTERDICTVM NON DABO; NE„QVE PLVRIS QVAM QVANTI EA RES „ERIT, INTRA ANNVM, QVO PRIMVM „EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT, A„GERE PERMITTAM. *l.1.in prin.h.t.* Loquitur
3 prætor de ædibus, hoc eſt, de rebus ſoli. Nam † ad res mobiles pertinet interdictũ Vtrubi: quod neceſſarium hîc fuit, etiamſi non interdicto ſuperiore: cum deficiant actiones ordinariæ, quarum ſuprà *tit.1.num.9.* facta eſt mentio, & quæ pro vi ablatiua dantur. non enim hîc de ablata, ſed de turbata tantùm poſſeſſione agitur: quo nomine nec condictio furti, nec vi bonorum raptorum, nec actio ad exhibendum intentari poteſt, vt cùm vi res ſunt ablatæ. Eſt tamen hoc interdictum, Vti poſſidetis, etiam in retinenda rerum incorporalium (quæ immobilibus annumerantur, *l.iubemus.14.C.de ſacroſan. Eccleſ. vide ff. de rer. diuiſ.*) poſſeſſione non inutile. *l.fin.h.t.c. licet.de probat.l.ſicut.8.§.Ariſto.ſi ſeruit.vend.* Nec vi, nec clàm, nec precariò; id eſt, ſine aliquo vllo
4 vitio. Nam † his tribus modis vitiosè ſeu mala fide poſſidetur. *l.Pomponius.§.1.de acqu.poſſ.& ſup.tit.1.Cuiac.ad l.4.§.vltim.de vſucap.* Itaque ſi quis vi ab aduerſario poſſideat, in hoc interdicto ſuccumbit; q[ui]a iuris interpretatione poſſidere non videtur: *l.non videtur.22.ff.de acquir.poſſeſſ.* & eius aduerſarius, qui ciuilem adhuc poſſeſſionem habet, id eſt, iure ciuili pro poſſeſſore habetur, *l.ſi quis vi.17.de acquiren.poſſeſſ.* meritò in hoc iudicio obtinet. *l.1.§.fin.l.2.l.3.hoc tit.* Vnde quamuis Iuſtin. requirat ad victoriam, vt litis conteſtatę tempore poſſideatur: *§.quorum.* A *Inſtit.de interd.* tamen quoniam pinguiora iuris Pontificij remedia his poſſeſſorijs iudicijs permiſcentur, eò iam vſu obtinuit, vt ſufficiat probare antiquiorem poſſeſſionem: ex eo enim præſumitur alterius violenta, niſi contrarium probetur, *c.licet.extrà,de probat. Bald.in l.penul.C.ſi à non comp.iud.Fran.Bald.in rep.l.Celſus.in prin. & num.48.de vſucap. Alex.conſil.6.circa proceſſum.vol.3.& conſ.103.ſuper.num.1.vol.7. Matth.de Aff.deciſ.Neap.327.fuit bene.numer.2. Item Goden.* B *17.mat.feud.conſil.13.quidam.numer.7.& 8.Corn.conſil.35.circa.num.17.vol.1.& conſil.18.viſa.nu.3.eod.lib.* De cloacis prætor hoc interdictum non dat: quia de ijs ſpecialiter edixit: *ff.tit.de cloacis.* neque pluris quàm ea res eſt, hoc eſt, quantum intereſt turbationem & vim factam non eſſe: Additur, intra annum: quod ſcilicet tempus determinatum eſt, quando ad intereſſe agitur pro turbata antea poſſeſſione. Viſum eſt enim hoc ſufficere, cum neque vis magna ſit ſicuti ablati- C ua: *de hac & quinq; ſpeciebus violentiæ vide gloſ.in l.1.verb perſecutione. vbi Dd. C. de his quæ vi met. &c.* & reſpectu rei ad quem nihil peruenit (non enim de re amota ereptáue agitur) pœnalis ſit actio; quę meritò anni ſpacio finitur. *Inſt.de perp. & temp.act.per tot.l.in honorarijs.34.de actio.* Cæterùm de turbatione continua & durante, ſemper poteſt agi, quia perpetuò præſens eſt turbatio: *Bart.hic in princ.nume.11.* vt & de illo quod ad turbatorem peruenit. *Bart.in l.1.in princ.num.10.* D *& 11.h.t.per l.penult.ff.de interdict.ſi mulier.21.§.1.verb.nullo tempore ratum habet.quod met.cauſ.Cuiac obſeru.lib.5.cap.20.*

¶ Ex hoc edicto datur actio ei qui ſuo nomi- 5
ne poſſidet, non qui alieno: *l.3.§.creditores.& §.cum inquilinus.h.tit.* qui enim alterius vice detinet, vere poſſeſſor non eſt. *l.1.§.antepen.de acqu.poſſ.l.2.C.de praſcr.30.anno.* Nec intereſt, ciuiliter quis an naturaliter poſſideat, an iuſtam habeat poſſidēdi cauſam, vt qui antiquiorem poſ- E ſeſſionem allegat. *c.licet.9.de probat.* Iuris enim interpretatione is pro poſſeſſore eſt. *l.ſi quis.17.de acquir.poſſ.* non ille qui iniuſtè occupauit: *c.ad decimas.vbi Gemin.numer.13.de reſtitut.ſpol.in 6.* quem adeò interdictum non adiuuat, vt etiam diſertè excipiat, in verbis, non vi, non clàm, neque precariò. Nam in eo vehementer falluntur Dd. quòd hoc remediũ ei qui deiectus eſt poſſeſſione, neutiquam dari arbitrentur, ſed ſo- F lummodò ſuperius illud de vi. Atqui cum illud etiam ei qui in poſſeſſione turbatur, competat: *l.vim facit.11.ff.tit.1.* cur non ediuerſò etiam hoc detur per vim deiecto? quod ipſa exceptio interdicti oſtendit, dum docet eum hîc ſuccumbere, qui vi ab alio poſſidet: *l.1.& l.3.h.t.§.quorum.Inſt.de interd.* atqui non poſſidet vi, qui turbat tantùm alium, ſed qui deijcit. *l.1.§.vt poſſidere ff.titu.1.l.clàm poſſidere.6.§.final.de acqu.poſſ.l.ſi id quod.§.final.eod.titu.* Si vi à me poſſides, inquit Paulus, *l.3.in prin.h.t.* ſuperior ſum in hoc inter- G dicto: quod de eo qui vi expulſus eſt, interpretatur Iuſtinianus in *§.quorum.Inſt.de interd.* Qua-

reve:

re vt rem vno verbo expediam, vi deiecto ſuperius datur interdictum, cum cedit aduerſario poſſeſsionem, & ſe eam amiſiſſe fatetur: hoc verò, cum illam animo retinet, & ſe pro poſſeſſore gerit. Etſi enim naturaliter amittit poſſeſſionem is qui deiectus reuerti timet, *l. 3. §. ſi quis. cũ §. ſeq. l. ſed ſi nolit. 7. l. ſi id quod. 25. §. fin. de acquir. poſſ.* quoniam & corpore amiſit: tamen ciuiliter, hoc eſt, ciuili interpretatione, & quo ad ius agendi, niſi velit, non amittit; *vid. Cuiac. contra tenentem in l. 4. verb. vacuam. de vſuc.* quia ſpem certam habet, ſe à magiſtratu in poſſeſſionem, qua iniuſtè deiectus eſt, reſtitutum iri. *d. l. ſi quis. 17. de acqu. poſſ. idque etiam ſenſiſſe videtur Innoc in c. veniens de præſcr. c. ad decimas. vbi Geminia. num. 13. de reſtitut. ſpol. in 6* Huic igitur certè dandum eſt hoc interdictum; *fac. l. vnic. in verb. transferendæ poſſeſſionis. C. eod. titul.* cùm antiquiori poſſeſſori, qui etiam multo tempore non poſſedit, hanc actionem competere, eumque in hoc iudicio obtinere, apud Dd. in confeſſo ſit, *c. licet. ex de probat. Barte. in l. 3. nu. 4. hoc t. Ferra. in for. lib. tur poſſ. verb. ad ceſſandum. num. 3. & 4. hoc tit. vide quæ ibi de eadem re ſunt allegata.* Inter fructuarios quoque hoc interdictum redditur, *l. final. h. t.* quamuis hi detineant verius quàm poſſideant: *gloſ. & Dd. in l. naturaliter. 12. in princ. de acquir. poſſ.* poſſident tamen naturaliter, *l. 3. h. t. l. ſi plures. 9. § deiectum. cum ll ſeqq. ſup. tit. 1. l. Attilius. de donat. l naturaliter. de acq. poſſ.* & ſuo iure. Ex quo ſequitur, etiam detentoribus, nedum poſſeſſoribus hoc interdictum vtile eſſe; dum tamen ſuo iure teneant, non etiam ſi alieno: vt colonus, & ſimiles. *l. 3. §. crediteres. h. t. l. 1. §. deijcitur. de vi & vi arm. Fab. in §. retinendæ. num. 7. Inſtit. de interdict.* Seruitutum reliquarum nomine, vt quæ per ſe poſſidentur, *vide Cuiac. ad l. 4. verb. ſi viam. de vſucap.* non hoc interdictum, ſed alia dantur. *vide infr. de itin. act. pri. de aqu. quo tid. de fonte, de cloac. l. quoties de ſer. l. vltim. quem ſer. amit. l 2. §. vltim. de ſuperficiebus.* Cauſa autem [illegible], quare hæc actio poſſeſſori detur, eſt vis ſeu turbatio: nec intereſt quomodo ea fiat, vi, an clàm, an alio quouis modo: *l. 3. in prin. & §. 1. h. t.* neceſſe eſt tamẽ turbationem fieri in ea poſſeſſione, quam ſuam eſſe actor allegat. *l. 3. §. item videamus. hoc titu. l. fin. quod vi aut clàm.* Nam ſi aliud poſſideat actor, in alio fiat turbatio, ceſſabit hoc interdictum. *d. l. 3. §. Labeo. & §. item videamus.* Ex ſeparatis enim nihil rectè infertur. *l. Papinianus. 20. de minorib.* Datur autem hæc actio aduerſus quouis modo turbantem, & impedientem quo minus quis vti poſſeſſione poſſit: *d. l. 1. §. huius. l. 3. §. cum inquilinus. h. t.* vt ſi quis fructus agri colligat, colonos paſtorésue expellat, damnum det, depopuletur fructus, vel decerpat, *l. 3. §. item. h. t. Ferra. in for. lib. turb. poſſeſſ. ad verb. ac præſentialiter turbat. &c.* dum tamen re ipſa turbet, non tantùm verbis. *Fab. in §. retinendæ. num. 11. Inſtit. de interd.* Nam facti atrocitas requiritur: *l. 1. §. interdictum. ibi tit. 1. Ancher. conſil. 248. ad prædi. num. 2.* vbi autem facto opus eſt, verba non ſufficiunt. *l. Iulia-*

A *nus. §. offerri. de act. emp. l. peculium. 1. §. fin. de pecul. l. 1 §. iuſiſſe. de S. C. Syllan.* Quare ſi quis minitetur ſe turbaturum, iniuriarũ potius quàm hac actione tenetur: *c. querelam. 24 de elect. l. qui pendẽtem. § fin. de act. empt. l. iniuriarum. §. vltim. de iniur.* niſi ſit is qui facile minas exequi poſſit, vt formidine eius poſſeſſor minus rectè colere, aut idoneos colonos paſtorésue inuenire poſſit. *Bart. in l. 1. §. hoc interdictum. num. 3. hoc t. Fab. in §. retinendæ. num. 17. Inſt. de interdict.* Eo tamen ipſo quòd
B quis ſe huic interdicto opponit, quaſi ius habẽs in poſſeſsione litigioſa, turbare videtur, & tenet eum hæc actio. *Fab. in d. §. retinendæ. num. 24. Spec. de act. §. ſuper. verſ. 1. per l. 3. §. illud. quod vi aut clàm. l. is qui ſe obtulit. 26. cum ll. ſeqq. de rei vend.* Quinetiam non modò contra turbantem, ſed etiam aduerſus eum cuius iuſſu mandatóue turbatio facta eſt, vtiliter hoc interdicto experimur, *l. is qui. 11. §. ſi tutoris. vbi gl. & Bart. l. aut qui aliter. §. hac verb. quod vi aut clàm. Ferrar. in for. lib. turb.*
C *poſſ. verb. animo. nu. 2.* & quidem ad intereſſe, cautionemq; præſtandam, pro turbatione præterita: *l. 1. in prin. vbi Bart. h. t.* pro præſente verò in id agitur, vt aduerſarius à turbatione deſiſtat, & cautionem *de hac cautione vide Barte. & Dd. in l. vnic. verb ſatiſdationis. C. eo & Bart. in l. ſi duo. §. final nu. 1. h t. c. fin. in verb. ſufficienti cautione. de reſtit. ſpol. [illegible] nu. 7. l. ęgi. 12 ſi ſer. vend.* de non amplius in poſterum turbando, vnà cum intereſſe præſtet. *l. vnic. C. eod. Bart. in l. 1. nu. 10. h. t. l. 3. §. in*
D *hoc interdicto, vbi gl. de tin. act priuat. l. pen. de aqu. quot. d. Dd. Bar. in l. vnic. num. 7. C. eod. Ferra. in for. lib pro turb. poſſ.* itaq; quatuor hac actione peti cenſent: 1. vt ceſſet aduerſarius à turbatione. 2. vt ne in futurum turbet. 3. vt hoc nomine ſatiſdet. 4. vt illata damna & perceptos fructus reſtituat. Ex quo intelligi poteſt, hoc interdictũ reuera rei perſecutorium eſſe, nõ perſonale. Quia porrò duplex eſt, ita vt vterq; litigator, tam *l. 3. in prin. verſ. hoc interdictum. hoc tit. l. 2. in prin. vbi gl.*
E *ibi. de interdict. §. tertia. Inſtit. eod.* actoris quàm rei perſonam ſuſtineat (in materia ſcilicet litis, & probatione, omnibusq; quæ ad definitionẽ rei, & merita cauſæ ſpectant: *Iaſ. in l. duo iudices. de re iudica.* etiamſi quo ad ordinationem iudicij, pro actore ſit is qui prior prouocat, *l. qui prior. 29. l. in trib. 13. de iudic. vbi gle. Barte. & Dd.*) eapropter in hoc iudicio vtriq; litigatori probatio incumbit. Probari autem duo neceſſe eſt. *vide Ferrar. in for. lib. turba. poſſ.* poſſeſſionem, videlicet à parte
F producentis (quæ quomodo demonſtranda ſit, ſuprà ad tit. de acquir. poſſ. eſt expoſitum) turbationem verò ex parte aduerſarij. quod tamen poſtremum non vſquequaque neceſſarium eſt: eo enim ipſo quòd ſe reus opponit, tãquam ius habens, (ſecus enim, ſi ſe opponat inficiando turbationem) turbare videtur, *Spec. de act. ſeu petit. §. ſuper. nu. 6. per l. is qui ſe obtulit. de rei vendic. l fin. ſi vſusfruct. petat.* vt paulò antè eſt dictum. Poſſediſſe autem litis conteſtatæ tempore actorem,
G rem, in hoc edicto ex conſtit. Iuſtinian. (nam ſolim ad tempus redditi interdicti id referebatur)

probandum eſt, *§.ſed interdicto. verſ. quorum. Inſtit.de interdict.* hodie tamen, quando ex locupletioribus remedijs recuperandæ agatur, id nõ eſt neceſſe: cùm qui antiquiorem poſſeſsionem edocet, victoria potiatur, velut iuſtiorem habẽs poſſeſſionis cauſam, *c.licet.de probat. Bart.in l.1.§. quod ait prætor.num.14.& 18.hoc tit. Ferrar. in for. lib.turba poſſ.ad verb.hodie tenet.num.2. 3. 4. Iaſ.in l.non hoc. 4. C. vnde legit. Dec.conſil.57.vide quæ ſ. allegaui.* Qua ratione etiam qui dominium probat, aut præſcriptionem, aut iuſtiorem alioqui proprietatis titulum, in hoc iudicio obtinet. *Iaſ. in l.naturaliter.§.nihil.nu.37 de acq. poſſ. Dd.in l.ſi de vi.de iud & in l.1. C.vti poſſide. Ferra. in d.for. libell. turba.poſſ.verb.ad ceſſandum.nu.2.& 4.Bartol. in l.3.nu.4.h.t.* Quòd ſi neuter petitorij cauſam, aut antiquiorem poſſeſsionem oſtenderit, erit iudicis ſequi aut probationes firmiores, *c. 3.c.licet.de probat.* (quod iure ciuili ex varijs circumſtantijs colligitur: *l.3.§.1.l.ob carmen. 21. §.fin. de teſti.c.in noſtra.32.vbi gl.ex. de teſtib.* iure Saxonũ, *D.Reinhart.differ.indic.54.*& moribus noſtris, ex teſtium pluralitate, *pro quo facit glo.in d.c.in noſtra.* quæ præualet dignitati: *l. etiam.8. in fin. de pact.* aut ſi omnia paria ſint, pro præſente poſſeſſore iudicare, *§. commodum. Inſtit. de interdict.* vel etiam poſſeſsionem contentioſam inter litigantes diuidere, *Bart.in l.3.num.4.h.t. Ferrar.in for.lib.pro turb poſſ ad verb.ad ceſſandum.numer.4. D Reinhart.differ iudic.52 per art.21.lib.3.*

6 ¶ Affinia remedia huic interdicto, ſunt interdictum vtrubi, quod vi aut clàm, de itinere actuque priuato; *vide Ferrar.præall. loco. ad verb.ac præſentialiter.* de quibus ſuo loco exponemus. item actio iniuriarum, *l. iniuriarum.13.§.fin.de iniur.l.qui pendentem.26.in fin.de act. emp. Bart. in l.item.apud Lab.§.ſi quis. de iniur.* legis Aquiliæ, *Ferrar.præalleg loco.* ad exhibendum, *vide Cuiac. Obſ.lib.5.cap.22.23.* confeſſoria & negatoria vtilis. *Bart.in l.1.§.huius.nu.3.h.t. Spec.de pet.ſeu act. §.ſuper.in prin.* Sed & in continenti expelli poteſt qui alienam poſſeſsionem turbat, *l.3 §.cum igitur.ſ.tit.1.l.quemadmodum.§.1.vbi Bald.num. 3. & 4.ad l.Aquil.* & morib.noſtris (quamuis non iure ciuili, *l.quamuis. 4. ad l.Aquil.Bart.in l.hoc amplius.§.de his.num.3. de dam. infect.*) etiam pignorari. *Landtr.lib.2.artic.47. & 48. Fachſ. differ. 69. Reinhart.differ.pœna.17.* In continenti autem interpretamur, quamdiu durat turbatio. quare ſi ea eſt continua, ſemper turbari turbatos, ac ei de facto reſiſti poterit. *Bart.poſt glo.in l.1.§.interdictum.nu.3.h.t. Bart.nu.1.2.3.Bald.num.26.& 31. in l.1.C.vnde vi.Bart.in l.1. §. hoc interdictum.nu.4. de itin. act. priua. c. cum Vintomenſis.vbi Panorm. nu 14.de elect.c.olim.1.vbi Panor.num.4.& 10. de reſtit.ſpol.c.ex parte.de verb.ſignific. c.dilecto.de ſent.excom.lib.6.* quod maximè procedit in magiſtratibus, & dominis terrarum, qui non facilè timent expelli: eoque nec poſſeſsionem iuriſdictionis aut territorij ab alio occupatam facilè amittere & abdicare intelligũtur. vnde ex longo etiam interuallo turbatorem turbare ac eijcere poſſunt. *Bald.in l.fin.nu.1.C.de his qui à non dom. manu. Bart.in l.3.§.cum igitur.nu.1.ſ vnde vi. vide etiam Chaſſ. in conſuet. Burg. tit.de iuſtit.§.5. verb. s'il n'a grace.num.82.* Quin & criminaliter turbationis nomine rectè, vt quibuſdam *vide Bart. in l.iniuriarum. §.ſi quis. de iniu.& in l.fin.de priua. delect. Boſſ.in pract.crimin tit.de plur.violent.num. 48.* placet, agitur, etiamſi non deſint qui contradicant. *Alex.in d.l.iniuriarum.* Contraria & exceptiones quæ huic opponi actioni poſſunt, ſunt multiplices. vt exceptio præſcriptionis annalis ex hoc interdicto, & aliàs exceptio 30.annorum *l.3.cum l.ſeq.C.de præſcrip.30.ann.* item, quòd agens vi, clàm, precariò poſsideat, quæ exceptio non dilatoria eſt, neq; priuilegiata, ſed peremptoria, eoq; poſt litem demum conteſtatam eſt proponenda: *Bart.in l.fin.§.fin.nu.4.h.t.* item notorij iuris, puta dominij exceptio: *c. 2. de reſt. ſpol.in 6.* quæ cum opponi poſsit in poſſeſſoriu recuperandæ, *d.c.2. Dec.conſil. 449 num.20.Iaſ. in l.naturaliter. §. nihil.num. 44. de acqu.poſſ.* certè nihil cauſæ eſt, quare & huic retinẽdæ non rectè obijciatur: *Iaſ.in l.naturaliter.§.nihil commune.num.44. de acqu poſſ.vbi hanc dicit eſſe communem.gloſſ. Bart. Caſt.in l.ſi de eod.§.fin.de acquir. poſſ. Angel.in §.quadrupli.nu. 50. Inſt. de actio.* etiamſi ſint qui perperam diſſentiant. *vide Dyn. & apoſtillas eiuſdem in c.qui ad agendum.71.de reg. iur.in 6.Arela de hær.not.1.*

DE SVPERFICIEBVS. Tit. XVIII.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit ſuperficies.*
3 *Summa interdicti.*
4 *Verba interdicti.*

AFfine † eſt huic interdictum de ſuperficiebus. Nam quæcunq; in ſuperiore ſeruantur, etiam in iſto locum habẽt, *l.1.h.t.* 1
Superficies † aũt hîc ſignificat id quod ſolo inædificatũ eſt, vt apud Cic.pro Domo ſua. Itaq; † 2 3
ſi quis in alieno ſolo conducto ædificârit, vt eius ædificij nomine actionem in rem vtilem habet ad adipiſcendam poſſeſsionem, ſi modò perpetuò aut in longum tẽpus facta ſit locatio, *ſ. tit.ſi ag.vectig. vel emphyt.* & id appareat actum, *vide quæ dixi ſ.ad titul.ſi ager vectig.vel emph.& ad tit.locat. & cond. gl. & Dd.in l.3.de ſeruit. Cæpol.in tract.ſer.vrb præd cap.14.nu.4.* ita quoq; in retinenda poſſeſsione, interdicto hoc quaſi dominus defenditur. VTI † EX LEGE, inquit prætor, 4
"LOCATIONIS SIVE CONDVCTIONIS, SVPERFICIE QVA DE AGITVR, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO ALTER AB ALTERO FRVIMINI: QVO MINVS FRVAMINI, VIM FIERI VETO. SI QVA ALIA ACTIO DE SVPERFICIE POSTVLABITVR, CAVSA COGNITA DABO." *l.1.in pr.in.h.t.*

DE

DE ITINERE ACTVque priuato. Tit. XIX.

1 *Continuatio.*
2 *Primum interdictum.*
3 *Secundum.*
4 *Quomodo hoc à ſuperiore diſtet.*

1 EXemplo † rerum corporalium, etiam de iuribus quæ ſunt incorporalia, puta ſeruitutibus, interdicitur. nam & hæ quaſi poſſidentur. *l. ſeruus. 43. §. incorporales. de acquir. rer. do. l. na-*
2 *turaliter. 12. de acquir. poſſ.* De † ſeruitute igitur itineris actusq́; priuati dupliciter prætor interdicit, primùm de vſu eius, QVO ITINERE ACTV'QVE PRIVATO, QVO DE AGITVR, VEL VIA, HOC ANNO, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO AB ILLO VSVS ES, QVO MINVS ITA VTARIS, VIM FIERI VETO. *l. 1. in priu. h. t.* Deinde de itine-
3 ris refectione ita ait: QVO † ITINERE ACTV'QVE HOC ANNO NON VI, NON CLAM, NON PRECARIO AB ALIO VSVS ES, QVO MINVS ITER ACTVM'QVE VT TIBI IVS EST REFICIAS, VIM FIERI VETO.
4 *l. 3. §. ait prætor. h. t.* In † hoc interdicto probatio iuris exigitur: *d. l. 3. §. hoc autem.* in priore nequaquam, ſed pro iure ſufficit vſus. *d. l. 1. §. 1.*

DE AQVA QVOTIdiana & æſtiua. Tit. XX.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde ducantur aquæ.*
3 *Quotuplex ſit aqua.*
4 *Tria interdicta de aquarum ductibus.*

1 EOdem † modo & de aquis priuatis, ſcilicet quæ aut ortu, *l. aquam l. præſes. C. de ſeruit. l. ex meo l. via §. ſi lacus. de ſer. ruſt. præd. l. ſi quis diutur. ſi ſer. vend. l. ſ in l. quo minus. nu. 37. de flumi. Bart. in tract. Tyb. de inſul. verb prorupit. per l. ſed ſi riuus fin. reg. l. 1. §. 1. de fluminibus. Roffre. in for. lib. eo. Cæpoll. tract. de ſer. tit. de pri. flumi. num 1. & de aquæduct. nu. 28.* aut conſuetudine, *l. 1. §. denique. §. vlt. cum l. ſeq. de aq. pluu. l. 2. §. ductus. h. t. l. 2. C. de ſeruit.* aut priuilegio *l. 2. ne quid in loc. pub. l. peu. & vlt. de flum. Cæpoll. præal. lo. l. 1. §. permittit. hoc tit. & C. de aquæduct. lib. 11.* in dominio & iure priuatorum ſunt, interdicta proponuntur: ac
2 primò de earum ductibus. Aquæ autem † ducuntur aut ex capite, id eſt, fonte: aut ex flumine: aut ex caſtellis, id eſt, receptaculis aquarum publicis. *l. 1. §. hæc interdicta. h. t.* Quæ † ex capite
3 aut flumine ducitur aqua; aut eſt quotidiana, quæ quotidie duci poteſt; aut æſtiua, quæ æſtate tantùm ad irrigandos ſitientes agros ducitur. *vide Paul. lib. 5. tit. 6.* De illa non impedienda interdicit ad hunc modum prætor: *in l. 1. in priu. h. t.*
4 VTI † HOC ANNO AQVAM, QVA DE AGITVR, NON VI, NON CLAM, NON PRECARIO AB ILLO DVXISTI; QVO MINVS ITA DVCAS, VIM FIERI VETO. De æſtiua in hanc ſententiam: *in d. l. 1. §. deinde ait prætor.* VTI PRIORE AESTATE AQVAM, QVA DE AGITVR, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO AB ILLO DVXISTI; QVO MINVS ITA DVCAS, VIM FIERI VETO. De aqua, quæ ex caſtellis ducitur. QVO EX CASTELLO, inquit prætor, *in d. l. 1. §. ait prætor, quo ex caſtello illi.* ILLI AQVAM DVCERE AB EO CVI EIVS REI IVS FVIT, PERMISSVM EST; QVO MINVS ITA VTI PERMISSVM EST DVCAT, VIM FIERI VETO. QVANDO'QVE DE OPERE FACIENDO INTERDICTVM ERIT, DAMNI INFECTI CAVERI IVBEBO. Quod in interdicto rectè addit prætor, permiſſum eſt. Nam etſi ex fonte & flumine publico non nauigabili licet aquam ducere: *l. 3. h. t. l. Imperator. de ſeru. ruſt. prædior.* tamen ex caſtellis, niſi permiſſu Principis, non licet, ne per priuatorum deriuationes diminuatur aqua publica. *l. 1. § permittitur. hoc t. l. 4. & t. t. C. de aquæduct. lib. 11.*

DE RIVIS. Tit. XXI.

1 *Continuatio.*
2 *Verbum reficiendi quatenus pateat.*
3 *Interdictum.*

1 POſtquam † de aquæductibus nō impediendis dictum eſt, conſequenter de iiſdem reficiendis interdicitur. *l. 1. in priu. hoc tit.* nam ſine refectione vſus ſeruitutis diu conſeruari nequit. *l. 3. §. vtilitas. 5. de itinere actuq́; priuato. l. 1. §.*
1. hoc tit. Verbum † reficiendi latè patet, & om- 2
nem omnino inſtaurationem complectitur. *d. l.*
1. § deinde. Prætor † ait: *l. 1. in priu. h. t.* RIVOS, 3
quid ſint riui, ſpecus, &c. vide hic in tot. tit. & apud Cæpoll. in tract. de ſer. tit. de Riuis. cum ſequent. SPECVS, SEPTA REFICERE, PVRGARE, AQVAE DVCENDAE CAVSA, QVO MINVS LICEAT ILLI: DVM NE ALITER AQVAM DVCAT, QVAM VTI PRIORE AESTATE, NON VI, NON CLAM, NON PRECARIO A' TE DVXIT; VIM FIERI VETO.

DE FONTE. Tit. XXII.

1 *Continuatio.*

2 *Primum Interdictum.*
3 *Secundum.*

1 VT † de ductibus aquæ, ita & de vſu fontis ſiue hauſtu prætor interdicit dupliciter: primùm de vſu non impediendo. *l. vnica.* 2 *in prin. h. t.* ad hunc modũ: VTI † DE EO FONTE, QVO DE AGITVR, HOC ANNO AQVAM, NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO AB ILLO VSVS ES, QVOMINVS ITA VTARIS, VIM FIERI VETO. DE LACV, PVTEO, PISCINA ITEM INTERDICAM. 3 Secundò † de refectione prætor ait: *d. l. vnica. §. deinde ait prætor.* QVO MINVS FONTEM, QVO DE AGITVR, PVRGES, REFICIAS, VT AQVAM COERCERE, VTIQVE EA POSSIS: DVM NE ALITER VTARIS, ATQVE VTI HOC ANNO NON VI, NON CLAM, NON PRECARIO AB ILLO VSVS ES; VIM FIERI VETO.

DE CLOACIS. Tit. XXIII.

1 *Continuatio: & quid ſit cloaca.*
2 *Interdictum de purgandis cloacis: & eius explicatio.*
3 *Interdictum reſtitutorium.*

1 COnſimiliter † de cloacis, id eſt, locis concauis, per quæ colluuies fluit, vt ſunt tubi, fiſtulæ, canales, *l. 1. §. cloacis. h. t.* duplex interdictũ editur: alterũ prohibitorium, 2 alterũ reſtitutoriũ. De † non impedienda cloacarum purgatione, prætor ait: *in l. 1. in princ. h. t.* QVO MINVS ILLI CLOACAM, QVAE EX AEDIBVS EIVS IN TVAS PERTINET, QVA DE AGITVR, PVRGARE, REFICERE LICEAT; VIM FIERI VETO. DAMNI INFECTI, QVOD OPERIS VITIO FACTVM SIT, CAVERI IVBEBO. Qua in parte, quia cloacarũ purgatio ad publicã vtilitatẽ pertinet, ne ſordiũ immundicie & fœtore aër corrumpatur; ſine exceptione prætor permittit cloacam purgari, ſiue quis iuſtè ſiue iniuſtè eam habeat. *l. 1. §. quia autem. h. t.* Eandemque ob cauſam prohibet cloacam facienti vim fieri, etiamſi in publico exitum habeat. *l. 1. §. idem Labeo. l. 2. hoc titul. vide Capell. in tract. vrb. ſeru. cap. de cloa. nu. 7.* Quod tamen ſine damno vicinarum ædium faciendum eſt: *d. l. 1. §. pen.* eoq; iure Sax. ædificans cloacam, ad ſuperficiem vſq; terræ eam munire, *Reinhar. in vltim. part. diff. 32. per art. 51. lib. 2.* & à vicini ædificio trium pedum ſpacio eam arcere cogitur. *idem præalleg. loc. diff. 34.* Quanquam de eiuſmodi cloacis hoc interdictum non agit, ſed de fiſtulis & canalibus, per quos ſordes culinariæ, & conſimiles eluuntur & emittuntur in pu- 3 blicum. In reſtitutorio ait prætor: QVOD † IN

A CLOACA PVBLICA FACTVM, SIVE EA IMMISSVM HABES, QVO VSVS EIVS DETERIOR SIT, FIAT; RESTITVAS. Item: NE QVID FIAT IMMITTATVRVE, INTERDICAM. *d. l. 1. §. fin.*

QVOD VI, AVT clàm. Tit. XXIIII.

B

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum.*
3 *Cui, aduerſus quem hæc actio detur.*
4 *Quis vi, quis clàm feciſſe videatur.*
5 *Ad quid competat.*
6 *Quamdiu duret, & an transeat in hæredes.*

C SEd † quia de ſingulis poſſeſſionũ cauſis & controuerſijs interdici peculiariter, propter infinitã litium varietatẽ nequit: generale † interdictum propoſuit prætor, quo quicquid vi aut clàm factũ eſt, iubet reſtitui, tueturq; poſſeſſiones. QVOD VI, inquit, AVT CLAM FACTVM EST, QVA DE RE AGITVR, ID CVM EXPERIVNDI POTESTAS EST, RESTITVAS. *l. 1. in princ. hoc titul.* Competit † hoc interdictum non modò dominis, ſed omnibus quorum intereſt: *l. competit. 16. l. quanquam. 12. h. t.* aduerſus eum qui vi aut clam quid fecit, aut fieri iuſſit. *l. 5. §. hæc verba. cum §. ſeq. l. ſi ego. 6. l. deniq; 13. §. fin. h. t.* (1, 2, 3)

D

¶ Vim facit, qui per vim aut contra denunciationem facit. *d. l. 1. §. quid ſit. l. vim facit. 19. hoc titul.* Clàm facere videtur, qui celauit aduerſarium opus, neq; ei denunciauit, ſi modò timuit E eius controuerſiam, aut timere debuit; ne meliorís conditionis ſint ſtulti quàm periti. *l. 3. §. fina. cum ll. ſeqq. quomodo & quando quid dicatur clàm fieri, vide apud Iaſ. in l. clam poſſidere. in prin. num. 6. de acquir. poſſeſſ. Bart. in l. 2. numer. 1. C. de his qui ex pub. rat. lib. 10. vbi gloſſ. ad ver. occultè. Barto. in l. 1. C. de præd. decur. lib. 10. Iaſ. in §. item ſi quis. numer. 45. Inſtitut. de actio. Bald. in l. 2. num. 1. C. de repud. hær. & l. cum ipſo. nume. 1. 3. 4. C. de contra. emp. Bart. in l. pupillus. §. item ipſe. nume. 4. de autho. tut.* F *Dec. in l. quo tutela. §. clàm. num. 2. & 5. & ibi Cagn. de reg. iur.* 4

¶ In hoc autem competit, vt ſi poſſideat reus quod factum eſt, ſuis ſumptibus reſtituat: id eſt, reponat in antiquum ſtatum, destructo opere, quod vi clàmue fecit: ſi non poſſideat, reſtitui curet à poſſeſſore, refuſo etiam eo quod intereſt, & fructibus reſtitutis. *d. l. is qui. §. quod ait prætor. d. l. ſemper. 15. §. in hoc interdicto. & §. final. d. l. competit. 16. §. fin.* Hæredibus hæc actio datur. In † hæredes verò duntaxat, quatenus ad eos peruenit. *d. l. ſemper. §. hoc interdictum.* Et eſt annalis; exemplo reliquarum, quæ ex iuriſdictio- G ne prætoris proficiſcuntur. *d. l. ſemper §. hoc interdictum.* 5 6

DE

DE REMISSIONIBVS. Titulus XXV.

1 *Continuatio.*
2 *Quando remiſſa dicatur nunciatio.*
3 *Verba interdicti.*

1 QVod † dictũ eſt, vim facere eum qui con-
tra nunciationem facit, diſtinctionẽ re-
cipit. Nam ſi quis nunciet ibi, vbi ius non
2 habet, nunciatio nequaquam tenet. Sin † iure
nunciet, tamdiu tenet renunciatio, quoad re-
miſſa eſt voluntate nunciantis: aut in ea cauſa
eſt, vt remitti debeat: puta cautione de demo-
liendo nouo opere, ſi iniuſtè ædificatum appa-
ruerit, præſtita aut oblata. *l.5.§.ſi is cui. de oper.*
3 *non.nunc.* Qua de † re prætor quoq; interdixit,
» ad huuc modũ: QVOD IVS SIT ILLI PRO-
» HIBERE NE SE INVITO FIAT, IN EO
» NVNCIATIO TENEAT. CAETERVM
» NVNCIATIONEM MISSAM FACIO:
l.vnic.in prin.h.t.vide Cuiac.lib.obſer.1.ca.16.Duaren. ad tit. de opc.no.nunc. hoc eſt, alioqui, ſi non
habeat ius nunciandi, miſſam facio, & non ad-
mitto nunciationem.

DE PRECARIO. Titulus XXVI. C. 8. 9.

1 *Continuatio.*
2 *Precarium quid ſit.*
3 *Quomodo diſtet à donatione.*
4 *Quomodo à commodato.*
5 *Interdictum.*
6 *Cui, aduerſus quem, ad quid ex hoc interdicto detur actio.*

1 TRibus † modis vitioſè & mala fide poſſi-
detur, vi, clàm, precariò: *l.Pomponius.§.1.de acqu.poſſeſſ. Cuiac.in l.4.§.vlt.de vſucap.& obſer.lib.5.ca.10.* de duobus prioribus, & quem-
admodum aduerſus ea poſſeſſiones defendan-
tur, hactenus eſt dictum: ſequitur vt de tertio,
nempe precario, & interdictis hoc nomine com
petentibus agamus.
2 ¶ Precarium dicitur, quod precibus vtendum
petenti conceditur, *Paul.lib.5.tit.6.Cuiac.obſer.lib.4.cap.7.* tamdiu quoad is qui conceſſit, pati-
tur. Quod genus liberalitatis ex iure gentium,
ſicuti & cæteri contractus, *l.ex hoc iure.5.de iuſti.*
3 *& iur.* deſcendit. *l.1.hoc tit.* Quanquam † à dona-
tione diſtat: nam donatio dominium transfert,
& ſemel traditione perfecta, repeti reuocarique
nequit. *l.1.ff.de donat.l.ſi repetendi. C. de condictione ob cauſam.tot.tit.C.de reuoc.donat.* At preca-
rium non dominium, ſed vſum transfert, & ſic
A datur, vt qui dedit, repetere ſemper poſſit: ma-
gis itaque affine eſt commodato: *l.1.h.t.* quan-
quam commodatum ciuiliter obliget, & ad cer-
tum vſum, certumq́; tempus, vel expreſſum vel
tacitum detur. *l.in commodato.§.ſicut.ff.commodati.* Precarium † autem neq; ad certum vſum, ne- 4
que ad certum tempus præſtatur: vnde & quo-
tieſcunq; libitum erit, repeti poteſt: *vide limitationes apud Cæpol.trac de ſer.vrb.cap.79.nu.6.cum ſequ.* & habitatio precario concedi non dicitur,
B quia ad certum ſemper vſum datur. *l.& habet.15.§.hoſpites.hoc t.* Deinde in commodatum dolus
& culpa ac cuſtodia venit: *l.ſi vt certo.5.§.nunc videndum.ff.commodati.* idq́; ex vſitatis ciuilium
contractuum regulis: quia commodatarij ſolius
gratia contrahitur. *l.contractus.24.cum ibi not.de reg.iur.& d.§.nunc videndum.* Qui precario verò
accipit, tantùm de dolo & lata culpa tenetur: qa
cum iuris Ciuilis regulis hic contractus non ſit
alligatus, benignius cum eo agendum prætor pu
C tauit, cui is qui dedit, benignè facere voluit. *l.quæſitum.8 §.cum quoq;.h.t.*
¶ Prætor ait: QVOD PRECARIO AB IL- 5
» LO HABES, AVT DOLO MALO FECI-
» STI VT DESINERES HABERE. QVA DE
» RE AGITVR, ID ILLI RESTITVAS. *l.2.h.t.*
Hæc actio, † quę eſt ex bono & æquo. *d.l.2.* datur 6
in perpetuũ *d.l.quæſitum.§.interdictum Cuiac.lib.5.obſer.cap.20.* ei qui precario conceſſit, ſiue do-
mino, ſiue non domino, *d.l.quæſitum.in princ.l.*
D *certè.§ fi.h.t* eiuſq́; hæredibus; *l.cum precario 22.h.tit.* aduerſus eum qui precarium habet, id eſt,
precario detinet, *l.4.l.vlt.§ ſi pupillo.h.t.* eiuſque
hæredes: quia actio eſt rei perſecutoria, *d.l quæſitum.§.vlt.l 2.C eod.* in id vt res reſtituatur, aut ſi
res reſtitui nequit, fiat condemnatio in tantum,
quanti actoris intereſt rem reſtitui cum omni
cauſa, poſt interdictum editum; id eſt, vt hodie
interpretamur, poſt litem conteſtatam. *d.l.quæſitum.§.ex hoc interdicto.& §.pen.* Datur hoc no-
E mine & incerti cõdictio, hoc eſt, præſcriptis ver-
bis. *l.2.l.duo.§.fin.l.interdictum.l.& habet.§.cum quis.h.t.l.eum qui.§.is qui.de fur. Cuiac.lib.obſer.4.cap.7.* Diſtant autem ab hoc precario, preca-
riæ Pontificiæ, *c.1.& tot.titul.ex.de precar.* quam
τὴς χρήσεως δόσιν Iuſtin. *Nouell.7.& 120.* appella-
re videtur: cum videlicet is qui prædia ſua Eccle
ſiæ concedit, tecta mercede precarium eius v-
ſum ſibi ad vitã reſtipulatur; quod quidem ſin-
gulis luſtris ſolet redintegrari; quia vltra quin-
F quennium extendi ex decretis conciliorum non
debet. *Cuiac.lib.4.c.7.obſeru.*

DE ARBORIbus cædendis. Tit. XXVII.

G 1 *Interdictum de vrbanis arboribus.*
2 *Alterum de ruſticis.*

1 SEd † & de arboribus interdicit prætor, de A his quidem, quæ in urbano ſunt prædio: QVAE ARBOR, inquit, EX AEDIBVS TVIS (id eſt, urbano prædio, horto, vel area) IN AEDES ILLIVS IMPENDET, SI PER TE STAT, QVO MINVS EAM ADIMAS; TVNC QVO MINVS ILLI EAM ARBOREM ADIMERE (à ſtirpe ſcilicet, *l.1.§.1.hoc tit.*) SIBI'QVE HABERE LICEAT, VIM FIERI VETO. *d.l.1.in prin.*

2 ¶ De ijs quæ in agro ſunt, hoc modo interdi- B cit: QVAE ARBOR EX AGRO TVO IN AGRVM ILLIVS IMPENDET, SI PER TE STAT, QVO MINVS PEDES QVINDECIM À TERRA EAM ALTIVS COERCEAS; TVNC QVO MINVS ILLI ITA COERCERE, LIGNA'QVE SIBI HABERE LICEAT, VIM FIERI VETO. *d.l.1.§.pen.* Eodem pertinet actio arborum furtim cæſarum, quæ eiuſdem poteſtatis, non ordinis: *§.arbo.fur.caſa. Cuiac.obſ.lib.5. cap.17.* & remedia Sax. iuris, in eandem quidem C rem, aliam tamen pœnam concepta. *Landr.lib. 2.art.28.vbi gl.vide Bart.hic in l.1.*

DE GLANDE LEGENDA. Tit. XXVIII.

1 *Quid glandis nomine veniat.*
2 *Interdictum.*
3 *De iure Sax.*

1 HVic † ſimile eſt interdictum de glande legenda. Glandis autem nomine omnes fructus continentur. *l.vnic.h.t.l.qui venenum.236.§.glandis.de verb.ſignif.* GLANDEM, in-
2 quit prætor, QVAE † EX ILLIVS AGRO IN TVVM CADAT, QVO MINVS ILLI TERTIO QVOQVE DIE (ab eo ſcilicet tempore, quo cecidit, LEGERE, AVFERRE LICEAT; E VIM FIERI VETO. *l.vnica.h.t.* Etſi enim in alienum fundum inuito domino ingredi, regulariter non licet; *l.diuus.de ſer.ruſt prædio.§.feræ. Inſtit.de rer.diuiſ.l.iniuriarum.§.final.de iniur.* tamen quærendæ ſuæ rei cauſa licet. *l.theſaurus.ex. ad exhibend.* Quia verò fructus in tertiam prolapſi facilè putreſcunt, ideo viſum eſt ſufficere, ſi domino ad colligendas res ſuas triduum concederetur: poſt illud verò, velut pro derelicto habitos, vicino vi cedant æquum eſſe. Hoc inter- F
3 dictum † iure Saxonum non obtinet, qui fructus in alienum fundum pendentes aut cadentes, poſſeſſori eius fundi indiſtinctè concedunt. *Saxo.lib.2.art.52.Fach.diff.vlt.par.1.*

DE HOMINE LIBERO exhibendo: Tit. XXIX. C. 8. 8.

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum, & eius explicatio.*
3 *Cui, aduerſus quem, ad quid detur hæc actio.*
4 *De criminalibus iudicijs quæ contra eoſdem competunt.*

OFficij † cauſa propoſitum eſt interdictũ 1 de libero homine exhibendo: nam communis humanitatis officium, & cauſa libertatis publicè exigunt, vt ne quis alium iniu- B ſtè detineri inuitũ patiatur. Ait prætor: † QVEM 2 LIBERVM HOMINEM DOLO MALO RETINES, EXHIBEAS. *l.1.in prin. h.tit. vide Paul. lib.5.tit.6.* Dolum malum requirit prætor: nam ſi quis ſuo iure retineat, ceſſat interdictum, *l.3.§. is tamen. & § ſi enim. l.ſi filius.hoc tit.* vel & cum volentem retinet, *d.l.3.§.ſi quis volentem.*

¶ Hoc interdictum omnibus agere volenti- 3 bus communis fauore libertatis competit. *d.l.3. §.hoc interdictum.* Et quidem perpetuò: *d.l.3.* C quia libertati nunquam præſcribitur. *l.fin. cum ibi not. C. in quib. cauſis præſcript.long.temp. ceſſet.* Datur autem aduerſus detinentem dolo malo, in id vt hominem exhibeat, id eſt, in publicum producat. *d.l.3.§ ait prætor.* Quod † ni fiat, quãti 4 ea res erit, reus condemnabitur: *d.l.3.§.ſi tamen reus.* & quidem ſæpius, donec hominem liberarit. *l.3.§.ſi tamen.* Poteſt tamen & criminaliter conueniri ex l. Fab. de plagiarijs, & alijs iudicijs, qui hominem inuitum detinet, aut pri- D uatis carceribus includit. *l.vnic.C. de priuat. carc. l.3.in princ.h.t.l.penult.§.fin.ad l.Fab.de plag. Paulus lib.5.tit.6.*

DE LIBERIS EXHIBENDIS, item ducendis. Tit. XXX. C. 8. 8.

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum de exhibendis liberis.*
3 *Interdictum de ducendis.*
4 *Quomodo hæc diſtent inter ſe.*
5 *Cui, contra quem, ad quid hæc detur actio.*

IVris † ſui tuendi cauſa interdictum datur de 1 liberis exhibendis vel ducendis: nam permiſſum eſt parentibus, patriæ iure poteſtatis, liberos vendicare. De † exhibẽdis liberis in- 2 terdictũ ita habet: *l.1.in prin. h.t. vide Paulum lib. 5.tit.6.* QVI QVAE'VE IN POTESTATE LVCII TITII EST, SI IS EA'VE APVD TE EST DOLO'VE MALO TVO FACTVM EST, QVO MINVS APVD TE ESSET: ITA EVM EAM'VE EXHIBEAS. De † 3 ducendis prætor ait: *in l.3. in prin. h.t.* SI LVCIVS TITIVS IN POTESTATE LVCII G TITII EST; QVO MINVS EVM LVCIO TITIO DVCERE LICEAT, VIM FIERI VETO.

¶ Huius

4 ¶ Huius præparatorium eſt ſuperius interdi-
ctum. *l. 5. §. 1. h. tit.* Nam vt duci homo poſſit, an-
tè exhibendus eſt: quemadmodum & res, ante-
quam vendicari poſſit. *tot. tit.* ff. *ad exhibend.*
5 ¶ Datur ex vtroq; interdicto actio, ei qui ha-
bet in poteſtate, *l. 1. §. 1. h. tit. l. 2. C. eod.* aduerſus
eum qui interdicto defendit: *d. l. 3. §. hoc autem.*
non autem aduerſus ipſum filium. *l. fin. l. 3. §. hoc
autem. hoc tit. l. 1. §. 1. de rei vend.* nam lis inter pa-
trem & filium in poteſtate conſtitutum eſſe nō
poteſt. *l. lis nulla. 4.* ff. *de iud.* Qua in actione ſo-
lùm quæritur, an in poteſtate filius ſit: aliā enim
cauſam, quo minus pater filiū ducere poſſit, nō
admittit prætor. *l. 1. §. in hoc interdictū. 2. h. tit.* Hu
ius actionis exemplo, datur & marito ius agēdi,
de exhibenda & deducenda vxore, etiā aduerſus
ſocerum. *l. 2. hoc tit. l. fin. C. eod. Paul. lib. 5. tit. 6.*

VTRVBI. Tit. XXXI.

1 *Continuatio,*
2 *Interdictum.* *(detis.*
3 *Idem hîc ſeruari, quod in interdicto Vti poſſi-*

1 SEd † quia de interdictis quæ iuris ſui, quod
quis in hominibus habet, tuendi gratia cō-
petunt, dici cœptū eſt: reliqua quæ eodem
pertinēt, iam abſoluamus. Quæ licet propriè de
iure duntaxat in homines competente loquan-
tur, vnde meritò in hunc poſtremum ordinem
ſunt relata: tamē ſciendum eſt, ex interpretatio-
ne prudentum ad reliquas quoque res mobiles
ea omnia pertinere: *l. 1. §. 1. h. tit.* cuiuſmodi in
primis eſt, quod prætor ad tuendam rei mobilis
poſſeſſionem proponit.
2 ¶ VTRVBI ſeu VTROBI, *Cuiac. obſ. lib. 5. ca. 22.*
" inquit, HIC HOMO (ſeruus videlicet, aut ſerui-
" tutem bona fide ſeruiens) QVO DE AGITVR,
" MAIORE PARTE HVIVSCE ANNI FVIT;
" QVO MINVS IS EVM DVCAT, VIM FIE-
3 RI VETO. *l. 1. h. tit.* Huius † interdicti vis hodie
exæquata eſt interdicto Vti poſſidetis: nam in
vtroq; obtinet, non qui maiore parte anni, vt in-
terdictū hoc habet, ſed qui litis conteſtatæ tem-
pore (quod ne ipſum quidem nunc neceſſarium
eſſe, ſed ſufficere antiquiorē oſtendi poſſeſſio-
nem, ſuprà dictum eſt, *ad tit. vti poſſidet.*) ab ad-
uerſario iuſtè poſſedit. Illud intereſt, quòd hoc
de mobilibus, illud de reb. ſoli loquatur. *§. quo-
rum. Inſt. de interdictis. l. 1. §. 1. h. tit.*

DE MIGRANDO. Tit. XXXII.

1 *Continuatio.*
2 *Interdictum.*
3 *Quando, cui, & ad quid detur hinc actio.*

1 INterdictum † quoque, quod inquilinis mi-
grare volentibus datur, ne impedimentum
G creetur, quo minus res ſuas importatas aſ-
A portent & euehant, huc pertinet: id quod præ-
tor in hanc propoſuit ſententiam. *l. 1. in prin. h.
tit.* SI † IS HOMO QVO DE AGITVR, NON 2
" EST EX HIS REBVS DE QVIBVS INTER
" TE ET ACTOREM CONVENIT, VT QVAE
" IN EAM HABITATIONEM QVA DE AGI-
" TVR INTRODVCTA, IMPORTATA, IBI
" NATA, FACTA'VE ESSENT, EA PIGNORI
" TIBI PRO MERCEDE EIVS HABITA-
" TIONIS ESSENT: SIVE EX HIS REBVS
B " ESSET EA MERCES TIBI SOLVTA, EO'-
" VE NOMINE SATISFACTVM EST, AVT
" PER TE STAT QVO MINVS SOLVATVR:
" ITA QVO MINVS EI QVI EVM PIGNO-
" RIS NOMINE INDVXIT, INDE ABDV-
" CERE LICEAT, VIM FIERI VETO. Ex
3 † quo intelligi licet, duobus caſib. ex hoc inter-
dicto actionem dari: vel cum res de qua agitur,
non eſt expreſsè aut tacitè pignori obligata: vel
cum quidem obligata nomine penſionis fuit;
C ſed ea aut ſoluta eſt, aut eo nomine ſatisfactum,
aut per locatorem ſtat, quo minus ſatisfiat. Etſi
autem de homine inducto edictum loquatur,
tamen idem obtinet in qualibet re importata;
quæ aut pignori nexa non eſt, aut eo nexu libe-
rata. Sæpe autem fit, vt nexu taciti pignoris non
teneatur res; puta ſi fuerit aliena, commodata,
depoſita, *l. final. h. tit.* &c. ſi non eo animo, vt ibi
perpetuò eſſet, inducta: *l. debitor. 32. de pign.* ſi
certæ res expreſſim ſint obligatæ: videtur enim
D velle interdictum, vt hoc caſu ceſſet tacita hy-
potheca; atq; ita prouiſio hominis tollat proui-
ſionem legis: *l. fin. C. de pact. conuen.* quod tamen
alijs diſplicet. *vide Iaſ. in §. item Seruiana. nu. 70.
Inſtit. de actio.* Hoc interdictum colono nō datur,
l. 1. §. 1. h. tit. quia illi aliter extra ordinem officio
iudicis nobili celeriter ſubuenitur: tum quòd
conſtet, horum res pignore nō teneri iure com-
muni: *vide* ff. *in quib. cauſ. pign.* tum quia publicè
intereſt, neq; agricolas litibus diſtineri, nec eorū
E res & inſtrumenta diutius detineri. *Auth. agricul-
tores. C. quæ res pign.* Hoc interdictum perpetuū
eſt, & dat in ſucceſſores & ſucceſſoribus: *l. 1. §. fin.
h. tit.* nō modò de rebus proprijs, ſed etiam alie-
nis, dummodò importatis. *l. 1. §. illud. l. 2. h. tit.*

DE SALVIANO INTERDICTO. Tit. XXXIII. C. 8. 9.

F

1 *Continuatio.*
2 *Quomodo diſtet hoc interdictum à Seruiana.*
3 *Quare dicatur Saluianum: & cui, aduerſus
quem ex eo actio detur.*

SAluianum † quoque interdictum, quod de 1
pignoribus repetendis, *vide Cuiac. lib. obſer.
5. cap. 24. & Paul. lib. 5. Sent. tit. de interdic.*
G quæ è prædio conducto ablata aut alienata per-
hibentur, huc meritò refertur: quippe in quo de

homine, in fundum, pignoris nomine (nam ſine nominata conuentione inducta in prædium ruſticum, non ſunt pignori nexa, *l. 4. in quib. cauſ. pign.*) inducto, locutum prætorem apparet. *ex l. 1. in prin. hoc tit.*
2 Etſi † autem Seruiana actione quoque pignus perſequi poſſumus: *§. item Seruiana. Inſti. de actio.* tamen quia petitorij eſt iudicij, & grauat hoc probandi onere agentem, vt cogatur oſtẽdere, rem in bonis debitoris fuiſſe: *l. & quæ nondum 15. §. quod dicitur. de pign. l. ante omnia. de prob. Iaſ. & Dd. in § item Seruiana. Inſt. de actio. Bart. Bald. Salic. in l. cum res. C. ſi res alie. pigno.* viſum fuit interdicto ei conſulere, *Azo in Rubr. C. de precar. nu 14.* vt pignus ſuum compendiaria via perſequi poſſit, eo videlicet tantùm probato, quòd pignoris nomine res ſint inductæ. *l. 1. in prin. hoc tit.*

3 ¶ Huius autem interdicti cum nec certus author, nec verba in edictum perpetuum videantur fuiſſe relata: veriſimile eſt à Saluio Iuliano edicti perpetui compoſitore & interprete, Saluianum eſſe appellatũ. Datur autem hinc actio ei cui penſionis nomine res obligata fuit, aduerſus quemlibet poſſeſſorem, idq́; exemplo Seruianæ. *l. 1. in prin. & §. 1. h. tit.* & directa quidem

A datur locatori ruſtici prædij aduerſus colonum, quia de his nominatim interdictum loquitur: vtilis autem ex interpretatione datur locatori vrbani prædij contra inquilinum. Sed & cuilibet creditori datur non modò aduerſus debitorem qui oppignorauit, ſed quemlibet etiam poſſeſſorem: *Bart. in l. 1. hoc tit. per l. 1. C. de precar. & Salic. Cyn. in l. certi C. de loc. & cond.* contra quẽ tamen probatio amplior facienda eſt, videlicet rem in bonis fuiſſe debitoris oppignorantis. *l.*
B *cum res. 5. C ſi alie. res pign. Iaſ. in §. item Seruiana. num. 89. Inſt. de actio.* Cæterùm quando contra debitorem agitur, id probari nõ eſt neceſſe, quia is de vitio nexus excipere nequit: ſuam enim ipſius allegaret turpitudinem & fraudem, ſi rem alienam fuiſſe diceret. *vide Iaſ. in d. §. item Seruiana. nu. 92. & 93. & 3. de pign. act. l. rem alienam. vbi Dd. eod. tit.* Datur autem hoc interdictum etiam hæredibus, & in hæredes, quia eſt rei perſecutorium: *l. 2. C. de preca. & Sal. interdic.* petitur enim
C poſſeſſio rei oppignoratæ. *Keff in trac. lib. de inter. Sal. nu. 3. & 4. Iaſ. in d. §. item Seruiana. Azo in Rubr. C. de preca. & Sal. interd. nu 15.* Vnde & interdictum adipiſcendæ poſſeſſionis eſſe cenſetur. *Azo præalleg. loc.*

DIGEST. LIBER XLIIII.

DE EXCEPTIONIBVS, PRAESCRIPTIONIBUS & præiudicijs. Titul. I.

C. 8. 36.

1 *Continuatio.*
2 *Excipere quid ſignificet: & quæ hoc nomine veniant.*
3 *Quid ſit exceptio.*
4 *Quid præſcriptio.*
5 *Quid præiudicium.*
6 *Explicatio l. fundum.*
7 *Diuiſiones, & ſpecies exceptionum.*
8 *Cauſa efficiens & materialis.*
9 *Forma proponendæ exceptionis.*
10 *Quando proponi exceptiones debeant.*
11 *Finis & effectus: & an per obiectionem exceptionis lis videatur conteſtata.*
12 *Contraria.*

1 DEFENDVNTVR † poſſeſſiones non modò interdictis, ſed obiectis etiam à poſſeſſore exceptionibus, quæ cum prætoriæ ſint, quòd dari à prætore omnes ſolent: *Cicero lib. 2. de Inuentione. cap. 4.* meritò hîc inter iudicia prætoria, de quibus in 6. & 7. Pandectarum parte agi diximus,
2 collocantur. Excipere † inter alia ſignificat excludere, vel eximere aliquid de numero: *l. 1. vbi Dec. de reg. iur. l. 4. §. fin. de pen. lega.* hinc defenſiones reorum, quæ excludunt intentionem agentis; & à regula ac ratione qua nititur actio, excipiunt caſum de quo agitur, ita vt æquum nõ ſit, in eo regulam obtinere; exceptiones ſunt appellatæ. Propriè igitur fateamur eas dici exceptiones, quæ non eunt inficias, actionem iure ſubſiſtere; ſed eſſe iniquam aduerſus eum qui cum agitur, demonſtrant: de quibus titulum de Exceptio. in Inſtit. accipiendum eſſe, exempla

D quæ ibi proponuntur, coarguunt. Vnde qui ſimpliciter negat factum quod proponit actor, non dicitur excipere. *Bald. Panor. Felin. & Can. in Rubrica. ext. de exceptionib. Bal. in l. 1. num. 6. C. de iur. & facti ignoran. & in l. peremptorias. C ſent. reſcin. non poſſ.* & ſtatutum auferens omnem exceptionem, nunquam tollit hanc negationem, aut implorationem officij iudicis, aut aliam eiuſmodi iuſtam defenſionem. *Fel. præall. loco Bart. in l. planè. in fin. de petitio. hæred. & in l. 1. §. & parui. nu. 3.*
E *3. quod vi aut clàm. latè Lanfran. in c. quoniam. ad verb. except. in princ. de probationibus.* Vſu tamen obtinuit, vt defenſiones omnis generis, exceptionum nomine ἐν πλάτει comprehendantur, etiamſi ius actionis funditùs tollãt: vt ſi quis neget factũ, aut ſe ſoluiſſe dicat: quas propriè exceptiones intentionis vulgò appellant. *Azo in Rubr. C. eod. Panor. in tit. extra. eod. vide Iaſ. in l. qui ſe debere. num. 6. de cond. cauſ. da. Socin. hîc in l. 1. & 2. Iaſ. in l. ait. 2. nu. 11. & 15. de iureiur.*

¶ Exceptio

3 ¶ Exceptio dicta eſt, quaſi quædam excluſio,
quę interponi actioni cuiuſq; rei ſolet, ad exclu-
dendum id quod in intentionem condemna-
tionémue (id eſt, libelli concluſionem) deductũ
eſt *l.2.h.tit.* vel, authore Paulo, *l.antepen.h.tit.* eſt
conditio (conditionaliter enim olim in formu-
la concipiebatur) quæ modo eximit reum à da-
mnatione, modò minuit damnationem. Theo-
philus in Inſtit. eod. tit. ita definit: Exceptio eſt
quædam iudicialis allegatio, reo competẽs, ad-
uerſus actionem, quæ iure quidem ciuili efficax
ſit, ſed natura iniquas vires habeat. Exceptio ita-
que actorem excludit, replicatio reum: quæ eſt
contraria exceptioni, & quaſi exceptionis exce-
ptio. *d.l.antepenult.* Sed contra replicationem
dari ſolet duplicatio, & contra duplicationem
triplicatio, & contra triplicationem rurſus qua-
druplicatio: & deinceps multiplicantur nomi-
na, dum aut reus aut actor obijcit. *l.2.in fin.h.tit.*
tot.tit. Inſtit. de replicatio. l.3. C.de except.

4 ¶ Præſcriptio, quam Rhetores translationem
nominant, *Cic.lib.1. ad Herenn.cap.5. & de Inuen.*
lib.1.cap.3. & lib.2.cap.4. propriè eſt, qua modus,
tempus, locus, aliæq; circumſtantiæ actionis de-
terminantur, & quaſi circumſcribuntur, vt cum
reus oſtẽdit coram alio iudice, aut ab alio acto-
re, aut cum alio, aut non hoc loco vel tempore
eſſe agendum. *l.fin.l.pen. C.de except.cap.2. c.dile-*
cti. extrà, eod. Quintil.lib.7. cap.6. & lib.3. cap.8.
Promiſcuè tamen pro exceptionibus præſcri-
ptiones vſurpantur: *l. qui agnatis.11. l. Paulus.*
23.hoc tit.l.2. C.de precib. Imp.offeren. l.contra. C.de
inoff.teſtam. l.ita demum. C.de procuratorib. cum ſi-
milib. vnde & exceptio poſſeſſionis, qua ſe ad-
uerſus dominum poſſeſſor tuetur, præſcriptio
longi temporis appellatur. *tot.tit. C.de præſcript.*
long.temp. Illud tamen ſciendum eſt, quas I. C.
præſcriptiones propriè appellant, eas exceptio-
nes declinatorias & dilatorias ab interpretibus
vocari. *in l.fin. C.eod.in l.fin. ℥.de dilatio. Specul.in*
tit.de exceptio.

5 ¶ Præiudicium interdum detrimentum ſigni-
ficat; *l.4.§.pen. ℥ de cenſib.* interim iudicis interlo-
cutionem, quæ ſententiam antecedit; vt anno-
tauit Duaren. *lib.Diſputationum 2.cap.2.* Sed cre-
briùs in iure accipitur pro certo actionum ge-
nere, quæ præiudiciales appellantur: *§.præiudi-*
ciales. Inſt.de actio. vbi dixi. l.actionis verbum.36. ℥.
de oblig. & act. l.1. §.1.de rei vend. l.Imperatores.14.
de priuil. creditor. cum videlicet antè quid peti-
tur iudicari, quàm ad principale negocium per-
ueniatur, quod tamen ipſum ex hoc iudicio ve-
niat declarandum. Quo in ſenſu etiam Cicero
accipit in Orat. pro C. Planco: vt ſi patronus in-
tendens petere à liberto operas, prius poſtulet
declarari eſſe libertũ: aut filius petiturus alimẽ-
ta a patre, petat initiò dijudicari, an ſit filius: *l.1.*
§ per hanc. de rei vend. l.3. de lib.ag. vel ſi de liber-
tate agatur, vtrum quis ſeruus an liber ſit. *d.§.*
præiudiciales. Inſt. de act. l.ea. C.de lib. cauſ. l.10.13.
14.15.17.20.22. C.de probat. Harum ad actionum
ſimilitudinem exceptiones etiã quædam præ-

A iudiciales ſiue præiudicia dicuntur, quibus ni-
mirum reus ita excludit agentem, vt dicat, præ-
iudicium, per nouum aliquod iudicium quod
aduerſarius moliatur, principaliori actioni fieri
non oportere. *l.1. ℥. famil. hercìſcun.* verbi gra-
tia: Fundum † Titianum poſſides, de cuius pro- 6
prietate inter me & te controuerſia eſt: & dico
præterea, ſeruitutem illi fundo deberi ab alio
ſuo prædio non controuerſo. huic ſecundo iu-
dicio ſeruitutis, rectè opponitur præiudicialis
B exceptio; quòd præiudiciũ prædio, id eſt, prin-
cipali iudicio, vendicationiq; rei non fiat. Fie-
ret autem præiudicium, ſi hæc confeſſoria actio
de ſeruitute admitteretur. Nam cùm ea non de-
tur, niſi domino fundi: *l.2.in prin. ℥.ſi ſeruitus ven-*
di. ego dominus fundi controuerſi eo ipſo de-
clararer, ſi mihi poteſtas fieret hanc actionẽ pro-
ponendi. At hoc iniquum eſſet, priuſquam pro-
batio dominij in principali vendicationis iudi-
cio à me ſit facta: quæ meritò exigitur, cum tu
C poſſideas. *l.2. C.de probatio. l.fin. C.de rei vendica-*
tio.§.retinendæ. verſ.commodum. Inſt.de interdictis.
& hæc eſt ſpecies illa intricata, & à Caſtrenſe re-
ctè explicata, quã proponit Africanus. *in l.fun-*
dum.16. l.fundi.18. h.tit. quò nihil pertinere ad-
iunctum Pauli reſponſum, quod non de præiu-
dicio, ſed de rei iudicatæ exceptione loquitur,
rectè Cuiacius animaduertit. *obſer lib.5.cap.37.*
¶ Exceptiones aliæ ſunt dilatoriæ, quæ actio- 7
nem differunt in aliud tempus: aliæ ſunt perem-
D ptoriæ, quæ eam perimunt & extinguunt: vt rei
iudicatæ, ſolutionis, præſcriptionis, pacti, &c. *l.*
2.§.fin.l.3.hoc tit. Dilatoriarum aliq vocantur de-
clinatoriæ, quæ iudicium & forum in quo agi-
tur, declinant: *l.fin C.eod.* aliæ propriè dilato-
riæ, quæ ex alia cauſa litem differunt, vt exce-
ptio procuratoria: item de cautione & Guaran-
da, vt loquuntur, quæ apud Saxones in vſu eſt,
præſtanda: de quibus omnibus latiùs Specula-
tor. *in tit. de exceptio. Lanfr. in c. quoniam in verb.*
E *recuſationes & exceptiones. extrà, de probatio. Chili.*
in praxi, cap.43. cum ſeq. Hæ autem omnes ante
litem conteſtatam proponendæ ſunt: poſtea e-
nim non admittuntur. *l.ita demum. C.de procura-*
toribus. Doctores in l.fin. C.eod. Sed peremptoriæ
poſt litem demum conteſtatam opponuntur, *l.*
ſiquidem.9. C.eod. quibuſdam exceptis: quæ ideo
priuilegiatæ dicuntur, quòd litis conteſtatio-
nem impediant. *c.1. de litis conteſt. in 6. vbi Phi-*
lipp.Fran.amplius.40 excep. priuileg. numerat. Ex-
F quarum ſcilicet obiectu apparet, aut actionem
non competere, aut ſublatam eſſe ſolutione,
tranſactione, re iudicata, præſcriptione, & ſimi-
libus modis. *Iaſ. numer.15. & 16. poſt Caſtren. in l.*
nam poſtea 8. de iureiurand. Bald. in l.4. circa fin. C.
de pact. Alexand. in l. vir bonus. & l. cum quære-
batur. iudica. ſol. Impediunt autem litis con-
teſtationem, cum & in ingreſſu litis opponun-
tur, non ad merita cauſæ, ſed ad impediendum
litis ingreſſum: *Iaſ. poſt Bart. in d. l. nam poſtea.*
G *nu.16. & 17. de iureiur. Bart. in l.cum quærebatur.*
iud. ſol. & in continenti etiam probari poſſunt.

Bart.

Bart. in l.fin.num.3.ff pro ſuo. Bald.& Dd.in l.edi- A
Elo.C.de ediEl.diui Adrian.tollend.vid.Gemin.Phi-
lip.Franc.nu.8. & alios in c.1. de lit. conteſtat. in 6.
Item aliæ ſunt temporales, quæ durant ad tem-
pus præſtitutum aut à lege, *l.ſi intra.8. & in l. in*
contraElibus.14. C.de non numera pec.tot.t. C.de de-
*te cauta non num.*aut ab homine: *l.3.§.temporales.*
*h.tit.*cuiuſmodi omnes ſunt dilatoriæ. *d.l.3.* aliæ
perpetuæ, quales ſunt omnes peremptoriæ: *§.*
appellantur. Inſtit. eod. neque enim vllo tempore
præſcribuntur. *l.purè.§.vltim.ꝟ.de dol. mali &* B
met.except. l.ſi paEtum.C.eod. Poſtremò pleræque
exceptiones in rem competunt: nonnullæ ſunt
perſonales, nec tranſeunt de perſona in perſo-
nam; vt exceptio pacti perſonalis, & ne quis, ni-
ſi quatenus facere poteſt, cōueniatur. *l.exceptio-*
nes.7.h.tit.

8 ¶ Exceptiones ex æquitate naturali profici-
ſcuntur: *Inſt. de excep.in prin. l 1. ꝟ. de doli mali &*
metus exceptio. l.1. ꝟ. de vacatione & excuſatio. mu-
nerum. Azo in Rubr. C.eod.in fin. vnde & iuris gē- C
tium eſſe dicuntur. *DoElores hîc in Rubr.& in tit.*
*ext.eod.*nam etſi prætor pleraſq; induxit, vnde &
hic tractatus inter prætoria iudicia eſt colloca-
tus: tamē ex æquitate naturali, aut iure gentium
eas deſumpſit, atq; in foro valere voluit. Mate-
ria circa quā exceptiones verſantur, ſunt actio-
nes & iudicia. Materia ex qua exiſtunt, eſt ius
cuiuſq; proprium. nam ex iure tertij, nulla cui-
quam oritur exceptio. *l.loci.§ competit ſi ſer.ven.*
l.ſi quis.8.§.1.C.de præſcr 30.anno. Bar.Caſtr.& alij D
in l.1.de re iud.& in d.§.competit.

9 ¶ Quod ad formam attinet, ſciendum eſt, ex-
ceptiones olim à prætore dari ſolere, perinde
atque actiones: qui aut purum præſcribebat iu-
dicium, non admiſſa rei exceptione, vt, Si paret
promiſiſſe, condemnato: aut ſub conditione, vt
cum exceptionem admiſſam formulæ inſere-
bat: Si paret promiſiſſe Titium Seio decē, con-
demnato, extrà quàm ſi quid dolo malo, metú-
ue geſtum ſit.*l.ſicut.8. §.quid ſi.quib. mod.pign. l.* B
creditor.12. qui pot.in pign. l.1. §.Labeo. de flum. l.1.
§.ſunt qui.ꝟ ne quid in flum pub. l.ſi vitem.quod vi
aut clàm. vid.Duar.in tit.de paEt. Cuiac.lib. obſer.5.
cap.34. & 37. Conditionaliter enim per parti-
culam, ſi, niſi, extrà quàm, &c. exceptiones adij-
ciebantur: *l.1.famil.herciſcund.l.2.§.1.verſ.ſi in ea.*
l.apud Celſum.4. §.item.8. verſ. ita eſſe excipien-
dum,ſi inter me, &c. & §. Labeo.14. §.ſi à Titio.28.
§.metus.29.inf.de dol.exceptio. l.ſi à te.9. in fin. h.t.
Cuiac. obſeru. lib.5. cap.34. vnde & Paulus in d.l. F
antepenul. conditiones appellat. Sed hodie ex-
ceptiones formam nullam habent, imò quibuſ-
cunque verbis, ſcripto, vel abſque ſcripto, viua
voce. *Bart.in l.ſcire. §.oportet. nu.5. per illum text.*
de excuſ. tutor. proponi poſſunt, adeò ſufficiat
vel nuda facti narratione ius exceptionis pate-
fieri. *DoElores hîc, præſertim Socin.in l.1.per l.itaq;.*
48. de procurator. & l. qui pendentem.62. ꝟ. de acti.
empt. Eſt tamen aliquo modo patefaciendum,
alioqui iudex factum exceptionis non ſupplet, G
ſi vel ignorātia, vel inſcitia, vel aliam ob cauſam

litigator exceptiones omittat: vt latiùs alibi tra-
dūt Doctores, præſertim Caſtrenſ. *Caſtr.nu 4.in*
l.vnica.C.vt quæ deſunt aduoca.iudex ſupple gloſſ.in
l.ſi vnus.28.§.paEtus.ad verb.in paEtu.ꝟ de pac.
¶ Quanquam autem pluribus vti exceptio- 10
nibus, & vna omiſſa vel non probata ad aliam
redire nemo prohibetur: *l. nemo 8. l.ei qui dicit.*
5.hoc tit. tamen nō vno omnes tempore propo-
ni debent. Nam dilatoriæ pleræque ante litem
conteſtatam, vt dixi, ſunt proponendæ & pro-
bandæ: vt declinatoria fori, *l.fin C.eod.* procura-
toria, & ſimiles: *l.licet.l.ita demum.C.de procurato-*
ribus. niſi reus ignorârit eas ſibi competere. *l.*
fin.C.ſi à non competent iudice. Cæteroqui poſt li-
tem conteſtatā, aut etiam poſt ſtatutum, vt fie-
ri ſolet, à iudice terminum, non recipiuntur, *c.*
paſtoralis de except. præterquam ſi recens fuerint
ortæ. *glo.in c.exceptionem, extrà, eo.per c.inſinuan-*
te.de offic. delegat. Iaſ in l naturaliter.12. §.nihil co-
mune.num.137. de acquir.poſſ. l.elegantir.§ ſi quis.
nu.4. de cond.ind. Quod de dilatorijs iudicij in-
telligendum eſt; nō de dilatorijs actionis & cau-
ſæ de qua agitur, vt eſt exceptio pacti de nō pe-
tendo intra certum tempus, &c. Nam hæc pro-
ponitur lite demum conteſtata, ſicuti & reliquæ
peremptoriæ. *l.exceptionem.vbi doEtores.C.de pro-*
batio. vide Mynſing. obſer. Cam.24. cent.1. proban-
da autem eſt, probata agentis intentione: *l. ſi-*
quidem.C.de exceptio.c.auditis.de præſcript.c.de te-
ſtib.extr. de teſtib. c.cùm venerabilis. extr. de except.
exceptis illis priuilegiatis, videlicet rei iudica-
tæ, tranſactionis, iuriſiurandi, & præſcriptionis,
& ſimilibus: quando videlicet ante litem conte-
ſtatam inſtar dilatoriarum proponuntur, ad im-
pediendum litis ingreſſum: nam tum in conti-
nenti probari debent. *Bart.d.l.fin. numer.3.ꝟ.pro*
ſuo.Phil.Franc.numer.8. in c.1.vbi DoEtores.de litis
conteſt. in 6. Poſtquam autem concluſum eſt in
cauſa, exceptiones nō audiuntur, *c.cum dileE. ex.*
9.de fide inſtru. vt nec poſt ſententiā quæ tranſi-
uit in rem iudicatā, neq; appellatione eſt ſuſpē-
ſa: *l.2. C.ſententiam reſc. nō poſſ. l.ſub ſpecie. C.de re*
iudic. dēptis ijs quæ ſententiā non impugnant,
ſed temperāt modū executionis. *l Neſennius.41.*
§.fin.ꝟ.de re iudic. l.ex diuerſo.18.§.fin.ꝟ ſolu.matr.
¶ Finis eſt, vt inflexibilis actionū rigor ab ex- 11
ceptionum ἐπιεικείᾳ temperetur, & quem ini-
quum eſſet ex æquitate naturali condemnari, is
vt obiecto quaſi exceptionum clypeo, tela ciui-
lium actionum aſpera prędurаq; euitare poſſit:
velut latiùs tradit Theoph.Inſtit. eodem. Exce-
ptionum dilatoriarum effectus eſt, vt aut diffe-
rant aut transferant iudicium: peremptoriarū,
vt intentionem excludant aut minuant. *l.exce-*
ptiones.22. cum l.ſeq. h.tit. Illarum obiectione li-
tem non conteſtari, certum eſt. *Gloſſ.& DoElores*
in l.1.C.de litis conteſt.c.exhibita.de iudicijs. De his
dubitari ſolet. ac Baldus quidem inquit, *in d.l 1.*
*C.de lit.conteſt.*communem eſſe Legiſtarum opi-
nionem, peremptoriæ obiectu litem conteſtari.
Quod Canoniſtæ negant, *per c.2. de lit. conteſt.*
lib.6. in eod. vbi latiſſimè Socin. de lit. conteſt. niſi
vlterius

vlterius reus progrediatur intentionem negan-
do, vel diſertis verbis conteſtando litem: c.prout
de dolo & contumac. c.cum cauſam. de appell. c.cum
venerabilis. de except. id quod propemodum vbi-
que obſeruatur. vide Chilia in prac. c.6.n.2. Illud
etiam admonendi ſumus, eum qui excipit, non
fateri agentis intentionem eſſe veram. l.non vti-
que.9.h.t. c.exceptionem. de reg.iur.in 6. c.cum ve-
nerabilis. ext.eod. Quare vſu obtinuit, vt etiamſi
reus exceptiones obijciat, cogatur nihilominus
aut affirmatiuè aut negatiuè reſpondere, atq; ita B
litem conteſtari.

12 ¶ Contraria exceptioni eſt replicatio: quæ li-
cet ſit quædam exceptio; tamen eam oppugnat
& excludit: l.2 hoc.t. quemadmodum replicatio-
nem rurſus duplicatio, & hanc triplicatio, & iſtá
quadruplicatio: atque ita conſequenter. d.l.2.in
fin. An etiam contraria eſt exceptioni præſcri-
ptio? vt ſicuti actiones, ita & exceptiones, ſal-
tem ſpacio 30. annorum tollantur? Suprà dixi-
mus eas eſſe perpetuas: quod ita interpretátur, C
vt nullo tempore, ne quidem 30. aut 100. annis
præſcribantur. glo. in l.3. verb. perſecutione. C. de
præſc.30.ann. & in l.ſi pactum. C.de except. Bald.in
trac. præſcrip: 4. part: 4. partis prin. quæſt. 37. Nam
præſcriptiones, præſertim longiſſimi temporis,
in odium negligentium, neque ius ſuum perſe-
quentium, ſunt inductæ, l.1. §.fin. C.de annal. ex-
cept. Bart. in l.ſicut.num.2. & in l.cum notiſſimi.in
prin. C. de præſc.30.ann. at negligentia ſicuti non
poteſt imputari, non valenti agere, d.l.1. C. de D
ann.excep. in fin. ita nec valenti excipere. Excipi
autem nequit, quoad proponatur ex aduersò a-
ctio, quā exceptio excludat. Relinquitur ergo,
quamdiu non agatur: nullam exceptioni curre-
re præſcriptionem. l.purè. §.fin. ff. de except. dil.
vbi vide. Quod in meris exceptionibus verum
eſt. ſecus in illis quæ non modò per modum ex-
cipiendi, ſed etiam per formam agendi, vel per
implorationem officij iudicis proponi poſſunt.
Hic enim quia imputari negligentia poteſt, eo E
exceptioni præſcribitur 30. annis, peræquè atq;
actionibus, l.3.4. cum ſeq. l.8. C.de præſcr.30.ann.in
prin. Inſt. de perp. & temp. actio. & officio iudicis,
gl.in l.ſicut. ad verb. perſecutione. vbi Dd. C.de præ-
ſcri.30.ann. Bar.in l.prætor. §.fin. nu.1. de oper. nou.
nunc. Caſtr. & Dd. in l.2. C.de reſcin. vend. Bald. in
tract. præſ.4.part.4.partis.pri.quæſt.30. vt eſt com-
muniter traditum: Cyn. Bald. & Salic. in l. licet. C.
de except. Bald.in l.ſicut. nu.12. & 13. C.de præſc.30.
ann. per l.quæſitum. §. fin. de pecul. velut in exce- F
ptione non numeratæ pecuniæ. Cyn. Bald. Salic.
& Dd. in l.ſi ex cautione. C.de non num.pec. Felin.in
c.ſi cautio. de fid. inſtr. quam tamen Canoniſtæ
ad mille etiam annos ex æquitate proponi poſ-
ſe, non rectè, contraq; omnia præſcriptionum
iura contendunt. Dyn. in c. locupletari. in fin. de
reg.iur.in 6. Bald. in l ſi ex cautione. num.12. Fab.in
l.in contractibus.num.8. C.de non nu pec. Panorm.
Imol & Can.in c. fin.de ſol. & in c ſi cautio. vbi latè
Fel. num.60.61.62. de fid. inſtr. Iaſ. in l.ciuitas.nu. G
7. & 8. ſi cert. pet. Obſtat etiam exceptioni ſta-
A tutum, compromiſſum, pactum quo exceptio-
nes excludūtur: qua ratione verum tantùm fri-
uolis, Bart.in l.1. §.1.nu.3. quod vi aut clàm. Specul.
de renunc.per tot. & de oblig. & ſol. §.1. vbi Bal. Cyn.
in l.iſta pudor. C.de adult. Hip. ſing.96. renuncians.
Ant. Corſ. ſing. verb. except.1. nu.1. an alijs etiam,
præſertim poſtea natis, aditus præcludatur, à
Dd. eſt diſcendum. Iaſ. in l. ſed etſi quis. §. quæſi-
tum.num.6. & 7. ff ſi quis caut. & in l.penult.num.
17.18. C.de pac. & in l.1.num.6. de con. indeb. Man.
B ſing.1.num.1. Alex.conſil.1.nu.8.volum.6 & conſil.
208.num.6.volum.6.

DE EXCEPTIONE REI iudicatæ. Tit. II.

1 Continuatio.
2 Ratio quare detur hæc exceptio.
3 Quando obſtet rei iudicatæ exceptio.

C Poſt † generalem de exceptionibus titulū, 1
quædam nunc ſpeciatim de præcipuis ex-
ceptionū ſpeciebus (nec enim omnes exe-
qui, huius eſt loci aut inſtituti) conſequenter
proponuntur. Eſt autem inter præcipua exce-
ptio rei iudicatæ, cum obijcitur actori: Actum
ne agas. quæ etiam litis ingreſſum impedit. d.c.
1.de lit.conteſt. in 6. Quod † probabili ratione 2
placuit, ne aliter modus litium multiplicatus
D ſummam atque inexplicabilem faciat difficul-
tatem, maximè ſi diuerſa pronuncientur. pārere
ergo exceptionem rei iudicatæ frequens eſt: l.
ſingulis.6.hoc.t.l.3.& 4.C.de re iudicata. nam cum
actionem etiam res iudicata pariat, Paul.lib.1.t.
19.& lib.5. tit.5. l.ſi actor. C.de reb. creditis, multò
magis exceptionem producere dicendum eſt.
l 1. §. nam cui damus.de ſuperficiebus. ac Cicero in
Orat. pro L. Flacco oſtendit, olim præſides de
rebus iudicatis denegare actiones conſueuiſſe.
E & pro A. Cluentio inquit, extremæ impuden-
tiæ eſſe, iudicata labefactare conari. Amplius in
Oratione de Lege agraria ad populum dicta, re-
rum iudicatarum infirmationes, ait ciuitatū af-
flictarum perditis iam rebus extremos exitiorū
ſolere eſſe exitus.

¶ Sed illud Iulianus rectè reſpōdit; exceptio- 3
nem rei iudicatæ tum demum obſtare, quoties
eadem res ſiue quæſtio inter eaſdem perſonas
reuocatur. l.3. hoc tit. nec enim ſententia inter a-
F lios dicta, alijs debet nocere: l.ſæpe.de re iudicat. l.
1.hoc tit. neq; de vna re dicta, ad alias res, quæ in
ſuperius iudicium deductæ non ſunt, trahi. l. ſi
cum teſtamento.21 in prin. l. ſi in iudicio.23. l & an
eadem.14. hoc tit. Separatorum enim ſeparata eſt
cauſa & ratio. l. cum.18. de negocijs geſt. l. ſi mari-
tus. C.de donatio. inter vir. & vxor. l.de ſeruo.de ca-
lumniatoribus. Eadem autē quæſtio eſt, cum vel
res eadem iterum petitur, quamuis aucta aut
diminuta, aut pro parte tantùm petatur; l.ſi quis
G cum totum.7. cum l.ſeq. d.l. & an eadem.14. in prin.
& §.1.h.tit. vel eadem eſt cauſa petendi. l.ſi ma-
ter.11.

*ter.11. §.eandem.d.l.& an eadem.h.tit.*Eædem perſonę dicuntur non modò principales,ſed etiam quæ in earum locum ſuccedunt,*l.4.l.ſi à ſe hæreditatem.9. §.fin.d.l.ſi mater.in prin. & §.Iulianus. & § fin.hoc tit.* quæq́; ab his mandatum habent. *d.l.ſi mater.§.hoc iur.* A

DE DIVERSIS TEMporalibus præſcriptionibus, & de acceſſionibus poſſeſſionum. Titul. III.

C.7.33.vſq; 40.

1 *Cuiuſmodi ſint temporales præſcriptiones.*
2 *De acceſſionibus temporum.*
3 *Quanto tempore actionibus præſcribatur.*

1 PRæſcriptiones † quoq; temporales variæ & diuerſæ ſunt,quæ excludunt agentem,quia debito tempore nō egit: vt cum dicitur annalem actionem (cuiuſmodi pleræq; prætoriæ ſunt)intra annum vtilem,qui ex diebus vtilibus, quibus agi potuit,conſtat. *l.ſi cū exceptione.§.poſt annū.de eo quod met.cauſ. §.rurſus. Inſt.de act.l.vlt. C.de temp.in integ.reſt. l.ſi non conuicij.C.de iniur.l. interdum l.auxilium.de minor.iunc.l.iure mariti.C. de adulter.l.ſi maritus.ff.eod. l.1.de his quæ in fraud. cred.*non eſſe intentatā:*l.1.hoc tit.* item cum vendicanti rem præſcriptio triennalis obijcitur, aut decennij,vel vicennij,*l.3.h.tit.§.1.Inſt.de vſuc.*aut etiam triginta vel quadraginta annorum. *tot.tit. C.de præſc.30.anno.*qua in parte ſciendum eſt,acceſſionum tempora in poſſeſſoribus conſiderari. Nam continuatur defuncti tempus quo poſſedit,cum tempore hæredis, *l.cum hæres.11.h.t.*& eius qui ab hærede emit: *l.pen.§ fin. hoc tit.* item emptoris & venditoris, etiam tertij, quartíue. *l.* C D

2 *5.6.14.15. hoc. tit.* Sed † de acceſſionibus poſſeſſionum nihil in perpetuum neq; generaliter definire poſſumus:*vide Cuiac.in l.id tempus.14.l.ſerui.16. de vſucap.* conſiſtunt enim in ſola æquitate.Planè tribuuntur ijs,qui in locum aliorū ſuccedunt, ſiue ex contractu, ſiue ex vltima voluntate.*l.de acceſſionib.14.hoc tit.*

3 ¶ Eiuſmodi quoq; temporalis præſcriptio fiſco obſtat: nam à bonis vacantibus (licet iure Sax. contrà videatur, *art.28. & 29. lib.1.*) quadriennij curriculo excluditur, *l.intra.10.h.tit.l.1. & tot.tit.C.de quad. præſcr.* à cōmiſſis quinquennio,*l.2.de veſtig.*in reliquis præſcriptione vicennij: *l.in omnibus.13.h.tit. l.1.§.præſcriptio.de iur.fiſ.* quod poſterioribus conſtitutionib. non eſt ſublatum, ſed confirmatum, *l.omnes.4. C. de præſcr. 30.ann.* eoq́; tempore & alijs omnibus publicis & criminalibus iudicijs præſcribitur:*l.querelam. C.ad leg.Cor.de falſ.l.2.de requi.rer.* ciuiles verò actiones triginta annorum præſcriptione eliduntur,*l ſicut.l.omnes.4. C.de præſcri.30.ann. in princ. Inſt.de perpet.& tempor.actio.*niſi breuioribus ſpacijs ſpecialiter ſint circumſcriptæ : vt actio doli, *l.fin. C.de dolo malo.*iniuriarum, *l ſi non conuicij.C. de iniurijs.cum ſimilibus.* adulterij. *vide ſ de adulter.* Reliquæ omnes quæ hæc tēpora effugiunt, tàm publicæ & eccleſiaſticæ,quàm priuatæ.40. annorum decurſu præſcribuntur. *d l.4.C.de præſcr.30.ann.vide ext.de præſcr.*Quod quidem tempus continuum eſt, *l.nunquam. §. in vſucap. ſ. de vſucap.* curritq́; non modò contra ſcientem, ſed etiam aduerſus ignorantem, & abſentem : *l.fin. C.de long. temp. præſcr. l ſicut.3. C.de præſc.30.ann.* E F G

B quamuis ignorantibus ius ſuum , reſtitutio in integrum ex clauſula generali , Si qua mihi iuſta cauſa,&c. *in l.1. ex quib. cauſ.maior. &c.* detur.*tot. tit.C.quib.non obijci.longi temp.præſcr.Bar.in l.1.§. ſi quis aūt.ſ.de itiner.actuq; priuato. Panor.in c.vigilanti.de præſcript. latè Bald. in tractatu præſcript. 4.part.4. partis princ. quæſt.29. vide ſ. ad titul. de vſucap.in fin.*

DE DOLI MALI ET metus exceptione.

Tit. IIII.

1 *Diſpoſitio huius tituli: & quàm latè pateat hæc exceptio.*
2 *Quare detur.*
3 *Quomodo dolo quid factum dicatur.*
4 *Quando huic exceptioni locus ſit.*
5 *Quibus obijci poſſit,vel non.*
6 *Quamdiu.*
7 *De metus exceptione.*

LAtiſſimè † patet exceptio doli, vnde & generalis dicitur: *l.apud Celſ.4.§.fin h.tit.*quippe quæ ex omnibus in factum exceptionibus oriatur. quia dolo facit,quicunque id quod qualibet exceptione excludi poteſt, petit. *l 2. §. & generaliter. l.qui æquitate.12.h.tit.*Quo autem dilucidius intelligi poſſet hæc exceptio , ordinē I.C. *l.1. hoc tit.* ſecuti , prius de cauſa videamus, quare propoſita ſit:deinde quemadmodum dolo fiat:tum quando & quibus caſibus obſtet:deinde aduerſus quas perſonas locum habeat:nouiſſimè intra quæ tēpora hæc exceptio cōpetat. 1

¶ Ideo aūt eam propoſuit prætor, ne cui dolus ſuus per occaſionem iuris ciuilis contra naturalem æquitatem prodeſſet:*l.1.§.1. d.l.4.§. Labeo.13. h.tit.* quod foret planè iniquiſſimum . *l.2. de eo per quem factum erit.* Quare ne replicatione quidem doli hæc exceptio elidet,ne ex eo quod perfidè geſtum eſt , actor quippiam conſequatur: *d.l.4.§.Marcell.h.t.*aut alij dolus noceat quàm illi qui eum admiſit. *l.ſi procurator.11.h.t.* An dolo quid commiſſum ſit, ex qualitate facti intelligitur. *d.l.1.in fin. l.dolus. C.de reſc.vendit.* Sed † & is dolo facit , qui petit quod qualibet exceptione excludi poteſt: *d.l.2. & generaliter.* vel quod ſcit non oportere ſolui, *d.l.2. §.circa.* aut ſi ſoluatur, eſſe reſtituendum,*l.dolo facit. 8.hoc tit.* 2 3

¶ Huic

4 ¶ Huic autem exceptioni locus eſt, cum ſtaus
actoris coarguitur. Ex eadem enim proponitur
cauſa, ex qua actio doli, *d.l.2. in princ.* videlicet
cum machinatio fraudulenta in negocio lateti
cuiuſmodi multas ſpecies I. C. *in l.2. & ſeq. hoc
tit.* proponit.

5 ¶ Obſtat hęc exceptio ei qui decepit, nō alijs:
d.l. ſi procurator. 11. nec enim ſufficit dolo factum
eſſe, ſed oportet actoris malitiam coargui, *d. l.2.
§.1.* aut eius procuratoris. *d.l.4. §. quæſitum.* Nam
ſicuti actio doli, ita & exceptio, quā ex eadem
cauſa dari diximus, in perſonā directa eſt. *l. item.
17. de dol. mal.* Aduerſus parentes, aliasq; perſo-
nas quibus reuerentia debetur, neq; doli exce-
ptio, nec alia quæ exiſtimationem apud bonos
ſuggillet, competere poteſt: in factum itaq; erit
excipiendum. *d.l.4. §. aduerſus. & §. fin.*

6 ¶ Non autem ſicut de dolo actio, quæ famam
violat, certo ſpacio finitur, ita etiam exceptio
eodem tempore danda eſt. Nam hæc perpetuò
competit: cum actor quidem in ſua poteſtate
habeat, quando vtatur iure ſuo; is autem cum
quo agitur, non habeat quando conueniatur.
l. purè. 5. §. fin. h. tit. l. ſi pactum. C. de except. Itaq; ea
ratione ceſſante, cum in modum actionis quæ-
ſtio doli proponi poteſt, perinde vt actio termi-
natur. *l. ſi quis libertatem. de petit. hæredita. l. quæſi-
tum §. fin. de peculio.*

7 ¶ In metus exceptione eadem omninò obti-
nent. Itaq; Caſſius eam omiſit, contentus doli
exceptione, quæ generalis eſt. Sed vtilius viſum
eſt, etiam de metu opponere exceptionem. nam
diſtat quadantenus à doli exceptione: quia eſt
in rem ſcripta, ſicuti ipſa actio: vt non inſpicia-
mus, an is qui agit, metus cauſa fecerit, ſed an
omnino metus cauſa factum ſit. Et quamuis de
dolo auctoris exceptio doli non objiciatur: ta-
men hoc iure vtimur, vt de metu non tantùm ab
auctore, verùm à quocunq; adhibito, obijci ex-
ceptio poſſit. *d.l.4. §. fin.*

QVARVM RERVM actio non datur. Tit. V.

1 *De exceptione iuriſiurandi.*
2 *De his quæ onerandæ libertatis cauſa promit-
tuntur.*
3 *De dolo qui cauſam dat contractui.*

1 SCiendum † autē eſt, exceptione quandoq;
nō eſſe opus, vt ijs in rebus quarum rerum
actio à prætore, qui actiones olim cōcede-
bat, & à quo erant impetrandæ, nō datur. Quod
vſuuenit, cum quis aduerſarium ſuum delato iu-
reiurando, iudicem de cauſa facit. *l.1. in prin. hoc
tit.* Iuſiurandum enim vicem rei iudicatæ obti-
net. *d.l.1. l.2. de iureiur.* Itaque poſt rem iureiu-
rando deciſam, non dat actionem prætor, *l. ait
prætor. 7. de iureiurand.* ne de periurio quæratur.
*l. fin. de in litem iuran. l. nam poſtea. 9. §.1. de iure-
iur. l. nam ſufficit. de dolo malo. § æquè. Inſt. de excep.*

A Quare † & hodie hæc exceptio litis conteſtatio- 2
nem impedit. *d.c.1. de litis conteſt. in 6.* Item in ijs,
quæ onerandæ libertatis cauſa patronus à liber-
to ſtipulatur. Quia viſum eſt aduerſarium liber-
tati, ac violentiæ plenum, perpetuo vexationis
metu libertum patrono ſubijci, propter quem
metum quiduis ſuſtineat patrono exigente. *d.l.
1. § quæ onerandæ.* Quo tamen caſu exceptione
opus eſt: quia ſtipulatio, quantumuis dolo malo
metúue ſit inita, ipſo iure valet. *l.5. C. de inutil. ſti-*
B *pul.* Sed † quando res incidit in contractum bo- 3
næ fidei, tum etiam non oppoſita exceptione
denegat actionem prætor: vt ſi ſocietatem one-
randę libertatis cauſa patronus cum liberto ini-
uerit. *l. Labeo. de ben. lib.* Nam cū videatur metu
inita, *d.l.1. ad §. quæ onerandæ.* cui dolus ineſt, *l. ſi
cum exceptione. 14. §. cum. de eo quod metus cauſa.*
ipſo iure ad nihilum recidit, nec ex ea actionem
dat prætor: *d.l.1. §. ſi libertatis.* cum neutiquam
ſit conſentaneum, actionem bonæ fidei, cui do-
C lus maximè aduerſarius eſt, dari ex eo quod frau
dulenter inuenitur geſtum, *in l. & eleganter, in
prin. de dol. mal. vbi vide quæ dixi. l.3. §. pro ſoc. l. in
cauſæ. 17. in pri. de minor.* idq; præſertim in ſocie-
tate obtinere æquum eſt: quæ cum ius fraterni-
tatis complectatur, & planè libera eſſe debeat,
meritò nullius momenti eſſe cenſetur, ſi ad eam
libertus, cauſa libertatis conſequendę quaſi adi-
gatur. *l. Labeo. 36. de oper. lib. vide l.1. de ben. lib.*

D

DE LITIGIOSIS. Tit. VI. C. 8. 37.

1 *Cuiuſmodi ſit hæc exceptio.*
2 *Quæ res dicatur litigioſa.*
3 *De pœnis alienantium res litigioſas.*

EST † & exceptio de litigioſis rebus propoſi- 1
ta: nam ſi quis ſciens rem emat litigioſam,
E huic petenti poſſeſſionem vel nondum ac-
quiſitam, vel amiſſam, obſtat exceptio litigioſæ
rei, *l.1. hoc tit.* quam emere non debuit. *tot. tit. C.
de litigioſis.* Litigioſa † autem res dicitur, non de 2
qua controuertitur extra iudicium, per denun-
ciationem fortè. *l.1. hoc tit. l.1. C. eod.* ſed de qua lis
mota eſt: quod fieri in his realibus (nam in per-
ſonalibus litis conteſtatio requiritur, *l.2. vbi glo.
& Dd. C. de litigio.*) intelligitur aduerſario cita-
to, & propoſita petitione. *Auth. litigioſa. vbi Do-*
F *ctores. C. eod. vide glo. in c.1. verb. litigantib. vt lit.
pendent. lib.6. cle.2. eod. tit.* atque hoc quidem in
emente rem litigioſam obtinet. Quòd † ſi ve- 3
rò ipſe litigator illiuſmodi rem dedicet ſacris,
quia non modò aduerſarium afficit iniuria, cu-
ius duriores reddit partes, ſed etiam contume-
lioſus eſt in Deum, quem falſa religionis ſpecie
colit: meritò dupli pœnam patitur. *l. fin. hoc tit.*
Sed eiuſmodi pœnæ hodie latiùs vagantur, & ad
omnem rerum litigioſarum nundinatio-
G nem extenſæ ſunt. *l. fin. cum
Auth. ſeq. C. eod.*

DD 3

DE OBLIGATIONIBVS & actionibus. Tit. VII.

C. 4. 10.

1 *Quomodo ſtipulationes dicantur prætoriæ.*
2 *Quare inter iudicia prætoria referantur.*
3 *Quare hîc de obligationib. et actionib. agatur.*
4 *Quid ſit obligatio.*
5 *Quotuplex.*
6 *Quæ propriè dicatur obligatio.*
7 *Cauſa efficiens: qui quomodo obligationẽ contrahere poßint, aut non.*
8 *Materia, forma, finis, et effectus obligationũ.*
9 *Quomodo extinguatur obligatio.*
10 *Quid ſit actio, & quàm latè id nomen pateat.*
11 *Partes & ſpecies actionum: & quomodo rectè proponantur.*
12 *Cauſæ & effectus.*

1 POſt † expoſita poſſeſſionum iura, ad ſtipu-
lationes progrediamur, quæ etiam ad iudi-
cia prætoria, tàm petitoria quàm poſſeſſo-
ria pertinent, vnde pleræque prætoriæ ac iudi-
ciales appellantur. *tot. tit. ff. de præ. ſtip.* Nam cùm
multis rerum humanarum actionibus, tum præ-
cipuè iudicijs prætor ſponſiones adhibuit: vt ex
Cicerone, Quintiliano, & noſtris etiam legibus
intelligi licet. Itaq; quamuis etiã iure ciuili, ſti-
pulationes valent: *§. de conſtituta. Inſtit. de actio.*
tamen in iudicijs verſantur magis ex authorita-
te & iuriſdictione prætoris, qui harum vinculis
forenſes altercationes corroborat, & litigantiũ
tum conſulit ſecuritati, tum temeritatem coer-
cet; quàm vlla iuris ciuilis introductione. Quòd
2 † ſi quis autem fortè quærat, quamobrẽ non ad
contractuũ genera hic tractatus ſit relatus, ſicuti
factũ in Inſtitutionibus videmus: nihil eſt quod
tam facilè expedire queamus. Nam contractus
de quibus ſuprà dictũ eſt, ex iure gentium oriun
tur, & præcipuè conſenſu conſtant: cumq; non à
prætore, ſed iure ciuili vim habeant, meritò ad
iudicia ciuilia rerumq; tractatum referuntur. At
ſtipulationes à iuriſdictione prætoris vſum &
vim præcipuã mutuantur, & ex ſubtili quadã iu-
ris ratione verbis obligationem gignunt, formu-
liſq; iudiciorum à prætore interponi atq; adhi-
beri ſolent: vt non immeritò iudicijs prætorijs,
quorũ hoc loco tractatio eſt inſtituta, annume-
3 rentur. Sed † quia hæc materia latè patet, mul-
taq; habet cum reliquis obligationibus cõmu-
nia, vt nihil prætermittatur: primùm in genere
de obligationibus & actionibus videamus: vt
quæ deinceps de verborum obligationibus di-
cturi ſumus faciliùs intelligantur.
4 ¶ Obligatio ab obligando vinciendoq; dicta
eſt. nam in eo vis eius, & (vt loquitur Paulus) G
ſubſtantia conſiſtit. *l. 3. h. tit.* Etenim eſt iuris vin-
A culum, quo quis neceſſitate adſtringitur alicuius
rei ſoluendæ, ſecundum noſtræ ciuitatis iura. *in
prin. Inſt. eod.*
¶ Obligatio autem eſt aut naturalis, aut ciui- 5
lis: naturalis, quę ex naturali ratione cauſam ha-
bet, *l. 1. §. ſi id quod. h. tit.* & (vt alibi dicitur) ſolo
æquitatis vinculo nititur. *l. Stichum. 95. §. natu-
ralis. de ſolutio.* Ea rurſum duplex eſt, ſicut ipſum
ius ciuile. Alia enim cum reliquo iure naturali,
exiſtit ex quadam naturæ affectione: vt eſt obli-
B gatio naturalis ad antidora, *l. ſed etſi. 25. §. conſu-
luit. de petit. hæred.* quæ neque ad certum quid
obligat, nec impedit ſoluti indebiti repetitio-
nem: *glo. mag. & Dd. in l. 5 de iuſtit. & iur. & in l.
cum quis. C. de iur. & fac. ignor.* quamuis Zaſius
refragetur. *ſing. reſponſ. lib. 1. cap. 3. num. 21. & 22.*
Alia eſt obligatio iuris gentium, orta ex cõuen-
tione & iure humano, quod conuentiones ſer-
uari præcipit. *l. 1. in prin. de pact.* Is natura debet,
inquit I. C. quem iure gentium dare oportet.
C *l. cum amplius. 84. §. 1. de reg. iur.* De hac naturali
obligatione potiſſimùm agunt I. C. cum aiunt
aliquẽ naturaliter obligari. *l. frater. 38. l ſi quod.
64. de cond. ind. l. 1. vbi dixi. ff. de nouat. l. Stichum.
§. naturalis. de ſolut. vide de hac Gomez. lib. 2. cap. 26.
& in l. 1. § id quod natura. ad l. Falcid.* Porrò ciuilis
obligatio eſt, quæ oritur ex iure ciuili. *vide gl. &
Dd. in l. 5. de iuſt. & iur.* quam rurſus diuidimus
in ciuilem propriè ſic dictam, quæ lege introdu-
citur: & prætoriam, quæ ex edicto aliquo præ-
D toris deſcendit. *l. obligamur. 52. §. lege. hoc tit. l. 1. §.
fin. de conſtit. pecu.*
¶ Propriè aũt obligatio dicitur, quæ vtramq; 6
& ciuilem & naturalem continet: Hæc enim de-
mum efficax eſt, & vinculum illud iuris habet,
cuius in definitione fit mentio. *gl. & Dd. in prin.
Inſtit. de oblig. & in l. iuriſgentium. §. ſed cum nulla.
de pactis. in l. frater à fratre. 28. de condictio. indebiti.
l. 1. de nouatio.*
¶ Obligatio contrahitur aut conſenſu: *d. l. ob-* 7
E *ligamur. 52. h. tit.* tam vero, qui cùm facto, tum
verbo, tum etiam nutu declarari poteſt: *d. l. obli-
gamur. in fin. vbi Doctor.* quàm præſumpto, cu-
ius vſus eſt in quaſi cont[illegible]ibus: *l. ſi quis. 5. §. 1. h.
tit. tot. tit. Inſt. de oblig. quæ ex quaſi contractu.* aut
re, aut verbis, aut ſcriptura, prout quiq; contra-
ctus horum aliquid ad perfectionem ſui præci-
puè requirunt: *l. 1. h. tit. §. fin. Inſt. de oblig. & quib.
mod. re cont. vbi dixi.* quanquam in omnibus cõ-
ſenſus etiam deſideretur. *l. 1. §. 1. de pactis.* Item
F cõtrahitur obligatio lege, cum videlicet ſecun-
dum aut cõtra leges quid facimus, vnde tenea-
mur. *d. l. obligamur. §. lege h. tit.* item facto & ne-
ceſſitate: *d. l. obligamur. circa fin.* deniq; ex varijs
cauſarum figuris. *l. 1. in prin. h. tit.* Cum aũt con-
ſenſus requiratur in omni obligatione, ſicut di-
ximus, aut principaliter, aut *κατὰ συνεχῶς*: nec enim
inuitus quiſpiam obligatur: *l. nec emere. C. de iu-
re deliberand. l. ſicut. C. de actio. l. cum poſtul[illegible] em.
de damno infec. l. Imperator. de contra. emp. cum [illegible]
G mil.* ſequitur voluntatem eius requiri qui con-
ſentire poteſt; puta puberis & mente compo-
tis tam

tis,tàm patrisfamil.*l.obligari.43.h.t.* quàm filijſa- A
miliâs. *l.filiusfamil.39.h.tit.* nam furioſi & impu-
beres non obligantur,*l.1.in fin.h.tit.* ne naturali-
ter quidem, quin ſolutum repetere poſſint · *l.pu-*
pillus.59.h.tit. niſi in ijs, in quibus re ipſa citra vo
luntaté naſcitur obligatio, & quatenus facti ſunt
locupletiores. *l.ſi à furioſo.24.l furioſus.46.h.tit.*
Sed & impuberem,qui intelligat quid agatur,na
turaliter obligari , quod ad conſenſum attinet,
conſentaneum eſt. *l.1 de nouat. vide quæ dixi Inſt.*
de inutil.ſtipul. & quib.mod.toll.oblig. Seruus etſi B
conſentire poteſt.tamẽ quia iure ciuili pro mor-
tuo habetur , *l.quod attinet.de reg.iur.* naturaliter
tantùm, non etiam ciuiliter obligatur; *l ſerui.14.*
l.obligari.43.h.tit. niſi in delictis , quorum nemo
impunitatem ſperare debet. *d.l ſerui.* Mutus &
ſurdus conſenſu & factis, verbo verò obligari nõ
poſſunt.*l.1.in fin.l.in quibuſcunque.47.h.tit.*Cæ-
terùm & cauſam ex qua obligatio conſtet,expri-
mi ſemper oportere, receptum eſt : alioqui non
conſtabit obligatio , *l.cùm de indebito. de probat.* C
Dd.l.2.§.circa.de dol.mal.except. Bart.l.qui ſine.nu.
2 de condi.ſine cauſ. Iaſon l.quo minus. num.166. de
flumin. niſi(vt quidam volunt) inter mercatores.
nec enim cauſa donationis præſumitur, *l Campa-*
nus.de oper.lib. l.ſi cùm aurum.de ſolut l.cùm de in-
*debito.de probat.*niſi exprimatur.*vt cõmuniter con-*
tra Bart.concludunt Angel.& Dd l 2.§.circa.de dol.
except. l.à Titio.de verb.oblig. Iaſ. Alex.Bald.Angel.
Caſtr.& alij,l.iurisgentium.§ ſed cũ nulla. ff.de pact.
latè Tiraq.de retract.conuent.in fin.nu.105. D

8 ¶ Materia ex qua exiſtunt obligationes, ſunt
facta : materia circa quam , res licitæ & poſſibi-
les . Neque enim vlla eſt rerum turpium obliga-
tio, *l generaliter.26.ꝟ.tit.t.* vt nec impoſſibilium.
l.1.§.ſi id quod. cum ſeq.l.non ſolùm.31.h.tit.l.impoſ-
ſibilium 145.de reg.iur. Forma obligationum va-
ria eſt, pro voluntate contrahentium. alias enim
verbis , aliâs conuentione & pactis, aliâs ſcriptu-
ra,aliâs aliter formatur obligatio. *l.contrahitur.4.*
de pignoribus l.contractus.16. C.de fide inſtrum.cum E
ſimilib. Rectè autem contrahitur obligatio, aut
proprio nomine , aut alieno : *d.l.1.§ ſed aut pro-*
prio. dum tamen initium & ſubſtantia obliga-
tionis in perſona propria contrahentis conſiſtat.
l.quacunque.11.h.tit. Ad formam etiam pertinet,
quod obligationes,præcipuè dandi,neq; induci
poſſunt tempore nec finiri : *l.obligationum.44.§.*
1.hoc tit. qui tamen contra pactum tempus agit,
exceptionis æquitate repellitur. *d.l.obligationũ.*
Quare quod ad effectum attinet , obligationes F
diem recipiunt, *§.omnis. Inſtit de verb.oblig.l.cum*
qui. vbi Dd.ꝟ tit.1. vt & conditionem, *l.is cui.42.*
hoc tit. non tamen poteſtatiuam : *l. ſub hac 8. hoc*
tit. d l.obligationum. item modum , acceſſionem,
d.l.obligationũ.§ modus.& §.acceſſio. &c. Cauſa fi-
nalis eſt, vt ex obligatione aliquid detur aut fiat.
Effectus, non vt nobis aliquid obligatio ipſo iu-
re acquirat, ſed ad dandum faciendúmue aliquẽ
obliget,*l 3 hoc tit.l.traditionibus.C.de pactis*.actio-
nemque ad id exigendum producat. *l.licet.42. §.* G
ea obligatio.de procuratoribus.

¶ Aduerſantur obligationi diſſenſus,*l.in vendi-* 9
tionibus.9.de contrah.empt. error, *l.in omnibus.55.*
h.tit. ſimulatio.*l.contractus.54.h.tit.* Et hæc qui-
dem impediunt ortum obligationis. Ortam au-
tem iam & natam rurſus extinguunt & diſſoluũt
mutuus conſenſus, *l.ab emptione, de pact.* ſolutio,
& quicquid ſolutionis vim habet, *tot.tit. Inſt.qui-*
bus mod.toll.oblig. interitus rei ante moram debi-
tæ: *l.is qui.45.hoc tit.* item tempus,ſaltem per ex-
ceptionem, *d.l.obligari.§.placuit.* vel per præſcri-
ptionem. *l.ſicut.3.l.omnes.4.C.de præſcr.30.annor.*
Nam quod dicitur,tempus non eſſe modum in-
ducendæ aut tollendæ obligationis,de cauſa ſo-
lius temporis accipiendum eſt, non etiam quan-
do cum tempore conſenſus partium , aut legis
diſpoſitio , aut alia efficax cauſa concurrit. *l.obli-*
gationum.44.§.placet. vbi dixi. hoc tit. vide Salic.in
l.ſicut. C.de præſcr.30.annor.

¶ Quod ad actiones attinet; ſciendum eſt hoc 10
nomine propriè cenſeri actiones perſonales , *l.a-*
ctio.28. hoc titul. etiamſi ἐν πλάτει etiam reales &
extraordinariæ comprehendantur; *l.actionis ver-*
bo.37.hoc tit. nec modò ciuiles , ſed etiam crimi-
nales. *l.1. & 2. ꝟ.de crimine ſtellion. l.penult. ꝟ.ſi ex*
noxali cauſa agatur. tot.tit. C.quãdo ciuilis actio præ-
iud crim l.Caius. ꝟ.de crim.expil.hæred. Quo ſen-
ſu hoc in titulo accipi , vel ex eo liquet, quòd de
quibuſlibet formis actionum generatim hic diſ-
ſeratur . Actio autem nihil aliud eſt , quàm ius
perſequendi in iudicio quod ſibi debetur. *l.ni-*
hil aliud.51.hoc tit.in princ. Inſtit.eodem. Genus eſt
ius perſequendi , id eſt, facultas agendi vel con-
ueniendi. *l. 1. de eo quod certo loco. l.ſi pupilli. 6. §.*
videamus. de negoc geſt.l purè.§ finali.ꝟ.de doli mali
except. Differentia eſt in verbis , perſequendi in
iudicio. Nam hoc ſecernuntur actiones à poſtu-
lationibus extraiudicialibus , & extraordinaria
citraque ſolennitatem iudicij facta officij iudi-
c[illegible]loratione.

¶ Actionis partes ſunt tres,procœmium,narra- 11
tio,concluſio : vel (vt volunt Doctores) propo-
ſitio maior propoſitio minor, & concluſio. *Bart.*
in l.ſi prius.de oper. noui nunciat.ꝟ.Iaſ.in §.omnium.
num.115.Inſtit.de actionib. Maior eſt ipſa facti nar-
ratio , quæ apertè & breuiter eſt inſtituenda , vt
voluit Iaſon præallegato loco vel potius aliqua
iuris regula maior eſt . Deinde narratio ſpecialis
facti de quo agitur , minoris locum obtinet:
quod ſic deduci debet , vt ex eo appareat mediũ
concludendi. *Bart.in l.certi conditio. nu. 2. ſi cer-*
tum petatur. & in l.2.C.de petitione hæreditatis Ioſ.
magna in l.1 de edendo. & l.2.§.circa. de doli except.
quam Cauſam appellant Iuriſconſulti . *l & an*
eadem.14. ꝟ de except.rei iudic. Quòd ſi hæc cauſa
concludendi fuerit inepta, libellus erit ipſo iure
nullus. *Bart.in l.edita. num.1. C.de edend. per d.l.2.*
§.circa Iaſ præalleg loc.nu.116.& 117. Vltima pars
eſt concluſio, quam conſtat omnino eſſe neceſ-
ſariam, *l.fin.C.de fideicommiſſis libert.Bart.in d.l.e-*
dita. iudex enim non interponit officium , niſi
quatenus petitum eſt . *l.4. §.hoc autem. de damno*
infecto.)cuiuſq; forma totam actionem amplectar,

reſtringit & moderatur. *Bart.in l.Aurelius.* §.*Sti- A che.de liberat.legat. Innoc.in cap.ſuper literis. de re-ſcriptis. Iaſ.poſt Angel.in d.*§.*omnium.nu.*127. Præcipuæ actionum diuiſiones ſumuntur primùm à materia circa quam: aut enim ſunt in rem, aut in perſonam directæ. *l.actionum.*25.*h.tit.*§.1. *Inſt. eod. vbi dixi.* Secundò, à cauſa efficiente: nam aliæ ciuiles, aliæ prætoriæ dicuntur. *d.l.actionum. l.in honorarijs.*35 *h.tit.*§.*ſed iſtæ.Inſtit.eodem.* Tertiò, à fine: quædam enim pœnam perſequuntur, quædam rem familiarem, nonnullæ vtrumque. B §.*ſeq.Inſtit.eod.d.l.in honorarijs. l.penult.h.tit.* Quartò, à forma & modo petitionis: aliæ enim in ſimplum, aliæ in duplum, aliæ in triplum, aliæ in quadruplum, nec vlterius concipiuntur. §.*omnes autem.Inſtit.eod.* Quintò, à ſui qualitate & natura: pleræque enim ſunt bonæ fidei, quædam ſtricti iuris. §.*actionum. Inſtit.eod.* Sextò, ab effectu: nam aliæ ſolidum, aliæ minus conſequuntur. §.*ſunt præterea.Inſtit.eod.* Et has ſex actionum diuiſiones Imperator in Inſtit. ordine exponit. C Poſſunt autem & aliæ tradi. Sunt enim quædam ciuiles, quædam criminales: earumque aliæ ordinariæ, aliæ extraordinariæ; aliæ directæ, aliæ contrariæ: & alio ſenſu, quædam directæ, quædam vtiles, *de his Gouean.lib.*1.*cap.*40. *l.ſi menſor. ſi menſ.fal.mod. l.antepen. de neg geſt.* quædam in factum: *de his l.*1. *C.de reuoc.his quæ in fraud.l.cum mota. C.de tranſact Gouean.lib.*2.*cap.*27. pleræque perpetuæ, nonnullæ temporales: quædam in hæredes tranſitoriæ, quædam non: nonnullæ vni- D uerſales, pleræque particulares: quædam præparatoriæ, aliæ principales: aliæ natiuæ, aliæ datiuæ, vt volunt Dd. *Dd.in l.iuris gentium.*7.§.*quinimò. de pact. Iaſ in* §.*rurſus. nu.*78. *& in* §.*item.nu.*106.*Inſtit.de act. vide Ment.in tract.fin.regund.cap.* 38.*num.*17. *vide quæ dixi ad tit. de pactis.*

¶ Obligationes cùm ſint iuris gentium *l.*5.*de iuſtit. & iur.* agendi modum etiam ex eo iure naſci, *Panor.in c.dilecti. de iudic. Bart.in l.rerum.nu.*2.3 *&* 4.*ff.rer.amot.* dubium non eſt. Quia tamen actiones Rom. de quibus agimus, formam à iure ciuili accipiunt, quæ (vt loquuntur) dat eſſe rei. *l.Iulianus.* §.*ſi quis rem. ad exhibend.* meritò iuris ciuilis eſſe perhibentur. *l.*2. § *deinde ex his. de origine iuris.* Materia ex qua, ſunt facta & obligationes: materia circa quam, perſonæ & res. *d.*§.1. *Inſtit.eodem.* Forma actionum olim in imperatione & compoſitione, certiſque verborum formulis conſiſtebat, vnde & formulæ ipſæ actiones vocantur: *Vlpian.tit.*25.*Paul.lib.*3.*tit.*3.*tot.tit. C.de for. & imp.ſubl.* quæ omnia poſtea antiquata ſunt, *l.*1.*&* 2. *C.de formul.& imp.ſubl.* ſufficitque hodie, congruentem & aptam negocio proponere actionem, etiam nullo certo nomine expreſſo. *cap.dilectis.de iudicijs. vide quæ dixi ff. de edendis.* Finis eſt, vt quis ius ſuum legitime conſequatur: quod quidem ad ſalutem Reipubl. hominumque ſocietatem inter ipſos retinendam omnino eſt neceſſariũ. Effectus actionis multiplex eſt: nam ad eam cogitur pars aduerſa reſpondere: *Auth. offeratur. C. de litis conteſtatione.* iudex ſecundùm eam, ſi probari poteſt, pronunciare, alioqui litem facturus ſuam: *l.fin.C.de fideicomm. libert. Bald & Dd.in l.prolatam.C.de ſententijs. vide gloſ. & Dd. in l.argentarius.*10. *de edendis.* item ea propoſita interrumpit præſcriptionem. *l.fin.C.de præſcript* 30.*annor. l.moræ. vbi Dd. C.de rei vendic.* Denique, vt vno verbo concludam, veriſſimum eſt quod dicitur: Neminem perſequendo deteriorem cauſam ſuam facere, ſed meliorem. *l.nemo.*88.*de regul.iur.*

DIGEST. PARS VII.

LIBER XLV.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBUS. Titulus I.

1 *Continuatio, & diſpoſitio huius tractatus.*
2 *Vnde dicta ſit ſtipulatio.*
3 *Quid ſit: & definitionis explicatio.*
4 *Qui imperſonaliter promittit, an obligetur.*
5 *Partes ſtipulationis.*
6 *Diuiſio* 1. *de prætorijs & iudicialibus ſtipulationibus.*
7 *Diuiſio* 2. *de ſtipulationibus dandi & faciendi, diuiduis & indiuiduis.*
8 *Diuiſio* 3. *de ſtipul.certi & incerti.*
9 *Diuiſio* 4. *de ſtipul.puris & conditionalibus.*
10 *Cauſa efficiens.*
11 *Materia: & quæ ſtipulari poſſimus, aut non.*
12 *Forma contrahendæ ſtipulationis.*
13 *Finis.*
14 *Effectus: & de condictione certi, & actione ex ſtipulatu.*
15 *Contraria ſtipulationi.*

1 DICITVR † de ſtipulationibus, E materia varia, multiplici & obſcura eundem retineamus in explicando ordinem, quem in alijs multò ad intellectũ facilioribus, docendi gratia ſecuti ſumus: vtdelicet primo loco in genere exponamus, quid ſit, & quomodo rectè contrahatur ſtipulatio, & à quibus, tum quemadmodum confirmetur, vltimò quibus modis ſoluatur. His enim expoſitis, facilius deinceps percipi poterunt, quæ de ſpeciebus ſtipulationum prætoriarum ſubijciuntur. Vt igitur quid ſit, & qua forma rectè cõtrahatur ſtipulatio, intelligi poſſit, totam hanc materiam

materiam pro more noſtro per methodum breuiter ducamus.

2 ¶ Varro lib. 4. de lingua Latina, ſtipulationem à ſtipe, id eſt, pecunia quam ſtipulari ſolemus, deducere videtur. Sed quoniam præter pecuniã numeratam aliæ etiam res in ſtipulationem veniunt, nec ſolent contractus à rebus circa quas verſantur, quæ multiplices plerunque & variæ ſunt, ſed à ſua forma, cauſis & effectu denominari: vt mutuum, commodatũ, permutatio, &c. ideò maluit Iuſtinianus *in prin. Inſtit. eod. tit.* à ſtipulo hoc nomen deriuare. Stipulum enim veteribus firmum ſignificabat, fortaſſis à ſtipite, cui firmiter quid alligatur, ſicuti robur ab arborum robore. A ſtipulo igitur, id eſt, ab eo quod firmũ eſt, dictam eſſe ſtipulationem conſentaneũ eſt: ſicuti & Theophil. in Inſt. interpretatur, & Paul. lib. 5. receptarum ſententiarum, tit. 7. de obligationibus. Quia hæc vna obligatio, citra rationẽ iuris gentium, iure ciuili ex ſolis verbis firma eſt: *§. de conſtituta. Inſtit. de actionib.* vnde & verborum obligatio appellata, quòd magis verborũ ſolennitate, quàm æquitate conuentionis conſtituatur. Et hic quidem contractus iam perfectus ſtipulatio dicitur. *l. 5. § ſtipulatio. hoc tit.* Quare ad totum contractum nomẽ ſtipulationis pertinet: etiamſi obtinuit, vt ſtipulari dicatur is qui interrogat, ſibique vult promitti; promittere, qui ſpondet & pollicetur. *toto tit. Inſtit. de verb. oblig. & de duobus reis.*

3 ¶ Stipulatio eſt verborum conceptio, quibus is qui interrogatur, daturum facturúmue ſe quod interrogatus eſt, reſpondet. *l. 5. §. ſtipulatio. hoc tit. vide Paul. lib. 2. tit. 3.* Verborum conceptio loco generis ponitur. Alij enim contractus tantùm ſunt conuentiones: *l. 1. §. 1. l. iuris gentium. 7. in prin. de pactis.* quia in iis ſufficit conſenſum interuenire ſine verbis. *l. ſi ſtipuler. 35. § vlt. hoc tit.* Sed ſtipulatio verborum conceptio dicitur, id eſt, certa & formata verborum complexio, quæ interrogatione & reſponſione conſtat, vt hæc verba ſequentia indicant: Is qui interrogatur, reſpondet, &c. in quibus eſt differentia, quia ſtipulatio à reliquis conuentionibus & pollicitationibus diſtinguitur. Ideo autem verborum conceptio dicitur, quia à verbis vim omnem mutuatur: neque contrahi poteſt, niſi vtroque loquente, & altero alterum intelligente. *l. 1. §. fin. h. t.* Neque tamen qualiacunque verba ſufficiunt, *§. præterea. Inſt. de inutil. ſtipul.* ſed idonea requiruntur, quæ interrogationi reſpóſionem congruè copulent. *l. 1. §. verbis. l. obligamur. 52. §. verbis. ꝫ. tit. 1. d. §. præterea.* Additur in definitione, Daturũ facturúmue. Vt enim aliorũ omnium contractuum finis eſt, vt quid detur aut fiat: ita & ſtipulatio aut in dando aut faciendo conſiſtit: *l. 2. in princ. hoc tit.* ſic tamen vt verbo dandi negatiua, videlicet non dari, faciendi, non facere contineatur. *l. continuus. 37. §. penult. h. tit.* Addita autem eſt per emphaſin particula Se. Nam ſi quis alium daturum facturúmue promittat, inutilis eſt ſtipulatio. *l. ſtipulatio iſta. 38. §. 1. hoc tit. §. ſi quis alium. Inſtit. de inutil. ſtipul.* Hinc controuerſum videmus, an 4 qui indefinitè promiſit, & impersonaliter, puta, Dabitur: obligatus intelligatur? Et quamuis in dubijs interpretatio facienda eſt, vt actus valeat, *l. quoties. 80. h. t. l. quoties. 12. cum ſimil. de reb. dubijs.* & videatur hæc reſponſio ad interrogationem commodè applicari poſſe, quaſi ita ſit reſpóſum, A me dabitur: tamen quia ſtipulationes ex verbis metimur, verius eſt, inprimis videndum eſſe, quid ſit actum. *l. ſemper. 35. de reg. iur.* Id ſi non appareat, magis eſt vt cõtra ſtipulatorem fiat interpretatio: *l. quidquid. 99. d. l. ſtipulatio. §. in ſtipulationib. h. t.* & non valeat ſtipulatio, in qua promittentis perſona non inuenitur expreſsè obligata, cùm nec conſtitutum hoc modo rectè contrahatur. *Auth. ſi quando. C. de conſtit. pecun.*

5 ¶ Stipulatio duas habet partes: interrogationem eius qui ſibi acquirere vult, & congruam reſponſionem illius qui ſpondet ac promittit. *l. obligamur. 52. §. verbis ꝫ. tit. 1. l. 1. §. fin. h. tit.*

6 ¶ Diuiſio autem ſtipulationum multiplex eſt. Nam primò diuiduntur à cauſa efficiente. Aliæ enim ſtipulationes ſunt iudiciales, quas exigit iudex pedaneus, qui de cauſa cognoſcit: aliæ prætoriæ, quæ prætoris authoritate conſtituuntur: aliæ conuentionales, quæ ex conuentione reorum, id eſt, partium fiunt: aliæ cõmunes, quæ neque ex mero prætoris, nec ex mero iudicis officio proficiſcuntur, ſed modò à prætore, modò à iudice decerni ſolent. *l. 5. hoc tit.* Porrò prætoriæ ſubdiuiduntur in iudiciales, cautionales & communes: de quibus poſtea ſuo loco dicetur. *ad tit. ꝫ. de prætor. ſtipulat. & Inſt. de diuiſ. ſtipulat.*

7 Deinde diuiduntur ſtipulationes à materia. Aliæ enim conſiſtunt in dando, aliæ in faciendo. *l. 2. in princ. hoc tit.* & quoniam facta pleraque ſunt indiuidua, fit vt quædam ſtipulationes partiũ præſtationem recipiant, quædam non recipiant. *l. 2. §. 1. l. 4. l. ſtipulationes. 72. hoc tit.* Hinc aliæ diuiduæ, aliæ indiuiduæ ſunt appellatæ. Quia verò res non ſolùm corpore, ſed etiam intellectu diuiduntur, *l. Mæuius. 66. § duorum. de legat. 2.* bifariam diuidui verbum accipiendum eſt. Alia enim obligatio præſtationem partium, numero & re ipſa recipit, vt ſtipulatio earum rerum quæ numero, pondere & menſura conſtant, puta pecuniæ. Pecunia enim vel integra vel per partes ſolui natura poteſt. Sed iure, inuitus creditor particularem ſolutionem, quæ magnam ſæpe incommoditatem adfert, *l. planè ꝫ. famil. hercisc.* admittere nõ cogitur, niſi in caſibus exceptis. *l. obſignatione. C. de ſolutionib. l. tutor. §. Lucius. de vſur. l. cùm hæres. §. penult. de ſtatulib. vide Dd. in l. 2. hoc tit.* Alia autem diuidua dicitur, non quòd reuera præſtationem partium recipiat, ſed quia diuiditur ratione, vt obligatio ſpeciei, puta Stichi. Nã etſi Stichus diuidi nequit ſine eius corruptione, vnde apud Dialecticos indiuiduum vocatur, etiamſi Iuriſconſulti ſpeciei nomen vſurpent: tamen intellectu partes recipit, ac ſolui per partes poteſt: puta pro dimidia, *l. ſi ſtipulatus. 9. de ſolutionibus. &c.* Plures enim poſſunt

D 2 eſſe

eſſe vnius Stichi domini, & in eo partes habere. A. *l.5.§.de ſtipulat.ſeruor.* Sunt etiam ſtipulationes, quæ partis quidem præſtationem recipiunt, ſed niſi res tota debita ſoluatur, non ſatisfit obligationi: vt eſt obligatio generis, cùm hominem generaliter ſtipulor, aut lancem. Etſi enim partes intellectu recipit hæc obligatio: tamen niſi totus homo, puta Stichus, ſoluatur, nulla ex parte tollitur obligatio: alioquin in diuerſis hominibus (omnes enim ſpecies ſolui poſſunt) rectè partes ſoluerentur. quod non eſt admittendum: B quia ſtipulator aliud conſequeretur quàm ſtipulatus eſt, nempe partes diuerſorum hominum pro vno certo homine, aut alio indiuiduo, quod in ſtipulationem erat deductum. *l.in executione.85.§ pro parte. hoc titul.* Aliud autem pro alio inuito creditore ſolui iniurium eſt. *l.2.§ 1.ſ. de rebus creditis.* Eadem eſt cauſa obligationis alternatiuæ, quæ illi comparatur: *Doctores in l.ſi vnus.28.§.ſed ſi ſtipulatus.de pactis.* vt ſi promiſeris hominem, aut decem. Nam ſi hic per partes C admittatur ſolutio: partem in decem, partem in homine, inuitus creditor, contrà quàm ſtipulatum eſt, accipere cogetur. Quare in his obligationibus parte ſoluta non liberatur partim debitor, ſicuti in ſuperioribus ſpeciebus, cùm ſpecies debetur. nam tunc præſtatione partis pro parte tollitur obligatio: quia nihil aliud ſolui poſtea poteſt, quàm reliqua pars debitæ ſpeciei: quod non eſt in iſtis generis & alternatiuis obligationibus. Pendet ergo ab euentu hîc ſolutio, do- D nec altera pars ſoluatur: vnde & ſtatim quod ſolutum eſt, repeti poteſt, & alia ſpecies dari. *d l.2.§.1. h.tit. l.ſi non ſortem.29.§.ſi decem. de condit. indebiti. d.l.ſi ſtipulatus.9. §.ſi decē.de ſolutionib.* Indiuiduæ ſtipulationes ſunt earum rerum, quę naturâ diuiſionem non admittunt: cuiuſmodi ſunt ſeruitutes. *l.viæ.17.de ſeruitutib.* & facta. *d.l ſtipulationes.72.h.tit.* Id autem ſciendum eſt, naturam harum ſtipulationum etiam in perſonis hæredum non immutari. *l.2.§.incertam.ſ.de prætorijs* E *ſtipulation.* Quare ſi defunctus non potuit per partes ſoluere, ne hæredes quidem poterunt. Ideoque in indiuiduis in ſolidum ſinguli tenentur. *d.l.2.§.2.hoc tit. l.ea quæ in parte.153.de re iudicata.* Nam ſi pro partibus hæreditarijs obligarentur, vt ſemper aliâs, *l.2. C.de hæred.action. l ea quæ.6. C.famil.hercisc.* ad nihilum recideret obligatio, propter impoſſibilitatem ſolutionis: quia nec peti, nec ſolui per partes indiuidua poſſunt. Et hæc ſufficiant ad qualemcunque interpreta- F tionem Pauli. *in l.2. & 4.hoc titul. vbi vide Molin. Cuiac. & alios.* nam plura de difficili & intricata materia dicere, noſtrum hoc inſtitutum non patitur.

8 A natura † rerum quæ in ſtipulationes ducuntur, ſumitur & alia diuiſio. Nam quoniam res quæ in dando conſiſtunt, certò deprehendi & deſignari poſſunt, vt quæ, quales, quantæque ſint appareat: quę verò in facto verſantur, haudquaquam circumſcribi & certò notari, certaque quantitate æſtimari *l.vltima. de prætor.ſtipul. l.ſi* G *quis.§.vlt.de re iudic.* poſſunt; fit, vt ſtipulationes A. dandi appellentur, certi; ſtipulationes verò facti, plerunque incerti. *l.ſtipulationum 74. cum l. ſeq.hoc tit. in princ.Inſt.eod.* Poſſunt † etiam a forma ſtipulationes diuidi: aliæ enim dicuntur puræ, aliæ in diem, aliæ conditionales. Puræ autem intelliguntur omnes, niſi dies aut conditio ſit adiecta. *§.omnis. Inſtit.eod.* Item à loci circumſtantia aliæ dicuntur iudiciales, aliæ extraordinariales. *Inſtit.de diuiſ.ſtipul. gloſ. & Dd.in l ſi homo mortuus.hoc tit. Iaſ.poſt alios in l ſi deceſſerit.circa finem. qui ſatiſd.cogan.* 9

10 ¶ Cauſa efficiens ſtipulationum ſunt verba contrahentium, idoneè ſignificantia voluntatem, *l.1.§.ſi quis,hoc tit.* ſine qua nec cæteræ conuentiones, *l.1.§.1.de pactis. l.in venditionibus.9. de contrahenda emptione.l.nec emere.16.C.de iure deliberandi.cum ſimilib.* nec ſtipulatio conſiſtit. *§.ſi alia. Inſtit de inutil.ſtipul. l.iuris gentium.7.§. quod ferè. de pactis.* Verbis autem contrahi poſſe firmam obligationem, ius ciuile ſtatuit. Vnde & C ſtipulatio iuris ciuilis dicitur. *§.de conſtitut. Inſt. de action.* Ideo autem ſtatuit, vt etiam citra vllum rei, quæ ſemper contrahentibus non eſt præſtò, interuentum, ſit aliqua certa & fixa ratio contrahendæ ex promiſſione validæ obligationis, cuius pœnitere non liceat. Quod omnino in Republica & commercijs eſt neceſſarium, ne temerè eludere contractus, & fruſtrari promiſſa ſit ſolitum. Nam fundamentum iuſtitiæ, authore Cicerone, eſt fides: dicta ex eo, quia fiat quod di- D ctum eſt. Quare haud abſurdum eſt quod aiunt Doctores, ſtipulationem neceſſitatis cauſa eſſe inuentam, *Doctores hîc in l.1. Bald. & Canon. in c.1. extrà, de pactis. l ſtipulatio.§.ſtipulatio. h.tit. in prin. Inſtit. eodem. vbi vide quæ dixi.* etiamſi non deſint qui contradicant. *vide Caium lib.2.Inſtit. titul. de obligat. Gonean.lib.1.cap.34.* An ergo nulla apparente ſtipulationis cauſa alia, donationis præſumatur, variè noſtri diſputant. Communius contra Bart. concluditur, non præſumi: *l.2.§.circa.de* E *dol.except. l.ſi ita ſtipulatus. de fideiuſſ. l.cùm de indebito.§.fin.de probat. c.ſi cautio.de fide inſtrum.* niſi cùm de animo donandi, aut certa ſcientia, vnde is præſumetur, conſtet. *l.hoc iure. de donat. l.Campanus. de oper. lib. ita reſpondet Alex.conſ.19. in his. num.4.& 5.vol 4.* cæteroqui ignorantiam potius quàm ſcientiam, *l.verius.de probat.* eoque fatuam magis cauſam quàm donationem præſumi. *l.generaliter.vbi Bald.C.de non num.pec. Iaſ.l.3.de pact.* atque ita ſtipulationem ſine cauſa factam ad ni- F hilum redire, *d.l.2.§.circa.de dol.except. latè Alex. d.conſ 19.nu.3.4.5.vol 4.* vt & reliquos contractus obligatorios, quamuis in liberatorijs contrà ſeruetur. *dixi ſ.de pact.num.5.*

¶ Materia circa quam, ſunt omnes res, quæ in 11 dando faciendóue conſiſtunt, & dari fieriue poſſunt. *d.l.2. l.ſcire debemus.29.h.t.§ fin Inſt eod.* Nā quæ dari fieriue nequeūt, fruſtra & inutiliter ſtipulamur, cùm impoſſibilium nulla ſit obligatio: *l.impoſſibilium.145.de reg.iur.* ſiue naturâ dari G nequeant; vt res quæ nec ſunt, neque erunt in rerum natura, *Inſtit.de inutilib.ſtipulation. in prin.*

(fructus

(fructus enim qui ſperantur futuri, rectè ſtipulamur: l. interdum. 73. hoc tit.) ſine lege, vt res ſacræ & extra commercium poſitæ: l. inter. 83. §. ſacrã. l. liber homo. 118. hoc tit. item turpes & illicitæ, vt promiſſio faciendæ cædis, l. generaliter. 26. l. Titius. 133. hoc tit. &c. Sed & ſi extra commercium ſolius ſtipulatoris res ſint, ſtipulatio nullius erit momenti. l. multum. 34 hoc tit. Illud etiam tenendum eſt, circa omnes ferè contractus ſtipulationem verſari, adhiberiq; omnibus iuris gentium conuẽtionibus ſolere. quo caſu naturam earum ſequitur. l. 4. de vſuris. l. damni. 43. de damno infecto. quòd latè in vtramque partem diſputat hic Iaſon. in Rubr. nu 11. cum ſeq.

12 ¶ Forma ſtipulationis in eo eſt, vt perficiatur vtroque loquente & præſente. Ideo neque inter abſentes contrahitur, d. l. 1. in princ. hoc tit §. item. Inſtit. de inutil ſtipul. neque ſolo nutu: d. l. 1. §. ſi quis ita. ſed neceſſe eſt vt ſtipulator ſibi (nam alteri nequit, l. ſtipulatio. 38. §. alteri. h. tit §. ſi quis alium. & §. alteri. Inſt. de inutil ſtipul.) ſtipuletur dari vel fieri: alter verò id ipſum promittat. nam ex his duabus partibus conſtat verborum obligatio. l. obligamur. §. verbis. ſ. titul. 1. Promiſſio enim ſine ſtipulatione tantũ nudum eſt pactum vel pollicitatio: l. nuda. 5. C. de contrah & commit. ſtipulat. tot. tit ſ. de pollicitat. contrà ſtipulatio ſine promiſſione, nullius rei. quia vbi nulla eſt promiſſio, nulla eſt obligatio, d. l. 1. §. qui præſens. hoc tit. Interrogatio etiam præcedat promiſſionem neceſſe eſt, alioqui mutato ordine vitiabitur obligatio. l. 1. C. de vſuris. Gloſ. in l iuris gentium. §. ſed cùm nulla. ad verb. igitur. de pactis. Iaſon poſt alios, in l. 1. in princ. nu. 19. hoc tit. Promiſſio autem verbis futuri temporis facienda eſt: Inſtit. eodem. in princ. vbi Dd. Azo in Rubr. C. eod. num. 2 & certis quidem atque idoneis, quæ voluntatem ſignificent, & ad interrogata congruant. d. l. 1. §. ſi quis. & §. fin. l quæ extrinſecus. 65. hoc tit. ac ſolennibus olim, hoc eſt iiſdem: vt, Dabis, dabo: Spondes, ſpondeo. hodie quibuſcunque, id eſt, æquipollentibus, d. l. 1. §. ſi quis ita. hoc tit. § in hac. Inſt. eod. l. omnes. 10. C. de contrah. & commit ſtipul. etiamſi diuerſis legibus contrahentes vtantur, dummodò res intelligatur. d. l. 1. § vlt. hoc tit. § verum autem. Inſtit. eod. In continenti tamen reſponſio ſtipulationem ſequi debet: d. l. 1. § qui præſens. l. continuus. 137. in princ. hoc tit. l. duos. 6 §. vlt. de duobus reis. nam quæ ſunt ſubſtantialia actus, & ad formam pertinent, ea vt partes rerum, non poſſunt interuallis temporum & locorum ab actu diuidi. l hæredes. §. vlt. de teſtamentis. Planè quia non minus valet quod ſcriptura, quàm quod lingua nuncupatur, ideo non tantùm viua voce, ſed etiam ſcripta oratione inter præſentes ſtipulatio rectè concipitur. l. non figura. 37. de obligat. l. iuris gentium 7. §. quod ferè de pactis. Et hæc quidem omnia ſapienter excogitata ſunt: vt videlicet appareret ex præſentia partium, item verbis ſenſis ac idoneis, & ordine interrogationis ac reſponſionis continuato, contrahentes ſeriò & re deliberata ad faciendam obligationem acceſſiſſe, præciſa omni in poſterũ calumniandi anſa quaſi minus ex animo fuerit contractum. Stipulatio contrahitur aut purè, ac tum ſtatim debetur, licet præſens obligationis dies arbitrio ſoluentis cedat; § omnis. Inſt. de verb. oblig. aut in diem certum, vt ad calendas Auguſti, &c. l eum qui. 41. h t. vel incertum: cùm tempore, vt, Cùm moriar: §. poſt mortem Inſtit. de inutil. ſtipul. tum re, vt, Fructus quando naſcentur, dabo: d. l. interdum. 73. h. tit. tum loco, vt, Romæ dabo. Tacitè enim ineſt tempus indefinitum, quo Romam perueniri poteſt: d l. interdum. d. l. continuus. §. 1. aut ad diem, vt certo tempore duret obligatio; qua in ſpecie, tempore elapſo, non quidem ipſo iure tollitur obligatio, ſed æquitate exceptionis: §. at ſi ita. Inſtit. eod. l. obligationum. 44. §. placet. ſ tit. 1. aut ſub conditione, non quidem præteriti temporis, ſed futuri; §. conditiones. Inſt. eod. & qualicunque quidem, quæ tamen in caſu ſit poſita, § ſub conditione. cum ſeq. Inſtit. eod. l quoties. 59. l ſi ita 63 hoc tit. non etiam poteſtatiua. l. centeſimus. 46 §. vlt. l. ſi quis ſtipulatus. 112. h. tit. ſub hac. 7. ſ. tit 1.

¶ Forma ſtipulationis eſt, vt verborum vinculo & nexu promiſſor obligetur, etiam nulla re interueniente. Propter hanc enim neceſſitatem inuentæ ſunt iure ciuili ſtipulationes: vt quia vtile erat in Republ. contractum aliquẽ exiſtere, qui ſine alijs adminiculis promittentem obligaret, quòd res contrahentibus præ manibus ſemper non ſint, certa quædam verborum forma conſtitueretur, ex qua iure ciuili efficax exiſteret obligatio, & cui promiſſor ſatisfacere teneretur. Nã eiuſmodi contractus nullus iure gentium eſt introductus, vt prouiſione iuris Ciuilis hac in parte planè fuerit opus. itaque firmandarum obligationum cauſa inuentas eſſe ſtipulationes Paulus ait. lib. 5. tit. 7. facit l. ſtipulationum. 5. §. conuentionales hoc tit. 13

¶ Effectus ſtipulationis eſt, quòd ad exigendum duplicem producat actionem, nempe condictionem certi, & actioné ex ſtipulatu. in princ. Inſt. eod. Certi condictio datur cùm ex alijs contractibus omnibus qui certum continent: l. certi condictio. 9. ſ. ſi certum petatur. tum ex ſtipulatione, quoties apparet, quid, quale, quantumque ſit, quod promiſſum eſt. l. ſtipulationum. 74. l. vbi autem 75 hoc tit. Eſt autem actio perſonalis. manat enim ex contractu: ac propterea & in hæredes tranſit, & perpetua eſt. d l. 2. §. 1 l. in executione 85. §. 1. hoc tit §. ex conditionali. Inſtit. eodem Sed actio ex ſtipulatu oritur, quando incertum in ſtipulationem eſt deductum. Incertum autem appellamus, non quod genere ſuo toto ita incertum eſt, vt definiri nequeat (nam eius generis ſtipulationes nullius rei ſunt, l. ita ſtipulatus. 115. hoc tit l. triticum. 93 vbi Iaſ. latè. hoc tit.) ſed quod ſpecie tantùm incertum eſt: & quamuis quid, quale, quantumue ſit, ſtatim non appareat, declarari tamen poteſt: vt cùm quis vini boni Rhenani amphoras centum ſtipuletur. bono enim & melius & deterius inueniri poteſt: d. l vbi autem. aut fructũ certi fundi (nam incertus eſt fructuum 14

A prouentus, d.l. vbi aūt. § fundi.) aut aliquid quod in faciendo conſiſtat. d.l. vbi. d.l. quoties. d.l. ſtipulatio iſta. Hæc enim omnia incerta ſpecie ſunt. quia nō ſtatim atq; petuntur, apparet quid, quale & quantum eorum quidque ſit, ſed tamen declarari poſſunt. Itaq; in his, aut præſtet promiſſor conuenta, neceſſum eſt; aut condemnationem in id quod actoris intereſt, patiatur, ad quod in incertis deueniri ſolet: *l. ſtipulationes. 72. h. tit. l. ſi quis ab alio. 13 § fin. ff. de re iudic.* niſi eius quod intereſt loco, pœna conuentione ſit comprehenſa; B tum enim illa peti debet. *§ alteri. & § fin. Inſt. de inutil. ſtipul. l. fin. ff. rem ratam haberi.* Differt autē hæc actio a ſuperiore, non alia re, quam materia petitionis, & condemnationis forma. Nam hac incertum, illa certum petitur: in hac plurimum in id quod intereſt, fit condemnatio: in illa, ipſa res præſtanda eſt. *d.l. vbi § fin.* Quomodo autem hæc actio, quæ incertum petit & indiuidua eſt, tranſeat in heredes, pulcherrima diſtinctione explicat alibi Paulus, *in d.l. in executione. 85. hoc tit.* C

15 ¶ Aduerſantur ſtipulationi vitia, aut in cauſa efficiente, vt error, diſſenſus, &c *§ ſi de alia. Inſt. de inutil. ſtipul. vbi per tot. tit. vide.* aut in materia, vt ſi promiſſum ſit ſcelus vel aliqua turpitudo: *d.l. generaliter. l. 4. C. de inutil. ſtipul.* aut in forma ſtipulandi. *l. 1. hoc tit. cum ſimil.* Quæ ſingula ipſo iure ſtipulationem vitiant. Sunt alia, quæ quidem aduerſantur, & tamen non annihilant ipſo iure contractum ſed ope tantùm exceptionis: vt dolus, *l. ſi quis cùm alter 36. h. tit. l. 5. C. de inutil ſtipul.* D item falſa ſiue iniuſta ſtipulationis cauſa. *l. 2. § circa. de doli except.* &c.

DE DVOBVS REIS conſtituendis. Tit. II. C. 8. 40.

1 *Continuatio.*
2 *Rei vnde dicti, & qui ſint.*
3 *Cauſa efficiens huius obligationis.*
4 *Materia.*
5 *Forma: & quomodo duo rei conſtituantur.*
6 *Finis.*
7 *Effectus: & quomodo in ſolidum petant vel conueniantur.*
8 *An vnius pactum vel factum alteri noceat, explicatæ antinomiæ.*
9 *An vnus, inuito altero, nouare delegaréue poſſit.*

1 STipulantur † porrò aut liberi, aut ſerui. *toto tit. Inſtit. de ſtipul. ſeruor.* Liberorum autem non modò vnus, ſed duo pluréſue & ſuſcipere, & ſibi quærere verborum obligationem poſſunt: quorum hi rei ſtipulandi, illi rei promittendi dicuntur: *l. 1. hoc tit.* 2 Rei † enim, autore Cicerone *lib 2 de Orat. c. forum. ff reus. de verb. ſignif.* G à re dicti ſunt omnes, quorum res agitur: vt & apud Vergil. *Conſtituam ante aras voti reus.*—— id eſt, promiſſor. *l. fideiuſſoris. 24. cum l. ſeq. de pactis.* Duo igitur rei ſtipulandi appellantur, duo vel plures qui eandem rem ſtipulantur: rei promittendi, qui eiuſdem debiti ſe reos vna promiſſione conſtituunt, quos & conſponſores Cicero ad Atticum vocat. Nomine enim duorum ties etiam pluréſue debent intelligi. *Inſtit. eod. in princ. § duo.*

¶ Conſtituuntur autem duo pluréſue rei, non tantùm verbis in ſtipulationibus, ſed & conſenſu ac rebus ipſis in cæteris iuris gentium conuentionibus: veluti in emptione, depoſito, locatione, commodato, teſtamento, &c. *l. eandem. 9. hoc tit.* etiamſi nomina ſtipulationis & promiſſionis propriè ad hunc contractum verborum pertineant. *§ ſi ſcriptum. Inſtit de inutil. ſtipul.* 3

¶ Earum autem rerum conſtitui rei poſſunt, quæ in obligationem cadunt, quarumque contrahentibus eſt commercium. *d.l. multum. ff. tit. 1.* 4

¶ Porrò rei ſtipulandi ita conſtituuntur, ſi poſt omnium interrogationem promiſſor reſpondeat, Spondeo: vel cùm duobus ſeparatim ſtipulantibus promiſſor reſpondet, Vtrique veſtrum ſpondeo. Nam ſi prius Titio ſpoponderit, deinde alio interrogante promittat, alia atque alia erit obligatio, nec credentur duo rei ſtipulandi. *in princ. Inſtit. eod.* Duo pluréſue rei promittendi ita fiunt: Mæui decem aureos dare ſpondes, &c. Sei eoſdem decē aureos dare ſpondes? ſi reſpondeant ſinguli ſeparatim, Spondeo: *§ 1. Inſt eodem,* aut ſimul reſpondeant, Spondemus. *l. 4. h. tit.* Ex ipſa enim verborum forma quæ attenditur, apparet, eandem ſummam, & quidem ſolidam ab vnoquoq; eſſe promiſſam. Diuerſum eſt, ſi coniunctim ab illis ſtipulatus ſit aureos 10. aut ſcriptum inueniatur, illos aureos decem ſpopondiſſe: tum enim quia particula copulatiua in viriles obligationem diuidit, *l. 2. § ſi quis ita. ſuprà, de eo quod certo loco. l. ſi mihi. 110. ſuprà. tit. 1.* E intelligitur quiſque viriles partes promiſiſſe: nec erunt rei promittendi, cùm ſeparatim ſuam vnuſquiſque obligationem ſuſtineat. *l. reos. 11. § 1. h. t.* Quare rei promittendi dici non poterunt qui ſeparatim debent; cùm eiuſmodi ſit vis duorum reorum, vt in ſolidum ſinguli ad eandem rem obligentur. *l. 3. § fin. hoc tit.* Quin & ex interuallo rectè duo rei conſtituuntur, ac fruſtra timetur nouatio, cùm hoc agatur, vt duo rei conſtituantur, neque vlla nouatio fiat: *d.l. 3. in princ.* ac modicum F quidem interuallum nihil impedire conſtat. *l. duos. 6. § 1. hoc tit. l. 1. § 1. l continuus. 137. in princ. ff. tit. 1.* Sed ſi ex duobus reis qui promiſſuri ſunt, hodie alter, alter poſtera die reſpondeat, nō eſſe duos reos apparet, ac ne obligatum quidem eum qui poſtridie reſpondet: *l. ſi ex duobus. 12 hoc tit.* cùm poſt ſtipulationem ad alia negocia ſit deceſſum, priuſquam promiſſio fieret. Secus autem fuerit, ſi poſtero die repetita ſtipulatione, alter ex promiſſoribus, qui pridie non promiſerat, continuò reſpondeat. hoc enim modo perfecta vtriuſq; obligatione, rei conſtituuntur.

tur. d.l.3. in princ. d.l. eandem. 9. § fin. gl & Dd. in d. l. ſi ex duob. Item rei promittendi ſic fieri poſſunt, vt vnus purè, alter in diem vel ſub cõditione obligetur. *§. fin. Inſt. eod. l. ex duob. 7. h. tit.* Nec enim diſpar obligationis qualitas impedit, quo minus vterque eandem ſummam repromiſiſſe videatur. Secus eſt, ſi ſit in quantitate inæqualitas; aut ſi vnus dolum duntaxat, alter culpam, aut hic decem ille viginti promittat. *d.l. eandem. §. 1. l. ſi id quod 15. h. tit.* Inæqualitas enim quantitatum, facit inæquales & proinde diſpares obligationes, enim tot ſint diuerſæ ſtipulationes, quot res diuerſæ: *l. ſcire 29. hoc tit.* & alioqui hoc propium ſit huius contractus, vt ſinguli ad eandem rem æqualiter teneri debeant. *d l.3. § fin.* Sanè quamuis rectè dicitur, inter artifices ingens eſſe diſcrimẽ ingenij & doctrinæ: *l. inter artifices. 31. ℨ. de ſolutionibus. l. ſi non ſortem. § libertus. vbi Dd de condictione indebiti.* tamen duo artifices eiuſdem peritię, earundem operarum rei vtiliter fieri poſſunt: *l. nemo eſt. 5. hoc tit.* quia ſimiles ſunt operæ in genere, & quadam iuris interpretatione eædem in ſpecie, præſertim in iſtis opificijs mechanicis, in quibus ſimilia facere poſſe mediocres artifices videmus. *d.l. nemo. 5. l. veteres. C. de contrah & committen ſtipul.*

6 ¶ Finis huius obligationis eſt, vt pluribꝰ quæratur obligatio facultaſq; conueniendi; *§. ex huiuſmodi Inſt. eodem* & vt vterque qui promittit, in ſolidum obligetur: *l. 3. §. fin. h. tit.* quia in re cautio ineſt, vt vno facultatibus deficiente, alij conueniri poſſint, ſicut fideiuſſores. *§. fin. Inſt. de replicat. l. reos. 11. hoc tit.*

7 ¶ Effectus ergo huius ſtipulationis hic eſt, ꝙ ipſo iure ſingulis qui ſtipulati ſunt, ſolidam obligationem acquirat; & qui promiſerunt, ſingulos integrè ſolideq; obliget. Quapropter etiamſi vnus obligationi eximatur, altero nihilominus in ſolidum conueniri poteſt. *l. duos. 6 l. fin hoc tit.* Nam & ab initio ab vnoquoque vel ſolidum petitur, vel pars virilis, prout creditori eſt viſum: *l. 3 § final. l. reos. 11 hoc tit.* qui tamen ſolidum exactus eſt, regreſſum habet aduerſus correum, vt latiùs alibi traditur. *in l. 2 Cod. de duobus reis.* Sed hæc nouiſſimo iure aliquantum immutata ſunt. nam correi beneficium habent diuiſionis. *Auth. hoc ita. C. de duobus reis.* exemplo fideiuſſorum: *Auth præſente. C. de fideiuſſoribus.* imò ne conſtituuntur quidem aliter rei debendi, quàm ſi id expreſſè actum ſit. *d. Auth. hoc ita.* Sanè ſolutione aut nouatione vnius tota tollitur obligatio. *l. 2. & 3. hoc tit.* Etſi enim plures ſunt obligationes, reſpectu petitionum & perſonarum: *d.l. eandem. § vltimo hoc tit.* tamen quia vnam eandémque omnes rem continent, eius rei ſolutione ſimul extinguuntur, cùm eadem res ſæpius ſolui non poſſit. *§. ſic itaque. Inſtit. de actionib. l & an eadem. 14. §. penult. ℨ. de except. rei iudic. l. 3. §. ex pluribus. de acquir. poſſeſſ.* Sed cui ex pluribus reis ſtipulandi ſolutio facienda ſit, quæſtionis eſt. Et quamuis verum ſit, ante litem conteſtatam locum eſſe gratificationi: tamẽ poſtquam ex duo-

A bus reis ſtipulandi vnus iudicialiter petijt, alteri fruſtra offeretur pecunia: *l ex duobus. 16. h. t.* tum quia melior eſt occupantis conditio, tum quòd res deſijt eſſe integra per litis conteſtationem: quemadmodum cùm is qui duobus locis dare promiſit, in altero conuenitur. *l. 3. in princ. de eo quod certo loco.* Quod autem vnus hoc modo exegit, an alteri communicare cogatur, dubitari poteſt. Et verius eſt, non cogi, niſi ſint ſocij, vel ita conuentum ſit, vel natura obligationis & rei hoc

B ferat. *l. reos. 11. vbi latè Bart. nu. 9. hoc tit. per l. in leg. Falcid. 62. ad leg Falcid. & l qui hominem. §. 1 de ſolutionibus.* Nam cùm diuerſæ ſint obligationes, *l. reus 13. hoc tit.* conſequens eſt, factum vnius alteri neque prodeſſe, nec nocere.

¶ Quin & correi inuicem fideiubere videntur. 8 *d.l. reos. 11* Itaque vt factum pactúue fideiuſſoris non prodeſt aut nocet reo vel confideiuſſori: *l. fideiuſſoris. 24. de pactis.* ita ſi quid correus aut ſtipulandi aut promittendi faciat vel agat, puta pa-

C ciſcatur, exigat, &c. nihil ea res ad reliquos pertinebit: *l. ſi vnus. 27. in princ. de pactis. l. ſi duo. 34 de recept. arbit. l. ſi duo. 10 hoc tit.* quare & mora vnius alteri non nocebit: *l. mora. 32. § penult. de vſuris.* iniquum enim eſſet, quamuis in coniunctis obligationibus, vnius dolum alteri nocere: vt latius alibi traditur. *in l centum. ℨ. de eo quod certo loco.* Et hæc quidem vera ſunt in perſonalibus: ſecus autem eſt in ijs quæ ad ipſam obligationem pertinent, quorumque poteſtas ex lege ob-

D ligationis ad ſolos correos pertinet. In his enim verum eſt quod dicitur, *in l. penult. hoc tit.* alterius factum alteri nocere: cuiuſmodi ſunt ſolutio, & quæ loco ſolutionis cedunt, vt iuſiurandum, *l. iuſiurandum. 26. cum l. ſeq. de iureiurando,* delegatio, nouatio, acceptilatio; *l. 2. hoc tit.* item præſcriptionis interruptio, & conſimilia. *l. fin. C. eod.* Sed hæc obſcuriora videri cuiquam poſſunt, niſi exemplis fuſiùs declarentur. Ponamus ergo Seium & Mæuium correos eſſe ſtipulandi, & ex

E his Seium debitori pactum feciſſe de non petendo: hoc certe pacto ſublata non eſt obligatio, ſed facultas agendi paciſcenti præcluditur. Quare non magis id nocebit ſocio, quàm cùm alter correus obligationi eximitur, vel cùm agere aut non vult, aut non poteſt. *l. ex duob. 18. d.l. ex duobus. 16. l. ſi ex duobus. 12. § 1. l fin. hoc tit.* Idemque obtinet in duobus reis debendi, vt alterius pactum alteri neq; proſit, neq; noceat: cùm vtriuſque voluntate conſtitutam obligationẽ alteru-

F trius conuentio altero inuito mutare nequeat. *d l. ſi vnus. 27. de pactis.* Sed ſi ſocij ſint obligationis, eatenus alteri nocebit proderitque pactum, quatenus res ad paciſcentem pertinet. nam etſi ſocius, ius ſocij paciſcendo imminuere aut alienare non poteſt: *l nemo. 69. ℨ pro ſocio.* tamen ſibi præiudicare, & ſuo iuri renunciare poteſt. *l. pen. C. de pact.* Etſi igitur ſocio nihil de ſuo iure pacto ſocij detrahatur: tamen obſtabit illi ſolidùm petenti exceptio in ea parte, quæ ad paciſcentem

G erat peruentura. Socios autem hic accipimus, quorum obligatio ita communis eſt, vt pro parte inde

A quiſque ſuam ferre debeat: non ſunt ſocij, cùm ad vnum tota obligationis vtilitas refertur, vel ex natura rei, vel quia ita eſt conuentum. vt ſi Titius & Mæuius ſtipulati ſint centum reddi, quę ſolus Mæuius numerauit, non erunt ſocij: quia ad ſolum Mæuium ſumma obligationis redire debet. ſin vterque pecuniam dedit, aut id actum eſt, vt iure ſocietatis vel conuentionis ſingulis pars quæreretur, ſocios eos eſſe dicemus. Item ſi Caius & Sempronius centum acceperint mutuò, quæ ad ſolum Caium peruenerint: non erunt ſocij, quamuis vt correi promiſerint: *l.5. C. ſi certum petatur.* B ſed Sempronius pro Caio interceſſiſſe videbitur: *l reos.11.hoc tit.* correi enim eatenus intelliguntur fideiubere, quatenus non ad eos, ſed ad correum res peruenit. hactenus enim intercedunt & obligant ſe, pro re aliena tanquam fideiuſſores. *l.vir vxori.17 ℥.fin.℥.ad S.C.Velleianum.* Sed ſi in vtriuſque rem redacta eſt pecunia, ſocij ſunt: quia ex mutuo quod ſinguli acceperunt, reddere tenentur. *l. ſi in rem. 12. C. ſi* C *certum petatur.* Atque ita ſocios obligationis hic accipiendos eſſe, multa prudentum reſponſa conuincunt. *l.Vranius.75. ℥.de fideiuſſor. l.1.℥ rem ratam haberi. l.4. §.penult. ℥.de liberat.legat. vide latius D.Conna.lib.6.cap.5.* Quare vt ad rem reuertamur, ſi Titius & Mæuius correi ſtipulandi, ſocij ſint eiuſdem obligationis, Mæuiusq; pactum fecerit de non petendo, nihil id quidem per ſe nocet Titio: ſed ſi Titius ſolidum petat, obſtabit ei exceptio, quatenus res ad Mæuium perti- D net; qui pactum de non petendo fecit. Nam hactenus nomine Mæuij agere videtur: & dolo facit, qui petit partē, quam Mæuio reſtituturus eſt, cui propter pactum nihil debetur. Quare ſi tota vtilitas ad Mæuium pertineat, in totum: ſi pro parte, pro ea parte obſtabit exceptio. Diuerſum erit, ſi non ſint ſocij: tunc enim Titio, ad quem obligationis vtilitas pertinere debet, non erit impedimento Mæuij conuentio, quo minus quod ſibi debetur exigere poſſit. Eâdem ratio- E ne ſi ex duobus reis debendi Caius pactum fecerit de non petendo à ſe, hoc quidem non proderit correo Sempronio, ſi ſocij non ſint, ſed ſi ſocij exiſtant, & ab vtroque pecunia præſtanda ſit, iam quia Sempronius ſolidū exactus, à Caio dimidium repetiturus eſt, *d.l.ſi in rem.12. C.ſi certum petatur. l.2.C.de duob.reis* obſtabit pro ea parte exceptio. Pacta enim omnibus proſunt, quorum obligationem diſſolutam eſſe paciſcentis intereſt. *l.& heredi.22.§.fin.de pactis.* Atq; ex his F vtcunque intelligi poteſt quod tradit Paulus, *in d.l ſi vnus. de pactis* pactum correi alteri non nocere: quodque alibi dicitur, *l ſi duo.34. de recept. arbitr.* ſi eiuſmodi pacti intuitu correus, qui cum creditore compromiſerat, ab arbitrio abſolutus ſit, vetiumq; ſub pœna ab eo peti: ſi a ſocio obligationis petatur, pœnam cōmitti. quia ab ipſo peti videtur per latus ſocij: qui ſi ſoluere compellatur, regreſſum habiturus eſt aduerſus eum, à quo ex compromiſſo nihil peti poteſt. *l.libera-* G *tionem.3.§.penult.de liberat.leg.* Diuerſum erit, ſi

A nulla intercedat ſocietas: quia tunc mea non intereſt, a correo debendi peti: quia etiamſi exigatur, nihil à me poterit repetere. Idem obtinet in duobus reis credendi: vt ſi vnus compromiſerit, vetitusque ſit agere, altero petente, committatur pœna, ſi ſocij ſint: non committatur, ſi ſocij non ſint, vt hæc tradit Paulus. *in d.l.ſi duo 34. de recept.arbitr.* Neque verò is ſibi parum conſtare videri debet, quod idem ait, *in d.l.ſi vnus.* vnius correi ſocij pactum alteri non nocere. Nam hoc B verum eſt, quatenus res ad ſocium pertinet, qui non eſt pactus. Illi enim ius ſuum auferre non poteſt: quare nec in propoſita ſpecie nocet ſuum petenti pactum. vnde & ei quod debetur ex obligatione, ſoluendum eſt: ſed et qui compromiſit, dummodò ratam habeat ſocij petitionem, damnoſa eſt hæc petitio: quia certum eſt, contra compromiſſum fieri, cū pro parte quæ ad ipſum peruentura eſt ex ſocietate, eius nomine agatur. Sufficit autem pro parte contra compromiſſum C peti, vt pœna ſolidè debeatur. *l.2.§.fin. ℥.de verb. obligat.* Nec enim in ea quæritur, an & quatenus interſit eius cui pœna debetur, ſed an contra placita ſit factum, vt pœna committatur. *l.cùm pœna.43. de recept.arbitr. l.ſtipulatio.38. §.alteri. ℥.de verb.oblig.l fin. ℥.de prætor.ſtipul.*

¶ An verò nouare correus poſſit, non iniuriá 9 dubites, propterea quòd hoc Venuleius *in l. ſi rem.31.§.fin.℥.de nouatione.* affirmare, Paulus *in d. l. ſi vnus.* negare videatur. Verius videtur quod D communiter receptum eſt, vt ſocij nouare non poſſint: *d.l.ſi vnus.* iam enim antè diximus, ſocium ius ſuum auferre ſocio non poſſe. Atqui acceptilatione auferre poteſt. *d.l.nemo 69.pro ſocio.* Rectè: quia id in ipſa ſtipulatione actum eſt, vt alteri altero inuito ſolui poſſit. Integrum enim vnicuique promiſſum eſt: quare & integrū vni ſolui poteſt. At acceptilatio nihil aliud eſt, quàm ficta ſolutio, quæ iure ciuili pro vera habetur, & obligationem tollit. *§.item. Inſtit. quib.* E *mod.toll.oblig.tot.tit.℥ de acceptil.* Sed nouatio non extinguit obligationē, verum ſolummodò mutat. Quare cùm per eam non liberetur debitor, vt nec per delegationem, neque obligationi ſatisfiat: æquius eſt, correo ius ſuum aduerſus debitorem adhuc obligatū, durare, præſertim cùm in ſtipulatione permiſſum non inueniatur correo, vt mutare obligationem, ſed ſolùm vt ſolutionem acceptare poſſit. Contra eſt, ſi nouatio fiat ab eo, qui ſocius non eſt, neq; vllam contra- F ctus vtilitatem cum alio participat, ſed eam ipſe totam conſequitur, vt qui pecuniam mutuam ſolus dedit. Sanè hic nulla cauſa eſt, quare nouare is non poſſit, & alteri cui nihil effectu debetur, quiq; tantùm fideiuſſor eſt, poteſtatē agendi per nouationem auferre. *d.l ſi rem.31 § ſi duo. de nouationib.* Reliqua correorum facta, quæ obligationem aut extinguunt, vt ſolutio, acceptilatio, iuſiurandum: aut extinguēdam præſcriptione retinent, vt interruptio quam facit creditor, G debitor admittit: quin correis noceant atq; proſint, & in his vera ſit Pomponij *in l.penult.* [illegible]

minus habet dubitationis. Quare cùm pro inſtituto noſtro ſatis diu hîc hæſiſſe videamur, ad reliqua tranſeamus. *vide Cuiac. in d. l. ſi vnus. & alibi paſſim, de pactis.*

DE STIPVLATIONE ſeruorum. Tit. III.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio dubitandi & decidendi.*
3 *Quibus ſeruus ſtipulando acquirat.*

1 2 NOn † modò liberæ perſonę, ſed etiam ſerui ſtipulari poſſunt. Etſi † enim in ijs quæ ad ius ciuile pertinent, nulla eorum habetur ratio, *l. quod attinet. 33. de re iud.* neque perſonam ſuſtinere aliquam videntur: *§. ſeruus. Inſti. de cap. diminut.* tamen quia reſpectu domini, A caput habent, rectè ſtipulari poſſunt. Nam dominus cui acquiritur, quadam iuris interpretatione, per manum ſerui, tanquam inſtrumétum, contrahere fingitur. Itaque nihil intereſt, ſibi, an domino, an ſine adiectione ſeruus ſtipuletur. *l. 1. in prin. h. tit.* Quòd ſi plurium ſeruus ſit communis, pro dominicis portionibus ſingulis quæritur: niſi iuſſu vnius, aut nominatim alicui ſtipulatus ſit. *§. fin. Inſtit. eod. l. 1. §. ſi ſeruus. & §. communis. l. 5. cum ſimil. h. tit.* Sanè † ſi factum ſtipuletur 3
B ſeruus, quod ſuam perſonam reſpiciat: vt ſibi licere agere, ire, &c. perſona tantùm ſtipulantis continebitur: *§. pen. Inſtit. eod.* quia perſonalia facta ad alios tranſire non poſſunt. *l. vnica. §. ne autem. C. de caduc. tollen.* Porrò cùm hæreditas perſonam defuncti ſuſtineat, *l. hæreditas. 34. de acquir. rer. dom.* hæreditarius etiam ſeruus ſtipulari poterit: *in princ. Inſtit. eod.* exceptis ijs rebus quæ ſine vera perſona eſſe nequeunt, vt eſt vſusfructus. *l. vſusfructus. 26. hoc tit.*

DIGEST. LIB. XLVI.

DE FIDEIVSSORIBVS ET MANdatoribus. Tit. I.

1 *Continuatio.*
2 *Fideiuſſor quis, vnde dictus: quis expromiſſor & mandator.*
3 *Cauſa efficiens: qui fideiubere poßint, vel non.*
4 *Materia: & an naturali, ciuili, criminali obligationi fideiuſſor accedere poßit: & multarum antonomiarum conciliatio.*
5 *Forma: quomodo fideiußio contrahatur, & an in duriorem cauſam accipi poßit.*
6 *Finis & effectus: & quomodo fideiuſſores conueniantur.*

1 STIPVLATIONES † facimus aut noſtro nomine, aut alieno. Qui autem alieno nomine obligatur, fideiuſſor dicitur: & plerunque ab eo quem proprio nomine obligamus, alios accipimus, qui eadem obligatione teneantur: dum curamus, vt quod in obligationibus deduximus, tutius nobis debeatur. *l. 1. §. ſed aut proprio. ff. de oblig. & action.*

2 ¶ Fideiuſſor larga ſignificatione omnis is dicitur, qui alterius obligationem ſuſcipit, & fide ſua eſſe iubet: vnde & fideiuſſor dictus, *l. quamuis. 8. §. ſi mulier. 2 ff. ad S.C. Velleia.* ſiue ſit fideiuſſor, ſiue mandator, ſiue conſtituens, ſiue expromiſſor, *d. l. quamuis. §. ſi conuenerit.* hoc eſt, qui principalem ſe debitorem conſtituit pro alterius obligatione. *l. & eleganter. § ſeruus. ff. de dolo malo. l. 4. ff. de condict. cauſ. data.* Propriè autem fideiuſſor accipitur pro eo, qui per ſtipulationem ſe pro principali debitore obligat: *l. 1. C. de conſtit. pecunia.* quem ſponſorem aut appromiſſorem Cicero & veteres I.C. appellant. *l. 5. §. ſatiſdacceptio. de verb. oblig. l. in omnibus. 43. ff. de ſolutionib.* Quo ſenſu & hîc accipi, inſcriptio tituli docet, quæ fi-C deiuſſorem diſcernit à mandatore. Mandator autem præcedit obligationem, & is dicitur cuius mandatu contrahitur, vel qui mandat alicui credi, aut cum aliquo contrahi, atque ita fide ſua eſſe iubet, vel ſe ſoluturum eſſe conſtituit. *l. ſi vero. 12. §. ſi post creditam ff. mandati. gloſ. 1. & Dd. in Auth. de fideiuſſor. in princ.* Fideiuſſor autem plerumque ſequitur obligationem, quanquam & præcedere poteſt: *§. fideiuſſor. Inſt. de fideiuß.* nec mandatu eius principalis obligatio conſtituitur,
D ſed alterius rogatu accedit ad principalem obligationem, eamque fide ſua munit, vnde & mandati actionem habet. *l. hæredem. 14. l. ſi mandatu meo. 22. l. ſi fideiuſſor. 29. l. rogatus. 33. l. ſi quis. 46. l. ſi is qui. 50. cum ſimil. ff. mandati.*

¶ Cauſa efficiens fideiuſſionis, eſt voluntas 3
perſonæ idoneæ fideiubentis, diſertis verbis explicata. Dico Idoneæ perſonæ. Nam etſi regulariter omnes fideiubere poſſunt, qui obligari, *Azo in prin. C. eod.* tam patres quàm filijfamilias:
E *l. 3. § ſed ſi filius. de peculio. l. filiusfamilias. 8. C. eod.* tamen quia fideiuſſionis contractus damno duntaxat eſt ſpondenti, ſicuti dicitur, Sponde, præſtò noxa eſt: ideo quædam perſonę excipiuntur, quarum vtilitati adempta intercedendi poteſta-

te leges conſulunt: vt ſunt mulieres, *l. 1. ff. ad S.C. Velleian.* milites, *l. milites 31. C. de locat. & conduct.* ſeruus extra rem peculiarem fideiubens. *l. ſeruus. 20. h. t.* Pupilli tamen & minores authoritate tutorum ac curatorum rectè fideiubent, quamuis in integrum reſtitui poſſint, *l. ſi Titius. 49. h. tit. l. & ſi prætor 7. § non ſolùm. de minor.* eoque pro idoneis fideiuſſoribus non habeantur. *l. de die. §. 1. ff. qui ſatiſd. cog.* Etſi autem fideiuſſio videatur quædam eſſe donatio ac dilapidatio, *l. in perſona. 30. § 1. vbi laſ. de pactis.* quæ nec cum authoritate quidem tutorum his permiſſa eſt, *l. fin. §. fin. C. ſi maior factus alien. rat. hab. l. ab agnato. 12. l. fin. ff. de curat. furioſ.* (quia donare eſt perdere, *l. ſi filius fa. miliàs. 7 in princ. ff. de donat. l. contra 29. §. fin. ff. de pact. Bald. & Dd. in l. 1. C. ſi aduerſ. donat.*) tamen aliud receptum eſt, vt & in reliquis contractibus, quos infantiam egreſſi rectè tutore authore ineunt. *tot. tit. ff & C. de authorit. tutor.* Et certè fideiuſſio non eſt donatio, cùm ſi quid præſtet fideiuſſor, actione mandati repetere poſſit, vt ſupra dictum eſt. Sine horum porrò authoritate minores ex communi ſententia (nam contrà diſputari poſſet, *ex l. puberes. 120. de verb. obligat. & quæ dixi Inſt. de author. tut.*) fideiubendo non obligantur: *l. ſi curatorem. 3. C. de in integr. reſtit.* niſi minor quando curatorem non habet, *l. puberes. 120 ff. de verb. oblig. quam ita intelligunt Dd. ſed Cuiacius ibi contrà. dixi ff. de auth. tut.* aut dolo decepit aduerſarium tanquam maior vel curatorem non habens: *toto tit. ſi minor ſe maiorem dixerit.* quòd ſi dolus ceſſet, imputandum ei eſt qui cū eo contrahit, cuius conditionem ignorat. *l. qui cum alio. 20 vbi gloſ. 1. Decius & alij, de reg. iur.* Porrò clerici & monachi an fideiubere poſſint, alibi latiùs diſputatur. *in Auth. de ſanctiſſ. Epiſcop. & ab Hoſt. in Rubr. ext. eod. nu 3.*

4 ¶ Materia circa quam, & cui fideiuſſor accedere poteſt, ſunt omnes omnino obligationes, *l. 1. h. tit.* ex quibuſcunque ortæ contractibus, *§. 1. Inſtit. eod.* non modò principales, ſed etiam acceſſoriæ: *l. plures. 18. §. vlt. h. tit.* nec tantùm vtroque iure, tam ciuili quàm naturali firmæ, ſed etiam alterutro, nàm pro naturali tantùm obligatione rectè fideiubetur *l. quod enim. 18. l. fideiuſſor. 17. §. fideiuſſor. l. Marcellus. 26. hoc tit.* Eoque ſi debitor naturaliter obligatus maneat, dicendum eſt, & fideiuſſorem obligatū manere: *l. vbicunque. 61. h. tit.* vt ſi minor, *vide Dd. in l. Marcellus. h. tit.* aut mulier, *vide l. ſi mulier. 16. §. 1. ad Velleian. l. ſi verò. 12. §. hoc amplius. mand. Tiraquel. in leg. con. verb pe nult. gl. 2. num. 14.* aut alius principalis debitor reſtitutione in integrum à ciuili obligatione liberetur. *tot. tit. C. de fideiuſſ. minor.* Ideo autem huic obligationi accedere poteſt fideiuſſor, nec intelligitur in duriorem cauſam quàm principalis obligari: quia & ipſe debitor natura debet, ac ſi ſoluat, repetere nequit: nam de eiuſmodi obligatione naturali loquimur. *d. l. quod enim. d. l. fideiuſſor § fideiuſſor.* Itaque fideiuſſio, quæ quædam eſt ſolutio, aut certè ſolutionis ſecuritas, eodem modo ex obligatione naturali conſtabit, quo ſolutio. Econtrariò rectè ciuili obligationi accedit fideiuſſor, *d. §. 1. Inſt. eod.* quæ tamen eandem vim habeat; videlicet vt aut actionem producere, aut ſoluti impedire repetitionem poſſit. *vt in l. 4. §. ſi ex conuentione. ff. de re iud. l. Græcè. 9. & poſt. item hoc tit. l. penul. C. de non num. pec.* Nam quæ obligationes nullo iure tantam vim habēt, vt condictionem indebiti impediant, ijs haudquaquam rectè accedere fideiuſſores dicendum eſt: vt cùm quis præſcriptione temporis ab obligatione liberatur. *l. ſi quis poſtquam. 38. hoc tit.* Solutum enim ex hac cauſa repeti poteſt. *l. indebiti. 15 § 1. de condict. indeb. l. ſi quis. 8. C. de præſcrip. 30. annor. optimè tex. cum glo. in l. fin. §. fin. ff. rem ratam haberi.* De quo caſu loqui Paulum, *in l. ſi poſteaquam 38. hoc tit.* manifeſta eſt. Requirit enim fideiuſſio, cùm ſit acceſſoria, *l. hi qui. 3. hoc tit.* principalem obligationem cui adhæreat. *l. qui contra 12. hoc tit. l. 1. §. debitum. l. eum qui Epheſi. 5. ff. de conſtit. pecun.* nam acceſſorium ſine principali non conſiſtit: *l. 4. C. depoſ. l. cùm principalis. 139. de regulis iuris.* & iniquiſſimum eſſet, ad ſolutionem eius rei cogere fideiuſſorem, quam principalis debitor adeò non debeat, vt etiamſi ſoluerit, repetere nihilominus poſſit. Quare nec tunc tenebit fideiuſſio, cùm pro non obligato, *vt in d. l. qui contra.* aut turpi improbatoque legibus contractu interceditur: *l. cum lex. 47. hoc tit.* vt quādo pro eo fideiuſſum eſt, qui cùm libertus non eſſet, operas promiſit; *l. ſi quis pro eod. 47. hoc tit.* quas ab ingenuis exigi quoquo pacto, legibus eſt vetitum, *l. pen. §. ſi a parente quis fuerit manumiſſ. l. pen. ff. de obſeq. præſtand. Iaſ. in l. ſi non ſortem. § libertus. de cond. indeb.* idq; tuendæ libertatis cauſa, *l. Titio. 71 §. Titio. 2. de condit. & demonſt.* quæ cum iuris ſit naturalis, conſequens eſt, promiſſionem in eius fraudem factam, ex iure naturæ nullam vim obtinere. aut cùm quis pro ſeipſo fideiubet. *l. hæres. 22. hoc tit.* aut pro eodem eidem. *d. l. ſi quis pro eod. 57. §. 1. h. tit.* Sed an in criminalibus cauſis fideiuſſio locum habeat, quæſtionis eſt. Et verius videtur locum habere: *d. l. ſi quis 57. §. fin. hoc tit. l. 1. l. diuus. 3. ff. de cuſtodia reor. Auth. hodie. C. eodem. c. ſi clericus 1. §. fin. de ſent. excom. lib. 6. vide etiam c. cùm homo. cum gl. 23. quæſt. 5.* hactenus tamen vt fideiuſſores ſe ad pœnam pecuniariam obligent, *l. ſi quis. 4. de cuſtod. reor.* non etiam ad corporalem. *Dd. in l. ſi à reo. 71. §. fin h. tit.* Nam cùm nemo ſit dominus membrorum ſuorum, *l. liber. 13. ad leg. Aquil. c. ſi non licet. 23. quæſt. 5.* non poteſt ſe vllo quis contractu ad pœnam corporalem. *Bart. in d. l. ſi quis. circa prin. Bald. in l. 1. C. ne fideiuſſores dotium dentur. & in l. quoties. de nexal. action. Cyn. in l. ad commentarienſem. C. de cuſtod. reor. Panor. Imol. & communiter Canoniſtæ in Rubr. de fideiuſſ.* aut carceres, *Bart. in l. aliàs. 15. num. 10. & Dd. ff. ſolut. matrim. & in l. ob æs. vbi Bald. Sal. C. de act. & oblig. Hypp. ſing. 164* obligare (nam & hi pœnā continent, *l. 3. de cuſt. reor. l. 2. C. eod. tit.*) ſicuti nec ad torturam. *Dd. contra gl. in l. interdum. 56. §. qui furem. ff. de furtis. Hyppol. in pract. §. expedita. num. 55. Paris de Put. in tract. Syndic.*

Syndic. in verb. tot. iur. a. Quare non valet fideiuſſio de ſiſtendo aliquem ſub pœna corporali. *Bar. in l. 4. de cuſtod. reor. Angel. in tract. maleſ. ad verb. pro quib. fideiuſſ. in prin.* Et qui ſimpliciter pro ſonte fideiuſſit, etiamſi is aufugiat, pœna tamen ſolummodò pecuniaria mulctari debet. *d. l. ſi quis. de cuſtod. reor.* ad arbitrium iudicis: niſi certam ipſe (vt fieri ſolet) promiſerit, aut ſubire pro reo iudicium ſit paratus, *l. ſancimus. C. eod. l. 4. vbi Bar. C. de cuſtod. reor.* aut niſi dolo malo non exhibeat, aut eius dolo malo fiat, quo minus reus exhibeatur: tūc enim extra ordinem tenetur. *l. ſi Berſatorem. 13. vbi Dd. C. eod. d. l. ſi quis. vbi Bart. & Dd. gloſ. in c. cùm homo 23 quæſt. 5. Panorm. in d. Rubr. de fideiuſſor.* Iure porrò Saxon. Vuergeldio tantùm mulctari poſſe videtur. *Lands. lib. 1. artic. 65. D. Reinhart. diff. 21.*

5 ¶ Forma fideiuſſionis in ſtipulatione conſiſtit. *l. blanditur. 12. C. eod.* quæ ſemper interueniſſe præſumitur, ſi ſcriptum ſit fideiuſſum eſſe. *§. fin. Inſt. eod.* Sicuti autem reus principalis, niſi de ſe promittat, non obligatur: *l. ſtipulatio. 38. §. 1. ff. de verb. oblig.* ita fideiuſſores non aliter tenentur, quàm ſi quid daturos vel facturos ſe promittant, *l. ſicut. 66. hoc tit.* & quidem eidem creditori cui debitor debet; *d. l. fideiuſſor. 17. in princ. l. ſi mihi. 24. h. tit.* atque id ipſum quod in principali obligatione comprehenſum eſt. Nam ad aliud durius cauſa, re, tempore, loco obligari non poſſunt: *d. l. Gracè. §. illud cum §§. ſeq. vide Bartol. diſt. in d. l. hi qui. h. t.* etſi in cauſam leuiorem poſſint, *§. fideiuſſores Inſtit. eod. d. l. hi qui acceſſionis. 34. d. l. Gracè. §. illud.* puta in partem pecuniæ, aut ſub conditione, &c. *l. fideiuſſores. 10. hoc tit.* Etenim cùm leuius obligantur, ſubeſt certè obligatio cui accedant: cùm durius, non item, ſaltem in eo quòd plus eſt in fideiuſſione, quàm in principali. Deinde & illud abſurdum eſſet, maius accedere minori, & in acceſſoria obligatione plus eſſe quàm in principali. *d. l. hi qui acceſſionis. l. vnica vbi Dd. C. de ſent. quæ pro eo quod inter profer. l. Titius. 43. in fin. cum ll. ſeqq. ff. de act. empt.* Qua ratione placuit fideiuſſorem in cauſam duriorem acceptum, ne ad id quidem obligari, quod principalis debet. Cùm enim plus promiſerit, diuerſum à principali promiſiſſe videtur, & alia eſt obligatio ac proinde omnimodò non tenebitur. *l. Gracè. §. illud.* Quod verū puto, cùm reuera alia eſt obligatio: vt cùm debitor ſub conditione, fideiuſſor purè promittit. *d. § illud.* aut debitor obligatione dandi tenetur, fideiuſſor facturum *gloſ. in l. cùm filiusfamilias. 49. §. 1 ad verb neuter. de verb. obligat.* promittit: hic enim alia atque alia obligatio eſt, argumento eſt, quòd & ſtipulatio vitiatur, in qua pura eſt ſtipulatio, promiſſio conditionalis, vel contrà. *l. 1. §. ſi quis. de verb. oblig.* At cùm non alia eſt obligatio, ſed maior ſumma promittitur, hic videtur valere fideiuſſio, ſaltem in eam quantitatem cui obnoxius eſt principalis debitor. In maiore enim ſumma ineſt minor, *l. 1. §. ſi ſtipulanti. de verbor. oblig. l. ſi vnus. 27. § ſi cùm docenti. 5. ff. de pactis.* quæ & ipſa promiſſa videtur: *l. 1. §. 4. de verb. oblig.* dixi in § præterea. *Inſtit. de inutil. ſtipulat.* quare & promiſſio maioris ſummæ quàm quæ ſtipulatione concepta erat, nō omnino nulla eſt, tanquam diuerſa, ſed obligat in quantitatem ſtipulatione comprehenſam. *d. l. 1 § ſi ſtipulanti.* Quamuis autem hæc ita ſe habent: tamen poteſt efficacius quàm debitor ad eandem fideiuſſor *d. l. quod enim. d. l. fideiuſſor. d. l. Marcellus. hoc tit. cum alijs ſuprà allegatis.* cauſam obſtringi: puta inſtrumento quod executionem habeat paratam, *Bart. in d. l. hi qui. nu. 11. hoc tit. Bald. in l. ſi pro ea nu. 6. C. mandati.* aut adiectione alicuius pœnæ vel facti: *gloſ. ſingul. in l. ſicut. 66. in fin. quam ſequuntur Angel. & Imol. hoc tit. Bart. in l. centum. num. 6. de eo quod certo loco. quamuis contrarium ſentiat in d. l. hi qui. nu. 17.* ex quo vſitata hodie inter Germanos nobiles fideiuſſio, qua niſi principalis debitor ad diem conſtitutam ſoluat, ad certum ſe venturos locum, neq; inde diſceſſuros donec ſolutio fiat, fideiuſſores promittunt. *vide de hoc ord. imper. qua hoc nomine extra imperium fideiuſſores euocari vetat. ergo à contrario ſenſu, in imperio permittit. l. cùm prætor. 12 de iudicijs.* Cuiuſmodi tamen obligationem pleræque curiæ Principum, maioris vitandi mali cauſa improbant, ne ſuper ijs ius dici, aut executionem fieri permittunt. Nihil etiam impedit, quo minus fideiuſſio non modò ſequi, ſed etiam præcedere principalem obligationem poſſit, *§. fideiuſſor. Inſtit. de fideiuſſ.* atque ita in futurum concipi. *l. non quemadmodum. 35. ff. de iudicijs.* ſic tamen vt priùs fideiuſſor conueniri nequeat, quàm principalis. *l. fideiuſſor. 57. l. fideiuſſor. 16. §. 1. hoc tit.* Habet enim eius obligatio tacitam conditionem ex promiſſione principali, & ad id tempus trahitur, quo illius, nempe principalis dies eſt ventura. *l. ſi teſtamento. §. fin. l. ſi fideiuſſor. 32. hoc tit.* Quare quod ad effectum attinet, ſemper ſequitur obligationem principalem. Fideiuſſor etiam vel purè, vel ſub conditione, vel ad tempus, vel ex tempore dari & accipi poteſt: *l. Lucius. 38. ff. mand. l. ſi pro ea. 10. C. eod. tit.* quo caſu poſt lapſum temporis non tenetur, etiamſi principalis vlterius ſe obligauerit. *l. ſi cùm Hermes. C. locati. Iaſ. in l. 1. nu. 18. ff. de iudic.*

¶ Finis fideiuſſionis eſt, vt creditori caueatur. 6
in princ. Inſtit. eod § fin. Inſt. de replicat. Effectus, quòd fideiuſſor peræquè tenetur atque principalis debitor, videlicet ad id quod tempore fideiuſſionis erat in obligatione, ſiue ſors fuerit, ſiue vſura. *l. fideiuſſores. §. 1. h. t. l. initio. 9. C. de pact. inter empt. l. ſi mandator. 8. C. quod cum eo qui in alien. poteſt.* non etiam quod ex mora aut delicto debitoris accedere poteſt; *l. centū. de eo quod certo loco. l. cùm quis. 22. de act.* quia fideiuſſio eſt ſtricti iuris. *Dec. conſ. 507. nu. 2. cum ibi alleg.* niſi in omnem cauſam fideiuſſerit. *l. quæro. 56. ff. locati.* Deinde fideiuſſores ſinguli in ſolidum obligantur & conueniri poſſunt, ſi plures ſint: niſi creditor petitionem ipſe diuidat: *l. reos. 23. l. liberū. 16. C. eod.* [illegible] ſinguli enim obligationem principalem fide eius ſua ſubent. *l. 3. C. eod. tit.* Ex epiſt. tamen diui Adriani beneficium diuiſionis habent: *vide Paul. lib. 3. tit. 20.*

& a-

& à ſingulis, qui tempore litis conteſtatæ ſoluen- A
do ſunt, viriles exigi debent. *§. ſi plures. Inſtit. eod.*
Dico, qui ſoluendo ſunt: nam inopis aut obli-
gatione exempti portionem reliqui ſuſtinent.
l. ſi Titius. 49. l. ſi plures. 28. hoc tit. l. 3. C. eod. Id au-
tem ſciendum eſt, iure nouo (nam apud veteres
contrà fuit, *l. 5. C. eodem. Paul. lib. 2. tit. 17.*) non a-
liter quàm in ſubſidium, hoc eſt, abſente debito-
re, vel quia ob potentiam facilè conueniri ne-
quit; *Iaſ. in §. item ſi quis. num. 68. Inſtit. de act. vi-
de ibidem Angel. & Hyppol. in Rubr. de fideiuſſ. vbi* B
multas tradit exceptiones ad d. Auth præſente. C. eod.
aut excuſſis principalis debitoris bonis; fideiuſ-
ſorē aut eius pignora *§. 1. vbi gl. ad verb. hypothe-
carijs. in Auth. de fideiuſſ. Auth hoc ita ſi debitor. vbi
Salic. nu. 3. & 4. C. de pign.* poſſe conueniri: *Auth.
præſente. C. eod.* quod ita verum eſt, ſi de hoc legis
beneficio ante litis conteſtationē excipiat. *Ang.
& Iaſ. in §. item ſi quis in fraudem. Inſtit. de actionib.
Hyppol. in Rubr. de fideiuſſ. Euerar. in loc. legal. loco
ab ordine. pag 2.* Quin & de bonis principalis fi- C
deiuſſorem, ſi ita videatur, ſatisfacere poſſe. *Bart.
in Auth. ſi captiui. num. 3. C. de epiſc. & cler. per l. ſi
procurator. § ſi ignoranter. ff. mandati.* Item ſi vnus
fideiuſſorum conuentus ſoluat, reliquos libera-
ri: poſſe tamen eum petere à creditore ceſſio-
nem actionum, quibus aduerſus fideiuſſores, qui
quidem ſoluendo ſint, agat, vt viriles præſtent.
*l. ſi fideiuſſores 42. §. idem reſpondit. l. fideiuſſoribus.
18. l. cùm is. 37. hoc tit. vide Bart. in l. Modeſtinus. nu.
9. & 10. ff. de ſolutionib. Euerar. conſ. 1. per tot.* Quod D
ante ſolutionem vel in ipſa petendum eſt, ne
ſublata per ſolutionem omni obligatione atque
actione, nihil ſuperſit poſtea quod cedi poſſit.
d. l. cùm is. l. Modeſtinus. 76. ff de ſolutionib. Poſtre-
mò & hoc teneatur, ex fideiuſſione non dari a-
ctionem fideiuſſori contra principalem, ante-
quam exoluat; niſi aliter conuentum ſit, aut de-
bitor dilapidare cœperit, aut ipſe fideiuſſor con-
demnatus ſit, *l. ſi pro ea. 10. C. mandati.* aut diu in
obligatione ſteterit. *l. Lucius. 38. C. mandati.* (quod E
arbitrio iudicis eſt æſtimandum, *Bald. in d. l. ſi pro
ea. nu 12.*) aut in fideiuſſores parata ſit ex inſtru-
mento guarentigiato executio. *Baldus præallega-
to loco.* Solutione autem facta, aut poteſtate agen-
di ex iam dictis cauſis conceſſa, fideiuſſor exige-
re poteſt, non modò principale debitum quod
ſoluit, ſed quicquid fideiuſſionis nomine, dam-
ni iniuriæúe paſſus eſt: *Bald. in d. l. ſi pro ea. nu. 15.
C. mandati.* idque contraria mandati actione, à
principali debitore eiusque hæredibus; ceſſa ve- F
rò, à confideiuſſoribus; vt dictum eſt. Contraria
fideiuſſioni, quibus tollitur, ſunt ſolutio, *d. l. cùm
is. l. Modeſtinus. de ſolutionib.* item nouatio, *l. 4. C.
eodem.* prorogatio termini, *vide tamen Iaſ. in l. 1. in
fin. C. de iudicijs. & tit. ſeq.* abſque nouo fideiuſſo-
ris conſenſu facta, ſententia definitiua, *Caſtr. &
Iaſ. nu* [illegible] *de iureiurando. Tiraq. in l. boues. 89. §.
hoc ſer*[illegible]*e. num. 48. de verb ſignif.* obligationis
diuturnitas, *vide in l. ſi pro ea. C. mandati. Ferrar. in
form. ſeq. ſeu Sax. in fin.* repræſentatio principalis G
rei ſemel facta, niſi totius iudicij fideiuſſor ac-
ceptus ſit; *Hyppol. in Rubr. de fideiuſſ. num. 99. Iaſ.
& Tiraq. præallegato loco.* & alia multa, quæ ex
præmiſſis ſumi poſſunt.

DE NOVATIONIBVS & delegationibus. Tit. 11. C. 8. 42.

1 *Continuatio.*
2 *Nouatio, vnde dicta, quid ſit.*
3 *Species nouationum.*
4 *Cauſa efficiens.*
5 *Materia; & num. 2.*
6 *Forma, quomodo contrahatur.*
7 *Finis & effectus.*
8 *De delegationibus, 2. tituli parte.*
9 *Quomodo contrahantur.*

QVandoquidem † executi ſumus, quomo- 1
do contrahantur confirmenturque ſtipu-
lationes: reſtat, vt qua ratione iterum diſ-
ſoluantur, excutiamus. Soluuntur autem noua-
tione, delegatione, ſolutione eius quod debetur,
& acceptilatione: *Inſt. quib. mod. toll. oblig.* de qui-
bus ordine eſt exponendum.

¶ Nouatio à nouo ſeu nouando nomen ha- 2
bet. Eſt enim prioris debiti in aliam nouam ob-
ligationem, vel ciuilem, vel naturalem, transfu-
ſio atque translatio: hoc eſt, cùm ex præceden-
te cauſa ita noua conſtituitur, vt prior obliga-
tio perimatur. *l. 1. l. ſi pupillus. 9. hoc tit.* Nec in-
tereſt, qualis obligatio præceſſerit, vtrum natu-
ralis, an ciuilis, an honoraria, vtrum verbis, an
re, ac conſenſu conſtituta, modò vt obligatio fue-
rit. Nam quæ non eſt, vt conditionalis, tolli non
poteſt, priuſquam conditio extiterit. *l. ſi Stichum.
8. §. 1. hoc tit. l. quod in diem. 12. ff. de acceptilationib.*
Dico autem, Prioris debiti. Nam ſi aliud debi-
tum in obligationem deducatur, non erit noua-
tio, ſed alia ſeparata obligatio *l. ſi non ſortem. 26.
§. ſi centum. de condict. indeb.* niſi id actum ſit in-
ter partes. verbi gratia: ſi pro homine vel equo
qui prius debebatur, dentur & promittantur de-
cem: *Salic. in l. fin. num. 3. C. eod. Bart. in l. penult in
fin. de prætor ſtipul.* non intelligetur prioris obli-
gationis facta innouatio, ſed noua conſtituta ob-
ligatio, niſi de nouatione expreſſim inter con-
trahentes conueniat.

¶ Nouatio *de hac materia vide etiam Paul. l. b. 5. 3
tit. 8.* autem duplex eſt. Alia voluntaria, quæ fit
ſtipulationibus: alia neceſſaria, *l. aliam. 29. h tit.
l. non ſolet. 86. de regulis iuris.* quam inducit litis
conteſtatio, *d. l. 29. hoc tit.* & ſententia. *gloſ. in l. 1.
C. de iudicijs. per l. Iulianus. 60. de condictione inde-
biti.* Ideo autem neceſſaria dicitur, quia volens
nolens debitor ad eam compellitur: iudicium
enim redditur in inuitum. *l. inter. 83. ff. de verbo-
rum obligationibus.*

¶ Cauſa efficiens nouationis, eſt aut litis con- 4
teſtatio; aut voluntas perſonarum contrahen-
tium

tium, verbis declarata: dum tamen adultæ perſonæ ſint, & ſui iuris: neque enim nou[...] poſſunt in aliena poteſtate conſtituti: vt pupi[...], minores, *l.nouare.20. §.5.hoc tit.* prodigi, *l.3.hoc tit.* filijfamiliâs, *l.filiusfamiliâs.23. hoc tit.* & ſeruus, *l. ſeruus.16. l.fin. hoc tit. §.præterea. Inſtit.quib.mod. toll.oblig. l.In perſona.30.§.1.de pactis.Cuiac.obſeru. lib.8.cap.11.*

5 ¶ Quod ad materiam attinet, dictum eſt, omnes obligationes quocunque modo contractas, nouari poſſe. *l.2.hoc tit.*

6 ¶ Forma nouationis conſiſtit in verbis. nam extra iudicium per ſtipulationem conficitur. *l.1. l.2.de legat.2.l.1. §.1.hoc tit. l.1. C.eod.tit.* Nouatio autem fit aut purè, aut in diem, aut ſub conditione: ſed non ante conditionis euentum nouatio perfecta eſſe intelligitur. *l.quoties.14 l.ſi rem. 31. hoc tit.* Quam etiam in vniuerſum tum demum fieri placuit, cùm hoc expreſsè & diſertis verbis agitur, vt prior obligatio nouetur. Qua in parte ius vetus à nouo diſcrepat. nam iure veteri ſufficiebat quomodocunque id agi, ſiue verbis, ſiue conuentione, ſiue nouæ perſonæ interuentu. *l.2.hoc tit.l.2.C.eod.* Hodie autem ex conſtitutione Iuſtiniani non aliter (extra delegationem tamen vt paulò pòſt dicetur) fit nouatio, quàm ſi diſertè contrahentes exprimant ſe velle primam obligationem aboleri, & fieri nouam, *l. fin.C.de nouationibus. §.penult. Inſtit.quib.mod.tollitur oblig. l. ſi delegatio. vbi Salic. num. 3. C.eodem. Alex.conſil.173.viſis. num.4.5.6.7. vol.7. & conſil. 60.viſo. num.2. volum.6.ne ope quidem exceptionis, vt dicit communem Alex conſil.72.viſis.nu.1. vol.2.* Quare prorogato ſolutionis termino, non intelligitur facta nouatio, nec fideiuſſores liberantur. *Iaſ.latè in l.1.num.18.& 19.cum ſeqq. C.de iudic.& in l.lecta. ſi cert.pet. vide Imol.contra alios, in c.conſtitutus.de fideiuſſor.*

7 ¶ Finis & effectus nouationis eſt. vt perempta priore obligatione, vnà cum acceſſorijs, fideiuſſione puta & pignoribus, *l nouatione.18.hoc tit.* ex ſecunda is qui nouauit teneatur. Et hæc de nouationibus: iam alteram tituli partem, quæ delegationes complectitur, paucis percurramus.

8 ¶ Delegare, eſt vice ſua alium reum creditori, vel cui is iuſſerit, dare. *l.delegare.11.h.t.* Nec multum diſtat delegatio à nouatione, præterquam quòd in delegatione ſemper inſit nouatio, *l.2.C. eod.§.penult.Inſt.quib.mod.tollitur oblig.* etiam iure, vt putatur, nouiſſimo, *Bartol.in l. ſingularia. num.19.& ibid.Iaſ nu.38.39.ſi certum petatur.Dec. conſil.421. plenè. num.16. & 17.ex doctrina Bart.in l.delegare.11. de nouat. Alex.conſil.173. viſis. num.2. vol.67.& conſil.10.viſis.num.1.vol. 2. & conſil.60. viſo.num.1.vol.6.* niſi aliud diſertè ſit actum: non autẽ è diuerſo nouationi ſemper delegatio; cum inter eoſdem ſine perſonæ nouę interuentu, nouatio recte conſtituatur.

9 ¶ Delegare autem quis poteſt, vel vôce, vel ſcripto, vel nutu: *l.delegare.17.h.tit.* nihil enim aliud eſt, quàm mandare: *l.ſi quis.12.in fin. hoc tit.* qui contractus conſenſu conſtituitur, vt alibi diximus. *ad tit mandati.ff.* Et hoc quidem verũ eſt, quod ad delegantem attinet: nam is qui delegatur, non modò conſentire, ſed etiam ſtipulanti verbis promittere debet: *l.1. C.eod.* conſenſus enim eius neceſſarius eſt, quia nemo inuitus obligatur. *l. nec emere. C. de iur.deliber. l. ficut. C. de actionibus.* Stipulatione autem opus eſt: quia hæc conuentio in nullum iuris gentium contractum incidit, planè vt verbis ciuilibus ſit corroboranda. At nominis venditio, aut ceſſio, etiam ignorante eo aduerſus quem actiones mandãtur, contrahi ſolet: *l.1. C.eod.* nec enim hic noua aliqua obligatione implicatur debitor, ſed tantummodò ſolutionem veteris obligationis, & exactionem creditor alteri mandat: *l.3.C.eod.* quod inuito etiam debitore fieri poſſe, certum eſt. *l.1.C.eodem. in fin.l.nominis. C.de hared.vel act.vend. l.nemina.ff.de hæred.vel act.vend.*

DE SOLVTIONIBVS ET liberationibus. Tit. III.

C.8.43.

1 *Quid ſit ſolutio.*
2 *Diſpoſitio huius tituli.*
3 *Quis rectè ſoluat.*
4 *Cui rectè ſoluatur.*
5 *Forma: & ſolutio quomodo fiat.*
6 *Finis & effectus.*
7 *Explicatio l.1.h.t.*
8 *Quæ vim ſolutionis habeant.*

SOlutio † largè accipitur pro qualibet liberatione; *l.ſolutionis.54.h.tit.l.ſolutionis.176.l. liberationis.47.ff.de verb.ſign.* propriè autem pro eius rei quæ debetur exolutione; *vt in tot.h. tit. Inſtit quib.mod.tollitur oblig.* de qua † hæc ordine [...]amus: quis rectè ſoluat, cui, quid, quomodo, quis ſit ſolutionis effectus, & quæ affinia. Is igitur † qui debet, rectè ſoluit, ſi maior ſit, ſuique iuris. nam qui ſub tutoribus curatoribusque degunt, vt ſine horum authoritate contrahere prohibentur, ita nec ſoluere poſſunt. *l. quòd ſi fortè.13. §.1.cum ll.ſeqq. h.tit. l.quoties.10.§. ficut.de adminiſtr.tut l.ſi procurator.6.§.fin.de condict.indeb. vide quæ dixi Inſtit. quibus alien.non lic. §.3.& tit.quib.mod.obl.ſol.* Quinetiam is qui non debet, nomine debitoris, quamuis ignorãtis, ſoluere poteſt, & continget liberatio. *l ſolutionis.25. l.ſi pro me.40. h.tit. l.ſoluendo. 41. de negocijs geſtis.* Secus ſi ſuo nomine, id eſt, ad ſuam obligationem, puta fideiuſſoriam diſtrahendam ſoluat *l. Caſſius.16. l.quoties.37.hoc tit.* tunc enim debitor ſolummodò ope exceptionis adiuuatur. *l.Papinianus.28. cum ibi notat ff.mandati. Dd.in l.Modeſtinus.76. hoc tit.* Solutur † autem rectè creditori adultæ ætatis, non etiam minoribus, ſub cura tutelãue conſtitutis. *d.l.quòd ſi fortè. §.1.l.in pupillo. 47. hoc tit.* Et quidem inuito creditori recte ſoluitur: *l.quod quis.49.de actionibus. l.quod in diem.*

70.h.

70.*hoc tit. l.acceptam.*19.*C.de vſuris. l.obſignatione.* 9.*C.eod. Dd.in l.quis Romæ.*122.*in princ. ℥.de verb. obligat.* item adiecto ſolutioni in obligatione. *l.ſi ſtipulatus fuero.*11.*l.cùm quis.*28.*l.cùm decem.*71.*h. tit.* Sed & ſeruo ex peculiari contractu rectè ſoluitur. *l.ſi quis ſeruo.*18.*l.ſi ſeruus.*31.*l.quod ſeruus.* 35.*hoc tit.* Extraneis autem, quibus neque debetur, nec ſolutio permiſſa eſt, non rectè: *l.inuito.* 12.*C.de ſolutionibus.* niſi volente mandanteq; creditore, *l.*4.*C.eod.l.ſolutam.*49.*hoc tit.* aut habente ratum: *l.ratum.*13.*d.l.ſolutam.*49.*l.cùm decem.*71. §.1.*h.tit.* vt cùm procuratori generali, vel ad hoc ſpeciale ma[nd]atum habenti ſoluitur. *l.vero.*12.*h. tit.* Dico Generali: nam ei qui ad litem tantùm datus eſt, non rectè fit ſolutio: *l.hoc iure.*86.*h.tit.* vt nec falſo procuratori, aut ei cuius mandatum eſt reuocatum. *d.l.vero.l.cùm quis.*38.§.1.*hoc tit.* Quanquam hoc caſu, debitor reuocatum mandatum ignorãs, ſi ſoluerit, ex æquitate liberatur, *l.qui hominem* 34.§.*ſi Titium. d.l.vero.§.fin.* Id autem ſoluendum eſt quod debetur: non enim cogitur creditor aliud pro alio recipere. *l.*2.§.1.℥.*ſi cert.pet.l.cùm is.C.eod.*

5 ¶Forma ſolutionis eſt, vt eodem omnino modo ſoluatur, quo debetur. nam, verbi gratia, inuito creditori alio loco quàm quo conuentum eſt, non rectè ſoluitur: *l.*1.*l.penult. & toto tit.de eo quod certo loco.* §.*loco. Inſtit.de actionib.* aut alio tempore, *l.qui Romæ.*122.*in princ. vbi Dd.de verb. oblig.* niſi citeriore (tempus enim adiectum debitoris gratia videtur: *l.eum qui calendis.*41.§.1.*de verb.obligat. l.quod in diem.*70.*hoc tit. l. quod quis.* 49.*de actionibus.*) aut in alia moneta; niſi creditoris nihil interſit. *l.Paulus.*99.*hoc tit.* deinde & totum quod debetur eſt ſoluendum, ad hoc vt contingat liberatio: *l.etiam.*27.*l.qui ſibi.*33.§.1. *hoc tit.d.l.obſignatione.*9.*C.eodem.* neque enim per partes ſolutionem admittere creditor compellitur, vt verius plerique exiſtimant. *in l.tutor.§.Lucius. de vſuris. & in l.*2.§.1.*de verb.obligat.* Et quidem ita ſoluẽdum, ne quo modo res auferri poſſint, ſiue in ſpecie debeatur. *d.l.qui ſibi. in princ. l.ſi rem meam.*20.*hoc tit.* ſiue in genere. *d.l.etiam. d.l.qui ſibi.*§.1.

6 ¶Finis & effectus eſt, vt tollatur obligatio, quę ſolutione ipſo iure perimitur. *Inſtit.quibus modis tollitur obligatio.in princ.* Sed quoties quis ex pluribus cauſis debet; & ſoluit aliquid, quod non omnibus, ſed aliquibus tantùm debitis ſufficiat: hic quæri ſolet, in quam rem ſolutum, & quę ex-

7 tincta obligatio videatur. Et † quidem, vt inquit Vlpianus, *in l.*1.*h.tit.* in arbitrio ſoluentis eſt dicere, quod potius debitum voluerit ſolutum: & quod dixerit, id ſolutum erit. Poſſumus enim certam legem dicere ei quod ſoluimus. Quoties verò non dicimus in quid ſolutum ſit, id eſt, quódnam ex debitis ſolutum eſſe velimus; in arbitrio eſt accipientis, cui potius debito acceptum ferat: dummodo in id conſtituat ſolutum, quod ipſe ſi deberet, eſſet ſoluturus, quoque debito ſe primò exoneraturus eſſet: id eſt, in id debitum quod non eſt in controuerſia, aut

A in illud in quod pro alio quis fideiuſſerat, *l.*4.*l. cùm ex pluribus.*97.*hoc tit.* aut cuius dies nondum venerat: *in d.l.*1. quæ quidem lectio ſi mendoſa nõ eſt, hanc interpretationem neceſſariò habet, vt tum ſolutio cedat debito in diem, cùm nullum præſenti die debetur: alioqui planum eſt, certa & præſentia grauiora eſſe futuris; & in illa potius quàm hæc, ſolutionem conuertendam. *l. cùm ex pluribus.*103.*h.tit.* Neq. verò Vlp. hic certos gradus facit obligationum, ad quos ſolutio

B ſit referenda: ſed promiſcuè exempla recenſet, omiſſo grauiſſimo etiam debito, quod videlicet vſuris pœnisq; implicatum eſt, & ante omnia ſolui debet. Quare hæc exempla ſuo quæque loco rectè diſtributa valere debent, vt ita in vnumquodque ſolutio imputetur, cũ nullum grauius maiorisq; momẽti debitum præcedit. ac fortaſſe pro, Aut in illud, &c. Vlp. ſcripſerat, Haud in illud, vt Ruſſardus annotauit: *in d.l.*1. & Contius *lib.Diſput.*1.*cap* 7. ait, Græcos ita legere paſſim:

C Non in id debitum quod eſt in controuerſia; aut in illud, &c. vt particula Non, transpoſita videatur inſcitè, etiam in Florent. quæ lectio contextui ſanè quàm optimè cõgruit, & omnẽ difficultatem tollit. Permittitur autem creditori in id quod velit ſolutum conuertere: dummodò ſic conſtituat, vt in re ſua conſtitueret ipſe: *d.l.cùm ex pluribus.*97. ſed conſtituere in re præſenti, hoc eſt, ſtatim atque ſolutum eſt, debet. *l.*1.2.3.4.*cum multis ſeqq.h.tit.* Quòd ſi nõ conſtituat, ſiquidem

D ſummæ ſint omni ex parte æquales, decedit de omnibus pro rata: *l.illud.*8.*h.t.* ſin autem aliqua durior vel grauior exiſtat, primò in eam acceptio feretur. *l.*3.*cum multis ſeqq.h.tit.*

¶Sunt porrò quædam vi & effectu ſolutioni 8 paria: vt primò oblatio rei debitæ, depoſitio & conſignatio, quæ ipſo iure liberat. *l.obſignatione.* 9.*C.eod.l.acceptam.C.de vſuris.* Secundò, confuſio obligationum: vt cùm debitor creditori, aut contrà creditor debitori ſuccedit. *l.Stichum.*95.§.*adi-*

E *tio. h.tit. l.*1.§.*ſi debitor. ad l.Falcid. l.ſi Stichum.*39. §.1.*l.Vranius.*72.*de fideiuſſorib.* Tertiò ſatisfactio, cùm alio modo ſatisfit volenti creditori, quàm de quo conuentum eſt; puta pignoribus, nouatione, delegatione. *l.ſatisfactio.*52.*h.tit. l.ſi rem alienam.*§.*omnis.de pignor.act.* Interitus etiam ſpeciei liberat debitorem, perinde atque ſolutio: *l. verborum.*107.*h.tit.l.ſi ex legati cauſa.*23.℥.*de verb. obligat.* dum tamen ante moram debitoris intereat: *l.quod te.*℥.*ſi cert pet.* quin & iuſiurandum

F loco ſolutionis cedit, *l.iuſiurandum.*27.*de iureiurando.* & pactum de non petendo: quod tamen naturalem tantùm obligationem, quæ conſenſu conſtat, contrario conſenſu tollit. nam ciuilem ſolummodò elidit æquitate exceptionis. *d.l.Stichum.*§.*naturalis.hoc tit.*§.*præterea. Inſtit.quib.modis tollitur oblig.* Affinis eſt etiam ceſſio. *l.non ſolùm.*33.§.3.*de vſucap.* Nam quæ res debita ſolui, eadem non debita cedi dicitur, *d.l.non ſolùm. vbi Cuiac.*§.*vltim.vbi vide quæ ſcripſi.Inſtit.de vſufruct.*

G *l.Modeſtinus.*72.*hoc tit.l.*2.*C.de act.cum ſimul.* Sed ex his omnibꝰ nihil tam ſolutioni conſimile eſt, quàm

quàm acceptilatio: de qua reſtat, vt pauca ex- A
ponamus.

DE ACCEPTILA- tionibus. Tit. IIII.

C.8.44.

1 *Quid ſit acceptilatio, & vnde dicta.*
2 *Cauſa efficiens: & an ſit iuris ciuilis acce-ptilatio.*
3 *Qui acceptum rogare & facere poßint.*
4. *Materia: quæ obligationes per acceptil. tollantur.*
5 *Forma: quomodo contrahatur, an conditionem recipiat: & de Aquiliana ſtipulatione.*
6 *Finis & effectus.*

1: ACceptilatio † eſt liberatio per mutuam C
interrogationem, qua vtrumq; contingit
ab eodem nexu abſolutio. *l.1.hoc tit.* nam
debitor per acceptilationem, quaſi ciuilem ſolu-
tionem liberatur: & creditor dicitur abſolui ac
liberari obligationis nexu, quia deſinit ei actio
competere: *gloſ. in l.1.§.non autem.de exercitoria a-
ctione & in l.quoties.10.§.ſicut.de adminiſtr.tutor.*
Acceptilatio, inquit Iuſtin. *§.1.Inſt.quib.mod.toll.
oblig.* eſt imaginaria ſolutio: id eſt, quæ ſpeciem
ſolutionis iure ciuili refert: tollit enim obliga- D
tionem: cui Theophilus *in d.§.1.* differentiæ gra-
tia addit, Solennibus verbis conſtans: qua nota
ab alijs imaginarijs ſolutionibus diſcriminatur.
Etſi autem nouatio quoque ſolennibus verbis
conſtat, & priorem obligationem tollit: tamen
propriè imaginaria ſolutio non eſt, quippe quæ
debitorem non liberet, neque abſoluat, ſed alio
nouo nexu retineat deuinctum. Acceptilatio au-
tem dicta eſt, ab acceptum ferendo: acceptum e-
nim ferre nihil aliud eſt, quàm fateri ſe ab aliquo E
accepiſſe. *l.ſi ex plurib. 89. de ſolutionibus. l.ſeruus.
6.de manumiß.l.ſoli 48.§.1.de iure iurand.l.cum &
ſortis.35.de pignor.act.* Vnde rectè acceptilatio di-
cta eſt ea verborum conceptio, qua creditor tan
quam ſolutione facta acceptum ſe habere dicit,
& debitorem liberat.

2. ¶ Cauſa efficiens. eſt voluntas benigna credi-
toris, acceptum ferentis: quam lex fauens libe-
rationibus *l.Arrianus.41 de actionib.* approbat, &
hanc liberandi formam valere iubet: vnde & iu- F
ris ciuilis actus, quod ad formam attinet, dicitur:
l.actus.78. de reg.iur. quamuis quatenus conſen-
ſum conuentionemque continet, & ijs qui iuris
non ſunt ciuilis participes permittitur, rectè ad
ius gentium referatur. *l.an inutilis.8 §.fin.h.tit.§.
2.vbi dixi. Inſt.quib.mod.toll.oblig.vide Cuiac.lib 5.
cap.36. & in tit.de verb.oblig.& de tranſact.* Scien-
3 dum † tamen eſt, eum duntaxat acceptum roga-
re poſſe, qui debet: & acceptum facere, cui debe-
tur. Itaque procurator, tutor, curator, ſeruus, fi- G
lius, pater, &c. non rectè alieno nomine acceptū

A faciunt aut rogāt, niſi nouata priore, & in perſo-
nam rogantis transfuſa obligatione. *l.5.l.an inu-
tilis.8.§.ſeruus.cū §.ſeq.l.ſpecies.11.l.& per iuſiuran
dum.13.§.tutor.l.pen.h.tit.* Acceptilatio enim verbis
fit per ſtipulationem: nemo autem alteri ſtipu-
lari poteſt. *l.ſtipulatio.38.§.alteri.ꝗ de verb.oblig.*

¶ Materia quæ in acceptilationem cadit, eſt 4
verborum obligatio: acceptum enim ferri non
poteſt, niſi quod verbis contractum eſt. nam ac-
ceptilatio verborum obligationem tollit, quia
B & ipſa verbis perficitur: quod autem verbis non
eſt contractum, tolli hoc modo nequit. *d.l.8.§.
acceptum. l.niſi.84.h.tit. §.item per acceptilationem.
Inſt.quib.mod.toll.oblig.* Vnumquodque enim eo-
modo eſt tollendum, quo eſt colligatum. *l.nihil.
36. de regulis iuris. l.ab emptione. vbi Dd. de pactis.*
Quia tamē ratione conuentionis, iuris gentium
cenſetur (vt paulò antè diximus) acceptilatio:
ideò ſi aliæ quàm verborum obligationes acce-
pto ferantur, vim pacti habebit ea conuentio,
C niſi appareat conſenſum non eſſe. *d.l.an inutilis.
8.l.fin.h.tit. l.cùm emptor.5. de reſcind. vendit. l.ſi v-
nus.27.§.ſi acceptilatio.7.de pactis.* Planè quoniam
libertorum operę per ſtipulationem promittun-
tur, *l.3.cum legibus ſeqq.l cùm patronus.22. cum ll.
ſeqq.de oper.libert.* nihil cauſæ eſt, quo minus per
acceptilationem ea obligatio tolli poſſit, etiamſi
iuſiurandum, vt fit nonnunquam, *l.vt iuriſiuran-
di.7. de oper.libert.* fuerit adiectum. *l.& per iuſiu-
randum.13. hoc tit.* Hoc enim naturam eius obli-
D gationis cui adijcitur, induit. *l vlt C.de non numer.
pec.l.7.§.vlt.de pactis. l.fin qui ſatiſd.cog.Iaſ.in l.qui
iuriſdictioni. num.4.de iuriſd.*

¶ Formam acceptilationis hanc tradit Impe- 5
rator *in d § item per acceptilationem.* ex Vlpiano, *in
d.l.an inutilis. §.finali.* vt debitor interroget ad
hunc modum: Quod ego promiſi tibi, habéſne
acceptum? & creditor reſpondeat, Habeo. Quin
& Græcis aut alterius linguæ verbis fieri poteſt,
ſicuti alia quæuis ſtipulatio, vt hoc modo: *ἔχεις
E λαβὼν δηνάρια τόσα; ἔχω λαβών.* Ex hic apparet, &
verbis tantummodò fieri acceptilationem: &
ideo per hanc eas duntaxat diſſolui obligatio-
nes, quæ verbis conſtant. Quare ſi quid ex alia
cauſa debeatur, in ſtipulationem id prius dedu-
ci, atq; ita demum per acceptilationem tolli de-
bet: quem ad vſum compoſita eſt ab Aquilio Iu-
riſconſulto (vnde & Aquiliana dicta) ſtipulatio,
per quam contingit vt omnium rerum obli-
gatio in ſtipulationem deducatur, & ea tollatur
F per acceptilationem. *l.& ex vno.18.h.tit.d §.item.*
Acceptilatio autem nec in diem, nec ſub condi-
tione fieri poteſt: *l.4.& 5.h.tit.l.actus.78.de regul.
iur.* quia exemplo ſolutionis naturalis (quam rea
lem vocant) eſt inducta. *l.in diem.5.h.tit.* Vt enim
vera ſolutio non fit, niſi numerata in præſens
pecunia: *l.3.de pignorati actione. l.accepiam.9. vbi
Dd. C.de vſuris.* ita nec ficta, cuiuſmodi eſt acce-
ptilatio, quicquam operatur, ſi in præſens ni-
hil efficiat, ſed per adiectionem dies aut con-
G ditionis ſuſpendatur: *l.actus.78.de regulis iuris.* fi-
ctio enim imitari veritatem debet. *l.filio. 28.
de liber.*

de liber & poſth. l. adoptio 16. de adopt. Bart. in l. ſi is
qui. num. 22. de vſucap.

6 ¶ Finis & effectus eſt, vt quaſi ſolutione facta
omnis tollatur per acceptilationem obligatio
atque actio. *d. l. in diem. §. item l. 4. Cod. de tranſact.*
cum ſimilib.

DE PRAETORIIS STIpulationibus. Tit. V.

1 *Continuatio.*
2 *Species prætoriarum ſtipulationum.*
3 *De iudicialibus.*
4 *De cautionalibus.*
5 *De communibus.*
6 *Quomodo hæ diſtent ab ijs quæ in l. 5. de verb. oblig. explicantur.*
7 *Cauſa efficiens: & materia.*
8 *Forma.*
9 *Finis & effectus.*

1 POſtquam † in genere dictum eſt de ſtipula-
tionibus, quomodo contrahantur & diſſol-
uantur: exequamur nunc quaſdam earum
ſpecies, quæ prætoris authoritate ſunt introdu-
ctæ. *de his vide Paul. lib. 5. titul. 9. Cuiac. obſeru. lib.*
4. cap. 39. Gouean. lib. 1. cap. 35. & quæ dixi Inſtit. de
diuiſ. ſtipul.

2 ¶ Prætoriarum ſtipulationum tres videntur
eſſe ſpecies: iudiciales, cautionales, & commu-
3 nes. Iudiciales † eas dicimus, quæ propter iudi-
cium, vt quod in illud deductum eſt, firmum ra-
tumque ſit, interponuntur: puta rem in iudicio
ratam haberi, iudicatum ſolui, & ex operis noui
nunciatione. Hæ porrò diſtant ab ijs iudiciali-
bus ſtipulationibus, quarum alibi fit mentio. *in*
l. 5. de verb. oblig. Quas ideo iudiciales appellant,
non quod ad iudicium pertineant, ſed quia in-
ductæ legibus aut conſtitutionibus, mero iudi-
cis officio exiguntur: vt cautio de dolo malo, &
conſimiles, de quibus Theoph *Inſt. de diuiſ. ſtipul.*
At hæ iudiciales dictæ ſunt, non à iudice, ſed à
iudicio, quod a prætore ad firmanda iudicia ſint
inductæ, multumque ab illis diſcrepant: quia ex
iuriſdictione prætoris deſcendunt, & ſatiſdatio-
ne opus habent (vt poſtea dicemus) quæ in illis
non obtinent.

4 ¶ Cautionales etſi omnes dici poſſunt præ-
toriæ aliquo reſpectu: *l. 1. §. 1. in fin. hoc tit.* tamen
propriè illæ dicuntur, quæ in hoc proditæ ſunt,
non vt iudicium, ſed rem de qua agitur, conſti-
tuant cautiorem. Hæ inſtar actionis habẽt: *d. l. 1.*
§. cautionales. hoc eſt, ab officio magiſtratus no-
bili implorãtur, quaſi per actionem. quod enim
illo officio expediendum eſt, id non minus peti
poteſt, quàm quod iure actionis debetur. *l. 4. §.*
hoc autem. de damno infecto. l. quòd ſi. 25. §. fin. de mi-
noribus. vide Iaſ. in l. 1. num. 8. de iuriſd. Denique,
inquit I.C. *hic in d. l. 1. §. cautionales.* vt ſit noua-
tio, intercedunt: hoc eſt, vt quod alioqui præ-

A ſtandum ex aliqua obligatione erat, in nouam
obligationem, nempe ſtipulationem, deduca-
tur, & in tuto locetur, datis fideiuſſoribus. vt de
legato ſtipulatio; *l. ſi Stichum. 8. §. 1. de nouat. toto*
tit. vt legat. nom. caue. de tutela, quæ eſt rem pupil-
li ſaluam fore; *tot. tit. §. tit. 1.* rem ratam haberi. *§.*
tot. tit. rem rat. habit. & damni infecti: de qua ſti-
pulatione alibi eſt dictum.

¶ Communes ſunt ſtipulationes, quæ fiunt 5
iudicio ſiſtendi cauſa. *d. l. 1 §. communes.* nam cùm
B neq; planè iudiciales ſint (non enim in hoc fiunt
præcipuè, vt iudicium ſit firmius, & res quæ pe-
titur in tutiore loco collocetur, ſed ne fruſtra
dies agendi præſtituatur) nec omnimodò cau-
tionales (nam aliquatenus ad firmitatem iudicij
pertinent;) eoque miſtam quandam habeant na-
turam; viſum fuit, communes appellare. Alia † 6
ſanè ratione communem vocat Pomponius, in
d. l. 5. de verb. oblig. eam quæ eſt Rem pupilli ſal-
uam fore (nam ea hîc ad cautionales pertinet)
C ſtipulationemque duplæ, & de rato: propterea
videlicet, quòd hę interdum à prætore, interdum
à iudice dato exigantur. *d. l. 5. tot tit. Inſt. de prætor.*
ſtipul. Ac ne temerè hæ ſpecies confundantur;
illud in vniuerſum tenendũ eſt: à Pomponio *in*
d. l. 5. generalem tradi ſtipulationũ diuiſionem:
hîc autẽ agi de certa ſtipulationum ſpecie, nem-
pe de prætoria; quæ ruſum ſubdiuiditur in eas
quas modo dixi formas.

¶ Cauſa efficiens harũ ſtipulationum eſt præ- 7
D tor, qui eas introduxit, & cuius iuſſu interponi
ſolent. Materia circa quam, intelligi poteſt ex
exemplis ſuprà propoſitis.

¶ Forma eſt, vt his ſtipulationibus quid fieri 8
conueniat; *l. 6. hoc tit.* eoq; nomine fideiuſſores
dentur. Generaliter enim in omnibus prætorijs
ſtipulationibus ſatiſdatur: *l. 3. hoc tit.* perſonæque
deſiderantur interuenientium: *l. prætoriæ. 7. h. tit.*
adeo vt neque pignoribus quis, neque pecuniæ,
vel auri argentiue depoſitione in vicem ſatiſda-
E tionis fungatur: *d. l. prætoriæ. 7.* quod hodie non
admodum obtinet; niſi quando bona per ſe ſunt
pignori ipſo iure tacitè obligata, vt in cautione
Rem pupilli ſaluam fore, & ſimilibus. *vide §. qui*
ſatiſd. cogan. & tit. in quib. cauſ. pign. tacit. contr. &
quæ dixi Inſt. de diuiſ. ſtipul. Sunt tamen quædam
in quibus repromiſſio ſufficit, quas Vlpian. enu-
merat. *in l. 5. §. ſtipul. hoc tit.* Quia verò hæ ſti pu-
lationes incertum continent, quanti nimirum
ea res erit: ideo ad euitandas probationum eius
F quod intereſt, difficultates, ſolet in his primo
conuenire, vt quid fiat: & ſi factum non ſit, certa
pœna inferri; vt pœnæ nomine ſtipulatio com-
mittatur. *l. in omnibus 6. l. fin. hoc tit.* Illud etiam
ſciendum eſt; ſæpius interponi prætorias ſtipu-
lationes, cùm ſine culpa ſtipulatoris cautum eſ-
ſe deſijt. *l. 4 hoc tit.*

Finis eſt, vt res de qua agitur cautior ſit, inter- 9
poſita verborum obligatione: ideoq; hæ omnes
ſtipulationes natura ſua cautionales ſunt. *l. 1 §. 1.*
G *in fin. h. tit.* Effectus eſt, vt niſi quod conuenit ſit
factum, agatur ex ſtipulatione aduerſus debito-
rem

rem principalem, eiuſq; fideiuſſores, *l.4.§.1.tit.* A
1. in id quanti ea res eſt: hoc eſt, quanti intereſt
factum eſſe: aut ad pœnā, ſi qua ſit verbis com-
prehenſa. *d.l.6.d.l.fin.h.t.*

REM PVPILLI VEL adoleſcentis ſaluam fore. Tit. VI.

1 *Continuatio.*
2 *Qui rem pup.ſal.fore promittere cogantur.*
3 *Cui promiſſio fiat.*
4 *De actione huius ſtipulationis, cui, quando, aduerſus quem, ad quid detur.*

1 CVm † pleræque ſtipulationum prætoria-
rum ſpecies, alio loco, prout erat com-
modum, ſint tractatæ, vt, de legato, *ad tit.* C
vt legat. nom. ℥. operis noui nunciatione, *ad tit. de*
oper. no. nunc. ℥. damno infecto, *ad tit. de dam. in-*
fect. ℥. &c. nūc reliquas hîc expediamus, de qui-
bus nihil haſtenus fuit dictum: cuiuſmodi ſunt,
rem pupilli ſaluam fore, iudicatum ſolui, rem
2 ratam haberi. Rem † pupilli vel adoſcentis ſal-
uam fore, tutores & curatores, antequam admi-
niſtrationem ſuſcipiant, ſatiſdare debent: exce-
ptis teſtamentarijs, & datiuis qui ex inquiſitio-
ne ſunt. His tamen à collega poterit offerri, vtrū D
ſatis accipere velint, an ſatiſdare. *l. datiuus. h.t.*
3 Cauetur † autem hac ſtipulatione ipſi pupillo:
l.4. in prin. h.t. qui ſi præſens eſt, & fari poteſt,
etiamſi eius ætatis erit, vt non intelligat quid
agatur: tamen propter vtilitatem receptum eſt,
rectè eū ſtipulari & agere. *l. ſeruum.6.h.t.* Quòd
ſi aliter erit, ſeruus pupilli; aut eo deficiente, ſer-
uus ſeu notarius publicus, eius nomine ad ac-
quirendam pupillo actionem ſtipulabitur: *l.2.l.*
ſeruum.6. h.t. aut ſanè dare aliquem prætor de- E
4 bebit cui caueatur. *l.3.h.t.* Ex † cuius ſtipulatio-
ne nō quidem ipſo iure pupillo acquiritur: ne-
mo enim alteri ſtipulari poteſt; *l. ſtipulatio iſta.*
38. §. alteri. ℥. *de verb. oblig.* ſed ex æquitate vtilis
actio datur. *l.4.h.t.* Hac autem ſtipulatione con-
tinetur id quod ex tutela fieri oportet. *l. cū rem.*
11. l. cum pupillus. 9. l. ſi poſteaquam. 10. h.t. Itaque
datur eodem modo quo tutelæ actio: & ex ea
tum demum agi poteſt, cum & tutelæ, *l.1.h.t.* fi-
nita videlicet tutela: *l.4. §. hanc ſtipulationem. h.* F
t. etiamſi in curatoribus & protutoribus ſtipu-
lationis dies cedat, & agi poſſit, ſimulatq; quid
ſaluum eſſe deſijt. *d.l.4. §. pen. & fin.* Agitur au-
tem ex hac ſtipulatione aduerſus tutores, protu-
tores, curatores, qui tamen geſſerunt, eorumq;
fideiuſſores: *d.l.4.§.1.* & quidem aduerſus ſingu-
los in ſolidum, ſi pupillus agat; ne ex vna tutela
plures cauſæ variæq; quæſtiones apud diuerſos
fortè iudices, diuiſa actione conſtituan-
tur. *l. fin. in fin. h.t. l.2. de exercit.*
actio. cum ſimilib. G

IVDICATVM SOLVI. Titulus VII.

1 *Tres clauſulæ huius ſtipulationis.*
2 *De re iudicata, clauſula.*
3 *De re defendenda.*
4 *Dolum malum abeſſe.* B
5 *Explicatio l. nouiſſima.*

OLim † cōuentus actione reali; aut in per- 1
ſonam, ſed alieno nomine, ſatiſdare iu-
dicatum ſolui cogebatur: *in prin. Inſtit. de*
ſatiſdationib. quæ quidem ſtipulatio tres clauſu-
las in vnum collectas habet; nempe de re iudi-
cata, de re defendēda, & de dolo malo. *l. iudica-*
tum.6. h.t. Prima † eſt de re iudicata, vt in tantū 2
C committatur ſtipulatio, præſteturq;, quantum
iudex deberi pronunciauerit, *l. iudicati. 9. h.t.* ex
cauſa tamen principali: nam ſi quid rei iudica-
tæ acceſſerit ex contumacia aut delicto rei, ad
id iniquum eſſet fideiuſſores teneri. *l. vlt. C. de fi-*
deiuſſor. l. centum. de eo quod certo loco. Secunda † 3
eſt de re, hoc eſt, de cauſa defendēda: vt niſi bo-
ni viri arbitratu lis agaē, & defendaē reus, quan-
ti hoc nomine intereſt, exigere actor à reo & fi-
deiuſſoribus poſſit. *gl. & Dd. in l. cum quærеba-*
D *tur.13. & in l. iudicamus. 9. h.t.* Res autem defen-
ſa non videtur, ſi non in ſolidum defendatur. *l.*
ex clauſula. 17. h.t. aut non loco idoneo, *l.5. §. fin.*
h.t. aut quando certum eſſe incipit, neminem
poſſe exiſtere, qui reum defendat. *d.l.2. §. ob rem.*
Nouiſſima † clauſula iudicatum ſolui ſtipulatio- 4
nis eſt, dolum malum abeſſe, abfuturumq; eſſe.
Quare † & ad principium ſtipulationis refertur, 5
& in futurum tempus permanet. *l. nouiſſima 19.*
h.t. In hac ergo ſtipulatione, quia plures cauſæ
E ſunt vna quantitate concluſæ; ſi committatur
ſtipulatio ex vno caſu ſtatim, (id eſt, ante ſen-
tentiam, vt fieri poteſt in duabus poſterioribus
clauſulis: *d.l. cum quærebatur. d.l. nouiſſima.* eti-
amſi prioris dies non niſi poſt rem iudicatam
cedat, *l.1. hoc tit.*) amplius committi ex alio non
poteſt; *l.5.§ in hac. hoc tit.* ſi videlicet idem, puta
id quod in vniuerſum intereſt, & ex eadem cau-
ſa ab eodem petatur: aliàs enim ſecus eſt, *l. fin.*
hoc tit.

REM RATAM HABERI & de ratihabitione. Tit. VIII.

1 *Qui ſatiſdare debeant rem ratam haberi.*
2 *Quando committatur hæc ſtipulatio: & quæ actio hinc detur.*
3 *De iure Sax.*

13 REm † ratam haberi petunt à ſe mutuò procuratores actoris & rei, aut cum non ſatis idoneè de mandato conſtat, *§. ſin autem Inſt. de ſatiſdati.* aut cum alioqui mandatum exhibere non coguntur: vt coniunctæ perſonæ. *l. maritus.21. C. de procurator.* nam qui alieno nomine agit, quacunq; (vt inquit Vlpianus) actione, id ratum habiturũ eum, ad quem ea res pertinebit, cauere debet: *l. non ſolùm.39.§ 1. de procurator.* rei tamen defenſor, ſi iudicatum ſolui ſatiſdederit, non alio ſatiſdationis onere grauandus eſt; niſi in certis caſibus. *d. l. non ſolùm. §. ſi ſtatus. & § eſt caſus.*

2 ¶ Ex hac ſtipulatione agitur aduerſus promiſſorem, eiuſq; fideiuſſores, & ſucceſſores; niſi aliud ſit actum; *l. ſi ſine. 22. § ſi procuratores. & § ſi in ſtipulatione h. t.* in id quanti intereſt dominum rem ratam habuiſſe: *l. in ſtipul. 19. h. t.* quæ quidem ſtipulatio committitur ſtatim atq; dominus de re geſta certior factus, ratam eam non habet. Hoc autem accipiendum eſt ὁ πλατ, & cum quodam ſpacio temporis; quod magis intellectu percipi, quàm elocutione exprimi poteſt: eiuſmodi enim relinquendum eſt, quod ad deliberandum de præſenti negocio ſufficiat; niſi fortè certum tempus in ſtipulatione ſit adiectum. Quòd ſi dominus primò ratum non habeat, poſtea immutata voluntate ratificet; etſi ſummo iure commiſſa eſt ſtipulatio; tamen exceptione doli promiſſor ſe tueri poterit. *l. quo enim. 12. §. 1. h. t.*

¶ Huius ſatiſdationis apud Saxo. qui in iudicijs vnam tantùm de expenſis cautionem ab actore exigere ſolent, nullam à reo; *Chil. in pract. cap. 46.* nō magnus eſt vſus; niſi quando coniuncta perſona ſine mandato agit: tunc enim iuxta leges, *d. l. non ſolùm. d. l. maritus.* rem ratam dominũ habiturũ, cauere debet. *Chil praal. loco cap. 21.* 3

DIGEST. LIBER XLVII.

DE PRIVATIS DELICTIS. Tit. I.

1 *Continuatio, & num. 3.*
2 *Diuiſio criminalium iudiciorum.*
3 *Quæ priuata, quæ publica iudicia.*
4 *Regulæ communes de iudicijs criminalibus rectè pernoſcendis.*

1 EXPEDITIS † iudicijs tàm ciuilibus quàm prætorijs; ad ea tandem, quæ crimē continent, pœnamq; perſequũtur, veniamus. 2 Hæc † autem criminalia iudicia, aut ſunt priuata, aut publica: vt etiam Platoni Ciceroniq; *Plato lib. 6. de legib. Cic. lib. 3. de Natur. deor. & alibi.* placuiſſe video. 3 Priuata † ſunt, in quibus iniuria priuato illata, cognitione iudicis, etiam pedanei, datiq; vindicat: *l. locatio. 9. §. quod illicitè. de publican. l. vlt. h. t. l. 1. de teſtib. l. vnic. C. quand. ciuil. ac præiud. crim. l. fin. de furt.* publica, quæ ex legibus publicorum iudiciorum veniunt, *l. 1. ff. de pub. iudicijs* & ſcelus in Rempublicam commiſſum, coram ſuperiore magiſtratu, penes quem ſit imperiũ, perſequuntur. Sed de priuatis, quæ magis cohærent, & vicina ſunt ſuperioribus iudicijs ciuilibus, prius eſt exponendum: quæ ſunt aut ordinaria, aut extraordinaria. *l. fin. h. t. tot. tit. de extraord. crim. vide Cuiac. obſ. lib. 8. cap. 33.* Ordinaria ſunt, in quibus certa pœna præſtituta eſt, certaq; & ciuilis petendi & iudicandi forma ſeruatur: *l. fin. h. t.* eoq; non niſi illis quibus iniuria facta eſt, concedi horum actio ſolet, *l. 1. in fin. de iniur.* Extraordinaria verò ſunt, quibus nulla certa pœna præſtituta eſt; & in quibus ad certam pœnam ſolenni modo, certaq; petitione nō agitur; ſed petitur pro arbitrio iudicis, proq; qualitate cōmiſſi, examinatio fieri, & pœna imponi. Cum autem illud arbitrium varium ſit; & huiuſmodi examinatio ac pœna, pro varietate delicti commutetur, etiam ad torturam & mortem (vt paulò pòſt dicemus) extendi poſſit: fit vt hæc iudicia magis ad publica accedant; & fine eum plurimùm popularia, ita vt quilibet de populo hæc intētare poſſit; *t. t. de popul. act. de ſepul. viol. de ex. crim. &c.* & vt actor, velut in publicis, ſe in crimen ad pœnæ ſimilitudinem ſubſcribere debeat. *l. vlt. h. t.* Etſi autem alia delicta priuata, ordinarijs iudicijs ſint incluſa, alia arbitrio iudicis extra ordinem punienda relinquantur *tot. tit. de ext. crim.* tamen ſciendum eſt, etiam de ordinarijs extra ordinem agi poſſe: *l. fin. h. t. l. vlt. de fur. l. vlt. de iniur.* quia ſæpe circumſtantiæ aggrauant delictum, vt pœna grauiore quàm ſit ordinaria, videatur puniendum.

4 ¶ Porrò in ingreſſu horum iudiciorum, hæc velut communia ἀξιώματα prænoſſe oportet, antequam ad ſingulorum expoſitionem deſcendamus. Primò, pœnalibus actionibus hæredes non teneri, nec cæteros ſucceſſores; *l. 1. in prin. h. t.* niſi lis cum defuncto fuerit conteſtata: *l. vnica. C. ex delictis defunctor. l. pœnalia. 124. l. omnis. 182. de regulis iuris.* ſed noxam ſemper caput ſequi, ſuumq; tenere authorem, *d. l. 1. in fin h. t. l. ſancimus. C. de pœnis.* & cum eodem extingui: *tot. tit. C. ſi reus vel accuſ. l. vlt. ad l. Iul. maieſta.* hæredibus tamen actiones plerorumq; priuatorum iudiciorum dari, *vide Iaſ. in l. pen. § fin. ne quis eum qui in ius voca. gl. in l. 2. §. emancipatus de coll. bon.* vt furti, &c. *d. l. in §. hæredes.* maxime cū crimini a-

liter

liter intentantur. *Bar. in l. final nu. 8. h. t.* Deinde, nunquam plura delicta concurrentia facere, vt vllius impunitas detur, quin potius vnum prægrauare alterum: *l. 2. h. t. vide* ℨ *tit. de pæn.* maius tamen delictum plerunque ad ſe trahere quod minus eſt. *Salic. in l. adulter. 5. num. 3. & 4. C. de adulter.* Item duobus (vt dixi) modis agi priuatis etiam ordinarijs iudicijs: aut ordinariè ad mulctam certam pecuniariam legibus præſtitutam apud ordinarium iudicem; aut extra ordinem ad vindictam, & incertam, neq; iure definitam pœnam, ſed ab arbitrio eius cuius ea de re notio eſt, vt præfecti vrbis, pendentē, *l. fin. h. t. l. fin.* ℨ*. tit. 1. l. fin. de iniur.* Eiuſmodi autem pœnam, aut actor ſibi petit applicari; & ciuile priuatum, ordinarium ac pecuniarum iudicium inſtitutum eſſe intelligitur: *d. l. locatio. 9. §. quod illicitè. de pub. d. l. fin.* ℨ*. tit. 1.* aut arbitrio iudicis puniri reum, pœnámue pecuniariam velut mulctam applicari non ſibi, ſed fiſco poſtulat; & vtrouis hoc modo extra ordinem criminaliter agi videtur. *d. l. vlt. de iniur. & de fur. ita eſt communis diſtinctio gloſſ. in l. 3. verb. centum. de ſepul. viol. Bart. in l. fin. num. 3. & 4 h. t. Cano. in Rub. ext. de iud. Imol. in Rub.* ℨ*. de pub. iud. Iaſ. in Rub. C. de iud. num. 2. Maran. in Spec. aur. part. 4. diſt. 1. §. in ſumma. vbi gloſſ. & Ang. Inſtit. de iniur.* Nam & fiſci cauſa publica eſt, & pœna arbitraria non modo corporalis eſſe, ſed etiam ad mortem extendi, ſi ſubſit delictum ea pœna dignum, poteſt. *hanc dicit communem eſſe concluſionem Maran. in Spec. aur. parte 4. diſtin. 1. & in diſt. 3. per totum. & eſt originalis ſententia gloſſ. in §. in ſumma. Inſtit. de iniurys. Bart. in l. final. vbi pub. educa. deb. Bald. in c. 1. §. iniuria. de pact. iur. firm. Iaſ. in l. etſi. num. 3. C. ſi con. ius vel vtil. pub.* Per autem multum intereſt, vtrum criminaliter agatur, an ciuiliter; vt alibi eſt annotatum. *Maran. in Spec. aur. part. 4 diſt. 1. num 33. cum mult. ſequent.* Illud etiam hic tradendum eſt; ex omni delicto, vtrouis modo, & criminaliter agi poſſe ad pœnam, & ciuiliter ad id quod intereſt, & damnum datum: *l. locatio. 9. §. quod illicitè. de publica. l. 3. C. ad leg. Aquil. l. fin. h. t. l. qui nomine. vbi Bart. l. qui hodie. §. 1. de falſ. l. nequicquam, vbi gloſſ. ff. pro ſoc. Maran. præalleg. loc. num. 3. Boſſ. in pract. crim. tit. de furt. num. 37.* nec vnam actionem altera conſumi, niſi quando vtraque in vindictam intenta eſt: *l. 1. vbi Bart. & Dd. C. quan. ciuil. act. Bart. in l. 2. §. 1. vi bon. rap. & in l. prætor. §. ſi dicatur. de iniur. Maran. præalleg. loc. nu. 5* imò vtramq; vno libello poſſe ſimul proponi, non quidem æquè principaliter, ſed ſubalternatim: ſcilicet vt principaliter intentetur criminale iudicium, & ſecundariò damna atque impenſæ, vnà cum ſumptibus litis, iudicis officio reſtitui petantur: *Bar. & Dd. in l. interdum. de pub. iud. & in l. 2. §. 1. vi bon. rap. Maran. præalleg. loc. nu. 20.* aut è diuerſo. Illud vltimò tenendũ, non haberi, ne quidem iure Sax. cauſam pro verè criminali, niſi ex qua pœna corpori venit infligenda. *vide quæ dixi* ℨ*. ad tit. de quæſt. & de pæn. Sachſ. diff. 13. per art. 53 lib. 1.*

DE FVRTIS.

Titulus I. I.

C. 6. 2.

1 *Continuatio.*
2 *Furtum vnde dictum.*
3 *Quid ſit.*
4 *Nec voluntate ſola, neq; conatu furtum fieri.*
5 *Quarum rerum furtum fiat.*
6 *Cuiuſmodi voluntas doloſa attẽdatur in furto.*
7 *Furtum lege naturæ prohiberi.*
8 *Species furtorum.*
9 *Cauſa efficiens.*
10 *Materia.*
11 *Forma: qui furtũ quomodo faciãt: & qui pœna furti ex qua cauſa teneantur.*
12 *Finis & effectus.*
13 *De actionibus ciuilibus.*
14 *De actione dupli & quadrupli.*
15 *De actione criminali, & iudicio capitali.*

INter † priuata delicta frequentiſſimum eſt 1
furtum: cui coercendo, nullæ hodie cruces,
nulla tormenta ſufficiũt: tanta eſt in pleriſq;
aliena habendi rapiendiq; libido. Furtum, † La- 2
beo ſecutus Varronẽ ait, dictum à furuo, id eſt, nigro, quòd clàm & obſcurè, ac plerunq; noctu fiat, vt apud Homerum: κλέπτῃ δέ τε νυκτὸς ἀμείνω. Nam & Græci κλέπτην furem, ἀπὸ τοῦ καλύπτειν, hoc eſt, à tegendo & occultando dixerunt. Sabinus autem Iuriſconſultus, *l. 1. h. t.* & Gellius, *lib. 1. cap. 18.* à Græco vocabulo, quo fures φῶρες appellantur, dictum malunt. nam & Græci παρὰ τὸ φέρειν, à ferendo φῶρας dixerunt: *l. 1. h. t.* idq; probabilius eſt, & rei congruentius, vt furem ac furtum à ferendo appellatum dicamus: quia aliter fieri nequit furtum, quàm auferendo & contrectando. Sola enim cogitatio furem non facit; *l. 1. §. 1. h. t.* ſed fur is eſt, qui dolo malo rem cõtrectat alienam. *Paul. lib. 2. tit. 31.*

¶ Furtum eſt contrectatio rei fraudulosa, lu- 3
cri faciendi gratia, vel ipſius rei, vel etiam vſus eius, poſſeſſioniſue: quod lege naturali prohibitum eſt admittere *l. 1. in fin. h. t. §. 1. Inſtit. de oblig. quæ ex delicto.* Eſt cõtrectatio.) qui enim alienam rem attrectat, cùm ſe id inuito domino facere iudicare deberet, furti tenetur. *Gell. lib. 11. ca. 18.* Itaq; † neq; ſolus animus ſufficit, *d. l. 1. §. 1.* 4
neq; conatus furandi ſine contrectatione: vt ſi quis intrârit in domum alienam furti faciendi gratia, neq; dum quippiam cõtrectarit: *l. vulgaris. 21. § qui furti. h. t.* hic enim pœna furti non tenetur, ſed mitiore arbitraria. *l. ſaccularij. de extr. crim. Fel. in tract. quand. crim. punia. Hipp. conſil. 83. num. 41. Chaſſ. in conſue. Burgund. tit. des iuſtices. §. 5. verb. s'il n'a grace. num. 113.* Non etiam econtrario plena ablatio amotioq; neceſſaria

 eſt, ſed

eſt,ſed ſufficit attrectari rem tantùm,modò ani- A
mo lucrandi defraudandiq́; ea dominum: vt fit
in re depoſita, commodata, oppignorataq́;. *l.ſi
pignore.54.h.t.§.furtum autem.Inſtit. de oblig quæ*
5 *ex delicto.*Rei.)videlicet alienæ,mobilis † & cor-
poralis. nam propriæ regulariter furtum nō fit,
l.qui iniuriæ.53.§.fin.h.t. niſi cum alio ſit com-
munis, *l.ſi ſocius.45.h.t. l.rei communis.45. l.meri-
tò.51.ff.pro ſocio.* aut alius in ea ius habeat; vt ſi ſit
oppignorata; *§.aliquando. Inſt.de oblig.quæ ex de-
licto.l.in actione.19.§.fin.h.t.*aut alterius uſusfru- B
ctus ſit,vel poſſeſſio. *l.creditoris.15.§.1. l.cum æs.
20.l.qui iniuriæ.53. §.fin.h.t. optimus textus in l.2.
§.in hac actione. ff. vi bon.raptor.* Addo,mobilis.)
nam immobilia auferri aut occultari ad defrau-
dandum dominum non poſſunt: *l.verum.25.h.t.*
licet veteres aliter exiſtimârint. *l.quare.35. ff. de
vſucap. §.quod autem. Inſtit. de vſucap.* Subiungo,
corporalis.) nā incorporalia nec tangi, nec con-
trectari poſſunt: *l ſeruus. §.incorporales. ff. de ac-
quir.rerum domin.* etiamſi qui poſſeſſionis inter- C
uertendæ gratia, quæ incorporalis eſt,rem con-
trectat, furtum facere videatur, in re tamen cor-
porali atq; mobili. *l.1.§ Scæuola. ſi quis teſta. lib.l.*
6 *verum.25.h.t.* Fraudulosa.) id eſt, † eo animo fa-
cta,vt dominus inuitus re ſua fraudetur. *l pen.in
fin.ff.de condict. cauſa data,&c.* nam ſine eiuſmo-
di fraudulenta voluntate furtum non commit-
titur: vt ſi quis voluntate domini ſurripiat, *l.
qui vas.48. §.qui ex voluntate .h.t.* aut probabi-
liter putet dominum permiſſurū. *§.placuit. Inſt.* D
de oblig. quæ ex delicto. nam ſine affectu furandi
furtum non fit. *d.§.placuit.vbi paſſim tot.tit.de hac
materia vide quæ ſcripſi.* In hoc autem verbo dif-
ferentia latet, qua furtum diſtinguitur à rapina,
quæ & ipſa lucri gratia fieri ſolet; nec tamen oc-
cultè ac fraudulenter, ſicuti furtum; ſed aperta
inuaſione per vim & arma. *tot. tit. ff. vi bono. ra-
ptor. & tit. ad l. Iuliam de vi publica. & ad l.Iuliam
de vi priuata.* Additur,lucri faciendi gratia.) nam
qui alio animo occultat, aut fraudem commit- E
tit, non facit furtum: vt qui libidinis cauſa alie-
nam ancillam celat, *l.verum.39. h.t.* aut qui ta-
bulas inſtrumentaq́; amouet, nō lucrandi (nam
ſic furtum committeretur,*l.qui tabulas.27.h.t.l.
Paulus.16.in prin.ff.de falſis.*) ſed occultandæ ve-
ritatis cauſa. Hic enim potius in falſi crimen ſe
induit.*d.l.Paulus.in fin.* Itaq; voluntas maleficia
diſtinguit. *d.l.qui iniuriæ.53.h.t.* Nihil autem in-
tereſt, ſiue ipſam quis rem lucrari velit, ſiue
vſum rei(mobilis ſcilicet)& poſſeſſionē: *d.l.cre-* F
*ditoris. d.l.verum. d.l.cum æs. cum simil.h.t.d. l.1.ſi
quis.teſt.lib.* quod enim ius eſt in tota re,idem eſt
in parte aut vſu rei. *l.quæ de tota.75. ff.de rei ven-*
7 *dicat.*Poſtremo † loco adijcitur: quod lege natu-
rali prohibitū eſt admittere.) quod accipiendū
eſt de lege in natura humana & ratione poſita,
quæ docet, abſtinendum eſſe alienis,oſtenditq́;.
diſtinctionem dominiorum huic corruptæ na-
turæ planè eſſe conſentaneam. *l.1.cum ibi nota-
tis.ff.de acq.rer.dominio.vbi in fin.dixi.*
8 Furtorum † duo ſunt genera: manifeſtum, &

A nec manifeſtum.Fur manifeſtus eſt,quem Græ-
ci ἐπ᾽ αὐτοφώρῳ appellant: id eſt, in,aut cum ipſo
furto deprehenſum, *l.3.h.t.*aut indicatum, *l.7.in
fin.h.t.l ſiue.10. quem text. Bald. in definitione furis
manifeſti dicit ſingularem.de condict furt.* antequā
quò deſtinauit, perferret. *l.4.h.t.* Nec manife-
ſtum furtum quid ſit, inde apparet: nam quod
manifeſtum non eſt, hoc ſcilicet nec manife-
ſtum eſt.*l.8.h.t.*Conceptum & oblatum furtum,
ſpecies potius actionum ſunt furto cohæren-
B tes, quàm genera furtorum. *§.furtorum. Inſt. de
oblig. quæ ex delicto. vbi dixi.* Dicitur & aliud fur-
tum nocturnum, aliud diurnum: *l.4.ad l.Aquil.
l.2.de fur.Bal. Cuiac.lib. obſer.11.cap.27.* itē quod-
dam ſimplex, aliud improbum, aliud impro-
bius, *Iaſ.in l.ſeruum. nu.12. C. de ſer. fug. per l.im-
probum. C.ex quibus cauſ.infa. gl in l.ſi 1c. vbi Bald.
eod.tit.*aliud famoſum. *l.capitalium.28.§ famoſos.
vbi gl.de pœn.§.de furto. in Auth.vt null. iud.Bald.
& Dd. in Auth. ſed nouo iure. C.de ſer.fugit.* aliud
C domeſticum: ſcilicet quod à perſonis domeſti-
cis,puta uxore,filio,miniſtro committitur: quæ
ſi leuiora ſunt, non puniuntur, aut ſaltem leui-
ter:*l.reſpiciendū.11.§.1.de pœn. l.ſi quis 52. de furt.*
ſin grauiora & crebriora, vindicantur arbitrio
iudicis, non tamen pœna ordinaria, ſed leuiore:
*Bald & Alex. in l.apud antiquos. C.de furt. Capoll.
conſil.crim. tit Sanc. in l.eos. C.de fur.* quanquam
non deſint qui arbitrentur, eo grauius in hoc
genus fures animaduerti oportere, quo maior
D talibus perſonis domeſticis fides habetur: *Boſſ.
in pract. crim. cap. de fur. num.25. & 28. Chaſſ. in
conſ.Burgund.tit.des iuſtices.§.5.verb.s'il n'a grace.
num.33.& 37.Tiraq.de pœn.cauſ.58.* quod admit-
ti poteſt in ijs, quorum fidei ſpecialiter eæ res
non ſunt commiſſæ, *l.tres tutores. de admin. tut.
vbi gl. & Bart. verb.contrectare. Bald. c.1. §.ne vi-
tia.num.10. de pace iur. fir.* & qui verè furtum de-
linquunt. In parentibus, liberis, viro & vxore,
qui ſe inuicem ſpoliant,recipi non poteſt: quòd
E hi ob rerum communionem,& perſonarū vnio-
nem, furtum facere non intelligantur, nec furti
teneātur: quamuis à magiſtratu extra ordinem,
mitius tamen,coerceri poſſint. *dixi tit.rer.amota.*
Sed & propinquis intra quartum gradum, pœ-
nam exiſtimarim mitigandam: mercenarijs &
miniſtris noſtri temporis, liberis vtique homi-
nibus,nō item: niſi furtum,vt dictum eſt,ſit par-
uum; aut in ijs, quæ fidei eorum credita fuêre,
commiſſum.
F ¶ Cauſa efficiens furti,eſt frauduloſa voluntas 9
& contrectatio. Cauſa προκαταρκτικὴ poteſt eſſe
opportunitas temporis,loci, rerum,ſpes lucri &
occultationis.
¶ Materia cuius furtum fit, ſunt (ſicuti dixi) 10
res alienæ,*l.ſi is qui.59.h.t.* corporeæ & mobiles:
vt ſerui, animalia,pecunia; tabulæ, *l.qui tabulas.
27. l.ſi quid fur.22.§.fin. l.itaq; 12. cum ſimil. h.t.*
&c. (nam immobilium furtū fieri nequit, *l.qua-
re.38. de vſucap.4. Inſt. eod.* nec intereſt cuius ſint
G quātitatis aut precij, quod ad delictum attinet.
§.gallinarum. Inſt.de rer. diuiſ. Itaq; & pro re mi-
nima

nima ciuiliter furti agi poteſt, *gloſſ. Faber. Angelus & Dd. in d. §. gallinarum.* non etiam criminaliter; ſicuti moribus vſurpatur: niſi furtum duos Hungaricos & dimidium excedat. nam actiones quæ infamiam aut grauiorem pœnam irrogant, non debent ex paruis ſummis dari, ſcilicet quæ minores ſint duobus aureis veterum; *l. idem. 11. de dolo malo.* quos pluris quàm noſtros valuiſſe conſtat. *Ant. Auguſt. emend. lib. 2. c. 9. Bald. in §. pen. Inſt. de Attil. tut.* Pro alienis autem rebus in hac materia habentur, quæ communes ſunt; videlicet reſpectu portionis quæ ſocij eſt. *d. l. ſi ſocius. 45. h. t.* item propriæ, reſpectu iuris quod alius in ea habet. *l. ſi is qui rem pig. 66. d. l. ſi is qui. 59. d. l. creditoris. 15. §. fin. d. l. cum as. 20. h. t.* Alienæ autem dici non poſſunt, quæ nullius ſunt in bonis: vnde rerum hæreditariarum, iuris ſubtilitate, furtũ non fit; *l. hæreditariæ. 68. h. t.* vt nec derelictarum, *l. falſus. 43. §. qui alienum. h. t.* nec iure Sax. *Fach. diff. 59. per art. 37. lib. 2. & Fab. in § fin. Inſt. de rer. diuiſ.* inuentarũ: quanquam iure communi ad ſe excuſandum, repertor libello publicè propoſito, inuẽtionem indicare debeat: quo caſu, domino nõ comparente, ſibi retinere poteſt, ſi pauper eſt: ſin diues, pauperibus res inuẽtas diſtribuat oportet. *d. l. falſus. 43. §. qui alienũ. h. t. Fab & Ang. in §. fin. Inſt. de rer. diuiſ. vbi dixi.* Cæterùm ſi, vt fieri ſolet, res perdita proclametur publicè; & ut reddatur domino, magiſtratui, aut Eccleſiæ ſignificetur: nõ erit à pœna, ſaltem leniore quàm ſit ordinaria, ne quidẽ moribus Saxon. immunis, qui contra eiuſmodi denũciationem ſciens aliena celauit. Rerum tamẽ ciuitatis furtũ fieri dicitur, quia ſunt in alicuius bonis, nempe vniuerſorum: *l. ob pecuniam. 81. h. t.* quanquam hoc crimen etiam in peculatum incidit, *l. 4. §. fin ad leg. Iuliam peculatus.* vt cum res ſacræ ac religioſæ intercuertuntur. *l. 1. & 4. §. ad l. Iuliam peculatus.* Liberorum etiam hominum, vt filiorum qui ſunt in aliena poteſtate, furtum fieri dicitur. *§. interdum. Inſtit. de oblig. quæ ex delicto naſcuntur.*

11 ¶ Forma furti, eſt ipſa rei cõtrectatio, ſine qua furtum non committitur. *d. l. 1. l. ſi quis vxori. 53. §. neq; verb. l. inficiando. 67. l. falſus 43. §. ſi quis nihil. h. t.* Contrectationem autem accipimus, aut veram, vt cum res aufertur, aut ad alium vſum quàm in quem cõmodata eſt, transfertur, *§ furtum. Inſt. de oblig. quæ ex delict. vbi vide quæ de contrectatione dixi.* aut abducitur; *d. l ſi quis vxori. § ſi quis aſinum. l. alienum. 6. C. eod.* aut fictam, quam effectu conſiderato ius pro vera habet; quomodo tenetur falſus procurator, qui ſe præſente alij numerare iubet; *d. l. falſus. 43. §. 1. 2.* item receptator rerum furtiuarum; *l. eos. 14. C. eod. §. conceptum. in fin. Inſtit. de oblig. quæ ex delicto.* & qui in officio fraudulenter verſatur. *l. 1. §. fin. l. 2. de tut. & rat. diſtr. l tutor. 33. de fur. l. ſi mandauero. 22. §. ſi mandauerim. ff. mand. l. ſi tibi dederim. de donat. in l. etiam. 8. & in l. ſi ſeruum 16. C. eod. vide infr. ad l. Iul. pecula.* quem tamen, velut & nuncium *d. l. ſi mandauero. Imol. in d. l. ſi tibi dederim.* vide *Iaſ. & Zaſ. in l. eius. §. quas actiones. ſi cert. pet. Chaſſ. in conſ. Burgund. tit. des iuſtices. §. 5. ordinat. Imp. cap. 170. l. ſi is cui. vbi Bald. num. 1. C. de fur.* qui pecuniam creditam conſumpſit, non teneri pœna ſtatutaria furti, videlicet capitali, receptius eſt: & ita ſeruari memini; fuſtigatione in eiuſmodi caſu decreta, non pœna capitali. *Iaſ. in l. eius qui. §. quas actiones. ſi cert. pet. quem ſequitur. ibi Zaſ. & dicit eſſe communem. vide Chaſſ. in conſ. Burgund. tit. des iuſtices. §. 5. & ord. Imp. cap. 170.* item is qui opem & conſilium ad furtum faciendum præſtitit. *l. is qui opem. 34. h. t. §. interdum. 2. vbi dixi. Inſtit. eod.* Nonnunquam & ille qui tantùm conſuluit, aut mandauit; *vide latè Alexan. conſil. 125. viſa. nu. 28. 29. vol. 4.* dummodò alias furtum non erat futurum: vt communiter volunt Dd. *in d. §. interdum. 2. in l. ſæpe. 53. vbi Bar. de verb. ſign. textus in l. qui ſeruo. 36. h. t. Decius in l. conſ. 43. de regulis iuris.* aut qui duntaxat opem præſtitit ſine conſilio, *l. ſi pignore. 54. §. pe. h. t.* ſcilicet præcedente: ipſo enim facto, qui opitulatur furanti, non poteſt *ἀναίτιον* nõ habere fraudulentam. Sed opem ferre, vel cõſilium dare, tunc nocet, authore Vlpiano, *in l. ſi quis vxori. 52. §. neque verbo. hoc tit.* quando contrectatio eſt ſecuta, id eſt, furtum conſummatum. Quia tamen res mali exempli eſt; memini etiam non ſubſecuto furto, carcere aliquandiu fuiſſe punitos, qui cõſilium furandi dediſſent, aut operam ad id ſceleris eſſent polliciti. Illud verò ſciendum eſt, qui conſilium & opem præſtant, mitius puniri quàm ipſos fures, vt rectè contra Bartolum *in d. l. is qui opem.* exiſtimat Angelus: *in d. §. interdum.* quod & vſu obſeruatur, niſi in ipſo furandi actu auxilium fuerit præſtitum: tunc enim auxiliator cum principali eadem pœna plectitur; vt latè confirmat, & optimè diſcutit Angelus in practica criminali: *ad verb. dicto maleficio ſemper aſtitit. vide Fachſ. differ. 58.* id quod & ius Saxon. ſequitur. *Land. lib. 2. artic. 13. Reinhar. diff. crim. 10. Fachſ. differ. 58.* & meritò: qui enim auxilium in ipſo actu præſtat, ſocius eſt, ac planè ſimul furtum facit. Plures autem qui ſimul delinquunt & furantur, omnes ſimul ad eandem pœnam, & quidem in ſolidum obligantur; *l. vulgaris. 21 §. 1. h. t. l. ita vulneratus. 51. ad l. Aquil. gl. in l. ſi duo. 22. depoſ. & in c. prudentiam. 21. ad verb. teneatur. de off. & po. iud. deleg. vide Dd. in l. ſi familia. 9. de iuriſdict. l. tres tutores. 56. de adminiſtr. tutor.* etiam vbi ex ſtatuto, quinq; ſolidorum furtum capite punitur, nec tamen ad ſingulos quinq; ſolidi ex furto peruenerunt. *Andr. de Iſer. in c. 1. §. ſi quis quinq; nu. 39. & 40. de pace tenen.*

¶ Finis furti eſt lucrum: adeò quidem, vt ſine intentione lucrandi furtum non fiat, ſicuti paulò antè eſt oſtenſum. Effectus furti, in actionibus & pœnis quæ inde exiſtunt, vertitur: de quibus deinceps eſt dicendum. Planè odio furum inductum eſſe vult Iuſtinian. vt pluribus teneantur actionib. *§. ſic itaq; verſic. planè. Inſt. de actio.* 12

¶ Itaq conueniri poſſunt non modò rei perſecutorijs actionibus, puta ad exhibendum, rei 13

vendicatione, condictione furtiua, &c. de quibus ſuo loco diximus: ſed etiam pœnalibus; quæ quidem olim pro diuerſis furtorum generibus, erant diuerſæ. Ac concepti & oblati furti pœnam tripli fuiſſe, author eſt Gellius. *lib.11.cap.*
14 *vlt.* Quæ † furtorum genera, vel potius actiones, cùm in vſu eſſe deſierint; ſuperſunt duæ tantùm furti actiones, ſicuti & ſpecies: nempe furti nec manifeſti, & furti manifeſti: quarum illa in duplum, hæc in quadruplum datur; *d.§.conceptum.in fin.§.dupli Inſtit.de actionib.l.quid ergo.13.§.fin. de his qui notantur infa.* veræ videlicet æſtimationis ipſius rei. *l.in furti.50.h.t.* Nec in hoc quadruplo aut duplo, ſimplum, id eſt, rei perſecutio continetur. *§.fin. Inſtit.de oblig. quæ ex delicto.in prin. Inſtit. de vi bonor. raptor.* Furti autem nec manifeſti actionem ex l. XII. Tabularũ deſcendere, contra Baronem contenderim. *l.ſi pignore.54.h.t.l.4. ad l.Aquil.§.ſunt autem. Inſtit.de noxal. act. & argumento à contrario ſenſu ſumpto, Inſtit. de perpetuis & temporalib. actionib. in prin.* nam quamuis Gellius *prealleg. cap. vlt. lib.11.* & Theoph. *Inſtit. de perpet. & temp.action.* dicant pœnam capitalem lege XII. Tabularum in fures conſtitutam, à qua deinceps receſſum ſit: tamen conſtat, eos ſolùm loqui de furti manifeſti pœna, quam oſtendit Gellius capitalem fuiſſe, morte naturali vel ciuili irrogata. Itaq; prætores poſtea mitigata legis acerbitate, pœnã quadrupli in eiuſmodi fures conſtituerunt: *in prin. Inſtit.de perpet. & temp. action.* ſed dupli pœnam furtis non manifeſtis, lege XII. irrogatam eſſe, verba ipſa Gellij oſtendũt: Alijs deinde, inquit, furtis omnibus, quæ nec manifeſta appellantur, pœnam impoſuerunt dupli. quo loco non de prætoribus Gellius agit, vt vult Baro; cum de ijs verbum ibi extet nullum; ſed de decemuiris legum XII. latoribus, quorum antea fecerat mentionem: idq; conſentaneum eſt, ex legibus Solonis acceptum fuiſſe: qui abrogatis Draconis inſtitutis, quæ propter acerbitatem ſanguine ſcripta perhibebantur, eiuſmodi pœnam in fures ſtatuit. Cæterum cur dicemus duriorẽ vindictã placuiſſe in manifeſtis furtis, quàm in occultis? An quia propter exemplum grauiora delicta cenſentur, quæ apertè fiunt, quàm quæ ſecretò? *l.2.§.qui re depoſita.ff. vi bono.raptor.l.3. vbi gl. & Dd. C. de ſumma Trinitate.* Adde quòd qui palàm furatur, maiorem præ ſe fert impudentiam: nec caret violentiæ inferendæ ſuſpicione, qui in aggrediendo palàm facinore, vim aliorũ non extimeſcit: quod nõ eſt in ijs qui clàm quid ſurripiũt: quorum aſtum & dolos etiam ad virtutem acuendam conferre Lacedæmonij, vnde multa diſciplinæ exẽpla Romani mutuati ſunt, arbitrabantur. Atq; his quidem actionibus ciuiliter furtum vindicatur; quæ dantur ijs quorum intereſt furtum factum non eſſe; *l.is cuius.11.l.enim qui.14.l.interdum.49.l.qui iniuriæ.53.§.qui alienus.l.is cuius intereſt.85.h.t. vide quæ dixi Inſtit. de obl. quæ ex delict. circa finem.* paucis perſonis exceptis, vt domeſticis; *l.ſerui.17.l.ſi quis vxori.52.h.t.l.1.& 2.ff. rerum amota.l.reſpiciendum.11.§.furta.ff.de pœnis.* aduerſus ipſum furem etiã impuberem, *l.Impuberem.23.h.t.* nõ verò in eius hæredem: quia pœnales actiones ſunt. *l.1.vbi dd.ff.de priua. delic. §.fin.Inſt.de oblig.quæ ex delict.*

¶ Sed meminiſſe oportet, rectè etiã furti criminaliter agi; iure quidem ciuili extra ordinem, ad pœnam arbitrariam: *in l.fin.h.t.* quod tamen iudicium nõ fuiſſe publicũ, I.C. *in d.l.fin.* oſtendit. Hodie verò reditũ eſt ad ius illud antiquiſſimum Draconis, legiſq; XII. & publicũ quaſi iudicium (verè enim publicũ necdum eſſe, nonnulli contendũt. *Iaſ.in l.cum ſeruus. nu.4. de condict. ob cauſ. Boſſ.in tract. crim. tit. de fur.nu.59.*) furti conſtitutum; quod certam pœnam, eamq; capitalem continet, ex conſtitutione Friderici: qui furtum quinq; ſolidorũ, ſeu (vt interpretamur) Hungaricorũ, quorũ ſinguli ſeſqui Ioachimicum valent, aut (quod in idem recidit, *d.§.ſi quis quinq; ſolidos.de pace ten.*) rei tanti vndé iuxta communem æſtimationem, non ſecundum affectionem & intereſſe ſingulare valentis, *l.pretia.ad l.Falc.l.ſi ſeruum.33.ad l.Aquil.gl.in l.nõ eſt.6.C.de reſc.vend.* laqueo & cruce; minora autem furta, forcipe ac fuſtigationibus puniri voluit. *d.§.ſi quis quinq; ſolidos,&c.de pace tenẽda.* Quod ius e:ſi quidam obtinere contendunt tantùm in eo caſu de quo cõſtitutio loquitur, ſcilicet cum furtum in crimen fractæ pacis incidit. *Pan. in c.tua nos.§.fin.nu.8.de hom. dicens hanc eſſe communem. Alciat. in d.§.ſi quis quinq; ſolidos.vide ordin. Imp.cap.160. Zaſ. in §. ex maleficijs. num.3. Inſtit.de actio.* tamen eo iure his in terris vtimur; *Lander. lib.2. artic.13. Fachſ. differ.58. Reinh. diff. crim.10.* niſi quòd minora furta, quæ tamen duos & dimidiatum Hungaricum ſuperãt, ſola fuſtigatione & exilio perpetuo plectantur: inferiora autẽ in criminale iudicium non cadunt, ſed ciuiliter tantùm pœna pecuniaria, aut ſi nihil in ære fur habet, carceribus vel relegatione tẽporali vindicantur. Ex benigna tamen interpretatione, in noſtris curijs receptum eſt; vt ea conſtitutio intelligatur, & valere tantùm debeat, in vno furto atroci & magno, non de rebus eſculentis neceſſitatis cauſa, ſed pecuniarijs, lucrãdi animo fraudulenter commiſſo; de quo propriè dicta conſtitutio loquitur: non etiã in furtis pluribus modicis; etiãſi ſimul putata & iuncta, eiuſmodi æſtimationem quantitatemq; æquare, vel etiam ſuperare poſſent. Atq; adeò quidem hæc ſeueritas inualuit, vt iam non ſit locus remiſſioni; ſed etiam de furtis alibi commiſſis, fur vbicunque apprehenſus in furto, vel cum re furtiua, puniatur; & furta alio loco commiſſa, in taxationem imputentur: etiamſi noſtri eam re litigent, & diſtinguant. *vide Bart. in l.fin. de fur. l.omnes. de iuſt. & iur. l.1. C.de ſum. Trinit. Rol.Cur. conſi.criminal. tomo 1.conſil.75.relatis. num.57.per not. Dyn. Alb.& aliorum in l.ſi cui.§ fin.de accuſ. & ibi Bernar.de Plat. conſ.133.nu.3.& 11.& 46 l.ſi abducta.10.C.eod.Gand.in tract.de furt.pun.nu.4. Lanfr. de Oria.in cap.quoniã.verb.confeſſionis.nu.11. de probat.*

bat. Atq; hæc quidem pœna etſi grauis eſt: qui A
enim in pecunia tantùm delinquit, punitur in
corpore, vitamq; pro ære reddere cogitur, con-
tra ius gentium: *Theophilus in tit. Inſt. de iure na-
turali, gentium & ciuili.* § 1. tamen omnibus ferè
populis placuit, & neceſſaria viſa eſt; quia fre-
quētia furtorum teſtatur, iſtis nouiſſimis ac de-
terrimis temporibus leui animaduerſione hæc
delicta coerceri non poſſe. Quid quòd in coer-
cendo, non tàm res quæ violantur, quàm quali-
tas delicti eſt attendenda; an videlicet & quate- B
nus Rempub. ac ſalutem communem lædat: ad
cuius conſeruationem, omnes leges ſunt refe-
rendæ, ſicuti inquit Cic. Salus populi, ſuprema
lex eſto. Porrò fures non minus ſocietatem hu-
manam violant, quàm homicidæ & adulteri. Vn-
de & inter capitalia delicta in Decalogo furtum
refertur, & apud veteres Romanos ac Græcos
pœna capitis luebatur: vt & iure noſtro, cum cir-
cumſtantiæ furtum aggrauāt. *§. pen. Inſtit. de pub.
iud. l. capitalium. 28. §. graſſatores. 7. de pœn.* Nec e- C
nim modò concordi & tuto conuictu, ac caſta
maris & fœminæ coniūctione; ſed etiam diſtin-
ctione dominiorum, tuitioneq; rerum ac iuſto-
rum commerciorum, ad ſocietatem vitæ tenen-
dam opus eſt: quam cum violent fures, non mi-
rum eſt, ſi exemplo ſicariorum & adulterorum,
extremo ſupplicio afficiant: præſertim vbi mul-
tis in hac efferа poſtremæ mundi ætatis barba-
rie graſſantibus, ſeueriore animaduerſione eſt
opus: *l. aut facta. 16 § final. de pœn* id quod nunc D
commune quoddam ius gentium eſt effectum.

DE TIGNO IVNCTO.
Titulus III.

1 *Continuatio.*
2 *Tigna quid.*
3 *Sententia l. 12 de tigno iniuncto: & ratio.* E
4 *De S C. huc pertinentibus.*
5 *An hoc caſu detur rei uendicatio.*

1 ET hęc † quidē in genere de furto dicta ſunt:
nunc ſpecies quaſdā ſigillatim enarrēmus.
ac in primis ſciendū eſt, tigna aliena quan-
doq; ſurripi. & ad eludendam actionem ædibus
2 iungi. Tigna † autē à tegendo dicta ſunt, cuiusq;
appellatione continetur omnis neceſſaria ma-
teria, ex qua ædificium vineæq; conſtant. *l. 1 §.* F
3 *1. h. t. l. tigno 162. l. pali. 168. de verb. ſignif.* Porrò †
tigna furtiua ædibus vel vineis iuncta, lex XII.
Tabularum neq; ſoluere permittit, neq; vendi-
care: quod prouidenter lex efficit, ne vel ædifi-
cia ſub hoc prætextu diruantur, deformeturq;
ruinis aſpectus publicus, contrà quàm ex vſu eſt
ciuitatum; *l. 2. & 3. C de ædific. priua. l fin. l. 2. §. ſi
quid à nemine. ne quid in loc. pub. vide aliam ratio-
nem à me traditam in §. cum in ſuo 24. Inſtit. de rer.
diuiſ.* vel vinearum turbetur cultura: ſed in eum G
qui conuictus eſt fraudulenter iunxiſſe, in du-
plum dat actionem. *l. 6. h. t. l. gemma. 6. ad exhi-
bend. l. adeò. 7. §. cum in ſuo. de acquir. rerum dom.
§. cum in ſuo. Inſtit. de rer. diuiſio.* Qua pœna † ob 4
eandem rationem tenetur ex S. C. & is qui rem
legatam ædibus eo conſilio iunxit, vt ne præſta-
re eam cogatur: *l ſenatus. 43. in prin. de leg. 1.* item
qui domum ea cauſa vendidit, vt deſtruatur. *l. ſe-
natus. 52. de cont emp. l. fin de dam. infect.* Sanè † ſi 5
quis non pœnam, ſed rei æſtimationem velit
conſequi, hactenus poterit ad exhibendum &
rei vendicatione agere; non vt res reſtituatur,
ſed vt aduerſarius, qui ſciens tignum alienum
ædibus iniunxit, in æſtimationem condemne-
tur; quaſi dolo malo fecerit, quo minus poſſi-
deat: *d. l. 1 in fine. l. in rem. 24. §. pen. vbi gl. & Dd.
de rei vendicatione. l qui res. 98. §. final. in fin. de
ſolut.* nec enim hoc vlla in parte legi XII. quæ
duntaxat tolli tignum vetat, aduerſatur. Atque
hoc modo res vindicari poteſt: etſi proponat
tigni furtiui nomine in duplum actum. Extrin-
ſecus enim eſt rei vendicatio, & cum actione
dupli concurrit, nec alia aliam electione conſu-
mit, *l 2. h t.* (quippe cum ex diuerſis factis orian-
tur, altera ex delicto, altera ex dominio:) ſed ſo-
lum perceptione & ſolutione. Nam ſi quis du-
plum ex hac actione ſit conſecutus, in quo ſim-
plum ineſt; cùm bona fides non patiatur bis
idem exigi, non poterit poſtmodum rem vendi-
care. *§. cum in ſuo. 24. in fin. Inſtit. de rerum diuiſ.
vbi vide quæ dixi.*

SI QVIS TESTAMENTO liber eſſe iuſſus fuerit, poſt mortem domini, ante aditam hæreditatem ſurripuiſſe aut corrupiſſe dicetur.
Tit. IIII.

1 *Ratio edicti.*
2 *Edictum.*
3 *Cui hinc actio, aduerſus quos detur.*

HOc † edicto prætor coërcet proteruita- 1
tem calliditatemq; eorum, qui propter
defectum ciuilis actionis, hæreditates
depopulantur Nam ſi quis teſtamento liber eſ-
ſe iuſſus, ante aditam hæreditatem, dolo malo
quid auertiſſet, agi cum eo nulla ciuili actione
poterat. Facit enim hæreditati furtum, hoc eſt,
dominæ. *l. 5. in prin. h. t.* Dominus autem domi-
náue non poſſunt habere furti actionem cum
ſeruo, etiam poſt libertatem, niſi poſtea quoq;
eam rem contrectauerit: *l. ſeruus. 17. §. de furtis. l.
1. C de noxal. act. l. vlt. C. an ſeruus ex ſuo facto.* vt in-
terim taceamus rerum hæreditariarū furtum nō
fieri, nec eo nomine furti actionem hæredi eſſe;
l. in eo quod. 33. de acq. rer. dom. quia a nemine poſſi-

 dentur:

dentur: quod autem non poſſidetur, eius furtum fieri nequit: furto enim tantum poſſeſſio aufertur, non dominium. *d.l.1. §. Scæuola. h.t. l. hæreditariæ.68. cum ll ſeqq.ff.de furt.* Itaq; ne expilatæ quidem hæreditatis nomine conueniri poteſt à domino, quia nec furti tenetur. *l.pen ff. de crim. expil.hær.* Proinde cùm natura ſit æquũ, eum non eſſe impunitum, qui hac ſpe hæreditatem diſſipauit, prætor eiuſmodi edictum in il-
2 lum propoſuit: SI † DOLO MALO EIVS QVI
» LIBER ESSE IVSSVS ERIT, POST MOR-
» TEM DOMINI, ANTE ADITAM HAERE-
» DITATEM, IN BONIS QVAE EIVS FVE-
» RVNT QVI EVM LIBERVM ESSE IVSSE-
» RIT, FACTVM ESSE DICETVR, QVO MI-
» NVS EX HIS BONIS AD HAEREDEM ALI-
» QVID PERVENIRET: IN EVM INTRA AN-
» NVM VTILEM DVPLI IVDICIVM DABO.
l. 1.in prin h.t. Hæc actio certum habet finem, vt dolo fecerit, & poſt mortem, & ante aditam hæ-
3 reditatem. *d.l.1.§.1.verſ habet.* Item † hæredi cæteriſq; ſucceſſoribus cõpetit: *d.l.1.§.pen.* aduerſus vnum pluréſue; & quidem ſolidè in ſingulos, qui ſtatuliberi cum eſſent, dolo malo hæreditatem diminuerunt. *d.§.pen.*

FVRTI ADVERSVS nautas, caupones, ſtabularios. Tit. V.

IN eos qui naues, cauponas, ſtabula exercẽt, ſi quid à quoq; eorum, quóſue ibi habebũt, furtum factum eſſe dicetur, iudicium datur: ſiue furtum ope conſilio exercitoris factum ſit, ſiue eorum cuiuſuis qui in naui nauigandi cauſa eſſet, &c. Nauigandi autem cauſa accipere debemus eos, qui adhibentur vt nauis nauiget, hoc eſt, nautas: eorum enim factum præſtat exercitor, quia eius eſt bonos ſeruos ad tale miniſterium eligere: *l.3.in prin. de publica.* vectorum autem culpam non præſtat, vt nec caupo viatorũ: neq; enim repellere poteſt ingredientes, & probabiliter eorum ingenia atq; mores ignorat: ſed inhabitantium atq; miniſtrorum facta præſtat, quos ipſe elegit. Itaq; de his in duplum conuenitur: *l.vnic.h.t.* qua de actione ſuprà diximus. *ad tit. nau.caup.ſtab.*

SI FAMILIA FVRtum feciſſe dicetur. Tit. VI.

1 *Vtilitas edicti.*
2 *Quemadmodum tollatur hæc actio.*

1 VTiliſſimum id edictum prætor propoſuit, quo dominis proſpiceret aduerſus maleficia ſeruorum: videlicet ne cum plures furtum admittunt, euertant domini patrimonium, ſi omnes dedere noxæ, aut pro ſingulis æſtimationem litis offerre cogatur: quemadmodum aliàs quot ſunt perſonæ iniuriam inferentium, tot naſcuntur obligationes & actiones, ſinguliq; in ſolidum tenentur. *9. de iniuſ.ſcl. l. ſi plures. de iniur.* Sed quia furto non iniuria præcipue, ſed potius damnum, cuius æſtimatio in duplum aut quadruplum fit (non enim fit contumeliæ, ſed lucri faciendi gratia) infertur: ideo æquius viſum eſt, quemadmodum in l. Aquilia, *l.illud.ad l.Aquil.* ita & in furto pro vno familiæ facto, vna tantùm actione dominum teneri. Datur ergo illi arbitrium hoc edicto, vt ſiquidem velit dedere noxios ſeruos, poſſit omnes dedere, qui participauerunt furtum. Sin autem maluerit æſtimationem offerre, tantum pro omnibus offerat, quantum ſi vnus liber furtum feciſſet, & retineat familiam: *l.1. in prin. hoc tit.* id eſt, pœnæ nomine duplum, & condictionis ſimplum præſtet. *l.2 hoc tit.* Et ſanè † per præſtationem ſimpli tollitur obliga- 2
tio, tanquam ſolutione, *§.1. Inſtit.quib. mod. toll. oblig.* vt iam amplius pœnæ locus eſſe non debeat, cum non ſuperſit quod dupletur. Idemq; eſt in Aquilia, quæ damnum perſequitur, etiamſi per accidens pœnalis ſit; ſed non ſemper, neque ſua natura. At actio edicti de albo corrupto tota eſt pœnalis, in certam pœnam legis, non ſimplicis alicuius damni aut debiti, quod dupletur, concepta: quemadmodum & actio iniuriarum in ſolam vindictam intenta: vt hic ſolutione ſimpli non æquè poſſit tolli obligatio; & proinde nec alterius pœna alterum ſubleuare, vt in hoc edicto. Ex quo tamen hæc facultas domino tribuitur toties, quoties ignorante eo furtum factum eſt. Cæterùm ſi ſciente eo, & non prohibente, facultas ei non erit data. nam & ſuo & ſingulorum nomine, iudicio noxali conuenietur; nec vna æſtimatione, quam liber homo ſufferret, poterit defungi. *d.l.1.§.1.*

ARBORVM FVRtim cæſarum. Titulus VII.

1 *An cum l. Aquilia hæc actio concurrat.*
2 *Quid arborum nomine contineatur.*
3 *Quid ſit furtim cædere, cingere, deglabrare.*
4 *Cuiuſmodi ſit actio, cui, aduerſus quos detur.*
5 *Quæ actiones cum hac concurrant.*
6 *De iure Sax.*

SI † furtim arbores cæſæ ſint; & ex l. Aquilia, & ex l. XII. Tabularũ dandam actionẽ Labeo putat. Sed Trebatius ita vtráq; dandam ait, vt iudex in poſteriorem deducat id, quod ex prima

ex prima couſecutus ſit, & reliquo reum con- A
demnet. *l.1.hoc t.* Eſt igitur actio arborum furtim
cæſarum antiquiſſima, vtpote quæ ex l.XII. Ta-
2 bularum deſcendat. *l.pen.hoc t.* Arborum † no-
mine etiam vites coutineniur: item hederæ, a-
3 ruudiues, ſalicta, & ſtirpes. *l.3.hoc t.* Furtim † cæ-
dit arbores qui clàm cædit; *l.7. & 6.hoc t.* igno-
rante videlicet domino, cælandique eius cauſa.
d.l.7.hoc t. Cædere autem eſt, nou ſolùm ſucci-
dere, ſed etiam ferire cædendi cauſa. *l.5.hoc t.* In
eodem delicto ſunt, qui cinguut arborem vel B
ſubſecant. *d.l.7.§.1.& 2.* Cingere arborem, eſt
deglabrare, hoc eſt, amputatis ramis, aut abſtra-
cto cortice, glabram facere. Subſecare, eſt aliquo
modo ſuſecuiſſe. *d.l.5.h.t.*
4 ¶ Huius actionis eadem cauſa eſt, quæ & legis
Aquiliæ: *d.l.5.h.t.* niſi quòd iu duplum detur,
l.7.in fin.h.t. facienda æſtimatione, quanti do-
mini iutereſſit non lædi. *l.8.in prin.h.tit.* Hæc a-
ctio datur dominis etiam vtilibus, nou autem
vſufructuarijs aut colonis. *l.5.in fin.hoc t.* Et quã- C
uis pœnalis ſit, perpetua tamen eſt, in ſucceſſo-
resq́; tranſit. *d.l.7.in fin.* Datur autem aduerſus
eos qui cædunt, ſiue vuum, ſiue plures, in ſoli-
dum iu ſingulos: *l.6.l.9.hoc t.* item aduerſus mã-
dantem. *d.l.7.§.2.* in hæredem autem non datur,
5 quia pœnalis eſt. *d.l.7.in fin.* Sed † & aliæ actio-
nes aduerſus hos competuut. nam & furti tenẽ-
tur, ſi lucri faciendi cauſa contrectauerint; *d.l.9.
hoc t.* & interdum ex locato, ſi colouus cædat: *d.
l.9.* item conductione, & ad exhibendum: *d.l.9.* D
ac criminaliter etiam extra ordinem tanquam la
trones puniuntur; maximè ſi vites cæciderint.
l.2.hoc tit.
6 ¶ Iure Saxon. mulcta pecuniaria in eos qui ar-
bores, aut etiam ſtirpes *l.3.hoc t.* cædunt aut de-
populantur, couſtituta eſt: nempe ſolidorum
30. in ſingulas arbores aut ſtirpes: *Zob. lib.2.art.
28.ſub lit.S.arg.eorum quæ tradit Bart.l.nunquam.
num.11.de priua.delic.l.præter.§.ſi mihi plures. de
iniur.l.3.de term.mot.* quòd ſi etiam auferant a- E
nimo lucrandi; furtum fit, & pœna furti locum
habet. *Saxo.lib.2.art.28.arg.l.facienda.§.furtim.h.
titul.* In quo tamen quidam diſtinguunt: vt ſi no
ctu id committatur, pœna furti, ſcilicet laquei
obtiueat, vbi æſtimatio quinque Hungaricos
excedit: ſin interdiu, aliqua mitior, puta relega-
tio & fuſtigatio ſit irroganda. *Reinhar.diff.pan.1.
& 24.per art.28.lib.2.* Cæterùm qui non lucri,
ſed damni faciendi cauſa, alterius hortos, ſyluas,
ſtirpes, &c. violat, euellit, l. Aquilia & iniuria- F
rum ciuiliter, *l.furtim.hoc t.arg.eorum quæ tradit
Bart.l.fin.de ex.crim.l.qui nomine.de falſ.Boniſac.de
inſultu.num.36.per l.licitatio.al. locatio.§.quod il-
licitè.de publica.* atq; adeò pro ratione delicti cri-
minaliter arbitraria tenetur.

VI BONORVM RAPTO-
rum, & de turba. Tit. VIII.
C. 9. 33.

1 *Quomodo differat vis à furto.*
2 *Edictum.*
3 *Cur hinc actio detur.*
4 *Aduerſus quem.*
5 *Cuiuſmodi, & ad quid.*
6 *Quare ſingulare iudicium in raptorem detur.*
7 *Cur actio furti manifeſti, neq; tamen manife-
ſti cum hac concurrat.*
B 8 *De alijs actionibus quæ cum hac concurrunt.*
9 *De damno dato in turba, edictum & actio.*

SEcuudò † oritur priuatum crimiuale iudi- 1
cium ex rapina & dãuo in turba dato: quod
genus delicti non multum à furto abeſt: *l.il
lud.ad l.Aquil.Inſtit.de vi bon.rapt.* præterquam
quòd hoc clandeſtinè fiat, illud verò vi & palàm
committatur, atq; ideo atrocius delictum ſit &
furtum improbius, quod in l. Iuliam de vi incur
rit. *l.2.§.vtilis.h.tit.l.1.de effract.l.ſi te.C.ex quibus
cauſ.infa.Inſt.h.t.in fin.vbi vide quæ dixi.*
¶ De vi bonorum raptorum prætor ita edi- 2
xit: SI CVI DOLO MALO HOMINIBVS «
COACTIS DAMNI QVID FACTVM ESSE «
DICETVR, SIVE CVIVS BONA RAPTA 3
ESSE DICENTVR, IN EVM QVI ID FE- «
CISSE DICETVR, IVDICIVM DABO: I- «
TEM SI SERVVS FECISSE DICETVR, «
IN DOMINVM IVDICIVM NOXALE DA- «
BO. *l.1.in prin.h.t.* «
¶ Ait prætor, Si cui: videlicet non modò do- 3
mino, ſed omni ei ex cuius bonis res rapta eſſe
dicetur: nam vi bonorum raptorum actione a-
gir, qui furti agere poteſt, nẽpe is cuius intereſt.
l.2.§.& generaliter.18.hoc tit. Quare bonæ fidei
poſſeſſor, fructuarius, commodatarius, creditor,
conductor, &c. quatenus eorum intereſt, rem
non eſſe raptam, hanc actionem rectè intentãt.
l.2.§.in hac actione.17.h.t.
¶ Additur in edicto, dolo malo.) In eum igi- 4
tur ſolum datur hæc actio, qui dolo malo rapuit,
aut rapi curauit: *d.l.2.§.ſi quis.8.* dolus autem
ineſſe ſemper præſumitur. *d.l.2.§.doli.4.l.ſi cum
exceptione.14.§ eum. de eo quod metus cauſ.* Eſt e-
nim vis de genere illicitorum, quæ ſemper præ-
ſumuntur dolo malo fieri: *l.ſi non conuicij.C.de
iniurijs.l.1.C.ad l.Iuliam de ſicar.* niſi error, aut a-
lia violentiæ cauſa iuſta probetur. *§.1.Inſtit.eod.
d.l.2.§.hac actione.13.* Hæc actio etſi ſucceſſori-
bus datur, quia etiam rei perſecutionem conti-
net: *in princ. Inſtit.eod.* tamen in eos non datur;
nam reſpectu rei pœnalis eſt: quare ſufficere
aduerſus eos condictionem prætor putauit. *d.l.
2.§.final.*
¶ Additur in edicto, hominibus coactis.) vi- 5
delicet ad hoc vt damnum daretur. Sed & vnum
coactum eſſe, aut ſolum quem damnum dediſ-
ſe, ſufficit. *d.l.2.§.homines.3.cum ſeqq.* Adiectum
eſt, damni.) etiam minimi, vel vna tantùm re e-
G repta. *d.l.2.§.vel cuius.7.in prin.Inſtit.eod.vbi di-
xi.& § gallinarum.Inſtit.de rer.diuiſ.& ſup quod*

met,cauſ. Iudicium dabo, inquit prætor: videli- A cet intra annum vtilem in quadruplum, in quo tamen rei perſecutio ineſt; *in princ. Inſtit.eod.§. ſequens. Inſt de act.in verſ.vi autem bonorum.* poſt annum verò in ſimplum. Quadruplatur autem verum rei precium, non etiam quod intereſt *d.l. 2.§. ſi quis.8.& §.in hac.9.l.1.C.eod.in princ.Inſtitut.eod.*

6 ¶ Singulare autem hoc iudicium in vi rapientem proditum eſt, quòd aliud ſit vi rapere quàm furari: *d l 2.§.ſi quis in re depoſita.20.* imò fur improbior eſt, vt inquit Iuſtinianus, qui rapit. B *in prin.Inſt.eod.* Itaque prætor omnino in triplum punit raptorem, nulla adhibita, ſicuti in furto, diſtinctione, deprehenſúſue ſit in delicto, an non ſit. res magni momenti ſit, necne, &c. vt dictum eſt *vt in furti actione diſtinguunt, in d.§.gallinarum. Inſtit. de re.diuiſ. & doli,l.ſi quis.4.§.vlt. cum l. ſequ. ſup.de dol. mal.* In eo quoque grauius eſt hoc iudicium, quòd hac actione quæ ignominiam irrogat, *l.7.de his qui not.infa.* res rectè C

7 petatur. Præterea † rerum raptarum nomine furti nec manifeſti agi poteſt, neque altera actio alteram conſumit, niſi quatenus amplius eſt in actione vi bonorum raptorum. *l.1.h.tit.* An furti manifeſti rectè agatur, dubitari poteſt. Etſi enim manifeſtus fur eſt qui rapit, quia palàm & manifeſtè furatur: *l.ſi vendidero.80.§.cum raptor. 2.3.de furtis.d.l.2.§. ſi in re depoſita. 20.* eoq; pœna furti manifeſti, nempe quadrupli, dignus videri debeat: tamen prætor ſingulare iudicium D in hunc cõſtituit, quòd aliud eſſe furtum, aliam rapinam arbitraretur: quo iudicio non quadrupli, vt in furto manifeſto, ſed tripli pœnam irrogat, meritò vt vlterius cõueniri raptor nequeat: & proinde contra hunc furti manifeſti actio non videatur eſſe danda: quod admittendum eſt, ſi illa iam ſit actum; *§.1.vbi dixi.Inſt. eod. Cuiac.lib. 8.obſer.cap.24.* alioqui verius videtur vtrumque concurrere, & alterutra agi poſſe; *d. l.ſi vendidero.§.2.* etſi vnius electione, altera, vt quæ idem E contineat, conſumetur. *vide quæ dixi d.§.1.Inſt.*

8 *eod.Dd.in l.1.h.tit.* Sed † ſciendum eſt, & alijs actionibus raptores conueniri poſſe, tàm ciuilibus, vt lege Aquilia, condictione furti, rei vendicatione, alijsque condictionibus: *d. l. 2.§.pen. l.ſi quis in tantam.C.vnde vi.l.ſi conſtiterit.4.C.finiũ regund.l.extat.quod metus cauſ.* quam criminalib. *tot.tit.ff.& C ad l.Iuliam de vi priuat.& ad l.Iuliam de vi public.l.vnica.C.de raptorib.virginum.l.ſi quis non dicam rapere.C.de epiſco.& cleric.* Iure porrò F Sax hæc violentia mitiſſimè, videlicet ſimplici rei ablatæ reſtitutione punitur. *Fachſ.diff.61.per art.47.lib.3.*

9 ¶ De damno quod in turba datũ eſt, ita prætor ait, &c. „ CVIVS DOLO MALO IN TVRBA „ DAMNVM QVOD FACTVM ESSE DICE- „ TVR, IN EVM IN ANNO, QVO PRIMVM „ DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS „ FVERIT, IN DVPLVM: POST ANNVM, „ IN SIMPLVM, IVDICIVM DABO. *l. prætor.4.in prin.h.tit.Paul.lib.5.tit.3.* Loquitur hoc G edictum de damno dato, & de amiſſo, non etiã de rapto, vt ſuperiùs. *d.l.4.§.loquitur.5.* Turba, à tumultu dicta, eſt multitudinis hominum, eum minimùm decem, perturbatio. rixa verò duorum. *d.l.4.§.1.* Hoc edicto tenetur non ſolùm qui damnum in turba dedit, ſed etiam is qui dolo malo fecit, vt in turba damni quid daretur: item is qui dolo malo turbam concitauit, vnde damnum datum eſt. *d.l.prætor.§.1.& 2.cum ſequen.* Hæc actio in duplum intra annum eſt, & ad verum rei precium refertur: æſtimatione ad illud tempus relata, quo damnum factum eſt. *d.l.4.§ 6.*

DE INCENDIO, RVINA, naufragio, rate, naue expugnata. Tit. IX.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio edicti huius.*
3 *Edictum.*
4 *Eius explicatio.*
5 *De alijs actionibus quæ in illis competunt.*
6 *De pœna incendij.*

EAdem † actione tenentur, qui licet alijs per vim nihil auferant, tamen ex incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata, quid capiunt recipiuntque dolo malo. Cum † enim in 1 D his caſibus res per tumultum incuſtoditæ, multorum iniurijs ſint obnoxiæ, publicè intereſt, 2 ſeueritatem adhiberi, ne quid in eiuſmodi tumultibus rapiatur.

¶ Ait prætor: IN EVM QVI EX INCEN- 3 " DIO, RVINA, NAVFRAGIO, RATE, NAVE " EXPVGNATA, QVID RAPVISSE, RECEPISSE DOLO MALO, DAMNIVE QVID IN HIS " REBVS DEDISSE DICETVR; IN QVA- " E DRVPLVM IN ANNO, QVO PRIMVM DE " EA RE EXPERIVNDI POTESTAS FVE- " RIT: POST ANNVM, IN SIMPLVM IV- " DICIVM DABO: ITEM IN SERVVM ET IN " FAMILIAM IVDICIVM DABO. *l. 1.in princ. hoc titul l in eum.18.cum Authen.ſequ C. de furt. Paul.lib.5.tit.3.* Ex incendio,) id eſt, propter incendium, aut occaſione incendij vel naufragij. *d.l.1.§. ex incendio. cum §§. & ll ſequen.vide deciſ. Neap.57.* Quid rapuiſſe.) Non † ſolùm au- 4 F tem qui rapuit, ſed etiam qui abſtulit, vel amouit, vel damnum dedit. vel recepit, hac actione tenetur. *l.3.§.notandum.3 hoc tit.* Meritò autem doli mali mentionem prætor facit. nam ſi dolus abſit, ceſſat delictum: vt ſi vicini domum orto incendio defendendarum mearum ædium cauſa diſſipem. *d.l.3 §.quod aiunt.6.* In quadruplum dat actionem hanc prætor, ſicuti in ſuperiore edicto, nempe vt & rei perſecutionem contineat. *gloſſ. & Dd.in d.l.in eum.* Hæ † actio- 5 G nes hæredibus dantur: at in hæredes eatenus, quatenus ad eos peruenit. *l.4.§.fin.h.t.* Sanè.

grauiores

grauiores etiã pœnæ in eiuſmodi raptores Se- A
natuſconſultis & conſtitutionibus decretę ſuut.
l.3.§.fin.l.4.l.ne quid.7.h.t.d. Authent. nauigia.C.
6 *de furtis.* Quòd † ſi quis author etiam incen-
dij aut naufragij dolo malo fuerit, capitali pœ-
na tenetur. ac plerunque ijſdem ignibus, quos
in damnum aliorum excitauit, concrematur. *l.*
3.§.fin.l.qui ædes.9.l.fin.hoc t.l.capitalium.38.§.in-
cendiarij.ff.de pœn.vide diſtinctionem ff.de ſicar. Di-
co, dolo malo: nam qui culpa & negligentia
cauſam incendio dedit, venia indiget hacte- B
nus, vt vitæ corporiq́; parcatur:*l.pen.h.t.* nã dam-
num meritò vicinis reſarcit.*d.l.qui ædes.Exod.22.*
6. data in duplum, ex hoc edicto actione,*l.pen.h.*
t.tit.l.ſi quis.ad l.Corn.de ſicar. quæ incendiaria ap
pellatur.*l.iuriſgentium.7.ff.de pac.Paul.lib.5.tit.3.*
Quin & relegationem hoc caſu imponi memi-
ni, præſertim apparẽte culpa aliqua latiore. Sed
qui extra omnem omnino ſit culpam, nulla pœ-
na dignus eſt.*l.ſi vendita 11.ff.de peric.& commo-* C
do rei venditæ. quod demonſtrandum erit: cæte-
roquin incendium præſumitur negligentia ha-
bitantium exortum.*l 3.de offic.præfect. vigil.d. l.ſi*
vẽdita.vbi Dd.de quo tamen vide diſtinctionẽ Henn.
Goden,in conſ.de incend. Salic. in l. quæ fortuitis.C.
de pign.act. Alexand.in l.ſi quis ex argent.§.prætor
ait.de eden.Caue.in c.1.de commoda.

DE INIVRIIS, ET FAMOSIS LIBELLIS. Tit. X.
C. 9.35.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dicta iniuria, & quid ſit.*
3 *Diuiſio.*
4 *Cauſa efficiẽs, qui iniuriam faciant: an etiam impubes, furioſus, dormiens, ebrius, iratus.*
5 *Tot iniuriæ, quot perſonæ, conuicia, loca.*
6 *Materia: & qui iniuriam patiantur.*
7 *Forma: quot modis fiat iniuria.*
8 *Conuicium: & quæ ſint verba iniurioſa.*
9 *Finis: & ſine animo non fieri iniuriam.*
10 *Effectus, & pœna iniuriarum.*
11 *Edictum prætoris de iniurijs.*
12 *Cui, aduerſus quos hinc actio detur.*
13 *An ea tranſmittatur, & quomodo pereat.*
14 *Ciuiliter & criminaliter agi poſſe, & de ciuili iudicio.*
15 *De lege Cornelia de iniurijs: & an ſit annua.*
16 *De criminali iudicio: an in eo procurator admittatur.*
17 *De iure Saxonum ſuper iniurijs.*
18 *Quomodo intelligatur ciuiliter vel criminaliter actum.*
19 *De ſecunda parte huius tituli, nempe de famoſis libellis.*

A EX iniurijs † quoque per contumeliam il- 1
latis, pœnale iudicium conſtituitur. Iniuria
† dicta eſt ex eo quod non iure fit. itaque 2
variè id vocabulum accipitur. in l. Aquilia,
pro damno dato, culpa ſiue dolo: *l. 5. §.1. ad l.*
Aquil. in iudicijs, pro iniuſtitia: vt ſi quis di-
cat, ſententiam per iniuriam eſſe datam, quia
iure vacet: quam Græci *ἀνομίαν* & *ἀδικίαν* ap-
pellant. *l.1.de appellat.* Hoc † autem in tractatu 3
accipimus iniuriam pro contumelia; quæ à con
B temnendo dicta eſt: *l.1.h.tit. in princ.Inſtitut.eod.*
vel quòd contemptim fiat, vel quòd contem-
ptum & dedecus ei qui iniuriam patitur, accer-
ſat: ſiue pro eo, quod ad alterius fit infamiam.
l.item.15.§.ait prætor, ne quid.20. hoc tit. vide Paul.
lib.5.tit.4. Iniuria porrò alia realis eſt, quæ re
fit: alia verbalis, quæ verbis, *l.1.§.1. hoc titul.* vel
ſcriptura (nam & hæc verbalis dicitur: *Rom.con-*
ſil.378.quead.) alia perſonalis, quæ infertur per-
ſonæ per verbera, cruciatum, *Bartol.in l.non ſo-*
C *lùm.§.ſi mandato.num.7.hoc t.&c.* item alia leuis,
alia atrox. quod genus ex facto, loco, perſona, a-
lijsq́ue circumſtantijs æſtimatur.*§.atrox.Inſtitut.*
eod.l.vulneris.8. hoc titul.l.aut facta.16.§.qualitas.
ff.de pœn.

¶ Cauſa efficiens, ſunt homines mentis com- 4
pores, doli capaces, & contumeliæ animo quid
facientes: à quo tota hæc res penditur & æſti-
matur. *l.1.hoc tit.l.qui iniuriæ. 53. de furt.l.ſi non*
conuicij. C. de iniur. Quare animantes reliquæ,
D quoniam affectu iniuriæ faciendæ carent, con-
tumeliam inferre non videntur.*l.1. ff.ſi quadrup.*
pauperi.feciſſe dicat. cum ibi notatis. Eademq́ue
ratione nec furioſus, neque impubes non doli
capax, iniuriarum tenentur. *l.3.§.1.hoc t.* Eadem
eſt ratio in dormiente, quia furioſo æquipara-
tur: *c.3.§.item quæritur.de baptiſmo.* nec peccare
videtur, cũ ñ dolo careat.*c.teſtamentum.vbi gloſſ.*
ad verb.rea. diſtinct. 6. Clementina 1. de homicidijs.
Bart.in l.pen.ff.ad l.Pompei. de parric. per l. flumi-
E *num.24.§.vitium.de damno infecto.c.fin.vbi Dd.de*
his qui filios occider. In eo qui per ebrietatem
iniuriam facit, magis dubites. etſi enim dolus
abeſſe poteſt, *l.omne. 6. §. per vinum.de re milit.l.*
vnica. C. ſi quis Imperat. maledix. tamen culpa
non abeſt: *l. reſpiciendum. 11. § penult.ff.de pœnis.*
quæ cum caſum præcedit, excuſare non ſolet.
l.ſi ſeruus.27.§.ſi fornicarius. & §.ſi ex plauſtro ad
l. Aquil. Verius putârim in atrocibus & reali-
bus eum teneri: cùm illius pœnitentia non ex-
F cuſet iniuriam aut tollat *Cyn. in l.ſi non conuicij.*
num.22 C.eod. realem, *Lanfran.in c.quoniam. verb.*
confeſſiones.numer.1.de probat. puta verbera, vul-
nera illata; quibus pœnitentia neutiquam me-
detur: mitigata tamen pro qualitate circum-
ſtantiarum pœna: *d.l.omne. §.per vinum.c.inebria*
uerunt.c.ſanè.16.quæſt.1.Salicetus in l.1. C. de ſica-
rijs. Bart. & Dd.in d.l.reſpiciendum. & in l.diuus.
de offic. præſidis. in leuioribus verò, vt iniuria
verbali, omnimodò excuſari, ſi diſcuſſa vino-
G lentia ſobrium pœniteat. *l. vnica.C.ſi quis Impe-*
rat. maledix. Roma. latiſſimè. in l.1. de verb.obligat.

Angelus

Angelus in pract. criminali, ad verb. ſcienter. nu. 17. pro quo optimè facit, quòd eum qui per iracundiam (quæ multò minus hac in materia excuſat quàm vinolentia, *Decius & Dd. in l. quicquid. 48. de regulis iuris.*) iniurioſa verba dixit, excuſari propter animi commotionem plerique volunt, dummodò poſtea ſedato animo pœniteat atque reuocet. *l. vnic. vbi Salicet. C. ſi quis Imperat. maledix. Angelus in l. ſi non conuicij. 5. C. de iniurijs. Felin. in c. ſicut ex literis, num. 2. & 3. de iureiur. Ang. in prac. criminali, ad verb. iniurioſa. num. 10. Chil. in pract. cap. 58. num. 4.* Non ſolùm autem is iniuriarum tenetur, qui re ipſa facit iniuriam, ſed qui perſuaſit, iuſſit, mandauit, curauit vt iniuria fieret. *l. non ſolùm. 11. in prin. & §. 1. vbi elegantiſſ. Bar.*
5 *hoc t.* Quo † caſu & mandans ſuo nomine tenetur, puta pater; & filius qui executus eſt, ſuo item nomine. nec enim iuſſum patris hîc excuſat, *glo. in l. non ſolùm. 11. ad verb. idemque ait. hoc t. Bart. in l. ſed ſi vnius. §. ſornus. num. 5. h. tit.* vt in leuioribus: *l. qui iuſſu. 12. de his qui notan. infam.* quia quælibet iniuria alteri perſonæ illata, graue crimen eſt. *Bart. in d. l. non ſolùm. nu. 7.* Et cum plures iniuriam faciunt, ſinguli tenentur. tot enim ſunt iniuriæ, quot ſunt perſonæ. *l. ſi plures. 34. hoc t. l. ſi familiæ. 9. de iuriſd. omn. iud.* quia in delictis quiſque obligatur ex ſuo dolo in ſolidum. & pluralitas circumſtantiarum plures efficit iniurias: vt ſi pluribus locis iniuria repetatur, aut vno loco plura conuicia, non ad vnum finem tendentia, alicui ingerantur. *Bartol. in d. l. item. §. ait. gloſſ. Bartol. & communiter Dd. in l. 2. ff. de priuat. delict.* Sed & magiſtratus eorumque ſatellites iniuriam facere videntur, quando præter & ſupra officium aliquem concutiunt, *l. nec magiſtratib. 32. hoc t. gloſſ. in l. 2. §. fin. ſi quis cautio. Hipp. in l. 1. §. præterea. nu. 7. de ſicar. Fachſ. diſſ. 67.* aut etiam contumelioſis verbis onerant. *l. item apud Labeonem. §. quod adijcitur. hoc t. Chil. in prat. cap. 2. num. 36.*

6 ¶ Porrò qui faciunt iniuriam, hos conſtat & pati poſſe. *l. 3. in prin. h. tit.* Sed & qui facere nequeunt, nonnunquam tamen patiuntur: vt impubes, furioſus. *d. l. 3. §. 1.* Item aut per ſemetipſum alicui fit iniuria, aut per alias perſonas. Per ſemetipſum pati quis dicitur, cum directò ei iniuria infertur, ſiue coràm præſenti, ſiue abſenti. *l. item ie. §. conuicium. hoc tit. Salic. in l. vnic. C. ſi quis Imp. mal.* per alias perſonas, cum in alium quàm qui paſſus eſt, iniuria per conſequentiam redundat: vt cum liberi noſtri, vel adminiſtri, item vxor, *Alex. conſil. 189. nu. 10. vol. 6.* nuruſue, contumelia afficiuntur. ſpectat enim ad nos iniuria, quæ ijs fit qui vel poteſtati noſtræ, vel affectui ſubiecti ſunt. *d. l. 1. & 2.* Imò per filij corpus, pater pene magis periclitatur quàm filius. *§. fin. Inſtitut. de nox. act. l. iſti. 8. in fin. de eo quod met. cauſ.* Sed & iniuria vni ex familia facta, toti familiæ fieri intelligitur: *l. 1. 2. & 3. de lib. cauſ.* vnde nec ad teſtimonium aut dicendam ſententiam, in tali caſu, propinqui admittuntur. *Felin. in c. literas. num. 4. de præſum. Bart. in l. lex Cornelia. num. 1.*

A *hoc t. Bald. in l. vnic. C. de rap. virg. Alex. conſ. 2. num. 8. vol. 7. & conſ. 24. nu. 22. vol. 2. Dec. conſ. 163. nu. 5.* Neque tamen omnes huius nomine iniuriæ agere poſſunt, *Bart. in d. l. lex Cornelia. hoc t.* vt nec vxor nomine mariti, *§. patitur. Inſtit. de iniur.* niſi quandoq; criminaliter. *Bart. in l. fin. de priua. delict.* Nec enim pro aliena iniuria quiſquam hanc actionem, vtpote priuatam, rectè intentat, niſi is qui habet iniuriatam perſonam in poteſtate, vel in maritali affectione, vt pater & maritus.
B *l. 1. in fin. hoc tit.* Quin & magiſtratui fit iniuria, eamque perſequi poteſt, ſi eius ſatelliti iuſtum munus obeunti, vis & iniuria facta ſit. *Alex. in l. quamuis. de in ius vocan. Panor. in c. cum ſit generale. de for. compet. Guid. Pap. quæſt. 557. Chaſſ. in conſue. Burgun. tit. des iuſtices. §. 7. verb. de ſimple. nu. 40. Iacobin. in tract. de Royd. num. 12.* Ex iniuria verò ſubdito facta vel vaſallo, an domino ſuperiori naſcatur actio, plus quæſtionis eſt: diſtingui tamen ſolet, vt ratione iniuriæ ſubdito vel
C vaſallo factæ, dominus agere nequeat, niſi in ipſum quoq; redundet: vt ſi in carcerem is coniectus, *Bald. in c. 1. §. denique. num. 2. & 3. quæ fuit prim. cauſ.* aut alia iniuria realiter affectus ſit, vt dominus eius operis vti commodè non poſſit, aut iuriſdictio illius per huiuſmodi iniuriam ſit interturbata. *vide Innoc. Panorm. Imol. in c. dilectis. 55. ex. de appell.*

¶ Omnis porrò iniuria aut in corpus infertur, 7
aut ad dignitatem, aut infamiam pertinet. *l. 1. §.*
D *omnem. h. tit.* Iniuriam autem fieri Labeo ait, aut re, aut verbis. Re, quoties manus inferuntur, *l. ſed eſt. 9. hoc titul.* aut alio quo facto iniuria fit. vt ſi quis contumeliæ & vexationis cauſa, alterius familiam corrumpat, *l. inter. de adult. vide Paul. lib. 1. tit. 12.* alicui litem moueat; *l. iniuriarum. 13. §. 1. h. tit. §. illud. penult. in Auth. de his qui ingred. ad appellat.* aut arreſtando *Boer. in ſing. incip. ſequeſtratio.* impediat quo minus in ſuo publicóue ire, agere, piſcari, aucupari poſſit: *d. l. iniuriarum. 13. §.*
E *fin. hoc tit.* verbera non modò inferat, ſed adducta manu, fuſte, gladio minetur, *Bart. in l. item apud. §. 1. numer. 1. hoc t. Ang. in tract. malef. verb. adnumeraſti.* domum introeat, *l. ſi iniuriæ. 20. l. 5. h. titul.* literas reſignet, ſignet, celet. *Bartol. d. cap. ſing. 78. per totum.* Verbis, quãdo fit conuicium.
d. l. 1. §. 1. Conuicium † quaſi conuocium dici- 8
tur, cum in vnum plures voces conferuntur: *d. l. item. 15. §. 1.* eæque iniurioſæ, id eſt, ad alicuius
F contumeliam & contemptum pertinentes: *d. l. ſed eſt. 9. hoc t.* vt cum quis appellatur ſcurra, nebulo, ſpurius: *l. ſi non conuicij. vbi Dd. C. de iniurijs. l. ij. in fin. de obſeq. præſtand. Fab. Angel. & alij ſcribentes in §. 1. Inſt. eod.* aut ſi cui dicatur, Mentiris, calumniaris, &c. *Bart. num. 3. & Dd. in d. l. item. §. ait prætor.* etiamſi additum ſit, ſalua reuerentia. *Dd. in l. ſi quis extraneus. 21. de acq. hæredit.* niſi quis eiuſmodi dicat laceſſitus, ad exiſtimationem ſuam tuendam. *Angel. in pract. crim. ad verb. verba iniurioſa. num. 9. Iaſ. latè in l. fin. nume. 3.*
G *ff. quod quiſque iuris.* Huiuſmodi autem multa conuiciorum genera apud Dd. alibi videri licet.

in d. l. ſi

in d.l.ſi non conuicij.in d.l.item apud.15.in l.3.de li-
ber. & poſthum.in l.turpia.57.de legat.1.Bar.con-
*ſil.*108. *Cornaus conſil.*172.*vol.*3. *Socinus conſil.*118.
*vol.*1.*Boerius latè in conſil.*1.*Angel.præall.loco.* quo
in genere notandum eſt , ſubſannare vel exagi-
tare aliquem,non modò nominatum , ſed tan-
tùm etiam indicatum, *Bartol.in l.item apud.§.cui*
*non ſine.nu.*1.*de iniur.* pro verbali etiam iniuria
haberi. *Lucas de Penna in l.errati.C.de caſtrenſi pe-*
*cul.lib.*12.*Boerius in d.conſil.*1.Item nihil intereſ-
ſet,ſiue in genere,ſiue in ſpecie iniuria dicatur:
*Bald.nu.*2.*Caſtr.nu.*4.*Iaſ.num.*5. *&* 6.*in l.*3. *de lib.*
*& poſthum. Bart.in l.item.§.apud.hoc t.*quanquam
atrocior ea ſit,quæ ſit certa delicti ſpecie expreſ
ſa.*Socin.conſi.*118.*viſa.num.*1.*vol.*1. Deniq; quic-
quid dicitur in contumeliam alterius , quod vel
infamia factis apud bonos eum grauet, & reddat
contemptibiliorem, etiamſi per ſe non ſit crimi-
noſum :puta ſi quis appelletur claudus, cæcus,
mendicus , *Bart. Alex.& Dd.in l.eum qui.ho.t.&*
*in l.*3.*de lib. & poſthum. & in l.turpia.de legat.*1.
*&c.*iniuria eſt. *Bart.in d.l.item.§.apud.Cyn.in l.ſi*
non conuicij.numer. 2.*C. eod.Caſtr.in d.l.*3.*de lib.&*
*poſthum.*etiamſi quod obijcitur verum ſit. Nec
enim ſufficit veritas criminis,ſed neceſſe eſt alia
ex cauſa obijci quàm contumeliæ gratia , vt eſt
communior & verior opinio.*Hoſt.de iniur.nume.*
6.*per l.*2.*C.de offic.rec.prouinc. Felin.in c.dilecti.de*
except.Panor.& Felin.in c.cum te.de iureiu. Roma.
latè,conſil. 96.*Inper.Oldra. conſil.* 53. *conſuluit.Boſſ.*
*in pract.crim.tit.de iniur.nu.*3. Qua in parte præ-
ſumptio eſt contra iniuriantem, *l, ſi non conuicij.*
C.eod. niſi probet ſe alio animo,puta caſtigandi,
Bartol.conſil 104.*viſis.*conſeruandi iuria publici,
*l.quod reipublic.*33. *hoc tit.* vel ſui cauſa,aut per io-
cum dixiſſe.*l.item.*15 *§.ſi quis aſtrologus. hoc t. Ol-*
*dra.conſil.*53.*num.*3.6.7.*Boſſ.de iniur.nu.* 3. quæli-
bet enim cauſa, etiam fatua & iniuſta, excuſat à
dolo & contumelia.*l.igitur.de lib.cauſ.gloſ. in l.v-*
nic.in fin. vbi latè Iaſ.ſi quis ius dicent.non obtemp.
Sed & ſcripto fit iniuria,cùm famoſis libellis aut
literis alicuius nomen proſcinditur : quò perti-
net ſecunda pars huius tituli,de famoſis libellis.
*l.*5.*§.fin.cum l.ſequ.l.item.*15.*§.ſi quis libello.*23.*hoc.*
tit.l.vnic.C.de fam.lib.

9 ¶ Finis iniuriarũ eſt,vt contumelia alicui fiat:
nam ſine hoc animo iniuria non committitur,
vt paulò antè dixi.*d.l.*3.*§.*1.*hoc t.l. qui ſeruum.*34.
*de actio. l.*1.*§.ſi omnes.*2.*de ventre inſpic.* Quid e-
nim , ſi magiſtratus ex officio quid faciat nocen
ti ignominioſum? *l.quod reipub.*33.*hoc t.* Quid ſi
quis publico iure vtatur? certè iuris executionẽ
non habere iniuriam,dicendum eſt. *d.l.iniuria-*
*rum.*13.*§* 1.*hoc tit.*Si ſceleratum aliquem infamet
vel accuſet,cuius delictum patefieri reipublicæ
interſit.*l.eum qui.*18.*vbi Dd. hoc t.latè Boerius in d.*
*conſ.*1. Si domeſticum aut propinquum,emen-
dandi cauſa acerbius increpet, *tot.t.C. de emend.*
*propin.l.ea quæ.*13.*l.verbum.*17.*C.ex quib. cauſ.in-*
fam. ſi ad reprobandos teſtes crimen obijciat?
certè iniuriæ cauſa feciſſe non videbitur. *l.fin.v-*
bi Bald.& alij quod quiſque iuris. Quod conſue-

A tudine ſeruari teſtatur Boerius: *d.conſ.*1.licet Sa-
licetus *in d.l.ſi non conuicij.* contrà ſenſiſſe videa-
tur. Tutius tamen eſt,hoc caſu proteſtationem
addi, non fieri contumeliæ gratia eam crimina-
tionem.*Oldra.conſ.*53.*conſuluit.n.*9.

¶ Pœna autem iniuriarum ex lege XII.Tabu- 10
larum , propter membrum quidem ruptum ta-
lio erat,propter os verò fractum nummariæ pœ
næ:quæ quidem tum temporis in magna veterũ
paupertate,ſatis videbantur graues & acerbæ.*§.*
B *pœna autem.Inſt.de iniurijs.* Qua de re plura Gell.
*lib.*20.*c.* 1. Sed ea pœna in deſuetudinẽ abijt,cœ-
peruntq; prætores permittere vt iniuriam paſſi
eam æſtimarent,iubereq; in iudicij formula , vt
iudex aut tanti reum condemnaret, quanti iniu
riam paſſus æſtimaſſet,aut minoris, prout ei eſ-
ſet viſum.*d.§.pœna autem.*

¶ Qua de re eiuſmodi prætoris edictũ extat: 11
QVI AGIT INIVRIARVM, CERTVM DI- "
CAT QVID INIVRIAE FACTVM SIT. *l.* "
C *prætor.*7.*in prin.h.t.* QVI ADVERSVS BONOS "
MORES CONVICIVM CVI FECISSE, CV- "
IVS'VE OPERA FACTVM ESSE DICE- "
TVR, QVO ADVERSVS BONOS MORES "
CONVICIVM FIERET, IN EVM IVDI- "
CIVM DABO. *d.l.item.*15.*§.ait prætor.*2. NE "
QVID INFAMANDI CAVSA FIAT. SI QVIS "
ADVERSVS EA FECERIT, PROVT QVAE- "
QVE RES ERIT, ANIMADVERTAM.*d.l.item.* "
*§.ait.*20. QVI SERVVM ALIENVM ADVER- "
D SVS BONOS MORES VERBERAVISSE, "
DEVE EO INIVSSV DOMINI QVAE- "
STIONEM HABVISSE DICETVR; IN EVM "
IVDICIVM DABO. ITEM SI QVID ALIVD "
FACTVM ESSE DICETVR, CAVSA CO- "
GNITA, IVDICIVM DABO: SI SERVVS "
INIVRIAM FECERIT, NOXALE IVDI- "
CIVM DABO. *d.l.item.§.prætor.*26. SI EI QVI "
IN ALTERIVS POTESTATE ERIT, IN- "
IVRIA FACTA ESSE DICETVR; ET NE- "
E QVE IS CVIVS IN POTESTATE EST, "
PRAESENS ERIT, NEQVE PROCVRATOR "
QVISQVAM EXISTAT QVI EO NOMINE "
AGAT: CAVSA COGNITA, IPSI QVI IN- "
IVRIAM ACCEPISSE DICETVR, IVDI- "
CIVM DABO. *l.ſed ſi vnius* 17 *§.ait.*8.*h.t.*

¶ Ex hoc edicto apparet,non modò ei qui in- 12
iuriam paſſus eſt, dari actionem , ſed omnibus
qui per eius latus patiuntur vt parentibus, ma-
rito , &c. Itaque ex vna iniuria inter ſum tribus
F actio datur, neque vnius actio per aliam conſu-
mitur. *d.l.*1.*§ fin.* Datur autem aduerſus eum
qui iniuriam fecit,vel qui curauit,mandauitque
vt fieret, *§.non ſolùm.Inſtit.eod.l.non ſolùm.*11.*§.ſi*
mandatum.hoc t. & quidem aduerſus ſingulos in
ſolidum.tot enim ſunt iniuriæ , quot perſonæ.
*l.ſi plures.*34.*hoc t.*Non tamen in hæredes,vt nec
hæredibus competit, *§.*1.*Inſtitut.de perp.& temp.*
*act.*niſi a defuncto lis fuerit conteſtata, *l.iniuria-*
*rum.*13.*hoc t.l.ſi eum. §.*1.*ſi quis caut.*aut crimina-
G liter ſuo nomine agere intendant.*Bart.in l.final.*
*nume.*8.*de priuat.delict.* quia ad vindictam tan-
tùm

tùm actio tendit; *l.2.§.emancipatus.de collat.bo-*
13 *no.* neque † in bonis eſt, antequam lis conteſte-
tur.*l.iniuriarum.28.hoc t.* Quare nec transmitti-
tur ad hæredes, lite non conteſtata; etiamſi ce-
di alteri poſſit: *Bart. in l.iniuriarum.28.hoc titul.*
quod enim non eſt in bonis, in hæredes tranſi-
re nequit; cum nemo alteri plus iuris relinque-
re poſſit quàm ipſe habeat. *l. traditio. de acquir.*
rer.dominio. & cum ſit odioſa, propter vindictã
quam ſolam perſequitur, alijs etiam modis fa-
cilè perit atque extinguitur: puta nudo pacto,
*l.ſi tibi,17.§.quadam.de pactis.*diſſimulatione; *§.*
fin.Inſtit.eod. item ſpacio anni continui, *l.ſi non*
conuicij. 5. C.eod. (quanquam alij de vtili anno,
præſertim in prætoria actione, hoc accipi vo-
lunt, *Gouean.lib.1.cap.10.*) niſi ſcripto quod per-
petuò durat, iniuria ſit comprehenſa, *Zaſ. in l.*
cum lex. de legib. vbi dicit ita indicatum fuiſſe. Se-
cus tamen ſeruatur iure Sax.Chil.in pract. c. 59. aut
lis conteſtata: *Specul.de actio.§.1.num. 38.Iaſ.in §.*
pœnales.num.110.Inſtit.de actio. item remiſſione,
vel expreſſa, *Boſſ.in pract.crim.de iniur.numer.23.*
vel tacita; quæ colligitur ex familiari ſalutatio-
ne, colloquio, conuictu, manus iunctione: *§.fin.*
vbi Ang.Inſtit.de iniur.Bald.in l.in ipſius.5. nu.2.
C.famil.herciſcun.Felin. in c.repellantur. num. 7.de
accuſat. Hoſt. ad titul. de iniur. Ant.de But.& Pa-
norm.in c.olim.ex. eod. Boſſ.in pract.crim.c.de iniur.
numer.15. niſi ſcilicet antea ad animum ſit re-
uocata. *Felin.in d.c.repellantur.Panorm.d.c.olim.*
quod mihi neutiquam probatur. Etſi enim in-
iuria ad animum initiò reuocetur, tamen hæ
reconciliationis ſigna, animum mitigatum mu-
tatumque eſſe declarant. Eiuſmodi autem re-
miſſio magis ciuilem actionem tollere videtur,
quàm criminalem: *Boſſ.in d.pract.crim.ca. de in-*
iur.num.17.per doctrinam Bart.in l.1. §. vſqueadeò.
de iniur.Barbat.conſil. 66. volum. 1. certè actio-
ni ad id quod intereſt, reparationemque damni
dati, nequaquam præſcribit: *Panor.c.1. cum ſeq.*
de iniur.Iaſ.in l.1.num.16. de pact.Henn. God.conſil.
1. de iniur.numer.22. cuius petitio perpetua eſt,
velut rei perſecutoria. *vide §.vti poſſid.& ad l. A-*
quil.l.in honorarijs.33.de actionib.

14 ¶ Sciendum autem eſt, aut ciuiliter, aut cri-
minaliter iniuriarum agi poſſe: *§.in ſumma. In-*
ſtit.eod.vide Boſſ.optimè declarantem in pract. crim.
tit.de iniur. ciuiliter agi, quoties actor ſibi æſti-
mationem iniuriæ petit; *Panorm.c.1. in fin.eod.*
de iniur. criminaliter, cùm fiſco. *Panorm. ibid.* al-
tera tamen actione alteram conſumi, quia vtra-
que ad vindictam tendit: *l.quod ſenatuſconſulto.*
6.l.prætor.7.§.1.hoc titul. ſecus enim fuerit, ſi A-
quilia ad damnum & intereſſe agatur: quæ ad-
eò non tollitur electione, vt cum iniuriarum a-
ctione cumulari poſſit. *Specul.eod.titu.de iniur.§.*
1.in fin. Dd.in l.dominium. C. de iniur. vide Myn-
ſing.obſeru.25. cent.1. ac ſiquidem ciuiliter ex e-
dicto agatur, licebit actori iniuriam ſuam iure-
iurando æſtimare: *d.§.in ſumma.vide Angel.Bar-*
tol. in l.iniuriarum.2. hoc titul. Panorm. in ca. cum
ſe.de ſenten.& re iudic.gloſſ.in §.pœna.ad verb.æſti-
A *mauerit.Inſtit.eod.vbi etiam Angel.num.2. Inſtitu.*
eodem. moderatione tamen à iudice adhibenda,
quemadmodum & cum ex l. Cornelia agitur. *l.*
conſtitutionib.27.hoc titul.Bartol.in l. iniuriarum.
hoc tit.Angel.in d. §. pœna. Quæ † lex iniuriam 15
manu factam eodem modo quo prætor, vindi-
cat, puta, cum quis ſe pulſatum, verberatum,
aut domum ſuam vi introitam dicit. *l. lex Cor-*
nelia 5.hoc tit.§.ſed & lex.Inſtitut.eod.de hac actio-
ne vide Paul.lib.5.tit.4.Cuiac.in l.ſequitur. 4.§.vl-
B *tim.verb.libertatem.de vſucap.* Quanquam in eo
actionem legis Corneliæ grauiorem prætoria
quidam eſſe volunt, quòd perpetuò duret,
Bald.in fin.Angel.& Dd.l.ſi non conuicij. C. eodem.
ſicuti reliquæ ciuiles. *Mart.Fab. Baro, & alij, d.§.*
ſed & lex.Chil.in pract.cap.59. Quod alij negant,
Azo in Rubr.C.eod.num.17.gloſſ. ex ſententia Ioan.
in d.§.ſed & lex. quia Imperator *in d.l.ſi non con-*
uicij. generaliter omnes iniuriarum actiones
anno includit: quorum ſententia etiam apud
C nos hodie ſeruatur, vt videlicet poſt annum, &
quidem continuum, non vtilem, *Salic.in l. ſi non*
conuicij.C.eod.Boſſ.in pract.crim.titu.de iniur.num.
23.Cæpoll.conſil 70.num.23.Henning.God. conſil.1.
de iniur.num.18. nulla iniuriæ, etiam realis, pu-
ta verberum, incarcerationis, iniuſtæ torturæ,
&c. querela, quamuis ſcripto comprehenſa,
Chil.c.59.cum ſeq. in prac. tanquam præſcriptio-
ne & diſſimulatione ſopita, audiatur; *Schurff.*
conſil.10.cent.1.Fachſ.differ.67.& ipſe Chil.in d.cap.
D *59. Reinhard. iudic. aiff.16.per artic.31.lib.3.* niſi
quando pupillis & minoribus competit. *Hen-*
ning.conſil.1.de iniur.num.12. Conſtitutio tamen
prouincialis iniuriarum realium actionem per-
inde ac famoſi libelli dat. *conſtit. 46.parte 1.* Sed
reuertamur ad æſtimationem, quam ab actore
factam moderabitur, & temperabit iudex ex bo-
no & æquo, pro ratione circumſtantiarum: pu-
ta perſonarum, temporum, locorum, quæ au-
gent minuuntque iniuriam. *l.prætor.7.§.fin.hoc*
E *tit.§.atrox.Inſtit.eod.* Vtrum autem omnino ne-
ceſſe ſit eam æſtimationem in libello exprimi
& taxari, an verò arbitrio iudicis relinqui poſ-
ſit, etſi variè diſputatur, *Cyn.in d.l. ſi non conuicij.*
num.12.Bart.in l.iniuriarum æſtimatio. hoc tit. So-
cin.conſil.146.viſo.in prin.volum.1. tamen tutius
eſt, certam quantitatem in ciuilibus taxari. *Iaſ.*
poſt Angel.in §.1.num.51.Inſtitut.de actio. Quòd † 16
ſi criminaliter agatur, non opus eſt certam pœ-
nam peti, ſed poteſt ea arbitrio iudicis relinqui.
F nam talis abſque concluſione libellus in crimi-
nalibus rectè procedit. *vide Iaſ.num.20.& Dd.in*
l.3.C.de eden.in §.1.Inſtit.de act. & ff.de accuſ. & §.
de priuat.delic. Et hoc caſu pœna extraordinaria
reo imponetur, *Aluar.& Bald.in cap.1.§.iniuria.*
vbi gloſſ.de pac.iura.fir.gloſſ.& Angel. in §.in ſum-
ma.Inſtit.eod. pro modo delicti, & perſonarum:
& plerunq; humiliores quidem fuſtibus ſubij-
ciuntur, cæteri exilio temporali vel interdictio-
ne alicuius certæ rei coercentur. *l.fin.hoc t.* Non
G tamẽ hoc publicum, ſed priuatum iudicium eſt:
l.iniuriarum.7.C.eod. quia ad vindictã priuatam
pertinet.

pertinet. Itaque & procurator admittitur, non
modò cum ciuiliter agitur, *l. non ſolùm. 11. §. 1. hoc
tit.* ſed nonnunquam etiam quando criminali-
ter. *l. fin. vbi Bald. & Salic. admittunt, cum non pœ-
na corporis afflictiua, ſed mitior venit imponenda. C.
eod. §. in ſumma. Inſtit. eod. Chilian. in pract. cap. 58.*
Quare Chilianus *praall. loc.* hoc pro cautela tra-
dit, vti cõuentus iniuriarum per procuratorem
agat, vt hac ratione condemnato procuratore
infamiam effugiat, quæ alioqui ex vtrolibet in-
iuriarum iudicio ſequitur. *l. 1. & 2. de his qui no-
tantur infamia. l. infamem. vbi Dd. de pub. iud. l. in-
iuriarum. 10. C. ex quib. cauſ. infam.* Quæ cautela
parum tuta eſt: quia lex diſertè iubet, ſentẽtiam
ferri in principalem, non autem in procurato-
rem. *in d. l. fin. C. eod.* Communiter tamen hæc
cautela à Dd. & tradita, & in foro recepta eſt.
*Cyn. in d. l. ſi non conuicij. in fin. Bar. & Dd. in l. fur-
ti. 6. §. 1. 3. de his qui notan. infam. gloſſ. in l. nihil. 20.
vbi Bald. nu. 5. 6. C. de procur. Socin. in fall. reg. 179.
fall. 1.* quanquam poteſt & alijs modis infamia
euitari: *vide quæ dixi 3. ad tit. de his qui not. infam.
in fin.* vt cum iudex maiorem iuſto iniuriæ pœ-
nam præſtituit. *l. quid ergo. 13. §. pœna. de his qui
notan. infam.* quod tum omnino eſt neceſſe, cum
alias vilis & infamis, & qui iam antea ignomi-
nioſus eſt (quod genus plerunque contumelio-
ſum eſſe ſolet) venit condemnandus. *Cyn. in d.
l. ſi non conuicij. in fin. C. eod.*

17 ¶ Porrò iure Saxonum (quod tamen nuper
conſt. 42. parte 4. abrogatum eſt) æſtimatio in-
iuriarum ad infamiam & triginta groſſos redi-
gitur, in iniuria viro qualicunque, etiam nobili,
ab homine plebeio facta: ad 15. verò, in iniuria
facta mulieri. idq́ue vt vtrolibet modo agatur,
ſiue ciuiliter, ſiue criminaliter: niſi enormis gra-
uitas, iniuriæ præſertim realis, maiorem vindi-
ctã exigat. *§. pœna. Inſtit. eod. Fachſius latè in d. diſ-
fer. 67. Chilian. d. c. 58. & 59. Reinh. diff. iudic. 4. &*
18 *32.* Illud † tamen intereſt, quòd vbi ciuiliter a-
gitur, parti pecunia debetur: cum criminaliter,
fiſco. Quare ſi quando quis ſibi petit applicari
illam pœnam pecuniariam, ciuiliter agere: cum
verò fiſco aut ærario publico, *l. arbiter. 41. de re-
cep. arb.* criminalem actionem intentaſſe vide-
tur: *Chil. d. c. 58. & Marant. latè in Speculo ſuo au-
reo, parte 4. num. 10. cum ſeq.* vt & tum, vt quidam
volunt, quoties ſibi actor de iniuria ſatisfieri pe-
tit, aut palinodiam & reuocationem vrget: *Ma-
ran. in Spec. aur. part. 4. diſt. 1. num. 20. Paris de Put.
in tract. ſynd. ad verb. compoſitio.* quod meritò im-
probatur, *d. conſtit. 42. par. 4.* vbi palinodia quaſi
ciuilis ſeparatur à pœna criminali, ſic vt vtraque
debeatur. quod aliter eſſet, ſi vtraque crimina-
lis foret: quia nemo duabus pœnis affligendus.
Etenim quòd palinodiam ſibi petat actor, po-
tius ciuiliter egiſſe videtur. *Myſing. obſeru. 98.
cent. 2. Blarer. l. diffamari. in prin. C. de ing. ma. num.
5. 6.* Illud etiam notandum eſt, cùm iure Saxo-
num vtrunq; judicium ſit pecuniarium (etiam
quando de reali agitur iniuria, puta verberum,
vulneris, incarcerationis: nam & his iniurijs cer-

A tæ mulctæ pecuniariæ cumplurimùm hoc iure
ſunt præſtitutæ, *Land lib. 2. art. 16. Reinhar. diff.
pœn. 5. Chilian. in pract. c. 138.*) indiſtinctè procu-
ratores admitti, vt Lipſenſes & alij Scabini pro-
nunciant. In quibuſdam tamen curijs ea iuris
Saxonici taxatio non conſideratur, & ex ordi-
nationibus Principis, arbitraria cõſtituta eſt (&
rectè quidem) iniuriarum actio, cui reus depo-
nendo (vt fit) mulctam Saxonicam, ſe ſubduce-
re nequeat. Hoc etiam iure, cum totum corpus
B vniuerſitatis, collegij, ſenatus, iniuriam facit vel
patitur, non pro vno corpore (vt aliàs, *l. propo-
nebatur. 72. de iud. l. 1. vbi dixi. 3. quod cuiuſque v-
niuerſ.*) habetur, ſed tot intelliguntur factæ in-
iuriæ, quot ſunt perſonæ. *pro hoc doctrina Bartol.
in l. aut facta. §. nonnunquam. num. 7. de pœn.* Ac
punitur quæuis iniuria arbitrariè, *ex conſtitutio-
ne prouinc. 42. part. 4.* ſic vt cogatur iniurians &
ad palinodiam, & ad pœnam mulctámue arbi-
trariam. Exiſtimo tamen, ſi tenuis aliquis ma-
C lit ſibi mulcta Saxon. ſatisfieri, præſertim iniu-
riarum realium nomine, ſicut vidi pronuncia-
tum, *ſecundum art. 16. lib. 2. artic. 45. lib. 3. Chil. in
pract. cap. 138. & vltim.* ei hanc eſſe adiudicãdam,
ne quod in fauorem eius inductum, retorquea-
tur in odium; *l. quod fauore. C. de legib. l. nulla. eod.*
& vt ſententia congruat petitioni. *l. vt fundus.
18. com. diuidun. l. vltim. C. de fideicom. lib. 0. licet. de
ſimo.* An autem ſequatur damnatum infamia?
equidem cum ea diſpenſatum eſſe, eiusq́ue gra-
D tiam fieri, *per d. conſtit. 24 par. 4.* videri poteſt,
cum & pœnam ciuilem reſtituendi honoris, nẽ-
pe palinodiam, & præterea criminalem impo-
nat. *argu. l. quid ergo 13. §. pœna grauior. de his qui
not. inf. l. 3. vbi Bald. C. eod.* Et hoc aliquando me-
mini, quoad iniurias præſertim reales, iniuſtæ
incarcerationis, &c. quoad nobiles quæſtores,
E & alios honoratiores huius condemnatos; qui-
bus putabatur dedecori futurum, ſi in ſententia
conſeruaretur expreſſim illis exiſtimatio. Aliàs
vt fiat, cautionis eſt, vbi probabilis id cauſa ſua-
det; hoc aut ſimili modo: *Deruegen iſt beclagter,
jedoch ohne verlezung ſeiner ehren, den clegern ei-
nen widerruff zuthun, &c.* Et hoc humanius, ne
propter leuiſſimas iniurias. iracundia fortè pla-
tas, multi ſocietatibus, ordine, collegijsq́ue ſuis
vt infames eijciantur; & alia grauiora, quod ſæ-
F pe ſit in conuiuijs, conſequãtur. Nec valere de-
bet hîc lex talionis, Homicida quod fecit expe-
ctet. *l. 3. C. de epiſc. audien.* Non enim vt per cędem
vita auferrur, quæ vitæ priuatione iure punitur;
Gen. 9. 6. Exod. 21. 22 & 23. ſic etiam exiſtimatio,
per iniuriam. Perditi enim hominis profligatiq;
maledictis, nullius gloria dignitasq́ue violatur.
Cic. in orat. de aruſp. reſpon. Superat igitur legem
talionis, pro iniuria dicta, quæ famam non abſtu-
lit, ignominiam irrogare perpetuã. Fateor qui-
dem id conari forſan & velle iniuriantem; ſed
cum effectus deſtituat conantem, nec vice verſa
ſequi talis effectus debet. Quid? quòd ſæpè da-
G tur iniuriarum actio, vbi non exiſtimatio viola-
ta eſt, ſed corpus, aut alia res eiuſmodi, velut in

realibus:

tealibus: *vt in l.iniuriarum.13.§.vltim.de iniur.* vt A ex regula talionis hic nihil inferri rectè poſſit. Quare niſi leuitas iniuriantis, maledicentiæque crebritas, aut ſimilis circumſtãtia ſuadeat aliud; non alienum fuerit, humanius certè, Chriſtianos inter hoc ſequi; licet id neget Zaſ. nec iudicibus permittat: *in l.actia.§.de amplianda.de re iu dic.* quem ex ipſa iudiciorum obſeruantia refutat Blarer. *in reper.l.diffamari.in princ.numer.5.6.C. de inge.manu.* nec illud alienum in foro noſtro, cum grauior ſtatuto Saxon. pœna irrogatur. *ex* B *l.in ſeruorum.10.in fin.de pœn.* Et quidem hæc de iniurijs.

19 ¶ Altera pars tituli famoſos libellos arguit, de » quibus lex in hanc ſententiam lata fuit: SI QVIS » LIBRVM AD INFAMIAM ALICVIVS PER- » TINENTEM SCRIPSERIT, COMPOSVE- » RIT, AEDIDERIT, DOLO'VE MALO FECE- » RIT, QVO QVID EORVM FIERET: ETIAM- » SI ALTERIVS NOMINE AEDIDERIT, » VEL SINE NOMINE; VTI DE EA RE C » AGERE LICEAT. ET SI CONDEMNA- » TVS SIT, INTESTABILIS EX LEGE ES- » SE IVBETVR. Ex quo apparet, famoſum libellum eſſe, non modò ſi diſſimulato vel ficto authoris nomine ædatur, verumetiam ſi expreſſo: id quod particula Etiamſi, ſubinnuit. Quid ergo, dices, intereſt inter famoſum libellum, & iniuriam ſcripto comprehenſam? Famoſus libellus ad infamiam pertinet; hoc eſt, impingit delictum aliquod notabile: iniuria fit contumeliæ D cauſa, etiam abſque infamiæ nota; vt ſi quis luſcus, ſpurius, claudus, alióue contumelioſo nomine, ludibrij cauſa appelletur & traducatur. Quamobrem & grauior eſt famoſi libelli pœna, quàm ſimplicis iniuriæ. Qua etiam ex S.C. tenetur, qui epigrammata, aliúdue quid, etiam ſine ſcriptura in notam aliquorum produxerit: item qui emendum vendendúmue curauerit. *d.l. lex Cornelia.5.§.final. cum l.ſequ.* Conſtitutiones porrò Imperatorum, eiuſmodi delictum capi- E tali ſupplicio vindicant: eandemque pœnam etiam ijs irrogant, qui famoſum libellum repererunt, nec ſtatim corruperunt, ne emanaret. *l. vnic.C.de famoſis lib.* Quod tamen hodie ita reſtringimus ac interpretamur, ſi in libello famoſo capitale aliquod, aut aliud graue ſcelus, ad creandum alicui periculum, obiectum ſit: tunc enim pœna talionis locum habet, eademque animaduerſione coercetur author libelli, qua dignum eſt illud crimen, quod in libello obijci- F tur; ſiue falsò, ſiue etiam verè obijciatur: aliàs verò mitius & extraordinaria iniuriarum pœna iſtiuſmodi petulantia vindicatur. *Ioan.de Platea Inſt.de iniurijs.Bonifacius in pract.crim. tit. de fam. lib.Chil.d.cap.59.* Atque ita etiam conſtitutum eſt in ordinationibus Imperij, quæ à Carolo V. ſunt factæ, *cap.110.* Ex quo inferri poſſe videtur, huic etiam actioni iure Sax. per anni ſilentium præſcribi; ſicuti cuilibet iniuriæ, ſcripto comprehenſæ, moribus noſtris præſcribi diximus: G *Chil.in pract.c.59. cum c.ſequ.* etiamſi iure com-

A muni aliter pleriq; ſentiant: quòd ſcriptura ſcilicet ſeu pictura perpetuò duret, eoque ſemper incontinenti iniuria fieri intelligatur. *Zaſius in l.cum lex.ff.de legib.* Sed conſuetudo non abſurdè iniuriam ab animo potius & voluntate æſtimat, quàm à ſcriptura vel libello. *l.1.h.t.* Etſi enim hic duret, tamen poteſt animus & voluntas cõtumeliæ, à qua hæc res penditur, non durare; *l.1. hoc t.l.qui iniuriæ.53.de furt.l.ſi non conuicij.5. C.iniur.l.vnic.C.ſi quis imper.male.* cum mutabilis B ac ambulatoria ſit hominis voluntas; *l.cum hic ſtatus.33.§ pœnitentiam.de donat.int. vir. & vx.l.4. de adimen.leg.* vt concludenter inferri nequeat, iniuriam ſemper fieri & permanere, quoad ſcriptura extet. Et profectò hanc conſuetudinis interpretationem, ad amputandas iſtiuſmodi altercationes parum Chriſtianas, etiam extra forum Saxonicum, & in terris Imperij, vbi ius commune ſeruatur, attendere & ſequi non fuerit alienum.

C

DE EXTRAORDINARIis criminibus. Tit. XI.

ET hæc quidem de ordinarijs priuatorum delictorum iudicijs dicta ſint. Iam videamus de ijs quæ extra ordinem proponuntur, vnde nullæ certæ pœnæ exiſtunt: nam eæ in his arbitrio iudicis committuntur. *l.hodie.13.de pœn.l.1.C.de recep.l.fin.C.de mod.mult.* Extra ordi- D nem puniuntur ſolicitatores alienarum nuptiarum, & pudicitiæ alterius, etiamſi effectu potiri non potuerint, ſi tamen efficere voluerunt: *l.1. in prin.in verb.propter voluntatem.h.t.* nam pœnitentiæ ignoſcendum eſt. *l.qui falſam.19.ad leg. Corn.de falſis.* Item qui fimo corrupto aliquem perfundit; aut ad iniuriam publicam lacus fiſtuláſue aquarum contaminat: *d.l.1.§.1.* qui puerum puellámue de ſtupro interpellat: atque hic quidem perfecto flagitio capite punitur, imper- E fecto in inſulam deportatur. *d.l.1.in fin.* qui cœtus illicitos habẽt. *l.2.h.t.* quæ data opera partum abigit: *l.4.hoc t.* hæc in temporale exilium datur, ſi fœtus necdum 40. dierum ſit; *d.l.4.vbi gloſſ.* quòd ſi maior fuerit, cum viuere præſumatur, legi Corneliæ de ſicarijs potius quàm legi Pompeiæ de parricidijs locus erit. *l.1.ad Pomp. de parr.l.pen.C.de ſicar.l.ſi mulierem.ff.eod.tit. Cicero pro Cluentio.l.ſi quis.38.§.abortionis.l.Cicero.39. de pœn.cap.2.de homicid.Ord.imp.cap.133.& ita vſu* F *ſeruatur.* item qui annonam flagellant: falſis menſuris in vendendo vtuntur; *l.annonam.6.hoc titul.l.penul.ff.de fal.* qui iure Sax. propter ſolum vſum, exilio plectũtur: quòd ſi porrò falſas menſuras etiam fecerint, fuſtigantur. *Chilia. in pract. tit.von der peen falſcher maß, &c. per art.13. Lands. lib.2.* Denique omnis generis delicta, quæ nulla certa lege vindicantur, extra ordinem coerceri ſolent: *d.l.annonam.l.pen.& l.fin.hoc t.* videlicet pro modo delicti, ætatis, aliarumq; circumſtan- G tiarum, ex arbitrio iudicis: *d.l.pen.l.aut facta.16. ff.de pœn.* qui tamen modum excedere non debet,

bet, *l. hodie.13.de pœn.* nec ad pœnam capitalem, A
niſi ex grauiſſima cauſa peruenire: *d.l.1.de furib.*
baln.l.1.§.expilatores.de effrac.d.l.hodie. d.l. penult.
ſed plerunque temporali relegatione, aut fuſti-
gatione, aut etiam mulcta erit contentus. *l.1.4.*
6.7.hoc titul.

DE SEPVLCHRO VIOLATO. Titul. XII.

C. 9. 19.

1 *Continuatio.*
2 *Edictum.*
3 *Pœna violantium ſepulchra multiplex.*

1 IAm † in ſpecie de quibuſdam delictis extra-
ordinarijs, quæ edicto aliquo aut conſtitu-
tione ſunt comprehenſa, dicamus. Ac primò
de violatione rerum religioſarum, puta ſepul-
chrorum, qua de re prætor ita ait: *l.3.hoc titul.*
2 CVIVS † DOLO MALO SEPVLCHRVM
» VIOLATVM ESSE DICETVR, IN EVM IN
» FACTVM IVDICIVM DABO: VT EI AD
» QVEM PERTINEAT, QVANTI OB EAM
» REM AEQVVM ESSE VIDEBITVR, CON-
» DEMNETVR. SI NEMO ERIT AD QVEM
» EA RES PERTINEAT, SIVE AGERE NO-
» LET; QVICVNQVE AGERE VOLET, EI
» CENTVM AVREORVM ACTIONEM DABO. D
» SI PLVRES AGERE VOLENT, CVIVS
2 IVSTISSIMA CAVSA ESSE VIDEBITVR,
» EI AGENDI POTESTATEM FACIAM. SI
» QVIS IN SEPVLCHRO DOLO MALO HA-
» BITAVERIT, AEDIFICIVM'VE ALIVD
» QVÀM QVOD SEPVLCHRI CAVSA FA-
» CTVM SIT, HABVERIT: IN EVM, SI
» QVIS EO NOMINE AGERE VOLET, DV-
» CENTORVM AVREORVM IVDICIVM DA-
» BO. Ex hoc edicto iudicium infamiam irrogat: E
l.1.hoc titul. quia dolum punit; *l.3.hoc titul.* cuius
propria pœna eſt dedecus: *vide ſup.de dol. & de*
his qui notan.infam.§ vltim. Inſtit. de ſuſ. tut. pœ-
nam pecuniariam inter fiſcum & actorem diui-
dit. *l.lege.25.§.vltim.de S.C.Syllan. atque ita poteſt*
accipi.l.3.§.diuus 5.hoc titul.dum iubet pœnam in fi-
3 *ſcum referri.* Huc † etiam edictum Adriani per-
tinet, quo pœna 40. aureorum in eos ſtatuitur,
qui in ciuitate ſepulchrum faciunt: eademque
pœna tenetur magiſtratus, qui fieri paſſus eſt. *l.3.* F
§.diuus.5 hoc titul.vide Paul.lib. 1. titul. 21. Illud
etiam ſciendum, eos qui cadauera ſpoliant, vel
corpora oſſaque extrahunt, ſeuerius. & inter-
dum capite puniri. *l.3.§.aduerſus.7.l.fin.hoc titul.*
l.4.C.eod. quod ad illos quoque porrigi poteſt,
qui furcis affixos vel ſuſpenſos aut denudant,
aut prorſus tollunt: item qui tempore mortis
ſemimortuos & laborantes aut necant, aut de-
ferunt ſibi commiſſos, vt inedia, vel ſimili
caſu, citiore morbo perire co-
gantur.

DE CONCVSSIONE. Titul. XIII.

CIcero *lib.4.Tuſc.* ait, terrorem eſſe metū
concutientem. Quare concutere dici-
tur, qui percellit ac perturbat aliquē in-
iecto terrore. Hinc concuſſionis crimen
appellatum, cū quis iudicij, magiſtratus, alicuiúſ-
ue poteſtatis quam habet metu, aut alio terro-
B re, pecuniam alicui extorquet. *l.1.& 2.hoc titul.c.*
militare.23.quæſt.1. Sed & qui ad aliud quid, pu-
ta ad contrahendas nuptias, *l.1.C.ſi qua.præd.pot.*
ad emendum, vendendum, cedendum, *l. princi-*
palib.vbi Dd.ſi cert.petat. l. penultim. C. de his quæ
vi met.cauſ.tot.tit.C.de contr.iud. &c. iure aut ter-
rore poteſtatis inuitum cogit, concutere vide-
tur: vt & tum, cum vltra conſtitutum ſalarium
imperioſè aliquid exigit. *Iaſ.in §.quadrupli.num.*
3.Inſt.de act.c.quoniam.diſt.8.c.militare. 23 quæſt.1.
C *Spec.de execut.§.1.num.5.& de recuſat.§.fin.nu.18.*
Hoc porrò concuſſionis crimen extra ordinem
punitur: *d.l.1.l.quod euitandi. C.de condi. ob turp.*
cauſ. quanquam etiam pœna quadrupli, *l.1 C.ad*
l.Iul.repet.l.fi.ff.eod.c.quoniam.diſt.18. Senatuſcō-
ſultis, *l.1.ad S.C.Turp.* iudicio calumniatorum, *l.*
1.de calum. atq; adeò interdum lege Cornelia de
falſis. *l.1.§.1.ad l.Corn.de fal.* coerceatur.

DE ABIGEIS. Titul. XIIII.

1 *Qui ſint abigei.*
2 *Quomodo puniantur.*

ABigei † propriè habētur, qui pecora (nam 1
in hominib. plagiū publico iudicio dignū
cōmittitur, *vide ĩ. de plag.*) ex paſcuis vel
armētis ſubtrahūt, & quodammodo deprædātur,
E ac abigēdi ſtudium quaſi exercēt, oues de gregi-
bus, vel boues de armētis abducētes. Cęterùm ſi
quis oues aberrātes, vel equos in ſolitudine reli-
ctos abduxerit, nō eſt abigēs, ſed fur potius: *l.1.*
§.1.h.t. niſi ſæpius abegerit, & hanc quaſi artem
exerceat. *l.fi.h.t.vide Paul.lib.5.tit.18.* Oues pro
numero abactarum, aut abigeum, aut furem fa-
ciunt. Quidam decem oues gregem eſſe putaue
runt: porcos etiam quinq; vel quatuor abactos,
equum vnum vel bouem ab armento abactum,
F abigeatus crimē facere. *d.l.fin.* Is quoq; qui à ſta-
bulo domitum pecus abducit, non à ſylua, vel
grege, plenius & grauius coercetur. *d.l.fi.*
¶ Abigeatus crimen publici iudicij non eſt, 2
quia furtum magis eſt. Sed tamen quoniam fer-
ro plerunque abigei vtuntur, ſi deprehendan-
tur, grauiùs furto, eorum admiſſum punitur: *l.2.*
h.t. Cum duriſſimè, ad gladium damnari, *l.1.in*
prin.hoc tit. aut beſtijs obijci ſolent, *d.l.1.§.quan-*
quam.2. Puniuntur autem duriſſimè, non vbi-
G que, ſed vbi frequentius hoc delictum eſt: *d.l.1.*
in prin. item cùm gladio abigunt, *d.l.1.§.2.* tan-

quam graſſatores. Cæteroquin humiliores in opus temporarium damnantur: honeſtiore loco nati, aut relegandi ſunt, aut ordine mouendi. Sed & hoc notandum, qui porcam vel capram abegit, non tàm grauiter quàm qui maiora animalia abigunt, plecti oportere. *d.l.1.§.1.& 2.* Receptatores porrò abigeorum decem annis extra terram Italicam relegari voluit Adrianus, *l.fin.in fin.h.t.*

DE PRAEVARICATIONE. Tit. XV.

1 *Qui ſint præuaricatores.*
2 *De publico iudicio in præuaricatores.*
3 *De priuato.*

1 PRæuaricatorem † à varicando dictum eſſe, verius eſt. *l.præuaricatores. 212. de verb.ſignificat.* Varicari autem in tranſuerſum ire ſignificat, à varicibus crurum, teſte Nonio: quibus qui laborant, recta incedere nequeunt. Præuaricator, inquit Vlpian. *l.1 hoc t.l 4.§ fin.de his qui not.inf.* eſt quaſi variator, qui diuerſam partem adiuuat, prodita cauſa ſua. quod nomen Labeo à varia certatione tractum ait. nam is qui præuaricatur, ex vtraque parte conſiſtit, quinimò ex altera, cui ſe aduerſarium ſimulauit. de qua etymologia etſi probabiliter diſputari poteſt; *Cice. in partit. Orat.* tamen verius eſt, à varicando præuaricatorē dictū. *Al. in d. l.præuaricatores.* Nam & Labeoni ſyllabæ ratio aduerſatur, quæ in Varicando Præuaricatoreque producitur, cum Varius primam corripiat. Alibi idem Vlpia. *in d.l. præuaricatores.* Præuaricatores, inquit, eos appellamus, qui cauſam aduerſarijs ſuis donant, & ex parte actoris in partem rei concedunt. Præuaricationis iudicium aliud publicum, aliud moribus inductum eſt. *l.3.hoc tit.*

2 Publicum † eſt, cū quæritur de præuaricatione eius qui publico iudicio accuſauit: isque propriè præuaricator dici poteſt. *d.l.1.hoc tit.Cic.præall.loc.* Id autem ideo publicum eſt, cùm quia agitur de corruptela publici iudicij, tum quòd ex hoc extraordinem eâdem pœna publica afficiatur præuaricator, qua teneretur, ſi ipſe in legem commiſiſſet, qua reus propter præuaricationem abſolutus eſt. *l.penul. hoc tit.* Quare & Infamiam hoc iudicium irrogat, *l.4.h.tit.l.4.in fin.de his qui not.infa.* exemplo publicorū iudiciorum. *l.infamem.7.de pub.iud.*

3 Ad † exēplum huius, moribus & ex interpretatione introductum eſt aliud priuatum præuaricationis iudicium, in eum qui non quidem accuſando, ſed dū partes aduocati ſuſtinet, & accuſatori aſſiſtit, præuaricatus eſt; qui extra ordinē punitur: *l.1.in fin.l.3.h.t.l.1.C.de aduo.diuer.iud.* vt & is qui in iudicio nó publico prodidiſſe cauſam arguitur. *l.1.in fi. vbi gl.l.2.h.t.l.1.§.præuaricatorem. iuncta l.3.§.ad S.C.Turp.* Hodie aūt generaliter ijs qui præuaricati ſunt, pœna iniungitur extraordinaria: *l.2.h.t.* iure verò Sax. mulcta.

DE RECEPTATORIBUS. Titul. XVI. C.9 39

1 *Qui ſint receptatores, & quomodo puniantur*
2 *An cognati receptatores puniantur.*
3 *Quando pœna ceſſet.*

1 PEſſimum † genus eſt receptatorum, ſine quibus nemo diu latere poteſt: & præcipitur vt perinde puniantur atque latrones, *l. 1.hoc tit.l.1.C.de his qui latr.* dummodò opem ijs tulerint: alioqui ſi tantùm ſciant & receptent, mitius puniendi videntur. *l.2 C.eod.gl.hic in l.1.* Receptator autem eſt qui maleficium receptat in ſuo vel alieno, præſtans ei cauſam ſe occultandi. *l.1.§ quod autem de ſer.corr.* In pari hærēt culpa, qui cùm apprehendere latrones poſſunt, pecunia vel ſurreptarum rerum parte accepta, dimiſerunt: *l.1.in fin.hoc tit.* quoniam cum publicè interſit delicta puniri, magiſtratui eos tradere oportuit. *l.1.& 2 C.eod.*

2 Sed † apud quos affinis vel cognatus latro ſeruatus eſt, hos neque abſoluendos, neq; ſeuerè admodum puniendos conſtat. Non enim par eſt horum delictū, & eorum qui nihil ad ſe pertinentes latrones recipiunt. *l. 2.hoc tit.* Si enim ſuum ſanguinem quomodocunq; redimere licet, *l.1 §.de his qui mor.ſibi conſciſ.* certè & ſuorum *Iaſ.& Dd.in l.3.de iuſtit. & iur.* cum parentes magis ſoliciti ſint de liberis quàm de ſeipſis. *l. iſti. 8.§.de eo quod met.cau.* Quare ignoſcendum aliquo modo eſt ijs, qui conſilium pro tuendis ſuis capiunt. *l. nec in eo. 22.§.ad l.Iul.de adul[illegible]. l.milites.de re milit.* Itaque nec in totum excuſantur, nec ſeuerè puniuntur, ſed mulcta ijs pecuniaria pro modo delicti & facultatum imponitur. *Bonif.in pract. crimin.tit.de recept.l.1.2.h.t l.2.§.ſi enim.de lib.hom.ex.l.1. Cod.de recep.arbit.* quæ pœna etiam iure Sax. in vniuerſum videtur obtinere, *lib.3.art.23.* niſi in grauioribus delictis, cumq; etiam opem receptatores præſtant. *lib. 2. art.72. vide omnino Fachſ.diff.58. per art. 25. lib.2. Reinh. diff.pœn.10.& 44.*

3 Porrò † receptatorum pœna nō tenetur qui ignarus eſt maleficij: *l 2. C.de his qui latro. l.quo naufragiū. §. non tantùm. de incend.ruin. naufrag l ſi quis ſeruū C.ad l.Flau.de plagiar.l.quicunque.§.quòd ſi ſeruus. C.de ſer.fug.* ſed & in priuatis delictis, puta vulneribus illatis, iniurijs, &c. ea ceſſat: vt memini aliquando iudicatum.

DE FVRIBVS BALNEARIJS. Tit. XVII.

FVres nocturni, quia diurnis atrociores ſunt, nec proditoribus diſſimiles, *Senec. vltim.declam. Cuiac.obſ.11.cap.27.* extra ordinem audiendi ſunt, & cauſa cognita puniendi: dummodò ſciamus in pœna eorum operis publici temporarij modum non egredientium. *vid lib.2 iur. Sax.art.13.* Idem eſt & in balnearijs furibus. *l.1. hoc t.*

hec t. Paul. lib. 5. tit. 3. Etſi autem & alij fures extra ordinē accuſari poſſunt: *l. fin. de fur.* tamē quoniam in ijs pœnam ordinariam iudex excedere non ſolet, hos autem fures grauius caſtigari publicè intereſt, eo viſum fuit de iſtis ſpecialem titulum proponere. Ideo autem durius puniuntur, nocturni quidem, quòd tenebræ ad furtum faciendum opportunæ, atrocius reddant delictum: *l. fin. ʒ. tit. 1. l. itaq; 5. ad l. Aquil. Paul. lib. 5. tit. 19. & 20.* balnearij aūt, quia propter cōmunē balneorū vſum, & quoniā nudis ibi atq; aliud agentib. hominib. facilius quid ſurripi pōt, grauioribus ſanctionib. veſtiméta lauantium ab iniurijs defendi publicè omnium maximè refert. *l. 3. in fin ʒ. de off. præf. vigil.* Nam in vniuerſum, quò occultius & impunitius committi flagitia poſſunt, eò deprehenſa acerbius, maioreq; iuriſdictionis ſeueritate ſunt caſtiganda. *l. presbyteri. 8. C. de episcop. & cler. Paul. lib. 5. tit. 3 19. 20.*

DE EFFRACTORIBVS & expilatoribus. Titulus XVIII.

1 *De pœna effractorum.*
2 *De pœna expilatorum.*
3 *De pœna ſacculariorum.*

1 DE his † qui carcere effracto euaſerunt, ſumendum ſupplicium diui fratres reſcripſerunt. *l. 1. h. tit. l. in eos. 13 ʒ. de cuſtod. reor. vbi vide. l. militer. 13 §. eius. de re milit.* Quod etſi Dd. paſſim ſequuntur, *B[illegible] Angel. Alb. in l. pen. ʒ de cuſt. reor. Boſſ. de effr. carc.* ſiquidem incarceratio debitè facta ſit: *Bartol. in l. vie eius. C. de probat. Boſſ. de carc. num. 5.* tamen tantummodò verum eſſe arbitror, cum carcer ſummi Principis effringitur (qua in ſpecie hoc reſcriptum intelligo) atque ita crimen læſæ maieſtatis, ob violatam Principis cuſtodiam committitur: *l. 4. §. fin. ad l. Iuliam maieſt.* in alijs inferiorum carceribus non itē. *per ea quæ tradit Iaſ. in §. pœnales. nu. 102. & 107. Inſtit. de actio.* Quòd ſi porrò per negligentiam cuſtodum, contra quos præſumitur, *l. fin. hoc t. gloſſ. Bald. in l. cum ita. §. ſpecies. de legat. 2. Alexan conſ 156. vel. 2. Boſſ. de carcer. num. 7.* euaſerint, mitius puniendi ſunt: *d. l. 1.* vt & reliqui effractores, puta qui furti gratia parietem aut oſtia effringunt. Nam hi ſiquidem viliores ſint, in opus damnari, honeſtiores ordine moueri, aut relegari ſolent. *d. l. 1. & 2.* Eaque pœna arbitraria etiam hodie plurimùm vtimur, quamuis vim ædibus illatam ſupplicio videatur ius Sax. vt & ſtatuta multarum ciuitatum, vindicare. *Vueich. art. 38 vbi gloſſ. & Land. lib. 3. art. 67.* quod tamen niſi in atrociſſimis, irrogari non ſolet, ſed tantùm pœna ciuilis pecuniaria, puta vuerigeldiū, &c. Nocturni effractores grauius puniuntur: fuſtibus enim cæſi damnantur in metallum. *d. l. 2.* Item ſi nō modò furti gratia effractura facta ſit, ſed etiam furtum ſubſecutum: quo caſu, concurrente vtroque delicto, pœnam capitalem conſtitutio Imperij irrogat. *Ord. Imper. 159 & 160.*
2 Eodem † modo animaduertitur in expilatores, qui ſunt fures improbiores. *d. l. 1. l. ſi te expilaſſe. C. ex quib. cauſ. infam.* Expilatores, inquit Aſc. *in 2. Verr.* ſunt, q ne pilum quidē in corpore ſpoliatorū relinquūt. vnde apparet eos propriè dici, qui per vim veſtimētis aut pecunia hominem exuūt: qui λωποδύτας à veſtium ereptione, Demoſtheni appellantur. Sed hoc crimē præſertim ſi noctu cōmittatur magnis vrbibus, vt Antuerpiæ, quæ patria mihi eſt dulciſſima, irremiſſibiliter capitale eſt, quēadmodum & cū in via ac itinere fit: nihil enī, propter violentiā, diſtat à graſſatione. Sacculariós † etiam impoſtores, quos 3 Græci ψηφολόγους aut ψηφοπαίκτας, Germani *Spitzbuben* appellant, qui vetitas in ſacculo artes exercentes, partem ſubducunt, partem ſubtrahunt: item directarios, qui in aliena cœnacula ſe dirigunt, & inſinuant furādi animo; eadem extraordinaria pœna manet. *d. l. 1. l. ſaccularij. de extr. crim. vbi vide annot. Ruſſardi.*

EXPILATAE HAEREditatis. Titulus XIX. C. 9. 32.

1 *Continuatio: & quare furti actio in re hæreditaria ceſſet.*
2 *Quibus contra quos detur.*
3 *De pœna expilatorum: & ad quid detur.*

CVm † hæreditas expilatur, palàm eſt, ante aditam hæreditatem vel ab hærede poſſeſſam, furti agi non poſſe: *l. hæreditaria. 70. de furt. ʒ.* quia nullius in bonis res hæreditariæ tunc temporis fuerint. *l. ſi homo. 35. de vſucap. l. ſi is. 68. §. 1 l. hæreditariæ. 70. de furt. l. cum hæredes. 23. de acq. poſſ.* Itaque quamuis hoc nomine ciuiliter rei vendicatione, *l. aduerſus. 4. C. eod.* aut petitione hæreditatis agi poteſt: *l. 3. h. tit.* tamen quia his actionibus poſſeſſio tantùm reuocatur, non etiam coercetur crimen; viſum fuit, ceſſante furti actione, extraordinario iudicio fraudem expilatæ hæreditatis vindicare. *l. 2. hoc t. l. fin. C. eod.* Hæc † actio datur ijs quorum 2 intereſt, *l. 4. hoc tit.* aduerſus eos qui ſurripuerūt, etiam vitricum, *l. 2. C. eod.* aut nouercam, *l. 3. Cod. eod.* cum tamen de hæreditate patris non agitur. Nam in vniuerſum vxor defuncti, de cuius hæreditate agitur, quamuis officio iudicis hoc nomine puniri poſſit, *Bartol. in l. 1. num. 4. rer. amot.* tamen expilatæ hæreditatis crimine non accuſatur: quia nec furti cum illa agi poteſt, *l. penultim. hoc titul. d. l. 4. C. eod.* ſed tantùm condictione furtiua. *glo. Bart. & Dd. in l. 3. in prin ʒ rer. amo. vbi dixi.* Quare nec liberis defuncti, de cuius hæreditate expilata agitur, inter ſe vtilis erit hæc actio; ſi fortè frater, fratrem aut ſororē quid

ſurripuiſſe ex parentum hæreditate, intendat. A
Nam neq; furti tenetur: *l.ſerui.17.de furt.* nec in
cohæredem (cohæredes aũt ſunt fratres & ſoro
res, in parentum ſucceſſione) facilè hoc iudi-
cium datur: *l.3.C famil. hercisc.* cùm quia in re-
bus communibus pro ſuo iure verſari videtur,
l.merito.51.ꝫ.pro ſoc. tum quòd abundè per iudi-
cium familiæ herciſcundæ, & exacta per ſacra-
mentum eius qui ſuſpectus eſt, rerum hæredita-
tariũ declaratione, *l.fin.§.licentia.vbi gl ad verb.il-
lius.C.de iure delib.l.2.C.quan.& quib.lib.* 10. aut B
cõtra cum præſtito in litem iuramẽto, *l.item.20.
§.reſtituere.16.de petit.hæred.* damnum hac fraude
datũ reſarciatur, & purgetur dolus; *d.l.3.* vt huic
ſubſidiariæ actioni locus eſſe nõ debeat. *l.fi.C.eo.
l.2.h.t.* Placuit tamen interpretib. *in d. l.3.fac.l.1.
C.eod.* ſi apertè cohęres in dolo hæreat & expilà-
tit, cum hoc quoq; iudicio teneri, perinde atq;
furti tenetur. *Dd.in d.l.meritò.pro ſoc.l.tres fratres.
de pac.* Pœna † aũt expilatorum hæreditatis ex-
traordinaria eſt, *l.1.h.t.d.l.1.ꝫ.de effrac. vide Alb.* C
in tract.ſtat.4.par.quaſt.91.Caſtr.conſ.31. hoc eſt,
arbitraria.

STELLIONATVS.
Tit. XX. C 9. 34.

1 *Quid ſit ſtellionatus, vnde dictus.*
2 *Quibus hoc crimen obijciatur.*
3 *Quæ actio & pœna ex hoc crimine deſcen-
dat.*

1 PLinius *li.30.c.3.* ſcribit,† ſtellionẽ animal eſ-
ſe lacertæ ſimile, quo nullum fraudulentius
homini inuideat: indeq; ſtellionũ nomen
in maledicũ trãslatum. Stellionatus † aũt crimẽ
2 obijcitur ijs qui dolo q d fecerint, ſcil. ſi in aliud
accuſationis genus res nõ cadat. Quod enim in
priuatis iudicijs, eſt de dolo actio; hoc in crimi- E
nib. ſtellionatus perſecutio. Vbicũq; igitur titu-
lus criminis deficit, ibi ſtellionatũ obijciemus.
Maximè aũt in his locum habet, ſi quis rem for-
tè alij obligatã aut datã, diſſimulata priore obli-
gatione alij diſtraxerit, obligârit, in ſolutũ dede
rit. *l.3.h.t.l.1.2.4.C. eo.* Sed & ſi quis merces ſup-
poſuerit, ſuppreſſerit, vel obligatas auerterit,
vel corruperit: æquè ſtellionatus tenetur: item
ſi quis impoſturam fecerit vel colluſionẽ, in ne- F
cem, hoc eſt, fraudem & damnum alterius. *d.l.3.*
3 ¶ Actio ſtellionatus, neque publicis (quia ex
nulla pub. iudiciorum lege oritur) neque priua-
tis (quando pœnam priuato debitã nullam pe-
tat) iudicijs continetur: *l.1.hoc t.l.3. C.eod.* ideoq;
nec animaduerſionem legitimam habet, cum
legitimum crimen non ſit. Solent autem ex hoc
crimine extra ordinem plecti. neque tamen de-
bet pœna in plebeijs opus metalli egredi: in ijs
autem qui ſunt in aliquo honore poſiti, ad tem-
pus relegatio aut ab ordine remotio retinenda G
eſt. *d.l.3.§.pœna.* Stellionatus iudicium famo-

ſum non eſt, ſed coercitionem extraordinariam A
habet. *l.2.hoc tit.* videlicet niſi ex eo crimine de-
ſcendat, quod etiam in priuato iudicio infamiã
condemnato importet. *l. infamem.7.infr.de publ.
iud.* verbi gratia, ſi quis ex aperto dolo conde-
mnetur: tunc enim, quia & priuatum doli iudi-
cium exiſtimationem notat; dicendum eſt, &
crimen ſtellionatus damnato labem aſpergere.
l quid ergo.13.§.fin.de his qui not.infa. ſecus ſi do-
lus in contractu ſit, de quo iure ciuili non actio-
B ne doli, ſed ea quæ ex contractu deſcendit, quæ-
reretur: quæ cum exiſtimationem non lædat, *l.
ceſſat.31.de act.* conſentaneum eſt, nec ſtelliona-
tus iudicium extraordinarium hoc caſu oppro-
brio eſſe. *l. tutor. 16. §. 1. de pign.act.d.l.1.2.& 4.
Cod.eodem.*

DE TERMINO MOTO.
Tit. XXI.

C

TErminorum auulſorum non hodie mul-
cta pecuniaria eſt, ſicuti ex lege agraria C.
Iulij Cæſaris, qui necdum conſtituta mo-
narchia mitius agendum putauit: *l.3.hoc tit.* ſed
pro conditione admittentium, extraordinaria
pœna eiuſmodi admiſſum vindicatur: puta rele-
gatione, verberibus, *l.1.& 2 hoc tit. Panorm.in c.
ex literis. numer. 13. de probat &c.* Iure Saxon.
qui ignorans amouet, 30. ſolidis mulctatur:
D qui ſciens, grauius, pro qualitate delicti. *Landt.
lib.2.art.28.Sachſ.diff. 65. & Reinhar.diff.pœnal.2.
vide etiam Deut.19.& 27.*

DE COLLEGIIS ET
corporibus. Tit. XXII.

COllegæ (inquit Varro) ſunt, qui vnà lecti
E ſunt, ad idem videlicet munus, eandem-
que poteſtatem, quaſi collecti. *l. collega-
rum.173.de verb.ſignif.* Hinc collegia dicta, con-
uentus & concilia opificum, aut aliorum ean-
dem artem exercentium; in quib. qui dant no-
mina, eliguntur: dum tamen ne pauciores tri-
bus ſint. *l.Neratius. 85.de verbor.ſignific. Cic.in O-
rat.pro domo ſua.* eiuſmodi nonnulla à rege Nu-
ma fuerunt inſtituta. *Plin.lib.35.cap.12.& Plu-
tar. in eius vita.* Sed cum multa improba, præ-
F ſertim intempeſtiuis & ſumptuoſis comeſſatio-
nibus, aduerſus leges & ordinum concordiam,
ac diſciplinam publicam, prætextu talium con-
uentionum improbi machinarentur: *Liuius lib.
39.Suet.in Aug.cap.32.* primùm Senatuſconſul-
to huiuſmodi conuentus collegiaque prohibi-
ta ſunt; niſi quæ ſpecialiter propter aut religio-
nem, vt Iudæorum, aut vſum reipub. eſſent ap-
probata, vt publicanorum, piſtorum, nauicula-
riorum, *l.3.h. t,* &c. Poſtea eam rem & Impera-
tores curæ habuerunt: *l.1.& 3.hoc titul. l. 1. quod
G cuiuſ.vniuerſ. l. conuenticula. 15.C.de epiſc & cler.
Sueton.in Caio Caſ. cap. 42. vide Cuiac.lib.7 cap.10.
ex.214.*

extatq́; ea de re Traiani reſcriptum in epiſtolis Plinianis. Etſi aũt qui collegium illicitum vſurpat, contra conſtitutiones & Senatuſconſulta facit, eoq́; reus Maieſtatis & legis Iuliç de vi publica, atq; ex his legibus puniẽdus videatur: *l. 1. h. t. iunc. l. 1. ℥. ad l. Iul. maieſt. & l. qui cœtu. ad l. Iul. de vi publ.* tamen apparet olim collegium illicitum ſolere diſſolui, & pœnam mitiorem fuiſſe, ac planè extraordinariam: *l. 1. in prin h. t. d. l. conuenticula.* vnde & hic titulus intra extraordinaria iudicia eſt collocatus.

DE POPVLARIBVS Actionib. Tit. XXIII.

SCiendum etiam eſt, plerorumque criminum, præſertim extraordinariorum accuA ſationes, quia ius publicum populi tuentur, *l. 1. hoc tit. vide Gouea. l. 1. in fin. de iuriſdict.* eſſe populares, & cuilibet de populo competere, qui tamen integræ ſit exiſtimationis. *l. 4. hoc titul.* Quòd ſi plures concurrant, prætor eligit maximè idoneum; *l. 2. hoc t.* ac potiſſimè eum cuius intereſt. *l. 3. hoc tit.* Mulieribus & pupillis populares actiones non dantur; niſi cum ad eos pertinent. *l mulier. 6. hoc tit.* Omnes populares actiones neque in hæredes dantur, neque ſupra B annum extenduntur. *l fin. hoc tit.* quod de ciuilibus & extraordinarijs iudicijs accipiendum eſt: de quibus in hoc libro eſt actum., & ad quæ hic titulus refertur. nam publica iudicia quamuis etiam popularia ſint, tamen plerunq; viginti annis durant. *l. querelam. C. de falſ.*

DIGEST. LIBER XLVIII.

DE PVBLICIS IVDICIIS. Titul. I.

1 *Quæ ſint publica iudicia.*
2 *Cauſa efficiens.*
3 *Materia.*
4 *Forma exercendorum pub. iudiciorum.*
5 *Finis.*
6 *Effectus.*

1 TRANSGREDIAMVR † ad iudicia publica, quæ ita appellata ſunt, authore Iuſtiniano, quòd cuiuis ex populo executio eorũ plerunq; detur: *Inſtit. de pub. iud. in prin.* vel potius quia in ijs de crimine publico, quod oẽs tangit, quæritur. *l. 4. C. de hæret.* Non omnia aũt iudicia, *l. 1. h. t. l. ſtellion. ℥. de crim. ſtell. Cuiac. obſer. li. 8. c. 35.* in quib. crimen vertitur & accuſatur, publica ſunt; ſed ea tantùm, quæ ex legibus publicorũ iudiciorũ veniunt vt Iulia maieſtatis, de adulterijs, Cornelia de ſicarijs, *l. 1. h t. vide quæ dixi Inſt. eod.* &c. hoc eſt, quæ publica eſſe certa aliqua lex voluit ac decreuit. Publicorũ iudiciorum quædam capitalia ſunt, quædã non capitalia. Capitalia ſunt, ex quibus pœna, mors aut exiliũ eſt, hoc eſt, aquæ & ignis interdictio. Cuius in locum hodie deportatio ſucceſſit: *l. 3. ℥. ad l. Iul. pecul.* per hanc enim eximitur caput de ciuitate, quod inſtar mortis eſt, & certè ciuilis mors appellatur. *l. 1. §. fin. de bon poſſeſſ contra tab. l. 4. ℥. qui ſatiſd. cogan.* Cætera exilia, non exilia propriè, ſed relegationes dicuntur, cum ciuitas retinetur: quemadmodum & Ouidius in Pontũ remotus, diſputat, ſe non exulem, ſed tantùm relegatum eſſe. Non capitalia ſunt, ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coercitio & relegatio pœna eſt. *l. 2. h. t. § 1. Inſt. eo.*

2 ¶ Cauſa efficiens publicorum iudiciorum, eſt certa aliqua lex, *l. 1. hoc titul.* vt & Cic. *in 7. Verr.* pluribus locis teſtatur: quæ modum & formam inquirendi puniendíque alicuius delicti præſcribit. Hæc iudicia olim in prouincijs exercebant præſides & Procoſſ. in vrbe quæſtores rerum caC pitalium; qui ad hoc ſpecialiter, cum eſſet opus, populi electione conſtituebantur: *l. 2. §. & quia. ℥. de orig. iur.* ſed poſterioribus temporibus, trãſlato in Auguſtos populi iure, & ab his magiſtratu rerum criminalium perpetuo creato, præfectura vrbana omnia ſibi crimina in vrbe cõmiſſa vendicauit. *l. 1. ℥. de off præf. vrb.*

3 ¶ Materia circa quã verſant, ſunt grauiora delicta: quæ cum publicã & ſingulorũ turbent tranquillitatẽ, vindicari publicis iudicijs propter exD emplum publicè intereſt. *l. cõgruit. 13. de off. præſ.*

4 ¶ Ordo exercendorum olim publicorum iudiciorum, cuius Cic. *pro Roſ. Ame. pro Mil. & alijs locis.* & alij *Aſcon. pro Milo. & in Verr. Liuius lib. 1. in hiſtoria Horatij.* meminerunt, in vſu eſſe deſijt: durante tamen legum pœna, cum extra ordinem & ſolennitatem antiqui iuris, crimina probantur. *l. ordo. 8. hoc tit. l. lex. §. vlt. ad l. Iul. repetund. l. vltim. ad Fab. de plagia. Cuiac. ad Paul. lib. 5. titul. 12.* quare de eo ordine ſuperuacuum eſt E plura verba facere. Illud ſanè ad formam adhuc pertinet, quòd procurator in iſtis iudicijs neutra ex parte admittatur, *l. penul. §. 1. hoc tit. l. antepenult. C. de accuſat.* niſi ad probandas abſentium excuſationes: *l. inter. 10. hoc tit.* quòd accuſatio & totus proceſſus vſitato ſolenniq́; more ſit conficiendus, vt paulò pòſt oſtendemus: *ad titul. de accuſat.* quòd præſes vel alius qui cognoſcit, clariſſim. viros & peritiſſim. cauſarum adhibere; *l. F cuſtodiat. 12. hoc t.* neque pendente vno iudicio, aliud; *l. interdum 4. vbi glo & Dd. hoc t.* non compenſationes relationesque criminum; *l. is qui reus. 5. hoc titul.* neque probationes non luce clariores *l. fin. C. de probat.* admittere, debeat. Adde

his, quòd iure noſtro Sax. hæc iudicia ante meridiem & ſub dio ſint peragenda. *gloſſ. vlt. art. 61. lib. 3 & text. art. 69. eod. lib.*

5 ¶ Finis eſt, cùm vt abſoluatur innocẽtia, tum vt delicta ſontium puniantur: quibus duabus rebus, præmio ſcilicet atq; pœna, quaſi anchoris ciuitatem retineri Solon arbitrabatur: vtque ſublatis malis ac pernicioſis hominibus, & ſeruetur diſciplina publica, & alij exemplo commonefacti, conſimilibus flagitijs abſtineant. *d. l. congruit. 13.* vnde & Gellio, *lib. 6 cap. 14. τιμωρίαν, νουθεσίαν, καὶ παράδειγμα*, & Iuſtiniano ad totius ciuitatis ſalutem hæc iudicia comparata dicuntur. § 1. *Inſtitut. de pub. iud.* Pulchrè in hanc ſententiam Cic. *Philip. 8.* In corpore, inquit, ſi quid eſt eiuſmodi, quod reliquo corpori noceat, vri ac ſecari patimur, vt membrorum aliquid potius quàm totum corpus intereat: ſic in reipubl. corpore vt totum ſaluum ſit, quicquid eſt peſtiferum amputemus.

6 ¶ Effectus horum iudiciorum eſt, quod & accuſatorem temerè aut dolo malo pericula alteri creantem puniant: *vide ff tit. 1.* & reos conuictos non modò legitima ipſius iudicij pœna, verumetiam per conſequentiam exiſtimationis, interdum etiam honorum iactura plectant. *l. infamem. 7. hoc tit. vid. ff tit. de bon. damnat.* & interea dum agitantur, omnes alias ab eodem reo accuſationes actioneſq; excludant. *l. qui de crimine. 9. C. de accuſat. l. 2 § fin. de cuſtod. reor.*

DE ACCVSATIONIBVS &inſcriptionib. Tit. II.

C. 9. 2.

1 *Diſpoſitio ſequentium titulorum.*
2 *Continuatio huius.*
3 *Sine accuſatione an procedat iudicium, & de denunciatoribus.*
4 *Quid ſignificet accuſare.*
5 *Quid ſit accuſatio.*
6 *Cauſa efficiens.*
7 *Apud quem accuſatio inſtituenda.*
8 *De remiſſionibus.*
9 *Qui accuſare poſſint.*
10 *Qui accuſari.*
11 *Materia.*
12 *Forma proponendæ accuſationis, faciendæ inſcriptionis, & formandorũ libellorum.*
13 *Quomodo contra abſentem procedatur.*
14 *Finis accuſationum.*
15 *Effectus.*
16 *Quomodo extinguantur.*

1 POſtquam † in genere naturam & vim publicorum iudiciorum vtcunque delineauimus; nunc ſigillatim ſingulas eorum partes perſequamur: & primò quidem quomodo cõſtituantur; tum quot ſint horum genera; poſtremò quomodo peragantur & ad executionem perueniant, exponamus.

¶ In conſtitutione publici iudicij, neceſſe eſt ante omnia de accuſatore & accuſatione quæri: *author ad Herenn. lib. 1. ca. 5.* Quia † ſine accuſatore iudicium criminale non procedit, *l. quamuis. 19. C. de adult. l. vlt. ff. de priuat. delic. l. reſcripto. 6. § ſi quis. de mune. l. pen. C. de his qui accuſ. l. ſi cui. hoc t. c. t. vt Eccleſ. bon. ſine dim. ca. 1. de accuſ.* vt nec ciuile ſine actore: *l. inter. 62. de iud. Dd. in Rub. ff. & ext. de iud. c. forus. 5. de verbor. ſignific.* niſi cum ex publica fama, quæ loco accuſatoris eſt, *c. cum oporteat. 19. ext. eo. Panorm. in c. qualiter. 17. eod.* magiſtratus in delicti authorẽ inquirit, *l. 2. § ſi publico. ff. de adult. l. 3. § præterea. de ſuſ. tut. l. penultim. C. de probat. l. nullum. C. de teſt. l. 1. C. de cuſto. reo. l. ea quidem. 7. C. de accuſat. c. qualiter. 1. & 2. extr. eodem vbi Cano.* quod olim per denunciationes fiebat. Ne enim deficientibus accuſatoribus delicta manerent impunita, quæ coerceri publicè intereſt, conſtituti olim erant ſtationarij ſeu irenarchæ, quibus publicè mandabatur, vt ſi quid grauius accidiſſet, id denũciarent magiſtratibus: *l. ea quidem. 7. C eod. l. 1. § quiet. de off. præf. vrb. l. diuus. ff. tit 1. l. 1. C. de furioſ. & Hot. lib. 12. Duar diſp. lib. 1. c. 38.* qui poſtea ex officio ſicuti fieri debet, nocentem conquirebant. *d. l. 1. § quies. l. 4. ad l. Iul. pec. l. 3 de off. præf. § vlt. in Auth. de coll. l. 1. C. de cuſt. reo. l. ſi quis. C. de epiſc. aud.* Denunciatorum autem in eo melior erat conditio, quòd exemplo accuſatorum inſcribere ſe non cogebantur. *c. ſuper. 17. ext. eod.*

4 ¶ Accuſare etſi generaliter ſignificat aliquem ad cauſam dicendam vrgere. *c. forus. § accuſator. de verbor. ſignif. Alc. in l. qui accuſare. C. de eden.* vnde accuſationis nomine etiam ciuilis *d. l. qui accuſare. l. ex iudiciorum. in fin. hoc t.* actio & perſecutio *l. viro. 39. ff. ſolut. matrim.* venit, ſicuti contrà actio pro accuſatione ponitur: *l. 1. de crim. ſtell. tot. t. C. quan. ciu. ac præ. cri.* tamen obtinuit, vt propriè, accuſare & accuſatio, ad criminationes & delationes delictorum referantur. *vt hoc t. & C. eod* Accuſare † autem eſt, Azone *in Rub. Cod. de his qui accuſ. non poſſ.* authore, aliquem reum criminis per libellum deferre, ad vindictam & pœnam: *l cum rationib. 16. l. t. l. non ignorat. 9. l. ſi quis. 20. C. de his qui accuſ. non poſ. l. libellorum. 3. in verb. reum deferre hoc t. l. ſi. de priu. del. l. 2 § ſi publico. de adult.* vel ſecundum Duar. *præall. loc.* Accuſatio eſt maleficij alicuius apud iudicem delatio, ad vindictam publicam ſolenniter facta. Prima differentia ſumpta eſt à materia, in verb. maleficij delatio.) nam in ciuilibus de pecunia agitur: in accuſationibus, pœna publicæ vindictæ fiſco debita petitur. *Iaſ. poſt alios in Rub. C. de inde. glſſ. in l 3. de ſepul. viola. Chil. in prac cap. 58.* Secunda à fine, ad vindictam publicam.) in pecuniarijs enim, & iudicijs priuatis, ius noſtrum petimus. *in prin. Inſt. de act. in ver. quod ſibi debetur.* Tertia à forma, ſolenniter facta.) hoc eſt, oblata

oblato libello, & facta inſcriptione: *l.3.hoc tit.l.3. Cod.de his qui accuſar.non poſſ.* qua nota accuſatio ab extraiudiciarijs delationibus oſtenditur differre.

6 ¶ Conſtituitur autem accuſatio ex aliqua lege publica, vt diximus: *l.1.§.tit.1.l.3.§.de præuar.* ita tamen, vt coram idoneo & competente iudice inſtituenda ſit, ab ijs quibus accuſandi ius eſt, contra eos quos accuſare licet. De his igitur omnibus videamus, quandoquidem ſine iuſta harum perſonarum, vt ita dicam, legitimatione, accuſatio ritè formari non poteſt.

7 ¶ Quod igitur ad eos pertinet qui de crimine cognoſcunt, ſciendum eſt, in prouincijs ad præſides & procoſſ. penes quos merum erat imperium, cognitionem executionemque criminum pertinuiſſe: *l.antepen.& l.pen.ſup.tit.1.l.lenia.6.l.ſi cui 7.hoc t.* & ad eum præcipuè, in cuius territorio crimen contractum eſſet. In ea enim prouincia agebatur cauſa, in qua erat delictum. *d.l.ſi cui.§.penultim.l.fin.hoc tit.l.l.non dubium.11. vbi gloſſ.§.de cuſt.& exh.reor.* nam & certius, quaſi in re præſenti cognoſci poterat, & conſentaneum videbatur ibi extare exemplum pœnæ, vbi exemplum culpæ extitiſſet: vnde remitti eò rei ſolent. *l.ſolent 7.§.de cuſt. & exh. reor. Auth.*

8 *qua in prouincia C.vbi de crim.* Sed † hodie vix remiſſionibus vtimur, maximè cum nō vni iam Principi, vt in Imperio Romano, omnes ditiones pareant, ne par in parem eiuſmodi remiſſionis habeat imperium: *l.4.de recep.arb.Bart in l.1.§.1.quod cuiuſq. vniuerſ.* quare plerunq; ſontes eo loci coerceri videmus, vbi inueniuntur, *l.1.C.vbi de crim* etiam de delictis alibi commiſſis; *vide Bart.Bald.& Dd in l.1.C.de ſum Trinit.& in l.omnes.de iuſt & iur.* maximè cum plerique ſint vagabundi, nec certis locis commorentur. *vide l.1.vbi gloſſ.& Dd C.vbi de crim.Lanfran.in c. quoniam verb.confeſſiones.num 11.de probat.Gand.de furt.punien.num.4 & tit.vbi del.pun.* Quod obtinet, vbi reus apprehenſus eſt. nam ſi lateat, aut in fuga ſit, iure Sax. eo loci vbi delictum eſt, iudicium in fugitiuum conſtituitur: *vide Chil.in prac.ca.von der Acht item ordin.Imper.eod.tit.* qui niſi veniat ſe defenſurus tertio in termino, reſeruata iuſti impedimenti excuſatione, (*biß auff ehehaffe*) pro conuicto condemnatur. In ipſa autem vrbe nulli permiſſum erat magiſtratui ordinario, ne Coſ. quidem, de capite ciuis Roman. ſtatuere, ex lege Valerij Publicolæ: quare quæſtores à populo olim in ſingula delicta, cum opus eſſet, creabantur, qui capitalibus rebus præeſſent. Hi quæſtores parricidij (id enim generale cædis nomen eſt) appellabantur, quorum lex etiam XII. Tab. meminit. *l.2.§.& quia.de orig.iur.* Sed has quæſtiones Lucius Cornelius Sylla poſtea ab equitibus, qui cognitionibus præfici ſolebant, ad Senatum tranſtulit, pœnasque in pluribus delictis, & iudicia certa ac perpetua conſtituit: vt de falſo, de cæde: idque eo fine & conſilio, vt eadem forma inſtitueretur ſemper quæſtio, & certa pœna lege compreheſa locum perpetuò obtineret. *d.l.2.§.& quia.Tac.Anna.lib.3.* Quæ etiam quæſtiones propterea Corneliæ dictæ ſunt. Sed progreſſu temporis præfectura vrbis ab Auguſto primùm conſtituta, omnia ſibi crimina vindicauit. *d.l.1.de off.præf.vrb.* quanquam & latrunculatorum alibi meminerunt leges: *l.ſolemus.61.§.1.de iud.* quos veriſimile eſt inquirēdis per vias publicas & itinera latronibus ac graſſatoribus, Reipub. ſoſis operam nauaſſe, & ius eos coercendi habuiſſe: cuiuſmodi Magiſtratus etiamnum in Belgico durare paſſim videmus.

¶ Porò qui accuſare poſſint, intelligemus, ſi 9
ſcierimus qui non poſſint. Itaque prohibentur accuſare alij propter ſexum, vt mulier: *l.qui accuſare.8.hoc t.* nec enim publicorum munerum ac iudiciorum eſt particeps, *l.2.de reg.iur.* neque priuatas aliorum cauſas agere poteſt, *l.alienam.18.C.de procurat.* nedum publicas: niſi ſuam ſuorumque iniuriam perſequatur, *l.de crimine.Cod.qui accuſ.l.1.& 2.hoc tit §.1.Inſtit.de ſuſp tut.* aut quæſtio ſit de atrociſſimo crimine, quod quàm ocyſſimè vindicari Reipub. interſit. *l.in quæſtionib.ad l.Iuliam maieſt.l fin.ad l.Iul.de anno.l.2.hoc tit.l.13.hoc tit.* alij propter ætatem, vt pupillus: *d.l.qui accuſare.* extrà quàm ſi paternam iniuriam authore tutore vindicet. *l.2.hoc tit.l.2.C.qui accuſ.non poſſ.* ad iſtos autem, quamuis 25. annis minores, accuſare poſſe ve ius eſt. *Azo in Rub.C.qui accuſ num.4.per l.clarum.C.de auth.præſt.& l.ſi maritus.§.lex Iulia arg.à contrario ſenſu.infrà.de adulter* alij propter ſacramentum, vt qui ſtipendia merent. *d.l.qui accuſare.hoc tit.l.non prohibentur & l.ſi crimen.C.qui accuſ.non.* nam nec procuratores priuatarum rerum eſſe poſſunt. *l.militem.7.Cod.de procur.* multò minus Reipubl. alij propter Magiſtratū poteſtatémue: quippe cum hi impunè in ius durante Magiſtratu vocari nequeant, *l.32.de iniur.l.2.§.de in ius vocan.* certè nec alios interea vocare atque accuſare debent. *d.l qui accuſ.hoc tit.l.ſi maritus.15.ad l.Iul.de adul.* alij propter delictum proprium: vt infames, *d.l.qui accuſare.* & iudicio publico damnati. *l.4.hoc tit.* alij propter turpem quæſtum: vt qui duo iudicia aduerſus duos ſubſcripta habent. *l.cum rationib.16.C.qui accuſare non poſſ. l.qui accuſare.8.hoc tit.vide Cuiac.lib.6.cap.12.obſer.* ſufficit enim ex duobus vno tempore eos præmia accuſatorum conſequi, niſi iniuriarum ſuarum cauſa agant. *l.cum rationibus.16.C.qui accuſ.l.inter.6.§.vltim.de adul l.11.hoc t.* Item qui nummos ob accuſandum vel non accuſandum acceperunt. *d.l.qui accuſ.l.eadem.§ 1.& 2.ad l.Iul.rep.* Quidam propter ſuam conditionem, vt ſerui. *l.vix certis.53.de iud.Azo num.4.C.qui ac.* niſi in caſibus exceptis; *l.nullo.infr.de fal.l.1.C.de prec.Imp.off.* filij contra parentes; liberti contra patronos. *d.l.qui accuſare.* plerique ob ſuſpicionem calumniæ: vt illi qui falſum teſtimonium ſubornati dixerunt. *l.alij.9.hoc titul.* nonnulli propter paupertatem: vt ſunt qui minus quàm 50. aureos in bonis habent. *l.nonnulli.10.hoc tit.* Hi tamen

F 4 omnes,

met. cauſ. Iudicium dabo, inquit prætor: videlicet intra annum vtilem in quadruplum, in quo tamen rei perſecutio ineſt; *in princ. Inſtit. eod. §. ſequens. Inſt. de act. in verſ. vi autem bonorum.* poſt annum verò in ſimplum. Quadruplatur autem verum rei precium, non etiam quod intereſt *d. l. 2. §. ſi quis. 8. & §. in hac. 9. l. 1. C. eod. in princ. Inſtitut. eod.*

6 ¶ Singulare autem hoc iudicium in vi rapientem proditum eſt, quòd aliud ſit vi rapere quàm furari: *d. l. 2. §. ſi quis in re depoſita. 20.* imò fur improbior eſt, vt inquit Iuſtinianus, qui rapit. *in prin. Inſt. eod.* Itaque prætor omnino in triplum punit raptorem, nulla adhibita, ſicuti in furto, diſtinctione, deprehenſúsue ſit in delicto, an non ſit, res magni momenti ſit, nécne, &c. vt dictum eſt. *vt in furti actione diſtinguunt, in d. § gallinarum. Inſtit. de re. diuiſ. & doli, l. ſi quis. 4. §. vlt. cum l. ſequ. ſup. de dol. mal.* In eo quoque grauius eſt hoc iudicium, quòd hac actione quæ ignominiam irrogat, *l. 7. de his qui not. infa.* res rectè
7 petatur. Præterea † rerum raptarum nomine furti nec manifeſti agi poteſt, neque altera actio alteram conſumit, niſi quatenus amplius eſt in actione vi bonorum raptorum. *l. 1. h. tit.* An furti manifeſti rectè agatur, dubitari poteſt. Etſi enim manifeſtus fur eſt qui rapit, quia palàm & manifeſtè furatur: *l. ſi vendidere. 80. §. cum raptor. 2. 3. de furtis. d. l. 2. §. ſi in re depoſita. 20.* eoq; pœna furti manifeſti, nempe quadrupli, dignus videri debeat: tamen prætor ſingulare iudicium in hunc cõſtituit, quòd aliud eſſe furtum, aliam rapinam arbitraretur: quo iudicio non quadrupli, vt in furto manifeſto, ſed tripli pœnam irrogat, meritò vt vlterius cõueniri raptor nequeat: & proinde contra hunc furti manifeſti actio non videatur eſſe danda: quod admittendum eſt, ſi illa iam ſit actum; *§. 1. vbi dixi. Inſt. eod. Cuiac. lib. 8. obſer. cap. 24.* alioqui verius videtur vtrumque concurrere, & alterutra agi poſſe; *d. l. ſi vendiderit. §. 2.* etſi vnius electione, altera, vt quæ idem contineat, conſumetur. *vide quæ dixi d. §. 1. Inſt.*
8 *eod. Dd. in l. 1. h. tit.* Sed † ſciendum eſt, & alijs actionibus raptores conueniri poſſe, tàm ciuilibus, vt lege Aquilia, condictione furti, rei vendicatione, alijsque condictionibus: *d. l. 2. § pen. l. ſi quis in tantam. C. vnde vi. l. ſi conſtiterit. 4. C. finiũ regund. l. extat. quod metus cauſ.* quam criminalib. *tot. tit. ff. & C. ad l. Iuliam de vi priuat. & ad l. Iuliam de vi public. l. vnica. C. de raptorib. virginum. l. ſi quis non dicam rapere. C. de epiſco. & cleric.* Iure porrò Sax. hæc violentia mitiſſimè, videlicet ſimplici rei ablatæ reſtitutione punitur. *Sachſ. diff. 61. per art. 47. lib. 3.*

9 ¶ De damno quod in turba datũ eſt, ita prætor ait, &c. "CVIVS DOLO MALO IN TVRBA "DAMNVM QVOD FACTVM ESSE DICETVR, IN EVM IN ANNO, QVO PRIMVM "DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS "FVERIT, IN DVPLVM: POST ANNVM, "IN SIMPLVM, IVDICIVM DABO. *l. prætor. 4. in prin. h. tit. Paul. lib. 5. tit. 3.* Loquitur hoc edictum de damno dato, & de amiſſo, non etiã de rapto, vt ſuperiùs. *d. l. 4. §. loquitur. 5.* Turba, à tumultu dicta, eſt multitudinis hominum, cum minimùm decem, perturbatio. rixa verò duorum. *d. l. 4. §. 1.* Hoc edicto tenetur non ſolùm qui damnum in turba dedit, ſed etiam is qui dolo malo fecit, vt in turba damni quid daretur: item is qui dolo malo turbam concitauit, vnde damnum datum eſt. *d. l. prætor. §. 1. & 2. cum ſequen.* Hæc actio in duplum intra annum eſt, & ad verum rei precium refertur: æſtimatione ad illud tempus relata, quo damnum factum eſt. *d. l. 4. § 6.*

DE INCENDIO, RVINA, naufragio, rate, naue expugnata. Tit. IX.

1 *Continuatio.*
2 *Ratio edicti huius.*
3 *Edictum.*
4 *Eius explicatio.*
5 *De alijs actionibus quæ in illis competant.*
6 *De pœna incendij.*

EAdem † actione tenentur, qui licet alijs per vim nihil auferant, tamen ex incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata, quid capiunt recipiuntque dolo malo. Cum † enim in hiſce caſibus res per tumultum incuſtoditæ, multorum iniurijs ſint obnoxiæ, publicè intereſt, ſeueritatem adhiberi, ne quid in eiuſmodi tumultibus rapiatur. 1
2

¶ Ait prætor: IN EVM QVI EX INCENDIO, RVINA, NAVFRAGIO, RATE, NAVE "EXPVGNATA, QVID RAPVISSE, RECEPISSE DOLO MALO, DAMNIVE QVID IN HIS "REBVS DEDISSE DICETVR; IN QVADRVPLVM IN ANNO, QVO PRIMVM DE "EA RE EXPERIVNDI POTESTAS FVERIT: POST ANNVM, IN SIMPLVM IVDICIVM DABO: ITEM IN SERVVM ET IN "FAMILIAM IVDICIVM DABO. *l. 1. in princ. hoc titul. l. in eum. 18 cum Authen. ſequ. C. de furt. Paul. lib. 5. tit. 3.* Ex incendio,) id eſt, propter incendium, aut occaſione incendij vel naufragij. *d. l. 1. §. ex incendio. cum §§ & ll ſequen. vide deciſ. Neap. 57.* Quid rapuiſſe.) Non † ſolùm autem qui rapuit, ſed etiam qui abſtulit, vel amouit, vel damnum dedit. vel recepit, hac actione tenetur. *l. 3. §. notandum 3 hoc tit.* Meritò autem doli mali mentionem prætor facit. nam ſi dolus abſit, ceſſat delictum: vt ſi vicini domum orto incendio defendendarum mearum ædium cauſa diſſipem. *d. l. 3 §. quod aiunt. 6.* In quadruplum dat actionem hanc prætor, ſicuti in ſuperiore edicto, nempe vt & rei perſecutionem contineat. *gloſſ. & Dd. in d. l. in eum.* Hæ † actiones hæredibus dantur: at in hæredes eatenus, quatenus ad eos peruenit. *l. 4. §. fin. h. t.* Sanè grauiores 3
4
5

grauiores etiã pœnæ in eiuſmodi raptores Se-
natuſconſultis & conſtitutionibus decretę fuit.
l.3.§.fin.l.4.l.ne quid.7.h.t.d. Authent. nauigia.C.
6 *de furtis.* Quòd † ſi quis author etiam incen-
dij aut naufragij dolo malo fuerit, capitali pœ-
na tenetur. ac plerunque iiſdem ignibus, quos
in damnum aliorum excitauit, concrematur. *l.*
3.§.fin.l.qui ædes.9.l.fin.hoc t.l.capitalium.38.§.in-
cendiarij.ff.de pœn.vide diſtinctionem ff.de ſicar. Di-
co, dolo malo: nam qui culpa & negligentia
cauſam incendio dedit, venia indiget hacte-
nus, vt vitæ corporiq; parcatur: *l.pen.h.t.* nã dam-
num meritò vicinis reſarcit. *d.l.qui ædes.Exod.22.*
6. data in duplum, ex hoc edicto actione, *l.pen.h.*
t.tit.l.ſi quis.ad l.Corn.de ſicar. quæ incendiaria ap
pellatur *l.iuriſgentium.7.ff.de pac.Paul.lib.5.tit.3.*
Quin & relegationem hoc caſu imponi memi-
ni, præſertim apparẽte culpa aliqua latiore. Sed
qui extra omnem omnino ſit culpam, nulla pœ-
na dignus eſt. *l.ſi vendita 11.ff.de peric. & commo-*
do rei venditæ. quod demonſtrandum erit: cæte-
roquin incendium præſumitur negligentia ha-
bitantium exortum. *l.3.de offic.præfect. vigil.d.l.ſi*
vẽdita.vbi Dd.de quo tamen vide diſtinctionẽ Henn.
Goden,in conſ.de incend. Salic. in l. quæ fortuitis.C.
de pign.act. Alexand.in l.ſi quis ex argent.§.prætor
ait.de eden.Cano.in c.1.de commoda.

DE INIVRIIS, ET FAMOSIS LIBELLIS. Tit. X.

C. 9.35.

1 *Continuatio.*
2 *Vnde dicta iniuria, & quid ſit.*
3 *Diuiſio.*
4 *Cauſa efficiẽs, qui iniuriam faciant: an etiam impubes, furioſus, dormiens, ebrius, iratus.*
5 *Tot iniuriæ, quot perſonæ, conuicia, loca.*
6 *Materia: & qui iniuriam patiantur.*
7 *Forma: quot modis fiat iniuria.*
8 *Conuicium: & quæ ſint verba iniurioſa.*
9 *Finis: & ſine animo non fieri iniuriam.*
10 *Effectus, & pœna iniuriarum.*
11 *Edictum prætoris de iniurijs.*
12 *Cui, aduerſus quos hinc actio detur.*
13 *An ea tranſmittatur, & quomodo pereat.*
14 *Ciuiliter & criminaliter agi poſſe, & de ciuili iudicio.*
15 *De lege Cornelia de iniurijs: & an ſit annua.*
16 *De criminali iudicio: an in eo procurator admittatur.*
17 *De iure Saxonum ſuper iniurijs.*
18 *Quomodo intelligatur ciuiliter vel criminaliter actum.*
19 *De ſecunda parte huius tituli, nempe de famoſis libellis.*

A EX iniurijs † quoque per contumeliam il- 1
latis, pœnale iudicium conſtituitur. Iniuria
† dicta eſt ex eo quod non iure fit. itaque 2
variè id vocabulum accipitur. in l. Aquilia,
pro damno dato, culpa ſiue dolo: *l.5.§.1.ad l.*
Aquil. in iudicijs, pro iniuſtitia: vt ſi quis di-
cat, ſententiam per iniuriam eſſe datam, quia
iure vacet: quam Græci *ἀνομίαν* & *ἀδικίαν* ap-
pellant. *l.1.de appellat.* Hoc † autem in tractatu 3
accipimus iniuriam pro contumelia; quæ à con
B temnendo dicta eſt: *l.1.h.tit. in princ.Inſtitut.eod.*
vel quòd contemptim fiat, vel quòd contem-
ptum & dedecus ei qui iniuriam patitur, accer-
ſat: ſiue pro eo, quod ad alterius fit infamiam.
l.item.15.§.ait prætor,ne quid.20. hoc tit. vide Paul.
lib.5.tit.4. Iniuria porrò alia realis eſt, quæ re
fit: alia verbalis, quæ verbis, *l.1.§.1.hoc titul.* vel
ſcriptura (nam & hæc verbalis dicitur: *Rom.con-*
ſil.378.quoad.) alia perſonalis, quæ infertur per-
ſonæ per verbera, cruciatum, *Bartol.in l.non ſo-*
C *lùm.§.ſi mandato,num.7.hoc t.&c.* item alia leuis,
alia atrox. quod genus ex facto, loco, perſona, a-
lijsque circumſtantijs æſtimatur. *§.atrox.Inſtitut.*
eod.l.vulneris.8.hoc titul.l.aut facta.16.§.qualitas.
ff.de pœn.

¶ Cauſa efficiens, ſunt homines mentis com- 4
potes, doli capaces, & contumeliæ animo quid
facientes: à quo tota hæc res penditur & æſti-
matur. *l.1.hoc tit.l.qui iniuriæ.53.de furt.l.ſi non*
conuicij. C. de iniur. Quare animantes reliquæ,
D quoniam affectu iniuriæ faciendæ carent, con-
tumeliam inferre non videntur. *l.1.ff.ſi quadrup.*
pauperi.feciſſe dicat.cum ibi notatis. Eademque
ratione nec furioſus, neque impubes non doli
capax, iniuriarum tenentur. *l.3.§.1.hoc t.* Eadem
eſt ratio in dormiente, quia furioſo æquipara-
tur: *c.3.§.item quæritur.de baptiſmo.* nec peccare
videtur, cũ n dolo careat. *c.teſtamentum.vbi gloſſ.*
ad verb.rea. diſtinct.6. Clementina 1. de homicidijs.
Bart.in l.pen.ff.ad l.Pompei.de parric. per l.flumi-
E *num.24.§.vitium.de damno infecto.c.fin.vbi Dd.de*
his qui filios occider. In eo qui per ebrietatem
iniuriam facit, magis dubites. etſi enim dolus
abeſſe poteſt, *l.omne.6.§.per vinum.de re milit.l.*
vnica. C. ſi quis Imperat. maledix. tamen culpa
non abeſt: *l.reſpiciendum.11.§ penult.ff.de pœnis.*
quæ cum caſum præcedit, excuſare non ſolet.
l.ſi ſeruus.27.§.ſi fornicarius.& §.ſi ex plauſtro ad
l.Aquil. Verius putârim in atrocibus & reali-
bus eum teneri: cùm illius pœnitentia non ex-
F cuſet iniuriam aut tollat *Cyn. in l.ſi non conuicij.*
*num.22 C.eod.*realem; *Lanfran.in c.quoniam. verb.*
confeſſiones.numer.1.de probat. puta verbera, vul-
nera illata; quibus pœnitentia neutiquam me-
detur: mitigata tamen pro qualitate circum-
ſtantiarum pœna: *d.l.omne.§.per vinum.c.inebria*
uerunt.c.ſanè.16.quæſt.1.Salicetus in l.1. C. de ſica-
rijs. Bart. & Dd.in d.l.reſpiciendum.& in l.diuiſ.
de offic. præſidis. in leuioribus verò, vt iniuria
verbali, omnimodò excuſari, ſi diſcuſſa vino-
G lentia ſobrium pœniteat. *l.vnica.C.ſi quis Impe-*
rat. maledix. Roma. latiſſimè. in l.1. de verb.obligat.
Angelus

Angelus in pract.criminali,ad verb.ſcienter.nu.17.
pro quo optime facit,quòd eum qui per iracun
diam(quæ multò minus hac in materia excuſat
quàm vinolentia,Decius & Dd. in l.quicquid. 48.
de regulis iuris.) iniurioſa verba dixit, excuſari
propter animi commotionem plerique volunt,
dummodò poſtea ſedato animo pœniteat atque
reuocet. l. vnic.vbi Salicet. C.ſi quis Imperat.male-
dic. Angelus in l.ſi non conuicij.5. C. de iniurijs. Fe-
lin.in c.ſicut ex literis,num.2.& 3.de iureiur. Ang.
in prac.criminali, ad verb.iniurioſa.num.10.Chilan
pract.cap.58.num.4.Non ſolùm autem is iniuria-
rum tenetur,qui re ipſa facit iniuriam , ſed qui
perſuaſit,iuſſit, mandauit, curauit vt iniuria fie-
ret.l.non ſolùm.11.in prin.& §.1.vbi elegantiſſ. Bar.
5 hoc t. Quo † caſu & mandans ſuo nomine tene-
tur,puta pater; & filius qui executus eſt,ſuo i-
tem nomine. nec enim iuſſum patris hic excu-
ſat, glo.in l.non ſolùm.11.ad verb.idemq́ue ait. hoc t.
Bart.in l.ſed ſi vnius.§.ſeruus.num.5.h. tit. vt in le-
uioribus: l.qui iuſſu. 12. de his qui notan.infam.
quia quælibet iniuria alteri perſonæ illata, gra-
ue crimen eſt. Bart.in d.l.non ſolùm.nu.7.Et cum
plures iniuriam faciunt, ſinguli tenentur. tot
enim ſunt iniuriæ,quot ſunt perſonæ.l.ſi plures.
34.hoc t.l.ſi familiæ.9.de iuriſd.omn. iud. quia in
delictis quiſque obligatur ex ſuo dolo in ſoli-
dum.& pluralitas circumſtantiarum plures effi-
cit iniurias:vt ſi pluribus locis iniuria repetatur,
aut vno loco plura conuicia , non ad vnum fi-
nem tendentia,alicui ingerantur. Bartol.in d.l.i-
tem.§.ait.gloſſ.Bartol.& communiter Dd.in l.2.§.de
priuat.delict. Sed & magiſtratus eorumq́ue ſa-
tellites iniuriam facere videntur, quando præ-
ter & ſupra officium aliquem concutiunt, l.nec
magiſtratib.32.hoc t.gloſſ.in l.2.§. fin. ſi quis cautio.
Hipp. in l.1.§.præterea.nu. 7. de ſicar.Fachſ.diff.67.
aut etiam contumelioſis verbis onerant. l. item
apud Labeonem.§.quod adijcitur.hoc t. Chil.in prac.
cap.2.num.36.

6 ¶ Porrò qui faciunt iniuriam , hos conſtat &
pati poſſe.l.3.in prin.h.tit.Sed & qui facere ne-
queunt,nonnunquam tamen patiuntur: vt im-
pubes,furioſus. d.l.3.§.1. Item aut per ſemeti-
pſum alicui fit iniuria,aut per alias perſonas. Per
ſemetipſum pati quis dicitur,cum directò ei in-
iuria infertur,ſiue coràm præſenti, ſiue abſenti.
l.item ie.§.conuicium.hoc tit. Salic.in l.vnic.C.ſi quis
Imp. mal. per alias perſonas,cum in alium quàm
qui paſſus eſt,iniuria per conſequentiam redun
dat:vt cum liberi noſtri, vel adminiſtri, item v-
xor, Alex.conſil.189.nu.10.vel. 6. nurúsue, con-
tumelia afficiuntur. ſpectat enim ad nos iniu-
ria , quæ ijs fit qui vel poteſtati noſtræ,vel affe-
ctui ſubiecti ſunt. d.l.1.& 2. Imò per filij corpus,
pater pene magis periclitatur quam filius.§ fin.
Inſtitut.de nox.act.l.iſti.8.in fin.de eo quod met.cauſ.
Sed & iniuria vni ex familia facta , toti familiæ
fieri intelligitur: l.1. 2.& 3.de lib.cauſ. vnde nec
ad teſtimonium aut dicendam ſententiam , in
tali caſu.propinqui admittuntur. Felin.in c.lite-
ras.num.4.de præſum.Bart.in l.lex Cornelia.num.1.

A hoc t.Bald.in l.vnic.C.de rap.virg. Alex.conſ.2.num.
8.vel.7.& conſ.24.nu.22.vel.2.Dec.conſ.163.nu.5.
Neque tamen omnes huius nomine iniuriæ a-
gere poſſunt, Bart.in d.l.lex Cornelia.hoc t. Vt nec
vxor nomine mariti.§.patitur.Inſtit.de iniur. niſi
quandoq; criminaliter. Bart. in l.fin.de priua.de-
lict.Nec enim pro aliena iniuria quiſquam hanc
actionem,vtpote priuatam , rectè intentat, niſi
is qui habet iniuriatam perſonam in poteſtate,
vel in maritali affectione , vt pater & maritus.
B l.1.in fin.hoc tit. Quin & magiſtratui fit iniuria:
eamq́ue perſequi poteſt, ſi eius ſatelliti iuſſum
munus obeunti,vis & iniuria facta ſit. Alex.in l.
quamuis.de in ius vocan.Panor. in c. cum ſit genera-
le.de for.compet.Guid. Pap.quæſt.557. Chaſſ. in con-
ſue.Burgun.tit.des iuſtices. §.7. verb. de ſimple,nu.
40. Iacobin. in tract. de Royd.num.12. Ex iniuria
verò ſubdito facta vel vaſallo, an domino ſupe-
riori naſcatur actio, plus quæſtionis eſt. diſtin-
gui tamen ſolet , vt ratione iniuriæ ſubdito vel
C vaſallo factæ , dominus agere nequeat,niſi in i-
pſum quoq; redundet: vt ſi in carcerem is con-
iectus, Bald.in c.1.§.denique.num.2.& 3. qua fuit
prim.cauſ. aut alia iniuria reali ita affectus ſit,vt
dominus eius operis vti commodè non poſſit,
aut iuriſdictio illius per huiuſmodi iniuriam ſit
interturbata. vide Innoc.Panorm.Imol.in c.dilectis.
55.ex.de appell.

¶ Omnis porrò iniuria aut in corpus infertur, 7
aut ad dignitatem,aut infamiam pertinet. l.1.§.
D omnem.h.tit. Iniuriam autem fieri Labeo ait, aut
re,aut verbis.Re,quoties manus inferuntur,l.ſed
eſt.9.hoc titul. aut alio quo facto iniuria fit. vt ſi
quis contumeliæ & vexationis cauſa, alterius fa-
miliam corrumpat, l.inter.de adult. vide Paul.lib.
1.tit.12.alicui litem moueat; l.iniuriarum.13.§.1.
h.tit.§.illud.penul.in Auth.de his qui ingred.ad ap-
pellat. aut arreſtando Boer.in ſing.incip.ſequeſtra-
tio. impediat quo minus in ſuo publicóue ire,a-
gere,piſcari,aucupari poſſit: d.l.iniuriarum.13.§.
E fin.hoc tit. verbera non modò inferat, ſed addu-
cta manu,fuſte,gladio minetur. Bart.in l.item a-
pud.§.1.numer.1.hoc t. Ang.in tract.malef.verb.ad-
numerauit. domum introeat,l.ſi iniuriæ.20.l.5.h.
titul. literas reſignet, ſignet,celet. Bartol.d. cap.
ſing.78.per totum. Verbis, quādo fit conuicium.
d.l.1.§.1. Conuicium † quaſi conuoctum dici- 8
tur,cum in vnum plures voces conferuntur. d.l.
item.15.§.1. eæq́ue iniurioſæ, id eſt, ad alicuius
F contumeliam & contemptum pertinentes : d.l.
ſed eſt.9.hoc t.vt cum quis appellatur ſcurra, ne-
bulo,ſpurius: l.ſi non conuicij.vbi Dd.C. de iniu-
rijs.l.ij.in fin.de obſeq.præſtand. Fab. Angel.& alij
ſcribentes in §.1.Inſt.eod. aut ſi cui dicatur, Men-
tiris,calumniatis,&c. Bart. num.3.& Dd.in d.l.i-
tem.§.ait prætor. etiamſi additum ſit, ſalua reue-
rentia. Dd.in l.ſi quis extraneus.21.de acq.hæredit.
niſi quis eiuſmodi dicat laceſſitus, ad exiſtima-
tionem ſuam tuendam. Angel. in pract. crim. ad
verb.verba iniurioſa.num.9.Iaſ.latè in l.fin.nume.3.
G §.quod quiſque iuris. Huiuſmodi autem multa
conuiciorum genera apud Dd.alibi videri licet.

in d.l.ſi

in d.l.ſi non conuicij. in d.l.item apud.15. in l.3.de liber. & poſthum. in l.turpia.57.de legat.1.Bar.conſil.108. Coruaus conſil.172.vol.3. Socinus conſil.118. vol.1.Boerius latè in conſil.1.Angel.præall.loco. quo in genere notandum eſt, ſubſannare vel exagitare aliquem, non modò nominatum, ſed tantùm etiam indicatum, *Bartol.in l.item apud.§.cui non ſine.nu.1.de iniur.* pro verbali etiam iniuria haberi. *Lucas de Penna in l.erraii.C.de caſtrenſi pecul.lib.12.Boerius in d.conſil.1.* Item nihil intereſſet, ſiue in genere, ſiue in ſpecie iniuria dicatur: *Bald.nu.2.Caſtr.nu.4.Iaſ.num.5. & 6.in l.3. de lib. & poſthum. Bart.in l.item.§.apud.hoc t.* quanquam atrocior ea ſit, quæ ſit certa delicti ſpecie expreſſa. *Socin.conſi.118.viſa.num.1.vol.1.* Deniq; quicquid dicitur in contumeliam alterius, quod vel infamia facta apud bonos eum grauet, & reddat contemptibiliorem, etiamſi per ſe non ſit criminoſum: puta ſi quis appelletur claudus, cæcus, mendicus, *Bart. Alex. & Dd.in l.enm qui.ho.t.& in l.3.de lib. & poſthum. & in l.turpia.de legat.1.&c.* iniuria eſt. *Bart.in d.l.item.§.apud.Cyn.in l.ſi non conuicij.numer.2.C.eod.Caſtr.in d.l.3.de lib.& poſthum.* etiamſi quod obijcitur verum ſit. Nec enim ſufficit veritas criminis, ſed neceſſe eſt alia ex cauſa obijci quàm contumeliæ gratia, vt eſt communior & verior opinio. *Hoſt.de iniur.nume.6.per l.2.C.de offic.rec.prouinc. Felin.in c.dilecti.de except.Panor.& Felin.in c.cum te.de iurein. Roma. latè, conſil.96.Inper. Oldra. conſil.53. conſuluit.Boſſ. in pract.crim.tit.de iniur.nu.3.* Qua in parte præſumptio eſt contra iniuriantem, *l.ſi non conuicij. C.eod.* niſi probet ſe alio animo, puta caſtigandi, *Bartol.conſil.104.viſis.* conſeruandi iuris publici, *l.quod reipublic.33. hoc tit.* vel ſui cauſa, aut per iocum dixiſſe. *l.item.15 §.ſi quis aſtrologus. hoc t. Oldra.conſil.53.num.3.6.7.Boſſ.de iniur.nu.3.* quælibet enim cauſa, etiam fatua & iniuſta, excuſat à dolo & contumelia. *l.igitur.de lib.cauſ.gloſ. in l.vnic.in fin. vbi latè Iaſ.ſi quis ius dicent.non obtemp.* Sed & ſcripto fit iniuria, cùm famoſis libellis aut literis alicuius nomen proſcinditur: quò pertinet ſecunda pars huius tituli, de famoſis libellis. *l.5.§.fin.cum l.ſequ.l.item.15.§.ſi quis libello.23.hoc tit.l.vnic.C.de fam.lib.*

9 ¶ Finis iniuriarũ eſt, vt contumelia alicui fiat: nam ſine hoc animo iniuria non committitur, vt paulò antè dixi. *d.l.3.§.1.hoc t.l.qui ſeruum.34.de actio. l.1.§.ſi omnes.2.de ventre inſpic.* Quid enim, ſi magiſtratus ex officio quid faciat nocenti ignominioſum? *l.quod reipub.33.hoc t.* Quid ſi quis publico iure vtatur? certè iuris executionẽ non habere iniuriam, dicendum eſt. *d.l.iniuriarum.13.§ 1.hoc tit.* Si ſceleratum aliquem infamet vel accuſet, cuius delictum pateſieri reipublicæ interſit. *l.eum qui.18.vbi Dd.hoc t.latè Boerius in d.conſ.1.* Si domeſticum aut propinquum, emendandi cauſa acerbius increpet, *tot.t.C. de emend.propin.l.ea quæ.13.l.verbum.17.C.ex quib. cauſ.infam.* ſi ad reprobandos teſtes crimen obijciat? certè iniuriæ cauſa feciſſe non videbitur. *l.fin.vbi Bald.& alij.quod quiſque iuris.* Quod conſuetudine ſeruari teſtatur Boerius: *d.conſ.1.* licet Salicetus *in d.l.ſi non conuicij.* contrà ſenſiſſe videatur. Tutius tamen eſt, hoc caſu proteſtationem addi, non fieri contumeliæ gratia eam criminationem. *Oldra.conſ.53.conſuluit.n.9.*

¶ Pœna autem iniuriarum ex lege XII. Tabularum, propter membrum quidem ruptum talio erat, propter os verò fractum nummariæ pœnæ: quæ quidem tum temporis in magna veterũ paupertate, ſatis videbantur graues & acerbæ. *§.pœna autem.Inſt.de iniurijs.* Qua de re plura Gell. *lib.20.c.1.* Sed ea pœna in deſuetudinẽ abijt, cœperuntq; prætores permittere vt iniuriam paſſi eam æſtimarent, iuberentq; in iudicij formula, vt iudex aut tanti reum condemnaret, quanti iniuriam paſſus æſtimaſſet, aut minoris, prout ei eſſet viſum. *d.§.pœna autem.* 10

¶ Qua de re eiuſmodi prætoris edictũ extat: 11
QVI AGIT INIVRIARVM, CERTVM DICAT QVID INIVRIAE FACTVM SIT. *l.prætor.7.in prin.h.t.* QVI ADVERSVS BONOS MORES CONVICIVM CVI FECISSE, CVIVS'VE OPERA FACTVM ESSE DICETVR, QVO ADVERSVS BONOS MORES CONVICIVM FIERET, IN EVM IVDICIVM DABO. *d.l.item.15.§.ait prætor.2.* NE QVID INFAMANDI CAVSA FIAT. SI QVIS ADVERSVS EA FECERIT, PROVT QVAEQVE RES ERIT, ANIMADVERTAM. *d.l.item.§.ait.2D.* QVI SERVVM ALIENVM ADVERSVS BONOS MORES VERBERAVISSE, DEVE EO INIVSSV DOMINI QVAESTIONEM HABVISSE DICETVR; IN EVM IVDICIVM DABO. ITEM SI QVID ALIVD FACTVM ESSE DICETVR, CAVSA COGNITA, IVDICIVM DABO: SI SERVVS INIVRIAM FECERIT, NOXALE IVDICIVM DABO. *d.l.item.§.prætor.26.* SI EI QVI IN ALTERIVS POTESTATE ERIT, INIVRIA FACTA ESSE DICETVR; ET NEQVE IS CVIVS IN POTESTATE EST, PRAESENS ERIT, NEQVE PROCVRATOR QVISQVAM EXISTAT QVI EO NOMINE AGAT: CAVSA COGNITA, IPSI QVI INIVRIAM ACCEPISSE DICETVR, IVDICIVM DABO. *l.ſed ſi vnius 17 §.ait.8.h.t.*

¶ Ex hoc edicto apparet, non modò ei qui iniuriam paſſus eſt, dari actionem, ſed omnibus qui per eius latus patiuntur vt parentibus, marito, &c. Itaque ex vna iniuria interdum tribus actio datur, neque vnius actio per aliam conſumitur. *d.l.1.§ fin.* Datur autem aduerſus eum qui iniuriam fecit, vel qui curauit, mandauitque vt fieret, *§.non ſolùm.Inſtit.eod.l.non ſolùm.11.§.ſi mandatum.hoc t.* & quidem aduerſus ſingulos in ſolidum. tot enim ſunt iniuriæ, quot perſonæ. *l.ſi plures.34.hoc t.* Non tamen in hæredes, vt nec hæredibus competit, *§.1.Inſtitut.de perp.& temp.act.* niſi a defuncto lis fuerit conteſtata, *l.iniuriarum.13.hoc t.l.ſi eum.§.1.ſi quis caut.* aut criminaliter ſuo nomine agere intendant. *Bart.in l.final.nume.8.de priuat.delict.* quia ad vindictam tantùm 12

tùm actio tendit; *l.2.§.emancipatus.de collat.bono.* 13 neque † in bonis eſt, antequam lis conteſtetur. *l.iniuriarum.28.hoc t.* Quare nec transmittitur ad hæredes, lite non conteſtata; etiamſi cedi alteri poſſit: *Bart. in l.iniuriarum.28.hoc titul.* quod enim non eſt in bonis, in hæredes tranſire nequit; cum nemo alteri plus iuris relinquere poſſit quàm ipſe habeat. *l. traditio. de acquir. rer. dominio.* & cum ſit odioſa, propter vindictã quam ſolam perſequitur, alijs etiam modis facilè perit atque extinguitur: puta nudo pacto, *l.ſi tibi.17.§.quadam.de pactis.* diſſimulatione; *§.fin.Inſtit.eod.* item ſpacio anni continui, *l.ſi non conuicij. 5. C.eod.* (quanquam alij de vtili anno, præſertim in prætoria actione, hoc accipi volunt, *Gouean.lib.1.cap.10.*) niſi ſcripto quod perpetuò durat, iniuria ſit comprehenſa, *Zaſ. in l. cum lex. de legib. vbi dicit ita iudicatum fuiſſe. Secus tamen ſeruatur iure Sax. Chil.in pract. c.59.* aut lis conteſtata: *Specul.de actio.§.1.num. 38.Iaſ.in §. pœnales.num.110.Inſtit.de actio.* item remiſſione, vel expreſſa, *Boſſ.in pract.crim.de iniur.numer.23.* vel tacita; quæ colligitur ex familiari ſalutatione, colloquio, conuictu, manus iunctione: *§.fin. vbi Ang.Inſtit.de iniur. Bald.in l.in ipſius.5. nu.2. C.famil.herciſcun. Felin. in c.repellantur. num. 7.de accuſat. Hoſt. ad titul. de iniur. Ant.de But.& Panorm.in c.olim.ex. eod. Boſſ.in pract.crim.c.de iniur. numer.15.* niſi ſcilicet antea ad animum ſit reuocata. *Felin.in d.c.repellantur. Panorm.d.c.olim.* quod mihi neutiquam probatur. Etſi enim iniuria ad animum initiò reuocetur, tamen hæc reconciliationis ſigna, animum mitigatum mutatumque eſſe declarant. Eiuſmodi autem remiſſio magis ciuilem actionem tollere videtur, quàm criminalem: *Boſſ.in d.pract.crim.ca. de iniur.num.17.per doctrinam Bart.in l.1. §. vſqueadeò. de iniur. Barbat.conſil. 66. volum.1.* certè actioni ad id quod intereſt, reparationemque damni dati, nequaquam præſcribit: *Panor.c.1. cum ſeq. de iniur. Iaſ.in l.1.num.16.de pact. Henn. God.conſil. 1. de iniur.numer.22.* cuius petitio perpetua eſt, velut rei perſecutoria. *vide §.vti poſſid.& ad l. Aquil.l.in honorarijs.33.de actionib.*

14 ¶ Sciendum autem eſt, aut ciuiliter, aut criminaliter iniuriarum agi poſſe: *§.in ſumma. Inſtit.eod. vide Boſſ. optimè declarantem in pract. crim. tit.de iniur.* ciuiliter agi, quoties actor ſibi æſtimationem iniuriæ petit; *Panorm.c.1. in fin.eod. de iniur.* criminaliter, cùm fiſco. *Panorm. ibid.* altera tamen actione alteram conſumi, quia vtraque ad vindictam tendit: *l.quod ſenatusconſulto. 6.l.prætor.7.§.1.hoc titul.* ſecus enim fuerit, ſi Aquilia ad damnum & intereſſe agatur: quæ adeò non tollitur electione, vt cum iniuriarum actione cumulari poſſit. *Specul.eod.titu.de iniur.§. 1. in fin. Dd. in l.dominium. C. de iniur. vide Mynſing. obſeru.25. cent.1.* ac ſiquidem ciuiliter ex edicto agatur, licebit actori iniuriam ſuam iureiurando æſtimare: *d.§.in ſumma. vide Angel. Bartol. in l.iniuriarum.2. hoc titul. Panorm. in ca. cum ſi.de ſenten.& re iudic. gloſſ.in §.pœna.ad verb.æſtimauerit. Inſtit.eod. vbi etiam Angel.num.2. Inſtitu. eodem.* moderatione tamen à iudice adhibenda, quemadmodum & cum ex l. Cornelia agitur. *l. conſtitutionib.27. hoc titul. Bartol.in l. iniuriarum. hoc tit. Angel.in d. §. pœna.* Quæ † lex iniuriam 15 manu factam eodem modo quo prætor, vindicat, puta, cum quis ſe pulſatum, verberatum, aut domum ſuam vi introitam dicit. *l. lex Cornelia.5.hoc tit §.ſed & lex. Inſtitut.eod. de hac actione vide Paul.lib.5.tit.4. Cuiac.in l.ſequitur. 4.§.vltim. verb.libertatem. de vſucap.* Quanquam in eo actionem legis Corneliæ grauiorem prætoria quidam eſſe volunt, quòd perpetuò duret, *Bald.in fin. Angel.& Dd.l.ſi non conuicij. C. eodem.* ſicuti reliquæ ciuiles. *Mart.Fab. Baro, & alij, d.§. ſed & lex. Chil.in pract.cap.59.* Quod alij negant, *Azo in Rubr.C.eod.num.17.gloſſ. ex ſententia Ioan. in d.§.ſed & lex.* quia Imperator *in d.l.ſi non conuicij.* generaliter omnes iniuriarum actiones anno includit: quorum ſententia etiam apud nos hodie ſeruatur, vt videlicet poſt annum, & quidem continuum, non vtilem, *Salic.in l. ſi non conuicij. C.eod. Boſſ.in pract.crim.titu.de iniur.num. 23. Cæpoll.conſil 70.num. 23. Henning.God. conſil.1. de iniur.num.18.* nulla iniuriæ, etiam realis, puta verberum, incarcerationis, iniuſtæ torturæ, &c. querela, quamuis ſcripto comprehenſa, *Chil.c.59.cum ſeq. in prac.* tanquam præſcriptione & diſſimulatione ſopita, audiatur; *Schurff. conſil.10 cent.1. Sachſ.differ.67.& ipſe Chil.in d.cap. 59. Reinhard. iudic. aſſ.16.per artic.31.lib.3.* niſi quando pupillis & minoribus competit. *Henning. conſil.1.de iniur.num.12.* Conſtitutio tamen prouincialis iniuriarum realium actionem perinde ac famoſi libelli dat. *conſtit. 46.parte 1.* Sed reuertamur ad æſtimationem, quam ab actore factam moderabitur, & temperabit iudex ex bono & æquo, pro ratione circumſtantiarum: puta perſonarum, temporum, locorum, quæ augent minuuntque iniuriam. *l.prætor.7.§.fin.hoc tit.§.atrox.Inſtit.eod.* Vtrum autem omnino neceſſe ſit eam æſtimationem in libello exprimi & taxari, an verò arbitrio iudicis relinqui poſſit, etſi variè diſputatur, *Cyn.in d.l. ſi non conuicij. num.12. Bart.in l.iniuriarum æſtimatio. hoc tit. Socin.conſil.146.viſo.in prin.volum.1.* tamen tutius eſt, certam quantitatem in ciuilibus taxari. *Iaſ. poſt Angel.in §.1.num.51.Inſtitut.de actio.* Quòd † 16 ſi criminaliter agatur, non opus eſt certam pœnam peti, ſed poteſt ea arbitrio iudicis relinqui. nam talis abſque concluſione libellus in criminalibus rectè procedit. *vide Iaſ.num.20.& Dd.in l.3.C.de eden.in §.1.Inſtit.de act. & §.de accuſ. & §. de priuat.delic.* Et hoc caſu pœna extraordinaria reo imponetur, *Aluar.& Bald.in cap.1.§.iniuria. vbi gloſſ.de pac.iura.fir.gloſſ.& Angel. in §.in ſumma.Inſtit.eod.* pro modo delicti, & perſonarum: & plerunq; humiliores quidem fuſtibus ſubijciuntur, cæteri exilio temporali vel interdictione alicuius certæ rei coercentur. *l.fin.hoc t.* Non tamẽ hoc publicum, ſed priuatum iudicium eſt: *l.iniuriarum.7.C.eod.* quia ad vindictã priuatam pertinet.

pertinet. Itaque & procurator admittitur, non modò cum ciuiliter agitur, *l. non ſolùm. 11. §. 1. hoc titu.* ſed nonnunquam etiam quando criminaliter. *l. fin. vbi Bald. & Salic. admittunt, cum non pœna corporis afflictiua, ſed mitior venit imponenda. C. eod. §. in ſumma. Inſtit. eod. Chilian. in pract. cap.* 58. Quare Chilianus *praall. loc.* hoc pro cautela tradit, vti cõuentus iniuriarum per procuratorem agat, vt hac ratione condemnato procuratore infamiam effugiat, quæ alioqui ex vtrolibet iniuriarum iudicio ſequitur. *l. 1. & 2. de his qui notantur infamia. l. infamem. vbi Dd. de pub. iud. l. iniuriarum.* 10. *C. ex quib. cauſ. infam.* Quæ cautela parum tuta eſt: quia lex diſertè iubet, ſentẽtiam ferri in principalem, non autem in procuratorem. *in d. l. fin. C. eod.* Communiter tamen hæc cautela à Dd. & tradita, & in foro recepta eſt. *Cyn. in d. l. ſi non conuicij. in fin. Bar. & Dd. in l. furti. 6. §. 1. ⁊. de his qui notan infam. gloſſ. in l. nihil. 20. vbi Bald, nu. 5. 6. C. de procur. Secin. in fall. reg. 179. fall.* 1. quanquam poteſt & alijs modis infamia euitari: *vide quæ dixi ⁊. ad tit. de his qui not. infam. in fin.* vt cum iudex maiorem iuſto iniuriæ pœnam præſtituit. *l. quid ergo. 13. §. pœna. de his qui notan. infam.* quod ium omnino eſt neceſſe, cùm alias vilis & infamis, & qui iam antea ignominioſus eſt (quod genus pleiunque contumelioſum eſſe ſolet) venit condemnandus. *Cyn. in d. l. ſi non conuicij. in fin. C. eod.*

17 ¶ Porrò iure Saxonum (quod tamen nuper conſt. 42. parte 4. abrogatum eſt) æſtimatio iniuriarum ad infamiam & triginta groſſos redigitur, in iniuria viro qualicunque, etiam nobili, ab homine plebeio facta: ad 15. verò, in iniuria facta mulieri. idq́ue vt vtrolibet modo agatur, ſiue ciuiliter, ſiue criminaliter: niſi enormis grauitas, iniuriæ præſertim realis, maiorem vindictã exigat. *§. pœna. Inſtit. eod. Fachſius latè in d. differ. 67. Chilian. d. c. 58. & 59. Reinh. diff. iudic. 4. &*

18 32. Illud † tamen intereſt, quòd vbi ciuiliter agitur, parti pecunia debetur: cum criminaliter, fiſco. Quare ſi quando quis ſibi petit applicari illam pœnam pecuniariam, ciuiliter agere: cum verò fiſco aut ærario publico, *l. arbiter. 42. de recep. arb.* criminalem actionem intentaſſe videtur: *Chil. d. c. 58. & Marant. latè in Speculo ſuo aureo, parte 4. num. 10. cum ſeq.* vt & tum, vt quidam volunt, quoties ſibi actor de iniuria ſatisfieri petit, aut palinodiam & reuocationem vrget: *Maran. in Spec. aur. part. 4. diſt. 1. num. 20. Paris de Put. in tract. ſynd. ad verb. compoſitio.* quod meritò improbatur, *d. conſtit. 42. par. 4.* vbi palinodia quaſi ciuilis ſeparatur à pœna criminali, ſic vt vtraque debeatur. quod aliter eſſet, ſi vtraque criminalis foret: quia nemo duabus pœnis affligendus. Etenim quòd palinodiam ſibi petat actor, potius ciuiliter egiſſe videtur. *Mynſing. obſeru. 98. cent. 2. Blarer. l. diffamari. in prin. C. de ing. ma. num.* 5. 6. Illud etiam notandum eſt, cùm iure Saxonum vtrunq; iudicium ſit pecuniarium (etiam quando de reali agitur iniuria, puta verberum, vulneris, incarcerationis: nam & his iniurijs certæ mulctæ pecuniariæ cum plurimùm hoc iure ſunt præſtitutæ, *Land lib. 2. art. 16. Reinhar. diff. pœn. 5. Chilian. in pract. c. 138.*) indiſtinctè procuratores admitti, vt Lipſenſes & alij Scabini pronunciant. In quibuſdam tamen curijs ea iuris Saxonici taxatio non conſideratur, & ex ordinationibus Principis, arbitraria cõſtituta eſt (& rectè quidem) iniuriarum actio, cui reus deponendo (vt fit) mulctam Saxonicam, ſe ſubducere nequeat. Hoc etiam iure, cum totum corpus vniuerſitatis, collegij, ſenatus, iniuriam facit vel patitur, non pro vno corpore (vt aliàs, *l. proponebatur. 72. de iud. l. 1. vbi dixi. ⁊. quod cuiuſque vniuerſ.*) habetur, ſed tot intelliguntur factæ iniuriæ, quot ſunt perſonæ. *pro hac doctrina Bartol. in l. aut facta. §. nonnunquam. num. 7. de pœn.* Ac punitur quæuis iniuria arbitrariè, *ex conſtitutione prouinc. 42. part. 4.* ſic vt cogatur iniurians & ad palinodiam, & ad pœnam mulctámne arbitrariam. Exiſtimo tamen, ſi tenuis aliquis malit ſibi mulcta Saxon. ſatisfieri, præſertim iniuriarum realium nomine, ſicut vidi pronunciatum, *ſecundum art. 16. lib. 2. artic. 45. lib. 3. Chil. in pract. cap. 138. & vltim.* ei hanc eſſe adiudicãdam, ne quod in fauorem eius inductum, retorqueatur in odium; *l. quod fauore. C. de legib. l. nulla. eod.* & vt ſententia congruat petitioni. *l. vt fundus. 18. com. diuidun. l. vltim. C. de fideicom. lib. o. licet. de ſimo.* An autem ſequatur damnatum infamia? equidem cum ea diſpenſatum eſſe, eiuſque gratiam fieri, *per d. conſtit. 24. par.* 4. videri poteſt, cum & pœnam ciuilem reſtituendi honoris, nẽpe palinodiam, & præterea criminalem imponat. *argu. l. quid ergo. 13. §. pœna grauior. de his qui not. inf. l. 3. vbi Bald. C. eod.* Et hoc aliquando memini, quoad iniurias præſertim reales, iniuſtæ incarcerationis, &c. quoad nobiles quæſtores, & alios honoratiores huius condemnatos; quibus putabatur dedecori futurum, ſi in ſententia conſeruaretur expreſſim illis exiſtimatio. Aliàs vt fiat, cautionis eſt, vbi probabilis id cauſa ſuadet; hoc aut ſimili modo: *Derwegen iſt beclagter, jedoch ohne verlezung ſeiner ehren, dem clegern einen widerruff zuthun, &c.* Et hoc humanius, ne propter leuiſſimas iniurias, iracundia fortè prolapſas, multi ſocietatibus, ordine, collegijsq́ue ſuis vt infames eijciantur; & alia grauiora, quod ſæpe fit in conuiuijs, conſequãtur. Nec valere debet hîc lex talionis, Homicida quod fecit expectet. *l. 3. C. de epiſc. audien.* Non enim vt per cædem vita aufertur, quæ vitæ priuatione iure punitur; *Gen. 9. 6. Exod. 21. 22 & 23.* ſic etiam exiſtimatio, per iniuriam. Perditi enim hominis profligatiq; maledictis, nullius gloria dignitasq́ue violatur. *Cic. in orat. de aruſp. reſpon.* Superat igitur legem talionis, pro iniuria dicta, quæ famam non abſtulit, ignominiam irrogare perpetuã. Fateor quidem id conari forſan & velle iniuriantem; ſed cum effectus deſtituat conantem, nec vice verſa ſequi talis effectus debet. Quid? quòd ſæpè datur iniuriarum actio, vbi non exiſtimatio violata eſt, ſed corpus, aut alia res eiuſmodi, velut in

realibus:

bet, *l. hodie.13.de pœn.* nec ad pœnam capitalem, A niſi ex grauiſſima cauſa peruenire: *d.l.1.de furib. baln.l.1.§.expilatores.de effrac.d.l.hodie. d. l. penult.* ſed plerunque temporali relegatione, aut fuſtigatione, aut etiam mulcta erit contentus. *l.1.4. 6.7.hoc titul.*

DE SEPVLCHRO VIOLATO. Titul. XII.

C.9.19.

1 *Continuatio.*
2 *Edictum.*
3 *Pœna violantium ſepulchra multiplex.*

1 IAm † in ſpecie de quibuſdam delictis extraordinarijs, quæ edicto aliquo aut conſtitutione ſunt comprehenſa, dicamus. Ac primò de violatione rerum religioſarum, puta ſepulchrorum, qua de re prætor ita ait: *l.3.hoc titul.* C

2 CVIVS † DOLO MALO SEPVLCHRVM
» VIOLATVM ESSE DICETVR, IN EVM IN
» FACTVM IVDICIVM DABO: VT EI AD
» QVEM PERTINEAT, QVANTI OB EAM
» REM AEQVVM ESSE VIDEBITVR, CON-
» DEMNETVR. SI NEMO ERIT AD QVEM
» EA RES PERTINEAT, SIVE AGERE NO-
» LET; QVICVNQVE AGERE VOLET, EI
» CENTVM AVREORVM ACTIONEM DABO. D
» SI PLVRES AGERE VOLENT, CVIVS
2 IVSTISSIMA CAVSA ESSE VIDEBITVR,
» EI AGENDI POTESTATEM FACIAM. SI
» QVIS IN SEPVLCHRO DOLO MALO HA-
» BITAVERIT, AEDIFICIVM'VE ALIVD
» QVA'M QVOD SEPVLCHRI CAVSA FA-
» CTVM SIT, HABVERIT: IN EVM, SI
» QVIS EO NOMINE AGERE VOLET, DV-
» CENTORVM AVREORVM IVDICIVM DA-
» BO.

Ex hoc edicto iudicium infamiam irrogat: E *l.1.hoc titul.* quia dolum punit; *l.3.hoc titul.* cuius propria pœna eſt dedecus: *vide ſup.de dol. & de his qui notan.infam.§ vltim. Inſtit. de ſuſ. tut.* pœnam pecuniariam inter fiſcum & actorem diuidit, *l.lege.25.§.vltim.de S.C.Syllan. atque ita poteſt accipi.l.3.§.diuus 5.hoc titul.dum iubet pœnam in fi-*
3 *ſcum referri.* Huc † etiam edictum Adriani pertinet, quo pœna 40. aureorum in eos ſtatuitur, qui in ciuitate ſepulchrum faciunt: eademque pœna tenetur magiſtratus, qui fieri paſſus eſt. *l.3.* F *§.diuus.5 hoc titul.vide Paul.lib.1.titul.21.* Illud etiam ſciendum, eos qui cadauera ſpoliant, vel corpora oſſaque extrahunt, ſeuerius. & interdum capite puniri. *l.3.§.aduerſus.7.l.fin.hoc titul. l.4.C.eod.* quod ad illos quoque porrigi poteſt, qui furcis affixos vel ſuſpenſos aut denudant, aut prorſus tollunt: item qui tempore mortis ſemimortuos & laborantes aut necant, aut deferunt ſibi commiſſos, vt inedia, vel ſimili caſu, citiore morbo perire cogantur.

DE CONCVSSIONE. Titul. XIII.

A

CIcero *lib.4.Tuſc.* ait, terrorem eſſe metū concutientem. Quare concutere dicitur, qui percellit ac perturbat aliquē iniecto terrore. Hinc concuſſionis crimen appellatum, cū qs iudicij, magiſtratus, alicuiúſue poteſtatis quam habet metu, aut alio terro- B re, pecuniam alicui extorquet. *l.1.& 2.hoc titul.c. militare.23.quæſt.1.* Sed & qui ad aliud quid, puta ad contrahendas nuptias, *l.1.C.ſi qua.præd.pot.* ad emendum, vendendum, cedendum, *l.principalib.vbi Dd.ſi cert.petat. l. penultim. C. de his quæ vi met.cauſ.tot.ſit.C.de contr.ind.* &c. iure aut terrore poteſtatis inuitum cogit, concutere videtur: vt & tum, cum vltra conſtitutum ſalarium imperioſè aliquid exigit. *Iaſ.in §.quadrupli.num. 3.Inſt.de act.c.quoniam.diſt.8.c.militare. 23.quæſt.1.* C *Spec.de execut.§.1.num.5.& de recuſat.§.fin.nu.18.* Hoc porrò concuſſionis crimen extra ordinem punitur: *d.l.1.l.quod euitandi. C. de condi. ob turp. cauſ.* quanquam etiam pœna quadrupli, *l.1 C.ad l.Iul.repet.l.fi.ff.eod.c.quoniam.diſt.18.* Senatuſcōſultis, *l.1.ad S.C.Turp.* iudicio calumniatorum, *l. 1.de calum.* atq; adeò interdum lege Cornelia de falſis. *l.1.§.1.ad l.Corn.de fal.* coerceatur.

DE ABIGEIS. Titul. XIIII.

D

1 *Qui ſint abigei.*
2 *Quomodo puniantur.*

ABigei † propriè habētur, qui pecora (nam 1 in hominib. plagiū publico iudicio dignū cōmittitur, *vide ij. de plag.*) ex paſcuis vel armētis ſubtrahūt, & quodāmodo deprædātur, E ac abigēdi ſtudium quaſi exercēt, oues de gregibus, vel boues de armētis abducētes. Cęterùm ſi quis oues aberrātes, vel equos in ſolitudine relictos abduxerit, nō eſt abigēs, ſed fur potius: *l.1. §.1.h.t.* niſi ſæpius abegerit, & hanc quaſi artem exerceat. *l.fi.h.t.vide Paul.lib.5.tit.18.* Oues pro numero abactarum, aut abigeum, aut furem faciunt. Quidam decem oues gregem eſſe putauerunt: porcos etiam quinq; vel quatuor abactos, equum vnum vel bouem ab armento abactum, F abigeatus crimē facere. *d.l.fin.* Is quoq; qui à ſtabulo domitum pecus abducit, non a ſylua, vel grege, plenius & grauius coercetur. *d.l.fi.*

¶ Abigeatus crimen publici iudicij non eſt, 2 quia furtum magis eſt. Sed tamen quoniam ferro plerunque abigei viuntur, ſi deprehendantur, grauiùs furto, eorum admiſſum punitur: *l.2. h.t.* Cum duriſſimè, ad gladium damnari, *l.1.in prin.hoc tit.* aut beſtijs obijci ſolent, *d.l.1.§.quanquam.2.* Puniuntur autem duriſſimè, non vbi- G que, ſed vbi frequentius hoc delictum eſt. *d.l.1. in prin.* item cùm gladio abigunt, *d.l.1.§.2.* tan-

quam graſſatores. Cæteroquin humiliores in
opus temporarium damnantur: honeſtiore loco
nati, aut relegandi ſunt, aut ordine mouen-
di. Sed & hoc notandum, qui porcam vel ca-
pram abegit, non tàm grauiter quàm qui maio-
ra animalia abigunt, plecti oportere. *d.l.1.§.1.&*
2. Receptatores porrò abigeorum decem annis
extra terram Italicam relegari voluit Adrianus,
l.fin.in fin.h.t.

DE PRAEVARICATIO-ne. Tit. XV.

1 *Qui ſint præuaricatores.*
2 *De publico iudicio in præuaricatores.*
3 *De priuato.*

1 PRæuaricatorem † à varicando dictum eſſe,
verius eſt. *l.præuaricatores. 212. de verb.ſigni-*
ficat. Varicari autem in tranſuerſum ire ſi-
gnificat, à varicibus crurum, teſte Nonio: quibus
qui laborant, recta incedere nequeunt. Præua-
ricator, inquit Vlpian. *l.1 hoc t.l 2.§ fin.de his qui*
not.inf. eſt quaſi varicator, qui diuerſam partem
adiuuat, prodita cauſa ſua. quod nomen Labeo
à varia certatione tractum ait. nam is qui præua
ricatur, ex vtraque parte conſiſtit, quinimò ex
altera, cui ſe aduerſarium ſimulauit. de qua ety-
mologia etſi probabiliter diſputari poteſt; *Cice.*
in partit.Orat. tamen verius eſt, à varicando præ-
uaricatorē dictū. *Al. in d. l.præuaricatores.* Nam
& Labeoni ſyllabæ ratio aduerſatur, quæ in Va-
ricando Præuaricatoreque producitur, cum Va-
rius primam corripiat. Alibi idem Vlpia. *in d.l.*
præuaricatores. Præuaricatores, inquit, eos ap-
pellamus, qui cauſam aduerſarijs ſuis donant, &
ex parte actoris in partem rei concedunt. Præua
ricationis iudicium aliud publicum, aliud mo-
2 ribus inductum eſt. *l.3.hoc tit.* Publicum † eſt, cū
quæritur de prẹuaricatione eius qui publico iu-
dicio accuſauit: iſque propriè præuaricator dici
poteſt. *d.l.1.hoc tit.Cic.præall.loc.* Id autem ideo
publicum eſt, cùm quia agitur de corruptela pu
blici iudicij, tum quòd ex hoc extra ordinem eā-
dem pœna publica afficiatur præuaricator, qua
teneretur, ſi ipſe in legem commiſiſſet, qua reus
propter præuaricationem abſolutus eſt. *l.penul.*
hoc tit. Quare & Infamiam hoc iudicium irrogat,
l.4.h.tit.l.4.in fin.de his qui not.infa. exemplo pu-
3 blicorū iudiciorum. *l.infamem.7.de pub.iud.* Ad †
exēplum huius, moribus & ex interpretatione
introductum eſt aliud priuatum præuaricatio-
nis iudicium, in eum qui non quidem accuſan-
do, ſed dū partes aduocati ſuſtinet, & accuſatori
aſſiſtit, præuaricatus eſt; qui extra ordinē puni-
tur: *l.1.in fin.l.3.h.t.l.1.C.de aduo.diuer.iud.* vt & is
qui in iudicio nō publico prodidiſſe cauſam ar-
guitur. *l.1.in fi. vbi gl.l.2.h.t.l.1.§.præuaricatorem.*
iuncta l.3.§.ad S.C.Turp. Hodie aūt generaliter ijs
qui præuaricati ſunt, pœna iniungitur extraor-
dinaria: *l.2.h.t.* iure verò Sax. mulcta.

A
DE RECEPTATORI-ribus. Titul. XVI.

C. 9 39

1 *Qui ſint receptatores, & quomodo puniantur*
2 *An cognati receptatores puniantur.*
3 *Quando pœna ceſſet.*

B PEſſimum † genus eſt receptatorum, ſine 1
quibus nemo diu latére poteſt: & præcipi-
tur vt perinde puniantur atque latrones, *l.*
1.hoc tit.l.1.C.de his qui latr. dummodò opem ijs
tulerint: alioqui ſi tantùm ſciant & receptent,
mitius puniendi videntur. *l.2 C.eod gl.hic in l.1.*
Receptator autem eſt qui maleficium receptat
in ſuo vel alieno, præſtans ei cauſam ſe occultan
di. *l.1.§ quod autem de ſer.corr.* In pari hæiēt cul-
pa, qui cùm apprehendere latrones poſſunt, pe-
cunia vel ſurreptarum rerum parte accepta, di-
C miſerunt: *l.1.in fin.hoc tit.* quoniam cum publi-
cè intereſſit delicta puniri, magiſtratui eos tradere
oportuit. *l.1.& 2 C.eod.* Sed † apud quos affinis 2
vel cognatus latro ſeruatus eſt, hos neque abſol
uendos, neq; ſeuerè admodum puniendos con
ſtat. Non enim par eſt horum delictū, & eorum
qui nihil ad ſe pertinentes latrones recipiunt. *l.*
2.hoc tit. Si enim ſuum ſanguinem quomodo-
cunq; redimere licet, *l.1 §.de his qui mor.ſibi con-*
ſciſ. certè & ſuorum *Iaſ.& Dd.in l.3.de iuſti.&*
D *iur.* cum parentes magis ſoliciti ſint de liberis
quàm de ſeipſis. *l. iſti. 8.§.de eo quod met.cauſ.*
Quare ignoſcendum aliquo modo eſt ijs, qui
conſilium pro tuendis ſuis capiunt. *l. nec in ea.*
22.§.ad l.Iul.de adult. l.miliτes.de re milit. Itaque
nec in totum excuſantur, nec ſeuerè puniuntur,
ſed mulcta ijs pecuniaria pro modo delicti & fa
cultatum imponitur. *Benif.in pract. crimin.tit.de*
recept.l.1.2.h.t l.2.§.ſi eum.de lib.hom.ex.l.1. Cod.de
recep.arbit. quæ pœna etiam iure Sax. in vniuer-
E ſum videtur obtinere, *lib.3.art.23.* niſi in grauio-
ribus delictis, cumq; etiam opem receptatores
præſtant. *lib. 2. art.72. vide omnino Fachſ.diff.58.*
per art. 25. lib.2. Reinh. diff.pœn.10.& 44. Porrò † 3
receptatorum pœna nō tenetur qui ignarus eſt
malefici: *l 2.C.de his qui latro. l.quo naufragiū.§.*
non tantùm. de incend.ruin. naufrag l ſi quis ſeruū
C.ad l.Flau.de plagiar. l.quicunque.§.quòd ſi ſeruus.
C.de ſer.fug. ſed & in priuatis delictis, puta vulne-
ribus illatis, iniurijs, &c. ea ceſſat: vt memini ali-
F quando iudicatum.

DE FVRIBVS BALNEA-rijs. Tit. XVII.

FVres nocturni, quia diurnis atrociores ſunt,
nec proditoribus diſſimiles, *Senec. vltim.de-*
clam. Cuiac.obſ.11.cap.27. extra ordinem au-
diendi ſunt, & cauſa cognita puniendi · dummo
dò ſciamus in pœna eorum operis publici tem-
G porarij modum non egrediendum. *vid.lib.2.iur.*
Sax.art.13. Idem eſt & in balnearijs furibus. *l.1.*
hoc t.

hoc t. Paul. lib. 5. tit. 3. Etſi autem & alij fures extra A ordinē accuſari poſſunt: *l. fin. de fur.* tamē quoniam in ijs pœnam ordinariam iudex excedere non ſolet, hos autem fures grauius caſtigari publicè intereſt, eo viſum fuit de iſtis ſpecialem titulum proponere. Ideo autem durius puniuntur, nocturni quidem, quòd tenebræ ad furtum faciendum opportunæ, atrocius reddant delictum: *l. fin. ff. tit. 1. l. itaq; 5. ad l. Aquil. Paul. lib. 5. tit. 19. & 20.* balneari; aūt, quia propter cōmunē balneorū vſum, & quoniā nudis ibi atq; aliud a- B gentib. hominib. facilius quid ſurripi pōt, grauioribus ſanctionib. veſtimēta lauantium ab iniurijs defendi publicè omnium maximè refert. *l. 3. in fin ff. de off præf. vigil.* Nam in vniuerſum, quò occultius & impunitius committi flagitia poſſunt, eò deprehenſa acerbius, maioreq; iuriſdictionis ſeueritate ſunt caſtiganda. *l. presbyteri. 8. C. de epiſcop. & cler. Paul. lib. 5. tit. 3 19. 20.*

DE EFFRACTORIBVS C & expilatoribus. Titulus XVIII.

1 *De pœna effractorum.*
2 *De pœna expilatorum.*
3 *De pœna ſacculariorum.*

1 DE his † qui carcere effracto euaſerunt, ſu- D niendum ſupplicium diui fratres reſcripſerunt. *l. 1. h. tit. l in eos. 13 ff. de cuſtod. reor. vbi vide l. miliser. 13 §. eius. de re milit.* Quod etſi Dd. paſsim ſequuntur, *B[illegible] Angel. Alb. in l. pen. ff. de cuſt. reor. Boſſ. de effr carc.* ſiquidem incarceratio debitè facta ſit: *Bartol. in l. vn eius. C. de probat. Boſſ. de carc. num. 5.* tamen tantummodò verum eſſe arbitror, cum carcer ſummi Principis effringitur (qua in ſpecie hoc reſcriptum intelligo) atque ita crimen læſæ maieſtatis, ob violatam Principis cuſtodiam committitur: *l. 4. §. fin. ad l. Iuliam maieſt.* in alijs inferiorum carceribus non itē. *per ea quæ tradit Iaſ. in §. pœnales. nu. 102. & 107. Inſtit. de actio.* Quòd ſi porrò per negligentiam cuſtodum, contra quos præſumitur, *l. fin. hoc t. gloſſ. Bald. in l. cum ita. §. ſpecies. de legat. 2. Alexan conſ 156. vol. 2. Boſſ. de carcer. num. 7.* euaſerint, mitius puniendi ſunt: *d. l. 1.* vt & reliqui effractores, puta qui furti gratia parietem aut oſtia effringunt. Nam hi ſiquidem viliores ſint, in F opus damnari, honeſtiores ordine moueri, aut relegari ſolent. *d. l. 1. & 2.* Eaque pœna arbitraria etiam hodie plurimùm vtimur, quamuis vim ædibus illatam ſupplicio videatur ius Sax. vt & ſtatuta multarum ciuitatum, vindicare. *Vueich. art. 38 vbi gloſſ. & Land. lib. 3. art. 67.* quod tamen niſi in atrociſſimis, irrogari non ſolet, ſed tantùm pœna ciuilis pecuniaria, puta vuerigeldiū, &c. Nocturni effractores grauius puniuntur: fuſtibus enim cæſi damnantur in metallum. *d. l. 2.* G Item ſi nō modò furti gratia effractura facta ſit,

A ſed etiam furtum ſubſecutum: quo caſu, concurrente vtroque delicto, pœnam capitalem conſtitutio Imperij irrogat. *Ord. Imper. 159 & 160.* 2
Eodem † modo animaduertitur in expilatores, qui ſunt fures improbiores. *d. l. 1. l. ſi te expilaſſe. C. ex quib. cauſ. infam.* Expilatores, inquit Aſc. *in 2. Verr.* ſunt, q. ne pilum quidē in corpore ſpoliatorū relinquūt. vnde apparet eos propriè dici, qui per vim veſtimētis aut pecunia hominem exuūt: qui λωποδύτας à veſtium ereptione, De- B moſtheni appellantur. Sed hoc crimē, præſertim ſi noctu cōmittatur magnis vrbibus, vt Antuerpiæ, quæ patria mihi eſt dulciſſima, irremiſſibiliter capitale eſt, quēadmodum & cū in via ac itinere fit: nihil enī, propter violentiā, diſtat à graſſatione. Sacculariós † etiam impoſtores, quos 3
Græci ψηφολόγους aut ψηφοπαίκτας, Germani *Spitzbuben* appellant, qui vetitas in ſacculo artes exercentes, partem ſubducunt, partem ſubtrahunt: item directarios, qui in aliena cœnacula ſe C dirigunt, & inſinuant furādi animo; eadem extraordinaria pœna manet. *d. l. 1. l. ſaccularij. de ext. crim. vbi vide annot. Ruſſardi.*

EXPILATAE HAEREditatis. Titulus XIX. C. 9. 32.

D 1 *Continuatio: & quare furti actio in re hæreditaria ceſſet.*
2 *Quibus contra quos detur.*
3 *De pœna expilatorum: & ad quid detur.*

CVm † hæreditas expilatur, palàm eſt, ante aditam hæreditatem vel ab hærede poſſeſſam, furti agi non poſſe: *l. hæreditaria. 70. de furt. ff.* quia nullius in bonis res hæreditariæ tunc temporis fuerint. *l. ſi homo. 35. de v- E ſucap l. ſi is. 68 §. 1 l. hæreditariæ. 70. de furt. l. cum hæredes. 23. de acq. poſſ.* Itaque quamuis hoc nomine ciuiliter rei vendicatione, *l. aduerſus. 4. C. eod.* aut petitione hæreditatis agi poteſt: *l. 3. h. tit.* tamen quia his actionibus poſſeſſio tantùm reuocatur, non etiam coercetur crimen; viſum fuit, ceſſante furti actione, extraordinario iudicio fraudem expilatæ hæreditatis vindicare. *l. 2. hoc t. l. fin. C. eod.* Hæc † actio datur ijs quorum 2 intereſt, *l. 4. hoc tit.* aduerſus eos qui ſurripuerūt, F etiam vitricum, *l. 2. C. eod.* aut nouercam, *l. 3. Cod. eod.* cum tamen de hæreditate patris non agitur. Nam in vniuerſum vxor defuncti, de cuius hæreditate agitur, quamuis officio iudicis hoc nomine puniri poſſit, *Bartol. in l. 1. num. 4. rer. amot.* tamen expilatæ hæreditatis crimine non accuſatur: quia nec furti cum illa agi poteſt, *l. penultim. hoc titul. d. l. 4. C. eod.* ſed tantùm condictione furtiua. *glo. Bart. & Dd. in l. 3. in prin ff. rer. amo. vbi dixi.* Quare nec liberis defuncti, de cu- G ius hæreditate expilata agitur, inter ſe vtilis erit hæc actio; ſi tamē frater, fratrem aut ſororē quid

ſurripuiſſe ex parentum hæreditate, intendat. A Nam neq; furti tenetur: *l. ſerui. 17. de furt.* nec in cohæredem (cohæredes aũt ſunt fratres & ſorores, in parentum ſucceſſione) facilè hoc iudicium datur: *l. 3. C famil. hercisc.* cùm quia in rebus communibus pro ſuo iure verſari videtur, *l. merito. 51. §. pro ſoc.* tum quòd abundè per iudicium familiæ herciſcundæ, & exacta per ſacramentum eius qui ſuſpectus eſt, rerum hæreditariũ declaratione, *l. fin. §. licentia. vbi gl ad verb. illius. C. de iure delib. l. 2. C. quan. & quib. lib. 10.* aut B cõtra eum præſtito in litem iuramẽto, *l. item. 20. §. reſtituere. 16. de petit. hæred.* damnum hac fraude datũ reſarciatur, & purgetur dolus; *d. l. 3.* vt huic ſubſidiariæ actioni locus eſſe nõ debeat. *l. fi. C. eo. l. 2. h. t.* Placuit tamen interpretib. *in d. l. 3. fac. l. 1. C. eod.* ſi apertè cohæres in dolo hæreat & expilârit, cum hoc quoq; iudicio teneri, perinde atq; furti tenetur. *Dd. in d. l. meritò. pro ſoc. l. tres fratres. de pac.* Pœna † aũt expilatorum hæreditatis extraordinaria eſt, *l. 1. h. t. d. l. 1. §. de effrac. vide Alb.* C. *in tract. ſtat. 4. par. quæſt. 91. Caſtr. conſ. 31.* hoc eſt, arbitraria.

STELLIONATVS. Tit. XX. C 9. 34.

1 *Quid ſit ſtellionatus, vnde dictus.*
2 *Quibus hoc crimen obijciatur.*
3 *Quæ actio & pœna ex hoc crimine deſcendat.*

1 PLinius *li. 30. c. 3.* ſcribit, † ſtellionẽ animal eſſe lacertæ ſimile, quo nullum fraudulentius homini inuideat: indeq; ſtellionũ nomen in maledicũ trâslatum. Stellionatus † aũt crimẽ
2 obijcitur ijs qui dolo qd fecerint, ſcil. ſi in aliud accuſationis genus res nõ cadat. Quod enim in priuatis iudicijs, eſt de dolo actio; hoc in criminib. ſtellionatus perſecutio. Vbicũq; igitur titulus criminis deficit, ibi ſtellionatũ obijciemus. Maximè aũt in his locum habet, ſi quis rem fortè alij obligatã aut datã, diſſimulata priore obligatione alij diſtraxerit, obligârit, in ſolutũ dederit. *l. 3. h. t. l. 1. 2. 4. C. eo.* Sed & ſi quis merces ſuppoſuerit, ſuppreſſerit, vel obligatas auerterit, vel corruperit: æquè ſtellionatus tenetur: item ſi quis impoſturam fecerit vel colluſionẽ, in necem, hoc eſt, fraudem & damnum alterius. *d. l. 3.*
3 ¶ Actio ſtellionatus, neque publicis (quia ex nulla pub. iudiciorum lege oritur) neque priuatis (quando pœnam priuato debitã nullam petat) iudicijs continetur: *l. 1. hoc t. l. 3. C. eod.* ideoq; nec animaduerſionem legitimam habet, cum legitimum crimen non ſit. Solent autem ex hoc crimine extra ordinem plecti. neque tamen debet pœna in plebeijs opus metalli egredi: in ijs autem qui ſunt in aliquo honore poſiti, ad tempus relegatio aut ab ordine remotio retinenda eſt. *d. l. 3. §. pœna.* Stellionatus iudicium famo-

A ſum non eſt, ſed coercitionem extraordinariam habet. *l. 2. hoc tit.* videlicet niſi ex eo crimine deſcendat, quod etiam in priuato iudicio infamiã condemnato importet. *l. infamem. 7. infr. de publ. iud.* verbi gratia, ſi quis ex aperto dolo condemnetur: tunc enim, quia & priuatum doli iudicium exiſtimationem notat; dicendum eſt, & crimen ſtellionatus damnato labem aſpergere. *l. quid ergo. 13. §. fin. de his qui not. infa.* ſecus ſi dolus in contractu ſit, de quo iure ciuili non actio-
B ne doli, ſed ea quæ ex contractu deſcendit, quæreretur: quæ cum exiſtimationem non lædat, *l. ceſſa*. *21. 31. de act.* conſentaneum eſt, nec ſtellionatus iudicium extraordinarium hoc caſu opprobrio eſſe. *l. tutor. 16. §. 1. de pign. act. d. l. 1. 2. & 4. Cod. eodem.*

DE TERMINO MOTO. Tit. XXI.

TErminorum auulſorum non hodie mulcta pecuniaria eſt, ſicuti ex lege agraria C. Iulij Cæſaris, qui necdum conſtituta monarchia mitius agendum putauit: *l. 3. hoc tit.* ſed pro conditione admittentium, extraordinaria pœna eiuſmodi admiſſum vindicatur: puta relegatione, verberibus, *l. 1. & 2. hoc tit. Panorm. in c. ex literis. numer. 13. de probat &c.* Iure Saxon. qui ignorans amouet, 30. ſolidis mulctatur:
D qui ſciens grauius, pro qualitate delicti. *Landt. lib. 2. art. 28. Fachſ. diff. 65. & Reinhar. diff. pœnal. 2. vide etiam Deut. 19. & 27.*

DE COLLEGIIS ET corporibus. Tit. XXII.

COllegæ (inquit Varro) ſunt, qui vnà lecti ſunt, ad idem videlicet munus, eandem-
E que poteſtatem, quaſi collecti. *l. collegarum. 173. de verb. ſignif.* Hinc collegia dicta, conuentus & concilia opificum, aut aliorum eandem artem exercentium; in quib. qui dant nomina, eliguntur: dum tamen ne pauciores tribus ſint. *l. Neratius. 85. de verbor. ſignific. Cic. in Orat. pro domo ſua.* eiuſmodi nonnulla à rege Numa fuerunt inſtituta. *Plin. lib. 35. cap. 12. & Plutar. in eius vita.* Sed cum multa improba, præ-
F ſertim intempeſtiuis & ſumptuoſis comeſſationibus, aduerſus leges & ordinum concordiam, ac diſciplinam publicam, prætextu talium conuentionum improbi machinarentur: *Liuius lib. 39. Suet. in Aug. cap. 32.* primùm Senatuſconſulto huiuſmodi conuentus collegiaque prohibita ſunt; niſi quæ ſpecialiter propter aut religionem, vt Iudæorum, aut vſum reipub. eſſent approbata, vt publicanorum, piſtorum, nauiculariorum, *l. 3. h. t.* &c. Poſtea eam rem & Imperatores curæ habuerunt: *l. 1. & 3. hoc titul. l. 1. quod*
G *cuiuſ. vniuerſ. l. conuenticula. 15. C. de epi c. & cler. Sueton. in Caio Cæſ. cap. 42. vide Cuiac. lib. 7. cap. 30. & 21. 29.*

extatq́; ea de re Traiani reſcriptum in epiſtolis Plinianis. Etſi aſt qui collegium illicitum vſurpat, contra conſtitutiones & Senatuſconſulta facit, eoq́; reus Maieſtatis & legis Iulię de vi publica, atq; ex his legibus puniẽdus videatur: *l. 2. h. t. iunc. l. 1. ℥. ad l. Iul. maieſt. & l. qui cœtu. ad l. Iul. de vi publ.* tamen apparet olim collegium illicitum ſolere diſſolui, & pœnam mitiorem fuiſſe, ac planè extraordinariam: *l. 1. in prin. h. t. d. l. conuenticula.* vnde & hic titulus intra extraordinaria iudicia eſt collocatus.

DE POPVLARIBVS Actionib. Tit. XXIII.

SCiendum etiam eſt, plerorumque criminum, præſertim extraordinariorum accuſationes, quia ius publicum populi tuentur, *l. 1. hoc tit. vide Gouea. l. 1. in fin. de iuriſdict.* eſſe populares, & cuilibet de populo competere, qui tamen integræ ſit exiſtimationis. *l. 4. hoc titul.* Quòd ſi plures concurrant, prætor eligit maximè idoneum; *l. 2. hoc t.* ac potiſſimè eum cuius intereſt. *l. 3. hoc tit.* Mulieribus & pupillis populares actiones non dantur; niſi cum ad eos pertinent. *l. mulier. 6. hoc tit.* Omnes populares actiones neque in hæredes dantur, neque ſupra annum extenduntur. *l. fin. hoc tit.* quod de ciuilibus & extraordinarijs iudicijs accipiendum eſt: de quibus in hoc libro eſt actum., & ad quæ hic titulus refertur. nam publica iudicia quamuis etiam popularia ſint, tamen plerunq; viginti annis durant. *l. querelam. C. de falſ.*

DIGEST. LIBER XLVIII.

DE PVBLICIS IVDICIIS. Titul. I.

1 *Quæ ſint publica iudicia.*
2 *Cauſa efficiens.*
3 *Materia.*
4 *Forma exercendorum pub. iudiciorum.*
5 *Finis.*
6 *Effectus.*

1 TRANSGREDIAMVR † ad iudicia publica, quæ ita appellata ſunt, authore Iuſtiniano, quòd cuiuis ex populo executio eorũ plerunq; detur: *Inſtit. de pub. iud. in prin.* vel potius quia in ijs de crimine publico, quod oẽs tangit, quæritur. *l. 4. C. de hæret.* Non omnia aũt iudicia, *l. 1. h. t. l. ſtellion. ℥. de crim. ſtell. Cuiac. obſer. li. 8. c. 35.* in quib. crimen vertitur & accuſatur, publica ſunt; ſed ea tantùm, quæ ex legibus publicorũ iudiciorũ veniunt vt Iulia maieſtatis, de adulterijs, Cornelia de ſicarijs, *l. 1. h. t. vide quæ dixi Inſt. eod.* &c. hoc eſt, quæ publica eſſe certa aliqua lex voluit ac decreuit. Publicorũ iudiciorum quædam capitalia ſunt, quædã non capitalia. Capitalia ſunt, ex quibus pœna, mors aut exiliũ eſt, hoc eſt, aquæ & ignis interdictio. Cuius in locum hodie deportatio ſucceſſit: *l. 3. ℥. ad l. Iul. pecul.* per hanc enim eximitur caput de ciuitate, quod inſtar mortis eſt, & certè ciuilis mors appellatur. *l. 1. §. fin. de bon poſſeſſ contra tab. l. 4. ℥. qui ſatiſd. cogan.* Cætera exilia, non exilia propriè, ſed relegationes dicuntur, cum ciuitas retinetur: quemadmodum & Ouidius in Pontũ remotus, diſputat, ſe non exulem, ſed tantùm relegatum eſſe. Non capitalia ſunt, ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coercitio & relegatio pœna eſt. *l. 2. h. t. §. 1. Inſt. eo.*

2 ¶ Cauſa efficiens publicorum iudiciorum, eſt certa aliqua lex; *l. 1. hoc titul.* vt & Cic. *in 7. Verr.* pluribus locis teſtatur: quæ modum & formam inquirendi puniendíque alicuius delicti præſcribit. Hæc iudicia olim in prouincijs exercebant præſides & Procoſſ. in vrbe quæſtores rerum capitalium; qui ad hoc ſpecialiter, cum eſſet opus, populi electione conſtituebantur: *l. 2. §. & quia. ℥. de orig. iur.* ſed poſterioribus temporibus, trãslato in Auguſtos populi iure, & ab his magiſtratu rerum criminalium perpetuo creato, præfectura vrbana omnia ſibi crimina in vrbe cõmiſſa vendicauit. *l. 1. ℥. de off. præf. vrb.*

¶ Materia circa quã verſantũ, ſunt grauiora delicta: quæ cum publicã & ſingulorũ turbent tranquillitatẽ, vindicari publicis iudicijs propter exemplum publicè intereſt. *l. cõgruit. 13. de off. præſ.* 3

¶ Ordo exercendorum olim publicorum iudiciorum, cuius Cic. *pro Roſ. Ame. pro Mil. & alijs locis.* & alij *Aſcon. pro Milo. & in Verr. Liuius lib. 1. in hiſtoria Horatij.* meminerunt, in vſu eſſe deſijt: durante tamen legum pœna, cum extra ordinem & ſolennitatem antiqui iuris, crimina probantur. *l. ordo. 8. hoc tit. l. lex. §. vlt. ad l. Iul. repetund. l. vltim. ad Fab. de plagia. Cuiac. ad Paul. lib. 5. titul. 12.* quare de eo ordine ſuperuacuum eſt plura verba facere. Illud ſanè ad formam adhuc pertinet, quòd procurator in iſtis iudicijs neutra ex parte admittatur, *l. penul. §. 1. hoc tit. l. antepenult. C. de accuſat.* niſi ad probandas abſentium excuſationes: *l. inter. 10. hoc tit.* quòd accuſatio & totus proceſſus vſitato ſolenniq́; more ſit conficiendus, vt paulò pòſt oſtendemus: *ad titul. de accuſat.* quòd præſes vel alius qui cognoſcit, clariſſim. viros & peritiſſim. cauſarum adhibere; *l. cuſtodias. 12. hoc t.* neque pendente vno iudicio, aliud; *l. interdum 4. vbi glo. & Dd. hoc t.* non compenſationes relationesque criminum; *l. is qui reus. 5. hoc titul.* neque probationes non luce clariores *l. fin. C. de probat.* admittere, debeat. Adde 4

his, quòd iure noſtro Sax. hæc iudicia ante meridiem & ſub dio ſint peragenda. *gloſſ. vlt. art. 61. lib. 3 & text. art. 69. eod. lib.*

5 ¶ Finis eſt, cùm vt abſoluatur innocētia, tum vt delicta ſontium puniantur: quibus duabus rebus, præmio ſcilicet atq; pœna, quaſi anchoris ciuitatem retineri Solon arbitrabatur: vtque ſublatis malis ac pernicioſis hominibus, & ſeruetur diſciplina publica, & alij exemplo commonefacti, conſimilibus flagitijs abſtineant. *d. l. congruit. 13.* vnde & Gellio, *lib. 6 cap. 14.* τιμωρίας, νουθεσίας, καὶ παραδείγματος, & Iuſtiniano ad totius ciuitatis ſalutem hæc iudicia comparata dicuntur. *§ 1. Inſtit. de pub. iud.* Pulchrè in hanc ſententiam Cic. *Philip.* 8. In corpore, inquit, ſi quid eſt eiuſmodi, quod reliquo corpori noceat, vri ac ſecari patimur, vt membrorum aliquid potius quàm totum corpus intereat: ſic in reipubl. corpore vt totum ſaluum ſit, quicquid eſt peſtiferum amputemus.

6 ¶ Effectus horum iudiciorum eſt, quod & accuſatorem temerè aut dolo malo pericula alteri creantem puniant: *vide ff tit. 1.* & reos conuictos non modò legitima ipſius iudicij pœna, verumetiam per conſequentiam exiſtimationis, interdum etiam honorum iactura plectant. *l. infamem 7. hoc tit. vid. ff tit. de bon. damnat.* & interea dum agitantur, omnes alias ab eodem reo accuſationes actionesq; excludant. *l. qui de crimine. 9. C. de accuſat. l. 2 § fin. de cuſtod. reor.*

DE ACCVSATIONIBVS & inſcriptionib. Tit. I.I.

C. 9. 2.

1 *Diſpoſitio ſequentium titulorum.*
2 *Continuatio huius.*
3 *Sine accuſatione an procedat iudicium, & de denunciatoribus.*
4 *Quid ſignificet accuſare.*
5 *Quid ſit accuſatio.*
6 *Cauſa efficiens.*
7 *Apud quem accuſatio inſtituenda.*
8 *De remiſſionibus.*
9 *Qui accuſare poſſint.*
10 *Qui accuſari.*
11 *Materia.*
12 *Forma proponendæ accuſationis, faciendæ inſcriptionis, & firmandorū libellorum.*
13 *Quomodo contra abſentem procedatur.*
14 *Finis accuſationum.*
15 *Effectus.*
16 *Quomodo extinguantur.*

1 POſtquam † in genere naturam & vim publicorum iudiciorum vtcunque delineauimus; nunc ſigillatim ſingulas eorum partes

A perſequamur: & primò quidem quomodo cōſtituantur; tum quot ſint horum genera; poſtremò quomodo peragantur & ad executionem perueniant, exponamus.

¶ In conſtitutione publici iudicij, neceſſe eſt ante omnia de accuſatore & accuſatione quæri: *author ad Herenn. lib. 1. ca. 5.* Quia † ſine accuſatore iudicium criminale non procedit, *l. quamuis. 19. C. de adult. l. vlt. ff. de priuat. delic. l. reſcripto. 6. § ſi quis. de mune. l. pen. C. de his qui accuſ.* 2 3

B *l. ſi cui. hoc t. c. t. vt Eccleſ. ben. ſine dim. ca. 1. de accuſ.* vt nec ciuile ſine actore: *l. inter. 62. de iud. Dd. in Rub. ff. & ext. de iud. c. forus. 5. de verbor. ſignific.* niſi cum ex publica fama, quæ loco accuſatoris eſt, *c. cum oporteat. 19. ext. eo. Panorm. in c. qualiter 17. eod.* magiſtratus in delicti authorē inquirit; *l. 2. § ſi publico. ff. de adult. l. 3. § præterea. de ſuſ. tut. l. penultim. C. de probat. l. nullum. C. de teſt. l. 1. C. de cuſto. reo. l. ea quidem. 7. C. de accuſat. c. qualiter. 1. & 2. extr. eodem vbi Cano.* quod olim per denunciatio-

C nes fiebat. Ne enim deficientibus accuſatoribus delicta manerent impunita, quæ coerceri publicè intereſt, conſtituti olim erant ſtationarij ſeu irenarchæ, quibus publicè mandabatur, vt ſi quid grauius accidiſſet, id denūciarent magiſtratibus: *l. ea quidem. 7. C eod. l. 1. § quies. de off. præf. vrb. l. diuus. ff. tit. t. l. 1. C. de furioſ. & Sta. lib. 12. Duar diſp. lib. 1. c. 38.* qui poſtea ex officio ſicuti fieri debet, nocentem conquirebant. *d. l. 1. § quieor. l. 4. ad l. Iul. pec. l. 3. de off. præf. § vlt. in Auth. de*

D *coll. l. 1. C. de cuſt. reo. l. ſi quis. C. de epiſc. aud.* Denunciatorum autem in eo melior erat conditio, quòd exemplo accuſatorum inſcribere ſe non cogebantur. *c. ſuper. 17. ext. eod.*

¶ Accuſare etſi generaliter ſignificat aliquem ad cauſam dicendam vrgere. *c. forus. § accuſator. de verbor. ſignif. Alc. in l. qui accuſare. C. de eden.* vn de accuſationis nomine etiam ciuilis *d. l. qui accuſare. l. ex iudiciorum. in fin. hoc t.* actio & perſecu- 4

E tio *l. viro. 39. ff. ſolut. matrim.* venit, ſicuti contrà actio pro accuſatione ponitur: *l. 1. de crim. ſtell. tot. l. C. quan. ciu. ac. præ. cri.* tamen obtinuit, vt propriè, accuſare & accuſatio, ad criminationes & delationes delictorum referantur. *vt hoc t. & C. eod* Accuſare † autem eſt, Azone *in Rub. Cod. de his qui accuſ. non poſſ.* authore, aliquem reum criminis per libellum deferre, ad vindictam & pœnam: *l cum rationib. 16. l. t. l. non ignorat. 9. l. ſi quis. 20. C. de his qui accuſ. non poſ. l. libellorum. 3. in verb.* 5

F *reum deferre hoc t. l. ſi. de priu. del. l. 2. § ſi publice. de adult.* vel ſecundum Duar. *præall. loc.* Accuſatio eſt maleficij alicuius apud iudicem delatio, ad vindictam publicam ſolenniter facta. Prima differentia ſumpta eſt à materia, in verb. maleficij delatio.) nam in ciuilibus de pecunia agitur: in accuſationibus, pœna publicæ vindictæ fiſco debita petitur. *Iaſ. poſt alios in Rub. C. de inofſic. gloſſ. in l 3. de ſepul. viola. Chil. in prac cap. 58.* Secunda à fine, ad vindictam publicam.) in pecuniarijs enim, & iudicijs priuatis, ius noſtrum

G petimus. *in prin. Inſt. de act. in verb. quod ſibi debetur.* Tertia à forma, ſolenniter facta.) hoc eſt, oblato

oblato libello,& facta inſcriptione: *l.3.hoc tit.l.3.* A *Cod.de his qui accuſar.non poſſ.* qua noua accuſatio ab extraiudicialiis delationibus oſtenditur differre.

6 ¶ Conſtituitur autem accuſatio ex aliqua lege publica,vt diximus: *l.1.ʒ.tit.1.l.3 ʒ.de præuar.* ita tamen, vt coram idoneo & competente iudice inſtituenda ſit, ab iis quibus accuſandi ius eſt,contra eos quos accuſare licet. De his igitur omnibus videamus, quandoquidem ſine iuſta harum perſonarum,vt ita dicam, legitimatione, B accuſatio rite formari non poteſt.

7 ¶ Quod igitur ad eos pertinet qui de crimine cognoſcunt, ſciendum eſt, in prouinciis ad præſides & procoſſ.penes quos merum erat imperium, cognitionem executionemque criminum pertinuiſſe: *l.antepen.& l.pen.ſup.tit.1.l.lenia.6.l.ſi cui.7.hoc t.*& ad eum præcipuè,in cuius territorio crimen contractum eſſet. In ea enim prouincia agebatur cauſa, in qua erat delictum. *d.l.ſi cui.§ penultim.l.fin.hoc titul.l.non dubium.11.* C *vbi gloſſ.ʒ.de cuſt.& exh.reor.*nam & certius,quaſi in re præſenti cognoſci poterat, & conſentaneum videbatur ibi extare exemplum pœnæ, vbi exemplum culpæ extitiſſet: vnde remitti tò rei ſolent. *l.ſolent 7.ʒ.de cuſt. & exh.reor. Auth.*

8 *qua in prouincia C.vbi de crim.* Sed † hodie vix remiſſionibus vtimur, maximè cum nō vni iam Principi,vt in Imperio Romano, omnes ditiones pareant, ne par in parem eiuſmodi remiſſionis habeat imperium: *l.4 de recep arb.Bart in* D *l.1.§.1.quod cuiuſq. vniuerſ.* quare plerunq; ſontes eo loci coerceri videmus, vbi inueniuntur,*l.1.C.vbi de crim* etiam de delictis alibi commiſſis; *vide Bart.Bald.& Dd in l.1.C.de ſum Trinit.& in l.omnes.de iuſt & iur.* maximè cum plerique ſint vagabundi, nec certis locis commorentur. *vide l.1.vbi gloſſ.& Dd.C.vbi de crim. Lanfran. in c. quoniam verb.confeſſiones.num 11.de probat.Gand. de furt.punien.num.4 & tit.vbi del.pun.* Quod obtinet, vbi reus apprehenſus eſt.nam ſi lateat, E aut in fuga ſit,iure Sax.eo loci vbi delictum eſt, iudicium in fugitiuum conſtituitur: *vide Chil. in prac.ca.von der Acht item ordin.Imper.eod.tit.* qui niſi veniat ſe defenſurus tertio in termino, reſeruata iuſti impedimenti excuſatione, *(biß auff abchafft)* pro conuicto condemnatur. In ipſa autem vrbe nulli permiſſum erat magiſtratui ordinario,ne Coſ.quidem, de capite ciuis Roman.ſtatuere, ex lege Valerij Publicolæ: quare quæſtores à populo olim in ſingula delicta,cum F opus eſſet, creabantur, qui capitalibus rebus præeſſent.Hi quæſtores particidij (id enim generale cædis nomen eſt) appellabantur, quorum lex etiam XII.Tab.meminit. *l.2.§.& quia. de orig.iur.* Sed has quæſtiones Lucius Cornelius Sylla poſtea ab equitibus, qui cognitionibus præfici ſolebant, ad Senatum tranſtulit,pœnaſque in pluribus delictis, & iudicia certa ac perpetua conſtituit: vt de falſo,de cæde: idque eo fine & conſilio, vt eâdem forma inſtitueretur ſemper quæſtio,& certa pœna lege comprehenſa G locum perpetuò obtineret. *d.l.2.§.& quia.Tac. Anna. lib.3.* Quæ etiam quæſtiones propterea Corneliæ dictæ ſunt. Sed progreſſu temporis præfectura vrbis ab Auguſto primùm conſtituta, omnia ſibi crimina vindicauit. *d.l.1. de off.praef. vrb.* quanquam & latrunculatorum alibi meminerunt leges: *l.ſelemus.61.§.1.de iud.* quos veriſimile eſt inquirẽdis per vias publicas & itinera latronibus ac graſſatoribus,Reipub.foris operam nauaſſe,& ius eos coercendi habuiſſe: cuiuſmodi Magiſtratus etiamnum in Belgico durare paſſim videmus.

¶ Porrò qui accuſare poſſint,intelligemus,ſi 9 ſcierimus qui non poſſint. Itaque prohibentur accuſare alij propter ſexum,vt mulier: *l. qui accuſare.8.hoc t.* nec enim publicorum munerum ac iudiciorum eſt particeps, *l.2.de reg.iur.*neque priuatas aliorum cauſas agere poteſt,*l. alienam. 18.C.de procurat.* nedum publicas niſi ſuam ſuorumque iniuriam perſequatur, *l.de crimine.Cod. qui accuſ.l.1.& 2.hoc tit §.1.Inſtit.de ſuſp.tut.* aut quæſtio ſit de atrociſſimo crimine. quod quàm ocyſſimè vindicari Reipub.intereſt. *l.in quæſtionib.ad l.Iuliam maieſt.l fin.ad l.Iul.de anno.l.2.hoc tit.l.13.hoc tit.* alij propter ætatem,vt pupillus: *d. l.qui accuſare.* extrà quàm ſi paternam iniuriam authore tutore vindicet. *l.2.hoc titu.l.2.C.qui accuſ.non poſſ.* ad illos autem, quamuis 25. annis minores,accuſare poſſe ve ius eſt. *Azo in Rub. C.qui accuſ num.4.per l.clarum.C de auth.præſt.& l.ſi maritus.§.lex Iulia arg à contrario ſenſu.infrà,de adulter* alij propter ſacramentum,vt qui ſtipendia merent. *d.l.qui accuſare.hoc tit.l.non prohibentur & l.ſi crimen.C.qui accuſ non.* nam nec procuratores priuatarum rerum eſſe poſſunt. *l.militem. 7.Cod.de procur.* multò minus Reipubl. alij propter Magiſtratū poteſtatémue: quippe cum hi impunè in ius durante Magiſtratu vocari nequeant, *l.32.de iniur.l 2.ʒ.de in ius vocan.* certè nec alios interea vocare atque accuſare debent. *d.l qui accuſ.hoc tit.l.ſi maritus.15.ad l.Iul.de adul.* alij propter delictum proprium: vt infames, *d.l. qui accuſare.* & iudicio publico damnati. *l.4.hoc tit.* alij propter turpem quæſtum: vt qui duo iudicia aduerſus duos ſubſcripta habent. *l.cum rationib.16.C.qui accuſare non poſſ. l. qui accuſare.8. hoc tit.vide Cuiac.lib.6.cap.12.obſer.* ſufficit enim ex duobus vno tempore eos præmia accuſatorum conſequi, niſi iniuriarum ſuarum cauſa agant. *l. cum rationibus.16.C.qui accuſa.l.inter.6.§. vltim.de adul l.11.hoc t.*Item qui nummos ob accuſandum vel non accuſandum acceperunt. *d.l. qui accuſ.l.eadem.§ 1.& 2. ad l.Iul.rep.* Quidam propter ſuam conditionem,vt ſerui, *l. vix certis. 53.de iud.Azo num.4.C.qui ac.* niſi in caſibus exceptis; *l. nulle.infr.de fal.l.1.C.de prec.Imp.off.* filij contra parentes; liberti contra patronos. *d.l. qui accuſare.* plerique ob ſuſpicionem calumniæ: vt illi qui falſum teſtimonium ſubornati dixerunt. *l.alij.9.hoc titul.*nonnulli propter paupertatem: vt ſunt qui minus quàm 50.aureos in bonis habent. *l.nonnulli.10.hoc tit.* Hi tamen

omnes, ſi ſuam iniuriam exequantur, mortém-
ue propinquorum defendant, ab accuſatione
non excluduntur. *l. hi tamen. 11. hoc tit.* Sed & pro-
pter conſanguinitatem, de enormi delicto con-
ſanguineum accuſare prohibemur, *l. ſi magnum.*
13. l. propter. 14. l. ſi ſororem. 18. C. qui accuſ. quòd mi-
nus ex bona fide accuſatio proceſſura videatur:
vt in amicis & coniunctis probat Cicer. *in Diui-
nat. in Verrem.* Is etiam qui reus factus eſt, pur-
gare ſe debet, nec antè accuſare poteſt, quàm
fuerit excuſatus: *l. is qui. 5. ꝟ. titu. 1. l. 1. l. neganda.*
C. qui accuſ. nam nec procurator pro alio antea
eſſe poteſt. *l. reum. 6. C. de procur.* Plures autem
ſimul vnum accuſare poſſe, ſi ſimul concurrant,
& omnium interſit, rectè contra communem di-
ſputat Duar. *Diſp. lib. 1. cap. 39. per l. ſi accuſatorib.*
C. de accuſ. l. 3. de ſepul. viol. quanquam ſi ab vno
accuſatus iam ſit, ab alio accuſari de eodem cri-
mine nequeat: *l. qui de crimine. C. eod. l. ſi tamen. 11.*
§. vltim. hoc t. quia de vno delicto plus quam ſe-
mel quæri non poteſt: *l. ſi cui. 7. §. 1. hoc t.* niſi pri-
ma accuſatio deſerta ſit, aut aliquo caſu impedi-
ta. *d. l. 11. in fin. l. 3. verſ. quòd ſi hoc t.* Sed de diuer-
ſis delictis rectè vno tempore alicuius nomen
defertur; *l. qui de crimine. C. eod.* vt Milo poſtula-
tus eſt ab Appijs de vi & de ambitu, de ſodali-
tijs à P. Nerato. *Aſcon. in ora. pro Milo.* Sed ne in
diuerſa reus diſtringatur, tantùm de vno pòſt de
alijs reſpondere cogitur. *l. 2. §. vltim. ꝟ. de cuſt. reo.*
Sax. Land. lib. 3. art. 12. Reinhar. diff. iud. 33. vt in ac-
cuſatione Milonis, primum iudicium fuit de vi:
eo expedito, de alijs cognitio futura erat, vt o-
ſtendit Aſcon. Quòd ſi autem non conueniat
inter plures, quinam accuſare debeat, erit iudi-
cis, magis idoneum eligere: *l. ſi plures. 16. hoc t. l.*
*3. de lib. ho. exh. l. ſi verò. §. hæc autem. de his qui de-
iece. l. ſi plures. de pop. act. l. 2. §. fin. de adult.* qua de-
re etiam eleganter diſputat Cic. in Diuinatione
in Verrem. Vocatur enim hæc quæſtio, diuina-
tio: quòd diſceptetur de iudicio futuro, ac dini-
metur etiamnum quis accuſare debeat. *Aſcon. in
Diui. Cic. in Verr.*

10 ¶ Iam qui accuſari poſſint, videamus: & con-
ſtat, omnes poſſe, tam mares quàm fœminas,
tàm impuberes, quàm puberes. *l. pupillum. 111 de
reg. iur.* tàm liberos quam ſeruos, *l. hos accuſare.*
22. §. omnib. hoc tit. paucis exceptis. Excipiuntur
autem abſentes, contra quos offerri tantùm li-
bellus poteſt; *l. abſentem. C. eod. l. 2. C. de exh. re.*
mortui, *l. antepen. hoc t. l. fin. ꝟ. ad l. Iul. maieſt. per l.
defuncto. 6. ꝟ. titul. 1.* legati, & magiſtratus, *d. l. 12.
hoc tit.* (nam cuius famæ, eius magis vitæ parcen-
dum eſt: *l. ſi adulterium. 38. §. pen. de adult.*) & ſer-
ui, in ijs quorum pœna tantùm ciuitatem aut
bona adimit; *d. l. hos accuſare. §. omnib. hoc t.* hæc
enim in ſeruum non cadit. Nec qui accuſatus
eſt aliqua lege, de eodem crimine alijs legibus
reus fieri poteſt. *d. l. ſenatus. 14. hoc tit. l. qui de cri-
mine. C. eodem.* Dico de eodem: nam diuerſorum
nomine poteſt. *d. l. libellorum. §. ſed ſi aliud. hoc tit.*
*Azo in Rub. C. eod. num. 4. vide diſtinctionem Bald.
in l. 1. num. 2. & 3. C. ſi reus vel accuſ. mor. fue.* Sed

A & plures de vno admiſſo ſimul rectè accuſan-
tur: *l. 1. C. ſi reus vel accuſ. mor. fue. l. vim paſſam. 38.*
§. penultim. ꝟ. de adulter. de diuerſis autem ab vno
non rectè, niſi ſuam iniuriam perſequatur. *d. l. 12.*
§. lege. hoc titul. l. cum rationibus. C. qui accuſa. Sed
etſi quis ſemel crimine ac iudicio abſolutus ſit,
non debet præſes pati, eundem iterũ de eodem
accuſari: *d. l. ſi cui. 7. §. 1.* niſi præuaricatione prio-
ris iudicij approbata. *Paul. lib. 1. tit. 6. l. 3. de præua-
ri. l. 4. §. vlt. de adulter.*

B ¶ Materia circa quam accuſationes verſantur, 11
ſunt delicta: non quidem omnia, ſed quæ pu-
blica & ſpeciali aliqua lege vindicantur: vt & an-
tea ſæpe dictum eſt.

¶ Forma exercendarum accuſationum vete- 12
ribus vſitata, *Aſcon pro Mil. Cic. in Verr. ad Heren.
lib. 1. c. 5.* cum ſit abolita, *l. ordo ꝟ tit. 1.* alienum à
noſtro inſtituto ſit, de ea verba plura facere. Id
ſciendum eſt, qui acceſſitur alicuius publici cri-
minis, eum compluri mũm ex vinculis cauſam
C dicere oportere, niſi perſonæ & rei qualitas le-
uiorem cautionem, puta prædes, aut promiſſio-
nem cui relinquatur reus, impetret. *l. 1. ꝟ. tit. 1. l. 1.
Cod. de cuſt. reo. l. 2. C. de exh. re.* Sed ne innocen-
tia cuiuſquam temerè vim calumniæ patiatur,
vtiliter prouiſum eſt, ne id antè fiat, neu cuiuſ-
quam nomen inter reos referatur, priuſquam
qui crimen intendit, in iudicium veniat, nomen
rei indicet, vinculum inſcriptionis, quo ſi in pro-
batione deficiat, eidem pœnæ quam reo inten-
D tat, obligatur, arripiat: cuſtodiæ ſimilitudinem
(habita tamen dignitatis æſtimatione: nam &
ſatiſdationes de exercenda lite admittuntur, *l. 3.
Cod. de his qui accuſ. non poſſ.*) patiatur, nec impu-
nitam fore nouerit licentiam mentiendi, cum
calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo
ſupplicij: *l. penultim. & l. fin. C. eod. l. 2. Cod. de exh.
E re. vide Cuiac. obſ. lib. 1. cap. 20.* qua tamen formi-
dine denunciatores, *d. l. ea quidem. Cod. eod.* & qui
de leuibus accuſant, *l. leuia. hoc t. Azo C. eod. num.
7.* liberantur: etiamſi nec horum calumnia re-
manere debeat impunita. *l. 1. C. de decur. lib. 10. l.
diuus. de cuſt. re. vide ꝟ. ad S. C. Turpil. in fin.* Libel-
lorum autem inſcriptionis conceptio talis eſt.
Coſ. & dies: Apud illum prætorem (ad hoc con-
ſtitutum electumq́ in vrbe) vel Procoſ. (in pro-
uincia) Lucius Titius profeſſus eſt, ſe Mæuiam
F lege Iulia de adulterijs ream deferre: quòd di-
cat eam cum C. Seio ex ciuitate illa, domo il-
lius, menſe illo, Coſſ. illis, adulterium commiſiſ-
ſe. Vtique enim & locus deſignandus eſt, in quo
adulterium commiſſum eſt: & perſona cum qua
admiſſum dicitur, & annus atque menſis: *vide o-
mnino Iaſ. in §. ex maleficijs. num. 56. Inſtitu. de actio.*
neque tamen diem neque horam inuitus com-
prehendet. *vide omnino Iaſ. in l. 2. §. ſi quis Epheſi.
de eo quod certo loc.* Si quis tamen diem qui men-
ſem demonſtret, expreſſerit, non alia menſis no-
minatione opus fuerit: cum paria ſint, aliquid
certis verbis, vel certa deſignatione ac circum-
G ſcriptione exprimi. *l. 2. de lib. & poſthum. l. gerit.
l. per hæredes. de acquir. hær. l. ſi rem. de rei vendic.*

Si reus

Sireus item petat diem cõſignari, vt negatiuam loco & tempore. *Bar. in l. is qui reus. nu. 16. de pub. ind. per l. 2. §. 1. de eo quod cert. lo. & in l. libellorum. nu. 13. de accuſat. Boſſ. in prac. crim. de inquiſit. nu. 91. 92. Iaſ. in l. 2. §. ſi quis Epheſi. de eo quod certo loc.* coarctatam, puta ſe cum temporis à loco delicti abſuiſſe, probare poſſit; æquum erit huiuſmodi precibus locum dari. *l. optimam. C. de contr. ſtipul. Dd. in l. actor. C. de probat.* Solent etiam libelli accuſatorij non tantùm in pœnã, ſed etiam in torturam dirigi, hoc modo: Si reus factum inficias eat, volo hanc actionem ſuper his atq; his indicijs propoſitam eſſe: & ex illis quæſtionem, ad eruendam veritatẽ, reo decerni poſtulo. Quòd ſi libelli inſcriptionum legitimè ordinati non fuerint, rei nomen, etiam illo non opponente, *Iaſ. poſt Bart. in l. 3. nu. 18. C. de eden. & in §. ex maleficijs. num. 68. Inſtit. de act.* vnà cum libellis aboletur, & ex integro repetendi reum poteſtas fiet. Neq; enim poteſt vitium libelli criminalis, puta omiſſio temporis, loci, &c. in probationum articulis poſtea ſuppleri. *Iaſ. in d. §. ex maleficijs. nu. 63.* Item ſubſcribere debebit is qui dat libellum, ſe profeſſum eſſe, vel alius pro eo, ſi literas neſciat. *l. 3. h. t.* quæ ſubſcriptio ideo neceſſaria eſt, vt ſimilitudo ſupplicij etiam certum accuſatorem obſtringat. Etſi autem hodie inſcriptiones ſubſcriptionesq; obſoleuerunt, non tamen ſimilitudo ſupplicij in calumniantibus ceſſat. *gl. in l. 2. ad verb. periculi. C. de fid. inſtr. per l. 1. C. de ad. diuer. iud. l. 3. §. idem diuus. de teſtib.* & ideo etiamnum cuſtodia accuſatori circumdari ſolet, donec de proſequenda lite, & reſarcienda iniuria idoneũ ſatiſdet. *l. 3. C. de his qui accuſ. l. 2. C. de exhib. reis. Angel. in tract. mal. ver. ad querelam Titij. Hip. in prac. crim. §. diligenter. nu. 207. ord. Imp. cap. 12.* Apud nos verò Sax. ſolummodò cautio pecuniaria de ſumptibus litis & iniuria, perinde atq; in ciuilibus, eſt interponenda: *Chil. cap. 47. in prax. art. 8. lib. 2.* nec enim nomine accuſationis & appoſitæ cuſtodiæ actor vltra pecuniariã æſtimationem tenetur. *Landr. lib. 1. art. 68.* Inſtituta autem accuſatione, relatoq; inter reos nomine, eodem modo cauſa agitur per litis conteſtationem, exceptiones, probationes, &c. quo in ciuilibus agitari ſolet. *l. 2. C. de exh. reis. l. qui accuſare. C. de eden. l. adulterium. C. de adult. l. ſi maritus. 15. §. præſcriptione. ff. de adul. Azo in Rub. C. eo. num. 9.* Illud intereſt, quòd in criminalibus apta libelli concluſione non ſit opus, imò ne concluſione quidem. *Bart. in l. 2. §. ſi publico. num. 13. ff. de adult. & in l. libellorum. h. t. Ferr. in for. inquiſitionis. ad ver. ſuper.* puta ad certam pœnam. nam ea iure comprehenſa eſt, (quod tantum præſtat in criminali iudicio, quantum petitio agentis in ciuili; *Bald. in l. 2. nu. 2. C. de probat.*) ita vt ſuppleri à iudice poſſit: qui propter eandem rationem aliter poteſt condemnare quàm ſit petitum. *Iaſ. late in l. vinum. num. 24. & 25. ſi cert. pet. Bart. in l. quid ergo. §. pœna. ff. de his qui not. inf.* Item quòd probationes requirantur euidentiores, *l. fin. C. de probat.* adeò vt in his præſumptiones non ſuffi-

A ciant ad condemnandum, *l. abſentem. de pœn. c. literas. 14. de præſump. Caſt. & Dd. in l. fin. C. de probat. vid. ff. de accuſ.* ſed tantùm ad abſoluendum: *gl. in cle. vnic. ad verb. non volens. de homicid. Salic. in l. ea quidem. q. 5. C. de accuſ. Hipp. conſ. 61. poſt redit. num. 31.* niſi, vt Dd. tradunt, in delictis quæ tantùm per coniecturas & præſumptiones probari poſſunt. *l. non omnes. 6. §. à Barbaris. de re mil. c. afferte. c. literas. 12. de præſump. Bald. in l. quicunque. per illum tex. de ſeru. fugit. l. ſi qui. 33. C. de adul.*

B *c. ex literis. c. tertio loc. de pro. Bart. in l. 2. §. fin. & l. capite. 25. de adult. Dd. in l. fin. C. de probat. vbi dixi. Euerar. in præam. loc. legal. in princ. Chilian. in prac. cap. 2. num. 9. Schurff. conſil. 38. centur. 1.* quod alibi excuſſimus. *vide ff. de adulter. & l. fin. C. de probat.* Item quòd reo defenſio permittenda ſit, etiamſi appareat iuſtam non ſubeſſe: *Hipp. in prac. §. quoniam. num. 31. & 32.* non modò in termino probationis, ſed etiam poſt concluſionem in cauſa, atq; adeò poſt ipſam quoque ſen-

C tentiam. *Hip. in l. vnius. §. cognituram. num. 36. & 37. de quæſt. & in pract. crim. §. occurrunt. num. 3. & in §. ſequens. num. 8. & 9. Gaudin. de homicid. num. 5. 6.* Imò neminem etiam nocentiſſimum damnari poſſe volunt, niſi termino defenſionis ante omnia conceſſo atque aſſignato. *Angel. in tract. malef. ad verb. qui iudex inquiſiuit. num. 1. Hipp. præall. lo. paſſim.* Quin etiamſi reus defenſionem prætermittat, poteſt iudex ſumere perſonam rei, & eius defenſionem proſequi: *l. ſi non*

D *defendatur. de pœn. l. 1. in fin. de quæſt. Bart. in l. libellorum. 5. §. ſi accuſator. num. 4. h. t.* ſicuti contrà, deſiſtente aut impedito accuſatore, ex officio accuſationem pertexere inchoatam. *Bar. ibi. nu. 5. & 7. Bald. in l. vlt. C. ſi accuſat. c. 1. de colluſ.* Item quòd celeriter examinatio ſit conficienda, *l. properandum. 2. de iud. tot. tit. C. vt intra cert. temp. quæſt. crim.* ne reus diuturna cuſtodia affligatur. *l. 1. & tot. tit. C. de cuſtod. reo.* Sanè leuia crimina audire & diſcutere de plano proconſ. oportet. *l.*

E *leuia. 6. h. t.* Itaque multo magis in his ſufficiet qualis qualis petitio; nec nocebit inepta concluſio: nam quod de neceſſitate non requiritur, ſi ineptè interueniat, non vitiat actum. *Iaſ. in d. l. vinum. num. 33. per l. 1. in prin. C. de rei vx. act. cum alijs ibi alleg.*

¶ Et hæc quidem ita ſe habent, cum vtraque 13
pars præſentiam ſui in iudicio facit. Sed quia plerunq; ſontes fuga ſibi conſulunt, priuſquam in vincula conijciantur, videamus quomodo

F contra abſentes accuſatio procedat. Et quamuis reſcriptum eſt, *l. abſentem. 5. C. eod.* abſentem capitali crimine accuſari non poſſe, multò verò minus damnari, etiamſi contumaciter abſit, *l. 5. ff. de pœn.* ſed tantùm bona eius annotari, & poſt annum publicari: *d. l. abſentem. l. 1. & 2. C. de req. re.* tamen vſu apud nos inualuit, vt ter per interualla dierum 14, citetur reus: poſt quæ ſi non compareat, nec abſentiæ excuſationes allegét, pro conuicto habetur, & banno Imperij

G proſcribitur, vt impunè poſtmodum interfici poſſit. *Chilian. in tit. von der Acht.* Econtrario ſi

contumaciter deſiſtat, & fruſtretur accuſator, A ſtatuit ei terminum iudex accuſationis proſequendæ: poſt quem reus ab obſeruatione iudicij, vt in ciuilibus, abſoluitur; *l.4.C.eod. l.ſi ea.7.C de his qui accuſ. non poſſ. vide gl. & Bal.in l.vnic in fine.C.vt nem. inuit. ag.& in l.diffamari. C.de ingenu. manumiſſ.* ita tamen, vt ab alio accuſari poſſit: *l.accuſator.ʒ tit.1.* eamq́; rem accuſatores moribus impunè ferunt plerunque, quamuis iure ciuili aliter atq; aliter temeritatem & contumaciam eorum punitam fuiſſe conſtet; *l.4. C.eod.l.* B *qui crimen. C.de ijs qui accuſa.d.l.5. §.pen.de pœn. l.1.C.vt intra cert.temp. Angel.in tract.mal.ad verba, & ad querelam.nu.66.cum ſequen. Hip.in pract.§. quoniam.num.47.* Sed pœnam extraordinariam etiamnum durare apud Sax. præſertim calumniantibus accuſatoribus, verius videtur. *Zebel.in gloſſ.noua.Landi.lib.2.art.8.*

14 ¶ Finis accuſationum idem eſt qui publicorũ iudiciorum, vt videlicet delicta puniantur: quod Reip. ad communem ſalutem & trãquillitatem C intereſt. *Cic.in 1.in Verr.* Cic. *Off.lib.3.* de accuſatione: Sin, inquit, erit, cur faciendum ſit ſæpius, Reipub.tribuat hoc muneris, cuius inimicos vlciſci non eſt reprehendẽdum: modus tamen adſit. duri enim hominis, vel potius vix hominis eſſe videtur, periculum capitis inferre multis.

15 ¶ Effectus accuſationis eſt, vt ea impleta, pœnæ à legibus ordinatæ per ſententiam reus ſubdatur: *l.5.ʒ.tit.1.* non impleta, aut derelicta, reus quidem abſoluatur, accuſator verò pœnas ta- D lionis, aliáſue de quibus paulò antè diximus, & verò poſtea dicemus, *ad S.C. Turpill.* incurrat.

16 Non † impletur autem accuſatio, vel quia impeditur *l.libellorum.§.accuſator.h.t.* aut deficit in probatione accuſator, vel quia ſoluitur ceſſatq́; iudicium, aut per mortem actoris, *l.2.§.fin.h.tit.* (niſi iudex ex officio, velut ſuper notorio procedere, & iudicium proſequi velit, *Bald. in l. fin. C.ſi accuſat.vel reus.per l.2. C.de abolit. Bart.in l.libellorum. § ſi accuſator.nu.4. & 7.de accuſat.c.1. de* E *colluſ.*) vel rei; *vide l.1.& 2 C.ſi accuſ.vel reus mort. fuerit. l defuncto. ʒ. tit.1. l.ex iudiciorum.20 .h.tit.* aut per contumaciam eorundem (vt ſuprà dictum eſt) aut quia indulgentia principali aboletur; *tot.tit. C.de aboli. & de general. abol.vid.l.3.C. de epiſc. audien.* aut quia vel inſtantia biennio, *l.properandum. C.de iud.l.2. C.vt intra cert.temp.l. vbi C.de falſ.* (olim anno, *l.reus.de muner.l.1.& 2. C.Theod. vt intra cert.temp. Cuiac.obſer.lib.1.ca.8.*) vel lis ipſa præſcriptione 20. annorum eliditur: F quo tẽpore omnia criminalia iudicia, quæ breuioribus ſpacijs concluſa non ſunt, circumſcribuntur. *l.querela.vbi Dd.C.de falſis.*

DE CVSTODIA ET exhibitione reorum. Tit. III.

1 *Continuatio.*
2 *Quando quis cuſtodiæ vel vinculis mancipandus.*
3 *Mulieres non tradi cuſtodiæ.*
4 *Pœnæ captiuorum fugientium.*
5 *Pœna cuſtodum fugiente captiuo.*
6 *Pœna fideiuſſorum.*

POſt † accuſationem inſtitutam ordinarium 1 eſt, vt reus in vincula aut cuſtodiam conijciatur, ne elabi poſſit: *l.fin. C.de accuſ.* præſertim ſi confeſſus fuerit. *l.7.h.t.* nam † tunc pro 2 conuicto habetur: *l.1.de confeſ.* antè verò quam quis conuincatur, non temerè vinciendus eſt in cuſtodia, ſed aſſeruandus; *l.2. C.de exhib.re. vide Paul.lib.5.tit.31.* niſi de grauiſſimo aliquo crimine agatur. *l.3 l.carceri.9. h.tit. Landi. lib.2.art.9.* aut crimen notorium ſit vel confeſſum. *l.3. l.ſi confeſſus.5.h.t. Bart.in l.1.h.t. Bald.in l 2. C.eod.vide Land.lib.2.art.9.* Sanè † mulieres ne cuſtodiæ 3 tradantur, Iuſtin. propter ſexus pudorem, iniuriæ cuſtodum ac captiuorum obnoxium, rectè ſanciuit. *Aut.hodie.C.eod.*

¶ Porrò cuſtodiæ traditi ſi effugiant, quamuis alioqui innocentes ex eo crimine inueniantur, propter quod impacti ſunt, puniuntur *l.in eos.13.h.t.* tanquam (vt vult Accurſ.) conuicti, *gl. & Alber. Ang. in d.l.eos. per §. prohibemus. in nouel. de cellat. sex.in l.1. ʒ.de effract. Boſ. in prac. cri. tit.de carc.nu.5. & de effract. carc per tot.* eademq́; D pœna qua delictum principaliter erat vindicandum. quod dicere durum eſt; nec ſeruari vidi. ad torturam tamen indiciũ facere aliquod eiuſmodi fuga poteſt, *vide Iaſ.poſt alios, in l.admonendi.de iureiur.num.169. vbi dicit eſſe communem.* & delictum commiſſum aggrauare, *Alex. conſil.35. vol.1. Cæpoll.conſ.26.Boſſ.de effract.carc.nu.1.* effractioq́; extra ordinẽ puniri. *l.1.ʒ de effrac.* Quòd † 5 ſi dolo aut culpa commentarienſium & cuſtodũ effugerint, pro modo culpæ in eos ſtatuetur, *l. milites.12.l.fin.h.t.* & ex conſtitutionibus eadem E pœna, qua is qui aufugit puniri debebat, afficiũtur: *l.pen.C.eod.* quod & ipſum plenum acerbitatis eſt: quare ſatius eſt pro admiſſi qualitate officio iudicis eos puniri; *l.9.h t. vide bonam diſtinct. Iaſ.in l.1.§.prætor.num.12. ʒ.ne quis eum qui in ius vocab.* præſertim cum magiſtratui, qui temerè reos ſoluunt, & abire patiuntur, mulctam tantũmodò dici videamus. *l.ne quis.10.h.t.* Olim cùm militibus permitti cuſtodias & curam carcerum F vſitatum eſſet, minus graue fuit eorum negligentiam capite puniri: *Paul.lib.5.tit.31.* quando omnia ferè delicta militaria, etiam leuia, hoc modo puniantur: vt & hodie in militaribus arcium cuſtodibus, quorum fraude vel negligentia præſidia & arces amittuntur. *Iaſ.in l.actionib. nu.24.de in lit.iuran. vide ʒ.de re milit.* Sed cũ ruſtici & pagani plerunq; nunc carceribus præficiãtur, arbitrarer pœna pecuniaria, ſicuti in magiſtratibus ſeruatur, negligentiã eorum punien- G dam. Quòd ſi dolus acceſſerit, videntur extra ordinem tanquam effractores puniendi. Neque

enim

enim grauiùs puniri debent conſcij aut opem ferentes, quàm ipſi effractores, quos extra ordinem tantùm puniri oportere ſuprà oſtenſum eſt. *ad tit. de effract. & Ne quis enm qui in ius voca. vi ex.* At, qui nõ reos, ſed iam conuictos damnatosq; emittunt, & vindictæ publicæ ſuffurantur; meritò, cum maieſtatis rei ſint, grauiùs puniuntur: *l.3. §. fin. l.4. vbi Bart. ƒ. t.1. Iaſ. in l.3. §. quod præt. nn.12. ne quis enm, &c.* quod alibi diximus toties vetum eſſe, quoties ſummi Principis, vel populi non recognoſcentis ſuperiorem, carceribus & pœnæ damnatus eximitur, nõ etiã quando manibus magiſtratus inferioris eripitur. *Iaſ. in d.l 3. §. quod præt. num.12. ne quis eum qui in ius voc. & in §. pœnales. num.102.107. Inſt. de act. Guid. Pap. quæſt. 597. Soc. de cita. art.34. nu.32.* Sed ſæpenumerò fit, vt aut ex criminis qualitate, aut propter ampliſſ. facultates dignitatéq; eius qui accuſatur, fideiuſſoribus reus committatur. *vide Landr lib. 2. art.9. Chil. in prac. c.46. nu.3. latè Boſſ. in pract. crim. tit. de carc. fideiuſſ.* aut ſibi hoc eſt, nudæ ſuæ promiſſioni. *d.l.1.h.tit.d. Auth. hodie. l. cum clericis. §.1. C. de epiſc. & cler.* Fideiuſſoribus quidem relinqui etiã in cauſis capitalibus ampliſſimos viros, vſitatum eſt: *l.1.h.t.* quod beneficij etiam ad decutiones, item Doctores, ac liberalium artium profeſſores, pleriq; trahunt. *Io. de Plat. & alij in l. medicos. C. de prof. & med. lib. 10. Alb. de Roſa in Rub. de mun. nu.14. & tit. de decur.* Reliqui, in cauſa vnde pœna corporalis venit infligenda, vel pecuniaria in corporalem cõuerti poteſt, nõ fideiuſſoribus, ſed cuſtodiæ cõmittuntur: *gl. & Bart. in l.1.h.tit. Bald. in l.2. C. eod. Fel. in c. fin. nu.10. de accu.* quia ad eiuſmodi pœnam fideiuſſores ſe obligare nequeunt. *Bald. & Dd. in l.2. de pub. ind. & in l. ſi conſtante. nu.20. ſolut. matr. Boſſ. de car. fideiuſſ. num.7.* In leuioribus autem delictis, vel iudicijs ad ciuilem pœnam intentatis, fideiuſſoribus relinqui rei ſolent, qui pro ijs iudicio ſiſti, aut etiam iudicatum ſolui promittunt. *vide præall. Dd.* Quòd ſi fideiuſſores inueniri nequeant, tunc ſuæ promiſſioni iuratæ committuntur. *§ neceſſarium. verſ. ſi verò iuraueris. in Auth. vt null. ind. Boſſ. præall. tit. num.72. Par. de Put. in trac. ſynd. verb. fideiuſſ. nu.1. per l.1. C. vt om. iud. Auth. generaliter. C. de epiſc. & cler.* Iure Sax. rerum ſoli poſſeſſores tantùm bona ſua pignori pro vadimonio obligare ſolent, *Landr. lib.1. art.3. & 34. vbi gl. num.4. & lib.2. art.5. & 3. vbi gl. nn.3.* etiamſi id genus cautionis in criminalibus iure ciuili nõ ſufficiat. *Iaſ. nu.3. in l ſciendum. tt qui ſatiſd. cog.* Reus porrò ita cautioni cuſtodiæúe implicatus ſi elabatur, præter perfidiæ crimen quod incurrit, etiam delictum confiteri videtur. *gl in d.l. in eos.*

6 ¶ Fideiuſſores autem eorum, non quidem corporaliter plectuntur; nec enim ad talem pœnam obligare ſe poſſunt: *Bart. & Dd. in l.1.3. & 4. h.t. per l. ſi à reo. 71. § fin. de fideiuſſor.* ſed mulctantur pecunia pro arbitrio iudicis, niſi vel ex promiſſione, vel ex conſuetudine certa ſumma oſtendatur, *l. ſi quis. 4. h. tit.* ſicut iure Sax. Vue-

A rigeldio, vt vocant, mulctantur. *Land. lib.1. art. 65.* Si tamen dolo fideiuſſor faciat, quo minus reus exhibeatur, etiã extra ordinem rectè coercetur. *d.l.4. l. ſi Barſatorem. 13. C. de fid. glo. in d. art. 64.* Ecõtrà autem & iudices puniri vſitatum eſt, *Hip. in pract. crim. § attingam. nn.19.* qui aut iniuſtè aliquem cuſtodiæ tradunt, aut cognita innocentia captiuum diutiùs detinent. *Bald. in l. ſed etſi. de in ius voc. Chil. in pract. t.2. num.36.* Nec modò ad intereſſe, & iniuriarũ nomine tenen-

B tur, *Bald. in l. quemadmodum. 29. §. magiſtratus. ad l. Aquil.* ſed iure Sax. pro ſingulis diebus quibus cuſtodia iniuſta durauit, ad 30. ſolidos captiuo obligantur: qua pœna etiam is, ad cuius petitionem iniuſta incarceratio decreta eſt, obſtringi. *Sachſ. diff. 67. glo. Land. lib. 2. art. 34.* velut & ad alimenta captiuo præbenda, *l. iubemus. 10. C. de Epiſ. aud. fac. l. quoniam. verb. ſumptus competentes. C. de teſtib. l.4. in fin. verb. ſuis ſumptibus. de æden. & de hac materia, vtrum captiuus à ſe, an ab aduerſario,*

C *an de publico alendus ſit, vide apud Par. de Put. diſtinguendum in pauperem captiuum, & ſibi ſufficere valentem, in tract. ſynd. verb. car. t.4. & verb. expẽſæ t.1 per tot. Fel. in c.1. de lit. conteſt. & c. ex reſcripto. in fin. de iureiur. gloſſ. l. vlt. C. de eroga. mil. vbi Odofr. & Dd. Ang. in l. minimè. de appell. Bart. in l. ſanctũ. nn.3. cum apoſtill. de rer. diuiſ. & idem ac Iaſ. & Dd. in l. ſi victum. de re ind. & in l.2. l. iudices. C. de Epiſc. aud. per l. lege. de Senatuſc. Syllan. l. diuus. de bon. dam. l. Circenſium. C. de decur. lib. 10. l. quemadmodũ.*

D *§. magiſtratus. ad l. Aquil. c. ne religioſi. de regular. c. ex parte. de accuſ. §. ſi vnum. vt cum de appell. §. ſi verò de inceſt. nupt. Boer. deciſ. 303 nu.1. Ang. conſ. 245. qui a nu.4. & 5.* exiſtimatur.

AD LEGEM IVLIAM maieſtatis. Tit. IIII.

C. 9. 8.

E 1 *Diſpoſitio ſequentium titulorum.*
2 *Continuatio.*
3 *Quid ſit maieſtas.*
4 *Quis maieſtatem lædere videatur.*
5 *Qui, quos de hoc crimine accuſare poßint.*
6 *Quæ in hoc iudicio obſeruanda.*
7 *Pœna huius delicti, & de l.12. Tabul. ac Iulia huc pertinente.*

F

SEd † iudicia publica variè conſtituuntur, ex 1 varijs generibus delictorum. Delinquitur autem vel in Rempub. vel in eius membra: puta aut in perſonas ſingulorũ, aut in res. Quod † in Rempub. aut Principem qui Reipub. caput 2 eſt, committitur, crimen læſæ maieſtatis appellatur. Maieſtas † enim authore Cic. *in Part.* 3 *Orat.* eſt magnitudo quædã populi Rom. in eius poteſtate ac iure retinendo: vertiturq; in imperio, atq; omni pop. Rom. dignitate. Maieſtatem

G igitur minuere, vt idem. *lib.2. de Inuent. cap.3* ait, eſt †

ait, eſt de dignitate, aut amplitudine, aut pote- A ſtate populi, aut eorum quibus populus poteſtatem dedit, aliquid derogare: à quo non abhorret definitio Vlp. *l.1.h.t. vide etiam Paul.lib.5.*

4 *tit.29.* Maieſtatis † crimen eſt illud, quod aduerſus pop. Rom. vel aduerſus ſecuritatē eius (noſtri ſaluum conductum vocant, *gl. & Dd. hic, qui aiunt violantem teneri pœna læſæ maieſtatis. idem Gul. de Lud. ſing.87. num.1. Petr. Rauen. in alph. verb. ſaluus conductus. Boer. dec.179. nu.2. qui dicit arbitrariè puniri. Guid. Pap. dec.56. nu.2.*) cōmit- B tititur: quod quibus modis, & quàm variè fiat, explicat Cic. *in Part.* & I.C. hic paſſim. *l.1.2.3.§.1 l.4.5.6.7. in fi.10.11. h.t.* ac noſtri Dd. in *l.quiſquis. C.eod. & extrà, qui ſint rebel.* quos conſulere poteſtis. Quia verò ius populi Romani in Imperatorem, quo nihil in terris habetur ſanctius, *l.vlt. C.de legib.* translatum eſt: *l.1.de conſtit.Prin.* ideo in hunc ſolum, eiusq; ſecuritatem, crimen læſæ maieſtatis committitur, non contra inferiores. *vide an.ad. deciſ.Guid. Pap.418. ℥ Fab. & Iaſ. in §.* C *pœnal. num 107. Inſtit.de actio. Iaſ.in l. qui iuriſdictioni. de iuriſdict. in prin.*

5 ¶ Porrò quia hoc crimen denudari publicè intereſt, ideo ius accuſandi hìc habent, qui aliàs non admittuntur: vt famoſi, milites, mulieres, ſerui: *l.7.& 8.h.t.* & accuſantur nō modò ſuperſtites, verumetiam defuncti, etiamſi aliàs reatus mortalitate extinguatur, *l.fi.h.t.* idq; ideò, quoniam & bona publicātur, *§. interdum. Inſt. de hæred.quæ ab inteſt.§.2. Inſt.de publ.iud.l.quiſquis.C.* D *ad l.Iul.maieſt.* & memoria rei poſt mortem eius damnatur, ne vel cōmemoratio tam pernicioſi ſceleris ſuperſit: *l.pen. in fin.C.eod. §.publica.Inſt. de publ. iud.* quod tamen non de quouis maieſtatis temeratore accipiendum eſt, ſed qui perduellionis reus perhibetur, hoc eſt, qui hoſtilia aduerſus Rempub. aut Principem agitaſſe conuincitur. *d.l.fin.h.t. vide Hotoman. in Comment.iur. verb. perduelles.*

6 ¶ In cognitione autem hoc vertitur, vt non E modò reus ſuſpectus torqueatur, non admiſſa vlla dignitatis aut priuilegij exceptione, *l.4. C. eod.* verùm etiam ipſe accuſator. *l.3.C.eod.* Hoc tamen crimen à iudicibus non in occaſione iniuriæ faciendæ ob principalis maieſtatis venerationem habendum eſt, ſed in veritate rei: nam & perſona ſpectanda eſt, an potuerit facere, & antè quid fecerit, & an ſuæ mentis fuerit: nec lubricū linguæ ad pœnam facilè eſt trahendum. *l.famoſi.7.h.t.l.vnic.C.ſi quis Imper.mal.* F

7 ¶ Porrò hoc genus ſceleris, quod quidem ad perduelles attinet, lex 12. capite puniri voluit: nec in alijs locum habere iuſſit, quàm qui hoſtilia in Remp. eſſent machinati. Poſtea lex Iulia imminuti maieſtatem pop.Rom. & alijs multis, præter perduellionatū, *l.3.h.t.* modis ſtatuit: quam legem ſui noui imperij muniendi cauſa, Auguſtus tuliſſe, ex actis porrò Cæſaris iam demortui. Antonius primùm protuliſſe videtur, *Tac.lib.1. Cic.Phil.1. Paul lib.5.Sent.t.29.* Iuliāq; G à Iulio nominaſſe. Ex hac lege apparet, aqua & igni condemnatis interdictum fuiſſe. *Paul.lib.5. tit.29. vbi Cuiac. Cic.Phil 1.* Nam & Modeſt. *l.3 §. fin.h.t.* ait, in militibus pœnam exacerbari: non igitur in reliquis videtur fuiſſe capitalis. Sed ea pœna hodie, & quidem indiſtinctè, in capitalē translata eſt, *d.l.quiſquis.§ publice.* memoria ſontis inſuper damnata, bonisque publicatis: olim quidem non extantibus liberis, *l.eorum.9. h.tit.* hodie ex conſtitutionibus *d.l quiſquis.* indiſtinctè: quin & filij infamia notantur, & factione teſtamenti carent: *d l.quiſquis.§ filij.* quod crudele videri poteſt: ſed antiquum eſſe, & omnium ciuitatū commune, inquit Cic. *in epiſt. ad Brut.* vt charitas liberorum amiciores parentes Reipub. redderet. Porrò quia tantùm ſummi Principis maieſtatem violari diximus, ideo ſi ſecuritas inferiorum infringatur, non capitali, ſed arbitrariæ pœnæ locus erit. *Iaſ.in d. l.qui iuriſdictioni. ff. de iuriſdict. vid. ann. ad deciſ. Gui. Pap. 418. Iaſ.in l.3.§ prætor.nu.12.ne quis eum qui in ius voc. & in §.pœnales. nu.107. Inſt.de act.* Ad maieſtatis crimen referri poſſunt delicta immediatè in Deum, altiſſimam maieſtatem *l.vlt. C. de fer. in prin.* commiſſa: vt ſunt blaſphemiæ, capitaliter, *§ vlt.in Authen. vt non lux.cont. nat. vide ord.imp.* vel præciſione linguæ, *Boer.deciſ.301.num.11.Didac.Couar.c.quamuis.§.7.nu.11.de pact.in 6.* aliâue pœna arbitraria, *Boniſac. de pœn. blaſphe. num.2. Luc.de Penna.l.omnes. C.de delato.lib.10.* pro grauitate frequentiâue *Iaſ.l.3. §.iurari. num.12.13. de iureiur.§.item ſi quis.num.61.Inſtit. de act.* delicti, alijsúe circūſtantijs, *Boniſac. præall. loc.* puniendæ: *De his pœnis varijs, vide Boer. deciſ.103. Ludo. Carre. in pract. mihi fol.233. Couar. d.c.quamuis.§.7.nu.11.de pact.in 6.* item periuria, *l.2 cum ibi nota. C.de reb.cred.* magiæ, & incantationes noxiæ, *vide tot.tit. C.de maleſ. & math.60. Ilan.de ſortileg. quæſt.6. 7.* prædictiones & conſultationes diuinantium. *c.2.vbi Panor.nu.4.de ſortileg.*

AD LEGEM IVLIAM de adulterijs coercendis.

Titulus V.

C.9.9.

1 *Continuatio: & de atrocitate huius criminis.*
2 *Adulterium non modò maritum, ſed etiam totam eius ac delinquentium familiam maculare.*
3 *Differentia inter ſtuprum & adulterium: & vnde hoc ſit dictum.*
4 *Quid ſit adulterium.*
5 *Adulteriū ab actu, non voluntate intelligi.*
6 *In qua muliere committatur.*
7 *An in ſolutam, meretricem, ſponſam committatur. 5.6.*
8 *De polygamia & eius pœna.*

9. Maritum

9 *Maritum præ reliquis accuſare.*
10 *Intellectus l. ſi conſtante.*
11 *Pater, agnati, extranei, quando accuſare poſſint.*
12 *Ab vxore accuſari virum non poſſe.*
13 *Qui accuſari poßint.*
14 *Adulterium ſine dolo non committi, & opem ferentes pro adulteris haberi.*
15 *Forma accuſandi olim.*
16 *Pœna lenocinij: & quomodo ius antiquum ſit mutatum.*
17 *De iure mariti.*
18 *Intra quod tempus accuſandum.*
19 *De pœna adulterij, & l. Iulia.*
20 *Quomodo ciuiliter & priuatim de adulterio cognoſcatur.*
21 *De ſtupro, eiuſq́ pœna.*
22 *Aliud ſtuprum eſſe, aliud raptum: & de pœnis aliarum libidinum.* 2.

1 PErſonæ † præcipuè læduntur per intolerabilem adulterij iniuriam, quæ crimini læſæ maieſtatis (de quo modò dictum eſt) comparatur, *Mar. Mantua. ſing.* 117. *nu.* 2. & qua grauior nulla inferri poteſt. *l. codicillis.* 91. §. *matr. vbi Bd. Bald. & alij. de legat.* 2. *vid. Mar. Mant. ſing* 117. 2 & 368. Etſi † enim adulterij nomine non detur, vt quidam volunt, iniuriarum actio; quia non contumeliæ inferendæ, ſed libidinis explendæ cauſa committi videtur: *Bart. in l. verum. de furt. Ang. in tract. maleſ. ad ver. che has adulterato. num.* 60. *Rom. conſ.* 184. *Alex. conſ.* 113. *vol.* 2. tamen reuera grauiſſima iniuria per adulterium infertur marito: *l. codicillis.* 91. § *matr. vbi Bald. d. legat.* 2. *cap.* 1. *vbi Bald. & Dd. ex quib. cauſ. feud. amitt. Bar. in l. interdum.* §. 1. *de publica.* vt verius arbitter, illi hoc nomine iniuriarum quoq; actionem competere iuſtiſſimam: quippe cum id flagitium nō modò ipſum, ſed totam eius familiam conſpurcet: *l. quamuis.* 30. *C. de adult. Bald. l. vnic. num.* 5. *C. de rap. virg. & conſ.* 427. *quadam. nu.* 7. & 8. *vol.* 5. *Rom. conſ.* 451. *nu.* 10. nec tantùm huius, ſed etiam adulteri adulteræq; gentem dedecoret atq; euertat: *Philo in lib. De decem præcept.* atque adeò ipſam etiam terram quaſi piaculo quodam atq; anathemate polluat. *Leu.* 19. *Iob.* 31. *vide Eccleſiaſt. cap.* 23. Quare cùm hoc ſcelus admodum graue ſit, *Iob.* 31. *Hoc enim nefas & iniquitas maxima. c. ſi quid. vbi glo.* 33. *q.* 2. *c. criminis,* 25. *diſt. Geneſ.* 25. *peccatum grande. vide omnino Eccleſiaſt. c.* 23. *circa finem.* ac ipſa natura *l. probrum.* 42. *de verb. ſignif.* deteſtabile, *c. t.* 81. *diſt. c. quod in omnibus.* 32. *q.* 7. *c. vt clericorum. ext. de vit. & hon. cler. Auth. de nup. in prin.* inprimisq́; ſocietati humanæ exitioſum: *Iob.* 31. *Lactan. li. de Ira Dei, cap.* 22. de hoc primo loco agamus.

3 ¶ Lex Iulia ſtuprum & adulteriū promiſcuè & κατεχρηστικώτερον appellat; *l. inter.* 6. §. 1. *h. t.* hoc eſt, indifferenter his verbis vtitur, *l. inter.* 101. *de verb. ſig.* Sed propriè adulterium in nuptā committitur: ſtuprum verò in virginem viduámue, quod Græci φθορὰν appellāt. *d. l.* 6. §. 1. *l. ſtuprum.* 35. *h. t.* Etſi autem lex indiſcriminatim his verbis vſa eſt, fortè quia vtrunq; delictum non ſupplicio capitali, ſed mitius puniebat, vt poſtea dicemus, ſic vt diſtinctione non fuerit opus: tamen conſtat, poſtea aliam in adulteris, aliam in ſtupratoribus placuiſſe pœnam: §. *item. l. Iulia. Inſt. de pub. iud.* quapropter ſeparatim de vtroq; erit dicendum. Adulterium, authore Feſto, dictum eſt, quaſi ad alterum, quàm qui iure habetur, acceſſus & agglutinatio. Papin. verò ait dictū, propter partum ex alio conceptum, quaſi alterius partum. *d. l.* 6. §. 1. *h. t.*

¶ Eſt igitur adulterium, violatio thori alieni, 4 *c. non mœchaberis.* 32. *q.* 5. §. 6. *Hoſtien. in ti. de adult. in prin.* & nonnunquam etiam proprij: vnde ſignificātet Germanis *ehebruch*; noſtris, etiam ſacrilegium nuptiarum; ac huius rei, nuptiarum ſacrilegi *l. quamuis.* 30. *C. de adulter.* nominantur. Rem enim inter homines ſacratiſſ. coniugium, *Heb.* 13. non tantùm polluunt, ſed honore quoq; ac decore omni ſpoliant. Poteſt etiam definiri, illicitus coitus cum alterius coniuge, tàm viro quàm fœmina, aut (ſi ἐν πλάτει ſumas) qualiſcūq; contra leges ſui vel alieni coniugij patratus. Sed noſtri ad nuptam potiſſimùm fœminā hoc crimen referunt quod ea re Iuriſconſ. *Azo. in Rub. C. eod.* verecundè definit alienæ matriſfam. eſſe corruptionem. *l. fugitiuus.* 225. *de verb. ſignif.* Dico, † illicitum eſſe coitum, item matriſfam. cor- 5 ruptionem. nam ab actu, non à voluntate adulteriū intelligitur; *d. l. fugitiuus. l. quod ait.* 23. *l. capite.* 25. *h. t.* maximè apud nos Saxo. quorum moribus non affectus & conatus, ſed tantùm effectus delicti punitur. *Reinhar. diff. pœn* 6. *per c.* 36. *Lehenrecht.* Dico, cum vxore vel matrefam. aliena: nam in viduam aut virginem propriè adulterium non cadit: *d. l.* 6. §. 1. *d. l. ſtuprum. h. t.* quod & Rabini Iudæorū in interpretatione Decalogi, & Theologi ſcholaſtici, vt Liranus, Magiſter Sententiarum, & alij tradunt. Perinde autem eſt, quomodocūq; ſit vxor, ſiue iuſta, hoc eſt, ſolenni Romanorum ritu, cum parentum conſenſu, ſtipulationibus ac manuum cōuentione, in matremfam. empta atq; capta: ſiue iniuſta, hoc eſt, minus ſolenniter per ſimplicem in domum deductionem vſumq́, vel abſq; patris voluntate, *l. Paulus.* 11. *de ſtat. hom.* coniūcta: *l. ſi vxor.* 13 § *plenè. h. t.* neq; enim qualecūq; matrimoniū violare permittitur. Sed † & in ea vxore poteſt maritus 6 adulteriū vindicare, quæ pudicitiam vulgauit: *d. l. ſi vxor.* §. 1. nec enim impudica vita vxoris, iniuriam maritali thoro factā lenit, ſed exaſperat magis atq; aggrauat: quod & Tiberio placuiſſe, author eſt Suet. quàuis ſi vidua eſſet, impunè in eam ſtuprum committeretur, pudore nimirum proſtrato. Nam ſtuprum in meretricibus & vilibus perſonis, ſiquidem nō ſit violentum, haudquaquam iure noſtro punitur. *d. l. ſi vxor.* §. 1. *vide* ℥.

3.de concubin. Atq; ita accipiendæ ſunt Cæſarum A
conſtitutiones, *l.ſi ea.22. l.quæ adulterium.19. C.*
de adult. quæ de ſtupro, id eſt, carnali copula cũ
perſona ſoluta loquuntur: vt non modò verba,
ſed etiam facti ſpecies oſtendunt. Pleriq; tamen
eas conſtitutiones ad maritatas quoque exten-
dunt: vt ſi pudorem vulgauerint, ipſæ quidem
pœna adulterij teneantur; *Spec.ad.tit.de iniur.in*
prin. cum his conſuetudinẽ habentes, non item,
ſed puniantur leuius, etiam maritati: quia vio-
laſſe thorum alienum non videntur, vbi nullius B
eſt thori pudor vel reſpectus, ſed promiſcua &
vulgaris cõniuente marito turpitudo: *Io.de Plat.*
in §.item lex Iulia. de adult. Inſtit. de pub. iud. vide
Dd.Bald. Cyn. Salic. in l.ſi ea. & l. quæ adulterium.
C.eod. qui cum penè lenocinĩu, perferendo eiuſ-
modi turpitudinem, committat; non videtur ei
velut volenti atq; ſcienti fieri iniuria: & proin-
de vbi minor eſt iniuria, pœna quoq; minor eſſe
debet. *Ang.in tract. malef. in verb. ſcienter & do-*
7 *losè.nu.12.l.vnic.C.de fal.mo.* Deniq; † diuus Ale- C
xander Seuerus reſcripſit, etiam in ſponſa *l.pro-*
pter.7.C.eod.vide omnino. Cuiac obſer.lib.6.cap.16.
adulterium committi: quia neq; matrimonium
qualecunq;, nec ſpem matrimonij violare per-
mittitur; *d.l.ſi vxor.§.1. verſ. diuus. l. propter.6. ff.*
eod. & ſponſa pro vxore habetur: *l.ſi ſponſa.de iur.*
dot.l.Iulianus.de in.dot. vt mirum nõ ſit, iniuriam
ſponſæ factam, in ſponſum, veluti maritum re-
dundare: *l.item apud.15. §.ſponſum. de iniur. latè*
Tiraq. in leg. connubia. l.15 nu.4. quod & legibus D
Moſi diuinis probatum extat. *Deut.22.* etiamſi
hoc caſu pœna mitior hodie decernatur; *Sal.in*
l.eum.18.C.de adult. Ang.in tract. mal. verſ. che hai
adulterato.nu.16.& 65.& Alex.conſ.165.viſis.vol.
7.Rom.ſing.537. quia reuera vxor non eſt, neque
thorus violatur. Qua ratione, quæ deſerta à viro,
in militiam fortè profecto, alteri nubit, aut ſui
copiam facit, etſi ſtricto iure adulterium com-
mittit, vt & is qui ei iungitur, *l.vxor.7.cum Auth.*
ſeq.C.de repud. tamen & hoc caſu pœna ſolet mi- E
tigari. *l.miles.11.§.pen. h.tit. vbi gl.ad verb.nuptijs.*
Sed & ea adulterij tenetur, quæ vt licentius pec-
caret, repudiũ viro miſit: *l.pen.C.eod.* fraus enim
legi facta non excuſat. *l.non dubium. C.de leg.*
8 ¶ Ille quoq; illáue ſimili pœna obſtringitur,
vt quidam volunt, quiquǽue binas nuptias aut
bina ſponſalia *gl. & Dd.in d.l.eum qui. Alex.in l.*
1.he his qui not.infam. Ang in tract. malef.verſ.che
hai adulterato.nu.15. vno tempore habet conſti
tuta: lex tamen magis pro ſtupro quàm adulte- F
rio, hanc polygamiã videtur habere: *d.l.eum qui.*
18.C.de adult. Quare & ſtupri pœna, hoc eſt, fuſti-
gatione illam puniri, plerique arbitrantur: *l.eum*
qui duas.18. vbi Bald.& Salic. C.eod. Ang.in tract.
mal.verſ.che hai adulterato.num.65. Alexan.conſil.
165. viſis. vol.7. quod & Sax. curiæ ſequuntur.
Alijs hîc tamen magis placet adulterij pœna ca-
pitalis, nempe gladij: *Rom.ſing.537. Mar. Man.*
ſing.4.vid.Chilia.in pract. c.de pœn.vide Tiraqu. de
leg.connub.7. lege.num.17. quæ & ordinationibus G
Imperij, in vtrouis ſexu, hoc in delicti genere

decreta eſt. *Ord.imp.c.121.* Ego verò diſtinguen-
dum cenſeo: vt ſi quis alterius vxorem priori
coniugi ſuperinducat (quod tamẽ vix fieri poſ-
ſe, niſi in deſertrice, videtur) eum velut alieni
thori temeratorem de adulterio teneri. ſin verò
ſecundam vxorem ducat ſolutam, vt plerunq;
fit, hunc tantùm ſtupri crimine & pœna obli-
gari. *d.l.eum qui duas. vbi gl.ad ver. inferetur, idem*
videtur ſenſiſſe. ſiquidem perſona honeſta ſit: ſin
autem vilis & inhoneſta, ne hæc quidem, ſed le-
uiore animaduerſione coercendum eſſe. *l.ſi ea.*
22.l.quæ adulterium.29. C.eod. Nã in ſolutis, pro-
priè & quoad pœnam legis, non committitur
(vt dictum eſt) adulterium, ſed tantùm ſtuprum:
vide gl.arg.51.lib.1. niſi viles ſint, vt ancillæ, etiam
liberæ (vt ſunt hoc tempore) meretrices, corru-
ptæ, infames, &c. quo caſu etiam pœna ſtupri
remitti debet. *d.l.ſi.ea.22. l.quæ adulterium.29.C.*
eod.Io.Fab. in §.item lex. Inſt.de publ. iud.latè Boſſ.
in pract.crim.t. de coit dam num.25.per doctrinam
Bart.in l.ſi vxor. in fin de adulter. Socin.conſil.148.
& latè nu 28.lib.1. Ac nomen quoq; ipſum indi-
cat, quæſtionem adulterij ad eam iniuriam per-
tinere, qua alterius familiæ ſtirpes adulterinæ
inſeruntur. *d.l.inter.6.§.lex Iulia.h.tit.* Et conſtat,
hac de cauſa pœnam adulterijs præcipuè præ-
ſtitutam, ne videlicet per hæc confunderentur
familiæ, redderenturq; incerta conſtuprati lecti
ſoboles, ac innocentes mariti ſæpe inimiciſſi-
morum filios pro ſuis alere atque agnoſcere co-
gerentur: *Philo præall.loco Eccleſiaſt.cap.23.* quæ
ratio cum ceſſet in innuptis, mirum nõ eſt ſi nec
in ijs adulterium, quod pœnam legis attinet,
committatur. Non enim agentis perſonam, ſed
patientis, ſemenq; adulterinum concipientis,
ac confundentis cum maritali, intuemur. Quare
econtrariò ſoluti iuuenes cum coniugatis mu-
lieribus rem habentes, lege Iulia tenentur: vt
paſſim vſu apud Sax. etiã ſeruari videmus: quan-
quam ferè mitius puniantur, puta relegatione
vel fuſtigatione. Mulieres cum maritatæ indi-
ſtinctè adulterium committũt, & cum his com-
mittitur, nullo in diſcrimine poſito, quínam eã
ijs illicitam conſuetudinem habeant: ſemper
enim thorum mariti violant, eiq; ſobolem red-
dunt incertam. Quare & nuptę, ſi priore viro ſu-
perſtite alteri nubant, proculdubiò adulterium
indiſtinctè committunt: *d.l.vxor.7. C.de repu.* eti-
amſi in viris diſtingui diximus, vtrum cum mari-
tata, an cum ſoluta rem habeant, vel alteras nu-
ptias contrahant. Eadem ratione in ſeruis mulie-
ribus non committitur à maritatis adulterium:
l.inter.6.h.t. l.ſerui.23.l.etſi 25.C.eod. quia fingun-
tur non in matrimonio, ſed cõtubernio tantùm
eſſe virorum, nec ſobolem etiã ex marito iuſtam
procreãt *gl.in d.l.ſerui.per l.cũ ancillis. C.de inceſt.*
nup. His ita præcognitis, videamus q à quib. ac-
cuſari poſſint: tũ q̃s ſit accuſationis ordo atq; for
ma; poſtremò de effectu & pœna huius iudicij.

¶ Ante reliquos omnes præcipuum ius accu- 9
ſandæ vxoris maritus habet, etiam ante partem
mulieris, Nã & propenſiore iure, & maiore do-
lore

lore executurum eum accuſationem creden- A
dum eſt; *l.2.§ fin.h.t.* niſi pater maritum vt infa-
mem arguat, aut doceat colludere magis cum
vxore quam accuſare: quo caſu ius accuſandi
non modò erit patri præ marito, *l.3.h.t.* ſed eti-
am reliquis conſanguineis ad quos iniuria per-
10 tinet. *l.quamuis.30. C.eod.* Quid † enim ſi mari-
tus negligat, neq; contaminatione indignetur:
an cogentur agnati eius pati, vt familia alienis
falſisq; hæredibus inquinetur? *l.2.§.1. & §.fin.l.
3. l. ſi maritus.15. §. ſi negauerit. vbi Bart. hoc tit.* B
Nec obſtat quod Vlp. *l.ſi conſtante.26.h.tit.* vult,
conſtante matrimonio ad accuſationem mulie-
ris extraneum nõ admitti: propterea quòd pro-
batam à marito vxorem, & quieſcens matrimo-
nium, non debeat alius inquietare: non enim
prohibet conſtante matrimonio inſtitui accu-
ſationem, ſed vult ordinem legibus præſcriptum
ſeruari: *l.2.§.1.h.t.* vt videlicet primò accuſetur
lenocinij maritus, qui vxorem adulteram con-
tra bonos mores retinet: ac deinde eo lenocinij C
damnato, ad adulteram mulierem perueniatur.
Sed cùm hic ordo hodie ſublatus ſit, nec tenea-
tur maritus lenocinij, quamuis impudicam re-
tineat: *Auth.ſed nouo iure. vbi Salic. & alij.C.eod.*
nihil cauſæ eſt, quamobrem omiſſo marito, non
poſſit mulier poſtulari. *Azo in Rub.C.eod.num.8.
per §.quia verò.in Auth. vt lic.mat.fac. l.quamuis.
30. in ver. ne temerè liceat fœdare connubia. C. eod.*
11 Secũdùm † maritum itaq; ceſſantem aut nolen-
tem agere, admittitur mulieris pater, *l.ſi mari-* D
tus.1 & 2.h.tit. ac deinceps reliqui cognati; & ſi
plures concurrant, lege expreſſum eſt, vt is cu-
ius ea de re notio erit, de iuſto accuſatore con-
ſtituat. Sed ceſſantibus agnatis, iisq; ad quos in-
iuria pertinet, an extraneis permittenda erit ac-
cuſatio? Et quin iure mariti accuſare nequeant,
extra controuerſiam eſt: *l.4. §.1. & 2. h.tit. l.iure
mariti.6. C. eod. l.5. §.fin. ʒ. tit.1.* ſed Conſtantini
conſtitutione etiam aliàs prorſus excluſi viden-
tur: *d.l.quamuis.30.C.eod.* quod mihi neutiquam E
probabile videtur. nam ipſe etiam Iuſtin. *Inſt.
de pub. iud.* iudicium adulterij inter publica nu-
merat, quorum executio ad quemlibet de po-
pulo pertineat. *in prin.Inſt.de pub.iud.* Magis igi-
tur eſt conſentaneum, non voluiſſe Conſtant.
omnino excludere extraneos, ſed ſolùm ab ea
accuſatione quæ fit iure mariti, quam propin-
quioribus duntaxat concedit. At his omnibus
ceſſantibus, cur extranei, iure extranei, accuſa-
re crimen publicum prohibeantur, nulla cauſa F
eſt. *gloſſ. in l.4. ad verb. qui accuſare. hoc tit. & in d.
l. quamuis. vbi Bald. Salic. & Azo in Rub. C. eod.
num.6. Lan. in c.1. ext. eod. Imol. in c. in literis. ext.*
12 *de præſumpt.* Publico † autem iudicio, vt ſuprà
dictum eſt, neminem accuſare poſſunt mulie-
res, niſi ſuam ſuorumq; iniuriam perſequantur:
at de adulterio ne ſic quidem agere poſſunt, ſi
fidem maritalem ſibi à coniuge violatam con-
querantur. *l.1.C.eod.* Adulter enim maritus non
ſuum ipſius thorum inquinat, ſed illius, cuius G
cum vxore conſuetudinem habet. Huic enim

ex adultera coniunctione ſperandi ſunt liberi a-
dulterini, non vxori ipſius mœchi. Quare cum
ad ipſam nec præcipua iniuria, neq; ratio legis
Iuliæ pertineat: mirum non eſt, ſi iure Ciuili ad
accuſandum maritum, cui reuerentiam *l.vnic.
§ cum autem. C.de rei vx.ac. l.alia.15. § vltim.ſolut.
matr.* debet & obſequium, *l. ſicut.48. de ope. lib.
gloſſ. & Dd. in l.5. C.de cond. inſert.* non admitta-
tur: quamuis iniuriarum, propter violatũ ma-
trimonium, aut ad ſeparationem thori rectè a-
gat: *l.conſenſu.8. C.de repud. c.tua.ext. de procura.
Dd.in c.1.de adult.* etiamſi ne id quidem apud ve-
teres Rom. fuerit ſolutum. *Plutar.in vita Romu-
li. Plau.in Mercat. Gell.lib.10.cap.23. Eurip. in Me-
dea.* De iure Ciuili nunc loquor. nam canones
contrà ſtatuere, & fœminas ad accuſandam ma-
riti turpitudinem admittere videntur: *vid.gloſſ.
in d.l.1. not. in c.ſi quis vxorem.32. q.1. & in c. apud
nos. & c.fin.32.q.5. Ang.in tract.malef. ver.che hai
adulterato. & Boſſ. in tract. malef. de coit. damnat.
Panor. in c.tua.de procur. & in c.1. & 2. vt lit. nõ con-
teſt.* quos ordinationes Imperij ſequuntur. *Pein-
lich Halsgerichts ord. c.120.* Et hæc de accuſatori-
bus; iam de reis videamus.

¶ Accuſari de adulterio poſſunt omnes, qua- 13
cunq; dignitate præditi, *l.ſi adulterium.38. §.vlt.
h.t.* etiam ſerui: *l.5. ʒ.de accuſ.* dum tamen habue-
rint conſcientiam thori maritalis, id eſt, ſciue-
rint eam qui cum ſcortantur, alterius eſſe vxo-
rem. *l.vxor.7. in fin. C.de repud.* Nam adulterium
† ſine dolo malo non committitur: *l.pen.l.miles.* 14
11.§.pen.h.t. vt ſi mulier decepta opprimatur ab
alio quem putat maritum eſſe, aut credens mor-
tuum maritum cum alio cõtrahat: *Ang.in tract.
malef. ad ver. che hai adulterato. num.46.* quare &
per culpam aliquam commiſſum adulterium,
pœna vacare oportere videtur. Nam quod di-
citur, delictum culpa perpetratum mitius puni-
ri, puniri tamen: verum eſt in his delictis, quæ
principaliter tendunt in alterius iniuriam, non
in illis quæ non iniuriæ, ſed explendæ libidinis
cauſa fiunt. *Bart. in l.ſi adulterium.38. in prin. nu.
14. hoc tit. & in l. in lege de ſicar. Maran. in Spec.
aur. parte 4. diſtin.1. num.61.* Videntur tamen de
ſimplici ſtupro, aut fornicatione ſaltem teneri;
ſi extra velamentum coniugij, rei illicitæ, hoc
eſt, non coniugio, ſed veneri inconceſſæ etiã per
culpam onera ſit data. *Ang. præall. lo. vide Bart.
omnino in l.ſi adulterium cũ inceſtu. nu.8. & 9. h.t.*
Non modò autem hi qui mœchantur accuſari
poſſunt, ſed etiã qui quauis ratione ex eo crimi-
ne quæſtum captãt: puta lenocinium faciendo,
domum ad ſtupra præbendo, *l.qui domũ.8. l.ma-
riti.29. §.qui quæſtum h.t.* &c. item qui illicitas &
prohibitas nuptias contrahunt, *l.qui pupillam.7.
h.t. l.ſi hi qui. C.eod.* quiq; ſuper adulterio tranſi-
gunt. Nam cum tranſactio nullo dato non pro-
cedat, *l.tranſactio.38.C.de tranſact.* non poteſt nõ
in lenocinio hærere, qui accepta per tranſactio-
nem pecunia accuſationem huius flagitij remit-
tit. *l.tranſigere.18. C.de tranſact. l.mariti. §.qui quæ-
ſtum. l.2. l.qui domum. l.miles.10.h.t.*

¶ Quod

15 ¶ Quod ad formã huius iudicij attinet, ſcien-
dum eſt, olim conſtante matrimonio accuſatio-
nem mulierum ceſſaſſe, niſi maritus antea leno-
cinij conuictus eſſet, qui compertam adulteram
in matrimonio retinuiſſet. d.l.conſtante. h.t. vide
16 Paul.li.2.tit.26.l.2.C.eo. Sic † enim marito amo-
to per pœnam lenocinij: quæ olim erat eadem
cum pœna adulterij, l.2. l qui domum.8. h.t. l.2.l.
caſtitati.6.C.eod.l.nec timorem.7. § fin. cum ll.ſeqq.
de eo quod met. cauſ. nempe relegatio aut depor-
tatio. l.auxilium.38.de minor.l.mariti.29.h.t.(ho-
die eſt in mangonibus & lenonibus vltimũ ſup-
plicium, §.præconiſamus. vbi gl.in Auth.de lenon.
Dan.haud. in prac.crim. cap.de leno. in reliquis ar-
bitraria & extraordinaria; l.1.§.qui puero.de extr.
crim. Bar.in Auth.de leno. Iacob. de Beluiſ. in pract.
crim. c. de leno. ord. Imp. c.133.) rectè procedebat
accuſatio, & non aliter: l.2.§ 1.l.qui domum.8.l.is
cuius.14.h.t. Cæteroquin obijci poterat agenti,
cur marito, cuius potiſſimùm iniuria hic verti-
tur, præreptum iret actionem? quamobrẽ quie-
tum & pacatum alterius matrimonium inquie-
taret? quare in mores alterius coniugis inquire-
ret, quos maritus necdum de lenocinio conui-
ctus, nõ aſpernaretur? Sed hæc ratio in accuſan-
do à coniuge viro ceſſat. nam cũ adeò non præ-
cipua ſit vxoris cauſa, vt nullo modo accuſare
poſſit; intelligi licet, mœchum ab extraneo, etiã
durante matrimonio, poſtulari poſſe: l.vim paſ-
ſam.39. §.1. h.tit. non tamen à marito adulteræ,
l.miles.11. §.volenti. l.ſi dum.14. l.crimen.11. C.eod.
quia ſuam ipſius allegaret turpitudinem, nec ſe
ſatis à lenocinij crimine tueri poſſet, qui dam-
nari vellet maculam atq; labem ea muliere con-
tractam, quam ipſe adeò nõ damnaret, vt etiam
in coniugio & lare ſuo retinere non vereretur.
Sed ſi maritus diuortium vltrò faciat, tum ei &
patri mulieris currunt à die diuortij 60. dies vti-
les, intra quos nemo præter maritum, & eo ceſ-
ſante, patrem mulieris, rectè accuſat. l.2.§.fin.l.
17 3.4.l.pater.30. l.is cuius.14.§.pen.h.t. Et † maritus
agit quidẽ intra hos dies iure mariti: quod eiuſ-
modi eſt; vt accuſator inſcribere ſe non cogatur;
abolere poſſit accuſationem pro ſuo arbitrio; &
quamuis ex nudis ſuſpicionibus egerit, de ca-
lumnia non teneatur, l.iure mariti.6. l.quamuis.
30.vbi Dd. C.eo. niſi ea planè ſit euidens & aper-
ta. d.l.is cuius.14 §.fin. d.l.pater. Sanè pater ſine
periculo calumniæ agere nequit: l.pater.30.h.t.
quamuis aliàs iuſto eius dolori, & paternæ pie-
tati ignoſcatur, ſi necem filiæ vindicare ſtudens
in probatione defecerit. l.fin.ff.de pub.iud. Poſt
autem elapſos hoſce 60. dies, admittuntur eti-
am extranei, & inter hos quoq; maritus & pa-
ter; ſed iure extranei, ita vt accuſare vſitato in-
ſcriptionis more cogantur: d.l.is cuius. §.penult.
idq; intra quatuor menſes vtiles. l.4. §.1. hoc tit.
18 Itaque † apparet, vtroque tempore, & 60. die-
rum, & quatuor menſium coniuncto, mulierem
intra ſex duntaxat menſes à tempore diuortij
accuſari poſſe. Idemq; tempus in vidua ſerua-
tur, à die admiſſi criminis computandum. l.ma-

A riti.29. §.ſex menſium. hoc tit. Nam in hac pudo-
ris cauſa nulla dilatio admittenda eſt. Paul.lib.2.
tit. 26. l.in crimine.41. h.t. Sed quod dixi, ex die
diuortij ſex menſes accuſationibus præſtitui,
id ita verum eſt, niſi quinquennium ex die
commiſſi criminis præterierit, ne videlicet cri-
men quinquennio ſopitum excitetur: nam
quinquennium obſeruari voluit Legislator, ſi
reo reæue ſtuprum, aut lenocinium, aut adulte-
rium obijciatur; d.l.mariti. §.præterea.cum §.ſeqq.
B l.1. §.accuſationem. ff. ad Turp. quod & hodie cir-
cumſcripta ſex menſium, de quibus dictum eſt,
præſcriptione indiſtinctè obſeruatur. Etenim
diuturnitas temporis à commiſſo delicto efflu-
xi, quamuis non legitimi, pœnam minuit, gloſſ.
& Dd. l.ſi diutino.25. de pæn. in l. querelam. C. de
fal. nedum iſtud quod legibus eſt accuſationi
præfinitum. Omnis igitur quæſtio ex lege Iu-
lia, puta adulterij, ſtupri, lenocinij, quinquen-
nio præſcribitur: d.l.mariti. §.hoc quinquennium.
C l.adulter.5 C.eod. vbi Salic. niſi præuaricatio, aut
aliud impedimentum accuſationem eluſerit,
vel vis publica in ſtupro facta arguatur. d.l.ma-
riti. §.fin. d.l.quinquennium. d.l.4.glo. in d.l.adul-
ter. nam de vi publica diutius quæri poteſt. arg.
d.l.querelam. Sed quod ad 60. dies attinet, vix
eorum etiam hodie habetur ratio: nam quia
placuit, maritum ſine crimine lenocinij vxorem
adulteram retinere poſſe, non modò ſi quadam
credulitate diſſimulet, l.2.l.mariti.h.tit. ſed & ſi
D deprehendat in adulterio, quippe cum & dam-
natam impunè recipere poſſit: Auth. ſed hodie.
C.eod. ideo etiam conſtante matrimonio accu-
ſatio hodie rectè inſtituetur: Azo & Hoſt. num.
5. in Rubr. de adult. præſcriptione tamen quin-
quennij, de qua dixi, alijsq; exceptionibus reo
ſaluis, tàm dilatorijs, l.ſi maritus. §.præſcriptiones.
& §.pen. l.vlt. l.qui vxori. l.denunciaſſe. l.vim paſ-
ſam. §.duos. l.nihil. §. vlt.h.t. quàm peremptorijs.
l.2. §.1.l.4.l.adulter.19.l.ſi vxor.3.§.iudex. & §.pen.
E l.vim paſſam.39.h.tit.l.quoniam.26.C.eod. In reli-
quis autem eadem ſeruatur iudicij forma, quæ
vſitatè in publicis iudicijs vſurpari ſolet: præ-
terquam quòd non ſolùm extranei, ſed etiam
domeſtici ad teſtimoniũ in hoc crimine admit-
tantur, l. conſenſu. §. ſi ex plagis. C. de rep. d. l. vim
paſſam. §.vlt. h.tit.l.3. l. in adulterij.32. C.eod. quia
ſecretò committi ſolet) & nonnunquam ex præ-
ſumptionibus ad condemnationem perueniatur:
l.ſi qui adulter.34. Cod.eodem. §.his quoque.in
F Auth. vt lic. mat. Auth. ſi quis ei. C.eod. quod ve-
rum eſt in ijs præſumptionibus, quas lex pro
idonea probatione habet, & ſuper quibus ſen-
tentiam profert: Caſt. in d. l. final. C. de prob. &
conſil.179.vol.1.Hip. latè in Rub.de prob. num.236.
& in pract. crim. §. quoniam. num.29. §. penult. in
Auth. vt null. iud. alioqui, quantumuis ex vr-
gentiſſimis ſuſpicionibus, non eſt ad condem-
nationem perueniendum: d.l.abſentem. de pæn.
c.literas.14. de præſumpt.: quanquam ſint qui pu-
G tent, Dd. in d. l. fin. & d. l. ſi qui. Ener. in prin. lo.
leg. Chili. in pract. cap.2.num.7. vide omnino Beer.
decis.

deciſ 184. quod latiſſimè tractas, & tandem concludit A
arbitrio iudicis relinquendum. in adulterio, & fur-
to, ac conſimilibus quæ clandeſtinè fiunt, mo-
menta vrgentiſſimarum ſuſpicionum ad dam-
nandum reum valere, etiamſi eas lex pro liqui
da probatione haberi oportere non certò defi-
niat. Quod verum non eſſe, alibi *in d.l.fin. C.de*
probat. fuſiùs oſtendi, probauique ne illam qui-
dem præſumptionem ſufficere, quæ à Canoni-
bus traditur: *c.literis.12.de præſumpt.* ſolus cum ſo
la, nudus cum nuda, &c. nam poteſt quidem ea B
præſumptio probationem facere in cauſa ciuili,
quando agitur ad probationem thori: *c.iuæ. de*
procur. qua de facti ſpecie Pontifex *in d.c.literis.*
12. loquitur: at in iudicio criminali, vbi luce cla-
riores requiri probationes palàm eſt, *d.l.fin. d.l.*
abſentem.d.c.literas. nequaquam pro idoneo ple-
noque documento recipi debet. Nam quæ in ci-
uilibus ad probationem ſufficiunt, ea in crimi-
nalibus plenam non faciunt fidem. *Dec. conſ.175.*
in cauſa.num.6. Atque ita peritiſſimi quique cri- C
minalium rerum cenſuerunt: *Ang.in l.2.de furt.*
& in tract.malef.ad verb fama publica.nu 22. Imol.
in l.fin. de hæred.inſtit. Gand in tract.malef.de præ-
ſumpt.num.23. Iac.de Bel.in pract.tit.de lenoc. in fin.
Can.in c.2.de præſumpt. Matheſil.ſingul.118.num 4.
pro quibus leges noſtræ faciunt, quæ in hoc cri-
mine longè apertiorem probationem requirere
videntur; *l.quod ait. 23. in verb.in ipſa turpitudine*
deprehendat. ἐν ἔργῳ. l.capite.25.in verb.adulterium
in vxore ſua deprehenſum. vbi gl.ad verb.accuſaturo. D
hoc tit. & ipſa etiam lex Iudaica, quæ tantùm de-
prehẽdit in ipſo adulterio punit. *Leuit.12.in verb.*
ſi deprehenſa fueris in ſtupro. Quare & Ioan.8.Iu-
dæi ſententiam à Chriſto domino noſtro & me-
diatore, in adulteram proferri cupientes, eiuſ-
modi argumentum afferunt: κατελήφθη ἐπ' αὐτο-
φώρῳ μοιχευομένη: hoc eſt, In ipſo facto ſeu ope-
re adulterij eſt deprehenſa; vt inficias ire non
poſſit. Id enim Græcis αὐτόφωρος ſignificare con-
ſtat. Quò etiam illud pertinet, quòd probatio, E
quæ valuit aduerſus adulterum, fidem contra
adulterium non faciat. *l.etſi crimine.12. C.eodem. l.*
denunciaſſe.17.§.fin.h.tit. Ex quibus omnibus in-
telligi licet; ex ſuſpicionibus & præſumptioni-
bus nihil in hoc crimine ſtatuendum eſſe. ſi quis
tamen quorundam errorem ſecutus, ex indicijs
condemnare audeat; is ſaltem hac in parte ſuæ
conſcientiæ & religioni conſulet, vt non pœ-
nam ordinariam & legitimam, ſed leuiorem ali-
quam reo arbitretur irrogandam. *l.penul.vbi Dd.* F
C.de probat. vide latiſſimè Tiraq.in tract.de pœn.cauſ.
27.per tot. Caſtr in d.l.fin. Imol.& Panorm.& alij
in c.quia non eſt veriſimile. extr de præſumpt. & in
d.c.2. Angel.præalleg.loc. latè Hipp.in repet.Rubr.
de probat.num.24. & in pract.crim. §.quoniam.nu.
29. cum ſeqq. & in § poſtquam. nu.50. & in l.repet.
num.24.de quæſt.

19 ¶ Iam de effectu & fine accuſationis, nempe
de pœna adulterij videamus: In quo ante omnia
ſciendum eſt, vnicam tantùm pœnam pro adul- G
terio vel ſtupro, licet iterato ſæpius, deberi: nec

A eam multiplicari, etiamſi multiplicatum ſit de-
lictum. *gl. & Bart.in l.nunquam.de priu del.l.vul-*
garis.l.inficiando.§.infans.de furt.latè Ang.in tract.
malef.verb che hai adulterato.num.61. Boſſ.de dam.
coit.nu.35. Lege porrò Iulia, quæ ab Auguſto la-
ta eſt, *Suet.in vita Auguſti,cap.34.l.1.h.tit.* pœnam
adulterio non capitalem fuiſſe præſtitutam, ſed
relegationem *l.ſi quis viduam. de quæſt.l.6. de di-*
uort. Tac.lib.4. Cuiac.lib.obſer.6.cap.11.& ad Paul.
lib.5.tit.23. tantùm, aut deportationem quando-
B que; vt in militibus, *l.4.§.adulterij. de re mil l.mi-*
les.hoc tit.cum ſimil. apertiſſimum eſt. *l.Clodius.13.*
de his quib. vt ind. l. qui cum vno.4. §.qui adult. de
re mil.t. l.2.§.miles. de his qui not.infam.l.ſi quis vi-
duam. 5. de quæſt. Plin.lib.6.epiſtol. Tacit.lib.1. ad
fin. Sed temporibus Diocletiani ac Conſtanti-
ni, aut certè paulò pòſt, *l.4. C.Theod.quor.ap. Cu-*
iacius lib.6. cap.11. pœna ſanguinis & gladij irro-
gari cœpit: *l transigere.18.C.de tranſact.l.quamuis.*
30.C.eodem. & quidem vtrique perſonæ, iam fœ-
C minæ quàm mari; *glo. Bald. & Dd.in d l.quamuis.*
30 ad verb.gladio.C.eod.gloſ. & Can.in c.iuæ.de pro-
cur. quod & legi diuinæ conſentaneum eſt. *Deu-*
teron.22. Leuit 22. Ezech.18. Itaque quod inquit
Iuſtinian *§ item l.Iulia.Inſtit.de publ.iudic.* legem
Iuliam temeratores alienarum nuptiarum gla-
dio punire: accipiendum eſt, pro ſuo ipſius mo-
re, non de lege Iulia, prout fuit lata, ſed ſicuti
tunc temporis habebatur, *vt paſſim facit in Inſt.de*
publ.iudic. vbi dixi. nempe interpolata conſtitu-
D tionibus Imperatorum ſequentium. Hæc pœna
in Ducum Saxon. ditionibus, ac toto imperio
etiamnum in maribus durat, quod ad iuris ri-
gorem attinet. *Saxon.lib.2. artic.13.ord.Imper.cap.*
120. nam ſæpe in pecuniariam conuerti ſolet: &
alioquin, inquit Bart. eam pœnam variari ſecun-
dùm conditionem perſonarum, *Bart.in d.l.ſi quis*
viduam.de quæſt. aliasque circumſtantias proba-
biles, *Ang.in tract.malef. ad verb.che hai adultera-*
to. num.45. vide Rom.ſing.674. At fœminis etiam
E nouella conſtitutione remiſſa eſt, ſtatuente, vt
virgis cæſæ in monaſterium abdantur, niſi mari-
tus intra biennium recipere velit. *Auth ſed hodie.*
C.eodem. qua fuſtigationis pœna, etiam lege di-
uina quandoq; ſtupra coerceri conſtat. *Leuit.19.*
Saxones, apud quos monaſteria pauca repe-
riuntur, virgis publicè cæſas in perpetuum re-
legare ſolent, data marito alteram ducendi po-
teſtate. *text.in l.conſenſu 9.§.quòd ſi. verb.vxorem*
ſtatim ducere, &c. C.de repud. Si tamen non cum
F maritatis, ſed ſolutis rem habuerint, ſolet pœna
mitigari, detracta videlicet fuſtigatione. Sed etſi
cum maritatis adulterium commiſerit: tamen ſi
maritus velit vxorem quamlibet pollutam reci-
pere, *vide Angel.præalleg.loc.num.49.* ſeu reduce-
re, *l.ſi vxor.13. §.vlt. l.capite.25.l.mariti.29.§ 2.hoc*
tit. Cuiac.lib.6.cap.15. in honorem coniugij, fu-
ſtigatio ceſſat, & ſolummodò maritus cum con-
iuge aliò migrare in perpetuum cogitur. Atque
ita ſæpe pronunciatum eſt. Eodemque modo
G econtrariò, quamuis maritus adulter capite pu-
niatur, ſiquidem cum maritatis ſe polluit: fuſti-

getur verò, ſi cum ſolutis perſonis honeſtis (nam hoc caſu adulterium propriè non committit, ſed tantùm ſtuprum: vt ſupra dictum eſt, & paulò pòſt dicetur:) tamen ſi vxor ei velit ignoſcere; ignoſcunt enim complures; pro ſuo tamen arbitratu, magiſtratus, & remiſſa grauiore pœna, exilium ſine fuſtigatione decernunt. At ſolutæ mulieres cum maritis rem habentes, quia adulterium ſtuprúmue non committunt, ideo tantùm de illicito coitu puniuntur, non criminaliter, ſed vel carcere, vel exilio temporali, vel etiam tantùm impoſito geſtamine muliebri, quod perpetuò prodeuntes geſtare in ſui opprobrij iudicium atque argumentum coguntur: *vide gloß. artic. 51. lib. 1. Sax.* eamque pœnam etiam maritatis decerni, ait quodam loco Romanus: *Rom. ſingul 674. incip. nos ſcimus. vide Boer. deciſ. 297.* vbi quatuor alia pœnarum genera recenſet, quibus in adulteras animaduerti poteſt. Qua in parte mirari licet, quare à Iuſtiniano pœna huius criminis in mulieribus ſit mitigata: cùm & in hoc ſexu eò ſeuerior eſſe debuerit, quò hoc delictum in illo turpius eſt, *l. 1. §. conſequens. de ſuſc. tut. l. 2. C. de his qui ven. ætat. cap. 1. in princ. de ſtat reg. lib. 6. vide latè Tiraq. in ll. connub. l. 9. num. 132. 133. cum ſeq.* atque frequentius, *l. aut facta. 16. §. fin. de pan. Dd. in l. auxilium. de minorib.* mageque perniciosum priuatim & publicè, propter eam quæ conſequitur, liberorum incertitudinem, & confuſionem familiarium. At conſtat etiam, hanc legem diuinam & moralem eſſe, Non mœchaberis; æquè vt eſt illa, Non occides. Vt igitur ratione imbecillioris ſexus, huius pœna fœminis non mitigatur: ita videri poterat, eâdem analogia in libidinibus idem tenendum eſſe: eoque magis, quò mage hunc ſexum pudor decet atq; caſtitas, quoq; ſeueriore diſciplina ob procliuitatem *vide Tiraq. præalleg. loc.* in id genus turpitudinis, opus habet, id quod omnium ferè gentium conſenſu receptum putatumq; ſemper fuit. Vnde & grauiores plerunque pœnæ adulterij huic ſexui præſtitutæ. Et diu laborauit Eccleſia noui Teſtamenti princeps, vt perſuaderet, nō minus hoc in genere mares delinquere, nec minorem commereri animaduerſionē, quàm fœminas: vt ex Auguſtino, Hieronymo, aliiſq; illorum temporum ſcriptoribus intelligi licet. Sed quoniam (vt dixi) pœna hæc ferè arbitraria facta eſt, eò facilius vſu inualuit Iuſtiniani temperatio. Hanc autem præcipuam huius iudicij pœnam ſequi etiam ſolet priuatio dotis, & donationis propter nuptias. Vt enim qui illicitè diuertit, & matrimonium diſſoluit, hoc infortunio mulctatur: *l. conſenſu. 8. l. fin. C. de repud.* ita & qui vagis pollutionibus illud inquinat atque euertit. Mulier ergo adulterij damnata, dotem amittit, marito aſſignandam; *d. l. conſenſu. 8. §. fin. l. fin. C. de repud. §. quia verò plurimas. in Auth. vt lic. matr. & auiæ. §. antepenult. in Auth. vt nul. ind. Boer. deciſ. 297.* reſeruato liberis *d. l. conſenſu. §. fin.* iure proprietatis in quota parte. Idemque in bonis paraphernalibus ſeruari quidam volunt: *Iaſ. in Rubr. Cod. de iudic. num. 3. & in l. fideicommiſſum. C. de fideicomm. Hipp. in l. 1. § item. num. 4. de ſicarijs. Rom. ſingul 315. A. ex. conſil. 11. volum. 2. Chaß. in conſuet. Burg. Rubr 4. §. 6. verb. & ſerà tenue. num. 17. latè Boß. de coit. dam. num. 54. Angel. in tract. maleſ. verb. che hai adulterato. num. 27. gloß. in c. plerunque. de donat. int. vir. Felin. cap. paſtoralis. num. 5 de iudic.* quod alij negant; *Panor. in c. plerunque. de donat. int. vir. & in c. paſtoralis. de iudic. Boer. deciſ. 338. Hipp. in l. pater. nu. 10. de quæſt.* rectiusq; volunt, præter tertiam *§. quia verò plurimas. in Auth. vt lic. matr. & auiæ.* aut quartam *l. final. C. de repud.* marito decidendam, fructus bonorum, alimentis damnatæ mulieris; *gloß. in l. conſenſu verb. ſibi habere. C. de repud. Angel. in tract. maleſ. verb. che hai adulterato num. 29.* proprietatem verò, liberis *d. §. quia verò plurimas. in Auth. vt lic. matr. & auiæ* aut proximis hæredibus, *§. ſi quando. in Authen. vt nul. ind.* aut monaſterio cui incluſa eſt, deſtinari. E diuerſo maritus adulterij damnatus, amittit donationem propter nuptias, mulieri vna cum dote, ſalua tamen liberis proprietate, *l. conſenſu. 8. §. vltimo. C. de repud.* obuenientem: *d. l. conſenſu. d. l. fin. d. §. ſi quando. d. §. quia verò legem.* aut ſi donatio nulla facta eſt, neq; pacta dotalia interceſſerunt, mulieri quarta pars ſubſtantiæ mariti, peræquè atque illo mortuo, *Auth. præterea. C. vnde vir & vxor.* defertur; *§ ſi quando. in Auth. vt null. ind. § quia verò in Auth. vt lic. matr. & auiæ. l. fin. C. de repudijs.* reliquis bonis ad liberos aut proximos hæredes redeuntibus; ita tamen, vt inde marito damnato, quoad viuat, alimēta ſint præſtanda. *d. §. quia verò plurimas. d. §. ſi quando. gloß. in d. l. conſenſu. verb. ſibi habere.* Et hæc quidem obtinent, cùm criminaliter de adulterio actum eſt: quanquam Iuſtinianus mirè variet, & Protheum quempiam hic agat. *in Auth. vt null. ind. & vt lic. matr. & auiæ.* Canonibus certè aliæ pœnæ placent. *vide Hoſt. hoc tit. nu. 7. Rom. ſing. 674. Boer. deciſ. 297.*

¶ Sed ſciendum eſt, non modò criminaliter, 20
verùm ciuiliter etiam de hoc crimine agi poſſe: puta actione iniuriarum, aut ad ſeparationem thori. *c. tuæ. de procur.* quo iudicio nihil eſt hodie vſitatius. Sed & priuatim olim adulteria puniebantur, more maiorum: *Liu. lib. 9. Dec. 4. Suet. in Tib. cap. 35. Tac. lib. 13 Valer. lib. 9. c. 3 Dion. Hal lib. 2. c. ſicut. 7. q. 1.* vnde illud manet, quòd pater deprehenſam filiam cum adultero poteſt occidere: *l. nihil l. quod ait h. t.* item maritus, poſt ternam denunciationem, adulterum; ſi in domo ſua reperiat, *Auth. ſi quis. C. eod.* aut aliquis vilis ſit. *l. marito. 24. h. t. l. Gracchus. C. eod.* Sanè in Italia vſitatū etiam nunc videmus, vt deprehenſos adulterum & vxorē maritus ſimul iugulare impunè poſſit.

¶ Nunc de ſtupro agamus. Stuprum, inquit 3
Pontifex *c. lex illa. 36. q. 1* propriè eſt virginum illicita defloratio. Sed in hac lege latiùs patet ſtupri appellatio: nam etiam in vidua cōmittitur, quæ quidem integræ vitæ ſit, & extra licitū concubinatum ac ſcortationē. *de ſtupro, quando committatur. vide Angel. tract. maleſ. verb. che hai adulterato.*

terato. Cæteroquin iure ciuili meretricia conſuetudo non punitur. *l.ſi vxor. 13. §.planè. h.tit. l. quæ adulterium.29. C.eod. l 1. C.de concub. vbi dixi. latè Hip.in l.1.num 4 & 5.de ſicar.* Item & in puero ac puella necdum viripotente ſtuprum committitur; *glo.l.inter.6.§ 1.l.ſtuprum.34.h.tit.* quod tum capitale eſt: *l.cùm vir.31.C.eod.* in mulierib⁹ adulteris commiſſum, aut publicatione partis dimidiæ bonorū, in honeſtioribus; aut ſi humiliores perſonæ ſint, coercitione corporis cum relegatione, *§.item l.Iulia Inſt.de publ.iud.* caſtigatur. Sed antiquiſſima patrum diſciplina ſeuerius animaduertebatur. *Geneſ.38.vbi vide M.L.* Lex diuina porrò per Moyſen lata, qua omnis illicitus coitus damnatur, *Deuter.23. vide 1.Cor.5.* præcipit vt corrupta virgo dotetur, & in matrimonio habeatur. *Deut.23.* Canon verò legem, vt apparet, ſecutus Atticam; & quoniam vſuuenire poteſt, vt ei legi copulatiuè locus eſſe nequeat; vt cùm quis plures ſtuprauit, quas vno tempore ducere non licet, aut cōiugatus, propinquus, &c. idcirco adhibita *ἐπιεικείᾳ* hanc copulationem dotis & nuptiarum in alternatiuā reſoluit, iubetq; aut duci violatam, aut pro eius conditione dotari: *c.1 vbi Dd. ext.eod.* quod ad eam quantitatem redigi ſolet, quam dediſſet in dotem veriſimiliter corruptæ pater: idemq; obtinere videtur, viduis *hone*ſtis vitio oblato: *arg.l.6.l.ſtuprum.h.t. vbi dicitur, ſtuprum in viduam committi.* quanquam ſolutis priùs ab alio vitiatis, eadem dotatio non debeatur. *Panor.in c.1.nu.5.de adult.* Sed hæc pœna canonica eſt, quę ciuili non derogat, vt nec hæc illi. Cęterùm ſi is qui ducere nequit, puta maritatus, ſtupret: hunc non pœna adulterij, quod cum ſoluta nō committitur, ſed alia corporalis, puta fuſtigatio, coercet: dummodò honeſta perſona ſit quæ ſtuprum paſſa eſt. nam in vilibus & corruptis ſtuprum non committitur, *d l.ſi ea.22. l.quæ adulterium.29. C.eod.* & proinde nec ſtupri pœna locū habet. *Ioan.de Plat.in §.item lex Iulia.de adult. Inſtit.de publ.iud. Bart.in l.ſi vxor.in fin.hoc tit. latè Boſſ.in pract.crim.tit.de coit damn.num.25. Soc.conſ. 148.* Idque obſeruatur in ſtupris non violentis: etiamſi lex Moyſi, in quibuſdam caſibus durius animaduertat: nam vult filiam in domo patris ſtuprum paſſam, lapidibus obrui; *Deuter.22.* vt & illam, quæ corrupta alteri ignoranti nupſit; aut quę alteri deſponſata ſtuprū paſſa eſt, neq. inclamauit opem. *ibid.* Porrò ſtupra violenta, quę per vim, precium, promiſſa, lenocinium, alijsq; illicitis artibus cōmittuntur, *l.1 §.fin.de var.& extr. crim.l.ſi quis §.qui mulum. de pœnis. Ang præalleg. loc.nu.55.& 56. Boſſ.de coit.nu 66.* lege Iulia de vi publica puniuntur, *l.3.ff.tit.1. l.mariti 29. §.fi.h.t.* cuius pœna eſt deportatio; quæ ſucceſſit in locū eius, qua aqua & igni reo interdicebatur; *l.qui dolo.10.in fin.vbi gl.ff.tit.1.§ item lex Iulia de vi Inſt. de publ.iud. l.ſi quis viduam.5.de quæſt.* At Dd. in *§.item lex Iulia de adulterijs. Inſt.de publ.iud Iaſ. in §.omnes autem.num.24.Inſtit.de actionibus.* volunt, eiuſmodi ſtuprum capitale eſſe, propterea quod Iuſtinianus raptum puniri vult gladio. *§.fin antem per vim. Inſtit.de publicis iudicijs.*

22 ¶ Sed ſciendum eſt, aliud ſtuprum eſſe, aliud raptum. *d.c.lex illa.* Raptus enim eſt, cùm mulier de domo patris, aut aliunde, per vim & adhibitis armis, ad alium locum abducitur, vt corrumpatur, aut in vxoris locum habeatur. *d.c.lex illa. Hoſt.in Rubr de pœn.rapt.corp.num.1.* Vnde & ipſi Dd. fatentur, quę in raptu ſtatuuntur, non habere locum in ſtupro, quamuis violento. *Hipp.ſing. 65. allegans ita tenere Ra.Cuma.conſil.95. Chriſtoph. Alber.in 3.parte ſtatu. quæſt.30. Gand.in tract.maleſic. tit.de mul.quæſt. num.19.& 20.* Vera tamen hic videtur eorum opinio, quia diſertè ſtuprum violentum excipit Iuſtin. *in d. §.item lex Iulia. de adult. in verb.ſine vi.* & Paul. *l.1.§.qui puero. de ex. crim.* inquit, perfecto ſtupro etiam in puella; in qua, præſertim iuniore, violentum committi intelligitur; *Angel.præalleg.loc.num 56. Boſſ.de coit. num.67.* capite ſtupratorem puniri. Quod inter noſtros licet controuerſum, *vide latè Carer.opiniones recenſentem in pract.crim.cap.de ſtupro.* & ordinationes imperij, *pein. Reichsordnung. cap.119.* & iura Saxonum *lib.2.art.13.lib.3.art.46.* ſequuntur: & meritò; cùm etiam lege diuina idem inuenitur ſancitum. *Deut 22. Exod.22.* Non rarò tamen pleræque curiæ pœnam fuſtigationis, quæ deportationi ſucceſſit, decernunt. Eadem pœna perſequitur & illos, qui (turpe dictu) contra naturam nefandas libidines exercēt: *d.l.cùm vir nubit.31.C.eod.Nouell.vt non lux.cont.nat. c mulier.15. quæſt.1.* qui inceſtu ius ſanguinis polluunt; *l.ſi adulter.38. vbi gloſ. Bart. Angel.& alij hoc tit. idem Angel in §.ſi aduerſus.Inſtit.de nupt.* qui, mas iuxtà & fœmina, pœna *de hac pæna vide Paul.Grill.in tract.de pœn.dam.coit. quæſt 3. Boer.dec.318.Boſſ.de coit.dam.nu.71. Chil.in pract.ord.Imp.cap.117.* adulterij tenētur; *d.l.ſi adulter.l.5.de quæſt.vide Angel. in tract.malef. verb.che hai adulterato. nu.66.* quæ hoc caſu in mulieribus non eſt apud Saxones capitalis, vt nec in adulterio. Vnde fortè nec in maritis erit, qui cum ſolutis inceſtum committunt: niſi nefario coitu, contra ius gentium, & naturam, cum aſcendentibus, vel deſcendentibus, vel ſorore commiſceantur. *Damh. in pract. cap. 94. Boer. deciſ. 318.* cùm his enim propriè inceſtus committitur, *gloſſ.in Auth.inceſtas.Cod.de inceſt. nuptijs.* non cum illis qui vlteriore gradu ex latere aut per affinitatem coniunguntur; vt apertè Paulus *in l.vltim.de rit.nupt.* oſtendit: quare in his pœna debet mitigari. *Ioan.de Anan.conſ. 392. Boſſ.de coit.dam. num.73. Anchor. conſil.392. Sig.Ho.conſil.25.Boer.deciſ.318.num.5.ordin.Imper. cap.117. Mich.Mil.conſ.matr.18.num.7.volum.1.* Et his quidem modis, qui ſtupra inferunt, coercentur. qua verò ratione ij quibus infertur, & qui patiuntur, caſtigari debeant, vna regula explicari nequit. *vide Angel.in tract.maleſic. verb. che hai adulterato. num 53.* Apparet tamen iure ciuili ſtuprum non violentum (vis enim illata excuſat. *l.vnic.Cod.de raptor. l.vim paſſam.39.hoc titul.*) publicatione dimidiæ partis bonorum, & in monaſterium detruſione, punitum in patien-

te fœmina fuiſſe: *l. eum qui duas. vbi Salic. num. 2.* A *& in l. ſi mulier. pen. num. 234. C. hoc tit.* quæ pœnę iure Can. *Salic. in d. l. eum qui duas. num. 3. Caiet. in d. c. 1. ext. eodem.* & moribus noſtris exoleuerunt, quibus vt ſimplices fornicationes (de quarum caſtigatione ſuprà *num.* 18. diximus) ſtupra in iis qui patiuntur ſolent coerceri: niſi cùm alteruter ſexus in ſuum ipſius ſexum contra naturam nefandas libidines exercet: tunc enim in vtroque, tam agente quàm ſpōte patiente, idem ſupplicium capitis hærere debet. *l. cùm vir. 31. l. fœ-* B *diſſimam. 20. C. eodem. vide de alijs caſibus Angelum præallegato loco.*

AD LEGEM IVLIAM de vi publica. Tit. VI. C. 9. 12.

1 *Vis publica quomodo committatur.*
2 *Quid armorum appellatione veniat.*
3 *Qui hac lege teneantur.*
4 *Pœna.*

1 INiuria † etiam non mediocris inferri ſolet per vim, tam publicam, quam priuatam. Nam quicquid per vim fit, in alterutram hanc vis ſpeciem incidat, neceſſe eſt. *l. hoc iure. 152. de reg. iur.* Vis publica armis committitur, priuata ſine armis. *§. recuperandæ. in fin Inſtit. de interdict.* nam D cùm ad vim arma parare iniuſſu Principis legibus publicis ſit interdictum. *l. 1 hoc tit. Nouell. 85. de armis. l. 1. C. vt arm. vſ. lib. 11.* qui vim armis illicitè facit, publica iura pacemque omnium communem violat; ac proinde publicam vim meritò feciſſe creditur, quoniam vniuerſam Rempublicam, vt rectè inquit Cic. *de Aruſpic. reſpon.* oppugnare videtur.

2 ¶ Armorum autem appellatione *ἐν πλάτει*, nō ſolùm ſcuta & gladios, ſed fuſtes, lapides & quic- E quid nocere poteſt, accipimus. *l. armatos. 9. h. tit. d. §. recuperandæ. Paul. lib. 5. tit. 3.*

3 ¶ Hac lege tenetur, qui arma præter neceſſarium vſum cogit. *l. 1. & 2. hoc tit.* qui turbæ ſeditioniſue faciendæ cauſa conſilium init, eóue nomine homines in armis habet: aut cum telo in publico eſt; dum tamen pubes ſit: *l. 3. hoc tit.* qui villas, naues, domos oppugnant, effringunt, expugnant (id quod capitale eſt. *l. penult. hoc tit. Paulus lib. 5. tit. 3.*) Itaque fortè non ſatis erit ad F pœnam huius legis oppugnatio, niſi ſequatur effractio, *l. 3. & l. penult. hoc tit.* quaſi delicto necdum conſummato. Bartol. *in l. 1. §. fin. hoc tit.* tamen indiſtinctè vult pœnam huius legis obtinere, quomodocunque alicui in domo ſua prælium (ſic enim ipſe loquitur) detur: id quod ſtatura multarum ciuitatum ſequuntur, qui ex incendio quid armati rapiunt, *d. l. 4.* aut incendium faciunt: *l. 5. hoc tit.* qui hominem concludit, obſidet, diripit, rapit, conſtuprat: *d. l. 3. §. 6.* G *hoc tit.* qui in magiſtratu exiſtens, ciuem Romanum torquet, verberat, necat. *l. 7 h. tit.* Etſi enim A de ſtupro, cæde & incendio, etiam lege Cornelia teneatur: tamen nihil prohibet quenquam pluribus legibus teneri: & atrocius crimen eſt, quando publica authoritate aut armis committitur. Item qui Romam euocatum vincit, impedit quo minus ſe ſiſtat: *l. 8 h. tit.* qui dolo perficit, ne iudicia exerceantur: qui conuocatis hominibus vim armis facit, vt quis verberetur, *l. 10. h. tit.* (quo tamen caſu, vnus multorum actus pro B vna violentia habetur: *Bart. in l. 2. nu. 10. de priua. delict.*) qui noua vectigalia iniuſſu Principis exercent & extorquent, *l. fin hoc tit.* aut quod perinde eſt, vetera cumulant & adaugēt. *l. 2. vbi Salic. C. no. vec. Imp. non poſſe.*

¶ Damnato de vi publica olim aqua & igni interdicebatur: *l. 10. §. fin. hoc tit.* cuius in pœnæ 4 locum hodie ſucceſſit deportatio. *l. 3. ad leg. Iul. pecul.* Quibuſdam tamen, vt ſeruis, incendiariis, effractoribus, expilatoribus villarum, capitale C ſupplicium irrogatur: *l. 4. in fin. l. pen. hoc tit. l. ſeruos. 8. C. eodem.* vt & libero, quando ex tumultu & violentia cædes alicuius inſecuta eſt. *l. quoniam 6. vbi Bart. C. eod.* Bona etiam damnatis adimi ſolere, indicat Cicero in quadam ad Brutum epiſtola: Atque ille, inquit, ſi armis poſitis de vi damnatus eſſet, quo in iudicio certè defenſionem non haberet, eandem calamitatem ſubiiſſet liberi, bonis publicatis. idque & leges veteres cautum habēt. *l. ſi quis. 7. in fin. vbi glo. fin & Bald.* D *num. 11. C. eod.* Sed Iuſtin. bona damnatis adimi vetuit. *Auth. bona damnatorum. C. de bon. damnat.* quem noſtri Saxon. ſequuntur: qui loco deportationis fuſtigationem & relegationem decernunt; *vide ꝗ. de inter. & releg.* nonnunquā etiam hoc caſu manus amputationem; quæ tamen pœna grauis eſt, & velut capitalis. *Bald. in Auth. ſed nouo. in princ. C. de ſeru. fugit. §. ad hoc. in Auth. de cellas. Bart. in l. 2. num. 12. de publ. iud.*

E AD LEGEM IVLIAM de vi priuata. Titulus VII.

1 *Quid ſit vis priuata.*
2 *Qui in hanc legem committant.*
3 *Pœna.*

F DE † vi priuata tenetur, qui ſine armis vim 1 fecit, puta conuocatis hominib⁹ aliquem verberauit, pulſauit, *l. 2. h. t.* &c. quid. † vel ud pignus, *l. 1. & 5. C. eod.* abſtulit; *l. 3. h. tit.* (quod 2 iure tamen Sax. impunè quandoq; fieri, & iuris ſui tuendi [illegible] ndique aduerſarij cauſa permitti, ſupra oſtendimus [illegible] *Landr. lib. 2. artic. 47. & 48. dixi ꝗ. ad tit. ſi quad. paup. num. 5.*) quo minus quis in ius produceretur, obſtitit; *l. 4. h. t.* alienum agrum téue occupauit, *l. 5. h. t.* quamuis ſibi debitam. G *l. 5 l. pen. l. [illegible] n. h. tit. vide l. extat. de eo quod met. cauſ. gloſ. Bart. & Dd. in l. ſi crediderit. C. de pign.* Ex S. C

etiam

etiã Voluſiano, qui improbè coëunt in alienam litem, vt quicquid ex condemnatione redactum fuerit, inter eos communicetur, lege Iulia de vi priuata tenentur: *l.6. h.tit.* vt & illi qui ex naufragio, dolo malo quid rapiũt; quanquam etiam extra ordinem conſtitutionibus puniantur. *l. 1. in fin. hoc tit.*

3 ¶ Damnati de vi priuata pars tertia bonorum ex lege Iulia publicatur: ac cautum eſt; ne Senator ſit, aut decurio, aut vllum honorem capiat, néue in eum ordinem ſedeat, néue iudex ſit: & videlicet omni honore quaſi infamis ex Senatuſconſulto carebit. *l.1. hoc tit.* Nam hoc iudicium exiſtimationem lædit, *l. fin. hoc tit.* vt reliqua publica omnia. *l. infamem. §. de publ. iud. l.1. vbi gloſ. de his qui not. infam:* Illud porro tenendum, vltimo loco, de vi etiam ciuiliter agi poſſe: *l. ſi quis. 7. C. eodem. l. vnic. C. quand. act. ciuil. præiud. crim.* & pœna additur, in dubio hoc de vi priuata, nõ publica accipiendum interpretandumq; eſſe. *Dec. in l hoc iure. 152. num. 2. de reg. iur. per l. ſi præſes. de pœn. Boſſ. in pract. crim. cap. de vi publ. & priu. nu. 5. & tit. de plurib. viol. num. 75.*

AD LEGEM CORNELIAM DE ſICARIJS & VENEFICIJS. Tit. VIII.

C. 9. 16.

1 *Continuatio: & de grauitate huius delicti, ac lege Sempronia.*
2 *Summa legis Corneliæ.*
3 *Sicarij qui, & vnde dicti.*
4 *Veneficium quid.*
5 *Homicidium vnde dictum, & quotuplex.*
6 *De homicidio doloſo, nec in eo diſcrimen perſonarum fieri.*
7 *An in fœtu necdum nato homicidium fiat.*
8 *Non eſſe diſcrimẽ, quo teli genere cædes fiat.*
9 *In vulneratione conſiderari teli genus.*
10 *Animum occidendi an homicidio præſumi.*
11 *Explicata l 1. §. diuus.*
12 *Paria eſſe, occidere, & cauſam mortis præbere.*
13 *Mandatum puniri vt mandatarium.*
14 *An quæ infantes exponunt, hac lege teneantur.*
15 *Caſtrantem etiam volentem, aut qui ſeipſum vel alium volentẽ occidit, hac pœna teneri.*
16 *An voluntas & vulneratio ſine cæde tanquã homicidium debeat puniri.*
17 *Ordinaria pœna legis Corneliæ.*
18 *Quomodo mitigetur.*
19 *Quid ſi in rixa homo ſit cæſus.*
20 *Qui poſſint impunè occidi.*
21 *De homicidio ex ira vel dolore.*
22 *Probandum eſſe animum defenſionis, & quid ſeruandũ, ſi in ea probatione reus deficiat.*
23 *De caſuali homicidio per culpam commiſſo.*
24 *Quid ſi per ebrietatem.*
25 *A furioſo & infante, & qui ſint infantes: item ab impubere.*
26 *A minore.*
27 *De caſuali.*
28 *De veneficijs.*
29 *An mathematici pœna veneficij teneantur.*
30 *Pœna veneficiorum.*
31 *De incendijs.*

Poſtquam † in genere de violentijs dictum 1 eſt, quæ lege Iulia de vi generatim coercentur: nunc exequamur ſingulares vis ſpecies, quæ propter atrocitatem generi exemptæ ſunt, & ſpecialibus legibus ac pœnis coercentur: *vide Paul. lib. 5. tit. 23.* quo in numero ſunt cædes, veneficia, incendia; quæ delicta lege Cornelia vindicantur. Ac profectò ſi quis rem recta putet via, nullam vim grauiorem deteſtabilioremque reperiet, quàm eam quæ ſanguinem humanum effundit, cædibusq; ac luctu graſſatur, & Rempublicam ciuibus orbat. *vide Hipp. ad Rubr. hanc nu. 2. & 3. hoc tit. Damh. in pract. cap. 67.* Imò & terram ipſam ſanguine pollui, nec mundari niſi homicidæ effuſo rurſum ſanguine, lex diuina *Num. 35.* teſtatur: vnde & hoc nomine precium pro pœna ſumi prohibet, ne tota regio vnius ob ſcelus & furias anathemate puniatur. *Num. 28.* Ad coercendas autem cædes ſeu gladio, ſeu veneficio factas, primùm Sempronius Gracchus legem tulit, cuius meminit Cic. pòſt Lucius Cornelius Sylla dictator, de cuius lege hoc in titulo agitur: qui etſi non valde magnus neque copioſus eſt, tamen eius in explicatione, paulò diutius immorari conſilium eſt, propter frequentiam delicti huius in hoc furioſo mundi exitu indies inualeſcentis, propterque grauiſſimas deliberationes ac diſputationes, quæ indidem oriuntur: ad quarum rectam dijudicationem, ſaltem aditum aliquem patefacere conemur. Quam meam voluntatem ſpero vobis, qui ad Reipubl. ſpem erudimini, probari poſſe.

¶ Lex igitur Cornelia de tribus delictis agit: 2 de cæde, veneficio, & incendio. Martianus: *l.1 h. tit. Paul. lib 5. tit. 23.* Lege Cornelia, inquit, de ſicarijs & veneficijs tenetur, qui hominem occiderit, (videlicet aut gladio, aut veneficio) cuiusq; dolo malo incendium factum erit, &c. De ſingulis ergo ordine erit diſpiciendum.

¶ Sicarij dicti ſunt à ſica: quod genus gladij 3 breuioris *§ item lege Cornelia. in fin. Inſtit. de publicis iudicijs.* eſt, quaſi ſeca à ſecando dictum: hinc abuſiuè, qui quocunque telo interficiunt, ſicarij appellantur.

¶ Veneficium eſt, venenum facere, parare, diſ 4 trahere, præbere in alicuius necem. Veneni u-

tem appellatio, etiamſi aliâs generalis eſt, *l. qui* A *venenum. 236. de verb. ſignif.* vt apud Homer.

Φαρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα πολλὰ δὲ λυγρά.

tamen in materia delictorum, pro noxio medicamento accipitur. Veneficos eos etiam eſſe vult Inſtin. *d. §. item lex.* qui magicis artibus homines interficiunt, quiq; mala medicamenta vendunt.

5 ¶ Homicidium ab homine dictum eſt, vt Græcis *ἀνδροκτασία*. Homo, etſi de viro propriè accipitur, *l. ſi quis aliquid. §. qui abortionis. verb. mulier* B *aut homo perierit. de pœnis.* tamen ad vtrunque ſexum, *l. hominis. de verb. ſign.* atq; adeò ad infantes etiam, maximè hac in lege pertinet. *l. pen. C. eod.* Hoc ita definit Bald. vt ſit quælibet exanimatio violenter facta, qua anima a corpore ſeparatur. *Bald in l. qua actione. 7. §. 1. ad leg. Aquil. per l. item Mela. 11 §. Celſus. eod. tit.* Illud Canoniſt. diuidunt in ſpirituale & corporale. *Hoſt. in Rubr. de homic. nu. 2.* nos priore ſpecie, quæ ad Eccleſiæ iudicium pertinet, omiſſa, de altera ſecundùm materiam C ſubiectam agamus. Homicidium igitur corporale, aut eſt voluntarium, aut caſuale: illud conſultò, hoc caſu aliquo inopinato citra dolum malum admittitur: *tot. tit. ext. de hom vol. & caſ.* Illud rurſus aut planè voluntarium eſt ac doloſum, aut coactum: vt cùm quis ſui defendendi gratia aggreſſorem interficere compellitur: de quibus omnibus ſigillatim videamus.

6 ¶ Ergo qui conſultò & dolo malo hominem iugulat, dubium non eſt, quin lege Cornelia te- D neatur, *l. penul. hoc tit.* nullo in diſcrimine poſito, cuius conditionis hominē occiderit, ſeruum an liberum, *l. 1. §. 1. h. t. l. inde. §. ſi dolo. ad l. Aquil.* &c. Omnes enim ad imaginem Dei creati ſunt, *l. ſi quis. 17. C. de pœnis.* qui omnibus communem naturam dedit, *l. hos accuſare. 12. §. vltim. ff. de accuſat.* conſimilem animam eandemq; vitam infudit: quam ſine iuſta cauſa eripi ab homine qui non dedit, parricidiale facinus eſt: præſertim cùm natura cognationem quandam inter nos conſtitue- E rit. *l. 3. de iuſt. & iur.* Nam & Decalogus in genere atque indiſcriminatim præcipit, Non occides: videlicet quenquam. Et Exodi 21. addita eſt interpretatio, vt etiam ſi quis ſeruum ſuum occidat, criminis reus ſit.

7 ¶ Qua ratione etiam qui infantes interficiūt, pœna capitali tenentur: *vbi Salic. l. pen. C. eodem. Cuiac. obſ. lib 6. c. 21.* quod tamen in nondum natis diſtinctionem recipit. nam ſi fœtus abigatur antequam veriſimiliter animatus fuerit, id eſt, F ante quadrageſimum à conceptione diem, mitiori pœnæ locus eſt: *l. ſi mulierem. 8. h. t.* quia homicidium ferè non committitur in eo qui anima caret, cùm necdum homo ſit: *Hoſt. in Rubr de homic. vers. in c. quod verò. cum c. ſeq. 32. quæſt. 2.* ſin autem poſt quadrageſimum diem abigatur, cædes facta videbitur, *d. c. quod verò. l. ſi quis. 38. §. qui abortionis. in verb. mulier aut homo (ſcilicet animatus) perierit. de pœn ff.* & lex Cornelia attendetur, *gl. in l. diuus. de ext. cri. d. l. ſi quis. 38. §. qui abor-* G *tionis. de pœnis.* aut etiam lex Pompeia de parricidijs, *l. 1. in fin. ff. de parric. tit. 1.* ſi matres ipſæ abi- A gant: quod & olim vſurpatum fuiſſe Cicero *pro Aul. Cluentio. l. Cicero. ff. de pœnis. dixi ff. de ext. crim. Conſt. Imper. cap. 133.* indicat: quanquam vſu lex Cornelia, velut mitior, potius quàm Pompeia hoc caſu locum habet. Congruunt hæc cum lege diuina. *Exodi 21. verſ. 22. 23. de qua Theodor. in Exod. quæſt. 48.* Quid eſt illud *ἐξεικονισμένον*? ferunt, cùm corpus in vtero perfectè formatum fuerit, tunc fœtum animari. Etenim creator B prius formauit corpus Adæ, tum illi animam inflauit. Statuit ergo legiſlator, quòd ſi mulier grauida abortiuum fecerit in rixa; ſi effigiatus infans egrediatur, id eſt, formatus organico corpore; factum illud homicidium vocandum, autoremque ſceleris pœnam luere homicidij debere: ſi verò partus egrediatur informis, homicidium non cenſendum; quia nondum animatum erat quod abortiuum eſt æditum; reum tamen de damno teneri. Eodem pertinet ſuper C Exod. quæſtio 80. tomo 4. operum Auguſtini, fol. 107. Quòd non formatum puerperium noluit ad homicidium pertinere, profectò nec hominem deputauit, quod tale in vtero gerirur. Hic de anima quæſtio ſolet agitari: Vtrum quod formatum non eſt, nec animatum quidem poſſit intelligi: & ideò non ſit homicidium, quia nec exanimatum dici poteſt ſi adhuc animam non habeat. Sequitur enim & dicit. Si autem formatum fuerat, dabit animam pro ani- D ma; vbi quid aliud intelligitur, niſi & ipſe moriatur? Et mox: Ideo lex noluit ad homicidium pertinere, quia nondum dici poteſt anima viua in eo corpore, quod ſenſu caret, ſi talis eſt in carne nondum formata, & ideo nondum ſenſibus prædita. Idem lib quæſt. veteris & noui Teſtamenti, quæſt 23. Quod quidem Moſes manifeſtè tradidit, dicens: Si quis percuſſerit mulierem in vtero habentem, & abortiuerit; ſi formatum fuerit, det animam pro anima: ſin au- E tem informatum fuerit, mulctetur pecunia: vt probaret, non eſſe animam ante formam. Hæc ille. Cæterùm animæ infuſæ non ex traduce, vt quidam ſomniant, ſed factoris ab ore, quomodo loquitur Prudentius, ex nihilo creatæ, reliquorum ſpirituum inſtar. *Geneſ. 2. 7. de quo Auguſtinus quæſt. veteris & noui Teſtam. quæſt. 23. tomo 4. fol. 58. Pſal. 33 15. de quo Hyeron. tom. 8 fol. 47. Eſai 57 19. Zach. 12. 1. Iob. 10. 12. de quo H. B deca. 4. ſerm. 10. Sap. 15. 11. Eccleſ. 12. 7. Ioan. 5. 17. Auguſt. de* F *definit. arbitr. fidei, cap. 14. & 18 tom. 3 operum Auguſtini, fol. 138. & cap 21. lib. 10. de Geneſi ad literam: & paſſim Hyeron. lib. 2. contra Ruffum ad Pam. & Mar. tom 2 pag 2. 3. Thomas Aquinas ſup lib. 2. Sent. Lombar. Nazian. Car. de virg. & eiuſdem frater Cæſar. Dial 2. Hil lib. 10. de Trinit. Proſper libro de Prouid. Ambroſ. cap. 7. ad Rom. tom. 5. fol 206. Petrus Lombar. lib 2 diſtin 17 18 & ibi Bonau. quæſt. 3. gloſſ. c quod verò. 32. quæſt. 2. Lud. Viues lib. 1. de anima. Cyrillus lib. 2. tom fol. 245. in Dialog de Trini-* G *tate.* Huius igitur animæ viuentis præcipuum indicium eſt motus: ac conſtat, animam pro vita

pooi

poni in ſcripturis, & illo ipſo loco ſuperiùs ad-
ducto, *Exodi* 21. *verſ.* 23. animam pro anima, quæ
inde etiam ἐνδελέχεια definitur Ariſtoteli lib. de
anima, quaſi motus continuus in ſubiecto, *Syrac.*
9. *Daniel.* 11. ſeu vt Cicero vertit, *Tuſcul.* 1. conti-
nua agitatio, motio. Quam conſtitutio prouin-
cialis 4. *parte* 4. abactionem fœtus viuentis, pro
homicidio habet, *da die frucht gebirt*, ſi mortuus
inde fuerit; non ſi abigatur recentior, *ſo noch vn-
der der helffte noch der empfengnuſſ.* An verò qui
ſeipſum interficere voluit, hac quoque pœna te-
neatur? Sanè lex militem qui ſibi manus ſine iu-
ſta cauſa intulit, capite vult puniri. *l. ſi quis.* 28. *§.
fin. de pœnis.* Sed hodie quia conatus homicidij,
pro effectu nunquam punitur, morte non inſe-
cuta, vt pòſt dicemus; ideo hoc caſu leuior pœ-
na ſolet imponi. nam ſi quis ſeipſum planè in-
terficiat, de pœna quæri non poteſt, cùm crimen
mortalitate ſit extinctum, & ſibiipſi homicida
necem intulerit: cadauera tamen eiuſmodi de-
ſperatorum non communi more ſepeliri, ſed in
furcam tolli, aut ſub ea ſepeliri ſolent; vt hoc ſal-
tem modo, quando aliter nequit, quid meriti
ſint, oſtendatur; ſi tamen id in reatu, non alia ex
cauſa fecerint. *ſecundùm diſt. l. 1. l. vlt. de his qui ſibi
mort. l. 1. C. eodem. l. omne § qui ſe vulne. auer. t. de re
mil. ord. Imper. c. 135. Sax. lib. 2. art. 31 Schneid. §. iuris
præcepta. Inſtit. de iuſt. & iur.*

8 ¶Non autem intereſt, quo teli genere, aut
quomodo cædes facta ſit, gladióne an fuſte. Te-
li enim appellatio latè patet: *d. §. item l. Cornelia.*
etſi in vulneribus illatis genus armorum inſpi-
ciatur; vt videlicet inde colligatur, occidendíne
9 animo percuſſum ſit, an non. Nam † qui gladio
aut alio inſtrumento ad faciendam cædem ido-
neo verberat, is indubitatè animo occidendi vi-
detur id admiſiſſe. *l. 1. § diuus. hoc tit.* Sed ſi cla-
ui percuſſerit. aut cucuma, hoc eſt, ligone ferra-
mentis præmunito: quamuis ferro percuſſerit;
tamen quia hæc inſtrumenta ad alios vſus quàm
ad cædem & vulnera ſunt facta aptaque, non vi-
debitur animo occidēdi percuſſiſſe, *d. l. 1. §. diuus.*
Idemque erit ſi quis baculo percuſſerit. *l. omne. 6.
§. ſi quis. de re milit. l. 1. C. de emen ſer. gloſ. in c. ſigni-
ficaſti. de homic. Specul. in tit. de accuſ verſ ſed pone.
Bartol. num. 7. d. §. diuus. Bald. in l. cùm mandati. C.
mand.* aut calce, *l. 5 C. eodem.* aut cultello dome-
ſtico: *gl. ad verb. minores. in Auth. de arm. Bart. in l.
1. & l. fin. ff. ad l. Iul. de vi publ. Clem. 1. §. quia. de ſta.
mon.* quod vix eſt vt admitti poſſit, ſi punctim
cultello vis inferatur. Grauius enim ac pericu-
loſius his cultellis ac pugionibus vulnera pun-
ctim infliguntur, quàm gladio aut ſica. Sed cùm
cædes inſecuta non eſt; haud diſplicet, vt mitio-
rem in partem propendeamus: *l. ſæpe* 53. *in fin. de
verb. ſignif. Gand. in pract. crim. tit. de homic. nu. 11.
Hipp. conſ. 105. circa. num. 21.* de quo caſu loquitur
10 Martianus. *in d. §. diuus.* Cæde † autem inſecuta,
ſemper & indiſtinctè præſumitur animus occi-
dendi; niſi aliud ex circumſtantijs colligi proba-
biliter poſſit, *l. 1. C. vnde vi l. 1. C. eod.* omnia enim
delicta, cū ſint illicita & prohibita legibus, præ-

A ſumuntur dolo malo fieri: *l. ſi nō conuicij. C. de in-
iurijs.* vt reliqua omnia quę aduerſus leges fiunt.
c. qui contra. de reg. iur. in 6. Itaque † quod Matt. 11
in d. §. diuus. ait, qui claui aut cucuma homici-
dium admiſit, eius pœnā leniendam, quòd caſu
magis quàm voluntate id videatur perpetraſſe:
non eam interpretationem habet, quaſi ex ſolo
teli genere animus dolo vacans debeat præſu-
mi: ſed repetit his verbis I.C. caſum homicidij
caſualis, quem initiò poſuerat; & hunc opponit
B vulnerationi, animo occidendi factæ; tantumq;
illud innuit in ſumma: vulnus gladio illatum,
præſumi animo occidendi factum; quod autem
ligone, vel cucuma, nequaquam. Quare etiamſi
mors inſequatur, adminiculum hoc eſſe ad le-
niendam pœnam; ſi alia quoq; concurrant, quæ
quaſi teſtentur voluntatem interficiendi defuiſ-
ſe: vt ſi in rixa ſubita, non conſilio, ſed caſu po-
tius talibus armis vulnus ſit factum. *vt Exodi* 21.
Sed † vt ad propoſitum reuertamur, illud etiam 12
C nō intereſt, vtrum quis occidat, an cauſam mor-
tis præbeat: *l. nihil.* 15. *h. t.* quod iuxta ſententiam
legis Corneliæ eſt accipiendum: ſcilicet quan-
do cauſa mortis, dolo malo, & animo occidendi
eſt præbita. Vnde cædem eſſe interpretabimur, ſi
magiſtratus operam dederit, quo quis falſum iu-
dicium, quaſi de communi crimine alicuius con
ſcius, profiteretur in hoc, vt innocens condem-
netur: aut pecuniam accepit, vt publica lege, hoc
eſt, publico iudicio quis reus fieret; aut aliud
D quid contra hominis necem fecerit; quod legi-
bus permiſſum non ſit; *l. 4. in prin. h. t.* quiue fal-
ſum teſtimonium dolo malo dixerit, quo quis
publico iudicio rei capitalis damnaretur: *d. l. 1.
§. 1. l. 3. §. item. h. t.* item, qui per alium cædem fie-
ri curauit aut mandauit. *l. non ideo. Cod. de accuſat.
Paul. lib. 5. tit. 25. l. aut qui aliter. 5. §. fin. quod vi aut
clàm. vbi Bart. & in l. non ſolùm. 11. §. ſi mandato. de
iniur. l. hæc verba. ff. de adul. c. pro humani. 1. de hom.
in 6. Pan. & alij in c. mulierem. de ſent. excom. Decius*
E *in l. is damnum. 129. num. 3. de reg. iur. vide Ang. &
alios in pract. crim.* Quare † verum nō videtur, quod 13
quidam *Dec. & Cag. in d. l. is damnum. Felin. in d. c.
mulierem. vide Mynſ. obſer. 40. cent* 1. tradunt, eum
qui accuſat aliquem feciſſe homicidium, & pro-
bat mandaſſe; non videri probaſſe quæ in libel-
lo deducta ſunt, ac proinde ſuccumbere; quòd
diuerſa ſint, facere, ac mandare. Nam mandatū
hìc æquipollet facto, nec diuerſa hæc ſunt, ſed
eadem: cùm nō minus ex mandato quàm ex fa-
F cto pœna capitalis ſequatur; *Bart. in l. ſi per aliū.
ff. ne quis eum qui in ius voc. vide omnino Angel. in
tract. malef. ad verb. Sempronium mandatorem.* vt ſæ-
pe obſeruatum memini.

¶ Sed an qui liberos exponūt, ac omnium re- 14
rum inopia quaſi perire ſinūt, eadem lege tenen-
tur? Et quidem in ciuilibus necare videtur, qui
alimenta denegat *l. 4. de lib agn. c. fin. 87. diſt.* Sed
cùm nō animo occidendi, imò potius concilian
dæ à prætereuntibus miſericordiæ gratia pleriq;
G infantes exponāt, quam ipſi miſericordiam non
habēt: *d. l. 4.* verius eſt, eos extra ordinem puniri:

l.2. vbi gloſ. & Dd. C. de inf. exp. l. nec filium. 9. C. de patr. pot. l.1. §. pœna. vbi gl. de lib. agn. Dd. in Rubr. de inf. exp. Olden. in Rubr. C. de inf. exp. niſi dolo malo in locum ſolitarium infantes, præſertim ſanguinolentos, id eſt, recens natos abijciant, vbi inedia conſumantur. tunc enim meritò lege Cornelia de ſicarijs, præſertim euentu ſecuto, tenentur; *Bart. in l. necare. in fin. de lib. agn. Azo in Rubr. C. de inf. exp.* quia mortis cauſam præbent. *l. nihil. 15. h. t. cum ibi alleg.* Mitius tamen hoc eſt, relegatione; vel euentu ſecuto, fuſtigatione exterminari tales memini.

15 ¶ Eadem lege Cornelia tenetur, qui author ſeditionis fuit, & qui naufragium ſuppreſſit, hoc eſt, homines, iumenta, aliaque naufragio perdita occultauit, in vinculis aut ergaſtulo habuerit; *d. l. 3. §. item qui author.* qui hominem circumcidit, *l. circumcidere. hoc tit.* caſtrauit; quique ſe caſtrandum præbuit. *l. 4. 5. 6. h. tit.* nam cum nemo ſuorum membrorum ſit dominus, *l. liber. 13. ad l. Aquil.* in ſe quiſque homicidium committere prohibetur, *l. omne. 6. §. qui ſe vulnerauit. de re mil. l. final. §. ſi quis autem. ǰ. de bon. cor. Bald. in l. 1. C. de bon. cor. Cyn. in l. 1. C. qui teſta. Iaſ. num 5. in l. 1. C. de ſer. fugit.* & in alium olim inuitum, *Paul. lib. 5. tit. 23.* hodie etiam volentem. *Hipp. in l. 1. nu. 2. h. tit. cum ibi alleg.* eſt autem inſtar homicidij, vtilitatem ac ſexum quodammodò homini adimere. item qui hominis necandi, aut furti faciendi, aut inuadendi poſſeſſionis cauſa, cum telo ambulârit, familiam armârit: *d. l. 1. in princ. d. l. 3. §. item ei. l. is qui cũ telo. 7. C. eod.* quia & lex Cornelia (ſicut & Moſaica, *Exod. 21.*) & conſtitutiones, *vide Tiraquell. in tract. de pœn. can. 55.* voluntatem in hoc maleficiorum genere, nõ exitum ſpectari voluerunt. *l. diuus. 14. h. tit.* Sed hoc ius vt nimis durum, hodie generali conſuetudine abolitum eſſe teſtatur Specul. *tit. de accuſatore. § 1. num. 7. Bald. & Cyn. in d. l. is qui cum telo.*

16 ¶ Vnde & illud rectè quæritur; an, qui animo occidendi, hominem vulnerauerit, lege Cornelia pro ſicario ſit damnandus? & ſanè damnandũ Adrianus reſcripſit: *d. l. 1. §. diuus.* quod hanc habet rationem, quia res eſt ad actum conſummationi proximum deducta. Nam qui vulnerauit, quantũ in ſe fuit, interfecit: vnde delictum pro completo haberi debet, *l. eum qui duas. 18. C. de adult. l. 1. vbi Bald. nu. 3. & Sal. de ſep. viol. Bart. in l. ſi quis legatum. nu. 2. de falſ. Bald. in l. ſi quis non. C. de epiſc. & cler. nu. 9. Salic. poſt alios in d. l. is qui cũ telo. num. 2. & 6.* præſertim in atrocioribus, *d. l. ſi quis non dicam. l. quiſquis. C. ad l. Iul. maieſt. l. 1. l. verum. ǰ. tit. 1. l. vnica. C. de rapt. virg.* Etſi autem Salicetus *in d. l. is qui cum telo. num. 6.* eò inclinet, vt arbitretur quando lex aliquem conatum punit ſicuti effectum, tunc poſſe iudicem ex poteſtate ſibi à lege conceſſa mitigare pœnam, ſed ad id non compelli: tamen in hac ſpecie ſemper in ea fui ſententia, ſecundum quam & iudicatũ ſcio; vt exiſtimem non eſſe boni prouidique iudicis, eum qui tantũ vulnerauerit, pro homicida damnare. Nam etſi non inficior, in atrociſſimis deli-

A ctis, puta parricidij, maieſtatis, &c. conatum pro effectu puniri *l. 1. in fin. de parric. l. vnic. C. de rapt. virg.* poſſe: tamen ea cùm ſint propter enormitatem delictorum ſingularia, non ſunt trahenda ad conſequẽtias, *l. ius ſingulare. de legib.* præſertim in pœnalibus: *c. in pœn. de reg. iur. in 6. l. ius quidam. 19. vbi Dd. de lib. & poſth.* videmus enim regulariter, in delictis mitius puniri conatum delinquendi, quàm delictum perfectum: *l. 1. de extr. crim. l. vulgaris. 21. §. qui fures. de furt. l. ſi fugitiui. C.*

B *de ſeru. fug.* & delicta de aſſumpto actu, ſubſecutoque euentu intelligi oportere, ait I. C. *l. fugitiuus. 225. de verb. ſign.* Ac verè mihi dixiſſe videtur Spec. *præalleg. loc.* iſtiuſmodi legibus generali conſuetudine eſſe derogatum. & Cynus *in d. l. is qui cum telo.* cùm aliàs licet lex puniat propoſitum in homicida; tamen iudicem debere conſiderare euentum, qui delicta aggrauat; *c. periculoſè. de pœnis. diſtinct. 1.* eſtque cumprimis attendendus, *l. aut facta. 16. §. euentus de pœnis. l. ſi quis legatum. 6.*

C *verſ. cæterùm. de falſ. gl. & Bart. in l. fin. de rer. diuiſ. gl. in l. 1. ad verb. voluerit. quam not. Caſtr. & Alex. de leg. 2. & in l. ſi conſtiterit. ad verb. voluiſſe. ſ. fin. reg.* Et ita iudicari, non modò quando ſtatutum loquitur de homicidio, ſed etiam generaliter ex benigna interpretatione, plerique tradunt. *Specul. præalleg. loc. Bald. in l. huic ſcripturæ. §. ſi ſeruus. ad l. Aquil. in l. data. nu. 55. C. de iis qui accuſ. Boniſ. de mal. tit. de inſ. percuſ. def. nu. 25. Iac. de Bel. in pract. tit. de inuaſ. num. 3. Felin. in tract. quand. conat. puni.*

D *Boer. deciſ. 323. num. 6. par. 2. Matth. de Afflict. deciſ. Neapol. 21. num. 11. Alex. conſil. 21. viſo. num. 5. vol. 1. Hipp. conſil. 105. circa. num. 21.* Pro quo & illud facit quod communiter traditum eſt, eum qui lethaliter vulnerauit, mitius puniri, ſi ab altero poſtea vulneratus occidatur. *l. item Mela. §. Celſus. ad l. Aquil. l. huic. § ſi ſeruus. eod. Tiraq. de pœn. cauſ. 61.* Quibus conſonant criminales Imperij conſtitutiones cap. 117. cùm volunt conatum homicidij arbitrio iudicis puniri, non ſecuto euentu.

E Pœna autem quæ committitur arbitrio, ſemper mitior eſſe debet, quàm quæ legibus præſcribitur: ideo non eſt ad pœnam mortis facilè extendenda: *l. 1. de furt. Bald. l. 1. §. effractores. de effract. l. hodie. 13. de pœnis. latè Boer. deciſ. 254. num. 13. Alex. conſ. 5. in caſu. nu. 13. vol 1. & conſ. 283. vol. 2.* Nec ab hac æquitate abhorret aut lex diuina, *Exodi 21. v. 18. 19. Leuit. 24. Num. 35. Deut. 19.* aut ius Saxon. quamuis aliàs durum & terribile. Nam cùm ciuiliter de homicidio agitur; ſicuti agi poteſt, *l. 3.*

F *ad l. Aquil.* cædem vno Vuergeldio, hoc eſt, 2 . . aureis (quos Schokos vocant) hic vſitatis; at vulnera qualiacunque, non ſecuta morte, dimidia tantùm eius parte mulctat. *Landr. lib. 2. art. 38 vbi glo. Sachſ. diff. 62.* Quare & cùm criminaliter agitur, mitius ex hoc iure conatũ homicidij quam euentum puniendum eſſe, conſentaneum eſt; argumento à ciuilibus ad criminalia ducto. *gloſ. & Dd. in l. omnem. 20. de iudic. cap. fin. de for. com.* Imo quod amplius eſt; non deſunt, qui exiſtiment,

G id quod à Specul. ſuprà traditum eſſe diximus, etiam Saxonicis moribus obtinere; iusque illud

puniendi

puniendi ex æquo, tentatum, atq; delictum conſummatum, eſſe abolitũ; & tantùm puniri euentum. *Reinh. diff. pœn 6. per art. 39. Lehenr.* Concludendum igitur videtur; etiam hoc iure, eum qui animo occidendi vulnerauit, nequaquam cædis, ſed tantùm vulneris *Reinh. differ. pœn. 31. per Land. lib. 2. artic. 16.* reum eſſe; & huius, non illius pœna teneri. Itaque ſuprà poſita Salic. deciſio, exiſtimantis non compelli iudicem, ſed poſſe pro arbitrio mitius punire conatum quàm effectum, cùm lex vtrumque eodem modo coercet: valeat in atrociſſimis delictis, *Bald. in c. 1. §. denique. nu. 2. quæ fuit pri. cauſ. benef. & ibi Alu. nu. 3.* maieſtatis, parricidij, raptus: (quanquam hoc ipſum controuerti poteſt, & dicere durum eſt: *Hipp. in l is qui cum telo. C. de ſicarijs. & conſil. 105. Felin. latè in tract. quand. conat. Chaſſ. in conſuet. Burg. de iuſt. §. 5. verb c'ſt n'a grace. num. 23.* niſi quando lex expreſsè conatum punit: vt in raptu, literis hoſtilibus (*beuheden vnd feindsbrieff ſchreiben* appellant, &c) *vide ordin. Imp. cap. 128. 129.* aut etiam in pœnis Eccleſiaſticis: *cap. 1. de homic. in 6.*) in reliquis dicamus eum oportere omnino pœnã, non ſecuto euentu, mitigare.

17 ¶ Quam ergo pro eiuſmodi vulneribus mulctam imponet, & quatenus mitigabit? Conſtat, ordinariam pœnam legis Corneliæ olim fuiſſe deportationem, cum ademptione bonorum: *l. 3. §. fin. hoc tit.* ſed hodie, inquit I.C. ſolent capite puniri: *l. 3. §. fin l. pen. hoc tit l. penult. C. eod. §. item lex Cornelia. Inſtit. de publ. iudic.* id quod præceptis diuinis conſentaneum eſt. *Geneſ. 9. Num. 35. Deut. 19. Exodi 21. 12. moriendo morietur. & verſ. 14. tolles*
18 *eum vt moriatur.* Hæc † igitur ſi mitiganda eſt, vt certè eſt, non debet ad ſupplicium perueniri. Ac Salic. *in Rubr. C. de crim. ſacr.* ex ſententia Baldi *in c. 1. §. iniuria. num. 13. de pace iuram. firm.* quidem dicit, in Capitolio ita iudicatum fuiſſe, in minore, cui ratione ætatis mitigari pœnę ſolent, *l. ferè. de regulis iuris. l. auxilium. de minorib.* vt ei manus amputaretur: id quod & ius Saxon. ſequi videtur *gl. Vueych. art. 83. in fin.* Sed cùm hæc pœna ſit peregrina, & ſæpe acerbior ipſo ſupplicio: (multi enim ex ea dient cum cruciatu obeunt) cumque regulariter, vbi mitigatur pœna capitalis, non ſit infligenda aliqua corporis afflictiua: *Hipp. in l. 1. num. 61. C. de ſicarijs. per l. ſi adulterium. 38. §. Impp. de adult. l. ſi quis in graui. §. ſi tamẽ. de S.C. Syllan. l. 4. C. de adult. l. lex Iulia. §. fin. ad leg. Iul. repet.* magis placet & obtinuit, vt relegatio ſiue exilium perpetuum, aut damnatio ad remos, deportatióue decernatur. *Bar. in l. lege. de vi publ.* Nam & hæc magis accedit ad pœnã antiquam, videlicet deportationem; & honeſtioribus ex ipſa hac lege irrogari ſolet. *d. l. 1. in fin hoc tit.* & videmus ipſos Impp. in moderatione legis Corneliæ ſemper huc deuenire, ac pœnam capitalem conuertere in exilium. *d. l. 1. § fin. l. 3. §. 1. & 4. l. 8. hoc tit. l. 4. C. de adult.* atque ita, in ſpecie non multum diuerſa, deciſum fuiſſe, teſtatur Boer. *deciſ. 254.* & ego iudicatum memini.

19 ¶ Si in rixa percuſſus homo perierit, ictus vniuſcuiuſque in hoc collectorum ſpectari oportet: quod ſi non poteſt indicari certus percuſſor, tenentur omnes; *gloſ. & Bart. in l fin. hoc tit.* niſi homicidam ex numero ſuo deſignent. *l. fin. vide gloſ. hoc tit. vide leg. Moſaicam, Exodi 23.* quod & apud nos ſeruatur: ſcilicet vt ciuiliter teneantur omnes, aut etiam vt criminali in iudicio roe queri poſſint, non etiam vt ea propter condemnari. Etſi enim præſumantur homicidij rei, non tamen ex huiuſmodi præſumptione pœna capitali damnari debent, ſed aliqua duntaxat leuiore. *Felin. in c. ſignificaſti. 2. de homicid. Gand. in tract. de homicid. num. 12. cum ſeqq. Dec. in l. fauorabiliores. 167. num. 6. de regul. iur. Alex. conſil. 15. viſo. vol. 1. & conſil. 46. vol. 4. & conſil. 14. vol. 3. & hanc dicit eſſe communem Boſſ. in pract. crim. de homicid. num. 26. & 27. vide iure Saxon. Reinhar. differ. pœna. 20. vide latè Tiraq. quanquam remiſſiùs loquentem, in tract. de pœnis. cauſ. 63. qui videtur concludere, nullum teneri. pro quo gloſ. in l. item. 11. ad verb. plures cum apoſtil. ad l. Aquil.*

¶ Sciendum autem eſt, homicidij pœnis eximi, ſi quis eos occidat quos interficere fas eſt: 20 vt transfugam, *l. 3 §. fin. hoc tit.* vilem adulterum, *l. marito. 24. l. ſi adulterium. 38. §. Imperatores. de adult. l. 4. C. eod. tit. l. qui occidit. ad leg. Aquil. Hipp. in l. 1. num. 3. hoc tit. vide gloſ. Landr. lib. 1. art. 50. &* iure Imperij ac Saxonum *lib. 1. artic. 50. lib. 3. art. 45.* bannitum, &c. item furem nocturnum, *Saxon. lib. 2. artic. 13. Exodi 22. gloſ. Landr. lib. 1. artic. 50.* quem tamen indiſtinctè iure ciuili interficere non licet; *l. furem. 9. hoc tit. l. itaque. 5. ad legem Aquil. cap. 3. de homicid.* cuius iuris diſtinctionem ſequi tutius eſt. Et hæc de prima homicidij ſpecie ſufficiant.

¶ Quod ad eam cædem attinet, quæ non dolo fit; ſed quodammodò coactè, ex iuſto dolore, vel metu præſentis violentiæ; ſciendum eſt, 21 ſi quis vxorem in adulterio deprehenſam, aut adulterum occidat, plerunque mitius puniri; quia difficillimum eſt, iuſtum dolorem temperare: *l. 1. § final. hoc tit. l. 4. C. ed. de adult. d. l ſi adulterium. § fin. ff. de adult.* ex metu autem illatæ violentiæ homicidium factum, ſæpe omninò excuſari; vt ſi quis ſibi ſtuprum inferentem interficiat; *d l. 1. §. final.* vel furem nocturnum, cui parcere ſine periculo ſuo rerumq́ue ſuarum *gloſ. in l. ſi ex plagis. 53. §. 1. ad verb. vellet. ad leg Aquil. vide in l. 3. de iuſt. & iur.* non potuit; *l. furem 9. hoc tit.* aut latronem; *l. 4. C. eod.* & aggreſſorem *l. 2. C. eod.* aliúmue quemlibet, qui dubiũ vitę periculum intentat: *l. 2. & 3. C. eod. l. vnica. C quand. lic. vnicuique. Iaſon latè poſt alios in l. 3. de iuſtitia & iure.* vim enim vi repellere, etiam iure naturę licet: *d. l. 3. l. 1. §. in beſtijs. ſi quad. paup.* vt & Cicero pro Milone eleganter explicat: cum moderamine tamen inculpatæ tutelæ. *l. 1. C. vnde vi.* Quod † ex 22 qualitate perſonarum, rerum, alijsq́; temporum & locorum circumſtantijs eſt æſtimãdum, & referendum nõ ad facultatem fugæ, ſed defenſionis; *gl. & Dd. præſertim Salic. in d. l. 3. de iuſt. & iur. Bald. & Sal. in l. ſolam. C. de teſt. Bart. conſil. 110. dixi.*

Inſtit.de publ.iudic.§.item lex Cornel.de ſicarijs. probandumque ab eo, qui allegat, l.1.C.eod. duobus ſaltem teſtibus: c.licet.23.de teſtib. Bart.in l.ſed ſi. ad leg.Aquil. Iaſ.in l.3.nu.60.de iuſtitia & iure. vt, verbi gratia, quòd primùm ſit inuaſus. Iaſ.nu.9. & Dd.in l.3. de iuſtitia & iure. Hipp.in d l.1.nu.38. quòd ſi probare nequeat, puta quia ſolum ſe remotis arbitris ab interfecto aggreſſum aſſeueret, videtur tormentis ſubijciendus. Baldus in l. 1.num.31. Cod.de confeſſis. Lanfr.in cap.quoniam.ad verb.confeſſiones.nu.12.de probat. Nam neque abſolui poteſt, cùm fateatur homicidium: nec damnari capitaliter, cùm qualitatem & dolum malum, qui in lege Cornelia ſolus attenditur, l.in lege.hoc tit. neget. Panorm.in cap.auditis. num.32. quem ſequitur Felin.& alij.de præſcriptionib. Iaſ.in l.3. num.13. de iuſtitia & iure. §. Bart.in l.Aurelius. §.idem. de liber.legat. Hippol ſingul.185. Angel.in tract.malef.ad verb.comparent. de eo.qui ſibi & partem negans.vide Bald.& Salic.in l.1.C.de confeſſis.& l.1. C.vnde vi. Lanfr.præalleg loc.cant. Tho.Ferrar.5. Si tamen ex circumſtantijs innocentiæ ſuſpicio extaret, videtur pro arbitrio iudicis poſſe abſolui. Boer.latè,deciſ.164. Nam cùm quædam indicia ſunt pro reo, quædam contrà; in mitiorem abſolutionis partem eſſe declinandum, nec perueniendum ad torturam. idem Boer.deciſ.165.ord. Imper cap.143. Iure tamen Saxonico, etiam qui probat ſe animo defendendi occidiſſe, vno vuergeldio agnatos defuncti placare tenetur. gloſſ. artic.50.lib.1. Si quis ex pugnatoribus mediatorem intercedentem interfecerit; non deſunt, gl. Angel.& Dd.in l.2.C.eodem.Iaſ.in l.1.§ prætor.numer.4. ne quis eum. Hippol.in l.de minore.num.18. de quæſtion. qui & hoc excuſent, & ad defenſionis caſum pertinere arbitrentur: quod mihi periculoſum videtur; niſi ſcilicet quis ita ab interceſſore in defenſione impediatur, vt abſque ſuo periculo illi parcere non potuerit. Hippol.in l.2. in fin.C.eodem.

23 ¶ Caſuale ſeu inuoluntariũ homicidium, aut culpa fit, aut citra culpam. Culpa quamuis lata, in lege Cornelia pro dolo non habetur: quare putator etiamſi non proclamet in deiectione rami, & hominem interficiat, non tenetur hac lege, ſed Aquilia l.in leg.Cornel. 7. hoc tit. ciuiliter, ad ceſſationis operarum & medicationis ſumptum reſarciendum: Exodi 21.19. criminaliter verò ob culpam latam in metallũ damnatur; Paul. lib.5.tit.23. moribus ex lege diuina verò, relegatur: Exodi 21.13. Ioſue 20.3. Num.15 & 35 22. Deut. 19.5. item is qui noctu infantem per ſomnum comprimit: cap.conſuluiſti.12.q.5.Panorm.& Dd. in cap.final. de his qui fil.occid. Clem.1 de homicid. qui canem infeſtantem ſaxo petens, prætereuntem interficit caſu, & non ſponte: Iaſ.in l 1.num. 23.& 24.de legibus.& in l.in actionibus.num.28.de in lit.iurand & in l.2.num.41. ſi quis in ius vocatus. qui petulantem equum, cùm vitium eius ignoraret, cohibere non potuit, quo minus puerum opprimeret: Panorm. in cap.ſignificaſti. & cap.dilecti. de homicid. & ſi qui caſus euenire vſu con-

A ſueuerunt ſimiles. vide Bart.in l.diuus. hoc tit.

24 ¶ In ebrio merito dubites. etſi enim dolus abeſt, l.omne delictum.§.per vinum.de re milit l.vnic. Cod.ſi quis Imper.maled. tamen per culpam adeſt; vnde quia opera datur rei illicitæ, caſus ſubſequens excuſari non videtur: Panor.in c.continebatur. in princ. de homicid. vide latè Tiraq in tract. de pœnis.cauſ.6.per totum. itaque Pittacus duplici pœna ebrium afficiendum putabat, quòd delictum delicto cumulaſſet. Ariſtot.in Polit. Sed ple- B tunque ita ſeruatur, & eſt communis opinio, vt magna ebrietas, quæ mentem aufert, pœnam mitiget; parua non item. l.omne delictum. §.per vinum. vbi Bart.de re mil.cap.inebriauerunt 15.q.1. Salic.in l.1.C.eodem. Bart.in l.reſpiciendum § delinquunt. & in l.aut facta de pœn. Ang.in tract.malef. verb.ſcienter.Hipp in l.1.nu.36.de quæſt. Sane Carolus V. Imperator in ſuis hæreditarijs prouincijs conſtituit, vt ne ebrietas in cædibus, quæ ſæpe à vinolentis committuntur, excuſationem C adferat: & vidi ita obſeruari: quanquam & pœnam leniri ex hac cauſa memini; idque mihi humanius atque æquius videtur. nam vbi homicidium non dolo, ſed lata culpa commiſſum eſt, non debet pœna capitalis decerni, ſed aliqua mitior. ita eſt communis concluſio, quam multis confirmat Hipp.in l.in lege.7.hoc tit.Iaſ.in l.1.de legibus. & in l.in actionibus.de in lit.iur. Boſſ.in pract.crim. tit.de homic.num.67.

25 ¶ De furioſo & infante minus dubitandum D eſt, cùm alterum innocentia conſilij, alterum fati infelicitas excuſet. l.infans.12.hoc tit. l.diuus. de officio præſidis. Sed furor cùm non præſumatur, c.fin.de ſucceſſ.ab inteſt.l.filium.de acquir.hær. probandus erit ex dictis factiſque inſanis, l.quidam. 27.de cond inſt.Dd.in l ſi cùm dotem 23.§.fin autem. §.ſolut matrim. inordinato memoriæ ſtatu, Alex. conſil.54. ad quæſitum in fin.volum.1 & ex inſania præcedente; Alex.præalleg conſ.Rab.& alij in clem. 1.de homicid. adhibitis etiam medicis. Dd.in l 1.de E bon.poſſ.fur.inf &c. nam recordor poſt perpetratum delictum quoſdam furorem ſimulaſſe ad qualemcunque prætextum. vide gloſſ. in d.l.congruit.in fin. Cornel.conſil.22.viſis.num.3.& 4.vol.1. Infantem autem accipimus, ſeptem annis minorem: l.ſi infanti.18.C.de iur.delib.c.1.de deſp.impub. lib.6. hæc enim ætas quicquid videt, ignorat. l.1. Cod.de fal.mon. Puto tamen hoc benigna interpretatione ad eos qui necdùm ſunt doli capaces, & pubertati proximi, poſſe extendi, d. l. F hoc eſt, illos, qui decimum annum nondum egreſſi ſunt. Iaſ.in Auth.ſacramenta puberum.num. 14.cum ſeqq.C.ſi aduerſ.vend. Panorm.cum addit.in c.1.de del.puer. Nec enim aliter puniendi videntur, quàm ſi exiſtant capaces doli; Gand.de pœnis. num.30. qui ſolus in ſupplicijs, maximeque in lege Cornelia, l in lege.7. hoc titul. conſideratur: ac ne tunc etiam quando capaces ſunt, vltimo ſupplicio, quamuis capitaliter deliquerint; ſed mitius, puta exilio aut fuſtigatione, d.l.vnica.C. G de falſ.mon. Hipp.in l.de minore. de quæſt. l.1.§.impubes.vbi Dd.l.excipiuntur.de S.C.Syllan.Bald.in l.

etſi

etſi ſeuerior. C. ex quib. cauſ. infer. irrogat. Dec. in l. ſe rè. de regul. iur. Sax. lib. 2. artic. 65. ſunt coercendi: nam in ſupplicijs nunquam habetur impubes pro doli capace. *Iaſon in d. Auth. ſacramenta. num.*
26 *15. C. ſi aduerſ. vendit.* Neque † verò hoc quis non æquiſſimum fatebitur, qui conſideret etiam pubertibus minoribus ratione ætatis pœnas mitigari. *d. l. ferè. vbi Dec. Dd. in l. auxilium. 38. §. in delictis. de minor. l. ſi adulterium §. fratres. de adult. gl. in l. impunitas. C. de pœnis. Angel. in tract. malef. ad verb. ſcienter. num. 12.* Nam quoties in delicto minor eſt dolus, toties pœna quoque non eſſe debet. *Angel. in tr. ct. malef. verb. ſcienter. num. 12. per l. ſi adulterium. 38. §. t. ff. de adulter.* Sed in minore quamuis pubere non eſt tantus dolus, quantus in maiore. *Bald. in d. l. etſi ſeuerior. text. in l. impuberem. de falſis. Angel. in pract. verb. ſcienter. num. 12.* quare mitius cum minoribus erit agendum. *Gand. præalleg. loc. de pœn. reor. Hip. in pract. §. quoniam. numer. 96. Boer. deciſ. 254.* Idque videmus etiam in ordinationibus Imperij cautum eſſe; *cap. 178.* vbi pœna in minores non ordinaria ſtatuitur, ſed committitur arbitrio iudicis; quæ ad mortem facilè extendi non debet, vt diximus. *l. 1. de fur. baln. l. 1. §. effractores. de effract. l. hodie. de pœnis. Boer. dec. 254. nu. 13. Alex. conſil. 5. in caſu. nu.*
27 *13. volum. 1.* Porrò † vbi nulla omnino culpa poteſt homicidæ imputari, adeò non tenetur lege Cornelia, vt etiam ab Aquilia & ciuili actione ſit liber. *§ 1. Inſtit. de leg. Aquil.* Iure tamen Sax. pro homicidio caſuali, etiam ab impubere doli capace commiſſo, agnatis occiſi vuetigeldium, magiſtratui mulcta ſexaginta ſolidorum minorum (vulgò *Schilling* vocant) debetur. *Sachſ. diff. 64. per art. 65. vol. 2.*

28 ¶ Pœna quoque legis Corneliæ tenentur, qui veneficia in perniciem humanæ ſalutis exercent. Plus enim eſt hominem extinguere veneno, quàm gladio: *l. 1. C. de malef. & math.* quia minus præcaueri & vitiari poteſt. Qui igitur malum venenum necandi hominis cauſa fecerit, vel vendiderit, vel habuerit, plectitur. *l. 3. in princ. hoc titul.* Sed aduertendum eſt, id ſolùm notari in lege, quod hominis necandi cauſa venditur, habeturque. Lex enim Cornelia dolum duntaxat notat: *d. l. in lege. 7. hoc tit.* quare ea quæ non malo animo, ſed malo exemplo, medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo ea quæ acceperit deceſſit, relegari Senatuſc. iuſſa eſt. *d. l. 3. § 1.* Alio autem S. C. effectum eſt, vt pigmentarij, ſi cui temerè cicutam, ſalamandram, aconiton, aut luſtramenti cauſa cantharides dederint, pœna huius legis teneantur: *d. l. 3. §. alio.* item vt qui mala ſacrificia tenuerint, habuerint, hac lege damnentur. *l. ex S. C. 13. hoc tit.* Ex conſtitutionibus etiam amplius intelligi licet, venefici quæſtionem ad omnes magos, aruſpices ſacerdotes vetitorum ſacrificiorum, eiuſcemodique artium doctores ac diſcipulos, quique libris magicis vtuntur, eſſe extenſam. *l. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. C. de malef. Paul. lib. 5. cap. 23.*

29 ¶ Illud magis mirandum, artes mathematicas inter hæc veneficia referri: *l. 2. 3. 7. C. eodem. tit. malef. & math.* cùm liberales ſint, & multos egregios ac præſtantes artifices habeant, atque aſſertores. Sed cùm appareat, conſtitutiones dolum tantùm malum & perniciem humani generis vindicare: *d. l. in lege. 7. hoc tit. l. 4. in fin. C. de malefic.* exiſtimo eas accipiendas de ijs, qui prætextu artis, magiam aut alias diuinationum præſtigias, quæ cauſas non habent Phyſicas, ad exitium hominum iniuriamque exercent. *vide Paul. lib. 5. tit. 21. & 23.* Eadem lex extenditur & ad teſtes, qui necandi hominis cauſa falſum teſtimonium dixerunt, *l. 1. hoc tit. Paul. lib. 5. tit. 23.* ad magiſtratum qui in caput hominis pecuniam accepit. *Paul. d. titul. 23.* ad medicos qui dolo vel imperitia mortis cauſam malè curando præbent, *l. illicitas. §. ſicuti. de offic. præſid. Paulus d. titul. 23.* & alios ſimilia in necem perniciemque humanam perpetrantes.

¶ Vt veneficiorũ olim eadem pœna fuit quæ 30
cædium, ex lege Cornelia: ita nunc poſtquam homicidia gladio puniri cœptum eſt, veneficia quoque eodem ſupplicio vindicantur. *l. capitalium. §. venenarij. de pœnis. l. 5. C. eodem.* Sed & concremari veneficos Conſtantinus *l. 3. hoc titul.* voluit. quo genere ſupplicij Saxon. & aliæ paſſim nationes, in hos animaduertunt; *Sax. lib. 2. artic. 14.* potiſſimùm eos qui ſortilegijs & magicis artibus veneficia exercent. nam qui citra eas artes, potionibus & venenis clàm interficiunt, velut graſſatores puniri ſolent; mares rota, fœminæ aqua. *Girlam. de ſortileg. part. 11. numer. 2. 3. 4. ordin. Imper. cap. 130. Reinhardus differ. pœna. 18. per artic. 14. lib. 2.*

¶ Tertiò agit lex Cornelia de incendiarijs, 31
qui dolo malo incendium excitant. Dico, dolo malo: nam ſi culpa admittatur, ceſſante publico iudicio, ciuiliter in duplum erit agendum. *l. diuus. de extr. crim. vide ſuprà de incend. ruina. naufragio. vbi dixi.* At qui per fraudem incendia faciunt, gladio olim feriebantur. *l. ſi quis. hoc tit. qui ædes. 9. l. fin. ff. de incendio, ruina, naufragio. l. data. C. qui accuſar.* Hodie *vide ſententiam in Vueych. fol. 144. ordin. Imper. cap. 125.* ſecundum pœnam talionis, incendio abſumuntur qui incendia excitarunt *l. capitalium. 28. de pœnis. l. qui ædes. 9. de incendio, ruina, naufragio. ordin. Imper. capite 125. Landt. lib. 2. artic. 13.* quanquam iuris ciuilis interpretes hac in re varie diſtinguant. vtrum incendium factum ſit in ciuitate, an extra: vtrum magnum aut paruum: vtrum homines perierint, an non: vtrum à vili perſona factum, an à digniore. *Bart. in l. 1. in princ. num. 5. de offic. præfect. vigil. Bald. & Salic. in l. data. 11. in princ. C. qui accuſare non poſſunt. Angel. late in tract. malefic. ad verb. incendiario num. 2.*

AD LEGEM POMPEIAM, de parricidijs. Tit. IX.

1 Conſi-

1 *Continuatio: & de atrocitate huius ſceleris.*
2 *In quibus perſonis lege Pompeia parricidium committatur.*
3 *Quando pœna maiorum, quando legis Corneliæ in parricidio locum habeat.*
4 *De ratione huius pœnæ.*
5 *Matrem & auiam parricidium committere.*
6 *An pater occidens filium, lege Pompeia teneatur.*
7 *Conatum hîc puniri pro effectu.*
8 *Non iudicantem ſcelus hoc, teneri, etſi aliàs nemo prodere maleficium cogatur.*
9 *Ad quem vſque gradum lex extendatur.*
10 *Furorem excuſari.*
11 *Perpetuam eſſe excuſationem.*
12 *Quid ſi pendente accuſatione reus decedat.*

1 SEd † præ omnibus ſceleſtiſſima eſt, maximeque nefaria cædes parentum: quo vno maleficio, vt inquit Cicero, *pro Roſc. Amerino*, ſcelera omnia complexa eſſe videtur. Etenim ſi, id quod præclarè à ſapientibus dicitur, vultu ſæpe læditur pietas; quod ſupplicium ſatis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipſum, ſi res poſtularet, iura diuina atque humana cogebant? Portentum atq; monſtrum certiſſimum eſt, eſſe aliquem humana ſpecie & figura, qui tantum immanitate beſtias vicerit, vt propter quos hanc ſuauiſſimam lucem aſpexerit, eos indigniſſimè luce priuarit: cùm etiam feras inter ſeſe, partus atq; educatio, & natura ipſa conciliet.

2 ¶ Lege igitur Pompeia, quam Pompeius ille Magnus Coſ. tulit, de parricidijs cauetur; vt ſi patrem, matrem, auum, auiam, fratrē, ſororem, patruelem, matruelem, patruum, auunculum, amitam, materteram, conſobrinum, cōſobrinam, virum, vxorem, generum, nurum, ſocerum, ſocrum, vitricum, priuignum, priuignam, patronū, patronam occiderit; *vide §. alia. & ibi gloſ. ac Dd. Inſtit. de publ. iudic.* cuiúsue dolo malo id factum erit; vt pœna ea teneatur, quæ eſt legis Corneliæ de ſicarijs: *l. 1. & l. penult. hoc titul.* quamuis qui parentes occiderint, more maiorum culeo, hoc eſt, corio *Auth. ad Herenn.* inſuantur. *Cicero*
3 *pro Roſc. Amer. & ad Heren. lib. 1. cap. 5.* Quod † lege Pompeia confirmatum, aut certè non antiquatum fuiſſe probabile eſt: vt videlicet parricida virgis ſanguineis verberatus, deinde culeo inſuatur cum cane & gallo gallinaceo, & vipera, & ſimia, & in mare profundum culeus iactetur: *§. alia. Inſt. de publ. iudic. l. pen. hoc tit.* quanquam alij eam pœnæ acerbitatem ad Conſtātinum authorem referant, qui certè ad infanticidia idem porrexiſſe videtur. *l. vnica. C. de his qui par. occid. vide Cuiac. ad Paul. lib. 5. tit. 24. & quæ dixi in d. §. alia. Inſtit. de publ. iudic. & C. ad d. l. vnic.* Exceptis autem ijs perſonis, quæ parentum liberorumque *d. l. vnic. d. §. alia. vbi gl. & Dd. Inſtit. de publ. iudic.*

A appellatione continentur, ſi quis alias perſonas ſanguine affinitatéue coniunctas necauerit, pœnam legis Corneliæ de ſicarijs ſuſtinebit. *d. l. pen. d. §. alia.* Atque ita accipiendum eſt quod inquit Marcellus, *in d. l. 1.* parricidas pœna legis Corneliæ teneri.

¶ Hanc pœnam primò violatoribus deorum 4
impoſitam, ac deinde ad ſicarios parentum, quibus ſecundùm Deum proximus honos debetur, eſſe translatam tradit Hoppeius. *in d. §. alia.*
B Sed Cicero *pro Roſc. Amer.* rationem huius ſupplicij copioſiùs exponit; ad quam alluſiſſe Imperatores *in d. l. vnic. & §. alia.* videntur. Quanto, inquit, maiores noſtri ſapientius? qui cum intelligerent, nihil eſſe tam ſanctum, quod non aliquando violaret audacia, ſupplicium in parricidas ſingulare excogitarunt: vt quos natura ipſa retinere in officio non potuiſſet, ij magnitudine pœnæ maleficio ſummouerentur. Inſui voluerunt in culeum viuos, atque ita in flumen deijci.
C O ſingularem ſapientiam, iudices. nónne videntur hunc hominem ex rerum natura ſuſtuliſſe, & eripuiſſe: cui repentè cœlum, ſolem, aquam, terramque ademerunt? vt qui eum necaſſet, vnde ipſe natus eſſet, careret ijs rebus omnibus, ex quibus omnia nata eſſe dicuntur. Noluerunt feris corpus obijcere; ne beſtijs quoque, quæ tantum ſcelus attigiſſent, immanioribus vteremur: (quod tamen Adrianus, vbi mare aut flumen in propinquo non eſt, poſtea conceſſit: *d. l. penul.*)
D non ſic nudos in flumen deijcere; ne cùm delati eſſent in mare, ipſum polluerent, quo cætera quę violata ſunt, expiari putantur. & reliqua quæ ſequuntur.

¶ Si mater quoque, inquit Marcellus, *in d. l. 1.* 5
filium filiámue occiderit, huius legis pœna afficitur; vt & auus qui nepotem interfecit: quod ex verbis, an ſententiâ legis Pompeiæ veniat, incertum eſt: certè Conſtant. cōſtitutione *d. l. vnic.* habetur expreſſum. Hodie tamen, aut gladio feriri, aut in profluentem ſubmergi; aut, vbi deſunt flumina, viuæ etiam apud Saxones defodi:
E quæ verò necdum æditum, ſed in vtero fœtum, viuentem tamen, perimunt, gladio ex lege Cornelia feriri, vt iam ſæpe dictum eſt, *vide §. de e tr. crim. & de ſicar.* ſolent.

¶ Illud probabile eſt, hac lege patres non f... 6
ſe comprehenſos, quorum eſſent in poteſtate liberi: propterea quòd his, iure patriæ poteſtatis, liberos interficere, olim erat permiſſum. *l. ... 11. de lib. & poſth.* Si tamen inauditos interfeciſſent, lege Cornelia de ſicarijs, quod hominem
F occidiſſent, puniri ſolitos apparet. *l. 2. §. de ſicar. l. diuus. 5. hoc tit.* Sed hodie, de parricidio, perinde vt matres tenentur. *d. l. vnica. d. § alia.* Patria enim poteſtas in pietate debet, non in atrocitate conſiſtere: *d. l. 5.* niſi filius aliquam ingratitudinis cauſam in patrem commiſiſſet, ob quam exhæredari poſſit: hoc enim caſu pœnam mitigari volunt: idque generaliter obtinere in
G aſcendentibus, deſcendentibus, & collateralibus etiam; ſcilicet vt mitigetur pœna ei qui ingratum

gratum & enormiter iniurioſum propinquum occiderit, opinatur Bartol. *in l. diuus.5. per illum text. hoc tit. facit l. nec in ea. 22. de adulter.* Quod & ad eum poteſt extendi, qui filium aut propinquum extrema meritum, & ſceleribus capitalibus coopertũ mactat, vt domeſtico potius exemplo quàm publico, & manu parentis potius quàm carnificis pœnas luat. Quo in genere memini patri fuiſſe parcitum, nec vltra relegationem proceſſum.

7 ¶ Præterea inquit Martian. Qui † emerit venenum vt patri daret, quamuis non potuerit dare, hac lege tenetur. *l. 1. in fin.* Conatus enim qui ad aliquem actum peruenit, in tam atrociſſimo delicto, meritò pro delicto perfecto accipitur. *vide Boſſ. in pract. crim. tit. de homicid. num. 13.* Sicut lex diuina, eum qui percuſſit patrem aut matrem, vult moriendo mori, hoc eſt, omnino, & ſine diſtinctione ac miſericordia interfici, non addito, vtrũ percuſſus ſit inde mortuus an non; *Exodi 21.15.* ſicut paulò antè, *verſic. 12.* in ſimplici alterius cæde hoc additur: Qui percuſſerit virum, vt mortuus ſit: & paulò pòſt: *verſ. 18. 19.* Si non fuerit mortuus, &c. Atque hic vera poteſt eſſe Salic. regula, quam antè tradidimus, vt iudex hoc caſu pœnam legis mitigare poſſit, ſed ad eam moderationem cogi non debeat. Certè ex hoc capite memini, mulierem, quæ in gratiam adulteri, marito pharmacum animo occidendi dederat, capitis damnari, quamuis maritus veneno non eſſet extinctus. *idem Boſſ. præallegato loco. num. 13. ord. Imp. cap. 130.* Nam & in coniugibus parricidium committi, Marcellus in dicta l. 1. oſtendit. Ego tamen malim hoc caſu pœnam temperare, ſicuti in lege Cornelia: quoniam verè non eſt parricidium, & ſolummodò pœna legis Corneliæ coercetur. *d. l. 1. in fin. l. pen. hoc tit. l. fin. C. de ſicar.* quanquam & pœnam parricidij, videlicet ſubmerſionem in profluentem, mulieribus quæ maritos veneno interfeciſſent, apud Saxones decretam eſſe ſæpius, notum eſt, quod verum eſt, morte ſubſecuta. nam euentu non conſecuto, videtur pœna mitiganda, vt in lege Cornelia; maximè iure Saxonico, quod nullum delictum, niſi euentu ſubſecuto, capitaliter punire, paulò antè oſtendimus. *Reinh. diff. pen. 6. per 39. cap. Lohenrechs.*

8 ¶ Sed & conſcij criminis, qui tantum ſcelus tacitum habuerunt, tenentur: *l. virum. 6. cum l. ſeq. hoc tit.* quanquam mitius, puta relegatione coerceantur; *l. 2. hoc tit.* niſi in ipſo actu opem præſtiterint. *vide gloſſ. in d. l. virum. hoc tit. & quæ ſ. dixi ad titul. de furtis.* Etſi enim aliàs nemo obligatus eſt ad prodendum maleficium: *Iaſon in l. 1. §. ſi tibi. de cond. ob turp. cauſ.* tamen tam atrox delictum celare, nec indicio proferre foràs, parricidij inſtar eſt, *facit l. lege. 9. ʒ. z:r. 1.* Qui pecuniam etiam ad eiuſmodi ſcelus committendum ſubminiſtrant, puta vt detur latronibus qui patrem aggrediantur, vel vt venena veneficiaque comparentur, hac pœna velut auxiliarij tenentur: *l. ſciente. 7. hoc tit.* quia qui pecuniam ad delictum ſuppeditat, opem eò conferre videtur. *Bart. in d. l. ſciente.*

¶ Sciendum eſt etiam, lege Pompeia de conſobrino comprehenſum eſſe: ſed non eos etiam pariter expreſſis verbis contineri, qui pari prioréue gradu ſunt. Sed & nouercæ & ſponſæ perſonæ omiſſæ ſunt, ſententia tamen legis hos omnes complectitur: *l. 3. hoc tit.* cùm matris loco, nouerca; *§. ſocrum. Inſtit. de nupt.* ſponſa, nurus *l. 4. hoc tit. l. Labeo. 6. de grad. affinit. l. 5. de teſt.* atque ita filiæ *§ affinitatis. Inſtit. de nuptijs. l. quia. 17. § ſoluto matrimonio.* loco habeatur, *gloſ. & Dd. §. alia. 5. Inſtit. de publ. iudic.* Sed cùm hoc tantùm ſit ex interpretatione, non reuera: exiſtimem & in his non ordinariam, ſed legis tantùm Corneliæ pœnam obtinere; vt & in iis qui collaterales occidunt; cùm parentum liberorumq; vice non ſint. 9

10 ¶ Sanè ſi per furorem aliquis parentem occiderit, impunitus erit: quia ſufficit furore ipſo eum puniri. *l. penult. §. final. hoc tit. l. diuus. 14. de offic. præſid.*

11 ¶ Eorum qui parricidij pœna teneri poſſunt, ſemper ſine præſcriptionis metu accuſatio permittitur. *l. fin. hoc tit.*

12 ¶ Parricidij poſtulatus, ſi interim deceſſerit antequam damnetur; ſiquidem ſibi mortẽ conſciuit, ſucceſſorem fiſcum habere debebit, perinde atque damnatus; quia pro confeſſo eſt: *l. 2. & 3. ʒ. de bon. eor. qui ante ſent. mort. ſibi conſc.* ſin manus eum quem voluit, ſi modò teſtamentum fecerit; ſi verò inteſtatus deceſſerit, eos hæredes habebit, qui lege vocantur. *l. parricidij. 8. hoc tit.* Cæterùm ſi quis non occiderit, ſed tantùm impias manus & verbera parentibus intulerit, qua pœna hunc teneri dicemus? Vlpian. ait, pro modo delicti puniendum. *l. 1. de obſeq. à lib. præſtand.* hoc eſt arbitrariè. *l. 3. & 4. C. de patr. poteſt.* Hodie plerunque carcere vel relegatione; quam ſuccedere pœnæ legis huius, vbi ea mitiganda eſt, alibi oſtenditur: *l. 2. l. 5. hoc tit.* vel (quod tamen durius eſt, nec niſi in atrociſſimis ſequendum) etiam illius manus qua percuſſio facta eſt, amputatione, hæc iniuria vindicari ſolet.

AD L. CORNELIAM DE falſis, & de S. C. Libonia- no. Tit. X.

1. *Continuatio.*
2. *Quid ſit falſum, qui falſarij.*
3. *Qui teneantur lege Cornelia, cum multis ſequentibus.*
4. *Conijcere quid: & explicata l. 1.*
5. *Aduocatio quid.*
6. *De S. C. Liboniano.*
7. *An in inſtrumentis falſum committatur.*
8. *Quomodo nomen mutans, vel ſe nobilem aſſerens puniatur.*

9 Quomo-

9 *Quomodo qui falſis menſuris vtitur.*
10 *Criminaliter & ciuiliter de falſo agi.*
11 *Accuſatio partus ſuppoſiti cuiuſmodi.*
12 *De pœna falſi.*

1 Atque † his quidem modis vendicantur
atroces publicæque iniuriæ, quæ perſonis
inferuntur: iam videamus, quemadmo-
dum ex iniurijs quæ circa res fiunt, iudicia pu-
blica conſtituantur: ac in primis de lege Corne-
lia, quam etiam teſtamentariam vocant, *§ item*
B *lex. Inſtit. de publ. iudic.* quæ falſi, vel quaſi falſi *l. 1.*
§. fin. hoc tit. crimen perſequitur.

2 ¶ Falſum definiunt eſſe immutationem verita-
tis *Azo in Rubr. C. eod. tex. in nouell. conſt. 72 de in-*
ſtrum. caut. in princ. doloſam. *l. nec exemplum. 20.*
C. eodem. Bart. in d. l. quid ſit falſum. 23. hoc tit. Non
enim quicquid verum non eſt, falſum eſt, vt a-
pud dialecticos: ſed id putetur, quod animo
corrumpendæ veritatis in alterius fraudem do-
C lo malo fit. *d. l. nec exemplum.* factum enim fal-
ſitatis, non dictum lex coercet. *d. l. quid ſit falſum.*
Sed quia & hæc definitio ad quemuis dolum
extendi poteſt; *Bartol. in d. l. quid ſit.* ideo ne la-
quei ſtruantur ad faciendam iniuriam, ſtatua-
mus neminem incidere in crimē falſi, niſi quem
lex Cornelia & S.C. Libonianum, quod in ſup-
plementum legis Corneliæ latum eſt, aliæque
conſtitutiones ac reſponſa I.C. quæ eam legem
interpretantur, diſcretè notant. Lex autem Cor-
D nelia à L. Cornelio Sylla dictatore lata eſt. *l. 2. §.*
deinde Cornelius Sylla. de orig. iur. Cic. in Verr. 3. Sue-
tonius in Auguſt.

3 ¶ Pœna ergo legis Corneliæ, authore Mar-
tiano, *l. 1. hoc tit.* irrogatur ei, qui falſas teſtatio-
nes faciendas, teſtimoniáue falſa coniecerit, hoc
eſt, apud iudicem expoſuerit, iudicioque ob-
truſerit, (conijcere enim eſt, rem breuiter iudici
exponere: *Aſcon. 3. in Verrem. Cic. lib. 2. ad Heren-*
4 *nium. Gellius lib. 7. cap. 5. & lib. 5. cap. 10.*) qui † fal-
E ſa teſtimonia dixerit, dolo tamen malo. *l. eos. 27.*
hoc tit. l. qui falſo. 16. de teſt. vt in exemplo Modeſt.
d. l. eos. cùm inter ſe plures teſtimonia præbent,
& alius alium mutuis operis falſorum teſtimo-
5 niorum iuuat. *l. lege. 9. hoc tit.* Item † qui ob ad-
uocationem teſtimoniáue (aduocationem em̄
hìc pro eo cœtu hominum accipimus, qui ad di-
cendum in iudicio teſtimonium, & vt cauſæ ad-
ſit dictis opitulaturus, aduocatur) inſtruēda, hoc
eſt, ſubornāda, erudiendaque quid quomodo di-
F cere debeant, pecuniam acceperit, pactúsue fue-
rit, ſocietatem coierit, ad obligationem innocen-
tum, ex S.C. LibonIano, quod temporibus Ha-
driani, L. Nonio & M. Annio Libone Coſs. fa-
6 ctum autumant, coercetur. *l. falſi. 20. hoc tit.* Sed †
etſi quis ob renunciandum remittendúmue te-
ſtimonium, dicendum vel non dicendum, pecu-
niam acceperit, pœna huius legis Corneliæ affi-
citur: & qui iudicē corruperit, corrumpendúm-
ue curârit; quanquam is remiſſus puniri ſolet. *l.*
G *qui duobus. 21. in fin. hoc tit. vide omnino diſtinctio-*
nem Bart. in l. ſi quis vxori. §. ſi fugitiuum. num. 2. de

A *furt.* Quin & iudex qui conſtitutiones Principis
ſcienter neglexit, hac lege tenetur. *d. l. 1.* Adde
autem ſcienter; nam dolum malum lex Corne-
lia taxat: *d. l. 1. in princ. in verb. dolo malo. l. impube-*
rem. 22. in princ. hoc tit. quare qui per imperitiam
perperam iudicat, mitius coercetur. *l. … § de var.*
cognit. Qui in rationibus, tabulis, cerisue, vel
alia qua re, etiam ſine conſignatione (nam de
hac non dubitatur, cùm lege Cornelia ea ſit com-
prehenſa, *l. lege. 9. l. Paulus. 16. hoc tit.*) ſcriptura
B intellexerint, item ſicut verè erat perſcripta, amo-
uerint, mutarint, corruperint, &c. perinde ex his
cauſis, atq; falſarij, ex interpretatione legis Cor-
neliæ puniuntur. Sic & D. Seuerus lege Corne-
lia de falſis damnauit præfectum Aegypti, quòd
inſtrumentis ſuis, cùm præeſſet prouinciæ, fal-
ſum feciſſet. *d. l. 1. verſ. ſic &.*

¶ Sed an ſimpliciter, qui inſtrumentum ſur- 7
ripit aut amouet, teneatur quaſi falſarius, quæ-
ſtionis eſt. Sanè, cùm qui vel in aliqua parte im-
C mutat veritatem inſtrumenti, teneatur, multo
magis qui totum inſtrumentum aufert, ita vt
nihil de re conſtare poſſit, plectendum eſſe, con-
ſentaneum eſt. Et hoc quidem in teſtamentis,
l. 2. hoc tit. l. eum. 14. C. eodem. (quo nomine etiam
codicillos complectimur, *Paul lib. 4. tit. 7. vide ſ.*
de tabul. exhib.) de quibus lex Cornelia teſtamen-
taria loquitur, *l. 3. § ſi quis. de tabul. exhib. l. 1. vbi*
gloſ. de publ. iudic. dubium non habet: in reliquis
negat Paulus, *l. Paulus. 16. hoc tit.* inſtrumento-
D rum ſurreptorū crimen publici eſſe iudicij; quia
lex quæ ſola iudicium facit publicum, *l. 1. ſ. de pu-*
blicis iudicijs. de his nihil expreſſit: extra ordinem
tamen pœna falſi plectuntur: *d. l. Paulus. in fine.*
quòd non modò falſi ſignatione, *d. l. Paulus. §. 1.*
l. damus. 23. l. ſi quis. 21. C. eod. tit. alieni chirogra-
phi imitatione, *d. l. quid ſit. 23. hoc tit.* ſcripti imi-
tatione, reſignatione, falſum committatur; *l. ſi à*
debitore. 28. hoc tit. ſed etiam cum celatur, ſubij-
citur, ſurripitur inſtrumentum, eo animo vt ve-
E rum non appareat. *d. l. 16. hoc tit.* Ex cauſa enim
finali & propoſito, maleficia ſunt diſtinguen-
da. *l. qui iniuriæ. 35. de furtis.* Itaque qui tabulas
alienas ſurripit lucri ſui cauſa, potius in furtum
quàm in falſi crimen incidit. *l. qui tabulas. 27. l.*
quidam. 32. l. Sempronia. 72. l. fullo. 82. § fin. de fur-
tis. Furtum autem non ad publica iudicia, ſed
priuata pertinet. At cùm non lucrandi, verum
occultandæ veritatis animo tabulę ſurripiuntur
hic quando definitio furti non congruit, quæ eſt
F contrectatio animo lucrandi facta: *l. 1. de furtis.*
certè nec definitum conuenire poteſt. quare in
tali ſpecie falſum etiam in priuatis tabulis com-
mitti verius eſt; *Bartol. in d. l. Paulus. per illum tex.*
in fin. gloſſ. in l. ſi quis affirmauerit. de dolo malo. &
in l. eum qui 14. vbi Bald. Cyn. Salic. C. de fal. Salic.
in l. ſi de poſſeſſione. C. de probationib. Angel. & Imol.
in l. de publicis iudicijs. Iaſ. in §. pœnales. num 33. Inſt.
de actionib. Boer. deciſ. 272. maximè cùm ex con-
ſtit. in quauis hodie ſcriptura, tam publica quam
G priuata, falſum fieri poſſit. *l. penult. vbi Bald. l. ſi*
quis. 21. verb. publicis priuatisue. C. eod. Sed & qui
viui

viui teſtamentum aperit. *d.l.1. §.is qui aperuerit.* A *hoc tit. l.ſi quis.38. §.qui viui. ff.de pœnis.* aut prodit aduerſario, reſignatue depoſita apud ſe inſtrumenta, in hoc crimen ſe induit. *d.l.1.§.is qui.l. ſi quis. §. inſtrumenta.* S.C.etiam Libonianum ſtatuit lege Cornelia teneri, qui ſibi legatum fideicommiſſúmue aſcribunt, tam in teſtamentis militum, quam paganorum. *d.l.1.§.ad teſtamenta.l.4.5.11.12.15.17.18.22.§.1.hoc tit.* Qui teſtamentum amouerit, celauerit, rapuerit, deleuerit, interleuerit, ſubiecerit, reſignauerit, recitauerit, B mutauerit dolo malo, cuiúſue dolo malo id factum erit, legis Corneliæ pœna damnatur: *d.l.2. l.ſi quis.26. hoc tit.* item qui nummos aureos radunt, tingunt, *l.quicunque.8.hoc tit.* ſiue aurum vitij quid addunt; *l.lege.9. hoc tit.* qui adulterinos argenteos conflant, *d.l.lege.9.* niſi ante perfectionem pœnitentia ducti intermittant. *l.qui falſum 19.hoc tit.* Sed & ille ſimili pœna afficitur, qui cùm prohibere tale quid poſſet, non prohibuit. *d.l.lege.* Eadem lege Cornelia exprimitur, C ne quis nummos ſtanneos, plumbeóſue emere, vendere dolo malo velit. *d.l.lege.*

8 ¶ Falſi nominis vel cognominis aſſeueratio pœna falſi coercetur *l.falſi.13.hoc tit.* dum tamen dolo malo fiat. *l.vnic. Cod.de mut.nom.* Hinc tradunt; qui ſe nobilem, aut militem profitetur dolo malo, (hoc eſt iuxta analogiam & rationem criminis falſi, ad decipiendum, fraudandũ, concutiendum alterum, *Paulus lib.5.tit.15.*) in eandem legem incidere, pœna tamen mitigata: D *l. eos qui.27. §.fin. hoc tit. Bart.in l.reddatur. 1.notab. cum apoſtil.ibi marginal. C.de prof. & med.lib.10. & in l.1.C.de dig.lib.12. Bald.in l.data. C.qui accuſ.non poſſunt. Iaſ.in l.Barbarius.nu.20.de offic.prat. Guid. Pap.deciſ.89. cum ad. Chaſſ.in conſuet.Burg. tit.des enſ.de plur.lic.§.4.nu*[illegible]*.10.* quam arbitrariam eſſe hoc caſu I.C. *d.l.eos qui. in verb.pro admiſſi qualitate.* oſtendit. Huc referantur, qui falſum partum ſupponunt: *l.qui falſum.19.§.1. hoc tit.* (id quod tàm mulieri, quàm obſtetrici capitale eſt: E *l.2.de Carb.edict.Paul.lib.2.tit.24.*) qui duobus in ſolidum eandem rem diuerſis contractibus vendit, quanquam leuius puniatur: *l.qui duobus.21 h.tit.* qui nomine magiſtratus falſas literas proponit, aut reddit: *l.qui nomine.25. hoc tit.* (vt facere hodie validi mendicantes, & prætextu falſarum literarum emungere pecunias ſolent: *vide de his l. vnic.C.de mendic.val.lib.11. & ſententiam in Vueych. in qua tanquam falſarij fuſtigatione, & vt fures laqueo plectuntur.*) F qui falſo teſtimonio, inſtrumento, ſciens in iudicio vtitur; cui pœna tamen lenitur, ſi ex eo non obtinuit. *l.antepenult.hoc tit.l. penul. C.de probat.* qui falſum teſtimonium dicit; *Paul.lib.5.tit.15.* edicta propoſita dolo malo corrumpit; *l.pen. hoc tit.* præſidi falſa interpellatione obrepit; *l.ſi quis.29.hoc tit.* qui tutor cũ eſſet, eo diſſimulato, vectigalia publica cõducit: *l.vnica. C.ne tut.vel cur.vectig.* qui ſignũ adulterinum dolo malo ſculpſit, fecit; *l.lege.30.hoc tit.* menſuras vini vel frumenti publice probatas corrupit, G vel ijs fraudem fecit. *l.pen.hoc tit.*

A ¶ Sed iure Sax. inter hos diſtinctio eſt, quod 9 ad pœnam attinet. Nam qui corrumpit menſuram, cum fuſtigatione; *gloſ.Landr.lib.1.artic.13. D.Reinh.differ.pœn.22.* qui ea vtitur tantùm, ſine fuſtigatione relegatur. *Chil.in pract.tit.de pœn.tex. in l.antepenul.de extr.crim.* Si quis falſis etiam reſcriptis *l.4.C.eodem.Paul.lib.1.tit.12.* aut conſtitutionibus nullo authore habito vtitur, lege Cornelia aqua & igni interdicitur. *l.fin. hoc titul. l.4. C.eod.titul.*

B ¶ Porrò de crimine falſi tàm ciuiliter actione 10 in factum *l.qui nomine.25.vbi gl.hoc tit.gl.ad verb. ciuiliter. in l.vnica. C.quand.ciuil.act.* ad id quod intereſt, ad duplum, *l.hodie.32.in fin.hoc tit.* vel ad retractandum falſum; *l.penult. C.de tranſact. l.diuus.de re iudic.toto tit. C.ſi ex falſ.allegat.* quàm criminaliter ad vindictam agi poteſt. *l.penult.C.eod.* quanquam & excipiendo, querela falſi moueri poteſt. *l.2.vbi gloſ.ad verb.paratus.C.de fide inſtrumenti. per not. in l.ſi ex falſis. C.de tranſact.* Sed de C publico falſi iudicio hîc tantũ tractatur, de quo eſt videndum.

¶ Legis igitur Corneliæ accuſatio de falſo publica eſt: 11 *l.1. de publ.iudic.* excepto quòd de partu ſuppoſito ſoli accuſant parentes. *l.lege.30. hoc tit.* in qua accuſatione & illud putatur (nam non deſunt qui diſſentiant, *Cuiac.obſer.lib.4.cap.14.*) ſingulare, quòd nulla temporis præſcriptione tollatur; *d.l.qui falſum.19.§.1.h.t.* ne videlicet ſpurijs & adulterinis liberis familiæ vllo tempore D polluantur: cùm aliàs falſi querela viginti tantùm annis duret. *l.querela.12.C.eod.* In hoc autem iudicio acerrima fit indagatio, vt & à reo probatio quandoque exigatur: *l.pen.C.eod.* quod tamẽ nuſquam vidi ſeruari, niſi quòd iuramentũ purgationis, oneratis ſuſpicione reis, neque tamen conuictis, imponi ſoleat. *toto tit.ext.de purg.can.*

¶ Pœna autem falſi vel quaſi falſi, id eſt, eius 12 delicti quod ex S.C.aut interpretatione prudentum pro falſo habetur, eſt deportatio, & omniũ E bonorum publicatio, in liberis: in ſeruis, vltimum ſupplicium. *l.1.§.fin. l.fin. hoc tit. §.item lex Cornelia de falſis.Inſtit.de publ.iud. Paul.lib.4.tit 7. & lib.5.tit 25.* nam deportatio ſucceſſit in locum pœnæ, qua aqua & igni olim interdicebatur. *d.l.fin.* Hodie apud Sax.pro deportatione vſitata eſt etiam hoc in delicto fuſtigatio. *gloſ.Landr.lib.1. artic.13 Reinhar.differ.pœn.22.Chil.præall.loc.* Sed hæc pœna pro qualitate delicti, aut interdum vſque ad ſupplicium; *d.l.vbi.in fin.C.eod.Dam.19.* F aut remittitur vſque ad manus amputationem, *Nouell.42.& 17.tit.de prohib.feud.alien.per Feder.* vel relegationem, etiam temporalem; *l.qui duobus.21.l.falſis.13.§.1 l.antep. cum ſimil.h.tit.* quandoque vel in totum aufertur, vt impuberibus; *l.impuberem.22. hoc tit.* interdum aliter variatur, vt cùm falſo teſti eadem pœna lege talionis imponitur, quæ ſi verum fuiſſet teſtimonium, reum manſura fuiſſet: *Iaſon in l.penul.in fin. C.ſi con.tut. Denter.19.* facilè vt appareat, non vſquequaque G certam in hoc iudicio præſcribi poſſe pœnam; cùm ea ad qualitatẽ factorum, quæ varia in hoc genere.

genere ſunt, & alia alijs grauiora, referri aptè & A æquabiliter debeat. *l. qui duobus. 21. cum ſimilibus. hoc tit.* Nam iudicia etiam publica poſterioribus temporibus, & tranſlato iam imperio, mutatiſque veterum iudiciorum ſolennibus, cœperunt eſſe extraordinaria; nō tantùm quo ad ordinem, proceſſus, *l. ordo 8. ff. de publ. iudic. §. vltim. Inſt. de interdict.* verùm etiam quo ad definitionem pœnæ: idque tutius eſt ac rectius; cùm circumſtantiæ delictorum etiam publicorum varient, non ad vnum animaduerſionis genus religionem iu- B dicantis alligant. lex enim abſque perſonarum & rerum complexu, arithmetica proportione pœnam delicto commenſurat. Cæterùm iudex qui perſonis eam applicat, & pro qualitate perſonarum, ac factorum circumſtantia diſtribuere rectè debet, vt ad analogiam geometricam omnia expendat atque exequatur opus eſt. *vide ff. de iuſtit. & iur. num. 11.* Nam exempli cauſa: cùm à nobilioribus & dignioribus maximè debeat abeſſe falſitas, ſicut eſt à dignitate alieniſſima: id- C circò putant hoc nomine præſtantiores grauius eſſe plectendos. *l. presbyteri. C. de epiſcopis & clericis. l. ſi quis decurio. C. de quæſt. Alber. l. quædam. de pœnis. Afflict. deciſ. 404. Tiraq. cum multis in tract. de pœn. cauſ. 31. nu. 23.* Sed hæc pœna qualiſcunq; ſit, hæredem non tenet. Quare ſi falſi reus ante ſententiam deceſſerit, ceſſante lege Cornelia, q͛d ſcelere quæſitum eſt, hæredibus auſertur. *l. cùm falſi. 12. hoc tit.* turpia enim lucra etiam ſucceſſoribus extorquenda eſſe, conſtitutum eſt. *l. 5. de* D *calumnia. l. Lucius. 9. de iur. fiſc.*

AD LEGEM IVLIAM repetundarum. Tit. XI. C. 9. 27.

1 *Lex Iulia à quo lata, & de quibus pecunijs loquatur.*
2 *De corruptione magiſtratus.*
3 *De muneribus.*
4 *De contractibus.*
5 *De ciuili actione legis Iuliæ.*
6 *De criminali.*

1 LEx † Iulia, quæ à Cæſare Iulio authore ſic dicta eſt, repetundarum ſcilicet pecuniarum, vel de pecunijs repetundis, pertinet ad eas pecunias, quas quis in magiſtratu, poteſtate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere, miniſteriòue *vide Cuiac. lib. obſer. 7. cap. 9.* publico cepit; vel cùm ex cohorte cuius eorum eſt. *l. 1. hoc tit. Paul. lib. 5. tit. 28.* Quod hanc 2 habet diſtinctionem. Vetat † lex Iulia, ne quis in magiſtratu, aut comitatu eius conſtitutus, vllam omnino pecuniam accipiat, *l. lex Iulia 7. verſ. apparet. hoc tit.* quo minus quid ex officio faciat. *l. 4. hoc tit.* aut vt quod gratis facere oportebat, data pecunia faciat, puta ob iudicandum vel nō iudicandum, *l. 3. hoc tit.* denunciandum teſtimo- A nium vel non denunciandum, *l. eadem. 6. hoc tit.* legendum militem, iudicem, *l. 6. 7. hoc tit.* dimittendum captiuum, *d. l. 7.* honorem alicui vel magiſtratum decernēdum, *l. fin. C. eodem. &c.* Extra † 3 has autem cauſas cauetur lege Iulia, vt ab omni etiam ſorde magiſtratus abſtineant; ne plus doni muneriſue in anno accipiant, quàm quod ſit aureorum centum. *l. 6. hoc tit.* Hinc excipit lex quoſdam, à quibus in infinitum capere licet: *d. l. 7. verſ. apparet.* extra tamen officij rationem, vt B ſuprà dictum eſt. nam vt præter officium aliquid fiat vel non fiat, in eam rem nullo modo a quopiam accipere fas eſt. Accipere autem licet ab vxore *l. 1. hoc tit. Cuiac. obſer. lib. 6. cap. 18.* dignitatis cauſa iuuandæ: licet aliàs inter coniuges donationes ſint prohibitæ. *ſuprà. de donat. inter virum.* item à ſobrinis, propioréue gradu iunctis. *l. 1. in fine. hoc tit.* quod contra hanc legem datum eſt, non poteſt vſucapi. *l. penult. hoc tit.* Sed † & ea- 4 dem lex venditiones omnes & locationes, eius C rei cauſa pluris minoriſue factas, irritas facit. *d. l. penult.*

¶ Duplex autem oritur ex lege Iulia actio; 5 altera ciuilis, altera criminalis: ciuilis datur in quadruplum eius quod illicitè datum eſt, *l. 1. & l. fin. C. eodem.* quod quadruplum fiſco applicari vult Azo; *in Rubr. C. eod.* tam aduerſus magiſtratus, quàm eorum comites; *l. in comites. 5. hoc tit.* item eos qui ob adipiſcendam dignitatem pecuniam præſidi dederunt. *l. fin. C. eod.* ac quod ma- D gis mirandum eſt, ab hęredibus quoque pœnam exigi placuit, *l. 2. C. eodem.* quia in his principalis quæſtio illatæ pecuniæ mouetur. *l. fin. ff. ad l. Iul. pecul.* Pecuniariæ autem actiones, quamuis ex delicto naſcantur, non rarò ad hæredem tranſeunt: *l. 5. de calum. l. in condictione. 9. de condict. fur. l. Lucius. 9. de iur. fiſc. l. cùm falſi. 12. ff. tit. 1.* quare & eos in quos pecuniam repetendam magiſtratus tranſtuliſſent, conuenire potuiſſe Cicero *pro C. Rab. Poſthumo* oſtendit.

E ¶ Criminalis actio ex lege Iulia públicum iu- 6 dicium conſtituit, de quo in hoc titulo agitur. In hoc damnati extra ordinem puniri ſolent, & plerunque vel exilio, vel durius, prout admiſerint. Quid enim ſi ob hominem necandum pecuniam acceperint, vel licet non acceperint, calore tamen iracundiæ aut odio inducti interfecerint innocentem, quem punire non debuerunt? capite vtique plecti debent, vel certè in inſulam deportari, vt pleriſque puniti ſunt. *d. l. 7. §.* F *fin.* Hac lege damnatus teſtimonium publicè dicere, aut iudex eſſe: poſtulareue prohibetur. *l. 6. in princ. hoc tit.*

AD LEGEM IVLIAM de annona. Tit. XII.

1 *Qui hac lege teneantur.*
2 *Pœna.*
G 3 *Qui accuſare poſſint.*
4 *Reſcripta huc pertinentia.*

Lege

1 LEge † Iulia de annona, pœna ſtatuitur aduerſus eum qui contra annonam fecerit, ſocietatémne coierit, quo annona carior fiat. Eadem lege continetur, ne quis nauem nautámue retineat, aut dolo malo faciat quo magis detineantur: & pœna viginti aureorum ſtatuitur. *l. 2. hoc. tit.*

2 ¶ Sed ſuperiores qui annonam flagellant, extra ordinem puniri ſolent. *l. annona. ff. de extra. crim. l. ſoles. §. liberalia. de ſeruis.*

3 ¶ Hæc accuſatio non modò publica eſt, ſed B etiam ſeruis & mulieribus conceditur: *l. 1. l. fin. §. fin. h. t.* nã nihil æquè Reipublicæ intereſt, quàm fraudes in annonæ ratione factas detegi.

4 ¶ Huc pertinet, quod reſcriptum eſt à diuis fratribus, minimè æquum eſſe decuriones ciuibus ſuis frumentum vilius quàm annona exigit, vendere: item, ius non eſſe ordini cuiuſq; ciuitatis, precium grani quod inuehitur, ſtatuere: *l. fin. hoc t.* quodq; ſub pœna deportationis, cuiuſuis generis monopolia, Principum conſtitutio- C nibus ſint interdicta. *l. vnic. C. de monopol.*

AD LEGEM IVLIAM peculatus, & de ſacrilegis, & de reſiduis. Tit. XIII.

1 *Peculatus quid, & vnde dictus.*
2 *Summa huius legis.*
3 *Pecuniæ nomine quid veniat.*
4 *De pecunia ſacra ſubtracta, & pœna ſacrilegorum.*
5 *De publica: & an omnium ciuitatum pecunia publica ſit.*
6 *Qui præterea hac lege teneantur.*
7 *De accuſatione & pœna ex hac lege.*
8 *De lege Iulia, de reſiduis.*
9 *An hæc iudicia tranſeant in hæredes.*

1 FVrtum † publicæ pecuniæ, peculatus dicitur, *l. ſacrilegij. 9. §. 1. hoc t.* à pecore: quòd ab eo initium eius fraudis eſſe cœpit, authore Feſto.

2 ¶ Lege Iulia peculatus cauetur, ne quis ex pecunia ſacra, religioſa, publicaue auferat, néue intercipiat, vel in rem ſuam vertat, neu faciat quo quis auferat, intercipiat, in rem ſuam ver- F tat: niſi cui vtiq; lege licebit: néue quis in aurũ, argentum, æs publicum quid indat, néue immiſceat: néue quo quid indatur, immiſceatur, faciat ſciens, dolo malo, quo id peius fiat. *l. 1. hoc t. Paul. lib. 5. tit. 27.*

3 ¶ Pecuniæ nomen hîc largè pro omnibus rebus accipitur: *l. 2. C. de conſt. pec. l. pecuniæ. 178. de verb. ſignif.* quare etſi alia res ſurripiatur, peculatus committitur. *l. 4. §. fin.*

4 ¶ Sacram accipe, Deo conſecratam aut dona- G tam: *l. 4. in prin. hoc t.* nam res priuatæ in ædem A ſacram depoſitæ & ſurreptæ, furti actione, non publico iudicio repetuntur. *l. 5. hoc tit.* Religioſa eſt, quæ ex loco religioſo, puta ornamentis ſepulchrorum auferetur: quarum rerum furtum etiam priuata actione de ſepulchro violato coercetur. *tot. tit. ff. de ſepul. viol.* Sacrilegij, præſertim nocturni, *Paul. lib. 5. tit. 19.* pœna etſi capitalis eſt, *l. ſacrilegi. 9. hoc tit.* tamen plerunq; extra ordinẽ, pro qualitate perſonarum & rerum, vel clementius, vel ſeuerius ſtatuitur. *l. 4. l. ſacrilegij. 6. l. ſacri-* B *legi. 9. §. 1. l. hac lege. 10. hoc tit.* Hodie ſacrilegi exẽplo furum, in furcas ſuſpenduntur: quod & olim vſitatum fuiſſe indicat Vlp. *in d. l. 9.* Iure Sax. etiã rota, velut graſſatores, concutiuntur. *Lands. lib. 2. art. 23. Fachſ. diff. 60.*

5 ¶ Publica pecunia dicitur, quæ ad rempubl. Roman. vel ad Cæſarem pertinet. *d. l. 6. §. fin.* Dico, Romanam. nam qui alij ciuitati eripit, furtum quidem facit, *l. ob pecuniam. 83. de furt.* non tamen ex l. Iulia peculatus tenetur: ciuitates e- C nim loco priuatorum ſunt. *l. eum qui. 16. de verb. ſignif.* ſed ad harum quoq; res conſtitutionibus Principum, crimen peculatus eſt poſtea extenſum. *l. 4. §. fin. hoc t.*

6 ¶ Qui tabulam æream legis, formámue agrorum, aut quid aliud continentem refixerit, vel quid inde immutauerit, lege publica peculatus tenetur: vt & is quidquid in tabulis publicis deleuerit, vel induxerit, *l. qui tabulam. 8. hoc tit.* vel minorem iuſto pecuniam retulerit. *l. hac lege. 10.* D *hoc tit.* qui perforauerit muros, vel inde aliquid abſtulerit. *l. qui perforauerit. 11. hoc tit.* Sed & Senatus iuſſit lege peculatus in eos agi, qui iniuſſu eius qui rei præerat, tabularum publicarum inſpiciendarum poteſtatem fecerit. *l. ſacrilegi. 9. §. fin. hoc t.* Is etiam qui prædam ab hoſtibus captã ſurripuit, lege peculatus damnatur in quadruplum. *l. pen. hoc t.*

7 ¶ Huius criminis accuſatio quinquennio durat. *l. peculatus. 7. hoc tit.* eius pœna aquæ & ignis E interdictionem, in cuius locum ſucceſſit hodie deportatio, *vide ff. ad l. Iul. de vi public. & ad l. Corn. de falſ.* continet. *l. 3. hoc tit.* Iuſtinian. verò magiſtratus & iudices ex hac l. capite voluit puniri: reliquos, & eorũ adminiſtros, deportatione. *§. penultim. Inſtit. de publ. indic. l. vnic. C. de crimin. pecul.*

8 ¶ Quia verò hac peculatus lege non tenentur, quorum periculo & fidei res publicæ ſacræúe committuntur: *d. l. 9. §. Labeo. Bartol. l. 4. hoc tit. Fab. §. item lex Iul. de pec. nu. 3. Inſtit. de pub. ind. & ibid. Ang. Azo in Sum. C. eod.* ideo ad compeſcenda magiſtratuum & æditpuorum furta, alia lex Iulia de reſiduis lata eſt, qua lege tenetur qui publicam pecuniam delegatam in vſum aliquem, retinuit, neque in eum vſum conſumpſit. *l. 2. l. 4. §. ſed & qui. l. 9. §. fin. hoc tit.* item apud quem ex locatione, emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam acceperit, aliáue qua ex cauſa, pecunia publica reſedit; *d. l. 4. §. lege.* ſed & qui fiſco debet ex officio antè geſto, poſt annum reſiduam eam eſſe pecuniam, l. Iulia iuſſit.

lia iuſſit. *l. ſacrilegi. 9. in fin. hoc t.* Hac porrò lege A
damnatus, amplius tertia parte quàm debet, hoc
eſt, in triplum damnatur: *d. l. 4. § ſed & qui.* non-
nunquã etiam in duplum. *l. excellentia. C. de erog.
milit. anno. lib. 12.*

9 ¶ Publica iudicia peculatus, & de reſiduis, &
repetundarum, ſimiliter aduerſus hæredes exer-
centur, quatenus pecuniam reſpiciunt: quia de
ablata pecunia agitur. *l. fin. hoc t.* Ex his autem
omnibus intelligi poteſt, etiam eos qui ſunt in
officio atque adminiſtratione, furtum facere, & D
hoc nomine furti actione, alijsq́; ſimilibus te-
neri: *l ſi is. 7. l. ſi ſeruum. 16. C. de furt. l. 1. §. fin. l. 2. de
tut. & rat. diſtr.* nec prætextu officij, quaſi domi-
ni ſint, *vide tamen l. tres tut & ibi Bart. poſt gl. de ad-
miniſt. tut.* aut domeſticum furtum *l. reſpiciendũ.
11. §. furta. de pœn.* fecerint, excuſari: etiãſi ex hac
cauſa pœnam mitigari pleriq; velint: *Iaſ. in l eius
qui. §. quæ actiones. ſi cert. peta. c. ſi verò. vbi Pan. de
ſent. excom. vide Tiraq. latè de pœn. cauſ. 58. Chaſſ. in
conſuet. Burgun. tit. des iuſtices. §. 5. num. 6.* quan- C
do & hîc non grauiore pœna peculatus, ſed le-
uiore de reſiduis teneatur: niſi admixtum fal-
ſum, furtum, aut aliæ circumſtantiæ pœnam ex-
aſperent. *d. l. excellentia. C. de erogat. milit. anno. lib.
12. §. coges. in Auth. de man. prin. Ioan. de Ardizo. in
4. parte feudor. cap. 151. Lud. Rom. ſing. 379. Capoll.
in Auth. ſed nouo iure. num. 15. C. de ſer. fugitiuis.*
Nam lex de reliquatoribus tantùm videtur ac-
cipienda, qui vel abſq; furto falſóue reliqua de-
bere poſſunt. Quòd ſi furtum magiſtratuum co- D
arguatur, de peculatu tenentur, & pœnæ capita-
li obligantur. *§. penult. Inſt. de pub. ind. l. vnic. C. de
crim. pecul.*

DE LEGE IVLIA ambitus. Tit. XIIII.
C. 9. 26.

1 *Ambitus quid, & vnde dictus.*
2 *Quis tulerit legem de ambitu.*
3 *Quis hac lege teneatur.*
4 *De pœna legis.*
5 *De vſu legis, & S. C. ac lege Iulia iudiciaria,
& conſtitutionibus huc pertinentibus.*

1 AMbitus † ab ambitione differt: nam prior
eſt criminis appellatio, poſterior cupidi- F
tatis. vtrumque ab eo dictum apparet,
quòd candidati honorem adſpirantés, cir-
cumire tribus & ambire, prehenſareque ſingu-
2 los ex populo ſolent. Legem † autem de ambi-
tu aut latam eſſe ab Auguſto, aut interpolatam
renouatamque, ex hiſtorijs diſcimus. *Sueton. in
Dione, & alijs. vide Paul. lib. 5. titul. 30.* Sanè ante
eius tempora viguiſſe legem de ambitu, oratio
Cic. pro Murena, & actiones Catonis, quas Plu-
tarchus in vita eius enarrat, oſtendunt. Quine- G
tiam Cicerone coſ. legem de ambitu ſeuerius

fuiſſe ſancitam, additumq́; prioribus pœnis exi-
lium decennij, ex Cic. *in orat. pro Plan.* & Dione
intelligi licet.

¶ Hac lege tenebantur, qui in petitione ma- 3
giſtratus, aut prouinciæ, ſacerdotijue, turbam
ſuffragiorum cauſa conduxiſſe, ſeruos aduocaſ-
ſe, aliámue quam multitudinem mercede ſibi
conciliaſſe, conuicti erant. Cuius † pœna pro 4
admiſſo interdum durior eſt, vt cum propter
conductos armatos homines publicamq; vim
deportatio decernitur: *l. vnic. C. eodem.* interdũ
lenior, vt cum ambitus ergò per quinquennium
honoribus reo interdicitur. Sed † hodie in vr- 5
be lex Iulia ceſſat: quia ad curam Principis, ma-
giſtratuum creatio pertinet, non ad populi fa-
uorem. *d. l. vnic. hoc t.* Non tamen hoc nomine
accipere pecuniam & nundinari occaſione do-
minationis officia Princeps debet, cæteroqui
in legem hãc committit, etiamſi nemo pœnam
exigere poſſit. *Gemin. in c. 1. §. 1. numer. 5. de homi-
cid. lib. 6. cum ibi allega.* Quod vtinam ſibi per-
ſuaderi paterentur, qui ad gubernacula rerum
ſedent. Nam plerunque viuuenit, vt vbi vena-
lia ſint officia, ibi officiorum etiam iuriſque ad-
miniſtratio venum exponatur. In municipijs
porrò, vbi adhuc creandi magiſtratus ius penes
populum eſt, ſi quis magiſtratum aut ſacerdo-
tium contra hanc legem petierit, per S. C. cen-
tum aureis & exiſtimatione mulctatur: qua lege
damnatus ſi alium conuicerit, in integrum reſti-
tuitur, pecuniam tamen non recipit. Item is qui
nouum vectigal inſtituerit, ex S. C. hac pœna
plectetur. Et ſi quis reus vel accuſator domum
iudicis ingrediatur, aucupandæ videlicet gratiæ
cauſa, per l. Iuliam iudiciariam in legem ambi-
tus committit: id eſt, aureos centum fiſco infer-
re iubetur. *l. vnic. hoc tit.* Illud grauius, quòd eum
qui magiſtratũ repetit, duriſſima ambitus pœ-
na, nempe deportatione, Arc. & Hono. Impp.
plecti voluerunt *l. vnic. C. eod.* qua conſtitutione
E hodie non vtimur.

DE LEGE FABIA DE plagiarijs. Tit. XV.
C. 9. 20.

1 *Summa legis.*
2 *Verbo venditionis quid contineatur.*
3 *De accuſatione ex hac lege.*
4 *De pœna.*

LEgis † Fabiæ de plagiarijs. Cic. *pro Rabi-* 1
rio. & Paulus *lib. 5. Sent. cap. 7.* meminerei
qua cautum eſt, vt qui ſciens liberum ho-
minem inuitum emerit, vendiderit, celauerit,
vinctum habuerit, ſeruum alienum dolo malo
abduxerit, celauerit, retinuerit, coerceatur. *l. 1.
2. 3. 4. 5. 6. hoc tit. l. 1. 5. 6. 7. 9. 10. 15. C. eodem.* Vendi-
tionis † verbo omnes conſimiles contractus, 2
quibus

quibus dominium transfertur, comprehendi- A
mus: *l.4.hoc.t.* etiamſi plagij crimen dominium
non transferat, neque ſtatum mutet. *l.abducti.*
1.C.eod. Hæc lex dolum & ſcientiam notat, non
etiam ignorantiam, *l.2.& 3.hoc.tit.* aut volunta-
tem è conſilio celandi alienam. *l.6.in prin.hoc t.*
3 *l.plagij.14. C.eod.* Eſt † autem huius criminis ac-
cuſatio publici iudicij, *l.plagij.13.C.eod.* crimina-
lis: *l.præſes.8. C.eod.* vnde nec per procuratorem
agi poteſt, *l.2.C.eod.* & inſcriptione accuſationis
ac ſententia ordinaria expeditur. *l.3.4 C.eodem.* B
4 Damnatis † autem olim pecuniaria pœna irro-
gabatur. *l.fin.hoc tit.l.in fuga.6. C.eod. l leg.12.vbi*
glo.ff.de manum. Sed quia per hoc ſcelus ingenui
homines ſæpius aſportantur; vt grauioris pœ-
næ genere deterreri cæteri poſſint, pro delicti
modo grauiùs puniri ſolent: *l.quoniam.7.C.eod.*
puta aut in metallum dari, *l fin.hoc t.* aut etiam
ſi filios parentibus intercepiſſe demonſtrentur,
gladio feriri, ſi quidem digniores ſint: (quæ pœ-
na etiam lege diuina fuit præſtituta: *Deuter.24.* C
Exod.21.16.) ſin autem liberæ conditionis ho-
mines, beſtijs ſubijci. *l.fin.C.eod.* ſed hæc pœna
ex cauſa mitiganda eſt. Quid enim ſi quis non
rapuit ſeruum, ſed fugitiuum & erronem ven-
dat, aut diſtrahat volentem? certè videtur le-
uiùs, & pœna tantùm pecuniaria mulctandus.
d.l.6.C.eod.

AD SENATVSCONSVL-tum Turpillianum, & de abo-litionibus criminum. Titul XVI. C. 9. 42. 43. 44. 45.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit calumniari.*
3 *De calumnia, quomodo cognoſcatur.*
4 *De pœna calumniatorum.*
5 *De præuaricatoribus.*
6 *Deſiſtere & tergiuerſari quid.*
7 *Pœna deſiſtentium.*
8 *Quando, & qui in pœnam incidant.*
9 *De nunciatoribus.*
10 *De abolitionibus.*

1 IAm † videamus de progreſſu, ordine & exe-
cutione criminalium iudiciorum: in quibus,
quia ſæpenumerò vſuuenire cóſueuit, vt aut
calumnientur accuſatores, aut præuaricentur,
aut deſiſtant, de his iudicij remoris ante omnia
eſt videndum.
2 ¶ Calumniari, eſt falſa crimina ſcienter & do-
lo malo intendere, *l.1.§.1.hoc tit. l.athletas.§.ca-*
lumniator.de his qui not.infa. aut in fraudem ali-
cuius falſum teſtimonium conficere, aut falſum
iudicium profiteri; *l.ab accuſatione.6.§.fin.hoc t.*
A id eſt, indicare falsò, & deferre alicuius crimen,
vel per ſe, vel per alios, *d.l.1.§.in eodem.* aut man-
dato alterius: *l.noſtris.8.C.de calumnia.* Dico † 3
autem Scienter & dolo malo: neque enim qui
non probat quod intendit, protinus calumnia-
ri videtur. nam eius rei inquiſitio, arbitrio iudi-
cis cognoſcentis committitur: qui reo ſua de-
ſtinatione abſoluto, priuſquam ſententiam pu-
blicè ferat, de accuſatoris conſilio incipit quæ-
rere, qua mente ductus ad accuſationem pro-
B ceſſerit: & ſiquidem eius iuſtum errorem, aut
aliam cauſam quæ à dolo excuſet, *l.igitur.de lib.*
cauſ. glo. in l.1. in fin. vbi Dd. ſi quis ius dic. repe-
rerit, abſoluit eum. *d.l.1.§.ſed non vtique. hoc tit.*
idemque erit, ſi iuſto dolore potius quàm ca-
lumniãdi animo ad accuſandum videatur pro-
greſſus: vt ſunt parentes liberiq́;, qui ſuorum
iniuriam perſequuntur. *l.in S C.15.§ eos.hoc titul.*
l.1.& 4.C.de calum. l.2.C.de abolit. l.fin ff.de publ.
iud. Si verò in euidenti calumnia eum depre-
C henderit, legitimam pœnam ei irrogat: quo-
rum alterutrum ipſius verbis pronunciationis
manifeſtatur. nam ſimul in ſententia ſuper ca-
lumnia cognoſcendum eſt. *l.1.C.eodem.* Ergo ſi-
quidem ita pronunciauerit: Non probaſti, aut,
Temerè accuſaſti: videtur vel iuſto errori, vel
inconſulto calore pepercisse. Sin autem pro-
nunciauerit, Calumniatus es; cōdemnauit eum:
& quamuis nihil de pœna ſubiecerit, tamen le-
gis poteſtas aduerſus eum exercebitur. *d.l.1.§.ſed*
D *non vtique.h.t.*
¶ Calumniatoribus pœna lege Remmia ir- 4
rogatur, *d.l.1.§.1. l.quæſitum.ff.de teſt.* cuius memi-
nerunt Cic. *pro S. Roſcio.* & Val. *lib.3. cap.7.*
Ea olim fortè pecuniaria fuit: *§.hoc autem. In-*
ſtit. de pœn. tem. litig. ſed hodie in publicis iudi-
cijs eſt ſimilitudo ſupplicij, vt quod alijs calu-
mniosè creare moliti ſunt, ipſi luant: *l.fin C. de*
calumn. l.3. de præuar. ad quam pœnam inſcri-
ptione ſe accuſatores obligabant. *l.fin. C.de ac-*
E *cuſ.* In priuatis autem & extraordinarijs crimi-
nibus, in quibus inſcriptionis ſeueritas omit-
titur, (cuiuſmodi nunc ferè omnia eſſe dixi-
mus) extra ordinem pro qualitate admiſſi pu-
niuntur. *l.3.hoc tit.* Et hæc dicta ſint de calum-
niatoribus.
¶ Præuaricatorem eſſe eum ſuprà *ad tit. de* 5
præuar. oſtendimus, qui vera crimina abſcon-
dit, colluditq́; cum reo, & translatitio mune-
re accuſandi fungitur, eò quòd proprias qui-
F dem probationes diſſimulet, falſas verò accu-
ſationes admittat. *l.1.in princ. & §.præuaricato-*
rem.3.hoc tit. l.præuaricatores.212.de verb.ſignific.
d.l.athletas.§ præuar. l.1.ff.de præuar. De id ge-
nus hominum pœnis ſuprà *ad titul. de præuaric.*
eſt dictum.
¶ Deſiſtere ſiue tergiuerſari, eſt in totum ab 6
accuſatione deſiſtere: *l.1. in prin. hoc tit.* differre
autem, non eſt deſiſtere. *l.ab accuſatione.6. l.de-*
ſtitiſſe.13. hoc tit. l.fin. C.eod. qui tamen reum in-
G tra præfinitum accuſationis tempus non pera-
git, deſtitiſſe videtur, *d.l.6 §.1.* niſi magiſtratus

occupationibus fuerit impeditus. *l. in S.C. 15. §.* A
penul. hoc t. Horum delictum S.C. Turp. coerce-
tur. Publicè enim intereſt, accuſationem non
intermitti, ſiue vera ſit, vt delicta puniantur: *l.ſi*
ita.52. ad l. Aquil. l. congruit. ℥ de off. præſ. ſiue fal-
7 ſa, ne calumniatores impunè euadant. Si quis †
igitur ab accuſatione citra abolitionem deſtite-
rit, punitur *d.l 1.§.ſi quis.* extraordinario iudicio,
d.l.1.§.ſuſpecti. pœna 5. librarum auri: *l.3. de præ-*
uar. ſed iure Saxon. mitius. *Landr. lib.1. artic.69.*
Quod accipiendum eſt de accuſatione publici B
iudicij: *l.1.C.eod.* nam extraordinaria S.C. quod
publicam tantùm cauſam complectitur, non ar-
guit. *d.l.1. §.ſuſpecti.* quanquam & hi extraordi-
nariè puniantur, qui extra ordinem deſiſtunt:
l.3. hoc t. l.ab accuſatione.6. hoc t. ſi tamen de pu-
blico iudicio, vt ferè fit, extra ordinem cogno-
ſcatur, ordinariæ pœnæ locus erit. *d.l. in S.C.15.§.*
8 *1.hoc titul.* Sed † non antè, quod ad pœnam at-
tinet, deſtitiſſe accuſator videtur, quàm ſi iam
inſtituta & ordinata ſit accuſatio, inſcriptionib. C
depoſitis, & fideiuſſore de exercenda lite præ-
ſtito. *l.1. C. ad S.C. Turp. d.l.15. §. ſi poſt.* Nam qui
libello dato, duntaxat minatur ſe crimen inten-
taturum, S.C. non continetur, etiamſi deſiſtat.
l.5. hoc tit. Quæſitum eſt & illud, an qui ab inſti-
tuta accuſatione præſcriptione temporis exclu-
duntur, in S.C. incidant: & quidem Papin. re-
ſpondit, de calumnia non puniri. *l. quærebatur.*
11. hoc t. quod verum eſt, cùm obiecta à reo præ-
ſcriptione actio eligitur. nihil enim eſt quod D
imputare queas actori: qui ignorare potuit, qua
defenſione reus eſſet vſurus. Sed ſi nulla exce-
ptione oppoſita ipſe deſiſtere velit, hoc prætex-
tu, quòd actio ſit præſcripta: verius eſt incidere
eum in S.C. cum exceptiones non actoribus,
ſed reis opitulentur: *l. non exceptionib.10. C. de ex-*
ceptio. & accuſatio, ſiue iuſta ſiue iniuſta, quo-
niam publica eſt, non voluntate actoris, ſed co-
gnitione iudicis debeat aboleri: maiore etiam
odio dignus videatur, qui non explorato præ- E
ſcriptionis iure, ad tam improbam accuſationẽ
proceſſit. *l.1. §. accuſationem. hoc tit.* Parcitur tamẽ
hac in parte mulierum & minoris ætatis infirmo
conſilio: *d.l.1.§. accuſationem.* quanquam aliàs mu-
lier ab inſtituta idoneè ordinataq; actione deſi-
ſtens, in S.C. incidat. *l. penultim. C. eod.* Tenetur
etiam S.C. qui alium accuſatorem ſubmittit at-
que inſtruit: quia alium ſubornando, diffidere
cauſæ, atq; ita per dolum ſe velle ſubducere pe-
riculò inſcriptionis videtur. *d.l.1. §. incidit. 8. d.l.* F
in S.C.15. in prin.
9 ¶ Nunciatores etiam, qui abſq; inſcriptione
& metu ſimilitudinis ſupplicij, *dixi ſup. de accuſ.*
num.12. per notoria indicia produnt, hoc eſt, in-
dicant magiſtratui delicta, quaſi certis elogijs &
notorijs argumentis deprehenſa, iiſdem illis ar-
gumentis ſuis in inquiſitione aſſiſtere cogũtur.
d.l.6. §.1. hoc t. quòd ſi calumnioſè detuliſſe de-
prehendentur, impunitam eorum audaciam re-
manere non oportet. *l.1.C. de curio. & ſtat. lib.12.* G
l. diuus Adrianus. de cuſto. reo.

¶ Sed hæc omnia ceſſant, cùm abolitio à Prin- 10
cipe impetratur. Nam quod magiſtratu autho-
re fit, nullam meretur pœnam. *l. ſi quis id quod. §.*
doli. de iur. omn. iud. l. quanquam. de aqu. plu. arc.
vid. Dec. in l. non videntur.127. §. qui iuſſu. de reg.
iur. Dyn. in c. quod quis mandat. eod tit. Eſt autem
abolitio, qua reorum numero reus eximitur, &
aboletur accuſationis memoria. *l. ſi interueniente.*
12. hoc t. Ea porrò fit triplici modo: *vide Cuiac.*
qui duplicem tantùm facit, ad Paul. lib.5. titul.17. ex
tit. C. de abol. primò publicè ob diem inſignem,
gratulationem, rémue proſperè geſtam: *l.8. &*
9. hoc t. quo caſu durantibus ferijs accuſationes
omnium criminum, paucis exceptis, *l. antepen.*
& l. pen. hoc t. abolentur, ne quiſquam tempore
publicæ lætitiæ in ſordibus ſit, & luctu. Sed ferijs
finitis, intra 30. dies vtiles repeti accuſatio po-
teſt. *d.l.1. l. aut priuatim.10. l.12. & 15. §. fin. hoc ti-*
tul. vide Paul. lib.5. titul.17. & ibi Cuiac. Secundò
fit abolitio lege, mortuo ſcilicet reo, vel accuſa-
tore; vel iuſta cauſa, puta morbis impedito. *d.l.*
10. & 15. §. ſi propter. Tertiò priuatim, actore vel
reo poſtulante: *d.l.10.* cui id cauſa cognita con-
cedi à præſide ſolet. *d.l.1. §. abolitio.* In cauſæ au-
tẽ cognitione verſatur, an reus aſſentiatur aboli-
tioni, an non calumnioſè actio ſit inſtituta. nam
neq; aduerſario inuito, *l. fin. hoc t.* nec calumni-
antibus hoc eſt indulgendũ. *l.2. & 3. C. de abolit.*
vbi dixi. Impetrata aũt abolitione, is qui deſiſtit,
accuſare amplius nequit, *l.3. & 4. C. eo.* niſi ex in-
dulgentia Principis. *l.1. C. eod.*

DE REQVIRENDIS, vel abſentibus damnandis.

Tit. XVII. C.9.40.

1 *Continuatio.*
2 *De annotatione bonorum.*
3 *Quomodo contra fiſcum præſcribatur.*
4. *De remiſſionibus.*
5. *An hæc hodie obtineant.*
6 *De proceſſu Sax. contra abſentes.*

IN proceſſu † criminalium iudiciorum illud 1
in primis curæ eſſe debet, vt abſens reus re-
quiratur. neque enim abſentem inauditúm-
que damnari oportet: *l.1. hoc tit.* cum ſatius ſit
nocentem abſolui, quàm innocentem indicta
cauſa damnari. *l. abſentem.5. de pœn. d.l.1.* Itaque † 2
ſi reus ad diem inſtituendæ accuſationis voca-
tus, præſentiam ſui non faciat, annotatur, refer-
turq; eius nomen in publica acta: vt ita anno-
tatos requiri, & edictis adeſſe præſides iubeant.
l.1. hoc tit. non vtique ad pœnam, ſed vt poteſtas
ſit ſui purgandi. *l.1. C. eod.* Si itaque intra annum
ex quo ea annotatio facta eſt, *l.4. C. eod.* ſe pur-
gârit, aut mortuus fuerit, bona ad ſuos hæredes
tranſmittit. *l.1. C. eod. l.1. in fin. hoc tit.* Sin anno e-
lapſo venire ceſſet, bona fiſco irreuocabiliter
vindi-

vindicantur: adeò vt etiam innocentia (cuius A
defenſioni nullo tempore præſcribitur, *l.4. hoc
titul.*) poſtmodum probata, nihil recuperetur:
l.2. C. eodem. quin & infamiam quaſi conuictus
incurrit. *l.fin.C.eod.* Quę cum ita ſe habeant, me-
ritò prouiſum eſt, ne per anni ſpacium, dum ex-
pectatur reus, bona dilabantur, & eant peſſum;
vt ea bona annotentur, & in his mobilia, ſi ſer-
uari nequeant, diſtrahantur, precio eorum in
depoſitum redacto. Fructus quoque inter mo-
uentia haberi reſponſum eſt. Curandum erit e- B
tiam, ne quid ei qui profugit, medio tempore à
debitoribus eius ſoluatur, ne per hoc fuga eius
3 commeatu inſtruatur. *l.fin. hoc titul.* Sed † ſi fi-
ſcus bona negligat, ceſſetque per viginti an-
nos; poſtea præſcriptione, vel ab ipſo reo, vel
ab hæredibus eius ſubmouebitur. *l.2. hoc titul.*
quamcunque enim quæſtionem apud fiſcum
(ſi non alia ſit propria præſcriptio) viginti an-
norum ſilentio præſcribi, diui fratres volue-
4 runt. *l.3.hoc tit.* Illud † quoque Iuſt. *§.ſi verò. in* C
Auth. vt nulli ind. addidit, vt ſi in aliqua prouin-
cia reum degere dignoſcatur, præſes eius loci
eum capiat, remittatq; ad locum vbi deliquit,
5 & bona annotet. Hodie † videntur hæc aliqua
in parte correcta. nam neque remiſſionibus vti-
mur, *l.1. vbi glo. & Dd. C. vbi de crim. agi.* & Fri-
dericus Imperator voluit abſentis & contuma-
cis homicidæ bona, duntaxat mobilia, publica-
ri, ius verò immobilium ſeruari hæredibus. *c.t.*
§.ſi verò. vbi Alvar. de pac ten. quod eo magis di- D
cendum videtur, quia Iuſt. *Auth. damnatorum.*
C.de bon.damn. publicationem bonorum in dam-
natis ſuſtulit: multò ergo magis in fugitiuis. Vt-
6 cunq; † ſit, conſtat iure noſtro Saxonum, abſen-
tes reos tribus edictis per interualla 14. dierum
publicè ad iudicium vocari: qui ſi in tertio ter-
mino præſentiam ſui non faciant reſponſuri,
banno imperiali proſcribuntur (*biß auff die ehe-
haffi*) id eſt, vt niſi in 4. termino veniant, legiti-
masq; cauſas impedimenti demonſtrent, quam- E
obrem in 3. termino comparére non fuerit ſolu-
tum; planè banniti declarétur, proq; talibus ha-
beantur: atq; ita in 4. termino contumacia non
purgata ſimpliciter & executiuè, vt ita dicā (*biß
auff die hilff*) banniantur. Cuius vis ea eſt, vt in
loco illius territorij impunè occidi poſſint, pœ-
na etiam ijs qui his opitulantur, imminente: *vi-
de Chil. in pro. de banno.* qua de re plura alibi Dd.
In bona autem *in d c t §.ſi verò. & in l.1.C.de hær.
inſt. cum ſimil.* fugitiuorum, moribus noſtris non F
ſæuitur, nec annotatio ſemper aut atteſtatio lo-
cum habet: *de annot. Sax. vide art.38.lib.1. latiſſimè
Chaſſa. in conſuet Burgun. Rubr.2. de confiſcat. in
prin.* præſertim cùm iure Sax. bona ex delictis nō
confiſcentur.

DE QVAESTIONIbus. Tit. XVIII.

C. 9. 41.

1 *Continuatio.*
2 *Tormenta quare inducta: eorumq; genera & gradus.*
3 *Cauſa efficiens:*
4 *Quæ debeāt cōcurrere vt quæſtioni locus ſit.*
5 *Qualis cauſa admittat torturam.*
6 *In defectū probationū ad torturā perueniri.*
7 *De indicijs.*
8 *Pœna iudicis indebitè torquentis.*
9 *Pœna iuris Saxonici.* B
10 *Qui torqueri poſſint, vel non.*
11 *Quomodo in tortura procedendum.*
12 *Finis & effectus torturæ.*

CVm † autem reus non abeſt, ſed vel in cu- 1
ſtodiam traditus eſt, vel alioqui copiam
ſui facit: tum aut confitetur crimen, aut
negat. Si ſponte confiteatur, ex ſua confeſſione
condemnatur. *l.ſi confeſſus.5. de cuſt. & exhi. reo.*
C ſin eat inficias, teſtibus eſt conuincendus. *l.qui
ſententiam.16. C.de pœn.* Sed † quia pleraque cri- 2
mina clam arbitris & occultè committuntur, vt
ſemper copia teſtium haberi non poſſit: ideo
more maiorum introductum eſſe inquit Cic. *in
part. Orat.* vt per tormenta veritas exquiratur:
vide Paul. lib.5. tit.14. & 16. quem morem in-
nuit ab Athenienſibus, & Rhodijs, vt pleraque
alia, ſumptum eſſe. Genera tormentorum va-
ria ſunt, *vide Hipp. in prac. crim. & de quæſt. l.1.*
D *Paul. Grill. in tract. eor. ca.4.* varij autem gradus.
alia enim dicitur tortura leuiſſima, quę pro tor-
tura non habetur: *Hipp. in l.furem. num.13. de ſi-
car. & in l.repeti. nu.5. hoc t. & in prac. crim. §. quo-
niam. nu 3.* alia leuis, alia grauis, alia grauiſſima.
*Bald. conſil.77. volum.3. Paul. Grillan. d.c.4. Boſſ. in
prac. crim. de tortur. nu.16.*
Cauſa efficiens quæſtionum eſt mos anti- 3
quiſſimus, omnium ferè bene inſtitutorum po-
pulorum communis: vt non immeritò pro lege
E ac iure quodam gentium habeatur. Neque † 4
tamen paſſim & ex qualibet cauſa quæſtiones
decernendæ ſunt, ſed tria ſemper velut cauſæ
προκαταρκτικαὶ concurrant oportet. Primùm, † 5
vt cauſa & accuſatio ſit criminalis, eaque atrox
& capitalis: *l.1. l.8. hoc t.* vt adulterij, *l.patre.6. hoc
tit.* homicidij, *l.1.§.ſi quis. hoc t.* falſi, *d.l.6. hoc tit. l.
cum teſtamentum.10. C. eod.* & hodie etiam furti:
Bart. in l fin. hoc tit. ac cùm minimùm tale crimē,
propter quod reus relegari in perpetuū poſſit,
F *in fin C.de iniur. & Bar. in l penultim. §. ad crimen.
num 11. & 12. de pub. iud.* vt non pauci conten-
dunt. Nam relegationis pœna non eſt modò (vt
aiunt) capitalis, ſed etiam corporalis: *l.2. vbi Bar
tol. & Dd. in princ. de publ. iud Bart. in l.ſi conſtan-
te. num.20. ſolut matr.* quia redigit ad pauperta-
tem, & complures affert corpori atque animo
moleſtias, vnde etiam mortem interdum ſubſe-
qui & cauſari videmus. *Alex. conſil 116. volum.2.
Boſſ. in prac. crim. de carcer. fideiuſſor. nu 7,* quod
G ego nequaquā verum exiſtimo; quin potius ar-
bitror, pœnam relegationis cōparari pœnæ pe-

 cuniariæ,

cuniariæ. nam cum relegatio eſt imponenda,
procurator perinde vt in ciuili cauſa admitti-
tur. *Bartol. in l ſeruum quoque. § publicè. in prin. de*
procur. l. abſentem. vbi glo. ſ. de pœn. app. glo. in d. l.
pen §. ad crimen. quod Bart. *in d. §. ad crim. nu. 11.*
& Pan. *in c. veniens. numer 8. de accuſa.* licet con-
trouertant, tamen fatentur communius eſſe, &
ſeruari, nec ab eo in conſulendo iudicandoque
eſſe recedendum. Quæ cſi in procuratoris ad-
miſſione pro ciuili cauſa & leui habetur ea, ex
qua pœna relegationis venit imponenda: mul-
tò magis pro tali habenda eſt, cum de tortura
quæritur, quæ magni eſt præiudicij, & ipſa rele-
gationis pœna grauior: *§. fin. in Auth. vt nulli*
iud. Hipp. in l. diuus. num. 2. hoc tit. in l. 1. §. præterea.
num. 8. de ſicar. veriusque eſt, cùm quæſtio cor-
pus laceret, & ipſa fere morte durior ſit, *Bald. in*
l. interpoſitas. numer. 6. C. de tranſ. & in l. 1. circa fin.
C. vnde vi. Par. de Put. in tort 3. cap. 1. certè gra-
uior quàm manus abſciſſio, *Hipp. in l. 1. §. præ-*
terea. num. 8. de ſicar. & in l. diuus. num. 2. de quæſt.
non aliter eam decerni poſſe, quàm cùm pœna
corporalis eſt infligenda. *Damhen. in prac. cap. 35.*
numer. 4. Nam quod dicitur, relegationis cau-
ſam eſſe capitalem: in fauorabilibus, puta pœ-
na vel tormentis prægnantis fœminæ differen-
dis; item relegatione non ſimplici, ſed cui inſit
deportatio, verum eſſe fateor. *l. exilium. de in-*
terd. & releg. l. 1. vbi Bald. & Dd. C. de hær. inſt.
Cuius in locum hodie ſucceſſit apud Sax. fuſti-
gatio, alibi damnatio in metallum, ad remos,
&c. Quibus in cauſis locum eſſe torturæ poſſe,
non inficior, quia hæ pœnæ proculdubiò cor-
porales & capitales ſunt: in ſimplici verò rele-
gationis cauſa id non admitto, præſertim cum
in hac procurator, velut in ciuili, recipiatur, vt
antè dictum: & cùm talis cauſa capitalis perhi-
betur, fictè id tantùm, & per ſimilitudinis inter-
pretationem dici, facilè intelligatur. Cum au-
tem nullum ſimile ſit idem, *Bart. in l. quod Ner-*
ua. depoſ. non debet in quæſtionibus acerbiſſi-
mis eiuſmodi interpretatio ſumi, præſertim iu-
re Saxon. quo nulla cauſa pro capitali eſt, niſi ex
qua pœna capitalis debetur. *Sachſ. diff. 13. Rein-*
har. diff. ind. 24. In cæteris ergo, puta pecunia-
rijs, *vide Paul. lib. 5. tit. 15. & 16.* aut iniuriarum
etiam realium, *Brun. de ind. & tor parte 2. quæſt. 3.*
ratio æqualitatis non admittit corpori crucia-
tus inferri, vbi tantùm pecuniæ periculum eſt:
l. edictum 8. l. diuus. 9. l. de minor. 10. hoc tit. quan-
quam & in his ſeruos olim torqueri fuit vſitatū:
d. l. 9. l. 15. C. eod. vide Paul. lib. 5. tit. 15. 16. l 1. l. vlt.
C. eo. l. vlt. § licentia. C. de iur. delib. Quod & ipſum
argumento eſt, cùm relegatio tantùm delicto
probato imponenda venit, tum ad torturam
perueniri nō poſſe. Nam cùm relegatio nullum
cruciatum corpori inferat, iniquiſſimum & ab-
ſurdiſſimum fuerit, probationes criminis quæ-
rere ac decernere, quæ ipſa pœna crimini debi-
ta ſint acerbiores. Sunt qui exiſtiment, totum
hoc arbitrio iudicis relinquendum eſſe; vt ipſe
arbitretur, vtrum talis cauſa agatur, quæ torturæ

A viam faciat an non. *Brun. in tract. de indi. & tor.*
part. 2. quæſt. 3. Sed tantam iudici concedi in re
tam ardua licentiam, mihi periculoſum videtur.
atq; hoc quidem primum requiſitū, nempe cau-
ſæ grauitas, eſto. Secundò, † neceſſum eſt alias 6
deeſſe probationes, ſic vt veritas aliter haberi
non queat. *d. l. 8. vbi Hipp. Aluar. in c. 1. §. publici.*
nu. 2. de pac. tenen. non enim eſt a tormentis inci-
piendum. *l. 1. in prin l. 20. hoc. t. l. 8. C. eod.* Tertiò, † 7
vt multis indicijs oneratus, & (vt inquit Vlp.) ar-
B gumentis penè conuictus ſit reus. *l. 1 verſ. ad tor-*
menta. l. 18. §. 1. l. 20. l. fin. hoc tit. l 3. l. 8. C. eod Neq;
vnum indicium ſufficiet; niſi admodum præ-
gnans, *vide omnino Alex. poſt Bart. in l. vlt. h. t. &*
in conſ. 77. in cauſa. nu. 12. vol. 1. Ioan. And. ad Spec.
tit. de præſumpt. § ſpecies. verſ. violenta. Bar. & Dd.
præſertim Io. Ig. in l. 1. §. occiſorum. de ſenatuſc Sylla.
Angel. in tract. mal. verb. quod fama. vt vnus teſtis,
qui delictum ſe vidiſſe aſſerat, omni exceptione
maior: *Pau. in c. 1. de depoſ.* cum lex vbi iuris plurali
C numero vtatur; ideo cumminimum duo *Bart.*
in l. ſi quis. nu. 2. C. ad l. Iul. mateſt. certa & probata
requiruntur. *l. vbi numerus. de teſt.* Cuiuſmodi
autem indicijs opus ſit, vna regula explicari ne-
quit: certè grauibus, vrgentibus, & penè certis
opus eſſe, leuium non haberi rationem, conſtat.
Quare etiamſi plura indicia per ſingulares te-
ſtes probentur, ea non erunt coniungenda quia
vnumquodq; indiciū, quale quale illud ſit, per
duos cumminimùm teſtes eſt probandum. *Hip.*
D *in l. vnius. § teſtes. nu. 2. & in l de minore, §. pluri-*
mum. hoc tit. Nec enim indicia ad torturam ſuffi-
ciunt, niſi faciant ſemiplenam probationem.
Bart & Dd. in l. fin. de in lit. iurand. Atqui talem
probationem non inducunt indicia, per ſingu-
lares teſtes probata, præſertim remota, quæque
ad circumſtantias tantùm delicti pertinent: *Boſſ.*
in prac. crim. de tormen. numer. 30. cum ſeq. nam in
propinquis quandoq; aliud ſeruatur: vt cum te-
ſtis vnus, de ipſo delicto à ſe viſo teſtatur. *Boſſ.*
E *præalleg. loc.* in quo iudicis arbitrio & prudentiæ
multa relinqui, eſt neceſſe: *Boſſ. ibi. Paris de Put.*
in tract. ſyn. ad verb. tortus. cap. 3. nu. 27. l. 3. verſ. tu
magis ſcire. de teſtib. præſertim in ſecretis conſi-
lijs & tractatibus, puta furti, adulterij, proditio-
nis, & ſimilibus, quæ clàm geri ſolent, ita vt non
niſi ex remotis indicijs ſuſpiciones ſumi poſ-
ſint. *Bald. in l. quicunque. circa fin. C. de ſeru. fug.*
Hipp. in prac. crim §. principium. nu. 16. Si tamen
quædam indicia pro reo faciant, quæ elidant cō-
F traria, ita vt amplius ea ſemiplenam probatio-
nem nō impleant; dubium non eſt, quin ad tor-
turam perueniri non debeat. *Iaſ in l. 1. num. 10. 11.*
C. com. de leg. Hipp. in prac. cri. verb. diligenter. num.
190. & in l. 1. nu. 59. de ſicar. Boer. deciſ. 155. num 9.
Sed hac de re conſulendi ſunt amplius Dd. *Bar.*
& alij in l. fin. hoc tit. Cyn. in l. fin. C. eod. Hipp. in
prac. §. diligenter. His † autem non concurren- 8
tibus, iudex ad quæſtionem procedere non de-
bet, etiamſi ad eam ſe reus ſponte offerat. *Dd.*
G *contra glo. in l. interdum. 5. §. 1. de furt. & in l. pen.*
C. de cond. ob cauſ. Hipp. in l. 1. num. 2. ſ. de ſicar. &
in prac.

in prac. criminal. §. expedita. num.55. & ſing.164. nemo debet. Quòd ſi procedat, punitur, & quidem capitali pœna ex conſtitutionibus. *l.decuriones.16.C.eod.* quas tamen non eſſe extendendas extra caſum de quo loquuntur, arbitror: *Iaſ. in l.1.num.34. ʒ.quod quiſq.iur.* videlicet cum in iniuriam exitiumque eius qui patitur, vt enectus tormentis deficiat, quæſtio tentatur: aliàs putárim extraordinariæ pœnæ pro qualitate commiſſi, locum eſſe. *vide Hipp.in d.§.expedita, num.89.Bart. in l.quæſtionis.21.hoc tit. Iaſ.in l.1.ʒ. quod quiſq. iur. Par. de Put. in tract.ſyn. an ſi officialis aliq.tor. verb. tortura. cap.12. num.1.2. & per*
9 *totum.* Saxonum † ius alioqui ſeuerum, hîc nimis lene eſt: nam litigatorem iudicémue, qui per iniuriam torqueri aliquem curauit, pœna tantùm pecuniaria non ita magna mulctat. *Vueich.fol.129. Chil. in tit. de inquiſit. num.38. D. Reinhar. differ. pœn.9. Fachſ. diff.67. in fin.* quod obtinere arbitror, cum per imperitiam aut culpam peccatum eſt: ſecus ſi dolo, qui proculdubiò legitimis pœnis eſt coercendus. Torturam autem factam eſſe, & quidem indebitè factam, facilè probari poteſt; niſi doceatur contrarium. Nam factum quidem ipſum torturæ, ex ſolis indicijs leuibus, puta per incarcerationem, clamorem rei, liuorem corporis, famam, & ſimiles cóiecturas plenè conuincitur. *Bal.in l.falſus. in fin. C.de fur. Cyn.in l.2. C. de eo quod met. cauſ. latè Hip. in l.1.§.diuus Seuerus.num.4.5.6.hoc tit.* Ius autem torturæ, videlicet iniuſtè eam decretã eſſe, probatur eo ipſo quòd non oſtendatur diuerſum. Stat enim pro reo iuris præſumptio, contra iudicem: niſi ille ſufficientia indicia præſtò fuiſſe, liquidò demonſtret. *Hipp.in d.§.diuus.numer.3.*

10 ¶ Iam de materia videamus, & in quos tortura decerni poſſit. Seruos torqueri olim, quibus ſine quæſtione nihil credebatur, vſitatiſſimum fuit: *l.1.§.in cauſ.l.13.h.tit.* neq; tamen in dominum, niſi in cauſa fraudati tributi, & alijs quibuſdam; nec pro domino; *l.1. §. diuus A. cum §. ſeq. & §. Antoninus. §. quidam. §. in cauſa. l.9. §. pen. l.10.§.1.hoc tit.l.1. C.eod. l. vlt. de iud.vide Cuiac. lib.6. cap 19.* eiúsue in parentes aut liberos, *l.2. C.eod.* torquendi ſunt. Sed ne tunc etiam admittendi, cum ex domo accuſatoris producuntur. *l.1. §.ad quæſtionem. hoc t.l.2.C.de teſt.* Qua ratione nec liberi in parétes, nec liberti in patronos; *Paul.lib.1. tit.12.* denique nemo torqueri poteſt in alium, qui ad dicendum teſtimoniũ cogi non poteſt. *d l.1. §. ſed nec libertum. & §. Imperator.* Torquendi etiam non ſunt innocentes, *l.penul. C.eod.* nec liberi homines, propter teſtimonium non vacillans: *l.15.18.§.teſter.hoc tit.* neq; etiam, quamuis nocentes, impuberes, *l.10.l.15.vide contrà Cuiac. lib.6. cap.22.* prægnantes, *l.3.de pœn.ʒ.* milites, nobiles. *l. nullus. C. ad l. Iul. maieſt.ʒ. deſertorem.§.1.de re milita.l.meliter.l.diuo.C.de quæſt. l.ſeueram. C.de dig. lib.12.* ſenatores, decuriones, *l.8.11. 16. C. eod.* horumq; liberi, *d.l.16.* quamuis dignitate abierint; *l.penult.C.eod.* Item doctores, quia priuilegio militari gaudent; & aduocati, *Bart.in l.1.C.de ad.diuerſ.iud.* paucis exceptis caſibus. Atq; ita quidem hæc obtinere & rata eſſe, volunt Dd. vt conſuetudo in contrarium non valeat, *d.l.omnes. vbi Bart. & Dd. C. decur. lib.10.* nec quiſquam præter Imperatorem hæc iuris priuilegia imminuere poſſit, *fac. l.de minore.10. hoc t.tex. optimus in l.4. C. ad l.Iul.maieſt. vbi Bald.* Verùm ego aliquando contrarium ſeruari vidi, ſicut idem de Franciæ vſu teſtatur Tiraq. *d. trac. de pœn.cauſ.31.nu.16.* & de Neapolitano Afflict. *In c.ſi voluerit. num.14.de capita. qui cur.vend. Tiraq.præall.loc.nu.16.*quod reatus omnem dignitatem excludat. *l.1.C.vbi ſena. vel clariſſ. vide Ioan. de Plat.in l.medicos.C.de profeſſ.lib.10.*

¶ Forma eſt, vt ne à quæſtionibus incipiatur, 11
l.1.in prin.l.maritus.20.hoc tit.l.8.C.eod. ſed prius indicia reo communicentur, *Bart.in l.vlt. nu.8. hoc tit.per l.vniuſ. §.cogniturum.hoc t. & in l.cuſtodias.de public. iud.Iaſ. l.2.num.5. C.de eden. Paulus lib.5. tit.16. vbi addit rationem. Ang. in l.ſi vacantia.C.de bon.vacan.lib.10. Alex.conſil.65.habita numer.2.vol.1.* & ſuper his lis negatiuè conteſtetur, *Bar.in l.ſi quis adult.nu.1. de adulter.* & audiantur rei defenſiones, quibus indicia purgari refutarique poſſe confidit. *d.l.vniuſ.18 §.1.hoc tit.Paul. lib.5.tit.16.* Cum autem ad quæſtionem erit ventum; ab illo erit inchoanda, qui ſuſpectiſſimus eſt, *d.l.1. §.1.* aut timidiſſimus; qui facilè verum metu tormentorum dicturus præſumatur: vt ſunt mulieres, minores; *d.l.18.hoc t.*&c. De ſe autem quiſque interrogandus eſt, *d.l.1. §. diuus.* non in caput aliorum. *d.l.repeti.16.hoc tit.* De ſe confeſſus, inquit Paulus, *lib.1.tit.12. eodem pertinet d.l.repeti.hoc tit.* in caput aliorũ non torquetur, ne alienam ſalutem in dubium deducat, qui de ſua deſperauit. Sed necdum confeſſus, & ideo in ſe torquendus, rectè & in ſocios examinatur. *l.1. §. qui quæſtionem.* Itaque videre quotidie licet, fures ac latrones, decreta his quæſtione; etſi non principaliter, *d. l.repet.16. §.1. vbi Hippol.hoc tit.Bald.conſil. 95.regula.vol.1.* tamẽ ſecundariò, & per conſequentiam de complicib. ſocijsq; interrogari. Tormenta autem varijs inſtrumentis atq; modis exercentur: *vide Hipp. in l.1.n.27.hoc tit. Paul. Grill.in trac.quæſt.ca.4.* quæ tamen omnia cum moderamine adhibéda ſunt, *l.de minore.10. §.tormenta.h.tit.* vt perſona ſit ſalua: *l.7.hoc t.*quod iudicis arbitrio relinquitur. *d. l.7.*qui etiam repetere queſtionem, niſi ex nouis indicijs, non debebit. *l.18 h.t.*

¶ Finis torturæ eſt, vt veritas tormentis adhibitis exprimatur, non etiam vt quis hac ratione enecetur, vel puniatur. 12 *l.aut damnum.8. §. hoſtes. de pœn.ʒ.tit.1.Iaſ.in l.1.num.3. & 4.quod quiſq.iur. vbi tradit, iudicẽ in pœnam talionis non poſſe torqueri, qui indebitò alium torſit.* Quod ad effectũ attinet, inquit I.C. non omnino quæſtionib. fidem eſſe adhibendã: ſed neq; ſemper, *l.1.in prin.h.t.* neq; nunquã. Etenim res eſt fragilis & periculoſa, quia alij tanta ſunt duritia, vt cruciaméta contemnãt: alij doloris impatiétia, in quouis potius mentiri, quàm pati eiuſmodi dolores volunt.

d. l.1. § quæſt. Siue de habenda quæſtione agetur, inquit Quint. *lib.5. cap* 4. plurimùm intererit, quis & quem poſtulet, aut offerat, & in quẽ ex qua cauſa: ſiue iam erit habita, quis ei præfuerit, quis & quomodo ſit tortus: an credibilia dixerit, an inter ſe conſtantia; perſeuerauerit in eo quod cœperat, an aliquid dolore mutauerit; prima parte quæſtionis, an cruciatu procedente: quæ vtrinq; tam infinita ſunt, quàm ipſa rerum varietas. Hodie *vide D. Reinh. diff. pœn.34. per art.18. lib.2.* tamen cum conſtat de delicto, nec alius author inuenitur, ſi in confeſſione tormentis extorta reus publicè in iudicio perduret, ex ea confeſſione condemnatur. Nam etſi confeſſio in tormentis facta, ad condemnationem non ſufficiat, quaſi metu extorta: *l.1. §. diuus. hoc t.* tamen ea vis purgatur, quando poſtea extra locum carceris, eiuſmodi confeſſio liberè renouatur. *Bart. in l.1. §. ſi quis vltrò. hoc t. per l.2. C. de custo. reor. Paris de Put. in trac. ſynd. verb. tortura. c.9. & verb. tortus. c.1. num.29.* Ea tamen renouatio non ſufficeret, ſi tortura eſſet indebitè iniuſtéq; facta, vel confeſſio non veriſimilis. *Hipp. in l.1. §. diuus. num 6. & 7. hoc tit.* Sed quid ſi (vt fit quandoque) retractetur in hac repetitione confeſſio? Hoc caſu volunt rediri ad eculeum poſſe: quia prior confeſſio in tormentis facta, eſt loco ſemiplenæ probationis, & facit indicium ſufficiens. *Bald. in l. fin. C. de prob. Hipp. in l. repeti. num.12. hoc t. Chil. in prac. tit.2. de inquiſit. num.22. ord. Impp. cap.57.* Quòd ſi pluries reus fidibus examinatus confiteatur, poſtea verò ſolutus identidem reuocet, neceſſe erit tandem ad abſolutionem perueniri: quia ſatius eſt abſolui nocentem, quam innocentem damnari. *l. abſentem. §. ſ. de pœn.* & ſanè torturæ ſæpius repetitæ non minor cruciatus eſt re ipſa, quàm cuiuslibet pœnæ capitalis. *vide hac de re Hipp. in d. l. repeti. n.13. h. t.* Eſt aũt ad euitandã hanc fraudẽ illud vſitatũ, vt poſt confeſſionẽ quæſtionibus expreſſam, interiecto vnius vel alterius diei interuallo, *Hipp. in l.1. §. diuus Seuer. n.5. & 6.* reus in locum liberũ educatur, inibiq; cõfeſſio eius iterum audiatur ac renouetur, cõprehendaturq; à notario ſcriptis & inſtrumento; vt ita geminata, & ſcripto cõprehenſa, *Iaſ. in l. error. n.8. C. de iur. et fac. ign.* amplius reuocari nõ poſſit. *Bar. in l. cũ ſcimus. C. de agr. & cenſ. Hip. latè in l.1. §. diuus. n.5. & 6. & in §. quæſt. n.1.2.10. & 11. hoc t.*

DE POENIS. Tit. XIX.

C. 9. 47.

1 *Continuatio.*
2 *Quæ ſint capitales pœnæ.*
3 *Gradus capitalium pœnarum.*
4 *Pœnæ non capitales.*
5 *Cauſa efficiens: & qui irrogare pœnã poſſint.*
6 *Materia.*
7 *Forma.*
A 8 *De ſeptem circumſtantijs quæ in pœnis ſunt conſiderandæ.*
9 *Finis, & effectus.*
10 *Contraria.*

POſt † confeſſionẽ delicti, ſeu ſponte factã, ſeu extortam tormentis; ſequitur, vt pœnæ nocẽs ſubdatur; quam crimine denudato differri nõ oportet. *l. cum reis. 18. C. eod. l. ſi quis fortè.* 1
B *6. h. t. l.1. & l. fin. C. de cuſt. reor. Imol. in l. ſi quis reus. n.7. ſ. de publ. iud. Paul lib.5. tit.* Proprium pœnæ, vt conſtringat authorem, *l. ſancimus. C. de pœn.* nec tranſeat in hæredem. *l. ſi pœna. 20. h. t.*

¶ Pœna autem pro varietate delictorum varia eſt. Aliæ enim ſunt capitales. aliæ non capitales. Capitales lata ſignificatione *Alcia. de præſump. in fin. num.11.12. cum ſequ.* generaliter & ἐν πλάτει appellantur, quæ vel vitam, vel libertatem, ciuitatemq; (vt deportatio, *l. t. vbi Dd. C. de* 2
C *hæred. inſt. l. qui cum. 14. § 1. de bon. liber.*) adimunt: *l.2. hoc t.* nam & ſeruitus, & ademptio ciuitatis, *l.1. § fin de bon poſſ. con. tab.* pro morte ciuili habetur. vnde hodie pœnam capitalem indefinitè in ſtatuto poſitam, de relegatione accipiendam interpretandamq; eſſe, nonnulli volunt: *Hipp. in prac. §. opportunè nu.39. dicens hanc eſſe communem. Alc. de præſump. in fin num.11. cum ſeq.* quia in ambiguis minor pœna eſt eligenda. *Hipp. in prac. § opportunè. num.40. cum ibi allegat.*
D Propriè tamen ſtrictéque capitalia pœnarum genera ſunt, quæ caput vitamque adimunt, ea alio nomine ſupplicia appellantur. *l. vltimum. 21 hoc tit.* In † his gradus quidam ſunt. *vide Paul. lib.5. tit.17.* nam ſummum ſupplicium apud veteres fuit crux, ſeu furca; *l. capitalium. 28. hoc tit.* qua authores ſeditionis excarnificari ſolebant. *l. ſi quis. 38. §. authores. hoc tit.* Iudæi tamen prius lapidare ſolebant quàm ſuſpenderent, reliquæ gentes non item. Geneſ. 40.19. vt eſt videre a- 3
E pud Polyb. & alios. quem morem Ro. quoq; in Iudæa tempore Dominicæ paſſionis retinuerunt. Hanc enim pœnam filius Dei λόγος æterni Patris, induta carne noſtra, velut ſeditionis reus (vt hic prætextus inde vſq; ab initio ſemper Eccleſiam oppreſſit) perpeſſus eſt, ſeipſum offerẽs hoſtiam immaculatam Deo; & in ſe iuſtã Patris iram, noſtris lapſibus debitã deriuãs; vt eſſet par λυτρον pro peccatis noſtris; & nos efficeremur iuſtitia Dei per ipſum. quam quidem ſui abiectio-
F nem, & myſterium verè à ſeculis abſconditum, nullius creaturæ notio & intelligẽtia, aut cogitatione cõplecti, aut oratione eloqui ſatis dignè, & pro merito celebrare poteſt. Porrò in huius locum pœnæ, quæ inter Chriſtianos reuerentia Dominicæ paſſionis, authore Conſtantino *vide Niceph. lib.7. cap.46. Caſſio. lib.1. hiſtor. tripart. cap.10 Sozomen. lib.1. cap.8. Didac. Couar. var. reſol. lib.4 cap.5.* vſurpari deſijt; videtur Tribonianus furcam ſubſtituiſſe; *l. aut damnum. 8. §. t. h. t.*
G *Cuiac. ad Paul. lib.5. tit.17.* hodie ſucceſſiſſe membrorum per rotam confractio, qua in latrones &

gr aſſa-

graſſatores viarũ, Germani & Galli animaduer- A tuntur. Secundum genus eſt ignis, quo abſumi ſolent hoſtes & transfugæ, *l. aut damnum. 8. §. hoſtes. d. l. 38. §. 1. hoc s.* inſidiatores plebeij; *d. l. 28. §. igni. hoc t.* & hodie hæretici, venefici, magi. Tertium, beſtijs obijci vel ſubijci ad lanienam: *l. reſpiciendum. 11. §. fi. hoc t. l. pœna. ad l. Pomp. de parr.* quod hodie exoleuit. Quartum, gladius: quo ſolo, & non alijs inſtrumentis, puta fuſtibus aut ſecuri, animaduerti placuit. *d. l. 8. §. 1. h. t.* Vulgata ſunt hodie & alia ſupplicia: vt in proditores illud antiquum Metij, de quo Virg. 8. Aen.

Haud procul inde, citæ Metiũ in diuerſa quadrigæ
Diſtulerant; (at tu dictis Albane maneres)
Raptabatq; viri mendacis viſcera Tullus
Per ſyluam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres.

Quanquam plerunq; nunc abſq; equis, ferro ſecari; ſæpe etiam prius capite plecti, ac tum demum differri in partes ſoleant. In fures, ſtrangulatio: in mulieres, in profluentem demerſio. Capitalia etiam ſunt, *l. vlt. C. eod. l. pen. C. Theodoſ. de off. rec. pro Cuiac. lib. 3. cap. 36.* quamuis vitam non adimant; damnari ad beſtias, hoc eſt, ad depugnandum cum beſtijs; nam ſerui pœnæ efficiuntur: *d. l. 8. §. quicunq; l. capitalium. 28. §. fin. l. ad beſtias. 31. h. t.* item in metallum, vel opus metalli. *d. l. 8. §. eſt pœna. vide diſtinctionem d. l. capitaliũ. §. cæteræ. hoc t. Cuiac. ad Paul. lib. 5 tit. 17.* qui in metallum damnantur, grauioribus: qui in opus, leuioribus vinculis coercentur. *d. l. 8. §. inter.* hæc pœna libertatem adimit, quando perpetua eſt: *l. 6. in fin. h. t.* ſicut deportatio, quæ ſucceſſit in locum interdictionis aqua & igni, *l. 2. §. 1. hoc t.* cui comparatur: *l. 1. C. eod.* & bona aufert *l. 6. C. eod.* ſtatim à damnatione: *l. 2. § 1. l. 10. § 1. l. 12. l. 29. hoc t.* cum enim ſerui pœnæ efficiantur, *l. in metallum. 36. h. t.* nihil proprij habere poſſunt. Imò ſi quid ipſis relinquatur, tanquam incapacib. relictum pro non ſcripto habetur. *l. quidam. 17. h. t. l. 1. C. de her. inſt.* quod & in ijs qui ad tempus hoc modo damnati ſunt, ſeruatur, quoad ea damnatio durat: *l. fratres. 33. h. t. l. pen. C. eod.* quanquam hi non libertatem, ſed ciuitatem tantùm amittant: *d. l. 8. §. in miniſterium. d. l. 28. §. diuus.* Hodie tamen Iuſt. neq; libertatem ex pœna, §. *quod autem. in Auth. de nup.* nec bona *Auth. bona. C. de bon. damn.* auferri voluit. In capitalium pœnarum numerum poteſt hodie referri & fuſtigatio, quæ in locum deportationis apud Sax. ſucceſſit, cum in re ciuili habita fuerit leuior: *l. 1. de off. præfec. vrb.* item amputatio manus vel pedis, quanquam regulariter nullum membrum præter manum ſit amputandum. *l. 3. vbi Bald. C. de ſer. fug. Bart. in l. 4 2. nu. 11. de pub. iud.* Cæteræ † pœnæ, vt inquit I. C. ad exiſtimationem, nõ ad capitis periculum pertinent; *d. l. 28. hoc eſt*, infamiam irrogant, ſine periculo vitæ: vt relegatio, *d. l. 5. §. 1. d. l. 28.* exilium, *l. 6. in fi. l. 28. §. 1. h. t.* (quod genus ne bona quidem aufert, *l. 8. C eod.*) incarceratio, compedes, vincula. *l. 7. l. 28. §. 1. hoc tit. l. fuſtibus. 16. C. de infa. l. ictus. ff. eod.* aut ad exiſtimationem & damnum, ſine cruciatu corporis; vt cum quis furti,

iniuriarum damnatur, *d. l. 8. in prin.* nonnunquã ſine iactura exiſtimationis damnum complectuntur; vt ademptio dignitatis, aut alicuius actus. *d. l. 8. in prin. l. 19. hoc t. l. 9. C. eod.* Sunt etiam quædam pœnæ legales, & à iure limitatæ atque expreſſæ: quædam arbitrariæ, hoc eſt, iudicis arbitrio commiſſæ. *Iaſ. in l. qui iuriſdict. 14. num. 3. de iuriſdict.*

¶ Cauſa efficiens pœnæ, eſt lex, quæ delictis 5 pro ſingulorum qualitate iuſtas pœnas irrogat. B Legis autem executor eſt magiſtratus (non priuati homines, qui quamlibet nocentem interficere aut punire non poſſunt, niſi bannitum, *Bald. in l. addictos. C. de epiſc. aud. vide Dd. in l. 3. de iniuſt. & tur. in l. 1. C. de hæred. inſt.*) qui legem aut conſuetudinem ſequi, nec durior clementiórue ea eſſe debet, *l. ſeruos. 8. C. ad l. Iul. de vi pub. §. oportet. & §. fin. in Auth. de iud.* aut etiam poteſt: *l. 1. § 1. & fin. ad S. C. Turpill. l. ſi qua pœna de verb. ſignif. c. de cauſis. de off. del. c. licet. de pœn. l. ſi operis. C C. eod. late Tiraq. in tract. de pœn. in princ. nu. 1. & 2. de conſuetudine. tex. in l. ſi quis reum. de cuſt. reor. Can. in c. de cauſis. de off. deleg. Tiraqu. præall. loc. nu mer. 4.* alioqui (niſi ex iuſta fiat, præſertim ab ordinario, cauſa, *l. licet. de pœn. Pan. in c. quoniam. §. fin. num. 34. vt lit. non conteſta.*) meritò peritur, vt ſententia ad arbitrium boni viri redigatur. *Imol. poſt Bart. circa fin. in l. pen. §. ad crimen. de pub. iud. Ang. in trac. mal. verb. præſente Caio & appellante. Tiraq. præall. loc. nu. 4.* nam alterare pœnã, idem D eſt quod remittere. *l. ſeruus. in fin. C. de vi pub. l. 1. vbi Luc. de Pen. C. de deſer. lib. 12. Tiraq. de pœn. in prin. nu. 8.* neque tamen omnes magiſtratus poteſtatem animaduertendi habent, ſed hi duntaxat, penes quos ius eſt gladij, & merum imperium: vt præfectus vrbi, præſes. *l. 1. §. 1. l. 2. §. 1. l. 8. §. eſt pœna. 3. hoc titu.* &c. Nam, verbi gratia, procurator Cæſaris ita punire nequit, quia eiuſmodi poteſtatem non habet. *l. 2. C. eod.* Deinde de decurionum delictis nemo cognoſcit præter E Principem, aut cui à Principe mandatur: *l. 27. in fin. hoc t.* Illud ſciendum etiam eſt, etſi magiſtratus pœnam imponere poſſint; tamen eam ſemel impoſitam reuocare non poſſe, ſolo Principe excepto. *l. 27. 31. h. t. l. 14. l. 16. C. eod.* Ex quibus autem cauſis pœnæ imponantur, in ſuperioribus titulis eſt expoſitum. Id in genere tenenatur, neminem abſentem, indefenſum, aut ex ſuſpicionibus eſſe damnandum: *l. 5. h. t.* ſed rem totam diligenter explorandam eſſe, *l. aut facta.* F *16. §. cauſa. hoc tit.* & probationes luce clariores adhibendas. *l. fin. C. de probat.*

¶ Materia in qua pœnæ exercentur, ſunt homines noxij. nam animalia quæ affectu delinquendi & dolo carent, perrarò puniuntur: *tot. tit. ſi quad. paup. feciſſ. dicat. vide c. mulier. 15. qu. 1.* neq; ij qui non deliquerunt, vt liberi & hæredes noxiorum. *l. ſi pœna. 20. l. crimen. 26. hoc tit. l. ſanctimus. 22. C. eod.* vnuſquiſque enim ex ſuo admiſſo ſorti ſubijcitur, nec alieni criminis ſucceſſor G conſtituitur, vt ait Calliſtratus. *d. l. crimen. 16. hoc titul.* Prægnantes etiam mulieres puniri nõ 6

 debent:

debent intra quadrageſimum à partu diem: *l. prægnantis.3.hoc t.l.Imperator.de ſtat.ho.* quia partus non pœnæ, ſed Reipub. naſcitur. *l.1.§.ſi ea de vent.in poſſ.mitt.l.vetat.de mort.infer.* Quare etiã in relegatione, & omni pœna, quæ per interpretationem capitalis, aut corporis afflictiua eſſe perhibetur, idem ſeruandum puto: nec ex moleſtia animi aut corporis, quã mulier ex pœnæ impoſitióe capere poteſt, partus ſcilicet aliquo modo affligatur. eaque ſententia cum ſit humanior, meritò in dubijs, & lege inter genera pœnarum non diſtinguente, *d.l.prægnantis.h.tit.* eſt amplectenda. Sed nec honeſtiores fuſtibus ſubijci ſolent, *d.l.28.§.non omnes.h.t.* neque decuriones in metallum damnari. *l.3.de priuileg.vet.l.moris.9.§.fin.h.t.* Illud etiam tenendum, noxios puniri propter facta, dicta, ſcripta, conſilia. *l.aut facta.16.h.t.* Et plures qui vnum delictum commiſerunt, omnes teneri in ſolidum, & ad pœnam integram ſingulos obligari; non modò capitalem, *vide ſ.de furt.* ſed etiam pecuniariam. *l.ſi id quod. vbi Iaſ. & Dd.de iuriſd. Barto.in l.prætor.§.ſi mihi.de iniur. & l.nunquam.de priu.delic.* Quare quæ iure Sax. pro vulneribus, cædibus caſualibus vel neceſſarijs, ac ſimilibus delictis mulctæ pecuniariæ debentur, eæ à ſingulis, cum plures cædem fecerunt, aut quid commiſerunt iſtiuſmodi pœna dignum, erunt præſtandæ.

7 ¶ Forma imponendæ pœnæ cuiuſmodi eſſe debeat, ex recitatis paulò antè pœnarum generibus colligi poteſt. Sanè ſic nemo damnandus eſt, vt verberibus, vel tormentis, vel virgis necetur, *d.l.8.§.hoſtes.h.t.* nec ad perpetuos carceres, *d.l.8.§.ſolent.7.l.35.h.tit.l.6.C.eod.* (quod tamen & prius licuit, *l.capitalium.28.§. in exulibus.11.hoc t.* & hodie per canones admittitur, *c.quamuis. de pœn. lib. 6.*) nec vt de ſaxo præcipitetur, *l.25.h.t.* neque vt in fronte ſignetur, *l.17.C.eod.* (quod tamen olim in calumniatores, *l.ſi quis.17.C.eod.* & hodie variè Saxonibus frequentatũ eſt, *Sachſ.diff.66.Reinh.diff.pœn.7.per glo.lib. 2. art.13. Vueych.art.38.*) neque vt negocietur, *l.9.§.ſunt autẽ.h.t.* neque vt certo corpori collegióue addicatur: quanquam ex Iuſt. lege mulieres adulteræ in monaſterium abdantur: *l.ne quis. 19.C.eod.* nec vt duplici quis pœna afficiatur. *c.at ſi clerici. in fin.de iud. Spec.de expenſ.§.ſi ante.3.nu.7.* Relegationi etiam & deportationi addi tempus ſolet: quòd ſi non addatur, perpetua; ſin indefinitè addatur, decem annorum eſſe intelligitur, *l.fine.23.cum ibi not.h.t.* ita ſanè damnari quis poteſt, vt ne de domo ſua procedat. *l. fin ſ.de interd. & releg.* Modus porrò imponendæ pœnæ ita ab Vlp. deſcribitur: Debebit procoſ. pro qualitate perſonæ, proq; rei conditione, & temporis, & ætatis, & ſexus, vel ſeuerius vel clemen-
8 tius ſtatuere. *l.ſacrileg.6.ad leg.Iul.pecul.* ac † modus hic potiſſimùm ex ſeptem circumſtantijs metiendus eſt: cauſa, perſona, loco, tempore, qualitate, quantitate, euentu. Nam refert vtrum conſulto & propoſito delinquatur; quo caſu pœna ordinaria imponitur: *l. 5.§.fin.l.11.§.pen.hoc tit.* an impetu & iuſto dolore: quem cum temperare ſit difficillimum, *l ſi adulterium.38.§. Imperatores.ſ.de adult.* fit vt interdum in hac ſpecie, prouocatis maximè, *l. quæ omnia. §.1.de procur.l.1.§.cum arictes.ſi quadru. pauper. vide latè Tiraqu.de pœn.cauſ.1. num.5. Bal.l.1.C. vnde vi. Pan. c. dilecti.nu.18.de except.c.1.num.2.de iniur.* pœna leniatur: *d.l.11.§.pen.Bald. & Dd.in l.1.C. vnde vi.* an verò caſu; qui criminaliter puniri non ſolet. *d.l.11.§.penul.l.5.§.fin.hoc tit.* deinde, an id quod commiſſum dicitur, iuſtam cauſam habeat, necne. nam, verbi gratia, verbera à parente vel magiſtro illata, impunita ſunt. *d.l.16.§.cauſæ.h.t.* an triſtior euentus conſecutus ſit, quam is qui fecit, habuit animo propoſitum, *l.fugitiuus.225 de verbor.ſignific.Bald.poſt Cyn.in l.quoniam. 6. C. ad l.Iul.de vi publ.Dd.in l.vulgaris.§ ſi quis.de fur. & in l. eum qui. §. cum aliquis. & §. iniuria.de iniur. Dec.in l.totum.76.num.3.de reg.iur.* Perſona dupliciter ſpectatur: eius qui fecit, & illius q paſſus eſt. Aliter enim ex iiſdem facinoribus puniuntur ſerui, quàm liberi; *l.10.17.§.perſona.* famoſi, quàm integræ famæ homines & honeſti; *l.28.§.fin.h.t.* adulti, quàm minores, *l.16.§.perſona.h.t.not.in l.7.C.eod. vide Bald. & Dd. l.etſi.C.ex quibus cauſ. infam.l. auxilium.de minor.l.ſerè. vbi Dec.de regul.iur.cap.vlt.de ſent.excomm. Tiraqu.de pœn.cap.7.Carder.in prac.crim.mihi fol.246.nume.51.Foller.in pract.crim.parte 4.verb.pœnis num.17. Tho. Gramma. deciſ.23. Petr. à Pla.lib.1.delic.cap.32.* præſertim impuberes; *l.infans. de ſica. cap.2. de delic.puero.l.vnic.C.de ſal.mon.Dd.præall.loc.* ſæpius deprehenſi, quàm ſemel; *l.28.§.ſolent.h t.* milites in delictis militaribus, quàm pagani. *l.9.§.fin.l.14.hoc tit.l.3. & 5.C.eod.* deinde grauior eſt pœna eius qui quid in parentem, patronum, magiſtratum auſus eſt, quàm in extraneum, *d.l.17.§ perſona.* Locus facit, vt idem vel furtum vel ſacrilegium ſit, & capite luendum, vel minore ſupplicio. *d.l.16.§.locus.* Iniuria quoque loco augetur: vt ſi inferatur in curia, foro, æde ſacra, *§.atrox.Inſtitu.de iniur.* &c. & in vniuerſum, ijs locis delicta grauiùs puniuntur, vbi propter opportunitatem delinquendi, & crebriùs committi, & plus damni afferre poſſunt: vt in Africa meſſium incenſores; in Myſia vitium; vbi metalla ſunt, adulteratores monetæ. *d.l.16 §.fin.* Tempus diſcernit emanſorem à fugitiuo, effractorem vel furem diurnum à nocturno. *d l.16.§.tempus.* Qualitate etiam factum vel atrocius, vel leuius eſt: vt furta manifeſta à non manifeſtis diſcerni ſolent, rixæ à graſſaturis, expilationes à furtis, violentia à petulantia, tumultus modicus à ſeditione, vulnus paruum à magno. *d.l.16.§.qualitate.* &c. Quantitas diſcernit furem ab abigeo: nam qui vnum ſuem ſurripuit, vt fur coercebitur: qui gregem, vt abigeus. *d.l.16.§.quantitas.* Hodie etiam furta quæ excedunt quinque ſolidos, laqueo; minora, leuius; modica, quæ infra tres aureos ſunt, nunquam criminaliter apud Saxones puniuntur. Huc etiam referri poteſt pluralitas criminum.

acrius

acrius enim puniendus eſt qui ſępius, quàm qui
ſemel tantùm deliquit. l.ſeruos.8.vbi glo. & Bald.
C. ad l. Iul. de vi pub. l. capitalium.28. §.graſſatores.
hoc titu. Authen. qui ſemel. vbi Bald. C. quomodo &
quan iud. Dec. in l. bona.57. num.7. & 8. de reg. iur.
Salic. in l. adulter.5. num.5. & 6. poſt gloſ. C. de adult.
Euentus ſpectatur in ijs puniẽdis, quæ à clemen
tiſſimo, ſeu vt alij legunt, dementiſſimo quoq;,
id eſt, qui animum delinquendi, putà occidendi
non habuit, ſunt facta. Euentus enim, tam exi-
tum quàm finem, cauſam finalem, προαίρεσιν fa-
cti ſignificat tam Latinis, Cic. Quint. &c. quàm
hîc noſtris: l. rem non nouam.12. C. de iudic. c. ſi for-
tè.11. vbi Dd. de elect. in 6. ideoq; olim fortuiti ca-
ſus exilio luebantur: d. l.16. §. euentus. & hodie a-
pud Sax. eiuſmodi cædes Vuerigeldio, vt vocãt,
redimẽdæ ſunt. & lex Cornelia, maiorem προαι-
ρέσεως, quàm effectus rationem habet; d. §. euen
tus. l.15. qui cum telo. C. de ſicar. etiamſi in hac par-
te ea non per omnia nunc ſeruetur, ad l. Cor. de ſi-
car. ac ad exitũ potiſſimùm reſpectus habeatur.
9 ¶ Finis pœnarum eſt, vt delicta, propter man-
datum Dei, qui lucere iuſtitiam ſuam in his vult
exemplis, & ad publicam tranquillitatem con-
ſeruandam, puniantur; emendentur formidine
pœnæ, qui virtutis amore à ſcelere abduci ne-
queunt, l. ſi pœna.20. hoc t. alij exẽplo deterrean-
tur, d. l.6. §. pen. l.28. § famoſos. h. tit. nume.21. Plato
in Gorgia. ſolatio etiam ſit affectis iniuria, pœna
nocentum. d. l.28. § famoſos. Deuter.19 19. Red-
des illi ſicut fratri ſuo facere cogitauit: & aufe-
res malum de medio tui: vt audientes cæteri ti-
morem habeant, & nequaquam talia audeant
facere. Deut.13.10.21.21. Lapidibus obrutus ne-
cabitur: vt omnis Iſrael audiens timeat, & ne fa-
ciat quippiã huius ſimile, &c. Effectus eſt, quòd
pœna omnem reatum tollit. Lex enim omnis
cum obliget aut ad obedientiam aut ad pœ-
nam, eo fit, vt qui perſoluit pœnam, pro abſo-
luto debeat haberi. l. diuus.7. de iur. patron. Bald.
in Auth. ſed nouo. num.4. C. de ſeru. fugitiu. quod
etiam de pœna inchoata quidam interpretan-
tur: vt ſi, verbi gratia, damnatus ad mortem la-
quei, rupto laqueo in terram cadat incolumis,
liberari debeat. Luc. de Penn. in l.1. C. de ſer. & oc-
cul. lib.12. Dec. in l. fauorabiliores.125. de regul. iur.
Tiraqu. in tract. de pœn. cau.64. vide Boſſ. in pract.
crim. de exe. ſen. num.25. illud ſanè verum eſt, ex
prioribus delictis, quamuis coercitis, ſubſequen
tia tamen aggrauari. Dec. in l. bona.57. de reg. iur.
Bart. in l. ſi cui. §. fin. de accuſ. Fel. in c. ſicut. num.4. de
teſtib. Catalyn. de ſyndicat. num.97. Olim ex pœna
etiam ſerui pœnæ efficiebantur damnati, l. ſunt
quidam.17. & paſſim, hoc titu. & bona amittebant:
infr. de bon. dam. vnde nec contrahendi, vide Dd.
l. poſt contractum. de donat. nec teſtamenti dixi
ſup. de teſta. faciendi poteſtatem, nec iura nu-
ptiarum. ſupr. de nupt. aliaq; ciuium Rom. com
munia, l.1. vbi Dd. C. de hæred. inſtituen. retinebãt.
Cæterùm Iuſtin. ex nullo delicto, quamlibet ca-
pitali, libertatem amitti voluit; §. deportatio. in
Auth. de nupt. Salic. & Dd. in Auth. ſed hodie. C. de

A donat. ante nupt. & bona hæredibus cedere, niſi
certis ex delictis, permiſit: Auth. bona damnato-
rum. C. de bon. proſcr. quod Sax. mores hodie ſe-
quuntur: aliarum nationum non item. Chaſſ. in
Rubr. des iuſtices & des confiſcations.
¶ Contraria per quæ pœna tollitur, ſunt; mors 10
damnati, l.2 & 3. C. ſi reus vel accuſ. mort. l. defun-
cto. de publ. iud. l. ex iudiciorum. de accuſat. aboli-
tio, indulgẽtia, reſtitutio, & gratia (vt vocãt) ſeu
remiſſio à ſummo Principe facta, ff. & C. de ſent.
B paſſ. & reſtit. & t. t. de abolit. vide Chaſſ. in conſuet.
Burg. tit. des iuſtic. §.5. verb. s'il n'a grace. vide Ti-
raq. de pœn. num.9.10.11.12. (quanquam eandem
poteſtatem duces & barones quoque vſurpent:
Cyn. in l. ſeruos. in fin. C. de vi publ. Tiraqu. de pœn.
nu.12. in proœm.) item præſcriptio 20. annorum,
quæ pœnis omnib. temporalibus, non etiam ſpi
ritualibus, Spec. de ſent. §. quoniam. nu.9. præſcri-
bit, & officium Bal. in l.1. nu.2. & 3. de his qui ſunt
ſui vel alien. iur. vbi tamen contrarium concludere
C videtur. iudicis atq; accuſationes excludit l. que-
rela.12. C. de falſ. Boer. deciſ.26. cum hæc quæſtio.
par.1. vide Spec. de ſent. §. quoniam. num.9. regula-
riter omnes, niſi cum certæ breuioribus ſpacijs
ſunt circumſcriptæ, vt iniuriarum, l. ſi non conui-
cij. C. de iniur. adulterij quæſtio, vide l. adulter.5.
C. de adulter. &c. Quin etſi præſcriptio non ſit
completa, tamen diuturnitas temporis pœnam
ſolet alleuare ac mitigare, gl. & Dd. in l. ſi diutino.
25. h. t. & in l. querela. C. de falſ. Tiraq. de pœn. cauſ.
D 29. vt & ira, l.3. ff. de diuor. l. ſi non conuicij. C. de in-
iur. l. vnic. C. ſi quis Imp. maled. vide Dec. & Dd. in
l. quicquid. de reg. iur. Tiraq. de pœn. cauſ.1. dolor,
l. aut facta. §. cauſa. de pœn. l. maritus. §. lex Iulia. de
adulter. furor l. diuus. de off. præſ. l. infans. de ſicar.
etiam poſt commiſſum ſuperueniens, Bal. Alex.
Iaſ. in l. furioſum. C. qui teſtam. fac. & l. humanita-
tis. vbi Aretin. C. de impub. & alijs ſub. Hipp. in l.1.
de ſicar. ebrietas, l. omne delictum. §. per vinum. de
re milit. c. ſanè. c. inebriauerunt.15 qu.4. Bald. in c. à
E crapula. de vit. & ho. cler. vide late Tiraqu. de pœn.
cauſ.6. ætas, l. auxilium. de minor. l.1. §. impubes. de
S.C. Claud. l. ferè. de reg. iur. etiam ſenilis, l. ſi quis
in graui. §. ignoſcitur. de S.C. Syll. l.2. de term. mot. c.
tanta.86. diſt. c. tanta.1. quæſt.7. glo. & Dd. in l. quid
ergo. §. pœna. de his qui not. infam. l. etſi C. eod. Gand.
de pœn. Tiraq. de pœn. cauſ.8. ſexus, l. ſacrilegij.6. ad
l. Iul. pecul. c. ſicut. de homicid c. ſi adulterium. §. ſtu-
prum. §. fratres. de adulter. c. indignantur.32. quæſt.
6. l. quiſquis. §. ad filias. C. ad Iul. maieſt. Bald. in l.
F quicunq;. C. de ſeru. fug. Tiraq. cauſ.9. imperitia, l.
deſertorẽ § ſi plures. de re mili. l. qui cũ vno §. vlt eo.
tit. Bar. in rub. C. qui admitt. Rom. conſ.228.251. Bal.
& Iaſ. in l.1. C. de ſumm. Trin. Tir. de pœn. cauſ.10 &
late cauſ.44. ruſticitas, l. ſi quis.8. de iur. l.2. ſi quis
in ius voc. ignorãtia iuris glo. in l. plagij C. ad l. Flau.
de plagiar. vide Iaſ & Dd. in l.1. de leg. Tira cauſ.11
& facti, l.1. § diuus. de ſicar. l. abſentẽ. §. vlt. de pœn.
l. Metrodorũ. l. reſpiciẽdũ. §. delinquũt. de pœn. l.3. §.
ſed enim. l. ſi fortuito. de incend. ruin. Tiraq. cauſ.12.
G culpa etiã lata. l.1. §.1. l. in lege de ſicar. Anch. conſ.
283. Iaſ. in l.1. de leg. Tira. cauſ.14.42. dolor minor,
Bal.

Bal. Salic. in l. etſi. C. ex quib. cauſ. in fam. Alex. con-
ſil. 144 poſt redditum. lib. 2. & conſil. 160. viſis. lib.
7. per l. 1. C. de falſ monet. Tiraqu. cauſ 15. affectio
conſanguinitatis, *l. 2. de recep. l. 1. C de his qui la-*
tro. Tiraq. cauſ. 20. pœnitētia, *Hip. in l. qui falſam.*
de falſ. Tiraqu. cauſ. 28. ſpontanea confeſſio, *l. 1. C.*
ne tut. vel cur. vect. Auth. ſed nouo. C. de pœn. iud. c.
vlt. de fur. l. edict de iur. fiſc. Tiraqu. cauſ. 30. ſuique
indicatio. *l. edicto. de iure fiſc. l. 3. de alien. iud. l. in*
ex. de cuſtod reor. Tiraq. cauſ. 30 num. 2. dignitas,
l. ſacrilegij. ad l. Iul pecul. l. vlt. de incend. l. annonam. B
l. vlt. de ſepul. viol. l. 1. de abig. Tiraq. cauſ. 31. nobili-
tas, *ſecundum tamen l. quædā. de pœn. & diſtinctio-*
nem Tiraqu. cauſ. 31. num. 18. cum ſequen. pauper-
tas. *l. illicitas. §. vlt de off. præſid. Tiraq. cauſ. 32.* ne-
ceſſitas famis, *c. ſi quis propter. de fur. c. quoniam. de*
ſimo. Tiraq. cauſ. 33. iuſſum domini aut ſuperioris,
l. ſeruos. vbi Bald. C. ad l. Iul. de vi publ. l. 2. de ſepul.
viol. l. vnic. C. ſi rect. prouin. vbi gl. Tiraq. cauſ. 34. 35.
metus, *c. ſacris. de his quæ vi met. cauſ. Bald. in §. in-*
iuria. verb furtum. de pac. iur. fir. Tiraq. cauſ. 36. e- C
uentus non inſecutus, *l. 1. de extr. crim. Dd. l. ſi quis*
non dicam. C. de epiſ. & cler. vide latè Tiraq. cauſ. 37.
38. 39. 40. ſcādalum publicū, *l. qui cædem. de ſicar.*
Tiraq. cauſ. 46. cōſuetudo, *gl. & Dd. in c. cum vene*
rabilis. verb. migraſſe. de conſuet. Tiraq. cauſ. 42. mul
titudo, *c. vlt. de trāſ. c. latores. de cler. ext. Tiraq. cauſ.*
47. merita publica, *l. non omnes. 5. §. vlt. de re milit.*
l. 2. §. poſtea. de orig. iur. Tira. cauſ. 49. inſigne arti-
ficium, *l. ad beſtias. de pœn. Tira. cauſ. 50.* vita antè
bene acta, *l. non omnes. 5. in princ. de re milit. Alex.* D
conſ. 121. viſo. lib 7. Tiraq. cauſ. 51. officium, *Tiraq.*
cauſ. 58. l. tres tutores. vbi gl. de admin. tut. reſtitu-
tio, *Tiraq. cauſa 60. per l. qui ea. de fur. l. quis ſit. §.*
1. de ædilit. edict. mutua compenſatio, *l. viro. ſolut.*
matr. gl Bart. & Dd. in l. 1. §. cum arietes. ſi quadrup.
paup. Tiraq. cauſ. 62. & ſi quæ ſunt cauſæ ſimiles:
vide de his Tiraq. in d. elegantiſſ. tract. de pœn. quib.
deficientibus, conſtat iudicem pœnam lege, cō-
ſuetudine, vel ſtatuto definitam tollere, alterare,
aut mitigare non poſſe. *l. 1. §. 1. ad S. C. Turpill. l.* E
ſeruos. 8. C. ad l. Iul. de vi pub. c. de cauſis. de of. dele. c.
licet. de pœn. l. ſi quis reum de cuſtod. reor. l. ſaccula-
rij. de extr. crim. l. non poterit 65. de furt. l. ordine. 16.
ad municip. Tiraq. latè de pœn. in prin.

DE BONIS DAMNATORUM. Titul. XX.
C. 9. 49.

1 *Continuatio.*
2 *Qui quorum bona, quando, ex qua cauſa conſiſcent.*
3 *Forma publicationis.*
4 *De iure pannicularioru, & explicatio l. pen.*
5 *Liberis damnatorum quid debeatur.*
6 *Quid hodie circa publicationem ſeruetur.*

1 ADnectitur † grauioribus pœnis publicatio
bonorum; vt omnes animi & corporis cru-
A ciatus, Cicer. *in Cat.* teſte, etiam egeſtas ac
mendicitas conſequatur. Bona † autem publi- 2
cantur, id eſt, rediguntur in fiſcum publicum, à
magiſtratu ſummæ poteſtatis, *l. vnic. C. ne ſine*
iuſſ. Princ. cum aut vita adimitur, aut libertas,
aut ciuitas; *l. 3. ff. de interd. & rel.* vt in deporta-
tione. *l. 1. in prin. h. t.* nam qui ciuitatem non amit
tunt, vt relegati, bona retinēt. *l. 1. §. relegatorum,*
§. ad tempus. ff. de interd. & releg. Non tamen ſta-
tim vt quis in carcerem ductus eſt, ſpoliari de-
B bet; ſed poſt condemnationem: *l. 2. h. t.* nam an-
tè reus etiam alienare poteſt. *l. poſt cōtractum. de*
don. Etſi † autem in publicatione diligens om- 3
nium bonorum facienda eſt inquiſitio & anno-
tatio: tamen in eam pannicularia non veniunt.
Pannicularia † autem à pāniculis dicta ſunt, hoc 4
eſt, ſordidis & vilibus pannis, quibus plerunque
rei induebantur, & quod opus erat pecuniæ in
quotidianum vſum geſtabant: vnde & pannoſi
appellatio. Vlp. *l. diuus. 6. hoc t.* Pannicularia, in-
C quit, ſunt ea quæ in cuſtodiam acceptus ſecum
attulit ſpolia, quib. indutus quis eſt, cum ad ſup-
plicium ducitur; vt & ipſa appellatio oſtendit.
Itaq; pannicularis cauſa. quemadmodum intel-
ligi debeat, ex ipſo nomine apparet. Non enim
bona damnatorū pannicularia ſignificare, pro-
bè quis dixerit: neque ſi zonam (qua circumfer-
ri maioris ſummæ pecuniæ ſolent: *Gell. lib. 17. ca.*
2. vnde prouerbium, Zonam perdidit) circa ſe
reus habuerit, protinus aliquis ex magiſtratu
D aut apparitoribus ſibi vēdicare, ſed in fiſcum re-
digere debebit: ſed veſtem qua is fuerit indu-
tus, aut nummulos in ventralem, ſiue, vt alij le-
gunt, ventralem aut lateralem, *vide Ruſſar. hic*
ad l. diuus. 6. (ſacculi genus id eſt) quos victus
ſui cauſa in prōptu habuerit, aut leues annulos,
id eſt, qui rē non excedunt aureorum quinq;: ex
quo æſtimatio furtorum quinq; aureos excedē-
tium, de qua ſuprà dictum eſt, ſumpta videri po
teſt. Hæc itaq; pannicularia ſunt, & retineri poſ-
E ſunt. Sed ſi quis gemmam magni precij in digi-
to, aut chirographum magnæ ſummæ in ſinu ha
buerit, nullo iure iſtud in pannicularia ratione
tenebitur: ſed in fiſcum referendum eſt. Panni-
cularia autem nec ſpiculatores, neq; optiones,
id eſt, optati & allecti ad cuſtodiam captiuorum
agendam, *Budæ. in l. fin de iur. immun. vid. Cuiac.*
lib. 6. c. 33. & commentarienſes, hoc eſt, præfecti
carceris, qui nomina captiuorum in commen-
tarios referunt, *l. 4. de cuſtod. reo.* vendicare de-
F bent; ſed ad ea ſeruanda ſunt, quæ iure præſi-
dum ſunt erogāda; vt eſt chartiaticum quibuſ-
dam officialibus ſubſcribere, id eſt, donatiuum
aliquod, ſeu χαρτιάτικον officialibus in charta, no
mine geſtæ bene rei, aut pro honorario charta-
rum ſeu ſcriptionum. *vide Cuiac. lib. 4 cap. 18. &*
lib. 6. cap. 25. ſubſcribendo petito ab his in li-
bellis ſalario definire atque aſſignare; aut ad
aliam officij neceſſitatem erogare. Pleríque
tamen præſidum etiam inde corraſas pecunias
G ad fiſcum transmiſerunt: quod perquam nimiæ
diligentiæ eſt: cum ſufficiat, ſi quis non in vſus
proprios

proprios verterit, ſed ad vtilitatem officij patiatur deſeruire. *l.penult.hoc t.* Et hæc obtinent, ſi li-
5 beros damnatus non habeat. Nam † ijs dimidia bonorum pars cedere debet; *l.4. l.fin hoc tit.l.fi. 6.eod.* vt & parenti peculium; *l.3.C.eod.* & patrono id quod habiturus eſſet, ſi libertus in quem eſt animaduerſum, ſua morte deceſſiſſet. *l.fin.§. 1.hoc titul.*

6 ¶Sed nouiſſimo iure bona non publicantur, ſi exiſtant agnati ad tertium vſque gradum; excepto læſæ maieſtatis crimine. *d.Auth.bona damnatorum. l.ſi quis.C.ad l.Iul. maieſt. vide ord.Imp.* quod & olim in antiqua Rep. obtinuiſſe videtur: *Cic.de Inuent.lib.2.cap.11. & ad Herenn.* hodieque apud Sax.plerunq; ſeruatur. at contrà apud Gallos, *qui confiſque le corps confiſque les biẽs: vide Chaſſ. Boer. & alios in conſ.Burgun. & Gall. titul. de confiſcat.* quòd accipiendum eſt de bonis damnatorum proprijs, non alienis, quę domino reddenda ſunt: *l.interdum. §. qui furem. vbi Bart.de furt. §.oportet.in Auth.vt iud.fine ſuff. §.illud.in Auth.vt bon.l.ſi ab eod. de calumn. Bald.in l.3.C.de cond.ob tur.cauſ. vide Land.lib. 2.artic.3. & art.25. & 26.vbi gloſſ. vide latè Chaſſ.in conſuet. Burgun.de confiſc.§.2.* item de allodialibus, non feudalibus; *Bart.& Dd.in l.finita.§.ſi de vectigalibus. vbi Dd.de dam.inf.Iacob.in tract.feud.verb.dictiq; vaſalli.num 61.63.Curt.in eod. tract.5 parte.quæſt. vltim.num.15.Zaſ.parte 10.* niſi ob Feloniam; aut quando in vniuerſitate velut pars territorij publicantur: *Iaſ.in l.ſerui.§.Labeo.numer.9.de leg.1. Lands.artic.38. lib.1 tot. titul.in quib.cauſ.feud.amit. & quæ fuit princip. cauſ.bene.amit. cum ſimil. vbi dixi.* neque in ijs quæ ante damnationem alteri quæſita, *vide Dd.in l.poſt contractum. de donat.in l.Gallus. §. & quid ſi tantùm.de lib.& poſt. fac.l.vltim.de pact.cum ſimil.* vel poſt eam reo acquiſita ſunt; *l.ſi mandauero.22.§.is cuius. mandat.* quibus deportati atq; alij pœnę ſerui ad vitam vtuntur, *l.1.C.de hæred.inſtit.vbi Dd.* morientes, quia hæredem habere nequeunt, fiſcum locupletant: *l.2.C.de bon.proſcr.* relegati verò, & qui libertatem ac bona retinent, integrè perfruuntur, ſic vt & ad hæredem eam tranſmittãt, quem habere poſſunt. *ad l.ſi mandauero. Cuiac. obſ. lib.6. cap.23.* id quod voluit Paulus, *l.vltim. §. vlt.h.tit.* cuius reſponſum, vt alia nonnulla, ad hunc titulum deſideratur, *l.8.9.10.11.hoc t. vt ex Baſilico h. tit.apparet.vide Cuiac.obſer.lib.6.c.23.*

DE BONIS EORVM qui ante ſententiam vel mortem ſibi conſciuerunt, vel accuſatorem corruperunt. Titulus XXI.

C.9.50.

1 *Summa tituli.*
2 *Explicatio l.2.*
3 *Explicatio l.fin.*

A PRo † confeſſis & illi habẽtur, eorumq; bona perinde ac damnatorum publicãtur, qui ante ſententiam, poſt accuſationem tamen inſtitutam, vel cum in ſcelere ſunt deprehenſi; *l.in fraudem.45.§.2.& 3.de iur.fiſc.l.vlt.& 10.h.tit. l.1.& 2.C.eod.* aut ſibi ipſi mortem conſciuerunt; (videntur enim conſcientiæ metu id feciſſe: *d.l.vlt.§.1.*) ſi tamen eo crimine innexi fuerint, vt conuicti bonis carerent: *d.l. vlt.§.idem reſcripſit.* aut corrupto aduerſario obierint diem. *l.1.& 2.* B *h.tit.* Qui enim paciſcitur, de delicto confiteri videtur: *l.5.de his qui not.inf.* nedum ille qui corrupit aduerſariũ, vt eius pręuaricatione abſoluatur, confeſſus videri debet. Quare † eos qui à latronibus inter conſcios nominati corruptis accuſatoribus diem obierint; (cum cõſcij leuiùs puniri ſoleant quàm latrones, qui nec ipſi capitali ſupplicio afficiuntur, niſi ſint famoſi; *l.capitalium.28.§.graſſatores.ff.de pæn.*) vt confeſſos de crimine, non relinquere (iuſtam ſcilicet, & C præſumptiuè) defenſionem hæredibus, rationis eſt, *l.2.h.tit.vide Cuiac.lib.6.cap.24.qui negatiuè legit, rationis non eſt.* nam hæredes ſuſcipere cauſam poſſe, poſtea dicetur. Cæterùm in capitalibus, vbi vita in diſcrimen vocatur, licet ſanguinem ſuum, paciſcendo, & qualitercunq; redimere. *l.1. h.t.l.tranſigere.C.de tranſ.* Quanquã † autem qui poſt accuſationem mortem ſibi cõſciſcit, & qui ſuper iudicio non capitali paciſcitur, videatur crimen fateri; tamen ea præſumptio contraria D probatione poteſt tolli. *l.continuus.137.§.cum ita. de verb.oblig.* Quare ſi hæredes velint cauſam ſuſcipere, audiendi ſunt: *l.fin. §.fin. h.t.l.eius.de in. fiſ.vide Cuiac.lib.6.c.24.* qui ſi probẽt, ex alia cauſa mortem cõſcitam, puta tædio vitæ, impatientia, *d.l.fin.§.idem.* &c. aut defunctum innocẽtem fuiſſe, neq; conſcientiæ metu depectum eſſe, bo E na non erunt publicanda: *l.2.C.qui teſt.fac.* ſicuti D. Pius Taurino reſcripſit; ſi parati ſint hæredes defenſionẽ ſuſcipere, bona non eſſe publicãda, niſi de crimine fuerit probatum. *d.l.fin.§.fin.h.t.* Probatũ autem de crimine hoc caſu intelligitur, cum hæredes præſumptionẽ iuris ex morte conſcita captam (quod enim illicitè fit, malo animo præſumitur factum, *l.1.C.vnde vi.l.ſi non conuicij. C.de iniur.*) contrarijs documentis refellere non poſſunt. *d.l.fin.§.1.iunc. §.fin. in verb.innocentem* F *defunctum oſtendi.* Attamen incarceratum non ſibi manum intuliſſe, ſed aliunde & culpa cuſtodum mortem oblatam eſſe, præſumptio eſt. *glo. in l.omnia.32.§.ſpecies.verb.nec dolo.de legat.2.l.pen ultim.C.de cuſt.reor.Ang.in tract.malef.verb.carcerari iuſſit. Par. de Put.in tract.ſynd. verb.an poteſtas.* quæ & ipſa præſumptio hæredes in probando alleuat; donec magiſtratus & cuſtodes ſeſe purgent; qua purgatione facta, luere non debẽt, ſi quid atrocius in ſe captiuus ſtatuerit. *Bald.in l. quemadmodum.29.§ magiſtratus.nu.4.ad l. Aquil.* Atque hæc quidem iſto iure rationem habent. Nouo, quia Iuſtin. bonorum publicationem in G damnatis ſuſtulit; *Auth.bona.C.de bon dam.* videtur multò magis eam in bonis iſtorũ, qui ſibi deſpe-

deſperatione aliqua, & diabolorum homicidarũ
inſtinctu vim intulerunt, ceſſare oportere. *ord.*
Imp.c.135.Schneid.§.iuris præcepta.num.6. Inſt.de
iur.na. Atq; ita apud nos Sax. memini iudicatũ.
ex art.31.lib.2.Schneid.præall. lo. vbi dixi.

DE INTERDICTIS, ET relegatis, & deportatis. Titul. XXII.

1 *Continuatio: & relegatos ciuitatem retinere.*
2 *Diuiſio exiliorum.*
3 *Forma relegandi.*
4 *Forma deportandi.*

1 SEd † publicatio bonorũ ceſſat in interdictis
& relegatis: *l.1.h.t.* quia ciuitatem Roman. &
per conſequens ius teſtandi retinent. *l.4.l.*
relegatorum.7.fine.h.tit. Interdicti & relegati ab
exulibus diſtant. Exilium enim propriè aquæ &
ignis interdictionem ſignificat; *Cic.ad Heren.lib.*
2.Tac.lib.1.Cuiac.lib.6.cap.25. cuius in locum ho-
die ſucceſſit deportatio. quãquam ἐν πλάτει o-
2 mnes relegati, exules dicãtur. Quo † ſenſu, exi-
lium triplex eſſe vult Marc. *l.5.h.t.* aut enim eſt
certorum locorum interdictio, quæ & lata fuga
appellatur: vt cum alicui patria interdicitur. is e-
nim extra patriam vbiuis gẽtium, excepta vrbe
Roma, quæ & ipſa communis patria eſt, com-
morari poteſt. *l.relegatorum.7.§. conſtitutum. h.t.*
aut omnibus locis prçter vnum interdicitur. aut
eſt inſulæ vinculum, id eſt, relegatio in inſulam.
Relegare autem in eam inſulam magiſtratus po
teſt, quæ ſub ſe eſt, & non in aliam: ſicuti inter-
dicere ea prouincia quam regit, poteſt, alia non
3 poteſt. *d.l.7.§.ſunt. & §.interdicere.* Relegatio †
autem aut fit ad tempus, quo caſu bona adimi
nequeũt: *d.l.7.§.hac eſt.* aut in perpetuũ. & tunc
pars bonorum expreſſim (nam tacitè nõ ſequi-
tur relegationem, velut deportationem, publi-
catio) adimi poteſt. *l.4.h.t.l.deportatorũ.C.de pœ.*
4 *vide omnino Cuiac.d.cap.25.* Aliud † autem eſt in
inſulam deportare, quàm relegare. *l.eius.8.de*
teſta. nam deportatio ius ciuitatis & bona adi-
mit; *l.deportatorum.8.C.de pœn.l.6.h.t.* ideoque
ne præſidibus quidem prouinciarũ licet incon-
ſulto Principe pœnã hanc irrogare. *d.l.6.* Quod
autem de relegatis ſeu interdictis diximus, id
multò magis in leuioribus pœnis obtinet, vt ni-
mirum ceſſet publicatio. *d.l.7 §.penul.l.2.§.2 de*
bo.dam.Cyn.in fin.Iaſ.num.4.in l.1.C.de hær. inſtit.
verbi gratia: Si aliquibus ordine, aut aliquo ho-
nore aut negociatione interdicatur: nam mu-
neribus non interdicitur, ne pœna immunita-
tem tribuat. *d.l.penult.* Multum igitur intereſt
inter exilium ſeu deportationem, & relegatio-
nem: vt etiam exponitur Baſil.lib.60.cap.54. Il-
la ciuitatem adimit, *l.quidam.17.de pœn.l.3.l.6.h.*
tit.l.1.C.de hæred.inſtitut.l. qui cum.14.§.1.de bon.

A *liber.§.cum autem.Inſtit. quib. mod. ius patr. poteſt.*
& bona; *l.deportatorum.8.C.de pœn.l.tutelas.de ca.*
dim.l.de bonis.6.C.de bon.dam.l.bona 39.de iure f-
ſci.l.ea.98.vbi Dec.Cag.& Dd de reg.iur. cõ que
ſupplicium capitale eſt, *l 9.in princ ſi quis caut*
quod morti compararur. *d.l 9.l.4. qui ſatiſda. co-*
gan.l 1.§.pen de bon.poſſ.cont.tab. Relegatio vero
neq; bona, *l.deportatorum.8.C.de pœn.l.ſi fine.33 §.*
fin.de adm.tuto. neque ciuitatis vllum ius aufert:
l.3.& 7.h.t. quia capiti ciuitati non eximit. *l.qui*
B *cum.14.§.1.de bo.liberi.* Quare & Ouidius ſe non
exulem, ſed relegatum eſſe defendit. Nempe
relegatus, non exul dicor, &c. ſed tantùm infa-
miam irrogat, *l. capitalium. 28. in prin.verſ cæte-*
ra 3.de pœn. quamdiu decreta eſt: *l.4.C.ex qui-*
bus cauſ. infam. idque operatur, vt niſi quis re-
legationi pareat, alibi deprehenſus deportari
poſſit. *l.4.de pœn.* Porrò deportationis in lo-
cum hodie apud Saxon. ſucceſſit fuſtigatio cum
relegatione perpetua: quæ tamen non adimit
C bona, vt nec aliæ pœnæ capitales, vt ſuprà eſt ex-
poſitum. *ad tit. de bon. damnat.* Virum autem
banniti noſtri temporis adæquentur deportatis
an relegatis, vide apud gloſſ. & Dd. *§.relegati In-*
ſtitut. quib. mod. ius pa. po.ſol. Alex.& Dd l.1 C.de
hær.inſtitu.l ex facto.17.§.ex facto.ad Trebell.& re-
miſſiuè Cag.d.l.ea.89.n.11.

DE SENTENTIAM paſsis & reſtitutis. Titulus XXIII. C.9.51.

1 *Continuatio.*
2 *Quid inſit reſtitutioni.*
3 *Quid liberationi & indulgentiæ.*

SEd † pœnæ ſæpenumerò aut viuis aut de- 1
functis remittũtur. Viuis † quidem, cũ dam- 2
nati in integrũ aut à lege, *l.de ambitu. Cuiac.*
lib.7.cap.28. aut à ſummo Principe (nece-
nim inferiores eiuſmodi poteſtatem habent, *l.*
4.de pœn. l.1.§.fin. de quæſt. Bartol.in l.3.de quæſt.
Bald.in l.ſeruos.C.de vi public.) reſtituuntur; quo
caſu bona, famam, honores recuperant: *l.1.hoc*
titul.l.2.l.antepenultim.C.eod. aut † indulgentia 3
Principis liberãtur à pœna; qua indulgentia re-
F miſſio pœnæ, *vide l.antepenult.C.eod.Chaſſ in con-*
ſuet.Burgund.Rubr.1.de inſtit.§.5.verſic. s'il n'a gra
ce. numer. 7. non autem reſtitutio bonorum &
& exiſtimationis intelligitur facta; *l. fruſtra. l. ſi*
pater.l.generalis.l.tutor.l.cum patrem.l.ſi ademptis.
l.fin in inſulam.C.eodem. niſi Princeps aliter de-
terminãrit. *l. ſi debitor.C.eod.l.2.& 4.hoc t.* Qua
in re illud quæri ſolet, an ad bona alij tertio
quæſita, & ad fructus interea perceptos, reſtitu-
tus debeat videri? Communis diſtinctio eſt, vt
G reſtitutio gratiæ ad neutrum horum trahatur:
gloſſ.Bart.& Dd.præſertim Iaſ. numer.70.in l.Gal-
lus.§.

lus.§.& quid ſi tantùm.de li.& poſth. reſtitutio aũt A iuſtitiæ & priſtini ſtatus, in integrũ reſtituat tam quo ad fructus, *vide ȝ de minor.& l.videamus.§.in Fauiana.de vſur. cap.grauis.de reſtit.ſpol. Rom.conſ. 454.Chaſſ.in conſuet.Burgund.Rubr.de feud.§.2.in prin.n.20.* q̃ quo ad bona in tertiũ à fiſco alienata. *Iaſ.in d.l.Gallus.§.& quid ſi tantùm.n.73.per l.1.§.fin.de quæſt.l.quòd ſi minor.§.Scæuola.de minorib.* Quæ tamẽ tertius pro iure dominij cõſumpſit, imminuit, bona fide donauit, ea exigi fuerit iniquũ; cum ne à bonæ quidem fidei poſſeſſoribus debeantur: B *vide ȝ.de pet.hæred.* maximeq; id obtinere debet in iuriſdictionib.& Baronijs tertio conceſſis: ne videlicet reſtitutione facta, cõceſſiones, iudicia, inueſtituræ eorum qui illiuſmodi territorijs præfuerunt, cum multorũ incommodo annihilentur. *vide l.Barbarius.vbi Dd. præſertim Iaſ n.60.cum ſeqq.de off.præt.*

DE CADAVERIBVS PVnitorum. Tit. XXIIII. C

IN mortuis ex pœna, id humanitatis cauſa inductũ eſt, vt cadauera cognatis nõ denegentur. Atq; hoc Verri in probris obijcit Cic. *in Verr.* q̃ ſepulturam punitorũ denegare aut diuẽdere ſit ſolitus. Hodie tamẽ cadauera punitorũ non aliter ſepeliũtur, q̃ ſi fuerit petitũ ac permiſſum à Principe: qui nonnunquã non permittit; maximè maieſtatis cauſa damnatorũ: ſicuti etiam nũc ſuſpẽſorum cadauera nõ ſepeliri, ſed ad exẽplum in furca relinq; cernimus: *gl. Landt. lib.1.art.53.l.capitaliũ.28.§.famoſis. de pæn. Par. de Put.in trac.ſyn.verb.mortuus.c.1.n.3.& verb.furcarum erectio.nu.1.contra legem Moſi Deut.21. in fine. vide omnino Couar.var.reſol.lib.2. c.1.nu.11.* & antiquiſſimum id eſſe comparet, *ex Geneſ.c.40.19.*

A etiamſi pòſt in lege vetuerit Dominus poſt Solis occaſum manere in cruce *Deut.21.23.* ſuſpenſos: & quamlibet nocentib. non denegari ſepulturæ ius, humanũ & ſanctum eſſe dicit lex Græca.9.C.de hæret. quam reſtituit Cuiac.obſer.12. cap.30. In reliquis igitur, nõ modò cognatis, ſed etiam quibuſcunq; petentibus ad ſepulturã corpora danda ſunt: *l.vlt h.t.vide Bald.in c.1.§.iniuriæ.de pace iur.fir.Chaſſ.in conſu. Burg. Rubr.2.§.1. verb.il confiſque.nu. 8.qui dicunt iudicem peccare* B *mortaliter, ſi deneget.* in quibus ſæuiri, & executio poſt mortem fieri. *Bald.in l.ſororem.10.in fi.C.de his quib.vt indig. Gundiſſ.tract.de hæret. q.22. n.4. Dec.in l.pupillũ.111.§.in hæredes.n.2.de reg.iur. Iaſ. Bald.Ang.& Dd. in l.2.C qui teſt.fac. Hippol.in l.vlt.de quæſt. Boſſ.in prac.cri.de exec.ſent.n. 18.fac.l.1.§.quoties.vbi Imol.de iniur.& in l.defuncto.vbi etiam Ang ſup.de pub.iud.* arreſtatio, *1.t.in Auth.vt defunc.ſeu corp.& §.meminimus. in Auth. vt cum de appell.cog.l ſi quis ſepulchrum. §.hoc edictum.de* C *relig.* exhumatio, niſi ob atrox ſcelus, permitti non debet. *l.vlt.vbi Bart.& Dd.de ſepul.vio.Innoc.in c.certificari.9.de ſepul.l.oſſa.vbi Bald.de relig.& in l.principaliter.C.de lib.cauſ.* Ad anatomen tamẽ cadauera punitorum, medicis concedi ſolent; *Bart. quamuis non decidit, in l.vlt.h.t. Chaſſ.in conſ. Burg.Rub.2.§.1.verb.il confiſq;.n. 8.Aran.in c.2.in fin.de ſer.Doc.n.17.Curt.n.38.Valaſ.n.17.Sapia.n.18. in l.imperium.de iuriſ.om.iud.Iul.Clar.lib.5.§.§.vlt. qu.vlt..Anto.Gomez.reſolut.lib 3.c.14.& vlt.* ex ſola ſcil. D Principis, non etiam inferioris authoritate. Cæterùm qui priuata hæc temeritate violant, arbitrariè puniuntur, pro qualitate delicti. Nam, verbi gratia, qui ſuſpenſo cadaueri digitos abſcindit ad vſum furti, incantationis, &c. hic proculdubiò grauiùs coercẽdus erit, quàm qui corpus eiuſmodi ad ſalutarem medicinam vel anatomen ſubtrahit, &c.

DIGEST. LIBER XLIX.

DE APPELLATIONIBVS ET RELAtionibus. Tit. I. C. 7.62.

1 *Continuatio.*
2 *Appellare quid ſignificet.*
3 *Quid ſit appellatio.*
4 *Quid referre & relatio.*
5 *Species appellationum.*
6 *Cauſa efficiens: vnde introducta appellatio.*
7 *Qui appellare poſſint.*
8 *Materia: à quibus ſententijs & actibus tam iudicialibus quàm extraiudicialibus poſſit appellari.*
9 *Forma: quomodo inſtituendæ appellationes.*
10 *Finis & effectus.*
11 *De pœna temerè appellantium.*
12 *De relationibus.*

1 ABSOLVTIS † iudicijs omnibus, tam pecuniarijs quàm criminalibus; conſequens eſt, vt de appellationibus diſpiciamus: quæ vltimo loco in iuriſdictione omni interponi ſolent, vt aut ini- E quitatem, aut imperitiam iudicantium corrigãt. *l.1.hoc titul.*

¶ Appellare varia ſignificat. Appellari enim 2 debitor dicitur, qui de ſolutione interpellatur: *l.fideiuſſor.16.§ fin.de fideiuſſor.* & puella cuius attentatur pudicitia. *l.item.15.§.ſi quis virgines.17.de iniur.*

iniur. Sed in iure propriè appellare eũ dicimus,
qui auxiliũ à ſuperiore, aduerſus alterius magi-
ſtratus iniuriã implorat. *l.1.circa fin.ex quib. cauſ.*
maior. Quare appellare ſimpliciter ij dicuntur,
qui ab inferioris iudicis ſententia, tanquam in-
iuſta, ad ſuperiorem prouocant, obtinendi iuris
3 ſui gratia. Eſt † igitur appellatio, ab inferiore iu-
dice ad ſuperiorem gradatim facta prouocatio;
vt is cauſam antea quidem cognitam, ſed, vt ap-
pellãs intendit, iniuſtè definitam, denuò cogno-
ſcat, & ſentẽtiam prius latã in melius reformet.

4 ¶ Referre inter alia ſignificat idem quod de-
nuò agere, vel iterare, aut renouare aliquid: quo
ſignificatu Terent. in Hecyr. referre comœdiam,
& Cic. lib. 3. de Orat. referre myſteria dixit. Hinc
referre rem iudicatam, eſt retractandam cogni-
tioni alterius ſubijcere: quo modo Cic. vſurpat
in Orat. pro domo ſua, nec multũ in hac ſignifi-
catione abeſt à verbo appellandi. Crebrius ta-
men referre pro eo accipitur, quod eſt in delibe
rationem proponere: vt Cic. ſæpiſſimè, referre
ad Senatum dicit, pro eo quod eſt proponere
Senatui rem deliberandã conſultandamq́;. hinc
relatio in iure ꝓpriè eſt remiſſio cauſę ad ſupe-
riorem: cum videlicet ſuper re dubia ſuperior,
puta Princeps conſulitur, & quid ſeruari in iudi-
cando velit, interrogatur. *l.1.§.1.tot.t. C.de relat.c.*
intimaſti.ext.eod. Quare idem in inſcriptione hu
ius tituli ſignificat relatio, quod in eodem titu.
Cod. conſultatio. hæc enim ſynonyma ſunt, &
promiſcuè vſurpantur. *l.1. in verb. conſultationis.*
& verb.relatio.C.de relat. Appellatio ſpecies im-
perij magis eſt, quàm iuriſdictionis. *Iaſ.num.24.*
Vall.num.243.in l.3.de iuriſdict. quæ vel iuſta, vel
iniuſta. *l.13.21.24.h.t.*

5 ¶ Species appellationum Bart. *hic in l.1.* tres
poſuit: interiudicialem, videlicet interpoſitam
ab interlocutoria: iudicialem, à definitiua: & ex-
traiudicialem. Alij *Bald. Auth. de S. Georg. & Ca-*
no.in Rubr.ext.eod. quatuor malunt: anteiudicia-
lem, quæ fit ante litis conteſtationem: *c.ſignifi-*
cante.34.c. Rodolphus.35.extr.de reſcript. intraiu-
dicialem, quæ poſt litem conteſtatam ante ſen-
tentiam: *c.1.de dilat.* iudicialem, à ſententia de-
finitiua: poſtiudicialem, quæ poſt rẽ iudicatã, ab
executione. *l.ab executore 4.h.t.l.ab exeutione.C.*
quor.app.non rec.c.quod ad conſultationẽ.de re iud.
c.nonnis.ext.eod. Sed hæ temporibus tantùm diffe-
runt. Quare ſatius eſt duas tãtùm tradi ſpecies,
videlicet iudicialem, & extraiudicialem: quarum
illa à ſententia, hæc ab actib. & decretis extraiu-
dicialib. interponitur. *l.1.§.ſolent.ꝗ.quand.app.*

6 ¶ Appellationis vſum in republic. Rom. fuiſſe
antiquiſſimum, argumento eſt hiſtoria Horatij
apud Liuium lib. 1. Hic enim ob interfectam ſo-
rorem perduellionis à duumuiris damnatus, ad
populum prouocauit, & abſolutus eſt. Appel-
landi vſus, inquit Vlp. *l.1.hoc t.* quàm ſit vetus,
frequens, quamq́; neceſſarius, nemo eſt qui ne-
ſciat, quippe cum iniquitatem iudicantium vel
imperitiam corrigat. Quare apparet vſu magis
quàm certa aliqua lege appellationis beneficiũ
A eſſe inductum, cùm ratio communis oſtẽderet,
oppreſſos aut iniquitate aut inſcitia iudicis, eſſe
auxilio dignioris magiſtratus ſubleuandos.

¶ Appellare autem poſſunt, qui condemnati 7
ſunt, ſiue vnus, ſiue plures, *t.t.C.ſi vnus ex plur.* ſi-
ue ſuo nomine, ſiue alieno, puta procuratorio,
tutorio, &c, ſint damnati; *l.tutor.27.l.ab executo-*
re.45.§.fin.hoc t, dum ne tamen ex contumacia.
l.1.C.quor. app.non recip. Sed & ij qui non con-
demnati ſunt, dummodò eorum interſit ſenten
B tiam retractari, rectè appellant. *d. l.ab executore.*
§.alio.l. à ſententia. §.ſi hæres.l.ſi preluſor. hoc t.l.2.
quan.app.ſit. Qua ratione placuit, pro eo qui ad
ſupplicium ducitur, quemuis prouocationem
interponere poſſe: *l.non tantùm.6.h.t.* quaſi om-
nium interſit innocentes defendi, & hominem
hominis beneficio affici. *l.ſeruis.7.de ſeru. expor.*
Hoc caſu excepto, externorum appellatio non
admittitur, vt nec ſeruorum, qui perſonam ſtan-
di in iudicio legitimam non habẽt; *l.1.C.de prec.*
C *Imp.off.l.vix certis.de iud.* quare eorum nomine
domini appellant: *l.ſerui.l.Lucius. l.creditor.h.t.*
quamuis in filijsfamil. aliter obſeruetur, *l.ex con-*
ſenſu.§.filium.h.t.

¶ Materia ex qua, vel à qua potius appellatio- 8
nes procedunt, ſunt ſententiæ definitiuæ, eęque
validæ. nam à nullis & inualidis fruſtra appella-
tur, *tot.tit.C.quando pro. non eſt nec. & ꝗ.qua ſent.*
ſine appell. reſc. l.ex conſenſu.23.§.1.l.ſi expreſſim.19.
hoc tit. cùm ipſo iure corruant: quamuis in du-
D bio, nullitas appellationi, per alternatiuam con-
iungi poſſit. *Bart. & communiter Dd.in d.l.ſi ex-*
preſſim.Inno in c.cum dilecto.ext.eo. fac. c. conſtitu-
tus.8.de in integ.reſtitu. Dixi de definitiua nam
ab interlocutoria iure ciuili nõ appellatur; *l.an-*
te ſententiam.2.inf.de app.rec. vt nec a ſentẽtia poſ-
ſeſſionis, quæ formã interlocutoriæ habet; cùm
momentanea ſit, & iniuria per eam facta poſſit
in cauſa proprietatis citra appellationem emen
dari. *l.vnica.C.ſi de moment.poſſ.* Eſt autem mo-
E mentaria poſſeſſionis cauſa, iudicium ſpoliatio-
nis, *l.momentaria.8.C. vnde vi.* quod ſummariè
& velut in momento expediri conſueuit. *d.l. mo*
mentariæ.Maran.in Spec.aur.de app.num.301. nec
eam cauſam omnia poſſeſſoria iudicia comple-
cti, ex eo intelligi poteſt, quòd diſertè ab inter-
dicto adipiſcendæ diſtinguatur: *l.fin.C.qui legit.*
perſe.ſtan.in iud. & ſolummodò ad querelam vio
lentiæ pertinuiſſe, in qua curſim ſpoliatus ante
omnia reſtituendus ſit, multis doceri poteſt. *in*
F *C. vnde vi.l.1.C. vbi de poſſ. Symmach. libro epiſt.2.*
Cuiac.obſ.lib.1.cap.20. Quare ab interlocutoria,
qua ſpoliatus ante omnia reſtituitur, non poteſt
appellari: cùm quia eum reſtitui ante omnia æ-
quum eſt, tum quòd iudicio vel poſſeſſorio vel
petitorio, interlocutoriæ iniquitas facillimè cor
rigatur. A' reliquis ſanè ſententijs iudicij poſſeſ-
ſorij rectè appellatur, quoniam definitiuæ ſunt.
gl.1.& Dd.in d.l.vnic.C.ſi de mo.poſ. Quamobrem
& hodie, quia nõ ſummariè & per interlocutio-
G nem (vt olim) ſed plerũq; iudicialiter & defini-
tiuè, de ſpoliatione decernitur: ideo etiã in hoc
iudi-

iudicio poſſeſſorio, ſcilicet quando momenta-
neum non eſt, prouocatio ſolet admitti. Quòd
ſi porrò talis iniuria per interlocutionem decre-
ta ſit, quæ poſtmodùm corrigi nequeat; vt
quia perſonæ cohæret, puta ſi compedes, car-
ceres, *vide Reinh.diſſ.pœn.23.per art.12.lib.1.* quæ-
ſtiones ſint indictæ: hoc caſu etiam ab interlo-
cutoria (nam tũc vim & ſpeciem definitiuæ ob-
tinẽt) rectè appellatur. *l.2.vbi Bart. n.14.ꝟ.de ap-
pell.rec.* Sed hæc iure ciuili obtinent. Pontifices
autem adeò ius appellationum ampliarunt, vt
ex eorũ Decretalibus epiſtolis, à quolibet gra-
uamine liceat prouocare: *c.1.c.cum Romanæ 3.de
appell.in 6.cle.appellanti.5.eod.* quod & apud Saxo
nes obſeruatur. Illud etiam ſciendum, non mo-
dò à tota ſententia, verumetiam certis eius capi-
tulis rectè appellari. *l.etiam.30.§. ex cauſa.de mi-
nor.gl.in l.fin.ad ver.iudicatis. C.eod.* De ijs quæ
extra iudiciũ fiunt, an appellatio inſtitui poſſit,
diſtinctione explicandum eſt. nam quæ formã
aut vim ſententiæ iudicialis habent, ab his ve-
rius eſt poſſe appellari: vt à primo, vel ſecundo
decreto; *Bald.in l.2.nu.15.& 16 C.de epiſc.audien.*
ab executione; *l.ab executione.C.quor.appell.* con-
ſultatione; *l.1.§.1.h.t.tot.t. C.de relat.* iniqua in-
terpretatione ſentẽtiæ, facta ab eo qui ius dice-
re poteſt. *l.ab executore.h.t.* Deniq; aiunt noſtri,
Bart.nu.4. Ang.in l.fin.ꝟ.de appell.recip. quoties-
cunq; permiſſum eſt iudicis officium extra or-
dinem implorare, toties ab eius iniuſto decreto
& actu illo extraiudiciali, appellationis benefi-
cium eſſe concedendum. *l.1.§.ſolent.ꝟ.quan.ap-
pel.ſit.c.cum ſit Roman.5.ext.eod.gl.in cle.1.in verb.
oneramus.de iur.patro.* Aliàs extra iudicium non
prouocatur; vt à ſentẽtia arbitri: *l.1.C.de rec.arb.*
etiamſi ἐν πλάτει dici poteſt appellaſſe, qui petit
rem ad arbitrium boni viri reduci. Sed hoc pro-
priè appellare non eſt, *Dd.in d.l.1. & 2. C.de arb.
Bart.in l.1.ff.eod.tit. cano.q.c.dilecti.de arb.* neque
in eiuſmodi locum habent, quæ de appellatio-
nibus hìc proponuntur. *Cano.in c.bonæ.51. & c.
cum ſit Romana.5.ext.eod.*

9 ¶ Iam de forma videamus. Appellatio ab in-
feriore ad ſuperiorem in proximo ordine *c.di-
lecti.66.ext.eod.* facienda eſt, *l.1.§.ſi quis.l.Impera-
tores hoc t.c.Romanæ.de app.in 6.* vt à delegato ad
ordinariũ; *l.1 §.vlt.ꝟ quis & à quo.* & alia exem-
pla alibi recenſet Iuſtin. *l.præcipimus.l.in offeren
dis.C.eod.* Poteſt autem prouocatio interponi
ſtatim poſt ſententiam, apud acta illius iudicis
qui pronũciauit: nam coram illo appellandum
eſt, *gl.in c.ſuggeſtum.15.ad verb.in vocem.de appel.
& in c.appellatio.eod.lib.6.tex in c.fin. de appell.* &
non alibi, *c.vt debitus.c.cum ſpeciale. c.fin.ext.eod.*
niſi iudex A' quo, copiam ſui nõ faciat, aut pro-
pter metũ prouocans coram eo liberè nequeat:
*l.2. & tot.t. C.de his qui per met. c.fin. vbi Dd.extr.
eod.vide Bart & Iaſ.in l.de pupillo.§.ſi quis ipſi præ-
tori.de oper.nou nunc.* de quo vtile eſt prote-
ſtari, *Bald. in d.l.2. Bart. in d.l.de pupillo.§.ſi quis.
Cano.in d.c.fin.* non tamen neceſſarium. *Iaſ.in d.
§.ſi quis.nu.2.Dec.num.12.Cag.nu. 9.& 10. in l. in*

A *omnib.39.de regu.iur.idem Dec. in c.fin.ext.eod.&
conſ.356.in cauſa.num.4 ex doctrina Alex.in l.2.§.
quod diximus.ſi quis cautio.* Appellari autem po-
teſt aut alternatiuè: vt; Dico ſententiam eſſe nul
lam, vel ſi eſt aliqua, appello: *Bart. in l.qui teſta-
mento.§.idem quæro.nu.7.de excuſ. tutor.* aut ſim-
pliciter, vel ſcripto, vel viua voce: vt ſi lata ſen-
tentia, confeſtim dicat apud acta, Appello: *l.2 h.
t.l.litigatorib.l.eos.§ ſin autem.& §.fin.C.eo.* quòd
ſi id non ſtatim fiat, ſed poſtea intra decem dies,
B quod tempus præſtitutũ eſt, *vide C.de temp.app.*
(niſi quando grauamen eſt continuum; *ex par-
te.de appell.Bald.in l.addictos.nu.2. & 3. C.de epiſc.
aud.Spec.de appell.§ reſtat.nu.6.Iaſ.in l. ita.13.nu.
5.C.de procurat.*) ſiquidem à definitiua grauioris
momenti appelletur, in ſcriptis erit faciẽda: *l.3.
hoc tit.Bart.& Ang.in l.litigatoribus.C.eod.* ſecus,
in leuioris momenti negocijs. *Bald.in l.& in ma
ioribus.C.eod.* Appellationem autem ab interlo-
cutoria indiſtinctè in ſcriptis eſſe faciendam,
C Canones volunt, *c.cordi.de appell.lib.6. Alexan.
poſt Bart.in l.eius ꝟ.de recip.appell.Bald.& Ang in
l.patris.de vulg.& pup.* quibus cauſæ appellatio-
nis idoneæ oẽs exprimantur. Nam cum ab in-
terlocutorijs appellare non liceat, niſi ex iuſtis
cauſis; voluerunt Canones eas inſtrumento ap
pellationis exprimi, vt inde intelligi ſtatim, iu-
dicarique poſſit iuſta nec ne eſſet eiuſmodi ap-
pellatio: quare ex ijſdem cauſis, eadem iuſti-
ficari debet, non ex alijs: *cle appellanti. de appell.*
D *gloſſ.in c. cum Eccleſia.c. vt debitus. ext. eod. Rein-
har.diſſ.iud 35.Chili.in pract.cap.105.* etiamſi ap-
pellatio à definitiua inſtituta, etiam ex alijs
quàm quæ inſtrumento comprehenſa ſunt, ar-
gumentis rectè approbetur. *Bart.in l.ſi mater.§.
fin. de excepi.rei iud. Chili. in pract.cap.106 per l.
per hanc.C.de temp.appell.t.t.an per alium cauſ.ap-
pell.* Inſtrumentum porrò appellationis, ſeu vt
I.C. locuti ſunt, libelli qui dantur appellatorij,
ita ſunt concipiendi; vt habeant ſcriptum, & à
E quo dati ſint, hoc eſt, qui appellet; & aduerſus
quos; & à qua, cuiuſue iudicis ſententia. *d.l.
1.§.final.*

¶ Finis appellationum eſt, vt ſententia iniu- 10
ſtè lata in melius reformetur. *d.l.1.in princ.* Effe-
ctus multiplex eſt. nam prouocationem iudex
cogitur admittere, *l.vlt.ꝟ.de appell.recip.* niſi ex
certis cauſis iure exceptis; alioqui punitur. *l.quo
niam.C.eod.* & per appellationem ſuſpenditur
prior ſententia, *l.furti.6.§.de his qui not. infa.* ita
F vt non poſſit mãdari executioni, aut quicquam
nouari pendente appellatione; *ꝟ.nihil nou.app.
pen.l.5.ꝟ de app.recip.* adeò vt ſi quid innouatum
attentatumq; fuerit, id ſtatim & ante omnia re-
ſcindatur; ſiquidem appellatum ſit à definitiua:
ſin autem ab interlocutoria, tunc demum cùm
approbata fuerit appellatio, & inhibitio facta.
*c.non ſolùm.eo.in 6.c.ſignificantib.49.eod gl.in cle.
2.vt lit.pend.vide Lanfr.in c.quoniam.vtr. appella-
tionib.nu.67.69.de proba.Maran.in Spec.tit.de ap-*
G *pell.nu.161.& 196.* Appellatio & illum quoq; ef-
fectum habet, quòd cauſam reducit ad tempus

litis conteſtatæ. Quare illæ exceptiones, quæ poſt litem cõteſtatam opponi poſſunt, rectè in cauſa appellationis proponũtur: vt peremptoriæ: non etiam hæ, quas ante litis conteſtationẽ proponi neceſſe eſt, vt ſunt dilatoriæ. *l. ita.13. vbi poſt alios Iaſ. nu. 6. C. de procur. Rom. conſ. 381. quæſtio. Alc. in l. 3. verb. emendari. C. de eden.* Eâdem ratione & articulos nouos proponere, non tamen prioribus directò contrarios. *cle. fin de teſtib. Dd. in l. eos. l. per hanc. C. eod. Gui. Pap. deciſ. 14 Lanfr. in c. quoniam. 8. verb. teſtium. nume. 38. de teſtib. gloſſ. Latina, Zobel. Lands. lib. 1. art. 62.* iure Pontificio, (quod in terris Imperij non vſquequaque recipitur, *vid. Mynſing. obſer. 41. cent. 1. ex doctrina Bal. in d. l. per hanc. C. eod.*) probationesq; vt in priore inſtantia facere, & non allegata allegare, non ꝓbata probare *l. eos. §. 1. l. in offerendis. C. eod.* licet: ſcil. quia hęc poſt litem demum conteſtatam ſolent expediri. *s. t. ext. vt lit. non conteſt.*

11 ¶ Ne tamen quis per calumniam iudicia tanger, & citra probabile grauamen appellet à ſententia bene lata; pœna 50. librarũ auri, cum exiſtimationis iactura, in temerè prouocantes eſt conſtituta. *l. eos. 6. §. ne temerè. l. à proconſulibus. 19. C. eod. l. 5. in fin. C. quor. appell. non recip.* Sed hæc pœna, vtpote grauis & prædura, moribus antiquata eſt: certè iure Canonũ tantùm in expenſas temerarius prouocator condemnatur. *c. reprehenſibilis. 26. ext. eod. c. 1. de elec. in 6. Abb. in c. inter cætera. de appell* Iure noſtro Sax. præter expenſas, 30. ſolidos parti aduerſæ; mulctam verò arbitrariam iudici pendere cogitur: *Fach. diff. 55. Reinh. diff. iud. 28. per art. 12. lib. 2.* quod tamen in curijs non ſeruatur, ſed iuxta ius Pontificiũ ſolummodò expenſarum damno mulctari ſolet. Alijs in locis, vt in Gallia & Belgico, certæ pœnæ pecuniariæ conſtitutæ ſunt.

12 ¶ Iam de relationibus, altera huius Tituli parte, pauca dicamus: quarum alia cauſa eſt, quàm appellationum: nam non poſt, ſed ante ſententiam interponuntur: *in Auth. de ind.* niſi in cauſis criminalibus. *l. inter pœnas. 6. §. de inter. & releg. l. ſi quis filio. §. quid tamen. de iniuſt. rup. teſtam.* Eſt autem relatio, cum iudex de iure dubitans (nam in ambiguitatibus factorum improbata eſt relatio) Principem conſulit, quid in iudicando ſit ſequendum. *l. eum quem. 79. §. in dicib. de iudic. §. fin. in Auth. de ind.* Conſultationis autem exemplum partibus ædendum eſt; vt ſi fortè relatio alicui minus plena videatur, opponere ſuas rationes, & refutatorios libellos Principi offerre poſſit: *l. 1. & 2. & t. t. C. de relat.* quod & iudices in perẽdis hodie à ſede aliqua, vt loquuntur, ſcabinali ſententijs, facere conuenit.

A' QVIBVS APPELlare non licet. Tit. II.

1 *A Principe non appellari.*

y

2 *Nec à ducibus Saxoniæ.*

3 *Neque à Senatu.*

4 *Neq; eum prouocare qui appellationi renunciauit.*

5 *An ab arbitris appelletur.*

Tractandum † eſt ſecundo loco, à quibus appellare non ſit conceſſum. 1 Et quidem ſtultũ eſt illud admonere, à Principe appellare fas non eſſe: cum ipſe ſit qui prouocetur, nec maior eo in terris inueniri poſſit, ad quem eatur. *l. in prin h. t.* Saxoniæ † duces, etſi 2 Imperatori ſubiecti ſunt, ſicuti & alij electores atq; Principes, qui eapropter appellationem ad Cameram Spirenſem admittunt; tamen à ſe appellari non patiuntur: quia defenſores ſunt iuris Sax. ſecundum quod in his terris iudicatur; in Camera autẽ nulla eius habetur ratio. Sciendum † eſt; nec à Senatu appellari poſſe, *l. 1. §. 1. h. 3 tit.* quia ius cõdendæ legis habet *l. nõ ambigitur. de legib. l. 2. de flum.* & Principem repræſentat *l. 1. in prin. C. ad l. Iul. maieſt.* neque à præfecto prętorio. *l. 1. C. de ſent. præf. prat.* cuius prærogatiuis electores Sax. (vt dixi) vtuntur. Sed † & ſi quis 4 ante ſententiam in iudicio profeſſus fuerit, ſe non prouocaturum; indubitatè prouocãdi auxilium perdidit; *d. l. 1. §. ſi quis.* ſicut & cum ea de re cum aduerſario pactus ita eſt. *l. fin. §. fin. C. de temp. appell.* Quæſitum † eſt etiam, an ab arbitris 5 rectè appelletur: & dicendum eſt, non appellari, quia iuriſdictionẽ non habent: *l. 1. C. de recep. arb.* præterquam ab ijs qui à iudicibus ad fideiuſſores probãdos, aut ad aliud negocium exequendum, cum quadam cognitionis poteſtate dantur: *l. fin. h. t.* quos Commiſſarios vocant. A' reliquis omnibus, tàm ordinarijs quàm delegatis iudicibus prouocatio inſtitui poteſt; niſi fortè Princeps hac forma quem delegarit, vt non liceat ab eo prouocare: qua forma præter principem, nemo alius iudicem dare poteſt alioqui hac ratione appellationis beneficium planè tolleretur. *l. 1. § fin. h. t.*

QVIS A' QVO APPELletur. Tit. III.

A Iudice delegato appellatur ad eum qui dedit. *l. 1. in prin. l. 2. & 3 h. t.* Si tamen quis ita iuriſdictionem ſuam mandet, vt alios ſuo loco & nomine eam exerceat, quos nũc vicarios ſeu locum tenẽtes nominamus: quia per ſe facere videtur qui per alium facit, *c. qui facit. de reg. iur. in 6.* & vicarius eandem iuriſdictionẽ & idem auditorium tenet, quod is cuius vices gerit: meritò hoc caſu non ipſe prouocabitur, cuius nomine exercetur iuriſdictio, ſed ille qui prouocaretur, ſi ipſemet mandans ſententiam protuliſſet. *l. 1. §. 1. vbi Bart. h. t. c. ſuper. 27. §. porrò. de off. iud. deleg. c. Romana. de appell. lib. 6 cap. 2. de conſt. eod. lib. Cyn. in l. à iudice. C. de iud. v. d. Cuiac. lib. obſ.*

lib. obſ. 7. c. 21. At cum delegans, aliquã ſibi iuriſ A dictionem propriam reſeruat; tum ad eum, non ad Principem prouocatur: *gl. in l. Imp. §. ſi magi-ſtratus. ſup. de app. cum ibi alleg.* quare & à legato, cui non omnis iuriſdictio mandari ſolet. *l. ſolent. 6. de off. procon∫.* proconſul (nam præſides legato carent, *ſup. de aſſ. præſid.*) appellatur. *l. 2. h. t. vide Cuiac. præalleg loco.*

QVANDO APPELLANDUM ſit, & intra quæ tempora. Tit. IV. C. 7. 63.

B

1 *Ante ſententiam non appellari.*
2 *Quatuor tempora conſideranda.*
3 *Tempus interponendæ appellationis.*
4 *Tempus petendi apoſtolos.*
5 *Tempus præſentandæ appellationis.*
6 *Tempus proſequendæ.*

1 IAm, † quando, & intra quæ tempora appellandum ſit, videamus. *vid. Paul. lib. 5. t. 32.* Et quidem ante ſententiam nõ appellari, ſuprà diximus. *l. pen. C. quor. app. non recip. l. 2. de app. rec.*

2 Tempora † porrò appellationum quatuor diſtinguũtur. Aliud eſt enim tempus interponendæ appellationis: aliud petendi apoſtolos: aliud præſentãdi ſe coram iudice ad quem: aliud appellationis proſequendæ.

3 ¶ Tempus interponẽdæ appellationis, olim erat in propria cauſa biduum. *l. qui ſuſpectum. 20. ff. de app. l. 1. §. biduum. h. t. l. eos. 6. §. pen. C. de appell.* Propria autem cauſa ea eſt, cuius emolumentum vel damnum ad aliquem ſuo nomine pertinet, *l. 1 § in propria* in aliena verò, triduum. *l. 1. § biduum. & §. fin h. t. d. l. qui ſuſpectum. l. eos. §. ſi. de app.* Hodie indiſtinctè appellandi tempus decem eſt dierum, *Auth. hodie. C. de app. c. quod ad. 15. de ſent. & reiud.* qui currunt de momento ad momentum, à tẽmpore ſententiæ: *gl. in d. Auth. hodie.* adeò vt etiamſi nulliter & friuolè inſtituta ſit appellatio, non poſſit tamen eiuſmodi error poſt effluxum dierum decem ſpacium corrigi: *Aret. in l. qui Romæ. §. Seia. col. 2. de verb. obli. Alc. in l. 3. verb. emendare. C. de ed. par. l. ſi eo tempore. 6 de remiſſ. pig. fac. l. bonorum. 24. ff. rem rat. hab.* niſi ſcilicet vbi non de ſola ſententia grauat, ſed grauamen eſt continuum, vt incarceratio, miſſio in poſſeſſionem, & ſimilia. In his enim tamdiu appellari ſine vlla temporis circumſcriptione poteſt, quoad grauamen durat. *Spec. de appell. §. reſtat. nu. 6. Iaſ. in l. ita. 13. num. 5. C. de procur. Bal. in l. addictos. numer. 2. & 3. C. de epiſc. aud.* Saxones quibuſdam caſibus in continenti à ſententia prouocari volunt: *Sax. lib. 2. artic. 6. Chil. in pract. cap. 124. & 125.* id quod perrarò ſeruatur; legitimum namq; tempus vſurpamus: itaq; ſiue

A apud acta ſtatim prouocatum ſit, ſiue non ſit, peræquè licet poſtea in ſcriptus iuſto in tempore appellare. *Mynſing. obſ. 7. cent. 1.*

¶ Tempus petendi apoſtolos, eſt 30. dierum; 4
quod incipit currere ſtatim atque ſententia lata eſt: *l. iudices. C. de appell.* qui niſi hoc tempore petantur, appellationi renunciatum videbitur. *cle. quamuis. de appell. c. ab eo. 6. de appell. lib. 6.*

¶ Tertium tempus præſentandæ appellatio- 5
nis, eſt in arbitrio iudicis Ad quem *gl. in l. præſer.* B *C. de appell per l. 1. de iur. delib. c. perſonas. de oppiſ. Auff. in c. quoniam. ad verb. interlocutoriã. num. 45. de prob.*

¶ Tempus proſequẽdæ appellationis, eſt an- 6
nui; & ex iuſta cauſa, biennium; *Auth. ei qui. C. de temp. appell.* quod currit à tempore interpoſitæ appellationis: *cle. ſicut. de app. gl & Dd. in l. fin. C. de temp. appell.* intra quod niſi proſequatur ius appellans ſuum, appellatio pronunciatur eſſe deſerta; & ad iudicem A' quo cauſa remittitur. C *vide Mynſing. centur. 1. obſer. 8.*

DE APPELLATIONIBUS recipiendis, vel non. Titul. V. C. 7. 65.

D 1 *Quorum appellationes non recipiantur.*
2 *An in criminalibus appelletur.*
3 *Cauſæ reſpuentes prouocationem.*

SEd † ſciendum eſt, non omnium appella- 1
tiones recipi. Nam † aliquando beneficium 2
appellationis excluditur, aut facto appellantis, putà, quia antea ſuo iuri renunciauit; *l. 1. §. ſi quis. ff. qui & à quib. Paul. lib. 5. titu. 24.* aut delicto, ſi videlicet ob contumaciam condemnatus E ſit; *l. 1. C. quor. appell. l. properandum. §. cum autem. C. de iud.* vel † ob malè geſtum officium publi- 3
cum; *l. 3. C. eod.* vel in æs alienum quod fiſco debeatur; *l. fin. l. 4. C. eod.* vel ob delictum, confeſſum tamen, *l. 2. C. eod.* quod ſtatim puniri propter atrocitatem publicè intereſſit, *l. cõſtitutiones. 16. ff. de appell. l. ſi qua. 244. de verb ſignif.* cuiuſmodi eſt ſeditio, latrocinium, & ex conſtitutione Conſtantini *l 2. C. eod.* & Iuſtin. *l. 1. §. fin autem.* F *C. de rap. virg.* cædes, veneficium, adulterium, raptus, &c. Quod conſuetudo pleriſque locis in Germania (nam in Gallijs aliter obſeruatur) ad omnia criminalia iudicia extendit. Aliquando cauſa ipſa eiuſmodi eſt, vt prouocationem reſpuat, veluti eſt lis de momentanea poſſeſſione, iure ciuili: *l. vnic. C. ſi de mo. poſſ.* item, cum quis ad munus publicum tutelæ eſt cooptatus: *l. 1. §. ſi quis tutor. ff. tit. 1.* ab huiuſmodi enim nominatione non prouocatur, ſed tantùm à propoſitarum reiectarumq; excuſationum iu- G dicio: *l. 3. l. tutores. 18. C. de excuſat. tutor. l. 5. l. ſcire. 13. ff. eodem. l. 1. §. ſi quis quand. appell.* licet in alijs,

ex edicto peremptorio, tanquam contumax ſit A condemnatus, quod neq; propoſitum eſt, neq; in notitiam peruenit: *l.1.§.pen.h.s.* ſecus, ſi fuiſſet propoſitum. *Auth. eod. C. quomodo & quando. Auth. ſi omnes. C. ſi min. hær. ab. l.4.§. toties. de dam. inf.* 5. Si in cauſa conuentionis & recõuentionis ſeu obiectæ compenſationis iudex alteram litem decidat, altera pendente; quia ſuper vtraque cauſa ſimul & procedi & pronũciari debet. *l. cum Papinianus. cum Auth. ſequ. C. de ſent. e. 1. ext. de mut. petit.* Sed magis eſt, vt inquit Macer, *hic in* B *l.1. in fin.* id eſt, potius & ſecurius, vt hoc caſu appellatio interponatur. 6. Si condemnatus ſit, qui tempore quo ſententia dicta eſt, in rebus humanis eſſe deſijt; *l.2.h.tit. l. in ſumma. § fin. de re. iud.* etiamſi ab alijs fuerit defenſus. *l. de qua re. 74.§. cum abſentem. de iud.* 7. Impoſſibile præceptum iudicis, ſeu natura, ſeu lege, nullius eſſe momenti Paulus reſpondit. *l. fin. h. t.* Impoſſibilium enim nulla eſt obligatio. *l. impoſſibilium. 145. de reg. iur.* Quare eiuſmodi ſententiæ & ſimi- C les, *vide C. eod. quan. prou.* vtpote nullæ, nunquã tranſeunt in rem iudicatam; & ad 30. annos impugnari propoſita nullitatis quæſtione poſſunt. *dixi ſup. de re iudic. vide Ferra. in for. app. verb. fuiſſe. n. 4. Bart. in l. ſi expreſſim. nume. 12. de appell. Bal. in l.1. nu. 3. C. de fer. & eleganter Ang. conſ. 107. Iacobellus num. 1.*

AN PER ALIVM CAV- D ſæ appellationum reddi poſſunt. Tit. IX.

1 *Regula, quando iuſtificari appellatio poſſit per procuratorem, aut non poſſit.*
2 *Cauſas capitales per procuratorem non iuſtificari.*
3 *Quæ dicatur capitalis.* E
4 *Explicatio l.2.h.t.*

IN materia appellationum de quibuſdam articulis quæri ſolet, quos operæpretium eſt hîc explicare. Principiò illud quæſtionis eſt, an per alium cauſa inſtitutæ appellationis (quã nunc iuſtificationem vocant) reddi poſſit. qua
1 in retenenda eſt regula: † Quæ cauſa per alium agi nequit, eius nec appellationem per alium F
2 poſſe expediri. *l.1. in fin h. t. Paul. lib. 5. tit. 35.* Ex † quo ſequitur, cauſas capitales per procuratorẽ in ſecunda inſtantia agi non poſſe *l.1. hoc t.* quia nec in prima poſſunt. *l. penult. §. ad crimen. de pub.*
3 *ind.* Capitalem † autem dicimus, ex qua ſequitur pœna vſq; ad relegationem excluſiuè, vt vult
4 hîc Acc. Nam † cum relegatio, aut leuior pœna, puta infamiæ nota imponitur, tum cauſa conſimilis eſt pecuniariæ: *d. l.1. verſ. planè. l. abſentem. 3. de pœn.* quare & procurator admittetur. *gl. hic* G *per l. ſeruum. § publicè. de procu. vide quæ dixi ad* A *tit. de quæſt.* Sanè ſi procurator abſente domino appellauit, & poſtea redditis rationibus procurator eſſe deſijt; nihilominus abſente domino reſpondere, & cauſas appellationis, ſeu (vt loquuntur) grauamina proponere debet. Sed an eo ceſſante dominus litis reſpondere poterit? Et quãuis regulariter cauſas appellationis reddere debeant, qui primò ſunt experti, & prouocauerunt: *l. fin. § fin. ff. de appell.* magis tamen obſeruatur, vt audiri debeat in cauſis appellationũ B reddendis is, cuius abſentis procurator appellauit: *l.2. h. t.* idque exemplo adoleſcentis vel pupilli, qui interpoſitam à tutore appellationem ipſe iam adultus, finita tutela aut cura, perſequi poteſt. *d. l.2. h. t. d. l. fin. §. fin.*

SI TVTOR VEL CVrator, vel magiſtratus creatus appellauerit. Tit. X.

HI qui ad munera publica nominati & electi, à ſententia qua eorum excuſationes repudiabantur (ab hac enim ſola prouocatio eſt, *l.4. C. de appell. vide tamen diſtinctionem ff. poſitam, tit. de app. recip.*) appellãrint; nec cauſas, quare iuſta fuerit appellatio, probauerint; D ſciant ad ſuum periculum pertinere, ſi qui damni, per moram appellationis, Reip. acciderit; *l.1. h. t.* quod & in tutoribus ſeruatur. *l.2. in verb. periculum medij temporis. h. tit. l. ſi quis tutor. 60. §. fi. de rit. nupt. l. quanquam. 15. C. de exc. tut.* Quare etiamſi tutor vel curator prouocauerit, & ante cauſam actã moriatur; propter periculum medij temporis, ſucceſſores eius cauſas appellationis reddere neceſſe habebunt. *l.2. h. t. l. vni. in fin. ff. ſi pend. app. mors inter.*

EVM QVI APPELLAuerit, in prouincia defendi. Titul. XI.

CVm quis appellationis cauſa peregrinatur; quæri ſolet, an interea domi in ſua prouincia defendi in alijs ſuis cauſis tanquam præſens debeat. Et reſcriptum eſt, defendendum eſſe: nam hoc beneficij illis præſtatur, ne neceſſe habeant ſe defendere, qui Reipubl. gratia abſunt.

APVD EVM A' QVO appellatur, aliam cauſam age[illegible]mpellendum [illegible] XII.

SI quis ex alia cauſa appellauerit à iudice, an in alia cauſa (nã in eãdem res plana eſt, *l. eos. 5. C. de app.*) eũdem iudicem habere neceſſe habeat, videamus. Et hodie hoc iure vtimur, vt tametſi appellatio interpoſita ſit, tamen apud eundẽ ſuum ordinariũ iudicem, à quo qs prouocauit, cõpellatur alias cauſas agere; nec vtatur hoc prætextu, quaſi apud offenſum iudicem nõ debeat experiri: cùm qa hęc ſuſpicionis cauſa idonea nõ eſt, *l. & in maiorib. C. de app. not. in l. apertiſſimi. C. de iud.* tum quòd, ſi eius ſententia læ datur, denuò prouocare poſſit. *l. vnic. h. t.*

SI PENDENTE APpellatione mors interuenerit. Tit. XIII.

C. 7. 66.

APpellatore defuncto, ſiquidem ſine hærede, cuiuſcunq; generis appellatio, ſiue de cauſa ciuili, ſiue de criminali inſtituta, euaneſcit: vtpote altera parte litigatorum extincta. Quòd ſi appellatori hæres extiterit; ſiquidem nullius alterius intereſt, cauſas appellationis reddi; cogendus non eſt peragere appellationem: iuxta reg. Vt nemo inuitus agere cogatur. *tot. tit. C. vt nemo inui.* nam & liti ſuæ vnuſquiſq; renunciare poteſt: *l. poſtquam. 4. C. de pact.* Si verò fiſci vel alterius contra quem appellatũ eſt, intereſt; hæres cauſas appellationis reddere neceſſe habet. *l. vnic. h. t.*

DE IVRE FISCI. Titulus XIIII.

C. 10. 1.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſit fiſcus.*
3 *De iure ſingulari, & priuilegijs fiſci.*
4 *De iudicijs & nunciationibus quæ ad fiſcum pertinent.*

1 HActenus † expoſita ſunt ea omnia quæ ad inſtitutionem, progreſſum, exitumq; iudiciorum ordinariorum pertinere videbantur: nunc, vt nihil prætermittatur, coronidis vice exequamur illa, de quibus extra ordinem iure quodam ſingulari ius dici ſolet. Quæ quoniã vt plurimùm cognitione vel reſcripto Principis, à quo nõ eſt prouocatio, ſummariè expediuntur, ideo rectè extraordinaria vocantur; & poſt ordinarium appellationis tractatum, cuius hic nullus aut perexiguus eſt vſus, examinanda ſuſcipiuntur. Quo in genere primum locũ obtinet fiſcus, cuius multa in iure ſunt priuilegia.
2 Fiſcus † autem propriè P[illegible]cipis ærarium, & Reipub. patrimoni[illegible]m dici[illegible]ud priuatum, hoc publ[illegible] [illegible] *an Aug. l. fin. C.*

A *de ſund. rei priu. lib. 11.* Sed cum vtrumq; ſit vnius Principis, promiſcuè hæc vſurpari ſolent: *l. bene. C. de quad. præſcrip. §. res fiſci. Inſtit. de vſucap.* nec dubium eſt, quin Cæſaris priuata ratio, idẽ ius habeat quod fiſcus. *l. 6. §. fin h. t.* In multis autem fiſcus iure ſingulari vtitur. *Paul. lib. 5. tit. 12. vide C. eod.* Nam † & priuatos ad editionem inſtrumentorum cogit, *l. 2. §. 1. h. t.* contra regulam; *l. 1. & t. t. C. de eden.* & interdum conductores rerum publicarum inuitos detinet, ſi maximos fructus 3
B fecerint, *l. cotem. 11. §. fin. de publ.* aliàs ſecus; *l. 3. §. cum in quinquennium. h. t. l. inuitos. 11. C. de locat.* debitores debitorum ſuorum exigit; *l. 3. §. multa. h. t.* euictionem ſupplicem tantùm præſtat, etiamſi duplam promiſerit; *l. 5. h. t.* ius pignoris ſemper habet; *l. auferetur. 46. §. ius pignoris. h. tit.* ac vt ſibi ſatisfiat, etiam alijs creditoribus perſoluta aufert: *l. deferre. 18. § fin. cum ll. ſeqq. hoc tit.* quia ius fiſci priuato præponderat, *l. apud. 35. h. t.* etiamſi aliàs vnicuiq; liceat ſibi vigilare, *l. pupil-*
C *lus. 24. quæ in fraud. cred.* nec ſit repetitio ab eo qui ſuũ recepit. *l. repetitio. 44. de cond. indeb.* Sed † & 4
alia priuilegia multa habet, quæ longum eſſet referre; *t. t. C. de priuil. fiſ. & de quad. præſcr. vid. tract. de priuil. fiſ.* ac peculiaria etiam quædã iudicia: vt cum bona vacantia aut commiſſa nunciantur ex cauſis, quas ad quindecim numero recitat Calliſtratus. *l. 1. h. t.* In his enim nũciationibus multa ſunt ſpecialia. Nam nec ab omnibus denunciari poteſt, *l. 2. §. pen. l. edicto. 13. §. ex-*
D *tat. l. aut. 16. l. deferre. 18. h. tit.* neque ex omnibus cauſis. *l. 1. §. an bona. l. non poſſunt. 11. d. l. edicto. l. 3. 12. 17. 22. §. pen. 45. h. t.* pœnæ etiam ſingulares in temerè aut falsò deferentes, ſunt conſtitutæ; *l. 2. 25. 42. §. fin. h. tit. l. ex varia. C. de dela. lib. 10.* ſicuti præmia ijs qui vera deferunt. *l. 13. in prin. l. 15. §. Senatus. l. 49. h. t.* neq; omni tempore; *l. 13. §. antepen. h. t.* nam & præſcribi fiſco poteſt: *l. 1 §. cum. l. fin. h. t.* atq; coram omni iudice cauſa fiſcalis agitanda eſt. *l. 3. §. diuus Adrianus. l. 7. l. 45. §. quo-*
E *ties. h. t. tot. tit. C. vbi cauſ. fiſ.* Apud nos Sax. pleriquc iudices & magiſtratus, item Reſpubl. quæ ſummum imperium habẽt, etiam iure fiſci, præſcripto quodam inueterato que more, vtuntur, quamuis ſuperiorem recognoſcant: *dixi ſup. de prin. cred. & tit. in quib. cauſ. pig.* vnde & hæreditates vacantes, ſi poſt annum nullus appareat hæres, in ſuos vſus, ſuumque ærarium conuertunt. *Land. lib. 1. art. 28. Fach. diff. 35. Reinh. diff. 34.*

F DE CAPTIVIS ET de poſtliminio, & redemptis ab hoſtibus. Titulus XV.

C. 8. 51.

1 *Qui à quib. hoſtib. captiui ſerui fiant, vel non.*
G 2 *Poſtliminium vnde dictum, & quid ſit.*
3 *Species poſtliminij.*

4 *Cauſa*

4 *Cauſa efficiens.*
5 *Materia: & de perſonis ac rebus quæ poſtli-
miniunn habent.*
6 *Forma.*
7 *Finis.*
8 *Effectus.*
9 *De redemptis ab hoſtibus.*

1 DE † captiuis quoq;, & de poſtliminio, ac
redemptis ab hoſtibus, quædam iura pe-
culiaria prodita ſunt. Humanitatis enim
eſt, iſtis cōtra ſubtilitatem iuris ciuilis ſubueni-
re. In primis ſicut quæ cœlo, terra mariq; capiũ-
tur, fiunt occupantium: *l.1.cum ll.ſeqq.de acq.re.
dom.* ita capti ab hoſtibus, in eorum rediguntur
poteſtatem, omniaq; iura ciuitatis cum liberta-
te amittunt. *l.t.l.12.§ ſi quis ab hoſtibus.h.tit.* Ho-
ſtes autem accipimus, quid. bellum pop. Rom.
decreuit. *l.hoſtes.24.h.t.l.hoſtes.118.de verbo.ſign.*
Quare ſerui non fiunt, qui vel in diſſenſione ci-
uili, *l.ſi quis.12.h.t.*(ſicut hodie ſunt Chriſtiano-
rum inter ſe lanienæ, *vide Innoc.in c.ſicut.num 6.
de iureiur.Fab.in § item ea qua ex hoſtib.Inſtitu.de
rer.diuiſ Bart.in l.hoſtes.24.h.t.Cap.in tract.ſer.c.
1.nn.4.*) vel à latronibus, vel confœderatis, *l.non
dubito.7.h.t.* capiuntur. *l.hoſtes.24.§.fin.l.poſtli-
minium.19.§.à piratis.h.t.* Ac diſplicere Domino
Deo in populis qui nomen ei dederunt, iura
captiuitatis ac ſeruitutis mutua, quibus alij a-
lios barbarum in morem ſibi ſubijciunt, intel
ligi poteſt cùm ex eo quòd grauiter offenſus eſt
Iſraelitis; quamuis iuſto prælio victores tribum
Iuda afflixiſſent; cum captiuam eam ſibi facere
inſtituiſſent: Sic enim inquit Propheta: *2.Para-
lipem.28.* Inſuper filios Iuda & Ieruſalem vultis
vobis ſubijcere, in ſeruos & ancillas: quod ne-
quaquam facto opus eſt: peccaſtis enim ſuper
hoc Domino Deo veſtro. tum multò magis ex
lege Moſi, in qua Deus quid ſibi placeret, non
obſcurè oſtendit, ac inter alia, ciues tribuleſque
ſui voius populi, vtpote fratres, in ſeruitutem
redigi prohibuit. *Leuit.25.Deut.24.* Capti autem
ab his gentibus, quibus cum nec fœdus, nec ſo-
cietas, neq; hoſpitium eſt, poſtliminium habẽt,
l.2.§.in pace.h.t.

2 ¶ Poſtliminium, inquit Imperator, *§.ſi quis ab
hoſtib.Inſtitut.quib.mo.ius patr.po.ſol.* ex Cicer. *in
Topicis.* a limine & poſt dictum eſt. Nam limina
ſicut in domo finem quendam faciunt, ſic & im-
perij finem eſſe limen, veteres voluerunt. Hinc
& limen dictum eſt, quaſi finis quidam & termi
nus, & ingreſſus atq; exitus imperij: ab eo poſt-
liminium dictum, quia ad idem limen reuerte-
batur, quod amiſerat. Id ad hunc modum Pau-
lus *l.poſtliminium.19.h.t.* definit: Poſtliminiũ eſt
ius amiſſæ rei recuperãdæ ab extraneo, & in ſta-
tum priſtinum reſtituendæ, inter nos ac liberos
omnes populos regeſq;, morib. ac legibus con
ſtitutum. Nam quod bello amiſimus, aut etiam
citra bellum, hoc ſi rurſus recipiamus, dicimur
poſtliminio recipere: idq; naturali æquitate in-

A troductum eſt; vt qui per iniuriam ab extraneis
detinebantur, is vbi in fines ſuos rediiſſet, priſti-
num ius ſuum reciperet.
¶ Duæ ſunt ſpecies poſtliminij: nam aut nos 3
reuertimur ex captiuitate, recuperamusq; poſt-
liminio res noſtras; aut per vim hoſtium capta
recipimus. *l.cum duæ.4.h.t.*
¶ Cauſa efficiẽs poſtliminij, eſt lex ducta par- 4
tim à naturali æquitate, partim ex iure gen-
tium. *d.l.19.*
B ¶ Materia circa quam, ſunt perſonæ, aut res. 5
Poſtliminium enim habent ab hoſtibus capti,
cuiuſcunq; ſint ſexus aut conditionis. *d.l.19.§.
vlt.* Transfugæ tamen nullum poſtliminium eſt;
d.l.19.§.transfugæ. quia malo conſilio, & prodi-
toris animo patriam reliquit; nec in ciuium, ſed
hoſtiũ numero habendus eſt, ac propterea ſup-
plicio afficiendus: *l.3.§.is qui.l.proditores.7.§.de
re milit.vide omnino Cuiac. lib.4.c.9.* ſed his tan-
tùm hoc beneficij indultum eſt, qui neceſſitate
C captiuitatis, inuiti abducti ſunt. *l.pen.C.eo.* Qua-
re & qui armis victi hoſtibus ſeſe dediderunt,
poſtliminio carent: nã volentes ſe hoſtibus ſub-
ijciunt. *l.poſtliminio.17.h.tit.* Quòd ſi dubitetur,
captus quis ſit, an transfugerit; inſpicienda erit
vitæ prioris conditio: quæ ſi fuerit illæſa, infra-
tæ eius affirmationi credetur. *l. non omnes.§.à
Barbaris. de re milit.* Filij ante captiuitatem con-
cepti, ius poſtliminij habẽt: *l.ab hoſtibus.ex qui-
bus cauſ.ma.* quia cum pro natis habeãtur, *l.qui
D in vtero.de ſtat.homi.* ſimul capti videntur: apud
hoſtes cõcepti, iure proprio poſtliminium non
habent, vtpote è ſeruis nati; ſed ex perſona pa-
rentum, ſi hi reuertantur. *l.1.C.eod.l.apud.9.l.de-
nue.26 h.t.* Res eodem modo habent poſtlimi-
nium, quæ quidem non turpiter amiſſæ ſunt; vt
ager ab hoſtibus captus, & denuò recuperatus,
l.ſi captiuus.20.§.expulſis.h.t. naues equi, *l.2.h.t.*
&c. In armis & veſtibus non idem iuris eſt: quia
ex diſciplina Laconica, vnde Romani militarem
E artem ſunt mutuati, non ſine flagitio timoris &
fugæ amittuntur. *l.2.& 3.h.t.*
¶ Forma poſtliminij eſt, quòd ſtatim atq; ca- 6
ptiuus fines noſtros attigit, recuperat omnia iu-
ra priſtina, *l.in bello.12.§.ſi quis capiatur.h.t.* fingi-
turque retrò in ciuitate ſemper fuiſſe. *l.retrò.16.
h.t.d.§.ſi quis capiatur.*
¶ Finis eſt, vt ex naturali æquitate, qui per in- 7
iuriã ab extraneis detinebatur, is recuperata ci-
uitate iura etiam ſua recuperet. *d.l.19.*
F ¶ Effectus poſtliminij partim eſt in fictione, 8
partim in ſuſpenſione iurium. *Sal. in l.Gallus.§.
quid ſi is. de lib.& poſth. vide Cuiac. in l.in lege.de
teſtamen.* Fingit enim ius, eum qui reuerſus eſt,
nunquã abfuiſſe *d.l retrò.cum ll.ſeq.* Quare & te-
ſtamentum antè confectum ſeruatur; *§.fin.Inſt.
quib.non eſt per.fac.teſt.l.ſi quis.§.quatenus.de in-
iu.rup.irr.fac teſt.* & inſuper actio reuocatoria
reuerſo datur ad res perditas vſucapione, recu-
perandas, *l.1.ex quib.cauſ.maior.d.l.ab hoſtib.* Su-
G ſpenditur ius patriæ poteſtatis capto patre, do-
nec pater vel redeat, vel deſinat poſſe redire;

idq; ideo, vt interea filij contraherent nuptias, *l. ſi*
nepos. 9. cũ ll. ſeq. de rit. nup. agere tanquã patres a
mil. poſſint. *Salic. in d. l. Gallus. §. quid ſi is.* Pater ta
men reuerſus, ius poteſtatis & peculium filij
medio tempore quæſitum acquirit: *l. penult. de*
ſuis & leg. l. in bello. 12 §. ſi quis. quia fingitur nun
quam abfuiſſe. Inducta eſt & altera fictio lege
Cornelia: nam cum quis apud hoſtes moreba-
tur, quia in ſeruitute decedebat, nõ poterat re-
linquere hæredem. Id cùm plenum videretur
iniquitatis, lege Cornelia inductum eſt, vt qui B
ita obijſſet, ab eo tempore quo captus eſſet, ob-
ijſſe fingeretur; quo tempore cum fuerit liber,
hæredes tàm ab inteſtato quàm ex teſtamento,
ſi quod ante captiuitatem fortè reliquit, ex hac
fictione habet: *l. 1. C. eod. §. fin. inſtit. quib. non eſt*
per. fac. teſta. l. lex Corn. de vulg. & pup. quibus de-
ficientibus, fiſcus ſuccedit. *d. l. bona. 22. h. t.*

9 ¶ Redempti ab hoſtibus precio, quod λύτρον
vocant, poſtliminium habent; non enim emun-
tur tanquam mancipia: & iniquiſſimum ſanè C
eſſet, ciui liberato hãc ſeruitutis calamitatẽ pro
beneficio inferre: quare poſtliminium habent,
ſiquidem antè fuerint liberi. *l. ſi captiuus. 20. h. t.*
nam ſerui dominis reſtituuntur, refuſo precio.
l. in bello. 12. §. ſi quis ſeruum. hoc t. Pignori tamen
etiam, liberi homines, redemptori ſuo pro λύ-
τρῳ donec ſoluant, obligantur; niſi animo do-
nandi ſumptus ſint facti: *l. liber. 17. C. eod.* quod
ſi ſoluere nequeant, per quinquennium ei o-
peras præſtare in authoramentum coguntur: *l.* D
fin. C. eod. vnde ius noſtrum Saxon. de addicen-
do creditoribus in ſeruitutem operarum debi-
tore, manaſſe poteſt videri.

DE RE MILITARI.
Tit. XVI.

1 *Continuatio.*
2 *Omnes cogi ad militiam.*
3 *Qui militare non poſſint, aut excuſentur.*
4 *Qui ſint milites.*
5 *Genera militum.*
6 *De delictis militum.*
7 *De pœnis.*
8 *De miſſionibus.*

1 SEd † & rei militaris, quæ Principi & bono F
publico vtilem nauat operam, iura quædã
ſunt ſingularia: de quibus extra ordinem,
interdum etiam ſub pellibus & inter claſſica,
quæ ſubtilitates iuris minus exaudiunt; *tot. t. de*
2 *re milit. vide Cicer. pro Muren.* diſceptatur. In †
primis ſciendum eſt, omnes omnino ciues ad
militiam cogi; adeò, vt qui ad edictum olim
non reſpondiſſet, vt proditor libertatis, in ſer-
uitutem redigeretur; *l. 4. §. qui poſt, hoc tit:* & qui
filium ſubtraxiſſet militiæ, mulctaretur exilio, G
& parte bonorum. *d. l. 4. §. qui filium.* Excipiun-

A tur † tamen qui militare non poſſunt: veſerui, 3
facinoroſi, infames, rei, qui ſub obtentu militiæ
aduerſarijs negocium facere machinantur; atq;
alij multi *l. 4. l. proditores. l. qui ſtatus. 8. l. ab omni.*
11. hoc tot. tit. C. qui milit. non poſſ. lib. 12 item qui à
militia ætate, aut ſimili priuilegio, excuſantur.
vide ꝟ. *de vacat. & excommun. & de iur. immun. &*
Cod. qui ætat. ſe excuſ. cum tit. ſeq. lib. 10. Ex † eo 4
tempore quis iure militare incipit, & miles ap-
pellatur, quo in numeros relatus eſt, *l. ex eod. 42.*
B *de teſtam. milit.* & ſacramentum præſtitit. *l. ex mi-*
litari. 11 eod. tit.

¶ Militum alij ſunt tyrones, *l. 3. §. ſi plures. h. t.* 5
qui publicis ſtipendijs ad militiam inſtituebam-
tur, nondum tamen in ordinem relati; *d. l. ex eod.*
alij veterani; ꝟ. *de priui. vet.* alij gregarij; alij cen
turiones, *l. miliiter 13. § irruens h. t.* tribuni, *l. offi-*
cium. 12. §. 1. præpoſiti, *d. l. omne. 6. §. 1. l. officium.*
12. hoc tit.

¶ Sed in primis, in iure de delictis militum 6
C quæritur. Hæc enim res propriè ad iudicia &
doctrinam noſtram pertinet, cõſeruandæq; di-
ſciplinæ militari planè eſt neceſſaria. Militum
autem delicta aut propria ſunt, aut cum cæteris
communia. *l. 2. h. t.* Communia ſunt, quæ etiam
in reliquos homines cadunt, & communibus
rerum criminalium iudicijs coercentur, vt ho-
micidium, adulteriũ, furtum: propria ſunt, quæ
propriè ad diſciplinam militarem pertinent, &
extra ordinem puniuntur; cuiuſmodi ſunt, non
D dare nomen ad edictum Imperatoris; *d. l. 3. §. qui*
poſt. dare ſe militem cui non licet, aut nomẽ da-
re contra prohibitionem legum; *l. 2. h. t.* (nec e-
nim omnibus militare conceſſum eſt, vt dixi-
mus) emanere, *l. 3. §. emanſor. h. tit.* deſerere mi-
litiam, *d. l. 3.* ſtationem; *d. l. 3. §. qui ſtationis.* tranſ-
fugere, *d. l. 3. §. is qui ad hoſtes.* enunciare hoſtibus
conſilia, & prodere exercitum; *l. 6. §. exploratores.*
h. t. non parere duci, *l. 3. §. in bello.* præſidi, *l. 3. §. ſi*
præſides. centurioni; *l. miles. 13. §. irreuerens. hoc t.*
E arma amittere, *l. 3. §. miles.* alienare, *d. l. 3. §. miles.*
l. qui cõmeatus. 14. h. tit. furripere; *d. l. 3. §. qui alie-*
na. commeatum non rectè procurare; *d. l. 3. §. ſi*
ad diem. d. l. qui commeatus. cuſtodiam negligere;
l. 4. & tot. tit. de cuſtod. reor. turbare pacem; *l. fin.*
h. t. fugam in acie primùm facere: *l. 6. §. 1. h. t.* &
alia conſimilia, quæ hoc in titulo paſſim tradun
tur: *l. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13 14. 15. 16. h. t.* de
quibus in genere inquit Arrianus: *l. 6. h. t.* Omne
delictum eſt militis, quod aliter quàm diſciplina
F communis exigit, committitur: veluti ſegnitiæ
crimen, vel contumaciæ, vel deſidiæ.

¶ Puniuntur autẽ hæc delicta, aut caſtigatio- 7
ne corporali, aut pecuniaria mulcta, aut indi-
ctione munerum, (a quibus alioqui milites ſunt
immunes) aut gradus deiectione, aut miſſione
ignominioſa. *d. l. 3. §. 1.* Nam † præter hanc, alia 8
eſt cauſaria miſſio, quæ propter cauſam, puta
vitium corporis aut animi: alia honeſta, quæ
expleto militiæ tempore datur. Sed caſtigatio-
G nes corporales plerunque capitis pœnam con-
tinent, *d. l. 3. 4. 5. 6. 10. 13. 14.* aut commini-
mum

mũm verbera: *d.l.14.in fin.* niſi pœnam mitiget vel tyrocinium, *l.3 §.ſi plures.l.4.in fin.l. qui commeatus.14.h.tit.* vel licentia militaris, ad laſciuiam vino incitata, *d.l.6.§ per vinum.* vel miſeratio pietatis: vt cum pater filium ad pœnam offert: *l.4. §.qui filium.l.non omnes.5: §.qui in deſertione. l.miliser.13. §. fin. h.tit.* nec enim videtur ad capitale ſupplicium obtuliſſe. *l.3. C.de patr po.* Quæ iura cum ſint in militibus ſingularia, haud temerè ad conſequentias, vt nec alia iura militaria, produci debent. *l.1.de teſta.milit.& tot.illo tit. ff.C.& Inſtit.l.quod contra.de leg.l.5.3.de conſt.Prin.*

DE CASTRENSI PECULIO. Tit. XVII.

1 *Caſtrenſe peculium quid.*

2 *Priuilegia huius peculij.*

1 AD † rem militarem pertinet & priuilegium peculij caſtrenſis. Caſtrenſe autem peculium eſt, quod à parentibus, vel cognatis, vel ab vxore, in militia degenti donatum eſt: vel quod ipſe filiusfam. in militia acquiſiuit; quod niſi militaret, acquiſiturus non fuiſſet: *l. caſtrenſe.11. l. militi.6. hoc tit. vide quæ dixi Inſtit. quib. non eſt permiſſ. fac.teſtam. & per quas perſon. nob.acq.* vt ſi militiæ ergò hæres inſtituatur. *l. diuus.13.h.tit.* 2 Huius † autem peculij hæc priuilegia ſunt: quòd non acquiratur patri, ſicuti reliqua bona, iure patriæ poteſtatis: *tot t. Inſtit. per quas perſ.* item quòd de eo pro lubitu diſponere, vel inter viuos, vel teſtamẽto filiusfamil. poſſit, *l.2.h.tit. l.fin. 9. de inoff.teſt.* in eoque patrisfamiliâs perſonam planè gerat. *l.2. ad S.C. Maced.* Sed nec ab inteſtato decedens, patrem in eo habet hæredem: *l.1.h.tit.* veruntamen bona quaſi peculij iure patri deferuntur, *l.2. h.tit. vide §.ſi igitur. in Auth. de hær.ab inteſt.* dum tamen non extent liberi; quos patri præferendos, naturalis ſucceſſionum ratio docet *l.ſacroſancta.C.de epiſc. & cler.l.1.§.nepos.3.ſi à par.fu.ma.* Sunt & alia peculij caſtrenſis iura ſingularia, quæ omnia expo-

A nere huius nõ eſt loci. Ad exemplum porrò caſtrenſis peculij, conſtitutionibus Principum eadem priuilegia filijsfam. indulta ſunt, in his quæ honeſtis togatæ militiæ (quæ armatæ comparatur, *l.aduocati.14. & tot.tit. C.de aduoc. diuerſ. iud. vide Euerar. in 7 op à loc. arm. mil.*) artibus *vide diſtinctionem Bald. in l.fin in prin. C.de bon.quæ liber.* parant & lucrantur: vnde hęc Quaſi caſtrenſe peculium ſolent appellari. *l.vlt. C.de inoff.teſt. in prin. Inſt. per quas perſon. nob. acquir.* à quo diB ſtant, peculium profectitium, *l.5.de iur.dot.* quod à patre aut eius occaſione obuenit; & aduentitium, quod filius aliunde parauit vel quæſiuit, puta ſucceſſione materna, opificio aliquo & induſtria, quæ togatæ militiæ artificio atque iure non cenſeatur. Illa enim profectitia patri acquiruntur omnimodò; hæc verò aduentitia tantummodò quo ad vſumfructum. *l.1.2.3.4.5.6. & tot. tit.C.de bon.mater.§.1. Inſt.per quas perſ. nob.acqu.* Sunt igitur varia nunc peculij genera: vnum caC ſtrenſe, alterum non caſtrenſe: illud, caſtrẽſe, vel quaſi; hoc, profectitium, vel aduentitium. *vide glo.& Dd.Inſt.per quas perſon.vbi dixi.*

DE VETERANORUM priuilegijs. Tit. XVIII.

1 *Qui ſunt veterani.*

2 *De priuilegijs eorum.*

D HVc † referantur & veteranorum priuilegia; hoc eſt, eorũ qui exacto militiæ tempore, honeſtè miſſi ſunt. *Theo. in §.1. Inſt. de teſta.ord.l.2.h.tit.* 1 Nam † hi immunitatem habent à muneribus, præcipuè perſonalibus. *l.2.l.5.h.tit.* 2 A' vectigalibus autem, & patrimoniorum oneribus, difficile eſt vt per omnia excuſentur. *l.2.in fin.l.4. h.tit. vide l.1. C.de veter.* Deinde veteranis, & eorum liberis, idem honos habetur qui & decurionibus. *l.3.h.tit.* Igitur nec in metalE lum damnabuntur; nec in opus publicum, vel ad beſtias; nec fuſtibus cædentur, *d.l.1.& 3.*

DIGEST. LIBER L.

AD MUNICIPALEM, ET DE INCOLIS. Tit. I. C. 10. 38. 39.

Videlicet legem: vt communis eſt interpretatio. Cuiacius Ciuem.

1 *Continuatio.*

2 *Genera ſubditorum.*

3 *Municipes vnde dicti, & qui ſint.*

4 *Incola quis.*

5 *Cauſa efficiens municipij.*

6 *Effectus & vis municipij.*

7 *De iure incolarum.*

8 *De iudicijs municipalibus.*

1 ET † hæc de his qui Remp. regũt ac tuentur, ſpecialiter diſpoſita ſunt: nunc de ſubditis, eorumq; 2 rebus videamus. Subditi † aut ſunt municipales, aut incolę, aut coloni. De colonis dici non eſt neceſſe, cùm iure inſtitutisq; ciuitatis Rom. aut F ſuæ metropoleos regantur. *vide Bart.& Dd.in l. vnic.C.de metrop.Ber.lib.11. Gell.lib.16.c.13.*

3 ¶ Municipes autẽ ſunt ciues Romani ex municipijs, ſuo iure & legibus ſuis vtentes, muneris tantùm honorarij cũ populo Rom. participes: à quo munere capeſſendo appellati videntur: *l. munus.18.in fin.de ver. ſignif.* neq; vlla pop. Rom.

lege aſtringuntur, quum nunquam eorum fundus P.R. ſit factus, *Gell. præalleg. loc.* Municipes, inquit Vlp. *hic in l.1.* appellantur muneris participes, vt munera nobiſcum faciant. Sed nunc abuſiuè municipes dicimus, ſuos cuiuſq; ciuitatis ciues. Alibi Paulus: *l. municipes.228. de verb. ſignif.* Municipes intelligendi ſunt, & qui in eodem municipio nati ſunt.

4 ¶ Incola eſt, qui domicilium tantùm alicubi habet, non etiam munerum & bonorum particeps. *l. domicilium 20. h. tit.* Incola, inquit Pomponius, *l. pupillus.239. §. incola. de verb. ſignif.* eſt qui in aliquam regionem domicilium ſuum contulit, quem Græci πάροικον appellant. Nec tantùm qui in oppido morantur, incolæ ſunt: ſed & qui in alicuius oppidi finibus ita agrum habent, vt in eum ſe quaſi in aliquam ſedem recipiant. Aduena eſt, quem Græci ἄοικον, hoc eſt, ſine domo appellant.

5 ¶ Municipem facit, aut natiuitas. *l.1. in prin. h. tit.* hoc eſt, origo; *d. l.1. in prin. & l. fin. h. tit.* nam qui Campano patre natus eſt, Campanus municeps cenſetur; quia patris ſequitur originem, *d. l.1. §. qui ex.* non etiam matris, niſi ſit ſpurius, *d. l.1. §. fin. l.9.* taliue priuilegio donatus: *d. l.1. §. fin.* aut manumiſſio, quia libertus originem patroni ſequitur; *l.6. §. fin. l.22.23.25. h. tit.* &, ſi plures ſint, omnium: *l.6. l.17. §. ex cauſa.* aut adoptio, qua cumulatur, non etiam adimitur prior origo. *l. ordine.15. §. fin. l.17. §. in adoptiua. h. tit.* Nam adoptiuus, patris adoptãtis originem acquirit, & ſui patris naturalis retinet; atq; ita vtroq; loco munera præſtat. *d. l. ordine.15. §. fin.* Sed adoptionis origo emancipatione tollitur; *l.16. h. tit.* ſicuti naturalis origo per ſenatoriam dignitatem, quod ad munera attinet. *l.23. h. tit.* Etſi autem filius patris originem ſequitur, non tamen domicilium, *l.17. §.9. l.27. h. tit.* quod ipſe ſibi pro arbitrio conſtituit. *l.23. h. tit.*

6 ¶ Municipes autem coguntur ad munera tàm perſonalia quàm realia, eo loci vnde originem ducunt; quamuis alibi habeãt domicilium: *l.16. §. præſumptio l.22. §. municipes. h. t.* tàm filij, quàm patres. *l.21. h. tit.* nam patriæ poteſtatis in publicis nõ habetur ratio. *l. nam quod.14. ad S.C. Treb.* Quòd ſi detrectent indicta munera ſubire damnum Reipub. præſtabunt; *l.21. h. tit.* niſi ſe excuſent aut dignitate, *l.17. §. præſcriptio. l.18. h. tit.* aut ætate, *l.3. §. fin. l.6. §.1. l.11. ℸ. de decur.* aut alia ex cauſa. *l.7. ℸ. de decur. & tot. tit. de vacat. & excuſ. mun.* Sed vt onera ferunt municipes, ita etiam commodis, priuilegijs & honoribus ſui municipij potiuntur: *ℸ. tit. de decur.* quæ tamen priuilegia, iure noſtro, minora eſſe iuribus fiſci, dicendum eſt. *l.10. l.21. §. fin. h. tit.* Et hæc quidem de municipibus.

7 ¶ Alia autem eſt incolarum conditio, qui domicilium tantùm aliquo in loco habent, aliunde orti: *gl. in l.20. h. tit.* quod domicilium pro lubitu & commodo rei familiaris vbiuis poteſt conſtitui, tàm à filio, quàm patre familiarum; *l.3. §.6. l.11. §. fin. l.17. §. patris. h. tit.* etiam pluribus locis, *l.6. in prin. & §. pen. l.27. in fin. h. tit.* dummodò ne ſit aliquo interdictum. *l.31. h. tit.* Neq; tamen conſtituitur domicilium nuda conteſtatione, *l.20. h. tit.* nec ſolius emptione domus, *l.17. §. fin. h. tit.* ſed re & facto: *l.20.27. h. tit.* vnde qui in certis ſedibus hinc inde vagatur, domicilium non habet; *d. l.27. circa fin.* vt ſcholaſticus, qui quamdiu ſtudiorũ cauſa in vniuerſitate cõmoratur, nullo tempore ſortitur domicilium; niſi animum commorandi, figendiq; vitæ tabernaculũ, aliquo facto, puta vxore ducta, familiaq; conſtituta, habitandi perpetuò cauſã declarârit: quo caſu ſtatim domicilium cõſtituiſſe videtur; in certis enim nõ eſt locus coniecturis. In dubijs porrò, cum neutrũ conſtat, demum poſt decem annorum continuam habitationem, domiciliũ conſtituitur. *Ang. & Dd. in l.2. C. de incol. lib.10. Bart. in l. lex Cornelia.5. §. ſi tamen fundum de iniur.* Incola & ijs magiſtratibus parére debet apud quos incola eſt, & illis apud quos ciuis eſt: nec tantùm municipali iuriſdictioni in vtroq; municipio ſubiectus eſt; verum etiam omnibus publicis muneribus, paucis quibuſdam exceptis, *l.2. C. de incol. lib.10. l. libertus.17. §. ſola habitatio* fungi debet. *l. incola.29. h. t. l.1. C. de incol.*

¶ Vltimò ſciendum, ſi de iure municipij aut incolatus controuerſia oriatur, coram præſide eam expediri oportere. *l.37. h. t.* 8

DE DECVRIONIBVS, ET, filijs eorum. Tit. II.

C. 10. 31.

1 *Continuatio.*

2 *Decuriones qui ſint, & eſſe poſſint.*

3 *Qui eſſe non poſſint.*

4 *De officio decurionum.*

5 *De priuilegijs.*

INter municipes vel præcipuum locum obtinent decuriones, *l.2. h. tit. l. fin. de alb. ſcrib.* velut Senatorius ordo, & magiſtratus cuiuſque ciuitatis; non à popul. Rom. miſſi, qui ſunt ἄρχοντες ἀρχόντων, ſed inibi electi, *l.6. quod cuiuſc. vniuerſ.* qui municipales appellantur: *l. magiſtratib.12. de iuriſd. & ibi Gouean.* & in his duumuiri, *l.1. ℸ. de alb. ſcrib.* tanquam conſules, defenſores ciuitatum, velut plebis tribuni, *l.4. C. de defenſ. ciuita. l. vlt. C. de off. iurid. Ale.* qui & præſidis partibus funguntur, *Nouell.15 de defenſ. ciuita. §. nulla.* in his quæ ſunt ſuæ iuriſdictionis, non imperij; *l.1. C. de defenſ. ciui.* & ordinariã in ijſdem iuriſdictionem ac executionem habent. *d. Nouell.15. §. deinde. glo. in l. ſi idem.11. de iuriſd.* 1

¶ Decuriones quidã ex eo dictos aiũt, quòd initiò cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui deducebantur, conſilij publici gratia conſcribi ſolita ſit. *l. pupillus.239. §. decuriones. de verb. ſignif.* Hi autem ex omni ferè hominũ genere eligi ſolent, *l.9. h. tit.* atque etiam cogi *l. fin. ℸ. tit. l. l.9. l.17. h. tit.* quin & ſpurij in penuria 2

meliorum

meliorum admittuntur: *l.3.§.ſpurios.h.tit.* non
enim impedienda eſt dignitas eius, qui nihil ad-
miſit: *l.6.h.tit.* præſertim quæ ad Reipub. emo-
lumentum, non cuiuſquam iniuriam referatur.
vide in c. per venerabilem. qui fil. ſint leg. glo. Land.
lib.1.art.51. Sed vbi aliorum copia eſt, potiores à
præſide ac ditiores eligendi ſunt, *l.6.7.11. h.tit.*
& gradatim euchendi: *l.3.§.præſes. l.11. l.13.§.pen.*
h.tit. excluſis plebeijs, *l.7.§.2. l.9. h.tit.* & vilibus,
l.12.h.tit. ac minoribus ætate, *l.11.h.tit.* ſenioq́;
3 confectis. *d.l.11.* Sunt † etiam qui omnino ad- B
mittendi non ſunt, vt ignominioſè ordine mo
ti, relegati, *l.ordine.15. l.libertus.17. §.in quæſtio-*
nib. ad municip. l.2.3.13. h.tit. criminum capita-
lium rei; *d.§.in quæſtionib.* & qui alium magiſtra-
tum ſuſtinet: *l.libertus.17.§.præſcriptio.ff.tit.1.* ne-
que enim fas eſt, pluribus functionib. vno tem-
pore præeſſe. *c.1.diſt.89.* Nam verè dixit Xeno-
phon, *lib.vlt. Cyropæd.* ἀδύνατον ἐστι, πολλὰ τεχνά-
ζοντα πάντα καλῶς ποιεῖν. Item qui eun-
dem paulò antè magiſtratum geſſit. Neq; enim
honores ſunt continuandi *l.18.h.tit.* ne in tyran-
nidem tandem exeat aucta firmataq́; diuturni-
tate temporis poteſtas, & libertas publica im-
minuatur. *glo. in l.pen. C.ad l.Iul.de ambit. & in l.*
diuus.18.ff.tit.1.

4 ¶ Decurionum officium pro neceſſitatibus
Reipub. varium eſt & multiplex: vt pecuniam
publicam habere, recipere, tractare, *l.2.§.geſtū.*
ad municip. curare annonam, *l.non debere.8.ff.de*
municip. tributa exigere, *l.libertus.17.§.exigendi.* D
eod.tit. adminiſtrare Rempub. *l.ad Remp.8.ff.de*
mun. & iuriſdictionem, ad certum tamē modum,
exercere. *l.inter.28. l.ea quæ.26.ad munic. Nouell.*
de defenſ. ciuit. l.magiſtratib.12. de iuriſd. l.vn. in
prin. ſi quis ius dicent.

5 ¶ Decurionum priuilegia ſunt, vt ne torque-
antur, neque damnentur in metallum. *l.fin.h.tit.*
l.3.ff.de priuil. vet. quanquam hoc hodie parum
ſeruatur, quia delictum non excuſatur dignita-
te, *l.1.C.vbi ſenat.vel cla. l.raptores.C.de epiſc.et cler.* E
l.quoties.de dign.lib.12. aggrauatur potius; *l.preſ-*
byteri 8.C.de epiſc.& cler. l.4.§.adulterij de re mil.
l.quadam. de pæn. Tiraq. eod.tract.cauſ.31. nam, vt
inquit ille:

Omne animi vitium tanto conſpectius in ſe
Crimen habet, quanto qui peccat maior habetur.

Deinde, vt alantur pauperes, *l.8.hoc tit.* vt ſua
iura ſingularia ac priuilegia in liberos tranſmit-
tant. *l.2.§.fin.h.tit.&c.*

DE ALBO SCRIBENDO. Tit. III.

Decurionum nomina in albo & tabula pu-
blica ſcribi ſolent. Decuriones autem ita
ſcriptos eſſe oportet, vt lege municipali
præcipitur. Sed ſi lex ceſſat, dignitates erunt
ſpectandæ; vt ſcribantur eo ordine, quo quiſq;
eorum maximo honore in municipio functus G
eſt: vtputa qui duumuiratum geſſerunt, ſi hic
A honor præcellat; & inter duumuirales, antiquiſ-
ſimus quiſq; prior. In ſententijs quoque dicen-
dis idem ordo ſeruandus eſt, quem in albo ſcri-
bendo diximus. *l.1.2.h.tit.*

DE MVNERIBVS ET honoribus. Tit. IV.

C. 10. 40. 41.

1 *Quid ſit munus.*
2 *Diuiſio munerum.*
3 *De patrimonialibus.*
4 *De perſonalibus.*
5 *De mixtis.*

Præter † decurionatū, & alij honores aliaq́; 1
munera in municipijs ſunt obeunda. Mu-
nus tribus modis dicitur: vno donum, alte-
ro onus, tertio officiū. *l.munus.18.de verb.ſignif.*
C in hoc titulo in altero ſignificatu potiſſimùm
accipitur. Nam munus propriè hic dicitur onus,
quod neceſſariò ſubimus lege, more, imperióue
eius qui iubendi poteſtatē habet. *l.munus.214.*
de verb.ſignif. Cum autem in tertio ſenſu munus
accipitur, ſolet addi adiectiuum, publicum. Mu-
nus enim publicum, authore Pomponio, *l.pupil-*
lus.139.§.munus. de verb.ſignif. eſt officium pri-
uati hominis, ex quo commodum ad ſingulos
vniuerſosq́; ciues, remq́; eorum, extraordinario
D magiſtratus officio peruenit.

¶ Munera autem ciuilia triplicia ſunt: alia pa- 2
trimonij, alia perſonarum, alia mixta. *l.1.l.fin.h.*
tit. Patrimoniale † eſt, in quo ſumptus maximè 3
poſtulatur, *d.l.1.§.patrimonialia.* quodq́; ſumpti-
bus patrimonij & damno adminiſtrantis expe-
ditur. *l.fin.§.patrimoniorum.h.tit.* Horum quæ-
dam poſſeſſoribus iniunguntur, ſiue municipes
ſint, ſiue non ſint: *l.6.§.fin.h.tit.* vt viarum mu-
nitiones, collationes prædiorum, *l.13.§.munus.*
E *h.tit.* agminales equi, angariæ, aliæq́; contribu-
tiones: *d.l.fin.§.patrimoniorum.* quædā verò non
niſi municipibus vel incolis, vt exactio tributo-
rum, *l.3.§.exactio. l.fin.§.patrimoniorum.h.tit.&c.*
Perſonale † eſt, quod cū corporis labore & ſoli- 4
citudine animi ac vigilātia principaliter exiſtit:
d.l.1.§.illud. vel eſt, quod animi proviſione, &
corporalis laboris intentione, ſine aliquo geren-
tis detrimento pertractatur: *d.l.fin.in prin.* vt tu-
tela, cura: *d.l.1. d.l.fin.&c.* Horum autem alia pu-
F blica ſunt, *d.l.pupillus.139. munus. de verb.ſi-*
gnif. quæ in adminiſtranda Republ. cum ſum-
ptu ſiue titulo dignitatis ſubimus: hæc diſtant
ab honoribus, qui conſiſtunt in adminiſtratio-
ne Reipub. cum dignitatis gradu, ſiue cum ſum-
ptu, ſiue ſine ſumptu contingente. *l.honor.14.*
hoc tit. alia autem ſunt priuata, quæ ad priua-
tos pertinent, vt tutela, *l.honor.14.§.munus.hoc*
tit.&c. Mixta † munera ſunt; quæ partim ani- 5
mi corporiſque intentionem, partim ſumptus
G exigunt. *d.l.fin.§.miſta.* Doctores *vide lattiſſimè*
hic in repet. huius Rubric. Alb. de Roſar. in princ.
latius.

Iaſ. in l. placet. nu. 1. & 2. C. de ſacr. Eccleſ. Io. de Plat. A
& alios in Rub. C. de excuſ. mu. Chaſſ. in conſ. Burg.
Rubr. 1. des iuſtices. §. 4. ad verb. indire. nu. 25: hæc
paulò aliter definiunt. Perſonalia munera eſſe
volunt, quæ perſonis imponuntur, & in labore
perſonæ conſiſtunt: eaq; triplicia faciunt; vide-
licet, dignitatem habentia; dignitatem non ha-
bentia, ſeu media; & ſordida. Realia vocant, quæ
rei imponitur propter rem, & poſſeſſorem co-
mitantur: & horum plura rurſus genera tradunt.
B Mixta verò quæ perſonæ imponuntur, & in la-
bore perſonæ conſiſtūt, ſed propter rem & per-
ſonam imponuntur; vt operæ ruſticorum, Ger-
manis *Pfronen* dictæ.

DE VACATIONE ET excuſatione munerum. Tit. V. C. 10. 44. 45. 47.

1 *Munera neceſſaria eſſe, niſi excuſentur.*
2 *Quando excuſatio proponenda.*
3 *Qui excuſentur.*
4 *Vacationes quatenus extendantur.*

1 ETſi † municipes ad munera cogi poſſunt,
ſicuti tutores, l. 9. h. tit. puta captis pignori-
bus; §. pen. Inſt. de ſatiſd. tut. glo. in l. 1. in prin.
de ad. tuto. nec excuſentur oblatione pecuniæ,
qua ſe redimere volunt: l. 17. ff. de mun. tamen ex
D æquitate quibuſdam perſonis excuſatio & vaca-
2 tio à munerib. cōceditur. l. 1. in prin. h. tit. Quæ †
excuſatio initiò proponenda eſt, ſimulatq; mu-
nus iniungitur: alioqui poſtmodū fruſtra oppo-
netur. l. pen. §. pen. h. tit. & quidē per appellatio-
nem proponēda eſt in his publicis; nominatio-
ne; atque electione videlicet facta & inſinuata:
3 idq; fauore Reip. ne diutius munerum vſuca-
reat. l. 2. vbi Io. de Plat. C. de decur. lib. 10. l. ſi ad ſcri-
barum. C. de appell. idem Io. de Plat. in Rub. C. de ex-
E cuſ. mun. lib. 10. etiamſi in tutelis non ab ipſa no-
minatione, ſed ab excuſationum reiectione ap-
pelletur. l. hi qui. de appell. §. qui autem. Inſt. de ex-
cuſ. tut. vide rationem diuerſitatis apud Io. de Plat. in
d. l. 2. C. de decu. & in Rubr. de excuſa. mun. lib. 10.
Excuſantur † autem quidam ætate, vide Cuiac.
Inſt. de excuſ. tute. & in l. 3. C. qui æta. ſe excuſ. lib. 11.
vt minores 25. maiores 55. annis, in perſonalibus
pleriſque: in realibus verò & mixtis, item tute-
lis, maiores 70. vel interdum 75. annis: l. 2. §. 1. h.
F tit. l. 1. & tot. t. C. qui æta. ſe excuſ. lib. 10. l. 3. de iur.
immun. quia ſenectus venerabilis eſt, & quiete
digna. l. 5. de iur. immu. vide in Cato. Cicero. Qui-
dam beneficio in Rempubl. vt numero quinq;
liberorum, l. 3. §. cura. ad munici. non adoptiuo-
rum, l. 2. §. adoptiui. ff. de vac. mun. neque mortuo-
rum, l. 2. §. quiad. h. tit. niſi ob Rempub. l. fin. h. t.
Quidam ob valetudinem, l. 2. §. quem ita. l. pen.
h. tit. inopiam, l. 4. §. 1. & 2. l. 10. h. tit. fortunā ple-
beiam. l. 13. §. plebeij. h. tit. dignitatem, l. 10. l. fin. h.
G tit. l. pen. & l. fin. C. de decur. lib. 10. officium quo
inſeruiunt Reipub. l. 1. C. quem. ciuil. mun. indic.

A vbi omnino vide Dd. vt profeſſores bonarum ar-
tium, l. fin. §. fin. ad mun. l. 8. §. fin. l. 9. h. t. frumen-
tarij, l. 4. h. tit. nauicularij, l. 3. h. tit. negociatores
publico ſeruientes, l. 5. §. negociatores. h. tit. mili-
tes, l. 3. §. 1. ad munici. l. 6. h. tit. collegia. l. 5. §. qui-
buſdam. h. tit. Nemo enim de vno collegio in
aliud transferri debet: d. l. 1. C. quem. ciuil. muner.
li. 10. nec vno munere grauatus, alio inſuper eſt
onerandus: glo. & Dd. in d. l. 1. neque à maiore
functione ad minorem quiſpiam ignominioſè
B eſt deducendus. l. 2. C. quemad. ciui. muner. lib. 10.
de quibus omnibus alibi l. fin. ff. tit. 1. l. 1. vbi Dd.
& l. 2. C. quem. ciuil. mu. lib. 10. Alber. hic in Rubr.
plura traduntur. Sed † admonendi ſumus, ple- 4
roſq; horum à perſonalibus duntaxat excuſari;
non etiam ab honoribus delatis, l. in honoribus.
8. h. tit. aut his quæ poſſeſſionibus ſine patrimo-
nio indicuntur. l. 10. h. tit. l. fin. §. patrimoniorum.
ff. tit. 1. Nam ſciendum eſt, duo genera eſſe voca-
tionis: alterum plenius, cum & militiæ vacatio
C datur; alterum exiguius, in quo nuda muneris
eſt vacatio. l. prætor. 13. h. tit. l. quiſquis. 27. C. de
epiſc. & cler. ſeu alterum generale eſt vacationis
genus, quod nec ab honoribus, nec ab ordina-
rijs excuſat; vt eſt eorum qui nullam militiam,
hoc eſt (vt interpretantur Dd.) officium caſtren-
ſis aut togatæ militiæ retinēt: aliud verò eſt ſpe-
ciale, vt illorum qui officium in vacatione reti-
nent, item qui ſpecialiter excuſantur, vt profeſ-
ſores, medici publici, officiales, aduocati, & ſi-
D miles. hi enim etiā ab honoribus excuſati ſunt,
Bar. Alb. & Dd. d. l. in honoribus. & in d. l. medicos.
vbi Ioan. de Plat. l. Seuerus. 9. de decur. l. ſemper. 5.
§. fin. de immun. l. eos. 9. h. tit. & ab omnibus perſo-
nalibus, d. l. medicos. verb. ab omnib. l. fin. C. de pro-
feſſ. lib. 10. l. 2. C. de his qui non impl. ſtipen. lib. 10.
item realibus extraordinarijs, l. maximarum. C. de
excuſ. mun. l. his oneribus. 10. §. penul. h. tit. vide Guid.
Pap. deciſ. 387. 388. cum ſeq. non item à patrimo-
nialibus ordinarijs: ita ſe habet communis concluſio
E in d. l. medicos. & in l. maximarum. C. de excuſ. mun.
quam latè confirmat Aegid. Thom. in tract. de collect.
§. medici. per totū. vide etiam Schurff. conſil. 44. cent.
1. muneribus immunitatem habent.

DE IVRE IMMVNItatis. Tit. VI.

ET illi quidem legibus excuſantur: quibus
quia Princeps par eſt, ideo excuſare etiam
F ſe poſſunt, quibus immunitas, hoc eſt, va-
catio à ſummo Principe conceſſa eſt: quæ non
modò ſingulis perſonis, ſed totis etiam collegijs
conceditur; alijs tamen aliter. l. Paulus. 8. h. tit.
Illud conſtat, immunitates eſſe perſonales, neq;
tranſire ad hæredes; l. 1. h. tit. l. 3. ff. de cenſ. vt nec
cætera perſonalia privilegia, l. 1. de conſt. Prin.
niſi id in forma conceſſionis fuerit comprehen-
ſum: l. 4. h. tit. quo caſu tranſit in poſteros mares,
non etiam eos qui ex fœminis naſcuntur. d. l. 1.
G in fin. Sed immunitates collegijs tributæ perpe-
tuæ ſunt; d. l. pen. h. tit. l. 7. §. fin. cum ibi not. quod
cuiuſ.

cuiuſ. vniuerſ. no. quia collegia haud facilè extinguuntur. *d. l. 7. §. fin. vbi glo.* Hæ tamen nõ ad ſingulos pertinent; ſed ad artifices tantùm, qui neceſſariam operam publicis vtilitatibus exhibẽt. *l. pen. §. pen. h. tit.*

DE LEGATIONIBVS. Tit. VII. C. 10. 63.

1 *Quamdiu habeant legati vacationem.*
2 *Qui ſint legati, & vnde dicti: quid legatio.*
3 *De legatione libera, & neceſſaria.*
4 *Qui legari poſſint, vel non.*
5 *Quæ legatus facere debeat, aut poſſit.*
6 *De legatiuo.*
7 *De veneratione quæ legatis debetur.*

1 VAcationem † à muneribus etiam legati
Reipub. obtinent, nõ modò in ipſa legatione, ſed biennio etiã pòſt. *l. 7. & 8. h. tit.*
2 Legati † ſunt, qui publicè ad expediẽda Reipub.
negocia mittuntur; quorũ opera conſilioq; peregrè vteretur magiſtratus, quiue nuncij Senatus aut populi eſſent: dicti ab eo, quòd vt publicè mittantur, legentur. *Varro lib. 4. de ling. Lat.*
Hinc legatio dicta, munus illud quod legati ſuſti
3 nent. Hæc aut † Reip. cauſa ſuſcipitur: aut eſt libera, quæ ſine vlla Reip. procuratione, ac ſine mãdatis Senatus, priuatæ rei gratia, puta ob ſyngrapham exigendam, hæreditatem conſequendam, aut votum ſoluendum dabatur. *Cic. lib. 3. de Leg.* quam qui ſuſtinent, quia Reipub. cauſa non abſunt, ſed ſua, vacationem nõ habent. *l. 14. h. tit.*
Quare non de his, ſed de Reip. legatis propriè
4 hìc agi, facilè intelligi poteſt. Sciendum † autem
eſt; debitores Reip. item infames, & qui ius poſtulandi non habent, legatione fungi non poſſe; *l. 4. h. tit.* & ordine vnũquenq; curialium ad functionem legationis cogendum; plures etiam quàm tres nõ eſſe mittendos; niſi aliud legatio-
5 nis dignitas exigat. *l. 4. in fin. h. tit.* Porrò † is qui
legatione fungitur, neq; alijs, neq; proprijs negocijs ſe debet interponere, *l. Paulus. 8. h. t.* quæ quidem eſſe poſſunt impedimento procuranti Remp. vt agere, conueniri, *l. 3. h. tit.* &c. Nemo enim prohibet, verbi gratia, emere domum, aut aliud aliquid facere, quod impedimento non ſit legationi. *l. legatus. 12. h. tit.* Sed & quæ morã non patiuntur, rectè exequetur: vt quæ ad iniuriam ſuam, *l. legatus. 10. h. tit.* item pupillos pupillasq; *l. ſi abſentu. 11. h. tit.* pertinent. Legati alios dare vicarios quàm filios non poſſunt; *l. 4. §. legati. h. tit.* niſi gratuitam legationem ſuſceperint. *d. l. 11.*
6 nam † aliàs ſumptus ex publico habent, quod
legatiuum dicitur: *l. 2. §. his qui. h. tit. l. vlt. §. 1. de mun.* cuius priuilegium eſt, vt non reſtituatur, ſi quis fortè in legatione deceſſerit. *l. legatus. 10. in*
7 *fin. h. tit.* Legati † ſancti habentur: ideoq; ſi quis
legatum hoſtium pulſet, cõtrà ius feciſſe exiſtimatur. *l. fin. h. tit.* Cicero in *Oratione de Aruſp. reſp.* Ius, inquit, legatorum cùm hominum præſidio munitũ, tum iure diuino vallatum eſt. Eſt & illud legatorum priuilegium, vt ſi quid ijs ſit donatum; nõ leganti, ſed ipſis quæratur; quamuis legantis contemplatione donatũ videri poſſit. *glo. in l. ſi verò. §. item. vbi Bart. num. 3. ſolut. mat. glo. in l. qui proprio. 46. §. procurator. de procurat. Cyn. in l. manifeſtiſſimi. nu. 4. C. de furt.*

DE ADMINISTRATIONE rerum ad ciuitatem pertinentium. Tit. IIX.

1 *Quid præſtent adminiſtratores.*
2 *De officio eorum.*

DE adminiſtratione † etiam rerum ad ciui- 1
tates pertinentium, ſingulariter ius dicitur. Nam Magiſtratus & adminiſtratores Reip. (qui hoc in titulo quæſtores, ædiles, præfectosq; rei pecuniariæ ciuitatum ſignare videntur) non modò dolum & latam culpam, ſed etiã diligentiam præſtare debent: *l. magiſtratus. 7. h. t.* nam ex neglectũ tenentur; *l. 2. l. fin. h. t.* non autẽ ad fortuitos caſus: *d. l. 2. §. grani.* ad inſtar etiam tutorum pro ſe inuicem conueniuntur: *l. 2. §. ius Reipub. l. 3. & 4. h. tit.* ſed & fideiuſſoribus cauere ſolent. *l. 2. § fin. l. 4. h. t.* & pater, cuius voluntate filius adminiſtrauit, pro fideiuſſore eſt. *l. 4 & 8. h. t.* qui omnes in ſubſidium conueniri poſſunt. *l. 2. l. 4. §. fin. h. tit.* Ei tamen qui pro collega ſoluit, ex æquitate datur actio. *d. l. 2. §. actio.* Officiũ
† autem horum in eo verſatur (quod ipſum in- 2
dicio eſt, adminiſtratores hìc dici ædiles, viarum, &c. curatores, quæſtores, præfectosq; ærario) vt rationes ſecundum fidem datorum & acceptorum ponant, *d. l. 2. §. quod de.* (excepto tamẽ ſemper calculi errore, *l. calculi. 9. h. tit.*) ius Reipubl. ſine cautione ne locent: *l. fin. §. 1. h. tit.* nec pecuniam in alios vſus conuertant, quàm ad quos deſtinata eſt. *l. 2. h. tit.* Si tamen legata ſit municipio pecunia ad certum vſum, & is Reipub. parum decoris aut vtilitatis allaturus videatur, poterit ea in alium vſum maximè neceſſariũ conuerti. *l. 1. l. 5. h. tit. l. fin. ff. de oper. pub.* De reliquis tenentur adminiſtratores, duntaxat in ſimplum, *l. 2. §. frumentariæ. cum l. ſequ. l. fin. h. tit.* exceptis his quæ per fraudem geſta apparent, quorum duplum præſtare coguntur. *l. fin § item h. t.* Curatores ciuitatis, quorum hìc fit mentio, Cuiac. vult eſſe, ecdicos, defenſoresq; ciuitatum, qui ſimul ædilium munus in ſua ciuitate impleant. *l. 3. C. de his qui ſpon. mun. ſuſc: Cuiac. obſeru. 12. cap. 30. & 3. obſeru. 14.*

DE DECRETIS AB ORdine faciendis. Tit. IX. C. 10. 46.

1 *Cauſa*

1 *Cauſa efficiens.* A
2 *De quibus fieri decreta debeant.*
3 *Forma: & quis ſit legitimus decurionũ nume*(*rus.*
4 *De fine, vi & effectu decretorum.*

1 ADminiſtratores † ciuitatum, & ordo de-
curionum, pro vſu Reip. decreta facere
ſolent, communi vel maioris partis con-
ſenſu: *l.2.3.5.h.tit.* quæ quam vim habeant, vi-
2 deamus. Decreta † de his fieri debent, quæ per- B
tinent ad ciuium ſalutem: vt de medicis conſti-
tuendis, *l.1.h.tit.* aut reprobandis: de ſalarijs pro
vtili in commune opera ordinandis. *l.4. hoc tit.*
&c. non de illis quæ ſpectent ad ambitionem
priuatorum: *l. ambitioſa, 4. hoc tit.* Quare ſi quis
ambitionis gratia ad captandam auram popu-
larem debitori Reipub. debitum remiſerit, aut
largitus ſit; id decretum non valet; *d.l.4.* quia
adminiſtratores liquida iura remittere nõ poſ-
ſunt, *l. præſes. 12. C. de tranſ.* vbi *Dd.* vide *Dd in l. pa-* C
ctum. 17 C. de pact. & in l. ciuitas. 27. ſi cert. petat. vt
nec quod ſit contra leges, *l 3. de ſep. vio.* aut non
legitimo decurionum numero vocato. *l. 2 h. tit.*
3 Numerus † autem legitimus eſt, cum duæ cum-
4 minimùm partes ſunt præſentes. *l.3.h.tit.* Ad †
ſalutem autem Reipub. & municipiorum, non
in priuatorum gratiam facienda ſunt *l.1. & l.4.*
h.tit. decreta. quorum effectus eſt, vt quod ordo
ſemel rectè riteq; decreuit, reſcindi non opor-
teat; niſi ex vtilitate Reipub. *d.l.5.* Decreta tamẽ D
non ſunt leges generales; neque apertè propo-
nuntur, ſed fiunt in curia ab ordine. quare non
obligant ad pœnam ignorantes, ſicuti leges quæ
publicè promulgantur; *l. leges. C. de leg.* ſed tan-
tùm ſcientes. *l. fin. h. tit.*

DE OPERIBVS PV-blicis. Tit. X.

C. 8. 12.

1 *Quis, quale opus publicum facere poßit.*
2 *De curatoribus publicorum operum.*

1 VT de † perſonis, ita de rebus quoque pu-
blicis iura ſingularia extant: vt in primis
de operibus publicis. Opus publicum
nouum facere quis poteſt, ſuo ſumptu, ſine au-
thoritate Principis, ad Reipub. tamen vtilita-
tem; niſi ad æmulationem fiat, vel materiã præ-
beat ſeditioni. *l.3.h.tit.* Sed in veteribus operi- F
bus publicis, quæ ſecuritatem publicam conti-
nent, vt ſunt mœnia & portæ, nihil ſine reſcri-
pto Principis fieri poteſt. *l. pen. h. tit.* Operibus
publicis vllius quàm Principis nomen inſcribi
nefas eſt: *l. 13. h. tit.* excepto eius, cuius munifi-
centia opus factum eſt. *l.2. & 3. h. tit.* vel inſtaura-
2 tum. *l. fin. h. tit.* His † autem conſtruendis ſolent
curatores legi, qui ceſſationis nomine tenẽtur.
l.1.h.t. Nam curatores operum cum redempto-
ribus negociũ habent. Reſp. autem cum ijs quos G
efficiendo operi præſtituit. *l.2.h.t.*

DE NVNDINIS. Tit. XI. C. 4 60.

1 *Nundinæ vnde dictæ.*
2 *Quomodo conſtituantur.*
3 *De nundinarum priuilegijs.*
4 *Quomodo amittantur.*

DE nundinis † etiam ſingulare ius extat. 1
B Nundinæ quaſi nouendinæ à nono quo-
que die dictæ ſunt, quo agricolę venden-
dæ emendęq; mercis & audiendarũ legum cau-
ſa, in vrbem confluebant. De his tamen annonæ
gratia vſu quodam inductis, hìc nõ accipitur, ſed
de nundinis maioribus, quæ mercatus cauſa, in-
ſtar priuilegij ab Imperatore ciuitatibus conce-
duntur: quales in Repub. Rom. feriæ fuerũt La-
tinæ: hodie apud nos ſunt nundinæ Francofor-
tenſes, & ſimiles. Nundinæ † igitur à ſolo Impe- 2
C ratore impetrantur, *l. vnic. C. eod. l.1.h.t. Sax. lib. 1.*
art. 66. & lib. 2. art. 26. conſtituunturq; exercen-
dorum mercatorũ cauſa: *l.2.h.t.* qui ne qua im-
pediantur, inductũ eſt, vt in nundinis nemo con-
ueniri ſub prætextu priuati debiti, ac moleſtiam
pati præcludiq;, ſeu (vt nunc loquuntur) arreſta-
ri poſſit. *l. vnic. C. eod.* De contractibus tamẽ qui
in ipſis nundinis fiunt, nulla cauſa eſt, quare non
actio exceptioq; detur: *l. hæres 19. de iudic.* cùm
cõtrahendo quiſq; ſortiatur eo loci forum, quo
D contraxit. *d. l. hæres. §.1. c. Romana. § contrahentes.*
de for. comp. in 6. Nundinis † impetratis à Princi- 3
pe; non vtendo, qui meruit, decennij tempore
vſum amittit. *l.1.h.t.* Iure † Sax. annis demum 31. 4
per non vſum nundinæ, vt reliqua priuilegia,
amittuntur. vide *3. de vſucap.*

DE POLLICITATIO-nibus. Tit. XII.

E
1 *Pollicitatio vnde dicta, & quid ſit, quomodo à pacto diſtet.*
2 *Quæ pollicitationes valeant, aut nõ valeant.*
3 *Ratio obligationis: & qui obligentur.*
4 *De votis.*
5 *An in hæredem obligatio transeat.*
6 *De cognitione pollicitationum.*

F DE pollicitationibus † quoque extra ordi- 1
nem ius dicitur. Pollicitatio a poſſe & li-
ceri videtur dicta. *Alc. lib. Parer. 1. c 1. per*
l. cum duobus. 52. § ſi in coeunda. 3 pro ſoc. Quam-
uis autem promiſcuè pro qualicunque promiſ-
ſione accipi ſolet: *l. pollicitatione. C. de don. ante*
nupt. l. pen C. de dot. prom l fin. C. ad Vell. tamen hîc
nudum & ſpontaneum offerentis promiſſum ſi-
gnificat, qui benignè Reipub. ſe facturum polli-
cetur. *l.3.h.tit.* quare diſtat à pacto, quod duo-
G rum eſt conuentio atque conſenſus; *l.1. de pact.*
non vnius, vt pollicitatio; quæ ſingulari iure ob-
ligationem

ligationem hoc caſu conſtituit; cùm aliàs, ſiue A
mutua voluntate, vnius conſenſu nulla perfi-
ciatur conuentio, *l.1. §.1. l.ab emptione.59. l. tale*
pactum.41. de pact. nec obligatio inducatur, ſed
2 tantùm liberatio. *d.l.41.* Neque † tamen ex om-
ni pollicitatione obligatio oritur. Quid enim
ſi quis ſine cauſa promiſit, puta ædere munus,
ſeu exhibere ludos? Certè cum ne ſtipulatio
quidem ſine cauſa facta effectu valeat, *l.2. §. cir-*
ca. de dol. except. l.qui ſine. de cond.ſine cauſ. nec a-
lia vlla pactio: *l. iurisgentium. §. ſed cum nulla. de* B
pact. iniquum eſſet ex eiuſmodi pollicitatione
quempiam teneri, *l.5. h.tit.* niſi opus promiſſum
iam ſit inchoatum. *l.1. § cœpiſſe. h.tit.* Inchoatio
enim ſeriam deliberatamque fuiſſe promiſſio-
nem denotat. Ergo tum efficax eſt pollicitatio,
cùm ex certa aliqua cauſa ſit, vnde intelligi poſ-
ſit, deliberatè promiſſum eſſe: vt ſi quis honoris
d.l.1.§ 1.l.6.l.9.h.tit. aut decreti impetrandi gra-
tia *d.l.1. §.1.* promiſit, aut ob aliam iuſtam cau
ſam, vt propter incẽdium quod Reſpublica paſ- C
ſa ſit, *l.4.l.ob caſum 7 h.tit. &c.* Itaque his caſibus
liberalitatem promiſſor perficere cogetur. *d.l.1.*
circa fin. æquiſſimum enim eſt, eiuſmodi volun-
tates in ciuitates collatas, pœnitentia non reuo-
3 cari. *d.l.4.* Nec † tantùm maſculos, ſed etiam
fœminas, ſi quid ob honorem pollicitæ ſint, de-
bere implere ſciendum eſt. *l.toties 6. §. non tan-*
4 *tùm.h.tit.* Sed † & ſi quis rem aliquam vouerit,
voto obligatur; quod perſonam vouentis, non
etiam rem quæ vouetur, obligat. Res enim quæ D
vouetur, ſoluta quidem liberat votum, & ſit ſa-
cra; ſicuti ſolutione tollitur omnis obligatio:
ſed ipſo voto, hoc eſt, ſola voti promiſſione, ſa-
cra non efficitur. Eſt autem votum, alicuius fa-
ciendi vel non faciendi verſus Deum declarata
promiſſio, authore Alc. *in l.ſi calumnietur.232.de*
verb.ſignif. Voto autem patresfam. puberes ſui
iuris obligantur, non filiusfam. aut ſeruus, ſine
5 domini patriſue authoritate. *d.l.2.h.tit.* In † hæ-
redem obligatio pollicitationis tranſit, quam- E
uis interdum minuatur. *d.l.toties. l.ex pollicitatio-*
ne. l.pen.h.tit. Sed ſi quis ob honorem vel ſacer-
dotium ſibi delatum pecuniam promiſit, vt ſi
fortè ædilis deſignatus, ludos ſe tẽpore ſui ma-
giſtratus facturum ſit pollicitus, & antequam
magiſtratum iniret, deceſſerit: æquiſſimum eſt,
hæredes eius in pecuniam quam is ob honorẽ
promiſerat, non conueniri. *l.ſi quis.11.h.tit.* Non
enim ex liberalitate profecta eſt hæc pollicita-
tio, ſed ex iuſta & penè neceſſaria cauſa: quæ cũ F
fuerit finalis pollicitationis, certè ea ceſſante, e-
tiam ipſa pollicitatio ceſſare debet. Secus, ſi tan-
tùm eſſet impulſiua, vt ſi quis demerẽdi populi
aut adipiſcendi honoris, aucupandæq; gratiæ
cauſa promiſiſſet, & decederet. *l.6.8.h.tit.* Nam
impulſiuæ quamuis ceſſent, nihil operantur, aut
mutant. *glo.in l.1. § ſecundo loco. de poſtul. vide ad*
6 *tit.de cond.& demonſt.* De † pollicitationibus in
ciuitate factis iudicum cognitionem eſſe, diui
fratres reſcripſerunt; *l.de pollicitationibus.8.h.tit.* G
qui formam pollicitationis datam ſeruari cura-
A bunt, *l.Septicia.10.h.tit.* niſi aliud Reipub. vtilitas
poſtulabit. *l.Imperatores.13.h.tit.*

DE VARIIS ET EXTRA- ordinarijs cognitionibus, & ſi iudex litem ſuam feciſſe dicetur. Tit. XIII.

B 1 *Genera cognitionum extraordinariarum.*
2 *Quibus de ſalario ius dicatur, aut non.*
3 *De priuilegio ſalarij.*

ORdinariè prætor non ſolet iudicare ipſe,
ſed iubere iudicare alios, videlicet iudi-
ces pedaneos. *Cic. in epiſt. ad Q. fratrem.*
Extra ordinem tamen, & abſque figura iudicij,
ex nobili officio iudicat interdum ſummatim,
l.1. C. vt in poſſ. lega. & cognoſcit certum cauſa-
C rũ genus ſpeciatim, ſingulari aliqua lege ipſius
cognitioni commiſſum & iniunctum. *vt l.cum ij.*
8.de transac.l.2.de fer.l.3.l.5.de reb.cor. l.1.& tot.t.
quemad. teſtam. aperian. l.2. & tot.t. de ſuſ. tut. Eæ
cognitiones extraordinariæ vocantur. Non e-
nim fluunt ex ordinario iure pacti, obligatio-
nis, actionis: ſed citra conuentionẽ & actionem
ordinariã, ex æquitate & priuilegio, iudicis of-
ficio extra ordinem implorato, proponuntur, &
ſummatiè diſceptantur. Cognitionum quæ ex-
D tra ordinem fiunt numerus cum ex varijs cauſis
deſcendat, in genera diuidi facilè non poteſt;
niſi ſummatim diuidatur. Numerus † harum er- 1
go cognitionum in quatuor ferè genera diſtri-
bui poteſt. Aut enim de muneribus ſiue hono-
ribus gerendis agitur, aut de pecuniaria re di-
ſceptatur, aut de exiſtimatione alicuius cogno-
ſcitur, aut de capitali crimine quæritur. *l.5.h.tit.*
De † re pecuniaria, varijs etiam perſonis, præ- 2
ſes in prouincia, prætor in vrbe ex priuilegio a-
E liquo extra ordinem ius dicit; vt de ſalario pro-
feſſoribus ſtudiorum liberalium, quæ *ἐλευθέρια*
μαθήματα vocantur, *l.1.in prin.h.tit.* & medicis,
d.l.1.§.medicos. & contra eoſdem, *l.5 h.tit.* nam
quibus ius dicit extra ordinem, aduerſus eos
quoq; mutuas petitiones etiam ordinarias ad-
mittit. *l.1. §.fin.h.tit. vide Leum Papinian.14. C.de*
ſent.cum Auth.ſeq.tot.t. ex. de mut.petit. Item ludi
literarij magiſtris, *d.l.1, §.ludi.* & nutricibus. *d.l.1.*
§ pen. Philoſophis verò nequaquam: non quia
F non religioſa res eſt: ſed quia hoc primùm pro-
fiteri eos oportet, mercenariam ſe operam ſper-
nere. *d.l.1.§.medicos.* Proinde nec iuris quidem
profeſſoribus ius dicit. Eſt enim res quidem ſan-
ctiſſima ciuilis ſapientia; ſed quæ precio nũma-
rio non ſit æſtimãda, nec dehoneſtanda, dum in
iudicio honorarium petitur, quod initio ſacra-
menti & cauſæ vltrò à litigatore erat offerendũ.
Quædam enim honeſtè accipiuntur, etſi inho-
neſtè petantur. *l.1. §.proinde. h.tit.* Et hæc qui-
G dem obtinent in ijs qui gratis ius ciuile profi-
tentur, vt olim I.C. *Cic. lib.1. de orat. & alijs locis.*
At alijs

At alijs qui operam ſuã aduocationibus & con-
ſilija faciendis venditant, certa cauſa nulla eſt,
quare ius de ſalario dici non debeat; vt aduoca-
tis: *d.l.1 §. in honorarijs.* dum tamen illud legiti-
mam ſummam, videlicet cẽtum aureos pro ſin-
gulis cauſis, non excedat, nec improbè ſit pro-
miſſum. *d.l.1. §. in honorarijs. cum ſeq. l. quiſquis. C. de poſtul.* Eâdem ratione, & aſſeſſoribus ac Co-
mitibus iudicum ius dicitur; *d.l.1. §. item comites, l.1. de off. aſſ. l. moris. 9. §. ſolet. de pœn. vide Cuiac. obſer. lib. 7. cap. 25.* & iuris ſtudioſis, qui mercedis
cauſa praxim exercẽt, *l.4. h. tit.* partibusq; aſſeſ-
ſorum fungi, & à cõſilijs magiſtratui eſſe ſolent.
3 *vide ſup. de off. aſſeſſ.* Salarij † autem cauſa tam
eſt fauorabilis; vt ſi deceſſerit, nondum abſolu-
to officio, qui ex gratia honorarium accepit, ab
hæredibus eius nihil repeti queat. *d.l.1. § diuus.*
De alijs quoque rebus varijs extra ordinem ius
dicitur, quas omnes eſt difficile percẽſere: quaſ-
dam tamen enumerat Vlp. *in l.2. h. tit.* & Caius,
in l. fin. h. tit. qui vult iudicem imperitè iudican-
tem, in quantum æquum religioni iudicantis
viſum fuerit, condemnari. quod & in executo-
ribus iniuſtè exequentibus receptum eſt. *Bald. in l. ſancimus. C. de iudic. Par. de Put. in tract. ſynd. ad verb. executio. cap. 2.*

DE PROXENETICIS.
Tit. XIV.

1 *Quare proxenetica licitè exigantur.*
2 *Vnde dicti proxenetæ.*

1 EOdem † modo, etſi ſordidum eſt proxene-
ticum ſeu ἑρμηνευτικὸν petere, pro leui-
denſi videlicet opeula, quæ contrahenti-
bus in conciliandis conuentionibus & interpre-
tatione non intellectæ linguæ præſtatur: tamen
cum vſus horum hominum in magnis emporijs
ſit neceſſarius, proxenetica quoq; licito iure ex-
tra ordinem petuntur; *l.1.2.3. h. tit.* quod huma-
num ſit *d.l.2. in verb. philanthropi.* qualem qualẽ
operam remunerari. Contrà verò proxeneta
reconueniri non poteſt tanquã mandator, neq;
ex locato tenetur, ſed ex dolo tantùm & lata cul
pa, *l.2. h. tit.* inſtar menſorum. *tot. tit. ſi menſ. falſ. mo. dix.* An autem proxeneta teſtis eſſe poſſit de
contractu quem conciliauit, alterius eſt loci. *§. quoniam. in Auth. de teſte. in l. omnibus. C. de teſt. vbi Salic. glo. & Cano in c.1. de teſtib. lib. 6. gl. Lands. li.1. art.13. Lanfr. in c. quoniam. verb. teſtium. nu 75. de prob.* quod etſi diſputationibus ac diſtinctio-
nibus eſt inuolutum: tamen communius rece-
ptum videtur, non poſſe hîc teſtem eſſe, ne vo-
lentem quidem, & quamuis nullum inde com-
modum ſperet: niſi vtrâq; parte conſentiente,
Alex. latè. qui dicit hanc communem, conſ.19. in his. nu.16. vol.4.; aut in caſibus exceptis, ſimoniæ, *c.1. de teſtib. in 6. Alex. præalle. loc.* matrimonij, *Ruin. conſ.30. vol.4. vide conſ. Soc. iun.29. nu.16. vol.2. conſ. mat.70. nu.90. conſ.71. nu.22. conſ.72. num.3. c.73. nu.7. c.74. nu.4. c.75. nu.19. vol.1. & c.* quan-

A quam in hoc conciliatores, velut in facto pro-
prio, quidam non admittant, *Dec. conſ.133. Pariſ. conſ.55. vol.4. conſ. mat.61. nu.13. vol.1. per c.1. de teſtib. in 6.* plerique recipiunt. *vide Strach. tractat. de proxen. vbi hoc latè examinatur, parte 4. § illa. num.15.* quod pro matrimonio conceſſero, alijs
concurrentibus: *vide Panorm. c. ſi pro debilitate. de off. deleg. Dec. conſ.133. con.310. conſ.163. Pariſ. conſ. 55. nu.18. conſ.69. nu.4. conſ.61. in fin. vol.4. Tiraq. de leg. connub. parte 9. glo.1. num.39.64. Alex. conſ.*
B 154. *viſo. vol.5. Stracha de proxen. parte 4. §. illa. nu.* 19.20.21. contrà nõ item. Dicti † autem ſunt pro- 2
xenetæ ἀπὸ τοῦ προξενεῖν, quod ſignificat concilia-
re, maximè hoſpites ac ignotos, diuerſęq; linguę
homines, quibus potiſſimùm hoc genus homi-
num inſeruit, *glo. definit proxenetam in Rub. h. tit. Azo C. de ſponſa. nu.10. Stracha parte 1. in prin. de prox. nu.3.* Hinc proxenetica merces, quæ pro
opera eiuſmodi debetur: quo nomine & munu-
ſcula, γαμήλια, & arrhæ quibus ſponſalia conci-
C liantur, veniunt, *tot. tit. C. de ſponſ. & prox.* & extra
ordinem officio iudicis petuntur. *vide latè Stracham de proxen. parte vlt. in fin. §. poſtremo. nu.2.3.*
Cæterùm de reliquis mercedularum generibus
conſulendus eſt Contius, *lic.1. Diſp. cap.14.*

DE CENSIBVS.
Tit. XV.

D 1 *Quid ſit cenſus.*
2 *Quotuplex.*
3 *Quis cenſitor, magiſter cenſus, cenſor.*
4 *De forma cenſuali, & pœnis fraudatorum.*
5 *De iure Italico.*

CEnſus † etſi ſignificat aliquando faculta- 1
tes & patrimonium, *l. cogi. 16. in prin. ad S.C. Treb. l. de creationib. C. de epiſc. audi.* vt
apud Ouidium: *—dat cenſus honores, &c.*
E item patrimonij reditum: *tot. tit. ex. de cenſib. l. frugem. 76. de verb. ſign. l. ſi ſponſalib. §.1. de iur. dot.*
tamen apud Iureconſultos cõmuniter accipitur
pro tributo, penſitatione ſeu pręſtatione, quæ
fiſco Imperatoris debetur, *tot. tit. C. ſi prop. pub. penſ. & ut. ſine cenſ. vel rel. l. competit. C. de præſ. & c. §. ceges. in Auth. de mand. prin.* in recognitio-
nẽ vniuerſalis dominij, & in auxiliũ ac tuitionẽ
Reipublicæ, quę Principi incũbit. *Molin. in conſ. Par. tit. 2. de conſ. in prin. nu.15. per tit. in Nouell. de*
F *collat.* Cẽſus, inquit Zaſ. *intellect. ſing. lib. 2. c.3. vide Lands. art.54. lib.1.* eſt æſtimatio patrimonij, ad
hoc vt annuum tributum ſoluatur. vnde cenſi-
tores dicti, qui cenſum æſtimant & exigũt. Pro-
fiteri verò dicuntur, qui patrimonij ſui quanti-
tatẽ ad cenſum indicant. Theophilo porrò cen-
ſus ſignificat tabulam, in qua Romani faculta-
tes ſuas conſcribebant, vt neceſſitatis tempore,
pro modo patrimonij ſui quiſq; conferret. *vide eum in §. 6. Inſtit. de his qui ſunt ſui vel alien. iur.*
G Nam cenſebantur olim ciues tantùm Romani
quinto quoq; anno vrbe luſtrata; & prædia tan-
tum man-

tùm mancipi, hoc eſt, iuris Italici. pòſt in prouincijs alia videtur cenſus ratio inita: ſicut eſſet cenſus duplex, alius capitis, alius ſoli vel agrorum. *l.3.l.fin.h.tit.* Primus † viritim, ratione perſonarum per ſingula capita præſtabatur *d.l.3. l. cùm antea. C.de agr. & cenſ.l.* 11. à prouincialibus, *l.3.hoc tit.* non etiam ab Italicis, *l.vltim.verb.tributum his remiſit capitis.hoc tit.* Secundus pro modo iugerum, vnde & iugatio dicitur; *l.immunitates. C de agr. & cenſ.lib.*11. *l.vnic.C.de colo. Thrac. eod.lib.* & pro ſeruis cenſitis atque addictis, qui pars fundi tanquam inſtrumentum eſſe intelliguntur: *l.3.l.quemadmodum. l.cùm ſatis. C.de agric. & cenſ.* nam de cæteris mobilibus alioqui cenſus non præſtantur. *d.l.fin.* & hic quidem durauit ac manauit latius, præſertim ſublata per Conſtantini conſtitutionem *l.vnic.C.de cap.ciuil.cenſ. exim.lib.*11. priore illa cenſus ratione, quæ in capita erat conſtituta.

3 ¶ Cenſitor dicitur magiſtratus, qui cenſibus & tributis exigendis præeſt, *l.4. §.illum. hoc tit.* qui & peræquator. *l.1. C.de cenſ. & cenſ. & peraeq. lib.*11. *§.coges.in Auth.de mand.princ.* Alius autem ab hoc eſt, magiſter cenſus: *l.25.26 27.C.de donat. l.cenſualia. C.de teſt. §. & hic verò.in Auth.de teſt. §. illud.in Auth.vt frat fil.* cuiuſmodi & cenſor, qui antiquitùs moribus & diſciplinæ erat præfectus, *l.2.§ poſt deinde.de orig iur. l.cenſere.* 111. *de verb. ſignific.* & quinto quóque anno, ex inſtitutione Seruij Tulli regis, ciuium capita, & quantum cuique in bonis eſſet, recognoſcebat. *vide Dion. Halicar.hiſt.lib.*4.

4 ¶ De forma cenſuali, quomodo videlicet agri ſint in cenſum referendi, extat prolixum Vlpiani *l.4.h tit.* reſponſum: in quo etiam de coercitione eius tractatur, qui falsò cenſum profeſſus eſt: *d.l.4.§ pen.* de pœna autem eius, qui ſua die non ſoluit, Paulus in *l.5.*agit.

5 ¶ Sciendum autem eſt, cenſum non præſtare immunia prædia, *l vlt. verb.ſolum immune factũ. h.tit.l.4.§.3.h.tit.* ciuitates, regiones: ſed nec integrum ea quæ ſunt Italici iuris. Itali enim cùm eſſent pop. Rom. ſocij & confœderati, non æquè pendebant tributa, *l de his.3.C.de epiſcopis & clericis* vt prouinciales: *§.per traditionem.vbi Theoph. Inſtit.de rer.diuiſ.* vnde ciuitates, quę ius Italicum beneficio Principis erant conſecutæ, quas hìc recenſet Vlpianus, *l.1.h.tit.* Celſus, *l.6.h.tit.* Caius, *l.iuris.7.hoc tit.* Paulus, *l.vlt.hoc tit.* leuationem à tributis, præſertim capitis, habebant, non integram immunitatem: niſi quibus ea ſpecialiter data eſſet. *d l.vlt. Cuiac.obſer.lib.*10.*cap.*35. *vide de hoc iure Italico etiam Goeean.lib.*4.*cap.*1. Coloniæ in quas mittebantur ciues Rom. non erant Italici iuris aut ſoli, cuius propria fuére alienationũ *§.per traditionem. Inſtit. de rer.diuiſ. Vlpin.tit.*1. & vſucapionum *§.1.vbi dixi. Inſtit.de vſucap. Vlpian. tit.*1. iura: multò minus ciuitatis Rom participes, abſque priuilegio ſpeciali. *l.1. verb. neutra ius Italicum habet. l.vlt.verb.Coloniam & iuris Italici fecit. item, Colones fecit non adiecto vt Italici iuris eſſent. hoc tit.* Qui enim in colonias deducebantur, ius ciuitatis Rom. amittebant, *Cicero 2. Catil. & alibi paſſim.* vt qui amplius Romæ inter ciues non cenſerentur: quo & ipſo non cenſitos, numero ciuium exemptos fuiſſe conſtat. *Bon.de cenſib.lib.*1.*cap.*1.*nu.*5. Cæterùm colonias meliore fuiſſe conditione quàm prouinciales, argumento eſt, quòd id beneficij loco datum fuerit multis ciuitatibus: & quibuſdam, ſaluis tamen tributis; à quibus immunes iure coloniæ fuiſſent, niſi expreſſim reſeruata eſſent. *l.vlt.§.1. hoc tit.* Cæterùm nec ipſæ coloniæ vnius erant iuris atque generis: *Bon.de cenſib.lib.*1.*art.*2.*num.* 10. quæ nunc omnia perſequi, non eſt propoſitum; nec, vt arbitror, in hoc exorſu neceſſarium. Durasse hęc diſcrimina videntur poſt Seuerum, *l.1. verſic.à diuis Seuero & Antonino.hoc tit.* vſque dum filius eius Antoninus rerum potitus omnes ingenuos in orbe Rom. nedum colonos Latinos, ſed ciues Romanos fecit. *d.l.in orbe.*17. *de ſtat.hom.* quod beneficium non primis illis Antoninis; ſed vel huic Seueri filio, vel qui eum conſecutus eſt, Alexandro Seuero Antonino acceptum ferendum eſſe, cùm hic locus, tum alia multa conuincunt. Quin hoc beneficio potius diſcrimina perſonarum quàm prædiorum ſublata fuiſſe multa ſunt argumento, quæ ſummam à Iuſtiniano manum hiſce rebus impoſitam conuincant. *in princ. Inſtit.de vſucap.vbi dixi.l. vnic.C. de vſucap.transform.*

DE VERBORVM SIgnificatione. Tit. XVI.

1 *Continuatio.*
2 *Voluntatem potius quàm verba inſpici.*
3 *Verba quatuor modis accipi.*
4 *De ſignificatione nominum.*
5 *De ſignificatione verborum.*
6 *De ſignificatione aliarum partium.*
7 *De ſignificationibus rerum.*
8 *De ijs quæ ad perſonas pertinent.*
9 *De ſignificatione rerum.*
10 *De ſignificatione earum quæ ad actiones pertinent.*

ABſolutis † omnibus quæ cùm in ordinariam iudiciorum cognitionem cadunt, tum extra ordinem diſceptantur: iam vno quaſi faſce, quæcunque ſparſim ſuprà dicta ſunt, coronidis vice in hiſce duobus titulis concluduntur. At cùm ius omne conſiſtat partim in rerum diuinarum atque humanarum, quæ quidem ad iuris ſcientiam pertinent, cognitione; partim in iuſti atque iniuſti notitia: rectè atque ordine hoc in titulo ſignificationes verborum, ex quibus cognitio prima ſumenda eſt, expoſitæ ſunt: pòſt in ſequentem de his ipſis rebus definitiones ac regulæ iuris, quæ oſtendunt quid quòque in re iuſtum iniuſtumque ſit, deſcribuntur. 1

2 ¶Quod ad verborum ſignificationem atti-net, illud in genere ſciendum eſt; quandoqui-dem verba inuenta ſunt, vt mentem exprimant; *l. Labeo.7.de ſupel.leg.* ſemper voluntatem potius ſpectandam quàm verba. *l.in conuentionib.*219 *h. tit.* Sed quia mutuum inter eſt inter animũ,& ſer-monem, eius interpretem: ideo non minus ex verbis colligimus voluntatem, quàm contrà ex voluntate ſenſum verborum. Nemo enim præ-ſumitur aliter loqui, quàm ſentiat. *d.l.Labeo.*

3 ¶Verba,inquit Alciat.*l.1.de verb.ſign.* quatuor modis accipiuntur: ex proprietate,improprio,v-ſu & interpretatione. Verborum proprietas non tantùm ad nomen, ſed ad vim ſignificandi refe-renda eſt; quare & appellatio per metaphoram aliámue figurã ſumpta propria nobis erit, dum-modò nihil ſignificantius dici poſſit. Improprium eſt, quod nõ ſuo nomine dicitur, vt vendere pro locare, *Bart.in l.rotem. § qui maximos.de publ.* da-re pro tradere: *l.verbum.94.hoc tit.l.4.de vſur.* aut per fictionem dicitur. Ex vſu communi loquen-di, verba ſignificationem accipiunt. nam vſus e-tiam proprietati præſcribit; *l.cùm de lanionis. §. aſinam. de fund.inſtrum.* vt meritò de illo dixerit Horatius: *Quem penes arbitrium eſt,& vis,& nor-ma loquendi.* Per interpretationem vel extenſio-nem,cùm de ſimilibus ad ſimilia proceditur. *l.1. hoc tit.* Verbi autem appellatio hic tàm nomina quàm verba, aliaſque orationis partes, atque i-pſam adeò orationem comprehendit. de om-nibus enim videmus hic agi.

4 ¶De nominibus, aut vim nominis habenti-bus: vt cùm exponitur quid ſit dies, *l.2.3.hoc tit.* iter dici, *d l.3.* mille paſſus,*l.mille.*154.*hoc tit.* an-nus,annus biſſextilis.*l.48.hoc tit.* anniculus, *l.an-niculus.*132.*h tit.* menſis,*l 98.h.tit.*quæ anni ma-ior pars; *l.maiore.* 156. *h.tit.* quid ſubſignatum, *l.* 39. probrum, opprobrium, *l.42.*224. *h.tit.* auxi-lium, conſilium, *l.53.h.tit.* geſtum, *l.19* 20.58. *h. tit.* factum,*l.59.h.tit.*magiſter,*l.57.hoc tit.*inſeſta-tus, *l.64.h.tit.* arbitratus, *l.68.h.tit.* dolus malus, *l.69.hoc tit.* impenſæ, *l.79.h.tit.* optimus maxi-mus, *l.*90.126.161.169.*h.tit.* proximus, *l.92.l.*155. *h.tit.* ſupremus, *l.92.h.tit,* reliqui, *l.*95.160. *h.tit.* cæteri, *l.160.h.tit.* meum,tuum, *l.*25.91.205.*h.tit.* ſuum, *l.239.h.tit.* aliquorum, *l.96. h.tit.* ter eni-xa, *l.137.h.tit.* pellex,*l.144.h.tit.* ille aut ille,*l* 224. *h.tit.* ſpecioſus,*l.100.h.tit.* ſtuprum,*l.101. h.tit.* a-dulterium, *d.l.*101. furtum, *l.*229.230. *hoc tit.* di-uortium, *l.*101.191. repudium, *l.* 101.191. morbus, *d.l.*101. morbus ſonticus, *l* 113.*hoc tit.* vitium cor-poris, *l.101.h.tit.* hoſtes, *l.118.h.tit.* vſura, *l.121.hoc tit.* fraus,*l.131.h.tit.* pœna, *d.l.*131. mulcta, *d.l* 131.*l.* 244. portio, *l.164.h.tit.* portio virilis, *l.145.hoc tit.* coniunctio, *l.142.h.tit.* cauillatio, *l.*177.233.*h.tit.* donum,munus, *l.*18.194.214 *h.tit.* munus publi-cum, *l.239.h.tit.* abſens, 199.*h.tit.* mangones, *l.* 207.*hoc tit.* mercatores, *d.l.*207. venaliciarij, *d.l.* 207. pluris, *l.*192.232. dolus *l.226 hoc tit.* lata cul-pa, *l* 213.223.226. *h.tit.* negligentia, *l.226. hoc tit.* poteſtas, *l.215.h tit.* vincula, *l.*216.224.*hoc tit.* car-cer, *d.l.*216. cuſtodia, *l.224.h.tit.* nomina pluralis numeri, *l.219.h.tit.* falſum teſtamentum, *l.221.h. tit.* amici,*l.223.h tit.* fugitiuus, *l.225.h.tit.* erro, *d. l.225.* noxa, *l. 237. hoc tit.* tranſacta, finita, *l.*229. 230.*hoc tit.* locuples, *l.239.h.tit.* ruta cæſa, *l.241. hoc tit.*&c.

5 ¶De verbis: vt quid ſignificet verbum opor-tebit, *l.8.hoc tit.* oportere, *l.37.h.tit.* rapuiſſe, *l.9. h. tit.* reſtituere, *l.*22.35.*hoc tit.* deteſtari, *l.*39.237. *h.tit.* ſolui vinculis, *l.48.h.tit.* perſequi, *l.57.h.tit.* pertinere, *l* 70.181.*h.tit.* capere,accipere, *l.76.hoc tit.* præſtare, *l.71.h.tit.* dare, *l.76.h.tit.* cognoſce-re, recognoſcere, *l.56.hoc tit.* diſpungere, *d.l.56.* rationes ædere, reddere, *l.*89.94.*hoc tit.* deroga-re, abrogare, *l.102.hoc tit.* aſſignare libertum, *l.* 107 *hoc tit.* cenſere, *l.111.hoc tit.* debere, *l.114. h.tit.* ſoluere, *l.176.hoc tit.* ligare, *l.120.h.tit.* eſt, *l.123. hoc tit.* erit, *l.123.hoc tit.* peperiſſe, *l.132.in fin.* 171. perficere, *l.139.hoc tit.* capere, *l.140.h.tit.*habere, *l.*143.164.188. habere filium, *l.141.h.tit.*pernocta-re, *l.166.h.tit.* abeſſe, *l.*173.199.*h.tit.* facere, *l.*175. 218.*h.tit.* commendare, *l.186.* exigere, *l.187.h.tit.* cauere, *l.188. hoc tit.* indicare reum, *l.197. hoc tit.* cedere diem, *l.*213. calumniari, fruſtrari, morari, *l.* 233. viuere, *l.234.* ferri, portari, *l.235.* exhibere. *l.fin.hoc tit.*

6 ¶De præpoſitionibus, & conſimilibus ora-tionis partibus: vt quid ſignificet penes, & a-pud, *l.63.*ante, *l.132.* poſt, *l.132.* cum, *l.219.* coram, *l.209.* palam *l.33.* rectè, *l.33.* amplius, *l.82.* dum, *l.89.* minus, *l.150.* duntaxat, *l.202.* poſtquam, *l* 217. De oratione: quam vim habeat coniuncta, disiuncta, diſiunctiua, ſubdiſiunctiua, ſeparata. *l.*28.29 53. Item hæc: cùm erit commodum, *l.* 125. cùm potero, *l.125.* intra diem mortis, *l.134.* furem eſſe aut furto noxaque ſolutum, *l.* 174. 200. quanti ea res erit, vel eam eſſe apparet, *l.* 179.193. ſoluto matrimonio. 240. Qua in parte etiam obſeruandum eſt, ſingulare ſæpe vſurpari pro plurali, *l.* 158. & duas negatiuas valere affir-matiuam. *l.237.hoc tit.*

7 ¶Iam quod ad res attinet, tenendum eſt, rei nomen, eſſe vocabulum (vt dialectici appellant) tranſcendens,quod omnia quæ in toto vniuerſo exiſtunt, vno ſignificatu comprehendit, *l.5. hoc tit.* nec vllo prædicamentorum ordine aut gra-du coercetur. Sed res omnes in doctrina iuris ad tres ordines redigi ſolent: ad perſonas vide-licet, res, & actiones: nam hæc ſunt obiecta iu-ris propria,vt alibi dictum eſt.*l.1.& 2.de ſtat. hom. §.final. Inſtit.de iur.natur gent.& ciuil.* Quare ſi-gnificationes earum duntaxat rerum, quæ ad ea obiecta pertinent, hoc in Titulo inueſtigamus.

8 Ac † primò quia triplex eſt perſonarum reſpe-ctus; quorum vnus ex iure naturæ, alter ex iure gentium,tertius ex iure ciuili deſumitur: primò quo ad naturalem hominũ reſpectum hic quæ-ritur, quis hominis appellatione contineatur, *l.* 152. an monſtra, *l.135.* an is qui in vtero eſt, *l.*153. 162.231. qui mortuus naſcitur, *l.129.* ſpado, *l.128.* an nomine virili veniat mulier, *l.1.101. §.fin.*195. mulieris virgo, *l. 13.* virgines viduæ. *l.242. §.vi-duam.* Qui comprehẽdantur nomine parentum.

*l.51.*libe-

*l.*51. liberorum, *l.*56.148.149.220. filiorum, *l.*84. A
116.122.201. filiarum, *l.*164. natorum, *l.*104. poſt-
humorum, *l.*64. puerorum, *l.*161. 204. fratrum,
*l.*201. ſoceri, *l.*146. generi, *l.*136. nurus, *l.*50. ne-
ptis, *l.* 136. De reſpectu perſonarum iuxta ius
gentium hæc exponuntur: quinam ſint liberi,
qui ſerui: *l.*40.239. & inter hos qui vrbani, ruſti-
ci, villici, *l.*203. &c. qui patroni, *l.*12. liberti, *l.*59.
105.172.284. quis verè poſſeſſor, *l.*39. locuples,
*l.*134. emptor, *l.*110. debitor, *l.*108. creditor, *l.*10.
11.12.54.55. hoſtes perduelles, *l.*234. &c. Circa re- B
ſpectum iuris ciuilis hæc traduntur: quid ſit ci-
uis, municeps, *l.*228. incola, *l.*229. paterfamiliâs,
*l.*195. materfamiliâs, *l.*46. familia, *l.*40.166. 195.
196. teſtator, inteſtatus, *l.*64. hæres, *l.*65.70 170.
227.219. tutor, *l.*221. pupillus, *l.*239. ſequeſter, *l.*
109. plebs, *l.*237. collegium, *l.*85. collegæ, *l.*172.
contubernales, *l.*184. decuriones, *l.*239. prouin-
ciales, *l.*190.

9 ¶ De rebus primùm in genere quæritur, quid
ſit res, *l.*5.6.23.72. opus, *l.*5. totum, *l.*25.§.1. pars: C
*l.*25.26. deinde ſpeciatim de rebus corporalibus
& incorporalibus. Corporalia aut publica ſunt,
aut priuata: in publicis oſtenditur quid ſit vrbs,
oppidum, *l.*239. vrbs Roma, *l* 87.139.147. bona
ciuitatis, ſeu Reipublicæ, *l.*15.16. publica, *l.*15 16.
17. publica vectigalia, *l.* 17. oſtentum. *l.*38. De
priuatis, quid ſit res mobilis aut ſoli: *l* 93. dein-
de in mobilibus quid merx, *l.*66.207. pecunia,
*l.*4.97.178.222. æs, *l.*159. æs alienum, ſuum, *l.*213.
peculium, *l.*182 ſtipula, *l.*30. fruges, frumentum, D
*l.*77. glans caduca, *l.* 30 236. pomum, *l.*205. vi-
ctus, *l.*43. 44.234. veſtimenta, veſtis, *l.*45.127. to-
ga, *l.*180. inſtratum, ſtragula, *l.*45. ornamenta, *l.*
74. boues, *l.*89. carbones, *l* 167. ligna, *l.*167.168.
vinaria vaſa, *l.*206. dolia, ſeriæ, amphoræ, *l.*206.
mitá cæſa, *l* 243. telum, *l.*233. arma, *l.*41. venenum,
*l.*236. malum nauis, artemon, *l.*242. tabernacula,
*l.*184. De rebus ſoli, quid ſundus, *l.*60.111.115. a-
ger, *l.*27.111.115. ſylua cædua, *l.*30. terra noualis,
integra, *l.*30. continens, *l.*99. littus, *l.*96.112. pa- E
ſcua, *l.*30. pratum, *l.*31. portus, *l.*59. locus, *l.*60.
area, *l.*111. prædia vrbana, ruſtica; *l.*198. ædificiũ,
*l.*242.245 ædes, domus, *l.*203. tugurium, *l.*180.
taberna, *l.*183. taberna inſtructa, *l.*186. proiectum,
immiſſum. *l.*242. De incorporalibus quid ſit &
contineat hæreditas, *l.*3.24.119.138.165.178. *vide l.*
62.*ſ*.*t*.1. hæreditas lege obueniẽs, *l.*130. hæreditas
delata, *l.*151. ſponſio, *l.*7. ſolutio perfecta, imperfe
cta, *l.*12.32 82.117 176. actus, *l.*19. contractus, *l.*19.
20. geſtus, *l.*19.20. donatio, *l.*67. bona, *l.*21.39.83. F
88.182. 208. & ea quotuplicia, *l.*44. reſtitutio, *l.*
22.35.73.75.81.246. exhibitio, *l.*22. poſſeſſio, *l.*7.
iura prædiorum, *l.*86. fructus, vſusfructus, *l.*25.
26. vſus, *l.*230. via, *l.*157. ſtipendium, tributum, *l.*
27. alienatio, *l.*28.67. deteſtatio, *l.*40. liberatio,
*l.*46.47. ſubſtitutio. *l.*163.

10 ¶ De actionibus, ſeu iudicijs: quid ſit lis, *l.*36.
actio, *l.*8.78. perſecutio, *l.*34.18. petitio, *l.*178.
cauſa capitalis, *l.*103. notio, *l.* 99. præuaricatio, *l.*
212. ſatiſdatio, *l.*161. pronunciatum, ſtatutum, *l.* G
46. tranſactum, finitum, *l.* 22 230.

DE REGVLIS IVRIS
Tit. XVII.

1 *Quid ſit regula.*
2 *Quid cauſæ coniunctio.*
3 *Quomodo concipiantur regulæ.*
4 *Regularum definitiones eſſe periculoſas.*
5 *Quæ regulæ ad perſonas pertineant.*
B 6 *Quæ ad res.*
7 *Quæ ad actiones.*

QVod † ad regulas iuris attinet, quæ iuſti 1
atque iniuſti ſcientiam breuiter compre-
hendunt, eas ſic definit Paulus: *l. 1. h. tit.*
Regula eſt, quæ rem, quæ eſt, id eſt, ius de rebus
conſtitutum, breuiter enarrat: non vt ex regula
ius ſumatur, ſed ex iure quod eſt, regula fiat. Per
regulam igitur breuis rerum, quæ iure conſtitu-
C tæ ſunt, narratio traditur: &, vt Sabinus ait, quaſi
cauſæ coniectio eſt. id eſt, in breui coactio. *Aſco.*
3. Verr. Nam † cauſam conijcere, eſt argumẽtum 2
rei breuiter & ſummatim iudici exponere. *Cicero*
ad Heren lib 2. Gellius lib.17.cap.5. & lib.5.cap.10.
Aſcon. præalleg loc. Duar. in l. iuriſgentium. §. quini-
*mò. de pact & lib diſput 2. cap.*46. Vt igitur conie-
ctio, cauſæ ſummam continet: ita regulæ, earum
rerum quæ iure conſtitutæ ſunt, breuiaria atque
ſummas complectuntur. Quare † & circa gene- 3
D ralia iuris præcepta verſantur, & concipi ſolent
aut ſub vniuerſali ſigno, *l omnes. l. in omnibus. l.*
omnia. l. nullum. cum ſimilib. hoc tit. aut indefini-
to, *l* 2 3. *cum ſimilib.* quod vniuerſali æquipollet,
l. ſi plurib. 44. de leg. 2 aut alijs dictionibus; quæ ſi
non omnia, tamen multa comprehendunt: vt
ferè, *l. ferè* 100. *&* 196. *h. tit.* plerunque, *l. plerun-*
que. h. tit. frequenter, *l. ea quæ. 65. cum simil. h. tit.*
& conſimilibus. Sed † cùm in toto iure generi 4
per ſpeciem derogetur; *l. in toto.* fit, vt regularum,
E quę res generatim comprehẽdunt, definitio exi-
ſtat periculoſa; *l. omnes.* 203. vt non temerè eis ſit
fidendum. Nec enim raró ſubuertuntur, oſtenſa
lege aut ratione, diſtinctione aliqua propter quã
in præſenti ſpecie locum habere non debeant:
quod cùm fit, amittunt ſuum officium, quaſi ex-
cluſæ exceptione. *l. 2. in fin. h. tit.*

¶ Vt autem omne ius, ita & regulæ quæ inde 5
ſumuntur, ad perſonas, res & actiones pertinent.
Ad perſonas hæ, quibus definitur, qua in parte
F fœminæ ſunt maribus deteriori iure, *l.*2.111. quo
vtantur iure furioſi, *l.*5.41.167. muti, ſurdi, *l.*167.
liberi, *l.*148. filijfamiliâs. *l.* 4.94 Deinde quæ ſint
iura libertatis & liberorum, *l.*21.107.137.140.165.
ſeruitutis & ſeruorum, *l.*33.108.161.176.136.189.
212. poſſeſſorum, *l.* 199. tam bonæ fidei, *l.* 180.
quàm malæ, *l.* 69. item eorum qui dolo deſie-
runt poſſidere, *l.*174. 193.200. emptoris & ven-
ditoris, *l.*199. fideiuſſoris, *l.*44.111. ſocij, *l.*48. de-
bitoris, *l.*67.96. &c. Poſtremò quæ ſint iura te-
G ſtantium & inteſtantium, *l.* 70.42. hæredum, *l.*6.
39.44 45 60.70.112.153. 154 155.163.171.184.192.

195.199.200. bonorum poſſeſſoris, *l.*118.171. ſucceſſoris, *l.*138. authoris, *l.*138. tutoris, *l.*74. pupilli, *l.*2.5.111.112.150.

¶ Ad res pertinent eæ regulæ, quæ oſtendunt quid iuris ſit in toto & parte, *l.*111.114.191. quanta in rebus cautio, *l.*261. quid obtineat in rebus quæ nullius cenſentur in bonis, *l.*143. quid in rebus quæ ſunt alicuius, tam corporalibus, vt eſt domus, quæ dicitur tutiſſimum cuiuſque refugium; *l.*62.104. quàm incorporalibus, cuiuſmodi ſunt iura ſanguinis, *l.*8. teſtamentorum, *l.*12. 20.90.202.211. legatorum, *l.*18. hæreditatum, *l.*39. 63.74.92.181. repudiationis, *l.*35. poteſtatis, *l.*18. 19. nuptiarum, *l.*31.158. actuum legitimorũ, *l.*78. contractuum, *l.*18.19.20.28.32.46. obligationum, *l.*131.145.196. alienationis, *l.*162.206. tranſlationis iurium, *l.*55.121.163.186. iuſſus, mandati, *l.*61. 130.140. 200. ratihabitionis, *l.*61.195. venditionis, *l.*61.121.131. donationis, *l.*54.70.83.124.126. 199. dotis, *l.*86. ſtipulationis, *l.*187. aliorumque factorum: *l.*32.90.198. quid ſeruetur in iis quæ contractibus accedunt, vt ſunt res de quibus contrahitur, *l.*49.145. poſſibiles aut impoſſibiles: *l.*51.110.178.149. item in iis quæ contractus aut firmant, *l.*30.86.211. vt ius pignoris; *l.*119. aut repræſentant, vt tempus; *l.*14.17.30. aut tollunt, *l.*36.102. Item de circumuentione, *l.*50. & dolo, ac culpa: quis videlicet intelligatur eſſe in culpa, *l.*37.51.130.175.204. dolo, *l.*56.64.70.80.100. 110.117.128.134.138.160.172. mora, *l.*64.89.139. aut alio delicto: *l.*177.195.198. quid præſtet bona fides, *l.*58.179. poſſeſſio, *l.*196. fructus rei, *l.*72. euictio. *l.*151. Sed in primis & præcipuè regulæ traduntur de interpretatione nominum, verborum & clauſularum, quæ actionibus hominum explicandis adhibentur: vt quam vim habeant; & quomodo interpretanda ſint obſcura, *l.*9.42.140.129. dubia, *l.*21.57.153. ambigua, l. 68.86.97. repugnantia, *l.*149. cauillationibus obnoxia, *l.*201. rarò vel frequenter accidentia, *l.*65.115. ſingularia. *l.*184. Qua in parte in genere præcipitur, iuſtis decretis rem temperandam eſſe: *l.*86. & in omnibus, maximè tamen in iure, id eſt; iudicio ſpectandam eſſe æquitatem. *l.*91. In contractibus, primò inſpiciendum quid actum, etiamſi verba non conſonent, *l.*93.95. tum conſuetudinem: poſtremò id quod eſt minimum, *l.*35. & tempus contractus. *l.*19.30.

¶ Ad actiones & iudicia eæ regulæ ſpectant, quibus definitur, quid ſit ius gladij, *l.*71. quæ poteſtas magiſtratus, *l.*103. iudicis, *l.*132.137. quid ſit arbitrium, *l.*23. quæ vis cognitionis & iudicij. *l.*28.73.106. Item de iure petitionis, *l.*34. actoris, *l.*42.43.89. procuratoris, *l.*166. rei, *l.*43.168. defenſionis; *l.*53.199.127. an proponi poſſint plures actiones, an plures exceptiones; *l.*44. quæ actio alia momentoſiòr. *l.*105. De petitionibus ante tempus, *l.*147. tranſitoriis in hæredẽ, *l.*170. pœnalibus, *l.*173. quis actionem dare poſſit. *l.*103. De effectu exceptionis, *l.*113. & litis conteſtatæ; *l.* 87.88.99.125.182. quis cõdemnare poſſit, *l.*58. & quatenus. *l.*29. Item in condemnationibus ſpectandam ἐπιείκειαν & æquitatem, *l.*91. præſertim in pœnalibus; *l.*198. ad hæc, ætatem & imprudentiam: *l.*119. effectum autem rei iudicatæ eſſe, vt pro veritate habeatur, *l.*208. atque alia id genus: quæ omnia perſequi, noſtri non eſt iam inſtituti. Atque ita tandem [illegible]; & primus hic labor, opinione noſtra, quam initio operis conceperamus, longè maior difficiliorque; ad metam, adſpirante Deo, decurrit: Cui ſoli, vero, iuſto, immortali, immenſæ potentiæ & bonitatis Deo, Patri æterno, cum Filio ſuo Domino & redemptore noſtro IESV CHRISTO, patefacto in Ieruſalem, & Spiritu Sancto effuſo in Apoſtolos; cõditori & conſeruatori omnium rerum, & in primis Eccleſiæ ſuæ ac honeſtorum ſtudiorum, quæ Eccleſiæ ancillantur; ſit laus, honor & gloria, in omnes æternitates,

AMEN.

FINIS.

RERVM

RERVM ET VERBORVM PRAECIPVE MEMORABILIVM INDEX.

ABigei qui ſint 898 d. quomodo puniantur. ibid. f
abolitio qd ſit 968 a. quomodo fiat. ibid.
contra Abſentem quomodo procedatur 914 f
abſentes an procuratorē relinquere debeant 230 b
contra Abſentes quomodo procedant Saxones 969 d
abſentia omnis & omanſio doloſa & contumax præſumitur 100 c
abſentia iuſtæ cauſæ. ibid.
acceptatio nulli fraudi eſſe debet 164 d
acceptilatio an conditionem recipiat 862 f. an ſit iuris ciuilis 861 f. quid ſit ibid. c. quomodo contrahatur 862 d. vnde dicta 861 d
acceptilationis cauſa efficiens. ibid. e. finis & effectus 863 a
acceptilationum materia 862 a
per Acceptilationes quæ obligationes tollantur ibid.
acceptum rogare & facere qui poſſint 861 f
de Acceſſionibus temporum 749 c
accreſcendi ius in quibus obtineat 280 f quid ſit 281 a
accuſare qui poſſint 910 b. quid ſignificet 908 d
accuſare qui poſſint 911 e
accuſatio apud quem inſtituenda 909 b. quid ſit 908 e
accuſationis cauſa efficiens 909 a. materia 912 b
accuſationis proponendæ forma. ibid.
accuſatione pendente ſi reus decedat, quid agendum 954 e
accuſationes quomodo extinguantur 915 d
accuſationum effectus. ibid. c. finis. ibid. b
actio cui competit, ei multò magis exceptio 252 f. quarum rerum non detur 829 e. quid ſit 834 b. quomodo rectè intelligatur 424 d
actio vtrinq; par & æqualis quando naſcatur 403 a
actionis nomen quàm latè pateat 834 e.
actionis verbo quæ comprehendantur 37 f
actiones quomodo rectè proponantur 834 e
actionum cauſa & effectus 836 a
actionibus quanto tempore præſcribatur 827 e
actio ad exhibendum cui detur 342 d. contra quos detur 343 e. an cumuletur cum petitorijs 341 f de quibus rebus detur 344 e. ex qua cauſa detur 342 d. mixta cur ſit, & dicatur 341 f. quid 342 a. vnde appellata 341 f
actionis ad exhibēdum adfine remedium 346 a. affinitas cum reliquis eius generis actionibus 341 e. vſus ibid. f
in Actionem ad exhibendum quid veniat 344 f
in Actione ad exhibēdum officium iudicis ibid. e
in Actione ad exhibendum quis exhibeat 342 a
actio aduerſus iuſiurandum, & ex iureiurando 373 e
actio arbitraria cur in bonæ fidei iudicijs ceſſet 393 a. ex qua cauſa ſit inducta 391 b. quamobrem ita dicatur. ibid. eiuſdem forma. ibid. f
actionem arbitrariam non eſſe nouam actionis ſpeciem 392 b
in Actione arbitraria quàm latè pateat iudicis poteſtas 391 f. quomodo intereſſe tàm actoris quàm rei æſtimetur, ratio 392 e
actio arborum furtim cæſarum an cum L. Aquil. concurrat 880 g. cuiuſmodi ſit 881 b. cui, aduerſus quos detur ibid.
cum Actione arborum furtim cæſarum quæ concurrant ibid c
actio commodati contraria cuiuſmodi, cui, ad quid detur 399 a. directa cuiuſmodi, cui, ad quid, aduerſus quem detur 398 f
actio commodati qualis. ibid. e. quotuplex ibid.
actio confeſſoria quid 315 c. cui competat. ibid f. non datur domino fundi 316 g
inter Actionē confeſſoriam & perſonalem differentia. ibid. e
actione confeſſoria quis aduerſus quem, ad quid agat. ibid. d
actio damni quamdiu duret 32 f
actio de conſtituta pecunia, prætoria eſt & ſubſidiaria 394 a
qualis 393 a
actione de conſtituta pecunia quæ res petantur 394 d
in Actione de conſtituta pecunia cur ex nudo pacto detur actio. ibid. b
actio de deiecto & effuſo an in hæredes tranſeat, & quando ſit popularis 326 g. cui aduerſus quos detur 328 c
in Actionem de deiecto vel effuſo quid veniat 326 b
actio de dolo quando detur vel non 219 e. 471 c
actio de eo, per quem factum erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat, quando; cui, aduerſus quos, ad quid detur 98 f
actionis de falſo modo adfines actiones 352 c
actio de inofficioſo teſtam. aduerſus quos detur 252 c
actionis de in rem verſo vtilitas 416 e. eam eſſe perpetuam. ibid.
actio de libero homine exhibendo criminalis 816 e. cui, aduerſus quam, ad quid detur ibid.
actio de liberis exhibendis, item ducendis, cui, contra quē, ad quid detur. ibid. b
actio de metu arbitraria 215 e. in eam quid veniat ibid a
actio de peculio in quos ad quid competat 415 e. quando ſit annalis 416 a
actionis de petitione hæredit. partes duæ 264 a
actio de poſito ſuſpenſoq; in quem, cui, ad quid detur 328 c
actio de quadrupede vnde deſcendat 317 d. cui, aduerſus quem, & ad quid detur 319 b
actio de rationibus diſtrahendis 504 d
in Actione de tigno iuncto an detur rei vendicatio 878 b
actio directa an aduerſus neceſſariū geſtorem detur 205 f
actio doli qualis 133 d
in Actionem dotis repetitæ quid veniat 571 a
actio dupla 487 e
actio emphyteuticaria ex qua cauſa, cui, & aduerſus quos detur 239 g
inter Actionem empti & quanti minoris quid interſit 483 d

actiones empti & venditi directa & vtilis quibus, & contra quos dentur 455 e. qua forma proponendæ & agendæ 459 a. quales ſint, & quotuplices 455 d
in Actiones empti & venditi quid veniat 456 e
actio exercitoria aduerſus quos, ad quid detur 405 b. eius ratio & cauſa 403 d
actionem exercitoriam non dari ex contractu nautarum 405 f
actio expilatæ hereditatis quibus, contra quos detur 902 e
actio finium regundorum ad quos fines, quaſque cauſas pertineat 331 d. quibus, contra quos detur. ibid f. eiuſdem finis 332 c
actio furti aduerſus nautas, caupones, ſtabularios 879 d. furti manifeſti, neque tamen manifeſti, cur cum actione vi bonorum raptorum concurrat 883 c.
actio in factum 220 c. ab actione præſcriptis verbis quàm longè abſit 472 c. ſubſidiaria 324 d
actio iniuriarum an ſit annua 892 b. an tranſmittatur 891 a. cui, aduerſus quos detur 890 e. quomodo pereat. ibid. f
actio inſtitoria cui, de quibus rebus aduerſus quos detur 408 f
in Actione inſtitoria an & quomodo ſuccurratur domino 409 f
actiones inſtitorias perpetuas eſſe & directas 410 b
actio interrogatoria qualitas tantũ eſt adiectiua, non propria actionis ſpecies 347 b
actionis interrogatoriæ cur introductæ 345 e. in deſuetudinem venerunt 247 d
actiones legis ſeu legitimæ quæ 250
actio metus cauſa, annalis & perpetua 217 a. cui & aduerſus quē non detur 216 f
actionis metus cauſa, affinia remedia, quæ vim paſſis dantur 217 d
actio negatoria quid 315 d. cui ad quid detur 287 a. quæ & vnde dicta. ibid b. quare in incorporalibus, non in corporalibus detur ibid. c
actio negocij geſti pro tutore vel curatore, cui, aduerſus quos, ad quid detur 606 c. quare introducta ibid. b
actio negociorum directa & vtilis 206 a
actio negociorum geſtorum ex qua cauſa detur 204 b. quibus competat 205 c. tranſitoria. ibid e
in Actionem negociorum geſtorum contrarium quid veniat 206 d. in directam quid veniat. ibid. b
in Actionem noxalem quid veniat 329 b
actiones noxales adiectitiæ tantùm ſunt qualitates. ibid. d. in delictis publicis non habent locum. ibid. a. quæ ciuiles, quæ prætoriæ dicantur. ibid. d. quare dentur 328 f
de Actionibus noxalibus generale edictum 330 b
actiones perſonales & reales an poſſint venditione alienari 449 e
actionum perſonalium proprium 256 e
actio petitionis hereditatis quam ob cauſam dicatur & ſit vendicatio 264 d
actio pignoratitia contraria qualis ſit, cui, quando, aduerſus quem, ad quid detur 403 b. vnde appellatur 399 f. directa qualis ſit: cui, quando, aduerſus quem, ad quid detur 400 f
actio pœnalis de corrupto iuriſdictionis albo, cui, contra quem, ad quid detur 71 e
actiones populares quales & cui competant 905 b
actiones populares omnes ſupra annum non extendi 327 b
actionibus præiudicialibus quomodo agatur 725 b
actio præſcriptis verbis qualis ſit 472
actionem præſcriptis verbis ex duplicibus contractibus dari 466 a
actiones præſcriptis verbis quare ſint contractus innominati 469 f
actio Publicana contra dominum non datur 273 e. cui detur. ibid. b. ad quid detur. ibid. d. vnde dicta 272 a
actionem Publicianam quare prætor introduxerit. ibid.
actio quanti minoris qualis 485 c. quaſi inſtitoria 409 d
actio quod iuſſu vnde oriatur 418 a
actio receptitia vnde dicta 394 f. redhibitoria aduerſus quem competat 485 a
actio repetendæ dotis nomine, cui, aduerſus quos detur 570 f
actio rerum amotarum quibus, contra quos detur 574 d
actionis rerum amotarum effectus 575 b
actionis ratio & cauſa 574 d
actioni rerum amotarum quando ſit locus. ibid. c
in Actionem rerum amotarũ quid veniat 575 a
actio reſcindens & reſciſſoria 232 b. reſtitutoria 420 a. ſequeſtraria 425 g. ſerui corrupti 348 c
actio ſi familia furtum feciſſe dicetur 879 f. ſi menſor falſum modum dixerit, ex qua cauſa, cui, aduerſus quos, ad quid detur 351 a
actio ſtipulationis de rebus pupillaribus, cui, quando, aduerſus quē, ad quid detur 865 a
actiones ſubſidiarias dari in caſibus dubijs ad lites præcidendas, quæ alias non darentur 471 b
actio tributoria quare & vnde ita dicta 410 e. in eandem quid veniat ibid.
de Actione tributoria edictum prætoris 438 e
actio vi bonorum raptorum cui detur 882 d. cuiuſmodi, aduerſus quem, & ad quid detur. ibid. e
actio vtilis quoties detur 322 d
apud Acta fieri quæ intelligantur 616 e
acter quis ſit 245 f. vnde dicatur ibid.
actorem ſuo iure metiri actionem 267 d
actores qui 197 a
actus à iudice tempore feriarum factus, quando nullus 104 a
actus continui & diſcontinui diſcrimen in quibus obtineat 280 d
inter Actum & iter differentia 311 e
actum non redigi ad nihilum, deficiente cauſa impulſiua 551 e
actu contrario ſeruitutem amitti 317 a
addicere quid 56 d. 447 a
addictio in diem quomodo contrahatur 446 c
addictio quid ſit ibid. a
addictionis conuentio vnde nomen habeat 447 a
addictionis in diem vis & effectus 446 d
actionis cauſa efficiens, & formalis

malis 635 e. finis & effectus 636 b. forma & ſolennitas 635 f
aditionem eſſe perpetuam 636 c
aditionem retrahi poſſe. ibid. e
adire hereditatem quid ſit 635 d
adoptare qui quos poſſint 43 f
adoptatorum iura 45 e
adoptio naturæ imitatrix 44 a. quid ſit 43 b. quotuplex. ibid d
adoptionis confirmatio quando & à quo impetranda 45 d caußa efficiens 43 d. cauſa formalis 44 e. effectus 45 d. ſolennia 44 f
de Adrogatoris cautione 45 e
adſeſſores vnde dicti 66 a
adſeſſorum creatio & officium 65 c. ſalarium 66 e
pro Adulteris qui habeantur 926 f
adulterium ab actu, an à voluntate intelligatur 922 d. in qua muliere committatur. ibid. f. in ſolutam, meretricem, ſponſam an committatur 923 e
adulterium quid ſit 922 b. quos maculet 921 d
adulterium ſine dolo non committi 926 d vnde dictum 922 b
adulterij ab vxore virum accuſari non poſſe 925 f. accuſandi forma olim quæ 927 a
adulterij accuſare pater, agnati, extranei quando poſſint 925 d. accuſare qui poſſint. ibid. qui accuſari 926 e
adulterij intra quod tempus accuſandum 927 f
adulterij pœna quæ 929 g. quanta atrocitas 921 e
inter Adulterium & ſtuprum differentia. ibid. g
de Adulterio quomodo ciuiliter & criminaliter cognoſcatur 932 e
aduocatio quid 955 e
ædenda quæ ſint, vel non 110 d
ædere qui cogantur. ibid e. quid ſit 109 e
ædificiorum vſus 18 d
æditio cuius fiat ſumptibus 113 b. quotuplex 109 f
æditionis cauſa efficiens propinqua & remota. ibid. ἀσυγκατάθετική 110 b
æditionis faciendæ forma 112 a. finis tum omnis in genere, tum quæ poſt litem ſit conteſtatam 113 c. materia 110 d
æditionis petitio quomodo fiat. ibid. b
in Æditione tempus adſcribi an debeat 112 c
æditione non facta quid ſequatur 113 d
æquitas in quibus conſiſtat, & eluceat 24 a naturalis quæ 118 d. quò referatur 23 f
aeris vſus communis 730 g
in Aere qui non habet, luat in corpore 83 f
æſtimatio pluris quãto tempore ſeruetur 321 f
æſtimatoria actio qualis 466 c. ex qua cauſa detur. ibid.
in Æſtimatoria cuius ſit periculum. ibid. e
affirmanti vni plus creditur, quàm decem negantibus 525 e
agendi de inofficioſo modus 25[illegible]
agere, ad animalia propriè pertinet 311 c
agere qui poſſint 245 f
agere vel conueniri vbi quiſque debeat 248 b
alea quare prohibita 349 b
de Aleæ ludo prohibito ſenatuſconſultum 350 a
aleatorum hoſpites quomodo puniantur 349 e. quæ pœna ibid f
alienationi fundi dotalis an conſentire mulier validè poſſit 562 d
de Alienatione rerum quæ actiones minori competant 610 b
in Alienatione rerum minorum quæ ſint neceſſaria ibid. a
alimenta quomodo relinqui poſſint 647 a
ambitus quid 963 f. vnde dictus ibid.
anima non ex traduce, ſed ab ore factoris, ſpirituum patre, creata 38 f. 940 e
animæ viuentis præcipuum indicium motus 940 g
animam pro vita poni in Scripturis ibid.
de Annona accuſare qui poſſint 961 b
de Annotatione bonorum 968 f
annulorum aureorum ius ex qua cauſa tribui conſueuerit 724 b. quod ius olim fuerit. ibid. minus natalium reſtitutione, & quare, ibid. c
ἀνομία, ἡ ἀδικία 3 d
ἀντιτεχνία 510 b
ἀντίφερνα 558 a
ἀντίχρησις 473 d
apertionis tabularum teſtamẽti effectus 537 f. ſolennitas ibid. f
apoſtoli intra quod tempus dandi 999 d. quæ forma. ibid. quando dandi. ibid. c. qui ibid.
apoſtolos petendi tempus. ibid. d
ἀποχὴ 510 b
in Appellando quatuor tempora cõſideranda 997
appellantium temerè pœna 99[illegible]
appellare qui poſſint 992 a. qu[illegible] ſignificet 990 e
nõ Appellari ante ſententiam 997
appellari à quibus ſententijs & actibus tàm iudicialibus quàm extraiudicialibus poſſit 992 c. in criminalibus an poſſit 998. quis à quo poſſit 996
appellatio per procuratorem quando iuſtificari poſſit, aut non 1001 e. quid ſit 991 a. ſpecies imperij magis, quàm iuriſdictionis. ibid. d vnde introducta ibid f
appellationis cauſa. ibid. interponendæ tempus 997. præſentandæ tempus 998. proſequendæ tempus. ibid.
appellationi qui renunciant, eum non prouocare 996
de Appellatione tutoris, vel curatoris, vel magiſtratus creati 1002 e
appellationes quomodo inſtituendæ 993 e. quorum non recipiantur 998
appellationum finis & effectus 994 e. ſpecies 991 d
aqua an per alienum fundum duci poſſit 313 b. quomodo ducatur 312 e
aquæductus quid ſit ibid. d
Aquiliæ locus non eſt, vbi iniuria deeſt 321 a
arbitraria pœna etiam ad mortem extendi poteſt 182 b
arbitri ſententiæ ſtandum 239 g
ex Arbitri ſententia hodie oritur actio. ibid. b
ab Arbitris an appelletur 996
de Arbitris edictum 238 a
arbitrium olim nullius efficaciæ, niſi adiecta pœna 239 a. quid ſignificet 391 e. quid ſit, & quotuplex 238 b. quomodo finiatur 239 e
de Arbitrij ſuſcepti exequutione edicti pars 238 d
arbitria affinia iudiciorum 247 f
arborum nomine quid contineatur 881 a
armorum appellatione quid veniat 935 a
de Arreſtatione iuris Sax. 377 e

arrhæ in ſponſalibus datæ materia 534 d
arrogatio & adoptio vbi fieri debeant. 45 a
arrogationis iura. ibid. f
articuli probatorij aduerſæ parti communicandi à quibus 524 a.
impertinentes ibid. e.
[illegible]tata quomodo reuocentur 1000 b
aucupium quatenus & quibus licitum 734 d
per Auerſionem conducere quid ſit. 494 e
Aulus Ofilius. 55 c.
authorandi forma & ſolennitas 595 e
authoratio in quibus neceſſaria vel non 594 e.
authores qui quibus eſſe poſſint. ibid. c
authoritatis tutoris vel curatorum finis & effectus 596 g
inter Authoritatem & conſenſum differentia. ibid. a
authoritatem præſtare quid ſit 593 f.

B.

BAnniti noſtri temporis vtrum deportatis an relegatis adæquentur 988 e
beneficium actionis vtilis quare fideiuſſori non detur. 593 c.
de Beneficio actionis vtilis. ibid.
beneficium cedendarum. ibid. b.
beneficium l. fin. C. de iur. deliber. 634 b
bona an mala fide quis poſſideat, nihil refert 295 e
bonorum poſſeſſio à quibus quando petenda 676 b
bonorum poſſeſſio contra tabulas quibus dari poſſit. ibid. e. quare non detur exhæredatis. ibid. f
à Bonorum poſſeſſione certo tempore petenda qui excuſentur. ibid. e.

C

CAedes quo teli genere fiat, non eſſe diſcrimen 941 c
de Calumnia quomodo cognoſcatur 966 a.
calumniari quid ſit 965 f. quis dicatur 207 c
in Calumniatores quæ actiones, quibus, aduerſus quos, & ad quid dentur. ibid. e
calumniatorum quæ pœna 208 c
canis numero pecudum an ſit 320 e
capio quid ſit 718 b
caput hominis iure ciuili quotuplex. 40 f.
capitis minutio quid 226 f.
capitis minutionis quot & quæ genera. 227 a
captiuitate quatenus acquiratur dominium. 736 b
captiuorū fugientium pœna 916 c
caſus periculoſos prænterire expedit. 327 g
cauſa capitalis quæ dicatur 1001 f
cauſa quid 494 b.
cauſa impulſiua licet deficiente, nō tamen ad nihilum redigi actum ſeu contractum 551 e
de Cauſa liberali agere [illegible] permiſſum 725 c
cauſa liberales. ibid. b
cauſas capitales per procuratorem non iuſtificari 1001 f
caueri ab vſufructuario quando & quomodo oporteat. 292 b
cautio iuratoria an ab actore in criminalibus recipienda 96 e.
cautio quæ ſi exigi videatur. ibid. c
cautionis hodierna forma 94 b
de Cautione in iudicio, quæ fit pignoribus. 95 c
in Cautione vſufructuarij quid inſit. 291 e
cautiones in noxali cauſa quomodo inſtituantur. 98 c
cedere bonis qui poſſint 770 c. quid ſit. 769 d
cedere quid ſignificet Concio 106 e.
cenſus ratio quæ fuerit olim in ciuibus Romanis 1024 g. quæ poſt inita in prouincijs 1025 a
certum ex quo contractu petatur. 364 e
certum quid ſit ibid. d.
ceſſio bonorum an hodie admittatur 770 a. quomodo fiat ibid. e.
in Ceſſionem bonorum quæ cadant ibid. d.
ceſſiones bonorum quare introducta. 769 e
ceſſionum finis & effectus 770 f
[illegible] 814 e
citare qui poſſint 88 e
citari qui poſſint. ibid. f
citatio & citare quid 84 c
citatio in quibus cauſis facienda. 86 a. initium tbis 87 a
citationis cauſa efficiens, inſtrumentalis, [illegible] 85 c. cauſa finalis 86 f. effectus 87 a. forma communis 86 c. origo 85 c. partes 86 e. ſpecies. 85 a
ciuitas an habeat priuilegium perſonale 775 d
clàm feciſſe quis videatur. 812 d.
cloaca quid ſit, & vnde dicta 309 c
cloacæ immittendæ ius, ſeruitus prædij vrbani. ibid.
de Cloacis purgandis interdictum. & eius explicatio 811 d.
de iiſdem aliud reſtitutorium. ibid. g
codicillus an inſcriptis fieri debeat 640 e. quid ſit. ibid. d. vnde dictus. ibid.
codicilli quomodo reuocentur 642 b
codicillorum cauſa 641 c. effectus 642 a forma 640 e
in Codicillis quare hæreditas relinqui nequeat 641 a
in Cognitionem cauſæ minoris quid veniat 224 e
cognitionum iudicialium genera. 245 a
collatio quomodo fiat 678 f
collationi inter quas perſonas locus ſit. ibid. b
collationes quid ſint. ibid. a. vnde ortæ. ibid.
collationum cauſa efficiens. ibid. effectus 679 b. finis. ibid. varia iura 678 a
collegium quot perſonæ conſtituant. 196 b. quomodo differt ab vniuerſitate. ibid. c
collegia prohibita quæ. ibid. d
collegia vnde dicta. ibid. b
de Colluſione detegenda 726 c
commiſſa pactione quod venditoris priuilegium 447 d
commodare quid: 397 b.
commodatarius ad quam culpam & cuſtodiam teneatur 398 c
commodatum vnde dictū, & quid ſit 397 b.
commodati actio qualis 398 e. cauſa efficiens, materia, forma, finis. 397 c.
inter Commodatum & mutuum differentiæ ibid. f
commodari quæ res poſſint. ibid. d
communi diuidundo actio ex qua cauſa detur 339 d. qualis. ibid. quare introducta. ibid. quibus, contra quos detur. ibid. e. quomodo differat à reliquis actionibus ibid. a
in Communi diuidundo actionem quid veniat: 340 c
communi diuidundo iudiciū quale ſit. ibid. e
ex Communi diuidundo iudicio vtilis actio, 339 e
communium diuiſio quomodo facienda. 340 e

communio diſcordiarum cauſa 334 d. quarum ſit rerum 434 g
ad Commutationem iuſtam quæ requirantur 10 d
comparitio in ius quibus remiſſa 88 b
comparitionem in iudicio quid ſequatur 106 d
compenſatio an ipſo iure fiat 422 e. in quibus debitis locum habeat 421 e. quid ſit. ibid. c. vnde oriatur. ibid. d
compenſationis effectus, affinia, contraria 423 e. iucundæ forma 422 d.
compenſationem in criminibus publicis non habere locum 421 e. non in ſpeciebus, ſed in quantitate & genere locum habere. ibid. f
compenſationum finis 423 d
compromiſſorum cauſa 237 f
conatus pro effectu quando puniatur 953 b
in Conceſſione aliqua quæ intelliguntur eſſe conceſſa 729 g
concluſio libelli in quibus conſiſtat 107 b
concubina quæ ſit 579 b
concubinatus quare permiſſus, qd ſit. ibid.
in Concubinatu quam habere liceat, vel non. ibid. c
concuſſionis crimen quod 898 a
concutere quis dicatur. ibid.
condictio cauſa data, cauſa non ſecuta, ex qua cauſa detur 378 f
condictio certi 842 e. certi & incerti 364 c
condictio cui detur vel non detur 384 b. ex lege quando, contra quem, ex quibus obligationibus detur aut non 388 f
condictio furtiuæ cui & aduerſus quos detur 387 c. quid ſit. ibid. b. quare non detur tranſlato dominio. ibid. a. quomodo concurrat cũ actionibus rei perſecutorijs 386 e. item cũ pœnalib. ibid.
condictio indebiti ex qua cauſa detur 382 a. quando ceſſet 383 d. quare, contra quem, ad quid detur 384 e. quid ſit. ibid.
condictio nulla eſt debiti naturalis 383 b. ob turpem vel iniuſtam cauſam quomodo ceſſet 380 f. 381 c. quando detur 380 g
condictio ſine cauſa generalis 386 d. in ſubſidium datur. ibid. latiſſimè patet 385 c. quibus caſibus detur. ibid. quomodo concurrat cum condictione cauſa data 386 a. quomodo concurrat cum condictione indebiti 385 c
condictio triticaria ex quibus cauſis ad quas res detur 389 f. vnde nomen habeat. ibid.
condictionis ex lege vſus & exempla. ibid d. furtiuæ ratio 385 e
condictionis nomine quæ veniant 364 c. ratio 382 c. triticariæ vſus 389 g
condictioni ob turpem vel iniuſtam cauſam quando locus ſit 380 g. perſona quando locum faciat 393 g
in Condictionem furtiuam quæ veniant 388 b
de Condictione indebiti regula generalis 382 b
in Condictione triticaria res quæ petita eſt, cuius temporis æſtimationem recipiat 390 b
condictiones ex quaſi mutuo 378 e
condictionum alteratio 391 a
conditio impoſſibilis quæ 631 f poſſibilis quæ, & quotuplex 632 b
conditio melior adferri quando dicatur 446 f
de Conditione cretionum 632 g
conducere per auerſionem quid ſit 404 e
in Conducti actionem quid veniat 465 d
conductor quando dolum, culpam, cuſtodiam præſtet 464 g. quis ſit 461 f
conferri quænã bona poſſint 678 e
confeſſio cui noceat 768 c. de quibus rebus facta valeat 766 e. quotuplex. ibid. b
confeſſionis cauſa efficiens. ibid. c. extraiudicialis effectus 768 c. finis & effectus 767 d
poſt Confeſſionem an ferenda ſententia. ibid. f
confeſſiones quomodo facienda 766 g
confeſſiones quorum operẽtur aliquid. ibid. c
de Confeſſionibus validis verſiculi 767 d.
confeſſus pro iudicato eſt 164 b
pro Confeſſis qui habeantur 986 a
de Confirmatione tacita & expreſſa 565 d
confiſcationis bonorum circumſtantiæ 984 a
confiteri quis non videatur 164 e
coniicere quid 955 d
coniugium legitimum & non ratum 537 f
coniugium quæ vel impediant, vel diſſoluant 546 d
coniugium ratũ & legitimũ 538 a. ratum & non legitimum 537 g
coniugij ius cohabitatione induci non poteſt 538 f
pro Coniugio in dubijs pronunciari tutius 570 b
coniugia clandeſtina quę 537 e. publica quæ ſint. ibid. vera & præſumpta quæ dicantur 538 b
coniugia ob vllum delictum diſſolui noluit Iuſtinianus 570 b
coniuncti qui vocentur 281 b
coniunctio quotupliciter fiat. ibid. quomodo fiat. ibid.
coniunctio re, verbis, re & verbis quomodo fiat ibid.
conſenſus parentum in matrimonio quomodo interueniat 540 a. patris in nuptijs neceſſarius 539 a
conſenſus in nuptijs tacitus 540 a. matris, curatorũ & propinquorum in nuptijs an neceſſarius 539 b.
conſentire in matrimonio quando putetur filius vel filia 534 b
conſolidatione vſusfructus amittitur 316 f
conſtituendi pecuniam forma 395 f
conſtituere quid 393 f
conſtitutæ pecuniæ iudiciũ cuiuſmodi ſit 396 e
conſtitutæ pecuniæ iudicium quomodo cum alijs cõcurrat. ibid. d.
conſtitutio pecuniæ quare purè non recte fiat 395 f
conſtitutiones poſteriores prioribus ſunt potiores 37 c. Principum quò pertineant. 36 d
conſtitutionum authoritas. ibid. f. ſpecies ibid.
conſtitutum an ſit debitum 395 a
conſuetudo circa quam materiam verſetur 32 g. generalis & ſpecialis quæ. ibid. b. qualis eſſe debeat 33 a. quid 31 f. quotuplex 32 b
conſuetudinis finis 35 e. effectus. ibid. d. principiũ rationabile 34 b
ad Conſuetudinem inducẽdam quæ requirantur 33 f
conſuetudinẽ introducere qui poſſint 32 e
in Conſuetudine probanda quæ veniant 34 f quomodo prohibeatur. ibid.
conſularis poteſtas eneruari quando cœperit 51 c. Romæ præcipua. ibid. b
conſulis officium quod. ibid. e
contractus emphyteuticus quid ſit 274 e. quid cum locatione &

conductione habeat commune, quid ab ea diuerſum 464 c
in Contractu auerſionis cuius ſit periculum 454 b
in Contractu quatenus liceat decipere 450 e
contractus acceſſorij induere debēt naturam principalis 39) d. ſemper induunt naturam principalis contractus 118 a
contractus irriti 960 b
contractus conſenſu quare conſtare dicantur 429 c. perſonarū qui ſint 531 e. quidam cur re contrahi dicantur 357 f
contractuum nominatorum & innominatorum ratio 379 c. innominatorum genera 470 a
aduerſus Contrahentes cum magiſtro nauis quomodo conſulatur domino 405 d
ad Contrahendum qua actione agatur 407 a
contributio quando ceſſet. ibid e
contributionis exemplum 406 d. ineundæ ratio 407 b
in Contributionem quæ veniant 406 d
in Contributione quomodo res æſtimentur 407 c
conuentio legitima quæ ſit 119 a. publica quæ 118 c
conuentionis priuatæ diuiſio. ibid e
conuentiones innominatæ quotuplices ſint 119 e
conuentiones iuris gentium quomodo diuidantur. ibid. d. vnde ortum habeant. ibid. nominatæ quæ ſint. ibid.
ex quibus Conuentionibus actio naſcatur ibid. a
conuicium quomodo fiat 888 e. vnde dictum. ibid.
credere quid ſit 357 a
creditor ad exhibendum pignus tenetur 343 f. an de euictione, & de iure dominij impetrando teneatur 480 a. quis ſit 357 b
creditoris volūtate ſoluitur pignus 481 b
creditori quomodo ſuccurratur, ſi debitor hypothecam teneat 480 c
creditores diuidere quomodo debeant 776 g
creditores hypothecarij perſonalibus præferuntur 774 g
in Creditorum priorum locum qui ſuccedant 477 b
inter Creditores chirographarios quis cui præferatur 775 b
creditum quid ſit 357 b
in Creditum quot modis eatur. ibid. d
cretionum conditio 632 g
crimen fateri quis videatur 164 b
crimen læſæ maieſtatis quid 919 a
crimen læſæ maieſtatis pæna. ibid f
de Crimine læſæ maieſtatis quis quos accuſare poſſint. ibid. c
criminum extraordinariorum pæna quæ 896 c
in Criminib. extraordinarijs quomodo procedatur. ibid.
culpa quid ſit 324 b. lata quæ 331 c
Cuiacij laus 172 c
culpæ latæ nomine quis teneatur 428 g
cura ſeu curatio quid 586 d
cura datiua quæ ſit. ibid e
cura ſurioſi, prodigi, & aliorum extra minores, quomodo finiatur 612 d
cura legitima quæ ſit 586 d. mulierum quæ in ſit 612 c
curæ ſpecies 586 d
curator mulieribus an detur 612 à quibus detur. ibid.
curatores ad quid dentur 586 c. à magiſtratu quibus & quomodo dentur 590 a. an neceſſariò petantur. ibid. e. quibus dentur 586 b
curatores ciuitatis Cuiacio qui 1018 d
curatorum quorundam officium 612 c
in Curatoribus conſtituendis quæ obtineant 586 b
cuſtodiæ quando quis mancipādus 916 b
cuſtodum fugiente captiuo pæna. ibid. d

D

DE damno dato in turba, edictum & actio 883 f
damnatum alieno nomine infamia non ſequitur 164 a
damnatorum liberis quid debeatur 985 a
dare ob rem vel ob cauſam quid ſit 380 c
dare quid ſit 133 b
debitorum perſonæ mutatione pignus ſoluitur 482 d
debitum an aliud conſtitui poſſit, quàm quod debetur 395 a. cuius in compenſatione habeatur ratio; quale debeat eſſe 422 a. ex qua cauſa conſtituatur 395 b. quomodo accipiatur tàm in perſonis quàm in rebus. ibid.
defendere quid ſit 194 a
defendi quis dicatur, aut non 330 d
defenſio ob quas cauſas detrectari poſſit 194 e. quomodo inſtitui debeat 195 c
in Defenſionis probatione ſi reus deficiat, quid ſeruandum 947 a
defenſorum officia 195 e
defenſores neceſſarij qui 194 c. qui eſſe poſſint. ibid. f. quomodo admittantur ibid. quotuplices ibid. b
delictum quid ſignificet 325 d
delegare an poſſit vnus reus inuito altero 848 c. quid ſit 857 e. quis poſſit ibid. f
delegatio à nouatione quid differat. ibid. e. quomodo contrahatur. ibid f
deliberandi ius nouum 634 b. ius quale olim 633 a
deliberatione pendente quæ res alienari poſſint 634 a
delictum nō excuſari dignitate, ſed potius aggrauari 1013 e
ex Delicto ſinguli in ſolidum obligantur 90 d
delicta extra ordinem coerceri quæ ſoleant 896 d
denominatio vnde fiat 128 b
de Denunciatoribus 908 c
deponi quæ res poſſint 424 f
deportandi forma 987 e
depoſitorio quæ competat actio 439 a
contra Depoſitarium quibus actionibus agatur 426 b
depoſitum quas pactiones recipiat 425 a. quomodo contrahatur. ibid. quid ſit 424 d. vnde dictum. ibid.
depoſiti actio aduerſus quem detur 326 f. in ſimplum 428 e. ciuilis. ibid. a. cui detur 426 a. directa & contraria 430 a. quatenus in hæredes detur 427 c
depoſiti cauſa efficiens 424 e. in duplum actio 428 e
in Depoſiti in ſimplum actionem quid veniat ibid.
depoſiti iudicium perpetuum eſſe ac famoſum 429 b
depoſiti ſimile 425 e
inter Depoſitum & ſequeſtrationē differentia. ibid d
derelictum idem eſſe quod donationem 759 e
pro Derelicto quis videatur habere. ibid.
deſiſtentium pæna 967 a
deſiſtere quid 966 f
differre litem quid ſit 104 d
dilatio quid ſit. ibid. quibus detur

tur 105 b
dilationis dandæ modus quis. ibid.e
dilationis propria 104 e
dilationes ex qua cauſa dentur 105 b. ob quam cauſam dentur & petantur. ibid.f. quot dandæ cauſarum ſingularum & perſonarũ reſpectu. ibid.e. vnde & à quibus dentur 104 g
dilationum effectus 105 g. materia quando amputanda. ibid.d. materia vel obiectum. ibid.b. ſpecies 104 f
diſciplina naualis Rhodiorum 406 c
diſſentiendi à parte poteſtas in matrimonio quando liberis conceſſa 534 b
diſſolutio cuiuſque rei quomodo fiat 450 c
ad Diſtractionem bonorum quando perueniatur 773 e
diuertentis iniuſtè pœna 568 b
diuiſionis beneficium quibus tutoribus competat 592 e. quæ ratio ineunda 337 a
inter Diuiſionem, & diuiſionis placitum differentia 338 d
diuortium an hodie concedatur 567 f. cum corrupta an admittendum 548 e. hodie ex qua cauſa admittatur 568 a. quid ſit 567 d. quomodo fiat. ibid.e
dolus defuncti an obliget quenquam 427 c
dolus malus quis ſit 219 c. quibus olim caſibus vindicatus 218 d
dolus quid ſit 162 a. quomodo inſit contractibus 451 b
dolum malum abeſſe, clauſula 866 d
de Dolo actio quatenus tranſeat ad hæredes 222 c. quo tempore finiatur 221 c
dolo facere quis videatur 433 d
dolo malo feciſſe quis putetur 98 g. & quis dolus malus 99 a
dolo poſſidere qui deſijt, quomodo conueniatur 330 a
de Dolo qualem actionem, cui, aduerſus quos prætor det, & ad quid 220 c
dolo quomodo quid factum dicatur 828 f
ex Dolo ſuo vtrum quis infametur, an etiam ex culpa 162 b
domeſtici an teſtimonium rogari & perhibere poſſint 519 b
dominium confuſione & mixtura quomodo acquiratur 736 g. directum an ex voluntate domini adijciatur 744 c. iure ciuili quomodo acquiratur 737 c. iure gentium quomodo acquiratur 728 c. 736 b
dominium & ius habere in re, ſatius quàm actionẽ & ius ad rem 559 c
dominium plenum quis habere dicatur 727 g. quando traditione transferatur 444 e. quid ſit 727 c
dominium ſpecificatione quomodo acquiratur 736 d. venatione quomodo acquiratur 728 e. vnde dictum 727 b
dominij cauſa efficiens, & formalis 728 b. cognata 738 c. diuiſio, partes, & ſpecies 727 f. finis 738 b. materia 737 a
dominio contraria 738 e
dominium rei dotalis ad mulierem redire ipſo iure 570 e
dominiorum effectus 738 b
dominus & domina an actionem furti cum ſeruo habere poſſint 878 f. ob delictum ſerui conueniri poteſt 328 f
domini proprietatis erga habitantẽ aut vſuarium officium 291 b
domino quare ſua res non rectè legetur 646 a
donare quis cui poſſit 713 f. qui quibus cauſa mortis poſſint 718 c
donari aliena res quomodo poſſit 759 b
donari cauſa mortis quæ res poſſint 718 f
donari quæ res poſſint 714 e
donatio cauſa mortis quæ ſit 717 e. quomodo fiat 720 a. quomodo reſoluatur, vel reuocetur ibid.c
donatio propter nuptias quæ 557 g. quomodo diſtet à donatione ante nuptias 558 b
donatio quid ſit 712 f. ſimplex quid 713 e. ſub modo, cauſa aut conditione, quid. ibid. vnde dicta 712 f
donationis cauſa efficiens 713 d
donationis cauſa mortis effectus & finis 720 c. ſpecies 717 f
donationis cauſam, niſi exprimatur, non præſumi 833 c
donationis diuiſio 713 c. effectus 716 b. finis ibid.
donationis propter nuptias adfinia & ſpecies 558 d
in Donatione cauſa mortis an locũ habeat pœnitentiã 720 d
donationes cuius ſint iuris 712 e
donationes inter coniuges quare prohibitæ 563 d
donationes quædam cur inſinuatione indigeant 715 d. quatenus reuocentur 565 b. quomodo contrahantur 714 f. quomodo firmentur. ibid.d. quomodo reuocentur, & retractentur 716 f. ſimplices an conferantur 679 e
de Donationum natura 716 b
in Donationibus cauſa mortis quot teſtes requirantur 720 a
dormiens furioſo ſimilis 886 d
dos nudo pacto an conſtituatur 556 e. quare conferatur 679 d. quid ſit 555 b. quo caſu exigi poſſit, conſtante matrimonio 557 e. quomodo conſtituatur 556 d. quomodo legetur 649 a. ſine certa quantitate an cõſtitui poſſit 556 e. vnde dicta 555 g
dotis affinia 557 g
dotis dominus quis ſit, conſtante matrimonio ibid.e
dotis exactionem quæ cauſæ impediant 571 d. finis & effectus 557 a
ad Dotis reſtitutionem maritum compelli, matrimonio ſoluto. ibid.d.
dotis ſpecies 555 d
dotem cuiuſmodi impenſæ minuant 571 f
dotem eſſe in dominio mulieris, licet ſit in bonis viri 555 c
dotem iure Saxon. tranſire in bona mariti 559 b
ex Dote quæ actio detur 557 a
dotes nuptias ſequi 555 a
ſine Dotibus an nuptiæ eſſe poſſint. ibid.
res Dotales quo die ſint reſtituendæ 572 a
dotalia non eſſe propriè vxoris, ſed viri 564 e
à Ducibus Saxoniæ an appelletur 996.

E.

EBrietas an in cædibus excuſet 948 a
ebrius duplici pœna afficiendus. ibid.
edictum de calumniatoribus 207 b. de conſtituta pecunia 394 c. de depoſito 428 b. de dolo 219 b. de eo qui conſcius fraudulenti conſilij cum debitore contraxit 780 b. de in ius vocando extenſum, ne quis de domo vocetur, néue puella impubes vocetur 83 e. de in ius vocando quandiu detur. ibid e. de iure deliberandi 633 c. de iureiurando 373 c. de metu &
ra 518 e.

vti 511 e. in rem ſcriptum cui & aduerſus quos detur 214 b. de negocijs geſtis 204 d. de peculio 415 e. de poſito ſuſpenſoq; 328 a. de rebus authoritate iudicis poſſidendis ſeu vendendis 774 a. de religioſis 353 a. de religioſis de quo loco agat. ibid b. de reſtitutione capite minutorum 226 b. eius explicatio, & ad quos pertineat. ibid c. de reſtitutione maiorum viginti quinque annis 228 e. de ſepulcro violato 897 c. de ſeruo corrupto 348 d. de ventre inſpiciendo, cuſtodiendoque partu 576 e

edictum perpetuum à quo compoſitum; & cur ſic dictum 26 e

edictum Prætoris de iniurijs 890 b

edictum quod falſo tutore authore geſtum eſſe dicetur 697 a. edictum, ſi quis ius dicenti non obtemperauerit, ad quos magiſtratus ſpectet 76 g. virum competat litigatori 77 a. ad quid detur. ibid. d

edictum vi bonorum raptorum 882 c

edicti de aleatoribus pars prima & ſecunda 349 d. de calumniatoribus interpretatio 207 c. de conſtituta pecunia explicatio 394 d. de deiecto vel effuſo caput primũ 325 a. alterum 328 a. eiuſdem ratio 325 a

edicti de dolo ratio 219 b. de incendio, ruina, naufragio, rate, naue, expugnata, forma & ratio 884 d. de in ius vocando, interpretatio 83 a. eiuſdem partes 81 d. ratio. ibid. b. forma 80 f

edicti, de non eximendo in ius vocatum, ratio 90 a. de pecunia conſtituta explicatio 394 d. de quadrupede explicatio 318 d. de recepti reſtitutione duo capita 241 c

ex Edicti de recepti reſtitutione ſecundo capite quæ detur actio, cõtra quos & ex qua cauſa 242 f

edicti de teſtamentis aperiendis, inſpiciendis & deſcribendis ratio & ſumma 637 b

edicti ædilitij ſumma & finis 481 e

edicti, ſi menſor falſum modum dixerit, ratio 350 e. ſi mulier ventris nomine in poſſeſſione calumniæ, &c. ratio 578 e. ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato, &c. ratio 638 b. ſi quis teſtamento liber eſſe iuſſus fuerit, poſt mortem domini antè ad. hær. ſurr. aut corrup. dicatur forma & ratio 878 e. ſi ventris nomine in poſſ. &c. ratio 578 c. vt quod in ius in alterum ſtatuerit, ipſo eodem iure vtatur, cauſa 76 b. æquitas 73 f

inter Edictum quod datur in eos qui iudicio ſiſti impediuerunt, & qui vi exemerunt, differentia 99 c

edicto de calumniatoribus quis teneatur 207 c. de dolo malo quãdo non ſit locus 219 e

ex Edicto, de non eximendo in ius vocatum, quæ detur actio 90 c. & contra quos detur vel nõ detur. ibid. d. de in ius vocando quæ actio 82 f. de recepti reſtitutione qualiſnam actio detur, & cum quibus concurrat 242 c. de religioſis qualis detur actio, & ea cui, contra quẽ, & ad quid 353 d. de ſumptibus funerum quæ actio, cui, aduerſus quem, ad quid detur 354 a. de minoribus vigintiquinque annis nulla proficiſcitur actio 225 e

edicto de reſtitutione capite minutorum, quando ſit locus 227 d

ex Edicto ſi mulier ventris nomine in poſſeſſione calumniæ, &c. actio cui, aduerſus quem, ad quid detur 578 f

edicto, ſi quis aliquem teſtari prohibuerit, &c. qui teneantur 639 d. ſi quis in ius vocatus non ierit, partis actioni non præiudicari 89 a

ex Edicto ſi quis omiſſa cauſa teſtam. ab inteſtato, &c. in quem, ad quid actio detur 638 c. ſi ventris nomine in poſſ. cui, in quem, ad quid detur actio 578 c

edicta de miſſione in poſſeſſionem 771 f. 772 f. pro comparatione 89 a

edictorum formulæ quomodo concipi claudique ſoleant 327 f

effractorum pœna 901 d

effuſum quid ſignificet 325 e

emancipatio quid ſit 46 b. quomodo fiat ibid. c

emancipati quare ſuis conferre debeant 677 e

emi & vendi quæ res poſſint, aut nõ poſſint 44 a

emphyteuſis in quibus rebus contrahatur, & quo modo 275 d. quomodo finiatur 276 a. vnde dicta, & quid ſit 274 e

emphyteuſeos cauſa efficiens 275 b finis & effectus ibid. f

emptio & venditio quomodo committatur 447 c. quomodo contrahatur 442 b. quomodo perficiatur 443 b

emptio qua ratione diſſoluatur 450 c. quid ſit 439 b

emptionis à permutatione differentia. ibid. c. cauſa efficiens 440 c

emptionis contractus conditione ſuſpenditur 443 f

in Emptionis & venditionis contractum quid, quantumque veniat 441 e

emptionis & venditionis finis & effectus 44 b. materia 441 a. partes 440 b. pugnantia 445 c

emptionis origo 439 c

in Emptione conditionali cuius ſit periculum 454 a

in Emptione in diem cuius ſit periculum ibid. c

emptiones vſurariæ quæ 493 e

emptionum & venditionũ frequentia 439 a

emptionum pacta 443 e

emptor ad quid teneatur venditori 457 a. quando agere poſſit 458 a

pro Emptore quis habeatur 757 e. quis vſucapiat 756 b

inter Emptorem & venditorem hæreditatis quid agi intelligatur 449 a

ἐνδείκνυσθαι quid 941 e

ercíſcere quid ſit 334 f

erro quis ſit 484 b

error in perſona an reſcindat & impediat matrimonium 548 b

error iuris in damno vitando nocere non ſolet 384 c. in pœnalibus 531 c. vnde probandus 532 b. iuſtus quando excuſet 757 b

eſſe rei à quo dependet, ad eundem ettã debet referri præcipua eius vis, modus, & effectus 403 b

euictio quid ſit 486 c

euictionis, in actione ſimpla ſtipulationis quæ & quot capita 487 d

euictioni contraria 488 b

de Euictione actio quotuplex 887 c

de Euictione quem tenet actio, eum multò magis agentem repellet exceptio 408 f

de Euictione quomodo caueatur 486 c

examinatione actoris & rei peracta quid ſequatur 525 a

exceptio quid ſit 821 a

exceptio de dolo, qui cauſam dat contractui

contractus 830.b de his quæ onerandæ libertatis cauſa promittuntur. ibid.a de litigioſis cuiuſmodi ſit ibid. d
exceptio doli mali quando competat 829 b. quàm latè pateat 828 d. quare detur. ibid.e. quibus obijci poſſit, vel non 829 a
exceptio rei iudicatæ quando obſtet 826 e. quare detur. ibid.c. rei venditæ quibus, & contra quos detur 488 e
per Exceptionis obiectionem an lis videatur conteſtata 824 f
exceptionis pacti quæ cauſa 114 b
exceptionis proponendæ forma 823 d
exceptioni de dolo malo quando locus ſit 829 a
in Exceptione metus quę obtineant. ibid.e
exceptiones proponi quando debeant 824 a
exceptionum cauſa efficiens & materialis 823 b. diuiſiones & ſpecies 822 c. finis & effectus 824.e
exceptionibus contraria 825 b
excipere quid ſignificet 819 d
excipiendi nomine quæ veniant. ibid.e
excuſatio tutelæ quid 599 d
excuſationis tutelæ cauſa efficiens 600 d
excuſationis tutelæ vel curæ finis & effectus 602 e. proponendæ materia & forma 601 f
excuſationum tutelæ vel curæ iuſtam quæ cauſæ pariant 600 d
executionis modus & tempus 764 f
exempla quæ 510 c
exercitor quis 404 e
exhæredationis cauſa 620 f
ad Exhibēdum plures agere poſſunt 342 f
exhibenda quæ ſint, vel non 344 e.
exhibere quid ſit 342 a
exhiberi commiſtæ & ſpecificatæ materiæ an debeant 344 f
exhiberi res in qua cauſa debeat. 345 c
exhiberi vbi debeat 346 c
exhibitio quomodo ſit facienda 344 f
exhibitionis conſequentia 346 a
exiliorum diuiſio 987 c
eximere quis videatur 90 b
exiſtimatio quid ſit 160 d
expilatores qui ſint 901 a
expilatorum pœna. ibid.
expromiſſor quis 849 d
extraneum ſub omni conditione recte inſtitui 632 e
extraordinariè qui puniantur 896 d

F

FActores qui 408 d
factum vnius an noceat alteri 846 b
facta probari quæ debeant 686 d
falſarij qui 955 c
falſitas à dignitate alieniſſima 959 c
falſum in inſtrumentis an committatur 956 b. quid ſit 955 b
falſi pœna 958 d
de Falſo criminaliter & ciuiliter agi. ibid.b
falſis menſuris qui vtitur, quomodo puniatur. ibid.a
fama quàm variè accipiatur 160 e. quid. ibid.
familiæ erciſcundæ actio quando, & quamdiu detur 337 g. quibus detur 335 d
familiæ erciſcundæ definitio 334 e. effectus 338 b. iudicium cur ciuile, duplex, mixtum, bonæ fidei, vniuerſale 334 f. ex quot & quibus conſtet 336.c
in Familiæ erciſcundæ iudiciū quid veniat. ibid.a
familiæ erciſcundæ iudicium quale 334 f
familiæ erciſcundæ iudicio quid petatur 335 c
familiæ erciſcundæ ratio & origo 334 d
familiæ ſignificatio. ibid.e
de Famoſis libellis 895 b
in Fauorem cuiuſquam inductum, non retorquendum in odium 894 c
ferarum genera 733 d
feriæ indictæ quæ ſint 102 c. olim à quibus & hodie conſtituãtur. ibid.e. repentinæ. ibid.c. ſolennes quæ ſint. ibid. quotuplices. ibid.b. vnde ſint dictæ, & quid ſint. ibid.a
feriarum colendarum modus & tempus 103 c. cumulatio Pontificiorum 104 c. diuiſio 102 b. effectus 103 g. materia circa quam. ibid.b. neceſſariarum finis. ibid. f. publicarum ſpecies 102 b. repentinarum ſeu extraordinariarum finis 103 f. ſolennium finis. ibid.e
de Feriato, quibus de rebus ius dici poſſit 104 b
fides coniugalis in vinolentia data an obliget 552 e
fideicommiſſa quomodo diſtēt à legatis 644 e. vnde dicta. ibid.e
fideiubere qui poſſint, vel non 850 d
fideiuſſio an in duriorem cauſam accipi poſſit 853 c. quomodo contrahatur. ibid.b
fideiuſſionis cauſa efficiens 850 d. finis & effectus 854 e. materia 851 d.
fideiuſſor an naturali, ciuili, criminali obligationi accedere poſſit. ibid. ad quid conueniatur 95 f. hodie in iudicio qualis dari debeat, & an pignora ſufficiāt 94 d. hodie quomodo conueniatur 855 a. quis 849 d. vnde dictus. ibid.
fideiuſſores in iudicio pluréſne dandi, an vnus ſufficiat 95 a quando & quomodo conueniantur 607 g. quomodo conueniantur 854 f
fideiuſſorum pœna 917 f
pro Fideiuſſoribus qui habeantur 608 a
fictio quid ſit 557 e
finium regundorum actio quomodo probanda 332 e. iudicium cuiuſmodi ſit. ibid.e
in Finium regundorum iudicium quid veniat. ibid. in eodem quomodo procedendum. ibid.e
finium regundorum iudicium quotuplex 332 d
finium regundorum remedia 333 d
de Finibus regundis iuris origo 330 e
filiusfamiliâs an recte contrahat 412 a
fiſci ius qui non habeant 475 a
fiſco quando & quare locus fiat 639 e
contra Fiſcum quomodo præſcribatur 969 b
flumen quid 308 c
fœdera quæ 118 c
fœminæ adoptare an & quatenus poſſint 43 f. cuius iuris, ſeu in cuius poteſtate 42 e
fœnerandi modus licitus 492 a
formatum quod non eſt, vtrum nec animatum quidem poſſit intelligi 940 e
fructus vſui deeſt 279 b
fructus vnde dicti 493 f
fructuum ſpecies 494 a
frui pro parte, non vti, cur poſſumus 290 d
fugitiuus quis ſit 484 b
fundus dotalis quis ſit 562 a
fundum Italicum & dotalem L. Iulia prohiberi. 561 f

fundi.

fundi cur dicantur ſeruire 277 a
funus ducere prohibitio quæ detur actio 353 f
funeris cauſa ſumptus factus quando videatur 354 b
furcæ ſupplicium ſummum apud veteres 976 d
fures balneary quando puniendi, & quomodo 901 a. *nocturni cur grauius puniantur.* ibid. *quando audiendi* 900 f
furioſo an curator, an verè tutor proximus agnatus detur 611 c
furor quomodo probandus 948 d
furor an impediat & diſtrahat matrimonium 552 d
furtim cædere, cingere, deglabrare quid ſit 881 a
furtum an voluntate ſola, an conatu ſolo fiat 870 f. *quarum rerum fiat* 871 a. *quid ſit* 870 e. 956 f. *vnde dictum* 870 d
furti actio criminalis 876 a. *dupli & quadrupli* 875 a. *iure hæreditaria quare ceſſet* 902 d
furti actiones ciuiles quæ 874 g. *cauſa efficiens* 872 f. *effectus* 874 f. *finis.* ibid. *iudicium capitale* 876 b. *materia* 872 f. *pœna ex qua cauſa teneantur* 873 f
in Furto cuiuſmodi voluntas doloſa attendatur 871 c
furtum lege naturæ prohiberi. ibid. f
furtum qui quomodo faciant 873 e
furtorum ſpecies 871 g

G

GEreda Saxonū quid 76 c. 559 c. 566 b. 654 b
gerere quid 205 e
glandis nomine quid veniat 815 d
de Guſtatione vini, & de menſuratione, explicata difficultas 453 d
guſtus & menſuræ differentia 443 d
Guaranda 371 f
Guarentigionata inſtrumēta 514 c

H

HAbitatio quibus extinguatur vel non 291 a
habitationis iura 290 e
habitationi quid inſit 291 b
de Habitatione legata 647 f
habitator ſuorum culpam præſtat 328 f
hæreditas delata quæ 625 f. *in codicillis quare relinqui nequeat* 641 a. *legitima quæ* 625 d. *quando perdat nomen.* ibid. f
quid 254 f. 624 a. *quomodo adeatur* 635 c. *quomodo diuidatur* 629 c. *quot modis & quo iure petatur* 255 b. *viuentis nulla eſt* 448 e
hæreditas vt veneat, quę requirantur. ibid.
hæreditatis petitio præcedit diuiſionem 336 a
hæreditatis res etiam rectè geruntur 205 d
de Hæreditate amittenda 636 e
ex Hæreditate ſurrepti aut corrupti actio cui & aduerſus quos detur 879 c
hæres eodem iure vtitur, quo defunctus 489 a. *ex pacto non notatur infamia* 164 f. *vnde dictus ſit* 624 a
contra Hæredem contumacis cur nō iuretur in litem 376 f
hæredem inſtituere quid 625 a
pro Hærede quænam res vſucapiantur, quæ non 758 e
hæredes an etiā reſtituantur 209 c
hæredes & fideiuſſores eorū quatenus teneantur 608 f
hæredum diuiſio & differentia 625 b
hæredibus actio depoſiti an detur 426 e
hermaphroditi cuius ſint exiſtimandi ſexus 38 g
homicida quod fecit, expectet talionis lex vbi non valeat 894 e
homicidium an in fœtu necdum nato fiat 939 e
homicidium an ſit, ſi in rixa homo ſit cæſus 945 g. *quotuplex* 939 b
homicidij an teneatur, qui ſeipſum vel alium volentem occidit 943 c
homicidij lege an teneantur, quæ infantes exponunt 942 f. *pœna an teneatur caſtrans volentem* 943 b
de Homicidio à furioſo & infante & impubere commiſſo 948 d. *à minore commiſſo* 949 a
in Homicidio animum occidendi præſumi 941 f
de Homicidio caſuali per culpam commiſſo 947 e
in Homicidio doloſo an diſcrimen perſonarum fiat 939 d
de Homicidio ex ira vel dolore 946 d
in Homicidio mandantem puniri vt mandatarium 942 e
de Homicidio per ebrietatem commiſſo 948 a
in Homicidio probandum eſſe animum defenſionis 946 f
hominis triplex reſpectus 4 a
hominis voluntas mutabilis & ambulatoria 896 b
honorarium quid, & vnde dictum 350 f
hypotheca quid 400 a. 472 a
hypothecæ ſpecies 473 b
inter Hypothecam expreſſam & tacitam differentia 475 b
inter Hypothecarios quis cui præferatur 775 a

I

IGnorantia facti alieni quando excuſationem mereatur 529 d. *an probabilis.* ibid.
ignorantia facti circa quæ verſetur 528 d. *proprij quando præſumatur, vel non.* ibid. e. *facti quando quos excuſet, vel non excuſet.* ibid. *quid ſit.* ibid. d. *quomodo non noceat* 529 e. 531 b. *quotuplex* 528 d
ignorantia in quibus caſibus non ſit tolerabilis ibid.
ignorantia iuris in pœnalibus à quibus excuſet 531 c. *quando quos excuſet vel non excuſet.* ibid. a. *quid ſit* 530 f. *quotuplex* 531 a
ignorantia quæ nō excuſetur. ibid. *quando probanda* 530 e. *quomodo probetur.* ibid. d. *quotuplex* 528 c
ignorantia iuris & facti differentia 530 g
ignorantiæ poſitio negatiua 528 b. *præſumptio quatenus ab onere probandi releuet.* ibid. *prætextus inutilis.* ibid. d
ignorantiam præſumi. ibid. b
contra Ignorantiam iuris præſumptio 531 d
de Ignorātia facti ne an iuris prius quæratur 528 c
illegitimi in poteſtate non ſunt 41 e
imbreuiatura quid 509 g
immiſcere ſe hæreditati quid ſit 635 e
impenſæ ſtudiorum, & ſimilia, an conferantur 679 f. *voluptuaria quæ ſint* 573 d. *vtiles quæ.* ibid. b
de Impenſis neceſſarijs ibid. a
imperium cur & vnde dicatur 68 b. *merum quid.* ibid. a. *mixtum quid.* ibid.
imperij meri gradus quot. ibid. *mixti & iuriſdictionis differentia.* ibid. ibid. a
imperium mixtum quis habere videatur.

deatur. ibid.e
ad impoſſibile nullus obligatur 96 c
impoſſibilia lege præcipi nõ poſſunt, nec debent 5 d
impubes an in ſupplicijs pro doli ca pace habeatur 949 a
impuberes in tutela cur eſſe debeãt 585 d. teſtimonium dicere prohibentur 517 g
de Incendiarijs 950 d
incendij quæ pœna 885 a
indebitum quid ſit 382 c
inducere quid ſit 623 c
infamia an ſit perpetua 170 f. quibus irrogari poſſit vel non 161 f
infamia facti alia leuior, & grauior alia. ibid.d. quid, & quotuplex 160 d
infamia iuris quid 161 b
infamia quando locum non habeat 164 a. quid ſit 161 a
infamia quot modis euitari poſſit 172 d. quot modis irrogetur 168 e. quotuplex 161 b
infamiæ cauſa efficiens. ibid.e
infamiæ contraria 172 d. effectus 170 a
infamiæ iuris gradus 161 d. quando non ſit locus 162 b
infamiam probandi modus 169 c
infamia quibnam edicto, lege, & ex qua cauſa notentur 162 f
infantes qui ſint 948 e
ingenuitatem quis conſequatur 724 e
ad Ingenuitatem repetendam quatenus agere poſſit libertus 725 d
ingenui qui 39 f
ingenuorum differentia 40 a
de Inhibitione 1000 c
iniuria in primo capite legis Aquiliæ quid ſignificet 320 f
iniuria quid ſit 163 e. 886 a. quot modis fiat 88 c. vnde dicta 886 a
iniuriæ diuiſio. ibid. effectus 890 a. finis 889 e
iniuriam an etiam impubes, furioſus, dormiens, ebrius, iratus faciat 886 d. qui faciant. ibid.e. qui patiantur 887 e. ſine animo non fieri 889 e
iniuriæ tot, quot perſonæ, conuicia, loca 887 b
iniuriarum ciuiliter & criminaliter agi poſſe 891 e
iniuriarum damnatum an infamia ſequatur 894 c
de Iniuriarum iudicio ciuili 891 e
in Iniuriarum iudicio criminali an procurator admittatur. 893 a
iniuriarum pœna 890 a
iniuriarum quomodo intelligatur ciuiliter vel criminaliter actum 893 d
iniuriarum realium nomine ſi quis tenuis ſibi mulcta Sax. ſatisfieri velit, an id ei concedendum 894 c
ſuper Iniurijs quomodo habeat ius Saxonum 893 d
iniurioſa verba quæ ſint 888 f
iniuſtitia vniuerſalis & particularis quid 3 d
innouari, appellatione interpoſita, quare nihil poſſit 1000 a
inofficioſum teſtamentum dicere quid ſit 251 e
inſcriptionis faciendæ forma 912 e
inſcitia iuris quid ſit 530 f
inſtituere qui quos poſſint vel non 626 c
inſtitutio quibus in rebus fieri poſſit. ibid e. quomodo fiat 627 c
inſtitutionis finis & effectus 629 b
inſtitutionis ſuſcipiendæ aliqua de re ordo 1 a
in Inſtitutione directa verba & obliqua & communia quæ 627 e
inſtitutionum conditiones quotuplices 631 f. ſpecies 626 a
inſtitor quis ſit 408 d. vnde appellatus. ibid.
ex Inſtitoris contractu quamdiu dominus obligatus ſit 409 c
cum Inſtitore an poſſit agi. ibid.e
ex Inſtitorum contractu quæ actio contra quos detur 408 f
inſtrumentum an totum edendum ſit 512 g
inſtrumentum meum quod ſit 511 d
inſtrumentum plenam fidem quatenus faciat 514 c. quid ſit 651 e. tranſumptum 510 a
inſtrumẽti legato dotes prædiorum non comprehendi 651 d. ſpecies 509 b
ex Inſtrumento quæ oriantur præſumptiones 513 e
inſtrumento vtens, pati debet vt idem contra ſe valeat 76 c
inſtrumenta authentica 510 c. cauſarum omnia an edenda 510 e. extraiudicialia 509 f. in quæ materia confici debeant 511 d. iudicialia 509 f. originalia 510 c. publica quæ 509 b
inſtrumenta quæque quam fidem faciant 513 e. quibus de reb. conficiantur 511 d. quibus & quomodo oppugnari poſſint 516 a. quid 508 c. quomodo interpretanda 515 c. quomodo legentur 651 a. vnde dicta 508 e
Inſtrumentorum clauſula 512 f. conficiendorum ratio. ibid. b. effectus 513 e. finis. ibid. d
inſtrumentorum priuatorum ſpecies 510 b. producendorum ratio 513 a. publicorũ ſpecies 509 b. quot genera 509 b. requiſita & ſolennia 512 b
contra Inſtrumenta an rogari teſtes poſſint 514 b
inſtrumenta quibnam ritẽ conficiant 510 e
in Inſtrumentis an ſubſcriptio & contrahẽtium & teſtium ſit neceſſaria 512 e
interdictum de cloacis reſtitutoriũ 811 g. de exhibendis liberis, ab interdicto de ducendis liberis quomodo diſtet 817 a. de glande legata 815 d. an iure Saxonum obtineat. ibid.f
interdictum de libero homine exhibendo 816 b. de migrãdo 818 a. de mortuo inferendo 355 b. de precario 814 c. de ruſticis arborib. 815 b. de ſepulcro ædificãdo 356 b. de vrbanis arborib. 815 a
interdictum quod vi aut clàm, ad quid competat 812 f. quamdiu duret, & an in hæredes tranſeat. ibid.f
Interdictum Saluianum quomodo diſtet à Seruiana 819 a
interdictum vtrubi 817 e
interdicti de libero homine exhibendo explicatio 816 b. de remiſſionibus verba 813 b. de mortuo inferendo explicatio 355 b. quod vi aut clàm verba 812 c. Saluiani etymon 819 c
ex Interdicto de migrando, quando, cui, & ad qd detur actio 818 b. de precario cui, aduerſus quẽ, ad quid detur actio 814 c. quod vi aut clam cui, aduerſus quẽ actio detur 812 c. Saluiano, quare, cui, et aduerſus quẽ detur actio 819 c
in Interdicto vtrubi quid ſeruetur 817 e
interitu rei ſeruitutem amitti 317 b
interrogandi in iudicio mos 346 e
interrogationum iure Saxonũ quis vſus 347 f
interruptio quid 753 a. ciuilis quæ ſit. ibid. c. naturalis quæ. ibid. a. vſucapionis quotuplex 753 a
ab Inteſtato quare relinqui poſſit 642 a
iter quid ſit 311 a
iudex abſente reo ex qua cauſa cognoſcat & pronũciet 247 c. quis à quo

à quo dari poſſit 245 d. vnde dictus ibid.
iudicis dandi licẽtiam quis habeat 68 c. in actione ad exhibendum officium 344 e. indebitè torquentis quæ pœna 973 a
iudicis iuſſu mos gerendus 79 f. iuſſu reum in pœnis excuſari 164 e
ad Iudicem eundem de quibus rebus eatur 348 a
iudicem, vno remedio non ſufficiente ad aliud poſſe redire 80 b
iudices in iudicijs quam poteſtatem habeant 29 c
iudicandi forma, materia 763 d
iudicare vel ius dicere in ſua cauſa nemo poteſt 246 d
iudicium criminale ſine accuſatore an procedat 908 a
iudicij mutandi cauſa fieri quid dicatur 235 f
iudicij partes 244 c
iudicium publicum ſola lex facit 956 d
iudicium quæ perſonæ conſtituant 245 d. quid finiat 248 a
in Iudicio maieſtatis quæ obſeruanda 919 e
iudicia ciuilia quomodo expediantur 245 a. quotuplicia ibid.
iudicia criminalia quomodo expediantur. ibid b
iudicia liberalia quæ ſint 725 a
iudicia omnia publica infamant 163 c
iudicia prætoria quomodo expediantur 245 b
iudicia priuata quæ 867 c. publica peculatus an tranſeant in hæredes 963 a
iudicia publica quæ 867. d realia quotuplicia 245 b
iudiciorum criminalium diuiſio. ibid. 867 c
iudiciorum affinia 247 f. contraria. ibid. g. effectus. ibid. e. finis. ibid. d. forma vetus & noua 246 e. materia quæ. ibid. a
iudiciorum petitoriorum diuiſio 245 e
iudiciorum publicorum cauſa efficiens 905 e. materia 906 c. exercendorum forma. ibid. d
iudiciorum publicorum finis & effectus. ibid
iudiciorum ſpecies 245 a
de Iudicijs criminalibus rectè pernoſcendis regulæ communes 868 d
ius dici quibus debeat aut non 69 f
ius ciuile bifariam capitur 22 f
ius gentium ex notitia ſimplici & compoſita ortum 18 c. quid & quotuplex 17 e. 22 a
ius gladij ſpecialiter, extra caſum neceſſitatis delegari non poſſe 63 g
ius naturale vnde oriatur 16 g. nõ ſcriptum quod 31 e. priuatum quid 15 a. quotuplex, ſeu vnde collectum 16 d
ius prudentum vnde natum 25 d
ius publicum & priuatum quomodo differant 15 a. publicũ quid. ibid.
ius teſtium adprobatione an habeat opus 522 a. vnde dictum 13 b. quid ſit. ibid. c. quotuplex 14 g
iuris ciuilis origo 22 g. diuiſio 23 c. ſcientiam qui profeſſi ſint 26 c. ſpecies & partes 27 g
iuris error in quibus cauſis nemini obſit 531 b
iuris obiecta quæ & quot 37 f
iuris Romani cauſa efficiens quæ 28 e. materialis 29 d. formalis 30 a. finalis 31 a
iuris Romani origo quotuplex 24 f. origo ciuilis ſeu hiſtorica quæ. ibid.
iuri Diuino nulla conſuetudine poteſt præſcribi 368 a
ad Ius gentiũ quæ pertineant 18 b
in Ius vocandi forma antiqua 80 f
in Ius vocare quid ſit. ibid.
in Ius vocari quis dicatur 91 a. qui non poſſint 81 f
in Ius vocari qui poſſit 86 a
in Ius vocari venia prætoris impetrata qui debeant 82 c
iura incorporalia an poſſint vendi 448 c
iuramentum an ab Eccleſia relaxari poſſit 375 f aſſertorium quomodo hodie appelletur 373 a. ἰσωμοτὸν. ibid. b. non eſt obligatorium contra bonos mores 366. b
iuramenti promiſſorij diuiſio 373 a
iuramenti ſpecies ſecundum Theologos. ibid. b
iuramentũ non temerè, nec in quibuslibet cauſis perhibendum 367 e
iurandum in ſolius Dei nomine 368 b
iurato qui promittant 96 a
iuridicus Alexandriæ à quo conſtitutus 62 d. eiuſdem officium. ib.
iuriſconſultorum veterum nomina & ſucceſſio 26 c
iuriſdictio delegata quomodo finiatur 72 f. non præſcribitur, & quare. ibid. e. ordinaria quomodo finiatur. ibid. d. in ſingulis cauſis. ibid. prorogata quomodo finiatur. ibid. f. quam producat actionem 71 f. quid ſignificet 66 d. quid ſit 67 a
iuriſdictionis affinia quæ 72 d. contraria. ibid. cauſa 67. b. cauſa efficiens 68 f. effectus 71 c. exercendæ forma 70 d. finis 71 c. materia in qua 69 e. circa quã. ibid. f
iuriſdictionis præſcribendæ ratio 70 d. probandæ ratio. ibid. propria 67 d. ſpecies. ibid. f. tuendæ quæ remedia 79 a
iuriſdictionem mandare, quid ſit propriè 63 a
iuriſdictionem mandatam habens, mandare eam cur nequeat 65. b
iuriſdictione mandata merum imperium cur non tranſeat 63 e. quæ non tranſeant. ibid. d. quæ tranſeant. ibid g
iuriſdictione quæ mandari poſſint, vel non 70 b
iuſiurandum ad quæ adhiberi ſoleat 366 c alieni iuris emptrum 365 e. calumniæ delationem iuriſiurandi iudicialis præcedere poteſt 370 e. induit naturam actus, cui accedit 374 c. 862 d.
iuſiurandum probatio priuilegiata 369 d. 372 e
iuſiurandum in litem à quo deferatur 376 d. an tutores nomine pupillorũ ſubire cogantur 377 b. ex qua cauſa deferatur 376 e. in foro cur inualuerit 377 e. in quib. actionibus deferatur. ibid. d. pupillis non defertur. ibid a quando habeat locum. ibid. b. quid ſit 376 d
iuſiurandum iudiciale deferre quis poſſit 370 c. deferenti quid prius agendum. ibid. e. delatũ an ſuſcipere compellatur reus. ibid d
iuſiurandum iudiciale quod 369 f
iuſiurandum neceſſarium ſuſcipere quis cogatur 371 e
iuſiurandum per hæredem præſtari an poſſit. ibid. c. per procuratorem præſtari an poſſit. ibid. b
iuſiurandum quando actorem impediat 373 e. quando & quomodo impugnandum 372 d. quid ſit 365 e. voluntarium quod ſit 369 c
iuriſiurandi cauſa efficiens 365 f. finalis 366 a
iuriſiurandi cauſi quę capita 96 f. effectus

effectus 737 e
iuriſiurandi iudicialis delatio quãdo facienda iure Saxonum 370 c
iuriſiurandi in litem effectus 378 a
iuriſiurandi materia 366 b. forma 367 d. origo 366 a. partes 365 f. quanta apud veteres religio 373 f. relatio cui conceſſa 370 d. ſpecies 309 c
iuriiurando affinia, contraria 375 d. qua adiaceant. ibid.
iureiurando pignus ſoluitur 482 d
iuriſprudentia quaſi ſanctas politiarum 2 a. Romana vnde ducatur 13 e
iuriſprudẽtiæ doctrina & vis quibus contineatur 24 f. finis & media ad finem ducentia 1 c
iuſſum iudicis ſemper iuſtum eſſe præſumitur 164 e
iuſtitia quid 7 d
iuſtitia commutatiua quid ſit 11 b. quæ cauſæ eius, fines, affinia, contraria. ibid. diſtributiua quid ſit 11 a. vnde dicta, & quã varie accipiatur 3 a
iuſtitiæ Ariſtotelicæ cauſa remota quæ 6 c. quæ proxima. ibid.
iuſtitiæ diſtributiuæ cauſæ, fines, adfinia, contraria 11 a
iuſtitiæ munus ſeu officium quod 7 f
iuſtitiæ particularis definitio. ibid. d. diuiſio & ſpecies. ibid. g
iuſtitiæ vniuerſalis cauſa efficiens 6 b cognata & contraria. ibid. f. diuiſio, partes, & ſpecies 5 f
iuſtitia vniuerſalis & particularis differentia 7 b
iuſtitiæ vniuerſalis forma, finis, & effectus 6 e. materia in qua & circa quam. ibid. d. triplex definitio 4 a

L

Læſionum ſpecies quæ 210 c
legandi vſumfructum forma multiplex 647 d
legari quæ res poſſint 643 e. quibus poſſit 645 a
legatum annuum quando præſtandum, ibid. e quare non tranſeat ad hæredem. ibid. d. quatenus ſimile ſit vſufructui, quatenus diſſimile. ibid. e
legatum peculij quando extinguatur 652. b
legatum quid ſit 642 e
legati annui natura 645 c. inſtructi vel inſtrumenti interpretatio 651 f
in Legatum penoris quid veniat 652 d
legato alimentorum quid contineatur 653 e
legato inſtrumenti quid comprehendatur 651 d
in Legato optionis quare electionem habeat legatarius 649 d
in Legato quid amplius ſit, quàm in actione dotis 648 e
de Legato tritici & olei 650 f
legato vini quid contineatur. ibid. d
de Legato reditus 647 e
de Legata habitatione. ibid. f
legata a morte teſtatoris quare cedant 282 b
legatorum cauſa efficiens 643 d. effectus 644 b. finis. ibid. a. forma 643 f. genera. ibid. a
de Legatarijs uarijs 653 e
de Legatis operis ſerui 647 f
de Legatis præſtandis, contra tabulas bonorum poſſeſſione petita 677 b
legitimationem eſſe pro natalium reſtitutione 724 f
lex à conſuetudine quomodo differat 30 f. quid ſit 28 a
lex quod diſponit, id ipſo iure operatur 119 e
legis & populi ſue penes quem hodie 69 a
inter Legis ſententiam & rationem differentia 30 d
legis ſignificatio varia 28 b
legem quis proprie condat 28 f
leges quid requirant ab homine 5 c
legum cauſſa finalis 31 a. diuiſio 28 d. effectus 31 b
de Legum inquiſitione & interpretatione. ibid. c
legum prohibentium & permittentium collatio 30 b
de Legibus Moſi forenſibus iudiciũ 549 a
legibus omnibus commune quid 30 b
de L. Aelia Sentia 723 c
legis Aquiliæ author 320 c. eiuſdẽ vſus. ibid. d
lege cõmiſſoria quomodo olim emptiones celebratæ 447 b
L. Cornelia de iniurijs 892 a
legis Corneliæ pœna ordinaria 945 e. quomodo mitigetur. ibid. d ſumma 938 f
lege Cornelia de falſis qui teneantur 955 d
legis Fabiæ de plagiarijs ſumma 964 f
ex Lege Fabia de plagiarijs accuſatio quæ competat, & quomodo inſtituenda 965 a
lex Iulia à quo lata 959 e. de quibus pecunijs loquatur. ibid. f
de Legis Iuliæ actione ciuili & criminali 960 e
legis Iuliæ de ambitu pœna 964 a. vſus. ibid. b
legis Iuliæ de annona pœna 961 a. de fundo dotali ſententia 561 e. peculatus ſumma 961 e
legem Iuliam de ambitu quis tulerit 963 f
ad Legem Iuliam de annona reſcripta pertinentia 961 b
in Legem Iuliam de vi priuata qui committant 936 f
lege Iulia de ambitu quis teneatur 964 a. de annona qui teneantur 961 a
de Lege Iulia, de reſiduis 962 f
lege Iulia de vi publica qui teneantur 935 e
ex Lege Iulia peculatus accuſatio et pœna 962 d
lege Iulia peculatus qui teneantur. ibid. c
legis naturæ Paulina deſcriptio 20 c
lex Pompeia de parricidijs ad quem vſque gradum extendatur 954 a
L. Rhodiæ origo & diſpoſitio 406 c
de L. Sempronia 938 d
lex T. Cornelij, de iuriſdictione prætorum 55 a
lenocinij pœna 927 a
libellus cui offerendus 107 e. in quem finem offeratur 108 d. in quibus cauſis offerendus 107 e. quando non neceſſarius. ibid. f. vnde dictus, & quid ſit 106 f. vtrum emendari aut mutari poſſit 109 c
libelli cauſa efficiens 107 d
de Libelli concluſione 108 b
libelli effectus. ibid. d. forma quæ generalis & ſpecialis, & in quo conſiſtit. ibid. a. genus. 110 c. omiſſio vitiat proceſſum 108 f. partes quot 107 a. propria. ib. d
libellum ineptum iudex reijcere poteſt 108 g
libelli dimiſſorij qui 999 c
libellorum formãdorum ratio 913. a ſpecies 107 c
liberationi & indulgentiæ quid inſit 988 f
libertas à quo adimi poſſit 722 d. directè quomodo detur. ibid. a.

L per

per fideicõmiſſum quomodo detur. ibid. b quid ſit 39 d
libertas teſtamento quomodo adimatur 722 d. quotupliciter detur. ibid a
libertatis dationẽ in fraudem creditorum non valere 723 d
ad Libertatem quibus proclamare non licet 725 c
in Libertate præſcribenda quid requiratur 298 a
liberi iuſti qui 41 c. iniuſti qui. ibid. e. 539 b
liberi qui ſint 39 d
liberorum appellatione qui veniẽt 620 a conditio varia 39 f
circa Liberorũ inſtitutionem quid hodie obſeruetur 620 e
libertini qui 40 b
libidinum quæ pœna 934 c
litis conteſtatio quando expectari nulla poſſit 500 e. quomodo fiat 244 d
litis euentus dubius 114 c. ingreſſus quomodo impediatur. ib. b
ante Litem conteſtatam an poſſit tranſigi, & de quibus 164 f
in Litem quomodo iuretur 378 a
litium hoc tempore nullus finis neque modus, & quæ cauſa 246 a
litigioſa quæ res dicatur 830 e
locare quid ſit 461 f
locari quæ res poſſint 462 c
in Locati actionem quæ veniant 464 e
locatio & conductio quando contrahi intelligatur 462 e
locatio quid ſit. ibid. a. quomodo contrahatur. ibid. b
locationi adiuncta & affinia 463 g. finis. ib. f
locationis & conductionis pugnãtia 464 c
locationũ quæ tempora 463 a
ex Locatione & cõduct. quæ actiones pentur 464 d
locator quis ſit. 461 f
locuples quomodo æſtimandus 89 d
locus purus aut religioſus quis 353 b
λωποδύτας 992 a
lucra turpia etiam ſucceſſoribus extorquenda 959 d
lumen quod intelligatur. 307 e
luſus veſcendi cauſa & exercendi permiſſus 350 b

M

Magiſter nauis quis dicatur 404 d
magiſtratus citra cauſæ cognitionẽ non exequitur. 68 b.
de Magiſtratus corruptione 959 f
magiſtratus ex quibus cauſis conueniantur 608 e
magiſtratus pedarij olim qui 50 e. quo ordine conueniantur 608 d. ſinguli quatenus teneantur. ibid. f
magiſtratuũ in repub. Romana genera quot 50 d
magiſtratuum quæ origo 26 a
maieſtas quid ſit 918 f
maieſtatem lædere quis videatur 919 a
maiores viginti quinque annis ex quibus cauſis in integrum reſtituantur 228 a
maioribus quomodo officio iudicis abſq; reſtitutione ſubueniatur 233 c
maleficia ex cauſa finali & propoſito diſtinguenda 956 e
mandare quid 429 d
mandare ſua ſolius gratia an poſſim 431 g
mandari quæ res poſſint. ibid. a
mandator quis 850 c
mandatum gratuitum & mercenarium 430 d
mandatum quid ſit 429 e. quomodo contrahatur 431 c. quomodo diſſoluatur 432 b. vnde dictum 429 d
mandatum voluntarium & coactum. 430 c
mandati actio contraria 433 e. directa cui, aduerſus quẽ, ad quid detur. 432 g
mandati cauſa efficiens 431 a. effectus 432 a
pro Mandati executione an ſalarium rectè exigatur 433 g
mandati finis 431 f. partes & ſpecies 430 c
mandati procuratorij finis 186 a. ſuſcepti effectus. ibid. b
mandatum procuratoriũ probandi forma 184 f
manumiſſi quomodo conſequantur dignitatem 724 b
manumiſſio quid ſit 720 g
citra Manumiſſionem qui & quomodo liberi fiant 722 g
manumittendi forma 721 a. modus per vindictam. ibid c. poteſtas cui, quo tempore permiſſa ibidem e
manumitti an poſſit à quoquã, qui toti vniuerſitati ſeruit. ibid.
de Mariti iure 927 e
maritum quamuis dominum, non tamen poſſe res dotales alienare 561 d.
matrem percutientis pœna, ex lege diuina 953 b
matrimonium per vim metúmue contractũ an valeat 552 f. quibus cõſummetur 538 b. quomodo probari debeat 542 e. quomodo ſoluatur 566 a
matrimonij effectus 545 e
in Matrimonium conſentire qui prohibeantur natura, lege diuina, naturali, ciuili 540 b
matrimonia debent eſſe libera 534 c. vnde dicta 537 e
in Matrimonijs contrahendis naturale ius & pudor inſpicienda 17 d
maxima muſica quid 4 f
menſor quis dicatur 350 d
menſuræ & guſtus differentia 443 d
merces an debeat in pecunia conſiſtere 462 e
minor ex quo geſtu reſtituatur 224 a
ex Minoris perſona qui reſtituentur, aut non 223 e
minori contra curatorẽ quæ actiones dentur 604 f
minores 20. annis an poſſint teſtari 518 b
de Minorum rebus non alienandis, oratio Seueri 609 d
minoribus quomodo ſubueniatur 224 a
de Minoribus viginti quinq; annis reſtituendis edictum 222 f
miſſio honeſta & cauſaria quæ 162 g
miſſio in poſſeſſionem ex quibus cauſis decernatur 771 c. iure nouo ſecundùm debita quomodo fiat. ibid. f
miſſionis in poſſeſſionem cauſa efficiens 772 a. effectus. ibid. d. finis, forma, materia. ibid. b
de Miſſione in poſſeſſionem edicta Prætoris 771 g 772 f
menſtra an pro liberis habeantur 39 a
monopolium non licitum 435 d
monopolij ſocietas an iniri poſſit. ibid.
monumentum quid 353 e
more quomodo fiat 489 d
morbo ſontico remitti iudicandi neceſſitatem 248 a
mulier prægnans ne humetur, antequam exſcindatur partus, lege regia vetitum 356 e
mulier quomodo adiuuetur 409 f
mulieres non tradi cuſtodiæ 916 e

mulieribus an detur curator 612 a. in ſuo contractu non ſuccurri 419 c. quando ſubueniatur. ibid. b

munera magiſtratibus dari prohibita 959 f

mutationes quando & quomodo fiant 359 c

mutuum an debeat eſſe gratuitum. ibid. g. eſt reciprocum. ibid. a quando non exiſtat 360 e. quid ſit 359 c. quomodo à commodato & permutatione differat. ibid. c. vnde dictum. ibid. a

mutui cauſa efficiens. ibid. f. finalis 364 a

mutui conuentio quo iure inuenta 360 b. datio quo fiat animo 361 b

mutui forma. ibid. materia 360 b. ſubſtantialia & naturalia 361 b

in Mutuum quæ res cadant 360 b

mutuum reddere propriè quis dicatur 359 a

in Mutuo eadem res reddenda eſt 360 f

ex Mutuo quæ detur actio 364 d

in Mutuo quid requiratur 361 c

N

NAtalium reſtitutionem olim initio quid fuiſſe quã ius aureorum annulorum 724 e

pro Natalium reſtitutione eſſe legitimationem. ibid. f

Neceſſitas non habet legem 64 f

negantis nulla eſt probatio 498 a. 528 c

negocium quot modis dicatur ad aliquem pertinere 205 a

de Negocio geſto cum eo qui in aliena poteſtate eſt, edictum 411 f

negocia quis eiuis gerere poſſit 204 e

nobilem ſe eſſe aſſerens quomodo puniatur 957 e

nobilitas à quo iuri ſtatus 40 d

nomen mutans quomodo puniatur 957 c

[nomina] debitorum an poſſint vendi 449 e

notarius an quis inuitus fieri poſſit 511 b

notarios creandi poteſtas penes quem. ibd a

notoria non indigere probatione 496 b

nouare an poſſit vnus reus inuito altero 848 c

nouatio quid ſit 856 d. quomodo contrahatur 857 b. vnde dicta 856 e

nouationum cauſa efficiens. ibid. g. effectus & finis 857 a. materia. ibid. a ſpecies 856 f

noxa ſequitur caput 98 c

nullum quod eſt, fruſtra reſcindi petitur 249 f

nunciatio quando dicatur remiſſa 813 b

de Nunciatoribus 967 f

nuptiæ an ſine dotibus eſſe poſſint 555 a. contractæ an ob diſſenſum parentum diſſoluantur 539 e. iniuſtæ quæ. ibid. a

nuptiæ quomodo contrahãtur 541 f. quid ſint 537 d. vnde dictæ. ibid. a

nuptiarum affinia 546 c. cauſa efficiens 538 d. diuiſio & genera 537 e. finis 544 f. origo 538 d. ritus antiquus 537 a

nuptias contrahere qui poſſint vel non poſſint 540 a. 548 a. iuſtas qui contrahant 540 d

nuptias, nomen ciuile eſſe 537 b

in Nuptijs quorum requiratur conſenſus 539 a

O

OBligatio quæ propriè dicatur 832 d. quid ſit 831 g. quomodo extinguatur 834 a. quotuplex 832 a rerum turpium nulla eſt 431 b

obligationis cauſa efficiens 832 e. principalis & acceſſoria nõ poteſt eſſe diuerſa forma 395 e

obligationem qui quomodo contrahere poſſint vel non 832 e

obligationes per acceptilationem quæ tollantur 862 a

obligationum effectus 833 f. finis. ibid. forma. ibid d. materia. ibid.

non Obtemperaſſe quis dicatur 78 c

occidens filium pater an lege Pompeia de parricidijs teneatur 952 e

occiſus in lege Aquilia quid ſignificet 321 c

occidere, & cauſam mortis præbere, eſſe patria 942 c

occidi impunè qui poſſint 946 c

operæ ſeruorum quomodo amittantur 289 b

operarum cum dominio cognatio. ibid.

de Operis ſerui legatis 647 f

oppignorare quæ perſonæ nequeãt 476 a

oppignorari quæ res poſſint, vel non poſſint 475 e

oppignoratio quando non idoneè fiat 476 b

de Oppignoratione rei dotalis 562 e

optio quando facienda 650 a. quomodo olim fiebat 649 d

optionis legatum eſſe tranſitorium 650 b

in Optione quare non ſit locus pœnitentiæ. ibid.

ordinis beneficium quando locum habeat 601 d

orphanotrophorum officium 586 f

P

PAciſci qui cum quibus poſſint, vel non poſſint 121 c. quibus de rebus liceat vel non liceat 122 c

pactum à contractu & tranſactione quid differat 114 d. quàm variè ſumatur 115 d quando bonæ ſit fides 118 a. quando non valeat 121 a. quid ſit 115 a. ſtrictè eſt iuris 117 f. vnde dictum 115 b. vnius an noceat alteri 317

pacti à pollicitatione diſtinctio 115 g à conuentione diſtinctio 114 e

pacti cauſa finalis 125 c diuiſiones communes quæ 118 b

pacti & tranſactionis differentiæ 117 e

ex Pacto an iure naturali ſeu gentium naſcatur obligatio naturalis 127 a

ex Pacto nudo non oritur actio 122 d

ex Pacto quæ actio detur 137 e. vt quis infamia notetur, quid requiratur 164 f

pacta cur exceptionem tantùm, non etiam actionem producant 127 e. dotalia ſeruanda 559 f. expreſſa quæ 120 b. in rem, non in perſonam diriguntur 117 e

pacta iudicialia & extraiudicialia 120 d. obligatoria & liberatoria quæ, & quomodo differãt. ibid e

pacta omnia gratuita 117 d. publica à priuatis quid differant 118 e

pacta quando pariant actionẽ 134 a. quo iure quibus caſibus actionem pariant 131 b. quæ non valeant 559 f. quib conſtent 124 f

pacta realia quæ ſint 120 e. tacita quæ ſint, ibid. b. turpia aut crudelia an valeant 456 b

pactorum cauſa efficiens 120 f. effectus 126 e

pactorum diuiſio & ſpecies 118 b. diuiſiones quò referendæ. ibid. dotalium forma & effectus 560 b
de Pactorum interpretatione: cui proſint, vel noceant, & ad quas perſonas vel res, & quam latè extendantur 139 d
pactorum materia 122 c. natura & proprietates 117 c. perſonalium diuiſio 120 c
pactorum varij modi 124 c
pactis contraria quæ 142 a
pactis legitimis quæ actio tollatur 119 b
pactis priuatorum non datur iuriſdictio 73 b
in Pactis iure nouiſſimo æqualitatem requiri 560 a
de Panniculariorum iure 984 b
parricidium lege Pompeia in quibus perſonis committatur 951 d
parricidij accuſatio perpetua 954 c. pœna 951 f. quanta atrocitas. ibid. c
parricidij voce veteribus quid ſignificatum 54 c
parricidium an committat mater & auia 952 d
in Parricidio furor excuſatur 954 b. quando pœna maiorum, quando legis Corneliæ locum habeat 951 e
in Parte idem iuris quod in toto 267 d
partus ſuppoſiti accuſatio cuiuſmodi 958 c
partum falſum ſupponere, capitale 957 e
partum ſubijcientem de falſo teneri 575 f
paſtus propriè quid ſignificet 19 f
pater impedire nuptias quatenus poſſit, vel non 547 b. quis intelligatur 575 g
patrem percutientis pœna, ex lege diuina 953 b
patres conſcripti qui 50 e
patientia pro traditione in rebus incorporalibus habetur 304 b
patria poteſtas diſſoluta quomodo redintegretur 46 f
de Patria poteſtate 41 e
patricij qui 50 e
pauperies quid ſit 318 d. quomodo æſtimetur 319 d
pacis fractæ pœna quis teneatur hodie 71 d
peculatus quid 961 e. vnde dictus. ibid.
peculium quid ſit, & vnde dictum 415 b. quomodo legetur 652 a
peculij legatum acceſſionis vicē obtinet. ibid. b
à Peculio quæ deducantur. ibid.
in Peculio quid ſit 415 c
pecunia mutuò data, an in eadem ſpecie monetæ reddenda ſit 363 c
pecunia publica αἷμα καὶ ψυχὴ ciuitatum 53 f. an omnium ciuitatum ſit 962 b
pecuniæ nomine quid veniat 961 f
de Pecunia in alimentum legata 653 f. de publica 662 b. de ſacra ſubtracta 961 g
penus quid propriè 652 c
de Penu legata ibid. b
perfectum in rerum natura quod 24 d
permutatio quare contractus innominatus 467 b. quid ſit 468 e. quomodo contrahatur. ibid c
permutationis à venditione differētia 467 d. cauſa efficiens 469 a. cum venditione affinitas 467 b. effectus 469 b. finis. ibid. forma. ibid. a genera. ibid. materia quæ. ibid partes 468 g
ex Permutatione quæ oriantur actiones 468 d
perſonarum diuiſio ciuilis 40 e. ex iure gentium 39 d. naturalis 38 f. triplex. ibid. familiæ reſpectu 41 a
petendæ hæredit. forma 264 a
ad Petendum incertum quæ actiones competant 364 d
petens hæreditatem quo iure vtatur 260 f
petitio hæreditatis cur dicatur ciuilis, vniuerſalis, realis, bonæ fidei 255 e. cur non detur contra ſingulari titulo poſſidentem 260 e
petitio hæreditatis de inofficioſo quid differat à ſimplice 250 c
petitio hæreditatis directa & ciuilis quæ 257 b. fideicommiſſaria cui, aduerſus quem, ad quid detur 268 f. poſſeſſoria qualis ſit actio. ibid a. & cui, aduerſus quem, ad quid detur. ibid. quando ſit proponenda 258 b. querelæ inofficioſi coniungi ſolet 250 a. quid ſit 254 f. quomodo & quo ordine proponenda 257 e. quotuplex ſit. ibid. b
petitio quid 254 f
petitionis hæred. actio quare dicatur & ſit vendicatio 264 d. affinia 266. c. cōtraria. ibid d. cauſa efficiens 257 d. finis & effectus 266 a. propria 255 c
petitioni hæreditatis quomodo præſcribi poſſit 266 g
in Petitionem hæred. quid veniat 261 b
petitione principaliter in id agitur, vt actor hæres declaretur 267 e
pignus ab hypotheca quid differat 399 f. cur diſtrahi à creditore poſſit 478. e. expreſſa voluntate quomodo conſtituatur 400 b. tacita ibid. c
pignus quid ſit 400 a. 472 f. quomodo diſtrahatur 479 a. quomodo contrahatur 400 a
pignus tacitum in inuectis & illatis in prædium vrbanum, non ruſticum, contractum 474 b. in renouata locatione, contractum. ibid. c. quomodo contrahatur in mutuo refectionis. ibid. b. ratione perſonæ creditoris, vt pupilli fiſci, &c. contractum. ibid. d
pignus vel hypotheca in quibus cauſis tacitè contrahatur. ibid. a. quibus modis ſoluatur 481 a
pignus vnde dictum 399 e. voluntate quomodo conſtituatur 400 a
pignoris cauſa efficiens. ibid. contractus quomodo fiat 473 c. diſtractio an impediatur denunciationibus 479 e
pignoris effectus 476 e. materia, forma, finis 400 d. ſpecies 476 e
pignus diſtrahendo quid iuris creditor transferat 479 f
inter Pignus & hypothecam quid interſit 471 f
pignus perſequendi ius quādo habeat creditor 476 e
in Pignore vel hypotheca qui potiores habeantur. ibid. f
pignorum pacta 473 c. ſpecies quomodo diſtinguantur 400 d
pignorari quæ res poſſint. ibid.
piſcatio quatenus libera 734 e. quibus permiſſa, vel non 728 e
plagij quæ pœna 965 b
plebiſcitorum origo & confirmatio 25 e
pœnæ forma 979 c. materia 978 f. proprium 967 b
ad Pœnam compromiſſam exigendam quæ actio detur 240 b
pœnam irrogare qui poſſint 978 b
pœnæ capitales quæ ſint 976 b
non capitales 977 f. quotannis præ- [illegible]

præſcribantur 77 f
pœna cuius ratione varientur 9 e
pœnarũ capitalium gradus 976 d
pœnarum finis & effectus 981 c. contraria 982 a
pœnis duabus nemo affligendus 893 f
de Pœnis alienantium res litigioſas 830 f
in Pœnis quæ & quot circumſtantiæ conſiderandæ 979 f
pœnitentia in quibus contractibus conceſſa 379 g
poſitionum hodie in iudicijs quis vſus 347 d
poſſeſſio ciuilis 740 e. decreta in realibus quando obtineat 773 e. naturalis quæ ſit 740 e
poſſeſſio quid ſit 739 d. quomodo amittatur 743 b. vnde dicta 739 d
poſſeſſionis acquirendæ forma 741 b
de Poſſeſſionis continuatione, interruptione, & vſurpatione 744 f
poſſeſſionis decretæ effectus 773 d
poſſeſſionis diuiſio 740 a. finis 742 e
poſſeſſionem quæ efficiant 740 f
in Poſſeſſionem quomodo quis mittatur 773 b
in Poſſeſſione acquirenda, retinenda, amittenda quando animus, quando corpus requiratur 741 b
in Poſſeſſione per calumniam quis dicatur fuiſſe 578 f
poſſeſſiones in qua conſiſtant materia 741 a
poſſeſſionum affinia, & contraria 743 a. vſus 742 e
poſſeſſor ad exhibendum an teneatur 343 f. quis 97 d
pro Poſſeſſore quis vſucapiat 758 g
pro Poſſeſſore vel hærede quis poſſideat 259 d. f
poſſidere nullo titulo, & non valido, paria eſſe 260 b
poſthumi qui ſint 620 a
poſtulare quid ſit 155 d. qui edicto prohibeantur 157 b. qui prohibeantur lege vel ſententia iudicis 159 a
poſtulare quomodo à procuratione differat 155 d
poſtulatio an ſit munus neceſſariũ 156 c
poſtulationis cauſa efficiẽs. ibid. b finis & effectus 159 e. forma. ibid. d.
poteſtas domini in ſeruos hodie reſtricta 41 b. patria cuius generis ibid. e
poteſtatis verbum quouſque porrigatur 411 b
de Poteſtate dominica 41 a
de Prædio in alimentum legato 654 e
prædia ruſtica quæ ſint 306 e. 310 f
prædia vnde dicta 306 c. vrbana quæ ſint. ibid. d
prædiorum vrbanorum iura quæ ſint 307 b
prædiorum diuiſio 306 c. tàm vrbanorum quàm ruſticorũ communia 314 a
præfectus Auguſtalis à quo dari olim conſueuit 59 a. vnde dictus. ibid. c
præfectus prætorio quis 52 a. quomodo & in cuius vicem inſtitutus. ibid.
præfectus vrbi cur creatus 53 a. perpetuus quando creari cœperit. ibid. vnde dictus 52 e
præfecti Auguſtalis officium 59 a
præfecti vigilum officium & poteſtas 56 e
præfecti prætorio quæ dignitas, quaſi e authoritas 52 b
præfecti vrbi origo. ibid. d
præfecti vigilum qui 56 c
præfectorum vrbi officium, & poteſtas 53 b
præiudicium quid 821 e
præſcribi quid nequeat 746 e
præſcriptio nulla contra inſtitutionem iuris diuini currit 538 f. quid ſit 821 c. quinq; pedũ 331 c
præſcriptiones temporales cuiuſmodi ſint 827 c
præſcriptionum in poſſeſſione vſus 746 a
præſcriptionibus vtens, pati debet vt eadem contra ſe valeant 74 d
præſes propriè quis 60 b. vnde dictus 59 d
præſidis officium & poteſtas ibid. f. nomen generale 60 b
præſidum poteſtas quando imminuta. ibid. c
præſumendi modus 506 e
præſumere quid ſit 503 a
præſumi quæ poſſint vel nõ poſſint 504 f
præſumptio iuris, & de iure, & modica quæ ſit 503 d
præſumptio quid ſit 503 c. quotuplex. ibid.
præſumptionis cauſa efficiens 504 c. finis & effectus 506 f
præſumptioni adfinia 507 e. opponi quæ poſſint 507 f. quamdiu ſtetur. ibid. b
præſumptionem qui teſtes non faciant 525 d
inter Præſumptionem & fictionem differentia 507 e
præteritio teſtamentum quare vitiet 620 b
prætor edicto quomodo parère cogat 578 d
prætor non reſtituit contra leges 233 e. nullo ſe arbitrio aut ineſſicaci, aut finito interponit 239 d
prætor peregrinus 55 f
prætor præſentibus contra abſentes quomodo ſuccurrat 230 d. quomodo abſentibus conſulat, & ex qua abſentia. ibid. veteribus quis 51 f. vnde dictus 54 e
prætoris officium & poteſtas. ibid.
prætores prouinciales 55 f
prætorum edicta in quem finẽ proponi ſolent 54 g
prætorum origo. ibid. d. poteſtas quando eneruata 55 d. quibus verbis notata olim. ibid. g
de Prætorum numero. ibid. c
prætorium quid 51 g
præuaricatores qui ſint 899 b
in Præuaricatores iudicium publicum ibid. d priuatũ. ibid. f
de Præuaricatoribus 966 e
precarium quid ſit 813 f quomodo diſtet à commodato 814 a. quomodo à donatione 813 f
precij in emptionis contractu origo & vſus 439 d
à Principe an appelletur 996
à Principe contractus facti ratio 37 c
Principes, inſtar priuatorum, ex contractibus cum ſubditis factis teneri ibid. d
principium cuiuſq; rei quod 24 e
principia practica quæ 20 a. quæ ſpeculabilia. ibid.
principiorum mentis diuiſio & genera 19 g
de Principijs in mente practicis 20 a
prior tempore potior iure quãdo ſit 476 f
priuatio præſupponit habitum 289 a
priuilegiati an ſibi inuicem præferantur 776 c. qui ſint 775 f. quomodo concurrentes alij alijs præferantur 478 a
priuilegium militare in condendo teſtamento quatenus à Iuſtiniano reſtrictum 654 e

priuilegium perſonale an habeat ciuitas 775 d
probare, duplicis ſignificationis apud Latinos 495 e. quid. ibid. f
probanda quæ ſint, vel non 498 e
probandi forma 499 f
probatio à quo imponatur 497 e. cui imponatur. ibid. g
probatio, dolum & culpam abeſſe, cui incumbat 608 f
probatio artificialis quæ 496 f. inartificialis quæ. ibid g. impertinens quæ. ibid. d. iudicialis quæ 497. d. plena quæ. ibid. a
probatio quando abſoluenda 501 d. quando, & quo loco facienda 500 d. quid ſit 495 g. quotuplex 496 f. ſemiplena quæ 497 c. vnde dicta 495 e. vocis mortuæ quæ 497 e
probationis effectus 501 e. finis. ibid. interpretatio 502 c
probationis plenæ ſpecies 497 a
probationis propria 496 c
probationis ſemiplenæ ſpecies 497 c
probationis terminus quis 500 b
probationi affinia 502 a. contraria. ibid. e. quæ opponi poſſint. ibid. f
inter Probationem & præſumptionem quæ ſimilitudo 503 a
probationem inducens cauſa quæ 497 e
proconſul quò & à quibus mittebatur olim 57 e. vnde dictus. ibid. e. eiuſdem officium & poteſtas. ibid. f
procurare quid 175 d
procurator Cæſaris & rationalis quid differant 61 d
procurator quid ſit 175 e. quomodo ab alijs adminiſtratorib. differat. ibid. f. quomodo & quam variè conſtituatur 183 a. quomodo reuocetur 190 f. vnde dictus 175 d
procuratoris & defenſoris differentia 194 b
procuratoris ſatiſdatio 184 a
procuratori quid obijci poſſit 190 f
procuratores ad quas res gerendas conſtitui poſſint, vel non 181 a
procuratores Cæſaris quando conſtituti 61 c
procuratores qui dare poſſint 177 c qui eſſe poſſint vel non poſſint 178 d
procuratorum Cæſaris nomen 61 d. officium 62 a
procuratorũ diuiſio & genera 176 e. excuſatio 186 c. officium ac poteſtas. ibid. d
procuratoribus quæ adfinia 198 e
procuratoriæ actiones 187 d
procuratorij contractus interpretatio 188 e
procuratorium inſtrumentũ quale 184 f
prodigus quis ſit 611 d
prodigo an curator, an verò tutor proximus agnatus detur. ibid.
proiectum quid dicatur 309 a
promiſſio rei pupillaris nomine cui fiat 865 d
promiſſioni ſuæ qui committantur 97 b
promiſſor & fideiuſſores quomodo, & ad quid teneantur, ſi ſtatum iudicio non ſit 99 f
promittens impersonaliter, an obligetur 838 a
promittere, rem pupilli ſaluam fore, qui cogantur 865 d
protegere quid ſit 309 b
protocollum quid 509 g
protutor quis 605 d
prouocationem quæ cauſæ reſpuãt 998
ψηφολόγοι 902 b
ψηφιζόμενοι. ibid.
publicationis bonorum forma 984 b
circa Publicationem bonorũ quid hodie obſeruetur 985 a
de Punitorum cadaueribus 989 c
pupillus an naturaliter ſine authoritate tutoris obligetur 593 f. vbi & apud quem educandus 603 b
pupillo alimenta quomodo decernenda, ibid. e. in tutorem quotuplex detur actio. ibid f. quando ex facto tutoris detur actio 597 d
contra Pupillum quando detur actio. ibid. e

Q

QVæſtioni vt ſit locus quæ cõcurrere debeant 970 e
quæſtionum cauſa efficiens. ibid. d
quæſtores plures quando creati 54 a. qui & vnde appellati 53 f. rerum capitalium 54 b
quæſtorum creandorum origo quæ 53 f
querela inofficioſi an & quando in heredes tranſeat 251 g. quando ceſſet, aut præſcribatur. 250 d. non eſt perpetua 253 a. quibus detur aut non 250 d. quid ſit 249 f. quatenus teſtamenta reſcindat 253 c. qua ratione, & ex qua cauſa ſit introducta 249 d
querelæ inofficioſi adfinia 254 e
querela inofficioſi an & quando hodie locus ſit 251 c
querelæ inofficioſi affectus 253 c
querelam inofficioſi & petitionem hereditatis, vniuerſalia eſſe iudicia 249 c

R

in Raptorem quare ſingulare iudicium detur 883 a
ratio anima legis 30 c
rationes quibus pro ſe quis vſus eſt, contra ipſum quoq; valere æquũ eſt 111 g
ratihabitio apud Saxones quomodo inſtituatur 868 b. iuſſui comparatur 481 b
receptator quis 800 b
receptatores abigeorum quomodo puniantur 899 a
receptatores cognati an puniantur 900 e. qui ſint. ibid. b. quomodo puniantur. ibid.
receptatorum pœna quando ceſſet. ibid e
receptum quando dicatur, vt locus ſit edicto 241 f
redhibere quid ſit 484 e
redhibitio quid ſit.. ibid.
in Redhibitionem quid veniat. ibid. d
reductio ad arbitriũ boni viri quando & quomodo fiat 240 e
referre quid 991 b
regalia quæ 49 a
regiſtra 510 b
relatio quid 991 c. 995 a
relationes ab appellationibus quid differant. ibid. d
relegandi forma 987 d
relegatos ciuitatem retinere. ibid. e
de Remiſſionibus 909 c
repeti an aliquid poſſit ab eo, qui ſibi vigilauit 777 b
repudium quid ſit 567 e. vnde dictum. ibid.
res iudicata quid 762 d
res interitu pignus ſoluitur 481 d
reipublicæ intereſt, ne quis re ſua abutatur 349 c
rempubl. domi olim qui ſuſtinuerint 50 d
rem inter alios actam alijs non obeſſe 726 a
in Rem verſum quando dicatur 417 a
in Re dominium & ius habere, ſatius quàm actionem & ius ad rem 559 e

de Re indicata, clauſula 866 b
re quot modis contrahatur 358 a
res amotæ quæ dicantur 574 c. cõmunes quæ 47 g. diuini iuris quæ. ibid. c. humani iuris quæ. ibid. f. indicatæ an retractentur 372 f. religioſæ quæ 47 d
res priuatæ quæ. ibid. f. publicæ quæ. ibid. ſacræ quæ. ibid. c. ſanctæ quæ. ibid. e
inter Res æſtimatas & non æſtimatas differentia 557 d
rerum diuiſio triplex 47 c
rerum corporalium diuiſio antiqua 50 b
rerum humanè iuris diuiſio 47 f
rerum impoſſibilium & turpium nulla eſt obligatio 32 g. 431 b
rerum in corporales & incorporales diuiſio 49 c. & quid ſint. ibid.
rerum publicarum & communiũ differentia 48 b. ſignificatio varia 47 c
reſcriptum de ventre inſpiciendo, cuſtodiendoq́; partu 577 e
reſtituere quid ſit 209 e
reſtitutio de alienatione iudicij mutandi cauſa facta, ad futura tantummodo iudicia pertinet: & quare 235 a. ex quibus cauſis detur 234 e. ad quid detur. ibid. f. ceſſante intereſſe, ceſſat. ibid. g. vt fiat, quæ requirantur 235 c
reſtitutio minoris in integrũ quomodo fiat 225 d. ſine cauſæ cognitione non fit 224 b
reſtitutio per Prætorem quomodo fiat 214 f. propter quem metum vel violentiam fiat 212 c
reſtitutio quid ſit 210 b
reſtitutionis beneficiũ quibus minoribus ad quod vſque tempus detur 223 a
reſtitutionis capite minutorũ quis effectus 227 f
reſtitutionis cauſa efficiens, προηγουμένη, impulſiua 210 c. de alienat. iudi. mut. cauſ. fac. actio quamdiu & an hæredibus detur 236 b. eiuſdem ratio 234 e
reſtitutionis in integrum finis & effectus 210 e. forma. ibid. d
reſtitutionis maiorum beneficium quamdiu duret 232 a
reſtitutionis maiorũ vigintiquinque annis ratio 228 d
reſtitutionis materia 210 c
reſtitutionis minutorũ capite ratio 225 g
reſtitutionis minoris effectus, & vis. ibid. d
reſtitutionis quæ cauſa 209 a
reſtitutioni quid inſit 988 e
reus an mulctam offerendo, liberetur a pœna infamiæ iniuriarum 172 f
reus contumax iure Sax. quomodo habeatur 247 e. pœnam debitam ante ſententiam offerens, infamiam effugit 165 c. quibus ex cauſis iuriſdictioni obnoxius fiat 248 b. vnde dictus 245 g
rei duo quomodo conſtituantur 844 e
rei fieri qui poſſint 246 a. qui ſint 844 a
rei ſtipulationis duo quomodo in ſolidum potant vel conueniantur 845 d
rei vnde dicti 843 g
inter Rixam & turbam diſcrimen 884 a
ruſticitati quando parcendum 88 e

S

Saccularioriorum pœna 902 b
Sacrilegiorum quæ pœna 962 a
Saluij Iuliani in edicti perpetui cõpoſitione labor 55 c
ad Satiſdandum quomodo, & quos prætor cogat 93 b
ſatiſdare qui debeant rem ratam haberi 867 a
ſatiſdatio circa quam materiam verſetur 93 f. quid ſit, & quotuplex 92 e voluntaria, & nececeſſaria quid. ibid. f
ſatiſdationis cauſa efficiens 93 b. effectus 95 e. finis. ibid. forma 94 a
ſatiſdationes in cauſa noxali præſtitæ quomodo eludi olim poterant 98 c
ſatiſdationum effectus. ibid.
ſatisfacere cui dicamur 92 e
ſcelus non indicans an teneatur 953 e
ſcientia quomodo exiſtimetur 530 b
ſcripturæ genera 509 f
ſcripturarum priuatarum ſpecies 510 a
ſenatores qui 50 d. ſub Auguſto qui. ibid. f
ſenatorum ordo triplex. ibid. e
à Senatu an appelletur 996
ſenatuſconſulta non congruere definitionem legis in republ. Rom. 28 f
ſenatuſconſulta de agnoſcendis liberis 575 e. de ſigno iunctio 878 a
de S.C. Liboniano 955 f
S.C. Macedonianũ in mutuo dunta xat locum habet 413 f. quibus caſibus ceſſet 414 d
S C. Macedoniani beneficium ad quos porrigatur. ibid. c. verba, & origo 413 a
S.C. Macedoniano quibus denegetur actio ex mutuo. ibid. d. quis filiuſfamilias intelligatur. ibidem f
S.C. Sillaniani & Claudiani ratio 638 f. ſumma. ibid.
S.C. Sillaniano & Claudiano quĩ comprehendantur. ibid. g
S.C. Velleianum de quibus obligationibus loquatur 419 e. eius ratio 417 c. verba 418 d
S.C. Velleiano an & quando mulier renunciare poſſit 420 c
ſententia contra conſuetudinẽ lata, nulla 36 b. poſt confeſſionem an ferenda 767 f
ſententia quæ tranſiuit in rem iudicatam, an inſtrumentis nouè repertis retractari poſſit 372 d
ſententia quid 761 e. quomodo retractetur 765 b. quibus ex cauſis annulletur. ibid. e
ſententiæ cauſam inſeri non neceſſe 765 f
ſententiam ferre quis poſſit 763 c
ad Sententiam ſine litis conteſtatione non facilè perueniendum 247 c
ſententia pignus ſoluitur 482 d
ſententiarum finis & effectus 764 b. ſpecies 762 e. ipſo iure nullæ 1000 f
ex Separatis nulla fit rectè illatio 63 f. 134 f
ſepulchrum quid 353 c
ſepulchra violantium pœna 897 e
ſepulturæ ius non denegari quamlibet nocentibus, humanum & ſanctum 990 a
ſequeſtratio quid 425 c
verbi Seruare quæ vis 127 b
ſeruus ſtipulando quibus acquirat 850 b
aduerſus Seruum cur agi nequeat 328 f
ſerui è dominica poteſtate quomodo liberentur 43 a. ſtipulari an & cur poſſint 849 b. vnde dicti 39 d
ſeruorum conditio qualis. ibid. e. fugitiuorum occultatores quomodo puniantur 348 f. fugitiuorum pœna. ibid.
ſeruitus altius tollendi, vel nõ tollendi 307 e. aquæ hauſtus 313 c. ad ad aliquam vtilitatem referenda 295 d. cloacæ 309 c. diuiſionem

non recipit 305 d. foraminis 309 e. in toto fundo tota eſt, & tota in qualibet eius parte 305 f. luminum â iure altius nõ tollendi quid differat 307 f. ne proſpectus officiatur 308 b. non vtentis negligentia amittitur 317 c. oneris ferendi 309 c. pecoris appellendi, paſcendi, &c. 313 e. poſitum non habendi 310 c
ſeruitus prædiorum cur dicatur 314 d.
ſeruitus proiectum habendi 309 a
ſeruitus quid ſit 39 d. quid ſit, ex definitione Doctorum improbata. 294 c
ſeruitus realis quid ſit 293 b. reſoluto iure amittentis amittitur 317 b
ſeruitus ſtillicidij vel fluminis 308 b. tigna immittendi. ibid. e
ſeruitutis conſtituendæ forma. 304 a
ſeruitutis nomẽ quid indicet 293 f
ſeruitutis perſonalis actiones quæ 286 a
ſeruitutis proprium 305 d. vſus quare non rectè legetur 648 c
ſeruitutem imponere ſocius cur nequeat 314 e. legare qui quibus poſſint 648 c
inter Seruitutem ſtillicidij & fluminis differentia 308 e
ſeruitute conceſſa, quæ præterea conceſſa videantur. 314 f
ſeruitutes communiter quibus conſtituantur. ibid d
ſeruitutes cur neq; ex tempore, neq; ad tempus, neq; ſub conditione, neq; ad certam conditionem poſſint conſtitui 304 c
ſeruitutes fundum ſequuntur, & vnà per alienationem tranſeunt 314 d. natura ſua perpetuæ ſunt 305 c. perſonales pro continuis habentur 280 e
ſeruitutes perſonarum quæ ſint 277 b. 294 e
ſeruitutes prædiales cur & vnde dictæ 293 d
ſeruitutes quæ habeant inter ſe cõmunia 314 c. quibus imponi fundis poſſint. ibid. e. quibus in rebus conſtituantur 303 g
ſeruitutes quomodo amittãtur 316 d quomodo conſtituantur 295 b. quotupliciter legentur 648 c reales quæ ſint 294 e
ſeruitutes rerum quæ ſint 277 b. 293 a
ſeruitutes ruſticæ iter, actus, via, quomodo differant. 310 f
ſeruitutes tum continuæ, tum diſcontinuæ an præſcribantur 295 d. vrbanæ in perpetuo actu eſſe intelliguntur 298 c
ſeruitutum diuiſio 277 b. 294 e. effectus, vis & natura 305 a. ſpecies 294 e
ſeruitutum perſonalium ſpecies 277 c. prædialium diſtinctio 294 f
Inter Seruitutes perſonales & reales diſcrimen vbi non habeat locum 295 e
de Seruitutib. in rem actiones quæ, quibus, aduerſus quos dentur 315 c. ad quid dentur 316 b
ſicarij qui 938 f. vnde dicti. ibid.
ſignorum diuiſio in neceſſaria & non neceſſaria 504 e
ſiſti quis non videatur 100 a
ſocietas de quibus rebus iniri poſſit 435 d. quæ pacta recipiat. ibid. f. quid ſit. ibid. b. quomodo conſtituatur. ibid. c. quomodo ſoluatur 437 d
ſocietatis cauſa efficiens 435 c
ſocietatis & communionis differentia 434 g
ſocietatis finis & effectus 436 f. ineundæ forma 435 e. partes quomodo conſtituantur 436 b. ſpecies 435 e
ſocietati contraria 437 d
in Societate quæ diuidẽda ſint, aut non ſint. ibid. a
ſocietatum genera 435 a
pro Socio actio, cui, aduerſus quos, & ad quid detur 438 c
ſocij qui putandi 435 b
ſoluere rectè quis dicatur 858 e
ſolui cui dicatur. ibid. f
ſolutio quid ſit. ibid. d. quomodo rectè fiat 859 c
ſolutionis effectus, & finis. ibid. e. modus. ibid c
ſolutionis vim quæ habeant 860 d
ſolutione rei debitæ ſoluitur pignus 481 a
pro Soluto quis vſucapiat 755 c
ſpondere vnde veniat 533 a
ſponſa in quibus cauſis vxoris loco habeatur vel non 535 b
ſponſalia citra arrham an eſſe poſſint 534 f. de futuro quæ ſint 533 b. de præſenti quæ ſint. ibid. c. hodie quomodo contrahantur 534 f. quid ſint 533 b. quomodo concipi poſſint 535 a. quomodo diſſoluantur 536 b. vnde dicta 532 e
ſponſaliorum cauſa efficiens 533 g
ſponſaliorum de præſenti verba. ibid d
ſponſaliorũ finis & effectus 535 b. materia 534 d. ſpecies 533 b
ſponſalia contrahendi forma 534 e
ſponſalia contrahere qui cum quibus poſſint vel non poſſint. ibidem c
ſponſio quæ appelletur 533 a
ſtatus hominis & dignitatis differẽtia 38 d
ſtatus tria capita. ibid.
de Statu defunctorũ quando quærere non liceat 726 b
ſtatuliberi qui & vnde appellentur 722 e
ſtatutum ſecundùm ius ciuile interpretandum 559 b
ſtellio quid ſit 903 d
ſtellionatus quid ſit. ibid. vnde dictus. ibid.
ſtellionatus crimen quibus obijciatur. ibid. e
ex Stellionatus crimine quæ actio & pœna deſcendat. ibid. f
ſtillicidium quid ſit 308 c
ſtipulari quæ poſſimus aut non 840 f
ſtipulatio Aquiliana 862 e
ſtipulatio certi & incerti 840 a. de ratihabitione quando committatur 867 b. duplæ quid continet. 486 f
ſtipulatio iudicialis quæ ſit 838 c. prætoria quæ. ibid.
ſtipulatio quid ſit 837 d. ſimpla quomodo olim fiebat 486 e
ſtipulatio vnde dicta 837 a
ſtipulationis contrahendæ forma 841 b
ſtipulationis duorum reorum finis & effectus 845 c. cauſa efficiens, forma, materia 844 b
ſtipulationis effectus 842 d. finis. ibid. c
ſtipulationis Iudicatum ſolui, clauſulæ 866 b
ſtipulationis partes 838 b.
ſponſalitiæ origo 533 a
ſtipulationi contraria 843 e
ex Stipulatione, de ratihabitione, quæ detur actio 867 b
de Stipulatione ſeruorum 849 a
ſtipulationes cautionales 863 f. communes quomodo differant ab ijs, quæ in l. 5. de verb. oblig. explicantur 864 b
ſtipulationes diuiduæ & indiuiduæ 838 d. dandi & faciendi. ibid. iudiciales 863 d. puræ & conditionales 840 a
ſtipulationes quare inter iudicia

Prætoria

Prætoria referantur 831 d.
quomodo dicantur Prætoriæ. ibid.c. ſimplæ & duplæ quomodo committantur 486 g
ſtipulationũ cauſa efficiens 840 b.
diuiſiones 838 c.
materia 840 f
ſtipulationum Prætoriarum effectus finis & forma 864 g.
cauſa efficiens. ibid.c. materia. ibid.d. ſpecies 863 d
ex Stipulatu actio quando competat 487 f
ſtupri quæ pœna 933 a
inter Stuprum & raptum differentia 934 a
ſubiecta talia ſunt, qualia à prædicatis eſſe permittuntur 3 c
ſubſtitutio compendioſa ſeu militaris quæ 630 g. exemplaris 631 a. obliqua quæ 630 f. pupillaris quæ. ibid.d
ſubſtitutio quid ſit. ibid.a
vulgaris quæ. ibid.b
ſubſtitutionis ſpecies. ibid.b.
ſubſtitutionũ diuiſio Duareni approbata 631 c
ſucceſſionis nomen quomodo accipiendum 624 d
de Succeſſione in tutela legitima 589 a
ſupellex quas res contineat 633 b. quid. ibid. vnde dicta. ibid.
ſuſpectus quis dicatur 598 d. quare quis reddatur, quæ cauſæ iuſtæ 599 a
ſuſpecti accuſatio quare & qua lege ſit inducta 598 d.
eiuſdem effectus 600 a
ſuſpecti crimen quibus ex cauſis amoueri poſſit. ibid.b
ſuſpectum ſine accuſatione quando remouere iudex poſſit 598 g
de Suſpecto qui à quibus accuſari poſſint. ibid.f.
quis cognoſcat. ibid.e
ſuus quibus ſub conditionibus poſſit inſtitui hæres 632 c.
pro Suo quis poſſideat, vel non 762 a
ſuis hæredibus an querela inofficioſi olim competierit 252 a
συνάλλαγμα quando contrahatur 380 d
ſyndicatus quibus modis finiatur 203 c
ſyndicus quare cõſtituatur 202 b
quibus In cauſis conſtitui poſſit 200 e. quomodo conſtituatur. ibid f
ſyndici officium ac poteſtas 202 c
ſyndicum conſtituere qui poſſint 197 d
ſyndici qui conſtitui poſſint 199 a.
qui ſint 196 e

T

Taberna vnde dicta 470 e
tabernaculum Prætorium 51 g
tabulæ teſtamenti quibus exhibendæ 637 c
talionis lex naturalis 12 a
temporis diuturnitas quomodo definienda 34 a
tempore pignus ſoluitur 482 b
tergiuerſari quid 966 f
in Tergiuerſationis pœnam qui & quando incidant 967 b
termini moti pœna 333 f
teſtamentum calatis comitijs quod 613 e. deſtitutum 622 c. iniuſtum. ibid.b
teſtamentum in procinctu quod 613 e
teſtamentum irritum 622 c.
nullum quando reddatur 617 c.
nullius momenti 622 b
teſtamentũ per æs & libram 614 a
prætorium. ibid.e
teſtamentum quid ſit 613 d. quo caſu pro parte tantùm reſcindatur 253 f. quotuplex 613 e. ruptum quomodo reconualeſcat 622 e. vnde dictum 613 c
teſtamenti cauſa efficiens 614 e
teſtamenti & ſcripti & nuncupatiui forma 615 d
teſtamenti finis & effectus 617 d.
militaris ratio & forma 633 e
teſtamentum facere qui nõ poſſint 618 a
in Teſtamento deleta quando ſeruētur, quando ſecus 623 b
in Teſtamento eodem plures ſimul teſtari an poſſint 619 a
teſtamento rupto omnia corruere 622 d
in Teſtamento teſtes qui eſſe poſſint 617 b
teſtamenta in qua & de qua materia fiant 615 b. quomodo reuocentur 642 b
teſtamentorum antiquorum genera 613 e. hodie quæ genera 614 c
teſtari quid ſignificet 516 e
teſtimoniorum extra iudicium vſus 522 b
contra Teſtimoniorum formã quomodo excipi poſſit 527 e
teſtis vnus proficit, non ſufficit 535 g
teſtem fidem quãdo faciant vel non faciant. ibid.c. in cauſis criminalib. an requirantur 522 b.
in teſtamento qui eſſe poſſint 617 b. inuicem contrarij 526 a.
qua de re interrogari & teſtari conueniat 522 a. quando producendi 523 b. quantam fidem quiq; faciant 525 e
teſtes qui 516 f. quorum ſumptibus producantur 523 b.
ſuper quibus teſtificari debeant 522 c. ſuſpecti qua de cauſa fiant 517 e. vnde dicti 516 e
contra Teſtium dicta quomodo excipiatur 527 e.
diſputationes quãdo & cur admittendæ 526 e
teſtium examinatorum dicta quomodo & à quo concilianda & interpretanda. ibid.e
teſtiũ fides vnde æſtimanda. ibid.b
teſtium finis & effectus 525 b.
genera 517 a. reproductio quomodo fiat 524 f
teſtibus, non teſtimonijs credi oportere 526 c
teſtibus opponi quæ poſſint. ibid.f.
quando non credatur 522 e
teſtes examinandi ratio 523 a
aduerſus Teſtes exceptiones vnde deſumantur 526 f
teſtibus vtens, pati debet vt ijdem contra ſe valeant 76 e
de Thori ſeparatione diſputatio quo iure introducta 568 e
tigni appellatione quid cõtineatur 308 f
tigna quid 877 e
tollitur vnumquodq; eodem modo, quo inducitur 127 e
tormenta quare inducta 970 e
tormentorum genera & gradus. ibid.
torqueri qui poſſint vel non 973 d
torturæ finis & effectus 974 f
torturam qualis cauſa admittat. 970 e
ad Torturam quare & quãdo perueniatur ibid.
in Tortura quomodo procedendum 974 b
traditione quando dominiũ transferatur 441 e
traditum ex iuſta cauſa quid intelligatur 273 a
tranſactio quàm variè ſumatur, & quid ſit 144 a quomodo contractus ſit, & diſtractus. ibid.f.
quotuplex ſit. ibid.e. vnde dicta. ibid.a
tranſactionis cauſa efficiens 146 c.
cauſæ neceſſariæ 164 e. finis & effectus 150 f.
forma. ibid.d.

genus 144 a. materia 147 a.
partes & ſpecies 146 a.
adfinia & contraria 154 b
in Tranſactione an pœnitere liceat 153 d
ex Tranſactione quæ actio vel exceptio quando detur 151 a
tranſactionum varia pacta 150 d
trãſigere qui poſſint vel non 146 c
traiectitia pecunia vnde dicta & quid ſit 494 e
tritici vocabulo quid olim continebatur 389 f
turba vnde dicta 884.a
quid ſit. ibid.
inter Turbam & rixam diſcrimẽ. ibid.
tutela fiduciaria quæ 589 b
legitima patronorum. ibid.c
tutela legitima quare introducta 588 e. quib. detur. ibid.d.
vnde deſcendat. ibid.
tutela præcipua quæ ſit 587 e.
quibus modis finiatur 602 e.
quid ſit 580 e. quotuplex 582 a
tutela teſtamentaria quid ſit 587 c.
vnde habeat originem. ibid.
tutelæ actio cõtraria aduerſus quos & ad quid detur 605 d. qualis ſit. ibid.b. quib. detur. ibid. c. vnde oriatur. ibid b
tutelæ actio cui, & aduerſus quem detur 604 a. quando detur 603 f. quid ſit. ibid.
in Tutelæ actionem quid veniat 604 b
tutela adfinia & contraria 586 b.
effectus 585 d. finis. ibid.
tutelam hodie etiam cognatis deferri 588 e
tutela finita, finiri & moleſtias & onera tutelæ 597 f
tutor ad quid teneatur 592 c.
an ſtatim gerere neceſſariò debeat 591 d. quaſi dominus rerum pupillarium 586 a. quomodo adminiſtrare debeat 591 g
tutoris vel curatoris confirmatio ex quibus fiat cauſis 587 g
inter Tutorem falſum & protutorem diſcrimen 606 f
pro Tutore negocia quis gerat. ibid b
tutores, fideiuſſores, & magiſtratus quo ordine conueniantur 592 d
tutores quando ſint petendi 590 f.
quo loco ſint petendi. ibid.
tutores vel curatores à matre dati quomodo confirmentur 588 b.
à patre dati quomodo confirmẽtur. ibid. ab extraneo dati, inquiſitioni & ſatiſdationi obnoxij. ibid.
tutorum hæredes quomodo conueniantur 608 b
tutoribus quibus remedijs ſubueniatur 592 e
inter Tutores plures cui adminiſtratio credenda 591 e
tutores pro arbitrio qui petant 590 e. quando magiſtratus, & quibus dare debeat 589 f. quinam neceſſariò petere debeant 590 d. teſtamento dari qui poſſint 587 d

V

VAdimonium deſertum quomodo vindicetur 100 b
de Vadimonio finito negocio diſputare, ridiculum. ibid.c
varicari quid ſignificet 899 b
via quaſi veha 311 f
venandi iure vbi vti liceat 733 c
venandi modus 735 b
venatio an turpe & illicitum exercitium 729 a
venatio piſcatio, & aucupiũ quid differant 728 e
venationis effectus 735 c.
vſus & abuſus 729 a
per Venationem cur legitimè acquiramus, rationes 730 e
de Venatione ferarum 728 g
venationes vbi fiant 733 e
venationum ſpecies 728 f
vendicari quæ res poſſint 269 e
vendicatio cui & aduerſus quos detur. ibid. d. quotuplex. 270 c
vendicatio rei quid ſit 269 b.
vnde dicta. ibid.
vendicationis cauſa efficiẽs. ibid. c. finis, effectus, & contraria 271 e
vendicationis inſtituenda forma 270 c
in Vendicationem quid veniat. ibid.
vendicationum diuiſio 249 b
vendicationũ omnium capita quæ 264 e
de Vendicationibus cur primo loco agatur 243 c
venditio mutuo conſenſu quando non diſſoluatur 450 g.
quando intelligatur perfici 453 d. quomodo ob dolum, læſionem, metum, &c. retractetur 451 b. quomodo reſcindatur 450 c
venditionis verbo quid cõtineatur 964 c
venditionem mutuo conſenſu diſſolui, quomodo accipiendum 450 d
inter Venditionem & locationem differentia 445 a 464 a
venditione perfecta ad quem pertineat periculum 453 c
venditionibus ſeruorum quæ pacta ſoleant appeni 455 b
venditor an precium tradere cogatur 457 a. an teneatur transferre dominium 444 e. emptori ad quid teneatur ex natura contractus 457 a
venditor hæreditatis an teneatur de euictione rerum ſingularium 448 d
venditor quãdo agere poſſit 458 b.
quatenus de rerum vitijs & ex commendatione teneatur 457 e.
ſi ſit in mora tradendi, cuius ſit periculum 454 e
venditorem cuſtodiam & culpam præſtare. ibid. d
venditum quid intelligatur 441 e
veneficium quid 938 g
veneficij pœna an teneantur mathematici 949 g
veneficiorum pœna 950 c
de Veneficijs 949 d
venter an poſſit exhæredari 681 a.
in poſſeſſionẽ quo iure, & quando mittatur. ibid.
verba cum effectu accipienda 91 a.
pro præſentibus quæ accipiantur 533 e. ſecundum ſubiectam materiam accipiuntur 3 c
Verres inſignis artifex edicta ambigua proponendi, & malignè interpretandi 55 a
via quid ſit 311 d
vicini conditio melior fieri poteſt, deterior non poteſt 308 e
villicus vnde appelletur 312 b
vindicta quid ſit 721 c
viridarij an ædificij, & conſequenter ſeruitutis nomine veniant 307 d
ad Virtutum perfectionem quæ requirantur 6 c
vis à furto quomodo differat 882 b
vis priuata quid ſit 936 f.
publica quomodo committatur 935 c. eius pœna 936 b
vis priuatæ pœna 937 a
inter Vim & metum differentia 211 e
vi feciſſe quis videatur 812 d
vniuerſitas quid ſit 196 b.
quotuplex. ibid.
circa Vocationem in ius quid hodie obſeruetur 82 e
vocatus in ius quomodo dimittendus 83 e
vocare in ius quid ſit 80 f

voluptas

voluntas & vulneratio ſine cæde an tanquã homicidium debeat puniri 943 e
voluntas hominis mutabilis & ambulatoria 896 b
voluntatem coactam eſſe voluntatẽ & rigore iuris obligare 211 g
vox vnius, vox nullius 525 f
vſus à fructu quid differat 279 a. *fructui ineſt.* ibid. *quid contineat* 289 e. *ſine fructu quomodo conſtituatur.* ibid. *vſuifructui ſimilis.* ibid. d
vſucapere pro derelicto quis videatur 759 f. *pro hærede & pro poſſeſſore qui nequeant* 758 b. *pro legato quis poßit* 760 b. *pro ſuo quis dicatur* 762 a
vſucapi ante matrimonium datum quomodo poſſit 760 e. *pro dote quare poſſit.* ibid.
vſucapi quæ res poßint, aut non 747 b
ad Vſucapiendum rem an ſufficiat titulus erroneus 755 c
in Vſucapienda re pro emptore, non ſufficere errorem, quamuis iuſtum 756 b
vſucapio ex titulo pro donato, quãdo procedat 759 c. *pro emptore in quibus emptionibus habeat locum* 756 f
vſucapio quid ſit 744 c. *ſuo genere odioſa eſt* 298 b. *vnde ſit dicta* 744 c
vſucapionis effectus 750 b
vſucapioni cõtraria quæ ſint 752 f
vſucapionem an impediat interruptio. ibid.
ad Vſucapionem cuiuſmodi poſſeſſio requiratur 745 a
in Vſucapionem pro dote cur aſtimatæ res ante nuptias non veniant 760 f
ad Vſucapionem pro Emptore quæ requirantur 756 f
in Vſucapione pro derelicto an error ſufficiat 759 f
in Vſucapione pro hærede & pro poſſeſſore. defuncti, non etiam hæredis bonam malámue fidem inſpici 758 a. *errorem probabilem ſufficere.* ibid. e
vſucapionum cauſa efficiẽs 746 f. *finalis* 749 d. *ratio* 746 f. *ſpecies à diuerſitate temporum, & de iure Sax.* 745 b
in Vſucapionibus quis titulus, quæ bona fides, qualis continuata poſſeſſio, & quanti temporis requiratur 747 f
vſura cõpenſatoria permiſſa 491 b. *quæ* 490 c. *lucratoria quæ.* ibid. *punitoria quæ.* ibid. 492 a
vſura quando debeatur, nécne 460 d. 489 c. *quare ex pacto in traiectitia debeatur, quamuis grauiſſima* 494 f. *quatenus acceſſione debeatur* 489 c. *quid ſignificet.* ibid. b. *ſtrictè accepta quid ſit* 490 b
vſuræ ſpecies. ibid. c
inter Vſuram & intereſſe differentia 493 c
inter Vſuram & reditus differentia. ibid. d
vſuram largè ſumptam pro omni acceſſione capi 489 c
vſura cẽteſimæ 493 c. *lucratoriæ quare illicitæ & turpes* 490 d. *punitoriæ licitæ* 492 a
vſura quare ex nudo pacto non debeantur 494 e. *quare quadrantenus tolerentur, ratio* 491 c. *quomodo debeantur* 494 d
vſuræ Saxonicæ 493 a
vſurarum taxatio 492 d
vſurariæ emptiones quæ ſint, & cuiuſmodi 493 e
vſurpare quid ſit 744 c
ab Vſu quid fructus differat, & an alterum alteri inſit 279 a
vſusfructus ab operis ſeruorum quid differat 288 f.
cauſalis quid 277 c
vſusfructus finitur morte 282 e. *capitis deminutione, interitu vel mutatione rei, ceſſione, conſolidatione, non vtendo.* ibid. g. & inde
vſusfructus formalis quid 278 a
vſusfructus omnium bonorum an legari poſſit 648 a
vſusfructus quando vſus nomine contineatur 290 c. *quare in rebus quæ vſu conſumũtur, conſtitui nequeat* 285 b. *quarum rerum habeatur* 278 b
quaſi Vſusfructus quibus finiatur 285 d
vſusfructus quibus in rebus conſtitui poſſit 285 a. *quibus modis conſtituatur* 280 c. *quid ſit* 278 b
quaſi Vſusfructus quomodo in rebus quæ vſu conſumuntur, conſtituatur 285 c
vſusfructus quotuplex 277 c
vſusfructus cauſa efficiens, remota, propinqua, materialis, formalis, finalis, affinia, vſus, & contraria 279 d. inde
vſusfructus conſimile legatum operarum 288 e
vſusfructus dies ab adita hæreditate cedit 282 a. *eiusq; ratio.* ibid.
vſumfructum aliquando extingui quare placuerit 282 e
in Vſufructu quid inſit 278 e
vſufructuarius malè vtendo an iure ſuo cadat 284 b. *quomodo vti debeat* 279 e
vſufructuarij cautio quare ſit introducta 291 d
in Vtero exiſtentium conditio 39 b
Vuerigeldium 523 e. 944 f
in Vulneratione quæ conſiderentur 941 d

INDICIS PARATITLORVM.
FINIS.

Matthæi Vveſenbecij

IN

CODICEM D. IVSTINIANI COMMENTARIVS.

Cum Rerum & Verborum INDICE copioſiſs.

Baſileæ,

M. D. XCIX.

AD ILLVSTRISS. INCLYTVMQVE PRINCIPEM AC DOMINVM, DVCEM SAXONIAE, &c. S. R. I. Archimareſcallum, VIIR. Electorem, &c.

CVM omnia liberalium doctrinarum genera, in quibus grata DEO fama, ſecundùm Platonem, eſt ſparſa, florere diſcentium doctorumq; ſtudijs oportet: tum Iuriſprudentiæ ſtudium præcipua quadam ſtudioſæ iuuentutis opera percolendum eſt. Nec enim ſi ſacrarum monumenta literarum excipias, ex vllis diſciplinis de diuina voluntate certius argumentum haurire poſſumus, quàm ex hoc Iuris fonte: qui in hominum mentibus enatus, atq; ab ipſo rerum conditore DEO conſecratus, guſtum præbet in hac imbecilli caliganteq; natura ſaltem aliquem, qualiſnam ſit cœleſtis illa mens cuncta gubernantis tuentiſq; DEI: nempe quæ honeſtis, iuſtis, rectis, ordine, diſciplina, & Rerumpub. εὐταξίᾳ gaudeat: auerſetur autem, horribiliterq; vindicet contraria. Quid autem eſt in terris præſtabilius, quid hominis naturæ magis, officioq; conſentaneum, quàm diuinitatis voluntatem inueſtigatione ingenij perſcrutari ac inquirere, eamq; perquiſitam atq; cognitam, quanto maximè fieri poteſt cultu, honore, obſeruantia proſequi, & ad eius normam omnia conſilia, cogitationes, actiones, totius denique vitæ flectere curſum ac conformare? In hoc enim conditi, in hoc nati educatiq; ſumus, vt architectum cùm rerum omnium, tum humani generis, DEVM agnoſcamus & veneremur, eiq; in huius vitæ ſtatione, grata dicere & facere ſtudeamus. Iam verò, ſi ad homines, nihil eſt magnificêtius, laudabiliusq;, quàm ciuilis vitæ rationibus publicè priuateq; plurimum commodare: quis non intelligit Iuriſprudentiæ ſtudium ampliſſimum eſſe, ſummopereq; colendum? Hæc enim ſcientia latiſſimè in omnes ciuilium actionum partes miris opportunitatibus porrigitur: qua concordia hominum inter ipſos, & vitæ communitas continetur: cuius præſidio & boni propugnantur ab iniurijs, & improborum violentæ cupiditates à maleficijs quaſi freno coercentur: cuius ductu & gubernatione denique, ciuium felicitas omnis & fortuna ſingulorum retinetur atque conſiſtit. Nec modò tantos tamq; vberes fructus in commune ad tuitionem ſocietatis humanæ confert: ſed etiam ad claritatem amplificationemq; eorum, qui ſeſe huic ſcientiæ dediderunt, maximè eſt opportuna. Cui enim dubium eſſe poteſt, quin vt quæq; ars plurimum ad publicam vtilitatem conducit, ita maximè conciliet adiungatq; ſibi hominum ſtudia, & ad ornandos augendosq; eos, in quibus ex ipſæ artes ineſſe videtur, excitet? vt honeſtiſſimos ampliſſimosq; eſſe velint, quorum induſtria & conſilio, tum ſuis, tum communibus rebus optimè conſultum iri intelligunt. Itaque ad omnem ſapientem & bene inſtitutum populum, cum opportunitatem huius doctrinæ perſpexiſſet, maximo ſemper in honore fuiſſe cognitionem Iuris, comperimus. Quin etiam hoc tempo-

ribus

ribus, quamuis difficillimis, ingratisq́, videre tamen licet, in ſummis opum dignitatumq́ gradibus illos locari, qui ſuum cuiq́ ius aptè diſpartiuntur, atq́ hoc ſcientiæ genere quamplurimis vſui ſunt. Quamobrem quis non iure colat, multumq́ operæ ac temporis in eius doctrinæ indagatione ponendum arbitretur, quæ & honori ſuis eſt cultoribus, & innocentibus præſidio, terrorìq́ malis, & vniuerſæ Reipub. emolumento, & ipſi adeò DEO *gratiſsima: vtpote æternæ ipſius voluntatis interpres fidelis, atq́ executrix? Sed quia conatus perueniendi aliquò, nihil proſunt, niſi id quod eò ferat, deducatq́, cognôris: non modò quidam ardor & flagrans cognoſcendi deſiderium ad iuriſprudentiam eſt afferendum, verùm certa quoque Methodus, qua ſine errore ad conſummationem aliquam eius doctrinæ perueniamus, omninò eſt opus. Nam ſi reliquæ artes nullæ, citra commodam inſtitutionis rationem peruestigari poſſunt: quanto magis hoc immenſum confuſumq́ Iuris ſtudium, rectam diſcendi viam lumenq́ ordinis deſiderat? Qua quidem in parte, ſicut grauiter patrum memoria in meliorum diſciplinarum & ſanæ dialectices altiſsima ignoratione eſt hallucinatum: ità contrà, in huius ſæculi feraciſsimo optimorum ingeniorum optimarumq́ artium prouentu, cùm aliæ omnes bonæ diſciplinæ diuinitùs repurgatæ ſunt à ſordibus, & antiquo veroq́ docendi lumine illato, decenter illuſtratæ, tum etiam Iuriſprudentia ab eruditis hominibus ad rectam architectationem reuocata, paulatim erigere ſe de puluere gloſſematũ, & ad antiquum aſpirare ſplendorem cœpit. Atq́ hoc quidem in genere cùm alia aliorum extant ſcripta, quæ caneſcent ſæclis innumerabilibus, tum in hoc opere qualis qualis opera eſt nauata: quàm prudenti forſan attentoq́ lectori, lectio commodùm ipſa ſuppeditabit. Nam aut hæc induſtria nauatæq́ hîc diligentiæ documentum aliquod dabit: aut, ſi id omninò parum eſt, nos illud oratione noſtra maius efficere non poſſumus. Quanquam autem opus imperfectum eſt: tamen cùm incertum ſit, an & quando perſici queat: viſum fuit hanc partem, velut in periculum contectam emittere, potiusq́ ſtudioſis, quanta quanta foret, communicare, quàm dum moramur, varijs eam relinquere caſibus, quibus (vt in alijs vſu venit) ſurripi vel eripi, vel alioquin interire, tam formidoloſo tempore poſſet. Ea iuris Cæſarei πρῶτα, tuo ſereniſs. Septemuir inclyte nomini meritò dedicantur: quando ius Imperatorium omne, quod his libris continetur, ita tuorum inſtar illuſtriſs. maiorum antiquum habeas, vt cum Saxonicis, alijsq́ ſtatutis municipalibus, quorum & hic ſæpe fit mentio, huic vni locum præcipuum & regnum forenſe tuis in ditionibus pulcerrimo exemplo, ingenti tuorum ciuium bono, maxima tua cum laude, perbenignè concedas. Quid? quod ipſum prætorio Imperiali præfectum, ius eiuſdem meritò aſſerere, tutandumq́ ſuſcipere conuenit? quòd hæc ipſa tuis in ditionibus nata, iure quodam herili T. Excell. debeantur? Suſcipies igitur quod tuum eſt: & his legum firmamentis, longè firmius, quàm arcibus ac propugnaculis Reſpub. muniri, pro tua ſapientia prudenter exiſtimabis.*

MATTHAEI VVESENBECII

IN CODICEM IVSTINIANEVM COMMENTARIVS.

De NOVO CODICE FACIENDO.

1 *Cauſa huius operis.*
2 *Materia.*
3 *Forma.*
4 *Finis & effectus.*

1 SIcvt † perpetui ſummam Edicti, eiusq; interpretationē de Iuriſc. cōmentarijs ſumptam, omne denique ius vetus, quatenus vſum haberet, in Pandectas digeri Iuſtinianus per ſuos Iuris arbitros curauit: ita ius nouū, quod poſt oc- B
cupatam Auguſtorum dominatu Rempub. ex eorum conſtitutionibus inualuit, quoq; ius antiquum partim emendatur, partim ſuppletur, vt in vnum Codicem aptum atq; conſonum contraheretur, operam dedit: vſus ad eam rem adminiſtris potiſſimùm atq; arbitris, Ioāne, Leontio, Phoca, Baſilide, Thoma, Triboniano, Conſtantino, Theophilo, Dioſcoro, & Præſentino, ampliſſimis & experientiſſimis togatis: quibus
2 mandauit, cùm Impp. † conſtitutiones partim C
confuſæ, diſſonæ, inutiles, contrariæ in Codicibus tribus Gregoriano, Hermogeniano, Theodoſiano extarent: partim pòſt editæ, incerta authoritate per manus hominum vagarentur, ſic, vt emendationem & conſonantiam tam confuſi
3 iuris neceſſitas ipſa forenſis poſtularet: vt ipſi † collatis operis ex omnibus ijs certū aliquod ius Reipub. vſui futurum colligerent: reſecatis obſoletis, ſuperfluis, ſimilibus & contrarijs, niſi qua iuris diuiſione, hoc eſt, diſtinctione conciliari D
poſſent: breuiq; ac claro ſermone, mutatis etiā verbis ac ſententijs priorum ſanctionum, ſi cubi opus eſſet, in vnum Codicē, vnamq; conſonantiam ſub congruos titulos, addita tamen temporum, quibus quæq; conſtitutio lata eſſet, & authorum, à quibus lata eſſet, quoad eius fieri
4 poſſet, notatione: vt ita † liquidum deinceps ius Cæſareum eſſet, rebusq; conſuleretur communibus: quas in illa incerta & ambigua iuris ac E
A fori ratione peſſum ire, & innumeris differri perplexitatibus, ipſa ſatis experientia commonſtrabat.

DE IVSTINIANEO Cod. confirmando.

1 *Quando Codex editus.*
2 *Effectus Codicis.*
3 *Quæ conſtitutiones quomodo allegandæ.*

POſtquam † ergo de præſcripto Iuſtiniani, 1
Codex altero, ex quo cœptus erat, anno (vt ex data huius conſt. intelligi poteſt) nimis feſtinato & ea re ſuſpecto ſtudio, ab illis, quos modò nominauimus, compoſitoribus, abſolutus, & Principi oblatus eſſet, is illum hac conſtitutione publicatum confirmauit: utq; † rebus 2
profuturum communibus, ſuoq; Imperio conuenientem, pro iure Cæſareo vnum valere, & ex eo tantùm conſtitutiones Principū ad deciſionem cauſarum allegari iuſſit: nulla dubitatione emergenda, vel ex eo quòd quædam ſine die & coſ. editæ ſint (nec enim notatio temporum in omnibus haberi potuit) vel quòd ad certas perſonas reſcriptæ, cum omnes generalium conſtitutionum vim obtineant: ſecundum l. 2. l. vlt. C. de legib. & ſi quæ earundem detractis vel additis vel permutatis verbis aut ſententijs (quod D neceſſitas compoſitionis interdum poſtulabat) compoſitæ ſint, vt † nulli liceat eas ex veterum 3
libris aliter recitare: ſed tum demum vetuſtam lectionem aut interpretationem commendare, cum minimè conſtitutionibus aduerſatur. Nam has omnibus prioribus, etiam ſtatutis ac conſuetudinibus, voluit Imper. derogare, *ſecundum l. vlt. de conſt. Princ. l. 1. ad l. Aquil. l. 3. de ſep. viola. l. 1. 2. C. quæ ſit lon. conſ. c. vlt. de conſue.* non tamen E ciuitatum priuilegijs: *vt l. in toto. de reg. iur. Iaſ.*

aa *l. 4. in*

l.4.in fin C.de pac. & pœnam falſi denunciauit ex *l.vlt.de falſ.* ijs, qui alias ab his cōſtitutiones (quę omnes ſemel abrogatæ hac lege ſunt) vel haſce de veterum libris aliter allegaret, quàm paulò antè declaratum eſt, vt de lectione huius conſtitutionis planius intelligi licet.

DE EMENDATIONE Codicis D. Iuſtiniani, & ſecunda eius editione.

1 *Occaſio & cauſa ſecundæ editionis.*
2 *Tempus & effectus.*
3 *Cur Nouellarum volumen ſeparatim à Cod. factum.*

1 CVm † poſt editum iam Codicem reſponſa Iuriſc. & ius omne perpetui Edicti vetus, in Pandectas digeri Iuſtinianus mandaſſet, & ad inſtruendos operi præfectos, definiendasq́; tum ipſorū inter ſeſe, tum veterū I. C. A diſceptationes, quinquaginta deciſiones, eorū admonitu feciſſet, nouas etiam conſtitutiones pro vſu incidentium negotiorum promulgaſſet; quæ Nouellarum titulo extra Codicis corpus vagabantur: neceſſarium exiſtimauit, vt eædem ſub competentibus titulis Codici infererentur. Cuius rei curam togatis ſuis imponens, ſimul iuſſit, vt ſi quid in hac recognitione emendandum, addendum, detrahendum Codici videretur, id ex repetita prælectione facerent: at- B que ita Codicem meliorem, magisq́; abſolutum, & cum Pandectis iam editis congruentem redderent. Quod † vbi factum eſt, eundem Iuſti- 2 nianus octauo Imperij ſui anno (vt ex data intelligitur) publicauit, ac priore abolito, ſolum in foro regnare iuſſit. Cæterùm † ne nouis 3 ſubinde conſtitutionibus, quas vſus poſtularet, poſt hoc editum exemplum, ſæpius Codex deinceps retractaretur, atq; ita vim & authoritatē amitteret à crebra mutatione ſuā: voluit, vt quæ C deinceps Principis nomine edicta exirent, ea nō in Codicem, ſed ſingulare Nouellarum volumē (id quod poſtea factum eſt) referrentur.

COD. D. IVSTINIANI SACRATISS. PRINCIPIS EX REPETITA PRÆLECTIONE LIB. I.

DE SVMMA TRINITATE ET FIDE CAtholica, & vt nemo publicè de ea contendere audeat. Titul. 1.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Iuris partitio.*
3 *Conſtantinus primus Imp. Rom. veræ Religionis auctor.*
4 *Summa conſtitutionum de fide Chriſtiana à Iuſt. editarum.*

1 HACTENVS † munito ſanctionib. Codice, ſubijciuntur Principum de quaq; iuris parte conſtitutiones, ſuis aptè titulis diſtributæ. 2 Ius † omne publicum eſt, aut priuatum. Publicum ad ſtatum Reipub. Romanæ, hoc eſt, ad ſacra, ſacerdotes magiſtratus (quo nomine etiam leges velut mutum magiſtratum complectimur) pertinet. *l.1 §.1 de iuſt. & iure. c.pen diſt.1.* De publico iure, velut digniore & magis vniuerſali, prius E meritò tractatur. *l.1. in princ. de rei vend. l.1.2. de ſtat.hom. §. vlt. Inſt de iur.nat gen. & ciuil.* quare conſtitutiones huc pertinentes in primum Codicis librum idoneos ſub titulos rediguntur. In his primum eſt, vt à ſacris primordia rerum capiantur. 3 Hæc † Romanis varia fuerunt: nullam enim non religionem præter veram, initiò receperunt, donec hanc Conſtantinus magno animo maioreq; ſucceſſu profeſſus, in toto Imperio, quod bonam tum generis humani partem F D moderabatur, ſonare vnam publicè coliq́; clauſis Gentilium templis, iuſſit, *l.1. & tot.tit.inf. de pagan.* Illius ductum & auſpicia ſecutus Iuſtinianus, edicta Ethnicorū Cæſarum, ſanguine Chriſtianorum conſcripta aboleuit: tantumq́; piorū Principum conſtitutiones, quibus religio Chriſtiana ſanciretur, huc referri voluit. Quarū † pri- 4 ma de Deo vero, quem Chriſtiana fides profitetur ac adorat, nimirum quis & qualis ſit exponit, reſpondens primæ tituli parti, quæ de ſumma E Trinitate eſt inſcripta. Altera conſtitutio, qua fidei religionisque (cuius eſt ſumma ratio *l ſunt 43 de relig. & ſump. funer.* ſic tamē, ne quis eius authoritate abutatur, *l.6. ſ. de pagan.*) a nobis is Deus agnoſcendus & colendus ſit, præcipit: & ad ſecundam tituli partem, quæ de fide catholica inſcribitur, pertinet. Tertia & quarta, *de qua Cuiac. obſ lib 12 cap.26.* muniunt ac tuentur dogmatis huius diſciplinam: omnesq́ pariter vno pietatis nexu ſummos ac infimos colli- F gant. Pax enim. Eccleſiæ, religionis eſt vanas,

vt dici-

vt dicitur l.4.in princ. verſ.nam pax Eccleſiæ. hoc tit. A verantq́; temerè, & extra vocationis metas, in vulgus publicè de veritate noſtræ religionis cõtendere: quia Scriptura, quæ velut epiſtola Dei eſt, ad genus humanum ſua de voluntate conſcripta, ſului non poteſt, teſte Domino: *Ioan.10.35.*cum ſit *ἀκριτήγορος*. *tit.2.8.* Prohibent igitur rectè leges ea quæ diuinitùs de ſacris conſtituta ſunt, pieq; creduntur, in dubium aſtutis neque neceſſarijs diſputationibus reuocare. De Deo namq; nõ humano, ſed diuino ore loquendum B eſt: *vt ait Spec.de ſum.Trinit per c.in Chriſto.diſt.2.de conſ.* & mala eſt conſuetudo, cõtra numen diſputandi, ſiue id ex animo, ſiue ſecus fiat. *Cic.lib.1.de nat.Deo.* Vnde conuenticula de his priuata celebrare non licet: *l.conuenticula.15.* *j.de epiſ. & cler.cler.Nou.57.Nou.131 Nou.132.* & quæ fiunt in hoc, vt leues hominum animi ſuperſtitione terreantur, pœna relegationis plecti ſolẽt. *l.ſi quis.30.ff.de pœnis.* Sed hac de re tota, commodiùs ad tit.ext.cod.exponetur: & quod ſatis eſt, ſalutiq; C eſſe poteſt, de fontibus Iſrael petat. Neq; enim neceſſarium, ſed potius temerarium eſt, definire numen infinitum, diuiſionem quærere in eſſentia ſimpliciſſima, aut cauſas in eo, qui ſit omnium rerum cauſa & finis, ineffabilis eſſentiæ & potentiæ. Quare venerabundi hæc ſacra prætereuntes, ad ea, quæ noſtræ ſunt profeſſionis, progrediamur.

DE SACROSANCTIS Eccleſijs,& de rebus ac priuilegijs earum. Tit. II.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Definitio Eccleſiæ, & diuiſio.*
3 *Cauſæ.*
4 *Affinia.*
5 *Contraria.*
6 *De rebus Eccleſiæ.*
7 *De priuilegijs.*

NOn † modò ſacra ſunt Deus & fides catholica, ſed res etiam Deo ſacratæ: *§. ſacræ.Inſt.de rer.diuiſ. l.in tantum.6. §.2.cum ll.ſeq. ff.eod.* in quibus præcipuæ ſunt Eccleſiæ: quæ non ſimpliciter ſacræ, ſed ſacroſanctæ noF ſtris nominantur: quòd non ſolum Deo ſacræ ſunt, *d.§.ſacræ. d.l.6. §.2.verb.ſemel autem ædes ſacra ſacta.de rer.diuiſ.* ſed etiam Principum conſtitutionib.velut ſanctæ, *l.ſanctum.8.cum ll.ſeq ff.de rer.diuiſ.& tot.t.ne quid in lo. ſacro.* ab iniurijs hominum impiorum (quæ maxima ſemper multitudo fuit) defendantur. *Rubr.j.ne ſanctum bapt.l.ſi quis.10. & paſſim. hoc tit. Sic.Cic. in Cat.2.ſacroſanctas poſſeßiones,hoc eſt,inuiolabiles vocat.*

2 ¶ Eccleſiæ Græcum multitudinis nomen du- G pliciter noſtris accipitur: aliquando vniuerſaliter, pro Eccleſia catholica, cœtu Dei. *Ioſue 22.17.* quæ veræ religionis perpetua eſt mater, *l.iubemus.14. h.t.* & rerum omnium humanarum vna conſeruatrix. *l.4.j.tit.1.* Ea eſt cœtus amplectentium veram de Deo doctrinam, & rectè vtentium Sacramentis. Loquimur enim non de triumphante (quò ius noſtrum non pertinet, vt nec humana reliqua, *1.Cor.13.*) ſed de militante Eccleſia: quæ rurſum diuiditur in viſibilem, corporalem ſeu externã, in qua multi ſunt non renati, de doctrina tamen conſentientes: vnde l.6. infrà de pagan. rectè Chriſtianos diuidit in eos, qui reuera ſunt, & qui eſſe dicuntur: & inuiſibilem ſeu ſpiritualem, quæ eſt tantùm electorum, crediturq́;, vt eſt in Symbolo, non videtur: Alias particulariter accipitur pro multitudine fideliũ particulari, certum in locum congregata: & hoc in titulo potiſſimùm pro Eccleſia materiali, hoc eſt, locis & templis manu factis, in quæ fideles ſtatis temporibus diuini cultus gratia ſolent conuenire.

¶ Ea conſtruitur conſenſu multitudinis hominum, ad minus decem, *c.vnio.10.q.3.* authoritate ſuperioris, *c.ad audientiam.de eccle.ædif.* loco publico congruo, *l.in eccleſijs.11.j.de epiſ. & cler. c.eccleſias.de conſ.diſt.1.c.cum ſecundum.de praben. c.ſi ſeruus 54. diſt. c.comperimus.14 q vlt. c.1.& 2. de oper. no nunc. vide Bart. in l.ſi locus. de relig.& ſum.fun. Hoſt. de eccleſ. ædif. nu 4.5.* ſumptibus vniuerſitatis cui conſtruitur, *c.quicunque.16.q.1.c.ad Apoſtolicam.de ſimon. Hoſt.de eccl.ædif.num.2.* aſſignatis certo numero miniſtris, *in Auth. vt definit ſit numerus, &c.* qui diuino Eccleſiæ miniſterio & cultui præſint: & dote ac reditibus, cùm ad eorundem ſuſtentationem, tum ad Eccleſiæ inſtaurationem aſſignatis, *c.cum ſicut.de conſecr. eccle.* vt cultus ibi diuinus teneri, & cœtus piorũ certis diebus ad audiendum verbum, vſumq́; ſacramentorum, ac publicas preces cõuenire poſſit. *l.ſi quis.9.j.de hæret.* Nam ad vſum hunc miniſterij publici, potiſſimùm eccleſiæ conſtruũtur. 3

4 ¶ Affinia Eccleſiæ ſunt loca pia, vt orphanotrophia, prochotrophia, xenodochia, *l.omnes.33. j.tit.1.* monaſteria, *tot.tit. ext.de religioſ. dom. vbi Panorm.Hoſt & Dd.* oratoria: *§.ſi quis.in Authen. de eccleſ.tit.* quæ larga huius ſignificatione comprehenduntur, non propria: *c.2.vbi Panor.num.1.& 2. de conſuet. Card.cle.1.q.3.de iud.* & in fauorabilibus, non odioſis, Eccleſiæ appellatione ac iure comprehenduntur, *c.grandi.de ſup.neg.præl. c.2.de in integ.reſt.lib.6.* & priuilegijs gaudet. *§.de temporalib.in Auth.de eccleſ.tit.* hoc diſtant, quòd hæc vſibus ac alimentationi religioſarũ aut miſerabilium perſonarũ, Eccleſiæ verò cultui præcipuè diuino dedicentur. *Inſtit.de rer.diuiſ.§.ſacræ, cum ſeq.* Affinia etiã ſunt loca religioſa ſancta, & publica: *Inſtit.de rer.diuiſ.§.2 cum ſeq.* quibus cum eodem plurimùm iure ac priuilegio Eccleſiæ vtuntur. *l.vlt.h.t.*

5 ¶ Contraria ſunt conuenticula priuata: *l.3. j.de hæret. l.conuenticula.15. j.tit.1. No.57.131.132.* item quibus ius Eccleſiæ vel amittitur, vel impeditur.

peditur. Amittitur deſtructione, quæ iure fit, A *Innocen.in c. cum ex iniunćto.de oper.no.nunc. Bar. poſt gloſſ. in l.ſeruientes.19.verb.ſi ſublatum. de ſer. vrb.præd.* tranſlatione, *gl.in c.priuilegium. de reg. iur. Innoc.in c.2.de oper.no.nunc.* occupatione hoſtili, *l.cum loca.36.de relig.& ſump.fun.* incendio, præſcriptione, bonorum ceſſione ac venditione, *c.eccleſijs.de conſec.diſt.1.c.1.c.quod in dubijs.de conſec.eccleſ.vbi Hoſt.num.5.& 6.l.æde.ff.de cont.empt.* ob æs alienum facta. *§.1.in Authen.vt defin.ſit num.Bal.& Dd.in l.ſtipendia.C.de* B *exec.rei indic.& in l.1.ff.qui bon.ced.* Impeditur officium ac vſus eius, excommunicatione & interdicto, *cle.1.§.terra.vbi Zab.de pœn.* flagitijsq́; in Eccleſia perpetratis. *c.eccleſijs.68.diſt.in ft.Hoſt.de conſec.eccleſ.Dd.in c 1.de celeb.miſſ.&c.* Et tantum de Eccleſijs. nunc reliquas duas huius tituli partes, quæ de adiacentibus, nempe rebus & priuilegijs Eccleſiarum inſcriptæ ſunt, paucis exequamur.

6 ¶ Res Eccleſiæ, ſicut Reipub. aut nullius C ſunt in bonis, & extra commercium: aut ſunt in patrimonio Eccleſiæ, ideoq́ue & in commercio. *l.6.vbi Dd.de contrahen.emp.* Ad illud genus pertinent res Deo ſacratæ, vt Eccleſia ipſa, *§.ſacræ.Inſt.de rer.diuiſ.* cum loco areaque ſua, *l.6.de rer.diuiſ.l.æde.73.de contrahen.empt.* & donarijs diuino cultui conſecratis, *d.§ ſacræ.* quę alienari non poſſunt, niſi in vſum ipſius, vt ita loquar, heri cuius ſunt: puta in redemptionem captiuorum *l.ſancimus.17.hoc titul.* ab hoſtibus, D *Bald.& Imol.in l.quamuis.ſolut.matr.* & pauperum alimenta: *Bart.num.17 in d l ſancimus.17.hoc tit.per l.illud.hoc tit.* quibus quicquid impenditur, hoc ſibi Deus fert expenſum. *Matth.25.* Ad alterum genus referuntur, quæ ſunt patrimonialia Eccleſiæ bona, pro dote aut ad fabricam aſſignata, *c.vnio.10.q.3.c.decernimus.10.q.1.* aut ad piam cauſam relicta: *d.Auth.omnes.ī.com.de ſucceſſ.c.relatum.c.cum eſſet.de teſta.Tiraq.de priuil.piæ cauſæ.in prin.* quod etiam ſi ad aliam, E quamuis impiam, relictum ſit, non ideo minus valere debet, & in vſum aliquem pium ab œconomis conuertendum eſt: *l.iubemus.14.hoc tit.* qui exemplo curatorum, bona Eccleſiæ adminiſtrant. *§.vlt.in Authen.de eccl.tit.l.orphanotrophos.30.ī.t.1.Panorm.& Dd.c.1.de in integ.reſt.* nec alienare poſſunt, *Dd.in l.præſes.12.ī.de tranſact.* niſi multiplici canonum interueniente ſolennitate, *t.t.extr.& lib.6.de reb.eccle.non alien.vbi Hoſt.numer.2.& 3.Rebuff.in c.fine.12.q.2.* F Nam quæ iure ciuili ſolennia eam ad rem ſunt inducta, *l.iubemus.14.cum Authen ſeq.hoc titul.* nunquam ab Eccleſia fuêre recepta: *Bart.num.19.in d.l.iubemus.*

7 ¶ Priuilegia Eccleſiæ, hoc eſt, ſingularia iura, *c priuil.diſt.3.Hoſt.de priuil.num.1.* pertinent, exemplo iuris communis; *l.1.& 2.de ſtat.hom.§.vlt.Inſt.de iur.nat gent.& ciuil.* aut ad perſonas, aut ad res, aut ad actiones. Perſonam etſi Eccleſia propriè non habet, *Spec.de lib.concept.§.iam* G *nunc videndum.num.15.& 16.* iuris tamen interpretatione ſuſtinet, vt quælibet vniuerſitas, A *l.proponebatur.76.de iud.Bart.l.aut facta.nonnunquam,num.3.de pœn.* & quidem multo maximè fauorabilem, vt matris, *clem.1.de ſum.Trin.l.iubemus.14 hoc t.* filij, *Bart.l hæredib.§.Titius.num.3.ad Trebell.Tiraq.priuileg.piæ cauſæ.* hæredis, *§.ſi quis.in Authen.d.eccleſ.tit.c relatum.12.de teſtam.c.final.de offic.ordin.lib.6.* minoris, *c.1.2.3.& t.t.de in integ.reſtitut.* ciuitatis, *l.vlt.hoc t.* imperij. *gl.c.3.verb.eccleſia.de in integr.reſtitut.per §.ſancimus.in Auth.de non alien.c.ſolitæ.de maiorit.* B fiſci, *clem.2.§.1.de hæret.Bart.in Rubr.ī.de priuileg.fiſci.* pauperum, *Bald.in l.omnes.31.per illum text.in princip.& num.7.ī.tit.1.* etiamſi perſonalibus (nam in realibus ordinarijs & neceſſarijs contrà eſt, *l ad inſtructiones.hoc tit.vide Thom.in tract.de collect*) muneribus & oneribus non obligetur. *l.1.2.6.ī.tit.ſequent.Azo hic,num.7.8.Hoſtien.de immun.eccleſ.num.3.Thom.præalleg.loc.* Eſt etiam priuilegiata variè in rebus cùm acquirendis, C *l.vlt.hoc tit.* tum conſeruandis, *l.priuilegia.12.cum l.ſequen.h.t.c quiſquis.17.quæſt.4.tot.titul.de rebus eccle.non alien.l.iubemus.14.hoc tit.* tum amittendis, *l.vlt hoc tit.in Auth.de non alien.ext.de rebus eccleſ.non alien.d.l.iubemus.* alijsq́; pijs cauſis vel actionum inter viuos, vel vltimarum voluntatum, *l.1.vbi Bart.Bald.& Dd.hoc tit.Roma.in Authen.ſimiliter.ī.ad l.Falcid.* item in iudicijs, omniq́; iuriſdictionis parte: *gloſſ.in c.3.de in integr.reſtitut.c.ex ratione.de appell.c.in præſentia.de proba.c.vlt.de ſentent.& re iudic.c.at ſi.de iudic.tot.tit.extr.de for.comp.& ī.de epiſc.& cler.* D vt hæc copioſè à multis tradita ſunt, *Bart.Bald.ſic in l.1.hoc t.Roma.in d.Authent.ſimiliter.Tiraq.in tract.de priuil.piæ cauſæ.* nec in hoc commentariolo explicari ſatis idoneè poſſunt. Quare ſufficiat ad ea digitum nunc intendiſſe, & aliquam ordinis præmonſtraſſe rationem ijs, qui ad certa capita hoc genus priuilegiorum redigere & diſtribuere volent. E

DE EPISCOPIS ET clericis, orphanotrophis, & xenodochis, & ptochotrophis, & aſceterijs, & monachis, & priuilegijs eorum, & caſtrenſi peculio, & de redimendis captiuis, & de nuptijs clericorum vetitis ſeu permiſſis. Titul. III.

F

1 *Continuatio.*
2 *De epiſcopis.*
G 3 *De clericis.*

4 *Di-*

4 *De affinibus horum.*
5 *De priuilegijs & adiacentibus.*

1 IVs † publicum non tantùm ad ſacra, verùm & ad ſacerdotes pertinet, l.1.§.huius.de iuſt.& iur. qui publico in Eccleſia miniſterio defunguntur. Quare poſt illa expoſita, de altero hoc iuris publici obiecto, conſtitutiones ordine conſequũtur. Sacerdotes à ſacris dicti ſunt, quibus dati ac conſecrati ſunt: Varro lib.1.cap.cleros. verſ.ſacerdos.21.diſtin.presbyteri, Græco nomine ab ætate. d.c.cleros. c.quiſquis.85.diſt. In hoc or-
2 dine primum locum obtinent Epiſcopi, † velut inſpectores ac ſuperintendentes reliquorum: c. qui epiſcopatum.8.quæſt.1.d.c.cleros.verſ epiſcopus. a vigilantia, cura, labore, fide docendi, quam Eccleſiæ debent, Canon.58. ſic dicti: d.c.cleros. quaſi præſides religionis, quibus adæquantur, l.ſi qui.8.cum l.ſeq.ſ.titul.1. de quorum tractatur generibus, d.c.cleros.l.ſi quenquam 29. l.ad ſimilitudinem.21.hoc titul. numero, in Authent. vt def. ſit num. & de ſanctiſſ.epiſc. electione, d.l.ſi quenquam.29. h.t. in Auth. de ſanct. epiſc. c.1.3.16. diſt. & extr. de elect. & de poſtul. prælat. in decreta. dignitate, Authen.ſed epiſcopalis. l.ad ſimilitudinem. 21.h.t. c.quorum.69.diſtinct in decretal.tit.de maio.& obed. officio, c epiſcopi.2.quæſt.1. l nulli.28.h. t. l.addictos.7.ſ.tit.1. poteſtate, in Auth. vt d ff. iud.ſ.de epiſc.audien. extr. de elect & elect.poteſt.c. de perſona.6. quæſt.1. c. Romana. de appell. cum ſimilibus priuilegijs. l.1.2.& tot.h.t.& extr.de priuil. Proximi ab his presbyteri. l.presbyteri.8.h.t.
3 Inferiorum † locum tenet clerici ex ſorte dicti, qua primùm & antiquitùs eligebantur. d.c.cleros. In his præſtant reliquis presbyteri & ſacerdotes. l.presbyteri.8. l.ſi quis.10.l.ad ſimilitudinem. 21.h.t. nam parochi paſtoresq́;, quos in hunc numerum ius Canonicum aggregat, titul.de paroch. fuerunt in primitiua Eccleſia Epiſcopi, & ad ſuperiorem ordinem pertinebant. d.c.cleros. verſ. epiſcopus. Adiacent priuilegia, l.2. hoc tit. peculium, d.l.2.l.ſacroſanctæ.32.hoc t. immunitas, d.l.2.l.6.h.t. caſtitas. l.eũ.19.h.t. vitæ probitas, l.
4 4.h.t. dignitas. l.ad ſimilitudinem.21.h.t. Affines, ſunt Orphanotrophi, Xenodochi, Ptochotrophi, velut tutores & curatores perſonarũ miſerabiliũ: vt Orphanorum, expoſitorũ infantum, hoſpitum, pauperum, rerum atq; cauſarum piarum: l.orphanotrophos.30.h.t. item monachi & moniales, quiq; aſceterijs inhabitant: l.omnes. 31.l.iubemus.34.l.vltim.hoc t. quorũ nuptiæ olim liberæ, l.2.h.t.Nou.54. pòſt vetitæ. l.5.Auth.ſed neque. hoc t.in Auth.de ſanct. epiſc. extr.de conuerſ.
5 coniug. Varia præterea † ſunt priuilegia, quæ non tantùm honori perſonarum, ſed etiam Dei maieſtati, cuius ſacris vacare ſacerdotes oportet, indulgentur: l.non diſtinguemus.32.§.ſacerdotio.3.de recep. arbit. & peculium quaſi caſtrenſe: quod partim ſibi ſuiſq; quærunt, l.ſacroſanctæ. 32.h.t. partim alijs, & inprimis Eccleſiæ ſuæ, l.ſi quis.15.h.t.potiſſimùm vt in redemptionem captiuorum, aliaſq; pias cauſas conuertatur. l.2.

A hoc t. Cæterùm quò digniore loco ſunt, eò grauius puniuntur, ſi gradus elati dignitate delinquant. l.presbyteri.8. in fin.C.de epiſc.& cler. vt in l.quadam.9. de pœn. & pluribus ex Aquinate confirmat Tiraq. de pœn. cauſ.31. num.18.20. cum ſeq. Nec enim veritas ex perſonis, ſed perſonæ ex veritate ſunt iudicandæ, ſecundùm Tertullianum.

B DE EPISCOPALI AVDIENTIA, & diuerſis capitulis, quæ ad curam pertinent pontificialem, hoc eſt Epiſcopalem. Tit. IIII.

1 *Cauſæ Epiſcopalis audientiæ.*
2 *Materia, & quibus de rebus ibi ius dicatur.*
C 3 *Forma.*
4 *Finis.*
5 *Effectus.*

ETSI † præcipuum Pontificis ſeu Epiſcopi munus eſt, doctrina verbi populum moderari: l.addictos.7. hoc t. d. Canon.58. tamen quia non omnes dicto audientes ſunt, nec eiuſmodi perſuaſione ad diſciplinam perduci, vel in D officio retineri poſſunt, & ſuperioritas, in qua ſunt Eccleſiaſtici, l.presbyteri.8.ſ.t.1. abſque imperio & iuriſdictione, nõ ſatis habet neruorum & authoritatis, l.2.de iuriſd. denique; quoniam Eccleſia mater ac cultrix eſt iuſtitiæ: c.1.§.1.de alien. feud. ideo Epiſcopis peculiaris quædam iuriſdictio Eccleſiaſtica, ciuili dignior, c.ſolitæ.6. de maio.& obed.l.presbyteri.8.ſ.t.1.in perſonas & cauſas Eccleſiaſticas, legibus Impp. eſt attributa: vt ius dicant clericis, l.2.hoc t. monachis, l.addictos. E 7.h.t. œconomis, l.decernimus.14 hoc.t. ac ſimilibus perſonis Eccleſiaſticis. quæ etſi olim etiam coram magiſtratu ſeculari forum ſortiebantur: l.cum clericis.25.ſ.tit.1. l.decernimus.14.h.t. hodie tamen non niſi in auditorio, l.lecta. 40.ſi cert.pet.tit.l.prouidendum.7.ſ.de poſtul. ſeu audientia, hic in Rub.l.cum clericis.25.ſ.tit.1. Epiſcopali nequeunt conueniri (nam agentes forum ſequuntur rei, c.3. c.ſi clericus.5. c. cùm ſit generale.8. de for. comp.) ne ſponte quidem & conſentientes. c.ſi- F gnificaſti.18. de for.compet. Authen. clericos. Auth. cauſa.ſ.tit.1.gl.d.l.cum clericis.verb. volentib.ſ.tit.1. cap.1.2.extr.de for.comp. 1

¶ Præterea ius dicunt laicis vel ex conſenſu, 2
l.ſi qui.8.gl. l. epiſcopale.9. verb. audiri. hoc t. vide l.1.C.Theod.de epiſc.iud. vel ex neceſſitate: vt pauperibus, l.1.hoc t. captiuis, l.3. l.addictos.7. l.iudices.10. hoc t. alijſque miſerabilibus: l.nemini.19. cum ſeq. h.t. item quando iudex ſæcularis adiri nequit. l.ſi præſens.18.l vlt.hoc t. vel ob dignita- G tem aliquis conuenitur, d.l.ſi præſens. aut iuſtitiam facere magiſtratus detrectat: c.ex tenore.11.

de for. comp. deniq; & in cauſis ſpiritualibus, *l. omni. 6. ſ. de ſacr. eccleſ.* quæ animas & conſcientiam contingunt: *l. pen l. ſi legib. 16. l. nulli. 28. l ſi lenones. 13. l. nemini. 19. l. iubemus. 17. l. de creationibus. 18. l 6. l. 1. & paſſim. h. t.* vt ſunt, matrimoniales, *l. ſi legib. 16 l. pen. h. t.* ac ſimiles, *l. ſi lenones. 13. l. nemini. 19. cum ſeq. h. t.* relicta ad piam cauſam, *l. nulli. 28. cum Auth ſeq h. t.* annonæ merciumq; precium iuſtum, &c. *l 1. vbi Bal. nu. 2. 3. h. t.* infantũ expoſitiones, *l. nemini. 19 h. t.* curationes, *l. antepen. h. t.* legitimatio, *c. 5. & paſſim. qui ſint fil. leg.* decimæ, *t. t. extr. de deci.* vſuræ: *t. t. extr. de vſur.* ſcilicet cum de iure talium rerum, non de facto, puta poſſeſſione quæritur. *c. tuam. de ord. cog. Bar. & Dd. Iaſ. nu. 6. l. 3. C. de iud. l. 3. de iuriſdict. l. 6. ſ. de ſacroſanct. eccleſ. Mynſing. obſ 67. cent. 1.*

3 ¶ Exercent autem iuriſdictionem hanc vel ipſi per ſe Epiſcopi, vel unà cum ciuilibus magiſtratibus; *l. iubemus. 17. l. de creationibus. 18. hoc tit.* ac cum ſint ordinarij iudices, *l. ſi qui. 8. vbi Bal. nu 1. hoc tit.* ſimiles præfectis prætorio. *l. epiſcopale. 9 vbi Bal nu. 1. 2. hoc t.* ordinariè quoq; procedunt: *t. t. extr. de iud. cum multis ſeq. & lib. 6. ac in clem. eod. cle. ſæpe. de verbor. ſignific.* ita tamen, vt in omnibus geminam fidem & ſanctitatem tàm incorrupti iudicis, quàm ſancti ſacerdotis, gratis præſtent. *l. decernimus. 14. l. tam dementis. 21. hoc tit. cum ab omni. de vita & honeſt. cler. Spec. de off. ord. §. 1. num 5.*

4 ¶ Finis huius iuriſdictionis, vt cultus diuinus, pietas & caſtitas morum integrè ſeruentur: *l. ſi lenones. 13. l 5. l. mathematicos. 11. hoc tit.* pauperibus, & in neceſſitate poſitis prouideatur, *l. 1. hoc tit.* maximè de alimentis: *Bal. d. l 1. l. iudices. 10. l. nemini. hoc t.* captiui liberentur: *l. 3. l. 7. l. iudices. 10 l. Chriſtianos. 12. hoc tit.* Chriſtiani magiſtratus, & officia eligantur: *l. 4. l. 7. l nemo. 15. l. iubemus. 17. hoc tit.* præſcriptiones etiam actionum, adita ſaltem in ſubſidium Epiſcopali ſede, interrumpi queant. *l. ſi præſens. 18. verſic. ſtatuimus ita tempus interrumpere. l. vltim. verſic. libellum et porrigere, &c. hoc tit.*

5 ¶ Effectus, quòd eorum ſententiæ decretaque rata ſint. *l. 9. hoc tit.* nec modò ab ipſis, quatenus eorum iuriſdictio porrigitur, ſed etiam à magiſtratibus ciuilibus, citra vlteriorem cognitionem executioni mandentur: *l. epiſcopale. 9. hoc tit.* niſi appellatione poſt (non ante) *l. 2. hoc tit.* ſententiam ad Principem inſtituta ſuſpendantur: *l. addictos. 7. hoc tit* quæ tamen non permittitur ijs, qui ſponte hîc litigant. *l. epiſcopale. 9. vbi Bal. hoc tit.* Et quia nulla iuriſdictio ſine coërcitione ſatis virium habet, commodeque exerceri poteſt: *l. 2. de iuriſdict.* ideo etiam hæc Epiſcopalis annexam habet puniendi poteſtatẽ. *c. 1. c. irrefragabili 13. de off. ord t. t. extr de pæn.* nõ tamen corporaliter pœna ſanguinis: *Bald l in ipſius. C. fam. hercisc. Iaſ. l. transſigere numer. 4. C de tranſact. Panor. numer 4. c ad audientiam. de crim. falſ. e. at ſi clerici. num. 43. de iud.* damnandi ad carceres perpetuos, *c. quamuis de pæn. lib. 6.* excommunicandi, *t. t. de ſent. excommun. extr.* interdicendi, *c. 3. c. ad reprimendum. 8. de off. ord. cle. 1. de pæ.* ſuſpendendi, *d. c. 3.* mulctandi: *gl. & Dd. in c. 3. c. dilectus. de pæn. vbi Hoſt. num. 8. de Spec. de contumac. §. 4. num. 2.* ita tamen, vt mulctæ non ipſius ſint, *l. 2. hoc tit. Hoſt. de pæn. num. 8. per c. 2. eod. t. Panor. in c. vt clericorum. de vit. & honeſt. cler. Maran. in Spec. parte 6. num. 116.* ſed in pauperum fiſcum, atq; vtilitatem, vel ad alios pios vſus conuertantur. *l. 2. hoc tit. l. 2. ſ. tit. 1.*

DE HAERETICIS ET Manichæis & Samaritanis.
Titulus V.

1 *Hæreſis vnde dicta, quid ſit.*
2 *Propria.*
3 *Gradus & genera.*
4 *Cauſæ.*
5 *Effectus & pœnæ.*
6 *Modus procedendi contra hæreticos.*
7 *Adiacentia.*
8 *Affinia.*
9 *Contraria.*

PRæcipuè ad curam epiſcopalem ſpectat, vt hæreſes extirpentur. *l 4. ſ. de ſum. Trin. & extr. in 6. ac cle 1. de hær.* Hæreſis † Græco nomine ſectam, diuiſionem, inſtituta philoſophorum, habitum animi, opinionem de aliquo dogmate confirmatam ſignificat: *l. 6 §. 1. de excuſat. tut.* ducto vocabulo ab electione: *cap. hæreſis. 24. quæſt. 3.* vnde & αἱρετίζειν. ita vt ambiguum in vtramque partem ſit verbum. *l. vltim. verb. ſecta meorum temporum. ſ. de pact. §. vlt. Inſtit. de lega. vt Actor. 24. 14.* quanquam vſu factum ſit odioſum, *2. Pet. 2. 1. Cor. 11. 18.* & in malam partem, præſertim hoc in tractatu, pro erronea fidei opinione accipiatur. *c. inter. c. hæreſis. 24. quæſt. 3.* Hæreſis igitur eſt pertinax in articulis fidei ſeu religione Chriſtiana error: ἑτεροδιδασκαλία cum pertinacia. *1. Timoth. 6. 2. 3* Hæreticus, qui in errore eiuſmodi pertinaciter perſeuerat, falſus doctor, *2. Pet. 2. 1.* viam veritatis blaſphemans: *2. Pet. 2. 2.* qui ſectas inducit exitiales, *2. Pet. 2. 1. 1. Corint. 11. 12.* contra doctrinam Apoſtolicam, *Rom. 16. 17. l. 1. ſ. de ſum. Trin.* errans, & alios in errorem inducens: *2. Timoth. 3. 13.* à ſcopo, hoc eſt, circa veritatem fidei aberrans: *2. Timoth. 2. 18.* cum peruicacia, monitionibus omnibus contemptis, *Tit. 3. 10 Matth. 18 17.* non acquieſcente ſanis ſermonibus, *1 Timot. 6. 3.* ſed ijſdem contradicente peruicaciter. *Tit. 1. 9.* non enim error (videlicet ſolus) facit hæreticum, verùm pertinacia: ſcilicet non ſola, ſed in errore perſeuerans. *Galat. 5. 12. Philip. 3. Tit. 3 11 2. Pet. 2. 1. Roman. 14. 13. cap. dixit. 24. quæſt. 3. Archidiacon. in d cap. hæreſis. c. accuſatus. de hæret. in 6. cle. 1. §. porrò de ſum. Trinit. clemen. vnic. § penult de vſur.* nec hæreticus dici poteſt, qui paratus eſt doceri, & meliora doctus errorem corrigere, *capit. 2. in fin. de ſum. Trinit.*

Trinit. Error, initium ſeu fundamentum eſt per- A
tinacia, terminus, ac, vt noſtri loqountur, com-
plementum. Quare quod dicitur, *l.2. in fin. hoc*
tit. hæreticum eſſe, qui vel leui argumento (opi-
nionis ſcilicet, non probationis, de qua pòſt
agitur, verb. detecti. vt hinc malè colligant, leui
argumento quem hæreſeos conuinci. *Arelat. de*
hære. nota.2. Gundiſ. eo tract. quæſt.13. num.19. fac.
c. contra. eo. c.5. eo. lib.6.) à iudicio catholicæ re-
ligionis & tramite detecti fuerint deuiare: acci-
piendum eſt ſecundum ea quæ ſequuntur l.4. B
hoc tit. de impœnitentibus & *αὐτοκατακρίτοις*
Ceterùm No.109. de hæreticis, ſeu vt eſt in
vulg. de priuileg. dot. definiuntur eſſe hæretici,
qui cum nomen ſibi Chriſtianum impoſuerint,
tamen ſe à Chriſtianorum fide & communione
ſeparant, qui ſe alienant ab ouili Dei, qui ſacra-
menta in catholica Eccleſia aſpernantur, ſeque
ſeparant à ſancta Dei catholica & apoſtolica Ec-
cleſia, & ſacroſanctam in ea communionem nõ
percipiunt. quæ coniunctim, non diuiſim ſunt C
accipienda.

2 ¶ Proprium igitur hæreſeos, errare in fide,
l.2. hoc tit. & in eo errore perſeuerare: l.4. *hoc tit.*
d. c. hæreſis. quæ perniciosa & tetra eſt gangræ-
na 2. *Timoth.2.7.* labes atque prauitas: *l. quicun-*
que.8. hoc tit. cle.1. §. verum. eod. c. accuſatus. § ſané.
eo. in 6 c. excommunicamus. §. credentes. eo. exitialis.
2. Pet.2.1.2.3. incidens in crimen publicum, *l.4.*
ff. maieſtatis, *d. l.4. hoc tit. Auth. gazaros. h. t.* &
ſacrilegij, *l. quicunq;.8. h. t.* Hæretici refractarij, D
vaniloqui, mentiũ deceptores, *Tit.1.10.* mẽdaces,
Tit.1.12. polluti, infideles, abominandi, rebelles,
Tit.1.15.16. *αὐτοκατάκριτοι* *Tit.3.11.* audaces, ſibi
placentes, *2. Pet.2.10.* execrãdi, *2. Pet.2.14.* ſibi &
alijs exitioſi. *2. Pet 2 2.3.* Partes hæreſeos duæ
ſunt, error & ptinacia. *d. c. hæreſis. cum alijs ſ. alleg.*

3 ¶ Gene.a cõpluſa, ſpecieſq; innumerabiles:
l.4.5.6 penult. h. t. No.109. de quib. vide Epiphan. de
hæreſ. ſicut ſathan mille fraudum eſt opifex, vna
omniũ prauitas & ſacrilegiũ. *d. l. quicunq;.8. h. t. c.* E
excõmunicamus.13. eo. etiamſi gradib. differant, &
alij errores alijs ſint pernicioſiores, magiſq; de-
teſtabiles *l. pen. h. t.* nec in pari hæreant culpa pœ-
naq; (quod quidem ad iura noſtra, quæ locomo-
tiuam regunt, *l. cogitationis. de pœn.* attinet, *l. qui-*
cunq;.8. h. t.) qui tantùm mente ſunt hæretici,
gl. in c.1. verb. aſſerere. de ſum. Trin lib.6. cum illis
qui verbis atq; facto errores propugnant, & alijs
etiam infundere atq; affricare machinantur, *d. l.*
quicunq;. h. t. 1. Tim.6.2.3. Rom.16.17.2. Pet.2.13. F
totaſq; domos ſubuertunt. *Tit.1.11.*

¶ Cauſa præcipua, furor & inſidiæ diaboli, *gl.*
in c.1. verb. aſſerere. de ſum. Trin. li.6. hominum ſu-
perbia, ambitio, cupiditas. *c. hæreſis.24. q.3.* *Σωίες*
ζα, ingeniorum leuitas, *2. Pet.2.14. l. ſi quis.30.*
verb. leues hominum animi ſuperſtitione numinis ter-
reantur. de pœn. *ἀμαθία*, ignorãtia, auaritia, *Tit.1.*
11.2. Pet.2.2.14. rerum vſitatarum odium, *2. Tim.*
vlt.2. Pet.2. Iud.1. & curioſitas, auiditas nouarũ, *2.*
Tim. vlt.3. zelus, ſed nõ ſecundum ſcientiã. *Rom.* G
10. *σχηματισμοί*, ficta veritatis ſpecies, glauco-

ma animis nõ ſatis peritis obijciens, *2. Pet 2.* ne-
gligentia paſtorum, *Matth.13.* exempla, inſidiæ ſo-
cietates, ſatum veritatis diuinæ multis ſcandalis
obnoxiæ, alijs odor ad vitam, alijs odor ad mor-
tẽ, *2. Cor 2.16.* Materia in qua ita diſtinguitur, *gl.*
in c. qui aliorum.24. q.3. vt hæreſis ſit falſa credu-
litas in rationali, peruerſa voluntas in concupi-
ſcibili, impugnationis pertinacitas in iraſcibili.
Simplicius eſt dicere, hæreſin tantùm cadere in
eos, qui profeſſione eiuſdem ſunt nobiſcum re-
ligionis, nec articulos fidei oẽs ex profeſſo abij-
ciunt, (hoc enim eſt apoſtatarum, de quibus ſ.
de apoſtat.) ſed aliqua ex parte corrũpũt. In his
materia in qua, eſt mens & voluntas. vt enim fi-
des eſt *ἔλεγχος* in mente, *ὑπόστασις* in voluntate:
Heb.11. ita hæreſis eſt opinio in mente, & perſua-
ſio prauax in voluntate: & in animo potius con-
ſiſtit, quàm in actu extrinſeco: *Girl. de hæret. q.1.*
num.3 principaliter, vt noſtri loquuntur, in cor-
de, quanquam ſecũdariò in ore & factis. *Girl. de*
hæret. q.1. n.5. & 6. Neceſſum eſt enim, errorem
foras aliquo modo proferri, *c. exiſtimauit. c. non*
ſolum.11. q.3. c. violatores.25. q.1. Arel. de hær. nu.1.
vt hæreſis eſſe iudicetur: cum motuum cordis &
cogitationum vnus cognitor & iudex ſit Deus
καρδιογνώστης: *Bal. l. ſi quis non dicam. n.1. ſ. de epiſc.*
& cler. coram quo ſola quis mente hæreticus eſ-
ſe poteſt: *gl. c.1. verb. aſſerere. de ſum Trin. li.6.* ad
homines non itẽ. quanquã hoc verũ, ſola volun-
tate ſeu *αὐθαιρέτως* crimẽ hoc cõmitti, & hîc erro-
rẽ animi iure ſingulari, contra l. cogitationis. de
pœn. puniri: dummodò indubitatis indicijs, pu-
ta ex confeſſione, facto, &c. probari poſſit. *cle.1. §.*
verum. vbi gl. verb. eo ipſo eo. Bal. d. l. ſi quis non dicã,
nu.1. Girl. & Arel. præall. loc. Materia circa quam,
ſunt articuli fidei. nã circa ea duntaxat, quę fidei
ſunt, hęreſis verſatur: 1. *Tim.1.14* *περὶ τὴν πίστιν ἐν-*
αυάγησαν, &c. non ſecundũ alia opinionũ & ſen-
tentiarũ obiecta. Quare in Aſtronomicis, Iure,
Medica arte, Philoſophia, abſurdas opiniones
mordicùs defendẽs, fatuus potius & ſeruus ab-
ſurdarũ opinionum, quàm hæreticus eſt cẽſendus, *l.*
Seruius.4. quod vi aut clàm. Sed & ij, q noſtræ nõ
ſunt fidei, neq; vnquã in Eccleſia fuerunt. nec ab
ea diſceſſerũt, vt Ethnici, Mahumetani, Iudæi, pro-
priè hæretici dici nequeũt: cùm hoc nomẽ ciues
Eccleſiæ eiuſdem doctrinã corrumpẽtes aut de-
ſerẽtes notet, *d. No.109.* licet nomen Chriſtianũ
ſibi impoſuerint: vnde & diuerſis in titulis de his
ſeparatim agi videmus, hîc, & ſ. de Iudæ. de pa-
ganis, &c. Itaq; quod Panor. *c. ad abolendã. n.2. de*
hæret. his accenſet eos, qui de ſacramẽtis parum
cõmodè ſentiunt, cõmoda interpretatione ac-
cipiendũ eſt: quia propriè ſacramenta non ſunt
articuli fidei, ſed eorũ ſigilla. *Rom.4.11.* ſumatur
aũt interpretatio ex d. No.109. quoties ab erro-
re circa fidem etiã ſacramenta contemnunt aut
violantur. Formam in duob. eſſe diximus errore
mẽtis, & pertinacia volũtatis, verbo vel facto de-
claratæ. Fines cur in Eccleſia graſſentur hęreſes,
varij ſunt. Permittit. n. id Deus primò ad *δοκιμα-*
σίαν piorũ, *ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται.* *1. Cor.11.*

Nam vt tyranni patientiam Eccleſiæ exercent,
ita hæretici fidem acuunt, ſtudiumq́; intendũt,
veritasq́; cõtentione illuſtratur, ab ipſo ſumens
opes animumq́; ferro. *c.vlt.34.q 3.* Secundò in
pœnam negligentium & contemnentium ſum-
mum hoc patefactæ veræ de Deo doctrinæ be-
neficium. *2.Theſſ.2.Pſal* 81. In diabolo finis eſt
naturæ congruens, vt Deus contumelia afficia-
tur, Eccleſiæ fructus zizanijs aut opprimantur,
aut corrumpantur: *Matth.13.* multiq́ue à vera
Dei cognitione, hoc eſt, vita æterna; *Ioan.17.3.*
in exitium pertrahantur. *2. Pet 2. 2. Timoth.2.*
1.Timoth.1. In hominibus κενοδοξία, ambitus
gloriæ, ſanctitatis, excellentiæ, potentiæ, etiam
odium, vindictæque ſtudium, & ſimiles cupidi-
tates deprauatæ: de quibus 2. Timoth. 1. vlt. 2.
Pet.2. Iud.1.

5. ¶ Effectum notat D. Paulus 2. Timoth. 2. dum
hæreſin ſerpere ait velut γάγγραινα: quod ma-
lum non niſi præciſo infecto membro amoueri
poteſt: & niſi ſic abſcindatur, paulatim arroden-
do carnem & oſſa, hominem interficit. quare &
hæreſis, vt lethale ac peſtiferum nedum impium
virus, ex finibus agrisq́; Eccleſiæ, etiam reſecto
putido membro, exterminandum. *c.reſecandæ.*
24.q.3. Nam q. Dominus zizania vt creſcere ſi-
naut, iubet, Matth. 13. Apoſtolis dicitur, non ma-
giſtratui. Illorum eſt, hæreſes indicare (quan-
quam hoc omnes etiam facere decet, *Innoc.in c.*
1.num.4.& 5. de teſtib. cog. vt in parricidio: *l.di-*
nus. vbi Dd. d.l.Pomp.de parr.) arguere, conuin-
cere, damnare, excommunicatione profligare,
vt Paulus ad Timoth. & Tit. item Petrus ac Iu-
das in Canonica docent: magiſtratus eſt, qui nõ
fruſtra gladium gerit, *Rom.13.* in conuictos ac im-
pœnitentes æquè animaduertere, atque in reli-
6 quos facinoroſos: *l.4.hoc t.* ita † tamen, vt legi-
timus criminalium rerum ordo ſeruetur: præ-
miſſa denunciatione, *Authen.Gazaros.verſic.ad*
mandatum Eccleſiæ. hoc t.Matth.18. Tit.3. c.qui di-
gnior.24.q.3. c.2. qualiter. c. ſuper his. de accuſat.
c.vt commiſſi. §.1. de hær.lib.6. & ſi ea nihil profi-
citur, inſtituta accuſatione, *l.4.hoc t.* vel inquiſi-
tione, *c.8.9.10. cum ſeq. c.inquiſit.16. eod. c.vlt.&*
paſſim.eod. in 6.cle.1.eod. etiã abſq; diffamatione
præcedente: *Carer.de hæret.n.110. Arelat.eod.no-*
tab.26. Simancas de hæret. titul.22. nu.7. Menoch.
conſil.110. numer.67. in qua etſi non omnia indi-
ciorum ſolennia ad amuſſim ſeruari neceſſe eſt:
cap.vltim. de hæret.nu.6. Gundiſſ de hær. quæſt.12.
tamen ſubſtantialia legitimę cognitionis omit-
ti non debent: *Felin. c.auditis. numer.27. de præ-*
ſcript. Arelat. de hæret. notab.2. vt ſunt citatio par-
tis, *c.vltim.eo.in 6.gl.prima. l.4.ȷ.de apoſtat.* exa-
minatio cauſæ idonea, admiſſio defenſionum,
cle. paſtoralis. de re iudic. probationum, ab vtra-
que parte, *arg. l.vbi Dd. C.de falſ.* per confeſſio-
nem, *Felin. c.auditis. num.27. cum ſeqq. de præ-*
ſcript. Bald. l.ſi quis. num 1.5. de epiſc. & cler. Are-
lat. de hær. not.2. numer.23. teſtes ſaltem duos,
c.vt officium. §.verum. eod.lib.6. Hoſt.eod.nu.3. Io-
an. Lig.in cle.1. in fine.eo. Gundiſſ.de hær.q.13. n.9.

A omni ſcilicet exceptione maiores. *l.vbi numerus.*
de teſtib. Dd. l.admonendi. de iureiur. nam plures
requiruntur, ſi minus idonei ſint, qui & hic reci-
piuntur: *c.contra.eod.c.in fidei.5.eod.in 6.Gundiſſ.*
eod q 13.n.11. item per literas, inſtrumenta, libros
improbatæ lectionis: *Gundiſſ. q.13. nu.19. per c.*
qui de menſa.§.ſed econtrà.37 diſt. etiam tormen-
ta (vt quidam volunt, ſed nimis hìc quidem pe-
riculosè, tanquam cruce innocentibus etiam fi-
xa) ex indicijs tamen ſufficientibus. *cle.1.§.1.eod.*
B *Gundiſſ.quæſt.13.in prin.* Probatione verò contra
hæreſin impleta, quæ hìc vrgentiſſima, & vali-
diſſimè concludens eſſe debet: *Gundiſſ.præalleg.*
loc. n.21.22. fac. l. vlt. de probat. etiamſi nonnul-
li non rectè leuiores ſufficere putent, *Clarus li.5.*
§. hæreſis. nu.20. adhibito ſapientum conſilio,
& exquiſito eorum, qui de doctrina Eccleſiæ, ac
contraria illi hæreſi, rectè iudicare poſſunt, iudi-
cio, ſententia declaratoria in hæreticum eſt fe-
renda, *c.vt commiſſi.12.de hæret.lib.6. Heſtien.eod.*
C *nu.5. & 6.* qua declaretur hæreticus, & ideo ijs
ſubiectus pœnis, quæ ipſo iure huic generi im-
ponuntur: *c excommunicamus.13.q.15.c.vergentis.*
10.extr.eod. c.cum ſecundum.19 eod. quam omnem
cognoſcendi & iudicandi poteſtatem Eccleſia-
ſtici ſuum ad forum traxerunt, *ad abolendam. de*
hæret. c. vt commiſſi. c. per hoc. c.vt inquiſitionis. de
hær.li.6 cle 1.eo.Clarus lib.5.ſent.§.hæreſis. præciſa
omni appellandi facultate, *c. vt inquiſitionis. 18.*
eod.li.6. magiſtratibus ſæcularibus (vt appellant)
D nulla huius rei cognitione, ſed tantùm execu-
tione poſt imploratum à ſententia brachiũ ſæ-
culare relicta, *c.ad abolendam. & paſſim. de hæret.*
quod olim non perinde vſitatũ fuit. *l.4. & paſſim*
h.t. l.1.ȷ.de ſum.Trinit. Nam Conſtantinus, exẽ-
pli gratia, cauſam Arrij primùm in legitima ſy-
nodo Nicena cognoſci ſe non præſente tantùm,
ſed præſidente iuſſit: req; idoneè cognita, & cõ-
ſentientibus Epiſcoporum, qui Eccleſiam repræ
ſentabant, ſuffragijs, ad normam ſacræ Scriptu-
E ræ congruentibus hæreſeos damnatum, & in ea
pertinaciter reſiſtantem, exilio mulctauit. Ete-
nim ſicut in prima Eccleſia, cùm ope & auxilio
magiſtratus Epiſcopi deſtituerentur, excommu-
nicatione tantùm, quod vnum poterant, hære-
ticos profligabãt: *Tit.3.1.Cor.5.* ita deinceps ſub
Auguſtis Chriſtianis, hæreſeos ab Eccleſia dam-
nati, a Principe relegabantur, *l.2.in fi.C.de ſum.*
Trin. l.vlt.ȷ. ne ſanct bapt. aut deportabantur, *l.*
quicunq;.8 h.t. aut plectebantur arbitrariè. *l.1.*
F *ȷ. de ſum. Trinit.* vbi tamen Bald.nu.7. vult pœ-
nam hæreſis ex lege ordinariam eſſe, quo ad in-
feriores magiſtratus: arbitrariam verò, quo ad
Principem, cui pœnæ ſunt omnes arbitrariæ, ſi-
cut iudicia ipſa vniuerſa: *Menoch.conſil.2.nu.159.*
cum ſequen. vt quos ſpiritualis diſciplina nõ cor-
rigit, eos pœna temporalis debito modo corri-
piat. *c.vergentis.10.eodem.* Porrò quod dicitur *l.4.*
h.t. contra Manichæos inquiſitionẽ in mortem
extendi: hoc non ad ſupplicium capitis, ſed vl-
G timarum voluntatum caſſationem, item ad hoc
vt mortuus accuſari, & memoria eius damnari
poſſit,

poſſit, ſpectare ipſe text. oſtendit: *& gloſſ. d. l. 4. verb. ſubire. l. 2. ¿. de apoſt. l. 1. in fin. C. de ſum. Trin.* niſi dicamus, ſingulare fuiſſe in Manichæis, & ſimilibus, qui ad imam vſque ſcelerum nequitiã peruenerant, *l. 5. h. t.* vt vltimo ſupplicio iure traderentur: *l. 5. l. quicunque. 8. in fin. h. t. l. 2. ¿. ne ſanc. bapt. iter.* tametſi & has cõſtitutiones interpretari fas ſit, non de amiſſione vitæ, ſed de deportatione: quæ & ipſa vltimũ ac capitale ſupplicium dicitur, *l. vlt. C. de executor. & exact. lib. 12.* (quanquam I.C. impropriè fateor, l. vltimum. at. de pœn. loqui videatur) cùm hæc coniungantur in d. l. 4. l. quicunq;. 8. h. t. Manichæis etiam de ciuitatibus pellendis, & vltimo ſupplicio afficiendis. quomodo enim potuerunt ciuitate expelli, aut quid illa verba operabuntur, ſi interpretemur ſupplicium de amiſſione vitæ, ac non potius de deportatione? Quamobrem & reliquas leges, quæ capitis pœnam decernunt, ita licet interpretari, l. 2. ¿. ne ſanc. bapt. quam niſi fic interpretere, pugnabit cũ l. vlt. eod. tit. l. penult. de apoſtat. &c. Et hæc pœna cum Eccleſiaſtica congruit. quod enim hîc eſt excommunicatio, id in Imperio & πολιτείᾳ ciuili eſt bannum ſeu exiliũ: itẽ quæ Canonibus pœna perpetui carceris impœnitentibus hæreticis præſtituitur, *c. pen. §. vlt. extr. eo.* ea in foro ſæculari eſt deportatio. *l. 5. de interdict. & releg.* Ideoq; hoc minus incurrit in illud Chriſti dictum, Matth. 13. Sinite creſcere zizania: ſi quis hoc generaliter (quãuis non rectè, cæteroquin idem in alijs ſceleroſis reprobisq; valeret) & abſq; diſtinctione officiorum intelligere velit: datq; ſpaciũ pœnitentiæ errantibus, quoad viuunt: quod priuatione vitæ intercipitur. Nec vltra hunc gradum olim in hæreticos ſæuitum fuiſſe, & ſic Impp. conſtitutiones aceeptas, exilium Arrij, ac ſimiliũ, docet. pro quo illud Auguſtini contra Creſcentium grammaticum lib. 3. cap. 50. Nullis, inquit, placet hoc in catholica Eccleſia, ſi vſque ad mortem in quemquam, licet hæreticũ, ſæuiatur. Eſt etiam humanius, licet I.C. proprietatis verborum ſeruantiſſ. ſuppliciũ de morte naturali interpretentur: *d. l. vltimum. de pœn. l. qui cum. 14. §. 1. de bon. li.* tamen in pœnalibus; eum aliud verbis legis diſertè nihil admodum eſt expreſſum, ſuppliciũ ſeu pœnã capitis, potius de deportatione, quàm amiſſione vitæ interpretari: vt pœnæ, quoad eius fieri poteſt, benigna interpretatione molliantur, *l. pen. de pœn.* & ad minimum accommodentur: *l. ſemper in obſcuris. de reg. iur. vbi Dec. c. odia. eodem.* præſertim cùm error animi & opinionis non ſit ex genere capitaliũ, imò potius quæ per ſe capitalia ſunt, mitiget. *l. ſi adulterium cum inceſtu. §. t. de adult.* Idq; probat l. quicunque. 8. h. t. vbi pœna deportationis initiò præſtituta, pòſt appellatur ſuppliciũ capitale: verſ. vlt. etiam (quæ particula illatoria ſe refert ad pœnam ſuperiorem) ſupplicio coerceantur: quæ aliter accepta, ſibi non conſtaret, vt contraria, ſeq; ipſam corrigeret, velut lex 2. & 3. ¿. ne ſanct. bapt. quod non eſt præſumendum. Sed nec Canones aliam hîc pœ-

A nam irrogant, quàm excommunicationem: *d. c. excommunicamus. 13. c. ad abolendam. 8. eo.* reliquã poteſtati & arbitrio iudicis ſæcularis committunt: *d. c. ad abolendam. d. c. excom. c. pen. eo. cum ſimil.* quæ arbitraria regulariter ad mortẽ extendi non debet: *l. hodie. de pœn. Boer. decis. 254. n. 13. Alex. cõſ. 5. in caſu. nu. 13. vol. 1. conſ. 283. volu. 2. Maran. in Spec. aur. parte 4. diſt. 1. n. 53. & diſputa. 3. per l. 1. de fur. Bart. Bal. l. 1. §. expilatores. de effract. Hipp. in pract. § quoniam. n. 96. pro quo. & l. 1. in fin. C. de*
B *ſum. Trin.* quapropter huius erit, pœnã legis, hoc eſt, deportationẽ, vt dictum eſt, non tranſgredi. *l. 1. §. t. ad S. C. Turp. l. aliud. l. ſi qua pœna. de verb. ſignif. c. de cauſis. de off. del. Tiraq. de pœ. nu. 1. in prooem.* Cæterùm gloſſatores, *in l. 1. vbi Azo. ¿. nem. lic. ſig. Salnat. Hoſt. eo. §. qua pœna. n. 10. & Canoniſte, c. vergentis. 10. c. ad abolendam. ext. eod.* pœnam hanc non modò de amiſſione vitæ interpretantur, *vt & Zaſ. conſ. 23. li. 1. Coraſ. li. 3. Miſcell. c. 8. n. 5.* ſed ad ignis etiã cruciatus extendunt: quod con
C ſuetudo ſequitur. *vt volunt Couar. var. reſol. lib. 2. c. 10. nu. 10. Panor. c. ad abolendam. num. 13. eo. Grillan. de hæret. q. 3. nu. 3. Gundiſ. eo. q. 15. n. 4. Carer. in pract. ca. hæreſis. Clarus li. 5. §. hæreſis. nu. 7. & 8. Gomez. reſol. tom. 3. c. 2. n. 1. Laur. Corr. in prato. & cur. li. 1. §. 3. c. 9. de hæret. n. 12. & conſonat ius Sax. art. 13. li. 2. quanquam de apoſtatis tãtùm propriè loquatur.* Atqui hoc genus ſupplicij nunquã decerni debet, niſi cùm lege diſertè eſt expreſſum. *l. vnic. vbi Salic. C. de agger. Nili rump. l. capitalium 28. §. 1.*
D *§. igni cremantur. l. aut damnum. 8. §. hoſti. l. ſi quis. 38. §. 1. de pœn. Gundiſſ. d. q. 15. n. 4.* Quare Zaſio *d. conſ. 23. li. 1.* magis placet gladij pœna: nec ſe ſatis explicat Coraſ. præall. loc. licet tamen fateor in atrocioribus pœnam legis tranſgredi. *Bal. l. ob ſeruandum. q. 10. de off. præſid Innoc. c. 1. de conſtitut.* etiam in delicto hæreſis, vt Maieſtatis. *Menoch. conſ. 100. n. 65. 66.* Sed id ſummis tantùm Principibus permittitur, *vt dextrè reſtringit Iaſ. in l. qui iuriſdictioni. n. 4. & 5. de iuriſdict. om. iud.* nec ea-
E dem inferiorum poteſtas eſt: *Bal. Auth. hodie. C. de iud. l. 1. C. de precib. Imper. offer. Iaſ. d. l. qui iuriſdictioni.* Deinde alij alijs grauius & peius errant: diſcipuli etiam pecunia, atq; mitiùs quàm doctores & corruptores puniuntur. *l. quicunque. 8. in fi. h. t.* vt non videatur certa pœna, ſed arbitraria potiùs eſſe ſtatuenda, *l. 1. in fi. in l. vlt. C. de ſum. Trin.* etiamſi gl. & Dd. certam eſſe velint, & ordinariam: *l. 1. in fi. C. de ſum. Trin.* reſpectu ſcil. inferiorũ à Principe. *Bal. in l. 1. n. 7. C. de ſum. Trin.* Sanè
F lex Moſi, *Deut. 13. ac paſſim.* id genus homines lapidibus adobruit: ac capitali ſupplicio in ſacerdotes Baalis, ſimileſq; fanaticos animaduerſum à pijs regib. olim, *lib. 4. reg. c. 23.* & prophetis, vt Helia, &c. haud dubiè diuino inſtinctu & præcepto, diuinatum hiſtoriæ rerum oſtendunt. Ac extat cenſura in pſeudopsophetas catholica, propriè ſpectãs & directa in regnũ Chriſti: *Zac. 13. 3.* Non viues, quia mendacium locutus es in nomine Iehouæ. Sed in illa Repub. atq; alijs omnibus,
G præſertim in imperio Rom. aliter atq; aliter in hoa animaduerſum eſſe patet. *l. 1. a. ne ſanct. bapt.*

l.quicunque. 8. circa finem.hoc titul. Quare dicamus Iure noſtro, cum non ſit vnum & ſimplex crimen, ſed varium, etiam pœnam eſſe variam, *d.l.quicunque.8.*& proinde arbitrariam, *l.1 in fin. ℥.de ſum. Trinit.d.c.8.c.13. eod.* pro atrocitate & qualitate delicti, alijsque perſonarum circumſtantijs, vt ſimplicitate, errore, ignorantia, veſania, deceptione perſonæ: *l.quicunque. 8. hoc tit.* quæ tamen pœna regulariter non debeat excedere deportationem. *l.4.hoc tit.* Vt enim hæc in crimine falſi regularis eſt & ſumma, niſi in caſibus exceptis: *l. vbi. in fin.C.de falſ.* ita & hîc præcipuam, regulariter de deportatione, vel relegatione, interpretemur: *l.4.cum ſeq l.8. hoc titul.* ſicut & in primitiua Eccleſia apparet obſeruatum, quam tamen pœnam aliæ ex conſtitutionibus ſequuntur: *de quibus Bonif.de Viſell. Rubr. de crim.hær.numer.6.Bernar.Diaz.in pract.crim.c.106.in fine.* vt infamia, *l.1.in fi.℥.de ſum. Trin. Authen.Gazaros.hoc tit.* amiſſio bonorum, *l.5.8.hoc tit.c.vergentis.10.eod.* cohærens deportationi: *l. deportatorum.8.C.de pœn.l.de bonis.6.de bon.damn. l.bona.39.de iure fiſc.* quæ bona proximis cedunt, dum tamen orthodoxis. *Cuiac. obſ.12.cap.30. ex Cod.Theodoſ & Baſil. vnde legem.4. hoc tit.ſupplet.* Item amiſſio priuilegiorum, *l. 1.cum Auth.ſequ. hoc tit.d.c.vergentis.c.decreuit.eod.in 6.* iuris contrahendi, *l.4.hoc titul.c.vltim.eo.* teſtandi, *d.l.4.l. quoniam.12.hoc titul.* ſuccedendi, *l.cognouimus 10. hoc titul.* poſtulandi, *l.nemo.15.℥.titul 1. Authent. credentes.hoc tit.* militandi, *l.5.l.8.hoc titu.* conuenticula habendi, *l.5.& Authen.Gazaros.hoc titul.* honorem agendi, *Cuiac.obſ.12.cap.30.in fin.hoc titul.ex conſtitutione Græca, quæ congruit. l. vltim. ℥.de iud.d.Auth.credẽtes.l.nemo.15.℥.tit.1.* cum tamen hæretici omnibus reſpondere cogantur, *d. Auth.credentes.Arelat.notab.1.* quod & in excommunicatis tralatitium eſt. *cap. cum inter.5.de except.* At ſepulturæ ius habent, ꝙ ἀθάπτους ἐᾶν vult eſſe lex Græca huius tit. quam Cuiacius reſtituit. *obſ.12.c.30.*

7 ¶ Adiacet hæreſi ſchiſma, *cap. 2. diſtinct.8.* error, *l. 2. hoc titul.* pertinacia, *c. inter. c.hæreſis. 24. quæſt.3.cap.2. in fin.de ſum. Trinit. cap. accuſ. de hær.in 6.cle. 1.§. porrò.de ſum. Trin.cle. vnic.§. penultim.de vſur.* diſceſſus ab Eccleſiæ communione: *l. quicunque. 8. hoc titul.cap. 2. eod.lib.6. d.No.109.*

8 ¶ Affines ſunt Manichæi, de quibus vide Auguſt.paſſim. *l.Manichæos. 4. cum ſeq.hoc tit.* qui cum ad imam ſcelerum nequitiam peruenerint, *l.[illegible].hoc titu.* ſingularibus quibuſdam exemplis coercentur: *de quib. l.5 l.8. hoc titu.* item Samaritani, *de quibus No. 45.& 129.& ibi Cuiac.* Iudæi, *de quibus ℥.titu.9.de Iud.* pagani, *de quorum gentilitate ℥.tit 11.de pagan.& ſacrific.* Mahometani, *de quibus extr.de Iudæis & Saracenis.* qui propriè hæretici non ſunt, cùm non ſint Eccleſiæ ciues & indigenæ, ſed diuerſum prorſus, & noſtræ fidei articulis contrarium dogma profiteantur, nec poſſint videri ab Eccleſia diſceſſionem feciſſe, qui in ea nunquam fuerint. *gloſſ.penultim.in cle. vnic. verb. hæreticum. de vſur.*

A Quare nec iiſdem pœnis ſubiacent: *℥.tit.de Iudæ.* cum non ſoleat Eccleſia de his, quæ extra ſunt, iudicare. *1.Corinth.5.12 13.* Receptatores etiam, fautores, adhærentes hæreticis, valde illis vicini, & pares etiam, quo ad pœnas habentur. *cap.excommunicamus.13 §.credentes. eod. tit.l. Arriani.5. cum l.ſeq.l.8.hoc titu.cap.vſura.eod.lib.6.glo. cle.vnic.§.vltim.verb.ſi quis de vſur. Gundiſſ. quæſt. 16. de hær.* Sanè pro eo quod de Samaritanis (quo-

B rum modò mentionem fecimus) hoc in titulo legitur, quidam reponunt, de ſchiſmaticis: quos & ipſos quoque hæreticis non multum eſſe diſſimiles, apertum eſt, *c.inter.c.hæreſis.24. quæſt. 3.* hæreſis enim cauſa ſchiſmatis eſt: & omnis hæreticus, ſchiſmaticus eſt: *c. 2. diſtinct. 8.* non etiam retrò & econuersò, *gloſſ. vltim.d.c. inter.* Hæreſis eſt diſſenſio & diſtractio doctrinæ & fidei: ſchiſma, animorum, etiam in religionis conſenſu: velut inter Apoſtolos ipſos

C ſchiſmata fuerunt, *Actor.15. Galat.2.* hæreſes nunquam.

9 ¶ Contraria hæreſi ſunt orthodoxa & catholica fides, *l.1.℥.de ſum. Trinit.* lex Chriſtiana, *l. cælicolarum. 11. in fin. ℥.de Iudæ.* ſcrutari ſcripturas: *Ioan.5.39.Ioan.7.17.Actor.17.11.* vbi hoc veræ generoſitatis eſſe ſtudium perhibetur. Item ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, & hinc ducta veritatis demonſtratio, qua longè melius conuincitur error, quàm multis vociferationibus & in-

D ſectationibus: quomodo D.Ioannes cap.1. non inſectando, ſed veritatem aſſerendo, Cerinthum & alios hæreticos optimè refutauit. Item pœnitentia, *l.4.hoc tit.* ac reuocatio. *Arelat.not. 46. Gundiſſ.quæſt 20.* An præſcriptio obſtet accuſationi hæreſeos, meritò dubites. Equidem à morte quinquennio præſcribitur, *l. 2.℥.de apoſtat.* vt & aliæ quæſtiones ſtatus omnes. *tot.titulo. ne de ſtat.def.* inter viuos nullis finiti temporibus, ea accuſatio ſcribitur. *l.4 ℥.de apoſtat.* Quan-

E quam autem is textus de apoſtatis loquitur: qui cum in eodem crimine perſeuerent (nec enim aliàs apoſtatæ ſunt) iure ſemper conueniuntur: tamen quoniam hîc eadem militat ratio, etiam in hæreticis peruicacibus idem ſtatuendum videtur: cum præſcriptio tantùm currat à tempore delicti perpetrati, *l. querela. C. de falſ.* non etiam obtineat in iis quæ continua ſunt, & hodie eadem quæ ante 20. annos fuère, deprehenduntur: vt de grauamine incarcerationis

F continuò dicitur, quod præſcriptionem appellationis excludat. *Bald.l.addictos.num.23.C.de epiſc.aud.Iaſ.l.ita.15.numer.5.C de procu. Spec.de appel.§.reſtat.num.5.* Cæterùm qui ante vicennium apoſtata, aut hæreticus factus, mox ad cor & Eccleſiam rediit, is accuſationis præſcriptione ſe tueri rectè poteſt, eo magis, quòd pœnitentes, vt dictum eſt, pro hæreticis non habeantur. *l.4.hoc tit.*

G NE SAN-

NE SANCTVM BAptiſma iteretur. Tit. VI.

1 *Cauſæ erroris reiterãdi baptiſmatis: & n.3.*
2 *Erroris refutatio latè.*
4 *Pœnæ huius hæreſeos.*

HAeretícis iure annumerantur, qui baptiſma ſacrum, quo in Eccleſiæ conſortiũ recipimur, Chriſto vnimur, filij Dei renunciamur, nefariè iterãt, *cle.1.§.vlt.de ſum. Trinit.*& Chriſtiani nominis ſacramẽta ſortitos, alio rurſum baptiſmate non purificant, ſed inceſtant, lauacri nomine polluentes: *l.1.h.t.*quoniã cum ſingularis ſit furor, viſum fuit de his ſpecialiter, præcipere. *ex ratione.l.item 15 §.ait prætor.20.de iniur.*

1 ¶ Habent alij alias erroris ſui cauſas: ſed huc res redit, quòd exiſtiment, cùm baptiſmus lauacrum ſit *Epheſ.5.26.*regenerationis, *Tit.3.5.*& purificatiõis, *Coloſſ.2.12.1.Pet.3.21.* ſæpius ideo huic naturę, quotidie ſe peccatis inquinanti, opus eſſe, *d.l.1.verb.lauacri nomine. h.t.* quemadmodum & ſacræ cœnæ vſu: quẽ Dominus ſæpe iterari voluit in verbo: Hoc facite in mei recordationem, *Lucæ 22.19.1.Cor.11.24.& 25.*item: Quotieſcũq; ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciabitis, &c. *1. Cor.11.26.*

2 ¶ Contra furores eiuſmodi tenẽda eſt regula: Nihil habere rationẽ ſacramenti, extra vſum & finem à Deo inſtitutum, *Rom.2.25.Eſa.1.11. 12.13.& c.66.3.Ierem.7.4.5.21.22.23.1.Cor.11. 20.* vnde res æſtimantur: *l.pen.C.de eod.l.non codicillum. C.de teſta.Bald.l.1.in fi.C.de reb.cred.*quare veriſſ.hîc eſt regula: Ceſſante cauſa, ceſſat effectus. *l.vlt.de teſta.tutel.l.generaliter.40.vbi glo. C.de epiſc.& cler.* Vt arrha nuptiarum non habet vim obligandi, extra ſponſaliorum cauſam, propter quam data eſt: ſic ſacramenta non conſtant, niſi ex ordinatione inſtitutoris, & ad eum vſum, cuius gratia conſtituit. Eſt autem baptiſmus, vice circumciſionis *Coloſ.2.11.& 12.l.ex quo.cum cano.ſeq. de conſecrat.diſtinct.4.ex Auguſt.*inſtitutus, vt ſit primum regenerationis lauacrum, *Tit. 3.5.*quo inſerimur corpori Chriſti, & initiamur Eccleſiæ, ac velut in filios Dei adoptati renunciamur. *Coloſſ.2.11.12.* Hæc autem externa initiatio, incorporatio, inſitio, receptio in Eccleſiam, hoc principium, hic viſibilis adoptionis ingreſſus, non poteſt eſſe diuiduus, & non niſi vnus: velut & qui filiusfamil. eſt, nequit amplius quàm ſemel fieri & effici filius: *vt §.ſic itaque.Inſtitu.de adoptio* ſicut nec bis aut denuò naſci, adoptari, generari, in eandem familiam poſſumus: quod ſi fiat, primum actum nullitatis damnari neceſſe eſt: quomodo contra rem ſemel iudicatam aliter pronunciari nequit. *l. 1.C.quand.prouoc.non eſt neceſſe.l.1.in princip.quæ ſent.ſine appellat.* Itaque qui baptiſmum repetunt, priorem fidem faciunt irritam, *1.Timoth.5.12.* indutum ſemel baA ptiſmo Chriſtum *Gal.3.27.*exuunt: & verè primum ſacramentum inceſtant, *l.1.hoc tit.* quod ipſum per ſe piaculum eſt ingens, quo temeratur diuina maieſtas & promiſſio, quæ primo in ſacramento per verbum fuit efficax. Vt igitur circumciſio, ſic & baptiſmus repeti non debet, nec abſque iniuria prioris poteſt: præſertim quando nullum ſuper iteratione præceptũ extet. Et cum in baptiſmo feriatur fœdus cum Deo mutuum: *1.Pet.3 21.* vel ideo non debet iterari, vt B admoneamur, promiſſiones Dei ratas eſſe, & donationes irreuocabiles, *Roma.11.29. Hebr.6.17.& 18.*ſicut ipſe Deus eſt immutabilis. *Num.23. 19.1.Sam.15.29.Malach.3.6.Hebr.6.17.* Qualis enim cauſa, talis effectus: proindeque manere fœdus, etiamſi lapſis, fixum, dummodò pœnitentibus. *Pſalm.89.29.34.35.Ioan.6.37.39. 1. Ioann.2.1.* Cœnæ alia ratio eſt, cum requirat probationem fidei, *1.Corint.11.28.* & hîc extet verbum repetitionis, Quotieſcunque: & alia ſit inC ſtitutionis cauſa, nempe congregatio Eccleſiæ publica, beneficiorum Chriſti recordatio, quæ ſępius renouanda ſunt, exemplo veteris Paſchę. Eadem ratione poteſt eorum error redargui, qui pædobaptiſmum annihilantes, tantùm adultos, qui fidei ſuæ rationem reddere poſſunt, abluendos iudicant. Cum enim puſiones ſanctorum, ſint etiam promiſſionis participes, & fœderis diuini, *Gen.17.7.& 19.Matth.19.14.& c. 18.3.& 10.Marc.10.14.Luc.18.16.* ac ſancti adeò D ſint, *Rom.11.16.1 Corinth.7.14.* iubeatque Chriſtus, vt ſinant Apoſtoli puerulos ad ſe venire: *Matth.19.14. Marc.10. 14. Luc.18. 16.*quis audebit ex Chriſtianis natos, vel in illorum poteſtate exiſtentes, ac in cœtu vocatorum receptos, quæ illis profeſſio realis eſt, ſigno & nota huius adoptionis, atque fœderis diuini, quod irritum eſſe nequit, arcere? præſertim quando baptiſmus noſter ſurrogatus ſit loco circumciſionis, *Coloſſ.2.11.12.*quo velut ſymbolo ac ſignaculo iuE ſtitiæ fidei, *Rom.4.11.*peræquè fuerunt olim initiati, ac natu grandiores. *Gen 18.12.* nec immeritò. Si enim retinentur in Eccleſia vt ciues, ſpe bona ſecuturæ fidelitatis: certè nec ſymbolo & teſſera, nomine ciuium carere debent. Et cum nati in peccatis, *Pſalm.51.7.* mortique perinde obnoxij, *Rom.5.14.*æquè hac ablutione regenerationis indigeant regenerati, *Matth.18.3.* atque adulti: *c.illud.cum multis ſeqq.de conſecrat diſtinc. 9.* nec quiſquam poſſit illis detrahere fidei doF num, ſaltem quo ad ſemen & radicem attinet, licet actus necdum compareat, vt fructus, multò minus fidei ſacramentum: *Aug. epiſt. 23.ad Bonif.* cumq; illud non ſit rationis humanæ, ſed Dei donum & opus, *Ioan.6 29.*qui vocat ea quæ non ſunt vt ſint. ex ore infantum perficit laudem ſuam, *Pſal.8.3.*apud quem non eſt impoſſibile vllum verbum, *Luc.1.37.* cuius dicere eſt facere, *Pſal.33 7.*quiq; non minus in his, quàm adultis efficax eſſe poteſt, vt hiſtoria Ioan.bapt.reG pleti ab vtero matris Spiritu S.& in vtero Dominũ pręſentẽ agnoſcẽtis, *Luc.1.* euidẽter demonſtrat:

ſtrat: certò incredulitas nulla ijs imputari queat, aut impœnitentia vlla, quib. etiã diſcipulos ſuos adultos vult conuerſione ſimiles fieri Chriſtus, *Matth.*18.3.*niſi conuerſi fueritis vt paruuli*,&c. Denique vis huius ſacramenti quando non à fidei noſtræ dignitate & excellentia, ſed à promiſſione gratiaq; Dei dependeat: 2. *Tim.*2.13.*c.Romanus.& paſſim.de cõſecrat. diſt.*4. & cùm Dominus infantibus benedixerit, ijsque regnum cœlorum promiſſione & oſculo amplexuque pacis addixerit, *Matth.*18.*&* 19. *Marc.*10. *Luc.*18. hisq; ſimiles etiam adultos fieri voluerit: *Matth.* 18.3.*Mar.*9.33. *Luc.*9.46. his de cauſis qđ tandẽ ore miniſter à publica benedictionis ac fœderis huius nota, electos puſiones & regeneratos excludet? Num quis aquã baptiſmi prohibere poteſt, quo minus videlicet baptizẽtur iſti, qui Spiritum ſanctum acceperunt, vt ait Petrus? *Actor.* 10.47. & vbi par donum confertur, quis impediat, quo minus ſigillum doni par ſit & conferatur in omnes? *Actor.*12.17.*&* 18. iuxta mandatũ vniuerſale, Matth.28.19. Docete omnes, baptizantes eos. Auguſt. epiſt.23. ad quæſt. Bonif. Paruulum, inquit, etſi nondum fides illa quę in credentium voluntate conſiſtit, iam tamen ipſius fidei ſacramentum fidelem facit. Nam ſicut credere reſpondetur, ita etiam fidelis vocatur: non ad rem ipſam mente annuendo, ſed ipſius rei ſacramentum percipiẽdo. Et ſuper Ioan. tract.80. Hoc verbum fidei tantum valet in Eccleſia Dei, vt per ipſum credentem, offerentem, benedicentem, tingentem, etiam tantillum mundet infantem, quamuis nondum valentem corde credere ad iuſtitiam, & ore confiteri ad ſalutem. Nec verò dubium eſt, cũ totas familias Apoſtoli baptizarint, 1. *Cor.*1.16.*Actor.*10.*&* 16.73. ſimul & infantulos, vt fœderis, ſic etiã ſignaculi huius participes eſſe factos. *Aug.cap.*6.*Rom.* Quib. eſſe in Eccleſia, vocatio & confeſſio (ſicut in circumciſionis fœdere) ſatis eſt idonea. 1. Cor.7.14. Liberi veſtri ſancti ſunt, hoc eſt, ad Eccleſiam viſibilem pertinẽt. Nec verò filij promiſſionis ac fœderis efficiuntur per baptiſmum, ſed quia ſunt, ideo baptizantur: *Act.* 9.17.18. & hoc ſigillo iuſtitiæ adoptatos eſſe in iuſtitiam Chriſti, ac fœdus filiorum Dei, propter fuſum ſanguinem & totam obedientiam Chriſti, cuius maſſæ, tanq̃ capiti, ſint inſerti, confirmatur. Cæterùm quod Marci vltimo traditur: Qui crediderit, & baptizatus fuerit. Speciosum eſſet argumentum, ſiquidem cõcedi his poſſet, *τὸ πιστεύειν* aut infantibus deeſſe, aut adultis, quamuis oretenus profiteantur, ſupereſſe. Corde enim creditur: *Rom.*10. huius latebræ penitùs abſcõditæ ſunt, nec ſemper idem occultãt, quod in ore reritatur: vnde Dei proprium perhibetur eſſe *καρδιογνώστην*. Atqui cùm ſit opus Dei, non rationis humanæ, nec ſalus noſtra à magnitudine & robore fidei noſtræ dependeat, ſed à gratia, promiſſione & veritate Dei, qui etiam infirmos in fide aſſumit: *Rom.*14. cui dubium eſſe poteſt, quin hæc nullius rei ſit obiectio? Nam Eccleſia de externa tantùm, non

A interna vocatione iudicat: ideoq; vel indignos, qui ſint in vocatorum cœtu, ad ſacramenta recipit: *Cor.* 11.27.29 30. quæ ſunt *ἀσφαλίσματα* ac teſtimonia tantùm icti fœderis inter Deum & homines, per ſanguinem noui teſtamẽti. Vnde nec in adultis præciſè requiritur ad baptiſmum fides, de qua vt occulta, nihil iudicare poteſt Eccleſia, ſed tantùm profeſſio. *Matth.* 36. *Actor.*8.38. Quid ſi reſpõdeatur, in verbis illis eſſe *ἀναστροφὴν*, nec in eadem oratione ordinem verborum, ſed rerum potiùs eſſe tenẽdum? alioqui ex Paulo, Rom.10. cùm inquit: Si cõfitearis ore tuo Dominum Ieſum, & in corde tuo credideris, quòd Deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris, &c. licebit hac inductione concludere, confeſſionem oris priorem eſſe fide cordis: cõtra illud Pſal.115. Credidi, propter quod locutus ſum. Et quod Paulus mox ſubijcit ibidem: Corde creditur ad iuſtitiam, ore fit confeſſio ad ſalutem. quid ſi quod verũ eſt replicemus, Marc. vlt. non præſcribi, quínam baptizari debeãt, ſed quínam ſeruẽtur, aut non ſeruentur? Quin potius cùm Chriſtus omnes vocatos, præcipuè electos & regeneratos, baptizari pręceperit: *Matth.* 29.19.*&* *Ioan* 3.3. relinquitur etiam illud mandatum vniuerſale complecti infantes, quos teſtatur conuerſos, *Matth.*18.3. non minus quã præceptũ cœnæ, Bibite ex hoc omnes: pertinet ad fœminas, licet de his ad ſynaxin recipiẽdis, nulla ſingularis præceptio, nullum exẽplum extet, Addatur illud etiam, Marc. vlt. de toto agi miniſterio, quod erat tum temporis in re publicè nona inchoandum ab adultis, qui docerentur, & ca rebaptizarentur. vt *Matth.*3.6. *Actor.*8.36 *& cap.* 10.*in fi.ca.*16.33. Nam & ſimiles ſententiæ de fide ac pœnitentia, pertinent ad eos, qui capere poſſunt, vt habiles, capaces, *Dd. l.1. C.de ſacroſan. Eccleſ. l.ſi quando. C.de inoff.teſtam.* vt Heb.11. Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Rom. 10. Qui inuocauerit, ſaluus erit. Rom. 14. Quicquid non eſt ex fide, peccatum eſt. Sed refutationem errorum, Eccleſiæ doctoribus relinquamus: quibus etiam D. Paulus ad Timotheum ac Titum hoc commendat & committit.

¶ Fuit autem huius erroris non minima labes 3
& illa olim, quòd hæretici baptizatos ab orthodoxis, tanquam minus ritè purificatos, in ſuis iterum lustris inceſtarent: *vt oſtendunt l.1. 2.3.h. tit.l 3.& ꝗ.1 ſeq.de apoſtat. & Canones de conſecrat.* quaſi vis ſacramẽtorum à dignitate miniſtri, nõ ab inſtitutione diuina dependeret: & in vſu verò ritus diuinitùs inſtituti, vel miniſtri tanquam inſtrumẽti ac internuncij pietas proſit malè accipienti, velut literæ promittentis ac mittentis per nuncium incredulo, vel obſit malitia illius rectè riteq; accipienti.

¶ Hos etiam ceu hęreticos vt Auguſtinus ac 4
alij doctores, Eccleſiæ gladio ſpiritus domarũt, ſic Chriſtiani Principes pœnis etiam ciuilibus perſecuti ſunt: non modò abrogantes illi miniſterium, qui aliquem rebaptizaſſet, ſed & baptizantem ac rebaptizatum (ſi tamen criminis per

ætatem

ætatem capax, hoc eſt, pubes ſit) vltimo ſupplicio præcellentes. *l.2.hoc tit.* Quod ego, vt & ſ. titul. de hæret. de deportatione libens interpretarer, præſertim cùm lex tertia mox ſubſequẽs, exilio duntaxat, & mulcta decem librarum auri, cum ademptione iuris teſtandi & donandi, eoſdem damnet. *vt l.3.ſ.tit.ſeq.de apoſtat.* Quod non de ſimplici relegatione accipi poteſt, ſed vt alibi oſtenditur, de deportatione aut exilio, quod fit vice deportationis: *l.qui cum.14. §.is demum. 2.de bon.lib.* quæ propriè exilium vocatur. *l.2.de* B *pub.iud.d.l.qui cum.14.§. 2.* Cumq́; ciuitatis ius adimeret, & caput ex numero tolleret ac minueret, *§.1.Inſt.de cap.dimin.* annexam habuit ademtionem iuris teſtandi, *l.eius. 8.ff.de teſtam.l.1.vbi Dd.C.de hæred.inſt.* velut iuris Quiritum, *l. ſunt quidam. 17. de pœn.l.3.de teſtam.* & donandi, *l.poſt contractum.15.de donat.* ob ea præſertim examina, quæ per inquiſitionem in mortem extendun tur, & hæredi quoq; bona auferunt, *l.donationes. 3.in fin.de donat.* cuiuſmodi eſt hæreſis. *l.4.ſ.de* C *hær.* Item & publicationem bonorum habet adiunctam. *l.de bonis.6.de bon.damn.l. deportatorum.8.C.de pœn.l.bona. 39. de iure fiſci.* quoniam dominia bonorum iuris mancipi Quiritumq́ue ſunt. *l.1.§.1.de rei vend.§.1.2. Inſt. de bonor. poſſ.vbi dixi.Vlp.tit.1.* Atque ita quidem hæc iura ſpecie contraria, pulchrè congruent: *iuxta l.vnic. C.de inoff.dot.l.non eſt nouum.26.cum l.ſequ. de legib.* & ita fuiſſe accepta in principe Eccleſia, hiſtoriæ docent, quæ tãtùm relegatione vel deportatio- D ne tum in hæreticos ſæuitum fuiſſe monſtrant. Quòd ſi durius l.2.huius tit. interpretêre, ſequetur, quòd abſurdum dictu ſit, eam corrigi per l. ſequentem, vt poſteriorem, ex l.vlt.de conſtit. Princ. Cæterùm quod videmus nunc in Anabaptiſtas gladio quandoq; animaduerti, hoc compertum eſt non ratione erroris, ſed ob ſeditiones, vel adulteria, iure capitalia, quibus hoc genus plerunq; contaminatum eſt, illis euenire.

E

DE APOSTATIS.
Tit. VII.

1 *Quid ſit apoſtaſia, quinam apoſtatæ.*
2 *Quotuplex ſit.*
3 *Quomodo fiat apoſtaſia.*
4 *Pœnæ apoſtatarum.*

F

1 HAereticis pares vel etiam deteriores ſunt apoſtatæ. *l.vlt.hoc t.* Turpius enim & ſceleratius eſt veritatem ſemel agnitam abijcere, *2.Pet.2.verſ.20.21.Luc.12.47.Hebr.9.6.& cap.3.12.& cap.6.67.cum ſeq.* quàm nunquam cognouiſſe. *fac.à ſimili.l.3. & t.t. de re mil.* Apoſta-
2 ſia,† quo nomine & Paulus vtitur, *2.Theſſal.2.* eſt à fide Chriſtiana defectio: Apoſtatæ, qui deficiunt & fidem produnt, ſeu qui prodentes diuinum myſterium in prophana migrant. *l.3.h.t.* Eam triplicem faciunt Canoniſtæ: *gloſ.c.1.de a-* G A *poſtat. Girl. de hær.quæſt.2.numer.8.* vnam fidei, *c.non poteſt.11.quæſt.7.* alteram inobedientiæ, *c.ſi quis venerit.c.illud.de maior. & obed.* tertiam irregularitatis. *gl.d.c.1.verb. apoſtaſia. de apoſtat.* Prior eſt propria & princeps apoſtaſia, de qua etiam ſola hîc agitur. Fit † autem dupliciter, vel 3
cum à vera religione tranſitur in hæreſim, retento Chriſtianiſmi titulo: *l.3.l.penultim.l.vltim.hoc titu.* vel cum profeſſione Chriſtiana prorſus abiecta, partes contrariæ placent Iudæorum, Ethnicorum, Mahometiſtarũ, & aliorum, qui Chriſtum ignorant, vel ex profeſſo perſequuntur. *l. 1.2.hoc t.*

¶ Vt autem cauſæ eædem ſunt, quæ aliarum 4
hæreſium, ita & pœnæ: nempe diuina, finalis impœnitentia, & exitium: *Heb.6.4.5.6.* humana, exilium cum ademptione bonorum & iuris teſtandi, ciuitatis, *l.3.l.vltim.hoc titu.* &c. Et ita accipiatur quod hîc dicitur, apoſtatam cum diſpẽdio fortunarum capite (quo minuitur quod punitur deportatione, *§.1.Inſtitut.de cap.dim.l.3.eodem.*) puniendum eſſe. *l.penult.hoc titu.* Non enim erat neceſſe fortunarum diſpendium adijcere vitæ amiſſioni, cum hanc ſemper publicatio bonorum iure iſto Codicis conſequatur. *t.t. ff.& C.de bon.damnator.* Sed pœnæ capitis non naturalis, verùm ciuilis, hoc eſt, deportationi, *§. 1. quib.mod.tutel.finit.* adijci ſolet bonorum mulcta, ad differentiam relegationis vel alterius exilij. Atque ita quidem hoc in argumento iuribus iura rectè conciliantur, vt antè dictum eſt. Illud alienum l.4.ſ.de hær. quod pœnitentibus nihil de pœna remittit. l.3. hoc titul. Animaduertendum tamen eſt, non de apoſtatis in genere eam agere: ſed de anabaptiſtis. Lapſis enim, inquit, & errantibus ſubuenitur: perditis verò, hoc eſt, (vt ſe textus exponit) ſanctum baptiſma profanantibus, nullo ſuccurritur remedio pœnitentiæ, vt alijs in criminibus materiæ ſcilicet hæreſeos ſubiectæ. *d.l.4.* Nam ciuilia delicta eorumq́ue pœnam pœnitentia non tollit. *l.qui falſam. 19.ad l.Cor.de fal.Tiraq.tract.de pœn.cauſ.28.* Ratio diſcriminis in aperto eſt. Illa enim crimina facti ſunt, ſicut & anabaptiſmus, quod factum non tollitur pœnitentia, vt nec cædes, adulteriũ, vulnus: ideoq́ue nec pœna tollitur, quia manẽte cauſa manet effectus. At reliquæ hæreſes non conſiſtunt in facto, quod grauius eſt, *l.5.8.9.de iniur.* & irreuocabile, *l.in bello.§.facti.e. de capt.& poſtl reuerſ.* ſed in opinionis errore verſantur: qui error cùm melioribus cogitationibus adobruitur & reuocatur, nihil ſupereſt quod puniatur: *l. cogitationis. de pœn.* ſed error cum reliquis ſtultis cogitationibus euaneſcit: qua ratione & reliqua delicta [illegible] tantùm inchoata, non facto conſummata, per pœnitentiam pœnæ eximuntur: *d.l.cogitationis. d.l. qui falſam.19.de falſ.* perfecta facto ipſo, non item. *gl.& Dd.d.l.qui falſam. vbi Hipp.de Marſ.Tiraq. de pœn.cauſ.28.*

NEML-

NEMINI LICERE SIgnum ſaluatoris Chriſti humi vel in ſilice vel in marmore aut ſculpere aut pingere. Titul. VIII.

FVit etiam hæreticis & infidelib. in more po
ſitum, vt ſignum ſaluatoris Chriſti crucis
ſcilicet, ſeu crucifixi, per ludibrium, quo cō-
culcaretur, deſculperēt in ſilice, marmore, aliaq;
materia durabili: quod iure prohibetur, & fa-
ctum, tolli iubetur, *vt Exod. 20.33. Deut. 17.27. Eſa.
40.41.45.46. Ierem. 10. Abacuc. 2. Actor. a 17.* ſicut
& Iudæis interdicitur ſub pœna amiſſionis ſuo-
rum priuilegiorum, ne eo per contemptum ab-
utantur. *l. Iudæis. 10. de Iuda.*

DE IVDAEIS ET COElicolis. Tit. IX.

1 *Iudæi qui ſint, & eorum genera.*
2 *Priuilegia & iura Iudæorum.*
3 *Pœnæ & onera.*
4 *An expelli poſſint.*
5 *De cœlicolis.*

DE Iudæis etiam & cœlicolis cura Epiſco-
pis & Magiſtratibus incumbit, vt ne quid
inde detrimēti Eccleſia capiat. Etſi enim
propriè hæretici non ſunt, qui religionem no-
ſtram non ſimulant, neque per baptiſmum no-
men ei dederunt, vt ſupra dixi de hæret. tamen
quantum ſæpe damni Eccleſiæ dederint id ge-
nus fanatici, hiſtorijs demonſtratur.
1 ¶ Diſtinguendi ſunt autem Iudæi recentio-
res, de quibus agimus, quiq; Chriſtum Dominū
repudiant, à veteribus, qui eadem nobiſcum fi-
de ſalutem quæſierunt & adepti ſunt. *Act. 15.11.
Rom. 4.* Hos Eccleſia Chriſtiana veneratur, proq;
patrib. agnoſcit: illos auerſatur & damnat. Per-
diu tamen olim Chriſtiani Principes hos tolera-
runt, recente adhuc Eccleſia, velut & paganos:
ſic tamen, vt aliquo modo coërcerent.
¶ Quamuis igitur conſtitutionibus Princi-
2 pum Rom. conceſſa ſint ijs templa, ſynagogæ,
l. 3. l. nullus. 13. l. penul. l. vlt. h. t. (quæ tamen fulcire
tantùm, non noua conſtruere poſſnnt, *l. vlt. h. t.*)
item propria quædam liberaq; *αὐτονομία* in reli-
gione, *l. Iudæos. 10. l. die. 12. l. nullus. 13. l. circumci-
dere. 11. de ficar.* collegia, *l. ſpadonem. 15. §. iam & Iu-
dæi. de excuſ. tut. l. 3. §. vlt. de Decurion.* ſynedria,
l. pen. h. t. ſeniores, *l. ſi quis. 14. h. t.* primates, *l. pen.
hoc tit.* commercia, *l. nemo. 7. hoc t.* iura defenſio-
nis, *l. nullus. 13. h. t.* & alia Roman. ciuium com-
munia, *l. Iudæi. 8. l. nemo. 7. & paſſim. h. t. Sax. art. 7.
lib. 3.* maximè quoad onera muneraq; : *l. 4. l. qui-
cunq; 9. h. t.* in multis tamen deteriore ſunt con-
A ditione, vt quo ad honores, quorum ſunt incapa
ces. *l. vlt. h. t.* Item cum Chriſtianis litigare debēt
apud magiſtratū Chriſtianum: *l. ſi quis. 6. l. ſi quis.
14. h. t.* nec legari eis poteſt, *l. 1. h. t.* nec coniugia
cum Chriſtianis contrahere poſſunt. *l. 5 h. t.* ne
quidem inter ſe, contra ll. Chriſtianas per poly-
gamiam aut aliter. *l. 6. h. t.* Licet aūt caueatur, ne
quis eis moleſtias aut impedimentum in ſuę re-
ligionis profeſſione aut vſurpatione creet: *d. l.
ſpadonem. § iam & Iudæi. l. 3. l. die. 12. l. nullus. 13. h. t.*
B tamen quia non modo circumcidere Chriſtia-
norum liberos ſolent, *l. Iudæi. 15. h. t. d. l. circumci-
dere. de ficar.* ſed etiam occidere, quauis occaſio-
ne ſe coniuratos Chriſtiani nominis hoſtes de-
clarantes, ideo † bonorum proſcriptione & per- 3
petuo exilio, quæ fuit pœna legis Corneliæ or-
dinaria, *l. 1. in fi. de ficar. §. item lex Cor. Inſtit. de pub.
iud.* mulctantur, ſi noſtræ fidei hominem circū-
cidiſſe, aut circumcidendum mandaſſe, conuin-
cantur. *l. Iudæi. 15 hoc tit.* Nam mandans in lege
C Cornelia, qua & hoc coercetur circumciſionis
crimen, *l. circumcidere. 11. de ficar.* pro faciente ha
betur: *clem. 1. de homic.* ſin verò ſuæ ſectæ profu-
gum, & ad meliora conuerſum, ſaxis aut alia vi
tentent, flammis abſumuntur. *l. a. hoc t.* Cæte-
rùm & illa priuilegia qualiacunque iure Pontifi-
cio, & communi quadam inueterataque gentiū
omnium Chriſtianarum conſuetudine paula-
tim illis ſunt imminuta, vel etiam adempta, ꝓ-
pter abuſum quo ſolent committi: *l. Iudæos. 10.
D h. t.* obtēntumque vt & liberi eorum ipſis inuitis
baptizentur, *Zaſ. in tract. de infan. Iudæor. baptiz.*
& nulla illis certa libertas atq; ſedes ſecundum
diuina oracula ſit reliqua, *Pſal. 109.10.* ſed tantū
ex gratia & indulgentia terras Principum Chri-
ſtianorum incolant, *c. a. c. etſi. 13. de Iuda.* & † ad lu- 4
bitum, præſertim imminente periculo vel ſcan-
dalo, expelli, atq; adeò etiam bonis deſpoliari
poſſint. *c. 3. c. 9. extr. eod. vbi Dd. Oldr. conſil. 264. n.
1. Iacob. tract. feud. verb. Dux. quæſt. vlt. in fine.* Quò
E pertinet, quod tradunt quidam, non licere cum
id genus hæreticis ac ſimilibus paciſci, vt liberè
in damnata ſua ſecta viuant. *Menoch. conſ. 100. n.
225. cum ibi alleg. l. cœlicolarum. 11 h. t.* Sicut & prę-
ceptum eſt Exo. 23.32. Non percuties cum eis &
dijs eorum fœdus. Non habitabunt in terra tua,
ne fortè peccare te faciant contra me, quando
colueris Deos eorū: nam eſſet tibi in laqueum.
¶ Cœlicolarum non diſpar admodum eſt ra 5
tio: *l. a. h. t.* hoc differunt, quod illi plane ab Ec-
F cleſia, cui nomen nunquam dederunt, ſint alie-
ni: hi verò ciues Eccleſiæ per baptiſmum effe-
cti, ab ea turpiter deficiunt, eiuſdemq; doctrinæ
puritatem inquinant & corrumpunt. Quare niſi
ad ſanam mentem, & quam proiecerunt Chri-
ſtianæ religionis veneratione reuertantur, pro
hæreticis & habentur & puniuntur: *d. l. cœlicola-
rum. 11.* eorumq; templa Eccleſijs orthodoxis at-
tribuuntur. *d. l. cœlicolarum.* Vnde quoq; patet,
eos à nomine Chriſtiano non eſſe prorſus alie-
G nos, alioqui fiſco potius illa vindicarentur. *l. 5. ꝯ.
de pag. & ſacrif. vt diſtinxi conſil. 37.*

NE CHRI.

NE CHRISTIANVM mancipium hæreticus vel Iudæus vel paganus habeat vel poſſideat vel circumcidat. Tit. x.

ILlud cōmune ſectis omnibus, Iudæis item, & paganis, ne liceat ijs ſeruos, colonos, domeſticos Chriſtianos habere, *l. vnic. h. t. c. mancipia. 54. diſt. c. 2. ad hæc. 8. eo. extr. de Iud. & Sarra.* & eoru ſeruis. *l. Deo nobis. §. vlt. vbi Bar. C. de epiſ. & cler. c. multorum. vbi Fel de Iuda.* Quòd ſi etiam circumcidere non ſuæ religionis hominem tentarint, vel etiam id fieri mandauerint, *l. Iudæi. 15. h. t.* pœna legis Corneliæ peræquè atq; qui caſtrant, *Nouell 142. l. 4. §. vlt. cum ll. ſeq. ad l. Cor de ſicar.* tenentur: *l. circumcidere. 11. de ſicar. l. vnic. h. t. l. Iudæi. 15. ℨ. ſimul l. Paul. lib. 5. ſent. tit. 22. h. t.* bonorum proſcriptione & perpetuo puniuntur exilio, *l. Iudæi. 15. h. t.* quæ eſt deportatio. *vt tit. de interdic. & relega dictum eſt. l. 5. in fin. ℨ de ſacro. eccle. l. 1. C. Theo. ad l Iul. de amb.* Quod ſi quem à feriali ſua ſecta deſciſcentem, & ad veri cultum Dei reſpicientem violarint, ſaxis appetierint, (ſicut Theodoreto ab hæreticis factum legimus) flammis cum omnibus ſuis participibus, hoc eſt, auxiliarijs concremantur. *l. 2. ℨ. de Iudæ.*

DE PAGANIS ET SAcrificijs & templis. Tit. XI.

1 *Pagani vnde dicti, & qui.*
2 *Paganorum priuilegia.*
3 *Eorum pœnæ.*
4 *Semel Deo dicatum amplius prophanari nequit.*

AD curam etiam Epiſcoporum attinet paganiſmum & idolatrica ſacrificia procul ex agris finibuſq; Eccleſiæ exterminare. 1 Pagani † à pagis, hi verò ἀπὸ τῶν πηγῶν, hoc eſt, fontibus, circa quos Villæ ædificātur, dicti ſunt. Pagani in foro ciuili militibus opponuntur, *l. ius noſtrum. vbi Montan. de regul iur. §. 1. Inſt de mil. teſtam.* in Eccleſiaſtico (vt hic) ijs, qui veræ Chriſti religioni nomen dederunt. Ac propriè hoc nomine denotantur, qui gētilium ſacra & ritus retinent: quem morem in pagis diutius quàm ciuitatibus retentum, & hinc nomen factum eſſe, conſentaneum eſt. Certè Vigelij martyris indigna nex & ſimiles hiſtoriæ planum faciunt, difficilius paganos & rudiores & illiteratos, à maiorum inſtitutis, quamuis falſis, abduci, cum plerunq; ſint ignari iuris, *l. pen. de iur. & fact. ig. l ſi quis. 7 de iuriſd.* quod diuinarum etiam reſū ſcientiā cōplectit. *§. iuriſprudētia. Inſt. de inſt. et iur.*

2 ¶ Paganos quidem æquè vt Iudæos à violentia Impp. Chriſtianorum conſtitutiones defendunt, *l. Chriſtianis. 6. h. t.* & iure communi Rom. ciuium vti permittunt. Nunc enim tum in rel inueteratæ recenti mutatione fieri aliter potuit, licet crimen per ſe capitale ſit. *Exod. 22. 20.*

3 ¶ Cæterùm ſacrificia eorum velut impia abolent, *l. 1. l. pen. l. vlt l. 2. h. t.* templa concludunt, *Niceph. lib. 8. c. 18. & 28.* fiſco vindicant, *l. omnia. 5. h. t.* exceptis ijs, quæ vel Chriſtianis deſtinata, vel in alios tranſlata ſunt. *d. l. 5.* 4 Nam † ſemel ſacrata vero numini, per veram Eccleſiam, prophanari rurſus, aut in fiſcum redigi non poſſunt: *c. omnes. 16. q. 7. l. inter. § ſacram. vbi Iaſ. n. 4. 5. de verb. oblig. c. 1. vbi gl. de relig. do. § ſacræ. Inſtit. de rer. diuiſ.* nec quidem propter abuſum. *clemen. 2. vbi Zab. de relig. dom. No. 37. de eccleſ. Aphr. l. legatum. 16. de vſufruct. lega. l. legatum. 5. de adm. rer. ad ciuita. pertinēt. Schurff. cum multis, conſil. 48. licet. n. 4. 5. cent. 1. & dixi conſil. 37. n. 7. 8. 9.*

DE IIS QVI AD ECcleſias confugiunt, vel ibi exclamant, & ne quis ab Eccleſia extrahatur. Tit. XII.

1 *Quibus ad Eccleſiam cōfugere liceat: & n. 3.*
2 *Confugientes ad Eccleſiam quando extrahi poſſint vel non: & num. 4.*
5 *Confugientes ad Eccleſiam cautionem iudicio ſiſti præſtare coguntur.*

AD iuriſdictionem & curam Epiſcopalem 1 etiam illi pertinent, qui ad Eccleſiam ſalutis ſuæ cauſa confugiunt, vel ibi exclamant: ne videlicet inde extrahantur, aut ibidem vim iniuriamq; patiantur, abſq; cognitione Pontificiali, qua cauſarum perſonarumq; circumſtātium complexus eiuſmodi in caſibus expendendus diligenter eſt: *l. vlt. h. t.* ne immunitas Eccleſiæ, vel ad impunitatem malitiæ, vel oppreſſionē innocentiæ, detorqueatur.

¶ Confugiunt ad Eccleſiam liberi vel ſerui, aut armati aut ſine armis. Serui, aut ob ſuam culpam, puta metu pœnæ ob ſuum admiſſum, aut ob culpam domini: videlicet metu ſæuitiæ dominicæ vim iniuſtam declinantes. Priore † ca- 2 ſu, ſi grauius delictum ſit, vel ſi cum armis confugiant, extrahendi, & domino indiſtinctè reddendi ſunt. *l. 3. l. vlt. h. t.* Sin admiſſum leuius, non aliter quàm domino, Pontificis opera ad lenitatem traducto, præſtitoq; iureiurando eam fugā ſeruo fraudi non eſſe futuram. *d. l. vlt.* Poſteriore caſu domino reddendi non ſunt, ſed danda opera, ſiquidem ita ſe res habuerit, bonis vt conditionibus diſtrahantur. *l. 2. de ijs qui ſunt ſui vel alien. iur. §. 1. l. vlt. h. t.*

¶ Seruorum hic nomine & iure liberos quoq; 3 perſo-

perſonalibus miniſterijs obnoxios, vt libertos, A
colonos, aſſcriptitios accenſemus, *l. vltim. §. ſanè. h. t. pro quo l. 3. C. de infan. exp.* etiam vaſallos. *Bal. hic in l. vlt. & l. 1. ſ. de emen. ſeruo.* Reliqui porrò liberi homines ad Eccleſiam confugientes, aut Chriſtiani ſunt, aut hæretici, pagani, Iudæi, hi iure immunitatis Eccleſiarum carent. *l. 1. h. t. vbi*
4 *gl. verb. arceantur.* Illi † aut ob delictum, aut ob æs alienum vel cauſam ſimilem in illas ſe latebras abdunt. *l. 2. l. vlt. hoc t. c. ſicut. 17. q. 4.* Si propter delictum grauius vel in Eccleſia ipſa admiſſum, non eſt immunitas malitijs eiuſmodi B
propoſita: *c. de iure. 22 q. 2. c. quia fruſtra. de vſur. §. neque. in Auth. de man. prin.* quibus non eſt indulgendum, *l. in fundo. de rei vend.* vtpote legis beneficio indignis, *l. auxilium. de minor.* vt quod fecerunt facinoroſi expectent. *l. 3. C. de epiſc. aud.* Quod ductũ videri poteſt ex lege diuina. *Exod. 21. 14.* Ab altari meo tolles, inquit Dominus, illum, vt moriatur. Sin leuius vel ob debitum aliámue cauſam eò cõfugerint, extrahi abſq; violatione Maieſtatis non poſſunt. *l. 2. h. t.* Cautio- C
5 nem † tamen iudicio ſiſti præſtare congruũt: cæteroqui contra eos proceditur per miſſionem in bona, *l. vlt. hoc tit. Azo hic in fine.* vt iure communi contra fruſtratores & latitãtes. *l. Fulcinius. 7. & tot. tit. quib. ex cauſ. in poſſ. l. ſi finita. §. Iulianus. de damn. inf.* Quòd ſi bona non ſufficiant, ſaltem ad hoc extrahi poſſe videntur, vt bonis creditoribus ordine iuris cedant. *l. 1. vbi Dd. C. qui bon. ced.* Eadem ſeruatur diſtinctio in ijs, qui in Ec- D
cleſia opem præſidiumq; Eccleſiæ implorant. Quòd ſi verò id tumultus aut ſeditionis ciendæ cauſa faciant, vltimo etiam ſupplicio ſubijciuntur, *l. 4. in fin. h. t.* velut publicæ pacis turbatores. *l. vlt. de re mil. in fin. & t. t. ſ. de ſeditioſ.*

DE HIS QVI IN ECcleſijs manumittuntur. Tit. XIII.

1 *Manumiſſio cuius iuriſdictionis.*
2 *Manumiſſionis in Eccleſia origo.*

1 IVriſdictio † omnis aut cõtentioſa eſt, aut voluntaria: *gl. verb. conſilium. in l. 1. de off. conſ.* ſuperiora ferè ad contentioſam, manumiſſio, quæ fit in Eccleſijs, ad voluntariam iuriſdictionem ſpectat. *l. 1. vbi gl. de off. conſ. l. 1. de off. præt.* F
2 Vt † aũt olim qui ſeruos data libertate ciues efficere Romanos volebat, per cenſum, vindictam, aut teſtamentum eos manumittere cogebatur: *c. Vlp. tit. 1. & 19. Theoph. Inſt. de libertin.* ſic poſtea ſub Impp. Chriſtianis cenſu & ſolennibus illis veterum obſoleſcentibus, receptum, vt in Eccleſia coram Antiſtite, & cœtu fidelium manumitterentur, actis interuenientibus, qui plenam libertatem conſecuturi eſſent. *l. 1. 2. h. t.* Sed hodie G
hac ſolennitate non eſt opus, poſtquam ſublatis beneficio Iuſtiniani libertinitatum generibus, omnes qui quocunq; modo manumittuntur, ciues Rom. fiunt: *l. vnic. C. de Lat. lib. l. vnic. C. de dedit. lib.* velut prius ex Conſtit. Antonini Seueri, omnes ingenui in Imperio Rom. ciues effecti ſunt. *l. in orbe. de ſtat. hom.*

DE LEGIB. ET CONſtitutionibus Principum & edictis. Tit. XIV.

1 *Quid lex, conſtitutio.*
2 *Propria ſpecies & cauſæ conſtitutionum.*
3 *Princeps quis ſit.*
4 *Materia conſtitutionum.*
5 *Forma.*
6 *Finis & effectus.*
7 *Adiacentia, affinia, contraria.*

NOn tantùm ſacra & ſacerdotes, verùm etiam leges ad ius pertinent publicum. *l. 1. §. 1. de iuſt. & iur.* Nam † & lex mutus ma- 1
giſtratus eſt, *l. nam & ipſum. ff. de iuſt. & iur.* vel ἀρχητικὴ potius poteſtas: *l poteſtatis. 215 de verb. ſig. cum l. 4. hoc t.* & qui has violat, in publicũ ius committit. *l. ſi quis. 7. vbi Dd. de iuriſdict.* Vnde hae in parte leges legum ipſarum ac tuendi iuris publici cauſa proponuntur, quas ideo leges legum hîc appellat Placentinus. Lex hoc in tit. ius deſignat, *l. 1. verb. iusq;. l. 2. verſ. nec generalia iura ſint, ſed leges faciant ijs duntaxat negotijs, & c. l. 4. l. 5. l. 6. l. leges. 9. l. cum de nouo. 10. hoc titu.* & per ἐξοχὴν ſignificat ius à Principe conſtitutũ. *l. 1. l. 3. hoc t.* velut principalem ſpeciem: *l. humanum. 8. l. vlt. hoc t.* à qua tamen ipſum hîc ſecernitur. *in inſcriptione. item l. leges & conſtitutiones. 7. l. humanum. 8. verſ. formam generalem. & antiquis legibus non inſertam. l. vlt. verſ. conſtitutiones legis vim obtinere. hoc tit.* De legibus ſatis eſt dictum, quantum inſtituti ratio patitur, ad Pandectas: de conſtitutionibus hîc agendum, quæ propria eſt materia Codicis, in quem Conſtitutiones Principum relatæ ſunt. Vnde in Cod. Theod. lib. 1 tit. 1. detracta legis mentione, inſcriptio facta eſt, de Conſtitutionibus & Edictis.

¶ Conſtitutio ἐν πλάτει & genere ſignificat 2
quodlibet ius ſcriptũ, *c. 1. diſt. 8. c. 1 diſt. 9.* vel etiã hominũ conuentionẽ, *l. 3. §. ductus aquæ. 4. verb. iure conſtitut. de aqu. quot.* ſicut & lex, *l. 1. in fin. de aqu. pluu. l. 1. §. ſi conuenit. depoſ.* quando ad hominis factum refertur. *Corſus lib. 1. indag. c. 9.* Quo in ſignificatu Conſtitutio ſignificat quodlibet ius conſtitutum, ſed præcipuè ſcriptum, *c. lex. c. conſtitutio. diſt. 1.* quare & iuri non ſcripto opponitur. *c 1. 2. diſtin. 8. c. 1. diſtin. 9. & paſſim ibid.* Sed propriè conſtitutiones ſunt ius quod Princeps conſtituit. *§. ſed quod Principi. Inſtit. de iure nat. l. vltim. verſ. conſtitutiones, quæ ex imperiali decreto proceſſerunt. h. t. l. 1. ff. eod.* Earum propria, quòd
ſint

ſint humanitati Imperatoriæ l.vlt. C.de donat.in- A
ter vir. congiuæ, l.leges.9. in fin.h tit. æquales in
omnes, l.capitalium.28.verſ.cùm leges æqualiter ſe-
curitatem omnibus tribuant. de pœnis. ſacratæ, l le-
ges ſacratiſſ.9.hoc tit.l.humanum.8.h.t. Forma ge-
neralis, d.l.humanum. interdum tamen & parti-
cularis, l.2.l.vltim.hoc tit. aut etiam perſonalis ac
ſingularis: l.1.de conſtit princ. quæ propriè leges
aut Conſtitutiones non ſunt, ſed Priuilegia d.l.1.
de quibus. extr.de priuileg ſtricti iuris. c.ex tuarum.
de author.& vſu pal. Bald l 1.num.2.hoc tit Gene- B
ralis non item: Bald. ibidem, per illum text. & l.ne
Chriſtiani. cumſeq.de legib. cuiuſmodi ex ipſa for-
ma circumſtantijsque diſcernenda ſunt. Bald.nu.
3.& Dd.l.2 l.3.hoc tit. per illos textus. Species ſunt,
Edictum, Decretum, Epiſtola, Reſcriptum, Sen-
tentia, l.2. l.vlt. hoc tit. de quibus Theoph. § ſed &
quod principi. Inſtit.de iur.natur gent.& ciuil. Le-
gis interpretatio, l vlt hoc tit. Pragmatica ſanctio,
l.vlt. ꝟ.de diuerſ reſcr. Mandata, de quibus tit.ſeq.
Diſtinguitur etiam inter Deciſiones & Conſti- C
tutiones.conſt.Cod.ꝟ.de emend.Cod. Cauſa eſt Prin
ceps, l.1.l.vlt.hoc tit. l.Princeps.de legib. qui hic in
tituli inſcriptione & ff.eod. ſignificat Imperato-
rem, l.vlt. verſ.quid ſanctius Imperiali eſt maieſtate.
& ibi: quæ ex Imperiali decr.hoc tit. vel Regem, d.
l.vlt.verſ.quis tantæ ſuperbiæ faſtidio tumidus eſt, vt
regalem ſenſum contemnat? hoc tit. qui eſt lex ani-
mata diuinitùs terris data, cum poteſtate iuris
condendi, §.vlt.in Auth.de conſul. Henn.God.conſ.
3 1.num.2. Nam † propriè ſignificat eum, qui non D
recognoſcit ſuperiorem: gl & Card.quæſt.1.clem.
1.de baptiſ. clem.1. de iureiur. Bald.& Dd.in proœm.
Digeſt.in prin. qualis eſt etiam Rex in ſuo regno.
c.ſciſcite. 6.quæſt.3. c.in apibus.7. quæſt.1. Corſet.de
poteſt.reg. quæſt 45. Chaſſ.in conſuet.Burg.in princ.
verb.duc. num.2. Panor.& Dd.c.per venerabilem.
qui filij ſint legitimi Quin etiamſi teneat regnum
ab alio in feudum, nihilominus poteſt, quæ Im-
perator in Imperio. Corſetus & Chaſſ.prææallegato
loco. Aluar.capit.quis dicatur dux. Iacob.in proœm. E
feud.inueſt. vbi de proprijs, cuiuſmodi eſt humani-
tas, l.vlt. C de donat.int.vir.& vxor. effectus, officio,
dignitate, poteſtate, priuilegijs ac regalibus Principū
plura, de.p.bus & Chaſſ.in catalogo gloriæ, part.5.
An idem iuris ſit in inferioribus, Iacob prææallegato lo
co. Iaſ.& Dd l.5.de verb.oblig. & d.c.1.quis dicatur
dux, march. Itaque Princeps in ſua ditione eſt,
quoad ius politicum, cauſa cauſarum, Salic.c.ec-
cleſia.num.7. vt lite pend. Iaſ.conſ.223.num.2.vol.2.
vt penes quem ſit omnis condendi, interpretan- F
di, abrogandi iuris poteſtas. l.1.l. vlt.hoc tit.l.prin-
ceps. de legibus. Inferiores verò, hoc eſt, qui reco-
gnoſcunt ſuperiorem, non leges aut conſtitu-
tiones, ſed ius tantùm Prætorium ac Edicta fa-
cere putantur. Iaſ poſt Bart.in l.ſtipulationem 5.in
princ.num.9.& 10. de verb.oblig. & l.omnes.9. vbi
Bart.de iuſtit.& iur. Synergi ſunt, proceres Pala-
tini, l.humanum.8.hoc tit. & Senatus. l.3.d.l.8.h.t.
Cauſa, αὐτοκίνητος, motus proprius Principis, l 3.
hoc tit. Impulſiua, ſuggeſtio iudicum, magiſtra- G
tuum, l.3.l pen.verb ſuggeſtio iudicantis.hoc tit.l.2.

hoc tit. ſupplicationes ſubditorum, l.3. l.vlt.h.tit.
lites motæ, l.2.l.3. l.humanum.8. hoc tit. neceſſi-
tas, vtilitas publica, l.humanum 8 h tit. l.vltim.de
diuerſ.reſcript. multitudo delinquentium. Bart.in
extrauag ad reprimendum.verb.multorum quomodo
in læſ. Maieſt.reos proced.

¶ Materia circa quam, ſunt perſonæ, res, ne- 4
gocia. l.2.verb.perſonis atque negocijs.l.3.h t. c pen.
diſtinct.10. Nam rebus, non verbis, leges ſunt im-
ponendæ, l.2 C.commun.de legat.l.vlt.C.de vſuris.
item cauſæ, actiones, l.3.l.humanum.8.l.vlt h.tit.
futuræ, l.leges.7.hoc tit. dubiæ, l.vlt. verb.ſi dubi-
tatio in litibus oriatur. hoc tit. l.Demitius. de teſtam.
l.vlt.in fin.verſ.in futuris cauſis obtinent.ꝟ.de locat.
non pendentes: l leges.7.hoc tit. neque præteritæ,
d.l.leges 7. hoc tit. l.3. C.Theodoſ.de conſtit. præſer-
tim cùm nec opus ſit de præteritis ac deciſis no-
uas facere conſtitutiones.l.1.ꝟ.de vet.iur.enuclean.
Materia pragmaticæ ſanctionis non ſunt priua-
ta negocia, ſed cauſæ publicæ Vniuerſitatum,
Prouinciarum, Curiarum, Scholarum, &c. l.vlt.ꝟ.
de diuerſ reſcript.

¶ Formam faciendæ conſtitutionis proponit 5
l.humanum. 8. hoc tit quæ non ſcripturam, ſed
recitationem in Conſiſtorio, & confirmationẽ
Principis ac promulgationem requirit. ſicut &
l.3.vbi Bald.num.2.hoc tit. c.in iſtis. diſtinct.4. §.fin.
in Auth de hær & Fal. Vnde deciſum, ſcripturam
non eſſe de ſubſtantia conſtitutionis. deciſ.Rot.1.
in rubr.de conſtit. vbi dicitur eſſe communis, quan-
quam aliter publicè non facilè præſcribi poteſt, l.le-
ges.9. verb præſcripto earum cognito. hoc tit. Perſo-
nales conſtitutiones, quæ facilius corrumpi poſ-
ſunt & ſupponi, diem etiam & conſulem requi-
runt, l.4.ꝟ.de diuerſ.reſcriptis. & proinde ſcriptu-
ram, l.ſacri.6 ꝟ.de diuerſ.reſcript.cui eiuſmodi in-
ſerantur.l.1.C.Theod.de conſtit.gl & Dd.l.generali.
ꝟ.de tab.lib.10. Bart.c.vnic. §.data quæ ſinis reg. A-
lex.& Dd.rubr.de oper.no.nu. Quòd ſi ſunt ſpe-
cies etiam iuris ſcripti, vt dictum eſt, Inſt.de iur.nat.
gent.& ciuil. §.conſtat. 5. certè ſcriptura conſtare
debent, l.2.in fin. C.de frum.ſen cano.vrb.Conſt.lib.
11. & quidem plena, non abbreuiata notis. l.1.§.
pen.in fin.C de vet.iur enuel c.2.diſt.8.reg.c.lex eſt.
diſt.1. Scriptura tamẽ amiſſa vel non comparen-
te, æquius eſt per teſtes Conſtitutionum probari
poſſe. d.deciſ.1.Rot de conſtit. Et Bald.l.humanū 9.
h.tit. ſcripturam ait non eſſe de forma ſubſtantia-
li quoad Principem, quo etiam mortuo antequā
perſcriberetur aut promulgaretur conſtitutio,
nihilominus in effectum produci debet. Bald.l.
8.in fin.h.t. per c.inſtitutionis. 25.q.2. ſed de forma
accidentali, quo ad ſubditorum obſeruantiam:
quibus non poteſt innoteſcere, niſi per ſcriptu-
ram promulgetur. Alb.1 par.ſtat.quæſt.14.

¶ Finis, vt pertineant & referantur non ad pri- 6
uatum commodum, c.erit diſt 4. ſed ad commu-
nem imperij ſalutem, l humanum.8.h.t.in Auth.
de mand prin.in princ. & vtilitatem, in prin.Nou.1.
de hær.& Falc. vt cõmuniter omnibꝰ proſint, non
viuis tantū, ſed & mortuis, § vlt. in Auth.de hær.
& Falc. ad Principis gloriam. d l.humanum.8.h.t.

bb tuitio-

tuitionem innocentię, terrorem & vindictam iniuriæ, *c.1 2.3. diſt.5.* ſic, vt nemini adminiculum earum ſit denegandum, *l. vnic. C. de ſent. præf. prætorij.* & neminem ſinant in paupertate viuere aut anxietate mori: *§. vlt. Nouell. 1. de hæred. & Falcid.* cùm æqualiter omnibus ſecuritatem tribuant. *l. capitalium 28. verſ. cùm leges omnibus hominibus ſecuritatem tribuant. de pœnis.* Denique vt vniuerſi, præſcripto earum manifeſtiùs cognito, vel inhibita declinent, vel permiſſa ſectentur. *l. leges. hoc tit.* Effectus, quòd vim habeant legis, *l. vlt. hoc tit.* B ideoque intelligi debeant ab omnibus, *l. leges. 9. hoc tit.* & audiri, *§ fin. Nouell. 1. de hæred. & Fal.* quibus nihil eſt ſtudio dignius: *l. 1. §. 1. Cod. de vet. iur. enucl.* cùm vitas hominum conſtringant, *l. leges. 9. hoc tit.* obligentque ad ſcientiam, *d. l. leges. h. tit. l. 2. C. Theod. num. 1.* obedientiam, *d. l. humanum. 8. hoc tit. §. fin. in Auth. de hæred & Falc. Nouell. 1.* aut pœnam, *l. 5. hoc tit. c. quis autem. diſt. 10.* Quę cùm expreſſa nõ eſt, arbitraria ſubintelligitur *l. hodie. 13. de pœn. l. 1. § expilatores. de effractorib.* poſt duos C à promulgatione menſes. *in Auth. vt factæ nouæ conſtit. § vlt Nouell. cler. vel cur. c. cùm infirmas. § 1. de pœnit. Hoſt. de conſtit nu. 13.* Nec verba tantùm legis obligant, ſed etiam mens atque ſententia: *l. 5 hoc tit. l. contra. 29. cum l. ſeq de legibus.* contra quæ, quicquid fit, ad nihilum reducitur, *l 5. h. tit. c. 2. de teſtib.* vt legis, quæ ſemper in viridi eſt obſeruantia. *l. 5. in fin C. de hæret.* Canonibus tamen non præeminent, ſed obſequuntur. *c. 1. c. 2 & paſſim diſt. 10. in Auth. vt cler. apud propr. epiſc. in fine.* D Quamobrem vbi Euangelicis vel canonicis decretis non obuiant, tum ſanè nec aliter omni reuerentia dignæ ſunt, *c. ſuſcipitis. c. pen. diſt. 10.* Sed nec Eccleſiam ligant, *c. quæ eccleſiarum. 7. de conſtitut. c. 2. diſt. 8. & c. 1. 2. diſt. 10.* nec ipſum authorem ſeu legislatorem authoritate, *l. princeps. ff. eod.* honeſtate tamen & ratione naturali. *l. digna. 4. hoc tit. c iuſtum. diſt. 9 c. cùm omnes. de conſt. l. antepen. de admin. tut. c. pro illorum. de præben. l. ex imperfecto. de legat. 3.* Domeſticos etiam Principis E obligant. *ex conſtitutione græca huius tit. 9. quam reponit Cuiac. obſer. lib. 12. cap. 31.*

7 ¶Adiacet poteſtas legi, ſicut Prætori imperiũ, iudici officiũ. *l. obligationes. 26. de obl. & act.* Item æquitas, *l. 1. h. t. l. hac lege. 8. C. de pact. conuen.* interpretatio, *l. 1. l. 5. l. vlt. h. tit.* quæ cùm fit à Principe per modum legis, ſpecies conſtitutionis eſt. *l. 1. l. leges. 9. l. pen. l. vlt. h. t.* A reliquis ſecundùm eius ſententiam fieri debet, & in fauorẽ hominũ, non læſionem, *l. quod fauore. 6. h. t.* pœna infamiæ ijs, F qui malitiosè interpretentur vel circumueniant, præſtituta, *l. 2. h. tit.* Affinia conſtitutionibus ſunt priuilegia, *l. 2. 3. l. vlt. h. t. conſtit. 2. §. pen. ff. de Iuſtin. Cod. confir. l. 1. de conſt. princ.* de quib. dicetur extr. tit. de priuil. Item forma generalis Præfecti Prætorio: *l. formam. 2. ff. de offic. præf. prætor.* ſtatuta, eiuſmodi inferiores à Principe condere putantur. *Iaſ. l. ſtipulationum. 5 nu 9. 10. de verb. oblig. & l. de quib. nu. 82. de legib.* Cõtraria, deſuetudo, *l. de quibus. 31. de legibus. c. in iſtis. cum ſeq. diſt. 4.* malitioſa G interpretatio, *l. 2. h. t.* reſcriptum contrarium, *d. l.* 2. aut beneficium *l. 5. in fin ff. de hæret.* obſcuritas, *c. erit. diſt. 4. l leges. 9. h. t.* duritia. *d. l. 9.*

DE MANDATIS PRINcipum. Tit. XV.

1 *Mandata Principum quid à Conſtitutionibus differant.*
2 *Mandata vnde dicta.*
3. *Mandata priuatorum, quatenus à Principis diſtinguantur. Mandati item & præcepti diſcrimen.*
4 *Mandatorum cauſa efficiens.*
5 *Materia.*
6 *Forma, & quemadmodum in Prouincijs proponi ſolita ſunt.*
7 *Finis & effectus.*

C Onſtitutionib. principũ ſimilia ſunt mandata: hoc † differunt, quòd illæ generales ſunt *l. 2. l. 3 ff tit. 1.* & perpetuæ, *l. 5. in fi. ff. de hær.* hæ prouinciales & locales, velut ordinationes: ſæpe etiam ad certum duntaxat tempus, vel magiſtratu aliquo durante, vim habentes: cuiuſmodi nunc Principum inſtructiones appellant. 1.

¶Mandata à manu danda, qua promiſſiones firmari ſolent, ductum verbũ, *Valla lib. 5 ex Quintiliano,* ſignificat aliquid gerẽdum exequendúmque alteri committere. D *l. 1. & 2. ff. mand. l. 1. & 3. tit. de offic. eius cui mand. eſt iuriſdict. l ſi minoris. 25. de ad. tut. l. Modeſtinus. 76. de ſolut. l. vlt. § vlt. de cond. ob turp cauſ.* quod † inter priuatos voluntatis & arbitrij eſt, *l. 1. l. qui patitur. mand. & Inſt eod. l. in commodato. 17. §. ſicut. 3. ff. commod. l. ſicut. C. de act.* vbi par in parem non habet imperium, *l. 4. de recept. arbit.* inter dominum & ſubditos vim habet præcipiendi: *l. vnic. h. tit. in auth. eod.* velut & preces, *l. 1. vbi gl. ff quod iuſſu.* quanquam inter præ- E ceptum & mandatum Principis nonnulli ſubtiliter diſtinguant. *gloſ. verb. neceſſitatem. in l. ſæpe. 8. vbi Bart. de offic. præſid.* Mandatũ dat Princeps aut de negocio aliquo priuato cognoſcendo exequendo: quę vulgò Commiſſiones vocantur: *in auth. de mand. Prin. l. diuus. 6. §. 1. de cuſtod. reor.* aut de gubernatore prouinciarum & ciuitatum præſidibus & magiſtratibus cuiuſque loci, quas Inſtructiones, vt dixi, vulgò nominant: quo hîc potiſſimùm ſenſu accipitur. 2. 3.

F ¶Author ergo & cauſa mandatorum eſt Princeps, qui cum codicillis & mandatis rerum ex vſu & opportunitate temporis ac loci gerendarum, magiſtratus adminiſtraturos in prouincias & præfecturas mittit. *in Auth. de mand. Prin. in prin. l. 3. l. obſeruandum. 19. de offic. præſid. l. diui. 27. §. 1. de mand. Princ. l. diuus. 7. §. 1. de iur. patron. l. aliud. 13. §. 1. de verb. ſign. d. l. 6. de cuſtod. reor.* 4.

¶Materia ſunt ea, quæ ad gubernationem prouinciarum rectè inſtituendam, & publicum G veluti ius, hoc eſt, ſtatũ cuiuſque loci bene tuendum pertinent. *in Auth. eodem. l. diui. 28. in fin. de* 5

pæn.

6 *pœn.l.1.2 §.de offic.præf.præt.Africæ.* Forma † conſtat ſcriptura, l.1 & 2.h.tit.quam repoſuit Cuiac. lib.obſ.12 cap.31.vbi confirmat mandata eiuſmodi ſcripturis conſtare, ex quibus etiam mandatum probandum eſt: *l.vnica hoc tit.c.cùm in iure. de offic.deleg.* nec enim nuncio Principis creditur ſine literis, *l.prohibitum.C.de iur.fiſc.lib.*10 & probandum eſt ex literis in originali, non per relationem. *Cuiac.d.c.31.ex l.2.hoc tit.* cuiuſmodi formam Nouella Iuſtiniani proponit in auth.cod. Porrò ſummã poſtea mandati in ſuis prouincijs Præſides vice edicti proponebãt, *l.6 §.1.de cuſtod.reor.* vt ad quam gubernationis rationem ipſius poteſtas eſſet aſtricta, & quis futurus adminiſtrationis curſus, quid etiam vnumquemq; illo tempore facere de voluntate Principis oporteret, publicè conſtaret & innoteſceret omnibus.

7 ¶ Finis, vt omnia in prouincijs laudabiliter geratur, & certis legibus conſtituta ſit magiſtratuum poteſtas. *in Auth.cod.in princ.* Effectus, vt præſidem & prouinciales velut lex obligent: *in Auth.cod.* in ipſa ſcilicet prouincia, tanquam lex localis: *Leon 65. de rit nupt. l.3.l obſeruandum.§.1. de offic.præſid.* niſi Princeps generaliter & perpetuò valere pro conſtitutione iubeat, vt ſunt mandata in Corpus iuris relata. *d.l.eos.l.etſi 6. Cod.de nupt. l.legos.§.s.1.1 l diuus.§.1.de pœn.l.131.§.vlt.de verb.ſign l.6.de cuſtod.reor.*

DE SENATVSCONſultis. Tit. XVI.

1 *Senatuſconſultum quid.*
2 *Eius partes & ſpecies.*
3 *Senatum cogere quibus olim permiſſum.*
4 *Cauſa efficiens S.C.*
5 *Materia.* 6 *Forma.*
7 *Finis & effectus.*
8 *Contraria.*

SPecies Iuris ſunt & Senatuſconſulta: *l.non ambigitur.8.de legib §.conſtat. Inſtit.de iur.nat. gent.& ciuili.* quæ principum etiam conſtitutione hoc in titulo confirmantur. *l.vnica.h.tit.*

1 Senatuſcõſultum † eſt Ius, quod Senatus, *de quo ff.de ſenatorib.* conſtituit, *§.ſenatuſconſ. Inſt.de iur.nat.gent.& Velleian.* ſeu quod Senatu conſtituente, ſine lege populari rei facta introducitur *l.2.§. deinde.de orig.iur l.non ambigitur. de legib. § ſena-*

2 *tuſconſ. Inſtit.de iur.nat.* Partes † S.C.plerunque ſunt: prima, Procemium ſeu ἀφορμὴ & cauſa κατηγορικὴ, quæ initiò proponi ſolet *l.1.ad Maced.* Secunda, Definitio ſeu deciſio & decretum Senatus. *l.item.20. §.6.de petit.hæred.* Tertia, Ratio decreti. *l.2. ad Velleian.* Quarta, Sanctio. *d.l.2. in fin.ad ſenatuſc.Velleian.* Sunt autem S.C.in ius noſtrum relata, aut Nominata: vt Macedonianum, *ad S.C.Maced.* Velleianum, *ad Velleian.* Trebellianum: *ad Trebell* aut Innominata, ſcilicet abſque nomine Coſs. vel authoris, quo præſidente vel ſuadente, S.C.factum eſt, in corpus iuris relata.

A *l.ſenatus.52.de contrah.empt.l.cætera.41.de legat.1.l.vlt.de damn.infect.l.hos accuſare.12.§.3.de accuſ.l 1. §.1.de ſeru fugit.l.is qui.6.de ſicar.l.1.de colleg ill.l. pen. de iniel.l.ſi quis.11. de teſtam.tut. l.4.C.de fideicom.lib.l.1. C.de vſufruct.l.2.de aleat.cum ſimil.* Senatum † indicit & cogit, aut lex, quæ ſingulis Calendis, Nonis, Idibus, Senatum haberi ſtatuit: 3
Suet.in Auguſt. aut Magiſtratus maior, vt Dictator, & huius loco poſtea Princeps. *l.itẽ.20. §.prætor.6. de pet.hæred. verſ.de his,quæ Imperator libello*
B *complexus eſſet.quid fieri placeat.* Item Coſs. Prætores, Tribuni plebis, Interrex, Præfecti vrbis. Præter quos nulli ius fuit conuocandi, & nõ niſi his authoribus, & ſententias rogãtibus, fieri S.C.in libera Republ.poterat: *Cic.Phil.1.Gell.lib.14.cap.17.* etiamſi poſtea ſub Principibus etiam ad horũ libellum S.C.facta ſint. *d.l.item.20 §.prætor.6.*

¶ Fiebant autem [illegible] ſententia & decreto maioris partis, ex cuius [illegible]entibus ſuffragijs ſtatuebatur, vt & aliâs ſemper, *l 10.l.11. de pact.l.2.de* 4
C *decre.ab ord fac. ext.de his quæ à maiori parte.* hoc eſt, cùm duæ ex tribus partes, cũ minimùm conſentiebant *l 3.de decr.ab ord fac.l.4 quod cuiuſque vniuerſ* Ac olim non minore numero quàm 100. ſenatorum, pòſt 200. ſub Auguſto 400. ſenatuſconſultum poterat fieri: licet factum à paucioribus, rectè perſcribebatur. *Dionyſ.lib.55. Hotom.de ſenatuſc.cap.7.* Erat & tribuni alicuius plebis ſuffragio neceſſaria: *Val.lib.2 cap.1.* quò vice plebis, vt hæc S.C.obligaretur, in illud conſentiret. Ea
D autem poteſtas poſtea in Principes tranſlata eſt, qua ne in ſingulis S.C.opus eſſet, videtur Impp. generali hac lege *l.vnic.h t.* S.C.voluiſſe confirmare, etiamſi nullum aliud tribunitiæ poteſtatis ſuffragium accederet.

¶ De omnibus rebus, publicis priuatiſue, criminalibus & ciuilib. S.C.fieri poſſunt, cum Reſpubl.omnis in ſenatus poteſtate ſit, præter creationem magiſtratus, legumlationẽ, & arbitrium pacis & belli. *Halicar lib.6.* De quibus rebus, quæ 5
E initiò fuerant in poteſtate populi, pòſt penes Auguſtos, nihil poterat ſtatui ſenatuſconſulto, ſed lege tantùm in Comitijs populi lata, pòſt ex Auguſti arbitrio *l.vnic.ad l.Iul.amb.*

¶ Senatuſconſulta fiebant in templis & Curiis auguratò cõſecratis, vt Hoſtilia, Pompeia, Iulia: nã aliò ſenatus conuocari nõ poterat temporib. aut legitimis, puta Calend. Nonis, &c. aut indictis à Coſ. pro vſu Reip. à Calendis tamẽ Februarij vſq; ad Martium non aliter S.C. fieri poterãt, 6
F abſolutis legationib. quib. toto illo tẽpore vacare ſenatus cogebatur. *Cic.lib.2.epiſt.2.& ad Lent.* De S.C. autem nec ante exortum Solis, neque poſt occaſum ſtatui poterat. *Gell.lib.14.cap.17.* Itaque qui intercedere volebãt, ſoliti ſunt eximere dicendo diem. Perficiebatur autem S.C.duplici ratione, aut exquiſitis ſingulorũ ſententijs, in maximi ſcilicet momenti negocijs: aut facto præconio, vt qui primò rogati, & dicentis (rogabantur autẽ primò Coſs. deſignati, aut aliâs ho-
G neſtiſſimi) ſententiam ſequerẽtur, ad eam partẽ, in qua is ſederet, diſcederent: atq; ita pedibus in

ſententiam eius irent. *Gell.lib.14.cap.9. lib.3.cap. 18.Feſt.lib.15.Hirt.lib.8.de bel gall.Plin.lib.8.epiſt.* Qui verò diſſentiret, primus in aliam partem tranſiret: & hunc ſimiliter ſui ſuffragatores ſequerentur, atque ita in alia omnia tranſirent. Ex maioris autem partis, vt dictum eſt, ſententia & conceſſione fiebat S.C. aut non fiebat. Factum, recitata decreti ſumma, perſcribi ſolet ad pedes Coſſ. *Lampr.in Heliog.* ea ferè forma, quæ in libris noſtris extat: *l.item.20.l.præter.6.de pet har.l.2.in prin.ad Vell.l.1.ad S.C.Maced.* ſubſcriptis omnium nominibus Senatorum, qui affuiſſent, & laudato, velut authore, ex cuius ſententia S.C. factum eſſet. *Cic.lib.4.ad Attic.* Accedebat deinde & tribuni plebis authoritas, qui licet ius ſuffragij & veniendi in ſenatum, nõ habebat: *Val.lib.2.cap.1.* idemq; non in Curia adeſſe, ſed ante illam ſtare, opis ferendæ cauſa, ſolebant intercedere tamen, ſi detrimentoſum plebi S.C. videretur, poterat. Tribunis laudantibus ſubſcribebatur litera T. & in æs S.C. incidebatur: intercedentibus, interceſſio à quo facta eſſet addebatur: neq; intercedentibus, neq; probantibus, authoritas perſcripta dicebatur: vtroq; hoc caſu poſteriore, non promulgabatur aut incidebatur S.C. quòd confirmatio plebis deeſſet, ſed vt authoritas perſcripta, *Cic.lib.3 de Orat.* deponebatur in aliud tempus apud Coſſ. pòſt quoniam hoc adulterationi obnoxium eſſe comperiebatur, in æde Cereris, *Liuius lib.3.* vel apud ærarium publicum. *Cic.Philipp.5. Suet.in Auguſt.Tac.lib.3.* Sed de forma tota pangendi S.C. plura Forſter.lib.2.hiſt.iur.ciuil. Hotomannus & alij in peculiari S.C. tractatione.

7 ¶ Finis, vt ſenatus in legibus & tractationibus neceſſarijs ſuppleat vices populi, *l.2 §.deinde.5.de orig.iur.* & deinceps Principis, qui ius populi ad ſe traduxit: *l.1.de conſtit.princ.* quorum vtriq; non omnibus ritè ordinandis vacare poterant. Effectus, vt S.C. ita, vt dixi, perfectum pro lege ſeu ius ſit, *l.nõ ambigitur.9.de leg.l.vnic.h.t.§.ſenatuſc. Inſt.de iur.nat gent.& ciuil.* non tamen legem faciat (id enim ſolius eſt populi liberi, *§.lex. Inſt.de iur.natur.* vel principis, *l.1.l.2.l.vlt.ſ.de legib.*) ſed generale ius inter omnes faciat, *d.l.nõ ambigitur.* lege Cæſarea confirmatum: *l.vnic.h.tit.* adeò vt abſq; crimine ambitus (ſcilicet cùm fraus ſubeſt, ſicut in crimine ambitus & omni publico ſubeſſe debet, *l.in lege.de ſicar.* ac ſanè ſubeſſe rei illicitæ præſumitur, *l.ſi non conuicij.C.de iniur.l.1.C.vnde vi.*) non liceat contra id quod à ſenatu ſtatutum eſt, ſupplicare: *l.vnic.h.tit.* vt nec contra ius publicum generale. *l.vlt.ſ.ſi contra ius.*

8 ¶ Contraria ſunt, iuſti ſeu legitimi ſenatorum numeri defectus, *l.3.de decret.ab ord facien.* quo deficiente, dicere cuique ad Coſſ. licebat: Numera ſenatum. *Sex.Pomp.lib.12.* Item vitium loci: aut temporis: exemptio diei per eos facta, qui S.C. impedire vellent. *Gellius lib.4.cap.12.* Licebat enim ſenatori ſententiam rogato, tantum de Republ. dicere, quantum vellet: extracto autem die legitimo ante rem perfectam, altero qui poſt Calendas, Nonas, & Idus Nefaſtus erat, nihil agi poterat: *Gell.lib.5.cap.17.* & alijs diebus difficulter ſenatus eam ob cauſam indicebatur ac fortaſſis ſolenne & hoc fuit, vno eodemq; die, velut vno continuo actu, totam rem conſummare. *vt l.hæredes.§.vno contextu.de teſt.l.continuus.de verb.oblig.* Itaq; & Cic. ad Lentulum ſcribẽs, queritur Catonem diem dicendo exemiſſe. Interceſſio quoq; Tribunorum S.C. impediebat, *Gell.lib.11.cap.7.* tempus verò ab ijſdem ad deliberandum petitum, cũ apertè intercedere verebantur, rem totam differebat. *Cic.pro Seſtio, vt tot.tit.ff & C.de iur.deliber.* Auguſti etiam, quin vt alias leges, etiam ſuas, *l.1.l.vlt.ſ.de leg.* & formam à præfecto prætorio ſtatutam, *l.2.ſ.de offic.præf.prætor.* ſic & conſulta ſenatus, mutare vel etiam abrogare, pro vſu rerum incidentium potuerint, dubitari non debet. *l.1.l.2.C.de petit.hæred.cum ſimil.*

DE VETERE IVRE Enucleando, & authoritate iuriſprudentium, qui in digeſtis referuntur. Tit. XVII.

1 *Reſponſa I.C. veterum vim Conſtitutionum Impp.habent.*
2 *Iulianus edicti perpetui autor, eiuſque encomium.*
3 *Papiniani laus.*
4 *Recentiorum I.C. autoritas quæ.*

SPecies † Principalis Conſtitutionis ſunt & I.C. reſponſa, ex veterum monumentis enucleata, & in Pandectas relata: non ex multitudine aut dignitate vel communi opinione authorum, ſed pro vſu rerum, & prout quidque æquius ac melius fuit, etiam verbis ac ſententijs veterum, pro vtilitate rerum præſentium, & ad harmoniam iuris inducendam immutatis. *l.vnic.cũ conſtit.ſeq.h.t.* Quæ quidem iam pro ſpecie Conſtitutionis habentur, quia Iuſtinian. ijs vim Conſtitutionis tribuit, & ea pro ſua lege publicauit. l.vlt. verſ.nihil hac lege derogante veteris iuris conditionibus, quia & hoc eis Maieſtàs imperialis permiſit, ſ.de legibus. cùm qui ſubtiliter factum emendat, laudabilior ſit eo, qui primus inuenit: nec minus ſibi emendatum opus aſcribere poſſit, quàm qui primus reperit: vt hæc pleniùs ex ipſis Iuſtiniani verbis intelligi poſſunt, qui de vetere iure enucleando, de confirmatione ac diſpoſitione Digeſtorum, de authoritate Iuriſprudentũ plenis buccis hîc buccinatur. Eam ad authoritatem faciunt & elogia, quæ paſſim in libris noſtris † alia alijs tribuuntur: vt l.penul. C. de condict.indeb ſublimiſſimum teſtem & ſummæ authoritatis hominem & edicti perpetui ordinatorẽ vocat Iulianum, eundemq; ſummum iuris authorem facit ac probat. *l.inter.15.Cod.de vſufruct.* Summi † ingenij dicitur Papinianus, *in l.pen.C.de ſen.* & acutiſſimus, ac meritò ante alios excellens: *l.cùm acutiſſ.30.ſ.de fideicom.* & cuius

potiſſi-

potiſſimùm ſententia ſit amplectenda. *l.pen. ∫.de* A
cond.indeb. l.1. C.Theod.de reſpon pruden Atq; ita
de ſimilibus, qui optimam ſui memoriam in legibus reliquerunt, vt de ſuæ ætatis I.C.teſtatur Iuſtin. hîc, de confir.Digeſt. verſic. quæ omnia.
4 De citerioris † verò ſeculi prudentum authoritate plura ſtudioſis paſſim colligere licet. *Vt de gloſſæ authoritate apud Bart.num.8.Iaſ.num.34.cum ſeq. Bologn. & alios in l.3. de iuſtit & iur. Schurff. conſil.90 num.31.cent.3.conſ.41.cent.1.* Quæ tamen
in diſputando non ſunt alleganda, ſicut nec Do- B
ctorum authoritates opponendæ diſquiſitioni veritatis. *gl.l.licet.de offic.præſid. Iaſ.l.1.num 94.C. de iur.emphyt.* Bartolum verò quotuſquiſq; non appellat lucernam Iuris? *Angel conſ.15.* & dominum & aurigam Doctorum? *Socin.rubr.ſol matr. nu 9.* cuius opinionē totus mundus ſeruet. *Iaſ.l. Marcellus.§ idem Pomponius.ad Trebell.de quo Iaſon plura.l.quidam cùm filium.de verb.oblig.* Baldi authoritas minor habetur, quòd ſæpè multas cu-
mulet deciſiones ſine lege aut ratione certa ac C
idonea, diſceptans ex philoſophia, dubijs interdum argumētis, quæ facilè queant euerti: quæq; non peræquè valent in foro, atque de legum diuinarum humanarumque fontibus deducta. Eſt tamen nihilominus magnæ Bald. authoritatis, quoties non habet contradicentem: *Alex l ſi quis vi. §.differentia. in fin. de acq poſſ. Iaſ.l naturaliter. 31.§.nihil commune.num.17 eod.tit.* & haud ſcio an inter noſtros extet, qui philoſophetur vberius.
Sed infinitum fuerit iſta perſequi. D

DE IVRIS ET FACTI ignorantia. Tit. XVIII.

1 *Error facti excuſat, iuris non item.*
2 *Error iuris quando noceat vel non.*

AD effectum Conſtitutionū pertinet, quod
nemini liceat eas ignorare. *l penult hoc tit.* E
1 *l.leges.9 ∫.de legib.* Nam † error facti probabilis eſt & excuſat, *l.2 h.tit. & ff.eod.* iuris non non item: *l.2 l.vlt.h.tit.* quod ignorare, turpe eſt homini in ciuili vita, hoc eſt, ipſo Iuriſprudentiæ regno verſanti. *l.2. §.Seruius.22. de orig.iuris.*
2 Non † prodeſt ergo Iuris error in acquirendo vel recuperando: non nocet etiam vſquequaque in ſuo retinendo: non ſi apices etiam Iuris ignorentur: *l.ſi fideiuſſor.29.§.antepen. ff.mand.* quan-
do communis legum publicè propoſitarum in- F
telligentia ſufficere vulgò debeat. *l.leges.9. ∫.de legibus. Cuiac lib.5 obſer.cap.39.* Neque nocet ne quidem in captandis lucris (vbi alijs officere ſolet, hoc eſt, non prodeſſe; *l.regula. ff.eod. Cuiac. d. cap.39 lib.5.*) minoribus, *l.ſi adulterium cū inceſt. §.1.de adult.l.aliam.C.de his quibus vt indig.l.penul. ff.eod.l.ſi quis in graui. § ſi quis ignorās. de S.C.Syll. l.ſi quis id quod 7.de iuriſdict. l.diuus. §.pen.de falſ.* militibus, *l.1 hoc tit.* neque etiam ſemper fœmi-
nis, *l.vlt.hoc tit. Harm lib.1.tit.13.* & ruſticis, *l.pen.* G
eod. l.ſi quis. 7. de iuriſdict. ſcilicet in caſibus iure
expreſſis: *d.l.vlt.im.* quam regulam etiam ruſticis adiungit Cuiacius, *d.cap.39 obſer.lib.5.*

DE PRECIBVS IMperatori offerendis. Tit. XIX.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Reſcriptorum cauſa impulſiua.*
3 *Preces quid, earum diuiſio multiplex.*
4 *Preces offerre, vel ſupplicare qui poſſint.*
5 *Precum cauſa impulſiua.*
6 *Materia & forma: num.7.*
7 *Finis & effectus.*
8 *Adiacentia & contraria.*

HActenus † de Conſtitutionibus Principū, 1
earumque ſpeciebus, velut iure vniuerſali
eſt dictum: ſequens nunc eſt, vt de ſpeciali & ſingulari iure Cæſareo, nempe de Reſcriptis agatur. Nam de iure prætorio, quod ipſum quoque pars iuris ciuilis eſt, *§ prætorum.Inſtit.de iur. nat.l.ius autem.7.in fin. cum l.ſeq de iuſt.& iur.* nihil opus fuit hic ſpeciatim dicere, cū illud, quatenus quidem vſum habet ad perpetuū edictum, in Pandectis ſit expoſitū, magna etiam ex parte in Cæſareas conſtitutiones commutatū & tranſ-
fuſum. *vt l.3. ∫ de eden.& l. ∫ qui admitti, & paſſim.*
¶ Reſcriptorum cauſa impulſiua & pœna ſunt 2
preces ſupplicantiū: *l vt reſpōſum.15.C.de tranſact.* nō enim reſcribitur, niſi quid ad Principem ſcriptum ſit, cui, quod nomen indicat, reſcribatur: nec aliter reſcribi ſolet, quàm ſit petitum, *l.1.hoc tit. d.l.vt reſponſum. l.1.∫ de reſcriptis.* etiamſi non ſemper ad voluntatem ſententiamque petentis. Quare de precibus Imperatori offerendis primo loco hac in parte eſt diſpiciendum.
¶ Preces vocantur ſupplicationes ſeu libelli 3
ſupplices, qui Principi ſuper aliqua re impetianda offeruntur. Preces à materia, *hic in rubr.& l.1. l.vlt.ac t.1.l 1.2.3.∫ vt lit pend.* libelli à forma, *t.1.∫. quand.lib.princ.ob.l.1.2.h.t.* ſcripto enim conſtare debent & offeruntur: *l.pen.∫ de diuerſ.reſcrip.* ſupplicationes a fine & concluſione: *l 2.4.6.7.vlt.h. t.l.1.2.3.& t 1.vt lit.pend. Au.h.quæ ſupplicatio.h.t.* quæ potiſſimùm in omnibus libellis attenditur. *c.ex parte.de reſcrip.c ex parte.de for.comp.* Hi à materia diuiduntur in libellum Criminalem & Ciuilem. *Iaſ poſt Bal.l 2 ∫.quan.lib.prin.da.* Item aut veræ ſunt preces, aut falſæ. *l.vlt.h.tit.c ex parte.15. de for.comp.l.2 ſi cont.ius.∫.* Verarum vnum eſt genus, ſicut vna & ſimplex eſt veritas. Falſæ in multas abeunt ſpecies; vt, nō veras, *l.vlt.ſi contra ius.* (quibus veritas abeſt) fraudulentas, *l.4.ſi contra ius.* (quæ fraus, vel machinatione, vel reipſa ſubeſſe poteſt, *l ſi quis cùm aliter de verb.obl.*) mendaces, *l 2.l 5 ſi contra ius.* & hæ in ſurreptitias, quibus ineſt peccatum omiſſionis, tacetur enim veritas, *c cæterùm. vbi Pan.nu.3.& c.ſuper literis.vbi poſt Pan.Fel.nu.8, c.ex parte.2. de reſcript.* & obre-

ſcptitias. quibus ineſt peccatum commiſſionis: *l.2.in fin.ff. de legib.c.ex parte.de for.comp.* exprimitur enim falſitas, *l.2. infrà, ſi cont.iur. Felin.in c.ad audientiam.nu.18 fall.1.de reſcript.Bell.deciſ.84.per Innoc.in c.cùm dilecta. eod.tit.* vt vtramq; ſpeciem exprimit d.c.ex parte.tt.de for.comp.

4 ¶ Supplicare omnes poſſunt, qui non prohibentur, *l.1.hoc tit.* dummodò ſint liberi (nec enim ſeruis, niſi certis caſibus, eadem facultas eſt, *l.1. hoc tit.*) non excommunicati: *c.1. de reſcrip.in 6.* nam reliquorum ſupplicantium defectus reſcripto minimè obſtant: *l.vniuerſis.6. vbi Bart.num. 1. hoc tit.*

5 ¶ Cauſa impulſiua neceſſitas publica & priuata: *l.vltim.de diuerſ.reſcript.* cui non aliter ſubueniri, quàm Principe conſulto poſſit. Etſi enim ſubditorum preces & magiſtratuum conſultationes libenter Principes admittunt: *l.2. infrà,de offic.vicar.* tamen non aliter hi Domino, publicis suis diſtricto, negocium faceſſere, qui ſunt cum poteſtate, debent: quàm ſi ſeſe ipſi ſatis inſtruere nequeant. *§.ſi verò.in auth.vt diff.iudic.§ ſi tibi. in auth.de mand.princip.* Litigantium verò precibus tum demum aures eius obtundendæ, cùm per inferiorem ius obtineri nequit, *d.§.ſi verò.d.§.ſi tibi.* ſcilicet in his, quæ ſunt iuſtitiæ: nam in ijs quæ ſunt gratiæ, ſtatim adire Principem licet, cùm fruſtra de his inferior, qui concedere nequeat, adeatur. *Azo in Rubr.infrà, vt lite pendente.num.1.per l.vltim.vbi gloſ.l.1.verb.licet. Bart l.2. eod.tit.* Materia, quoad concluſionem & conſequens, ſunt dubia iuris. quoad narrationem verò ſeu antecedens, ea quæ ſunt facti, *l.vltim. hoc tit.* quod Princeps non ſupplet. *d l.vt reſponſum. C. de tranſactionib.* Itaque & cauſa facti exprimenda eſt: *glo.c.dilectus.26 verb.cauſa.de reſcript.* item eiuſmodi, quæ petenti proſint, alteri per iniuriam non noceant: *l.reſcripta.7.hoc tit. Specul.de ſupplic. §.2.num.5.* quæ non aduerſentur iuri publico, *l.3.hoc tit.* legibus, *l.vlt.ff.ſi contra ius.* Senatuſconſultis, *l.vnic.ff.de S.C.* commodis fiſci, *l.3. hoc tit.* iuri tertij, *l.2.§.meritò.ne quid in loc.publ.l.2.h.tit.l.2.ff.ſi contra ius.* rebus iudicatis, *l.vlt.ff vt lit.pend.* niſi quæ ſint ipſo iure nullæ: *Alex.conſ.41.part.4.gl.c.ſuper literis.de reſcript.l.fin. Cod.ſent.reſcind.c.cum inter.de re iudic.* aut petatur nemini nociturum, petenti profuturum: *d.l.reſcripta. 7. hoc tit.* vt nobilitas, dignitas, *Iaſ.d.l.reſcripta.nu.5. l.1.§.idem.l.2.§.item Varus.de aqu.pluu.arc. Azo hic,nu.7.* indulgentia, remiſſio delicti. *d.l.reſcripta.7.hoc tit. & tot.tit.de ſen.paß.& reſt.* Et in vniuerſum, quæ iure non conceduntur, ea nec rectè petuntur. *tot.tit.C.de pet.bon ſubl.lib.10.* Illa quoque ſuperuacuum eſt poſtulare, quę iuri communi definita ſunt, aut competere poſſunt. *l.Impp.vbi Bart.de priuileg.credit.*

6 ¶ Preces autem ſecundùm formam ſtyli & conſuetudinis, aut vbi ea deficit, iuris, concipiendæ & offerendæ ſunt. *Azo hic,nu.2.* Concipiuntur autem ſcriptura, ſicut diximus, *l.penult.ff.de reſcript.* & nomen ipſum libelli docet: qua ſcriptura, dilucidè & breuiter, ſumma negocij, &

A petitionis, omnia deniq; quæ ad fundandū ſupplicationis ius pertinēt, exponūtur: *l.1. vbi Caſtr. Iaſ.l.vlt.ff ſi cont.ius.* quatenus quidē in facto, non in notorio iure conſiſtunt. *l.vt reſponſum.15.infrà, de tranſact. Auth.quæ ſupplicatio.& l.4.l.vlt.h.tit.l.cùm verò.§ ſubuentum.de fideicom.liber.* Eò autem pertinere omnia cenſentur, non modò propter quæ Princeps ad concedendum vel denegādum permoueri poteſt, ſed etiam quib. ad facilius difficiliusq; dandum denegandumq;, poterat im-**B** pelli. *l.1.vbi poſt Caſtr.Iaſ.nu.2.l.2.nu.32.ff.ſi contra ius vel vtil.publ. & in l.3.nu.3.h.t.c.poſtulaſti.c.paſtoralis.verſ.de leui. vbi Panor.de reſcript.c.ex parte.de for.comp.Alex.conſ.114 ponderatis.vol.1.deciſ.Rotæ.3. de reſcript.num.3.4. Afflict.deciſ.Neapol.220.num.4.* Diem potiò & tempus libellis adijci ſubſtantiale non eſt, niſi cùm hoc quoque ad ius ſupplicationis facit, & impetrationi momentum afferre poteſt: *Iaſ.in Auth.quæ ſupplicatio.num.5.per illum tex.in verb.ſub hac forma.h.t.Bald.in l eade.ff.* **C** *de exc.rei iudic.* Offerre autem libellum quocunque tempore & loco Principi licet, cùm res ſit voluntariæ iuriſdictionis, vel potius meræ facultatis, quæ ideo etiam partis citatione non habet opus. *Iaſ.l.1.in fin.C.quand.lib.Prin.dat. & l.2.h.t. Bal.&c Can.in Rubr.ext.de reſcript. Alex.poſt Bart.l.nam ita diuus.de adopt.l.2.C.de temp.app. c.cùm olim.de re iudic.c.ex parte.de verb.ſignif.*

¶ Finis ſupplicationum eſt, vt reſcriptum impetretur: *l.1.2.& tot.h.t. l vt reſponſum.15. infrà,de* 7
D *tranſact.* quem finem conſequi ſemper ſupplicatio, neque ſupplicans in ſuſpenſo relinqui debet, etiamſi neceſſe non ſit eo modo reſcribi, quo poſtulatur. multa enim petūtur, quæ iure non conceduntur, aut aliter quàm petitum ſit, concedantur. *Caſtr.l.1.nu.2.ff.de diuerſ reſcr.* Effectus ſupplicationum ſunt multiplices & varij, pro earum varietate & multiplici natura. Interdum habēt vim appellationis, *Auth.quæ ſupplicatio.hoc tit.* libelli conuentionalis, *Dd.tot.tit.1.ff.quand.liber.l.2.ff.de* **E** *ann.except.l.2.ff.vbi in rem act.* præſertim in ſummarijs: *Iaſ.l.1 nu.5. quand.lib.Princ.dat.* citationis item, *l.libertus.15.vbi Dd.de in ius vocan.* & litis conteſtatæ: *ff.tit.1.quand.lib.Princ.ablat.* confeſſionis. *l.2.ff.de err.ad.* (nam probat contra libellantem, *l.1.vbi Iaſ.num.1.ff.vt lit.pend.& in fine ibid.per c.vt debitus.de appell.*) Interdum & ſuſpendit proceſſum, *d.l.1. vbi Iaſ.& Dd.ff.vt lit.pend.* & in temerarijs aut malitioſis pœnam etiam ſupplicanti affert, *l.vlt. infrà, vt lit.pend.l.vnic.ff.de S.C.l.* **F** *ſi quis.41.infrà.de tranſact.l.2.ff.de legibus.* maximè poſt reſcriptum impetratum. *Caſtr.& Dd.in d.l.ſi quis maior.Alex.conſ.34.vol.1.*

¶ Adiacet precibus veritas. *l.2.ff.ſi contra ius.l.* 8
vlt.h.t. Contraria eſt falſitas, ſiue ſubreptionis tacita veritate, ſiue obreptionis expreſſa falſitate: *l.2.l.3.l.pen.l.vlt ff ſi contra ius.l.vlt.ff.de diuerſ.reſcript.l.ſi quis obrepſerit.29.de falſis.l.3.§ puberi.de carbon.edict.l.ſin autem.§ 1.de neg.geſt.l.ſed ſi.§.patronum.de in ius vocan.l.prædia.C.de locat.præd.lib.* **G** *11.l.fin.Cod de fund.& ſal.rei dom.lib.11.lib.1.Cod.de petit.bon.ſublat.lib.10.*

QVAN-

QVANDO LIBELLVS Principi datus, litis conteſtationem faciat. Titulus XX.

AD effectum precum Principi non inferiori oblatarum *l. 1. ℨ. de offic. præfect. præt.* & hoc referatur, quòd ſiue ciuilis, ſiue criminalis ſit libellus, eas quæ temporales ſua natura ſunt actiones, perpetuet: *Bald. Iaſ. l. 2. hoc tit.* & ad hæredes, quæ aliâs tranſitoriæ non ſunt, tranſmittat, *l. 2. hoc tit.* reſcripto ſcilicet impetrato. *l. 2. vbi Dd. h. tit. & in l. 1. ℨ. t. 1. c. ſuper literis. vbi Innoc. ext. eod.*

VT LITE PENDENTE vel poſt prouocationem aut definitiuam ſententiam nulli liceat Imperatori ſupplicare. Tit. XXI.

1 *Contraria ſupplicationis à circumſtantia temporis: & num. 3. 4.*

2 *Lis pendere quando dicatur.*

1 VIdendum † eſt vltimo loco de contrarijs, quæ ſupplicationi obſtant. Eorum tria à D circumſtantia temporis hoc in titulo: totidem numero, quæ à materia vitioſa manant, in ſequente titulo proponuntur. Circumſtantia 2 temporis non legitimi obſtat ſupplicationi, ſi † vel lite pendente, vel poſt prouocationem à ſententia inſtitutam, vel poſt ſentẽtiam, quæ in rem tranſierit iudicatam, ſupplicetur. Iure Ciuili lis pendere cenſetur à conteſtatione, *l. amplius. 15. rem rat. habitam. l. vbi. 30. de iudic. Bald. l. 1. in fin. ℨ. de relat. gloſ. & Dd. l. vbi cœptum. de iudic.* iure Canonico E poſt oblatum libellum, & parti per citationem inſinuatum: *clem. 2. vt lite pendente. c. gratum. 20. de offic. deleg.* cui quidem iuri hac in parte ſtandum eſt, *Mynſing. obſer. 26. cent. 4.* iuxta regulam, quam ponit Iaſon: *in l. 2. num. 23. ℨ. tit. 1. per not. in l. priuilegia. ℨ. de ſacroſanct. Eccleſ. cap. 1. 2. de opere nouo nunciato.* ex quo res in ſcholis ciuilibus eſt controuerſa. *Iaſon hîc in l. 2. num. 2 gloſ. &* 3 *Dd. in d. l. vbi cœptum. de iudic.* Hoc † itaque toto tempore cùm nihil ſit innouandum, *toto tit. extr. vt lite pendente. & in clem. 1. eod. tit.* obſtat ſupplicationi ex reſcripto tam in prima quàm ſecunda F inſtantia, vt oſtendit verbum Prouocationis hîc in Rubr. exceptio litis pendentiæ: *Iaſ. hîc in Rubr. num. 1. per l. facultas. ℨ. de iure fiſci. lib. 10.* quæ vires priuilegij impedit ac elidit. *Bald. in cap. vlt. in fin.* 4 *extr. eod. Iaſon hîc in l. 2. hoc tit.* Eademq; † eſt ratio ſententia per appellationem ſuſpenſa: nam & tunc lis ſecundæ inſtantiæ pendet, re ad tempus litis, in prima inſtantia conteſtatæ, reducta. G *l. ita demum. ℨ. de procuratorib.* Ideoq; nihil etiam A tum poteſt innouari, *toto tit. ff. nihil inno pen. app.* niſi fortè quid petatur, quod ius litis non alteret, neque innouet, vt editio actorum, *l. 2. hoc tit.* aut iudex officium debitum parti petenti deneget, *in Auth. in med. lit. & § ſuper hoc. de quæſtorib.* vel alioqui ſuſpectus ſit, *Azo hîc in fin. & Bart. in l. 2. num. 2. hoc tit. per d. § ſuper.* vel facta ſit litis pendentiæ ſpecialis & certa in libello mentio, *Iaſon hîc in l. 2. num. 2. Anchor. conſil. 16. viſo.* & Princeps eidem ex certa ſcientia, vel cum clauſula, non B obſtante, aut ex plenitudine poteſtatis, motúue proprio reſcribat. *Caſtr. Salic. Iaſ. hîc in l. 2.* Contra rem quoque iudicatam abſque nota infamiæ ſupplicare non licet. *l. vltima. hoc tit. vbi ratio eius traditur alia in l. 4. & paſſim. ℨ. de re iudic. l. fratris. 10. ℨ. de tranſact.*

SI CONTRA IVS, VEL vtilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum vel impetratum. Tit. XXII.

C

1 *Contraria ſupplicationis à materia vitioſa manantia.*

2 *Clauſula, Si preces veritate nitantur, iure Ciuili eſt exprimenda, iure Canonico ſubintelligenda.*

COntraria † in materia & quo ad obiectum 1 ſunt: primò, ſi ſupplicetur contra ius Diuinum, *gloſ. l. vlt. in fin. hoc tit. vbi Iaſ. num. 4.* naturæ, *gloſ. Iaſ. d. l. vlt.* vt contra bonos mores: *cap. conſtitutiones. diſtinct. 10.* ius gentium, *gloſ. d. l. vlt. vbi Iaſ. num. 2. hoc tit. Bart. l. 2. C. de fund. pat. lib. 11.* ciuile, *l. reſcripta. 7. ℨ. de precib. Imper. offer. l. vlt. hoc tit. cap. 1. vbi Panorm. & Dd. vt lite non conteſtata. & Rubr. de conſ. num 2. gloſ. l. vlt. hoc tit.* aut etiam contra ſtatutarium, non ſcriptum, locale, &c. *Bald. cap 1. de pace Conſt. verb. nos Romanorum. Iaſ. l. 2. numer. 15. 16. 20. dicens hanc eſſe communem. hoc tit. & l. omnes. nu. 20. de iuſtitia & iure. Marant. diſput. 2. num. 18.* Secundò, ſi precibus petatur, quod ſit contra vtilitatem publicam fiſci, *l. 3. ℨ. de precib. Imper. offer.* vel Reipublicæ, *l. vlt. hoc tit. l. vlt. C de petit. bonor. ſublat. Iaſon & Dd. l. vlt. hoc tit.* etiam priuatam tertij, vt iuri eius detrahatur. *d. l. vlt. hoc tit. vbi gloſ. Iaſ. num. 3. 4. & l. quo minus. de flum. l. 2 § meritò. ne quid in loc. publ.* Tertiò, ſi preces fiant contra veritatem, *l. 2. l penult. l. vltim. hoc tit.* vel per obreptionem, hoc eſt, exprimendo falſum: *l. ſi quis obrep. 20. de falſis. l. 3. § puber. de carbon. edict.* vel per ſubreptionem, ſupprimendo verum. *c. 3. & paſſim. de reſc. l. vlt. ℨ. de precib. l. 12. h. tit. vbi Caſtr. Iaſ. & Dd. cap. ex parte. de for. comp.* Nam ſi pacta priuatorũ iuri aduerſaria reſpuuntur, *l 6. ℨ. de pact. l. iuriſgent. 7. in fin. ff. eod.* multò magis eorum ſupplicationes. *l. 3. l. penul. ℨ. de precibus.* Sed & publica vtilitas anteferenda priuatæ

eſt, *l.5.C.de offic.rector.l.1.§.fin.vbi Bart.C.de caduc.*
toll.l.1. vbi Dd.ſol.matr.l.ſi ita.in fin. ad l.Aquil. nec
mendax precator potius optatis debet, *l.pen.h.tit.*
2 cùm † omne reſcriptũ habeat clauſulam, Si pre-
ces veritate nitantur; iure ciuili expreſſam, *l.vlt.*
§.tit.1.de diuerſ.reſcrip. Canonico ſubintellectã:
Iaſ.hic l.2.num.22.24.h.t. deficiente igitur condi-
tione ob ſurreptionem vel obreptionem obie-
ctam, *l.3.verb.argui.h.t.* necdum demonſtratione
veritatis precum refutatam, *l.vltim.§.tit 1.* deficit
diſpoſitio reſcripti, *l.1 l.2.l.vltim.h.t.* dummodo
eiuſmodi quid aliter quàm decuit vel expreſſum
vel celatum ſit, quo verè declarato cognitoque
Princeps aut aliter, aut certè difficilius in eam
ſententiam reſcripturus fuiſſet. *Iaſ.num.2.32. poſt.*
Caſtr.l.1.2.h.t 1. & l.3 num.3 §.de precib c.paſtora-
lis.14.vbi gl verb de leui. vbi Panor.c.poſtulaſti.27.
c.3.vbi Panor.1.notab.de reſcript. Alex.conſ.114 pon
deratis.vol.1.deciſ.Rom.num.3.4.

DE DIVERSIS RESCR. & prag. ſanctionibus. Tit. XXIII.

1 *Reſcriptum quid propriè.*
2 *Quid à reſcriptis gratiæ & ſimilibus diffe-*
rat.
3 *Propria & ſpecies.*
4 *Cauſa efficiens. & impulſiua.*
5 *Materia & forma.*
6 *Finis & effectus.*

SVpplicationum terminus atq; finis ſunt re-
ſcripta, quibus Princeps ſupplicibus libellis
reſpondet ac reſcribit, vnde & nomen ſorti-
1 untur. *l.licet.23.de vſufr.leg.l 4.de appell.* Itaque †
omne Principis reſponſum generali nomine re-
ſcripti appellatur, *extr.eod.* licet propriè reſcriptũ
ſit id, quod ſecundùm ius commune ſupplicanti
de iure ſuo reſpõdetur, *Bart.Iaſ.& Dd.in l.benef.*
de conſt.prin.gl.c.1.verb.neſcatur.de conſt.in 6. per-
tinetque ad iuſtitiæ executionem: *l.2.§.ſi contra*
ius.Bart.num.3.Iaſ.& Dd.l beneficia de conſt.Princ.
2 *gloſ.c.1.verb.noſcatur.de conſtit.in 6.* quod † genus
diſtat à reſcriptis gratiæ, *l.4.h.tit.l.pen.§.de precib.*
Caſtr.nu.4.in l.2.h.t. legibus, mandatis, pragma-
ticis ſanctionibus, priuilegijs, diſpenſationibus,
indulgentijs, reſtitutionibus, beneficijs Princi-
pum. *Iaſ.& Dd. d.l.beneficium. in princ. de conſtit.*
3 *Princ.* In † hoc tamen titulo nõ ſolùm de reſcri-
ptis iuſtitiæ, ſed etiam gratiæ agi, in aperto eſt,
quæ ad naturam diſpenſationum priuilegiorum
ac beneficiorum declinant, & ex re gratiæ vulgò
dicuntur *Chaſſ.in conſuet.Burg.Rub.1.de iuſt. verb.*
s'il n'a grace propria, quòd ſint ſtricti iuris, *clem.2.*
de præben.c.cauſam.c.cum dilecta.c.ſignificante.ext.
de reſcript. & ibi Fel.in Rubr.nu.5.eod.t. de reſcr gl.
l.ſæpe.8.verb.neceſſitatis.de offic præſid Bart.l.bene-
ficium.nu 3.de conſtit.Princ. Tiraq.de retract.prox
§.1.glo.9.num.1.3.8.& §.35.gl.1.num.3. perpetua,

A *l.2.h.t. c.decet.de reg.iur.in 6. Menoch.conſ.106.nu*
33. perennia, *l.2.h.t.* tranſmiſſibilia in hæredes, *l.1.*
§.quand.lib. non tamen æquè ceſſibilia. *c.vlt.de*
reſtr.vbi Pan & Dd. Tiraq.de retract.prox.§.26.gl.
1.num.42. Sunt autem alia iuſtitiæ, *l.2.vbi Caſtr.*
h.t. alia gratiæ, *l 4 h.t.l.pen.§.de precib.Imp.offer.*
alia perſonalia, *l.4 h.t.l.1.de conſt.Prin.* alia realia,
l.4.vbi Iaſ.nu.1.h.t. alia authentica ſeu originalia,
l.3.h.t. alia exempla tantùm, *d.l.3.* alia vera, alia
falſa; *l.2.vbi Iaſ.l.vlt.§ ſi contra ius vel vtil.publ.* &
B hęc aut ſubreptitia, *l.2 §.de leg.verb.per ſurreptio-*
nem elicita. c.ſuper. 20. de reſcript. c.ex parte. de ſer.
comp. aut obreptitia: *l ſi quis obrepſerit.de falſ.l.5.*
§.quomod.& quand.iud.d c.ex parte.Bald l.2.nu.12.
§.tit.1. in dubio tamen verum præſumitur reſcri-
ptum, *Felin.c.vlt.in fin.de præſumpt.Alciat.reg.præ-*
ſumpt.3.præſ 3. donec falſitas arguatur, *l.3.§.tit.1.ſi*
contra ius quo caſu veritas precum quibus impe-
petratum ſit, probari debet *l.vlt.h.t.*

¶ Cauſa eſt Princeps: nam inferiores non di- 4
C cuntur reſcribere, ſed reſpondere, præfectis præ-
torio exceptis, quorum iure nunc Duces impe-
rij vtuntur. Impulſiua eſt ſupplicantis ſuggeſtio
& petitio, *l.vlt. hoc tit.* in qua reſcriptum funda-
tur. *l.1.§.de vſufr.l.vlt.hoc tit.*

¶ Materia res omnes, quæ concedi poſſunt, *l.* 5
4.5.h.tit. quatenus ad ius pertinent, non factum,
Bart.l.2.num.2.C.de eden. præcipuè verò lites, *l.1.*
h.tit. Vnde reſcripta ad lites appellantur, *Menoch.*
conſ.100.nu.34. vel beneficia: *l.3.h.t.l.5.§.de pret.*
D *Imper.offer.* de illis reſcripta iuſtitiæ, de his gratiæ
reſcripta impetrari dicuntur. *l.2.l.4.h.t vbi Dd.* Ma-
teria in qua, ſunt chartæ & membrana. *l.pen.*
Nam præcipua reſcripti forma eſt, vt ſcriptura
(vnde nomẽ habet) in chartis facta conſtet, *l pen.*
h.t. in Auth.vt dim.iuſ. præpoſito Principis no-
mine, *in Auth.vt præpon.nom.Imper.* & ſubiecta
ſubſcriptione aut Principis, *l.pen.l.3.h.t.* aut quæ-
ſtoris. *gl.Caſtr.& Dd.in l.vlt.h.t.& in Auth.vt diu.*
iuſſ. verb.quæſtor. appenſo etiam in maioris mo-
E menti cauſis ſigillo, *l.pen.hoc tit. Caſtr.in l.vlt.h.t.*
quod voluntate Principis appenſum præſumi-
tur: *Molin.conſ.Pariſ.tit.1. de feud.§.5.num.14.15.*
quo confirmatur, *l.2.vbi gl.Bald.C.de reb.alie.non*
alien. l.ſi quis.22. Cod.de epiſcop.& cler. Innoc.c.1.de
fide inſtrum.c.poſt ceſſionem.de probat.Lanfr c quo-
niam 11.verb.inſtrumentorum.num.2.eod.tit. & ſit
publicum inſtrumentum, *c.poſt ceſſionem. vbi Fel.*
nu.8. de probat. c.cùm dilectus. de fid.inſtr. Iaſ.l.pa-
cta nouiſſima.num.16.C.de pact.& rep.l.admonendi.
F *num.90.de iureiur. Crauet.de antiq.temp.§.2.num.*
27.Schurff conſ.7.licet.num.6.conſ.17.nu.12.conſil.
39.num.1.cent.1. ſubſcriptione verò approbatus,
l.ſicut.§.non videtur.verſ.ſed ſi ſubſcripſerit. quibus
mod.pign ſol.§.2. verb.ſubſcripte. Inſtit.de empt.l.ſi
ita.126.§.Chryſogonus.vbi Iaſ.1.notab.de verb.oblig.
Rom.conſ.303.hac ſcriptura.nu.1.2. Schurff.conſ.17.
nu.12 13. cent.1. ita tamen; ſiquidem omnes cau-
ſæ, quibus Princeps in vtramuis partem commo-
ueri poteſt, exprimãtur, *c.ſuper.c.cæterùm.ext.eod.*
G *c.inter mon. de re iudic.* ne ſubreptionis vel obre-
ptionis argui poſſit, *c.ex parte. c.cæterùm.c poſtu-*
laſſi

laſti. de reſcr. c. ex parte. de fore comp. quare & olim ſolenne fuit inſerere conditionem, Si preces veritate nitantur, *l. vlt. h. tit. c. 2. extr. eod. & Dec. conſ. 350. viſis. num 1.* quæ tamen omiſſa hodie ex iure Can. non vitiat, *d. c. 2. vbi Dd. ext. eod.* cùm ſemper tacitè ſubintelligatur. *Iaſ. nu. 22. & Dd. l. 2 ℥ ſi contra ius vel vtil. publ. & l. vlt. h. tit. Bart. l. à diuo Pio. in princ. de re iudic.* Annotatione etiam temporis, hoc eſt, anni, & diei, quo datum eſt, reſcriptum opus habet, *l. 4. hoc tit.* vt & aliud quodlibet publicum inſtrumentum. *l. cùm tabernam. §. fin. l. de pign. Iaſ. & Dd. in repet. l. admonendi. de iureiur.* Cætera purpureæ inſcriptionis ſolennia, *l. penult. h. t.* hodie non ſunt in vſu *Caſtr. & Dd. d. l pen.* Clauſulæ porrò reſcriptorum pro ſubiecta materia variant, in quibus ſtylus curiæ & conſuetudo eſt obſeruanda, alioqui ſuſpectum redditur reſcriptum. *Felin. & Dd. c. ex parte. 3. ex reſcrips. c. porrecta. de confir. vtil. Anton. Gab. Rom. concluſ. lib. 6. de reſcrips. concluſ. 1. 2.*

6. ¶ Finis reſcriptorum generalis & vltimus idem eſt, qui totius iuris, nempe iuſtitiæ adminiſtratio, aut gratiæ conceſſio: *l. 2. vbi Dd. ℥. de prec. l. 2. ℥ ſi contra ius vel vtil. publ.* proximus, vt reſponſum ſupplicans accipiat, *l. vt reſponſum. ℥. de tranſactionib.* vel impetratis quæ poſtulabãtur, vel denegatis, *l. 2. hoc tit.* & paſſim. Effectus ingens tribuitur, cùm ſacrilegij inſtar eſſe ſcribitur, de poteſtate & viribus horum dubitare: *l. 5. h. tit.* quod in materia ſubiecta verum eſt, cùm ſcilicet Princeps de his ſcribit, quæ nemini nocent, proprieque ab ipſius poteſtate dependent, vt ſunt adminiſtrationes, iuriſdictiones, dignitates. *de quibus loquitur d. l. 5. & l. vni. ad Iul. de amb.* nam quæ ad rem priuatam ſpectant, & alterius ius lædere poſſunt, ijs quiſque ſe opponere, & contrà ius ſuum tueri poteſt. *l. vlt. hoc tit. l. a. l. vlt. ℥ tit. t.* Non igitur habet vis legis reſcriptum, *l. 2. ℥. de leg.* niſi inter partes acquieſcentes, *Felin. in Rubr. ext. eod. nu. 1. 2. cum ſeq.* aut niſi aliud Princeps expreſſerit, *l. 3. ℥. de leg.* aut iuri communi conforme ſit, *gl. verb. ſubſcriptionem. & Dd. l. 1. C. quom. & quand. iudex. l. liberos. 18. vbi Bald. num. 1. C. de collat.* aut in corpus iuris relatum ſit: *l. 2. l. vlt. C. de legibus. & paſſim in C.* ſed nec extra perſonas ad quas pertinet, extenditur, *l. 1. de conſt. Princ. l. 2. C. de legibus. l. 2. §. meritò. ne quid in loc. publ.* ſed ſtrictam recipit interpretationem, *l. ſi quando. C. de inoffic. teſt. Felin. num. 5: & Dd. Rubr. extr. de reſcrips.* maximè quoad tertium, *c. dudum. de priuil. clem. 2. de præbendis.* etiamſi reſpectu concedentis vberiorem. *l. beneficium. vbi Iaſ. & Dd. de conſt. Princ.* Condictionem tamen ex reſcripto ſeu actionem perſonalem, aut ſaltem implorationem officij iudicis parit, *c. dudum. 32. vbi Innoc. de priuileg. iuxta diſtinctionem. Bart. in l. omnes. 9. num. 66. de iuſt. & iur. Iaſ. in l ea demum. 8. nu. 4. ſeu l. ſi forer. vbi gl. verb. reſtituis. C. de collat.* & proficit etiam ſocio, *l. 1. hoc tit. l. ſi is qui duos. de liber. legat. de quo Bald. & Dd. l. vlt. de reſcrips. Tiraq de retract. prox. §. 26. gl. 1. nu. 42. & 30.* atque adeo aduerſario quoque, ſi quis in iudicio vtatur: fit enim illi commune. *Spec. de reſcr §. 1.* ſicut alia acta iudicialia. *l. vlt. in fin. C. de app. l. ſi quis teſtib. C. de legib. l. 1. §. 1 de eden.* Contraria ſurreptio, obreptio, quæ illi fructum adimit *l. 2. ℥. de legibus.* omnem & effectum. *l. 2. l. 4. l. 5. ℥. tit. 1. l. vlt. hoc tit.*

DE STATVIS ET IMAginibus. Tit. XXIIII.

1 *Statuæ & imaginis etymon.*
2 *Cauſa impulſiua.*
3 *Materia & forma, finis.*

SVpplicatur non modò Principi præſenti per libellum, ſed etiam eo abſente in ſubitis, ad ſtatuas & imagines eius confugitur, opis petendæ & violentiæ depellendæ cauſa. *tot. tit. ℥. t. 1.* Nam ob veneratione͂ Principis pro aſylo habentur: cuius violationem ſæpe quam acerbiſſimè à Principibus eſſe punitam, hiſtoriæ docent.

¶ Statua à ſtatuendo: imago, authore Feſto, 1 ab imitando eſt: vtraque corporis ſimulacrum, *l. 1. hoc titul. l. 1 ℥. titul. 1. Cicero pro Archia.* ſed propriè ſculptile aut fuſum, imago pictum. Statuas ſibi Principes locari permittunt, *l. 2. l. 3. hoc titul.* reliquis magiſtratibus aut alijs, poni abſq; Principis venia non poſſunt: *l. 1. 2. hoc tit. l. ſi qui. 9. l. ſi quando. 15. ℥. de operibus publicis.* niſi à liberis ciuitatibus, quæ ſuperiorem non recognoſcunt. *Caſtr. l. 1 hoc tit.*

¶ Cauſa impulſiua non adulationis ſtudium 2 aut metus, *l. 1. hoc titul.* ſed dignitas & reuerentia Principis: *l. 2. hoc tit.* feſtorum dierum ac ludorum celebritas, *l. 2. hoc tit.* benemerita eius, cui ſtatua locatur: *l. vlt hoc tit.* poſtulatio prouinciæ, ciuitatis, vniuerſitatis, quæ alicui de ſe bene merito ſtatuam poni vt à Principe permittatur ſupplicat, *l. vlt hoc tit.*

¶ Materia ex qua, aurum, argentum, æs, mar- 3 mor, ſaxa, lignum. *l. 1. hoc tit.* A' forma aliæ equeſtres, aliæ pedeſtres, loricatæ, armatæ, inermes, paludatæ, togatæ, Romanæ peregrinæ. Eriguntur autem potiſſimùm diebus feſtis, & ludorum, ſumptibus publicis, Principis: *l. 3. hoc tit.* priuato ipſiuſmet impenſis. *l. vlt. hoc tit.* Quia ſicut virtutis præmia tribus benemerentibus conuenit: ita aliorum honores alijs damnorum ac ſumptuum occaſionem fieri non oportet. *l. vlt. h. tit.* Quemadmodum & cùm Princeps alicui tributorum, collectarum, & ſeruitiorum onus remittit: illa immunitas domino concedenti detrahit, non aliorum, qui ſimilia debeant, ſubiectorum onus cumulat. *Angel. Bald. & Dd. l. ſi vnus. § item ſi pactus. §. ſed ſi generaliter. de pact. & Angel. l. inter debitorem. eod tit. per gl. l. vacuatis. C. de decur. l. 10. Iacob. de S. Georg. tit. de homag. num. 38.* Finis, vt virtutibus præmia tribuantur, *d. l. vlt.* & honori ſint, *d. l. vlt.* ac reuerentiæ: *l. 2. hoc tit.* memoriamque abſentis vel demortui repræſentent, *d. l. 2.* & ſine ambitioſo adorationis faſtidio ludos aut feſtum diem exornent, *d. l. 2.*

DE IIS QVI AD STATVAS CONFVGIVNT. Titulus XXV.

1 *Ad ſtatuas confugere quando permiſſum.*
2 *Pœna temerè ad ſtatuas confugientium.*

1 VT reliquæ† actiones humanæ à cauſis finalibus pendent & æſtimantur: *l. qui iniuriæ. de fur. Bartol. l. eam quam. in princ. & num. 14. C. de fideicom.* ſic ad ſtatuas Principis confugere pro iſtiuſmodi cauſarum diſtinctione & varietate, aut vetitum eſt, aut permiſſum. Permiſſum, vitandi metus, hoc eſt, violentiæ, quæ metum inferat, iniuriæ, turpitudinis, periculi cauſa, *l. vnic. hoc tit.* vt confugientes eò tuti ſint, ac iure legibusque vindicentur. *l. 2. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris. l. vnic. hoc tit.* Vetitum, abſque iuſta vel ex improbabili cauſa, puta ad alterius infamiam, *l. in eum. 5. de extr. crim.* inuidiam, *l. ſenatuſconſ. 38. de iniur. l. vnic. hoc tit.* iniuriam, *l. capitalium. 28. §. ad ſtatuas. 5. de pæn.* vt illi velut formidoloſo & vim iniuſtam, quæ aliter depelli nequeat, parati, inuidia concilietur: cuius rei exemplum ponit Caſtr. *hic in l. vnic.* Quod † genus ſi-
2 mulationis iniuſtæ, velut iniuria publica, *d. l. capitalium. §. ad ſtatuas. 5. de pænis.* vinculis publicis coercetur: *d. §. ad ſtatuas. l. ſenatuſconſ. 38. de iniur. Cuiac. obſer. 12. cap. 29.* aut arbitrariè, *l. 5. verb. in eũ animaduertitur. de extr. crim.* vel etiam pœna talionis. *Caſtr. hic l. vnic.* Quia tamen hæc res eſt mali exempli, ideo regulariter prohibitum ad ſtatuas confugere, puniturque fugiens, niſi iuſtam cauſam probet, quoniam aduerſus eum præſumitur. *d. l. capitalium. 28. §. ad ſtatuas. vbi gloſ. verb. confugere. de pænis.*

DE OFFICIO PRAEFECTI PRÆTORIORVM ORIENTIS & ILLYRICI. Titulus XXVI.

1 *Continuatio.*
2 *Origo præfecti Prætoriorum, & numerus.*
3 *Eorum officium, & quis eos conſtituat.*

1 HActenus † dictum eſt de Legibus, quæ ſunt mutus quidam magiſtratus: ſequitur altera huius tractatus pars, de Magiſtratibus, qui viua quædam lex ſunt, ſeu legis executores. *l. nam & 8. de iuſtit. & iur.* Quò pertinere tertium iuris publici membrum, initiò huius libri dictum eſt. Inter hos primùm à Principe (de cuius poteſtate & iure hactenus expoſitum eſt) locum obtinet Præfectus Prætorio: *l. 1. C. de offic.*
2 *vic. l. vnic. ff. eod. Caſſ. lib. 6. epiſt.* qui † tantũ vnus, exemplò magiſtri equitum, initiò creatus eſt: *l. vnica. ff. eod.* poſt cum pluribus in locis legiones Romanæ contra hoſtes diuerſos alendæ eſſent, tres in tribus orbis terrarum partibus ſunt con-

A ſtituti: Vnus in Aſia Præfectus prætorio Orientis, vt hoc titul. alter in Europa Præfectus Prætorio Illyrici, *tot. hoc tit.* tertius in Aphrica Præfectus legionibus & militiæ Aphricanæ, *C. tit. 1.*

¶ Conſtituit Præfectos Princeps eiuſmodi, qui 3
ob ſingularem induſtriam explorata eorum fide & grauitate, ad huius officij magnitudinem adhibentur, non aliter iudicaturos pro ſapientia ac luce dignitatis ſuæ, quàm ipſe iudicaret: *d. l. vnic.* non vt vni prouinciæ præſint tanquam Præſes.
B Proconſul: ſed toti diœceſi ſeu tractui partique terrarum, quæ multas prouincias contineat: *l. 1. C. de prox. ſacr. ſcrin. lib. 12. l. 1. C. de offic. vic. l. 1. C. vt om. iud. l. 1. § à præfect. de leg. 3.* vt in iis diſciplinam militarem & ciuilem tueantur, & ſummam rerum Imperij nomine Principis, cuius Prętorio præſident, & in quo ius dicunt vice Principis gubernent. *l. 2. h. tit.* Quare Præſides prouinciarum ſibi habet obnoxios præfectus, *l. 2. l. 4. C. de offic. rect. prou.* & de delictis eorum, ac reliquorum in pro-
C uincijs officialiũ cognoſcit: *l. 4. C. de off. rect. prou.* eoſdemque creat, eligit, *l. 1. C. tit. 1. l. ſi quis. 9. C. de aduocat. diu. iud.* caſtigat, remouet: *l. 3. l. 4. hoc tit.* nec appellari ab eius iudicio & ſententia poteſt. *l. vnica. ff. eod. C. de ſent. præf. præt. l. 4. cum auth. ſeq. C. de prec. Imp. offer.* Formam etiam generalem vice conſtitutionis in ſua diœceſi valituram, rectè proponit: *l. 2. hoc tit.* quam nemo præter Principem innouare queat. *d. l. 2. hoc tit.* Supplices libellos recipit & expedit, non tamen propterea
D vim litis conteſtatæ habituros. *l. 1. hoc tit.* Violentis etiam caſibus, & alijs quibus Præſides ſingularum prouinciarum pares eſſe nequeunt, remedium affert. *l. 2. C. de offic. rect. prouin.*

DE OFFICIO PRAEFECTI PRÆTORIO APHRICÆ, & de omni eiuſdem diœceſeos ſtatu. Tit. XXVII.

E

REcuperatæ auſpicijs Beliſarij & immanibus Vandalorum manibus ereptæ Africæ Iuſtinianus Præfectum prætorio dedit, cuius Carthagine ſedes eſſet, qui ſeptem Africæ prouincijs, tam Conſularibus quàm Cæſareis, ſuper omnes Præſides vice Principis præeſſet: religionem, diſciplinam, ciuitates, agros, munita loca, denique reliqua omnia à Vandalis vaſtata, inſtauraret, & ad priorem cultum reduceret. Quibus in
F mandatis quia pro eius prouinciæ neceſſitate & vſu multa ſunt ſingularia, neque aliorum Prætoriorum Præfectis communia, ideo de officio huius ſpecialiter & ſeparatim edicendum putauit: quod de lectione melius intelligi poteſt.

DE OFFICIO PRAEFECTI VRBIS. Tit. XXVIII.

G SIcut foris & militiæ Præfectus Prætorio: ſic domi & in vrbe Præfectus vrbis ſummum & primum à Principe locum tenet: cæteroſque

ſosq́ue magiſtratus vrbanos facilè dignitate an- A
tecellit. *l.3.hoc tit.* Omnia crimina ſibi vendicat.
l.1.ff.eod.l.vnic.§.de offic.præfect.vigil. ſtatum vrbis
annonamq́ue ac diſciplinam vrbanam curat: *l.1.*
hoc tit. omnes ciues, collegia, corpora, reliquaq́;
vrbana omnia, ſuæ iuriſdictioni obnoxia & ſub-
iecta habet. *l.pen.hoc tit.*

DE OFFICIO MAGIſtri militum. Tit. XXIX.

B

SEcundum Præfectum Pretorio, *l.4.h.t.l.2.§.*
de offic.præf.præt. Aphr. ſummam in milites,
equites, peditesq́; atque adeò ipſos quoque
prouincialium exercituum Duces, poteſtatem
habuit Militum magiſter: *l.pen.l.vlt.h.tit.* illuſtri
& Comitatiua dignitate excellens: *l.1.h.tit.* & eo
quidem maiorem, quòd in eadem prouincia i-
pſo præſente Præfectura Prætorij ſeu Prætoria-
na, quamuis ampliſſima, nullam tamen in mili-
tes habeat poteſtatem: *d.l.1.l.4.hoc tit.d.l.2.§.de* C
officio rectoris prouinciæ. vt nec è diuerſo Magiſter
militum in reliquos prouinciales. *l.1.hoc tit.* Hoc
officium maxima virtute & felicitate, ſed au-
lica nimirum anguina mercede, ſub Iuſtinia-
no Beliſarius geſſit. *l.2.§.de officio præfecti præto-*
rio Aphricæ.

DE OFFICIO QVAEſtoris. Tit. XXX.

D

1 *Quæſtorum origo.*
2 *Dignitas & munus.*

1 QVæſtorum † vt munus olim aliud fuit, *l.v-*
tro.tit.ff.eodem. ita & dignitas minor, cùm
primus ad maiores honores gradus eſſet.
l.1.in fin.ff.eod. Poſtea ſub Auguſtis nouum quæ-
ſtorum genus creatum, qui à veſte candida, Prin
cipis Candidati appellarentur: non quærendis E
pecunijs, ſed legẽdis Principum in ſenatu libris,
hoc eſt, codicillis & epiſtolis operã dantes. *l.vn-*
2 *ic. in fin.ff. eodem.* Horum † dignitas poſt ita cre-
uit, vt in Palatio facto libellos ſupplices recipe-
rent, ijs ſicut & noua legibus, mandatis, vice
Principis ſubſcriberent, reſponſa redderent, le-
ges & mandata dictarent, *l.vltim.§.de reſcript.* mi-
nori laterculo, hoc eſt, Codicibus & regiſtris di-
gnitatum; officiorum, adminiſtrationum, noti-
tiarum redituum & aſſignationum Imperij præ- F
eſſent: *l.1.l.2.hoc titul. l.comperimus.12.§.de prox.*
ſacr.ſcriniõ. vbi Cuiacius & l.3.de agent.in rebus.li-
bro 12. omnem denique iuris ac iuſtitiæ poteſta-
tem in Aula haberent: *l vltim.§.de diuerſ.reſcri-*
ptis.l.2.de petit.bon.ſub.lib.10. Nouell.53.tit.l.iube-
mus.34.C.de appell.l.1. de offic.quæſt. Nouell.valent.
de homicidio caſu facto. Procopius libro 1.de bello
Perſico. quam nunc penes eum, qui Cancellarius
vocatur, eſſe videmus, quod nomen huic
officio poſtea eſſe prælatum, Ni-
ceta teſtatur. *lib.7.* G

DE OFFICIO MAGIſtri officiorum. Tit. XXXI.

A

1 *Magiſter vnde dictus.*
2 *Magiſter officiorum quis.*

ERat & in præeminenti dignitate ac iuriſdi-
ctione Magiſter ſeu Comes Officiorum. *l.*
3.hoc tit.l.2.3.4.§.de caſtren.l.1.§.de decan. l.3.
de cur.pub.lib.12.l.10.C.Theod.de curſo. Magiſter † 1
B à monendo vel monſtrando dictus, omnem ſi-
gnificat, cui præcipua alicuius rei cura & guber-
natio incumbit. *l.cui præcipua.57. de verb.ſign.l.1.*
in princ.verſ.magiſtrum.& § magiſtrum.3.de exerc.
act. Vnde magiſtratus, *d.l.cui.57.* magiſter popu-
li, (dictator ſcilicet) equitum, *l.vnic.de offic.præf.*
præt.fiſci.Euſeb.lib.8. militum, *§.tit.2.de offic.mag.*
mil. ſcripturæ, *l.1.2.3.§.t.1.* bonorum, *l.3.de præpoſ.*
ſacr.cubic.lib.12. & hic, officiorum: quod nomen
hoc in argumento Palatina officia aulicasq́; fun-
C ctiones ſignificat.

¶ Erat igitur Magiſter officiorũ Iudex & velut 2
Epiſcopus ac ſuperintendẽs cubiculariorũ, *l.3.de*
præpoſ.ſacr.cub.lib.12. decanorũ, *l.2.deca.lib.12.* mi-
litantium in ſacris ſcrinijs. *tot.tit.de prox.ſac.ſcrin.*
agentium in rebus, *l.2.h.t.l.ex eo.de agen.in rebus.*
lib.12. ſcholarum, *l.1.2.3.vlt.h.tit.* ſilentiariorum,
ſeu, vt nunc vocant, ſecretariorum, omniumq́ue
miniſtrorum Aulæ. *l.4.C.de ſilent. l.vlt. de caſt.lib.*
12. Etiam in prouincijs ſibi aſſignatis, & Imperij
D limitibus, quis eſſet militum numerus, quæ ca-
ſtrorum ac clauſularum diſciplina, munitio, or-
do, obſeruans, quotãnis ad principem referebat:
l.pen.h.tit. cuiuſmodi ferè munus ij hodie ſuſti-
nent, qui Magiſtri curiæ nunc appellantur.

DE OFFICIO COMITIS ſacrarum largitionum. Tit. XXXII.

E

1 *Comes vnde dictus.*
2 *Sacræ largitiones quid.*

COmitem † à comitando, & Comites eos, 1
qui aliquem ſequuntur & obſeruant, dici
palàm eſt: *l.item 15 §.comitem.de minoribus.*
Hinc Comites Procoſſ qui his apparẽt, aſſident,
operam in officio dant: *l.ſenatuſc.16 de offic.præſ.*
l.adminiſtrantes.41.de ex.tut.l.4.de offic aſſeſ.l.lega-
to.12.§.7.de vacat.mun & Principum. qui in Co-
F mitatu Palatij præſtò ſunt Principi, & aliquo of-
ficio inſeruiunt: quorum pro varietate munerũ,
alij primi, alij ſecundi, alij tertij ordinis cenſen-
tur. *l.vnic.§.de comitib.qui prouinc.reg.lib.12.vbi*
Cuiac.l.vnic §.de com.ſac.pal.eod.lib. Nam dignita-
tis & claritatis ordo velut ſenatorius, ſub Augu-
ſtis eſſe cœpit: *l.vnic.§ de com.ſac.pal.& tot.tit.de*
dign.lib.12. quemadmodum & Ducum: *d.l.vnic.*
l.1.2.§.de offic.præf.præt.Aphr. qui ordines emi-
nentiæ etiam hodie perdurant.

G ¶ Sacræ largitiones, ſunt theſaurus & ærarium 2
Principis publicum, ex quo Princeps dona &
largitio-

largitiones publicè priuatéque facit, quod Prin-
cipi maximè conuenit, ſic vt tutores etiam eius
eiuſmodi facere queant. *Iaſ. num.2.3. in l.pactum
curatoris. C.de pact.per c grandi. de ſup.neg.præl. &
l.6.C.de adm.tut.l.cùm in plures §.pen cum l.ſeq.de
adm.tut. l.1.§.1.de rutel.& rat.diſtr.* Eodem etiam
donata Principi referebantur. Inde ſtipendia mi-
litibus & officijs ſoluebãtur. *t.t.C.de can.larg.tit.l.
2.de cupreß.l.1.de metal. l.2.de conſ. l.vnic.de quæſt.
infrà lib.12.* Huic præfectus iure veteri, Præfectus
dicebatur ærario: *l ſenatus.15.de iur.fiſc.* deinceps
procurator fiſci dictus, *tot.tit.de offic.proc.Cæſ.* pòſt
Comes palatinus, *l.palatinos.*℥*.de pal.ſacr larg.lib.
12.* ſacrarum ſcilicet largitionũ & theſaurorum.

DE OFFICIO COMI-tis rerum priuatarum. Tit. XXXIII.

1 *Officium Comitis ſacrarum largitionum.*

HVic par & eadem illuſtri dignitate excel-
lens Comes rerum Cæſaris priuatarum, *l.
2.*℥*.de pal.ſacr.larg.* ſeu rei Dominicæ: *l.1.*
1 *ſuper.9.vbi Cuiac.*℥*.de iur.fiſ.lib.*10. cuius † officiũ
eſt, gubernare priuatam Principis ſubſtantiam;
Theodor.lib.3. cap.12. Cuiac.d.l.ſuper. quæ non ad
largitiones & expenſas ac ſalaria militum & offi-
ciorum, ſed ad proprios & priuatos vſus Princi-
pis eſt deſtinata & ſeparata. *Baſil.lib.6.* Eò refere-
bantur olim fiſcalia commoda, *l.vnic.h.tit.* bona
vacantia & caduca, omniſq; fiſci ratio ac procu-
ratio: hodie confiſcationes. *l.1.& tot.tit.de iur.fiſ.
l.vlt.de delat. l.3.de bon.vacan. l.vlt.de iur.haſt.fiſc.
lib.10.Cuiac.in l.2.de petit.bon.ſub.*℥ *eod.tit.*

DE OFFIC. COM. SAC. Palat. Tit. XXXIIII.

COmitis Sacri Palatij nomen aliâs genera-
le eſt, plurium officiorum Aulæ ſeruien-
tium: *l.vnica.*℥*.de com.& arch.ſacri pal.lib.
12. Caſſiodorus in fine lib.6.* hîc curatorem denotat
ſeu procuratorem Diuinæ domus, *l 3.*℥ *de quad.
præſcr.* vt ſarta tecta ſit: & quod eò pertinet, Iuris
perpetuarij ſeu emphyteuticarij: *l.1.2. hoc tit.* ac
fortè etiam cellæ, penuſque Principalis, om-
niumque obuentionum & rerum eò deſtinata-
rum: quod munus in aulis hodie ſuſtinet, quem
Mareſchallum vulgò appellant.

DE OFFIC. PROCONS. & leg. Tit. XXXV.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Proconſulis officium.*

1 HActenus † de magiſtratibus & iudicibus,
qui in comitatu ſunt Principis, & mini-
ſterijs atque officijs, eſt dictum: iam di-
cendum de ijs, qui extra Palatium iuriſdictioni
A præſunt. In his præcipuum foris
erat Procoſ. & Legati eius officium. Nam † Pro 2
coſ. omnium vrbanorum magiſtratuum vice in
prouincijs fungitur: quippe qui cum plena &
conſulari poteſtate, annua tamen, velut in libera
Republica vſitatum erat, in prouincias conſula-
res amandetur, & aſciſcere ſibi legatum, eidém-
que mandare iuriſdictionem, vel non mandare,
pro arbitrio poteſt: ſemel mandatam tamen in-
conſulto Principe auferre non poteſt. *l 4. l.5.ſo-*
B *lent.6. verſ.ſicut.eo.* Quanquam autem in vrbe
duo Coſs. annuum imperium habuerunt, tamen
Proconſulatus vnus tantùm in quaque prouin-
cia eſt: *l.meminiſſe.10.de offic.præſid.* etiamſi pro nu-
mero prouinciarum complures fuerint. *l.procoſ.
14. ff.eod.tit.* Mittitur igitur Procoſ. cum poteſta-
te annua in prouincias conſulares more maio-
rum ex authoritate ſenatus, *Cicero ad Quintum
fratrem & paſſim.* at reliquis prouincijs Cæſareis
Imperator præſides & Rectores minore cum po-
C teſtate, diuturniore tamen quàm annua ad ſuum
arbitrium & arctioribus diplomatis, atque ideo
abſque legato, cùm ipſi Cæſaris legati ſint, præ-
ficit. *l.penult.de offic.præſid.* Quod diſcrimen pro-
uinciarum Conſularium & Cæſarearum ab Au-
guſto inſtitutum, *Sueton.in Auguſt.cap.47.Dion.
Strabo, &c.* aduſque tempora Iuſtiniani durauit.
l.1.℥*.de offic.præfect.Aphr.* Vnde & officium Hel-
leſponti Conſulare hic vocatur: & Aſiæ, videli-
cet minoris, Proconſuli in ſecunda huius tituli
D conſtitutione ſubeſſe iubetur, l.officium.2.h.tit.
quæ aliâs eſt l.vnic. de offic.com.ſacr.patr. & p-
peram ad ſingularem titul. qui de Officio Co-
mitis ſacri patrimonij vulgò inſcriptus eſt, refer-
tur: cùm de hoc in nigro nullum prorſus verbũ,
& iam deinceps non de Palatinis, ſed alijs offi-
cijs agatur, & officium Comitis ſacri patrimo-
nij, aut idem ſit quod Comitis ſacrarum largi-
tionũ ſarcíue ærarij: *d.l.ſuper.9. vbi Cuiac.de iu-
re fiſci.lib.*10. aut quod Comitis rei & patrimonij
E Cæſaris priuati, quod à bonis Imperij publicis
diſtat: *l.ſolent.6.eodem.* quo etiam hæc conſtitu-
tio ab Haloandro vnà cum rubr. refertur. In pri-
ma huius tituli conſtitutione legatum non ſo-
lùm ciuiles, ſed etiam criminales cauſas audire,
non etiam decidere poſſe, ſed ad Principem re-
ferre oportere, ſtatuitur: quæ extraordinarij o-
lim mandati iuriſdictio fuit: *d.l.ſolent.6.eodem.*
hodie, ex hac conſtitutione, vt videtur, ordinarij
eſt iuris. Non tamen adoptioni aut alteri legiti-
F mo actui præeſſe legatus poteſt, *l.3.eod.* quia non
eſt apud eum legis actio, *l obſeruare.4.eod.tit.* hoc
eſt, ius actum legitimum celebrandi.

DE OFFICIO COMI-tis ſacri patrimonij. Tit. XXXVI.

G IN vulgar. deeſt in emendatioribus exemplis,
cùm eius lex vnica pertineat ad titulum præ-
cedentem.

DE

DE OFFICIO COMITIS Orientis. Titulus XXXVII.

COmitis Orientis officium à Proconſula-
ri Præſidumque & aliarum prouincia-
rum Natoliæ (vt nunc corrupta græca
voce nominant) gubernatorum poteſtate ſeiun-
ctum fuiſſe, conſtitutio vnica huius rubr. oſten-
dit, in qua diſertè hæc diſtinguuntur, & alia Re-
ctori prouinciæ, alia Comiti aſſignantur. Non
enim Palatini prouincijs præficiebantur, nec
quicquam in prouinciales iuris habebant, ſed i-
pſis magiſtratibus imminere, & eorum obſerua-
re actus, & contra eos audire, & ad Principem re-
ferre prouincialium querelas iubebãtur: *l. 3. j. de
offic. rect. prouin. l. 2. ſ. de officio vicarij.* vt veriſimile
ſit, Principes aliquando ex ſuis Comitibus ali-
quos in prouincias ablegaſſe, velut inſpectores
adminiſtrationis Rectorum, aliorumque offi-
cialium, quorum fides ſuſpecta Principi eſſet: *l.
nullum. 10. de offic. rect. prouinc.* aut limitibus præ-
feciſſe contra hoſtes tanquam Duces. *l. 2. ſ. de of-
ficio præfecti prætor. Aphr.* ſeu Comites militibus
limitaneis dediſſe. *l. vnica ſ vt omnes iudices: verb.
quicunque dux vel comes. l. 1. ſ. de offic. vic.* per pro-
uincias maximè Orientis, vbi à Parthis & Perſis
perpetuæ incurſiones timebantur. *l. 3. in verb. co-
mitibus, qui per prouincias conſtituti ſunt. j. de offic.
rect. l. vnic. C. de comit. qui prouin. re. lib. 12. vt h. tit.
l. vnic. ſ. vt om. iudic.*

DE OFFICIO PRAEfecti Auguſtalis. Titulus XXXVIII.

PRæfectum Auguſtalem Aegypto, vt prouin-
ciæ Cæſareæ (quam primus Auguſtus, vnde
nomen huic officio, in ſuam prouinciam re-
degit) & validiori ac ob id formidoloſæ, ſingula-
ribus Auguſti diplomatibus immiſſum, & pote-
ſtatem eius varijs modis reſtrictam fuiſſe, dixi-
mus: *ff. eod. titul.* Quod etiam intelligi poteſt ex
conſtit. huius tituli ſecunda, qua datur illi cogno
ſcendi & referendi poteſtas de flagitijs ordina-
riorum ſub ſe iudicum, vt iuridici Alexandriæ,
non etiam amouendi, vel puniendi.

DE OFFICIO VICArij, Tit. XXXIX.

1 *Vicarij etymon; & quis.*
2 *Dignitas & officium.*

1 VIcarius † à vice, qui alterius vicem gerit
& ſuſtinet, vnde vicarius ſeruus, *l. ſi ſeruus.
17. de pecul. § cùm autem. Inſtit. quod cum eo.
qui in alien. pot.* qualem ſe eſſe non ſtatu, tamen

A officio eſſe queritur Martialis, ac deprecatur:
Eſſe ſat eſt ſeruum, iam nolo vicarius eſſe.
Ita vicarius in officio & iuriſdictione is dicitur,
qui vicem alterius, à quo mandatam habet iuriſ-
dictionem, gerit. *j. de offic. eius, qui vic. alter. iudic.
gerit. extrà. de officio vicarij.* Inter † vicarios, præ- 2
cipua & quidem Comitatiua primi ordinis in di
gnitate Ducibus pari, eſt vicarius Præfecti præ-
torio: *l. vnica. j. de comit. & arch. libro 12. l. 3. infrà,
de offic. rect. prouinc.* quem huic auocato, aut alibi
B occupato, Princeps ſubmittere ſolet, vt non ſo-
lùm præfecti, ſed ipſius etiam Principis in omni
iuriſdictionis munere reuerentiam repræſentet,
ſacræque cognitionis habeat poteſtatem. *l. 1. h. t.*
Quanquam ſi quando vſus venerit, referre ad
Principem ea debeat, *l. 2. hoc tit.* quæ ſupremæ
poteſtati peculiariter ſunt reſeruata. *l. 2. ſ. de offic.
præf. Auguſt. de quibus Dd. in l. 4. de præſcript. 30.
annor cap. ſuper. 24. de verb. ſignif. c. vnic. vbi Afflic.
copioſè, quæ ſint rega.*

C

DE OFFICIO PRAEtoris. Tit. XL.

1 *Prætoris officium aut Vrbanum aut prouinciale.*
2 *Vtriuſque deſcriptio.*
3 *Qui prætores Vrbani creari poſſint.*

D PRætoris † officium, de quo in Pandectis 1
quoque eodem hoc titulo dictum eſt, aut
Vrbanum eſt, aut Prouinciale. Prouincia-
le, † cùm pro prætore in prouinciam mittitur 2
adminiſtrationis cauſa. Vrbanum, quoties in vr-
be creatur, vt iuriſdictione cum mixto imperio
præſit: *l. 1. & tot. tit. de iuriſdict.* cauſas liberales tra-
ctet, præſit emancipationibus, adoptionibus, re-
ſtitutionibus, decreta faciat. *l. 1. hoc tit.* Nam cri-
E minalia, quæ meri ſunt imperij, Præfectura ſibi
vindicauit. *l. vnic. de offic. præf. vrb.* In † vrbe Præ- 3
tores tantum ij fieri poſſunt, qui larem in ea ha-
bent. *l. 2. hoc titul. l. 1. j. de prætor. lib. 12.* Sumptus
hoc nomine, vt olim, inferre non coguntur in-
uiti: *l. 2. j. de prætor. libro 12.* ſed habent ſponta-
neum liberalitatis arbitrium. *l. 2. hoc tit. d. l. 2. de
prætor. lib. 12.*

DE OFFICIO RECTO-
F ris prouinciæ, & vt nulli patriæ ſuæ adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu principis permittatur. Tit. XLI.

1 *Rectoris prouinciæ nomen bifariam capitur.*

REctoris † prouinciæ nomen aliquando ge- 1
neraliter accipitur pro quolibet guberna-
G tore, Præfecto prætorio, *l. 3. l. 4. h. t.* Procon-
ſule, Comite, *l. 3 h. t. l. vnic. C. de com. qui prou. reg.*
iudice,

iudice, *l.5.6.7.8. hoc tit.* quò pertinet regula: Nemini ſine ſpeciali Principis permiſſu patriæ ſuæ gubernationem ab inferiore ſub ſpecie legationis vel mandatæ iuriſdictionis permittendam eſſe: *l. vlt. hoc tit.* cùm propter ſuſpicionem & affectionem in eadem vel aſſidere perhibeantur. *l. 3. ſ de offic. aſſeſſ.* Aliquando, & magis propriè, denotat Præſidem, *l. 1 & 2. hoc tit.* qui à Cæſare cum certis formulis mandati, & abſque temporis definitione ex arbitrio Principis, hoc eſt, in perpetuum, donec Princeps reuocet, ad gubernandam prouinciam ablegatur. *Bartol. l. de pupillo. §. ſi quis. de oper. nou. nunc. Iaſon in l. cùm quis. nu. 20. de iur. & fact. ign.* De cuius officio ad Pandectas eodem titulo dictum eſt.

DE OFFICIO PRAEfecti vigilum. Titulus XLII.

INter vrbanos magiſtratus ſunt, Vigilum præfecti, de quorum poteſtate & officio dictum eſt *ff eod. & i. ad hunc tit.* in Oeconomia, qui cùm ſint extraordinarij, *l. 2. §. capta 17. de orig. iur.* de capitalibus cauſis nihi ſua authoritate ſtatuere, ſed ſi quid eiuſmodi euenerit, ad Præfectum vrbi referre debent, vt celſiore ſententia iudicetur. *l. vnic. hoc tit.* Quocirca præfecto nõ vigilum, vt habent exempla vulgaria, ſed Vrbi, lex huius tituli eſt inſcripta, quod docet verba textus: Culmini tuæ poteſtatis referre.

DE OFFICIO CIVIlium iudicum. Titulus XLIII.

1 *Continuatio.*
2 *Iudicum ſpecies.*

1 HActenus † de ſingulis Magiſtratuum & iudicum tam Vrbanorum, quam Prouincialium ſpeciebus, deque proprio ſingulorum officio eſt dictum: nunc communia quædam, vt ſæpè fit, & generalia vtriuſq; iura ſubijciuntur. *ſ. vt om. iud. tam ciuiles quàm militares. l. vnic. ſ. de annon. & capitat. ſ. toto tit. comm. de legat.*
2 *& comm. vtriuſque iudic. & ff. com. præd.* Omnes † autem iſtiuſmodi iudices vel Ciuiles ſunt, vel Militares: quod accipiendum, non reſpectu cauſarum, de quibus iudicant, ſed ratione perſonarum, quibus ius dicunt. Ciuiles enim ius reddunt priuatis perſonis, *l. 1. ſ tit. 1.* curialibus, *l. 2. ſ titul. 1.* honoratis, *l. 1. hoc titul.* de publicis priuatiſque rebus: *l. 2. hoc titul.* & verò abſque ſuſpicione incorruptè dicere debent. *l. 1. 2. hoc titul.* Nam ſi quem audire nolint, auri mulcta vnà cum apparitoribus & officialibus ſuis plectuntur. *l. 2. hoc tit.*

DE OFFICIO MILItarium iudicũ. Tit. XLIIII.

1 *Militares iudices qui.*
2 *Iudices militares ad ſtrictum iuris ordinem non aſtringuntur.*

MIlitares † iudices ſunt, qui militibus, non etiam priuatis & paganis ius dicunt, *l. 1. 2. 3. h. tit.* vt Militum magiſtri, de quibus ſuprà: Duces, *l. vlt. hoc tit.* Tribuni, Comites militum, & qui ab his delegantur. *l. 1. ſ tit. 1* Nec † dubium eſt, quin vt teſtamenta militum libera ſunt *l. 1. & toto tit. de milit. teſtam. Inſtit. & ff* à ſolennibus ciuilibus, *l. 3. de teſtam. & Inſt. de teſtam. ordin.* ſic militaria iudicia, more militari abſque ſtrictis ciuilium iudiciorum formulis atque regulis, ſimpliciore quadam via, & de plano, vt dicimus, exerceãtur. *l. nequicquam. 9. §. 1. & 3. de off. proconſ. clem. ſæpe. de verb. ſign.*

NE REI MILITARIS Comitibus, vel tribunis lauacra præſtentur. Titulus XLV.

IVdicum militarium alij illuſtres & Comitiua primi ordinis dignitate ornati, vt magiſtri militum: alij inferioris ordinis Duces, Comites, Tribuni militum: illis balnea eorumque adæratones & ſumptus, his nequaquam à prouincialibus debentur.

DE OFFICIO DIVERſorum iudicum. Tit. XLVI.

1 *Communia iudicum.*
2 *Eorum officium duplex.*

COmmune † diuerſorum Iudicum, hoc eſt, omniũ cuiuſcunq; ſint generis, officiũ eſt, vt inter ſe quidẽ inferiores ſuperioribus reuerentiam exhibeant: *l. 5. ſ. de off. rect. prou. l. 2. h. t.* neq; fratres & collegas eos nominẽt, *d. l. 2. h. t.* niſi quatenus diſpenſatio iuſtitiæ προσωποληψίαν excludat, *c. in iudicijs vbi Dd de reg. iur. in 6.* ſint iuſti, vigilantes, *l. 3. ſ. de off. rect. prou.* vtriq; parti cõmunes, *c. non ſanè. 11. q. 5. Spec. de ſal. §. 1. num. 2.* ex æquo vtramq, audiant, non tamen in loco ſuſpecto: *l. 1. 2. ſ. de off. ciuil. iud.* debitum honorẽ deferant infirmiori ſexui, *l. 1. h. t.* honoratis, *l. vlt. h. tit.*
2 ¶ Eſt autem eorum officium aut nobile, aut mercenarium, *vt dixi Inſtit. de offic. iudic. & ext. eod.* Neutrum priuatis in rebus impertitur, niſi fuerit petitum. *Bart. & Dd. l. 4. §. in eum. de dam. ſ.* In publicis autem ſcire debent ſibi præcipuè eſſe commiſſum, vt debita exigant, & conſueta depoſcãt, *l. nullum. 10. ſ. de offic. rect. prou. l. congruit. de offic. præſid. de quo plura ext. de offic. iud. & ſ. vt quæ deſ. aduoc. iud. ſ. in Auth. de mand. &c.*

VT

VT OMNES IVDICES tam ciuiles, quàm militares, poſt adminiſtrationẽ depoſitam qꝰinquaginta dies in ciuitatibus vel certis locis permaneant. Tit. XLVII.

COmmune & illud eſt, quòd poſt depoſitam adminiſtrationem cogantur ſub iuratoria cautione manere in prouincia, locis in publicis & vſitatis, ante ora & in quotidiano conſpectu omnium, quos rexerunt, vt de iniurijs factis accuſari, & rationem geſtorum repoſci poſſint. *l. vnic. hoc tit. l. 4. §. 1. de offic. proconſ. l. 3. ꝗ. de aſſ. in Auth. vt præſ. abſque vllo ſuffr.* Quæ res in tractatu ſyndicatus incidit, de quo varij varia ſcripſerunt. *Bald. in l. 4. §. 1. de offic. proconſ. Bart. l. omnes. ad leg. Iul. repet. Paris de Puteo, Caſol. & alij in tract. de ſyndic. Iaſ. & ſcribentes hîc, quos conſulere cuiuis licet.*

DE OFFICIO EIVS, qui vicem alicuius iudicis vel præſidis obtinet. Titulus XLVIII.

PRocoſs. mandant Iuriſdictionem legatis vniuerſam, *l. 4. l. 6. & paſſim, de officio proconſulis.* non etiam præſides & rectores prouinciarum. *vt dixi titul. de offic. præſid. Specul. de ſal. §. 1. num. 10.* Speciales tamen hi caſus delegare, iiſq; iudices dare poſſunt. *l. 1. cum ſeq. ꝗ. qui iudic. dar. & de pedan. iudic.* Cæterùm & ex cauſa vicarius deligitur, qui vice præſidis adminiſtret, *l. 1. h. tit.* non ab ipſo, ſed à Principe vel Præfecto prætorio delegatione particulari datus: *l. vnic. in fin. de annon. & capitat. ꝗ. l. 2. hoc tit.* qui tutores dare, decreta facere, alienationibus bonorum minoris, emancipationibus, adoptionibus authoritatem interponere, denique omnia quæ ad iuriſdictionem, non imperium merum, Rectoris prouinciæ pertinent, actitare poſſunt. *l. 6. de officio proconſulis. l. 2. hoc tit.*

DE ASSESS. ET DOmeſt. & cancel. iud. Titulus XLIX.

1 *Aſſeſſores vnde dicti.*
2 *Cancellarij vnde dicti.*

FVnguntur interdum vice magiſtratuum in audiendis cognoſcendiſque cauſis, non etiam in ſubſcribendo Aſſeſſores: *l. 2. hoc tit.*
1 ſic † dicti, quòd illis in conſilio & iuriſdictione G aſſideant. *l. vlt. de prox. ff. eod. tit.* Item συγκάθεδροι.
A *l. non ſolùm. de exc. tut.* & quòd comitentur Comites, *l. diem eod.* quòd conſilium præbeant, *l. velut. 7. hoc tit.* conſiliarij. *l. 3. l. penult. eod. l. 3. l. in conſiliarijs. 10. l. liceat. 12. hoc tit.* Hi proximi ſunt cancellarij iudicum, hoc eſt, notarij, ſcribæ, actuarij, ſecretarij: *l. 3. l. nemo. 6. hoc tit.* † à cancellis 2
fortè, quibus eorum ſecretaria (quæ & hinc nomen habere videntur) aditum plenum liberúmque arcebant, nomine deducto. *l. 3. de offic. diuerſ. iudic.* Item domeſtici, *l. 4. 5. 6. 8. hoc titul.* velut
B vxor, liberi, familiares, apparitores, ſatellites, lictores. *de quibus l. ſenatuſc. 16. de officio præſidis. l. 2. ꝗ. de offic. ciuil. iud.*

DE ANNONIS ET CApitatione adminiſtrantium, & eorum aſſeſſorum, aliorúmue publicas ſolicitudines gerentium, vel eo-
C rum, qui aliquas conſecuti ſunt dignitates. Titulus L.

1 *Officium ſuum nemini debet eſſe damnoſum.*
2 *Annona vnde dicta, & in quibus conſiſtat.*
3 *Capitatio quid.*

D SIcut boui trituranti os obligari lex diuina prohibet: ſic iudicibus, etſi muneribus abſtinendum eſt, tamen debita vitæ ſubſidia, velut Annona & Capitus ſeu Capitatio, præſtanda ſunt: *l. vnic. ꝗ. tit. 1.* nec enim quiſquam ſuis ſtipendijs militat, *c. cùm ex officij. 16. de præſcrip. Spec. de ſal. nu. 1. 6. 10.* neque † officium cuiquam ſuum 1
damnoſum eſſe debet, *l. ſed ſi. 7. quemad. ſeſt. ap.* aut ſumptuoſum. *l. 1. de cont. tut. l. 4. de act. & obl. l. fin. autem. 27. §. 4. de neg. geſt.*

¶ Annona ab anno, annuam alimoniam ſigni- 2
E ficat: *l. 3. de annonis.* quæ in frumento, oleo, vino, carne, ſale, & ſimilibus ad victum & amictum pertinentibus, conſiſtit. *l. vnic. ꝗ. tit. 1.*

¶ Capitatio tributum, & præſtatio ſeu penſi- 3
tatio eſt annua, quæ agris imponitur pro numero iugerum, ſeu quæ in iugo ſunt capitum (vnde nomen) quibus coluntur. *l. ſi minor. 9. Cod. de act. empt.* Annonas & harum prætextu capitationes non alias magiſtratus exigere vel accipere poſſunt, quàm quæ particularibus delegationibus,
F hoc eſt, Principum diplomatis, libellis & mandatis, quibus delegare officia ſolent, continentur: *l. vnica. hoc tit.* ſicut etiamnum ea ordinationibus regijs taxari & definiri ſolent. Quòd ſi quid amplius exigant, videntur teneri in duplum, *vt in l. vnic. ꝗ. ne rei milit. l. vlt. ꝗ. de mod. mult.* aut triplũ, *vt in §. tripli. Inſtit. de act.* aut etiam quadruplum, *vt l. non licet. 46. de contrah. empt.* maximè propter *concuſſionem, l. iubemus. C. de concuſſ. l. fin. C. ad l. Iul. repet. cap. quoniam. diſtin. 18.* & terrorem, *l. item. 14. §. quadruplatur. 7. quod metus cauſa. §. quadrupli. Inſtit. de actionibus.*

DE.

DE CONTRACTV IVdicum, vel eorum qui ſunt circa eos, & inhibendis donationibus in eos faciendis, & ne adminiſtrationis tempore proprias ædes ædificent, ſine ſanctione pragmatica. Tit. LI.

PRæter annonam, adiacet officio iudicum, ne quid præter alimoniam & veſtem durante adminiſtratione in ſua prouincia vel ciuitate vbi adminiſtrant, per ſe vel interpoſitas perſonas emant, *l. non licet. 46 de contrah. empt.* ædificent, *l. vnica. in princ. ibi, domos extruendi. & poſt verb. ædificationes. hoc tit.* neu donationis maximè titulo abſque ſpeciali Principis permiſſu, accipiant. *l. vnic. hoc tit.* Contractus enim etſi aliâs ſtrictè capiatur, *l. Labeo. de verb. ſignific.* tamen hîc quemlibet titulum ſignificat, quo dominiũ transfertur. *vt l. 3. §. vlt. de acquir. poſſeſ. l. 1. Cod de fund. dot. l. vlt. Cod. de rebus alien. non alien.* Multò verò minus licet quid ex officio quod quis adminiſtrat emere, vel per ſe, vel per aliam perſonam: alioquin non tantùm rem amittit, qui fecit, ſed & in quadruplum conuenitur. *l. non licet. 46. de contrah empt.* Hæc olim obtinuerunt in magiſtratibus Romanis, qui tantùm erant annui etiam in prouincijs: *Cic. ad Quint. frat.* hodie non item, poſtquam iudices cœperunt eſſe perpetui. *Fab. hic, Guid. Pap. deciſ. 195. Bugu. lib. 2. legu. abrogatarum. cap. 67.*

DE MODO MVLCTAE quæ à iudice inflig. Titulus LII.

1 *Mulcta quid.*
2 *A pœna quid diſtet.*
3 *Pœnarum diſcrimen.*
4 *Mulctare quibus permiſſum.*
5 *Cauſa impulſiua.*
6 *Materia, finis, effectus, contraria.*

1 ADiacet † officio iudicũ mulctæ indictio, quæ vox Oſca lingua pœnam ſignificat, *Feſt. lib. 11. Gouean. lib. 1. de Iuriſdict.* latina,
2 pœnam pecuniariam: *Varro lib. 4.* quæ † tamen non parum à pœna legali diſtat, *l. aliud. 131. l. pen. de verb. ſignific.* etiamſi καταχρηστικῶς pœna vocetur. *l. 2. ſi quis in ius vocatus. gloſ cap. 1. de do. & contumac.* Nam pœna certa eſt, *d. l. aliud.* mulcta arbitraria. *Dd. l. 1. hoc tit. l. & in mulctis C. de appellat. l. vnic. ſi quis ius dicendi. l. 2. ſi quis in ius vocatus. vbi Bart. & Dd. l. 4 l. 5. l. 6. hoc tit.* Mulcta eſt in pecunia, *l. 4. 5. 6. hoc tit.* non in exiſtimatione, *l. 1. hoc titul.* vel corpore: *Zab. clem. 2. §. 1. de hær.* pœna in omnibus his. *l. 2. & paſſim, de pœnis. l. 1. 2. de his qui*

A *notan. infam.* Eſt † autem vel modica, *l. 2. Cod de* 3
ſportul. l. 6 hoc tit. leuis, *Alex. l. vnic. in princ. ſi quis ius dicen.* vel grauis, *l. 4. 6. hoc tit.* aut lege taxata, *l. 4. l. 6. hoc tit.* aut arbitraria, *Oldrad. conſ. 15.* pro delicti grauitate. *l. 4. hoc tit.* Item alia comminata tantùm, *Alex. l. deſertorem. § qui ad diem de re milita. & d. l. 1. vbi etiam Caſtr. ſi quis ius dicen.* alia impoſita. *l. 1 l. 4. 6. hoc tit.*

¶ Mulctare † non omnes magiſtratus poſſunt, 4
vel procuratores Cæſaris, *l. 2. h. t.* Rationales
B rerumpubl. *l. 3. h. tit.* defenſores, *l. 5. ĩ. de defenſ ciuit.* Duumuiri, *l. vnic ſi quis ius dicen.* magiſtratus municipales ciuitatum, *Dd. d. l. 1. ſi quis ius dicen.* iudices delegati, *l. 2. §. fin. de iudic. Panor. c. dilectus. de pœnis. Dd. d l. vnic. ſi quis ius dicen. niſi in caſu l. 2. de ſportul. & alijs, quos cumulat Alex. d. l. 1. ſi quis ius dicen.* Qui verò mulctare poſſunt, vt illuſtres ac alij ſuperiores, *l. 4. l. 6. hoc tit. l. 2. ĩ. de ſportul.* etiam Eccleſiaſtici, *gloſ. c. 1. de dol. & contum. Spec de ſen. §. 2.* non aliter eo iure vti debent, quàm intra de-
C finitam lege quantitatem, *l. 4. 6. hoc tit. de quo Boſſius de mulct. num. 5.* niſi ex magno delicto. *Oldrad. conſ. 15.* Quod tamen non conuenit, *l. 4. h. t.* quæ nec ob grauiſſimum peccatũ permittit. Sed nec aliter rectè mulctãt, quàm ſi ſint iudices eius qui mulctatur competentes, quoad perſonam, aut ſaltem bona, quæ inibi poſſideantur: *Bart. l. 2. ſi quis in ius vocatus. c. Romana. § contrahentes de foro compet. in 6.* nec ſupra iuriſdictionem. *l. certa. Cod. quand. prouoc. vbi gl. & Dd.*

D ¶ Cauſa † impulſiua in iudice agente ſeueri- 5
tas: *l. 4. 5. 6. h. tit.* in parte patiente peccatum, *l. 4. l. pen. l. vlt. h. tit.* dolus, *l. 4. 5. h. tit.* culpa, *l. 6 h tit.* contumacia, *l. vnic. ſi quis ius dicenti. l. 2. ſi quis in ius vocat non ierit. Bart. l. dinus. §. fin. de offic præſ. tit. extr. de dol. & contumac. Specul. de contumac. § 3.* vera non ficta, *gl not. Alex. & Dd. d. l. vnic § vlt. ſi quis ius dicenti. & l. plerique. de in ius vocand. l. ſi finita. l. Iulianus. de dam. inf.* propria non procuratoris. *Bart. l. cum qui. C. de procur.* Quanquam &
E procuratori ob ſuam contumaciam imponi poteſt, vt & aduocato, teſti, &c. etiam extraneo impedienti violantique iuriſdictionem, quoniam inibi forum ſic delinquendo ſortitur: *c. vlt. de for. compet. l omnem. 19. de indic.* non tamen collegæ, *Bart. & Dd. d l. 1. ſi quis ius dic.* quia par in parem non habet imperium. *l. 4. de arb.*

¶ Materia, † pecunia, *l. 4. h. tit* operis publici æ- 6
dificatio, *l. 5. h. tit.* vel præſtatio alia aliqua, à perſona quæ corripitur, exhibenda: qu[illegible]amẽ qua-
F druplum pœnæ excedere nõ debet: *Alex. l ſi qua pœna. de verb. ſignif. c. quiſquis. 17. quæſt. 4.* nec amplius quàm ter in anno, pro eodem ſcilicet delicto continuato (nam plura & diuerſa pluribus pœnis vindicantur, *c. 1. de pœn.*) exig[illegible]bet. *l vlt. hoc tit.* Quanquam autem aliæ ſummæ alijs magiſtratibus præſtitutæ ſunt, ad quas vſque mulctare poſſi[illegible], *vt l 4. l. 6. h. t.* tamen nonnulli *Boſſ. tit. de mulctis. num 9. & Hoſtien. cod. tit. nu. 6. Alex. conſ 35. viſo. num. 5. vol. 2.* teſtantur eas leges hodie
G non obtinere, & proinde permitti iudicibus ac magiſtratibus, vt ſuo arbitrio, pro qualitate de-

lícti

licti ac perſonarum mulctent. *Roffred. tit. ſi quis* A
ius dicen. non ob. num. 2. gloſſ. Land. lib. 2. art. 12. 13.
Vueych. art 14. Forma, vt non imponatur mul-
cta præcipiti perſuaſione, *l. 6. in fi. hoc tit.* ſed cau
ſa cognita, & citata audiuaq; parte, *Iaſ. & Alex.*
in l. vnic. ſi quis ius dic. non obtemp. Hipp. l. de vno
quoque. num. 191. de re iud. Ang. §. vlt. Inſtit. de ſa-
tiſdat. Bart. & alij l. 2. ſi quis in ius voca. Felin. &
Dd. c. 1. de iud. quò poſſit defenſiones ſuas oppo-
nere, *Bart. num. 16. Bald. num 3. Caſtr. num. 4. l. 2. ſi*
quis in ius voc. Bart nu. 13. et Dd. d. l. vnic. condem B
nationem, *l. 6. verb. condemnatio. hoc tit.* per ſen-
tentiam ſaltem interlocutoriam aut decretum,
Spec. tit. de ſent. §. vt autem. Dd. in l. vnic. ſi quis ius
dicen. Gomez. l. 1. de iuriſd. nec opus eſt commina-
tione præcedente. *Alex contra Caſtr. l. vnic. § is*
videtur. ſi quis ius dicen Oldra conſi 15 circa. quan-
quam & præcedere poteſt: *Caſt. d. l. vnic.* quæ ta-
men mulctam per ſe non infligit, ſi alia ſen. cen-
tia non ſequatur. *Cle. 2. de cenſ. c. relatum. de iure*
patr. c. ſicut. de ſimon. c. 1. de ſagit. Sub amiſſione C
tamen cauſæ mulcta imponi nequit, *Bal. & Dd.*
l. & in mulctis. C. de appell. Alex. poſt gl. l. 1. in fin. ſi
quis ius dicen. niſi parti in id per compromiſſum
aut aliter conſentienti, & ſe obliganti *Ioan. And.*
c. præſentem. in fine de teſtib. in 6. Finis, vt ſit pœ-
na admiſſi facinoris, *l. pen. hoc tit.* peccati, *l. vlt.*
hoc tit. correptio perſonæ delinquentis: *l. vltim.*
hoc tit. & vt ad obedientiam cogi ſic contuma-
ces poſſint. *l. vnic. ſi quis ius dicen. vbi Bar. & Dd.*
c. finem. & paſſim, de do. & contum. Eſt enim vnum D
ex remedijs quibus inobedientes ad officium
adigi ſolent. *Boſſ. in prac. tit. de mulctis. nu 8. & 17.*
Effectus, quòd non damnum famæ, ſed pecuniæ
irroget, *l. 1. hoc titul.* quæ non iudici debetur: *l. 5.*
hoc tit. ſed ſi parti non ſit applicata in condem-
natione, vt fieri poteſt, *Bart. l. 4. hoc tit. Alex l. 1. §.*
fin. ſi quis ius dicen. quæritur fiſco, *Menoch. con-*
ſil. 66. num 5. d. l. 5. l. 6. hoc tit. l. 2. ſi quis in ius vo-
ca. c. 1. quæ ſint rega. vt in tributis; *Pan. cap. 1. in fin.*
de iniur aut publicis operibus, vt ædificationi E
templi, publici noſocomij *Bart. l. 4. hoc tit.* curſui
publico, alijsque neceſſarijs impendijs aſſigna-
tur. *l. 5. hoc tit. & l. vlt. de bon. dam.* Hodie tamen
id non ita ſtrictè ſeruatur, vbi mulctæ pro fructu
quæſtuq; iuriſdictionis habentur. *Bald. l. 1. n. 10.*
C. de fruc. & lit. expen. Alex. num. 10. & alij. l. diuor-
tio. §. ſi vir ſolu. matri. Menoch. remed recup. 9. num.
321. Cæterùm nec condemnatione ſemel facta,
proprio imponentis arbitrio citra iuſtam cau-
ſam, puta condemnati paupertatem, mulcta re- F
mittenda vel immutanda eſt: *l. illicitas. in fin de*
off. præſ. l. vlt in fin. hoc tit. Iaſ. & Dd. l. vnic. ſi quis
ius d cen. l. ſi id quod. nu. 28. de iuriſd. etiamſi pœ-
na legis ne quidem ob hãc cauſam mutetur, ſed
potius in corporalem conuertatur. *l. pen. l. vlt. de*
in ius voc. vbi Bal. & Dd. c. finem liti. de do. & con-
tu. Soc. de cita. art. 20. n. 91. Couar. var. reſo. lib 2 ca. 1.
n. 8. Adiacet ſeueritas, *l. 5. verbo ſeuera h s.* mode-
ratio. *l. vltim. hoc tit.* Affines ſunt, pœnæ pecunia-
riæ legales: *de quib. Dd. l. ſi quis id quod de iuriſd. l.* G
pen. l. vlt. de in ius voc. l. aliud. de verb. ſig. quæ ſæ-

A pè cum mulcta concurrunt: ſic tamen, vt alteru-
tra ſufficere debeat. *Roff. ſi quis ius dic. n. 10. per l.*
licet nau caupo. ſtab. Alex. conſ. 75. nu. 7. vol. 2. Boer.
deciſ 304. n 7. Quia pluribus pœnis nemo pro-
pter vnum delictum puniendus eſt: *c. at ſi cleri-*
ci. de iud. niſi pergat eſſe contumax, atq; ita de-
nuo delinquat. *l. vlt h. t. Bar. d. l. vnic. in fin. vbi ait*
magiſtratum tamdiu alio poſt aliud remedio contra
contumacem vti poſſe, donec obtemperet. Affines e-
tiam ſunt aliæ pœnæ pecuniariæ, & primum de-
B cretum: *Alex. l. 1. § is videtur. §. vlt ſi quis ius dic.*
item bannum, *Bart. l. illicitas. §. vltim. de off. præſ.*
Spec. de contu. §. 3 cuius quoquè ſpecies mulcta eſt.
Spec. de pæn. §. 2. de quib prius. Nouell. 128. Cõtra-
ria eſt defectus culpæ in patiente, *l. vlt in fi. verb.*
quem culpa non aggrauat. h. t. etiam cauſa iniuſta,
nedum iuſta excuſationis: *gl. vlt. & ibi Bar. Iaſ. &*
Dd. l. 1. ſi quis ius dicen. præcipitantia tamen iudice im-
ponente, *d. l. vlt. in fin. verb. præcipiti perſuaſione.*
& erubeſcenda varietate. *d. l. vlt. verb. aut erube-*
C *ſcenda varietas. h. t.*

DE DEFENSORIBVS ciuitatum. Tit. LIII.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Defenſores qui, quod eorũ officium, numerus.*

D HActenus † dictum eſt de magiſtratibus ſu- 1
perioribus & generalibus, qui ius mul-
ctandi habent: reſtat vt aliquid ſubijcia-
mus de municipalibus & oppidanis, quibus
idem ius legibus non eſt: *l. 5. hoc tit.* nam mo-
ribus aliter obſeruatur. *Dd. l. 1 ſi quis ius dicen.*
Defenſor † ab officio nomen habet: *l. 5. hoc tit.* 2
eſt enim talis in municipijs poteſtas (non ta-
men propriè magiſtratus, *l. vnic. in fin. C. de offic.*
iur. Alex.) qualis ferè in vrbe erat Tribunus ple-
E bis. nempe defenſor vulgi & tenuiorum. *l. 114.*
§. 6. cum ſeq. hoc tit. maximè ruſticorum, *d. l. 4.*
quanquam & decurionum, *l. 5. hoc tit.* aduerſus
omnem iniuriam iudicum (ad quos liberam e-
tiam ingrediendi facultatem habent, *l. 4. hoc tit.*
quod olim tribunis conceſſum non erat) exa-
ctorum item, ac ſuſceptorum violentiam *l. pen.*
hoc titul. inſolentiam, *d. l. 5.* fraudem, expilatio-
nem: *d. l. pen.* cuſtos diſciplinæ, & quæſitor ſce-
lerum. *l. 6. hoc titul.* De quibus tamen non ipſe
F cognoſcere, ſed referre debet ad ordinarium
Præſidis iudicium: *d l. 6.* ſicut & cauſas 50. ſo-
lidis maiores: *l. 1. hoc titul.* nam minorum ipſus
competens iudex eſt, *l. 3. hoc tit.* atque adeò ec-
dicus atque ædilis eſt. *Cuiacius lib. ob. 12 cap. 30.*
Defenſores vnus aut plures eliguntur ortho-do-
xi, *l. iubemus. 17. C. de epiſc. aud. l. defenſores. 8. hoc*
tit. pro quantitate ciuitatis: *in auth. de defenſ. ci-*
uit. non ex decurionum ſeu cohortalium cor-
pore, ſed ex alijs idoneis perſonis, *l. hoc tit.* or-
G thodoxis tamen, *l. defenſores. 8. hoc titul.* Epiſco-
pi, Clericorum ac curialium ciuitatis decreto:

d.l.defenſores.8.l.iubemus.17. C.de epiſc.aud. ita tamen, vt de eorum electorum ordinatione ad Prætorianam ſedem præfecti prætorio per literas præſidis prouinciæ referatur, *d l.8.hoc tit.* in hoc vt publica in ſolicitudine, *l.vlt. hoc tit.* parentis vicem plebi exhibeant, *l 4.hoc tit. Cuiac.d.c.30. lib.12.obſ.* & ſecundum nomen, *l.5. hoc tit.* omnes ciuitatis incolas tueantur, etiã poſſeſſiones *l.decernimus.8.hoc tit.* ab iniurijs defendant, *d.l.5.6.9.hoc tit.* diſciplinam cuſtodiant, *l.6.& 8. hoc tit.* nec crimina coaleſcere patiantur. *d.l.6. hoc tit.* Qui magiſtratus quinquennio durat, *l.4. hoc tit.* nec abſq; venia Principis deponi poteſt. *l.vlt.hoc tit.*

DE MAGISTRATI- bus municipalibus.

Tit. LIIII.

1 *Magiſtratus etymon, eiusq́; definitio.*
2. *Officium, & num.8.*
3 *Genera.*
4 *Qui magiſtratus creent.*
5 *Cauſæ impulſiuæ creandorũ magiſtratuum: & qui creari poſſint.*
6 *Materia.*
7 *Forma, finis, effectus.*
8 *Adiacentia & affinia.*
9 *Contraria.*

VT in Vrbe à ſenatorũ corpore & magiſtratib. diſtincti erant tribuni: ſic & in alijs ciuitatib. defenſores: *l.vnic.verb. vel magiſtratus vel defenſores plebis.* ꝟ.tit.1. nam hi nõ legebãtur ex corpore decurionũ, *l 2.* ꝟ.tit.1. vnde omnino magiſtratus creari neceſſe eſt *l.honores.7.§.is qui.2. de decur.* 1 Magiſtratus † à magiſtro dicitur, *l.cui præcipua 57.de verb.ſig.* qui eum ſignificat, cui præcipua alicuius rei cura incumbit: *d.l. cui præcipua.57.l.1.in prin.& §.3.de exer.act.* & aliquando quamlibet in genere poteſtatem, *l.eum. 33. de iuriſd.om iud. l.poteſtatis.214. de verb.ſignifi. l.2. verb. magiſtratus, qui imperium habent. de iuriſd.l.ſed etſi.26. §.a 1.&4.ex quib.cauſ.maio.* tãm p̃ſonam q̃ honorẽ. *Feſtus lib.11.* Crebrius eos, qui in ciuitatib. ius dicunt denotat: *l magiſtratib.12. de iuriſd. & toto h.t. l.3.de arb. l.vnic. ſi quis ius dicen.* & à poteſtate, quæ imperium in magiſtratu ſignat, *l.poteſtatis de verb.ſig.* ſeparatur. *l.qui accuſare. verb. magiſtratum, poteſtatem. de accuſ. l.3. §.1. quod met. cauſ. l. magiſtratibus.12. de iuriſd. l.1. quod quiſq; iur. l.3. de arb. l. qui accuſare.8. de accuſ.* maximè cum refertur ad illos, qui non in vrbe Roma, ſed in municipijs ac cæteris oppidis ius dicũt, quippe penes quos imperiũ non ſit, *l. ea quæ.26 ad munici.* & à re ac loco municipales appellantur, *d.l.magiſtratib.12 de iuriſd.l.qui accuſare.8.de accuſ.* etiam Reip.magiſtratus, *l.6.de ad. rer.ad ciui.pert.* Cuiacius *ad tit.de orig.iur.* Magiſtratus eſt publica perſona, quæ iuriſdictioni præeſt, vel qui pro tribunali cognoſcit, vel cui publicè iudiciũ iuriſdictio data eſt: ſed ea definitio magis ad magiſtratus pertinet Romæ. de quib. illo in tit. agitur, qui poteſtatem & imperiũ habent, *l.2.de in ius voc.* quo municipales carẽt. *d.l.26.ad municip. Gouea.l.4 de iuriſd.l.magiſtratib.de iuriſd.* Cæterùm Inſtit.de pœna temere litigãt.in prin. videntur eſſe ij, qui iura in municipijs ſuſtinent, hoc eſt, reddunt: *l.2. §. poſt originem. de orig. iur.* propriè hic, qui magiſtratum municipalem adminiſtrãt, *l.magiſtratus.25.ad municip.* vel Rempub. *l. ad Rempub.8. de munerib. l. magiſtratus.6. de ad rer.ad ciuit.* magiſtratus patriæ: *l. Titio.26. ad municip.* qui & honor municipalis, ac adminiſtratio reipub.in dignitatis gradu eſt. *l.honor.14 de mun.& hono.* Nam ad honorẽ magis quàm munera magiſtratus pertinet, *l.cui.12. de munerib.* vt ſplendor publicus, *l.reſcripto.6. in princ. de muner.& honorib.* dignitas: *d.l 6 §.1.* etiamſi munus quoq; ſit *l.quis.9.de munerib.* fauorabile *l.ad remp verſ fauoris cauſa.de munerib.*

2 ¶ Horum magiſtratuum officium eſt indiuiduum ac periculum commune. *l.imperator.11. l.quid ergo.13.ad municip.* Quod intelligendum de ijs, qui vnum magiſtratum adminiſtrant, *l.magiſtratus 25 ad municip.* ideoq; vnius hominis vicẽ ſuſtinent. *d.l.magiſtratus.* 3 Nã † alioqui plura ſunt horum magiſtratuũ genera, vt Duũuiri, *l.vnic. ſi quis ius dicens l.1.de albo ſcriben. l honores.7 §.2. de decur.* curatores, *l.3. & 1. 1. de ad. rer. ad ciuit. pert. de quibus Cuiac.lib.2. ob.c.23.* ediles: *de quib. Cuiac lib.12.c.30.* vnum tamen eorum corpus eſt. *tot tit.de decur.* Vt enim corpus & collegium magiſtratuum Rom. eſt Senatus, *de quo.ff.de ſenato.* ſic in municipijs curia decurionum, *l.1.hoc tot.t. de decur.* ſeu ordo, *l ordine.15.& paſſim. ad munic. l ad tempus.5.de decur.* qui decurionalis & ipſe honor eſt, *l.5.de vaca & excuſ.munici.* & municipalis dignitas: *l filij.22.§.ſenatores.5.ad municip.* ſic tamen, vt ab alio honore, hoc eſt magiſtratu, vacationem nullam præbeat. *l.a decurionatu.10. de vacat.mun.* nam ex iſto decurionum corpore magiſtratus municipales legũtur, defenſoribus exceptis. *l.2.* ꝟ.*tit.1.* Quanquam aũt alij magiſtratus Romani maiores ſint. *l.2 de in ius vocan.* quæ dignitates vocantur maiores, *l.3 C de dig. lib.12.* & ab honoribus municipalibus diſtinguuntur: *l.2.de albo ſcriben.* alij minores: *l.nec magiſtratibus.32. de iniur.* Municipales tamen omnes pro minoribus habẽtur illorum reſpectu. *d l.2.* nam poteſtatem non habent, quæ penes Rom.mag. puta præſidem, eſt: *d.l.ea quæ.26.ad municip.* & apud municipales de re maiori non agitur, niſi inter conuenientes. *l.inter.38.ad municip.* Cæterùm reſpectu Reip. etiam alij minores, alij maiores ſunt: *l.honor.14 de munerib.l.1.de albo ſcrib.* ac velut Romæ Conſulatus, ſic in municipijs præcellit plerunq; Duũuiratus: inde alij atq; alij honores, *l.1.de albo ſcriben.* ſecundũ legem moreḿq; cuiuſq; municipij. *l.magiſtratus.25.ad munic.*

¶ Cæte-

4 ¶ Cæterùm Rom. Princeps dignitates Romanas in monarchia Rom. confert. *l.2. de albo ſcrib. l.1 & t.t. ad le. Iul. de amb. l.5 C. de diuerſ. reſ. & de muner.* At in municipijs creatur magiſtratus decreto Curialium, *l. defenſores 8. ſ. tit. 1. l. iubemus. 17. C. de epiſc. aud.* à collegio Decurionum, *l. ſi quis. 9. verſ. magiſtratus creatus. l. reſcripto. 6. verb. allectus. l. honor. 14. §. vlt. de munerib. l. Herennius. 10. verb. decurio creatus. de decur.* aut maiore parte *l. quod maior. 19. ad municip.* per electionē, *l. non tantùm. 11. de decur.* allegendis in ordinem: B *l. pen. de decur.* ex prouiſione tamen & confirmatione Præſidis, *l. 3. §. præſes. 12. de muner. l. vlt. §. 1. ad municip. d. l. 3. §. præſes.* qui detrectantes (nam inuitis iniunguntur, *d. l. 3. §. vlt. de muner.*) ijs remedijs cogit ad officium neceſſariò ſubeundū, *l. vlt in fin. l. incola. 29. ad municip.* quibus tutores adigi ſolent, *l. ſi quis magiſtratus. 9. de muneribus.* A' patre quoq; fieri decurio filius dicitur, *l. Lucius. 21. §. 2. ad municip.* quando voluntate ſcilicet eius fit. *d. l. Lucius. 21. §. idem. 3. ad municip.* C

5 ¶ Cauſæ impulſiuæ, honeſtas, vtilitas Reip. *d. l. 6. de mun. l. eos. 12. verb. inhoneſtū. de dec.* penuria magiſtratus, *l. vt gradatim 11. §. quoties penuria. 2. de muneribus.* petitio, *l. 3 §. 1. de decur. l. eos 12. de dec. l. reus 7. de muner.* oblatio, nominatio, *l. Imperator. 11. ad munic. l. honor. 14 § plebeij 3 verſ. periculo eius qui nominauerit. de muneribus.* ſicut finito officio ſucceſſores nominari ſolent ab eo qui defungitur. *l. ordine. 15. l. libertus 17. § vlt. ad municip.* Cęterùm in patre ſufficit ſola voluntas, *l. Lucius. 21. §. idem. 3. & §. Impp. 6 ad municip* hoc eſt, D ſi nō contradicat honoribus filio impoſitis, conteſtata contraria voluntate. *l. honores. 7. §. vlt. de decur.* Nam qui contradixit, nec ratum habuit, non tenetur pro filio. *l. ſpurij. §. pater. 4. de decur.* Quod quoad electionem in ordinem, verum videtur, non etiam quoad magiſtratus, quorum nomine etiam inuitus pater pro filio tenetur, adeò vt nec emancipare conſultò & de induſtria ad hoc, ne pro filij magiſtratu caueat, poſſit. *l. fi. in fi. ad municip.* E Prout aūt quiſq; decurio creatus eſt, ita magiſtratum adipiſci debet: *l. reſcripto. 6. ad municip.* dummodò tamen idoneus ſit, *d. l. 6. l. vt gradatim. 11. verſ. ſi idonei ſint. de munerib.* ſiue pater, *l. æſtimationem. 16 § 2. de muneribus.* ſiue filiusfam. *l. honores. 7. in fin. de decur. l. ordine. 15. in fin. ad munic. l. libertus. 17. § 1. eo. tit.* negociator, *l. eos. 12. de decur.* incola. *l. incola 29. ad munic.* Cæterùm ſi quidam ita tenues & exhauſti ſint, vt non modò publicis honoribus pares non ſint, F ſed & vix de ſuo victum ſuſtinere poſſint, minus vtile & nequaquam honeſtum eſt, talibus mandari magiſtratum: præſertim cum ſint qui conuenienter & ſuæ fortunæ & ſplendori publico poſſint creari. *d. l. 6. de mun.* Quamobrem etſi lege municipali caueatur, vt præferantur certæ conditionis homines: attamen ſciendum eſt, hoc eſſe obſeruandum, ſi idonei ſint, *d. l. vt gradatim. 11. de munerib.* ſi copia inibi ſit virorū honeſtorum: *l. eos. 12. de decur.* alioqui neceſſitati & G vtilitati Reip. potius cōſulendū. *d. l. 6. 11. de mun.*

A Nā & plebei admittūtur ad decurionatū, *l. reus. 7. l honor. 14. § plebeij. 3. de muner. l. 3. §. 1. de dec.* & extranei, ſi præſtò nō ſint indigenę, *Bal. Sal. in eccleſ. C. de Epiſ et cler.* qui præferunt aliàs, *l. libertus. 17. §. 4. et 9. ad munic.* ſicut & incolæ: *l. incola. 29. ad munic.* qui licet poſtliminiò reuerſi, & in alijs ciuitatis finibus cōſiſtentes, cogi poſſunt: *l. libertus. 17 §. poſtliminio. 4. ad muni.* etiam ſpurij, *l. 3. §. 1. l. 6. ad munic.* inceſtuoſi, *d. l. ſpurij. 6. in princ. de decur.* ſi non ſit competitor legitimè quæſitus. B *l. 3. §. 1. de decur.* Sic, licet defenſionem Reip. amplius q̄ ſemel ſuſcipere nemo cogitur: *l æſtimationem. 16. in fi. de muner.* tamen ſi alij nō ſint idonei, ij qui geſſerūt, & antè functi ſunt, compelli poſſunt. *l. honor. 14. §. vlt. de muner.* Sed & flagellis cæſi, nō tamen cū infamia, licet nō admittuntur aliàs, ſi copia ſit honeſtorū: tamē in horū penuria recipiuntur, ſi facultates habeāt, *l. eos. 12. in fi. de decur.* Etenim quoad fieri poteſt, potioribus ſemper honores ac munera deferenda ſunt: *l. ho-* C *nores. 7. de dec.* in caſu neceſſitatis qui poſſunt haberi, recipiuntur. *d. l. 3. §. 1. l. eos. 12. de decur.* Maiores 55. annis ad Decurionatum inuiti nō vocantur: *l. 2. §. fi. de decur.* qui grandes natu dicuntur, *l. non tantùm. 11. de decur.* nec admitti, niſi ex cauſa, debēt, *d. l. non tantū. 11.* & à munerib. excuſantur: *l. ſemper. 5. de iur. immu.* ſi tamē conſenſerint, vel ſint iam antea in collegio ætate prouectiores, etſi ad munera nō adigantur, honores tamē, à quibus non excuſantur, *l in honorib. 8. de vacat.* D *mun.* gerere debent. *l. 2. §. vlt. de decur.* Reliqui ſeniores non excuſantur ob ætatē non ita grandē. *d. l. 2. §. vlt.* Minores 25. annis in decurionum ordinem ex cōſenſu recipiūtur: *l ſpurij. 6. de decur.* etiam infantes, *l. Lucius. 21. §. pen. ad municip.* non tamen ad ſuffragia *d. l. ſpurij. 6. §. 1.* ſententiæ dicendæ, *d. l. ſpurij. 6. §. vlt.* aut alia munera ætati non congrua, *l. Lucius. 21. §. pen. ad munic.* neque ad honores, *l. ad Remp. 8. de munerib.* vbi iuſta ætas ſeruanda eſt: *l. 2. in prin. de vaca. mun.* pręter- E quam ex Principis ſcitu. *l. quidam. 57. de re ind.* Imò ne quidem in ordinem decurionum recipiūtur, vt inhabiles Rempub. tueri: *l. ad Rempub. 8. de mun.* niſi ex iuſta cauſa, *l. non tantū. 11. de dec.* quanquam cœptus hic annus 25. ſufficiat, *d. l. ad Remp.* aliter q̄ in Edicto de minorib. *l. 3. cum ſeq. de minorib.* Cæterùm ad iſtiuſmodi honores nec debitores Reipub. admittuntur, ſcilicet qui non ex mutuo debent aut ſimili cōtractu, ſed ex adminiſtratione relinquantur: *l. reſcripto. 6. §. 1. de* F *munerib.* neq; rei criminū: *l. Lucius. 21. §. idē. 5. ad municip. l. reus. 7. de muner.* multò minus dānati, relegati, *l. 3. de dec.* ſcelelris conuicti, *l. iudices. 12. C. de dig. lib. 12.* infamia notati, *l. ſpurij. 6. §. 2. de dec. l. 2. C de dig. lib. 12.* vileſq; pſonæ, *d. l. eos. 12. de dec.* & operarij ſordidiq; negociatores. *l. ne quis. 6. C. de dig. li. 12.* Inter quos non puto nauicularios eſſe, ſed potius ideo nō debere decuriones creari, *l. Seuerus. 9. §. 1. de decur.* quoniam fauore annonæ, cui ſeruiūt, vacationē habēt propter nauim, G quia Reipub. commodis ſeruiunt: *l. 3. de vac. muner.* ſaltem ad quinquennium, vt & mercatores

oc 2 olearij.

oleanj. *l.t.l.5.de n.nne.* Sed nec; mulier ad magiſtratus huſce recipitur, *l.2. vbi Kenar. & Dd. de reg. iur.* quanquam ab alijs muneribus non excuſetur. *l.pen. in fin. ad municip.* Neq; ſurdus, aut mutus, *l.honores.7. §.1. de decur.* aut cæcus, licet magiſtratum antè adeptum retinere poſſit: *l.1. §. 4. in fin. de poſtul.* nec honorem ſuſtineat, ſi alius honor rectè imponitur, *l.libertus.17. §.1. ad municip.* aut munus: *l.honorem.10. de municip.* vt nec Iudæo alijue ἑτεροδόξῳ. *l.vlt. Cod. de Iudæ. l.defenſores.8. §. de defenſ. ciuit.* Nam quòd Iudaicam ſuperſtitionem ſequẽtes, admiſerint ad honores Seuerus & Antoninus, & neceſſitates eis impoſuerint, quæ ſuperſtitionem eorum non lęderent, *l.3. in fin. de decur.* id de Chriſtianis intelligi vult Alciatus. *l.quidam ignauia. C. de decur. lib.10. Ruſſar. d.l.3. in fin. ex Tac lib.18. Suet. in Tiber. Plin. in epiſt.* Sed neq; ſerui ciuilium eiuſmodi munerum capaces ſunt, *l.cum prætor.12. §. final. de iudic. l.pen. §. fin. vbi Lucas de Penna. C. qui mil. lib.12. l.in omnibus.135. vbi Dec. num.1. & Cag. l.in perſona. l.quod attinet. de reg. iur.* licet ex ſeruo natus, dum tamen ex ventre libero, huc admittatur, *l.Seuerus.9. de decurionibus.* ſicut & libertus, *l.de iure.37. §.1. ad municip.* quanquam non æquè ad clariſſimam dignitatem aſpirare queãt, ſicut eorũ liberi. *l.libertorũ.9. C. de dignita. lib.12.*

6 ¶ Materia circa quam, habentur ea, quæ iuriſdictionis ſunt: *l.ea quæ.26. ad municip.* vt vendere pignus, *l.Titio.36. in fin. ad municip.* item annona publica. *l.non debere.8. ad municipal. l.1. hoc tit.* Cæterùm ea quæ magis imperij ſunt, quàm iuriſdictionis, magiſtratus municipalis facere non poteſt: *d.l.ea.26. ad municip.: de quo Goueau. l.4. de iuriſdict.:* vt in integrum reſtituere *d.l.ea.26. §.1. ad municip.* iubere bona poſſideri: *d.§.1.* inter conuenientes tamen de re maiori apud municipales agitur. *l.inter.28. ad municip.* Prohibentur & conducere publica, *l.4. de dec.* & vectigalia ſuæ patriæ exercere. *l.ſpurij.6. § decurio.2. de decur.*

7 ¶ Honores autem gradatim deferendi ſunt, *l.vt gradatim.11. l.honor.14. §.4. de munerib.* ſecundum legem: *l.Herennius.10. de decur.* nec ſola albi proſcriptione, relato ſcilicet in illud nomine, *l.1.7. de albo ſcriben.* decurio quis fit, niſi ſecundum legem creatus ſit: *l.Herennius.10. de decur.* quæ lex etiam cõſuetudinem complectitur longam: *l.non tantùm.11. in fin. de decur. l.magiſtratus. 25. in fin. ad municip.* & plerunque prout quiſque decurio creatus eſt: *l.reſcripto.16. in princ. de munerib.* De honoribus ſiue muneribus gerendis, inquit Calliſtratus, *l.honor.14. §.2. de munerib.* cũ quærit, in primis conſideranda perſona eſt eius, cui defertur honor ſiue muneris adminiſtratio: item origo natalium, facultates quoq;, an ſufficere iniuncto muneri poſſit: item lex, ſecundum quam muneribus quiſque fungi debet: & paulò poſt: §.4. Gerendorum, inquit, honorum non promiſcua facultas eſt, ſed ordo certus huic rei adhibitus eſt: nam neq; prius maiorem quiſquã magiſtratum, niſi minorẽ ſuſceperit, gerere po-

A teſt, neq; ab omni ętate, neq; cõtinuare q[illegible] uã honores poteſt: quanquã per interuallum repeti poſſint, *d.l.honor.14 § vlt.* hoc eſt, impoſiti inuitis. *l.diuus.18 ad muni.* & Vlpianus, *l.3. §. præſes. 12. de munerib.* Præſes, inquit, prouinciæ prouideat munera & honores in ciuitatibus æqualiter per vices, ſecundum ætates, & dignitates, vel gradus munerũ honorũq;, qui antiquitus ſtatuti ſunt, iniungi: ne ſine diſcrimine & frequenter eiſdem oppreſſis, ſimul viris & viribus Reſpub. deſtitua B tur. Finis, vt ſalua ſit res communis *l.libertus.17. §. vlt. ad munic.* ſine damno, *l.Lucius.21. ad municip.* vt ab habilibus Reſpub. geri defendiq́; poſſit, *l.non tantùm.11. verſ. inhabiles Rempub. tueri de decur.* nec viris viribusq́; Reſpub. deſtituatur. *l.3. §.præſer.12. de munerib.* Effectus, vt non modò ipſi obligentur Reip. ſed etiam qui pro ijs interuenerunt, *l.2.3.4. l.vlt. § 2. ad municip.* quiq; eos nominauerunt, *d.l.2. in fin. cum ll. ſeqq. de quo Cuiac. obſer. lib.13 c.14.* atq; adeò in ſubſidium collegæ, *l.* C 2.3.4. *eodem.* niſi aliud lege municipali cautum, *l.magiſtratus.25. ad municip.* in damnum ſortis, nõ etiam ad vſuras. *l.Lucius.21. § damnum. l.conſtitutionib.24. ad municip.* Nam & aliàs etiã aliorum honor alijs occaſio damnorum eſſe nõ debet. *l.vlt. C. de ſtatulib.*

¶ Officium horũ magiſtratuum, præbere frumentum ciuib. non tamen viliùs quam annona exigit, *l.non debere.8. ad munic.* exigere annonas, *l.1. h.t.* Rempub. tueri *l.non tantùm.11 verſ. Remp.* 8 D *tueri. de decur.* exigere pecunias Reipub. legatas, alioqui ipſi eorumq́; hæredes ac interuenientes hoc nomine tenentur. *l.vlt. § 2. ad munic.* Poteſtas, quòd actorum conficiendorum habeant facultatem, *l.2. hoc t.* quæ ſunt ſcripturæ coram iudice factæ, *Bart. l.illud. num.1 ſup. de ſacr. Eccleſ.* vel etiam teſtationes, *l.pen. vbi Cuiac. C. de teſtibus. l.pen. §. de rebus cred.* etiam ſine ſcriptura regulariter, etiamſi redigi debeant in ſcriptis. *Alex. de Neuis conſil. mat.39. num.14. tomo primo. conſ. ma-* E *trim. per c. quoniam.11. in fin. de probat. vbi Innoc. Hoſt. Ioan. Andr. Anton. de Butr. Panorm. & alij. & c. fin. eod. tit.* Item ea quæ ſunt iuriſdictionis expediendi, *d.l.ea quæ.26. ad municip.* & Rempub. adminiſtrandi, *l.ad Remp.8. de munerib. l.magiſtratus.25. ad munici.* tuendiq;. *l.eos.12. de dec.*

¶ Adiacent ſportulæ decurionum, *l.ſpurij.6.* 9 *§ 1 de decur.* alimenta, *l.decurionibus facultatibus lapſis.8. de decur.* priuilegia, *l.ſpurij.6. § priuilegijs.5. de decur.* vt de non torquendo, *l.v 1. de dec.* F item ne plectanẽ capite, niſi propter parricidiũ, verũ pœna legis Corneliæ, *l.diuus.15. de pœn.* hoc eſt, deportatione, *l.3. §. pen. de ſicar.* quæ & ipſa in reliquis grauiorib. delictis, altiorib. deportationẽ, humilioribus ex lege ſupplicium decernit. ſumptus *l.ſponte.17. in fin. de munerib.* facultates quæ ſupperent muneri, *l.etſi.15. l.reſcripto.6. de munerib.* pecunia pro honore, *l.æſtimationem.6. §.1. de munerib.* fideiuſſio, cautio, *l.imperator.11. l.vlt. in fin. ad municip. l.æſtimationem.16. §.2. de munerib.* G quam ſaluam fore Reſpublicæ ſpondet *l.libertus.17. §. fin. ad municip.* quorũ fideiuſſor [illegible] co,

ſunt, qui magiſtratus nominant. *l. Imperator. 11. cum ll ſeq. l. libertus 17 §. penult. & vlt. ad municip.* Item æqualitas, par viciſſitudo, *l. 3. §. prates. 12. verb. æqualiter per vices. de muneribus.* dignitas, honor. Affine eſt ſacerdotium, *l. pen. in princ. de muneribus.* ſenatoria dignitas, *l. 1. de albo ſcrib. l. filij 22 §. ſenatores. 5. ad municip.* quam adeptus, municeps eſſe definit, quo ad originem & munera, non etiam quo ad honorem & dignitatem municipalem: *d. l. filij 22. § ſenatores. 5. vſque ad finem. & l. municeps. 23. ad municip.* munus, *l. cui. 12. de muneribus.* vt exactio annonarum, *l. 1. verb. magiſtratum, vel exactionem annonarum. hoc tit.* munitio viarum, *d. l. cui. 12. de muneribus.* frumenti comparatio. *l. Lucius. 21. ad municip.* Affinis eſt æſtimatio honoris aut muneris, *l. æſtimationem. 16. de muneribus & honoribus.* ſenium. *l. ſemper. 5. in princ. ibi, eundem honorem ſenibus, quem magiſtratibus tribuebant. de iure immu.*

¶ Contraria, excuſatio, immunitas, *de qua l. 1. l. vlt. & paſſim, tit. de vaca & excuſ. mun.* quam iuſtam querimoniam vocat, *l. 1. hoc tit.* prouocatio à curatione, *l. ſpurij 6. § pater. 4. de dec.* priuilegium ſpeciale, *l. libertus. 17. §. ſola 3. ad municip.* infamia, inhoneſtas, *l. eos. 12. de decur.* vilitas, *d. l. eos. 12. verb. viles perſonas de decur.* ab ordine motio, *l. ordine. 15. ad municip. l. 2. l. 5. de decur.* relegatio, *l. ordine. 15 ad municip. l. 2. l pen. de decur.* reatus tamen patris filio non obeſt, *l. 3. §. quòd pater. 2. de muneribus.* vt nec relegatio, *l. pen. de decur.* aliúdue delictum: *l. ſpurij 6. in prin. de decur.* contumacia, *l. quid ergo. 13. ad municip.* ignauia, *d. l quid ergo.* inualetudo, *d. l. quid ergo. 13. ad municip. l. pen. de vaca. mun.* paupertas, *l. reſcripto. 6. §. 1. de mun.* præſcriptio temporis in honori-

A bus repetendis vel ſuſcipiendis. *l. libertus. 17. §. præſcriptio. 2. ad municip.* renunciatio incolatus. quæ tamen non niſi perfecto munere fieri poteſt. *l. incola. 34. ad municip.* Sed nec iuſiurandum eius, qui iurauit ſe ordini non interfuturum, Reipub. officit, quò minus hunc allegare poſſit gratia iuriſiurandi ab Imperatore facta. Neque cõtradictio poſt creationem recipitur, cum initio contradici debeat, *l. pen. in fin. de decur.* aut à creatione prouocari. *l. ſpurij. 6. § pater. 4. de decur.*
B *l. in honoribus. 8 §. vlt. de vaca. mun.*

DE OFFICIO IVRIDICI Alexandriæ. Titulus L V.

IVridicum Alexandriæ peculiarem fuiſſe poteſtatem Alexandriæ ciuitati præfectum, oſten-
D dit hic lex vnic. verb. duntaxat, non inferiorem Præſidi, ſed ſimilem magis, ſcilicet in Alexandria tantùm, quod dant verba ſequentia: Tanquam ſi apud virum clariſſimum moderatorem prouinciæ, &c. Quamuis autem in oppido Alexandrino ſolus ius dixerit, cum reliqua Aegypti prouincia parêret Auguſtali præfecto. licuit tamen quibuſcunq; volentibus donationes apud ipſum, velut ad acta, conteſtari ac inſinuare, perinde vt apud reliquos magi-
E ſtratus municipales: *l. vnic. in fin. hoc tit. l. 2 ſuper tit.* quibus ſimilem hactenus iuridicum facit hæc l. vnic. in verb. vel magiſtratus vel defenſores ciuitatis, &c. Sed de hoc plura D. eod. titul.

CODICIS DN. IVSTINIANI SACRATISS. PRINCIPIS EX REPETITA

PRAELECTIONE, LIBER II.

De edendo. Tit. I.

1 *Continuatio.*
2 *Editio quid ſit, & quotuplex.*
3 *Cauſæ editionis, & qui ex quibus cauſis edere cogantur.*
4 *Argentarij et numularij qui ſint, & cur edere cogantur.*
5 *Rationes quid ſint.*
6 *Materia: & quænam ſint edenda.*
7 *Forma, & quomodo fiat editio.*
8 *Finis & effectus editionis.*

1 ABSOLVTO † iure publico, quod ſuperiore libro perpurgatum eſt, ſequitur expoſitio iuris Priuati, quod ſicut in iudicijs redditur, *l. nullus. 13. C. de Iudæ. c. forus. de verb. ſignif.* ita rectè per partes & gradus iudiciorum exponitur. Primus autem in iudicia gradus eſt, edere iudici & reo actionem iudicij, vt ſpeciem futuræ litis cognoſcat: *l. 3. h. t.* reo proinde, vt ſciat, vtrum cedere an contendere vltrà debeat, & ſi contendendum putet, veniat inſtructus ad agendum cognita actione, qua conuenіatur. *l. 1. ff. de eden.* Quamobrem editione libelli facta, certum ad deliberandum temporis ſpacium petenti reo datur. *Auth. offeratur. ¶. de lit. cont. & extr. de lib. oblat.*

2 ¶ Edere vt aliàs ſignificat aliquid publicare, profiteri: *l. 6. §. ſi initium. 6. eod. l. bonor. 89. §. inter. de verb. ſig. l. ſi ſine. 22. §. 4. rem rat. hab. l. 1. de off. conſ.* ſic in hac materia eſt libello ſuam complecti actionem, & offerre iudici: *l. 3. hoc tit.* item dare deſcribendam, aduerſario copiam deſcribendi facere, aut dictare. *l. 1. in princip. l. 6 §. edi. 6. eodem.* Eum quoque edere Labeo ait. *l. 1. verſ. 1. eo.* qui producit aduerſarium ad albũ Prætoris (cui inſcribebantur edicta, & ex his agendi formulæ). & demonſtrat ex eo, quam actionem dictaturus ſit. Editio alia libelli eſt, *l. 1. eodem. l. 3. hoc tit.* alia inſtrumentorum, *l. 4. l. pen. hoc tit. l. 1. §. 1. eod.* alia rationum, *l. 1. l. 5. l. 6. l. vlt. hoc tit. l. 1. §. 4. & §. vltim. eod.* alia actorum: *l. 2. hoc tit.* alia iu-

A dicialis, alia extraiudicialis. *c. 1. vbi Imol. & Dd. de probat.*

¶ Edere alij coguntur iure ciuili ex ciuilibus 3.
obligationibus, & ordinarijs actionibus: *l. quadam 9. h. t.* vt procurator domino actione mandati, *d. l. quadam. l. ſi quis. 6. §. ex hoc eodem.* ſocius ſocio actione pro ſocio, *l. procurator. 7. hoc tit.* tutor pupillo iudicio tutelæ, *l. 5. fam. her. l. vlt. de fid. inſtr.* hæres cohæredi familiæ erciſcundæ, venditor emptori actione empti, &c. *l. Ti. tius.*
B 48. *l. creditor. 52. de ac. emp.* Eſt etiam fiſco edendum à poſſeſſore, *l. 2. §. 1. de iur. fiſ. l. 3. de eden.* ex Senatuſconſulto: *l. 3. eod.* quod ipſum quoq iuris ciuilis pars eſt. *l. non ambigitur 9. de legibus. §. ſenatuſconſultum. Inſt. de iur. nat.* Sed & ab actuarijs eduntur acta petentibus. *ex l. 2. vbi Dd. hoc t.* ad hoc impetrandum quoties ciuiles ſufficiunt actiones, vel exceptiones, aut imploratio iudicis officij, *Innoc. c. 1. num. 3. de probat.* nullá ex ſua iuriſdictione actionem Prætor pollicetur. *l. qua-*
C *dam. 9. in princ. eod l. in cauſa. 17. de mino.* Quando porrò remedia ciuilia deficiunt, ipſus ſuccurrit, *l. quadam. 9. ff. eod.* vt & alias. *l. in cauſa. 17. & paſſim de minor. l. 6. de iuſt. & iur. §. 1. 2. Inſt. de bon. poſſ. l. 2. de dol. l. 10. 14. l. quoties. de præſc. verb.* Alij igitur edere coguntur ex edicto, propoſita in factum actione Prætoria, *d. l. quadam. 9.* aut imploráto iudicis officio vel nobili, vel pediſſequo *vide Innoc. in c. 1. num. 3. de probat.* nempe a[illegible]es, vt expromant libellum & inſtrumenta, quib. v[illegible]
D ſint: *l. 3. verb prout cuiuſq. perpetuo monet auctoritas h. t. l. 1. eo.* item argentarij, & numularij, vt patefaciant rationes. *d. l. 4. l. 6. l. 9. l. 10. eo.*

¶ Argentarij autem ſunt, qui menſam [illegible]
ta[illegible]

ſariam exercent. Habebāt hi publicas ex aucto- A
ritate populi in foro tabernas, in illum vſum, vt
pecunias cuſtodiendas, interdum gratuito, pleſ-
ſūq; ſub fœnore acciperent: & viciſſim mutuo
darent, atq; etiā in auctionib. pecuniā pro em-
ptorib. à quib. eā reddi cū fœnore ſtipulabantur,
repræſentarent: *Cic pro A. Cecl. Quint. li. 2. Plaut. in Aſin. & Perſa. Teren. in Phorm. Bud. hic.* quod
etiamnum in nundinis alicubi videmus facti-
tari. Quin & contractus apud eos celebrari, eo-
rūq; inſcribi Calendarijs ſolent, perinde vt nūc B
apud tabelliones. *Authen. de inſtru. cau & fid.*
Numularij, quos Græci ἀργυρογνώμονας vocant,
ſunt inſpectores exploratoresq; monetę, qui ex
pendendis commutandisq; nummis præſunt,
vulgus *Vuechſeler*, ſeu permutatores pecuniarū
appellat. Argentarij & nummularij de pecunijs,
quas dant & accipiunt, deq; contractibus & ge-
ſtibus, qui coram ipſis fiunt, rationes conficere
ſolent: *l. quadam. 9. §. pen. l. 4. l. 6. eo.* vt nunc No-
tarij, cāpſores, & mercatores. *de quib. Iaſ. & Dd. l.* C
admonendi. de iureiur. l. rationes. l. exēplo. C. de prob.

5 ¶ Rationem eſſe, Labeo ait, vltro citroq; dan-
di, accipiendi, credendi, obligandi, ſoluendi ſui
cauſa negociationem; *l. 6. §. rationem. 6. eod.* hoc
eſt ſcripturam, librum, regiſtra, datorum, acce-
ptorum, negociationum omnium, &c. *Iaſ. in d. §. rationem. num. 3.* Has igitur rationes edere ar-
gentarij, eorumq; hæredes ex Edicto debent, *l. 4. 5. 6. 8. 9. 10. eo.* ijs eorūq; ſucceſſorib. ad quos
ex res pertinent. *d. l. 4. l. 6.* Pertinere aūt ad eum D
videntur, quo, vel cuius procuratore, filiofam.
ſeruo, mandante ſunt tractatæ. *d. l. 6. § 4. d l. quadam. 9. in fi.* Huius autem Edicti ratio eſt æquiſ-
ſima. Nam cùm ſingulorum, qui cum illis, aut
apud illos contrahunt, rationes argentarij con-
ficiant, data & accepta, vt fit in præſenti pecuniæ
merciúmue traditione, credita obligataq; conſi
gnent, vt cum alter alterius fidem ſequitur, inq;
diem contractus, aut eorum ſolutiones differū-
tur: *§. venditæ. vbi Dd. Inſt. de rer. diuiſ. l. 5. § ſed ſi. 8. & pen. de tribut. act.* & in codices rationū ſuarū E
rem omnē, prout eſt geſta, conſcribant: æquum
fuit, quod mea cauſa confectū ſit, id veluti meū
quodammodo inſtrumentum mihi edi: *l 4. in prin. eod.* maximè cum eorum officium publicū
ſit, *l. argentarius 10. eo.* & principalis opera, vt a-
ctus ſui rationes diligenter conficiant, *d. l argen. 10. eo.* quarū probatio ſcriptura codicibusq; eo-
rum continetur, ad quorū etiam fidem frequen-
tiſſimè decurritur. *d. l. quædam. 9. § pen.* In eadem F
omnino cauſa ſunt ex interpretatione edicti, vt
edere rationes debeant, numularij, *d. l. quædam. §. pen.* & hodie rationales publici, *l. iuſtū. 6. l. pen. h. t.* campſores, ac notarij, horumq; ſucceſſores,
d. l. 4. & 6. qui rationes, aut inſtrumētum noſtro
rogatu conficiunt, cum horum quoq; officium
publicam habeat cauſam. *arg. l. 5 l. 7. h. t. Bar. in d. l. argen. 10. n. 1. 2. 3. & l. quadam. §. 1. n. 1. ff. eo. & in l. fin. nu. 4. & 5. de tab. exh.*

5 ¶ Porrò acta vt publica, quorū vſus commu- G
nis eſt, *§. 1. 2. Inſt. de rer. diuiſ. l. 2. et 3. ſ. ne quid in lo.*

A *pub.* non tantùm ijs quorum cauſa & rogatu cō-
ſcripta, ſed omnib. quorū intereſt, ex officio iu-
dicis ſunt edenda: *l. 2. vbi Iaſ., n. 1. 2. 3. & Dd h. t.*
præſertim quæ in iudicio producūtur. *l 1. §. 1. 2. ff eo. Iaſ. l. 2 h. t.* Rationes porro, acta & inſtrumē-
ta priuata, nemo prǽterea, ne mercator quidem
(niſi ipſius ije vtatu) edere cuiquā cogit, *l. antepen. ff. ad exhib. Angel. & Alexan. in d. l. argentarius per illum text. verb. neq; alios vllos. de eden. Zab. in cle. 1. §. 1. opp. 5 de hær. Fel. in c. 1. de prob.* præterquā
B ratione dominij, *l. 4. l 6. l. 9 eo.* vel ſocietatis, *l. pen. ... l quadam 9 ff. eo.* vel in cauſis fiſci, *l. 2. §. 1. de iur. fiſc. l 3 eodem. de eden* & alijs fauorabili-
bus, *Iaſ. Alc. & Dd. hac l. 5.* vt pro reo. *l inſtum. 6. l. vlt. hoc tit.* Iniquum enim eſſet, priuatos homi-
nes ad denudandas facultatum ſuarum ratio-
nes, inuitos compelli. *l antepen. ad exhib. l. vlt. ℨ de alimen. pup. l. 2. ℨ quan. & quibus quar. pars. lib. 10.*
At quemadmodum facienda eſt editio? libellus
ſanè ita edi debet, vt ſpeciem futuræ litis demō-
C ſtret. *l. 3. hoc tit.*

¶ Inſtrumentorum porrò quibus quis vſurus 7
eſt, editiones, ſine die & Coſſ. fiunt, ne quid
fraudis prolato die fiat: *l. 1. verſ. editiones. eod. vide Cuiac. lib. obſ. 3. cap. 8. Conſtit. lib. 1. opti. 1. 4.*
maximè cum hæc editio non ad fidem facien-
dam, ſed inſtruendum iudicem & aduerſarium
fiat. *Bart. in d. l. procurator. 7. num. 2. hoc tit.* Quid
autem opus eſt anſam hanc dari nequam & im-
probis, fabricandi falſi, & aliud poſterioris tem-
D poris inſtrumentum, quod priori deroget, *ex l. pacta nouiſſima. infrà. de pact. l. 3. de fid. inſtr. vide Conſt. & Cuiac. prælleg. loc.* effingendi: cum
æquè de argumentis quæ allegat, quibusque
vſurus ſit actor, doceri antagoniſta poſſit, ſiue di-
es edatur, ſiue ſecus? Quare & ſola exempla in-
ſtrumentorum ſine ſubſcriptione edentis, edi
poſſe, receptum eſt. *l. antepenult. hoc tit.* Diem
autem & Coſſ. excipit Prætor, quo inſtrumen-
tum conſcriptum eſt, non in quem ſolutio eſt
E concepta: nam dies ſolutionis ſumma pars eſt
ſcriptionis: *d l. 1. verſ. editiones. ff. eodem. Bart. l. 1. in fin. de cond. ind. l. lecta. in fin. ſi. cert. petat. late Tiraq. de retract. proxim. §. 1. gloſſ. 18. num. 38.* ſicuti
aliud quoduis pactum: *l. fundi partem. de contrahen. empt. l. ſi ſterilis. §. ſi tibi. de act. empt. Tiraq. de retract. con. in princip. num. 21. & §. 1. numer. 1.*
pro ratione enim termini huius intendi vel mi-
nui precia rerum ſolent. *l. ſi venditor. §. ſi quid. in fin. de ſer. expor. l. fundi partem. verb. vilius vendi-
F diſti. de contra. emp. l. ſi ſterilis. §. ſi tibi. de ac. em. l. iuriſgentium §. quinimo. de pact. l. cum. §. vltim. de in diem addict. Cano. c. cùm dilectus. de fid. inſtru. Tiraq. de retract. conuent. in princ. num. 21.* Vt igi-
tur integræ tabulæ de contractu ſcriptæ, ita
quoque hic dies edendus eſt, alioqui tota ſcri-
ptio edita non videbitur. *l. 1. verſ. diem. eodem.* Et
hæc quidem ita ſe habent circa editionem, quæ
ab actore ad inſtruendum ſuper futuro iudicio
iudicem reúmue fieri debet: nam illam, quæ
G a lite conteſtata ad finem fit probationis, vt &
rationum actorumque exhibitionem, tempus

& diem habere conuenit, *gl.l.1 verb.die. vbi Bal.* A
l Alex. & Dd.eo. & in l 2.hoc tit. abſque quo ſcri-
ptura nihil probat, *l.3 ℨ.de diuerſ.reſcrip. Bart.&*
Dd.in l.pen § 1.de pignor. & authenticam inſuper
ſcripturam requirit, *Auth ſi quis in aliquo. hoc t.*
l.2.de fid.inſtr. cùm exemplis non credatur. *d.l.2.*
de fid. inſtr. l.ſi quis. l.Pomponius. fam.her. l.1. C.de
diuerſ.reſcrip.c.dicenti.§ ſancimus.25.quæſt 2.cùm
P. tabellio. de fid. inſtr. Iaſ poſt Bar. l.admonendi.1.
lec.num.84.in rep. num.153. & ibi Purp. nu 207.
de iureiur. & d auth.ad hoc. vbi Iaſ.nu.1. Curt.nu. B
30. Purp.nu.30. C. de eden. Alia ſolennitas in his
editionibus, quæ ſunt iuris communis, nulla
deſideratur. *Bar.in d l procurator.7. num.2. hoc t.*
Cæterùm ab eo qui ex edicto rationum inſpe-
ctionem vrget, exigitur iuſiurandum, non ca-
lumniæ cauſa poſtulare ſibi edi, ne fortè ſuper-
uacuas rationes, vel quas habet, edi ſibi, vexan-
di argentarij cauſa, poſtulet. *l.6. §. exigitur.2. d.l.*
quædam.9.§.vlt.eo. Editio etiam hæc cum die &
Conſule facienda eſt, quia dati aliter apparere C
non poſſunt, *l.1.§.rationes.l.6.§ ſi initium.eod.* cũ
pleraque tam varia ſint & multiplicia, vt abſq;
temporum diſtinctione explicari non poſſint.
Eadem ex cauſa è capite ratio eſt edenda, quo-
niam aliter intelligi nequit. *l.argentarius.10. §.1.*
eod. At quando? Eorum, ad fundandam inten-
tionem, quæ in libello inſeruntur, editio ſtatim
cum hoc facienda: *l.1.§ 1 eod.* quæ verò pertinẽt
ad inſtruendam probationem, nec in libello cõ-
memorantur, illa poſt litem conteſtatam tem- D
pore probationis, vel alio quocunq;, edi petun-
tur. *Bart. d.l.1.§.edenda.num.7. & l.2.eod. l.vltim.*
C.eod.Iaſ.in rub.Cod.eod. At quoties? Semel tan-
tùm: nam iterum edi Prætor non iubet, vt nec
ipſi argentario, niſi ex cauſa: *d.l.6. §.vlt. cum l.*
ſeq.ff.eod. veluti ſi caſu ſcripturam amiſit, aut
peregrè habeat: *d.l.6.§.vlt.cum l.ſeq.* At vbi fa-
cienda eſt editio? ibi quis compellitur edere,
vbi argentariam exercuit, ſumptibus tamen pe-
tentis: *l.4.§.fin.cum ll ſeqq. hoc tit. l.argentarium.* E
47.de iud. quod in omnibus editionibus tralati-
tium eſt. *l.3.hoc tit.*

8 ¶ Vt autem editionis finis duplex eſt: vnus
inſtructio iudicis, *l.3.hoc tit.* atque aduerſarij,
l.1.eod. ad præparandam litem: *Iaſ.in rub.hîc,nu.*
2.Bart.in l.inſulam. de ver.oblig. Mynſing. obſer.53.
cent.2. alter fidei faciendæ inſtruendæq; proba-
tionis, *l.quædam.9. §.2. verb. quorum probatio.*
l.argentarius.10. §.1. verb. ad inſtruendum perti-
nens.eo. In actionibus, *l.2.§.1.de iur.fiſ.* exceptio- F
nibus, *l.5.6.vlt.hoc.t.* replicationibus: *Iaſ.& Dd.*
in l.vlt.hoc tit. ita diuerſimodè Prætor editiones
eiuſmodi fieri decernit. Priorem quidem illam
officio iudicis, quod actioni deſeruit, hoc eſt,
mercenario, ex quo iudex denegata audientia
aut alijs modis compellit. *Bald. Alciat. & alij in*
l.1.& in l.2.l.non eſt nouum.5.hoc tit gloſſ. vlt.in l.1.
§ fin. eod. fac. l.ſed etſi.26.§. ait.4. verſ.ſed etſi. ex
quibus cauſ. maior. Alteram autem eodem qui-
dem modo, cum pendente iudicio ab eo qui cũ G
lis eſt, incidenter poſtulantur. *l.1.verb.ad iudicis*

officium pertinet. hoc tit. vide Innocent. in c.1. num.
3.de probat. Quando verò extra iudicium prin-
cipaliter, aut ab eo, qui in lite non ſit, petitur,
ex officio iudicis nobili, & cauſa ſummatim co-
gnita decernit, *l.vbi.8. verb. cum à prætore decer-*
neretur eod. & ad eam cogit. *l.quædam.9. verb.co-*
git prætor. Nam iuxta decretum hoc niſi editio
fiat, vel quod perinde eſt, ſi malitiosè nec inte-
grè fiat, datur ex edicto actio, nõ ad id quod in-
tereſt hodie, ſed quanti tum temporis, quo edi-
tio decernebatur, intereſuit, editas rationes fuiſ-
ſe, vt tanti, qui in hoc edictum incidit, condem-
netur: *l.6.§.ex hoc.4.l.8.eo.* etiamſi poſt intereſ-
ſe deſijt, vel minoris pluriſue intereſſe cœpit.
Quare ſi quis condemnatus ſit, ſiue quod petijt,
non obtinuit, eo quòd nõ habuit rationes, qui-
bus cauſam ſuam tueretur, id ipſum quod ita
perdidit, hac actione conſequetur. *d.l.argenta-*
rius.10.§.vlt. Hæc tamen actio neq; in hæredem
datur, *d.l.vlt.eod.* niſi ex ſuo facto & contuma-
cia non edendi conueniatur. *l.vlt.l.6. §.1. l.quæ-*
dã.9. §. nihil. eod. Eſt enim pœnalis reſpectu rei,
qui quod non accepit, ſoluere cogitur: eademq;
ratione *ex l.in honorarys 34.de act.et oblig.in prin.*
Inſtit.de perp. & temp.act. nec poſt annum datur:
d.l.vlt. quanquam hæredi eius, qui editionem
petijt, quoniam ab hac parte actio rei eſt perſe-
cutoria (poſtulat enim damnum datum reſar-
ciri) non ſit deneganda. *d.l.vlt.* Adiacent edi-
tioni intereſſe eius qui editionem petit, *l.6.§.ex*
hoc.4.§.pen.l.7.verſ.quoties opus erit. l.vbi.8. l.ar-
gentarius.10.§.2.verſ. quanti agentis interſit, ratio-
nes editas eſſe. & iuſiurandum calumniæ, quod
hoc nomine poteſt exigi. *l.6.§.exigitur.2.eo.* ſum-
ptus. *l.4.in fin.verſ.tuis ſumptibus. eodem.* Affinia
ſunt & alia remedia, quibus ad editionem inui-
ti adiguntur, vel manu militari. *Bartol. l. ſtipu-*
lationes.72.quæſt.8.num.37.de verb.obl. vel dene-
gando audientiam, *gloſſ. l.1. §.vlt. verb. ſubuenie-*
tur. ff.eod. vel conſtituendo ne amplius creda-
tur inſtrumento, quod non editur: *Innocent.c 6.*
perpetuus.12. de fid.inſt. Alciat. l.vltim.in fin.hoc t.
aut cõtrà, vt exemplari credatur aduerſus eum,
qui originale producere detrectat. *Bal.l.2.n.8.C*
de teſt.2. per l.chirographis.58. verſ. cum ex inuenta-
rio conuenire eos poſſint. de adminiſt.tuto. Alciat. d. l. vlt.
in fi.h.t. Actio in factum contra iudicem, qui e-
ditionem decernere neglexit. *l.argentarius.10.*
eod. Subuenitur tamen eis, qui ob ætatem, vel
ſimplicitatem, vel ob ſexum (fœmininum ſcilicet)
lapſi, non ediderint, *l.1.in fin.ff.eod.* ne videlicet
in pœnam harum actionum cadant, vt & alias
hinc excuſantur ac eximuntur. *l.ſi id quod.7. vbi*
Iaſ & Dd.de iuriſdic Sed & alias calumnioſè, vel ve-
xandi aduerſarij cauſa petenti, edendum nõ eſt:
d.l 6.§.2.eod nec enim malitijs indulgendum, *l.*
in fundo.38.de rei vend [illegible] ecæterum at [illegible]
ſemel editione facta, niſi ex iuſta cauſa probata,
vt caſu amiſſionis, &c. *l.6. §. vlt cum l.ſeq. eod.*
Eſt etiam contraria actio ſumptuum nomine qui
debentur, *l.4.in fin.eod.* puta imp[illegible]at o offi[illegible]
iudicis, aut vtilis ex locato. *Bart* [illegible]

ro.in princ.de eden. Item ſi iuret is à quo petitur
editio,ſe inſtrumentrum perdidiſſe. *l.vlt.de bon.
auth.ind.poſſ.Iaſ.l.6.§.prætor ait.n.17.de eden.*

DE IN IVS VOCANDO. Tit. II.

1	*Continuatio.*	8	*Qui citari debeant*
2	*Citatio quid ſit.*	9	*Materia.*
3	*Eius propria.*	10	*Forma.*
4	*Partes.*	11	*Finis.*
5	*Species.*	12	*Effectus.*
6	*Cauſæ.*	13	*Affinia.*
7	*Qui citare poßint.*	14	*Contraria.*

1 COgnita per editionem actoris petitione,
de qua tit.ſuperiore, iudex,ſi res digna vi-
debitur, in ius vocat eum,vt veniat libel-
lo reſponſurus. *l.1.de eden.l.cum clericis.25. vbi
Bald.& Odofred.ſup.de epiſcop. & cler. Iaſ.num.9.*
2 *Alexand.& alij hic in Rubr.* In † ius vocare eſt,
experiundi iuris cauſa vocare, *l.1.de in ius vocan.*
hoc eſt, vt nunc loquimur, citare. Citationem
nuſquam à Dd. definitam ſic deſcribit Socin.
tract.de citat.artic.1. vt ſit actus vocatiuus alicu-
ius, cuius intereſt: qui fit vel iuris diſpoſitione,
vel iudicialiter iudicis mandato, aut arbitri cõ-
miſſione ad partis inſtãtiam, vel ex officio, quã-
doque per ipſum iudicem, quandoque per nun
cium, aut alium in ſubſidium, quandoque per
partem, epiſtolas, præconem, campanam, ad iu-
dicij & eorum quæ in iudicio fiunt, fundamen-
tum, validitatem & defenſionem, & ad alios va-
riè effectus iudiciales legitimè celebratos. Bre-
uiùs, citatio eſt actus iudicialis, *§.vltim hoc titu.
c.quoniam.verb.citationes.de probat.* quo is quem
iudicio ſiſti opus eſt, *l.de vnoquoque. de re iudic.*
mandato iudicis, *l.vltim.C.de exhib.reis.* in iudi-
cium vocatur, *l.1.ff.eod.* iuris experiundi cauſa.
l.vlt.h.t.l.1.ff.eod.

3 ¶ Eius propria, quòd natura ſua ſit peremptoria,
& eſſe debeat. *l.vltim.de fer.l.1.C.de dilat. Specul.de citat.§.viſo.nu.3.* legitima, *Panorm. c. illud.
num.14.de præſumpt.Felin.in cap.gratum.20. nume.
5.de off.deleg.* non obſcura, *Bald.l.hac conſultiſſi-
ma.nu.4.C.de teſtam.per l.eum.79.de iudic.cap.quia
nonnulli.de reſcript.Deciſ.Rot.17.retento.de re iudic.*
non nimis arcta, *l.eum quem temerè. vbi Bald.de
iud.Bald.& Dd.l.iubemus.9,vbi Iaſ.num.2.C.de iu-
dic.c.2.de dilationibus,&c.*

4 ¶ Partes tres. *Bald.l.vltim. num:3.de fer. Socin.
articul.4.de citat. in fin. Mynſing. obſeru.77.cent.1.
Schurff.conſil.38.prima.num.3.cent.1.* Prima com-
miſſio iudicis: *l neminem.C. de exhib.reis.l.contu-
macia de re iudic.cap.2.§. contrahentes. in verb. eo-
rum authoritati.de foro compet.in 6.ca.prudentiam.
21.de off.deleg.* altera executio ſeu intimatio cita-
tionis. *Felin.c.gratum.20.num.5. de off.deleg.* ter-
tia.executionis relatio, quæ ad acta referri per

A nuncium, & relata à Notario regiſtrari debet.
*Spec. de citat §.ſequitur.num.11.Mynſing obſer.79.
cent.1.Bald.num.3. Salic.num.7. in l.vltim.C.de fer.
Maran.de citat.num.55.gloſſ.cap.quoniam. verb.per
duos.de probationibus.*

¶ Species ſex ponit Maranta, *de iud. parte 6.* 5
num.50. plures Socinus: *eod.art.3.* nobis liceat
diuidere primùm à cauſa efficiente, in ciuilem,
l.2.ff.eod.& prætoriam: *l.4.ff.eod.& §.vlt.hoc tit.
in fin.* item aliam legis, *c.ſæpe.44.de appell. ca.2.§.
B cupientes de elect.lib.6.* aliam hominis, *c.2. de pæn.*
Deinde à materia, in vniuerſalem, *Auth. ſi om-
nes. C. ſi minor ſe hæred.Bart.l.ſi eo.6. C. de remiſſio-
ne pig.* generalem totam cauſam, *cap.vltim. vbi
Panorm.c.cùm dilecti.6. de dol. & contumac. Lan-
fran.c.quoniam.11.num.12.de probat.* & ſpecialem,
ſeu particularem ad ſingulos cauſæ actus, *cap.1.
de cauſ poſſ.& prop.c.inter.de maior. & obed.clem.
ſæpe.de verbor.ſignification. Iaſ.in l.1.in fin. C.quan.
lib.princ. dat.per l.nam ita diuus.de adopt.l.de vno-
C quoque.de re iudic.Socin.de citat.artic.7.nume.5.6.
Schurff.conſ.9.nu.3.cent.1.* A' forma, in legitimã,
ſeu ordinariam, & anomalam, ſeu extraordina-
riam: quæ in caſu fit neceſſitatis contra morem,
& regulas vſitatas, *Felin.c. gratum.20. numer.5.de
off.deleg.* vt ſunt arreſtationes. *l.ait. 10.§. ſi debito-
rem.quæ in fraud.cred. l. generali. 54. vbi Barto.de
decur.lib.10.l.cum eo C. ad l.Iul.pecul.l.1.C.de rap.
virg.l.ſi quis.7.de fur l.capite. 25. de adul. Iaſ. §.ſu-
pereſt.nu.68.Inſt.de act.* Item in realem ſeu per-
D ſonalem, & verbalem. Realis eſt, qua perſona vel
bona propter delictum, æs alienum, aut aliam
cauſam iuſtam apprehenduntur, & arreſtantur:
*c.ſi clericus.11.de ſent.excomm.in 6.Authent. qua in
prouincia. C. vbi de crimin. l. conſentaneum. 8. &
Auth. qui ſemel. C. quomodo & quando iud l.ple-
rique.18.vbi Iaſon,numer.33.de in ius vocan.& in l.
penult.num.17.de iuriſd.* regulariter in criminalib.
Maran.de citat.num.58. irregulariter in ciuilibus.
*d.l.ait prætor.10.§.ſi debitorem. quæ in fraud.cred.l.
E vlt.C.de his qui ad eccleſ.confug.* Verbalis eſt, quæ
fit verbo, hoc eſt, per literas, apparitorem, denun
ciationem, *c.6.de dol.& contum.& paſſim, tot.tit.
de in ius vocan.l.ad peremptorium. 98. cum ſequ.de
iudic.* A' fine & effectu, in conuentionalem, mo-
nitoriam, & peremptoriam. *Specu.de citat. §.viſo.
num.16 gloſſ.c.1 de mil.vaſ.qui cont.eſt.* Conuen-
tionalis prima eſt, qua reus in iudicium voca-
tur: *Specul.præalleg.loco, per d.l.ad peremptorium.*
monitoria altera, quæ ſub interminatione per-
F emptorij emittitur: tertia peremptoria. *Spec ul
præalleg.loco.* Vlp.tamen *d.l.ad peremptorium.* pri-
mum, alterum & tertium edictum vocat, oſten-
ditque poſt tertiam demum denunciationem
peremptorium edictum ſolere impetrari. *l.&
tertium. 70.de iud.* Quanquam & aliquando ci-
tius pro iudicis arbitratu. *l. nonnunquam. 72.de
Iud.Bart.l.ſi finita.§.Iulia numer.4.de damn infect.
Spec.de dilat.§.1.nume.3.* Et ſanè olim pluribus o-
pus fuit, cùm cauſa caderent vocati rei, niſi pa-
G rerent: *l.diuus.8.de in integ.reſtit.l.contumacia.de
re iudic.* ſicut & nunc moribus Sax. ſi quidem.

ante litem conteſtatam emanceant: Landt.lib.2.
art.9.& lib.3.art.5.Chil.cap.37. nam ſi pòſt, tan-
tùm vtilitatem termini perdunt. vide lib.2.art.6.
lib.3.art.50. Actor verò ne quidem ante conte-
ſtationem ex hoc capite plectitur damno litis:
ſed ob eius contumaciam, circumducto edicto,
reus ab inſtantia abſoluitur, hac addita lege: ne
cogatur deinceps reſpondere, niſi refectis ei ex-
penſis, quas ex priore citatione & fruſtratione
petitoris, ſit perpeſſus. l.ſancimus.13. vbi Bald.Sa-
lic. & Dd.Cod de iud.cap.4.5.& paſſim, extr.de dol.
& contum.Cacher.deciſ.Pede.9.n.2. & deciſ 3.n.4.
Chil.cap.36.

6 ¶ Cauſam trahit citatio à natura, clem. paſto-
ralis. de ſentent. & re iud. Bart.l. omnes.de iuſt. &
iur. Bald.l.cum fratrem.9.num.8.C.de his quibus vt
indig. & in l. executorem. num. 34.C. de execut.rei
iudic. cum ſit ſpecies quædam defenſionis: d.
clem.ſæpe.vbi gloſſ.verb.citatio.de verbor.ſign. Bald.
d.l.cum fratrem Maran.de citat.nu.13.cuius reſpe-
ctu dicitur eſſe iuris naturę. Bald.d.l. executorem.
n.34.C.de exec.rei iud.

7 ¶ Cauſa efficiens præcipua præceptum, ſeu
commiſſio iudicis, l. vltim. vbi Bart.C.de exhib.
reis.l.conſentaneum.9.C.quomodo & quando iudex.
l.etiam.30. §. vltim. in verb. ad agendum à præſide
euocatus.de minor. videlicet competentis: l.1.C.
de ann.præſcript. Aug. l. ſi vacantia. C.de bon.va-
can. aut etiam arbitri, l.non diſtinguemus.32.§.
ſi domini.16.l. quid tamen. 21. circa fin. l. ſed &
49. §. 1. de recept. arb. nam apparitores abſque
præcepto iudicantis per ſe citare nequeunt. Bal.
numer.2.l.vltim.C.de exhib.reis.Fab.numer.2.Iaſon
num.12.in §.quadrupli. Inſtit. de act. Præceptum
autem tale iudicis vel vniuerſale eſt, vt cùm i-
nitio ſui iudicij viatoribus hæc poteſtas à iudi-
ce datur: vel generale, initio litis ad totam cau-
ſam: vel particulare in ſingulis cuiuſque actus
citationibus. Felin.in cap.1.num.13. de iud. Alciat.
in Rubr.C.de eden. Imbertus Inſt.forenſ.lib.1. Cau-
ſa impulſiua petitio partis, c.ſignificaſti.18.verb.
ad petitionem. de for. com. l. ad peremptorium. 68.
verb.primò quis petat.de iud.l.vltim. de bon. autho-
rit.iud.poſſ. & ſummaria ſuper petitione cogni-
tio, vtrum ſcilicet iuſta, an iniuſta ſit: Felin.cap.1.
num.12.de iudic. Alexand Iaſon & Dd.in Rubr.C.
de eden. quanquam in prima citatione non ad-
modum eam requirat Felin. c. ad petitionem. de
accuſa.de quo noſtri ad Rubr. ff de in ius vocan. Ex
quo facilè intelligi poteſt, cur apparitori non ſit
licitum ſuo arbitratu citare, cum exequendi tan-
tùm, non cognoſcendi poteſtatem habeat. l. ſi
vt.6.C.de exec.rei indic. Itaque non hîc curatur
de nuncio, qui quiuis eſſe poteſt: Bart.l.eum.§.ſi
epiſtola num.1.de furt.Panorm. c. cùm ſit Romana.
num.24.de appell.Iaſon.in Rubr.C.vt lice.ſine indic.
authorit. num. 4. dummodò conſtet de iudicis
commiſſione, vt loquitur Panorm. d.c.cùm ſit Ro
mana.n.23.de appella.

¶ Citari autem omnes debent, quorũ inter-
8 eſt. l de vnoquoque.47.de re indic.l.nam ita. 39.de
adopt. l. ſi quando.15.C.de teſtibus. Citari non poſ-

A ſunt alij indiſtinctè, propter prohibitionem le-
gis: qui numerantur in l.2.de in ius voc. alij non a-
liter quàm venia prætoris ſpeciatim impetrata.
de quib.in l.4 & paſſim, de in ius voc.l.2.C.eod.
¶ Materia ſunt omnes cauſæ quæ cognitio- 9
nem deſiderant: l.in cauſæ. 13. §.1. de minor.l.1.§.
ex eod.quæ ſentent.ſine appella. l.ea quæ C.quomodo
& quando iudex. etiam ſinguli cauſarum actus,
in quibus aliqua cognitione ſit opus.l.4.C.de di-
lat.c.Romana. §. quod ſi.de appell.in 6.c. ex ratione.
B extr.eod.Socin.de citat.artic.7. numer.6. Nam vbi
cauſæ cognitio non requiritur, ibi nec citatione
opus eſt. l.vltim.C.ſi per vim vel alio modo.l.nequic
quam.§.vbi decretum.vbi Iaſon & Dd. de offic. pro-
conſ.Socin.de citat.articu.7.nu.66. Fel.n. in c.qua-
liter.§ licet.num.15.de accuſat.Maran.de citat.num.
37.Bald.l.ſi qua per calumniam.C.de epiſcop.& cler.
de quibus caſib.Bald.l.ceſſante.nu.10.11.C quomodo
& quãdo index.Felin.d.c.qualiter. Socin. & Maran.
præalleg loco.
C ¶ Citatio porrò fieri debet ſecundum ſtatuta 10
cuiuſque loci, Bald.l ceſſante numer.8.C. quomo-
do & quando iudex. aliàs non valet. Bald. in l.
non ſunt liberi.de ſtat.homin. Tiraquell. de retract.
lig.§.8.gloſſ.2.num.3. nam ſtatutis noua citatio-
nis forma tribuitur. Bald.l.1.C.quomodo & quan
do index. Quòd ſi nulla peculiariter data ſit, ſer-
uanda erit forma iuris communis: vt per nun-
cium, vel epiſtolam à iudice citatio fiat, l.ſed &.
49. §. 1. de recept. arbitr & dirigatur ad perſo-
D nam, ſi haberi poteſt: l.1.§.permiſſis.de lib.agn.
l.4.§.prætor.de damn.infe. ſin minus, ad domum
eius, l.2.§.1.quod vi aut clàm Dd.d.§ prætor. Tira-
quell. de retract. lig. §. 9. gloſſ. numer. 44. Myn-
ſing. obſeru.69. cent.2. aut vxorem & familiam.
Mynſing. obſeru.37.cent.3. vel amicos, d.l 3.§.1.
quod vi aut clàm. vel ſi nec hi quidem in prom-
ptu ſint, affixa publicè ſcriptura, eo loci vnde
veriſimiliter notitiæ eius, qui vocatur, inſinua-
ri poſſit. Bald. & Angel. in l. vt perfectius. C. de
E annali except. Innocen. & Dd.in cap. vltim. de eo
qui mittitur in poſſeſſ. Tiraquell. de retract. lig.§.
6. gloſſ. 1.numer. 8. 9. cum ſequ. Quæ ſcriptura
ſex continere debet, ſecundum noſtros. Primò,
nomen iudicis citantis. l. eum quem temerè. 79.
de iudic. Secundò, nomen eius qui citatur. l. vl-
tim.de dol. & contumac. c. 1. & 3.5. quæſt. 3. Ter-
tiò, nomen eius ad cuius inſtantiam citatur. Dd.
d.c.vltim. Quartò, cauſam propter quam citatur.
c.1 5 quæſt.2.l.1.de fer. & le.2 vt lit.pend Innoc. in c.
F conſuluit.de offic.delegat.Bal.Sal.l. conſentaneum.C.
quomodo & quando iud Socin.de citat.articu.20.nu
mer. 9. Quintò, locum ad quem citetur. l.quid
tamen.21.§.antepen.& pen.de recept. arb. l.ſi locus.
59. de iud.c.cùm parati.19. de appell vbi gl. & Dd.
& in c.vlt.de reſcrip.Bart. & Ang.in l.ſi vt propo-
nis. C. quomodo & quando iud. Sextò, tempus
ſeu terminum quo citatus comparere debeat.
conſuluit.24.de off.deleg.c.horiamur.3.qu 9 Bart
liber homo.118.§.decem.de verb.obligat. Bart.l. vlt.
G de iure dom.impetran. De his ſex requiſitis plura So-
cin. de citat. art.20.cum ſeq. Specu. de citat.§.iam de
citat.

citat. n.1. In citatione tamen iudicis delegati ſo-
lenne eſt mandatum quoq; ſuæ cōmiſſionis ini-
tiò inſeri. *c.cùm in iure.de off.deleg. c.2.de dilat. So-
cin.de cita.art.20.n.10.Schurff.conſ.60.cent.1.* Sed
& generaliter ad totam cauſam citationes fiūt.
Mynſing.obſer.33.cent.4. etiam per modum præ-
cepti, *Bal.Sal.in rub.& l.1.C.comminat.vel epiſto-
las.Iac.l.nequicquam.§.vbi decretum. nu. 19. de off.
proconſ.gl.vlt.c.ex parte.24.de verb.ſignif.Innoc.in
c.tua nos.de cohabitat.cler.* & conditionis: vti, Si
vis opponere, venias. *Innoc.in c.dilecti.num.2.de
except.Bal.in Auth.ſi quis.C.de teſtibus, per c.ſigni-
ficauit.eo.tit.Bal.in l.conſentaneum.C.quo. & quan.
iud.* In citanda verò vniuerſitate, non ſufficit ci-
tari Syndicum, ſed opus eſt eos vocari qui præ-
ſunt. *Bart.in l.ciuitates. 8.ff.quod cuiuſq; vniuerſ.*
Illud tralatitium in omnibus, vt ad acta ſcriba-
tur commiſſio iudicis nuncio facta: *Schurff.con-
ſil.38.prima.num.3.cent.1 per c.quoniam.de probat.*
& deinde poſt citationem factam, nūcij relatio.
*Specu.de citat.§.ſequitur.Socin.de citat.art.13.nu.5.
Bar.l.ne in arbitris.C.de arbitr.Lanfran.c.quoniam.
verb.citationes.n.2.de probat.Schurff.conſil.38.n.2.
& 3.vol.1.Maran.part.6.nu.56.& parte 4.diſtinct.
16.n.9.Chil.in pra.cap.24.in fin.apud quos plura de
forma licet reperire, ſicut & in l.5.§.1.quod vi aut
clam.l.1.§.1.quod cuiuſq; vniuerſ. l.ad peremptoriū.
68.cum ll.ſeqq.de iudic.l.4.§ prætor ait, vbi Bart.&
Dd.de dam.infect.*

11 ¶ Finem citationis oſtendit l. 1. de in ius vo-
cand.in verb.iuris experiundi cauſa: quem ita
explicat Bald. *in l cum fratrem.numer.9.C.de his
quibus vt indig.* Citatio fit, inquit, ad duo: nem-
pe ad effectum comparitionis, & præparandæ
defenſionis. *ſequitur Socin. de citat. art. 5.quæſt.
16.num.22.& art.31.num.5. Maran. nume.13.part.
6.fac.l.1.in princ.de edend.Auth.offeratur. C. de lit.
conteſt.l.nam ita.de adopt.clem.paſtoralis.de ſent.&
re iudic.*

12 ¶ Effectum exhibet hic §.vltim.cum ait: cita-
tionem eſſe omnium iudiciorum principium,
ſeu, vt alibi dicitur, fundamentum: *d.clem paſto-
ralis.* vt actus iudicialis ſine citatione geſtus, ſit
ipſo iure nullus. *d. clem. paſtoralis. l.1.§.item quæ
ſent.ſine appella.Schurff.conſil.9.numer.1.cent.2.&
conſil.38.cent.1.Chilian.cap.24.numer.3.* Citatus
autem credere nuncio debet, *c.cùm parati.19.v-
bi gl.ad ver.ſuus nuncius.de appell.Specul.de citat.§.
ſequitur.n.7.* & vocanti parere, *l. ex quacunque.5.
ſi quis in ius voca.l.5.de iudic.c.ſuper.de reſcript.c.ſi
diligenti.de for.comp.* alioqui pro præſente habe-
tur, *Auth.qua in prouincia.C. vbi de crim.* & cōtra
cum velut cōtumacem proceditur, *c.1.ext.de dol.
& contum. l.2.ſi quis in ius voc.l. diuus.8.de in in-
teg.reſtit.l.properandum.11.§.1.& 2.C.de iud.l.con-
ſentaneum.C.quo.& quan.iud l.ad peremptoriū. ff.
de iud.* Ac olim quidem rectè vltima citatio per-
emptoria vocabatur: cum eius, qui perēptorio
edicto nō paruiſſet, ius omne perimeretur, & ca-
deret. *d.l.diuus. de in integ.reſt.l.contum. de re ind.*
Citatio quoq; inducit præuētionem, *c.propoſui-
ſti.pen.de for.comp.vbi Soc. gloſſ.l.vbi.30.de iud.&*
A *clem.1.verb citat. de iud.c.gratum.20. de off.delega.
Pan.Felin.Socin.c.vlt.de for.comp.Socin. in tract.de
citat.art.31.nu.2* perpetuat iuriſdictionē, *d.c.gra-
tum.Dd.l.& quia.6.de iuriſd.* inducit litis penden-
tiam, *Socin.de citat.art.31.n.4.& latiſſimè in tit.vt
lit.pend.per clem.1.2.eo.tit. &c.* interrumpit præ-
ſcriptionem longiſſimi temporis, *l.ſicut.3. vbi gl.
verb.executorē.l.cum notiſſimi.vbi gl.verb. conuen-
tionem.de præſcr.30.anno.* non breuioris: *Bart.d.l.
ſicut per l.moræ.C.de rei vend.Franc.Balb.tract.præ-*
B *ſcr.parte 3.ſextæ partis prin.qu.4 n.3.& 4.* interdū
& perpetuat actionem, *l.1.2.C.quan.lib.prin.dat.*
ſuſpendit iudicis poteſtatē per interuallum ter-
mino datum. *l.ſine.3.C.de dilat. c.cùm inter. 18.de
elect.Socin.de citat.art.30.n.29.* Cæterùm de effe-
ctu citationis plura licet inuenire in tit. ſi quis
ius dicent.cum multis ſeq. De effectu citationis
generalis, vide Mynſing. *obſer.33.cent. 4.* & alios
paſſim. *Bart.d.l.ſi eo.C.de remiſſ.pig.Dd.Auth.ſi o-
mnes.C.ſi minor ſe hæred.abſtin.*

C ¶ Affinia ſunt, denunciatio, *l.1.C.vbi in rem a-* 13
ctio. nominatio, *l 2.6.eod.tit.* præceptum iudicis,
Bal.in rub.C.cōminationes, vel epiſtolas. arreſtatio,
*l.pen. in quib. cauſ.pig.Molin. in conſ.Pariſ.titul.2.
verb.num.1.*

¶ Contraria ſunt; defectus cauſarum, vt ſi quis 14
citetur ab eo qui ius citandi non habeat: *l.3.vbi
Bart.ne vis fiat ei.l.prohibitum.vbi Bart.C. de iur.fi-
ſci,lib.10.Dd.l.2.ſi quis in ius voc.* ſi vocetur qui vo-
cari non debuit: *l.quamuis.11.de in ius vocan.* ſi ad
D diem feriatam, *l.1.de ferijs.* locum inhoneſtum,
l quid tamen.21.§.antepen.de recep.arbitr. aut non
tutum: *c.ex parte.48.de appell.c.4.vt lit.nō conteſt.
clem.paſtoralis.de ſent.* ſi termino nimis arcto, *l.eū
quem temerè.vbi Bal.poſt.gloſſ.1.de iud. c. quia non-
nulli.de reſcr.Bal.l. hac conſultiſſ. nu.4.C.de teſtam.
c.2.3.de dilat.* vel nimis tardè inſinuetur, *Mynſing.
obſer.62.cent.2.* vt ei cui fit, inutilis ſit futura, *l.ſi
dictum.§.vltim.de euict.* & carituta finibus illis,
de quibus ſuprà.

B

DE PACTIS.
Tit. III.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Pactum quid hîc ſignificet.*
3 *Diuiſio & ſpecies pactorum.*

F VOcatus † in iudicium reus, ſolet cognito 1
actoris iure cum eo paciſci ac tranſigere
potius quam dubium litis euentum ſubi-
re: *l.quod debetur.52.de pecul.gl.vltim.in l.Lucius.
78. in fin. ad Trebell.* aut ſi antè pactum tranſa-
ctumque ſit, obiectu exceptionis inde ſumptæ,
litis ingreſſum impedire. *l.5.vbi Iaſ.num.6.hoc t.*
Eſt enim ea priuilegiata non modo quando ve-
nit ex tranſactione, *c.1.de lit.cont. in 6.* ſed etiam
ex pacto: *l.4.vbi Iaſ nu.4. & in l.5.n.6.h.t.Franc.
poſt Gemin.in cap.1.num.34. cum ſequen.de lit. cont.*
G *in 6.Socin.in l.olim cum multis.de lit.cont.Blanc.in
tract.de comprobat. parte 4.cap.de imped.lit.ingreſſ.*
ſic.

ſic,vt tum quoq; dilatoriè ad impediendum litis ingreſſum vtiliter proponatur , dum tamen in continenti probari poſſit,*ex doctrina Bart.in l.vlt. nu.3 ff.pro ſuo.* hoc eſt,intra triduum, vel decem aut quindecim dies, alióue ſpacio pro æſtimatione iudicis ſtatuendo. *l.vlt.vbi Caſtr.ꝗ. de error. aduocat.& ibid.gl.per l.vlt.C.de indic.*Rectè igitur de pactis & tranſactionibus ante iudiciorum ingreſſum ac præparationem tractatur.

2 ¶ Pactum in genere quamlibet conuentionē ac *συμφωνίαν* ſignificat: *l.1.§.1.§.vltim.l. iuriſgentium. 7. de pact.* in ſpecie, & hoc propriè argumento,atque aliàs in dubio,nudam conuentionem.*l.legem.10.vbi Salic.hoc tit.Felin. in c.1.nume. 2.eod.*cui nulla cauſa ſubſit,præter ipſam nudam conuentionem:*d.l.7.verſ.ſed cum nulla.eo.*ideoq; non obligationem , ſed exceptionem tantùm pariat.*d l.7.verſ.igitur.eo.*

3 ¶ Pactum aut publicum eſt,aut priuatum, *l. 5.eo.* aut iuriſgentium.*l.6.7. eo.* aut legitimum. *d.l.6.* Priuatum , aut nominatum, aut innominatum: *d.l.7.*hoc,aut ſecundùm, aut præter, aut contra legem. *l.6.vbi gl.hoc tit. l.iuriſgentium.7. §.3.eod.*Nominata in contractus ſpeciem abeūt, quibus adiunguntur pacta in contractibus iiſdem conuenta,quæ illos informant. *d. l.7.§.1.2. de pact.l.in bonæ.13.l.petens.27.hoc tit.* Innominata,aut in ciuile negocium & contractum quendam innominatum reſpectiuum tranſeunt:*d.l. 7. in princ.* vnde obligatio, & cùm actio ad implendum;tum condictio ad reſcindendum pactum,datur: *d.l.7. & tot.tit. de præſcr. verb.* quò pertinent etiam pacta conuenta in traditionibus ac alijs ciuilibus negocijs,*d l.7.l.in traditionibus.48.eod.l.legem.10.hoc tit.*de quibus accipiendum edictum, Pacta conuenta quæ non ſunt contra leges,ſeruabo: *l.7. §.12 ff.eod.*aut manent in terminis nudæ pactionis, eaque ſola æquitatis cauſa nituntur. *l.1.in princ.eod.* quod genus exceptionem tantùm , non obligationem aut actionem parit iure Ciuili : *l.legem.10.cum l.ſeq. hoc tit.d.l.7.§.1.2.3.vbi DD.eodem.* iure autem Canonico, quod potiſſimùm nunc vſu ſequimur, per omnia vt reliqui contractus , ad agendum condictione ex Canone firmum eſt atque efficax: *c.1.vbi Dd. Curt.præcipuè.num.10.* dummodò ab idoneis perſonis ſine dolo,metu, de re licita conuentum ſit. *d l.7.§. ait prætor.3.l.8.9.10.11. cum ſequ.in d.l.3.l.6.22.23.25.hoc titu. l. interpoſitas.13.ꝗ tit.1.*Sed hæc de re ſatis multa ad Pandectas diximus.

DE TRANSACTIONIBUS. Tit. IIII.

1 *Tranſactio à pacto quid differat.*

1 TRanſactio † pacti in genere ſumpti ſpecies eſt,a pacto propriè ſic dicto, hoc eſt, nudo & conuento tantùm differt ; cauſa efficiente, cum a lege ſuſtentetur: *l.cauſas.16.h.t.* materia, quia fit de re incerta & litigioſa, *l. 2. l.ſi cauſa.31.h.t.* illud de certa: *l.1.ff.eo.*forma, quoniam non nuda conuentione, vt pactio, ſed rebus conſtat, hoc eſt, rei tranſactione finitione, *c.1.de lit.cont.in 6 l fratris.10.& paſſim. hoc t* (vnde & nomen habet) ac cōtraria mutuaq; præſtatione: *l.tranſactio.38. hoc tit.* & plerumque Aquiliana etiam ſtipulatione conſtat : *l.3.l.4.hoc tit.l.4 ff eod.* Fine, quia pactum nudum non eſt reſpectiuum , nec vllam habet niſi donationis cauſam: *l.1.eod* tranſactionis verò finis vltimus eſt,vt lis ſopiatur: *l.1.l.fratris.10.l.cauſas.16.hoc titu.* medius, vt pro remiſſione litis aliquid detur vel fiat,*l.tranſactio.38 hoc tit.* Effectu , quoniam illud nudum ex æquitate conuentionis tantùm exceptionem parit, *l.1.de pac in prin.* quæ ex æquitate ſolet dari: *§.1.Inſt. de except.* hæc verò, quippe rebus conſtans conuentaque, non ſolùm exceptionē ſuppeditat,*l.ſi ſuper.l.cum proponas. 17.l ſub prætextu 19.hoc tit.* verumetiam nō minorem vim habet quàm res iudicata. *l. nō minorem.20.hoc tit.* Ideoque pœnitentiam excludit,*l.5.l.fratris.10.l de fideiuſſ.l.cauſas.16 l. nec intentio.23.l.cum donationis.34.& paſſim. hoc titu.* & actionem parit,vel ex ſtipulatu,*l.6 l.cum proponas.17.hoc tit.* aut Aquilianæ ſtipulationis : *l.3.l. 4.l.vt reſponſum.15.h.t.*vel vbi hæc deeſt,Præſcriptis verbis:*l.6.in fi.de dolo.l.4.l.ſub prætextu.19.h.t.*quemadmodum Digeſt.eod. tit. expoluimus.

DE ERRORE CALCULI. Tit. V.

1 *Calculus quid.*
2 *Eius partes,ſpecies, num.4.*
3 *Propria.*
4 *Rationes quotuplices.*
5 *A quibus rationes exigi poſſunt, & quo iure.*
6 *Materia.* 7 *Forma.* 8 *Finis.*

PErtinet ad pacta & tranſactiones quæſtio & error calculi.*l.emptor.42.§ Lucius de pac. Iaſon in l.ſi cauſa.num.3 & 4 C.de tranſact.& in l.eleganter.nume.3.de cond.indeb.* Calculus † hic 1 ſignificat rationem ſeu rationis poſitionem , ratiocinium, *extr.1,de ob,ad rat. vbi Hoſt.Panorm.& communiter Dd.l.vnic.hoc tit.l.ſi ſponſus.5.§ ſi quis rogatus.10.de donat.int.vir & vxor.* quod prius egium.8.depoſ l.1 § 1 quæ ſent. ſine app. l. Sab.n 29. de dol.mal.l.6.de his qui not.infam.* Cuius † partes 2 extremæ ſunt,introitus & exitus: *l. non ſolum 8. §.is qui.de lib.leg.gloſſ.l.6.§.rationem 3.ver nec vllam.de eden.l.ſpadonem.17.§.ratiocinatio.vbi gl ff.de excuſ.tut.Socin.conſil.213.cum præſenti.num. 4. & conſ. 190. memini. nume.2.& 3.vol.2.*mediæ Codices & inſtrumenta † edere, conferre, expungere, 3 *l cum ſeruus.8 ;.de cond & dem l.Stat liberi.6. §.vlt.de ſtatulib.l.vlt.§.inter de lib.lega.* calculum datorum & acceptorum ponere *l ſi quis ex argentariis.6 §.3.de eden.*oſtendendo,vnde,ex qua cauſa,quid,cui,à quo,creditum , datum, acceptum ſit.*Socin.*

fit. *Socin. d. conſil. 215. cum præſenti. num. 1. & conſil. 73 circa. num. 6.* Culpam purgare adminiſtrationis vel præſtare; *l. 2. C. de hær. tut. l. 1. de tut. & curat. l. pupillorum. 21. ff. de adm. tut. l. quicquid. 7. ff. arb. tut. d. l. cum ſeruus. l. antepenul. de cond. & de. l. ſi purè. 57. de fideic. liber.* reliqua facere & diſſoluere, *d. l. cum ſeruus. d. l. ſi purè. l. ſi pater. 47. §. ſi Sticho. de fid. lib. l. qui libertatis. 69. §. ſeruus. vbi gloſſ. de euict. l. non ſolum. 8. §. is qui. de lib. leg. ſi quis. 13. § ſi duo. 2. de ſtatulib. l. quamuis. 32. de cond. & dem. l. 4. ff. de teſt. manum.* liberare ſeu quietationem facere. *l. diſſoluta. ff. de cond. ex lege. vide Socin. conſ. 119. in præſenti. n. 11. vol. 2.*

4 Ratiocinia ſunt aut militaria, *l. 2. ff. vbi de rat. in l. 1. h. t.* aut ciuilia, *tot. tit. ff. vbi de rat. iam pub. quam priu.* aut publica, aut priuata. Nam † ab omnibus exigitur ratio, geſtoribus alienæ rei, ſeu publicæ, *§. œconomos. in Auth. de ſanct. Epiſc. cle. 2. §. vt autem. de rel. dom. l. 4. l. orphanotrophos. 30. ſup. de Epiſ. l. 2. §. 1. de adm. rer. ciuil. l. iuſtas. 6. ff. de iur. fiſc. l. quædam. 6. vbi gloſſ. verb. alogiſtas. de adm. tut.* ſeu priuatæ, *tot. tit. de tut. & rat. diſtrah. & ff. arb. tut. l. 2. l. rationes. 14. ff. de adm. tut.* Et exigi poteſt, *d. cle. 2. §. vt autem. Bart. l. 1. §. officio. num. 2. de tutel. & ra. Hoſt. de ob. ad rat. numer. 2. Socin. conſil. 213. cum præſenti. num. 1. 2. vol. 2. Panorm. conſil. 12. magnificus. vol. 1. Corn. conſ. 24. nume. 12. vol. 1. Schurff. conſil. 65. quod in præſentia. num. 4. cent. 1.* aut iure obligationis & actionis ex cōtractibus vel quaſi: *l. quædam. 9. de eden. l. 1. §. officio. vbi Bart. num. 3. & tot. tit. de tut. & rat.* aut extra hos, officio iudicis implorato, *Bart. in d. l. 1. §. officio numer. 3. Ferra. in for. red. ra. in fin. num. 7. Iaſ. conſi. 219. in iſta. vol. 2. Spec. de ind. §. generaliæ. num. 31.* ex æquitate. *l. 4. l. 6. verb. æquum. l. quædam. 9. l. argen. 10. de eden. Iaſ. conſil. 316. in cauſa. nu. 3. vol. 1. Specul. de inſt. edit. §. fin. num. 45.*

6 ¶ Materia ex qua, ſunt vnus pluréſue contractus, *l. vnic. hoc t.* & adminiſtrationes. *l. 1. ff. vbi de rat.* Materia circa quam, ſunt data, accepta, *l. 2. §. 1. de ad. re. ad ciuis.* reliqua. *l. cum ſeruus. 83. de condit. & demonſt. cum alijs ff. alleg. tit. de fideicomm. liber. &c.*

7 ¶ Forma, vt ratio reddatur ex bona fide, *l. 2. §. 1. de adm. rer. l. ſi ita. 8. de manu. teſt. l. ſi purè. 37. de fid. lib.* arbitrio boni viri, *d. l. ſi purè. verb. arbitriū. Bald. l. voluntatis. 7. numer. 4. ff. de fideicomm. per l. Thais. 41. §. ſoror. 3. de fid. lib.* abſq; dolo, *gloſ. in §. peculium. verb. cū rationibus. Inſtit. de leg per d. l. Thais. §. Stichus.* legaliter, *d. l. cum ſeruus. l. qui ſub conditione. de condit. & de. d. l. Thais. §. ſororem. de fid. lib. l. qui filium. verb. bonus paterfam. de manum. teſt. Bald. in d. l. voluntatis.* non ſub nube, *Socin. d. conſil. 213. cum præſenti. nu. 4.* ſed per ſingulas partes, ſpecies, capita, *Socin. ibidem, & conſil. 73. circa. nu. 6. Iaſ. d. conſil. 219.* integrè, *l. argentarius. 10. §. 1. de eden.* plenè, *Bald. l. penul. n. 17. ff. de cond. inſert.* apertè dilucidéque. *l. ſi ita. 8. l. qui filium. 22. de manu. teſt. l. ſi purè. 37. de fid. lib. gl. final. §. inter. de lib. legat. Iaſ. conſ. 4. num. 1. vol. 3. Schurff. conſil. 9. viſis. num. 5. 6. cent. 2. Molin. in conſuet. Par. tit. 1. gl. 6. n. 14. cum ſeq.*

A ¶ Finis, vt examinentur, excutiantur, diſpungantur rationes, *l. ſi ſtatulibera. 6. §. vlt. de ſtatulib.* reliqua ſoluantur, *l. cum ſeruus. 82. de condit. & dem.* & adminiſtratio diſtrahatur. *l. 2. ff. de cond. ex lege. tot. t. de tut. & rat. diſt.* Nam calculus ritè redditus, rationem diſtrahit, *tot. tit. de tut. & rat. diſtrah.* ab obligatione liberat, *l. ſemel. vbi Bart. C. de apoch. lib. 10. d. l. cū ſeruus. d. l. ſi purè. de fid. lib.* velut tranſactio: *l. emptor. 42. §. Lucius. de pac. Iaſ. l. ſi cauſa. nu. 3. & 4. ff. de tranſact. Soc. conſil. 190. memini. vol. 2.* adeò, vt nō modò quietatio ſeu liberatio, eiuſq; confeſſio debeatur: *l. 1. & t. 1. ff. de apoch. lib. 10. l. 2 vbi Barto. ff de iur. fiſc. l. plures. 18. ff. de fide inſt. Caſt. conſ. 377. ad primum. num. 2. vol. 2.* ſed etiam negocium fieri ei, qui ſemel reddidit, non debeat: *l. ſemel. vbi Bart. & Dd. ff. de apoch. lib. 10. cle. 2. §. illi. vbi Zab. nu. 57. & Imol. col. pen. verb. annis ſingulis. de rel. dom. Gemin. nu. 5. & Can. in c. vnic. §. final. de cler. ægro. lib. 6.* niſi ſcilicet error calculi arguatur, *l. vnic. h. t. l. ſponſus. 5. §. ſi quis. 10.*
C *de donat. int. vir. & vxor. l. Aurelio. 21. §. Caius. l. Lucius. de lib. leg. Anch. conſ. 330. viſis. & conſ. 180. viſa. n. 5. Caſtr. conſ. 377. ad primum. n. 2. parte 2. Soc. d. conſ. 119. n. 11. vol. 2. & conſ. 13 n. 3. vol. 1. Dd. hîc in l. vnic. et l. inſtar. 9. de iur. fiſ. li. 10. in §. quædam. n. 83. Inſt. de act. Franc in d. c. vnic. §. vlt. n. 2. de cl. æg. in 6.* qui poteſt coargui etiam poſt approbatam rationē, *Bart. n. 1. Bald. n. 1. Caſtr. n. 2. Iaſ. n. 3. & 6. Fab. n. 4. hîc in l. vnic. per d. l. inſtar. ff. de iur. fiſ. lib. 10.* ad triginta vſq; annos, *gl. Bart. & Dd. in d. l. inſtār. ff.*
D *de iur. fiſ. & l. calculi 9. de ad. rer. ad ciuit. pertinen. Fab. n. 4. Iaſ. n. 3. hîc in l. vnic. Bal. in l. aduerſus. ff. de neg. geſt. Phil. Franc. in c. vnic. §. fin. n. 2. de cler. ægr. lib. 6.* niſi ſuper ipſo errore ſit tranſactum, *l. vnic. vbi Dd. hoc t. & in d. l. vnic. de cler. ægr. in 6.* aut de rationibus iudicatū, *d. l. vnic. Dd. l. 1. §. 1. quæ ſen. ſine app.* vel iuratum, *Bart. num. 16. Sal. nu. 20. Iaſ. nu. 56 in Auth. ſacramenta. ff. ſi ad. ven. Iaſ. in §. item ſi quis. n. 12. Inſt. de act.*

E
DE POSTVLANDO. Tit. VI.

DE poſtulando ſatis multa ad Pandectas diximus: & cum propriè res hæc ad aduocatos cauſarū pertinere ſub Impp. ac referri cœperit, *l. 1. 2. 3. & tot. t. h. t.* opportunius ad tit. ſequētem, qui de aduocatis inſcriptus eſt, quod reſtat agetur.

F
DE ADVOCATIS DIuerſorum iudiciorum. Tit. VII.

1 *Aduocatorum dignitas: & num. 6.*
2 *Qui olim aduocati, & quomodo ab oratoribus diſtincti, & quod eorum munus.*
G 3 *Aduocatorum pœna.*
4 *Finis.*

5 *Salariũ quando debeatur aduocatis, & quando transmittatur ad hæredem.*
7 *Adiacentia & affinia.*
8 *Contraria.*

1 POſtulant in iudicijs maximè aduocati; *l.3.4.5.6.h.t.* patroni, *l.4.5.6.* cauſidici, *l.6. hoc tit.* qui † dirimunt ambigua cauſarum fata, ſuæq; defenſionis viribus in rebus publicis priuatisq; lapſa erigunt, fatigata reparant, *l. aduocati.14.hoc tit.* meritoq; ſe nobiliſſimos efficiunt. *l. pen.* ꝗ. *tit.1.de poſtulan.&c.*
2 Nam † etſi olim diſtinctũ fuit oratoris & aduocati ſeu pragmatici officium: *Cic.lib.1.de Orat. Quint.lib.12.cap.3.& lib.3. cap.8.* cum is aduocatus eſſet, qui ius in iudicio ſuggereret oratori, vel præſentiam ſuam amico commodaret: *Aſcon.4.Verrin.* aut quoquo modo cauſis agẽdis operaretur: *l.1. §.in honorarijs.4.de var.& extraord.cog.* tamen ſub Auguſtis vnũ cœpit vtriuſque eſſe munus, vt iam aduocati, oratoris & patroni quoque partibus fungantur, cauſarum merita & fata in iudicio exponentes, *l.1.* ꝗ. *de off.diuer.iud.l.penul.l.vlt.* ꝗ. *tit.1.l.aduocati.14.hoc tit.l.1.cum ſequent.* ꝗ. *tit.1.* perorantes. *l.nemini.10.hoc tit.* & defendentes, *l.4.5.6.h.t.* Quorum certum quoque corpus, certus togatorum ordo, definito numero fuit: *l.3.l.nemini.l.per hanc.24.l.petitionem.13.l.laudabile.21.hoc tit.* excellens honore, *l.quiſquis.6.* ꝗ. *tit.1.vbi gl.ad verb. honoratis. l.ſuggeſtionem.18.hoc tit.* ac dignitate *l.prouidendum 7.* ꝗ. *t.1.Bal.in Rub.de off.iud.n.16.& in l.mutus. in prin. de procur. Tiraqu. de nobil. cap.29.num.11.12.29.* publici officij, *Bald.l.fori.4.hoc tit.* cuius in matriculam recipiuntur, *l.ſuggeſtionem.18.* beneficio Principis, *l.quiſquis.6.* ꝗ. *tit.1.* vel electione præfecti prætorio, *l.vlt.l.ſi quis.9.hoc tit.* qui per ſtatuta tempora, legum eruditioni inhæſerunt: *l.iubemus.20.hoc tit.* quorumq; conueniunt natales, *l.nemini.11.vbi Bald. numer.6.l.iubemus.20.hoc tit.* religio, *l.vlt. de poſtul.* eruditio, facundia, vſus, ingenium, iudicium: *d.l.nemini.l.vltim.hoc titu.* ita ſpectata, & per examen explorata ſunt, *l.nemini.11.l.vltim.hoc tit.* vt cum dignitate ac dexteritate cauſas litigantium tractare, defendere, atq; agere poſſint. Cæterùm recepti etiam inuiti patrocinium debent clientibus, pro competente ſalario: *l.properandum.11.§ penultim.* ꝗ. *de iud.vide l.1.2.* ꝗ. *tit.1.l.reſtituendæ.23.cum l.ſeq.hoc tit.* in bonis ſcilicet cauſis (non malis, *l.rem non nouam.12.§.patroni* ꝗ. *de iud.* ſed neque contra patriam ſuam, *l.penult.in fin.de poſtul.l.pen.hoc titu. Specu. de aduoc.§.1.numer.31.*) officio iudicis: *l.1.§. ait prætor. verb. ipſe dabo. de poſtul. gloſſ. in cap.1 §. item ſi delator. verbo perdiſ. quæ fuit pri.cauſ. vbi Alua.num.6 per l.prouidendum.* ꝗ. *de poſtul.l.nec quicquam. 8.l.obſeruare.4.de off.procõſ.* cuius eſt prouidere, vt ex æquo adſint litigatoribus, *l.pen.hoc titu.l.penultim* ꝗ. *tit.1.* quos idoneè defendi publicè intereſt, *l.ſeruum.33.§.1.de procur.* vtque prouideant & conſulant in ſingulis cauſæ partibus, *d.l. properandum. §. penult.* omni diligentia ſtudio, *l. ſuggeſtionem.18.*

A *hoc t.* fide, induſtria. *d.l.18.h.t.* quod iuſtum ſit, verumque, *l.rem non nouam.§.vlt.* ꝗ. *de iudic.* neceſſarium ac vtile: *l.quiſquis.6* ꝗ. *tit.1.* temperent iniuria, ratione, non probris certẽt, iure ac legibus clientem cauſamq. huius tueantur, non dolo & fraudibus, *d.l.quiſquis.* niſi in bona cauſa. *Mynſing.obſ.6.cent.6.* Agant quod cauſa deſideriat, & litium poſtulat vtilitas, *d.l.quiſquis.* omni abſtineant cupiditate, *l.1.h.t.* pactioneq; *l.5.ſup. de poſtul. l.item.15.* ꝗ. *de procur.*

B ¶ Ceteroquin in officio peccantes arbitrariè 3
puniuntur, vel etiam ordine remouentur: *l.5.l.6.* ꝗ. *titu.1.l.1.h.t.l.Imperator.8. cum ll.ſeq.de poſtul.l.moris.9.de pœn.* clienti verò ad reſtitutionem ſalarij, & id quod intereſt, velut ex contractu ordinati, tenentur. *l.vltim.* ꝗ. *de cond.ob cauſ. Spec.§.vlt.n.17.18.de aduocat.*

¶ Finis publicus, vt hominum ſaluti prouide- 4
ant. *l.laudabile.21.hoc t.* rebus publicis conſulant: *l.aduocati.14.hoc t.* priuatus, vt priuatorum cau-
C ſas tueãtur, *d.l.aduocati.l.rem non nouam.12.l.penult.C.de iudic. Spec.de aduoc.§.1.num.13.* & hinc ſubſidia vitæ neceſſaria comparent. *l.4.l.ſi quis.9.hoc t.* Nam debetur ijs honorarium: *l.3.* ꝗ. *tit.1.* non ſupra 100.tamen aureos in ſingulas cauſas. *d.l.1.de var.& ext.cog.* Hodie ex conſuetudine æſtimandum. *gloſſ.d.l.3.* ꝗ. *titu.1 Bald. In Rubr.de off. iudic.* Olim & ex publico ſalarium habuerunt, *l.reſtituendæ.23.hoc t.* hodie non item, niſi pauperum aduocati; *Bald.l.fori.4.n.2.hoc t.* vel fiſci, *l.re-*
D *ſtituendæ.23 hoc t.* ciuitatum, *l.2.hoc t.*

¶ Vtrum autem illis initiò debeatur honora- 5
rium, an in fine actionis præſtita iã opera, quod magis eſt dicendum. *ex l.venditor.14.§.ſi conſtet. vbi glo.verb.ſalaria.com.præd. quam ſequuntur Iaſ. num.11.& Dd.l.diem. 4.de off.aſſ Bart.l.archiatri. per illum tex. C.de profeſſ.lib.10. Mynſing. obſeru.7.cent.2.* Sanè quoad tranſmiſſionem, ſalarium annuum initio anni cedit, vt ad hæredẽ velut debitum tranſmittatur, *l.poſt duos.15.h.t. Bald.l.1.C.*
E *de ſuff.& l.petitionẽ. h.t. Mynſing. obſ.8.cent.3.Iaſ.& Dd.d.l.diem.de off.aſſ.l.qui operas.36.l.ex conducto.15.§.item.5.locat.* illius anni, ſed non ſequentium. *Mynſing obſ.8. cent.3.* Cæterùm vbi nulla ſpecialis extat conſuetudo vel pactio (nam primò conuentum debetur; & in defectum illius conſuetum, aut ſi nec hoc apparet, legitimum arbitrarium, *l qui hoc anno.42.vbi Dd.de verb. oblig.*
F *gl.l.3.verb.verſura.* ꝗ. *de loca.*) non abſurdum fuerit dicere, in ſingulos actus operæ præſtitæ deberi. *l.properandũ.11.§ pen.* ꝗ. *de iud.l.per hanc.antepen.hoc t.Bald.l.vnic.numer.6. C.de ſuff.vbi diſputatur etiam, qua actione peti poſſit.* quemadmodum & ſumptus debentur ac vacationes, *l ſed & hæ.33.§.non ſolum.de procur.* ſecundum qualitatem ſcilicet perſonarum ac rerum: *Bald.l.vnic. num.10.* ꝗ. *de ſuffrag.per l.idemq;.10.§ idem Labeo.8.mand.* niſi aliter cõuenerit cum ſalariario, *d.§. idem Labeo. Guid.Pap.deciſ.102.* qui quoties honorarium accipit, nihil putatur officio dediſſe,
G & proinde nulla ei gratia debetur. *Curſus lib.2. in iag.c.3.* Quanquam autem aduocatus non fiat

dom-

dominus litis, *Bal. l. 1. nu. 3. C. de erro. adue.* vt procurator, *l. procuratorib. 22. cum l. ſeq. de procu. c. 1 §. 1. eo. in 6. l. 4. §. vlt. de app.* tamen eius abſentia iuſtam præbet dilationis materiam, & excuſationem in negocijs pendentibus, *c. 1. vbi gl. verb. aduocatus. vt lite non conteſt. l. pen. vbi Odofr. C. de dilatorib. lib. 10. d. l. properandum. 18. §. pen. verſicu. ne ex eorum excuſatione fiat cauſarum dilatio. ff. de iud.* non etiam finitis. *l. 4. ff. de poſtulan.* Et cogitur ſusceptam litem ad exitum perducere, *d. l. properandum. §. pen. hoc t.* vſque ad ſententiam definitiuam. Nam in ſecunda inſtantia patrocinari inuitus non cogitur, *Bald. nu. 10 poſt gl. vlt l. vnic. ff. de ſuffrag. fac. l. iniuſtum. 17. vbi gl. verb. extendere. C. de procur.* niſi aliter conuentum ſit, *Guid. Pap. decis. 102.* vel cauſam compererit iniuſtam. *l. rem nō nouam. 12. §. vlt. verſ. hecq; ſubſecute. C. de iud.* Litigator tamen pœnitere, aliumque eligere poteſt: *d. l. properandum. §. pen.* quod in procuratore poſt conteſtationem non æquè licet. *l. poſt litem. 17. cū ll. ſeq. de procu. vt plurib. expoſui conſ. 35.*

6 ¶ Eodem referatur aduocatorum dignitas, *l. ſuggeſtionem. 18. hoc t.* honor, *l. quiſquis. 7. in fin. verb. honori ſuo ff. tit. 1.* decurionatus, *l. 2. hoc titu.* ſacerdotalis, *Guid. Pap. dec. 388. num. 8.* nobilitas, *l. prouidendum. 7. verb. nobiliſſimos. ff. de poſtul. l. aduocati. 19. hoc titu. Bal. ex. de off. ind. in Rubr. numer. 16. Guid. Pap. decis. 388. 389. Tiraqu. de nobil. cap. 29. nu. 12.* Item officium, *de quo d. l. quiſquis. 6. ff. tit. 1. l. 2. hoc t. Specu. §. 1. num. 14. 25. & paſſim. de aduoc.* vt eſt merita cauſæ pandere, *l. 1. ff. de off. diuer. iud.* nō plures lites ſuſcipere quàm peragere commodùm queant, *Spec. §. vlt. num. 14. 15.* non eaſdem protelare, *Spec. § 1. num. 15.* non fraudibus ſe tueri, *Spec. § ſequitur. num. 4.* niſi in bona cauſa, *Mynſing. obſ. 6. cent. 3.* non per ſubſtitutum agere, *d. l. properandum. §. pen.* alioqui ſalarium nō debetur, *Iaſ. l. diem functo. in fin. de off. aſſeſſ.* non inſtruere teſtes. *Spec. §. vlt. num. 3. cum ſeq.* Denique vt ſit cautus in conſilio, fidelis in patrocinio, iuſtus in iudicio. *Spec. §. vlt. num. 21.* Eodem referatur poteſtas, *de qua l. 1. ff. de erro. aduoc.* priuilegia, *de quib. l. 4. l. 5. l. cum aduocatio. 8. l. aduocati. 14. l. aduocatos. 19. l. laudabile. 21. hoc tit.* vt immunitas, *l. 3. l. 5. ſuggeſtionem. 18. hoc t. Guid. Pap. decis. 388. cum ſeq. Tho. de celle. §. medici. n. 6.*

7 ¶ Adiacet eruditio, *l. 2. ff. de poſtul.* fides, induſtria, &c. *l. ſuggeſtionem. 18. hoc t. l. rem non nouam. 12. §. vltim. ff. de iud.* omne ſtudium clientis cauſæ adhibendum, *d. l. rem non nouam. §. vltim.* affines ſunt adiutores, *l. per hanc. 24. hoc t.* & iure præſertim Sax. procuratores. *Landt. articu. 61 62. lib. 1.* quanquam his digniores ſint, *Tiraqu. de nobil. cap 29. nume. 14.* ſicut & notarijs, *l. vniuerſos. 15. ff. de decur. lib 10. Bald in Rubr. de off ind in fin.* quorum officijs ideo abſtinere debent. *Bald. Tiraq. præall. lo.* Inter iudicem quoque & aduocatum fieri diſcrimen iubet. *l. quiſquis. 6. ff. tit. 1.* Affines ſunt & procuratores. & procuratio. *l. vlt. verſ. aduocationem præbuit. procurationem' ue ſuſcepit. de inoff. teſta.* Iudicat tamen Vlpian. *l. inter. 54. de rei vend.* inter officium aduocationis, & rei ſuæ de-

A fenſionē multum intereſſe. Nec propterea quis, inquit, ſi poſtea cognouerit rem ad ſe pertinere, quòd alij eam vindicâti tunc ignorans ſuam eſſe aſſiſtebat, dominium ſuum amiſit.

¶ Contraria ſunt, diuturna aduocati abſentia, 8 *l. per hāc. 24. h. t.* finis vitæ aduocati, *l. poſt duos. 15. h. t.* profeſſionis, *l. cum aduocatio. 8. l. petitiones. 22. l. vlt. h. t.* vel voluntariè depoſitæ, *l. ſi quis. 9. l. petitiones. 22. h. t.* aut per translationem, *l. 2. l. ſi quis. 9. h. t.* vel coactè, *l. 1. 5. 6. ff. tit. 1. l. 1. h. t.* vt cùm re-

B mouentur ordine, *l. moris. 9. de pœn.* agere, poſtulare. prohibetur, *l. 1. ff. tit. 1.* ob pactum de quota; *l. 5 ff. tit. 1.* aut alias cauſas, *de quib. Spec. §. 1. num. 9. cum ſeq. Guid. Pap. decis. 102.* In ſingulis etiā cauſis finitur officium reuocatione clientis, qui amplius opera aduocati nolit vti, *l. properandum. 18. §. pen. l. rem non nouam. 12. in fin. C. de iudic.* aut huius contraria ſuſceptæ litis renunciatio, quæ tamen non niſi ex cauſa recipitur. *d. l. rem non nouam. §. pen. vbi gl. verb. iuſta cauſa.*

C

DE ADVOCATIS DIuerſorum iudicum. Titulus VIII.

Vnus & idem eſt cum præcedenti.

D

DE ADVOCATIS FIſci. Tit. IX.

INter aduocatos præcipuū eminētiæ gradū aduocati (duo enī eliguntur, *l. binos. 10. l. poſt duos. 15. ff. tit. 1.*) fiſci tenēt, *d. l. binos. l. pen. l. iubemus. 10. l. petitiones. 22. ff. t. 1.* tanq̄ primates, *l. iubemus. 10. l. petitiones. 22. ff. t. 1.* ex corpore togatorū: *l. cū aduocatio. 8. l. aduocatos. 19 ff. t. 1.* vt cauſas agāt fiſci *l. 1. l. vlt. h. t. l. binos. 10 l. poſt. 15. ff. t. 1.* nō aliorū

E cōtra fiſcū, niſi cōiunctorū: *l. pen. de poſtul. l. petitionem. 13 ff. t. 1.* iura commodaq; fiſci abſq; calumnia, tamen pro publico ſalario tueantur & curēt, *l. 3. h. t. l. reſtituenda. 23. l. per hanc. 24. ff. 1. 1.*

DE ERRORE ADVOCAtorum, vel libellos ſeu preces concipientium. Tit. X.

F

ADuocatus etſi dominus cauſæ nō eſt, *Bal. l. 1. num. 3 hoc t.* vt procurator: *l. nulla. 23. Inſt. de procur.* tamē quia cauſam alterius, non ſuam agit, *l. alienam. 18. ff. de procurat. l. 2. 3. 5. ff. de poſtul.* ideo ipſius dictum in lite factúmue peræquè habetur, atque ſi litigator ipſe dixiſſet, feciſſet: *l. 1. h. t. Placen. hic in Rub. gl. in c. olim. 20. verb. non reuocata. de cenſib.* niſi abſit. *arg. l. 1 h. t. à contrario ſenſu.* aut proteſtetur, nolle ſe ſermonē

G vel confeſſionem aduocati ratam habere, *Bar. d. l. 1. per l. at ſi quis. § pleriq; de rel. & ſump. fun.* aut

autem.

antequam ſententia tranſeat in rem iudicatam, in continẽti, hoc eſt, intra triduum, quod appellationibus olim dabatur. *l. 1. quan. & intra q.æ temp. reu. l. vltim. hoc t.* Nam poſt rem iudicatam probationes non admittuntur, *l. 4 ff. de re iud. l. ſub prætextu ſup. de tranſact.* nec error ideo reuocari poteſt, *l. error. ſup. de iur. & facti ign.* q.a probandus eſt: *l. 2. vbi Caſt. hoc tit.* probatio autem, vt diximus, tum non recipitur: proinde nec reſcriptis finita per ſententiam rei iudicatæ negocia, ex hoc capite in dubium reuocantur. *l. vltim. hoc tit.* Eadem ferè cauſa eſt in errore eorum, qui libellos ſeu preces concipiunt, quos referendarios appellat No. de referenda: niſi quòd ad ſupplicem libellum reſcripta, non ſic finiant negocia, vt res iudicata, quo minus pòſt liceat errorem libelli, cui ſit reſcriptum, reuocare, probare, &c. *l. 2. hoc t. vbi Dd.*

VT QVAE DESVNT aduocatis partium, iudex ſuppleat. Tit. XI.

POrrò vt aduocati errorem in facto admiſſum litigator reuocat & emendat: *l. 2. 3. ff. tit. 1.* ita eiuſdem lapſum defectumque iuris corrigit iudex & ſupplet: *l. vnic. hoc tit.* non tamen conſuetudinem, *Bart. in l. omnes. 9. num. 76. de iuſt. & iur. & in l. 2. ff. ſi contra ius vel vtil. publ. Caſtr. hic in l. vnic. num. 2.* quæ facti eſt, & probari debet, *l. 4. de euſt. reor.* præter notoriam: *Iaſ. in l. 2. num. 11. ſup. ſi cont. ius vel vtil. Barto. d. l. omnes. Crau. conſil. 137. num. 5. ex Bal. l. filiusfam. §. veterani. de procur. l. iubemus. Cod. de indic. l. ſi fugitiui. C. de ſer. fugit.* neque actionem. *Caſt. hic. num. 4.* exceptionem, *Caſtr. hic. n 4. per l. ſi vnus. § partus. vbi gl. ad verb. opponẽdo. de pac.* niſi ex actis & narratione apparentem: *l. 2. § quòd ſi actor. vbi gl. ff. de iur. prop. cal. l. age. 3. ff. de tranſact. Caſtr. hic. n. 4. Innoc. in c. vlt. de lib. oblat. Ancl. conſ. 148 Soc. & Dd. in Rub. de except. per l. 1. Alle tit. l. itaq; 48. de proc. l. qui pendentem. 26. de act. empt.* nec probationem cæterosq; iudicij actus, qui in parte, non iudice potiſſimùm radicãtur. *Bal. hic, n. 7.* Cæterùm quod dicitur, iudicis factum eſſe factum partis, *l. ſi ob cauſam. 13. C. de euict.* accipiendũ eſt de ijs, quæ iudici faciẽda incũbunt, & iure fiunt, *Bald. d. l. ſi ob cauſam.* ſeu quæ clauduntur adminiſtrationi iuriſdictiõis. *Iaſ. l. à diuo. § ſed ſi emptor. n. 3. de re iud.*

EX QVIBVS CAVSIS infamia irrogatur. Titulus XII.

POſtulantibus aduocatis maximè obſtat infamia. *l. 1 de poſtul. § 6. ff eod.* quæ vt à reliquis dignitatibus notatum abigit, *l. 2. ff. de dig. lib. 12.* ſic & à publico ac honorabili aduocandi munere excludit: *Spec. de aduoc. §. 1. n. 10.*

A *per l. quiſquis. 6. C. de poſtulan.* quamobrem rectè atque ordine ſubijcitur, quibus ex cauſis infamia alicui irrogetur. De quibus cum ad Pandectas dictum ſit, non opus eſt eandem hic tundere incudem.

DE PROCVRATORIbus. Tit. XIII.

B POſtquam de aduocatis & infamia, quæ his obſtat, expoſitum eſt, ſequẽs fuit dicere de procuratoribus, & quæ his obijci poſſunt. nam infamia huic muneri priuato non ęquè eſt impedimento. *§. fin. Inſt. de except.* Proximum autem aduocato procuratoris eſt officium: vterque alienam cauſam agit in iudicio: aduocatus poſtulando, hic inſtar domini curando: ille oratione & viua voce, hic ſolicitudine, ſolicitatione, omnique actione, quæ litigatori, in qualibet C iudicij parte incumbit. *§. pen. Inſt. de ijs per quos ag. poſſ. § 4. Inſt. de ſatiſd. l. 1. ff. eod.* Sed de horum quoque generibus, poteſtate, officio, quoniam in Digeſtis tit. de procur. multa diximus, ſatis ſit hic locum indicaſſe.

NE LICEAT POTENtioribus patrocinium litigantibus D præſtare, vel actiones in ſe transferre. Titulus XIIII.

OBſtat procuratori ipſiuſmet potẽtia, gratia, opes, *l. 1. vbi gloſſ. verb. potentiorum & Bald. hoc tit.* dignitas, *l. 1. verb. viris clariſſ. hoc tit.* eruditio, *Caſtr. l. 1. in fin. hoc tit.* & denique, quæuis excellentia, qua pars aduerſa prægrauari E poteſt. Prohibitum eſt enim potentioribus qui in ordine aduocatorum non ſint, lege Claudij patrocinium formidoloſum alijs contra alios præſtare, vel poſtulando, vel procurando, *d. l. 1. verb. ſeu procuratores.* vel intercesſionib. *l. 1. verb. intercesſionib.* ceſſionibus, *l. 2. hoc tit.* literis commendatitijs: *Caſtr. l. 1. nu. 3. hoc t.* aut alienas in ſe actiones per ceſſionem transferre. *l. 2. hoc tit.* vt iudiciariæ lites ſuo potius marte decurrant, q.i alienis opibus atque copijs nitantur, vel potius F corrumpantur, *l. 1. h. t.* amiſſione cauſæ litigatorib. imminente, *l. 2. h. t.* pœna verò arbitraria potentioribus, ſi contra hanc prohibitionem quid machinentur. *l 1. vbi Bal. hoc tit.* Cauſa igitur huius prohibitionis edictum Claudij: *l. 1. hoc tit.* cuius ratio ſumatur ex edicto, quo prohibetur mutandi iudicij cauſa alium grauiorem aduerſarium ſurrogare: quod fit, ſubmiſſo procuratore potentiore, quia litis fit dominus, *l. nulla. 23. ff de proc* quod ſecus eſt in aduocato: *Bald. l. 1.* G *nu. 3. ſup. de error. ad.* ad quem ideo huius tit. prohibitio nõ pertinet. Impulſiua quærela tenuiorum.

rum,conceſſio potentum. *l.1.hoc t.* quare ceſſante hac cauſa, licet defenſorem potentiorem adſciſcere, vt contra vim æquè potentis. *Caſt.hîc, l.1.num.2.per l.cum pater.§.Titio.in fin.de leg. 2. c. recepimus.c.ex parte.de priuileg.* Materia, ceſſiones actionum, *l.2.hoc tit.* procurationes reorum & defenſiones, *l.1.2.h.t.* ſuffragia occulta. *Caſtr. hîc,l.1.num.3.* Finis, vt iudicia ſuo potius marte decurrant, quàm potentiorum opibus nitantur, *l.1.hoc t.* qui vicinis & alijs, obtentu poſſeſſionis alienæ ſuæq; dignitatis, graues eſſe non debent. *l.milites.31.l.vlt.C.de loca.* Effectus, vt damno litis plectantur, & cauſa cadant, qui vel cedunt potentioribus litis redemptoribus actiones ſuas, *l.2.hoc t.* vel ab ijſdem formidoloſum patrocinium accerſunt: *l.1.h.t.* ipſi verò potentiores, qui tale quid committunt, arbitrariè cauſa cognita puniuntur. *l.1.vbi Bald.hoc t.* Eadem ratione curatores & milites prohibentur titulo conductionis aliena procurare: *l. curialis.30.l. milites.31.l.vlt.ſ.de loca.& conduc.* quòd ſi contrà fiat, nec ex tali contractu naſcitur obligatio & actio: *d.l.curialis.d.l.vltim.* & miles militia, locator reditibus priuatur. *d.l.vltim.* Sunt & affines conſtitutiones, interminantes eandem ob cauſam, vt nemo ad ſuum patrocinium ſuſcipiat ruſticanos, vel vicos eorum. *t.t.ſ.vt nemo ad ſuum pat.ſuſ.vic.*

DE HIS QVI POTENTIORUM NOMINE TITULOS PRÆDIJS AFFIGUNT, VEL EORUM NOMINA IN LITEM PRÆTENDUNT. TIT. XV.

IN eadem vel potius grauiore cauſa ac pœna hærent, qui potentiorum nomine titulos litigioſis prædijs affigunt, *l.vnic.h.t.* velut arma, inſignia, nomen potentum, quaſi horum ſit poſſeſſio: aut eorum tutelæ, & vt nũc loquimur, ſaluæ guardiæ res commiſſa ſit. Item qui potentis nomen in litem deterrendi aduerſarij cauſa prætendunt, laudantes hunc authorem, poſſeſſorem, *l.2.ſ.vbi in rem act.* ius habentem, cui vt intereſſenti litem denunciari oporteat, &c. *l.1. 2.ſ.vbi in rem act.* Vt aũt hæc inferẽdi alteri metus cauſa rectè prohibentur, ita cum à finibus actus diſtinguuntur, *l.qui iniuriæ.de fur.* depellendi à ſe metus & periculi cauſa rurſum permittuntur: adeò vt liceat etiam vniuerſitatibus, ſe ſuaq; in potentioris alicuius, quamuis non ſuperioris ordinarij, tutelam & protectionem dedere, *c.recepimus.c.ex parte.de priuil. Schurff.conſil.23. quod veritas.nu.1.2.cent.3.* titulos Principis & ſaluam guardiam, quæ prædijs, villis, ædibus affigatur, impetrare. *Bar.Bal.l.ſanctum.de rer.diuiſ. Chaſſ.in conſil.Burg.Rub.1.de iuſt. verb. & droits.nu.67.in fin.& nu.47.ex conſt.reg. Matth. de Afflict. quæ eſt de regalib.Ioan.de Plat.l.cum ſæpe contingit.C.de erog.*

A *mil.anno.lib.12.* vbi tamen dicit, etiam præſides dare ſaluaguardias ſpeciales, hoc eſt locales, licet non generales: *ſequitur Chaſſ.in conſil. Burg. Rub.1.§.4.verb. & ſur les hommes.nu.65.66.* qui nunc etiam à ducib.& comitib. ſuo in territorio conceduntur. Itaq; tituli huius non magnus eſt hodie vſus, teſte hîc Caſtren. *in priu.& n.1.*

B VT NEMO PRIVATVS TITULOS PRÆDIJS ſUIS, VEL ALIENIS IMPONAT, VEL VELA REGIA ſUSPENDAT. TIT. XVI.

NOn tamen priuatis licet eiuſmodi titulos vel vela & vexilla principũ regia, ſuis vel alienis prædijs, de quibus timeri quæſtio pôt, terroris faciẽdi cauſa imponere, pœna grauiſſima ſecus faciẽtib. præſtituta: *l.1.& 2.h.t.* ſed
C eiuſmodi aut à principe impetrãtur, *Caſtr.l.vnic. n.2.ſ t.1.Panor.c.dilecta.n.3.de exceſſ.prælato.* aut iure & ſentẽtia euincũtur: aut vſu immemoriali, q priuilegij loco eſt, præſcribũtur. *c.1. §.1. de verb. ſign.* Et hodie ſanè in Impio nullꝰ feuda vexillorũ *fanlehn* habet, & vexillum titulis ac poſſeſſionib. ſuis præferre pôt, qui non ab Imperio peculiariter cũ hac vexilli prærogatiua & faſtigio ſit inueſtitus. *Landt.lib.3.art.60.* Cæterùm alio fine inſignia principis addere prædijs licet, & portis,
D vt in ſignum ſubiectionis: *Bart.tract.de inſig.& armis,n.2.* per quę ſuperioris etiam probatur. *Hipp. in Rub.de prob.nu.191. Franc. Mar.deciſ. Delph.98. quæritur.in fin. Archid.c.quicunq;.30.diſt. Panor. d.c.dilecta.cum add.de exceſſ.præla.Felin.c. cùm cauſam.n.2.3.4.de probat.*

VT NEMINI LICEAT ſINE IUDICIS AUTHORITATE ſIGNA REBUS IMPONERE ALIENIS. TIT. XVII.

E

QVemadmodum ad alterius inuidiam, terrorem, iniuriam non licet titulos aut inſignia potentiorum prædijs ſuis vel alienis imponere: ſic multò minus permittitur, vt quis ſua ſigna (quæ ſignacula vel ſigilla, *l.1.§.ſi pecunia.depoſ.* paruæq; ſtatuæ, *l.quæſitum.de fund. inſt.leg.*) vel titulos reb. ab alio poſſeſſis, quamuis ius in ijs habeat, vt propria, abſq; iudicis authoritate iuris alicuius ſibi aſſerendi cauſa apponat, *l.1.l.2.h.t.* atq; ita iudicis cognitionem priuato, & ob hoc ſuſpecto iudicio, quod in propria cauſa minus eſt idoneum, anteuertat. Idcirco enim iudiciorum vigor, iuriſq; publici tutela in medio conſtituta eſt, ne quiſquam ſibi permittere valeat cognitionem aut vltionem. *l.nullus. 13.ſ.de iud.* Tituli rebus immobilibus imponuntur, *Nou.164.* ſigna mobilib. *l.1.§.1.§.ſi dolum.2.l. quod ſi.14.de peric. & com. rei vend. l.1.§.idem ait.* nau.

(margin letters F, G)

nan.caup.ſtab. quanquam ædificijs legantur im A poſita.*l.ſi cuius.13.§.ſed ſi ædium.7.de vſuſr uct.*

NE FISCVS VEL RESpublica procurationem alicui patrocinij cauſa in lite præſtet. Titulus XVIII.

POtentiorib. quorum patrocinio alienæ cau B ſæ p. ægrauari, aut ſubleuari non debeant, iure aggregātur fiſcus & ciuitates: non modò quòd opibus, ſed etiam gratia & potentia vt plurimùm priuatis antecedāt. *l. 3. §. itē. ſi cui plus quàm per l Falc l.2.de fund. dotal. gl. l.1. §. ſi ad fiſcū. vt lega.nom.cauea.* Quapropter alienas in ſe ſuſcipere lites, vel ijs patrociniū impertiri non debent, ne prætextu quidem æris alieni, *l. t. 3. hoc t.* aut ceſſionis: *d.l.2.l vlt.h.t.* niſi ob iuſtum intereſſe. *l.ſi cui.ſ.de non.nu.pec.Caſtr.hic.* C

DE NEGOCIIS GEſtis. Titul. XIX.

1 *Continuatio tituli.*
2 *Negociorum geſtores qui.*
3 *Cauſa efficiens, & impulſiua.*
4 *Materia.*
5 *Actio negociorum geſtorum.*
6 *Adiacentia, affinia, contraria.*

1 HActenus † de procuratorib. eſt dictū, qui cū mandato negocia aliena adminiſtrāt: *l. 1. de procur.* iam de negociorū geſtorib. vi-
2 deamus, qui † ſine mādato litē remq́; alienā, tàm in iudicio, quàm extra iudiciū adminiſtrāt: qui voluntarij ob id dicuntur *Cic. in Bruto, Paul lib.3.* procuratores. *l. qui hominē 34. §. ſi gener. 6. de ſolution.* quanquā ſunt quādoq; & neceſſarij, vt qui ex obligatione vel officio adminiſtrare coguntur: *l. tutori. 20. l. ob negocium. 18. l. t. l. 5. alimenta. 12. l. quod in vxorem. 13. h. t. l. 3. §. ſi executor. 3. eod.* itē quaſi neceſſarij, qui nō vltiò volenresq́;, ſed ſuſpicione neceſſitatis aliqua adducti, alienis ſe negocijs citra mandatum domini immergunt. *l. atqui. 19. §. ſi libero. 2. l. cum pater. 29. l. 3. §. etſi. eo. l. curatoris. 17. h. t. l quicquid. ſ. de ad. tut.*
3 ¶ Cauſa ergo efficiens, eſt voluntas non domini (dum tamen ne contradicat, *l vlt. h. 1.*) ſed geſtoris, aut libera & ſpontanea, *l. atqui. 19. §. ſi libero. eo. l. tutori. 20. h. t.* aut coacta: *d. l. tutori. d l. curatoris. 17 h. t.* [illegible] & impulſiua, officiū, *l. 5. h. t.* pietas, *l. liberto. 31. §. pen. eo l. 1. l. alimenta. 11. h. t.* affectio, *l. t l. quod in vxorem. 13. h t.* amicitia, *l. liberto. 31 § item. l. is qui. 44. l. mandaſti. 46 eod. l. tutori. 20. h. t.* benemerita, neceſſitas *l. 3 § ſi executor. ſ. ſi pupilli. 6. eod. l. 4. §. t. de act. & oblig. l. 4. l. ſi mandatum. 14 h t.*
4 ¶ Poſſunt aūt omnium negocia geri: *l. 3. §. 2.* G

A *l. 6. l. ſucceſſori. 12. l. Pom. 15 l. atqui. 19. §. ſi. eo.* extra iudiciū quidem ab ijs, quib. contrahēdi poteſtas eſt: *l. ſi filiusf. 14. eo.* in iudicio ab his, qb. litigādi ius eſt: *gl. & Dd. d. l. filiusf. 14.* ab vno vel plurib: *l. 3. l. cū alieni. 26. eo* Poſſunt omnia geri, tam iudicialia, q̄ extraiudicialia, *l. 3. eo.* vnum vel plura: *l. Pomp. 15. eo. l. tutori. 20. h. t.* dum tamen ea dominus geſturus eſſet: *l. ſed an. 10. cū ll. ſeqq. eo.* hoc eſt, quę pertinēt ita ad eius vtilitatē, vt geri ſit opus. *l nam & Seruius. 21. §. 2. de neg. geſt.* nam ne vtile
B quidē, nedum inutile, non tamen neceſſariū inchoare geſtor & tētare debet: niſi euentu quoq; vtile futurū ſit. *d. l. ſed an vltrò 10. cū multis ll. ſeqq. eod* Geruntur porrò alicuia. alterius, vt domini, contemplatione, *l. liberto. 31. in prin. & §. 1. eo.* cura, ſollicitudine, re, geſtuq́; ipſo, *l. quæ vtiliter. 45. §. fin. l. cum alien. 28. l ex facto. 30. l. vlt. eo. glo. l. 6. §. item quæritur. verb. ipſo geſtu. eod.* ratihabitione, *l. ſi ego 24. eo. l. 2. l. 7. de calum. l. ſi pecuniam. 9 l. ab vno. 19. h. t. l. ſi fundus. §. 1. de pig.* non ad gerentis
C commodum, *l. ſi pupilli. 6. §. ſed ſi quis. 2 ff eo.* ſed vt rebus abſentis amici, cuius nomine geſtio fit, conſulatur. *l 1. l 6. §. 2. l. is qui. 44. l. mandaſti. 46. eod. l. tutori. 20 h. t. l. 4 §. 1. de obl. & act.*

¶ Quare bona fide adminiſtrare, & admini- 5 ſtrationis rationem cū reliquis, omniq́, eo quod obuenit, domino reddere, actione negociorum geſtorum, quæ ex quaſi contractu oritur, geſtor debet: *l. 4. l. ſi mādatum. 14. l. aduerſus. 9. l. negocijs. 23. h. t. l. 2. vbi Bar. l. ſin aūt. 20. eo §. 1. Inſt. de obl. quæ*
D *ex q. contract. l 4. §. 1. de act. & obl.* cui tamē ne officium ſit damnoſum, *l ſed ſi. 7 quēad. teſta. aper.* præſtò eſt cōtraria ex geſtu actio, *l 2. l. ſin aūt. 20. l. actio. 47. eo. § 1. Inſt. de oblig. quæ ex q. contractu. d. l 4 de act. & oblig.* bonę fidei, *l. ob negocium. 18. h. t.* qua indemnis ſeruatur, & quicquid in rem alterius impenſum eſt, repetit, *l. 2. vbi Bar. l. 3. §. 1. l. Pomp. 9. cum ll. ſeqq. l atqui. 19 §. 3. eo. l. ſi negocium. 16. l. alimenta. 11. cum l. ſeq. h. t.* quaſi iure quodam cōpenſationis, *l. 3. §. 1 l. ſi aūt. 8. § ſi quocunq;. 2. eo.*
E ¶ Adiacent impenſæ & ſumptus, *l. liberto. 31. §. qui aliena. 34 l. Neſenn. 34. eo.* dānt cum lucro cōpenſatio. *l. ſi negocia. 11. eo.* Affinis igitur eſt cōpenſatio, *d. l. 3. §. 1. eod.* mandatum, & actio mandati, *l. ſi quis. 28. l. mandaſti. 46. eo.* tutelæ, *l. cū pater. 29. eo.* de in rem verſo. *l. ſi ſerui. 42. eo.* Contraita, non præſcriptio 20. annorū, *l. aduerſus. 8. C. eo.* ſed 30. *l. 3. cum ſeq. C. de præſcr. 30. anno.* neceſſitas officij, *l. tutori. 20 h. t.* prohibitio domini, *l. vlt. h. 1.* donādi animus. *l. 1. l. 5. l. alimenta. 11. l. ſi filius. 12. h. t.* 6
F

DE IIS QVAE VI METúsue cauſa geſta ſunt. Tit. XX.

1 *Continuatio.*
2 *Reſtitutio quid.*
3 *Vis & metus differentia & conuenientia: & quid propriè. num. 6.*
4 *Forma proponendi.*

5 Cau

5 *Cui detur, & ex qua cauſa.*
7 *Affinia, contraria.*

1 NOn † tantùm de legitimatione perſona-
rum, quam hactenus tractauimus, initio
iudicij quæritur, ſed & de legitimatione,
vt ita dicam, rerum: vt cum in cõtrouerſiam ad-
ducitur, vtrũ cauſa eiuſmodi ſit, vt iudicio ſubij-
ci, an verò vt reſtitutione in integrũ ad priſtinũ
ſtatum reduci, an arbitrio boni viri potius com-
mitti debeat: de qb; deinceps eſt perpugnandũ.
2 ¶ Reſtitutio, eſt priori ſtatus vel iuris redinte-
gratio, *Spec. de reſt* § 1. *per c. notãdum* 2. *q.* 3. *c. ex li-
teris. de in integ. reſtit.* in priſtinum ſtatum repo-
ſitio: *Mauric. tract. reſt. c.* 1 *per l. quòd ſi minor* § *re-
ſtitutio. de minorib.* ea extra ordinẽ, & contra cõ
munes iuris & cõtractuum regulas indulgetur,
l. quòd ſi minor. § *fin. de minor. Maur de reſt. c* 2. ex
iuſta aliqua cauſa, *l.* 1. 2. 3. 4. *de in integ reſt* puta
ob vim metúmue, *de quo hoc tit.* d tum ℥. *de dol.
mal.* quem quis paſſus ſit contrahendo ob frau-
dem damnúmue, ætatis fragilitate factum: ℥. *de
in integ reſt. min.* ob aliam deniq; quamuis cau-
ſam iuſtam. ℥. *ex quib. cauſ maior. cum ſeq.*
3 ¶ Vis & metus etſi inter ſe differunt: *c. ſacris.
5. eo. l. 3. verb. ſi vi vel met h. t. l. nihil* 117. *de reg. iur.*
quoniam illa corporis, hæc animi magis eſt paſ-
ſio: *d. c. ſacris* 5 *eod.* ab illa voluntas patientis ab-
eſt quia vi extorquetur: ab hoc nõ abeſt, q. vo-
luntas coacta ſit etiam voluntas. *l. ſi mulier.* 21. §.
pen. vbi gl. eod l 4. *C. de hær. inſtit. Dec. nu.* 3. *& Dd.
l. velle non creditur. de reg. iur. l. ſi priuatus. ff. qui
& à quib.* periculi metu minus malum eligens:
c. meritò. 15. *q.* 1. illa præſens malum eſt, hic futuri
ſeu impendentis mali & periculi formido eſt. ta-
men quoad hoc edictum, & iuſtam reſtitutio-
nis cauſam, nihil refert, vtrum quis vi an metu
cogatur. *l.* 1. 3. *eod.* nam & vis corpori intentata
metum ſemper animo incutit: *l* 7. 8. *eod.* & vtro-
bique, quo ad effectum iuris, deeſt conſenſus, *l.
nihil.* 117. *de reg. iur.* ac libera *& integra* voluntas-
que patientis, vt velle non videatur. *l.* 4 *l. nihil.*
117. *de reg. iur.* nam ad actus perfectionem & cer-
ta ſcientia requiritur, *l. in totum.* 77. *de reg. iur.* &
libera voluntas. *c.* 1. § *ex voluntate.* 15. *quæſt.* 1. *Dec.
d. l.* 4 *nu.* 1. 2 *de reg. iur. Bal. paſſim, in tract. de ſchiſ-
ma. qui eſt poſt l. vltim C. de edic. diui Adria. Meno-
chius conſil.* 1 *nu.* 259 *conſil.* 105. *nu.* 5. Quare licet
naturaliter hęc differant, tamen ciuiliter in foro
ac iuris diſciplina, & quo ad reſcindendum id,
quod vi metúue geſtum eſt, nihil diſcrepare pu-
tantur: *d. l.* 1. *cum ſeq.* proindeq; detracta eſt de e-
dicto vis mẽtio, cum metus ſufficiat, qui à vi ab-
eſſe nequit: *d. l.* 1. 2. 3. *eod.* nec cuiuſuis in iudicio
poſtulantis ſit, philoſophica ratione ſcitèr vim
à metu, vel contrà, diſcernere. Ne igitur ignoran-
tia & errore perperam huius rei querela propo-
natur, aptius eſt, certè popularius, omiſſa vis men-
tione, de metu tantùm, qui violentiæ quoq; ef-
fectus, & proxima cauſa actus contractusq; (de
quo hîc agitur) ab animo profecti eſt, querimo-
niam proponere, dummodò iuſta fuerit timen-

A di cauſa. *l. habitatores.* 30. *in fin ff locati.*
¶ Proponitur aũt, vel per modũ actionis tàm 4
realis, *l. metũ* 9. § *volenti eo.* q̃ perſonalis, *d. l. metũ.
9. ſed quod l. ſi mulier.* 21. §. *vlt eo.* in rẽ tamen ſcri-
ptæ, *d. l. metũ.* 9. §. 1. *&* §. *vlt. l. itẽ.* 14. §. *in hac.* 3. *eod.*
negocijs iam perfectis. *d. l. metũ.* 9. *cum ll. ſeqq.* vel
per modũ exceptionis, §. 1. *vbi Ang. & Dd. Inſtit.
de except & ff. de do. & met. except.* ex imperfectis:
d. l. metum. 9. §. *ſed quod.* vt ni fiat reſtitutio, dam-
netur is qui metum intulit, in quadruplum: poſt
B annum verò à metus illatione elapſum ſi quera-
tur, in ſimplum. Nam prætoriæ perſecutiones,
cuiuſmodi hæc eſt, *l* 1. *verb. perſecutionis. h. tit.* ad
pœnam intra annum tantùm, ad rei perſecutio-
nẽ in perpetuum competit. *l. in honorarijs* 34. *de
act l.* 2. *vi bo. rap Inſt. eo. t. et de perp. & tẽp. act.* Vnde
dicitur, prętio ẽ quod metu geſtũ eſt, nullo vnq̃
tẽpore pati ratũ eſſe. *l. ſi mulier.* 21. *quod met. cauſ.*
¶ Datur & hoc nomine actio quãdoq; nullita-
tis, *c.* 1. *eo. in* 6. condictio ex lege, *l pen. h. t.* ac iudi- 5
C cis et ã officiũ rectè imploratur. *l. nõ eſt. l. vlt.* §. *fi-
ce. gl l. pen. h t* Cauſa dandi vis, metus. *l* 3. *h. t.*
¶ Vim accipimus atrocem, *l.* 3. *verſi. ſed vim ac-* 6
cipimus atrocem. eo. & quæ contra bonos mores
fiat: *d. l* 3. *eo.* metum, qui cadere poſſit in conſtã-
tem virum, *l.* 6 *eo.* mulierem: *c. cùm locum. vbi gl.
de ſponſ.* nam ex affectu & qualitate patientis, æ-
ſtimandus eſt *l* 3. *ex quibus cauſ. maio.* arbitrio iu-
dicis: *d. l metum* 9. *hoc tit.* adeò vt & reuerentia-
lis interdum iuſtam præbeat reſtitutionis cau-
D ſam, officio ſaltem iudicis, ſi non ex edicto *Bart.
l.* 1. § *quæ oneranda. num* 4 *quar rer act. l. penul. de
fur. gl & Dd. in d.* §. *quæ oneranda Feli. c.* 1. *num.* 2.
*c. cùm cauſam. de off deleg iaſè Tiraquell. in ll con-
nub in fin. verb. contracter gl.* 1 *nu.* 33. 34 *cum mul-
tis ſequen.* Et quia in rem eſt hæc querela *l. item.*
14. §. 2. *l. metum* 9. *eod.* datur omnibus qui quo-
modocunque ex vi metúue læſi ſunt, etiam in
corpore alieno. *l. ſi.* 8. *in fin. eod* § *vlt Inſtitu. de
noxal. act.* vt & ſucceſſoribus, *l item.* 14. § 2. *l. quod
E diximus.* 16. § *fin. eod l.* 2. *hoc t. fideiuſſoribus, l. il-
lud* 10. *l item.* 4 §. *ſi quis.* 8. *eod.* aduerſus omnes,
l. metum. 9 §. *vltim eod.* qui non modò vim fece-
runt, *l metum* 9. *cum ſeq. l. item.* 14. *eod.* etiamſi rei
ad eos nihil peruenit, *l. item* 14. § *aliquando.* 5. *eo.*
ſed quibus ea bono fuit, *l item.* 14. § 2. 3. §. *aliquã-
do.* 5. *eod.* etiam hæredes, *d. l. item* 14. §. *aliquãdo.* 5.
vel ſucceſſores ſingulares. *l.* 3 *h. t. l. item.* 14. §. *in
hac.* 3. *eod.* Nec cuiquam iniquũ videatur, ex a-
lieno facto alium in quadruplum condemnari:
F quia non ſtatim quadrupli eſt actio, ſed ſi res
non reſtituatur. *l. item* 14. §. 3. *in fin. eod.* Et datur
ad retractandum quélibet actum metu factum,
contractum, geſtum negocium, *l.* 7. 8. *& paſſim,
eod. l* 2. *cum ſeq. h. t.* etiam iuratum, *Auth. ſacram.
C. ſi ad. vend. c. cum contingat. de iureiur.* vnà cum
fructibus, intereſſe, damno, & quicquid ob vim
metúmue abeſt: *l. item.* 14. § *vlt. eod.* dummodò
vis metúſue, quæ non præſumuntur *l. vlt. eod.* ℥.
delicta, l meritò. pro ſoc. probari idoneè poſſint, *l.
G extat.* 13. *verb. probatum fuerit. cum l. ſeq l. vlt. eod. l.
metum* 9. *h. t.* non per iuramentum, *c. vlt. eod.* (cui

dd 2 tantùm

tantùm in damnis taxandis, poſtquam de deli-
cto conſtitit, locus eſt, *l.ſi quando.9.C.vnde vi.d.*
c.vlt.eod.) neque ex ſolis minarum iactationib.
d.l.metum.9.h.t. ſed per teſtes, *d.c. vlt.cod.* aliaq;
idonea documenta, *l.ſi donationis. 7. hoc t.Bald.*
l.fin.num.3 h.t. Bar.Iaſ.& Dd.l.de pupillo.§.ſi quis.
de oper.no.nunc. arbitrio iudicis, *Boſſ. de plur. viol.*
num.82. quod hic plurimum poteſt, *l. item.14.§.*
hac actio.4.cum multis ſeqq.eo. adhibita cauſæ co-
gnitione, citatione, cæteriſq; iuſtæ cognitionis
ſolennibus, ac toto proceſſu ordinario. *Bart. l.*
extat.num.8.eod.l. etiam.30.§.vlt.de minor.Iaſ.l nec
quicquam.§.vbi decretum. de off.proconſ. bonus tex.
in Authen.ſi omnes.C.ſi minor ſe hæred.abſt. Quod
meritò prouiſum eſt, ne impotentes per oppreſ-
ſionem potentiorum iniuria afficiantur, *l. pen.*
l.vltim.hoc t. ne dolus cuiquam ſuus delictúmue
proſit, *l.2.de eo per quem fac. l. 5 ſi quis cautio.l.ne*
ex dolo.13.de dol.mal. néue alienus imbecillioris
metus in alterius præmium vertatur, *l.item.14.§.*
5.verſ. Pedius. eo. ſed potius iniuſta lucra tali ex
cauſa poſſidentibus extorqueantur, *l.metum.9.*
§.1.l.item.14.§.2.§.5. & paſſim.l. quod diximus.16.
verſ. quod turpiter & ſcelere quæſitum eſt. eod. &
quod ſuum eſt, cuique ſecundum finem iuris ac
iuſtitiæ reddatur, *l. 3.7.8.9.l.14.& paſſim.eodem.*
fiatq; reſtitutio, *l 1.C.de reſ. vend.l.3.l 4.l pen.l vlt.*
hoc tit. prout res perfecta vel imperfecta eſt, *l.me*
tum.9 §.3.eod. cum omni cauſa: *l. ſed & partus.*
12.eod. nec modò cum fructibus perceptis, ſed e-
tiam qui percipi potuerunt: *d l.ſed & partus.* ac
niſi reddantur, arbitrio iudicis in quadruplum
contumax reus condemnetur. *d.l item.14.§.3.4.*
cum ſeq.eod.

7 ¶ Affinia ſunt, iudicia publica de vi, *d.l.ſed &*
partus.12.§.vlt.l.extat.13.eo.l.1.ad l.Iul. de vi. actio
doli, *l.item.14.§.cum.13.eod.* furti, *l.1.h.t.* interdi-
ctum quod vi aut clàm, & ſimilia: *l.metum.9.eo.*
excommunicatio Eccleſiaſtica, *c. vnic.in 6.eo.* im
plorato officio iudicis, maximè ob metum, qui
non ſit edicto comprehenſus: *l.vlt.vbi Bart.eod.*
quæſtio nullitatis. *d.c.vnic. eo. in 6.* inquiſitio fi-
ſcalis. *Boſſ.de plur.violen.n.106.* Contraria, rei ſi-
ne culpa extinctio, amiſſio, *l. item.14.§.aliquan-*
do.5.§.quid ſi.10.l.ſi ipſa.18.eod. ratificatio ſponta
nea eius quod metu geſtum eſt, *l.2.l.4.h.t.* præ-
ſcriptio. *l.1.verſ.neq; vi bonorum raptorum.C.de an*
na.except.l.3.in fin.h.t.l.item. 14.§.quid ſi.10. verſ.
intra tempora.eod.gl.pen.l.1.h.t.

DE DOLO MALO.
Tit. XXI.

1 *Dolus quid, & quid à fraude diſtet.*
2 *Eius ſpecies, cauſæ.*
3 *Materia, forma, finis, affinia, contraria.*

EST etiam iuſta reſtitutionis cauſa, ſi quis do
lo alterius deceptus ſit. *l.1.& paſſim. eod. l.1.*
1 *l.3.§.4.& paſſim, de dol, & met. excep.* Dolum †

A definit Seruius machinationẽ alterius decipiẽdi
cauſa ita comparatã, vt aliud agatur reipſa, aliud
ſimuletur: *l.1.h.t.* aliud [illegible] ſit, aliud [illegible]. Id
Labeo reprehendit, quòd abſq; dolo quid ſimulari
poſſit. Atqui Seruius non omnem ſimulationẽ
dolum dixit, ſed definit dolum eſſe machinatio-
nẽ, in alterius fraudem inſtructã: cuius forma ſit
aliud agere, aliud ſimulare, reſpectu ſcilicet eius
qui dolum patitur, cui decipiendo fraus inſtrui-
tur. Quare Ciceroni quoq; in Officijs, & Vlpia-
B no, *l.iuriſgen.7.§.prætor.de pac.* eadẽ ſæpe defini-
tio vſurpatur: reprehẽdi tamen hoc in argumen
to ea ratione poteſt, quòd anguſtis illis ſimulationũ
cancellis, malitia doli multiplex includi non de-
beat, cum nedũ velatus dolus ſimulationis, ſed
apertus etiã ſubeſſe poſſit, *d.l.1. §.1.eod.* cauſamq;
reſtitutioni præbere iuſtam. *gl.l.dolo.5.C.de inut.*
ſtip.Bal.l.quæ fortuitis.nu.5.C.de pign.act. Quam-
obrẽ omnis calliditas, fallacia, machinatio, ſiue
tecta, ſiue aperta ſit, dum tamen ad circumueni-
C endum alterũ inſtituta, rectè Labeoni dolus pu-
tatur, *l.1.§.1.h.t.* quid ſtat a fraude: *Bart.& Dd.l.*
iuriſgentium.7.§.ſed ſi fraudandi de pact. quod ille
abſque malitia & intentione fallendi nunquam
cõmittatur, *l.1.h.t.Bal.l quæ fortuitis.n.5.C.de pig.*
act l.vlt.ff.de litig.vbi Bal.nu.3.Soc.reg.159. & con-
ſil.161.memini.vol.2. fraudem res etiam abſq; do-
lo, puta læſionem & damnum continere poſſit:
l.ſi quis.36 de verb.obl l.iuriſg.7.§ ſed ſi fraudandi.
de pac. quãquam his etiã promiſcuè, vt fit, quan-
D doq; vtamur. *l.fraudis. 80.de reg.iur.Bart.l.quod*
Nerua.depoſ. Additur aũt adiectio, mali: quia bo-
nus etiã dolus eſt aduerſus hoſtẽ Reip. *l.1.§.3.*
eod.l.5.in fi.de re milita. aduerſus aggreſſorẽ, *c.do-*
minus.23.q.2. Panor. c.in noſtra.n. 7.de ſepult. Me-
noch.conſ 100.n.222. ad tuendum ius ſuũ, *l.atqui.*
13.§.cum me.3.de neg geſt. contra calumniatorẽ ve
ritatis & iuſtitiæ, *Mynſ.obſ.6.cẽt.3.* aut fallere vo-
lentem: *Bal.conſ.127.in fi.vol.3.Aemyl.conſ.2.n.13.*
cuiuſmodi hoc edicto non vindicatur neq; reſti-
E tuitur. *Corn.conſ.8.libe.part.3. conſ.52.in hac.vol.2.*
¶ Eſt & alius dolus apertus, *d.l.1.§.1.eod.* alius 2
velatus, *gl.l.5.C.de inut.ſtip.* alius perfectus, alius
imperfectus, *l.hæredib.13.§.1.eo.Bal.l.eſi.nu.34.C.*
ex quib.cauſ.infa.irrog. alius verus, alius præſum-
ptus, *Bart.l.quod Nerua. depoſ.* alia calliditas ma-
gna & euidens, quæ propriè hãc producit actio-
nem: *l 7.in fin.eod.* alia minor. *l. hæredib.13.in fin.*
eod. Cauſæ, affectus eſt animi, *l.vlt.C.de litig.l.1.C.*
ſi aduerſ. del. l. 2.§. & generaliter. de do. excep. &
F fraudulenta machinatio, ad fallendum alterum
intenta: *l.1.eod.l.2 §.& generaliter. de dol. except.*
impulſiua, lucri ſpes ex alieno: *l.ſi quis.15.§ fin.de*
inſt.act.l.ne ex dolo.13.l.itaque. 29.§.fin. de dol.mal.
materia, commiſſum doloſum factum: *l.1.in fin.*
l.4.§.& generaliter. de dol.except. l.iuriſgentium.7.
§.ſed ſi fraudandi.de pact. culpa enim in omitten-
do (quanquam & illi dolus ineſſe poſſit. *l.dolus.*
44.mandat.) dolus in committendo verſatur: *l.2.*
de Senatuſconſult. Syllan.l. quod Nerua.vbi Bar-
G *tol.depoſ.l.ſi mora.10.vbi gloſſ.verb. ne facto.ſoluto*
matrimon. Iſer. capitulo primo, §. iniuriarum.
num.18.

nume. 18. *de pac.tenen.Iaſ.l.2.nume.9.C.ſi contra ius vel vtilita.pub.l.ſancimus.num.*22.*C.de iudic.*atque etiam aliquando ſine conſilio in ipſa re ineſt. *l. exceptiones.7.in fin. verſ. ſi deceptus re.de exceptio.§.* 2 *Inſt.quibus ex cauſ.l.7.ſi quid in fraud.patro.l.5.C. quæ in frau.cred.Iaſ.§.item ſi quis in fraudem.Inſtit. de actio.*

3 ¶ Committitur autem dolus vel in contractibus, vel extra contractus, prorſus variè. *l.1.in fin. de excep.do.Bal.l.quæ fortuitis. nume.5.C.de pig.act.* Forma, ſimulatio, diſſimulatio, *l.1.§.1.eod.* vis aperta, cui dolus ſemper ineſt: *l.item.14.§.eum qui. quod met.cauſ.* falſitas, *l.& eleganter.7.§.vlt.cum ſeq.eod.*falſa affirmatio, *l.ſeruus.20.l.ſi legatarius.* 23.*l.cum à te.25.eo.*perſuaſio, *d.l.ſi legatarius.* 23.*l. cum à te.25.l.cum quis.31.l.vlt.eod.* commendatio, *l.quod ſi.8.l.quod venditor.37.eodem.*mendacium, *l.quid enim.14.eod.* factum aliquod doloſum, vt incendium, *l.arbitrio.18.§.1.eod.* cædes, *d.l.arbitrio. §.final.*mercibus, ponderibus falſis vti: *l.arbitrio.18.§.de eo.3.eod.* extrahere lites, quò præſcribantur, *d.l.arbitrio.§ dolo.*4. & corrũpere tabulas *l.ſi quis.15.eod.* ſupprimere, *l.ſi quis.9.§.1. eod.*epiſtolis mendacibus alterum decipere, *l.penult.eo.*alios ſubornare, *l.ſeruus.20.l.7. hoc t. l.non licet. 46. verſ. per aliam perſonam.de contrah. empt.* Finis, alterius deceptio, cum ſpe lucri, *d.l.1.§.dolum.eo.l.2.§.& generaliter.de doli excep.* ſic vt ſubeſſe toties putetur, quoties ex aliena iactura lucrum quæritur. *l.ſi quis.15.§.vlt. de inſtit.act.* Effectus, quò dolus infamet committentem: *l.1. de his qui no.infa.l.1.§.non fuit.2.hoc.t.l.5.commod. §.ſuſpectus.Inſt.de ſuſ.tuto.* quod dolo geſtum eſt, retractetur aut annihiletur: *l.& eleganter.7.eod. l.ſi dolo.C.de reſ.vend.l.4.C.de inutil.ſtipul.l.ſi quis cum aliter.de verb.oblig.* ne cui ſua malitia lucroſa ſit, alteri damnoſa: *l.1.l.2.l.4. & paſſim, de do. excep.l.electio.26.§.vlt.de nox.act.* ob dolum reſtitutio rectè petatur & impetretur, *tot. hoc titu. & ff eo.* vel actione doli, *l.1.§.3.4.eod.* vel exceptione *d.l.3.§.3.l.vltim.eod.* doli, *tot.tit.de doli excep.* perpetua *l.5.§.fin.eod.* Actio porrò doli perſonalis eſt, *l.ſed & 16.eod.*prætoria, *l.1.§.1.eod.* non in rem ſcripta, *d.l.ſed &.16.§.fin.cum l.ſeq.eo.* niſi contra hæredes, *l.hæredib.13.eod.*famoſa, *d.l.1.§.3. verſ.quoniam famoſa.eod.* extraordinaria *d.l.1.§.3. l.in honorarijs.34.de act.*annalis olim, *l.3.hoc tit.d.l. in honorarijs.* hodie biennalis, *l.vlt.hoc t.* ſubſidiaria, *d.l.1.§ 3.eod.* tranſiens in hæredum actionem, *l.hæredib.13.eod.paſſim.* non niſi quatenus ad eum peruenit: *l.in hæredem.26.eod.* quo caſu vt rei perſecutoria ſimpliciter, non eſt famoſa, *l. Sabinus.29.eod.* & abſq; cauſæ cognitione datur, *l.neque.31.eod.* ſine qua datur: cuius cognitionis duplex eſt quæſtio: an alia cauſa ſit, *d.l.1.§.3.4. cum ſeq.eod.*an iuſta cauſa dandi ſit. *l.& eleganter. 7. in fin. verſ. niſi ex magna & euidenti calliditate non debet de dolo dari actio.l.ſi quis. 9.§.vlt.cum ll. ſeqq.l.hæredib.13.§.1.eod.* Veniunt autem in hanc reſtitutionem fructus, & quicquid ob dolum alterius intereſt, *l.1.h.t.l.arbitrio.18.§.1.l. rei.33.eod.* qua parte ob contumaciam non reſtituentis ad

A iuramentum in litem peruenitur: *d.l.arbitrio. 18.eod.* ſi tamen & deſignetur dolus, *l.ſed &.15. §.vlt.eod.* atque adeò etiam perſpicuis indicijs (vix enim aliter occultus dolus redargui poteſt, *l.vlt.C.de litig.*) probetur. *l.dolum.6.h.t.* Affinis dolo eſt culpa, præſertim lata: *l.quod Nerua.depoſ.*diſſoluta negligentia, *l.ſi fideiuſſor.29.mand. vis, l.item.14.§.eum.13.quod met.cauſ.l.5.C.de inutil.ſtipul.*imperitia, *l.ſi quis.7.de iuriſdict.* ruſticitas. *d.l.7.l.2 C.de in ius voc.* Affines actiones in

B factum, *l.ideoque.5.l.& eleganter.7.§.2.l.non debet.11.eo.* vtilis, *l.verum.11.de mino.* legis Corneliæ de falſo, *l.ſi quis.9.§.1.de dol. mal.* ſtellionatus, *l.3.de cri.ſtell.*metus. *l.item.24.§. eum.3.quod met.cauſ.*Contraria dolo ignorantia, *l.qui in ius.* 138.*de regul.iur.l.2.§.& generaliter.de dol.except.* imperitia, ruſticitas, *l.ſi quis.7.de iuriſdict.* quælibet cauſa etiam iniuſta. *l.igitur.de lib.cauſ.gloſſ. & Dd.l.vnic.in fin.ſi quis ius dicen.* Contraria actioni, doli præſcriptio, *l.3.l.vlt.hoc t.* reuerentia

C perſonæ debita, cuius dolus ſit arguendus: *l.ideoque.5.hoc tit.l.non debet.11.eod.* compenſatio doli cum dolo, *l.ſi duo.36.eod.l.viro.40.ſolut.matrim.*remiſſio: *l.ſi vnus.28.§.illud.de pac.* item ſi alia actio, nempe ciuilis non famoſa, aliúdue remedium præſtò ſit, quo res ſeruari poſſit. *l.1.§.3.4.5.6.l.2.3.4.5.6.7.eod.*

DE IN INTEGRVM reſtitutione minorum viginti quinque annis. Titulus XXII.

D

1 *Reſtitutio in integrum quid.*
2 *Cauſa.*
3 *Quibus competat.*
E 4 *Forma, adiacentia, contraria.*

TErtia reſtitutionis cauſa eſt, ſi quid cum minore vigintiquinque annis geſtum dicatur, ex quo idem læſus ſit. Fauor enim & imbecillitas ætatis meretur, vt iura ſubueniant, ſiue is quo cum minor contraxit, in dolo (vt plurimum) ſit, ſiue non ſit. *l.1.l.3.& paſſim, eod.* Sufficere enim gratia & læſio ætatis debet, etiamſi machinatio aduerſarij, cuius ſæpe vt occul-

F tæ difficilis eſt demonſtratio, redargui non poſſit. *l.5.verſ.etſi dolus aduerſarij non probetur. hoc t.l. 1.§.1.cum ſeq.*

¶ Reſtitutio, eſt priſtini iuris redintegratio, *l. 1.§.ſi ad.tranſac.l.in cauſæ.17.§.1.de minorib.* redintegratio cauſæ amiſſæ, *l.2.§.in quibus cauſis in int.* reſtauratio, *d.l.ait prætor.7.§.vlt.de min.* Reſtitutio in integrum minorum, eſt auxilium iuris prætorij, *l.1.verb. prætor propoſuit. eod. Maur.de reſt.c.2.num.4.9.*extraordinarium, *l.in cauſæ.16. eod.Maur.d.c.2.nu.6.* fauorabiliter tamen, & pro quo in dubio pronũcietur: *l.cum de ætate.de pro-* 1

G

dd 3 *bat.*

ba1.Salic.l.3.num.2.5.7.hoc tit.perſonale,l.3.§.ſed
virum.eod.in rem tamen,l ſi in cauſa.13 §.interdū.
2.eod. & iuri familiæ inhærens, Caſt.& Dd.l.1.2.
C.de filiofam.min.eoq; ad hæredem tranſiens,l.2.
l.4.j.de temp.in int.reſtit.l.non ſolùm.6 de in integ.
reſt.l.interdum.19.cum ll.ſeqq.eod. & ceſſibile, l.
quod ſi.24.in princ. de min. Maur. de in integr.reſt.
cap.17.Bart.l.ſi minoris.de ad.tuto.Tiraq.de retract.
prox.§.26.gloſſ.3.nume.13.tot.tit.j.de fid.min. non
etiam in fideiuſſorem trāſitorium, aut ſocium:
l.vn.C.ſi in com.ead.cauſa. vnde mixtum videri po
teſt,Mynſing.obſ.18.cent.4. quo minor ob detri-
mentum l.1.l.6.l.quod ſi.24.§.1.l.verum.11.§.ſcien
dum.3.eo. ætatis imprudentia ex geſtu acceptū,
l.4.5.hoc tit.l.1.l.ait.7.& paſſim, eod. aduerſus id
quod damnosè geſſit,d.l.6. vel non geſſit cum
deberet, l.minorib.8.l.pen.h.t. implorato nobili
iudicis officio,l.quòd ſi minor.24.§.vlt.eod.& cau
ſa cognita,l.verum.11.§. ſciendum.3.l.in cauſa.16.
eo. in integrum ius ſuum, quod ante detrimen-
toſum geſtum habuerat, reponitur. l.quod ſi.24.
§.reſtitutio.4.eod.

2 ¶ Cauſa & author reſtitutionis, prætor, qui e-
dictum hac de re propoſuit: l.1.eod. inſtrumēta-
lis, petitio: d.l quod ſi minor.§.vlt.eod.impulſiua,
minor ætas, l.1.l.3.eo 5.hoc t. & damnū,l.nā poſtea.
9.§.ſi minor.3.de iureiur.ætatis lapſu factū ad.l.4.
l.5.h.t Bald.in l.minor autem.in fin. & l.minor.25.
annis.in fi eo. nec enim prudenter rem gerentib.
ob euentum ſiniſtrum ſuccurritur.l.verum.11.§.
ſciendum.3.eo.l.vlt.h.tit. Itaq; læſionem ſubeſſe
oportet,l 5.h.t.non modicam,l.4.de in integ.reſt.
neq; maximam, vt ſupra dimidium iuſti precij,
Schurff.conſ.27 quod ſuper.nu 3.cent.1.conſ.13.cent.
4.Sal.l.1.num.1.C.ſi aduerſ.vend.pig. ſed arbitrio
iudicis æſtimandam. l. quod ſi minor.24. §.1. cum
leg.ſeq.eod. Cauſa ſine qua non, validitas actus:
l.in cauſa.16.eo. nam cùm ipſo iure tuti ſunt mi-
nores, vt quia actus geſtus planè nullus ſit, non
opus eſt vt reſtituatur, quod per ſe nullum ha-
bet effectum, ideoq; nec rem minoris immuta-
uit: d.l.in cauſa. 16. t.t.j.in quib.cauſ.in integ.reſt.
non eſt neceſſ. nulla vt iuſta ſit hîc reſtitutionis
cauſa, læſione nimirum ceſſante. l.t.vbi Salic.j.
3.1.de filioſa.min. nec propterea opinandum eſt,
hoc extraordinarium remedium non concurre-
re cum alijs actionibus ordinarijs: l.vlt. & t.t.j.ſi
tut.vel curat.interu.l.tutor.47.eod.l.properandum.
13.§. vlt. C. de iudic. cùm multo ſit locupletius,&
minorum interſit, pluribus actionibus ius ſuum
poſſe perſequi & obtinere.

3 ¶ Petit autem reſtitutionem minor, l.1.l.3.&
paſſim,eo.vel etiam maior, de geſtis in minore æ-
tate, intra quadrienniū ab ingreſſu maioris æta-
tis: l.vlt.j.de temp.in integ.reſt. item eius nomine
ac iure pater,l.3 §.1.§.pen.l.patri.17.eo. dominus,
l.6.de in integ.reſt.tutor, curator.Bal.l.vnic.C.etiā
per procur.Mauric de in integ.reſt.c. 27. procura-
tor,l.etiā.29.eo l.1.j ſi tut.l.vnic.j.etiam per proc l.
6.de in integ reſt.l.minor.18.§.vlt.eo. & illius etiā
exemplo, Eccleſia, c.1.2 de in integ.reſt. ciuitas,
l.4.Cod.ex quibus cauſ.ma.vniuerſitas, Pan.cap.1.

A eod Ro conſ.423. harumque nomine Oeconomi
ac ſyndici: Bal. d.l.vnic.C. etiam per procur.Maur.
d.c.27.28.per l minorum.18.§.defenſores.de mune-
rib. furioſus, prodigus, alijque qui in curatione
ſunt aliena, l.ſi curatorem.3. vbi Caſt.nu.5.hoc titu.
regulariter contra eum, qui cum eſt cōtractum,
d.l.in cauſa.16 §.2.eod l.5.6. hoc t. interdum etiā
aduerſus tertium poſſeſſorem: d.l.in cauſa.16.§.
interdum.Mauric.de reſt.cap.21. non tamen facilè
contra minorem, l ſi minor.34.eod. de rebus qua-
B litercunque, non tamen alieno mandatu l. cum
mandatu.23.eod.cōtractis,l.verum.11.§.2.verſ.con-
tractum cum minore.de minoribus.vel geſtis, l. mi-
noribus.8.hoc tit.l.1.l.3.6.7.eo. quibus tamen læ-
ſus ſit,d.l.4. 5. 6. & paſſim hoc tit. etiamſi tutoris
vel curatoris authoritas interuenerit,tot.t j.ſi tu-
tor. atq; adeò decretum etiam prætoris,l.ſi qui-
dem.Cod.de præd.minor.Iaſon l.1.numer.1.ſi aduerſ.
vend. non tamen rectè contra ſtatum & liberta-
tem:l.1.2.j.ſi aduerſ.lib.l ſi ex cauſa.9 §.vltim.cum
C ll.ſeq.eod. Mauric.de reſt.cap.202. & 249. quan-
quam aduerſus arrogationem,l.3.§.ſi quis.6 eo.
nec facilè contra iuſiurandum, l.1.cum Auth.
ſeq.Cod.ſi aduerſ vend. niſi alio quoque vitio hoc
laboret: Auth.ſacramenta.vbi Iaſon, Cod.ſi aduerſ.
vend.c.ſacris.5.eod. neque contra ius commune,
l.vlt.h.t.l ſi ſine.33.§.Lucius.de ad.tut. Tiraq. de re-
tract.prox.in fin.num.54.latè Mauric. de in integr.
reſt.cap.112.cum multis ſeq. aut coniugium, Specu.
de in integ.reſt. Maur. eod. tract. cap.265. votum,
D cæteraque iura ſpiritualia, Spec.ibid.de reſt. in in-
teg.Maur.cap.246. vt nec aduerſus delictum &
pœnam, cui ſe ſua culpa induit.l.ſi ex cauſa.9.§.2.
l.auxilium.37.eo l.1.2.C.ſi aduerſ.delic.Maur.tract.
reſt.cap.150.cum ſeq.

¶ Proponitur verò hæc petitio nō iure actio- 4
nis, ſed implorato iudicis officio, l.quod ſi minor.
24.§ vlt.eod.apud ordinarium illius, cōtra quem
petitur reſtitutio, tot.tit.j.vbi & apud quem. &
ſolenni iudiciorum more, l. in cauſa.13.§.1.eod.
E l.3.de in integ.reſtit.hoc eſt, oblato libello, Bald.
l.minor.25.annis.in fin.eod. citationibus factis, l.
in cauſa.13.§.cauſa. l. quòd ſi minor. 24.eod.l.vnic.
verb.præſente parte aduerſa.C.ſi ad.dot.Auth.ſi om-
nes.j.ſi min.hær.ab.item conteſtatione litis, cau-
ſæ cognitione, probationibusque inductis.l.ve-
rum.11.§. ſciendum.eod.l.excuſare.28.de excuſ.tut.
Spec.de in integ.reſt §.1.num.3.&c. Duo autem, vt
hîc allegandа in libello ſunt, Salic.l.vltim. num.2.
hoc tit.l 1.j.ſi ad.ven.ita præcipuè probanda ſunt:
F l.5.hoc tit.videlicet minor ætas, l 4.h.t.l.2.Cod.ſi
minor ſe maio.dix.qua quid geſtum ſit, l.1.l.3 eod.
l.3.l.vlt.C.ſi minor ſe maior. Schurff. conſi.28.quod
ſuper.num.5. cent.1.& damnum ex eo geſtu con-
ſecutum: l.5.h.t l.1.C.ſi ad.vend.l.nam poſtea.9.§
ſi minor.de iureiuran. quibus probatis, verius o-
pinor, non opus eſſe, vt probet ſe minor ætatis
vitio læſum: id enim ex præcedentibus conclu-
dendum ac præſumēdum eſt.l.1.C.qui & aduerſ
quos.Mynſin.obſ.15.cent.4 niſi econtrario alia læ-
G ſionis cauſa probetur. Impleta porrò intētione,
reſtitutio facienda eſt ob naturalem æquitatē

& auo-

& fauorem huic ætati debitũ, *l.1.l.quòd ſi minor. 24.§.1.eo.* ~~~ hit & reſcindit geſtum: *l.2.ĩ. vbi & apud quem.* ita tamẽ, vt minor quidem ius ſuum integrè cum omni cauſa & fructib. recuperet: *l quòd ſi minor. 24. § pen. l. patri. 27. §. 1. vbi glo. verb. cum fructib. eod. Ro. ſing. 528. Cremon. ſing. 134.* cõt à verò creditori ſuũ quoq; reſtituãtur, quatenus tamen minor ſactus eſt locupletior, *l. patri. 27. §. 1. eod.* cuius fauorabilior eſt cauſa: *Sal. l. 3. n. 2. 3. h. t. per l. cum de ætate. de probat.* vt æqualitas vtrinq;, quoad eius fieri poteſt, ſeruetur. *l. vnic. ĩ. de reputat. l. ait prætor. 7. §. non ſolùm. 3. l. quòd ſi minor. 24. §. reſtitutio. 4. l patri. 27. §. 1. l. etiam. 29. l. tutor. 47. l. ſi iudex. 41 eod. l. 1. & 2. ĩ. ſi ad. cred.* Adiacet ſumptus litis. *l. 6. eo.* Affines, nullitatis quęſtiones, *l. in cauſa 16. eo l. 4. C. ſi tutor vel curator. l. 3. C. ſi ad. lib. tot. tit ĩ. in quib. cauſ. in integ. reſt.* actio tutelæ, *l. etiam 45. ff. eod. l. 1. 3. 5. ĩ. ſi tutor vel curat.* negotiorum geſtorum *l. 1. C. ſi ad. lib.* reſtitutiones maiorum. *l. vlt. §. vlt. de temp. in integ. reſt. tot. tit. ĩ. de reſt. mil. cum tit. ſeq.* Contraria ſunt dolus minoris, *tot. tit. ĩ. ſi minor ſe maior.* delictum, *tot. tit. ĩ ſi ad. del. l. auxilium. eo.* ſacramentum ſeu iusiurandum, *l. 1. cum Auth ſeq. ĩ. ſi ad. vend.* res contrà iudicata, *l. 1. & tot. tit. ĩ. ſi ſæp. in integ. reſt.* tranſactio, ratihabitio, *l. 3. §. 1. eod. tot. t ĩ. ſi maior fac. rat. hab.* renunciatio in maiore ætate facta, *l. ſi iudex. 41. l. Papinianus. 30. cum l. ſeq. eo.* præſcriptio quadriennij in his extraordinarijs, *l. vlt. ĩ. de temp. in integ. reſt.* quinquennij in ordinarijs, *l. vltim. ĩ. ſi maior fac.* quæ lex pertinet non ad reſtitutiones extraordinarias, ſed cõtractus minorum, ipſo iure communi & ordinario, propter decreti defectum, nullos, contra quos non opus ſit reſtituere. *d. l. in cauſa 16. eo l. 2. C. ſi vt emiſſ. hær.*

DE FILIOFAMILIAS MInore. Tit. XXIII.

POſtquam in genere de reſtitutione minorum dictum eſt, nunc aliqua ſigillatim & magis ſpecialiter ſunt exponenda, quæ Pandectis propter ſeriem perpetui edicti, in quo tãtùm de minoribus edictum proponebatur, inſeri non potuerunt. Ac primùm de perſonis, quarum cauſa ius omne conſtitutum, *l. 1 2. de ſta. hom.* hoc eſt, de ijs, qui vt minores vel iure minorum reſtitui poſſunt, vel non poſſunt. In quo ſciendum, minoribus ſuccurri, cuiuſcunque ſint dignitatis & ſtatus, dummodò liberis, (nam ſeruis non datur reſtitutio, quia nec prodeſſe ijs poteſt, verùm eorum duntaxat dominis, *l. 3. §. vlt. cum leg. ſeq. eod.*) non modò patribus, ſed etiam filijsfam. *l. 1. 2. hoc t.* niſi in rem patris iuſſúue eius contraxerint, quo caſu reſtitutio non eſt, ne eorum per latus pater ipſe maior, cuius res agitur, contra edicti ſententiam reſtituatur. Pater enim nomine filij duntaxat reſtitui poteſt, non ſuo, ne filius quidem nomine patris. *l. 3. §. 1. § 4. de minor.*

A

DE FIDEIVSSORIbus minorum. Titulus XXIIII.

HAEredibus minorum datur reſtitutio, *l. 6. de in integ. reſt. l. minor. 18. § vltim. eod gloſſ. l. 6. hoc tit.* quamuis maioribus, *d. l. minor. 18. § fin. eod.* alijsque ſucceſſoribus: *Mynſing. obſeru. 19. cent. 4. Mauric. cap 15. num. 17.*

B quia damnum eſt familiæ, *Caſtrenſ hic. l. 1. 2. hoc t.* quæ in hæredem tranſmittitur, *§. vlt. Inſt. de hæred. qual. l. hæreditas. de reg. iur.* ideoq; & cauſa reſtitutionis inhærens, *d l. 6. Caſt. hîc.* nam & tralatitium eſt, hæredem vti iure defuncti, *l. hæredem. 59. vbi Dec. Cag. & Dd. de reg. iur.* cuius in locum & ius ſuccedit, *l. cum hæres. 11. de diuerſ. & temp. præſcript.* & perſonam repræſentat, *§. 1. in Authen. de iure d minor. præſt. Dec. conſil. 262. numer. 3.*

C *& d. l. hæredem. nume. 1.* fideiuſſoribus verò non datur, *l. 1. 2. hoc tit. l. in cauſa. 13. eodem.* cum ſint extra familiam minoris, nec perſonalibus beneficijs adiuuentur: *l. exceptiones. 7. de except. l. 2. hoc titu. Caſtr. l. 1. nume. 2. hoc tit. l. 2 infrà. de reſtit. vend.* neque decipi creditor debeat, qui ſibi per fideiuſſionem conſultum voluit. *d. l. in cauſa. 13. eodem.* niſi ipſius & minorem & fideiuſſorem deceperit, *l. 2. hoc t.* nec enim decipientibus iura ſubueniunt, *l. 2. ad Senatuſconſ. Vell. l. tranſactio.*

D *30. ĩ. de tranſact.* aut niſi minor vti reſtitutione nolit: quo caſu fideiuſſorem eius nomine admitti volunt Mauric. quamuis dubitans, *de reſt. cap. 16.* & alij, quos allegat.

SI TVTOR VEL CVRAtor interuenerit. Titulus XXV.

E

DIctum eſt de cauſa efficiẽte ac pſonis, quę reſtitui poſſint, vel nõ poſſint: iam de materia & geſtis, quę reſtitutionẽ quãdo admittãt aut reſpuãt, conſequẽter eſt diſpiciendũ. Tenẽdum ergo, nõ tantùm eas cõtra pactiones minorib. ſuccurri, quas abſq; curatorũ authoritate fecerũt: *l. puberes. 101. de verb. obl.* ſed etiã quæ tutore, curatore, parẽte, iudice, procuratore authore geſta ſunt: *l. ſiquidem. ĩ. de præd. min. l. vlt. ſi*

F *min. ſe maio. dix. l. 1. 2. 3. h. t.* etiãſi ordinaria tutelæ, mãdati, &c. actione ab his indemnitatẽ iusq; cõſequi ſuũ poſſint. *l. 3. l. vlt. h. t.* Vtilius eñ ſæpe illis eſt, rem ſuã recuperare, *l. ſi ex cauſa. 9. in prin. l. ſi in emptionem. 35. eo.* quàm id quod intereſt, perſequi: *d. l. ſi ex cauſa.* cuius plerunque probatio ad minimum reducitur, *l. vltim. de præter. ſtipulat.* Ex quo planum fit, cum ordinarijs remedijs hoc extraordinarium concurrere: *d. l. 3. hoc titu.* vt quod famoſum non ſit, ſed ciuile, rei perſecu-

G torium: *Caſtr. & Dd. l. 1. ſup. de fideiuſſ. mino.* longeque aliud eſſe, ipſo iure tutum eſſe minorem,

vt reſtitutione opus non habeat: *l. in cauſa. 16. eod.* aliud verò, habere actiones quibus agere poſſit. *l. ſi ex cauſa. 9. eo. l. 3. l. vlt. hoc t.* Imò ipſe dubius litis euentus, ſumptus etiam & moleſtiæ variæ cauſam afferunt, cur ad hæc euitanda minor reſtitui debeat: *l. 6. eod.* tantum abeſt, vt alia agendi facultas hoc illi beneficium interuertere debeat. *d. l. 3. h. t.*

SI IN COMMVNI EAdemque cauſa. Titulus XXVI.

IN communi quam minor cum maiore habet cauſa, ipſe quidem reſtituitur, ſed pro ſua portione tantùm, *l. vnic. hoc titu. l. ſi vnus. ff. ſi vnus ex plurib.* ne contra regulas ad maiorem ætatem beneficium minori conceſſum, extendatur: niſi aliter ſcilicet illi conſuli nequeat, præterquam conſeruato etiam maioris iure, vt in indiuiduis. *l. ſi communem. 10. quem. ſer. amitt. Caſtr. in l. vnic. num. 3. hoc tit.*

SI ADVERSVS REM iudicatam reſtitutio poſtuletur. Titul. XXVII.

ADuerſus rem iudicatam an reſtitutio detur, quæſtionis eſt: non dico ſententiam, quæ appellatione ſuſpendi poteſt, vt ff. *de ſenten. t. t. l. furti. 6. de his qui notan. infa. l. 1. & t. t. de appel.* cur enim hac via non potius vtatur, *l. ait 7. §. pen. de minorib.* vel impetrata ad perſequendam appellationem reſtitutione? *d. l. 7. §. penult. Spec. de in integ. reſt. §. 1. num. 30. Mynſing. obſer. 20. centuria. 4.* Non etiam loquor de ſententia nulla, quæ nomen hoc non meretur: *l. 4. §. condemnatum. de re iudicata.* vt ſi indefenſus condemnatus ſit: *l. pen. hoc tit.* tunc enim ipſo iure tutus eſt, *l. 4. hoc tit. l. acta. §. vlt. l. contra de re iud:* vt reſtitutione non ſit opus: ſed de ea, quæ poſt appellationis tempora tranſijt in rem iudicatam, *tot. tit. ff. de re iud.* & ex qua iam agi poteſt ad executionem, *l. a Diui. 8. vbi Dd. ff. de reb. cred. l. à diuo. 15. de re iud.* & contra quam nulla recipitur probatio, *l. 4. ff. de re iud.* aut ſupplicatio, *l. vlt. C. vt lite pend.* Quanquam autem maioribus hîc non ſuccurratur, *d. l. vlt. l. 4. & tot. tit. ff. de re iud.* ne Principis quidem reſcripto, *d. l. vlt.* cùm ipſis imputandum ſit, cur non appellarint: *d. l. vlt.* tamẽ quia minoribus nõ modò in geſtis & commiſſis, ſed etiam in non geſtis & omiſſis ſuccurritur, *l. minor. 36. l. 3. §. etiamſi. 8. l. ait. 7. §. 2. de min. tit. ff. ſi vt omiſſ. hær. Alexand. conſ. 79. circa num. 24. vol. 1.* ideo etiam neglecta appellatione contra ſententiam, quæ tranſit in rem iudicatam, ſiue interlocutoriam, ſiue definitiuam (nam & hæc quo ad partes in rem iudicatam abit, licet non iudici, *Iaſ. & Dd.* A *l. quod iuſſit. de re iud.*) ipſis ſubuenitur. *Caſt. hîc in l. 1. nu. 1. per c. coràm. extr. eod.* nedum ſi inferior, ſed etiamſi Princeps aut præfectus prætorio vice Principis pronunciarit. *l. 3. hoc t.* Sed hoc caſu non licet conqueri de ſententiæ iniquitate, neq; petere, vt ex prioribus actis ſententia reformetur: *Bald. in l. minor autem num. 4. ff. eod.* verùm illud tantummodò, vt minor ſe dolo aduerſarij vel ſuæ imprudentia ætatis deceptum amplius audiri, & ad probandum, allegandum, &c. B admitti deſideret, *l. minor. 18. l. minor 25. annis omiſſam. 36. eod.* quod etiamnum in Camera Imperij, quæ præfectura prætorij Cæſ. Maieſt. eſt, ſeruatur. *Mynſing. obſ. 21. cent. 4.* Cæterùm aduerſus inferiorum ſententiam non modò ex his cauſis rectè petitur reſtitutio, ſed etiam ob ſolam iudicis iniquitatem: *l. 1 de appell.* vt cum minor antè in iudicio fecit, quod facere debuit, ideoque poſtulat, reſciſſa ſententia velut iniqua, ex ijſdem actis rectius pronunciari. *l. 2. hoc titu. vbi Caſtr. l. 4.* C *ff. in quibus cauſ. l. in cauſa. 16. §. vltim. cum ll. ſeq. l. præſes. 42. l. eum. 46. eod.* Nec modò contra rem primò, ſed etiam iterum iudicatam reſtituitur minor. *l. minor. 18. §. 1. eod.*

SI ADVERSVS VENditionem. Tit. XXVIII.

D ADuerſus vẽditionem quoq; minores læſi reſtituũtur, etiam tutore authore factam. *l. vlt. hoc titu.* nam contra nullam & inutilem vt reſtituantur, opus non eſt, cùm ipſo iure tuti ſint, *l. in cauſa. 17. de minoribus. l. & eleganter. de dol. mal.* Sanè ſi iureiurando contractum confirmarint, neque perfidiæ, neque periurij authorem legem habent, *l. 1. hoc t.* quod olim de contractu per ſe valido, vt qui cum authoritate tutoris geritur, acceptum eſt: hodie etiam ad inualidos, & vel abſq; tutore vel curatore geſtos por- E rectum: *Auth. ſacram. hoc tit.* dummodò à puberibus (nam impuberes niſi doli capaces, non obligantur) iuramentum corporaliter, (nec enim hîc fidei interpoſitio ſuffecerit) non dolo nec metu (quæ in ſpiritualibus actum annihilant) extortum, præſtetur. *Iaſ. & Dd. d. Auth. ſacram. h. t. Didac. & alij, c. 2. de pac. in 6.*

F SI ADVERSVS VENditionem pig. Titulus XXIX.

DIfficilius contra vẽditionem pignoris impetratur reſtitutio, quam non minor, ſed creditor aut iudex facit. *l. ſi ex cauſa. 9. in prin. de minoribus.* Non enim hoc euenit facilitate minoris, ſed fluit ex iure pignoris, quod creditor habet. *t. t. de diſtr. pig.* Iniurium autem fue- G rit, contra ius alienum reſtitutionem dari. potius igitur aduerſus ipſam pignoris obligationẽ

minor

minor reſtituetur. dummodò ipſus, non pater neq; prætor obligarit. nam his caſibus iure communi pignoris obligatio & diſtractio valet. Porrò contra iure communi geſta, minores non reſtituuntur, *l. vlt. ſ. de in integ. reſt.* niſi grande appareat damnum minoris. *l. ſi ex cauſa. 9. in prin. de mino. l. 2. hoc tit.*

SI ADVERSVS DONAtionem. Tit. XXX.

ADuerſus donationes quoq;, quas minor vel pater eius ipſo conſentiente de rebus minoris, puta maternis, etiã propter nuptias, & authore vel curatore vel iudice fecit, reſtitutio eſt concedenda, *l. 2. hoc t. Cuiac. lib. 7. c. 23. obſ.* cum eadem in his, quæ in reliquis contractibus, ſit ratio, eoq; & eadem diſpoſitio: *l. illud. ad l. Aquil.* quod acc piendum, quoties valet donatio. nam ſi prædia eius abſq; decreto & alijs ſolennibus prętextu nuptiarum, aut ob aliam cauſam alienata ſint, reſtitutio non eſt neceſſaria, cũ ipſo iure tutus ſit minor, nec valeat alienatio. *l. 2. hoc tit.* Porrò facilius contra donationem reſtitui debet, quòd hic contractus non habeat ſynallagma, nec bono ſit minori: cũ donare ſit perdere, & dilapidare potius *l. filiusfam. 7. de donat.* quàm adminiſtrare, *l. ſi fundum. §. pen. de lega. 1. l. ab agnato. de cur. fur. Bal. l. pactum curat. ſup. de pac.* eoq; difficilius hoc genus in minore ratum habetur, *l. vlt. ſ. ſi ma. fac. rat.* facilius retractatur: *l. in omni. 16. C. de ad. tuto. l. cum plures. §. non liceat. eod.* ad donationem autem refertur etiam iuris liquidi remiſſio: *l. ſi quis delegauerit. 12. vbi Bart. de nouat. l. 4. C. eod. l. hoc iure. §. t. de donat. l. ſi quis obligatione. de reg. iur. Bar. l. ſi quis cum alster. num. 8. de verb. ob.* vt cum filiæ modico contentæ, etiam authore curatore opulentæ hæreditati paternę, in gratiam fratrum renunciant, *c. 2. de pac. in 6. vbi Dd. Bal. l. 1. nu. 3. hoc tit. Ang. conſil. 59. quidã. nu. 3.* quod nunc in nobilibus familijs ſic viitatum eſt, vt ferè abierit in mores, & pro iure ſumma iniuria habeatur. *l. 4. Cod. de lib. prater.* Itaq; non mirandum eſt, multis omnia retrofluere & ſublapſa referri, cum ipſi tam iniuſtis rationibus cognatum ſanguinem exorbeant, & ſexum imbecilliorem, miſericordia potius quam iniuria dignum, rapinis & inſidijs mirificis, vano conſeruandæ gentis prætextu, deglubant.

SI ADVERSVS LIBERtatem. Tit. XXXI.

IN cauſa libertatis & liberali iudicio minor reſtituitur: *l. 1. hoc t. l. ſi minor. 34. eo.* non item contra libertatem ſemel datam, aut ſententiã pro ea latam, *l. vlt. h. t.* nec appellatione ſuſpenſam: *l. 2. & tot. hoc t.* quia iura magis libertatib. q̃ minoribus fauent: *l. ſi ex cauſa. 10. §. Pomponius. eod.* & libertas iuris publici eſt, *l. ſi quis. 53. de fid. lib.* quod priuatorum iuri præponderare ac præ-

A ualere debet. *Authen. res quæ. Cod. commu. de lega. l. 5. ſ. de off. rec. prouinc. l. 1. §. vlt. ſ. de cad. tollen.* Cõſulitur ergo minori, data in tutorem aut curatorem, cuius facto ſeruum per manumiſſionẽ amiſit, actione perpetua, *l. 1. l. 3. hoc tit.* in ipſum etiam manumiſſum ad id quod intereſt, ſi huius fraude læſus ſit. *l. 2. hoc t.*

B SI ADVERSVS TRANSactionem vel diuiſionem in integrum minor reſtitui velit. Tit. XXXII.

ADuerſus tranſactionem vel diuiſionem, (quæ & ipſa plerumque quædam tranſactionis eſt ſpecies: *gl. l. 1. ſ. com. vtr. iud.*) vt quæ priuati ſint iuris, minori eſt reſtitutio:
C tamen ſeruandæ cauſa æqualitatis, ediuersò etiam ijs, quibus cum tranſactum diuiſumq; eſt, priſtini iuris redintegratio, *l. 1. hoc. t.* etiamſi acceptilatione prior obligatio fuerit ipſo iure ſublata. *l. 2. hoc tit.*

SI ADVERSVS SOlutionem à tutore vel à ſe factam, &c. Tit. XXXIII.

D

COntra damnoſam ſolutionẽ minori factam, facilè datur reſtitutio, *l. 2. h. t.* ſecundum diſtinctionem: *l. ait. 7. eodem.* debuit enim debitor curatorum, quos minor habuit, authoritatem ſolutioni adhibere: aut ſi non habuit, cõpellere eum ad petendos curatores, priuſquam ſolueret: aut in ædem ſacram debitum deponere, *d. l. ait. 7. §. penult. ver. quod facere neceſſe eſt, quia ex alienã ſoluitur. de minor.* Quòd ſi
E authoritate tutorum curatorúmue, aut iuſſu iudicis ſoluat debitor, non facilè minor reſtituetur: *l. 1. hoc t. l. 6. eod.* quia debitor ſoluere habuit neceſſe. *d. l. 6.* Sin autem interpoſita tutoris authoritate etiam decretum & ſententia iudicis acceſſerit ſolutioni, iam nihil dubium eſt, quin ex Iuſtiniani conſtitutione, eiuſmodi cauſam pleniſſima ſecuritas conſequatur, nec amplius debitor inquietari poſſit. Cæterùm ſi minor ſoluendo
F indebitum lædatur, non admodum habet reſtitutione opus, ſiquidem iure communi condicere poſſit. *l. illud. 25. l. in cauſæ. 16. §. 1. eod.*

SI ADVERSVS DOTEM reſtitutio poſtuletur. Titulus XXXIIII.

G ADuerſus dotem mulier, eiuſq; hæres intra ſtatutum tempus reſtituitur, *l. 1. hoc t.* ſi minor omnia bona doti dederit, atque

ita circumuenta ſit re ipſa, *l. ſi quis cum alitor. de verb.ob.ita accipo verb.circumuentam,in l.vnic.h.t.* quòd ſi machinatione decipientium huc inducatur, ipſo iure tuta eſt, neq; reſtitutione eget: *l.ſino.61.de iur.do.l.& eleganter.7.de dol.mal.* quẽadmodum & tum, cùm prædia eius contra S.C. hoc eſt, abſq; decreto & conſenſu curatoris doti data ſunt, *l.prædia.8. C.de præd. minor. l.vlt.Cod.ſi ma fac. l.2. ſup ſi ad. donat. Cuiac. lib.obſ.7. cap.23.* Hinc autem notare licet, etiam contra dotem, atq; ita aduerſus priuilegiatum peti rectè reſtitutionem, *l.verum.12. §.fin. cum l.ſeq.eod. l.2.vbi gloſſ.verb. patrono. j.ſi ad.fiſ.vid gloſſ.in l.vlt.in fin. ex quibus cauſ.ma.* hic enim minus quàm contra donationem propter nuptias, *l.1.j.ſi ad.don.* aut fiſcum, *tot.t.j.ſi ad.fiſc.* qui paribus cum dote paſſibus in ius priuilegiorum ſingulare ambulat, *j. de priuil.fiſc.de priuil.dot.* A B

SI ADVERSVS DELICtum ſuum. Titulus XXXV.

IN criminibus minores ætatis ſuffragio non iuuantur, *l.ſi ex cauſa.9.§.2.& l.auxilium.37.de minoribus.* etenim malorum mores ætatis infirmitas non excuſat: *l.1.hoc tit.* nec eſt ætatis excuſatio aduerſus præcepta legum ei, qui dum leges inuocat, contra eas committit. *l.auxilium. 37. in fin. de minor.* nihil igitur commune habet crimen cum venia ætatis: *l.Papinianus.20.de minoribus.* niſi iuris ignorantia aut alia culpa, non dolo, in delictum, quod crimine leuius habetur, *l.quid ſit.17.§.quod aiunt.16.de æd.edic.* minor ſit lapſus, *d.l.ſi adulterium. §.1. de adulterijs.* nam culpæ delictum omiſſionis eſt, non commiſſionis: *l.quod Nerua. vbi Bart. depo. l ſi mora. ſolut. matr.* in quo facilior eſt aduerſus pœnam, vtpote pecuniariam, reſtitutio: *l.1.hoc tit.* quemadmodum & tum, cum in pari dolo hęret aduerſarius, de cuius ſolius intereſſe (vt in priuatis delictis) agitur: hic enim minori potius conſuletur. *l.ſi minor 33. l.3 Cod.ſi min. ſe maior.* Cæterùm etſi pœnę corporales aut capitales ob delictum perſoluendæ non tollantur reſtitutione, tamen miſericordia ætatis vt plurimùm mitigantur, *l.ferè. vbi Decius. numer.2. de reg. iur. d. l auxilium. §.in delictis. de minoribus. l. ſi adulterium. §. fratres. de adulter. gloſſ. l. impunitas. verb. non datur. Cod. de pœn. Hipp. in pract. §. quoniam. numer.96. & in l. infans.num.5.de ſicar.* vbi pòſt addit, *numer.13.* de delicto minori in ætate commiſſo, non aliter poſſe puniri maiorem factum, quàm tum temporis, cùm delinquebat, puniri potuiſſet. *per gloſſ.& Dd.l.ſciant. Cod.de leg.hær.l.1.in princip. de pœn. idem Hipp. in l. de minore. in princip. num.40. de quæſt. & l.ſi quis.num.6. de ſicar. Dec. l. 2. §.impuberes.num.11.de reg.iur. Alexand.conſil.29.clariſſimè.num.11. vol.7.* E F

SI ADVERSVS VSVcapionem reſtitutio poſtuletur. Tit. XXXVI.

VSucapio contra minorem impleta, faciliùs reſtitutione interrumpitur: cum quia ciuilis eſt, *l.1.& tot.t.de vſucap.* [illegible] tum quòd ex negligentia cauſam trahat, *l.alienationis.28 de verb ſig.* aduerſus quam eſt minori reſtitutio. *l.2.j.tit.1. l.1 l.3.j in quib.cauſ.in integ. reſt.l.ait.7 §.vlt.cum ll.ſeq de minor.* Ea olim contra minores currebat & perficiebatur: quanquã non æquè præſcriptio, *l contra.j.de inoff. teſtam. l.2 j.in quib.cauſ.in integ.reſt.* aut renunciatio. *l.1.l.6. j. de in integ. reſt. l.ſi filius.30. de minor. Iaſ. num.36. C. ſi ad vend.* Hodie receptum eſt, nullam contra minores incipere vſucapionem aut præſcriptionem, niſi forte 30.& 40 annorum. *vt*
C *voluit in l.vlt.j. in quibus cauſ.in integ.reſt.* inchoatam autem contra authorem, in cuius ius minor ſucceſſit, dormire, durante pupillari ætate: *l.ſicut.vbi gloſſ.verb.formanda. l.cum notiſſimi.vbi Bal. nu.1. Cod.de præſcrip.30. anno.gl Bart. & Dd. in l. vnic.h.t.& in d.l.vlt.& l.etiam ff.de miner.& hanc dicit communem Bald. in tract. præſcrip.1. parte.6. partis princ. num.34. Scurff. conſil.28 quod ſuper. num.10.conſil.65. quod in præſentiarum.n.2. cent.1.* contra puberem rurſum currere & continuari,
D ſed beneficio reſtitutionis ob ætatem reſcindi. *d l.vlt. d l.ſicut. vbi Bal.num.1.2.Bar. d.l.etiam. Salic. hîc in l.vnic. num.1. Cano.in c. conſtitutus. de in integ.reſt. Bal.præall.lo.num.35. Schurff præall. conſil.28. Tiraq.de retract.lig.§ 35.gl.2.*

SI ADVERSVS FISCVM reſtitutio poſtuletur. Titulus XXXVII.

FIſcus vt aliàs, *l.item.20.§ ait.7.de pet.hær.* ſic & hîc iure communi vtitur, & admittit reſtitutiones minorum, quibus præſcriptiones fiſci quadriennales aut quinquennales impugnent. *l.1.2.3.h.t.* Eius rei tamen notio non ad ſolum prætorem aut præſidem pertinet, ſed quia fiſci res vertitur, procuratore & pa[illegible]no fiſci adhibitis ſuſcipienda. *l.2.hoc tit.* Hodie ſolus ea de re Princeps conſulere putatur. *gl [illegible].in dicta lege 2.*

SI ADVERSVS CREDItorem. Tit. XXXVIII.

ADuerſus creditorem qui mutuum dedit (hic enim propriè credere & creditor dicitur, *l.creditores.10.in fin.cum l.ſeq.de ver-*
G *bor.ſignifi. l.1.2. & paſſim. ff. & Cod. ad Senatuſc. Maced.)* minori eſt reſtitutio. *l.1.ſup.de filiofam. minor.*

minor. Nouell.155. ſiquidem ſe læſum, hoc eſt, id mutuum in rem ſuam non eſſe verſum, ſed temerè cõſumptum, probet, *Bart. hic in l.1.* quemadmodum aliàs quoque læſionem, quæ nõ præſumitur, probare debet. *l.5.* ℥. *de in integ. reſt.* Cæterùm ſi fœneratò accepit, ipſum fœnus & vſura per ſe ſatis magna læſio eſt, cum abſque compenſatione & ſynallagmate debeatur. *l.2. verb. fœnori accepiſti. h.t.* Itaq; hoc caſu, velut probata læſione, quæ ex ipſo contractu conſtet, minor reſtituitur: niſi creditor contrà probet, pecuniã in rem eius eſſe conuerſam, *l.1. ſ. hoc tit.* quo tamen ipſo caſu etſi non contra mutuum, quo locupletatus eſt, tamen aduerſus vſuras, quæ ſemper debenti damnoſæ ſunt, arbitror eum eſſe reſtituendum.

SI MINOR AB HAEREditate ſe abſtineat. Titulus XXXIX.

MInores, qui ſe parentum hæreditate abſtinent (ſicut iure prætorio, quod ex conſtit. ciuile factum eſt, abſtinere poſſunt, *vt dixi §.2. Inſt. de hær qual.*) extra læſionem cauſæ ſunt hæreditariæ, etiamſi teſtificatio abſtinentiæ non ſit interpoſita, ſed ſimpliciter tantùm facto ipſo non immiſcuerint ſe paternæ hæreditati. *l.1. hoc tit.* Fides enim veritatis verborum adminicula non deſiderat. *d. l.1.* nec præſumuntur ſe immiſcuiſſe, niſi probetur. *gloſ. l.1. verb. ob eam. Bart. l. neceſſarijs, de ac. hær. Affl. numer. 40. poſt. Bald. cap.1. an agna. vel fil.* Immiſcere enim facti eſt: *l.1. hoc titul. l. cùm antiquioribus. 19. inf. de iur. delib.* facta autem non præſumuntur, ſed probantur, *l. aſſeueratio. C. de non. numer. pec.* quare cum eorum abſtinentia in non faciendo conſiſtat, abſque vlla verborum teſtificatione & ſolenni profeſſione, qua vt aditiones, ita repudiationes hæreditatum fiunt, ſatis defenduntur, donec factum immixtionis vel aditionis contrà probetur: *arg. l. actor. Cod. de prob.* nec hîc vlla reſtitutione habent opus. *l. vlt. ſup. de in integ. reſtit.* Cæterùm ſi adierint parentum hæreditatem, *l.2. verb. adijſti. hoc tit.* aut pro hærede ſe geſſerint, *l.1. hoc titul.* atq; ita ſeſe ipſo facto, puta commorando deinceps in ædibus paternis, immiſcuerint, *gloſſ. l.1. hoc titul. verb. ob eam.* hæredesq; iure ciuili, aut poſſeſſione bonorum agnita, effectu hæredes iure prætorio facti ſint, & ex hoc damnum fecerint, à damnoſa hæreditate, *vt vocatur l. nec emere. Cod. de iur. delib.* reſtituir in integrum contra factum, & iterum abſtinere poſſunt: *l.1. hoc t. l. ait. 7. §. reſtituitur. 7. de minor.* vel vnius parentis damnoſa hæreditate omiſſa, alterius locupletem ſucceſſionem retinere aut adire. *l.2. hoc tit.* dummodò ad id creditores, & alij quorum intereſt, citentur, & omnia ſolenniter authore iudice peragantur. *Auth. ſi omnes, vbi Bal. Sal. h. t.*

A SI VT OMISSAM HAEreditatem, vel bonorum poſſeſſionem, vel quid aliud acquirant. Tit. XL.

NOn eadem ſemper eſt ratio lucri captandi, quæ dãni vitandi, *l. vlt. §. licentia. C. de iur. delib. l. vlt. C. de codicill. l. vlt. C. de rep. hær.*
B *hær.* maximè in extraordinarijs, & quę in ius cõmune incurrunt. *l. ſciendum. 18. ex quib. cauſ. maio.* Nam in damnis faciliùs, in lucro difficiliùs contra ius ſubuenitur. *l. iuris. 7. l.4. de iur. & fac. ignor.* Cæterùm minoribus non tantùm in ijs, quæ ex proprijs bonis amiſerunt, id eſt, damnis acceptis, vt ſi damnoſam hæreditatem adierint, ſuccurritur, verumetiam ſi lucrum, quod capere poterant, omiſerint: *l. non omnia. 44. l. ait. 7. §. hodie. 4. cum multis ſeq. de minor. l. minorib. 8. ſup. de*
C *in integ. reſt.* vt ſi locupletem hæreditatem, aut bonorum poſſeſſionem oblatam temerè repudiarint: *l. ait. 7. §. ſed quod. 7. de min.* niſi iam res non ſit integra: *l. quod ſi min 24. §. Scæuola. eod.* aut circa eandem hæreditatem ſæpius variarint. *l. vlt. vbi Dd.* ℥. *de rep. hær. & l. vltim. §. vbi autem de bon. quæ lib.*

IN QVIBVS CAVSIS
D in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt. Titulus XLI.

SEd hæc omnia obtinent, cum hæc, de quibus dictum eſt, geſta contractus negocia valent ipſo iure, & minori niſi reſtituatur nocumento eſſe poſſunt. Cæterùm ſi communi auxilio & mero iure muniatur, non debet ei tribui extraordinarium auxilium. *l. in cauſa. 16.*
E *de minoribus.* Quod non ita accipiendum, quaſi vbi præſtò eſt actio ordinaria, huc iri nequeat: nam etiam vel ex hac cauſa reſtituitur, *d. l. in cauſa. §.1. in verb. non enim ipſo iure, ſed per conditionem munitus eſt. de minorib. tot. tit. ſup. ſi tutor interu.* ne litigare cogatur, quòd intereſt eius, litibus & ſumptibus non vexari. *l. minorib. 6. eod.* verùm hanc habet ſententiam, vt quando cauſa el integra communi iure ſeruatur, *l.2. h. t.* redintegratione reſtitutionis non ſit opus, *d. l. in cau-*
F *ſæ §.1.* priuatio enim habitum præſupponit. *l. decẽ. de verb. obl. l. nã etſi* ℥. *de iniuſt rup. teſta.* Quare ſi contractum nullum geſſit, ex quo nihil accepit, neque obligatus ſit, nulla eſt reſtitutio. *d. l. in cauſa. in prin. & §.1. in verb & generaliter probandũ, vbi cõtractus nõ valet. de minorib.* quoniã integra cauſa vetus ſupereſt, cũ quod nullum eſt, nullum pariat effectũ: *l.1. C. de cõdic. ob cauſ. l.5. C. de legib. l. nõ putauit. 8. §. nõ quauis. 2. vbi Bart. de bon. poſ. cõt tab. l.4. §. cõdẽnatũ. 4. de re iu. Soc. cõſ. 115. vi-*
G *debatur. n.15. vol.4.* nec ex eo cõuenitri minor, aut lædi poſſit, *d. l. in cauſ. l. & elegãter. 7. de dol. mal.* vt hîc etiam.

hîc etiam deſit teſtitutionis æquitas, *l.vernm.11.* A *§.3.de minor.* quæ à læſione ſumitur. *l.4.de in integ.reſt.* Sic ſi ſeutentia coutra ipſos lata nulla ſit, aut eos non teneat, eadem erit ratio. *l.penult.hoc tit.l.contra.54.de re iudic.vbi Dd.* Sed & quia curſus temporalium actionum his non officit, *l.2.l.fin.hoc tit.l.5.ʒ de temp.in integ.reſt.* vt nec mortê patris ſtuiſſe inultam, *l.1.hoc tit.* neq; tutores curatorésue petijſſe liberis, *l.vlt.ſup.ſi ad.delic.* neque debitorem ſuum non interpellaſſe: cum ad moram ex perſona minoris, dies lapſus B ſeu tarditas ſolutionis ſufficiat: *l.3.hoc tit.* idcirco facile eſt intelligere, in iſtis caſibus, quandoquidem ius eius integrum ſit, nullum eſſe locum reſtitutioni poſſe: *d.l.in cauſa.16.de minor d.l.& eleganter.7.de dol.mal.* ac melius ſanè eſt, intacta minorum iura ſeruari, quàm poſt cauſam vulneratam remediũ quæri. *l.vlt.h.t.* Sic ſi repetere condictione indebiti quod ſoluit poteſt, quid opus fuerit reſtitutione? *vt l.illud.25.de min.*

C

QVI ET ADVERSVS quos in integrum reſtitui non poſſint. Tit. XLII.

PRæter has cauſas & aliæ circumſtantiæ reſtitutionem interdum excludunt. Quid enim, ſi rem prudenter gerens non ætatis vi- D tio, ſed fatali aliquo euentu, qui maximè induſtrios falleret, damnum fecerit? *l.vernm.11.§.ſciendum.3.de minorib.* Vtique non reſtituetur contra id quod bene prudenterq; geſtum eſt, *l.vlt.ʒ.de in integ.reſt.* etiamſi euentum habuerit minus fortunatum. *d.§.ſciendum.in l.verum.11.l.ait.7.§.5.de minor.* Cæterũ, niſi alia ab aduerſario damni cauſa oſtendatur, verius eſt, probata ætate & læſione præſumi minorem ætatis impulſu lapſum, *l.2.l.3.ʒ.ſi min.ſe maio.* ac proinde reſtituen- E dum eſſe: *l.1.in verb.ſi cauſa cognita circumuentus deprehendatur.hoc tit.* non tamen contra minorem, *l.verum.11.§.vlt.de minorib.* nec aduerſus parentem & patronum indiſtinctè. quod olim cõtrouerſum ex Iuſtiniani deciſione, *l.vlt.hoc tit.* in Pandectas quoq; relatum videtur. *l.patri.28.§.vlt.h.t.lib.1.cap.14.*

SI MINOR SE MAIOrem dixerit, vel maior probatus fuerit. Tit. XLIII.

F

SEd etſi minor dolo (errori enim, niſi iuramentum acceſſerit, *l.3.hoc tit.* ignoſcitur, *l.1.hoc tit.*) hoc eſt, circumſcribendi aduerſarij (ſecus enim, ſi ab hoc decipiatur, *d.l.3.*) cauſa maiorem ſe dixerit, aut apud præſidem probauerit, ceſſat reſtitutionis beneficium: quo de- G ceptis, non decipientib. in quib. malitia ſupplet ætatem, *d.l.3.* ſubuenitur. *l.2.h.t.l.2.ad S.C.Vell.*

A SI SAEPIVS IN INTEgrum reſtitutio poſtuletur. Tit. XLIIII.

PRæterea ſi ſemel in integrum reſtitutio petita, nec obtenta, ſed per ſententiam abiudicata ſit, amplius eandem petere nõ licet, *l.1.l.vlt.hoc tit.* niſi ex nouis defenſionibus. *l.1.l.* B *vlt.hoc tit.* ſed aut à ſententia appellandum: *l.1.hoc tit.* aut ſi id incautè omiſſum, appellationis duntaxat facultas per reſtitutionem impetranda. *l.1.in fin.h.t.vt l.ait.7.§.fin.de minorib.*

DE HIS QVI VENIAM ætatis impetrauerunt. Tit. XLV.

C

SVper hæc ſi veniam ætatis minor impetrauit, in ea cauſa eſt, vt de poſtea geſtis (nam de antè contractis quadrienniũ ex tempore veniæ impetrari debet, *l.5.ʒ.de in integ.reſt.*) reſtitui non debeat: *l.1.& tot.hoc titul.* ne qui cum eis contrahunt, principali authoritate circumſcribantur. *l.1.hoc tit.* Impetrant autem veniam mares poſt 20.annum, fœminæ ab 18.ætatis anno exacto, vt pro maioribus habeantur: D dummodo probatum ſit (nec enim præſumitur, *l.1.cum ſeq.de minorib.*) eos illius eſſe frugis & prudentiæ, vt rem commodè ſuam velut maiores negociando, &c. adminiſtrare poſſint: *l.2.hoc tit.* ita tamen, vt prædia ſine decreto prohibeãtur vel ſic alienare, *d.l.2.* vel hypothecis onerare. *l.3.hoc tit.*

SI MAIOR FACTVS E ratum habuerit. Titulus XLVI.

DEniq; ſi maior factus, quod geſſit in minore ætate, ratum habuerit, non poterit id quod ratificauit ſemel, amplius improbare: alioqui maiori cõtra ratificationem in ætate maiore factam daretur reſtitutio: quod nõ eſt admittendum. *l.1.l.2.hoc tit.l.3.eod.* Ratum F autem habetur aut expreſsè, *l.vnic.verſ.niſi ſpecialiter ratum habuerint.ʒ.de contract.ind.* aut tacitè. Expreſsè vel verbis, ſcripturis, *d.l.vnic.verb.in ſcriptis ratum habuerit.* vel facto: *l.pro herede.20.l.gerit.88 & paſſim, de acq.her.* vt ex contractu priore pecuniam, rem exigendo, recipiẽdo, poſſidendo. *l.4.vbi gl.C.de re.vend.l.4.C.de pac.int.emp.l.contra.§.ſi filius.de pac.* Tacitè per ſilentium quadriennij, *l.vnic.verſ.tempus præterioris.ſupr.de contract.ind.* ab ingreſſu maioris æta- G tis computãdi, quo extraordinarium reſtitutionis beneficium excluditur: *l.vlt.ʒ.de temp.in integ.reſt.*

ſeg.reſt. licet ordinariæ actiones, quæ non contra ius, vt reſtitutio, ſed ſecundum ius dantur, vt quando decretum nō interuenit, aliquanto diutius durent, *l.vlt §. ſi maior fac.alienas.fac.rat.hab. qua de re Menoch.remed.recuper.15.* nempe quinquennio, *d.l.vlt.ſup.de contractibus iud.* vel decennio. *d.l.vlt.§.ſi maior fac.alien.rat.hab.*

VBI ET APVD QVEM cognitio in integrum reſtitutionis agitanda ſit. Tit. XLVII.

HActenus de perſonis & rebus, circa quas reſtitutiones verſantur: nunc de actionibus & iudicijs earū dicamus. Horum initio rectè quæritur, vbi cognitio in integrum reſtitutionis ſit agitanda: quæ prima eſt in omni iudicio, quæſtio, *l.ſed etſi.52. de iudic.* vt ſcilicet coram competente iudice, ſeu in foro competenti agatur. *tot.tit.§.ſi à nō comp. & tit.de iuriſdic. & ſor.comp.* Eſt autem & hic ſequenda regula, actorem ſequi forum rei oportere: *l.2. l.vlt. hoc titul.* cum enim reſtitutio diſtrahat prius geſtū: *l.2. hoc tit.* eadem autem ſit natura diſtractus, quę eſt contractus: *l.ab emptione.de pac. l.4.de inſt. & iur. Schurff.conſil.17.in prin.n.9.& 10.cent.1.* efficitur, vt in contractib. ſequitur debitoris forum, *l.2.l.5. §. de iuriſd. c. cùm ſit generale. & paſſim. de for.comp.* ſic etiā in reſtitutionis diſtractu oportere minorem adire iudicem eius loci, vbi domicilium habent, contra quos reſtitui petit. *d.l.2.in fin.hoc tit.*

DE REPVTATIONIBVS, quæ fiunt in iudicio in integrum reſtitutionis. Tit. XLVIII

QVi reſtituitur in integrum, ſicut in damno morari non debet, cuius nomine reſtituitur, *l.verum.11. §.3. & paſſim, de minor.* ita nec in lucro: *l.1.hoc tit.cap.1. vbi gloſſ. eod.* propter quod conſequendum nulla datur reſtitutio, quæ prius ius redintegrat, *l.2. §. in quibus cauſ.reſt.* non addit nouum. *l.quòd ſi minor.24. §. Scæuola.2. de minoribus.* Quicquid igitur hac occaſione ad reſtitutum peruenit, reſtituere debet quatenus eſt locupletior, *d.l.24. §.reſtitutio.4.l.patri.27. §.1. eod. gloſſ. hic verb. reſtituere. ad l. vnic.hoc tit.* aut dolo quid eius factum eſt: *l.vnic. in fin.hoc tit.* quia parta ſunt, locupletiorem eſſe, & in dolo hærere, *gloſſ. vlt. hic, l.1. §. an in pupillum.depoſ.* qui pro poſſeſſore doloſum haberi facit: *c.pro poſſeſſore.de reg.iur.* quia pro poſſeſſore dolus eſt: *l.qui dolo 174.de reg iur.* Sed & in veterem debitorem reſtituitur actio: *l. vnic. hoc tit.* & quod ad tertium hinc peruenit, reddendum

A eſt. *l.alterius. de tutel. & rat. diſtrahen. gloſſ. hic, verb.debet reſtitui.*

ETIAM PER PROCVratorem cauſam in integrum reſtitutionis agi poſſe. Tit. XLIX.

B CAuſæ criminales per procuratorem non rectè peraguntur, *l.vlt.ſup.de procur.l.vltim. §.de iniur. l.pen. §.1. de pub.iud.* velut ciuiles. *tot.tit.ff.& C.de proc.* Eiuſmodi reſtitutionis eſt cauſa: *l.Papin.20.de min.* igitur per procuratorem agi poteſt, *l. vnic. hoc tit. latè Mauric. tract.de in integ.reſt. cap.22.23.24.cum ſeq.* cui nominatim id ſit mandatum: *l.illud.25. §.1. eodem.* hoc eſt, qui ſpeciale ad id mandatum habeat, *d.l.illud.25. § ſi talis.1. de minoribus. l.Pomponius. in*
C *prin.de procur. c.coram. c.ſciſcitata. vbi gloſſ. eodem Mauric. d.tract. reſt. cap.23.24.* cui etiam cauſam reſtitutionis inſeri vult Bart. *d. §. ſi talis. de quo Maur.cap.24.per l.ſi quis mihi bona. § .ſed vtrum.de acq. hær.* Eſt enim remedium extraordinarium, *l.in cauſæ.16. verb. extraordinarium.eodem.* quod non venit in mandatum generale: *d.l.illud.25.in fin.de minor.* niſi quibuſdam eius generis expreſſis, & ſubiecta clauſula generali ſuper ſimilibus: *cap.4.de procurat.in 6.* & præterquam ſi inciden-
D ter petatur ab eo, qui generale mandatum habet: *l.fin. C.vbi & apud quem. Bart.l.ſi procurator. de oper.no.nunc. latè Mauric.de in integ.reſt.cap.25.* aut niſi petatur per tutorem, œconomum, ſimilesq́; adminiſtratores, *Mauric. eod. trac. cap.27.* qui ſpeciali mandato non habent opus. *l.munerum.§.defenſores.de muneribus.*

IN INTEGRVM RESTItutione poſtulata ne quid noui fiat. Tit. L.

E

POſtulata in integrum reſtitutione, omnia in ſuo ſtatu eſſe debent, donec res finiatur: *l.vnic. hoc tit. Mauric. de reſt. cap.29.* ſicut & aliàs pendente lite. *tot.tit.§.vt lit.penden.* quod iudicis eſt prouidere. *l.vnic.in fin.hoc tit.* quare nec ſententia poterit executioni mandari, quamdiu contra reſtitutionis quæſtio propoſita pendet
F indiſcuſſa *l.vnic.hoc tit. l.ſi cauſa cognita.verb.ſuſpenſum. §.de tranſact. c.ſuſcitata.de in integ. reſt.de qua copioſè Maur.trac.reſt.cap 29 30.*

DE RESTITVTIONE militum, & eorum qui Reip. cauſa abſunt. Tit. LI.

G DIctum eſt de reſtitutione minorū: videamus, quibus ex cauſis maiores reſtituantur: quibus non ſuccurritur ob damnum,

niſi

niſi quod dimidiam iuſti precij partem excedat: *l.2. C.de reſc. vend. Dd.l.3. C.com.vtriuſ.iud.* diſcant enim cautius mercari: *l.2.j.de fur.* ſed ob aliam iuſtam cauſam, velut abſentiam Reipub. gratia ſuſceptam, ex qua læſi ſint: *l.2.4.5. hoc tit.* propter quã etiã milites reſtituuntur, *l.1.l.6 h t.* eorumq; hæredes ex perſona illorum, *l.1. hoc tit.* quia Reipub. cauſa abſunt: *l.3. hoc tit.* quamdiu ſcilicet in expeditione ſunt, *l.vlt. hoc tit.* & cum ex ſua, non alterius perſona, reſtitutionem petunt. *l.pen.hoc tit.*

DE VXORIBVS MILItum, & eorum qui Reipublic. cauſa abſunt. Titulus LII.

MVlieres quamuis non abſint Reip. cauſa, *gl.l.1.verb. ad exemplum.h.t.* quia munera Reip.publica nõ ſuſtinent: *l.2.de reg iur.* tamen quæ cum maritis Reip. vt militiæ cauſa abſentibus peregrinãtur & abſunt, ijs ad exemplum militum, & abſentium Reip: cauſa, ſubueniri ſolet, *l.1.2.hoc tit.* quando pro eadẽ perſona cum maritis habeantur. *c.admonere 33 q 2 c.debitum.de biga. c.ſtudeat.vbi gl.5 diſt.* Quamobrem idem erit & in illorum liberis, patrem comitantibus, *d.c.ſtudeat. & c. contradicimus. § hac authoritate.35. quæſt.3. l.vlt. C.de impub. ſubſt.* ac miniſtris. *Auth.habita vbi gl.Bal Rebuf.j.ne fil pro patre. Dec.l.lecta.nu.13 ſi cert.peta. l.adminiſtrantes.§.1.l.nonſolùm. §.qui primipilum.de excuſ tuto. l.ſemper.§.immunitati.vbi Bar.de iur.immun.*

DE TEMPORIBVS IN integrum reſtitutionis. Tit. LIII.

QVamdiu durat minor ætas, non currunt tempora petendę reſtitutionis *l.3.l.5.§.1. h t.* maiori facto, eiusq; hæredi, ſuper ijs duntaxat damnis, quæ in minori fecerat ætate, tantùm intra annum olim vtilem deinceps indulgebatur, *l.1.l.2.l.4.l 5.in fin.h.t. l.minor.18.§. vlt. cum ll.ſeqq. de minorib.* quod ſtatutũ tempus appellat. *l.nam poſtea.9 § ſi minor.3. de iureiur.* Pòſt Conſtãtinus, ſublato vtili anno, quinq; annos Romæ, quatuor in Italia, tres in prouincijs reſtitutioni dedit. *l.vlt.in prin.h.t.Cuiac.obſer.2.c.18.* Sed diſcrimina hæc vt in alijs Iuſtinianus ſuſtulit, *l.vnic.C.de vſuc.transformã.§.1.Inſtit.de vſucap.l.vnic.C.de Lat.lib.* ſic etiam hac in parte.voluitq; ad reſtitutionẽ adulto pòſt ætatẽ minorẽ indiſtinctè quadrienniũ dari, *l.vlt.h.t.* ſicut & maiori, ex alia quã ætatis cauſa reſtitutionẽ petẽti, intra quadrienniũ à tempore ſcientiæ computandum: *gl.l.ſi partem.19.§.ſi per fundum. l.ſi ſic.7. vbi Caſtr. quem.ſer.amitt. & gl.vlt.l.2. vbi Dd.C.de*

A *iur emphyt.dixi conſ.42 nu.38.* ſic tamen, vt illud non currat minoribus maiori ſuccedentibus, *l.5. h.t.l.vnic.j.ſi ad det.* vt nec alię temporales, *l.vlt. ſup. in quib. cauſ. in integ.reſt.* aut maiorib. R. ip. cauſa abſentibus, *l 3. ſup. de reſt. milit.* vel aliter impeditis *l.vlt in fi.h t.quà de re dixi conſ.42.circa finem.* An vero & quomodo tempus hoc currat ciuitati vel eccleſiæ, vide apud Panor. *c.1.cũ ſeq. de in integ.reſtit.c 1.de præſcr.Dd l.4.j.tit.1.*

B

QVIBVS EX CAVSIS maiores in integrum reſtituantur. Tit. LIIII.

NOn tantùm minores reſtituũtur ob damnum ætatis infirmitate factum, *l.nam poſtea.9.§ ſi minor.3. de iureiur.* ſed maiores: *tot.h t.& ff eo.* quæ & ipſa reſtitutio eſt priſtini iuris redintegratio, *l.1.ſup ſi ad tranſact.* extraordi-

C naria, *l.3. verb.officio iudicis. h.t. l.4.vbi gl & Dd. ff de in integ. reſtit l.ſi quis 43.verb officium prætoris. de in integ reſt Iaſ.nu.81 poſt Ang §.rurſus. Inſtit.de act.* ſimilis minorũ reſtitutioni, *l.vlt in fin. ſ.tit.1.* arbitraria. *l.non enim.16.verſ.toto arbitrio prætoris tẽperabitur.eo.* Cauſa eſt prætoris edictũ. *l.1. l.item 21. l ait prætor.23. l ſed etſi.26. in prin.& §.pen.& paſſim,eod.* Impulſiua, æquitas, *l.ſed etſi. 26.§ pen verſ. quoties æquitas reſtitutionem ſuggerit eo.* ex iuſta cauſa: *l 1.in fi.ff.ex quib. cauſ.maio.*

D *l.4.de in integ.reſt.* vt ſi per abſentiam detrimentum acceperint, vel Reip.cauſa ſuſceptam, & legationis, *l.1.h.t.* vel alterius impedimẽti probabilis, vt carceris, *l.2 h.t.Philip. Porc. conſil.1. Molin conſil.19. viſis. per totum.* captiuitatis hoſtilis, *l.5.h t* ac ſimilium. *de quib. l.2.ſi quis caut. & paſſim.ff.eod.* Semper enim reſtauratio datur ex iuſta cauſa. *l.7.§ vlt.de minor.* Et generaliter, quotieſcunq; quis ex neceſſitate, non voluntate abfuit, dici opus ei ſubueniendum, etiam cùm ex

E voluntate abeſt, ex iuſta tamen cauſa, puta ſtudiorum. *l.nec non.28 eod.* Eſt & dolus aduerſarij, iuſta reſtitutionis huius cauſa. *Tiraq. de retract. prox.§ 35.gl 12 nu.6. per l.cùm proponas.C.de naut. fœno. l.qui efficij §.vlt.de contrah.empt.l.1.§.ſi reus. l.vlt.§.ſed etſi.de eo per quẽ fac.erit* Reſpub.quoq; minorum iure vtitur, & reſtitutionẽ impetrat, *l.4.h.t.l.3.j de iur Reip.lib.11.* ſicut & Eccleſia. *l.1.2.3.de in integ. reſt vbi Panor. & Dd quo loco & j.de iure Reip.lib.11 commodiùs id exequemur* Ma-

F teria huius reſtitutionis ſimiliter eſt damnum, *l. vlt.verſ.ſi aliquid damni.eod.* quod aliàs paſſurus non erat, *l.is qui.44.eod.* non modicum, propter quod quis reſtituatur, *l.4.de in integ.reſt. l.3.vbi Dd.j com.vtriuſq; iud.* ſiue in iudicio acceptum, *l.1.h t.* ſiue arbitrio, *l.2.h.t.* ſiue extra iudicium in contractibus factum. *l.3 h t.l.3. j.com. vtriuſq; iud.* Damni nomine nõ venit hoc in argumento extraordinario & odioſo propter reſciſſionem, *l.in honorarijs.24.verſ.ſed cum reſciſſa. de obliga.&*

G *act.* lucri amiſſio, *l.ſciendum.18.eod.* vt aliàs in ordinarijs. *l.2.in fi.de eo quod cert.lo.l.vn.C.vbi conu.*

qui

qui certo loc. dare prom. Sicut enim prætor abſen- A
tes vel ſimiles affici damno non vult, ſic nec lu-
crum eos facere patitur: *l. ergo. 22. eo.* iuxta tamen
diſtinctioné. *l. & fine. 27. eo.* Forma, vt petatur of-
ficio iudicis implorato, *l. 2. h. t.* & cauſa cognita,
l. 3. h. t. ac probata: *l. 2. h. t.* nec enim præſumitur.
*Bart. l. inter omnes. §. recte. de furt. Tir. q. de pœnis,
cauſ. 43. n. 9.* Finis, vt ſubueniatur ijs, qui nó ſua,
ſed aliena culpa, vel fatali neceſſitate damnum
paſſi ſunt. Effectus, quòd totum ius vetus hac
reſtitutione inſtauretur, *l. 1. 2. h. t.* & vtiles etiam B
actiones in rem reſtituto dentur. *l. 5. hoc tit. l. nec
vtilem. 20. eod.* Adiacet bona fides, *l. 1. verb. ſi bona
fide. h. t.* æquitas, *l. 1. in fin. vbi Dd. eod. l. 4. l. pen. &
paſſim, de in integ reſt.* Affinis reſtitutio minorũ,
l. vlt. in fin. ſup. de temp in integ. reſt. Reipub. *l. 4. h.
tit.* Eccleſiæ, *c. 1. 2. 3. de in integ. reſt.* Contraria, do-
lus malus: *l. ſed etſi. 26. § ait. 4. verſic. adijcitur ſine
dolo malo ipſius.* videlicet vt ſi dolus ipſius inter-
uenit, non ei ſuccurratur: *eod.* & culpa reſtitutio-
nem petentis, *l. 4. verb. ſine dolo malo. cum ll. ſeq.* C
eod. & negligentia, *l. non enim negligentib. 16. eod.*
vel aliud delictum: *l. ſed etſi. 26. §. ait. 4. verſ. delin-
quentibus prætor non ſubuenit. eo.* item renuncia-
tio, *l. ſi intra. 6. ī. de in integ. reſt. gl. & Dd. l. 4. C. de
pact.* defenſio idonea, *l. is qui. 39. l. item. 21. cum ll.
ſeq. eod.* præſcriptio. *l. vlt. 5. t. 1.*

DE ALIENATIONE IVDICIJ MUTANDI CAUſA FACTA. Tit. LV.

ALienatione, quæ ſignificat dominij trãſ-
lationem, *l. 1. Cod. de fund. do.* & ſimilia, *de
quib. l. vlt. C. de reb. alien. non alien. c. 1. 3. de
reb. Eccl. non alien.* inter viuos tamen, *l. ex hoc. 8. §.
vlt. ff. eod hoc t.* etiam iudicij mutandi cauſa frau-
dulenter celebrata, in integrũ reſtitutio edicto
perpetuo permittitur: *l. 3. § ex quib. 4. eod.* vt ſi ié,
ne ſecum ageretur, qui poſſidebat, venundedit E
& tradidit, *l. vnic. h. t.* Nec enim modò tum res à
poſſeſſore vindicari poteſt, *l. vnic. h. t.* verùm da-
tur etiam actio reſtitutoria, *Cuiac. obſ. lib. 10. ca. 3.*
prætoria, *l. cõmunis. 24. §. 1. com. diuid* & ideo an-
nalis, *l. vel poſt annum. 6. ff. eo.* in factum: *l. t. in fin.
eod.* non pœnalis tamen, reſpectu agentis, ſed rei
perſecutoria, *l. 4. §. vlt. eod.* arbitraria, *d. l. 4. §. vlt.*
vtilis, *l. nam etſi. 10. eo.* in eũ qui ſic alienauit frau-
dulenter, tanquã poſſeſſorem, *l. ſi bona. 12. de nox.
act.* quod fecit ne ſecum ageretur. *d. l. communis.* F
24. in fin. com. diuid. Eſt igitur hæc actio ex cau-
ſa doli, & ex delicto datur eius qui conuenitur:
*Cuiac. obſ. lib. 13. c. 37. l. 1. verſ. idq; data opera in frau
dem fecerit. eod. l. nam etſi. verſ. conſilium huius frau-
dis inire. eo.* atq; ideo in hæredem nó datur, *l. 4. §.
vlt. eod.* niſi quatenus ad eum peruenit: *l. quia
pertinet. 7. de alien. iud mut. cauſ* at hæredi datur:
d. l. 4 §. vlt. quia reſpectu agentis, rei, id eſt, dam-
ni, & eius quod intereſt perſecutionem cõtinet.
d. l. 4. §. vlt. l. quia. 7. eod. Pertinet aũt tantùm ad G
actiones in rem aut mixtas, non ad perſonales:

A *Cuiac. obſ. lib. 10. c. 3.* nec enim debitor alienare ius
quo creditori tenetur, poteſt. *l. t. C. de nouat. l. de-
bitorum. 25. C. de pact.* at hic, nempe creditor, qui
agere & exigere debitum ſibi poteſt, cedere ius
hoc ſuum poteſt. *l. 1. C. de nouat.* quod quidem ſi
fiat in fraudem aduerſarij, ad antagoniſtam illi
duriorem conſtituendũ, erit locus huic edicto.
l. non ſolùm. §. 1. l. pen. l. vlt. eod. Forma huius reſti-
tutionis eſt, vt agatur in factum contra eum, qui
in fraudem alienauit, *l. 1. l. 3. §. vlt. eod.* quanti no-
B ſtra interſit, alium aduerſarium non habuiſſe: *d.
l. 1. l. item. 4. §. 4. & vlt. eod.* aut (in quo vis huius
reſtitutionis præcipua) vt patiatur ſecum priſti-
na actione vtiliter agi, peræquè atq; ſi poſſide-
ret: *l. 3. §. vlt. eo. l. ſi bona. 12. de nox. act. l. communis.
24. §. vlt. com. diuidun.* aut ſi actor ius ſuum frau-
dulenter iudicij mutandi cauſa alienauit, vt pri-
or ipſe alienator agat, *l. pen. eod.* & agere vetetur
is, in quem hac fraude ſit alienatum. *l. vltim. h. t.*
quod interpretatur Cuiac. *obſ. lib. 10. c. 3.* ſi velit
C vti iure aliquo vel priuilegio ſuo proprio, vel mi-
litari: *l. pen. eod.* non ſi iure cedentis communi ad
quantitatem precij, ſi quo fortè actio ſit empta,
l. pen l. vlt. 5 mand. ſicut emi vendi poteſt *l. 4. cum
ll. ſeqq. de hær. vel act. ven. l. 3. l. pen. l. vlt. C. eod. tit.* Fi-
nis, ne alterius conditio fiat deterior ex alieno
facto. *l. 1. in prin. ff eo. l. non debet. de reg. iur.*

DE RECEPTIS ARBITRIJS. Tit. LVI.

D

1 *Continuatio tituli.*
2 *Recipiendi verbum quid denotet: quid item Compromiſſum, Arbitrium, &c.*
3 *Quid arbiter, & quomodo à iudice differat, et arbitrorum genera, num. 6.*
4 *Propria compromiſſi.*
5 *Partes, ſpecies, & cauſſæ: num. 7.*
8 *Qui cõpromittere poſſint vel non: & in quos: & quibus de rebus.*
9 *Forma, finis, adiacentia, affinia, contraria: & & num. 10. 11. 12. 13.*

PRiuſquam † in iudicium litigatores detru- 1
dant, iudex vt vir bonus, *l. vir bonus. 18 iud.
ſol. l. continuus. 137. §. cum ita. 3 de verb. obl. l.
ſed ſi vnius. 17. §. ait prætor. 5. verb. arbitratu iudicis
quaſi boni viri. de iniur. Bar. l. ſi ſocietatem. §. arbi-*
F *trorum. n. 4. pro ſoc.* operam dare debet, ac ſolet,
vt res arbitrio componatur: *d. l. ſed ſi vnius. §. ait
prætor. §. t. in Auth. vt diff. iud. c. vlt. vbi gl. de tranſ-
act. c. diſcordantes. cum ſeq. diſt. 90.* quo & ipſo tan-
quã cõpromiſſo iudicia initio conformari rece-
ptũ eſt: *l. 2. §. ſed quia. verb. iudicetur licet ex cõpromiſ-
ſo cognoſcãt. ſ. de iura. calum.* de quo ſtatutis quoq;
locorũ caueri ſolet, *Iaſ. l. ſi cauſa. 32 n. 3. 4. 5. de trãſ-
act.* præſertim inter cõiũctos aut vicinos. *Iaſ. l. ele-
gãter. in prin. n. 3. de cõdic. indeb. Blãc. in trac. de com-*
G *pro. in prin. & paſſim.* Præmittitur ergo tractatui de
iudicijs rectè titulus de Receptis arbitrijs, vt in 2
edicto.

edicto, Qui arbitriũ receperit: *l.3. §.1. §.ais Prætor.2.l.Pomponius.13.§.2.eod.* aut, vt alia exemplaria habent, quod ſequuntur Decretales, *tit.eo.de arbit.* De receptis arbitris. *vt in l.rem non nouam.12.infrà.de iudic.* A

2 ¶ Recipere Latinis inter alia ſignificat promittere, *l.1. nau.caupo.ſtab. l.qui fundum.205.de verbor.ſignifi.* vnde Iuſtinianus receptum interpretatur compromiſſum, *l. rem non nouam.12. verb. qui ex recepto, hoc eſt, compromiſſo.℥.de iudic.* quod ex eo dictum, quia litigatores ſe ſententiæ arbitri ſtaturos compromittant. *l.1.verb.inuicem promittũe.hoc tit. Cic.epiſt.29.ad Cornif.lib.12.* Vnde compromiſſum facere, eſt ex compromiſſo ad arbitrum ire, *l. ſocietatem.76. §.1. ff. pro ſocio.* aut de re aliqua arbitrio ſubijcienda cõpromittere, *l.de hĩs.46.l.ſi compromiſſum.47. l.ſed etſi.49. eodem.* addita per ſtipulationem pœna, quæ ſoluenda ſit ab eo qui non paruerit: *l.1.2. l.ſed ſi.9. hoc tit.* quod compromiſſum iure perfectum dicitur, *l.1.hoc.tit.* & diſtinguitur ab arbitrio recepto, quod ſine pœna eſſe poteſt. *l.rem nõ nouam.12.§.t.2. Cod.de iudic. l.vlt.C.vbi & apud quos. l.4. hoc tit.de quo Spec.eod. §.num.1. per l.pen.hoc tit.* *l.diem.27.in fin.eod.* Ac ipſum compromittendi verbum ſtipulationem denotat, *§. ſi ſcripſimus. Inſt.de inutil.ſtip. l.ſciendum.de verb.obl.* ſine qua non conſtat arbitrium, *l.litigatores.11.cum ll.ſeqq. eod.* Deſignat igitur hoc formam: at cum iudex ex conſenſu datus dicitur, ad cauſam efficientẽ reſpectus habetur. *l.quidã.57.de re iud.* Sed quia forma dat eſſe rei, *l.Iulianus.9. §.2. ad exhib.* rectius & crebrius cõpromittere, quàm cõſentire aut conuenire, quæ latiùs patent. *l.1.in fi.de pac.* Compromiſſum etiam ſentẽtiam arbitri ſignificat, *l.2 eo.* quam noſtri Laudum vocant, *Bald.l.vltim. §. ſed etſi. num.6. com. de legat.* & ἐν πλάτει quodlibet arbitrium, *l.diem.27. §.vlt. eod. l.pen. hoc tit.* vnde arbiter iudex à poteſtate iudicandi. *l.2.§.ſed quia veremur. C. de iur. prop cal. dan.* etiam compromiſſarius dicitur, *l.cum lege.41.ff. eod.l.pen.ſup.de pac.l.vltim.℥.de teſtib.l.pen.de iudic.* & arbiter ex compromiſſo ſumptus, *l.arbiter.33. l.arbiter.50.eod.* ad quem ex compromiſſo eatur. *d.l.ſocietatem.27.§.2.pro ſoc.* Arbitrari & arbitrium ſignificant opinionem & ſententiam boni viri ex æquo bono deſumptam, *l. in perſonam.23. §.1.de reg.iur. l.1.de legat.2. l.hæc venditio.8. de contrah. empt.* non aſtrictam iuris formulis ac anguſtijs. *Cic pro Sex. Roſ. & lib.3. Off. Boet. in Top. Seneca lib.3. de clem & de benef.* Vnde iudicium bonæ fidei arbitrium dicitur: eiuſq; iudex Arbiter: *l.1. in fin. de colla. d.l. Mænius.52.§.arbiter.fam. her. l.in ipſius.5. l.ſi diuiſionem.13. C.eo.tit. l.is qui.31. com. diuidun. l.pro ſocio.38. pro ſoc. l.2.3. C.arb.tut. l.vlt. §.vlt. C.de appellat.* ſicut & in arbitrarijs. *l.item.14. §.hoc autem.4. quod met. cauſ. l.vicinus.24. de aq.pluu.arc.* Eadem ratione compromiſſarius hic iudex arbiter perhibetur, qui ſic eligitur vt liberam habeat de re ſtatuendi poteſtatem: *l.item.17. §.2. l.quatenus.19. verſicul. quod ſibi videtur. eod.* ex bono & æquo: *gloſſ. &* G

Dd. l.1.eod. Felin. cap.1. num.3. de pact. Bal. l.1 de euict. quantumuis quoad ordinem & proceſſus rationem ad ſimilitudinem judiciorum redigatur. *l.1.eod.* Compromiſſum igitur eſt mutua ſtipulatio vel contractus *Maran. Specul.aur.parte 4. diſtinct.14. numer.3. Bald. l.1. in fin. cod.* innominatus, *Bald.in rub. Cod. de rer. permuta. numer.5.* quo litigatores rem cõtrouerſiam arbitrio, ſeq; ſtare velle ſententiæ arbitri ſub certa pœna vel alia c[illegible]ne compromittunt. *l.1.l.4.l.5. hoc tit. d.l.rem non nouam.12. ℥.de iudic. l. diem.27. §. vltim.eodem.*

¶ Arbiter iudex qui ex compromiſſo cognoſcit: *l.2. §.ſed quia veremur. C.de iur. prop. calum. dan.* Iudex ἐν πλάτει ex conſenſu electus, datus, acceptus: *l.quidam.57. de re iudic. l.properandum. 11. §.pen. l.rem non nouam.12. ℥. de ind.* vel potius non iudex, vt volunt, ordinarius, *l.ſed.etſi.9. §.ſi quis iudex.eod.* ſed priuato litigantium conſenſu delectus, diſceptator atq; cognitor, aliquis priuatus, qui ſua ſe ſententia finem controuerſiæ impoſiturum recipit: *l.3.§.vltim. eod. l.1. l.vltim. & paſſim, hoc tit.* qui proculdubio diſtat à iudice etiam conſentientibus dato: de quo loqui videtur d.l.quidam, cum ſimil. quantum ſcilicet iuriſdictio iudiciumq; ab arbitrio diſtat. *l priuatorum. C.de iuriſdict.* 3

¶ Propria, quòd compromiſſum ſit ac eſſe debeat liberum, reſpectu cauſæ efficientis, *l.item. 17.§.1.eod.* & effectus, hoc eſt, pronunciationis: *l.qualem.19. eod.* reſpectu proceſſus & ordinis ſimile iudiciorum, *l.1.eod. l.rem non nouam.12. ℥ de iudic.* etiam reſpectu finis & ſententiæ congruens æquitati legum, ac rationis naturalis: *Menoch. lib.1. de arb.ind. quæſt.13.* æquale, *l.quid tamen.21. vbi gloſſ. l.ſi cum dies. §.pen. l. Pædius. §.in ſeruum. l.idem Pomponius. vbi Bart. eod. Dyn. c.in iudicijs. nu.3. de reg iur.in 6.Spec. de arb. § differt. num.12. Menoch. de arb. iud. lib.1. quæſt.13. num 7.* ſtricti iuris, *gl.vlt.c.vlt.eod.Socin. conſil.20. num.1. vol.1. Corn. conſ.233. videtur. vol.4.* extraordinarium, *Blanc.de compro.quæſt.2.num.41.* perſonale, *l.in compromiſſis.45. l.nõ diſtinguemus.32 § ſi diu. 16.eod.* nec tranſiens in hæredes, *l.diem.27.§.1. d. l.non diſtinguemus. §.2.eod. c.vlt. eod.* niſi horum facta ſit in pactione mentio: *d.l. non diſtinguemus.§.ſi diu.16. l.ſi compromiſſum.47. l.ſed &. 49. §.vlt.eod.c.vlt.eod.* aut reſpectu dignitatis, officij, muneris, ſit in perſonam compromiſſum, quo caſu in ſucceſſorem tranſit. *c.in præſentia. vbi Felin.num.1.cum ſequen.de probat. Bal.c.1. num.9.de inueſt.in mar.fac.* 4

¶ Partes compromiſſi reſpectu conuentionis, mutua promiſſio litigatorum: *l.1.hoc t.verb. mutuo promittunt.* receptio arbitri, *l.3.§.penul.l pen. eodem.* pœnalis ſtipulatio. *l.litigatores.11.§.2.l.non autem.28.l.diem.27.§.vlt.eod.* reſpectu ordinis & finis, omnes iudicij partes: vt libelli oblatio, *Bar. Bal.num.8.auth.offeratur. C.de litis conteſt.* citatio, *l.quid tamen.21. §.ſi arbiter.9. l.diem.27. §. ſi quis. 4.cum §.ſeq.eod.Socin.de cita. artic.7.num.47.* litis conteſtatio: *l.rem non nouam.12. infrà, de iudic. gloſſ.* 5

gloſ. l.1. verb. cùm index. infrà, de lit. conteſt. Baldus & Dd. ibidem. ac l.1. de recept. arbitr. Canon. in cap. Quintanallis. de iureiurando. Specul. eodem. § nunc tractemus. Bartol. d. Authen. offeratur. in fin. Cod. de litis conteſt. Socin. laſt cap. vnic. num. 10. vt lite non conteſtata. deinde reliqua quæ litis conteſtationem ſequuntur, exceptiones, probationes, *gloſ. & Dd. d. l.1. eodem.* ſententia. *d. l. diem. §. ſtari. eod. cap. in rebus. extr. eodem.* A' cauſa efficiente diuidere licet, vt ſit compromiſſum aut Voluntarium ex partium electione, aut Neceſſarium ex iudicis commiſſione: *l. omnes. 9. C. de fer. vt l. apertiſſimi. 14. infrà, de iudic. l. arbitro. 9. cum l. ſeq. qui ſatiſd. cogan.* vel ſtatuto, quod Statutarium dici poteſt: *Panorm. cap. cùm dilectus. num. 6. eodem. Iaſon l. ſi cauſa. 32. num. 4. 5. ſuprà, de tranſact. & l. eleganter. num. 3. de cond. indeb. Maran. Specul. aur. part. 4. diſtinct. 14. nu. 3.* vel conſuetudine familiæ, quod familiare liceat appellare. *Blanc. de comprom. quæſtione 2. numer. 48. de quorum diſcrimine Mynſing. obſeru. 68. centur. 4.* A' materia, compromiſſum, ſpeciale, generale, plenum. *l. de rebus. 43. l. quid tamen. §. plenum. 6. eodem.* A' forma, aliud conuentum, aliud ſtipulatum, *l. litigatores. 11. §. 2. & 3. eod.* aliud iuratum, *l. 4. hoc tit.* Ab euentu, aliud Appellatione ſuſpenſum, aliud Homologatum. *l. 4. §. vlt. l. 5. hoc tit.*

6 ¶ Arbitri ſunt aut iuris, *d. l. apertiſſimi. infrà, de iudic. d. l. 9. 10. qui ſatiſdare cogantur.* aut Voluntarij. *Bald. l. libera. num. 7. Cod. de ſentent.* Horum duo genera ponit I.C. *in l. ſi ſocietatem. 77. § 1. pro ſocio. & gloſ. Auth. ſi verò. verb. compulſionem. infrà, de iudic.* pro ſubiecta nimirum ſocietatis, de qua tractat, materia: vbi vel in arbitros compromitti ſolet, qui ſecundùm iuris ordinē procedant, *l. 1. eodem.* vel in arbitratores, qui tanquam compoſitores & tranſactores, *Authent. ſi verò. infrà, de iudic.* nullo iuris ordine, nec ex iure, ſed de facto diſceptent, *l. ſi quis arbitratu. vbi Bartol. num. 8. 9. de verb. obligat. & d. l. ſi ſocietatem. §. arbitrorum. cum ll. ſeqq. pro ſocio. Bartol. l. 1. num. 2. ſuprà, vbi & apud quem.* ſine aliqua iudicij figura ac ſimilitudine. *Imol. & Doctores cap. Quintanallis. num. 7. de iureiurando. Maran parte iudic. 4. diſtinct. 15. numer. 3. Zaſius de feud. alienan. numer. 20. Iacob. in inueſt. verbo, & cum parte. numer. 10. Decius conſil. 60. Alexander conſil. 82. volum. 1.* In dubio tamē potius in arbitrum, quàm arbitratorem intelligitur compromitti. *Specul. de arbitris. §. vltimo. numer. 10. Innocent. cap. Quintanallis. numer. 7. de iureiurando. Blanc. de comprom. parte 1. numer. 29.* quia contrahentes intelliguntur ſe iuri magis voluiſſe conformare. *Cornel. conſil. 190. plures. in fin. part. 4. per l. ſi prius. 17. §. 1. de aqua pluu. arcen. Socin. conſil. 19. adſit. numer. 6. volum. 2.*

7 ¶ Cauſa voluntarij, voluntas in id conuenientium. *l. 3. § 1. eodem. l. rem non nouam. 12. infrà, de iudicijs.* Neceſſarij, lex, *l. apertiſſimi. 14. infrà, de iudicijs.* ſtatutum, *Bartol. l. prætor. num. 12. de tut. dat.* coactio, decretum iudicis, *l. arbitro. 9. cum l. ſeq. qui ſatiſd. cogan. l. 6. §. de aduoc. diuer. iudic.* ex cauſa præſertim publica, *Bartol. d. l. præter. numer. 2. de tutor. & curat. datis. Bartol. l. furti. 6. § qui iuſſu. numer. 2. de his qui notan. infam. Iaſon l. quidam exiſtimauerunt. num. 7. 8. ſi certum petatur.* ad petitionem partis. *Blanc. de compromiſ. quæſt. 3. num. 58. quæſt. 5. numer. 1. & 2.* Regulariter enim partes inuitas ad arbitrium cogere non poteſt. *Bartol. d. l. prætor. d. l. furti. § qui iuſſu. Iaſ. d. l. quidam exiſtimauerunt. Bald. l. ex ſtipulatione. infrà, de ſentent. vbi Baldus numer. 7. ait compromiſſum à iudice poſſe ſuaderi quàm imperari.* Nam quod debet fieri ex voluntate, non eſt imponendum ex neceſſitate *l. ſolent. vbi Bartol. in princ. de offic. proconſ.* Sed hoc accipiendum, vt in contractibus, de initio: *l. ſicut. infrà, de actionibus.* nam ſemel ſuſceptum, cogitur arbiter exequi, *l. 3. §. penult. eod. ex recepto: l. rem non nouam. 12. § de iudicijs.* niſi iuſtam probet excuſationis cauſam: *l. licet. 16. eod.* & eidem ſtare conuento partes adigūtur. *l. diem. §. ſtari. eod. l. 1. h. tit.*

¶ Compromittere omnes poſſunt, qui non prohibentur, etiam forenſes, *l. non diſtinguemus. 32. § item. 8. eodem. Blanc. de comprom. quæſt. 3. num. 45.* Iudæi, *Blanc. ibidem, numer. 47.* filiusfamiliàs, *Hoſtienſ. eodem. per l. licet. § ſi ſeruus. §. ſed filius. de pecul. Bartol. l. final. § neceſſitate. Cod. de bon. quæ liber. Blanc. de comprom. quæſt. 3. num. 43.* prælatus, *Alexander conſil. 32. opportunè. numer. 5. volum. 2.* vaſallus, *Iacob. in inueſt. verb. & cum parte. numer. 20.* tutor, curator, & quilibet adminiſtrator, cui libera adminiſtratio rerum commiſſa eſt. *l. procurator. 58. de procuratoribus. cap. per tuas. eodem. Dd. l. præſes. 12. Cod. de tranſactionibus. l. ſi plures. de pact. Blanc. de comprom. quæſt. 3. numer. 39.* Prohibentur alij propter dementiam, *l. diem. 27. §. coram. 5. & penult. eodem.* alij ob infirmitatem ætatis, *d. §. penult. l. ſi pupillus. 35. eodem. l. 3. verb. commiſiſſe. vbi gloſ. hoc tit.* alij ob ſtatum, vt ſeruus: *l. non diſtinguemus. 32. § ſi ſeruus. 7.* alij ob ſexum, vt mulier in cauſa aliena, *d. l. non diſtinguemus. § 1. eodem. l. vltim. hoc tit.* Sic etiam in omnes compromitti poteſt, quibus id non prohibeatur, *l. 3. §. vltim. cum l. ſeq. eodem. cap. inter. de tranſlat. epiſcop. Blanc. de compromiſ. quæſt. 2. num. 2.* cuiuſcunque dignitatis, *l. 3. cum l. ſeq. eodem.* vel exiſtimationis: *l. Pedius. 7. eodem. Blanc. de compromiſ. quæſt. 2. numer. 8. & 13.* vnum vel plures, etiam filiosfamiliàs. *l. 5. 6. eodem.* eccleſiaſticos, & laicos, *cap. per tuas. 9. cap. expoſita 11. eodem. Mynſing. obſer. 67. cent. 2.* militares, paganos: *l. certi. 15. Cod. de iudicijs.* numero potius impari, quàm pari, *cap. 1. eodem.* propter naturalem hominum ad diſſentiendum procliuitatem: *l. item. 17. §. ſi in duos. 3. eodem.* vt orta diſſenſione, plurium ſententia præualere poſſit. *l. diem. 27. §. ſi plures. 3. eodem.* Nam alij abſque alijs arbitrari nequeunt, licet diſcrepare ſententijs poſſint. *l. item 17. § vltimo. l. ſicut. 18. de recepiis arbitris.* Vetitum autem eſt compromittere in ſeruos. *l. Pedius. 7. cum ll. ſeq. eodem.* in pupillum, furioſum, *l. ſed ſi 9. §. 1. eodem.* ſurdum, mutum, cæcum, *d. l. ſed ſi. § 1. eodem.* minorem 18. annis, iure ciuili: *vt volunt gl. & Dd. l. quidam. 57.* 8

verb. ſed etſi ex conſenſu iudex datus ſit. de re iudicata. minorem 20. annis, iure canonico: *c. cùm vigeſimum 41. vbi gl. & Dd. de offic. deleg. Spec. de arbitr. § poteſt.* quod verius videtur etiam iure ciuili. *l. cum lege. 41. eod. Blanc. de comprom. quæſt. 2. nu. 22.* Nam d. l. quidam, nō loquitur de arbitrio, ſed de iudice delegato, conſentientibus dato, ab eo qui ius dandi habeat. Sed nec in fœminā rectè compromittitur, *l. vlt. hoc tit.* niſi iuriſdictionem habeat ordinariam, *c. 4. eod.* non tamen ordinarius

A

ſit cauſæ, de qua compromittitur, iudex: *l. ſed ſi. 9. § ſi quis. 2. eod. vbi gl. & Dd.* quanquam tex. *in l. ſed ſi. 9. § ſi quis. eod.* de delegato loquatur, & in ordinarium rectè compromitti oſtendit. *l. 3. in fin. cum ll. ſeqq. eod.* Quod Canoniſtæ ſequuntur. *Panor c. cùm tempore. 5. num. 6. eod. c. cùm cauſam. de elect. c. veniens. 16. de iureiur. Guid. Pap decis. 69.* adeò, vt & in delegatum compromitti permittant: *cap. 1. de præſumpt. cap. vlt. eod. c. niſi. 21. de præbend. Blanc. de comprom. part. 2. nu. 47. 50.* ante iudicium tamen cœptum: *Blanc: de comprom part.*

B

2. num. 41. cum ſeq. Sed de omnibus rebus controuerſis, vna vel pluribus compromitti poteſt: *l. de rebus. 33. l. Pomponius. 13. de recept arbitr.* quæ ſint facti, non iuris, *l. cùm proponas. 6. vbi Salic. C. de rebus cred.* niſi ipſum quoq; ius ſit incertum. *Blanc. de comprom. quæſt. 4. nu. 1. 2.* Item de ipſa quæſtione compromittendi, *Blanc. eod quæſt. 5. numer. 7.* dummodo ſit itidem cōtrouerſa: de rebus enim claris, vt tranſactis, iuratis, iudicatis, fruſtrà compromittitur, *l. eleganter. 27. vbi gloſ. & Dd. de cond.*

C

indeb. Blanc. de comprom. quæſt. 4. num. 4. 5. 6. l. poſt rem 11. vbi Iaſ. de tranſact. Nam qua de re tranſigi nequit, de eadem nec compromitti. *Bartol. l. ius dandi. de tutor. & curat. dat. Blanc. de compr quæſt. 4. nu. 7.* vt de alimentis. *Iaſ. l. de alimentis. in prin. C. de tranſact.* rebus alienari prohibitis. *Authen. res quæ. C. de fideicom.* velut emphyteuſi, feudo, *Blanc. d. q. 4. nu. 28. Curt. de feud. part. 4 Dec. conſ 39. iuridicam. nu. 2. 3.* cauſis ſpiritualibus *c contingit. 8. eod.* in laicum, *Dd. ibid. Guid. Pap. deciſ. 69. num. 2.*

D

Blanc. quæſt. 2. num 62 & quæſt. 4. nu 7. 8. perniciosis Eccleſiæ, Reipubl. *c. 3. eod.* criminalibus, popularibus, liberalibus. *l. non diſtinguemus. 32 § 5 §. de liberali. 6. eod l. ſi qui. 8. C. de epiſc. aud. de quibus plura. Blanc. de comprom. quæſt. 4. num. 11. 12.*

E

9 ¶ Formam arbitrium ex conuentione capit: *l. non diſtinguemus. 32. §. de off. 14. §. vlt. eod.* ſic tamē, vt ſemper incluſam habeat neceſſitatē definiendi, non tantùm experiundi: *l. Pomponius. 13. §. 1. eod.* quòd ſi nihil conuentum ſpecialiter, ad ordinem iudiciorum informatur, *l. 1. eod.* ſecundùm conſuetudinem & ſtatuta cuiuſque loci. *Spec. eod. §. vlt. num. 1 §. differt. num. 2. 12. §. excipitur. num. 9. 11. 12 Innoc. c Quintauallis nu. 7. de iureiur. Maran. in Spec. part. 4. diſt. 14. nu. 2. Blanc part. 1. nu. 20. 29. & quæſt. 2. num. 47.*

F

10 ¶ Finem compromiſſi monſtrat I.C. aiens, illud non differendarum, ſed tollendarum litium cauſa fieri: *l. quamuis. 37. eodem.* pertinet enim ad lites finiendas, *l. 1. hoc titul.* rem terminandam *l. inter. 44. eodem.* arbitrio cognitoris. *l. non diſtin-*

G

guemus. 32. § quæſitum. 15. eodem. Quocirca non poteſt arbiter iubere ad alium arbitrum iri, ne finis non ſit. *d. §. quæſitum. 15.* & pœna quoque ſolet adijci, vt eius metu, ſententiæ qualicunque ſtetur: *l. 1. hoc titul. l. diem. 27. §. ſtari. 2. eodem.* nam olim aliâs non erat ex arbitrio actio, vel exceptio. *l. 2. 3. eodem.* Hodie eſt, ſi non ſit intra decendium ab alterutra parte contradictum, *l. 4. l. penult. hoc titul.* non quidem appellando, *l. 1. hoc tit.* præterquam ab arbitrio iuris, *Blanc. quæ-*

A

ſtione 5. numer. 8. ſed ad arbitrium boni viri reducendo. *l. penult. eodem. cap. per tuas. 9. eodem.* Cæteroquin oritur ex ſententia nunc arbitri exceptio atque actio, *Iaſon l. 5. numer. 45. de iuſtitia & iure.* peræquè ac ex ſententia, *l. actori. 8. Cod. de rebus credit. Iaſon præallegato loco.* ad intereſſe, *cap. per tuas. 9. eodem.* vel vt præciſè officio iudicis cogatur parére: *cap. 2. eodem.* quæ tamen omnia nihil officiunt tertio. *iuxta regul. res inter alios acta. tot. tit. res int. al. & quibus res iudic. l. ſæpe. de re iu-*

B

dicata. Nam, vt ait Sabinus, non poteſt arbiter inter alios iudicando alterius ius mutare. *l. Sabinus. 31. in fin. de vſufruct. leg.*

C

¶ Adiacent locus honeſtus, tutus, competens, *l. quid tamen. 21. §. ſi arbiter. 9. eodem.* tempus legitimum, non feriatum, *l. ſi feriatis. 36. eodem.* idoneum, iuſtum, *l. Pomponius. 13. §. vltim. cum ll. ſeqq. l. quid tamen. 21. l. Labeo. 25. l. arbiter. 13. eod. Guid. Papæ quæſt. 69. 310.* ſumptus ab vtraque parte præſtandi, *Guid. Papæ deciſ. 68. Specul. de ſalar. §. 1. numer. 2.* ſalarium, aut conuentum, aut legitimum duorum aureorum. *l. in ſacris. verſ. in arbitrium. Cod. de prox. ſacro. ſcrinio. Guid. Papæ deciſ. 68. num. 7.* 11

D

¶ Affinia compromiſſis, iudícia, *l. 1. eodem.* & ordinariæ actiones: *l. non diſtinguemus. 32. §. item. 8. eod.* vnde quando non poteſt vari ratio diuerſitatis, procedit à ſimili argumentum: *Ioan. Andr. ad Specul. de ſalar. §. 1 in fin. Euerar. loco legat à iud. ad arbitria, per tot.* arbitramenta, *l ſi ſocietatem. §. arbitrorum, pro ſoc. vbi Bart. & Dd.* tranſactiones: *Iaſ. & alii d. l. ſi cauſa. C. de tranſact.* vnde quoque mutua & reciprocans ducitur ratiocinatio. *Bart. Bald. & Dd. l poſt rem. de tranſact. l. ſi diuerſa. l. ſi cauſa eod tit. Blanc. de comprom. q. 4. num. 22.* 12

E

¶ Contraria putantur, quæ litis impediunt ingreſſum. *de quibus c. 1. de lit. conteſt. in 6.* Nam hęc itidem arbitrijs ſunt impedimento. *Bartol. Alex. Iaſ. l. fratres. C. de tranſact. Bald. l. ſi iudex. in fin. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris. Blancus de compromiſ. quæſt. 4 num. 1. de except. imp.* Item quæ vel annihilant ex defectu cauſarum, *l. non diſtinguemus. 32. §. 1. eodem.* efficientis, *d. l. non diſtinguemus. 32. §. 2.* materialis, *l. 3. l. quid tamen 21. §. non debent. 6 l. non diſtinguemus. 32. §. Iulianus. 5. l. penult. eod.* formæ, *l. qualem. 19. eodem.* finis: *l. Pomponius. 13. §. 2. l. item. 17. §. 2. l. qualem. 19. eod.* vel diſſoluunt, ſoluto compromiſſi die, hoc eſt, exeunte priusquàm ſententia dicta ſit: *l. non diſtinguemus. 32 §. 2. l. quid tamen. 21. §. Papinianus. 5. §. ſi quis. 8. eod.* 13

F

aut morte arbitri, *l. diem. 27. l. arbiter. 40. eod.* partiúmue. *d l. diem.* furore, iſdem ſimili caſu, vnde

G

arbitrium.

arbitrium incipere nequit, interueniente, *l. ſi com*
promiſſ. 47. §. vlt. cum ll. ſeqq. eod. aut iudicio. *l. ſi*
quis. 30 eodem.

DE SATISDANDO.
Tit. LVII.

1 *Continuatio.*
2 *Quid ſatiſdare, ſatiſdatio.*
3 *Species.*
4 *De cautione iudicis.*
5 *De ſatiſdatione actoris, & partibus huius cautionis.*
6 *De ſatiſdatione rei.*
7 *De cautione tam actoris, quàm rei.*
8 *De cautione aduocati, item procuratoris.*
9 *Cauſæ.*
10 *Materia.*
11 *Forma.*
12 *Circumſtantiæ.*
13 *Finis & effectus.*
14 *Affinia.* 15 *Contraria.*

1 ADmonendi † ſumus, litigantes alieno maximè nomine, ſine ſatiſdatione vix admitti: *l. vnic. h. tit. l. non ſolùm. 29. cum ll. ſeqq. de procur.* vt de hac initiò & in limine iudicij tam iure quæratur *l. vnic. h. tit. Chil. in pract. c. 46.* Cauere eſt, quoquomodo cautam rem facere, & in ſecuro collocare. *l. 3. §. 1. de prætor. ſtipul.*

2 ¶ Satiſdare eſt, ſatis præſtare, *l. tribus. 8. de vſufruct. ear. rer.* datis fideiuſſoribus, *l. 1. qui ſatiſd. cog.* qui olim in his iudicialibus requirebantur, *§. 2. ſ. de offic. iud. in verb. cum fideiuſſore. & Nouell. de exhib. reis. l. prætoriæ 7. de prætor. ſtipul.* licet non in conuentionalibus, *l. promiſſor. 21. § fin. de conſtit. pecun. l. 1 §. inter. de collat. bon. l. 2. quor. legat. contra Nouell. de exhiben. & introduc. reis. § ſancimus. verſ. cùm verò libellum. in verb. ſola perſonali fideiuſſione præſtita.* ſed hodie etiam in his iudicialibus receptum eſt, pignoribus poſſe caueri, *gl. & Dd l. 1. ff. eod. & in d. l. prætoriæ. & § fin autem. h. tit. vbi Fab. gloſſ. Bald. & Dd. in l. ſi à creditore. 7. C. de action. per l. 4. quæ res pign.* etiam iure Saxonum. *Chil. in proceſſ. cap. 46. num. 2. verſ. ſonſte muſte er den mitburgen oder pfanden.* Satiſdatio igitur, de qua hic agimus, eſt actus iudicialis, *Spec. & Marant. iſto tit.* quo datis fideiuſſoribus vel pignoribus idoneè de lite cauetur. *l. 1. vbi Dd h. tit.*

3 ¶ Ea à materia vel eſt Ciuilis, *de qua ff tit. qui ſatiſd. cogan. & l. vnic. C. eod.* quam abſolutè vocamus *vorſtands, oder caution*: *Chil. d. cap. 46. & ord. elect. part. 1. conſtit. 3. & 5.* vel eſt Criminalis, *l. 1. l. 3. vbi Bart. de cuſtod. reor. Bart. Bald. & Dd. l. vlt. C. de accuſ. Paris de Put. de ſynd. verb. carcer. Marant. de ſatiſd. num. 20. latè Boſſ. de carcer. fideiuſſ.* quam noſtri appellant *peinlich vorſtands. Chil. cap. 47. & in peinlich Reichs ordnung. cap. 12.* A' forma, alia Satiſdatio, propriè ſic dicta, *l. vnic. C. eod.* alia Cautio iuratoria, *l. vlt. eod. l. 1. §. 2. C. de aſſert. toll. de qua*

A *Tiraq. de retract. lig. §. 1. gl. 18. num. 49.* quam præſtant ij, qui aliter cauere nequeunt *l. 1. §. omnes. C. de aſſert. tol. Nou. 52 112 gl §. neceſſarium. verb. iudicij. in Auth. vt nulli iud. Paris de Put. de ſyndic verb. fideiuſſores. cap. 1. Boſſ. de carcer. fideiuſſ. nu. 72. Chil. cap. 46. Bald. l. vlt. ff. eod Mynſing. obſ. 11. cent. 2.* item viri clariſſimi, *l. in ſacris. 12. C. de prox. ſacr. ſcrin. lib. 12.* illuſtres, *l. pen. l. vlt. C. de dign. lib. 12.* magiſtratus: *l. vnic. verb. iuratoriæ cautionis. Cod. vt magiſt. poſt depoſ.* ſi tamen perſona digna & honeſta ſit:
B *Auth. cui relict. C. de indic. vid. tol. Mynſing. d. obſer. 11 cent. 2.* alia nuda repromiſſio, *l. ſciendum. 15. qui ſatiſd. cog. l. 3. C. de verb. ſign.* cui etiam œconomi & clerici relinquuntur, *l. cum clericis 25. C. de epiſc. & cler. cap 1. de iuram. calum. Cuiac. Nouell. 49. in fin.* Ponit & alias ſpecies, *gloſ. l. 1 C. de procur.* quæ diſtinctis perſonis, quæ iudicia ſuſtinent, rectiùs poterunt intelligi. Eæ ſunt, iudex, actor, reus. *c. forus de verb. ſignif.*

4 ¶ Iudex olim in ſingulis cauſis iureiurando
C cauebat: *l. rem non nouam. cum Auth. ſeq. C. de iud. & paſſim in oratione Cic. pro Roſc. Cælio, &c.* hodie ſolùm initio officij, non ad ſingulas cauſas præſtat iuramentum. *Nouell. 9. tit. iuſiuran. quod præſtetur.* Nam pòſt cœperunt officia eſſe, cùm olim electione prætoris ſingulis etiam cauſis iudices vel priuati darentur, *l. ſolent de iuriſd.* vt omninò tum opus fuerit in ſingulas iurari: hodie item, mandata quaſi vniuerſitate cauſarum officijs *in auth. de indic. & de defenſ. ciuit.* In crimina-
D libus tamen iudex etiamnum cauet interdum, petentibus litigatoribus præſertim reis: *gibt jhnē ſicher geleit zu recht, vnd fur vnrechtē gewalt,* quæ noſtris Cautio ſecuritatis, aut Saluus conductus dicitur: *Panorm. cap vlt. de treug. & pac. Bart l. vltimur. 5. de ſepulch. viol. in l. is qui reus. 5. de publ. iud. l. 1. de cuſtod. reor.* & contra violentiam facti, non iuris cauet. *Bart. l. vlt. num. 1. C. de dign lib. 12. & in l. 3. num. 3. ad l. Iul. maieſt l. 1. vbi Rebuſ de nauicul. lib 11. Alex. l. 1. §. non fuit. de dolo malo. & conſil. 15.*
E *volum. 4. Mynſing obſ 82. cent. 1.* Continet autem liberam non tantùm accedendi, ſed & recedendi facultatem, *Bart. d. l. vlt. d. l. 3. Rebuff. in d. l. 1. C. de nauicul. lib. 11. Bart. l. vltimur. de ſepulc. viol. Alex. d. l. 1. §. non fuit. & d. conſ. 15. volum. 4. Panor d. c. vlt. de treug. Sicher geleit zu vnd abe,* vt vulgò loquuntur, *de quo Clarus lib. 5. ſent. §. fin quæſt 32. Menoch. lib. 1. de iudic. arbit. quæſt. 80.* quam tum fragilem cautionem vocat Menoch. *conſil. 100. nu. 185.* Iudex delegatus partibus, etiã cauet per documen-
F tum ſuæ commiſſionis. *cap. cùm contingat. 24. de reſcript. cum ſimilib.*

5 ¶ Actor quanq̃ iure veteri ſatiſdare non cogebatur, *§ 1. h. t.* hodie tamẽ ſatiſdat, intra duos à tẽpore porrecti libelli menſes, ſe litem conteſtaturum; *§. 1. in auth. de execut. auth. libellum. C. de litis conteſt. gl. verb. nullam. § 1. h. t.* deinde, ad finem vſque iudicij ſe in lite permanſurum. *Spec. de ſatiſd. in princ.* tertiò, pro expenſis, ſi contingat ipſum ſuccũbere, & in expẽſas condẽnari. *Auth generaliter.*
G *vbi Bar. Bal. & Dd. C. de epiſc. & cler. §. ad excludendas. in auth. de litig. & calumniam. de princ. c. vlt.*

cc 2 de

de maior. & obed. gl. §. 1. verb. nullam hoc tit. Addit Speculator, *eod. tit. in princ.* has ſatiſdationes conſuetudine nonnunquam remitti: ſicut remittuntur interdum, vt immobilia poſſidenti, tam iure ciuili, l. ſciendum, qui ſatiſd. cogan. quæ ſecundùm communem opinionē etiam in actore obtinet, *Iaſ. ibid. num. 1. & 2. contra Bartol. & alios.* quàm etiam iure Saxonico diuerſimodè tamen. Nam iure ciuili cauet poſſeſſor ſaltem promiſſione, *vt inſcriptio oſtendit tit. & d. l. ſciendum. 15. ff. qui ſatiſdare cogantur. vbi Bart. Iaſon num. 6. & Dd.* exigunt ab eodem bonorum expignorationem: *alij etiam iuratoriam cautionem, gloſ. 1. ibid. quam ſequitur ibi Iaſon num. 6. & in l. vlt. vbi gloſ. Cod. de princ. agen. in reb. l. b. 12.* Iure Saxonico nihil promittit, ſed ſunt pro prædibus prædia obligata: *Chil. in pract. cap. 46. conſtit. pro. 5. part. 1.* ſi tamen dominus poſſideat, quem tenet executio. Nam procuratorem poſſidere non ſufficit, niſi vadem ſe pro ſuo principali præbeat. Quamobrem domino poſſidente procurator à ſatiſdando immunis eſt, dummodò de mandato eius conſtet. Porrò quæ exigitur ab eo, qui res ſoli in territorio iudicij non poſſidet, cautio, tria habet capita: vnum de reſarciendo damno, alterum de reſarciendis expenſis, ſi cōtingat actorem ſuccumbere, tertium de proſequenda ad finem vſque lite, *Landtrechs lib. 2. art. 9. Chil. cap. 46. Fachſ. differ. iudic. 40.* eandemque duntaxat in criminalibus præſtat actor iure Saxon. *Chilian. cap. 47.* quanquam ex ordinatione Imperij grauiorem, *vt apparet Reichsordnung, cap. 12.* ſicut & iure ciuili. *l. vltim. Bart. Bald. & Dd. C. de accuſat. Bart. l. 1. C. de cuſtod. reor.* Moribus etiam illi qui petunt reum incarcerari, cautionem prius præſtare debent, eam rem iudicio fraudi non fore.

6 ¶ A reo poſtulatur cauere judicatum ſolui, *l. qui proprio. 46. §. qui alium. 2. de procuratoribus.* etiam in criminalibus: *l. ſi quis. 57. §. vlt. de fideiuſſ. l. ſi Barſatorem. 13. C. eod. tit.* qua ſatiſdatione leuatur iure nouo, ſi cauerit iudicio ſiſti, & ſe ad finem vſque in lite perſeueraturum, *§. 2. Inſtit. hoc tit. Specul. eodem. §. 2. num. 1. 2.* & tempore ſententiæ affuturum. *§. alia Inſtit. hoc tit.* Quod genus etiam in criminalibus recipitur, *l. 1. vbi Bart. l. 3. C. de cuſtod. reor.* ſicut & alia de reo præſentando, *l. ſancimus. 26. Cod. de fideiuſſ. Marant. num. 4. & 5. in pract. Specul. hoc tit.* Qui tamen per procuratorem litigat, iudicatum ſolui ſatiſdare debet: *§. ſin autem. in fin. Inſt. hoc tit. l. 2. §. ſin autem adfuerit. C. de iuram. prop. calum.* & ſe tempore ſententiæ præſtò futurum: *d. §. alia.* niſi immobilia poſſideat: quo caſu tantùm promittit. *d. l. ſciendum. quæ propriè loquitur in reo, vt gl. ibi. & Dd præſertim Iaſ. num. 1. 2.* Cæterùm qui ſatiſdedit iudicatum ſolui, non tenetur ad aliam iudicio ſiſti. *l. filiusfamil. 14. vbi Iaſ. nu. 8. poſt gl. ibi, & in l. ſi defunctus. §. fin. de procurat.* Iure Saxon. nullam omninò præſtat reus, *Chil. cap. 46. Fachſ. differ. 40.* niſi in criminalibus: *Landt. lib. 1. art. 3. 34. vbi gl. nu. 4. & in l. b. 2. art. 5. vbi gl. num. 3.* licet in his iure ciuili non tam facilè reus ad cautionem admittatur, ſed potius vinculis

A lis & carcere conſtringatur. *l. 1. vbi Bart. & Dd. de cuſt. reor.* etiamſi bona immobilia in loco iudicij poſſideat. *Iaſ. l. ſciendum. 15. num. 3. in 10 limit. qui ſatiſ. cog.* Eſt etiam, cùm in realibus exigitur à reo cautio de bonis non minuendis *l. ſenatuſcon. 16. de off. præſid. l. ſi fideiuſſor. 7. §. vlt. ff. eod. l. 5. de pet. hær. Spec. de ſatiſd. §. 2. nu. 11.* Eſt cum arreſto res mobiles, vel etiā perſona ſuſpecti de fuga præcluduntur: *d. l. ſi fideiuſſ. 7. §. pen. eod. l. pen. ff. in quib. cauſ. pig.* immobiles cū fructibus ſequeſtrantur: *l. vnic.*
B *vbi Dd. præcipuè Cur. C. de proh. ſequeſt. & extrà, ac in Clem. eod.* Quod tamen non niſi ex certis cauſis faciendum, *de quib. gl. & Dd. d. l. vnic. Iaſ. Alex. & Dd. d. l. ſi fideiuſſ. §. vlt. Hipp. de fideiuſſ. nu. 80.* Nec enim eiuſmodi fugitiui obærati ad iuratoriam cautionem admittuntur. *in Auth. de exhib. reis. Bar. l. litib. n. 8. C. de agric. & cenſit. lib. 11. l. ſi fideiuſſor. §. vlt. vbi Alb. eod. Curt. l. vn. n. 56 & ibi Sal. nu. 10. C. de prohib ſequeſt. Innoc. c. præterea. de except. Boer. in ſingularib. verb. ſequeſtratio. num. 6.* In per-
C ſonalibus eadem quoque cautio petitur, etiam antè quàm ceſſerit aut venerit debitionis dies: maximè ſi vergat ad inopiam reus. *l. in omnibus. 41. de iudic. l. grege. 13. §. ſi ſub conditione. 5. de pignor.* Moribus etiam reus, qui carceribus relaxatur, iurat, Se non vlturum, quicquid ibi paſſus eſt: ac ſi condemnatus ſit, pariturum ſe etiam ſententiæ: *Als der verwuiſen wird, muß aas Landt verſchweren: welches man Vrpheden nennet.*

¶ Ab alterutro verò exigitur cautio de Non 7
D offendendo, ſi fortè formidoloſus ſit, & minas exequi ſolitus: *Bartol. num. 7. Dd. l. de pupillo. 5. §. ſi quis ipſi. de oper. nou. nunc.* quæ etiam extra iudicium peti poteſt. *l. illicitas. 6. §. ne potentiores. 2. vbi Bart. de offic. præſid. & l. 4. ſi cui plus quàm per l. Falcidiam. l. qui bona. 13. §. ſi quis. 5. de dam. infect. Felin. in rubr. de treug. & pac. Alex. l. 2. ſolut. matr. Ang. tract. malef. gl. verb. iniurioſa. Marant. de ſatiſd. num. 13. & Bald. conſ. 388. vol. 4.* Olim etiam ab vtraque parte, atque adeò eorum adminiſtratoribus exi-
E gebatur calumniæ iuramentum, *l. 1. 2. de iuramen. prop. calum. l. rem non nouam. Cod. de iudicijs.* quod etiamnum in Camera durat: apud nos Saxones non ſeruatur. *Chil. cap. 67.* ſed & hodie ab vtriſque exigitur cautio iudicio ſiſti, & de proſecutione litis, ſi vterq; ſit peregrinus, aut ob ſimilem cauſam, ne iudicium reddi poſſit eluſorium. *contra l. ſi prætor. de iudic.*

¶ Aduocati olim in qualibet lite, hodie initio 8 officij iuramento cauent. *l. rem non nouam. 13.*
F *cum Auth. hodie, ibi inſerta. vbi Dd. Cod. de iudicijs.* Procurator actoris nō ſatiſdat rem ratam dominum habiturum, ſi apud acta factus ſit, aut pro præſente procuret, *l. vnic. C. eodem. l. nec ſatiſdatio. 21. rem ratam haberi.* quia mandaſſe patiendo intelligitur, *l. qui patitur. 18. mand.* niſi probetur mandatum reuocatum, *d. l. vnica. in fin. C. eodem.* Si nullum mandatum habeat procurator, ne cum cautione quidem admittitur: *Dd. l. 1. Cod. de procurat. & c. 1. vbi gl. verb. portitorib. eodem. & in*
G *l. non ſolùm. 39. §. qui alieno. verb. debet. de procurat. per l. 6. §. fin. de neg. geſt.* (niſi coniuncta ſit perſona

na *l.ſed & hæ.35.de procuras.l. maritus.* 21. *Cod.eod.* intra quartum gradum. *gl.in l.cum alienam. C.de legatis.* quæ tamen nec ipſa admittitur, ſi de contraria domini voluntate conſtet: *l. Pomponius.* 40.*§.final.de procuras.l.maritus. C. eod.)* aut niſi mandatum allegauerit, *l. 2.§. hoc etiam. vbi gloſſ. verb.nullo mandato. C.de iuram. prop.calumn.dan.* indeceműq; in illam opinioně adduxerit, vt exiſtimet etiam cum vſitata Rati cautione admittendum. *d.l.2.§.hoc etiam.* Nam ſi dubitetur probabiliter de mandato, aut non plenum illud ſit, cogitur de Rato cautionem præſtare. *l. 1. vbi Iaſon,nu.3.C.de procurator.* At procurator rei Rem ratam dominum habiturum cauere non cogitur: *l.exigendi.12. C.de procurator.* niſi quandoque in realibus. *Spec. de ſatiſdat.§.expedito.num.3.* Nam de ſuo dependet, ſi dominus non ratificat: *l.non cogendum.45.de procuras.* vt qui non admittatur, niſi præſtita de iudicato ſoluendo cautione: *vt hîc in prin.& §.ſi verò reus.l.vn.Cod.eod.* etiamſi mandatum habeat: *l. qui proprio.46.§.qui alium. l.minor.51.de procuras.d.l. exigendi.* quia ſine hac ſatiſdatione nemo idoneus eſt alienæ rei defenſor. *§.vlt.hoc t.d.l.vnic.d.§.qui alium.* Quæ tamen & ipſa cautio moribus Saxon. vt principali, ſic etiam procuratori remittitur, dum tamen de mandato conſtet. *vt Chil. & alij pragmatici ad tit. de ſatiſdat.oder vom verſtandt,in ſuis practicis libellis annotarunt.*

9 ¶ Cauſa efficiens remota Lex, S.C. aut aliud quod vim legis habeat, *in prin.Inſtitut.eodem.l.2. de vſufruct. ea. rerum. l.5.de petit.hæred.l.2.§.2.qui ſatiſda.cog.* vt ſtatutum, conſuetudo, *l.4.de cuſtod. reor.Marant.de ſatiſdat.num.5.* Propinqua, iuſſus iudicis, *l.1. C. vt in poſſeſſ. leg. l. in omnibus. 41. de iud.l.vn.C.vt in poſſeſſ.* aut partium conſenſus. *l.de die.8.l.ſi fideiuſſor.§.pon.qui ſatiſd. cogan. l. interdum.10.ff.rem rat.hab.* Impulſiua, à parte eius cui ſatiſdatur, petitio ante litem conteſtatam facta, *l.vn.verb.in ipſo litis exordio. C.eod.l. Pompon.* 40.*§.ratihabitionis.de procur.l.ita.13.C.eod. vbi Iaſon,Zobe,Landtr.lib.2.art.9.* ſine qua iudex eam non decernit: *Hippol.in pract.crim. §. nunc videndum.nu.5.per l.4.§.hoc autem.de damn. infect.* nec enim exceptiones ſupplet. *l.vn.vbi Caſt.n.3.& 4.C. vt quæ deſ.aduoc.* A' parte eius à quo petitur, paupertas & ſuſpicio fugæ contra principalem, *Marant.de ſatiſdat.n.2.d.l.in omnib.41.de iud.* defectus pleni mandati in procuratore: *l. 1.vbi Dd.C.de procur.* in vniuerſum æquitas aliqua ex varijs cauſarum figuris & circumſtantijs occurrentib. ducta. *d.l.in omnib.*

10 ¶ Materia ſunt cauſæ omnes ciuiles, *l.vn.C.eodem.hoc t.* etiam criminales, ſaltem leuiores. *l.diuus.4.l.1.vbi Bar.de cuſt.reor.* Nam in capitalibus iure ciuili ſatiſdatio non admittitur, *d. l.diuus. Panorm. & Felin.in c. cogebatur. de maio.& obed.* etiamſi poſſideantur immobilia, *Iaſon d.l.ſecundum.num.3.qui ſatiſd.* vel mille reſtes offerantur, *Bald.conſilio 337. vol. 2.* ſed vinculis & carceribus nocentes aſſeruantur. *Bald.l.1.de cuſtod.reor. Bal.l.2.C.eod.Felin. §.vlt.nu.10. de accuſat.* Quanquam, vt dixi, iure Sax. etiam hîc admittatur ſatiſdatio. *Landtrecht lib.1.artic.3.& 34.vbi gl num.4.& lib.2.artic.5.vbi gl.num.3.* Sed ad quam vſque quantitatem? Iure ciuili ad 30. ſolidos in ſatiſdatione iudicio ſiſti, vel ſimili. *Auth.libellum. C.de lit conteſt.* Iure Saxonico ad vigintiquatuor Schockios ſiue Vuergeldum, *Chil d.cap.46.vom verſtandt.* niſi aliud momentum cauſæ requirat, vt in *Hoffgerichts ordnungen* cautum eſt, & in noſtris curijs hactenus obſeruatum. Quis enim iudicatum ſolui ſatiſdationem in cauſa magna tam leui defungi ſumma permittat? In criminalibus igitur vtroque iure pro circumſtantia perſonarum delictorumque quantitas taxatur. *l.1.vbi Bar.C.de cuſtod.reor.* Vidi in cauſa homicidij reos tenuiores relaxari carceribus præſtita ſatiſdatione ad 100.200.300. à Nobilioribus verò cautionem ad 1000. 2000.3000. exigi. Nam vnuſquiſq; talem præſtat ſeruitutem, qualem poteſt. *l.1.§.2.C.de aſſert. toll. Auth.ſi cui relictum. vbi Bal.C.de indict. vid.toll.*

¶ Quod ad formam attinet, ſatiſdationẽ verbo offerri non ſufficit, ſed realiter illa præſtanda eſt: *gloſſ.vlt.c paſtoralis.de off.ord & c.quoniam.§. cũ alijs. verb.cautione. vt lite nõ conteſt. Zob.Landt. lib.2.art.5.* vbi enim facto opus eſt, verba non ſufficiunt: *l.nen omnes. §.fin. de re mil. l.peculium. in fin princ.de pecul.Hippol.l.qui falſam.num.29.de falſ.* ſcilicet vt ſatiſdans cum ſua acceſſione realiter obligetur, *Marant.de ſatiſdat. nu. 76.per Bal. conſil.261.vol.2.* puta datis fideiuſſoribus. *l.1.l.7. eodem.* vno in leuioribus, *l.2.3.4.5.§.1.eodem.* pluribus in grauioribus cauſis: *Maran.præall.loco,c.* 7. idoneis non ſolùm facultatibus, ſed etiam facilitate conueniẽdi, *l.2.ſi quis in ius vocat.l.penul. C.de pact.l 2.l.de die 8.§.qui ſatiſd.cog. Dd. in Authen.præſente.C.de fideiuſſorib.* quod per arbitros exploratur, *l.5.§.1 l arbitro.9.eodem.* niſi abſque cõtrouerſia aduerſarius recipiat, *l.ſi arbitro.10. eodem.* aut à parentibus ac ſimilibus cautio præſtetur: *l.2.§.prætor.eodem. l.1.2.ſi quis in ius voca.* vel etiam pro vade pignori obligatis rebus mobilibus: *l.promiſſor.21.§.vlt. de conſtitut.pecun.l.litigatores.11.§.2. de arbit.* vel pecunia in iudicio depoſita: *d l.litigatores.Faber hoc titulo,verſic.ſin aliquis.num.4.* vel ſoli reb. in territorio ſitis hoc nomine hypothecatis. *d.l.promiſſor.§. vlt. l.ſi mandato.59.§.vlt.manda.l.1.§.iubet.de cellat.bon.l 2.§. penult.quorum leg Ræuard.in regul. Plus cautionis. de regulis iuris.* de quo ſuprà initio huius argumenti dictum eſt. Forma cautionis iuratoriæ, eam ponit *gloſſ.§.neceſſarium.verb.iudicij.in auth.vt null.iud.per illum textum.verſicul.ſi verò iurauerit. Bal.in auth generaliter.C.de epiſ & cleric.Alexan.l. ſi verò.num.14.qui ſatiſdar.cog.Chil.c.46.nume.4.* talis hodie exigitur, vt anceps periurium euitetur: *l.4.de in lit.iurand.* vtcunque Mauſeius contrà diſputet in ſua praxi, *Da cleger ſchvverẽ dorffte,das er glaube, das er nach angevvandtem müglichem fleiß die* caution *mit Bürgen vnnd pfanden nicht beſtellen mögen,* &c. Formam promiſſionis ſimplicis, quam poſſeſſores immobilium faciunt, 11

ciunt, *l.ſciendum.15.& in rubr qui ſatiſda.in verb.* A
ſuæ promiſſioni committantur. gl. vult iuramento
cócipiendam eſſe, *d.l.ſciendum. verb.nō compel-
li.& in l.vlt.C.de princip. agent. in reb.lib.12.* quod
meritò Bart.reprobat: *in d ſciendum.nu.7.& 8.*
addens tamen, promittentē bona ſua hypothe-
care oportere. *per l.vlt.§.defenſionem. C.de ad.tut.
l.filio.vt in poſſeſſ.lega ſequitur Iaſon l.ſi priuſquam.
de oper.no.nunc.* Ex quo conficeretur, cū in iure
Saxon.immobilia non niſi cum authoritate iu-
dicis, cui ſubiecta ſunt, oppignorari poſſint, *dif-* B
*fer.Saxon 4.in fin & D.Reinhard. in differ. per ar-
tic.52.li.1.& Vueychbildi, titulo, von verpſendung.*
ſicut & in nouiſſimis ordinationibus cautum
eſt, *parte 2. conſt. 23.* etiam iſto caſu conſenſum
illius iudicis fore neceſſarium: quod tamen vſu
non ſeruatur: & quia talis hypotheca tacitè ꝑ-
miſſioni ineſt, quod fortè Bartol. voluit. & quia
iudex intelligitur conſentire: tantùm enim illa
prædia liberant à cautione, quæ ſunt in territo-
rio vbi agitur. Sanè cum edictum promiſſioné C
tantùm exigat, *in rubr. qui ſatiſd.cog.* cur requira-
tur hypotheca, quæ præſertim tacitè inducitur,
vt non opus ſit expreſſa? *l.3. cum ibi nota.ſi cert.
petat.* Quanquam iure Saxo. nec promiſſio qui-
dē vſitata ſit, ſed ſimpliciter qui poſſidet immo-
bilia, ſatiſdatione ac cautione omni liberatur.

12 ¶ At in quo loco ſatiſdatio facienda vel præ-
dia poſſideri oportet? In loco iudicij vel illius
territorij vicino, *Bar.d.l.ſciendum.§.1.Iaſ l.ſi fide-
iuſſor.§.1.nu.8.qui ſatiſdar.cog.* vt & in excuſſione D
bonorum principalis. *Sal, nu.2.& Dd.in Authen.
præſente.C.de fideiuſſor.* Sed quoniam eadem de-
bet eſſe conueniendi ſatiſdationum facilitas, quę
eſt in reo principali, *l.2.eod.* idcirco rectè in no-
ſtris curijs, *in hoffgerichten*, nó alia recipitur cau-
tio, quàm in loco ipſi curiæ, *dem hoffgericht*, ſub-
iecto. At quando? Regulariter ante cōteſtatio-
nem: *l.Pomponius.40.§.ratihabitionis.3. verb.an-
te litis conteſtationem: de procurator. l.vn.verb.in li-
mine iudicij, nec pòſt ipſo litis exordio, &c. hoc t.* niſi E
ex noua cauſa, vt ſi prædes facultatibus laban-
tur. *l.de die.8.§.ſi fideiuſſ.4.eo.* At quoties? Semel
tantùm, niſi deſinat eſſe ſufficiens cautio. *d.l.de
die.§ ſi fideiuſſor.l. arbitro.9.cum l.ſeq.eod.*

13 ¶ Finis ſatiſdationum, ne reddatur iudicium
fruſtratorium & inane, *contra.l.ſi prætor.de iudic.*
& vt ſecura ſit res eius cuia agitur, *l.1.verb.ſecu-
rum facimus.eodem.Maran.de ſatiſdat.nu.2.* Quod
ad effectum attinet, videtur conſentire in iudi-
cem, qui ſatiſdationem petit. *l.ſed etſi.52. de iud.* F
*de quo latè poſt Bar.Iaſon l.ſi conuenerit.nu.32.33.de
iuriſdict.Bar.& Dd.l.quidam. de re iud.* Illam qui
offert, non poteſt in ius trahi, arreſtari, vel car-
ceri (niſi in capitalibus) includi. *l.ſi verò.5.§.eo.*
Etiā procurator qui ſatiſdedit, loco domini eſt.
l.Titius.26.de procurat. Ex cautione perſonali o-
ritur obligatio & actio perſonalis, tàm contra
reum quàm aduerſus fideiuſſores. *l.2.l.penultim.
& tot.tit.ſi quis caut.ſecundum tamen ordinem Au-
then.præſente, C.de fideiuſſor.Maran.eod.nu.19.* Ex G
pignore, cautione reali naſcitur realis etiā hypo-
thecaria, *vt dictum eſt §.item Seruia ſup de actio.ad*
pœnam vel certam, ſi cōprehenſa ſit & expreſſa
in cautione, vel incertam, (eius ſcilicet quod in-
tereſt) ſi nulla ſit expreſſa, perſequendam: *l. vlt.
ſi quis in ius voca.l.pen.ſi quis caut.* niſi excuſatio-
ne iuſta illa temperetur vel excludatur. *l.2.& to-
to tit.ſi quis cau.* Quòd ſi plures ſint præſtitutæ
cautiones, non erit in arbitrio rei, ex qua velit
conueniri; ſed actoris, ex qua velit agere. *Caſtr.l.
cum proponas.in fine.C.de tranſactionib.*

¶ Affinia fides publica, *§.ſed neque.in Auth.de* 14
*mandat.prin.de qua Conar.c.quamuis. n.4.de pact.
in 6.* & illa militaris, quam Salua gua diam vo-
cant, *de qua diximus tit.C.ne liceat potentiorib.cum
tit.ſeq.* ſequeſtratio, arreſtatio, *d.l.ſi fideiuſſ.§ fin.
eod.* cautio de non offendendo: *de qua dixi d.tit.
de eo quod met.cauſ.* quam coniuges a quibus vio-
lentia nimiaq; ſæuities timetur, inuicē præſtāt,
Schurff.conſil 42.& prædicta.nu.4.cent.1. & aliæ
extraiudiciales. *de quibus.in tit.de prætor.ſtip.cum
ſeq.& extrà de pignorib.*

¶ Contraria ſatiſdationi: ſi vitioſè caueatur: 15
l.quoties.6.qui ſatiſd.cog. ſi principalis aut fide-
iuſſores facultatibus labantur: *l.ſi ab arbitrio.10.
l.de die.8.§.ſi fideiuſſor.4.qui ſatiſd.cog.l.Labeo.25.
§.vlt.cum l.ſeq.de recep.arb.* ſi fideiuſſor parum i-
doneus ſit non modò facultatibus, *d.l.ſi ab arbi-
tro.l.2.in prin qui ſatiſd.* ſed etiam facultate con-
ueniendi: *d.l.2.in pri.l.ſi fideiuſſor.7.l.de die.8.§.
1.qui ſatiſd.cog.* vt ſi fori præſcriptione vti poſſit,
l ſi fideiuſſ.7.ff.qui ſatiſd.cog. aut alio priuilegio,
velut miles, minor, mulier. *d.l.de die 8.§.1.qui ſa-
tiſd.cogant.*

DE FORMVLIS ET IMpetrationibus actionum ſublatis. Tit. LVIII.

1 *Actionum ciuilium formulæ & impetratio à Conſtant. Theod. & Valent. Impp. ſublatæ.*
2 *Actio hodie proponenda.*
3 *Actio hîc idem ſignificat, quod Libellus, & quid ſit: quæq; eius requiſita.nu.4.*
5 *Partes libelli & ſpecies.*
6 *Eius oblatio, & quibus in cauſis offerri poſſit & debeat, hoc eſt materia.*
7 *Forma.* 8 *Finis & effectus.*
9 *Adiacentia, affinia, contraria.*

ACtiones † tàm in arbitrijs proponendæ 1
ſunt, *Auth offeratur.vbi Bart.Bald.nu 8.C.
de lit.conteſt.* quàm iudicijs: *l.3.C.de eden.*
quarum vtiq; ciuilium certa fuit olim formula,
*l.4.de pig.l.2.§ 3 de orig iur.Paul.lib.3.ſent.3.tit.
tit.25.& tit.19.* quæ & impetranda, & danda à
Prætore erat, *l.1.§.idem Pomponius.4.de dol.mal.*
cauſa obligationis cognita. *Reuard.l. nec ex.27.
de reg.iur.* Qui formula excideret, cauſa cade-
bat.

bat. *Cic. pro Cecin. & libro 1. de Orat.* Quas iuris ſormulas aucupatione ſyllabarum inſidiantes, Conſtantinus ſuſtulit: *l. 1. hoc titul.* quòd tranſlato in Thraciam imperio, vetus illa ſuperſtitio, quam Cicero quoque exagitat, *pro Cecinna.* minus in Græcia probaretur ſicut & impetrationem actionum olim vſitatam, *l. cùm debitoris. 7. ff. de in diu. l. 3. C. de bon. authorit. iudic. vendend.* paulò pòſt Theodoſ. & Valent. eadem ratione ſuſtulerunt. *l.*

2 *2. hoc tit. & Cod. Theod. lib. 2. tit. 3. l. 1.* Oportet † tamen conuenientem negocio actionem etiam num proponi. *l. 2 hoc tit. l. 3. ff. de edend. l. 1 eod. tit.* quæ ſpeciem futuræ litis demonſtret. *d. l. 3.* & cui accommodentur cum probationes, *cap. ſignificauerunt. de teſtib. cap. licet. §. ydem. de probat. Hoſt. de probat. num. 5.* tum ipſa ſententia. *l. vlt. C. de fideic. lib. l. vt fundus. com. diuid.*

3 ¶ Actio eſt ius perſequendi in iudicio quod ſibi debetur *§. 1. Inſt. de act. l. nihil. de oblig. & act.* ſed hic non tam ſignificat hoc ius, *de quo Inſt de act. lib. 4.* quam formulam & ſcripturā quæ litis initio proponitur, *l. 1. 2. h. tit. l. 3. ff. de eden.* qui libellus appellari cœpit. *cap. 1. cap. vlt. & tot. tit. de lib. obl. Spec. de lib. concep. Auth. offeratur. ff. de lit. conteſt. l. libellorum de accuſat.* Eſtque ſcriptura, continens quid, à quo, ex qua cauſa petatur: *gl. c. 1. verb libelli, de lib. oblat.* hoc eſt, petitionem actoris, *Hoſt. in Rubr. de lib. obl. nu. 1.* & eius cauſam, ſeu ius: *c. vlt. eod. Spec. de lib. oblat. §. 1. Odofred. in Summa, cap.*

4 *quid ſit libellus.* quē † oportet eſſe certum, *l. prætor in princ. & §. quod autem. de iniur. l. item 17 de dol. mal. l. ſi in rem. 6. de rei vendic. Schurff. conſil. 63. quod prædicta nu. 133. cent. 1.* breuem, qui tantùm neceſſaria complectatur: *Spec. de lib. oblat. § vlt. nu. 16.* dilucidum, *Spec. eod tit. § pen. num. 5 § 1. in Auth. de teſtib.* non obſcurum, non ambiguum, *l. cùm Stichum. 29. de ſolut. d. l. item 17. de dol. mal.* non vagum, non incertum: *c. 1 c. 3. vbi Dd de lib. oblat.* nec generalē, *c. 2. c. vlt. eod. l. inter. § 1. de verb. obl. c. 3. § ſecus. de re iud. in 6.* aut ſibi ipſi contrarium, *l. 1 C. de furt.* aut ineptum: *l. 2. h. t. gl. & Dd. l. 1 de offic. aſſ.* qui tamen non vitiat, vbi libello non eſt opus: *Bart. Rom. l. & fine. C. de re iudic. l. 1. Cod. de re iud. Iaſ. l. vinum. nu. 33. ſi cert. pet.* aut alternatiuū, *c. Raynaldus. vbi Dd. de teſtam. l. Iulianus. 14. §. ſi quis colludens. de act. emp. c. elim. 2. de priuileg. latè Ferr. in for. reſp. rei. verb. libellus incertus, &c.* quanquā hic ſuſtineri ſolet. *cap. conſtitutus. de in integ. reſtit. Mynſing obſer. 11. cent. 4.* maximè ex obligatione alternatiua, *l. 3. de eo quod certo loco. Bart. l. Prætor. §. quod autem. de iniur. Alex. & Dd. l. ſtipulationes. de verb. obl Bart. l. 1. § qui autem. quor. leg. Dec. l. nemo. 43. §. quoties. in fin. de reg. iur. Alex. conſ. 182. Io. Elis. nu. 2. 3. 4. vol. 2. Spec. eod. § iam nunc videndum. nu. 17.* aut legis diſpoſitione. *Spec. ib n. 19.* Quod & de generali quoque dici poteſt *gl. mag. & Dd. l. 1. in prin. de eden. c. 1. 2. ext. de lib. oblat.*

5 ¶ Vt autē ſyllogiſmi, ſic etiam tres ſunt libelli partes: *Zaſ. & Dd. §. 1. Inſt. de act. Spec. de lib. concep. §. quid lib. nu. 3.* quarum præcipua eſt concluſio, *Iaſ. nu. 129. cum multis ſeq. §. omnium. Inſtit. de act.* hoc eſt, petitio. *Bald. l. vlt. in fin. 6. de fideic. lib.* qua tamen in criminalibus non æquè putatur opus: *Bart. l. quid ergo. §. pœna. nu. 8. de his qui not. infam. Bald. l. eiſ. num. 13. 14. C. ex quib. cauſ. infam. Iaſ. d. §. omnium. nu. 137. Inſt de act. Bart. l. 2. § ſi publico. nu. 13. de adult. Chil. in pract. cap. 54 nu. 2. Mynſing. obſ. 60. cent. 4.* Vt enim cauſæ ſunt ciuiles aut criminales: *l. properandum. 11. ff. de iud. l. 3. & l. 4. ff. de ordin. iud. l. vnic. ff. quand. ciuil. act. l. 1. § 1. de calum.* ſic etiam libellus pro diuerſitate materiæ, *glo. cap. 1. verb libellum. de lib. oblat.* aut conuentionalis, *cap. vlt. de lib obl. § tripli. Inſt. de act. Iaſ l. 1. C. quand. lib. princ. dat. Lanfr. cap. quoniam. 11. verb. petitiones. de probat.* aut criminalis, accuſatorius inſcriptionis, *l. 3 de accuſ. l. qui crimen. C. qui accuſ.*

¶ Offertur autem libellus ab actore agere volente: *Auth. offeratur. C. de lit. cont. c. licet de ſimon.* & offerri debet nullo quoque petente: *c. 1. c. offeratur. 3. quæſt. 3 Spec. §. virum. nu. 4. de lib. con. arg. l. fideicommiſſa. §. ſi rem. delegat. 3.* Nam ignorantiam prætendere nemo poteſt in ordine iuris omiſſo. *§ vlt. in Auth. in med. lit.* Si tamen omiſſus ſit, altera parte nihil opponente, proceſſus valebit: *Spec. § nunc dicendum nu 30. eod & in l. filiusfamil. 8 §. veterani. 2 ff. de procur.* dummodò petitio extet qualis qualis, ſuper qua iudicium fundetur. *clem. ſæpe. de verb. ſign Panor. & Dd. cap. dilectus. de iudic. Ioan. And. ad Spec. §. nunc videndum. num 8. verb. non appares.* Offertur porrò libellus principaliter iudici, *c. 1. de lib obl. Spec. eod §. reſtat. in princ* cuilibet etiam arbitro, *Spec. de lib. concep. §. reſtat. num. 3. & 4.* competenti tamen. *Spec. eod. §. nunc videamus in fin. per cap at ſi clerici. de iudic. tot. tit. C. ſi à non comp. iud.* qui pòſt aduerſario communicat exemplum. *Auth offeratur. C. de lit. conteſt. Auth. litigioſa. C de litigioſ. Auth generaliter. C. de epiſc. & cler.* originali ſibi retento, ne qua corrumpi poſſit: *Spec. d. § reſtat. num. 1.* etiamſi olim in iuriſdictione Romana alia fuerit edendæ actionis ratio. *l. 1. in princ. de eden.* ſunt impetrationis, *l. 3. hoc tit.* & formularum. *l. 1. hoc tit.* Nec intereſt vtrum cum vno, an pluribus agatur. nam & plures vno libello rectè conueniuntur. proindeque contra plures vnum offerri ſatis eſt: *l. 3. C. de accuſ. l. cùm hi. §. ſi plures de tranſact. l 3. de duobus reis. l. 1. & tot. tit. ff. de conſor. eiuſdem lit. l. 1. 2. de quibus rebus ad eund. iudic. eatur. Alex. conſil. 58. circa fin. volum 5.* niſi ſint diuerſæ & diſſimiles cauſæ, quo caſu ſinguli petere poſſunt offerri ſingulis libellum ſingularem. *Specul eodem. §. vlt. nu. 11.* Offerendus eſt autem libellus vbicunque interuenit iudicium, *Specul. eodem. § nunc dicendum. in princ. per cap. licet Heli. de ſimon. d. Auth. offeratur. ff. de lite conteſt.* etiam arbitrium, *Specul. d. § reſtat. num. 3. de lib. concep.* & agitur: *Specul ibidem. num. 2. per §. ſumma, in Auth. de exhibendis reis.* non itidem ſi excipiatur. *Specul. de excep. §. viſo verſ. ſed nunquid iudex.* In cauſis ciuilibus, *d. Auth. offeratur l. 1. hoc tit. l. 3. ff. de edendo.* perſonalibus, *l. 3. ſeu vltima. Cod. de annal. except.* realibus, *l 6. de rei vendicat. Bartol. l. vti frui. ſi vſuſfructus petatur.* petitorijs, *d l. ſi in rem 6 de rei vendic. l. 1. 2. Cod. vbi in rem act. l. 2. C. de annal. excep.* item & in poſſeſſorijs,

Specul.præalleg.loc.nu.2.18.20.21. per c.ſignificaue-runt. de teſtibus. niſi petatur poſſeſſio nullo contradicente: Specul.ibid num.21. per l 3.§.ſi cauſa.de bon poſſeſ. quanquam & tum petere iudex libellum poterit ad ſe informandum: Spec.ibid.num. 20. item niſi in ſummarijs, Menoch.in poſ.recup. in princ. num.27. vel vbi vterque ſe, vt à probationibus vtrinque res ſit inchoanda, cap.2.de ord. cog. Spec.eod.§.nunc videndum. num.14. arg.l.liberis.§.fin.de lib.cauſ. (quo caſu ipſi articuli ſunt loco libelli, quia continent partium intentionem, Ioan. And.ad Spec.præalleg.loc.§.1.in fin.) poſſidere contendit, nec actoris vult ſuſcipere perſonã: atque etiam criminalibus, l. 3. de accuſat. Spec.de accuſat. §.1.nu.31.l.vlt.de priuat.delict.l.vlt.C.de furtis.l.2.l.4.l da crimine.l.ſi crimen.l.neganda.Cod qui accuſ. l.ſi quis ſe iniuriam. l.in cauſis. l.accuſationis. C.de accuſat. l.ſine metu. l.iure mariti. C.de adulter. l.quæſitum. ad Senatuſconſ. Turpill. præterquam cùm Iudex ex officio, vt per modum inquiſitionis procedit: c.cùm olim.de teſtibus.c.olim.de accuſ. l.4.Cod.de apoſtat. Specul.§.nunc dicendum.num 7. 9.15.per l.ne quis. C.de Iudæis.c.vt noſtrum.vt eccleſ. benefic. quamuis tum capita & articuli, illius accuſationis loco ſint exhibendi: cap.qualiter. 24. de accuſat. Specul.eod.§.nunc dicendum.nu.20. aut ſi tantùm implorato eius officio diſceptetur: cap. fin. de offic.iudic. l.ſi irruptione in fin. ff.fin.regund. Specul.ibid.num.7. aut alioquin ſummatim & de plano res eſt expedienda, clem ſæpe.verb.libellum non exigat.de verb.ſignif. cap.olim.de accuſat. cap.ea quæ.de ſtat.mon.l.vlt. Cod.de naufrag lib.11. Spec.§. nunc dicendum.nu.1. niſi ex aduerſo petatur.Spec. ibid. num.20.30. Item in notorijs, vbi ex officio proceditur, cap.ad noſtram. 3. de iureiur. cap.quoniam.de fil.presbyt. cap.euidentia.de accuſ. l.ea quidem.vbi copioſè Bald.ac Salicet.C.de accuſat.cap.manifeſta.2.quæſt.1. cauſiſque paruis, ac tenues inter perſonas, Specul.eod. §.nunc dicendum.num.3. executionibus, Spec præalleg.loc.num.17.vbi Ioan. And.verb.offerendus. nam & in his ſummariè procceditur: l.à diuo.15.§.ſi ſuper rebus.de re iudic. cauſiſque nullitatis ſimilibus. Spec.præalleg.loc.num. 39.per l.1.C.quan.pro.nõ eſt neceſ. Denique quoties vel partium conuentione, vel ex conſuetudine ſit ordinatum, vt ne libellus detur. l.quoties.l. vlt.de priuil.ſchol.lib.12.l.1.C.de aur.cor.eod.lib.l.2. C.de primic. lib.12.l.vlt. in fin. C.de appell. Auth.generaliter. C.de epiſc.& cler. Spec.præalleg.loc. nu.7. 8.13. In cauſis appellationum an opus ſit libello, variè diſputatur. cap.Raynaldus.de teſtam. Specul. §.nunc dicendum.nu.37.38. Diſtingui tum ſolet, vt ſi ante ſententiam definitiuam appelletur, ſufficiat prior libellus: ſin pòſt, nouo ſit opus. Spec. ibid.§.nolumus.in Auth.de his qui ingred.ad appell. l.fin.§.illud.C.de temp.appell.

7 ¶ Forma libelli ad formã ſyllogiſmi redigenda eſt. Iaſon in §.omnium.num.115. & §.æquè.num. 48.Inſtit.de act. Quod apud Sax.obſeruatur, non etiam in Camera & alibi, vbi articulatis libellis eſt locus: ex cap.1.2. de confeſſis.in 6. quos forum Sax.repudiat.conſtit.prouinc.2.pars.1. Nam in hoc

A argumento ſemper cuiuſque loci conſuetudo ſequenda eſt. l.ſed etſi.11.§ proſcribere. verb ſecundùm loci conditionem. de inſtitor. l.3.in fin. de teſtib. cap.conſuetudinis. diſt.11. Specul.eodem. §.nunc dicendum.num.3.& §.vlt.in princ. Nec enim contra ſtylum Curiæ admittitur, Bald.l.de quibus. in 2. lect.in fine. & ibi Iaſon, num.52.de legibus, per gloſ. ibi, verb.inueterata. Felin.cap.2.num.16.de reſcript. neque pars ei reſpondere cogitur, cap.2.vbi Felin. num.5.de lib.oblat.cap.vlt. vbi Socin.num.6. eod.tit.

B Lanfred. cap.quoniam.11. verb.petitiones. num.4. de procuratorib. nec quicquam eiuſmodi libellus operatur, vt interruptionem, &c. l.accuſatorus.35. vbi Bartol.de adulter. Felin.cap.cauſam quæ. num.2. & 29.de teſtib. ſed in primis conuentio partium, tanquam magis ſpecialis eſt attendenda, quæ compromiſſo formante iudicium, includi ſolet. Specul.d.§.nunc dicendum. num.3.& 8.l.quoties.C. de priuileg.ſchol.lib.12.l.vltim.in fin. C.de temp.app. Auth.generaliter. C.de epiſc.& cler. Quòd ſi nihil

C horum extat, ſecundùm formam iuris libellus erit concipiendus, Euerard.loc.lega.à ſtylo Curiæ: ſcriptura: Auth.offeratur. Cod.de lit.conteſt. l. 1. in princ. verb.copiam deſcribendi. de edend. & vt alicubi (non vbiuis) ſeruatur, ſubſcribendus. cap.1. verb.veſtris manibus roboratam. de lib.oblat. Specul. eod. §.iuxta. num.2. Quæ ſcriptura continere debet initio, nomen iudicis cui offertur: cap.libellorum.2.quæſt.8. deinde actoris, à quo offeratur: cap.querelam.24.de elect. Specul. §.nunc videndum.

D nu.10.11. pòſt illius contra quem offertur. d.cap. querelam.cap:nullus.4.quæſt.4. l.vltim. C.de edend. cap.2. de ordin.cogn. tum rem petitam, l.6.de rei vendicat. Specul.§.iuxta.num.11. Specul.§.iam nunc videndum. nu.20. cum petitionis cauſa, cap.abbate.de re iudic. in 6 l.ſi mater.11 §.eandem.§.ſi quis.de except.rei iudic. gl magna l.1.in princ.de edend. Iaſ. l.de quibus.num.97.de legibus. ex qua aptè ſequatur concluſio. Bart.l.1.num.12.de edend. Cæteroquin inepta cauſa concludendi libellum reddet

E nullum. Iaſon l.3.num.19. C.de edend. Decius l.quæ dubitationis.81. nu.5.6. de regul.iur. ſubijciens præcedere libellum ſine cauſa, parte non opponente, ideòque ſatius eſſe nullam cauſam exprimi quàm ineptã, quæ libellum annihilet. Aptitudinis autem fundamentum eſt idonea facti narratio, l.3. de accuſat. addito die & anno, vbi neceſſe eſt, vt in criminalibus: d.l.3.Iaſon & Dd.l.3. C.de edend. l.1.§.editiones.eod. Specul.eod.§.quid libellus.num.2. Felin.cap. cum dilecta. de reſcript. Iaſon §.ex maleficijs. Inſtit.de

F actionibus. etiam tempore oblationis libelli, cùm agitur de præſcriptione interrumpenda. Specul. eodem §.vltim.num.3. Terminus relationis, in quo præcipua vis, forma finiſque eſt concluſio: Bald. l.2.num.2.verſ.præterea. Cod.de prob. & l.vlt.num. 1.2. C.de in integr.reſt.Innoc.cap.ſuper.num.3.de reſcriptis. quæ cuiuſmodi debeat eſſe, proſequitur Iaſon § huic autem. num.13.Inſtit.de action. & Dd. §.omnium. eodem tit. quæ tamen in criminalibus non putatur neceſſaria: l.2.§.ſi publico.vbi Bartol.

G nu.13.de adult. l.3.de accuſ. Mynſing.obſer.60.cent. 4. Ferrar.in inquiſ.verb.ſuper. Chilian in pract.cap. 54.num.

54.num.2.cùm ſufficiat hîc peti Iuſtitiæ adminiſtrationem, *l.1.§.1.ad Turpil.cap.2.de offic.ord.cap. dilect. de ordin.cogn.* quam lex & iudex ſupplent: *Bald.l.2.nu.2.C.de probat.per l.3.l.ſenatus.de accuſ.* ſiue rectè, ſiue perperam, ſiue nihil etiam ab accuſatore petitum ſit. *Bart.l.2.§ ſi publico.de adult. l.quid ergo. §. pœna. num.8. de his qui notan.infam. Iaſon §.omnium.num.137.Inſtit.de actionib.* Solent etiam addi libellis clauſulæ, *de quibus Iaſon, Zaſ. & Dd. §.omnium. Inſtit.de actionib. Specul.§.vltim. num.19.eodem.* quarum maximè ſalutaris, quæ petit ius ac iuſtitiam adminiſtrari. *cap.2. de offic.ord. Iaſon l.petens. num.5. C.de pact. cap.1. de offic.deleg. cap.1. de mut.pet. Menoch.poſſ.recup. in princ. num. 14.15. Anton.Gabr.Ro. lib.6. de clauſul. concluſ.4. Mynſing.conſ.59. nu.15.* Nam ex hac videtur omnis actio propoſita, quæ poteſt conijci ex narratione, *Iaſon d.§.omnium.num.150. Inſt.de actionib.* vltra quam non extenditur. *Alex.conſil.121.nu.12. volum.1.* Eſt huic affinis clauſula, Omni meliore modo. *de qua Iaſon §.omnium.num.151. Inſt.de act. Bald.l.incerti.num.35. Cod.de interd. Felin.cap.licet. num.44. de ſimoniacis. Grat.conſil.7. num.21. lib.1. ad cap.2.de ordin.cognit.* Clauſula non in forma ſolennis libelli, ſed ſimplicis petitionis valde ſolet frequentari, & operatur vt de plano procedi queat: *gloſ.fin.l.proinde.25.ad l.Aquil.Bald.l.diffamari.nu.6.Cod.de ing.ma.* quod non eſt admittendum, niſi in ſummarijs, alioqui inuita altera parte ex iudicio ordinario facere poſſet petitor extraordinarium & ſummarium arbitratu ſuo. Quamobrem verius, in ordinarijs hanc clauſulam inutilem eſſe & ineptam: *Anchor.conſil.33. per ſtatutum. num.2.& 3.* præterquam ſi addatur, Niſi quatenus à iure ſolennis libellus requiratur, *Iaſon l.ait prætor.in princ.numer.19.de iureiurando.* hoc fermè modo: *doch nicht in form eines zierlichen libels, ſondern* ſummariæ narrationis & qualiſcunque petitionis, *es were dann das der cleger zu recht denſelbigẽ* ſolenniter *zu proponierẽ ſchuldig ſeyn ſolte.* De clauſula Saluo iure addendi minuendi, gloſ.& Dd. *cap.inter. verb.ſalua.de fid.inſtrum.Iaſon l.3.num.41.C.de edend.Iaſon §.omnium. num.157. Felin.cap.ex parte.de reſcriptis.* De clauſula quæ ſolet initio poni, Non ſe adſtringens ad probandum niſi neceſſaria, Bart.Iaſ.& Dd. *l.diuus. de re iudic. Canon.c.dilectus. de dol.& contum. Iaſon §.omnium. nu.161. Inſtit.de actionib. Caſtr.l.1. de inſtitor. ac Bald. l.habebat.13. eod.tit. cap.licet. de probat. Iaſon l.penult. §.in eum. num.7. ne quis eum qui in ius vocatus.* De clauſula Reſeruante poteſtatem recedendi à probatione & iuramẽtum deferendi, Iaſon *l.admonendi.nu.72.de iureiurando.Sax.Land.lib.1.artic.6.& 22.artic.9.vbi gl.lib.3.* Sed hæc apud nos parum habet ponderis, quando non niſi ante litem conteſtatam, vel quod perinde eſt, præſtitam guarandam liceat deferre. Verùm omnes recenſere longum foret, & de his quærant ſtudioſi apud Iaſ. & alios. *in d.§.omnium. Inſtit.de actionib.d.l.3. C.de edend. Specul.eod. §.vltim.num.19.cum ſeq.* Libellus autem initio offertur *Auth.offeratur. Cod.de lit.conteſt. cap.licet.de*

A *ſimoniacis. Specul.eod.§. nunc videamus.in princ.* iudici quouis tempore, etiam feriato, & vbiuis: litigatori tantùm in iudicio, *d.§.nunc videamus.* ſi præſens inueniatur: *Specul.§.ſequitur.nu.6.* alioquin ad eum mittitur, *§.tripli. Inſtit.de actionib. d.Auth.offeratur.* qui recipere ſolet cum proteſtatione contradictionis, & ſaluo ſuo iure. *cap.vltimo.de dilat. cap.inter. de re iudic. cap.cùm olim. de cenſibus. Specul.præalleg.loc.num.1.*

¶ Finis eius, vt futuræ litis ſpeciem demon- 8
B ſtret: *l.3.ſ.de eden.* indeque ſciat aduerſarius qua de re litigaturus ſit, ac deliberare queat, vtrum contendere ac cedere velit. *l.1.in princ. de edendo.* Effectus, quòd ſit fundamentum iudicij, *Specul. d.§.nunc videamus.in prin.* & ſecundùm libellum omnes iudicij actus regulentur: *l.penult. §.fin.ne quis eum qui in ius vocatus. l.ſi arbiter. de probat.* præcipuè probatio, *cap.1.2.vbi Dd.de confeſſ.in 6. Hoſt.in Rubr.de probat.nu.5.per cap.ſignificauerũt. de teſtib. l.argentarius.10. §.cùm autem.de edend.* &
C ſententia: *l.vlt. C.de fid.li.l.vt fundus.com.diuid.c. licet Heli. de ſimon. Specul. §.nunc videndum.nu.14. cap.definitiua.2.quæſt.6.Bald. l.1. l.vlt. C.de ſenten. quæ ſine cert.quant.* adeò vt ſine libello, vel inepto libello exiſtente, ſentẽtia ferri nequeat, *Spec. d.§.nunc videndum. num. 14.* ac totus annihiletur proceſſus, *Felin.cap.ex examinata.num.14.de iudic.* nec obtinere poſſit actor, *conſ.matri.13. num.36. vol.1.* velut ſubſtantia ac fundamento eius deficiente. *Specul.eod.§.vtrum.nu.1.4.cap.de lib.oblat.*
D *cap.quoniam. de probat.* Actor etiam fateri creditur quicquid libello complexus eſt: *Panor.nu.3. 4.cap.examinata.de iudic. Bald.l.cùm precum. nu.1. Cod.de lib.cauſ.* niſi probet errorem. *l.qui familiæ. 38.famil.herciſc.* & reus eidem nõ reſpondens fit contumax. *Bart.l.vnic. C.de lit.conteſt.*

¶ Adiacet mutatio, vel emendatio libelli: *de* 9
qua in l.3.C.de edend. l.ſi quis.66.de iudic.l.4.§.fin. de nox.act. cap.inter.de fid.inſtrum. item interpretatio, *l.ſi quis.66.de iudic l.ſed etſi.11.§.item vbi Iaſ.*
E *num.8. de iureiurando. & l.1.num.8. de iuriſdict.l. 2.num.16.C.ſi contra ius.* Affinis libellus Principi oblatus, *tot.tit.ſ.de precib.Imper.offer.* qui litis conteſtationem interdum inducit, *l.1.2.C.quand lib. Princ.oblat.* non item hic conuentionalis. *Iaſ.l.3. num. 7. C.de edend. per illum text. verb. futuræ litis, quæ indicant non induci libello litem, ſed futuram indicari. l.amplius. rem rat.hab. l.1. cum Auth.ſeq. C.de lit.conteſt.* Contraria ſunt ineptitudo. *gloſ.& Dd.l.1.de offic.aſſeſſ. cap.examinata.de iudic. Specul.*
F *§.ſequitur. num.4.* vt cauſa inepta inſerta: *Iaſ.l.3. num.4. & 19. C.de edend.* generalitas & incertitudo: *cap.2.de lib.oblat. vbi Dd. Specul.§.iuxta.num. 1.6.11. l.ſi rem. 6. de rei vendic.* quæ tamen minus vitiat, parte vtique nihil opponente, quàm inepta cauſa expreſſa: quæ facit vt ex officio iudex libellum reijciat vt nullum, *Dec.l.ea.81.num.5.de regul.iur.* quoniam ineptum. *gl.& Dd.l.1.de offic. aſſeſſ.* Item aduerſatur contrarietas, *l.1.de fer. Dyn. cap. nullus. de regulis iuris. Ferrar.in for.reſpon.rei.*
G *verb.contrarietatem.* ac ſimilia. *de quibus ſuperius vbi propria ſumus executi.*

DE IVREIVRANDO propter calumniam dando. Tit. LIX.

1 *Calumnia vnde, & quid.*
2 *Calumniæ iuramentum quid.*
3 *Proprta huius iuriſiurandi.*
4 *Species.*
5 *Cauſæ.*
6 *Qui cogantur iurare, vel non.*
7 *Materia, quibus in cauſis præſtetur, & quid contineat.*
8 *Forma.*
9 *Quando iurandum ſit.*
10 *Finis.* 11 *Effectus.*
12 *Affinia.*
13 *Contraria.*

1 CAluo † caluis caluire, & paſſiuè caluor. fruſtrari. decipere antiquitùs ſignificabat: vnde dicta Calumnia, *l. ſi caluitur 233. de verb. ſignif.* quę omnem verſutiam & malitiam in alterius incommodum intentatam denotat, *Cic. lib. 2. de R. publ. & 1. Offic.* præcipuè tamen malitioſam iuris interpretationem, *Cic. lib. 1. Offic.* & fraudes, quibus litigatores in iudicijs vtuntur: vt eſt Nonio Malitiosa & mendax alterius infamatio. *l. 2. §. 1. ad Turpill.* Item falſa crimina intendere, *l. 1. §. calumniari. 1. ad Turpill. l. ſancimus. C. de pœnis.* per fraudem & fruſtrationem aliquē iudicio vexare: *l. 1. & tot. tit. de calum.* non debitum petere, *l. pen. ne quis eum qui in ius vocatus.* vexandi alicuius cauſa petere: *l. poſtquam. 43. de pet. hæred.* temerè controuerſiam mouere: *l. cui neceſſitas. 39. §. 1. de lib. cauſ. l. auxilium. de minor. c. calumniam. de pœnis.* ſcienter prudenterq́; negocium alicui facere, vel comparare: *Paul. ſent. 1. tit. 5.* nullo iure, vexandi aduerſarij cauſa poſtulare. *l. 3. §. 1. vt in poſſ. leg. l. 1. §. vlt. & l. Paulus. 8. de prætor. ſtipulat.* Denique ex certa ſcientia, & dolo malo tam agere quàm excipere. *l. 1. §. per calumniam. ſi mul. vent. nom. in poſſeſſ. l. 2. in princ. C. de iuram. propt. calum. vbi Azo ad rubr.* Nam pro iniuſta actione capitur titulus de calumniatoribus, accuſatione, *l. auxilium. de minor. l. 1. §. 1. ad Turpill. l. ſancimus. Cod. de pœnis. l. 2. de cenſib. lib. 11.* exceptione, *c. calumniam de pœnis.* temeraria litigatione: *d. c. calumniam. d. l. auxilium. & hoc tit.* quomodo Cic. *lib. 2. de Repub.* ait, Carneadem ſæpe optimas cauſas ingenij calumnia

2 ludificari ſolitum. Hinc † dictum iuramentum calumniæ, quod initio diſceptationis litigatores eorumq́; adminiſtri de bona ſua conſciētia, *Nou. 50. Theoph. hic, §. 1.* bonitateq́; quam opinantur cauſæ ſuæ præſtent. *l. 2. C. eod. §. 1. § item actoris. cū*

3 *ſeq. h. t.* Proprium † huius iuramēti, quod ſit non de veritate, *c. dudum. 54. vbi gl. verb. de veritate. de elect.* ſed de credulitate. *glo. 1. circa princ. c. pen. eod. per tex. in l. 2. §. quod obſeruari. verſ. & licet. C. eod.*

4 ¶ Iuramentum autem calumniæ, vel eſt Iu-

A diciale, de quo hîc: vel Extraiudiciale, quod in actibus extraiudicialibus præſtatur. *l. 6. 7. l. quædam. 9. § vlt. de eden. l. 15. ad exhib. l. penult. quemad. teſtam. aper. l. vlt. C. de quæſtionib. l. de pupillo. §. qui opus. de oper. nou. nunc. l. qui bona. §. qui damni. de damn. infect.* Iudiciale, aut ſpeciale, aut generale eſt. Speciale olim in ſingulis iudicij partibus exigebatur: *l. 1. C. eod. l. de die. 8. §. 4. qui ſatiſd.* og hodie, ne ſæpiùs in vna cauſa iuretur, *Authen in iſto. C. eod. Nouell. 50. §. pen. §. fin. de ijs qui ingred. ad ap-*

B *pell.* ſufficit generale, (quanquam & hoc ſpeciale faciat Cuiac. *Nouell. 49 in fin.*) quo iuratur initio litis, nihil in toto negocio calumnię cauſa factitatum iri. *in Auth. hoc ſacramentum. Cod. eod. & Nouell. 50. §. penult. de his qui ingred. ad appel. Innoc. Panorm. & Dd. cap. vlt. eod.* Sed hoc Sax. non vtuntur, retinent ſpeciale, *artic. 41. lib. 1. vbi gloſ. & Lehenrecht, cap. 68.* cùm videlicet quis alteri iuſiurandum in iudicio defert. poteſt enim tum, & ſolet etiam in his Curijs, a deferente iuſiurandum

C exigi, non calumnię cauſa deferri. *l. iuſiurandum. 34. § qui iuſiurandum. 3. l. ſi non fuerit. 37. de iureiurando. l. vlt. C. de fideicom. l. deleta. C. de reb. creditis.* Ac fortaſſis alijs quoque caſibus lege deſignatis etiamnum exigi noſtro in foro poterit: vt cùm ſerui in quæſtionem petuntur, *l. 1. C. eod. l. vlt. C. de quæſt. Cuiac. Nouell 49 in fin.* aut in comparatione literarum, *Nouell. 73.* vel accuſatione falſi inſtrumenti: *l. vlt. Cod. de fid. inſtrum.* item in operis noui nunciatione. *l. de pupillo. 5. §. qui opus. 13. de o-*

D *per. nou. nunc. & l. ſi quis. 6. §. 2. de eden.*

¶ Cauſa lex, *l. 1. 2. Cod de iuram. propter calumn.* aut ſaltem mos vetus, *Cic. pro Roſc.* ductus, vt alia multa, ab Athenienſium Republ. in qua reus & actor æquè de calumnia iurabant: illius iuſiurandum διωμοσία, huius ἀντωμοσία vocabatur, cuius etiam veſtigium in ff. extat: *in l. inter. 44. § ſi cohæredes. 4. §. qui familiæ. ff. famil. herciſc.* vt cauſa non fuerit cur Iuſtinianus ſe huius iuris authorem gloriaretur, *l. 1. 2. C. de iuram. propt. calum.*

E niſi quo ad interpolationem. *l. 1. §. omnia enim noſtra facimus. C. de vetere iure enucleando.* Impulſiua publici boni ratio: *l. 2. §. ſed quia. verſ. non pro commodo priuatorum, ſed pro communi vtilitate præſentem legem poſuimus. Cod. eodem.* quo ſacramenti timore contentioſa litigantium inſtantia compeſcatur. *l. 1. verſ. non ſacramenti. Cod. eodem.* Item petitio partis aduerſæ: *argum. l. 5. §. qui opus. 13. de opere nouo nunciato. l. iuſiurandum. 34. § quô iuſiurandum. 3. verſ. ſi hoc exigatur. de iureiurando.*

F nam niſi petatur, iudex non tenetur exigere iure Canon. *cap. 1. eodem, in 6.* quod nunc vſu ſeruatur, *Marant. part. 6. indic. in cap. de iuram. calumn. nu. 2.* quamuis iure ciuili etiam partibus diſſimulantibus iudex omnino exigere cogatur. *l. 2. §. ſed quia veremur. hoc tit. quia textus non de expreſſa remiſſione loquitur, vt Dd. malè interpretantur, ſed de tacita. in verb. colluſione aliqua vtentes item, diſſimulatione noſtram ſanctionem deludente, &c. ſicut Bartolus rectè interpretatur in l. 4. § prætor. num.*

G *4. & 5. de damno infecto.* Id ſanè fatendum eſt, ſpeciale iuramentum calumniæ non exigi, niſi

ab

ab aduerſa parte fuerit petitum: *l. de pupillo. §. cui* A
opus. de op. non. nunc. d. l. iuſiurandum. 34. §. 3. de iu-
reiuran. quod pòſt etiam ad iſtud generale por-
rectum eſt. *in d. c. 1. eod. in 6.* tandem etiam apud
Saxo. (nam in Camera & alibi ſeruatur) prorſus
iſtud antiquatum eſt. Credo, quòd in caligine
doctrinæ cœleſtis religionem iuriſiurandi, vt re-
liquam omnem, minus homines curariut, eoq́;
periuria multa committerentur: de quo Baldus
etiam conqueritur. *l. ſi poſt. C. de euictio. quem ſe-*
quitur Maran præall. loco, nu. 11. Iſtud, inquit, iu- B
ramentum hodie nō æſtimatur vno obulo: quia
facti ſumus contemptores Dei, & religionis e-
ius. Vnde puto, quòd litigatores noſtri tēporis
potius iurant de calumnia committenda quàm
vitanda, & ideo melius eſſet, quòd iſtud iura-
mentum ex toto tolleretur à iudicio, cauſa vi-
tandi tot periuria, non obſtante quòd hoc iu-
ramentū ſit inuentum ob publicam vtilitatem:
d. l. 2. §. ſed quia veremur. tamen iſtud parum cu-
rant iurantes, argumento illius dicti per poëtam C
Aquinatem: Quid enim ſaluis infamia nummis?
Hæc ille. Inſtrumentalis eſt præceptum, & inter-
locutio iudicis qua imponi ſolet. *l. 2. §. hoc etiam.*
in verb. à iudice ſtatuendum. C. eod.

6 ¶ Præſtant autem iuramentum calumniæ nō
quidem iudex in ſingulas cauſas, quanquam
olim cogebatur, *l. rem non nouam. 12. in prin. C. de*
iudic. Cic. pro S. Roſ. & in orat. paſſim. cum ſuffi-
ciat eum initio officij iurare: *auth. hodie. C. de iu-*
dic. Nouell. 9. § penult. Nouell 15. §. penult. ſed par- D
tes principales, *l. 7. §. ſed quia. in fin. C. eod.* videli-
cet cuiuſcunq; dignitatis: *l. 2. §. ſin autem vel di-*
gnitas. C. eod. etiam communitates, quæ per ſuos
Syndicos iurant, *l. 2. §. hoc etiam. in fin. C. eod. c. 4.*
eod. ex conſtitutionibus Principis, vbicunque
opus eſt, per tres aut quatuor præcipuos ſui or-
dinis. *part. 1. conſtit. 13.* Iurat autem tam actor, *§.*
item actoris. hoc tit. quàm reus: *§. ecce. hoc tit.* item
hæredes vtriuſq;. *auth. principales. vbi glo. verb.*
migrauerit. C. eod. per l. qui bona. §. ſi quis. de damn. E
infect. Eſt enim credulitatis, vt dixi, quod hære-
des ſalua conſcientia præſtare poſſunt, ſicut &
nuper ordinatum eſt, *conſt. 24. parte 1.* etiamſi
probabilem obtendere poſſint factorum defun-
cti ignorantiam: *l. qui in alterius. 42. de reg. iur.*
c. cum quis. eod. in 6. vbi Dyn. & Dec. num. 1. 2. 3.
cum multis ſequen. Cagn. Mayner. ac reliqui, d. l. qui
in alterius. Molin. in conſ. Par. tit. 1. §. 1. gloſſ. 7. num.
4. & §. 13. gloſſ 5. num. 4. & alioquin in iure no-
ſtro res non careat diſputatione. *l. generaliter. 12.* F
in prin. verb. iuramentum hæreditarium. Cod de re-
bus cred & l. 1. 2. C. de in lit. iuran. Laſ. l. admonen-
di, num. 313. de iureiur. l. penult. §. hoc iudicium. ne
quis eum qui in ius voca. gl. Land. lib. 1. art. 6. lib. 3.
art. 11. Præterea aduocati vtriuſque partis: *§.*
vtriuſq; hoc tit. l. 2. in fin prin & §. ſed quia vere-
mur. in fin C. eodem. l. rem non nouam. 12. C. de iud.
quanquam etiam hi pleriſque nunc locis initio
ſui muneris, non in ſingulas cauſas iurant: quod
in noſtris curijs ſeruatur. Item procuratores, *d.* G
auth. principales. vbi gl. verb. pro arbitrio tamen iu-

A *dicis. C. eo. c. 3. extr. eod.* niſi pro his ipſi principales
iurent, quod fieri debet, ſicubi poteſt: *l. 2. §. ſin au-*
tem abſuerit. & §. hoc etiam. C. eod. etiam in cauſa
collegij vel vniuerſitatis. *d. l. 2. §. hoc etiam.* Et de-
fenſores, qui ſine mandato agunt, *d. l. 2 §. ſin autē*
abſuerit. Quin etiam ſi poſt iuſiurandum à prin-
cipali præſtitum primùm ordinetur procurator,
etiam hîc de calumnia iurare debet. *c. 2. §. 1. eod. in*
6. Sicut tutores etiam & curatores, *auth. principa-*
les. in fi. C. eo. non eorū pupilli & adulti, quorum
B res adminiſtrant: *ex ratione l. 2 §. quod obſeruari. C.*
eo. item œconomi *c. 3. eo.* etiam vniuerſitatū. *c. 4.*
eo Imò tāto magis in aduocatis & procuratorib.
ac ſimilib. requiritur hoc iuſiurandum, etiamſi
principales iurauerint, quāto melius calumniari
norunt, quàm partes: *l. ab Anaſtaſio. vbi gl. verb.*
morātes. C. mādati. & niſi coherceātur, de omnib.
cauſis, etiā peſſimis ſe impediunt. *vt ait Iaſ. l. rem*
non nouā. 12. §. patroni. n. 3. C. de iud. Quamobrem
non putatur valere cōſuetudo, qua his iuramen-
C tum iſtud remittatur. *Ioan. And. c. Romana. verb.*
aduocatorū. de for. cōp. in 6. Spec. de aduoc. § 1. nu. 31.
Contrà tamē vſu receptum eſt, ne religioſiores
abſterreant aduocationib. quos publicè intereſt
præ alijs huic rei operā dare. *l. rem. 12. § vlt. C. de*
iud. l. ſeruū. 33. §. 2. ff. de proc. Ac memini quoſdam
integræ fidei frōtisq; patronos dicere, ſe potius
abſtinere foro, quàm tot iuramēti religionibus
implicari velle. quod vſuuenire non expedit, ne
melioribus. improbi nulliusq; conſcientiæ ſucce-
D dant. *d. l. rem. 12. §. 1.* Non cogūtur etiam in iudi-
cio iurare clerici, *l. cū clericis. 26. C. de epiſc. & cler.*
ideoq; nec præſtare calumniæ iuramentum: *c. 1.*
eod. ac ne poſſunt quidē, niſi cum venia ſuperio-
ris aut ex reſcripto, quo tamen caſu per aliū iu-
rare poſſunt: *d. c. 1.* quod alijs non licet *l. 2. in prin.*
& §. ſin autē. h. tit. vt maximè contrà ibi ſtatuat Bald.
& Bar. in l. qui bona. §. ſin. de dam. infecto, exceptis
Principibus, quorum procuratores in animas
ipſorum iurant: *cap. 1. § nomina. vbi gl verb. in ani-*
E *mam. de pace Conſtan.* ſicut & epiſcoporum. *c. vlt.*
eod. Quanquam iure Canon. hoc ad alios etiam
perductum: vt ex ſpeciali ſcilicet mandato per
procuratorem quiſq; iuramentum hoc præſtare
poſſit: *cap. vlt de iur. calum. in 6.* ex arbitrio tamē
iudicis, vt diſpiciat vtrū à principali potius ob
honeſtatem perſonæ, an à procuratore, vel œco-
nomo ſit hoc exigendum. *cap. 3. eod.*

¶ Materia in qua hoc iuramentum præſtatur, 7
olim quælibet iudicij pars: *l. 1. C. eod. l. de die 8.*
F *§. 4. qui ſatiſdar. cog.* hodie tota cauſa, *authen hoc*
ſacramentum. C. eo. ciuilis, qualiſcunque, ſiue par-
ua, ſiue magna, ſiue etiam compromiſſaria, or-
dinaria, delegata. *l. rem nō nouam. 12. in prin. & §.*
patroni. in princ. C. de iudic. l. 2 § ſed quia. verſ. licet
ex compromiſſo cognoſcant. C. eo. Dico ciuilis. Nām
in ſpiritualibus nō iurabatur olim de calumnia:
c. 2. eod. neq; iuramentum calumniæ, ſed de ve-
ritate dicenda præſtabatur *c. dudum. 54. vbi gloſſ.*
verb. de veritate. de elect. Sed pòſt propter calum-
G nias clericorum inductum eſt, vt hîc ſimul & de
calumnia, & de veritate iuretur. *c. 2. §. vlt. eo. in 6.*

Sed,

Sed nec in criminalibus, *Nouell.Leo.97.107.* cum
ſufficiat inſcriptio. *l.vlt.Cod.de accuſat.cum ſimil.*
Cuiac. Nouell.49. in fine. Quæ quanquam hodie
obſoleuit quo ad ſolennitatem, non tamen quo
ad effectionem: nam etiam nunc abſque inſcri-
ptione ex diſpoſitione legis calumnioſus accu-
ſator ad ſimilitudinem pœnæ obligatur. *l.vltim.*
C.de calum. Iure Sax. ad arbitrariam. *Zobel gl. no-*
ua Landtrecht lib.2.art.8. Iuramentum hoc præ-
ſtatur tam in prima inſtantia, quàm ſecunda, *c.2.*
in princ.eod.in 6. Quamobrem & hodie quibuſ-
dam locis in vſu eſt, vt de non temerè appellan-
do perſequendoq; iuretur. *Mynſing. obſer.65.*
cent.3. Continet autem iſtud iuſiurandum hæc
ferè capita. *ſecundum Marant. de iur. cal. num.10.*
Primò, quòd iurans credat ſe iuſtè agere & non
calumnioſè. Secundò, quòd reſpondebit veri-
tatem ſuper omnibus. Tertiò, quod non vtetur
falſa probatione. Quartò, quòd non corrumpet
iudicem nec tabellionem. Quintò, quòd calum-
nioſam dilationem non petet. *vt notat Spec.de iu-*
ram.calum. §. nunc dicamus. in princ. & tangitur
per Bar. ac Dd. in auth. principales. C.eod.

8 ¶ Quod ad formam attinet, in hoc iureiuran-
do velut & in alijs olim obſeruatum fuit, vt ta-
ctis ſacroſanctis ſcripturis præſtaretur, *l.1.in fin.*
l.2. in prin. C.eod. hoc eſt affirmaretur. *l.hac con-*
ſultiſs. in fin. C.de teſtam. gloſſ. in d.l.1. verbo, depo-
nant. Hodie ſufficit ad acta iurari: *authen. prin-*
cipales. in fin. verſ. ſub geſtis monumentorum. &
verſ. ſed ſi in ſacro conſiſtorio. item verſ. ſub præſentia
ſacri ſenatus. l.2 §. ſin autem abſuerit. verſ. actis in-
teruenientibus. verſ. inter acta iuramentum præſtat.
§. hoc etiam. verb. inter acta. Cod.eod. publicè: nimi-
rum excepta ob verecundiam ſexus *l. alienam. C.*
de procur. l. ad egregias. de iureiurand. muliere: *d. au-*
then. principales. verſ. mulier. hoc t. l.2. §. ſin autem.
Cod.eod. per Deum, digitis erectis, præſente ad-
uerſario, *authen. principales. verb. cum aduerſa par-*
te. l.2. §. ſin autem. C.eod. aut eius procuratore, *d.l.*
2. §. ſin autem. & § ſin autem abſuerit. 2. §. hoc etiã.
Cod.eod. aut ſaltem citato: *auth. principales. in fin.*
verſ. vel vna earum abſens fuerit. C.eod. l.2. §. ſin aũt
abſuerit. vbi gl. verb. abſente. Cod.eod. in præſentia
iudicis. *l.2. in prin. verb. euangelijs ante iudicem po-*
ſitis. auth. principales. verb. coram iudicibus. & §.1.
verb. ſub præſentia ſacri ſenatus. §. vltim. verb. apud
iudicem prouinciæ. & §. ſin autem abſuerit. C. eod.
Aut ſi eò venire nequeũt, coram officijs ad hoc
à iudice delegatis: *d auth principales.* vel apud iu-
dicem prouinciæ aut defenſorem loci vbi de-
gunt. *d. auth. principales. §. ſed ſi partes. l.2. § ſin au-*
tem abſuerit. verb. in prouincia in qua degit. & §.
hoc etiam. verſ. apud defenſorem loci. Cod.eo. Quan-
quam & in domo litigatoris interdum hoc ſa-
cramentũ procedit, coram miſſis ad hoc ex offi-
cio, *§. ſi verò. Nou.50. vt litigan. iurent. l. ad perſo-*
nas. de iureiur. l. generaliter. C. de rebus creditis. §. &
quoniam. in authen. de teſtibus. vbi gl. d.l.2. § ſin au-
tem. verb. litigatoris. Cod.eod. altera videlicet par-
te, vel procuratore eius præſente: *d.l.2. §. ſin au-*
tem. ſi vel dignitas perſonæ id exigat, *d. §. ſin au-*

A *tem. ſcilicet egregiæ. d.l. ad perſonas.* vel ſexus, *d. §.*
ſin autem. puta mulieris *l.1. C.de off. diuerſ. iud.*
honeſtæ vitæ: *auth. principales. verſ. mulier hone-*
ſtæ vitæ. C.eodem. ſic vt iuret actor, quod non ca-
lumniandi animo litem mouerit, ſed exiſtiman-
do ſe bonam cauſam habere. *§. item actoris. hoc t.*
l.2. in princ. Cod. eodem. Nam in vniuerſum hic ex
animi ſui ſcientia, ſeu vt alij legunt, ſententia &
conſcientia iuratur. *l.2. §. quod obſeruari. vbi gl.*
verb. ſcientia. Cod. eodem. Et licet vera cauſæ natu-
B ra fortaſſis alia eſt, tamen quod quiſque credit
& exiſtimat, hoc eſt affirmandum. *l.2. §. quod ob-*
ſeruari. verſ. & licet. C.eod. Reus verò, quod pu-
tans ſe bona inſtantia vti, *§.1. Inſt. de pœna temp.*
lit. l.2. in prin. Cod. eodem. vel potius conſcientia,
Nou.50. ſicut Theoph. interpretatur. §.1. hoc t. per-
uenerit ad reluctandum, *d.l.2. in prin.* vel con-
tradicendum. *d. §.1. Inſt. eod.* Hodie adijcitur,
nullam in tota lite probationem exactum iri, ni-
ſi quam pro veritate putauerit litigator neceſſa-
C riò exhibendam. *§. pen. Nou.50. de ijs qui ingred.*
auth. in iſto. C.eod. Item nihil penitùs patrocinij
cauſa, iudicibus, vel alij cuicunque perſonæ, pro
hac cauſa datum promiſſúmue eſſe: nihil datum
promiſſúmue iri, vel per ſe, vel aliam interme-
diam perſonam, exceptis ijs, quæ dari ll. diſpo-
nunt. *§.1. Nou.124. vt litig. iurent. auth. principales.*
C. de iuram. propt. calum. dand. Poſt litigatores, vtri-
uſque partis aduocati iurant eodem titul. *l.2.*
in prin. C. eodem. videlicet coram iudice tactis ſa-
D croſanctis euangelijs. *d.l.2. in princ. l. rem non no-*
uam. 12. §. patroni. C. de iudic. §. vtrinſque. hoc tit.
Sed alia tamen conceptionis forma: nẽpe quòd
omni virtute ſua, omniq; ope, quod verum &
iuſtum exiſtimauerint, clientib. ſuis inferre pro-
curabunt: nihil ſtudij relinquentes, quantum ſi-
bi poſſibile ſit: cognito autem quod cauſa ſibi
credita ſit improba vel penitùs diſperata, & ex
mendacibus allegationibus compoſita, ipſi ſci-
entes prudenteſque mala conſcientia liti nõ pa-
E trocinabuntur. Sed & ſi certamine procedente
aliquid tale ſibi cognitum fuerit, à cauſa rece-
dent, ab huiuſmodi communione ſe penitùs ſe-
parantes. *d.l. rem non nouam. §. patroni.* Quòd ſi
plures erunt aduocati adhibiti, ab omnibus ſi-
gillatim iuſiurandum tale erit præſtandum. *d.l.*
rem non nouam. in fin. Cod. de iudici. Procuratores
quoties admittuntur, nõ ſolum in animam do-
mini, ſed etiam ſuam iurare debent: *glo. verb. ab-*
ipſis. cap.2. §.1. eod. in 6. quod vtinam ſtrictius ob-
F ſeruaretur.

¶ Præſtatur autem hoc iuſiurandum ſtatim 9
in exordio, *l.2. §. vltim. Cod.eod.* aut ſaltem poſt
litem conteſtatam, *l. rem non nouam. 12. §.1. in*
princip. Cod. de iud. l.2. in princip. vbi gloſſ. & Dd.
Cod. eodem. intra tempus ſeu terminum ad hoc à
iudice ſtatuendum. *d.l.2. §. hoc etiam. C. de iuram.*
prop. calum. Quanquam hoc non ſit de ſubſtan-
tia iudicij, cum in qualibet litis parte iurari poſ-
ſit. *d.l.2. §.1. & §. vltim. Cod. eodem. cap.1. in princ.*
G *eodem. in 6.*

¶ Finis eſt, vt ſacramenti timore litigan[illegible]m 10
ſecu-

ſecuritas & audacia compeſcatur. *in princ. & §. 1.* A *& §. hæc autem. Inſtit. de pœna tem. lit. l. 1. verſ. nam ſacramenti timore. l. 2. §. penult. Cod. eodem. vbi dicitur: Sic enim non lites ſolùm, ſed etiam calumniatores minuentur, & pro iudicijs putabunt ſe homines in ſacrarijs ſiſti. Et paulò pòſt: Si enim principales partes per iuramentum lites exerceant, &c. quid aliud, niſi pro hominibus Deum in omnibus cauſis eſſe iudicem credendum eſt?* Item, vt ſit dirimendarum controuerſiarum remedium, *l. 2. §. penult. in fin. Cod. eod. arg. l. 1. 2. de iureiur.* & litium compen- B dium: *d. l. 2. §. vltim.* vt per illud veritas eliciatur: *cap. cæterùm. 5. verb. ad eliciendam veritatem. vbi gl. eod.* & ſummatim, vt calumnioſæ lites omittantur: partes probationibus exonerentur: veritas cauſæ manifeſtetur. *§. quia igitur. in Authen. de ijs qui ing. de appell.*

11 ¶ Effectus non præſtiti, vt ſi actor hoc præſtare iuſiurandum noluerit, per ſententiam iudicis caſum actionis ſuſtineat, hoc eſt, cauſa cadat: *Auth. principales. verſ. penult. l. 2. §. penult. &* C *ibi Bart. Bald. ac Dd. C. eod. Specul eod. §. 1. Marant. de iuram. calum. num. 6. gl. cap. 2. eod. lib. 6.* reus verò tanquam confeſſus condemnationem ſuſtineat. *d. Auth. principales. verſ. penult. d. l. 2. §. pen. C. eodem gloſſ. d. cap. 2. Specul. Marant. præalleg loco.* Effectus iuramenti præſtiti quod patroni dant, eiuſmodi eſt: quòd non liceat partibus alios pòſt aduocatos adſciſcere: *d. l. rem non nouam. 12. in fin. Cod. de iudic.* aut his à cauſa ſemel ſuſcepta recedere: *d. l. rem non nouam.* niſi iniuſtam compere- D rint. *d. l. rem non nouam.* Quo tamen caſu ad partem diuerſam tranſire non poſſunt: ne melioribus improbi ſuccedant: *vt dicitur d. l. rem non nouam. §. 1.* quæ tamen hodie non vſquequaque ſeruantur. *vt ibid. Caſtr. & Iaſon annotans.* Effectus in genere, vt à calumnijs iurantes arceantur. Si verò peieratum ſit, non tantùm Deum habeant vltorem periurij, *l. 2. Cod. de reb. cred.* ſed etiam alias pœnas ſuſtineant: vt fuſtigationis, *l. ſi duo. §. vltim. de iureiurando. l. fuſtibus. 16. C. ex quib. cauſ.* E *infam. quæ propriè de calumniatore agunt.* item infamiæ. *l. ſi quis maior. Cod. de tranſact. l. penult. Cod. de dignit. lib. 12. Nouell. 117. §. ſin verò & extraordinariam. gloſſ. & Dd. l. vltima. de crim. ſtell. & d. l. 2. Cod. de rebus creditis.* Quin & linguam illis abſcindi ſolenne quandoque fuit, *Harmenop. lib. 1. tit. 7. ex Nouell. Leonis & Conſtant.* ſicut nunc manet, bi- F nos ijs digitos quibus iurarunt, præcidi. *Grammat. deciſ. 16. verſ. in cauſa. & in ordinat. Imperij, peinlich halßgerichts ordnung, cap. 107. 108. 299. glo. Landtr. artic. 9. lib. 3. & ordin. Principis parte vltim.*

conſtit. vltim. Vnde vſitatum, vt in iurando duos digitos, puta indicem & medium, erigere cogantur: quo & pœnæ huius admoneantur, & ea conuenientius à periuris exigi poſſit. Quanquam enim iuramentum calumniæ hoc operetur, vt iurans à præſumpta calumnia excuſetur: *Marant. præalleg. loc. nu. 12.* non tamen excuſatur, nec liberatur ab expreſſa. *Bartol. l. ſi quis. §. ſtellionatus. ad Turpill. Bald. l. ſi tibi. Cod. de lib. cauſ. Alex. l. ait prætor. in princ. de iureiur.* Quamobrem committens calumniam nedum in criminali, verùm etiam in ciuili cauſa poteſt ea finita accuſari criminaliter: *gl. in l. & in priuatis. ad Turpill. Bald. in d. l. ſi tibi.* & conuictus punitur pœnis, de quibus ſup. & D. ac C. de calum.

¶ Affinis eſt cautio de decima parte litis reo 12 præſtanda, ſi actorem ſuccumbere contingat: olim vſitata, *§. hæc autem. hoc tit. l. 2. §. penult. verſ. antiqua. Cod. eodem.* iure Codicis abrogata, *d. l. 2. §. pen.* iure Nouell. iterum inducta. *Nouell. 112. de litigioſ. §. ad excludendas. 2. de qua Cuiac. Nouell. 96.* Item affine iuramentum veritatis, *cap. 1. in princ. & §. vlt. cap. 2. eod. in 6. cap. dudum. 54. vbi gl. verb. de veritate. de elect.* iuramentum malitiæ, quod in omnibus cauſæ partibus etiam poſt præſtitum iuramentum calumniæ poteſt iudex, prout opus videbitur, exigere: *c. 2. §. vlt. eod. in 6.* Iuramētum quo poſitionibus reſpondetur. *cap. 1. & 2. de confeſſis. in 6.* nam & id per iuramentum quoddam fit calumniæ. *Ferr. in for. act. real. & in form. poſit. Franc. Gem in. & Dd. d. cap. 1. cap. 2. de confeſſ. in 6.*

¶ Contraria remiſſio litigantium, quam lex 13 quidem Ciuilis inhibet, *l. 2. §. ſed quia veremur. Cod. de iuram. propter calum.* ſed Canonica tacitè permittit. *cap. 1. §. 1. eod. in 6.* An conſuetudo? Iura quidem prohibent conſuetudine remitti, *cap. 5. eodem.* etiam aduocatis & procuratoribus: *Ioan. Andr. c. Romana. verb. aduocatorum. de for. compet. in 6. Spec. de aduoc. §. 1. num. 31.* ſed vſu non ſeruatur, vt ex moribus Saxon. apparet. Et certè quod pacto remitti poteſt, multò magis conſuetudine vel ſtatuto: cùm ſint publica pacta decretaque, *l. 1. l. de quib. 31. de legib.* quæ priuatis plus operari debent. *l. ius publicum. cum ſimil. de pact. Auth. res quæ. Cod. comm. de leg. Euerar. in loco lega. à pacto ad ſtatutum.* Quanquam reſpondere licet, non ideo poſſe hoc iuramentum pacto expreſſim remitti, *l. 2. §. ſed quia veremur. Cod. eodem.* etiam ſi tacitè queat omitti. *d. c. 1. eod. in 6. c. filiusfamil. 8. §. veterani. vbi gl. verb. prætermiſſum. de procur. Iaſ. num. 30. 96. & 127. in repet. l. nemo. de leg. 1.*

CODICIS DN. IVSTINIANI SACRATISS.

PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECTIONE,

Liber III.

De Iudicijs. Tit. I.

1 *Continuatio, & quòd ius omne iudicijs concludatur.*
2 *Quid ſit iudicium.*
3 *Propria iudicij.*
4 *Partes iudicij.*
5 *Species iudicij.*
6 *Cauſæ.*
7 *Materia.*
8 *Forma.*
9 *Finis.*
10 *Effectus.*
11 *Adiacen . iudiciorum.*
12 *Secundum quod ius ſit iudicandum.*
13 *Affinia.*
14 *Contraria.*

1 EXPLICATIS † hactenus A tam iuriſprudentię principijs in primo Codicis libro, quàm iudiciorũ præparatorijs in ſecundo, progrediuntur iam iuris noſtri compoſitores in hoc tertio ad ipſa iudicia, quibus omne concluditur ac redditur, *l.2.§.2. de orig.iur. l.nullus.13.ʒ.de Iudæ. c.nonnulli.28.de reſcript §.1.in Auth.vt diff.iud.&* B *de iudicib. c.forus.de verb.ſignif.*,

2 ¶ Iudicium eſt actus legitimus trium perſonarum in iudicio diſceptantium. *Bald.nu.1.Hoſt.2.Fel.& Dd in Rubr.eodem.* Siue, eſt legitima controuerſiæ iudicialis, quæ eſt inter actorem & reum, apud iudicem diſceptatio & dijudicatio, vt publica authoritate lites ſopiantur. *l.nullus.13.C.de iudic.* Eſt † autem munus publicum, *l.vlt.*

3 *§.1.de muner.* publici iuris, *l.nullus.13.C.de iud.* ciuile, *Cuiac.l.2.de reg.iur.* neceſſarium, *Hipp.ſingul.* C *7 127.* indiuiduum, *l.nulli.10.C.eod.l.ſi familiæ.48. famil.hercisc. Specul.de arbit.§.8.* diuinum, *§.ſedebunt. in Auth.de iudicib.Dd l.non minorem,in fine. Cod.de tranſact.* diuturnum: *l.etiam.16.vt leg.nom. cauea.Iaſon l.iudices.C.de iudic.nu.2.* olim annale, *l.reus.7. de munerib.* hodie in criminalibus biennale, in ciuilibus triennale: *l.properandum.11. in princ. C.eod. Iaſ.l ſi fideiuſſor.§ ſi ſatiſdatum.qui ſatiſd.cogant.* æquale, *c in iudicijs. de reg.in 6.* ſtricti iuris. *Dec. ius in l.ius noſtrum 7.nu.11. de regul.iur.* D

4 Eius † duæ inſtantiæ. *l.&* *paul.73.§.pen. de iudic.*

A Prima & ſecunda, nimirum appellationis: *Dd. d.l.properandum.* vtriuſque vna pars prior, altera media, tertia poſterior. *Auth.ad hæc. vbi Iaſ.num.2. de iudic.* Primæ partis decem membra conſtituit Marant. *in Spec.aur.in 6.part.in princ.num.3.* primum citationem, *de qua his, & ff.ac Cod de in ius vocan. quam deſcribit Socin.tract.de citat.artic.1.* ſecundum contumaciam, *de qua in d.l properandum. §.1.2.l.conſentaneum.6.quomod & quan.iud. extra, de dolo & contumacia.* tertium libelli oblaB tionem, *de qua in d.l.1.de edend. Auth.offeratur.C. de lit.conteſt.* quartum reconuentionẽ, *l.cùm Papinianus.14. C.de ſentent.l.2.§.item.ʒ de iudic.toto tit.extr.de mut.pet.* quintum autoris laudationẽ, *l.Pomponius.13.§.cùm quis. de acquir.poſſeſ.l 5.de diuerſ & temp.præſcr.l authore.7. de euict. tit.Cod. vbi in rem act.* textium poſſeſſoris nominationem, *l.2.C.vbi in rem actio cap.5. vt lit.non conteſt.* ſeptimum interrogationem, *tot tit.de interd.act. l.cogi.11.Cod.de petit.hæred.l.qui interrogatus.22.ff.eodem.* C *Spec.tit.de interrog. quæ fiunt ante litiſconteſt.* octauum ſatiſdationem, *de qua ʒ.tit.de ſatiſd.* nonum exceptionem dilatoriam, *l.exceptionem.19.Cod.de probat.l.ita.13. Cod.de procuratorib.* decimum litis denique conteſtationem, *l.1.& t.tit.de lit.conteſt.* Mediæ partis membra ponit iuramẽtum calumniæ, *de quo ʒ.in princ.huius titul.* compromiſſum, *cap.expoſita.11 de arbitr.* (quanquam hoc cum dilationibus rectiùs ad primam partem refertur, quoniam & arbitria iudicijs antecedunt: *l ſi quis.* D *30.de recep.arb* & ſtatim à libelli oblatione dilatio reo datur, *Auth.offeratur.C.de lit.conteſt.*) terminum

minum ad probandum: *l.1. Cod. de dilat. l. vltima. de fer.* poſitiones, & articulorum exhibitionem, *cap. 1. 2. de confeſſ. in 6,* ac interrogatoriorum: *cap. præſentium. de teſtib. in 6.* Teſtium productionẽ, *de qua extr. de teſtibus. Specul. de teſtib.* & inſtrumentorum: *de qua tit. de fid. inſtrument. & Specul. de inſtrument. edit.* Iuramenti præſtationem, *cap. vltim. de iureiurando.* Actorum editionem, *de qua l. 2 Cod. de edend.* Proceſſus publicationem, *Auth. at qui ſemel. Cod. de probat. cap. cùm dilectus. 9. vbi gloſſ. de fid. inſtrument.* Falſi quæſtionem, *l. nullum. 12. Cod. de teſtibus. l. penult. Cod. de fid. inſtrum.* Teſtium reprobationem, *cap. præſentium. 31. de teſtib.* Torturam, *de qua tit. de quæſtionibus.* Concluſionem in cauſa, *Authen. iubemus. Cod. de iudic. clem. ſæpe. §. & quia. de verbor. ſignific.* Allegationes iuris, *cap. quoniam. de probat. cap. paſtoralis. de cauſa poſſeſſ.* Tertiæ poſtremæque partis membra facit ſententiam, *de qua tit. de re iudic. & Cod. de ſenten.* Appellationem, *de qua tit. de appellat.* Executionem, *de qua in l. à diuo Pio. 15. de re iudic. & Cod. de execut. rei iudic. per tot.*

5 ¶ Diuiditur porrò iudicium aut à cauſa: ſic, vt aliud ſit Iuriſgentium, *Panorm. c. dilectis. 6. num. 1. de iudic.* aliud Ciuile, *Bald. & Dd. l. prolatam. Cod. de ſenten.* aliud Eccleſiaſticum, *tot. tit. Cod. de epiſc. audiend.* aliud Sæculare, *cap. 4. de iudic. cap. 1. cum ſequens. de for. compet.* aliud Spirituale, aliud Temporale: *Marant. parte 4. diſtinct. 13.* & hoc aut Ciuile, aut Prætorium, *§. 1. Inſtit. de bonor. poſſeſſ. l. 1. ſi menſ. falſ. med. dixer.* aut extraordinarium, *tot. tit. de var. & extraord. cogn.* aut Delegatum, *Marant. in Specul. part. 4. diſtinct. 3.* aut Subdelegatum, *l. 5. Cod. de iudic. Marant. part. 4. diſtinct. 15.* À materia, aliud Ciuile, aliud Criminale, aliud Miſtum, *Marant. part. 4. diſt. 1. num. 2 l. 1. §. 1. de calum. Bartol. & Dd. in l. vltim. de priuat. d. l. 3. de ſepulc. viol.* Criminale aliud capitale, aliud non capitale: *l. 2. l. capitalium. 28. de pæn.* aliud Priuatum, *tot. tit. de priuatis delictis.* aliud Publicum, *tot. tit. de publ. iudic.* aliud Extraordinarium. *tot. tit. de extraordin. crim.* Ciuile, vel rei perſecutorium: & hoc aut Reale, quod vel Petitorium, vel Poſſeſſorium eſt: *ext. de cauſ. poſſ.* aut Perſonale, *§. 1. Inſt. de act.* aut Pœnale: *§. ſequens Inſtit. de act.* & aut Vniuerſale: *l. 1. in prin. de rei vendit gl. mag. & Dd. ʒ. de eden.* aut Generale, *l. 2. vbi Bar. nu. 2. de neg geſt. l. 2. C. de iud.* aut Particulare. *l. 1. in princ. de rei vend.* À forma aliud Ordinarium, aliud Extraordinarium: *l. antepen. de neg. geſt. §. vlt. Inſt. de interd. l. ordo. de publ. iud. cum simil.* aliud Simplex, aliud Duplex: *l. in tribus. 13. de iudic. l. 2. de interd. § duplicia. Inſt. eod.* À fine & effectu, alia Publica, *ʒ. de publ. iud.* alia Priuata, *ff. de priuat. delict.* & hæc in Simplum, Duplum, Triplum, Quadruplum: *§. quædam. Inſt. de action.* alia Extraordinaria, *§. vlt. Inſt de interd.* aliud Principale, aliud Præiudiciale, *tot. tit. famil. herc. l. fundũ. 16. cum ll. ſeqq. de excep.* aliud Præparatorium. *l. 1. l. 3. ad exhib. l. 1. de interd. act. l. is qui. de rei vendic.*

6 ¶ Cauſam habet ex iure gentium, *Marant. par. 3. nu. 133.* vel potius diuino: quod libri Moyſis teſtatum faciunt: formam ex iure ciuili. *gl. §. 1. verb. neceſſitate. Inſt. de oblig. Iaſ. §. ſuperest. nu. 41. Inſt. de action.* Proximam cauſam perhibeamus, licet Magiſtratum, qui iudicia conſtituit, *l. cùm prætor. 12. de iudic. l. nam & ipſum. 8. de iuſt. & iure.* & perſonas quæ iudicia ſuſtinent: nempe, Iudicem, Actorem & Reum. *cap. forus. de verb. ſignif.* Impulſiuam generalem, humanarum rerum neceſſitatem: *cap. ad hoc. 16. quæſt. 1. cap. niſi. 23. quæſt. 1. §. ius autem. verſ. exigentibus neceſſitatibus. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil. Marant. part. 3. nu. 136.* αἰτίαν ταρκλιτικὴν particularem, reorum fruſtrationem: *Dd. in §. ſic itaque verſ. appellamus. vbi Fab. num. 5. Plat. nu. 5. 6. Iaſ. nu. 41. Inſt. de act. Zobel. Landtr. lib. 2. art. 2.* quam ideo in libellando ſolet actor allegare, *vt Zaſ. & alij not §. 1. Inſt. de act.*

¶ Materia ſunt cauſæ ciuiles, & criminales, *l. 1. §. penul de calum.* etiam minimæ. *§ gallinarum. vbi gloſ. verb. qui lucrandi. Inſt. de rer. diuiſ.* Nam ordinariæ actiones etiam ob rem minimam dantur, *l. ſi proprietarius. 22. de damno infecto. l. 1. §. illud. de coniung. cum emancip. lib.* ſaltem ciuiliter: *cap. pen. cap. vltim. 14. quæſt. vlt. & d. l. ſi proprietarius.* non etiam criminales fortè, *l. 6. vbi Dd de accuſat.* vel famoſæ, *l. ſi quis. 9. §. vltimo. cum ll. ſeqq. ff. de dolo malo. vbi Dd.* quæ criminalibus, imò capitalibus adæquantur: *l. iuſta. de ma. vind. Iaſon rep. l. admonendi. nu. 278. de iureiur.* ſicut moribus noſtris ob minimum furtum non eſt criminale iudicium, nec extraordinaria odioſa. *l. 4. de in integr. reſtit. l. ſi quis. 9 §. vlt. cum ll. ſeqq. ff. de dolo malo.* Extraordinarijs cognitionibus, quæ magiſtratui ſpeciali lege imponuntur, ſic vt delegare nequeat, *l. 2. 3. Cod de pedan. iudic. l. 1. & paſſim, de var. & extraord.* ſicut aliàs, *l. ſolet. cum ſeq. de iuriſdict.* hæc materia ſubſternitur: quòd in ijs aut de muneribus ac honoribus agitur, aut de re pecuniaria, aut de exiſtimatione, aut de capitali crimine: *l. cognitionum 5. de var. & extraordin* quam materiam etiam ordinarijs licet ſubiungere, præſentem tamen, non futuram. *l. non quemadmodum. 35. de iudicijs.* Non enim venit in iudicium, quod pòſt accidit: *l. non potest. 23. de iud.* ſed illud tantũ, quod actione comprehenſum eſt: *l. ſolemus. 61. de iudic.* exceptis acceſſionibus, quæ poſt litem conteſtatam nõ iure actionis, ſed officio iudicis veniunt. *l. ædilec. 25. §. item. 4 de ædil. edict. l. ex diuerſo. 35. §. 1. vbi Bart. de rei vendic. l. 1. C. de iud. l. item. l. videamus. 38. & paſſim. de vſur.* 7

¶ Forma iudiciorum à tribus obiectis petenda. Primùm à perſonis, Actore, Reo & Iudice: *d. cap. forus. de verbor. ſignific.* vt rectè conſtituantur & diſcriminentur, *l. inter. de iudic.* ne iudicium claudicet: *cap. cum inter. de except. Specul. de actor. num. 4.* aut confuſis partium officijs, confundatur. *l. ille. 13. §. penultimo. ad Trebell.* Secundò à Rebus, vt poſſeſſorium petitorio præuertatur: *cap. 2. de ordinar. cog. l. ordinarij. Cod. de rei vendicatione. l. ſi de vi. de iudic.* incidens principali. *l. 3. C. de iudic.* præiudicialis quæſtio finali: *l. 1. 2. Cod. de ordin. iudic.* criminalis ciuili. *l. 3. l. vlt. Cod de ordin. iudic.* Tertiò ab Actionibus, & partibus iudicij, vt ordine ſecundùm iuris formam obſeruentur. 8

tut: *clem ſæpe. de verb. ſign. c. quoniam. 11. de probat.* A
nempe citatio, libelli oblatio, cautio, conteſta-
tio, cauſæ cognitio, definitio; &c. de quibus par-
tibus ſuprà dictum eſt. *& tractatur in Auth. offe-*
ratur. ac tot. tit. C. de lit. conteſt. l. iubemus. 9. C. de iu-
dicijs. l. prolatam. vbi Bald. num 3. 4. 5. C. de ſent.

9 ¶ De fine iudiciorum pro Cecinna Cicero:
Omnia, inquit, iudicia aut diſtrahendarum con-
trouerſiarum, aut puniendorum maleficiorum
cauſa reperta ſunt. Nam ideo iudiciorum vigor
iuriſque publici tutela in medio conſtituta eſt, B
ne quiſquam ſibi ipſi permittere valeat vltioné.
l. nullus. 13 Cod de iudic. Specul. de offic. om iudic. §. 7.
Item vt oppreſſis liceat legitimum impetrare
præſidium: *l. 4. C. de his qui ad Eccleſ. confug.* vt li-
tes terminentur: *l properandum. 13. C. de iudicijs. l.*
quidam. 21. ſi cert. petat. finis controuerſijs ſenten-
tia iudicis imponatur: *l. 1. de re iudicata.* atque ita
ius ſuum vnicuique publica authoritate redda-
tur, *c. cùm æterni. de re iudic. in 6.* non iniuria. *cap.*
nonnullis. 28. de reſcriptis. l. meminerint. C. vnde vi. l. C
nulla. ff. de legibus. l. 1. de appellat. l. penult. vbi Dd. de
iuſtitia & iure.

10 ¶ Quod ad effectum attinet, iudicium reddi-
tur in inuitum, *l. inter. 83. §. 1. de verb. obligat.* hoc
eſt, reum. Nec enim actor inuitus initio agere
cogitur, *tot. tit. C. vt nem. inuit.* niſi poſt litis conte-
ſtationem, *Auth. qui ſemel. C. quom. & quan. iudic.*
qua contrahitur: *l. 3 §. idem ſcribit. 8. de peculio.* vt
hic obtineat regula *l. ſicut. C. de act. qua de re plu-*
ra Alciat. l. 4. C. de pactis. Item inducit obligatio- D
nem, *d. l. 3. §. idem. 8. de peculio.* nouationem, *l. a-*
liam. de nouat. l. non ſolet. 87. de reg iur. iuriſdictio-
nem, *c. gratum. de offic. iudic. deleg. l. 1. 2 l. ſed etſi. de*
iudicijs. l. 4 5. de iuriſdict. præuentionem: *l. vbi cœ-*
ptum. de iudic. c. vlt. vbi Panor. & Dd. de for. comp.
perpetuat actiones, *l. vnic. C. ex de. ict. defunct.* in-
terrumpit præſcriptiones, *l. vlt. C. de præſcr. 30. ann.*
moræ purgationem, & pœnitentiam excludit, *l.*
ſi inſulam. vbi Iaſ. & Dd. de verb. oblig. conſtituit in
mala fide poſſeſſorem, condemnatione ſcilicet E
ſecuta, *l. ſed etſi. 25 §. ſi ante. 5. de petit. hæred. Auth.*
malæ fidei. l. nemo. C. de acq poſſ. l. 2. l. antepen. Cod. de
præſcrip. long. temp. c. vlt. de præſcript. denique nul-
lius ius deterius facit, ſed firmius. *l. non ſolet. 87. l.*
nemo. 88. de reg. iur. l. aliam. de nouat.

11 ¶ Adiacentia ſunt, ſportulæ, ſumptus, *tot. tit.*
C. de ſport. & ſumpt. acta, *c. quoniam. 11. de probat.*
ſcripturæ, *l. properandum 13. §. cùm autem l. rem nō*
nouam. 12. C. de iud. l. 2 C. de iur. prop. cal. dand. tot. t.
C. de ſenten. ex breui recit. mora, *l. etiam. 15. vt leg. no.* F
hoc eſt, iuſtum cognoſcendi tempus, *Iaſ. l. iudi-*
ces. 9. hoc tit. tempus diurnum, *§. interdiu. in Auth.*
de iudic. cap. conſul. de offic. deleg. Dd. l. non minorem.
C. de tranſact. non feriatum, *l. 2 3. 4. & paſſim, de*
ferijs. & C eodem. non nimis anguſtum, *l. iubemus.*
9. vbi Iaſ. num. 2 & 3. C. de iudic. cap. 2. & paſſim, ex-
trà, de dilat. locus competens, *tot. tit. extra, de foro*
compet. & C. de iuriſdict. cum multis tit. ſeq. l. 4 de iu-
dicijs. honeſtus, *l. quid tamen. 21. § ſi arbiter. 9. §. ſed*
ſi in aliquem. 10. de recept. arbit. idoneus, tutus, *c. ex* G
parte. 47. de appel. ſolennis, *l. penult. de iuſtit. & iur.*

publicus, *l. cùm ſententiam. 6. Cod. de ſent.*

¶ Ius denique ipſum vel municipale, *l. an in* 12
totum. C. de ædific. priuat c. 3. de eo qui mit. in poſſeſſ.
vel ciuile, *l. rem. 12 cum Auth. inſerta. hoc tit.* quo
in foro ciuili cauſæ terminantur, *l. quod clericis. 9.*
de for. compet. etiam in eccleſiaſtico, quando ca-
nonicum deeſt: *c. 1. 2. de oper. no nunc. Iaſ. l. 2. Cod.*
ſi contra ius vel vtilit. vel canonicum, ſecundùm
quod deciduntur cauſæ in foro eccleſiaſtico, *d. c.*
quod clericis. etiam in foro ciuili, quando agitur
de materia eccleſiaſtica: *cap. 1. de conſtit. & paſſim,*
diſtinct. 8. 9 10. 12. vel cauſa peccati, *c. cùm venera-*
bilis. c. ad audientiam. c. vlt. de conſuet. c. 1. eod in 6.
l. 6. vbi Bald. & Dd. C. de ſacroſ. eccleſ. & in Auth. de
eccleſ. tit. c. venerabilem. 13. vbi Panor. & Dd. qui fil.
ſint legit. gloſſ. ord. in §. hactenus. verb. generalia. Inſt.
de grad. cognat. aut vbi ius ciuile deeſt, vel contro-
uerſum eſt. *cap. 1. in fin. de iureiur. in 6. cap. 1. 2. vbi*
Dd de oper. non. nunc. Iaſ. l. 2. num. 23 C. ſi contra ius
vel vtilit. publ. Corſ. indag. lib. 2 cap. 6. Blanc. de com-
prom. quæſt. 2. num. 47.

¶ Affinia ſunt, arbitrium, *l. 1. de arbit.* arbitra- 13
mentum, tranſactio, *l. non minorem. Cod. de tranſa-*
ctionibus. iuſiurandum, *l. 1. 2. de iureiur.* confeſſio,
l. 1. de confeſſ. l. poſt rem. de re iudic. priuata vindi-
cta, defenſio, *l. 1. 2. C. quand. liceat vnicuiq. l nemo.*
13. ſ. de Iudæis. l. 5. ſ. de iure fiſci. recuperatio, *l. 1. §.*
vim. 16. l. 3. §. cum. 5. de vi armata. Bald. & Dd. l. 1 ſ.
vnde vi. arreſtatio debitoris, *l. ait 10. §. ſi debitorem.*
12. quæ in fraud. credit. cuſtodia, *Bart. l. capite. nu. 3.*
de adult. & l. vnic. num. 7. ſi quis ius dicendi. Socin.
cap. cùm contingat. num. 18 de for. compet. Mynſing.
obſer. 19. cent. 1. & vltimæ interdum voluntates, *l.*
non eſt mirum. 26. vbi Bart. de pign. act. l. 2. vbi Bald.
Cod. de diuid. tutel. l. 1. §. ſi pupillus. 4 vbi Ba. d de tut.
& rat. diſtrah. l qui teſtamento. 20. §. cui. 5. vbi Bart.
& Dd. de teſtam.

¶ Contraria ſunt, præſcriptio inſtantiæ, *l pro-* 14
perandum. 13. in princ. hoc tit. quæ tamen hodie nō
vſquequaque locum habet ſecundùm commu-
nem: *Iaſ. l. ſi fideiuſſor. §. ſi ſatiſdatum, qui ſatiſdare*
cogan. litis item præſcriptio, *l. vltim. l. 3. 4. C. de præ-*
ſcript. 30. annor. l. moræ. C. de rei vend. l. hæreditas. C.
de pet. hæred. inæqualitas, *c. 5. de except. c. 1. de nouc.*
pet. l. in ſcrinijs. l. 4. C. de prox. ſacr. ſcrin. lib. 12. l. liti-
gatores. 13. de recept. arb. l. non debet. 42. de regul. iur.
c. non licet. 52 eod. in 6. mors iudicis, *l. venditor. 49.*
l. mortuo. 60. vbi Dd. de iud l. 4. de iuriſd. c. gratum.
20. de offic. deleg & morbus ſonticus: *l. iudex. 46. de*
iudic. item mors accuſatoris, *l. petitor. 31. de iud. cet:*
tot. tit. ſi reus vel accuſ l. 1. quæ ſent. ſine appel. prohi-
bitio ſuperioris: *l. iudicium. 58. de iud..* partium à
lite diſceſſus: *l 4 C. de pact.* tranſactio, *l neque. 22.*
de donat. int vir. & vxor. ſolutio rei petitæ, ſatisfa-
ctio. *§ vlt. Inſtit. de perp & temp. act. l. ſi reus. 73. de*
procur. l ſi debitori. 21. de iudic. qua iudicium fini-
tur, ſicut & ſententia. *l. 1. l. iudex poſteaquam. de re*
iud. denique omnia quæ reddunt proceſſum re-
trò nullum: *l. 1. vbi gloſ. & Dd C. de condict. ob cauſ.*
vt incompetentia iudicis & iuriſdictionis, *l. vlt.*
& tot. tit. C. de his qui à non comp iud. c. 1. de præſcr.
in 6. clem. vt calumnijs. de re iud. illegitimatio liti-
gatorum.

gatorum, vt vocant: *l.licet. vbi Dd. C. de procur.* A *Philip.Por. conſil.134.num.7.& 17.* ineptitudo libelli, *c.examinata.11.de iud.Iaſ.l.ſi patronus.nu.2.3. de iureiur.* omiſſio formæ & legitimi proceſſus, *l.4.vbi Bal.C.de ſent. l.iudices.9.vbi Iaſ nu.2. hoc t. c.cum dilecta. vbi Felin. nu.6.de reſcrip.* & ſimilia. *de quibus Blanc. de compro. quæſt.7. c.de annullantib.compro.& alij in tract.de nullita.ſentent.*

DE SPORTVLIS ET ſumptibus in diuerſis iudicijs faciendis. Tit. II.

B

1 *Sportulæ quid, earum diſtinctio, & cur debeantur.*

2 *Executores qui, eorum officium publicum, deq́ eorundem electione.*

1 Adiacet iudicijs, ſportulæ,† hoc eſt, ſalaria C perſonarum forenſium: *l.nihil.120. de lega.1.* aut certa & ordinaria, aut incerta & extraordinaria: *Spec.de ſala.procur.in princ. l.ſalarium.17.§.mand. l.qui mutuam.56. §.penultim.eod. tit.* debita, vel ex conuentione, *l.ſi remunerandi. mand.* vel extra ordinem, *l.1.de var.& ext.cognit.* officio iudicis, *Iaſ.l.diem.4. num.24.de off.aſſ.* ex æquitatis ratione, *l.ſumptus.48.de rei vend.* qua pro miniſterio debetur honorarium ſeu præmium: *c. eccleſiaſticis.1.2. quæſt.1. c. cum ex officij.16.* D *de præſcripſ.* ex qua cauſa debentur etiam multò magis ſumptus, *l.ſi neceſſarias. de pig.act. l.5.commod. l.1.de cont.act.tut. Guid.Pap. deciſ.68. l.ſumptus.98.de rei.vend.* ab eo cui ſeruitur: *l.prætor.in fin.de eden. c.nonnulli.de reſcrip.* ne officium cuiquam ſuum ſit damnoſum, *l. ſed ſi.7. quem. teſt. ap.* cuiuſmodi potiſſimùm omnia debẽtur † exe- 2 cutoribus, *§.tripli.Inſt.de act.l.omnes.31. Cod.de epiſc.& cler. l.vlt.Cod.de princ. agen.in rebus.lib.12.* qui iudici in executione iudiciorum apparent E atque adminiſtrant: *l.1.2.hoc tit. l.ſi pignora.50.de euict. l.2.§.de off. diuer.iud. & in auth.de exec.Spec. eo.§.1.* quorum officium publicum eſt, *Specul.in princ. eod.num.1.* executionis (vnde nomen) non cognitionis: *l pen.l.6.§.de exec.rei iud.c.nouit.44. de app. c.paſtoralis.27. §.2.de off. deleg.Bar.nu.3.& Dd.l.à diuo.15.in prin.de re iud.* quorum olim certa ſchola fuit ſeu collegium: *l.vlt. §.de app.præf. lib.12.* velut & Notariorum: *l.vlt.de primicer.eod.* ſicut & nunc eſt in magnis Curijs: quem in or- F dinem per magiſtrum ſcholarum ſeu Primicerium eligebantur, *§.is qui cauſas. in auth.de ind.l. 1.hoc tit. l.vltim.vbi Cuiac.Cod.de appar.* non pauciores duobus. *d.§.his qui cauſas. in auth. de iud.* Iure Canonico quilibet iudex eos ſibi cooptat, *c. cum parati.19. de appell. c. prudentiam.21. de off. deleg.* officiales ciuitatum, *Spec.eo.§.1.nu.2.* & cuiuslibet curiæ aſſeſſores: *ord. Came par.1.c.36.* licet Cuiac. *obſ.lib.4.c.22.* velit à Principe eos conſtitui, vt alios magiſtratus. G

DE PEDANEIS IVDIcibus. Tit. III.

IVdicium ſuſtinent potiſſimùm Iudex, Actor, Reus. *c.forus.de verb.ſignif.* Magiſtratus olim non iudicabant de ſingulis cauſis, ſed ijs iudices dabant, *l.3.l.eum.13.l.ſolet.16.de iuriſdict.* qui Pedanei dicebantur, *l.vlt.l.2.3.4.5. hoc tit.* quòd ad pedes tribunalis in minoribus ſubſellijs ius dicerent: *Cuiac.ad Paulum lib.5.ſent.tit.27.*

QVI PRO SVA IVRISdictione iudices dari, daríue poſſint. Tit. IIII.

IVdices dare poſſunt, magiſtratus, *l.2.3. l.vlt. hoc tit. l.4.5.13. & paſſim, de iuriſd.* quibus id lege moribusq́; conceditur. *l.cum prætor.12.de iud.* Dari quoq; poſſunt omnes qui non prohibentur. *de quib. d.l.cum prætor. l. cæcus.16. de iud. gl.art.55. num.5.lib.1. l.quidam.57. de re iud. l.cum lege.41.de recep.arb.* Prohibentur autem illiterati, *l.pen.§.de iud.c.ſciſcitatus.13.de reſcrip.* infames, *d. l.cum prætor. l.2.§.de off.aſſ.l.1.de vi priuat.* hæretici, *l.4.l.ſi qui.9.§.de hæret.* Iudæi, *l.vlt.§.de iud.* excommunicati, banniti, *gloſſ.d.art.55. lib.1.* ſerui, fœminæ, minores ſeptemdecim annis. *de quib. d.l.cum prætor.d.l.quidam,&c.*

NE QVIS IN SVA cauſa iudicet, vel ſibi ius dicat. Tit. V.

1 *Materia iudiciorum, & iudicum.*

2 *Neminem ſibi ipſi ius dicere poſſe.*

MAteria † circa quam iudices & iudicia 1 verſantur, ſunt cauſæ tam ciuiles; quàm criminales: *l.1.de calum. l.illicitas.6. §.qui vniuerſas.8. l.ex omnibus.10.de off. præſ.* qua parte rectè cauetur, ne † quis in ſua cauſa ius dicat, of- 2 ficio iudicis nobili pro tribunali: *l.qui iuriſdictioni. de iuriſdict.* vel iudicet officio mercenario, vt pedaneus, delegatus, &c. *l.4.de inter.act.* cùm quod iniquum ſit, licentiam alicui ſententiæ tribuere in re propria, *l. Iulianus.17. de iud.* hoc eſt, cuius aliqua vtilitas ad eum redeat, *l.1.§. propria.quand.app.& intra quæ temp.* tum iudicis & partis eadem perſona ſuſtinere nequit, cum iudicium ſuis ex partibus integrum nõ conſtet, niſi partibus ac iudice diſcretis. *l.ille.13. §.penult. ad Senatuſconſ. Trebell. De antinomia apparente ex l. qui iuriſdictioni.10.de iuriſdict, l. in priuatis.77. de iudic. l. quiſquis.6.§.de poſtulan. conſule Cuiac.ad Africanum.*

QVI LEGITIMAM PERſonam ſtandi in iudicijs habeant, vel non. Tit. VI.

1 *Continuatio.*
2 *Agere quinam poßint, vel non.*
3 *Qui item conueniri.*

1 DIctum † eſt de iudice, huiusq; adminiſtris, executoribus: ſequitur de litigatoribus, qui legitimam perſonam ſtandi in iudicio habere debent: hoc eſt, vt agere poſſint & conueniri.

2 ¶ Agere poſſunt quicunq; non prohibentur. *l.1.2. de poſtul. l.mutus.42. de procur. c. cùm locum. 14. de ſponſ. Spec. de act. in prin.* Prohibentur ſerui, *l.non idcirco.44. §.vlt. de iud. l.1. ī de precibus imp. off.* niſi quibuſdam caſibus: *l.vix certis.53. de iud. l.6. ī. eod.* mulieres in criminalibus, *l.qui accuſare 8. l.mulierem.13. de accuſat.* niſi ſuam iniuriam perſequantur: *l.4.5.6.12.14. ī. qui accuſa.* Iure Saxon. indiſtinctè abſque tutore, curatore: *art.44.46. lib.1. art.63. lib.2.* quomodo pupilli, minores. *l.1.2. hoc tit.* Sed nec ob dignitatem agunt magiſtratus, quamdiu in officio ſunt: *l.ſenatuſconſ.16. de off. præſ. l.pars.48. de iudic.* nec ob pœnam excommunicati, *c.2. c.exceptionem.12. cap.cum inter. 5. de except.* deportati. *l.ſi debitori 47. de fideiuſſ. l.quoties.14. de nouat. l.ſi quis.9. ī. de bon. dam.* hæretici. *c.vergentis.10. de hæret.*

3 ¶ Conueniri tamen hi omnes poſſunt: *c.2.5. de except.* exceptis ſeruis, & alijs qui pecuniam non habent, in re pecuniaria: *l.hos accuſare. de accuſat.* & ob ſtatum ac poteſtatem, in alijs etiam cauſis, *l.ſeruus.6. ī de iudic. l.lis. de iud.* exemplo filiorum famil. *l. filiusfam.30. de oblig. & act. l.1. infr. de bon. mat. l.vltim. infr. de bon. quæ lib. de quibus Cuiac. obſ. lib.9. c.13.* ob dignitatem, magiſtratus: *l.pars.48. de iud. l.2. de in ius voc. l.ſed & 25. ex quib. cauſ. maio.* ob impedimentum, abſentes, *l.hos accuſare.12. de accuſat.* ægrotantes, *c.2. de proc. l.quidam de re iud.* tranſeuntes, *l.2. de in ius voc. l.hæres.19. ī.2. §.3. de re iud.*

VT NEMO INVITVS agere vel accuſ. cog. Tit. VII.

DIſcrimen inter has partes, hoc eſt, quod nemo cogatur inuitus agere in ciuilibus vel accuſare in criminalib. *l. vnic. h. t. l. vlt ī. de vſur. pup. l purè §. vlt. de dol. ma. excep.* quod priuilegium, id eſt, ius ſingulare actoris vocatur. *Nou.112.* Nã idem in Reo, qui tamen aliàs eſt fauorabilior, *l.fauorabiliores. de reg. iur.* nõ obtinet: *d.l purè. § fin. de dol. excep. contra l.nemo ex his. de reg. iur. c.5 c.non licet.22. eod. in 6.* qui ſe defendere cogitur, *l.ſed &.35. §.1. de proc.* & in quem, licet

A inuitum, iudicium redditur. *l.inter.81. §.1. de verbor. oblig. l.2 §.5. l ſi quis. de iud.*

DE ORDINE IVDICIOrum. Tit. VIII.

ORdo iudiciorum eſt; vt ne cauſæ præiudiciales minores præuertantur maioribus: *l.1.2. h. tit.* nec ciuiles criminalibus:
B *l.pen. l.vlt. h. tit.* quæ nec ſimul recipiuntur æquè principaliter. *l.3. hoc t. l.2. §.1. vbi Bal. de vi bo. rap.* Sed & poſſeſſorium petitorio anteponi debet: *l.ordinarij.13. ī. de rei vend. l ſi de vi. de iudic. c.4.5. extr. de cauſſ. poſſ.* nec contrariæ actiones recipiendæ: *l.1. ī. de fur. l.vlt ī. de codicill. Iaſ. late & Socin. inn. l.naturaliter. §.nihil. de acq. poſſ.*

DE LITIS CONTESTAtione. Tit. IX.

1 *Litis cõteſtatio quid.*
2 *Propria.* 3 *Partes & ſpecies.*
4 *Cauſæ.* 5 *Materia.*
6 *Forma.* 7 *Finis & effectus.*
8 *Affinia, contraria.*

D SEd potiſſimùm ordinantur iudicia per litis conteſtationem, *l.ordinata.24. de lib. cauſ. l.1. h. t. l.vnic. ī tit.1. l.amplius.15. rem ra. hab.* tanquam principiũ formale. *Spec. de ſal. §.1. nu.10. & de ſent. § iuxta. n.6.* Eſt enim † primordium litis, 1
quod narratione actoris & reſponſione rei conſtituitur. *l.2. in prin. ī. de iureiur. prop. cal. dan. l.1. h. tit. c.1. eo. c.dudum.54. de elec. Cuiac. obſ. lib.9. c.21.* Ex more fori, eſt reſponſio rei, animo litẽ conteſtandi, de principali negotio facta. *Soc. c. vnic. nu. 7. eo. Chil. in prac. c.60. Ter. c.31.* Proprium † vt ex- 2
B. preſſè fiat, *Soc. d. rub. eo. n.1.* categoricè, non conditionaliter & in pendenti. *l.non quemadmodum. 35. de iud. l.actus legitimi. de reg. iur.* Itẽ quòd ſtricti iuris, *l.non poteſt.23. de iud. l.ædiles. §. item. de ædil. edic.* quòd actus continuus, indiuiduus, &c.
¶ Partes eius, narratio ſeu petitio actoris, & 3
reſponſio rei: *l.2. ī. de iura. prop. cal. c.vnic. eod. c.dudum 54. verſ. per petitionem propoſitam & reſponſionẽ de elect.* ac iure Sax. Guatanda. *Chil. in prac. c.60. art.14. lib.3. art.62. lib.1. art.15. lib.2. Vueych.*
F *art.23. & 35.* Eſt autem alia affirmatiua, *l.ſi reus. 73. de procur. l ſi debitori.21. de iud. l. debitoris b.31. de re iud. l ſi quidem.9. C. de except.* alia negatiua: *Soc. d.c. vnic. nu.72.* eaq; vel generalis ſeu implicata, *c.cùm ad ſedem.15. de reſt. ſpol. c.ex litteris.5. de diuor. Soc. d.c. vnic. nu.70.* qualem in vniuerſalibus potiſſimùm multorumq; capitum iudicijs prohibet conſtit.10. parte 1. vel ſpecialis ſeu explicata: *c.cauſam eod.* & pro iudicij genere alia ciuilis, alia criminalis. *Cuiac. obſ. lib 9. cap.21.* Eſt &
G quaſi conteſtatio primus actus, qui & qui conteſtationem ſolet, *Mar. eod. num.2.* vel iudici co-
gnitio

gnitio. *Bart. & Dd l. nulla. l. nihil. ſ. de procur. c. 1. vt* A
lit. non cont.
4 ¶ Cauſa remota, lex *l. 1. h. t. c. 1. eo.* conſuetudo,
Soc. d. c. vnic. n. 11. poſt Panor. ibi. n. 15. Mynſ. obſ. 62.
cent. 4. Propinqua, iudicis præceptum, ſententia
interlocutoria, *c. pronũ. 4. de de. & contu. c. 1. vt lite*
nõ conteſt. animus litem conteſtandi, *c. pen. de iur.*
calum. verbo factóue declaratus, *Soc. d. c. vn. n. 88.*
5 ¶ Materia, cauſæ ciuiles & criminales: *Bar. l. 2.*
§. accuſationem. ad Turpill. Cuiac. obſ. lib. 9. c. 21. glo.
art. 14. lib. 3. n. 3. per art. 63. li. 1. art. 15. lib. 2. Vueyth. B
art. 23. non ſummariæ, *cle. 2. de verb. ſig. Bar. l. Fulcin §. cũ hoc. n. 5. ex quib. cauſ. in poſſ. eatur.* aut ſpirituales, *c. quoniam. 5. §. porrò. vt lite nõ cõteſt clem.*
2. de iud. aut ſecundæ inſtantiæ, *l. ita demum. ff. de*
procur. deciſ. Ro. 1. de lit. cont. Mynſ. obſ. 1. & 38. cent.
id eſt, executionis, *c. quoniã. vbi Soc. nu. 75. vt lite*
non cont. notoriæ, *c. vlt. in de cohab. cler.* & ſimiles.
vnde Socin. ait: *d. c. num. 16. cum ſeq.* non requiri
conteſtationem, vbi non opus eſt libello, *c. 1. de*
lib. ob. Soc. d. c. quoniam. num. 27. vel perueniri po- C
teſt ad teſtium receptionem ſine conteſtatione:
c. 1. 2. 3. vt lit. non conteſt. Soc. d. c. quoniam. nu. 8 &
77. vel publicum vertitur commodum: *l. ne diu.*
C. de pœn. c. quia. 3. q. 2. Soc. d. c. quoniam. num. 4. aut
periculum animæ: *Soc. ibid. num. 54.* aut periculum eſt in mora: *Iaſ. l. naturaliter. 11. §. 1. num. 172.*
de acq. poſſ. per doctrinam Bald. l. incerti. quæſt. 13.
C. de interdic. aut ſibi quis ipſi ius dicere poteſt:
vt l. 3. ff. de pig. Soc d. c. quoniam. n. 61. 62. & c. 1. art.
5. fall. 29. 55. de lib. oblat. aut ſtatim de re liquere D
poteſt. *deciſ. Ro. 1. de lit. cõteſt.* Verſatur autem
circa merita cauſæ principalis *Soc. c. vnic. eo. num.*
67 & d. c. quoniam. num. 3. art. prin. antè in iudicium deducta: *l. non poteſt. 2. de iud.* & quidem
omnia, *l. ſolemus 61. l. non poteſt 23. de iud. c. veniẽs.*
2. de teſtib. hoc eſt, libello & petitione comprehenſa. *c. vnic. eo. c. dudum. 54. de elec.*
6 ¶ Formam habet à iure ordinatam, *l. 1. 2. hoc*
tit. l. rem non nouam. 12. §. 1. ſup. de iud. l. 2. in prin. de
iur. propt. calum. quam proſequuntur hic Bart. Bal. E
num. 4. & Dd. Cano d. c. vnic. Caſtr. conſ. 401. num. 2.
vol. 1. à qua recedi nõ oportet, *Socin. d. c. vnic. nu.*
86. Caſt. d. conſ. 401. viſo. num. 2. vol. 1. & quæ ſcriptura concipiatur oportet. *c. vnic. vbi Panor. nu.*
3. & 29. Fel. & Soc. in princ. eod. Fit autem aiendo
vel negando, *c. cum ad ſedem 15. de reſt. ſpol. c. ex literis. de diuor.* narrata prout narrantur, quod factum reſpicit: & petita prout petuntur, quod ad
ius pertinet, *Bar. hic num. 3. Caſt. l. rem non nouam.*
nu. 4. ſ. de iud. Fel. nu. 20. Soc. num. 67. c. vn. de lite F
conteſt. Ferrar. in for. reſponſ. verb. nego narrata.
Non etiam fit tantùm excipiendo, niſi vlterius
ad negationem vel affirmationem procedatur:
gl. & Dd. c. 2. eod. c. prout. de dol. & cont. c. cum cauſam 62. de appell. c. cum venerabilis. 6. de except. ca.
Raynucius. 6. de teſta. Soc. d. c. vn. num. 73. ſed neq;
rectè per verba credulitatis, aut ambiguitatis. *l.*
ſi debitor. vbi Bald. & Dd. de pet. hær. gl. c. cum ad ſedem. verb. credere de reſt. ſpol. Panorm. num. 27. Soc.
nu. 81. d. cap. vnic. eod.
7 ¶ Finis eſt, ordinatio iudicij, *Soc. c. vn. nu. 73. eo.*

A vt procedi poſſit *c. dudum. 54. de elect.* ad probationem, *c. 3. vbi Socin. num. 8. vt lit. non conteſt.* cognitionem, *Mynſing. ob. 66. cent. 4.* definitionem,
§. ſi verb. in auth. de exh. reis. t. t. vt lite non conteſt.
Effectus, quòd ſit ſubſtantiale iudicij fundamẽtum, *c. vnic. eod. in 6 Spec. de lite conteſt. § 1. Mynſ.*
obſ. 74. cent. 3. excludens exceptiones dilatorias,
l. ita demum. ſ. de proc. l. Pomponius. §. ratih. eod. c.
inter. de re iud. declinatorias, *l. ſed etſi. de iud.* pœnitentiã, *l. vn. ff. de plus pet. l. electio. 26. §. 2. de nox.* 9
B *act.* libelli mutationem, *l. 3. vbi Dd. ſ. de eden.* perpetuás actiones, *l. ordinata. ff. de lib. cauſ. l. vlt. ff. de*
præſcr. 30. anno. interrumpens præſcriptiones. *l.*
moræ. ſ. de rei vend. l. ſicut. ff. de præſcr. 30. ann.
¶ Affinis eſt libelli oblatio: *tot. tit. ff. quand. lib.* 8
Bal. l. 1. num. 4. ff. vt int. cert. temp. prima contradictio meritis cauſæ oppoſita: *auth. niſi. vbi Bald ff.*
de ſent. ex bre. reci. Caſt. d. conſ. 401. num. 1. lib. 1 Soc.
d. c. vnic. nu. 94. eod. citatio & denunciatio. *l. 2. ff.*
vbi in rem act. Contraria, quæ vel impediũt con-
C teſtationem, vt exceptiones dilatoriæ, *l. ita. 13. ſ.*
de proc. declinatoriæ, *l. 1. ff. vbi de crim.* etiam peremptoriæ in vim illatum propoſitæ: *c. 1. eo lib. 6.*
animus litem nõ conteſtandi *c. penult. de iur. calum.* declaratus proteſtatione *d. c. vn. vbi Socin. n.*
68. & Hoſt. nu. 2. glo. hic in fin. l. 1. facta ab eo qui
ius habeat impediẽdi: *l. ſi maior 13. C. de reſ. vend.*
vel tollunt, vt lex, reſcriptum, *clem. ſæpe de verb.*
ſign. conſuetudo, *Soc. poſt Pan. d. c. vn. nu. 11. Mynſing. obſ. 62. cent. 4.* ſtatutum. *Soc. d. c. vn. nu. 26.*
D

DE PLVS PETITIONIbus. Tit. X.

1 *Petitionis verbum quid denotet.*
2 *Plus quot modis petatur.*
3 *Cauſæ plus petendi.*
4 *Materia.* 5 *Forma, finis, effectus.*
6 *Adiacentia, affinia, contraria.*

IN conteſtationẽ ſolet reus exceptiones ſuas
includere, *l. ſi quidẽ. verb. habita exceptionis cõteſtatione. l. præſcriptionẽ. 8. verb. antè conteſtari.*
C. de excep. quarũ vel præcipua maximeq; frequẽs
eſt, Inepti exceptio libelli. *l. exceptionẽ. 19. vbi Dd.*
ff. de probat. c. examinata. de iud. Ferr. in for. reſpon.
rei. verb. libellus ineptus. q. poſtea mutari nequit:
l. amplius. rem rat. hab. Dd. l. 3. ſ. de eden. ſeu petitionis iniuſtæ, ineptæ, vt Pluris, &c. Nam & Pluris
F petitio vt inepta olim iactura cauſæ conſtabat.
§. ſi quis. 28. Inſt. de act. §. appellantur. Inſt. de except.
¶ Petitio licet propriè realẽ actionẽ deſignet, 1
l. actio. 27. de obl. & act. tamen hic complectitur
actiones etiam perſonales, & alias quaſuis *l. vn.*
verb. certa quantitate debita. h. t. l. 1. ſi menſ. falſ. mod.
¶ Plus petitur quatuor modis: Re, Tempore, 2
Loco, & Cauſa. *§. plus autem. 29. Inſt. de act. c. vn.*
extr. eod. vbi gl. verſus. Plus petitur cauſa vel tempore, req; locoq;. Addit quintum modum Bar. *nu. 2.*
G *3. l. ſi creditori. 28. de legat. 1.*
¶ Cauſa plus petendi vel fraus eſt, *l. vnic. h. tit.* 3

§.tripli.Inſt.de act.vel error.l.1.§.1.quor.legat.

4 ¶ Materia, in qua ſunt cauſæ ciuiles: nã in criminalib. cũ non ſit opus cõcluſione, nihil habet momenti Pluris aut inepta petitio. Materia circa quam & obiectũ, eſt id quod reuera debetur, cuius reſpectu plus peti dicitur: & ad quod petitio Pluris exigitur. l.hæc adiectio.192.de verb.ſign.

5 ¶ Formæ Pluris petendi variæ proponuntur. §.plus autem. Inſt.de act.c. vn.ext. de plus pet. Paul. lib.1.ſent.c.10. l.hactenus.11. §.1.de conſt.pec. l.recte.25.de verb.ſignif.§.ſi cui.10. Inſt.de lega.l.1.& t.1.de eo quod cer.lo. Finis aut fraudulentus, Nouel.15.de defenſ.§.tripli.Inſt.de act. aut erroneus: §.ſi quis agens.28. Inſt.de act. vltimus idem qui actionum, vt actor quod petit conſequatur. §.1.Inſt.de act. Effectus olim, quòd Plus petens cauſa caderet: Paul.lib.1.ſent.c.10. Cic.lib.1.de Orat. Cuiac.obſ.7.c.27. quod etſi in alijs hodie temperatũ, d.§.ſi quis.28.§ ſed hæc.33.§.plus autem.Inſt.de act.§.appellantur.6. Inſt. de except. c.vn.ext. de plus pet. Sax. lib.1. art.16. durat tamẽ in caſu huius Legis, cum quis dolo malo maiorem debito petit quantitatem, vt à minoribus ſubſellijs, puta defenſorum ciuitatis, ad maius tribunal aduerſarius protrahat. cui conſonat l.5.ff.de iuriſd.om.iud.

6 ¶ Adiacet compenſatio, c.vn.eod. & damnum expenſarum, c.vn.ext.eo.c.examinata.de iud.§.appellantur.6.Inſt.de act.intereſſe.§.tripli Inſt.de act. Affine pluris petitioni, ſi petatur non debitum: l.1.in fin.quan.dies leg. aut aliud pro alio. §.ſi minus.33.verſ.ſi quis aliud.Inſt de act. Item præpoſtera petitio, l.5.C.de pet.hær. ac præpropera: l.1. quan.dies vſufr. reliquæq; petitiones ineptæ, vt conceptæ contra legem, Bald. l.de quib. in fin. de leg. conſuetudinem: Fel.c.2.nu.16.de reſc.Bal.arg. d.l.de quib. aut expreſſa inepta petitionis cauſa, Iaſ.l.3.nu.4.& 19.ff.de eden. aut ſi petantur interminata, l.6.de rei ven.l.4. de cenſ.c.2.de li.ob.c.3.de dilat. vel deſit aliquid de ſubſtantialibus libelli: Spec.de li.ob.§.iuxta.nu.2. præcipuè apta concluſio in ciuilibus, Bald. l.vltim. nu.1.2. C.de in integ. reſt. l.2. num.2. ff.de prob. Caſt. l.rem non nouam.12. nu.3. ff.de iud. ſolennis narratio in criminalibus. l.3. de accuſ. Bald. l. cum fratrem.9. num.4. ff. de his quib.vt indig. Iaſ. l.3.num.18.C.de eden. & §.ex maleficijs.num.55.56. Inſt. de act. Maran.par.4.diſt.1. num.76. Contraria eſt pœnitentia ante litem conteſtatam, l.vn.h.t. exceptio ineptitudinis libelli, officium iudicis quo libellus ineptus reijcitur, Bar.l.prætor. §.1.nu.5 de iniur. per l.ſi extraneus.de iure dot.l.ſi ſeruus.C.de his qui ad eccleſ.cõf. gl.& Dd. l.1.de off.aſſeſſ. Iaſ.l.3. nu.18.19.ff.de eden. tranſactio bona fide facta: l.vn. vbi Bal.nu.1.h.tit. item minus petere quàm debetur, quod extra pœnam eſt: §.ſi quis agens.28. Inſt. de act. ſicut & pluris negatio. Pan.d.c.vn. in fin.eo.Lanfr.c.quoniam.verb.expenſa.de prob.

DE DILATIONIBVS. Tit. XI.

1 *Dilatio quid.* 2 *Eius propria & ſpecies.* 3 *Cauſæ.* 4 *Materia.* 5 *Forma.* 6 *Finis & effectus.* 7 *Adiacentia, contraria.*

Accidunt iudicijs dilationes omni ferè tẽpore, initio, auth.offeratur. ff.de lit.cont. in medio, l.vlt.de fer. in fine. l.conſentaneum. C.quomo. & quan. iud.t.t. de temp.app. l.debitorib.31. de re iud. & l.vlt. ff.de vſur. rei iud. de quib.Cyn. l.1. h.tit. Hoſt. & Dd.extr.eod. Termin.in prac.tit.de de dilat.

1 Dilatio † nõ eſt actus iudicialis, ſed tempus quod ad actum iudicialem faciẽdum conceditur: quanquam & iudiciorum actib. ſeu partibus annumeretur. c.quoniã.11. vbi Lanfr. de prob. Eſt aſſignatio termini, c.4.de excep.c.ſi compromiſſarius.de dila.in 6. quo actus iudicialis peragendus ſit, cum iuſto temporis interuallo facta. cap.1.2.3.& paſſ. extr.eo c.4.de excep. de cauſis definitione plura Cyn. l.1.nu 1. h.t. Hoſt.exe eo.in prin. Ter. in prac.ca.de dila.

2 Eſt † autem & eſſe debet continua, l.1.l.3.h.t.l.more.8.de fer. peremptoria, l.1.h.t l.vlt. de fer. l.mancipiorum.6. de op. lega. laxa & idonea, c.1.c.vlt.eo. communis vtriq; parti. l.petẽdæ.6.ff.de temp.in integ.reſt. l.vltim.in fin.C.de app. toto genere odioſa.c.4.de excep l.2.in prin.de tẽp. app.cle.ſæpe.de verb. ſign. Mar. in Spec de dila.n.16. Eſt alia legalis, l.properandum.11. in prin. vbi gloſſ. verb.triennij. ff. de iud. quam iudex breuiare, niſi ex iuſtiſſima cauſa, non debet, c.1.eo. Tiraq.de retrac.prox.§.1.gl.10.nu.31. aut mutare: l 3.C ex quib. cauſ.infa. l.ſciendum.6. de appell. alia arbitraria, l. nonnunquam.73. de iud. l.3.l 4.h.t.de quarum ſpeciebus varijs c.1.3. q.2. Hoſt. Spec.h.t. in prin. Bart. & Dd l.2.de re iud. Panorm.c.5.de appellat.

3 ¶ Cauſam igitur legem & hominẽ ponere licet, l.3.l.4. h.t.c.cum ſit.5. de appell. etiam priuatum. l. de die. in prin. qui ſatiſd. cog. Impulſiua, æquitas: l.2.h.t.Spec.§.1.nu.26.eo. [illegible] petitio partis. l.1.h.t.c.cũ cauſam.de app. Inſtrumẽtalis, iudicis interlocutoria. l.4.verb. per ſententiam.h.tit.l.diem.23.de recep.arb.

4 ¶ Materia ſunt omnia iudicia, l.inter 6 h.t. l. vlt.de fer. & ſinguli iudiciorum actus: l.vltim.de fer. vbi ſingulas cauſas de ſingulis iudiciorum actibus interpretatur Iaſon. l.properandum.11.in prin.C.de iud.

5 ¶ Forma, vt dentur cauſa cognita; l.4.h.t. l.in crimine.41. de adulter. ſcilicet arbitrariæ: nam legales de præſcripto legis, inuitis etiam partibus, abſq; alia cognitione conceduntur. c.2.eo. auth. offeratur.ff.de lit.con. quæ vtrum breuiari aut diffundi poſſint, vide apud Spec.eod.§. vlt. l. vlt.de fer. Chil. in pract.c.40.nu.2.Bar. l.2 de re iud. Canon.c.ſignificante c.cùm ſit Romana.de appell.

6 ¶ Finis, vt commodum habeãt litigantes ſpatium ad deliberandum, d.auth. offeratur. l.1.de eden.ad cauſæ inſtructionem: l.1.h.t.l.ſi ea.ff.de accuſ.& vt alius quiuis actus iudicij cõmodè poſſit expediri: l.conſentaneum.C.quom.& quan.iud §.1. Inſt.de off.iud.l.2.3.ff.de vſur.rei iud.l.iudicer.9.vbi Iaſ.nu 2.4. ff.de iud. etiam contumacia fruſtrantis & abſentis coargui. authen.iubemus.Cod.de iudic.

c.prius.

c.prout. vbi gl. verb. conuincendum. de dol. & con.
c.1. de mil. vaſ. qui cont. Habet autem dilatio vim
interlocutoriæ, l.diem. l.qualem.27. de recep. arb.
& peremptionis, l. vlt. vbi Dd. de fer. c. paſtora-
lis.de excep. Spec.eod.§.2.num.4. §.vltim. numer.9.
niſi ex iuſta cauſa prorogetur. l.2.de fer.Spec.§.vl
tim.num.7.eodem tit. Mynſing.obſ.71.cent.1. Quòd
ſi iniuſtè prorogetur, breuietur, denegetur: ap-
pellare licet.c.1.2.3.eod. c.ſignificante de app.Bal. l.
2. num.18. ſup. de epiſc. audien. A' dilatione verò
legali prouocatio nulla eſt. l. ſi qua.de app. Chil.in
prac. c.40. num:6. Bal.ad Spec. eod. §.vlt. verſ. item
poſt terminum.
7 ¶ Adiacet, iuſtitia, dilationis iuſta cauſa.c.5.de
do.& con.l.2.& paſſim, de fer.l.1.2.3.4.hoc tit. Cõ-
ſequens eſt, terminus. l.de dic.qui ſatiſd. cog. Iaſ.l.
vlt.num.9.de fer.Spec de compar.in ter.Contraria,
defectus iuſtæ cauſæ, d c.5.de do.& cont. cogni-
tionis,l.4.hoc tit.Spec.eod § 2.num.5. Maran.eod.
num.12. breuitas, anguſtia, coarctatio nimia, c.t.
c. vltim. vbi Dd. ext. eod. Alex. & Dd.l.2. de reiud,
Maran.eod.n.15.16.

DE FERIIS. Tit. XII.

Adiacent & inſunt dilationibus feriæ. l.3. hoc
tit.de quibus eſt dictum ff.eod.tit.

DE IVRISD. OMNIVM iud. & foro compet. Titulus XIII.

1 *Forum vnde, & quid hîc denotet.*
2 *Eius partes & ſpecies.*
3 *Cauſæ.* 4 *Materia.*
5 *Finis & effectus.*
6 *Adiacentia, affinia, contraria.*

1 DE iuriſdictione dictum eſt Pand. eod. tit.
Ea fori competentis eſſe debet.tot.tit.ext.
de for.comp. l.vlt.infr. de excep. Forum † à
fundo ducit Iſidorus: c.forus.10. de verbor. ſigni-
ficat. Varro à ferendo, quòd in illud res cùm ve-
nales tum litigioſæ deferantur: quod aliàs alia
ſignificat, hîc iuriſdictionis locum, in quo iudi-
cia exercentur. l.vltim.hoc titul.l.vltim.ſ.de ext l.
ſi fideiuſſor.7. qui ſatiſd. cog.l. moris.9.de pœn. Fo-
rus, inquit Iſidor. eſt exercendorum iudiciorum
locus, d.c.forus. ſeu ordinaria iuriſdictionis ſe-
des.l.9.hoc tit.
2 ¶ Partes fori Materiales apud Vitruuiũ duæ:
Inferior, in qua res venum exponũtur: ſuperior,
in qua iudicia exercentur. Iaſ.l.inter.83.§.ſacram.
num.3. de verb. oblig. Artificiales Iſidor. tres fa-
cit, in d. c. forus. videlicet cauſam quæ in forum
deducitur: iudicium quod in foro agitur: legem
ſiue ſententiam qua illud definitur. l. iudex po-
ſteaquam.de re iud. Dicitur in hoc argumento a-
liud forum competens, tot. tit. ext de for.comp. or-
dinaria ſedes: l.4. hoc t. aliud, illi oppoſitum, in-
A competens, l.1.hoc tit. vetitum examen. l.5.hoc t.
Illud aut commune, c.vlt in eo. l.Rom.33.ad mun.
l.ſed etſi.26.l.vltim.ex quibus cauſ.ma. aut ſpeciale,
locale, de quo hîc: & ext.eo. & in his, aliud infe-
rius, ſubalternum, aliud ſuperius. l.4.l.5.hoc tit.c.
1.eod.in 6.
¶ Cauſa quæ forum competens efficit, lex, 3
aut conſuetudo: c.5.c.licet.10. c.cum contingat.13.
de for.comp. partium conuentio: l. ſi conuenerit.
18 l.eſt receptum.14. l.ſi per errorem 15.eod. iudicis
B præuentio: c.pen.eod. negligentia, & iuſtitiæ de-
negatio. c. dilecti.17. eod. Mynſing. obſ.88. cent.1.
Boer.deciſ.304.n.7.
¶ Materia ſunt cauſæ cuiuſque iuriſdictionis 4
propriæ: Eccleſiaſticæ, c.1.2 5 eod temporales,
c.licet.10.eod. feudales: c.ex tranſmiſſa.6 c.verum.
7.eod. c. cæterùm.5. de iud. Ad formam refeatur,
quòd vnuſquiſque forum ſortiatur competens
ratione domicilij, c.vlt.eo. l.libertus.17. ad mun.l.
2 ſ. de incol. l.hæres abſent. de iud. c.Romana.de for.
C comp.in 6.contractus, d.l.hæres abſens. d.c.Roman.
§.contrahentes.d.c.vlt.eo. delicti, d.c vlt.l. ſ. vbi de
crim.l.omnem.19.de iud.rei: l.1. ſ vbi de hær.l vlt.&
tit. ſ. vbi in rem ac.d.c.vlt. item quòd actor ſequi-
tur forum rei. l.2.hoc tit.c.5.c.cùm ſit.8 eod.
¶ Finis & effectus, vt cuique ſua conſtet iuriſ- 5
dictio intemerata: c.1. cum ſequen. eod. in 6. cle.1.
eod.c.conqueſtus.16.eod. & iudicijs ſua vis atq; au-
thoritas, quæ in foro competente exercita ad
nihilum redire ſolent. tot.tit. ſ. ſi à non comp. iud.
D Quare cauſam trahens ad forum incompetens,
ea multari ſolet: l 5.h.t.l.1.ſ.de aſſer.toll.Iaſ.num.1.
l.nulli. ſup. de iud. quod intelligo, cum fit dolo
malo & perſeueranter ac pręfractè. iuxta l.vn. vbi
Bal.ſup.de plus pet.
¶ Adiacet ſtylus & ius cuiuſq; curiæ, quod ſe- 6
quendum ac ſeruandũ eſt: c.quod cler.9.eod. præ-
terquam in executione, quã facit iudex ſuo mo-
re, competens, non qui cognouit, ſed vbi bona
ſita ſunt & reperiuntur: c.poſtulaſti.14. eo. c.1. §.
E pen.eo.in 6. quo fit, vt arreſtatio bonorũ moribus
forum competens faciat. Affinis eſt, arbitrij lo-
cus. l quid tamen.21. §. ſi arbiter.9. de recep. arb.
Contraria ſunt, iura reuocandi domum, c.vlt.eod.
l.2.§ legatis.3.de iud. vel ad ſuum aliúmue iudicẽ:
l.venditor.49. ff.de iud. priuilegia, præſcriptiones
fori, l.ſi fideiuſſor.7. qui ſatiſd.cog. l pen. C.de excep.
niſi renunciatum ijs ſit, l.penult.ſup.de pact.l.1.ſ.
tit.1.aut alioquin omittantur: d.l.ſi fideiuſſor.verſ.
non vſurum priuilegio. exceptio fori incompeten-
F tis.c.ex par.15 de fo.comp.

QVANDO IMPERATOR inter pupillos, viduas, vel alias miſerabiles perſonas cognoſcat. Tit. XIIII.

G A Fori competentis iuriſdictione excipiũ-
tur perſonæ miſerabiles, pupilli, viduę, ſi-
militerque deſtitutæ: c.ſignificantibus.38.
de off.

de off. iudic. delegat. cap. non inferenda. 23. quaſt. 3. cap. deſolatis. 87. diſtinct. c. error. 83. diſtinct. quarum hîc duplex eſt priuilegium: vt vel citatæ ad Curiam Principis poſſint ob ſumptus & alias difficultates eam cognitionem deprecari ac declinare: vel aliò ſi vocatæ ſint, abſque alio grauamine, vel alia cauſa permittatur ijs ad Principem prouocare. *l. vnic. h. t. c. ex tenore. 11. vbi Soc. num. 5. 6. c. ex parte. 15. ext. de for. comp. c. ſignificantib. de off. deleg. c. nuper. de donat. poſt diuor. c. ſuggeſtum. de dec.*

VBI DE CRIMINIBVS agi oporteat. Titulus. XV.

1 *Continuatio.*
2 *Crimen quid hîc ſignificet.*

1 POſtquam † in genere de foro competente dictũ, & eius regula cũ exceptione propoſita eſt: iam ſpeciatim exponitur, ex quibus quiſq; cauſis, & vbi forum cõpetens, ac primũ ex
2 crimine ſortiatur. Crimen † propriè ſignificat grauius commiſſum, *l. quid ſit. 16 §. quod aiunt. de æd. edict.* ſed hîc pro quolibet accipiatur delicto, *l. actiones. de oblig.* per quod quiſq; ſortitur forũ: *c. vlt. eo. l. capitalium. 28. § pen. de pæn.* tàm vbi inchoatum eſt delictum, quàm vbi perfectum: *l. 1. hoc tit.* adeò vt ibi iure noſtro remitti debeat, cũ reperiri poteſt: *Auth. qua in prouincia. hoc t. d. l. capitalium. in fin. de pæn.* vagabundi verò & fugitiui vbiuis hoc nomine forum ſortiantur. *gl. & Dd. l. 1. hoc tit.*

VBI DE POSSESSIONE agi oporteat. Titulus. XVI.

MOmentaria poſſeſſio, cuius hîc fit mentio, ſignificat ſpoliatæ poſſeſſionis cauſam: *l. vlt. ſup. qui leg. perſ. l. 1. §. ſi per vim l. momentariæ. 8. §. vnde vi. l. vnic. infr. ſi de mo. poſſ. Cuiac. obſ. lib. 1. c. 20. li. 5. c. 17.* cuius forum competens propter delictum ibi eſt, vbi vis facta eſt, *l. vnic hoc tit.* propter rem vbi poſſeſſio reſtituẽda eſt: *l. vnic. hoc tit. vbi gl. & Caſt.* nam in eam poſſeſſoria iudicia ſcripta ſunt: *l. 1. in fin. de interd. Cuiac. l. b. 5. obſ. c. 17.* licet per ſe ſint perſonalia. *d. l. 1. Bal. l. vlt. n. 9 §. de edic. diui Adrian. tollen.*

VBI FIDEICOMMISſum peti oporteat. Titulus XVII.

PEtitur ibi fideicommiſſum, vbi res relicta eſt, & exiſtit: *l. 1. h. t. l. ſed etſi. 52. §. 2. de iud. l. cum res. 47. de legat. 1.* vel maior pars eſt hæ-

A reditatis, *l. vnic. h. t.* vel hæres domicilium habet. *l. ſi fideicommiſſum 50. §. 1. de iud. Salic. hîc optimè declarans, num. 3. cum ſeq.* Et quoniam hoc nomine ex Iuſtin. conſtitutione competere poſſunt tam perſonales quàm reales, *l. 1. 2. C. com. de lega.* exiſtimari poteſt, perſonali hæredẽ conueniendum: vbi domicilium habet: *d. l ſi fideicõmiſſum. §. pen. de iud.* reali etiam, vbi res eſt, *d. l. 1. h. t. d. l. ſed etſi. cum ſimil.*

B
VBI CONVENIATVR qui certo loco dare promiſit. Tit. XVIII.

QVi certo loco dare promiſit, ibi conuenitur directa actione: *l. 1. de eo quod cer. lo.* quoniã ibi forum ſortitur, velut ex contractu. Ibi enim contractum intelligitur, vbi ſo-
C lutio deſtinatur: *l. contraxiſſe. 20. de act. l 3. de bo. auth. iud. poſſ.* non in loco vbi conuentum eſt, adeò vt ibidem conueniri nequeat, *Iaſ. l. 1. nn. 4. 5. de eo quod cer lo.* Alibi verò, hoc eſt, in foro domicilij aut alio competente, non vbiuis, *Iaſon. d. l. 1 in fin. de eo quod cer. lo.* conueniri poteſt: arbitrarij loci vtilitate reputata, *l. 1. 2. & t. t. de eo quod cer. lo. §. loco. Inſt. de act.*

D
VBI IN REM ACTIO exerceri debeat. Titulus XIX.

REales actiones rem comitantur, *l Impp. de publica. l. actionum. 24. de ob. & act. l ſi dubites. 12. C. de diſtract. pig. l ſi fundus. 16. §. 2. l. pignoris. 17. de pig. Iaſ. §. omnium. num. 3. Inſt. de act.* ideo proponi contra quemuis poſſunt eo loci, vbi res eſt: *l. 1. 2. 3. hoc tit.* etiamſi alieno nomine
E poſſidens dominum contra verúmue poſſeſſorem nominare, & hac ratione differre litem poſſit: *l. 2. h. t.* authori litem denunciando, cumque laudando non item. *l. 1. h. t.* Sed quoniam nomine rei in perſonam aliquam & hæ actiones diriguntur, ideo putãt noſtri etiam in loco domicilij illius, pro electione & arbitratu petitoris, has proponi poſſe: *gl & Dd. l. vlt. h. t. per l. vnic. §. tit. I.* quamuis ſimpliciter dicat Iuriſconſ. Vbi in rem agitur, ibi peti debere vbi res eſt, *l. quod legatur.*
F *38. in fin. de iudic.*

VBI DE HAEREDITAte agatur, vel vbi hæredes ſcripti in poſſeſſionem mitti debeant. Titul. XX.

ILlic vbi res hæreditarias eſſe proponis, hæredes in poſſeſſionem rerũ hæreditariarũ mit-
G ti poſtulaudum eſt: *l. vnic. hoc t.* quæ cum a-

gat

gat de poſſeſſione hæreditatis, hæredibus ſcriptis danda, nō poteſt accipi de poſſeſſione prætoria, de qua tit. de bono. poſſeſſ. nec enim hæredibus datur. §. 1 2. *Inſtitut. de bon poſſeſſ.* nō etiam accipiatur de interdictis, quæ vt actiones perſonales, *l. 1. § penult. de interdict. Cuiac. lib. obſ. 5. cap. 7.* in domicilio rei conuenti proponi debent. *l. 2. infr. de interd.* ſed exiſtimemus agi hîc de poſſeſſione quæ ſummariè petatur, *ex l. vlt. infr. de edic. diui Adrian. toll. Cuiac. lib. obſ 5. cap. 19.* vel potius quæ petatur per modum executionis (quę ſemper fieri debet, vbi res eſt, *l. cum vnus. 12. § 1. de bon. author. iud. poſſ.*) officio iudicis implorato, etiam nomine aduerſario conſtituto. *l. 3. §. penul. de bon. authorit iud poſſ. d.* Controuerſię porrò hæreditatis definiendæ ſunt eo loci, vbi domicilium habet is qui conuenitur, hæres, bonorum poſſeſſor, aut alius quiuis, ſiue vbi maior eſt pars hæreditatis, ſiue alibi degat, *l vnic. in fin. hoc tit.* quod in perſonalibus actionibus verum eſt, *l. hæres. 19. de iud. c. 2. de for. comp. in 6.* etiam in mixtis, ſicut eſt petitio hæreditatis. *l. hæreditatis. 7. C. de pet hære. quod dilucidè probat l. ſi ſuſpecta. 29. §. vlt. de inoff. teſt.* Quia tamen quadantenus etiam realis eſt, ideo voluni noſtri eam proponi quoq; extra domicilium conuenti poſſe ijs locis, vbi res hæreditariæ deprehenduntur, per hunc tex. qui paulò obſcurius id probat.

VBI DE RATIOCINIIS tàm publicis quàm priuatis agi oporteat. Tit. XXI.

1 *Actiones de ratiocinijs perſonales ſunt.*
2 *Vbi de ijs agi debeat.*

1 Actiones † de ratiocinijs eſſe perſonales, eùm ex geſtu dentur, palàm eſt, *l. 2. vbi Bart. num. 2. de neg. geſt.* Cuiuſmodi omnes in loco geſtus, forum quidem ſortiuntur: *d.*
2 *l. hæres. 19. § 1. de iud. l. 1. l. 2. hoc t.* ſed † hoc intereſt, quòd in reliquis nō ſit remiſſioni locus, nec cogatur ibi reus inuitus comparere, niſi fuerit inibi deprehenſus & citatione apprehenſus, *d. c. 2. §. 1. de for. comp. in 6. d. l. hæres. §. 1. 2 de iud.* atq; ita præuentus: *c. pen. & vlt. vbi Panor. & Dd. de for. comp.* at de ratiocinijs omnino ſe reus ibi defendere cogatur, vbi res geſta eſt, nec habeat ius reuocandi domum, & forum illud declinandi, *l. 1. 2. h. t. vbi eius rei ratio redditur. d. l. hæres. §. 1. de iud. l. cum vnus. 12. §. is qui. de bon. auth. iud. poſſid. quod placet etiam Fel. poſt Panor. n. 22. in c. vlt. ext. de for. comp.* in quo naturam realiū videtur imitari. *l. 1. 2. 3. vbi gl. & Dd. ī. vbi in rem act. l. vn. ī. t. 1.*

VBI CAVSA STATVS agi debeat. Tit. XXII.

Ad realium actionum claſſem & cauſa ſtatus pertinere videtur, *§. præiudiciales. vbi Theoph. & Iaſ. num. 36. Inſt. de act.* in qua quoq; ſuperior eſt regula retinēda: nempe actorem ſequi forum rei, *l. 3. l. 4. h. t.* hoc eſt poſſeſſoris, *l. 3. h. t.* cum res hic à perſona poſſeſſoris ſecreta, nulla poſſideatur, ſed ius ſtatus perſonale, vt omnino perſona ſequenda ſit, apud iudicem ſcilicet maiorem & tribunal, vbi cauſa ſtatus peragenda eſt. *l. 2. l. 5. l. vlt h. t. l. 3 ī. de iud. l. 1. ī. de ord. iud. Gouea. lib. 1. lec. c. 33.* Quòd ſi agatur hoc nomine ex l. diffamari, vt agi poteſt, *Cag. & Dd. d. l. diffamari. ī. de ing. man. Schurff. conſ. 34. cent. 1. conſ. 15. num. 7 cent. 3.* hic quoniam actus effectu reus eſt, *Felin. in c. ea quæ. num. 1. de ſent & re iud.* ad ſuum quaſi conuenti forum pertrahere diffamantem poteſt, *Felin. prælleg. loc. Cag. num. 3. Blarer. c. 6. & paſſim, in d. l. diffamari. Alexand. conſil. 103. conſiderata. n. 1. vel. 5.* licet contrà diſputet Caſtren. *l. in criminali. 5. n. 3. ī. de iuriſ l.*

VBI QVIS DE CVRIALI vel cohortali aliáue conditione conueniatur. Tit. XXIII.

1 *Curiales qui, & qui cohortales.*
2 *Decuriones cohortalibus & curialibus annumerantur.*

Similis eſt planè actio, qua ſuam ad curiam vel cohortem, cohortales aut curiales reuocantur. *gl. l. 1. verb. à iudice hoc t.* Curiales † qui 1
alicui curiæ obnoxij ſunt, cohortales qui cohortalibus debentur officijs. *l. 1. & 2. hoc t.* quibus prǣſides & magiſtratus maiores, qui manu militari cohorteq; prætoria in exequendo vti ſolent. *l. qui reſtituere. de rei vend.*

¶ Decuriones quoq; curiales ſunt, *l. 3. 4. 5. l. cū* 2
quis. 10. C. de nat. lib. l. 3. §. 1. de decur. §. quib. 2. verb. curijs ciuitatum. Inſt. de hæred. quæ ab inteſta. ac cohortales *l. 1. 2. ī. de defenſ. ciuit.* qui conueniuntur omnes rectè coram magiſtratu eius loci, vbi ad conditionis ſubiectionem vocantur, *l. 2. hoc tit.* vt in ſuo domicilio. *l. 3. § exactio. l. vlt. §. patrimonium. de munerib.* Quod ſi fruſtratores ſint & fugitiui, poſſunt vbiuis, vbi deprehenduntur, conueniri. *l. 1. h. t. gl. & Dd. l. 1. ī. vbi de crim.*

VBI SENATORES VEL clariſſimi ciuiliter vel criminaliter conueniantur. Tit. XXIIII.

Dictum eſt de foro realium ac ſimilium actionum: videamus de perſonalibus, quo genere quiſq; conuenitur in loco contractus, ſi quidem ibi reperiatur, *l. hæres. de iud. c. 2. de for. comp. in 6.* vel in ſuo domicilio, *d. c. 2. c. vlt. eo. t. ext.* etiā Senatores ac clariſſimi: *l. 2. h. t. l. 2. §. eis. 4. verſ. caterū ſi cōtraxerūt. de iud.* quēadmodū

& in delictis eadem rationc forum ſortiuntur vbi deliquerunt: *l.1.h.t.* apud inferiorem quidem iudicem, quoties per procuratorem (vt in ciuili cauſa) coram eo honeſtè litigare poſſunt: *l. vlt. hoc tit.* cæterùm in criminalibus, vbi non æquè procurator recipitur, *l. vlt. ſup. de procur. l. pen. de pub. iudic.* ſed per ſe litigare coguntur, *d. l. vlt. l. 1. an per alium cauſ. app. d. l. pen. §. 1. de pub. iudic.* tantùm coram Principe & eius delegato rectè conueniuntur: à ſolo verò Principe condemnari poſſunt. *l. 2. hoc t.*

IN QVIBVS CAVSIS militantes fori præſcriptione vti poſſint. Titulus XXV.

1 *Milites vbi forum ſortiantur.*
2 *In quibus caſibus fori præſcriptione non poſſint vti.*

1 MIlitantes † forum ſortiuntur competens apud iudices militares, *l. 1. C. de off. mil. iudic. & tit. vt omnes tàm ciuil. quàm mil.* hoc eſt, magiſtrum militiæ, qui ſub præfectis prætorio rei militari præſunt: *l. 4. 5. de off. mag. mil.* vel ipſum prætorij præfectum. *l. 2. i. vbi quis de*
2 *curia.* Eius † tamen præſcriptione prohibentur vti, coramq; ordinario loci conueniuntur, ſi pro functionibus debitisque publicis in iudicium vocentur: *l. vnic. in prin. hoc tit.* aut priuilegio fori renũciarint: *l penul. vbi Alc. i. de pact.* vel priuatis actionibus, puta negotiationibus, occupentur. *l. vnic. hoc tit.* Non enim merentur priuilegia militiæ, qui non hac, ſed alijs communis vitæ negotijs exercentur: *§ 1. 2. Inſt. de mil. teſta.* neque tum vt milites, ſed vt pagani, reſpectu taliũ occupationum conueniuntur: *de quo l. militem. 7. l. qui ſtipendia. 9. ſup. de procur. l. vlt. ſ. de loc. & conduc.* Idq; etiam in ſimilibus valet nomine participibus muneris exoitibus, vt de ſe ſcribit Auſonius: *Bal. & Dd. l. medicos. ſ. de prof. & med. lib. 11. cle. 2. de magiſt. l. 1. C. de colleg. lib. 11. l. 5. §. vlt. de iure immun. l. 4. ſup. de ſacro. eccleſ.* quanquam alij velint ſufficere immatriculatos eſſe. *Bart. & Dd. l. 1. C. de tyroc. lib. 12. Bal. & alij, auth. habita C. ne fil. pro pat. l. ſcriniarios. 16. ſ. de teſta. mil. Guid. Pap. deciſ. 88. Bauer. §. 1. Inſtitut. de mil. teſtam. & attigi conſil. 50.*

VBI CAVSAE FISCALES vel diuinæ domus hominumq; eius agantur. Tit. XXVI.

1 *Cauſarum fiſcalium forum.*
2 *Rationales vbi conueniantur.*
3 *Procurator Cæſaris de quibus cauſis ius dicere poſſit.*

CAuſæ ſunt aut ciuiles, aut criminales, aut fiſcales: *l. 1. § 1. de calum.* illarum de foro diximus. Harũ † competens eſt apud pro- 1 curatorem fiſci ſeu rationalem, *l. 2. 5. h. t.* vt de bonis fiſco debitis, *l. 2. h. t.* de contractibus cũ fiſco B celebratis, *l. 4. hoc t.* de colonis dominicis ac patrimonialibus: *l. dominicis. 7. hoc t.* qui tamen in cauſa criminali, quæ dignitatem omnem excludit, *l. 1. ſup. vbi ſenato.* coram ordinario loci conueniuntur, procuratore qui criminalium iuriſdictionem nõ habet, *l. 3. l pen. h. t.* præſente. *l. cum aliquid. 8. h. t.* In aula degentes apud præpoſitum ſacri cubiculi, ſeu comitem ſacræ domus. *l. vlt. h. t.* Rationales † etiam, & qui exactioni char- 2 tisq; publicorum vectigalium ſeruiunt, in ciui- C libus coram procuratore cauſam dicunt, *l. pen. h. t.* hoc eſt, de ratiocinijs ac ſimilibus: in criminalibus nõ item, *l. 1. l pen. h. t.* ne quidem in hoc vt ob delictum pœna fiſco inferatur: *l. 3. h. t.* ſed de his coram præſide aut alio ordinario reſpondent. *d. l. 1. l. cum aliquid. 8. h. t.* Procurator † enim 3 cùm pecuniarijs ſit cauſis præpoſitus, *l. 1. de offic. pro. Cæſ.* atq; ita limitatam habeat iuriſdictionẽ, *d. l. 1.* ſupra quam ius dicere non licet, *l. vlt. de iuriſdict.* idcirco de criminibus cognoſcere nequit, D *l. 3. de off. procur. Cæſ. l. 3. hoc t.* niſi quoad compeſcendos tumultuatores: *l. 3. de off. procur. Cæſ.* neq; de cauſa ſtatus, *l 2. l. pen. ſup. vbi de cauſ. ſtat.* quæ capitali comparatur: *l. iuſta. 9. de ma. vind. d l. Iulianus. 26. ſi quis omiſſ. cauſ. teſtam. l. 5. de var. & extr. cog.* adeò vt nec iudicẽ dare poſſit ijs cauſis, quarum iuriſdictionẽ non habet, niſi ex vicaria præſidis poteſtate. *l. 1 ſ. de peda. iud.*

E QVANDO LICEAT VNIcuiq; ſe vel publicam deuotionem vindicare. Tit. XXVII.

1 *Continuatio.*
2 *Etiam extra iudicium licitum eſt defendere.*
3 *Defenſio iuſta quæ.*
F 4 *Eius ſpecies.*
5 *Cauſa.* 6 *Materia.*
7 *Forma, & quomodo probetur.*
8 *Finis & effectus.*
9 *Affinia, contraria.*

DIximus † de ratione cõueniendi reum in 1 iudicio: videamus, quomodo extra iudicium: nam † licet id irregulare eſt, *l nulli.* 2 G *13. ſup. de iud.* tamen neceſſitas impetrat, vt in caſu neceſſariæ ſuæ vel Re pub. defenſionis licere

debeat

debeat vindicare ſe publicamq́; deuotionem,& A aggreſſorem vlciſci: *l.1.2.h.t.* quæ verba nihil hîc aliud, quàm priuatam defenſionem cuique tutandæ ſuæ publicæque ſalutis cauſa permiſſam, denotât: qua certo modo,qui legibus definitus eſt,iniuſtam vim illatam reprimere licet. *l.3.de iuſt.& iur.l.4.§.l.ſcientiam.45. §. vlt.& paſſim,ad l. Aquil.l.ſed & partus.12.quod met. cauſ.*

3 ¶ Eam Salomonius *l.3.de iuſt.& iur.* ſic definit,vt ſit inſtantis offenſionis inculpata propulſatio. Poſſumus & ita deſcribere, vt ſit ius à na- B tura conceſſum , ſe vel alios atque etiam Rempubl.contra vim ac iniuriam imminentem moderate tuendi. *d.l.3.l.1. C.vnde vi.d.l.ſcientiam. cũ ſimil.* Quanquam autem defenſio iudicialis aut ſimilis virile ſit officium,*l. alienam. 22.ſup.de procur.* tamen vt alia iuris naturæ communia ſunt, *§.1.Inſtit.de rer.diuiſ.* ſic hæc defenſio communis eſt, *c.ius naturale.diſtinct. 1. cap.3. §.ſi verò.de ſent.ex.Cornic.conſ.133.par.3.* vtilis omnibus, *Hipp.l.vnius.§.cognitũrum.num.50.de quæſt.* fauo- C rabilis,*Felin.c.ſignificaſti. 18. numer. 13.de homicid. Iaſ.l.vt vim.3.num.4.5.de iuſtit. & iur.* durabilis, *l.2.in fin.ex quibus cauſ.in poſſeſſ. ea. Cag.l.non videtur.51.num.1.de reg.iur.* dummodò ſit neceſſaria: *d.l.ſcientiam.§. qui cum aliter tueri ſe non poſſet.ad.l.Aquil.* bonæ fidei,non ſimulata, *l. 1. circa fin.de Senatuſconſ.Syllan.* ſubſidiaria,*Bal.l.1.nume. 12.C.vnde vi.* & ad vim aut iniuriam illatam proportionata,*l.3.§ eum igitur.5.de vi ar.gl.l.1. verb. moderamen.& ibi Bald.num.11.12.cum ſequ.C.vnde* D vi.cuiuſmodi moderata,temperata, *l. 1. C.vnde vi.vbi Bal.num.3.Bart.num,5ed.l.3.de iuſtit.& iur. l.ſi ex plagis.52.§.1.ad l.Aquil.* probato inſultu & aggreſſione,ſemper præſumitur fuiſſe: *Iaſ.l.3.n.. 3.4.de iuſt.& iur.Bal.l.ſola. 3.in fin. C. de teſtibus.* & extra noxam ac maleficium ponitur. *Hipp. in pract.§.aggredior.n.82.*

4 ¶ Defenſio alia iudicialis, *l.vir bonus.18.iudic. ſol. l. defenſiones. & paſſim, t.t.ſ.de except.* alia extraiudicialis: & hæc aut publica , vt ſaluæ guar- E diæ,ſalui conductus,*Bal.l.ſcimus.num.2.3. de ſep. viol.l.vlt.num.1.C.de dig lib. 12.l.3. num.3.de iuſtit.. & iur.* Maieſt. aut priuata, de qua hîc agimus,

5 *l.1.l.2.h.t.*cuius † cauſam natura communis ſuſtinet, *l.1.§.cum arietes.5.ſi quad paup.* temperat naturalis ratio,*l.4.ad l.Aquil.Bart.l.3 nume.3.& 5.de iuſtit.& iure.* vt ius ſit naturale , hoc eſt, recta hominis ratione conformatum, *cap. ius naturale. diſtinct. 1.l.1.§.vim vi.16.de vi ar.* vt non immeritò ad ius gentium ſeu rationis in Rom.Re- F pub.referatur.*l.3.de iuſt.& iur.* Cauſa ... imminens periculum,*l.3.§.1.§.5.cum ſeq.de vi ar.l.5.ſ.de iur.fiſc.cap.2.de homic..*terror armorum,*d.l.3.§.2.ver.ſufficis terror armorum. de vi ar.* non minarum,niſi alia vis præparamenta accedant.*Bald.l.1.in fin.h.t.& l.1.num 16.ſ. vnde vi. Iaſ.l.3.num.14.de iuſt.& iur.* Sufficit & iniuria, *l.3.de iuſt.& iur.*dum eadem ratione & temperatione,verbalis iniuria,verbis:realis,re quoque ipſa repellatur.*Bald.d.l.1.numer.11.12.ſ.vnde vi.l.* G *quæ omnia.25.§.1.de procur.l.item.15. §.1. vbi Bart.*.

de iniur.Iaſ.nume.36.poſt Ang. d.l.3.de iuſt.& iur. Bald.l.1.n.16.C.vnde vi.

¶ Materia circa quam,eſt offenſio à parte aggreſſoris: *l.1.2.h.t.l.2.4.ſ. de ficar* .& oppoſita à parte propugnatoris, defenſio perſonarum publicarum, *c.quantæ.47.de ſentent.excommun.gl.l.non videntur.128. dereg.iur.* priuatarum,vt ſuæ, *l.2.Cod.de ficar.l.3.de iuſt.& iur.*ſuorum, *l.iſti.8. quod met.cauſ.l.4.C.de adult.* ſuperiorum, *l.1.& tot.hoc tit.*. vicinorum, *l.3.l.cum fundus.de vi arma.* etiam alienæ,extraneorum : *l.ſed & partus. 12.§.1.quod met.cauſ.l.deuotum.in fin. C.de meta.lib.12.*nec perſonarum tantùm, verùm & rerum , ac bonorum:*l.1.2.h.t.c.2. verb. te & tuam. de homic. l.3.§.eum.5.de vi arma.* quanquam iuſtior ſit perſonæ,tanquam rei pretioſioris. *l.in ſeruorum.18. de pœnis.l.ſancimus.27.de ſacr.eccleſ.* Itaque quoties permiſſa rerum tuitio , toties multò magis perſonarum permitti ratiocinandum eſt : non econtrariò. *c.ſuſcepimus.10. de homicid.Alexand. conſil.76.viſa.num.6.vol.1.Iaſ.l.3.num. 25. & 26. de iuſtit.& iur.* Perſonæ accedat & adiungatur ſtatus exiſtimatio, *l. qui cũ maior.14.§.ſi libertus. de bon.lib.l.quæ omnia.25.§.1.de procur.* cauſis omnibus pecuniariis anteponenda. *l.ſi in duabus. 105.de regul.iur.de cuius inculpata defenſione Iaſon d.l.3.num.36.37.de iuſt.& iur.Bald.l. 1.num. 16.C. vnde vi.An autem aduerſus vim iuſtam liceat ſe defendere,& quatenus obtineat regula,Vbi licita offenſio,ibi illicita defenſio,diſcendum ex l.3. vbi Salic.C.de iis qui ad eccleſ.conf.*

¶ Formam & modum defenſionis oſtendũt 7 l.1.§.excuſantur.19.de S.C.Syllan.l.1. vbi gloſſ. magna Bald.numer.11.12.13.14. C.vnde vi.l.1.l.4. vbi Ang.Hipp.C. de ficar.cuius definitio licet iudicis arbitrio permittatur,*Panorm.c.olim.numer. 4.de reſt.ſpol.Bal.l.1.n.3.6.C.vnde vi.* & viri boni, *Bal.d.l.1.num.11.* tamen ad tria fere redigitur: videlicet ad æqualitatem modi,temporis, & cauſæ. *Iaſon l.3.numer. 2. & Dd.de iuſt.& iur. Ang.in pract.verb.dictus Titius ſe defendendo. num.18.glo. magna præcipuè Bald.num.8.10.11.cum multis ſeq. l.1.C.vnde vi* Et probatur defenſio vt priuilegiata,coniecturis,teſtibus , etiam aliàs parum idoneis.*Iaſ.l.3.num.4.5.de iuſtit.& iur. conſt. 8, parte 4. Angel.preallegat.loc.in pract.numer. 18. Mattheſ.ſing.37.*

¶ Finis eſt,non vltio,*l.ſcientiam.47.§. pen.ad l.* 8 *Aquil.*ſed defenſio,*l.3.de iuſt & iur. l. furem. 9. de ficar.c.1.§.ſi quis hominem.ibi,vitam ſuam defendendo.de pace tenen.l.4.5.ad l. Aquil.* quæ tamen vltionem,reſpectu offendentis,ſecum trahit. *l.1. hoc tit.l.ſed & partus.12.§.1.quod met.cauſ.l.3. de epiſc.and.* Effectus,quòd in nullo peccaſſe defenſor intelligatur; *l.3 vbi Hipp.ſ.ad l.Corn.de ficar.*. ſed aggreſſor,*l.1.§.cum arietes.ſi quad.paup.l.quemadmodum.29.§.ſi nauis.ad l.Aquil.* Ille igitur pro innocente habetur,*Hipp.in pract.§.opportunè.nu. 27.*& extra pœnam eſt.*c.2.de homicid. 1. eod.l.3.C. de ficar.d.c.1.§.ſi quis.de pace tenen. Hipp.l.in lege. nume. 31. de ficar.* Adiacet telum tutandæ ſalutis cauſa gerere, *l.penult.§.vltim. de vi pub.* in con-

 tin..

tinenti defenſione vti, non ex interuallo. *l.1.l.3.* A
de vi arma.
9 ¶ Affinis eſt, exceſſus moderatæ tutelæ, *Salic.*
l.4.n.3.C.de adult.Iaſ l.3.n.11.de iuſt.& iur.& l.1.n.
*18.de legib.*apprehenſio nocentis, *l.4 l.5. ad l. A*
*quil.*pœna iuſta, *l.1 h.t l.3.§.de epiſc.audien.* Con-
traria eſt, offenſio. *l.1.2.h.t.*iniuſtitia, *l.3 vbi Salic.*
*§ de his qui ad eccleſ.*dolus malus, *l. 1.in fi. de S.C.*
*Sylla.*renunciatio in ciuilibus *l.pen.vbi Iaſ n 17.C.*
*de pact.*non in criminalibus: *Bart.l.cuſtodiat.22.n.*
5.de pub.iud.Iaſ.l.3.n.31.de iuſt.& iur. nõ præſcri B
ptio, quia defenſioni nunquam præſcribitur. *l.*
4.de req.reis.l.quicunq;.vbi Bar.C.eod.

DE INOFFICIOSO TE-ſtamento. Tit. XXVIII.

1 *Continuatio.*
2 *Actiones quid, & quotuplices.*
3 *Inofficioſi querela quid.*
4 *Propria.*
5 *Partes.* 6 *Cauſa.*
7 *Quibus detur querela.*
8 *In quos detur.*
9 *Materia & ſubiectum.*
10 *Forma actionis.*
11 *Vbi, quando, quandiu, detur.*
12 *Quis probare teneatur.*
13 *Finis & effectus.*
14 *Adiacentia & Affinia.*
15 *Legitima quid.*
16 *Contraria.*
17 *An & quando titulo inſtitutionis relinqui ſit neceſſe.*
18 *De cauſis ingratitudinis.*

1 HActenus † de iudicijs dictum eſt: ſequens
2 eſt, vt perpurgentur actiones, quib. † ius
noſtrum iudicio perſequimur: *§.1. Inſt.de*
*ac.l.nihil.51.ff.eod.*tam ciuiles, de quibus vſq; ad
lib.nonum Cod. quàm criminales, quæ propo-
nuntur lib.9.& fiſcales, quæ tractantur lib.dein-
ceps 10.11.12. In hæc enim genera tribuuntur a-
ctiones. *l.1.de calum.*Ciuiles aut in rem ſunt, *l. a-*
*ctionum.25.l actionis.37.de ob.& ac.*petitiones: *l.*
actio.28.de oblig. & act. aut in perſonam actio-
nes, *d.l.actio 28.*ſeu cõdictiones. *d. l. actionum. 25.*
& §.ſic itaque.Inſt.de act. De illis, vt potioribus,
l.plus cautionis.25.de reg.iur.Iaſ. & Dd. hic in rub.
Alcia.in tit.de reb.cred.in prin. primo loco agen-
dum *l.1.de rei vend.§ vlt.vbi gloſſ.Inſtit.de iur.na.*
l.1.2.de ſta.homin. quæ ſunt aut vniuerſales, aut
ſingulares, *l.1.de rei vend.*& ſpeciales. *l. in ſpeciali.*
73.de rei vend. Illas primò depromi conſenta-
neum eſt: vt quarum ex iure reliquas metiamur.
l.quæ de tota.76.de rei vend.l.1.ſi pars hæred. l. 2. de
poſſ. hær.petit. l.2.de fid. hær.pet. Eiuſmodi ſunt,

A quæ de vniuerſitate proponuntur, *l.1 de rei vend.*
puta hæreditate, *d.l.1.de rei vend.glo. & Dd. l.1.in*
prin. de eden. Spec. de act. cuiuſmodi † eſt inoffi- 3
cioſi querela. *l.qui repudiantis.17. verb. vniuerſam*
*hæreditatem ff.eod.*ſeu de Inofficioſo hæreditatis
petitio: *l.1. l.ſi quis filium.34.hoc tit.l. qui de inoff.*
20.eod.l.filium.20. §.ſed quemadm. de bon. poſſ.con.
*tab.*quæ accuſat teſtamentum vt inofficioſum,
in quo agens ſit exhæredatus, vel præteritus cõ-
tra pietatis officium: *l.2.3.4. cum ſeq.ff.eod.* pe-
B titq; reſciſſo eiuſmodi teſtamento, *l.qui repudian*
tis.17.l.Titia.13.eod.l. cùm duob. 13.h.t. tanquam à
non ſanæ mentis teſtatore inofficioſè facto, *l 2.*
l.5.eod. hæreditatem agenti ab inteſtato adiudi-
cari, *l.Pap.8.§.quoniam.8.l.cum qui.21.eod.* ac re-
ſtitui. *l.ſi quis.34.h.t.*
¶ Eſt igitur actio ciuilis, *l.filio.§.fin.vbi Dd.hec* 4
tit.l. non putauit.8.in prin.verb. iure ciuili.de bon.
*poſſ.cont.tab.*ſubſidiaria, *l.4.verb.ſubſidiarium au-*
xilium j.de lib.præter.§ tam autem.3.Inſt.eo. peti-
C torij iudicij, *l.ſi quis filium.34.hoc t.*centumuira-
lis, *l.Titia.13.l. qui repudiãtis.7.ee.* ſicut alia quæ-
libet hæreditatis petitio: *l.vlt.j.de hær.pet.*ſtricti
tamen, vt exiſtimo, iuris: quia non ſolùm ven-
dicat rem, *l.qui repudiantis.17.ver. vindicaſſet.eod.*
quod genus ſtrictum eſt: *l.vtique.16.cum l.ſeq de*
rei vend.l videamus.38.de vſur. ſed accuſat etiam
teſtatoré furoris, neglectiq; officij: *l 2.5 cum ſeq.*
eod.& teſtamentum, cuius magnus eſt fauor, *l. ſi*
*part.10.eod.*reſcindi contra ius ciuile petit *l.3.de*
D *teſta.d.l.qui repudiantis.* vt cenſeri debeat exem-
plo reliquarum reſciſſoriarum. *l in honorarijs.34.*
de oblig.& ac.§.rurſus.Inſt.eo.de act. ſtricta, *l. cum*
quidam.19.de lib.& poſthum.Dd.d.§.rurſus.& tem
poralis. *l.ſcimus.36.§. vlt.h.t.l.6.eod.*
¶ Partes igitur eius duæ ſunt: altera accuſatio 5
inofficioſi, *l.2.cum ſeq.eod.* continens querelam
iniuſtæ exhæredationis. *l.3.4.eod.*altera petitio,
ſeu vendicatio hæreditatis. *l.2. l.poſth. 6.l quem-*
admodum.7.l.nam &.15.l.qui repud.17.l.mater.19.
E *eod.l.cùm duob.13.l.ſi quis filium.34.h.t.*
¶ Cauſam trahit ex iure ciuili, *d.l.non putauit.* 6
*8.de bon.poſſ.cont.tab.*vetere, *l.quoniam.32.hoc tit.*
l.1.in fi ſi quis à par.ma.l.quieſcit.91. de reg iur. hoc
eſt, lege, *§.1.Nouell.18.*vt putatur Glycia. *l.4. vbi*
*eſt inſcriptio eiuſmodi.eod.Cuiac.lib.obſ.2.c.21.*pro-
pter frequentiam iniurioſarum exhæredationũ
lata *l.2.3.eod.* Exhæredationis nomine comple-
ctimur hîc & præteritionis: *l. 3. verb. exhæredari*
F *vel præteriri.eod.* quæ ſunt loco exhæredationis.
§.vlt.Inſt.de exhær.lib. ideoq; teſtamentum non
annihilant, vt maternæ: nam quæ illud ad nihi-
lum redigunt, vt paternæ *§.1.cum ſeq.Inſtit.de ex-*
*hær.lib.*quæſtionem pariunt nullitatis, *§. 1.2.In-*
ſtit.de exhær.lib.l.inter.30.de lib. & poſthu. Auth.
ex cauſa.vbi Dd.C.de lib.præt.l.1.& paſſim, de iniuſt.
rup.teſt. non querelam, quæ reſcindi petit *d.l.*
*qui repudiantis.17.ff.eod.*quod non rectè poſtula-
tur circa id, quod nullum eſſe, ex præteritione
intenditur. *l.5.de iniuſt.rup.teſt.*
G ¶ Datur igitur querela liberis exhæredatis *l.1.* 7
2.eod. vtriuſq; ſexus *l.4.l.liberi.28. l.filium.15.l.ſi*
maritus.

maritus.22.hoc tit. in infinitum : *l. ſi inſtituta.27.*
§.1.eod.l.omnimodo.30.hoc titu. tàm naturalibus,
quàm adoptiuis: *§.iam autem.3.Inſtit.eod.* etiam
ſpurijs, contra teſtamentum maternum, *l. ſi ſu-*
ſpecta.29.§.1. eodem. non paternum : *Schneide-*
vuin §.1.num.4. quia iure ciuili, vnde eſt hæc a-
ctio, pro liberis huiuſmodi non agnoſcuntur. *l.*
vulgo.23.cum l.ſeq.de ſta.hom. Datur & vice verſa
parentibus, ex interpretatione, *l.1.l.nam &.15.eo-*
dem.l.cum filium.17.l.liberi.28.l.omnimodo. 30.hoc
tit. non collateralibus, *l.1.eodem.* niſi ſolis fratri-
bus, *l.fratris.21 hoc tit.* ac ſororibus, *§. ſoror. Inſtit.*
eod. vtrinque coniunctis, *d.l. fratres.l.circa.24.eod.*
vel conſanguineis, *l.fratris.21.l.fratres.27.hoc titu.*
vide Schurff.conſil.8.nu 2.& conſi.24. cent.1. (non
vterinis, *d.l.fratris. 21. vbi rationem differentiæ red-*
dit Bal.num.3.) vno ſcilicet caſu, turpibus nem-
pe perſonis inſtitutis. *l fratres 27.hoc tit.* aut in-
gratis libertis hæredibus relictis. *d.l.fratres.* Da-
tur autem omnibus his, quoties ab inteſtato, vt
proximi hæredes, ſuccedere poſſunt : *l.1.l poſt-*
humus 6.l.pater 14 eod. & eorum hæredibus ſuis,
l.ſi quis filium.34 l.ſcimus.36.hoc titu.l. nam etſi.15.
§.1.eodem. non extraneis : niſi querela præpara-
ta, *l.5.6.eodem.l.ſcimus.26 hoc tit.* quod indiſtin-
ctè in fratrum querela putatur obtinere. ſcilicet
vt non niſi præparata, ne quidem in ſuos tranſ-
mittatur. *Iaſ.l.ſi pater.5.numer.3.h.t per l.ſi quis.34.*
h.t.contra gloſſ.

8 ¶ Datur autem in rem, hoc eſt, teſtamentum,
quod arguitur: *l.2.3.5.6.eod.* & hæreditatem in-
de relictam : *l.5.l. Pap.8.vlt.eod.* atque ita con-
tra omnes, qui defendunt illa: puta hæredes in-
ſtitutos, *l.qui repudiantis.17.§.vltim.l.nam &. 15.*
§.vltim.l mater.19.l.circa. 24.eodem. ſubſtitutos,
Paul.lib.4.ſent tit.5.ver.vltim. bonorum poſſeſ-
ſorem, *l.1.hoc titu.* legatarium, *l.1.hoc titu.* fidei-
commiſſarium, *d l.1.* fiſcum, *l.ſi hæredem.10.hoc*
tit. non etiam aduerſus cohæredem ab inteſta-
to, ſiquidem alter extraneus vnà ſit hæres inſti-
tutus. *l.nam & 15.§.vltim.l.mater.19.l.circa.24.eo-*
dem.l.3.hoc t.

9 ¶ Subiectum & materia igitur actionis huius
eſt teſtamentum *l.Papin. 8.in princ. & §. 2.eod.*
qualecunque, *d.l.Pap.8.§.4.* etiam militare, *gloſſ.*
Iaſon.& Dd.l.vltim.infr de mil.teſt. vel de peculio
caſtrenſi aut quaſi factum, *gloſſ. verb. teſtamen-*
ta.l.vltim.vbi Dd.hoc tit. aut Eccleſiaſtico : *l.ſacro-*
ſancta.32.Authen.presbyteros.ſup.de epiſcop.& cle-
ric.extr numer.12.& 115. licet hæc olim non æ-
què poterant impugnari : *l.Papin.8.§.3 4 §.quo-*
niam.8.l.ſi inſtituta.27.§.4.l.mater.19.eod.l.de in
offic.9.l.teſtamentum.24.hoc t.l.ſicut. 9.infr. de te-
ſtam.milit. vnde petitur portio, quam actor ab
inteſtato erat conſecuturus, *l.Pap 8. §. quoniam.*
8 l.mater.19.eod.

10 ¶ Forma actionis hoc colore pingitur, quaſi
demés fuerit teſtator, qui alienis relinquere ma
luerit hæreditatem, quam ſuis, quos contra pie-
tatis officium exhæredauit. *l 2 l.5.eod.* Ideoque
teſtamentum eius, tanquam conditum ab eo
qui factionem teſtamẽti non habuerit, *l. qui re-*
A *pudiantis.17.§.vlt.eod.* vt inofficioſum meritò ſit
reſcindendum, *l.5.qui repudiantis.17.§.1. vbi Bar.*
num.2.eod hæreditate petenti vt proximo ab in-
teſtato hæredi adiudicata: *l.Pap.8.§.vlt.eod.* non
quòd verè furioſus fuerit teſtator, ſic enim dice-
retur teſtamentum nullum, *l 2.eod.* & ea re per-
peram intenderetur reſcindi oportere: *l.5.de in-*
iuſt.rup.teſt. ſed quaſi furioſus, nõ ex officio pie-
tatis, teſtamentum fecerit, *d.l.2. vbi Bart. nume.*
3. & furioſi propterea exitum pati debeat. *l. qui*
B *repudiantis.17.§.vltim. l. mater.19. de inoffic.teſta-*
men.l.cùm duobus.13.hoc tit. l.nec fideicommiſſa. 36.
de lega.3. Eſt enim amentiæ, contra mentem ſen
ſumque ac affectum hominum naturalem, *§.1.nu-*
mer.18.in authen.de trien. alienis relinquere hæ-
reditatem, ſuis quibus iure debebatur excluſis,
c.ius.diſtinct.1.l.cum ratio.7.de bon.damn. l.ſcripto.
6.ſi tab.teſtam. ex. vnde lib.l.nam &.15.eod. totiq;
taq; natura citra cauſam iuſtam exhæredatis, *§.*
cum itaq; verb.ſecundum naturam. nu. 1.in auth.de
C *hær.& Falc.* & in egeſtate relictis. *Nouell.18. §.1.de*
de triens.& ſemiſ.& Nou.115.

¶ Sed de formatione huius actionis conſu- 11
lant, qui volent, noſtros. *Bart.& Dd. l. 2.3.5.hoc*
tit.Roffred.& Olden.in for. huius lib. At vbi pro-
ponenda eſt? olim apud centumuiros, *l.Titia.13.*
l.qui repudiantis.17.eod. hodie vbicunq; peti po-
teſt hæreditas: *l.1.Ϛ.vbi de hær.aga.* in domicilio
tamen eorum, qui conueniuntur. *l.ſi ſuſpecta. 29.*
§.vlt.de inoff.teſta. Quando? poſt aditam ab in-
D ſtituto hæreditatem, *l.Pap.8.§.ſi conditioni.10.eo-*
dem.l.ſcimus.36.§.vlt.hoc t. quæ vt intra ſemeſtre
ſaltẽ ea propter adeatur, peti poteſt. *d.l.ſcimus.*
§.vlt. Quamdiu? intra quinquennium *l.ſi autem.*
9.eodem. ab adita hæreditate computandum : *l.ſi*
quis filium.34.l.ſcimus.36.§.vlt.h.t. niſi iuſta cau-
ſa tarditatem excuſet. *l.contra.16.h.t.*

¶ At cuius erit probatio? Olim vterq; probare 12
videtur intentionẽ debuiſſe, *ex reg.l.2.de prob.Iaſ.*
l.ſi verò.5.§.qui pro rei.nu.15.qui ſatiſd.cog. & actor
E præſtiti officij, *l.liberi.28.in prin.h.t.* & excipiens
neglecti, *d.l.liberi.l.ſi maritus. 22.l.omnimodo.30.*
h.t. vnde iuſta ingratitudinis cauſa duceretur : *d.*
l.ſi maritus, cum alijs Ϛ.alleg. ſed hodie totũ hoc o-
nus probandi reo incũbit: *Nou 115.vt cũ de appel.*
§.ſine igitur. cũ habeat intentionẽ pietatis, & offi
cij præſtiti, fundatã ex præſumptione iuris, actor,
cui nõ negetur proximitas, donec ingratus erga
defunctũ, atq; ita offenſam & exhæredationem
eius iure cõmeritus probetur. *d.Nou. 115.§.ſine igi*
F *tur.l.liberi.28.vbi gl.& Dd.l.omnimodo 30.in prin.*
verſ.ſit tamẽ nõ ingrati legitimis modis arguantur, cũ
ees ſcilicet ingratos circa ſe fuiſſe teſtator dixerit. h.t.

¶ Finis eſt, vt parẽtes & liberi teſtamẽtaria cõ- 13
tumelia liberati, *§. [illegible] Nou.115.* debitam hæ-
reditatem conſequantur. *l.filiam.15 h.t.l. poſth.6.*
§ 1.eo Effectus abſolutorij iudicij. quod actor cauſa
cadẽs damnũ expenſarũ toleret, *l.3.eo.ex l.prope-*
rãdum.11.§.ſiue aũt.vbi Iaſ.nu.5.de iud. indignũq;
ſe reddat teſtamento relictis, *l. Pap.8 §.meminiſ-*
G *ſe.14.eod.l quæſitũ.40.de acq.hær.ex ratione l.ſi pa-*
tronus. 18.de bo. li. l.ſi peculi.20.in princ.de ſtatuli.
quæ

quæ fiſcus aufert. *l. filius. 22. §. 1. eod. l. alia. 8. ĵ. de*
his quib. vt indig. Condemnatorij, quòd inteſtatū
faciat teſtatorem, *l. poſthumus. 6. §. 1. l. eum qui. 21.*
§. vlt. eo. l. cùm duobus. 13. h. t. reſciſſo teſtamento,
l. qui repudiantis. 17. §. 1. l. Titia. 13. eo. quaſi furioſi:
l. Titia. 13. eo. l. nec fideicōmiſſa. 36. de lega. 3. l. qui re-
pudiantis. 17. §. vlt. eod. hodie tamen quo ad inſti-
tutionem tantùm, reliquis ſaluis. *Nouel. 115. auth.*
ex cauſa. ĵ. de lib. præter.

14 ¶ Adiacet bonorum poſſeſſio ordinandæ litis
cauſa, verbo magis quàm re decernenda: *l. 2. l. in*
arenam. 11. h. t. l. poſthumus. 6. in fin. eod. pœna ter-
tiæ partis pluris, ſi ſoluere vſque ad ſententiam
hæres ceſſet: *l. ſi quis. 33. h. t.* condemnatio expen
ſarum, *l. 1. eo.* alimentatio, quæ debetur actori v-
na ſententia obtenta, *l. ſi inſtituta. 27. eo.* non an-
tè. *l. qui de. 20. eod.* Affinis, petitio legitimæ, *l. om-*
nimodo. 30. l. ſi quis. 33. cum l. ſeq. h. t. vel ſupplemen
ti eius. *l. ſcimus. 36. h. t.*

15 ¶ Legitima eſt ſucceſſionis portio lege debi-
ta: *l. ſi duo. 13. de iureiur. l. 2. ĵ. t. t. Nouell. 1. de hære.*
in prin. Nouell. 18. de trien. & ſemiſſ. ſicut nomen
indicat, *l. 2. ĵ. de inoff. don.* ſiue ab inteſtato, *l. paren*
tib. 8. hoc tit. ſiue ex teſtamento, *l. a. ĵ. tit. t. de inoff.*
don. ideoque pro ære alieno eſt, *l. vnic. Cod. de im-*
po. lucra. deſ. lib. 10 gl. l. ſi quis. 6. verbor. poſſeſſione.
ad l. Corn. de fal. Ceraſ. & Dd. l filium. 24. ĵ. fam.
herc. non quidem hæreditatis, *l. filius. 14. de falſ. l.*
pater. 54. ad l. Falcid. l. & quia. 10. pro ſoc. l. fin. §. ſin
autem. C. de cur. fur. ſed bonorum, *d. l. ſi duo. de*
iureiur. l. 2. ĵ. tit. 1. l. ſcimus. 36. h. t. quæ deducto æ-
re alieno ſuperſunt: *l. Pap. 8. §. quarta. 9. ff. de in-*
off. teſt. Caſt. & Dd. l. vltim. §. in cōputatione. C. de iu-
re delib. ex regula l. ſubſignatum. §. bona. de verbor.
ſignific. mereturque fauorem *l. ſi quis. 37. ſup. de*
epiſcop. & cler. & ibi gloſſ. & Dd. alimentorum,
Cyn. l. ſancimus. 24. numer. 2. Cod. de nup. per §. hoc
nos. §. prohibemus. num. 18. de trien. Bal. l ſi quis. 33.
num. 5. h. tit. ac dotis, *Iaſ. num. 25. & Dd. in rub. ff.*
ſolut. matrimon. vnà cum ſua conditione vel pe-
titione, *l. ſi quis. 33. l. ſcimus. 36. l. omnimodo. 30. hoc*
tit. velut partis hæreditariæ, *l. omnimodo. 30. l. ſci-*
mus. 36. h. t. tot. t. ſi pars hæred. aut ſaltem bono-
rum: *d l. a. ĵ. t. t. l. Pap. 8. §. quarta. 9. de inoff. teſta.*
eſtque perpetua, *Iaſ. l. ſi quis ſuo. 33. numer. 6. h. t. l.*
certi. num. 24. ſi cert. pet & tranſmiſſibilis, *Iaſ. l. e-*
mancipati. num. 4. C. qui admit. l. Lucius. 45. numer.
34. de vulg. & pup. Caſtr. & Dd. l. cum antiquiorib.
ĵ. de iure delib. Alex. conſil. 150. viſo. numer. 1. vol. 1.
ac ordinarij iuris. *l. ſi quis. 33. verb. expectato iudi-*
ciorum ſtrepitu. vbi Bal. num. 5. Iaſ. num. 3. h. tit. Ha-
betur autem duplex: altera ab inteſtato pars le-
ge debita: *l. parentibus. 8. hoc tit.* quæ tamen ve-
riùs hæreditas, ſeu ſucceſſio legitima dici po-
teſt: *l. lege. de verbor. ſignific. l. 3. de pet. hær.* altera
(de qua hîc agimus) teſtamentaria: illius olim
portionis ab inteſtato quarta, *l. cum quæritur. 6.*
l. parentibus. 8. h. t. l. Pap. 8. §. quarta. eo. hodie tri-
ens vel ſemiſſis: *Nouell. 18 & authen. nouiſſ. l. om-*
nimodo. 30. cū ll. ſeqq. h. t. prout debita eſt vel de-
ſcendentibus, *vt hæc auth. nouiſſ. l. omnimodo. 30.*
vel aſcendentibus, *Authen. licet. infr. de nat. lib.*
Nouell. 1. 18. 115. l. ſed etſi. 15. de inoff. teſt. vel colla-
teralibus (quib. etiam auctam eſſe contra com-
munem ſtatuit Cuiacius) hoc eſt fratribus: *No-*
uell. 1. de hær. & Falci. in prin. l. fratres. 21. h. t. l. 1. eod.
non tamen vterinis, *l. fratres. 27. h. t.* vno tantùm
caſu, turpib. ſcilicet perſonis, vel quod perinde
eſt, ingratis libertis hæredibus inſtitutis: *d. l. fra-*
tres. 27. h. t. ex lege Nouell. 92. de immen. dona. & No
uell. 1. ac 18. pietateque naturæ, *Nouell. 1. de hær. et*
Falc. in princ. gloſſ. l. ſi quis. 37. verb. ſimili. ſup. de e-
piſc. & cler. gloſſ. c. officij. 14. de teſtam. Bal. l. lege. 14.
numer. 1. Cod. de leg hær Bart. Iaſ. & Dd. l. t. §. vltim.
de iuſt. & iur. & affectione votoque parentum.
Nouell. 18. verb. natura curata. Nouell. 115. l. nam et-
ſi. 15. eod. l. ſcripto. vnde lib. l. vltim. de bon. dam. Ea
legitima cuiuſque ſupplementum petitur con-
dictione ex lege: *gloſſ. verb. ipſo iure. & Dd. l. ſci-*
mus. 36. h. t. Bald. nume. 11. 12. l. vnic. ſup. vt quæ de-
ſunt aduoc. & in Authen. presbyteri. vbi gloſſ. C. de
epiſc. & cler. ea tam eſt propinqua querelæ, vt &
hanc excludat, & eadem tractatione hoc in titu-
lo comprehendatur. *l. omnimodo. 30. cum ll. ſeqq.*
hoc tit. §. 3. Inſt. eo. l. 4. in fin. de lib. præter. Affinis
querelæ inoffic. eſt etiam petitio hæreditatis, *l.*
5. §. vlt. de pet. hær. l. 3. ĵ. eo. tit. bonorum poſſeſſio-
nis, *l. in arenam. 11. h. t.* querela teſtamenti rupti,
l. Pap. 8. § ſi quis. 12. eo. iniuſti, *l. contra. 16. hoc tit.*
accuſatio falſi, *l. eum. 14. h. t.* querela inofficioſæ
donationis, *l. 1. 2. 4. 5. 6. vlt. ĵ. tit. t.* & dotis *l. vnic.*
ĵ. de inoff. dotibus.

16 ¶ Contraria renunciatio, *l. ſi ponas. 23. §. vltim.*
eod. l. ſi quis. 34. h. t. deſiſtere querela, *l. nam etſi. 15.*
§. 1. eod. agnoſcere voluntatem defuncti, *l. ſi po-*
nas. 23. eod. l. ſi quis. 33. h. t. petere accipere ex ea le
gatum, *l. ſi pars. 10. §. vlt. eod. l. ſi duobus. 14. de bo-*
ner. poſſeſſ. cont. tab. quartam: *l. Papin. 8. §. ſi quis.*
6. l. ſi inſtituta. 27. §. 1. eod. l. quoniam. 29. l. ſi quis.
33 h. tit. repudiatio hæreditatis, *l. qui repudiatis.*
17. eo. tranſactio cum defuncto, *l. ſi non mortis. 24.*
l. Pap. 8. §. ſi quis mortis. eod. l. ſi quando. 35. §. 1. hoc t.
vel hæredibus eius, hoc nomine facta. *d. l. ſi quan*
do. 35. §. 2. hoc tit. Quanquam autem à nullitatis
quæſtione non liberetur teſtamentum, niſi libe
ris aliquid inſtitutionis titulo ſit relictum, tam
iure veteri, *§. 1 2 Inſtit. de exhib. lib. l. filio. de iniuſt.*
rup. teſtam. quàm nouo: *Nouell. 115.* tamen quoad
excludendam querelam extraordinariam & re-
ſciſſoriam, ſufficit† relinqui aliquid nomine le 17
gitimæ, quod ſuppleri poſſit, *l. omnimodo. 30. l. ſi*
quis. 34 l. ſcimus. 36. h t. §. ſed hoc. Inſt eod. quouis
etiam titulo: *l. ſi quis. 33. h. t. & l. Pap. 8. §. ſi quis. 6.*
l. ſi inſtituta. 27. § 1. l ſi non mortis. 24 eod. l. quoniā.
29 l ſi quis. 33. hoc tit. cum inofficioſum dici ne-
queat, in quo quarta ſit relicta. *d. l Papin. 8. §. ſi*
quis. 6. cum ſeq. §. iam autem 3 cum ſeq Inſtitut. eod.
Idemq; vice verſa in parentibus ſtatuatur: qui-
bus & ipſis titulo inſtitutionis oportere relinq
placuit. *Nouell. 115 Iaſon & Dd. Authen. ex cauſa. 1.*
de lib. præter. & Authen. nouiſſima hoc t. At reli-
quis quos inſtitui nihil eſt neceſſe, quartam, aut
quamlibet legitimam, quolibet relinqui titulo
indiſtinctè, ſatis eſt, *l. 3. §. toties, de bonis lib.*

¶ Con-

18 ¶ Contraria eſt item præſcriptio quinquennij, *l. parentibus.8.hoc tit.* & iuſtæ exhæredationis, *l. in arenam.* 11. *l.liberi.*28.*l.omnimodo.*30.*hoc tit.l.cum ratio.*7.*de bonis dãnat.* ex idoneis ingratitudinis cauſis. *l.omnimodo.*30.*hoc t.vbi ingrati nominatio pro exhæredatione eſt.* Huiuſmodi cauſæ olim erant arbitrariæ: *§.aliud. Nou.*115.*vt cum de appellat.* hodie in liberis ſunt decem & quatuor: *d.§.aliud.* in parentibus ſeptem, *gl.vlt. Auth. non licet.Ꝫ.de lib.prater.& d.§.aliud.verſ. has eſſe. & in §.1.verb.ingratos.n.*22.*de nupt.l.parentes.*8.*verb.legitimo.h.t.* aut octo: *Dd.d.Auth. non licet. §. ſancimus.Nouell.*115.*Chaſſ.in conſ.Burg.§.*2.*de ſucceſſ.* in fratribus tres expreſſæ.*§.ingratitudinem. n.* 22.*de nupt.gl.d. Auth.non licet.j.de lib.prater. & locis Ꝫ. alleg.* Quâquam his pares vel grauiores etiã admitti, tralatitium eſt. *Iaſ. & Dd.d.Auth.non licet.* quod admitto quoad parẽtes & fratres, caſu quo querelam habẽt: *gl.d.§.ingratitudinẽ. & §.præcedente.n.*22.in filijs nõ vſquequaq;., cũ hîc diſertè lex alias cauſas excludat, *§. aliud.§.ſiue. Nouell.* 115.nec vlla, meo quidẽ iudicio, dari poſſit, quæ non includi poſſet in grauem & inhoneſtam iniuriam, quam inter ſufficiẽtes cauſas ponit: *d.§. aliud.Nouell.*115. aliter tamen grauem, quàm ex conſideratione perſonarum, *Natta conſ.*452.*nu.*25.*vol.*2. licet hæc aliàs omnem iniuriam, in tales perſonas commiſſam, aggrauet: *§.atrox.Inſt. de iniur.l.prætor.*7.*§.vlt.de iniu.* nã reſpectu perſonæ omnis eſt atrox iniuria, quæ committitur in tales. *l.capitalem.*28.*§. omnia admiſſa in parentes.de pœn.* Cum autem lex diſertè velit nõ quaſlibet hîc ſufficere, ſed requirat graues & inhoneſtas: *d.§.aliud. Nouell.*115. neceſſum eſt, omnino hoc accipi de eiuſmodi iniuria, quę per ſe talis ſit in abſtracto, & abſque complexu perſonæ illius, cui ſit illata: quod & in feudo obtinere dixi.*conſil.*43.*& alibi.*.

DE INOFFICIOSIS DOnationibus. Titulus. XXIX.

1. *Querela inofficioſæ donationis quid: & cuiuſmodi actio.*.
2. *Eius partes.*
3. *Cauſæ, & quibus competat.*
4. *Materia.*
5. *Antecedentia, conſequentia, finis, affinia, contraria.*.

AD exemplũ inofficioſi, producta conſtitutionibus eſt Inofficioſæ donationis querela, *l.*1.2.3.*hoc tit.Auth. vnde ſi parẽs.*.
1 Ꝫ.*tit.*1.quæ & † ipſa eſt actio ciuilis ex cõſtitutionibus, reuocatoria, ideoque ſubſidiaria: qua deficiente, alio remedio permittitur legitimã, aut quod legitimæ deeſt, ex immenſis donationib. G cõquam inofficioſis, reuocare. *l.*5.*l. ſi mater.* 7. *l.* A *pen.l.vlt.h.t.* Ciuilem eſſe probat, *l.pen.h.t.* reuocatoriam, *l.ſi mater.*7.*h.t.* ſubſidiariam.*l.*4.*h.t.* Eſt etiam realis aut ſaltem mixta, cum inofficioſi querelæ ſimilis ſit, *l.vlt.h.t.* eademq; ratione temporalis.*d.l.vlt.h.t.*

¶ Partes igitur & eaſdem habet, videlicet accu- 2
ſationẽ inofficioſæ donationis, & portionis debitæ bonorum petitionem.*l.*1.*& paſſim, h.t.*

¶ Cauſa conuenit, quoniã eſt ex lege conſtitu- 3
tionum, & datur ijs tantùm quibus inofficioſi B querela, & propter eandem cauſam, ſcil. quòd aliter legitima recuperari ex bonis defuncti nequeat.*l.*1.*vbi Bal.Caſt.& Dd.l.*4.*& paſſim, h.t.*

¶ Materia ſunt donationes quæcunque, *d.l.*1. 4
2.3.*& paſſim, hoc titul.* non reliqui tituli oneroſi: *l.*1.*§.ſi quis.* 8.*ſi quid in fraud.pa.* niſi quatenus in donationem incidunt, *Bal.l.*1.*n.*14.*hoc t.* & quatenus ab his læditur legitima debita. *l.*1.2.3.4.5.6.7.*hoc tit.*

¶ Antecedens huius actionis, (nec enim ipſo 5
C iure ſit reuocatio, ſed per querelam, *Molin.l.*5.*gl. vltim.h.t.*) eſt accuſatio inofficioſæ donationis: *l.vlt.h.t.l.vnic.j.tit.*1.conſequens, petitio debitæ pactionis.*l.*1.2.*h.t.* Finis, vt de inofficioſa donatione petitor legitimam conſequatur. *l.*2.*l.*5.*hoc tit.* Nec enim vlterius reuocatur, quia nec cauſa reuocationis, nempe inofficioſi, vlterius extenditur.*l.*1.*l.pen. h.t. quomodo & accipienda l. Titia.* 87.*§.imperator.*3.*de lega.*2. *Cuiac. ob.* 5. *c.* 14. *quod indiſtinctẽ probat conſt. pro.*12.*par.*3. Nec ex l. ſi vn- D quam. C.de re.do. alia eſt reuocatio à liberis, *l.*5.*hoc t.Nou.*95.*de immenſ.don.* licet ab extraneis in ſolidum videatur reuocari poſſe: *Dd. l.ſi vnquam.*8.*vbi latiſſ.Tiraquel.j.de reu.don.c.vlt.*17.*q.*4.*Cuiac.d.Nou.*95. quanquam contrà diſputari poſſit ex generalitate.*l.*5.*h.t.*. Affinis eſt & huic actioni querela inofficioſæ dotis, *de qua tit.ſequ.* inofficioſi teſtamenti, *l.*1.2.4.*l.pen.l.vlt.h.t.* actio fam.her.*l.*2.*h.t.* Contraria, ingratitudo, *l.*5.*verb.non ingratis.h.t.§.vlt.in Auth. de immenſ. do-* E *nat.Nou.*95.renunciatio, *l.ſi quando.*35.*§.*1.2.Ꝫ.*tit.*1.præſertim iurata, *conſt.pro.*9.*&* 10.*par.*3. præſcriptio quinquennalis. *l.vlt.h.t.*

DE INOFFICIOSIS DOtibus. Tit. XXX.

F EAdem querela datur aduerſus immodicas dotes, vt inde emolumenta debita, nempe legitimæ, conferantur. *l.vnic.h.t.* Quamuis enim hic titulus non æquè ſit ex donatione lucratiuus, cùm dos detur ob cauſam oneroſam: *l.pro onerib.C.de iur.do.l.ex promiſſione.*19. *de oblig.& act.Iaſ.l.ſi donaturus.§.*1.*numer.* 10. *de cond. cauſ.da.& l.licet.*19. *num.*13.Ꝫ.*de pac.l.*1. *j.de impo. lucr.deſ.lib.*10. tamen hoc verum eſt reſpectu mariti, qui ob onus accipit, *d.l.pro onerib.* non reſpectu dotem dantis: qui in dotem etiam promiſſam omnia bona effundere nõ cogitur inuitus, G ne ſibimet anferat liberam teſtandi facultatem, liberis legitimam: *l.mulier bona.*73.*de iur. dot.l. nulla.*

null.4 infr.eod.tit. quæ propterea inde velut ex- A
inoffcioſa donatione, in quam hactenus inci-
dit, *Bald.l.1.n.14 ℥.1.1.* repeti poteſt, *d l.vnic.h.t.v-
bi Caſt.Bald.& Dd.* In dotalitio non idem noſtri
contra rationem admittunt.

DE PETITIONE HAEreditatis. Tit. XXXI.

PRoxima querelis his eſt, Petitio hæredita- B
tis, hoc eſt, vendicatio: *l.1.ſ.in quib. cauſ.ceſſ.
lon.temp.præſc.ex l.actio 28.de oblig.* mixta ta-
men, *l.7.h.t.* quoniam vniuerſalis. *l.1. de rei vend.*
Vindicat enim hæreditatē, *l.3.h.t.l.1.§.vlt.ſi pars
hæred.* ius vniuerſale *l.hæreditas.de reg.iur.* quam
intendit petitor eſſe ſuam: *l.licet.10.eod.* non res
ſingulas, quas neutiquam vendicat, ſed iure illo
hæreditatis ſuo, reſtitui tantùm petit. *l.licet.10.l.
ſi bona.49.eod.l.6.h.t.* De quo genere petitionis
quia ſatis multa ſunt ad Pand. eod.tit. dicta, non C
hîc idem agemus.

DE REI VINDICATIOne. Tit. XXXII.

POſt vindicationes vniuerſales, ſequitur ſpe-
cialis, *l.1.de rei vend.* rei vendicatio, *l.hæredi-
tatis.7.℥.tit.1.* quam & ipſam in ff. huc titu.
declaraſſe ſatis eſt.

DE VSVFRVCTV ET habitatione & miniſterio ſeruorum. Titul. XXXIII.

VIndicationibus ſpecialibus annumeran-
tur actiones ſeruitutum, *l.3. in princ.ſ.de
præſcr.30.anno.* quibus vindicantur, *l. cre-
ditori.9.de oper.no.nunc.l.4.de ſeru.l.5. de ſer.ruſt.* E
l.1.ſi ſer.vend. ſeu petuntur, *l.ei qui pig.16.de ſer.*
quod in idem recidit: *l. actio.28. de oblig. & act.*
ſiue perſonales, vt vſusfructus, *de quo.ff.eod.* habi-
tatio, *de qua l.habitatio.11.l. cum antiquitas.13.h.t.
& ff.de vſu & hab.* miniſteria operæq; ſeruorum:
*de qua l.vſufructu.9.h.t. & ff. de oper.ſer.de qua a-
ctione in Pandect.ſi vſusfruct.pet.* ſiue reales vin-
dicentur. *vt t.t.ſi ſer.vind.*

DE SERVITVTIB. ET aqua. Tit. XXXIIII. F

1 *Continuatio tituli.*
2 *Aqua quid hîc denotet, & cuiuſmodi ſerui-
tus, & quid aquæductus.*
3 *Cauſæ huius ſeruitutis.*
4 *Materia & eius ducendæ formæ.*
5 *Finis.*
6 *Adiacentia, affinia, contraria.*

A DIctum † eſt de ſeruitutibus perſonalibus: 1
ſequitur de realibus. quæ abſolutè ſerui-
tutes nominantur. tot titul.ff.de ſeruit. v-
bi fuſiùs hæc materia generatim tractatur: hîc
verò potiſſimùm de vna ſpecie, quod & inſcri-
ptio denotat, nempe de Aqua: † quæ hîc aquæ 2
ductum ſeu ſeruitutem aquæ actus deſignat. *l 3.
l.4.cum multis ſeqq. hoc tit.* Nam & hæc in dubio
ſeruitus magis eſt realis quàm perſonalis, & po-
tius intelligitur conſtituta prædio quàm homi-
B ni: *l.1.§.illud.§.permittitur de aq. quo. & æſt.* etiā
cum ad vſum communitatis in oppida deduci-
tur. *Zaſ.lib.1.reſponſ.cap.11.num.3. Menoch.remed.
retinen.6.num.38.* Aquæductus eſt iter aquæ, *l.
Quintus.15.de ſer.ruſt.* aquæ actio, actus: *l.1.§. vti-
le. de riuis.* vnde & aquagium. *d.l.Quint l.hoc
iure.§.is qui.l. vlt. de aq.quo.l. ſi partem. 19. quem.
ſer.amitt.* Quæ ſeruitus aut perſonalis eſt, quo-
ties ad vſum perſonæ conſtituitur: *l.4.l.Lucius.
37.de ſer.ruſt.* aut prædialis, quando (velut in du-
C bio præſumitur, *Cæpoll cap.2.de ſer.rea.num. 2. &
cap.7.de aquæ hauſtu.*) ad vſum prædij, *l.2.3 4.5.
de ſer.ruſt.* cum quo cohæret, *l.2.de ſeruit.* atque
tranſit: *l.via.23.§.ſi fundus.de ſer.ruſt.l.ſi aquædu-
ctus.l.alienatio.de cont.emp.l.niſi de diſtract.pig.* lo-
quimur autem hîc de ſeruitutib. priuatis: (nam
de iure priuatorum à libro 2. Cod. vſque ad 9. &
10. tractatur,) atq; ita de priuatis potius aquædu-
ctibus, *l.2.3.4.hoc tit.* quàm publicis: *toto titul ſ.
de aquæduct.lib.11.* quos priuatis non iure ali-
D quo ſeruitutis, quod in publicis non conſtitui-
tur, ſed tantùm aut naturali libertate & vſu pu-
blicorum fluminum, *§. flumina. Inſt.de rer.diuiſ.*
aut ex priuilegio conceſſuq; Principis ducere li-
cet. *l.Impp.17.de ſer.ruſt.l.2.de fluminib. l.ſi autem.
§.vlt.de aq.pluu.& t.t.ſ.de aquæduct.*
¶ Cæterùm cauſa priuati aquæductus eſt ea- 3
dem quæ aliarum ſeruitutum, nempe remo-
tior, conuentio, ſtipulatio: *l. cum eſſent.33.§.1.
l. qui duo.29.l.Labeo.10. de ſeru.ruſt. præd. l. 1. i-
E tem. de aqu. pluu.arcen.* proxima, quaſi traditio,
ex vſu eius, cui conſtituitur, & patientia domini
à quo conceditur *l.1.in fi.de ſeru.ruſt.l. 3. §. 2. de
act.emp.*
¶ Materia, eſt aqua, cuius variæ ſpecies, *l.1.de* 4
aq.quo.l.1.2.de flum. potiſſimum priuata, *l.4.l.6
hoc tit.l.1.de riuis.l.1.de fonte.* etiam futura, *l. La-
beo.10.de ſer.ruſt. l. vltim. ſi ſer. vend.* quam & i-
pſam faciunt triplicem. *Ang. l.fluminum. in prin.
de damn.inf.Iaſ. l.quo minus. numer.37.de flum.Ia-
F cob.in innect.verb.cum fluminib.num.2.8.9.Capol.
de aquæduct.num 28.Fab.poſt gl.§.flumina. Inſt.de
rer.diuiſ.* Ducitur autem vel canalibus, *l.3.§ ſi
quis.de riuis. l.1. §.cloacæ.de cloac.l. & quæque.de
contra.emp.* vel per fiſtulas, *l. Quint.15.de ſer. ruſt.
l.ſi prius.§ placet.de aq.pluu.* vel ſtructilibus arcu-
bus, *l.ſup.11.de aq.pluu.* non etiam lapide ſtrato.
d.l.ſi prius.§.placet. Duci autem per aquileges ſo-
let, *l.vlt.de iur.immun.Tertul.lib.3. aduerſus Mar-
cionem.* latitudine decem pedum, aut alia, ex pa-
G cto: *l.qui duo.30.de ſer.ruſt.* cuius terminum fa-
cit non modus prædiorum, ſed aquæ ducendæ.

l.non

l.non modus.12.h.t. Nam & per plura prædia pro modo legeq; conuentionis duci poteſt. *l.cum eſſent.33.§.1.de ſer.ruſt.præd.*

5 ¶ Ducitur autem aqua ad irrigandos agros, *l. Impp.17.de ſer.ruſt.præd.* aut ad exiccandos. *l.1.§. item.de aq.pluu.ar.* aquæ deriuandæ cauſa: *l.qui duo.29.de ſer.ruſt.* etiã amœnitatis cauſa, *l. hoc iure.de aq.quotid.* vel adaquandi pecoris gratia, *l. hoc iure. de aq. quotid.* denique ad multiplicem hominis prædijue vſum. *l.5.de ſer.ruſt.* Quem aquæductum prætor edictis tuetur, *l.4.h.t.l.ſi autem.§.vlt. de aq. pluu.ar.* datis etiam actionibus hoc nomine realibus, *t.t.ſi ſer.vindicet.* tàm petitorijs, ſeu petitorij iudicij, vt ſunt Confeſſoria, *l.& ſi fortè.6.§.1.ſi ſer.vind.* Negatoria: *eod.titul.ſi ſer.vend.* quàm poſſeſſorijs, *t.t.de aq.plu.ar. de aq. quotid.& æſt.de riuis, de fonte, de fluminib.&c.* ſecundum leges conuentionis, vt is cui conceſſus eſt, vtatur, non alij: niſi vnà cum prædio concedere poſſit. *l.ex meo.25.l.qui duo.29.l.5.in fin.l. cum eſſent.33.§.1.de ſer.ruſt.*

6 ¶ Adiacet, vſus, *l.via.17.eod.l.pen.hoc t.* iter ad aquam, *l.4.§.ſi quis. ſi ſer.vind.l.3.§. vlt. quem.ſer. amitt. l. 3. §.qui habet hauſtum, iter habere videtur. de ſer.ruſt.* refectio. *l.& ſi fortè.6.§.3.ſi ſeru.vend. l.refectionis.11.com.præd.l.omn.33.de ſer.vrb.* Affines, reliquæ ſeruitutes, potiſſimùm ad idem elementum pertinentes: vt aquæhauſtus, *l.2.l.3.§. 1.de ſer.ruſt.l.4.§.2.ſi ſer.vind.* quod etiam eſt ius prædij, non perſonæ: *l.ſi mihi.de ſer.ruſt.l.2. com. præd.* pecoris ad aquam appulſus, *l.1.in fin. de ſer. præd.ruſtico.§.1.in fin.verſ.pecoris ad aquam appulſum.Inſt.eod.* Contrarium eſt, ſi quis aliter aqua vtatur, quàm ſit conſtitutum, *l.ſi quis alia.18.quẽ. ſer.amitt.* non vſus, *l. Labeo. 17. eod.tit. quem ſer.* diuerſus vſus, *l.ſi quis alia.18. eod. titu.* præſcriptio, *l.pen.vbi Dd.h.t.de ſer.l.corruptionem.ℨ.de vſufr & paſſim, ff.quem.ſer.amitt.* Principis, ſenatus inhibitio, *l.2.de fluminib.*

DE LEGE AQVILIA.
Tit. XXXV.

1 *Continuatio.*
2 *Actio L. Aquiliæ ex qua cauſa detur.*
3 *Vnde dicta, & quid ſit, & qualis.*
4 *Eius partes & ſpecies.*
5 *Cui, & aduerſus quem detur hæc actio.*
6 *Materia.*
7 *Adiacentia, affinia, contraria.*

1 VIndicationibus† proxima eſt L. Aquiliæ actio. Quãuis eñ perſonalis eſt, *§. ſequẽt. cum ſeq.Inſt.de act.* tamẽ noxalis eſt: *§.ſunt autem.Inſt.de nox.act.* quod genus illis adæquatur, *l.pen.de nox.act.* & dominis in dominos da-
2 tur. *l.quæcunque.56. de oblig. & act.* Et † ex nullo contractu vel maleficio propriè datur, ſed ex facto aliquo, tanquam indebita rei alienæ vſurpatione, *l. 4.l.5.l.ſi quis. 49. eodem.* quæ omnia
A congruere realium naturæ liquet. *ex § 1. vbi Iaſ. Zaſ.& Dd.Inſt de actionib.*

¶ Nomen Aquiliæ eſt ab authore ſumptum: 3
l.1.eodem. à materia dicitur & actio Damni. *l.1.& paſſim, eodem.l.in duobus.28.§.colonus.6. de iureiurand.* Eſt enim actio de damno dato: *l.1.eodem.* damni diſceptatio, *l. capitalium. 28. §. incendiarij. de pœn.* qua petitur damnum non iure datum reſarciri, *§.1.cum ſequen.Inſtitut.eodem.* quæ eſt actio Ciuilis, quoniam ex lege venit: *l.1.eodem.l.*
B *quæcunque. de oblig. & actionibus.* mixta, partim pœnalis, partim rei perſecutoria, *l.item.11.§.2.§.ſi plures.vbi gloſſ. l. illud. l.ait. 21.in fin.l.inde. 23.§.hanc.6.eodem.§.4.Inſtitut.eodem.* tranſitoria, *l.inde.23.§.hanc actionem, 6.eodem.* ſimplex natura ſua, niſi cum ex accidẽti, putà inficiatione, duplatur, *l.4.hoc titul.* & dolo: *l.penult.hoc tit.* perpetua, *Oldendorp in tract.act.cap. de l.Aquil. verſ. perpetua quia ciuilis & rei perſecutoria. §.1.Inſtitut. de perp.& temp.act.Bald.in fi.Angel. & Dd.l.ſi non*
C *conuicij. Cod. de iniur.* etiamſi æſtimatio damni ad annuum tempus, quanti pluris fuerit, ęſtimetur: *l.ait. 21.& paſſim, eodem.* qua parte in pœna eſt in pluri: *§.4.Inſt.eod.* ideoq; tantùm hactenus annua: cæterùm pòſt licebit verum damnũ perſequi, quòd hactenus merè ſit rei perſecutoria actio: quod iure Saxon. expeditam habet rationem, quanti æſtimauerit actor, niſi quatenus reus ſuo iureiurando minuat.

¶ Capita legis Aquiliæ tria: *l.2.l.ſi ſeruus. 27.* 4
D *§.4.l.quemadmodum.29.§.hac actione. eodem.§.1.§.6.§.7.Inſtitut.eodem.* ſpecies actionis alia directa, *§.vltim.Inſtitut.eod.l.item.11.§.penultim ſ. ad exhib.* alia vtilis, *l. 7.§.proinde.3.l.item.11 §.1.cum ſeq.l.ſi ſeruus.27.§ ſi quis.12.l.quemadmodum. 29.§.pen.l. proinde.25.§.1.eo.* alia in factum ſubſidiaria. *§.vlt. Inſt.eo.l.bones. 53.ſed et ſi. 12. eo. l.quia.11.l.qui ſeruandarum.14.de præſcr.verb.* Quas inter actiones hodie non admodum diſtinguitur, *c.1.2.3.4.5.6.7.& vlt.extr.de iniur.& dam.da.* cùm effectu in
E idẽ redeant. *l.antepen.de neg.geſt.* Cauſam trahit ex l.12. quam lex Aquilia ſequens interpolauit, *l. 1.eo.* antiquiſſima: *l Quintus.39.eo. Cic.in Bru. et pro Roſ.Com.* quæ licet initiò plebiſcitum fuerit, *hoc t.eo.* tamen pòſt lex eſſe cœpit, quæ Quirites omnes communi conſenſu populi obligaret. *§.plebiſcitum.Inſt.de iure nat.* Impulſiua, à parte agentis, damnum ſine ſua culpa acceptum: à parte conuenti, damnum iniuria, id eſt, culpa datum. *l.5.eod.§.2.Inſt.eod c.vlt.de iniur.*
F ¶ Vnde datur actio domino corporis, quod 5
damno affectum ſit, *l.item.11.§.legis.6.l.ſi ſeruus. 27.§.ſi cum maritus.14.eo.* vel quaſi domino, qui ius tantũ aliquod reale in corpore habeat: *l.itẽ. 11.§ vlt.eo.* libero aũt homini datur nomine ſuo, *l.liber.13.eod.* etiam ſucceſſorib. *l.inde. 23. §. hanc actionem.6.eod.§.his aũt verbis.Inſt.eo.* ſaltem vtiliter. *l.ſed et ſi.14.eo.* Datur aduerſus omnes, q̃ corpore ſuo damnum dederunt, vel darí iuſſerunt: *l.ſi ſeruus.27.§.ſi eum.19.l liber.37.eod.* vnum plu-
G résue, *l. ita. 51. l. item. 11.§ 1.& 2.eodem:* etiam in dominum noxaliter. *§.ſunt autem.Inſtitut. de nox.*

*nox.act.*in hæredem non datur, §. *his autem. Inſt. eod.*niſi ſit ex damno locupletior.*l. inde 23.§.hāc actionem.6.eo.§.his autem.Inſt.eod.*

6 ¶ Materia ſunt res & corpora, cùm quæ damnum dederunt, tum quæ fecerunt & paſſa ſunt: *& vlt.Inſtit.eod.l.5.§.vlt.quibus mod.vſufr.amitt.c. 1.2.3.de iniur.l.pen.l.vlt.h.t.* & æſtimatio damni, *l.ait lex.21.eod.*cuius ſarciendi gratia datur,*l.3.hoc titu. c. vltim.de iniur.* vt res in priſtinam cauſam reſtituatur,quatenus poteſt : *l.2.hoc tit.* & detrimentum omne præſtetur. *l. ait.21.cum ll.ſeq.eod.* etiam lucrum amiſſum.*l.ſi ſeruum.33.l.inde,23.§. in ſumma.eodem.*

7 ¶ Adiacet æſtimatio, *l. ait lex.21.cum multis ſequent.ff.eod.tit.*cautio damni infecti. *l.ſi fiſtulæ. 18.de ſer.vrban.l.ſi ſeruus.27.§.ſi furnum. eod. l.fluminum.§.præterea.de damno inf.* Affinis eſt actio de pauperie,*l.1.ſi quad.paup.feciſſ. dicat.* item de his qui deiecerunt, *l. 5. §.cum autem 6.de his qui deie.*interdictum quod vi aut clàm, *l. in duobus. 28.§.colonus.6.de iureiur.* criminales de homine perempto.*l.3.hoc titu.*vulnerato, *l.ſi vulnerauerit. 43.loca.*arborum furtim cæſarum, *t.t.arb.fur.* iniuriarum, *l.iniuriarum.14.§.vltim.de iniur.* cum qua cumulari poteſt.*Mynſing.obſ.25.cent.1.* quemadmodum & cum actione locati concurrit : *l.ſi locatum.42. loca.* ſic tamen vt alterutra contentus eſſe actor debeat. *l.ſi vulnerauerit. 43. loca.ex regula l. bona fides non patitur.de regul.iur.*Contraria mutua cōpenſatio,*l.ſcientiam.45.§. cū ſtramenta.2.eo.de qua Pan.c.1.nu. 1. de iniur.* remiſſio, *c.pen.eodem.* iuſta defenſio, *l.4.5.ſcientiam.45.§. qui cum.3.eodem.* caſus, *§.iniuria.2.Inſt. h.t.l. in lege.44.eodem.* diligentia cauendi damnum, *c.vlt. in fin.de iniur.* noxæ deditio,*c.vlt.de iniur.* quæ tamē non ſemper à ſatisfactione damni liberat : *d.c.vlt.vbi Panorm. & Dd.* item præſcriptio 30. annorum. *ex regula §.1.Inſt.de perp.& temp.l.3.C. de praſc.30.anno.*

FAMILIAE ERCISCVNdæ. Tit. XXXVI.

AD reales actiones pertinēt diuiſoria iudicia: *§.quædā.Inſt.de act.*Quanquā.n.reſpectu perſonaliū præſtationū pſonales ſint, *l.itē.22.§.vl.fam.her.*ſicut & petitio hæreditatis, *l. 7.§.de pet.hær.* præcipua tamē parte reales ſunt: *§.quædā.18.Inſt.de act.*quia rem vt ſuā, pro diuiſo petunt,& ideo diuidi petūt.*l.in rem.22.eo.*Eſt aūt etiam petitio partis rei vēdicatio,*l.quæ de tota. de rei vend.l.1.&t.t.ſi pars hæred.peta.*inter hæc iudicia præcipuum & magis vniuerſale fam.hercíſ.de quo Pand.ad hunc tit.eſt expoſitum.

COMMVNI DIVIDVNdo. Tit. XXXVII.

ALterū iudicium diuiſoriū eſt actio Communi diuidundo,magis,quàm illa,ſpecialis : qua petuntur res extra cauſam hæreditatis,quacunque ex cauſa communes, diuidi. A *l.2.4.7.10.19.& paſſim.ff.com. diuid. vbi hoc genus vtrunque declarauimus.*

COMMVNIA VTRIVSque iudicij, tàm familiæ erciſcundæ,quàm communi diuidundo. Tit. XXXVIII.

B COmmunia ſunt his iudicijs pleraq; iura. In proprijs,quoniam vtrumque bonæ fidei,*l.3.l.8.h.tit.l.9.§.fami.her.l. 4. §.hoc iudicium.com.diuid.*duplex, *l. 2.fam.her.l.2.com.diuid.l.iudicum.10. fin.reg.l.in trib. de iud.* mixtum. *l.item.22.§.3.fam.her.l.4.com.diuid.* Cauſa,quoniam vtrumque ex communione venit , quæ diſtrahi petatur : *l.vlt.§ tit.1.l.2.ff.eo.l.5.7.& paſſim.h.t.*& datur hæredibus dominis,eorūq; ſucceſſoribus,ac alijs qui pro dño habentur ſocijs. C *l.2.7.h.t.l.1.2.4.& paſſim,com.diuid.* Materia , qd vtrūq; circa res cōmunes diuidundas vertatur:*l. 5.vbi Cyn.et Dd.h.t.*nec aliter his,q̄ ad corpora cōmunia agi poſſit,*l.familiæ.9.h.t.*etiāſi antè diuiſio facta ſit. *l.6.l.7.l.ſcriptura.10. hoc t.* Eadem agendi vtrobique ratio ſecundum iuris formam, *l.3.§.fam.her.*ad diuiſionem: *§.quadam.Inſtitu.de act.* vt quæ communia ſunt,diuidantur *d.§.quædam.l.6.7.10.h.t.* omnia: *l.bona.8.§.fam.her.* nec quiſquam litigantium in communione inuitus D manere cogatur. *l.vlt.§.titu.1.* omniumque indemnitati conſulatur. *l.3.§.fam.her.*Euentus etiam idem,quo ad communionem *l.9.h.t.* diuidendam,*l.pen,h. t.* quæ diuiſio vtrobique eſt eadem. *l.6.§.vlt.l. arbor.in fin.com.diuid.* Adiacent eædem licitationes, *l.item.22.§.1.fam.her.* condemnationes , abſolutiones , *l.cum putarem.36. fam.her.* æqualitas, *l.vlt.l.3.h.t.* adiudicationes, *§.1.Inſt.de off.iud.l.item.23.§.1.l.cum putarem. 36. fam.her.* euictionis cautiones,*l.in hoc. 47. l. hæredes.25.§.vltim.fam.her.*obligationes: *l.1 h.tit.* deE nique vtrunque alteri ſic adiacet , vt communi diuidundo,familiæ erciſcundæ ſurrogetur.*l.ſi filia.§.familiæ.l.inter.fam.her.* Affines,eædem vindicationes,*l.ſi diuiſionem.15.§.fam.her.*aut actiones perſonales: pro ſocio, *l.1.com. diuid.* mandati, *l.in familiæ.20.fam. her.ex l.2.§.de reſcind.vend. l.3.hoc tit.* præſcriptis verbis. *l.licet.23.§.fam.her.* Contraria vtrobique,inæqualitas, *l.3.h.t.* diuiſio facta, *l.2.4.l.ſi inter.8.l.familiæ.9.h.t.* tranſaF ctio, *l.1.h.t.* fraus & dolus,*l.3.l.ſi cum patruo. 6.h. tit.* & denique præſcriptio. *ſecūdum diſtinctionem traditam l.1.§.nemo.§.de annal.excep.Dd.l.1.l.vltim. §.com.diuid.Iaſ.§.quædam.n.31.32.38.& ibi Schnei. n.68.Inſt.de actio.*

FINIVM REGVNDOrum. Tit. XXXIX.

G FInium regundorum actio licet in perſonam ſit,tamen pro vindicatione eſt, *l.1.ff.fin.reg.* & vindicationibus cohæret,*l.3.hoc tit.Cuiac. ob.5.*

ob.5.c.21. ac communi diuidundo actioni, quo- A niam eodem modo partes diuidi & addiei petit: *l.1.l.4.§.ſi alter.5.eod.* vnde multa cum ſuperioribus iudicis habet communia. *l.iudicium.10. eod.l.in trib.de iud.§.quædam.Inſt.de act. qua de re fuſius actum ff.eod.t.fin.reg.*

DE CONSORTIBVS eiuſdem litis. Titulus XL.

1 *Continuatio.*
2 *Conſortium quid, & ſors.*

1 IN † duplicib. iſtis iudicijs cùm plurimũ de re cõmuni diſceptetur, fit, vt plures ſint rei conſortes: *l.vnic.C.Theod.lib.2.t.5.* vnde hoc corollariũ ſubijcitur:
2 Conſortium † ſignificat cõmunionem: *Cuiac.ob.5.c.10.& lib.2.de feud. c.12.* ſicut & cõſortio, *Renard.l.in ambiguis.85.§. quoties.2.de reg.iur.* ſors ipſa, patrimonium, *gl. vlt.l ſi is qui.34.§.vlt.de excuſ.tutor.* cuius domini ſocij, cõſortes, Feſto, & Sydonio Apollinari, *epiſt.4.* ſicut Tertulliano corpus animæ cohæres atq; conſors. Hinc fratres & cohæredes dicuntur conſortes, qui pro indiuiſo patrimonium poſſident: *l. ſi is qui.34.vbi gloſſ.vltim. de excuſ.tut. Cuiac. ob.5. cap.10.* & alij denique omnes qui ius commune in re habent: *l.vnic.§ ſi lib.imper.ſoc.lib.10.* de qua cum litigatur, fiunt eiuſdem litis conſortes, maximè qui litem vnà conteſtantur: *l.1.l.2.h.t.* quibus nihil obeſt diſcrepantia fori: *l.1.h.t.* nam ne continentiæ cauſæ diuidantur. *l. nulli.3.de iud.* omnes ad eundem iudicem mittuntur: *l.1.& 1.t. de quibus rebus ad eund.iud.ea.* & alij pro alijs rectè agunt ac conueniuntur in Indiuiduis, ante litem conteſtatam, abſque cautione: *l.1.h.t.l.ſi cum vno.4.ſi ex nox.cauſ ag.* in diuiduis poſt conteſtationem ſub idonea cautione, *l.2.hoc tit.vbi Bar.& Dd.* niſi expreſſim aiter prohibeat. *l.ſi petiit.31.verb. inuito cohærede.de iudic.l.vltim.ſupr.de negot.geſt.*

DE NOXALIBVS Actionib. Tit. XLI.

1 *Continuatio tituli, & quòd hæc actio ſit mixta.*
2 *Noxia quid, & noxalis actio.*
3 *Propria huius actionis.*
4 *Species.*
5 *Cauſæ.*
6 *Quibus; contra quos dentur.*
7 *Materia.*
8 *Forma.*
9 *Finis & effectus.*
10 *Affinia.*
11 *Contraria.*

A AD † mixtas actiones referri quoq; poteſt 1 Noxalis, vtpote quo ad cauſam finalem realis: *l.pen.de nox.act.* quatenus reſpectu dominij ſcilicet in dominos datur: *l. pen. ff.eod.* licet quoad cauſam efficientem perſonalis ſit, quoniam ex delicto noxiaq́; ſerui datur. *l.1.ff.eo. in pri.Inſt.eod.tit.*

¶ Noxia eſt ipſum maleficiũ, veluti furtũ, damnum, rapina, iniuria: noxa ipſum corpus, quod deliquit, vt hîc dicitur in principio: illa cauſa eſt, 2
B hæc effectus. Propriè noxa pœna eſt: vnde noxę, hoc eſt, pœnæ dedere. *vt hic, & § de off.iud.& l. quid ſit.17.§ quod aiunt.16.de ædil.edict.* Quia verò corpus pœnæ deditur, rectè & hoc noxa vocat: quo maledictũ in ſcripturis corpus maledictioni deuotũ. Noxalis igitur eſt, quælibet pœnalis actio, quæ ex delicto ſerui in dñm datur alternatiuè: vt aut damni quod petitur æſtimationem præſtet, aut ſeruum noxæ dedat. Noxales, inquit Caius, *l.1.ff eod.* actiones appellantur, quæ non
C ex contractu, ſed ex noxa atq; maleficiis ſeruorũ aduerſus nos inſtituuntur: quarum actionum vis atq; poteſtas hæc eſt, vt ſi damnati fuerimus, liceat nobis deditione ipſius corporis, quod deliquerit, euitare litis æſtimationem.

¶ Propriũ noxalium eſt, quod non ſint directæ, 3 ſed in harũ locum potius ſuccedant, *l. electio.26. §.ſi is.4.eod.* hoc eſt, nõ dentur in authorẽ maleficij, ſed vtiles in eum qui nõ deliquit, puta dñm: *§ omnis.h.t.* quo vtiles directis opponũtur etiam
D ſuprà: *tit.1.quod cum eo qui in alien. poteſt.* quanq̃ alio reſpectu, nempe dñi, etiam rectè dicatur directò agi. *l.electio.26.§.2.& 4.eod.* Item, quod nõ ſint puræ, ſed alternatiuè concipiantur, nempe vt dominus aut damnum præſtet, aut noxium corpus noxæ dedat: quòd in ſolidum, *l.5 eod.* quãuis per deditionem beneficio legis à ſolido liberetur condẽnatus. *l.miles.6.§.1 de re iud.* Quòd ſint perpetuæ, *l.pen.§.vlt.eod.* dummodò actio cui adhæret hæc qualitas, perpetua ſit. *l.4.C.eod.*
E Abſurdum enim eſſet acceſſorium ſine principali durare: *l.cum principalis.de reg.iur.* tanq̃ accidẽs abſq; ſubſtãtia cui accedat. *l.actor.C.de prob.* Quare noxalis Vi bonorũ raptorũ, intra annũ in quadruplum datur: nec eñ rapinæ actio diutiùs durat: *l.1.2.& paſſim ff.de vi bo.rap.* poſt annũ in ſimplum: *per l.4.C.eod.* quia hæc eſt perpetua. *d.l.1. & 2.* Quòd perſonales, dantur eñ ex delicto, *l.t. eod.iuncto §.1.Inſt de action.* non ratione dñi agentis, *l.& generaliter.28.ff.eod.* vt reales. *l.in rem.23.*
F *de rei vend.l.vn.C de alie.mut.iud.cauſ.fac.* Vnde tranſeũt in ſucceſſores actiuè. *l.pen.eod.* non tamen paſſiuè, niſi poſſideãt. *l.noxales.7.l pen.eod.* Sed nec diuiſionem recipiunt, *l ſi ſeruus.27 § 1. ad l.Aquil.* quia pro parte noxæ dari nequit: *l ſi ſeruus.8.eod* ideoq́; cum quolibet domino in ſolidum agitur. *l.5.eod l 1 §.& cum.in fine, verb. ſicuti in homine.ſi quad.paup.fec.ſ.dica.*

¶ Species noxaliũ duæ ſunt. Eſt enim aut legitima omnis noxalis, aut honoraria, *§ ſunt aũt.* 4
G *Inſt.eod.l.pen.l.vlt.C,eo l 2 ff eod.* ſicut & reliquæ actiones, *§.ſed iſtæ Inſt.de action.* Quib. actionib.

in legibus additũ eſt caput de Noxa, hę legitimę ſunt, vt actioni furti nec manifeſti ex l. 12. *d. §. ſunt aũt. Inſt. eo. l. 2. ff. eo.* nã manifeſti ex iure Prætorio eſt. *in prin. 5. de perpet. & tẽp. action. vt expoſui copioſius ad 1. ff. de furt.* Itẽ actioni dãni iniuria dati ex l. Aqlia. *d. §. ſunt aũt. d. l. 2. §. 1. eo.* Cũ verò Prætor clauſulã de Noxa ciuilib. aut pretorijs actionib. adiũgit, noxalis eſt honoraria, etiãſi directa ciuilis ſit. *l. ſi plurĩ. 39. eo.* ſicut adiecit actioni iniuriarũ, *d. § fin aũt.* quæ tamen aliquãdo ciuilis eſt: *l. lex Cornelia. de iniur.* & actioni de vi bonorũ raptorũ. *d. §. ſunt aũt. l. 1. in prin. de vi bo. rap.* Sic adiecit actioni de his qui deiecerũt: *l. 1. in prin. de his qui deiecer.* quę eſt pretoria. *l. electi. l. 26. §. eo.* Eſt & noxalis, quã cuiuſcunq; actionis nomine, etiam ciuilis, *d. l. ſi plurĩ.* Prætor dat cõtra eũ, qui mentitus eſt ſe poſſidere, *l. elect. 26. §. neq; 5. eo.* aut dolo poſſidere deſijt. *l. quoties. 21. §. prætor. 2. d. l. electio. §. 1. §. 2. 4. cum ſequen. d. l. ſi plurimum. eod.*

5 ¶ Datur ex maleficijs ſeruorũ priuatis, *l. 1. eod.* puta furto, damno, rapina, iniuria, quæ hic recenſentur: item dolo, vi: ex beneficio legis, quo dominis conſulitur, ne ſupra corporis ſerui ęſtimationẽ teneãtur. *l. miles, 6. §. 1. de re iud.* Cauſa proxima actionis à parte agentis, non eſt dominiũ, *l. generaliter. 28. eod* vt in realibus: *l. vn. C. de alien. iud. mut. § 1 Inſt. de actionib.* ſed obligatio ex delicto ſerui, ad damnũ repetendũ, agenti quęſita: *d. l. 1.* à parte rei, dominiũ: *l pen. in fi. eo.* vel aliqd quod pro dominio ſit, vt poſſeſſio bonæ fidei, *l. bona 11. eo.* vel malæ: *l nõ ſolùm. 13. eo.* defenſio, *l. ſi plurĩ 39. §. 1.* dolo deſijſſe poſſidere, *l. quoties. 21. §. prætor. 2. l. ſi bona. 12. eod.* vel inficiari poſſeſſionẽ. *l. electio. 26. § neq; 5. eo.* Cauſa impulſiua eſt ratio, quia iniquum erat nequitiã ſeruorũ vltra illorũ corpora dominis dãnoſam eſſe. *vt hic in prin. verſ namq; l. 2. C. eo. l. 2. ff. eo.* Rurſum quoniã iniquũ, illos tantùm peculiotenus ex delicto ſerui teneri, cùm hac ratione impunè ſeruus eſſet euaſurus, cõtra regulam, qua traditur, Delicta nõ oportere manere impunita. *l. ſi ita. in fin ad l. Aquil.* Si tamẽ ſeruus domino noxiam cõmiſerit, nulla eſt actio: *§. ſi ſeruus. pen. Inſt. eod.* quia nulla conſtat inter hos, qui pro eodem ſunt, obligatio: *l. 1. C. eod. l. vlt. C. an ſeruus pro ſuo. del.* etiamſi poteſtate abierit, *l quod dicitur. 18. de furt.* quoniam actio nulla nata fuit. *l. 1. C eod.* Quamobrẽ ac, ſi ſeruus quidem alienus in te deliquerit, ſuperit noxalis, ſi in tuam poteſtatem venerit: quia in eum caſum deducta res eſt, vnde incipere non potuit: *l quia. 16. ad l. Aquil. l. 3. de his quæ pro non ſcript. hab. l ſi à me. 11. de iud.* nec ſemel extincta actio reuiuiſcet, etiamſi poteſtate tua ſeruus exeat. *§ penult. hoc titul. ex reg. l. qui res. 98. §. aream. de ſolut.*

6. ¶ Datur, vt ſuperiores, omnibus quibus à ſeruis dolo culpáue damnum illatum eſt. *vt paſſim, h. t. & ff. eo.* In ſeruũ qui deliquit, non datur noxalis: eſt enim pecuniaria, petens damni æſtimationem, quam conditio ſerui facit inanem, *l. nã is. 6. de dol. mal. l. itaq; 12. de furt.* vt qui nullã pecuniã habeat. *l. hos, 12. §. vlt. de accuſ.* Sed datur in

A eũ directa tantùm, ſi liber euaſerit. *§. omnis. Inſt. eod.* Quare, qđ dicitur *§. vlt. h. t.* in ſeruos tantũmodò noxales actiones eſſe proponẽdas: ſic accipe, tantũ nomine, & ex delicto ſeruorũ proponi. *l. apud. 21. C. de furt.* Datur ergo noxalis in dominũ ſerui, cui ſicut hic omnẽ pecuniã acquirit, ſic etiam meritò damnum, quod ex pecunia debetur. *argum. l. 1. in prin. de inſtit. actio.* Quoniam aũt cum noxio capite noxalis ambulat, *l. 1. Cod. eod.* datur in quemuis cuius tempore agendi ſer-

B uus ſit in poteſtate, etiãſi apud alium deliquerit. *§. omnis. Inſt. eod. l. noxalis. 7. eod. l. 1. §. & cum etiam. 6. ſi quad. paup. feciſſ. dica.* Datur autem in ignorantem, vel prohibentem. *l. 2. l 3. C. eod.* aut prohibere nequeuntẽ, *l. 4. C. eod.* Cæteroqui iubentem, cõſentientẽ, neq; cũ poſſet prohibentẽ, tenet directa actio, detracta noxæ mentione: *l. 2. ff. eod. l. 4. C. eod.* etiam poſtquã ſeruus alienatus eſt, tanquã ex proprio delicto, *d. l. 2 §. 1. l. 5. eo.* cuius tamen actio in hæredem non tranſit. *l. 5. eo. ex re-*

C *gula l. omnis. de reg. iur.* Nam ſcientia eius qui prohibere poteſt, pro voluntate eſt. *l. 2. 3. 4. eod.* Datur aũt in plures dominos, & in quemuis eorum *l. 5. eod.* in ſolidum: *l. ſi ſeruus communis. 8. eod.* quia diuiſionem non recipit: *d. l. ſi ſeruus. 8. eod.* etiam bonæ fidei poſſeſſorem, *l. bona. 11. eod.* atq; adeò malæ quoq; fidei poſſeſſorem, dum tamen pro ſuo poſſideat: nec. n. meliori in conditione debet eſſe mala fides, quàm bona: *l. non ſolùm. 13. eo.* nõ etiã in eos qui nulla opinione domini poſſi-

D dent, vt eſt vſufructuarius, *l. is qui. 18. cum l. ſeq. §. 1. de noxal. action.* creditor, *l. ſi ſeruus. 22. §. 1. de noxal. action.* commodatarius depoſitarius, *d. l. ſi ſeruus. in prin.* niſi pro ſuo intereſſe negligente domino intercedãt. *l. electio. 26. §. vlt. eod.* Sed dominus tantùm hac actione regulariter cõuenitur, *d. l. is qui. d. l. ſi ſeruus.* etiam quoties et dominium ab alio auferri poteſt: *l. ſi quis. 36. eod.* aut qui ſe pro domino offert. *l. ſi plurimum. 39. §. 1. eod.* Datur etiam ſucceſſoribus hæc actio, *l. pen. eod.*

E & in ſucceſſores: non tamen vt ſucceſſores, ſed vt dominos & poſſeſſores, *l pen. in fin. eo. l. 1. §. vlt. ſi quadrup pauper.* quamdiu ſeruus viuit, *l. noxales. eod.* nonnunquam etiãſi dominium abſit, vt ex inficiatione. *l electio. 26. §. neq; 5. eod.* Filiorũfam. eadem olim erat ratio: *§. vlt. Inſt. eo.* cum omnia parentibus tanquam dominis acquirerẽt, nihil ipſi in bonis retinerẽt. *ſup. per quas perſ. nob. acquir. in prin.* Nec multum patria poteſtas à do-

F minica differt: *Bar. l. in ſuis. 11. de lib. & poſthu. l. 2. C. de patrib qui filios diſtrax.* ſicut nec emancipatio à manumiſſione. *l. vn. C. de ingra. lib. l. vlt. C. de emanc. lib.* Proindeq; nec abſurdum videretur, quamuis parentes illis adimere libertatem non poſſint, *l. vltim. Cod. de pat. poteſt.* tamen & illos ex ſuo delicto ſeruos quadamtenus fieri: *l. 2. & sol. 1. de pan.* non quidem in perpetuum, ſed donec damnum datum ſarciretur. *§. dominus. Inſtitut. eodem.* Sed hoc pòſt iniquum viſum eſt, ex delicto præſertim ciuili & priuato auferri filijs-

G fam. libertatem: cùm patribusfam. ex hac cauſa, quæ non ſit capitalis, auferri non ſoleat: quos

cum

cum fas non ſit in noxam ex tali delicto ducere, cur illud in filijsfam. & filiabus, quæ idem ius libertatis habent, cum periculo etiã pudoris admittatur? *d. § vlt. Inſt. eod.*

7 ¶ Materia ex qua, non ſunt cõtractus, ſed noxæ, & maleficia ſeruorum *l. 1. eo.* priuata *in princ. Inſt. eodem.* Materia circa quam, corpus ſerui, & quidem ſolidum: *l. ſi ſeruus. 8. eod.* cum quo hæ actiones ambulant. & trãſeunt in quemuis poſſeſſorem: *l. vlt. l. noxalis. 7. & paſſim eod. §. omnis. Inſt. hoc tit.* aut litis æſtimatio. *l. & generaliter. 28. verb. litis æſtimationem ſufferat. & ſi ſeruus. 8. & paſſim, eodem.*

8 ¶ Noxalibus actionibus permittitur domino damnato, aut litis æſtimationem ſufferre, aut ipſum hominem noxæ dedere. *l. 3. 4. Cod. eod. in prin. Inſt. hoc tit.* Nam ſic condemnari debent, vt aut noxæ dedere, aut condemnationem ſufferre, habeant in ſua poteſtate. *l. 2 Cod. eod. l. miles. 6. §. 1. de re iud.* Cum autem ſententia congruat libello, *l. vlt. C. de fideicom. libert.* conſentaneum eſt his actionibus ſic alternatiuè oportere agi, vt dominus aut damnum, aut noxam pręſtet. *l. 1. §. cum arietes. 5. verb. competeret actio, quamobrem, &c. & §. interdum. 7. in verb. in hoc non conuenietur vt noxæ dedat. ff. ſi quadr. paup. feciſſ. dica.* Ibi autem agi, & exhiberi etiam à reo ſeruus debet, vbi deliquit: *l. vlt. de noxal act.* & intra tempus cuique actioni præfinitum: *l. 4. Cod. de noxal. act.* & exacta ſatiſdatione, ſi alienus defendatur. *l. ſi plurium. 39. §. 1. & 2 eod.*

9 ¶ Finis eſt, ne delictum ſerui alijs noceat, & impunitum maneat: domino verò ne vltra corpus ſerui noceat. *in prin. hoc tit.* Effectus, quòd dominus noxali conuentus, ſeruũ noxæ dedendo liberetur: *ex beneficio l. miles. 6. §. 1. de re iudic.* dummodò in ſolidum dedat, nõ partim: *l. ſi ſeruus. 8. eod.* & in perpetuum eius ſerui dominium à domino transferatur in eum, cui ſeruus deditur, *§. 1 hoc tit.* & cui dominium acquiritur, *l. electio. 26. §. vlt. eod.* aut cauſa dominij. *l. & generaliter. 28. de noxal. action.* non quidem pleno Quiritum iure, ſed quoad damnum reſarciatur. *Theophil. hic, l. 2. ſi ex noxali cauſ.* vnde ductus ſeruus rectiùs in bonis eſſe dicitur, quàm vero Quiritũ iure. *l. electio. 26. §. vlt. eod.* Ex hac enim cauſa noxæ fit deditio: quamobrem ſi damnum aliunde reſarcire ſeruus actori cui deditus eſt poſtea poſſit, auxilio Prætoris, nimirum contra ſubtilem ſtrictamque iuris rationem, quæ inuito ius ſuum auferri non patitur, *l. vltim. de pact. l. id quod noſtrum. de regul. iur.* etiam inuito domino manumittitur: *§. 1. hoc titul. vbi Theophil.* cùm fauore libertatis, tùm quia ceſſante cauſa ceſſare debet effectus. *c. cùm ceſſante. de appell. Tiraqu. latè in tract. ceſſante cauſa.* Sed etſi dominus non ſit conuentus, tamen ſufficit eum cedere toto illo iure, quod habet, ſiue poſſeſſionis, *l. bona. 11. eod.* ſiue alio quouis. *l. ſi hæres. 21. eo*

10 ¶ Affinis maximè eſt directa, quæ in delinquentem datur: vt enim alias in ſymbolizantibus facilis eſt tranſitus, ſic etiam noxalis tranſit

A in directam ſeruo manumiſſo: *§. omnis. hoc titul. l. 1. Cod. eod.* contrà directa fit noxalis, ſi nocens ex libero ſeruus factus ſit. *d. §. omnis. hoc tit.* Cæterùm directa ex his delictis priuatis non datur in ſeruũ, cũ actio ſit pecuniaria, quæ hũc nõ tenet. *l. hos accuſare. 12. de accuſat.* Quòd ſi tñ ex his agatur extra ordinẽ, ſicut agi poteſt: *l. vlt. de furt. l. vlt. de iniur.* videtur poſſe directò cum hoc agi, præſertim cum in ſeruili corpore facilè ad verbera & in caput, etiam ex leui delicto eatur. *l. capitalium.*
B *28. §. vltim. l. in ſeruorum 10. de pœnis.* Nam extraordinariæ, & capitales actiones pœnales, quæ in corpus, non bona diriguntur, etiam ſeruos directo tenent. *l. 3 l. 4. Cod. de noxal. action. d. l. hos accuſare.* Affinis eſt & directa, quæ datur in filiumfamil. ex ſuo maleficio, quandoquidem noxalis in eum non habeat locum: *§. vltim. hoc titul.* qui quidem ſi ſatisfacere nequeat, pater peculio tenus eius nomine poterit conueniri: *l. noxali. 33. cum ſeq ff. eodem. l. filiusfam. 15.*
C *de iudic. l. 1. § ſi filius. de his qui deiecer.* vel poteſt etiam hic obtinere reg. Vt qui non habet in ære, luat in corpore. *l. penult & l. vlt. de in ius voc.* Item directa quæ detracta noxæ mentione datur in dominum conſentientem, vel cum poſſet non prohibentem, *l. 4. Cod. eodem. l. 2. 3. 4 5 ff. eodem.* tanquam contra conſcium: *l. in delictis. 4. §. ſi detracta. 3. eod.* & quidem in ſolidum. *l. 5. ff. eod.* vel in dominum, qui dolo poſſidere deſijt, vel ſe poſſidere negauit. *l. quoties. 21. § prætor. 2. eo-*
D *dem. l. 1. § item. 7. ſi quadrup. paup. &c.* Mendacij enim pœna eſt in ſolidum & purè exigi: *l. 1. §. interdum. 7. ſi quadrupes pauper. feciſſ. dica.* etiam plures aut ſingulos, quemadmodum ſi plures deliquiſſent. *l. 5. eodem.* Et alia directa de eo quod ad dominum ex delicto ſerui peruenit: *l. ſi ſeruus. 4. Cod. eodem.* (nam iniuſta lucra cuiuis poſſeſſori extorqueri iuſtum eſt) hoc eſt, Condictio. *vt volunt l. vltim. verb. condictione. vbi gloſſ. Codic. eodem. l. proinde. de condiction. furt.* aut
E quo ad res extantes, etiam vendicatio: *d. l. vlt.* quarum altera alteram conſumit, cùm vtraq; rei ſit perſecutoria, *gl. d. l. vlt. per l. nemo ex his. §. quoties. de reg. iur.* Item noxæ deditio, ſi dominus ſuſcipere nolit iudicium: *d. l. noxali. 33. l. vltim. eodem.* & ductio eius qui non defenditur, *l. is qui. 32. l. etiam. 26. §. vltim. l ſi plurium. 39. §. vltim. eodem. l. & generaliter. 28. § vltim.* vel pro derelicto habetur: quæ derelictio dominum actione liberat. *l. quemadmodum. 38. §. 1. de noxal. act.* Sed ſi do-
F minus ſeruum non exhibeat, vel dolo ſe exhibere non poſſit, in ſolidum actio, detracta noxæ mẽtione, datur. *d. l. quoties, 21. §. 2. cum multis ſequ. eo.* Itẽ exceptio & replicatio doli, *de qua in l. & generaliter. 28. eo.* actio ad exhibendũ, q̃ datur agere de noxa volẽti. *l. de eo. §. ſæpius. ad exh.* quęq; cũ hac rectè poteſt cumulari. *arg. l. quoties. 21. § prætor. 2. verſ. quod ſi. verb. neq; exhibere. & paſſim, eo.*

¶ Cõtraria ſunt, ſi ſeruus libertatẽ adipiſcatur, *§. pen. h. t.* aut in ei⁹ poteſtatẽ trãſeat, cui deliqt: *d.* 11
G *4. pen.* aut deceſſerit prius quàm lis cõteſtetur: *l. noxalis. 7. l. electio. 26. §. ſi is. 4. eod.* vel ab ignorãte

A mortem litis cōteſtata ſit: *l.pen.§.1.eod.* morte enim noxæ, noxalis tollitur. *d.l.7.* Item exceptio rei iudicatæ, ſi cū domino, tanquā confeſſo, ſine noxæ deditione actum ſit, & eo abſoluto noxalis intentetur: *l.4.§.ſi detracta.3.eod.* vel litis exceptio pendentis, aut ſolutionis inde factæ: vt ſi à pluribus noxali dominus cōueniatur, cū eum omnibus noxæ dedere nequeat, ei qui prius ad ſententiam peruenit ſoluendo, à reliquorum actione liberatur. *l.ſi quis.14.eo.* Nam deditio ſerui omnem noxalem tollit: *l. electio.26.§.vlt.eod.* B niſi tamen ex ſcientia conueniatur, quæ viliſſimi hominis deditione actionem non tollit. *l. ſi ex duobus.17.eo.* Item ſi ſeruus non ſit in poteſtate abſq; dolo domini malo, *l. quoties.21.§.2.eod.* quo nomine iuſiurandum præſtatur, aut abſq; noxæ mentione, fit in ſolidum cōdemnatio, tanquam ex contumacia. *d.l.quoties.§.2.& 3.* Cæterùm huius iuriſiurandi exceptio non obſtat, ſi pòſt deprehendatur ſeruus in domini poteſtate, *d.l.quoties.§.vlt.eod.* cum hîc ceſſet iuramēti cauſa, & conditio, & proinde effectus. *l. vlt. C.de non nu.pec.* Item ſi pro derelicto habeatur, *l.quemadmodum.38.§.1.eo.* vel deſeratur, neq; defendatur: C *l.noxali.33.eod.* dum tamen ſine dolo malo: nam ſi dimiſerit, ne agi cū eo noxali poſſit, quaſi dolo deſierit poſſidere, cum exhibere poſſit, tenetur, *l.ſi bona.12.eod.* niſi ius ſuum omne recuſando iudiciū, ad actorē transferat: *l.non ſolum.29 eo.* A Itē exceptio doli mali. *l.ſi plurium.39.§.2.& 3.eo.*

AD EXHIBENDVM. Tit. XLII.

Actio ad exhibendum tàm vindicationibus cohæret, *l.1.eod.* quàm noxalibus: *l.de eo.§.ſæpius.ad exhib.l.quoties.21.§ prætor.2. de noxal.* de qua dictum eſt ff. eod. nec dici plura neceſſe, cum non valde magnum habeat in B foro nunc vſum.

DE RELIGIOSIS ET ſumptibus funerum & aleæ luſu & aleatorib. Tit. XLIII.

De religioſis non eſt in rem actio, quia nullius in dominio ſunt: *l.4.h.t.l.in rem.§.1.l. quæ de religioſis.de rei vend.* datur tamē hoc C nomine actio ſimilis, *l.1.2.4.5.6.7.8.10.11.12.13.14.h.t.* de qua dictum eſt ff. eo. t. ſicut & de ſumptibus funerum, *l.3.h.t.* actio funeraria, *l. etſi.14.§. hæc actio.5.§.ſi quis.10.l. Neratius.20.l.in patrem.21.l.ſic pro rata.27.l.ſi poſſeſſor 32.de relig.& ſumpt.* ſeu actio funeralitia: *l.contra.30.eo.vbi declarauimus.* & de aleæ luſu, *l.vlt.h.t.* & aleatoribus. *de quib.Pandect.eod.tit.de aleatorib.*

Atque hæc quidem hactenus perfunctoriè. Reliqua, ſi Dominus vitam & valetudinem, ac etiam otiolum aliquod concedet, paulò pòſt conſequenter. Cuius in rei argumentum ac fidem, viſum eſt ſubiungere duos hoſce titulos, qui præ manibus erant.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS ET CVratoribus, Titulus XLIII. Libri V.

1 *Suſpicio quid, & quid ab opinione differat.*
2 *Eius ſpecies.*
3 *Suſpectus tutor quis, & ſuſpecti tutoris duplex cognitio. & nu.6.*
4 *Accuſatio ab actiõe in hac materia qd differat.*
5 *Cauſæ huius accuſationis: & qui accuſare poſſint & accuſari.*
7 *Materia & forma, & qualiter ſuſpicio probetur.*
8 *Finis & effectus.*
9. *Affinia, contraria.*

1 Svspicio, † quēadmodum notū eſt, ſignificat cōiecturam ſeu incertā noticiam: & ſolet diſtingui ab opinione, quod hæc nitatur probabili aliqua ratione, & penè fidē faciat: illa verò nequaquam. Suſpicio, inquit Bal. eſt paſſio animi, non elicientis certam concluſionem. *in rub.C.de probat.* Sed rectius Bar. & ſignificantius, ſuſpicionem ab opinione & reliquis coniecturis diſtinguit: *in l. admonendi.n.21. de iureiu.* nā ſuſpicionē ponit in primo gradu ad fidē & probationē faciendā deſtinato, *l.in lege.ad l.Aquiliā. l. abſentē. 5.de pœnis.* vt ſit leue argumentū, quo animus iudicātis cōmouetur ad aliquid exiſtimandū, non tamē à dubitatione remouet. Opinionē verò cōſtituit in D gradu ſecūdo, in quē ex ſuſpicione quaſi fit trāſitus, firmiorib. accedentib. argumētis, quæ quidē plenā fidem nō faciant, ſed tamen oēm eximāt ferè dubitationē. *l.3.§.eiuſdem.de teſtib.l.1.de quæſtio.* Atq; ita quidem propriè ſuſpicio ſumitur, quanquā in hac materia & alijs ſæpè hoc diſcrimen confundatur: & † triplex conſtituatur ſuſpi 2 cionis ſpecies: vna temeraria, altera probabilis, (quæ propriè dicitur opinio) tertia violenta, quæ in probationē incidit. *c.dixit. 32.quæſt.1.vbi gl.&* E *Doctores.* quæ in hoc tractatu omnes tres ſpecies concurrunt. Primùm enim qui accuſant, afferūt ſuſpicionem leuis momenti, quæ parum apud iudicē valet initiò, quia is contrà in benigniorē partem pro tutoris fide præſumit, cum quiſque præſumi à lege atq; à magiſtratu bonus debeat,

donec

donec probetur malus. *vt dixi ad tit. de probat. & præſumpt. Parat.* Hæc autem ſuſpicio progreſſu litis fit probabilior, ac tranſit in opinionem, & tandẽ in exitu facta probatione, violenta efficitur, ex qua iudex ſentẽtiã ꝓfert. Ab iſtiuſmodi aũt ſuſpicione tutor vel curator ſuſpectus dicit.

3 ¶ Suſpectus tutor is eſt, qui non ex fide tutelam gerit. *§.3.h.t.* Alibi I.C. Suſpectum, inquit, eum eſſe putamus, qui moribus talis ſit, vt meritò pro ſuſpecto haberi poſſit. *l.ſuſpectũ.8.eod.* De ſuſpecto autem tutore ſciendum eſt duplici modo cognoſci, vno ordinariè, per accuſationẽ, vel actionẽ, vel exceptionem: altero verò extra ordinem officio iudicis nobili, cum videlicet per viam inquiſitionis citra accuſatorem iudex de ſuſpecto tutore cognoſcit: *l.1.l.3. §. præterea. & §.ſi tutor.ff.eod.* penes quem ipſa fama vicem accuſatoris ſupplet. *c.inquiſitionis.c.cum oporteat.c.qualiter* ■*.de accuſ.l.2. §. ſi publico. de adulter.l.1. 2.C.ſi ſeru.export. Chilian.in prac.n. 2. 3. & alij cap. de inquiſit. Bart.l.3.de eff.præſid.gl. & Cano.c.veniẽs. 1.de teſtib.Bar.l.1.§.idem Cornelio. de quæſtionibus. Hipp.conſ.50 & conſ 64.Bald.& Salic.l.ea quidem. 7.C.de accuſat.*

4 ¶ Accuſatio autem ab actione differt, quamuis in hac materia paſſim & promiſcuè aliàs accuſatio appelletur, *in l.1.§.oſtendimus. & §.pen.ff. eod.& in l.1.§.ſuſpecti. ad S.C. Turp.* aliàs verò actio. *d.l.1.§.pen.l.1.C ſi tutor vel curator geſſ.* Accuſatio propriè eſt, cũ de crimine tutoris quęritur, *l.1. in prin.& §.1.ff.eo.* isq; non modò petitur remoueri, ſed etiam puniri: *l.1.§.vlt.l.2.l.3.§. tutor qui alimenta.ff.eod.* actio verò propriè dicitur, cum non de crimine quæritur, ſed de culpa, negligentia, paupertate, &c. *l.3.§.vlt.ff eod.l.vlt.C. eod.§.vlt.Inſt.h.t.* Quanquam etiam hæc quadãtenus eſt accuſatio: primò, quia nihil petit applicari agenti, ſed tantummodò poſtulat remoueri tutorem. Eſt autem genus pœnæ ab ordine vel officio remoueri. *l.moris. 9. ff. de pœnis.l.6.7. & paſſim, de poſtulan.* Et hæc propria nota eſt, qua actiones ab accuſationib. diſtinguũtur, ꝗ in illis petitur aliquid ab agente, *§.1.Inſt.de actio.* in his verò actor ſibi nihil poſtulet, ſed aut pœnã fiſco applicari, aut reo infligi petat. *gl.Bar. & Dd.in l. 3.verb.centum.de ſepul.violat. Bart.in l. ſi.n.3.& 4. de priua.delict.per l.locatio.9.§.quod illicitè. de publican. Iaſ.in rub.C.de iud.nu.2. Ang poſt gl. in §.in ſumma.Inſt.de iniur.Maran.in ſpec.aureo.part.4.diſtin.1.& diſt.3.* Secundò, ꝗ hæc actio nõ ſit priuata, ſicut iniuriarum, *l 1.in ſi.l.vlt de iniur. Bal.c. 1.§.denique.n.2.3.quæ fuit pri. cauſ.benef. amit. in vſib.feu.l.3.de crim.ſtellion.* ſed popularis, & quaſi publica accuſatio: quia pupillorum cauſa, quorũ hîc fauor vertitur, eſt publica & communis. *in prin. h.t.l.1.§. pen. ff. eod.* Non eſt igitur neceſſe ſubtile diſcrimen inter actionem & accuſationẽ ſuſpecti conſtituere: quæ ſit nobis actio ſeu accuſatio de ſuſpecto, vel actio criminalis priuati iudicij (non enim eſt publicum, ſed quaſi publicum) popularis, ex lege 12.tabularũ deſcendens, qua tutor veluti ſuſpectus accuſatur, & ob ſuſpicionem à tutela remoueri petitur. Dico eſſe criminalem, quia in ea vel de crimine vel quaſi crimine, & de pœna reo infligenda quæritur. Dico eſſe priuati iudicij, quia publicum iudicium nõ eſſe ex eo intelligitur, quòd & procurator interuenire poteſt. *vt tradunt Dd. Bart.in l.1.& l.accuſatore.12.§.ad crimen.de publ.iud per c.tuæ. de procur.& c.ex parte.de teſtib.* & quoniam agitur de pœna, quæ minor ſit relegatione. *l.1.ff. an per alium cauſæ appell.* Dico eſſe popularem, quia non modò ijs datur, quorum intereſt, ſed etiam cuilibet agere volenti. *d.l.1.in prin.eod.*

5 ¶ Cauſa efficiens eſt lex 12. quæ hac actione de tutorum dolo quæri, eoſque amoueri permiſit. *l.1.verſ.ſciendum.ff.eo.in prin.Inſt h.t. quod & Cic.lib.3.Officiorum oſtendit.* Accuſare autem ſuſpectos poſſunt omnes qui non prohibẽtur, quia popularis eſt actio: *l.1.§.pen.ff.eod.* etiam mulieres, quę aliàs ab omni accuſatione remouẽtur: *l.de crimine. C. de accuſatio.l.qui accuſare.ff.eodem.* dum tamen non leuitate, ſed pietatis intuitu ad accuſationem veniãt. *l.1 §.pen.ff.eod.* Pupillus ſuſpectum tutorem ſuum facere non poteſt, quia nec rationem ab eo repoſcere poteſt: *l. impuberib.7.eod.§.2.Inſt.huc tit.* vt nec libertus patronũ, & per conſequens, nec filius patrem, *l.3.§.1.ff.eodem.* Accuſari autem omnes tutores poſſunt, ſiue teſtamento, ſiue lege, ſiue à magiſtratu dati: *d.l.1.§.oſtendimus.ff.eo.* etiamſi ſatiſdederint aut offerant: quia ſatius eſt rem pupilli à principio ſaluam eſſe, quàm dubijs curationum tabulis inhærere. *l.5.ff.eod.l.vnic.C. quando liceat vnicuique.* Item omnes curatores de ſuſpecto poſtulari poſſunt, non modò adoleſcentum, ſed etiam furioſorum, prodigorum, Eccleſiarum, &c. *l.3.§.non tantùm.ff.eod.* Legitimus tamen tutor, cui reuerentia maior ob ſanguinis coniunctionem debetur, & à quo, vt proximo plerunque hærede, non æquè damnum timetur, accuſari hoc nomine facilè nequit, ſed potius adiungendus eſt illi curator: *l.ſi tutor.9.ff eod.* niſi tãta fraus ſubſit, vt melius pupillo ſit eũ planè remoueri. *l. pietatis. 6.C.eod.* Quo tamen caſu in factum agendum erit, vt exiſtimationi parcatur. *d.l.1.§.1.in fine.ff.eodem.* Nam ſi durius agatur cum hoc, ipſi quodammodò pupillo fiet iniuria, qui per latus propinqui cõtumelia afficietur. *l.2.& 3.de lib. cauſa.*

6 ¶ De hac olim cognoſcere poterat in vrbe quidem Prætor, ſi tãtùm de amotione ageretur: ſin verò de grauiore pœna, præfectus vrbi, (ad quẽ ſub Auguſtis pertinuit cognitio criminalis, *l.1.de officio præf.vrb.*) in prouincijs autem tantummodò conſul & eius legatus, *l.1.§.7.ff.eod.* & prçſes, nõ etiã præſidis legatus. *l.1.§.ſuſpecti. ad Turpil.* Hodie autem ſicuti tutores dant omnes ordinarij magiſtrat⁹: ita poſſũt de ſuſpecto cognoſcere, & eoſdẽ remouere. *Dd in d.l.1.§.3.ff.eod.*

7 ¶ Materia hui⁹ iudicij eſt, aut dolus, aut culpa, aut iniqua tutoris fortuna, propter quã à tutela petitur vt parũ idoneus amoueri. *§.vlt.h.t.l.vlt.C. eod.* Forma proponendæ huius actionis, ex ſuprà dictis intelligi poteſt. Quadrifariã enim de

A ſuſpecto tutore queritur: primò per accuſationē criminalem: *l.1.§.vlt.l.2.l.3.§.pen.ff.eo.l.vlt.C arb. tut.* ſecūdò, per actionē ciuilē vel in factū: *l.1.§. oſtēdimus.l.ſi tutor.9.ff eo.* tertiò, per inquiſitionē ex motu proprio iudicis, vbi accuſator deeſt: *l.3. §.ſi tutor.& §.vlt.l.4.§.1.h.t.* quartò incidēter & p modū exceptionis in alio iudicio. *d.l.3.§.præterea.d.l.impuberib.2 ff eod.* Cum aūt per accuſationē iudicium proponitur, ſciendum eſt omnia in libello ſeruāda eſſe, quæ in libellis accuſato-
B rijs requirūtur. *de quib. in l.libellorū.3.ff. de accuſat.vt rectè volunt Dd.Bar.& alij in l.1.ff.eo.* Quod ad formā probandā attinet, tenendū eſt, nō ſuffi cere ſuſpicionē allegari, ſed ea probari oportere. *l.pietatis.6.C.eod.l.quoties.§. qui dolo de probat.* Item non neceſſum eſſe, liquidò probari crimē aut dolum tutoris, ſed ſufficere probari ſuſpicionem: de his enim agitur. *l.apertiſſimi.vbi Dd.C, de iudicijs.* Nec certè ea res aliter quàm per ſuſpiciones probari poteſt, cum ſolus tutor ſuo arbi-
C trio, clam arbitris alijs in adminiſtratione verſetur: vt alius nemo niſi per ſuſpiciones eum coarguere perfidiæ non ſatis commodè plerunq; poſſit. Quamobrem hoc genus probationis meritò in hac cauſa eſt admittendū. *l.nō omnis.6.§. à barbaris.ff.de re milita.l.quicunque. C. de ſer.fug. c.afferte.extr.de præſumpt.* Probantur ſuſpiciones ex cauſis geſtis & circumſtantijs adminiſtrationis: vt ſi tutor probetur aliquod delictū aut fraudem in tutela commiſiſſe: *l 3.§.nunc videamus.*
D *& §.Seuerus.hoc tit.* aut ſi oſtendatur eius culpa non modò lata, ſed etiam leuis, hoc eſt, aut negligentia magna aut mediocris, qua res pupilli delabi & corrumpi ſinat. *l impuberib.17.§.1.hoc t. §.3.Inſt.hoc tit.* Item ſi probentur inimicitiæ inter tutorem & pupillum, aut eius propinquos enatæ: *d.l.3.§.ſi tutor.* ſi tutor alimenta pupillo ſubtrahere aſſeratur, *d.l.3.l.tutor qui alimenta.hoc tit.* ſi repertorium ſeu inuentarium datorum & acceptorum non conficiat initio adminiſtratio-
E nis: *d.l.3.§.penult.hoc tit.* ſi nimis magnos ſumptus aut non neceſſarios tutor faciat, vel res pupilli ſine cauſa & decreto alienet, idque probari poſſit. *l.in eos.9.vbi Bart.de tutel.* Item ſi cum collegis adminiſtrationem cōmunicare nolle conuincatur: *l.actus.20.vbi Bart. de adminiſtr. tut.l.1. ff.eod.* ſi admonitus à magiſtratu adminiſtrationē negligat: *l.3.Cod.eod.* aut citatus ad ſe purgandū, non compareat. *l.vn.§.vlt.ff.ſi quis ius dic.non obtemp.l.impuberib.7.§.vlt.ff.eod.* Et gñraliter, ſi qua
F cauſa iuſta magiſtratum mouerit, cur non putet pupillo conſultū, vt diutius tutor in adminiſtratione verſetur, poterit quaſi accuſatione probata, remotionem decernere. Pendet enim hæc tota res vt popularis, & quaſi publica, non tàm à probatione accuſantis, quam ab arbitrio iudicis: qui etiā ſine accuſatore & iudicio, poteſt ex officio remouere. *d.l.3.C.eo.§.ſi quis tutor.& § vlt. Inſt.h.t.* Nam duplex eſt remouendi tutoris forma, ſicut & duplex inquiſitio.

8 G ¶ Finis huius remotionis aut accuſationis eſt, vt res pupilli ſalua potius maneat amoto ſuſpecto tutore, quàm vt per actionem tutelæ, amiſſa repetantur. *l.vnic.C.quando liceat vnicuique.l.ſuſpectus.5.ff.eo.l.pietatis.6.C.eo.* Effectus verò, quòd pendente hoc iudicio adminiſtratio tutori auferatur, vſquedum de re ſit plenè cognitum. *l.eum.7.C.eo.§ ſi quis autem.h.t.* Item quòd probata intētione accuſantis, tutor remouetur, & quidem cum nota infamiæ, ſi propter dolum: abſq; nota verò, ſi ob culpam. *l.3.§.vlt.ff.eod.l.vlt. C. eo.§.ſuſpectus.h.t.*

B ¶ Affinis aūt huic accuſationi maximè eſt, tutelæ actio: nam & in hac de dolo & culpa tutoris quæritur, & petitur res pupilli ſalua conſeruari: *l quicquid.& t.t.C.arb.tut.l.4.ff. de tutel.& ration.diſtrah.* & damnatū tutelæ ſequitur pœnæque infamia. *l.1.in verb.tutelæ.ff. de his qui notan. infa.* In paucis tamen differunt. Nam hæc quaſi popularis eſt, tutelæ verò actio planè ciuilis, q̃ tātum pupillo eiuſq; hæredi datur. Deinde hæc accuſationem ſapit, quia nihil petit actori tri- 9
C buī, ſed poſtulat tutorē remoueri: actio verò tutelæ merè pecuniaria eſt, quoniā petit pecuniā pupillo debitā. Deinde in hac tantū de dolo & culpa quæritur, lata & leui: tutelæ verò iudicio agitur etiam de leuiſſima. *d.l.quicquid. vbi Dd. C. arbit.tutel.* Poſtremò hæc actio tantū datur durante tutela: *l.pen.ff.eod.* actio verò tutelæ non niſi ea finita: *ff. de tutel.& ratio.diſt.* vt meritò in l.1.C.eo. dicātur hę actiones ab Accurſio & Dd. eſſe incompatibiles. Nam quādiu vni locus eſt,
D altera non poteſt agi. Affines etiam huic actioni ſunt, accuſationes criminales, qbus delictū tutoris petitur maiore aliqua, vel publica pœna coerceri: puta ſi inſidiæ ſtructæ pupillo, aut furtum commiſſum allegetur, & ſi qua ſunt ſimilia. *l.1.§.vlt.l.3.§.tutor qui alimenta.ff.eod.* Finitur aūt hæc accuſatio, finita tutela: *l.1.C.eod.* etiamſi ſit antea pridem incœpta: *§.ſed ſi.h.t.l.pen.ff.eod.* nō ea ratione, vt quidam arbitrantur, quia accuſationes aut iniuriæ non tranſeunt ad hæredem:
E nam ſic lite conteſtata duraret hæc actio, *l.vnic. C.ex delict.def.* quod tamen contrà eſt: *§.ſed ſi.h.t.* ſed ideo, quoniā intentio huius actionis impleta eſt poſt tutelam finitā. Nihil enim aliud petitur, q̃ vt tutor remoueatur, atq; ita finiatur eius tutela. Vt igitur ſoluitur omne iudicium, quando ante ſententiā reus petitioni ſatisfacit: *§. vlt. Inſt.de perpet.& tēp.actio.l.ſi debitor.ff.de iud.* ita & hoc iudicium finita tutela finitur, quia intentioni eſt ſatisfactum, & eius finis habetur. Eademq;
F eſt ratio, cur hæc actio dicatur extingui mortuo tutore, vel pupillo: *§.3.hoc t.* nam & iſtis modis tutela finitur. *§.1.2.Inſt.quib.mod.tutel.fi.* An aūt morte accuſantis eodem modo iudicium hoc ſoluatur? probabilius dubitari poteſt: ſed ſicut in reliquis accuſationibus iudex ex officio defendere poteſt reum indefenſum. *l.ſi non defendantur.ff.de pœnis.* & cōtrà, mortuo aut impedito accuſatore, iudicium criminale ex officio proſequi: *l.2 C.de abolitio.l.libellorū.5.§ pen.ff.de ac-*
G *cuſ.l.vlt.vbi Bal.& Dd C ſi accuſator vel reus mortuus fuerit.* ita cū hæc actio ſit popularis, & pu-

blica

blicè interſit, rem pupillorum eſſe ſaluã, totaq; A hæc res ſit arbitraria: arbitror mortuo accuſatore poſſe iudicantes cognitionem perducere ad exitum, & ex officio quæſtionem remotionis definire. *l.4 §.1.ff.eod.*

DE EXCEPTIONIBVS ſeu præſcriptionibus.

Titul. XXXVI. Libri VIII.

1 *Continuatio.*
2 *Exceptio quid ſit.*
3 *Eius propria.*
4 *Species.*
5 *Cauſa efficiens.*
6 *Quinam excipere poßint.*
7 *Materia exceptionum.*
8 *Forma.*
9 *Quando & Vbi proponi debeant.*
10 *Quomodo probentur exceptiones.*
11 *Finis exceptionum.*
12 *Effectus.*
13 *Adiacentia.*
14 *Affinia.* 15 *Contraria.*

1 POſtquã † actionibus ſatis inſtruximus petitorem, ſequens eſt, vt de exceptionibus, quæ defendendorũ reorum cauſa comparatæ ſunt, & tàm actioni, quàm rei iudicatæ, atque adeò executioni poſsũt obijci, deinceps agam*.

2 ¶ Exceptionem ab excludendo dictam, inquit Vlpia. *l.2. in prin. eod.* vtens nota improprietatis, quaſi vim potius, quam vocem ponderans, fortaſſe ſecutus Ciceronẽ, *lib. de Inuent. 2.* qui Prętorijs exceptionibus ait multas excludi actiones. Nec id nouum eſt noſtris, vt cum in *l.1. de iniur.* dicitur, Contumelia dicta a contemnendo: cum potiùs ſit à contumeo: ſed eo ſcilicet ſenſu, quò contemptionem alterius ſignificat: ſic exceptio, propriè ducitur ab Excipere, ſed ea ſignificatione, qua excluſionem ſignificat. Nam inter alia ſignificat eximere aliqd de regula, excludere, demere. *vt Cicero in Academ. & 1. Tuſcul. nihil excipit. & de Diuinat. 1. excepi de antiquis præter Xenophontem neminem ad Att. li.6 per aliquem aliquid excipere. & 11. nominatim aliquid excipere. Q. fratri, lib.1. in ſummis laudibus vnam excipere iracundiam. ad Att. lib.11. Tum ille edixit ita vt me exciperet nominatim. & in iudicialibus: Q. fratri, lib 1. epiſt. l.1. nominatim excipit lex. pro Cornelio: vbi eſt exceptum fœdere. pro Cluen. in emptionibus alij plura, alij pauciora excipiunt de Inuent. 1. aſſcribat ad legem, & addas exceptionem hanc. Item prætorijs exceptionibus multæ excluduntur actiones. & lib. 2. legem exceptã. de Amicitia, ſine exceptione. 2. de Diuina. tacitæ exceptione. de Finibus 2. dare exceptionem alicui. Att. lib.6. habere rectam exceptionem, &c.* Quanquam igitur exceptiõis nomine veniat omnis *eo* *vnà*

A *rea* defenſio: *l. defenſiones. 11. C. eo. Dd. in rub. ff. & ext. eod.* tamen propriè ſolùm hoc nomine notatur, quod ad excludendam actionẽ reus obijcit. *l.2. l. antep. ff. eo.* Vnde aiunt, eum qui ſimpliciter negat, non videri excipere, *Bal. & Fel. in rub. eod. idem Bal. l.1. n.6. C. de iur. & fac. ign. & l. peremptorias. C. ſent. reſcin. non poſſ. gl. Bart. & Dd. in l. nam poſtea. in prin. de iureiur.* aut qui negat intentionẽ tenere, vel competere actionem, *vt in c.1. de lit. conteſt. in 6.* quæ exceptio intẽtionis dicitur. *Soc.*
B *in rub. & in l.1. eod.* Item ſtatutum, aut reſcriptũ, auferens exceptionem, non tollere defenſionẽ, aut iudicis implorationem. *Bar. d. l. planè. in fine. de petit. hæred. Fel. præall. loco.* Quod ſanè fateor, cum eiuſmodi non modò de his, ſed ne de iuſtis quidem exceptionibus intelligantur: verùm eò valere tantùm debeant, vt friuolæ exceptiones excludantur. *Iaſon l. ſed etſi. § quæſitum. numer. 6. & 7. ſi quis caut. & l. penult. num. 17. 18. Cod. de pactis. l.1. num.6. de condict. indeb. Bart. l.1. §. 1. numer.*
C *3 quod vi aut clàm Specul. de renunc. & de oblig. ac ſolut. §.1. Hipp. ſing. 96. Corſet ſing. 91. verb. exceptio. numer 1 Mant. ſing. 1. num 1. Alexan. conſ. 1. numer. 8. vol. 6. & conſ. 208. numer. 6. vol. 6.* Et huic ſanè ſenſui congruunt exempla exceptionum hîc ſubiecta. quæ ſunt eiuſmodi, vt fateantur tenere quidẽ actionem, ſed in re propoſita eſſe iniuſtam & excludendam: & congruunt huc definitiones I. C. Exceptio eſt quædã excluſio, quæ opponi actioni cuiuſq; rei ſolet, ad exclu-
D dendum id, quod in intentionẽ condemnationẽue (quã in cõcluſione libelli præſcribit iudici actor, *l. vltim. C de fid. lib. l. vt fundus. commun. diuid. c. licet. de ſimon. Iaſon. Zaſ. & Doctores §. 1. Inſt. de action.*) deductum eſt. *l 2 eo.* ſeu eſt conditio (nam conditionaliter olim exceptiones reus proponebat, *in prin. ſ tit.1. verſ. ſi non conuenerit.* formulis prætor adijciebat, *l.1 fam. hercìſc. l.2. §.1. l.4. §. item. 8. § Labeo. 14. § ſi à Titio. 28 cum ſequent. de dol. except.*) quæ modò eximit reum
E damnatu, modò minuit damnationem. *l. exceptio. 22. eo.* Sed hæ definitiones congruunt tantùm exceptionibus peremptorijs. At hoc titul. agitur etiam de dilatorijs, *vt § appellantur. §. vlt. Inſt. eod.* in Codice etiam de declinatorijs: *l. vlt. C. eod.* vt omnino latiùs debeat hîc nomẽ exceptionis vſurpari, *l. antepen. C. eod.* pro omni videlicet defenſione, quam non modò ad actionem excludendam, ſed etiam ſuam ad vtilitatẽ, ſuiq; tuitionem qualemcunq; reus vſurpat. *in princ.*
F *Inſtit. hoc titul. verb. defendendorum reorum gratia.* Actius tamen hîc ſumitur iſtud nomen, quã in Pandectis, vbi replicationes includit: *l.2. §.1. eod.* hîc excludit, vt patet ex titu. ſequ. de replicat. Quamobrem pro ſubiecta hîc materia ſic deſcribere poſſumus: *ex l non exceptionib. 10. C. eod.* vt ſit defenſio, qua certis ac iuſtis ex cauſis auxiliũ reo tribuitur aduerſus intentionem actoris. *l. 4. verb. integras defenſiones. l. ſi quidem. 9. l. antepenul. C. eod. &c.*
G ¶ Propria exceptionis, quòd ſit excluſoria, 3 *l.2. §. illud. eod.* multiplicabilis, *d. §. illud.* perpe-

tua, *l.3.eod.* non modò ad 30. annos, ſed in æter- A num, *l.ſi pactum. 6. verb. ſine temporis definitione. C.eod.gl.l.3.verb. præſcriptio. C. de præſcrip 30.annor. Panor. c. ſi autem.de reſcrip. Fran. Balb. de præſcrip.4.part.4.partis prin.quæſt.37.* etiam cùm actio tãtùm eſt annalis. *l.6.7.C.eod.l.purè.5. §.vlt. de dol.excep.* Nam quæ annua ſunt ad agendum, eadẽ perpetua manent ad excipiendum. *l. quæſitum.§.an vltrò.de pecul.* Cuius rei rationẽ reddit Paulus: *d.l.5.§.vlt.* Non, inquit, ſicut de dolo actio certo tempore finitur, ita & exceptio eodẽ B tempore danda eſt. Nam hæc perpetuò competit, cum actor quidem in ſua poteſtate habeat, quãdo vtatur ſuo iure: is autem, cũ quo agitur, non habeat poteſtatem, quando conueniatur. Nam præſcriptio in odium negligentiæ non agentium introducta, *l.cum notiſſimi.in prin. vbi Dd. C.de præſcrip.30.annor.* non ſolet currere agere nequeuntibus. *l.1.in prin. & §.1. C.de anna. excep.l.1.de vſucap. transform. d.l. cum notiſſimi.& paſſim. C.de præſcr.30. annor. iuxta reg. Ceſſante* C *ratione legis, ceſſat lex: l. adigere. §.quamuis.de iur.patron.l.quod dictum.de pactis.* Quare quando eiuſmodi eſt exceptio, vt etiam per modũ actionis proponi poſſit, velut ſimulationis contractus, *de qua Cæpol.in tract.de ſimul.contract.* nominatæ pecuniæ: *Bald. Sal. & communiter Dd.l.ſi ex cautione. C.de non nu.pecu.Fel.in c.ſi cautio.nu.60.de fide inſtrum.* tum præſcribetur intra legitima actionum tempora: *Bal Sal. & communiter Doctores in l.5.& 6.C.eod.l.per l.quæſitũ §. vlt. de pecul.* D *Bal.l.ſicut.n.12 C.de præſcrip.30.annor.* eum hìc imputari poſſit negligentiæ excipientis, cur non definito tempore egerit. *Bald.d.l.ſicut.Fran.Balb. tractat.præſcrip.4.parte 4. partis prin.quæſtion.37. nu.3.* Sunt & aliæ temporales, ex vi pacti temporalis, puta ne intra quinquennium agatur: *l. 3.in fin.eod.* vel reſcripti. *l.vlt. C. qui bon. ced.poſſ. d.§ appellantur. Inſt. hoc tit.l.2.C.de precib.Imper. offer. vbi Dd.* Aliæ quoq; exceptiones ſunt perſonales, neq; tranſitoriæ, hoc eſt, perſonæ cohæ E rent, nec tranſeunt ad alios: *l.exceptiones.7.eo.* vt priuilegij perſonalis, In quantum facere poſſis: *§.vlt.Inſt.de republic.iunct.§.vlt. Inſt. de act.* quæ nedum in fideiuſſorem. *d.l.exceptiones.l.quod dictum.l.ſi fideiuſſor.de pact.* ſed ne quidem in extraneum hæredem tranſit. *l. maritum.12. cum l. ſequent.ff.ſolut.matrim.* Exceptio tamen reſtitutionis minorum in hæredem tranſit, *l.3.§.pen.l. minor.18.§.fin.cum l.ſequent.de minor.* quia damnum familiæ eſt: *Caſtrenſ. & Doctores d. l.1.2.C.de* F *fideiuſſ.minor.* non in fideiuſſorem, *d.l.1.2.C.de fideiuſſor.minor.d.l.exceptiones.in fine.eod.* ne inutilis fiat reſtitutio: *l.ſed ſi pater. 9. §. non ſolùm.3. de min.* præſertim cum fideiuſſor ſibi imputare debeat, q̃ vltrò interceſſerit pro minore, cuius conditionem aut ius ſciuit, vel ſcire debuit, *l.qui cum alio.de reg.iur.* quod perinde eſt. *l.quod te.ſi cert. petat. l.quiſquis. Cod. de reſcinden. vendit. vbi gloſſ.* Exceptio tamen Velleiani tranſit non ſolùm in hæredem, *l.hæ actiones.10. de ſenatuſconſult.Velleian.* verùm & in fideiuſſorem, *l.ex-* G

A *ceptiones.7. §.1. eodem.l.ſi mulier.16.§.1.ad ſenatuſconſult. Velleian.* qui totam obligationem ſenatus improbat, vt ibi dicitur: ſicut & Macedoniani. *d. l. exceptiones.7. §. 1. l. ſed ſi paterfamiliás. 9. §. non ſolùm. 3.l.7.§.quanquam.de ſenatuſconſ. Maced. l. penult. Cod. eodem.* Aliæ verò ſunt reales, ideoque tranſitoriæ, hoc eſt, in rem conceptæ, ſeu rei cohærentes: *l.exceptiones. 7. §.1.eodem.l.ſi fideiuſſor.l.quod dictum. de pact.* quæ trãſeunt in hæredem, *l. exceptio.28.de excep. rei iudic.* B & fideiuſſorem: *d.l.exceptiones.§.1.d.l.ſi fideiuſſor. d.§.vlt.Inſt.de repl.* vt rei iudicatæ, metus, doli, iuriſiurandi, pacti de non petendo, interceſſionis, Macedoniani, libertatis onerandæ: de quibus eſt vera regula: Omnes exceptiones quæ reo competunt, fideiuſſori quoq;, etiam inuito reo cõpetere. *l.omnes.19 ff.eo* Debent tamen velut poſitiones concludere non tantùm ſecundum veritatem, verùm etiam communem opinionem. *Iaſ.l.1.n.3.Cod.de teſtam.*

C ¶ Species diſtribuuntur à cauſa efficiente, in 4
Ciuiles, *§.alioqui. Inſtitut. hoc titul.* & Prætorias. *d.§.alioqui.Cic.lib.2.de Inuent.* A' materia, in exceptionem metus, *in princ. Inſtitut. eodem. toto titul.quod met.cauſ. ff. & Cod. & de except.doli & metus.l.exceptiones.7.eod.* doli, *in prin. Inſtitut. eod.t.t.de dol.excep.t.t.de dolo malo.l.in pupillo.4.l.3. l.ſi rem.6.l.exceptiones.7.eodem.tit. ff.de excep.l.1.4. eodem.* qui vel conſilio, vel re ipſa committatur: *l.ſi quis cum aliter. de verbor.oblig.ſt.* erroris, D imprudentiæ, *in prin.Inſtitut. hoc titul. l.Iulianus. de do.except.* rei non traditæ, *l. exceptiones. 20. eodem.* vel precij non ſoluti, *l.Iulianus.13.§.offerri.de act.empt.* non numeratæ pecuniæ: *l.qui pecuniam.ſi cert.petat.§. idem iuris.hoc tit.* quæ contra reliquarum naturam biennio præſcribitur: *Dyn.in c.locupletari.48.num. 7. de regul.iur.in 6.* pacti de non petendo, *l.3.eod. §. præterea debitor.Inſtitut.hoc titul.l.ſi vnus.§.pactus.de pactis.l.4. vbi Iaſon.& Doctores.C.de pact.in princ.Inſtitut. de* E *repl.* cum qua concurrit exceptio doli *l.6.Cod. eodem.* generalis, *l.1.cum ſequent.de dol. except.* vel tranſactionis, *l.3.C.eod.l.1.C.de tranſact.l. qui cum tutorib.ff.eo.* iuriſiurãdi, *l.2.& 5.de iureiur.§.æquè Inſt.h.t.l.is qui.5.l.exc.7.l.vlt.eo.* rei iudicatæ, *§.item.Inſt.eod.t.t.de excep.rei iud.l.3.l.except.7.l.Modeſtinus.10.eod.l.2.Cod.eod.* etiamſi alio in foro, puta Eccleſiaſtico, ſententia ſit lata, *cap.2.eod.in 6.* dum tamen eadem nunc agatur cauſa. *c. aduerſario.13.eodem.l.5.7.11.cum multis ſeq. de excep.rei* F *iud.* His adduntur exceptiones, in quantum facere poſſit, *l.excepſ.7.eodem.* interceſſionis ex Senatuſconſulto Velleiano, *d.l.excepſ.7.* libertatis onerandæ, *d. l. excep.7.l.1.& tot.tit.quar.rer.act. non detur.* Macedoniani, *d.l.excepſ.7.eodem.* reſtitutionis in integrum, *d.l.excepſ.7.* præiudiciales, non tantùm ſtatus, *de quibus in §. præiudiciales. Inſtitut.de act.* ſed etiam aliæ, quibus petitur ne præiudicium alij cauſæ fiat, *l.generaliter.12.l.ſi poſt litem.13.l.fundum.16.cum ll.ſequ.l.1.fam. herciſ.* G præſertim maiori. *l.vltim. Cod. de ord.iud.l.per minorem.de iud.l.rei.21.cod.* Rei maioris quæſtio

in-

in iudiciū deduci videtur, cùm ea quæſtio dedu- A
citur, quæ vel tota, vel aliqua ex parte commu-
nis eſt quæſtioni de re maiori. *d.l.rei.21.eod.* A'
forma, exceptio alia eſt iuſta, *in prin.Inſt.de repl.*
alia iniuſta, *ibid.& l.3.l.pen.C.eod.* friuola, *Bar.l.1.*
§.1.num.3. quod vi aut clam. Spec.de renun. in prin.
præpoſtera, hoc eſt, non ſuo tempore oppoſita.
l.pen. C.eod. Item aliæ exceptiones in factum,
l.4. §. aduerſus.15. de dol. exceptio. (quanquam &
alia ratione in factum quoq; dicantur, l. filiuſ-
fam.14. l.penult. & l.2. §.circa. §. & generaliter. B
de dol. exceptio. vt earum quatuor genera con-
ſtituat Ang. hic in §.1. num.38. hoc tit.) condi-
tionales, *l.antepen. eod.tit.ff.* quemadmodum e-
tiamnum & hodie, ſublatis licet formulis, *l.1.2.*
C.de form.ſubla. quædam proponuntur: vt, Si fe-
ci, dico me ad meā defenſionē feciſſe: Si debui,
ſolui. *Dyn.c.exceptionem.63. in fin.de reg.iur.in 6.*
per l.ſiquidem.C.hoc tit. Huc referri poſſunt & du-
plicationes, *§.1.Inſtit.de replic.* quadruplicatio-
nes, & cæteræ: nam multiplicantur nomina, C
quamdiu reus aut actor obijcit. *l.2.§.illud.2.eod.*
A' fine & effectu, aliæ dilatoriæ, aliæ perempto-
riæ: *§.appellantur.Inſt.hoc tit.l.2.§.vlt.l.3.eod.* illæ
differunt, hæ perimunt actionem: vnde vtrique
nomen: *l.2.§.vltim.eod.* dilatoriæ, aut declina-
toriæ fori, *vt l.2.de iud. & extr. de for.comp.* quæ
& præſcriptiones: *l.vltim.C.eod.* quanquam hoc
nomen alijs quoque exceptionibus tribuatur,
vt in inſcript. C. de exception. ſeu præſcript. l.3. de
prænaricat. etiam peremptorijs, *l.præſcriptionem.* D
8. C.de excep. l.qui agnitis.11. l.penult.eodem. l.2.C.
ſent.reſcin. non poſſ. maximè tamen dilatorijs:
l.penult.l.vltim. Cod.eodem. aut recuſatoriæ iudi-
cis, ſeu iudicem vt ſuſpectum recuſantes: *l.aper-*
tiſſimi.14. C. de iudic. gloſſ. cap.4. verb. proteſtatæ.
eod.c.quoniam.de probat. etiam ratione loci, vt q
vltra duas dietas reus euocetur: *c.olim.7. eodem.*
vel in locum inhoneſtum, *l. quid tamen.21. §.ſed*
ſi.10. de recept. arb. aut inſolitum, neque ſolen-
nem: *l.5.6. Cod. de ſent. l.penult. de iuſtit. & iur.* E
aut dilatoriæ propriè, vel ex perſona agentis,
quæ & procuratoriæ vocantur: *§.præterea. hoc*
titul. vt cum obijcitur actori, non ei licere pro-
curatorio nomine agere: *§. penult. cum ſequent.*
hoc titul. l.3. §. vltim. eodem. vel excommunica-
tionis exceptio, *c.2. c.5. c.dilecti. c. dilecta.10. eod.*
c.1.eodem.in 6. aut aliud vitium repellens perſo-
nam agentis: *c.dilecti.eod.* vt eſt ſuſpenſio, amo-
tio ab ordine: *c.apoſtolicæ.9. eodem.* vel ex re ipſa,
vt pacti conuenti de certo tempore: *§.appellan-* F
tur. hoc tit. l.3.eod. item vſitatiſſimæ iure Saxon.
exceptiones ſatiſdationis, & guarandæ. *de quib.*
Chil. Term. & alij in ſua praxi cap. vom verſtands,
von der gewehr. peremptoriæ quoq; in vim di-
latoriarum putantur proponi, quoties ante litē
conteſtatam inducuntur ad impediendum litis
ingreſſum, *c.1. de lit. conteſtat. in 6. latiſſ. Blanc.*
tract.de compromiſ.par.4.de excep.imped. quod re-
ſpectu temporis verum eſt: ante namq; litē con-
teſtatam tum proponūtur, vt reliquæ dilatoriæ. G
l.vlt.C.eod.l.vna.13.C.de procur. Cæterùm reſpectu

A effectus vim ſuā retinēt, quia negociū perimūt,
& agentē à limine iudicij præcludunt: dummo-
dò incontinenti probentur: *Bart.l.vlt.n.3.ff.pro*
ſuo.Iaſ.poſt Bar.l.nam poſtea. n.16.17.in prin. de iu-
reiur.Bal. & Doctores l.vlt.C.de edict. diui Adriani
toll.Geminian.Phil.Franc.n.8.in c.1.de lit.conteſt.in
6. qua probatione facta, iudicantes tali ferè for-
main pronunciando ſolemus vti: *Darauß ſo viel*
zu befinden, das clegern diſſfals keine clage gebüre,
derwegen wird beclagter von gerichtſtande billich
B *entbunden.* Dilatoriæ plerunq; temporales ſunt,
neq; ſemper locum habent, ſed vitari poſſunt: *l.*
3. verſ.temporales.eod. vt procuratoria: *d.l.3.in fine.*
peremptoriæ verò ſunt perpetuæ, ſemper locū
habent, nec euitari poſſunt: qualis eſt doli mali,
& rei iudicatæ, & ſi quid contra leges ſenatúſue
conſultum factum eſſe dicetur, *d.l.3.in prin.vt l.*
iuris gentium.7.§.ait.3. de pact.l.pacta.6.C.eo.tit. itē
pacti conuenti perpetui, id eſt, ne omnino pecu-
nia petatur, *d.l.3.verſ.1.* quæ putatur etiā eſſe li-
C tis finitæ. *Iaſ & Dd.in l.4. C.de pact.Blanc.d.tract.*
de compromiſſ.part.4.de except.imped.

¶ Cauſa efficiens lex, *§.alioqui.h.t.* Senatuſcō- 5
ſultum, *l.qui exceptionem.de cond.indeb.* Edictum.
d.§.alioqui.& r.t.de do.excep. Impulſiua æquitas,
§.idem.verſ.ſed quia iniquum eſt. h.t. l.1. §.1.de dol.
exce.Iaſ. l.huiuſmodi. §. ſi cui. n.1. de lega.1. de qua
Paul. in l.exceptiones.20. eodem: Omnes, in-
quit, exceptiones opponuntur, aut quia factum
ſit, quod fieri oportet, ex quo datur exceptio rei
D iudicatæ, *l.exceptiones.20.eod.* item rei venditæ,
neq; traditæ: *de qua titulo de excep. rei vend.* aut
quia factum ſit, quod fieri non oportuit: vnde
exceptio doli, quę doloſo prodeſſe, alteri obeſſe
non debet: *l.4. l.11. & paſſim, de dol. exceptio.* aut
quia factum non ſit, quod fieri debuit: vt bono-
rum poſſeſſiones non datæ, *d.l.exceptiones.20.*
quia nimirum intra legitima tēpora petita non
ſit. *l.2.l.4. C.qui ad bon. poſſ. admitt.* Cum autem
æquitas eiuſmodi ſit naturalis, *§ theſauros. §.per*
E *traditionem. Inſt. de rer. diuiſ. l.nam hoc 14. de con-*
dictione.indeb. inde noſtri referūt exceptiones ad
ius gentium & naturæ. *in rubr. ff. & extr. eo. &*
Ang.hic in prin.num.9.& 10. Cauſa ſine qua nō,
actio: quæ niſi competat, nulla datur exceptio:
l.pure.5.§.vlt. de dol excep. cùm nulla ſubſit actio
quam excludat. *l.2.§.1.& 2.ff eod.* Priuatio enim
habitum præſupponit. *l.nam & .7.de iniuſt.rupt.*
teſt.l.decem. de verb. oblig. Sed neque neceſſaria
eſt exceptio, niſi actor intentionem impleuerit. *l.ſi*
F *quidem.9.C.eod.* Excipere autem eſt reorum: *l.1.*
2.& paſſim, eod. l.in exceptionibus.14. de probat. in
prin. nec enim actoribus exceptiones dantur, *l.*
non exceptionibus.10.Cod.de except. ſed replicatio-
nes: *d.l.non exceptionibus.l.2.eodem.* & latiùs pa-
tet excipiendi facultas, quàm agendi. Non e-
nim pauci prohibentur agere, quibus tamē per-
mittitur excipere: *c. dilecti. de excep. c. intelleximus.de iud.* cum ſit ſpecies quædam defenſionis,
d.l. antepen. d. c. dilecti.8. ex iure naturali omni-
G bus conceſſa. *l.3.vbi Dd. præſertim Salomonius.ff.*
de iuſt.& iur. l.4. & paſſim, ad. l. Aquil. l.1. §.cum

arietes. ſi quad. pauper. feciſſ. dicatur. Reales porrò A dantur non modò authori, *l. exceptiones. 7. in fin. eo.* & eiuſdē ſucceſſori: *l. ſi à te. §. iulianus. l. excep. 18. de excep. rei iud. l. aliud. l. in his. §. 1. de reg. iur.* ſed etiā fideiuſſori: *l. exceptiones. 7. l. oēs. 19. eo. §. vlt. Inſt. de repl.* quod ſecus in perſonalib. *d. l. exceptiones. 7. d. §. vlt.* Dantur & patri, cui filius quæſiuit, vel cuius nomine iurauit. *l. vlt. eod.*

6 ¶ Et in ſumma admonēdi ſumus, multos arceri actione, qui non vetantur excipere: *c. dilecti. 8. de exc. c. intelleximus. de iud.* vt excōmunicatus nō B poteſt agere vel recōuenire, *c. 1. in eod. in 6. c. 5. & 10. eo.* at bene excipere, & ſe defendere. *c. cū inter. 6. eo.* Non tamē cōtrà, qui prohibetur excipere, poſſe agere. *l. nō debet. de reg. iur.* Itē qui agere poteſt, eū multò magis excipere poſſe. *l. 1. § is autē. 4. ver. nā cui damus. de ſuperficieb. c. qui ad agendū. de reg. iur. in 6.* Imò quæ ſunt ad agendū annua vel tēporalia, ſunt ad excipiendū ꝑpetua. *l. quæſitū. § an vltrò. de pecul.* Non tamē datur exceptio cōtra perſonā agentis ei, qui eodē quo actor vi- C tio laborat. *c. 2. & 3. eo.* quod verū eſt, cū vtrinq; idem valet ac operat propter terminos eoſdē: ſecus, ſi nō ſit eadem correlatiuorum ratio, vt ſi reus objiciat actori exceptionē excōmunicationis, periurij, &c. propter quod agere non poſſit: nō proderit actori replicando eodē reo objicere, cū hæc non repellant ab excipiendo, ſicut ab agendo: *c. dilecti. 8 eo.* excepta appellationis cauſa, *c. ſignificauerunt. 11. c. vlt. eo.* quia hæc indiſtinctè quædā eſt defenſio, *d. c. ſignificauerūt. Aut. de* D *S. Georg. in rub. de appel. in prin. n. 70.* quæ nulli propter excommunicationem auferri debet. *c. 5. c. dilecti. 8. c ſignificauerūt. eod.* Datur autem exceptio aduerſus actores, *l. 2 eod.* eorumq; hæredes, *l ſi rem. 6. eod. l. 1. l. 2. C. eod* aut ſucceſſores etiam ſingulares, vt legatarios. *d. l. ſi rem. 6. eod.*

7 ¶ Materia circa quam, eſt actio, *l. 2 § 1. cū ſeq. ff. eod.* etiamſi ex inſtrumento guarentigionato agatur. Nam licet hoc paratā habeat executionem non admiſſa exceptione, ſicut etiam in his E terris ordinatum eſt, vt nō admittatur exceptio *vuider ſiegel vnd brieff.* tamen hoc intelligendū eſt, quādo agitur ad executionē ex inſtrumēto, non etiā quoties ordinaria actio proponitur, & inſtrumentū in vim probationis inducitur: nam tūc, vt in alijs iudicijs omnib. exceptionib. erit locus. *Soc. conſ. 51. præſtātiſſimè. n. 1. vol. 1.* Si verò nō agatur ex inſtrumēto, ſed petatur ſimpliciter ex illo velut confeſſæ liquidæq; debitionis executio, tum his in terris habet inſtrumentū, vt lo- F quuntur, executionē in dorſo, nō admiſſa exceptione ex Principis ordinatione ſub. tit. *verſatzte brieff vnd ſiegel.* eiuſmodi ſtatutum valet: *Felin. Dec. & Dd. c. cum te. 2. de off. deleg.* ſtrictè tamē interpretandū eſt, *Soc. cōſ. 51. præſtātiſſimè. n. 2. cū multis ſeqq. vol. 1.* quoniā iuri cōmuni eſt contrariū: quo iure inſtrumentū nō habet executionē paratā: *Ruin. conſ. 164. n. 7. & 4. per l. minor. 25. annis cui fidei c. de minorib. adde tex. in l. vn. vbi dixi, C. de plus petit. Ang. l. ſi cū dotē. §. eo aūt tempore. ff.* G *ſol. matr. & in l. ait prætor. §. 1. de re iud.* aliquæ tñ exceptiones cōtra inſtrumētū opponi poſſunt: ſc. quæ in executione rectè opponūtur: vt falſitatis, *Dec. c. ex par. 2. de off. deleg.* uſuræ, vel cācellationis, *Iaſ l vlt. n. 5. C de edic diui Adri. toll.* defectus ſolenniū, *Deciſ Neapol. 283 n. 11. Dec d. c. ex parte. fall. 2.* turpis cauſa ex qua promiſſum ſit, vt & ipſa prouincialis cōſtitutio indicat: cęterū exceptio cauſæ vnde debeat, & quæ obligationē pariat. deficiētis, vt nō expreſſæ, vel nullę, quæ aliàs inſtrumēto rectè objicit. *c. ſi cautio extr de fid. inſtru l. 2. §. circa vbi Dd de exc doli.* non poteſt tali guarētigionatæ ſcripturæ tōmodū opponi: *Dec. conſ 682. n 3 et 4* ſicut nec iure cōmuni liberatoriæ, *Iaſ. l. creditori n. 2. C. de pact. Dd. l. tale pactū 41. in prin. ff eo.* aut etiā obligatoriæ, ſalsè inter mercatores. *Iaſ. l. qui pecuniā n. 6. vbi addit. nec exceptionē non numeratæ pecuniæ inter hos attēdi. ff. ſi cert. pet. Fel. & Dd d. c. ſi cautio.* Objiciunt his etiā exceptio ſolutionis, *Dec d c. ex part fall. 25.* ac quæ huic cōparantur, trāſactionis, *c 1. de trāſac.* nouationis: *§. præterea. Inſt. quib mod. toll obl.* denique cuiuslibet liberationis, quę oēs ſolutionis nomine cōtinentur, *Corn. conſ. 111. vol. 4.* ſimulationis, *Fel. in 12. fallen & Dec. in 12. d. c. ex parte.* quanquā in ea diſtinguant: *Bal. l. 1. C. plus valere. Panor. c. nō cū quis. n. 7. de reſt. ſpol.* deniq; quælibet exceptio, quæ ſolennitatē & valorē inſtrumenti annihilat, atq; ita cauſam qua ſe fundat ſtatutum euacuat. *Dec. in 2. fall. ac Dd. d. c ex part. 2. de off. deleg* Moribus tamē noſtris difficulter admittitur aliqua contra tale inſtrumentum præter exceptionem ſolutionis, aut liberationis, item nullitatis, ac falſitatis inſtrumenti, quæ tum etiam in cōtinenti probari debet, per inſtrumentum, cōfeſſionem, &c. *Maran. Spec. aur. part. 6. mēb. 9. verb. exceptio.* aut cū longiſſimè intra 15. dies, *c. 1. de reſtit. ſpol. in 6.* quos indulgere mallem quàm triduum ex l. vlt. C. de error. aduoc. quæ loqui (mihi quidē) videtur de triduo nō probationis, ſed appellationis: quod in cauſa aliena olim triduum erat. *l. 1. quando & intra quæ tempora.* Quod ſi verò altiorem requirāt indaginem, fit illis rejectis executio, & exceptiones per modum actionis proponendæ reſeruantur. *ex Doctrina Bart. & Dd. l. vlt. pro ſuo. l. nam poſtea vbi Iaſ. de iureiur. c. 1. de lit. conteſtat. in 6. vbi Phil. Franc. Gemin. & Dd.* Materia ex qua, ius cuiuſq; proprium fluens & debitum ex obligatione vel ſimili cauſa: *§. 1. 2. Inſt. h. t.* etiam ex tempore, loco, perſonis alijsq; circumſtantijs: *§. appellantur. Inſt. eod. l. 2. §. vlt. l. 3. ff. eod.* nō ius alienum, quia nemini de iure tertij datur exceptio. *l. loci. §. compenſ. ſi ſeru. vēd. l. ſi quis. §. 1. C. de præſcrip. 30. ann. Bar. Caſtr & alij in l. 1. de re iud. & d. §. compenſ. Spec. de impliſ. nu. 83.*

¶ Forma, vt exceptio proponatur a reo. *l. 2. eo. cum ſimilib.* Nec enim iudex ſupplet, *l. vn. vbi Caſtren. n. 4. C. vt quæ deſ. aduocat.* niſi ex actis appareat: *Angel. §. 1. n. 20. 22. Inſt. h. t. Boer. deciſ. 344.* vt ſi ex libello agētis appareat præſcriptam eſſe iniuriarum, vel ſimilem actionem temporalem *Boer. præall. loco. Pan. & Dd. c. ad aures. in vlt. notab. de præſcrip.* quo caſu nedū in ciuilib. ſupplere poteſt

re poteſt iudex: *Mynſ.obſ.38.cent.3.* (ac mea ſententia debet, cùm acta faciãt notoriũ: *Soc.l.1.n.5. de excep.Iaſ.l.eius qui.n.3.ſi cer.pet.Soc.latè conſ.96. vol.4.vbi diſputat,an eodem modo faciant notoriũ in ſummarijs.*) ſed etiã criminalibus, vtcunq; aliqui præter rationẽ diſſentiãt: *Boer.præall. loco.Mynſ. obſ.35.cent.4 & Bar. in l.eũ qui. §.ita ſtipulatus.de verb. oblig. Guid. Pap. deciſ 221.* ſicut nouiſſimè principis noſtri cõſtitutione prudenter ordinatum eſt: *part.1.conſtit.25.* quemadmodũ in ſimili vel potius è contrario (contrariorũ aũt & correlatiuorum eadem ratio doctrinaq; *l.vlt.C.de ind. vid.toll.l.2.de his qui ſunt ſui vel alie.iur.*) quoties iudici apparet nõ cõpetere actionẽ, poteſt agentẽ repellere in quacũq; iudicij parte, etiã nõ oppoſita exceptione. *gl.& Dd.cõmuniter, l.vbi.C.de tranſact. l.2 §.quod ſi actor.C.de iur.calum. Maranta ſpec.part.6.c.de excep.n.6.* Proponebatur autẽ olim cõditionaliter, *in prin.Inſt.de repl.verſ.excipiat debitor.* vt ita demũ condemnetur reus, ſi nõ conuenerit ne eam pecuniam petat: vnde conditiones dictæ. *l.antepen.eo.* Hodie proponitur exceptio ſine certa forma, vel propoſita nuda facti narratione, vnde ius exceptionis reſultet: *Dd. in l.1. præſertim Soc. ff.eo. per l. itaq;.48. de procur. l.qui pendentẽ.62. de act.empt.* idq; tàm in ſcriptis quàm ſine ſcriptis. *Bar.l.ſcire.§.oportet.n 5.per illum tex. de excuſat. tutor. vt hoc copioſius explanat Ang.Inſt.eo. § 1.n.20.21.22. qui materiã exceptionũ omnẽ hic diligentiſſimè viſus eſt enucleaſſe: vnde lector diligẽs petat. Nec enim nobis permittamus de alienis libris tranſſcribere, neſcio quid, & pro noſtris vẽditare.* Licet aũt cuiq; vti nõ vna tantùm exceptione, ſed etiã pluribus: *l.is qui.5.eod.* quamuis diuerſis, *l.nemo.8.eo.* atq; adeò cõtrarijs. *gl.in d.l. nemo.8. per c.nullus plurib. de reg. iur. in 6. l.nemo ex his.eo. tit.l.is qui.5. de excep.* Forma proponendi exceptionem excommunicationis extat in c. 1.eod. in 6. clem.1. eod. vnde multa ad aliarum quoq; formam trahi pòſſunt.

9 ¶ Quod ad circumſtantiam loci & temporis attinet, exceptio proponenda eſt ad acta in loco iudicij: *c.quoniã.verb. exceptiones. de prob.* aut ſaltem eò à iudice redigi debet. *Ang.Inſt.eo. §.1. nu.23.* Et quoties de delicto excipitur, etiam locus & tempus commiſſi delicti exprimendũ eſt, *Ang.præall.loco.n.20.cum ſeq.* ſicut in actionibus, *l.3.de Accuſat.* Sed ante actionem proponi num poterit exceptio? Non videtur, quum illius ſit excluſio: *l.2.ff.eo.idq; probat l.5.§.fi.de dol.except.* Sed ab hac regula caſus neceſſitatis excipitur, vt ſi extrahat doloſè actionem actor, vſ[...]dũ reus abfuturus eſt. Poteſt enim adire iudicẽ, & ei ſuã exceptionem indicare, peteréq; vti cogat actorem intra certũ tempus experiri, pòſt nõ audiendum. *Bart.l.mancipiorũ. de opt.leg. & in l.ſi quis libertatẽ.n.8. de petit.hære. per l.ſi ita quis §.Seian.de verb.oblig. Ang.d.§.1.n.19.& 20.h.t.* Declinatoriæ porrò proponi debent initio litis, *l.vlt.C.eo.* non modò ante litis conteſtationẽ, ſed ante reliquas exceptiones omnes. *gl.l.exceptionẽ.19.C.de prob.* Alioqui videbitur in iudicem reus conſenA ſiſſe: *l.ſed etſi.52.in prin.de iud.* quemadmodum & exceptio recuſationis, qua iudex vt ſuſpectus recuſatur. *gl ver.proteſtatur.in c.4.eod. & in c.quoniã. de prob. Dd. l.apertiſſimi.14. C. de iud. vbi dixi, &c.* Dilatoriæ ante litis conteſtationẽ. *l.ita demum.13.vbi Iaſ.& Dd.C.de proc.l.Pomponius.§.ratihabitio. de proc. l.exceptionem. vbi Bal. & Dd. C. prob.Mar.in Spec. aur.part. 6.c.de except.n.6.& 7.* quod intelligo de dilatorijs reſpectu perſonarũ ad dilationẽ proceſſus attinentibus. *l.4.ver.cauB ſam dilatam.eo.* Nam dilatoriæ intentionis & rei petitæ videntur ad merita cauſæ, & ita poſt litẽ conteſtatã proponi poſſe. *l.exceptionem.19. C. de prob.quam de eiuſmodi dilatoria accipit gl. ibid.circa finem.* Aduocatus qui dilatoriam inter exordia litis prętermiſſam vult exercere, & ab huiuſmodi opitulatione ſubmotus (fortè per interlocutoriam iudicis vel pręceptũ, *vt l.qui agnitu.11. eo.*) ſi nihilominus perſeueret, & pręposteræ defenſioni inſtiterit, vnius libræ aut cõdemnatioC ne mulctatur. *l.pen.C.eo.* Quoniã verò malitioſè nõnunquã per dilatorias cauſæ prorogant, ideò iudex aſſignare ſolet terminum ad omnes dilatorias proponendas, intra quem omnes allegãdę ſunt, aut certè ſi aliquę prius, & ante reliquas excutiendæ, vt declinatoria, recuſatoria, cæteræ nominãdę, & proteſtatione cõſeruandę ſunt, ſalua tali & tali exceptiõe: *c.paſtoralis.4.vbi gl.verb. proteſtatur.ext.eo.* poſt quẽ terminũ aliæ id genus deinceps nõ audiũtur, niſi de nouo emergẽtes: D *l.ſi mulier.vbi Alex.ſol.matr.Caſtr.l.vlt.C.de excep. Mar.præal.loco,n.8.* aut quas ante cõpetentes iuret excipiens, iam primùm ad ſui noticiã perueniſſe: *c.4.eo.* aut niſi quæ reddere poſſint proceſſum retrò nullum. *l.licet.vbi Dd.C.de procur.Maran.part.iud.6. c.de excep.n.9. Fel.d.c.exceptionem. fallen.8.de excep.* Excõmunicationis tamen exceptio pòſt opponi poteſt. *clę.1.eod.* refuſis agenti expenſis, ſi reus malitioſè diſtulerit. *c.exceptionem.12.eod* Nam tàm peremptoriè quam dilatoE riè proponitur. *clem.1 vbi gl.verb. dilatoriæ. eod.* perẽptoria verò poteſt opponi & probari quãdocunq; ante ſententiam. *l.4.§.ſi quidem.9. Cod. eod. l.peremptorias.2. C.ſent.reſc.non poſſe.l.emptor. 9. Cod.de præſcr. long.temp gl. l. exceptionem.19. C. de probat.* Apparet tamen olim initio ſolere proponi conteſtando, quòd ea reus vti vellet, ſi actorem implere intentionem contingeret: *l. præſcriptionem.8. l.ſi quidem.9. verb.habita conteſtatione.Cod.eod.l filiusfamil.8. §.veterani.verb.niſi* F *hoc tempore litis conteſtatæ quocunq; caſu prætermiſſum eſt. de procura.d. l exceptionem.19. verb. opponi quidem initio. C. de prob.* pòſt verò probari, quàm actor intentionem impleuiſſet. *dict.leg.ſi quidem. dict.leg. exception.* Poſt ſententiam, hoc eſt, rem iudicatam (nam in cauſa appellationis licet proponere peremptorias, *l.eos.6.Cod.de appel.l.per hanc.4. Cod. de temp.appel.* non dilatorias omiſſas, *l.ita.13. Cod. de procurat.* (nunquam licet excipere, *l.4. Codic. de re iudic.* niſi in caſu c. G apoſtolicæ.9. extr. eodem. & excommunicationis: *cap.1. eodem, in 6.* item niſi exceptione

falſi.

falſi, *c.cum venerabilis.6. extr.eodem. l.qui agnitis.* A *31. ff.eodem. l.pennlt. Cod. de tranſact. l.diuus. de re iud. & tot.tit. Cod. ſi ex fal. inſtr.* nullitatis, *l.ſi feriatis.vbi Iaſ. num.3. Cod.de ferijs. l.1. Cod.de ſent.ex breuic.* & ſimilibus, quæ proceſſum reddunt retrò nullum. *l.licet.24. Cod. de proc. l.ſi vt proponis. l.iudex.Cod.quom.& quand.ind.* Eoq́; & poſt rem iudicatam in executione opponi poſſunt: *d.l.licet.24. vbi Dd.Cod.de proc. Felin. in c. exceptionem. num.28.de excep.* ſicut & illæ quæ ſententiam nó impugnant, ſed modificant, vt exceptio priuile- B gij in quantum facere poteſt, inuentarij, &c. *Bar. Alex. & Dd. l.ex diuerſo. §.fin. ſol.matr. Bal.l. exceptionem.in fin. Cod.de prob. Bar.l.1. C. de iur.& fact.ign. Maranta præall. loco pars.6. c.de excep.nu. 17.Zaſ.reſponſ.lib.2 cap 1.*

10 ¶ Omnis autem exceptio probanda, *l.in exceptionibus.14.de prob.* cum in hac agentis partes ſuſtineat actor: *d.l.in exceptionib.l.1.eo.* cuius proprium eſt probare. *l.qui accuſare. Cod.de eden. l.2. l.actori.C.de prob.* Priuilegiatæ, quoniam in con- C tinenti probandæ ſunt, *Bar. l.vlt. num.3. pro ſuo. & in l. nam poſtea. in prin. vbi Iaſ. & Dd.de iureiu. Phil.Fran.num.6. & Cano.in c.1.de lit.conteſt.in 6.* ideo optimè probantur per inſtrumenta, *Marant. part.6. c.de excep. num.15. & deciſ. Neap.63.* confeſſionem aduerſarij, *Alciat. in tract. præſump. in prin.* qua non eſt melior probatio de mundo: *vt inquit Ioan. de Amicis conſ.8. num.65.* item per acta iudicij, quæ rem faciunt notoriam, ſaltem intra 15. dies, vt ſuprà probaui, *ex c.1.* D *de reſtit.ſpol.in 6.* niſi vbi aliter ſtatutum eſt. *ſicut Maran. præall. loco, num.15. ait, conſtitutum in reg. Neapol. ſpacium quinque dierum.* Quòd ſi probari in continenti nequeant, reijcit eas iudex poſt litem conteſtatam, *Bart. & Dd. l. nam poſtea. in prin.de iureiurand. & in l.ſi quis. Cod.depoſiti. l.ille à quo.§.ſi de teſtamento.ad Trebell.Maran.præalleg. loco,num.13.* hoc modo: *Es iſt beclagter ſeines vorvuendens vngeacht zuantvuorten ſchuldig, vnd vuerden jhme ſeine angezogene ſchutzvnehren nach* E *der kriegsbefeſtigung zerſtorlich einzubringen hiermit vorbehalten.* quæ reſeruatio eò prodeſt, vt ſi pòſt probentur, proceſſus reddatur retrò nullus, quaſi nulla actione actori competente. *vt ait Maran.part.6.cap.de except. num.14. per doctrinam Bart.l.ille à quo.§.ſi de teſtamento.ad Trebell.* Reliquæ verò exceptiones poſt litem conteſtatam & impletam actoris intentionem probandæ ſunt: *l.ſi quidem. Cod. eod.* dato ad hoc legitimo termino qualis actori dari ſolet, *l.1.Cod.de dilat.* F qui iure ciuili eſt trium menſium, *d.l.1.* iure Saxo, ſex ſeptimanarum & trium dierum. *Landtrecht articu.29.& 62.lib.1.lib.2.art.2.* quanquam propter diſtantiam locorum poteſt longior dari. *d.l.1. Landt.lib.1. art 72. als gedupp elt Sechſiſche friſt.* Quoties tamen reus directò cõtraria agentis articulis excipit, & allegat vt non impletam qua nitatur actor præſcriptionem, non factum contractum ex quo agitur, &c. euiuſmodi ſunt exceptiones intentionis, *de quibus Bar. l. mater* G *decedens. & l.Papinianus. §.ſi quis. de inoff.teſtam.*

A *gl.& Dd.l.vbi. Cod.de tranſact. l.ſi pupilli. §.videamus.de nego.geſt. Maranta præall.loco, num.6.Soc. in rub. & l.1.de except.* toties in eodem termino quo actor, aut ſaltem paulò pòſt ante publicationem atteſtationum agentis probare reus debet: *conſt pro.16.pars.* nam poſt publicationem ſuper iiſdem aut directò cõtrarijs articulis probatio vlterior non admitteretur. *Caſtr. & Dd. auth. at qui ſemel. C.de probat. cle.2.de teſtibus.* Ad probationem autem exceptionis cogitur actor B edere reo inſtrumenta ſua: *l.5.l 6. l.pen. l.vlt.C. de edend.* quamuis ipſe nullas actori. *l.1.C.de eden. c.1. de fide inſtrument.* Non tamen antè cogitur probare reus exceptionem, quàm actor intentionem impleuerit, *l.exceptionem.19. C.de probatio l ſi quidem.9. C.eo. l.emptor.9. C.de præſcr ptio. long.temp.* vel reus ipſe agentis intentionem cóſeſſus ſit. *l.ſi quidem.9.C.de excep.* Confeſſio enim aduerſarij & probatio paribus paſſibus ambulant. *l qui ſententiam.16.C.de pœn.l.poſt rem iudica-* C *tam.de re iud.*

¶ Quod ad finem attinet, exceptiones defen- 11 dendorum reorum gratia comparatæ ſunt, *in prin. Inſt. hoc t.* ad impugnandam actionem, *in prin.verſ.ideoq́; hoc t.* ſeu, vt dicitur in l.2. eod. vt actionem excludant.

¶ Effectus, quòd reus in exceptione actor ſit, 12 *l.1.eod. l.actionis. de oblig.* non tamen excipiendo intelligatur confiteri intentionem agentis: *l.non vtique.8.eod. c.cum venerabilis.6.eod.* exceptione D probata abſoluatur, *c.olim.eod.* non tamen ſuper ipſa exceptione pronuncietur: *c.1.extr eod. l. Lucius.de his qui notan. infam.* niſi vel fiducia ſui iuris dominium contra agentem reus probarit: *l. circa.de probat.* ea enim non exceptio, ſed quædam contrauendicatio eſt. *de qua §.1. Inſtitut.de actionibus.*

¶ Adiacentia æquitas, iuſtitia, *in prin. hoc tit.* 13 *§.rurſus. Inſt. de repl.* actio quam excludat exceptio: *l.2.eod.l.purè.5.§.vlt. de dol.excep.* allegatio E *§. rurſus. verb. allegationi opus. Inſt. de replic. l.4. verb.allegatis.l.vlt.verb.opponendas eſſe.C.eo.* quia iudex eam non ſupplet. *Caſtr.num.4. l.vnic.C.vt quæ deſ.ad. per l.ſi vnus.§ pactus. vbi gl. verb.opponendo.C.de pact* Item probatio, *l.in exceptionibus. 14.de prob. l.ſi quidem.9. C.de excep.* pluralitas & cumulatio, *l.ſi qui.5. l.nemo.8. ff eod.* contradictio, *l.exceptio.22. & antepen. eod.* conteſtatio, *l. exceptionem.19. C.de probat. l.præſcriptionem.8.l.ſi quidem.9.l.vlt.C.eod.de excep.* confeſſio, non qui- F dem intentionis, *l.non vtique.9.ff.eod.l.non exceptionibus. vbi gloſſ. verb. conteſtatione. Cod.eod.* ſed eorum quæ narratione exceptionis comprehenduntur: *gl.Landt.lib.1.art.15. Dd.c.exceptionē. de reg iur.c.cum venerabilis de excep.* ſicut contrà petitor narrata libelli confiteri putatur. *Panor.c. examinata num 3.4.de ind.*

¶ Affinis eſt duplicatio, quadruplicatio, &c. 14 *l.2. § 2. eod.§.1. Inſt.de repl.* quæ ad ſpecies etiam referri poſſunt. Item reconuentio, *c.5. in fin. de* G *excep.* etiamſi magis ad actiones tendat: *c.vnic. de mut.pet.l.2.§.2.verſ.ſed ſi agant.de ind.l.cum Papinia-*

pinianus.14. Cod.de ſent.Maran.in ſpec.aureo, parte 4.diſtinct.6. cap.cuius.3.quæſt.8. actio legis diffamari, *C.de inge.manumiſſ.& ibi Blarer.cap.1.& 4.* imploratio officij iudicis, vt actori certus terminus ad agendum præfigatur, *l.ſi contendat. de fideiuſſ. l.Aurelius. §.centum.de lib.lega. c.conquerente. de offic. ord. l.ſi eo tempore. vbi Bartol. Cod.de remiſſ.pig. c.quoniam. vt lite nõ conteſt. l.Titia. vbi Bartol. num.8. de accuſat. & l. ſi quis libertatem. num.8.de pet.hær l.ſi ſocietatem. §.arbitrorum. numer.10. pro ſoc. Blarer. d.l.diffamari. cap.1. num.2. 3.cap.4. num.5.6.* conteſtatio ſuper exceptionibus facta vt iudex eas competere declaret. *Felin. in c.ea quæ.num.1.de re iudic. Alexan.conſil.103.in prin.vol.5.*

15 ¶ Contraria eſt replicatio, *l. antepenult. l.2. §.2.ff.eodem.de qua Inſtitut.de repl.* nullitas, & iniuſticia exceptionum. *l.nulla.de author.tut. l.quamuis. §.ſi conuenerit. vbi Bart. ad S.C. Velleian. l.non putauit. §.cum quis. de bon. poſſ. con. tab. l.quoties. vbi Iaſ.& Dd.qui ſatiſd.cogãt. §.rurſus. Inſt.de repl.* Item reſcriptum compromiſſum, quo præciditur exceptio, friuola ſc. non legitima: *gl. c. licet verb. abſq; vlla exceptione. de elec. Bar. l.1.§.1. nu.3. quod vi aut clam. Iaſ. l.3. §.ſi is pro quo. num.5. quod quiſq; iur. l.pen.nu.17. C.de pact. l.ſed etſi. §.quæſitum. nu.6.7. ſi quis caut. l.1.nu.6. de cond.ind.* ſtatutum prohibens exceptionem opponi inſtrumentis guarentigionatis, *Iaſ. l.error. nu.25. C. de iur.& fac.ig.* aut alijs: *Fel.Dec.in c.cum te.2.de offic. deleg. Soc.conſ.51. præſtantiſſimè. nu.5. vol.1.* vt in hac terra, *Vnider bekant ſiegel vnd brieff. Ord. pro. ſub tit. verſatzten brieff vnd ſiegel.* Admittuntur tamen contrà exceptiones falſitatis, ſolutionis & ſimiles, quæ vires & ſubſtantiam inſtrumenti tollunt. *Dec. Fel. d.c.ex part.2. de off. deleg. Iaſ.l.vlt.n.5.C.de edic.diui Adr.per illum tex. Afflict.dec.283.num.1.*

F I N I S.

IN CODIC. IVSTINIANEVM COMMENTARII MATTHAEI VVESENBECII, ACCVRATVS

INDEX.

A

Abſentes Reipublic. cauſa quatenus in integrum reſtituantur 122 g
acceſſorium ſine principali durare, abſurdum 194
accuſatio ab actione quid in materia de ſuſpectis tutor. & curat. differat 201
actio quid 141 e
actio de ſuſpectis tutoribus, & actio tutelæ, in quibus differant 204
actio doli qualis 105 e
actio finium regundorum qualis 192 g
actio in rem an ſit de religioſis 199
actio in rem vbi debeat exerceri 172 d
actio l. Aquiliæ ex qua cauſa detur 189 f.
cui & aduerſus quem detur 190 f. vindicationibus proxima 189 f
actio metus nomine cui & ex qua cauſa detur 102 b
actio negocio conueniens hodie proponenda 141 b
actio negociorum geſtorum 100 c
actio noxalis quid 194.
mixta 193
actio quæ detur in alienatione iudicij mutandi cauſa facta 125 d.
quæ de ſumptibus funerum detur 199
actionis de ſuſpectis tutoribus cauſæ, materia & forma 202.
finis & effectus 204. 205
actionis noxalis propria, ſpecies 194. cauſæ 195.
materia, forma, finis & effectus 197
actionis querelæ inofficioſi forma 181 f
actioni de ſuſpectis tutoribus affinia 204
actioni noxali affinia 198.
contraria ibidem
actionem ad exhibendum tàm vindicationibus, quàm noxalibus cohærere 199
ante Actionem an poſſit exceptio proponi 213
actione communi diuidundo quid petatur 192
actiones quid, et quotuplices 179 e.
ab accuſationibus qua propria nota diſtinguantur 201
actiones de ratiociniys perſonales 173 d
actiones noxales quibus contra quos dentur 195
Actiones quæ ſeruos directò teneant 195. 196
actionum ciuilium formulæ & impetratio à Conſtantino, Theodoſio & Valent. Impp. ſublatæ 141 a
ad Actiones reales quæ pertineant 191 e
actiones reales rem comitari 172 d
actiones ſeruitutum vindicationibus ſpecialibus annumerari 187 d
actor forum ſequitur rei 10 e
121 e. quomodo ſatiſdet 134 g
actoris ius ſingulare quod 163 f
actoris proprium probare 215
actoribus non exceptiones, ſed replicationes dari 210
aduocatus an dominus fiat litis 92 g
aduocati abſentia quid operetur 93 a
inter Aduocatum & procuratorē differentia 94 f. 96 b
aduocati olim qui, quomodo ab oratoribus diſtincti: & quod eorum munus 91 b
aduocati quomodo caueant 136 e
aduocatorum dignitas 91 a. 93 c
aduocatorum error an & quando noceat litigatori 94 f
aduocatorum finis 92 b.
adiacentia & affinia 93 f.
contraria 94 a
aduocatorum fiſci munus ibid. d
aduocatorum in officio peccantium pœna 92 b
aduocatis partium quæ deſunt, quomodo ſuppleat iudex 93 e
aduocatis quando debeatur ſalarium, & quādo tranſmittatur ad hæredem 92 d
Aegyptus ab Auguſto primùm in ſuam prouinciam redacta 57 e
in Aere qui non habet, luat in corpore 198
ætatis infirmitas an excuſet maiorum mores 115 c
ætatis veniam quando impetrent mares, quando fœminæ 120 c
agere qui poſſint, vel non 163 b
ad Agendum quæ annua ſunt, vel temporalia, perpetua eſſe ad excipiendum 207. 211
alienatio quid 125 d
alienatione iudicij mutandi cauſa facta, in integrum reſtitutionem permitti ibid.
in Anabaptiſtas cur gladio quandoq; animaduertatur 25 d
annona vnde dicta, & in quibus conſiſtat 62 d
apoſtaſia quid 25 f.
quomodo fiat 26 a.
triplex 25 g
apoſtatæ qui ibid. f.
pares hæreticis, vel deteriores ibidem
apoſtatarum pœnæ 26 b.
proprium quid 14 b
in Appellationis cauſa exceptiones cuiuſmodi proponere liceat 214
in Appellationum cauſis an opus ſit libello 143 f
apparitori cur non licitum ſuo arbitratu citare 83 f
aquæ ducendæ forma 188 f.
ſeruitus cuiuſmodi ibid. b
aquæ nomine quid veniat in tit. de ſeruitutibus & aqua ibid. a
aquæductus quid ibid. b
aquæductus cauſæ, materia & forma ibid. e
finis 198 a
aquæductus adiacentia, affinia, contraria ibid. c
Aquilia lex. vide Lex Aquilia,
arbiter quid 128 b.

quo-

quomodo differat à iudice ibidem
In Arbitrum potius, quàm in arbitratorē intelligi in dubio compromiſſi 129 c
arbitrorum genera ibid. d
arbitrari quid 127 e
arbitrium quid ibid.
arbitrium ſemel ſuſceptum exequendum 130 b
vnde capiat formam 131 f
ad Arbitrium partes inuitas cogi non poſſe 130 a
arbitrio vt res compenatur, antequàm litigatores in iudiciū decrudantur, iudicis eſt operà dare 126 e
argentarij qui 76 d.
cur edere cogantur 77 a
Arrij cauſa quomodo à Conſtantino Magno dijudicata 16 d
Aſſeſſores vnde dicti 61 f
audientia Epiſcopalis cauſa 10 c.
materia ibid. f
forma, finis, & effectus 11 b
B
BAldi autoritas cur minor autoritate Bartoli 41 b
bannum ſeu exilium in pelitia, & excōmunicatio in Eccleſia, idem 17 c
baptiſmus quid 21 c.
vice circumciſionis inſtitutus ibidem
baptiſmatis reiterandi erroris cauſa ibid. c.
eiuſdem erroris refutatio ibidem d. hæreſeos iſtius pœna 24 f
Bartolus lucerna iuris, dominus & auriga Dd. 41 b
Beliſarius, magiſter militum ſub Iuſtiniano 52 e
boui trituranti non obligandum os 62 e
C
CAecum in compromittere vetitum 130 g
calculus quid 88 e
eius partes, ſpecies, propria, materia, forma, finis ibidem. & inde.
calumnia vnde dicta: & quid ſit 147 c
calumniæ iuramentum. vide Iuramentum calumniæ.
cancellarij vnde dicti 62 a.
qui ibidem
candidati principis qui dicti 53 e
capitatio quid: & vnde dicta 62 e
cauere quid 133 d
cauſa ſtatus vbi debeat agi 173 f
cauſæ cognitio vbi non requiritur, nec citatione opus 84 b
cauſa ceſſante, ceſſare effectū 21 d.
manente, effectum manere 26 e
cauſæ aut ciuiles, aut criminales 142 b. criminales an per procuratorem rectè peragātur 122 b
cauſarum fiſcalium forum 176 a
cauſas quærere in eo qui omnium rerum ſit cauſa & finis, temerarium 5 c
in Cauſis capitalibus an ſatiſdatio iure ciuili admittatur 137 f
cautio aduocati, item procuratoris, qualis 136 e.
iudicis qualis 134 c.
ſecuritatis quid ibid. d.
tàm actoris quàm rei qualis 136 c
cautionis actoris partes 135 c
cautionis iuratoriæ forma qualis hodie exigatur 138 f
ex Cautione perſonali quæ oriatur obligatio & actio 139 f.
ex reali quæ ibid. g
Chriſtianū mancipium ne habeat, poſſideat, vel circuncidat hæreticus, Iudæus, aut paganus, interdictum 29 a
citare qui poſſint 83 c
citari qui debeant ibid. g
citatio quid 81 c. cuius reſpectu ſit iuris natura 83 c. ſpecies quædam defenſionis ibid. b
citationis propria 81 c.
partes ibid. f. ſpecies 82 a. cauſa 83 b. materia, forma 84 a. finis, effectus 85 d. affinia, contraria 86 e
citationis ſcriptura quæ continere debeat. 84 c
ciuitates cur iure aggregentur potentioribus 99 b
clariſſimi vbi ciuiliter, vel criminaliter conueniantur 174 f
clauſula, Si preces veritate nitantur, exprimenda iure ciuili, canonico autem ſubintelligenda 47 a
clerici an in iudicio iurare cogantur 150 d. vnde dicti 9 d
clericorum antiquitùs electio quæ ibidem
Codex quando editus 1 b
Codicis editionis ſecundæ occaſio & cauſa 3 b. tempus & effectus 4 b
Codicis effectus 2 c
Codicis noui faciēdi cauſa quæ 1 a. materia ibid. c. forma ibid. finis & effectus. ibid. d.
Cælicolæ quid differant à Iudæis 28 e
cohortales qui 174 d
Comes vnde dictus 54 e
Comitis Orientis officium ſeiunctū à Proconſulari, aliorumq; gubernatorum poteſtate 57 a
Comitis ſacri Palatij munus 55 e
Comitis ſacrarum largitionum officium 54 d
Comites qui ibid. e
Comites Procoſſ. et Principum qui ibidem
commiſſiones vulgò quid 36 e
communi diuidundo actione quæ petantur 191 g
communi diuidundo & familiæ erciſcundæ iudiciorum communia 192 b
compromittere qui poſſint, vel non, in quos, et quibus de rebus 130 e
compromiſſum quid 127 a.
vnde dictum ibid. b.
quid denotet ibid. e
compromiſſi propria 128 c.
partes, ſpecies, & cauſa ibid. f
forma, finis 131 f
compromiſſe adiacentia, affinia, cōtraria 132 c
compromiſſum facere quid 127 b
de Conditione curiali, vel cohortali, aliáue, vbi quis cōueniatur 174 c
conditiones vnde dictæ 213
confeſſionem aduerſarij, & probationem, partibus paſſibus ambulare 216
conſortium quid 194
Conſtantinus primus Imp. Rom. veræ religionis author 3 f.
quomodo in Arrij cauſa dijudicanda proceſſerit 16 d
conſtitutio quid 32 e
de Conſtitutionis ſubſtantia nō eſſe ſcripturam 34 e
conſtitutiones quæ quomodo allegandæ 2 d
conſtitutionum de fide Chriſtiana; à Iuſtin. editarum ſumma 4 d
conſtitutionum materia, forma, finis & effectus 34 a.
propria, ſpecies & cauſa 32 e
conſtitutionibus adiacentia, affinia, contraria 35 e
conſtitutiones canonibus non præeminere, ſed ijs obſequi ibid. e
inter Conſtitutiones & deciſiones differentia 33 c
à Conſtitutionibus quid differant Principum mandata 36 c
conteſtatio litis. vide Litis conteſtatio
ante Conteſtationem regulariter ſa... dandum
de contractibus ind...

mulgata, an hodie Iudices obligent 63 d
contrariorum eadem ratio & doctrina 213
contumelia vnde dicta 205
conueniri qui poſsint, vel non 163 d
conuenticula priuata celebrare interdictum 5 b
eorundem pœna ibid.
in Corpore inat, qui non habet in are 198
correlatiuorum eadem ratio & doctrina 213
creditor propriè quis 116 g
aduerſus Creditorem qui mutuum dedit, an minori ſit reſtitutio ibid. f
crimen quid 171 c
crimini nihil commune cum venia ætatis 115 d
in Criminibus minores ætatis ſuffragio non iuuari ibid. a
de Criminibus vbi agi oporteat 171 b
culpa lata dolo affinis 106 a
culpæ delictum omiſsionis eſſe, non commiſsionis 115 d
curatores qui ut ſuſpecti accuſari poſsint 202
curiales qui 174 d
curialibus & cohortalibus annumerari decuriones ibid.

D

DAmnis in faciliùs, in lucro difficiliùs, contra ius ſubueniri 118 b
dare loco certo qui promiſit, vbi conueniatur 172 b
decipientibus iura non ſubuenire 110 c
inter Decioſines & conſtitutiones differentia 33 c
decuriones curialibus & cohortalibus annumerari 174 d
defenſio iuſta quæ 177 b
quomodo prebetur 178 e
defenſionis iuſtæ ſpecies, cauſæ 177 e materia, forma, finis & effectus 178 a
defenſioni iuſtæ affinia & contraria ibid.
defenſores qui 66 d
defenſorum officium & numerus ibid. e
delictum ſuum nemini proſit 103 b
propter Delictum vnum nemo pluribus pœnis affligendus 66 a
delicta ciuilia, eorumque pœna, an tollantur per pœnitentiam 26 d
delicta non oportet manere impunita 195
deportatio in crimine falſi, regularis & ſumma pœna 19 b.
in foro ſeculari, ſimilis pœnæ perpetui carceris 17 c
deportatio, vltimum & capitale ſupplicium quomodo dicatur 17 a. & inde
deuotionem publicam vindicare, vnicuiq; licitum 176 g
Deus καρδιογνώστης 14 c
Deus omnium rerum cauſa & finis 5 c
Deus vnus cognitor & iudex motuum cordis & cogitationum 14 c
Dei proprium, eſſe καρδιογνώστην 23 f
Deo ſemel dicatum, amplius nequit prophanari 30 b
de Deo, non humano, ſed diuino ore loquendum 5 b
coram Deo ſola mente quempiam eſſe poſſe hæreticum 14 c
dilatio quid 168 b
dilationis propria & ſpecies cauſa, materia ibid. c.
forma finis & effectus. ibidem f
dilationi adiacentia & contraria 169 b
diſciplina ſpiritualis quos non corrigit, eos pœna corporalis debito corripiat modo 16 f
diſtractus natura eadem, quæ eſt contractus 121 c
diuiſio, tranſactionis quædam ſpecies 114 b
aduerſus Diuiſionem an minori detur reſtitutio ibid.
dolus quid, & quid à fraude diſtet 104 a.
eius ſpecies, cauſa ibid. e.
materia, forma, finis, effectus 105 a
dolus ſuus nemini prodeſſe debet 103 b
doli actio qualis 105 e
dolo affinia & contraria 106 a
donare, eſt perdere, & dilapidare potius quàm adminiſtrare 113 c
donationis inofficioſæ querela. vide Querela inofficioſæ donationis.
ad Donationem referenda remiſsio liquidi iuris 113 d
aduerſus Donationes an minori concedatur reſtitutio ibid. b
aduerſus Dotem an & quando mulier reſtituatur 114 f
aduerſus Dotes inofficioſas quæ detur querela 186 e

E

ECcleſia an & qualem ſuſtineat perſonam 7 g
mater & cultrix iuſticiæ 10 d
Eccleſiæ definitio & diuiſio 5 g.
cauſa 6 c.
affinia & contraria ibid. g
Eccleſiæ iudicium de externa tantùm, non de interna vocatione 23 g
Eccleſiæ ius quibus amittatur, vel impediatur 7 a
Eccleſiæ pax, religionis vnitas 4 f
Eccleſiæ priuilegia quæ, & cuiuſmodi 7 f
Eccleſiæ res cuiuſmodi ſint ibid. e
ad Eccleſiam confugere quibus licitum 30 d
ad Eccleſiam confugientes, cautionem iudicio ſiſti, coguntur præſtare 31 c.
quando extrahi poſsint, vel non 30 f
Eccleſiam iure minorum vti, & impetrare reſtitutionem 124 e
Eccleſiæ cur ſacroſancta dicta 5. f
in quem potiſsimum vſum conſtruantur 6. e
quid diſtent ab orphanotrophijs, ptochotrophijs. &c. 6 f
edere qui ex quibus cauſis cogantur 76 a
edenda quæ ſint 78 a
editio quid: & quotuplex 75 c.
quomodo fiat 78 c.
vbi facienda 97 d.
editionis cauſæ 76 a.
materia 77 g.
forma 78. c.
finis & effectus 79 e
editioni adiacētia & affinia 80 d
emancipationem à manumiſsione non multum differre 196
Epiſcopalis audientia. vide Audientia Epiſcopalis.
Epiſcopi præcipuum munus quod 10 c
Epiſcopi vnde dicti 9 b
in Epiſcoporum iudicio quibus de rebus ius dicatur 10 f
Epiſcopis affines qui 9 e
error & pertinacia partes hæreſeos 13 a
error facti excuſat, iuris non item 41 e
error iuris quando noceat, vel non ibid.
error ſolus an faciat hæreticum 12 f
errori minoris, niſi iuramentum acceſſe-

acceſſerit, ignoſci 119 f
in Eſſentia ſimpliciſsima diuiſionem quærere, temerarium 5 c
exceptio quid 206
an poſsit ante actionem proponi 213. contra quos detur, vel non 211. ſpecies quædam defenſionis ex iure naturali omnibus conceſſa 210. vnde dicta 205
exceptio excommunicationis quando poſsit opponi 214
exceptio, niſi actor intentionem impleuerit, non neceſſaria 206. 207
exceptionis propria 210.
ſpecies 208.
cauſa efficiens 210.
materia 211.
forma 212. finis & effectus 216
exceptioni adiacentia, affinia 216.
contraria 217
exceptione non vna tantùm, ſed & pluribus vti, cuique licitum 213
exceptiones an, & quæ contra inſtrumentum opponi poſsint 211. 212. an & quando poſt ſententiam admittantur 214. 215
exceptiones omnes cur opponantur 210
exceptiones quando & vbi proponi debeant 213.
quomodo probentur 215.
reorum defendendorum cauſa comparatæ 205. 216
exceptiones omnes, reo competentes, fideiuſſori quoque etiam inuito reo, competere 208
excipere eſſe reorum 210
excipere quid ſignificet 205.
qui poſsint 211
excipiendi facultatem latiùs, quã agendi, patère 210
ad Excipiendum manere perpetua, quæ annua ſunt ad agendum 207. 211
excommunicatio in Eccleſia, & bannum ſeu exilium in politia, idem 17 c
executores qui 161 d.
eorundem officiũ & electio ibidem e
exhæredationis nomine quæ veniãt 180 e

F

FActum quomodo ratum habeatur 120 f
Factum ſubtiliter emendans, laudabilior eo, qui primus inuenit 40 e
facta non præſumi, ſed probari 117 d
Familiæ erciſcundæ & Communi diuidundo, iudiciorum communia 192 b
ferias dilationibus adiacere & inеſſe 169 e
fides quid 14 b
fidem veritatis verborum adminicula non deſiderare 117 d
de Fide Chriſtiana conſtitutionum à Iuſtiniano editarum ſumma 4 d
fideicommiſſum vbi oporteat peti 171 f
fideiuſſoribus minorum an reſtitutio detur 110 a
filijfam. quatenus in integrum reſtituantur 109 e
finium regundorum actio qualis 192 g
fiſcus an & quatenus patrocinium impartiri litibus alienis poſſit 99 b.
cur iure aggregetur potentioribus ibidem
aduerſus Fiſcum an reſtitutio admittatur 116 d
fiſcum paribus cum dote paſsibus in ius priuilegiorum ſingulare ambulare 115 b
in Fœminam an & quatenus compromittatur 131 a
formã das eſſe rei 127 d
forum vnde dictum 169 e.
quid ibid.
à Fori cõpetentis iuriſdictione quæ perſonæ excipiantur 170 g
fori partes & ſpecies 169 f.
cauſa, materia, finis & effectus 170 a
foro adiacentia, affinia, contraria ibid. d
fraus vbi ſubeſſe requiratur 39 e
à Fraude dolus quid diſtet 104 e
in Furioſum compromittere illicitum 130 f

G

GAngrenæ malum cuiuſmodi 15 b

H

HAeredem vti iure defuncti 110 b
hæredes ſcripti vbi mitti debeant in poſſeſſionem 172 f
de Hæreditate vbi agatur ibid.
hæreſis cauſa ſchiſmatis 20 b
circa quæ verſetur 14 d
in quo conſiſtat ibid. b
in quos cadat ibid. a
hæreſis, opinio in mente, & perſuaſio pertinax in voluntate ibidem b
hæreſis vnde dicta 12 d.
quid ſit ibid. e
hæreſis vocabulum vſu factũ odioſum ibid. d
hæreſeos accuſationi an obſtet præſcriptio 20 d
hæreſeos cauſa 13 f
effectus & pœnæ 15 b
genera & gradus 13 d.
materia in qua, & circa quam 14 a. d. partes 13 d
hæreſeos pœnam politicam congruere cum eccleſiaſtica 17 c
hæreſeos propria quæ 13 e
hæreſi adiacentia & affinia 19 e.
contraria 20 c
hæreſes vt in Eccleſia graſſentur, cur Deus permittat 14 g
hæreticus quis 12 e.
an ſit, qui vel leui argumento, à iudicio catholicæ religionis deflectus fuerit deuixre 13 a
hæreticus coram Deo quis 14 c
hæreticus omnis, ſchiſmaticus: non contrà 20 b
hæreticus quis dici nequeat 12 g
hæreticum quid efficiat ibid. f
hæretici propriè qui non dicantur 14 e
hæreticorũ omnium an eadem pœna 13 e.
hæreticis annumerari, baptiſma ſacrum iterantes 21 b
hæreticis cur pares vel deteriores apoſtatæ 25 f
contra Hæreticos procedendi modus 15 d
honores gradatim ſecundùm legem deferendi 71 e
potioribus, quoad fieri poteſt, deferendi 70 b
de Honoribus gerendis cùm quæritur, quæ conſideranda 71 f

I

IGnorare, turpe homini in ciuili vita verſanti 41 e
imaginis etymon 23 c
Imperator quando inter perſonas miſerabiles cognoſcat 170 f
infamia notatos à dignitatibus excludi 95 g
ingratitudinis cauſæ quæ iuſtam operentur exhæredationem 185
inofficioſi querela: vide Querela inofficioſi
inſtitutionis tit. an & quando relinqui ſit neceſſe 184
inſtructiones vulgò quid 36 e
contra inſtrumenta an & quæ exceptiones poſsint opponi 211. 212

Iudæi qui ſint, eorumq́; genera 27 d. an expelli poſſint 28 d. quid à cælicolis differant ibid. e
Iudæorũ priuilegia & iura 27 c. eorundem pœnæ & onera 28 b
Iudæis, ne ſigno Saluatoris Chriſti crucis per contemptum abutantur, ſub pœna amiſſionis priuilegiorum interdictum 27 b
iudex compromiſſarius quis 127 e
iudicis alicuius, vel præſidis vicem obtinentis munus 61 d
iudicis cautio qualis 134 c
iudicis factum, factum eſſe partis, quomodo accipiendum 95 e
à Iudice quomodo arbiter differat 128 b
iudices militares qui 60 a.
pedanei qui 162 a.
vnde dicti ibid.
iudices qui pro ſua iuriſdictione dare, darique poſſint ibid. b
iudicum communia quæ 60 e
de Iudicum contractibus, an hodie obtineant 63 a
iudices militares ad ſtrictum iuris ordinem nõ aſtringuntur 60 b.
eorum ſpecies ibid.
iudicum officium duplex 60 f.
ſpecies 59 f
iudicibus tàm ciuilibus, quàm militaribus, poſt adminiſtrationem depoſitam quinquaginta dies in ciuitatibus, vel certo loco permanendum 61 a
iudicium quid 155 b.
iudicij propria, partes ibid c
ſpecies cauſa, materia, forma finis, effectus 157 c. inde
extra Iudicium etiam licitum ſe defendere 176 g
iudicium qui ſuſtineant 162 a
iudicium reddi in inuitum 119 e
in Iudicio qui perſonam habeãt legitimam, vel non 163 a
iudiciorum & iudicum materia 162 e
iudiciorum ordo quis 164 a
vigor cur conſtitutus 98 f. 159 b
iudicij adiacentia 159 e.
affinia, contraria 160 c
Iulianus edicti perpetui autor, eiuſque encomium 40 f
iuramẽtum calumniæ quid 147 f.
quando præſtandum 152 f.
quibus in cauſis præſtetur, & quid contineat 150 e
iuramenti calumniæ falsò præſtiti pœna 153 d
iuramẽti calumniæ propria 147 f.
ſpecies ibid g. cauſa 148 d.
materia 150 e. forma 151 c.
finis 152 g. effectus 153 b
iuramento calumniæ affinia & cõtraria 154 b
iuramentum calumniæ qui præſtare cogantur, qui non 149 e
ius prætoriũ pars iuris ciuilis 42 e
iuris liquidi remiſſio ad donationẽ referenda 113 d
iuris partitio 3 d
iuris publici tutela cur in medio conſtituta 98 f
ius omne iudicijs concludi 155 a
ius publicum priuatorũ iuri præponderare 118 g
ſecundùm Ius quod iudicandum 160 a
ius ſibiipſi dicere neminem poſſe 162 e
in Ius vocare quid 81 e
iura iuribus rectè conciliari 26 d
iura magis libertatibus, quàm minoribus fauere 118 f.
nõ ſubuenire decipientibus 110 c
iuridici Alexandriæ officium 74 b
Iuriſconſulti proprietatis verborũ ſeruantiſſimi 17 e
Iuriſconſul. recentiorum quæ autoritas 41 a.
veterum reſponſa quam habeãt vim 40 d
iuriſdictio fori ſit competẽtis 169 e.
iuriſdictio omnis aut contentioſa, aut voluntaria 31 e
iuriſdictionem nullam ſine coërcitione ſatis habere virium 11 f
L
LArgitiones ſacræ quid 54 g
Laudum quid 127 d
legati Proconſulis officium 56 a
legitima quid 323.
duplex ibid.
lex quid 32 e
lex Aquilia vnde dicta 190 a.
quid ſit, & qualis ibid.
L. Aquiliæ actio quæ ex cauſa detur 189 g. cui & aduerſus quem detur 190 f.
partes & ſpecies ibid. d.
materia 191 a
l. Aquiliæ adiacentia, affinia, contraria ibid b
legis nõ verba tantùm, ſed & mentem ac ſententiam obligare 35 e
legis vim ſemper in viridi eſſe obſeruantia ibid.
legem facere, ſolius eſſe populi liberi, vel Principis 29 e
leges, mutus quidam magiſtratus 3 d. 51 e
leges rebus, non verbis imponendæ 34 a
libellus quid 141 b. eius requiſita ibid.
libellus principi datus, quando litis faciat conteſtationem 45 a
libellus quibus in cauſis offerri poſſit, & debeat 142 e
libelli partes & ſpecies 141 f.
materia 142 b. forma 143 f.
finis & effectus 146 a
libello adiacentia, affinia, contraria ibid. d
libellos concipientium error an & quando noceat 94 f
in Libertatis cauſa minorem reſtitui 113 f
libertatem iuris eſſe publici ibid. g
contra Libertatem ſemel datam an minor reſtituatur ibid. f
lis pendere quando dicatur 45 d
litis conteſtatio quid 164 d
litis conteſtationis propria, partes & ſpecies 164 e.
cauſa, materia, forma 165 a.
finis & effectus ibid. g
litis conteſtationi affinia & contraria 166 b
loco certo dare qui promiſit, vbi conueniatur 172 b
lucri captandi non eadem ſemper ratio, quæ vitandi damni 118 a
ob Lucrum conſequendum nullam dari reſtitutionem 121 e
lucra iniuſta cuiuis poſſeſſori extorqueri, iuſtum 198
M
MAgiſter officiorum quis 54 e
Magiſter vnde dictus ibid. b
magiſtri militum dignitas & munus 53 b
magiſtri Curiæ hodie qui 54 d
magiſtratus etymon, eiuſq́; definitio 67 e. officium 68 e.
genera ibid.
magiſtratus, viua quædam lex, ſeu legis executores 51 f
magiſtratuum creandorum cauſæ impulſiuæ 69 e
magiſtratuum materia, forma, finis effectus 71 e. a
magiſtratibus adiacentia, & affinia 72 e. contraria 73 b
magiſtratus qui creent 69 a.
qui creari poſſint ibid. d
maiores quibus ex cauſis in integrũ reſtituantur 122 g. 124 b
maledictũ in Scripturis quid 194
mandati & præcepti diſcrimen 36 e
mandata principum quid differant à conſtitutionibus ibid. c
mandata priuatorum quatenus à principum diſtinguantur ibid.
mandata vnde dicta ibid. e

mandatorum

mandatorum cauſa efficiens, materia ibid.f. forma, finis & effectus 37 a
Manichæi ob vnam ſcelerum nequitiam ſingularibus quibuſdā exemplis coërciti 19 e
manumiſſio cuius ſit iuriſdictionis 31 e
manumiſſionis in Eccleſia origo ibid.f
Mareſchallus quis 55 f.
eius munus ibid.
metus propriè quid 101 e.
violentiæ effectus, & proxima cauſa actus contractusq; ibid.g
metus & vis differentia & conuenientia ibid.c
metus nomine actio cui, & ex qua cauſa detur 102 b
metus actio affinia & contraria 103 d
metum proponendi forma 102 c
milites, eorūq; hæredes, an & quatenus in integrum reſtituantur 123 a
milites vbi forum ſortiantur 175 c.
in quibus caſibus fori præſcriptione vti nequeant ibid.d
militum vxoribus, eorumq; liberis, an & quatenus ſubueniatur 123 b
militates in quibus cauſis fori præſcriptione vti poſſint 175 b
minor in quibus caſibus in integrum reſtitui nequeat 119 c.
inde maior factus ſi factum ratum habuerit, an reſtitui poſſit 120 e.
ſi veniam ætatis impetrauerit, an reſtitui debeat de poſtea geſtis ibid.b
minori in quibus cauſis reſtitutio impetretur 106 d. inde
in Minorem octodecim vel viginti annis compromittere illicitum 130 g
minorem reſtitui etiam in ijs, quæ tutore, curatore, &c. authore ſunt geſta 110 a. in communi item & eadem, quam cum maiore habet, cauſa 111 b
minores ab hæreditate parentum ſe abſtinentes, an reſtituantur 117 c. an ætatis ſuffragio in criminibus iuuentur 115 c
minores læſi, an aduerſus venditionem tutore authore factam reſtituantur 112 d
minorum fideiuſſoribus an detur reſtitutio 110 a
minorum hæredibus, maioribus licet, dari reſtitutionem ibid.
minoribus an & quatenus in omiſſa hæreditate, alijsue id genus ſuccurratur 118 a
minoribus ſuccurri, cuiuſcunque ſint dignitatis & ſtatus, dummodò liberis 109 f
mulcta quid 63 f. quid à pœna differt ibid.
mulctæ cauſa impulſiua 64 d. materia, finis, effectus, contraria ibid.e
mulctare quibus permiſſum ibid a
mulier, eiusq; hæres, an & quando aduerſus dotē reſtituantur 114 g
mulieres munerum Reip. publicorum incapaces 123 e
munera potioribus, quoad fieri poteſt, deferenda 70 b
de Muneribus gerēdis cùm eſt quæſtio, quæ conſideranda 71 f
in Mutum compromittere, vetitum 130 g

N

NEgociorum geſtores, qui 99 d. eorundem cauſa efficiens & impulſiua ibid f. materia ibid g
negociorum geſtoribus adiacentia, affinia, contraria 100 e
negociorum geſtorum actio 99 c
neminem in ſua cauſa ius dicere poſſe 162 e
noxa quid 194
noxia quid ibid.
Nouellarum volumen cur ſeparatum à Cod. factum 4 c
nullum quod eſt, nullum parit effectum 118 f
contra Numen diſputandi, conſuetudo mala 5 b
numen infinitum definire temerarium ibid.c
numularij qui 77 b.
cur edere cogantur ibid.

O

OFficium Comitis ſacrarum largitionum, Proconſulis, &c. vide Comitis ſacr. largit. &c. officium.
officium ſuū nemini debet eſſe damnoſum 62 d
ab Opinione quid differat ſuſpicio 200
ab Oratoribus quomodo olim diſtincti aduocati 91 b

P

PActum quid ſignificet 87 b
à Pacto quid tranſactio differat ibid.f
pactorum diuiſio & ſpecies 87 c
pædobaptiſmum annihilantis punitio 22 e. & inde
pagani vnde dicti: & qui 29 e
paganorum priuilegia 30 a
eorundem pœna ibid.
Papiniani laus 40 g
parochi & paſtores in primitiua Eccleſia qui 9 d
patrem filij nomine, non ſuo reſtitui 109 f
pauperibus quicquid impenditur, Deus ſibi ferri expenſum 7 d
perſecutiones prætoriæ quamdiu competant 102 b
perſonæ ex veritate, non veritas ex perſonis iudicanda 10 a
perſonarum cauſa ius omne conſtitutum 109 a
perſonas miſerabiles excipi à fori competentis iuriſdictione 170 g
pertinacia & error hæreſeos partes 13 a
pertinacia quæ faciat hæreticum 12 f
petitio hæreditatis proxima querelæ inofficioſi teſtamenti, inoff. donat. &c. 187 a
petitionis verbū quid denotet 166 f
plus petendi cauſa ibid.g. materia, forma, finis, effectus, adiacentia, affinia, contraria 167 a
plus quot modis petatur 166 f
à Pœna quid mulcta differt 63 f
pœnæ plures ob vnum delictum nemini infligendæ 66 a
pœnæ, quo ad eius fieri poteſt, benigna interpretatione molliendæ 17 e
pœnarum diſcrimen 64 a
per Pœnitentiam quæ delicta pœnæ eximantur 26 f
pœnitentia non tolli ciuilia delicta, eorumq; pœnam ibid.e
Pontificis præcipuum munus quod 10 c
poſſeſſio momentaria quid 171 e
de Poſſeſſione vbi agi oporteat ibidem
potentiorum nomine titulos prædijs affigentium eorúmue nomina prætendentium in litem pœna 97 d
potentioribus ne liceat patrocinium litigantibus præſtare, edictū 96 d
poteſtatem patriam à dominica non multum differre 196
præcepti & mandati diſcrimen 36 e
præfecti Auguſtalis Ægypti poteſtas varijs modis reſtricta 57 a
præfecti prætorio Africæ officium 52 d
præfecti Prætoriorum origo & numerus 51 f.

eorundem officium: & quis eos conſtituat 52 a
præfecti vrbis dignitas & munus. ibid. g
præfecti vigilum an de capitalibus cauſis ſua autoritate quid ſtatuere poſſint 59 c
præſcriptio an & quatenus hodie contra minores currat. 116 b. an obſtet hæreſeos accuſationi 20 d. quibus currere non ſoleat 207. vbi & quando currat 20 e
Prætoris officium. aut. vrbanum, aut prouinciale 58 d. vtriuſq; deſcriptio ibid.
Prætores vrbani, qui creari poſſint ibid. e
preces quid; earumq; diuiſio multiplex 42 e
precum cauſa impulſiua. 43 b. materia. ibid. d. forma ibid. f. finis & effectus. 44 e.
precibus adiacentia & contraria ibid. f.
preces offerre qui poſſint 43 a
presbyteri, proximi ab Epiſcopis. 9 d. vnde dicti. ibid. b
Princeps quis. 33 d
principum ſtatuas & Imagines pro aſylo ob venerationem haberi 50 b
priuatio præſupponit habitum 210
[illegible] vnde 12 d
probationem, & confeſſionem aduerſarij, paribus paſſibus ambulare 216
Proconſulis officium 56 a
procurator Cæſaris de quibus cauſis ius dicere poſſit. 176 c
procurator quomodo caueat 136 f
inter Procuratorem & aduocatum differentia. 94 f. 96 b
per Procuratorem litigans, quomodo de ſatiſdare debeat 135 e
procuratorum officium 96 b
in Pupillum compromittere an liceat. 130 f

Q

Quæſtorum origo 53 d. dignitas & munus. ibid e
querela aduerſus dotes immodicas quæ detur. 186 e
querela inofficioſæ donationis quid. 185 f. eiuſmodi ſit actio ibid. quibus detur. 186 b
querelæ inofficioſæ donationis partes ibid. a. cauſa, materia, antecedentia, conſequentia, finis, affinia, contraria ibid.
querela inofficioſi quid 180 a. quibus detur ibid. g. in quos 181 a. vbi, quando, & quamdiu detur 182 c
querelæ inofficioſi actionis forma. 181 f
querelæ inofficioſi propria, partes, cauſa. 180 b. materia & ſubiectum. 181 e. finis & effectus 182 f
querelæ inofficioſi adiacentia, affinia. 183 b. contraria 184 d
querelam inofficioſi quis teneatur probare 182 d.

R

de Ratiocinijs actiones. perſonales 173 d. tam publicis, quam priuatis, vbi oporteat agi. ibid. e
rationales vbi conueniantur 176 b
rationes quid. 77 c. à quibus exigi poſſint, & quo iure 89 b
recipiendi. verbum. quid denotet 127 a
Rectoris prouinciæ nomen bifariã capi 58 f
religionis ſumma ratio 4 e
religionis vnitas, pax eccleſiæ ibidem f
de Religioſis non eſſe in rem actionem: & quare 199
replicationes actoribus, non exceptiones dari. 210
de qua Re tranſigi nequit, de ea nec compromitti 131 d
de Rebus claris fruſtra compromitti. ibid.
Reſpub. an & quatenus patrocinium impertiri litibus alienis poſſit 99 b
Rempub. iure minorum vti, & impetrare reſtitutionem 124 e
reſcriptum quid propriè 47 d. quid à reſcriptis gratiæ & ſimilibus differat ibid. e
reſcriptorũ cauſa impulſiua 42 d. nomen vnde 47 d. propria & ſpecies ibid. f. cauſa efficiens & impulſiua, materia & forma. 48 c. finis & effectus 49 c
reſtitui in integrum qui & aduerſus quos non poſſint. 119 e
reſtitutio quid. 101 b. 106 f. an detur aduerſus rem iudicatam 111 d. an aduerſus venditionem iure autoritate factam 112 d. an interrumpat vſucapionẽ contra minorem impletam 116 a. an minori concedatur aduerſus donationes 113 b. an minori impetretur contra pignoris venditionem 112 f. an ſeruis detur 109 f
reſtitutio in integrũ quid 106 f. eius cauſa 107 e. forma, adiacentia, contraria 108 d. in quibus cauſis minori detur 106. & inde. quibus ex cauſis maioribus concedatur 122 g 124 b. in quibus cauſis non ſit neceſſaria 118 d
reſtitutionis beneficium in quibus ceſſet 119 g. cauſa qualis 122 b
reſtitutionis in integrum beneficiũ quibus competat 107 f. cauſa an per procuratorem agi poſſit 122 a. cognitio vbi & apud quem agitanda 121 b
in Reſtitutionis in integrum iudicio quæ fiant 181 f. reputationes. 121 e
reſtitutionis in integrum maiorum cauſæ, materia, forma, finis, effectus 124 b. & inde.
reſtitutionis in integrum petendæ temporis quod indultum 123 e
reſtitutioni in integrum maiorum adiacentia, affinia, contraria 125 b
reſtitutionem in integrum ſemel petitam, nec obtentam, an denuò petere liceat 120 a
reſtitutionem propter lucrum conſequendum nullam dari 121 c
reſtitutione in integrum poſtulata, nihil noui fiat 122 e
reus fauorabilior actore 163 f. quomodo ſatiſdet 135 d
Romanis nulla non religio, præter veram, initiò recepta 3 e

S

Sacerdotes vnde dicti 9 a
ſacerdotum priuilegia ibidem f
ſacerdotibus affines qui ibid. e
ſacramenti rationem nihil habere, extra vſum & finem à Deo inſtitutum 21 d
ſacramentorum vim non à dignitate miniſtri, ſed ab inſtitutione diuina dependere 21 a
ſacramenta non eſſe propriè articulos fidei, ſed eorum ſigilla 14 f
de Sacramentis parum commodè ſen-

ſentientes, an hæreticis adcenſendi ibid.
ſacra quæ 5 e
ſacra Romanorum varia 3 e
ſalarium quando debeatur aduocatis, & quando tranſmittatur ad hæredes 92 d
ſaluus conductus quid 134 d
ſathan, mille fraudum opifex 23 e
ſatiſdare quid 133 d
ſatiſdatio quid ibid. e.
in quo loco facienda 139 c.
quando & quoties ibid. d.
ſatiſdatio actorum qualis 134 f.
rei qualis 135 d
ſatiſdationis ſpecies 133 d.
cauſæ 137 d. materia ibid. f.
forma 138 c. circumſtantia 139 c. finis & effectus ibid. e
ſatiſdationi affinia & contraria 140 b
ſine Satiſdatione litigantes, maximè nomine alieno, vix admitti 133 c
ſchiſma quid 20 b
ſchiſmaticus omnis an hæreticus ibidem
ſchiſmatici hæreticis non multum diſſimiles ibidem
ſcriptura an ſit de ſubſtantia conſtitutionis 34 e
ſcriptura citationis quæ debeat continere 84 e
ſcriptura, mandatorum forma 37 a
Scripturam S. seu epiſtolam Dei eſſe ad genus humanum, de voluntate ſua conſcriptam 5 a.
ſolui non poſſe ibidem
ſenatores vbi ciuiliter, vel criminaliter conueniantur 174 f
ſenatum cogere quibus olim permiſſum 38 a
ſenatuſconſultum quid 37 e
S. C. cauſa efficiens, materia, forma 38 b. inde. finis & effectus 39 d. partes & ſpecies. 37 f
S. C. contraria 39 f
ſenatuſconſulto de quibus ſtatui nequiuerit 38 e
poſt Sententiam an & quando liceat excipere 214. 215
ſepulturæ ius, αὐθμάτιον κ[illegible], an habeant hæretici 19 d
ſeruitutem talem præſtare vnumquemque, qualem poteſt 138 b
ſerui an reſtitui poſſint 109 f
in Seruos compromittere vetitum. 130 f
ſi preces veritate nitantur clauſula vbi exprimenda, vel ſubintelli-

genda 49 a
ſignum Saluatoris Chriſti inſculpere aut pingere humi, in ſilice, vel marmore, nemini licitum 27 a
ſigna rebus alienis imponere, nemini licitum ſine iudicis autoritate 98 e
ſigna rebus imponi mobilibus ib. g
contra Solutionem damnoſam, minori factam, an detur reſtitutio 114 d
ſors quid 193
ſportula quid 161 c. earum diſtinctio: & cur debeantur ibid.
ſtatua etymon 50 b.
ſtatuarum principis cauſa impulſiua, materia, forma & finis ib. d
ad Statuas principis confugere quando permiſſum 51 a
ad Statuas principis temerè confugientium pœna ibid. c
ſtatus cauſa vbi debeat agi 173 f
ſtudiorum cauſa abſentibus iuſtè ſubueniri 124 e
de Sumptibus funerum quæ actio detur 199
ſupplicare contra rem iudicatam, abſq; nota infamiæ non licitum 46 b.
ſupplicare qui poſſint. 43 a
ſupplicatio: vide Preces.
ſupplicatio cõtra S. C. & ius publicum generale impermiſſa 39 f
ſupplicationis contraria, à circumſtantia temporis 45 d.
à materia vitioſa manantia 46 d
ſupplicationum terminus & finis 47 d
in Surdum compromittere, illicitum 130 g
ſuſpectus quis. 201
de Suſpecto qui poſtulari poſſint. 202
ſuſpicio quid 200.
ab opinione quid differat ibid.
ſuſpicio probabilis, propriè opinio ibid.
ſuſpicio qualiter probetur 203
ſuſpicionis ſpecies. 200

T

TEſtamenti inofficioſi querela: vide Querela inofficioſi.
teſtes quales in hæreſi probanda requirantur. 16 a
titulos rebus immobilibus imponi 98 g.
tranſactio quid à pacto differat. 87 f.
aduerſus Tranſactionem an minori detur reſtitutio. 114 b.
tranſigi de qua re nequis, de eaneo compromitti 131 d
tutoris remouendi forma duplex 203
tutor ſuſpectus quis 201
tutoris ſuſpecti duplex cognitio ibidem
tutoris ſuſpicio qualiter probanda 203
de Tutore ſuſpecto quadrifariam quæri 202. 203
tutores qui vt ſuſpecti accuſari poſſint 202
tutores ſuſpectos qui accuſare poſſint ibid. d
de Tutoribus ſuſpectis actio: vide Actio de ſuſpect. tutor.
de Tutoribus ſuſpectis iudiciũ an morte accuſantis ſoluatur 204
de Tutoribus ſuſpectis qui cognoſcant 202

V

cõtra Venditionẽ pignoris an reſtitutio impetretur minori 112 f
aduerſus Venditionem tutore authore factam an detur reſtitutio ibid d
veritas non ex perſonis, ſed perſona ex veritate iudicanda 10 a
veritas vna & ſimplex 42 f
vexillorum feuda an & quomodo quis habeat in Imperio 98 e
vicorij etymon & quis 57 f.
eiuſdem. dignitas & officiũ 58 a
vindicare ſe, vel deuotionem publicam, vnicuiq; licitum 176 g
vindicationibus ſpecialibus, quæ actiones annumerentur 187 e
vis propriè quid 101 c. 102 e
vis & metus differentia & conuenientia 101 e
viſio priuata prohibita 98 f. 159 b
pro voluntate eſſe ſcientiam eius, qui poteſt prohibere 196
ex Voluntate quod fieri debet, non eſt imponendum ex neceſſitate 130 b
vſucapio an & quatenus hodie contra minores currat 116 b
vſucapio contra minorem impleta, an reſtitutione interrumpatur ibid. a
vſus immemorialis, loco priuilegij 98 e
vtilitas publica priuatæ anteferẽ(da 16 g
Vuechſeler qui 77 b

Z

ZIzania creſcere quomodo iubeat Chriſtus 17 c.

INDICIS FINIS.

BASILEÆ,

PER CONRADVM VVALDKIRCH,
SVMPTIBVS EPISCOPIANORVM
ET IOAN. GYMNICI.

XXII
C
9

10430